Józef Kąś *Maciej Rak*

ILUSTROWANY SŁOWNIK GWARY I KULTURY SPISKIEJ

TOM III

P – So

Księgarnia Akademicka

Nowa Biała
Krempachy
Trybsz
Dursztyn
Łapsze Wyżne
Czarna Góra
Rzepiska
Łapszanka
Pawlików Wierch
Pilatówka
Jurgów
Brija
Górków Wierch
Repisko
Leśnica
Dunajec
Białka
Dursztyński Potok
Czerwonka
Poroniec
Filipczański Potok
Biała woda
Javorinka
SPIS
zabudowa
tereny przemysłowe
pola uprawne
lasy
łąki
piaski
woda
rzeka
strumień
1:50.

ISZ

.000

- droga krajowa
- droga wojewódzka
- droga powiatowa
- granica państwa
- szczyt (powyżej 1000 m n.p.m.)

Mapa częściowo oparta na danych OpenStreetMap.

ILUSTROWANY SŁOWNIK GWARY I KULTURY SPISKIEJ

Józef Kąś *Maciej Rak*

ILUSTROWANY SŁOWNIK GWARY I KULTURY SPISKIEJ

TOM III

P – So

Kraków 2026

Józef Kąś
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
https://orcid.org/0000-0003-1519-6088
jozef.kas@uj.edu.pl

Maciej Rak
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
https://orcid.org/0000-0003-0042-1406
maciej.rak@uj.edu.pl

Recenzent: Halina Karaś
Redaktorzy tomu: Józef Kąś, Maciej Rak, Kamil Stachowski
Skład i łamanie: Kamil Stachowski (tekst), Marzanna Raińska (ilustracje)
Korekta: Józef Kąś, Maciej Rak
Projekt okładki i mapy: Kamil Stachowski
Konsultacja botaniczna: Małgorzata Wesołowska
Konsultacja z zakresu stroju: Maria Waniczek
Konsultacja gwarowa: Jan Budz, Elżbieta Łukuś, Mariola Miśkowicz, Mariola Petryszak, Jan Radecki, Maria Waniczek

UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

patronat honorowy
prof. dr hab. Piotr Jedynak, Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

© Copyright by Józef Kąś, Maciej Rak and Księgarnia Akademicka

ISBN 978-83-8368-471-0 (druk)
ISBN 978-83-8368-472-7 (pdf)
https://doi.org/10.12797/9788383684727

Niniejsza publikacja została dofinansowana ze środków Wydziału Polonistyki w ramach Programu Strategicznego Inicjatywa Doskonałości w Uniwersytecie Jagiellońskim

Grafiki na okładce i wewnątrz Słownika wygenerowane w Adobe Firefly

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31–008 Kraków
tel.: 12 421–13–87; 12 431–27–43
e-mail: publishing@akademicka.pl
https://akademicka.pl

Rodzinom poświęcamy
Autorzy

Spis treści

Od autorów 9

Słownik

P 11
R 447
S 537

Autorzy zdjęć w tomie III 667
Źródła ilustracji 668

Ilustracje

Tablica I. Natura 671
Tablica II. Gospodarstwo domowe 685
Tablica III. Gospodarstwo rolne 706
Tablica IV. Strój 742
Tablica V. Rzemiosło 753
Tablica VI. Inne 772

Od autorów

Trzeci tom *Ilustrowanego słownika gwary i kultury spiskiej* zawiera 8556 haseł na litery P–So, a pod względem założeń metodologicznych oraz redakcyjnych kontynuuje rozstrzygnięcia zastosowane w dwóch poprzednich tomach. W pierwszym tomie, wydanym 16 grudnia 2024 r., znajduje się dokładny wykaz wykorzystanej literatury. Każdy może swobodnie do niego sięgnąć, gdyż słownik jest publikowany w wolnym dostępie internetowym[1]. Co zrozumiałe, na bieżąco poszerzamy podstawę materiałową m.in. o transkrybowane nagrania, które pozyskujemy podczas badań terenowych, docieramy też do nowych publikacji zawierających zapisy gwary spiskiej. Ten drugi typ materiałów oznaczamy skrótami, których nie ma w wykazie umieszczonym w pierwszym tomie. Dodany w trzecim tomie skrót ZwN oznacza materiały audio-wideo zamieszczone na płycie CD, dołączonej do książki *Niedzickie zwyczaje w Czardaszu*, pod redakcją Marii Waniczek, Niedzica 2014 (ta pozycja została w słowniku oznaczona jako Czard).

We wstępie do drugiego tomu, który opublikowaliśmy 10 października 2025 r., poinformowaliśmy, że ukazała się drukiem pierwsza recenzja *Ilustrowanego słownika…* (Halina Karaś, *Józef Ząś, Maciej Rak, Ilustrowany słownik gwary i kultury spiskiej, t. I: A–J, Księgarnia Akademicka, Kraków 2024*, „Poradnik Językowy" 3/2025, s. 92–97; DOI: 10.33896/PorJ.2025.3.10). Na początku marca 2026 r. doszła druga recenzja – autorstwa Swietłany M. Tołstojowej (С.М. Толстая, *J. Ząś, M. Rak. Ilustrowany słownik gwary i kultury spiskiej. T. I. A–J. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2024. 888 s.*, „Славяноведение" 1/2026, s. 149–153; DOI: 10.7868/S2949392726010121), znamienitej slawistki i etnolingwistki, współtwórczyni (wraz z mężem, Nikitą I. Tołstojem) moskiewskiej szkoły etnolingwistycznej. Bardzo się cieszymy, że informacje o *Ilustrowanym słowniku…* docierają do kolejnych kręgów badaczy, tym razem już za granicą, i że o słowniku S.M. Tołstojowa wypowiedziała się m.in. w taki sposób:

> Krótka recenzja nie jest w stanie wyczerpać wszystkich zalet i nowatorskich cech *Ilustrowanego słownika gwary i kultury spiskiej*, dzieła o wyjątkowym bogactwie językowym i etnograficznym. Nie tylko poszerzy on bogaty zbiór słowników gwarowych, ale – miejmy nadzieję – posłuży również jako wzór dla innych leksykografów, którzy starają się odzwierciedlać język w jego nierozerwalnym związku z kulturą ludową. Nie mam wątpliwości, że słownik ten spotka się z uznaniem i wdzięcznością slawistów różnych specjalności (s. 152–153).

Na koniec chcemy podziękować władzom Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego za sfinansowanie druku niniejszego tomu. Konsultantom terenowym, których wciąż przybywa, dziękujemy za poświęcony czas i pomoc w weryfikowaniu materiału gwarowego. Z kolei Rektorowi Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. drowi hab. Piotrowi Jedynakowi składamy szczere podziękowania za objęcie w 2025 r. naszego słownika patronatem honorowym.

1 https://ruj.uj.edu.pl/entities/publication/68912920–4721–445b-9e10–41014c2127ac;
https://books.akademicka.pl/publishing/catalog/book/716;
https://ruj.uj.edu.pl/entities/publication/e98c9794-d9ca-4303-a01d-b4fee5e42f49.

P

PACAN *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o mężczyźnie nierozsądnym, głupim’:** *Widziołeś kiedy takiego pacana?* (GrJMSp 237).

PACESI *przym.*
zob. fraz.:
KŁAKI PACESIE

PACESIE *rz. nmos, tkac.* **‘lepsze odpadki włókna, pozostające po czesaniu lnu na SCECI PACEŚNEJ’:** (Fr).

PACESUWACKA *rz. ż, tkac.* **‘rodzaj SCECI o cieńszych szpikulcach i średnim (w stosunku do SCECI ZGRZEBNEJ i SCECI OMIESNEJ) ich rozstawie, używana do dokładniejszego CESANIA włókna lnianego; z włókien wyczesanych na tej sceci przędzione były średniej grubości nici, z których tkano PŁÓTNO PACEŚNE; zob. też: SCEĆ PACEŚNO; 📷 Tabl. V’:** *Pacesuwacka, sceć gynsto* (matK: Fr); *Pacesuwacka || zgrzebuwacka* (matK: Kr); *Z drugiego pacesuwać na pacesuwacce* (matK: ŁN); *Co sie cesało, to zgrzebuwacka i pacesuwacka* (matK: ŁN); (Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Tr).

PACESUWAĆ *cz. ndk, tkac.* **‘CESAĆ włókna lnu na PACESUWACCE’:** *Z drugiego pacesuwać na pacesuwacce* (matK: ŁN); *Pacesuje sie na pacesuwacce* (matK: Fr); *Pacesuje sie, kłaki lecom drobne || pacuski || pakuły; przyndzie sie na płótno* (matK: Fr); (Dr, Fr, ŁN, ŁW).

PACEŚNY *przym., tkac.* **‘mający związek z wyrobem płótna, uzyskiwaniem włókna średniej jakości (po drugim czesaniu lnu)’:** *Paceśne kłaki* (matK: Jw); *Paceśne nici* (matK: ŁN); (Dr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd).
zob. fraz.:
PŁÓTNO PACEŚNE
SCEĆ PACEŚNO

PACHA *rz. ż.*
zob. fraz.:
POD PACHE
SPOD PACHY

PACHNIONCY *przym.* **‘wydający intensywny przyjemny zapach; pachnący’:** *Miyntka pachnionco* (matK: Kc); *Pachnionce kwiaty* (matK: Fr); *Miyra pachnionco* (matK: ŁW); *Boze drzywko w ogródkaf pachnionce* (matK: Nd); (Fr, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Tr).

PACHNONCY *przym.*
zob. fraz.:
MUŚKIET PACHNONCY

PACHNÓĆ *cz. ndk* **‘wydzielać przyjemną woń; pachnieć; zob. też: POCHNÓĆ’:** *Zacyno pachnóć, pachnionce kwiaty* (matK: Fr).

PACHOŁEK I *rz. mos, daw.* **‘kilkunastoletni chłopiec wynajmowany przez bogatszego gospodarza do pracy w gospodarstwie, głównie do obrządzania koni i prac w polu; służył za wyżywienie i zwykle co najmniej za ubranie robocze i świąteczne, spał zwykle w stajni na prymitywnym posłaniu’:** *Spadły bóty z kołka, zabiyły pachołka* (CoWś 222).

PACHOŁEK II *rz. mnż*
1. **‘narzędzie służące do nakładania obręczy na koło drewniane; składające się z mocnego, jesionowego trzonka i mające na końcu ruchomy, haczykowaty zaczep; do naciągnięcia obręczy używano trzech takich narzędzi; 📷 Tabl. V’:** (Fr). [**naciongac** – Kr, ŁW, Nd, Tr; **rachcung** – Nd; **rafcygiel** – Fs; **skoblica** – Fr; **skóblica** – Fr]
2. **‘przyrząd stolarski służący do podpierania jednego końca zamocowanej deski drugim końcem w warsztacie; zob. też: CAPEK w zn. 4.; 📷 Tabl. V’:** (matK: Kc, Rp).
3. **‘przyrząd ułatwiający ściąganie butów z wysokimi cholewami; zob. też: PIESEK w zn. 6.; 📷 Tabl. II’:** (matK: Kr).

PACIAŁA *rz. ż,*
1. *kuch.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym o gęstej potrawie’:** *Bryjke gynstom uwarzyłaś, to juz tako paciała* (EŁukMCK: Kc).
2. *bud.* **‘przyrząd stolarski służący do podpierania jednego końca deski zamocowanej drugim**

końcem w warsztacie; zob. też: CAPEK w zn. 4.; 📷 Tabl. V’: (matK: Kc, Rp).

PACIEŁOTY *rz. nmos, kuch.* **‘nieistniejąca, wymyślna potrawa, którą ktoś grymaśny zjadłby najchętniej’:** *Jo juz nie wiym, co ci warzić, moze paciełoty bes jod!* (CzG).

PACIÓREK *rz. mnż*

zob. fraz.:

MÓWIĆ PACIÓRKI [POCIYRZE, POCIÓRZE]

PACKA *rz. ż*

1. **‘ogpol. paczka’:** *Śpagat packi wionzać* (matK: ŁW); *Pisom, poślom packi, dulary* [o krewnych z Ameryki] (matK: Kr); (ogsp.). [**paklik** – Nd]
2. **‘opakowanie zawierające jednorodne przedmioty’:** *Packi tabaku* (matK: ŁN); *Z odpustu mome jaze dwie packi kopalnioków* (matK: Nd); *Packa świabli* (matK: Tr); *E, tyn to kurzi te cygarki, jak nie wiym. Ze dwie packi na dziyń* (matK: Łp); *Hej, no to sie ta wziyno packe tabaku, stoła śtyry grajcarze, fajka stoła tam sóstke. No dobrze, no to sie przyniesło tam zaś do tego, ku tym gynsiom, ej, my łapiyli kurzić, hej, jak my sie okurzyli, jak my łapiyli rzigać, przeboccie, z tego, ej, to skoda mówić* (BubSpT 137: Rp); (ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr).
3. *bud.* **‘sporych rozmiarów kamień, na którym wsparty jest węgieł domu budowanego z drzewa; zob. też: PECKA; 📷 Tabl. V’:** *Packi – skole pod wyngły* (matK: CzG); *No, a potym tam był Wiyrk, patryjo była zaroz jak tyn las, downo jesce, ale w downyk casak, bo to wojsko tam wystawiyło, ale potym wiater to zwalół i tak została. Ale packi jesce jes tamok, bo to betonowe pozakładali* (RnS 49: CzG); (SobAPGS I, m. 20; pmGustab 47: Jw); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, ŁW, NB, Nd, Tr).
4. **‘grupa związanych z sobą osób’:** *Cało packa Poloków sie nazganiała* (matK: ŁW).

PACKAĆ zob. PACNÓĆ

PACNÓĆ *cz. dk* – **PACKAĆ** *ndk*

1. **‘uderzyć lekko, zwłaszcza otwartą ręką, płaskim przedmiotem; klapnąć’:** *Pacnóć = uderzić* (matK: Fr); *Pacnół go* (matK: ŁN); (Fr, ŁN, Nd, Tr).
2. **‘upaść’:** *Takie były gruski, co jak pacła na ziym, to pukła* (matK: Rp); *Zacyno taki hruby packać* [o deszczu] (matK: Dr); (Dr, Rp).

PACOSKA *rz. ż*

1. **‘mała paczka; paczuszka’:** *Juz sie tak nie warzyło na te wesela. Piyrwi my tydziyń piekły, trza było od poniedziałku ... Dy jo tyz chodziyła piyc na wesela. To trza było tydziyń chodzić od pyndziałku do, do soboty, het do piontku. Piyrse sie piekło w pyndziałek drobne ciostka, we wtorek, potym juz takie my piekły troske przekładane, a potym juz my piekły w piontek rogi. Neji baby sie piekło na wesele takie, to tak wołali baby. Nie dawało sie tak jak teroz z weselo pacoski, takie dajom ciostka prawie, co do tego wlezie, do tyj pacoski, ale piyrwi nom dali tam dziesi do jakiegosi, cy do papiyra zawinyli, cy do jakiyj reklamówki. Fałatek roga jednego, drugiego z cymsi inksym i fałatek baby* (RnS 189: Nd).
2. **‘pudełko z zapałkami’:** *Pacoska świabli* (matK: Dr).

PACOSKI *rz. nmos, tkac.* **‘lepsze odpadki włókna, pozostające po czesaniu lnu na SCECI PACEŚNEJ; zob. też: PACUSKI’:** (matK: Łp).

PACUSKI *rz. nmos, tkac.* **‘lepsze odpadki włókna, pozostające po czesaniu lnu na SCECI PACEŚNEJ’:** *Z piyrsego sie zgrzebuje kłaki, z drugiego sie cese pacuski* (matK: ŁW); *Pacesuje sie, kłaki lecom drobne || pacuski || pakuły; przyndzie sie na płótno* (matK: Fr); *Pacuski na pacesuwacce* (matK: Tr); (Fr, Fs, ŁW, Nd, Tr). [**pacoski** – Łp]

PACYĆ SIE *cz. ndk* **‘o przedmiotach drewnianych, zwłaszcza deskach: odkształcać się na skutek zmiany wilgotności i temperatury otoczenia’:** *No a forzty, no to forzty, to były nie takie jak dziś, ze sie przecino deske, zeby sie nie pacyła, ino jakie jakie było...* (RnS 54: Dr).

PAĆKAĆ SIE *cz. ndk* **‘brudzić się’:** (matK: Nd, Tr).

PADACKA *rz. ż* **‘ogpol. padaczka’:** *Lycyli padacke tym* (matK: Fr); *Bylica rośnie miyjscami, jak fto mo padacke, to korzynie pije* (matK: Fs); *Noji zawse tyn chłopiec chodziył z tom matkom, a potym, jak sła prać, to pranie płókać, no. A potym roz óna godo: – Jo jacy smate idym wypłókać, to tam nie chodź ze mnom, noji nie poseł, akurat dostała atak padacki... – Spadła do rzyki. – i spadła do rzyki, utopiyła sie* (Kc); (Fr, Fs, Kc, ŁW).

PADAĆ I zob. PAŚ II

PADAĆ II *cz. ndk* **‘komunikować, oznajmiać o czymś słownie; mówić’:** *Przeciek ci to padoł* (matK: Rp); *Ludzie padali, ze jak baba, ftoro miała dziecko, o tydziyń abo o dwa nie posła do kościoła z dzieckiym na wywód, to boginka jyj to dziecko odmiyni. I tak bywało, ale dziś juz tego nifto nie pamiynto. A i boginek tyz juz dziś na Śpisu nie uwidzis* (SpCzyt 150: Jw); *Trza było rano wstać, obudziyli godzinki śpiywać, ociec padoł, ze: skrob grule, ale to tyk wiynksyk nie wolno było wybiyrać, jakby sie powiedziało, ze tom wiynksom ino, bo za porzondkiym kolyjno musiało sie grulke brać* (BubSpT 55: Jw); *Hej, zacon mi opowiadać sićko jako było, jako co, niy. Naśmiołek sie mu i wselinieco padom: moze to plecies do światu, idźze mi nie opowiadoj figle, no hej!* (BubSpT 62: Jw); *Pado:*

a dy ino wyprzongnym kónia, to pudziymy do izby (BubSpT 139: Rp); (Jw, Rp).

PADAWICA *rz. ż*

1. *daw.* **‘żmija; zob. też: ŹMIJA’:** (matK: Dr, ŁN).
2. **‘jaszczurka podobna do węża (niemająca nóg), osiągająca długość ok. 50 cm, w chwilach zagrożenia odrzucająca ogon; padalec zwyczajny (*Anguis fragilis* L.); zob. też: PADAWIEC’:** (matK: Fr, Fs, Kr).

PADAWIEC *rz. mż* **‘jaszczurka podobna do węża (niemająca nóg), osiągająca długość ok. 50 cm, w chwilach zagrożenia odrzucająca ogon; padalec zwyczajny (*Anguis fragilis* L.)’:** *Padawiec* (matK: ŁW); (Fr, Fs, Kr, ŁW). [**padawica** – Fr, Fs, Kr]

PADLINA *rz. ż* **‘zdechłe zwierzę, mięso z takiego zwierzęcia’:** *Padlina takie zdechnione, kie zdechnie* (matK: Fs); (Fs, ŁN, ŁW). [**mursyna** – Fr; **zdechnielina** – ŁW]

zob. fraz.:

CEKAĆ JAK NA PADLINE

PAGAC *rz. mnż, kuch.* **‘rodzaj placka pieczonego na patelni, nieco grubszego od omletu, przygotowywanego z mleka, mąki i jajek’:** (matK: Nd).

PAGNIYĆ *rz. mnż* **‘paznokieć; zob. też: PAZNOKIEĆ’:** *Pazdury* || *pagniycie* (matK: ŁN).

PAGÓREK *rz. mnż* **‘niewielkie wzniesienie’:** *Pagórek* || *brzyzek* (matK: Kc); *Na pagórku hyrbik kamiynisty* (matK: Tr); (Dr, Fr, Jw, Kc, Łp, Nd, Tr). [**pagórka** – Kr, ŁN]

PAGÓRKA *rz. ż* **‘niewielkie wzniesienie; zob. też: PAGÓREK’:** *Pagórka, na pagórke* (matK: Kr); *Pagórka tako jes, to sie nazywo hyrbik* (matK: ŁN); (Kr, ŁN).

PAGRÓDKA *rz. ż*

1. *bud.* **‘podwyższenie z kamieni lub z drewna wzdłuż frontowej ściany domu (rzadziej wokół domu), służące jako przejście; podwyższenie to pełni też funkcję ocieplenia, gdyż zakrywa szparę między ziemią a podwaliną’:** *– A toto, co pod oknym jes, to jak to sie nazywo? – Pagródka. – I co rosło na pagródce? – No to na pagródce przisło na świyntego tego Józefa, to my sioli rozsade. – Grzegorza, Grzegorza, moja ujno to sioła na Grzegorza. – My na świyntego Józefa* (CzG); (CoWś 186: CzG); (CzG, NB). [**pogródka** – Łp, Rp]
2. **‘grządka wzdłuż frontowej ściany domu, na której zwykle sadziło się rozsadę’:** *Jesce śniyg był na polu, a juz mama na Józefa pagródke kopała. Posioła na rosade kapuste i runkle* (CoWś 186: CzG); *Na pagródce, to na wiesne siejym kwiotki tote, co potrzebujom duzo ciepła i mało wody. Na pagródce, to dysc nie leje, bo to pod dachym, ale za to rano słónko sie opiyro i tak cieplutko jes. Musym cyńści polywać pagródke jak ogródek, bo tam jes bardzi sucho. Noji na pagródce jes het inkso ziym, tako bardziyj sucho i jak piosek cy cosi* (pmMiś: CzG); *Rosade sie sieje na pagródce, bo tam nojcieplyj to i nojwarcy rośnie. Piyrse tak dziesi kóńcym marca trza nasioć, a potym jak podrośnie, to mozna jom przesadzić byledzie, ale tak, coby było duzo miyjsca, bo z tyj rosady to kapusta wyrośnie. Rosade sie sieje na wiesne, a kapusta urośnie dopiyro tak ku jesiyni* (pmMiś: CzG); *I to naprowde to, to było telo roboty, a jesce przi tym sie sadziyło kapuste swojom, no to jesce tom kapuste trzeba było, na, na Józefa tyz juz sioli do ogródka, na pagródke tom kapuste i tamtom, ta, ta rozsada trzeba było jom pielyngnuwać, zeby tom, tom rozsade potym posadzić* (CzG); (CzG, NB).

PAJDA *rz. ż, kuch.* **‘płaski kawałek chleba ucięty ze środka bochenka; zob. też: KROMKA’:** *– A godało sie na taki piyrsy półokrongły kawołek ukrojonego chleba? – Okrajek. – A taki płaski kawołek ukrojonego chleba? – To juz pajda chleba była, abo no kromka pajda, bo kromka to juz teraźniyjse* (MMilMCK: Nd).

PAJEDZIĆ SIE *cz. ndk* **‘o ranie: jątrzyć się’:** *Pajedzi sie rana* (matK: Kc); *Pajedzi sie, nie fce sie gojić* (matK: Kr); *Kalyka sie pajedzi* (matK: Nd); *Strupy takie pajedzonce* (matK: Kc); (Kc, Kr, Nd).

PAJONCEK *rz. mż* **‘mały pająk’:** (matK: Fs).

PAJONCYNA *rz. ż* **‘ogpol. pajęczyna; zob. też: PAJYNCYNA’:** *Pajoncyna pajonka* (matK: ŁW); *Pajonk pajoncyne robi* (matK: Fr); *Pajoncyna po kontaf* (matK: Nd); *Muślin rzedziutkie jak pajoncyna* (matK: Tr); *Abo i rany tyz, jak sie, krew sie tamuwało. No to byście nie uwierzyli – pajoncynom abo chlebym. – A jak to trza było zrobić? – Neji pajoncyne trzeba było, wisiała tako, no to sie wziyno te pajoncyne na palec, na to i przilozyło sie na tom rane, i potrafiyło krew zatamuwać, i nic sie nie stało* (CzG); (ogsp.).

PAJONK *rz. mż*

1. **‘ogpol. pająk’:** *Ruciyłak bótym o ściane, bo pajonk chodziył, pajonkak zabiyła, ale bót mi sie rozlecioł, nopiyntek cały poseł* (pmKosz: CzG); *Do Nowego Roku som scodre wiecorki, wte babom nie wolno przońś, boby owce wełne straciyły, wte drejom piyrze. Sypułki piórek rucajom na dróge, do siyni popod próg tymu, coby if ludzie nadepli, coby było mnogo gynsi, kielo je nóg i kroków. Bacowie bierom taki sypułek ze sobom na hole i tam*

przekłuwajom boloki owcom, kie if ugryzie zło mucha abo pajonk (BazWierz 151: Kc); (ogsp.).

2. **‘bożonarodzeniowa lub wielkanocna wisząca ozdoba, wykonana z kawałków słomy nanizanych na nitkę; 📷 Tabl. VI’:** – *Tu tak taki kwiotecek z papiyru, z bibuły, z tyk krepowyk, z trepowyk, cy jak sie to nazywo tak pozbiyrany papiyr, niy? – Przi... przipraviało sie i takie, takie pajonki sie robiyło. Toto pajonki od ziarówki i to sie wiysało tak. – W sićkik śtyrek kontak* (Jw); *Coby w chałupie było tak weseli i jaśnij, to my brały wselijakom bibułe, takom kolorowom, i pletłymy z tyj bibuły takiego pajonka. Takie łańcuchy sie robiyło, a potym my to wiysały pod powałom. Sićkie łańcuchy sły ku lampie i tak z kozdyj strony doś gynsto. Neji jak sie na to potym patrzyło, to tote łańcuchy wyziyrały jak nogi i sły ku lampie, na środek powały. To taki pajonk móg wisieć pod tom powałom długo, bo jak ino wilgoci nie było, to jemu sie nić nie robiyło* (pmMiś: CzG); (CzG, Jw, Rp).
3. **‘maszyna rolnicza do roztrząsania trawy podczas jej suszenia, mająca kilka obracających się pierścieni z promieniście umocowanymi prętami żelaznymi; 📷 Tabl. III’:** *A teroz jesce som pajonki, ne to pajonk obraco i to za traktorym tyn pajonk jes. A przewracarke sie zaprzongo za kónia, moze być i za traktorym, i bylejak* (pmMich: Fr).
4. **‘wieloramienny żyrandol wiszący nad główną nawą w kościele; 📷 Tabl. VI’:** *Pajonk na kościele* [na środku kościoła] (matK: Nd); (ŁN, Nd).

PAJPECKA *rz. ż* **‘potocznie: przełącznik’:** *Za 1 minutę, to 450 l. wody wyruci do powietrzo* [pompa strażacka], *ino trza sie wiedzieć ś niom obchodzić, jes u niyj pajpecka, co kie je przikryncono do góry, to z pieców sie woda leje, zeby sie barz nie ozgrzoły i zeby nie puchły, a jak skryncis pajpecke na dół, to naroz woda przestanie iś. Takie to jes wygodne. E! bo to był „mudraś“, fto to wymyśloł! – powiado wójt Andrzej Markowicz* (GazPod 1929, nr 50: 5: Fr).

PAJSTRONEK *rz. mnż* **‘zamykany wiekiem mały pojemnik w skrzyni na ubrania, gdzie przechowywano drobne, wartościowe przedmioty; zob. też: PÓŁSKRZINEK; 📷 Tabl. II’:** (matK: Jw).

PAJTAS *rz. mos* **‘z sympatią o małym, żwawym chłopczyku; zob. też: PYRTEK w zn. 1.’:** *Pyrtocek* || *pajtas* (matK: Fs); (Fr, Fs, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr). [**pyrtocek** – Fs]

PAJYNCYNA *rz. ż* **‘ogpol. pajęczyna’:** *Pajyncyne sie przikładało, a chlyb, zeby krew nie sła* (matK: CzG); (CzG, Jw, Rp). [**pajoncyna** – ogsp.]

PAK*

zob. fraz.:
SAKOM PAK

PAKA *rz. ż*

1. **‘duża skrzynia zbita z nieheblowanych desek’:** (matK: ŁN, Nd).
2. **‘skrzynia ładunkowa na wozie, składana z wysokich OSŁÓN i SCYTÓW; 📷 Tabl. III’:** (matK: Kc).
3. **‘potocznie o więzieniu’:** *Hereśt* || *paka* (matK: Fs); *Juz poseł krupy mleć, juz w pace* (matK: Łp); (Fs, Łp).

zob. fraz.:
KURCA PAKA

PAKLATY *przym.* **‘pękaty’:** *Bulaty = hruby = paklaty* (matK: Fr).

PAKLIK *rz. mnż* **‘paczka; zob. też: PACKA w zn. 1.’:** *Dostalimy paklik z Ameryki od gótki* (matK: Nd).

PAKOM*

zob. fraz.:
SAKOM PAKOM

PAKULATY *przym.* **‘mający po sobie wybrzuszenia, garby’:** *Bulaty* || *hruby* || *pakulaty* (matK: Fr).

PAKUŁY *rz. nmos, tkac.* **‘len gorszego gatunku, zmierzwione resztki pozostające po czesaniu lnu na SCECIACH (ZGRZEBNEJ i PACEŚNEJ); pakuły; zob. też: KŁAKI’:** *Pacesuje sie, kłaki lecom drobne* || *pacuski* || *pakuły; przyndzie sie na płótno* (matK: Fr).

PAKUM*

zob. fraz.:
CAKUM PAKUM

PAKUWAĆ *cz. ndk* **‘kłaść coś do paczki, torby, walizki itp., przygotowując to do wysłania, przeniesienia, przewiezienia’:** *Jedni niesom w torbaf oblyk, drudzy pakujum na wóz, a zaś tam dalyj, to z oblekiym, to sie do busa pchajom, nedy to dziś jarmak w Mieście, to tymu* (pmKosz: Kc); *Na ułożonyf deskaf, poprzedzielanyf śpanglami, poukładały pobite trzópki, śklicka nojdzione w karamyskaf i cukierki ze skołek, pozawijane w papiyrki. Anielka ze Zośkom zaś kupujom. Płacom lyskowymi i lipowymi liściami. Towor pakujom do łopuchowyf liści* (SpCzyt 17: Nd); (Jw, Kc, ŁW, Nd).

PAKUWAĆ SIE *cz. ndk* **‘wkładać rzeczy do torby, walizki itp., przygotowując się do wyjścia, wyjazdu na dłużej’:** *Dopiyro sie pakuwali Zydzi na wóz, niy? Wyjyzdzali, no to juz koledzy włośnie tyf, co sie wydawało, ze som kolegami Zyda, to juz ściongali, i przilecioł taki nojlepsy kolega włośnie tego Zyda, i ściongoł zygor z kukuckom, niy? A tyn mu Zyd godo tak: – Mógeś choć pocekać telo, jak juz odjadym, mógeś choć telo pocekać, az odjadym,*

potym byś se wzion. A tyn mu godo: – Przeciez wiys, gdzie jedzies (KorpSp: NB).

PALARNIA *rz. ż* **‘zakład, warsztat produkujący wódkę; zob. też: GORZELNIA’:** *W tym dworze? No dy to był cały, tu było wiynkse jak pół tego Frydmana obsaru, było tego dworskiego pola. Bo to óni mieli tam palarniom, w gorzelni polili śpyrytus, noji bydło chowali* (BubSpT 41: Fr).

PALARNIO *rz. ż* **‘zakład, warsztat produkujący wódkę; zob. też: GORZELNIA’:** *Palarnio, do ty palarnie woziyli zimioki* (matK: Dr).

PALCATE KOŁO ‘w młynie: duże koło trybowe (z drewnianymi trybami – PALCAMI), znajdujące się pod PÓJDEM, osadzone na głównym wale wraz z KOŁEM MŁYŃSKIM, przenoszące napęd na kamień młyński za pośrednictwem CEWI; zob. też: PALECNE KOŁO; 📷 Tabl. V’: *Palcate koło, koło z palcami; cewy som, co wchodzom do tyf palcy* (matK: ŁN); *Palcate koło – palce mo, cewy w tyf palcaf* (matK: ŁW); (ŁN, ŁW).

PALCE *rz. nmos, str.* **‘część skarpety, pończochy, buta, okrywająca palce stopy’:** *No w lecie, to w półbótaf, sandały juz były takie mo... sandały, opanki wołali, opanki takie, takie bez piyntów, bez palcy, takie wzuwało sie* (KorpSp: Kc).

PALCOWE KOŁO ‘w młynie: duże koło trybowe (z drewnianymi trybami – PALCAMI), znajdujące się pod PÓJDEM, osadzone na głównym wale wraz z KOŁEM MŁYŃSKIM, przenoszące napęd na kamień młyński za pośrednictwem CEWI; zob. też: PALECNE KOŁO; 📷 Tabl. V’: *Palcowe koło || palecne koło, koło z drzewa, palce sie robiom z tego, ze zelazo trybowe* (matK: Tr).

PALCUWANIE *rz. n* **‘granie na flecie’:** (matK: Jw).

PALCYSKO *rz. n* **‘zgr. od rz. PALEC w zn. 1.’:** *Prawie przed kolebom zjawiyła sie Jagnieska, co to na końcu dziedziny bywo i kapke je świdrowato: – Pochwalon Jeziś Kristus! – powiado. – Witoj, coz ta nowego? – odpowiado baca. – Phi, nic ta takiego, ino ta somsiada, dziadula zatracono z krziwymi palcyskami, óna mi mlyko odbiyro. Przecie telo mo gruntu, co i jo, w saflikaf mlyko nosi z obory, a jo nie udojem, ino do skopetka. Dziś-ef krwawe mlyko udojyła* (BalSKD 107–108: Fr); (Fr, Łp).

PALEC *rz. mnż*

1. **‘ogpol. palec w ręce lub w nodze’:** *Drzizga to sie wbije do palca* (matK: Kc); *Gałuski, co w palcaf nascykajom* (matK: Tr); *Cliwi sie palcami* (matK: ŁN); *Kied sie ftory chłop pokalicół, porezoł rynki tam na kosie, cy na nozie, cy sikiyre se kiedy rombnół do palca abo do nogi, to toto friśkie sadło sie tyz kładło na rany* (pmBarnasz: Fr); *Kied ftosi mioł obiyrajoncy palec, to se przilożył na noc liść ślozu i do rania mu sie wyobiyrało* (CoWś 215: Nd); (ogsp.).
2. **‘ząb w kole młyńskim (w PALECNYM KOLE), zachodzący na CEWI; 📷 Tabl. V’:** *Koło ciongnie woda, w kole som palce, palce ciongnom cewi, cewi ciongnie kamiyń* (matK: Dr); *Koło z palcami, cewy wchodzom do tyf palcy, cewy obyrtajom kamiynie; do cewów* (matK: ŁN); *Palce drewniane jesce. Takie koło u nos tyz było. Nie wiym, jo wom nie opowiadoł o tym młynorzu, co takie mioł koło i zginoł tam?* (Kc); *Jak było koło wodne i na to koło wodne leciała woda, co krynciyło koło wodne i było, były takie palce, nabijało sie jasiyniowe takie zamias zymbów i jak sie to krynciyło tak, to te palce przichodziyły do tego* (KorpSp: Tr); (Dr, ŁN, Kc, Tr).

zob. fraz.:
DUZY PALEC
HRUBY PALEC
MALUTKI PALEC
MAŁY PALEC
PALEC SKAZUJONCY
POKAZUJONCY PALEC
SERCOWY PALEC
SERDECNI PALEC
SERDECNY PALEC
SKAZUJONCY PALEC
SKRAJNY [SKRAJNI] PALEC
ŚREDNI PALEC
UKAZUJONCY PALEC
UKAZUWACY PALEC
WIELGI [WIELKI] PALEC
WOZKA NA PALEC
WYTYKAĆ {*kogosi*} PALCAMI

PALECNE KOŁO ‘w młynie: duże koło trybowe (z drewnianymi trybami – PALCAMI), znajdujące się pod PÓJDEM, osadzone na głównym wale wraz z KOŁEM MŁYŃSKIM, przenoszące napęd na kamień młyński za pośrednictwem CEWI; 📷 Tabl. V’: *Palcowe koło || palecne koło, koło z drzewa, palce sie robiom z tego, ze zelazo trybowe* (matK: Tr); (Fs, Kc, Nd, Rp, Tr). [**palcate koło** – ŁN, ŁW; **palcowe koło** – Tr]

PALEC SKAZUJONCY ‘ogpol. palec wskazujący; zob. też: POKAZUJONCY PALEC’: (matK: Fr, Kc, Łp).

PALENKA *rz. ż* **‘wysokoprocentowy napój alkoholowy; wódka; zob. też: PALYNKA’:** *Tak doszli grajęcy do karczmy. Gałajda rozkazał wszystkim ludziom, kto tylko był koło niego, po dwa decy palenki. Karczmarka dawała każdemu, bo zbójnik płacił* (BalSKD 26–27: Fr).

PALER *rz. mos, daw.* **‘pracownik administracji państwowej odpowiedzialny za stan dróg państwowych, kierujący drobniejszymi pracami remontowymi, zwłaszcza utrzymaniem rowów przydrożnych; zob. też: DRÓŹNIK w zn. 1.’:** *Drógowy* ‖ *dróźnik* ‖ *paler – po starodownymu barz* (matK: Kc).

PALESTRA *rz. ż*
zob. fraz.:
PIŚKLA I PALESTRA

PALIC *rz. mnż*
1. **‘ogpol. palec w ręce’:** (matK: Kr).
2. **‘paluch w rękawicy; zob. też: PALUCH; 📷 Tabl. IV’:** (matK: Kr).

PALICA *rz. ż*
1. **‘mocny, gruby kij, używany zwłaszcza przez pasterzy jako laska do podpierania się podczas chodzenia po zboczach, po lesie itp., używany też jako prosta broń; laga; 📷 Tabl. III’:** *Buchnie palicom w kufe* (matK: Nd); *Ne, był tamok taki dziadek o palicy, co mioł juz doś pore roków* (matK: Fr); *Jak bedzies wyganiać krowy, nie zaboc palice abo bica* (matK: Nd); *Palica dobro na krowy, zeby pocuły, dzie majom iś: hecia cy k sobie* (matK: Nd); *Potym rozlecieli sie po karamyskaf i kazdy wraco z palicom. Józek naloz mały ŝtyrograniaty kłócicek. Bez niego nie byłoby granio, przeciez trza niym trafić do duzyj dziury przi pomocy palicy* (SpCzyt 18: Nd); *Ale zaroz wiecór burzył taki z palicom, tyn urzyndnik, bo to ludzie robiyli na pańskim i zeby o cwortyj rano tam przijś do roboty. I ón jyj potym godo tak, tyj babie, ze ón pudzie za nim. Ale ón o cwortyj nie poseł aba o sóstyj, bo to tak sie miało o sóstyj robić* (BubSpT 83: Kr); (ogsp.). [**policа** – Fr]
2. **‘jedna z dwóch poziomych żerdzi w LYTRZE w wozie drabiniastym; zob. też: DRONG I w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** *Był, to sie nazywały, kiedy lytry, w lytraf sie woziyło. Jak sie małe lyterki były, co na wóz tak na co dziyń, to potym były lytry, to były długie lytry i wysokie óny dzieś mogły mieć gdzieś sto piyndziesiont chyba wysokości, neji palice to było na dole jedno drzewo, u góry drugie, dziury nawiertane i te sceble po... ponabijane, rozumiys, i tam sie kładło siano* (MMilMCK: Nd); (ŁW, Nd).
3. **‘chuda i wysoka dziewczyna’:** (GrJMSp 245).

PALICKA *rz. ż*
1. **‘ozdobna laska jako dodatek do stroju PANA’:** *Na Pietrapawła Jaś był juz po maturze. Przijechoł du dómu w kapelusie z palickom w rynce. Copke studanckom zostawioł w skole. Teroz dopiyro zacyna trzesceć głowa Jonkowi, co se obrać, na co sie ucyć? Wiedzioł, ze ociec sie kapke przidłużół na niego, to trza z poradom ojca cosi uradzić, dzie iś* (BalSKD 94: Fr).
2. **‘długi, prosty cukierek, owinięty w staniol, wieszany na choince; 📷 Tabl. VI’:** *Wisom palicki na jeziulanku* (CoWś 244: Nd); *Dzieci chodziyły po, kolynduwać po śpiywonkaf, no to downiyj dawali ciostka, cukierków to sie juz potym troche kupuwało, ale tutej my blisko granicy słowackiyj, to były takie sałonki, to tak sie, takie cukierki twarde, no to sie dzieciom, abo laski, palicki, u nos wołali, takie w złotku owinionte i to sie z roku na rok zostawiało, i to ty... prziwiezło sie potym* (Kc); *To zaś my kupuwali palicki na chojinke downo, za dziecka były palicki, cukierki, to juz były na chojinke* (KorpSp: ŁN); (SSWG 18); (Kc, ŁN). [**laska** – ŁN; **salonka** – Jw; **sałonka** – Kc, Nd; **sałunka** – Nd]
3. *past.* **‘narzędzie składające się z mocnego (dębowego lub bukowego) toporzyska i osadzonego na nim ostrza o kształcie wąskiej siekiery; zob. też: CIUPAGA; 📷 Tabl. III’:** *Siykierka* ‖ *palicka* ‖ *ciupaga* (matK: Fs).
4. **‘mały patyczek, laseczka’:** *Jak my juz dośli na miejsce, nojstarsy Jantek powiedzioł, ze zaroz trza zrobić godzine. Kozikiym zaznacył koło. Na niym wbiylimy do ziymie dwanoście małyf palicek. Zaś na środku Jaś wbiył wiynksego kija. To miała być wskazówka. Kied pokazuwała nojkrótsy ciyń, wiedzielimy, ze to połednie* (SpCzyt 58: Nd).
5. **‘karnisz; zob. też: FIRANŹNIK; 📷 Tabl. II’:** (matK: Dr).

PALICOSKA *rz. ż*
1. **‘laseczka’:** *Walenijo* ‖ *wanielijo – palicoska corno* (matK: Kr).
2. *tkac.* **‘w warsztacie tkackim: jeden z dwóch prętów (lub cienkich listewek), rozdzielających dolną i górną warstwę osnowy przed NICIELNICAMI; zob. też: SYNKA w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** (matK: Łp).

PALIK *rz. mnż* **‘patyk’:** *Wytrzepoł go palikiym* ‖ *dostoł bitke, jakby go nie posłuchnół* (matK: Fs).

PALIKOT *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o mężczyźnie niepoważnym, narwanym’:** *My go nazywome palikotym, bo ón taki som, jak tyn z telewizora. Tyz tak godo choćco i taki narwany, taki popieprzony* (GrJMSp 235).

PALINKA *rz. ż, kuch.* **‘wysokoprocentowy napój alkoholowy; wódka; zob. też: PALYNKA’:** *No dy tam mioł rum, borowicke, śpyrytus, palinke, tam mioł rozmajite, tam ty napoje, wino, piwo, zwykle ta jak i teroz* (BubSpT 142: Rp); (Jw, Rp).

PALIOGÓNEK *rz. mż* **‘niezidentyfikowany gatunek ptaszka z czerwonym ogonkiem’:** (matK: ŁW).

PALISKO *rz. n*

1. *daw.* **‘miejsce, gdzie wypalano węgiel drzewny’:** (matK: Nd).
2. **‘palenisko w kuźni, w kurnej chacie; zob. też: OGNISKO w zn. 2.; Tabl. V’:** *Palisko* || *ognisko* (matK: Nd).

PALMA *rz. ż* **‘ogpol. palma wielkanocna; Tabl. VI’:** *W Niedziele Palmowom, nie było palm, były bazie i te bazie świynciyli i dawali bat, tyn bat, ftory potym mieli w lecie uzywać do pasienio krów. Wierzyli, ze tyn bat, ftory bedzie poświyncony, pomoze utrzimać pastyrzowi te krowy w stadzie* (plBiz: Nd); (Fr, Nd, Rp).
W Niedzielą Palmową w kościele poświęcane są palmy, przygotowane z gałązek wierzby, które przechowuje się przez cały rok. Bazie z palm dodaje się do worków z ziemniakami przeznaczonymi do sadzenia. Mają stanowić ochronę przed robactwem i dzikimi zwierzętami (pmBłachut: Fr).

PALMOWY *przym.*
zob. fraz.:
NIEDZIELA PALMOWO

PALNÓĆ *cz. dk* **‘uderzyć mocno’:** *Palnóć palicom w kufe* (matK: Nd); *Palnóć, smalnóć – to je jedność* (matK: Nd); (Kc, Nd).

PALO *rz. mos* **‘zdr. od imienia Paweł; zob. też: PAŁKO’:** (matK: Kc).

PALONY *przym.* **‘wypalany w piecu’:** *Palono cyrwono dachówka* (matK: Nd); (Fs, Nd).

PALTO *rz. n* **‘długie wierzchnie okrycie; płaszcz; zob. też: PŁOSC w zn. 1.’:** *Palto* || *płosc teroz* (matK: Nd); (Fr, Nd).

PALUCH *rz. mnż*

1. **‘bandaż nawinięty na skaleczony palec; Tabl. VI’:** *Paluf to jak sie takie usyje na bolncy palec* (matK: Fs); (Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, Nd, Tr). [**popecka** – Kr; **popka** – Kr]
2. **‘paluch w rękawicy; Tabl. IV’:** (matK: Łp). [**palic** – Kr]

PALUCHY *rz. nmos* **‘ozdobna roślina ogrodowa; naparstnica (*Digitalis* L.); Tabl. I’:** (matK: Jw).

PALUSEK *rz. mnż* **‘z nacechowaniem emocjonalnym o PALCU w zn. 1.’:** *Skołkowaciały paluski* (matK: Tr); *Roz, kie był po uherskiyj stronie, dosiedli go hajducy w karcmie, ale ik tyz cysto piyknie naucoł siadanego tońcyć, kie im paluski w nozkak ciupazkom przi porzondku zdajoł* (SpCzyt 46: Rp); (Nd, Rp, Tr).

PALUSKI *rz. nmos, kuch.* **‘rodzaj klusek z dodatkiem gotowanych ziemniaków; kluski leniwe’:** (matK: Dr, Rp).

PALYNCARNIA *rz. ż* **‘zakład, warsztat produkujący wódkę; zob. też: GORZELNIA’:** (pmMaj).

PALYNCARNIO *rz. ż* **‘zakład, warsztat produkujący wódkę; zob. też: GORZELNIA’:** *Wystawiyli te palyncarniom i łapiyli te palynke polić* (matK: Łp).

PALYNKA *rz. ż* **‘wysokoprocentowy napój alkoholowy; wódka’:** *Wystawiyli te palyncarniom i łapiyli te palynke polić* (matK: Łp); *– Wśród tyk kawalyrów, cyli parobkók wybiyrali co roku wójta. – No, no, hej. – No, nojgłówniyjsy parobek był, noji przed tym wójtym przichodziyli ci młodzi rekruci, noji musieli jakiesi tam zadanie spełnić, jakisi mieli wyzwania, noji przisiynge składali tyz, musieli ocywiście postawić go... palynke* [śmiech]. *– Musieli sie zaś składać. – Noji potym juz byli wkupieni do tego grona parobkók, juz im wolno było cego, cosi tam wiyncy* (Jw); (CzG, Jw, Łp, Rp). [**palenka** – Fr; **palinka** – Jw, Rp]

PALYR *rz. mos, daw.* **‘pracownik administracji państwowej odpowiedzialny za stan dróg państwowych, kierujący drobniejszymi pracami remontowymi, zwłaszcza utrzymaniem rowów przydrożnych; zob. też: DROŹNIK w zn. 1.’:** *Dróźnik* || *palyr za Madziarska* (matK: Fs); *Drógowy* || *dróźnik* || *palyr – po starodownymu barz* (matK: Kc); (Fs, Kc, ŁN).

PALYRZ *rz. mos, daw.* **‘pracownik administracji państwowej odpowiedzialny za stan dróg państwowych, kierujący drobniejszymi pracami remontowymi, zwłaszcza utrzymaniem rowów przydrożnych; zob. też: DRÓŹNIK w zn. 1.’:** (matK: Jw).

PAŁAC *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Seł koło królowskif pałaców* (matK: Łp); (Łp, Rp) [**pałacaj** – Jw]

PAŁACAJ *rz. mnż, daw., rzad.* **‘ogpol. pałac; zob. też: PAŁAC’:** *Tak ón potym sie wróciył do swojego pałacaju* [*sic*]. *Tak ón potym swojyj córce mówiół, ze ón takiyj ni moze nikeny nonś, zeby tako była, jako była kralowno* (MalPS 131: Jw).

PAŁACINEK *rz. mż, kuch.* **‘naleśnik’:** *Goronco patelnia i wylywoj to ciasto dobre, były pałacinki ze syrym, były pałacinki z marmoladom przeważnie, bo jak nojtoniyj zeby sićko było, niy?* (KorpSp: Nd); (Fr, Kc, Nd, Tr). [**fałacik** – Tr; **połacinka** – Kr]

PAŁACINKA *rz. ż*

1. *kuch.* **‘rodzaj naleśnika przygotowywanego z rozmieszanych kilku jajek, z dodatkiem**

mleka lub wody oraz mąki; takie ciasto wlewa się na gorącą patelnię z podsmażonymi wcześniej skwarkami lub kawałkami kiełbasy, a następnie przypieka się z obu stron': *Na frystyk my barz cynsto jedli pałacinki. Mama nom robiyła ze skwarkami abo z kiełbasom. Na pałacinke, to trza tak ze dwa jojka dobrze ozmiysać z mlykiym, abo jak nie było mlyka, to mozna dać kapke wody. To trza utrzepać trzepackom, do tego dodać kapecke soli i reśte monke wsuć. Wymiysać drewnianom łyzkom, loć trza na rozgrzotom patelnie. Jak to była pałacinka ze skwarkami, to piyrse te skwarki trza przipraźyć na patelni, a potym dopiyro wyloć ciasto i tak dobrze przipiyc z jednyj i z drugiyj strony* (plSarna: Jw); (Fr, Jw).

2. *kuch.* **'naleśnik, podawany zwykle z farszem z sera itp., zawiniętym w rulon; zob. też: PAŁACYNKA':** *W piontek na obiod bedom pałacinki ze syrym* (matK: Nd); (Jw, Nd).

PAŁACYNKA *rz. ż, kuch.* **'naleśnik, podawany zwykle z farszem z sera itp., zawiniętym w rulon':** (matK: CzG, Jw). [**pałacinka** – Jw, Nd]

PAŁAGONIA *rz. ż* **'popularna roślina doniczkowa o kwiatach koloru jaskrawoceglastego i intensywnie pachnących liściach; pelargonia (*Pelargonium* L'Herit.); 📷 Tabl. I':** *W kwietniku w paradnyj izbie som pałagonie* (CoWś 212: Nd); *I teroz drugi bardzo wozny kwiotek, co była, to była miyrta. W ogóle tam, gdzie były panny, to miyrte trzeba było mieć posadzonom, bo jak było wesele, to z tego robiyli piórka. To był kwiotek drugi downiyj i trzeci kwiotek – pałagonie – pelargonie* (MMilMCK: Nd); (Fr, Nd, Tr). [**ceglorka** – ŁN; **krakowiok** – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Nd, Rp; **muśkiet** – Dr, Fr, Fs, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr; **pałamonijo** – Kr; **pochnionce listki** – ŁN; **primula** – Nd; **primulka** – ŁW; **prymulka** – Tr]

PAŁAMONIJO *rz. ż* **'popularna roślina doniczkowa o kwiatach koloru jaskrawoceglastego i intensywnie pachnących liściach; pelargonia (*Pelargonium* L'Herit.); zob. też: PAŁAGONIA; 📷 Tabl. I':** (matK: Kr).

PAŁKO *rz. mos* **'zdr. od imienia Paweł':** (matK: Kc). [**Palo** – Kc]

PAŁZA *rz. ż*

1. **'przerwa między lekcjami w szkole':** (matK: Rp). [**pauza** – Tr; **przerwa** – CzG, Jw, Kr, Nd, Rp; **przestawka** – Tr]
2. *muz.* **'pauza w zapisie nutowym':** (matK: Jw).

PAMIONTKA *rz. ż* **'przedmiot lub wydarzenie upamiętniające coś z przeszłości, przypominające coś':** *Nale przisełek wom opowiedzieć, ze jak to było, ze jako co i tak dalyj, wom-ek tyz – pado – przinós pamiontke stamtela. Nale jakom? Takie pudełecko malućkie wom dom, to sie wom przido to pudełko* (BubSpT 63: Jw); *Po msy, kied juz wsićka wyśli, poseł som bez kościół, bo fcioł jesce roz przipatrzić sie do woli zacnym pamiontkom, jakie tu zostały jaze od połówki XVIII wieku* (KonkLit 2024: 155: Nd); *Diabły sie cysto piyknie wściekły i okropnie burzyły, a hipkały, co im Pon Jezus tako ucyniół* [zasypał wejście do diabelskiej jamy], *a na tom pamiontke je wiater holny, co ón je z diabelskiego pieca i przez diabły duchniynty, coby ludzie bocyli, ze po dziedzinie Pon Jezus precki chodziył i cuda cyniół. Ón* [wiatr] *tymu sytko onacy, ze je diabelskom mocom stworzony* (BazWierz 95: Rp); (SSWG 18); (Jw, Nd, Rp).

zob. fraz.:
NA PAMIONTKE

PAMIYNĆ *rz. ż* **'zdolność pamiętania czegoś':** *Mondre to było dziywcontko i usłuchliwe. W skole ucytele godali ojcom, coby Zosie dać do wyzsyf skół, bo rada sie ucy, chytro wsićko pojmuje i pamiynć tyz mo nie od parady* (SpCzyt 135: Nd); (Nd, Rp).

zob. fraz.:
NA PAMIYNĆ
ZA {*cyjyj*} PAMIYNCI

PAMIYNTAĆ *cz. ndk*

1. **'ogpol. pamiętać':** *Zabocył, kie nie pamiynto* (matK: Nd); *Pamiynć mo, pamiynce wse* (matK: Fs); *Nie pamiyncym opowiadać* (matK: ŁN); *Jak jo pamiyncym, to sie duzo zmiyniyło; nie pamiyncym tego* (matK: Łp); *Nie pamiynce* (matK: CzG); *Murgli sie, to jes słabe zachmurzynie, bo tak to móc tyz godać, chmuro sie, chmurzi sie. Ale jak sie takie, dziesi tam pojawiały chmury od Tater, od nasyj góry Hombargu, no to godali zawse, ze sie murgli. Tego juz tyz nifto nie pamiynto, jedna osoba, co jesce pamiyntała tyn wyraz, to juz włośnie zmarła dwa lata tymu, w wieku osiymdziesiynciu ośmiu lat* (Nd); *A śtyrof chłopców, co jo pamiyncym, to pół roku kied dozyło, to tu sie bawiył, rano umiyroł. No to takie było, nie wiym co to było, no. Nedy to zaś godajom, ze krew sie nie godziyła cy jak* (plBiz: Łp); *No a potym to juz, jak my chodziyli do skoły, to juz pamiyntom, mozef była w piontyj klasie, no to robiyli przez wieś dróge asfaltowom* (Kc); *Nojgorzi pamiyntom kopanie gruli. Gazda nos furt pilnuwoł, zebymy trefunkiym za barz nie prościyły krzizy. Markociył se, ze postowome, cas merchome, a gruli w kaście nie przibywo. Nieuzyty był to cłowiek i barz zmierziały. Som rusoł sie jak*

mucha w smole, ale wsićkiymu prziganiołowi (SpCzyt 83: Nd); (ogsp.).

2. **‘doprowadzać kogoś do przytomności, cucić’:** *Pamiyntać go trza* (matK: Fr); *Pamiyntajom go* (matK: ŁW); *Zemdloł, to go potym pamiyntajom* (matK: Kr); (CzG, Fr, Kr, ŁW, Nd, Tr).
3. **‘poświęcać czemuś uwagę, dawać baczenie, zważać na coś’:** *Chłop nie przewijoł, Boze cie zachowoj. Jedynie jakby chore było, no to „jadyme do doktora”, to jadyme. Ani roz w zyciu, zeby ci dziecko przewijoł. Baba była na to poświyncono. W mieście zajmujom sie dlatego dzieciami oba, bo matka robi i ociec robi, to óni wspólnie musom o dzieciak pamiyntać* (GrJMSp 322).

PAMIYNTLIWY *przym.* **‘pamiętający długo doznane krzywdy, chowający urazy; pamiętliwy’:** *Telo pamiyntliwy jes, co sie pogniywoł i nie przisеł na noc* (matK: Łp).

PAMIYNTNIK *rz. mos, daw.* **‘człowiek pamiętający coś, świadek minionych wydarzeń’:** *Duzo im tyz dolygo odrobianie zelarstwa, bo za fundus i 3 morgi gruntu musi kazdy chodzić na pańskie. Tak samo odrobiali za te kawołki ziymi if pradziadkowie i sićka pamiyntnicy* (GazPod 1927, nr 21: 7: Fs); (Dr, Fs).

PAMIYNTNY *przym.*
zob. fraz.:
NIE OD PAMIYNTNYCH CASÓW

PAMŁOKA *rz. ż* **‘błona na białku jajka’:** *Pomłoka na biołku* (matK: Tr).

PAMŁOKI *rz. nmos* **‘podłużne obłoki zwiastujące zmianę pogody’:** *Po niebie takie pamłoki sie puscajom* (matK: Łp).

PAMOT *rz. mnż, tkac.* **‘rodzaj przędzy bawełnianej, sprowadzanej ze Słowacji, wykorzystywanej jako osnowa przy tkaniu POKROWCÓW na podłogi’:** *Nie było dywanów, to robiyli pokrowce. Po izbaf syćko pokrowce były ze smatów potym, a to wiycie na tom osnowe, to my nosiyli ze Słowacyje pamot,* [– A co to jest?] – *To jes nici takie, nie trza było przońś, to było porzondne na osnowe* (KorpSp: ŁW).

PAMPUCH *rz. mż, kuch.* **‘okrągłe ciasto drożdżowe z nadzieniem w środku, smażone na tłuszczu; pączek; zob. też: PONCEK w zn. 1.’:** *Piecom kruche, pampuchy, grulowniki* (matK: ŁN).

PAMPUSEK *rz. mż, kuch.* **‘okrągłe ciasto drożdżowe z nadzieniem w środku, smażone na tłuszczu; pączek; zob. też: PONCEK w zn. 1.’:** *Pampusek z ciasta drozdzowego prazony na maści* (matK: Jw); *Na niespopusty, jak juz tak było ku końcu tyk niesopustók, to we cwortek my piekły pampuski. Dziś to wołajom, ze to jes Tłusty Cwortek. Wtedy w tyn cwortek kozdo baba w dóma musiała napiyc pampuskók takik piyknyk, rumianyk. Prze dzieci to była strasno uciecha, jak tak mama upiekła takik świyzyk, dobryk pampuskók. A jesce kie te pampuski miały w środku marmulade, to juz gościna była jak fras* (pmMiś: CzG); (CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, Łp, Nd, Rp).

PANA JEZUSA KROWICKA **‘biedronka, zwłaszcza siedmiokropka (*Coccinella septempunctata* L.); zob. też: BIEDRONKA’:** *Pana Jezusa krowicka* [biedronka] (matK: Kr, Łp).

PANCER *rz. mnż, pok. III* **‘czołg’:** *Pancery tele jechały bez wieś, obracały sie, no to jo sie skryła do piwnice, anif nie wychodziyła* (KorpSp: ŁN).

PANCYRZ *rz. mnż* **‘metalowa osłona tułowia rycerza; pancerz’:** *Św. Michoł wyziyro jak rzimski wojok: ocy u niego bystre, jak u jastrzymbia, na głowie mo zelazny hełm, na piersiaf pancyrz z naramiynnikami, kolana gołe, łydki nagolynnikami kryte, przi boku sabla, a w rynkaf pika* (BalNPK 42: Fr).

PANDROK *rz. mż* **‘gruba larwa koloru żółtawego, gnieżdżąca się pod skórą zwierzęcia, zwłaszcza krowy; zob. też: PYNDER w zn. 1.’:** (matK: Dr, Kr, ŁN, Łp, Nd).

PANEK I *rz. mż* **‘rzeźba przedstawiająca postać człowieka’:** *Kiebyście przichodziyli, tobyście panki strugali selijakie* (matK: Jw); *Toście rzeźbiyli ty panki, zbójnikók, betlejymki* (matK: Jw); (Jw)

PANEK II *rz. mos* **‘lekceważąco o kimś udającym pana’:** (CoWś 232).

PANEWKA *rz. ż*

1. **‘oparcie czopu łożyskowego wału; 📷 Tabl. III’:** (JostSłG 22: NB).
2. **‘rondel z długą rączką, podobny do głębokiej patelni, używany do smażenia tłuszczu, przyrządzania ZOPROZKI; dawniej żeliwny, czasem też na trzech nóżkach; 📷 Tabl. II’:** (MłynWDU: CzG).

PANI I *rz. ż*

1. **‘nauczycielka’:** – *Jo chodzioł piyrse trzi klase, to była jedna skoła i jedna pani ucyła. A dziś jes wiyncy naucycieli jak dzieci* (GrJMSp 311); *Zacynoł sie Adwynt. Ludzie pościyli. Pościyli duzi i mali. Dzieci w skole chodziyły za paniom i cały cos sie ino dopytywały: Prose pani, a kiedy bedzie Wilijo? Bo se wtedy lepiyj podjedzom* (Na Spiszu 54: 17); *Wróciyłak sie z paniom do skoły, óna se zawołała chłopcók ku sobie i kozała im rynce wystawić. Dostali linijkom, płakali i krziceli: – Ale to óna nos wybiyła! Nie my jom. – Ucitelka im nie uwierzyła a mnie juz telo śmiyśnie było* (pmMiś: CzG); (ogsp.).

2. **‘kobieta, dziewczyna pochodząca z miasta, nie z rodziny chłopskiej’:** *Trefi pani?* (matK: Fr); *Pani tu kwartyluje?* (matK: Fr); *Gymby dej pani* (matK: Fs); *Nie bój sie pani, powiydz dziynkuje* [do dziecka] (matK: Kc); *Miescanka || pani* (matK: Kc); (ogsp.).
3. *folk.* **‘jedna z trzech kobiecych postaci (oprócz CYGANKI i FREJYRKI), która podczas tradycyjnych spiskich ZRYNKOWIN próbuje je zakłócić, wmawiając zgromadzonym, że utrzymywała intymne relacje z przyszłym MŁODYM PANEM’:** – *Jakosi okrutno pani, moze to z Hamaryki? Mo okrutny kapelus, a na nim ogródecek z ptoseckami... A kiele ta pierścionki na palcaf... Pazury mo cołkiym cyrwone i wargi na corno pobabrane, a na łańcusku mo okulary!* Starosta niezrażony tymi wieściami, rozkazuje drużbom przyprowadzić przybyłą, gdyż – kto wie – może to właśnie jest *równiotka* Jędrusia. Drużbowie posłuszni temu poleceniu wpuszczają do izby dziwacznie wyglądającą Panią (PlucWS 8: ŁN).

PANI II *wykrz.* **‘grzecznościowy zwrot do kobiety obcej, nienależącej do wiejskiego kręgu kulturowego’:** *Cekojcie pani filecke* (matK: Nd); *Podźcie pani ze mnom do kościoła* (matK: ŁW); *Ale sie pani dopise, rety!* (matK: Nd); *Zeście pani nieodzioto* (matK: ŁN); (ogsp.).

zob. fraz.:
MŁODO PANI
PANI BABA
PANI GAZDYŃKA
PANI MŁODO
PANIE ZYTKO

PANI BABA

1. **‘kobieta odbierająca dawniej poród w domu i opiekująca się matką i dzieckiem w pierwszych dniach po porodzie (zwykle bez wykształcenia medycznego, a mająca stosowną wiedzę nabytą od innych doświadczonych kobiet); zob. też: BABICA’:** *Akusiurerka || piyrwi my wołali pani baba* (matK: Kc); *Momy izbe porodowom, momy dzieci zdrowe, matki zdrowe, bo mo opieke lykarskom, mo opieke ze strony akusierki, położnyj, jednak tak inacyj dbo o ludzi, to jes prowda, dbo, jes inne zycie, inkse, bo piyrwyj, downiyj umiyrały, nie było babice, u nos wołali pani baba, a teroz sie nazywo akusierka, niy, no to trza było jeździć do Kacwina. No zakiela z Kacwina przijechała pani baba, to dziecko, dziecko juz sie, mogło sie zatropić i matka sie mogła zatropić przi porodzie* (BubSpT 124: Nd); *Była tako na wiosce baba, co dzieci odbiyrała.* [– Jak się nazywała?] – *Pani baba, pani baba tak jom wołali, no ale óna tam jakiesi miała uprawniynia, jo wiym, cy, cy, cy sie tam przi, przi swojij matce naucyła, cy... Doś na tym, ze óna ... Wsyndy jom wołali* (RnS 7: Fs); (CzG, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁW, Nd).
2. **‘pielęgniarka’:** (matK: Kr).

PANIC *rz. mos, daw.* **‘syn dziedzica; też: syn pana miastowego’:** *To była Górolka piykno. Óna sie nazywała Hanka i tyn panic z Corstyna sie zakochoł w tyj Górolce, bo była straśnie piykno, urodno* (ŚlizPPN 9: Nd).

PANICKA *rz. ż*

1. **‘kobieta nienależąca do wiejskiego kręgu kulturowego; też: lekceważąco o kobiecie z miasta’:** *Nie obziyroj sie za panickami, bo cie wyryftujom* (CoWś 238); *Kazde lato tu siedzioł dwa miesionce w Jurgowie, niy, no to letnik ino, w Gojak siodoł, panickók pełno mioł koło siebie* (BubSpT 66: Jw); *Roz, kie chłopi paśli tam kónie, przisła ku niym jakosi panicka, bo jako inacyj pedzieć. Nie była to zodno baba ze wsi, ino boginka. Była chudo i sićko miała długie – włosy, rynce i nogi. Chodziyła w długiyj kosuli, bez zopaski i bez smatki. Nie wiada, skond sie tam wziyna, ale chłopom nie robiyła nijakiyj krziwdy* (SpCzyt 150: Jw); *Nale co sie nie robi. Do Rzepisk do Hopcie juz przijyzdzali pany, jaze z samego miasta Wrocławia. Panickom było ciepło, bo na polu było sparno, to se tam lezały dziwo nagie przi potócku. Ujek, kie ik uwidzioł, zaroz krziknół, ze to musom być boginki abo strzigi. Tak my sie warciutko brali ku Jurgowu, ze nie trza nos było popyndzać* (SpCzyt 146: Rp); (Jw, Rp).
2. **‘lekceważąco o kobiecie udającej kobietę miastową’:** *Widzieliście, co to za panicka, wyparadziyła sie jak w niedziele do kościoła i dziesi jadzie, a chłop biydny som oztrzepuje siano za potokiym* (NaSp 47: 27: Rp).

PANICKO *wykrz.* **‘grzecznościowy zwrot do kobiety obcej, nienależącej do wiejskiego kręgu kulturowego’:** *Jydzcie panicko, jydzcie* (matK: Rp); *Przejdymy panicko haniok* (matK: Łp); *Siadojcie panicko* (matK: Tr); *Zdrowie panicko!* (matK: Tr); (Fr, Łp, Rp, Tr).

PANIE BOZE WYSŁYS ‘formuła będąca odpowiedzią na chrześcijańską formułę podziękowania „BÓG ZAPŁAC”’: – *Bóg zapłac – Panie Boze wysłys* (matK: Dr).

PANIE ZYTKO ‘rodzaj zabawy dziecięcej’: *Panie zytko, jak go tyknie, to tyn jes panie zytko* (matK: Dr).

PANI GAZDYŃKA ‘gospodyni na plebanii; zob. też: GAZDYŃKA’: *Przisła pani gazdyńka* (matK: Rp).

PANI MŁODO ‘kobieta w dniu swojego ślubu; panna młoda; zob. też: MŁODO PANI; 📷 Tabl. VI’: *Pani młodo była na bioło ubrano i niebieskom snurkom była oposano bez poły, a tak była cało na bioło, welona ni miała, jak dzisiok, dzisiok som we welonaf, dziś juz zmiyniyli troske mode na Śpisie, piyrwyj była jacy w biołyj bluzce, w biołym kidlu, w biołym fartuchu cało na bioło i niebieskom snurke miała bez poły oposanom, i wiyniec na głowie. Wiyniec miała z miyrty abo kupny z takimi rozmaryjami na głowie* (BubSpT 125: Nd).

PANIN *przym.* **‘właściwy pani, należący do pani’:** *Panin ociec* (matK: ŁN).

PANIUSIA *rz. ż* **‘z dystansem, czasem lekceważąco, a nawet ironicznie o kobiecie z miasta, delikatnej, wypielęgnowanej, nierzadko grymaśnej; też: wczasowiczka z miasta’:** *– Jędruś, a ty co dobrego uczyniłeś, pochwal sie kolegom, koleżankom. – Jyndrek wstoł tak niechyntnie, smarka od nosa utar i wytar do portek, i godo: – E, prose Pani, jo se na płotku siedzioł, az tu idzie jakosi wcasowicka i mi sie pyto:* – Chłopczyku, jak daleko jest na pociąg do Poronina – *a jo godom: – E, paniusiu, bedzie z jakom godzine. – Pani wyjyna zygarek i krzicy:* – Oj, to ja nie zdążę, bo mam pociąg za pół godziny. *– Ne i wiycie, cok zrobiył, nek psa spuściył z łańcucha i wiycie, ze pani zdonzyła. – I taki dobry ucynek spełniył Jyndruś, Pani zdonzyła, a piesek sie przelecioł* (NaSp 54: 17: Fr).

PANIYNCYNE KLUCKI ‘roślina zakwitająca wczesną wiosną, jej złocistożółte kwiaty skupione są na szczytach pędów w baldaszkowate kwiatostany, roślina lecznicza stosowana m.in. do oczyszczania organizmu z toksyn oraz przy leczeniu przeziębień, pierwiosnek lekarski (*Primula veris* L.); 📷 Tabl. I’: *Downiyj chłopcy robiyli parfin z paniyncynyf klucek, ftorym to polywali dziywcynta we Wielkanoc* (CoWś 212: Nd); [– Czy robili także perfumy z pierwiosnków?] – *No dyf miała godać, z pa... z fijołków, z paniyncynyf klucek robiyli se takie same, a z pochnioncego mydła nojbardziej było tak, nojbardziej tej piany mieli* (KorpSp: Nd); (SSWG 18); (Fs, Nd). [**klucki** – ŁN; **pierwiosnek** – Jw]

PANIYNKA *rz. ż* **‘Matka Boża’:** *Poniezus sie ciesy, Paniynka raduje* (matK: Łp).

zob. fraz.:

GROMNICNEJ PANIYNKI

LISTKI PANIYNKI MARYJI

NIECH {*komusi*} PON BÓG DO ZDROWIE I PANIYNKA MARYJO

PANIYNKA MARYJO

PANIYNKA MARYJO ‘Najświętsza Maria Panna; Matka Boża’: *Do Paniynki Maryji godzinki* (matK: Kc); *Nief ci Pon Bóg do zdrowie i Paniynka Maryjo* (matK: Łp); (Kc, Łp).

PANIYŃSTWO *rz. n, folk.* **‘dziewictwo’:**

♫ *Jak jo sie nie wydom,*
paniyństwa nie stracym

(Łp).

PANKI *rz. nmos, tkac.* **‘dwa kółeczka w KOTULKACH, na których zawieszone są NICIELNICE; 📷 Tabl. V’:** *Panki no, ze to takie panki były, to ino obyrtały sie takie panki, no* (KorpSp: Jw).

PANKUCH *rz. mż, kuch.* **‘placek ze skwarkami, pieczony na patelni lub na blasze’:** *Pankuf – rozbiyło sie z jojka 3 lub 4, kielo było, nojcynściyj chłopom. Takom my juz miały sierpinke osmyndzonom, krajało sie skwarcki, reśte troche tego smolcu, wyrobiyło sie to ciasto. Tak sie piekło dość długo ze sie przipolyło nie ze na corno, jacy tak na cyrwono przewróciyło sie. Obróciyło sie całe. Kiedy robiyli na niedziele z kawom. To było dobre jedzynie. Ale to przeważnie robiyło sie chłopom na frystyk jak w polu robiyli* (EŁukMCK: Nd); *– Co sie downiyj jadło w niedziele? – W niedziele jadło sie pankuf i biołom kawe z mlykiem. Nie było kiełboski* (EŁukMCK: Nd).

PANKUSEK *rz. mż, kuch.* **‘okrągłe ciasto drożdżowe z nadzieniem w środku, smażone na tłuszczu; pączek; zob. też: PONCEK w zn. 1.’:** *Pankuski mome, to poncki* (matK: Kc); *Utrzimoł sie zwycoj ze w Tłusty Cwortek baby piecom pankuski* (CoWś 174: Nd); *– A pampuf? – Pankuski no to, to poncki, no to pankuski, to zaś w tłuscu, niy? Smazyły. – I to takie poncki, jak dziś som? – No moze nie takie, ni ma tyf dodatków telo, ale jak tam fto mioł marmolade, to doł do środka, jak niy, to to i takie bez marmolady, a potym obsypali cukrym po wiyrchu i były dobre* (MMilMCK: Nd); *Prawie był Tłusty Cwortek, to w radiju głosiyli, ze kielo poncków, to dzieci były małe, do skoły chodziyli, to mi godajom, ni ma mamy, fto nom to zrobi, zanim przisły ze skoły, to były gotowe. Pankuski* (GrJMSp 283); [– A jedliście co wtedy? Przy darciu pierza] *– A, a, no jeś z pocontu moze downo nie dawali, ale potym juz za nasyf casów, juz to potym baby narychtuwały pankuski abo kreple.* [– A co to kreple?] – *Kreple to takie ciasto zaś niekisone. Tak to wołali, kreple smazyło sie na smolcu i to było, to było takie na, dlo wsićkif dobre, bo to było i słodkie, i kazdy to lubiył* (Kc); (CzG, Fs, Kc, Nd, Rp).

PANNA *rz. ż, now.* **‘zwykle młoda kobieta, która nie ma i nie miała jeszcze męża; wyraz**

powszechnie znany, ale traktowany jako niegwarowy (gwarowym odpowiednikiem jest DZIYWKA)': *Panna to po polsku* (matK: ŁN); *Wzion se panne z kraja* [pierwszą lepszą] (matK: Rp); *Nie bedzie wiedzieć, ktoro panna, a ktoro kobiyta* (matK: Dr); *Feretrony panny niesom* [na procesji] (matK: Fr); *Zalyco sie kawalyr do panny* (matK: Fs); *Nomowio kawalyr do panny* (matK: ŁW); *Panna ni moze sie wydać* (matK: Nd); *No to prucki były, panny pruły, ale tam sły i kobiety tyz, i dziywcynta jakie tyz, i to zaś nie było, ze ino panny same, ale to przeważnie panny. To była tyz potym muzyka* (GrJMSp 306); *Downiyj kazdo pani, panna miała długie włosy. Nie było, zeby miała krótkie. No to były rozpuscone na kóński ogón zwykle sie nosiyło, niy? No a potym, no to juz, to juz potym cepiyli, niy? Cepiyli, no to dwa warkoce sie uteguwało i tak sie tego, od tego casu juz sie nie śmiało chodzić inacyj, tylko zaplecione. Lato nie lato w chustce. Jejku, przisła tam kuzyna baba i godo: – Aleś głupio, ze ty chodzis w chustce, no obciynabyś sie, jo moze potym o dwa cy o trzi lata sie obciynaf* (Kc); (ogsp.).

zob. fraz.:
DO NIEBA WZIYNCIE PANNY MARYJI
MŁODO PANNA
PANNA MARYJO
PANNA Z DZIECKIYM
RÓZANIEC PANNY MARYJI
STARO PANNA

PANNA MARYJO 'Matka Boża': *Do nieba wziyncie Panny Maryji* (matK: Kr).

PANNA Z DZIECKIYM 'dziewczyna mająca nieślubne dziecko; zob. też: PRZESPANKA': [– A u Góralek można było poznać po uczesaniu, czy jest panną, mężatką, czy panną z dzieckiem?] – *To tego tutej nie rozróżnić, jeśli idzie o panne z dzieckiym, ale jezeli panna, to albo warkoc, abo kółko ze samyf włosów bez snurki i tu właśnie z tyłu* [demonstruje] *nie cuba, a kółko. Mynzatka chustecka i kółko, nawet jak jyj było goronco i sruciyła se na ramie tom chustecke, to musiała mieć to kółko, a jak nie chustecka, to kokoska* (Nd).

PANOCEK *rz. mos* **'z dystansem o obcym mężczyźnie, niepodobnym z wyglądu do mężczyzny ze wsi':** *Przijechoł taki panocek i be pokazuwoł, jaki ón mondry* (CoWś 238: Nd); (Kc, Nd).

PANOCKU *wykrz., daw.* **'grzecznościowy zwrot do obcego mężczyzny, nienależącego do wiejskiego kręgu kulturowego':** *Jo jak u ojca rós jesce, tak powiedzmy, jo nie głoduwoł, panocku, ino jo, tyn mockolicek jarcany, upiekli, jesce nie zubruwali, jak sie powiy na, zeby byli, ino omleli to sićko* (BubSpT 55: Jw).

PANORAMA *rz. ż, now.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** – *Duzo jes takif staryf dómów i odnowiajom, niy? – O tak, no, a, a, kie sie wyjedzie tom Osturniom do góry, potym idzie tako drózyna tam do góry, no asfalt cały cos, telo dobro dróga, wyjedzie sie na wiyrf, na, na, na Zor. Jak sie popatrzi w tom strone, to tako piykno panorama, widać daleko, piyknie...* (Kc).

PANOSEK *rz. mos* **'lekceważąco o mężczyźnie z miasta':** *Zeseł sie z panoskiym, a tyn pon tak godo* (matK: Łp); – *Coz panosku bedziecie fcieć? – Ugotujcie mi śtyry jaja* (matK: Rp); (Dr, Łp, Rp).

PANOSYĆ SIE *cz. ndk*

1. **'być zarozumiałym, wyniosłym':** *Panosy sie, mało sie do ludzi obzywo* (matK: Dr); *Panosy sie, kie mo mało, a duzym gazdom sie robi* (matK: Fr); *Kie sie wynosi za pana fce rozkazuwać = panosyć sie* (matK: Tr); (Dr, Fr, Tr).
2. **'żyć wystawnie, po miejsku':** *Panosyć sie || spanosyć sie, sytko po pańsku* (matK: Kr).

PANOWIE *rz. mos* **'para osób – mężczyzna i kobieta nienależący do lokalnej społeczności; państwo':** *Jacysi panowie śli drógom do góry. Pon niós plecok, a pani wiezła wózek z dzieckiym* (GrJMSp 180); *Przijechali tacy panowie do nasyf znajomyf z Krakowa, pani doktór z mynzym, noji godajom: – Kiedy pudymy hań na tyn, na tyn wyciong narciarski? – A ta nasa znajomo popatrzała oknym: – O, teroz ni ma po co iś, bo teroz tłok. – E, to pudziemy późniyj, jak minie tyn tłok. A tłok to była zielono trowa* [śmieją się wszyscy]. *Tak sie u nos nazywo. Tłok, to po co teroz tam pudziecie? A, no, no to pudymy, jak minie tyn tłok. Pójdziemy później. A tłok to trowa, nie było śniega, niy?* [śmieją się] (Kc).

PANTARKA *rz. ż* **'domowy ptak o szarym upierzeniu w białe plamki; perliczka (*Numida meleagris* L.); zob. też: PANTERKA':** (matK: Kc).

PANTERKA *rz. ż* **'domowy ptak o szarym upierzeniu w białe plamki; perliczka (*Numida meleagris* L.)':** (matK: CzG). [**pantarka** – Kc]

PANTLICKA *rz. ż* **'zdr. od rz. PANTLIKA':** *Pantlicka || maśla* (matK: ŁN); *Pantlicka || klucka* (matK: ŁW); (ŁN, ŁW, Nd).

PANTLIK *rz. mnż, str.* **'kokarda; zob. też: MAŚLA w zn. 1.; 📷 Tabl. IV':** *Aniół bedzie mioł kanice bioło, ale nie kóńcystom, ale ściecystom ku zadkowi. Na przodku u góry bedzie mioł złotom gwiozde, a ze zadku pantlik bioły* (ZGS-I: ŁN).

PANTLIKA *rz. ż,*
1. *str.* **‘kokarda; zob. też: MAŚLA w zn. 1.; Tabl. IV’:** *Maśla* || *pantlika* (matK: ŁN).
2. *str.* **‘wstążka do włosów’:** *Snurka* || *pantlika* (matK: Nd).

PANTOFEL *rz. mnż, str.* **‘rodzaj obuwia wykonanego ze skóry lub sukna, sięgającego po kostkę, używanego do chodzenia po domu’:** *Papucie* || *pantofle* [nowsze] (matK: Kc).

PANTUWAĆ *cz. ndk, pok. III* **‘łączyć w kuźni na gorąco końce obręczy’:** *Pantuwali, zwarzuwali* (KorpSp: CzG).

PANU BOGU DZIYŃ KRAŚ ‘próżnować cały dzień’: *Skoda Panu Bogu dziyń kraś* (matK: Dr).

PANUWAĆ *cz. ndk* **‘panować, trwać’:** *Zgoda panuje* (matK: ŁW).

PANY *rz. mos* **‘ludzie z miasta przyjeżdżający na wieś w celach wypoczynkowych’:** *Były pany, co fciały prziś do nos na kwartyl* (matK: Kr); *Bodej to bodej to, to ty pany fcom syćko wiedzieć* (matK: Rp); *Nale co sie nie robi. Do Rzepisk do Hopcie juz przijyzdzali pany, jaze z samego miasta Wrocławia. Panickom było ciepło, bo na polu było sparno, to se tam lezały dziwo nagie przi potócku. Ujek, kie ik uwidzioł, zaroz krziknół, ze to musom być boginki abo strzigi. Tak my sie warciutko brali ku Jurgowu, ze nie trza nos było popyndzać* (SpCzyt 146: Rp); (Kr, Rp).

PAŃSCYZNA *rz. ż* **‘ogpol. pańszczyzna; na Spiszu zniesiona dopiero w 1931 r.’:** *Na pańscyzne; przekapaciała ta pańscyzna* (matK: ŁN); *Pańscyzne robiyli: dwanoście dni z ćwiyrtki było* (matK: Łp); *Pańscyzna* || *na pańskie* (matK: Nd); *Na pańscyzne sie chodziyło odrobić* (matK: Rp); *Za odrobionom dniówke zelorz dostawoł karteckі, były w trzef koloraf. Kozdy kolor mioł swoje znacynie i wartość. Kozdy zelorz na kóniec roku przed gazdom musioł sie rozlicyć z tyf kartecek, zeby mieć zaliconom pańscyzne. Z tymi karteckami móg zelorz płacić u Zyda w karcmie, ftoro była na Kapuśnicy* (SpCzyt 108: Nd); *Był juz ozyniony i mioł dzieci, kied została zniesiono pańscyzna w dobraf zomku dunajeckiego. A było to w roku 1931. Niedziyccy zelorze byli radzi, ze zacyni sami gazduwać na swojyf morgaf* (SpCzyt 109: Nd); *Noji tak sie ciongła to sprawa, dopiyro w trzidziestym roku dosło do tego, hej do tyj pańscyzny jesce mozym powiedzieć. Chłopi sie oburzali, nie fcieli pańscyzny juz robić* (BubSpT 38: Fs); *Pańscyzna była, no to nawet mój ociec odrobioł pańscyzne. To jak mioł, to zalezy kielo mioł kawołków gruntu, cy to było dwadzieścia arów, cy trzidzieści, cy śterdzieści arów, to odrobioł sto piynć dni, sto dziesiynć dni, sto i dwieście, i nawet śtyrysta dni co w roku sie if nie licy. No ale to sła baba, to wołali baba do roboty na pańskie, był zwónek, zbyrkali na zwónku, o sóstyj godzinie juz musioł być tam, dostoł rozkoz, dzie idzie do roboty, to babie płaciyli, osiym, dziewiyndziesiont grosi, przeprasam złoty dwajścia grosi, a chłopu złoty pindziesiont na dziyń. Nie było godzin, ale od świtu do zmroku, jak godom. No a jakby nie był odrobiył, to zaroz był starosta, juz kora, a kore to sie sło odsiaduwać, to sie sło w niedziele, zeby w tyźniu dnia nie zabrać robocego, to seł w niedziele do ereśtu. Ociec mój siedzioł. Jechoł z Białyj, woziył śpyrytus, do Śpiski Biały za Magure i zawzion chłopa, seł pieso i wzion go. Jechoł Jungefeld z Falstyna, to był świagier tego Sałamuna ze zomku, to był Prusok, Jungefeld, śtyroma kóniami jechoł, w kocu, i ón widzioł, ze ociec wiezie chłopa, tak mu doł batym po ocaf, niy, juz go ni móg stawić na dródze, ale mu doł batym po ocaf. Potym jak przijechoł, mioł takiego psa angielskiego..., doł mu dwie kule pod głowe i ociec uciók na smreka i na tym smreku ociec nocuwoł jaz do rania w niedziele. W niedziele prziśli ziandarzi, wziyni ojca do Stare Wsi, tam był taki okresny urad, jak sie dziś powiy powiatowo rada, ale to piyrwyj wołali okresny urad, ta jak starostwo, i tam ociec musioł siedzieć śtyry niedziele za to* (BubSpT 121: Nd); *Nie opuściyło ik zło, bo ród pański nie wypuściół ik z ronk i tak bez 500 rokók musieli obrabiać pańscyzne. A było to barz ciynzko. Bo rocny wymiar z pańscyzny z morga był 56 do 90 dni. Średnio 71 dni tak bez 500 rokók musieli obrabiać pańscyzne. A było to barz ciynzko. Bo rocny wymiar z pańscyzny z morga był 56 do 90 dni. Średnio 71 dni. Pańscyźniocy nazywali sie zelorzami. Od pańscyzny zostali dopiyro uwolnieni przez Sejm Polski po prziłoncyniu do Polski* (KowPluc 39: Jw); (Fs, Jw, ŁN, Nd, Rp, Tr).

PAŃSCYŹNIOK *rz. mos, daw.* **‘chłop pańszczyźniany’:** *Nie opuściyło ik zło, bo ród pański nie wypuściół ik z ronk i tak bez 500 rokók musieli obrabiać pańscyzne. A było to barz ciynzko. Bo rocny wymiar z pańscyzny z morga był 56 do 90 dni. Średnio 71 dni. Pańscyźniocy nazywali sie zelorzami. Od pańscyzny zostali dopiyro uwolnieni przez Sejm Polski po prziłoncyniu do Polski. Dzisiok jaz radość biere, jak cłek nojdzie sie na Falsztynie, bo juz prawie nie zostało ani jednego dómu pańscyźnianego, bo ludzie stawiajom piyntrowe budynki* (KowPluc 39: Jw).

PAŃSKA*
zob. fraz.:
Z PAŃSKA

PAŃSKI *przym.* **‘należący do pana (dawno: do dziedzica), właściwy dla pana (dziedzica); dworski’:** *Dwór pański* (matK: Tr); *Nogawice to te pańskie, suknianie to portki, wysywane to tyz portki* (matK: Kc); *W zimie zelorze śli rombać drzewo do lasu. Zelorz seść razy prze siebie móg prziwiyź na wozie drzewo na opał, ale za to musioł odrobić 3 dni przi sadzyniu drzywek w pańskiym lesie* (SpCzyt 108: Nd); *Przijyzdzali tutej z Łapsanki, a z tyf wsi do roboty z krowami, z wołami, to oruwali, bo to było to pole cołkiym pańskie było* (BubSpT 34: Fs); *Gazdowskie było pole i cyńść było pańskiego pola. Bo my mome tu jakby podzielone, jednom trzeciom majom Jurgowianie jakby kupione od tak jakiyjsi grófki cy, cy jakiyj. I to cyńść, i z tyj tyj cyńści nasi dziadkowie tyz kupiyli tam półtora hektara cy, cy dwa hektary od pa... od tyf panów no. A, a granica no to było tak, z trzi metry było syrokie, co gazdowskie było i potym tak jakby dróga przedzielała, ta miedza, i toto było pańskie, pańskie, no* (RnS 52: Dr); (ogsp.).
zob. fraz.:
ANIÓŁ PAŃSKI
CHODZIĆ NA PAŃSKIE
FAŁA PAŃSKO
JANIÓŁ PAŃSKI
KRZIZ PAŃSKI
KRZIZU PAŃSKI
PAŃSKI GROSEK
PAŃSKI LAS
PAŃSKI POKÓJ
PAŃSKO IZBA
PAŃSKO WYKA
PRZISIYNGA NA PAŃSKOM WIARE
SOND PAŃSKI
ZA PAŃSKIEGO

PAŃSKIE *rz. n* **‘majątek dworski’:** *Konwencyjasi na pańskim* (matK: ŁN); *Jo był na pańskim kosić* (matK: Łp); *Na pańskie, kie dwory jesce były* (matK: Kr); *Duzo dni w roku musieli robić na pańskim, a byli tyz siyłom brani do wojska na długie roki* (SpCzyt 69: NdZ); *Wojtek urodziył sie nad Dunajcym. Ojcowie jego byli zelorzami, bo robiyli na pańskiym we dworze prze pona z niedziyckiego zomku. Domy zelorzi stoły pod zomkiym niedziyckiym, nad samom rzykom* (SpCzyt 108: Nd); *Robota na pańskim zacynała sie latym o sóstyj godzinie. Zbyrk dzwónka nakazuwoł sie stawić przed dómym zarzondcy. Ón ta juz wiedzioł, dzie ftory pudzie robić. Chłopi z rana śli kosić łonki abo zboza, zaś baby sły do pola przewracać i susyć. Kied przisła jesiyń, chodziyli kopać grule. A kied przikurzył śniyg, młóciyli zboze cepami we dworze. Pon zomku mieli duzo zboza, totyz schodziyło im cynsto do marca* (SpCzyt 108: Nd); *Panowie, jak widzieli, co robiom zbójnicy z młynorzym, to za osiym roków nie zondali od niego zodnyj porcyje ani harendy z placu, bo młyn był postawiony na pańskim i zeby go jako uchronić od tyf zbójników, to dali zaprawić do okien sićkif kroty i śtangi zelazne do dźwiyrzi* (BalNS 114: Fr); (Fr, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd, NdZ).

PAŃSKI GROSEK ‘ozdobne, mrozoodporne pnącze; glicynia (*Wisteria* Nutt.)’: (matK: Kr).

PAŃSKI LAS ‘las państwowy, niebędący własnością mieszkańców wsi’: (matK: Łp).

PAŃSKI POKÓJ *bud.* **‘izba o odświętnym wystroju, nieużywana na co dzień przez domowników, a jedynie na wyjątkowe okazje, zwłaszcza do przyjmowania księdza w czasie KOLYNDY (zwykłych gości przyjmowano w kuchni); w niej przechowywano skrzynię z odświętnymi ubraniami, w niej odprawiano obrzęd PRZEPROSIN i BŁOGOSŁAWIEŃSTWA narzeczonych przed wyjazdem do ślubu itd.; współcześnie nazywana POKOJEM; zob. też: BIOŁO IZBA; 📷 Tabl. II’:** *Kuchnia jacy była, no to my tam w tyj jednyj, a drugom my pokój mieli, no to był pański pokój, no bo tam ksiondz przichodziył po kolyndzie, no tam, a to nie było tam ogrzywano, jacy w tyj kuchni sie poliyło* (KorpSp: Kc).

PAŃSKO IZBA *bud.* **‘izba o odświętnym wystroju, nieużywana na co dzień przez domowników, a jedynie na wyjątkowe okazje, zwłaszcza do przyjmowania księdza w czasie KOLYNDY (zwykłych gości przyjmowano w kuchni); w niej przechowywano skrzynię z odświętnymi ubraniami, w niej odprawiano obrzęd PRZEPROSIN i BŁOGOSŁAWIEŃSTWA narzeczonych przed wyjazdem do ślubu itd.; współcześnie nazywana POKOJEM; zob. też: BIOŁO IZBA; 📷 Tabl. II’:** (Fs, Kc).

PAŃSKO WYKA ‘jednoroczna roślina ozdobna, pnąca, osiągająca wysokość do 2 m, o barwnych, intensywnie pachnących motylkowych kwiatach, groszek pachnący (*Lathyrus odoratus* L.); zob. też: GROCH POCHNIONCY; 📷 Tabl. I’: (matK: Łp).

PAŃSKU*
zob. fraz.:
PO PAŃSKU

PAŃSTWO I *rz. n* **‘w znaczeniu ogólnopolskim; kraj’:** *Bo z tym casym, jak tyn cas leci, to syćkie nowe wecy, ftore nastajom cy wyrobiajom tam dzieś, co if piyrwyj nie było, to dzisiok juz majom takom nazwe, w jakim teroz zyjymy państwie, powiydzmy polskim, no to, to ta gwara i te wyrazy sie miyscom* (BubSpT 131: ŁN).

PAŃSTWO II *rz. n, blm*

1. **‘zbiorowo o osobach z niewiejskiego kręgu kulturowego’:** *Takie prze państwo pistroki* (matK: Nd); *Gróf to wyzse państwo* (matK: ŁN); *Ślachta to państwo* (matK: Nd); *Brycka – jadzie sie po państwo* (matK: Rp); (Jw, ŁN, Nd, Rp, Tr).
2. **‘władza, administracja państwowa’:** *Nie usło długo. Jantek umar. Całom gazdówke przejyno państwo. Na pogrzyb prziseł mu jacy tyn wandrowny, bo go ludzie we wsi nieradzi widzieli. Zamyśloł sie nad grobym i tak se godo: – Widzis, Jantuś, dobro rada i od dziada. Mógeś zyć, toś nie fcioł. Teroz ani tobie, ani ziymi* (pmMiś: CzG); *Jednego razu za tyk kosiutowyk prawók, co my dawali z polanók nopiyrwyj cyńść panu gruntownymu, a potym my dawali połówke siana, aze przisła komasacyjo, to ty polany nom odebrali, a przi tym wielkie cuda państwo nos sekwestruwali. Nopiyrsy roz sekwestracyjo nos kostuwała siedymnoście tysiyncy, a drugi roz nos kostuwało moze z piytnoście tysiyncy, a trzeci roz dwanoście stówek my musieli płacić strofu* (MalPS 128: Jw); *Noji spłocali te biydne ludzie do państwa te piniondze, a państwo jyj coś tam z tego dawało, jakisi podotki ze duze miała tyz, obcionzyli jom tymi podotkami, no to musiała płacić* (BubSpT 128: Nd); (CzG, Dr, Fr, Jw, ŁN, Nd).

   zob. fraz.:
   OD PAŃSTWA

PAŃSTWOWY *przym.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Państwowy gościniec to łańcuchym nie* [nie hamuje się] (matK: Fs); *Nie dostoł państwowyj stypendyji, a powinowaty był dostać* (matK: Tr); *Bo panowie wymyśleli tu jakomsi, jakisi rezerwat, w państwowyf lasaf, noji w tym rezerwacie, wiycie, to zabić, zastrzelić to nikomu nie pozwolajom, trzimajom to niby, prze jakifsi gości ze zogranicy* (BubSpT 108: ŁW); (Fs, ŁW, Tr).

   zob. fraz.:
   ROBOTA PAŃSTWOWO

PAPAĆ *cz. ndk* **‘w języku dziecięcym: jeść’:** *Papoj* (matK: Kc); *Bedzies papuśkać, papać?* (matK: Tr); (CzG, Kc, ŁN, ŁW, Tr). [**papkać** – Łp; **papuśkać** – Tr]

PAPAGAJ *rz. mos* **‘osobnik wydzierający się lub krzyczący’:** (plBłachut: Fr). [**piyłot** – Fr]

PAPAJEK *rz. mnż* **‘niewielki ciągnik, robiony własnoręcznie przez miejscowych rzemieślników z części pochodzących z różnych pojazdów, wykorzystywany głównie do lżejszych prac polowych, zwykle nieprzystosowany do poruszania się po drogach publicznych; zob. też: ESIOK w zn. 2.; 📷 Tabl. III’:** (Fr).

PAPCON *rz. mnż, kuch., pok. III* **‘bardzo gęsta zupa’:** *Papcon taki* (matK: Rp).

PAPIYR *rz. mnż* **‘ogpol. papier’:** *Cygaretle swijali z papiyru, śmierdzi toto jak diabli* (matK: ŁN); *Tabak w papiyrze* (matK: Tr); *Klocki takie na papiyr* (matK: Nd); *Dyktura – hruby papiyr* (matK: Tr); (ogsp.).

   zob. fraz.:
   PAPIYR NA ŚCIANE
   ZGRUBIATY PAPIYR
   ZGRUBIONCY PAPIYR
   ZIELONE PAPIYRY

PAPIYRANY *przym.* **‘zrobiony z papieru; zob. też: PAPIYROWY’:** *Rano dała gazdynka* [gospodyni księdza] *chlyb i kiełbase gromadce, co sła kolynduwać, a obiod jedli kolyndnicy, to wse sie przirytuwało i piniondze. Nie dawało sie papiyranyk, ani złotyk, ani biołyk (niklowanyf), ale grajcarze – miedziane. Ułozyło sie 3 razy abo 5 razy po grajcarzu (2 halerze) i juz było gotowe* (NaSp 58: 12: Jw).

PAPIYREK *rz. mnż*

1. **‘mały kawałek papieru; papierek’:** *Do papiyrku cukierki owijać* (matK: Kr).
2. *daw.* **‘jednostka systemu monetarnego w czasach austro-węgierskich, równa 60 GRAJCAROM (do roku 1857) i 100 GRAJCAROM (latach 1857–1892); gulden austriacki; oznaczany na monecie symbolem Fl (tj. floren); zob. też: RYŃSKI; 📷 Tabl. VI’:** *2 koruny = papiyrek* (matK: ŁN); *Chłop był bez pola, marninka, dzieciskók było cosi ze 12, a do roboty dochodziół jaz z trzeciyj dziedziny. – Kieloz za niego? – Pyto sie ta chłopina. – Bes go mioł bez rok, bes robiół, co bes fcioł i kie bes fcioł – a za to zapłacis 100 papiyrkók – pado Poniezus* (KowPluc 45: Jw); *Papiyrek – dwie korony* (BalNS 178: Fr); *– Kielo fcecie od pozycki? – Dej sto papiyrków! – odpowiedzioł dziadek* (BalNS 136: Fr); (Fr, Jw, ŁN).

PAPIYR NA ŚCIANE ‘tapeta’: *Papiyr na ściane* (matK: Tr).

PAPIYROS *rz. mż* **‘ogpol. papieros’:** *Papiyros || cygaretla* (matK: Fs); *Cygarek || papiyros* (matK: Kr); *Wykurzyłem papiyrosa, ze to na sopie sie nie do* (matK: Łp); *Liściok to tabak, co strzigli*

nozycami, co liście sie, co kupuwali, to było duzo tońse, niy? Jako papiyrosy (KorpSp: Rp); (Fs, Kr, Łp, Rp).

PAPIYROŚNICA *rz. ż* **‘ogpol. papierośnica; 📷 Tabl. VI’:** *Posłała jedna pani swojemu narzeconymu złotom papiyrośnice. Noji tom papiyrośnice tyn pon zgubiył, w lesie straciył. A naseł jedyn, co zbiyroł drzewo, patyki, taki chudobny chłop* (BubSpT 119: Nd).

PAPIYROWE GAŁUSKI *daw.* **‘kluski z zawiniętymi karteczkami, na których panny w andrzejki wypisywały imiona swoich kawalerów. GAŁUSKI były wrzucane do wrzącej wody; pierwsza z nich, która wypłynęła na powierzchnię wody, wróżyła, że jej wykonawczyni pierwsza wyjdzie za mąż. Współcześnie zwyczaj niepraktykowany’:** *Na andrzejki dziś sie bardzi przeniosło lonie cyny, wosku. Ale baby, co majom po seśdziesiont roków, to opowiadajom o tym, jak to warzyły ty papiyrowe gałuski. Robiyły z ciasta gałuski i do gałusek dawały kartke z mianym chłopca. I wrucały do wrzoncyj wody i cyja gałuska nojprzyndzyj wyskocyła, to ta dziywka nojpryndzyj sie wydo. Dziś nifto juz nie robi* (GrJMSp 303).

PAPIYROWNIA *rz. ż* **‘fabryka papieru’:** *Potym sie skobli siykiyrom albo istykiym na klocki do papiyrownie* (Kc); (Jw, Kc).

PAPIYROWY *przym.* **‘zrobiony z papieru’:** *Papiyrzany ǁ papiyrowy* (matK: ŁW); *Bocym, ze sklepnik sićko wozół na takiyj wodze, co sie zelazne odwozniki dawało na jednom strone, a na drugom w papiyrowyj torbie abo monke, abo cukier. Sklepnik potym rachuwoł na inksyj papiyrowyj torbie. Pisoł tyncianym ołówkiem, kielo co stoji. Ujek nabył tabaku i poślimy ku wodzie* (SpCzyt 146: Rp); (Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**papiyrany** – Jw; **papiyrzany** – Fr, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp]
zob. fraz.:
DOSTAĆ NA PAPIYROWE GAŁUSKI
PAPIYROWE GAŁUSKI

PAPIYRÓWKA I *rz. ż*

1. **‘odmiana jabłoni rodząca wczesne, miękkie i słodkie jabłka o zielonkawożółtej skórce’:** (matK: Dr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Tr).
2. **‘jabłko z takiej jabłoni’:** *Papiyrówki som biołe* (matK: Rp).

PAPIYRÓWKA II *rz. ż, blm* **‘drzewo pocięte na metrowej długości klocki, przeznaczone do przerobu na papier; 📷 Tabl. III’:** *Papiyrówka – klocki takie na papiyr* (matK: Nd); *Woziyłef klocki (papiyrówke) ze sosnowego. I pojechołef w tym dniu po drugi kurs, trzi metry papiyrówkif kłodef na gnotki, a był to juz prawie jak wiecór, juz zacynało ciymrzić* (Iwan 33: Nd); (Kc, Nd).

PAPIYRY *rz. nmos* **‘dokumenty’:** *Corno Góra ino ni mo urbaru, bo w Jaworzinie potraciyli papiyry* (CoWś 222: CzG); *Chodziyłaf z telegrafym do konwisorza, to jesce było za Madziarska, to telegraf przyseł do nif. Potym dałaf pisać w Mieście, potym przisły papiyry, coby mentryki dostać. Podostajałaf i posłałaf te mentryki tam nazod* (NitschWPTG 51: Tr); *Jesce myślym, jak ón przidzie, to bedzie gorzi, ni miołek papiyrók takik specjalnyk, na to z broniom jak był, bo to jak legalnie bróń sićko, nale udało sie mi przejechać* (RnS 100: Jw); (CzG, Jw, Tr).

PAPIYRZANY *przym.* **‘zrobiony z papieru; zob. też: PAPIYROWY’:** *Miały być papiyrzane piniondze* (matK: Rp); *Papiyrzano torba* (matK: Kr); *Papiyrzane kwiotki na groby mome juz zrobione, z łońskiego roku tyz jakieś zostały. Na het wystarcy* (Nd); (Fr, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp).

PAPIYŻ *rz. mos* **‘ogpol. papież’:** *Świynty ociec ǁ papiyż* (matK: Kc); *To kaplica Ducha Świyntego, ftorom odwiedziył som ksiondz kardynał Karol Wojtyła dwa roki przed wyświyncyniym na papiyża* (SpCzyt 130: Nd); (ogsp.).

PAPKAĆ *cz. ndk* **‘w języku dziecięcym: jeść; zob. też: PAPAĆ’:** (KorpSp: Łp).

PAPLA *rz. ż* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o kobiecie mówiącej za dużo’:** (GrJMSp 238).

PAPLAC *rz. mos* **‘z nacechowaniem emocjonalnym o człowieku mówiącym za dużo, bez sens; zob. też: PALOC’:** (GrJMSp 238).

PAPLAĆ *cz. ndk* **‘z niechęcią: mówić byle co, bez sensu’:** *Jo juz zgłupioł het, se myślym, no, no, na mój dusiu, no to coz, coz jo to zaś brechnół, no, niy? Bo to cłowiek brese byleco, a tu potym sie okazuje, ze jes źle, noji to jes tak, ze u nos tak ludzie nieroz paplajom cosi, nie rozumiom, a to było, no my ino dodali basam, to było tak, óni to tłómacyli, ze pierdol Boga, cyli pierdol, ale dodali twojego Boga – basam wasego teremtete, no, niy?* (KorpSp: CzG); (CzG, Fr).

PAPLOC *rz. mos* **‘z nacechowaniem emocjonalnym o człowieku mówiącym za dużo, bez sensu’:** *Paploc taki* (matK: Fr). [**paplac**]

PAPLOCYĆ *cz. ndk* **‘robić coś źle, niefachowo; partaczyć’:** *Paplocy tak, kie coś źle robi* (matK: Nd).

PAPLOK *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku robiącym wszystko źle’:** *Paplok taki, co paplocy tak* (matK: Nd).

PAPŁAN *rz. mnż* **‘kołdra; zob. też: KOŁDRA’:** (matK: Fs).

PAPŁON *rz. mnż* **‘kołdra; zob. też: KOŁDRA’:** *Papłon || koldra* (matK: Jw); (CzG, Jw, Nd, Rp).

PAPRA *rz. ż, zwykle w lm* **‘łupież; zob. też: PAPRY’:** (matK: Rp).

PAPRAC *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku nieumiejącym wykonać danej rzeczy, czynności zgodnie z wymogami; partacz; zob. też: BABRAC w zn. 1.’:** *Babrac || paprac || partac* (matK: Fs).

PAPRACKA *rz. ż* **‘praca, w trakcie której można się mocno ubrudzić’:** *Papracka, kie trza kopać grule, kie tako lejba* (matK: ŁN); *Papracka, co sie tak papro* (matK: Nd); *Papracka we wiosne, kie leje* (matK: Tr); (Fs, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Tr). [**papranina** – Łp; **paprańst wo** – ŁN, Nd, Tr; **paprocka** – Fr]

PAPRAĆ *cz. ndk*

1. **‘niedbale wykonywać pracę’:** *Babrać || paprać || partac* (matK: Fs); (Fs, Łp).
2. **‘brudzić’:** *Paprok || babrok paprze tak, babrze* (matK: Tr).

PAPRAĆ SIE *cz. ndk*

1. **‘brudzić się przy pracy’:** *Kie lejba tako, trza grule kopać, to sie trza paprać* (matK: Łp).
2. **‘długo, wolno coś robić; grzebać się’:** (matK: ŁW).

PAPRANINA *rz. ż* **‘praca, przy której można się mocno ubrudzić; zob. też: PAPRACKA’:** *Papranina || babrańst wo* (matK: Łp).

PAPRAŃSTWO *rz. n* **‘praca, przy której można się mocno ubrudzić; zob. też: PAPRACKA’:** *Paprańst wo || babrańst wo* (matK: ŁN); *Paprańst wo we wiesne, kie leje* (matK: Tr); (ŁN, Nd, Tr).

PAPROCKA *rz. ż*

1. **‘praca, w trakcie której można się mocno ubrudzić; zob. też: PAPRACKA’:** (matK: Fr).
2. **‘kobieta, która się brudzi przy pracy’:** (matK: Fr).

PAPROĆ *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim; (*Filix*); 📷 Tabl. I’:** (TPPG I: 136: ŁN); (Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, Nd, Tr).
zob. fraz.:
KWIOT PAPROCI

PAPROK *rz. mos*

1. **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o kimś brudzącym się’:** *Ty paproku mały* [do dziecka brudzącego się przy jedzeniu] (matK: Łp); *Paprok – brudno robi* (matK: ŁW); (Fr, Łp, ŁW).
2. **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku nieumiejącym wykonać danej rzeczy, czynności zgodnie z wymogami; partacz’:** *Paprok || babrok paprze tak, babrze* (matK: Tr).

PAPROTKA *rz. ż* **‘gatunek paproci, jej słodkie kłącze żuły dawniej dzieci; roślina objęta obecnie ochroną gatunkową; paprotka zwyczajna (*Polipodium vulgare* L.); 📷 Tabl. I’:** *Paprotka – jy sie korzyń* (matK: Jw); (RadwSłR 52: Rp); (Fs, Jw, ŁN, Rp). [**słodycka** – Rp]

PAPRY *rz. nmos* **‘łupież’:** *Papry || łupiyz* (matK: Tr); (ogsp.). [**łupiyz** – Fr, Tr; **papra** – Rp]

PAPRYKA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Momy papryke pieconom* (matK: Kc); (Fs, Kr, Kc, ŁW, Nd, Tr).

PAPRZICA *rz. ż*

1. **‘żelazna sztabka z kwadratowym otworem, przytwierdzona na spodzie górnego kamienia młyńskiego lub żaren, w jej otworze osadzone jest pionowo żelazne WRZECIONO, napędzające górny kamień i regulujące jego odległość względem kamienia dolnego (w ten sposób uzyskuje się mąkę odpowiedniej grubości); 📷 Tabl. V’:** *Śtyrograniato paprzica* (matK: Fr); (JostSłG 22); (Fr, Fs, NB).
2. **‘otwór w obudowie żaren lub kamieni młyńskich, którym wylatuje mąka; 📷 Tabl. V’:** *To sie miele, a monka wychodzi na paprzice* (matK: Dr); *Monka sie susła z kosa do skrzinie paprzicom* (matK: Tr); (Dr, Tr).

PAPS *rz. mnż* **‘klej szewski’:** (matK: Kr).

PAPUCIĆ SIE *cz. ndk* **‘ubierać się ciepło’:** *Stare baby to chodziyły bez majtek, ale to juz nie jo, ale jesce przedtym stare baby, co wiycie, jako zima była, to sła wykrochmolono do kościoła. Miała taki fartuk kopiaty i z, na wierzk taki kopiaty, ale bez majtek chodziyły, nie teroz, telo, co sie telo papucom, a nie było im zimno* (KorpSp: Rp).

PAPUCIORKA *rz. ż, kuch.* **‘duża drewniana łyżka do mieszania jedzenia; 📷 Tabl. II’:** (matK: Łp).

PAPUĆ *rz. mż., zwykle w lm, str.* **‘miękki pantofel domowy; dawniej sukienny, z cholewką po kostkę; 📷 Tabl. IV’:** *Papucie || pantofle* [nowsze] (matK: Kc); *Papucie || kołcuny* (matK: Tr); *Cyfruwać papucie* (matK: ŁW); [– A w zimie w czym się chodziło?] – *A w zimie to tyz takie syli ze sukna, to tu był taki, co sył, to sie wołały papucie, kapce wysokie po kolana to kapce, a takie po kostke papucie i to w takik sie chodziyło, i do skoły dzieci, i wszystko my furt chodziyli, serdocki takie my mieli usyte* (KorpSp: Kc); *Do sklepu zawse chodzym w papuciaf. Pies dziesi mi odwlók papucia i ni mogym go znalyź. Polyłak w piecu stare dziady i papuciek tyz spolyłaf, bo juz zdarte były*

i skoda w chałupie trzimać (pmKosz: Tr); (Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Tr).

PAPULA *rz. ż*

1. **‘pysk zwierzęcia’:** *Wyndzidła wyleciały mu z papule, z kufy* (KorpSp: Rp); [– Czy dawano jakieś ozdoby na uzdę?] – *To hej były tam blancary takie wselinijakie, krzizok tu hej, były tam blancary takie wselinijakie, krzizok tu wycyntkuwany bez ónego, bez papule, bez kufe z uzdy go, bez papule, bez kufe, z uzdy tu seł taki, no, piykny uprzonz, to piykny kóń, piyknie wyglondoł, no bo jak był brzidki uprzonz, no to chocioz i kóń był fajny, ale to tak ospeciyło sićko, no musiało być paradnie zrobione, kazdy ryftuwoł, zeby piyknie wyglondoł na kóniu, kogo to bawiyło, kogo to ciesyło* (KorpSp: Rp).
2. **‘z nacechowaniem emocjonalnym o twarzy, ustach człowieka’:** *To jakby był słysoł, co ty gados, Marysiu, to wiys, co godom, tobyś ty dostała w papule, godom jyj* (KorpSp: ŁW).

PAPULATY *przym.* **‘o człowieku: mający duże, zaokrąglone policzki; pyzaty’:** *Okrongły sie taki zrobiół, papulaty* (matK: Dr); *Papulato Śpiska* (CoWś 232: Nd); (Dr, Fs, Nd, Rp).

PAPULE *rz. nmos* **‘policzki’:** *Maryśka mo cyrwone papule* (CoWś 232: Nd); (SSWG 18); (Nd).

PAPULUWAĆ *cz. ndk* **‘odzywać się bardzo niegrzecznie, hardo, zarozumiale; zob. też: PYSKUWAĆ’:** (Fr).

PAPUŚKAĆ *cz. ndk* **‘w języku dziecięcym: jeść; zob. też: PAPAĆ’:** *Bedzies papuśkać, papać?* (matK: Tr).

PAPUTEK *rz. mnż* **‘zdr. od rz. PAPUĆ’:** *I zesywoł, tak dookoła tu niciami pozesywoł, dobrze, mocno, neji tak sie nosiyło takie paputki, ale jak było mokro, to były i paputki mokre* (KorpSp: ŁN).

PAPYNZIOK I *rz. mos* **‘człowiek niskiego wzrostu, zwykle upośledzony fizycznie’:** *Papynziok, nieurośniony, nierozwity* (matK: Dr); *Nie urós i taki papynziok nieduzy* (GrJMSp 245); (Dr, Fr, Fs, Rp, Tr).

PAPYNZIOK II *rz. mż* **‘zabiedzone, małe zwierzę’:** *Z tego cielyncio to taki papynziok, nic nie rośnie, brzuf mu jacy wystaje* (Nd).

PARA *rz. ż*

1. **‘ogpol. para wodna’:** *Bufta – drozdzowe, na parze gotuwane* (matK: Fr); *Para bucho* (matK: Kr); *Bufta na parze* (matK: ŁN); *Bufty z kisonego ciasta, co sie warzi nad parom z pszenny monki* (matK: Nd); *Tota para w dolinie idzie, bo jes ciynzko* [o zimnym powietrzu] (matK: Rp); *Na sope piyrse wykładali snopki, a po omłotak była tam słóma, bo siano gniyło od pary ze sopy* (CzG); (ogsp.).
2. **‘wdychane i wydychane powietrze’:** *Kie wyźroł zzo wanty, to jaz go cofło do zadku. Para stanyła mu w plucak, a nozki sie ugiyny. Przed nim na skalnyj półce stoł cap, jakiego Symek nigda w zywobyciu nie widzioł. Zwiyrz kufe dźwignół do góry, pierś swojom koziom wypion ku zornymu słónku* (SpCzyt 36: Rp); *Diaboł rod nierod wzion nazod gline, pluł do niyj ślinom i ściskoł, jaz z ryncy para sła i jako tako zdołoł ulepić dziesiynci chłopa. Poustawioł if na ziymi i dmuchoł do nif, ale syćkom pare ze sobie juz wyduł, a chłop ani jedyn nie ozył. Diaboł ozezłoscony kopnół jednego ś nik, jaze mu noga odpadła, no bo to było suche* (BazWierz 87: Jw); (Jw, Rp).

zob. fraz.:
KIELO PARY
KIELO PARY STARCY
NI MÓC PARY ZŁAPIĆ
PRZICIONGNÓĆ [PRZICIONGAĆ]{*cosi*} PAROM
ZATKAŁO {*komusi*} PARE

PARADA *rz. ż* **‘wystawna uroczystość’:** *Dwie bandy grały, robiyli radość, parade* (matK: Fs); *Jadymy do parady* [brać udział w uroczystym spotkaniu biskupa] (matK: Łp); *Był w paradzie* [np. był zaproszony na ojca chrzestnego] (matK: Rp); (Fs, Jw, Łp, Rp).

zob. fraz.:
NA PARADE
NIE OD PARADY
ROBIĆ PARADE

PARADAJKA *rz. ż, pok. III* **‘pomidor; zob. też: POMIDOR’:** *Babka zawse ze słowackiego nazywała paradajki* (KorpSp: Kc).

PARADNICA *rz. ż* **‘dziewczyna, kobieta lubiąca się stroić, wyróżniać się strojem’:** *Wyście paradnica, zaś w innym* [ubraniu] (matK: Dr); *No, i, i to, neji to sie, no to to, baby wydane wiys, takie paradnice sie tak cepiyły na Boze Ciało cy do kościoła na urocystość dziesi tamok* (Jw); *Hanka to paradnica, ino w przeziyrodku siedzi* (CoWś 187: NB); *Dziywki w chustkaf nie chodziyły, paradnica chodziyła z gołom głowom* (CoWś 279: NB); *Godo sie, ze jak se fces wzionś babe paradnice, to idź do Niedziyce, a jak fces robotnice, to idź do Kacwina po babe* (GrJMSp 293); *A te nase dziywki strasne paradnice, sićkie powdziywały cyrwone spodnice* (Fr); *Drógom zbójnicy nad Niedzicom uwidzieli, ze dziywcynta pasom woły i od razu jym zaśpiywali: – Niedzickie dziywcynta takie paradnice, ze jedna u drugiyj pozyco spodnice* (BalSKD 87: Fr); (Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁW, Nd, NB, Tr). [**paradośka** – Nd]

PARADNIE *przysł.*

1. **‘z honorem, dostojnie’:** *Pokupiom se ubiory, chodzom se paradnie* (matK: Rp); *Casym sie przejechali paradnie, ale na prózno, ino tak po dziedzinie* (SpCzyt 87: Rp); *Kie przisły mojki, musiałak paradnie wyziyrać, ubrałak atłasowom bluzke i chustecke pod kark, coby, jak chłopcy przidom tońcyć, a przidom, bo mi mojke postawiyli, to jesce nie smyrecek, ale moze za rok juz be. Jak mnie jedyn parobek zacon zwyrtać, tok ni mogła nadonzyć, obyrtałak sie i świyciyłak w słónecku, bo te atłasy, to tak sie świycom, po tońcu trza dać okup, zeby cie zaprosiyli na muzyke wiecorym* (pmKosz: CzG); (CzG, Fr, Rp).
2. **‘szczególnie ładnie, elegancko, ozdobnie’:** *No kokarda z tyłu, jak sie zawionzuje paradnie, to musiała być ślywno. Obydwie snurki od fartucha, tu z tyłu, jak jes to wionzanie, musiały być słozone w harmonijke, jak sie ozkłada, zeby tyz barz nie była jedna dłuzso od drugi* (Nd); *Widocny jes kredenc. To jak na tamte casy, to juz był mebel troche moderniyjsy i barz przidatny w tyf starodownyf izbaf. Cy takie wortniyjse gornuski, cy talorki, cy łyzki było dzie ułozyć i tak paradni to wyziyrało* (Iwan 79: Nd); *Po fili stanyła, chytro sie obróciyła akurat w strone Walka. Wtedy zagodoł: – Piyknie wyziyros, downof nie widzioł tak paradnie obleconego dziywcyncio. Jak ci miano? – Marynka – odpowiedziała troske zaskocono – ale wy, swoku, toście cheba nie stela, bo nie wiycie, ze my cynsto nosyme takie oblecynie, taki u nos zwycoj, ze na wielkie urocystości trza sie godnie odzioć* (KonkLit 2024: 156: Nd); (Nd, Tr).

PARADNIK *rz. mos* **‘pozytywnie o mężczyźnie ubranym elegancko, gustownie’:** *Ale ś niego paradnik, jak sie tak wyzdajoł, to sićkie dziyfki za nim polecom* (Fr); (Fr, Kr, Tr). [**paradorz** – Kr, Łp; **paradoś** – Fr, Fs, ŁN, ŁW, Nd]

PARADNO IZBA *bud.* **‘izba o odświętnym wystroju, nieużywana na co dzień przez domowników, a jedynie na wyjątkowe okazje, zwłaszcza do przyjmowania księdza w czasie KOLYNDY (zwykłych gości przyjmowano w kuchni); w niej przechowywano skrzynię z odświętnymi ubraniami, w niej odprawiano obrzęd PRZEPROSIN i BŁOGOSŁAWIEŃSTWA narzeczonych przed wyjazdem do ślubu itd.; współcześnie nazywana POKOJEM; zob. też: BIOŁO IZBA; 📷 Tabl. II’:** [– Izba gościnna w domu?] – *Bioło izba, downiyj godali bioło izba abo paradno izba. Starsi ludzie godali bioło izba.* [– Do białej izby nikt z domowników nie wchodził, tylko...] *Ksiondz chodziył, wyścielono była, zogłówki, tam sie nie chodziyło.* [– A była u nas corno izba?] – *Nie. Jo nie znom, jacy biołom izbe.* [– Do czego służyła izba gościnna?] – *Jak ksiondz przisеł po kolyndzie.* [– A goście przychodzili, to w niej przyjmowali?] – *Racyj niy, goście przijmowani byli w kuchni* (EŁukMCK: Kc); *Bioło izba, to była paradno izba. To tam mieli juz syćko co nojlepse. To było ino na parade, na pokoz. Tam sie nie właziyło, chyba ze ksiondz przised po kolyndzie* (Nd); (Kc Nd).

PARADNY *przym.*

1. **‘o człowieku: elegancko ubrany; wystrojony’:** *Co ześ tako paradno, przeciez dzisiok nie niedziela* (CoWś 232: NB); *Dziywcynta podziynkuwały za gościniec i posły na dół dziedzinom. Na dródze dali postowały baby i kukały za nimi. – O, jakie te młode paradne – obezwała sie ftorosi. – Ale tom śmiertuske troche udziaduwały. Óny bez chustecek, a jyj dały na głowe takom cyrnizne* (SpCzyt 121: Nd); *Twoja to zaś baba paradno, nie odzieje byleco* (NaSp 47: 28: Rp); (NB, Nd, Rp).
2. **‘szczególnie ładny, elegancki, ozdobny’:** *Przi kóniaf paradnyf cugowyf* (matK: Fs); *Paradne portki. Paradno kosula. Paradnie dziś wyziyros. Sprzedołek owce, to se kupiym paradnom sukmane, zeby pokozać sie na sumie i zakurzyć w niyj fajke, ftoro mi z gymby nie wychodzi* (pmKosz: Jw); *Paradne odziynie, to majom baby, bo kanafoska, lajbik i te kozoki, to straśnie mi sie widzi. Paradnyk odziyń dzieci ni miały, bo to jesce małe było, a do zochrady goniyli i sie marasiyli* (pmKosz: CzG); *Uwito bobulecka. Straciółef bobulecke od lajbika, teroz bem musioł kupić jakom w sklepie, bo juz ni ma takif paradnyf guzików jak downiyj, a downiyj, to były jako bobulecki piynionzki austriackie abo skórzane pyntelki, co sie je piyrse na palcu zwijało, a potym przez snurecek przeciongało i o kosiołke zarobiało* (pmKosz: Kr); *Syćka mie folyli, ze mom paradny serdok z sercówkom, cyrwonom skórkom wysywanom, a na kozuchy, to sła jesce, tako bioło skórka kozio, ino ta z ratek, jom sie zaobrombiało cały kozuf* (pmKosz: CzG); *Mama tyz dostali paradny wigon, ale co z tego, jak pukace sie nie zapinajom* (KorpSp: Nd); (CzG, Fs, Jw, Kr, Nd).
3. **‘zarozumiały, wywyższający się’:** *Honorny ‖ paradny, nie fce ani przegodać* (matK: Kr); *Wyhyrny ‖ honorowy ‖ paradny – paradoś taki* (matK: Fr); (Fr, Kr).
4. **‘okazały, znany’:** *Wiecór była zabawa. To juz było wolne wstymp, syćka mogli na tom zabawe iś. Tam*

zazwycaj to grała nasa muzyka na gynślaf, na organaf, noji na basaf. Potym juz napytuwali takie paradniyjse muzyki, ale w tamtyf casaf, to lym nasi grali, noji, noji, nojbarzyj było tak do ucha, do ucha było (Kc).

zob. fraz.:
PARADNO IZBA
SNUREK PARADNY

PARADOJKA *rz. ż* **‘pomidor; zob. też: POMIDOR’:** (matK: Jw).

PARADORZ *rz. mos* **‘pozytywnie o mężczyźnie ubranym elegancko, gustownie; zob. też: PARADNIK’:** *Paradny || paradorz || paradnik* (matK: Kr); (Kr, Łp).

PARADOŚ *rz. mos* **‘pozytywnie o mężczyźnie ubranym elegancko, gustownie; zob. też: PARADNIK’:** *Paradny || paradoś taki* (matK: Nd); *Wyhyrny || honorowy || paradny – paradoś taki* (matK: Fr); *Zawse przichodziół taki paradoś, ładnie odzioty, w biołyj kosuli.* (...) *Nie wiym, fto im tam bigluwoł, ale doś na tym, ze nogawice były na kantke i ta kosula była ładnie wybigluwano* (GrJMSp 260); (Fr, Fs, ŁN, ŁW, Nd).

PARADOŚKA *rz. ż* **‘dziewczyna, kobieta lubiąca się stroić, wyróżniać się strojem; zob. też: PARADNICA’:** *Pożryjcie, kielo wseljakif reśpektiwów na co dziyń i od świynta baba musi użyć, coby zasłużyć na miano paradośki* (NaSp 2016: 2: Nd).

PARADZIĆ *cz. ndk*

1. **‘przyozdabiać, dekorować coś’:** *Nieftore to tydziyń przed świyntym ryftujom odziynie. Krochmolom spodniki, casami syjom nowe kosule, ozdobiajom je paradnym śtikierajym koło syji i rynkowów. Na kóńcu paradzom gromnicke biołom maślickom i miyrtom* (NaSp 51: 12: Nd).
2. **‘ubierać kogoś elegancko; stroić kogoś’:** *Tak te dzieci paradziyła* (matK: Dr).

PARADZIĆ SIE *cz. ndk*

1. **‘ubierać się elegancko, stroić się’:** *Kie mi poślom, to cobyf sie nie paradziył* (matK: Kr); *Helina kupiyła na jarmaku śryberne pociorki, jaze dwie wojki. Be tyz to sie paradzić* (Nd); (CoWś 261); (Kr, Łp, Nd, Tr). [**śtochlić sie** – Nd; **zdajać sie** – Fr, NB]
2. **‘przechwalać się czymś; pysznić się’:** *Honorzić sie – paradzić sie, ze je bogoc* (matK: Nd).

PARADZYNIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PARADZIĆ, PARADZIĆ SIE’:** *Do bluzki atłasowyj zakładom na głowe atłaske. Musym sie przeźryć w przeziyrodku, coby widzieć, jak atłaska lezy, bo óna telo ślisko, ze spaduje. Stary mi godo, zebyk se gwoździa wbiyła, toby mi trzimało i paradzynie z głowy wysło* (pmKosz: CzG).

PARAFIJALNY *przym.* **‘należący do parafii, dotyczący parafii’:** *Kościół parafijalny* (matK: Fs); *Parafijalny cłowiek* (matK: Fr); *Tam jes parafijalny kościół* (matK: Rp); (Fr, Fs, Rp).

PARAFIJO *rz. ż*

1. **‘jedna lub kilka wsi tworzących jednostkę systemu administracji kościelnej, zarządzanej przez proboszcza’:** *W Łapsók była parafijo, tam sie chowali i syćko* (matK: Rp); *Filijołka – patrzi do nasy parafi, jak Łapsanka* (matK: ŁW); (Dr, Fs, Jw, Kc, ŁW, Rp, Tr).
2. **‘plebania; zob. też: PLEBANIJO’:** *Tyn telegraf cytali: było po madziarsku napisane. Telegraf przyseł stamtela z Jagru. Był w piontek umar, a w sobote telegraf przyseł. Na parafiom posłaf ku panowi fararowi, bo to było po madziarsku, zodyn ni móg przecytać, a óni go przecytali i óni sie podpisali, ze to prowda* (NitschWPTG 50–51: Tr).

PARAFIJON *rz. mos* **‘członek danej parafii; parafianin’:** (matK: Fs, Jw, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Tr).

PARAK *rz. mnż* **‘elektryczny lub opalany drzewem kocioł do parowania jedzenia dla świń; zob. też: PARNIK w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** *Parak, co sie na polu gotuje* (matK: Nd).

PARALIZ *rz. mnż* **‘ogpol. paraliż’:** (matK: Dr, Fr). [**porazka** – Jw, Rp; **porozka** – CzG, Dr, Kc, Łp, Tr]

PARAWÓZ *rz. mos, pok. III* **‘ogpol. parowóz; zob. też: PAROWÓZ; 📷 Tabl. VI’:** *Hyndziaj || parawóz* (matK: ŁN).

PARCELUWAĆ *cz. ndk* **‘dzielić pola na mniejsze parcele’:** *Oni to przedawali, parceluwali* (BubSpT 41: Fr).

PARCHA *rz. ż*

1. **‘świerzb, liszaj, ropny wyprysk na twarzy itp.’:** *Parcha sie zrobi* (matK: Fr); *Parcha – jakoby popiół nasuł* (matK: Rp); (Fr, Rp).
2. **‘chorobowa plama, narośl na roślinach, owocach; parch; 📷 Tabl. I’:** *Parcha na śliwkak* (matK: Nd).

PARCHATKA *rz. ż* **‘kobieta szamocąca się z czymś’:** *Nie bydź tako parchatka, bo se co zrobis* (matK: Nd).

PARCHATKI *rz. nmos* **‘krtań; też: część ubioru na piersiach, za którą można kogoś złapać podczas szamotaniny’:** *Jak cie chycym za parchatki, a brzynknym z tobom* (matK: Dr); *Za parchatki* [za gardło], *to takie powiedzenie* (matK: Nd); *Za parchatki – nie uwidzis ojca matki* (matK: Fr); (Dr, Fr, Nd).

zob. fraz.:
WZIONŚ {*kogosi*} ZA PARCHATKI

PARCHET *rz. mnż* **‘krtań’:** *Ledwo dycho, zatko mu parchet* (matK: Tr).

PARCIE *rz. n* **‘nacisk’:** *Wtedy jes wiynkse parcie na murłate, musiała być mocno murłata, bo daf cały sie opiyroł na tym, jak sie płotew pośledniо skóńcyła, no to óna cyńściowo ciynzor przejmuwała* (Kc).

PARDONUWAĆ *cz. ndk* **‘liczyć się z czymś, kimś, zważać na coś’:** *I tyn godo, jak ci teroz dom, to wylecis ścianom, nic nie pardonuwoł, ale sie cofoł zaś ku niemu* (BubSpT 119: Nd).

PARFIN *rz. mnż, star.* **‘ogpol. perfumy; też: jakakolwiek pachnąca woda toaletowa (używane zwłaszcza przez kawalerów do POLEWANIA panien w dzień ŚMIGURZTU)’:** *Na Wielkanoc, no to na Wielkanoc polywanie. To była uciecha dopiyro, jak dziywcynta sie poloło wodom, bo perfa… perfumów barz nie było, chyba ze my uwarzyli z takif kwiotecek. Jak był juz taki fajny rok, ze cosi na łonkaf sie zacyno zielynić, to my zbiyrali takie drobniutkie kwiotecki, warzyło sie z tego, cedziyło do flasecki jaki, po jakimś parfinie, noji juz był parfin* (Kc); *A zeby juz być nojpiykniyjso, do usów wrazi se zouśnicki, fuknie sie parfinym i sićko obeźre w przeziyrodku* (NaSp 2016: 2: Nd); *Polywali parfinym na tom pamiontke, ze Maria Magdalena z Mariom fciały nasmaruwać pochnoncymi olejkami Pana Jezusa* (NaSp 63: 13); (CzG, Jw, Kc, Kr, Nd, Rp, Tr). [**parfiny** – Nd, Tr; **perfum** – Nd; **perfuma** – Nd; **perfumy** – Kc, Nd; **perfun** – Dr, Fr; **perfuny** – CzG, Dr, Łp, NB, Nd]

PARFINUWAĆ *cz. ndk* **‘pryskać środkiem zapachowym np. młode kury dodawane do dotychczasowego stada, by „stare” ptaki nie wyczuwały obcości nowych i nie dziobały ich’:** *Parfinuwać kury. No bo jak sie kupiyło, były takie kury, a kupiyło sie nowe, noji óny dziubały if. No to wziynaf do kurnika parfiny i poparfinuwała if, zeby pochniały tak samo, zeby zaakceptuwały je. Trza było poparfinuwać i wiecór, i rano, i potym juz nie biyły, bo jednakowo pochły* (Nd).

PARFINY *rz. nmos* **‘ogpol. perfumy; zob. też: PARFIN’:** (matK: Tr); (Nd, Tr).

PARK *rz. mos* **‘park narodowy, najczęściej w odniesieniu do Tatrzańskiego Parku Narodowego’:** *Porobiyli parki* (matK: CzG); *Teroz park, to nie dadzom paś* (matK: Jw); (CzG, Jw).

PARKAN *rz. mnż* **‘murowane z kamieni ogrodzenie wokół kościoła lub cmentarza, przykryte daszkiem; zob. też: PARKON; 📷 Tabl. VI’:** *Parkan przi kościele* (matK: Nd); *Parkan muruwany daskiym zakryty* (matK: Fs); *Parkan – wiynkse płoty koło kościoła* (matK: Tr); (Fs, Nd, Tr).

PARKON *rz. mnż* **‘murowane z kamieni ogrodzenie wokół kościoła lub cmentarza, przykryte daszkiem; 📷 Tabl. VI’:** *Parkon z kamiynia, ze skoli, przikryte góntami; parkon kamiynny* (matK: Fr); *Parkon – z desek zrobiony* (matK: Dr); (Dr, Fr, Jw). [**parkan** – Fs, Nd, Tr]

PARNIK *rz. mnż*

1. **‘elektryczny lub opalany drzewem kocioł do parowania jedzenia dla świń; 📷 Tabl. III’:** *No to grule uwarzić warzym na … w parniku tam za stodołom i sie odcedzo, noji potym sie if postucho, noji potym ze swajnosym miysam, i tak mom na pore dni, i im tak dajym* (KorpSp: Kc); (plBłachut: Fr); (Fr, Kc). [**parak** – Nd]
2. **‘duży garnek do gotowania ziemniaków dla świń; 📷 Tabl. III’:** (matK: Fr, Kc, Nd).
3. **‘otwór w suficie stajni lub kuchni, którym uchodzi nadmiar pary; wywietrznik’:** *Parnik, co para sła bez to* (matK: ŁN); (Dr, ŁN).
4. *daw.* **‘kocioł do gotowania bielizny’:** *Parnik || kocieł, w kotle* (matK: Fr).

PARNO *przysł.* **‘gorąco i duszno’:** *Parno || dusno* (matK: ŁW).

PARNOŚĆ *rz. ż* **‘para unosząca się nad ziemią po deszczu’:** *Ale idzie parność* (matK: Łp).

PAROBCOK *rz. mos* **‘kilkunastoletni chłopak, jeszcze nie KAWALER; podrostek’:** *To na noc jaki taki parobcok, tam jaz fto mioł sługe cy nie sługe, wiycie, w kazdym razie wiycie, juz tam ftosi był w tyf młodsyf, seł z kóniym* (BubSpT 114: ŁW); (Dr, Fs, Kc, Łp, ŁW, Rp).

PAROBCY *przym.* **‘chłopięcy’:** *Bóty parobce* (matK: Kc).

PAROBCYĆ *cz. ndk* **‘korzystać z praw przysługujących pełnoletniemu kawalerowi, tj. chodzenia na zabawy, SKUBARKI, spotykania się z pannami itp.’:** (SSWG 18). [**parobcyć sie** – Dr, Fs, Kr, Łp, ŁW, NB, Nd, Rp]

PAROBCYĆ SIE *cz. ndk* **‘korzystać z praw przysługujących pełnoletniemu kawalerowi, tj. chodzenia na zabawy, SKUBARKI, spotykania się z pannami itp.; zob. też: PAROBCYĆ’:** *Parobcy sie chłopok, do dziywek wstaje* (matK: Fs); *Juz sie parobcy, idzie na toniec* (matK: Kr); *Ledwo go od ziymie widać, a juz sie parobcy* (CoWś 238: NB); (Dr, Fs, Kr, Łp, ŁW, NB, Nd, Rp).

PAROBCYNIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PAROBCYĆ, PAROBCYĆ SIE’:** *Teroz to cołkiym inne jes to dziywcynie i parobcynie, jak wtedy, kie my były dziywkami. To było wesołe zycie. Pasłymy krowy w gojniku, śpiywały… A dziś ta gowiydź ani gymby nie umiy ozewrzić* (GrJMSp 281).

PAROBEK *rz. mos*

1. **‘młody, nieżonaty mężczyzna, będący w najstosowniejszym wieku do żenienia się; kawaler’:** *No jak sie juz było dorosłym, to na kawalyra wołało sie parobek u nos, parobek, to nie znacy sie, ze wyrobioł, ale to był kawalyr, to był parobek, a na dziywcyny dziywka, nie dziwka tak jak na tamte prostytutki, ale dziywka, ale jak ktoś... przijechali z miasta jacyś chłopcy, jak słyseli, ze na nos wołali dziywki, to nom godali: – To wy sie gniywocie, ze na wos tak wołajom?* [śmiech] *A to wcale nie, ni miało takiego znacynio, ale jako, jako dorastajonce dziywcynta i dorosłe, to były dziywki* (Kc); *Ón młodo wyłysioł. Dzie to parobek jesce, a juz taki łysoń* (GrJMSp 251); *Kazdy parobek, co mioł tam te sesnoście, siedymnoście roków, fcioł juz troche pobaciarzić z parobkami gdziesi cho... pochodzić z nimi na fryj gdziesi, do karcmy moze, moze jesce gdzieinyndy, noji tak zawse musioł sie do łaski tyf parobków swojif wkupić. No jak wkupić sie to było wseliniejako albo to było na łonce na pastwisku, albo to było w karcmie, albo to było we ktorymsi dómu, to juz zolezało, kiedy to robiyli, kiedy sie nasmaniył taki parobek, co sie chcioł wkupić noji to wseliniejako było* (KorpSp: Nd); *Piykny parobek z tego wasego Jasia, juz sie panny bedom za nim uganiać* (Fr); *Syn Jaś był mocnym parobkiem, duzo w gazdówce pomogoł. Ojcu było troche lzyj, ale matka naganiała go do zyniacki, bo w babskiyj robocie koło dómu ni miała pomocy* (SpCzyt 103: Kr); *Tak było, ze jak juz dziywce ponad dwadzieścia lat, to juz sie powina byłaby wydawać, koło dwudziestki. Jak ji juz było dwadzieścia piynć, to tak sie robiyła juz tako przistarso. Juz tak sie interesuwali, ze co to tak siedzi jakosi, nie wydaje sie. Parobek tyz o telik rokak, to juz prawie do zyńby, powiniyn by sie zynić* (GrJMSp 316); *Ale ón jak juz był taki parobek zgrabny, to tyj staryj pani sie przziwidzioł, niy. Ej, to by był taki dobry. I go namowiała furt, zeby sła za monz, zeby sie pobrali, niy. I tak sie pobrali* (BubSpT 71: Kc); *Po kolyndzie schodziyła sie gmina parobsko w karcmie, fto fcioł być parobkiym, fto fcioł chodzić ku dziywkom, fto fcioł chodzić do karcmy, fto fcioł chodzić na toniec – musioł sie wkupić do parobstwa* (RobTrad: 100); *Parobcy przebiyrajom sie za Cyganki, na siebie odziywajom kwiaciate wigany, spodnicki, zaś na gymbe kładom specjalnom maść, zeby piyknie wyziyrać. Powiym jacy telo, ze robiom jom z sadzy, dokładniutko sie niom wymurcajom, mało fto z dziedziny if rozpoznaje, wyziyrajom jak prowdziwe Cyganki* (NaSp 51: 12: Nd); *W Rzepiskaf to parobcy ino w nocy polywali* [chodzi o Śmingus-Dyngus] *a na drugi dziyń to chłopcyska* (NaSp 63: 13); (ogsp.).
2. **‘syn’:** *Jedna matka miała Ulijanke dziywke, drugo miała parobka Jyndrzeja. Toci dwoje ludzik radzi sie widzieli. Przizeł im taki cos, co sie ozyjś musieli* (MalPS 151: Jw); (ogsp.).

zob. fraz.:
PRZIJMUWANIE DO PAROBKÓW
STARY PAROBEK

PAROBKUWAĆ *cz. ndk* **‘być kawalerem’:** *Parobkuwoł 30 roków* (matK: Kc); (Kc, ŁW, Nd).

PAROBSKI *przym.* **‘mający związek z PAROBKIEM (kawalerem), z nieformalnym stowarzyszeniem PAROBKÓW wiejskich’:** *Na tyj schódzy parobskiyj tak bywało. Nojpiyrwyj sie wybiyrali na starsyk. Wybrali ryftorza parobskiego, półryftorza, dwók bółgorzi parobskik, syndziego i kamfotra. Ryftorz oznajmioł tym, fto sie fcioł wkupić do parobstwa, po kielo trza sie składać. Fto fcioł być parobkiym, to przisiyngoł na kase parobskom, ze nie be społ z matkom, ze nie be cycoł matki. Po przisiyndze nowi juz parobcy robiyli gościne. Po gościnie półryftorz zapisuwoł do ksionzki parobskiyj. Fto nie był zapisany do parobskiyj ksionzki, tyn sie nie śmioł pokozać przi dziywkak ani tońcyć ś nimi, ani do karcmy go nie wpuscali, bo jak go złapiyli, to go brali, przziwionzali do ławki i kielo sond osondziył, telo dostoł palicek na zadek* (RobTrad: 100: Jw).

zob. fraz.:
GMINA PAROBSKO
RYFTORZ PAROBSKI
SCHÓDZO PAROBSKO

PAROBSTWO *rz. n* **‘grupa dorosłych PAROBKÓW, skupionych w GMINIE PAROBSKIEJ’:** *Po kolyndzie schodziyła sie gmina parobsko w karcmie, fto fcioł być parobkiym, fto fcioł chodzić ku dziywkom, fto fcioł chodzić do karcmy, fto fcioł chodzić na toniec – musioł sie wkupić do parobstwa* (RobTrad: 100: Jw).

PAROWIEC *rz. mnż, pok. III* **‘lokomotywa parowa; 📷 Tabl. VI’:** *Parowiec* ‖ *piec* (matK: Fs). [**piec** – Fs]

PAROWNICA *rz. ż, kuch.* **‘pochłaniacz pary i dymu nad piecem kuchennym, mający kształt stożka zakończonego rurą wychodzącą na strych; zob. też: OKAP; 📷 Tabl. II’:** *Wołali kapy, tako parownica zbito z desek* (matK: Fs); (Fs, Łp).

PAROWNIK *rz. mnż*

1. *kuch.* **‘pochłaniacz pary i dymu nad piecem kuchennym, mający kształt stożka zakończonego rurą wychodzącą na strych; zob. też: OKAP; 📷 Tabl. II’:** (Jw, Łp).

2. *kuch.* **‘duży garnek, w którym gotuje się jedzenie dla świń na polu’:** *Parownik na polu gotuwać* (matK: ŁN); (ŁN, ŁW).

PAROWÓZ *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim; Tabl. VI’:** (Nd). [**hyndziaj** – ŁN; **parawóz** – ŁN]

PAROWY *przym.* **‘o silniku: napędzany energią rozgrzanej pary’:** *Ne ale coz, kie howieda* [sikawka strażacka] *barz drogo, bo kostuje 6345 zł. Ale ta przecie przisła; ludzie sie zgruchli dorazicek, przipatruje sie nom i kozdy zaroz lamynciył: – To takie małe? Ne dy jo myśloł, ze za telizne piniondze, to bedzie przinojmniyj tele, jak ta parowo młockarnio na Falstynie* (GazPod 1929, nr 50: 5: Fr).

PAROWY KOC *daw.* **‘lokomotywa, pociąg’:** *Na to scyńście nadesło dwof dziadków z okrutnie piyknym kóniym. Kie furmani to uwidzieli, zaroz sićka popraskali robote i pośli patrzeć na tego piyknego kónia. Kozdy go fcioł kupić, kozdy mu patrzoł do kufy, co juz zymby wywaloł, cy młody, cy ni mo swołdków na nogaf, ogón jak niesie, jakie mo piersi, cy je ślepy, cy sie nie lynko parowego koca* (BalNS 135: Fr).

PARÓWKA *rz. ż* **‘zabieg leczniczy – kąpiel parowa’:** *Kolyjnym sposobym na przikłod to było, ze robiono takom parówke, sło, sło sie na sope i zbiyrano zioła, ktore tam jak, powiydzmy, było to sianko, to wiadomo zawse było sie coś pokrusyło, i zbiyrano to sianko, i po prostu zaparzano, i jak dawniej robiyli na przikłod siecke, mieli takie specjalne takie safle, to zaparzali tam wiyncyj, zlywali wodom i teroz tom ta osoba siadała na tyn safel, ocywiście tam było takie dynko położone drewniane, zawijali jom kocym i óna po prostu miała takom parówke w sposób naturalny* (Nd).

PARSYWIEC *rz. mos*

1. **‘człowiek zły, nikczemny; podły’:** *Parsywy* || *parsywiec* (matK: ŁN); (ŁN, Nd).
2. **‘człowiek PARSYWY w zn. 2.’:** *Parsywy* || *parsywiec, co strupy mo po sobie* (matK: Tr).

PARSYWY *przym.*

1. **‘o człowieku: zły, nikczemny; podły’:** *Parsywy* || *parsywiec* (matK: ŁN); (ŁN, Nd).
2. **‘o człowieku: mający twarz pokrytą ropnymi wypryskami, krostami, pryszczami’:** *Parsywy – takie przisłowie, dy jo nie parsywy, nie bój sie* (matK: Kr); (Kr, Nd).

PARTAC *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku nieumiejącym wykonać danej rzeczy, czynności zgodnie z wymogami; partacz; zob. też: BABRAC w zn. 1.’:** *Babrac* || *paprac* || *partac* (matK: Fs).

PARTACTWO *rz. n* **‘niedbała, niestaranna praca’:** *Partactwo, kie spartacy* (matK: Fs).

PARTAŚKA *rz. ż*

1. **‘torba’:** *Było tak ze trzeba było spa... spakuwać partaśke i przijechać du dómu* (KorpSp: Tr).
2. **‘torba listonosza’:** (matK: Fr).

PARTNERKA *rz. ż, now.* **‘kobieta żyjąca z mężczyzną bez ślubu; konkubina’:** *A jo, jak ciotka umarła, to jo przeprowadziył to sondowo na siebie i dołek Hance, bo juz partnerka Wojtkowa sie z bratym procesuwała* (Jw).

PARTYJA *rz. ż*

1. *daw.* **‘zorganizowana grupa kosiarzy, chodzących rokrocznie na sianokosy na południe Słowacji’:** (pmMaj). [**banda**; **towarzistwo**]
2. **‘zorganizowana grupa drwali’:** (pmMaj).

PARTYJO *rz. ż* **‘w okresie powojennym: rządząca partia komunistyczna; PZPR, znienawidzona i wykpiwana przez Spiszaków’:** *Tam pokazuwały sie traktory, no było o ciongniki trudno było, bo to były przidziały, przidzielół tam, zasiod piyrsy sekretorz w gminie, partyje, noji i rada tam jakoś, co była koło niego, noji no przidziylali, no kto tam mioł jakiś dostymp do tego, jakieś chody, no to dostoł tyn ciongnik, niy?* (KorpSp: Nd).

PARTYZAN *rz. mos* **‘ogpol. partyzant; zob. też: PARTYZANT’:** (matK: Kr, ŁW, Rp, Tr).

PARTYZANT *rz. mos* **‘w znaczeniu ogólnopolskim; nierzadko z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym’:** *Partyzant – to jes polskie przisłowie* (matK: Kc); *Partyzanci nie kradli, ale bandy* (matK: Dr); *Bandyta* || *partyzant* (matK: Fr); *Nie byli partyzanci, ino takie takie, takie, takie bandy po wojnie. I to potym kónia wziyni ze stajnie ojcu, potym wziyni krowe, świnie, wóz, ino fcieli jesce ojca wzionś. Takie sie bandy zrobiyły* (RnS 84: Fr); (Dr, Fr, Fs, Kc, Łp, ŁW, Nd). [**partyzan** – Kr, ŁW, Rp, Tr]

PARTYZANTKA *rz. ż* **‘działalność, walka partyzancka; też: organizacja partyzancka’:** (matK: Tr).

PARTYZANTKI *rz. nmos, str.* **‘sznurowane, sukienne obuwie z cholewką powyżej kostki, sprowadzane po wojnie ze Słowacji’:** *Mama, jak tam jechała do rodziny, to przyniesła takie kapce ze Słowiyńska, wołały sie to partyzantki.* [– Jak to wyglądało?] – *Takie na snurówki były do, ponad kostke, takie partyzantki to wołali* (KorpSp: Nd); (Jw, Nd).

PARUDUSIU*

zob. fraz.:
BASAM CI TU PARUDUSIU

PARUWAĆ *cz. ndk* **‘o ziemi po deszczu: wydzielać parę’:** *Paruwać, obsychać* (matK: Nd).

PARUWAĆ SIE *cz. ndk* **‘o zwierzętach: łączyć się w pary, by się rozmnażać’:** *Parujom sie* [o gołębiach] (matK: Łp).

PARYNZOL *rz. mnż* **‘ogpol. parasol; zob. też: PARYZOL’:** *U nos to podzieftorzi wołajom parynzol, to jes tak po słowiyńsku* (pmMich: Fr).

PARYZOL *rz. mnż* **‘ogpol. parasol’:** (matK: Dr, Łp). [**parynzol** – Fr; **paryzoł** – Dr, Kc, Rp; **paryzołka**]

PARYZOŁ *rz. mnż* **‘ogpol. parasol; zob. też: PARYZOL’:** (matK: Dr); *Brali do pola, do chustki jef wziyna dziecko i w jednyj rynce torbe, i w... i tam dynyrke z piciym, a w drugiyj patyk, i sie gnało krowy, i grabie, i sie gnało do pole, sło i tam sie dziecko, cały dziyń było, wziyno sie paryzoł i położyło sie chustke, na toto i pod tym paryzołym dziecko spało i jadło* (KorpSp: Kc); (SSWG 18); (Dr, Kc, Rp).

PARYZOŁKA *rz. ż* **‘ogpol. parasol; zob. też: PARYZOL’:** (CoWś 186).

PARZIĆ *cz. ndk* **‘zalewać coś wrzątkiem lub poddawać działaniu bardzo gorącej pary w celu uzyskania pożądanego efektu, np. bardzo dokładnego oczyszczenia tego’:** *Koryto, co świnie parzi, skobli* (matK: Fs); *To sićko było drewniane, no ale toto trza było dopiyro myć. Noji i trza było parzić tyz tak samo wrzoncom wodom, bo jak niy, to, to syr kisnół* (RnS 45: CzG); *– A rumianek na co był? – A rumianek to był tyz taki, to był tak. I na rany, na syćkie takie, ze jak była dzie jako rana, ze sie to pokalicył abo cosi, no to, no to tym rumiankiym onacyli, ebo jak dziecko sie, wiys co, co ebo sikało tak cynsto, to sie go parzyło nad tym rumiankiym. Ebo jak krzipały te dzieci, no to, na zaparzyli na, na tego rumianku przikrył sie chustkom jakom i tak sie parzyły te dzieci tym, tym rumiankiym* (CzG); (CzG, Fs).

PARZIĆ SIE *cz. ndk, kuch.* **‘gotować się na parze’:** *Zrobimy takie jak pampuski, jak woda wre, weznymy smate, mo sie parzić piytnoście minut na smacie* (matK: Łp).

PARZKOŁ *rz. mnż* **‘wielka świeca wielkanocna, wykonana z wosku pszczelego, zapalana uroczyście w Wielką Sobotę od poświęconego ognia, a następnie wnoszona do kościoła podczas uroczystej procesji, będąca symbolem zmartwychwstałego Chrystusa, stawiana w prezbiterium koło ambony na cały okres wielkanocny; paschał; zob. też: PASCHAŁ; 📷 Tabl. VI’:** (matK: ŁN).

PARZONCY *przym.* **‘zwykle o pokrzywie: taka, której dotknięcie wywołuje silne pieczenie’:** *Ale to parzonce* (matK: Dr).

PARZONKA *rz. ż* **‘karma dla bydła przygotowywana w żłobie lub CEBRZIKU: zalewana gorącą wodą SIECKA, zmieszana z tartymi burakami, KORPIYLAMI i mąką lub otrębami; zob. też: POLYWONKA w zn. 2.’:** (KorpSp: NdZ).

PARZONTKA *rz. ż* **‘szczypiorek, używany jako przyprawa do ziemniaków, do twarogu; czosnek szczypiorek (*Allium schoenoprasum* L.); 📷 Tabl. I’:** *Bryndza – owcy syr klagany, zmielony, wymiyso sie dobrze, parzontki sie do* (matK: ŁW); *U mnie w ogródku, to rosnom jaz dwie parzontki. Takie som piykne, zielyniućkie. Jo to rada je dajym do biołego syrka. Jak tak ogrzejymy syra, dodom do niego kapke śmietanki, a potym tak drobniućko pokrojym tyj parzontki i na świyzy chlyb dajym. Dzieci, to tak rade jedzom. Ale nie ino do tego parzontke dajyme. Tyz jak my mieli w dóma małe pulki, a nie było krwawnika, to my im tom parzontke tak drobniućko krojyły i dawały im do zarcio, coby miały witaminy i lepi rosły* (pmMiś: CzG); *Godali na niego Parzontka skróś tego, ze wse sie dar, kie prazół jojka: – Dzie mocie parzontke, bo jajeśnica nie be gościom smakuwała. – Parzontka, parzontka, patrzojcie jakby juz ni móg wymówić „szczypiorek”, wyrceli na niego* (NaSp 90: 29: CzG); [– A tej bryndzy się nie soliło jeszcze?] *– Solyło sie, ale zaś je... jesce sie dawało i u nos dawali, i parzontke, scypiorek* (Kc); (TPPG I 136: ŁN); (CzG, Fr, Kc, ŁN, ŁW, NB, Nd). [**scypiorek** – CzG, Kc]

PARZYNICA *rz. ż, str.* **‘główny element zdobniczy sukiennych PORTEK, wyszywany kolorowymi nićmi, na wysokości ud mający najczęściej kształt serca; 📷 Tabl. IV’:** *Parobcy majom zawse parzynice sercuwatom na portkak, a starsi abo sercuwatom i mało ozdobionom, abo ino kwiotecki i madziarskimi klyscami zakóńconom. Nasa parzynica to nie całe serce, serdusko jes ino u spodku, jako zakóńcynie, a dookoła przipórók som tyz przerózne wzory* (pmKosz: CzG); *Syćka mi zozdroscom piyknyj parzynicy na portkak. Kolory, ftore som, to rózowy, zielony, fijołkowy abo granatowy, zolezy, jako włócka, i cyrwony. Na pocontku nie było takik parzynic, ino skromne wysycio z trzek snurkók. Nojpiykniyjse parzynice to parobcy nosiyli, zawse pełno kwioteckók widać po niyj. W Trybsiu dziadek mo portki z parzynicom góralskom, ino farby śpiskie som, a tak to nawet nazwy se prziswojyli, bo wiycie, tam moda była na góralskie stroje* (pmKosz: Jw); (CoWś 261: CzG); (CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

PARZYNICKA *rz. ż, str.* **‘mała PARZYNICA’:** *Na zime sie odziywało kapce, takie wysokie po kolano bóty ze sukna biołego, burego abo bronzowego, mogły być ze skórkom i róznymi ozdóbkami, tu na Cornyj Górze to miały z boku malućkom parzynicke, a zaś tam dalyj to kocie łapki, my tyz nazywali je sukniokami, ale to od Góroli przesło* (pmKosz: CzG).

PAS *rz. mnż*

1. **‘część uprzęży końskiej: jedna z dwóch grubych i bardzo mocnych taśm skórzanych lub parcianych, leżących po założeniu na boku konia, służących do ciągnięcia wozu, przypiętych jednym końcem do chomąta, a drugim – przez NOKÓNIEC – do ORCYKA; 📷 Tabl. III’:** *Bocnie pasy zakóńcone postronkami* (matK: Dr); *No to za chomont ciongnie. Co tam na niym jes? Pasy z boku, co ciongnie, to pasy sie nazywajom, późni jes pas, zeby mu nie chodziół do góry albo na dół, noji podpinka, pod kóniym, zeby mu do góry nie dźwigało i na przodzie jes hartazel, co zeby kóń co trzimie dysel* (BubSpT 53: Fr); (Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Tr). [**pobocek** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Rp; **pobocnik** – Łp]
2. **‘mocna taśma parciana służąca do przekazywania napędu z silnika na maszynę lub między współpracującymi ze sobą częściami maszyny, urządzenia; 📷 Tabl. III’:** (CzG).
3. **‘u człowieka: miejsce dookoła tułowia powyżej bioder; też: linia na ubraniu w okolicy talii, zaznaczona szwem lub paskiem; talia’:** *Kosula z rynkowami do pasa* (matK: Kr); [– A ten cały fartuch jak jest zapinany?] – *Z tyłu. To jes cały, jakbyście ubrali, odzioli podomke dzisiyjsom, jacy ze zapiynciym do tyłu. I tak, piyrse był tu jedyn kiesonek. Tak, musioł mieć taki trójkont i tu. I spod kiesonka wychodziyły dwie fołdki, takie zokładki, potym juz były dwa kiesonki i od obidwóf dwie abo trzi zakładki. Tu był wsywany snurek i tu w pasie z tyłu sie wionzoł, a tu był na jednom gombicke abo zatrzaske zapinany* (Nd); *Zacyno sie chmurzić. – Trza iś du dómu – godo ujek. Tak my sie naśli przi trocu. Tam jedyn starsy chłop stoł se we wodzie i cosi majstruwoł przi przikopie. A ze na sie mioł stare porcyska z kwioteckami, a od pasa w góre nic, to sie ujek zaś wystrochoł* (SpCzyt 147: Rp); *Słuchajom, a tu z komina łupi sie głos: – Kie fces mieć spokój w nocy i zeby odeseł strzigoń, musis położyć na stole dwie flaski nolepsego uherskiego wina i kiełbase takom, zeby cie obstoła w pasie* (BalNS 112: Fr); *Piyrse musis wzionś śtyry miary z chłopa – w pasie, w hrubym łydku, tu na dole e w... nad kostkom, tak dziesiynć centymetrów i krok. Downo to miyrzali sićko niciom, brali powrózek i neji znacył i robiył wynzełki, niy? No to śtyry wynzełki były na powrózku i z tym, z tym powrózkiym tameś miała sićkie miary, no teroz juz jes ta taśma, no to sie miyrzo taśmom ne reśte, jak mos sukno, no to, no to, no to musis sićko wyrysuwać* (KorpSp: Jw); (Jw, Kr, Nd, Rp).
4. **‘zaświadczenie o posiadaniu zwierzęcia, wymagane jeszcze w okresie powojennym przy sprzedaży na targu lub oddawaniu go do skupu w ramach obowiązkowego kontyngentu’:** *Posła do Lyndaku, bo tam pas sobie wyciongnół, bo tak musiało być, w Lyndaku. Noji krowe przywiód potym piyknie w nocy, bo, bo taki przemytnik potrafi, niy, ba wiedzioł, jaki pas brać, bo juz krowe widzioł* (BubSpT 25: Dr). [**pasport** – ŁN; **pos** – Dr]
5. *pok. III* **‘paszport’:** *Natomias jesce pamiyntom, jak moja somsiada swojyj dziywce – dwa roki była starso ode mnie ta jyj dziywka – óna smaruwała jyj włosy jakomsi japtycnom naftom. Kupuwała dziesi, godała, ze w japtyce kupuwała, ale nie wiym, cy tu w Mieście, w Nowym Torgu, cy tyz dzieś tu som, bo to juz były casy po wojnie. To zeby iś na Słowiyńsko, to trzeba było mieć tyn pas. No to teroz nie wiym, dzie kupuwała, ale cały cos pamiyntom, ze jyj smaruwała, y, tom głowe, y, naftom, to, to, nie było właśnie zapachu nafty, a jednak tak to godali – japtycno, japtycno nafta* (Nd).
6. **‘część uprzęży końskiej: skórzany pas łączący przez grzbiet oba PASY, zabezpieczający je przed opadnięciem; zob. też: WIYRSYŃ; 📷 Tabl. III’:** (pmMich: Fr).
7. *str.* **‘szeroki pas skórzany, zapinany na okrągławe sprzączki (kiedy było ich 3) lub wyraźnie podłużne KUKLE (kiedy było ich 5), będący elementem tradycyjnego ubioru BACY, a współcześnie elementem paradnego męskiego stroju regionalnego; zob. też: OPASEK w zn. 1.; 📷 Tabl. IV’:** *Pasy downo u nos były syrokie, no to przewoźnie co mom stare zdjyncia, to sićko piynciosprzynckowce abo trzisprzynckowce, nieparziste, to były spiskie, tak godali. Jak były na trzi sprzyncki, to miały takie sprzyncki, takie bardziyj okrongłe, takie no, jak sie nazywa, no takie t... ta... takie okrongławe, a jak były te piynciosprzynckowce, to były takie te długie, podłuzne, te kukle to takie były, no* (KorpSp: Jw).
8. **‘żelazna obrączka na GŁOWIE koła drewnianego, tuż obok szprych, od strony zewnętrznej;**

zob. też: CYBONT; 📷 Tabl. III': *Głowa jak okuto, pościskano pasami dookoła* (matK: ŁW); (Kc, ŁW).
zob. fraz.:
BEZ PAS
WIYRCHNI POS [PAS]

PASA *rz. ż* **'ogpol. pasza dla bydła':** *Pasy mocie duzo, a te krowy doś biydnawe* (matK: Łp).

PASARNIA *rz. ż* **'pomieszczenie gospodarcze przeznaczone do przechowywania paszy dla zwierząt':** (pmBłachut: Fr).

PASCA *rz. ż*
zob. fraz.:
LWIO PASCA

PASCEKA *rz. ż* **'szczęka u zwierząt':** *Pasceka, zuchwa to jedność* (matK: Dr); *Pasceka psio, kocio tyz* (matK: Kc); *Pasceka spodnio* (matK: Łp); *Jak ci dom w pasceke, to ci zaroz zymby wybijym* (matK: Dr); (Dr, Kc, ŁN, Łp, Nd).

PASCHA *rz. ż* **'wielka świeca wielkanocna, wykonana z wosku pszczelego, zapalana uroczyście w Wielką Sobotę od poświęconego ognia, a następnie wnoszona do kościoła podczas uroczystej procesji, będąca symbolem zmartwychwstałego Chrystusa, stawiana w prezbiterium koło ambony na cały okres wielkanocny; paschał; zob. też: PASCHAŁ; 📷 Tabl. VI':** *Pascha – świyca na Wielkanoc* (matK: ŁW).

PASCHAŁ *rz. mnż* **'wielka świeca wielkanocna, wykonana z wosku pszczelego, zapalana uroczyście w Wielką Sobotę od poświęconego ognia, a następnie wnoszona do kościoła podczas uroczystej procesji, będąca symbolem zmartwychwstałego Chrystusa, stawiana w prezbiterium koło ambony na cały okres wielkanocny; paschał; 📷 Tabl. VI':** (Nd). [**parzkoł** – ŁN; **pascha** – ŁW; **paścholt** – Nd; **paśkal** – Kc; **paśkoł** – Nd]

PASCYKA *rz. ż* **'w lampie naftowej: wypukła nakładka ze szczeliną w środku, przez którą przechodzi knot; zob. też: KAPELUS w zn. 3.; 📷 Tabl. II':** *Gapka* || *pascyka* (matK: Fr).

PASEK *rz. mnż* **'żelazna obręczka na GŁOWIE koła drewnianego, tuż obok szprych, po obu ich stronach; zob. też: CYBONT; 📷 Tabl. III':** (matK: Dr, Łp).

PASIATO TROWA 'trawa o długich liściach z biało-zielonymi prążkami; zielistka (*Chlorophytum laxum* R.Br.); 📷 Tabl. I': (matK: CzG). [**pisiato trowa** – Nd]

PASIATY *przym.* **'mający na powierzchni kolorowe pasy, prążki; pasiasty':** *Pasiaty pokrowiec* (matK: Kc); *I co wtedy kobiyty robiyły, ułatwiyły sobie zycie, zrezygnuwały z lajbików, miały tylko od świynta, a syły te bluzki takie, tu niby proste z kołniyrzikiym, a potym tu tak pomarscone, to wyhaftuwane na guziki, całość zapinano i w takim kolorze musiała być ta bluzka jak i tyn kidel. Kidle, kidle wysywały albo były to pasiate, krziziate, abo punktowe* (KorpSp: Nd); (Dr, Fr, Kc, Nd, Rp).

PASIEKA *rz. ż*
1. **'pastwisko dla bydła, zwłaszcza w lesie lub na nieużytkach, np. na zboczach gór (dawniej na wykarczowanej polanie leśnej)':** *Pasieka, dzie sie krowy pasom* (matK: Jw); (Jw, Tr).
2. *pszcz.* **'teren z ulami pszczelimi; 📷 Tabl. III':** (matK: Fr).

PASIENKA *rz. ż* **'mała PASIEKA w zn. 1.':** *Krowy trza było paś gdzie tam? Dziś gdzie tam dali ci łonke wypaś akurat? Dziejakie posiynki po lesie tu haw tam i co? Tako prowda* (KorpSp: ŁW).

PASIERAK *rz. mos* **'przemytnik':** *No pasieraki to byli przemytniki* (KorpSp: CzG).

PASIOK *rz. mnż, str.* **'nazwa KANAFOSKI nawiązująca do jej kolorowych pasów; 📷 Tabl. IV':** *Do lajbika przisywało sie pasiok, bo był ón straśnie ciynzki. Robione były na warśtacie śtyronicielnicowym, uzywano do tego takif cyrwonyj, bawełnianyj przyndzy jako wontku, w odstympaf trza było dawać takie poski: biołe i fijołkowe. Po usyciu takiyj kanafoski, trza jom było zaś nadśtukować, dosywano tyz płot płótna podobnego, tyz w poski i zeby nie było widać, robiono zasywke w miyjscu przisycio* (pmKosz: ŁN).

PASIYNIE *rz. n*
1. **'forma rzeczownikowa czas. PAŚ':** *Ku pasyniu ci wystarcy* [gorsza sukienka] (matK: Dr).
2. **'skarmianie pożywienia zwierzętami':** *Zyntyca rzodko prze świnie do pasiynio* (matK: ŁN).

PASIYNKA *rz. ż, pszcz.* **'pasieka':** (matK: Fr).

PASIYRB *rz. mos*
1. **'syn męża lub żony z poprzedniego małżeństwa':** (matK: CzG, Dr, Fr, Fs, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr).
2. **'nieślubne dziecko':** *Najduk* || *pasiyrb* (matK: CzG); (CzG, Rp).

PASIYRBICA *rz. ż* **'córka męża lub żony z poprzedniego małżeństwa':** (matK: CzG, Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr).

PASJA *rz. ż* **'duże zaangażowanie i zainteresowanie czymś':** *Mo pasjom do tego, to zrobi. Taki, co pasuje, ni mo to* (matK: Łp); *No ale, ze tak powiym, no to nie tymu, ze miołef duzo casu sie ucyć, ale tym u, zef... ze mnie ogromnie ksionzka ciekawiyła. I cytanie to było mojom nojwiynksom pasjom* (RnS 113: Kc); (Kc, Łp).

PASKUDA *rz. ż*
1. **‘z niechęcią o starszej, nieatrakcyjnej kobiecie’:** (GrJMSp 257).
2. **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o narowistym koniu’:** *Paskuda, niedobry, deferkuje tak* (matK: Fr).
3. **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o kocie, który bywa brudny, wciska się w niewłaściwe miejsca itp.’:** *Paskuda kot, spaskudziył sie* (matK: Fs); *Paskuda, paskudny, wsyndy łeb pcho* (matK: ŁN); (Fs, ŁN).

PASKUDNY *przym.*
1. **‘o człowieku: taki, którego zachowanie jest naganne’:** *Tak kolery cylnie biyli, ze wyzabijali duzo Rusków tam. Nale trzi dni tu stoli, potym juz pośli, juz było potym troche spokojniyj. A to paskudny naród, o Jezus, pamiyntom, jak... Jezus, co tu robiyli* (RnS 157: ŁN); (ŁN, Łp, Rp).
2. **‘o zwierzęciu: budzący obrzydzenie’:** *Paskudny ‖ kantoś* (matK: Kc).
3. **‘o pogodzie: brzydka’:** *Bucowo ‖ brzidźko ‖ paskudno pogoda* (matK: Kr).

PASKUDZIĆ *cz. ndk* **‘brudzić, robić nieporządek’:** *Kot paskudzi* [wchodzi do garnków] (matK: ŁW); (Jw, Kr, ŁW).

PASMIK *rz. mnż, tkac.* **‘mocna nić przywiązana do końca MOTOWIDŁA, służąca do przewiązywania kolejnych PASEM w czasie motania; zob. też: POŚMIK; 📷 Tabl. V’:** (matK: ŁN).

PASMO *rz. n, tkac.* **‘32 (czasem 25, rzadko nawet 60) nici MOTANYCH na MOTOWIDŁO (20 PASM tworzy ŁOKIETEK, 40 – PORĘ)’:** *Łokietek = 20 posym, w jednym paśmie 30 nici* (matK: Fs); *1 pasmo = 22 nici, 20 posym = łokietek* (matK: Fs); *Pasmo, dwanoście posm = łokietek* (matK: Jw); *Pasmo = 32 nitki, kiela sie chce pasym robić takie som barda* (matK: Kc); *Pasmo; przyndzionko = 40 posym* (matK: Kr); *Dzisiynć posm na snuwadłaf – na pokrowce* (matK: Tr); *Na dwanoście posm* [nasnute] – *na gacie* (matK: Tr); *Śtyrdzieści posym = przyndziónko* (matK: Tr); *Przyndzionko = 40 posym, w łokietku = 20 posym* (matK: ŁN); *Jak trzidzieści nici to pasmo, a tyf posym trza dwadzieścia* (matK: Nd); *Pasmo sie przewionzywało paśmikiym* (matK: Nd); *Po trzidzieści trzi nici do pasma, śtyrdzieści posym to przyndzionko* (matK: Tr); *Kiela sie chce pasem robić, takie som barda* (matK: Kc); *Jedno pasmo mo trzidzieści dwie nici w tym bardzie, a pasym jes dwanoście* (matK: Fr); *Ale my to takie wrzecionka miały, co przyndło sie i tak sie swijało, a potym takie motowidło było tak, tak i tak, to to sie owijało takie, wołało sie to łokietki. To sło, tam dwajścia nici sło na jedyn na jedno pasmo* (RnS 200: NdZ); *Potym na tyn krynzel my owijały, noji na to wrzeciono sie i na tym hosplu sie na pasma, do pa... do jednego pasma, Jezus Maryjo, kielo to. Jedno pasmo kielo tyz to tyk nici było? – Trzidzieści? – Zdaje sie, ze trzidzieści do jednego pasma, no to sie na takie łokietki robiyło to w dziesiynć* (CzG); (CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, NdZ, Rp, Tr). [**pasymko** – CzG, Fr]

PASOWISKO *rz. n* **‘pole nienadające się do uprawy, wykorzystywane do wypasania bydła, owiec; zob. też: PASTWISKO’:** *Ino swoje krowy my tam wodziyli i to tam momy takie wielki, wielkie, wielkie tam pasowisko* (KorpSp: Jw).

PASOWNIK *rz. mos* **‘mężczyzna mocujący się z kimś w zapasach’:** *Przywiedli niedźwiedzia, co sie pasuwali, to ci pasownicy, wiycie, z tym niedźwiedziym, cyrk taki* (BubSpT 9: CzG).

PASOWNY *przym.*
1. **‘dobrze pasujący; dopasowany, stosowny’:** *Pasowne ubranie* [gustownie, ładnie uszyte] (matK: Dr); *Ón taki pasowny, jak sie ubiere; byłby pasowniyjsy, zeby mioł inne ubranie* (matK: Łp); (Dr, Fr, Łp, Nd).
2. **‘lubiący się z kimś mocować’:** *Pasowny taki, co sie pasuje ftory mocniyjsy* (matK: Fr).

PASOWY *przym.*
zob. fraz.:
PRZEWRACARKA PASOWO

PASPORT *rz. mnż* **‘zaświadczenie o posiadaniu zwierzęcia, wymagane jeszcze w okresie powojennym przy sprzedaży na targu lub oddawaniu go do skupu w ramach obowiązkowego kontyngentu; zob. też: PAS w zn. 4.’:** – *Mom fajnom jałówecke, potulnom. Podgarle mo cogodne, rozecki juz jyj wychodzom!!* Starostę młodego ta wiadomość wyraźnie mobilizuje do działania: – *No to otwórzciez, przecie musimy jom widzieć!* Jego rozmówca woli być jednak ostrożny. Zagaduje podejrzliwie: – *A mocie papiery w porzondku?* Po drugiej stronie drzwi starosta mruga porozumiewawczo do drużbów i nie zwlekając potwierdza: – *Momy* (...). – *Co sie telo gmyrocie, moze cosi tam cyganicie? – Nie cyganim! Nie cyganim! Jacy pomalutku wyjmujym, bo to pasport, trzeba sanuwać... Jakbyf go oztargoł, toby mnie poźtrofali... Ale odchylciez kapke te dźwiyrze, to jo wom podom pasport* (PlucWS 42–43: ŁN).

PASTA *rz. ż* **‘czernidło do butów, pasta do butów’:** *Pasta do bótów* (matK: Rp); *Siubiks downo, dziś som pasty* (matK: Kr); *Kunyroł no to jes tłusc drugiego sortu. Smaruwali nim bóty, jak trza było,*

zamias pasty, smaruwali zawiasy w dźwiyrzaf, jak zgrzipiały, no taki (Nd); (Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp). [**krym** – CzG, Jw, Rp; **pastwa** – Łp; **siubiks** – Fr, Kc, Kr, Łp, ŁW, Nd, Tr; **siufiks** – Rp; **śparwiks** – ŁN, Nd]

PASTERNIA *rz. ż, past.* **'szałas pasterski':** *My tam doś podziyrały, podziyrały, cóz kied potym przi-seł świagier jego, ze cy pudym za niego, nale ón, cóz ón mo, pastyrnie, nale, nale, no tak miało być* (KorpSp: ŁW); (NB, ŁW).

PASTEWNY *przym.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Pastewne grule* (matK: Nd).

PASTORAŁKA *rz. ż* **'pieśń bożonarodzeniowa oparta na motywach ludowych, nieśpiewana w kościele':** (matK: ŁW).

PASTUCH I *rz. mos, daw.* **'człowiek pasący bydło (dawniej zwykle służący); pasterz':** *Płanetnik to dziadek o orlyj twarzi, co je stary, omodrzały i mokry je jako ryba. Ón był tu roz, a przepowia-doł z mocy Boskiyj, ze bedzie norymny dysc i coby ludzie uciykali z pola, i pastuchy z bydłym, coby uciykali z polan. Ludzie widzieli jako ón sed po po-lanie i wte zaświyciyła piykno tynca i jako óna przisła, tako ón znik, bo jego tynca nosi* (BazWierz 86: Rp); *Uwionzoł kozie za rogi jedyn kóniec tyj nici, a tom śpule trzimoł w rynce, ta koza leciała, a tom nić odswijuwała od tyj śpule, jaz dolecia-ła do Niźnif Łops, tam był taki kamiyń, gdzie koś-ciół jes, i óna tam lizała tyn kamiyń, tak pastuf poseł za tom niciom, jaz zaseł tam i tom koze zła-poł, i tak powstała nazwa Łapsy, bo tyn w Kacwi-niu pastyrz, jak tom koze złapiył, to godo jyj tak: łaps i z tego słowa, ón ci jom łaps, ostała nazwa Łapsy* (CygTGS-II 258: Dr); (Dr, Fr, Rp).

PASTUCH II *rz. mż* **'ogrodzenie pastwiska z nie-izolowanego drutu, będącego pod niskim napięciem elektrycznym, chroniące bydło przed wyjściem poza pastwisko, a jednocze-śnie umożliwiające bydłu swobodne poruszanie się po całym pastwisku; 📷 Tabl. III':** *Nedy do pastucha nojlepiyj dać krowy i świynty spokój, bo pasom sie* (plBłachut: Fr); (Dr, Fr, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Rp). [**pastyrz** – Kr]

PASTUSEK *rz. mos* **'chłopak występujący w roli pasterza w obrzędzie kolędniczym':** *Kolynd-nicy || pastuskowie chodzom z gwiozdom* (matK: Kc); (Fr, Kc).

PASTUWAĆ *cz. ndk* **'nacierać, czyścić (zwykle buty) pastą':** *Pastuwać scotkom* (matK: Fs); (Fr, Fs, ŁN, ŁW).

PASTWA *rz. ż* **'czernidło do butów, pasta do butów; zob. też: PASTA':** (matK: Łp).

PASTWISKO *rz. n* **'pole nienadające się do upra-wy, wykorzystywane do wypasania bydła, owiec':** *Tłok || nieuzytek || pastwisko* (matK: Fr); *Ón* [baca] *swojom obsługom obsługuje, to, noji ón swoje utrzimanie mo, znacy pastwisko, bo mo od państwa wynajynte pastwisko i późniyj ón państwu tam za jakom opłatom* (BubSpT 106: ŁN); *Trzecio godzina rano trzeba było iś do pola, kosić, no bo rynkami sie kosiyło. Była pogoda, no to jak chłop seł do pola, baba w dómu, w obrzond-ku krowy, niy, trza było albo napaś albo dzieś na pastwisko odegnać. Noji i całe lato, bo prze-ciez nase dzieci, jo, jak odkond były, od roku to my do pola nosiyli* (Kc); *A tom kosulke na opak, no bo na opak ubrane smaty tyz odrucajom zły wzrok. To tak odrazo tyn zły wzrok. No a zwierzynta tyz mo-zno zaurocyć, bo choćktory gazda mo piykne kro-wy, wyzynie na pastwisko, a idzie jakisik taki barz niedobry człowiek, co mo płóne krowy abo by fcioł mieć take, zeby były jego krowy take jak tego gaz-dy, co sie mu krowy juz pasom, to se stanie i tam se cosik pokuko na nif tak, jak nie trzeba. Nie po-scyńści, nie poteguje, nic nie powiy, ino sie popa-trzi tak zawiśnie na te krowy, no to krowy sie mo-gom i zduć* (Fr); (TPPG I 139: ŁN); (CzG, Fr, Fs, Jw, Kr, ŁN, ŁW, Rp, Tr). [**pasowisko** – Jw; **paswisko** – Fr; **pasynka** – CzG; **paświsko** – Fr; **posiynka** – ŁW; **poso** – ŁN; **postwisko** – CzG, Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, Nd, Łp, Tr; **poświsko** – Jw, Kr, Rp]

PASTYRECKA *rz. ż*

1. *past.* **'dziewczynka pasąca bydło, gęsi':** *Tam sto-ła tako duzo wanta, z ftoryj widno było całom do-line. Widać było owiecki, jako sie pasły na ubocy, i juhasók przi nik. Widać było świarne pastyrec-ki, jako sły od krówek i niesły z przodku, i ze zad-ku mlyko w obońkak* (SpCzyt 49: Rp); (Nd, Rp).
2. **'mały ptak podobny do wróbla, o popielatym upierzeniu i długim ogonie, żyjący na brzegach wód i łąkach; pliszka górska (*Motacilla cine-rea* Tunstall); zob. też: PLUSTWA':** *Pastyrecka || pluskwa* (matK: ŁW).

PASTYRKA *rz. ż*

1. *past.* **'dziewczynka, dziewczyna pasąca bydło, gęsi':** (matK: Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Tr).
2. **(wyraz pisany dużą literą) 'msza święta odpra-wiana o północy w wigilię Bożego Narodze-nia':** *Północno Mso || Pastyrka* (matK: Fr); *Pastyr-ka sie zacyna i z daleka ozlegała sie staroświecko kolynda: Pasły sie owiecki pod borym, przlecioł wilcosek za torym, ozpłosoł owiecki, posły do so-pecki za Panym* (BalNS 37: Fr); *I to widzieli bez wieś, jak chodziyli, to psy bez głowy lotały. To sie*

dzioło, dopóki nie było biyrzmowanio. A jak sie juz późniyj zacyny biyrzmowania, to tak jakby rynkom odjon. Mineło i tyn, i juz od tyj pory nie było nic. Nawet w kościele, w kościele, w Pastyrke, to na churze, na churze cy pod churym słychać było, jak strasyło, no słychać było łańcuchy, słychać było w kościele (Łp); (ogsp.). [**Północ** – CzG, Jw; **Północno Mso** – Fr, Kc]

❁ *Od Łucji do Bozego Narodzynio to robiył co dziyń po kawołecku stołecka abo odcydzorki* [*sic*], *i jak zrobiył, to na Pastyrce widzioł strzigi, jak sły poza ołtorz i jedna maśnicke wójtowom trzimała. Pote go chłopcy miyndzy siebie brali, coby mu strzigi łba nie urwały* (BazWierz 165: ŁW).

❁ *Od Łuce do Bozego Narodzynio robiyło sie stołecek, ne i potym, jak była Pastyrka, tak sie do kościoła, jak fcioł widzieć ftore som guślarze, tak, ze i ocydzarke sie robiyło. Na tom Pastyrke trza było iś i na zadku se stanonć, przi dźwiyrzak, ne i jak sie zacyna ta Pastyrka, tak na tyn stołecek stanonć i bez tom ocydzarke patrzić, tak sićkif guślorzy widzioł* (pmBarnasz: Fr).

❁ *Był tu u nos taki jedyn śmiałek we Frydmanie, co ón poseł we Wilijom, nie poseł na Pastyrke, ba poseł we Wilijom słuchać, co te krowy godajom. A jego ociec mu godo: nie chodź Jasiu słuchać, co krowy godajom, bo to jes dlo nif tajymnica..., ale ón postanowiół, ze pudzie. No i wera. Poseł. Poseł, ale juz Nowego Roku nie docekoł, bo umar* (pmBarnasz: Fr).

3. **‘mały ptak podobny do wróbla, o popielatym upierzeniu i długim ogonie, żyjący na brzegach wód i łąkach; pliszka górska (*Motacilla cinerea* Tunstall); zob. też: PLUSTWA’:** *Pluska* ‖ *pastyrka mo srokate piyrze, furt popiskuje: dzif, dzif* (matK: Kr); *Trzynsidupka* ‖ *pastyrka* (matK: Fs); (Fs, Kr).
4. **‘specjalne ogniwo, zwykle na środku łańcucha, zakończone bolcem obracającym się w oku następnego ogniwa; zapobiega skręcaniu się łańcucha; 📷 Tabl. III’:** *Pastyrka w łańcuchu, co sie krynci* (matK: ŁN); *Pastyrka, co sie obyrto* (matK: Tr); (ŁN, Tr).
5. **‘obrzęd kolędniczy nawiązujący do narodzin Pana Jezusa’:** *Chodzom, śpiywajom pastyrke, e dy to óni tacy som ubrani w korzuchak, Mikołoj idzie taki okrutny, kule mo, potym, to ci pastyrze syćka, co byli przi Panu Jezusowi tak ubierom sie syćka i tak idom, śpiywajom, śpiywajom syćka dookoła chodzom* (BubSpT 11: CzG).

PASTYRNIK *rz. mnż, daw.* **‘pastwisko; obecnie nazwa terenowa’:** (matK: Rp).

PASTYRNIOK *rz. mnż* **‘roślina uprawna, mająca korzeń podobny do pietruszki; pasternak zwyczajny (*Pastinaca sativa* L.); zob. też: PASTYRNOK w zn. 1.; 📷 Tabl. I’:** (matK: Tr).

PASTYRNOK *rz. mnż*

1. **‘roślina uprawna, mająca korzeń podobny do pietruszki; pasternak zwyczajny (*Pastinaca sativa* L.); 📷 Tabl. I’:** *Pastyrnok, krowom toto dawali* (matK: Kr). [**pastyrniok** – Tr]
2. **‘roślina warzywna o pachnących liściach i mięsistym korzeniu, świeża i suszona stosowana jako przyprawa, głównie do rosołu; seler zwyczajny (*Apium graveolens* L.)’:** (matK: ŁN, ŁW). [**celer** – ŁW]

PASTYRNY *przym.* **‘o bydlęciu: dobrze się chowający’:** *Pastyrny – o statku* (matK: Fr).

PASTYRSKI *przym.* **‘ogpol. pasterski’:** *Kied słónko zasło za Hombark, zacynimy zganiać. Krowy zbyrkały zwónkami, jakby orkiestra schodziyła ku dziedzinie. A cy nom było do śmiychu? Cudym ominyła nos wielko strapacyrka. Ej, powiym wom, ze jes co wspominać z tego pastyrskiego zywota* (SpCzyt 62: Nd).

PASTYRZ I *rz. mos*

1. *past.* **‘człowiek pasący bydło, rzadziej owce (pasterz owiec to JUHAS). Pastyrzami bywały zwykle dzieci’:** *Pastyrz, co w dóma pasie* (matK: CzG); *Toconka, co sie pastyrzom dawało masło na cały dziyń* (matK: Fr); *Chodzom pastyrze z betlejemkiym, z turoniym* (matK: Nd); *Zaroz tyz przibocył se o starym sałasie jurgowskik pastyrzi, co go moze i jakiś polowac wysykowoł abo i zbójnik godnie rokók tymu. Sałas tyn doł mu nieroz zochyłe przed zwiyrzym, a i przed dyscym i kurniawom tyz* (SpCzyt 36: Rp); *Jonek mioł cosi 14 rokók, kie go ociec posłoł paś krowy z pastyrzami. Usył mu kiyrpce ze świńskiyj skóry, ale coz z tego, kie juz na drugi dziyń w górak sie mu ozleciały* (SpCzyt 49: Rp); *Wdowa Regina samiućko sama kopała bez watry. Duchała co fila w palce i poziyrała w góry, bo tam jyj jedyny synecek Michołek pos krowicki na polanie. Ale coz to był za pastyrz, kie to było dziecko* (SpCzyt 106: Jw); *Ranym wilijom redyku baca i juhasi idom do spowiedzi. Wte, kie idom, doji sie owce i baca klago w chałupie, i robi syr, i tyn piyrsy syr dajom ksiyndzowi, i zyntyce – coby sie umodlół i coby syćka świynci opiekunuwali owce i pastyrzów, i coby złego odegnali* (BazWierz 170: Rp); *Wiycie, był taki stary pastyrz, swok Zón, umioł krowy napaś. Pod wiecór, jak du dómu zganioł, cynsto se śpiywoł: – Kiec, kiec, kiecora, dejze Boze wiecora,*

wiecórecek nastoł, pani młodo zastoł, kucharecka do kómory, pastyrz do obory. Ej, bedzie łyzka masła, bo winośka sie dobrze dziś napasła. A jak była psota, pastyrze tyz śpiywali: Nie lij dyscu, nie lij, bo cie tu nie trzeba, obyjdź góry, lasy, nawróć sie do nieba, zamknij sie kłódeckom, nie puś ani spareckom (BrzyzWs: Kr); *Owce pasie juhas, wszystkie inne zwierzynta jacy pastyrze* (TPPG I 139: ŁN); (ogsp.).

2. **‘osoba grająca pasterza w korowodzie kolędujących z szopką bożonarodzeniową’:** *Pastyrze paśli owiecki* (CoWś 241: Nd).

PASTYRZ II *rz. mż* **‘ogrodzenie pastwiska z nieizolowanego drutu, będącego pod niskim napięciem elektrycznym, chroniące bydło przed wyjściem poza pastwisko, a jednocześnie umożliwiające bydłu swobodne poruszanie się po całym pastwisku; zob. też: PASTUCH II; 📷 Tabl. III’:** *No a potym, jak juz nastały te pastyrze no to sie tyz wyganiało rano, przyganiało sie potym wiecór juz na dojynie* (KorpSp: Kr).

PASTYRZANKI *rz. nmos* **‘siostry zakonne należące do Zgromadzenie Służebnic Matki Dobrego Pasterza’:** *Pastyrzanki majom, te dzieci im prziwozom, co odbiyrajom rodzicom, to óne majom tu, nie wiym, kielo tyf dzieci majom, bo niektore takie biydoki jesce, co na rynkaf go siostra niesie do kościoła* (KorpSp: Dr).

PASTYRZEK *rz. mos, rzad.* **‘pastuszek’:** (matK: Łp).

PASUWAĆ I *cz. ndk*

1. **‘być właściwie dobranym, tworzyć z czymś harmonijną całość; nadawać się’:** *Pasujom jedyn do drugiego* (matK: Kr); *Jemu pasuje ciymniyjso, bo ón bioły twarzi* (matK: Dr); *Kozdy kiyrpiec jes wykóńcony wyściółkom, jes to skóra miynko i dobrze sie układo w bócie, teroz fcom takie kiyrpce, zeby syćko było ciymne, bo miyj domarasić mozna, a tak sie nie do, bo ciynsko znalyś takom wyściółke, coby pasuwała do wiyrchók ciymnyk* (pmKosz: CzG); *Tyn nowy kłobuk nijak nie pasuje do kozucha* (Nd); *Jak byście widzieli tak na tyf wsićkif przeglondaf zespoły słowiyńskie, nawet teroz, te górolskie, nawet od Siarysia, nie wiym skond, to u, na Słowacji jes jedna moda, ze do kazdego kroju, jak to óni stroje nazywajom, to pasujom jacy biołe śtrymfle abo biołe rajtuzy* (Nd); (ogsp.).
2. **‘odpowiadać wymogom, oczekiwaniom’:** *We ftory dziyń im to pasuje* (matK: CzG); *Tako młodziutko, chłopa miała starego, to jyj nie pasuwało* (matK: Kc); *Taki dziwok ś niyj był, ze kie ino ji cosi nie pasuwało abo cosi my ji zwróciyły uwage, to óna juz idzie du dómu, zabiyro syćko i nie bedzie s nami wiyncy robić. Nie pomyśli, nie zastanowi sie, ino juz od razu, tak norymnie i wartko* (GrJMSp 235); (CzG, Kc).

PASUWAĆ II *cz. nieos., ndk*

1. **‘w danej sytuacji coś jest rzeczą stosowną, akceptowalną; wypada’:** *W niedziele nie pasuje iś do karcmy* (matK: Dr); *Nie pasuwało jyj tam iś* (matK: Dr); *O ty bridosiu, jak ty to radzis, pasuje ci tak grzisyć? Młodym nie pasuje nieskoro zojś do kościoła* (matK: Rp); (Dr, Rp).
2. **‘w danej sytuacji dobrze byłoby coś zrobić’:** *Pasuwałoby sie mu zynić* (matK: Rp).

PASUWAĆ III *cz. iter.* **‘paść zwierzęta wielokrotnie’:** *Downo pasuwali owce* (matK: ŁW); *Downi pasuwali na Kurosówce* (matK: Łp); (Łp, ŁW).

PASUWAĆ SIE *cz. ndk* **‘mocować się, szamotać się; też: pozorować walkę wręcz’:** *Pasowny taki, co sie pasuje ftory mocniyjsy* (matK: Fr); *Chłopcyska sie pasujom, kto mocniyjsy* (matK: Kr); *Pasuwać sie lubi, kie łapi, to trzaśnie na ziym* (matK: Tr); *A tu trza było za krowami gónić. Pilnuwać, zeby sie nie straciyły i zeby niedźwiydź ik nie rusoł. Przi tyj pilnuwacce rózne śpasy dzieciska robiyły. Nojwiyncy sie pasuwali. Fto nojsiylniyjsy. Z tego tyz wysły tońce, co sie naywajom „śpasy”* (SpCzyt 49: Rp); *Chyciyli sie na polanie pasuwać. To Jonek mo niedźwiedzia pod sobom, to niedźwiydź Jonka. Juz doś duzom kwile sie pasuwali i zodnymu nie udało drugiego przemóc* (SpCzyt 54: Rp); *Przywiedli niedźwiedzia, co sie pasuwali, to ci pasownicy, wiycie, z tym niedźwiedziym, cyrk taki* (BubSpT 9: CzG); *Gynsi powracali, no to sie pasuwać, hej, to my sie ta upasuwali, upasuwali, no to zaś my naradziyli, e, trzeba iś powiydzmy na Jurgów, na fajke kupić, ta piyrwyj papiyrosók nie było ta jak dziś* (BubSpT 137: Rp); *Jak to powiedzioł, to umarty podniós jednom noge, potym drugom, potym obidwie rynce i na końcu głowe, wtedy zarewoł: – Jak fces, to beme sie pasuwać, ale psy nie bier ze sobom. Noji chłop sie odwozół pasuwać sie z umartym* (BalNS 169: Fr); (CzG, Dr, Fr, Kr, Łp, Rp, Tr).

PASWISKO *rz. n* **‘pole nienadające się do uprawy, wykorzystywane do wypasania bydła, owiec; zob. też: PASTWISKO’:** (matK: Fr).

PASYJE *rz. nmos* **‘wielkopiątkowe pieśni pasyjne’:** (matK: Rp).

PASYJKA *rz. ż* **‘przenośny krzyż, stawiany np. na stole; 📷 Tabl. II’:** (matK: Nd).

PASYJO *rz. ż* **‘zamiłowanie do czegoś’:** *Mo pasjom do tego, to zrobi* (matK: Łp); *Jo mioł do tego*

pasyjom (matK: Dr); *Piyknie znoł syć, do tego mioł pasyjom* (matK: Rp); (Dr, Łp, Nd, Rp).

PASYMKO *rz. n, tkac.* **‘32 (czasem 25, rzadko nawet 60) nici MOTANYCH na MOTOWIDŁO (20 PASM tworzy ŁOKIETEK, 40 – PORĘ); zob. też: PASMO’:** *Przyndze zwijało sie na hospelu w takie łokietki i toto potym wołało sie pasymka, jak sie juz uswijało 30 nitek* (matK: Fr); *Przyndze zwijano w łokietki na hospelu. Jak było trzydziesci nitek, to toto my nazywali pasymko. Włośnie tote łokietki to trza było przerobić na pasymka* (plSarna: CzG); *Na łokietki to my swijały przyndzom i potym te łokietki zakładało sie na hospel. Łokietek to sie składoł z 20 pasymek, a jedno pasymko, to było 30 nitek. Z jednego łokietka to wychodziyło półtora łokcia płótna. Łokietki trza było warzić* (CzG); (CzG, Fr).

PASYNIE *rz. n*

1. **‘ogpol. pasienie zwierząt’:** *Jedyn zynie z pasynio, drugio zynie paś* (matK: Nd); *Z pasynio przignała, pasła do teroz* (matK: Nd); *A potym juz, jakek juz podrosła, no to piyrsek chodziyła do, trzi roki do słowackiyj skoły, no to, a miyndzy tym były gynsi, były barany i były krowy – pasynie* (CzG); *Przi pasyniu było duzo uciechy, watry sie polyło, w noze sie grało, w marsoły, łapało, gudzie sie naganiało. Zawse ftosik świniorzym ostoł* (BrzyzWs: Kr); *Po pogrzebie zabrała Jasia bogato gazdyni w rzecy do pasynio gynsi, ale se ta tak myślała, ze i krowy paś wnetki wyzynie. Z Jasia dobre chłopcontko było i usłuchliwe, ale coz, kie gazdyni była zło baba i bodaśdzie biyła biydoka, i wyganiała z izby* (BalNS 156: Fr); *Toto krowy pasynie to było takie no troche ucionzliwe, niy? No prze dzieci, bo wiycie, nic było barz, bo to syćko wykasuwali, to po tyf zbyrkaf, po tyf potóckaf sie pasło. Nie napasłaś krowy! Ne ne to dzieś, dzieście mieli napaś? Napasione, bo juz przisły du dómu. Nierozef godała: mamo, ale majom twarde rogi!* (RnS 172: ŁW); (CzG, Kr, ŁW, Nd).
2. **‘zużywanie paszy do karmienia zwierząt’:** *Zyntyca rzodko prze świnie do pasynio* (matK: ŁN).

   zob. fraz.:

   ZA PASYNIYM

PASYNKA *rz. ż* **‘pole nienadające się do uprawy, wykorzystywane do wypasania bydła, owiec; zob. też: PASTWISKO’:** (matK: CzG).

PASZTET *rz. mnż, kuch.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Świnie oskoblyli w korycie, bebechy powybiyrali, flaki mama cyściyła potym, noji warzylimy zołondek, kiski, sićko, pasztet my robiyli* (KorpSp: Kc).

PASZTETÓWKA *rz. ż, kuch.* **‘wyrób masarski zrobiony ze zmielonej, ugotowanej wątroby i podgardla, nadziewany do zwierzęcych jelit, gotowany przez ok. 15 minut, zazwyczaj jedzony z chlebem’:** (Nd). [**paśtetówka** – Jw, Nd]

PAŚ I *cz. ndk* **‘ogpol. paść zwierzęta, zwłaszcza bydło i owce’:** *Toconka – kie krowy pos, to niós se* (matK: Tr); *Stryk Jyndrek od Sewcyka pos barany przi wodzie. Zeseł sie w Ksiyndzyk Gojak z jednym Jurgowianym, co pos niedaleko na Przilysku krowy, i straśnie se narzykali. – Wiys, Franek – godo stryk – telo sie dziś te ludzie miysajom, ze w Cornyj Górze to juz prawie ni ma cogodnyj rodziny, same przibłyndy* (SpCzyt 94: CzG); (ogsp.).

PAŚ II *cz. dk* – **PADAĆ** *ndk* **‘zdarzyć się, przytrafić się’:** *Nale sie cłowiek musi waruwać, hej! Musi być ostrozny, hej, bo to, e, róznie padnie, jak to miyndzy pniokami. E, mnie niy, mnie dziynkuwać Bogu, nic* (BubSpT 16: CzG); *Moze jako bemy biydzić, a jakby na to padło, to tyn fałatek gruntu, co jes matcyne, to sprzedomy, a ty potym, jak bes panym, to wrócis* (BalSKD 93: Fr); (CzG, Fr).

PAŚCHOŁ *rz. mnż* **‘wielka świeca wielkanocna, wykonana z wosku pszczelego, zapalana uroczyście w Wielką Sobotę od poświęconego ognia, a następnie wnoszona do kościoła podczas uroczystej procesji, będąca symbolem zmartwychwstałego Chrystusa, stawiana w prezbiterium koło ambony na cały okres wielkanocny; zob. też: PASCHAŁ; 📷 Tabl. VI’:** (matK: Nd).

PAŚCI *rz. nmos* **‘domowego wyrobu łapka na myszy, drobną zwierzynę polną; 📷 Tabl. II’:** *Paści – łapka na mysy* (matK: ŁN); *Paści na mysy, scury* (matK: Nd); (Fs, ŁN, Nd).

PAŚĆ *rz. ż,*

1. **‘czterościenna, podłużna pułapka z zapadkami przy obu wylotach, używana do chwytania tchórzy, kun itd.; zob. też: SKRZINKA w zn. 5.; 📷 Tabl. III’:** (matK: Fs).
2. *daw.* **‘pułapka na lisy zrobiona ze starej maselnicy, u wylotu której wbijano skierowane do środka gwoździe lub jesionowe kołki. Lisa wabiono mięsem wkładanym do środka, zwierzę wciskało się, by dostać pożywienie, ale nie mogło się już z nim wycofać; 📷 Tabl. III’:** (pmKop 51: Jw).

   zob. fraz.:

   CIYNKI JAK PAŚĆ

PAŚKAL *rz. mnż* **‘wielka świeca wielkanocna, wykonana z wosku pszczelego, zapalana uroczyście w Wielką Sobotę od poświęconego ognia,**

a następnie wnoszona do kościoła podczas uroczystej procesji, będąca symbolem zmartwychwstałego Chrystusa, stawiana w prezbiterium koło ambony na cały okres wielkanocny; zob. też: PASCHAŁ; 📷 Tabl. VI': *Paśkal, co sie we Wielkanoc świyci* (matK: Kc).

PAŚKATY *przym.* **'o materiale: mający po sobie paski':** *Takie paśkate były: jedyn posek bioły, drugi cyrwony* (matK: Łp).

PAŚKOŁ *rz. mnż* **'wielka świeca wielkanocna, wykonana z wosku pszczelego, zapalana uroczyście w Wielką Sobotę od poświęconego ognia, a następnie wnoszona do kościoła podczas uroczystej procesji, będąca symbolem zmartwychwstałego Chrystusa, stawiana w prezbiterium koło ambony na cały okres wielkanocny; zob. też: PASCHAŁ; 📷 Tabl. VI':** (matK: Nd).

PAŚLIWY *przym.* **'o bydlęciu: taki, który dobrze się pasie':** *Paśliwo krowa, kie sie dobrze pasie* (matK: Fs); *Paśliwe takie, tłuste bydło* (matK: Tr); (Dr, Fs, Łp, Tr).

PAŚMIK *rz. mnż, tkac.* **'mocna nić przywiązana do końca MOTOWIDŁA, służąca do przewiązywania kolejnych PASEM w czasie motania; zob. też: POŚMIK; 📷 Tabl. V':** *Pasmo sie przewionzywało paśmikiym* (matK: Nd); (Fr, Fs, Jw, Nd).

PAŚNIK *rz. mnż* **'karmik dla zwierzyny leśnej w formie dwóch drabinek, ustawionych na skrzyżowanych stojakach; 📷 Tabl. III':** (matK: Rp).

PAŚPORT *rz. mnż,*

1. *daw.* **'dowód osobisty':** *Pas* || *paśport* (matK: Kr); *Na paśport* (matK: Kr); (Fs, Kr).
2. *now.* **'zaświadczenie o posiadaniu zwierzęcia wydawane przez Agencję Strukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa potrzebne w obrocie krajowym; dokument ten obowiązywał od 2002 r. do stycznia 2023 r.':** *Cielynta były zawse ze dwa, ze trzi świnie i maciore, kury, gynsi, i sićko było! Pewnie, ze było lepiyj, boś sprzedoł, kieś fcioł ciele. A dziś mu trza zaroz kulcyki zaprawiać i juz mu trza robić paśport, i juz go trza melduwać tamok w tyj, jakoz to sie nazywo?! Ne, w tyj agencyji* (plBłachut: Fr).

PAŚ SIE *cz. ndk* **'ogpol. paść się':** *Gdzie sie krowy pasom* (matK: Jw); *Tłocysko, co sie bydło pasie* (matK: Nd); *Gynsi sie pasom po kympak* (matK: CzG); *Paśliwo krowa, kie sie dobrze pasie* (matK: Fs); *Idzie, idzie zaś tak dali, zaś tam taki bycek sie pos na łonce i godo: – Dziywcyno, kiebyś mnie ty przewionzała, bo juz furt w jednym miescu sie pasym i pasym. Noji óna przewiydła i podziynkuwoł tyn bycek* (BubSpT 89: Kr); *No to to teroz krowy ludzie nie pasom, bo uwionze na łańcuchaf i krowy sie pasom cały dziyń, a piyrwi trza było gnać* (RnS 68: Fs); (ogsp.).

PAŚTETÓWKA *rz. ż, kuch.* **'wyrób masarski zrobiony ze zmielonej, ugotowanej wątroby i podgardla, nadziewany do zwierzęcych jelit, gotowany przez ok. 15 minut, zazwyczaj jedzony z chlebem; zob. też: PASZTETÓWKA':** (matK: Jw, Nd).

PAŚWISKO *rz. n* **'pole nienadające się do uprawy, wykorzystywane do wypasania bydła, owiec; zob. też: PASTWISKO':** *Paświsko, co sie krowy pasom* (matK: Fr).

PATAŁAGA *rz. mos* **'człowiek niezaradny; fajtłapa':** (plBłachut: Fr).

PATELNIA *rz. ż, kuch.* **'w znaczeniu ogólnopolskim (sprzęt i wyraz stosunkowo nowy; zastąpił wcześniejszą PONEWKĘ i SIERPINKĘ); 📷 Tabl. II':** *Patelni nie było. Były jacy sierpinki* (matK: Kc); *No to jak sie z jelit ściongało, z flaków tyn tłusc, to był gorsy tłusc. Jak był juz pore razy na patelni, w gorku, no to, ale tyz casami, jak sie to zostawiyło w kastrole, bo w kastrołaf trzimali smolec taki przetopiony ze słoniny, no to, no to jak juz długo siedzioł, no to juz trosecke, no nie był za dobry, no to go tyz przeznacyli na takie coś* (Nd); *Na frystyk my barz cynsto jedli pałacinki. Mama nom robiyła ze skwarkami abo z kiełbasom. Na pałacinke, to trza tak ze dwa jojka dobrze ozmiysać z mlykiym, abo jak nie było mlyka, to mozna dać kapke wody. To trza utrzepać trzepackom, do tego dodać kapecke soli i reśte monke wsuć. Wymiysać drewnianom łyzkom, loć trza na rozgrzotom patelnie. Jak to była pałacinka ze skwarkami, to piyrse te skwarki trza przipraźyć na patelni, a potym dopiyro wyloć ciasto i tak dobrze przipiyc z jednyj i z drugiyj strony* (plSarna: Jw); (Jw, Kc, Nd). [**patelnio** – ŁW, Nd]

PATELNIO *rz. ż, kuch.* **'ogpol. patelnia; zob. też: PATELNIA; 📷 Tabl. II':** *Patelnio na pałacinki* (matK: ŁW); (ŁW, Nd).

PATENA *rz. ż* **'rodzaj płaskiego talerzyka z rączką, podkładanego wiernym pod brodę w czasie udzielania komunii świętej; 📷 Tabl. VI':** *Wzion jom do kościoła, doł sie jyj przeźryć bez tom patene, co jak Komunije dawajom, to podkładajom pod brode, zeby Komunija nie wypadła. Bez tom patene sie jyj doł przeźryć, wszystko zapomniała. Ino óna juz z Łapsanki była wyprowadzono, óna zyła jesce duze roki, ale musiala być w Łapsów* (plBiz: Łp).

PATER NOSTER **‘reprymenda, połajanie’:** *Doł mu pater noster* (matK: Nd); (Nd, Tr).
zob. fraz.:
DAĆ {*komusi*} PATER NOSTER

PATROL *rz. ż* **‘grupa żołnierzy patrolujących teren’:** *Zasła mie patrol* (matK: Nd).

PATRON I *rz. mos* **‘święty, którego imię nadano komuś na chrzcie; opiekun człowieka na ziemi; też: święty opiekun grup społecznych, zawodowych, miejscowości, regionu’:** *Patron – modlym sie do niego* (matK: Tr); *Nic to było wystryncyć na patrona kościoła sićkif świyntyf, ale tysiyncno biyda była poukładać tyf świyntyf w kościele, zeby zodnymu nie była krziwda* (BalNPK 41: Fr); *Patronym juhasów i bacy był świynty Grzegorz, bo na świyntego Grzegorza ginie śniyg i trzeba sie brać na bacówke. Do potrona modlyli sie, coby trowa rosła i owce dobrze sie pasły. Teroz zodnyf świyntyf nie uznajom* (BazWierz 146: ŁW); Babka: (Z powrotem siada na łóżku) *O niy, dziywcontka, to nie be Jagniysia, przeciez dziecku wybiyro sie takiego patrona, co w kalyndorzu zapisany je po urodzyniu, a nie przed. Świyntyj Jagniyski jes w zimie, a nasa malućko przisła na świat w maju. Jo fcym, zeby była Rózusia, imiyniny be miała we wrześniu. Mome tyz w Niedziycy kaplice św. Rozalije, a patronka to barz wzacno* (Czard 68: Nd); (Dr, Fr, Jw, Kc, Łp, ŁW, Nd, Tr).

PATRON II *rz. mnż* **‘część naboju zawierająca proch strzelniczy, w której osadzony jest pocisk’:** *Pospokazuwoł mi sićko, dzie strazacy siedzom, dzie sikowke układajom, co jesce bedom poprawiać, aji dodawać. Zatrzimalimy sie przi chłodnicy z przodka. Toto syćko zmiyniym i nowom chłodnice zrobiym, ale takom, co luft do motoru pudzie rułkami, a kazdo rułka be z patrona* (GazPod 1932, nr 32: 7: Fr).

PATRONKA *rz. ż* **‘forma żeńska od rz. PATRON I’:** *Mome tyz w Niedziycy kaplice św. Rozalije, a patronka to barz wzacno* (Czard 68: Nd); (Jw, Kc, ŁN, Nd, Tr).

PATRYJO *rz. ż* **‘wysoki, drewnianej konstrukcji punkt triangulacyjny lub obserwacyjny; Tabl. VI’:** *No, a potym tam był Wiyrk, patryjo była zaroz jak tyn las, downo jesce, ale w downyk casak, bo to wojsko tam wystawiyło, ale potym wiater to zwalół i, i tak została. Ale packi jesce jes tamok, bo to betonowe pozakładali* (RnS 49: CzG); (CzG, Rp).

PATRZEĆ *cz. ndk* || – **PATRZIĆ** *ndk*

1. **‘kierować wzrok w określonym kierunku, chcąc coś widzieć’:** *Słuchom, hipnym, patrzym do okna* (matK: Dr); *Tak sie straśnie łysko, co ani niedobrze patrzeć* (matK: Kr); *Bocawy spod coła patrzi* (matK: Jw); *Kobiyta jako w cionzy, no to mase rzecy jes, co jyj nie wolno wykonywać. Na przikłod ni mogła przede wszystkim patrzeć na ogiyń. Bo jak popatrzyła na ogiyń, to dziecko sie mogło urodzić z jakim takim zabarwiyniym cyrwonym. Ni mogła patrzeć na scura albo mysy, a na pewno dotknóć sie wtedy w brzusek, bo to powoduwało, ze przenosiyła na dziecko tom sierść mysy albo scura* (plBiz: Nd); *Sługa słuzył u jednego i był przed sopom, i słucho, ze po polu ftosi łazi. Zased patrzeć i co nie widzi. Jakisi chłop chodzi w chomoncie i godo: – Biere pozytek, ale nie sytek. – I tyn sługa zdziwiył sie, bo tyn chłop posed trzi razy koło if chałupy, az seł ku drugiymu dómowi, co był po somsiedzku, i ón chomonto powiysiył na sopie i posed* (BazWierz 150–151: CzG); (ogsp.).
2. **‘zważać na coś, brać coś pod uwagę’:** *Nie patrzi zjeś, tylko te lody i lody* (matK: Dr); *Patrzoj, bo sie skidzes* (matK: ŁW); *Benedik, patrzojze, uwazuj! Nie patrzółef, cy jes równo zasiote – i patrzoj, zeby sie mioł sparcie u ciebie* (matK: Łp); *Tak cosi tłumis, a nie patrzis godać prowde; patrzoj, widzis, jaki to gnój?* (matK: Rp); *– Słowioków tu duzo bardzo jeździ. – I nifto na to juz nie patrzi, to była zrobiono jako ściezka, ale teroz, downo była grodzono, a teroz Szengel przyseł, teroz juz tam nifto nie ceko, nie stoji* (Kc). *Neji, zona godo, dziadkowie godali mi, ojcowie, ze idom syćka, ze przewrócom, a óna godo: co pudziemy syćka, patrzojciez tu w chałupie posłuzyć, cy jak ku wiecorowi, a jo idym sama, to jo tam przewrócym, kiedy prze... prze... przewrócym, tedy przidym* (Łp); *– Jak my byli na Sołtystwie, to my byli biydoki, to my z krowami robiyli, wiys. Bo ociec patrzół ino fajnom babe, ale mało pola i taki mioł rozum, a jo zaś patrzoł chorom, ale zeby jakisi kont był, jo mioł inny rozum* (Jw); (Dr, Jw, Łp, ŁW, Rp).
3. **‘należeć do czegoś, być częścią czegoś’:** *To patrzi do Durstyna* (matK: Dr); *Filijołka – patrzi do nasy parafi, jak Łapsanka* (matK: ŁW); *Zomek do Niedzice patrzi* (matK: Kr); (Dr, Kr, ŁW).
4. **‘zwracać na coś szczególną uwagę, dążyć do czegoś’:** *Fryjownica za fryjerzami patrzi* (matK: Fs).
5. **‘liczyć na coś’:** *Kazdy patrzi, zeby...* (matK: Dr).
6. **‘poszukiwać sposobu osiągnięcia celu, wyjścia z jakiejś sytuacji’:** *– No a były na przikład takie piosenki, co śpiywały ino same baby, ze chłopi nie śpiywuwali? – Ale to nie wiym, a to chłopi patrzyli ino wypić, to tam ftorynsi jesce garło ozdziawiył, tak to ino samy* (Jw).

7. **‘rozpoznawać chorobę’:** *Baba godo, ze: wiys co, ubier sie, przebier sie, idź do Rzepisk, a w Rzepisaf był taki znachór, co patrzył z mocu. Nei ón był, jednak był dobry, bo wiedzioł, bo to były gusła, wiedzioł to odrobić. Nei godom, jako sprawa, jak i co i ón mnie jesce po ramiyniu poklepkoł i godo ze: oooo nie bój sie nic, jom ta popuści* (plBiz: Łp).
zob. fraz.:
BOKIYM PATRZEĆ
BRZIDŹKO PATRZEĆ
KRZIWO PATRZEĆ
PATRZEĆ [PATRZIĆ i syn.] NA ŚWIDER
PATRZEĆ [PATRZIĆ i syn.] SPOD COŁA
PATRZEĆ W ZIYM
PATRZEĆ [PATRZIĆ] ZA BABAMI
PATRZEĆ ZBURNO
POPATRZEĆ NA {*kogosi*} ZŁYM OKIYM
SIYLNO PATRZEĆ
ŹLE Z ÓC PATRZI {*komusi*}

PATRZEĆ [PATRZIĆ i syn.**] NA ŚWIDER ‘patrzeć zezowatymi oczyma; mieć zeza’:** (matK: Kc).

PATRZEĆ [PATRZIĆ i syn.**] SPOD COŁA ‘patrzeć wrogo, groźnie, niechętnie, spode łba’:** *Spod coła patrzi na mnie* (matK: Dr); (Dr, Jw). [**patrzeć zburno** – Rp]

PATRZEĆ [PATRZIĆ] ZA BABAMI ‘poszukiwać towarzystwa kobiet’: *Słuchała tego sićkiego babka i godo mu: – Ty, Jantuś, nie narzykoj, bo ino zaganios i zaganios. Juzek ci downo godała, cobyś sie ozyniół, bo na starość to ci nie be miołfto ani śklonki wody podać. – E, babko, juz przestońcie! Jo ni mom casu myśleć o zyniacce. Wiesna idzie, pole trza obrobić, a nie za babami patrzić* (pmMiś: CzG).

PATRZEĆ SIE *cz. ndk*
1. **‘przyglądać się czemuś’:** *Tak odchyli gymbe i tak sie patrzi* (matK: Rp).
2. **‘należeć się’:** *Trza mu dać, bo sie mu patrzi* (matK: Łp); *Ón jes głowa rodziny, to sie mu patrzyła głowa* [z gęsi] (matK: Rp); *Od razu wsićkiym otworzyły sie giymby. – Mnie juz drugi rok daliście w taki podpaci, ze dwa kónie go stamtela nie wyciongnom – krzicoł somsiod Jantek. – Mnie sie patrzom jesce dwa utra, tak powiedzieli ociec – woło ftorysi z konta. – Łóńskiego roku dostołef zgnite, teroz fcym porzondne na deski na stodołe – upiyro sie inksy* (SpCzyt 110: Nd); (Łp, Nd, Rp).
zob. fraz.:
JAK SIE PATRZI

PATRZEĆ W ZIYM ‘umierać’: *W ziym patrzi* (matK: Nd).

PATRZEĆ ZBURNO ‘patrzeć wrogo, groźnie, niechętnie, spode łba; zob. też: PATRZEĆ [**PATRZIĆ** i syn.] **SPOD COŁA’:** *Tak zburno patrzół, zeby skocół do ciebie* (matK: Rp).

PATRZIĆ zob. PATRZEĆ
zob. fraz.:
JAZ BRZIDŹKO PATRZIĆ
PATRZEĆ [PATRZIĆ i syn.] NA ŚWIDER
PATRZEĆ [PATRZIĆ i syn.] SPOD COŁA
PATRZEĆ [PATRZIĆ] ZA BABAMI

PATRZOJ *wykrz.* **‘wyraz, którym mówiący zwraca uwagę na coś rozmówcy’:** *Ale i wdało mi sie słownictwo takie juz cysto literackie, noji przijechołek* [z obozu harcerskiego], *bo to był lipiec, kóńcyły sie siana i wykładomy siano do góry, i jo do mojik ojcók juz takom literackom tnym godke* [śmieje się]. *A moja matka godo tak: – Ty patrzoj, jak go wyucyli* [śmieje się]. *Ze swojimi to sie godo po swojymu* (CzG).

PATRZOŁKI *rz. nmos* **‘żartobliwie o okularach’:** (SSWG 18).

PATRZONCKA *rz. ż*
1. **‘kwiatek ogrodowy – fiołek ogrodowy (*Viola wittrockiana* Gams) lub fiołek trójbarwny (*Viola tricolor* L.); zob. też: BRATEK’:** (matK: ŁW, Nd).
2. **‘biedronka; zob. też: BIEDRONKA’:** (matK: Nd).

PATRZONCY *przym.* **‘o oczach, wzroku: bystry’:** *Mo takie patrzonce ocy* (matK: Dr).

PATRZONEK *rz. mż* **‘kwiatek ogrodowy – fiołek ogrodowy (*Viola wittrockiana* Gams) lub fiołek trójbarwny (*Viola tricolor* L.); zob. też: BRATEK; 📷 Tabl. I’:** *Bratki || patrzonki* (matK: ŁN).

PATRZYNIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PATRZIĆ’:** *Z wasego stocio, patrzynio to nic* (matK: Łp).

PATYCEK *rz. mnż*
1. **‘mały, cienki patyk’:** *Kie nakładli watre i piekli se słónine na patyckak, óna przichodziyła ku nim, siadała i pytała, coby i jyj tyz dali. Na drugi dziyń przyniesła se swój patycek i piekła ś nimi* (SpCzyt 150: Jw). (ogsp.).
2. *daw.* **‘zapałka; zob. też: ŚWABLA’:** *Śwable || patycki* (matK: Fr).

PATYCKUWAĆ SIE *cz. ndk* **‘postępować z kimś zbyt delikatnie, łagodnie; cackać się’:** *Nie ma sie co duzo patyckuwać* (matK: Łp).

PATYK *rz. mnż*
1. **‘kawałek drewna bez liści’:** *Ciupie sie patyki* (matK: Fr); *Zyłowaty patyk* (matK: Fr); *Śtuchnie patykiym || dziugnie* (matK: Fs); *Wbijało sie do ziymi trzi kuliki abo jakie patyki i na nik sie zakładało płafte takom, i do tyj kolompki sie wkładało dziecko, kołysało sie i óno se spało, wiater go kołysoł, a jo sła grabić* (plSarna: Jw); (ogsp.).

⊛ Jest przesąd, że krowy nie wolno uderzyć suchym patykiem, boby bydło „zaba" tłukła, to jest krowa wyschnie i zdechnie. Nie wolno także siadać na krowach, bo im skóra na grzbiecie *ściemierzy sie*, to znaczy pofałduje i zwierzę zachoruje (BalNS 76: Fr).

2. **'okrągły, poprzeczny patyk w LYTRZE; zob. też: SCEBEL w zn. 2.; 📷 Tabl. III':** (matK: Fr).
3. **'wędzisko w wędce':** *Wyndka mo patyk* (matK: ŁW).
4. **'poprzeczny kij w OSTREWCE, na który kładzie się POSODKI':** *Ostrewki – kulik z patykami* (matK: Nd).
5. **'z nacechowaniem emocjonalnym o męskim członku':** (GrJMSp 253).

PATYKI *rz. nmos* **'drewno opałowe, zwłaszcza do pieca kuchennego':** *Ciupać patyki* (matK: Tr); *– Wiys, dy jo ojcu nie zowidzym, ale tak siedzieć darmo to if przecie piyknie zmierzi. Mogliby choć drzewa prziniyś, patyków naciupać, gnój wyrzucić ze stajni. Przecie roboty jes moc* (BalSKD 97: Fr); (Fr, Rp, Tr).

PAUZA *rz. ż* **'przerwa między lekcjami w szkole; zob. też: PAŁZA':** *W casie – przestawka sie wołała – prestawka, pauza, no co sie sło, na, no do klozetów, niy?* (KorpSp: Tr).

PAW *rz. mż* **'w znaczeniu ogólnopolskim; paw indyjski, paw niebieski, paw zwyczajny (*Pavo cristatus* L.); zob. też: POW':** *Paw, pawa, pawy* (matK: Kr); (Kr, ŁN, ŁW, Nd).

PAWEŁ *rz. mos* **'imię męskie PAWEŁ; też: mężczyzna noszący to imię':** (matK: Fr, ŁW).

PAWIE OKO *str.* **'motyw zdobniczy wyszywany najczęściej na CUZIE, SERDOKU, w środku PARZYNICY, w kształcie półkolistego, kolorowego kwiatu podobnego do pawiego pióra; 📷 Tabl. IV':** *Ni ma to, jak pawie oko na serdoku, moze być wiynkse, mniyjse, jakie fto fce, trza bocyć, zeby potym mieć dudki za nie zapłacić, bo to mało nie kostuje. Jes to zdobina bar staro, nawet nie wiym, kie do nos przisła. Do wysycio uzywano nojcyńściyj rózowyj, zielonyj abo i tyz takiyj, biołyj włócki – muliny. Pawie oko jesce u nos, to sie nazywo oko Hery. A to przewoźnie pecha przinosi, tymu nie wiym, cymu downiyj pon młody za kapelus wkładoł pawie piórko* (pmKosz: Jw).

PAWIE PIÓRO [PIÓRKO] *str.* **'pióro z pawia, którym dekorowano kapelusz pana młodego':** *Po weselu młody ściongoł z kapelusa wstonzke i pawie pióro, ze wstonzki baba syła se cepiec, zaś pawie pióro dawano za świynty obrozek* (pmKosz: CzG); *Druzbowie i pytace nosiyli piykne kapeluse z piórkami, a pon młody za kapelus wsodzoł pawie piórko i piórko wontrysiane* (pmKosz: Jw); *Pawie oko jesce u nos, to sie nazywo oko Hery. A to przewoźnie pecha przinosi, tymu nie wiym cymu downiyj pon młody za kapelus wkładoł pawie piórko* (pmKosz: Jw); (CzG, Jw).

PAWIK *rz. mż* **'rasa gołębia':** *Nedy bylekto chowie jakieś takie ozdobne pawiki, jakieś mewki, pstrewki, niy?* (KorpSp: Dr).

PAWLICON *rz. mos* **'mieszkaniec osiedla Pawliki w Rzepiskach':** *Co jo wiym na pewne, jo nie wiym na pewne, musiało moze od nazwisk, bo u Pawlika byli Pawlicanie, u Syski no to hań byli Syskowianie* (KorpSp: Rp).

PAWONZ *rz. mnż* **'żerdź o długości do 6 m. i grubości do 10 cm, służąca do przyciskania siana, zboża na FURZE, dociskana z przodu i z tyłu łańcuchami o drobnych ogniwach lub powrozami; z przodu ma wycięcie na łańcuch, by ten nie ześlizgiwał się':** *– A cym sie przziciskało snopy na furze? – E, pawonzym, pawonz sie nazywoł, a to była tako zyrdź, z przodu był łańcuf, środkiym sie dawało, zebyś if docionzyć i z tyłu zaś łańcuchy, zeby nie powylatuwały, jak sie jechało po dziuraf* (MMilMCK: Nd); *No to tam doś duzo tego było, no to my musieli piyrse jednom blatforme tam na... nałozyć tego siana, przipawynzuwać, te pawynze, co były takie przez środek sie kło... kładło, ograbić trza było to dookoła, zeby to sie sićko nie traciyło po ziym... po tymu, po dródze* (KorpSp: Kr); (CoWś 197); (SSWG 18); (ogsp.). [**pawóz** – Łp]

PAWONZKA *rz. ż, kuch.* **'gęsta, lniana tkanina, przez którą cedzi się mleko po wydojeniu krów, owiec lub której używa się do odcedzania sera; zob. też: POWONZKA; 📷 Tabl. II':** *Cedzi sie bez pawonzke* (matK: Jw).

PAWÓZ *rz. mnż* **'żerdź o długości do 6 m. i grubości do 10 cm, służąca do przyciskania siana, zboża na FURZE, dociskana z przodu i z tyłu łańcuchami o drobnych ogniwach lub powrozami; z przodu ma wycięcie na łańcuch, by ten nie ześlizgiwał się; zob. też: PAWONZ':** (matK: Łp).

PAWYNZUWAĆ *cz. ndk* **'zakładać PAWONZ na FURĘ siana lub zboża':** *Jak sie pawynzuwało, to trza było dobrze wyzyłuwać tyn powróz* (matK: Nd); *Pawynzuje sie, coby siano nie spadło* (matK: Fs); *Pawynzuje sie siano* (matK: ŁN); *A jak było juz potym ciepło, to zaś sło sie ku sianie przewracać i tak sie, i tak sie to siano woziyło sie w drabińcoku. To taki wóz, co był na kołaf zelaznyf, takie były lytry, do tego sie nakładało, deptało, pawynzuwało i tak sie du dómu woziyło. Oj, nie było dmuchawy,*

sićko sie podawało, podawało sie widłami, jedyn drugiymu na sope (Kc); (CoWś 197); (Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Nd, Rp, Tr).

PAWYNZUWANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PAWYNZUWAĆ’:** *Na furze układało sie snopki głowami* [rząsą] *do siebie, starali sie w tym miyścu nie deptać, zeby sie zboze nie osypało... Ponad lytrami kładli snopki dupami na pole* [na zewnątrz fury]*, tak zeby sie wionzały (klinuwały) same bez pawynzuwanio* (CzG).

PAZ *rz. mnż, bud.* **‘rowek w belce pionowej, w którym mocuje się czopy belek poziomych, np. w SŁUPKACH okiennych, SŁUPACH drzwiowych; zob. też: GAR; 📷 Tabl. V’:** (pmGustab 50: Jw).

PAZDOR *rz. mnż* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: paznokieć (u ręki i nogi); zob. też: PAZDUR w zn. 2.’:** *No to była niezło sprzyncka w tyk wonskik nogawickak. Włosy kolorowe, pazdory długie i cyrwone* (GrJMSp 257: Rp); (SSWG 18); (Rp).

PAZDRAWIEC *rz. mos*

1. **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku pazernym, skąpym’:** *Pazdrawy || pazdrok – taki zły jak jastrzomb* (matK: Fr); (Fr, Nd). [**pazdrok** – Fr, ŁN, Nd; **pazgrawiec** – ŁN]
2. **‘bardzo pracowity’:** (matK: Łp).

PAZDRAWY *przym.* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku: skąpy, niechcący nikomu niczego użyczyć, zatrzymujący wszystko dla siebie, niechętnie dzielący się z innymi tym, co ma; pazerny’:** *Pazdrawy dropie sytko ku sobie, nikomu nie zycy nic* (matK: Fs); (Fs, Kr, ŁN, Nd, Rp). [**pazgrawy** – ŁN, Tr]

PAZDROK *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku pazernym, skąpym; zob. też: PAZDRAWIEC w zn. 1.’:** *Pazdrawy || pazdrok – taki zły jak jastrzomb* (matK: Fr); *Pazdrok, coby ci ocy wyzor* (matK: ŁN); (Fr, ŁN, Nd).

PAZDUR *rz. mnż*

1. **‘pazur ptaka lub zwierzęcia, szpon; 📷 Tabl. I’:** *Tego dnia orły były przebiegłe; nie dały sie dotknóć, a pazdurami i dziubami brzidźko śmiałkók poharatały, jaze krew leciała* (SpCzyt 88: CzG); (ogsp.).
2. **‘z nacechowaniem emocjonalnym: paznokieć (u ręki i nogi)’:** *Miała wyfarbione te pazdury, wielgie a cyrwone* (matK: Dr); *Kukoj, jako pani pazdury mo pomaluwane na cyrwono* (CoWś 232: Nd); *No to nom dzieciom, jak my byli, to nom tam wysuli takie kościska tam wiycie, no to my hip do ty miski, wiycie, sićka, jak to chłopcy, dzieci, niy. No to ftoryn porwoł, to porwoł, to wiycie z tej miski do pazdurók, no to gryz co tfu, hej* (BubSpT 141: Rp); *Jo pamiyntom, jakef do skoły chodziyła, to mi tak zimno było, to jakef przichodziyła du dómu, to nie... to jo zywym głosym krzicała, co mi za pazdury zasło, wiycie, bo to tak no takie, tak zimno było. To jakef połozyła do wody goroncy, to taki ból w palcaf był niesamowity, to potym mama wziyna mi, tak chytro tak sulała, sulała, co przisły ty palce do siebie* (RnS 77: Fs); (Dr, Fr, Fs, Nd, Rp). [**pazdor** – Rp; **pazur** – Fr, ŁN]
3. **‘przednia część kopyta końskiego; 📷 Tabl. I’:** *Klińce robiyli downo, ostre klińce, to był kliniec, kowol zrobiył i zrobiył go ostrym, wbiyło sie kóniowi. Tu mas kopyto kóńskie, tu sie nazywa pazdur kopyta, niy? I tu sie biyło kóniowi do przodu te dwa klińce, jedyn stela, drugi stela, ostry, to było na lody, na takie, jak było ślisko, bo nie było ani śrób wtedy tyk gryfów, ani, ani tyk widii nie było, to ostre klińce robiyli kowole i na to sie kuło kónie. No a potym jak juz wymyśliyli te gryfy, śruby. U nos nazywali śruby, to juz późniyj wkryncali te, bo tu były na gwint i ta, tyn gryf tyz mioł gwint, i zakrynciyło sie mocno klucym, i drugom. Neji juz kóń, juz zapiyrało po lodzie, juz dobrze było* (KorpSp: Rp).
4. **‘wywinięta do góry blaszka z przodu końskiej podkowy, zapobiegająca przesuwaniu się kopyta do przodu; 📷 Tabl. III’:** *Pazdur || gryf* (matK: Fr); *Pazdur na przodku* (matK: Tr); (Fr, ŁN, Tr). [**kapa** – Fs]
5. *bud.* **‘ozdobne zwieńczenie wierzchołka ściany szczytowej w postaci rzeźbionej sterczyny; 📷 Tabl. V’:** (Nd).

zob. fraz.:
WILCY PAZDUR

PAZDURAWY *przym.* **‘o zwierzęciu: mający duże pazury; drapieżny’:** *Okrutnie pazdurawy kocur* (matK: Rp).

PAZDUREK *rz. mnż*

1. **‘mały PAZDUR w zn. 2.’:** *Mamo, mamo, patrzojcie, co mi sie stało! Pod pazdurek dzizga mi wlazła, bok durknół rynkom do deski. Wyciongniecie mi?* (CzG); (CzG, Dr, Fr, Fs, Nd, Rp).
2. *str.* **‘motyw na PARZYNICY w stroju jurgowskim: rodzaj zdobniczego haftu przypominającego odcisk łapki ptasiej, przedstawiający trzy ściegi wychodzące z jednego punktu, zlokalizowany między kwiatkami odchodzącymi od ŚLIMOCKÓW; współcześnie motyw ten właściwie nie występuje’:** (StarPS: 177).

PAZDURKI *rz. nmos.* **‘niejadalny grzyb o charakterystycznym, mocno rozgałęzionym owocniku koloru żółtawego lub szarawego; koralówka**

złocista (*Ramaria aurea* (Schaeff.) Quél.)': (matK: Kc, ŁN, Łp).

PAZDURZISKO *rz. n* **'zgr. od rz. PAZDUR w zn. 2.':** *Widziało sie mu, ze syćkie patrzom na niego, w te casy skocół ze stołecka i dało sie mu pożryć, a tu juz pojedyn zacyno wychodzić z kościoła. Franek klynknół i uciekoł, bo wiedzioł, co go ceko. Na smyntorzu koło kościoła, kie przyskocom z kazdyj strony ku niemu i pazdurziskami powbijały rynce do kudlisk i nie wiada, co byłoby sie ś niem stało, kiebo nie zrucioł kozucha i nie puściół sie w nogi* (BalNS 38: Fr).

PAZGRAWIEC *rz. mos* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku pazernym, skąpym; zob. też: PAZDRAWIEC w zn. 1.':** *Pazgrawiec, coby ci ocy wyzar* (matK: ŁN).

PAZGRAWY *przym.* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku: skąpy, niechcący nikomu niczego użyczyć, zatrzymujący wszystko dla siebie, niechętnie dzielący się z innymi tym, co ma; pazerny; zob. też: PAZDRAWY':** *Pazgrawy, co sytko fce* (matK: Tr); (ŁN, Tr).

PAZNOKIEĆ *rz. mnż, now.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *No tak było i tak robiyli, no. Tak samo do roku nie powinno sie paznokci obcinać dziecku małymu, włosy obcinać, do lusterka, zeby sie przeglondało w lusterku. No tyz mieli takie swoje przesondy* (Łp); (ogsp.). [**pagniyć** – ŁW]

PAZUCHA *rz. ż* **'miejsce pod wierzchnią odzieżą, gdzie ręka łączy się z tułowiem':** *Kule popod pazuchy i tak-ef chodziyła* (matK: ŁN); *Chłop zrobiył tak, jak mu poradziył caroś. Kied baby warzyły powonzke o północy, przisła somsiadka pod dźwiyrze i okrutnie durkała. Fciała sie poradzić, bo sie jyj zrobiyła wielko bolynga pod pazuchom. Ale chłop bocył, co godoł caroś. Nie wpuściół baby du dómu, ale jyj kozoł iś, skond przisła. I juz na drugi dziyń rano krowie sie poprawiyło* (SpCzyt 142: Nd); *No kabotek jes, no wiyncy takik wywijasów, no bo trza koło pazuchy obsyć, toto tu boki, te śpice trza, no obsyć, tak, ze moze no, no tak, no dosyć, ze to jes kabotek. A co zacynom piyrse syć, no to jo wiym? To zalezy jaki jes pociong cy polot, no to piyrse kabotek, a choćkiedy sie toto, co lekcyjse sie syćko usyje, a kabotek na ostatku* (Jw); (Fr, Jw, ŁN, Nd).

zob. fraz.:

MIEĆ DIABŁA ZA PAZUCHOM
POD PAZUCHE
POD PAZUCHOM
ZA PAZUCHE
ZA PAZUCHOM

PAZUR *rz. mnż* **'z nacechowaniem emocjonalnym: paznokieć (u ręki i nogi); zob. też: PAZDUR w zn. 2.':** – *Jakosi okrutno pani, moze to z Hamaryki? Mo okrutny kapelus, a na nim ogródecek z ptoseckami... A kiele ta pierścionki na palcaf... Pazury mo cołkiym cyrwone i wargi na corno pobabrane... a na łańcusku mo okulary!* Starosta niezrażony tymi wieściami, rozkazuje drużbom przyprowadzić przybyła, gdyż – kto wie – może to właśnie jest równiotka Jędrusia. Drużbowie posłuszni temu poleceniu wpuszczają do izby dziwacznie wyglądającą Panią (PlucWS 8: ŁN); *Ale zato był chłopisko, gdy dopod chłopa do gorści, to sie mu pryndko nie wymatłoł z pazurów, bo mioł takie duze, jak tyn młody niedźwiydź* (BalNS 109: Fr); (Fr, ŁN).

zob. fraz.:

JASTRZYMBIE PAZURY

PAŹDZIERNIK *rz. mnż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Październik* || *oktober* (Kc, ŁW); *Październik, wtedy baby lyn trejom* (matK: Rp); (Dr, Jw, Kc, ŁW, Rp). [**oktober** – Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, NB, Nd, Tr; **paździyrnik** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kr, ŁN, Tr]

PAŹDZIYRNIK *rz. mnż* **'ogpol. październik; zob. też: PAŹDZIERNIK':** *Prucki były, miyndlarki w jesiyni w paździyrniku, ze lnym trza było robić, baby całom zime miały roboty* (GrJMSp 311); (CzG, Fr, Fs, Jw, Kr, ŁN, Tr).

PAŹDZIYRZ *rz. mnż, tkac.* **'pojedyncza łuska z wyschniętej łodygi lnu, konopi':** *Pociyro sie tyz paździyrze* (matK: Fs); *Paździyrze lecom, kie sie tre, tyz idom* (matK: ŁN); *A jak juz nie było takij roboty, to sie do tłukarnie wiezło tyn lyn, wysusyło sie go jesce na słońcu, co by ón usknół, coby sie krusoł, to tak paździyrze wylatuwały. To juz było i tak, ze ludzie mieli ty tłukarnie w domu. To se tłuk w domu. Wytłuk na takie, co miynkie, nale to były jesce ty paździyrze* (GrJMSp 305); *Ale to pu... wołali, ze idziemy pukać tyn lyn. To odleciało, to te paździyrze wołali* (Kc); (Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

PAŹDZIYRZATY *przym., tkac.* **'o włóknie lnu: zawierające sporo paździerzy':** *Z lnym to była kupa roboty. Trza było go wycesać porzondnie na rafie. Przi tym cesaniu, to zostajały takie kłaki, z ftoryk my robiyli worki, bo płótno z nik było bars takie hrube i takie paździyrzate. Nie nadawało sie ik do nicego inksego używać. Tyk kłaków to doś duzo odlatuwało przi tym cesaniu* (pmMiś: CzG).

PCHA *rz. ż* **'ogpol. pchła':** *Pchy, wsy, płoscyce – downo było tyj gady* (matK: Kr); *Pchy takie były jak*

grof (matK: Łp); *Ale tu pchów* (matK: Nd); *Pchy corne* (matK: ŁN); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

PCHAĆ *cz. ndk*

1. **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Tak sie pchało tym, tym gynsiom i tak sie kormiyły i smolec potym, jak tom gyńś ześ zarznoł, to była tako juz ukormiono z tyk, tymi sulkami* (CzG); *Ale coz, kie ciert pod mostym pchany bez wode, wyseł na wiyrf, bo był z drzewa i popłynół na dół wodom* (BalNPK 45: Fr); (ogsp.).
2. **‘o wietrze: wciskać do pomieszczenia dym, zapach, śnieg’:** *W izbicy było zimno, wiater pchoł śniyg sićkimi sparami. Strak przejon chłopca. Palcami zdryntwiałymi od mrozu zacon sukać krzesiwa i hubki, ale sićko było mokre* (SpCzyt 106: Jw).

zob. fraz.:

BOZE WOS PROWODŹ A PCHOJ!

PCHAĆ BIYDE [DO PRZODKU] **‘zwrot będący odpowiedzią na pytanie rozmówcy o nasze powodzenie, nasze aktualne zajęcia itp. Odpowiedź taka o niczym konkretnym nie informuje, nie jest też uskarżaniem się na biedę. Jej sens zawiera się w zdaniu: jakoś sobie radzę, nie narzekam, nic szczególnego’:** *– Jak ci sie roboci? – Pchom biyde* (matK: Rp); *Zyje człek na tym świecie, roz mu jes lepi, roz gorzyj, ale biyda wse go gniecie. Jakby nie było, trza tom biyde do przodku pchać. Tak tyz na swój zywot narzykoł Jantek* (pmMiś: CzG); (CzG, Rp).

PCHAĆ SIE *cz. ndk*

1. **‘starać się wejść, przejść mimo wielkiego tłoku; cisnąć się’:** *Tyś taki domolny, pchos sie choćkany* (matK: Rp); *Jo zaseł zadkiym ku dźwiyrzom, pchom cy sie dźwi nie otworzom, nale gdzie tam sie wom dźwiyrze otworzom, a jo pchoł do słupu* (BubSpT 139: Rp); *Po poświyncyniu ognia świynciół tyz i wode. A kie juz było to poświyncone, ludzie pchali sie ze zboneckami, robiół sie taki okrutny mont, ze niejedyn zbonecek sie ozbiół i niejedna śklonka, a po ziymi pełno było nachlapanyj wody świynconyj, a jak wody chybło, to kościelnik przinosiół świezom i wlywoł do saflika, juz jom ta nie trza było świyncić* (NaSp 35: 16: Jw); (ogsp.).
2. **‘wchodzić gdzieś niepotrzebnie, bez pozwolenia, bez zaproszenia’:** *My tu mieli takiego somsiada, ze ón zyje do dzisiok i tam taki drugi, ode drógi był, to jak wloz komu do stajnie, to musiała sie jakosi skoda juz stać. No to juz syćka... – Złe ocy. – Co? – Musioł mieć złe ocy. – No ocy mioł złe, ale cymu? Noji tak, ze dzie ino tyn, a pchoł sie tak jak diabli do tyk, do tyk sopók. A jak, a jak juz ftorynsi do niego jak wloz, fto mioł świnie, niy? No to potrafiyła od razu po nim, za pore, za pore minut juz dyle syćkie przewracała, prała cały corek, to przyseł po mnie, chodźze, chodźze ty jom przepluń, bo Jezus Maryjo, mi sie jesce zdarzi, a za tym pieronym, to juz, juz nie daj Boze!* (CzG).
3. **‘o różnych zjawiskach naturalnych: wciskać się, przenikać’:** *Przepuklina – to błona pynknie i flaki sie pchajom* (matK: Fs); *Jazić, coby woda nie pchała sie na pole* (matK: Fr); (Fr, Fs, Rp).

PCOŁA *rz. ż, pszcz.* **‘ogpol. pszczoła; zob. też: PSCOŁA; 📷 Tabl. I’:** (matK: Jw).

PECH *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Pawie oko jesce u nos, to sie nazywo oko Hery. A to przewoźnie pecha przinosi, tymu nie wiym cymu downiyj pon młody za kapelus wkładoł pawie piórko* (pmKosz: Jw).

PECHOWY *przym.* **‘przynoszący komuś pecha, nieszczęście’:** *Wtedy to taki, u nos to zawse godajom, ze, ze jak rok przestympny, co cztery lata, niy? Dwaścia dziewiynć lat, to, to taki jes, jes pechowy. I wtedy był właśnie tyn rok taki pechowy, bo i ón zastrzelył, późniyj tu tako, tako dziywcyna jechali ze skoły rolnicyj na tom, na wyciecke i... – No, no, niedaleko. – I kierowca tyz taki był z Niedzicy, to taki nerwus, na zokryncie, jak zawinół, a óna z tyłu, jak uderzyła sie, zabiyła sie, osiymnoście roków* (Kc).

PECKA *rz. ż, bud.* **‘sporych rozmiarów kamień, na którym wsparty jest węgieł domu budowanego z drzewa; 📷 Tabl. V’:** *Pecki pod stodołe* (matK: Fr); *Pecki – kamiynie pod wyngły* (matK: Fs); *Pecka to te skole wielgie do rogu pod fundamynta* (matK: Kc); *Pecka – duzy kamiyń, downo dawali pod stodoły pecki na wyngły* (matK: Kc); *Skałe położyli pod wyngły – pecki sie wołały, na peckaf sie buduwało* (matK: ŁN); *Pecki śtyry downiyj załozyli, teroz kopiom* (matK: ŁW); *Śtyry pecki, na kozdyj pecce liter wódki* (matK: Tr); *Fudamynty sie zrobiyło, troske sie podkopało w ziymi i podmurówke sie dało, a downiyj kiedy to sie zodnyj podmurówki nie dało, ino sie dało pecki, skole i na tym stoły piyrse drzewa i tak to stoło. To juz pecki tak jes: śtyry skole na sićkie śtyry wyngły sie połozy i to sie wołajom pecki* (BubSpT 48: Fr); *To to lyn to chałupe zrobiył tak: drzewa okryngłe, na spodek doł takie kamiynie rube, takie pecki to wołali, noji tak postawiół i to tak było jak piyknie przepytujym stajnia ino* (BubSpT 36: Fs); (Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**packa** – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, ŁW, NB, Nd, Tr]

PEDAŁ I *rz. mnż* **‘pedał w rowerze; 📷 Tabl. III’:** *Pedał do rowera* (matK: ŁW); (Fs, ŁW). [**pedało** – Fr; **pedoł** – Jw]

PEDAŁ II *rz. mos* **‘homoseksualista’:** *„Express” tak w skrócie, reśte jaki film fajny, jak panie pokazujom, a reśte jak chłopy jakie tam tego i zacnom godać, ze bedom śluby dawać pedałom, no to człowiek ucieko het, no bo nie wiadomo, cy sie spedalić, cy kigo skurcybyka ne, bo kurwa tu pedał, tam, tam baby dwie do kupy stojom, niy? No ni ma, no juz i het sie po... świat pokrynciył* (KorpSp: CzG).

PEDAŁKO *rz. n* **‘mały pedał w rowerze dziecinnym’:** (Fr).

PEDAŁO *rz. n* **‘pedał w rowerze; zob. też: PEDAŁ I; 📷 Tabl. III’:** (matK: Fr).

PEDOŁ *rz. mnż* **‘pedał w rowerze; zob. też: PEDAŁ I; 📷 Tabl. III’:** (matK: Jw).

PEDZIEĆ zob. POWIEDZIEĆ

PEGEER *rz. mnż, daw.* **‘państwowe gospodarstwo rolne, znane ze Słowacji z czasów rządów władzy komunistycznej’:** *– Potym wjedziecie, tamok był pegeer słowacki, tam cho... chowiom owce, koło niego przejedziecie. Tam nifto nie zastawio ani nic i bedzie tako dróga z płyt betonowyf, tak bedzie wos cupkać, cupkać* (Kc).

PEGIER *rz. mnż, daw.* **‘w okresie PRL-u: Państwowe Gospodarstwo Rolne’:** *Tak jak w tym Arłamowie my stoli, to osiym kilometrók było do Kwasieliny ku pegierze, co tyn sklep był i pegier. No a z Kwasieliny z pegieru było do Jureckowyj dziesiynć* (RnS 45: CzG).

PEJS *rz. mż., zwykle w lm* **‘kosmyk włosów u Żyda, zwisający koło ucha’:** (matK: Jw).

PEKAES *rz. mnż* **‘autobus’:** *O ósmy dopiyrz jechoł pekaes z Bioły* (matK: Dr).

PEKLUWAĆ *cz. ndk, kuch.* **‘konserwować mięso w roztworze soli, saletry i przypraw’:** (pmBłachut: Fr).

PEL *przysł., rzad.* **‘pełno, dużo’:** *Pełniućko || pel* (matK: Fr).

PELCE **‘element wyliczanki’:** *Elce, pelce do piekielce, drej, fus, won* (Gry 31: Tr).

PELERYNA *rz. ż, str.* **‘zewnętrzne okrycie podobne do płaszcza, zwykle podgumowane, chroniące przed deszczem’:** *Grzmiało, łyskało, zrobiyło sie zimno. Naroz uwidzielimy duzego człeka w pelerynie. Sed se ku Katryniokom, loło sie ś niego. Ujkowi juz nie trza było nic wiyncy: – Strzigi, topielce i carownice my dziś widzieli, to nom jece trza płanetnika! Juz mielimy uciyc, ale płanetnik sie przibliził i okozało sie, ze to jedyn duzy chłop ze Rzepisk, co na sie mioł starom i połotanom cuche, cornom od watry na kosorze. A nom sie widziało, ze to płanetnik, hej* (SpCzyt 147: Rp).

PELNIUĆKI *przym.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: pełny’:** *Pelniućki – równo z krajym* (matK: Łp); *Bedzie pelniućko izbecka ludzi* (matK: Rp); (Łp, Rp).

PELUŚKA *rz. ż* **‘groch polny, uprawiany na pasze lub jako poplon; peluszka (*Pisum arvense* L.)’:** *Peluśka jak grof* (matK: Fs).

PEŁNE DNI **‘dni w okresie, kiedy Księżyc jest w pełni’:** *Pełnie dni* (matK: CzG, Jw).

PEŁNIA *rz. ż* **‘faza Księżyca, kiedy widoczna jest cała jego tarcza; zob. też: PEŁNIO’:** (matK: ŁW).

PEŁNIO *rz. ż* **‘faza Księżyca, kiedy widoczna jest cała jego tarcza’:** *Nów, drugo ćwierć, pełnio, wietek* (matK: ŁW); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**cały miesioncek** – ŁN; **pełnia** – ŁW]

PEŁNIUĆKO *przysł.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: całkiem pełno’:** *Gróf se ino cygar w gymbie poprawioł i przipatrzuwoł sie na becółke, cy je cało. A było w niyj pełniućko dukotów, nazbiyranyf z porcyje po dziedzinaf spiskif. Wlecymboga* [*sic*] *dojechali pod niedzicki zomek dolinom, kie zbójnicy uwijali sie brzezinom* (BalSKD 86: Fr); *Ale na lyn, to juz troche lepi pokazuje, korpiele tyz bedom, a ta na grule, to haj, ta barz fajnie pokazuje, pełniućko pocioreckók jes na wodzie, na ścianak flaski od góry do dołu, na dnie i wnuka, jaze wody we flasce przibyło* (BalNS 66: Fr); (Fr, Kc, Łp).

PEŁNO *przysł.*

1. **‘od przym. PEŁNY’:** *Nakładyme pełno do stodoły* (matK: Tr); *Telo siana to jo roz do drabin weznym i jesce nie be pełno* (pmMich: Fr); (ogsp.).
2. **‘dużo, bardzo dużo’:** *Jyz nabiere jabłek na siebie pełno* (matK: Fs); *Pełno tam wilków* (matK: Łp); *Choćby pełno mioł syćkiego, to...* (matK: Rp); *Jak pośrycie do sofy mojyj baby, to óna wom powiy, ze nic tam ni mo, zodnyj farbanki, kosuli zodnyj, a jak jo popatrzym, to tam pełno atłasek, ştofek i tybetek* (pmKosz: Jw); *Przi kołniyrzu w kosuli jes pełno zogibeckók, som óne blisko siebie ściongniynte, ni ma zodnyj śparki, bo kosula jak mo z meter w karku, to płótno sie ściongo i robi sie ino takie syrokie, coby ino kark opiyno* (pmKosz: Jw); *Wanty i głazy wolały sie jedne po drugik, pełno ik haw było jak owcyk bobków* (SpCzyt 39: Rp); (ogsp.).

   zob. fraz.:
   SYNDY {*kogosi*} PEŁNO

PEŁNOLETNI *przym.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim; dorosły’:** *Syn juz ozyniony, juz pełnoletni* (matK: Kc).

PEŁNY *przym.*
1. **‘o naczyniu, pojemniku, wydzielonej przestrzeni (pojmowanej jako pojemnik): zawierający czegoś po same brzegi, tyle, że więcej nie może się zmieścić’:** *Pełne wiadro, wiyrchowate* (matK: Dr); *Pełny zbónek* (matK: ŁW); *Becki pełne* (matK: Fs); *Pełnom gorzć* (matK: Nd); (ogsp.).
2. **‘zawierający bardzo dużo czegoś’:** *Kłosiste, kie mo pełne kłosy* (matK: Nd).

zob. fraz.:
CIYMNE GODY TO PEŁNE STODOŁY
PEŁNE DNI
PEŁNY MIESIONC

PEŁNY MIESIONC ‘Księżyc będący w pełni; pełnia Księżyca’: (matK: Kc).

PEM ‘element wyliczanki’: *Em pem pinus, em pem pinus, sabaraka tinus, sabaraka i tabaka, em pem pus* (KorpSp: Kr).

PENICELINA *rz. ż* **‘ogpol. penicylina’:** (matK: Fr).

PENTLICKI ‘element wyliczanki’: *Entlicki, pentlicki, cyrowne stolicki, na kogo wypadnie, na tego bync* (Gry 31: Dr).

PEPICEK *rz. mos* **‘zdr. od rz. PEPIK’:** (pmMich: Fr).

PEPICKA *rz. ż* **‘potocznie: obywatelka Czech lub Słowacji’:** (pmMich: Fr).

PEPIK *rz. mos* **‘potocznie: obywatel Czech lub Słowacji’:** (pmMich: Fr).

PERCHA *rz. ż, pszcz.* **‘pyłek kwiatowy; zob. też: PYŁEK’:** *Na nogak nosom perche* [o pszczołach] (matK: Rp).

PEREŁKI *rz. nmos, str.* **‘rodzaj korali (nie z koralowca!); 📷 Tabl. IV’:** *Perełki tyz korole* (matK: Kc).

PERFIN *rz. mnż* **‘lekarstwo przeciw robakom’:** (matK: Kc).

PERFINUWAĆ SIE *cz. ndk* **‘ogpol. perfumować się’:** *Mylimy sie, rajbalimy i ni mielimy ani, ani, a teroz sie perfinujymy takimi, a jesce my chorzi* (KorpSp: Kc).

PERFUM *rz. mnż* **‘ogpol. perfumy; też: jakakolwiek pachnąca woda toaletowa (używane zwłaszcza przez kawalerów do POLEWANIA panien w dzień ŚMIGURZTU); zob. też: PARFIN’:** *Nedy to narobiyli, ne z mydła narobiyli takiyj piany i tak cie kropiyli, hej mieli pa... perfum mieli* (KorpSp: Nd).

PERFUMA *rz. ż* **‘ogpol. perfumy; też: jakakolwiek pachnąca woda toaletowa (używane zwłaszcza przez kawalerów do POLEWANIA panien w dzień ŚMIGURZTU); zob. też: PARFIN’:** *Hej, hej perfumom, e dy perfumom, a skond by mieli perfume? – I wodom. – No to czym w tyf buteleckaf tak po głowie mnie cupkali? Nedy to narobiyli, ne z mydła narobiyli takiyj piany i tak cie kropiyli, hej mieli pa... perfum mieli.* [– Czy robili także perfumy z pierwiosnków?] – *No dyf miała godać, z pa... z fijołków, z paniyncynyf klucek robiyli se takie same, a z pochnioncego mydła nojbardziyj było, tak nojbardziyj tyj piany mieli* (KorpSp: Nd).

PERFUMY *rz. nmos, now.* **‘ogpol. perfumy; też: jakakolwiek pachnąca woda toaletowa (używane zwłaszcza przez kawalerów do POLEWANIA panien w dzień ŚMIGURZTU); zob. też: PARFIN’:** *Chodziyli w drugi dziyń, ne w nocy z niedziele na pyndziałek. Polywali wodom zimnom, no tam perfum było tyz troche, sie chlusło po kolanak tyz troche* (GrJMSp 314); *Na Wielkanoc, no to na Wielkanoc polywanie. To była uciecha dopiyro, jak dziywcynta sie pololo wodom, bo perfa... perfumów barz nie było, chyba ze my uwarzyli z takif kwiotecek. Jak był juz taki fajny rok, ze cosi na łonkaf sie zacyno zielynić, to my zbiyrali takie drobniutkie kwiotecki, warzyło sie z tego, cedziyło do flasecki jaki, po jakimś parfinie, noji juz był parfin* (Kc); (Kc, Nd).

PERFUN *rz. mnż* **‘ogpol. perfumy; też: jakakolwiek pachnąca woda toaletowa (używane zwłaszcza przez kawalerów do POLEWANIA panien w dzień ŚMIGURZTU); zob. też: PARFIN’:** *Kupiół perfun* (matK: Dr); *Troche tyz perfuna teroz juz dajom, ale woda musi być* (KorpSp: Fr); (Dr, Fr).

PERFUNY *rz. nmos* **‘ogpol. perfumy; też: jakakolwiek pachnąca woda toaletowa (używane zwłaszcza przez kawalerów do POLEWANIA panien w dzień ŚMIGURZTU); zob. też: PARFIN’:** *Chłopi jak chodziyli na Wielganoc, jak przisło, no to chłopi chodziyli polywać, to nie tak jak teroz, co juz tego, e to jak śli, jak zacyni tu Cornogórzanie cy tego, no to tak jedyn do drugiego wioski seł, co polywali, ale nie perfunami, ino co kto mioł, to tak loł* (KorpSp: CzG); *No polywacka, no to polywacka to tak było ze dziywcynta sie spotykały tak razym i chowały sie, a chłopcy if sukali, no to jak if naśli, no to potym loli, ale to nie wodom, perfunami u nos loli, no na potym dziywcynta musiały im gościne zrobić, potym sie pozbiyrały dziesi w jedno miejsce, noji, neji chłopców ugościyły potym, noji chłopcy jesce gorzołki przinieśli i tak* (KorpSp: Łp); (CzG, Dr, Łp, NB, Nd).

PERKAL *rz. mnż, str.* **‘cienka tkanina bawełniana, lekko usztywniona, wykorzystywana do szycia głównie bielizny pościelowej, koszul’:** (Nd).

PERŁA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Perły świyklonce* (matK: Tr); *Przisło na rano i wywiód*

go król na takom łonke i wzion perłów takif drobniućkif do gorzci, i tak osioł if, i pedzioł tak, ze do wiecora to mos syćkie pozbiyrać, zeby ani jednego nie brakuwało tyj perły (BubSpT 81: Kr); (Kr, Tr).

PERO *rz. n* **'ogpol. pióro; zob. też: PIÓRO w zn. 1.; 📷 Tabl. I':** (matK: Fr).

PERON *rz. mnż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Wyjdźcie na peron i sie zatocojcie, to wos zaroz przimknom* (matK: Łp); *Krocom, to stoli tam dwa, odsalutuwołek im, óni tyz. Idym se po peronie juz, a dowódca taki seł, co ón sićkik kontroluwoł* (RnS 100: Jw); (Jw, Łp).

PERPECLIK *rz. mnż* **'wahadło zegara; zob. też: PERPYNDLIK; 📷 Tabl. II':** *Majdac || perpeclik* (matK: Jw).

PERPYNDLIK *rz. mnż* **'wahadło zegara; 📷 Tabl. II':** (matK: ŁN). [**biegadło** – CzG, Dr, ŁN; **biegunka** – ŁW; **klepac** – Rp; **kompac** – CzG; **kompas** – Fr, Fs, Kc, ŁN, Nd; **majdac** – Jw; **perpeclik** – Jw; **pyrpelik** – Tr; **wychodzidło** – Jw]

PERSKO KÓNICYNA 'odmiana koniczyny o różowych kwiatach, osiągającej wysokość ok. 50 cm; koniczyna perska (*Trifolium resupinatum* L.)': (pmBłachut: Fr).

PERSON*

zob. fraz.:

POZNAĆ Z PERSONU

PERSUNA *rz. ż* **'postawa człowieka':** *Janosik sie na to ośmioł, bo mu durkło cosi do głowy, hipnół ku sofce, zdjon z kołka rewerynde i za amyn juz był z niego ksiondz, jak jaki kanonik. Bandurzi wleźli do fary, pochwolyli Boga, pocałuwali kanonika Janosika w rynke, bo sie widzioł im woźniyjsy i persune mioł siumniyjsom* (BalSKD 90: Fr).

zob. fraz.:

POZNAĆ PO PERSUNIE

PESTKA *rz. ż* **'skostniała, środkowa część śliwy, czereśni, zawierająca ziarenko':** *Kobylorki – tak pestka nie fce odchodzić* (matK: ŁW); (ŁW, Nd).

❀ *Wierzono tyz, ze jak jedli śliwki, na przikłod zupe, tom, fizoły ze śliwkami, to kielo pestek było, to za telo roków umre* (plBiz: Nd).

PEŚT *rz. mnż* **'Peszt – część współczesnego Budapesztu':** *Wydawała sie dziywka do Peśtu* (matK: Kr); *Dziywcynta som w Peście, w Madziarsku* (matK: Fs); *O, chodziyli, chodziyli, a jakze, chodziyli do Peśtu, no nojwiyncyj do Peśtu, pokla, wiycie, tam zaś sie dzieinyndy nie otworzyło do Ameryki. No przedtym tak do Peśtu, na kośby chodziyli, na Śpis. No a dzisiok, dzisiok do Peśtu nie chodzom, tyz zyjom. A dziś sie zaś lepi do wyzyć i w dóma* (BubSpT 111: ŁW); (CzG, Fs, Kr, ŁW).

PETAK *rz. mż, daw.* **'pięciogroszówka':**

♫ *Kuba, jo se, Kuba, o pół druga zuba,*
jo był w takim kraju,
cof se kupiół halwe piwa po petaku,
liter wina po szestaku

(BalNS 46: Fr).

PETLORZ *rz. mos, daw.* **'handlarz sprzedający po wsiach drobne przedmioty':** (matK: ŁW).

PETROLYJ *rz. mnż, pok. III* **'nafta; zob. też: NAFTA':** *Gas || petrolyj nazywomy* (matK: Fr); (Fr, Kc).

PEWNIE *mod.* **'tym słowem mówiący informuje, że to, o czym mówi, jest wysoce prawdopodobne':** *Takie leciućkie to było, pewnie z ałamunium zrobione* (matK: Fr); *Tyś Marynko pewnie gorzołke piyła, ze tak zaziyros do ty wody* (matK: Dr); *Pewnieś sie prziwściekła* (matK: Nd); *Malina juz sie be pewnie cielić, bo juz wypuściyła banie i tego* (plBłachut: Fr); (Dr, Fr, Kc, Nd, Rp).

PEWNIE ZE *mod.* **'wyrażenie, którym mówiący podkreśla prawdziwość ogólnej treści zdania; oczywiście, naturalnie':** *We Wilije, pewnie ze inacyj. No to my warzymy kapuste osobno, potym grziby, no co fto rod. Takie bombolki, takie ze syrupym, no ryby i kompoty. No nopiyrse to sie łómie opłatkiym i tam wina sie przyniesie, wypije* (BubSpT 96: Kr); (Kr, Nd).

PEWNIKIYM *mod.* **'prawdopodobnie, zapewne, pewnie':** *No Corno Góra skond sie wziyna, no. No wziyna sie, pewnikiym bedzie od tego, ze tu kiedysi były duze lasy i ta góra, ktoro tutok na środku tyj nasyj wsi, bo ta nasa wieś jes troche tako nietypowo, bo mo, podzielono jes z jednyj strony górom i ta Corno Góra kiedysi była porośniynto lasym* (CzG).

PIANA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Sama jo se sama, jak na wodzie piana* (matK: Dr); *Piana – piyni sie woda* (matK: Kc); *Mydło namydlić, piana sie robi* (matK: ŁN); *Drugi sposób* [na KURZOWKI] *to było tak, ze sło sie na skrzizuwanie bodajze ... w miejscu, gdzie sie tam rzyki potoki krzizuwały i tam sie robiyła po prostu piana na wodzie, i tom piane na wodzie trza było wzionś, prziłozyć na kurzowke i przechodziyło* (Nd); *– A jakosi piana z pyska u kónia? – No to piane z pyska, to ofatu dostaje, ale to nie jes przi uroku. To jes zaś przi cym inksym. Jak sie wyzynie kónia na pole na wiesne abo i w zimie z ciepłyj stajni na zimne pole, jak jes mróz. Nakładzie sie mu trosecke wiyncyj gnoja i koze sie mu jechać, to wtedy kóń dostaje ofat* (Fr); *Ogónym wije i majdze po ziymi, nogami piere, a z pyska mu piany wychodzom. Św. Michał nic nie dbo, ino go dusi, takom to wojne*

św. Michał z ciertym wodzi nad wielkim ółtorzym w kościele w Twardosynie (BalNPK 43: Fr); *A jak jesce my byli, po tym, co my juz byli wiynksi, musielimy krowy paś, zawse rano budziyli o piontyj godzinie. Jo z gorcusiym, juz mama dojyła krowy, takie z pianom jesce, to mi na... naloła mlyka. A jedzynie to była głównie bryndza, bryndza chlyb* (Kc); (Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN).

PIASKOWIEC *rz. mnż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *No osełkom my ostrzyli, no ale zeby nie była śmiyrglówka, bo śmiyrglówka była osełka, to była tako ostro osełka, noji kuska była z wodom przi pasie. A lepso była osełka z takiego piaskowca kamiynia* (Kc); (Fs, Kc). [**piaskowity kamiyń** – Fs]

PIASKOWITY KAMIYŃ 'piaskowiec; zob. też: PIASKOWIEC': *Piaskowiec || piaskowity kamiyń* (matK: Fs).

PIASTUNKA *rz. ż* **'kobieta opiekująca się kimś, troszcząca się o czyjeś utrzymanie, zdrowie; zob. też: OPIEKUNKA':** (GrJMSp 178).

PIASTUWAĆ *cz. ndk* **'bawić dziecko':** *Spać! Piastujym cie, a ty...* (matK: Łp); (Fr, Łp).

♫ *W północnej chwili w poluśmy byli,*
śpiewali, tońcyli jako janieli.
I tam był Józef i Panienecka,
piastujom Dzieciontko jako popecka
(BalNS 58: Fr).

PICAGA *rz. ż* **'z niechęcią: człowiek płaczliwy; mazgaj':** (CoWś 232).

PICEK *rz. mos* **'z niechęcią o płaczliwym dziecku':** *Picek, kie picy – płace* (matK: Nd).

PICIA *rz. ż* **'wulgarnie o narządach płciowych kobiety; wyraz używany też jako wulgarne wyzwisko':** *E, idze mi do pici!* (CoWś 232); *Sikula to sie dziecku godało, a baba miała pizde, picke. Nie było tego? Mało tego, jak sie baby wadziyły: – Ty picio staro. Sikulka, sikula to sie godało: – Dziywcontko, idźze sie, wytrzij se tam sikulke* (CzG).

PICIE I *rz. n*

1. **'forma rzeczownikowa czas. PIĆ w zn. 1.':** *Spragniony do picio* (matK: Fr).
2. **'forma rzeczownikowa czas. PIĆ w zn. 2.':** *Znacy, nie próbuwołef, bo miołef kiedyś problemy z piciym, niy? A zeby, zeby po prostu skóńcyć z tym, to musiołef se cosik wymyśleć, no to wymyślołef se pscoły. Kupiyłef je... jed... jednom rodzine tak po prostu, no ze – jak sie to godo – z głupa, moze, moze akurat mnie to wciongnie, niy? Bo kiedyś pamiyntom w zawodówce, jak chodziyłef do skoły, to juz mie to wciongało, juz cytołef ksionzki tego... No, a późniyj to sie idzie do pracy, do tego, noji człowiek po prostu gdzieś tak zapomnioł o tym. Noji i odkond mom te pscoły, nie napiyłef sie ani piwa, nic, ani, ani, ani nawet kieliska* (Kc).

PICIE II *rz. n* **'napój, również alkohol':** *Duzo pijom gorzołke, picie niescynse* (matK: Tr); (ŁW, Rp, Tr).

PICKA *rz. ż* **'wulgarnie o kobiecych narządach płciowych':** *Sikula to sie dziecku godało, a baba miała pizde, picke. Nie było tego? Mało tego, jak sie baby wadziyły: – Ty picio staro. Sikulka, sikula to sie godało: – Dziywcontko, idźze sie, wytrzij se tam sikulke* (CzG); (CoWś 232); (GrJMSp 253); (CzG).

PICU*

zob. fraz.:
DO PICU

PICULA *rz. ż* **'z niechęcią: człowiek płaczliwy; mazgaj':** (CoWś 232).

PICUŚ-GLANCUŚ 'lekceważąco o mężczyźnie nadmiernie wystrojonym': *Jak były zapowiedzi, to byli tu w kościele. Óna fajno dziywcyna.* (...) *Ale ón taki wypicowany. Jo ni moge, francja elegancja, taki picuś-glancuś. Mioł lakierki, kabot corny i sialik bioły* (GrJMSp 259).

PICYĆ SIE *cz. ndk* **'z niechęcią: płakać cicho':** *Picy sie – płace* (matK: Nd).

PIĆ *cz. ndk*

1. **'przyjmować, połykać płyn':** *Załykuje sie, kie pije głośno* (matK: Tr); *Mlyko piyło z piersi* (matK: CzG); *Bedzies piół?* (matK: Jw); *Chlapies, a nie pijes po cichu* (matK: ŁN); *Prage mom, kie fce pić* (matK: Nd); (ogsp.).
2. **'pić alkohol, nadużywać alkoholu; też: być nałogowym alkoholikiem':** *Duzo pijom gorzołke* (matK: Tr); *Upusco sobie z jantałka i pije* (matK: Dr); *Piółby furt, w karcmie siedzi* (matK: Tr); *Kichło sie mu – na gorzołke znak, ze sie be pić* (matK: Nd); *No to sprzedawali, wołali to jako my, po słowacku jesce my wołali borowicka tom wódke, borowicka; śpyrytus tyz sprzedawali, nale to śpyrytus tak nie piyli, ino jak mu tam trza było na lykarstwo, no a borowicki se ta wypiół* (BubSpT 50: Fr); (ogsp.).
3. **'przyjmować, połykać płyn z wyciągu roślin leczniczych':** *Wilce łyko pijom od zołondka* (matK: ŁN); *Bylica rośnie miyjscami, jak fto mo padacke, to korzynie pije* (matK: Fs); (Fs, ŁN).

zob. fraz.:
FCIEĆ I JEŚ, I PIĆ
PIĆ [WYPIĆ] PROSEK
TYNCA PIJE

PIĆ [WYPIĆ] PROSEK 'zażyć lekarstwo w postaci pastylki i popić je wodą': *Jak mie głowa boli, to prosek wypijym* (matK: ŁW).

PIEC *rz. mnż*

1. *kuch.* **‘domowy piec do wypieku chleba (z półokrągłym kamiennym lub ceglanym sklepieniem i spodem wykładanym cegłą); zob. też: PIEC CHLEBOWY; 📷 Tabl. II’:** *Lofta w piecu, dzie ciongnie dym* (matK: Fs); *Piec musi wiedzieć gospodyni, w jakiej tymperaturze wypalić, bo jakby źle wypolyła, to moze być abo niedopiecony, abo przepiecony, co go spoli, a nie bedzie pieczony. Musi juz sie znać kozdo gospodyni, do swojego pieca musi wiedzieć, ze jak sie to…* (BubSpT 54: Fr); (ogsp.).
   ❁ *Baca modli sie do pieca – coby god nie konsoł jego ani jego statku* (BazWierz 100: CzG).
   ❁ *Starodowni ludzi to uwazuwali, ze jak człek siedzioł przi piecu, jako był zły, to ón sceko, a kie diaboł siednie ku piecowi, co ón mieni sie za człeka, wte pies przed chałupom okropnie wyje i ogón kuli, bo diabła mierzi siedzenie przi ogniu. Wte trza wodom świynconom próg poświyncić i przez izbe na krziz ku piecowi poświyncić, bo inacyj w tyj to chałupie niescyńście moze sie zdarzić* (BazWierz 104: Rp).
2. *kuch.* **‘murowane palenisko kuchenne nakryte BLACHAMI (zwykle razem z murkiem przedłużającym płytę kuchenną, znajdującym się przed drzwiczkami pieca chlebowego):** *Dyksi tak w piecu* (matK: Nd); *Zapoli sie do pieca* [w piecu] (matK: Nd); *– Podłozyłeś tam pod piec? – Hej* (matK: Rp); *Dźwiyrka do pieca* (matK: Tr); *Kotlik || kotlicek w piecu wmuruwane* (matK: Tr); *No ale babka wziyna od… odgarneła, otworzyła drzwicki do pieca, tam sie polyło, tam jesce wyngielki sie tlyły* (Fr); *W dolnyj cyńści pieca jes wmontuwane dźwiyrecka. Jak sie kupieło abo wysiedziała kura. Wcesnom wiesnom, jak jesce som chłodne noce, to sie trzimało kurcynta cy gynsiynta, cy kacynta w tym kurnicku pod piecym. Jes ón tu uwidocniony, to tak moc powiedzieć, to była izba nie lym prze ludzi, ale i prze zwierzontka* (Iwan 2: Nd); (ogsp.).
3. **‘cylinder w silniku spalinowym’:** *Zaroz zamówielimy we firmie „Strażak” w Krakowie sikowke motorowom marki Rozenbauer o sile 15 kóni z dwoma piecami; ne zeby ostołaby za dwie sikowki ryncne* (GazPod 1929, nr 50: 5: Fr).
4. **‘ułożona pryzma surowej cegły przygotowanej do wypalenia’:** *Tu, tu robiyli cegłe niedaleko i wypolali, piec taki był specjalnie układano cegła* (Kc); *U mnie tata opowiadoł, ze w Niedzicy były na Dródzyskaf, tam na kóńcu, co wyśnim kóńcu i jak był cas, co óni potrzebuwali, to óni tamok robiyli tyn taki piec i tam wypolali właśnie cegłe* (Nd); (Kc, Nd).
5. **‘lokomotywa parowa; zob. też: PAROWIEC; 📷 Tabl. VI’:** *Parowiec || piec* (matK: Fs).

zob. fraz.:
BIOŁY PIEC
CHLYB DO PIECA WSODZAĆ
CORNY PIEC
CYGANKA W PIECU
DOKUCLIWY JAK PIES
GRZEJONCY PIEC
PIEC CHLEBOWY
PIEC GRZEJONCY
PIEC KACHLOWY
PIEC PIEKARNIOK
PIEC PIEKARNY
POD PIECYM

PIEC CHLEBOWY *kuch.* **‘domowy piec do wypieku chleba (z półokrągłym kamiennym lub ceglanym sklepieniem i spodem wykładanym cegłą); 📷 Tabl. II’:** *– Ale downiyj nie, nigdy, mama nigdy nie piekła na Świynta ciastek, bo dzie, w cym? Nie było jesce ani prodizów, potym dopiyro prodize były. Zawse piec był tyn, chleby sie piekło i… – Chlebowy piec był w kazdym dómu* (Kc); *– A cym sie przegarnio ogiyń w piecu chlebowym? – Ciosk taki był, ciosk, hej hej, to było takie drewniany zrobiony z drzewa, tego, z takiym długiym kijym, noji to sie wygarnuwało* (MMilMCK: Nd); *Tata mi opowiadoł, jak po wigilijnyj wiecyrzi otwiyrali piec i dzielyli tam go na pola, jaki tam mieli, ze na tym kawołku zasiejom, tu bedzie jarzec, tu bedzie owies i kładli te wyngliki, i tam dzie sie tyn wynglik nodłuzy polył, oznacało to, ze bedzie nojlepsy urodzaj* (GrJMSp 303); *Chlyb? No dy chlyb tak, no to sie zrobi, cy na brutfanie, na brutfane połozymy, piyknie posmarujymy cy ceresym, cy margarenom, cy masłym, no to sie połozy potym i piece sie, do framugi abo do pieca* (BubSpT 12: CzG); (CzG, Kc). [**piec** – ogsp.; **piec piekarniok** – ŁN; **piec piekarny** – Dr, Fs, Jw, Kc, Nd; **piekarnik** – Fs, Jw, Nd]

PIEC GRZEJONCY **‘piec pokojowy’:** (matK: Dr, Kc, Tr).

PIECHOTA *rz. ż*

zob. fraz.:
NA PIECHOTE

PIECHOTOM *przysł.* **‘pieszo’:** *Musi iś piechotom* (matK: Nd).

PIEC KACHLOWY **‘piec kaflowy; zob. też: KACHEL w zn. 2.; 📷 Tabl. II’:** (matK: Jw).

PIECONKA *rz. ż, kuch.* **‘potrawa ze smażonego mięsa, jedzona z chlebem, przygotowywana**

w czasie świniobicia': *Przziprawiam dajym tak jakby z polywkom było, ale to samo miyso i troche rosołu no to ku tymu jesce ćwikły i chleba abo chlyb mocajom. Nasi to mocajom chlyb do tyj polywki i miyso przigryzajom, a jak na omaście robiyłaf, no to tyz chleba i ćwikły. Ku tymu do salaterki dajym ćwikły, no to pieconka gadajom* (KorpSp: Kc).

PIECONTKA *rz. ż* **'pieczęć':** (SSWG 18).

zob. fraz.:

PRZIBIĆ PIECONTKE

PIEC PIEKARNIOK *kuch.* **'domowy piec do wypieku chleba (z półokrągłym kamiennym lub ceglanym sklepieniem i spodem wykładanym cegłą); zob. też: PIEC CHLEBOWY; 📷 Tabl. II':** (matK: ŁN).

PIEC PIEKARNY *kuch.* **'domowy piec do wypieku chleba (z półokrągłym kamiennym lub ceglanym sklepieniem i spodem wykładanym cegłą); zob. też: PIEC CHLEBOWY; 📷 Tabl. II':** *Dno – w piekarnym piecu spodek* (matK: Dr); *W piecu piekarnym trzimało sie drzewo specjalne na wypiek chleba, układało sie takom klotke, mama wziyna papiyr i podzygła. Jak sie spolyła ta klotka, to mama wziyna ciosek, porozgarnuwała. Musiała nagrzoć sie dobrze płyta tego pieca, jak juz ogiyń wygos, rozgarniało sie i na to miejsce wygrzote dawało sie chlyb i wkładało sie go na łopacie* (Kc); (Dr, Fs, Jw, Kc, Nd).

PIECUCH *rz. mos* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o mężczyźnie powolnym w pracy, nienadążającym z pracami w gospodarstwie':** (GrJMSp 225).

PIECYK *rz. ż, kuch.* **'piekarnik w piecu kuchennym (w dolnej części obok paleniska lub w górnej – w BYNKARCIE); nagrzewany spalinami z pieca kuchennego, wykorzystywany do pieczenia ciast na brytfannie oraz do przechowywania ciepłych pokarmów; zob. też: SABAŚNIK; 📷 Tabl. II':** *Ruła || piecyk, do ruły* (matK: Fr).

PIECYNIE *rz. n*

1. **'forma rzeczownikowa czas. PIYC':** *Każdziućki dziyń nad raniym musiałaf wycyścić piec w kuchni, karyjon na ćwierć izby. Potym nanosić kluber, rozpolić w śparchecie i brać sie do skrobanio gruli na frystyk abo piecynio moskoli* (SpCzyt 83: Nd).
2. **'pieczywo, wypieki':** *Ciekawe było to, ze i tak przichodziyły do niyj* [do położnicy] *baby, kumotry, sonsiadki, siostry, siosternice przichodziyły z tym radośnikiym* (...) *Noji to tak przinosiyły i w tyf skalockaf cy w kosyckaf to babe abo jakiekolwiek piecynie, piecywo, ale bez zytniyj monki, bo po zytniyj monce dziecko miało morzyska. No to przinosiyli, przinosiyły cy derkliki, cy jakom babe, cy bułke, ale jacy z monki pszenicnyj, a polywke jacy z młodego kogutka abo z młodyj kokoski* (KorpSp: Nd).

PIECYWO *rz. n, kuch.* **'upieczone ciastka, placki (zwykle z okazji świąt, wesela itp.)':** *Przidom z opowiedzi, zrobiom gościne porzondnom, nawozom, spyrytusu przniesom, piecywa porzondnego, zawołajom tyk starostów, ojcowie swadziebni, somsiod jes, jedyn somsiada woło swojego, tyn woło swojego, cało rodzina* (BubSpT 18: CzG); (CzG, Nd).

PIEKARKA *rz. ż* **'kobieta umiejąca dobrze piec ciasta, zwłaszcza przygotowująca wypieki na wesela':** (GrJMSp 174).

PIEKARNIK *rz. mnż*

1. *kuch.* **'domowy piec do wypieku chleba (z półokrągłym kamiennym lub ceglanym sklepieniem i spodem wykładanym cegłą); zob. też: PIEC CHLEBOWY; 📷 Tabl. II':** *– A powiycie, jak sie nazywoł piec, we ftorym sie piece chlyb? – Piekarnik, piec to piekarnik, w piekarniku sie piekło* (MMilMCK: Nd); *– A godało sie na takie kawołki drewna, ftorymi sie polyło w piecu? – No drzewo do piekarnika, to juz było narombane takie dłuzse, noji to było wysusone i trza było suchym tym drzewym polić w piekarniku* (MMilMCK: Nd); *Sabaśnik sie wołoł, wiycie, to ale to tam takie nieduze było jacy. A tamtyn piekarnik to był duzy, to wlazło seś, siedym chlebów takif okrongłyf, no* (RnS 69: Fs); (Fs, Jw, Nd).
2. *kuch.* **'wnęka w piecu kuchennym (w dolnej części obok paleniska lub w górnej – w BYNKARCIE); nagrzewana spalinami z pieca kuchennego, wykorzystywana do pieczenia ciast na brytfannie oraz do przechowywania ciepłych pokarmów; zob. też: SABAŚNIK; 📷 Tabl. II':** *Bradruła || sabaśnik – piekarnik po fachowemu* (matK: ŁN).
3. *kuch., now.* **'elektryczny piecyk wolno stojący lub będący częścią kuchenki gazowej, służący do pieczenia potraw; 📷 Tabl. II':** *No to potym juz nieskorzi to te słowiyńskie piekarniki było, to na ciasta potym były te prodiże takie okrongłe, to tyz sie wkładało do tego* (RnS 202: NdZ); (NdZ).

PIEKIELCE 'element wyliczanki': *Elce, pelce do piekielce, drej, fus, won* (Gry 31: Tr).

PIEKLORZ *rz. mos* **'z wyjątkową niechęcią o mężczyźnie bardzo kłótliwym, wszczynającym awantury; wyraz używany też jako obraźliwe wyzwisko; awanturnik':** (GrJMSp 241).

PIEKŁO *rz. n*

1. **‘miejsce poza ziemią, gdzie przebywają diabły i dusze potępione; dostanie się tam duszy po śmierci człowieka jest karą za ziemskie życie niezgodne z nakazami moralności chrześcijańskiej’:** *Do nieba idzie abo do piekła* (matK: ŁW); *Długo przezyła Pietra. Kie juz umarła i dusa ś niyj wyskocyła, juz tam stoł diaboł z widłami i porwoł jom prosto do piekła* (SpCzyt 26: Jw); (Jw, ŁN).
2. **‘gwałtowna awantura’:** *Piekło w dóma* (matK: Nd); *Piekło wiecne dóma* (matK: ŁN); (ŁN, Nd).

zob. fraz.:
Z PIEKŁA RODYM

PIEKORZ *rz. mos* **‘ogpol. piekarz’:** (GrJMSp 174).

PIELES *rz. mnż* **‘legowisko dzikiej świni’:** *W pielesie lezy* (matK: Tr); *Zarosło sićko łopuchami, ej, zarosło... Teroz wselejako gowiydź ma hań sroniynie. – Łóńskiego roku były tam liski! – E, była i dziko świnia. Hań, widzis tam, pod tym wielkim smyrekiym miała pieles. Wyślakowalimy jom z twojim ojcym* (SpCzyt 145: Rp); (Rp, Tr).

PIELIĆ *cz. ndk* **‘oczyszczać uprawę z chwastów, wyrywać chwasty spomiędzy uprawianych roślin; zob. też: PLEWIĆ’:** (matK: Kc).

PIELOT *rz. mos* **‘pilot samolotu; zob. też: PIŁOT’:** (matK: CzG, Jw).

PIELUCHA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Powojnik || pielucha* (matK: Kr); *Zol mi tego dziecka, ni mo mu ani fto pieluchy zmiynić* (CoWś 280: NB); *Nie było pieluchók piyrwi, to matka mi wziyna potargała spodnice i dziecko owinyła do, do, do tyk połók, i noji takie były pieluchy. Dopiyrzo potym, nie wiym, cy od piontego dziecka, jak pieluchyk kupiyła. No do s... do piontyk dzieci, jak nie kupuwała pieluchók, ze spodnice sie robiyło, były takie flanelowe, no to, to były ciepłe. I dziecko sie powijało na bacność do pół roku* (RnS 219: Rp); (Fr, Kr, NB, Nd, Rp).

⊛ *Wierzyli, ze nie wolno pieluf dawać na pole, bo potym przidzie choroba na dziecko* (plBiz: Nd).

⊛ Kumotra: *Edy Józia tyz nie lepso od świokry, nic se powiedzieć nie dała, wode z kompiele dziecka nie wylywała pod strzeche, jak ji świokra radziyła, ale chlusła bylegdzie na obore, a potym dziwuwała sie, ze dziecko furt chore. A starsyf trza słuchać.* Aniela: *Ej, wera trza, pamiyntocie, jak moja siostrenica susyła pieluchy na płocie, jak sie im piyrse dziywcontko narodziyło? Godajom, ze przez to barz chytro swój cas dostało i jak sie teroz na cas tropi z babskiymi sprawami* (Czard 81: Nd).

⊛ *Na jak sie dziywce urodziyło tyz, no to tyz babki downo godały: – O, to nie dawojcie, nie wiysojcie pieluchy na pole do susynio, ino zeby if susyć w dóma, bo potym jak dziecko rośnie, to dziywce rośnie, dejmy na to, mo tam trzinoście roków cy kielo. Były i takie przipadki, ze nawet i dziesiynć roków dziywce miało i juz dostało okres. I jes to właśnie zwionzane z tym susyniym pieluchów, ze cym bardziyj sie, cym dłuzyj sie susy pieluchy w dóma, no to toto dziywce dostanie okres tam sesnoście roków cy siedymnoście, cy kiedy, niy?* (Fr).

PIELUSKA *rz. ż* **‘zdr. od rz. PIELUCHA’:** *Oj prowda, prowda, chłopcom po krzcie wolno pieluski susyć na polu, ale dziywcyntom do pół roka abo i dłuzyj, Boze zachowoj. A wode z kompieli trza wse wylywać jacy pod strzeche. Nifto nie be po ni deptoł, a dziecko be rosło jak fizoły tam posadzone. Zebyście tyz nigdy nie wylywały do rigoła, bo zdrowie dziecka pudzie na dół wodom* (Czard 81: Nd).

PIELYNGNUWAĆ *cz. ndk*

1. **‘stosować zabiegi kosmetyczne’:** *No juz po tym, to juz były takie piyrse roki po wojnie, moze tak ze dwie dekady, a potym to juz było, odstawiyli te sićkie mazidła, smaruwania i juz te włosy, no, inacyj jakosi pielyngnuwali* (Nd).
2. **‘dbać o optymalny wzrost rośliny’:** *Nogietek ón zaś nie wymogo takiego jakiegosik, zeby go sadzić i pielyngnuwać, bo, no bo ón sie som sieje. No to płatki zbiyrali, tyz w lecie, jak piyknie kwitnon juz, takie piykne świyze, nie, nie duzo, nie ze staryf kwiotków, co juz były prawie suche, ino takie fajne, młode zeby były* (Fr).

PIELYNIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PIELIĆ’:** *No my z mamom, jakief miała seść roków, siedym, chodziyłaf do tego, do pielynio, do, do, runkle sie siekało. Buraki teroz sie nazywajom, wtedy wołali runkle, zeby krowy miały na zime, zeby z cegosi dawały mlyko, niy. Potym to sie obrobiało, w jesiyni sie to chodziyło i wyrywało, i tak sie w zimie tym kormiyło krowy* (Kc).

PIEŁA *rz. ż, bud.* **‘piła do cięcia drewna’:** (matK: CzG, Dr, Kc, Łp, Rp).

PIEŁKA *rz. ż*

1. *bud.* **‘narzędzie do ręcznego cięcia drewna lub metalu; piłka; zob. też: PIYŁKA w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** *Piyłka otwornica była uzywano wyłoncnie do montuwanio zomków do dźwiyrzi* (Iwan 67: Nd); (Dr, Nd, Rp).
2. *tkac.* **‘jedno z dwóch ramion obracających się wokół wrzeciona w kołowrotku, z wywierconymi otworkami, w które wbijany jest kołeczek, wokół którego nitka nawija się na szpulę nałożoną na wrzeciono; zob. też: PIYŁKA w zn. 4.; 📷 Tabl. V’:** (matK: Łp).

PIEŁNEK *rz. mż* **‘ogpol. piołun; używany jako środek na poprawę apetytu, na ból żołądka lub jako środek przeczyszczający; bylica piołun (*Artemisia absinthium* L.); zob. też: PIOŁYNEK; 📷 Tabl. I’:** (matK: Tr).

PIEŁUNEK *rz. mnż* **‘ogpol. piołun; używany jako środek na poprawę apetytu, na ból żołądka lub jako środek przeczyszczający; bylica piołun (*Artemisia absinthium* L.); zob. też: PIOŁYNEK; 📷 Tabl. I’:** (matK: CzG, Jw, ŁW, Tr).

PIEŁUWAĆ *cz. ndk* **‘przymawiać się’:** *Pietraska piełuwała o wino* (matK: Kc).

PIEPRZ *rz. mnż, kuch.* **‘ogpol. pieprz – przyprawa kuchenna; w medycynie ludowej stosuje się mieszaninę pieprzu i wódki na bóle żołądka’:** *Pieprz, to był na dziynnym porzondku, cosnyk, cebule juz nie tak duzo, ale pieprz i cosnyk. Te dwa, dwie przipravy były* (MMilMCK: Nd); *Koperek to ocywiście tak samo, ale pieprz był tyz bardzo wozny w kuchni. Wiadomo, wiele tu ludzi miało gdzieś tam rodzine w Kanadzie, w Ameryce, no to tyn pieprz był w tyf casaf na przikłod komunistycnyf, posyłali tutoj, noji kazdy staroł sie po prostu mieć* (MMilMCK: Nd); *Natomias jak mioł problym z koleji z zołondkiym, to pamiyntom od małego dziecka, ze na przikłod loli sobie gorzołki do pucharka i do tego dawali duzom ilość pieprzu, i to trzeba było po prostu wypić, i po prostu to odejmuwało* (MMilMCK: Nd); (ogsp.).

PIEPRZIĆ *cz. ndk, kuch.* **‘doprawiać potrawę pieprzem’:** *Tradycjom było, ze chłopom, co kłuli świnie, wyrzinano wieprzowe podgardle i gotuwano polywke. Był to przismak podawany z grulami i suto pieprzony. Drugim rarytasym były skwarki ze słóniny, a potym salceson i kiski* (NaSp 24–25: 10: Jw).

PIEPRZIĆ SIE *cz. ndk* **‘coś komuś się myli, plącze’:** *Mnie słowiyńskiego nie ucyli, na mój dusiu. Jo, słuchojcie, choćkielo mom rodziny i kielo próbuwołek. Nie bem wom godoł po słowiyńsku, bo mi sie to pieprzi* (CzG).

PIEPRZNICKA *rz. ż, kuch.* **‘mały pojemnik na pieprz, używany do dozowania pieprzu bezpośrednio do podanej na stół potrawy; 📷 Tabl. II’:** (Nd).

PIEPRZNIOK *rz. mż, kuch.* **‘cukierek o smaku eukaliptusowym’:** *Porny cukierek || pieprzniok* (matK: Tr). [**porny cukierek** – Tr]

PIEPRZNÓĆ *cz. dk* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: przestać się czymś zajmować; poniechać, porzucić’:** *Nieroz godom, zeby juz het pieprznóć sićkim i zostawić, ale z drugiyj strony na drugi dziyń mi przichodzi, godom, e, skoda jesce* (KorpSp: Dr).

PIEPRZNY *przym., kuch.* **‘zaprawiony obficie pieprzem’:** *Ostry smak. No ale pieprzne tu to tak, ostre no to pieprzne* (MMilMCK: Nd).

PIEPRZOWCOWY *przym.*
zob. fraz.:
MIYNTA PIEPRZOWCOWO

PIERAN *rz. mnż* **‘ogpol. piorun; zob. też: PIERON I’:** *Pierany bijom* (matK: CzG); *Pogoda była tako, ze ani chmurki nie widno było, jak otworzół ksionzke, a łapiół cytać z tyj ksionzki cosi, kie sie zachmurało, a łapiyły pierany bić do tyj skały tam, dzie to złoto było, to sie widziało, ze bedzie kóniec świata. Nale óni ino nic, nie bójcie sie nic, nie bójcie sie nic, ino zaś wzion obróciół drugom karte, zaś zacon cytać, zaś sie wziyno ozpogodziyło, noji juz zaś było piyknie ładnie* (BubSpT 69: Jw); (CzG, Jw).
zob. fraz.:
JAK PIERANI

PIERDNÓĆ *cz. dk* **‘puścić gazy; pierdnąć’:** *Neji chlyb tak samo cały tydziyń my jedli, aleś zjod dwie kromki, tam sie nie krusyło tego i pojodeś, a dzisiok, dziś jak dobry chłop, to zje cały chlyb, wstanie, pierdnie dwa razy, neji juz po chlebie, neji zaś trza jeś. No bo dziś takie, widzi pani, dwa dni tego, juz sićko sie sypie, a downo sićko ludzie swoje mieli. No nie trza było chleba kupuwać, noji dzisiaj, tak dziś wszysko trza kupuwać, no to piniondzorów idzie, jak to godajom, niy?* (KorpSp: Kr); (ogsp.). [**zesmrodzić sie** – Rp]

PIERDOLINA *rz. ż* **‘rzecz mało ważna; bzdet’:** (plBłachut: Fr).

PIERDOŁA *rz. ż* **‘człowiek niemający poważania, człowiek bez charakteru, zmieniający zdanie w zależności od okoliczności’:** (GrJMSp 235).

PIERDZIEĆ *cz. ndk* **‘wypuszczać gazy, zwykle wydając przy tym charakterystyczne, przerywane odgłosy’:** (SSWG 6); (Kc). [**bździeć**]

♫ *Kołysała baba dziada,*
Na lipowyj zyrdzi,
Ni mogła go ukołysać,
Bo jyj bardzo pierdzi
(Gry 42: Kc).

PIERDZIOCH I *rz. mż* **‘drobny, dziki, jadalny groch, rosnący w zbożu’:** (Fr).

PIERDZIOCH II *rz. mos* **‘z niechęcią o nieatrakcyjnym mężczyźnie’:** (GrJMSp 256).

PIERDZIOSEK *rz. mż* **‘zdr. od rz. PIERDZIOCH I’:** (Fr).

PIERNICA *rz. ż* **‘kobieta PIERNIK II’:** *Nie bedzie sie mi tu tako piernica wyśmiywać z nikogo* (GrJMSp 241).

PIERNICKI *przym.* **‘z emocjonalnym nacechowaniem: duży; mocny’:** *Nedy som doś mocne baby, ale zaś takij to tu ni ma, zeby kosiyła, jak chłop. To piernicko baba* (GrJMSp 247).

PIERNIK I *rz. mż, kuch.* **‘miodowe ciastko lub placek koloru brązowego’:** *Pierniki „dziyń i noc”* (matK: Fr); *– Abo z cymetym, abo z marmoladom, a z makiym. – Z makiym to juz to prawie ze obowionzkowo zawse było. Dy to były na Świynta, niy? – To baba była. – To baby i jedynie pierniki. – Noji kołoc. Kołoc, u nos sie nazywo kołoc, to jes taki ciynki chlyb* (Kc); (Fr, Kc).

PIERNIK II *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o mężczyźnie wywołującym gniew, irytację i podobne emocje’:** (GrJMSp 241); (Fr).
zob. fraz.:
JAK JASNY PIERNIK
JAK PIERNIK
PIERNIK (JASNY) WIY
PO PIERNIKU
STARY PIERNIK
W PIERNIKI JASNE

PIERNIKIYM *przysł.* **‘szybko, pośpiesznie’:** *Chodź chytro || piernikiym || migiym* (matK: ŁW).

PIERNIK (JASNY) WIY ‘tym zwrotem mówiący sygnalizuje, że nie zna dokładnego określenia, nie zna dokładnie sprawy, a przy tym nie przejmuje się zbytnio swoją niewiedzą’: *O Jezus, jak łapiył sie drzić. O Jezus Maryja, dzie moje owce, to ino jedyn huk zrobiyły, posły. Ino jedyn zbyrk był tyf, tyf zwónecków całyf, i posły, ale piernik jasny wiy, dzie posły* (BubSpT 28: Dr).

PIERO *rz. n* **‘ogpol. pióro do pisania’:** (matK: Rp).

PIERON I *rz. mż*

1. **‘ogpol. piorun’:** *Pieron udar gdziesi* (matK: Nd); *Burka – pierony bijom, grzmi, łysko sie* (matK: Nd); *Łapiyły bić pierony* (matK: Jw); *Góry zawse prziciongały śmiałyk ludzi, takik, co to sie nie boli ani wilka, ani niedźwiedzia. Nie strasno im była zima i dujawica, latośnio spiykota cy burza z pieronami* (SpCzyt 88: CzG); (ogsp.). [**pierun** – CzG, Dr, Jw, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr]
❁ *Bocian, jak siedzi na słupie, cy na drzewie, do tego miejsca nigdy nie rombnie pieron, ze jakosik to scynście przinosi* (pmBarnasz: Fr).
2. **‘z nacechowaniem emocjonalnym o zwierzęciu płci męskiej’:** *Cornogłówka tyz jes. A dy to som, to toto drogie pierony, ale takie straśnie delikatne, ón to prziwióz dwa tygodnie tymu, noji juz chyba trzi kulejom* (Rp); *Mom tak jednego, małego* [psa], *ale porzondnego, jo jes mały, godom, i tyz, godom, jakby trza, to agresywny tyz moge być, nie tak jes? Nale, kurdel, facet sie przestrasół, godo, weź pierona, bo mnie pogryzie. Jo godom: – Co bede broł, jakeś sprawiedliwy, to sie psa nie bój, jakeś fołsywy to cie ugryzie, nie tak?* (KorpSp: CzG); (CzG, Rp).

PIERON II *rz. mos* **‘z nacechowaniem emocjonalnym o mężczyźnie’:** *Taki pieron, kielo bob widzi, co kazdo jego* (matK: ŁW); *Poseł pieron i przyniós ksionzke, panosku, z takimi drewnianymi obłamkami* (BubSpT 58: Jw); *Hiplimy oba i zacyni kopać ryncami w tym śniegu. Nogi sie nom zapaduwały. Po fili dostalimy Franka. Cały był mokry i zmarzniynty. – Pierony! Fciałyście mnie zabić! Jo juz myśloł, ze nigdy spod tego śniega nie wyjdym!* (pmMiś: CzG); (CzG, Fr, Jw, ŁW). [**pierun** – Kc]
zob. fraz.:
CO DO PIERONA
DO PIERONA
JAK JASNY PIERON
JAK PIERON JASNY
KI PIERON
KIEGO PIERONA
KIZ TAM PIERON
NA STO PIERONÓW
PIERON BABSKI
PIERON WIY
PO PIERONIE

PIERON BABSKI ‘z uznaniem o kobiecie morowej, przebojowej’: *Z tobie to jes pieron babski. Wsyndy wlezies, sićko załatwis* (CzG).

PIERONUWAĆ *cz. ndk* **‘przeklinać, używają słowa PIERON’:** *Pieronujom, ancykristujom* (matK: Łp).

PIERON WIY ‘tym zwrotem mówiący sygnalizuje, że nie zna dokładnego określenia, nie zna dokładnie sprawy, a przy tym nie przejmuje się zbytnio swoją niewiedzą’: *No to takie, nale óna była ze świata. Skond tam przisła, pieron wiy. U nos nie było nikogo takiego namiysanego* (GrJMSp 139).

PIEROŃSKI *przym.*

1. **‘z emocjonalnym nacechowaniem: bardzo duży; ogromny’:** *E, dziś jes z juhasami, ani nie kcym opowiadać. Biyda pierońsko* (Rp). [**pieruński** – Kr]
2. **‘wywołujący silne negatywne emocje (stąd częste użycie tego słowa w połączeniu z wyzwiskami); cholerny’:** *Ty dziadu pieroński* (matK: Dr). [**pieruński** – ŁW]

PIEROZEK *rz. mż, kuch.* **‘drożdżówka’:** *Teroz drozdzówki wołajom, a my piyrwi wołali pierozki* (KorpSp: NB).

PIERÓG *rz. mż., kuch.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Pierogi ze syrym, z makiym, z borówkami*

(matK: Jw); – *Jakie som rodzaje pierogów? – Downij były ze syrym z marmoladom. Nie dawali owoców, nie było zodnyf ruskif pierogów. Downij marmolada była twardo, jak kupiyli, to dla odmiany warzyli* (MMilMCK: Nd); (Jw, Nd).

PIERSI *rz. nmos*

1. **‘u ludzi i niektórych zwierząt: górna, przednia część tułowia’:** *Dysy, chrapi mu w piersiaf* (matK: Kr); *Musieli i Twardosanie dać do kościoła pokuśnika cierta. I ku ftorymu świyntymu go mieli postawić, jak nie św. Michałowi, dy ón jes wojok, ón umiy rubać sablom. Prawie św. Michał cisnół cierta pod nogi, stanół mu jednom nogom na piersiaf* (BalNPK 42: Fr).
2. **‘biust kobiety’:** *Cliwe dziecko, kie go odsadzi od piersi* (matK: ŁW); *Tak óna sła z płacym, tak siedziała przi ceście. Jedyn siwy dziadek tak sie jyj pytoł, co płace. Jakze jo ni mom płakać: dwoje dziotek mom, ani ik plekać, bo piersik ni mom, ani ik pokormić, bo ryncyk ni mom* (MalPS 132: Jw); Irinka: (Wychodzi z komory, ma ubraną tylko bluzkę i bawełnianą półhalkę) *Namocyłaf tom noge w słónyj wodzie, ale furt boli, cheba mi ftosi porobiył.* Babka: *Panie Boze odpuś* (Żegna się) *Ani tak nie myślij, zaochyl piersi, zeby dziecko nie zachorzało* (Czard 70: Nd); (Jw, ŁW, Nd).

   zob. fraz.:

   SIADŁO {*komusi*} NA PIERSI

PIERSIASTY *przym.* **‘o koniu: mający szerokie piersi’:** *I naroz sie z karcmorza stanół piykny kóń. Wysoki, piersiasty, talarzisty. Jaz świynty Pieter cmoknół na niego, bo jesce nigdy takiego kónia nie widzioł* (KowPluc 44: Jw).

PIERSIATO *przym.* **‘o kobiecie: mająca wydatne piersi’:** (GrJMSp 253).

PIERSIOWY *przym.*

zob. fraz.:

KLOTKA PIERSIOWO

PIERŚ *rz. ż* **‘piersi’:** *Pierś || cycek* (matK: ŁN); *Zwiyrz kufe dźwignół do góry, pierś swojom koziom wypion ku zornymu słónku. Siwy jego włos w tym słónku sie widzioł jak jaki śrybelny kabot nojjaśniyjsego cysorza. Widzioł sie jesce wiynksy jako był. Hyrny, ślebodny, wielgi Pon Skolnyj Krajiny* (SpCzyt 36: Rp); (Kr, ŁN, ŁW, Rp).

PIERŚCIYŃ *rz. mnż*

1. **‘żelazna obrączka spinająca ostrze kosy z kosiskiem; zob. też: PIESTRZYŃ w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** – *A te obroncki to spinały kose z kosiskiym? – To sie nazywoł pierściyń, to był pierściyń, tak* (MMilMCK: Nd); *Jedni mieli, jak ktoś to mioł bukowe kosisko fajne i roncka do tego była, noji pierściyń i klin, i kosa na tym było nabite, to było, to sie trowe kosiyło z tym, a jak zboza, no to juz wołali, trza było przziprawić ku tymu kulke, wołała sie kulka po prostu, zeby sie zboze równo układało* (KorpSp: Kr); *O, kosa, nedy to kose mom jesce, to jo wom mozym powiedzieć, jakie elementy, samopiyrse musi być kosisko, niy? Kosisko, na kosisko sie nakłado kose, ale zeby sie ta kosa trzimała, no to musi być jesce pierściyń, pierściyń jes zelazny, a zeby kose uśtywnić, no to sie nabijo klina. Klin, zolezy, moze być przeważnie z twardego drzewa zeby móc, jasiyniowy, a jak niy, to z rogu krówskiego, jesce mocniyjsy, bo twardy taki, ze jak sie zabiyło kose, to to wtedy trzimało długo i noji nie popuscała sie kosa, niy?* (KorpSp: ŁW); (Fr, Kr, ŁW, Nd, Rp).
2. **‘gruby, wywinięty, zewnętrzny grzbiet ostrza kosy; zob. też: PRYNT w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** (Kc).

PIERUN I *rz. mnż* **‘ogpol. piorun; zob. też: PIERON I w zn. 1.’:** *Pierun, bijom pieruny* (matK: Dr); *Pierun udar* (matK: ŁN); *Grzmi, pierun udar dziesi* (matK: Nd); *Pierun strzelył* (matK: Tr); (CzG, Dr, Jw, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

PIERUN II *rz. mos* **‘z nacechowaniem emocjonalnym o mężczyźnie; zob. też: PIERON II’:** *Ty pierunie, bezkurcyjo!* (matK: Kc).

zob. fraz.:

JAK PIERUN

JEDYN PIERUN

PIERUNOŚCIONG *rz. mnż* **‘piorunochron’:** (matK: ŁW). [**hromozwód** – ŁW]

PIERUNUWAĆ *cz. ndk* **‘przeklinać, używając słowa *pieron*’:** *Pierunujom, ancykristujom* (matK: Łp).

PIERUNYM *przysł.* **‘szybko, pośpiesznie’:** *No, neto juz pierunym kóniom troche dali zryć, neji drzewo zaś srucali na skłod, bo tam go na składzie odbiyrali* (RnS 48: CzG).

PIERUŃSKI *przym.*

1. **‘z emocjonalnym nacechowaniem: bardzo duży; ogromny; zob. też: PIEROŃSKI w zn. 1.’:** *Kolyjki były takie pieruńskie* (KorpSp: Kr).
2. **‘wywołujący silne negatywne emocje (stąd częste użycie tego słowa w połączeniu z wyzwiskami); cholerny; zob. też: PIEROŃSKI w zn. 2.’:** *Pieruński noród tote Ruski, jo nie znosym nawet Ukraińców* (KorpSp: ŁN).

PIERUŃSKO *przysł.* **‘bardzo mocno, bardzo intensywnie’:** *Jak była słabo fura, no to sie biyło takie brónicki do łańcucha, co zaciongło łańcuk, ogniwa jedyn do drugiego i tu sie go w ryncak zaciongło, a jak niy, no to zowojne, kawoł kija bukowego albo jakiego jeś zakrynciył zowojne, ścisnół*

i zaciongnół łańcuchym i zakr..., pieruńsko ścisło i tu łańcuskiym, co tom zowojne przipion ciynkiym takiym zaś (KorpSp: Rp).

PIERWIOSNEK *rz. mż* **'roślina zakwitająca wczesną wiosną, jej złocistożółte kwiaty skupione są na szczytach pędów w baldaszkowate kwiatostany, roślina lecznicza stosowana m.in. do oczyszczania organizmu z toksyn oraz przy leczeniu przeziębień, pierwiosnek lekarski (*Primula veris* L.); zob. też: PANIYNCYNE KLUCKI; 📷 Tabl. I':** *Zaś nieskorzi robi sie naokoło zółte, no bo zaś krokusy ustympujom a nastajom pierwiosnki. Po nik zaś inkse, tak sie tyz krajobraz zmiynio* (NaSp 48: 5: Jw).

PIERWOTKA *rz. ż, past.* **'owca lub krowa po pierwszym jagnięciu (cielęciu):** (TPPG I: 141: CzG).

PIERZATY *przym.* **'porośnięty piórami':** *Ón biere totom pierzatom gowiydź małom i kurcynta biere* (matK: Rp).

PIERZCIONEK *rz. mnż* **'pierścionek; zob. też: PIESTRZONEK':** *Pierzcionek z cyrwonym ockiym dostałaf od fryjyrza* (matK: Nd).

PIERZINA *rz. ż* **'ogpol. pierzyna':** *Jak w zimie my napruły pierzi, to potym mozno juz było syć pierzine. Tote piórka trza było napchać do płafty takiyj, prawie sićkie płafty na pierziny, to były rózowe, ale nie wiym, cymu tak. Coby nie wylatuwały, to my je kładły po kapce i przesywały, i zaś kładły troche, i przesywały. Tako pierzina, to była barz dobro na zime, bo grzoła jak piec. Pod pierzinom sie dobrze spało, ale piórka choćkiedy tak sie poprzesypuwały, ze z jednyj strony została jacy sama płafta, a z drugiej była kupa piórek* (pmMiś: Jw); *– I na dziyń było to samo, jacy płaftom przikrywali? – Niy, niy, niy, ścielyło sie, na dziyń to kiedy były pierziny, to zaścielyli pościyl, pierzine se dali, była na to prześciyradło położono, przikryte płaftom takom paradniyjsom i na to kładło sie zogłówki tak stojyncy, i stoły takie jak kónie na pościeli* (MMilMCK: Nd); *Noji inse takie tam, no to jak godom, dała potym jyj tam kure z kurcyntami, gyns, zeby miała na pierzine, zogłówki to musiała mieć w piyrsym rzyndzie, no bo sie juz matka, jak miała córke, to sie starała, zeby jej dała pierzine i zogłówki na wyprawe* (BubSpT 126: Nd); *No bo to było, kazdy chowoł gynsi piyrwi no. Teroz tyz chowajom se jesce gynsi, ale juz piyrzi sie juz nie pruje, bo juz ni ma pierzin, bo pod pierzinom dziś by zodyn nie wyspoł sie, bo goronco no. No a piyrwi kazdy ino pierzina* (RnS 71: Fs); *To nie było nijakie tam, prześciyradła nijakiego nie było, lym to było. Jesce mnie mama zrobiyła i te, te dwa takie, co na, na to jak, jak, jak jo wychodziyła za monz, zef sie wydawała, no to takie tyz by... zrobiyła, potym takie, pokrowcy ileś mi tam dała. Potym kazdymu z panien, jak sie wydawała, to dawało, mama mi dawała dwie pierziny, śtyry zogłówki. Taki, taki był, tako była wtedy moda* (Kc); (ogsp.).

PIERZINKA *rz. ż* **'rodzaj poduszki dla niemowlęcia, okrywającej je z obu stron i umożliwiającej unieruchomienie rączek dziecka, ułożonych wzdłuż tułowia; becik; 📷 Tabl. II':** *Tako pierzinka, pierzinka my wołały.* [*– To sie tak wionzało z boku?*] *– Hej, na wiyrchu sie wionzało, to było takie podłuzne. Dziecko sie położyło, potym sie zakryło i takie snurki były, i tak sie...* (RnS 71: Fs); [– Poduszka, w której leży niemowlę?] *– Pierzinka, mało pierzinka. To sie syło takie długie było* (Kc); Babka: *Ni mozes dziecka rozwionzać, musi być mocno w pierzince ściśnione, zeby miało proste nogi i prosty kryngosłup. Fto by jom potym fcioł z krziwymi nogami* (Czard 81: Nd); *Przi krowaf tyz my wymyślały rózne zabawy, ro... to my dziecko krzciyły, urzondzałymy chrzciny, dziecko tam z bylejakif takif smatów, chustków, my brały z chustki na głowe, robiyłymy takie przikrywadło na tom pierzinke i krzciyłymy dziecko, a potym była gościna, po tym abo jak niy, to my, ze ślub bieryme, wesele my urzondzały, potym miałymy takom odziywacke duzom i u... od jednego smyreka do drugiego zrobiyłymy takom kolombke jakby kołyske, i tam przeważnie jo była nojmłodso z tyj grupy, to mnie tam wkładały do tyj kolombki i huziały mnie, jak mnie okrzciyły, to mnie huziały tam i te dzieci w tyj kolombce* (KorpSp: Nd); (SSWG 18); (Fs, Kc, Nd).

PIES *rz. mż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Brecho pies* (matK: ŁW); *Pies brese* (matK: Tr); *Psi tyz pilnujom* (matK: Rp); *Bojym sie piesa* [*sic*] (matK: Kc); *Buda na psa* (matK: Nd); *Pies bresy, jak idzie cłowiek cudzy* (matK: Fr); *Skocół ku dziadkowi, psa ułapiół, nie doł ukonsić tego dziadka* (matK: Łp); *Bez bocio nie przejdzie koło tego psa* (matK: Łp); *Psy som, ale wiys, jakie psy dziś som, dziś takie psy jak i te juhasi. Juz ci godoł, ze ino dziadki idom na bacówke i, i pijoki. I psy tyz takie. Dobre. Downo, jak na Biescady sły psy, tam było wilcarnio duzo, to wtedy, wtedy tam psy były wyćwicone na wilki. A tutok to dopiyro sie pokozały ftorysi rok te wilki i zaś ik tak ni ma...*(Rp); (ogsp.).
💬 *Psu i chłopu sie nie wierzi* (ZwN: Nd).
☾ *– A jak pies sie śnije? – Pies sie śnije, jak scekajom psy na ciebie, to cie ftosik ugryzie, no bedzies sie z kimsi wadzić. A jak psy wyjom w nocy,*

to jes tak, ze choćkiedy psy okrutnie wyjom, godajom, ze do Ksiynzyca. Do Ksiynzyca tyz wyjom, ale jak umarty, jak ftosi umre, to pies to wycuwo. Obróci sie, tak jak my tu w somsiedztwie, no to obróci sie abo na prawom strone, abo na lewom, no to z tamtyj strony ftosik umre, tam z innego pola, tam z równi cy... (Fr); (ogsp.).

⊛ [Po wieczerzy wigilijnej:] *Dziywcynta wychodziyły do pola, nasłuchuwały, z foryj strony psy scekały, z tyj monz przidzie. Potym podchodziyły na przikłod do chlywu, tam, dzie świnki były i uderzały kolanym i kielo razy świnia chrzonknie, za telo roków wyjdzie za monz* (plBiz: Nd).

⊛ *Jak obcy pies taki, co je siwy abo bioły wpadnie we wigilije świyntego Jona na hale – to trza go wypyndzić bacowskom rombanicom abo juhaskim kijym, ale takim, co w ogniu był okurzony. Jakby na polanie ostoł – to sytka gadzina wyzdycho. Po takim psie to trza okadzić całom hole, a nobarzyj sałas i stronge* (BazWierz 98: Rp).

⊛ *Jak chłopy uchlejom sie, a idom bez pole cy krzizowe drógi i śpiywajom młynarskie godzinki, a wte if corny pies, co mo gorejonce ocy drógom minie abo osceko, to if złe nie minie i cosi sie trafi* (BazWierz 98: CzG).

⊛ *Psy nie fcom iś do pola i kulom ogón, to choćby nie było grzmotu, jes oznakom, ze nadchodzi burza* (NaSp 55: 33: CzG).

zob. fraz.:
BRECHAĆ JAK PIES
JEDYN PIES
KIZ PSI
NA PSA UROK
PIES JUHASKI
PIES NA BABY
PODUFAŁY JAK PIES
PSY CIONGNÓĆ
ŚCIEKŁY JAK PIES
UCHODZIĆ SIE JAK JEDYN PIES
WADZIĆ SIE JAK PSY
WŁÓCYĆ SIE JAK PIES Z PRZEBITOM NOGOM
ZŁY JAK PIES

PIESEK *rz. mż*

1. **‘mały pies’:** *Takiego malućkiego mocie pieska, ze sie go nawet wróble nie bojom* (pmMich: Fr). [**psik** – Jw]
2. **‘hak na końcu dyszla (od spodu), zwykle ozdobny, zabezpieczający koniec HARTAZLA przed przesuwaniem się po dyszlu; 📷 Tabl. III’:** *Piesek, co hartazel idzie na to* (matK: Fr); *Na dyslu jes piesek abo tyz kacka – zolezy, jak sie woło i to paradne było takie* (plBłachut: Fr); (CzG, Fr, Tr). [**capek** – Nd; **hesiek** – Fr; **kacka** – Fr; **kohutek** – Nd]
3. *str.* **‘motyw zdobniczy na PORTKACH, wyszyty po obu stronach LAMPASA na wysokości bioder, przypominający dwie litery C obrócone do siebie plecami; pomiędzy nimi znajduje się pojedynczy sznureczek lub LALKA – wydłużony motyw zdobniczy; zob. też: KOHUTEK w zn. 5.; 📷 Tabl. IV’:** *Z tymi kwiotkami to juz przesada, nawet przi pieskak je wysywajom. Na portki zakłado sie oposek, ale to jes tak pomyślane, zeby nie zakrywoł pieskók, bo takie pieski musom być pokazuwane* (pmKosz: CzG); *To to jes gadzik, no to som pieski, tak, tu na przikłod mos ślimocki* (KorpSp: Jw); (CzG, Jw).
4. *tkac.* **‘element warsztatu tkackiego: zapadka zabezpieczająca wał z płótnem przed luźnym obracaniem się; 📷 Tabl. V’:** *Toto dali tu jes znowu nowój, ftory płótno juz zrobione sie okronco na tyn nowój, drugi nowój jes. A tyz takie kółko jes malućkie, ino ze gynściyjsy tyn trybek i tyn piesek sie woło zaś, to tyn piesek trzimie tu, tyz tyn nowój zaś tyn piesek trzimie. A to jes kółko, ktore trzimie nowój, to tyn nowój, co zaś sie juz płótno na tyn nowój, bo to musi być sićko wyśpanuwane* (BubSpT 44: Fr).
5. *past.* **‘stołeczek zrobiony z kawałka pnia z 3 samorodnymi nogami (obciętymi gałęziami), używany przez pasterzy w czasie dojenia krów’:** (pmGustab 29: Jw).
6. **‘przyrząd ułatwiający ściąganie butów z wysokimi cholewami; 📷 Tabl. II’:** (Nd). [**pachołek** – Kr]

zob. fraz.:
CHODZIĆ [IŚ i syn.] PIESKIYM

PIESIYŃ *rz. ż* **‘piosenka; zob. też: PIESIYŃ’:** *Ciynto piesiyń* [skoczna piosenka] (matK: Rp).

PIES JUHASKI **‘pies pasterski pomagający JUHASOM w utrzymaniu zwartości KYRDLA na hali i strzegący BACÓWKI; owczarek podhalański’:** *Zacyni sie obidwa chłopi targuwać o krowy i psy, jaze dobiyli targu. Piersy chłop wzion psy juhaskie, a drugi krowy du dómu, tak sie wyciarali* (BalNS 168: Fr).

PIES NA BABY **‘z nacechowaniem emocjonalnym: kobieciarz; podrywacz’:** (GrJMSp 244).

PIESO *przysł.*

zob. fraz.:
NA PIESO

PIESTROK *rz. mż* **‘jadalny grzyb z rodziny truflowatych, pachnący i bardzo twardy, rosnący w mchu, kształtem podobny do ziemniaka,**

mający gruby korzeń, współcześnie niespotykany; piestrak jadalny (*Choiromyces meandriformis* Vittad.)': *To takie jesce dawno rosły piestroki, wy to moze nie znocie, ale piestroki były, to taki był twardy. Mioł taki stozek, tu taki kapelus, taki, tak jak ześ naseł, ale tote piestroki tak rosły, jo godom, ze jo nie wiym, gdzie sie to tak wyrodziyły te grzyby, ze dzisiok no ni ma tego. Gdzie jałowiec abo dziesi, jyj, jak ześ naseł, to takie, to takie były, takie tak chrupcały, takie twarde te, te, te piestroki były, ne to, no to gotuwali te, ne, to potym omaściyli cy grule, cy co, neji, neji tom zupe jakomsi takom grzibowom* (KorpSp: ŁW); (Jw, ŁW, Rp, Tr). [**piestrzok** – ŁN, NB]

PIESTRZOK *rz. mż* **'jadalny grzyb z rodziny truflowatych, pachnący i bardzo twardy, rosnący w mchu, kształtem podobny do ziemniaka, mający gruby korzeń, współcześnie niespotykany; piestrak jadalny (*Choiromyces meandriformis* Vittad.); zob. też: PIESTROK':** *Piestrzoki u nos na bagnaf w borze rosły* (matK: NB); *Piestrzoki to najlepse grziby i nojlep... nojbardziyj zdrowe, to rosły w mechu dziesi, w takim chodniku, tu juz takie miały swoje miyjsca, tu korzeń był tak głymboko, tak, i taki hruby jak tu rynka, choćkiedy jesce był i hrubsy, a taki twardy okrutnie, a tak pochły, to trza było dobrze wydłubać z korzyniym, bo nojwoźniyjsy był korzyń* (KorpSp: ŁN); (ŁN, NB).

PIESTRZONEK *rz. mnż* **'pierścionek z drogim kamieniem lub kolorowym szkiełkiem; też: obrączka ślubna':** *Piyrwi to ino piestrzonki srucali dziywcyntom, dziś sie całujom. Piyrwi całuwali sie tak ino* (GrJMSp 323); (BalSKD 146: Fr); (CzG, Fr). [**pierzcionek** – Nd]

PIESTRZYŃ *rz. mnż*

1. **'żelazna obrączka spinająca ostrze kosy z kosiskiem; 📷 Tabl. III':** *Klin sie nabijo na piestrzyń* (matK: Kr); *Nabijali kose na kosisko tak, ze nakładali piestrzyń* [pierścień] *i zabijali klinkiym. Przi zbozu do kosiska zakładali jesce drewnianom kulke, coby zagarniała kłóska na pokos* (CzG); (CzG, Kr). [**pierściyń** – Fr, Kr, ŁW, Nd, Rp]
2. **'pierścień na palec':** *Organista sie go pytoł, co ón jes, Wojtek mu pedzioł, ozpowiedzioł mu o swojyj rzecy, co sie mu stało, kiebyś ty był taki krutorz jako jo, ta by my pośli wroz do jednego grófa, tymu grófowi zginół jedyn złoty piestrzeń, my by mu prorokuwali o tym piestrzeniu* (MalPS 137: Jw).

PIESYNKA *rz. ż* **'ogpol. piosenka':** *Śpiywajom piesynke* [chodząc z szopką] (matK: Rp). [**piesiyń** –Rp]

PIEŚNICKA *rz. ż* **'pieśń kościelna, religijna; zob. też: PIOSNECKA w zn. 1.':** [– Jakie to były kolędy?] *– I po słowiacku. – Jesce u nos sie słowiyński jynzyk utrzimuje w kościele, o jedynostyj jes słowacko msza, sićkie pieśnicki som po słowacku* (Jw).

PIEŚŃ *rz. ż* **'ogpol. pieśń kościelna, religijna lub świecka o treści poważnej':** *Pieśni nabozne śpiywajom* (matK: ŁW); (Fr, ŁW, Nd).
💬 *Co jedna wieś, to inso pieśń* (matK: ŁW).
💬 *Co wieś, inkso pieśń, co chałupa, inkso nauka* (matK: Fr).
zob. fraz.:
CEŚĆ PIEŚNI

PIETER *rz. mos* **'imię męskie Piotr; też: mężczyzna noszący to imię':** *Przisła woda na Pietra* (matK: Łp); (SSWG 18); (Łp, Tr).
zob. fraz.:
ŚWIYNTY PIETER

PIETERPAWEŁ *rz. mos* **'potocznie o św. Piotrze (dwa imiona kojarzone z jedną osobą z racji obchodzenia święta tych dwóch wielkich postaci w tym samym dniu)':** *Koło kozanice stoji śtyrof apostołów: św. Marek, św. Łukos, św. Matus i św. Jon, wyciongajom rynce do ludzi, jakby jesce i dziś ucyli o Poniezusie. Hore pod powałom zaś św. Pieterpaweł pozbyrkuje klucami, koło niego św. Morcin na siwym kóniu odrzino pół kabota i daje go ziobrokowi, za niymi św. Krzistof przenosi małe dziecko bez wode, dali św. Wendelin, św. Ignac, św. Symeon i cały sior rozmajityf świyntyf* (BalNPK 42: Fr); *Na Pietrapawła Jaś był juz po maturze. Przijechoł du dómu w kapelusie z palickom w rynce. Copke studanckom zostawioł w skole. Teroz dopiyro zacyna trzesceć głowa Jonkowi, co se obrać, na co sie ucyć? Wiedzioł, ze ociec sie kapke przidłuzół na niego, to trza z poradom ojca cosi uradzić, dzie iś* (BalSKD 94: Fr).
zob. fraz.:
ŚWIYNTY PIETERPAWEŁ

PIETRONKA *rz. ż* **'biedronka, zwłaszcza siedmiokropka (*Coccinella septempunctata* L.); zob. też: BIEDRONKA':** *Pietronka daj słónka* (matK: Fr); (Fr, Fs).

PIETROWA MAĆ 'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o kobiecie kłótliwej, dożartej': (GrJMSp 241).

PIETRUSECKA *rz. ż* **'zdr. od rz. PIETRUSKA w zn. 2.':** (MłynWDU: CzG).

PIETRUSKA *rz. ż*

1. **'ogpol. pietruszka; pietruszka zwyczajna (*Petroselinum crispum* (Mill.) Fuss.); w medycynie ludowej wykorzystuje się ją w przypadku schorzeń nerek i układu moczowego':** *Pietruske sie pije, jak mo ktosik nyrki chore, abo sie*

warzi korzyń, oskrobać, wrazić do gorcka i to sie piyło, bez lato sie zaś piyło liście z pietruski (pmBarnasz: Fr); – *Noji w ogródku, noji w ogródku było normalnie. Jarzinke sie sadziyło, marchewke, pietruske, cebulke, zimiok, nie sedeś do sklepu tak, jak dziś. Idzies, bo jes w sklepie, ale wtedy sie robiyło. – Ale ta był, było zdrowe, no, jarzinki takie swoje* (CzG); *No to z piertruski napary, jak ftosik mioł problemy ze sikaniym, z nyrkami abo i z pynchyrzym, no to trzeba było uwarzić tak doś godnie, no tak ze dwa litry. No to taki wiecheć tyj pietruski, ale naci z pietruski* (Fr); *Cy tam były jakie jarziny nasadzone poza wsiom tam, bo tam jesce, jak downiyj było ponad, ponad tyn, do równa, to sie nazywało na rówiynke, to tam ponad Dunajec sadziyły baby grochu, to znacy runkle. A oprócz tyj runkli jesce miały jakomsi marchewke, jakomsi pietruske, jakieś inkse. I te dziwozony tyz na to chodziyły kraś* (Fr); (CzG, Fr, NdZ).

2. **‘biedronka, zwłaszcza siedmiokropka (*Coccinella septempunctata* L.); zob. też: BIEDRONKA’:** *Pietruska furgnij do Pana Jezuska, powiydz...* (matK: Łp).
   zob. fraz.:
   CYRWONO PIETRUSKA

PIETRUŚ *rz. mż* **‘rodzaj gry w kart’:** (matK: Fr).

PIGA *rz. ż, blm.*

1. **‘rodzaj zabawy towarzyskiej, polegającej na tym, że w narysowanym okręgu o średnicy jednego kroku stawał jeden uczestnik nazywany PIGĄ, a pozostali ustawieni w odległości 3–4 kroków starali się trafić do okręgu patykiem o długości 30–50 cm; PIGA miał im to utrudnić; kto z rzędu trafił 3 razy, zostawał PIGĄ’:** (Gry 69: Dr).
2. **‘uczestnik zabawy w PIGĘ, który stał w środku okręgu’:** (Gry 69: Dr).
3. **‘spiczasta, szklana ozdoba choinkowa, zakładana na wierzchołek choinki; 📷 Tabl. VI’:** *Na wiyrf stromicka dalimy pige* (CoWś 244: NB). [**śpic** – Nd]

PIGLAJS *rz. mnż, daw.* **‘dawne żelazko do prasowania; zob. też: BIGLAJS; 📷 Tabl. II’:** (matK: Nd).

PIJAĆ *cz. iter.* **‘wielokrotnie pić alkohol’:** *Za to tako drogo, zeby ludzie nie pijali* (matK: Dr).

PIJANICA *rz. ż* **‘kobieta PIJOK; zob. też: PIJOCKA’:** (matK: Tr).

PIJANO *przysł.* **‘o toczeniu się koła: chwiejnie (nie w linii prostej), będąc zbyt luźno osadzonym na osi’:** *Koło ochwiote – stare koło pijano tak chodzi* (matK: Kc); *Chwieje sie koło, pijano chodzi* (matK: Tr); (Kc, Tr).

PIJANOŚĆ *rz. ż*
zob. fraz.:
PO PIJANOŚCI

PIJANY *przym.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Pijok zatacuje sie, kie pijjany* (matK: ŁN); *Bałamuci, jak je pijany, nie do ludziom spać* (matK: Fr); *A liter, coz dziś liter, nie doleje ci sklepnik i nie dołozy miary, to ta i mało co sie zmieści. A drzewi, kieś se wypiół liter palenki abo okowitki, toś był i dwa dni pijany, a na trzeci dziyń ześ móg popłókać i z dna wycyckać* (BalNS 64–65: Fr); (ogsp.).
zob. fraz.:
PIJANY JAK BELA
PIJANY JAK ŚTOK
PIJANY W ŚTOK
PO PIJANYMU

PIJANY JAK BELA ‘bardzo pijany’: *Pijany jak bela, prowadzi go* (matK: Rp); (Fr, Rp). [**pijany jak śtok** – Kc; **pijany w śtok** – Kc]

PIJANY JAK ŚTOK ‘bardzo pijany; zob. też: PIJANY JAK BELA’: (matK: Kc).

PIJANY W ŚTOK ‘bardzo pijany; zob. też: PIJANY JAK BELA’: (matK: Kc).

PIJATYKA *rz. ż* **‘z negatywnym nacechowaniem o spotkaniu towarzyskim, w czasie którego pije się zbyt dużo alkoholu’:** *Pijatyka, kie duzo pijom gorzołke* (matK: Tr); *Zabiyrajom sie rano i na wesele idom. Tak wesele, hulanie, śpiywanie i pijatyka, nareście sie dostanie i bijatyka, i tak sie wesele kóńcy tyz casym i z kwasym* (CygTGS-II 259: Dr); *Noji potym to pijatyka i tom rodzine pozganiajom, a wiecorym jaze potym cepowiny, tak jak juz sie ugoscom, upijom, tom rodzine ocynstujom w porzondku, bo fto by wom zapłaciół, jak ik cynstuwać nie bedom, bo potym na cepiec wybiyrajom* (BubSpT 18: CzG); (CzG, Dr, Kr, ŁN, Nd, Rp, Tr). [**pijawa** – Dr, Nd]

PIJAWA *rz. ż* **‘z negatywnym nacechowaniem o spotkaniu towarzyskim, w czasie którego pije się zbyt dużo alkoholu; zob. też: PIJATYKA’:** *Cały tydziyń wesele robiyli, a furt pijawa* (matK: Dr, Nd).

PIJOCKA *rz. ż* **‘kobieta PIJOK’:** *Widno było juz po gymbie, ze to pijocka. Była tako fijoletowo. Ta pijocka piyła na równi z chłopami* (GrJMSp 243); *Był jedyn furmon, a mioł furmańke babe barzo pijocke, a z frejerzami bar sie miyłuwała, a tańcuwała, a piyła, a wse choro była przed swojim muzym powiadała, ze je wse choro* (MalPS 139: Jw); (Jw, Nd). [**pijanica** – Tr]

PIJOCYNA *rz. ż* **‘z silnym negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o pijaku; też: pijak**

wzbudzający wstręt swoim wyglądem, włóczący się po pijanemu': (matK: Dr); *To w tyj robocie tako pijocyna sie zrobiyła* (GrJMSp 243); (Dr, Kc).

PIJOCYSKO *rz. n* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o PIJOKU':** *Idzie takie pijocysko wrodne* (matK: Dr).

PIJOK I *rz. mos* **'z potępieniem o mężczyźnie nałogowo pijącym alkohol':** *Pijok rod pije wódke* (matK: ŁN); *Pijok || kurchel* (matK: Nd); *Pijok to okrutno bałamuta* (matK: Łp); *Porzonny ociec – ani nie marnik, ani nie pijok* (matK: Fr); *Łajza to pijok* (matK: Fr); *Taki chłop pijok – gałgon* (matK: Nd); *Ciekawe zycie ludzkie, ciekawo upartość człeka, wytrzimoł pijok tele casy, wytrzimoł i bagoś bez baga, wytrzimoł kurzac, choć łakomcom pchało sie pochniynie bez nos do brzucha, nie dotkli syćka wierzoncy ani spyrki, ani kiełbasy, ani niceго takiego, coby było masne* (NaSp 33–34: 12: ŁW); *A to diabła zjod tyn Jasiu. A to ón fcioł ludzi sićkik skusić tam. Tak ze sie narobióło pijokók w tyj dziedzinie i kurwiorzik telo, ze dziecik sie namnozyło jak scurók w tyk Rzepiskak, niy* (BubSpT 62: Jw); *Jedyn mnik z klostora uciók i zrobiół sie wielkim pijokiym, piół w korcmie, a zaś gazda przisеł potym znowu do korcmy, a tymu gazdowi miano było Wojtek* (MalPS 137: Jw); (ogsp.).

PIJOK II *rz. mnż* **'krtań, przełyk; gardło; zob. też: KRZTOŃ':** (matK: CzG, Dr, Fr, Fs, ŁN).

PIJOWKA *rz. ż* **'ogpol. pijawka':** *Pijowki sie stawio; uzdrowiały te pijowki* (matK: Fr); *Pijowkami krew puscali* (matK: ŁN); *Chłop, ked był usiylony, przemyncony na miynśnia, to tyz stawiali bańki, ked chłop był dorobiony straśnie, to na te bańki potym kładli pijowki, pijowka sie tam wryła do środka pod skóre i wypiyła, wypiyła tom krew. Kładli takom malućkom pijowke, a ked wypiyła krew, to miała choćkiedy, no tako długości palca była, śtyry cyntymetry, piynć* (pmBarnasz: Fr); (ogsp.).

PIJUS *rz. mos* **'z silnym negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o pijaku; opój':** (GrJMSp 243).

PIK *rz. mnż* **'kilof ze spiczastym końcem; zob. też: ŚPICOK; 📷 Tabl. III':** *Pik || krompac* (matK: ŁW).

PIKA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim; dzida':** *Św. Michoł wyziyro jak rzimski wojok: ocy u niego bystre, jak u jastrzymbia, na głowie mo zelazny hełm, na piersiaf pancyrz z naramiynnikami, kolana gołe, łydki nagolynnikami kryte, przi boku sabla, a w rynkaf pika* (BalNPK 42: Fr).

PIKLASIĆ *cz. ndk, kuch.* **'gotować nieumiejętnie':** (matK: Tr). [**pikosić** – Tr]

PIKOCIĆ SIE *cz. ndk* **'o świeczce: palić się nierówno':** *Pikoci sie, nie świyci wyraźnie* (matK: ŁN).

PIKOLO *rz. n muz.* **'mały, cienki flet, wydający wysokie dźwięki':** *Pikolo – ciyniutko pisko, takie jak klarnet* (matK: ŁW).

PIKOSIĆ *cz. ndk, kuch.* **'gotować nieumiejętnie; zob. też: PIKLASIĆ':** (matK: Tr).

PIKULINA *rz. ż* **'uszczypliwie o kobiecie niskiego wzrostu':** (GrJMSp 246).

PIKUŁKA *rz. ż* **'ogpol. pigułka':** (matK: Jw).

PILIĆ *cz. ndk* **'nalegać na kogoś, by ten szybciej coś zrobił, podjął decyzję itp.':** *Pilić || naśtympuwać na kogo* (matK: Fr).

PILNO *przysł.* **'bez chwili zwłoki; prędko, szybko, pośpiesznie; pilnie':** *Otarcie, jak mu pilno sioć* (matK: Tr).

PILNUWACKA *rz. ż* **'doglądanie, pilnowanie':** *A tu trza było za krowami gónić. Pilnuwać, zeby sie nie straciyły i zeby niedźwiydź ik nie rusoł. Przi tyj pilnuwacce rózne śpasy dzieciska robiyły. Nojwiyncy sie pasuwali. Fto nojsiylniyjsy. Z tego tyz wysły tońce, co sie nazwajom „śpasy"* (SpCzyt 49: Rp).

PILNUWAĆ *cz. ndk*

1. **'sprawować nadzór nad kimś, czymś; doglądać':** *Pilnuwać trzeba, kormić, pojić* (matK: Łp); *Pilnuj mlyko, zeby nie skipiało* (matK: Kc); *Doziorca – co ryb pilnuje* (matK: Kr); *Jak pilnuwali, to nikt nie przeseł* (matK: NB); *Śtyrze wojocy go pilnuwali* (matK: Łp); *Psi tyz pilnujom* (matK: Rp); *– Ne to jak te nase krowy ni mozom zachorzeć, to moze nie trza if ani pilnuwać – powiedziołef do siebie. – Ty mi tu, synu, nie mruc ani sie nie podśmiywuj! – krziknyli ociec i pogroziyli palcym* (SpCzyt 57: Nd); *Nojgorzi pamiyntom kopanie gruli. Gazda nos furt pilnuwoł, zebymy trefunkiym za barz nie prościyły krzizy. Markociył se, ze postowome, cas merchome, a gruli w kaście nie przibywo. Nieuzyty był to cłowiek i barz zmierziały. Som rusoł sie jak mucha w smole, ale wsićkiymu prziganioł* (SpCzyt 83: Nd); *Wcas rano snopki trza było srucić delikatnie ze sopy i wyłozyć koło masiny. Tu jedni podawali snopki a drudzy odbiyrali słóme i wykładali jom na sope. Byli tyz tacy, co słóme deptali, coby sie na sopie zmiyściyła. Ujek Kora pilnuwoł Masiny, a gazda odbiyroł i odnosiół na bok worki. Baby pilnuwały plowy i nosiyły do plewnika* (CzG); (ogsp.).
2. **'przestrzegać zasad, przepisów':** *No, jak chodzi o małe dzieci, to małe dzieci, to takie były rozmajite zwyki, ze małym dzieciom byle cego nie wolno było. Bo małe dzieci na, jak lezały w kołysce, jesce były het malućkie, no to starzi ludzie godali, matki pilnuwały, zeby sie małe dziecko nie przeziyrało w przeziyrodku. Ale nie wiym, cy tymu, zeby sie*

przestrasyło, cy tymu, zeby moze fto na niego jakie uroki rzuciył abo co (Fr).

PILNUWAĆ SIE *cz. ndk* **‘wystrzegać się czegoś, zważać na coś, być ostrożnym’:** *W dóma nie było casu lezeć, bo trza było w sopie obrobić, obiod nawarzić. Warciutko poleciała, sopek odposłuzyła i naroz mi sie zbocyło, ze dziś świyntyj Łuce. Babka mi wse godała: „Pamiyntoj se, Wiktuś, ze na świyntom Łucom carownice przichodzom, ludziom porobiajom.” – O Jezusicku! To sie trza pilnuwać, bo guślorka nie śpi!* (pmMiś: CzG).

PILOTKA *rz. ż, str.* **‘czapka zapięta pod szyją, z wywiniętym do tyłu daszkiem’:** *Pilotka – do motoru* (matK: Fs); (Fs, ŁW).

PIŁOT *rz. mos* **‘ogpol. pilot samolotu’:** (matK: CzG, Fr, Kc, ŁN, Rp, Tr). [**pielot** – CzG, Jw; **siofer eropłański** – Fr]

PIMPO *rz. n* **‘piłeczka kauczukowa, używana jako podkładek dla kury’:** *Pimpo kałciukowe* (matK: Kr).

PINA *rz. ż*

1. *str.* **‘agrafka; zob. też: AGRAFKA’:** *Spiynak se kabotek pinom, bo mi zombki odstajały, ino teroz dziadka całuwać ni mogym, bo go jesce co ukuje* (pmKosz: CzG); (CoWś 261: NB); (SSWG 19); (CzG, Dr, Fs, Jw, ŁN, Łp, ŁW, NB, Nd, Tr).
2. *str.* **‘spinka do włosów; 📷 Tabl. IV’:** *Pina* – spinka podtrzymująca fryzurę, często pełniąca także funkcję ozdoby (NaSp 99: 17: Nd). [**spinka** – Kr]

PINĆPONO ‘wyraz naśladujący głos wydawany przez przepiórkę’: (matK: Kr).

PINDA *rz. ż* **‘z silnym negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o kobiecie’:** (GrJMSp 234).

PINDRZIĆ SIE *cz. ndk* **‘z niechęcią: przygotowywać się długo i z przesadą; szykować się’:** (CzG).

PINDZIA *rz. ż* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o kobiecie’:** (GrJMSp 234).

PINIONDZ I *rz. mż* **‘moneta lub banknot’:** *Jedyn piniondz* (matK: Jw); *Kóniak mioł swojego, no to takek sobie wyrobioł, choćkiedy sto korun, bo piyrwyj był piniondz sto korun, choćkiedy i dwasto korun* (BubSpT 16: CzG); (CzG, Jw, Łp).

⊛ *Na Wilijom to trzeba było wody, do źródła iś o północy i, i tyj, no nawet ze, zeby przed raniym, ze, zeby ptoski jesce nie ośpiywały, to, to źródło, noji nabrać wody. I we Wilijom dawali piniondza do tyj wody, i tam sie myli sićka, zeby, zeby, zeby sie im darzyło. Noji jesce owce przi prowodzali rano, jednom owce do, du dómu i dali jyj chleba zjeś, zeby sie owce trzimały* (RnS 146: Łp).

⊛ *Hanka to piniondze kazuje dawać do truchły. A tak jak wynosom umartego, tak powolom sićkie stołki do góry nogami, zeby nifto nie siedzioł tam na nik* (CzG).

PINIONDZ II *rz. mnż, blm* **‘obiegowy środek płatniczy; też: bogactwo, majątek, zamożność; zob. też: PINIONDZE’:** *Chodziyły te panie z placówki, tak my je wołali, wojskowyf, to óne, tak my juz im nawysywały i tyf, i tyf jaśków na, na pościele i tyf na, obrusów, to juz potym na Świynta było tego piniondza jakiegosi* (KorpSp: Kc).

zob. fraz.:
STARY PINIONDZ
ZDROWY JAK PINIONDZ

PINIONDZE *rz. nmos* **‘obiegowy środek płatniczy; też: bogactwo, majątek, zamożność’:** *Dudki || piniondze || grajcary* (matK: ŁW); *Kie to telo pinindzy za ćwiortke kury* (matK: Łp); *Tam uchowało sie jakiego bycusia abo cosi, no to, no to, to go sie sprzedało. Na jarmak zaprowadziyli i sprzedali, i telo było piniyndzy* (RnS 77: Fs); *Noji jak w tym mieście zaroz tam óna sie straciyła, a patrzi, tyn napis był napisane, ze fto by króla wylycył, to dostanie worecek piniyndzy* (BubSpT 92: Kr); *Strzigi siadły na mietle i na mietle jechały nocom o dwunostyj przez kómin na pole. Na polane. Od zomku kawołecek pomogały diabłu susyć piniondze* (ŚlizPPN 86: Nd); *A z piniondzami* [z kolędy] *tak było, ze ksiondz zabiyroł ⅔, a nie całom ⅓ organista, bo kościelny dostoł ½₂ z całości, a chłopcy to po 2 abo 3 koruny. Jak wrócieli z kolyndowanio, to 2 razy dostali wiecerzom na dworze, a roz u pana organisty. Kiedy ksiondz juz staje i kolyndnicy odchodzom, to wtedy na to miejsce, dzie ksiondz siedzioł, starajom sie dostać dzieci. Fto piyrsy siednie na siedzeniu, darzić sie mu bedzie bez cały rok* (NaSp 58: 12: Jw); (Fs, Jw, Kr, Łp, ŁW, Nd). [**piniondz** – Kc]

⊛ Aby dziecko było w przyszłości bogate, matka, przewijając je pierwszy raz, wkłada w róg pieluchy monety. Chodzi o to, aby pieniądze przyzwyczaiły się do dziecka (PmJanicka).

⊛ Podczas budowy domu pod pierwszą belkę wkłada się monetę (PmJanicka).

⊛ Gdy otrzyma się od kogoś pieniądze, trzeba splunąć i chuchnąć na nie, a także zadbać o to, by nikt tych pieniędzy nie zobaczył. Pieniądze może bowiem ktoś urzec, a wówczas szybko zostaną wydane (PmJanicka).

⊛ Aby w gospodarstwie przez cały rok były pieniądze, rano w Wielką Niedzielę po przyjściu z kościoła przynosi się wodę ze studni, wlewa do obojętnie jakiego naczynia i stawia je na stole. Do tej wody wrzuca się monetę, a następnie

każdy z domowników obmywa w niej twarz i pociera ją monetą (PmJanicka).
⊛ Pieniądze przechowuje się za świętym obrazem, złodziej tam nie sięgnie, bo to jest bardzo duży grzech świętokradczy (PmJanicka).
⊛ Nie wolno brać pieniędzy za przywiezienie księdza do chorego, zawiezienie trumny na cmentarz oraz pomoc sierocie lub wdowie. Tymi osobami opiekuje się sam Pan Jezus (PmJanicka).
⊛ Pieniądze przyciąga INKLUŚ, czyli pieniądz, z pozoru zwykła moneta, ma on jednak niezwykłe właściwości. Można go otrzymać przypadkiem od osoby, która nie wie, że go posiada. Czasem za jakąś usługę (zawsze grzeszną) ofiaruje INKLUSIA diabeł. Taki INKLUŚ nie przynosi szczęścia (PmJanicka).
⊛ Zaklęte pieniądze (zwykle niewielkie monety ze srebra) dwa razy do roku – w sumę podczas Wielkiej Niedzieli i we wspomnienie św. Jana – wychodzą na powierzchnie ziemi i suszą się. Bezpieczniej je zabrać w Wielką Niedzielę, bo wówczas pilnujący ich diabeł idzie do kościoła słuchać ewangelii. Te pieniądze może wziąć tylko człowiek bez grzechu, wyspowiadany, ale nie przynoszą mu one szczęścia, gdyż diabeł męczy taką osobę i nawiedza, dopóki nie zwróci ona pieniędzy na dawne miejsce (PmJanicka).
⊛ Miejsce ukrycia zbójnickich pieniędzy (kotlik dukatów) jest wielką tajemnicą. Podobnie jak zaklęte pieniądze te również przesuszają się. Pojawiają się na powierzchni ziemi w Niedzielę Palmową, gdy ksiądz czyta w kościele pasję (PmJanicka).
⊛ Na Kuroszowskim Wierchu, który góruje nad Łapszanką, Łapszami Wyżnimi i Łapszami Niżnymi, znajduje się ukryta zbójnicka piwnica. W Niedzielę Palmową ujawniają się jedynie żelazne drzwi tej piwnicy. Gdy ksiądz czyta pasję, trzeba powiedzieć: *Saza, saza otwórz sie,* a wtedy drzwi się otwierają i można zabrać pieniądze. Żeby zamknąć drzwi, należy powiedzieć: *Saza, saza zamnij sie* (PmJanicka).
⊛ Zbójnickie pieniądze znajdują się też na górze Żar (Branisko) koło Dursztyna. Można je zabrać w Wielki Piątek, kiedy się przesuszają, jednak drogę na szczyt trzeba pokonać na kolanach (PmJanicka).
⊛ Pieniądze zdobyte krzywdą ludzką mają w sobie krew i pozostawiają krwawe ślady na dłoniach osób, które je liczą bądź wydają (PmJanicka).
⊛ [w Wigilię:] *Umyjymy sie, weznymy piniondze, myjymy sie piniondzami, zeby to człowiek mioł pinondze. Jak fto mo, to mo, jak ni mo, to ni mo, jako fto pracuje, tak mo* (BubSpT 10: CzG).

zob. fraz.:
PINIONDZE PRZIMROZAĆ U SOSRYMBU
PRZESUSAĆ PINIONDZE

PINIONDZEK *rz. mnż, blm* **'z nacechowaniem emocjonalnym o pieniądzach':** *Neji zeby cosi przizarobić, jakiegosi piniondzka i to sie nazywało, ze gdzieś był? – Na kośbak. – No to juz wiada było, ze no tydziyń go nie było w dóma cy dwa, no to wiadomo było, ze był kosić* (KorpSp: Rp).

PINIONDZE PRZIMROZAĆ U SOSRYMBU 'rodzaj zabawy towarzyskiej, opisanej szczegółowo w cytacie': *Dwok parobków. Jedyn staje na ławie i jednom rynkom przimrozo piniondz, a w drugiyj mo wode. Ale piniondz nie kce sie łapić od piyrsego razu. Odpaduje – woło, zeby mu go podali, a podajoncego oblywo sie wodom* (FjMEK: Jw).

PINIONDZORY *rz. mnos.* **'z nacechowaniem emocjonalnym o pieniądzach':** *Neji chlyb tak samo cały tydziyń my jedli, aleś zjod dwie kromki, tam sie nie krusyło tego i pojodeś, a dzisiok, dziś jak dobry chłop, to zje cały chlyb, wstanie, pierdnie dwa razy, neji juz po chlebie, neji zaś trza jeś. No bo dziś takie, widzi pani, dwa dni tego, juz sićko sie sypie, a downo sićko ludzie swoje mieli. No nie trza było chleba kupować, noji dzisiaj, tak dziś wszysko trza kupować, no to piniondzorów idzie, jak to godajom, niy?* (KorpSp: Kr).

PINIONZEK *rz. mnż, str.* **'ozdobny ćwiek na pasku kawalerskim, robiony z dawnych monet lub guzików od mundurów wojskowych, mocowany do paska co kilka centymetrów':** *Straśniek bogaty, bo pełno pinionzkók mom na posku. Kie jaki chłop przised ze służby, to mioł odziynie od nik. Wtedy baby odpruwały te ik nalepki i przerobiały na katanki, kurtki, smatki jakie. Co było po kiesyniak, jakie małe grosiki, to sie przibijało na posek, zeby paradniyj wyziyroł* (pmKosz: Jw).

PINIONZKI *rz. nmos* **'z nacechowaniem emocjonalnym o pieniądzach; zob. też: DUDKI':** *– Wy z hajcym pobierecie se zaś nojlepse drzewa, a nom zostanom choćjakie. Hajcy i pinionzki za swojom służbe dostanie i sucharze na polynie jesce mu przcicynicie. Tak wej nojlepi – wycedziył Jaś* (SpCzyt 111: Nd).

PINKA *rz. ż*

1. **'ptak – pliszka siwa (*Motacilla alba* L.)':** (matK: Fs).
2. *str.* **'agrafka; zob. też: AGRAFKA':** *Pinka, pinka, hej, agrafka to pinka* (KorpSp: Tr).

PINUS **‘element wyliczanki’:** *Em pem pinus, em pem pinus, sabaraka tinus, sabaraka i tabaka, em pem pus* (KorpSp: Kr).

PIŃĆPONO *wykrz.* **‘wyraz, którym naśladuje się głos przepiórki’:** (matK: Kr).

PIOĆ *cz. ndk*

1. **‘o kogucie (rzadziej o kurze): wydawać właściwy sobie głos’:** *Kohut pieje* (matK: Jw); *I chowały sie orły z kurami, i dziubały zorka jak kury, i grzebły w gnoju jak kury. A kie miało sie ku wiecorowi, sły spać z kurami i styrmały sie niezgrabnie do kurnika tak jak kury. Rano, kie sie ozwidniało, zeskakuwały na ziym i próguwały pioć jak kohut* (SpCzyt 88: CzG); (ogsp.).
2. **‘wydawać świszczący głos przy oddychaniu’:** *Charcy, jaze pieje* (matK: ŁW).

PIOŁUN *rz. mnż* **‘ogpol. piołun; używany jako środek na poprawę apetytu, na ból żołądka lub jako środek przeczyszczający; bylica piołun (*Artemisia absinthium* L.); zob. też: PIOŁYNEK; 📷 Tabl. I’:** *Piołun tyz my uprawiali w ogródku, to tyz to gorzkie było, jak nie wiym. No a potym Grochola tyz rajół, jak ftosi na kaszel na... Krzipoł, juz jak krzipoł, to: nazbiyroj plucnika* (RnS 144: Łp).

PIOŁUNEK *rz. mnż* **‘ogpol. piołun; używany jako środek na poprawę apetytu, na ból żołądka lub jako środek przeczyszczający; bylica piołun (*Artemisia absinthium* L.); zob. też: PIOŁYNEK; 📷 Tabl. I’:** (matK: Nd).

PIOŁYN *rz. mnż* **‘ogpol. piołun; używany jako środek na poprawę apetytu, na ból żołądka lub jako środek przeczyszczający; bylica piołun (*Artemisia absinthium* L.); zob. też: PIOŁYNEK; 📷 Tabl. I’:** *Piołyn gorzki* (matK: Kr); (Fr, Kr, Nd).

PIOŁYNEK *rz. mnż* **‘ogpol. piołun; używany jako środek na poprawę apetytu, na ból żołądka lub jako środek przeczyszczający; bylica piołun (*Artemisia absinthium* L.); 📷 Tabl. I’:** *Piołynek gorzki* (matK: Dr); *Piołynek, gorycka barz* (matK: Fs); *Gorzki piołynek, kwaśno cytryna* (matK: ŁN); *Na zatrucia dobry jes zaparzony piołynek* (CoWś 212: NB); *Nody jaki kasel był, to takie ru... rumianek sie warzyło abo, a jak był taki zołondek zaś, co nie w porzondku, to zaś takie gorzkie, to był piołynek, takie ziele piołynek, ne to sie piyło harbate takom gorzkom i to tak sie lycyli, jak sie lycyć mogli?* (KorpSp: NB); (Dr, Fs, ŁN, NB). [**piełnek** – Tr; **piełunek** – CzG, Jw, ŁW, Tr; **piołun** – Łp; **piołunek** – Nd; **piołyn** – Fr, Kr, Nd; **piyłun** – Jw; **piyłunek** – CzG, Jw, ŁW]

PION *rz. mnż, bud.* **‘ciężarek uwiązany na sznurku, używany w budownictwie do sprawdzania, wyznaczania pionu’:** *Pion murarski* (matK: Fs).

PIONĆ SIE *cz. ndk* **‘o roślinie: rosnąć, czepiając się tyczki lub innej podpory’:** *Gościowe ziele – tako trowa sie pnie po izbie* (matK: ŁW).

PIONDLIĆ *cz. ndk* **‘rozpinać skórę z zabitego zwierzęcia’:** *Piondli sie || ozpiondliwo sie* (matK: Łp).

PIONDŁO *rz. n*

1. **‘odpowiednio ucięta, rozwidlona gałąź, na którą naciąga się skórkę królika w celu jej wysuszenia’:** *Ozpiondlo skóre na piondle* (matK: Rp); (matK: ŁN); (ŁN, Łp, Rp).
2. **‘drążek, na którym zawiesza się kiełbasę lub kaszankę’:** (matK: ŁN).

PIONDŹ *rz. ż* **‘miara długości definiowana nieprecyzyjnie, równa rozpiętości rozstawionych palców – kciuka i małego palca lub kciuka i palca wskazującego (ok. 20 cm)’:** (matK: Rp).

PIONTEK *rz. mnż* **‘ogpol. piątek; dzień, w którym zachowuje się post’:** *Pudziecie w piontek? – Cy jo wiym?* (matK: Dr); *W piontek, jak był pást, to my robiyły bufty z ciasta drozdzowego i po tym loło sie kakałym. To takie ciasto jak na poncki, ino sie ik nie piece, jacy warzi na parze i takie biołe sie jy* (plSarna: CzG); (ogsp.).

⊛ W piątek nie rozpoczyna się dużej pracy, bo *w piontek sie zodnyj roboty nie zacynało, bo zawse dziadek godali: w piontek zły pocontek* (pmBarnasz: Fr).

PIONTKA *rz. ż*

1. **‘moneta o wartości 5 podstawowych jednostek systemu monetarnego w danym czasie (współcześnie – 5-złotowa); dawniej też austriacka; 📷 Tabl. VI’:** *Za piontke nie kupi* (matK: Łp); (Fs, Kc, Kr, Łp, ŁW, Rp).
2. *past.* **‘znak identyfikacyjny, przypominający rzymską cyfrę V (5), wycinany na uchu owcy przez jej właściciela, oddającego bacy swoje stado na okres letniego wypasu’:** [– Każda gazdówka miała swoje znaki na uszach owiec?] – *Tak, tak. – Wycinało sie takie piontki rzimskie, niy, na prawym uchu* (Kc).
3. **‘grupa pięciu osób’:** *Ile razy tak było, co my w nocy prziśli z chałupy, brali kose na ramie, jak my pośli we cwórke, w piontke, to ho, do biołego rana tośmy takie kawały trzi zmachali* (KorpSp: CzG); *Piontke dzieci mo, a sićkie trze nakormić, odzioć, do skoły posłać* (pmMich: Fr); (CzG, Fr).

zob. fraz.:
KWIETNY PIONTEK
NOWY PIONTEK
PIYRSY PIONTEK
WIELGI [WIELKI] PIONTEK

PIONTKOWY *przym.* **‘od rz. PIONTEK’:** *Piontkowy dziyń* (matK: Kr).

PIONTO *rz. ż* **‘godzina piąta (rano lub po południu):’** *Po pionty to biyda kogo chycić* [zastać] (matK: Rp).

PIONTOK *rz. mos* **‘uczeń piątej klasy szkoły podstawowej’:** (matK: Kc, ŁW, Nd).

PIONTY *licz. porządkowy* **‘ogpol. piąty’:** *W dziewiyńćsto piontym* (matK: Jw); *Jedno chodzi piontom klase, a dziywcynka zaś drugom* (matK: Łp); *Piontom zime chodzi do skoły* (matK: ŁW); (ogsp.).

PIORG *rz. mnż*

1. **‘masa drobnych kamieni górskich, rozkruszonych przez wodę i mróz; usypisko skalne’:** *Przi wodzie jes piorg, piorgi* (matK: Kc); *Symuś hips na nogi, zgion sie jak kabina, łapiół za gwer, wyrwoł spod ziandara, owinół ponad głowom i gruk na smerecka w źlebie. Trzask gwer o smerecka, ozlecioł sie na fałatki. Fałatki spadły na ziym i siurg z piorgiym do źlebu, dołu* (NaSp 39: 12: Jw); (CzG, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Rp, Tr).
2. **‘żwir’:** (matK: Dr).

PIORGOWATY *przym.* **‘o ziemi, terenie: suchy, zawierający dużo drobnych kamieni; zob. też: PIORGOWY’:** *Taki piorgowaty zogón, jednym bokiym urośnie, a drugiym bokiym nie urośnie* (matK: Rp).

PIORGOWISTY *przym.* **‘o ziemi, terenie: suchy, zawierający dużo drobnych kamieni; zob. też: PIORGOWY’:** *Piorgowisto ziym* (matK: ŁW).

PIORGOWITY *przym.* **‘o ziemi, terenie: suchy, zawierający dużo drobnych kamieni; zob. też: PIORGOWY’:** *Piorgowito ziym* (matK: Fr); *Piorgowito ziym – piof, skole* (matK: Nd); (Fr, ŁW, Nd).

PIORGOWY *przym.* **‘o ziemi, terenie: suchy, zawierający dużo drobnych kamieni’:** *Piorg to takie, co na tym sie nic nie urodzi, ziym piorgowo* (matK: Tr). [**piorgowaty** – Rp; **piorgowisty** – ŁW; **piorgowity** – Fr, ŁW, Nd]

PIOSCYSTY *przym.* **‘o ziemi: zawierający dużo piasku’:** *Piascysto ziym* (matK: Fs); (Fs, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Tr). [**pioskowaty** – Dr, Fs, Kc, ŁN, Nd, Tr; **pioskowy** – Jw]

PIOSEK *rz. mnż* **‘ogpol. piasek’:** *Furik wozić piosek* (matK: Jw); *Piosek i wopno to wak* (matK: Nd); *Siuter z pioskiym* (matK: Tr); *Betón – piosek i cymynt* (matK: Łp); *Wak || malta – piosek i wopno* (matK: Fs); (ogsp.).

PIOSKOWATY *przym.* **‘o ziemi: zawierający dużo piasku; zob. też: PIOSCYSTY’:** *Pioskowato ziym* (matK: Fs); (Dr, Fs, Kc, ŁN, Nd, Tr).

PIOSKOWIEC *rz. mnż* **‘ogpol. piaskowiec’:** (matK: Rp).

PIOSKOWY *przym.* **‘o ziemi: zawierający dużo piasku zob. też: PIOSCYSTY’:** *Pioskowo ziym* (matK: Jw).

PIOSNECKA *rz. ż*

1. **‘pieśń kościelna, religijna’:** *A piosnecki pobozne jak zno!* (matK: Dr); *Piosnecki sie śpiywo* (matK: Fr); (Dr, Fr, Kc, Rp, Tr). [**pieśnicka** – Jw]
2. **‘zwykle krótka (jednozwrotkowa) piosenka o treści świeckiej, z tekstem dobieranym (często improwizowanym) do różnych nut, nawiązującym do wszystkich sfer życia; zob. też: ŚPIYWKA’:** *Jo tam uskładała tako piosnecke* (matK: Dr); *Wesele, no to młody pon jak mioł piórko za kapelusym, młodo pani we wiyńcu sła do kościoła, Polocy śpiywali polskom piosnecke, Słowocy sie zrozali z tego, ze po słowiyńsku śpiywać, niy. Drudzy zaś fcieli po polsku, jedyn drugiymu przeskodzoł* (BubSpT 123: Nd); (ogsp.).

zob. fraz.:
GODNIO PIOSNECKA

PIOSYNECKA *rz. ż* **‘zdr. od rz. PIOSYNKA’:** *Jak tak przidzie niedziela, to baby majom na sie duzo paradnyf sukiyn, majom duzo, to w rózowe kwiotecki, to jakiesi kwadraciki, a jesce nojstarse to miały cereśnie i to nawet o nif piosynecki śpiywali* (pmKosz: Nd); (Fs, Nd).

PIOSYNKA *rz. ż* **‘zwykle krótka (jednozwrotkowa) piosenka o treści świeckiej, z tekstem dobieranym (często improwizowanym) do różnych nut, nawiązującym do wszystkich sfer życia; zob. też: ŚPIYWKA’:** *Nuta do piosynki, do kazdyj* (matK: Nd); (Nd, Tr).

PIOTR *rz. mos*

zob. fraz.:
ŚWIYNTY PIOTR

PIÓRECKO *rz. n*

1. **‘małe pióro ptaka’:** *Pytoce z tymi takimi kopiatymi piórkami. To były takie, co trza było z gynsi mieć. Piórecka naskubione z gynsi, ale tote, co óne majom tu pod pazuchom, co sie tak kryncom, a takie małe* (GrJMSp 315); *Jak idym do dziywecki, to kapelus prziozdobiym głuchomiym. Kiesi kiek fcioł upoluwać głusca, coby piórecko se wzionś tok złómoł nos i poharatoł gymbe, a inksi mi pedzieli zek głupi, bo trza było jechać do Kieźmarku, bo tam sprzedajom i to tonio* (pmKosz: Jw); (Jw, Kr).
2. **‘zdr. od rz. PIÓRKO w zn. 2.’:** *Druscki wijom druzbom wiecorami piórka, majom juz przisykuwane piórecka gynsie, siecke, lak, drócik. Jedna musi być tako, coby cały cos prziśpiywuwała na tyn przikłod: Uwijym, uwijym mojymu chłopcowi piórecko, coby potym ón przipraviół mi kółecko* (pmKosz:

CzG); *Przed kozdom niedzielom dziywcynta wiyły piórecko chłopcu, ftoryn je zatykoł za kapelus, nuciyły se rózne pieśnicki, zeby jak nojpiykniyjse wysło* (Jw); (CzG, Jw).

3. *str.* **‘pióro orła, głuszca, jastrzębia lub innego rzadkiego ptaka, upięte u kapelusza, będące symbolem stanu kawalerskiego’:** *Tyz był dziadkiym z brodom i bausami, ino ze był młody i odzionko mioł troche lepse, jak świynty Pieter. Chodziył w kiyrpcaf z rzemyckami i nosiół przi portkaf syroki rzemiyń z gombickami. Ba, i piórecko se dziekiedy załozół z dzikiego koguta za kłobuk* (BalNS 130: Fr); *Dziywki jesce sukały spotkanio ze swojimi frajyrzami. Na telo, na telo, sie ryftuwały, ze po wiecerzi schodziyły sie ze swojimi miyłymi, tam dawały swojim piórecko, ale to było po kryjomu* (NaSp 31: 12: Jw); *A takie piórecko tak wyziyrało. Było óne wontrosiane z trzok równotek. Kazdo równotka miała* 5 *trzeplotek na wiyrzchu, nizyj cyrwone i złote rózycki, a na spodku snurecki ciałowe, jesce była i zapinka do prziprawiynio do kapelusy* (NaSp 31: 12: Jw); *Chodziył w kiyrpcaf z rzemyckami i nosiół przi portkaf syroki rzemiyń z gombickami. Ba, i piórecko se dziekiedy załozół z dzikiego koguta za kłobuk* (BalNS 130: Fr); (Fr, Jw).
4. **‘małe PIÓRKO w zn. 4.’:** *Schodzi zboze, piórecka takie* (matK: Kc); *Piórko || piórecka wychodzom* (matK: ŁW); (Kc, ŁW).
5. **‘zdr. od rz. PIÓRKO w zn. 6.’:** *Piórko || piórecko* (matK: Kc).

PIÓRKO *rz. n*

1. **‘pióro ptaka’:** *Bo orle gniozda były wysoko, a orlica, kie dozrała cłeka, to z daleka leciała bronić. Trza sie było tak zabeśpiecyć, coby nie spadnóć, ale tyz coby sie tak oganiać, zeby piórka wysarpać ze skrzidła abo i z ogóna* (SpCzyt 88: CzG).
2. *str.* **‘rodzaj bukietu upinanego u kapelusza PANA MŁODEGO, składającego się ze 15 łodyg (zebranych w 3 RÓWNOTKI), wykonanego z kawałków słomy, JANGLIJI i PIÓREK z podbrzusza gęsi, obecnie ze sztucznych kwiatów z bibuły’:** *Młodo pani dawała młodymu panu piórko wontrysiane* (matK: ŁW); *Wesele, no to młody pon jak mioł piórko za kapelusym, młodo pani we wiyńcu sła do kościoła, Polocy śpiywali polskom piosnecke, Słowocy sie zrozali z tego, ze po słowiyńsku śpiywać, niy. Drudzy zaś fcieli po polsku, jedyn drugiymu przeskodzoł* (BubSpT 123: Nd); *Piórko wontrysiane. Zbyrcys jak wontrys. Downiyj do ślubu nosiyli taki wontrys, to były takie kulecki, tak trzescały troske, reśte omojone były. Kie młody broł kapelus z wontrysym, to syćka słyseli, ze idzie, bo telo zbyrcały te dróciki* (pmKosz: Jw); *Na kapelusie nosiyli kostki, rzecioski, obijańce nabijane ćwiekami. Druzbowie i pytace nosiyli piykne kapeluse z piórkami, a pon młody za kapelus wsadzoł pawie piórko i piórko wontrysiane* (pmKosz: Jw); (CzG, Jw, ŁW, Nd, Rp, Tr).
3. *str.* **‘rodzaj bukietu upinanego u kapelusza DRUZBÓW, składającego się ze 120 albo 144 łodyg (zebranych w odpowiednio w 10 lub 12 RÓWNOTEK po 12 łodyg), wykonanego z kawałków słomy, JANGLIJI i PIÓREK z podbrzusza gęsi, obecnie ze sztucznych kwiatów z bibuły; 📷 Tabl. IV’:** *Panny dawały piórko za kapelus* [kawalerom] (matK: Tr); *Druzbiarskie piórka. Piórka na kapelusie. Dziywcynta przed weseliskiym siadały wiecorami i wiyły piórka. Miały na stoliku położone kawołecki słómy, drót, kawołki anglji. Nojpiyrw na drócik sła siecka, potym anglijo, potym zaś siecka, anglijo ino w inksym kolorze, na przikłod zielono cy granatowo. Zakóńcyniym kozdy, tyj łodygi był kwiotek, zrobiony ze śtyrek piórek gynsik ozdobionyk złotym proskiym, by piyknie sie świyciyło. Z casym zacynto do robiynio piórek uzywać bibuły. Łodygi łoncyło sie do kupy, przicepiano do kulki z laku i wsadzano za wstonzke kapelusa. Wstonzka druzbók miała kolor zółty i była w kwiotki abo niebiesko, a pon młody mioł ino niebieskom* (pmKosz: Jw); *Chłopy chodziyły w biołyk portkak, lnianych kosulak, serdokak i kapelusak, co im w nik piykne piórko, zawse na głowie stoło* (pmKosz: CzG); *Pytoce z tymi takimi kopiatymi piórkami. To były takie, co trza było z gynsi mieć. Piórecka naskubione z gynsi, ale tote, co óne majom tu pod pazuchom, co sie tak kryncom, a takie małe. Za trzi niedziele druscki chodziyły te piórka wić do młodyj panie. Jo dziesi mom zdjyńcie, ale dzie, jo go nie nojdym. To było duzo roboty, bo te piórecka miały być śtyry włozone do wjedna, a w środku na drócicku to sie nazywała anglijo, takie cyrwone płótno było takie niby, jak sukno takie twarde. Neji koło tego te piórecka sie kładło, drótym sie owinyło, a tu potym sie kładło telo ze słómy, ale musiała być nie pokrusono, taki kawołecek na drót ku tymu piórkowi sie dopychało, to zaś totom anglijom cyrwonom, a bo zielonom, to były dwa kolory, i zaś nici to sie to tele to piórko zrobiyło. A kieś to do wjedna poskładoł, to tako wysła piykno kopa, ze kapelus był druzbiarski, ech! No to za trzi niedziele ty druscki ty piórka chodziyły robić* (GrJMSp 315); (CzG, Jw, Tr).

4. **‘kwiatek przypięty do ubrania pana młodego’:** (matK: Dr).
5. **‘mały SMRECEK, jodełka, jałowiec lub gałąź ozdobiona kolorowymi wstążkami, mocowana na szczycie dachu na znak zakończenia budowy (czasem tylko postawienia krokwi lub zakończenia etapu budowy), za co gospodarz częstuje wódką; wiecha; 📷 Tabl. VI’:** *Piórko, coby gazda doł co wypić* (matK: Kr); *Patrzoj psio krew, robotnicy juz postawiyli piórko, leć po flaske* (CoWś 186: CzG); (CzG, Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, Łp, Nd, Rp). [**rózdzka** – CzG]
6. **‘wyrastające z ziemi źdźbło zboża; 📷 Tabl. I’:** *Zarno kiedy wypusco do ziymi, na wiyrf piórko – schodzi juz* (matK: ŁW); (ŁW, Nd, Tr).
7. **‘stalowa część dawnego pióra szkolnego, którą przed pisaniem moczyło się w kałamarzu w atramencie; stalówka; zob. też: STALÓWKA w zn. 1.; 📷 Tabl. VI’:** (matK: Kc, ŁN, Nd, Tr).

zob. fraz.:
JEGIERSKIE PIÓRKO
LEKKI [LEKUĆKI] JAK PIÓRKO
NOSIĆ PIÓRKO
PAWIE PIÓRO [PIÓRKO]

PIÓRKUWAĆ SIE *cz. ndk*
1. **‘o wschodzącym zbożu: wypuszczać z ziemi pierwsze źdźbła’:** *Piórkuje sie zboze, kie schodzi* (matK: Nd).
2. **‘o młodym ptaku: porastać piórami’:** (matK: Dr).

PIÓRNIK *rz. mnż* **‘zamykany pojemnik (dawniej drewniany) na przybory szkolne – pióro, ołówek, gumkę; 📷 Tabl. VI’:** *Pótko* || *piórnik* (matK: ŁW); *Ón* [tornister] *był jak pudełko na plecaf, ale takiyj syrokości na plecy, na na sieleckaf. Mielimy, jak w piyrsyj ksionz... klasie to były lym elemyntorz, matematyka potym i piórnik* (RnS 115: Kc); *Piórnik tyzef mioł drewniany na takom zasuwke z wiyrchu* (RnS 116: Kc); (Kc, ŁW). [**pótko** – ŁW]

PIÓRO *rz. n*
1. **‘duże piórko ptaka; 📷 Tabl. I’:** *Gynsi tracom pióro* (matK: Dr); *Po weselu młody ściongoł z kapelusa wstonzke i pawie pióro, ze wstonzki baba syła se cepiec, zaś pawie pióro dawano za Świynty obrozek* (pmKosz: CzG); (ogsp.). [**pero** – Fr]
2. **‘przyrząd do pisania atramentem (stalówka i obsadka razem); 📷 Tabl. VI’:** *No to jo juz chłopcom robiół takie putka na gryfle, na pióra, jakjef chodziół do skoły, ino zef sprzyntu ni mioł, to takie były bylejakie* (pmMich: Fr); (ogsp.).
3. **‘stalowa część dawnego pióra szkolnego, którą przed pisaniem moczyło się w kałamarzu w atramencie; stalówka; zob. też: STALÓWKA w zn. 1.; 📷 Tabl. VI’:** *Roncka do pióra* (matK: Jw); (Dr, Jw).
4. *bud.* **‘ostra krawędź w GONCIE, wchodząca w FUGĘ’:** – *Pióro na goncie.* [– A to wycięcie w goncie?] – *No to fuga wołali, fuga* (Kc).
5. **‘jeden z dwóch wąsów na końcu LONIKA w zn. 1. obejmujących KAPTURKĘ na końcu osi DREWNIOKA; 📷 Tabl. III’:** *Lonicek z dwoma piórami* (matK: Fr); *Antaba na lytrze zamontuwano, gdzie sie wkłado luśnie. Na dolnyj cyńści luśni jes oko zelazne, co sie nakłado na oś, na końcówce osi jes nasadzono kapśla, we ftory som dwa otwory* [dziury]*, gdzie sie zakłado blaskolonik i na to sie nasodzo dolnom cyńść luśni, ktoro jes zakóńcono zelaznym okiym i zakłado sie jom na kóniec osi, na ftory jes juz założono lónikoblaska i zabezpieco sie luśnie, coby nie spaduwały lonikiym o dwof pióraf* (Iwan 75: Nd); (Fr, Nd).
6. *muz.* **‘cienka płytka drewniana w ustniku klarnetu’:** (matK: Fs).
7. **‘jeden z prętów w wirniku KOPARKI do ziemniaków; 📷 Tabl. III’:** *Juz wtedy były masiny kónne, juz były masiny, co wykopała, wyruciyła grule ze ziymiom, rzondek sie orało i tak masina, podoruwało sie, sufla tako była, wołała sie sufla przi tyj masinie i to óna ta sufla jechała, a takie pióra były i takie koło, jak pióra były, co fałatek na tym kole dookoła i óne wyrucały te grule z tom ziymiom, noji zbiyralimy, to juz było lzyj* (KorpSp: Kc).

zob. fraz.:
PAWIE PIÓRO [PIÓRKO]
WIECNE PIÓRO

PIPA *rz. ż*
1. **‘krótka rura z kranikiem do beczki z piwem; 📷 Tabl. II’:** (CoWś 174).
2. **‘krowa z krzywym rogiem’:** (matK: ŁW).
3. *past.* **‘owca bez jednego rogu’:** (matK: Nd).
4. **‘krowa bez rogów’:** (matK: Nd).
5. **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o kobiecie’:** (GrJMSp 234).

PIPAC *rz. mos* **‘człowiek palący fajkę, papierosy; palacz’:** (CoWś 232).

PIPARAS I *rz. mnż*
1. **‘w fajce: wygięta rurka, łącząca ustnik z główką; zob. też: CYBUCH; 📷 Tabl. VI’:** *Piparas* || *pipasar* (matK: ŁN); (CzG, Jw, ŁN, Łp, ŁW, Nd).
2. *muz.* **‘ustnik klarnetu’:** (matK: Nd).

PIPARAS II *rz. mos* **‘ironicznie o mężczyźnie niskiego wzrostu; zob. też: KORPYNTNIOK’:** *Dzie to hań taki piparas. W takik portkak sie straci* (GrJMSp 245).

PIPASAR *rz. mnż* **‘w fajce: wygięta rurka, łącząca ustnik z główką; zob. też: CYBUCH; 📷 Tabl. VI’:** *Pipasar* || *cybuf* || *pipasel* (matK: Kr); (CzG, Dr, Kc, Kr).

PIPASEL *rz. mnż* **‘w fajce: wygięta rurka, łącząca ustnik z główką; zob. też: CYBUCH; 📷 Tabl. VI’:** *Pipasar* || *cybuf* || *pipasel* (matK: Kr).

PIPCYĆ *cz. ndk* **‘z emocjonalnym nacechowaniem: wolno palić fajkę’:** (Kc).

PIPER *rz. mos* **‘lekceważąco o mężczyźnie niskiego wzrostu’:** (GrJMSp 245). [**pipsar**]

PIPKA *rz. ż*

1. **‘fajka; 📷 Tabl. VI’:** *Dziadek radzi kurzom pipke* (matK: Nd); *Bago w pipce, choćfto jesce zre* (matK: ŁN); *Przijechoł przed fare i popykuje se, fto to, fto to? Godajom: to ksiondz. Taki? Pipke kurzi, to ksiondz?* [śmiech] *Noji tak naprowde kurzył se pipke, niy* (Kc); (CoWś 232); (SSWG 19); (TPPG I: 142: ŁN); (Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp).
   💬 *Abo rybka, abo pipka* (matK: Fr).
2. **‘z nacechowaniem emocjonalnym o męskim członku’:** (GrJMSp 253).

PIPORAS *rz. mnż* **‘w fajce: wygięta rurka, łącząca ustnik z główką; zob. też: CYBUCH; 📷 Tabl. VI’:** *Cybuf do gymby* || *piporas* (matK: Tr); – *A jo by se ino fajke w zymbaf trzimoł, ale takom, co piporas mo na dwa metry długi, i z kulmagom w rynce ino byf se robotników doziyroł, i wino nosiół prze nif* (BalSKD 93: Fr); (CzG, Dr, Fr, Łp, Tr).

PIPRZINA *rz. ż* **‘roślina osiągająca wysokość do 2 m, o różowych kwiatach zebranych na szczytach pędów w grono; owocem rośliny jest równowąska torebka o klapach skręcających się przy otwarciu, nasiona opatrzone są białym puchem; święcona w dniu Matki Boskiej Zielnej, ma właściwości lecznicze, dawniej wykorzystywano ją do przyrządzania kąpieli leczącej krzywicę; wierzbówka kiprzyca (*Chamaenerion angustifolium* (L.) Holub); 📷 Tabl. I’:** *Piprzina bioło kwitnie, rośnie w owsie* (matK: Jw); (CoWś 212); (Jw).

PIPSAR *rz. mos* **‘lekceważąco o mężczyźnie niskiego wzrostu; zob. też: PIPER’:** (GrJMSp 245).

PISAĆ *cz. ndk*

1. **‘kreślić na czymś litery, cyfry itp. ręcznie lub za pomocą maszyny do pisania itp., w celu wyrażenia czegoś słowami’:** *Biydnie pises* (matK: Łp); *Po lezoncku sie fajno pise* (matK: Kc); *Pisom krydom* (matK: ŁN); *Pisom z rysikiym* (matK: ŁN); *Ucyli w tyj skole katezmus, biblijke, rachunki, cytać i pisać po słowiyńsku* (matK: Fr); *Pisoł, pisoł, jaze mu sie ciarka złómała w ołówku* (pmMich: Fr); (ogsp.).
2. **‘tworzyć tekst pisany’:** *Pisołek prośbe* (matK: CzG); *Bo to downo jesce no bacowie ubezpiecali owce, no ale jak duzo było, to zaś protokóły trza było pisać, bo, bo nie fcieli wypłocać* (RnS 40: CzG); *Ociec znoł madziarski jynzyk, bo służył za Austryje, służył przi wojsku, w jednostce wojskowyj tyj madziarskiyj, przi honwidaf, ociec znoł madziarski jynzyk, pomimo tego, ze był analfabeta, nie znoł pisać, ale jynzyk sie naucył, no bo był trzi roki* (BubSpT 121: Nd); (ogsp.).
3. **‘przekazywać pisemnie informacje komuś, na kogoś’:** *Przecytoj, co ta pisom w tyf nowinkaf* (matK: Kc); *Starołek sie dosukać i w tyk ksionzkak, cy juz o tym fto pisoł* (NaSp 35: 16: Jw); *W tym podziwie przeseł do kaplicy Matki Boski Bolesny. Tu ni móg oderwać oców od ściany z malowidłami ze sesnostego wieku. Uwidzioł if piyrsy roz. Bracio pisali mu o tym cudnym odkryciu i odnowiyniu, ale ciynzko opisać słowami te piykności* (KonkLit 2024: 155: Nd); (Jw, Kc, Nd).
4. **‘prowadzić korespondencję; korespondować’:** *Ociec pisali z Ameryki, ze mie ściongnom. Jo by sie hańbiyła pisać* (matK: Łp); *Cymu tata nie pisecie strykowi?* (matK: Łp); (Łp, ŁW).
5. **‘pisemnie prosić o coś’:** *Pisalimy o samochód* [strażacki]. *Przidzielyli nom z Osin, taki, taki samochód Je..., na Jelczu, dziesiynć tysiyncy litrów becka, to był porzonny, co uzywali go do rozpyndzania tłumów, niy? No, późniyj był zakarasuwany na strazacko, to pamiyntom my go wieźli z Opola* (Kc).

   zob. fraz.:
   PISANO ŚKRYPTA

PISAĆ SIE *cz. ndk*

1. **‘mieć oficjalne, urzędowo zatwierdzone nazwisko’:** *Jo sie pisym po swojymu tatowi Plowa* (matK: Dr); *Ón sie tak pise Pawlica, Pawlica sie pisom* (matK: Tr); *Zygmunt sie pisajom* (matK: Kr); *Nazywajom sie Goliosi, nie wiym, jak sie pisom* (matK: Łp); (ogsp.).
2. **‘mieć oficjalną, urzędowo zatwierdzoną nazwę’:** *Jak sie pise ta wieś?* (matK: Dr);

PISAK *rz. mnż, now.* **‘flamaster’:** *A o pisakaf to wtedy dzieci ani nie wiedziały, ze takie cosi jes. Dopiyro potym, jo juz był naprowde w siódmyj, ósmyj klasie, jak dopiyro widziołef, ze jes cosi takie, wymyśleli takie cosi jak pisak* (RnS 116: Kc).

PISANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PISAĆ’:** *Duzo pisanio ze lnym* (matK: Fs); *Rynka zboli z tylego pisanio* (matK: Fr); (Fr, Fs).

PISANO ŚKRYPTA *daw.* **‘zeszyt w linie; 📷 Tabl. VI’:** (matK: Rp).

PISARKA *rz. ż* **‘pracownica urzędu gminnego’:** (matK: Rp).

PISARZ *rz. mos, pok. III* **‘sekretarz w urzędzie, w kancelarii’:** *To był taki ucitel, to był za, rechtor go nazywali, to był taki i organista, i pisarz, u ksiyndza zapisuwoł dzieci i jak sie ktoś zyniył, to tyz ićkie ksiyngi parafijalne to ón wypełnioł* (KorpSp: Kr).

PISCAWKA *rz. ż, muz.* **‘prosty instrument muzyczny w postaci rozłupanego patyka i źdźbła trawy między tymi połówkami’:** (matK: Fs).

PISCEĆ *cz. ndk* **‘wydawać wysokie, przenikliwe dźwięki; piszczeć’:** *Piscy kurcontko* (matK: Fr); *Kónicki po łonkaf – złapi sie tak piscom* (matK: ŁN); *Tak piskoł na piscku* (matK: ŁN); *Pisceć ze śmiychu* (matK: ŁW); *Kania, co piscy, be loć* (matK: Nd); *Królik piscy* (matK: Tr); *Piscy dziecko* (matK: Nd); *I do dziś dnia tak jes. Jak som upały i długo nie leje, kania furgo po niebie i piscy. Wyziyro dyscu, bo sie jyj fce pić* (SpCzyt 28: NdZ); (ogsp.).
zob. fraz.:
BIYDA PISCY
JAZ DUSA PISCY

PISCEK *rz. mż., muz.* **‘prosty, pasterski instrument muzyczny, robiony przez pasterzy z surowej gałęzi wierzby; fujarka; zob. też: PISCOŁKA; 📷 Tabl. VI’:** *Tak piskoł na piscku* (matK: Łp); *Piscek || kohutek – pisko na tym* (matK: Tr); (ogsp.).

PISCKA *rz. ż, muz.* **‘prosty, pasterski instrument muzyczny, robiony przez pasterzy z surowej gałęzi wierzby; fujarka; zob. też: PISCOŁKA; 📷 Tabl. VI’:** *Piscołki || piscki robiyli sobie z drzewa* (TPPG I 142: ŁN).

PISCOK *rz. mż., muz.* **‘prosty, pasterski instrument muzyczny, robiony przez pasterzy z surowej gałęzi wierzby; fujarka; zob. też: PISCOŁKA; 📷 Tabl. VI’:** (matK: ŁN).

PISCOL *rz. mż., muz.* **‘prosty, pasterski instrument muzyczny, robiony przez pasterzy z surowej gałęzi wierzby; fujarka; zob. też: PISCOŁKA; 📷 Tabl. VI’:** *Piscek || piscol* (matK: Kr).

PISCOŁKA *rz. ż, muz.* **‘prosty, pasterski instrument muzyczny, robiony przez pasterzy z surowej gałęzi wierzby; fujarka; 📷 Tabl. VI’:** *Piscołka z wiyrby łupi sie ty piscołki* (matK: ŁW); *Piscołka piscy, pisko, wygwizduje* (matK: Fr); *Piscołki || piscki robiyli sobie z drzewa* (TPPG I 142: ŁN); (CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**piscek** – ogsp; **piscka** – ŁN; **piscok** – ŁN; **piscol** – Kr; **piskac** – Dr; **piśklok** – Fs, Kc, Nd]

PISIAĆ *cz. ndk* **‘w języku dziecięcym: sikać; zob. też: CYKAĆ’:** (SSWG 8).

PISIATO TROWA **‘trawa o długich liściach z biało-zielonymi prążkami; zielistka (*Chlorophytum laxum* R.Br.); zob. też: PASIATO TROWA; 📷 Tabl. I’:** (matK: Nd).

PISIATY *przym.* **‘różnokolorowy, pstry’:** *Pisiaty – rozmaite farby som* (matK: ŁN); (SSWG 19); (ŁN, ŁW).

PISIUŚKAĆ SIE *cz. ndk* **‘w języku dziecięcym: nazywać się’:** *Jak sie pisiuśkos?* (matK: Tr).

PISK *rz. mnż* **‘wysoki, przenikliwy dźwięk, głos, krzyk’:** *Baca podsadziył jom, a ta kie nie straciyła równowagi, kie sie nie wykopyrtała, to ino króciutki pisk słychać było, a potym to ino jynki, bo jom kości bolały* (NaSp 103: 57: ŁW).

PISKAC *rz. mż., muz.* **‘prosty, pasterski instrument muzyczny, robiony przez pasterzy z surowej gałęzi wierzby; fujarka; zob. też: PISCOŁKA; 📷 Tabl. VI’:** *Downo sołtys jak był, to jesce mieli takie te tró..., te piskace takie, co, co to piskali, no to jak, coby cosi, to godziny piskali* (KorpSp: Dr).

PISKAĆ zob. PISKNÓĆ
zob. fraz.:
CIYNIUTKO PISKAĆ

PISKLE *rz. n* **‘młode ptaka’:** [– A klatka, w której dawno trzymano w czarnej izbie kury?] – *U nos kur nie trzimano, jedynie jak kura siedziała ze wykluły sie pisklynta – ale potym to juz w stajni, gyńś trzimano w izbie bo óna musiała mieć ciepło (siedziała na jajaf). Jo pamiyntom, jak siedziała w suterynie* (Kc). [**piśklok** – Fr]

PISKNÓĆ *cz. dk* – **PISKAĆ** *ndk* **‘wydać wysoki, przenikliwy dźwięk, głos, odezwać się piskliwym głosem; zapiszczeć’:** *Pisko na piscku* (matK: Rp); *Piscołka piscy, pisko, wygwizduje* (matK: Fr); *Pikolo – ciyniutko pisko, takie jak klarnet* (matK: ŁW); *Nase sie tyz kolom kurcynta, tak piskajom* (matK: Dr); (Dr, Fr, ŁW, Rp, Tr).

PISMO I *rz. n*

1. **‘oficjalny, wydany przez urząd lub kierowany do urzędu tekst, zapisany na kartce; dokument’:** *Przidzie nom pismo, bo sroka na płocie* (matK: Kc).
2. **‘list; zob. też: LIST’:** *Pismo przisło od Józka* (matK: Kc); *Pisoł w tamtym piśmie, ze mu bar dobrze* (matK: Dr); (Dr, Fs, Kc, Łp).

PISMO II *rz. n, blm*

1. **‘system znaków (liter) służących oddawaniu, utrwalaniu, przekazywaniu mowy’:** *Posełek se ku wojsku, wziyni mie, a jo był cołkiym głupi, anik pisma nie wiedzioł, ani nic, nicek nie wiedzioł zodnego pisma. Nie wiedziołek, ktoro lewo noga, ktoro*

prawo noga (BubSpT 9: CzG); *To sićko było słowackie, to lyn prawie po wojnie nastało, ale to wtedy było słowackie i madziarskie, wyngierskie. To ni ma sie co dziwić, bo mnie słowiyńskie pismo idzie, a polskie nic nie idzie tak, bo człowiek naucony słowiyńskie pisać i przi wojsku słowiyńskie, i w Ameryce kief był, to tyz po słowiyńsku* (BubSpT 104: ŁN); (CzG, ŁN).

2. **'charakterystyczny sposób pisania liter':** *Pokozze twój list, jakie mos pismo* (matK: Dr).

zob. fraz.:
PISMO RYSOWE
ŚWIYNTE PISMO

PISMO RYSOWE 'pismo ręczne, w którym wykorzystywano RYSIK': *Pisanie ryncnie || rysowe* (matK: Fr).

PISNÓĆ *cz. dk*

zob. fraz.:
NIE PISNÓĆ NIC

PISORZ *rz. mos*

1. *daw.* **'sekretarz w urzędzie gminnym':** *Pisorz || sekretorz* (matK: Nd); (Kc, Kr, Nd, Rp, Tr).
2. *daw.* **'ten, kto umie pisać, kto zna pismo':** *A potym córkom rzuciół po jednyj nodze, ze panny po jednyj nodze, zeby miały dobrze tońcyć, a tym panom po skrzidle, coby dobrze pisarze byli, a potym biydnego kadłubka to lyn mnie, bo jo jes biydny, a to lyn jacy kadłubek, to juz bedzie prze mnie* (BubSpT 119: Nd).
3. **'pracownik zajmujący się porządkowaniem i przygotowywaniem dokumentów, przyjmowaniem interesantów itp.':** *Ne to zastympca szefa do spraw technicnyf, zastympca dowódcy, no to pudziecie do mnie, do kancelarii, boście mechanik tyz, no to samochodziorz i dali mnie na pisarza do szefa samochodówki* (KorpSp: Kr).

PISTOL *rz. mnż* **'krótkolufowa broń palna do strzelania z ręki na bliską odległość; pistolet; zob. też: PIŚTOLEC w zn. 1.; 📷 Tabl. VI':** (matK: Fs).

PISTOLEC *rz. mnż, daw.* **'krótkolufowa broń palna do strzelania z ręki na bliską odległość; pistolet; zob. też: PIŚTOLEC w zn. 1.; 📷 Tabl. VI':** (matK: Fr).

PISTWIĆ SIE *cz. ndk* **'zwykle o włosach: ulegać zmierzwieniu, skołtunieniu':** *Włosy mom zapistwione, włosy mi sie okrutnie pistwiom, ale pistwiom ci sie* (matK: Nd).

PISUWAĆ *cz. iter.* **'pisać do kogoś wielokrotnie':** *Pisuwała nom piyrwi* (matK: Kc); *Bartek we Widniu juz przriwyknół, ale nigdy nie zabocół o swojyj Justynce, wse jom widzioł w duchu, jak klyncała przi ółtorzu i ślubuwała, ze bedzie mu wierno. Cynsto gynsto listy pisuwoł i jak ino móg, to nojsiumniyj do niyj sie odzywoł* (BalSKD 102: Fr); (Fr, Kc).

PISYMKO *rz. n* **'liścik':** *Napisym pisymko, poślym go do nieba* (matK: Dr).

PIŚKLA I PALESTRA 'rodzaj zabawy, szczegółowo opisanej w cytacie': Z opowiadań mojej babci i dziadka dowiedziałam się, że w ich dzieciństwie funkcjonowało dużo rozmaitych zabaw. Każdego wieczora przy kapliczce koło kościoła grali na drodze w *piśklę i palestrę*. Mieszkający po sąsiedzku Frydmanianie nieraz w wyniku zabawy mieli powybijane okna. Do zabawy była potrzebna drewniana łopatka i zastrugany, okrągły patyk, tzw. *piśkla*. Jeden z uczestników zabawy wybijał łopatką *piśklę*, a pozostali uczestnicy zabawy próbowali chwycić lecący lub upadły patyk. Które z dzieci pierwsze złapało *piśklę*, rzucało nią w łopatkę, którą w międzyczasie wybijający miał za zadanie postawić pionowo. Jeśli rzucającemu *piśklą* udało się trafić w łopatkę, zostawał nowym rozgrywającym – wybijał za pomocą łopatki *piśklę*. Który z uczestników gry nie trafił *piśklą* w łopatkę, omijała go jedna kolejka w grze (Gry 69: Fr).

PIŚKLOCEK *rz. mż* **'zdr. od rz. PIŚKLOK w zn. 2.':** (matK: Fr).

PIŚKLOK *rz. mż*

1. **'prosty, pasterski instrument muzyczny, robiony przez pasterzy z surowej gałęzi wierzby; fujarka; zob. też: PISCOŁKA; 📷 Tabl. VI':** *Gwizdaliście piśklokiym* (Kc); (Fs, Kc, Nd).
2. **'pisklę; zob. też: PISKLE':** (matK: Fr).

PIŚKOR *rz. mż* **'z nacechowaniem emocjonalnym o męskim członku':** (GrJMSp 253).

PIŚKOREK *rz. mż* **'z nacechowaniem emocjonalnym o męskim członku':** (CoWś 232); (GrJMSp 253).

PIŚTOL *rz. mnż, daw.* **'krótkolufowa broń palna do strzelania z ręki na bliską odległość; pistolet; zob. też: PIŚTOLEC w zn. 1.; 📷 Tabl. VI':** (CoWś 223); (Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN).

PIŚTOLEC *rz. mnż*

1. *daw.* **'krótkolufowa broń palna do strzelania z ręki na bliską odległość; 📷 Tabl. VI':** *A Gałajda zaś prziłozół lufke piśtolca ku głowie grófa i skrzicoł: – Bohu dusiu, a nom piniondze! – Pon, rod nierod, choć mu było markotno za dukotami, musioł becółke oddać, bo mu było milse zycie jak piniondze* (BalSKD 86: Fr); *Kie zbójnicy przikrywali piniondze skałom, to Janosik ino siykiyrkom trzi krzizycki na niyj zrobiół, cofnół sie trzi kroki*

do zadku, obyrtnół sie trzi razy na palcaf za jednym zerwaniym i wystrzelół z piśtolca. To juz ani ciert tyf dukotów nie naloz, ani skały zodyn nie potrafiół dźwignóć. Te piniondze i dziś tam lezom w tym dołecku, i nifto nie potrafi rusyć skały (BalSKD 89: Fr); (Kr, Nd, Tr). [**pistol** – Fs; **pistolec** – Fr; **piśtol** – Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN]

2. *str.* **‘jeden z dwóch elementów zdobniczych SPINKI w postaci pistoletu, symbolizującego przywiązanie do wolności; 📷 Tabl. IV’:** *Tu jes spinka, tradycyjno spinka miała tak mieć, ze miała mieć serce. Utrwalono, ze serce to miała być miyłość do swojego regionu, do ojcyzny, krziz do wiary, tu były jesce piśtolce, to przziwionzanie do wolności, były kulki, a toto było do wydłubywanio z fajki bago. Słyseliście, co to jes bago?* (CzG).

PITLACYĆ *cz. ndk* **‘nielegalnie polować na zwierzęta; zob. też: KŁUSUWAĆ’:** *Kłusownik* || *pitlar – pitlacy po boku* (matK: Kr).

PITLAR *rz. mos* **‘człowiek polujący na zwierzęta bez zezwolenia; zob. też: KŁUSOWNIK’:** *Kłusownik* || *pitlar – pitlacy po boku* (matK: Kr).

PITRASIĆ *cz. ndk, kuch.* **‘źle gotować’:** *Pitrasi, dziaduje obiod* (matK: Fr); (Fr, Tr).

PITWAĆ *cz. ndk, kuch.* **‘wybierać wnętrzności ze zwierzęcia; patroszyć’:** *Pitwać kure* (matK: Nd); *Pitwo kure* (matK: Dr); *Pitwać – kie sie flaki wybiyro* (matK: Fr); *Zabiyło sie, pitwać trza patroszyć* (matK: Tr); (Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr).

PITWANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PITWAĆ’:** (matK: Rp).

PIWNICA *rz. ż, bud.* **‘ogpol. piwnica; współcześnie usytuowana pod domem, dawniej w suchym stoku poza domem’:** *Loft do piwnice, co sie grule sypie* (matK: Fr); *Do piwnice tyz jabłka ciapali* (matK: CzG); *Piwnica pod stodołami, downo ze siyni* (matK: Fr); *Piwnica pod izbom* (matK: ŁN); *Piwnica sklepiono* (matK: ŁN); *Piwnica – pod całym dómym* (matK: ŁW); *Dół, a teroz piwnica* (matK: Tr); *Jak sie kóncyło lato, to w jesiyni po wykopaniu grul sićkie my je wsypywali do piwnice, a tam my tyz trzimali sićkie zrobione weki i soki* (pmMiś: CzG); *Do ćmoka trza było być na roli, a wiecór znosić grule do piwnicy abo do dołków w ziymi. Sło sie zerwać, bo kosyki i opołki były wielkie* (SpCzyt 83: Nd); (ogsp.).

PIWNICKA *rz. ż, bud.* **‘mała piwnica’:** *Na razie nifto ni mioł dobrego pomyślunku. Jedyn godoł, ze do piwnicki na ogrodzie, ale sie nie zmieści, drugi godoł, ze za dziedzine, do wysokif krzoków, jo zagaduwoł o stodole, ale tyz mi od razu zaświtało, ze bez przziłoz krowa nie przyjdzie* (PrP 2017: 242: Nd); *Tak ón tymu majstrowi dobrze zapłaciył, a zmowe ś nim zrobiył, aby ón to nikomu nie oznajmiył. Tak ón jak nowiynkse nobozeństwa sie odprawiały, tak ón na ucieche do tyj piwnicki chodzoł, a tam ze swojymi piniondzmi zobawe miywoł* (MalPS 134: ŁN); (ŁN, Nd).

PIWO *rz. n*

1. *kuch.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Dziesiynć antołków piwa* (matK: Kc); *Chmiel – piwo z tego warzom* (matK: ŁW); *Z głogu piwo robiom tyz* (matK: Fs); *Przijechali ze ślubu – wesele. No to tam było pore jantołkók piwa, śpyrytusu tam było, wiycie jak to, noji to tam powiydzmy zabiyli jakie ciele abo tam jakie owcysko* (BubSpT 140: Rp); (ogsp.).

2. *kuch., daw.* **‘kiszony napój, gotowany z owsa, spożywany z ziemniakami w czasie postu’:** *Jak nie było mlyka, to warzyli abo kisiyli z owsa takom, tak zwane takie piwo, to tak i to skwasiyło, i to z tym sie jadło* (BubSpT 56: Jw).

zob. fraz.:
MAŁE PIWO
PIWO CIAPOWANE

PIWO CIAPOWANE *daw.* **‘piwo nalewane do kufla z beczki; piwo beczkowe’:** *Było downo jesce, downo, downo, ne to było piwo to beckowane, takie ciapowane, niy? Z becki* (KorpSp: ŁW).

PIWONIJA *rz. ż* **‘ogpol. piwonia (*Paeonia* L.); zob. też: PIWONIJO; 📷 Tabl. I’:** (matK: Łp).

PIWONIJO *rz. ż* **‘ogpol. piwonia (*Paeonia* L.); 📷 Tabl. I’:** *Kied juz zacyny kwitnóć piwonije, to fnet be kóniec skoły* (CoWś 212: Nd); (CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁW, Nd, Rp). [**piwonija** – Łp; **piwowonijo** – CzG, Fr, Fs, Kr, ŁN, Rp; **piwowunija** – CzG, ŁN, Nd, Tr; **piwowunijo** – Dr, Fr, Fs, Jw, ŁW, Rp]

PIWOWAR *rz. mnż, pok. III* **‘zakład przemysłowy produkujący piwo; dawniej: przydomowy warsztat, w którym warzono piwo; zob. też: BROWAR’:** *Piwowar* || *piwowarnio* (matK: ŁN); *A tu był taki dwór, piwowarnia, jak to óni woła-li piyrwyj, piwowar taki, co piwo... browar, tu był taki browar, w tyle, w zadku* (BubSpT 71: Kc); (Kc, ŁN, ŁW).

PIWOWARNIA *rz. ż* **‘zakład przemysłowy produkujący piwo; dawniej: przydomowy warsztat, w którym warzono piwo; zob. też: BROWAR’:** *Browar – piwo robiyli* || *piwowarnia* (matK: Rp); *A tu był taki dwór, piwowarnia, jak to óni woła-li piyrwyj, piwowar taki, co piwo... browar, tu był taki browar, w tyle, w zadku i byli panowie, juz*

starse ludzie, mieli jednom córke (BubSpT 71: Kc); (Kc, Kr, ŁN, ŁW, Rp).

PIWOWARNIO *rz. ż* **'zakład przemysłowy produkujący piwo; dawniej: przydomowy warsztat, w którym warzono piwo; zob. też: BROWAR':** (matK: Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, Nd, Tr).

PIWOWONIJO *rz. ż* **'ogpol. piwonia (*Paeonia* L.); zob. też: PIWONIJO; 📷 Tabl. I':** – *A jakie ziele sie zbiyro do świyncynio? – No ziele, no jakie bierymy. Boze dzywko, piyłunek, liść Panny Maryji, piwowonije, potym jasiyń, pokrziwe, potym dziurawiec, podbiół, no jakie kto fcioł, bo, bo to rozumieli sie* (CzG); (CzG, Fr, Fs, Kr, ŁN, Rp).

PIWOWUNIJA *rz. ż* **'ogpol. piwonia (*Paeonia* L.); zob. też: PIWONIJO; 📷 Tabl. I':** (matK: CzG, ŁN, Nd, Tr).

PIWOWUNIJO *rz. ż* **'ogpol. piwonia (*Paeonia* L.); zob. też: PIWONIJO; 📷 Tabl. I':** (matK: Dr, Fr, Fs, Jw, ŁW, Rp).

PIYC I *cz. ndk*

1. *kuch.* **'ogpol. piec ciasto, chleb':** *Kie wykiśnie, to sie piece* (matK: Fs); *To som takie korytka wykopane z wiyrzby, z wiyrzbowego drzewa, zeby były lekie i gładkie, i fajne, no wygładzone. No a tak potym przistympuje do piecynio. No to tam piecom zawse kołoce, grulowniki tyz, zawse tak trzi kołoce, ze trzi grulowniki, bo to grulowniki to som na spodku z ciasta, a z wiyrchu to jes z gruli* (BubSpT 54: Fr); *No to tak piecyme. Weznymy ziymnioków naskrobiyme, potym sie dobrze spucy i ozmiyso, takie korytko i na korytko sie wygarnie, tak potym sie zaleje wodom zimnom, i potym sie dodo drozdzy, jak przechłódnom, drozdzy sie dodo i potym kiśnie bez noc. A potym raniym sie poli do pieca i gniecie sie na korytku, tyz dome jyncmiynyj monki, jarcanyj monki, dome i potym ze sklepu tyz, jak przyniesiymy tyz pore kilo przisujyme, to jes lepsy chlyb. Noji potym, jak juz w piecu przepaluje sie, a na korycie puko, pynko, weźnie sie łopate, noji klasko sie. Nopiyrse sie takie ciyńse placki piece, noji to wołomy, ze kołoce, a potym sie piece chlyb rubsy. Jak cyrwiynie potym juz, tak przisycho, godzine siedzi w piecu, w przisycho, tak potym sie go juz biere z pieca i dobry je.* [– Ile chlebów się piecze?] *Seść, a jak sie wiyncyj poli, no to jak wiyncyj zakisone, a poli sie, to sie jesce drugie roz zapoli, jak sie toto wypiece i zaś sie drugie zaś wsadzi. Noji tak. Tak zimom to wiyncyj sie upiece, a latym to jacy seść, bo latym ciepło* (BubSpT 98: Łp); *Mama nasa to piekli wse w dóma chlyb, bo nie było kupić, tak jak dziś jes. Ale totyn chlyb, to był taki smacny, pochnioł jaz do pola. Chlyb sie piekło pod piecym, w sabaśniku. Ciasta jakie na Świynta, to potym juz jak my mieli totyn elektrycny piec, to mama piekli w nim, a tak to tyz w tym sabaśniku mama piekła babówki i przedpoloki* (plSarna: CzG); *Kie nakładli watre i piekli se słónine na patyckak, óna przichodziyła ku nim, siadała i pytała, coby i jyj tyz dali. Na drugi dziyń przyniesła se swój patycek i piekła ś nimi* (SpCzyt 150: Jw); (ogsp.).
2. **'wywoływać ostry, palący ból':** *Zogawica poli straśnie, piece* (matK: ŁN).
3. **'jest bardzo gorąco, upalnie':** *Upoł, słońce piece* (matK: Tr); *A kie przechodzieli koło jednego sklepu, Poniezus kupiół za tyn grajcorz cereśnie. A było if 32. Idom dalij, a to słónecko okrutnie piekło, ze jaz z włosók ciurkało* (KowPluc 41: Jw); (Jw, Tr).

PIYC II *cz. nieos., ndk* **'ktoś doznaje palącego, piekącego uczucia':** *Porne, kwaśne w garle piece* [o napoju z buraków] (matK: Kc); *Pokrziwka – takie krosty, bule sie wybijom, tak piece* (matK: Kc); [pszczoła] *zondło wbije, to piece długie casy* (matK: Fs); *Piece, ale mie spiekło* (matK: Kc); – *To ile tego? Na łyzke? – Na łyzecke jacy, hej. Na łyzke przed jedzyniym. Jak ftosik, jak to godali, ze mo wrzody na zołondku, ze go piekło tam w zołondku. Bo śpyrytus to wysuso. Na rany no to tyz, jak mos takie owrzodzone rany, no to przyłozys tyn, to ci tak wycyści, no wyciongnie tom rope, wycyści tom rane z tego, z tego dziadostwa* (Fr); *My juz popatrzyli, tego, a jo z mojom oskrzelom, jo ni móg pojechać do lasa. Bo, bo mie piekło jak ogiyń w oskrzelak, wiys* (Jw); *Nojgorzi było w zimie. Płókałaf w ducoli, rynki piekły od zimna. Trza było tyz uwazuwać, zeby cegosi nie utopić. Roz mi sie przitrafiyło, zef utopiyła uciyrok. Nie dostałaf za to bez dwa tyźnie ani grosia, choć i tak malućko płaciyli* (SpCzyt 82: Nd); *Kied cosik zjedli, to if straśnie piekło w zołondku, był ból taki, jakby fto wyngiel połknoł, to bes mioł wrzody na zołondku, to trza pić siymie lniane. Jak były wrzody na zołondku, to warzyli zaś abo na słodkiym mlyku, abo na wodzie* (pmBarnasz: Fr); (Fr, Fs, Jw, Kc, Nd).

zob. fraz.:

KURCE PIECONE

NIE WORTAĆ ANI PIECONYJ WSY

PIYKNE MIYSO *kuch.* **'gotowany schab':** *No to piykne miyso u nos tak zwane, no piykne miyso, to moja mama, cały cas babka, tak samo piykne miyso musiało być i to jes schab, schab wieprzowy gotuwany normalnie* (KorpSp: Tr).

PIYKNIE *przysł.*

1. **'od przym. PIYKNY w zn. 1.':** *Piyknie przi Dunajcu* (matK: Fs); *Telo piyknie śpiywo* (matK: CzG);

Jak to wej ci alegancko sićko idzie... Ale tyz piyknie robis! (plBłachut: Fr); *Chłopi w niedziele do kościoła wdziywajom ancug, zeby piyknie wyziyrać. Cynsto przed wyjściym dziadek, jak juz ubroł ancug, to smaruwoł włosy masłym, zeby kozdo baba na niego spoziyrała, bo cym sie piykniyj świycom, to chłop siumniyjsy* (pmKosz: Jw); *Na kosuli piyknie sie błyscom cyrwone korole, ftore w wojki złoncone som na karku, z tyłu snurkom cyrwonom som zwionzane na maśle* (pmKosz: Kr); (ogsp.).

2. **‘całkowicie, zupełnie’:** *Stonka kciała nom tego roku piyknie grule zjeś* (matK: Rp); *Telo go dobiyli, co go piyknie pokwasiyli* (matK: Rp); *Jacy kapecke urośnie tako biydka, to zjedzom dzieci piyknie* [mowa o agreście] (matK: Rp); *Przidom, a tu kolyba cało juz w płomiyniu. Ani wody, do potocka moze ze dwa sto metrów, coz przyniesies wiadrami. Piyknie rozburzyli het do cna, ledwo tyn syr, a juz opolony taki powynosiyli* (BubSpT 77: Kc); *Jak baca drugiymu fce owce popsuć, to biere igłe, co gróborzowi ukrod, a ón sywoł nim obrusy dlo nieboscyka, i tom igłe wbije o północy we Wielgi Piontek w próg stajnie – to kie owce na wiesne bedom redykać, to sytka piyknie okulejom, kie przez taki próg stajnie przejdom* (BazWierz 150: CzG); (CzG, Kc, Rp).
3. **‘dokładnie’:** *Piyknie sie te baryły powałuje* (matK: CzG); *Bajta była drewniano i tako piyknie wycyscono, coby zodziorók nie było. Z boku miała poprzibijane takie desecki, zeby ciasto z niyj nie spaduwało i coby óna tyz sie nie krynciyła po stole* (pmMiś: CzG); *No rynkom sie umiysi, piyknie sie rynka wymyje i to sie piyknie wymiysi ciasto, i tak sie juz potym rusy, tak sie potym wytolko na, na takie, na brutfane, to babówki, ale kołoce do sie ciasto na spodek, a na wiyrf sie do grule i omaści sie ty grule i kołoce, wiycie, takie jako drzewiyj bywawało, dzisiok juz mało tego jes* (BubSpT 11: CzG); *Trza piyknie potym te bebechy wyrezać ze środka* (plBłachut: Fr); (CzG, Fr).
4. **‘bardzo grzecznie, miło’:** *Piyknie witojcie, babuśki, jo myśloł, ze moja Irinka sama, tof sie tak trosecke uwijoł* (Czard 82: Nd).

PIYKNIE ŁADNIE ‘tak, jak należy, skrupulatnie, według właściwej kolejności’: *No to dobre, jo wzion poseł, okadziółek ty owce, piyknie ładnie, noji juz kapke przichodziyły potym do siebie, ale jedna zdechła, jednyj juz nie pomogło nic, bo jedna zdechła, a to ty przisły do sobie i juz-ek ik w połednie dojół, no to sła tako krwica, wiycie, taki gnój, nalek musioł wydojić* (BubSpT 67: Jw); *Odprawiyło sie piyknie ładnie w kościele, ksiondz przi ółtorzu, organista na churze. Po msy świyntyj ludzie gruchli z kościoła i kozdy poseł w swojom strone, dzie ta kogo zaprosiyli na gościne* (BalSKD 95: Fr); (Jw, Fr).

PIYKNIE PRZEPYTUJYM ‘formuła grzecznościowa, używana dla przeproszenia kogoś, komu uchybiło się choćby w najmniejszym stopniu’: *To to lyn to chałupe zrobiył tak: drzewa okryngłe, na spodek doł takie kamiynie rube, takie pecki to wołali, noji tak postawiół i to tak było jak piyknie przepytujym stajnia ino* (BubSpT 36: Fs).

PIYKNIUĆKO *przysł.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: bardzo pięknie’:** *Zawse trza było prać w ługu, to była woda wrzonco pomiysano z popiołym spod kafla, ino trza było wiedzieć, kielo tego popiołu dać, bo jak sie dało za duzo, to mogło oblek spolić, a na to se baba ni mogła pozwolić, tyn ług, to tak piykniućko wybiyloł groty* (pmKosz: Tr).

PIYKNO MONKA *kuch.* **‘drobno zmielona biała mąka’:** *Zeby była, zeby jarzec mozna było zemleć na piyknom monke, to musioł być jesce holynder i tyn holynder, holyndruwało sie jarzec* (KorpSp: Tr).

PIYKNOŚĆ *rz. ż* **‘coś wyjątkowo pięknego; piękność’:** *W tym podziwie przeseł do kaplicy Matki Boski Bolesny. Tu ni móg oderwać oców od ściany z malowidłami ze sesnostego wieku. Uwidzioł if piyrsy roz. Bracio pisali mu o tym cudnym odkryciu i odnowiyniu, ale ciynzko opisać słowami te piykności* (KonkLit 2024: 155: Nd). [**piynknota** – Dr]

PIYKNY *przym.*

1. **‘wywołujący przyjemne wrażenia estetyczne; ładny’:** *Zwónecki – kwiotki piykne* (matK: Kc); *Sadzuwalimy barz piykne kwioty* (matK: Fr); *Na nogawce jes piykno parzynica i przipór, coby lepiyj sie wciongało nogawke, bo ón jom rozsyrzo* (pmKosz: CzG); (ogsp.).
2. **‘wywołujący pozytywne emocje’:** *No do Świyntego Józefa piosnecka była, to piykno piosnecka była i jes jesce* (RnS 163: ŁN); (ogsp.).
3. **‘z uznaniem o człowieku wyjątkowo urodziwym’:** *Piykno dziywka* (matK: Fs); *Piykne dzieci* (matK: Jw); *Piykno baba, z piyknom babom, od tyj baby* (matK: Jw); *Óni sie poznali na tońcu piyknie, na muzyce, hej! I ze to be piykno pora ś nik tak. Óna sie spodobała jemu, a ón jyj* (BubSpT 18: CzG); (ogsp.).
4. **‘o roślinach, owocach, zwierzętach: rosnący lub wyrośnięty zgodnie z oczekiwaniami; dorodny’:** *Bujne, piykne grule* (matK: ŁW); *Piykne ciele dobrze zre* (matK: ŁN); *Deresz piykny kóń* (matK: Rp); *Piykny, hruby jaz wypukniony był jarzec* (matK: Kc); *Jak sie śnije tako cyrwona krowa,*

tako piykno, tłusto, na list abo piniondze (pmBłachut: Fr); (ogsp.).

5. **‘odznaczający się wysokimi walorami użytkowymi, będący wysokiej jakości; wartościowy’:** *Baba z piyknyj monki* [pieczona] *na brutfance* (matK: Kr); *Krasny, piykny, bioły chlebicek* (matK: Kc); *Jako monke mo, jak to stać kogo, no to kupi se piyknom po siedym złotyk kilo abo po seść siedymdziesiont, a kogo nie stać, no to moze i jarcanom upiece* (BubSpT 11: CzG); (ogsp.).
6. **‘cechujący się korzystnymi warunkami atmosferycznymi’:** *Piykny cas* || *piykno pogoda* (matK: ŁN); *Jedyn dziyń, drugi orali, potym sioli i broniyli sićko, przisеł piykny rok, loło, zarno fraskie urosło* (BubSpT 61: Jw); *...noji choćby jakby teroz przidzie trowy kosić, jak pogoda piykno, no to dobrze, bo sie jakosi jesce zrobi, jes ta jacy przijś z wiyrzchu na wiyrf, a gorzyj, jak pogoda nie barzo, no to nizeli z jednego brzyzku na drugi brzyzek zalecis, to zakla zaleje* (BubSpT 108: Jw); (ogsp.).

zob. fraz.:
PIYKNE MIYSO
PIYKNO MONKA
PIYKNY JAK KWIOTEK

PIYKNY JAK KWIOTEK ‘bardzo piękny’: *Cielicki dwa rocnioki piykne jak kwiotki* (matK: Tr).

PIYLIĆ *cz. ndk*

1. **‘ciąć drzewo piłą’:** *Drzewo sie piyli* || *rzeze sie* (matK: Kc).
2. **‘usilnie o coś prosić; naciskać’:** *Piylić, kie sie nastympuje na kogo* (matK: Nd); *Piylić* || *nastympuwać na kogo* (matK: Fr); (Fr, Nd). [**piyłuwać** – Kc]

PIYLNICEK *rz. mnż* **‘mały PIYLNIK’:** (matK: Jw).

PIYLNIK *rz. mnż* **‘ogpol. pilnik do metalu lub drewna’:** *Piylnik do zelaza* (matK: ŁW); *No to jakef był młody, to i zygarki chłopom oprawioł. I był taki zygor stary, mieli, co na te łańcuski, takie wogi były, takie gruski i to przerobiyło sie, zrobiył se takie kółka mosionzne, w rynkaf ino tak zrobiół, ni mioł nicego, taki ino piylnik i piyłke, i tryby zrobiył, i cewi* (BubSpT 87: Kr); (ogsp.).

PIYLORZ *rz. mos* **‘robotnik pracujący piłą w lesie lub na tartaku’:** *Chodziyło ik tu pore chłopók do lasa państwowego. Ón tam był piylorzym* (GrJMSp 175); *No ón zginół, poseł hań do lasa, bo pracuwoł w lesie, wiycie, był piylorzym, piyłom robiół. I jak tam zrzinali z kolegom, tak puściyli źle drzewo i spadło na niego, i zabiyło go haniok* (RnS 70: Fs); (Fs, Kc, Nd).

PIYŁ *rz. mnż, pszcz.* **‘pyłek kwiatowy; zob. też: PYŁEK’:** (matK: Rp).

PIYŁA *rz. ż*

1. *bud.* **‘narzędzie do ręcznego cięcia drzewa (w dwie osoby); 📷 Tabl. III’:** [– A jest takie coś jak *cymermańsko piyłka?*] *– No cymermańsko, my, tak nos nazywali, ze to cymermany, ale takif piyłków my juz nie uzywali, bo to barzyj tako piyłka jes do stolaruwanio, to juz tako delikatno. My takimi piyłami rezali mój-twój, pociongali. To metrowe piyły były i downo, bo potym, to juz była motorowo* (Kc); *Pobrusono i rozwiedziono piyła mo dobry rzoz* (CoWś 223: NB); *A my piyrse kie tak robiyli ryncnie piyłami, to my tak trzi kubiki zrobiyli na jednego, a jak nom dali potym motorowe piyły, to musielimy robić na jednego dziesiynć kubikók. A teroz dwók ludzi zrobi sto kubikók, nie trza nos. Tak ze technika to jes prze nos nie barz dobro, bo ni momy roboty* (RnS 103: Jw); (ogsp.).
2. **‘tartak; zob. też: TROC’:** *Piyła* || *troc* || *tartak* (matK: Nd); (ogsp.).

PIYŁA MOTOROWO *bud.* **‘piła łańcuchowa napędzana silnikiem spalinowym lub elektrycznym; 📷 Tabl. III’:** [– A jest takie coś jak *cymermańsko piyłka?*] *No cymermańsko, my, tak nos nazywali, ze to cymermany, ale takif piyłków my juz nie uzywali, bo to barzyj tako piyłka jes do stolaruwanio, to juz tako delikatno. My takimi piyłami rezali mój-twój, pociongali. To metrowe piyły były i downo, bo potym, to juz była motorowo* (Kc); *A my piyrse kie tak robiyli ryncnie piyłami, to my tak trzi kubiki zrobiyli na jednego, a jak nom dali potym motorowe piyły, to musielimy robić na jednego dziesiynć kubikók. A teroz dwók ludzi zrobi sto kubikók, nie trza nos. Tak ze technika to jes prze nos nie barz dobro, bo ni momy roboty* (RnS 103: Jw); (Jw, Kc).

PIYŁECKA *rz. ż* **‘mała, ręczna piłka do drzewa, używana do precyzyjnego robienia zacięć, wycięć’:** *Zarznie piyłeckom* (matK: Tr); *Downo robiyli kołecki, teroz zelozko zarznie piyłeckom* (matK: Tr); (Fr, Tr).

PIYŁKA *rz. ż*

1. **‘narzędzie do ręcznego cięcia drewna lub metalu; piłka; 📷 Tabl. V’:** *Jednoryncnio piyłka, dworyncnio piyłka* (matK: Fr). [**piełka** – Dr, Nd, Rp]
2. **‘ogpol. piłka – do gry; zob. też: ŁABDA’:** *Okrongło piyłka* || *bała do gry* (matK: ŁW).
3. **‘karbowana, metalowa listwa na GRZONDZIYLU pługa konnego; za karby zahacza się WIĆ łączącą pług z KOLCAMI; pełni więc tę samą funkcję, co w dawniejszych pługach z drewnianym GRZONDZIYLEM rząd otworów, w które wtykany był KUREK; zob. też: GRZEBIYŃ w zn. 2.; 📷 Tabl. III’:** (matK: Kr).

4. *tkac.* **‘jedno z dwóch ramion obracających się wokół wrzeciona w kołowrotku, z wywierconymi otworkami, w które wbijany jest kołeczek, wokół którego nitka nawija się na szpulę nałożoną na wrzeciono; 📷 Tabl. V’:** *W warculi piyłka, co trzimie nitke i owijo na kółko, przekłado dali* (matK: Dr); (Dr, Jw, Kr, Łp). [**drabinka** – ŁW, Nd; **piełka** – Łp; **płotek** – Fs; **skrzidło** – Kr, Nd; **widełki** – ŁW]
5. *str.* **‘wzór krzyżykowy wyszyty pod kieszenią PORTEK, czasem na KLAPIE; 📷 Tabl. IV’:** *Baba siedziała casym całom noc, by piyknie i równo wycyfruwać piyłke, a jak nie była zmyncono i fciała, zeby chłop był paradny i nogawic ni mioł siutyf, to jesce od piyłki sły kwiotki cyrwonom włóckom wysywane. Polywke z rzezankom, jak jyme w niedziele, to musym mieć smate położonom, zeby kwater nie doplamić, bo na nif piyłka. Pod kiesyniom jes krokiewka nazywano u nos piyłkom, jesce i na kwaterze casym jes, ale to ino u kawalerów, ftorzi nosom kiyrpce* (pmKosz: NB).
   zob. fraz.:
   CYMERMAŃSKO PIYŁKA
   SCYRBATY JAK PIYŁKA

PIYŁOT *rz. mos* **‘osobnik wydzierający się lub krzyczący; zob. też: PAPAGAJ’:** (pmBłachut: Fr).

PIYŁOWINY *rz. nmos* **‘trociny; zob. też: TROCINY’:** *Futrówka || trotówka – stawio sie słupki i do środka sie depce piyłowiny* (matK: ŁN); (Fs, ŁN).

PIYŁUN *rz. mnż* **‘ogpol. piołun; używany jako środek na poprawę apetytu, na ból żołądka lub jako środek przeczyszczający; bylica piołun (*Artemisia absinthium* L.); zob. też: PIOŁYNEK; 📷 Tabl. I’:** *– Jak bolоł zołondek, morziska, no to nie było, ze cie zołondek boli, no bo morzi... morziska som, boli, dokuco, no to, no to piyłun warzyli. I to w kazdym tym ogródku tyn piyłunek rós. Miyntka tyz była w kazdym ogródku* (Jw).

PIYŁUNEK *rz. mnż* **‘ogpol. piołun; używany jako środek na poprawę apetytu, na ból żołądka lub jako środek przeczyszczający; bylica piołun (*Artemisia absinthium* L.); zob. też: PIOŁYNEK; 📷 Tabl. I’:** *– Piyłunek gorzki* (matK: Fr); *A jakie ziele sie zbiyro do świyncynio? – No ziele, no jakie bierymy. Boze dzywko, piyłunek, liść Panny Maryji, piwowonije, potym jasiyń, pokrziwe, potym dziurawiec, podbiół, no jakie kto fcioł, bo, bo to rozumieli sie* (CzG); (CzG, Fr, Jw, ŁW).

PIYŁUWAĆ *cz. ndk*

1. **‘usilnie o coś prosić; naciskać; zob. też: PILIĆ w zn. 2.’:** *Pietraska piyłowała o wino* (matK: Kc).
2. **‘zdzierać, czyścić powierzchnię czegoś za pomocą RAŚPLI’:** *Rajśpla, co sie piyłuje* (matK: Fr).

PIYNCIOLITROWY *przym.* **‘o naczyniu: mający pojemność pięciu litrów’:** *W nasyf rodzinnyf gazdostwaf, móc powiedzieć, prawie w kazdyj miarka sie znajduwała. Były miarki piynciolitrowe, dwulitrowe i ośmiolitrowe* (Iwan 11: Nd). [**piynćlitrowy** – NB]

PIYNCIOSPRZYNCKOWIEC *rz. mnż, str.* **‘szeroki regionalny pas męski, zapinany na pięć SPRZYNCEK’:** *Pasy downo u nos były syrokie, no to przewoźnie, co mom stare zdjyncia, to sićko piynciosprzynckowce abo trzisprzynckowce, nieparziste, to były spiskie, tak godali. Jak były na trzi sprzyncki, to miały takie sprzyncki, takie bardziyj okrongłe, takie no, jak sie nazywo, no takie, takie okrongławe, a jak były te piynciosprzynckowce, to były takie te długie, podłuzne, te kukle to takie były, no* (KorpSp: Jw).

PIYNĆ *licz. główny* **‘ogpol. pięć’:** *Mom piynć dziecków* (matK: ŁW); *Dwaścia piynć mior paceśnego* (matK: ŁN); *Kie durchło! Piynć pokosów spolyło* (matK: Łp); *Gmina biurowo – piynć wsi* (matK: ŁN); *To jes piynć a pół* [numer buta] (matK: Rp); *Na jedyn konsek trza dwaścia piynć mior* (matK: ŁN); *Po wiecerzi matka powiedzieli mi, ze jutro po obiedzie bedom piyrsy roz wyganiać krowy. Jo mom iś z dziadkiym, bo po całyj zimie ciynzko be se ś niymi poradzić. Zacyno mnie to tropić, jak jo se poradzym z piyncioma krowami, jak dziadek tak pomału chodzom* (SpCzyt 56: Nd); *Bo, wiycie, u nos przedtym na jednyj oborze to było śtyrof i piyncif gazdów. Dzisiok juz niy, dziś mo kazdy swojom, tak ze, powiydzmy, te syćkie budynki to były pomiysane jak krupy z kapustom* (BubSpT 110: ŁW); (ogsp.).

PIYNĆDZIESIONTLITROWY *przym.* **‘mający pojemność pięćdziesięciu litrów’:** *No, kupuwało sie, kupuwało sie piwo. Były takie wselijakie becoski, downo było i dwaściapiynćlitrowy i były i piynćdziesiontlitrowe becki* (Kc).

PIYNĆKOLON *rz. mż* **‘niski, rozłożysty, gęsto rosnący chwast o sztywnych łodygach i zgrubiałych kolankach, mający drobne białe kwiaty; występujący zwykle w uprawach ziemniaków, kapusty, buraków’:** *Godali piynćkolon, a my godomy lipka w Trybsiu* (KorpSp: NB). [**lipka** – Tr]

PIYNĆLITROWY *przym.* **‘ogpol. pięciolitrowy; zob. też: PIYNCIOLITROWY’:** *Tacy, co mieli trzi krowy, to w kanteckaf piynćlitrowyf, dwalitrowyf* (KorpSp: NB).

PIYNĆMETROWY *przym.* **‘ogpol. pięciometrowy’:** *W jednom piynćmetrowom izbe było* (KorpSp: CzG).

PIYNĆSET *licz. główny* **'ogpol. pięćset':** *Ni mos ozgardyje, ani nic, bo siedniecie, podojicie, kóniec. I mos telo mlyka, co ştyrysta podojis cy piynćset* (RnS 43: CzG). [**piynćsto** – CzG]

PIYNĆSTO *licz. główny* **'ogpol. pięćset; zob. też: PIYNĆSET':** *Nale trza było dać sto korun, wiycie, tymu do kołycyje, ze jak mie niedźwiydź bechnie, no to juz sto korun mi przepadnie, a jak mie niedźwiydź nie bechnie, to bede mioł piynćsto korun* (BubSpT 9: CzG).

PIYNDZIESIONT *licz. główny* **'ogpol. pięćdziesiąt':** *Deko, funt = piyndziesiont deka* (matK: Kc); *Dwasto piyndziesiont* (matK: ŁW); *Dziewiyńćsto piyndziesiont* (matK: Fr); [– Czego uczyliście się?] *– Madziarscyzny, hej, pisać, nale bodej ta Bóg broniół. No dy klos my mieli, bo seść, siedym to tyz było, hej, jedyn naucyciel był, a dzieci moze było jakie... kieloz mogło tyk dzieci być? Piyndziesiont, no było, no dy kierdel* (BubSpT 17: CzG); *Przed tym to my mieli takie paski wonskie, tak, ze nie dało sie masinom kopiarkom kopać, no bo przez to sie nie dało, ze jak jechoł, no to ziymie wyrzucało na somsiada pole, a teroz sie, jak jes syroki kawołek, no to juz sie po swojim tak zajedzie sie do takiego syrokiego kawołka, co ón mo dzieś co nojmniyj trzidzieści, piyndziesiont meterów, no to znowu, cy ziymnioki kopać, cy kosiarkom kosić, masinom, cy coś to znowu jes inno gospodarka* (BubSpT 105: ŁN); (CzG, Fr, Kc, ŁN, ŁW).

PIYNDZIESIONTKA *rz. ż* **'średniej wielkości kieliszek o pojemności 50 g wódki':** [– Co to jest *stamplik* czy *ştamplik?*] *– Nedy to jes no ... To jes mikrus, tu w Polsce wołajom. Taki kielusek mały, to nie jes piyndziesiontka, ani to nie wiym, ino no takie małe no. To mi sie mi widzi, ze mikrus* (RnS 43: CzG).

PIYNIĆ SIE *cz. ndk* **'ogpol. pienić się':** *Piana – piyni sie woda* (matK: Kc); *Jaz sie piyniyło, tak ciurcało na ziym* [o krwi wypływającej] (matK: Rp); (Kc, Rp).

PIYNKNOTA *rz. ż* **'coś wyjątkowo pięknego; piękność: zob. też: PIYKNOŚĆ':** *To zaś nie piynknota* [znów nie taki piękny materiał] (matK: Dr).

PIYNŚĆ *rz. ż* **'ogpol. pięść':** *Durknół go nopiyrwi piyńściom* (matK: Łp); *Forbutki koło piyńści* (matK: Tr); *Dźwigły te słowa hajcego, scyrwiynioł na giymbie, stanół z ławy, huknół w stół piyńściom. –A cymu nos tak ocyrnios? – wydusiył ze złościom. – Łóni dostołeś z wolnice nojlepse drzewo. –A jo nojgorse, jak sie s wami nie idzie, nie postawi, to sie dostanie samo ladace –stopurzył sie wściekły Franek, co to mu furt wsićko nie pasuwało* (SpCzyt 111: Nd); (Łp, Nd, Tr).
zob. fraz.:
ZA PIYŃŚCIOM

PIYNTA *rz. ż*

1. **'ogpol. pięta':** *Rozerwałaf se piynte na gwoździu* (CoWś 232: Nd); *We Wyrobisku na jurgowskim chotarze, to była wiesna, orali dwa bracio. I przyseł ku nim taki oberwus, taki osmyndzony, opolony taki. A mioł piynty tam, gdzie były palce. Ni mioł kapelusa. Nie rozprawioł, coś palcami ukazywoł. I potym poseł za Zmyszne. Nie wiedzieli, cy człowiek, cy to była łuna* (ŚlizPPN 61: Jw); *Pamiyntom, po froncie mi tata usyli takie kiyrpcoski ze skóry. Kozeli mi obuć: jak pójdzies paś, to se obuj. Mi poobrobiało palce, mi poobrobiało piynty, przyniesłaf if pod pazuchom, jakef if ruciyła, wiyncyl if zodyn nie naloz. Wolym boso chodzić!* (RnS 173: ŁW); (Jw, ŁW, Nd).
2. *str.* **'część skarpety, pończochy, buta, okrywająca piętę stopy':** *Łapcie* || *kapcie we wojsku bez piynty* (matK: Fr); *No w lecie to w półbótaf, sandały juz były takie mo... sandały, opanki wołali, opanki takie, takie bez piyntów, bez palcy, takie wzuwało sie* (KorpSp: Kc); (Fr, Kc).

PIYNTERKO *rz. n, bud.* **'PIYNTRO nad mniejszym pomieszczeniem gospodarczym':** *Piynterko nad bojskiym* (matK: ŁN); *Kied matka krzikli: – a dzie jom sowiecie? Do somsieka wrazicie? Cy na piynterko po drabinie wywlececie? A moze nojprości do kómorki? Tam tako duzo skrzinia po dziadkowi, moze by sie zmieściyła! Wom figle w głowie, głupoty godocie. Krowe sowiom, no widzioł świat! A jak ji kufe zawrecie?!* (PrP 2017: 241: Nd); Irinka: *Cosi długo jeś siedzioł w tym kościele.* Michoł: *Zagodalimy sie z chłopcami.* (Podjada z garnka) Dziadek: *Zeby mi to było ostatni roz, wiecór mos pomóc na oborze, nazrucos siana z piynterka, bo jak nie bes słuchoł, to bicysko na tobie połómiym. Teroz siadnij ku stole i zjydz jak człowiek* (Czard 73: Nd); (SobAPGS I, m. 6); (Fs, Kc, Łp, ŁN, ŁW, NB, Nd, Tr).

PIYNTKA *rz. ż*

1. *kuch.* **'pierwsza kromka odkrojona z bochenka chleba; zob. też: OKRAJEK w zn. 1.; 📷 Tabl. II':** *Piyntka* || *okrajek* (matK: Jw); *– Chlyb to jesce jo stosujym, jak sie zarznym nozym kiedy tu, to ino chleba przyłozym. – Jak urznym palcym do cyrkuły, jaz mi skóra zesła, to my załozyli, całom piyntke z chleba urzneli, włozyła. Zawieźli w Zokopane, to tak patrzyli doktory, ze co to znacy? No a krew sie nie loła, nie było nic* (CzG); *– A jakieś przesondy zwionzane z krztym dziecka? – No to, jak dziecko do krztu nieśli, no to zawse tamok do smatki zawiynyli choć piyntke chleba cy nawet skórke z chleba, noji ku tymu piniondza. I zawse mu to*

wkładali tam do nogów albo pod główke, no dzie było miejsce, tam dziesik wsturzyli do pierzinki. Zeby nie było całe zycie głodne, zeby mu nie brakuwało chleba i zeby mu piniyndzy nie brakuwało, bo to w zyciu jes jednak nie nowoźniyjse, ale jednak wozne rzecy (Fr); (CzG, Fr, Jw, Łp, ŁW, Nd).
⊛ – *A jesce, y, y, o powodzi. Jak była powódź, niy? W Wielkanoc zawse sie świynci chlyb i zostawio sie piyntke chlyba świynconego. I ludzie tu praktykujom to do dziś, po prostu zostawiajom. Jak som ulewy abo jak y, y, y ziemia wode nie przijmuje, wiync som osuwiska, pynko ziym, powódź, to po prostu wpychajom w te sceliny po kawołku świynconego chleba i wtedy nie urwie tego, nie urywo. Jak była tu powódź, jo sama posłam, uwionzałam se chleba tom piyntke, wrzuciyłam do wody pod garaż, bo nom kciało garaż za, zabrać. Jak wrzuciyłam tyn chlyb do wody na snurku i po prostu ón se tam pływoł, niy? Pod kamiyń, na brzyg tyn, ón se pływoł, nie wiym, jak długo, bo to przeciez była corno woda, jak, niy? I ewidentnie patrzyłam na, na tom wode. Odbiyła od garażu i posła w drugom strone, w dróge. I to jesce jes prowda, toto nie som bzdety* (Łp).

2. **‘najszersza część kosy, zakończona uchwytem mocowanym do kosiska za pomocą PIESTRZYNIA i KLINA; 📷 Tabl. III’:** *Piyntka to jes tył kosy, nojsyrsy kosy, bo kosa z przodu jes wonsko i do tyłu óna coroz to jes syrso i nazywała sie to piyntka. A tyn to był ta jakby na kosie, my to nie nazywali chyba nijak, to był pierściyń taki rozumiys, wzmacniajoncy, no bo to był zawiniynty fabrycnie i …* (MMilMCK: Nd); (Fr, Nd, Rp). [**bródka** – Rp]

PIYNTNOŚCIE *licz. główny* **‘ogpol. piętnaście’:** *Kwadrat = piyntoście minut, jedna ćwiyrć* (matK: Fr).

PIYNTOSKA *rz. ż, past.* **‘imię nadawane często krowie, która urodziła się w piątek’:** *Marynka, porenościerocne dziywce, cyste jak leluja, pasła krowy we Frydmanie w lesie na Maryjosowej Dolinie. Pasła śtyry krowy i jednom jałówke cały dziyń. Krowy miały zwónki blasane abo i śpizowe pod syjom, zeby sie nie straciyły. Te krowy nazywały sie: Tyrolka, Barnula, Środula i Piyntoska, a jałówke nazywali Winoska* (BalNS 158: Fr); (FitS 11); (Fr).

PIYNTRO *rz. n*

1. *bud.* **‘strych w budynku mieszkalnym’:** *Wyndziyło sie na piyntrze, dym seł do piyntra* (matK: Nd); *Wyndziyło sie na piyntrze, teroz we wyndzarniaf* (matK: Nd); *W tyf staryf dómaf, hm, tyn, tyn stryf, my to wołali piyntro, na piyntrze, tam óno słuzyło tyz jako tako móc powiedzieć juz swego rodzaju spizarnia, a bo tak nie było muchów, nie było nic, bo tam sie kurzyło, tam sie wyndziyło świnie, słónine, soł… sołdre, zeberka, to, no to, to jedno z drugim, y, y, y, słuzyło tak jakby tym ludziom, bo polyło sie wse, a jak sie wyndziyło, to sie trosecke dołozeło jesce cetyny, coby tak pochniało, tyj, jałowca, jałowca, zeby to zapochniało tak, no. Bo ta jak sie normalnie, no to sie polyło tym smrekiym, bo nojwiyncyj tu smreka, no to tak sie polyło. A jak juz sie wyndziyło, to sie zadbało, zeby nie było barz zgnite drzewo, bo był taki niefajny dym, nie pochnioł* (Kc); *I takie rzecy trzimali w spajstronaf, cyli w tyj duzy, drewniany skrzini, na piyntrze, cyli na strychu. Noji tam takie rzecy trzimali, bo przi boncie, przi kóminie, wse sie wyndziyło, no jak sie cosi zabijało, no to sie wyndziyło. Ale spajstrona była tako scelnie zrobiono, ze tam racyj pilnuwali, zeby mysy sie nie dostały na piyntrze abo jakie inkse chrobki, noji to chodziyło właśnie o to, ze cynsto na tym piyntrze tyn kunyroł był w tyj spajstronie* (Nd); *No i tyn kóminek był i tyn sie roznosiół dym po całym tym, na górze, na piyntrze i co wyndziyło sie. To brali jałowiec i podkładali, tak sie wyndziyło* (pmJerd: Fr); *Tak sie wyndziyło. Nie było wyndzarni. To na piyntrze wiysali. W dómaf nie było kochów tak, jak jes teroz. Takie kóminki były, tam sie kopciyło. Z tego kóminka sie kurzyło. No to uskło i cały rok było miyso, słónina, sadło. Po wojnie zacyni robić piece z kafli, bo przedtym były ze skoli, z gliny, co sie biylyło jacy. To juz robiyli i kochy. Wypuscali na daf, to juz nie było tam wyndzynio. Zacyni wyndzarnie stawiać* (GrJMSp 307); *Oj, było wielkie sprzontanie całego dómu, od piwnicy jaze po daf, no bo przecie na piyntrze przi takiym świyncie ni mogło być kieresu. Mama Hanusi nawet w izbaf ściany pobiylyła, a chłopcyska musieli całom obore piyknie pozamiatać, bojsecko i jate wysprzontać i śmieciska powywozić* (SpCzyt 100: Kr); (Fr, Kc, Kr, Nd). [**pójda** – Jw]
2. *bud., now.* **‘kondygnacja budynku murowanego nad parterem; piętro’:** *A dómy teroz sie buduje z cegły, maksów, pustoków na dwa piyntra* (SpCzyt 80: ŁW); *Mioł na piyntrze po somsiekaf naukładanyf od wiesny kluber na dongi. Jak my ryftuwali drzewo na opał, to zawse było sortuwanie, co sie nadawało, ze było bez synków. To my wycinali rózne długości, przescypuwali na takie klubry i układało sie troche na piyntro, po somsiekaf sie rozkładało, noji na oborze, coby na dongi nie loło, a mogły sknóć* (Iwan 46: Nd); (SobAPGS I, m. 5);

(Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr). [**na izbie** – CzG, Jw, Rp]

3. *bud.* **‘sufit nad BOJSKIEM (rzadziej nad mieszkalną częścią domu), zrobiony z desek położonych na grubych belkach; też: pomieszczenie nad nim, służące do składowania siana’:** *U nos nad bojskiym było piyntro (tyz drewniano powała na lygorak), a na nij sie trzimało otawe (potrow) i kónicyne, bo lepiyj sie nieroz niedosusono przechowywała* (CzG); *Na piyntro wykładalimy niedosusone siano abo otawe* (CoWś 186: CzG); (SobAPGS I, m. 6); (CzG, Jw, Rp).
4. *pszcz.* **‘dodatkowa, górna część ula z ramkami z plastrami pszczelimi, w których zbierany jest miód, wstawiona nad plastrami zajętymi pod wychów czerwiu; zob. też: NADSTAWKA; 📷 Tabl. III’:** *I se myślym, fto wiy, co bedzie jutro rano, niy? Piyrse, bo jo jak juz do tego ula zaglondoł, to piyrsef sie zegnoł, bo juz tak mie gryzły, ze juz miołef te pscoły wzionś i normalnie gdzieś tam na wode i zeby je w ogóle zlikwiduwać. Ale to juz jo powiedziołef, co, co zgryzym jynzyk, co musym z niymi zrobić porzondek, no, niy? I w nastympny dziyń, piyrsef sie przezegnoł, zdyjmujym dasek, piyntro, cyli miodnie, no nie robiom nic. Co, co to sie porobiyło, cy som jesce pijane w drugi dziyń. Noji zaglondom, wyjmujem jednom ramke, drugom ramke, no to, to przez dwa miesionce tego tak nie było, bo zef sie boł podyjś do tego ula, co dopiyro patrzeć, niy? Noji, po piyrsym dniu, jak juz zef nowom matke wsadziyłef, to były normalnie jak baranki, te pscoły* (Kc); *No, a jak jes tako siyła pscół na przikłod, ze jes maj, cyrwiec, jes koło dwudziestu tysiyncy pscół, no to juz trza nawet ze trzi piyntra.* [– I to są te nastawki?] – *Nadstawki.* [– Czyli te piętra, miodnia.] – *Miodnia, tak, tak.* [– To jest nadstawka?] – *Nadstawka, bo jesce jes i półnadstawka, cyli na przikłod to jes połowe piyntra. To jo jym dajym to na przikłod na, na wiosne, jak jes jesce zimno, zeby po prostu... bo jak sie do całom nadstawke, to mozna, óno to ciepło ucieko do góry, niy? Zeby nie oziymbić gniozda, to dajym tylko półnadstawke. Na przikłod jak jes miód wiy... wiyrzbowy albo mniskowy, jak jesce zimno jes. A jak jes tako, ze jes po zimie mom takie mocne, ze jes som na dzisiynciu ramkaf, to juz nawet całom nadstawke dajym, bo óny se poradzom z tym, z tym ciepłym i z tym wsyskim, niy? Bo óny musom mieć tam, jako w gnioździe tam, gdzie larwy trzidzieści seść stopni non stop, zeby ta larwa dobrze sie rozwijała, niy?* (Kc).

zob. fraz.:
NA PIYNTRZE

PIYŃ *rz. mnż*

1. **‘część drzewa, która po ścięciu zostaje w ziemi wraz z korzeniami; zob. też: PNIOK I w zn. 1.; 📷 Tabl. I’:** (matK: Fs, Kc).
2. *pszcz.* **‘ul pszczeli wraz z pszczołami; dawniej: ul w pniu drzewa; zob. też: PNIOK I w zn. 4.; 📷 Tabl. III’:** (matK: Fs, Tr).

PIYRDZIOSEK *rz. mż* **‘drobny, dziki, jadalny groch’:** *Lińcia* || *piyrdziosek* (matK: Kr). [**lińcia** – Kr]

PIYRSA*

zob. fraz.:
Z PIYRSA

PIYRSE *mod.* **‘tym słowem mówiący wskazuje na porządek, kolejność wystąpienia zdarzeń, czynności lub szeregowe usytuowanie obiektów w przestrzeni, określając coś jako pierwsze w kolejności, jako występujące przed czymś innym; najpierw, w pierwszej kolejności’:** *Kie sie tak cłek przipatrzi na portki, to zawse widać na nik dziewiynciornika, takiego chwasta, co rośnie w lesie do słónka, niby w naturze ni ma w nim nic piyknego, ale na portkak, to wselijakik kolorók przibiyro i zawse trudno go wysyć, bo piyrse trza se rozmiyrzać listki, kółecko w środku i jesce wkoło niego zombki* (pmKosz: CzG); *Jak my jechali do lasa po drzewo, to piyrse trza było iś do nadleśnictwa po asygnate* (pmMiś: CzG); – *No, jesce piyrse przed opowiedziami było śretniyncie ojca, matki... – Jasiu, jak były piyrse opowiedzi, robiyło sie namówiny. – Ale oficjalne namówiny były późniyj, a wcześniyj było dogaduwanie gazdowskie: – Co ty dos twojymu synowi, zeby jo ci móg dać dziywce?* [śmieją się]. *No to godoł tak: – No dy jo mom dziesiynć hektarów, no to piynć jef doł dziywce, piynć dom synowi. Noji, bedzie i kóń, i krowa i, i, i telo mozem dać, bo telo momy. A ón, drugi zaś godoł: – Jo mom tyz dziesiynć hektarów, ale moje chłopcy pojechali inkse, do inksyf fachów, nie bedom tu na dziedzinie, to na razie jyj dom piynć hektarów, a jak potym, to jyj dom reśte, niy?* (Kc); *Piyrse trzeba było iś po tego, jak sie to nazywo, no po oglondoca, tak no to trzeba iś, hej to ón musi nojpiyrwyj tego umrzika zbadać, a potym trzeba iś do ksiyndza zamówić pogrzyb* (BubSpT 141: Rp); (ogsp.).

PIYRSE PRZIJMUWANIE ‘pierwsza Komunia święta; zob. też: PIYRSO KOMUNIJO’: *Jak był do piyrsego przijmuwanio* (matK: Kr); *Do piyrsego przijmuwanio, do komunije* (matK: Dr); (Dr, Fs, Kr).

PIYRSE PRZIJYNCIE ‘pierwsza Komunia święta; zob. też: PIYRSO KOMUNIJO’: (matK: Tr).

PIYRSO CYTANKA ‘ogpol. elementarz; zob. też: ELEMYNTORZ’: *Alamyntorz* || *alemyntorz* || *piyrso cytanka* (matK: Kc).

PIYRSO DRUSCKA ‘jedna z dwóch najważniejszych DRUSCEK (po jednej ze strony pana młodego i pani młodej, czasem obydwie *druscki* zaprasza pani młoda), pełniąca podczas wesela podobne funkcje jak PIYRSY DRUZBA’: (matK: Nd); (pmBarnasz: Fr); (Fr, Nd). [**przednio druscka** – Łp]

PIYRSO IZBA *bud.* **‘główne pomieszczenie w domu, w którym koncentrowało się życie rodziny – w nim gotowano pożywienia, robiono pranie, prasowano bieliznę, w zimie naprawiano drobny sprzęt gospodarczy itp.; współcześnie nazwa zastąpiona wyrazem *kuchnia*; zob. też: CORNO IZBA; 📷 Tabl. II’:** (matK: Dr).

PIYRSO KLASA ‘coś lub ktoś oceniany najwyżej; najlepsze, najlepsze’: *Lyn piyrso klasa, zeby sie nie zmiyntolył* (matK: Jw); *Nasa babcia jes nojlepsy nukac. No babka jes nukac piyrso klasa – no biercie, jydzcie!* (Kc); (Jw, Kc, Kr).

PIYRSO KOMUNIJO ‘pierwsza Komunia święta; zob. też: PIYRSO KOMUNIJO’: *Jak dozyjes, bes miała do piyrsy komuniji* [o różańcu] (matK: Dr). [**piyrse przijmuwanie** – Dr, Fs, Kr; **piyrse przijyncie** – Tr]

PIYRSO WOJNA ŚWIATOWO ‘ogpol. pierwsza wojna światowa’: *Przed piyrsom wojnom światowom straśnie duzo było tyk przespanków* (pmBlin 70: Jw).

PIYRSY *licz. porządkowy*

1. **‘rozpoczynający ustaloną, przyjętą kolejność, występujący przed drugim, początkowy’:** *Piyrso zgrzebuwacka, drugo pocesuwacka* (matK: Fs); *Ocap – piyrso belka ponad drzwi* (matK: Łp); *Krowicka po piyrsym cielynciu* (matK: Dr); (ogsp.).
2. **‘pojawiający się, występujący przed wszystkimi innymi’:** *Zornicka* || *jutrzynka, co piyrso wychodzi* (matK: Nd); *Jutrzynka tota, co tak jasno świyci nojaśniyjso, piyrso wychodzi* (matK: Fr); *My mieli piyrsy ciongnik tu w Kacwinie, no to na okrongło sie kosiyło* (KorpSp: Kc); (Fr, Kc, Nd).
3. **‘najlepszy ze wszystkich, przewyższający innych’:** *Była piyrso fryjownica, teroz sie udała na pokute* (matK: Dr).

zob. fraz.:
PIYRSE PRZIJMUWANIE
PIYRSE PRZIJYNCIE
PIYRSO CYTANKA
PIYRSO DRUSCKA
PIYRSO IZBA
PIYRSO KLASA
PIYRSO KOMUNIJO
PIYRSO WOJNA ŚWIATOWO
PIYRSY APRYL
PIYRSY DRUZBA
PIYRSY PIONTEK
PIYRSY SEKRETORZ
PO PIYRSE
PO PIYRSY ROZ
SCEĆ Z PIYRSEGO
Z PIYRSEGO
ZEBY SIE CUDOCY CUDUWALI, A TY PIYRSY

PIYRSY APRYL ‘dzień 1 kwietnia; prima aprilis; dzień wzajemnego strojenia sobie żartów’: (matK: ŁW).

PIYRSY DRUZBA ‘jeden z dwóch najważniejszych drużbów weselnych (po jednym ze strony pana młodego i pani młodej, czasem obydwóch *drużbów* zaprasza pan młody), uroczyście spraszający wraz z MŁODYMI gości na wesele, zaś w trakcie wesela pełniący z PIYRSYMI DRUSCKAMI najbardziej honorowe funkcje (m.in. prowadzenie pani młodej do ołtarza, dbanie, by nie brakowało niczego na stole, a przede wszystkim uczestniczenie w obrzędzie CEPOWIN; podczas mszy świętej *piyrsi druzbowie* wraz z PIYRSYMI DRUSCAMI stoją bezpośrednio za młodą parą)’: *Bo piyrse była zacepiono, w stroju ubrano, w kartonke i pon młody, i kazdy przichodziył i z niom tańcuwoł, ale te piyrse, piyrse te strachy były, bo przichodziyły takie poprzebiyrane. – Przebiyrali sie dziywcynta za jakomś tam paniom, ze to... – Strzige, jo twoja! Jo twoja! Jo twoja*! [śmieją się] *– Abo jedna przisła zaś z dzieckiym: To twoje dziecko! – To twoje dziecko! To twoje!* [śmieją się]. *I tyś, i ón musioł odganiać jom, odpychać. – Piyrsi druzbowie mieli za zadanie, zeby te strzigi, tak my je wołali, nie puścić do młodego pana, bo óny kciały ku niymu przilecieć... Obłapić, pocałować: – Mój tyś, mój. – No. I to, i jesce do dziś dnia choćkiedy na nasyf weselaf to sie praktykuje te strzigi, lym ze teroz juz tak trosecke... – Juz sie nie cepi. – Jak sie przebiyrajom, no, a wtedy to było fajno, bardzo fajno. Noji tońcyło sie kulawego, kulawego sie tońcyło, przi, właśnie, przi cepinaf. Kazdy podchodziył ku młodyj pani i tańcuwoł z niom kulawego, i doł ta wtedy datek jakiś* (Kc); *Opowiedzi* już zapisane, a więc trzeba, nie zwlekając, obejść *dziedzine* i *napytać* tych wszystkich, którzy na weselu pełnić będą funkcje starostów i starościn, drużbów i *drużek*. Młoda pani prosi ze swej strony starostę, starościnę, dwóch drużbów i cztery

drużki. Podobnie postępuje i pan młody. Dziewczęta proszone na *drużki* też mają pełne ręce roboty, gdyż do nich należy przygotowanie akcesoriów i ozdób weselnych. W tym celu gromadzą się w domu młodej pani i wspólnie robą weselne *piórecka* dla starostów, drużbów i pana młodego oraz wyszywają chusteczki przeróżnymi barwnymi nićmi. Chłopcy muszą dla pierwszego drużby przygotować oznakę jego godności, a więc specjalny bicz weselny, zwany *korbacem*. *Korbac* taki powinien mieć uchwyt z sarniej nóżki. Przez kopytko przewleka się pętlę z miedzianego drutu, na której z kolei zadzierzgnięty jest sam bicz, upleciony z rzemieni (PlucWS 27: ŁN); Wśród weselników stojących przed zamkniętymi drzwiami wywołuje to ogólną wesołość. Wszyscy śmieją się do rozpuku, a niektórzy buczą basem, naśladując w ten sposób porykiwanie wołów. Starosta nie może uciszyć rozbawionych gości. Dopiero korbacz pierwszego drużby przywraca jaki taki spokój (PlucWS 42: ŁN); Wszyscy wychodzą i gdy muzykanci grają przed domem marsza, formuje się orszak weselny. Na czele starostowie, potem młoda pani z drużbami i pan młody w otoczeniu *drużek*, a dalej wszyscy goście weselni [na zdjęciu ilustrującym orszak wyraźnie widać, że pani młodej towarzyszy dwóch *piyrsych druzbów* z korbaczami w rękach, a panu młodemu dwie *piyrse druscki*] (PlucWS 51–52: ŁN); Już po niedługiej chwili rozlega się brzęczenie dostrajanych skrzypiec i basów. Pierwszy drużba rozpoczyna śpiew podchwycony natychmiast przez resztę drużyny: *Jo do lasu nie pudym, drzewa rombać nie bedym, ‖ drzewo by mnie zabiyło, cozby dziywce robiyło* (PlucWS 77: ŁN); (pmBarnasz: Fr); (matK: Łp, ŁW, Nd, Rp); (Fr; Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp). [**honorny druzba** – Jw; **nojstarsy druzba** – ŁN; **przedni druzba** – Łp]

PIYRSY PIONTEK **‘pierwszy piątek miesiąca, poświęcony czci Serca Pana Jezusa; tradycyjny dzień comiesięcznej spowiedzi’:** [– Ludzie są religijni tu. Wczoraj byłem w kościele, to cały kościół ludzi] *Wcoraj? No bo piyrsy piontek, to tak tu jes tradycyjnie, duzo ludzi wtedy chodzi* (Kc); (Kc, Rp). [**nowy piontek** – Rp]

⊛ W tym dniu nie można nikomu nic pożyczać, bo ta osoba, *co pozyco od ciebie w piyrsy piontek miesionca, to jes barz niedobry człowiek* (pmBarnasz: Fr).

⊛ W każdy pierwszy piątek miesiąca czarownicy szli *na drógi kryzowe, co dawało im wielka moc: śli na drógi krzizowe, toci carownicy, o dwunostyj w nocy, w piyrsy piontek kozdego miesionca. Trza było iś, a nie wolno sie było oglondać, bo durki były, śli na te drógi krzizowe, tam sie trza było nawrócić, ne i zaś z powrotym jakiś kawołek iś. Ze to był jakisik okrutny straf, to jakomsik moc dawało* (pmBarnasz: Fr).

⊛ *Noji tyz sie nie pozyco nikomu nic wiecór, po zachodzie słońca, a scególnie w piyrsy piontek miesionca, bo ta osoba, co pozyco od ciebie w piyrsy piontek miesionca, to jes barz niedobry człowiek, wredny, wredny, taki i mściwy, chamski, kretyński i jesce nie wiadomo, co. Jak sie pozycy, to duze niescynścia som* (Fr).

PIYRSY SEKRETORZ **‘w okresie PRL-u: osoba pełniąca funkcję przewodniczącego organizacji partyjnej (PZPR) odpowiedniego szczebla’:** *Tam pokazuwały sie traktory, no było o ciongniki trudno, było, bo to były przidziały, przidzieloł tam, zasiod piyrsy sekretorz w gminie, partyje, noji i, i rada tam jakoś, co była koło niego. Noji no przidziylali, no kto tam mioł jakiś dostymp do tego, jakieś chody, no to, no to, no to dostoł tyn ciongnik, niy?* (KorpSp: Nd).

PIYRW *przysł.* **‘w nieokreślonej dokładnie przeszłości, w stosunkowo odległym od chwili mówienia czasie; dawniej; zob. też: PIYRWYJ w zn. 1.’:** *My piyrw jako Śpis, to my mieli swojom gmine tu w Cornyj Górze, a Bukowina, ale w pinćdziesiontym drugim, zaroz po wojnie, to my sićka społym tu, to Brzegi, Bukowina, Białka, na potym zaś tyn Groń i Leśnica, no to óni zaś gdziesi do Nowego Targu* (KorpSp: Jw).

PIYRWI *przysł.*

1. **‘w nieokreślonej dokładnie przeszłości, w stosunkowo odległym od chwili mówienia czasie; dawniej; zob. też: PIYRWYJ w zn. 1.’:** *Sołtys, piyrwi bułgorz* (matK: Fs); *Teroz fajki nie fajcom, piyrwi to duzo fajcyli* (matK: Łp); *Piyrwi – downo* (matK: ŁW); *Pryndzyj ‖ piyrwi* (matK: ŁW); *Akusiurerka ‖ piyrwi my wołali pani baba* (matK: Kc); *Tu piyrwi było ciynzy z chlebym* (matK: Rp); (SSWG 19); (Fs, Kc, Łp, ŁW, Rp).
2. **‘w czasie poprzedzającym zdarzenie, stan rzeczy, o którym mowa, lub moment, w którym toczy się rozmowa; przedtem, wcześniej; zob. też: PIYRWYJ w zn. 2.’:** *Tam zakopiom piniondze, gdzie piyrwi słónko zaświyci na Świyntego Jona* (matK: Łp).

PIYRWIYJ *przysł.* **‘w nieokreślonej dokładnie przeszłości, w stosunkowo odległym od chwili mówienia czasie; dawniej; zob. też: PIYRWYJ w zn. 1.’:** *Przodziyj ‖ piyrwiyj* (matK: Kr).

PIYRWOSTKA *rz. ż, past.* **‘krowa lub owca, która nie miała młodych’:** *Jorka* ‖ *piyrwostka* (matK: ŁN).

PIYRWOTKU*

zob. fraz.:
NA PIYRWOTKU
OD PIYRWOTKU
Z PIYRWOTKU

PIYRWSY *licz. porządkowy*

zob. fraz.:
Z PIYRWSEGO

PIYRWYJ *przysł.*

1. **‘w nieokreślonej dokładnie przeszłości, w stosunkowo odległym od chwili mówienia czasie; dawniej’:** *Piyrwyj klagali rynckom, tero klagajom proskami* (matK: Łp); *Piyrwyj wołali jebanica na maślonke* (matK: Fs); *Piyrwyj my robiyli, kosule syli, prześciyradła do łózków było, ale teroz ni ma, teroz juz jacy miechy, a óny, ty pokrowcy cy jak to mom mówić pokrowce na takie, chodniki* (BubSpT 99: Łp); *Momy izbe porodowom, momy dzieci zdrowe, matki zdrowe, bo mo opieke lykarskom, mo opieke ze strony akusierki, położnyj, jednak tak inacyj dbo o ludzi, to jes prowda, dbo, jes inne zycie, inkse, bo piyrwyj, downiyj umiyrały, nie było babice, u nos wołali pani baba, a teroz sie nazywo akusierka, niy, no to trza było jeździć do Kacwina. No zakiela z Kacwina przijechała pani baba, to dziecko, dziecko juz sie, mogło sie zatropić i matka sie mogła zatropić przi porodzie* (BubSpT 124: Nd); *I tak wtedy na spowiedzi sie dowiedziała, ze przi kim sie spowiado, to jes jyj syn, tyn ksiondz tam w Cyrwonym Klostorze. A on sie pyto: na co to mos? No, byłabyf ciebie zabiyła i sama siebie, jakby mie był nie ozgrzysył. Bo piyrwyj to ozgrzysenie było nie takie łatwo, trza było u świyntego ojca* (BubSpT 72: Kc); *Piyrwyj to my nosiyli kosiule, ale teroz juz chłopi ty kosule nie tak nosom, bo tu juz takie ino z bawełnowego teroz nosom, ale kie ta kobiyta usyła chłopu kosule, to se móg ponosić takom kosule, choćby go ta był i sarpnół, to sie nic nie stało, z takiego płótna, to nie tak jak bawełna* (BubSpT 15: CzG); *Zbawi cie to, kie wyjdyme piynć minut piyrwyj?* (CoWś 279: NB); (CzG, Fs, Jw, Kc, Kr, Łp, NB, Nd, Rp). [**downiyj** – Fr, ŁN, ŁW, Tr; **drewiyj** – CzG; **drewyj** – CzG; **drzewi** – Fr, Jw; **drzewiyj** – CzG, Jw, Nd; **piyrw** – Jw; **piyrwi** – Fs, Kc, Łp, ŁW, Rp; **piyrwiyj** – Kr; **pryndzy** – ogsp.; **pryndzyj** – ogsp.; **przedtym** – ogsp.; **przód** – Tr; **przódy** – Kr; **przódyj** – ŁN; **przódzi** – Dr; **przódziyj** – CzG, Fr, Kr, Nd, Tr; **przódzyj** – Kc, ŁN; **wcześniyj** – ŁW]
2. **‘w czasie poprzedzającym zdarzenie, stan rzeczy, o którym mowa, lub moment, w którym toczy się rozmowa; przedtem, wcześniej’:** *Tłuce sie piyrwyj na tłukarni (tako ława) kilofami* (matK: ŁW). [**piyrwi** – Łp; **pryndzy** – Kc; **pryndzyj** – Kc; **przedtym** – ogsp.; **przódziyj** – Łp, Nd, Tr; **przódzy** – ŁN; **wcześniyj** – Jw; **wprzódzi** – Rp]

zob. fraz.:
IŚ PIYRWYJ

PIYRZCIYNEK *rz. mnż* **‘ogpol. pierścionek, pierścień’:** *W piyrzciynku mo biskup dyjamynt* (matK: Fr).

PIYRZE *rz. nmos* **‘ogpol. pierze’:** *– No a bez zime my przyndły abo piórka chodziyłymy, dziywnynta chodziyły piórka pruć, na prucki. Były prucki, to, to my siedziały. Przisło choćkiedy i dziesiynć, pietnoście dziywcont, co, co my pruły piyrze normalnie* (CzG); *Nojpiykniyjse piyrze, to były z takik biołyk gynsi. Takie miynkućkie były i puchate, jak my je pruły, a ftorosi kichła, to furgały po całyj izbie. Nie jacy z gynsi my dawali piyrze do zogłówkók, bo i z kacek tyz. A Górole, jak im trza było puchu do kapelusa, to do nos przilatuwali po gynsi puk. To były takie małe piórka spopod skrzidłók. Piyknie wyziyrały, to piyrze przi kapelusie* (pmMiś: CzG); *Mesek osobno przeważnie do pierziny sie dawało, a piyrze to sie dawało do worka i potym sie prucki robiyło. Choćkiedy było i dwa worki tyk piyrzi. No to prucki były, panny pruły, ale tam sły i kobiety tyz, i dziywcynta jakie tyz i to zaś nie było ze ino panny same, ale to przeważnie panny. To była tyz potym muzyka* (GrJMSp 306); *Pierzina i zogłówki pierzami napchane, nie było dómu w Niedzycy, zeby gynsi nie chowali, a tym bardzy tam, gdzie w dómu były dziywcynta, bo jak sie ftoro wydawała, to nojwoźniyjse wiano, to jedna pierzina i dwa zogłówki, a jak bogatso, to i śtyry zogłówki* (Iwan 1: Nd); (CzG, Dr, Fr, ŁN, Łp, Nd, Tr).

PIYRZIĆ SIE *cz. ndk* **‘o kurze: zmieniać upierzenie, gubić pióra’:** *Piyrzi sie w jesiyni* (matK: Nd).

PIYTNOSTY *licz. porządkowy* **‘ogpol. piętnasty’:** *Matka myśleli iście, ze sie ś nif podśmiychujyme. Jo wiym, ze taki ciert sy mnie, rod pletym do śmiychu. Ale cy to takie dziwne, nedy sło mi dopiyro na piytnosty rok. Takif młodyf to sie figle rady trzimajom* (PrP 2017: 242: Nd).

PIZDA *rz. ż*

1. **‘wulgarnie o kobiecych narządach płciowych’:** *Sikula to sie dziecku godało, a baba miała pizde, picke. Nie było tego? Mało tego, jak sie baby wadziyły: – Ty picio staro. Sikulka, sikula to sie*

godało: – Dziywcontko, idźze sie, wytrzij se tam sikulke (CzG); (CoWś 232); (GrJMSp 253); (CzG).

2. **‘z najwyższym potępieniem: kobieta prowadząca się niemoralnie’:** (GrJMSp 244).
zob. fraz.:
MIEĆ OCY PIZDOM ZAROŚNIYNTE

PIZDYNKA *rz. ż* **‘wulgarnie o kobiecych narządach płciowych’:** (GrJMSp 253).

PIZGAĆ zob. PIZGNÓĆ

PIZGNÓĆ *cz. dk* – **PIZGAĆ** *ndk* **‘o zwierzęciu, zwłaszcza o koniu: wierzgnąć, uderzyć zadem’:** *Kóń pizgo, alo i kónse, dymba staje* (matK: Fs); *Kóń zadkiym pizgnie || bije* (matK: Kr); *Gróf spiski jechoł śtyroma biołymi jak mlyko kóniami wonskom cysarkom z Falśtyna na Niedzicki Zamek. Kónie, wypasione jak bitangi, pizgały zadkami i cwałym gnały, bo wózek z góry na dół som tuloł sie za nimi* (BalSKD 86: Fr); *Wilk poseł do kónia i godo mu: – Pon Bóg kozoł mi cie zjeś. – Kóń mu odpowiedzioł: – Zacnij jeś mie od ogona, zebyf nie widzioł swojyj śmierci. Kie sie zblizowoł wilk ku kóniowi, to kóń pizgnół zadkiym i wilk sie przewróciół* (BalNS 143: Fr); (Fr, Fs, Kc, Kr).

PIZIAMA *rz. ż* **‘ogpol. piżama’:** (SSWG 19).

PLAC *rz. mnż*

1. **‘kawałek gruntu przeznaczony pod budowę lub już zabudowany; parcela budowlana, działka budowlana’:** *Kiebyście mi tato dali plac, to jo by sie buduwoł, bo dzie bem do śmierzci siodzioł wom na karku; Nawoziylimy skoli na plac* (CoWś 186: NB); (ogsp.). [**działka** – Nd; **fondus** – Fr, Nd; **fundus** – CzG, Dr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Nd, Rp]
2. **‘wolna przestrzeń, wolne miejsce’:** *Ciynzko takiymu brzuśniokowi i chodzić, i siedzieć.* (...) *Ni móg sie zmiyścić, bo to ni ma duzo placu w autobusie* (GrJMSp 249); *Nyji pyto sie tak, jak sie tu mocie, przenocujcie mie. Tyn godo: jo ni mom placu, jo ni mom placu* (BubSpT 70: Jw); (Jw, Rp).
zob. fraz.:
PRÓŹNY PLAC

PLACEK *rz. mnż, kuch.* **‘okrągły, płaski wypiek, np. KOŁOC, MOSKOL’:** *Noji potym, jak juz w piecu przepaluje sie, a na korycie puko, pynko, weźnie sie łopate, noji klasko sie. Nopiyrse sie takie ciyńse placki piece, noji to wołomy, ze kołoce, a potym sie piece chlyb rubsy* (BubSpT 98: Łp); (Fr, Fs, Jw, Łp, ŁW, Nd, Tr).

PLACEK GRULANY *kuch.* **‘placek ziemniaczany z wyciśniętego ciasta z tartych surowych ziemniaków; zob. też: NOLEŚNIK’:** (Fr).

PLACNÓĆ *cz. dk* **‘uderzyć kogoś w twarz otwartą dłonią’:** *A mi tak przisło na mysiel tako jedna, jak my chodziyli na to, na to, na to, do zespołu sie ćwicyć. Jo tańcuwoł z takom jednom, toniec taki: „A folyłeś sie ty fujaro i dziez mos kapelus gandziaro”. I tak sie odbijało, tak, coby tymu dugiymu spod kapelus z głowy, niy? A jo tak se pożrzoł, ze ftosi ku mojymu dziywcynciu zacon podchodzić* [śmieje się], *akurat z nimef tańcuwoł. Jak zef tak zaśpiywoł, a jak jego placnół w licko. Od razu kapelus spod* [śmieją się wszyscy]. *Nie tak, coby, coby był cłowiek bitniok, ale se tyz musioł cosi pokozać, ze...* (Kc).

PLACÓWKA *rz. ż* **‘placówka straży granicznej; zob. też: STRAŹNICA’:** – *Była placówka WOP-u. Tom granice tak strzegli, ze... Boze, tam nifto nie przeseł, bo była orano granica i bronuwano. Dwa metry, ze nie przeskocył, chyba ze na jaki tycce musioł abo jak* (Kc).

PLAJSTER *rz. mnż*

1. *pszcz.* **‘plaster wosku w ulu; zob. też: PLOJSTER w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** (matK: Fs, Kc, Łp, Nd).
2. **‘ogpol. plaster; rozgrzewający, leczniczy; zob. też: PLOJSTER w zn. 2.’:** (matK: Łp).

PLAJSTYR *rz. mnż, pszcz.* **‘plaster wosku w ulu; zob. też: PLOJSTER w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** *Plajstry* (matK: Łp).

PLAMA *rz. ż* **‘wyróżniające się kolorystycznie miejsce na powierzchni czegoś (zwykle w odniesieniu do miejsc zabrudzonych)’:** *Puściyła plama* (matK: ŁW); *Plama nie fce puścić, tak zalazło* (matK: Fr); (ogsp.).

PLAMKA *rz. ż* **‘zdr. od rz. PLAMA’:** *Zakazynie – plamka cyrwono, promiynie takie idom* (matK: Nd); *Uwidziałak, jak sie polyło, a byłak w cionzy i teroz mały mo plamke na plecak, to go w powojnik owijom i smarujym mlycym, tym mlykiym, zeby zesło* (pmKosz: CzG); (CzG, Nd).

PLAN *rz. mnż* **‘ogpol. plan, zamiar’:** *Óni majom plany, ze sie dostanom* [na Księżyc] (matK: Dr); (CzG, Dr).

PLANERUWAĆ *cz. ndk, bud.* **‘równać teren, zwłaszcza działkę budowlaną’:** *Co sie planeruje* (matK: Fs).

PLANKAC *rz. mnż, bud.* **‘narzędzie ciesielskie podobne do TOPORA, z szerokim ostrzem, ale mające toporzysko proste, a nie odgięte w bok jak w TOPORZE; narzędzie używane do zgrubnego ociosywania belek; zob. też: KLANPAC; 📷 Tabl. V’:** *Plankac || topór* (matK: ŁN).

PLASCYĆ *cz. ndk* **‘czynić coś płaskim’:** (matK: ŁW).

PLASKA *rz. ż* **‘pierwszy i ostatni, płaski szczebel drabiny; 📷 Tabl. III’:** (matK: Kc).

PLASKATY *przym.* **‘niemal płaski; spłaszczony’:** *Putnia – troche plaskato* (matK: Kc); *Putnia*

plaskato, jojkato tako (matK: ŁN); *No tyz tyz, to zaś jesce podpłómycki jakiesi piekli, co jesce takie plaskate zes... takie. I, i to nojpiyrwi, no bo człowiek cekoł, zeby zjeś cosi, niy? No to upiekli takiego podpłomyka, tak sie wołały* (RnS 68: Fs); *Chłopce rada widzom cionge, ale nie takom plaskatom, jak downo była, ba takie kulki okrongłe* (pmMich: Fr); (SobAPGS I, m. 62); (ogsp.). [**plaskawy** – Tr; **ploskaty** – Tr;]

PLASKAWY *przym.* **'niemal płaski; spłaszczony; zob. też: PLASKATY':** *Putnia plaskawo* || *plaskato* (matK: Tr).

PLASKI *przym.* **'ogpol. płaski':** *Plaski, plaściyjsy* || *plascy* (matK: Dr); (matK: Dr, Fr, Fs, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

PLASKUWATY *przym.* **'nieco spłaszczony':** *Bo to downo kiedy tyz tak było, ze w izbaf my nie uzywali wiadra takiego jak dzisiok glyjtuwanego, ino były putnie takie troske plaskowate, nie tak okrongłe, ino troche były to takie plaskowate, to tyz sie robiyło w dóma, no to jo juz takie putnie robiół, saflicki robiół, dopiyro kief juz ze skoły wyseł* (BubSpT 49: Fr).

PLASTELINA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Neji jo juz teroz nie stuchom, Zośka stucho, jak ne z rzodka warzyme, bo mnie ta rynka boli. Neji wystuchać trza tak jak plasteline* (RnS 184: Nd); (CzG, Jw, Nd).

PLASTER *rz. mnż*

1. *pszcz.* **'plaster wosku w ulu; zob. też: PLOJSTER w zn. 1.; 📷 Tabl. III':** [– A węza to jest?] – *To jes plaster taki zwykły... taki jakby z zacontkami, tak, tak, tak.* [– A to się kupuje?] – *Kupuje sie, tak, tak, tak.* [– A czasem one robią same?] – *No to robiom i same, ale to, óny zrobiom same, ale to tak, no gdzieś tam w dziupli, jak jes takie miyjsce, ktore po prostu no gdzieś osłoniynte jes, niy? To óny zrobiom, zrobiom, ale to musi, musom tyz tak, gdziś... na drzewie nie zrobiom, niy? Tu gdzie albo gdzieś na strychu, albo gdzie w stodole, abo gdziesi takie... Ale to jes tak, ze ino to na, na lato, niy?* [– To długo im to schodzi.] – *No, no, a tu jak juz majom pocontek, niy. Noji na pocontku tak samo tydziyń casu trza je kormić, niy? Bo jak sie je kormi, to óny właśnie z tyj wynzy, z tego zwykłego plastra bardzo duzo tyf komórek robiom, niy? I momyntalnie...* (Kc).
2. **'ogpol. plaster; rozgrzewający, leczniczy; zob. też: PLOJSTER w zn. 2.':** (matK: Jw, Rp).

PLASTIKOWY *przym., now.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Downo, downo z tyj przyndze, tyj gorsyj przyndze zrobiyło sie worek, worki sie robiyło takie, co zboze sie do tego sypało, jak sie młóciyło abo grule sie zbiyrało, to sie... po tym... no to, no to my, jak worek sie zrobiyło z tyj przyndze, to my tyn worek sanuwali, bo tam było duzo roboty z tym. Dzisiok, dzisiok kupis worek za złotówke, plastikowy, niy? Taki wselijaki jes tam, a my ni mozemy tego, jak to downo sie sanuwało, sanuwało, bo to było robione ryncnie, to, to sie musiało, zeby sie nie potargało, bo to kostuwało duzo roboty* (Kc).

PLASTYKA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *I w konkursie wystartuwołef, no dostołef tom sóstke z tyj plastyki* (KorpSp: CzG); (ogsp.).

PLASTYKOWY *przym.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *No bo to downo my dojy... nie dojyli do tyk wiader no zelaznyk cy jak, cy plastykowyk, bo gieletki były drewniane. To sićko było drewniane* (RnS 45: CzG).

PLATFORMA *rz. ż*

1. **'płaska konstrukcja z żerdzi i desek, stanowiąca nadwozie wozu z gumowymi kołami, na którą kładzie się ładunek; zastąpiła LYTRY w dawniejszym wozie na drewnianych kołach; 📷 Tabl. III':** *Lytry były na zelaznyf kołaf, a jak przisły gumowe wozy, to lytrów juz nie było, juz były platformy* (EŁukMCK: Kc); *Jak nastały juz gumioki, to robiyło sie te platformy, to sie kładło śtyry i piynć mondli, zolezy, fto jaki mioł wóz* (EŁukMCK: Kc); *Po wysusone snopki jechało sie lytrzokiym zeleźniokiym, a potym, jak juz były gumioki – platformom* (CzG); (CzG, Fr, Kc, ŁN, Nd). [**blatforma** – Kr, ŁW, Nd; **blatfornia** – Nd]
2. **'podwyższenie, podest':** *No to juz potym, tutej, tu w Kacwinie było poświoncka motopompy, to zrobiyli takom platforme, z desek zbiyli koło remize, bo to dóm ludowy był stary, remize nowyj nie było, no to zro... zbiyli z tego, no z desek, to sie nazywała platforma i na tym tańcuwali. To wystarcyło, jak przisеł organista na tym, na organaf, na harmonijce groł, a kazdy sie ciesył* (Kc).

PLAZA *rz. ż* **'ogpol. plaża':** *Neji tak sie patrzołek na to, patrzołek sie na tom wiewiórke, to óna tak zaceła lecieć na dół, jo myślem, Jezus Maryja, neji tak sie w połowie zatrzimała, bo sie chyciyła. Jo myślołek, ze zejde tam na zawał, ze zleci na mnie. Neji potym ta wiewiórka uciekła dziesik i my pośli dalyj, powiedziołek tam pani. Neji wychodzymy na plaze, leje tak sakra... sakrabucko, neji idziemy tom plazom, sićka majom piosek po kolana. Idymy, idymy i przisła tako pieruńsko fala i sićkie bóty były mokre. Jo se myślem, o Jezus* (KorpSp: CzG); (CzG, Fs, Łp).

PLEBANIJO *rz. ż* **'ogpol. plebania':** *Potym no to sie juz zyniyli, na opowiedzi jechali w sonkak piyknie.*

Bo młodyk panók wieźli, bracie, kónie miały turliki, wyryftuwane, wesoło było. Potym trza było chodzić na plebanijom na pociorze z młodym panym, cy umiy sie przezegnać (GrJMSp 315); (matK: CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN). [**fara** – Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp Nd, Tr; **parafijo** – Tr]

PLEBAŃSKI *przym.* **‘mający związek z plebanią, należący do plebanii, będący pod zarządem proboszcza’:** *Plebańsko stodoła* (matK: Fr).

PLEBISCYT *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim; pojęcie kojarzone na Spiszu z wydarzeniami po I wojnie światowej na spornych terenach polsko-słowackich (na Spiszu i Orawie), na których miał być przeprowadzony plebiscyt rozstrzygający o ich przynależności państwowej; w wyniku sytuacji politycznej plebiscyt nie został jednak przeprowadzony’:** *Mioł zasługe na plebiscyt* (matK: Dr); *Miysanina tako była za plebiscytu* (matK: ŁN); *Po plebiscycie w dwudziestym piyrsym roku, był plebiscyt, przijechały auta polskie, cieskie, ludzi werbuwali jedyn ku swoji republice, drugie ku swoji republice* (BubSpT 122: Nd); *Ciesi dali mu takie pisma, ze sie mu nic nie stanie. Ne dy była amnestyjo, bo sie przibliżoł plebiscyt. Symuś stanół z całom swojom rodzinom otwarcie za Polskom. Kiele ta takik figlorzi było? Mało hyru o nik jes, bo sie to po kryjomu robiyło* (NaSp 39: 12: Jw); (Dr, Jw, ŁN, Nd).

PLEBON *rz. mos, star.* **‘ksiądz zarządzający parafią; zob. też: PROBOSC’:** *Plebon dzisiok okrutnie cosik grzmieli z ambony* (pmBłachut: Fr).

PLECAK *rz. mnż* **‘ogpol. plecak; dawniej zwłaszcza wojskowy, współcześnie – turystyczny; zob. też: PLECOK; 📷 Tabl. VI’:** *Plecak || tornister* (matK: Fr); *Plecak || brocak* (matK: Kr); (Fr, Kr, Tr).

PLECINGA *rz. ż* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o mężczyźnie mówiącym za dużo, a przy tym wulgarnie’:** (plBłachut: Fr).

PLECIONECKA *rz. ż* **‘zdr. od rz. PLECIONKA’:** *Abo na jarmak jechali, jechali z jarmaku, to kukiełecka juz jes, plecionecka jes, jakie to było dobre, jak to człowiek z takim smakiym* (KorpSp: ŁW).

PLECIONKA *rz. ż*

1. *kuch.* **‘podłużna (rzadziej okrągła) bułka ze słodkiego ciasta drożdżowego (z mąki pszennej), splatana z trzech pasków ciasta; bułka pleciona; zob. też: KUKIEŁKA w zn. 1.; 📷 Tabl. II’:** [– Odwiedzał ktoś kobietę przed wywodem?] – *Przichodziyły, nawarzyły teli gornek ryzu, posypały cymetym, jak niy, to przyniesły kawy zboncek, kukiełke telom, plecionke* (KorpSp: Tr); *Jak sło sie pytać kumoske, no to jak juz pytali tom kumoske, to ta kumoska przinosiyła, ta krzesnomatka tego, tego dziecka, przinosiyła trzi razy jedzynie do, do tego dómu. Noji od kumotra było trzi razy i od kumoski było trzi razy. No to przinosiyła cy babówke, ryz na mlyku, takie, takie rzecy, ebo, a jak nie, jak kto juz mioł jakie piniondze, to kupiył plecionke, bo tam w Nowym Torgu były te plecionki, no to juz mozna było tom plecionke kupić, hej* (CzG); (CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, Rp, Tr).
2. **‘skórzane, zaplatane wykończenie brzegu BÓTA Z CHOLYWOM; 📷 Tabl. IV’:** *Mom bóty z plecionkom. W bócie mom piyknom rózycke na cyrwonyj skórce. Ryftujonc sie na wystymp, ubiyrom zawse bóty z cholywom, zakóńcone plecionkom, ino teroz to plecionka jes cyrwono cało, taki posek cyrwony u góry w cholywie, a downiyj, to była cyrwono skóra podkładano pod cornom i tako plecionka była* (pmKosz: Kc); (Kc, Tr).

PLECIUGA *rz. mos* **‘z dystansem o człowieku opowiadającym zmyślone historie, bzdury’:** (CoWś 232: NB).

PLECNO KOŚĆ **‘jedna z dwóch płaskich kości u człowieka i zwierzęcia, w górnej (tylnej) części tułowia, razem z mięśniami; łopatka; zob. też: ŁOPATKA w zn. 2.’:** (matK: ŁN).

PLECOK *rz. mnż* **‘ogpol. plecak; dawniej zwłaszcza wojskowy, współcześnie – turystyczny; 📷 Tabl. VI’:** *Plecok || brucok* (matK: Fr); (Dr, Fr, Fs, Kr, ŁW). [**borcak** – Nd; **brocak** – Kc, Kr; **brocok** – CzG, Kr; **brucok** – Fs; **chrupcok** – Łp; **plecak** – Fr, Kr, Tr; **rupcok** – Łp]

PLECY *rz. nmos* **‘tylna strona tułowia, część ciała od barków do pasa’:** *Plecy, niesym worek na plecaf* (matK: Kc); *Rańtuf – tako firana na plecy* (matK: ŁN); *Dźwignij mi tyn worek na plecy* (matK: Łp); *Jakem zastompiyła, to mie plecy boluwały* (matK: Dr); *Batog na plecy* (matK: Łp); *Przi tym okopuwaniu to tak plecy bolały, ze człowiek jak du dómu przised, to ni móg sie wyprościć* (Jw); *Mosty tyz wtedy zabrała woda, miało być prawie wesele, z tamte strony napytane były druscki, na to wesele, z nasy rodziny jedna przisła bez tom wode, bo juz tak trochy omalała ta woda, ale nie duzo jesce, to tak przechodziyli, przenosiyli na plecak chłopy* (CygTGS-I 137: CzG); (ogsp.).
zob. fraz.:
CUĆ CIARKI NA PLECACH
RAJBACKE ZNAĆ {*komusi*} NA PLECACH
TORBA NA PLECY

PLECYNIE *rz. n* **‘robienie dzianiny na drutach’:** *Mierzi mie to plecynie moje* (matK: Rp).

PLEĆ *cz. ndk* **‘oczyszczać uprawę z chwastów, wyrywać chwasty spomiędzy uprawianych roślin; zob. też: PLEWIĆ’:** *Zasiolimy to siymie, to wołomy siymie, to my zasioli, a jak juz zacyno wychodzić, to juz gospodyni sła, jak juz wychodziyły takie tam jakiesi chwasty, to sie pleło i na świyntom Magdalyne to sie sło patrzeć, to taki był starodowny zwycaj pogłoskać tyn lyn, coby urós duzy, kiele óna włosy miała. To taki był zwycoj stary, no jesce jo pamiyntom, jesce jo to robiyła* (BubSpT 73: Kc).

PLEKAĆ *cz. ndk*

1. **‘o matce: karmić dziecko piersią, dawać mu ssać pierś’:** *Teroz juz nie plekajom dzieci* (matK: Rp); *Jak sie urodziyło nom dziecko, to jak go baba plekała, to było bez roboty, ale nie kozdo mogła plekać. Wtedy warzyła krówskie mlyko i loła do flaski, dosypuwała krupice i tak dawała dziecku* (plSarna: Jw); *Mojego małego plekałaf długo, iście z dziewiynć miesiyncy, ni mogłaf go potym oducyć* (Nd); Somsiada: (...) *przisłaf z radośnikiym, przyniesłaf Irince polywecki z kogutka ze zociórkom. Jak sie pleko, to jodło musi być lekkie.* Irinka: *Bóg ci zapłoć, somsiado, ponuknym sie, a ty siadnij na file u nos* (Czard 71: Nd); *Baba, jak była w cionzy, to coby potym mieć cym plekać dziecko, to powinna pić bawarke. To jes normalno herbata, posłodzono, jacy mlyko jes do niyj dolote. Jak juz dziecko sie urodziyło, to tyz trza było pić tom bawarke. Moja teściowo to barz tego pilnuwała, cobyk piyła, ale tyz przez to sićkie dzieci kormiyłak piersiom, a potym jak juz były wiynkse, tok im dawała krówskie mlyko* (plSarna: CzG); *Tak óna sła z tymi dziotkami* [*sic*!], *tak ty dziotecki ni miała cym plekać, bo ni miała piersik, ani im jeś dać, bo ni miała ryncyk* (MalPS 132: Jw); *Jo nie dawała, noji i w dóma sie dziecko plekało pół roku, co sie dziecku jeś nie dawało, od piersi ino było, no a potym juz, po pół roku juz potym kapecke no* (RnS 219: Rp); (CzG, Fr, Jw, Kr, ŁN, Łp, Nd, Rp).
2. **‘o samicy: karmić młode mlekiem bezpośrednio z wymienia’:** *Prosiynciorka pleko małe* (matK: Rp); *Świnia krzonko, jak prosiynta pleko || kormi* (matK: Kc); *Jak zaś miała cym plekać owca, no to dobrze, a jak choćkiedy ta i było płóno, no to i cycusie my dawali* (KorpSp: Tr); (Kc, Rp, Tr).

PLENUĆKA *rz. ż, folk.* [tylko w kolędzie:] **‘pielucha’:**

♫ *Nojdziecie go w jaślikak,*
oblenuty w plenućkak

(Jw).

PLESO *rz. n* **‘głębokie miejsce w rzece ze spokojną wodą; zob. też: PLOSO w zn. 1.’:** *Pleso || bania* (matK: ŁW).

PLEŚNIEĆ *cz. ndk* **‘pokrywać się pleśnią; psuć się’:** *Pleśnie chlyb* (matK: Dr); *Codziynnie kónie som na polu, to tyn opróc tego trzeba pilnuwać, zeby miały zawse cyste i w miare suche kopyta, bo od kopyt jes, bardzo duzo potym chorób sie biere, nojcynstso to jes gruda, to jes tak, ze pleśniejom im strzałki i gnijom, noji kopyta, to jes tako mało pompa w nodze kónia, a jak kóń mo potym z nogami problymy, to juz, to juz kóniec* (KorpSp: Kr); (Dr, Kr, Nd).

PLEŚŃ *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *A co jesce mieli lykarstwo, bo jak cosi takie było, ze to sie ni mogło gojić, wiys co? Pleśń. Na mlyku dziesi pleś jakosi była. Neji posmaruwoł tom rane, to, to, to takie, jak jak óno, co gwarzyli, ze jak jak pynicylina* (RnS 106: Jw); *No to jak sie zepsuło, to wiadomo, ze tam zawse sie jakosik pleśń zrobiyła na wiyrchu, no to toto zebrali łyzkom, wyruciyło sie, a tamto na spodku było dobre* (Fr); (Fr, Jw).

PLEWA *rz. ż*

1. *zwykle w lm* **‘łuski powstałe przy młóceniu zboża; wykorzystywane do karmienia bydła jako dodatek do SIECKI; zob. też: PLOWA’:** *Zwiejym plewy* (matK: Fs); (Fs, Nd).
2. **‘z nacechowaniem emocjonalnym o małym, drobnym człowieku’:** *Najsompiyrw to ci wyseł – tako plewa – malućki Śpisocek. Poozprawioł gdziesik cosik o zimie, o soneckaf, jako to sie spuscoł hyń ze Zdzoru* (GazPod 1930, nr 5: 6: Fr).

PLEWIĆ *cz. ndk* **‘oczyszczać uprawę z chwastów, wyrywać chwasty spomiędzy uprawianych roślin’:** *Plewie sie, zeby nie było tyf dziadów, chwastów* (matK: Tr); *Jak zarostały, no to my brali motyki, to piyrwiyj nie beło tak jak teroz jes dobrze. Bo trza było brać motyke i z tom motykom iś i siekać grule, plewić, zeby, zeby nie zarostały. I potym zaś sie ik skródlyło te grule, normalnie sie brone brało, kónia, noji wo..., jeździyło sie i skródlyło sie te grule* (CzG); *Jo mom pod chałupom taki wielki ogródek i tyz go musym pore razy bez lato plewić. Trowa to tak rośnie jak zwariowano, a kwiotki nie fcom tak rós jak ta trowa i potym trza plewić* (pmMiś: CzG); *Grule sie sadziyło na wiesne, a potym na jesiyń je kopało. Bez lato totyz było roboty koło nik, jak rosły, bo to trza było ik plewić, coby ziombrym nie zarosły, okopuwać je, stonke zbiyrać, coby naci z grul nie zezarła* (pmMiś: Jw); *W ogródku bez lata to trza plewić pore razy do roku, zeby nie zarosło i chwaściska nie rosły* (pmJerd: Fr); *Całe lato baby tyz miały robote z kapustom, runklami i jarzinami. To zarostało, to trza było plewić, przekopuwać* (GrJMSp 306); *Lyn siejymy*

na kónicynie, zeby sie nom udoł piykny, wielgi. Późnij go plewiymy, bo zeby nie było trowy, a jak juz dożrywo, tak potym go zbiyromy, skubiymy go. Potym go rafiymy w dómu. Rynkami, rynkami sie skubie i zwionze, chłopi zwionzom i zabierom potym takie snopy, takie snopki, takie snopki nieduze (BubSpT 143: Tr); *To tak jes. Jak sie juz lyn zasieje, jak juz pożrzi, tak pore tyf tyźni i potym go plewiymy tyn lyn, juz tak poschodzi. Jak juz potym sie tyn lyn wyplewi, ón rośnie trzinoście tygodni. Z trzinoście tyźni jak tyn lyn rośnie, tak potym go wybiyromy zaroz i wionzymy do ociypek, i tak sie prziwozi go na bojsko* (BubSpT 93: Kr); *No to my tam chodziyli do pracy, do takik skółkók chodziylimy, to trza było plewić te smyre... smyrecki* (RnS 107: Jw); *A w lecie, no to w lecie mome taki ogród jesce tam z tyłu, to tam posiejym marchewke, pietruski kapke. Neji co to tam posiołaf? E, koperku i pomidorki, ziynć idzie, to kupi ze śtyry, no to tam nasadzyme. No to potym mom robote, no bo idym plewić i no to mom roboty, bo do pola juz nie idym przewracać* (RnS 225: Tr); (CzG, Fr, Jw, Kr, ŁW, Rp, Tr). [**pielić** – Kc; **pleć** – Kc; **plewś** – Dr, Kc, Nd, Rp; **plywić** – Fr, ŁW; **plywś** – Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, Łp, ŁW, NB, Nd, Rp, Tr]

PLEWNIA *rz. ż, bud.* **‘pomieszczenie na plewy, sieczkę’:** *A było i tak, pamiyntom, jak moja siostra stawiała sie z chłopcami o liter gorzołki, ze jom i tak nie nojdom i nie polejom jom, nie polejom jom. Jo był troche młodsy, noji godo mi: – Jasiu, ty mi pomozes. Juz my prziryftuali dóma, w plewni, mielimy sieckarnie, co sie robiyło siecke. Narzlimy siecki, a do tyj siecki na spodek dalimy takom, takom zbitom skrzinie, ze óna tamok miała wlyź i tom siecke strzompnóć na to, zasypać i juz kóniec, nie było jom widno, niy?* (Kc).

PLEWNICEK *rz. mnż, bud.* **‘mały PLEWNIK’:** (matK: CzG).

PLEWNIK *rz. mnż, bud.* **‘przybudówka koło stodoły, w której trzyma się plewy’:** *Za stodołom i za sopom były przibuduwane plewniki, dzie były z reguły drewniane skrzinie – srombki na zboze* (CzG); *Wcas rano snopki trza było srucić delikatnie ze sopy i wyłozyć koło masiny. Tu jedni podawali snopki a drudzy odbiyrali słóme i wykładali jom na sope. Byli tyz tacy, co słóme deptali, coby sie na sopie zmiyściyła. Ujek Kora pilnuwoł masiny a gazda odbiyroł i odnosiół na bok worki. Baby pilnuwały plowy i nosiyły do plewnika* (CzG); (CzG, Łp, Rp). [**plywnik** – Łp]

PLEWŚ *cz. ndk* **‘oczyszczać uprawę z chwastów, wyrywać chwasty spomiędzy uprawianych roślin; zob. też: PLEWIĆ’:** *Trza było do buroków plewś i syćko* (matK: Dr); *Plewś trza* (matK: Nd); *To by trza plewś, robić z tym* [o marchewce] (matK: Rp); (Dr, Kc, Nd, Rp).

PLISKA *rz. ż* **‘zabawa dziecięca, w której mały kawałek drewna, wsadzony ukośnie do dołka w ziemi, wybija się kijem z pewnej odległości’:** *W koziucha no to tak patyka postawiył na środku i tak z dziesiynć metrów, i drugiego inksego patyka rzucajom, zeby, zeby tego koziucha zwa... zwalić, niy? Na jak kto nie zwalył, to kora, to jesce roz, jesce roz, no a pliszke to tyz taki patyk sie wkłada w takom dziurke i sie musiało rzucić tam kie... kieleś metry dalyj rzuciyło sie z tym kijym, zeby sie to wyrzuciyło, dobrze sie, dobre to było* (KorpSp: Kc).

PLISUWANKA *rz. ż, str.* **‘spódnica plisowana’:** *He, Boze kochany, jo wiym, w cym my to chodziyły, nody na pewno te plisuwanki* (KorpSp: Fs). [**plusiuwanka** – Łp]

PLOJSTER *rz. mnż*

1. *pszcz.* **‘plaster wosku w ulu; 📷 Tabl. III’:** (matK: Fr, Fs, Kc, Łp, ŁW). [**plajster** – Fs, Kc, Łp, Nd; **plajstyr** – Łp; **plaster** – Kc; **plojstyr** – Fr, Fs, ŁW; **ploster** – Fr, Rp]
2. **‘ogpol. plaster; rozgrzewający, leczniczy’:** *Plojster – co sie przikłado na bolonce miyjsce* (matK: Kc); (ogsp.). [**plajster** – Łp; **plaster** – Jw, Rp; **plojstyr** – ŁN, Nd, Tr]
3. **‘cienko uformowana lub ucięta rzecz’:** *No to piyrse tom wełne trzeba było cuchrać, to i dzieci to umiały, bo to było prosto, tako prosto rzec. A a potym wełna sła na krymple. Krymple to były takie hocki z tego i, i tako, tako budka i na tym nałozone. I wełne, wełne sie położyło i tak sie ciongło to, co, co sie robiół taki fajny plojster z te... z tego, i tak przyndli no* (RnS 141: Łp).

PLOJSTYR *rz. mnż*

1. *pszcz.* **‘plaster wosku w ulu; zob. też: PLOJSTER w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** (matK: Fr, Fs, ŁW).
2. **‘ogpol. plaster; rozgrzewający, leczniczy; zob. też: PLOJSTER w zn. 2.; ‘:** *Plojstyr na suche bolynia* (matK: Kc); *Plojstyr ‖ zelazny plojstyr* (matK: Nd); *Mozno kupić plojstyr, coby im ulekcyć* (matK: Tr); (ŁN, Nd, Tr).

   zob. fraz.:

   ZELAZNY PLOJSTYR

PLON *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Wrózyli, jakie bedom plony w przisłym roku. Otwiyrali śporchet pieca, śporchet – piec, wyjmuwali na tym palenisku, tak zrównali, dzielyli go na takie śtyry cy piynć kawołków, na kozdy*

z tyf placów jako pole [...] *na tym polu bedym sioł jarzec, na tym sadzioł grule itd. I ftory wynglik sie nojdłuzyj polył, to wrózyło to, ze bedom tam urodzajne plony* (plBiz: Nd); *Wymyśleli to rozmajicie, no to niby, zeby ulepsyć, zeby zwiynksyć plony, tym poprawiać, tamtym, no zeby wopnuwać. No wopnuwać, wiycie: nale to u nos posecki, hej! To powiedzieli, przidom, przidzie jakisi tam zestaw masinowy i wysiejom wopno* (BubSpT 113: ŁW); *Wóz lytrzok. To wielowiekowy środek do transportu polowego plonów rolnyf, takif jak zboze (snopy – snopki) i siano. Siyłom pociongowom był kóń, a kiedy była rodzina, ktoro miała mało pola (ziymi), a nie stać jom było chować kónia, ale chowali krowe, ktoro była zywicielkom rodziny, ale wykorzistali krowe jako siyłe pociongowom do zwozynio z polo plonów rolnyf* (Iwan 75: Nd); (ŁW, Nd).

PLONCE SIE {*komusi*} {*cosi*} **PO JYNZYKU [OZORZE] ‘ktoś nie może sobie w danej chwili przypomnieć czegoś, co dobrze zna’:** *Plonce sie po jynzyku* (matK: Tr); *Na mysel nie przidzie, a po jynzyku sie plonce* (matK: Nd); *Plonce sie mi po ozorze, zabocyła* (matK: Fr); [– A jak się gadało, że się przygotowało ciasto do zakwaszenia?] *– No jo wiym jak to sie... Nie powiym ci teroz, plonce mi sie po jynzyku, ale ciynzko, jak to, nie przidzie mi na mysiel. Wiym, ze zakwas, ale to to my inacyj jesce wołały to. Hej, hej, takie, no lym to sie piekło na tym, to po... rosło to ciasto na tym, no juz nie było takie dobre jak na drozdzaf, nale, ale jak mogli tak kombinuwali, zeby cosi upiyc* (MMilMCK: Nd); (Fr, ŁW, Nd, Tr).

PLONCIĆ *cz. ndk* **‘o wodzie – płynąć po lodzie’:** *Plonci woda po lodzie* (matK: Rp); *Idzie po lodzie – plondzi po lodzie || plonci* (matK: Nd); (Nd, Rp, Tr). [**plondzić** – Dr, Nd; **plonsić** – Łp]

PLONDZIĆ *cz. ndk* **‘o wodzie – płynąć po lodzie; zob. też: PLONCIĆ’:** *Idzie po lodzie – plondzi po lodzie || plonci* (matK: Nd); *Plondzić, kie woda na wierzchu, na lód* (matK: Dr); (Dr, Nd).

PLONSIĆ *cz. ndk* **‘o wodzie – płynąć po lodzie; zob. też: PLONCIĆ’:** *Plonsi wode* (matK: Łp).

PLONTAĆ *cz. ndk* **‘gmatwać, wikłać’:** *Plontać nici* (matK: Fs).

PLONTAĆ SIE *cz. ndk*

1. **‘chodzić bez celu, bez konkretnego zajęcia; szwendać się’:** *Powsinoga, co tak łazi, plonce sie tak* (matK: Fr); *Kazdom Wilijom wyścigujecie nos do lasa, zebymy sie wom nie plontali po izbie, ale do ćmoka ni mozyme tam siedzieć* (Czard 50: Nd); (Fr, Nd).
2. **‘o niciach: mierzwić się, plątać się’:** *Nici sie plontajom* (matK: ŁW); *Plontki, coby sie nie plontało* (matK: ŁN); (ŁN, ŁW).
3. **‘chodzić koło kogoś, zawadzając mu’:** *No to do stajni prowadziyli, zawse sie plontoł cy jakisi Jyndruś, Franuś, cy Stasek, cy jakisi koło taty seł do stajni. Toci, co sie chłopcy plontali i bez przerwy chodziyli na obore, i chodziyli kormić, i pomogali na gazdówce, to toci, tote dzieci były zdrowe. A tote dzieci, co były chowane tak, jak ino downiyj, to były słabawe i to były wontłe, i to były takie, wiys. Nie takie zdrowe jak tote dzieci, co sie koło jakiejsi zwiyrziny chowały* (Fr).

   zob. fraz.:

   PLONCE SIE {*komusi*} {*cosi*} PO JYNZYKU [OZORZE]

   PLONTAĆ SIE POPOD NOGI

PLONTAĆ SIE POPOD NOGI ‘chodzić koło kogoś, zawadzając mu’: *Plonce sie popod nogi* (matK: Nd); *Plonce sie wse komusi popod nogi; nic nie robi, tak sie jacy plonto* (matK: Łp); (Łp, Nd).

PLOS *rz. mnż* **‘głębokie miejsce w rzece ze spokojną wodą; zob. też: PLOSO w zn. 1.’:** *Plos w rzyce* (matK: Tr).

PLOSKATY *przym.* **‘niemal płaski; spłaszczony; zob. też: PLASKATY’:** *Ploskate takie, gorcek taki* (matK: Tr).

PLOSO *rz. n*

1. **‘głębokie miejsce w rzece ze spokojną wodą’:** (JostSłG 23); (matK: Fr, Fs, Jw, Kr). [**pleso** – ŁW; **plos** – Tr; **plyso** – ŁW]
2. **‘kałuża wody na łące, drodze, na podłodze’:** *Ploso to jes, jak bagna jakieś* (matK: Kc); *Ploso nie na rzyce, ba na oborze, na łonce* (matK: ŁN); (CzG, Kc, ŁN, Nd).

PLOSTER *rz. mnż* **‘plaster wosku w ulu; zob. też: PLOJSTER w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** (matK: Fr, Rp).

PLOSTEREK *rz. mnż* **‘zdr. od rz. PLOSTER’:** *Plosterek* [w którym trzmiele gromadzą miód] (matK: Łp).

PLOTAĆ *cz. iter.* **‘pleść wielokrotnie, co pewien czas’:** *Óna plotała swedry* (matK: Rp).

PLOTAR *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o mężczyźnie rozpowiadającym plotki; plotkarz; zob. też: BOJCORZ’:** (matK: Fr).

PLOTKA *rz. ż* **‘zmyślona historia wywołująca poważne niekiedy szkody społeczne, np. nieporozumienia, swary, kłótnie sąsiedzkie itp.’:** *O, na przikłod tyz bardzo wozny kwiotek, tyz tu sie do nos przisеł, filodendron. To tyz właśnie filodendrony sadzono w takif duzyf donickaf, potym*

pojawiyły sie jakieś plotki nie plotki, ze monz albo filodendron. Cy fikus. Ale nie pamiyntom, a moze fikus, to juz nie pamiyntom, ale tyz moda była na te filodendrony (Nd); (ogsp.).

zob. fraz.:

ROBIĆ PLOTKI

PLOTKARA *rz. ż* **'z potępieniem o kobiecie rozpowiadającej rzeczy mogące komuś zaszkodzić, przeinaczającej zasłyszane wiadomości; plotkarka; zob. też: BOJCORKA':** (GrJMSp 240).

PLOTKARKA *rz. ż* **'z potępieniem o kobiecie rozpowiadającej rzeczy mogące komuś zaszkodzić, przeinaczającej zasłyszane wiadomości; plotkarka; zob. też: BOJCORKA':** (matK: Fr).

PLOTKORKA *rz. ż* **'z potępieniem o kobiecie rozpowiadającej rzeczy mogące komuś zaszkodzić, przeinaczającej zasłyszane wiadomości; plotkarka; zob. też: BOJCORKA':** (ogsp.).

PLOTKORZ *rz. mos* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o mężczyźnie rozpowiadającym plotki; plotkarz; zob. też: BOJCORZ':** *Plotkorz plecie tak* (matK: Fr); *Omiaga || plotkorz* (matK: Nd); (ogsp.).

PLOTKULA *rz. ż* **'z potępieniem o kobiecie rozpowiadającej rzeczy mogące komuś zaszkodzić, przeinaczającej zasłyszane wiadomości; plotkarka; zob. też: BOJCORKA':** *Plotkula plecie* (matK: Tr); *Plotkula || bojcorka* (matK: ŁW); (ŁW, Tr).

PLOTKUWAĆ *cz. ndk* **'rozpowiadać rzeczy mogące komuś zaszkodzić, przeinaczać zasłyszane wiadomości; zob. też: BOJCYĆ':** *Choćftorzi godajom, ze baby trza sie wystrzygać, bo plotkuje. Kie zaś mało radzi, obrazis jom byle cym* (GrJMSp 324); (ogsp.).

PLOTNIK *rz. mos* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o mężczyźnie rozpowiadającym plotki; plotkarz; zob. też: BOJCORZ':** (matK: ŁW).

PLOWA *rz. ż, zwykle w lm* **'łuski powstałe przy młóceniu zboża; wykorzystywane do karmienia bydła jako dodatek do SIECKI':** *Plowy osobno, zarno osobno* (matK: Kc); *Dziady || plowy zostajo* (matK: Nd); *Wiejali – plowy na bok* (matK: ŁN); *Cyści sie z plów* (matK: Nd); *Plywnik na plowy* (matK: Łp); *Gater krynci sie w koło i dymie te masine z plowami* (matK: Jw); *Krowom i kóniom dawali zimom siano, kónicyne, siecki, polywonke robiyli (plowy sie oblywo wodom goroncom), runkle, świniom tyz grule i plowy owsiane do gruli* (TPPG I 162: ŁN); *Jak jes masina, co cyści zboze, to trzeba mni ludzi, a tako, co nie cyści zboze, to trza wiyncy troche ludzi. Bo trza tak: jedyn piyrse snopki rozwionzuwać, potym do masiny kłaś. Syćko to idzie z plowami, to dziesi tyn owies trza nosić, tam do jakijsi stodoły, bo potym sie go młynkuje, wygrabki odgarnuwać, słóme tyz. Nasi to juz stosujom tak, majom cyscarke, wygrabki dziesi idom, słóme do dmuchawy* (GrJMSp 304); *O tam jes jesce wiejacka. Nie było młynków do, do oddzielanio zboza od plów, to na bojsku, na tam, dzie bojsko mieli, to brali na kupe to zboze takie omłócone, jak jak młóciyli cepami* (RnS 139: Łp); *I krynciyli to, z opowiadanio lym mama opowiadała, tata, ze tak młóciyli przed tym. Ze młóciyli chłopi i krynciyli, y, y, y, tymi, takie koło, noji masina, juz jakosi tam młóciyła. Óna lym robiyła, jak, jak to powiedzieć, to wołali wytrzonsacka. Bo óna nie cyściyła zbozo, leciało wsićko razym pod masine. Masina na bok, potym dopiyro brali, co to, zgr... zgrabki, zgrabki zgrabuwali, co to cyściyli to zboze. Ale to lym z opowiadanio wiym, bo jak juz my byli młodzi, to juz była tako masina, co juz cyściyła wsićko, zboze sło osobno, plowy osobno, zgrabki osobno* (Kc); (ogsp.). [**plewa** – Fs, Nd]

PLUCA *rz. nmos* **'ogpol. płuca':** *Suchoty na pluca* (matK: ŁN); *Kie wyźroł zzo wanty, to jaz go cofło do zadku. Para stanyła mu w plucak, a nozki sie ugiyny. Przed nim na skalnyj półce stoł cap, jakiego Symek nigda w zywobyciu nie widzioł. Zwiyrz kufe dźwignół do góry, pierś swojom koziom wypion ku zornymu słónku* (SpCzyt 36: Rp); (ogsp.).

PLUCA NA KWAŚNO *kuch.* **'zupa: wołowe lub wieprzowe płuca z ziemniakami, śmietaną i zasmażką':** *Kieby fto wiedzioł, jak jo nierada jadła za młodu pluca na kwaśno* (CoWś 174: Nd).

PLUCHNÓĆ *cz. dk* **'splunąć':** *Chłopy sie ześli, pogodali, pokurzyli fajki, upluli po podłodze w chałupie, no bo kurzył fajke – a psik – pluchnół, pluchnół, tam nifto nie godoł, ze nie pluj, bo małe dzieci, a my dupami wszysko powyciyrali, no bo my rackuwali, chodziyli, no to tam nifto ci nie broniół, nejiś dziynki Bogu dziś zdrowy i neji dobrze jes* (KorpSp: Rp).

PLUCIĆ *cz. nieos., ndk* **'pada deszcz ze śniegiem':** *Pluci na polu* (matK: Dr).

PLUCNIK *rz. mnż* **'naziemny porost, występujący w lasach sosnowych; płucnica islandzka (*Cetraria islandica* (L.) Ach.)':** *Plucnik* wyglądem przypomina płuca, stąd nazwa. Jak kogoś dusi, to dobrze warzyć jak herbatę i pić (RadwSłR 54: Rp).

PLUCNY *przym.* **'od rz. PLUCO, PLUCA':** *Zopolynie oskrzeli plucnyf* (matK: ŁN).

PLUCO *rz. n, zwykle w lm* **‘ogpol. płuco u człowieka lub zwierzęcia’:** *Słychno go było z daleka. Dar sie, kielo mioł pary w plucaf. – Jedzie smatlorz, jedzie, wiezie gornki, wiezie! – rozlygało sie syroko* (SpCzyt 77: Nd); *Kie wyźroł zzo wanty, to jaz go cofło do zadku. Para stanyła mu w plucak, a nozki sie ugiyny. Przed nim na skalnyj półce stoł cap, jakiego Symek nigda w zywobyciu nie widzioł. Zwiyrz kufe dźwignół do góry, pierś swojom koziom wypion ku zornymu słónku* (SpCzyt 36: Rp); (ogsp.).

PLUĆ *cz. ndk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Pluć ślinami* (matK: Nd); *Pluć śliny* (matK: Tr); *Plujom do óc, ozory wystawiajom* (matK: Dr); *– Oblywo sie wodom, pianom, noji, noji to tak, ze przepluwali trzi razy tfy, tfy, tfy, noji to nie pomogało. To tyz kadziyli. – Na kónia pluli trzi razy? – Tak, na kónia* (CzG); *A óni sie ino plecami* [teściowa] *obróciyli do mnie i na kozdym tym staneli cy cosi, modlyli sie, modlyli sie. Słysałaf, ze jakiesi zdrowaśki godajom. Potym zaś przi nogaf postaneli, potym zaś cosi. Potym przepluli, przepluli, obróciyli sie za siebie, zaś przepluli. Widziałaf, ze pluli i poza siebie pluli: pfu, pfu, tak robiyli* (Fr); *Diaboł rod nierod wzion nazod gline, pluł do niyj ślinom i ściskoł, jaz z ryncy para sła i jako tako zdołoł ulepić dziesiynci chłopa. Poustawioł if na ziymi i dmuchoł do nif, ale syćkom pare ze sobie juz wyduł, a chłop ani jedyn nie ozył. Diaboł ozezłoscony kopnół jednego ś nif, jaze mu noga odpadła, no bo to było suche* (BazWierz 87: Jw); *Jak juhasi śli na odpust albo po piyrsym udoju wiesnom przed redykiym do spowiedzi, to nie kazuwali wte holofić po dródze ani śmioć sie, ani pluć na ziym, bo óna mu niewinowato, coby ón tak brzidźko robiył* (BazWierz 92: CzG); (ogsp.).

PLUGOC *rz. mos*

1. **‘z potępieniem o człowieku wyjątkowo nietaktownym, wulgarnym, opowiadającym sprośne żarty, czyniący aluzje seksualne; zob. też: ZBEREŹNIK w zn. 1.’:** *Hańba, wstyd, co ty godos, plugocu* (CoWś 232: CzG).
2. **‘z potępieniem o człowieku zachowującym się nieprzyzwoicie, wulgarnie lub będącym bez honoru; bezwstydnik’:** (matK: Dr).
3. **‘z potępieniem o człowieku postępującym wyjątkowo źle wobec innych’:** *– Wiycie, tato, dy wom tu nie zowidzemy miejsca w izbie, ale te dzieciska wom robiom na złość, w nocy nie dadzom spać, a w kómorze zimno, nie porada tam siedzieć. To my se ukwoliyli z Jagnieskom, ze nojlepi byłoby wom w stajni. Tam by sie juz zodyn do wos nie obezwoł, a ciepło tam i zdrowo. Z młoduście tam lyguwali, to i teroz wom bedzie dobrze. – No, dyć jo tam wolem, kie juz tak nie mozecie, plugoce, patrzić na mnie w izbie* (BalNS 98–99: Fr).

  💬 *Nie byłby bogoc bogocym, kieby nie był plugocym* (matK: Dr).

PLUS *rz. mnż*

zob. fraz.:

NA PLUSIE

PLUSIOWY *przym.* **‘ogpol. pluszowy’:** *Lajbik plusiowy* (matK: Kc).

PLUSIUWANKA *rz. ż, str.* **‘spódnica plisowana; zob. też: PLISUWANKA’:** (matK: Łp).

PLUSKA *rz. ż* **‘mały ptak podobny do wróbla, o popielatym upierzeniu i długim ogonie, żyjący na brzegach wód i łąkach; pliszka górska (*Motacilla cinerea* Tunstall); zob. też: PLUSTWA’:** *Pluska || pastyrka mo srokate piyrze, furt popiskuje: dzif, dzif* (matK: Kr).

PLUSKAĆ zob. PLUSKNÓĆ

PLUSKIEWKA *rz. ż* **‘pinezka’:** (SSWG 19); (matK: Kc).

PLUSKNÓĆ *cz. dk* – **PLUSKAĆ** *ndk* **‘o płynącej wodzie lub przedmiotach wpadających do wody’:** *Plusko woda* (matK: ŁN); *Pluskać – ryby we wodzie* (matK: Fr); *Plusknie, ciapnie jak kamiyń do wody* (matK: ŁW); *Plusknie ryba na wodzie* (matK: Kc); (Fr, Kc, ŁN, ŁW).

PLUSKWA *rz. ż*

1. **‘czerwonobrunatny owad o owalnym i spłaszczonym ciele, wydzielający nieprzyjemną woń, dawniej masowo żyjący w szparach między belkami domu drewnianego, w pęknięciach tych belek, w drewnianych sprzętach itp., żywiący się ludzką krwią; tępiony wrzątkiem, jednak z niewielkim skutkiem; pluskwa; zob. też: PŁOSCYCA’:** (matK: Kc).
2. **‘mały ptak podobny do wróbla, o popielatym upierzeniu i długim ogonie, żyjący na brzegach wód i łąkach; pliszka górska (*Motacilla cinerea* Tunstall); zob. też: PLUSTWA’:** *Wychodziółek na pole, wyziyroł tyj wiesny. Gyńś juz siedziała na jojkak. Przileciały juz pluskwy i skowronki wywodzieły. Przisły i ruskie świynta, bo gazda doł mi paska. Woda okrutnie wielgo buchła i hucała, bo śniyg naroz ginół* (KowPluc 46: Jw); (Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW).

PLUSTWA *rz. ż* **‘mały ptak podobny do wróbla, o popielatym upierzeniu i długim ogonie, żyjący na brzegach wód i łąkach; pliszka górska (*Motacilla cinerea* Tunstall)’:** *Plustwa, taki ptosek, co po wodzie onacy* (matK: Łp); (Dr, Fs, Jw,

Łp, Rp). [**pastyrecka** – ŁW; **pastyrka** – Fs, Kr; **pluska** – Kr; **pluskwa** – Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW]

PLUSUWANY *przym.* **'o niektórych częściach ubioru: mający warstwę pluszu':** *Te żakiety my takie nosiyli, co to plusuwane, z tego było, z cego to było takie? Plusz taki* (KorpSp: NB).

PLUTA *rz. ż* **'deszcz ze śniegiem':** *Psota || pluta* (matK: Fr); (Dr, Fr, Fs, Nd).

PLUTON *rz. mnż* **'oddział wojskowy składający się z 3 drużyn':** *Ciata || pluton* (matK: ŁW); (Fs, ŁW). [**ciata** – ŁW]

PLUTONOWY *rz. mos* **'dowódca PLUTONU':** (matK: Nd).

PLYĆ *cz. ndk* **'robić dzianinę na drutach; zob. też: PLYŚ w zn. 1.':** (matK: Tr); (SSWG 25); (Kc, Nd, Tr).

PLYMIE *rz. n* **'rozmnożenie, rozród':** *Zostawio sie na plymie* [o zbożu przeznaczonym do siewu] (matK: Łp); *Limit* [odstrzału dzików] *wyznacom jaki taki do zabicio w stosunku do tego, zeby ta jesce zostało na plymie* (BubSpT 108: ŁW); (CzG, Łp, ŁW).

PLYMISTY *przym.* **'rodzący wiele; plenny':** *Plymisto świnia, kie mo duzo prosiont* (matK: Nd); *Plymiste zarno* (matK: Dr); *Plymiste zarno, co mo duzo zorków na jednym ścibełku. Plymiste grule, duzo pod krzokiym* (matK: Łp); *Plymiste grule* (matK: Tr); (Dr, Łp, Nd, Rp, Tr).

PLYNI *przym.* **'o roślinach: wydający obfity plon; plenny; zob. też: PLYNISTY':** *Plynie, bo duzo mo* [o zbożu] (matK: Fr); (Fr, Jw).
zob. fraz.:
ZOSTAWIĆ NA PLYNIE

PLYNISTO *przym.* **'o kobiecie: mająca dużo dzieci':** *Plynisto baba, kie duzo dzieci* (matK: ŁN).

PLYNISTY *przym.* **'o roślinach: wydający obfity plon; plenny':** *Plyniste grule* (matK: Tr); *Plyniste zarno* (matK: Dr); *Plyniste zboze, jak duzo urośnie* (matK: ŁN); (Dr, ŁN, Tr). [**plyni** – Fr, Jw; **plyny** – Fr]

PLYNY *przym.* **'o roślinach: wydający obfity plon; plenny; zob. też: PLYNISTY':** *Plyne* [zboże], *bo duzo mo* (matK: Fr).

PLYŃ I *rz. mż* **'samiec rozpłodowy':** *Zostawiyli tego barana na plynia, ku owcom. Głombie (z kapustom) sie zostawio na plynia* (matK: ŁN); (Dr, ŁN, Łp).

PLYŃ II *rz. ż* **'obfitość plonów; urodzaj':** *Naplyniyło sie dziadów w zbozie, dziadostwo wselijakie, tako plyń* (matK: Fr); *Plyń, jak duzo urośnie* (matK: ŁW); (Fr, ŁN, ŁW).

PLYSO *rz. n* **'głębokie miejsce w rzece ze spokojną wodą; zob. też: PLOSO w zn. 1.':** *Plyso || bania* (matK: ŁW).

PLYŚ *cz. ndk*

1. *str.* **'robić dzianinę na drutach':** *Plecie śtrynfle, swedry; plecie sydełkiym* (matK: Dr); *Plyś || hakluwać* (matK: Jw); *Plyś na iglicaf* (matK: Kr); *Jo se pletła sweter i patrzym, ale, a óna od razu tak skrzicała i tak jyj prawom nogom i prawom rynkom jyj tak porusało troche, niy? Tak juz od razu miała dwie ko... kosulki oblecone, jednom takom nowom z biołego, biylonego płótna tom, tak jom od razu obydwie potargała na niyj* (CzG); *Nojcyńściyj pletym z kolorowyj włócki abo z przyndzy wełnianyj sialiki, copki, a i najwoźniyjse śkarpetki, ftore potym na jarmaku sprzedajym, ino na jarmak to wybiyrom takom włócke, coby nie gryzła, bo uśtrykuwać bylejakie śkarpetki, to moze kozdy, ale nie kozdy je fce potym kupić* (pmKosz: NB); (ogsp.). [**plyć** – Kc, Nd, Tr]
2. **'robić w odpowiedni sposób koszyki, PÓŁKOSKI itp. z wikliny lub z ŁUBÓW':** *Plecie sie pomiyndzy ziobra prynciami kosyk* (matK: Fs); *Półkoski sie plecie tak jak kosyki, dejmy na to jak tyn kosyk, to jes we dwof kawołkaf, na pół wozu jedyn półkosek, na pół wozu drugi półkoseki to sie tak kładzie do tyf lyterek. To od razu sie połozy taki jak półkosek i juz; scyt mo jedyn i boki dwa, i spód pleciony. Na wesele tak samo sie jeździ* (BubSpT 53: Fr); *Óna plytła taki kosyk, zeby jom mogli wzionś ze sobom, bez to morze musom przyńś. Bo to bez morze musieli lecieć. I óna upletła tyn kosyk, i legła se do niego, i zaspała* (BubSpT 88: Kr); (ogsp.).
3. **'robić warkocz (z włosów, lnu itp.)':** *Plyś warkoc* (matK: ŁW, Rp).
4. **'mówić głupstwa, nieprawdę':** *Plotkula plecie* (matK: Tr); *Plecie w goroncce* (matK: Kr); *Waryjot plecie bzdury do światu* (matK: Nd); *Chłopina wypiył jacy dwa piwa, a juz plecie na sekmont* (matK: Nd); Kumotra: *A to ty bez odrzykać małom Rózusie do krztu?* Irinka: [Włącza się do rozmowy] *A jakze, dy jo im Janicka tyz odrzykała.* Somsiada: *Widzis, tymu ci sie dobrze wiedzie, boś piyrse nosiyła do krztu chłopca, bo jak baba nosi piyrsy roz dziywcontko, to ponoć nie be miała scyńscio w zyciu. Tak godali starzi.* Dziadek: *Tak pletom, bo odpowiedzieć tyz sie nie godzi. A Bóg jedyny wiy, cy to sie tak wsićko wse ziści* (Czard 74: Nd); (ogsp.).
zob. fraz.:
PLYŚ BOJKI
PLYŚ BOJKI DO ŚWIATU
PLYŚ BZDURY (DO ŚWIATU)
PLYŚ DO ŚMIYCHU
PLYŚ DO ŚWIATU

PLYŚ TAK DO ŚWIATU
PLYŚ WE ŚWIAT

PLYŚ BOJKI ‘rozpowiadać rzeczy nieprawdziwe, plotkować; zob. też: ROBIĆ BOJKI’: (matK: Fr).

PLYŚ BOJKI DO ŚWIATU ‘rozpowiadać rzeczy nieprawdziwe, plotkować; zob. też: ROBIĆ BOJKI’: *Bojki plecie do światu, takie, co nieprowda* (matK: Fr).

PLYŚ BZDURY (DO ŚWIATU) ‘mówić głupstwa, niedorzeczności’: *Waryjot plecie bzdury do światu!* (matK: Nd). [**plyś do światu** – CzG, Fr, Fs, Jw, ŁW, Rp; **plyś tak do światu** – ŁW; **plyś we świat** – ŁN]

PLYŚ DO ŚMIYCHU ‘mówić coś śmiesznego’: *Matka myśleli iście, ze sie ś nif podśmiychujyme. Jo wiym, ze taki ciert sy mnie, rod pletym do śmiychu. Ale cy to takie dziwne, nedy sło mi dopiyro na piytnosty rok. Takif młodyf to sie figle rady trzimajom* (PrP 2017: 242: Nd).

PLYŚ DO ŚWIATU

1. **‘mówić głupstwa, niedorzeczności ; zob. też: PLYŚ BZDURY (DO ŚWIATU)’:** *W goroncce plecie do światu* (matK: Fs); *Glyndzi, plecie do światu* (matK: Fr); *Dzie tam do Corny Góry, plecie do światu!* (matK: Rp); *Hej, zacon mi opowiadać sićko jako było, jako co, niy. Naśmiołek sie mu i wselinieco padom: moze to plecies do światu, idźze mi nie opowiadoj figle, no hej!* (BubSpT 63: Jw); *Hej bo hej, plyś do światu to ty umiys* (CoWś 276: CzG); *E, biydy było doś, nale to choćkiedy sie tak opowiado, opowiado, a, a mali mi godajom: e babko, pleciecie do światu!* (RnS 175: ŁW); (CzG, Fr, Fs, Jw, ŁW, Rp).
2. **‘majaczyć w gorączce’:** *Mówi w goroncce || plecie do światu* (matK: Fs); (Fs, ŁW).

PLYŚ TAK DO ŚWIATU ‘mówić głupstwa, niedorzeczności; zob. też: PLYŚ BZDURY (DO ŚWIATU)’: (matK: ŁW).

PLYŚ WE ŚWIAT ‘mówić głupstwa, niedorzeczności; zob. też: PLYŚ BZDURY (DO ŚWIATU)’: *W goroncce godo, plecie we świat* (matK: ŁN).

PLYWIĆ *cz. ndk* **‘oczyszczać uprawę z chwastów, wyrywać chwasty spomiędzy uprawianych roślin; zob. też: PLEWIĆ’:** *Plywić chwasty* (matK: ŁW); *Plywie sie, coby był bez trowy* (matK: Fr); (Fr, ŁW).

PLYWNIK *rz. mnż, bud.* **‘przybudówka koło stodoły, w której trzyma się plewy; zob. też: PLEWNIK’:** *Plywnik na plowy* (matK: Łp).

PLYWŚ *cz. ndk* **‘oczyszczać uprawę z chwastów, wyrywać chwasty spomiędzy uprawianych roślin; zob. też: PLEWIĆ’:** *Lyn plewiom, grule to sie plywś nie do* (matK: Łp); *Zasiolimy to siymie, to wołalimy siymie, to my zasioli, a jak juz zacyno wychodzić, to juz gospodyni sła, jak juz wychodziyły takie tam jakiesi chwasty, to sie plewło* (BubSpT 73: Kc); (Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, Łp, ŁW, NB, Nd, Rp, Tr).

PŁAC *rz. mnż* **‘ogpol. płacz’:** *Jak woda sie śnije, to jak cysto, to na płac* (matK: CzG); *Z telim płacym poseł* (matK: Dr); *– A jak sie śnije woda? – Brudno woda to sie śnije racyj na chorobe. Tako brudno jak przikopa, duzo, głymboko woda. – A w zlywie? – No, zlyw, lawór był* [śmieje się]. *Ale, niy, w ogóle brudno woda, jak sie śnije, to zawse godali, ze to sie śnije na chorobe. Bylejako brudno woda, gnojówka, brudno woda, dziura wykopano, a tam naloto brudno woda, no to woda sie śnije na chorobe. A cysto woda, morze cystyj wody, zaś na płac. Ftosik bedzie barz płakoł, nie ftosik, ino tyn, komu sie to śniyło, tak ta cysto woda* (Fr); (ogsp.).

PŁACEK *rz. mos* **‘z niechęcią o płaczliwym dziecku’:** *O ty płacku, płaces wse* (matK: Łp).

PŁACHCINA *rz. ż* **‘licha, byle jaka PŁACHTA w zn. 1.’:** *Huzianka z grostucha; płachcina i śtyry troki, i tak sie bombało* (matK: Fr).

PŁACHTA *rz. ż*

1. **‘duży płat grubego płótna, używany do noszenia czegoś na plecach (np. trawy, liści) lub do trzymania ziarna przez siewcę w czasie siewu; zob. też: PŁAFTA w zn. 1.’:** *Totyn syr zawiysali do płachty, takie fajne, suche sie zrobiyło* (matK: Dr); [– A co baby robiły, jak miały iść w pole, a dziecko było?] *– He, kołyske sie brało. – Ne, dy polówke i, i robiyło sie, wbijało sie takie trzi patyki i wionzało sie na dwa takom płachte i taki grostusek, neji tam sie kładło dziecko i kołysło sie. Neji dziecko w grostusku spało* (CzG); *Seści parobków. Doktór, rekrut, dwók ziandarók, inhnaś i richtar. Ziandarzi trzimajom warte, a ze ni majom gwerók, to trzimajom płachte. „Pod kontym prostym” do ozściongniyntyj płachty jes ozciongniony jurgowski pokrowiec. Z jednyj strony przywodzi rekruta richtar i stawio go na pokrowcu. Doktór stojoncy z drugiyj strony płachty obziyro mu zymby, ocy, włosy, maco rynce i jesce co inksego. Nieznacnie tak sie ozkrocy, ze juz na pokrowcu nie stoji i krzicy: Jo regelt! A wte ihnas sarpie fest i rekrut gruk na ziymie, jak długi i juz je odebrany* (FjMEK: Jw); *Dwok parobków. Na polu stromek owocowy. Jedyn wychodzi na drzewo i mo putnie z gnojnicom. Drugiego ubiyrajom w płachte i dobrze niom powionzom. Kozom mu patrzeć, ftoro połówka wiynkso. Kie jes juz prosto pod drzewym, tyn z góry gruk gnojowicom po nim* (FjMEK:

Jw); *Jak juz zorali, to suli po kapce z worka zorka do płachty i sioli. Na gbełowy zogóm (10 arów) wysiywało sie worek zbozo (50 kg). Potym trzeba było zaskródlić brónami. Skródlyło sie piyrse wzdłuź, a potym na kiyry* [zakosy] *i zaś wzdłuź* (CzG); (CzG, Dr, Jw).

2. **‘prześcieradło na łóżko, dawniej z samodziałowego płótna PACEŚNEGO; zob. też: PŁAFTA w zn. 2.; 📷 Tabl. II’:** *No to takie na worki, cy, cy na takie gacie dziadkowi pod, na powsedni dziyń, na kosule takom na powsedni dziyń, to było to płótno gorsyj jakości. Na takie, co juz było naświyntalniyjse, cy na tyn obrus na stół, na tom płachte, na pościyl, no na kosule, tak na świyntalnom, no to juz to płótno musiało być lepse, no to i uprzyndzione lepi i, i wybiylone i, i, i robione inacy* (pmKosz: CzG); (CzG, Jw, NB, Nd).

PŁACIĆ *cz. ndk*

1. **‘dawać komuś pieniądze za towar, usługę’:** *Akordowo płacom* (matK: Jw); *Za darmo bem płacić?* (matK: Kr); *Płaciyli mu dobrze, kielo zapytoł, telo mu płaciyli* (matK: Łp); *Na zimowisko owce dajom – płacom jagniyntami abo wełnom* (matK: ŁW); *Sekwestruje wos, kie nie fcecie płacić* (matK: Nd); *Juz, cholera, tam wiyncyj nie pudym, choćby mi płaciół* (plBłachut: Fr); (ogsp.).
2. **‘uiszczać stosowne opłaty, składki, grzywny itp.’:** *Jak sie piniyndzy pozycy, to sie od nif płaci interes* (matK: Nd); *Trza było od nif* [za nich] *tyz płacić* (matK: Dr); *Płaciyły i trzisto złotyf miesioncnie* (matK: Dr); *Alimenty płaci, przespała sie* (matK: ŁN); *Bedzies kosta płaciół, jakeś nie poseł* (matK: Łp); *Tota asygnata to jacy, jakby kogo milicja złapiyła, a ni mioł jyj, to wtedy kolegium trza było płacić. A tak jak sie udało, to i ta drzewa sie du dómu doś nawiezło* (pmMiś: CzG); *Jednego razu za tyk kosiutowyk prawók, co my dawali z polanók nopiyrwyj cyńść panu gruntownymu, a potym my dawali połówke siana, aze przisła komasacyjo, to ty polany nom odebrali, a przi tym wielkie cuda państwo nos sekwestruwali. Nopiyrsy roz sekwestracyjo nos kostuwała siedymnoście tysiyncy, a drugi roz nos kostuwało moze z piytnoście tysiyncy, a trzeci roz dwanoście stówek my musieli płacić strofu* (MalPS 128: Jw); (ogsp.).

PŁACKA *rz. ż* **‘łza; zob. też: ŁZA’:** (matK: Rp).

zob. fraz.:

WIYRBA PŁACKA

PŁACKOŚ *rz. mos* **‘z niechęcią o człowieku płaczliwym; płaksa’:** (matK: Fr). [**płackóń** – Rp]

PŁACKÓŃ *rz. mos* **‘z niechęcią o człowieku płaczliwym; płaksa; zob. też: PŁACKOŚ’:** (matK: Rp).

PŁACKUŚ *rz. mos* **‘człowiek płaczliwy, zwłaszcza dziecko; płaksa’:** *Płackuś* || *śkramynda* (matK: Fs). [**śkramynda** – Fs]

PŁACLIWY *przym.* **‘skory do płaczu, często płaczący’:** *Skrzyntny* || *płacliwy* || *rozmaziany* (matK: ŁW); *Płacliwe dziecko* (matK: ŁW); (Kc, Nd, ŁN, ŁW).

PŁACYNIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PŁACIĆ’:** *Majom to niby skody płacić, równać. Jakie ta płacynie i równanie. Mo sie to zgłosić do trzof dni. O, głosi sie, ale im sie nie śpiesy* (BubSpT 108: ŁW); (CzG, ŁW).

PŁAFCINA *rz. ż* **‘licha, byle jaka PŁAFTA w zn. 1.’:** *Huzianka z grostucha; płafcina i śtyry troki, i tak sie bombało* (matK: Fr).

PŁAFCINKA *rz. ż*

1. **‘nieduży kawałek płótna’:** *I tak to zostało, znowu sie przikryło tom płafcinkom całom i tak tyn chlebuś siedzioł, co sie rusoł* (KorpSp: Tr); (ŁW, Tr).
2. **‘kawałek płótna kładziony na poduszkę zamiast poszewki’:** (matK: Kr).

PŁAFCIORKA *rz. ż, past.* **‘lniana chusta, do której BACA wybiera SYR z PUCIYRY i wiesza, by odciekła z niego serwatka; zob. też: GRUDZIANKA; 📷 Tabl. III’:** (matK: Nd).

PŁAFTA *rz. ż*

1. **‘duży płat grubego płótna, używany do noszenia czegoś na plecach (np. trawy, liści) lub do trzymania ziarna przez siewcę w czasie siewu’:** *Brzymie w płafcie* (matK: Tr); *Totyn syr zawiysali do płafty, takie fajne, suche sie zrobiyło* (matK: Dr); (Dr, Tr). [**płachta** – CzG, Dr, Jw]
2. **‘prześcieradło na łóżko, dawniej z samodziałowego płótna PACEŚNEGO; 📷 Tabl. II’:** *Płafta była, na tym strynzoku była rozścielono* (matK: Kc); *Pościyl, płafty sie tocało. Płótniane kosule tyz sie tocało. Tocko było i rajbacka z takimi karbami. Jak sie to wołała? Nie wiym* (GrJMSp 306); *Z pacesnego płótna my syli płafty. Bo óno było takie ciynkie, doś takie delikatne, to na płafty było w som roz. Płafty to sie kładło na pościyl, coby lepi sie lezało, coby nie gryzło. Jak dobrze było płótno wybiylone, to potym i płafty były biylućkie* (pmMiś: CzG). *A ón guślół, a jo nie wiedzioł. Guślół tak panocku, co septoł, to nie wiym, ino obeseł trzi razy koło wozu mi dookoła, a zeby jo sie nie spodzioł, ze ón guśli, tak zakładoł płafte na syr: tu se zakryj, zeby sie nie kurzyło, tu se zakryj. A jo mioł u niego jedno a to słowo, to samo. Jantek, poguślijze mi, a uwierzym, ześ ty guślorz. To ón mi wse powtorzoł to samo, ze taki chłop jak ty. A nareście jak seł trzeci roz koło niego, kóń, tu mu takie kudły, my to*

nazywomy susyce, tu pod brodom, tak, ze ón mu wyskub trzi razy tyk kudłók. Nale jo nie wiedzioł, ze ón guśli (BubSpT 59: Jw); [– *W cym mioł to zboze?*] – *W płafcie, w płafcie abo to nazywli grostuf. Grostuf to tako płafta z tym, takie były tro... troki troki, takie snurki u tego, uwionzane, ne wionzali na tyn gro... W grostuchu nosiyli, jak ni mieli dzie, ni mogli dojechać, to nosiyli, wionzali takie brzemie i, i nosiyli siano w tym tyz, w tym grostuchu* (RnS 139: Łp); *Do posewkók były forbótki, jak była paradno dziywka, jak sie wydawała, to miała komplet pościeli, no ale komplet pościeli, to juz nie po nasymu. Jak sie nazywała pościel? No poswa i posewka, no to, oblecynie pościelne, na pościel, oblecynie na pościel. No to, no to zogłówki były takie, ze tu góra posewki była z takom plecionymi forbótkami wsyto, noji to było paradne, no to w muzeum se mozes tyz posewki tyz takie z cymś, hej. No to, no to były posewki i, i poswy takie paradne, noji, no to toto było z forbótkami. Płafty na pościel przikryć. W pierzinie tyz była wstowka z takimi forbótkami plecionymi* (Jw); (CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, Łp, Nd). [**kapa** – CzG, Jw; **płachta** – CzG, Jw, NB, Nd; **preściyradło** – Kr; **prześciyradło** – ogsp.]

3. **‘nakrycie na stół, wykonane z tkaniny; zob. też: OBRUS w zn. 1.’:** *Na Wilije tak weznymy płafte ozciongniymy, a pod płafte sie daje owsa na takom jakosi to pamiontke, to starodowne, ze to tak z tego owsa trzeba brać potym, wsypać do tego stronka, ze toto sie, no to sie sieje i tak ze to Pon Bóg chroni od syćkiego złego, no to jo nie wiym* (BubSpT 99: Łp); [– A kto przygotowywał jedzenie na wesele?] – *To było takie tyz, co były takie baby tu w wsiaf, we wsiaf, co co tak umiały tyz robić, co tyz tak u... uwa... ugotuwały, no uwarzyły to jedzynie, tyn obiod uwarzyły, to ciasto, potym przisło, no to potym tyz te stoły sie porozkładało, piykne te płafty ponadawało, bielusiyńkie takie, było ładnie cyściutko było, bardzo ładnie było, to óne juz potym roznosiyły, tak układały sićko no tyf tortów, to tyz było bardzo duzo tak tyf tortów* (KorpSp: ŁN); (Dr, Fs, Jw, ŁN, Łp, Rp).
4. **‘płachta, z której siewca wysiewa ręcznie ziarno; dwoma rogami związana i wieszana na szyi; pozostałe dwa rogi siewca trzyma lewą ręką przed sobą; zob. też: SIYWKA’:** *No a jak sie zorze, no to potym sie skródli i jak sie poskródli, no to sie biere siywnik i sieje sie. Piyrse sie sieje rynkami przedtym te poprawy, a jak sie poprawy obsieje potym, sie sieje zaś zboze siywnikiym, a fto ni mo siywnika, to z kosyka cy z płafty* (BubSpT 132: NB).
5. **‘odświętne nakrycie, zakładane przez kobiety na ramiona, wykonane z cieniuteńkiego białego płótna; zob. też: OBRUS w zn. 2.; 📷 Tabl. IV’:** *Nosuwały biołe obrusy abo płafta, poniechały płafty, to nastały chustki* (matK: Fr).
6. **‘ozdobne przykrycie na łóżko; zob. też: KAPA w zn. 1.; 📷 Tabl. II’:** (matK: Dr, ŁW, Rp).

PŁAKAĆ *cz. ndk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Nie płac, bo ci mama kupi bułke* (matK: Dr); *Nie płac, jacy brzidźkie dzieci płacom* (matK: ŁW); *We Wilijom stanym rano, mówiym tak: – Dzieci, ryftujcie sie, bo Wilijo, zeby wos nifto nie biół, zebyście nie płakali, zebyście sie nie złościyli, bo fto co robi we Wilijom, to be robiół cały rok* (BubSpT 10: CzG); (ogsp.).

zob. fraz.:
MURY PŁACOM
PŁAKAĆ JAK ZŁY DYSC
WIYRZBA PŁACONCO

PŁAKAĆ JAK ZŁY DYSC ‘płakać żałośnie’: *Justyna, choć świokrowie byli lo niyj barz dobrzi, co chwili zakrywała ocy fartuchym i jak dysc płakała* (BalSKD 102: Fr).

PŁANETA *rz. ż, rzad.* **‘baśniowy duch mający władzę nad chmurami i moc sprowadzania gwałtownych burz, ulewnego deszczu i gradu; zob. też: PŁANETNIK w zn. 1.’:** (matK: Kr).

PŁANETNIK *rz. mos*

1. **‘baśniowy duch mający władzę nad chmurami i moc sprowadzania gwałtownych burz, ulewnego deszczu i gradu, objawiający się ludziom w postaci wędrownego dziada proszącego o *jedzynie* i ogrzanie się w domu. Jeśli okazano mu grzeczność i poczęstowano obfitym posiłkiem, pozwalał domownikom żyć spokojnie, jeśli jednak traktowany był niemile, sprowadzał na pola gospodarza deszcz i niszczący wszystko grad. Według wierzeń płanetnicy są dziełem diabła, który chciał dorównać w dziele stworzenia Panu Bogu’:** *Płanetnik jes w chmuraf* (matK: Kc); *Płanetniki rzondzom z chmurami* (matK: Łp); *Płanetnicy grod we workaf nosiyli* (matK: Łp); *Płanetnicy trzimiom powietrze, ozgniywajom sie, to sie chmura oberwała* (matK: Fr); *Płanetnik to był zwionzany z wodom, tak przinojmniyj we Frydmanie godali. Ze płanetnik, jak chodziół, to tak godali, ze widzieli, ze to taki był, taki, taki troske lepsy straf na wróble, bo mioł takie kabocisko. Mioł takie, jakby, jakby takie, wiys co, takie jakby odziynie, co sie tak wlekło za nim, wiys? I ze płanetnika sie boli rybocy. Jak płanetnika widzieli dziesi ponad wode, to abo godali, ze nie*

trzeba ryb chytać, bo moze go wciongnóć ryboka tyn płanetnik (Fr); *– Wiecorym to i bojno iś – zagadujym ujka, coby i ón co opowiedzioł. – Zebyś, chłopce, wiedzioł, ze bojno. Wseliniejakik boginek, topielcók cy płanetnikók doś sie tłuce po pustaciak* (SpCzyt 145: Rp); *Nyji ni mogli, wiycie, nijako rady dać tym scurom. Przisеł jedyn stary dziadek, ale to był płanetnik, bo okrutnie loło potym. Nyji pyto sie tak, jak sie tu mocie, przenocujcie mie. Tyn godo: jo ni mom placu, jo ni mom placu. He, no to tyn sie wzion i pozłościół, ale zaseł do jednego mieśca. A dy tu ni ma tak dzie, a dy legnijcie na ziym, ale straśnie duzo momy mysók i scury tu som, i tak dalyj. Nie bójcie sie nic, ino przenocujcie, to scury pudom. Na ostatku przenocuwoł sie, rano wzion jakisi chlebicek, uzegnoł, utyntokuwoł, poseł do pola, ruciół do potoka. Jak ruciół do potoka, tak kielo scurók było, tak sićkie sły potokiym i tak sie wyniesły, ze dziś ani jednego hań ni ma. A to jes prowda, to to, hej!* (BubSpT 70: Jw); *Płanetnicy posiadali moc kierowanio chmurami. Dzie óni fcieli, tam na chmuraf wyjechali i tam dysc loł* (ŚlizPPN 55: Kc); *W Dobsynie kosiyli chłopi u gazdy, a to był płanetnik, tyn gazda. I ze powiadoł im tak rano, ze jo tam był na wasyk chotarak, a ze tam jes w Białce straśnie zło suka. A w Jurgowie pies. Jak toci dwa zacnom breseć, to my musymy straśnie ciynzko robić, a musymy uciykać, bo te psy nos kcom zezryć. To sygnorka była w Białce, a zwón wielki w Jurgowie* (ŚlizPPN 58: Jw); *Przisеł w połednie taki potargus osmyndzony, corny, hej. Tam na Chowańcowyj była dziywcynka, pasła owce. I powiado tak: ze uciykoj stela z tymi owcami, bo przijdzie okrutno burka. Na drugom polane idź, tam jes Tyborowa. Dziywce patrzyło, ze chmurka* [sic!] *nie beło. Beło jasno, hej. Tak ón od niyj poseł i jes tam taki malutkie źródełko i otar piynte trzi razy o kupline i wysła z tego źródełka gma. I ón sie w tyj gmie straciył. I ta gma sła do góry. Jak zacyno sumieć, tak przisеł taki ladowiec, ze tom Chowańcowom do cysta tam zbiyło. A na Tyborowom lyn po jednym spadło. Óna sie dziwiyła na to, skond tyn potargus moze wiedzieć – i to był płanetnik* (ŚlizPPN 58–59: Jw); *Płanetnik to dziadek o orlyj twarzi, co je stary, omodrzały i mokry je jako ryba. Ón był tu roz, a przepowiadoł z mocy Boskiyj, ze bedzie norymny dysc i coby ludzie uciykali z pola i pastuchy z bydłym, coby uciykali z polan. Ludzie widzieli jako ón sed po polanie i wte zaświyciyła piykno tynca, i jako óna przisła, tako ón znik, bo jego tynca nosi* (BazWierz 86: Rp); *Jak sie płanetnik pokoze, to bedzie loło barz..., dysc okropny, abo ulywa, abo cosik komusik zaloło, zabrało abo porwało ryboka, abo cosik, ze nie dej Boze widzieć płanetnika, tak starzi ludzie opowiadali* (pmBarnasz: Fr); (Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr). [**płaneta** – Kr] ⊛ *Drzewiyj miały być płanetniki, co rzondziyły pogodom, przewoźnie dyscym, gradym i wiatrym. Tyf sie strasyło dymym z monki świynconyj i ziela świynconego. Trza było ozpolić w piecu i sypać zioła, i trza było na wyngiel sypać monki – to płanetniki uciekały z chmurami i wysypywały grod i dysc tam, gdzie tego nie robiyły. Były tyz zwónki poświyncone i tymi trza było na chmury zwonić. Tom samom siyłe miały zwónki kościelne. Przed burzom wse w Bukowinie zwoniom. Poprzednie zwony były bardzo skutecne, dopóki if Niemcy nie zabrali na wojne. Przed piyrsom wojnom światowom to nigdy grod w Bukowinie nic nie zbiył. Nowe zwony ni majom juz taki wartości* (BazWierz 84: Jw).

2. *now.* **‘człowiek przepowiadający pogodę’:** (SSWG 19).
3. **‘człowiek umiejący wróżyć z gwiazd, znający się na gwiazdach’:** *Astronom płanetnik* ‖ *gwiozdorz* (matK: Nd).

PŁANIA *rz. ż*

1. **‘głębokie, wymyte przez wodę miejsce w rzece’:** *Zrobiylimy takom tratwe wielgom na płani, no to my sie woziyli, rybók było pstrongók, naucół mie pływać* (BubSpT 66: Jw). [**płań** – Fr, Rp; **płoń** – Fr, Jw, Rp]
2. **‘rozlewisko wody, np. po powodzi, po deszczu; kałuża’:** *Płania – jak stoji dzie tako wielko woda w dziurze* (matK: Fr); *Płania – co woda stoji w polu, tako dziura* (matK: Fs); *Płania to woda rozlono, a banior to woda stojonco* (TPPG I: 143: ŁN); (Fr, Fs, ŁN, Łp, Rp, Tr).

PŁANIK *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku leniwym, unikającym pracy’:** *Płóny* ‖ *płanik* (matK: Nd).

PŁAŃ *rz. ż* **‘głębokie, wymyte przez wodę miejsce w rzece; zob. też: PŁANIA w zn. 1.’:** *Bedymy ciskać skolami do wody – godo Kuba. – Ftorymu sie barzi woda rozpyrznie, tyn wygro. Porwoł niedźwiydź wante, co zmursało lezała od wiekók w borze, i z całom siyłom bełnół w płań, tak ze sie woda rozpyrzła daleko na brzyzek* (SpCzyt 54: Rp); *Niedaleko Łapszanki spotkoł sie z chłopcami, co to na zbój chodziyli. A były to chłopy hyrne, ci zbójnicy, nie bondźjacy, wszyscy wybiyrani pod miare: prości jak świyce w kościele, śmigli jak bicyska jałowcowe albo pstrongi w płani, a wartcy jak wiatr w polu. Walkowi spodobało sie zycie zbójnickie, bo tu nie trzeba ani na pańskie chodzić,*

ino trza sykowności. Zbójnik bogatymu kradnie, a biydnymu daje i bedzie mioł pochwałe i zasługe w niebie, a tu jesce o zbójniku hyr sie syrzi, jaki jes, ktory sykowny – jednym słowym, zbójnictwo bardzo mu sie zwidziało (BalSKD 23–24: Fr); (Fr, Rp).

PŁASC *rz. mnż, str.* **'długie wierzchnie okrycie; płaszcz; zob. też: PŁOSC w zn. 1.':** *Płasc* ‖ *palto* (matK: Fr); *Płasc długi* (matK: Fr); *Oberkót* ‖ *płasc* ‖ *mantel* (matK: ŁW); (Fr, Kc, ŁN, ŁW).

PŁASINA *rz. ż* **'równy teren':** (matK: CzG).

PŁASKI *przym.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Płaski, płościyjsy* (matK: Tr); *To był taki jak drewniany druślok ino nie głymboki, ba płaski. Taki jak z deski zrobiony, dziś to by powiedzioł, ze jak paletka wyziyroł i na wiyrchu mioł porobione dziurki. Ocydorka to służyła do cedzynio gruli. Bez te dziury woda uciykała, a grule zostawały na tyj desecce* (pmMiś: CzG); *No to tak samo psceli cyrw, cyli te larwy, jak som zasklepione woskiym, no to som takie bardziyj płaskie, a, a trutowy to jes taki bardziyj zaokronglony, niy?* (Kc); (CzG, Kc, ŁN, Nd, Tr).

PŁASKORKA *rz. ż* **'płaski kamień używany do budowy pieców, zastępujący cegłę szamotową, pozyskiwany bądź na polu, bądź z brzegu potoku':** *Piec my stawiali z takif płaskorek zamias samotki* (matK: Nd).

PŁASKOWNIK *rz. mnż* **'metalowa, długa i płaska sztaba':** *Jak przisła zima, to poryf gazdów, co mieli kónie, jeździyli do lasów na gnotkaf po drzewa, a ze jesce nie znali sposobu podkuwanio gnotek stalowymi płaskownikami, to jeździyli na drzewie, to te podłaty drewniane sie chytro zdziyrały, ze jak furmon jeździył dziyń w dziyń, to nie wytrzimały jedne podłaty bez jednom zime, trzeba if było podłotać jasionowymi podłatami* (Iwan 18: Nd); *Jesce trza dodać, ze za Gierka pokozały sie kosiarki kónne, na siedzisku ftoryj siedzioł chłop i poganioł kónie, ale trza sie było sprzongać ze spólnikiym. Coby zlikwiduwać tom niedogodność, zacyni przerobiać kosiarki kónne i montuwali na nik motór bynzynowy abo na rope. Wtedy kose z zieletkami na płaskowniku w blocie kosiarki napyndzoł motór, ale juz ino jedyn kóń ciongnół takom kosiarke* (CzG); (CzG, Nd).

PŁAŚĆ *rz. mnż, str.* **'długie wierzchnie okrycie; płaszcz; zob. też: PŁOSC w zn. 1.':** *Palto* ‖ *płaść teroz* (matK: Nd).

PŁAT *rz. mnż* **'zapłata za pracę; płaca; zob. też: PŁOT w zn. 3.':** *Słaby płat* (matK: Fs); (CzG, Fs).

PŁATEK *rz. mnż*

1. **'ogpol. płatek kwiatu':** *Maść z nogietku to tak robiyli, ze to uprazyli masło w gorcku, połozyli tam dwie, trzi łyzki masła, noji kielo masła, to telo samego kwiatu, trzeba było wyskubać płatki z kwiotka pomarańcowego nogietku, i toto sie dało do tego masła juz takiego roztopionego, barz goroncego i tam sie wkładało tyn nogietek. Noji to sie pomalućku na blachaf miysało drewnianom łyzkom, tyn nogietek sie piyknie rozwarzół i to była maść* (pmBarnasz: Fr); *Nogietek ón zaś nie wymogo takiego jakiegosik, zeby go sadzić i pielyngnuwać, bo, no bo ón sie som sieje. No to płatki zbiyrali, tyz w lecie, jak piyknie kwitnon juz, takie piykne świyze, nie, nie duzo, nie ze staryf kwiotków, co juz były prawie suche, ino takie fajne, młode zeby były* (Fr); (Fr, Kc, Nd).
2. *tkac.* **'kawałek sukna lub płótna; zob. też: PŁOTEK w zn. 1.':** *Potym wraziyła do lnianego płatka* (matK: Tr).
3. *muz.* **'ustnik fletu':** *Blocik* ‖ *płatek* (matK: Jw).

PŁATKI MYDLANE 'w znaczeniu ogólnopolskim': *Baba to w dóma musiała i wyprać, i uwarzić. Nie było pralkók tak jak dziś, to my prały na rajbackak. Brało sie jakom miydnice, loło wody, dawało kapke płatków mydlanyk abo sarego mydła i tak my prały. Nie nazywało sie to tyz, ze pieryme, ba ze rajbiyme* (plSarna: CzG).

PŁATNIA *rz. ż, bud.* **'obejma piły tarczowej w CYRKULORCE; 📷 Tabl. V':** *W dziedzinie w dwof miejscaf nieskorzi zacyni robić gónty, no to było trzeba przigotuwać wałek, na tym wałku przedłuzonym było namontuwane płatnie na cyrkulorke i dwa komplety nozów, ktore jedne robiyły fug, a drugie nacinały ostrze gónta, a desecki na gónty tło sie na cyrkulorce z okryngloków, a robionyf mechanicnie* (Iwan 47: Nd).

PŁATNY *przym.* **'warty, mający wartość':** *Jakby wiedziała, ze if wiara nie tako płatno* [nie jest tyle warta] (matK: Dr).

PŁAWISKO *rz. n* **'rzecz niesiona przez rzekę w czasie powodzi':** (matK: Rp).

PŁAZ *rz. mnż, bud.* **'belka w zewnętrznej ścianie domu drewnianego, obcięta wzdłuż z obu stron piłą lub ociosana TOPOREM, mająca grubość od 16 do 20 cm; zob. też: PŁAZA; 📷 Tabl. V':** *To rzli na tartaku na kloce, takie na osiymcolowe, takie bele przerznół go na poły i były dwa płazy takie z jednego kloca* (BubSpT 43: Fr); [– Mówił pan ciekawe słowo półpłaza, co to jest?] – *No bo, zeby, zeby powstoł wyngieł, to ni mogło, ni móg być cały płaz, no bo by, jakby drugi zacion, toby trza było cały przerznóć. To tyn wyngieł cały utopić, a jak było ciynkie drzewo, móc to, mogło to być ciynkie drzewo. Óno, zeby było pół grubości płaza. To sie jom dawało po długości,*

a po... na posprzyc juz, juz seł cały płaz, cyli było pół na pół. [– W takim razie jedna płaza była na podmurówce, jak się robiło...] – *Tak* [... a pod drugą była dziura] (Kc); *Noji tak na wyngłaf sie robiyło na kłodki, na to, bo to my tak robiyli. I, i juz nie, nie było płazów, co płaz mioł choćftory śtyrdzieści cyntymetrów i wiyncyj, to te* [OKRONGLOKI] *miały, powiedzieć, dwaścia do dwaścia piynć cyntymetrów. Jak trza było dziesiynćmetrowe drzewo, takie były dómy, no to juz z tyf ciynksyf drzew, zrobiyło sie tyz dóm* (Kc); (Fr, Kc).

PŁAZA *rz. ż, bud.* **‘belka w zewnętrznej ścianie domu drewnianego, obcięta wzdłuż z obu stron piłą lub ociosana TOPOREM, mająca grubość od 16 do 20 cm; 📷 Tabl. V’:** *Izba z płazów* (matK: Nd); *Płaza, płazy teroz piyrwi z okryngloków* (matK: ŁN); *Płaza w drewnianym dómie* (matK: Nd); *Tragorz przichodziył nad, nad tyn sosromb, nie na sosromb, ba na tom, y, y, y, na tom ostatniom tom płaze* (Kc); *A potym płazy, no to mój ociec nieboscyk rezali, ścinali jodły jedły w lesie, co dostali w urbarze, i z tego narobiyli płazy. No to płazy były... Takie som, jak jo co widzym, to śtyrdzieści cyntymetrów syrokie, osiymnoście hrube, noji z tego poskładali, a potym daf, wionz... wionzba dachowo, krokwie, neji neji daf no* (RnS 54: Dr); *Wiym, ale krzesać, jo nie rozumiem krzesać hrubego drzewa, bo płaza nie jes dobro, jak jes mo środek, rdzyń w środku. Płaza jes dobro wtedy, jak przerznie drzewo na poły, óno nie pynko tak. A jak óna mo rdzyń, no to pynko potym z obuf stron* (Kc); (Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp). [**bal** – Kc; **płaz** – Fr, Kc; **płazówka** – Fr; **spłaza** – Fs; **spłazówka** – Fs]

PŁAZIĆ SIE *cz. ndk* **‘o gadach: pełzać’:** *Płazi sie || smyrgo sie pełzać* (matK: Kr); *Ślepe jascury z lasu sie płazom, bedzie pogoda* (matK: Dr); (Dr, Kr).

PŁAZOWY *przym.*

1. *bud.* **‘o budynku: zbudowany z PŁAZÓW’:** *Hej, były płazowe, downo włośnie były płazowe chałupy, były* (KorpSp: NB).
2. *bud.* **‘o drzewie: nadający się na PŁAZY’:** *Płazowe drzewo* (matK: Fr).

PŁAZÓWKA *rz. ż*

1. *bud.* **‘dom z PŁAZÓW; 📷 Tabl. V’:** *To wyngły, to som wyngły z drzewa, y, y, y, okrongloków. No, to nie jes płazówka, to jes drzewo downe, tak sie robiyło stare izby, stajnie na wyngłaf* (Kc); *Jak... drewniany, płazówka, teroz tamok przijyzdzo brat jyj z Wrocławio* (Kc); (Fr, Kc, Rp, Tr).
2. *bud.* **‘belka w zewnętrznej ścianie domu drewnianego, obcięta wzdłuż z obu stron piłą lub ociosana TOPOREM, mająca grubość od 16 do 20 cm; zob. też: PŁAZA; 📷 Tabl. V’:** *Jo wom tak mozym opowiedzieć, ze nopiyrse, jako powiedzieć, gazda sobie prziryftuje drzewo, no downiyj buduwali, to sie wołały płazy, płazówki. Doł narznóć płazów i zawołoł to jako cieślów* (BubSpT 47: Fr).

PŁOCHKI *przym.* **‘strachliwy, tchórzliwy; zob. też: PŁOCHY’:** *Płochki || płofki* (matK: Nd).

PŁOCHY *przym.* **‘strachliwy, tchórzliwy’:** (matK: Dr). [**płochki** – Nd; **płofki** – Nd]

PŁOCNICA *rz. ż* **‘ironicznie o osobie, która niechętnie płaci’:** *Óna tyz płocnica* (matK: Dr).

PŁOCO *rz. ż* **‘zapłata za pracę; płaca; zob. też: PŁOT w zn. 3’:** *Robotnicy to majom małom płocom* (matK: Łp); (Dr, Łp, Rp).

PŁOFKI *przym.* **‘strachliwy, tchórzliwy; zob. też: PŁOCHY’:** *Płochki || płofki* (matK: Nd).

PŁOŃ *rz. ż* **‘głębokie, wymyte przez wodę miejsce w rzece; zob. też: PŁANIA w zn. 1’:** *Zasła na most, fciała go sjonć z pleców i bechnóć do płani, ale ciert sie jyj rogami do warkoców zamikloł, ze nie daj Boze, nie i nie, ni mogła go odedryć* (BalNPK 44–45: Fr); *I jakosi ozmiyrwiyła włosy, chyciyła go za nogi i buf na dół głowom do płani, ino zbulcało, woda sie zapiyniyła, wały na niyj powstały i hucały, jak we młynie, Mara dożrała ino kopyto, jak sie za niem zawarło i woda sie pomału ucisyła* (BalNPK 45: Fr); *Byli nad potokiym, nad takom duzom płaniom. Jonek sie zasłonioł katanom. Ón katane chyciół pazdurami, ale Jonka juz w katanie nie było. Ale telo sie obróciół i to z takom siyłom, ze jedna noga mu skiełzła i polecioł hań do płani* (SpCzyt 54: Rp); (Fr, Jw, Rp).

PŁOSC *rz. mnż*

1. *str.* **‘długie wierzchnie okrycie; płaszcz’:** *Oberkót || płosc || mantel* (matK: ŁW); *Palto || płosc teroz* (matK: Nd); (ogsp.). [**mantel** – Dr, Łp, ŁW; **oberkót** – Jw, ŁW; **palto** – Fr, Nd; **płasc** – Fr, Kc, ŁN, ŁW; **płaść** – Nd]
2. **‘opona w kole rowerowym; 📷 Tabl. III’:** (plBłachut: Fr).

PŁOSCYCA *rz. ż* **‘czerwonobrunatny owad o owalnym i spłaszczonym ciele, wydzielający nieprzyjemną woń, dawniej masowo żyjący w szparach między belkami domu drewnianego, w pęknięciach tych belek, w drewnianych sprzętach itp., żywiący się ludzką krwią; tępiony wrzątkiem, jednak z niewielkim skutkiem; pluskwa’:** *Pchy, wsy, płoscyce – downo było tyj gady* (matK: Kr); (ogsp.). [**pluskwa** – Kc]

PŁOSCYCOWATY *przym.* **‘o umaszczeniu konia: biały, z ciemniejszymi, okrągłymi plamami’:** (matK: Dr).

PŁOSKONKI *rz. nmos, tkac., daw.* **‘konopie męskie bez nasion, używane dawno przez kobiety do wywoływania sztucznego poronienia; z włókna wytwarzano grube płótno’:** *Płoskónki kónopiane* (matK: Kc); (Kc, Łp).

PŁOT *rz. mnż*

1. **‘ogrodzenie wykonane z pali wkopanych w ziemię, poprzecznych dwóch ŁAT i przybitych do nich sztachet; dawniej płot wykonywano bez gwoździ, a pomiędzy przymocowane poziomo trzy żerdzie przewlekano pionowo gałęzie świerkowe lub TYNIE. Wobec braku gwoździ poziome żerdzie mocowano na odpowiedniej wysokości na poprzecznych WIKLACH, okręcanych wokół dwóch pionowo wbitych pali (odstęp między nimi odpowiadał grubości poziomej żerdzi). Obecnie wyraz ten często oznacza tradycyjne ogrodzenie drewniane w przeciwieństwie do ogrodzenia metalowego, nazywanego siatką lub ogrodzeniem’:** *Kuliki, jak sie płot grodzi, wbijo sie do ziymie* (matK: Fr); *Płot – śtachety z deski* (matK: Fs); *Ze zyrdek płot* (matK: Jw); *Płot ogrodzić* (matK: Kc); (ogsp.).
2. *daw.* **‘barierka oddzielająca prezbiterium od głównej nawy kościoła; zob. też: BALASKI’:** (matK: Kr).
3. **‘zapłata za pracę; płaca’:** *Mały płot* (matK: CzG); [**płat** – CzG, Fs; **płoco** – Dr, Łp, Rp]

zob. fraz.:
PŁOT ŚTACHECANY
PŁOT ZYRDZIANY
ROBIĆ DZIURE W PŁOCIE

PŁOTECEK *rz. mnż*

1. **‘mały płatek śniegu’:** (matK: CzG).
2. *tkac.* **‘mały kawałek materiału, przez który przesuwa się przędzioną nić, by nie skaleczyć palców’:** (matK: Nd).

PŁOTEK *rz. mnż*

1. *tkac.* **‘kawałek sukna lub płótna’:** *Potym wraziył do lnianego płotka* (matK: Tr); (Fr, Nd, Rp, Tr). [**płatek** – Tr]
2. *tkac.* **‘jedno z dwóch ramion obracających się wokół wrzeciona w kołowrotku, z wywierconymi otworkami, w które wbijany jest kołeczek, wokół którego nitka nawija się na szpulę nałożoną na wrzeciono; zob. też: PIYŁKA w zn. 4.; 📷 Tabl. V’:** (matK: Fs).
3. **‘płatek śniegu’:** *Płotek* || *gwiozdka* (matK: CzG).

PŁOTEW *rz. ż, bud.* **‘w konstrukcji dachu: gruba belka wzdłuż dłuższych ścian budynku, leżąca na poprzeczkach, do której przybite są krokwie; 📷 Tabl. V’:** *Płotew* || *ślymie* (matK: Nd); *Płotwie na som wiyrk, do płotwi idom krokwie* (matK: Jw); *Ty drzewa sie nazywajom, piyrse sie nazywajom śmigownice, a drugie sie nazywajom płotwie. Śmigownice sie kładzie spodkiym tak nad wionźby, a tak potym po tyk śmigownicak dajom płotwie, bo to musi iś dwoma rzondkami, tak. A potym sie dajom krokwie* (BubSpT 20: CzG); *Tragorz przichodziył jacy, y, y, y, od tyj belki, bo potym zaś przichodziyły drugie drzewa, co była drugo powała, to przichodziyły juz z wypustym do pola i tyn wypust, potym tam były takie rysie jakiesi tam przcinane, rzeźbione, to na tym było i, i, i... Potym jesce przichodziyło jedno drzewo, co wcinało sie krokwie.* [– I to była płotew?] *– No płotew była. Downo, downo to był okronglok, bo potym było juz krzesane* (Kc); (ogsp.). [**płotwa** – CzG, Fs, Kr, Łp; **płotwia** – CzG, Fr, Jw, Kc, Łp, ŁW, Nd; **ślymie** – Nd; **śmigownica** – CzG, Fr, ŁN, Tr]

PŁOT ŚTACHECANY **‘płot wykonany z poziomych żerdzi i przybitych do nich pionowych ŚTACHETEK; 📷 Tabl. III’:** (matK: Kr).

PŁOTWA *rz. ż, bud.* **‘w konstrukcji dachu: gruba belka wzdłuż dłuższych ścian budynku, leżąca na poprzeczkach, do której przybite są krokwie; zob. też: PŁOTEW; 📷 Tabl. V’:** *Płotwia* || *płotwa – do płotwie przichodzom krokwie* (matK: Fs); (CzG, Fs, Kr, Łp).

PŁOTWIA *rz. ż, bud.* **‘w konstrukcji dachu: gruba belka wzdłuż dłuższych ścian budynku, leżąca na poprzeczkach, do której przybite są krokwie; zob. też: PŁOTEW; 📷 Tabl. V’:** *Potym zaś sie krokwie, krokwiyło i płotwie, krokwie i rzło sie takie lajśnie i dachówke na to sie kładło. Dachówke, dopiyrz teroz nastała tak, no za tamtyj Polski, to jesce mało było dachówki, za Słowacyje potym, to juz zacyni juz robić* (BubSpT 43: Fr); (CzG, Fr, Jw, Kc, Łp, ŁW, Nd).

PŁOTWIOWY *przym.*

zob. fraz.:
DACH PŁOTWIOWY

PŁOT ZYRDZIANY **‘płot wykonany z żerdzi i przeplatanych pomiędzy nie gałęzi wikliny; 📷 Tabl. III’:** *Płot zyrdziany* || *zerdzie i wikle* (matK: Kc).

PŁOWIASTY *przym.* **‘lekko PŁOWY’:** *Krowa płowiasto, kie ciymnozółto* (matK: Nd).

PŁOWY *przym.* **‘ciemnożółty’:** *Krowa tako płowo, farbe takom mo* (matK: ŁN); *Jak krowa nie jes ani cyrwono, ani bioło, to jes płowo* (CoWś 268: Nd); (ŁN, Nd, Tr).

PŁOZ *rz. mnż* **'w konstrukcji PŁUGA: żelazo równoległe do podłoża, sunące po wyoranej bruździe od strony niezoranego pola, usytuowane po drugiej stronie ODWALNICY; zob. też: PŁUZ':** *Płoz, co bruzdom idzie* (matK: Fs); *Trzósło przódzy tyj blachy, tego płozu* (matK: ŁN); (Fs, ŁN).

PŁOZYĆ SIE *cz. ndk* **'ogpol. płożyć się':** (matK: Dr).

PŁÓCIANY *przym., tkac.* **'płócienny; zob. też: PŁÓTNIANY':** *Miołek jedne portki w sofie, teroz tyk nogawic mom pełno i som nie wiym, jakie mom odzioć, bo teroz, to modne te dzinsy, ino, mi to tak w tym ciasno i jo nosym tak swoje, te płóciane* (pmKosz: Jw).

PŁÓCIOKI *rz. nmos, str., daw.* **'spodnie z płótna lnianego, noszone przez mężczyzn latem; zob. też: PŁÓCIYNKI':** (matK: Nd).

PŁÓCIYNECKO *rz. n, tkac.* **'zdr. od rz. PŁÓCIYNKO w zn. 2.':** *To takie było płóciynecko ciyniutkie, takie było płóciynko, to sie kupuwało takie* (KorpSp: Kc).

PŁÓCIYNKI *rz. nmos, str., daw.* **'spodnie z płótna lnianego, noszone przez mężczyzn latem':** *Kie tak przigrzeje mocno słónko, to chodzyme w lecie, w płóciynkak, bo w suknianyk portkak by sie człowiek uwarzół. Pod portki mozna było założyć gacie, a potym, jak wesły płóciynki, to i je* (pmKosz: Jw); *W nocy, kief chłopa przestrasyła, to wylecioł az na pole w płóciynkaf* (pmKosz: ŁN); (SSWG 19); (Jw, ŁN, Nd). [**płócioki** – Nd]

PŁÓCIYNKO *rz. n*

1. *tkac.* **'kawałek płótna z frędzlami, do których przywiązuje się nici osnowy przy rozpoczynaniu i kończeniu tkania w celu maksymalnego wykorzystania osnowy; 📷 Tabl. V':** *A to jes zaś płóciynko na pocontek a i na kóniec potrzebno, potym, jak juz dali odrobi, to juz niepotrzebno tego płóciynka* (BubSpT 45: Fr); *Ta snuwocka jak nasnuje, tak nom potym przidzie na te krosna nawić. Jak juz momy nawite na krosna, tak potym se nawijomy piyrse do nicielnic, a potym idzie do barda nabiyromy. Bardo to jes to, co nici bez niego idom. A tak potym go przwionzujymy na taki, takie płóciynko sie woło, bo to te kónce som tutok i to te kónce potym trza dać na takie płóciynko, sie tam poowijo na taki wołek i toto sie potym przwionze a tak sie dopiyro potym zacnie pomału tymi bidłami, nazywajom to bardo, chodzi w tymu, co jes bardo, to sie tak woło bidła, hej!* (BubSpT 94: Kr); *Do tego płóciynka, to nici sie przwionzuje na warztacie, coby nie uciykały i coby płótno sie nie skurcało. Óno tyz było lniane i takie siwawe, nie biołe* (pmMiś: CzG); *Blot, gdzie jes wrazone bardo, ktore słyzy jako ubijok, kazdy pojedyncy nici. Nici som przewlykane z nawoja przez nicielnice i przez bardo, i powionzane z płóciynkiym w tym miejsce be sie zacynać robiynie płótna* (Iwan 89: Nd); *– Co to było to płóciynko? – Co trzimie, jak sie zacyno, jak sie zacyno, to... – Te nici sie do tego płóciynka przwiwynzujo* (CzG); *– No blot to taki jes podłuzny, tak moze, jo wiym, trzidzieści cyntymetrów wysoki i syroki, a podłuzny jes tak, o, do pół metra bedzie abo wiyncy. I som takie trzcinki zelazne, noji pomiyndzy te trzcinki sie nawlykało nici, noji przechodziyły tutok przez nicielnice, piyrse do nicielnic, a potym do blotu sie nabiyrało, noji potym sie tu wionzało, przichodziyło takie płóciynko. –Co to było płóciynko? – To takie płóciynko było, co było to z płótna, co juz zakładała na stół i przez tyn woł sło, co potym owijało te, płótna, juz co, co juz zrobione było, co sie owijało płótno na toto* (CzG); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).
2. *tkac.* **'cienkie płótno tkane z najcieniej przędzionych nici lnianych':** *Downiyj babom jako sialik służył rańtuf, nojcyńściyj był ón z batystu, bo zazwycoj ino w świyntalne były nosone, takie jakie odziynio. Teroz som przepiykne i kolorowe holstufy z wełny, z płóciynka* (pmKosz: Kr); (Fr, Kr, ŁW, Nd).
3. **'bawełna; zob. też: BAWEŁNA':** (CzG).
4. **'kawałek płótna':** *No bo wiadomo było, ze nieroz to bez całe roki gromadziyły, zeby potym było na pierziny cy zogłówki, no na przikłod na to niescynsne wiano i no tyz pomagały w cuchraniu wełny, bo chłop wse cuchroł, no bo to było, doś ciynzko była robota, ale óne odbiyrały, ściongały z tyf, z tyf igieł tom wełne i potym jom uk... na kondziele abo jom układały tyz do baksów, abo do jakiegosi tam płóciynka cy do jakiego worka płótnianego, noji potym musiały przonś* (KorpSp: Nd).

PŁÓCIYNKOWY *przym.* **'zrobiony z PŁÓCIYNKA w zn. 3.; bawełniany':** *Płóciynkowo chustka* (KorpSp: Rp).

PŁÓKAĆ *cz. ndk* **'czyścić coś, usuwać zanieczyszczenia z czegoś, używając do tego wody lub innego płynu; płukać':** *Wyrajbane dziady trza jesce dobrze wypłókać, coby nie było znać na nik śladu prosku do pranio. Brało sie takie dziady i sło do baniora płókać. Pokrowce, jak my prały, to my potym nosiyły ku wodzie i tam je płókały, bo woda głymboko i prond, to lepi sie tak wypłókały jako w baniorze cy baliji jakiyj. Pore razy sie wraziyło do wody i juz pokrowce były wypłókane* (pmMiś: CzG); *Płókać smaty zaś do potócka sie chodziyło,*

bo downo przeciez pralek nie było, tyf automatów (pmJerd: Fr); *Za to z rajbaniym tof miała krziz pański. Wiecór trza było przisykuwać ług i namocyć groty. Na drugi dziyń wyhurgotać na rajbacce. Potym przestołoncać z ługu we wodzie i wypłókać na rzyce* (SpCzyt 82: Nd); *Do honielników nolezy naryktuwać drew i nanosić wody. Powonzki i saty warzi sie w ługu, tak coby nitek kany nie poobrywać, bo to niescyńście wrózy, pote sie je płóce, ale nie w potoku, bo wte woda biere mlyko owcom, i susy sie na słónku, coby były piykne i biołe, kie słónko* (BazWierz 181: Jw); *Jak sie groty rajbało cy co, no to sie na struge sło płókać, na strudze my płókały* (RnS 182: Nd); (ogsp.).

PŁÓMIYŃ *rz. mnż* **'ogpol. płomień':** *Tli sie, kurzi sie, a płómiynia nie widać* (matK: Łp); *Od płómiynia sie ogrzoło* (matK: ŁN); *Przidom, a tu kolyba cało juz w płómiyniu. Ani wody, do potócka moze ze dwasto metrów, coz przyniesies wiadrami. Piyknie rozburzyli het do cna, ledwo tyn syr, a juz opolony taki powynosiyli* (BubSpT 77: Kc); *– Pozar, jak był, a pozar, jak był u somsiada, fcieli, by sie wszyscy wypolyli. Przijechoł ksiondz z monstrancjom ze świynconom wodom. Wystarcyło. Przesed z monstrancjom koło tyf dómów, co, co niedaleko pozar był i wiater, wszysko, te, te iskry posło w drugom strone, tam, dzie nie było zabudowań. – Te płómiynie całe. – Cały tyn, tyn ogiyń, wszysko wiatr sie zmiyniół i posło w drugom strone. No* (Łp); (ogsp.).

PŁÓNE DNI *daw.* **'suche dni, trzy dni: środa, piątek i sobota, obchodzone do niedawna trzykrotnie w roku liturgicznym – po trzeciej niedzieli adwentu, po pierwszej niedzieli Wielkiego Postu oraz po święcie Podwyższenia Krzyża; w te dni obowiązywał post (niektórzy powstrzymywali się nawet od spożywania mleka':** (pmJanicka 27).

⊛ Krowa, która ocieli się w PŁÓNE DNI, nie daje mleka (pmJanicka 27).

⊛ Szczególnie podatne na czary skutkujące zabraniem lub popsuciem mleka są te krowy, które ocieliły się w PŁÓNE DNI (PmJanicka).

PŁÓNICA *rz. ż* **'kobieta leniwa':** *Przi takiyj płónicy to rynce po łokcie zedres* (CoWś 232: NB).

PŁÓNIK *rz. mos* **'człowiek leniwy; mało wart':** *Płónik || ladaco || bylejaki* (matK: Kc); *Pon Jezus i Pieter podziynkuwali piyknie. – Domy tyj dziywcynie tego parobka za chłopa – powiedzioł po fili Pon Jezus. – To takiego płónika fces dać jyj za to, ze sie tak o nos starała? – jaz krziknół Pieter, kied to usłysoł. – Óna se ś niym poradzi, to obrotne dziywce, a ón bez niyj zginie – wyjaśniył Pon Jezus, ftoryn o sićkiyf mioł staranie* (SpCzyt 119: Kc); (Dr, Fs, Kc, Kr, Łp, Kc, Kr, Nd).

PŁÓNINA *rz. ż* **'niedobry człowiek':** *Niewiasta płónina* (KorpSp: Kc).

PŁÓNISKO *rz. n* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o złym człowieku':** (matK: Jw).

PŁÓNIZNA *rz. ż*

1. **'coś kiepskiego, niedobrego':** *Cymuz dzisiok jedyn z drugiym tak dokazuje? Bo som dudki i to ciynzkie, i to jesce wiyncyj niz trza! Ni ma to jako teroz – siedzi se taki na pniocku, popijo „Łyski", a nie jakom płónizne zodnom i te wyciongi z banku co chwilecka ino pobiyro* (plBiz: Fr).
2. **'człowiek słaby fizycznie':** *Słaby || płónizna || biydny* (matK: Kr); *Poobziyroł sie na boki i godo. – Róbciezmy co, nie beme tak lezeć. Coście takie płónizny? – To dawojcie siódymke w noze – odpowiedzioł Jyndrek. – Naucyme tyf małyf grać, ale piyrse nief idom pożryć, cy nase krowy nie wlazły komu w krziwde. Dopiyro po św. Michale bedom sie mogły wsyndy paś* (SpCzyt 61: Nd); (Kr, Nd).

PŁÓNKA *rz. ż*

1. **'ususzone jabłko, zwykle pokrojone':** *Płónki = suche jabłka* (matK: Fr).
2. **'owoc z nieszlachetnego, dziko rosnącego drzewa':** (matK: Fs, Kc).
3. **'drzewo z poskręcanymi słojami, trudne do przecinane wzdłuż':** (matK: Fs).
4. **'źle chowane bydlę':** (matK: Dr).

PŁÓNO *przysł.* **'niedobrze, niewłaściwie, kiepsko, marnie, licho':** *Płóno sie dziś cujym* (matK: Fr); *Ale płóne klasy były tego mlyka, płóno płaciyli* (RnS 86: Fr); *– A jak duzo tego mlyka daje? – Zalezy jak? – Pół wiadra? – No, zalezy jak sie jom ukormi. Jak sie jom dobrze kormi, dobrze sie doji. A jak sie płóno kormi, płóno sie doji!* (Fr); *Toblicke jek mioł, takom toblicke jek mioł, rysik, no to jakek płóno napisoł, to jek zmazoł, pośliniół i zmazoł* (BubSpT 17: CzG); *Był w Hameryce, ale to wse było płóno, ni móg sie dorobić. Wse był dług, ni móc go było wypłacić* (NitschWPTG 52: Tr); (ogsp.).

PŁÓNY *przym.*

1. **'taki, który swoimi właściwościami technicznymi, fizycznymi, organizacyjnymi nie spełnia czyichś oczekiwań, cechuje się złą jakością; zły, kiepski, lichy, gorszy gatunkowo, niesprawny':** *To jes płónse odziynie* (matK: Nd); *Faktór foli tak, dochwaluje, choćby płóne było* (matK: Tr); *Nojmłodso gazdyni stoła file na boku, potym sie przyblizyła i wsićko poobziyrała. – Zostały wom same płóne trzópki – powiedziała. – Jak*

weznym, długo hasnu ś nif nie bem miała. Moje smaty wortne cegosi lepsego (SpCzyt 77: Nd); (ŁN, Nd, Tr). [**lydacy** – Tr; **podły** – ŁN]

2. **‘o pogodzie, czasie: niesprzyjający uprawom; nieurodzajny’:** *Rok był pono wtedy barz płóny, a do tego wcas przisła twardo zima. Widziało sie, ze juz po Godak braknie potrawy. Choć zol było statku, ludzie zabijali kury i gynsi, rzezali owce, a casym i wychudzonom krowe* (SpCzyt 98: CzG); *Nastoł okrutnie płóny rok. To bez lato były ino same kurniawy, to śniegi przikryły jesce kwiotki na trowie, to licie targały mosty i psuły drógi. To zacon okrutnie hruby śniyg kurzić i kurzić bez kóńca. Dosło do tego, ze ludzi fciało zaprać na amen. Broniyli sie ludzie, furt odganiali śniyg ze swojik dróg, ale duzo ludzi wymarło skróny złyj zimy* (KowPluc 41: Jw); (CzG, Jw). [**podły** – Rp]
3. **‘chorowity, słabego zdrowia; lichy’:** *To tak zaroz krzciyli o tydziyń, o dwa, to jesce ta kobiyta ni mogła do kościoła iś, bo była het płóno. Ale tyz był przikoz, ze nie wolno jyj było wychodzić, pokla nie posła na wywód do kościoła* (GrJMSp 319). [**podły** – Dr, Rp].
4. **‘o człowieku: niedobry dla innych; też: niestosujący się do norm społecznych lub moralnych’:** *Dobryk zabijajom, a płónyk zostawiajom, zły moralnie* (matK: Rp); *Lotrzi byli obydwa, jedyn płóny* (matK: Łp); *Płóny cłowiek* (matK: CzG); *Znowu sie ryftuwały na zdechniyncie, moze to bedzie od płónego cłowieka* (matK: Dr); *Płóny – taki lyniwy* (matK: Fs); *Tyngie chłopisko, coz kiedy natura płóno; rozpuściół sie, był dobry, tero je płóny* (matK: Łp); (ogsp.).
5. **‘o człowieku: wykonujący swoją pracę, zawód w sposób odbiegający od powszechnie przyjętych norm, zasad’:** *Płóny robotnik* (matK: Jw); *Jaz juhasiyłef przi niymu piyńć lot. Do reśty i on fcioł mnie porobić tak. Godo mi ostatni rok, zamiast podwyzsać kazdy rok służbe, to co rok to stówke mniyj, nie zebyf płónsy juhas był, ale…* (BubSpT 75: Kc); (Jw, Kc).
6. **‘o glebie: nieurodzajny, jałowy’:** *Wiyncy pola, co kiedy płónse* (matK: Dr); (Dr, Rp, Tr).
7. **‘o potrawach, produktach przeznaczonych do spożycia, karmienia zwierząt: niesmaczny, nienadający się do jedzenia, mało odżywczy’:** *Siano płóne tyz psiora, nieuzytecne takie* (matK: ŁN); *Płóne jodło, podłe niesmacny* (matK: ŁN); (Kc, ŁN). [**podły** – ŁN]

   zob. fraz.:

   PŁÓNE DNI

PŁÓŃSKO *rz. n* **‘zły człowiek’:** (matK: Jw).

PŁÓTNIANY *przym.* **‘zrobiony z płótna; płócienny’:** *Byndlacka płótniano* (matK: Nd); *Płafta płótniano* (matK: Łp); *Młodo celodź to nie fcom chodzić w tym odziyniu płótnianym* (matK: Łp); *Potym trza było płótniane kosule i kalisony ku rzyce i brało sie stołecek, takom ławecke i tako kijonka była, i tak sie biyło po tym, bo to hrube było, toś tak nie wykrynciyła dobrze. A z tego popiołu, z tego ługu to trza było dobrze wyteguwać* (GrJMSp 306); *Brakuwało jacy śtikieraju przi płótnianyj kosulce* (SpCzyt 14: Nd); (Łp, ŁW, Nd). [**płóciany** – Jw]

PŁÓTNIOK *rz. mż, str.* **‘element ubioru, prześcieradło itp., uszyte z płótna’:** *To było jesce tak, ze jesce co, zamias zeby groty sie puscały te płótnioki, tak wołali płótniane groty, to sie brało i popiół do gornka, warzyło sie, powrzoł tyn popiół, potym sie zlywało tom wode i w tyj wodzie sie rajbało groty na rajbacce w rynkach sićko, a płókać, zeby wody du dómu nie nosić, to sło sie na potócek i płókało sie na potócku zimom ko… wycinało sie ducole i w tym sie płókało groty i nosiyło sie i wiysało sie popod dachy, co sie susyły* (KorpSp: Nd).

PŁÓTNO *rz. n*

1. *tkac.* **‘tkanina z nici lnianych (rzadko konopnych), wyrabiana ręcznie na WARZTACIE’:** *Pacesuje sie, kłaki lecom drobne || pacuski || pakuły; przyndzie sie na płótno* (matK: Fr); *Grzondka, dzie sie ciongnie płótno po nij, co na drugi nowój idzie* (matK: Fs); *Rozpinki, co płótno rozpycho* (matK: Fs); *Z kluba konsek płótna* (matK: ŁN); *Naspulało sie nici, to sie robiyło płótno* (matK: ŁN); *Blot, co sie płótno dobijało* (matK: ŁN); *Z kluba konsek płótna seśdziesiont mior = 1 konsek 1 miara = 60 cm* (matK: ŁN); *Dómaśne płótno* (matK: Łp); *Płótno z bruzdeckami, pobruzdzone* (matK: Tr); *Rozpinki do rozcionganio płótna* (matK: Nd); *Z lnianego płótna sie syło przeciez kosule chłopom, prześciyradła, kosule, baby tyz se syły na spód, nosiyły kosule lniane, nie było halek* (GrJMSp 305); *No kobiyta piyknie płótno urobi na warztacie. Zaś go trza biylić, no to potym jak wyrobi, wyonacy, tak wozi, nosom ku wodzie i polywajom, i słónko to wypiece piyknie, i zostanie biołe* (BubSpT 15: CzG); *Płótno lniane piyrse było takie bure i z tego syło sie kosule na co dziyń, a jak sie go dało na słónko, to dopiyro wtedy wiybiylało. Zawse trza było prać w ługu, to była woda wrzonco pomiysano z popiołym spod kafla, ino trza było wiedzieć, kielo tego popiołu dać, bo jak sie dało za duzo, to mogło oblek spolić, a na to se baba ni mogła pozwolić, tyn ług, to tak piykniućko wybiyloł groty* (pmKosz: Tr); (ogsp.).

2. **‘szeroka część kosy między jej ostrzem a grzbietem; 📷 Tabl. III’:** (ogsp.).
3. **‘brzeszczot piły (bez zębów)’:** (matK: ŁW).

zob. fraz.:
CIYNIUTKIE PŁÓTNO
CORNE PŁÓTNO
HRUBE PŁÓTNO
KRZCIELNE PŁÓTNO
OBRUSIANE PŁÓTNO
PŁÓTNO BATYSOWE
PŁÓTNO CIYNKIE
PŁÓTNO OMEŚNE
PŁÓTNO PACEŚNE
PŁÓTNO ZGRZEBNE
SUROWE PŁÓTNO
ŚREDNIE PŁÓTNO
WYBIJANE PŁÓTNO

PŁÓTNO BATYSOWE *tkac.* **‘cienka, delikatna tkanina bawełniana o splocie płóciennym, używana np. do szycia bluzek; materiał ten zastąpił wykorzystywane w tym samym celu cieniuteńkie płótno’:** *Batys* ‖ *płótno batysowe* (matK: Kc).

PŁÓTNO CIYNKIE *tkac.* **‘gatunek najdelikatniejszego płótna, tkanego z najcieńszych nici, wykorzystywanego zwłaszcza do szycia kobiecych koszul i bluzek’:** *Z ciynkiego płótna 40 posym = przyndzionko* (matK: Fr); *Przoś kłaki na paceśno, ciynkom przyndze na ciynkie płótno* (matK: ŁN); *A tak to robiyły baby na płótno, ciynkie płótno wołali, to juz takie ciyniutkie było, wybiylyli go na słónku piyknie, niy, to usyli kosule, były swocki, co syły w rynkaf kosule, masiny nie było prowda, jak dziś, to w rynkaf usyła piyknie galyr. Kołniyrz koło kosule to sie woło galyr, obsywki wystebnuwała, niy* (BubSpT 126: Nd); *I zeby to wychodziyło, no to było tak. Jedno ciynkie płótno z tego nojlepsego lnu, to było to ciynkie płótno. Z tyk kłakók było paceśne płótno, to były takie lepse te kłaki, a trzecie było zgrzebne, to juz były nojgorse te kłaki z takimi paździyrzami, takie brzidkie, hrube. – Chłopom gacie syli.* [wtrąca się mąż informatorki] *– No to juz no, z piyrwotku naprowde jesce były chłopom syte, syli te gacie. – Z tego ostatniego? – Z tego ostatniego, ale to juz było takie twarde. – Wiys, jak dropało?* (CzG); (CzG, Fr, Fs, Jw, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr).

PŁÓTNO OMEŚNE *tkac.* **‘najlepszy gatunek płótna, utkanego z cieniutkich nici, używanego do szycia przede wszystkim odświętnych bluzek kobiecych oraz męskich koszul; płótno uważane za najlepsze, jeśli oprócz niego nie wyróżnia się jeszcze delikatniejszego, tj. PŁÓTNA CIYNKIEGO’:** *Z nojciynksego lnu, nazywoł sie prażec, robiono rańtuchy, a z omeśnego kosule świyntalne. To juz było płótno nojlepse i nojbiylse, bo nojdłuzyj na słónku leżało* (pmKosz: CzG).

PŁÓTNO PACEŚNE *tkac.* **‘jeden z trzech gatunków płótna, wyrabianego ze średniej jakości włókna; używane do szycia męskich koszul, kalesonów, spodni, prześcieradeł itp.’:** *Nojlepse ciynkie, drugie grubse paceśne płótno* (matK: Fs); *Paceśne płótno z kłaków na kosule my mieli* (matK: Jw); *Dwaścia piynć mior paceśnego* (matK: ŁN); *To sie syło z ciynkiego. Nazywało sie ciynkie. Było jesce paceśne, drugi gatunek. Z paceśnego to sie syło chłopom tam kalisony. Ze zgrzebnego to sie syło worki przeważnie, takie tam płafty do siocio owsa. Ale nawet do siocio to z paceśnego sie syło, bo lepi chłopu było pozbiyrać tak do rynki. To jedynie worki, to był juz trzeci gatunek, tote kłaki zgrzebne* (GrJMSp 305); *Po piyrsym cesaniu lnu to były takie zgrzebne kłaki i ś nik my robiyły takie hrube płótno na worki abo na gacie chłopom. Gacie z tego płótna to barz gryzły, ale były hrube, to i ciepłe. Z nastympnego cesanio juz wychodziyło ciynkie płótno, co sie nazywało paceśne i z tego paceśnego, ciynkiego płótna, to my juz syły takie lepse rzecy. Syło sie kosule takie do chodzynio i prze dzieci tyz kosulki, i inkse takie oblecynia. Toto to było takie juz dobre, fajne płótno, to paceśne, to my mogli i jakie obrusy tyz posyć, makatki potym na nim powysywać, no choćco sie robiyło* (pmMiś: CzG); *I zeby to wychodziyło, no to było tak. Jedno ciynkie płótno z tego nojlepsego lnu, to było to ciynkie płótno. Z tyk kłakók było paceśne płótno, to były takie lepse te kłaki, a trzecie było zgrzebne, to juz były nojgorse te kłaki z takimi paździyrzami, takie brzidkie, hrube. – Chłopom gacie syli.* [wtrąca się mąż informatorki] *– No to juz no, z piyrwotku naprowde jesce były chłopom syte, syli te gacie. – Z tego ostatniego? – Z tego ostatniego, ale to juz było takie twarde. – Wiys, jak dropało?* (CzG); *– I z tego nojlepsego, tym, tym dzieciom sie usyło i chłopi do kościoła kosule tyz nosiyli, no. A to sie juz tak trzimało jako złoto to płótno, to, to, to, to wiys, no, wiys. No a to paceśne, no to tak syli tam i, i, i, wiys co wiys co, potym juz te gacie tyk, tym chłopom syli z tego, ale takie te płachty, takie prześciyradła na, na pościel, to ws..., to z tego sie syło. To wiys, jakie to było pranie? A pranie było na rajbacce, niy? No to, no to nie była zodno pralka, ino była rajbacka. Noji*

hurkołeś, niy? (CzG); *A potym cesać tyn, zaś były takie sceci, zaś cesały, zaś na takie świtki onacyły i zaś, zaś przyndły, zaś chodziyły po przondkak i zaś to, na wrzecionak potym, a zaś takie kłaki, zaś na tyk kondzielak wartkik sie onacyło, to zaś na, na to, no to tak, takie były paceśne i zgrzebne płótno na, na worki zgrzebne, to sie zaś juz onacyło, robiyło z tego ostatniego. A dzisiok nie bedom wiedzieć, nie wiy, skond sie brało, a co sie jako* (Jw); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Nd, Tr).

PŁÓTNO ZGRZEBNE *tkac.* **'jeden z trzech gatunków PŁÓTNA, wyrabianego z najgorszego włókna, tj. ze ZGRZEBNYCH KŁAKÓW, używanego do szycia worków, płacht itp.':** *To sie syło z ciynkiego. Nazywało sie ciynkie. Było jesce paceśne, drugi gatunek. Z paceśnego to sie syło chłopom tam kalisony. Ze zgrzebnego to sie syło worki przeważnie, takie tam płafty do siocio owsa. Ale nawet do siocio to z paceśnego sie syło, bo lepi chłopu było pozbiyrać tak do rynki. To jedynie worki, to był juz trzeci gatunek, tote kłaki zgrzebne* (GrJMSp 305).

PŁUCYFLAK *rz. mos* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku niedyskretnym':** *Nic mu nie godoj bo to taki płucyflak. Zaroz pół wsi be wiedziało, co sie u nos robiyło* (CzG).

PŁUCO *rz. n*

zob. fraz.:

GORGÓL PŁUC

PŁUG *rz. mnż*

1. **'narzędzie do orania ziemi, upinane za koniem lub ciągnikiem (pług konny można spotkać dziś bardzo rzadko); też: podobne narzędzie do RUSANIA i OKOPOWANIA ziemniaków; 📷 Tabl. III':** *Pługiym sie orze* (matK: NB); *Płuz do pługa* (matK: Tr); *Słupica – do góry pługa przimocuwane* (matK: Tr); *Nogi do pługu* (matK: ŁN); *Bruzda, co jes wyorano pługiym* (matK: ŁN); *U pługu grzondziel* (matK: Fs); *Przioruje pługi* (matK: Fr); *Pług i kolca. To stare narzyndzia do uprawy roki. Pług, cynści stalowe to: odkładnica, nokłod i trzósło, i wić. Dwa kółka, wiynkse, co chodzi bruzdom, a mniyjse, co chodzi po zogónie to kolca. Wsićko z drzewa* (Iwan 91: Nd); *Za pługiym seł gazda, bo trza było siyły, tymu ze pług trza było mocno trzimać, był ciynzki i nieroz na skolak wyskakuwoł... Jak gazda mioł dobrego i mondrego kónia, to zakładoł lyce na kark i głosym dyryguwoł kóniym; wio, hejta, wiśta, prrr, hooo... Jak kóń był młody i niewyćwicony trza było pogóńca, coby wzion lyce i kieruwoł kóniym z boku, a poganioł przewoźnie parobek abo dziecko* (CzG); *Grule sie kopało. Ne to jo juz tu teroz zrobiół tak, ze pługiym jef wyoruwoł* (pmJerd: Fr); *Dziadek oroł jednym pługiym, ale porzondnym, jaze roz ujek porajół, zeby sie sprzongnóć do pory i orać duplokiym* (CoWś 197: CzG); *Siano nosiyli w takiyj duzyj płachcie, co sie nazywała grostuk. Sobom orali. Ón ciagnoł za kónia, a óna sła za pługiym. Motykami lem okopuwali role* (SpCzyt 85: Rp); *U pługa to mos lemies, trzósło, kółka, grzondziyl, spłóz* (pmJerd: Fr); (ogsp.).
2. **'trójkątne narzędzie do odgarniania śniegu, upinane za koniem lub ciągnikiem; też: narzędzie o wygiętym lemieszu, upinane z przodu samochodu':** *Pług, co jeździ* (matK: Fr).

zob. fraz.:

CHODZIĆ ZA PŁUGIYM
PŁUG DWUSKIBOWY
PŁUG DWUSTRONNY
PŁUG KOLEŚNY
PŁUG TALYRZOWY
SADZIĆ ZA PŁUGIYM

PŁUG DWUSKIBOWY 'rzadko używany pług do wyorywania dwóch skib jednocześnie, zaprzęgany do pary koni': *Pług dwuskibowy* (matK: Kr).

PŁUG DWUSTRONNY 'rodzaj pługa z odwracalną ODWALNICĄ i lemieszem, używanego przy ręcznym sadzeniu ziemniaków; 📷 Tabl. III': *Pług dwustronny* (matK: Kr).

PŁUG KOLEŚNY 'pług, którego grządziel wsparty jest na KOLCACH; 📷 Tabl. III': (matK: Fr).

PŁUG TALYRZOWY *now.* **'pług mający zamiast lemiesza i ODWALNICY obracające się talerze stalowe, przecinające glebę i odwracające ją; używany zwykle do podorywki ściernisk':** (Fr).

PŁUZ *rz. mnż* **'w konstrukcji PŁUGA: żelazo równoległe do podłoża, sunące po wyoranej bruździe od strony niezoranego pola, usytuowane po drugiej stronie ODWALNICY; 📷 Tabl. III':** *Płuz, co idzie koło lymiysa, co sie po ziymi wlece* (matK: NB); *Płuz, co bruzdom idzie* (matK: Fs); *Płuz – na spodku zelazo* (matK: Nd); (ogsp.). [**płoz** – Fs, ŁN; **płuznica** – Jw; **płuźnica** – Jw; **spłuz** – Jw]

PŁUZEK *rz. mnż*

1. **'pług do spulchniania ziemi koło ziemniaków, zaopatrzony w 4 małe radełka po bokach; zob. też: SIEKOC w zn. 1.; 📷 Tabl. III':** *Sieko siekacym || płuzkiym – trzósełka takie mo* (matK: Fs); *Sieko sie, jak powychodzom siekacym – takie płuzki do siekanio – wypiekuje sie trowa, ruso sie ziym* (matK: Fr); *A grule to za jakiś cos sie ik takom bronom ruso, radłuje sie, potym sie ik*

poskródli takom bronom drobnom, co tak fajnie jes bez barył. Jak juz wychodzom, to sie sieko, płuzek siekac jes. Jak sie zesieko, to sie oboruje i rosnom (GrJMSp 304); *Noji to jes to potym dobrze siekać grule płuzkiym, bo my podla tego nazywomy siekać, jak downo sie siekało rynkami, no to teroz wołomy, choć kóniym sie sieko płuzkiym, no to tyz wołomy siekać. Na a teroz kóniym, noji to sie sieko i dwa, i trzi razy, jak zolezy, jak zarostajom, jak tam ta trowa rośnie na tyf grulaf. A jak nie zarostajom, to wystarcy i roz* (BubSpT 133: NB); (Fr, Fs, NB, Tr).

2. **‘rodzaj pługa z dwiema nastawianymi ODWALNICAMI do obsypywania ziemią podrośniętych ziemniaków; zob. też: OBORUWAC; 📷 Tabl. III’:** *Płuzek – okopuwać grule* (matK: ŁW); (CzG, Fr, Łp, ŁW, Kr).

PŁUZNICA *rz. ż* **‘w konstrukcji PŁUGA: żelazo równoległe do podłoża, sunące po wyoranej bruździe od strony niezoranego pola, usytuowane po drugiej stronie ODWALNICY; zob. też: PŁUZ; 📷 Tabl. III’:** *Płuznice, to, co sie suwo po ziymi* (matK: Jw).

PŁUZYNA *rz. ż* **‘pług (tylko w porzekadle:)’:** *Ryftuj gazdo płuzyne, bo juz kosy na juzyne* (matK: ŁW).

PŁUŹNICA *rz. ż* **‘w konstrukcji PŁUGA: żelazo równoległe do podłoża, sunące po wyoranej bruździe od strony niezoranego pola, usytuowane po drugiej stronie ODWALNICY; zob. też: PŁUZ; 📷 Tabl. III’:** (matK: Jw).

PŁYCIUTKI *przym.* **‘bardzo płytki’:** (matK: Kc). [**płydziutki** – Kc]

PŁYDZIUTKI *przym.* **‘bardzo płytki; zob. też: PŁYCIUTKI’:** *Płyciyjsy || płydziutki* (matK: Kc).

PŁYN *rz. mnż*

1. **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Lykarztwo w płynie* (matK: ŁN).
2. *now.* **‘płyn do mycia naczyń’:** *Nawet gorki od, tego, od tego, od omasty, od tego, to wymyli, a nie było tak płynów jako dzisiok, ale brali popiół spod blof, a popiół był nie z wyngla, bo wyngla nie było, ino był z drzewa, z, drewniany po... popiół* (Łp).

PŁYNÓĆ *cz. ndk* **‘ogpol. płynąć’:** *Wartko płynie woda* (matK: Kc); *Płynie, ale mało wody* (matK: Jw); *Zywica płynie ze smyreka* (matK: Jw); (ogsp.).

PŁYTA *rz. ż*

1. *bud.* **‘płaska betonowa konstrukcja nad budowanym pomieszczeniem, zwykle nad kondygnacją domu’:** *Bige my nazywali na budowie, jak sie robiyło płyte pod, pod beton, biga sła hej, a nad sły deski. A, a biga była przibito abo przikryncono do stympla. To tak my wołali* (Kc).
2. **‘kamienna lub betonowa tafla’:** *Płyta na grób* (matK: ŁN).
3. **‘płaski element konstrukcyjny wykonany z różnego materiału’:** *Zamiast blachów równo płyta* (matK: ŁN); *Ale dziś to juz nie istnieje tak u nos tu, juz to sićko walcujom te płazy, coby było równe, ze to ładniyj wyglondo, a jak niy, to bijom jes taki... płyty tyz, to wołajom ze wiśniowe płyty, to som takie z gipsym narobione, moze tak hrube dwa cyntimetry, i to sie wybije, to jes duzo lepse jako wakuwać po drewnianym budynku* (BubSpT 48: Fr); (Fr, ŁN).

zob. fraz.:
LOĆ PŁYTE

PŁYTA WYŚNIO *muz.* **‘górna płyta pudła rezonansowego instrumentu smyczkowego, w której znajdują się ESY; w GYNŚLACH i BASACH wykonana najczęściej z drewna jodłowego lub świerkowego; zob. też: DEKA w zn. 2.; 📷 Tabl. VI’:** (CzG).

PŁYTKI *przym.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Płytko woda, płytso woda* (matK: Fs); *Po garbie nojlepi przejechać, bo jes nojpłytso woda* (matK: Dr); (ogsp.).

zob. fraz.:
MIEĆ PŁYTKI ROZUM
PŁYTKI TALOREK

PŁYTKI TALOREK *kuch.* **‘talerz, z którego się je drugie danie (nie zupę)’:** (matK: Jw).

PŁYTKO *przysł.* **‘od przym. PŁYTKI’:** *Tu płytko, hań głymbi* (matK: Rp); *Coby sło płyci || płydzi do głymbi* (matK: Rp); (ogsp.).

PŁYWAĆ *cz. ndk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Wsićkie ptoski, ftore dobrze robiyły, bedom mieć wody doś. Kacki, za to, ze nie narzykały, choć im było nojciynzyj, bo majom pozrostane paluski, bedom pływać we wodzie i woda if bedzie zywić* (SpCzyt 28: NdZ); *Trza powiedzieć, ze chłop był barz siylny, krzepki i duzy a jesce do tego sprytny i był pewny, ze wygro. Zacon ćwicyć pływanie w Białce, a ze poza niym nikogo nie było, móg se pływać, jak fcioł* (LegSpis 14: Tr); (ogsp.).

PNIOCEK *rz. mnż* **‘mały PNIOK w zn. 1.’:** *Siod se tyz zaroz na pniocku, wyciongnół z torby kawołecek spyrki, odróbke masła, piecony moskolicek* (SpCzyt 35: Rp); *Przekónane były nase orlynta, ze som kurami. Zyły jak kury i myślały jak te kury, co ta dziś gazdowie dadzom zryć do korytka. Zarły se biydoki glizdy i chrobocki, i furgały ino z desecki na pniocek* (SpCzyt 89: CzG); *No ale tu korzyń, tam pniocek, tu skała, tu koło podskocy, o toto zawadzi. Jak se tak roz podskocyło, lonicek*

wyskocół, na drugim pniocku koło piyknie ściongło, pac, kóń na filecke jakby przistanół, ale dożroł bicowisko, to sie zabroł. Jadom dali (BubSpT 116: ŁW); (CzG, ŁW, Rp).

PNIOCYSKO *rz. n* **'stary, zgniły pień drzewa':** *Pniocysko – to juz zgnite* (matK: Kc).

PNIOK I *rz. mnż*

1. **'część drzewa, która po ścięciu zostaje w ziemi wraz z korzeniami; po wykarczowaniu drewno z pnioków znakomicie nadaje się do palenia; 📷 Tabl. I':** *Korcyć pnioki* (matK: Fs); *Dopatrzół tam barzo starego chłopa na pnioku siedzieć* (matK: Łp); *Ślog – jak wyrombany las, ale pnioki jesce som* (matK: Jw); *Dynko od kapelusa. Okrongłe dynko. W pnioku strugało sie okrongłom dziure, mniyj wiyncyj takom jak głowa jes, no. Wsadzało sie do niyj filc i przciskało gnotkiym, neji zostawiało sie do casu, az kapelus sie uformuje. Cynsto potym kapelus mocali abo w smolcu, abo w zyntycy, jak to na bacówce było, zeby dynko było twarde. Taki wysmaruwany kapelus nie przepuscoł wody, toć i mozna było ze studzionki jom nosić* (pmKosz: Jw); (ogsp.). [**piyń** – Fs, Kc]
2. **'masywny kloc będący podstawą kowadła; 📷 Tabl. V':** (matK: Kr). [**dziadek** – Kr, ŁW; **kłot kowalski** – Fr]
3. **'gruby i krótki kloc drzewa, służący np. do rąbania drewna':** (matK: Kc).
4. *pszcz.* **'ul pszczeli wraz z pszczołami; dawniej: ul w pniu drzewa; 📷 Tabl. III':** *Siylny, mocny pniok, kie duzo pscół* (matK: ŁN); *Mo 3 pnioki, co sie nie rojom* (matK: Łp); *Naroz przisеł w nocy złodziyj na pscoły. Obeseł kazdy ul, kazdy pniok, pocionzoł i wybroł se tyn, dziek społ, bo był nociynzsy. Obłapiół se go powrozinkom dokoła, bechnół na plecy i pociabroł het z nim* (KowPluc 47: Jw); (Jw, Kr, ŁN, Łp, Nd, Tr). [**piyń** – Fs, Tr]
5. **'korzeń zęba':** (matK: Kr).
6. *bud.* **'fundament pod komin, schody betonowe':** *Przi wylywaniu ławy nie zaboc o pnioku pod kof* (CoWś 184: NB).

PNIOK II *rz. mos* **'z uznaniem o silnym, krępym mężczyźnie':** *Jak był młodsy, to nie był zaś taki mocny ani tyngi, ale w tyj robocie, to sie tak wyrobioł, a dobrze ik tam kormiom. No to teroz taki pniok sie ś niego zrobiół* (GrJMSp 247).

PNIOKI *rz. nmos* **'miejsce po wyciętym lesie; wykarczowana polana leśna; poręba':** *Pnioki || rombanisko* (matK: Rp).

PO I *przyim., łączy się z biernikiem*

1. **'wskazuje na granicę przestrzennego, rzadko czasowego zasięgu czegoś':** *Kosule se obleces ojcowom, to tom ameryckom, bo to ładniyjso niebawełnowo, a musi być długo po kolana, a gacie syrokie, płótniane, a na spodku ze strzympkami obsywane* (ZGS-I: ŁN); *Noji późniyj ociec był półtora roku w tyj niewoli. Jak przisеł, jo ojca ani nie pomiyntoł, seść roków jef mioł, za półtora roku jef cołkiym zabocył, jaki ojciec mój był. Przidzie to tak, jazef sie go boł, bo brode takom po pas prziniós, wonsy – pamiyntocie ciotko? – Z brodom, z wonsami, matka tyz tak stroniyła od niego, a jo ino z boku poziyrom, co tyz to za jakiś Zyd przisеł od wojska, taki* (BubSpT 76: Kc); *Oj, było wielkie sprzontanie całego dómu, od piwnicy jaze po daf, no bo przecie na piyntrze przi takiym świyncie ni mogło być kieresu. Mama Hanusi nawet w izbaf ściany pobiylyła, a chłopcyska musieli całom obore piyknie pozamiatać, bojsecko i jate wysprzontać i śmieciska powywozić* (SpCzyt 100: Kr); (ogsp.).
2. **'wskazuje na cel ruchu, polegającego na zabraniu, wyciągnięciu, sprowadzeniu itp. czegoś lub kogoś skądś':** *Pojadzie do Łops po poprawe* (matK: Dr); *Józek tu był, po niego idym* (matK: ŁW); *Jescem sie po chustecke wyrtła* (matK: Łp); *Gnatki – po drzewo do lasa* (matK: Kc); *Z konewkom po wode* (matK: Fr); *Polski noród ciyrpioł niesposobne rzecy. Tu chodziyli, bez Dunajec przechodziyli za zywnościom, bo sie im jeś fciało, no fto mioł Boga w sercu, to doł mu chlyba abo mu tam ruciył monki, coś gruli (my wołomy grule na Śpisie), wesela jak robiyli, nie było gorzołki tam. No jak sie fcioł fto zynić, to przisеł tu po gorzołke, bo tu była gorzołka* (BubSpT 123: Nd); *Noji óni kapelus złapiyli, wziyni filance. Rano prziśli po niego: – Józek, dzieś ty był? Dzieś ty był rano? Noji nie był nikeny, skond, jo przeciez nikeny nie był. Ale to pudzies na posterunek* (BubSpT 24: Dr); (ogsp.).
3. **'wskazuje na liczbę, ilość, wielkość przedmiotów, które przypadają na kogoś lub na coś (np. wskutek podziału lub robienia czegoś partiami)':** *O, to wy po dwa bierecie* (matK: Rp); *Strasno jes dziadowina teroz z juhasami. Jo przebacuwoł tyle lat i jo ni mioł nigdy kłopotów, i po dwie bacówki miołek, bo tu mioł bacówke, drugom w Czorztynie, tam gdzie zalote teroz jes. I młode chłopy były takie jak syn teroz, jesce młodsi i, i nie było problymu, a dziś ino takie idom pijoki i dziadki takie jak jo* (Rp); *Na falfy sie swijało nici, nawijało sie 48 tyk nici, potym sie je kładło do śmierzci i potym na snowadła sie snuło. Tote nitki nawiniynte na falfe to były na osnowe. Falfy były tyz w śmierzci po dwie na kozdym pryncie* (pmMiś: CzG); *Te to były na kosulak, u spodku rynkowa,*

w chłopskik kosulak, a te krzizyki owijane, to ino takie po trzi ocka sły, zeby bogace widno było (pmKosz: Jw); *Zaś dostoł śtyry tygodnie. Noji takef te śtyry tygodnie wysiedzioł, potym śpanielka przisła. Wtedy było, po trzi pogrzeby były w jedyn dziyń, w osiymnostym* (BubSpT 102: ŁN); (ogsp.).

PO II *przyim., łączy się z miejscownikiem*

1. **‘wskazuje na przestrzeń ogarnianą ruchem nieukierunkowanym, wielokierunkowym, prowadzącym w wiele różnych miejsc lub części jakiejś całości’:** *Taki jarmacon, rod po jarmakak chodzi* (matK: Rp); *Oblot, co locom po polaf* [pszczoły] (matK: Fs); *Hajcy chodzi po lesie z flintom* (matK: Nd); *No jakef mioł roków, powiydzmy sesnoście, no tof juz chodziył na takom polówke z tymi panami. No to napyndzało sie to zwierzine dzikom po lesie, a óni obstawiali las naprzód. No to jak wysło coś, to strzylali, zastrzylyli to, niy* (BubSpT 127: Nd); *No tok słysała od mojyj mamy, ze tak było, ze tam po lesie tyz pochodziyli, pochodziyli i uciekli. Zabrali sie tacy odważni, co to osiyłkowie, ze jako kawalyrka* (Fr); *Był juz prawie kóniec jesiyni. Od zachodu duł zimny wiater, przeganioł ze śniegiym i z krupami chmury po niebie, jakby był wściekły. Ludzie kopali jesce grulki, watry sie wsyndy polyły, a dym włócył sie po zogónak siwymi mgłami* (SpCzyt 106: Jw); (ogsp.).
2. **‘wskazuje na przestrzeń lub jakąś całość (w wielu miejscach, częściach), gdzie coś się odbywa, znajduje’:** *Ofiara – piniondze na tacke, kie chodzom po kościele* (matK: Fr); *Łaziyli po wsi, po dziedzinie* (matK: ŁN); *Po izbie cuć, fto wiy, nie cym* (matK: Łp); *Barancecki sie robiom po niebie, to na dysc* (matK: Kc); *Takie jarzombki po niebie* [o małych obłoczkach – na pogodę] (matK: Rp); *Telo statku jes po dródze i po oborze* (matK: Łp); *Seł po dziedzinie i kupuwoł, co sie tam dało; chodzom po dziedzinie i pytajom* (matK: Łp); *Jesce odnośnie kolców, móc zauwozyć, ze prawe kółko jes wiynkse o hrubość skiby, za to, ze chodzi bruzdom, a lewe jes mniyjse, ze chodzi po roli. Jes to narzyndzia, co słuzyły przez wiele generacji. Co do pługa, główno belka pługa nazywo sie gronziel i dwie roncki, obydwie te cyńści drewniane* (Iwan 80: Nd); *W biydnyf rokaf po dziedzinie tyz chodziyli wandrowni, casami najmuwali sie do roboty i za to dostawali lym jedzynie* (SpCzyt 79: ŁW); *Było dwof bacy, a dwa blisko sałasy. Jedno pastwisko z drugim sie stykało. Jedyn drugiymu wyposoł owcami. No a tego jednego bacy nie było i juhasi wyposali temu drugiymu po pastwisku* (ŚlizPPN 76: Nd); (ogsp.).
3. **‘wskazuje na rodzaj powierzchni, na której coś się porusza, rozprzestrzenia lub znajduje w wielu miejscach’:** *Torki po ciyrniaf – miedzaf, po lesie* (matK: Fr); *Jedyn hań ci idzie po lesie okrutny god, do kryngu poowijany był pod tom skałom* (matK: Rp); *Pscoły zbiyrajom po kwiotkaf* (matK: Fs); *Neji potym przisła jesiyń, no to zaś trza było gnój wywozić i to, i rozkiduwać zaś po polak, po łonkak. Piyrwi nie było upraw, tak jak teroz jes. Był gnój i wywoziyło sie ze sopy, noji woziyło sie. Noji robiyło sie, rozkiduwało sie ryncami, brało sie widły, i sie rozkiduwało po tym* (CzG); *Blizyło sie juz ku połedniu. Na kamińcu przi rzyce zebrała sie sama dzieciarnia. Starsi chłopcy chodzom po wodzie abo klapiom sie w bajorku* (SpCzyt 17: Nd); *Wilijo świyntego Wojciecha, 22 kwietnia. Carownice, guślorki i guślorze chodzieli po pastwisku tego gazdy, co mu fciały odebrać mlyko, wlekły po trowie powonzki i powiadały: Bierym pozytek, ale nie sytek, bierym pozytek, ale nie sytek, bierym…* (NaSp 35: 3: Jw); *Fijołkowy kanadyjek. Te kanadyjki, to takie jak kołcuny, ino ze z gumy, óne som nojlepse, bo sie ino noge wsturzi i juz mozna krocać, ino trza uwazuwać, bo guma to ślizgo po trowie, to juz nie roz mie kopyrtło* (pmKosz: CzG); (ogsp.).
4. **‘w połączeniu z rzeczownikiem w liczbie mnogiej: wskazuje na osoby, zbiorowości, przedmioty obejmowane w różnych miejscach, często po kolei, jakimś działaniem lub że coś znajduje się w różnych miejscach’:** *Sezelina obsiado po drzewaf tako osada* (matK: ŁW); *Osyndzi wsyndy, po ziymi, po drzewak* (matK: Rp); *Po kwartelak nos dali, po gazdók* (matK: Rp); *W adwyncie sie chodziyło w kozdy dziyń na rorotki, przyndło sie, piyrze sie pruło. Dni były krótse, to schodziyli sie po dómaf i opowiadali rózne historyje* (pmKosz: NB); *A ludzie to sie lycyli sami. Zbiyrały baby zioła chojakie, liście, kwiotki i z tego robiyło sie lyki. Po doktoraf nif to nie chodziół. Zbiyrało sie i lipe, dziurawiec, babke lancetowatom, mlyce – z nif zaś miód sie robiyło, miynte. Ze sosny mozno było sok mieć, a z nogietków maść na dolegliwości* (pmBłachut: Fr); *Boze, co sie uchodzym, kiebyf umarła, toby było najlepiyj, bobyf nie chodziyła nikiedy po doktoraf* (KorpSp: Tr); *Boze zawaruj od bynzynki, przidzie ogiyń, to ci ino chrupnie w nuka i juści tam, bedziecie putniami zalywali. – Nale dejciez pokój – powiado – parobcy, dy te koce bynzynkowe ino migajom po drógaf, przecie ino w tym siyła musi być. No to kupmy bynzynowom – doturoł nacelnik*

gminy Markowicz. Neji rada w rade prziśli do tego, ze przecie bynzynke trza kupić (GazPod 1929, nr 50: 5: Fr); *Tak tu godali, jak płakało, no to trza jom, go było przepluwać tam jakoś* [śmiech]*, noji przezegnać, ale tak to, no ludzie tak jesce wtedy, jak jo pamiyntom, no to nie było telewizorów, to barz duzo po drógaf, na ławeckaf siedzieli, niy? No to tak, jak ftosi seł, no to sie boł, ze go juz obgodajom. To tak racyj było wsićko, bo zaroz by cie obgodali, ze chodzis z dzieckiym, a jesce nie okrzcone* (Kc); (ogsp.).

5. **‘wskazuje na powierzchnię, rzecz objętą w różnych miejscach dotykaniem, uderzeniem itp.’:** *Jak ci dom po mordzie!* (matK: Dr); *Dostoł po dupie, ale mu nabiyli* (matK: Kc); *Bo dostanies po pysku* (matK: Kr); *Dropie po nogaf* (matK: Nd); *Jak dzieci majom owsiki, to sie robi takom papke ze zytniyj monki, troche monki sie wziyno do gorzci abo dwie gorzci i wody przewarzonyj sie wloło, takiyj ochłodniontyj juz, neji robiyło sie takom bryjke, no takom papke. To sie dzieciom smaruwało po plecaf i po klatce piersiowyj* (pmBarnasz: Fr); *Kie, kie wylecioł z bicym, to nos gnoł bez dziedzine do góry. A tyn godo: Co mu ta gombicka w gaciaf nie pynkła* [śmieją się]. *Godo: Taki był zywy chłop, a bic, no, to siyk po nogaf, ledwo my uciekli. A, zaś mój swagier godo, godo: – Kieby nie matcyne ślapki, toby mie dołapiył* [śmieją się] (Kc); *Pokrowce sie robiyło z paceśnego płótna. To było takie lepse płótno, nie toto nojgorse, bo pokrowce ni mogły przeciez gryź po nogak. Dawno my chodziyły bez bótók, to jakby pokrowce były ze zgrzebnego syte, to by nos dziubały. Wselijakie te pokrowce na tyk warztatak my robiyły* (pmMiś: Jw); *Kosycki tok ino uplót moze ze trzi. Bo jo ino nosiół na plecak z grapy i obstruguwoł, bo scypać nie doł, ón scypoł hrubo. Potym jak my pojechali z tymi kosyckami do Krympok, przewróciył kosyk, a hipkoł po nim, a to chłop, no osiymdziesiont, jakie mocne. – A z cego zaś te kosyki? – Z jałowca* (Jw); (ogsp.) [**po III** – Nd].

6. **‘wskazuje na powierzchnię, wydzielony jej pas lub obiekt o wydłużonym kształcie, którędy coś się przemieszcza, albo na położenie wzdłuż czegoś’:** *Styrmie sie po smyreku* (matK: Łp); *Jezdzom nom po zogónie coraz dali, wejze zyrdki i zagródź płot, niek psiekrwie jezdzom drógom* (CoWś: CzG); *Kied bedzie społ, zeby nie lygoł tak na plecy, na prosto..., jak pudzie spać, ino zeby sie na bok obróciół, a kied juz ni moze na boku spać, ze mu źle, jak lezy na plecaf, to zeby zakładoł noge za noge, bo wtedy ta mara nie be chodziyła po nim* (pmBarnasz: Fr); (ogsp.).

7. **‘wskazuje na którąś ze stron czegoś’:** *Lewo rynka, po lewyj rynce* [z lewej strony] (matK: Kr); *Im wiyncyj tyk kukiełek przi pasie, tym wiynksy honor. W pasie po prawyj stronie od zapiyncio jes kiesyń osłoniynto od góry półkolistom abo prostokontnom klapom* (pmKosz: Jw); *Wyjdźcie sobie na obore. Po prawyj stronie przed miedzuchym jes tako wielgo skała – wanta, grabnijcie rynkom pod niom, tam jes kluc. Tym klucym otworzicie sobie dźwiyrze do siyni, wlyźcie do izby. Pod ławkom som grulki w kosycku, w gornku glinianym kwaśne mlyko, naskrobiecie se telo grulek, kiele zjycie, weźcie telo mlyka, kielo wom trza, noji odpocnijcie* (NaSp 36: 20: Jw); *Tam jak siostry som, jak wjezdzocie do Dursztyna, po prawyj rynce tam som Niepokalanki* (KorpSp: Dr); (ogsp.).

8. **‘wskazuje na zdarzenie, porę roku, rok, miesiąc, święto itp., poprzedzające to, o czym mowa, co ma miejsce później’:** *Po ojcowy śmierzci za trzi miesionce był chłopiec* (matK: Dr); *Posiedzynie mo po robocie* (matK: ŁN); *Po msy świyntyj we Wielgom Sobote zabiyroł sie ksiondz do świyncynio wody i ognia. Drzewo z judosók zostało teroz zuzyte na wielgom watre. Kościelnik ozpoloł, polół, a ksiondz z organistom świynciół ogiyń. Po poświyncyniu ognia świynciół tyz i wode* (NaSp 35: 16: Jw); *Odprawiyło sie piyknie ładnie w kościele, ksiondz przi ółtorzu, organista na churze. Po Msy świyntyj ludzie gruchli z kościoła i kozdy poseł w swojom strone, dzie ta kogo zaprosiyli na gościne* (BalSKD 95: Fr); *– No abo u nos tyz tak godajom, ze jak małe mo jagniynta, niy? No a majom sie kocić owce, no, po, na Nowy Rok, cy tam po Świyntak, to nie wolno nikogo puscać do tyj, do stajnie, bo pocaruje, ze sie po, popśniom sie potym. Ze po prostu te owce, co wiys, nie, nie pokocom sie jagniynta, ba pozdychajom cy jako* (CzG); *Matka wyjmuwała babke, krajała i dawała dzieciom, bo jesce jes póst, dopiyrz po świyntyj msy anielskiyj wolno jeś i miyso* (NaSp 31: 12: Jw); (ogsp.).

9. **‘wskazuje na upływ czasu dzielący to, o czym mowa, od jakiegoś wcześniejszego zdarzenia lub czynności’:** *Po powrocie z nieskóńconyf studiów zacon robić jako ucytel w Krempachaf, po roku dostoł etat w skole w rodzinnyj wsi we Frydmanie. Tu ucył jaz 11 roków, z cego przez siedym był kierownikiym skoły* (SpCzyt 134: Nd); *Józef Ambrozów zrobiół sobie kurs przewodników po Gotyckim Ślaku. Neji cynsto oprowodzoł gości. A w przewodnickim fachu to choćjak bywo. Nieroz przichodziół du dómu po tyźniu abo i dłuzyj, azeby mu sie dobrze godało, to i garło musioł nieroz*

przepłókać (NaSp 57: 38: CzG); *Neji po roku potym dowiedziołek sie, ze fto tam poseł do dowódcy dywizjonu pytać, to dostoł urlop, niy?* (RnS: 99: Jw); (ogsp.).

10. **‘wskazuje na ustanie, koniec kogoś lub czegoś’:** *Weznom przi sumie ślub i do wiecora po weselu* (matK: Dr); *Do tyźnia było i juz było po chłopie, sprzontało tak chłopa, ze ni mos godanio* (pmJerd: Fr); (ogsp.).
11. **‘wskazuje na pojedynczą rzecz lub pojedynczą porcję, część czegoś, która przypada na kogoś lub na coś (np. wskutek podziału lub robienia czegoś partiami)’:** *Trza było jesce uwazuwać, coby nie zwarzić śmietany, bo jak sie za wartko ubijało, to wtedy śmietana wylatywała z maśnicki, wtedy sie biere i wlywo po kapce zimnyj wody, i ubijo sie dali, ale wolni. Potym jak juz sie dobrze ubiyło śmietane, to z maśnicki trza było wyjonć masło i włozyć do zimnyj wody, urobić w ryncak takom sulke, neji juz masło było gotowe* (pmMiś: CzG); *Tak po kapce, po kapce, zeby sie dziecko przizwycajyło nabo niy* (KorpSp: CzG); *Nyji, no, toś musioł to, płacić potym, tamok wypłacali, a i óni potym robiyli zabawe z tego, nyji zaś było granie i zaś było śpiywanie, zaś tońcynie, zaś pijatyka była. Tameś nie piył duzo, bo tameś dostoł po kielusku. Ale to piyrwiyj toto to młodziez była jakoś, inacyj sie robiyło, teroz to dzie. Piyrwyj to my duzo, duzo, duzo było takik* (Jw); (ogsp.).
12. **‘wskazuje na zajęcie jako cel przemieszczania się w różne miejsca’:** *Chłopcy chodzom po śpiywonce* (matK: Fs); *Tłuce sie po świecie, z miejsca na miejsce* (matK: Kc); *Jo po polówce chodziół* (matK: Rp); *Po kolyndzie chodzom chłopcy albo ksiondz z organistom* (matK: ŁW); *W downiyjsyf casaf, jak kolyndnicy chodziyli po Świyntaf Bozego Narodzynio, to był taki zwycoj, ze słuzba kościelno chodziyli z ksiyndzym po kolyndzie i zbiyrali proć datków piniynznyf zboze (zsypka). I tu tyz było tak, ze miarka ze zbozym sie naryftuwała w siyni, ministranci ciongneli sonecki i worek na zboze, i zesypuwali u kozdego, co fto włozył, cy wielko, cy średnio, cy mało miarka cekała w siyni* (Iwan 11: Nd); *Dookolućka zaś przipatrzuwali sie ludzie z całyj wsi, jak rekruci tońcom. Prawie w tyn som dziyń przisło do wsi dwóf staryf dziadków, jedyn młodsy, z kulmagom – to Poniezus, a drugi siwy, stary z torbom pod bokiym – to Pieterpaweł. Śli po świecie przipatrzić sie, jak sie ludziom gazduje i trza było, ze wstompiyli do tyj wsi, a było prawie pod wiecór i ka sie przenocujom, jak nie karcmie* (BalNS 139: Fr); *Dzieci chodziyły po, kolynduwać po śpiywonkaf, no to downiyj dawali ciostka, cukierków to sie juz potym troche kupuwało, ale tutej my blisko granicy słowackiyj, to były takie sałonki, to tak sie, takie cukierki twarde, no to sie dzieciom, abo laski, palicki, u nos wołali, takie w złotku owinionte i to sie z roku na rok zostawiało, i to ty... prziwiezło sie potym* (Kc); (ogsp.).
13. **‘wskazuje na pochodzenie kogoś, czegoś: a) przez wskazanie osoby posiadającej wcześniej to, co ktoś następny dziedziczy, przejmuje’:** *Zakrzesoł krzesiwo, zaświyciół światło i staro mu godo: widzis wrodosiu stary, godałaf ci, ze to grzyf, widzis niedowiarku, pózryj sie, co przi dźwiyrzaf, juz tu był, przecie kopyto po nim zostało* (BubSpT 117: ŁW); *Wyjechoł jak i inni, zeby cosi zarobić i wróciył. Te dwa kufry w izbie uwidocnione na zdjynciu były jego własnościom. To po nim pamiontka, noji grób na smyntorzu, który opiekujyme, który jes wiadomy cały rodzinie. Jeśli my som w temacie o swokowi Ferenckowi, to spomnym, ze jak wróciył z Ameryki, to był wozakiym pocty z Niedzycy. Ele* [sic] *syrzy opisym na inny karcie. Na wiesoku na talorki koło dzwiyrzi jes położono skarbonka w podobie małego dómku. Przedmioty, które som widocne na tym zdjynciu na ławce ułozone bedom opisane na innyf kartaf* (Iwan 5: Nd); *Narzyndzie na wyglond barz prymitywne, ale móc go reguluwać na kielo sie fce dno, na jakiyj odległości od dolnyj dongów dno wmontuwać. Pamiontka ta jes takze po dziadkowi Iwančokowi A*[*ndrzejowi*]. *Zeby tu wmontuwać dno, trzeba było wyrobić wontornikiym dookoła rowek, głymbokość była uzalezniono, jakie hrube były dongi, od piynciu do ośmiu milimetrów* (Iwan 58: Nd); *Portki na sie nosiół starodowne, ino jednym snurkiym usyte, dołotane, kielo wlezie. Cuchy nie nosiół, ino stary serdocek po dziadku nieboscyku* (SpCzyt 35: Rp); *Tu przi kościele mioł tyn ksiondz dóm po ojcu, po matce, bo to ciotka była mojyj matki, i dwie ośminy pola* (RnS 160: ŁN); (ogsp.). **b) ‘przez wskazanie osoby, która wcześniej odznaczyła się daną właściwością’:** *Było to ósme dziecko w rodzinie Jagniyski i Józefa. Na krzcie dali mu miano po ojcu – Józuś* (SpCzyt 125: Nd); *Dali mu na miano Walek, po dziadku* (CoWś 271: NB); *Piykno óna barz była, włosy miała po matce corniuśkie jak kruk, zaś po ojcu biyławe ocy. Nie dziwota, ze kied juz dorosła do swojyf roków, ozyniył sie ś niom som nastympca tronu Inków – Tupak Amaru II* (SpCzyt 30: Nd); (ogsp.) [**po III** – Dr, Łp]. **c) ‘przez wskazanie wcześniejszego zastosowania jakiegoś pojemnika,**

opakowania, miejsca (zwykle pola), z którego daną rzecz usunięto': *Telefonia kómorkowo to niby nowy wynalazek, ale na Śpisu dzieci juz downo, downo tymu go przewidziały. Brało sie pudełko po paście do bótók, a do rynki gwoździa i młotek. Dziurawiyło sie wiecko z jednyj strony i aparat słuchawkowy był w mig gotowy. Potym ozwijało sie nitke ze śpulki, coby połoncyć ze sobom dwie słuchawki* (SpCzyt 21: CzG); (ogsp.).
d) 'przez wskazanie przedmiotu, którego coś jest pozostałością': *I po jarcu, i po owsie, po pszynicy to ściyrnisko. Kiedy u nos ani pszynice nifto barz nie sioł, teroz siejom dopiyro pszynice, kiedy sie nie sioło* (MMilMCK: Nd); (ogsp.).

14. **'wskazuje na podstawę rozpoznawania lub oceny zjawisk':** *Po babsku godała, ale po gymbie tako długo jako chłop* [mowa o mężczyźnie przebranym za kobietę] (matK: Łp); *Jo cie poznoł po chodaf* (matK: Dr); *Ciymny był, jacy mie po rzecy poznoł* (matK: Rp); *– Po cym móc poznać, ze zboze jes juz dozrałe? – Po twardości, po kolorze, bo jak jes zielone, no to wiadomo, ze sie nie do kosić, a twardość, jak sie w zbozie sie ścisło, jesce było miynkie, to znacy – zboze mo mlyko, to jesce jes nie do kosynio. Dojrzałe zboze musi być twarde i drugo sprawa, jak som kłóska klapnione na dół, pochylone tak na dół koło swojyj łodygi, my to nazywali sklupnione, jak sklupiony był, to juz był dojrzały tak sto procynt* (MMilMCK: Nd); *Jes to zwycoj nie ino przi kurak, ale w ogóle przi zwierzyntak, bo óne po zapachu odtronacjom nowe tego. I na przikład my, jak kurcynta kupuwali na jarmaku, to tyz sie ik polywało śpyrytusym i kury, i tyz zeby zabić stary zapak. Ale zwycoj jes, ino ón, widzicie, mo nazwe przez to, ze ón funkcjonuwoł, ino nift tego, widzicie, nie określoł, dopiyro twoja babcia* (CzG); *I tak se nas Wanicek jodoł dzicyzne, ale po nim ludzie nie poznali, bo kradzione nie tucy* (GazPod 1927, nr 17: 7: Dr); (ogsp.).
15. **'wskazuje na niższe od kogoś, czegoś miejsce w jakiejś hierarchii, kolejności, skali':** *Piyrse bacom był dziadek, a potym po nim mój ojciec nastoł bacom* (Kc).

PO III *przyim., łączy się z celownikiem, rzad.*

1. **'wskazuje na osobę jako przedmiot czynności':** *Nie be sie pastwiół po nikomu* (matK: Dr).
2. **'wskazuje na pochodzenie kogoś, czegoś przez wskazanie osoby, która wcześniej odznaczyła się daną właściwością; zob. też: PO II w zn. 13. b':** *Jo sie pisym po swojymu tatowi Plowa* (matK: Dr); *Jesce piwnica jes po tymu bacowi, co to miyso krod* (matK: Łp); (Dr, Łp).
3. **'wskazuje na powierzchnię, rzecz objętą w różnych miejscach dotykaniem, uderzeniem itp.; zob. też: PO II w zn. 5.':** *Noji potym, jak sie ususy, to go znowu zbiyromy i zaś na takom drewnianom ławe kładymy i takimi kijami drewnianymi bijymy po nimu, to sie go tłuce, to sie woło, ze sie to tłuce lyn. Kilofy, tymi kilofami sie go tłuce* (BubSpT 130: Nd).

PO MACKI *przysł.* **'nie widząc, a jedynie dotykając rękami; zob. też: PO OMACKU':** (matK: ŁW).

PO MACKU *przysł.* **'nie widząc, a jedynie dotykając rękami; zob. też: PO OMACKU':** *Ciymno, po macku sie idzie* (matK: ŁW).

PO AMERYCKU *przysł.* **'po amerykańsku, czyli w języku angielskim, poznanym podczas pobytu w Stanach Zjednoczonych':** *„Kałć" to juz jes z angielskiego naleciałość. Dziadkowie takie przijyzdzali i godali takie rzecy. Przikłyni se po amerycku. W: Moj ociec był w Ameryce rodzony, to byli za młoda tam jesce, a potym jak tu, to mieli jesce takie powiedzynia „siarap", to mieli takie amerykańskie przipowiedki* (GrJMSp 296); (Fs, Nd).

PO ANGLICKU *przysł.* **'w języku angielskim; po angielsku':** *Po anglicku umiy* (matK: Kc).

POBABRAĆ *cz. dk*

1. **'zbrudzić coś w wielu miejscach; pobrudzić; też: posmarować czymś brudnym, nieprzyjemnym':** *Pobabrać portki* (matK: Fr).
2. **'spowodować, że w czyimś gospodarstwie, stadzie przestaje się darzyć; poczarować, rzucić urok':** *Bacowie jedyn drugiymu pobabrze, wymiona odlatujom* (matK: Rp); *Jak to po..., po... pobabroł tom, te gusła, to, to, tom, te porobiska óny były takie biołe jako mlyko, takie pomyje, takie gy... Jak owce bez toto przesły, tak, kiebyś wyloł po, na dróge, na krzizowom, niy? Tu dzie dróga, to idzie całom, jakbyś tamok, no to tamok juz ani jedna owca nie obyjdzie, bo musi iś drógom, niy? Noji wis? Owca, ze przesła, jo nie wiym, cy, toto juz nie wiym dokładnie, ino, ze przesła. Jak owce przegnali, tak skurwoty, kazde te owce, ale to nie syćkim barzo, abo jak tam do tyj, do tyj dziadostwa noge wsturzyła cy co. Skurwoty popuchły. Tak jak i tyj krowie spuchnół, bo mlyko nie wypuściyła, no bo, bo ni mogła moze cy jak tam. Skurwoty popuchły, becały, bo to bolało* (CzG); *Zaś była ta babrula jedna, to przez niom som krowy chore i dojom sie krwiom. Zaś jim cosik porobiyła i nie fcom dać mlyka. Na takie babrule to my musieli uwazuwać, bo ani cłowiek nie wiedzioł, kiedy przidzie i pobabro cosi* (plSarna: CzG); *Franek*

wepchnół sie po cichuśku miyndzy ludzi, stanół pod churym, ozpatrzuwoł sie po kościele i cuduwoł, jako jasność bije z kozdyj strony. Pomalućku położół stołecek pod nogi, stanół na niego i ocydzorke dźwignół przed ocy. He, co ón teroz widzioł, świat mu był cołkiym inksy, taki jak naozajst jes. Widzioł ksiyndza bez głowy i kościelnika ze zwóneckiym, jak zbiyroł piniondze. Przez dziurke ocydzorki widzioł syćkie guślorki i carownice, co to umiały ludziom pobabrać, zacytać i odcytać. Stoły sićkie [STRZIGI] *rziciami do ółtorza, nie modlyły sie, ino ozorami mleły i ocyska przewracały. Franek poznajoł kozdom: – To i ta jes tu, fto sie był spodzioł, kozdy dziyń do kościoła chodzi, a diabła za skórom nosi! – pomyśloł se* (BalSKD 38: Fr); *Do tyźnia dwoje hrubego statku sie mu zmamiyło. Somsiod zrozumioł, co jes na wecy. – Tu ino musioł ftosi pobabrać – pomyśloł se i poseł do bacy – ón na to poradzi. Moryndek mu ozjaśniół: – Niedaleko bywo, za wodom na kóńcu dziedziny, óna ci winowato* (BalSKD 108: Fr); *Cary to zło, niecysto siyła. Zawdy óne ze złym majom spółke i na złe dlo inksyk wiedom. Biydokowi to ta cosi kajsi óne pomogajom, ale ón musi mocki płacić, coby swojom duse zratuwoł od tego grzychu. Caruwanie to wielki grzyk. Biydok cary musi znać, bo jak mu hrubsy od niego pobabrze – to nic by nie uradziył, a hrubsymu byłoby lepiyj i lepiyj. Dzisiyjse bace to som weredy, byle głuptok je bacom i na pana sie miynio, do skół jeździ. Przidzie kora na nik, bedom wte insi* (BazWierz 78: Jw); (CzG, Fr, Jw, Rp).

POBABRAĆ SIE *cz. dk* **'ubrudzić się w wielu miejscach':** *Pobabroł sie po gymbie* (matK: ŁN).

PO BABSKU *przysł.* **'w sposób typowy, właściwy dla dorosłej kobiety':** *Po babsku godała, ale po gymbie tako długo jako chłop* (matK: Łp).

POBACIARZIĆ *cz. dk* **'zażyć różnych przyjemności związanych z BACIARKĄ':** *Kazdy parobek, co mioł tam te sesnoście, siedymnoście roków, fcioł juz troche pobaciarzić z parobkami gdziesi cho... pochodzić z nimi na fryj gdziesi, do karcmy moze, moze jesce gdzieinyndy, noji tak zawse musioł sie do łaski tyf parobków swojif wkupić. No jak wkupić sie to było wseliniejako albo to było na łonce na pastwisku, albo to było w karcmie, albo to było we ktorymsi dómu, to juz zolezało, kiedy to robiyli, kiedy sie nasmaniył taki parobek, co sie chcioł wkupić noji to wseliniejako było* (KorpSp: Nd).

POBAŁAMUCYNIE *rz. n* **'świadoma dezorientacja ludzi':** *Polokom, jak jechali z Warsiawy, wyjmuwali dyle z mostu, zeby sie wyzabijali. To strasne, strasne przeskody robiyli, ludzi było takie pobałamucynie* (BubSpT 123: Nd).

POBIAŁAWY *przym.* **'lekko niebieski':** *Dwojaki mef, jedyn zielony, a drugi pobiaławy* (matK: Rp). [**pobieławasty** – Kc; **pobiyławasty** – ŁN; **pobiyławaty** – ŁN, Tr]

POBIĆ I *cz. dk* – **POBIJAĆ** *ndk*

1. **'przybić drewniane pokrycie na dach':** *Pobijo sie góntami daf* (matK: Nd).
2. **'zbić kogoś':** *Wystrzyloł jom po ryci, pobiył* (matK: Fr); (Fr, ŁN).
   💬 *Wilijo rada dzieci pobijo* (matK: Kc).

POBIĆ II *cz. dk* **'potłuc wszystko':** *Pobiylimy syby, takie były śkla, co sie tak cofały* (matK: Kc); *Jak sie wróci* [pożyczone naczynia], *to sie roz płaci za nie, a jak sie pobije, to dwakrotnie* (matK: Dr); *Wyście, parobcy, telo pobiyli tyf śklonek pod sklepym* (matK: Łp); *Wyskocyłak z kómory do siyni, patrzym, a tu gorcki powolane, kamiynioki pobite, sićko po ziymi wylote. Ale mnie złość wziyna! Poobziyrałak sie, ale tyj carownicy nikany nie widzym. Kiz to diabli?!* (pmMiś: CzG); (CzG, Dr, Fr, Kc, Łp).

zob. fraz.:
FIKS POBIJE
KRUCY ZEKS POBIJE
NIECH {*kogosi*} FUKS POBIJE
ZEBY {*kogosi*} FRAS POBIYŁ

POBIĆ SIE *cz. dk*

1. **'zbić jeden drugiego nawzajem; wziąć udział w bójce':** *Kielo razy sie pobijom o dziywcyny* (matK: Dr); *Jednego razu tak skróś cegoś sie pouganiali, a potym pobiyli, ze pośli do sondu, coby if pogodziył. Syndzia godo, zeby wos pogodzić, jynksyj rady ni ma, ino luteranie abo katolicy musom sie z Krympof wyniyś. Wiycie, zrobiył sie taki rajwar, bo jedni krziceli, ze if jes duzo, a drudzy, ze if jes wiyncyj* (BrzyzHK: Kr); *Mój ociec telo sie pobiył z Białcanami, ze musioł uciykać na baców-ke na Bieszczady, zeby uniknóć wiynziynia. A tyn, ftorego śmiertelnie prawie pobiyli, taki z Białki ozyniył sie do Jurgowa. Jak ociec wróciył, to sie pogodziyli i do śmierzci byli takimi kolegami, mało tego tyn Białcon tak sie dostosuwoł do środowiska jurgowskiego, ze go uwazuwali za takiego przywódce tyk słowackik róznyk inicjatyw* (CzG); (CzG, Dr, Kr).
2. **'o kruchym przedmiocie: rozpaść się na kawałki; rozbić się':** *Niedobrze, we Wilijom pobiyło sie śpigło* (matK: Nd); *Jo siod, miska gruk, wiycie, z ławy na ziym, wyloła sie woda, miska sie pobiyła, a staro tam Cekusowa hip z pościele,*

porwie garbule i pado: pieron, pierona, tu jakiegoś tu przziwiód, a rznie jak po jednym, tak po drugim (BubSpT 139: Rp); Bartek: (Przerażony woła) *Jezusicku, Paniynko Świynto, przeziyrodko sie pobiyło, co robić?!* Babka: *Oj niedobrze, niedobrze.* (Załamuje ręce) *To wrózy siedym roków niescyńścio. Coz teroz zrobis, jacy uchyl śkła, wyniyś if na pole i pomodli sie za cały nas dobytek* (Czard 50–51: Nd); (Nd, Rp).

POBIELATY *przym.* **'nie całkiem biały; białawy; zob. też: POBIOŁAWY':** *Bioło grziwe, konopno pobielato zgrziba* (matK: Rp).

POBIEŁAWASTY *przym.* **'lekko niebieski; zob. też: POBIAŁAWY':** (matK: Kc).

POBIGLUWAĆ *cz. dk* **'wyprasować po kolei wszystko':** *Gwołtym fce pobigluwać* (matK: ŁW).

POBIJAĆ zob. POBIĆ I

POBIOŁAWY *przym.* **'nie całkiem biały; białawy':** *Kaśton zgrzibe pobioławom zółtom i sierzć mo takom cisawom* (matK: Rp); *Dwojaki mef, jedyn zielony, a drugi pobioławy* (matK: Rp); (Jw, Rp). [**pobielaty** – Rp]

POBIÓR *rz. mnż* **'popyt':** *Jak przidzie co nowotne, to mo pobiór; miała ta nasa krowa pobiór, popyt, zbyt* (matK: Łp).

PO BIYDZIE *przysł.* **'licho, biednie':** *Po biedzie, to było okrutnie po biedzie* (KorpSp: Nd); (Nd, ŁW).

POBIYLIĆ *cz. dk* **'pomalować, pomazać wapnem':** *Oj, było wielkie sprzontanie całego dómu, od piwnicy jaze po daf, no bo przecie na piyntrze przi takiym świyncie ni mogło być kieresu. Mama Hanusi nawet w izbaf ściany pobiylyła, a chłopcyska musieli całom obore piyknie pozamiatać, bojsecko i jate wysprzontać i śmieciska powywozić* (SpCzyt 100: Kr).

POBIYŁAWASTY *przym.* **'lekko niebieski; zob. też: POBIAŁAWY':** *Pobiyławaste takie* (matK: ŁN).

POBIYŁAWATY *przym.* **'lekko niebieski; zob. też: POBIAŁAWY':** (matK: ŁN, Tr).

POBIYRAĆ *cz. ndk*

1. **'regularnie brać po trochu, porcjami':** *Od tyj masiny pobiyrała toto, co wyleciało z masiny omłócone, słóma razym z tym zbozym, to to zboze zostało na kupce, a słóme pobiyrała, pobiyrała, pobiyrała, co cyściyła, neji kładła na powrósło, neji jak sie zrobiyło juz na, ociypka sie wołała, na ociypke, to wionzali do powrósła, neji odkładali, a z jarcu zaś, jak młóciyli, to sie wołoł okłocek, do okłocka* (KorpSp: Nd).
2. **'o płynącej wodzie: odrywać brzeg po kawałku':** *Woda pobiyro ziym* (matK: Nd).
3. **'brać co jakiś czas należne pieniądze':** *Cymuz dzisiok jednym z drugiym tak dokazuje? Bo som dudki i to ciynzkie, i to jesce wiyncyj niz trza! Ni ma to jako teroz – siedzi se taki na pniocku, pipijo „Łyski", a nie jakom płónizne zodnom i te wyciongi z banku co chwilecka ino pobiyro* (plBiz: Fr).

POBIYRAĆ SIE zob. POBRAĆ SIE

POBŁONDZIĆ *cz. dk*

1. **'stracić orientację w terenie; pobłądzić':** *Jednego razu, kied seł du dómu, pobłondziył w gynstym lesie. A ze sie juz ciymrzyło, postanowiył wyjś na wysokom jodłe, bo myśloł, ze uwidzi dróge. Ale uwidzioł ino małe światełko* (SpCzyt 71: Nd).
2. **'źle poinformować kogoś':** *Jo wom to pobłondziół, a to było inacy* (matK: Łp).

POBOCEK *rz. mnż* **'część uprzęży końskiej: jedna z dwóch grubych i bardzo mocnych taśm skórzanych lub parcianych, leżących po założeniu na boku konia, służących do ciągnięcia wozu, przypiętych jednym końcem do chomąta, a drugim – przez NOKÓNIEC – do ORCYKA; zob. też: PAS w zn. 1.; 📷 Tabl. III':** *Pobocki to toto, co pas w uprzynzy* (matK: Fr); *Podbrzusyna trzimie pobocki, zeby nie sły óne na wiyrf kónia* (matK: Fr); (CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Rp).

POBOCNIK *rz. mnż* **'część uprzęży końskiej: jedna z dwóch grubych i bardzo mocnych taśm skórzanych lub parcianych, leżących po założeniu na boku konia, służących do ciągnięcia wozu, przypiętych jednym końcem do chomąta, a drugim – przez NOKÓNIEC – do ORCYKA; zob. też: PAS w zn. 1.; 📷 Tabl. III':** (matK: Łp).

POBOCYĆ *cz. dk* **'zobaczyć, spostrzec':** *Wielgom jasność pobocyła* [z pieśni nabożnej] (matK: Rp).

PO BOKACH *przysł.* **'w miejscach usytuowanych po jednej i po drugiej stronie względem czegoś':** *Poroncki po bokaf* (matK: Nd); *Po bokaf som lytry ze sceblami, siedzom na luśniaf* (pmMich: Fr); *Po bokaf som osłóny, na kóncaf scyty, a na spodku jes spodniorka* (pmMich: Fr); *Pod kartunke odziywom zawse cipecke, óne takie som wonziutkie, casym u spodku ozdobione jakom korunkom, a i zabocyłaf jesce dodać – majom po bokaf rozciyncio, coby lepiyj sie krocało* (pmKosz: Tr); *I jesce po bokak jak były na przikłod wyngły, i koło okiyn, no to były takie wselijakie wzory, takie maluwane i takie jakiesi nad... nadklijane takie, to toto specyjalnie, toto fajnie wyziyrało* (KorpSp: Jw); (Fr, Jw, Nd, Tr).

PO BOKU *przysł.* **'o załatwianiu, czynieniu czegoś: nieoficjalnie, nielegalnie':** *Kłusownik* ‖ *pitlar – pitlacy po boku* (matK: Kr).

POBOLYWAĆ *cz. iter.* **'boleć lekko od czasu do czasu':** *Pobolywać, kie tak poboluje nie barz*

(matK: Nd); *Tak mie cosi pobolywo głowa* (matK: Rp); *Coś tam go pobolywo* (matK: Łp); (Dr, Fr, Łp, Nd, Rp, Tr).

POBONDZIĆ *cz. dk* **'mieszając, połączyć coś; tu: grudki masła w maślance':** *Pobondziył masła z zyntycy* (matK: Fr).

POBORCA *rz. mos* **'ogpol. poborca podatkowy':** (matK: Nd).

POBORGUWAĆ *cz. dk* **'dać na kredyt':** (matK: ŁN, Tr).

POBOŚKAĆ *cz. dk* **'pocałować; zob. też: POCAŁUWAĆ':** *Roz kie dziywki mojyły ółtorz, to sie wydropała ku tymu ciertowi i uskrobała mu ze środkowego palca u nogi z pazdura, i jesce go pobośkała w rynke. Kie potym jyj niewiasty dziecko miało morziska, to ino pokadziyła tym ciertowym pazdurym, to od razu dziecku przesło, jak kieby rynkom przewinół i było zdrowe jak ryba* (BalNPK 43: Fr).

POBOZNOŚĆ *rz. ż*

zob. fraz.:
MAJOWO POBOZNOŚĆ
OKTABROWA POBOŹNOST

POBOZNY *przym.* **'ogpol. pobożny':** *Pobozny, tak sie modli jednoralnie* (matK: Rp); *Óna naprowde była tako, jak Pon Bóg opowiadoł. Ocy miała naokoło głowy, dwie pory ronk, nogi chytre jak sarna, plecy twarde jak zelazo, wielkom głowe od rozumu. Do tego była robotno, obrotno, ciyrpliwo i pobozno* (SpCzyt 24: Kr); (ogsp.).

PO BOZYMU *przysł.* **'tak jak należy, zgodnie z zasadami i obyczajem':** Dziadek: *A co to za gwizdanie pod oknami? I to w niedziele? Moze by po bozymu wleźli i opytali sie, cy mozes iś?* (Czard 73: Nd).

POBÓR *rz. mnż, now.* **'pobór do służby wojskowej':** *Pobór || asynterka || odbiórka* (matK: Fs); *Pryndzy z poboru dawali kartki, teroz nie dawajom do poboru* (matK: Łp); (Fs, Łp).

POBÓŚ *cz. dk* **'o zwierzęciu: zaatakować i uderzyć kogoś, coś kilkakrotnie rogami':** *Bucnie krowa, pobodzie, dzieci uciykojcie* (matK: Kr); (ogsp.).

POBRAĆ *cz. dk*

1. **'zabrać wszystko po kolei':** *Kie powstali przed wychodym słónka, pomodlyli sie, a jak to pomówiyli, przezegnali i pociorki zmówiyli, wziyni pobrali gielytki, popłókali i pośli owce do strongi (taki kosorek) i posiadali na siedzyska, i dojyli owce, jak juz ostatniom wygnali z tyj strongi, a to był taki kosorek, to odpowiedzieli pofolony Jezus Krystus przi ostatniyj owcy* (MalPS 129: Jw); – *Wy z hajcym pobierecie se zaś nojlepse drzewa, a nom zostanom choćjakie. Hajcy i pinionzki za swojom służbe dostanie i sucharze na polynie jesce mu przcicynicie. Tak wej nojlepi – wycedziył Jaś* (SpCzyt 111: Nd); (Jw, Nd).
2. **'wziąć, odebrać coś jako należność, nagrodę':** *Zacyni sie przekrzikuwać: kiedy bedzie ućciwy przidział? Cymu som pobiyrane opłaty za sucharze na ogiyń?* (SpCzyt 111: Nd); (Jw, Nd).

POBRAĆ SIE *cz. dk* – **POBIYRAĆ SIE** *ndk*

1. **'o dwojgu osób: zawrzeć związek małżeński; zob. też: POZYNIĆ SIE':** *A potym kazdy, jak sie z ftorym zeseł, jak sie mu podobała, ón jom fcioł, óna go fciała, no sie pobiyrali. Nie było tak, jak teroz, co jes u nos kawalerów cało masa, co majom i po śtyrdzieści, trzidzieści piynć roków. Jak przisło dwaścia a dwaścia piyńć roków, do trzidziestki, to sie zyniyło. Jak mioł trzidzieści roków, to był stary kawalyr. To sie pobiyrali młodzi. My sie pobrały oboje, my miały po dwaścia jedyn roków* (GrJMSp 310); *Ale ón jak juz był taki parobek zgrabny, to tyj staryj pani sie prziwidzioł, niy. Ej, to by był taki dobry. I go namowiała furt, zeby sła za monz, zeby sie pobrali, niy. I tak sie pobrali* (BubSpT 71: Kc); *My sie pobrali, to nie było nijakiego gospodarstwa, ni jarcu, ni gruli, dzieci nom Pon Bóg nagodziył dwoje, to umarły, a trzecio została. Po nieboscyku jesce takie kalyki, trza im jeś dawać, opiyrać i syćko* (NitschWPTG 50: Tr); (Kc, Tr).
2. **'wybrać się w drogę':** *Połednie juz było, kie sie Symek pobroł ku sałasie* (SpCzyt 38: Rp); (Jw, Rp).

♫ – *Pobiyroj sie, Hanuś,*
pobiyroj sie s nami,
Hej, zostow se wionecek,
hej, w siyni za dźwiyrzami

(Jw).

POBRONUWAĆ *cz. dk* **'wyrównać zorane pole bronami':** *No, wiycie, dziś baba mało ftoro z motykom wyjdzie w pole ku grulom, to ta chłop zrobi syćko, siekoc ruci, bróny biere, posieko, pobronuje, przed tym jakef powiedzioł, w jesiyni spokładomy, no juz dzisiok zaś nastały te kultywatory, jak if nazywajom, to sie stardze ziym, wyrobi tak, ze to wiyncyj masinom sie robi* (BubSpT 113: ŁW); (Fs, ŁN, ŁW).

POBRÓNEK *rz. mnż*

1. **'drewniana konstrukcja brony, zwykle bez BRONIKÓW, rzadziej razem z BRONIKAMI':** (matK: Dr, CzG, Dr, Fr). [**pobrónki** – Fr, Fs, Jw, Rp]
2. **'podłużna beleczka w bronie drewnianej, w której osadzone są BRONIKI; zob. też: SŁUPEK w zn. 6.':** *Syda, co spino pobrónki* (matK: Fs); (Fs, ŁN, Łp, Tr).

POBRÓNKI *rz. nmos brona* **‘drewniana konstrukcja brony, zwykle bez BRONIKÓW, rzadziej razem z BRONIKAMI; zob. też: POBRÓNEK’:** *Takie bróny bez tyf bróników to sie wołały pobrónki. Ne, to ino takie było z drzewa samo toto poskładane* (pmMich: Fr); (Fr, Fs, Jw, Rp).

POBRUSIĆ *cz. dk* **‘zaostrzyć coś lekko OSEŁKĄ lub na BRUSKU; poprawić wcześniejsze ostrzenie’:** *Pobrusić brzitwe* (matK: Jw); *Pobrusić na brusku* (matK: Fr); *Pobrusono i rozwiedziono piyła mo dobry rzoz* (CoWś 223: NB); *Osełke musioł mieć, bo za kazdym pokosym trzeba kose po... pobrusić, pociongnónć, no a jak juz sie zdarło, to trzeba jom było klepać po prostu* (KorpSp: Tr); (Fr, Jw, ŁN, NB, Tr).

POBRUZDZONY *przym.*

1. **‘o skórze człowieka: pomarszczony’:** *Pobruzdzony taki, bruzdy mo po sobie* (matK: ŁN).
2. **‘o materiale: mający fakturę z maleńkimi bruzdami’:** *Płótno z bruzdeckami, pobruzdzone* (matK: Tr).

POBRZYNKUWAĆ *cz. ndk* **‘ogpol. pobrzękiwać’:** *Pobrzynkuwać łańcuchami* (matK: Tr).

POBUCHAĆ *cz. dk* **‘uderzyć kilka razy; pobić, postukać’:** *Strzelół mu do piersik, ale końdek zbocół, co mu do samego serca nie trafiyło abo tak na bok ku ramiyniu mu trafiół i tyn zbójnik sie obalół, ale sie esce broł do bitki, wzion se duplówke do rynki (do gorzci) i jesce sie fcioł bronić, a tyn pastyrz mioł wałaske i pobuchoł mu po głowie* (MalPS 131: Jw).

POBUDKA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Pobudka we wojsku* (matK: ŁN); *Pobudka na alarm* (matK: Nd); (ŁN, Nd).

POBUDUWAĆ *cz. dk* **‘wybudować coś stopniowo, wykonać przy obiekcie wszystkie wymagane prace budowlane; też: wybudować po kolei wiele obiektów’:** *To ty ojcowie by mieli za tym stoć. Noji gospodarke pilnuwać, coby nie podupodała, ale zawse sie podnosiyła, i zeby to ludzie widzieli, ze to ty ludzie som do zycio, pracowite, nie takie myndy jakiesi, nierobusie. I pobuduwać, i nawet pola przikupić* (GrJMSp 322).

POBUDZIĆ *cz. dk* **‘zbudzić wszystkich po kolei’:** *Baca nie społ, ino drzimoł. Naroz słysy zgiełk, huk, bek w kosorze, pobudziół juhasów, pohipkali syćka na nogi, wyskocyli z kolyby, ale juz było po syćkim. Jonek powiado: – Fała Bogu, ino jednom wzion! – He, twojyj maciery sie zapolyło! – zaklon Jonek niedźwiedziowi, napluł do ronk i puściół sie do wiyrchu* (BalSKD 106: Fr).

POBUNDZIĆ *cz. dk, kuch.* **‘zrobić masło z żętycy’:** *Pobundziył masła z zyntycy* (matK: Fr).

POBURTAĆ *cz. dk* **‘zburzyć, rozwalić wszystko po kolei; zob. też: POBURZIĆ w zn. 1.’:** *Bylimy na Dniu Polowaca i ftosi sie skar-zół, ze im poburtali ławki* (CoWś 276: CzG).

POBURZIĆ *cz. dk*

1. **‘zburzyć, rozwalić wszystko po kolei’:** *Burzić, poburzić stajnie* (matK: Łp). [**poburtać** – CzG]
2. **‘zastukać głośno, zatłuc się, załomotać’:** *Poburzi do dźwiyrzi* (matK: Tr).

POBYĆ *cz. dk* **‘pozostać gdzieś przez jakiś czas poprzybyciu’:** *Pobyła tam rok w ty Hucie* (matK: Rp).

PO BYKU *przysł.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: bardzo’:** *Przidym, tof innym ogón ś niego naseł, zjod. Taki był, ale po byku wielki* [wilk] (BubSpT 77: Kc).

POBYNKAĆ *cz. dk* **‘klepnąć kogoś, coś kilka razy; poklepać’:** *Mama go pobynkała, zeby sie nie udowiół. Pobynkojze mnie po plecaf, bo mnie bolom* (CoWś 270); *Pobynkoł mnie po plecaf* (KorpSp: NB); (Jw, NB)

POCAŁUWAĆ *cz. dk* **‘ogpol. pocałować’:** *Jak jom pocałuwoł i na ty ziabie ta skorupa jak praskła, i naroz wyskocyła tako ładno dziywcyna, i zaroz sie potym... syćko ozyło całe to. A tam boło królestwo, ale było zaklynte syćko* (BubSpT 80: Kr); *Obłapiyła go i pocałuwała: – A dziynkujem ci, mój miyły, ześ mie tu stela wyślebodziół. Potym sie do rania modlyli, przi ółtorzu klynceli, jaze przišli ku nim drudzy ludzie rano i zastali ik przi ółtorzu modlić sie. Tak sie to stało, ze tyn zołmiyrz, co jom tak wiernie wyślebodziół, jaze zastała jego zona anieb* [*sic*!] *baba* (MalPS 150: Jw); *Pamiyntom, jak moji rodzice i dziadkowie, kiedy brali cały chlebuś do rynki, ze go bedom krajać, to piyrse zrobiyli na nim krziz, a jak sie trafiyło, ze kromka upadła na ziym, to zawse podnieśli kromke i pocałuwali. I nie było rozpocyncio posiyłku, zeby był bez modlidby, a w ostatecności choć sie przezegnać* (Iwan 76: Nd); (Jw, Kr, Nd). [**pobośkać** – Fr]
zob. fraz.:
POCAŁUWAĆ ŚTYRY ROGI

POCAŁUWAĆ SIE *cz. dk* **‘pocałować nawzajem jeden drugiego’:** (matK: Kc).

POCAŁUWAĆ ŚTYRY ROGI ‘o młodej parze: po powrocie ze ślubu obrzędowo pocałować 4 rogi stołu na znak rozpoczęcia życia we wspólnym gospodarstwie’: *Śtyry rogi pocałujom* [tradycyjny pocałunek stołu po powrocie młodych z kościoła] (matK: ŁN).

POCARNAWY *przym.* **‘o człowieku: mający ciemne włosy lub ciemną karnację skóry’:** *Nasa dziywka tako ciymno, pocarnawo* (matK: Nd).

POCARUWAĆ *cz. dk* **‘zastosować tajemne praktyki magiczne w celu wyrządzenia komuś szkody (zwykle o odbieraniu mleka owcom przez WEREDY w zn. 3.)’:** *Carownica pocaruwała* (matK: Kr); *Godo do ty stary, ze jom carodawnik* [*sic*] *pocaruwoł* (matK: Łp); *Pocaruwoł – musioł diabła mieć w sobie* (matK: Nd); *Carownik pocaruwoł to, owo, cary robi* (matK: Tr); *Pocaruwać* [owce na pastwisku, żeby nie odbiegały od stada] ‖ *porobić je; bacowie nie powiedzom jak* (matK: Kc); *– No abo u nos tyz tak godajom, ze jak małe mo jagniynta, niy? No a majom sie kocić owce, no, po, na Nowy Rok, cy tam po Świyntak, to nie wolno nikogo puscać do tyj, do stajnie, bo pocaruje, ze sie po, popśniom sie potym. Ze po prostu te owce, co wiys, nie, nie pokocom sie jagniynta, ba pozdychajom cy jako* (CzG); *– A cymu sie wkładało tyn grzebiyń. – No zeby nie chodziył tyn umarty po świecie potym i nie sukoł go, bo to był jego grzebiyń i jego włosy, to sie miało zaniyś, oddać to. A jak ftosik był taki barz niedobry, fcioł sie komusik, na kimsik zemścić cy co tam, no tam pocaruwać, no to ucesoł tego umartego, wzion tyn grzebiyń z tymi włosami, zaniós do stajnie, zakopoł, zateguwoł, wyjon jednom skałe spod progu stajni. – W stajni cy przed stajniom, przed wejściym? – Przed, no zeby sie nic nie darzyło, co jes w tyj stajni, zeby sie nic nie darzyło, przed stajniom, tam dzie mos skałe. Downo mieli ze skałów cy tam, ale pod progiym zawse sie kładło skałe, zeby tyn próg siedziół dłuzyj. Zeby nie zgniyło, to sie kładło takie plaskate skały i tam na tym sie kładło próg. No to skałe wyciongnół i tam wsturzył* (Fr); (CzG, Fr, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr).

POCAS *przyim., łączy się z dopełniaczem* **‘przez okres trwania czegoś; podczas’:** *Pocas lata to choćkiedy o północy* [kończy się wesele] (matK: Dr).

PO CASIE *przysł.* **‘za jakiś czas’:** *Po casie Symek zaś śtretnół sie z capem w Holak* (SpCzyt 38: Rp).

POCATEK *rz. mż* **‘wczesny, jadalny grzyb podobny do pieczarki, rosnący na łąkach, koło lasów; dęśnica wiosenna (*Calocybe gambosa* (Fr.) Donk)’:** (matK: Nd). [**pocatka** – Nd]

POCATKA *rz. ż* **‘wczesny, jadalny grzyb podobny do pieczarki, rosnący na łąkach, koło lasów; dęśnica wiosenna (*Calocybe gambosa* (Fr.) Donk); zob. też: POCATEK’:** *Dzieci nazbiyrały pełny kosycek pocatek, ale bedzie dobro wiecerzo, skoda godać* (Nd).

POCCIORKA *rz. ż, star.* **‘listonoszka; zob. też: LISTONOSKA’:** *Pocciorka przyniesła list z Amaryki* (CoWś 223: NB); (Fr, NB).

POCCIORZ *rz. mos, star.* **‘listonosz; zob. też: LISTONOS’:** *Ociec gazduwoł i był tyz pocciorzym we Frydmanie* (SpCzyt 133: Nd); (ogsp.).

POCECHRAĆ SIE *cz. dk* **‘podrapać się, ocierając się o kant ściany’:** (matK: ŁN).

POCEK *rz. mnż, daw.* **‘znaczek pocztowy na list; zob. też: ZNACEK w zn. 1.’:** *Znocki* ‖ *pocki* (matK: Fr).

POCEKAĆ *cz. dk*

1. **‘zaczekać przez jakiś czas na pojawienie się (wystąpienie) kogoś, czegoś’:** *Pytali jom, dzie nojdom wode. Panna ruciyła sićko i kozała im pocekać, a sama poleciała po wode. Przyniesła jom fryśniutko i dała sie napić* (SpCzyt 119: Kc).
2. **‘powstrzymać się od zrobienia czegoś aż do ustania przyczyn, o których jest mowa’:** *– Ino pocekoj, bo teroz ni mom casu. Ale Nojświntso Paniynka ni mogła cekać, bo sie uwijała do ludzi. Nie podobało sie Jyj to, co usłysała od kónia, i godo: – Jakześ taki, to od tego casu bedzies nienazarty do kónca zycio. I tymu to kónie furt fcom jeś* (SpCzyt 29: NdZ).

POCEKANIE *rz. n*
zob. fraz.:
NA POCEKANIU
ZA POCEKANIYM [POCKANIYM]

POCEKOJ *wykrz.*

1. **‘formuła grzecznościowa wypowiadana np. w sytuacji, kiedy chce się przejść w tłoku’:** (matK: Łp).
2. **‘słowo wyrażające groźbę, zapowiedź kary’:** *Pocekoj, ty gałganie, jacy powiym twojyj matce* (GrJMSp 210).

PO CELIJAŃSKU *przysł., daw.* **‘po włosku’:** *Po celijańsku* (matK: Kr).

POCESAĆ *cz. dk, tkac.* **‘poczyścić włókna lnu GRACKĄ’:** *Potym trza było jesce pocesać go, to tako gracka była ze zymbami* (pmMich: Fr); (Fr, Rp).

POCESAĆ SIE *cz. dk* **‘poprawić sobie lekko włosy grzebieniem’:** *Stójze, co sie pocesym* (matK: Rp); *Poces sie, boś tako jak jezibaba* (CoWś 229: NB); (NB, Rp, Tr).

POCESNE *rz. n* **‘poczęstunek’:** (matK: Tr).

POCESNO *rz. ż*

1. **‘poczęstunek dla kobiety, którą prosi się za matkę chrzestną’:** *Ale jesce przed krzcinami, zeby wiedzieć, kto pudzie za krzesnom i za krzesnego, tak zwani, u nos sie to wołało kumotrowie, to sło sie z pocesnom. Przichodziyła abo siostra tyj młodyj matki abo ftosi z nojblizsyj rodziny i wybrali, ze za kumotre wo... bedzies wołać sobie abo kolezianke, abo bedzies wołać z rodziny, nojb... noj...*

nojbardziyj to sie z rodziny zawse kogosi wołało, noji sło sie z pocesnom tak zwanom do kumotry. Wziyno sie, niesło sie cosi do jedzynio, jakiesi tam moze pankuski i wołało sie: słuchoj Maryńko, cy byś sła nom za kumotre? Bedymy robić krzciny teroz w niedziele. No zazwycaj nifto nie odpowiedzioł, bo tego godajom, ze sie nie odpowiadało, kazdy, kazdo ta dziywcyna wybrano na kumotre sie obiecuwała, ze pudzie i do, a do kumotra tyz. Na kumotra tyz trza było wybrać, zaś z rodziny moze młodego ojca, noj tyz sło sie do nif. Wziyno sie i flaske, no bo jak by napytuwać, a nic nie pocynstuwać (Kc).

2. **'uczta wydawana przez gospodarza przed rozpoczęciem budowy domu':** (matK: Dr).

POCESTUWAĆ *cz. dk* **'ogpol. poczęstować; zob. też: PONUKNÓĆ':** *Pocestuwać gości* (matK: Kr).

POCESUWACKA *rz. ż, tkac.* **'POCESUWAĆ len na gęściejszej SCECI':** *Piyrso zgrzebuwacka, drugo pocesuwacka* (matK: Fs); *Z drugiego pocesuwać na pocesuwacce* (matK: ŁN); (Fs, ŁN).

POCESUWAĆ *cz. ndk, tkac.* **'przeciągać OMIONDLONE i otarte na TROJACCE włókna lnu przez SCECI o różnej gęstości stalowych igieł':** *Pocesuje sie, kłaki lecom drobne* (matK: Fr); *Z drugiego pocesuwać na pocesuwacce* (matK: ŁN); (Fr, ŁN).

POCH *rz. mnż* **'węch':** *Dobry pof mo, pocuje; ni mo pochu* (matK: ŁN).

PO CHAŁUPIE **'o częściach ubioru: przeznaczony do używania po domu; zob. też: POCHAŁUPNY':** *Po chałupie odziynie* (matK: Tr).

POCHAŁUPNY *przym.* **'o częściach ubioru: przeznaczony do używania po domu':** *Pochałupne odziynie* (matK: ŁN) (ŁN, Tr). [**po chałupie** – Tr]

POCHLAPAĆ *cz. dk* **'chlapiąc, pobrudzić coś częściowo lub w różnych miejscach':** *Bo jak jef mył siyń, to i drzewa trosecke, te te futryny drzwi, to tyz były bylekiedy doklapane, bo i pomyje sie brało świniom z izby i wode sie nosiyło, to zawse sie pochlapało* (RnS 55: Dr).

POCHLIPAĆ *cz. dk* **'z nacechowaniem emocjonalnym: zaspokoić pragnienie, wypić dużo; popić':** *Pytoł, coby mu dali polywecki. Dali mu ty polywki, pochlipoł kapke* (Łp).

POCHLIPKUWAĆ *cz. ndk* **'popłakiwać, wciągając powietrze nosem':** *Siedzem w lesie w jałowcak, siedzem, pochlipiem, pochlipkujem, ale po cichu, zeby mnie fto nie widzioł abo nie słysoł. Ozmyślujem se, ze dzie teroz pudem* (CoWś 276: CzG).

POCHMURAĆ SIE *cz. dk* **'niebo pokryło się chmurami; zachmurzyć się':** *Pochmurało sie* (matK: Tr); *Pochmurało sie, ćma idzie* (matK: ŁN); (Fr, Fs, ŁN, Tr). [**pochmurzić sie** – CzG]

POCHMURANE *przym.* **'niebo zaciągnęło się chmurami':** *Pochmurane, zanosi sie na dysc* (matK: Dr); (CzG, Dr, Fs, Kc, ŁN, Nd, Tr).

POCHMURUWAĆ SIE *cz. ndk* **'chmurzyć się':** (matK: ŁW).

POCHMURZIĆ SIE *cz. dk* **'niebo pokryło się chmurami; zob. też: POCHMURAĆ SIE':** (matK: CzG).

POCHNIDŁA *rz. nmos* **'zbiorowo o korzennych przyprawach do potraw, ciast':** (matK: ŁW).

POCHNIEĆ *cz. ndk* **'wydzielać przyjemną woń; pachnieć; zob. też: POCHNÓĆ':** *Pocuć, jak pochnie* (matK: Fs); *Straśnie piyknie pochnie* (matK: Jw); *Pochnie kwiotek* (matK: ŁW); *Jak sie wyndziyło, to sie trosecke dołozyło jesce cetyny, coby tak pochniało, tyj, jałowca, jałowca, zeby to zapochniało tak, no. Bo ta jak sie normalnie, no to sie polyło tym smrekiym, bo nojwiyncyj tu smreka, no to tak sie polyło. A jak juz sie wyndziyło, to sie zadbało, zeby nie było barz zgnite drzewo, bo był taki niefajny dym, nie pochnioł* (Kc); *Parfinuwać kury. No bo jak sie kupiyło, były takie kury, a kupiyło sie nowe, noji óny dziubały if. No to wziynaf do kurnika parfiny i poparfinuwała if, zeby pochniały tak samo, zeby zaakceptuwały je. Trza było poparfinuwać i wiecór, i rano, i potym juz nie biyły, bo jednakowo pochły* (Nd); (Fs, Jw, Kc, ŁN, ŁW, Nd).

POCHNIONCE LISTKI **'popularna roślina doniczkowa o kwiatach koloru jaskrawoceglastego i intensywnie pachnących liściach; pelargonia (*Pelargonium* L'Herit.); zob. też: PAŁAGONIA; 📷 Tabl. I':** (matK: ŁN).

POCHNIONCY *przym.* **'ogpol. pachnący':** *Pochnionce kwiotki* (matK: Dr); *Tako pochnionco jak parfin* (matK: Jw); *Pochnionce piestroki* (matK: Tr); *Podcas lata piekli na liściaf z kapusty. Liść sie upiók, a chlebuś ładny, pochnioncy był* (GrJMSp 307); *Choćkiedy kwaśnice sie warzyło. Przisło w poście, to sie warzyło kwaśnice. Downi to sie nie maściyło, ale była dobro, kie sie jom omaściyło skwarkami, no słóninom. Zasmazke sie zrobiyło z monkom, to pochnionce było. To downi był taki zwycoj, ze sie pościyło, kwaśnice warzyło sie w piontki i tam jakiesi Wilije, we Wielki Piontek, ale sie w ogóle nie maściyło. Takom sie chudom z grulami jadło* (GrJMSp 306); (Dr, Jw, Nd, Tr). [**pachnoncy** – Nd]

zob. fraz.:
GROCH POCHNIONCY
POCHNIONCE LISTKI

POCHNIYNIE *rz. n* **'przyjemny zapach, przyjemna woń':** *Ciekawe zycie ludzkie, ciekawo upartość człeka, wytrzimoł pijok tele casy, wytrzimoł i bagoś*

bez baga, wytrzimoł kurzac, choć łakomcom pchało sie pochniynie bez nos do brzucha, nie dotkli syćka wierzoncy ani spyrki, ani kiełbasy, ani nicego takiego, coby było masne (NaSp 33–34: 12: Fr).

POCHNONCY *przym.* **'ogpol. pachnący; zob. też: POCHNIONCY':** *Koper – pochnonce do kisynio* (matK: Nd).

POCHNOŚĆ *rz. ż* **'przyjemny zapach':** *Gynś niós Mirga we worecku, ale mu tak zaleciała pochność gynsi, ze nie dało mu pokoju i urwoł jednom noge gynsi, i zjod* (BalNS 118: Fr).

POCHNÓĆ *cz. ndk* **'wydzielać przyjemną woń; pachnieć':** *Kociyrpka na wiesne piyknie pochnie* (matK: Kr); *Tak tyngo pochnie* (matK: Jw); *No to jo wzion i nasuł tego, ale to piyknie pochło, chodzym koło tego kosora i kadzym, i modlić sie mi ta cosi jesce kozoł* (BubSpT 67: Jw); (Jw, Kr, Rp, Tr). [**pachnóć** – Fr; **pochnieć** – Fs, Jw, Kc, ŁN, ŁW, Nd]

POCHOĆKTORY *zaim. przymiotny* **'wskazuje na kogoś lub coś wyszczególnionego z grupy; niektóry; zob. też: NIEKTORY':** *Poniektory, to tak nie robi, a pochoćktory to...* (matK: Rp).

POCHODUWAĆ *cz. ndk* **'brać udział w pochodzie':** *Rano, jak było piyrsego maja, to juz chorongiewki takie z takiego bibułki i takie patycki, i juz my śli defiluwać, pochoduwać, nody niyś* (KorpSp: Kc).

POCHODZIĆ I *cz. ndk*

1. **'mieć gdzieś swoje miejsce rodowe; wywodzić się':** *Óni pochodzom z Azyje* (matK: Rp); *Uconyf nieduzo pochodzi z Kacwina. Jednego kleryka majom, na ktorego premicyje downo sie stroji cało wieś* (NaSp 90: 36: Kc); (Kc, Rp).
2. **'mieć w czymś swoje źródło':** *Z niymieckiyj reci* [mowy] *pochodzi* (matK: Kr).

POCHODZIĆ II *cz. dk* **'spędzić jakiś czas na chodzeniu':** *Myncym sie, jak tak pochodzym* (matK: Nd); *No tok słysała od mojyj mamy, ze tak było, ze tam po lesie tyz pochodziyli, pochodziyli i uciekli. Zabrali sie tacy odważni, co to osiyłkowie, ze jako kawalyrka* (Fr); *Teroz jesce do, jo juz to kupe razy słysała, ze tam, dzie mieli w dóma kónia, w izbie, nie w dóma, ino w izbie, co ze stajni, co to mieli, gazdowie nieftorzi mieli kónia w stajni i jak chodziyli z dzieciami, i kormiyli te bydło, i krowy, i prze..., a przeważnie był kóń. To jak dziecko koło kónia pochodziyło, to było takie zdrowe jak piniondz* (Fr); (Fr, Nd).

POCHOJFTORYN *zaim. przymiotny* **'wskazuje na kogoś lub coś wyszczególnionego z grupy; niektóry; zob. też: NIEKTORY':** *Pochojftoryn to mo źle* [w wojsku] (matK: Rp).

POCHOP *rz. mnż* **'pojęcie o czymś, rozeznanie w czymś; inteligencja':** *Dy óno ni mo pochopu do nauki* (matK: ŁN); *Niewydarzony – ni mo tego pochopu* (matK: Fs); (Fs, ŁN).

POCHOPUWAĆ *cz. ndk* **'pojmować coś':** (matK: Fs).

POCHOWAĆ *cz. dk*

1. **'pogrzebać zmarłego':** *Chowali we Wyśnif Łapsaf. I tak sie przitrafiyło, ze jak jom juz pochowali, tak jak dziś, jutro ktoś z Łapsów zmar, poseł tyn gróborz kopać grób na kóncu tego grobu. Neji i słysy – cosi durko* (plBiz: Łp); *Straśnie było duzo ludzi pochowanyf tam. I to nie wiym, cy takie niespokojne duchy tam chodziyły po tym smyntorzu, cy jak tam, ale ludzie tam sie boli chodzić juz po, po ćmoku* (Fr); *– Franek – zacyni zaś – dyś ty stary chłop i wiys, ze odkla ludzie som biyrzmuwane, to juz nic nie strasy ani nie mamuni. Tam, kiedy downo naozaj strasuwało. Godali, ze to duse umartyf na kolere, pochowanyf w niepoświynconyj ziymi. Kied smyntorz poświynciyli, mse odprawiyli, duchy o nos zabocyły* (SpCzyt 144: Nd); *Od Niedzicy za cmyntorzym tyn cały wiyrf nazywo sie Mogiła. Tam pochowali ludzi, co marli na kolere* (ŚlizPPN 11: Nd); *Jego pochowali z prawy strony turnie, óne pochowali z lewy strony turnie. Na nim wyrosła cyrwono leluja, a na niyj drobno rozmaryjo. Jak rośli tak rośli, jaz sie bez turniom zrośli* (MalPS 151: Jw); (Fr, Jw, Łp, Nd). [**schować** – Łp]
2. **'poświęcić pewien czas na hodowanie zwierzęcia':** *Kupi cłowiek świnie, pochowo i zdechnie* (matK: Dr).

POCHRUSTAĆ *cz. dk* **'pochrupać':** *Juz pochrustoł cukierki* (matK: Tr).

POCHWALON JEZIŚ KRISTUS 'formuła chrześcijańskiego pozdrowienia, używana wobec starszych, ale znanych sobie osób, wobec księży, a także przy wchodzeniu do cudzego domu itp.; dawniej obowiązywała także przy okazji przygodnego spotkania z nieznajomym, kimś obcym, nawet młodszym wiekiem; zob. też: POCHWOLONY JEZUS KRYSTUS': *Prawie przed kolybom zjawiyła sie Jagnieska, co to na kóncu dziedziny bywo i kapke je świdrowato: – Pochwalon Jeziś Kristus! – powiado. – Witoj, coz ta nowego? – odpowiado baca. – Phi, nic ta takiego, ino ta somsiada, dziadula zatracono z krziwymi palcyskami, óna mi mlyko odbiyro. Przecie telo mo gruntu, co i jo, w saflikaf mlyko nosi z obory, a jo nie udojym, ino do skopetka. Dziś-ef krwawe mlyko udojyła* (BalSKD 107–108: Fr).

POCHWOLIĆ *cz. dk* **'powiedzieć pochlebnie o kimś, czymś; pochwalić':** *Na kóniec fciałabyf pochwolić tyf parobków, co to kozdego roku nojdom file casu, zeby zabawić Niedzicanów*

i przipomnieć jym, ze kóńcy sie cas zabaw karnałowyf (NaSp 51: 12: Nd).

zob. fraz.:
CHWOLIĆ [POCHWOLIĆ] BOGA
POCHWOLONY JEZUS KRYSTUS

POCHWOLIĆ SIE *cz. dk* **‘powiedzieć pochlebnie o własnych zaletach, osiągnięciach; też: poszczycić się czymś’:** *Jak jo zaseł na Wyngry i fciołek sie pochwolić, ze cosi po wyngiersku umiym i zaconek klonć po wyngiersku, neji roz mnie tam ucisyli, drugi roz taki dziadek przyseł z tyj Polonii, tam z tego Derenku i godo: – Tak to, chłopce, nie godoj...* (KorpSp: CzG).

POCHWOLONY *wykrz.* **‘skrócona forma formuły chrześcijańskiego pozdrowienia POCHWOLONY JEZUS KRYSTUS’:** *– Pochwolony, witojcie syćka. – Dziynkujemy* (matK: Łp).

POCHWOLONY JEZUS KRYSTUS ‘formuła chrześcijańskiego pozdrowienia, używana wobec starszych, ale znanych sobie osób, wobec księży, a także przy wchodzeniu do cudzego domu itp.; dawniej obowiązywała także przy okazji przygodnego spotkania z nieznajomym, kimś obcym, nawet młodszym wiekiem’: [– Co pod obrus dajecie?] *– A dy owies, tam snopecek do konta, a dziadek wiynsuje. Dziadek przidzie ze snopeckiym i powiy: – Pochwolony Jezus Krystus. – Na wieki jamyn, Jezus, witojcie, dziadku* (BubSpT 11: CzG); (CzG, Łp). [**Pochwolon Jeziś Kristus** – Fr; **Pofolony Jezus Krystus** – CzG, Nd; **Pokwolony Jezus Krystus** – Rp]

POCHYCIĆ *cz. dk* **‘energicznym ruchem chwycić coś; porwać’:** *Liska pochyciyła kure* (matK: Dr); *A tyn sobie myśli tak, pockoj, jo cie, Zydzie, tu wystrasym. Pochyciół z prizma kamiynie i rzucoł do nieba. Zyd widzioł, ze głupi idzie, w nogi ku Kiezmarku, tak ze to brzymie na nim hipkało, jaz sie troki potargały, wpadło do fose, do groble to brzymie. A ón leci i konśtablerom godo, zeby złapiyli, bo głupi idzie ku nim, fcioł zabić i do Pana Boga skole rzucoł. Kośtablery go złapiyli i pod ratus pod magistrat zawarli Gałowica* (BubSpT 73: Kc); *Pochyciół kapelus na głowe pon farar i polecioł sukać cierta, za niym dyrdała Mara Zakościoła i coraz to wiyncyj ludzi sie zganiało* (BalNPK 46: Fr); (Dr, Fr, Kc).

POCHYLIĆ *cz. nieos., dk* **‘ktoś przygarbił się na stałe’:** *Przizgrzebiyło go, pochyliyło, zgarbaciyło ze zgryzu, z roboty* (matK: Fs).

POCHYLONY *przym.*

1. **‘stojący ukośnie względem pionu’:** *Dojrzałe zboze musi być twarde i drugo sprawa, jak som kłoska klapnione na dół, pochylone tak na dół koło swojyj łodygi, my to nazywali sklupnione, jak sklupiony był, to juz był dojrzały tak sto procynt* (MMilMCK: Nd).
2. **‘przygarbiony’:** *Z roboty pochylono* (matK: Fs).

POCHYNTNY *przym.* **‘chętny, ochotny’:** *Pochyntny do roboty* (matK: Fs).

POCIABRAĆ *cz. dk* **‘poczłapać’:** *Naroz przyseł w nocy złodziyj na pscoły. Obeseł kazdy ul, kazdy pniok, pocionzoł i wybroł se tyn, dziek społ, bo był nociynzsy. Obłapiół se go powrozinkom dokoła, bechnół na plecy i pociabroł het z nim* (CoWś 276: CzG).

POCIAPAĆ *cz. dk* **‘poklepać lekko’:** *Jescef kijonkom prała, jesce mi ta kijanka ta wisi, cof prała po tyf grotaf kijonkom, wypłókała, zaś pociapała kijonkom, zaś wypłókała, zaś pociapała, potym juz wypłókała, wykrynciyła i zawiysiyła na zyrdke* (KorpSp: Tr).

POCIAPKAĆ *cz. dk* **‘poklepać lekko otwartą dłonią’:** *Jak świnia wielko była, to takie hrube było. Potym drugom błone na wiyrch. Tak poprzciskuwoł. Wtedy było dobre sadło, jak było nasolone, mogło siedzieć długo i óno sie nie zepsuło. Dookoła go zasywoł dratwom, pociapkoł, kładło sie go na koryto i tyz rosolyło do tyźnia* (GrJMSp 306); *A jak to wymie zapuchło, no to: trza iś zacytać, trzeba iś gada zacytać! No to tyz do takiego sie sło, co, co tam. No ale co to ro... robiół, to nie wiym, zaś tyj wody doł jakijsi i, i: posmarujcie to to, pociapkojcie! Nazywali to pociapkać po wymiyniu i, i tak to tyz* (RnS 145: Łp); (Kc, Łp).

POCIARAĆ *cz. dk* **‘zamienić jeden towar na drugi w handlu bezgotówkowym; zob. też: POCIARAĆ SIE’:** *Pociaro cosi jedyn z drugim* (matK: Fr); (SSWG 19); (Fr, Jw, Nd).

POCIARAĆ SIE *cz. dk* **‘zamienić jeden towar na drugi w handlu bezgotówkowym’:** *Pociarali sie, z kóniami wymiynić sie* (matK: Dr). [**pociarać** – Fr, Jw, Nd]

PO CICHU ‘bardzo cicho’: *Chlapies, a nie pijes po cichu* (matK: ŁN); *Sfuli sie = po cichu sie zesro* (matK: Nd); (Jw, ŁN, Nd).

PO CICHUĆKU *przysł.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: po cichu; zob. też: PO CICHUTKU’:** *Płynół taki jedyn dorodny i skrył sie. Juz mi sie pomyślało: „Bedzies mój”. No to jo pomalućku, po cichućku przesłak na drugom skałe. Wkładom rynce pod niom, cujym – cosi wielkie i miynkie. Myślym se: „Ale be śtuka!” Uwidzom te ziajoki, jak to dziywcyna umiy złapić. Wartkok łapiyła w obie rynce i wyciongom. Patrzym a tu... ziaba!!! Tako wielko i tłusto. Ropucha okrutno!* (pmMiś: CzG).

PO CICHUŚKU *przysł.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: po cichu; zob. też: PO CICHUTKU’:**

Franek wepchnół sie po cichuśku miyndzy ludzi, stanół pod churym, ozpatrzuwoł sie po kościele i cuduwoł, jako jasność bije z kozdyj strony (BalNS 38: Fr).

PO CICHUTKU *przysł.* **'z nacechowaniem emocjonalnym: po cichu':** – *Ne, dziez je, co jom tak ni mozem nojś? – pyto sie Pieter. Zacon se i kapke przyklinać po cichutku, ale obrotnicy jak ni ma, tak ni ma. Przesukoł sićko, zwykopyrtoł ławki do góry nogami i juz sie zacon i modlić* (BalNS 133: Fr). [**po cichućku** – CzG; **po cichuśku** – Fr]

POCIĆ SIE *cz. ndk* **'ogpol. pocić się':** *Poci sie || znoji sie* (matK: Nd); – *Jak tyn kóń zaurocony wyglondo? – Straśnie sie poci* (CzG); (ogsp.).

POCIEC *rz. mż* **'jadalny (uważany też za trujący) grzyb, podobny do prawdziwka, siniejący po przełamaniu, mający brązowy, jakby zamszowy kapelusz i czerwonawy trzon; borowik ceglastopory (*Boletus erythropus* (Pers.) C. Hahn); zob. też: GNIYWUS II; 📷 Tabl. I':** (matK: Fr).

POCIECHA *rz. ż* **'ktoś lub coś dającego radość, wsparcie':** *To jes moja pociecha* [o dziecku] (matK: Dr); *O ty moja pociecha, bedzie ś niego pociecha* (matK: Łp); *Mo pocieche w ty lalce, cieszyć sie cym* (matK: Łp); (Dr, Łp).

zob. fraz.:
MIEĆ POCIECHE W {*cymsi*}

PO CIESKU *przysł.* **'w języku czeskim lub słowackim':** *Usporzić sobie cego, to po ciesku usietrzić* (matK: Fs).

POCIESNY *przym.*

1. **'wzbudzający wesołość; zabawny':** *Taki pociesny chłop. Przidzie, pogodo, nieroz i z flaseckom przidzie* (GrJMSp 240).
2. **'dający pocieszenie, ukojenie':** *Hań u nik doś zgryzigłowy majom z tym synym, ale óna nigdy sie nie skarzy. Zawse poopowiado cosi do śmiychu i jak ftosi mo jakiesi zmartwiynie, to óna potrafi tak człowieka pociesyć, powiy cosi wesołego. No jednym słowym, pociesno baba jes i jo rada, ze óna przidzie roz na jakisi cos do mnie, bo tak to juz człowiek tu som* (GrJMSp 241).

POCIESYĆ *cz. dk* – **POCIYSAĆ** *ndk* **'wesprzeć kogoś na duchu w trudnym momencie':** *Zawse poopowiado cosi do śmiychu i jak ftosi mo jakiesi zmartwiynie, to óna potrafi tak człowieka pociesyć, powiy cosi wesołego* (GrJMSp 241).

POCIESYNIE *rz. n*

1. **'coś krzepiącego, podnoszącego na duchu; pociecha':** *Ni mom pociesynio* (matK: Dr).
2. *folk.* **'osoba umiłowana (dziewczyna lub kawaler)':**

♫ *Pociesynie moje, dalekoś ode mnie, kiebyś było blizyj, pociesyłobyś mie* (matK: Dr).

POCINAĆ SIE zob. POCIONĆ SIE

POCIONĆ *cz. dk* **'tnąc, podzielić całość na części':** (matK: CzG).

POCIONĆ SIE *cz. dk* – **POCINAĆ SIE** *ndk* **'potknąć się o coś':** *Downo no we wsi był gynsi rynek, niy? No gynsi były, to chodziyły po wsi jak, jak, no wnet by sie pocinoł, niy?* (KorpSp: NB); (SSWG 19); (NB).

POCIONG *rz. mnż*

1. **'pojazd mechaniczny poruszający się na szynach; pociąg':** *Kolyj || zeleźnica jadzie, pociong* (matK: ŁW); (ogsp.). [**kolyj** – Kr, ŁW, Tr]
2. **'skłonność do czegoś':** *No kabotek jes, no wiyncy takik wywijasów, no bo trza koło pazuchy obsyć, toto tu boki, te śpice trza, no obsyć, tak, ze moze no, no tak, no dosyć, ze to jes kabotek. A co zacynom piyrse syć, no to jo wiym? To zalezy, jaki jes pociong cy polot, no to piyrse kabotek, a choćkiedy sie toto, co lekcyjse sie syćko usyje, a kabotek na ostatku* (Jw).

POCIONGAĆ zob. POCIONGNÓĆ

POCIONGAĆ Z KIELISKÓW 'eufemistycznie: pić alkohol, zwykle zbyt często': *Sewc był okrutnie śmiały i wygodany, krawiec zaś był hańbliwy, bo jacy ino łóńskiego roku ozyniół sie. Obidwa se radzi pociongali z kielisków, a tu robić sie nie fciało ani na krziz słómy przełozyć, neji baby wyprały won na świyze powietrze, kie nieskoro prziśli z karcmy* (BalNS 111: Fr).

POCIONGŁY *przym.* **'mający podłużny kształt':** *Piyrwi były igły, co miały okrongłe uska, a tero majom takie pociongłe, to ni móc nawlyc; pociongły gorcek* (matK: Łp).

POCIONGNÓĆ *cz. dk* – **POCIONGAĆ** *ndk*

1. **'ogpol. pociągnąć, szarpnąć':** *Dalimy snurek, tam dzwónecek nad nami, mama pociongła za dzwónecek – wstawojcie!* (Kc); – *Jyndrek – godo do mnie – uciykojmy! To przecie topielec. Ón nos zaroz pociongnie za sobom do wody. A ón cosi do nos radzi. Pyto sie, cy wiymy, jakik tromok jes nojwiyncy w lesie. My w uciekaca, bo to kozdy wiy, ze topielce zadajom ludziom zagadki. A ku tymu tamtyn chłop był chudy i mioł włosy jak liście z wiyrzby* (SpCzyt 147: Rp); *Jakeś tak krowe wygnoł ze sopy, dzie była tako ozgrzoto, a by jom pololo, to zaroz ciymiyrz dostajała. Potym mlyko jyj ucinało, skóra na plecak tak strzylała, jakeś pociongnół. To my juz wtedy wiedzieli, ze je ściymiyrzono. Brało sie dynaturke, siano sie swijało*

tak na pół, neji trza jom było naciyrać. Tak, coby jom wygrzoć. Do pola potym tyz nie sła. To było takie jak zopolynie na nuka (pmMiś: CzG); (CzG, Kc, Rp).

2. *tkac.* **‘przeciągnąć garść lnu przez TROJACKĘ, uderzając rytmicznie WIEKIEM’:** *Choćkiedy nie pociongła, to sie skrontki robiyły* (matK: ŁN); *– To była miondlica. No piyrse tako jednym, a potym jesce... – To sie tak popucyło, potym, potym była óna. – Miyndlica to miała jedne takom medl... – Co sie siekało. – Co sie niom siekało, co sie go ino tak spucyło. – Wiym. – A potym jak sie tarło, no to juz miało dwie takie, ta trojacka, dwie takie dziury i tak sie pociongało co sie..., a potym sie tyn lyn jesce trza było cesać, sceć sie nazywała* (CzG); (CzG, ŁN).
3. **‘o wietrze: zawiać’:** *Wiater mroźny pociongo w zimie* (matK: Nd).
4. **‘wciągnąć mocno powietrze, dym do płuc’:** *Trzi zopołki sie wziyno do wjedna, słozyło, ne i trzi razy po trzi zopołki..., ne i jak na nic nie był chory, to sie zopołki nie zwarzyły, trzeba było rysnóć, zeby ón piyrsy tyn dym pociongnół* (pmBarnasz: CzG).
5. **‘wybudować jeszcze kawałek czegoś’:** *W tyf nowyf dómaf, jak juz robiyli z płazów, to juz kóminy były. Bo w staryf dómaf, co jesce downo, tyz były drewniane dómy z drzewa, nie z płazów, no to tam była właśnie ta polepa i tam, yyy, kóminek był pociongniony jesce meter, a reśte sie kurzyło* (Kc).
6. **‘wypić pewną ilość alkoholu’:** *Baba to zaś tak nie pije, no moze jes tam ftoro tako, ze se lubi pociongnóć, ale na babe to tak nie przistoji. To juz płóne jes to, kie baba se wypije* (GrJMSp 321).
7. **‘zainteresować i przekonać czymś do siebie’:** *Totyz kie nos Polska przigarnyła ku sobie, poznaliśmy zaroz macierzińskie opiekuństwo. Naroz śleboda nos pociongła, ośmielyła i zrobiyła gazdami, swojimi panami. Od razu jak grziby po dyscu powstajom Ochotnicze Straże Pożarne. Ale wiycie – Ochotnice – a nie musowe* (GazPod 1930, nr 40: 8: Jw).
8. **‘przesunąć OSEŁKĄ po ostrzu kosy w celu jego zaostrzenia’:** *Oselke musioł mieć, bo za kazdym pokosym trzeba kose po... pobrusić, pociongnóć, no a jak juz sie zdarło, to trzeba jom było klepać po prostu* (KorpSp: Tr).

POCIONGOWY *przym.*

zob. fraz.:
POCIONGOWY KÓŃ
SIYŁA POCIONGOWO

POCIONGOWY KÓŃ ‘koń przyuczony do ciągnięcia, nie do jazdy wierzchem’: *Tamte kónie były, co dały se siadnóć, ale to zaroz od mała trza ucyć. Ale te... tyn se nie do siadnóć. Jo juz ani nie prógujym, bo sie juz bojym. Bo jo umioł juz jeździć okropnie! I kóń musi być wiyrchowy, zeby umioł iś, bo totyn kóń jes pociongowy* (pmJerd: Fr).

POCIONZAĆ zob. POCIONZYĆ

POCIONZYĆ *cz. dk* – **POCIONZAĆ** *ndk* **‘zbadać ciężar czegoś, podnosząc to; zważyć w rękach’:** *Pocionzoj, jakie ciynzkie* (matK: Rp); *Naroz prziseł w nocy złodziyj na pscoły. Obeseł kazdy ul, kazdy pniok, pocionzoł i wybroł se tyn, dziek społ, bo był nociynzsy. Obłapiół se go powrozinkom dokoła, bechnół na plecy i pociabroł het z nim* (KowPluc 47: Jw); (Jw, Rp).

POCIORECEK *rz. mnż* **‘pęcherzyk powietrza, tworzący się na ściance naczynia z wodą lub na powierzchni wody’:** *Stary fajke kurzół, ozmyśloł i pokazuwoł: w tyj mało, ladacy be owiesek, w tyj tyz mało baniek – kiepski be grof, a w tyj dziwaśkyny pokazujom sie pociorecki – he, słaby be jarzec i wróble go bedom pić, w pucharku ino dziekyny jes korolicek na wodzie – nie be kapusty, a co urośnie, to jom gonsiynice zjedzom* (BalNS 65–66: Fr).

POCIOREK *rz. mnż*

1. **‘krótka modlitwa’:** *Pociorek prosi o scynśliwy dziyń* (matK: Fr).
2. **‘koralik’:** *Pociorki śklane* (matK: Fr); *Ściybnóć pociorki* (matK: Fr); *Pociorki biołe, cyrwone, świyklonce* (matK: Fs); (Fr, Fs, Nd, Tr).

POCIORKI *rz. nmos*

1. **‘zestaw modlitw codziennych lub właściwych na daną okazję; zob. też: POCIÓRKI w zn. 1.’:** *Nopiyrwyj na nasyk sałasók miywali Jurgowianie dwa sałasy, a tam sie tak sprawuwali. Kie powstali przed wychodym słónka, pomodlyli sie, a jak to pomówiyli, przezegnali i pociorki zmówiyli, wziyni pobrali gielytki, popłókali i pośli owce do strongi (taki kosorek), i posiadali na siedzyska i dojyli owce, jak juz ostatniom wygnali z tyj strongi, a to był taki kosorek, to odpowiedzieli pofolony Jezus Krystus przi ostatniyj owcy* (MalPS 129: Jw).
2. *str.* **‘korale; zob. też: KOROLE’:** *Helina kupiyła na jarmaku śryberne pociorki, jaze dwie wojki. Be tyz to sie paradzić* (matK: Nd).

POCIORZE *rz. nmos* **‘egzamin przedmałżeński ze znajomości katechizmu; zob. też: POCIÓRZE w zn. 2.’:** *Potym no to sie juz zyniyli, na opowiedzi jechali w sonkak piyknie. Bo młodyk panók wieźli, bracie, kónie miały turliki, wyryftuwane, wesoło było. Potym trza było chodzić na plebanijom na pociorze z młodym panym, cy umiy sie przezegnać* (GrJMSp 315).

POCIÓREK *rz. mnż*
1. **‘modlitwa, zwłaszcza pacierz; zob. też: POCIÓRZ’:** *Mówić pociórki* (matK: ŁW); *Alef sie tyz łapoł modlić, wtedyf tak mówiół pociórek* [podczas burzy] (matK: Rp); (ŁW, Rp).
2. **‘ziarenko różańca’:** *Pociórek sie mi straciół* (matK: Rp); (Fs, ŁN, ŁW, Rp). [**pociórka** – Dr, Łp]

POCIÓRKA *rz. ż* **‘ziarenko różańca; zob. też: POCIÓREK w zn. 2.’:** *Ta pociórka zaś odleciała* (matK: Dr); *Dwie pociórki były wyleciane* (matK: Łp); (Dr, Łp).

POCIÓRKI *rz. nmos*
1. **‘zestaw modlitw codziennych lub właściwych na daną okazję’:** *Dzwoniom na pociórki* (matK: Nd); *A Jyndrek wzion kónie oposprzongnół zaś za mostym i ksiyndzowie posiadali i jechali jesce nie tak, zeby pociórki byli mówiyli, ale sie śmioli* (BubSpT 65: Jw); *Rano, jak stajym, to nogi spuscom z pościyli na ziym i mówiym pociórki. Bo jak inacy dziyń zaconć, jak nie od pociórka do Bozi, coby potym dziyń sie lepi zacon. A wiecór, juz po robocie, to tyz pociórki trza odmówić przed spaniym* (CzG); *Staro ino przisła do kościoła, klynkła na kolana i obróciyła sie w rzecy do św. Michała, a tu modlyła sie pociórki na opak, bo to wej do tego cierta* (BalNPK 43: Fr); (CzG, Fr, Jw, Nd). [**pociorki** – Jw; **pociórze** – Dr, Łp, Tr]
2. *str.* **‘korale; zob. też: KOROLE’:** *Potargałaf pociórki* (matK: Nd).
3. **‘różaniec’:** *Jak pudzies do kościoła, to nie zaboc wzionś pociórki* (matK: NB); *Na stare roki, to nom juz nic inkse nie zostaje, jak pociórki. Teroz to juz telo piykne robiom, wselijakie, ze jaz człowiekowi tak lepi sie modli. I drewniane som i plastikowe. Ale i tak nojwozniyjso jest modlitwa, a nie to, na jakik pociórkak sie ftoro babecka modli* (CzG); (CzG, NB).

POCIÓRY *rz. nmos* **‘kręgosłup; zob. też: POCIÓRZ w zn. 2.’:** *Pociórz* || *pocióry* (matK: Rp).

POCIÓRZ *rz. mnż*
1. **‘modlitwa, zwłaszcza pacierz’:** *Idźcie pociórze mówić* (matK: ŁW); *Noji juz potym wiecór podojółek, poryftuwołek sićko, powiecerzoł, ej, myślym se, trzeba bedzie legnóć, zmówiółek pociórz, ale mi przisło na mysel to pudełko zaś, coz to za pudełko moze być* (BubSpT 63: Jw); (CzG, Jw, Łp, ŁW, Tr). [**pociórek** – ŁW, Rp]
2. **‘kręgosłup’:** *Bez plecy, bez środek pociórz* (matK: ŁN). [**pocióry** – Rp; **pociyrz** – Fr, Fs, ŁW, Nd, Rp]

POCIÓRZE *rz. nmos*
1. **‘zestaw modlitw codziennych lub właściwych na daną okazję; zob. też: POCIÓRKI w zn. 1.’:** *Tyś bez pociórzi posła spać, musis stanóć, co sie pomodlis* (matK: Dr); *No ucyłaf sie tak po madziarsku sie nojwiyncyj ucyła, pociórzi, to Boga folić, to pisać, to cytać, nale juz terozef pozabocuwała, juz teroz nie wiym, syćko, jesce pociórzi troche znom* (BubSpT 99: Łp); *Godali, ze trza było jakiesi pociórze na opak godać. Tyn, co to zalycoł tyn tyn urok, i wzion wongli spod blof spod blof, wongli, i pokropiół wodom takom źródlanom, i, i to tyj wody sie trzeba było napić z tyf wongielków* (RnS 145: Łp); (Dr, Łp, Tr).
2. **‘egzamin przedmałżeński ze znajomości katechizmu, składany przez narzeczonych przed ślubem u proboszcza na plebanii’:** (CoWś 248). [**pociorze**]
3. *str.* **‘korale; zob. też: KOROLE’:** *Pociórze* || *korole* (matK: ŁW); (CzG, ŁW).

zob. fraz.:
MÓWIĆ PACIÓRKI [POCIYRZE, POCIÓRZE]
POCIÓRZE GODAĆ
ZIABIE POCIORZE
ZMÓWIĆ POCIÓRZE

POCIÓRZE GODAĆ ‘odmawiać pacierz’: *Pociórze godać* (matK: Tr).

POCISK *rz. mnż* **‘kula armatnia lub karabinowa’:** *Tak z obu luf za jednym machym tak dostoł, kielo osiym pocisków mioł w głowie, dwaścia osiym mioł w piersiaf, tak ze na miejscu zostoł* (BubSpT 32: Dr); *A toci te katiusie, bo mieli takie peleryny, takie cełty na tyf lufaf, na tyf katiusiaf, toto odwijali, a juz za file to takie klocki, troche krótse jak totyn stół, cyrwone leciały, ale jedno za drugim. Jezus! A to taki łańcuf seł tyf pocisków* (RnS 157: ŁN); (Dr, Fr, ŁN).

POCISNÓĆ *cz. dk* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: powiedzieć’:** – *No praktycnie to po polsku to nikt tam nie godo, jedynie jak trza cosi cytać w ksionzce, to sie cyto po polsku, a tak to kazdy gwarom godo.* [– A nauczyciele?] – *Naucyciele niektorzi juz tyz z przizwycajynio pocisnom gwarom, bo to praktycnie wsićka godajom* (KorpSp: Nd).

POCIUPAĆ *cz. dk* **‘pociąć na kawałki siekierą’:** *Ciupać patyki, pociupać* (matK: Tr).

PO CIYMKU *przysł.* **‘ogpol. po ciemku; zob. też: PO ĆMIE’:** *Juz cołkiym seł po ciymku* (matK: Rp).

PO CIYMNIOKU *przysł.* **‘ogpol. po ciemku; zob. też: PO ĆMIE’:** (matK: Jw).

POCIYMNIYJSY *przym.* **‘nieco ciemniejszy’:** *Musym troske pociymniyjse zrobić* (matK: Dr).

POCIYNGIEL *rz. mnż* **‘przyrząd szewski – skórzany pas zszyty w obręcz, używany przez szewca do przytrzymywania na kolanie (przez przydeptanie stopą) reperowanego**

buta; 📷 Tabl. V’: *Majster zaś sie okrutnie złościół, mało wielo pociynglym uspokojoł, ale ta i do kieluska barz cynsto zaziyroł, to ta mioł nos taki jak korpiyl, a cyrwoniućki jak grzebiyń na wiesne u kohuta, a i bausy i bokombrody mioł siwiutyńkie, akurat iściutyńkie takie, jak nieboscyk cysorz rakuski Ferenc Jóźko piyrsy i taki akurat był, jako tyn niecysty* (GazPod 1930, nr 5: 6: Jw).

POCIYNZYĆ *cz. dk* **‘dodać ciężaru’:** *Pociynzyć mu* (matK: Tr).

POCIYRACKA *rz. ż, tkac.* **‘przyrząd do ręcznego, dokładnego czyszczenia włókien lnu z paździerzy (po wstępnym oczyszczeniu na MIONDLICY), mający 2 rowki (w przeciwieństwie do MIONDLICY mającej 1 rowek); zob. też: TROJACKA; 📷 Tabl. V’:** *Miyndlica a drugo – pociyracka || trojacka* (matK: ŁN); *Pociyro sie – to pociyracka || trojacka* (matK: Fs); *Co sie tarło, to pociyracka || trojacka* (matK: ŁN); (Fs, ŁN).

POCIYRAĆ *cz. ndk, tkac.* **‘przeciągając na TROJACCE OMIYNDLONY uprzednio len, odzierać jego włókna z resztek paździerzy’:** *Trojacka – pociyro sie lyn, łupiny lecom* (matK: Fr); *Pociyro sie – to pociyracka || trojacka* (matK: Fs); *Trzić || pociyrać* (matK: Kc); *Pociyrać z drugiego* (matK: ŁN); *Pociyrać na trojacce* (matK: ŁN); *Na trojacce sie pociyro* [na międlicy się *kwacko*, na pukarni *puko*] (matK: Kc); (Fr, Fs, Kc, ŁN, ŁW).

POCIYRZ *rz. mnż*

1. **‘modlitwa’:** (matK: ŁN, Rp).
2. **‘kręgosłup; zob. też: POCIÓRZ w zn. 2.’:** *Pociyrz sie mu skrziwi* (matK: ŁW); *Złómoł se pociyrz* (matK: Rp); *Pociyrz || grzbiet* (matK: Fr); *Ale tyz miała i moc, sićkiym babom óna zacytuwała masło, to kied ftorego chłopa w pociyrzu od roboty bolało, albo kie sie zmóg, to ino go tym masłym baba posmaruwała od góry na dół, to od razu zdrowusicki był* (BalNPK 43: Fr); (Fr, Fs, ŁW, Nd, Rp).

POCIYRZE *rz. nmos* **‘sznur przeźroczystych korali’:** *Takie śklane to pociyrze* (matK: Kc).
zob. fraz.:
IŚ NA POCIYRZE
MÓWIĆ PACIÓRKI [POCIYRZE, POCIÓRZE]

POCIYSAĆ zob. POCIESYĆ

POCKAĆ *cz. dk*

1. **‘zaczekać przez jakiś czas na pojawienie się (wystąpienie) kogoś, czegoś’:** *Trzeba pockać na stacyjonie* (matK: Rp); *Pockoj mie na krzizowatce* (matK: Łp); (ogsp.).
2. **‘powstrzymać się od zrobienia czegoś aż do ustania przyczyn, o których jest mowa’:** *Pockoj, jaz mi przidzie na myśl* (matK: Kr); *Hej. Zeby, ze teroz to bedzie kiepsko sioć, trzeba jesce – godo – kwile pockać i bedymy sioć, no, jak bedzie nów. Ale potym, wiy pan, juz nifto nie patrzoł, Boze zachowoj* (Kc); (Kc, Kr).

POCKANIE *rz. n*
zob. fraz.:
ZA POCEKANIYM [POCKANIYM]

POCKOJ [POCKOJCIE] *wykrz.* **‘słowo używane dla wyrażenia pogróżki, groźby pod czyimś adresem’:** *A tyn sobie myśli tak, pockoj, jo cie, Zydzie, tu wystrasym. Pochyciół z prizma kamiynie i rzucoł do nieba. Zyd widzioł, ze głupi idzie, w nogi ku Kiezmarku, tak ze to brzymie na nim hipkało jaz sie troki potargały, wpadło do fose, do groble to brzymie. A ón leci i konśtablerom godo, zeby złapiyli, bo głupi idzie ku nim, fcioł zabić i do Pana Boga skole rzucoł. Kośtablery go złapiyli i pod ratus pod magistrat zawarli Gałowica* (BubSpT 73: Kc).

POCNÓĆ *cz. dk* **‘postąpić, zrobić coś; począć’:** *Jak sie juz wykrziceli, siadli na kroj pościele, słozyli rynki jak do modlitwy, poziyrali jacy na obroz Matki Boski. Złość matki była okrutecno, choć my godali prowde i kazdy s nos myśloł, co pocnóć, zeby ta krowa została* (PrP 2017: 242: Nd).

PO CO *zaim. pytajny*

1. **‘używany w pytaniach wyraża skierowaną do rozmówcy prośbę o wskazanie celu jakiegoś działania’:** *Po co tak robis?* (matK: Dr); *Po co tam idzies, nogawice zmarasić* (matK: Fs); *Po co jo tam pudym?* (matK: Łp); *Po coś zwysoł stół* (matK: Rp); *– A po co sie robi dziurke na środku chleba? – To jedni robiom jednom dziurke, a robiyło sie i wiyncyj dziurek, tak zeby troche odparuwało to, no zeby tam to ciepło dosło jesce i przez tom dziurke do chleba do środka, coby, coby sie dobrze upiók. – To cym sie robiyło tom dziurke? – Palcym, palcym sie robiyło dziurke* (MMilMCK: Nd); (Dr, Fs, Kc, Łp, Nd, Rp).
2. **‘w takim samym jak wyżej znaczeniu, używany w pytaniach stanowiących zdania zależne’:** *Noji jak óni sie tam juz tak schodzom długse casy, ze jedno sie mo ku drugiymi, no to idzie ta ciotka cy ta krzesno i powiy: – Wiycie, po co jo tu przisła, bo tyn Jasiek, Kuba cy Walek, ón by sie fcioł zynić, ta wasa dziywka jemu sie podobo, no, a óna sie ośmieje i powiy: – O hej! Ciotko, jo tego Jaśka fcym* (CygTGS-II 258: Dr).

POCOFAĆ *cz. dk* **‘cofnąć zarządzenie’:** *Teroz jesce nie wiym, jak to pocofali, porobiyli* (KorpSp: CzG).

POCOFNÓĆ *cz. dk* – **POCOFUWAĆ** *ndk* **‘przesunąć’:** *To potym tak trza było umyć i tak pocofuwać, pocofuwać* (KorpSp: Kr).

POCOFUWAĆ zob. POCOFNÓĆ

POCONĆ *cz. dk* – **POCYNAĆ** *ndk*

1. **‘zacząć, rozpocząć’:** *Wcora my pocyni orać* (matK: Rp); *Pełno izba chłopców, jak pocnom ćmić, kurzić* (matK: Dr); *Kiedy krowy przesusajom – przestajom je dojić na Matke Boskom Zielnom, a zacynajom na wietku – coby sie lepiyj pocyna dojić i aby zmiynkła* (BazWierz 84: Rp); (Dr, Fr, Rp).
2. **‘postąpić’:** *Nieroz mi sie ocy załzawiyły, ale co było robić. Bołaf sie jacy, zeby nie zachorzeć, bo co wtedy pocyniby w dóma?* (SpCzyt 84: Nd).

POCONĆ SIE *cz. dk* – **POCYNAĆ SIE** *ndk* **‘zacząć się, rozpocząć się’:** *Pocyno sie psuć byle co, jak siedzi długo na ziymi* (matK: Nd).

POCONTEK *rz. mnż* **‘moment lub miejsce, od którego coś się zaczyna’:** *Pocontek i kóniec* (matK: ŁW); *Potym, jak juz tak pocontek kwietnia, to zaś trza iś grzybś, coby posioć nosionka* (plSarna: CzG); *W zeleźnicy nic z kameratami nie ozprawioł, ino se dumoł i ciesół sie, jak to be dobrze posiedzieć z Justynkom choć pore dni, pociesyć sie, porozmowiać. Przecie to był lo niego pocontek zycio* (BalSKD 102: Fr); (ogsp.).

zob. fraz.:
NA POCONTKU
OD POCONTKU
OD POCONTKU ŚWIATA
Z POCONTKU

POCONTKIYM *przyim., łączy sie z dopełniaczem* **‘wskazuje na początkowy okres czegoś’:** *Pocontkiym grudnia sie zacyna skoła tutej* (BubSpT 32: Dr); (Dr, Fs).

POCORNIATY *przym.* **‘o koniu: mający ciemne umaszczenie’:** *Gniady kóń – cyrwony jes, ale mo troche pocorniatom sierzć* (matK: Dr).

POCTA I *rz. ż*

1. **‘budynek i urząd pocztowy’:** *Listy na pocte* (matK: Nd); (CzG, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr).
2. **‘samochód rozwożący przesyłki pocztowe’:** *Pojedzie pocta, to na poccie siadnym* (matK: Kc).

POCTA II *rz. ż, blm* **‘przesyłki pocztowe’:** *Pocta przisła* (matK: Łp).

POCTOWY *przym.*

zob. fraz.:
SKRZINKA POCTOWO

POCTÓWKA *rz. ż* **‘rasa gołębi pocztowych’:** (matK: Rp).

POCUBRZIĆ *cz. dk* **‘wytargać kogoś mocno za włosy’:** *Pocubrzół go* (matK: Łp).

POCUCHAĆ *cz. dk* **‘potrzeć na TARLE, tarce’:** *Pocuchane na tarle* (matK: Nd).

POCUCHRAĆ *cz. dk*

1. **‘porozciągać palcami włókna surowej wełny przed KRYMPLOWANIEM’:** *Przed grymplaniym trza pocuchrać wełne* (matK: Nd).
2. **‘zmierzwić, potargać włosy’:** (matK: ŁN).

POCUCHRANY *przym.* **‘o włosach: zmierzwiony, potargany’:** (matK: ŁN).

POCUĆ *cz. dk* **‘stwierdzić istnienie czegoś za pomocą zmysłu dotyku, węchu, smaku; poczuć’:** *Pocuje, dobry nos mo* (matK: ŁN); *Pocuć, jak pochnie* (matK: Fs); (Fs, ŁN).

PO CUDZYCH PROGACH SIE PONIYWIYRAĆ **‘mieszkać u kogoś kątem, nie mając własnego domu’:** *Po cudzyf progaf sie poniywiyro, miejsca ni mo* (matK: ŁN).

POCUKRUWAĆ *cz. dk* **‘dodać do czegoś cukier, posypać cukrem’:** *Piekli tyz tworoźniki. Okrongły tyz, na łopate sie kładło. Z gotuwanyf gruli upucyło sie na pucku, posolyło sie, pocukruwało – to był zaś grulownik* (GrJMSp 307); (Fr, Kc, Kr).

POCUKRZIĆ *cz. dk* **‘dodać cukru do potrawy, zwłaszcza do herbaty’:** *Z syra biołego, to mama robiyła nom choćkiedy, jak miała wiyncy casu, takie łangosie. To było takie ciasto jak na pałacinki, dziś to sie juz naleśniki wołajom, ale downo to my pałacinka nazywali. Brała takom pałacinke i dawała na niom tyn pocukrzony syr, pozawijała neji juz były łangosie gotowe* (pmMiś: CzG); *Trzeba było upiyc ty babówki, kołoce sie piekło. Kołoc to sie nazywoł taki, co mioł piyrse takie chlebowe ciasto, a na wiyrzk było ze ziymnioków, te ziymnioki były pocukrzone, jakisi tam zółty korzyń sie uzywało. Nie wiym, jak sie to teroz nazywo. No to takie zółte były te ziymnioki, pocukrzone i cynamon do tego i to sie na tyn chlyb kładło, to sie u nos nazywoł kołoc. To było, hej, takie słodkie, słodkawe* (Jw); (CzG, Fr, Jw, Kr, ŁN, Nd).

POCUPIEĆ *cz. dk* **‘kucać przez chwilę’:** *Nale godajom, tak godoł, ze tak sie kapke przimonciyło w głowie, tego, na chwilecke pocupioł, tego, i nic sie nie stało* (KorpSp: Łp).

POCUWAĆ SIE *cz. ndk*

1. **‘czuć się zobowiązanym do czegoś’:** *Cymu wos tak zygło? To sie do cegosi pocuwocie* (matK: Dr).
2. **‘być w określonym stanie fizycznym lub psychicznym i sobie to uświadamiać’:** [– Ile razy do roku króliki mają małe?] – *To zolezy, jak sie fcom ścigać, niy? Jak sie ścigajom, no to óne miesionc gdziesik nosom cionze, niy? Małe odrosnom i jak fce, ne to zaś bedzie, niy? Ne to dwa razy, trzi razy to juz... dwa razy racyj tak gdzieś, niy?*

Trzi razy, bylekiedy jes to sićko, zolezy, jak sie pocuwajom, niy? (KorpSp: NB).

POCYCAĆ *cz. dk* **‘possać (o zwierzęciu i o dziecku)’:** *Puszczało sie ik* [jagnięta] *tylko na śniodanie, co sobie pocycały* (KorpSp: Rp).

POCYGANIĆ *cz. dk* **‘oszukać kogoś słownie lub czynem’:** *Ale cyganić to wiy! Wtedy ino prowde powiy, jak zabocy pocyganić* (pmBłachut: Fr).

POCYNAĆ zob. POCONĆ

POCYNAĆ SIE zob. POCONĆ SIE

POCYNGIEL *rz. mnż* **‘haczyk do wyciągania KOPYTA z wykonanego buta’:** (pmSkaba 136: Jw).

POCYNIĆ *cz. dk, daw.* **‘spowodować coś (zwykle wyrządzić komuś szkodę), stosując praktyki magiczne; moc taką miały głównie GUŚLORKI, GUŚLORZE i niektórzy BACOWIE; zob. też: POROBIĆ w zn. 1.’:** (pmJanicka 23).

POCYNKUWAĆ *cz. dk* **‘pokryć warstwą cynku’:** (matK: ŁW).

POCYNSNO *rz. ż* **‘poczęstunek, gościna na czyjąś cześć’:** *Pocynsno tako to gościna* (matK: Tr); *Pocynstuwoł, doł pocynsnom* (matK: Nd); (Nd, Tr).

POCYNSTUWAĆ *cz. dk*

1. **‘dać komuś coś z grzeczności (zwykle coś do jedzenia), dla okazania szacunku’:** *Baba powinna być tako strongato, ani hrubo, ani chudo. Taki stan mo zgrabny. Tako sobie prawie babinka. Godajom, ze piykno to ta, co tłusto, fajno. Wyglond pogodny na twarzi, bo jak jes tako, to sie widzi, ze ji cosi nie pasuje. Tako miło, śmiejonco, łagodno, nie łakomo, zeby pocynstuwała. Zeby nie była tako samo za siebie* (GrJMSp 324); (Kc, Kr, Nd).
2. **‘ugościć kogoś’:** *Pocynstuwać* || *gościć* (matK: Kr); *Bedzie trza go pocynstuwać* (matK: Łp); (Fs, Kc, Łp, ŁW).

PO CYNŚCI *przysł.* **‘częściowo’:** *Po cynści poprzecinano* (KorpSp: ŁN).

POCYRUWAĆ *cz. dk* **‘zacerować wszystko’:** *Trza śkarpetki pocyruwać* (matK: Dr).

POCYRWIENIATY *przym.* **‘mający kolor lekko czerwony, wpadający w czerwień; czerwonawy; zob. też: POCYRWIYNIATY’:** *Cyrwonawy* || *pocyrwieniaty* (matK: Kc).

POCYRWIYNIASTY *przym.* **‘mający kolor lekko czerwony, wpadający w czerwień; czerwonawy; zob. też: POCYRWIYNIATY’:** *Pocyrwiyniaste takie* (matK: ŁN); (Dr, Fr, Kc, ŁN, ŁW).

POCYRWIYNIATY *przym.* **‘mający kolor lekko czerwony, wpadający w czerwień; czerwonawy’:** *Cyrwiynica – pocyrwiyniato* (matK: Kr); *Łaska tako pocyrwiyniato jes i siwo* (matK: Dr); *Pocyrwiyniato* [o glebie] (matK: Kr); (Dr, Kr, ŁN, Łp, Tr). [**pocyrwieniaty** – Kc; **pocyrwiyniasty** – Dr, Fr, Kc, ŁN, ŁW]

POCYŚCIĆ *cz. dk* **‘oczyścić coś z grubsza’:** *Kied se ftosi noge złómoł, kozali iś ku krzipopie nakopać zywokostu, korzyń zywokostu trza było wykopać, trosecke go pocyścić, i do smaty lnianyj, stłuc go młotkiym, krajać nie wolno było, ino go trzeba było potłuc młotkiym, zrobić takom miazge i toto przikładać na kości, na złómane miejsca* (pmBarnasz: Fr).

POCYTAĆ I *cz. dk* **‘spędzić pewien czas na czytaniu’:** *Potym nie becie móc ani pocytać* (matK: Kr).

POCYTAĆ II *cz. dk* – **POCYTUWAĆ** *ndk* **‘potraktować kogoś jako kogoś’:** *Nie pocytuje człowieka za człowieka* (matK: Dr).

POCYTUWAĆ zob. POCYTAĆ II

POĆCIOR *rz. mos* **‘listonosz; zob. też: LISTONOS’:** (matK: Rp).

POĆCIORKA *rz. ż* **‘kobieta POĆCIORZ; listonoszka; zob. też: LISTONOSKA’:** (SSWG 20).

POĆCIORZ *rz. mos* **‘listonosz; zob. też: LISTONOS’:** *Poćciorza jesce nie było* (matK: Dr); (SSWG 20); (Dr, Fs, ŁN, Nd, Tr).

POĆCIWO *rz. ż* **‘z nacechowaniem emocjonalnym o dziewicy’:** *Paniynka cysto nienarusono – tyz poćciwo* (matK: Fs); *Dziś poćciwo juz nie idzie do ślubu* (matK: Dr); (Dr, Fs).

POĆCIWY *przym.* **‘o człowieku: postępujący zgodnie z oczekiwaniami społecznymi, mający szacunek dla innych, chętny do pracy, pomocy; porządny i uczynny’:** *Poćciwy – dobry, usłuchnie kozdego* (matK: Fr); *Poćciwy, ni mo zadarcio, cichy, nie wadzi sie; paniynka cysto nienarusono – tyz poćściwo* (matK: Fs); *Poćciwy człwoiek, jak sobie, tak i komu* (matK: Łp); (Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, Nd).

POĆKARTKA *rz. ż* **‘korespondencyjna kartka pocztowa; pocztówka; 📷 Tabl. VI’:** (matK: Fr).

PO ĆMIE *przysł.* **‘po ciemku’:** *Ón juz bedzie wracoł po ćmie* (matK: Łp). [**po ciymku** – Rp; **po ciymnioku** – Jw; **po ćmoku** – Fr, Fs, Kc, Łp, ŁW, Nd, Tr; **po mroku** – Fr; **po niewidoku** – Kc;]

PO ĆMOKU *przysł.* **‘po ciemku; zob. też: PO ĆMIE’:** *Po ćmoku maco sie* (matK: Fs); *Po ćmoku juz sie nigdzie nie wybiyrom* (matK: Nd); *Po ćmoku, jak ciymno jes, ćma* (matK: ŁW); *Po ćmoku* || *po niewidoku* (matK: Kc); *Po ćmoku maco* (matK: Fs); *Ćma po ćmoku góni* (matK: Tr); *Straśnie było duzo ludzi pochowanyf tam. I to nie wiym, cy takie niespokojne duchy tam chodziyły po tym smyntorzu, cy jak tam, ale ludzie tam sie boli chodzić juz po, po ćmoku* (Fr); *Prziśli ku tyj karcmie i ozpatrzujom sie w siyni, dzie bedzie drabina na piyntro.*

Namacali jom roz dwa, choć ta po ćmoku i hip po niyj do góry (BalNS 111: Fr); (Fr, Fs, Kc, Łp, ŁW, Nd, Tr).

POĆWIYRTUWAĆ *cz. dk* **‘podzielić na ćwiartki; poćwiartować’:** (matK: Fs).

POD I *przyim., łączy się z biernikiem*

1. **‘wskazuje na cel przestrzenny ruchu znajdujący się w miejscu położonym poniżej czegoś’:** Hanka: *Bez całe jedzynie nie wolno odłozyć łyzki.* Pieter: *Ani stawać od stołu. Jak be cego brakuwać, to jacy gazdyni moze dołozyć. Pilnuwać, zeby z łyzek nic pod stół nie spadło. Hanka, dej jesce jednom łyzke prze niespodziywanego gościa* (Czard 52–53: Nd); *Prziśli chłopcy, chodzom po sopie, sukajom. Jaś godo: óna tu sła, tu musi być. Noji sukajom, sukajom w tyj siecce i naśli jom. Liter gorzołki przegrane. A tako była dobro kryjonka. Noji to tak, jedyn taki przikłod. A dziywcynta sie kryły wselijak. Jak ftoro mogła. A jak ftoro barz ni mogła, to skryła sie pod stół, a na stół dała flaske i tyz jom naśli* [śmiech]. *Tak było, takie były wselijakie i roboty, i uciechy. Uciechy były tyz, bo nie było nijakif telewizorów ani, ani nijakif telefonów, ale tyz było wesoło* (Kc); *Jak jek seł wozić gnój, to cobyk se nie domarasiół nogawic ani nie namocół nogók, tok ubiyroł bacioki. Takie my mieli downo doś wysokie, no tak dziesi pod kolano, ale do nik nie było tak jak dziś śkarpetek, ba sie owijało nogi w onecki* (pmMiś: CzG); (ogsp.).
2. **‘wskazuje na położenie w miejscu, nad którym coś się znajduje, poniżej tego, w bliskości tego’:** *Taki, co podsłuchuje pod okna – podsłuchowac* (matK: Fs); *Śpieguwac śpieguje pod okna* (matK: ŁW); *Downo dawali pod stodoły pecki na wyngły* (matK: Kc); *Ostatnie drzewo, co sie pod daf zwiynzuje, to wionźba* (matK: Fs); *Klin, co pod pazuche wsywomy do bluzek* (matK: Fs); (Fs, Kc, ŁW).
3. **‘w połączeniu z nazwami miejscowości lub nazwami innych obiektów wskazuje na ich okolice, pobliże jako cel ruchu przestrzennego’:** *Potym w lecie posełef z chłopami na kośby pod Kraków, kosiylimy zyta, pszynice ryncnie i do stusków składali. Trochef zarobieł, tof sobie w Krakowie za tyn zorobek kupieł ośke do cyrkulorki i wiertarke małom elektrycnom. Choć te piyniondze były ocekuwane w dóma na co inkse, alef juz nie zeseł z tego planu, jakif se umyślów, jak jef wyjechoł na kośbe* (Iwan 22: Nd); *To jes jakieś diabelskie pudełko – pado. Wzion oświynciół, cosik tam umodlół sie i tak dalyj, poślimy pod kościół, ruciyli w potók i wiyncyj sie pudełko nie wróciyło* (BubSpT 64: Jw); (ogsp.).
4. **‘wskazuje na przeznaczenie czegoś’:** *Łaty po wiyrchu cieśla ociesoł pod gonty* (matK: Fs); *Fundamynta te wykopy pod dom* (matK: Tr); *A potym ziymnioki, pod grule sie pole uprawiało, sićko prymitywnymi narzyndziami sie robiyło, bo nie było masin, nie było nicego!* (pmJerd: Fr); *Pod owies orali tłoki, nojdorodniyjsy rós na nowocisku, to jes roli od downa nieoranyj* (CzG); (ogsp.).
5. **‘wskazuje na osobę, instytucję, która sprawuje rządy, władzę, opiekę nad czymś lub kimś, zarządza czymś, której coś, ktoś podlega’:** *My nolezymy pod klastór* (matK: Dr); *To wiycie, ze Słowiyńsko poddało sie Niymcom, pod Niymców, to juz chłopcy śli ku wojsku, ale to juz było niymiecki systym* (KorpSp: Nd); (Dr, Nd).
6. **‘wskazuje na położenie w takim miejscu, że ktoś/coś jest poddany/poddane działaniu danego czynnika’:** *Połóz pod słónko, nief sie ususy* (matK: Łp).

POD II *przyim., łączy się z narzędnikiem*

1. **‘wskazuje na położenie w miejscu, nad którym coś się znajduje, poniżej tego, w bliskości tego’:** *Pod strunami podstowek* (matK: Nd); *Podpinka przechodzi od podbocków pod brzuchym kónia* (matK: Kc); *Lygary som pod forztami* (matK: Kc); *Bagno, co sie ruso pod nogami* (matK: Nd); *Próg do krosiyn, pod nim woł* (matK: Tr); Dziadek: *– A co to za gwizdanie pod oknami? I to w niedziele? Moze by po bozymu wleźli i opytali sie, cy mozes iś?* (Czard 73: Nd); *A kiedy wiecerzo – wtedy cichutko we wsi, a po wiecerzi to ozlygajom sie po całyj wsi kolyndy. Podchodzom jedni drugik; pod oknami śpiywajom, a jedyn wchodzi do izbecki i winsuje: Na scyńście, na zdrowie... We Frydmanie dzieci juz przed tyźniym lampaski sykujom, zeby były ładne, ucom sie od staryk śpiywać i winsuwać* (NaSp 31: 12: Jw); *Portki wykóńcone som krokiewkom gałajdowom, pod kiesyniami takie jes, ino tyj nazwy to nie było, to te syjośki jom tak nazywajom* (pmKosz: Jw); (ogsp.).
2. **‘w połączeniu z nazwami miejscowości lub nazwami innych obiektów wskazuje na położenie w ich okolicach, w pobliżu’:** *Tośce tyle pobiyli tyf śklonek pod sklepym* (matK: Łp); *Nie wsićkie gospodarstwa sobie najmuwały ludzi i tam pod Krakowym, bo nie kazdego było stać, a były to roki piyńćdziesionte dwudziestego wieku. Jeździyłef tam cheba trzi albo śtyry* [razy]. *To był taki mały zastrzik ekonomicny do gazdówki w dóma. Były to jesce ciynzkie casy, nie wylycone z drugiyj wojny światowyj* (Iwan 50: Nd); *A dy ón bacuwoł i na Słowacji, jak my byli pod Słowacjom,*

i na Ślonsku długo, długo, w tym, w Szczepanowie, na Ślonsku. Tam był przi tym, a bo wtedy jesce były pegeery, to przi tyk peegerak, tylko musieli (Rp); (ogsp.).

3. **‘wskazuje na osobę, instytucję, która sprawuje rządy, władzę, opiekę nad czymś lub kimś, zarządza czymś, której coś, ktoś podlega’:** *Z gwarzynio chłopa studenci poznali, ze nazywo sie Tomlon, ale ze Madziar? Przeciez tak ładnie po polsku godo. Ni mogli uwierzić, ze pod Madziarami tyz zyjom Polocy. Popatrzyli za Tomlanym i jego ciylynciym – pośli w strone Jurgowa. Przekonali sie, ze tyn chłop dobrze im radziył i prowde godoł* (NaSp 36: 20: Jw); *Było to jesce wtedy, kie Śpis był pod Madziarami. Taki jedyn Zyd mioł karcme Podspadami. Przi tym karcmarzyniu okozało sie, ze mu trza było i mlyko. Mlyko nie było drogie, ale namyśloł kupuwać siano i chować krowy, coby go to jesce toni wyniesło. Z roku na rok przibywało mu na kupie gnoja, jaze zacyno mu to zawodzać* (NaSp 41: 20); (ogsp.).

PODAĆ *cz. dk* – **PODAWAĆ** *ndk* || – **PODAJAĆ** *ndk*

1. **‘dać komuś coś lub położyć w jego bezpośrednie sąsiedztwo’:** *Podejcie mi rafu* (matK: ŁN); *Babka pomarli, Jantek som w dóma zostoł. Choroba na niego przisła. Na nogi nie stajoł. Ni mioł mu fto ani śklonki wody podać* (pmMiś: CzG); *Noji potym przisło, no to była zwózka, zwoziyło sie zaś i, i, neji wyrucało sie. Ryncnie sie wyrucało na sope, jedyn deptoł, a drugi odbiyroł, a trzeci z wozu podawoł. Neji to takie roboty były, ze wse w koło Macieju* (CzG); *Mama była na wozie, podawała, bo moja mama była dość wysoko, no to podawała na sope, a tata mnie do scytu. I był upał, taki był upał, ze downo bywały strasne upały, zy mnie to jaz sie loło, bo jo musiałaf w samym scycie upychać to siano* (Kc); *Wcas rano snopki trza było srucić delikatnie ze sopy i wyłozyć koło masiny. Tu jedni podawali snopki, a drudzy odbiyrali słóme i wykładali jom na sope. Byli tyz tacy, co słóme deptali, coby sie na sopie zmiyściyła. Ujek Kora pilnuwoł masiny, a gazda odbiyroł i odnosiół na bok worki. Baby pilnuwały plowy* [plewy] *i nosiyły do plewnika* (CzG); (CzG, Kc, ŁN).
2. **‘wnieść podanie o coś, zwrócić się pisemnie z jakąś prośbą’:** *Pise destamynta i podaje do notara* (matK: Fr).

PODAĆ DO SONDU **‘wnieść sprawę do sądu’:** *Juz zastarzało, bo biyda do sondu podać* (matK: Łp).

PODAĆ SIE NA {*kogosi*} **‘odziedziczyć po kimś cechy fizyczne lub cechy charakteru’:** *Podała sie na ojca* (matK: Łp); *Podało sie na matke* (matK: ŁW); *Odrodziyło sie, nie podało sie na ojców* (matK: Tr); *Roz dwa był w dóma. Przepytoł sie z babuśkom i juz od tego casu zostoł na gazdostwie. Justyna, zeby go uspokojić, powiado mu: – E, o coz ci markotno, dyć sie na dziadka podoł! – Teroz dopiyro Bartek Spyrka Świdrowaty zrozumioł, ze to sie stało w rodzinie, i od tego casu zacon nowe zycie. Ale to juz nie takie, jak miało być* (BalSKD 105: Fr); (CzG, Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr).

PODAJAĆ zob. PODAĆ

PODANY NA {*kogosi*} **‘wyglądem zewnętrznym lub charakterem podobny do kogoś z krewnych (zwykle do jednego z rodziców lub dziadków)’:** *Podany na dziadka* (matK: Łp); *Podane na ojca* (matK: Kr); *Bioły, chudy na mnie podany* (matK: Dr); *Podane, podało sie na ojców* (matK: Tr); (Dr, Kr, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr).

PO DARMO *przysł.* **‘bez pożądanego rezultatu; bezowocnie; zob. też: NA DARMO’:** *Juz-ef trzeci roz tu przisła, zaś po darmo?* (matK: Łp).

PODARTY *przym.* **‘bardzo zniszczony, będący w strzępach’:** *Biydny Jaś seł i płakoł, trzons sie od zimna, bo ni mioł na sobie nic, ino podartom kosulke i stare serdocontko, a na nogaf mioł dziurawe kiyrpcyska gazdowe* (BalNS 156: Fr); (Fr, Jw).

PODARUNEK *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim; prezent’:** *Mioł jednego koguta i poseł zaniyś go na podarunek do jednego pana kaśtelana* (BubSpT 119: Nd).

PODARUWAĆ *cz. dk* **‘dać komuś coś, nie żądając za to zapłaty’:** *Podaruwoł mu* (matK: Dr); *Podaruwoł mi to krzesnanek* (matK: Rp); (Dr, Rp).

PODARZIĆ SIE *cz. dk* **‘udać się, poszczęścić się’:** *Podarzyło sie mu – chowo sie mu piyknie* (matK: Nd); *Doś mi sie jesce podarzyło na nim* (matK: Łp); (Łp, Nd).

PODARZYNIE *rz. n* **‘wydarzenie’:** (matK: Jw).

PODAWAĆ zob. PODAĆ

PODBACA *rz. mos, past.* **‘pomocnik i zastępca BACY w czasie jego nieobecności na SAŁASIE, znający się doskonale na rzemiośle pasterskim podobnie jak BACA; na co dzień pomaga BACY we wszystkich pracach na SAŁASIE, doi owce, ale ich nie pasie. W czasie nieobecności BACY wszyscy JUHASI i HONIELNICY muszą wykonywać jego polecenia. Jest to zatem kolejny stopień poznawania tajników BACOWANIA i przygotowywania się do samodzielnego prowadzenia SAŁASU; zob. też: PÓŁBACA’:** (CzG, Kr).

PODBIĆ *cz. dk* – **PODBIJAĆ** *ndk*

1. **‘przybić coś od spodu’:** *Kiyrpiec od środka jes wyścielony futrówkom, a od spodu zolom i podbity*

stolkom, w takik kiyrpcak, to juz do kónca zycia sie chodzi, óne sie nie zniscom, moze ino trza bedzie jesce roz je podbić, ale skóra na pewno nie pynknie (CzG); *Spuściyłef głowe i tak patrzym na moje boganciska. Nie doś, ze na mnie za duze, to jesce siuster podbiył if takom hrubom tałpom, ze nogi przesiylym. Kabotek zaś maławy i połotany. Bodej ta, bodej z takom wyprawom pastyrza* (SpCzyt 57: Nd); (CzG, Nd).

2. **‘przybić stempel, pieczątkę na dokumencie w celu jego uprawomocnienia’:** *Óni podbijom i potym trza do ubezpiecalnie* (matK: Łp).
3. *kuch.* **‘dodać śmietany, mąki do ugotowanej zupy bądź sosu w celu nadania lepszego smaku’:** *Zuwka – na syrwotce sie podbije monkom* (matK: ŁW).

PODBIJAĆ zob. PODBIĆ

PODBIOŁ *rz. mnż* **‘roślina lecznicza, rosnąca na nieurodzajnych miejscach, często koło domów, na rumowiskach itp., mająca liście zielone z wierzchu i białawe pod spodem, kwitnąca wczesną wiosną żółtymi kwiatami; napar z tego zioła podaje się w przypadku kaszlu, chrypki; dawniej suszony i palony przez mężczyzn zamiast tytoniu; podbiał pospolity (*Tussilago farfara* L.); 📷 Tabl. I’:** (CzG, Dr, Fr, Fs, Kr, ŁN, Rp). [**podbiół** – CzG, Fr, Fs, Łp]

PODBIÓŁ *rz. mnż* **‘roślina lecznicza, rosnąca na nieurodzajnych miejscach, często koło domów, na rumowiskach itp., mająca liście zielone z wierzchu i białawe pod spodem, kwitnąca wczesną wiosną żółtymi kwiatami; napar z tego zioła podaje się w przypadku kaszlu, chrypki; dawniej suszony i palony przez mężczyzn zamiast tytoniu; podbiał pospolity (*Tussilago farfara* L.); zob. też: PODBIOŁ; 📷 Tabl. I’:** *Podbiół takie liściate* (matK: Fr); *– A jakie ziele sie zbiyro do świyncynio? – No ziele, no jakie bierymy. Boze dzywko, piyłunek, liść Panny Maryji, piwowonije, potym jasiyń, pokrziwe, potym dziurawiec, podbiół, no jakie kto fcioł, bo, bo to rozumieli sie* (CzG); (CzG, Fr, Fs, Łp).

PODBITKA *rz. ż*

1. *bud.* **‘deski przybite od dołu lub od góry do WYPUSTÓW (pod okapem dachu) w celu zabezpieczenia strychu przed podmuchami wiatru; zob. też: PODSIUBITKA w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** (matK: Fs, Kc, Łp).
2. *str.* **‘skórzane podbicie pod butem’:** *Ne bo to skóra, to sie zeskło, niy? A jakeście namocali, ne to zaś noga goniyła, bo wiycie, jakie kiyrpce som te. Ale te górolskie to som, majom choć podbitki, a te ni miały, ino skóra swiniono i tu zesyte na wiyrchu, i neji rzemycek, zeby sie trzimoł, i takie kiyrpcoski były* (RnS 173: ŁW); (ŁW, Nd).

PODBIYRACKA *rz. ż* **‘kobieta zbierająca za kosiarzem skoszone zboże i wiążąca je w STUCHY’:** *Podbiyracka za kosiorzym podbiyro* (matK: Fr); (Fr, Fs, Kc, ŁN, Nd, Tr). [**podbiyrocka** – Tr]

PODBIYRAĆ zob. PODEBRAĆ

PODBIYRAĆ SIE zob. PODEBRAĆ SIE

PODBIYRANIE *rz. n*

1. *daw.* **‘pobór do służby wojskowej; zob. też: ASYNTYRKA’:** *Asyntyrka ‖ podbiyranie* (matK: ŁW).
2. **‘forma rzeczownikowa czas. PODBIYRAĆ’:** *Podbiyranie za kosiorzym* (matK: Fs); *Podbiyranie miodu* (matK: Rp); (Fs, Rp).

PODBIYROCKA *rz. ż* **‘kobieta zbierająca za kosiarzem skoszone zboże i wiążąca je w STUCHY; zob. też: PODBIYRACKA’:** (matK: Tr).

PODBRÓD *rz. mnż* **‘duży podbródek’:** *Ale mo podbród* (matK: Fr); (CzG, Fr, ŁW).

PODBRÓDEK *rz. mnż*

1. **‘żartobliwie o fałdzie tłuszczu pod brodą u otyłego człowieka’:** *Drugo broda ‖ podbródek* (matK: Kr); (CzG, Dr, Kr, Łp, ŁW, Rp, Tr). [**drugo broda** – CzG, Kr]
2. *muz.* **‘drewniana, wyprofilowana płytka przymocowana obok STRUNNIKA na górnej płycie skrzypiec, umieszczany pod brodą grającego dla większej wygody grania; 📷 Tabl. VI’:** (CzG).

PODBRÓDNIK *rz. mnż* **‘śliniak dla niemowlęcia’:** (matK: Jw).

PODBRZUSYNA *rz. ż* **‘rzemień w uprzęży końskiej, zapinany do PASÓW pod brzuchem konia, zabezpieczający przed podnoszeniem się PASÓW; 📷 Tabl. III’:** *Popod brzuf kónia idzie podbrzusyna, co sie woło* (plBłachut: Fr); (ogsp.). [**podbrzuśnica** – Nd; **podbrzuśnik** – CzG, Łp; **podpinka** – Fr, Kc]

PODBRZUŚNICA *rz. ż* **‘rzemień w uprzęży końskiej, zapinany do PASÓW pod brzuchem konia, zabezpieczający przed podnoszeniem się PASÓW; zob. też: PODBRZUSYNA; 📷 Tabl. III’:** (matK: Nd).

PODBRZUŚNIK *rz. mnż* **‘rzemień w uprzęży końskiej, zapinany do PASÓW pod brzuchem konia, zabezpieczający przed podnoszeniem się PASÓW; zob. też: PODBRZUSYNA; 📷 Tabl. III’:** (matK: CzG, Łp).

PODCAS *przyim., łączy się z dopełniaczem* **‘ogpol. podczas’:** *Podcas lata to choćkiedy o północi*

[kończy się wesele] (matK: Dr); *Noji śtyrok chłopók to zaniesom, a jak tam jes z daleka od Pawlikók, to jak jes podcas zimy, no to tam wewalom na włóki i to wlecom hawok, a ludzie idom za nimi i tam mówiom wiecne odpocywanie za nimi, i zawiezom na smyntorz, przidzie ksiondz tam i zaśpiywo cyrkum dererum tam, i pokropi, i ceś pieśni, weźnie tysioncke i z Bogiym* (BubSpT 141: Rp); *Podcas lata piekli na liściaf z kapusty. Liść sie upiók, a chlebuś ładny, pochniony był* (GrJMSp 307); (Dr, Rp).

PODCHLYBIAC *rz. mos* **'człowiek dogadzający komuś, przymilający się, zwykle w celu osiągnięcia korzyści dla siebie; pochlebca; zob. też: PODLIZUWAC':** *Podchlybiac taki przimilny* (matK: Fr); *E, jaki to podchlybiac* (matK: Rp); (Fr, Rp).

PODCHLYBIAĆ *cz. ndk* **'dogadzać komuś, czemuś':** *Siostra cesała kóniusia zgrzebłym po grzbiecie. Podchlybiali kóniusiowi, jako ino mogli* (SpCzyt 87: Rp); (Fr, Rp).

PODCHLYBIAĆ SIE zob. PODCHLYBIĆ SIE

PODCHLYBIĆ SIE *cz. dk* – **PODCHLYBIAĆ SIE** *ndk* **'dogodzić, schlebić komuś, zrobić coś, by się komuś przypodobać':** *Podchlybka podchlybio sie* (matK: Fs); *Podlizować sie || podchlybiać sie* (matK: ŁW); *Podchlybio sie ku mnie* (matK: Tr); (Fr, Fs, Kr, ŁW, Rp, Tr).

PODCHLYBIOK *rz. mos* **'człowiek dogadzający komuś, przymilający się, zwykle w celu osiągnięcia korzyści dla siebie; pochlebca; zob. też: PODLIZUWAC':** *Podlizuwac || podchlybiok* (matK: Kc).

PODCHLYBKA *rz. ż* **'człowiek dogadzający komuś, przymilający się, zwykle w celu osiągnięcia korzyści dla siebie; pochlebca; zob. też: PODLIZUWAC':** *Podchlybka podchlybio sie* (matK: Fs); (Fs, ŁW).

PODCHLYBNICA *rz. ż* **'kobieta PODCHLYBNIK':** *Podchlybnica podlizuje sie* (matK: Fr); (Fr, Fs, Kr).

PODCHLYBNIK *rz. mos* **'człowiek dogadzający komuś, przymilający się, zwykle w celu osiągnięcia korzyści dla siebie; pochlebca; zob. też: PODLIZUWAC':** *Podlizuwac || podchlybnik* (matK: Kr); (Kr, Nd, Tr).

PODCHODZIĆ zob. PODYJŚ

PODCHOWAĆ *cz. dk* **'wychować zwierzę (rzadziej dziecko) do pożądanego stanu':** *Podchować ciele do jałówki* (matK: Kr); *Podroscok || podchowane* (matK: ŁW); *Jak te dziwozony góniyły na to kraś, roz sie podobno zakradły do dziedziny do Wawrzka. U Wawrzka mieli jakiegosi małego Józusia i óny tego Józusia, straśnie sie im zwidzioł i óny tego Józusia porwały. Ale jedna dziwozona miała swoje dziecko, wiys? I to dziecko wziyna podmiyniyła, bo przi sobie miała, a tote reśte, co były z niom, no to łapły tego Józusia Wawrzkowego, a tota dziwozona swoje dziecko położyła do kołyski, bo se pomyślała tak: dziecko tu troche polezy pore dni, pojy, pojy, pojy, najy sie dobrze, a potym nojwyzyj zamiyniom to dziecko, a toto bedzie pojedzone i bedzie podch... podchowane* (Fr); (Fr, Kr, ŁW).

PODCHYLAĆ zob. PODCHYLIĆ

PODCHYLIĆ *cz. dk* – **PODCHYLAĆ** *ndk* **'otworzyć nieco drzwi, okno, wieko skrzyni itp.; uchylić':** *– Podchylis okiynko? – Podchyl* (matK: Dr); *Podchylić wrota* (matK: Tr); (Dr, Nd, Rp, Tr).

PODCIONĆ *cz. dk* – **PODCINAĆ** *ndk* **'zrobić cięcie w dolnej części czegoś':** *Kosa to móc powiedzieć, to mynskie narzyndzie, natomiast siyrp to było narzyndzie mynskie i zyńskie. Siyrp uzywały i baby. Ked sie sło we zbiórki do kosynio zbozo, to kielo osób dorosłyf sło, to kazdy mioł swój siyrp. Kazdo osoba sobie podcinała siyrpym i wionzała snopki* (Iwan 50: Nd).

PODCIONGAĆ zob. PODCIONGNÓĆ

PODCIONGNÓĆ *cz. dk* – **PODCIONGAĆ** *ndk* **'przyciągnąć lekko':** *Była kosa, co było ostrze, az tu było, co sie zakładało na kosisko, tu było, piyntka sie nazywała, miała takie zaciyncie, na to wchodziył pierściyń, załozyło sie i dało sie jesce kose reguluwać tak pod sie nazywali, i otwarto, no to wtedy brało lepiyj syroko, nale ciynzko sie kosiyło, na starzi tam wiedzieli, tata wiedzioł, no to jakeś słabo kosiył, to doł ... podciongnół tak pod sie, ze brała leko, nie brała duzo noji wtedy lekcy sie kosiyło* (KorpSp: Rp).

PODCIUBITKA *rz. ż, bud.* **'deski przybite od dołu lub od góry do WYPUSTÓW (pod okapem dachu) w celu zabezpieczenia strychu przed podmuchami wiatru; zob. też: PODSIUBITKA w zn. 1.; 📷 Tabl. V':** (matK: Nd).

PODDAĆ SIE *cz. dk* – **PODDAWAĆ SIE** *ndk* **'zaprzestać oporu zbrojnego wobec przewagi przeciwnika':** *Poddali sie Rusi* (matK: Dr).

PODDASIE *rz. n, bud.* **'pokój mieszkalny na strychu':** (matK: Kc, Nd, Tr).

PODDAWAĆ SIE zob. PODDAĆ SIE

PODDURZIĆ *cz. dk* – **PODDURZUWAĆ** *ndk* **'podburzyć kogoś na drugą osobę':** *Poddurzuje go* (matK: Dr).

PODDURZUWAĆ zob. PODDURZIĆ

PODEBRAĆ *cz. dk* – **PODBIYRAĆ** *ndk*

1. **'zebrać skoszone przez kosiarza zboże i związać je w STUCH':** *Podbiyracka za kosiorzym podbiyro* (matK: Fr); (Dr, Fr).

2. **‘wybrać, wymyć podłoże u podstawy czegoś’:** *Ale wali woda, podbiyro ziym* (matK: Tr).
3. **‘podkraść, podwędzić’:** *Jo se przibocył, ze na okiynku nad dźwiyrzami stajni mom tyz sowany jedyn cygarek. Ponuknół mnie wcora somsiod Jozek, ale jef sie nikomu nie przizno ł. Som se jif robiył. Tabak podbiyroł dziadkowi i zawijoł do gazety. Kurzył wse za stodołom, koło strugi, zeby ociec nie widzioł* (PrP 2017: 242).
4. **‘wybrać miód z ula’:** (matK: Rp).

PODEBRAĆ SIE *cz. dk* – **PODBIYRAĆ SIE** *ndk* **‘przybrać na wadze, przytyć’:** *Tłuśnie tak* || *podbiyro sie* (matK: Fs); *Podpasła sie* [o świni], *podebrać sie* (matK: Rp); (Fs, Łp, Rp).

PODEGNAĆ *cz. dk.* **‘popędzając trochę zwierzę, skierować je do jakiegoś miejsca’:** *No a reśte, no to tak jak godom, paślimy krowy, ale to były tyz fajne casy, jak my paśli krowy. Zbiyralimy sie w całom takom gromade i noji gnalimy sobie krowy albo my paśli w lesie krowy, albo my mieli tutej, jak sie do Dymbna idzie, to jes taki Łyng, do tyj pory to sie nazywo Łyng. Noji tam tyz my w tym Łyngu paśli krowy, noji jak my paśli krowy w Łyngu, no to kompalimy sie w Białce. Jak nom zimno było, no to my pod Dunajec trosecke dalyj podegnali krowy. Casym my sie kompali, a krowy posły na skode, noji nieroz sie tam na nos wydarli* (KorpSp: Fr).

PODEPRYĆ zob. PODEPRZIĆ

PODEPRZEĆ zob. PODEPRZIĆ

PODEPRZIĆ *cz. dk* || – **PODEPRZEĆ** *dk* || – **PODEPRYĆ** *dk* – **PODPIYRAĆ** *ndk*

1. **‘podłożyć podporę pod coś, zabezpieczając to przed przewróceniem się’:** *Podeprzij, bo sie wolo* (matK: Rp); *Podeprzić, kie sie wolo* (matK: Tr); (Jw, Łp, Rp, Tr).
2. **‘otworzyć trochę drzwi, uchylić’:** *Podeprzij dźwiyrze* [żeby nie było gorąco] (matK: Dr).

PODEPRZIĆ SIE *cz. dk* – **PODPIYRAĆ SIE** *ndk* **‘wesprzeć się na czymś’:** *Kiedysik z wiecora wnuk sie mnie spytoł: – Dziadku, jak byłeś mały, miołeś smartfona takiego jak jo? – O niy, mój wnucku, ni miołem. Wtedy nie było ani telewizora, dziwaśdzie radio, był ino mój dziadek. Dziadek z kulmagom sie podopiyroł, ón na mnie poziór dawoł, godki godoł o wselijakif wecaf* (BrzyzWs: Kr).

PODEPTAĆ *cz. dk* **‘depcząc, ugnieść coś’:** *Sadziyło sie kapuste tu pod izbom, no to potym jak juz, jak juz przisło jesiyń, powybiyrałymy tom kapuste i trza było, to trza było tom kapuste poobiyrać, hybel, pohybluwać. I tak chłop sobie umył nogi piyknie, bo musioł być ciynzki, zeby podeptoł tom kapuste, no neji tak podeptoł no, a neji tak był... Kisło, ta kapusta* (RnS 70: Fs).

PODERWAĆ *cz. dk* – **PODRUWAĆ** *ndk*

1. **‘o płynącej wodzie: zabrać ziemię spod czegoś’:** *Objozić, zeby nie targała woda, dzie podrywo woda* (matK: ŁN).
2. **‘podchwycić czyjeś powiedzenie, określenie’:** *Od tego, bo było jakiymusi pradziadkowi Maciej, noji poderwali, ze Maciule* (KorpSp: Nd).

PODESKNÓĆ *cz. dk* **‘utracić częściowo wilgoć; podeschnąć’:** *Pszynice sie nie sioło, jacy troche zyta sie sioło, a to zyto było jacy na powrósła. U nos sie go kosiyło jacy takie nie bardzo dojrzałe, w stuskaf, sie powionzało na, w snopki, potym do stusków poukładało, troche podeskło, nie bardzo, zeby było suche, juz sie to brało du dómu* (Kc).

PODESWA *rz. ż, str.* **‘ogpol. podeszwa fabryczna; przybita przez szewca to TAŁPA’:** *Blamkowo skóra na podeswy* (matK: Fr); *Jak sie zedre podeswe, trzeba przibić tałpe* (matK: Kc); (Dr, Fr, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Rp, Tr).

PODEŹRYNIE *rz. n* **‘ogpol. podejrzenie’:** *Jakbyk wom przywióz, to by było podeźrynie* (matK: Rp).

PODFRYSTYK *rz. mnż*

1. *kuch.* **‘lekki posiłek przed śniadaniem’:** *Piyrse – podfrystyk, przed frystykiym* (matK: Tr).
2. *kuch.* **‘kolacja w dniu poprzedzającym wesele’:** *W piontek pudyme na podfrystyk, a w sobote na wesele* (CoWś 253: NB).

PODGARDLE *rz. n, kuch.* **‘część szyi świni (rzadziej krowy) w okolicy gardła; też: mięso z tej części; zob. też: PODGARLE’:** *Do kisek podgardle, co sie wyrzino koło krztonia* [u świni] (matK: Fr); *Tradycjom było, ze chłopom, co kłuli świnie, wyrzinano wieprzowe podgardle i gotuwano polywke. Był to przismak podawany z grulami i suto pieprzony. Drugim rarytasym były skwarki ze słóniny, a potym salceson i kiski* (NaSp 24–25: 10: Jw); *Chłopi ryftuwali wielkie koryto, włozyli do niego świnie, a były duze – sto piyndziesiont, dwasto kilo. Pololi goroncom wodom, zeby sierzć dobrze schodziyła, jak bedom skoblić. Ocysconom zawiysiyli na orcyku, gazda wycion podgardle, wontrobe zaniós babie, a ta nasmazyła pełny rondel* (BrzyzŚw: Kr); (Fr, Jw, Kr, Nd).

PODGARLANO *rz. ż, kuch.* **‘kiszka nadziewana farszem z mielonego podgardla świni’:** (matK: Tr).

PODGARLE *rz. n, kuch.* **‘część szyi świni (rzadziej krowy) w okolicy gardła; też: mięso z tej części’:** – *Mom fajnom jałówecke, potulnom. Podgarle mo cogodne, rozecki juz jyj wychodzom!!* (PlucWS

42–43: ŁN); (CzG, Fs, ŁN, Nd, Tr). [**podgardle** – Fr, Nd]

PODGŁOWIE *rz. n* **‘część łóżka koło głowy śpiącego; 📷 Tabl. II’:** (matK: Fr).

POD GÓRE *przysł.* **‘w układzie przestrzennym: w górę po pochyłości; do góry’:** *Tam jes pod góre || do wiyrchu* (matK: Rp); (Dr, Rp).

PODGRZIBEK *rz. mż* **‘jadalny grzyb o brązowym kapeluszu i GOMBCE pod nim; podgrzybek brunatny (*Imleria badia* (Fr.) Vizzini); 📷 Tabl. I’:** *Po dyscu narosło okrutnie duzo podgrzibków za Hutnikiym* (CoWś 213: Nd); *Prowdziwki kieby były, ale u nos teroz prowdziwków mało jes, ba, a te kozoki som, podgrzibki som … to takie noji kieby sie naseł rydzyk, rydzyki to tyz abo lisówki, no to tyz takie, co znom a takie jak to, to jes rózne, to niy* (KorpSp: Tr); (Nd, Tr).

PODGRZOĆ *cz. dk* – **PODGRZYWAĆ** *ndk* **‘zagrzać coś do uzyskania pożądanej temperatury’:** *Podgrzywo sie syr w kotliku* (matK: Rp); *Teroz to som zimniyjse, jo podgrzywałaf, ale to, to tak, ze jak sie od razu zrobi, niy? Ale to doś duzo ilość, doś duzom ilość zrobiyłaf* (Kc); *I potym no to toto uwarzyło sie. No doś długo to trza było warzić, no ze dwie godziny. Odstawiyli na bok. A na drugi dziyń, kiedy jesce nie były te płatki het ozwarzone, no to jesce potym podgrzywali na drugi dziyń, miysali, pilnuwali, zeby sie takie, no tako maść. Noji to zloli, zloli do takie, mieli takie małe gorcusie gliniane, to do tego glinianego gornecka zloli i zakryli tam cymsi, jakim dyneckiym drewnianym* (Fr); (Fr, Kc, Rp).

PODGRZYWAC *rz. mnż, kuch., daw.* **‘drobny sprzęt do podgrzewania niewielkiej ilości wody, mający zbiorniczek na denaturat i rączkę; 📷 Tabl. II’:** *Nowy pomysł sie pojawieł, ze se móc było chytro zagotuwać wody na herbate albo jakie jodło przigrzoć. To podgrzywac na denaturat był tym sybkowarym dotla, kiym sie nie pojawieł prond u nos* (…) *Tyn podgrzywac jes taki oryginalny, móc było wbić śtyry gwoździe do desecki i dekielek z pasty na bóty, na ftory sie nalywało denaturat, noji był podgrzywac* (Iwan 27: Nd).

PODGRZYWAĆ zob. PODGRZOĆ

PODHARYNDUWAĆ *cz. dk* **‘wydzierżawić’:** *Podharynduje toto na dwasto złotyf* (matK: Fr).

PODHIPKUWAĆ zob. PODHIPNÓĆ

PODHIPNÓĆ *cz. dk* – **PODHIPKUWAĆ** *ndk* **‘podskoczyć’:** *Becółka po korzyniaf podhipkuwała, jak naduto macharzina. I byłoby syćko nic, ale w jantołku wybiyło dziure i piniondze drógom suły sie jak krupy z worka* (BalSKD 86: Fr); *Kie przisło po okrynglicaf bez Białke jechać, to pod ksiyndzym sie śpryngi uginały, a do tego był tyngi, to ani nie zbocoł, jako dróga, ale my – mój Boze jesce jo jak jo, mozem i na dronzku siedzieć, to mi nic, ale organista, przecie pon, a tak podhipkuwoł na skrzince, widziało sie, ze flaki z niego wytrzepie* (BalSKD 95: Fr); (CzG, Fr)

POD IZBOM *przysł.* **‘poniżej domu’:** *Sadziyło sie kapuste tu pod izbom, no to potym jak juz, jak juz przisło jesiyń, powybiyrałymy tom kapuste i trza było, to trza było tom kapuste poobiyrać, hybel, pohybluwać. I tak chłop sobie umył nogi piyknie, bo musioł być ciynzki, zeby podeptoł tom kapuste, no neji tak podeptoł no, a neji tak był… Kisło, ta kapusta* (RnS 70: Fs).

PODJACHAĆ zob. PODJECHAĆ

PODJATA *rz. ż, bud.* **‘rodzaj szopy o 3 ścianach, przeznaczonej do przechowywania narzędzi rolniczych, wozu, drzewa opałowego i innych rzeczy w zależności od potrzeb; 📷 Tabl. III’:** *Podjata = podsopa wóz wpychać* (matK: Nd); *Drewiarnia || podjata* (matK: ŁN); (ogsp.).

PODJECHAĆ *cz. dk* || – **PODJACHAĆ** *dk* || – **PODJYZDZAĆ** *ndk*

1. **‘przejechać niewielki kawałek drogi’:** *Stanyli, podjechali i zaś stanyli* (matK: Łp); (Łp, ŁW).
2. **‘poślizgnąć się’:** *Chybnóć, kie noga podjadzie* (matK: ŁN).

POD JESIYŃ *przysł.* **‘w okresie niewiele wcześniejszym od jesieni, z końcem lata’:** *No to teroz coś dlo uciechy – świniobicie. Był taki cas w miysopusty, ze w całyj dziedzinie rozlygoł sie świński kwik. To było świniobicie. Jo od małego bocym, ze na wiesne jadło sie świnine, latym – jojka, syr, kurzine, pod jesiyń – baranine, na Morcina – gynsine, a zimom – kapuste, spyrke, grziby, fizoły i wyndzonke. Zawse sie wiedziało, jako pora roku* (BrzyzŚw: Kr).

PODJEŚ *cz. dk* **‘zjeść czegoś sporo’:** *Zacynoł sie Adwynt. Ludzie pościyli. Pościyli duzi i mali. Dzieci w skole chodziyły za paniom i cały cos sie ino dopytywały: Prose pani, a kiedy bedzie Wilijo? Bo se wtedy lepiyj podjedzom* (NaSp 54: 17: Fr); *Wiycie, świniobicie to ciynzko robota, sarpacka, to gazda sićkif woło do pełnego rondla, coby se dobrze podjedli. Po jedzyniu pokrzepiyli sie okowitkom i dalyj do roboty – wycinać krzebt* (BrzyzŚw: Kr); (Fr, Kr).

PODJYZDZAĆ zob. PODJECHAĆ

PODKADZIĆ *cz. dk* **‘odymić pszczoły podczas podbierania miodu’:** *Podkadzi do nif, co som takie spokojne, nie takie dościpłe* (matK: Tr).

PODKASAĆ *cz. dk* **‘podwiązać spódnicę w pasie, żeby była krótsza’:** *Wysogacić || podwiynzać || podkasać* (matK: ŁW).

PODKIEŁZNÓĆ SIE *cz. dk* **‘poślizgnąć się; zob. też: POŚLIZGNÓĆ SIE’:** (matK: Dr).

PODKIRZONY *przym.* **‘podpity, podchmielony’:** *I dziś na jarmarku siedzom se w konciku przi stole w karcmie i bombelajom głowami jedyn do drugiego juz dobrze podkiyrzoni. Ozmyślajom se prawie, ze jakby tu dało sie na tym świecie dobrze zjeś, duzo pić, a nic nie robić i nie słuchać babskif kozań w dóma, kie przidom po północy z werdeby* (BalNS 111: Fr).

PODKISNÓĆ *cz. dk, kuch.* **‘o cieście chlebowym, kapuście, ogórkach itp.: zakwasić się nieco’:** *No to tak, ze wytulali tak i ón na chwile podkisnół, i późniyj na łopacie tak wsodzali, niy?* (KorpSp: Nd); (Kc, Łp, Nd).

PODKŁADAĆ zob. PODŁOZYĆ
zob. fraz.:
PODŁOZYĆ [PODKŁADAĆ] MIETŁE

PODKŁADEK *rz. mnż* **‘jajko pozostawione w gnieździe jako zachęta dla kury do zniesienia w tym miejscu jaja’:** (matK: Fs, Jw, Kc, Kr, ŁW, Rp). [**podkładko** – CzG; **podkłodek** – Dr, Łp]

PODKŁADKA POD BIGLAJS **‘stalowa, wsparta na 3 nóżkach podkładka pod rozgrzane żelazko do prasowania; 📷 Tabl. II’:** *Podkładka pod biglajs. Wsyndy tam, gdzie sie ryftuwało bigluwać, był postawiony stolik albo ławecka. Piyrse, co nolezało naryftuwać, to podkładke stalowom na nózkaf. Trzeba sie było licyć, ze biglajs jes goroncy, a nieroz i mocno goroncy. To na stole podkładka stalowo pod biglajs miała piyrsyństwo* (Iwan 26: Nd).

PODKŁADKO *rz. n* **‘jajko pozostawione w gnieździe jako zachęta dla kury do zniesienia w tym miejscu jaja; zob. też: PODKŁADEK’:** *Moja baba roz wziyna z gniazda podkładko z jojkami i juz nifto jajeśnice nie jod, telo śmierdziało, kie go ozbiyła* (CoWś 205: CzG).

PODKŁADZINA *rz. ż* **‘część uprzęży końskiej: rodzaj poduszki pod chomąto, dopasowanej rozmiarami do szyi konia; zob. też: PODKŁOD w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** *Podkładzina na spodek, na wiyrf chomont skórom obsyty* (matK: Kr); *Podkładzina obsyto skórkom* (matK: Kc); (Dr, Kc, Kr).

PODKŁOD *rz. mnż*

1. **‘część uprzęży końskiej: rodzaj poduszki pod chomąto, dopasowanej rozmiarami do szyi konia; 📷 Tabl. III’:** *Podkłod pod chomont* (matK: Nd); *Na spodku sie mu wdzieje podkłod* (matK: Fs); *Jak sie kónia zaprzongo, ne to piyrse sie mu daje podkłod, co sie woło. Potym sie włozy na niego chomónt, bo to sie go kładzie do podkładu. A potym sie do huzde, ne i zazubadli sie go, to do sie mu zubadła do pysku* (pmJerd: Fr); *Jes chomont, podkłod, no całość jes chomont, ale chomont jes tylko som, a późni sie daje podkłod. Piyrse to sie daje podkłod na to, zeby ón, kóniowi nie gnietło na piersi, na kark, to jes miynkie a chomont sie wdziywo na niego* (BubSpT 53: Fr); (ogsp.). [**podkładzina** – Dr, Kc, Kr; **poduska** – Fr, Nd]
2. **‘farba podkładowa przed politurowaniem’:** *Farbowy podkłod* (matK: Tr); (Łp, Tr).

PODKŁODEK *rz. mnż* **‘jajko pozostawione w gnieździe jako zachęta dla kury do zniesienia w tym miejscu jaja; zob. też: PODKŁADEK’:** (matK: Dr, Łp).

PODKOLANECKA *rz. ż, str.* **‘gruba, wełniana skarpeta sięgająca poniżej kolana, noszona zimą, zwłaszcza przez kobiety; zob. też: PODKOLANKA’:** (matK: Nd).

PODKOLANKA *rz. ż, str.* **‘gruba, wełniana skarpeta sięgająca poniżej kolana, noszona zimą, zwłaszcza przez kobiety’:** (matK: Fs, Łp, ŁW, Rp). [**podkolanecka** – Nd; **podkolanoćka** – Nd; **podkolanówka** – Dr, ŁN, Nd; **podkolenaćka** – Kc; **podkolenka** – Jw]

PODKOLANOĆKA *rz. ż, str.* **‘gruba, wełniana skarpeta sięgająca poniżej kolana, noszona zimą, zwłaszcza przez kobiety; zob. też: PODKOLANKA’:** (matK: Nd).

PODKOLANÓWKA *rz. ż, str.* **‘gruba, wełniana skarpeta sięgająca poniżej kolana, noszona zimą, zwłaszcza przez kobiety; zob. też: PODKOLANKA’:** (matK: Dr, ŁN, Nd).

PODKOLENAĆKA *rz. ż, str.* **‘gruba, wełniana skarpeta sięgająca poniżej kolana, noszona zimą, zwłaszcza przez kobiety; zob. też: PODKOLANKA’:** (matK: Kc).

PODKOLENKA *rz. ż, str.* **‘gruba, wełniana skarpeta sięgająca poniżej kolana, noszona zimą, zwłaszcza przez kobiety; zob. też: PODKOLANKA’:** (matK: Jw).

PODKOPAĆ *cz. dk* – **PODKOPUWAĆ** *ndk* **‘wykopać pod czymś lub obok czegoś dziurę’:** *Fudamynty sie zrobiyło, troske sie podkopało w ziymi i podmurówke sie dało, a downiyj kiedy to sie zodnyj podmurówki nie dało, ino sie dało pecki, skole i na tym stoły piyrse drzewa i tak to stoło. To juz pecki tak jes: śtyry skole na sićkie śtyry wyngły sie połozy i to sie wołajom pecki* (BubSpT 48: Fr).

PODKOPUWAĆ zob. PODKOPAĆ

PODKORMIACKA *rz. ż, pszcz.* **‘naczynie służące do podawania pszczołom pokarmów płynnych**

i stałych; jest ono umieszczone na zewnątrz lub wewnątrz ula; Tabl. III': *Jo mom, u góry jes jakby powałka sie to nazywo i nie dajym te belecki, ino jes powałka, tam jes odstymp półtora cyntymetra i na, na góre dajem tak zwanom podkormiacke, dwa i półlitrowom, noji lejym im od góry albo niektorzi majom tak, ze jes osiym ramek i tu dajom podkormiacke takom bocnom i tam lejom do dziury od góry, lejom im dwa i pół litra, niy? Ale to potym juz na przikłod piytnostego siyrpnia, bo jo zawse tak robiym, ze co trzi dni, zeby po prostu juz matki nie cyrwiyły, ino juz był kóniec tego cyrwiynio, zeby juz sie przigotuwały do zimy* (Kc).

PODKOSULA *rz. ż, str.* **'koszula nocna':** (KorpSp: Kc).

PODKOSULKA *rz. ż, str.* **'ogpol. podkoszulek':** (matK: CzG, Fs).

PODKOWA *rz. ż*

1. **'w znaczeniu ogólnopolskim; Tabl. III':** *Gryf, coby nie dar podkowy* (matK: Nd); *Przinituwane, zdubeltuwane zelazo, coby nie dar na środku podkowy* (matK: Fr); (ogsp.).
2. **'rodzaj fryzury – warkocze upięte z tyłu głowy na półokrągło':** *Na podkowe sie zaplyś* (matK: Łp).

PODKOWIORKA *rz. ż* **'płaska sztaba żelaza, używana do podkuwania płóz sań, robienia podków; Tabl. III':** *Podkowiorka pod sonki* (matK: Tr); *Podkucie albo z rafu, albo z podkowiorki* (matK: Nd); (Dr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr).

PODKÓWKA *rz. ż*

1. *str.* **'metalowe okucie całej krawędzi obcasa w butach, zwłaszcza męskich; Tabl. IV':** *Bóty z podkówkami* (matK: Kc); *Wymyślyłaf se, zeby ni mieć na nopiyntku podkówki, to teroz z powrotym idym do krajca, zeby mi podbiył, bo mi sie juz przedziyrajom kozoki* (pmKosz: Tr); *Na końcu ubiyro sie do kroju bóty z cholywami. Teroz nie som juz podsywane, no, cyrwonom skórkom, ino niom obsyte. Pod nopiyntek daje sie podkówke, zeby wartko sie nie zdarły. Kupuwano je w Staryj Wsi na Słowiyńsku, potym w Łapsaf Wyźnik, a teroz mozna je kupić ino na Słowiyńsku* (Kc); (Kc, Tr).
2. **'mała PODKOWA w zn. 1.':** *Potym naloz we warsztacie małom podkówke spod kobyłki, przimiyrzoł jom ciertu, poklepoł troche i przibiół ostrymi klińcami na tom kóńskom noge* (BalNPK 46: Fr).

PODKRAŚ *cz. dk* – **PODKRODAĆ** *ndk* **'ukraść komuś niewielką część czegoś':** *O, tu tu mome jesce taki gornek, co sie na kłodke zamykało.* [– A do czego on był?] – *No omaste, jak mieli z tego, z gynsi te skórki, sadło, no to do tego zamykali, ale zeby fto nie podkrod, to zamkli na kłodke. Tam jes taki skóbelek i, i, i zamykało sie. To, to, to ni ma, ni ma juz takiego tu nigdzie, tyn sie zachowoł. Abo cukier jak tam mieli, zeby dzieci nie podkrodały* (RnS 139: Łp).

PODKRODAĆ zob. PODKRAŚ

PODKRONCAĆ zob. PODKRYNCIĆ

PODKRONTKA *rz. ż* **'pokrętło do regulacji wysokości KNOTA w lampie naftowej; zob. też: ŚRÓBKA w zn. 2.; Tabl. II':** *Podkrontka w lampie naftowyj do podkryncanio knota* (matK: ŁW); (Fr, ŁW).

PODKRYNCAĆ zob. PODKRYNCIĆ

PODKRYNCIĆ *cz. dk* – **PODKRYNCAĆ** *ndk* || – **PODKRONCAĆ** *ndk*

1. **'obrócić śrubę, by coś ścieśnić':** *To jes wartko kondziyl. To jes do przyndzynio lnu. Z kawołków z takif lojśni zrobione, z drzewa, potym jes kółko i tako łapa, co sie obraco i potym jes takie wreciono, i na tym jes tako śpulka, i na tom śpulke sie nawijo, jak sie przyndzie. A to jes takie skrzidło, to óno obraco, to krynci. A to jes tako śróba, jak snur jes leko, to go podkrynci. To jes taki ram, to na tym ramie sie przyndzie wszystko dookoła. To jes jak fce, zeby pryndko lepi ciongło nici, to sie przikrynci abo sie popuści te śróbke. To jes kółko; to jes takie podparcie, co kółko na tym stoji* (BubSpT 93: Kr).
2. **'przekręcić ŚRÓBKĘ w lampie naftowej, by zwiększyć intensywność płomienia':** *Podkryncało sie knot* [w lampie naftowej] (matK: ŁN).

PODKRZIWIONY *przym.* **'lekko wykrzywiony':** *Sukało sie takie, noj... dziesik nad wodom duze, hrube drzewo, wiyrzbe wycinali, to i to choćkiedy pół roku dłubali w tym drzewie, wycinali, to była graca, to sie nazywała tako motyka, to było podkrziwione jak siykiyra coś, to sie ciosało i toto wybiyrali cały środek takom dłubanke, i w tym nojlepse było miyso, nojlepso była spyrka, bo sie to rosolyło* (KorpSp: Kr).

PODKUCIE *rz. n* **'metalowe zabezpieczenie czegoś przed zdzieraniem się, przybijane od spodu (zwykle o takim zabezpieczeniu płóz sań); Tabl. III':** *Podkucie albo z rafu, albo z podkowiorki* (matK: Nd); (Fs, Jw, Nd).

PODKUĆ *cz. dk* – **PODKUWAĆ** *ndk*

1. **'przybić podkowę do końskiego kopyta':** (ogsp.).
2. **'przybić metalowe okucie od spodu czegoś w celu ochrony właściwego przedmiotu przed zdzieraniem':** *Rafym sie podkuje* [sanki] (matK: Łp).

PODKULEK *rz. mnż* **'podpórka KRZIWACKI w tylnej KARZE wozu drabiniastego, połączona**

z KRZIWACKĄ czopem, wsparta na końcu osi, tworząca razem z KRZIWACKĄ podparcie dla LYTRY; zob. też: PODKULKA; 📷 Tabl. III': *Podkulki na tylnyj karze* (matK: Fr); *W zadku podkulki, co lyterki sie opiyrajom o nie* (matK: Kc); *Nosod z kłónicami, do tyf kłónic podkulki* (matK: ŁN); (CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN, Nd, Rp, Tr).

PODKULKA *rz. ż* **'podpórka KRZIWACKI w tylnej KARZE wozu drabiniastego, połączona z KRZIWACKĄ czopem, wsparta na końcu osi, tworząca razem z KRZIWACKĄ podparcie dla LYTRY; 📷 Tabl. III':** *W zadni karze kłonice podopiyro podkulka* (matK: Tr); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kr, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**podkulek** – CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN, Nd, Rp, Tr]

PODKUPIĆ *cz. dk* **'ubiec, uprzedzić kogoś w kupnie':** *Ktoś go podkupiół* (matK: Dr).

PODKURZAC *rz. mnż, pszcz.* **'przyrząd pszczelarski do podkurzania pszczół podczas wykonywania różnych czynności w ulu, zwłaszcza podbierania miodu; w *podkurzacu* spala się próchno drzewa liściastego; 📷 Tabl. III':** *No to podkurzac, podkurzac jes taki, hej, hej, hej. Jo mom taki próchno, takie właśnie wiyrzbowe dajemy. Tak, a jesce, jesce zef wycytoł teroz, tyn tu taki, tyn krzew rośnie z tymi syskami takimi, niy? Ze właśnie te syski, te, ktore juz som stare, nie z tego roku, ze óny majom jakieś właściwości właśnie, ze właśnie zabijajom te roztoce, te, to tom waroze, niy? I dodajom właśnie do tego podkurzaca tyn to, no ale nie widzym, zeby to były, ginyło, no ale, ale jo, ale jo ostatnio tyz przecytołef, ze koka kola tyz jes dobro. No.* [śmiech] (Kc). [**dymnik** – Rp; **fukadło** – Fr, Fs; **kurzidło** – ŁN; **miech** – Kc, ŁN; **miechek** – ŁN; **miesek** – Nd, Rp, Tr; **podkurzacka** – Rp]

PODKURZACKA *rz. ż, pszcz.* **'przyrząd pszczelarski do podkurzania pszczół podczas wykonywania różnych czynności w ulu, zwłaszcza podbierania miodu; w *podkurzacce* spala się próchno drzewa liściastego; zob. też: PODKURZAC; 📷 Tabl. III':** *Podkurzacka, co sie podkurzuje pscoły* (matK: Rp).

PODKURZAĆ zob. PODKURZIĆ

PODKURZIĆ *cz. dk* – **PODKURZAĆ** *ndk* || – **PODKURZUWAĆ** *ndk, pszcz.* **'dymiąc PODKURZACEM, złagodzić agresywność pszczół podczas czynności wykonywanych w ulu':** *Podkurzo miesek* (matK: Nd); *Podkurzo sie im* [pszczołom] (matK: Rp); *Podkurzacka, co sie podkurzuje pscoły* (matK: Rp); (Nd, Rp).

PODKURZUWAĆ zob. PODKURZIĆ

PODKUWAC *rz. mos* **'kowal specjalizujący się w podkuwaniu koni':** *Podkuwac kóni – kowol* (matK: Fs).

PODKUWAĆ zob. PODKUĆ

PODKUWANIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. PODKUWAĆ w zn. 2.':** *Jak przisła zima, to poryf gazdów, co mieli kónie, jeździyli do lasów na gnotkaf po drzewa, a ze jesce nie znali sposobu podkuwanio gnotek stalowymi płaskownikami, to jeździyli na drzewie, to te podłaty drewniane sie chytro zdziyrały, ze jak furmon jeździył dziyń w dziyń, to nie wytrzimały jedne podłaty bez jednom zime, trzeba if było podłotać jasionowymi podlatami* (Iwan 18: Nd).

PODKWAŚNIATY *przym.* **'mający kwaskowaty smak':** *Podkwaśniate, to je zdrowe* (matK: Rp).

PODKWAŚNO *przysł.* **'niezbyt mocno kwaśno':** *Podkwaśno jak go zrobi, to dobre* (matK: Rp).

PODKWAŚNY *przym., kuch.* **'lekko kwaśny':** *Macianka to jes taki, taki sos dzisioj, podbijany monkom, to downiyj sie robiyło takom zosmozke, podlywało sie wodom i zrobiół sie taki gynsty sos i jesce wlywali do tego kwaśnicy, zeby był lepsy taki nie mdły smak, ino taki kwaśny, podkwaśny* (KorpSp: Dr).

PODLA *przyim., łączy się z dopełniaczem*

1. **'wskazuje na podstawę, wzór lub kryterium czynności, rzadziej sądu; zgodnie z, na podstawie, według':** *Nie fcom zyć ani po... podla przikazań, ani podla tradycje, ani kultury* (KorpSp: CzG).
2. **'wskazuje na przedmiot, podstawę porównania; w porównaniu z, w stosunku do':** *Kie sie tak zmiyniyło, ze nawet, nawet ni ma podoby juz podla tego, jak nasi dziadkowie mieli* (BubSpT 131: NB).

PODLIZAĆ SIE *cz. dk* – **PODLIZUWAĆ SIE** *ndk* **'spełnić czyjeś życzenie, postąpić według czyichś oczekiwań, gustów, by odnieść osobistą korzyść':** *Podchlybnica podlizuje sie* (matK: Fs); *Podlizuje sie podliźnik taki* (matK: ŁN); *Podlizuwać sie || podchlybiać sie* (matK: ŁW); *Podlizuje sie, fce być dobro* (matK: Rp); (Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Rp, Tr).

PODLIZUWAC *rz. mos* **'człowiek dogadzający komuś, przymilający się, zwykle w celu osiągnięcia korzyści dla siebie; pochlebca':** *Podlizowac sie podlizuje* (matK: Kr); (Dr, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Tr). [**lizóń** – ŁN, Nd; **podchlybiac** – Fr, Rp; **podchlybiok** – Kc; **podchlybka** – Fs, ŁW; **podchlybnik** – Kr, Nd, Tr; **podliźnik** – Fr, ŁN, Nd, Tr]

PODLIZUWAĆ SIE zob. PODLIZAĆ SIE

PODLIŹNIK *rz. mos* **'człowiek dogadzający komuś, przymilający się, zwykle w celu osiągnięcia**

korzyści dla siebie; pochlebca; zob. też: PODLIZUWAC': *Podliźnik – co za darmo od kogosi wydostać, co sie tak podlizuje* (matK: Fr); *Podlizuje sie podliźnik taki* (matK: ŁN); (Fr, ŁN, Nd, Tr).

PODLOĆ *cz. dk* – **PODLYWAĆ** *ndk*

1. **'polać płynem (zwykle wodą) ziemię wokół rośliny, by ta lepiej rosła':** *Zeprzałe, uskły, kie nie podlote* [rośliny] (matK: Tr); *Podleje sie wody* (matK: Fr); (Fr, Tr).
2. *kuch.* **'dolać wody do potrawy':** *Kwaśnice jo wse warzyła na Wstympnom Środe, bo wtedy jes pást i nie wolno jeś duzo, bo to ścisły pást, to my jedli ino roz. Brało sie takom kisonom kapuste, kapke sie jom wyściskało, ale nieduzo, coby była tako porzondnie kwaśno, wrucało sie do gornka, podlywało wodom i tak wrzała. Potym jacy uwarzyło sie grule i juz gościna była jak fras* (pmMiś: CzG); *Kacka była barz masno i potym nie trza było jom juz nicym podlywać, zadnym tłustym, ani wodom. Jak juz sie piyknie upiekła, to potym gościna była* (pmMiś: Jw); (CzG, Jw, Nd).

PODLOTEK *rz. mos* **'dorastające, niepełnoletnie jeszcze dziecko; zob. też: PODROSTEK I':** *Jak juz mioł trzinoście roków, to juz taki był podlotek, podrostek byłef juz, no to juz jef sićko robiył, co trza było w dóma, kóniym jeździył* (Kc); *– A my zaś w Jurgowie to na Zielone Świontki, takie dzieci, podlotki, to my chodziyły po ogródkak i targałymy kwiotki, i do chałupy kazdy przyniós buńdź kwiotków świyzyk.* [śmieje się]. *Chłopcyska chodziyli za mojkami, a my zaś, dzieci takie, niy, to zaś za kwiotkami. O Boze!* (CzG); (CzG, Kc).

PODLYCYĆ *cz. dk* **'wyleczyć niecałkowicie':** *Podlycyli mi noge* (matK: ŁN); *Doktorók nie było downo, to ludzi podlycył, jak komu co było* (matK: CzG); (CzG, ŁN).

PODLYWAĆ zob. PODLOĆ

PODLYŹ *cz. dk* – **PODŁAZIĆ** *ndk* **'odwiedzić kogoś, zajść do kogoś':** *Ześ seł do kogosi, toś podloz, niy?* (KorpSp: Nd); (Nd, Rp).

PODŁAPAĆ *cz. dk.* **'nawiązać do czyichś myśli lub działań; podchwycić':** *Óni sie pisom do Maciule, cymu wołajom do Maciule, a inacyj sie pisom, bo sie tak pisom, a Maciula, woło do Maciule po jakiymu? Do Zydówki, no to wołali, ne bo robiyli w sklepie długie casy, no to tak jak Zydzi byli, cy to moze za to podłapali* (KorpSp: Nd).

PODŁATA *rz. ż*

1. **'beleczka z twardego drewna, przybijana pod spodem płóz sań roboczych (w przypadku, kiedy płozy nie są podkute i zdzierają się); 📷 Tabl. III':** *Jak przisła zima, to poryf gazdów, co mieli kónie, jeździyli do lasów na gnotkaf po drzewa, a ze jesce nie znali sposobu podkuwanio gnotek stalowymi płaskownikami, to jeździyli na drzewie, to te podłaty drewniane sie chytro zdziyrały, ze jak furmon jeździył dziyń w dziyń, to nie wytrzimały jedne podłaty bez jednom zime, trzeba if było podłotać jasionowymi podlatami* (Iwan 18: Nd); *Świder przetykac. Nojcyńściyj był uzywany przi łotaniu gnotek furmanom. Juz-ef opisowoł, ze w tamtyf casaf gnotki nie były podkuwane stalowymi płaskownikami, ale podłaty były z twardego drzewa, takiem jes jasion. Dziadek Iwančok, jak przisła zima, to nojwiyncyj roboty mioł z gnotkami. I tu fciołbyf nadmiynić przidatność świdra przetykaca. Kiedy gnotki były juz łotane, a zdarły sie podłaty do zera, to trzeba było rozwiyrcić stare kołki, zeby zrobić miejsce na nowe. I do tego był barz przidatny świder przetykac* (Iwan 66: Nd); *Kiedy sie podłata zdarła do zera, to kołki, co w gnotce, to zostały. I trzeba jif było rozwiertać, ocyścić dziure, zeby nowe podłaty móc było namontuwać. I do tego ocyscynio tyf dziur był potrzebny świder przetykac* (Iwan 66: Nd).
2. *str.* **'kawałek płótna naszywany dodatkowo na ramiona i plecy koszuli męskiej dla wzmocnienia tych jej części':** (matK: Dr).
3. *str.* **'karczek w koszuli, bluzce; 📷 Tabl. IV':** *W nowyj bluzce do kidla nie wysyła jef kwiotków z przodku na podłacie. Dałaf jacy krepindle* (Nd); (WanZach 28: Nd); (Kc, ŁN, ŁW, Nd).

PODŁAZIĆ zob. PODLYŹ

PODŁAZY *rz. nmos* **'wizyta kawalera w domu panny po Pasterce (rzadziej przed), rozumiana przez obie strony jako propozycja matrymonialna kawalera; zwykle była to wizyta uzgodniona wcześniej przez młodych (lub przynajmniej zasugerowana przez kawalera), więc obie strony przygotowywały się do niej. Kawaler korzystał z pretekstu powszechnego składania sobie wizyt świątecznych i PODSIYWANIA gospodarzy owsem, i składania im życzeń. Po życzeniach kawaler wyciągał wódkę, a jeśli gospodarze odwzajemniali się ochotnie przekąską, był to znak, że kawaler jest mile widziany jako kandydat na zięcia':** *– Po pastyrce sie sło du dómu. – Do chałupy abo na podłazy. – Ftoryn sie mioł zynić, to seł na podłazy ku tyj tam. Wypiyli co* (GrJMSp 312); *Kie przisły podłazy, to jo posła spać, bok ni miała zodnego frejera, a tu ftosik kroco do izby z owsym i suje po kontak, a jo w byndlacce wyskocyła, telo mi wstyd było, bo na co dziyń to sie zawse paradziyłak, a jak*

przisło kawalerók przijmuwać, tok w halce była (Jw); (CzG, Jw).

PODŁAŹNICA *rz. ż, daw.* **‘słomiana ozdoba bożonarodzeniowa w kształcie kółka bądź kuli, wieszana nad stołem wigilijnym, znana na Górnym Spiszu zarówno po stronie polskiej, jak i słowackiej’:** *Pryndzy wiysało sie u powały takie kółko ze słómy – podłaźnica* (matK: ŁW).

PODŁAŹNICKA *rz. ż*

1. **‘ucięty wierzchołek świerka lub jodły, wieszany pod sufitem (wierzchołkiem w dół) na okres Świąt Bożego Narodzenia, ubierany jabłkami i ozdobami z opłatków; starsza forma współczesnej choinki. *Podłaźnickę* wieszano w BIOŁEJ IZBIE u SOSRYMBU; według wierzeń miała chronić przed złymi duchami i piorunami’:** *Starse dzieci, no to tu o drzywkak zbacujem, ubiyrajom stromcek. Za mojik młodyk rokók podłaźnicka wisiała na środku izby; fto był bogatsy, to jom przibiyroł jabłkami, opłatkami, fto zaś chudobniyjsy, ni mioł grajcarzika, gołom zawiysiół, podłaźnicki wisiały na dół wiyrchowcym i gałynziami. A kiek mioł juz kielonoście rokók, dopiyrz wtedy przisła do nos. Stromcek stoł wiyrchowcym do góry z tymi syćkimi paradami, jakie dzisiok momy* (NaSp 31: 12: Jw); (Jw, Rp).
2. **‘wierzchołek świerczka lub gałązka jodły z odrostkami ułożonymi na kształt krzyża, upinana w Wigilię na drzwiach na zewnątrz domu (zwłaszcza tam, gdzie była panna na wydaniu), ale też nad drzwiami do stajni’:** *Mama posła do kumorki ryftuwać wiecerzom, a my z Jonkiym namyśleli, ze przyniesyme du dómu podłaźnicke* (pmMiś: CzG); *Takie smyrecki małe ku dźwiyrzom sie dawało, nazywało sie podłaźnickom. Nasi dziadkowie godali, ze to aniołkowie siadajom we Wigilijom na tyj podłaźnicce. I tyn rok mioł być scynśliwy. Godało sie, ze krowy ludzkom gwarom radzom, posłak zaźryć, ale jak lezały, tak lezały i nic mi nie godały. Nie uwierzyłak w to. Tak godali, ze jak we Wigilijom sie do pola panna wychodzi, z ftoryj strony pies zasceko, to z tyj strony przidzie kawalyr ku ni. To juz człowiek ji pozabacuwoł* (GrJMSp 312); [– A Wigilia od rana. Jak to wyglądało?] – *Cicho, spokój, nie wolno było do nikogo tyz iś. Gospodorze to do lasa se jechali po drzewo wtedy i tam te podłaźnicki se poprzinosiyli, takie smyrecki, co przi kazdyj chałupie było taki smyrecek i przi sopie* (JurgTB: Jw); (CzG, Jw). ⊛ GAZDA przynosi PODŁAŹNICKĘ w Wigilię i przybija ją nad drzwiami CHAŁUPY i SOPY, gdzie wisi do kolejnej Wigilii (pmKozł 36: Jw).

PODŁAŹNIK *rz. mos* **‘człowiek przychodzący do kogoś na PODŁAZY i składający gospodarzom życzenia noworoczne; słowo kojarzone zwłaszcza z kawalerem zamierzającym się niedługo żenić i przychodzącym z wizytą do panny i jej rodziców w Wigilię lub w drugi dzień Świąt Bożego Narodzenia’:** (GrJMSp 176).

PODŁO *przysł.* **‘w sposób odbiegający od oczekiwań, niedobrze, bardzo skromnie’:** *E, tak tam podło było* [na weselu] (matK: Łp).

PODŁOGA *rz. ż, now.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Myła podłoge* (matK: Jw); *Kłaś podłoge, forztuwać ziym* (matK: Tr); *No to toto sie śloło i zaloło sie drugim wrzontkiym, a popiołu musiało być tak ze dwajścia cyntymetrów we wiadrze i to było takie śliskie. To tak było piykne te biołe drzewo, zdezynfekuwane i to tym sie wymyło tym ługiym, i piykne chodniki, biylutkie sie, a na mokrom podłoge sie ozciongało, bo óny przilygały, zeby sie potym nie swijały* (JurgTB: Jw). *Ta jak my, kiedy tyn dóm buduwali, no to jo se zrobiół som sićko. Okna jef porobiół i dźwiyrzef porobiół i podłogi, i sufit, sićko jef porobiół i podłogi, i sufit, sićko jef to se som porobiół, forzty; forzty nazywomy* (BubSpT 48: Fr); *To była staro izba, to była siyń tako, co w izbie była podłoga, ale w tyj siyni nie było podłogi, ino była tako, takie klepisko, to sie nazywało. – Ziym uklepano. – Hej, tako ziym uklepano i to klepisko, i tak po tym sie chodziyło. No to tu była jedna izba, a, a drugo była, to sie nazywała juz bioło izba* (CzG); (ogsp.).

PODŁOZYĆ *cz. dk* – **PODKŁADAĆ** *ndk*

1. **‘włożyć coś pod spód’:** *Przisеł du dómu i namyśloł te jojka podłozyć kurze, co siedziała na gnieździe w kosyku. Wykluły sie po casie kurcynta, a z orlik jojek dwa orlynta* (SpCzyt 88: CzG).
2. **‘włożyć do pieca nową porcję węgla, torfu, drzewa’:** *Trza podłozyć* [do pieca] (matK: Kc); *Podłozyć na ogiyń* (matK: Kr); – *Podłozyłeś tam pod piec? – Hej* (matK: Rp); (Kc, Kr, Rp).
3. **‘ukradkiem położyć coś w niewidocznym miejscu dla wywołania czarów’:** *Carownik podkładoł ziele – cary robi* (matK: Tr).

PODŁOZYĆ [PODKŁADAĆ] MIETŁE ‘okołoweselny zwyczaj podkładania miotły w progu domu przed młodą panią po powrocie ze ślubu, mający sprawdzić, jaką młoda żona będzie w przyszłości gospodynią – jeśli podniosła miotłę, to był dobry znak, jeśli przekroczyła miotłę, to była zapowiedź niedbalstwa przyszłej gospodyni’: *Podkładajom mietły pod próg, ze z jakom óna gospodyniom bedzie* [gdy panna młoda wraca ze ślubu] (matK: Dr).

PODŁUBAĆ *cz. dk* **‘osadzić, umocować po kolei w wydłubanych otworach wszystkie elementy’:** *Piyrse musym jako powiedzieć, głowy potocyć, podłubać, spryf nastrugać, nabijym, obłozym, ocyscym koło, bo jak sie juz zrobi, tak nie jes to jesce cysto robota, ino sie go ocyści piyknie, bo nawet i trzeba glancpapiyrym wycyścić, zeby to wyglondoł i do miary, do milimetra trzeba to zrobić* (BubSpT 49: Fr).

PODŁUGAŚNY *przym.* **‘mający wydłużony kształt; podłużny, wydłużony; zob. też: PODŁUZNY’:** (pmBłachut: Fr).

PO DŁUGOŚCI *przysł.* **‘równolegle do określonej linii, krawędzi, boku; wzdłuż; zob. też: WZDŁUŹ’:** *Po długości było do dwieście metrów* (KorpSp: NB).

PODŁUGOWASTY *przym.* **‘mający wydłużony kształt; podłużny, wydłużony; zob. też: PODŁUZNY’:** *Takie podługowaste bułki* (matK: Dr); (Dr, Fs, Tr).

PODŁUGOWATY *przym.* **‘mający wydłużony kształt; podłużny, wydłużony; zob. też: PODŁUZNY’:** *Podługowate listki* (matK: Dr); *Opołka podługowato to kóń jy* (matK: Fs); *Nyrki || sulki – podługowate* (matK: Kr); *Kosołka – podługowate takie* (matK: ŁN); (Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd).

PODŁUGOWITY *przym.* **‘mający wydłużony kształt; podłużny, wydłużony; zob. też: PODŁUZNY’:** *Podługowite takie* [o ziemniakach] (matK: ŁN); (Fr, ŁN, Tr).

PODŁUPIĆ *cz. dk* **‘okorować drzewo częściowo’:** *Gojnica – smyrecka sie podłupi, ze nie wolno paś* (matK: ŁN).

PODŁUZNY *przym.* **‘mający wydłużony kształt; podłużny, wydłużony’:** *W bliskości pieca stoji stympka, ktoro była uzywano na tłucynie soli kruskowy i tłucynie pyncoków. Do tyj stympki potrzebno jes tako podłuzno skała, ktoro mo zaokronglony jedyn kóniec i drugi* (Iwan 3: Nd); *Tako pierzinka, pierzinka my wołały.* [*– To sie tak wionzało z boku?*] *– Hej, na wiyrchu sie wionzało, to było takie podłuzne. Dziecko sie położyło, potym sie zakryło i takie snurki były, i tak sie...* (RnS 71: Fs); (Fs, ŁN, Nd). [**podługaśny** – Fr; **podługowasty** – Dr, Fs, Tr; **podługowaty** – Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd; **podługowity** – Fr, ŁN, Tr]
zob. fraz.:
PONCHO PODŁUZNE

PODŁUZYĆ *cz. dk* **‘uczynić coś dłuższym’:** *Podłuzyć sukiynke* (matK: Fs).

PODŁY *przym.*

1. **‘taki, który swoimi właściwościami technicznymi, fizycznymi, organizacyjnymi nie spełnia czyichś oczekiwań, cechuje się złą jakością; zły, kiepski, lichy, gorszy gatunkowo, niesprawny; zob. PŁÓNY w zn. 1.’:** *Płóne jodło, podłe* (matK: ŁN).
2. **‘o pogodzie, czasie: niesprzyjający uprawom; nieurodzajny; zob. też: PŁÓNY w zn. 2.’:** *Podły rok moze być tego roku* (matK: Rp).
3. **‘chorowity, słabego zdrowia; lichy; zob. też: PŁÓNY w zn. 3.’:** *Podły człowiek, nie zdole nic zrobić* (matK: Dr); *Ón je juz taki podły, słaby* (matK: Rp); (Dr, Rp).
4. **‘o człowieku: biedny’:** *Ile tam jes podłyf ludzi, co ni majom zodnego gospodarstwa* (matK: Łp).
5. **‘o potrawach, produktach przeznaczonych do spożycia, karmienia zwierząt: niesmaczny, nienadający się do jedzenia, mało odżywczy; zob. też: PŁÓNY w zn. 7.’:** (matK: ŁN).
6. **‘o zwierzętach, zwłaszcza o bydle: wychudzony, wynędzniały, źle się chowający’:** *Podłe bydło* (matK: Tr).

PODMARYNUWAĆ *cz. dk, kuch.* **‘zamarynować niecałkowicie’:** *Nie konserwuwało sie nic, to normalnie, to przed wyndzyniym do wody i dwa, z tydziyń cy dwa tyźnie, to zolezy, jak. W zimie to dłuzyj, w lecie to krócyj, niy? Bo óna by sie potym przipsuła w soli, neji tam cosnok tego i neji trza było troske podmarynuwać, niy?* (KorpSp: Kr).

POD MIARE *przysł.* **‘w sam raz, nie za mało i nie za dużo’:** *Idymy polić do pieca, zapoli sie, no tak pod miare, zeby sie nie spolyło, ino zeby sie upiekło* (BubSpT 145: Tr).

PODMIYNIAĆ zob. PODMIYNIĆ

PODMIYNIĆ *cz. dk* – **PODMIYNIAĆ** *ndk* **‘zamienić, oszukując’:** *Jak te dziwozony góniyły na to kraś, roz sie podobno zakradły do dziedziny do Wawrzka. U Wawrzka mieli jakiegosi małego Józusia i óny tego Józusia, straśnie sie im zwidzioł i óny tego Józusia porwały. Ale jedna dziwozona miała swoje dziecko, wiys? I to dziecko wziyna podmiyniyła, bo przi sobie miała, a tote reśte, co były z niom, no to łapły tego Józusia Wawrzkowego, a tota dziwozona swoje dziecko położyła do kołyski, bo se pomyślała tak: dziecko tu troche polezy pore dni, pojy, pojy, pojy, najy sie dobrze, a potym nojwyzyj zamiyniom to dziecko, a toto bedzie pojedzone i bedzie podch... podchowane* (Fr).

PODMŁODA *rz. ż, kuch.* **‘zakwas chlebowy sporządzany z ugotowanych i ugniecionych ziemniaków i drożdży; po sfermentowaniu tej masy dodaje się właściwą ilość mąki, miesza się i tak przygotowuje się pożądaną ilość ciasta do pieczenia chleba; zob. też: ODMŁODA’:** *Drozdze*

to potym nieskorzi, no to wołało sie, to podmłode zrobiyli. To tak monka i te drozdze, noji i potym rano pozaprawiali, ne monki sie wiyncyj dodało, soli i co tam trza było, noji jak podkisło, wtedy juz piec napoliyli (KorpSp: ŁW).

PODMŁODEK *rz. mnż, kuch.* **'zakwas chlebowy sporządzany z ugotowanych i ugniecionych ziemniaków i drożdży; po sfermentowaniu tej masy dodaje się właściwą ilość mąki, miesza się i tak przygotowuje się pożądaną ilość ciasta do pieczenia chleba; zob. też: ODMŁODA':** (matK: Fs).

PODMOCYSTY *przym.* **'o terenie: podmokły; zob. też: PODMOKŁY':** *Bór – same sosny, podmocyste takie, mechy kopiom tamok* (matK: Fr).

PODMOKŁY *przym.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Podmokło łonka* (matK: Jw); *Podmokłe pole* (matK: Fr); *A ta cyntoryjo to rośnie tak na takim podmokłyf łonkaf dziesi tamok to rośnie. No toto to było takie, ze jak zołondek boloł, ta cyntoryja, jak uwarzyli tyj herbaty, no to napiół sie cłowiek, to nie cukruwane było nic, ino takiyj gorzkiyj, to taki goryc był niesamowity* (RnS 75: Fs); (Dr, Fr, Fs, Jw). [**podmocysty** – Fr]

PODMURÓWKA *rz. ż, bud.* **'murowany fundament pod ścianami drewnianego domu':** *Zrobiyli takom podmurówke z kamiynia, wopna, kamiynia i, noji potym drzewo zakładali i wyciongali w góre az do srombu* (BubSpT 43: Fr); *Fudamynty sie zrobiyło, troske sie podkopało w ziymi i podmurówke sie dało, a downiyj kiedy to sie zodnyj podmurówki nie dało, ino sie dało pecki, skole i na tym stoły piyrse drzewa i tak to stoło. To juz pecki tak jes: śtyry skole na sićkie śtyry wyngły sie położy i to sie wołajom pecki* (BubSpT 48: Fr); *Przede sićkim no to tak jak nas dóm stary mo tom podmurówke takom ze skoli, no to tam jes mur osiymdziesiont cyntymetrów, bo to skole były z tu z nasyj skały* (RnS 53: Dr); (Dr, Fr, Łp, Rp, Tr).

PODMURUWAĆ *cz. dk, bud.* **'wymurować wzmocnienie pod czymś, zwykle pod drewnianą ścianą':** *Jak, jak jes na przikłod na dómaf, co my robiyli, jes podmuruwano ścianka kolankowo, powiydzmy, na, na półtora metra, potym sie idom, idom krokwie* (Kc); (CzG, Kc).

PODMYĆ *cz. dk* – **PODMYWAĆ** *ndk* **'o płynącej wodzie: zabrać ziemię spod czegoś':** *Podmywo brzyzek* (matK: Rp); *Podmyte uwozi sie* (matK: Tr); *Podmywać, podmyje, godajom tyz podebrało, podbiyrać, podmywać* (matK: Fr); *Ale wali woda, podmywo ziym* (matK: Tr); (Fr, Kr, ŁN, Nd, Rp, Tr).

PODMYNTA *rz. ż* **'przynęta dla łowionych zwierząt':** *To trza tyz umieć łowić* [dzikie zwierzęta], *to trza dawać te podmynty rózne, to nie tak ino było leko* (KorpSp: Kr).

PODMYWAĆ zob. PODMYĆ

PODNAPITY *przym.* **'lekko podpity':** (KorpSp: Rp).

PODNIEBIYNIE *rz. n*

1. **'ogpol. podniebienie (u człowieka, u zwierzęcia)':** *Tyn pies be zły, bo mo w pysku corne podniebiynie* (CoWś 232); (ogsp.).
2. **'półokrągłe sklepienie w piecu chlebowym':** *– A jak sie nazywało sklepiynie w piecu chlebowym? – Podniybiynie, podniebiynie w sklep... w piecu. – I to jaki miało to kształ, taki okrongły? – Tak, tak półok... półokrongły, tak było, a na dole płaskie* (MMilMCK: Nd). [**powałka** – Nd; **sklepiynie** – Dr, Kc, Kr, ŁW, Nd, Tr; **zasklepiynie** – Fs]
3. **'półokrągły sufit w kościele':** (Dr, Fs, Kr, ŁN, Nd). [**podsklepiynie** – Fr; **sklepiynie** – ŁN, Łp, Tr]

PODNIESIYNIE *rz. n* **'główna część mszy świętej, podczas której dokonuje się przeistoczenie chleba i wina w ciało i krew Pana Jezusa':** *Na podniesiynie sygnuwać* (matK: Nd). [**podnosynie** – Kr]

PODNIYŚ *cz. dk* – **PODNOSIĆ** *ndk* **'dać coś w wyższe położenie, zwykle biorąc to do ręki lub korzystając z narzędzia; unieść':** *Weź ta kutas i porusoj ta w tym piecu, abo weź kutas i podniyś kołko, bo z palcami byś sie sparzył* (Kc); *Joz z drzewa, drzewa, sło drzewo na drzewo, to był taki dwametrowy moze. Telo trza było podniyś wode, zeby posła na to koło tam* (Kc); *W potokaf i źródłaf to tynca podnosi cłeka, dźwygnie go wysoko i pote praśnie o ziym, a nojlepiyj lubi tynca dzieci i jak takie porwie, a pote praśnie, to óno juz zgłupnie do imyntu. Tynca robi strasecny wicher i kłomb powietrzo – i to je Boski znak* (BazWierz 86: Rp); *Lajbiki były straśnie krudziućkie, takie ino pod cycki, za to spodnice podnosiyli wysoko, a miyndzy lajbik, wsadzali krajke, ftoro łoncyła, to syćko, na to zakładano fartuf i trocki krzizuwano na przedzie, wionzano je na maśle z tyłu, a nieftore, to miały je takie długie, ze na przodku* (pmKosz: Kc); *Oberwanie wołali zerwisko i głównie na to choruwali chłopi, bo jak pracuwali w lesie, podnosiyli ciynzkie ciynzary noji siłom rzecy pojawioł sie wtedy tyn problem* (EŁukMCK: Nd); (ogsp.).

PODNIYŚ SIE *cz. dk* – **PODNOSIĆ SIE** *ndk*

1. **'osiągnąć wyższy poziom':** *To zrobiyli takom struge, azeby ta woda sie podniesła do tego poziomu, co był im potrzebny, coby posła na to koło, to musieli zrobić zapore, joz taki my to nazywali* (Kc).

2. **‘wstać z siedzenia’:** *Kie zjedzom, to sie baca piyrsy podnosi i zegno ze zonom i dziećmi. W izbie jes ludzi het, bo to kozdy swego juhasa odprowodzo i właściciele owiec som ta jes* (BazWierz 170–171: Rp).
3. **‘rozwinąć się organizacyjnie, materialnie’:** *To ty ojcowie by mieli za tym stoć. Noji gospodarke pilnuwać, coby nie podupodała, ale zawse sie podnosiyła, i zeby to ludzie widzieli, ze to ty ludzie som do zycio, pracowite, nie takie myndy jakiesi, nierobusie. I pobuduwać, i nawet pola przikupić* (GrJMSp 322).

PODNOGAJ *rz. mnż, tkac.* **‘pojedynczy pedał w warsztacie tkackim; zob. też: PODNOZAJ; 📷 Tabl. V’:** (matK: Nd).

POD NOGAMI *przysł.* **‘blisko, w pobliżu’:** *Mnie jedyn kawoł taki wołał sie konsek, tof miała duzo tyf konsków, piynć pod nogami, to mi jedyn wpod do wody, poseł na dół wodom, patrzym, juz ni mom piontego fałatka, dzie jes? Lecymy do wody, tam juz wisioł cały. To tak było, kielo to było? Śtyry metry sły na obroncke, a to śtyry obroncki do konska sie wołało, jedyn konsek* (BubSpT 74: Kc); (Fr, Kc).

POD NOGE *przysł.* **‘o sposobie grania: skocznie, rytmicznie, tak wyśmienicie, że nogi same rwą się do tańca, że tancerzowi bardzo dobrze się tańczy’:** *Zawse była orkiestra i to tako fajno orkiestra, grali piyknie pod noge, tak ze wybawić sie sło* (KorpSp: Tr).

PODNOSEK *rz. mnż, str.* **‘nakładka z twardej skóry lub z blachy na szpic buta roboczego, chroniąca przed zmiażdżeniem palców przez upadający ciężki przedmiot’:** (KorpSp: ŁN).

PODNOSIĆ zob. PODNIYŚ

PODNOSIĆ SE *cz. ndk* **‘okazywać wyższość, pychę’:** *Cymu były takie prace wspólne? Ludzie ni mieli masin. Kupuwali na spółke i tak wspólnie robiyli. Były ludzie inne. Dziś to syćko moze i to, ze kazdy se podnosi, po drugie ty telewizory, to siadnie i patrzi. Downi nie było telewizora, a był somsiad ciekawy, co tyz tam dzie jes, no to seł do drugiego somsiada, kurzyli se i radziyli se, a dziś telewizór ci syćko powiy* (GrJMSp 306).

PODNOSIĆ SIE zob. PODNIYŚ SIE

PODNOSYNIE *rz. n* **‘główna część mszy świętej, podczas której dokonuje się przeistoczenie chleba i wina w ciało i krew Pana Jezusa; zob. też: PODNIESIYNIE’:** (KorpSp: Kr).

PODNOZA *rz. ż, tkac.* **‘pojedynczy pedał w PODNOZAJACH; zob. też: PODNOZAJ; 📷 Tabl. V’:** (matK: Rp).

PODNOZAJ *rz. mnż, zwykle w lm, tkac.* **‘jeden z dwóch poziomych pedałów na dole warsztatu tkackiego, naciskany stopami, służący do podnoszenia na przemian NICIELNIC; 📷 Tabl. V’:** *Jak baba nacisnyła na podnozaj, to sie nicielnice rusały: jedna w góre, drugo w dół i te nici tyz sie tak ozchodziyły i tu ziajało i tyndy trza było tyn cołnyk przerucić* (pmMąka: Nd); *Nicielnice musiały być we warztacie, bo inacy by nie chodziół. Do tyk nicielnicók potym sie podnozaje przziwionzało* (Jw); *Podnozaj był prawy i lewy. Nogami sie na nif robiyło, to takie było jak podłuzne kije* (Fr); *Podnozaje to takie podłuzne kije, co my nogami na nik robiyły, coby płótno na warztacie lepi sło. Wse były dwa, bo musioł być i lewy, i prawy podnozaj* (CzG); (CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, Łp, ŁW, Nd). [**łapa** – Nd; **łopatka** – Dr, Nd; **podnogaj** – Nd; **podnoza** – Rp; **podnozaja** – CzG, Kr]

PODNOZAJA *rz. ż, tkac.* **‘pojedynczy pedał w PODNOZAJACH; zob. też: PODNOZAJ; 📷 Tabl. V’:** *No podnozaje. Na dole, tu na spodku podnozaje musom być dwie* (CzG); *A toto, co zaś potym te nicielnice naciongo, to som podnozaje, dwie podnozaje i tak sie po trosce, powoli po trosce przzirobi i to to tak robiymy. Urobiymy taki kawoł... jabo piytnoście metrów tak nomni, abo tak i trzidzieści metrów, takie to płótno cy chodniki, cy płótno* (BubSpT 94: Kr); (CzG, Kr).

PODNOZAJE *rz. nmos, tkac.* **‘dwa poziome pedały na dole warsztatu tkackiego, naciskane stopami, służące do podnoszenia na przemian NICIELNIC’:** *Jak tu som te podnozaje w tym warztacie, no to ziajneło sie na, na tyk podnozajak, roz sły do góry te, drugie roz te* (CzG); *No a dali to jes tu cyńści co zaś som ściśnione, to ta cyńść to jes tako grzondka i to je ściśnione krosna, a na spodku tyz jes grzondka, ktoro trzimie zaś podnozaje, hańto, co som uwionzane na tyf powrózkaf, to sie wołajom podnozaje* (BubSpT 44: Fr); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

PODOBA *rz. ż*

1. **‘podobieństwo’:** *Tak majom podobe jak te* (matK: Łp); *Syćko w ty podobie sie nazywo miarka* (matK: Łp).
2. **‘uroda, piękno’:** *Ale mo piyknom podobe* (matK: Dr).
3. **‘oznaka czegoś’:** *Ni ma podoby do dysca* (matK: Tr).

zob. fraz.:
BYĆ W PODOBIE {*cegosi*}
PODOBA KUKAĆ

PODOBAĆ SIE *cz. ndk*

1. **‘ogpol. podobać się’:** *Bo sie mi bar podobo tyn parobek* (matK: Łp); *Jak sie sło do dziywki na posiady, toć trza było na sie zarucić takom paradnom kosule z rózyckom u spodku rynkowa, tam nie była zaś tako duzo ta rózycka, bo to tak ino na środecku,*

przi końcowi, ale jak sie jom miało, to dziywce wtedy wiedziało, ze sie podobo (pmKosz: Nd); (Łp, Nd).

2. **‘odpowiadać czyiś oczekiwaniom, wymaganiom’:** *Jak była sykowno, to sie podobała* (matK: Dr); *Zbadali pole* [w Białej], *nie podobało sie jym, ze to kamiyniec* [w pobliżu rzeki] (matK: Dr).

PODOBA KUKAĆ ‘miło patrzeć’: *Jaz podoba kukać* (matK: Nd).

PODOBIADUWAĆ *cz. ndk* **‘jeść PODOBIOD’:** (matK: Kr).

PODOBIOD *rz. mnż, kuch.* **‘lekki posiłek spożywany między śniadaniem a obiadem; drugie śniadanie’:** *Rano sie jadło frystyk, a potym obiod był jaz po połedniu, to długo było wytrzimać, to my robiyły podobiod, coby nifto z głodu nie umar. Na tyn podobiod to trza było ino cosi lekiego, coby jacy kapke kiski napełnić, to abo moskola my upiekły, abo chleba z masłym zachyciyły, abo cosi jacy takie trosecke. W pole my poobiadu nie brały, bo juzyna była na zogónie* (Jw); (CzG, Dr, Fr, Jw, Kr, Rp, Tr). [**obrant**; **przedobiod** – Fs, Kc, Łp]

PODOBNY *przym.* **‘charakteryzujący się cechami zbliżonymi do cech innego, porównywanego obiektu; prawie taki sam’:** *Podobne na matke* [dziecko] (matK: Fs); *Kabotek podobny do gorseta* (matK: Kr); *Zogawica – podobne jak pokrziwa, mo drobniućkie listecki i zombecki, tyz parzi* (matK: ŁW); *Bonki ciynkawe takie, podobne takie jak i pscoły* (matK: Tr); (ogsp.).

PO DOBROCI *przysł.* **‘bez stosowania środków przymusu, ulegając jedynie prośbie, stosując tylko perswazję; bez kłótni, zgodnie’:** *Zgodziył sie ze mnom po dobroci* (matK: Kr); *Jak po dobroci sie nie zrobi, to po złymu sie nie zrobi* (matK: Dr); *Nie po pijaności, ino po dobroci sie zgodzajom* (matK: Fr); (Dr, Fr, Kr, ŁN, Tr). [**po dobrości** – Rp]

PO DOBROŚCI *przysł.* **‘bez stosowania środków przymusu, ulegając jedynie prośbie, stosując tylko perswazję; bez kłótni, zgodnie; zob. też: PO DOBROCI’:** *Po dobrości ci godom* (matK: Rp).

PODOFICERKA *rz. ż* **‘szkoła podoficerska’:** *Ón mo nawet hopla na punkcie wojska, bym powiedziała, no fce iś na podoficerke do, do Warsz... do Wrocławia, uwidzyme, jak to sie skóńcy* (KorpSp: Fs).

PODOFICYR *rz. mos* **‘ogpol. podoficer’:** (matK: Kc, Rp).

PODOGANIAĆ SIE *cz. dk* **‘posprzeczać się, pokłócić się ostro’:** *Cosi sie podoganiali z mamom* (KorpSp: Dr).

PODOGÓNICA *rz. ż* **‘pas w uprzęży końskiej, przechodzący pod ogonem; 📷 Tabl. III’:** (CzG, Kc). [**podogóniec** – Fr, ŁW]

PODOGÓNIEC *rz. mnż* **‘pas w uprzęży końskiej, przechodzący pod ogonem; zob. też: PODOGÓNICA; 📷 Tabl. III’:** (matK: Fr, ŁW).

PODOGRYZAĆ *cz. dk* **‘podokuczać komuś słownie’:** *...zeby se pozartuwać, powygłupiać sie, po prostu podogryzać jedyn drugiymu* (KorpSp: Kr).

PODOJIĆ *cz. dk* **‘ogpol. podoić krowę, owcę’:** *Kieby podojyła, toby dała* [mleka] (matK: Tr); *Jo by, jo ze skoły przisła i tyz kartecka napisano: Podój krowe na połednie, bo sie ocielyła. Jak tam, krowa mnie bardzo nie znała, jak mie wyrzła* [śmiech]. *Jo jakosi podojyła, niy? Takie były, bo miało sie zawse trzi, ctery krowy w gospodarstwie, i owce, i świnie, no wszysko było, niy?* (Kc); *Noji juz potym wiecór podojółek, poryftuwołek sićko, powiecerzoł, ej, myślym se, trzeba bedzie legnóć, zmówiółek pociórz, ale mi przisło na mysel to pudełko zaś, coz to za pudełko moze być* (BubSpT 63: Jw); *Morcin sie na to zgniywoł, tak ni moze być, ón płotu nie fce, jak bedzie z furom jeździół? Za pore dni jak matka podojyła krowy i przecedziyła mlyko przez powonzke, to były chroboki na wiyrchu, na tym mlyku z takimi cornymi główkami. Neji tak wysło, ze mlyka ani nie piyli ani* (NaSp 1: 20); (ogsp.).

PODOJONY *przym.* **‘o mleku: pochodzące z udoju’:** *Mlyko podojone raniyjse* (matK: Fs).

PODOLIŃSKI ZŁODZIYJ ‘dawne określenie przebiegłego złodzieja, któremu przypisywano poruszanie się w siedmiomilowych butach’: *Doś piyknie. Podoliński złodziyj, duze bóty mo. Takiś jak złodziyj podoliński – tak godali downo. Móg se gazda zapłacić ubezpieczalniom. Pockoj, sie naucys i ci sie ocy otworzom, ino ze juz be nieskoro* (pmBłachut: Fr).

PODOŁEK *rz. mnż*

1. **‘zagłębienie w przedniej części spódnicy, fartucha, takie, jakie powstaje podczas siadania’:** *Prziseł i Gałajda, choć go nifto nie pytoł. Ale ón na to nie zwazuwoł. Młodyj pani nasuł dukotów na podołek, a potym jod, piył i tańcuwoł, bo rod widzioł toniec* (SpCzyt 67: Fr); (Fr, Kc, ŁW, Nd).
2. **‘miejsce na ciele poniżej brzucha; łono’:** *Trzimie dziecko na podołku* (matK: Łp); *Wziyna dziecko na podołek i dała mu cycać, zeby sie uspokojyło* (CoWś 232); (Fr, Kc, Łp, Nd).

PODOMKA *rz. ż, str.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Podomka bez rynkowów* (matK: CzG); [– A ten cały fartuch jak jest zapinany?] – *Z tyłu. To jes cały, jakbyście ubrali, odzioli podomke dzisiyjsom, jacy ze zapiynciym do tyłu. I tak, piyrse był tu jedyn kiesonek. Tak, musioł mieć taki trójkont i tu. I spod kiesonka wychodziyły dwie fołdki,*

takie zakładki, potym juz były dwa kiesonki i od obidwóf dwie abo trzi zakładki. Tu był wsywany snurek i tu w pasie z tyłu sie wionzoł, a tu był na jednom gombicke abo zatrzaske zapinany (Nd); (CzG, Nd). [**podómka** – Fr]

PODORAĆ *cz. dk* – **PODORUWAĆ** *ndk*

1. **‘wykonać PODORYWKĘ’:** *Móg dać tego kónia podorać* (matK: CzG); *Zboze sie zasieje, potym sie zaś skródli, pokłady, my nazywomy pokłady, to podorywki inacyj sie to nazywajom, teroz sie tu podorywki nazywajom, co sie w jesiyni podorze pod grule, to sie zrafuje, zeskródli, rozwozi sie gnoje i sadzi sie grule* (BubSpT 133: NB); (CzG, NB).
2. **‘zapuścić lemiesz pod spód, by coś wyorać’:** *Juz wtedy były masiny kónne, juz były masiny, co wykopała, wyruciyła grule ze ziymiom, rzondek sie orało i tak masina, podoruwało sie, sufla tako była, wołała sie sufla przi tyj masinie i to ona ta sufla jechała, a takie pióra były i takie koło, jak pióra były co fałatek na tym kole dookoła i óne wyrucały te grule z tom ziymiom, noji zbiyralimy, to juz było lzyj* (KorpSp: Kc).

PODOROSTAĆ *cz. dk* **‘o wielu osobach lub rzadziej zwierzętach: po kolei dorosnąć’:** *No a wtedy nie było dzie zarobić. Tata mój byli inwalida po piyrsyj wojnie światowej, no to ni móg nigdzie iś do roboty, jacy przi tym gospodarstwie. No a tyf dzieci było, jesce i tyn brat do skoły poseł w tym Nowym Torgu. Tyz mu trza było cosi dać i na te ksionzki, i na zesity, no przibory skolne, no to trza było kupić, to sie ciesyli, ze jo juz zarobie piynć, dziesiynć złotyf cy piytnoście tam komu, jakef jakom bluzecke usyła, no to juz było dobrze. Tof mało juz chodziyła do pola bo juz chłopcy podorostali, ci bracia, ne młodsi, to óni śli z tatom, z mamom, a jo w dómu juz została przi tyj masinie* (KorpSp: Nd).

PODORUWAĆ zob. PODORAĆ

PODORYNDZIU*

zob. fraz.:

NA PODORYNDZIU

PODORYWKA *rz. ż* **‘płytka orka, robiona po żniwach’:** *Zboze sie zasieje, potym sie zaś skródli, pokłady, my nazywomy pokłady, to podorywki inacyj sie to nazywajom, teroz sie tu podorywki nazywajom, co sie w jesiyni podorze pod grule, to sie zrafuje, zeskródli, rozwozi sie gnoje i sadzi sie grule* (BubSpT 133: NB); *No jak takie zytniska, to sie przed kopaniym poorze, podorywki sie zrobi. No a i zyto sie sieje tyz przed kopaniym, przed kopaniym, po kopaniu, w kopanie, jako kiedy mo fto cas, to se zyto sieje w jesiyni* (BubSpT 135: NB); (Fs, NB).

PODOSTAJNÓĆ *cz. dk* **‘powyjmować’:** *Wsyśkieś podostajnyła z torebki* (matK: Fs).

PODOSTRZIĆ *cz. dk* **‘zaostrzyć nieco’:** *Podostrzić kose, nóz* (matK: Tr).

PODOTEK *rz. mnż* **‘ogpol. podatek, zwłaszcza od gruntu’:** *Podotki opłocoj* (matK: Jw); *Podotek || doń* (matK: ŁW); *Podotek z gruntu* (matK: ŁN); *Tyn dwór rozparceluwali, jak była kómasacjo w Łapsaf Niźnif, no to podzielyli to pomiyndzy biydnyf ludzi to pole jyj. Noji spłocali te biydne ludzie do państwa te piniondze, a państwo jyj coś tam z tego dawało, jakisi podotki ze duze miała tyz, obcionzyli jom tymi podotkami, no to musiała płacić* (BubSpT 128: Nd); *Jesce i podotek od... zapłaciół z jojek, jak jojka sie poprzedało* (RnS 92: Fr); (Dr, Fr, Jw, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

PODOWIADUWAĆ SIE *cz. dk* **‘dowiedzieć się o wszystkim (o wielu rzeczach) po kolei, zwykle wypytując’:** *Selicego sie o niyj podowiaduwała, ludzie ta wiedzom* (matK: Kc).

PODÓJ *rz. mnż, past.* **‘dojenie krowy lub owcy’:** *Piynć litrów na jedyn podój* (matK: Dr).

PODÓMKA *rz. ż*

1. *str.* **‘fartuch do prac kuchennych; zob. też: PODOMKA’:** (plBłachut: Fr).
2. *str.* **‘halka’:** (plBłachut: Fr).

POD PACHE **‘we wgłębienie pod ramieniem, w to miejsce tułowia, gdzie zaczyna się ręka; zob. też: POD PAZUCHE’:** *Pod pache || pod pazuche* (matK: Nd); (Nd, Rp).

PODPAĆ *rz. ż* **‘strome zbocze, urwisko, zapadlina’:** *Od razu wsićkiym otworzyły sie giymby. – Mnie juz drugi rok daliście w taki podpaci, ze dwa kónie go stamtela nie wyciongnom – krzicoł somsiod Jantek. – Mnie sie patrzom jesce dwa utra, tak powiedzieli ociec – woło ftorysi z konta. – Łóńskiego roku dostołef zgnite, teroz fcym porzondne na deski na stodołe – upiyro sie inksy* (SpCzyt 110: Nd); (Dr, Łp, Nd).

PODPADŹ *rz. ż* **‘północny stok, na który nie padają promienie słoneczne; zob. też: ZAPADŹ’:** *Podpadź || popodpadź* (matK: Dr).

PODPALUWAĆ zob. PODPOLIĆ

PODPAŁ *rz. mnż* **‘drobne kawałki drewna, używane do rozpalania ognia; rozpałka; zob. też: PODPOŁKA’:** *Nascypie scelin na podpał* (matK: Łp).

PODPAŁA *rz. ż* **‘drobne kawałki drewna, używane do rozpalania ognia; rozpałka; zob. też: PODPOŁKA’:** *Trzoski na podpałe* (matK: Rp).

PODPAŚ SIE *cz. dk* **‘przybyć na wadze’:** *Podpasła sie* [o świni], *podebrać sie* (matK: Rp).

PODPATRZIĆ *cz. dk* – **PODPATRZUWAĆ** *ndk* **'podglądać':** *Takom lubianom zabawom to była, to było, my to wołali zabawe w kryjonke. Jedyn, jedyn przi ścianie pilnuwoł, nie wolno mu było tam podpatrzuwać, a reśta sie chowała, noji cho... sukoł nos, nody nie za daleko tak, niy?* (RnS 119: Kc); *No fcyme iś podpatrzić parobków, bedom na ksiyndzowyj zohradzie ćwicyć chodzynie na ogrywanie moji* (Czard 73: Nd); (Kc, Nd).

PODPATRZUWAĆ zob. PODPATRZIĆ

POD PAZUCHE 'we wgłębienie pod ramieniem, w to miejsce tułowia, gdzie zaczyna się ręka': *Klin, co pod pazuche wsywomy do bluzek* (matK: Fs); (Dr, Fs, Kc, Nd, Tr). [**pod pache** – Nd, Rp]

POD PAZUCHOM 'we wgłębieniu pod ramieniem, w tym miejscu tułowia, gdzie zaczyna się ręka; pod pachą': *Wypre mu pod pazuchom, trzeba połdrym zasypać* (matK: Kr); *Mom kabot potargany pod pazuchom* (matK: Łp); *Teroz by nom trza było sie postarać o takom kurke cornom, co we Wielki Piontek piyrse jojko zniesie. I naśli, u Morgała w Kacwinie sie nasła tako kurka. I to jojko trzimo pod pozuchom, pokiela sie nie wykluło. I to kurce furt za nim chodziyło, i to go nazywali inklus* (BubSpT 72: Kc); (Kc, Kr, Łp).

PODPIEC *rz. mnż* **'nisza pod NOLEPĄ obok pieca kuchennego, wykorzystywana do przechowywania opału, dawniej też ptactwa domowego, zwłaszcza kurcząt; 📷 Tabl. II':** (matK: Dr, Rp).

POD PIECYM 'pod płytą pieca kuchennego': *W piecu juz, jak jef przyniesła to mlyko, hej, to wtedy potym, e, w piecu juz było nagotuwane sićko i trzosecki, i sićko, lym jo zarysła świablym, no to jo lym zarysła świablym pod piecym, co sie im zapolyło, hej, a oni mi za to dali mac, taki pieceny, takie b... to sie wołoł mac, taki ciyniutki kos... moskolicek* (KorpSp: Kc).

PODPIERŚNIK *rz. mnż*

1. **'półkolisty pręt (rzadziej skórzany pas lub łańcuszek), przymocowany do chomąta (u niego z kolei upięty jest HARTAZEL); 📷 Tabl. III':** (CoWś 198); (Dr, Fr, Kc, ŁN, Łp, Nd, Tr). [**nopierśnik** – Fr; **podpierznik** – Dr, Fr, Fs, Nd, Tr; **podpiyrśnik** – ŁN, Nd]
2. *daw.* **'dolna beleczka w JARZMIE (pod szyją bydlęcia); zob. też: SPODEK w zn. 4.; 📷 Tabl. III':** (SobAPGS I, m. 69: Nd).

PODPIERZNIK *rz. mnż* **'półkolisty pręt (rzadziej skórzany pas lub łańcuszek), przymocowany do chomąta (u niego z kolei upięty jest HARTAZEL); zob. też: PODPIERŚNIK w zn. 1.; 📷 Tabl. III':** *Podpierznik do dyśla, zaś od niego hartazel* (matK: Fs); *Przi uprzynzy jes jesce podpierznik* (matK: Fr); (Dr, Fr, Fs, Nd, Tr).

PODPINKA *rz. ż* **'rzemień w uprzęży końskiej, zapinany do PASÓW pod brzuchem konia, zabezpieczający przed podnoszeniem się PASÓW; zob. też: PODBRZUSYNA; 📷 Tabl. III':** *Podpinka – od pobocków pod brzuchym* (matK: Kc); *No to za chomont ciongnie. Co tam na niym jes? Pasy z boku, co ciongnie, to pasy sie nazywajom, późni jes pas, zeby mu nie chodziół do góry albo na dół, noji podpinka, pod kóniym, zeby mu do góry nie dźwigało i na przodzie jes hartazel* (BubSpT 53: Fr); (Fr, Kc).

PODPISAĆ *cz. dk* – **PODPISUWAĆ** *ndk* **'złożyć swój podpis pod dokumentem, stwierdzając jego prawdziwość lub zgodę na coś':** *Podpisoł, ze bedzie if zasobiać* [wspierać] *a teroz nie wykónuje* (matK: Łp).

PODPISAĆ SIE *cz. dk* – **PODPISUWAĆ SIE** *ndk*

1. **'napisać własne imię i nazwisko, zwłaszcza na dokumencie':** *Ćwiok, a znocie wy Ćwioka? Jekeście słysały co o niemu, to był sekretarz partyjny. Ón sie znoł podpisać, tak i tak sie podpisuwoł. To cy jak, ze fces komusi źle powiedzieć abo go wydziaduwać, to sie godo u nos do tyj pory: ty dziadu, ty ćwioku! To było okrutnie obraźliwe, jak mu powiedzioł ćwiok* (RnS 159: ŁN).
2. **'poświadczyć coś własnoręcznym podpisem, wyrazić pisemną zgodę na coś':** *Nie kcieli if przijonć, bo sie nie podpisali* [nie zapisali się do Kółka Rolniczego] (matK: Jw); *Nareście: Coz wy to docie ty dziywce wasy, bo jo swojymu Jasiowi dom tele abo piynć gbełów, abo dziesiynć gbełów role, a wy? Tyj dziywki ojciec abo matka powiado tak: – E, jo wiycie co, jo nie tako straśnie bogato, jo by jyj dała moze jakie dwa gbeły, moze trzi, a ktory jes bogaty, to i wiyncy moze dać. Noji tak sie tam popijom, pogodajom, a na rano idom do ksiyndza, dadzom na opowiedzi, zapisom opowiedzi, idom starostowie, podpisom sie, ze ón ni mioł inkse, óna inksego* (CygTGS-II 258–259: Dr); *No tak tyn pon wzion i podpisoł sie, zeby sobie, ze mu do to stare siodło, i piecontke przibiył* (BubSpT 120: Nd); (Dr, Jw, Nd).

PODPISUWAĆ zob. PODPISAĆ

PODPISUWAĆ SIE zob. PODPISAĆ SIE

PODPIWEK *rz. mnż, kuch.* **'słabe piwo domowej roboty':** *Podpiwek kiśnie w śklonkak* (matK: Kr); (Kr, Nd).

PODPIYNIEK *rz. mż* **'jesienny grzyb rosnący gromadnie wokół pnia drzewa; opieńka miodowa (*Armillariella mellea* (Vahl) P. Kumm.); zob.**

też: OPIYŃKA; 📷 Tabl. I': *Zbiyro sie podpiyńki* (matK: Nd); (ŁN, Nd).

PODPIYŃKA *rz. ż* **'jesienny grzyb rosnący gromadnie wokół pnia drzewa; opieńka miodowa (*Armillariella mellea* (Vahl) P. Kumm.); zob. też: OPIYŃKA; 📷 Tabl. I':** *Podpiyńki* || *opiyńki* (matK: Tr); *Na grziby chodzimy. Prowdziwki, podpiyńki, rydze, maśloki, maliny, borówki. Grziby takie zółte, pomarańcowe, takie, w kupie rosnom, takie duze, wysokie, takie pozółtawe, kawowe takie, rydze som fijoletowe takie, ón mo takom copke tak i korzyń mo, a prowdziwek mo takom ładnom bumbolke* (BubSpT 97: Kr); (Kr, Tr).

PODPIYRAC *rz. mnż* **'kij usztywniający dno koszyka, zapobiegający jego przewracaniu się; 📷 Tabl. III':** *Podpiyrac, co podopiyro, zeby dno od obłoncka równo sło* [o koszyku] (matK: Fs).

PODPIYRACNY *przym.* **'służący do podpierania się':** *Ciupazki podpiyracne* (matK: Tr).

PODPIYRAĆ I zob. PODEPRZIĆ

PODPIYRAĆ II *cz. dk* **'być podparciem czegoś':** *W zadni karze kłónice podpiyro podkulka* (matK: Tr); *Podpiyrac, co podpiyro, zeby dno od obłoncka równo sło* (matK: Fs); (Fs, Tr).

PODPIYRAĆ SIE zob. PODEPRZIĆ SIE

PODPIYRŚNIK *rz. mnż* **'półkolisty pręt (rzadziej skórzany pas lub łańcuszek), przymocowany do chomąta (u niego z kolei upięty jest HARTAZEL); zob. też: PODPIERŚNIK w zn. 1.; 📷 Tabl. III':** (ŁN, Nd).

PODPŁÓMIYŃ *rz. mnż, kuch.* **'płaski, okrągły placek z ciasta chlebowego, pieczony przed zasadniczym wypiekiem chleba (pieczony niekiedy na liściu kapusty); zob. też: PODPŁÓMYK':** *– A jak sie nazywo taki okrongły placek z ciasta chlebowego, piecony przed chlebym? – No to tyn podpłómycek, podpłomiyń, podpłómycek. – I to ze składników takif samyf jak chlyb? – To z tego samego ciasta sie brało, noji jesce, bo to piec jesce polył, ale jak sie polyło na... tego w tyle, ne tam z zadku, bo to zalezy, jaki był kómin, dzie sło tyn dym, bo casym sło i przodkiym, i z tyłu, ale totyn co se... sie polyło w tam zadku i płomiyń seł ponad popod ne popod podniebiynie, i wtedy sie nojlepiej, bo tu w tym miejscu akurat nie było tego wyngla zarzoncego, bo były w tyle, to na tym cieple sie te podpłómycki piekły, ale grzoło od góry* (Nd); (Dr, Nd, Tr).

PODPŁÓMYCEK *rz. mnż, kuch.* **'zdr. od rz. PODPŁÓMYK':** (matK: Dr).

PODPŁÓMYK *rz. mnż, kuch.* **'płaski, okrągły placek z ciasta chlebowego, pieczony przed zasadniczym wypiekiem chleba (pieczony niekiedy na liściu kapusty)':** *Moja mama zanim włozyła do pieca chlyb, to przedtym upiekła ze dwa podpłómyki* (CoWś 174: Nd); *No tyz, tyz, to zaś jesce podpłómycki jakiesi piekli, co jesce takie plaskate zes... takie. I, i to nojpiyrwi, no bo człowiek cekoł, zeby zjeś cosi, niy? No to upiekli takiego podpłómyka, tak sie wołały* (RnS 68: Fs); (Fr, Fs, Kc, ŁN, NB, Nd). [**podpłómiyń** – Dr, Nd, Tr; **poskrobek** – Jw; **potłómycek** – Dr; **przedpłómycek** – Jw; **przedpolok** – CzG, Jw; **przedpolowy chlebicek** – Jw, Rp]

PODPŁYWAĆ *cz. ndk* **'o wodzie: przedostawać się dołem, przesączać się':** *Ślimacy sie woda, kie troske podpływo pod cosi* (matK: Fr).

PODPOLIĆ *cz. dk* – **PODPALUWAĆ** *ndk* **'podłożyć pod coś ogień, rozniecić ogień w piecu, zapalić coś; też: wzniecić pożar':** *Drzizgi ciynkie i to sie podpoli* (matK: Dr); *Jak podpoliyli te becki, tele jasności było* (matK: Dr); *Trzoski, co sie podpaluje ogiyń* (matK: Jw); *Niy, jak sie piyrsy roz polyło, to podpolyli takie, takie chłopcyska podpolyli, co mieli po dziewiynć, po dziesiynć lot. W stodole słozyli watre, no a to były źniwa, ne to, no to, to ludzie byli w polu* (RnS 168: ŁW); *Stanółef z boku i kukom. Podpolyli w blasanym trzópku ziele, iście świyncone. Pocekali, jaze dym buchnie i kadziyli niym dookoła dźwiyrzi do stajnie. Jaze trzi razy od prawyj strony do lewyj. Potym ociec pośli pospuscać krowy. Wychodziyły jedna po drugi. Jak przekracuwały próg, matka kropiyli if świynconom wodom. Choć jef sie juz o nic nie pytoł, dziadek i tak mi powiedzieli. – Trza było tak pokropić krowy, zeby nie chyciyły uroków, bo to ani nie zwiys, fto na nif pośry złymi ocami. Zowiść ludzko niedobro* (SpCzyt 57: Nd); *Takie małe baniecki sie kupuje i weźnie sie na patycek tej waty, poowijo i posmaruje sie tym śyrytusym śmierdzoncym, wiy pan? Tym... denaturom i posmaruje sie i na to sie świyckom sie to podpoli i prziłozy sie ku skórze, i to sie chyci, wiy pan? I to trzimie, hej, no to piytnoście minut abo kielo sie potrzimie* (BubSpT 146: Tr); *Zło była tam na somsiada i podpoliła go* (BubSpT 42: Fr); (Dr, Fr, Jw, ŁW, Nd, Tr).

PODPOLKA *rz. ż* **'drobne kawałki drewna, używane do rozpalania ognia; rozpałka; zob. też: PODPOŁKA':** *Trza se zrobić podpolke, to sie piyrwi zapoli* (matK: Dr); *Na podpolke trzosek* (matK: Fs); (Dr, Fs, ŁN, Nd).

PODPOŁKA *rz. ż* **'drobne kawałki drewna, używane do rozpalania ognia; rozpałka':** *Zapołka* || *podpołka* (matK: Tr); *Podpołke sie robiyło – naskładała*

drzewa na łopacie, coby sie łapiyło, rozpaluwało sie ze scypanyf (matK: Fr); *Na gnatkaf jesce drzewa prziwiezym cy gałynzi – smyntki takiyj na podpołke* (matK: Fr); (Fr, Jw, Tr). [**podpał** – Łp; **podpała** – Rp; **podpolka** – Dr, Fs, ŁN, Nd; **zapołka** – Tr]

PODPORA *rz. ż.*

1. **‘belka, żerdź, słup itp., podpierające coś od dołu, z boku; podparcie’:** *Podpora || śtampel* (matK: Kc); *Podpora – jak sie co podeprze belkom jakom* (matK: Kc); *Podpory – podpiyro sie* (matK: Fs); (Dr, Fs, Jw, Kc, Rp).
2. **‘wsparcie od kogoś, pomoc’:** *Óna sie musi starać o nie, a tacy dostajom podpore gazdowie, co kónie majom, a óna tako chudobno ni moze dostać* (NitschWPTG 50: Tr).

PODPOWIADAC *rz. mos, rzad.* **‘sufler’:** (matK: Tr).

PODPOWIADAĆ zob. PODPOWIEDZIEĆ

PODPOWIEDZIEĆ *cz. dk* – **PODPOWIADAĆ** *ndk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Jo ni miałam na myśli ani namówin, ani rynkowin, bo to jes nie to, to był racyj takie prześpiegi, zeby sie wywiedzieć cosi, no tak prziseł krzesny na prześpiegi trosecke, zeby sie jacy wywiedzieć i zeby podpowiedzieć, zeby jyj dali tom ośmine, co majom koło roli na przikład tego Kuby, niby jyj narzeconego* (KorpSp: Nd).

PODPÓRKA *rz. ż*

1. **‘małe podparcie’:** (matK: Fs).
2. **‘drewniany lub metalowy drążek służący do rozpierania NÓG w pługu; zob. też: OZPARZTEK w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** (matK: Kc).
3. *bud.* **‘podparcie WYPUSTU w więźbie dachowej’:** (matK: Nd).

PODPRZIBITKA *rz. ż, bud.* **‘deski przybite od dołu lub od góry do WYPUSTÓW (pod okapem dachu) w celu zabezpieczenia strychu przed podmuchami wiatru; zob. też: PODSIUBITKA w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** *Tak ze cosi naucyłef sie i boazerie robić na podprzibitke* (KorpSp: Nd).

PODPRZICYNKA *rz. ż, bud.* **‘przybudówka przy BOJSKU’:** (matK: Rp).

PODPUŁKOWNIK *rz. mos* **‘stopień wojskowy wyższy od majora, niższy od pułkownika; też: osoba mająca ten stopień’:** (matK: ŁN).

PODPUSCKA *rz. ż, past.* **‘substancja chemiczna przyspieszająca kwaszenie się mleka owczego, stosowana współcześnie coraz częściej w miejsce tradycyjnego KLOGU; przy KLAGANIU używa się 1 łyżeczki tego proszku na 100 litrów mleka’:** *Brało sie podpuscke* [do zakwaszania mleka] (matK: ŁN); *Podpuscke sie daje (dziesiynć deko to koło trzidzieści złotyf jes, mozno kupić w Mieście na Harcyrskiyj). Na przikłod na jedyn oscypek na kóniec łyzecki rozpusco sie do przegotuwanyj zimnyj wody (troche). Wymiysać trza dobrze, musi sie ścionć. Jedna miarka tyj podpuscki to na dziesiynć oscypków dziesik* (Fr); *Tam podpuscke to dawali, ze jak kogosi, jak mioł ftosi zatwardzynie, to co zreśtom syr klogali tyz z tego, to te cielynce ronski tak zwane, cyli obecno podpuscka po polsku, chyba podpuscka, nie wiym dokładnie, cy to tak sie nazywo, ale ... to cielynce ronski to tyz musiało być zołondek cielyncia, ale to cielyncia takiego, co było młode, co jesce nie zarło siano, nie piyło wody, jacy samo mlyko, siare, niy?* (KorpSp: Nd); (Fr, ŁN, Nd).

PODRABUWAĆ *cz. dk* **‘pobiec bardzo szybko’:** *Zbocoł na dródze, dzie ta baba z dzieckiym zamarzła, ze jakoś staro babka pokazała sie mu, rosła friśko, ón sie jej zlonk i zacon uciykać. Babka za niem podrabuwała i krzicała: – Pockoj, pockoj!* (BalNS 164: Fr).

PODREMONTUWAĆ *cz. dk* **‘wykonać niewielką naprawę’:** *Jesce na to ogrodzynie w centrum wsi, co to jes tyn plac zabaw my tysionc złotyf, bo tam murki sie rozlatujom, trza byłoby podremontuwać. Nale to by gmina miała to zrobić, nale nie z tyf piniyndzy, nale nie wiymy, jak to bedzie, zostawiylimy na wselki wypadek tysionc złotyf* (KorpSp: Nd).

PODROBIĆ *cz. dk* **‘pokruszyć, rozdrobnić’:** *Trza bedzie podrobić* [bułkę kurczętom] (matK: Łp); (SSWG 19); (Łp).

PODROPAĆ *cz. dk* **‘drapiąc, skaleczyć lub porysować coś’:** *Podropoł go* (matK: Nd); (Fr, Nd).

PODROPAĆ SIE *cz. dk* **‘podrapać samego siebie’:** *Podropiym sie* (matK: Nd).

PODROSCOK *rz. mż* **‘kilkutygodniowe cielę, źrebię’:** *Podroscok || podchowane* (matK: ŁW); (ŁN, ŁW).

PODROSTEK I *rz. mos* **‘dorastający, niepełnoletni jeszcze chłopak’:** *Chabelcok, taki podrostek* (matK: Rp); *Jak juz mioł trzinośćie roków, to juz taki był podlotek, podrostek byłef juz, no to juz jef sićko robiył, co trza było w dóma, kóniym jeździył* (Kc); *Podrostki pośreli na wante i namyśleli jom rusyć. Pomalućku kozdy prógowoł. Kie juz dwa nie dali rady, to Jonek powyciongoł skołki spod wanty, pote zapar sie plecami do niyj i wante rusół. Coby ino rusół!* (SpCzyt 49: Rp); (Dr, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd, Rp). [**podlotek** – Kc]

PODROSTEK II *rz. mż* **‘podrośnięte cielę, prosię’:** *To my chodziyli jaz ku madziarskim granicom, a kupuwalimy prosiynta, takie podrostki sie nazywajom. Prziwieźlimy tu do Jurgowa, na potym zaś przichodziyli z Bukowiny ludzie, za okupacyje*

to było, wiycie, no to zaś my im przedawali, no bo trzeba było ratować brat brata, niy? (BubSpT 59: Jw); (Jw, Tr).

PODROŚNIONE OD CYCKA **'o cielęciu: takie, które nie jest już karmione wyłącznie mlekiem; podchowane':** *Podrośnione od cycka* || *odchowane* (matK: Kc).

PODROŚNIONY *przym.* **'o roślinie, zwierzęciu, dziecku: taki, który nieco podrósł':** *Podrośnione ciele* (matK: Kc); *Chabelcok wiynksy, podrośniony* (matK: Fr); (Fr, Kc). [**podrośniynty** – Fr, Kr]

PODROŚNIYNTY *przym.* **'o roślinie, zwierzęciu, dziecku: taki, który nieco podrósł; zob. też: PODROŚNIONY':** (matK: Fr, Kr).

PODROZEĆ *cz. dk* **'zdrożeć nieco':** *Drogie takie syćko, podrozało* (matK: Dr); *Podrozała wódka* (matK: Łp); (Dr, Łp).

PODRÓBKAĆ *cz. dk, str.* **'zaplisować (o spódnicy)':** (matK: Kr).

PO DRÓDZE *przysł.* **'w trakcie jazdy, marszu':** *Babka sie zabrała do potócka. Po dródze minyła sie z jakomsi babom, ale ino koło niyj śmigła, zeby sie nie obzywać* (SpCzyt 113: Kc); *Po dródze minół kaplice niedziyckiego patrona, porozpatrzuwoł sie po dómaf. W swojif myślinkaf stwierdziył, ze to dziedzina bogato, odbuduwano, nowocesno, ale zwycaje i obrzyndy stare zostały. We świecie nie sanuje sie tak pamiynci przodków* (KonkLit 2024: 156: Nd); *Poniesła go prosto ku jorku Witanówka, co to poza stodoły ciece. – Nie bes tu juz pomogoł Sulecinie – wadziyła sie Mara po dródze z ciertym – ani nie bes pokusuwoł dziywki w kościele* (BalNPK 44: Fr); (Fr, Jw, Kc, Nd).

PODRÓŚ *cz. dk*

1. **'o roślinach, zwierzętach: rosnąc, stać się większym':** *Jak podrosnom zaś, to sie oborywo* [ziemniaki] (matK: Łp); *Noji jak juz potym porosły, no to zaś trza było siekać, co juz były rzondecki, na wysły grule, no to juz trza było zaś potym siekać ik, zeby, zeby nie zarostały. Noji jak juz óny potym podrosły, co były wiynkse te grule juz, no to sie ik okopuwało. Brało sie motyke i, i, i sło sie okopuwało sie, robiyło sie takie rzondki, zeby te, te grule miały tom ziym przi sobie, zeby mogły, neji poróś, zeby urosły wiynkse* (CzG); *Rosade sie sieje na pagródce, bo tam nojcieplyj to i nojwarcy rośnie. Piyrse tak dziesi kóńcym marca trza nasioć, a potym jak podrośnie, to mozna jom przesadzić byledzie, ale tak, coby było duzo miyjsca, bo z tyj rosady to kapusta wyrośnie. Rosade sie sieje na wiesne, a kapusta urośnie dopiyro tak ku jesiyni* (CzG); (CzG, Łp).
2. **'o człowieku: stać się starszym, doroślejszym':** *Od teroz na rok bes do skoły chodzić, musom cie naciongać, cobyś podrosła* (matK: ŁN); *No to jak synowie podrośli, no to tak nojmniyj sło śtyrok, ociec seł przodkiym, klepoł kosy, a synowie za nim kosiyli* (KorpSp: Jw); (Jw, ŁN).
3. *kuch.* **'o cieście: zwiększyć swoją objętość na skutek fermentacji':** *Hej, były takie kosycki, to były takie plecione ze słómy te kosycki i do tyf kosycków sie wkładało, óno podrosło, a potym z tego kosycka sie wys... wytrzepuwało na łopate, prziciapkało i do pieca* (MMilMCK: Nd).

PODRÓWNAĆ *cz. dk* **'wyrównać nieco':** *Ludzie poprawiali te drógi, kympy wyrobiali, no to tam troche podrównali* (KorpSp: Rp).

PODRÓZKA *rz. ż* **'zbiorowe naprawianie drogi':** *Zaś trzeba iś na tom podrózke* (matK: Kc).

PODRÓZNY *rz. mos* **'człowiek wędrujący od wsi do wsi':** *Tak, co chodzom podróźni* (matK: CzG).

PODRÓZYĆ *cz. ndk* **'podróżować, jeździć':** *Jak to sie podrózy?* (matK: Rp).

PODRÓŹNIĆ *cz. dk* **'wymienić szczegółowo, wyróżnić':** *Na przikłod te narzyndzia, co by tu jesce podróźnić* (KorpSp: Nd).

PODRÓŻNIK *rz. mż* **'roślina lecznicza, cykoria podróżnik, używana dla wzmocnienia kości u dzieci; (*Cichorium intybus* L.)':** *Jak była mało i ni mogła chodzić, mama wykompali jom w tym podróżniku i dziecko fnet zacyno chodzić, bo zmocniały mu sie nogi* (CoWś 213: Nd); *Wiym z opowieści, jak dzieci na przikłod miały problemy z chodzyniym, ni mogły chodzić, to zbiyrano na przikłod podróżnik, prowda, tyn niebieski taki kwiotek podobny do chabra, ktory rośnie przi dródze i kompano na przikłod te dzieciontka* (EŁukMCK: Nd). [**przidróżnik** – ŁW]

PODRUCAĆ zob. PODRUCIĆ

PODRUCIĆ *cz. dk* – **PODRUCAĆ** *ndk* || – **PODRUCUWAĆ** *ndk*

1. **'energicznie rzucić w górę; podrzucić':** *Podrucajom* [biedronkę], *to tak furgo* (matK: Dr).
2. **'położyć coś gdzieś ukradkiem; podrzucić':** [– Kobieta mogła wychodzić z domu po porodzie?] – *Nie wolno ji było z dómu wyjś. Ojej, dobrze, zeście sie spytały. Bo jakby była wysła do, do pola, a jesce nie była dziecko okrzcić i na wywód nie była, to jakby wysła do pola, to zaroz ji boginki dziecko ukradły, a podru... podruciyły swoje tamok* (RnS 161: ŁN); *Jak guślorka fciała komu zrobić na przikre, podrucała jakiesi ziela, kość z człowieka, mef z jakisik krzoków i wosk z paschału* (pmJanicka 21); (Kr, ŁN).

PODRUCUWAĆ zob. PODRUCIĆ

PODRUCUWAĆ DUPOM ‘ostentacyjnie okazywać niezadowolenie, stroić fochy’: *Podrucuwać dupom* (matK: CzG).

PO DRUGIE ‘wyrażenie używane przy wyliczeniach argumentów, powodów, wskazujące na drugi z nich’: *Jyndrzka cosi ścisło w nuku, ale se pomyśloł, ze Jagnieska tak fce, a po drugie nie bedzie im tam źle* (BalSKD 99: Fr); *Po drugie: Od przisłego pyndziałku, w lesie urbarskiym be sie sadzić smrecki* (NaSp 47: 26: Nd); *A po drugie nakupiyli takie drogie masiny, a dwa lata tymu zepsuła sie, głupi posek do tyj, co robi bale, dwadzieścia tysiyncy złotyf* (Kc); (Fr, Kc, Nd).

PO DRUGI ROZ ‘ogpol. po raz drugi’: *Cuchnij po drugi roz* [mowa o grępłowaniu wełny] (matK: Rp); *Po drugi roz cesać na dobre z kłaków* (matK: ŁN); (ŁN, Rp).

PODRUWAĆ zob. PODERWAĆ

PODRUZBIĆ *cz. dk* **‘pokruszyć’:** *Po coś tak podruzbiył, nakrusy, nakrusy – myślis, ze kto bedzie za tobom jod?* (matK: Kc).

PODRYBEK *rz. mż* **‘pstrąg o długości między 30 a 50 cm (pstrągi o długości ponad 50 cm to ŁOSOSIE)’:** *No, kurde, ciongnym i ciongnym, w końcu zek chyciył za tom łeb i se myśly, no ślak trefi, to bedzie podrybek. Bo u nos te łososiowate to podrybki godeli. Znos tom rybe? Babka godała, ze to widłami łapali. Łososie, jesce jak nie było zapory, to sły* (CzG); (CzG, Jw).

PODRYFTORZ *rz. mos, daw.* **‘zastępca wójta’:** (matK: Fr).

PODRYNCNI *przym.* **‘o koniu: idący z lewej strony w zaprzęgu’:** *Podryncni kóń* (matK: Fr); (Fr, Fs, Łp, Tr). [**pod rynke kóń** – Tr; **polewy** – Fs; **posiodłowy** – Kr; **powiśta** – Fs]

PODRYNCNI KÓŃ ‘koń idący z lewej strony w zaprzęgu; zob. też: LYCOWY KÓŃ’: (matK: Tr).

POD RYNKE *przysł.* **‘w lewą stronę’:** *Pod rynke sie nawraco kónia* (matK: Fs).

POD RYNKE KÓŃ ‘o koniu: idący z lewej strony w zaprzęgu; zob. też: PODRYNCNI’: *Podrynci || pod rynke || lycowy* (matK: Tr).

POD RYNKOM *przysł.* **‘w bezpośredniej bliskości, w zasięgu ręki, do użycia w każdej chwili; pod ręką; też: będąc stale do czyjejś dyspozycji; zob. też: NA PODORYNDZIU’:** *Na pozdoryndziu || pod rynkom* (matK: ŁW); (ŁW, Rp).

PODRYPSIĆ *cz. dk* **‘zniszczyć coś, chodząc po tym; podeptać’:** *Potarasić || podrypsić gdziesi po roli* (matK: Kr); *Drypsić, no to, no to nogami podrypsiół* (KorpSp: Rp); (Kr, Rp).

PODRZEĆ *cz. dk* **‘potargać na strzępy’:** *Na strzympy podarte* (matK: Rp); (Jw, Rp).

PODRZINAĆ ASA ‘o młodym mężczyźnie: zachowywać się zuchwale, zawadiacko, ale i ryzykancko’: *Podrzino asa* (matK: Dr).

PODRZIZDZYĆ *cz. dk* **‘zdruzgotać, rozłupać wiele czegoś na kawałki’:** *Podrzizdzyć na kawołki* (matK: Dr).

PODRZYŹNIAĆ *cz. ndk* **‘złośliwie naśladować kogoś; przedrzeźniać kogoś’:** *Podrzyźniać || wydrzyźniać || przedrzyźniać* (matK: ŁW). [**podrzyźniać sie –** Dr, Fr, Kr, Łp, ŁW, Tr]

PODRZYŹNIAĆ SIE *cz. ndk* **‘złośliwie naśladować kogoś; przedrzeźniać kogoś; zob. też: PODRZYŹNIAĆ’:** *Podrzyźnio sie dziecko matce* (matK: Kr); *Podrzyźnioł sie mu* (matK: Łp); (Dr, Fr, Kr, Łp, ŁW, Tr).

PODSADZIĆ *cz. dk* **‘podnieść kogoś, pomagając mu siąść na czymś wyżej’:** *Podsadziół go na kónia* (matK: Łp); *Podsodź mie na drzewo* (matK: Rp); *Znaloz cosi z piynć takif doś fajnyf desek, wyhebluwanyf, biyluśkif, sićko fajnie, ino te deski trza było jakosi ściongnóć, bo za wysoko prze Jonka były. Poseł po Maryne i godo, ze jom podsadzi, bo se musi deski dostać. Długo nie trza było cekać, ledwo baca podsadziył jom, a ta kie nie straciyła równowagi, kie sie nie wykopyrtała, to ino króciutki pisk słychać było, a potym to ino jynki, bo jom kości bolały* (NaSp 103: 57); (Łp, Rp).

POD SIE ‘o osadzonej na kosisku kosie: przybliżona w stronę kosiska, ułatwiająca przez to koszenie’: *Była kosa, co było ostrze, az tu było, co sie zakładało na kosisko, tu było piyntka sie nazywała, miała takie zaciyncie, na to wchodziył pierściyń, załozyło sie i dało sie jesce kose reguluwać tak pod sie nazywali, i otwarto, no to wtedy brało lepiyj syroko, nale ciynzko sie kosiyło, na starzi tam wiedzieli, tata wiedzioł, no to jakeś słabo kosiył, to doł ... podciongnół tak pod sie, ze brała leko, nie brała duzo noji wtedy lekcy sie kosiyło* (KorpSp: Rp).

PODSIEBITKA *rz. ż, bud.* **‘deski przybite od dołu lub od góry do WYPUSTÓW (pod okapem dachu) w celu zabezpieczenia strychu przed podmuchami wiatru; zob. też: PODSIUBITKA w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** (matK: Dr, Jw).

POD SIERŚĆ *przysł., bud.* **‘o sposobie HEBLOWANIA drzewa: w kierunku przeciwnym do układu słojów w drewnie; zob. też: POD WŁOS’:** *– No zadziory, to, to, to sie wołało ogólnie, ze robi takie zadziory, niy? Ale za to, ze było krynte.* [– Czyli nie ma gładkiego tego.] *– Hej, w jednom strone*

robiyło dobrze, a w drugom robiyło takie, juz, juz, tak jakby pod sierść sie hybluwało. My, my to wołali pod sierść, ale choćfto godoł pod włos, no (Kc).

PODSIOĆ *cz. dk* – **PODSIYWAĆ** *ndk* **'wsiać PODSIYWKĘ razem ze zboże':** *Podsiywka – ta kónicyna, co sie podsiywo do owsa* (matK: Rp).

PODSIUBITKA *rz. ż*

1. *bud.* **'deski przybite od dołu lub od góry do WYPUSTÓW (pod okapem dachu) w celu zabezpieczenia strychu przed podmuchami wiatru; 📷 Tabl. V':** *Podsiubitka, zeby wiatr nie duchoł na strzeche* (matK: ŁN); [– A te deski, co idą po...] *– Podsiubitka? Podsiubitka sła od spodku* (Kc); (Fs, Kc, ŁN, Nd, Tr). [**podbitka** – Fs, Kc, Łp; **podciubitka** – Nd; **podprzibitka** – Nd; **podsiebitka** – Dr, Jw]
2. **'warstwa trzciny lub listewki przybijane do drewnianego podłoża, umożliwiające utrzymanie się tynku nakładanego na taką powierzchnię; 📷 Tabl. V':** *Podsiubitka pod tynk* (matK: Fs).

PODSIYKA *rz. ż* **'młoda koniczyna':** *Młodo kónicyna – podsiykom wołajom* (matK: CzG).

PODSIYNIE *rz. n, bud.* **'daszek przed wejściem do SIYNI':** *Wiynsujym (...), zeby nom Poniezus nagodził bycki kwiaciate, krowy, barany z kryntymi rogami, kurki cubate, gynsi siodłate, w kazdym kontku po dzieciontku, a na podsiyniu po..., zeby nom Poniezus nagodził telo dzieci, kielo w koncie śmieci, i tak wiyncyj ni ma* (BubSpT 11: CzG).

PODSIYWAĆ zob. PODSIOĆ

PODSIYWKA *rz. ż* **'koniczyna zasiana i rosnąca razem ze zbożem, zwykle z owsem; taki system płodozmianu stosuje się na polu, na którym w poprzednim roku rosły ziemniaki':** *Po podciywce krowe pucy* (matK: NB); *W jarcu podsiywka lepiyj sie udaje* (CoWś 213); *Noji to było we wiesne jedyn rok, zasiołef owies, podsiywke, w jesiyni my zebrali we zbiórki. Na przisły rok urosła kónicyna, poślimy kosić ze somsiadym, bo my kosiyli kosiarkom kónnom, to ze, ze somsiadym my kosiyli tego. A takie pogody były, rano my skosiyli, wiecór juz trza było przewrócić, na drugi dziyń juz zaś składać do ostrewek* (plBiz: Łp); *Ale widzicie tak na przikłod: zasieje owies, do owsa podsiywke kónicyne, o, to kónicyne juz sie w ogóle nie sacuje, w ogóle, bo jacy owiys* (BubSpT 108: ŁW); *Na drugi rok kozoł Zyd nasioć owsa, a dziadek wsioł podsiywke. Okozało sie, ze i tyn rok płóny był na owies. Owiesek był mały, jaze go kónicynka przerosła. Zebroł Zyd ino pore snopkók do półkoska* (NaSp 41: 20: Jw); (CzG, Jw, ŁN, Łp, ŁW, NB, Rp).

PODSKAKUWAĆ zob. PODSKOCYĆ

PODSKLEPIYNIE *rz. n* **'półokrągły sufit w kościele; zob. też: PODNIEBIYNIE w zn. 3.':** *Powała || podsklepiynie* (matK: Fr).

PODSKOCYĆ *cz. dk* – **PODSKAKUWAĆ** *ndk*

1. **'ogpol. podskoczyć':** *Przisło potym, wiycie, ostatki, no to była zabawa, muzyka grali, no to sie baby zbywały, ze ftoro mo nowiynksy lyn. No to my tu zgadujymy, chłopi zaś do nik, ftoro mo nowiynksy, dy ftoro nowysy podskocy, no to mo nowiynksy lyn, niy* (BubSpT 69: Jw); (ogsp.).
   💬 *Pokrapuje, staro babka podskakuje* (matK: Kc).
2. **'okazać agresję w stosunku do kogoś, rzucić się do bójki':** *Jesce tak na cuda podskakuwał na nif* (matK: Kc).

PODSKUBAĆ *cz. dk* – **PODSKUBUWAĆ** *ndk* **'wyrwać częściowo pióra żywej gęsi':** *Podskubujymy gynsi* (matK: Kr); *No to juz te gynsi, y, y, y, na wiesne, jak te gynsi, gonsiynta były, no to juz potym te gynsi były, z tymi gynsiami trzeba było robić. Potym sie ik podskubuwało, choćfto skuboł dwa razy, jak były tak dobrze chowane te gynsi, no to dwa razy sie ik skubało. A, a tak no to roz. A potym w jesiyni, juz o takim casie, o w listopadzie, w grudniu, bo na Świynta sie ik kormiyło te gy... gynsi sulkami* (CzG); (CzG, Kr).

PODSKUBUWAĆ zob. PODSKUBAĆ

POD SŁÓNKO 'w stronę światła słonecznego': *Połóz pod słónko, niek sie ususy* (matK: Łp).

PODSŁUCHAĆ *cz. dk* – **PODSŁUCHUWAĆ** *ndk* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Podsłuchuje, na przeziory poseł* (matK: Kc); *Podsłuchuje, co fto mówi* (matK: Nd); *To był taki cas wesoły, wesoły cas, bo to były, całe rodziny przichodziyły tamok do tego prucio piyrza, to o wsićkim godali, o wsićkim, co w dziedzinie, fto sie co komu narodziyło abo co sie stało, baby wiedziały, chłopcy podsłuchuwali i tak, jak godom. Było, było przi tymu uciechy* (Kc); (CzG, Dr, Fs, Jw, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr).

PODSŁUCHUWAC *rz. mos* **'człowiek podsłuchujący':** *Taki, co podsłuchuje pod okna – podsłuchuwac* (matK: Fs).

PODSŁUCHUWAĆ zob. PODSŁUCHAĆ

PODSOŁTYS *rz. mos, daw.* **'zastępca sołtysa, odpowiedzialny za publiczne ogłaszanie zarządzeń sołtysa i władz zwierzchnich; nazywany też BÓŁGORZEM':** *Bułgorz || podsołtys* (matK: Kr); *Podsołtys, co bymbnuwoł po dziedzinie || bółgorz* (matK: Fr); *Jes zebranie urbarskie i wybiyrajom wtedy jak jes wybiyrany nowy sołtys, to wybiyrajom wtedy podsołtysa i tyn podsołtys to zawiadamioł całom wieś, bo inacyj ni*

ma, jak dojś do ludzi, powiedzieć, to jes godzina najwiyncyj, to jes godzinom popołudniowom pod wiecór, to ón idzie tym bymbnym i bymbnuje po całej wsi, i oznajmio, ze tymu... bymbnuje albo cosi bedom drzewo sprzedawać, albo tam bedom psy scypić, albo jakieś powiadomiynie takie coś trzeba (KorpSp: Kr); *Teroz juz ni ma, downo było, ze był podsołtys, a teroz juz ni ma, jes ino taki jesce wybrany bymbniorz* (KorpSp: Kr); (Fr, Fs, Kr, Łp, Nd, Rp).

PODSOPA *rz. ż, bud.* **'pomieszczenie przy stodole, przeznaczone do przechowywania wozu, narzędzi rolniczych, paszy dla zwierząt itp.; 📷 Tabl. III':** *Jata – takie budzisko, ani podsopa, ani izba* (matK: Fr); *Podsopa przi sopie* (matK: Fr); *Podsopa, dzie wozy, sopa, co sie siano kładzie na wiyrf pod niom, podsopa na narzyndzia gospodarce* (matK: Fs); *Podjata = podsopa wóz wpychać* (matK: Nd); *No iście w nocy był przimrozek, bo na zogacie był jesce śryz, ale jakosi my dosły, dosły do podsopy, otworzyłymy, zawiysiyłymy na kołku lampas, neji wziynymy sie za przesiywanie* (KorpSp: Nd); (Fr, Fs, Łp, Nd, Tr).

POD SPODEK 'w miejsce znajdujące się pod czymś, najniżej; pod spód': *Potym sie juz naucyli wyprawiać skóry, to skóre dali tam pod spodek, nale tyz pod spodkiym było tyz i sukno, to potym juz lepiyj i potym dookoła tyz skórki takie juz, i paradniyjse te kapce robiyli. Tak z pocontku to same te kapce robiyli* (plBłachut: Fr).

POD SPODKIYM

1. **'w miejscu znajdującym się pod czymś, najniżej; pod spodem':** *Kładło sie do hebla, zhebluwało sie, pod spodkiym był saflik, leciało do saflika* (GrJMSp 306); *Nie było downo prondu tak jak dziś, to my loły gajs do lampy i zapolyło sie, i świyciyła. Była to śklano lampa, a pod spodkiym miała taki zbiornicek, co sie do niego loło gajs, a ze zadku było lustro, ftore odbijało światło* (pmMiś: CzG).
2. **'w miejscu znajdującym się pod warstwą czegoś; pod spodem':** *Na przikłod moja matka no to miała, pod spodkiym była byndlacka, a tu była tako farbanka* (CzG).

PODSPORZIĆ *cz. dk* **'zwiększyć tempo marszu, biegu; przyspieszyć':** *Za twardom drógom podsporzić sie go nie do* [u kulejącym lekko koniu] (matK: Łp).

PODSTAMPLUWAĆ *cz. dk, bud.* **'podeprzeć stemplem; zob. też: PODSTYMPLUWAĆ':** *Podstampluwać = podeprzić, podpiyrać* (matK: Jw); (Jw, ŁW).

PODSTAWA *rz. ż* **'rzecz, sprawa najważniejsza':** *Uwarzyli na obiod kapusty, no bo kapusta to, to była podstawa jedzynio, noji tyf krup to tyz namleł, tata namleł we młynie z tego jarcu. Takie omleł, takie krupy sie wołały, noji tyz sie toto warzyło* (RnS 71–72: Fs).

PODSTAWEK *rz. mnż*

1. *muz.* **'cienka listewka ustawiona prostopadle na górnej płycie pudła rezonansowego skrzypiec, BASÓW, na której wspierają się STRUNY; 📷 Tabl. VI':** *Pod strunami podstawek* (matK: Nd); (Dr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp). [**kobyłka** – CzG; **mostek** – CzG, Nd; **podstowka** – Tr; **postawek** – Fr]
2. *kuch.* **'spodek pod szklankę, filiżankę; 📷 Tabl. II':** (matK: Jw).
3. *pszcz.* **'mała, wąska deseczka przed wlotem do ula, na której siadają pszczoły; 📷 Tabl. III':** (matK: Fr). [**nodstawek** – Tr; **podstowek** – Fr, Tr]

PODSTAWNY *przym.* **'o mężczyźnie: postawny, wysoki, przystojny':** *Podstawny chłopok* (matK: Dr).

PODSTAWÓWKA *rz. ż* **'szkoła podstawowa':** *– Tam jescek podstawówke kóńcył... bo jo do słowiyńskiyj chodziył, wiys?* (Jw); *– Noji tak my zacyni, tam my zacyni gazduwać, noji, nojif juz dalyj do skół nie poseł. No. Skóńcyło sie na, na podstawówce, potym jesce takie było jak, jacy przisposobiynie rolnice trzi lata, trzi roki sie chodziyło.* [– A gdzie było to przysposobienie?] *– No to, to, na miejsce tu przijyzdzoł, to zimowom porom, jak było wiyncyj casu, to my chodziyli przez trzi zimy, tof późniyj jako rolnik dostoł tam dyplom, ze jes po przeskolyniu rolnicym, noji moze, moze, moze późniyj i dziedzicyć gospodarstwo, no to my tak gazduwali* (Kc); (Jw, Kc).

PODSTOLCOWY SŁUPEK *bud.* **'słupek podpierający STOLEC w więźbie':** (matK: ŁN).

PODSTOWEK *rz. mnż, pszcz.* **'mała, wąska deseczka przed wlotem do ula, na której siadają pszczoły; zob. też: PODSTAWEK w zn. 3.; 📷 Tabl. III':** (matK: Fr, Tr).

PODSTOWKA *rz. ż, muz.* **'cienka listewka ustawiona prostopadle na górnej płycie pudła rezonansowego skrzypiec, BASÓW, na której wspierają się STRUNY; zob. też: PODSTAWEK w zn. 1.; 📷 Tabl. VI':** (matK: Tr).

PODSTRUGAĆ *cz. dk* – **PODSTRUGUWAĆ** *ndk* **'zgarnąć odchody spod krów przebywających w stajni':** *Podstruguje popod krowy cioskiym* (matK: Dr); *Ciosek – podstruguje sie maras, gnój* (matK: Kc); (Dr, Kc).

PODSTRUGUWAĆ zob. PODSTRUGAĆ

PODSTRUNNICA *rz. ż, muz.* **'długa, gładka deseczka w skrzypcach, umiejscowiona pod STRUNAMI; gryf; 📷 Tabl. VI':** (Nd).

PODSTRZYLONY *przym.* **‘o człowieku: niepoważny, roztrzepany, lekkomyślny’:** (matK: Nd).

PODSTYMPLUWAĆ *cz. dk, bud.* **‘podeprzeć stemplem’:** (matK: ŁN). [**podstampluwać** – Jw, ŁW; **podśtampluwać** – Fs; **podśtympluwać** – Nd, Tr]

PODSUĆ *cz. dk* – **PODSYPUWAĆ** *ndk* **‘podsypać’:** *Podsuć monki, coby sie ciasto nie chyciyło* (matK: Nd); *Dzieci podsypujom kwiaty na procesji* (matK: Dr); (Dr, Fs, Kr, ŁN, Nd).

PODSUSUWAĆ *cz. iter.* **‘wielokrotnie podsuszać’:** [– Jakie zboże tak mełliście?] – *Jyncmiyń, przeważnie jyncmiyń, bo owies to sie ciynzko mleł, no bo o... owies mo grubom łupine, to sie ciynzko mleł, a jesce i jyncmiyń cy pszynice to podsusuwali, brali na brutfanki, wiycie, jakie brutfanki? Brali na brutfanki i kładli na piec, i jak sie odpolyło, co sie ususyło, to wtedy sie lekcyj mleło, lekcyj sie krusyło* (KorpSp: Nd).

PODSUSYĆ *cz. dk* **‘ususzyć lekko; podsuszyć’:** *Weźnie sie przez miondlacke, woło sie miondlacka, wymiondluwać go, tak sie popucy, a potym jesce go podsusom i zaś sie bierze trojacke* (KorpSp: Fr).

PODSYCHAĆ *cz. ndk* **‘tracić stopniowo wilgoć’:** *Podsycho, kie słońce po dyscu* (matK: Fr).

PODSYĆ *cz. dk* – **PODSYWAĆ** *ndk* **‘przyszyć kawałek materiału pod spód czegoś’:** *Na zime ubiyrało sie kapce, były wselijakik kolorók, jo miała biołe z kolorowym kwioteckiym. Drozse były te podsywane skórom, ale za to dłuzyj trzimały ciepło, bo sukno wtedy nie przemokło* (pmKosz: CzG).

PODSYJNIK *rz. mnż* **‘część uzdy końskiej: rzemień przechodzący pod szyją konia; 📷 Tabl. III’:** *Podsyjnik sie taki kóniowi ubiyro* (matK: Fr).

PODSYPAĆ *cz. ndk* **‘o zbożu: dawać obfity plon (w odniesieniu do sypania się ziarna z maszyny w czasie młocki)’:** *Dobre zarno – duzo podsypie, płóne, mało co podsypo* (matK: Dr); *Niesłónkowe pole, to nie podsypo tak zboze* (matK: Łp); (Dr, Łp).

PODSYPKA *rz. ż, bud.* **‘izolacyjna warstwa żwiru dawana pod podłogę’:** *Podsypka pod podłoge, pod forzty, podsypki nie daje pokla fundamynta nie zrobi* (matK: Nd).

PODSYPUWAĆ zob. PODSUĆ

PODSYWAĆ zob. PODSYĆ

PODSYWKA *rz. ż, str.* **‘ogpol. podszewka, podbicie pod płaszcz, kurtkę’:** *Podsywka || futro* (matK: Fr); (Fr, Kr, Łp).

PODŚLIZGNÓĆ SIE *cz. dk* **‘stracić równowagę na śliskiej powierzchni; poślizgnąć się; zob. też: POŚLIZGNÓĆ SIE’:** *Podślizgła sie* (matK: Łp).

PODŚMIYCHUWAĆ SIE *cz. ndk* **‘kpić, natrząsać się z kogoś; zob. też: PODŚMIYWAĆ SIE’:** *Matka myśleli iście, ze sie ś nif podśmiychujyme. Jo wiym, ze taki ciert sy mnie, rod pletym do śmiychu. Ale cy to takie dziwne, nedy sło mi dopiyro na piytnosty rok. Takif młodyf to sie figle rady trzimajom* (PrP 2017: 242: Nd).

PODŚMIYWAĆ SIE *cz. ndk* **‘kpić, natrząsać się z kogoś’:** *Jes taki, co sićko mo, juz chodzi tu, juz w te strone i z tego biydniyjsego sie podśmiywo, co tyn ani mały moze chleba nie mo za co kupić* (KorpSp: Łp). [**podśmiychuwać sie** – Nd; **podśmiywuwać sie** – Nd]

PODŚMIYWUWAĆ SIE *cz. ndk* **‘kpić, natrząsać się z kogoś; zob. też: PODŚMIYWAĆ SIE’:** – *Ne to jak te nase krowy ni mozom zachorzeć, to moze nie trza if ani pilnuwać – powiedziołef do siebie. – Ty mi tu, synu, nie mruc ani sie nie podśmiywuj! – krziknyli ociec i pogroziyli palcym* (SpCzyt 57: Nd).

PODŚPIYWUWAĆ *cz. ndk* **‘śpiewać lekko, dla siebie, będąc w dobrym nastroju’:** *Kied my juz dochodziyli na urbarskom młake, dziadek zacyni pogwizduwać. Od razu poznołef tom nute i som jef zacon podśpiywuwać. Zynym se drózeckom, / Zynym se polami, / Krowy mnie prowadzom, / Przebiyrom nogami* (SpCzyt 58: Nd).

PODŚTAMPLUWAĆ *cz. dk* **‘podeprzeć stemplem; zob. też: PODSTYMPLUWAĆ’:** (matK: Fs).

PODŚTYMPLUWAĆ *cz. dk, bud.* **‘podeprzeć stemplem; zob. też: PODSTYMPLUWAĆ’:** *Podśtympluje sie słupy, coby sie nie walyły* (matK: Tr); (Nd, Tr).

PODTAŁPUWAĆ *cz. dk* **‘podzelować buty’:** *Jak sie zedre podeswa, to trzeba przibić tałpe abo podtałpuwać* (matK: Kc).

PODTEGUWAĆ *cz. dk* **‘czasownik o znaczeniu podstawowym TEGUWAĆ, rozwijanym o znaczenie wynikające z przedrostka, rozumiany na tle kontekstu wypowiedzi’:** *Tako skórka była miynko i cały chlebuś był miynki, bo odparuwało to wszysko z tym mlykiym, po prostu to sie tak podteguwała skórka, noji całe to było wszystko no* (KorpSp: Tr).

PODUCHA *rz. ż* **‘duża, gruba poduszka’:** *Jak wysła za monz panna, to matka ji dawała pierzine, tam kieloś, zalezy, jako była ftoro bogato, no to i śtyry te poduchy* (RnS 71: Fs).

PODUCHUWAĆ *cz. ndk* **‘o wietrze: wiać lekko’:** *Wiaterek poduchuje, a las sie lekućko chwieje z jednyj strony na drugom* (FjMEK: Jw).

PODUCYĆ SIE *cz. dk* **‘nauczyć się czegoś w podstawowym zakresie’:** – *No nie jes trudny* [język słowacki]. – *No dlo nos nietrudne, bo my umiymy po słowiyńsku wsićka, ale, ale dlo takiego, ktory ni mioł z tym, no to musi sie troche musi poducyć* (Kc).

PODUĆ SIE *cz. dk* **‘o krowach: dostać wzdęcia’:** *Krowy sie podujom* (matK: Kr).

PODUFALEC *rz. mos* **‘człowiek pewny siebie, zadufany, zaczepny’:** *Podufały || drań || hycel || podufalec* (matK: Fs).

PODUFAŁY *przym.* **‘pewny siebie, zadufany, dumny, wyniosły, zarozumiały, pyszałkowaty’:** *Podufały || drań || hycel* (matK: Fs); *Spodufalył sie, taki podufały zbój, niegrzecny* (matK: Kc); *Podufały, kie dokazuje* (matK: Tr); (Fs, Kc, Tr).

PODUFAŁY JAK PIES ‘o dziecku: bardzo nieposłuszny, niesforny’: (matK: Dr).

PODUMAĆ *cz. dk* **‘porozmyślać nad czymś’:** *Jak sie idzie z Krympof do Durztyna na wiyrf dziołu koło Cyrwonyj Skały, tyz stoji zelazny krziz. Fto tamtyndy idzie, przistanie, podumo – cymu tam stoji?* (BrzyzKrz: Kr).

PODUPADAĆ zob. PODUPAŚ

PODUPAŚ *cz. dk* – **PODUPADAĆ** *ndk* **‘stać się mniej wartościowym, opłacalnym niż poprzednio; zacząć niszczeć’:** *To ty ojcowie by mieli za tym stoć. Noji gospodarke pilnuwać, coby nie podupadała, ale zawse sie podnosiyła, i zeby to ludzie widzieli, ze to ty ludzie som do zycio, pracowite, nie takie myndy jakiesi, nierobusie. I pobuduwać, i nawet pola przikupić* (GrJMSp 322); *Potym to juz tak podupadało syćko, ze jo juz tu miała jednom krowe, ón poseł do roboty, to unukałaf sie i z tym syrym, i z mlykiym, a zodyn nie kcioł* (KorpSp: ŁW).

PODURZIĆ *cz. dk* **‘wywołać zwiększenie objętości czegoś’:** *Sody sie wsuje, to troche podurzi* (matK: Rp).

PODURZIĆ SIE *cz. dk* **‘wzburzyć się emocjonalnie, zdenerwować się na kogoś’:** *Rozpajedzi sie, no to sie, ej, sie podurzyła tak na mnie* (KorpSp: Rp).

PODUSIĆ SIE *cz. dk* **‘o wielu osobach, zwierzętach: udusić się po kolei’:** *Ściskajom sie, podusom sie* [w tłoku] (matK: Kc).

PODUSKA *rz. ż*

1. *now.* **‘ogpol. poduszka; zob. też: ZOGŁÓWEK; 📷 Tabl. II’:** *Zogłówek || poduska* (matK: ŁW); (CzG, ŁW, Nd).
2. **‘część uprzęży końskiej: rodzaj poduszki pod chomąto, dopasowanej rozmiarami do szyi konia; zob. też: PODKŁOD; 📷 Tabl. III’:** *Chomónt dlo kónia. Chomónt mo jesce i poduske i klyscyny, i ubiór cały jes potym do tego* (pmJerd: Fr); (Fr, Nd).

PODUSTWA *rz. ż* **‘gatunek ryby o ciemnozielonym grzbiecie i srebrzystych bokach; podusta, świnka pospolita (*Chondrostoma nasus* L.)’:** (matK: Fr).

PODUSUWAĆ *cz. nieos., ndk* **‘pokasływać’:** *Telo mie dusiyło, jesce mie podusuje* (matK: CzG); *Jo wcora zmarzła, to mie podusuje* [mówi, pokasłując] (matK: Rp); (CzG, Kr, Rp).

PO DWA *muz.* **‘u tancerza: krok polegający na zmianie pozycji nóg co dwie ćwierćnuty – zmianę wyznacza zmiana melodii basów’:** *Tońcyli, ale to ino była ta ozwodno po dwa, moze troche krzesany* (KorpSp: Rp).

PODWALIĆ *cz. dk* **‘podsunąć pod spód coś ciężkiego’:** *Drzewo podwalół abo ziym podsuł* [pod budowę domu] (matK: Fs).

PODWALINA *rz. ż, bud.* **‘niezwiązana konstrukcyjnie belka, zatykająca szparę między SPODKAMI i podmurówką lub ziemią, jeśli SPODKI kładzione były na PECKACH (jest więc wtedy krótsza o szerokość WYNGŁÓW); też ogólnie: najniższa belka zrębu; 📷 Tabl. V’:** *Łata || podwalina || murłata* (matK: Fs); *Zakłado chałupe = kładzie podwaline* (matK: Tr); (pmGustab 48: Jw); (ogsp.). [**łata** – Fs, Tr; **murłata** – Fs, Kc, ŁN, Nd, Tr; **zokłodka** – Kc]

PODWARZIĆ *cz. dk* **‘podgotować’:** *Dobrze, no tok se tu zaroz na Rzepiskak bacuwoł. Robiyłek syr, miołek takiego chłopoka, było mu moze jedynoście cy dwanoście rokók, no to mi pos, zakiel jo se ta zrobiół tyn syr, podwarzył zyntyce, poryftuwoł sićko, pomył* (BubSpT 66: Jw).

PODWARZUWAĆ *cz. ndk* **‘podgotowywać’:** *Powara, co podwarzuje zyntyce* (matK: Tr).

PODWAZUWAĆ zob. PODWOZYĆ

PODWIECÓR I *rz. mnż* **‘podwieczorek’:** *To, to, to obiod sie zrobiół, piyrse juzyna, potym obiod, potym podwiecór. Du dómu wiecór posła, du dómu podojić, zrobić w dóma robote, a wiecór zaś, zaś na wiecorki, zaś z tymi kondzielami* (RnS 89: Fr). [**przedwiecorek** – Kc, Tr]

POD WIECÓR II *przysł.* **‘w porze dnia niewiele wcześniejszej od wieczora; tuż przed zmierzchem’:** *Pod wiecór, kie sie ciymrzi* (matK: ŁN); *Krowy sie pasło cy gynsi. Od rania do wiecora. Ale kie sie przichodziyło pod wiecór, krowy sie przignało du dómu, to był cas iś ku dzieciskom. Radzi my wtedy byli. Ej, co my nie robiyli!* (pmMiś: CzG); *Było juz dobrze pod wiecor. Naroz usłysoł, jak cosi chodzi po jego zogónie i wyrywo mu rzepe. Patrzi, a to dziwozony! Nie namyśloł sie długo, jacy hipnół i chyciył ftoromsi za łeb. Ta sie wyrwała, ale gazda porwoł jyj z głowy cyrwonom copecke. Wsićkie dziwozony uciekły, lym ta bez copki ni mogła* (SpCzyt 141: Jw); *Bylekiedy ludzie widzieli, przeważnie pod wiecór widzieli*

ludzie, ze dziwozony – tak opowiadali, ze dziwozony, downiyj było dziwozon pełno i ze dziwozony bez przerwy po tyf polaf, wiys, łaziyły, góniyły, uciykały, to jak widziały, ze ktosi idzie cy z kosom, cy cosi, no to uciykały. A jak niy, no to siadły i pasły sie na tym grochu abo to, co było do zjedzynio, niy? (Fr); (CzG, Fr, Jw, ŁN, Nd).

PODWIJAĆ zob. PODWINÓĆ

PODWINDUWAĆ *cz. dk.* **'podnieść trochę do góry, podciągnąć':** *Co we fiacie słuzy, tof sobie go dorobiył tak wszysko, co mi trza, dronga sie do niego wsodzało i podwinduwoł, a jak trza coś było wydostać do góry, no mom takie kółko, tam widzis drewniane wisi, to jes cyga, tak zwano wołali cyga* (KorpSp: Nd).

PODWINÓĆ *cz. dk* – **PODWIJAĆ** *ndk* **'ogpol. podwinąć':** *Podwiń mi suknie* (matK: ŁW); *Jo do cuchanio podwijoł nogawice, klynkołef na forzty, zmocółef forzty wodom z proskiym i cuchołef scotkom, a potym jef ściongoł brudnom wode smatom z paceśnego płótna, a potym wytaref forzty do sucha. Tom robote robiółef doś chyntnie* (NaSp 58: 7: ŁW); (Fr, Kr, ŁW).

PODWIONZKA *rz. ż, str.* **'tasiemka z gumką, podtrzymująca pończochę':** (matK: Fs).

PODWIYNZAĆ *cz. dk* **'podwiązać spódnicę w pasie, żeby była krótsza':** *Wysogacić || podwiynzać || podkasać* (matK: ŁW).

POD WIYRCH 'w relacji przestrzennej: w górę po pochyłości, pochyło w górę': *Jo za potocek pod wiyrf idym, a ón patrzi* (BubSpT 75: Kc).

PODWIYŹ *cz. dk* – **PODWOZIĆ** *ndk* **'jadąc czymś, zabrać kogoś okazyjnie z sobą':** *– A zabawa była w Kacwinie nieroz, to podwoziył* [ksiądz] *chłopców z Niedzice, niy? Dzie idziecie? No na za... Chodźcie, jo wos weznym. Noji to. A, a jako, a tak sie zawse pytoł, a ktoro, a jako to?* [śmiech] *I o tyf pannaf sie wypytuwoł, niy?* [śmiech]. *A wyście skond? Jo swok stary – godo* [śmiech]. *– Zawióz if prosto ku plebanii, bo fara to plebania. Noji* [śmiech], *to ci ta jakby sie zawstydziyli* [śmiech] (Kc).

PODWLYC *cz. dk* **'ubrać coś pod spód':** *Podwlyc spodek, zeby nie klapało* (matK: ŁW).

POD WŁOS *przysł., bud.* **'o sposobie HEBLOWANIA drzewa: w kierunku przeciwnym do układu słojów w drewnie':** *– No zadziory, to, to, to sie wołało ogólnie, ze robi takie zadziory, niy? Ale za to, ze było krynte.* [– Czyli nie ma gładkiego tego.] *– Hej, w jednom strone robiyło dobrze, a w drugom robiyło takie, juz, juz, tak jakby pod sierść sie hybluwało. My, my to wołali pod sierść, ale choćfto godoł pod włos, no* (Kc). [**pod sierść** – Kc]

PODWOŁKA *rz. ż*

1. **'skiba niepodcięta na całej szerokości, mająca tendencję do stawania na sztorc, trudna do zabronowania':** *– No tak orać, godoł mi stryk wse, zebyś nie robiył podwołki, bo, bo kóń idzie... My tak orali, ze kolca sły bruzdom i tu kóń nie seł bruzdom, ale koło, koło bruzdy seł kóń, pług sie trzimało, a jak puściyłeś troche, co syrzyj wzion, no to ta skiba sie cało, óno sie przewróciyła, ale tam było niedoorane. Noji potym, potym, yyy, ta trowa, cy te dziady, co tam było niedoorane, nieuciynte, no to zaś rosło.* [– I to była ta podwołka?] *–Podwołka wołali, podwołka. Pryndzyj zorołeś, aleś podwołki narobiył, ani to nie pasuwała skiba ku skibie, zeby to potym dobrze zaskródlić, no bo sie zrobiyła tako troche dziura* (Kc).
2. **'kawałek pola niezaorany przez nieuwagę':** *Zrobiyła sie podwołka, musi cofać kónia i zorać* (matK: Dr); (Dr, Fs, ŁW).

PODWORSKI *przym.* **'związany z dworem w Niedzicy, Frydmanie lub Falsztynie i zwyczajami dworskimi oraz dworską organizacją pracy':** *Tak pamiyntom, bo śtyrdzieści tysiyncy dlo siebie, a trzi tysionce to dlo somsiadów, bo sie buduwali, bo to byli tacy słudzy podworscy, co buduwali sobie dómy i kazdy fcioł osobie piec wystawić w izbie* (KorpSp: NdZ); *Scególnie kobiyty chodziyły do gruli plewić ryncnie, no to dlo mnie to był sok, bo przeciez mieli tyf gruli duzo, tyf, tego pola i to musiały te baby robić motykami. No to godom, to u nos tyz momy grule, ale gdzieby tam kto, no i myślem i jestem w zasadzie przekónano, ze były to chyba nawyki jesce takie podworskie. Pracuwali, robiyli na tyf polaf i to musiało być dokładnie zrobione* (KorpSp: Fs); (Fs, NdZ).

PODWORZE *rz. n* **'podwórze gospodarskie przy domu, otoczone zabudowaniami; zob. też: OBORA w zn. 1.':** *Podworze to sie woło obora* (matK: ŁN); *Tyn juz na podworzu – wyskocyła z mietłom i wystrochała go z podworza* (matK: Dr); (Dr, ŁN).

PODWORZEC *rz. mnż* **'podwórze':** *Na podworcu* (matK: CzG, Dr).

PODWOZIĆ zob. PODWIYŹ

PODWOZUWAĆ zob. PODWOZYĆ

PODWOZYĆ *cz. dk* – **PODWAZUWAĆ** *ndk* || – **PODWOZUWAĆ** *ndk* **'podnieść coś długim narzędziem, podłożywszy jeden jego koniec pod podnoszoną rzecz i nacisnąwszy drugi jego koniec':** *Folga jak podwazujom co* (matK: Kc); *Kiedy wylezie podwalina, to sie podwozuje izbe* (matK: Łp); [– A czy jest jakiś hak do robienia

koło uli?] – *Niy, to jo przeważnie mom takie dłóto, niy, ze ramke se tam, jak je óny, óny tym kitym pokitujom abo coś i, i, i ciynzko wyciongnóć, to ino sobie tam podwozom, podwozom, podwozom i, i to jes takie dłóto, ze to jes albo skrobak, a z drugiyj strony jes takie zakrziwione, niy? O to dłóto je. Jo ino tak godom. A jak ni mom dłóta, to śróbokryntym i, i, to, co mom pod rynkom* (Kc); (Kc, Łp).

PODWÓJNIE *przysł.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Słóz podwójnie* (matK: Rp).

PODWÓJNY *przym.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Podwójny powróz* (matK: Kr); *Tak jak podwójne były dźwiyrze, to takie hrube były. Tu były takie zgrabniyjse te filunki takie, a z pola były jakby potym jesce takie sfutruwane z takimi dwóma dechami, jesce przionacone, zeby było cieplyj* (RnS 55: Dr); (Dr, Kr).

PODWÓJT *rz. mos*

1. **‘zastępca wójta’:** (ŁN, Nd, Rp).
2. *daw.* **‘członek nieformalnego zarządu KLUBU KAWALYRÓW o nieustalonym zakresie obowiązków’:** (PajPDS 9: Jw).

PODWÓRKO *rz. n* **‘podwórze gospodarskie przy domu, otoczone zabudowaniami; zob. też: OBORA w zn. 1.’:** *Na oborze to było podwórko, nazywali: na dworcu, idymy na dworzec* (RnS 147: Łp); [– A ten krzew, który Pan pokazuje, to jak to u was nazywają?] – *Właśnie, to jes, to nie jes od nos yyy, jo to wykopoł w Cynstochowie na cepeenie* [śmiech]. [– Żeby było do pszczół?] – *Hej, bo jo yyy, tam, jechalimy roz i koło cepeenu gdzieś to rosło, noji, noji widziołef, ze to duzo pscół jes koło tego, niy? I, i ze akurat gdzieś to wkopołef se to tak do picu, noji zaceło rós. Ale to je, jak jes przichodzi tak kóniec cyrwca, to z tyf sysek, ale to taki tu zapaf jes na, na podwórku, a pscół to na tym jes normalnie to wiyncyj pscół niz ty syski widać. Tak to jes widać...* (Kc); (Kc, Łp).

PODWYNDZIĆ *cz. dk, kuch.* **‘uwędzić, np. mięso nieco, nie do końca’:** *Po rosolyniu wyndziyli średnio dwa dni, cyli w jedyn dziyń trosecke podwyndziyli, trosecke, z pół dnia, trosecke to ostygło i na drugi dziyń zaś wyndziyli, zeby to dowyndzić to miynso, a tymu tak wyndziyli długo, bo właśnie, jakby te całe nogi w całości, żeby, zeby tyn dym to wsystko dosed do środka, zeby óno sie od środka nie psuło* (KorpSp: ŁN).

PODWYPUST *rz. mnż, bud.* **‘krótki WYPUST pod właściwym wypustem; 📷 Tabl. V’:** (matK: Fs).

PODWYSOK *rz. mnż, past.* **‘półka w SAŁASIE, usytuowana na wysokości nieco większej niż stół kuchenny, służąca głównie do przechowywania gotowego SYRA i podsuszania OSCYPKÓW wyjętych z ROSOŁU; czasem tym wyrazem określa się półkę, na której wędzi się OSCYPKI; zob. też: PODWYSOR’:** *Podwysok* || *podwysor* || *podwysorz* (TPPG I 144: ŁN).

PODWYSOR *rz. mnż, past.* **‘półka w SAŁASIE, usytuowana na wysokości nieco większej niż stół kuchenny, służąca głównie do przechowywania gotowego SYRA i podsuszania OSCYPKÓW wyjętych z ROSOŁU; czasem tym wyrazem określa się półkę, na której wędzi się OSCYPKI’:** *Podwysok* || *podwysor* || *podwysorz* (TPPG I 144: ŁN). [**podwysok** – ŁN; **podwysorz** – CzG, Jw, Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr; **podysor** – Jw]

PODWYSORZ *rz. mnż, past.* **‘półka w SAŁASIE, usytuowana na wysokości nieco większej niż stół kuchenny, służąca głównie do przechowywania gotowego SYRA i podsuszania OSCYPKÓW wyjętych z ROSOŁU; czasem tym wyrazem określa się półkę, na której wędzi się OSCYPKI; zob. też: PODWYSOR’:** *Grude syra wyjon, dawoł na podwysorz* (matK: Fs); [– Ta półka cała to jest?] – *To sie nazywo podwysorz.* [– Podwysorz i na tym jest...] – *Na tym sie kładzie syr, zeby kisnół, ale u nos tak jes sytuacja juz teroz, w tym momyncie mlyka mniyj, a syrki nom schodzom, te, te, te gołki, cy duzo te to momy, bo to juz z dowiyn downa takie, ze, ze my robiyli te duze oscypki. No to cały cos momy zamówiynia na te duze. Ni mozemy nadonzyć, ani syra barz zrobić, zeby, zeby sie juz potym na tym podwysorzu siedzioł długo* (Rp); (TPPG I 144: ŁN); (CzG, Jw, Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr).

PODWYSYĆ *cz. dk* – **PODWYZSAĆ** *ndk* **‘dać w wyższe położenie; podwyższyć’:** *Podwyzso sie i unizo* (matK: Jw); *Co sie podwyzso* (matK: CzG); (CzG, Jw, Łp, Nd).

PODWYZSAĆ zob. PODWYSYĆ

PODYJMA *rz. ż* **‘w wozie: beleczka umocowana poprzecznie na końcach przednich ŚNIC, usytuowana pod OZWORĄ i zapobiegająca przez to opadaniu dyszla; 📷 Tabl. III’:** *Podyjma, co trzimie dysiel, coby nie spaduwoł* (matK: Nd); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**podyma** – Dr, Fr, Jw, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr]

PODYJŚ *cz. dk* – **PODCHODZIĆ** *ndk*

1. **‘idąc, zbliżyć się do kogoś, czegoś’:** *Jo juz w nocy i we dnie na tem myślem i piykniek sobie syćko ozrachuwoł, a juz od dwók roków ozmyślujem nad jednom sprawkom wojskowom. Jo taki wymys fcem uzdajać, zeby wojocy mogli podyjś drugom stronke*

i bez strzylanio, zeby mogli zarucić na 150 m ryncnymi granatami, ino nie trzeba ku temu nic, ino jacy gwer (GazPod 1932, nr 32: 7); *A miołef takie pscoły, ze ino podesełef trzidzieści, śtyrdzieści metrów koło ula i ino gdzieś tak głowe wysunołef spod gałynzi, to ino cyntralnie łup mie w coło* (Kc); *Źwiyrzina podesła, to strzylali* (matK: Nd); *I tyz tam jes takie, ze, ze wilk nom podchodzi, bo krzocyska, to go nie upilnujecie* (Rp); (Fr, Kc, Nd, Rp).

2. **‘przypaść komuś do gustu, smaku’:** *Przi kłuciu świnie, jak była barz tłusto, to nie topieło sie smolcu, ale wsićkie tłusce solyło sie i zawijało w błony, i zasywało grubom dratwom i na korycie sie rosolyło z innymi wyrobami. A cymu robieli sadło? Odpowiydź prosto, jak była świnia duzo, było duzo miysa, duzo słóniny, to i duze sadło, to miało wystarcyć na cały rok. Gdyby sadło było stopione, to smolec smakuje lepi, nie wytrzimoł cały rok. A sadło cym było starse, to barz słabo ubywało. Sadłym omascono kapusta, a jak juz było starse, to starsym ludziom nie przeskodzało, ze starziznom cuć, ale młodym nie podchodziyło* (Iwan 78: Nd).
3. **‘odwiedzić kogoś, zajść do kogoś’:** – *Trza było przestrzygać sićkie tradycje świontecne. Nie wolno było iś po wsi, nie wolno było nikogo podyjś, no bo potym cie omamuni* (Jw); [– Słyszeliśmy, mówili, że właśnie jak mężczyzna przyszedł do domu to było w porządku] – *To hej, to dobrze.* [– A że kobieta...] – *Niescyńście było. Zeby wos podeseł jakisi chłop. Zeby sie dobrze powodziyło, to rodzina, chłop przichodziył. Hej, nie było po cym, ale cosi wymyśleli, zeby trzeba by mu cosi dać abo cosi, zeby cały rok sie do... powodziyło* (Jw); *Hej, mrozy wielkie, gwoździe bocym tak strzylały, co, co od tyk mrozów, niy, straśnie był durk, niy? Noji mama mnie nie wziyna do kościoła, a, a jako dziecko jo poleciała, bo to za drógom ino do, do tyj Marysi. Noji, i tam my sie bawiyły, robiyłymy takie lalki i cosi my sie tam bawiyły, noji przisła jyj mama z kościoła: Tyś nos podesła! Nom cały rok sie nie bedzie powodziyło! I zamkła mnie do kómory. Mama przichodzi, a dzie tyz to Helinka? Ni ma Helinki. No to posła tam. Ty, ty twoja przisła i nos podesła! Cały rok sie nom nie bedzie powodziyło, bo dziś wielkie świynto, po wsi nie wolno chodzić! Ale mama moja nie była zwadliwo, wziyna Helinke du dómu i od tego casu jo nie wierzym w gusła, zabobony, porobiska, bo to mie juz normalnie, toto było strasne* (Jw); (Dr, Jw).
4. **‘zajść do dziewczyny, zwykle w celach matrymonialnych’:** *A jo koleguwoł juz ze starsymi, bo miołef siostre dwa roki starsom. Podchodziyli ku niyj, a jo potym koło nif tyz tak juz zacon kawalyruwać. Ftorom óni nie fcieli, to mnie popychali* [śmiech]. *To nie tak, ze to, ale tańcuwać, niy? Jak kiesi były potańcówki robiyło sie, to, no to kozdo miała jakomsi tom kolezianke, to ftorom óni nie fcieli, no to jo tańcuwoł ś nim, niy?* (Kc).
5. **‘zbliżyć się do zwierzęcia, by je złapać, upolować; podkraść się’:** *Ino ón wiy, jak podyjś kozice, zeby go nie pocuła, jak nakłaś watre z mokryj cetyny, jak wyślakuwać niedźwiydzia* (SpCzyt 40: Rp).
6. **‘postąpić wobec kogoś podstępnie’:** – *Óna ftoro ta, to tu dziś przidzie, mierkuj se, byś sie nie dała podyjś – przikazuwoł Franek Budz, gazda młody, swojej babie Zośce – dziś jest Wilijo, óne rady przichodzom, w rzeci co pozycyć, a to psiewiary chcom ci zaskodzić* (BalNS 36: Fr).

PODYLUWAĆ *cz. dk* **‘założyć w stajni podłogę z DYLI’:** (matK: CzG).

PODYMA *rz. ż* **‘w wozie: beleczka umocowana poprzecznie na końcach przednich ŚNIC, usytuowana pod OZWORĄ i zapobiegająca przez to opadaniu dyszla; zob. też: PODYJMA; 📷 Tabl. III’:** *Zeby dysel stoł do prosta – podyma* (matK: Rp); *Podyma to u przodku, coby dysel nie lecioł, na przednif śnicaf* (matK: Fr); (Dr, Fr, Jw, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

PODYRDAĆ *cz. dk* **‘pobiec truchtem’:** (matK: Tr).

PODYRGAĆ *zob.* PODYRGNÓĆ

PODYRGNÓĆ *cz. dk* – **PODYRGAĆ** *ndk* **‘przyspieszyć kroku, podbiec’:** (matK: ŁN).

PODYRGNÓĆ SIE *cz. dk* **‘przyspieszyć kroku’:** *Podyrgnijze sie* (matK: Rp).

PODYSOR *rz. mnż, past.* **‘półka w SAŁASIE, usytuowana na wysokości nieco większej niż stół kuchenny, służąca głównie do przechowywania gotowego SYRA i podsuszania OSCYPKÓW wyjętych z ROSOŁU; czasem tym wyrazem określa się półkę, na której wędzi się OSCYPKI; zob. też: PODWYSOR’:** (pmGustab 27: Jw).

POD ZAPAŚĆ **‘w miejscu zacienionym (zwykle: na północnym stoku)’:** *Pod zapaść – wiyncy z północy* (matK: Tr); (Łp, Tr).

PO DZIADOWSKU *przysł.* **‘źle, niestarannie, byle jak’:** *Tak po dziadowsku zrobiół* (matK: Rp); (ŁW, Rp).

PODZIADUWAĆ SIE *cz. dk*

1. **‘ulec zniszczeniu, zepsuć się’:** *Jak juz sie skóńcyło snuć, tak trza było zawionzać delikatnie te, zawionzać tu na dole te pasma, zeby óne sie nie pomiyrzwiyły, zeby sie nie ... tam nie podziaduwało* (KorpSp: Rp).
2. **‘nie zdążyć na czas, postępując ślamazarnie’:** *Stanyłymy rano na przededniu, a musiałymy tak*

stanóć, no bo, wiycie, tak sie zdarzyło, ze nasi chłopi chcieli jacy w tym tego dnia zasioć zboze, a my sie tak trosecke podziaduwały. Neji w tyn piontek nie przesiołymy tego zbozo do siocio na roli, ne to juz my obiecuwały, ze pudyme, ale jak to na przededniu, niebo sie dopiyro rozwidniało, ciymno było, zimno było, ale my stanyły z Jagniyskom, wziynymy lampas i słymy pomału. No iście w nocy był przimrozek, bo na zogacie był jesce śryz, ale jakosi my dosły, dosły do podsopy, otworzyłymy, zawiysiyłymy na kołku lampas, neji wziynymy sie za przesiywanie (KorpSp: Nd).

PODZIADUWANY *przym.* **'o człowieku: ślamazarny, niezaradny':** *Dewła no to tako, y, dziywcyna cy baba w ogóle tako, tako podziaduwano, nie umiy sobie koło siebie zrobić* (KorpSp: Kr).

PODZIADUWATY *przym.* **'upośledzony fizycznie; kaleki':** *Jak była tako ułomno, podziaduwato, to godali, ze dziarka* (KorpSp: Fr); *Duzo sie rodziyło tyz tyf takif dzieci podziaduwatyf* (KorpSp: Dr); (Dr, Fr).

PO DZIECKU *przysł.* **'w sposób właściwy dla dziecka, a nie dla osoby dorosłej':** *Duzy jes, a po dziecku sie zachowuje* (matK: Łp); *Taki bierzóń, a po dziecku sie zachowuje* (matK: Łp).

PODZIEĆ SIE *cz. dk* **'znaleźć dla siebie bezpieczne, właściwe miejsce':** *– No to piyrse młodzi śli do pani młody. My z kościoła pośli do nif, druscki, druzbowie, muzyka, noji nojblizso rodzina. A, a wsyćka nie pośli tam, bo dalso rodzina siedziała moja, moja rodzina siedziała u nos, tu.* [– To na dwa domy było.] *– Na dwa dómy. A jesce trzeci dóm był najynty na muzyke, tam tońcyli. Inyndy tońcyli, no bo dziez sie mieli podzieć. No to wiym, ze u mojyj krzesnyj matki my tońcyli, u Rejusie* (Kc); *Budowa cołkiym leci, syćko trza naprawiać, a tu piniyndzy ni ma, tyn koncik jednom izbe momy, ni momy sie dzie podzieć* (NitschWPTG 52: Tr); (Kc, Tr).

PO DZIEDZIŃSKU *przysł.* **'po wiejsku':** *To jes po dziedzińsku świable* (matK: Łp); *Po dziedzińsku tak sie nazywajom* (matK: Rp); (Łp, Rp).

PODZIEFTO *zaim. rzeczowny* **'wskazuje na osobę występującą bardzo rzadko i nie wiadomo w dodatku gdzie':** (matK: ŁW).

PODZIEFTORY *zaim. przymiotny* **'wskazuje na osobę, rzecz występującą bardzo rzadko i nie wiadomo w dodatku gdzie':** *Podzieftory nogi ni mo, a chodzi – pod kulom; Kaśton – ogón corny, podzieftory mo zółtawy* (matK: Dr); *We dwojockaf sie downo nosiyło juzyne do pola, to jesce podzieftory bedzie to mioł w dóma* (pmJerd: Fr); *Naozajst – to była moc cierta, óna swoje robiyła. A podzieftorzi zaś ludzie, nowiyncyj zaś baby, to mu były barz rade, bo jym pomogoł w rozmajityf babrocinaf, cy to w zacytuwaniu uroku, cy przi porobisku, abo przed wseliniejakimi chorobami* (BalNPK 43: Fr); (Dr, Fr, ŁW).

PODZIELIĆ *cz. dk*

1. **'zrobić z czegoś części, zwykle przez krojenie, łamanie, cięcie itp.; pokawałkować':** *Wyngiersko włada podzielyła takie parcele strasne* (matK: Dr).
2. **'dać wielu osobom po części czegoś; obdzielić':** *Te jabka wziyni, tym weselnikom podzielyli* (matK: Łp); *Opłatek sie podzieli kazdymu* (matK: CzG); (CzG, Łp).

PODZIELIĆ SIE OPŁATKIYM 'ułamać kawałek czyjegoś opłatka i samemu dać do ułamania na znak szczerości życzeń składanych sobie nawzajem w wieczór wigilijny tuż przed uroczystą wieczerzą': (matK: ŁW).

POD ZIME *przysł.* **'tuż przed zimą':** [*– I to w jesiyni zabijało sie gynsi?*] *– No juz, no bo to juz było tak pod zime* (RnS 72: Fs).

PODZIOĆ *cz. dk* **'zawieruszyć, zagubić':** *Dzieś podziała?* (matK: Nd).

PODZIOĆ SIE *cz. dk* **'zniknąć nie wiadomo gdzie, kiedy, dlaczego':** *Tak sie podzieje dziesik het* (matK: Dr); *Dzie sie podzioło* (matK: Jw); *Gdzie sie ta copka podzioła?* (matK: Kc); *Dziesi sie podzioło* (matK: Nd); (Dr, Jw, Kc, Nd, Tr).

PO DZISIYJSYMU 'tak, jak to jest współcześnie, zgodnie ze współczesnymi wzorcami, zwyczajami itp.': *Z dzieciami to juz godom po dzisiyjsymu, bo juz gwary nie znajom* (matK: Kc). [**po terajsymu** – Fr; **po teraźniyjsymu** – CzG, ŁN, ŁW]

PO DZIŚ DZIYŃ *przysł.* **'do obecnych czasów, do dziś':** (matK: Łp).

PODZIUBAĆ *cz. dk* **'pokaleczyć, przedziurawić w wielu miejscach czymś szpiczastym':** *E, krucy fuks, to bitki były, to by... były świry takie, ze, ze ón jak nie dziubnół kogosi na weselu cy na zabawie, to, to chory był, musioł na drugi tydziyń podziubać, e tu my we wsi mieli tyz takik bylejakik, y, na, tam na dole, moze słyseli, mioł odchyły i co zrobić, niy?* (KorpSp: CzG); *Bo go podziubiom gurgule, ne wyjdźze po niego!* (pmJerd: Fr); (CzG, Fr).

PODZIUBKAĆ *cz. dk* **'zrobić na czymś lekkie nakłucia':** *Podpłómyki sie piekło tyz, jesce dopiyro sie poliyło w piecu w tym piekarniku, to juz babka na... moja babka niebozycka juz zrobiyli z tego ciasta takie ciyniutkie, tyz to były tyz takie okrongłe i podziubkali abo widelcym abo* (KorpSp: Nd).

PODZIW *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *W tym podziwie przeseł do kaplicy Matki Boski Bolesny. Tu ni móg oderwać oców od ściany z malowidłami ze sesnostego wieku. Uwidzioł if piyrsy roz. Bracio pisali mu o tym cudnym odkryciu i odnowiyniu, ale ciynzko opisać słowami te piyknośći* (KonkLit 2024: 155: Nd).
zob. fraz.:
DO PODZIWU

PODZIYNKUWAĆ *cz. dk* **‘wyrazić komuś słowem wdzięczność za coś’:** *Dziywcynta podziynkuwały za gościniec i posły na dół dziedzinom. Na dródze dali postowały baby i kukały za nimi. – O, jakie te młode paradne – obezwała sie ftorosi. – Ale tom śmiertuske troche udziaduwały. Óny bez chustecek, a jyj dały na głowe takom cyrnizne* (SpCzyt 121: Nd); *Kie to chłop usłysoł, barz mu sie zamarkociyło. wzion dziadka du dómu i opowiedzioł o tym, co sie stało, swojyj babie. Dali dziadkowi jeś, a potym zwołali całom famelijom, coby sie sićka pomodlyli i Bogu podziynkuwali za to opamiyntanie* (SpCzyt 99: CzG); (CzG, Dr, Kr, Łp, Nd).

PODZIYNKUWANIE *rz. n* **‘formuła, za pomocą której dziękuje się komuś’:** *W małym, drewnianym dómu za strugom bywali sami dziadkowie. Jak juz dziywcynta wypowiedziały swoje, babka sparła sie na kulmadze i odpowiedziała: Nief ta Jezus o wos pamiynto W dziyń powsedni, w kazde świynto. Nief błogosławi Świynto Matka Jego W kazdyj godzinie i dnia kazdego. – Takiego podziynkuwanio jesce my ciotko nie słysały – powiedziała ździwiono Ulcia* (SpCzyt 122: Nd).

PODZIYNKUWANIE ZA URODE **‘uroczystości kończące żniwa; dożynki; zob. też: DOZYNKI’:** (matK: ŁW).

PO DZIYŃ DZISIYJSY *przysł.* **‘do dziś; do czasów obecnych, dotąd’:** *Noc go zasła, kie sie wracoł bez Podziółki, tam, dzie godajom, ze była karcma, co sie zapadła pod ziym, i dzie po dziyń dzisiyjsy strasy* (SpCzyt 115: Rp).

PODZIYRAC [wym.: pod-ziyrac] *rz. mos* **‘człowiek ciekawski, podglądający; podglądacz’:** *Śpieguwac || podziyrac śpieguje pod okna* (matK: ŁW).

PODZIYRAĆ [wym.: pod-ziyrać] *cz. ndk* **‘podglądać’:** *Chodzi na prześpiegi, podziyro za kim* (matK: ŁN); (ŁN, Tr).

PODZIYRGAĆ *cz. dk* **‘powiesić niedbale’:** *Podziyrgane po płocie smaty* (matK: ŁN); *Na płocie sie podziyrgo* (matK: Fs); *Za piecym, wiycie, jak to we młynie, trzeba rozmajite palice nie palice, to i tamto, susy sie tam bucyna, jasiynina, noji nawet jawora tam trzeba, zeby było gładkie na palice. Toto syćko poza piec jakosi podziyrgane, coby sie susyło* (BubSpT 117: ŁW); (Fs, ŁN, ŁW, Nd, Tr).

PODZOLUWAĆ [wym.: pod-zoluwać] *cz. dk* **‘przytwierdzić zelówkę do buta; podzelować’:** (matK: Kr, ŁN).

PODZYĆ [wym.: pod-zyć] *cz. dk* **‘doświadczyć w życiu wielu przykrości, nieszczęść; przejść wiele’:** *Doś podzył biydy* (matK: Tr); *Podzył duzo, we świecie bywoł* (matK: Nd); (Nd, Tr).

PODZYGNÓĆ [wym.: pod-zygnóć] *cz. dk* – **PODZYGUWAĆ** *ndk* **‘podpalić, np. chrust przygotowany na ognisko’:** *W piecu piekarnym trzimało sie drzewo specjalne na wypiek chleba, układało sie takom klotke, mama wziyna papiyr i podzygła. Jak sie spolyła ta klotka, to mama wziyna ciosek, porozgarnuwała. Musiała nagrzoć sie dobrze płyta tego pieca, jak juz ogiyń wygos, rozgarniało sie i na to miejsce wygrzote dawało sie chlyb i wkładało sie go na łopacie* (Kc).

PODZYGUWAĆ [wym.: pod-zyguwać] zob. PODZYGNÓĆ

PODZYNAĆ [wym.: pod-zynać] *cz. ndk* **‘podcinać rośliny sierpem, kosą’:** *Podzynać zyto na ściane* (matK: ŁN).

PODZYRAĆ [wym.: pod-zyrać] *cz. ndk* **‘podgryzać od dołu’:** *Bioły, tłusty, co podzyro grule* [o pędraku] (matK: Rp).

PODŹ **‘forma 2 os. l. poj. trybu rozkazującego cz. PÓJŚ’:** *Podź, dom ci jeś* (matK: Dr); *Podź popruć, poprujymy pryndzy* (matK: ŁN); *W pyndziałek, w pyndziałek dziywcynta robiyły gościne, a jak dziywcynta robiyły gościne, chłopcy nie prziśli, pokla if, pokla if nie prziśli wołać du dómu. No a dziywcynta sie hańbiyły, trza było iś: a dzie tyn was Jaś abo dzie tyn Stefon. A na tu je w dóma, no to dziez je, mioł przijś. Podźcie, podź na, na te ostatki. I tak kazdy cekoł w dóma, zeby go przisły zawołać dziywcynta* (Kc); *Co sie telo barłozys? Podź juz do roboty, bo połednie. – Tak mi mama wse godali, jakek nie fciała stawać w lecie, zeby siano iś grabić. Jak sie w nocy dzie zabaciarzyło, to potym ciynzko było stanóć i sie fciało barłozyć do połednia* (pmMiś: Jw); *Przisła, no przisła ciotka od Wawrzka, babka tyz skondsi przileźli, kukajom sie do kołyski, dy to nie nas Józuś. Noji wiys, zacyny na to dziecko kukać te baby, kukać i wołać to dziadka, to swoka, to ftoregosi tam jesce – dy podź. To ociec prziseł pokukoł, matka, matka pozno swoje dziecko. No a zreśtom to dziecko* [podmienione przez DZIWOZONY] *sie darło, furt sie darło, tu było głodne i głodne, i to dziecko nic nie kciało, ino bez przerwy na okrongło jeś* (Fr); (ogsp.).

PODŹWIGNÓĆ *cz. dk* **‘podnieść, podsadzić’:** *Prozek sie podźwignie wyzy, nizy* (matK: Fs); *Podźwignijze mie na kónia* (matK: Dr); (Dr, Fs).

PODŹWIGNÓĆ SIE *cz. dk* **‘podrosnąć’:** *Tak sie podźwignół za dwa lata, jakbyście go naciongli* (matK: Dr).

PO FACHOWYMU *przysł.* **‘zgodnie z zasadami obowiązującymi w danej dziedzinie, w terminologii specjalistycznej’:** *Bradruła || sabaśnik – piekarnik po fachowymu* (matK: ŁN); *Na kabotek przisywo sie złotko, po fachowymu musi być przisyte ryncnie, ale teroz, zeby se ułatwić, krajcinki przisywajom na masinie. Downiyj kabotki były krótkie, baby nosiyły je ino pod piersi, tak jak stanik, teroz, zeby paradniyj wyziyrać, syje sie dłuzse. Zapinany jes na kónikia i kobyłke* (Jw); *Jak juz sie ubiere kosule, to potym wdziywo sie kabotek, ftoryn zapino sie na haftki. Na kabotek przisywo sie złotko, po fachowymu musi być przisyte ryncnie, ale teroz, zeby se ułatwić, krajcinki przisywajom na masinie* (pmKosz: Jw); (Jw, ŁN).

PO FAJKE **‘rodzaj bardzo wymagającej zabawy sprawnościowej, do której używano zapalonej fajki położonej przy progu KÓMORY; uczestnik zabawy kładł się na FORZTACH brzuchem do dołu i opierał dłonie na deseczkach; po wyprężeniu ciała ruchami placów nóg i poprzez przesuwanie deseczek poruszał się w stronę FAJKI; wygrywał ten, kto wziął FAJKĘ do ust, a przy tym nie dotknął brzuchem bądź kolanami FORZTÓW’:** *Jedyn parobek. Powróz wionze sie u sosrymbu. Kóńcym zwionzuje sie nogi nad ziymiom. Fajka krok za nogami. Na rynkak idzie po ziymi i dostaje fajke zymbami. Fto dostanie, tyn wygrywo* (FjMEK: Jw); (Gry 50–51: Jw).

POFALUWANY *przym.* **‘o włosach: kręcone’:** *Byrcate włosy to krynte. Kyndrate włosy to takie pofaluwane* (Nd); *U nos nie godało sie kyndrate włosy, ino krynte, abo mo krynte, abo proste* (CzG); (CzG, Nd).

POFARBIĆ *cz. dk*

1. **‘zafarbować wszystko po kolei’:** *Narobiyli płótna, to pofarbiyli* (KorpSp: Nd); (Kc, Nd, Tr).
2. **‘pomalować, pokolorować’:** *Bes nosiół betlejemek. Józek ta juz pozbijoł z desek, jacy go trza pofarbić i rzemycek przipravić, zeby go móg nosić i zwónecek do turnicki, co be zbyrkoł na Gloria* (ZGS-I: ŁN).

POFASTRYGUWAĆ *cz. dk, str.* **‘zeszyć coś fastrygą’:** *Pofastryguwać || poświyrcuwać* (matK: ŁW).

POFEFŁAĆ *cz. dk* **‘powiedzieć coś w niezrozumiałym języku’:** (KorpSp: Fr).

POFIKSUWAĆ *cz. ndk* **‘o koniu: mieć narowy’:** *Pofiksuje psuja tako* (matK: Tr).

POFOLIĆ *cz. dk* **‘ogpol. pochwalić’:** *Ón jesce jom pofolół, ze fajnie, bo wiy pani co, syćko ta gwara, cy spisko, podholańsko cy orawsko, to som podobne i matka przisła telo zadowolono, ze mie zapisała do skoły polskiyj* (CzG).

POFOLIĆ SIE *cz. dk* **‘powiedzieć pochlebnie o własnych zaletach, osiągnięciach; też: poszczycić się czymś’:** *Cy sie ni mozym pofolić, ze mie trzof chłopów fce?* (matK: Tr); *Ciesyłaf sie okrutnie z nowyj popki z długiymi, cornymi warkocami. Po skole bawiyłymy sie u nos z mojom kamratkom. Babka krzontali sie po izbie, tof sie im tom popkom pofolyła* (SpCzyt 13: Nd); *Jo tu chodziył do skoły od piyrsyj klase, chodziyłef rok do przećkola, noji osiym roków do podstawowyj skoły. Ucyłef sie barz dobrze, to sie pofolym* (RnS 113: Kc); (Kc, Nd, Tr).

POFOLONY JEZUS KRYSTUS

1. **‘chrześcijańskie pozdrowienie, używane wobec starszych, ale znanych sobie osób, wobec księży, a także przy wchodzeniu do cudzego domu itp.; dawniej obowiązywała także przy okazji przygodnego spotkania z nieznajomym, kimś obcym, nawet młodszym wiekiem; zob. też: POCHWOLONY JEZUS KRYSTUS’:** (matK: CzG); Babka: (Słychać pukanie) *Wolno, wolno, pytome dali.* Somsiada: *Przisłaf na wos zaźryć, pofolony Jezus Krystus.* Babka: *Na wieki wieków, witojcie u nos, somsiado* (Czard 70: Nd); (CzG, Nd).
2. *past.* **‘chrześcijańska formuła wypowiadana przez JUHASÓW po zakończenia dojenia owiec, będąca formą podziękowania Bogu za uzyskane dobro’:** *Kie powstali przed wychodym słónka, pomodlyli sie, a jak to pomówiyli, przezegnali i pociorki zmówiyli, wziyni pobrali gielytki, popłókali i pośli owce do strongi (taki kosorek) i posiadali na siedzyska i dojyli owce, jak juz ostatniom wygnali z tyj strongi, a to był taki kosorek, to odpowiedzieli pofolony Jezus Krystus przi ostatniyj owcy* (MalPS 129: Jw).

POFOŁA *rz. ż* **‘ogpol. pochwała’:** (matK: Dr).

POFOŁDUWAĆ *cz. dk* **‘ułożyć materiał w fałdy’:** (matK: Kr).

POFORZTUWAĆ *cz. dk* **‘położyć wszędzie podłogi’:** *Tak ze porobiół toto som, poforztuwoł, kolega mu owakuwoł* (KorpSp: NB).

POFRYSTYKUWAĆ *cz. dk, pok. III* **‘zjeść śniadanie; zob. też: POŚNIODAĆ’:** *Pofrystykuwali, a potym dopiyro pośli na toniec* (matK: Dr); (Dr, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Nd, Tr).

POFUGUWAĆ *cz. dk, bud.* **‘zrobić rowki we wszystkich gontach’:** (matK: Tr).

POFUKAĆ SIE *cz. dk* **‘spryskać się perfumami’:** (CoWś 276).

POFUTRUWAĆ *cz. dk* **‘nakarmić konia’:** *Pofutruwać w dródze* (matK: Fs); *Pofutruwać, kie sie go kormi, pasie* (matK: ŁN); *Pofutruwać dobrze* (matK: Tr); (Fr, Fs, ŁN, Tr).

POFYRKANY *przym.* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku: zachowujący się i postępujący w sposób niepoważny, nieprzemyślany i niekonsekwentny; zob. też: POPYRTANY’:** *Pofyrkany troche je* (matK: CzG).

POGADANKI *rz. nmos*
zob. fraz.:
IŚ [CHODZIĆ] NA POGADANKI

POGANIAC *rz. mos* **‘pomocnik oracza (zwykle chłopak), trzymający lejce i popędzający konia (lub krowy, woły)’:** (GrJMSp 176); (Fr, Kr). [**pogoniec** – Rp; **pogónic** – Fs, ŁN, Nd; **pogóniec** – CzG, Łp, ŁW, Rp, Tr; **zaganiac** – Łp]

POGANIAĆ *cz. ndk* **‘pełnić funkcję POGANIACA w czasie orki lub innych prac polowych’:** *Som se poganioł, sioł, skródlół* (matK: Dr); *Za pługiym seł gazda, bo trza było siyły, tymu, ze pług trza było mocno trzimać, był ciynzki i nieroz na skolak wyskakuwoł... Jak gazda mioł dobrego i mondrego kónia, to zakładoł lyce na kark i głosym dyryguwoł kóniym; wio, hejta, wiśta, prrr, hooo... Jak kóń był młody i niewyćwicony, trza było pogóńca, coby wzion lyce i kieruwoł kóniym z boku, a poganioł przewoźnie parobek* [kawaler] *abo dziecko* (CzG); *Jo bedym chodziół za pługiym, a wy bedziecie woły poganiać, ale sie nie śmiycie obezryć, jaz juz zjadymy na dół prosto, potym se staniecie, odpocnymy i obezrymy sie do góry, cy nom to dobrze zorało* (BubSpT 61: Jw); *Chłopok to juz krowy posoł i dojył, tyz jak trzeba było, to i owce poso, choć mały idzie na role i robi z ojcym, kónie poganioł, jak orali, powrósła ukrynciył do owsa, siano grabiył. Kielo zdole, to pomogo* (pmBlin 26: Jw); *No jo jesce taki był, no to, to my jesce orali krowy, krowami, jesce poganiołef krowami* (RnS 138: Łp); (CzG, Dr, Jw, Kr, Łp).

POGANIĆ *cz. dk* **‘zganić’:** *Nie pogani go* (matK: Jw).

POGANIN *rz. mos* **‘człowiek niewierzący’:** *Niekatolik || poganin* (matK: ŁW). [**pogon** – Fr]

POGASIĆ *cz. dk* **‘zgasić wszystkie światła, ognie’:** *No ale piyrze tyz pruli. Baby przisły, to pełno koło stołu, a jesce jak w środku prawie wysypały nowe piyrze, zeby prać, to chłopcyska cy tam kto, przinieśli koguta. Na złość fcieli zrobić, to pogasiyli światło, korki powyłoncali, koguta puściyli, wsyndy piyrze po całyj izbie były* (KorpSp: Kc); (CzG, Kc, NdZ).

POGINÓĆ *cz. dk* **‘o wielu elementach: zginąć po kolei’:** *Poginyło duzo pscół na cyrwonke – marasom tak na zółto, az spadnie* (matK: Tr).

POGLYJDUWAĆ *cz. dk* **‘pokryć emalią wewnętrzną ścianę naczynia, np. garnka’:** (matK: ŁW, Tr).

POGŁOSKA *rz. ż* **‘niesprawdzona, niepewna informacja’:** *Pogłoska – gware bodaś jakom puścić miyndzy ludzi* (matK: Tr).

POGŁOSKAĆ *cz. dk* **‘ogpol. pogłaskać’:** *Pogłoskać dziywce* (matK: Fr); *Na świyntom Magdalene, to sie sło patrzeć, to taki był starodowny zwycaj pogłoskać tyn lyn, coby urós duzy, kiele óna włosy miała. To taki był zwycoj stary, no jesce jo pamiyntom, jesce jo to robiyła* (BubSpT 73: Kc); (Dr, Fr, Fs, Kc).

POGŁUPEK *rz. mos* **‘człowiek uważany za głupiego; półgłówek’:** (matK: Rp).

POGŁUPIEĆ *cz. dk* **‘o wielu osobach: zgłupieć po kolei’:** Lecz oto rozśpiewany orszak musi się z nagła zatrzymać. W poprzek drogi stoi brama, której w żaden sposób nie da się ominąć (...). Starosta też wie, że nikt inny, ale właśnie on musi poprowadzić orszak przez bramę. Z udaną urazą w głosie zwraca się do przebierańców: – *Coz to fcecie? Przeciez młodo pani z Łapsów!* (...) *Cyście wy sićka pogłupieli? Za jednom młodziutkom jałówecke?* Pon przybiera ton obojętny, w którym wyczuć można jednak pogróżkę: – *Jak fcecie, to my wom to wesele oztardzymy!* (PlucWS 62–64: ŁN).

POGŁUPTAWY *przym.* **‘człowiek, któremu przypisuje się brak wiedzy, brak inteligencji, wypowiadający się bez sensu’:** (NaSp 100: 18: Nd); (Łp, Nd).

POGŁYMBIAĆ zob. POGŁYMBIĆ

POGŁYMBIĆ *cz. dk* – **POGŁYMBIAĆ** *cz. ndk* **‘ogpol. pogłębić’:** *Tam jes na górze źródło, tam były zrobione koryta i tam sobie, jagniynta chodziyły sobie pić, i tam sie pasły, i to ino telo, co roz na tydziyń seł juhas, wychodziył tam i zaziyroł, cy pogłymbiył rynśtocki coś, co sie miały gdzie napić* (KorpSp: Jw).

POGNAĆ *cz. dk* **‘zmusić kogoś, coś do szybkiego marszu, biegu w określonym kierunku (zwykle o bydle)’:** *Hanka stońze, bo juz pastyrze pognali! Jo nie pozynym* (matK: Kr); *Wy jacy tutok siedźcie, a jo pozynym* [krowy na pastwisko] (matK: Łp); (Kr, Łp, Nd).

POGNIĆ *cz. dk* **‘zgnić po kolei, we wszystkich miejscach’:** *Kónicyny pokosone, bedzie kciało pognić* [podczas deszczowej pogody] (matK: Łp).

POGNIYŚ *cz. dk* **‘ogpol. pognieść’:** *Przitramsi, pogniecie* (matK: Fr).

POGNIYWAĆ SIE *cz. dk* **‘poczuć do kogoś urazę, niechęć, zacząć się na kogoś gniewać’:** *Chłopcy sie na mnie pogniywali. Du dómu musiałak iś sama. Niedługo to było, bo juz na drugi dziyń ślimy wroz* (pmMiś: CzG); *– Dobro baba musi być tako, zeby ustompiyła zawse, bo chłopu trza zawse ustompić. Jo nie wiym, cymu, ale tak sie mi widzi, ze nojlepi jacy ustompić, zeby sie nie złościył. Chłop chyba nie ustompi, wse chłop gorsy, jak sie pogniywo, to sie gniywo, jakbyś ty sie nie udobruwała, to nic z tego. – To zalezy, cyja wina. Ni mozecie chłopa przepytuwać, ón wos musi. – To jo go nie przepytujym, ale wse mu ustompiyłaf* (GrJMSp 320); (CzG).

POGODA *rz. ż*

1. **‘korzystne warunki atmosferyczne, sprzyjające pracom polowym; czas bez opadów’:** *Ne to my pokosiyli i susyli. Ne to dobrze było jak była pogoda, a jak nie było pogody, to bylejak sie wysusyła ta otawa. I to potym my zaś, jak my mogli, to woziyli do tyj sopy, i zrucali, zeby tyn pokarm był przе te krowy i przе tom gade. Hm. I takie zycie było* (pmJerd: Fr); *Jak sie łómoł* [len moczony w MOCYDLE] *fajnie, to juz wymocony. Wyjmało sie, wypłókało sie i na pokosy sie ozciongało. Na pokosak siedzioł tyz ze dwa tygodnie ebo i wiyncy ta. Co go tam pololo i słońce poświyciyło. Bioły tyn lyn. Jak na pogodzie sie go zebrało, zgrabiyło na takie snopy, prziwiezło du dómu i schowało, bo była ino robota* (GrJMSp 305); *Trzecio godzina rano trzeba było iś do pola, kosić, no bo rynkami sie kosiyło. Była pogoda, no to jak chłop seł do pola, baba w dómu, w obrzondku krowy, niy, trza było albo napaść albo dzieś na pastwisko odegnać. Noji i, i, i całe lato, bo przeciez nase dzieci, jo, jak odkond były, od, od, od roku to my do pola nosiyli* (Kc); (ogsp.).
   ⊛ *Psy nie fcom iś do pola i kulom ogón, to choćby nie było grzmotu, jest oznakom, ze nadchodzi burza* (NaSp 55: 33: CzG).
   ⊛ *Kie jesce ślypcie uparcie gryzom, to bedzie burza* (NaSp 55: 33: CzG).
2. **‘ogólnie o warunkach atmosferycznych w krótkim lub dłuższym okresie; pogoda przepowiadana była dawniej na najbliższe dni oraz na dłuższy okres na podstawie wnikliwej obserwacji zjawisk przyrody, zachowania się zwierząt i ludzi itd.’:** *Od Świyntyj Lucji tak sie przepowiadało i tyf pogód prognozy pogody to były różne. I od, od Świyntyj Łucji do Bozego Narodzynio kazdy miesionc jedyn dziyń, niy? Kazdy* (RnS 59: Dr); *Pogoda nastała piykno. Słónecko grzoło, ale wiater był doś chłodnawy. Dziwaśdzie po ciyniaf lezoł jesce lód* (SpCzyt 120: Nd); (Dr, Łp, Nd).
   ⊛ *Ślepe jascury z lasu sie płozom, bedzie pogoda* (matK: Dr).
   ⊛ *– No dy to chmury pokazujom. No to tak, jak som na niebie takie kłymblaste chmury, takie chmurki nieduze, o to bedzie zmiana pogody. A zaś jak som, scyrwiyniejom, to bedzie wiatr. – Halny, halny. – Albo, albo, albo słońce, dzie, abo ksiynzyc wiecór, jak świyci, a jes taki cyrwony w kole, o to bedzie, o dwa, o trzi bedzie zmiana pogody, bedzie zmiana pogody. O, według jaskółek to tyz. Jak góniom wysoko, ponad ziym, no to bedzie pogoda. A jak óny juz góniom nisko, ponad ziym, to zanosi sie na burze, na dysc. To jes takie, takie przipowiedzynie, i to jes toto praktykujonce i prowdziwe* (Łp).
   zob. fraz.:
   BITO POGODA
   NA POGODZIE

POGODAĆ *cz. dk* **‘spędzić jakiś czas na rozmowie; porozmawiać’:** *Fałecny – tu pogodo inacy, tam inacy, przicyni cosi* (matK: Nd); *Nie było telewizorów ani radiów. Była wtedy ta codziynność tako prymitywno, ale było wesoło. Wiyncyl sie ludzie spotykali ze sobom, pogodali, pośmioli sie, a nieroz i śpiywali jak piyrze porały baby. I pogościyli sie, choć nie było takif wypiykańców jak dziś. Ale jak była słónina i na talorku bryndza i jarcany chlyb, to juz była gościna* (Iwan 71: Nd); (Dr, Kc, Nd, Tr).
   zob. fraz.:
   POGODAĆ Z {*kiymsi*} W CIASNYM MIYJSCU

POGODAJKI *rz. nmos*
   zob. fraz.:
   IŚ [CHODZIĆ] NA POGODAJKI

POGODAĆ Z {*kimsi*} **W CIASNYM MIYJSCU** **‘zwrot wyrażający groźbę rozprawienia się z kimś’:** *Jo z tobom pogodom, ale w ciasnym miyjscu* (matK: Dr).

POGODANKA *rz. ż* **‘rozmowa (dwóch osób)’:** *Pogodka || pogodanka – jedyn z drugim* (matK: Fr).

POGODKA *rz. ż*

1. **‘rozmowa’:** *Pogodka, pogodać tak* (matK: Tr); *Pogodka || pogodanka – jedyn z drugim* (matK: Fr); (Fr, Tr).
2. **‘negatywna wypowiedź o kimś; obgadywanie’:** *Pogodka, jak sie na kogo powiy co* (matK: Nd).

POGODNIE *przysł.* **‘przy dobrej pogodzie’:** *No bo jak sprzijała pogoda tu w terenaf górskif, no to było*

dobrze, jak tyn jarcosek, my wołali jarzec, jak tyn jarzec zebrali pogodnie, to była i monka pogodno, a jak było z dysca, no to sie jadło takie, jaz w gymbie piekło, to my warzyli tom bryje (BubSpT 121: Nd).

POGODNY *przym.* **'cechujący się korzystną, piękną pogodą':** *Pogodny dziyń* (matK: Rp).

POGODY *rz. nmos* **'dłuższy okres dobrej pogody, sprzyjającej pracom polowym':** *Noji to było we wiesne jedyn rok, zasiołef owies, podsiywke, w jesiyni my zebrali we zbiórki. Na przisły rok urosła kónicyna, poślimy kosić ze somsiadym, bo my kosiyli kosiarkom kónnom, to ze, ze somsiadym my kosiyli, tego. A takie pogody były, rano my skosiyli, wiecór juz trza było przewrócić, na drugi dziyń juz zaś składać do ostrewek* (plBiz – Łp).

POGODZIĆ *cz. dk* **'doprowadzić do zgody między zwaśnionymi stronami':** *Jednego razu tak skróś cegoś sie pouganiali, a potym pobiyli, ze pośli do sondu, coby if pogodziył. Syndzia godo, zeby wos pogodzić, jynksyj rady ni ma, ino luteranie abo katolicy musom sie z Krympof wyniyś. Wiycie, zrobiył sie taki rajwar, bo jedni krziceli, ze if jes duzo, a drudzy, ze if jes wiyncyj* (BrzyzHK: Kr).

POGODZIĆ SIE *cz. dk* **'o dwóch zwaśnionych stronach: zaprzestać kłótni, sporów, gniewu':** *A tak potym litre wódki wypiyli i sie pogodziyli* (ŚlizPPN 76: Nd); *Duzo sie ludzi dziwi, ze Krympachy – mało dziedzina, a mo dwa kościoły, ale sie jesce bardziyj zdziwi, ze downiyj Krympachy były mniyjse, a były dwie wiary – pół katolików i pół luteranów. Katolicy z luteranami nijako ni mogli sie pogodzić, jedyn drugiymu robiył na depet. Jak była przilezytość, to i prziłozył* (BrzyzHK: Kr); *Mój ociec telo sie pobiył z Białcanami, ze musioł uciykać na bacówke na Bieszczady, zeby uniknóć wiynziynia. A tyn, ftorego śmiertelnie prawie pobiyli, taki z Białki ozyniył sie do Jurgowa. Jak ociec wróciył, to sie pogodziyli i do śmierzci byli takimi kolegami, mało tego, tyn Białcon tak sie dostosuwoł do środowiska jurgowskiego, ze go uwazuwali za takiego prziwódce tyk słowackik róznyk inicjatyw* (CzG); (CzG, Kr, Nd).

POGON *rz. mos* **'człowiek niewierzący; zob. też: POGANIN':** *Pogon w kota wierzi, pogański człowiek* (matK: Fr).

POGONIEC *rz. mos* **'pomocnik oracza (zwykle chłopak), trzymający lejce i popędzający konia; zob. też: POGANIAC':** (KorpSp: Rp).

POGORZEĆ *cz. dk* **'stracić dom i zabudowania w pożarze':** *Pogorzeć || spolić sie* (matK: ŁW); (Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Tr). [**spolić sie** – Fr, Fs, Łp, ŁW]

POGORZELEC *rz. mos* **'człowiek, który stracił dobytek w pożarze. Mieszkańcy wsi (nie tylko swojej) solidarnie wspierali pogorzelców w nieszczęściu, dzieląc się z nimi zwłaszcza ziarnem, ziemniakami, paszą dla bydła. Żadnego znaczenia nie miały tu związki rodzinne. Praktyka „chodzenia po pytaniu" przez pogorzelców znana była jeszcze ok. 40 lat temu. Wyeliminowało ją powszechne obowiązkowe ubezpieczenie rolnicze':** *Pogorzelec chudobny jes* (matK: ŁW); *Były takie sytuacje, ze zywioł, jakim jes pozar, a tamtyf casaf było wiyncyj dómów drewnianyf, to nojcynściyj pogorzelcy chodziyli i zbiyrali jałmuzne, co fto móg dać, ale nojcynściyj zbiyrali zboze, bo chodziyło o zywność w rodzinie, ktoro sie wypolyła* (Iwan 11: Nd); (ŁW, Nd).

POGORZELISKO *rz. n* **'miejsce po pożarze, spalone resztki, zgliszcza':** (matK: Kc, Kr). [**popielisko** – ŁW]

POGORZYNIE *rz. n* **'pożar; zob. też: POZAR':** *Ne i po pogorzyniu zacon nocelnik strazy pozarnyj p. Walenty Markowicz nagaduwać, ze przidałaby sie nom nowo mocniyjso sikowka; przecie to gmina doś godno, to by trza było i obrony siylniyjsyj* (GazPod 1929, nr 50: 5: Fr).

POGOŚCIĆ *cz. dk* **'podjąć kogoś gościną (zwykle skromną) przez pewien czas':** (matK: ŁN).

POGOŚCIĆ SIE *cz. dk* **'spędzić pewien czas na wspólnym ucztowaniu; pobiesiadować':** *U niyj sie pogoscom* (matK: Dr); *Nie było telewizorów ani radiów. Była wtedy ta codziynność tako prymitywno, ale było wesoło. Wiyncyl sie ludzie spotykali ze sobom, pogodali, pośmioli sie, a nieroz i śpiywali jak piyrze porały baby. I pogościyli sie, choć nie było takif wypiykańców jak dziś. Ale jak była słónina i na talorku bryndza i jarcany chlyb, to juz była gościna* (Iwan 71: Nd); (Dr, Kc, Nd).

POGOTOWIE *rz. n*
zob. fraz.:
BYĆ NA POGOTOWIU

POGOTUWAĆ SIE *cz. dk, kuch., now.* **'gotować się przez pewien czas; pogotować się; zob. też: POWARZIĆ SIE':** *I to sie musi jesce pogotuwać z dwaścia minut, ale to musi sie, jak jes tyle zimnioków, zimnioków to tak trzeba z liter chyba tylko cy półtora, a tyj monki sie dosypie i późniyj musi być duzo wody, bo ta woda, zeby nie wywrzała. Te gału..., ta monka sie musi zagotuwać tak jakby, jesce sie w środku nieroz dziure zrobi, tak zeby sie zagotuwała* (Kc).

POGÓNIC *rz. mos* **'pomocnik oracza (zwykle chłopak), trzymający lejce i popędzający konia; zob.**

też: POGANIAC': *Bez pogónica orze* (matK: Fs); (Fs, ŁN, Nd).

POGÓNIĆ *cz. nieos., dk* **'ktoś dostaje rozstroju żołądka':** *Choćkiedy pogóni w nocy; góniyło w nocy* (matK: ŁN).

POGÓNIEC *rz. mos* **'pomocnik oracza (zwykle chłopak), trzymający lejce i popędzający konia; zob. też: POGANIAC':** *Za pługiym seł gazda, bo trza było siyły, tymu ze pług trza było mocno trzimać, był ciynzki i nieroz na skolak wyskakuwoł... Jak gazda mioł dobrego i mondrego kónia, to zakładoł lyce na kark i głosym dyryguwoł kóniym; wio, hejta, wiśta, prrr, hooo... Jak kóń był młody i niewyćwicony trza było pogóńca, coby wzion lyce i kieruwoł kóniym z boku, a poganioł przewoźnie parobek* [kawaler] *abo dziecko* (CzG); (CzG, Łp, ŁW, Rp, Tr).

PO GÓRALSKU *przysł.* **'zgodnie z zasadami, ze zwyczajami typowymi dla sąsiedniego Podhala':** *No jak po góralsku śli* [ubrani]*, to weselnicy niy, ino druzyna i starostowie* (GrJMSp 317); (CzG, Rp).

POGRABAĆ *cz. dk* **'sprawdzić dotykiem':** *Pograbojze ji cycoski, moze kotno ta jagnicka* (CoWś 228: CzG).

POGRABIĆ *cz. dk*

1. **'zgrabić wszystko siano, słomę itp.; też: zgrabić kolejno na wielu polach':** *Juz pograbiyli słóme* (matK: Jw); *W lecie, jak były siano, to sie brało grabie i sło sie w pole siano grabić. A jak sie juz pokosiyło i pograbiyło siano, to potym była otawa, to jom tyz trza było grabić, a pod jesiyń jesce i słóme* (CzG); *Ne jak juz siano jes takie kapke przesusone, to trza poskładać do kóp. Piyrse trza zrobić ugrabki, a potym sie je biere i składo kopy. Te ugrabki układome do kulika tak jak idom patyki, neji tak jaz sićko pograbiyme* (CzG); *No zniwa, pokosymy, pograbiymy, powionzymy, do stodoły powozymy* (BubSpT 16: CzG); (CzG, Jw). [**pogrobać** – Fr]
2. **'ukończyć prace związane z sianokosami lub żniwami, zwieźć do stodoły wszystko siano lub zboże':** *Tak cy siak, zeby pograbić owies i jarzec, trzeba było zboze powionzać w snopki. Snopki wionzało sie powrósłami, ftore krynciyło sie ze słómy na wózku w dóma. 20 prowóseł to był mondel, a nieroz na gbełowy zogón trzeba było 5–6 mondli. Był cas, ze wionznali w plastykowe poski uciynte z taśmy, ftore sprowadzali z mlycarni na Słowiyńsku* (CzG).

POGRABINY *rz. nmos* **'resztki siana, słomy, źdźbeł, pozostające na polu':** *Miyrwa* || *pograbiny* (matK: Nd); *Zgrabowiny* || *pograbiny* (matK: ŁN); (ŁN, Nd). [**pograbka** – CzG, Jw, Rp; **zgrabowiny** – ŁN]

POGRABKA *rz. ż* **'resztka siana, słomy, źdźbeł, pozostająca na polu; zob. też: POGRABINY':** *Zagrabić pograbki* (matK: Rp); *Na kozdym zogónie dokładnie zagrabuwali ściyrniom (ściyrnisko), a na kóniec zostawiali pograbke i tak godali; „dlo mysy, dlo mysy, niek zostanie tu"* (CzG); (CzG, Jw, Rp).

POGRACKUWAĆ *cz. dk, tkac.* **'oczyścić wszystkie KŁAKI przez pocieranie na GRACKACH, powyciągać włókna z KŁAKÓW za pomocą GRACKÓW':** *Choćkiedy no to sie robiyło na worki, trza worków zrobić, to sprzyndło sie zgrzebne, to nie grackuwało sie nic, to oprzyndło sie na worki, a jak nie chcioł tyk worków, no to jesce pograckujyme i, i jesce oprzyndyme na płótno* (KorpSp: Rp).

POGRAĆ *cz. dk* **'spędzić jakiś czas na graniu na instrumencie':** *Skóńcyło sie prucie, hej. Juz potym była zabawa, tam z godzine pograli, potońcyli* (CzG).

POGRANICA *rz. ż* **'teren pograniczny, pogranicze; zob. też: POGRANICE':** *Teroz sie cłowiek dowiaduje, jak to było, bo nasi ojcowie nos ucyli, to Słowiyńsko, Słowiyńsko i Słowiyńsko było, i Słowiyńsko było bez przerwy, a tu historia inacyj pokazuje. Wiadomo, ze no jesteśmy na pogranicy, na pogranicu, to te tereny przechodziyły i tak, i tak* (KorpSp: ŁN).

POGRANICE *rz. n* **'teren pograniczny, pogranicze':** *Teroz sie cłowiek dowiaduje, jak to było, bo nasi ojcowie nos ucyli, to Słowiyńsko, Słowiyńsko i Słowiyńsko było, i Słowiyńsko było bez przerwy, a tu historia inacyj pokazuje. Wiadomo, ze no jesteśmy na pogranicy, na pogranicu, to te tereny przechodziyły i tak, i tak* (KorpSp: ŁN). [**pogranica** – ŁN]

POGROBAĆ *cz. dk* **'zgrabić wszystko siano, słomę itp.; też: zgrabić kolejno na wielu polach; zob. też: POGRABIĆ w zn. 1.':** *Pogrobać siano, miyrwe* (matK: Fr).

POGROMPLAĆ *cz. dk, tkac.* **'oczesać wszystką wełnę za pomocą KRYMPLI, przygotowując ją do przędzenia; zob. też: POGRYMPLAĆ':** *Wełne cuchrałymy, jak sie owce ostrzigło, no to potym wełne pocuchrałymy, te stroncki poro... były takie grymple, co sie pogromplać, noji tyz sie przyndło* (KorpSp: Nd).

POGROTAĆ SIE *cz. dk* **'ubrać się staranniej, pozapinać się itp.; zob. też: PORYFTUWAĆ SIE':** *Pogrotać sie* || *poryftuwać sie* (matK: ŁW).

POGROZIĆ *cz. dk* **'przestrzec przed nieuchronną karą, zwykle podnosząc przy tym palec**

wskazujący lub pięść': – *Ne to jak te nase krowy ni mozom zachorzeć, to moze nie trza if ani pilnuwać – powiedziołef do siebie. – Ty mi tu, synu, nie mruc ani sie nie podśmiywuj! – krziknyli ociec i pogroziyli palcym* (SpCzyt 57: Nd).

POGRÓDKA *rz. ż, bud.* **'podwyższenie z kamieni lub z drewna wzdłuż frontowej ściany domu (rzadziej wokół domu), służące jako przejście; podwyższenie to pełni też funkcję ocieplenia, gdyż zakrywa szparę między ziemią a podwaliną; zob. też: PAGRÓDKA w zn. 1.':** (matK: Łp, Rp).

POGRUDZIĆ *cz. dk* **'rozgnieść na drobne grudki':** *Pogrudzi sie syr, posoli sie* (matK: Fr).

POGRYMPLAĆ *cz. dk, tkac.* **'oczesać całą wełnę za pomocą KRYMPLI, przygotowując ją do przędzenia':** *Pogrymplać wełne na grymplaf* (matK: ŁW); *To jacy telo sie chowało owce, co było na ... co sie zaś pogrymplało, oprzyndło, co sie swetry robiyło skarpetki* (KorpSp: NdZ); (ŁW, NdZ). [**pogromplać** – Nd]

POGRYZKAĆ *cz. dk* **'pogryźć drobno':** *Gryzkać tak drobno, gryzkać zymbami, tak chces cosi po... pogryzkać, to tak zubrujes* (KorpSp: Rp).

POGRYŹ *cz. dk*

1. **'gryząc, rozdrobnić coś':** *Pogryź trza* (matK: Fr); *Do traktora trza paliwo, a kóniowi nie trza nic. Kóń se som narobi, bo kóń mo trowe, pogryzie siana i dobre!* (pmJerd: Fr); (Fr, ŁW).
2. **'gryząc, skaleczyć w wielu miejscach; pokąsać':** *Mom tak jednego, małego* [psa], *ale porzondnego, jo jes mały, godom, i tyz, godom, jakby trza, to agresywny tyz moge być, nie tak jes? Nale, kurdel, facet sie przestrasół, godo, weź pierona, bo mnie pogryzie. Jo godom: – Co bede broł, jakeś sprawiedliwy, to sie psa nie bój, jakeś fołsywy to cie ugryzie, nie tak?* (KorpSp: CzG).

POGRZEBAC I *rz. mnż, kuch.* **'zakrzywiony na końcu żelazny pręt, używany do przegarnywania żaru w piecu kuchennym; pogrzebacz; 📷 Tabl. II':** *Kociuba* || *kutas* || *pogrzebac* (matK: Fs); – *U nos no, u nos kiedy wołali kutas downo, pogrzebacym* (Nd); (Fs, Nd). [**kociuba** – Fr, Fs, ŁW, Nd, Tr; **kutac** – CzG, Jw, Tr; **kutas** – CzG, Dr, Jw, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp]

POGRZEBAC II *rz. mos* **'grabarz; zob. też: GRÓBORZ':** *Pogrzebac* || *gróborz* (matK: Fr).

POGRZEBINY *rz. nmos* **'krótkie przyjęcie po pogrzebie; stypa; zob. też: POGRZEBOWINY':** *Pogrzebiny, gościne takom robio* (matK: CzG); *Pomodliyli sie jesce zdrowaśke za tym zmarłym i wyglondały to tak te, y, ta stypa, niby ze pogrzebiny nazywali, to u nos pogrzebiny, po polsku sie to nazywo stypa, a u nos to nazywali pogrzebiny, ale w niektoryf przipodkaf było i tak, ze śli z pogrzebin i śpiywajonco, no bo jak tam był bogaty gazda cy gazdyni umarła, no to gazda sie fcioł przeukozać przed sonsiadami, postawiył wiyncyj tej gorzałki, e, to wiycie co chrzestny? Zostańciez to ta jesce po jednym wypijyme, cóz jyj juz teroz pomozyme? Pomodlylimy sie za niom, jak umarła, no to co zrobić? To napijmy sie na te smutki, na te zole, niy? Neji tak, ze do reśty sonsiedzi z kumotrym śli śpiywajonco* (KorpSp: Fr); *Nowiyncyj hamroł Jonek z ponoskami, Jyndrek zaś i Michoł poziyrali na siebie i pokiwuwali głowami: – Ej, Michoł, dziś zyjeme, pij, bracie Jyndrek, bo my dziś w Krakowie. Beme pamiyntać, ze my byli na pogrzebinaf* (BalNS 84: Fr); *A coz powiedzieć na pogrzebiny. Za to, ze spotko nos niescyńście, to mome go sami sobie jesce powiynksać? Totyz wej gazdowie nie lynkajom sie na telo tyj śmierzci, ale kielcyku pogrzebowego, ftory i zwolo sie nieroz na biydne sieroty i wdowy. Inacy nie wypodo, ino skasyruwać i tyn wydatek* (GazPod 1932, nr 9: 8: Fr); (CzG, Dr, Fr, Nd, Tr).

POGRZEBNIK *rz. mos* **'człowiek biorący udział w czyimś pogrzebie':** *Jedyn parobek i gromada. Umarty lezy na ziymi, a ci koło niego klyncom z hrubymi świyckami, modlom sie, biadkujom, płacom, mdlejom, a syćka za porzondkiym obłapiajom i całujom. A kogo se umarty upatrzi, to se złapi i przitrzimie, a pogrzebnicy bijom go po rici świyckami jaz dudni* (FjMEK: Jw).

POGRZEBNY *przym.* **'od rz. POGRZYB; zob. też: POGRZEBOWY':** *Smyntorz pogrzebny* (matK: Fr); *Smyntorz pogrzebny* || *pogrzebowy* (matK: ŁW); (Fr, ŁW).

POGRZEBOWINY *rz. nmos* **'krótkie przyjęcie po pogrzebie; stypa':** *Pogrzebowiny; pijom wódke na pogrzebowinaf* (matK: Łp); *Tu nie godało sie stypa, ino pogrzebowiny* (KorpSp: CzG); (CzG, Jw, Kr, Łp, Rp). [**pogrzebiny** – CzG, Dr, Fr, Nd, Tr]

POGRZEBOWY *przym.* **'od rz. POGRZYB':** *Smyntorz pogrzebny* || *pogrzebowy* (matK: ŁW); *A coz powiedzieć na pogrzebiny. Za to, ze spotko nos niescyńście, to mome go sami sobie jesce powiynksać? Totyz wej gazdowie nie lynkajom sie na telo tyj śmierzci, ale kielcyku pogrzebowego, ftory i zwolo sie nieroz na biydne sieroty i wdowy. Inacy nie wypodo, ino skasyruwać i tyn wydatek* (GazPod 1932, nr 9: 8: Fr); (Fr, Jw, ŁW). [**pogrzebny** – Fr, ŁW]

POGRZEBUWAĆ *cz. ndk* **'grzebać nogą co pewien czas':** *Dziywka skarzyła sie ludziom, parobcy*

zacyni medytuwać i pewnyj nocy pośli na smyntorz na grób Jasia. Doźreli, ze nad grobym stoji siwy kóń i pogrzebuje nogom po ziymi. Potym wychodzi parobek, zmiynio sie w psa i leci na dół dziedzinom, a kóń zostaje pilnuwać grotów. Ked mijo północ, to przichodzi pies, zmiynio sie w parobka i wskakuje do dziury. I tak jes kazdom noc (NaSp 2003: 2).

POGRZYB *rz. mnż* **'ogpol. pogrzeb':** *Pogrzyb, niesie sie go na maraf* (matK: ŁW); *Piyrse trzeba było iś po tego, jak sie to nazywo, no po oglondoca, tak no to trzeba iś, hej to ón musi nojpiyrwyj tego umrzika zbadać a potym trzeba iś do ksiyndza zamówić pogrzyb* (BubSpT 141: Rp); *Jakef przisеł du dómu, a posełef ze śpanielki potym do kadru, tak mi zaroz wygnali du dóm, bo jo mówiół zaroz, ze u nos jes śpanielka, tak. Ani mie do cymbry nie puściyli przi wojsku, ale ty uciykoj nazod. Zaś dostoł śtyry tygodnie. Noji takef te śtyry tygodnie wysiedzioł, potym śpanielka przisła. Wtedy było, po trzi pogrzeby były w jedyn dziyń, w osiymnostym* (BubSpT 102: ŁN); *Jak ftosi umar, to kazdy mioł stary krowe na, na pogrzyb. Jo ni mom nic, ani mysy w stajni ni ma. I to krowe musioł dać ksiyndzu, zeby ksiondz mse odprawiół i pokropiół trune w kościele, ale ku izbie ksiondz nie seł. Ludzie sami odnieśli do kościoła trune, a z kościoła tyz sami ponieśli na smyntorz bez ksiyndza* (RnS 163: ŁN); (ogsp.).

⊛ Jeśli zmarły leży w domu w niedzielę, to w kolejnym tygodniu będzie następny pogrzeb: *Jak przez niedziele umarty lezy..., ze be nastympny umarty. Jednego roku były cały miesionc pogrzeby, bez kozdom niedziele lezoł trup, co tydziyń był jedyn pogrzyb* (pmBarnasz: NB).

POGRZYBECEK *rz. mnż* **'zdr. od rz. POGRZYB':** *Na dziecko, jak zmarło, no to normalnie pogrzybecek taki zrobiyli* (KorpSp: ŁN).

POGUŚLIĆ *cz. dk* **'spowodować coś (zwykle wyrządzić komuś szkodę), stosując praktyki magiczne; poczarować, rzucić klątwę; moc taką miały głównie STRZIGI i niektórzy BACOWIE; zob. też: POROBIĆ w zn. 1.':** *A tyn baca, co mu to tak poguślół, tak mu powiado, tak: ty dziadu! Jo z tobom? No to podź* (BubSpT 57: Jw); *Noji nic na ostatku jak sie juz skóńcyła ta bacówka, ej, ale kie byk wom opowiedzioł, co sie mi zrobióło na tyj bacówce, jak mi poguślół jedyn skubaniec* (BubSpT 66: Jw).

PO GWARZE *przysł.* **'posługując się gwarą, a nie polszczyzną ogólną':** [– Te dzieci mówią gwarą?] – *W Łapsów to w ogóle, jak na historii godome na przikłod o gwarze, to Łapsanie w ogóle nie wiedzom, o co chodzi, o jakie, na przikłod śwable, to óni abo łabda, to nie wiedzom, o co chodzi, nojbardziyj właśnie, ze z Niedziyce i z Kacwina po gwarze mi sie wydaje, ze godajom* (KorpSp: ŁN); *Dzieci niektoryf słów małe nie wiedzom, jak po gwarz... po gwarze, po gwarze powiedzieć, niy? No to sie godo, zeby powiedzieli polskom polscyznom, niy?* (KorpSp: ŁN); (Fr, Kc, ŁN, Nd).

POGWIZDUWAĆ *cz. ndk* **'gwizdać co pewien czas':** *Kied my juz dochodziyli na urbarskom młake, dziadek zacyni pogwizduwać. Od razu poznołef tom nute i som jef zacon podśpiywuwać. Zynym se drózeckom, / Zynym se polami, / Krowy mnie prowadzom, / Przebiyrom nogami* (SpCzyt 58: Nd).

POHAŃBIĆ *cz. dk* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Zebyś przeseł, zebyś nie był pohańbiony* (matK: Rp).

POHAŃBIĆ SIE *cz. dk* **'zawstydzić się':** *To nawet prowadziyła pani, co była z Krakowa, ale była tak obeznano w tym ... spiskiyj gwarze syćkim, ze niejedyn Śpisok by sie pohańbiył* (KorpSp: Łp).

POHARATAĆ *cz. dk* **'z nacechowaniem emocjonalnym o wielu obiektach: zniszczyć, uszkodzić, skaleczyć mocno':** *Tego dnia orły były przebiegłe; nie dały sie dotknóć, a pazdurami i dziubami brzidźko śmiałkók poharatały, jaze krew leciała* (SpCzyt 88: CzG).

POHEBLUWAĆ *cz. dk*

1. *bud.* **'oheblować z grubsza, niedokładnie':** (matK: CzG, Tr).
2. *kuch.* **'pociąć kapustę na HEBLU; poszatkować':** *Coby kapuste zakisić, to piyrse trza było jom na heblu pohebluwać, zeby takie malućkie kawołki były. Hebel był drewniany, to taki był jak deska, doś wielki, na środku mioł zelazne kosoki. Kładło sie go na dwie stolice, wionzało sie na tyn hebel z jednyj i z drugiej strony prześciyradło, a pod te kosoki kładło sie skrzinke i tak sie kapuste hebluwało* (CzG). [**pohybluwać** – Fs]

POHERNYKAĆ SIE *cz. dk* **'powygłupiać się':** *Chyboj ku mnie, pohernykome sie* (matK: ŁN); *Pojdze my na jate, poherdykome sie* (matK: CzG).

POHIPKAĆ *cz. dk* **'poskakać':** *Ni majom muzyki, ino na tyk dyskotekak pohipcom, pohipcom w tym durku i juz* (GrJMSp 281); *Po urocystości odbyła sie w Kastelu zobawa ludowo, goście bawieli sie fajnie, bo było co zjeś, kapke wypić, noji z kiym pohipkać* (GazPod 1929, nr 50: 6: Fr); (Fr, Tr).

POHIPKAĆ NA NOGI **'o wielu osobach: wstać gwałtownie; porwać się z miejsca':** *Baca nie społ, ino drzimoł. Naroz słysy zgiełk, huk, bek w kosorze, pobudziół juhasów, pohipkali syćka na nogi, wyskocyli z koleby, ale juz było po syćkim. Jonek*

powiado: – Fała Bogu, ino jednom wzion! – He, twojyj maciery sie zapolyło! – zaklon Jonek niedźwiedziowi, napluł do ronk i puściół sie do wiyrchu (BalSKD 106: Fr).

POHNUTEDELNOŚĆ *rz. ż, daw.* **'dożywocie':** (matK: Kc).

POHUCKAĆ *cz. dk* **'zachęcić psa do zaatakowania kogoś; zob. też: POSCUĆ':** *Pohuckoł go || poscuł go z psym* (matK: Rp).

POHUKANY *przym.* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku głupim, niespełna rozumu':** *Taki je jakisi ty Jónek, jakby pohukany był* (CzG).

POHURKAĆ *cz. dk* **'poruszyć się':** *Noji tak jak tam coś pogryzło, to sie odropoł i to pohurkało, i lepiyj, lepiyj mu było* (KorpSp: Kr); (Rp, Kr, Tr).

POHURLAĆ *cz. dk* **'poturlać':** (matK: Nd).

POHUSKAĆ *cz. dk* **'poszczuć':** *Naroz durkło do głowy sewcowi i sepce krawcowi do ucha: – Wiys co? Pudyme na wandry, bedeme łazić po dziedzinaf i caruwać, prorokuwać i strasyć karcmorzów, to wtedy wyzyrka lebo nocnik bedom, ino trza sie nom stela brać, pokla jesce widno na polu, bo potym cie hajto pohusko psym, a do chałupy nie puści* (BalNS 111: Fr); (SSWG 19); (Fr).

POHUZIAĆ *cz. dk* **'huśtać, kołysać kogoś przez pewien czas; pohuśtać':** *Tam za Krympaskim była karuzela tako, to Krympaskiego synowie, ale to juz poumiyrali, mieli takom karuzele. No to tak sie krynciyło to koło i nom to sie zafciywało siednóć na to, ze kieby to nos pohuziali* (RnS 185: Nd).

POHYBLUWAĆ *cz. dk* **'pociąć kapustę na HEBLU; poszatkować; zob. też: POHEBLUWAĆ w zn. 2.':** *Sadziyło sie kapuste tu pod izbom, no to potym jak juz, jak juz przisło jesiyń, powybiyrałymy tom kapuste i trza było, to trza było tom kapuste poobiyrać, hybel, pohybluwać. I tak chłop sobie umył nogi piyknie, bo musioł być ciynzki, zeby podeptoł tom kapuste, no neji tak podeptoł no, a neji tak był... Kisło, ta kapusta* (RnS 70: Fs).

PO INNYMU *przysł.* **'w innym języku, nie po naszemu':** *Świandrać to, to choćkto zzo granicy, kiedy przijdzie ktosi to po ... godo po, po innymu to juz, juz świandrze* (KorpSp: Rp).

POISKAĆ *cz. dk* **'zająć się przez jakiś czas szukaniem i wyczesywaniem wszy z włosów':** *Poiskać wsy* (matK: Tr).

POJACHAĆ *cz. dk* **'udać się dokądś w drogę pojazdem; zob. też: POJECHAĆ':** *Kiedy pojadzies* (matK: CzG); *Pojadzie do Łops po poprawe* (matK: Dr); *Pon pojadzie* (matK: Jw); *Pojadzie wnet* (matK: Tr); (CzG, Dr, Jw, Tr).

PO JAKIYMU *zaim. pytajny*

1. **'dlaczego, z jakiego powodu, jakim prawem':** *A po jakiymu jo mom być dziś, za komuny korany, ze mom ciotke w Ameryce, to jo mom być w karnyj jednostce?* (KorpSp: NdZ); *Nazywali do Suścioka, no to nie wiym, jak, po jakiymu Suścioki, ni mom pojyncia, co by to było, ze Suścioki?* (KorpSp: Nd); (Nd, NdZ).
2. **'w jaki sposób, w jakim języku':** *Godos po tym śpisku cy po jakiymu godos w skole?* (KorpSp: CzG); *Łabda, a po jakiymu to było, to jo nie wiym, no łabda* (KorpSp: ŁN); (CzG, Jw, ŁN).

POJAŚNIEĆ *cz. dk* **'stać się jaśniejszym':** *Cheba naozaj trafiył do myśli Walka, bo giymba od razu mu pojaśniała. – Dobre z wos dzieci, kied tak o mnie dbocie. To ugodojmy sie na jutro. Fciołbyf, zebyś ty, Marynko, tyz s nami pojechała* (KonkLit 2024: 158: Nd).

POJAWIAĆ SIE zob. POJAWIĆ SIE

POJAWIĆ SIE *cz. dk* – **POJAWIAĆ SIE** *ndk* **'ogpol. pojawić się':** *Murgli sie, to jes słabe zachmurzynie, bo tak to móc tyz godać, chmuro sie, chmurzi sie. Ale jak sie takie, dziesi tam pojawiały chmury od Tater, od nasyj góry Hombargu, no to godali zawse, ze sie murgli. Tego juz tyz nifto nie pamiynto, jedna osoba, co jesce pamiyntała tyn wyraz, to juz włośnie zmarła dwa lata tymu, w wieku osiymdziesiynciu ośmiu lat* (Nd); *Natomiast gónty mechanicznie robione prze swojom sorstkość zatrzimuwały wode i sybci pojawioł sie mef, ktory powstrzimuwoł wode i gónt za to mioł krótsom zywotność* (Iwan 47: Nd); *To jes w ogóle ciekawo sprawa, bo tak naprowde kóniec dziewiytnostego wieku ni ma snurecków. Pocontek, som pocontek, przełóm ni ma snurecków. A jak som juz roki dwudzieste, to snurecki sie juz pojawiajom w tyf rynkowaf u, u, u młodyf dziywcont, noji cyrwone. Dziś jak tak sie idzie na przeglond, cy, cy som jakiesi te, te konkursy to tak, jak mo biyławy kidel, no to biyławe snurecki, jak ma tabakowy kidel, tabakowe snurecki. I jak by miała jesce miała inkse jakie, to to samo, dopasuwujom, co nie jes zgodne w ogóle z nasom tradycjom, bo cyrwony kolor, to było to, co był, sie łoncyło z magijom, z przesondami i to, o to chodziyło. To było, kolor był wortny, nie sama snurecka* (Nd).

POJECHAĆ *cz. dk* **'udać się dokądś w drogę pojazdem':** *Ałtami pojechali* (matK: ŁN); *Siofer pojedzie do miasta* (matK: Kr); *Dominik pojechoł jesce za widnia* [a teraz już wieczór] (matK: Łp); *Jak pojadym z zarnym, to ci dudki doniesym* (matK: Łp); *Pojechoł na forszpon* (matK: Łp); (ogsp.). [**pojachać** – CzG, Dr, Jw, Tr]

POJEDNAĆ *cz. dk* **‘porozumieć się z kimś, uzgodnić coś z kimś określone warunki pracy, zapłaty’:** *Mularze som pozganiani, pojednom ik, kiela fcom na dziyń, cy to bierom na okór, cy to bierom na dziyń, to mnie to nie obchodzi, bo zapłacić im trzeba* (CzG). [**pojednać sie** – Łp, Rp]

POJEDNAĆ SIE *cz. dk* **‘porozumieć się z kimś, uzgodnić coś z kimś określone warunki pracy, zapłaty; zob. też: POJEDNAĆ’:** *Młody pon musioł kupić od druzbów, pojednali sie na kielo tam* (matK: Łp); *Pojednali sie, za młócbe telo im do, co uniesom* (matK: Rp); (Łp, Rp).

POJEDYN *zaim. przymiotny, pok. III* **‘niektóry’:** *Pojedyn kóń dostaje zondrze* (matK: ŁN); *Srombek na cyste zarno pojedni tyz nazywajom somsiek* (matK: Łp); *Pojedyn mo siylne nogi, to hipce jak!* (matK: Rp); *– Juzeście po zbiórkaf? – Pojedni juz, pojedni niy* (matK: Łp); *Pojedni nie piecom, ale tak biydujom, ze straf* (matK: Kr); *Widziało sie mu, ze syćkie patrzom na niego, w te casy skocół ze stołecka i dało sie mu pożryć, a tu juz pojedyn zacyno wychodzić z kościoła. Franek klynknół i uciekoł, bo wiedzioł, co go ceko. Na smyntorzu koło kościoła, kie przyskocom z kazdyj strony ku niemu i pazdurziskami powbijały rynce do kudlisk i nie wiada, co byłoby sie ś niem stało, kiebo nie zrucioł kozucha i nie puściół sie w nogi* (BalNS 38: Fr); *Dwaścia piynć roków to juz staro dziywka. doś zostały takie. Pojedna ni miała scyńścio, pojedna nie fciała sie wydać. I ta, co przebiyrała, tyz została, głuptula, chore tyz* (pmBlin 85: Jw); (Fr, Jw, Kr, ŁN, Łp, Rp).

PO JEDYN *przysł.* **‘pojedynczo’:** *Starzi sie wykrusujom juz po jedyn, po jedyn, a młodyf ni ma* (KorpSp: ŁW).

POJEDYNKA *rz. ż* **‘strzelba jednolufowa’:** *Tak se tu nas zaprzisiynzony straźnik lasowy Wanicek pilnowoł lasu, ze jaze go przepilnuwoł. Nie patrzoł smereków, ale łaziył zawse za sarnami; i wykufoł sobie gdzieś karabin wojskowy i starom pojedynke, co jom z przodku nabijoł prochym i śrótym* (GazPod 1927, nr 17: 7: Dr).

POJEDZIĆ SIE *cz. dk* **‘o ranie: rozjątrzyć się’:** *Kalyka sie pojedzi* (matK: Nd).

POJEDZINKA *rz. ż* **‘płócienna chusta do przenoszenia na plecach trawy, liści itp., mająca niekiedy na każdym rogu przytwierdzony trok; zob. też: GROSTUCH; 📷 Tabl. III’:** *Zaruciół pojedzinke na grzbiet* (CoWś 229: NB).

POJEDZONY *przym.* **‘taki, który zjadł i nie odczuwa głodu’:** *Woloł sie w safliku umyć i chodzić pojedzony niz w laworze, ktory juz w tamtyf casaf nalezoł do luksusu, i nie mieć za co sobie kupić soli, cukru, na nafte i świable* (Iwan 7: Nd); *Jak te dziwozony góniyły na to kraś, roz sie podobno zakradły do dziedziny do Wawrzka. U Wawrzka mieli jakiegosi małego Józusia i óny tego Józusia, straśnie sie im zwidzioł i óny tego Józusia porwały. Ale jedna dziwozona miała swoje dziecko, wiys? I to dziecko wziyna podmiyniyła, bo przi sobie miała, a tote reśte, co były z niom, no to łapły tego Józusia Wawrzkowego, a tota dziwozona swoje dziecko położyła do kołyski, bo se pomyślała tak: dziecko tu troche polezy pore dni, pojy, pojy, pojy, najy sie dobrze, a potym nojwyzyj zamiyniom to dziecko, a toto bedzie pojedzone i bedzie podch... podchowane* (Fr); (Fr, Nd).

POJESNY *przym.*

1. *kuch.* **‘mający dużą wartość odżywczą, dający siłę’:** *Pojesne takie jodło* (matK: ŁN); *Sytny ‖ pojesny mało sie zjy tego, a sie najy* (matK: Nd); (ŁN, Nd). [**sytny** – Dr, Fr, Łp, Nd, Tr; **syty** – Rp]
2. **‘o człowieku lub zwierzęciu: taki, któremu trudno nastarczyć jedzenia, niemający umiaru w jedzeniu, wiecznie głodny; zob. też: PRZEPADZISTY’:** *Przepadzisty ‖ pojesny* (matK: Łp).

POJEŚ *cz. dk* **‘całkowicie zaspokoić głód, zjeść tyle, ile się chciało’:** *Trzeba pojeś, bo do rania daleko* (matK: Łp); *Chłopi byli dozywne, fcieli pojeś* (matK: Nd); *Ale ci to smakuje, pojys se troche* (matK: ŁN); *Jak pojy godnie, to zołondek strawi* (matK: Fr); *Juzek pojod* (matK: Jw); *Zdrowy jak buk, to moze se pojeś* (matK: Kr); *Jak pojy, to sie mu odbekuje* (matK: Nd); (ogsp.).

POJIĆ *cz. ndk*

1. **‘dawać, pozwalać człowiekowi lub zwierzęciu pić’:** *Józef pojył krowy* (matK: ŁW); *Krzon jy sie tymu, bo kie Poniezusa ukrzizuwali, to go pojyli zółciom i octym* (NaSp 35: 16: Jw); (Dr, Jw, ŁW).
2. **‘częstować wódką’:** *Nawarzom samogony i potym pojom ludzi* (matK: Kc); *Juhasów baca poji* [z okazji święta] (matK: Łp); *Gotuwoł bimber i tyf Rusów pojół* (matK: Dr); (Dr, Kc, Łp).

POJIDŁO *rz. n, now.* **‘mechaniczne poidło z doprowadzaną rurami wodą, instalowane w stajni dla pojenia bydła’:** (Fr).

POJMA *rz. ż* **‘pojęcie, rozeznanie w danym zagadnieniu’:** *Troche pojmy mom, no to zef wytłómacył dobrze architektowi, ze jak mo narysuwać* (KorpSp: Nd).

POJMUWAĆ zob. POJONĆ

POJONĆ *cz. dk* – **POJMUWAĆ** *ndk* **‘zrozumieć; pojąć’:** *– Mamo, to be nojlepso niewiasta i nojlepso moja baba, bo mo nojpiykniyjse rynce. Matka nie*

wiedziała, co mo znacyć to godanie, ale kied Marysia była juz w rodzinie, to dobrze to pojyna. Młodo gazdyni garnyła sie do kozdyj roboty, wsyndy nadskakuwała Jasiowyj matce (SpCzyt 105: Kr); *Mondre to było dziywcontko i usłuchliwe. W skole ucytele godali ojcom, coby Zosie dać do wyzsyf skół, bo rada sie ucy, chytro wsićko pojmuje i pamiynć tyz mo nie od parady* (SpCzyt 135: Nd); (Kr, Nd).

POJRZEĆ *cz. dk* **'spojrzeć, zerknąć':** *Mama pojrzała do zesita Helinego* (matK: Kc).

POJRZEĆ KRZIWO 'rzucić urok; zauroczyć': *Popśniła sie mi krowa, ftroś krziwo pojrzoł* (matK: Łp).

PO JUHASKU *przysł.* **'w sposób typowy dla JUHASÓW':** *Gwizdze po juhasku* (matK: ŁW); *Kiyrpce z rzemiyniami, a kieby było ku rzemiyniom miedziane hocki, toby juz było po juhasku* (ZGS-I: ŁN); (ŁN, ŁW).

PO JURGOWSKU *przysł.* **'w gwarze używanej w Jurgowie':** *Jurgowiany, no to z Jurgowianók sie śmioli, ze Jurgowiany to som takie grobijany, bo óni majom taki inksy akcynt, inksom wymowe, i, i u nos w Cornyj Górze twierdziyło sie, ze Jurgowion tak godo hrubym takim głosym, no to jes grobijon* [imituje głos mieszkańca Jurgowa, śmiejąc się]. *Óni tacy, jo nie potrafiym nawet po jurgowsku tak godać, bo po jurgowsku, to jes inkso, in, in, inksy świat* [śmieje się]. *Noji tak sie u nos troche wyśmiywali z tyk Jurgowianók, ale i vice versa, jo wiym, ze sie i śmioli z nos Cornogórzanók, godali na nos kosycki, cyli zeby to si tak, ale słysołek tyz od jednego cłowieka z Jurgowa, ze Cornogórzon wzion kozuk na brzuk i posed na wiyrk, to znacy, ze Cornogórzon wzion kozuch na brzuch i posed na wiyrch* (KoprSp: CzG).

POJUTRU *przysł.* **'za dwa dni od dzisiaj; zob. też: POJUTRZE':** *Nie wiym, cy jutro cy pojutru* (matK: Dr); *Jutro abo pojutru przyniesie* (matK: Tr); (Dr, Fr, Jw, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

POJUTRZ *przysł.* **'za dwa dni od dzisiaj; zob. też: POJUTRZE':** *Pojutru || pojutrz* (matK: CzG).

POJUTRZE *przysł.* **'za dwa dni od dzisiaj':** *Bob, jak było wiyncy, to se same tarły, ale tam zaś, jak nie było tak bob w dómu, tam jedna, dwie, to sie pytało trocki. To było tak, ze dziś u tego, zaś pojutrze u tego, to tak sie chodziyło tyz* (GrJMSp 304); (CzG, Kc). [**pojutru** – Dr, Fr, Jw, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr; **pojutrz** – CzG]

POJUTRZYJSY *przym.* **'taki, który nastąpi za dwa dni':** *Pojutrzyjsy dziyń* (matK: Fs).

POJYMNOŚĆ *rz. ż, now.* **'ogpol. pojemność':** *Noji to był piyrsy taki samochód, to my mieli tutej na terenie gminy był nojwiynksy pojymności, co mioł becke dziesiynć tysiyncy litrów. To było naprowde, ón nie był jako w góry, yyy, bo mioł tylko jedyn napynd, przedni ni mioł, ale tak na nas teryn tutej do wsi to był super. Dzie sie zajechało, dziesiynć tysiyncy litrów, to nie jes, to jes nie bagatela, to zanim sie rozciongnyło linie do rzyki, to, no to było wody z tego, niy?* (Kc).

POJYNCIE *rz. n*
zob. fraz.:
MIEĆ POJYNCIE
NI MIEĆ POJYNCIO

POJYNTNY *przym.* **'odznaczający się szczególnymi zdolnościami do nauki; łatwo się uczący, bystry':** *I tu otwarcie uznajym, ze ni mioł jacy śtyry klasy takie bylejakie w tamtyf casaf. Ale był pojyntny i to ludzie wiedzieli, i wiedzieli, ze umiy jynzyk talijański* (Iwan 4: Nd).

POJYZDZAĆ *cz. ndk* **'przejeżdżać od czasu do czasu':** *Ón se ta jacy pojyzdzoł* [przyjeżdżał sobie, doglądając pracy – o właścicielu ziemskim] (matK: Dr).

POJYZYĆ SIE *cz. dk* **'o kurze: nastroszyć pióra':** *Kury sie pojyzyły, otrzepujom sie* (matK: Kc).

POKA I *rz. ż* **'znamię po szczepieniu':** *A poka to ślad po scypiyniu* (matK: CzG); *Jak my sie bawiyli na oborze, to dzieci pokazuwały poki* (CoWś 232: ŁN); (CzG, ŁN).

POKA II *spój.* **'dopóki nie':** *Poka nie nojdym* (matK: Nd).

PO KADECKU *przysł.* **'o włosach obciętych równo z uchem':** *Ostrzic po kadecku* (matK: Rp).

POKADZIĆ *cz. dk* **'okadzić nieco':** *Roz kie dziywki mojyły ółtorz, to sie wydropała ku tymu ciertowi i uskrobała mu ze środkowego palca u nogi z pazdura i jesce go pobośkała w rynke. Kie potym jyj niewiasty dziecko miało morziska, to ino pokadziyła tym ciertowym pazdurym, to od razu dziecku przesło, jak kieby rynkom przewinół i było zdrowe jak ryba* (BalNPK 43: Fr); (Fr, Jw).

POKALICYĆ *cz. dk* **'skaleczyć wiele czegoś lub skaleczyć w wielu miejscach':** *Pokróś ciebie musiałam noge pokalicyć* (matK: Dr); *Smyrecka, kie sie pokalicy jako ta smoła* (matK: Łp); *Pokalicyłaf se wcora noge i choć mnie nie boli, mom wygworke, zeby nie iś dziś paś krowy* (Nd); (CzG, Dr, Łp, Nd, Tr).

POKALICYĆ SIE *cz. dk* **'skaleczyć się; zob. też: SKALICYĆ SIE':** *– A rumianek na co był? – A rumianek to był tyz taki, to był tak. I na rany, na syćkie takie, ze, ze jak była dzie jako rana, ze, ze sie to pokalicył abo cosi, no to, no to tym rumiankiym onacyli, ebo jak dziecko sie, wiys co, co ebo sikało tak cynsto, to sie go parzyło nad tym rumiankiym. Ebo jak krzipały te dzieci, no to, na zaparzyli na,*

na tego rumianku przikrył sie chustkom jakom i tak sie parzyły te dzieci tym, tym rumiankiym (CzG); *Kied sie ftory chłop pokalicół, porezoł rynki tam na kosie, cy na nozie, cy sikiyre se kiedy rombnół do palca abo do nogi, to toto friśkie sadło sie tyz kładło na rany* (pmBarnasz: Fr); (CzG, Fr, Kc).

POKAPAĆ *cz. dk* **'z nacechowaniem emocjonalnym o zwierzętach: pozdychać':** *Gynsi miały niestrawione, toby mogły pokapać* (matK: ŁN); *Potarapaci sie gazdówka, krowy pokapiom* (matK: ŁW).

PO KAPCE *przysł.* **'niewielkimi porcjami, krokami':** *Po kapce wykoście* (matK: Łp); *Tote piórka trza było napchać do płafty takiyj, prawie siśkie płafty na pierziny to były rózowe, ale nie wiym cymu tak. Coby nie wylatuwały, to my je kładły po kapce i przesywały, i zaś kładły troche, i przesywały* (pmKosz: Jw); *Trza było jesce uwazuwać, coby nie zwarzić śmietany, bo jak sie za wartko ubijało, to wtedy śmietana wylatuwała z maśnicki, wtedy sie biere i wlywo po kapce zimnyj wody, i ubijo sie dali, ale wolni* (plSarna: CzG); (CzG, Jw, Łp).

POKARM *rz. mnż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Świyncelina – pokarmy świyncone* [na Wielkanoc] (matK: ŁN).

POKARTUWAĆ *cz. dk* **'potasować karty':** *Pokartuj ta karty* (matK: Łp). [**pomiysać** – ŁW; **przekartuwać** – Kr]

POKAWYNCEĆ *cz. dk* **'spędzić jakiś czas w ciężkiej chorobie, ledwo żyjąc':** *Tyn chłop potym pore rokók pokawyncoł i umar* (KorpSp: Jw).

POKAZ *rz. mnż*
zob. fraz.:
NA POKAZ

POKAZANIE *rz. n* **'publiczny pokaz, np. przedstawienie, wyświetlenie filmu itp.':** *Pokazanie – kino, przedstawiynie* (matK: Fr).

POKAZÓWKA *rz. ż* **'wskazówka zegara, zegarka; zob. też: WSKAZÓWKA; 📷 Tabl. II':** (matK: Łp).

POKAZUJONCY PALEC **'palec wskazujący':** (matK: ŁN, ŁW). [**palec skazujoncy** – Fr, Kc, Łp; **pokazuwac** – ŁW, Rp; **skazujoncy palec** – Fr, Kc, Łp; **ukazuwac** – Kr; **ukazujoncy palec** – Jw; **ukazuwacy palec** – Łp]

POKAZUWAC *rz. mnż* **'palec wskazujący; zob. też: POKAZUJONCY PALEC':** (matK: ŁW, Rp).

POKAZUWAĆ zob. POKOZAĆ
zob. fraz.:
POKAZUJONCY PALEC

POKAZUWAĆ SIE zob. POKOZAĆ SIE

POKAZYJO *rz. ż* **'ogpol. pokaz, przedstawienie':** *Pokazyjo; na pokazyjom Mynki Pana Jezusa* (matK: Dr); *Przedojcie, beme mieć na pokazyjom* (matK: Dr); *Wziyni do dómu na pokazyjom* (matK: Rp); (Dr, Rp).
zob. fraz.:
NA POKAZYJOM

POKI *rz. nmos, pok. III* **'choroba objawiająca się wysypką przechodzącą w krosty; zob. też: OSPA':** *Na poki chory* (matK: Jw); *Jo narodzony w śtyrnostym roku, a miesionca w marcu osiymnostego dnia. Z mojim powodzyniu byłek chory na poki (ospa) i takek ozdrowioł* (MalPS 129: Jw); (CzG, Fr, Jw, Rp).
zob. fraz.:
CORNE POKI
OWCE POKI

POKIDAĆ *cz. dk* **'napadało śniegu':** *Kidacka, pokidało* (matK: ŁN).

POKIDAĆ SIE *cz. dk* **'pobrudzić się, pochlapać się płynnym pokarmem':** *Coś sie tak pokidoł?* (matK: Fs).

POKIEL *zaim. względny* **'przyłącza zdanie podrzędne określające moment końcowy czynności lub stanu, o którym mowa w zdaniu nadrzędnym (może ono zawierać odpowiadający mu zaimek wskazujący *potela* lub jego synonimy); zob. też: POKIELA II w zn. 1.':** *Na nowom wiare, ta była trzecio przisiynga – to chłop chłopu przisiyngoł na wolność: Nigda panowi nie uwierzymy, pokiel krwi ś niego nie utocymy az do ostatka. Pana trza nienawidzieć. Panu wiyrz, ale go nie kochoj, bo je wróg chłopski. Panowi sie kłanioj, ale go do ostatka w noge gryź. To sie tak przisiyngało na ciupazke zelaznom z cyntkami. Musiała być wej zelazno, bo zelazym sie człek bróni i to je znak, ze tym zelazym bedzie od pana zmarniony. I na tyj ciupazce musioł być znak krziza, na ftorym umyncyli panowie Chrystusa, co biydokiym był, jak i my jesteśmy. I tako przisiynga wielki walór miała. Mój ociec tak godali* (BazWierz 79: CzG); *Tak my tele dole uciykali,co juz pokiel dyk w człowiekowi był* (BubSpT 22: CzG); *Za duse tego nieboscyka, co mu wziyni scynke abo głowe, to dawali na mse i dopiyro ta dusa służyła, i kościom jejif sie caruwało za tom zapłate. To z tym kościom tyn baca obchodzi granice swojyj gospodarki i wte powiedzioł ón trzi razy: – To je moje i nifto nic na tyj granicy nie rusy. Wselnijaki złodziyj, kie na niyj stanie, to stoji – pokiel baca go nie popuści* (BazWierz 177: Kc); (CzG, Fr, Kc).

♫ *Paście sie, krowicki, na zielonym tłocku,*
Bo juz wos nie bem pos, jacy tego rocku.
Jacy tego rocku, jacy tyj jesiyni,
Pokiel sie trowicka na holi zielyni
(BalSKD 66: Fr).

POKIELA I *zaim. pytajny*

1. **a) ‘używany w pytaniach, zawiera skierowaną do rozmówcy prośbę o wskazanie momentu końcowego jakiejś czynności lub stanu; dokąd’:** *Pokiela trza cekać na niego?* (Kc). **b) ‘w takim samym znaczeniu używany w pytaniach stanowiących zdanie zależne’:** *Pedzioł, ze nie wiym, pokiela jesce bedom robić* (Nd).
2. **a) ‘używany w pytaniach, zawiera skierowaną do rozmówcy prośbę o wskazanie miejsca wyznaczającego punkt graniczny ruchu, koniec, maksymalny zasięg czegoś; jak daleko, szeroko, głęboko itp., dokąd’:** *Pokiela mocie tyn kawołek pola?* (matK: Łp); *No bo tak, dziesiynć procent, no ale powiydzmy, ze gazda mo, dejmy na to, hektar. Noji tym świniom sie upodobało, prowda i na jednym kóńcu, powiydzmy tam dziesiynć arów zryły na amyn, cyli jakby my to powiedzieli, ze prawie ze w stu procyntaf, bo tam troche jesce zostanie, bo choć ino wyrusane, ale zostanie, ale tyn, co sacuje, to godo: nie, jesce stoji, to jesce ni ma sto procynt wiycie, to tak sie robi. No ale godom, jak, tak jakby na sto procynt zniscone, ale ón sie pyto: a pokiela to wase?* (BubSpT 109: ŁW); (Łp, ŁW). **b) ‘w takim samym znaczeniu używany w pytaniach stanowiących zdania zależne’:** *Ale nie wiadomo, pokiela mom kosić* (Kc).

POKIELA II *zaim. względny*

1. **‘przyłącza zdanie podrzędne określające moment końcowy czynności lub stanu, o którym mowa w zdaniu nadrzędnym (może ono zawierać odpowiadający mu zaimek wskazujący *potela* lub jego synonimy)’:** *Jak wpadnie co do dychola – zakrzipie sie, pokiela nie wyskocy; dowi sie* (matK: ŁW); *Pokiela nie wystawiony sromb, to jes jedno* (matK: CzG): *Potym, jak my juz wytarły, co my dokóńcyły tyn lyn, to zaś poprzichodziyli parobcy z organami i grali do rania, i tańcuwali całom noc. I to tak ty miyndlarki bywały, pokiela po kolyji całyj wsi nie wytarły lnu. Ale tańcuwać wse trza było. No to była tako ozrywka prze tyk młodyk* (BubSpT 21: CzG); *Teroz by nom trza było sie postarać o takom kurke cornom, co we Wielki Piontek piyrse jojko zniesie. I naśli, u Morgała w Kacwinie sie nasła tako kurka. I to jojko trzimo pod pozuchom, pokiela sie nie wykluło. I to kurce furt za nim chodziyło, i to go nazywali inklus* (BubSpT 72: Kc); *Robiymy, no jezulanko sie u nos nazywo. Jabłka, ciostka, cukierki i te bule, my nazywomy te świycidła po wasymu, a po nasymu sie nazywajom bule. Do kiedy fto fce do wtedy trzimie, no do Trzóf Króli. A fto fce to jesce i dłuzyj pokiela nie obyjdzie kolynda* (BubSpT 96: Kr); *Wyciongo sie płótno na łonke i piynć, i seść razy bez dziyń sie leje wodom, na łonke, na trowe, na trowniku musi być. Noji polywo sie go wodom bez dziyń, no to sie biyli go i tydziyń, i dwa, pokiela jes nie bielućkie płótno, niy. Noji syje sie potym kalisony z tego, gacie* (BubSpT 130: Nd) *Baca umar. Był z Kacwina rodym i bacuwoł po całyj okolicy. Umioł caruwać. To jak umar, to za trzi dni loło. Godajom, ze jak taki umre, co umiy caruwać, to tak długo leje, pokiela go nie pochowajom* (ŚlizPPN 83: Kc); *No właśnie, w ogóle sie nie wynosiyło dziecka do krztu, przed krztym, pokiela dziecko nie było okrzcone, nie było wolno go wyniyś do pola absolutnie! Ani tako baba, co, co urodziyła to dziecko, w ogóle nie śmiała do pola wychodzić ani nigdzie na chałupy iś, ani nigdzie sie pokazuwać przed krztym* (CzG); (CzG, Dr, Kr, Kr, ŁW, Nd, Rp). [**dokiel** – Kc, Nd; **dokiela** – Dr, NB; **dokla** – Fr, Kc, Rp; **dokond** – Fs; **pokiel** – CzG, Fr, Kc; **pokiyl** – Kc, Łp; **pokiyla** – Rp; **pokla** – ogsp.; **pokle** – Jw]

♫ *Nie dom młodyj pani,*
Nie dom na mój dusiu,
Pokiel nie dostanem
liter śpyrytusu

(Dr).

2. **‘przyłącza zdanie podrzędne, określające bliżej miejsce wyznaczające punkt graniczny ruchu, koniec, maksymalny zasięg czegoś (w zdaniu nadrzędnym może wystąpić odpowiadający mu zaimek wskazujący *potela*)’:** *Wzion kryde, zrobiół ciare na betónie, zeby wiedzioł, pokiela tyn płot pudzie* (pmMich: Fr); *To nie były tak jak autobusy, ino takie jak barakowozy, niy? Ino pod napyndym samochodowym. Dzisioj to wozom towary takie jak, ani okien nie było, ani nicego. Wleźliśmy do tego i tu przijechoł, tu wyjezdzały het. Autobus nie chodziył, dróg nie było, no to potym po lasak tam het autobus ci nie wloz, a tako to juz było z napyndami te auta, no to juz do lasu zawieźli het, tam potym gdzie sie pokiela dało, niy?* (KorpSp: Rp); *Neji reśte juz mom znaki, neji potym sobie tam mniyj wiyncyj parzenice, pokiela kiesyń mi wychodzi, to sobie poznace, gdzie mom na dole haftki wbić* (KorpSp: Jw); (Fr, Jw, Rp). [**dokond** – Rp; **pokla** – Dr, Łp]

POKIEL DOTEL ‘wyrażenie będące zwykle przestrogą, wskazujące na moment zwrotny w przebiegu zdarzeń; do czasu, do chwili; zob. też: POKIYL POTYL’: (CoWś 276).

PO KIELO *zaim. pytajny* **‘używany w pytaniach, wyraża skierowaną do rozmówcy prośbę,**

o określenie ceny; po ile; zob. też: PO WIELA': *Po wiela || po kielo meter?* (matK: Kr); (Kr, Rp, Tr).

POKIEŁBASIĆ *cz. dk* **'poplątać, pomieszać, pokręcić':** *Pomiysać || pokiełbasić* (matK: ŁW); *Co to za rzec tako pokiełbasono?* (matK: ŁN); (ŁN, ŁW, Tr).

POKIEŁBASIĆ SIE *cz. dk* **'ulec poplątaniu, pomieszaniu':** *Pokiełbasone, pokiełbasiyło sie* (matK: Tr).

POKIEŁUWAĆ *cz. dk* **'o ziarenku: wypuścić kiełki':** *Piyrse zorko pokiełuje* (matK: Nd).

POKIEŁZNÓĆ SIE *cz. dk* **'poślizgnąć się; zob. też: POŚLIZGNÓĆ SIE':** *Pokiełznóć sie, kie ślisko* (matK: Fr); *Lodowica – pokiełznóć sie moze, kie ślisko* (matK: ŁN); *Pokiełznóć sie po lodzie* (matK: Tr); (Fr, Jw, ŁN, Nd, Rp, Tr).

POKIEPKUWAĆ *cz. ndk* **'pokpiwać':** *Ón by jacy pokiepkuwać z kogo* (matK: Łp).

POKIERESIĆ *cz. dk* **'zrobić wielki nieporządek, bałagan':** *Kieres, pokieresone* (matK: Fs).

POKITUWAĆ *cz. dk, pszcz.* **'o pszczołach: posklejać, uszczelnić KITEM':** [– A czy jest jakiś hak do robienia koło uli?] – *Niy, to jo przeważnie mom takie dłóto, niy, ze ramke se tam, jak je óny, óny tym kitym pokitujom abo coś i, i, i ciynzko wyciongnóć, to ino sobie tam podwozom, podwozom, podwozom i, i to jes takie dłóto, ze to jes albo skrobak, a z drugiyj strony jes takie zakrziwione, niy? O to dłuto je. Jo ino tak godom. A jak ni mom dłuta, to śróbokryntym i, i, to, co mom pod rynkom* (Kc).

POKIYL *zaim. względny* **'przyłącza zdanie podrzędne określające moment końcowy czynności lub stanu, o którym mowa w zdaniu nadrzędnym (może ono zawierać odpowiadający mu zaimek wskazujący *potela* lub jego synonimy); zob. też: POKIELA II w zn. 1.':** *Pokiyl nie oblekła śpitolskiego odziynio* (matK: Łp); *Pokiyl sie do, no to jesce, krowe jednom i wystarcy, no bo co. Jak sie nie do, to sie nie do* (KorpSp: Kc); (Kc, Łp).

POKIYLA *zaim. względny* **'przyłącza zdanie podrzędne określające moment końcowy czynności lub stanu, o którym mowa w zdaniu nadrzędnym (może ono zawierać odpowiadający mu zaimek wskazujący *potela* lub jego synonimy); zob. też: POKIELA II w zn. 1.':** *A ta był taki mioł tu Jakub, Zyd, no to sie ta przisło do niego, to fajecke sie wziyno, packe tabaku, no to my ta kurzyli, takie my byli chłopcyska wtedy, niy, pokiyla nom ta było, po piynć cy po seść lot, hej!* (BubSpT 137: Rp).

POKIYL POTYL 'wyrażenie będące zwykle przestrogą, wskazujące na moment zwrotny w przebiegu zdarzeń; do czasu, do chwili': *Prziśli ku dómu i potym godo tak tymu: jesce ci podarujym, ale jak mi do puchara nalejes tak akurat pokiyl potyl, a jak przelejes, to bedzie źle, a jak nie dolejes, to tyz bedzie źle* (BubSpT 81: Kr). [**pokiel dotel**; **potel dotel** – Łp].

POKLA *zaim. względny*

1. **'przyłącza zdanie podrzędne określające moment końcowy czynności lub stanu, o którym mowa w zdaniu nadrzędnym (może ono zawierać odpowiadający mu zaimek wskazujący *potela* lub jego synonimy); zob. też: POKIELA II w zn. 1.':** *Ciosek – kij, co miysoł zyntyce, pokla sie nie uwarzyło* (matK: Fr); *Pokla zyć bedzie* (matK: Nd); *Podsypki sie daje, pokla fundamynta nie zrobi* (matK: Nd); *U nif słózół, pokla zył* (matK: Łp); *Tysionc złotyf nase, to pijemy, pokla nie przepijemy* (matK: Łp); *Dobrze było, pokla ón tam zył* (matK: Rp); *Pokla duf w mojym ciele, to juz bedym wiedziała* (matK: Dr); *Pokla samo nie pynknie, nie wolno rusyć* (matK: Dr); *Pokla zielono* (matK: ŁW); *Biyliyło sie, pokla nie byo bielućkie* (matK: Jw); *Rznół, biół kamiyniym, pokla sie skóra z jyncmiynia nie zdarła* (matK: Jw); *O, chodziyli, chodziyli, a jakze, chodziyli do Peśtu, no najwiyncyj do Peśtu, pokla, wiycie, tam zaś sie dzieinyndy nie otworzyło do Ameryki* (BubSpT 111: ŁW); *Tak wej, człeku, pokla w tobie krew wre, to myślis, ze ci zodyn nie do rady, ale kie cie biyda prziciśnie, to ta piyknie obeźrys sie i za dómym, haj!* (BalNS 112: Fr); *No to óni to musieli zbiyrać i pozbiyrać ściśkie, no bo pokla nie pozbiyrali, no to za nim ni mieli prawa lecieć. I tak sie biydny jakosi urwoł, co dolecioł du dómu, skocół, łapiół kropić świynconom wodom, krzize po dźwiyrzak robić krydom świynconom, a takimi wecami przecie potym ik o tyntokuwali tyk guślorzi. Tak hań to bywało* (BubSpT 69–70: Jw); (ogsp.).

♫ *Winsujym, winsujym,*
Bo na piecu babe cujym,
I winsuwoł nie przestane,
Pokla baby nie dostane

(NaSp 43: 12).

2. **'przyłącza zdanie podrzędne, określające bliżej miejsce wyznaczające punkt graniczny ruchu, koniec, maksymalny zasięg czegoś (w zdaniu nadrzędnym może wystąpić odpowiadający mu zaimek wskazujący *potela*); zob. też: POKIELA II w zn. 2.':** *Poklaście zaśli, po ftorom kympe?* (matK: Łp); *Neji musielimy to ziarno z powrotym dać i pojechali ojcowie, zabrali nam ojców kieli był płac, płac, krzik, ale dzie jechali, to ci nie*

powiym. Dzie if zabrali, pokla pojechali, dzie, co tata sie dziesi wymigli, co, co pozostawiali kónie, syćko, co uciykali du dómu. Powracali nom, a kónie tam zostawiali. Nasa kobeła przisła. Przisła biydno, ale była postrzelono, miała dziure tu tego, jak zadnie nogi, w łopatce (KorpSp: Dr); (Dr, Łp).
zob. fraz.:
POTLA..., POKLA

POKLAPKAĆ *cz. dk* **'poklepać czymś płaskim, np. kijanką, otwartą dłonią; zob. też: POKLASKAĆ':** *Potym wziyni na łopate tyn chlebuś, wysadziyli, wywróciyli, pokłapkali, poobciyrali smatom ze spodku monkom. Nasi wse tak na podłoge na smatke* (GrJMSp 307).

POKLASKAĆ *cz. dk* **'poklepać czymś płaskim, np. kijanką, otwartą dłonią':** *Jak go naseł, to go poklaskoł* [o zabawie w chowanego] (matK: Łp); *Jak zaś potym kapke ukisło, no to sie potym wytuluwało, noji potym sie poklaskało na łopacie, chlyb moskol* (KorpSp: Rp); (Łp, Rp). [**poklapkać**]

POKLE *zaim. względny* **'przyłącza zdanie podrzędne określające moment końcowy czynności lub stanu, o którym mowa w zdaniu nadrzędnym (może ono zawierać odpowiadający mu zaimek wskazujący *potela* lub jego synonimy); zob. też: POKIELA II w zn. 1.':** *Pokle sie skóra z jyncmiynia nie zdarła* (matK: Jw).

POKLEPAĆ *cz. dk* **'uderzając młotkiem w niektóre narzędzia, spłaszczyć ich brzeg, zwiększając w ten sposób nieco ich ostrość':** *I idzie, orali tam dwa bar biydnymi bycoskami. Ón im powiedzioł dobre słowo i pado im: „bar sie wom biydnie orze, ale mocie zelaza barzo hrube. Kiebyście śli do tego kowola, hań blisko go tu mocie, coby wom te zelaza przecie poklepoł, toby wom lepsy sło"* (MalPS 134: Jw); *Poklepali sikiyry, robiyli bróniki do brón, klepali lymiyse, po nasymu nołózka do pługa, niy?* (KorpSp: Jw); (Kc, Jw).

POKLEPKAĆ *cz. dk* **'poklepać lekko':** *Baba godo, ze: wiys co, ubier sie, przebier sie, idź do Rzepisk. A w Rzepiskaf był taki znachór, co patrzół z mocu. Neji ón był jednak, był dobry, bo wiedzioł, bo to, bo to były gusła. Wiedzioł to odrobić. Neji godom jako sprawa, jak co i ón mie jesce po ramiyniu poklepkoł i godo, ze: – O, o, nie bój sie nic, jom ta popuści. Patrzi do tego mocu i godo: A kiz ta pieron sie tak pomściół na niyj? Noji wzion swoje, co mioł, to zrobiół* (Łp).

POKLIJIĆ *cz. dk* **'skleić po kolei wszystko, we wszystkich wymaganych miejscach; pokleić':** *Poklijyłam, zaś mi popukały* [o butach gumowych] (matK: Łp); *No to juz harmonije, no to juz chłopcy ino mieli jedne harmonije, to zaś sie popsuły, zaś sie, zaś trzeba klijić było, zaś trza, z grulók klij robiyli, tłukli i grulami po... zaś poklijyli, o ludzie na świecie! Bo to nie było, ani, ani, ani to takik instrumyntók, ani tu, takie ino starodowne jakiesi dziesi organy, jakiesi cosi, organy* (Jw); (Jw, Łp).

POKLYNKAĆ *cz. dk* **'o wielu osobach: uklęknąć po kolei':** *Poklynkać na kolana* (matK: ŁW); *A my se poklynkali na trowe i kukalimy, jakie ślucki ukazuje Jantek* (SpCzyt 61: Nd); (ŁW, Nd).

POKŁADAĆ *cz. ndk* **'wykonywać płytką orkę (w jesieni po głównych pracach polowych)':** *Pokładać w jesiyni pod ziymnioki* (matK: Fr); *Pokładomy pod ziymnioki* (matK: Dr); *Pokłado sie, spokłado sie na wiesne sie orze* (matK: Łp); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kr, Łp, ŁW, Rp).

POKŁADANIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. POKŁADAĆ':** *Ciynko skibecka to pokładanie* (matK: Fr); *Pokładanie na jesiyni* (matK: Fs); *Jesiynno oranka = pokładanie* (matK: ŁN); (Fr, Fs, Kr, ŁN).

POKŁAPKAĆ *cz. dk* **'poklepać, popukać leciuteńko':** *Dźwiyrecka przriwiyrali, jak mało sie rumiyniół, jak mu trzeba wiyncyl ciepła. Potym wziyni na łopate tyn chlebuś, wysadziyli, wywróciyli, pokłapkali, poobciyrali smatom ze spodku monkom* (GrJMSp 307).

POKŁAŚ *cz. dk* **'położyć wiele czegoś po kolei w jednym miejscu lub w wielu miejscach; też: włożyć wiele czegoś po kolei w coś':** *Stojok, co falfy som pokładzione* (matK: Fr); *Krziz, co sie pokładło w to* (matK: ŁN); *Kredync mome – miski pokłaś* (matK: Tr); *Potym juz, jak mama robiyli pokrowce, no to juz piykne mieli te pokrowce pokładzione, ale zeby sie nie domarasiyły, to my mieli na pokrowcaf folije wyzakładane, zeby to sie nie zdarły, zeby było piyknie, no to folije my mieli takom całom na tym* (KorpSp: Dr); (Dr, Fr, ŁN, Tr).

POKŁOD *rz. mnż* **'płytka orka, robiona po żniwach; na takim polu na wiosnę sadzi się ziemniaki':** *Zboze sie zasieje, potym sie zaś skródli, pokłady, my nazywomy pokłady, to podorywki inacyj sie to nazywajom, teroz sie tu podorywki nazywajom, co sie w jesiyni podorze pod grule, to sie zrafuje, zeskródli, rozwozi sie gnoje i sadzi sie grule* (BubSpT 133: NB).

POKŁONIĆ SIE *cz. dk* **'ukłonić się':** *Pokłonić sie trza* (matK: Fr).

POKŁYMBA *rz. ż*

1. **'kłopot, zmartwienie':** *Ale ma pokłymbe, bo mu tam dzieci chorujom abo cosi, to mo pokłymbe* (KorpSp: Łp).

2. **‘człowiek nienadający się do współżycia społecznego, niezgodny, uciążliwy; też: natrętny (połączenie *ta pokłymba* używane jest zarówno w stosunku do kobiety, jak i mężczyzny)’:** (SSWG 19).

POKOCIĆ SIE *cz. dk* **‘o wielu kotnych samicach: po kolei wydać na świat młode’:** *– No abo u nos tyz tak godajom, ze jak małe mo jagniynta, niy? No a majom sie kocić owce, no, po, na Nowy Rok, cy tam po Świyntak, to nie wolno nikogo puscać do tyj, do stajnie, bo pocaruje, ze sie po, popśniom sie potym. Ze po prostu te owce, co wiys, nie, nie pokocom sie jagniynta, ba pozdychajom cy jako* (CzG); (CzG, Kc, NB, NdZ).

POKOJARZIĆ *cz. dk* **‘powiązać w logiczną całość wiele faktów; pokojarzyć’:** *Były takie znaki, ze potym ludzie to pokojarzyli i to nie były zwycajne sny, ino óne miały jakiś taki zwionzek niebezpośredni, ale...* (KorpSp: CzG).

POKOLMUWAĆ *cz. dk* **‘pokręcić włosy w loki’:** *Pokolmuwać włosy* (matK: ŁW).

POKOLYNIE *rz. n*

1. **‘grupa ludzi spokrewnionych z sobą; rodzina’:** *Ludzi bedom mieć doś* [na weselu]*, bo to wielgie pokolynie* (matK: Dr); *– Óna jakosi rodzina z tom Jandzinkom. – Z tego pokolynio, co Izydór* (matK: Dr); (Dr, Kc).
2. **‘ogpol. pokolenie’:** *Z pokolynio na pokolynie* (matK: Rp).

POKONSAĆ *cz. dk* **‘pogryźć’:** *Piesek cie pokonse* [do dziecka] (matK: Fs); *Bo cie pies pokonse* (matK: ŁW); *Pokonsom, zondło wspuscom* (matK: Tr); (Fr, Fs, ŁW, Tr).

♫ *Becały owiecki w stajynce,*
pokazujonc rany Paniynce.
Wilcek nos pokonsoł,
Jesce sie ustrzonsoł za nami
(BalNS 37: Fr).

POKONTETUWAĆ *cz. dk* **‘poczęstować kogoś, okazując mu szacunek’:** (matK: Łp).

PO KOŃDKU *przysł.* **‘po szczypcie, po trochu’:** *Jak juz było okryte, to trza było dalyj dóm wykóńcać po końdku tyz* (BubSpT 48: Fr).

POKOPYRTAĆ *cz. dk* **‘o wielu obiektach: poprzewracać, powywracać’:** *Coś nom siano pokopyrtało* (matK: Fr); *Wiater pokopyrtoł stuski* (CoWś 199); (Fr).

POKOPYRTANY *przym.* **‘o wielu obiektach: poprzewracane’:** *Potym sićka jechały* [wozy strażackie]*, ale ni mogli nikeny dojechać, bo był maras, błoto, sićka stoli pod brzyzkami. Sie zacyno o cwortyj godzinie, to sie polyło do drugiyj po połedniu, potym dopiyro przijechały o siódmyj pełno wozów, pod dziołym śtyry były pokopyrtane, ni mogli dojechać. Były zbiorniki, to ino telo co wiadrami, bo motopompy stoły, dopiyro jedna z Trybsia przijechała* (CygTGS-II 258: Dr).

POKORAĆ *cz. dk* **‘ukarać, np. mandatem, aresztem’:** *O tam, to tam sie przeniesło tam trosecke, tam dwie pory bótów prze siebie, to jes nic, to je nic. Ale jednak i za to by móg być pokorany. Za samo przyjście* (BubSpT 24: Dr).

POKORNY *przym.* **‘o człowieku: mający spokojne usposobienie’:** *Pokorny człowiek* (matK: Tr). [**ponizony** – Tr]

POKORPAĆ *cz. dk* **‘źle, niedbale uszyć’:** (matK: ŁN).

POKORPANY *przym.* **‘zszyty prowizorycznie, byle jak, niedbale’:** *Pokorpane, brzidźko zesyte* (matK: Tr); (ŁN, Nd, Tr).

POKORTANY *przym.* **‘przestraszony’:** *Taki pokortany* (matK: Rp).

POKOS *rz. mnż*

1. **‘leżący pas skoszonej trawy (dawniej też zboża)’:** *– No po koleji. Piyrse sie skosiyło siano. – No. – Potym sie oztrzepało pokosy, potym sie przewracało, noji, noji tak. Jak trza było drugie roz, to sie drugie roz przewróciyło, potym sie w kupki składało. – Albo w kuliki, robiyło sie* (CzG); *Jak pokosy były piykne, to baby przewacały zboze grabiskiym na drugom strone. Jak były zmiyrwione, to rusały ino kłackami i sły wzdłuź pokosa* (CzG); *Jak sie, jak daje sie do ciutków, no to sie stawio do ciutków, a jak sie kładzie tylko na pokosie, to na pokosie sie susy. Jak sie na przikłod stawio ciutki, to sie zaroz za kosiorzym wionze, to sie nojlepiyj wionze surowe, świyze, bo jakby juz uskło, tego nie powionzes, bo sie łómie. No a jarzec no to musiałaś go na pokosie i przewracało sie grabiami jesce go, zeby było suche, no a jak pololo albo co, to sie i na grabisku przewróciyło, zeby sie kopyrtło na drugom strone, na grabisku przewracać sie to zymbami, grabiami tak, a na grabisku to wiys jak? Grabisko pod tu, gdzie kłóska, sie wpychało i chlus i było to, co było na spodzie, to było na na wiyrzchu, rozumiys? Na drugom strone sie to przewracało, to było super przewracanie, bo piernikiym, ciach, ciach, ciach i juz pokos* (MMilMCK: Nd); *Zboze trza było umieć kosić, tak coby na pokos, coby z... kłóska leciały na bok, niy? Coby nie miyrzwić, bo siano to, toś móg pokosić i potym sie roztrzepuwało pokosy, na zboze musioł kosić tak, coby lezało piyknie, cobyś potym przewrócić i do s... snop, coby zwionzać fajnie było, co rzonso musiała być na tu, na, a toto rzitowie zaś tu, to sie*

tak godało rzonso i rzitowie (KorpSp: Nd); (CzG, NB, Nd).

2. *tkac.* **‘cienka warstwa lnu, wyjętego z MOCYDŁA, rozłożonego na trawniku dla zmiękczenia łodyg pod wpływem rosy’:** *Na stuchy abo na pokosy sie rozciongo* (matK: Rp); *Jak sie łómoł* [len moczony w MOCYDLE] *fajnie, to juz wymocony. Wyjmało sie, wypłókało sie i na pokosy sie ozciongało. Na pokosak siedzioł tyz ze dwa tygodnie ebo i wiyncy ta. Co go tam pololo i słońce poświyciyło. Bioły tyn lyn. Jak na pogodzie sie go zebrało, zgrabiyło na takie snopy, prziwiezło du dómu i schowało, bo była ino robota* (GrJMSp 305); *No to lyn sie zasieje, ón potym zyjdzie, no jak juz jes taki doś duzy, to wybiyrom potym trowe ś niego, oset, hołdryk. No jak juz dojrzeje, no to potym idym i wybiyrom go* (BubSpT 128: Nd); (Nd, Rp).
zob. fraz.:
BRAĆ POKOS
NA POKOS

POKOSARZIĆ *cz. dk, past.* **‘w naturalny sposób użyźnić ziemię nawozem pozostawianym przez owce przetrzymywane w nocy w KOSORZE; po zadeptaniu trawy przez owce KOSOR jest przestawiany na nowe miejsce’:** *Tam bedymy dopiyro paś, jak skosi siano, bo było pokosarzone w jesiyni, to teroz by mu sie nie pasły* (KorpSp: Kc).

POKOSEK *rz. mnż* **‘zdr. od rz. POKOS w zn. 2.’:** *Mocy sie, z wody sie wybierze na pokoski* [o lnie] (matK: Nd); (ŁN, Nd).
zob. fraz.:
NA POKOSKI

POKOSIĆ *cz. dk*

1. **‘skosić wszystko po kolei’:** *Siano sie kosiyło zawse tak do Jona – do dwudziestego cwortego; w Jona – zeby skosić siano, a potym zaś to było – to wołajom „potrow”, ale to my wołome „otawe”, niy – to drugie siano. I to sie zaś kosiyło we wrześniu. – Do ósmego września, a sie łapało od piyrsego września, zeby to pokosić. Ne to my pokosiyli i susyli. Ne to dobrze było jak była pogoda, a jak nie było pogody, to bylejak sie wysusyła ta otawa. I to potym my zaś, jak my mogli, to woziyli do tyj sopy, i zrucali, zeby tyn pokarm był prze te krowy i prze tom gade. Hm. I takie zycie było* (Fr); *No chłop to pokosi, piyknie kobiyty oztrzepujom, ładnie, hej! Cyscom, ryftujom, hej, zeby to skło. No tak potym jak to juz przysknie fajnie, tak bierymy to do kop, to sianko, no to sianko zbierymy ładnie syćko* (BubSpT 16: CzG); *No nic, pokosiyli sićko, pomłóciyli, no mieli zarna* (BubSpT 61: Jw); *Krowy stojom w stajni całe lato, pokiela sie nie pozbiyro z pola, pokiela sie nie pokosi, do zbiórek* (BubSpT 133: NB); (CzG, Fr, Jw, ŁN, Łp, NB).
2. **‘poświęcić jakiś czas na koszenie’:** *Kied sie pokosiyło do siódmyj, a nieroz i dłuzy, to przi takim wysiłku, to sie juz cekało, kiedy mama pudzie, a poniesie dwojocki, ze bedom dziadki, dobrze słóninkom cy bockiym swojskiym omascone, to w jednym dwojocku, a w drugim to grule uwarzone i postuchane, i w dynerce mlyko kwaśne abo maślonka zaloło sie do dwojocka i tak sie zajodało* (Iwan 9: Nd).

POKOSIK *rz. mnż* **‘zdr. od rz. POKOS w zn. 2.’:** *Ozciongo sie na ciynkie pokosiki* (matK: Jw).

POKOST *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Pokost || firnajst leje sie do farby* (matK: Nd); *Pokost dajom pod polityr* (matK: Rp); *Pokostym zapusco* (matK: Fs); *Pokost dajom pod polityr* (matK: Rp); *Terym zafarbić abo pokostym, coby nie butrzniało* (matK: Tr); (Fs, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).
[**firnajs** – Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW; **firnajst** – Nd]

POKOSTUWAĆ *cz. dk* **‘popróbować smaku; skosztować’:** *Pokostuwać, cy dobre* (matK: ŁN).

POKOSUWAĆ *cz. ndk* **‘dopytywać natrętnie’:** *Nas dziadek tyz Dominike pokosuje, ne do kiedy toto bedzies chodziyła, do kiedy to bedzies chodzić, e tak sie śmieje, niy?* (KorpSp: ŁW).

POKOZ *rz. mnż*
zob. fraz.:
NA POKOZ

POKOZAĆ *cz. dk* – **POKAZUWAĆ** *ndk*

1. **‘kierować czyjąś uwagę na coś, co się chce, by ktoś to zobaczył (zwykle z towarzyszącym gestem w stronę obiektu); pokazywać, wskazywać’:** *Trafiymy, trafiymy, babka nom juz pokozała dróge* (Jw); (CzG, Jw, ŁN, ŁW, Nd).
2. **‘przedstawić, zademonstrować’:** *Trupa rzuciyli, nie pokozali, ziona tyz nie widziała* (matK: ŁN); *Skoda, ze ni mom drótu, bo byk pokozoła, jak sie krynci kóniki, bo to w ryncak mozna wyrobić ino podwójnie* (pmKosz: CzG); *Naucyłaf sie syć kosule, myślałaf, zef juz mondro, bo mi pokozali, jak to trza robić, takie igły i nici pokupiyłaf, a kie przisła baba i kozała se usyć kosule raglanowo, to jo nie wiedziała, co jyj pedzieć, bo nifto mi nie pedzioł, jak to sie robi, byłaf cyrwono jak burok* (pmKosz: ŁN); (CzG, ŁN).
3. **‘uzewnętrznić swoje myśli, emocje itp.’:** *W pośćie sie chodzi w batikowyk farbankak, coby pokozoć, ze i w ubraniu jes umiar i ni ma piyknyk kolorowyk kartunek* (Jw).

POKOZAĆ SIE *cz. dk* – **POKAZUWAĆ SIE** *ndk*

1. **‘pojawić się, przyjść i dać się widzieć’:** *W jednym lesie, no to bywoł hajnik, jak sie powiy, hajnik. I tam ze swojom matkom, ino oboje siedzieli tak. I roz sie mu pokozoł taki jelyń piykny* (BubSpT 85: Kr); *My z Alkiym stoli na dródze i śmiolimy sie. Ale za file patrzyme, a ón nie wychodzi. – O Jezusie! Chyba my go zabiyli! Wartko trza go wyciongnóć, bo jak mu sie co stanie, to sie ni mome co w chałpie pokazuwać* (pmMiś: CzG); *Słychno, jak roślinki rosnom. Dzie człek spojrzy, wsyndy zielono, na ogrodak i łonkak zacynajom sie pokazuwać kwiotki. Nie syćkie naroz, nie miysajom sie, ale kozdy kwiotek mo swój cas* (NaSp 48: 5: Jw); (CzG, Jw, Kr).
2. **‘wystąpić publicznie, przestać się kryć’:** *I amenstyjo zniesła, co juzek sie móg pokozać* (matK: Łp).
3. **‘pochwalić się czymś publicznie’:** *Sprzedołek owce, to se kupiym paradnom sukmane, zeby pokozać sie na sumie i zakurzyć w niyj fajke, ftoro mi z gymby nie wychodzi* (Jw).
4. **‘o produktach: pojawić się, zaistnieć’:** *Jesce trza dodać, ze za Gierka pokozały sie kosiarki kónne, na siedzisku ftoryj siedzioł chłop i poganioł kónie, ale trza sie było sprzongać ze spólnikiym* [sąsiadem] (CzG); *Tam pokazuwały sie traktory, no było o ciongniki trudno było, bo to były przidziały, przidzielół tam, zasiod piyrsy sekretorz w gminie, partyje, noji i, i rada tam jakoś, co była koło niego noji no przidziylali* (KorpSp: Nd); (CzG, Nd).

   zob. fraz.:

   ŹLE SIE POKOZAĆ

POKÓJ I *rz. mnż, now.* **‘izba niekuchenna; pokój’:** *Wzion jom do pokoja* (matK: Dr); *I wloz tam do tyf, do tyf pokoji tamok i, noji tam było tak ładnie, a i jeś było co* (BubSpT 80: Kr); (Dr, Kr).

POKÓJ II *rz. mnż, blm* **‘o sytuacji, kiedy nie ma powodów do zmartwień, zdenerwowania; spokój’:** *Nie posiedzioł o pokoju* (matK: Fr); *Wiynsujym wom na scynście, na zdrowie, na to Boze Narodzynie, cobymy sie docekali drugiego Bozego Narodzynio we scynściu, we zdrowiu, przi dobrym pokoju, w mniyjsyf grzychaf, we wiynksyf radościaf, w hojniyjsyf i urodzajniyjsyf rokaf, jako my przezyli* (BalNS 33: Fr); (CzG, Fr, Kc, ŁW).

zob. fraz.:

DAĆ POKÓJ

DAĆ {*komusi*} POKÓJ

PAŃSKI POKÓJ

POKÓŃCYĆ *cz. dk* **‘skończyć po kolei wiele czegoś; też: o wielu osobach: skończyć coś po kolei’:** *Zawodówki majom pokóńcone, ale to, bo ón, y, y jes tak jak miysiorz po skole masarskiyj, a óna, nie wiym, krawieckom cy jakom tam mo, nie wiym, ani tego sie nie pytom* (KorpSp: CzG).

POKÓŃCYĆ SIE *cz. dk* **‘o wielu zjawiskach: ustać, skończyć się po kolei’:** *Noji tak my sie ta biydziyli, gazduwali. Na ostatku, ty lny sie juz potym pokóńcyły, potym zaś przisło wiycie jako* (BubSpT 69: Jw).

POKRACUWAĆ *cz. ndk* **‘stąpać co chwilę po kilka kroków’:** *Becie tak pokracuwać* (matK: Łp).

PO KRAJACH *przysł.* **‘w miejscach usytuowanych po jednej i po drugiej stronie względem czegoś’:** *Potym zaś sie juz grule kopie, teroz masinami juz, masinami, downi motykami. Ale to było nawet moze telo dobrze, ze wiycie, te ziym sie juz od razu jakoś, no tak powiym... rolo była wse tako równo, a dziś tom masinom, te role momy wonskie, to ta masina wpiere tom ziym na środek, na to jes nie bardzo dobre u nos, bo składy, na składaf sie potym zarno wolo, a na krajaf zaś ni ma, bardzo malućkie urośnie, no to potym na kraju to w kłósku som trzi, śtyry zornecka, a na środku lygo to jes źle* (BubSpT 134: NB).

POKRAJAĆ *cz. dk* **‘nożem lub podobnym narzędziem pociąć całość na wiele części; pokroić; zob. też: POKROJIĆ’:** *Pokrajym na cyńści* (matK: Łp); *Ta ón potym przyseł ku ni. Tak sie bardzo zlutuwoł nad niom, tak urwoł jedno jabłko. Tak ji go pokrajoł na satki* (*na konsecki*), *a tak ji do gymby potym dawoł* (MalPS 131: Jw); (Jw, Łp).

POKRAKA *rz. ż* **‘z silnym negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku (wyraz używany w funkcji wyzwiska)’:** *Ty pokrako!* (matK: ŁN); *Pokrako ty jedna!* (matK: Nd); (ŁN, Nd, Rp).

POKRAPKUWAĆ *cz. ndk* **‘o bardzo słabym deszczu: padać lekko, rzadkimi kroplami, co jakiś czas’:** *Pokrapkuje, trza grabić* (matK: Łp); (Dr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp). [**pokrapuwać** – Fs, ŁN]

POKRAPUWAĆ *cz. ndk* **‘o bardzo słabym deszczu: padać lekko, rzadkimi kroplami, co jakiś czas; zob. też: POKRAPKUWAĆ’:** *Rosa tako pokrapuje, rosi* (matK: ŁN); (Fs, ŁN).

POKRAŚ *cz. dk* **‘ukraść po kolei wiele rzeczy, w wielu miejscach’:** *Tak to tu duzo we wsi u nos tak po... pokradli. A jak złapiyli if na wsi takif chłopoków, jak to tak sie chodziyli, to sićkie im bóty wyzobuwali z nóg tym chłopcom* (RnS 84: Fr); *Toś musioł choćkiedy skryć, bo jak były gacie, dzie na płocie, to gacie porwali* [śmieją się]. *Wiys, jak potym licytacja była, jaki był, jaki wstyd był. Nyji*

to sie potym sło, śli na bymbnie bymbniyli, ze tedy, tedy, tedy bedzie przecyna, bedzie wykupuwanie tego, fantów, no to, no to potym my sie schodziyli do jednyj izby. Dziywcynta przyniesły swoje, co pokradły chłopcom, a chłopcy zaś swoje, co dziywcyntom pokradli (CzG); (CzG, Fr).

POKROJIĆ *cz. dk* **'nożem lub podobnym narzędziem pociąć całość na wiele części; pokroić':** *U mnie w ogródku, to rosnom jaz dwie parzontki. Takie som piykne, zielyniućkie. Jo to rada je dajym do biołego syrka. Jak tak ogrzejymy syra, dodom do niego kapke śmietanki, a potym tak drobniućko pokrojym tyj parzontki i na świyzy chlyb dajym* (pmMiś: CzG); (CzG, Fr, ŁN). [**pokrajać** – Jw, Łp]

POKRONCAĆ *cz. ndk, tkac.* **'przykręcać lub zakręcać zakrętkę w WARCULI, żeby regulować napięcie skręcanej nitki':** (matK: Jw).

POKRONZAĆ *cz. dk, kuch.* **'pociąć kapustę nożem lub na ręcznej szatkownicy; poszatkować':** *Pokronzać główecke jednom nozym* (matK: Tr).

POKROPIĆ *cz. dk*

1. **'pokryć kroplami wody święconej':** *Tam jes świyncono woda, jak sie pokropi, to diaboł zaroz ucieknie* (matK: CzG); *Noji ślyrok chłopók to zaniesom, a jak tam jes z daleka od Pawlikók, to jak jes podcas zimy, no to tam wewalom na włóki i to wlecom hawok, a ludzie idom za nimi i tam mówiom wiecne odpocywanie za nimi i zawiezom na smyntorz, przidzie ksiondz tam i zaśpiywo cyrkum dererum tam, i pokropi, i ceś pieśni, weźnie tysioncke i z Bogiym* (BubSpT 141: Rp); *Godali, ze trza było jakiesi pociórze na opak godać. Tyn, co to zalycoł tyn, tyn urok, i wzion wongli spod blof, spod blof, wongli, i pokropiół wodom takom źródlanom, i, i to tyj wody sie trzeba było napić z tyf wongielków* (RnS 145: Łp); (ogsp.).
2. **'polać lekko jakąś powierzchnię w zależności od potrzeb':** *Trza do wiadra wody i pokropić w sopie* (matK: Rp).
3. **'o deszczu: popadać przez chwilę drobnymi kroplami':** *Dyscyk pokropiył troske* (matK: Fr).

POKROPIYNIE *rz. n*

POKROWIEC *rz. mnż*

1. *now.* **'ochronne nakrycie na przedmiot, wykonane z dermy, skóry, materiału itp.':** *Był tu taki pokrowiec na tom masine, ino nie wiym, dzief go z tego siśkiego ruciyła* (pmKosz: Fr); (Fr, Tr).
2. *tkac.* **'wąski dywanik na podłogę (rzadziej do nakrywania łóżka), tkany ze skrawków szmat; 📷 Tabl. II':** *Derka to taki pokrowiec* (matK: Tr); *Na ziymi były takie forzty, ohybluwane, na na nif zaś pokrowce, co na krosnaf baby robiyły* (Fr); *No a teroz jesce weźmy krosna, małe krosna na płótno, duze krosna na pokrowce, noji, a jesce trzeba było i bez lato lyn obrobić, no bo z cego mieć potym to, to wsićko, no to tak pokrowce trza było zrobić, pokrowiec na kónia, pokrowce do pościele, pokrowce na forzty, no troche te... tego trzeba było zrobić, ne, nie robiyły kazdego roku* (KorpSp: Nd); *Jesce lyn otrymy, cesymy i zaś całom zime przyndymy tyn lyn na takik kondzielak, robiymy płótno z tego na warztacie, pokrowce na forzty* (CygTGS-I 136: CzG); *Downo to syćkie baby umiały robić na krosnaf. Teroz to juz popolyli. Ale jes jesce jedna baba w Niedzicy na zomku, co óna do dziś robi ludziom pokrowce bez całom zime na krosnaf. To óna jesce bedzie znać te syćkie cynści, jako sie wołajom. I te miary* (pmMąka: Nd); *Ocka popce wysyłaf biyławutkiymi niciami, powiycki cornymi, a nos i wargi cyrwonymi. Włosy były z cuchranyj wełny, przilypione gumelajzym. Napchałaf jom smatami postrzidzonymi na pokrowce i trocinami* (SpCzyt 13: Nd); *Potym trza było płótniane kosule i kalisony ku rzyce i brało sie stołecek, takom ławecke i tako kijonka była i tak sie biyło po tym, bo to hrube było, toś tak nie wykrynciyła dobrze. A z tego popiołu, z tego ługu to trza było dobrze wyteguwać. I przi rzyce i w zimie trza było płókać i zmarznóć, matko, jak to było zimno, ani rynkawicków nie było, ani nic. Trza było sie doś dotropić. Jo jesce tak prała* (GrJMSp 307); *Pokrowce specjalnie sie robiyło, zesywało sie i spało sie na tym A przikrywało sie płaftom* (Kc); *Piyrwyj my robiyli, kosule syli, prześciyradła do łózków było, ale teroz ni ma, teroz juz jacy miechy, a óny, ty pokrowcy cy jak to mom mówić pokrowce na takie, chodniki* (BubSpT 99: Łp); *Gatonki płótna na to lyn jedno, chodniki i płótno, pokrowiec, to my wołowmy pokrowiec, to to* (BubSpT 130: Nd); *Stryźlok wypchany słómom owsianom, stryźlok usyty z płótna gynstego, zeby nie przepuscoł kurz. Przikrycie na stryźlok z płótna lnianego, na krosnaf robione albo pokrowiec nakryty, ktory tyz na krosnaf robiony był. Wsićko własny roboty* (Iwan 1: Nd); *Moja mama zaś miała takie, takie, to sie nazywało kołowrotek, co te nici, jak, jak sie zrobiyło, jak sie juz na... naprzyndło tyf nici, było duzo, to potym sie robiyły te pokrowce, u nos cho... chodniki, niy? Pokrowce. – No pokrowce, pokrowce. – To, to sie nazywało, bo nikt ni mioł dywanów, kazdy mioł pokrowce. Pokrowce, a stare, co było ubranie, to sie, to sie ciyno* (Kc); *Potym juz, jak mama robiyli pokrowce, no to juz piykne mieli te pokrowce pokładzione, ale zeby sie nie domarasiyły, to my mieli*

na pokrowcaf, folije wyzakładane, zeby to sie nie zdarły, zeby było piyknie, no to folije my mieli takom całom na tym (KorpSp: Dr); (CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, Łp, ŁW, Nd, NB, Tr). [**chodnik** – CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, Łp, ŁW, Nd, NdZ]

POKRÓĆ *przyim., łączy się z dopełniaczem* **'wskazuje na przyczynę; z powodu, przez, ze względu na; zob. też: SKRÓNY':** *Pokróć jojek* [była w składnicy załatwić sprawę dostawy] (matK: Łp).

POKRÓNY *przyim., łączy się z dopełniaczem* **'wskazuje na przyczynę; z powodu, przez, ze względu na; zob. też: SKRÓNY':** *Pokróny ciebie sie biyli* (matK: Łp); *Pokróny tego ni móg prziś || skróś tego* (matK: Tr); *Ni móg sobie dać rady pokrony tyf dukotów, był, wiycie, kapke łakomy, a kapke złodziyj, neji jak to juz karcmorz robiół, wyciongnół Pietrowi obrotnice z piniondzami i zarosicek zakopoł torbe pod forzty do ziymi, zeby mu if dziadowie nie wziyni* (BalNS 133: Fr); (Fr, Łp, Tr).

POKRÓŚ *przyim., łączy się z dopełniaczem* **'wskazuje na przyczynę; z powodu, przez, ze względu na; zob. też: SKRÓNY':** *Jo sie prawuwoł ś niym pokróś majontku* (matK: Dr); *Pokróś ciebie musiałam noge pokalicyć* (matK: Dr); *Pokróś ciebie sie zmarniyła* (matK: Kr); *Zycie zmarnuwać pokróś kogo* (matK: Nd); *Pokróś niego nie wyjechałam* (matK: Rp); *Mama wsićko robiyła. Narobiyła sie, no, no to, to jo pokróś tegof do skół nie poseł, bof mioł juz przijyncie i wsićko w Nowym Torgu, i doś dobrze jef sie ucył. Nie byłef nojgorsy somar, ale mama godo: to zostawis mnie? Noji tak, tak jef zostoł* (Kc); (Dr, Kc, Kr, Nd, Rp).

POKRUSYĆ *cz. dk* **'krusząc, rozdrobnić wszystko':** *A potym sie go* [dziurawiec] *połómie, pokrusy, noji do torbecki takiyj smacianyj, no przewoźnie lnianyj. Mieli takie przerózne nasyte torbecki i tamok toto, potym jak było het suche, no to pokrusyli. – Noji do takiyj torebki włozyli i dzie tom torebke zawiysiyli? – Potym to sie juz trzimało w kómorze. Jak juz były ususone, to sie potym ziele brało du dómu* (Fr).

POKRWAWIĆ *cz. dk* **'zranić do krwi':** *Pokrwawiył if* (matK: ŁW); *Telo go dobiyli, co go piyknie pokrwawili* (matK: Rp); (ŁW, Rp).

POKRYĆ I *cz. dk* – **POKRYWAĆ** *ndk* **'położyć pokrycie na dach':** *Pokrywać daf góntami* (matK: ŁN); *Fugownik do góntów. To narzyndzie w tamtyf casaf niezastompione. Dziedziny w tamtyf casaf to drewniane chałupy, prawie wsićko pokrywane góntami* (Iwan 47: Nd); (ŁN, Nd).

POKRYĆ II *cz. dk* **'pochować wszystko':** *Gwery jakiesi były pokryte* (matK: Łp).

POKRYĆ SIE *cz. dk* **'pochować się (o dzieciach w trakcie zabawy)':** *Klepocie sie, idziecie sie pokryć* (matK: Tr).

PO KRYJOMIE *przysł.* **'w tajemnicy, bez wiedzy kogokolwiek; zob. też: PO KRYJOMU':** *Rabsic rabsicuwoł po kryjomie* (matK: Tr); *Włócy sie ku niyj – tak po kryjomie* (matK: Dr); *Pozbiyroł odziynie po kryjomie i schowoł pod brzyzecek; po kryjomie to kurzół* [palił papierosy] (matK: Łp); *Po kryjomie syćko sie do zrobić* (matK: Rp); (CzG, Dr, Łp, Rp, Tr).

PO KRYJOMU *przysł.* **'w tajemnicy, bez wiedzy kogokolwiek':** *Dziywki jesce sukały spotkanio ze swojimi frajyrzami. Na telo, na telo, sie ryftuwały, ze po wiecerzi schodziyły sie ze swojimi miyłymi, tam dawały swojim piórecko, ale to było po kryjomu* (NaSp 31: 12: Jw); (Jw, Nd). [**po kryjomie** – CzG, Dr, Łp, Rp, Tr; **po kryjymu** – ŁN, Nd]

PO KRYJYMU *przysł.* **'w tajemnicy, bez wiedzy kogokolwiek; zob. też: PO KRYJOMU':** *Zastrzygoł sie po kryjymu, ucion go w łeb* (matK: ŁN); *Po kryjymu wepchali do gorzci* (matK: Nd); (ŁN, Nd).

POKRYNCIĆ *cz. dk*

1. **'poskręcać':** *Icki pokryncone Zydy miały* (matK: Tr).
2. **'zmienić, przeinaczyć słowo, sens':** *A to sie im trafi nie jacy przi śpiywaniu, ale i przi wincuwaniu – zeby sie docekali drugiego świyntego Scepona we wiynksyk grzychak, a w mniyjsyk radościak, jako my przezyli... Tak pokryncom, ale im ta nie idzie o chwałe Boskom, jacy o babki* (NaSp 31: 12: Jw).

POKRYNCONY *przym.* **'o drzewie: mające nierówne słoje':** *Krziwe || puklate || pokryncone drzewo* (matK: ŁW).

POKRYŚKAĆ *cz. dk* **'z nacechowaniem emocjonalnym: napisać':** *To juz tam syćko pokryśkali* (matK: Łp).

POKRYWAĆ zob. POKRYĆ I

POKRYWKA *rz. ż*

1. *kuch.* **'blaszane, dawniej też drewniane przykrycie na garnek; 📷 Tabl. II':** *Jeś na role takie dwojacki tymu, bo było dwie takie, y, tak jak dwa, jak to dwa takie były, a tu było tak spojone razym i było na to pokrywka do tego, coby sie to nie, nic to nie brudziyło, a to było gliniane takie dwa były razym* (KorpSp: Fr). [**przikrywka** – ogsp.; **wiyrnicek** – CzG, Rp]
2. *kuch.* **'blaszane lub gumowe przykrycie na BAŃKĘ, w której odstawiano mleko do mleczarni; 📷 Tabl. II':** *Fto mioł krowe i dojół jom, to było*

choćkiedy tak, ze my dawali mlyko do mlycarni. Dawało sie w takif zelaznyf bańkaf na mlyko. Z wiyrchu była tako zelazno pokrywka z gumkom i uskiym, co jak sie zaparło, to potym lepi było niyś (pmMiś: CzG). [**przikrywka** – CzG, Fr, Kc, ŁN; **wiyrnicek** – CzG, Nd, ŁN, Rp]

POKRZCIĆ *cz. dk* **'ochrzcić kolejno wiele osób':** *Pokrzcom dzieci* (matK: CzG).

POKRZCIĆ SIE *cz. dk* **'o grupie osób: przyjąć chrzest kolejno jeden po drugim':** *Pokrzciyło sie duzo Zydów* (matK: Kc).

POKRZEBST *rz. mnż, kuch.* **'mięso zwierząt, oddzielone od kręgosłupa lub razem z kością, roznoszone przez dzieci rodzinie, sąsiadom po świniobiciu (dzieci w zamian za to dostawały drobne pieniądze); zob. też: KRZEBT':** *Pokrzebst, byledzie to nazywali krzebt, a tu u nos sie nazywało pokrzebst. Pokrzebst to jak zabijali świnie, no to, to, to tak dzielyli, ze to grzbiet, to tyn grzbiet ze słóninom był, to trza było kawołek tego i kawołek miysa, i kawołek kiełboski, jak robiyli. Takom małom kiełboske odnosiyło sie zaś toto po rodzinie, do rodziny. Juz do somsiadów sie nie nosiyło, ale do nojblizsyj rodziny, tam do bratów, do siostrów* (RnS 143: Łp).

POKRZEPIĆ *cz. dk* **'wesprzeć, wspomóc (materialnie lub psychicznie)':** *Trzimomy haw jesce po skrziniaf te obligacje wojynne, bo ufomy, ze nom moze nie przepadnom. Miyły mocny Boze, pokrzepiyłoby nos w dzisiyjsyf casaf, kiebymy dostali choć ino połówke z tyf dudków. Przecie to nie cudze, ino nase, bo uszprechowalimy je nasom ciynzkom robotom* (GazPod 1932, nr 9: 8: Fr).

POKRZEPIĆ SIE *cz. dk* **'wzmocnić się fizycznie, zjadłszy lub wypiwszy coś':** *Kapkem sie tero pokrzepiół* (matK: Dr); *Wiycie, świniobicie to ciynzko robota, sarpacka, to gazda sićkif woło do pełnego rondla, coby se dobrze podjedli. Po jedzyniu pokrzepiyli sie okowitkom i dalyj do roboty – wycinać krzebt* (BrzyzŚw: Kr); (Dr, Kr).

POKRZESAĆ *cz. dk, bud.* **'OKRZESAĆ z grubsza':** *No to jesce trza było drzewo tak na wionźbe, pokrzesali i to go tyz poryftuwali, okrzesali te płazy tyz, na spary, noji zacyni od spodku buduwać, od fudamyntu* (BubSpT 48: Fr).

POKRZICEĆ *cz. dk* **'skarcić, upomnieć kogoś stosunkowo łagodnie':** *Nie odpyskujom* [o dzieciach], *pokrzycom na nie, jak brojom* (matK: Kc).

POKRZIKAĆ *cz. ndk* **'ogpol. pokrzykiwać':** (matK: CzG).

POKRZIPKAĆ *cz. dk* **'pokaszleć trochę':** *Pokrzipko tak troche* (matK: Tr).

POKRZIPKUWAĆ *cz. ndk* **'kaszleć co pewien czas; pokasływać':** *Pokrzipkuje furt* (matK: Dr); *Leko pokrzipkuje* (matK: Fr); (Dr, Fr, ŁN).

POKRZIPKUWANIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. POKRZIPKUWAĆ':** *Toto pokrzipkuwanie to jes dobre u cłowieka* (matK: Rp).

POKRZIPUWAĆ *cz. iter.* **'kaszleć co pewien czas; pokasływać':** *Roz kiela cos to pokrzipuje* (matK: Kc); (Fr, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Tr).

POKRZIWA *rz. ż* **'roślina o parzących liściach; w medycynie ludowej stosowana w leczeniu krzywicy; pokrzywa zwyczajna (*Urtica dioica* L.); 📷 Tabl. I':** *Pokrziwy kole chałupy, poli straśnie, piece* (matK: ŁN); *Pokrziwa parzi* (matK: ŁW); *Pokrziw trzeba urzezać* (matK: ŁW); *Zogawica – podobne jak pokrziwa, mo drobniućkie listecki i zombecki, tyz parzi* (matK: ŁW); *Spiecom cie pokrziwy* (matK: Nd); *O krziwicy, to wiym, w przipadku krziwicy to zbiyrano pokrziwy i tymi pokrziwami po prostu kładziono na przikłod jakimś takim bawełne i ta tom bawełne kładziono te po prostu pokrziwy. A były tyz osoby takie, ktore potrafiły sie parzić tymi po prostu pokrziwami. To tak samo jak na przikłod w przipadku zwierzont, niy? Kurcontka tyz miały krziwice, to bardzo duzo zbiyrało sie pokrziw, te pokrziwy dodawano do jajka, do potraw, ktore tam zjadały kurki kurcontka* (Nd); *No i potym óni powiedzieli tak, zeby óna wziyna tego, pokrziw nazbiyrała i te pokrziwy zmiyna i uplytła im kosule, i kie zaruci na nif, juz bedom wyślebodzoni* (BubSpT 87: Kr); *Gynsi sie wywiedły, musiołek zaś gónić za pokrziwami. I tak kie juz śniyga nie było, poślimy z gazdom na izbe. Pozwłócylimy z góry koła, osie i lyterki, poskładalimy na wóz. Prawiutko zadzwóniyli na obiod. Gazda poseł jeś, a mnie pedzioł: – Tu mos chłopce kołomaź, pomaś ś niom wóz!* (KowPluc 46: Jw); *Kied kogosik łupkało w kościaf, to znacy sie w kolanaf, kostkaf, łokciaf, no to bez lato obkładali pokrziwami, młode pokrziwy uskubali, takom wiecheć, położyli to do smaty, zawinyli smate na pół i to tyz trza było tak potłuc, potłuc młotkiem, zeby puściyły sok. I to sie obkładało na kolana* (pmBarnasz: Fr); (ogsp.). [**porzawica** – Fr, Kr]

zob. fraz.:

GŁUCHO POKRZIWA

POKRZIWDUWAĆ *cz. dk* **'wyrządzić komuś krzywdę; zob. też: POKRZIWDZIĆ':** *Pokrziwduwać komu* (matK: Tr).

POKRZIWDZIĆ *cz. dk* **'wyrządzić komuś krzywdę':** *Pokrziwdzić – krziwde zrobiół* (matK: ŁN); (Fr, ŁN). [**pokrziwduwać** – Tr]

POKRZIWIĆ *cz. dk* **‘skrzywić coś w wielu miejscach lub na całej długości, powierzchni’:** *To nie óna pokrziwiyła bóty* (matK: Dr).

POKRZIWIĆ SIE *cz. dk* **‘ulec pokrzywieniu, spaczyć się’:** *Ale u, u nieftoryf to i ze siedymdziesiont cyntymetrów syrokości jedyn forzt mioł. I óny były... wbijane były gwoździe co dziesiynć cyntymetrów i óny wytrzimały, óny sie nie spacyły ani nie pokrziwiyły sie i do dziś dnia siedzom, co majom po sto roków, dziewiyndziesiont roków, sto roków no* (RnS 54: Dr).

POKRZIWIONY *przym.* **‘o człowieku: przygięty, pochylony z powodu choroby, starości’:** *Juhas dolatuje: – Podźcie chytro, bo źle z owcami. Skurłoty odlatujom. – A tyn mówi: – No nie bój sie, juz jo wiym, fto to zrobiył. Ón mie popamiynce. – Przinseł do kosaru, obeseł trzi razy kosor dookoła, cosik przepowiedzioł do tyk owiec i porobiył cosik tam. A tyn drugi baca leci z góry, pokrziwiony cały i woło: Dej spokój, wyboc mi to, jo juz wiyncyj ci tego nie zrobiym* (ŚlizPPN 76: Nd).

POKRZIWKA *rz. ż* **‘piekąca wysypka alergiczna’:** *Pokrziwka – takie krosty, bule sie wybijom, tak piece* (matK: Kc).

POKUĆ *cz. dk* **‘zakuć wiele osób w kajdany’:** *Dwóf prowadziyli pokutyf* (matK: Dr).

POKUKAĆ *cz. dk* **‘popatrzeć’:** *– Wiycie co, sowiyme krowe do miedzucha, zmieści sie jak nic. – Piyrse pokukali na mnie, jakbyf pozielynioł, a potym zacyni sie śmioć. Alef sie rozeźlył! – Rusylibyście sie stela i pośli poobziyrać! Cheba, ze mocie lepsom kryjówke, co?* (PrP 2017: 242: Nd); *Noji wiys, zacyny na to dziecko kukać te baby, kukać i wołać to dziadka, to swoka, to ftoregosi tam jesce – dy podź. To ociec prziseł pokukoł, matka, matka pozno swoje dziecko. No a zreśtom to dziecko* [podmienione przez DZIWOZONY] *sie darło, furt sie darło, tu było głodne i głodne, i to dziecko nic nie kciało, ino bez przerwy na okrongło jeś* (Fr); (Fr, Nd).

POKULCHUWAĆ *cz. ndk* **‘utykać na jedną nogę’:** *Kulawy pokulchuje tak* (matK: ŁN); *Jak kulcho na noge pokulchuje, godajom ze* (matK: Dr); (Dr, ŁN).

POKUP *rz. mnż* **‘zapotrzebowanie ze strony kupujących; popyt’:** *Łóni był pesy pokup na grziby* (matK: Dr).

POKUPCYĆ *cz. dk* **‘wymienić, zwykle z zyskiem, jeden towar na inny’:** *Dobrze pokupcył* (matK: Kc).

POKUPIĆ *cz. dk*

1. **‘kupić po kolei wszystko lub wiele czegoś’:** *Duzo trza pokupić* (matK: Fr); *Pokupiył prosiynta* (matK: Tr); *Kiedy juz pokupiom, wte hajcowie cychujom, kie piyrsego łupnie w głowe, ocychuje, to naroz som syćka ocychuwani* (FjMEK: Jw); (Fr, Jw, ŁN, ŁW, Rp, Tr).
2. **‘o wszystkich członkach danej grupy: kupić kolejno’:** *Pokupiom se ubiory, chodzom se paradne* (matK: Rp); *Ktoryf gazdów było stać, pokupiyli sobie motory elektrycne i zacynali sobie ryftuwać cyrkulorki, sieckarnie wiynkse na motór, młockarnie małe. I tak stopniowo sie zacyna dziedzina mechanizuwać* (Iwan 74: Nd); (Nd, Rp).

POKUPNY *przym.* **‘chętnie kupowany, mający zbyt’:** *To je takie pokupne, scynście mo* (matK: Nd); *Pokupne takie, fajne* (matK: Fr); *Pokupne takie – co kupców duzo mo – tyn leci, tyn leci* (matK: Tr); (Fr, Nd, Tr).

POKURZIĆ *cz. dk*

1. **‘o śniegu: poprószyć’:** *Dobro sanna, bo śniyg pokurzół* (matK: Łp); *Kied była długo jesiyń, owce sie pasły, pokla śniyg nie pokurzył, to owce sie furt pasły, a cyńści potym na samopos my puscali. Kiedy sły na samopos, to trzeba było wiecorym iś za niymi i były nieroz problemy i w odnalyź, i wymyśleli poprziprawiać jym zwónki blasoki, to ułatwiało owce odnalyź. Tak samo było z krowami, tyz sie puscało na samopos i tyz sie zwónki przipriawiało, ale zwónki śpizowe. To było tak samo ułatwiynie krowy znalyźć, jak i owce* (Iwan 39: Nd); (Łp, Nd).
2. **‘spędzić jakiś czas na paleniu papierosa, fajki, osiągnąć przyjemność z palenia’:** *Chłopy sie ześli, pogodali, pokurzyli fajki, upluli po podłodze w chałupie, no bo kurzył fajke – a psik – pluchnół, pluchnół, tam nifto nie godoł, ze nie pluj, bo małe dzieci, a my dupami wszystko powyciyrali, no bo my rackuwali, chodziyli no to tam nifto ci nie broniół, nejiś dziynki Bogu dziś zdrowy i neji dobrze jes* (KorpSp: Rp).

POKURZUWAĆ *cz. iter.* **‘palić papierosa, fajkę, zaciągając się dymem od czasu do czasu; też: palić od czasu do czasu’:** *Tam był stary dziadek i ón to bago gryz, i tymu wiym o tym bagu, bo kie nie tyn dziadek, to jo by wcale nie wiedzioł, ze bago istniało albo co jesce – i fajke mi tyz doł zakurzić i juzek osiym lat mioł, to juz fajke pokurzuwoł z dziadkiym* (KorpSp: Rp).

POKUSA *rz. ż*

1. **‘diabeł kuszący ludzi do złego’:** *Diaboł || ciert || pokusa || satan* (matK: Fr); *Ciert || pokusa || diaboł || satan* (matK: Fr); *Diabeł cekoł, ze ón bedzie klon, a ón społ. Kielo razy zemrzół, to pokusa go wse budziół* (matK: Łp); *Neji byłoby sićko nic, ale dzie som świynci, tam musi być i pokusa. Som ludzie dobrzi i lo tyf świynci wystarcom, a toci*

gorsi ludzie musom mieć jakiesi niecyste stworzynie, zeby sie ku nim mogli obracać. Musieli i Twardosanie dać do kościoła pokuśnika cierta. I ku ftorymu świyntymu go mieli postawić, jak nie św. Michałowi, dy ón jest wojok, ón umiy rubać sablom (BalNPK 42: Fr); (Fr, ŁN, Łp).

2. **‘człowiek, zwierzę prowokujące do złości’:** *To pokusy!* [na krowy uciekające w szkodę] (matK: Łp); *E, idzie tako pokusa mało* (matK: Rp); (Łp, Rp).

POKUSUWAĆ *cz. ndk*

1. **‘kusić kogoś, zwykle do złego, sprowadzać kogoś na złą drogę’:** *Pokusuje do złego* (matK: Fr); *Pokuśnik, co pokusuwoł do złego* (matK: ŁN); *W kościele Mara Zakościoła do kozdego świyntego osobno sie modlyła, nojgoryncyj pytała św. Michała, zeby jej pomóg przeciw pokusom, ino ze sie ni mogła spokojnie pomodlić do niego, bo jom tyn ciert wse pokusował* (BalNPK 44: Fr); (Fr, ŁN, Nd, Tr).
2. **‘naprzykrzać się komuś, być natrętnym’:** *Idźciez do grzycha, nie pokusujcie mie* (matK: Nd).

POKUSYNIE *rz. n*

zob. fraz.:
WODZIĆ NA POKUSYNIE

POKUŚNIOK *rz. mos* **‘ten, kto kusi do czegoś złego (człowiek lub diabeł); kusiciel; zob. też: POKUŚNIK’:** *Pokuśniok || diabeł* (matK: Kc).

POKUŚNIK *rz. mos* **‘ten, kto kusi do czegoś złego (człowiek lub diabeł); kusiciel’:** *Pokuśnik taki – pokusuje do złego* (matK: Fr); *Pokuśnik, co pokusuwoł do złego* (matK: ŁN); *Kusiciel || pokuśnik* (matK: Tr); *Musieli i Twardosanie dać do kościoła pokuśnika czerta. I ku ftorymu świyntymu go mieli postawić, jak nie św. Michałowi, dy ón jes wojok, ón umiy rubać sablom. Prawie św. Michał cisnół cierta pod nogi, stanół mu jednom nogom na piersiaf* (BalNPK 42: Fr); (Fr, ŁN, Nd, Tr). [**pokuśniok** – Kc]

POKUTA *rz. ż*

1. **‘mocne umartwianie się (nakazane lub podejmowane dobrowolnie) jako zadośćuczynienie za przewinienia, popełnione grzechy’:** *Ale óna potym roz patrzała klucom dziurkom, ze taki przijdzie jak zmyncony, zbicuwany, taki utropiony. Co ón tam robiył? A ón sie tak myncył, som sie tłuk, ze kieby jakom pokute za swojom matkom robiył* (BubSpT 71: Kc); *A kie uwidzioł jakom okrutnom pokute odprawiajom, uradziół z nostarsym mnichym, bo ino jemu jednymu wolno było ozprawiać, ze tu w klostorze trza ufunduwać hareśta prze wielgik grześników. I tak sie stało, bo potym z całyj madziarskiyj krajiny zabiyrali nojwiynksyf zbójów i tu ik trzimali* (KowPluc 39: Jw); *Walek obeźroł jesce w kaplicy chur ze sesnostego wieku. A ze kościelny przebiyroł juz nogami, bo fcioł zapiyrać, wyseł i śpacyrym seł ku dómowi ojców na drugiym kóńcu wsi. Tak fcioł iś, bo pamiyntoł, ze downi na odpust trzeba było chodzić na nogaf choćby i daleko, tako miała być pokuta za grzychy* (KonkLit 2024: 156: Nd); (Dr, Jw, Kc, Nd).
2. **‘kara pieniężna, mandat’:** *Pokute mu dali* (matK: Nd).

zob. fraz.:
UDAĆ SIE NA POKUTE

POKUTUWAĆ *cz. ndk* **‘odbywać karę pokuty (zwłaszcza w odniesieniu do ducha zmarłej osoby, dającego znać o sobie żywym i poszukującego u nich pomocy w wypełnieniu zadośćuczynienia za przewinienia, które nie zostały mu odpuszczone za życia)’:** *Do hareśtu zamykali, pokutuwać musioł* (matK: Tr); *Nie be juz pokutuwoł* (matK: ŁN); *Tak potym stanół i tak mu godo: dziynkujym ci bar-z piyknie za to, ześ mie uderzył trzi razy w pysk, bo jo ojcu tu doł po pysku i tak jo pokutujym tu juz dotel, co musioł mi wrócić zywy cłowiek po pysku, bo jo ni mioł miejsca* (BubSpT 119: Nd); (ŁN, Nd, Rp, Tr).

POKWACKAĆ *cz. dk, tkac.* **‘połamać łodygi konopi TROJACKĄ w celu oddzielenia włókien’:** *Pokwackać trojackom* (matK: ŁN).

POKWASIĆ *cz. dk*

1. **‘pobrudzić wiele rzeczy, pomieszczeń’:** *Pokwasić, kie ni ma cystości* (matK: Tr); *Pokwasi sie tak, kwas taki po izbie* (matK: Nd); *Kwas taki po izbie, pokwasone* (matK: Nd); (Nd, Tr).
2. **‘pobić kogoś do krwi’:** *Telo go dobiyli, co go piyknie pokwasiyli* (matK: Rp).

POKWASKOWATY *przym.* **‘nieco kwaśny’:** (matK: Nd). [**pokwaskowity** – Nd]

POKWASKOWITY *przym.* **‘nieco kwaśny; zob. też: POKWASKOWATY’:** *Pokwaskowite takie* (matK: Nd).

POKWAŚNIATY *przym.* **‘kwaśnawy (o trawie rosnącej na mokrym gruncie)’:** *Jacy tłamsi krowa jak tako pokwaśniato trowa* (matK: Dr).

POKWOLONY JEZUS KRYSTUS ‘formuła chrześcijańskiego pozdrowienia, używana wobec starszych, ale znanych sobie osób, wobec księży, a także przy wchodzeniu do cudzego domu itp.; dawniej obowiązywała także przy okazji przygodnego spotkania z nieznajomym, kimś obcym, nawet młodszym wiekiem; zob. też: POCHWOLONY JEZUS KRYSTUS’: *– Pokwolony Jezus Krystus. – Na wieki amyn, witojciez* (NaSp 47: 28: Rp).

POL *rz. mnż* **‘wbity do ziemi pal, zwłaszcza w płocie (pal wkopywany to SŁUP lub SŁUPEK)’:** *Pol* ‖ *kulik* (matK: Kr); *Pol, co sie wbije do ziymie* (matK: Nd); *Pol sie bije na granice* (matK: Tr); *Pol do ziymie zabijać, taki kulik* (matK: Fs); (Dr, Fr, Fs, Kr, Nd, Tr). [**kulik** – CzG, Fr, Jw]

PO LACHOWSKU *przysł.* **‘po polsku, nie po spisku’:** (matK: Dr).

POLAMANCIĆ SIE *cz. dk* **‘użalić się nad sobą’:** *– Do pola z dziadym. – Ón sie tak polamanciół, ozpłakoł sie* (matK: Łp).

POLANA *rz. ż, past.* **‘niezadrzewiony teren w lesie lub w górach, porośnięty trawą, częściowo kośny, wykorzystywany jako pastwisko podczas sezonowego wypasu owiec lub bydła; w odróżnieniu od HOLI *polana* położona jest niżej i bywa dzielona na działki mające pojedynczych właścicieli, zaś HOLA należała do grupy współwłaścicieli’:** *Polany w lesie som* (TPPG I: 145: ŁN); *Drzewiyj, kiedy owce zimuwali do Bozego Narodzynio na polanak, a zganiali je dopiyrz we Wilijom, juhasi śli bez cały kościół i naokoło ółtorza, jak było ofiaruwanie i składali ofiary* (NaSp 31: 9: Jw); *Prziseł w połednie taki potargus osmyndzony, corny, hej. Tam na Chowańcowyj była dziywcynka, pasła owce. I powiado tak: ze uciykoj stela z tymi owcami, bo przijdzie okrutno burka. Na drugom polane idź, tam jes Tyborowa. Dziywce patrzyło, ze chmurki nie beło. Beło jasno, hej* (ŚlizPPN 58–59: Jw); *Dobrze było Budzom gazduwać! Pola hyrba na Cornyj Górze, mieli dzie sie na ogrodaf wybuduwać, a mieli cymu, bo przecie w górak nie jacy przi Morskim Oku, ale we Wołosynie i na uhorskiyj stronie w Dolinie Biyłowodskiyj mieli piykne polany, dzie mogli wielkie kierdele wyposać owiec, jagniont, jałówek i krów* (KowPluc 41: Jw); *Ni moze sie cłek nadziwić, co sie to robi? Tele miliony kwiotkók, a tak bogato ze z daleka cłek poznaje, fto to tak na liliowo zamaluwał te polany. Zaś nieskorzi robi sie na około zóte, no bo zaś krokusy ustympujom a nastajom pierwiosnki. Po nik zaś inkse, tak sie tyz krajobraz zmiynio* (NaSp 48: 5: Jw); (CzG, Dr, Fr, Jw, Kr, ŁN, Nd).

POLANKA *rz. ż* **‘mała POLANA’:** *Za tom polankom jako Maciek bywo* (matK: Łp).

POLATUWAĆ *cz. ndk* **‘o pojedynczych, rzadkich kroplach deszczu lub pojedynczych, rzadkich płatkach śniegu: padać’:** *Śniyzek polatuje* (matK: Fr).

POLE *rz. n*

1. **‘ziemia uprawna; grunt jako majątek; dawniej podstawa materialna funkcjonowania rodziny, dlatego też przy zawieraniu małżeństw *pole* okazywało się ważniejsze od uczuć młodych’:** *Wzion pole do haryndy* (matK: Rp); *Pole, co sie orze* (matK: Jw); *Jazy – coby woda nie pchała sie na pole; nabijom kamiyni, cetyne, co wode strzimuje* (matK: Fr); *Jednego razu prziseł ku niymu jakisi wandrowny i tak mu godo: – Jantek, weź pole i zapis tymu dziywcynciu od Giercoka. Óna cie pod opieke weźnie i do śmierzci dochowie. – Co godos, ty dziadu?! Jo mom swojom ojcowizne w obce rynce oddać?! Przenigdy! Juz wolym tu umrzić, ale swojego nie dom!* (pmMiś: CzG); *Wykosiył abo skosiył cały kawołek pola, bo działke to juz tam mało kiedy fto godoł o działkaf, nie tak jak dziś* (Nd); *Jak to młodzi dali bedom zyć? Przecie trza pilnuwać, coby choć pole było blisko. Kieby sie choć zyniyli na Rzepiskak, ale dzie tam! Białka, Bukowina – godo stryk. – Niepilo spyrka wse lepso od swojego sadła. Nedy niekze by była i Łapsanka, Brzegi, Trybś abo i Grón – przitaknół Jurgowion. Na to stryk burknół: – Boze cie ta brón. Dziś ino Warsiawa, Wrocław, Gdańsk!* (SpCzyt 94: CzG); (ogsp.).
2. **‘pojedynczy zagon uprawnej ziemi’:** *Zagojone pole, nie wolno tam paś, wbity smyrecek = goj* (matK: Dr); *Jazić, coby woda nie pchała sie na pole* (matK: Fr); *Pole, co zostało i zarosło, kiedysik orali* (matK: Fr); *Podmokłe pole* (matK: Fr); *Na dolinie pole* (matK: Kr); *Zasiote pole* (matK: ŁN); *Uwrocie to jak sło pole, o, tu pole sie kóńcyło, to to było uwrocie, bo tu nie do... pług juz nie doseł, ale nawracali na tym* (RnS 138: Łp); (ogsp.).
3. **‘część płotu od słupka do słupka; przęsło’:** (matK: Dr, Rp).

zob. fraz.:
DO POLA
MIESIONCEK W POLU
NA POLE
NA POLU
PO POLU
POZBIYRAĆ Z POLA
UGORNE POLE
ZEBRAĆ [ZBIYRAĆ] Z POLA
Z POLA

POLECIAŁO {*komusi*} **DO KRZIWY DZIURKI ‘ktoś się zakrztusił’:** *Poleciało mu do krziwy dziurki* ‖ *zakrzipoł sie* (matK: Rp).

POLECIEĆ *cz. dk*

1. **‘udać się dokądś na skrzydłach; pofrunąć’:** *Wykluły sie po casie kurcynta, a z orlik jojek dwa orlynta. – Niekze sie chowiom, trza ik kormić – godoł stary Gałajda. – Jak urosnom to ta, chłopcy,*

piórek bedzie prze sićkik, jesce sie zwysy na jarmak! Trza ik ino pilnuwać, coby nie uciekły i zeby sie nie osotały ku swojym i nie poleciały do gór! (SpCzyt 88: CzG).

2. **'udać się dokądś pospiesznie, pobiec, popędzić':** *Poleciała do góry chytro i mi przyniesła* (matK: Dr); *Kolezanke dorwała, naseptała i poleciała tam* (matK: Kc); *Pieter popatrzoł wartko bez okiynko i widzi, ze w rzecy matka jego w piekle. Ón ta juz wiedzioł, co trza zrobić. Nie poseł ani do Poniezusa, ani do Boga Ojca, ani do Ducha Świyntego, ba prosto polecioł do Matki Boskiyj i juz z pola krzicoł: – Matko Bosko, ratujciez, bo moja matka w piekle!* (SpCzyt 26: Jw); *Dobrze godos, jakby naozaj fcioł tabak, toby wzion z mojego, ón polecioł do karcmy, ale zeby po ślamperliku ponuknóć chłopów, na radośnik* (Czard 69: Nd); (Dr, Jw, Kc, Nd).
3. **'przemieścić się bezwładnie w określonym kierunku':** *Poleciało mu do krziwy dziurki* || *zakrzipoł sie* (matK: Rp); *Jo wzion jesce pożroł na to pudełko, wyseł do pola i myrdnół i pudełko poleciało bez daf tam dziesik za sope, na ogród* (BubSpT 63: Jw); (Jw, Rp).

   zob. fraz.:
   POLECIAŁO {*komusi*} DO KRZIWY DZIURKI
   POLECIEĆ {*gdziesi*} MYŚLINKAMI
   POLECIEĆ Z {*kimsi*} W KULKI

POLECIEĆ {*gdziesi*} **MYŚLINKAMI 'zamyślić się':** Hanusia: *Bóg ci zapłoć, tyz beme mieć paradne.* (do zamyślonej Margietki) *A ty co nic nie godos? Dzieś myślinkami poleciała?* Margietka: *Troche sie bojym, cy dobrze zaobrombiym chustecki, a musym zrobić jaze trzi* (Czard 67: Nd).

POLECIEĆ Z {*kimsi*} **W KULKI 'zawieść kogoś, zlekceważyć kogoś':** *Mioł mi prziś taki chłop robić daf, jacy troche mie, y, polecioł ze mnom w kulki, bo nie przyseł, noji tak musiołef sie naucyć som* (KorpSp: Nd).

POLECKA *rz. ż, muz.* **'zdr. od rz. POLKA II':** *– A do tońca co grali? – A no to dy do tońca starom babe i ciardasie, i tam takie. Óni to tak nazywali, biydne jakieś „do saflicka", jakosi to ta Cyganie to tak umieli powiadać, onacyć, tero co gromy? „Do saflicka". No to jo wiym, co to było zaś, tak słysym, jak sie zganiali, my takie dziywynta* [śmieje się]. *– Polki tyz grali? Polki, polecki? – Tyz, tyz, tyz, no grali, grali hej. Ciadasie i polki, polecki, no* (Jw).

POLEKAWY *przym.* **'trochę lekki':** (matK: Tr).

POLEKCYĆ *cz. dk* **'spowodować, by coś było mniej napięte, obciążone itp.; poluzować, popuścić, zmniejszyć ciężar':** *Polekcyć cosi, co sie robi lecyjse* (matK: Fr); *Polekcyć, polekcół mu, pómóg* (matK: Tr); (Fr, ŁN, Tr).

POLEKTORY *zaim. przymiotny* **'wskazuje na kogoś lub coś wyszczególnionego z grupy; niektóry; zob. też: NIEKTORY':** (matK: Rp).

POLEKU *przysł.* **'wolno, bez pośpiechu, spokojnie, łagodnie':** *Poleku robi* (matK: Łp).

POLEPA *rz. ż, bud.* **'warstwa ubitej gliny na deskach sufitu od strony strychu w dawnych kurnych chatach, zabezpieczająca przed zaprószeniem ognia od iskier wylatujących z KÓMINKA':** [– A czy na powałę pierwszą lub drugą nie kładło się gliny?] *– To było, to, to downo tak kładli, zeby, ale to jo myślem, ze to ta polepa, bo to tak wołali tom glinowom powałe, óna, miała chronić tyz przed ogniym, przed ogniym. To była powała polepa, lypiono tym. Y, y, y, jo tak, z tego, co jo tak zauwozył, to óna bardziyj była koło kómina, no, nie...* (Kc).

POLETKO *rz. n* **'małe pole uprawne':** *Na tyk kapuściskak sioło sie rózne jarziny, ale kapuste nojcynści. Od tego włośnie sie wziyna nazwa tego pola. To było takie malućkie, bo miało moze ze dwa metry. To jacy telo, zeby było dzie zasioć tom kapuste. Teroz juz ni ma tak wydzielonyk poletkók, bo juz racy nifto nie sieje kapusty* (Jw).

POLEWY *przym.* **'o koniu: idący z lewej strony w zaprzęgu; zob. też: PODRYNCNI':** *Podryncni* || *polewy* || *powiśta* (matK: Fs).

POLEZEĆ *cz. dk* **'spędzić jakiś czas na leżeniu':** *Polezoł i zaś ozdrowioł* (matK: CzG); *Na wsi toś bez lato nie polezoł. Roboty było kupa. Nawet my, dzieci, miały co robić. Krowy sie pasło cy gynsi. Od rania do wiecora* (pmMiś: CzG); *Jak te dziwozony góniyły na to kraś, roz sie podobno zakradły do dziedziny do Wawrzka. U Wawrzka mieli jakiegosi małego Józusia i óny tego Józusia, straśnie sie im zwidzioł i óny tego Józusia porwały. Ale jedna dziwozona miała swoje dziecko, wiys? I to dziecko wziyna podmiyniyła, bo przi sobie miała, a tote reśte, co były z niom, no to łapły tego Józusia Wawrzkowego, a tota dziwozona swoje dziecko połozyła do kołyski, bo se pomyślała tak: dziecko tu troche polezy pore dni, pojy, pojy, pojy, najy sie dobrze, a potym nojwyzyj zamiyniom to dziecko, a toto bedzie pojedzone i bedzie podch... podchowane* (Fr); (CzG, Fr).

PO LEZONCKU *przysł.* **'w pozycji leżącej; leżąc; zob. też: NA LEZONCKU':** *Po lezoncku sie fajno pise* (matK: Kc); (Kc, Kr).

POLGNÓĆ *cz. dk* **'uderzyć kogoś; zob. też: POLNÓĆ':** *Polgnół go bicym* (matK: Łp).

POLICA *rz. ż* **‘mocny, gruby kij, używany zwłaszcza przez pasterzy jako laska do podpierania się podczas chodzenia po zboczach, po lesie itp., używany też jako prosta broń; laga; zob. też: PALICA w zn. 1.’:** *Na pańskie trza było iś... policom po plecaf, kie sie sprzeciwioł* (matK: Fr).

POLICJA *rz. ż, now.* **‘ogpol. policja (przedwojenna i współczesna – po likwidacji Milicji Obywatelskiej); zob. też: POLICYJO’:** *Byłbyk zapłaciył był za niego kołcje, noji byłoby grało. A tak, a tak przisła tu o tydziyń policja i chłopa bierom* (Rp).

POLICYĆ *cz. dk* **‘ogpol. policzyć’:** *Policyć do dziesiynciu* (matK: ŁW); *A dwa i pół gbeła, myślem se, a wiym mniyj wiyncyj, kielo ta działka mo, ze to mo takie dwaścia piynć arów. No toto jo se tak policył, to, to takie umówione jes, ze kielo to jes, no* (Kc); *Od spodku, od spodku sie potym podbijo i to musiało sie tak policyć, zeby było dobro wysokość, przinojmniyj dwa seśdziesiont* (Kc); (ogsp.). [**porachuwać** – CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, Rp]

POLICYJANT *rz. mos* **‘ogpol. policjant (przedwojenny i współczesny)’:** *Milicyjant, piyrwi policyjant* (matK: Kr); *Milicjant || policyjant* (matK: ŁW); *Noji, noji siedzi i siedzi we wiynziyniu. Coś im mioł tam odrobiać przi gminie, bo coś tam nachujuwoł policjantom, za zone cosi tam mioł jakiesi kłopoty* (Rp); (Kr, ŁW, Rp).

POLICYJO *rz. ż* **‘ogpol. policja (przedwojenna i współczesna – po likwidacji Milicji Obywatelskiej)’:** (matK: Fr). [**policja** – Rp]

POLIĆ *cz. ndk*

1. **‘ogpol. palić’:** *Polyli duzo, bo zima była* (matK: CzG); *Na polanaf dworscy polyli* (matK: ŁN); *Fto wynglym poli* (matK: Jw); *Sobótki – ogiyń polom* (matK: ŁN); *Kagonki polom na Ducha* (matK: Łp); *Polić w śparchecie* (matK: Nd); *Na Ducha watre polom na ubocy* (matK: Tr); [– Ile chlebów się piecze?] – *Seść, a jak sie wiyncyj poli, no to jak wiyncyj zakisone, a poli sie, to sie jesce drugie roz zapoli, jak sie toto wypiece i zaś sie drugie zaś wsadzi. Noji tak. Tak zimom to wiyncyj sie upiece, a latym to jacy seść, bo latym ciepło* (BubSpT 98: Łp); *Idymy polić do pieca, zapoli sie, no tak pod miare, zeby sie nie spolyło, ino zeby sie upiekło* (BubSpT 145: Tr); (ogsp.).
2. **‘niszczyć w ogniu’:** *Na co polis papiyry, papiyry som na rozpaluwanie* (matK: Kc).
3. **‘wypalać wyroby z gliny’:** *Cymyntowo dachówka, polono cyrwono dachówka* (matK: Nd).
4. **‘wywoływać uczucie pieczenia’:** *Mróz poli jak ogniym* (matK: Tr); *Poli wiater jak zima, mróz* (matK: ŁN); *Ostro zima, jaz poli* (matK: Kc); *Zogawica poli straśnie, piece* (matK: ŁN); *Pokrziwy kole chałupy, poli straśnie, piece* (matK: ŁN); (Kc, ŁN, Tr).
5. **‘o słońcu: grzać bardzo mocno; przypiekać’:** *Słońce poli* (matK: Tr); *Goronco, słońce poli, piece, przipiyko* (matK: ŁN); (ŁN, Tr).

zob. fraz.:
POLIĆ CEGŁE
POLIĆ FAKŁY
POLIĆ WÓDKE [i syn.]

POLIĆ CEGŁE **‘wypalać cegłę’:** *To nakupiół se cegły w Ciorztynie, bo tam polyli cegłe, Maniowianie robiyli. Stamtela woziyli kóniami tom cegłe, ale to wiycie, jaki to był transport kóniami wozić cegłe na dóm, to było nie do pomyślynio* (RnS 165: ŁN).

POLIĆ FAKŁY **‘brać udział w obrzędowym (w wigilię Zielonych Świątek) paleniu pochodni wykonanej z kory brzozowej lub świerkowej’:** *Downij zbiyralimy gałynzie i smołe z drzewa, a teroz nazbiyrajom kupe opon i godajom, ze polom fakły* (CoWś 248: NB).

POLIĆ SIE *cz. ndk*

1. **‘o ogniu: płonąć; palić się’:** *Tli sie, kie sie słabo poli, dusi sie tak* (matK: Fr); *Kopci sie, kie sie nie poli* (matK: Fr); *Poli sie jaz hucy* (matK: Kc); *Poli sie w piecu* (matK: Kr); *Tli sie jak sie dyksi, a nie poli* (matK: ŁN); *Poli sie jaz trzescy, dudni* (matK: ŁW); *Kutwasi sie, kie sie nie fce polić* (matK: Nd); *Poli sie, jaz trzescy, dudni* (matK: Rp); *Kopci sie, kie sie nie poli* (matK: Fr); *No ale babka wziyna od... odgarneła, otworzyła drzwicki do pieca, tam sie polyło, tam jesce wyngielki sie tlyły* (Fr); (ogsp.).
2. **‘płonie czyjś dom, jest pożar’:** *O lo Boga! Kie sie poli* (matK: Fr); *Tyn go budzi: gazdo stajcie, bo sie wom poli* (matK: Łp); *Blask widno poli sie gdziesi* (matK: Rp); *U Findury sie zacyno polić, a potym posło na trzeciom chałupe, a potym przeniesło na od Bliźnioka, a potym na od Jaśka. Nas Jyndrek zobudziył Bolka, ze sie poli, i tate, i mame, i Franka. Sićka poprziwieduwali krowy, kónie, świnie. Potym jesce gołymbie powylatuwały z budów i miały ogóny zesmyndzone* (CygTGS-II 257: Dr); (ogsp.).

POLIĆ WÓDKE [i syn.] **‘produkować samodzielnie wódkę, spirytus; pędzić wódkę’:** *Wystawiyli te palyncarniom i łapiyli te palynke polić* (matK: Łp); *Palyncarnio, co wódke polyli* (matK: Łp); *W tym dworze? No dy to był cały, tu było wiynkse jak pół tego Frydmana obsaru, było tego dworskiego pola. Bo to óni mieli tam palarniom, w gorzelni polili śpyrytus, noji bydło chowali* (BubSpT 41: Fr); (Fr, Łp).

POLIGON *rz. mnż* **‘teren wojskowy przeznaczony do różnorakich ćwiczeń żołnierzy’:** *Byłek w łoncności, no to my strzylanie mieli. Nogorzi było tak w zimie. Jedyn rok my pośli na poligon, tam strzylanie było na poligonie* (RnS 97: Jw); (Fs, Jw).

POLIKWIDUWAĆ *cz. dk* **‘zlikwidować po kolei wiele czegoś’:** *Autobusy w PKS-ie polikwiduwali, a te busy jeździyły w sezonie, dzie fciały i jak fciały* (NaSp 90: 29); *Tu owiec downo ludzie chowali, a to nieduzo, bo nieduzo, nale wse kazdy cosi mioł, zeby w jesiyni jakiegosi baranka potym prze siebie mioł. Potym polikwiduwali, juz sie nawet nie opłaci. Neji to zaś pewnie do tego dosło, bo skóra nie worce nic, wełna nic, trza jesce dokładać. Teroz jesce skupy zaś pozrusali, ni ma skupów na jagniynta, neji ludzie jagniynta majom, noji ta tońsość, to sie nie łapiom za likwidacje owiec, niedowno ponabywali, a teroz cy nie trza bedzie likwiduwać* (KorpSp: NB); (Kc, NB, Nd).

POLITER *rz. mnż* **‘roztwór żywicy i spirytusu, używany do pokrywania powierzchni drewnianych dla uzyskania połysku; zob. też: POLITURA’:** (matK: Kr, Rp).

POLITERA *rz. ż* **‘roztwór żywicy i spirytusu, używany do pokrywania powierzchni drewnianych dla uzyskania połysku; zob. też: POLITURA’:** (matK: Jw).

POLITERUWAĆ *cz. ndk* **‘pokrywać drewno POLITURĄ; zob. też: POLITURUWAĆ’:** *Politeruwane meble* (matK: Kr); (Jw, Kr, ŁN, Rp).

POLITURA *rz. ż* **‘roztwór żywicy i spirytusu, używany do pokrywania powierzchni drewnianych dla uzyskania połysku’:** *Politura* ‖ *polityrka* (matK: Nd). [**politer** – Kr, Rp; **politera** – Jw; **polityr** – Dr, Łp, Tr; **polityra** – Fs, Kc, ŁN, ŁW; **polityrka** – ŁN, ŁW]

POLITURUWAĆ *cz. ndk* **‘pokrywać drewno POLITURĄ’:** (matK: Nd). [**politeruwać** – Jw, Kr, ŁN, Rp; **polityruwać** – Fs, Kc, ŁN]

POLITYCNY *przym.* **‘ogpol. polityczny’:** (matK: CzG).

POLITYK *rz. mos* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *W Tatrak, ogólnie w Tatrak, bo to ino historycy abo politycy tam Tatry dzielom, a my, tutok Tatry som nase z jednyj i z drugiyj strony. Tutok granice to, co ino politycy dzielyli, a ludzie byli ci sami dookoła* (CzG).

POLITYKUWAĆ *cz. ndk* **‘rozprawiać o polityce’:** (matK: CzG).

POLITYR *rz. mnż* **‘roztwór żywicy i spirytusu, używany do pokrywania powierzchni drewnianych dla uzyskania połysku; zob. też: POLITURA’:** *Polityr, coby sie błyscały* [meble] (matK: Tr); (Dr, Łp, Tr).

POLITYRA *rz. ż* **‘roztwór żywicy i spirytusu, używany do pokrywania powierzchni drewnianych dla uzyskania połysku; zob. też: POLITURA’:** (matK: Fs, Kc, ŁN, ŁW).

POLITYRKA *rz. ż* **‘roztwór żywicy i spirytusu, używany do pokrywania powierzchni drewnianych dla uzyskania połysku; zob. też: POLITURA’:** (matK: ŁN, ŁW).

POLITYRUWAĆ *cz. ndk* **‘pokrywać drewno POLITURĄ; zob. też: POLITURUWAĆ’:** (matK: Fs, Kc, ŁN).

POLIZAĆ *cz. dk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Piyrse sie soli polizało, po trzi razy kazdy, świynconyj soli trza było liznóć. Krzon trza było trzić, to scypało w ocy, jak nie wiym, trza było otwiyrać dźwiyrze* (GrJMSp 313); *Na przikłod było tak, ze śli paś juhasi, a od razu, od razu owce zacyny, tak jak my nazywomy kolorzić sie, cyli skórłoty wylatuwać im, i stało sie to, ze tyn baca obocół, zaroz juhasi przilecieli, ze co sie robi. Tak owce kozoł pozganiać do kosora nazod i ón wzion, i wbiół nóz do ziymie, a nasuł soli koło tego noza i ty owiecki jak polizały tyj soli, tak juz ik aji popuściyło* (BubSpT 57: Jw).

POLKA I *rz. ż*

1. **‘kobieta narodowości polskiej’:** *Jo mom babe Polke* [z Mazowsza] (CzG); (ogsp.).
2. **‘mieszkanka Spiszu poczuwająca się do narodowości polskiej (w opozycji do SŁOWIOCKI)’:** *Jo nie robiem zodnego zamiysanio, bo jo jes Kacwinianka i Śpiska tutok stela. Jo jym polski chlyb, to musym być Polka, bo w Polsce. Bo jakze bedym, do dochtora idym do Polski, no to jak bedym, cym bedym* (KorpSp: Kc); *Jo sie na razie cujem jako Polkom, bo w Polsce polski chlyb jym, to sie cujem jako Polka, o!* (KorpSp: CzG); *Cobyf sie miała Słowackom cuć, jak jo jes Polka* (KorpSp: Łp); (ogsp.).
3. **‘kobieta pochodząca z Podhala albo z innych terenów położonych po lewej stronie Białki’:** *Chodziyłef do skoły madziarskiyj trzi roki do Niedzicy. Po plebiscycie w dwudziestym piyrsym roku, był plebiscyt, przijechały auta polskie, cieskie, ludzi werbuwali jedyn ku swoji republice, drugie ku swoji republice. Moja matka posła, był agynt polski, werbuwoł ku Polsce ludzi, ze Śpisa werbuwoł Piyrchała Józef z Łops, dawoł kiełbase, monke, cukier, gorzołke, matka posła wziyna, no drudzy wygrozali matce, ze pudzie do Polski, ze je Polka, róznymi sposobami sie jyj wygrozali* (BubSpT 122: Nd); *W Kacwinie jakby bardziyj*

do słowiyńskiego, my moze mniyj. Mnie sie wydaje, ze Rzepiska wiyncyl do góralskiego godajom. Na dworcu roz za mnom siedziała jakosi baba i opowiadała drugiyj, to cały cos było to -ła i -ła. Jo se myślym, fto to godo? To jakosi Polka. Óna zaś mi potym godo, ze óna zaś słysy, jak jo godom -la i -la, byla, godala. My tak lekućko godome to -ł. My to -ł zmiynkcome. Nie zeby nos fto ucył, my to juz mome nabyte, gware nos nie ucył nifto w zyciu, bo w skole nos ucyli tyz po polsku, bo furt toto uzywome (GrJMSp 293); *My zaś Śpisocy nazywome tamtyk za wodom Polokami, Polok, Polka, choć my tu syćka narodowości polskiyj, bo zyjeme w Polsce. Babka to wse godała o tyj Marynie z Cornyj Góry „ty Śpisocka", bo óna* (*babka*) *zaś przeciez była Polka, bo z Białki. Polok z jabłkami przijechoł z Łoncka. Od Dunajca: Ciorztyn, Maniowy i od strony Sonca, to my zaś toto wołome Polocy* (NaSp 62: 32: Rp); *Ale do tyj pory jes teroz u nos jedna msa słowacko, po słowiyńsku, jes w niedziele, o, jedna msa, co w ogóle sie odprawio, tylko kozanie po polsku mo. Jes ksiondz, ktory sie musi naucyć tego jynzyka cytać. No, a w kazdy dziyń, jak sie idzie do kościoła, to sie śpiywo abo pół mse po słowiyńsku, abo po polsku tak. I jes do tyj pory tak, do tyj pory tak, no, nojgorse było tak, ze jedna połówka małzyństwa była Polok, a drugi był Słowiok* [śmieją się]. *Jak to było wsićko dobrze, to było dobrze, a jak sie zacyni…* [Synowa informatora] – *A jo, jak tu przisłam, to tyz byłam Polka.* [– A Pani skąd jest?] – *Ze Sromowiec.* – *No, no, cołkiym Polka, bo zzo Dunajca. Tak, ze i dobrze jes, dobrze, bo do tego donzymy, zeby dobrze było na parafii, bo co sie momy bić, no* (Kc). (ogsp.).

POLKA II *rz. ż, muz* **'najpopularniejszy taniec spiski, szybki, wirowy, utrzymany w takie ¾, o rytmice 1 ćwierćnuta + 2 ósemki, która określa ruch, czyli 3 kroki – 1 dłuższy w czasie i 2 mniejsze szybsze; tańczony w parach drobnymi krokami najczęściej w prawo; młodzi tańczą skocznie i szybko na palcach, a starsi wolniej na całych stopach; przy zmianie kierunku tańca, który jest powiązany ze zmianą frazy muzycznej, następuje dynamiczny przytup; w różnych spiskich wsiach *polka* jest tańczona z drobnymi różnicami, np. jako taniec wolniejszy i na całych stopach, z elementami kroku kulawego':** *Ogrywanie moji to jes na Zielone Świontki. Zawse w drugi dziyń świont straziacy z ochotnicyj strazy wychodziyli i był młody pon taki abo przebrany, abo tego, starosta tego był, co godoł takie przemówiynie. I śli koło kazdego dómu i ro… jesce biy… wbijali takie moje. Tam, gdzie, dzie była dziywcyna cy dwie, cy, cy, cy dorodno jakoś tego, to ba… barz piykny moj dawali. To taki było drzywko, abo smrecek był, abo olsyna liściaste, albo… O to no to takie było. Neji to w przeddziyń tyf Zielonyf Świontek, jak mieli ogrować, to wbijali moje, a polym koło tyf maji przichodziyli i ogrowali te moje, i muzyka była na … Harmonija, neji co tam? Gynśle były wtedy mod… w modzie i neji harmonija. Neji, i tyn tyn starosta tego, tyf, tyf… to ogro… tego godoł no. Jo nawet tyz był tym, bo to takie było ta… Słowa to takie były: nie zapomnielimy starodownego zwycaju, kiedy to po świycie chodziyło dwóf apostołów, Filipa i Jakuba, i wynaucuwali wiare Chrysta Pana. Prziśli roz do jednego miasta majestatorowego i schroniyli sie pod jednom wieche. Majestatór wyseł i widzi, ze przed kazdym dómym wiecha stoli, stoji, tak im kozoł sukać. Óni pośli, ale nicego nie znaleźli, przez to byli zbawioni, od grzychu oswobodzoni jaz na wieki wieków amyn. I wtedy sie zacynało takie juz polka cy jakisik taki był przerywnik, co zagrali. I wtedy panny takie młode, dziywcynta, no to tońcyły, cy mynzatki młode, no to wtedy z tymi straziakami, z tymi hajdukami jakby, no to zacyni. Neji takie. Tak fajnie, bo ludzie sie bawiyli, to… tońcyli, sićka sie raduwali, ze som Zielone Świontki* (RnS 62: Dr); – *A do tońca co grali?* – *A no to dy do tońca starom babe i ciardasie, i tam takie. Óni to tak nazywali, biydne jakieś „do saflicka", jakosi to ta Cyganie to tak umieli powiadać, onacyć, tero co gromy? „Do saflicka". No to jo wiym, co to było zaś, tak słysym, jak sie zganiali, my takie dziywynta* [śmieje się]. – *Polki tyz grali? Polki, polecki?* – *Tyz, tyz, tyz, no grali, grali hej. Ciadasie i polki, polecki, no* (Jw); (ogsp.).

zob. fraz.:
KRZIZOWO POLKA
TRAMLA POLKA
WARTKO POLKA

POLNE WINO 'szybko rosnące pnącze, dorastające do ok. 20 m, jego pięciolistkowe liście wybarwiają się jesienią na czerwono, czepne wąsy zaopatrzone są na końcach w 5–12 przylg, które umożliwiają roślinie ścisłe przywarcie do różnego rodzaju powierzchni, posiada drobne, biało-kremowe kwiaty; jego owocem jest ciemnofioletowa jagoda; dzikie wino; winobluszcz pięciolistkowy (*Parthenocissus quinquefolia*) (L.) Planch.); 📷 **Tabl. I':** (matK: Kr).

POLNIK *rz. mos, daw.* **'opłacany przez gminę strażnik polny, sprawdzający, czy pasterze**

bydła nie czynią szkód w uprawach, mający prawo zająć czyniące szkodę bydło (mogło być ono następnie wykupione przez właściciela po opłaceniu kary); *polniki* nosili na piersiach mosiężne odznaki': *E, to idyme se koło wody paś. Ne to wiycie, jak to, siadło sie... A były polniki, co pilnuwali, ze dzie sie, dzie pastyrze pasom. No to nieroz sie i palec zbiyło, bo polnik sie dar: hyj, dzie tam pasies! Ne dzie te, dziesi ta krowa musi cosi uskubnóć, zeby zeby sie cosi popasła, ne bo na tyf kamiyńcaf dzie sie napasie koło wody, niy?* (RnS 172: ŁW); *To był taki chłop, to co nazywali go polnik. To był taki chłop, co płaciyło mu jako wieś, jako gromada mu płaciyła tam pore grosi na miesionc, niy? To był miesionc, dwa, co, co pilnuwoł, ze... Ne bo jak dzieci, posły, ne to puściyły na łonke, to puściyły tu, na zeby to polnik pilnuwoł, ne to pilnuwoł tyf pastyrzi. To przcseł sie tu, tam, dzie te dzie te pastyrze som, jak pasom. No to wołali to polnik no. A jak widzioł, ze ześ krowy juz tam dziesi chodzom, niby po łonkaf niby... A nojwiyncyl to koło łonek sie pasło, bo jak ta krowa wysła, to juz nie zrobiyła na zbozu skode ino na łonce, niy? Ne to sie dar: hyj, dzie tam pasies! To w... noga, do uciecki. Wis, bo sie juz dre! Neji to takie takie to polniki były no. Tak to wołali downo, ze polnik* (RnS 173: ŁW). [**polownik** – Fs, Tr]

POLNO CEBULA 'gatunek rośliny łąkowej': (matK: Fs).

POLNÓĆ *cz. dk* **'uderzyć kogoś':** (SSWG 19). [**polgnóć** – Łp]

POLNY I *przym.* **'rosnący, występujący w polu, na otwartej przestrzeni poza domem':** *Polno grusconka* (matK: Łp); *Polno dróga* (matK: Fs); *Po drugie, fto nie odrobiył siarwarku na urbarskiym abo przi polnyf drógaf łóńskiego roku, be musioł zapłacić za kazdy dziyń robocizny* (SpCzyt 110: Nd); (Fr, Fs, Łp, Nd).

POLNY II *rz. mos, daw.* **'myśliwy; zob. też: POLUWAC':** *Polny* || *jeger* (matK: Tr).

zob. fraz.:
KÓNICEK POLNY
KÓNIK POLNY
POLNE WINO
POLNO CEBULA
POLNY KÓŃ
RÓZYCKA POLNO
ZAJONC POLNY

POLNY KÓŃ 'ogpol. konik polny, pasikonik; świerszcz (*Gryllus*); zob. też: KÓNICEK POLNY': *Polne kónie hipkajom* (matK: Nd).

POLOĆ I *cz. dk* – **POLYWAĆ** *ndk*

1. **'lejąc na coś płyn, spowodować zmoczenie, zwilżenie powierzchni tego, oblać po wierzchu':** *Polywać płótno* (matK: Tr); *Wrzoncom wodom poloć* (matK: Fr); *Masłym sie pololo* (matK: Fr); *Zamgloł – wodom go poloć i okrzepi sie* (matK: Fs); *No kobiyta piyknie płótno urobi na warztacie. Zaś go trza biylić, no to potym jak wyrobi, wyonacy, tak wozi, nosom ku wodzie i polywajom, i słónko to wypiece piyknie, i zostanie biołe* (BubSpT 15: CzG); *A potym znowu jesce biylić go. To całe lato miały baby robote, bo na taki kamiyniec sie sło i piytnoście razy bez dziyń, jak była dobro pogoda, to sie chlustało tam, polywało wodom, co uskło, co było biołe* (BubSpT 74: Kc); *Tyn, co to zalycoł tyn, tyn urok, i wzion wongli spod blof, spod blof, wongli, i pokropiół wodom takom źródlanom, i, i to tyj wody sie trzeba było napić z tyf wongielków. No napij sie tyj wody i, i, i trzi razy sie pokrop w zod, jako bez głowe! Pokrop sie trzi razy! A potym brali jesce tyj wody, jak zostało, po dźwiyrzaf, po zowiysaf poloć. Po zowiysaf i: oj, te wongle... Mioł urok duzy, bo bo wongle leciały na dół do wody! Nie nie pływały po wodzie, ale leciały na dół no* (RnS 145: Łp); *Chłopi ryftuwali wielkie koryto, włozyli do niego świnie, a były duze – sto piyndziesiont, dwasto kilo. Pololi goroncom wodom, zeby sierzć dobrze schodziyła, jak bedom skoblić. Ocysconom zawiysiyli na orcyku, gazda wycion podgardle, wontrobe zaniós babie, a ta nasmazyła pełny rondel* (BrzyzŚw: Kr); (ogsp.).
2. **'oblać kogoś wodą, pokropić perfumami lub innym pachnącym płynem w Poniedziałek Wielkanocny':** *To sie chodziyło polywać. Po śmigurzcie. Nie chodziyli tak po jedyn, no ba sło tak śtyrok, piyncik. Śpiywali, kie śli po śmigurzcie. Polywali, fto był ino w izbie, co mioł obleconom jakom spodnice. Chodziyli w drugi dziyń, ne w nocy z niedziele na pyndziałek. Polywali wodom zimnom, no tam perfum było tyz troche, sie chlusło po kolanak tyz troche. Ftorom sie tak dobrze obloło, to óne ta potym nie zapomniały, to przisły w drugi dziyń. Baby polywały w drugi dziyń po Wielkanocy, tam przisły dwie, trzi. Fajnie to było. Ni ma juz tego, zeby baby polywały. A chłopi tyz chodziyli polywać starzi* (GrJMSp 314); *Po północy stajom i idom po wsi, łapiom dziywcynta, kawalerzi, ale i chłopi tyz, chłopi tyz, a ftorom łapnom i polywajom. Późniyj stawiajom dziywki wódke i pijom tak samo, od dómu do dómu* (BubSpT 31: Dr); *Polywali parfinym na tom pamiontke, ze Maria Magdalena z Mariom fciały nasmaruwać pochnoncymi*

olejkami Pana Jezusa (NaSp 63: 13); *W Rzepiskaf to parobcy ino w nocy polywali* [chodzi o Śmigus-Dyngus] *a na drugi dziyń to chłopcyska* (NaSp 63: 13); *Rano pozganiajom sie chłopcy po trzok, po śtyrok i idom tam, gdzie som dziywcynta, dziywki. Niesom ze sobom sikowki, gornecki, konewki, śklonki, skopce, a syćko po to, zeby było dobrze wode nosić, zeby niespodziywanie zaskocyć jesce na spaniu dziwycynki, dziywki, ale to polywajom nie ino młode, ale i starse. Dziywcynki i dziywki sie chowajom, zapiyrajom, chłopcy som zaś po to, zeby je nojś, zeby zaparcie otworzić, zeby sie do nik dostać. Cały pyndziałek schodzi na tym. Po połedniu śmiguśnicy wychodzom na dróge, zastrzygajom sie, a jak podyjdom dziywcynta abo i dziywki, to nie patrzom na świyntalne odziynie, ino chlustajom po nik* (NaSp 35: 16); *Jak ftorom nie pololi..., to jesce bedzies rok abo dwa tam siedzieć, dziywkuwać* (pmBarnasz: Fr); (Dr, Fr, Kr, Rp).

3. **'nalać alkoholu po kolei do kilku kieliszków':** *Cekałymy, ze nom starosta poleje cosi trunku, bo śtamperliki miałymy próźne, ale był jakiś nieosotany, bo nos obeseł i polywoł chłopom. Dopiyrz piyrsy druzba osotoł sie i nom naloł* (Nd).

POLOĆ II *cz. 3 os. lub nieos.* **'przez jakiś czas padał deszcz':** *Gruzły sie robiom jak diabli, moze poleje co* (matK: ŁW); [– A jak polało?] – *To ni móc było dać poloć duzo, bo jak pololo, co potym? Trza było snopa rozwionzać, rozścielić, zeby to uskło, bo jak, jak ón był ściśniony, ni ma prawa, zeby go wysusyć, noji zaś... – Trzeba było i do trzeciyj w nocy wozić. – No jeździyli po nocaf, co my woziyli, bez dziyń sie grobało, przewracało, potym grobało, wionzało, potym sie woziyło. Musiało sie to zwozić* (Kc); (Kc, ŁW).

POLOK *rz. mos.*

1. **'osoba narodowości polskiej':** *Ale do tyj pory jes teroz u nos jedna msa słowacko, po słowiyńsku jes w niedziele, o, jedna msa, co w ogóle sie odprawio, tylko kozanie po polsku mo. Jes ksiondz, ktory sie musi naucyć tego jynzyka cytać. No, a w kazdy dziyń, jak sie idzie do kościoła, to sie śpiywo abo pół mse po słowiyńsku, abo po polsku tak. I jes do tyj pory tak, do tyj pory tak, no, nojgorse było tak, ze jedna połówka małzyństwa była Polok, a drugi był Słowiok* (Kc); *Óni sie, my fcieli tońcyć, tak i, no to my chodziyli i ćwicylimy tam, a ón teroz ostatnio juz był starsy tyz i powiedzioł tak: – Abo ucycie sie w tym dómie słowiyńskiym i bedzie orkiestra przi nif, abo niy. No to toci zaś powiedzieli rodzice tyf dzieci, ojcowie, ze: – Coz tam bedemy chodzić, dy w skole mozemy sie ucyć. No to wtedy kóniec. Kto Słowiok, to Słowiok, kto Polok, to Polok. I powstały dwie orkiestry* (Kc); *– Co to za stworzynie? – patrzół do nieba drugi, jakby fto na niego urok ruciół. – Co to jes? – pytoł sie kur. – To oreł, król ptokók! Ukochany przez Polokók! Wziyni se go na herb, bo to ptok znany z wolności, wierności, siyły i odwogi. Ale wy nigdy furgać nie bedziecie, boście kury przecie – wygulgotoł pulos rymym* (SpCzyt 89: CzG); *Tak potym w dwudziestym cwortym roku if skarzół, skarzół if z powodu tego, no jak if zaskarzół roz, no tu w Nowym Torgu było prawo, no nie wysło to prawo nijak, bo chłopi ciongli swoje starodowne, od kiedy to jes i jak to jes. No to to prawo nie bardzo, choć ta było powiydzmy rzond fasistowski, no ale był rzond, byli ludzie w rzondzie i taki, ftorzi miarkuwali o tem, ze to tak ni moze być, jak było. Noji tak sie to ciongło prawo, w Soncu Nowym było, to wsićka byli w Soncu stela, to if było śternostu. No to tam zaś przepod, tam mu zaś wysło płacić. No wiycie to było tak, ze trza było sie dowiaduwać o wsistkim. Tam im poradziyli w Nowym Soncu, ze jezeli fcom wygrać, to musom Zyda sukać adwokata, ale nie tak Poloka, Polok nie pomoze. Noji tak ze naśli tam tego Zyda, była tam strona, strony były, partyje juz były takie wiycie, noji tak ze wziyni Zyda. Noji tyn Zyd znowu do Krakowa prawo* (BubSpT 39: Dr); *Wiycie, my tu jesce lepiyj sie wyznomy na gwarze jako tam daliyj ludzie po Polsce, bo my tu sie wyznomy po słowacku, bo my jes na pogranicu słowackiym, tak my sie wyznomy po słowacku. Kie zacniecie do mnie selinijakie słowo przidzie, tak jo go kozdego rozumiym, a po niymiecku tyz rozumiym. A my godomy tak ani po polsku, ani po słowacku, ino tak po śpisku jakosi inaksyj, ale rozumiymy, i Poloka rozumiymy, i Słowioka rozumiymy, i Ciecha rozumiymy i kozdego* (BubSpt 52: Fs); *Przeskodzali jedyn drugiymu, rozmajite sposoby, ale nos ciongły potym francuskie wojska, przisły władze polskie okopuwały na Niedzicance, na rzyce, Niedzicanka, tam zostawiyli ziandara jednego, straźnika filanca, u nos wołajom filanc, okopcuwali granice bez pola. No zatwierdziyli to. Jedni pojechali do Pragi, ku Masarikowi, ku prezydentowi cieskiymu, zeby te dziedziny śpiskie nazod wziyni. Drudzy przijechali z Warsiawy. Polokom, jak jechali z Warsiawy, wyjmuwali dyle z mostu, zeby sie wyzabijali. To strasne, strasne przeskody robiyli, ludzi było takie pobałamucynie. Wesele, no to młody pon jak mioł piórko za kapelusym, młodo pani we wiyńcu śła do kościoła, Polocy śpiywali polskom piosnecke, Słowocy sie zrozali z tego, ze po słowiyńsku*

śpiywać, niy. Drudzy zaś fcieli po polsku, jedyn drugiymu przeskodzoł. Śli na wesele pytać, to potym na weselu z tego kłótnie powstawały, bitki, tyś Polok, tyś Słowiok, jedyn drugiymu takie wyrzuty robiył... No bawiyli sie ludzie jakiś cas tak wrogo ustosunkowani jedyn do drugiego, patrzeli krziwo (BubSpT 122–123: Nd); (ogsp.).

2. **‘mieszkaniec Spiszu poczuwający się do narodowości polskiej (w opozycji do SŁOWIOKA)’:** *Tu w Łapsów som Polocy i Słowocy* (matK: ŁW); *Ty Poloku* [z pogardą] (matK: ŁN); (ogsp.).
3. **‘mężczyzna pochodzący z Podhala albo z innych terenów położonych po lewej stronie Białki’:** *Polocy nosom parzynice na potkaf* (matK: Nd); *My zaś Śpisocy nazywome tamtyk za wodom* Polokami, Polok, Polka, *choć my tu syćka narodowości polskiyj, bo zyjeme w Polsce. Babka to wse godała o tyj Marynie z Cornyj Góry „ty Śpisocka”, bo óna (babka) zaś przeciez była Polka, bo z Białki. Polok z jabłkami przijechoł z Łoncka. Od Dunajca: Ciorztyn, Maniowy i od strony Sonca, to my zaś toto wołome* Polocy (NaSp 62: 32: Rp); (ogsp.).

POLONECKA *rz. ż* **‘zdr. od rz. PALENKA’:** *Polonecka trunek dobro na frasunek* (matK: Rp).

POLONKA *rz. ż* **‘biedronka, zwłaszcza siedmiokropka (*Coccinella septempunctata* L.); zob. też: BIEDRONKA’:** *Polonka dej słonka, na śtyry wrzecionka* (matK: Dr); (Dr, Kr).

POLOWAC *rz. mos* **‘myśliwy przestrzegający zasad i norm etycznych dotyczących myślistwa; zob. też: POLOWNIK I w zn. 1.’:** *Stary polowac cichućko lecioł leśnym chodnickiym* (SpCzyt 35: Rp); *– Zjem cie! – stanół niedźwiydź na tylne nogi. – Ni mom nic przeciwko tymu, jacy otwórz pysk, to ci skocem prosto do niego. – I jak tyn niedźwiydź otworzył kufe, to tyn polowac strzyliył mu do niyj* (BalNS 124: Fr); (Fr, Rp).

POLOWACKA *rz. ż* **‘ogpol. polowanie na zwierzynę łowną’:** *Ozwidniało sie dopiyro, chłód zimny przeseł mu po grzbiecie, jakby go fcioł przitrzimać, coby nie seł nika. Niecudne mu było tak wcas stajanie, bo to i nie piyrsy roz wybiyroł sie na polowacke* (SpCzyt 35: Rp). [**polówka** – Dr, Fr, Jw, Kr, Łp, Nd, Rp, Tr; **poluwacka** – Fr; **poluwanie** – Dr, Kr, Łp, Tr]

POLOWNIK I *rz. mos*

1. **‘myśliwy przestrzegający zasad i norm etycznych dotyczących myślistwa’:** *Idom polownicy strzylać, bo dziki wlazły gazdowi na pos... ne na kawołek ryjom* (KorpSp: Nd); (BalNS 178: Fr); (CzG, Dr, Fr, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp). [**myśliwy** – Kr; **polowac** – Fr, Rp]
2. **‘strażnik leśny; leśniczy’:** *Jego ociec był tym polownikiym, co pilnuwoł lasu pańskiego* (KorpSp: Tr).
3. **‘opłacany przez gminę strażnik polny, sprawdzający, czy pasterze bydła nie czynią szkód w uprawach, mający prawo zająć czyniące szkodę bydło (mogło być ono następnie wykupione przez właściciela po opłaceniu kary); polniki nosili na piersiach mosiężne odznaki; zob. też: POLNIK’:** (matK: Fs, Tr).

POLOWNIK II *rz. mż* **‘strzelba używana na polowaniach’:** *Flinta* || *polownik* (matK: ŁW).

POLOWNY *rz. mos, daw.* **‘zarządca dworski, nadzorujący pracę robotników w polu oraz doglądający, by na polach nie wyrządzano szkód, np. przez wypas bydła w nieodpowiednim miejscu’:** (matK: Nd).

POLOWY *przym.* **‘związany z terenem poza miejscem zamieszkania’:** *Tam jes tako polowo dróga* (matK: Dr); *Polowo ściyzka do tyf dródzyskaf* (matK: Tr); *Wóz lytrzok. To wielowiekowy środek do transportu polowego plonów rolnyf, takif jak zboze (snopy – snopki) i siano. Siyłom pociongowom był kóń, a kiedy była rodzina, ktoro miała mało pola (ziymi), a nie stać jom było chować kónia, ale chowali krowe, ktoro była zywicielkom rodziny, ale wykorzistali krowe jako siyłe pociongowom do zwozynio z polo plonów rolnyf* (Iwan 75: Nd); (Dr, Fs, Jw, Kc, ŁW, Tr).

POLÓWKA *rz. ż*

1. **‘ogpol. polowanie na zwierzynę łowną; zob. też: POLOWACKA’:** *Jo po polówce chodziół* (matK: Rp); *Polówka* || *poluwanie* (matK: Tr); *Do niego tam przyjezdzali tacy wselijacy dygnitarze, no to tam se chodziyli na te polówki, to strzylali, niy?* (KorpSp: Jw); *I jednego razu tam król poseł na polówke i tam psi jom napadły, i zacyny scekać, i król se myśli tak: tu cosik jes, kie tak psy scekajom* (BubSpT 98: Łp); *No jakef mioł roków, powiydzmy sesnoście, no tof juz chodziył na takom polówke z tymi panami. No to napyndzało sie to zwierzine dzikom po lesie, a óni obstawiali las naprzód. No to jak wysło coś, to strzylali, zastrzylyli to, niy* (BubSpT 127: Nd); (Dr, Fr, Jw, Kr, Łp, Nd, Rp, Tr).
2. *daw.* **‘rodzaj polowej kołyski dla niemowlęcia, sporządzonej z trzech żerdzi połączonych u wierzchołków i uwiązanej do nich płachty’:** [*– A co baby robiyły, jak miały iś w pole, a dziecko było?*] *– He, kołyske sie brało. – Ne, dy polówke i, i robiyło sie, wbijało sie takie trzi patyki, i wionzało sie na dwa takom płachte, i taki grostusek, neji tam sie kładło dziecko i kołysło sie. Neji dziecko w grostusku spało* (CzG).

POLSCYZNA *rz. ż* **‘polski język literacki; polszczyzna’:** *Teroz juz sie tak robi, ze juz sićka polskom polscyznom jadom i to taka jes ... nie ucom nic ojcowie, zeby godać, godać po nasymu, ino zeby godać polskom polscyznom, bo, bo tego wymogajom w skole, nale w skole mozna godać tak, a w dóma mozna inacyj godać* (KorpSp: ŁN).

POLSKA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** (ogsp.). [**Polsko I** – Dr; **Polsko II** – Jw, ŁN, Rp]
zob. fraz.:
ZA NOWYJ POLSKI
ZA STARYJ POLSKI
ZA TAMTYJ POLSKI

POLSKI *przym.*

1. **‘mający związek z Polską, polskością’:** *Jo namowiom do polski skoły* (matK: ŁW); *Somar to jes na polskie osieł* (matK: Kc); *Partyzant to jes polskie przisłowie* (matK: Kc); *Jo tam biyrzmuwano w polskim kościele* (matK: Dr); *Jo mioł seść roków, jak takif był jak tyn chłopiec, to ojca mi wziyni w trzidziestym dziewiontym do wojska, no jako tu do polskiego, niy. No tu sie zgodziyli w całej wsi, ze bedom paś owce na wiesne i w jesiyni. No tak to to ojca nie zwolniyło, ze go wziyni do wojska* (BubSpT 76: Kc); *Przódy sie nie mówiyło po polsku, ale po madziarsku, niymiecku, a o polskim tam zodyn nie wiedzioł, bo jo nie słuzół w polskim wojsku, ale w madziarskim, w cysorskim, przi artelerji, na kóniaf, jo tylko na kóniaf jeździół za wsistkie lata. O to nie było to tak wygodnie na wojnie, trza sie było tropić i głoduwali, i nic sie nie wykorzistało* (BubSpT 78: Kr); *To sićko było słowackie, to lyn prawie po wojnie nastało, ale to wtedy było słowackie i madziarskie, wyngierskie. To ni ma sie co dziwić, bo mnie słowiyńskie pismo idzie, a polskie nic nie idzie tak, bo człowiek naucony słowiyńskie pisać i przi wojsku słowiyńskie, i w Ameryce, kief był, to tyz po słowiyńsku* (BubSpT 104: ŁN); *Dwanoście jynzyków, prose pana, znoł tyn major. I mówiył tak, wiys co, synu: nigdzie macierzińskiego jynzyka sie nie wstydź, cy bes na tym kóńcu świata, cy na tym. Hejze, lajbik, śtrynfle, kosula, godo, wy ni mocie tak cystego akcesu, no ze ani polski, ani ceski, ani słowacki, ale tak zwany hajdamacki, godo. Mocie z niymieckiego lajbik, śtrynfla, kapelus, ehe! Psio jucha, cof sie dośmioł. A to była głowa, tyn major* (BubSpT 127: Nd); (ogsp.).
2. *star.* **‘mający związek z terenami poza Spiszem, które przed 1918 rokiem były pod zaborem austriackim’:** *Tu do dwudziestego roku była Słowacyja, dopiyro w dwudziestym roku, kie sie zacyny te republiki robić, te polsko republike i te słowiyńsko tyz, no to wtedy przidziyliyli juz nos do Polski. Ale to nos przidzieliyli, taki Beneś był cieski, a ón se wzion polskie ziemie tam w Ciechak i nos potym tu przidzieliył Orawe, kielości dziedzin... trzinoście na Śpisu i na Orawie, tyz trzinoście. Tak nos przidziyliyli za tom, za to Zaolzie nos przidziyliyli do Polski* (Jw); (ogsp.).
zob. fraz.:
{*ktosi*} JY POLSKI CHLYB
JYNZYK POLSKI
NA POLSKOM KOSE
POLSKIE ZUŹLE
POLSKO WODA
SKOŁA POLSKO

POLSKIE ZUŹLE **‘azotowy sztuczny nawóz’:** (Kc, Nd).

POLSKO I *rz. ż* **‘ogpol. Polska (kraj); zob. też: POLSKA’:** *Het z daleka, z tyj Polskiej* [z Polski] (matK: Dr).

POLSKO II *rz. n* **‘ogpol. Polska (kraj); zob. też: POLSKA’:** *Agituwali do Polska* (matK: ŁN); *To juz jes ino Śpis, no bo jak inacy. Górole niy, bo to tam od Zokopanego. Tu było downi Słowiyńsko, teroz po wojnie zaś jes Polsko. Nale jo wiym? My tu ani nie Słowiocy, ani Polocy, ino tacy namiysani. Chyba to nolepi powiedzieć, ze to Śpis i Śpisoki* (NaSp 61: 8: Rp); *Na tyn tyn Niymiec, tyn Hohenlohe, ón był taki doś, bo ón mioł, ón mioł babe z Polska* (RnS 96: Jw); (Jw, ŁN, Rp).

POLSKO WODA **‘lokalna nazwa rzeki Białki, oddzielającej Polskę od Węgier, a w czasie II wojny światowej od Słowacji’:** *Natomias za rzykom, za wodom tak po nasymu to nazywali polsko woda, y, poniew... odgranicała Polske od ... piyrse od Madziarów, a potym od Słowacji* (KorpSp: Jw).
POLSKU*
zob. fraz.:
GODAĆ PO POLSKU
PO POLSKU

POLUBIĆ *cz. dk* **‘pokochać’:** *Potym zaś zrobiyła sie swadźba syna siustrowego majstra. Tu dopiyrz było sie cymu cuduwać! Dy to tak wej było, jakby ta syćka byli u siustrowego majstra na prachtyce w mieście. Ej! Tyn stary siuster, okrutny śpekulant, fcioł ozynić syna z barz bogatom dziywkom, a syn polubiył chudobnom słuzke, takiego biydocka, ale dziywka była jak sie patrzi i do roboty, i do miski, noji do syćkiego* (GazPod 1930, nr 5: 6: Jw).

POLUBIEĆ *cz. dk* **‘zacząć kogoś, coś lubić’:** *Polubiałymy go przez to, ze nie był ani pijokiym i to jesce nom groł na trombce* (KorpSp: Kc); (Kc, ŁW).

POLUŚKO *rz. n* **‘w języku dziecięcym: na zewnątrz domu; na dwór’:** *Nie chodź do poluśka* (matK: Tr).

POLUWAC *rz. mos* **‘myśliwy’:** *Poluwac || polowac* (matK: Nd); (Fs, Jw, Nd). [**jeger** – Tr; **polny** – Tr]

POLUWACKA *rz. ż* **‘ogpol. polowanie na zwierzynę łowną; zob. też: POLOWACKA’:** (pmMich: Fr).

POLUWAĆ I *cz. ndk* **‘ogpol. polować’:** *Kłusowniki polujom* (matK: ŁN); (ogsp.).

POLUWAĆ II *cz. iter.* **‘palić wielokrotnie’:** *Limiyrze poluwali na wongle do kuźnie* (matK: Kr).

POLUWANIE *rz. n* **‘ogpol. polowanie na zwierzynę łowną; zob. też: POLOWACKA’:** *Polówka || poluwanie* (matK: Tr); (Dr, Kr, Łp, Tr).

POLYCAĆ *cz. ndk* **‘ogpol. polecać’:** [z modlitwy] *Synowi Twojymu nas polycoj* (matK: Dr).

POLYGAĆ I *cz. dk* **‘o wielu osobach, zwierzętach: położyć się po kolei’:** *Jo tyz na file postoła, ale musiałaf iś lajbik i kanafoske zrucić, i Winoske podojić. Potym my ze starym pojedli grulownika z mlykiem i polygali, bo jutro trza na cas na Lymryku grule kopać* (NaSp 89: 54: Fr); *I owce te cornogłówki, i takie ładne były. Jak sie juz napasły, a krowyf powionzoł, to posełef do pscół, to óny sy mnom i przed pscelnikiym polygały przed progiym, a baron wloz do owsa, do, do pscelnika. Tam se lóg i bez przerwy kukoł, co jo robiym. Nie odesły ody mnie w ogóle* (RnS 152: ŁN); *Polygali dziadkowie i choć im z pocontku bucały basy poza usy, to po chwili usnyli* (BalNS 139: Fr); (Fr, Kr, ŁN, Nd).

POLYGAĆ II *cz. ndk* **‘w czymś tkwi istota rzeczy’:** *A to, co przeleciało bez recice, to mogła drugo osoba brać przetak i przesiywać na przetaku, i to, co przeleciało przez przetak, było gotowe do wiocio. Do wiocio była potrzebno siedlacka. Zboze do wiocio sie przegarnyło na okraj ku wrotom, całe bojsko musiało być wolne. Trzeba było mieć umiejyntność rucanio siedlackom zboze, prawie leciało zboze blisko drugif wrotów, a pośrodku bojska spaduwały plowy. Na cym to polygało to wiocie, ze zboze jes ciynzyjse, to leciało prawie przed drugie wrota, a plowy, ze som lekkie, to zostajały przi kupie, z ftory sie cyrpało siedlackom i rucało. To ocyscanie zbozo trwało dotla, pokla nie nastały młynki, ktore sie krynciyło korbom, to juz było troche unowoceśniynie ocyscanio zbozo namłócone cepami* (Iwan 76: Nd).

POLYNDWICA *rz. ż, kuch.* **‘mięso ze zwierząt domowych lub łownych wycinane z grzbietu, marynowane w soli (obecnie także w ziołach), wędzone’:** [– Jakie gatunki mięsa wycina się ze świni, krowy?] – *Ze świnie: schab, chytre miyso, polyndwicki, synki, z krowy polyndwica, wontrobe sie prazy z cebulkom* (EŁukMCK: Nd).

POLYNIE *rz. n* **‘opał’:** – *Wy z hajcym pobierecie se zaś nojlepse drzewa, a nom zostanom choćjakie. Hajcy i pinionzki za swojom służbe dostanie, i sucharze na polynie jesce mu przcynicie. Tak wej nojlepi – wycedziył Jaś* (SpCzyt 111: Nd).

POLYNIE JUDOSA ‘ceremonia wielkosobotnia, podczas której kapłan święci wodę i ogień przy ognisku rozpalonym przed kościołem; dawniej ognisko to rozpalano z drewna z połamanego JUDOSA II’: *U nos Judasa polom we Wielkom Sobote* (matK: Łp); *Świyncynie wody i ognia. Po msy świyntyj we Wielgom Sobote zabiyroł sie ksiondz do świyncynio wody i ognia. Drzewo z judosók zostało teroz zuzyte na wielgom watre. Kościelnik ozpolół, polół, a ksiondz z organistom świynciół ogiyń. Po poświyncyniu ognia świynciół tyz i wode. A kie juz było to poświyncone, ludzie pchali sie ze zboneckami, robiół sie taki okrutny mont, ze niejedyn zbonecek sie ozbiół i niejedna śklonka, a po ziymi pełno było nachlapanyj wody świynconyj, a jak wody chybło, to kościelnik przinosiół świezom i wlywoł do saflika, juz jom ta nie trza było świyncić. Po ogiyń jesce sie bardzi pchali jak po wode. Nieftorzi mieli przigotuwanom hubke, jak jom prziłozyli do spolonego wyngla, to sie zaroz zajyna, tliyła sie i zarzyła. Fto zaś ni mioł hubki, to łapoł za ozpolonom głownie i tak z tom hubkom, jak i z tom głowniom lecieli du dóma. Tom watre, tyz, jak i świynconom wode cyrpali po smyntorzu. Gnali ludzie bez dziedzine wartko, wartko du dómu. Kładli hubke abo głownie do gorka, dosypuwali świynconego ziela i okodzali dóm, budynki gazdowskie, kozdy kont, kozdom izbe, stół, obrozki w kumorze, kozdom ściane, kuchnie, ławki, stołecki, pościele, zyrdki, piec, no syćko, syćko, co ino było w izbie, ba! I na izbe wchodzieli. Potym sope, bojisko, syćkie budynki, ogród, noblizse pole, a nawet ludzi, zwierzynta, jakie tam mieli... Tak samo syćko kropieli świynconom wodom* (NaSp 35: 16: Jw); (CoWś 249); (ogsp.).

POLYNIE KRÓLA ‘zwyczaj kultywowany w Łapszach Niżnych; w przeddzień odpustu Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (czyli 14 VIII) młodzież z tej wsi gromadzi się wieczorem na wzgórzach przy ogniskach i śpiewa pieśni maryjne oraz świeckie, ale o stonowanej tematyce; na przygotowanym wcześniej z drewna wysokim podwójnym krzyżu bożogrobców

o północy są podpalane kaganki; poszczególne grupy młodzieży rywalizują o to, czyje kaganki będą płonąć dłużej; w Łapszach Wyżnych zwyczaj ten, praktykowany 28 VI, jest nazywany POLYNIEM KRZIZA': *Kief chodziyła na polynie króla w auguście, to ubiyrałaf fartuf z alpagi abo taki siorc z orlijonu, no to tyj alpagi, celadź sie góniyła, fto postawi nojwiynksego króla, to był taki drewniany krziz dwuramiynny obwiysony poloncymi sie takimi, pudełeckami ze smołom, takie krzize polyły sie do późnyj nocy, a syćka śpywali i tońcyli, bo to takie jesce konkursy były, ftorzi lepiyj zaśpiywajom, ftorzi wiynksego króla postawiom* (pmKosz: ŁN); *Musyme nazbiyrać smoły do kagonków, zebymy mieli na polynie króla* (CoWś 249: ŁN).

POLYNIE KRZIZA 'zwyczaj kultywowany w Łapszach Wyżnych; w przeddzień odpustu Świętych Apostołów Piotra i Pawła (28 VI) młodzież z tej wsi gromadzi się wieczorem na wzgórzach przy ogniskach i śpiewa pieśni maryjne oraz świeckie, ale o stonowanej tematyce; na przygotowanym wcześniej z drewna wysokim podwójnym krzyżu bożogrobców o północy są podpalane kaganki; poszczególne grupy młodzieży rywalizują o to, czyje kaganki będą płonąć dłużej; w Łapszach Niżnych zwyczaj ten, praktykowany 14 VIII, jest nazywany POLYNIEM KRÓLA': (CoWś 249: ŁW).

POLYNISKO *rz. n*

1. *daw.* **'rodzaj pieca w kurnej chacie: murowane, płaskie podwyższenie, na którym palił się otwarty ogień; zob. też: NOLEPA w zn. 2.; 📷 Tabl. II':** (matK: Dr, Nd).
2. **'miejsce w piecu kuchennym, gdzie pali się ogień (z rusztem na środku); 📷 Tabl. II':** *Na potym potym, jak po zjedzyniu, stajalimy, pomodlylimy sie, podziynkuwalimy Bogu za wspólnom wiecerzom i sło sie, gazda seł do pieca, tego, do... Tam do tego polyniska i rozgarnuwoł na kupki wyngle. I to było tak, ze godołeś: toto ta kupka bedzie mi odpowiadać, jaki bedzie rok na zarno, tota na jako bedzie trowa, toto grule, neji fto tam co jesce mioł. Neji ftore... I potym broł to na takom łopatke wiynksom, i ka... z kazdyj tyj kupki. I ftore nojbardziyj sie jorzyły te wongle, no to toto bedzie te, na to bedzie nojlepsy urodzaj. Neji jo jesce do dziś, jesce przekazujym dzieciom, wnukom tyz, to zawse idyme, choć tam to juz mni jes tak tego, ale jesce fcym choć choć cosik, zeby choć pore procynt z tego zapamiyntały, ze, ze było cosik takie, ze to...* (RnS 64: Dr); (Dr, Nd).

POLYNKAĆ SIE *cz. dk* **'o wielu osobach lub zwierzętach: przestraszyć się':** *Krowy sie polynkały* (matK: Kc).

POLYŃ *rz. ż, bud.* **'w dawnym budownictwie drewnianym: jedna z kilku (zwykle dwóch) belek pod sufitem w CORNEJ IZBIE (na 1 łokieć od POWAŁY i w odstępie do 1,5 łokcia), na których suszył się len, drewno do stolarki itp.; też: całość takiej konstrukcji; 📷 Tabl. II':** (matK: Jw, Rp).

POLYPA *rz. ż, bud.* **'uszczelniająca i ocieplająca warstwa rozmieszanej w wodzie gliny; POLYPĘ dawano na zewnętrzną stronę drewnianego sufitu (od strony strychu) jako zabezpieczenie przeciwpożarowe oraz na zewnętrzną stronę ścian SYPAŃCA dla utrzymania w SYPAŃCU względnie stałej temperatury':** *Polepa to było słowo, co sie lypiyło glinom, ale to przi sypańcaf jak była ściana drewniano, z pola sie robiylo polepe. Tyn sypaniec sie nie spolył, jakby był blisko ogiyń, to był obłozony glinom. Ani sie nie przegrzoł, ani nie przemorz. Duzyj róznicy nie było ani w lecie, ani w zimie. Izba drewniano tyz była glina – polepa, trzimała typeratura. Bo na całyj powale była glina i óna trzimała tymperature i to ciepło nie uciykało i tyz chroniyła przed iskarami jak spadła ze sie nie zapolyło* (Kc); (Kc, Rp).

POLYR *rz. mos, daw.* **'pracownik administracji państwowej odpowiedzialny za stan dróg państwowych, kierujący drobniejszymi pracami remontowymi, zwłaszcza utrzymaniem rowów przydrożnych; zob. też: DRÓŹNIK w zn. 1.':** *Dróźnik || polyr – za Madziarska* (matK: Fs); (Fs, ŁN).

POLYWAC I *rz. mos* **'kawaler kropiący perfumami pannę (panny) w Poniedziałek Wielkanocny; też: każdy człowiek biorący udział we wzajemnym oblewaniu się wodą w ten dzień':** (CzG, Fr).

POLYWAC II *rz. mnż* **'drewniane naczynie z BEDNOREK, rozszerzające się ku dołowi, mające jedno ucho z boku, używane do noszenia wody, mleka, żętycy itp.; zob. też: KONEWKA w zn. 1.; 📷 Tabl. II':** (SSWG 19).

POLYWACKA *rz. ż*

1. **'zwyczajowe oblewanie się wodą lub kropienie się perfumami w Poniedziałek Wielkanocny':** *Polywacka sie odbywo, ale delikatnie. Nieroz kupnom, pachnioncom wodom, a potym okna pozatykajom i gościna do rania. Matka, dziywki podaje, co nolepse potrawy, parobcy zaś napitek. Gwarzom sobie, ozprawiajom bez muzyki i bez śpiywók.*

Przi stole siedzom nie ino parobcy, bo i ojcowie. Nieroz dopiyrz po śmigusie wychodzi, fto sie mo i ku komu, fto kogo rod widzi, fto komu jes miyły (NaSp 35: 16); (SSWG 19); (CoWś 249: Nd); *Wesołe to były casy, a dziś polywacka u nos we wsi, to juz jacy w Internecie!* (pmMiś: CzG); (CzG, Fr, Fs, Łp, Nd). [**polywanie** – Jw, Kc, ŁN; **polywonka** – Dr, Łp]

2. **'naczynie metalowe z lejkiem zakończonym sitkiem, wykorzystywane do podlewania roślin na grządkach; zob. też: KONEWKA w zn. 2.;** 📷 **Tabl. III':** *Jak fto mioł ogródek, to w lecie trza było polywać kwiotki. Miałak w dóma takom polywacke blasianom, doś wielkom, bo wchodziyło do niyj jaz dziesiynć litrók wody. Nałołak wody, cok wykrynciyła ze studnie, neji nosiyłak do ogródka polywać kwiotecki, coby piyknie kwitły i nie uskły. Polywać mozna, jacy pod wiecór, jak juz słónko zojdzie, bo inacy to by popołyło kwiotki* (CzG).

POLYWAĆ I zob. POLOĆ

POLYWAĆ II *cz. iter.* **'o deszczu: padać od czasu do czasu':** *Juz drugi tydziyń tak polywo i polywo* (matK: CzG).

POLYWANIE *rz. n* **'zwyczajowe oblewanie się wodą lub kropienie się perfumami w Poniedziałek Wielkanocny; zob. też: POLYWACKA w zn. 1.':** *U starsyk parobkók tyz jes polywanie, ale ci nie góniom rano, nie góniom po połedniu, ba se idom do wybranyj tak przed północom. Prosom poru swojik nolepsyk towarzisy, zabiyrajom z sobom nopitek, jako dzie. Bo som dómy, ze tam gorzołki nie pijom, ba wino. Dzie trza gorzołki, bierom gorzołke, a dzie wino, to wino. Nie nosom ze sobom konewecek, gorneckók, ładnie zaburzom, jak juz zaparte i wchodzom. Polywacka sie odbywo, ale delikatnie. Nieroz kupnom, pachnioncom wodom, a potym okna pozatykajom i gościna do rania. Matka, dziywki podaje, co nolepse potrawy, parobcy zaś napitek. Gwarzom sobie, ozprawiajom bez muzyki i bez śpiywók. Przi stole siedzom nie ino parobcy, bo i ojcowie. Nieroz dopiyrz po śmigusie wychodzi, fto sie mo i ku komu, fto kogo rod widzi, fto komu jes miyły. A choć sie jak starsi i nocni śmiguśnicy ukrywajom, nic to nie pomoze, po dziedzinie leci hyr od dóma do dóma: Jyndrek od Dziedzica był polywać Werune od Cułego! Pewno po Wojciechu be wesele – septajom baby do siebie* (NaSp 35: 16: Jw); *Na Wielkanoc, no to na Wielkanoc polywanie. To była uciecha dopiyro, jak dziywcynta sie pololo wodom, bo perfa... perfumów barz nie było, chyba ze my uwarzyli z takif kwiotecek. Jak był juz taki fajny rok, ze cosi na łonkaf sie zacyno zielynić, to my zbiyrali takie drobniutkie kwiotecki, warzyło sie z tego, cedziyło do flasecki jaki, po jakimś parfinie, noji juz był parfin* (Kc); (Jw, Kc, ŁN).

POLYWECKA *rz. ż* **'zdr. od rz. POLYWKA':** *Docyń mi jacy ty polywecki* (matK: Łp); *Jak trza było polywecki uwarzić, no to sie ciupło kurke cy gonske, noji było swoje jedzynie, niy?* (KorpSp: Fr); Somsiada: (...) *przisłaf z radośnikiym, prziniesłaf Irince polywecki z kogutka ze zociórkom. Jak sie pleko, to jodło musi być lekkie.* Irinka: *Bóg ci zapłoć, somsiado, ponuknym sie, a ty siadnij na file u nos* (Czard 71: Nd); (Fr, Łp, Nd).

POLYWKA *rz. ż, kuch.* **'rosół; gotowany zwykle jako potrawa świąteczna, niedzielna':)**; *Polywke to sie juz warzyło we świynto, przi niedzieli, ba w taki dziyń niy* (matK: Fr); [– *I co sie robiyło z ty świni, jakie miyso?*] – *No dy, wyndziyło sie, rosołyło sie i syćko, synki, schab sie robiyło.* – *Schab to sie przewaznie, no polywki sie ze schabu warzyło, ale sie tyz, ze to, niy? Rosołyło* (CzG); *Dzieci, słuchojcie, harbata na frystyk zaparzono w rynecce, to se nalywojcie, jo lecym na ogród po jarziny do polywki* (Nd); *A co sie warzyło* [na wesele]? – *No moze sie polywke, ne rosół gotuwoł, na pewno musioł być jedno danie takie gotuwane, ale wiyncyj miysa* (Nd); *Polywka, to była świńsko tako prowdziwo. Do niyj osobno trza było uwarzić grule takie jacy poprzekrajane na styry cyńści. Jak tak sie nawarzyło takiyj polywki, to pochła jaz het na pole. Potym juz my zacyny warzić tyz kurskom polywke z grulami, abo z cielynciny tyz mogła byc. Do totyj świńskiyj polywki, to mama moja dawała wse jesce na wiyr kapke syrka takiego ogrzotego, ale to jacy do świńskiyj polywki bo do inksyj nie dawała* (Jw); *W niedziele na obiod wse jes u nos polywka z grulami i baranina* (CoWś 279: NB); *Wygaduwała Jyndrzkowi, ze ociec duzo zre, ze tak łyko grule jak śliwki nieomascone. Za to swojim dzieciom nie załuwała jaješnicy ze skwarckami, polywki howiedzyj i chleba z masłym* (BalSKD 99: Fr); *Tradycjom było, ze chłopom, co kłuli świnie, wyrzinano wieprzowe podgardle i gotuwano polywke. Był to przismak podawany z grulami i suto pieprzony. Drugim rarytasym były skwarki ze słóniny, a potym salceson i kiski* (NaSp 24–25: 10: Jw); *Trzeba było nosić, dzieci nosiyły do pola jeś. Były takie dwojocki. Do jednego sie, jak mama uwarzyła polywke, tero sie to nazywo rosół. Mama uwarzyła, to trzeba było do jednyf, do jednego takiego jakby to powiedzieć, no, to były dwojocki, do jednego nacynia*

był rosół, a do drugiego jakieś tam grule z… (Kc); *– Nom juz za barz ni majom co wywlyc z obory – odpowiedzioł Franek – nie frasujcie sie. – Matka załómali rynki. – Co to godos? Dy ta ostatnio biydno krowa nom jesce została i jyj mlyko. Suche grule na przednówku beme jeś, hej? Kury wyrzezaliście bez zime na polywke, ne i co wom do gornka wrazym?* (PrP 2017: 241); (SSWG 19); (CzG, Fr, Jw, Kc, NB, Nd).

zob. fraz.:
BRYNDZOWO POLYWKA
KMINKOWO POLYWKA
KOCIO POLYWKA
MALCOWO POLYWKA
ZAPRAZONO POLYWKA
ZIABIO POLYWKA

POLYWONKA *rz. ż*

1. **‘zwyczajowe oblewanie się wodą lub kropienie się perfumami w Poniedziałek Wielkanocny; zob. też: POLYWACKA w zn. 1.’:** *Idom kawalerzi po polywonce* (matK: Łp); *No to we Wielkanoc tak ze idom po polywonce w drugie świynto. W drugie świynto taki śmigus, u nos wołajom polywonka. Po północy stajom i idom po wsi, łapiom dziywcynta, kawalerzi, ale i chłopi tyz, chłopi tyz, a ftorom łapnom i polywajom. Późniyj stawiajom dziywki wódke i pijom tak samo, od dómu do dómu* (BubSpT 31: Dr); (Dr, Łp).
2. **‘karma dla bydła przygotowywana w żłobie lub CEBRZIKU: zalewana gorącą wodą SIECKA zmieszana z tartymi burakami, KORPIYLAMI i mąką lub otrębami’:** *Złób to siecka, polywonka* (matK: Tr); *Krowom, coby sie lepi dojyły, to my im robiyły takom polywonke. Brało sie siecke porzezanom, łupiny z gruli, otrymby, to trza sićko wymiysać i poloć wodom. Krowy jak ino obocyły, ze to polywonka, to tak zarły jak wsciekłe. Dawało sie to rano i wiecór w takim zelaznym safliku* (pmMiś: CzG); *Krowom i kóniom dawali zimom siano, kónicyne, siecki, polywonke robiyli (plowy sie oblywo wodom goroncom), runkle, świniom tyz grule i plowy owsiane do gruli* (TPPG I 162: ŁN); (CzG, ŁN, Tr). [**parzonka** – NdZ]

zob. fraz.:
CHODZIĆ [IŚ i syn.] PO POLYWONCE

POLZYĆ *cz. dk*

1. **‘sprawić ulgę, ulżyć nieco’:** *Co polzyło?* [przestało cię boleć] (matK: Dr); (Dr, Tr).
2. **‘mróz zelżał’:** *Polzyło || popuściyło* (matK: Kr).

POŁA *rz. ż, str.* **‘nieprecyzyjna, krawiecka miara szerokości tkaniny, uzależniona od szerokości warsztatu tkackiego (zwykle ok. 60–70 cm), obecnie – szerokości materiału fabrycznego; też: kawałek tkaniny o takiej szerokości; zob. też: SYRZINA’:** *To tako syrzawa, śtyry poły było* [4 szerokości płótna] (matK: Dr); *We trzi poły, sworty przodek* (matK: Kc); *Spodek na trzi poły, byndlacka we dwie poły* (matK: Kr); (Dr, Fs, Kc, Kr, ŁW, Rp).

POŁACINKA *rz. ż, kuch.* **‘naleśnik; zob. też: PAŁACINEK’:** *Połacinki ze słodkiego mlyka, z kwaśnego omlety* (matK: Kr).

POŁAPAĆ *cz. dk* **‘pochwycić po kolei wszystkich, wszystko’:** *Kied zbojnicy wyskocyli na dróge, hajducy if połapali i zwionzanyf zawlekli do hareśtu* (SpCzyt 66: ŁW); (ŁW, Nd).

POŁAPAĆ SIE *cz. dk* **‘zorientować się, w czym rzecz; rozeznać się’:** *Ni mógek sie połapać, jak to jes* (matK: Rp).

PO ŁAPSAŃSKU *przysł.* **‘w gwarze używanej w Łapszach (Niżnych lub Wyżnych)’:** *Po nasymu, po łapsańsku* (matK: ŁW).

POŁCYSTY *przym.* **‘o niektórych roślinach: mający dużo dorodnych POŁEK’:** *Połcysto kónicyna* (matK: Fr); *Połcysto || główcato, bo mo duzo połek* (matK: Tr); (Fr, Tr).

POŁEĆ *rz. mnż, kuch.* **‘półtusza z zabitej świni’:** *Te boki nazywome połcie, te połówki u świni* (matK: Fr); *Połcie słoniny* (matK: ŁN); *Jedyn połeć, połcie – słonina bez ziobrów, same całe boki* (matK: Tr); *Połcie – słónina bez ziobrów* (matK: Tr); *Połcie słóniny* (matK: Nd); *Ukradli, z izby kradli, połeć słóniny wziyni* (matK: Kr); *Na piyntrze wisom dwa połcie spyrki i sadło* (CoWś 174: NB); *I mówi tak: – Co samom wódke bemy pić, a tam na piyntrze je słónina, trzeba iś, panie karcmorzu, nom prziniyś fałat słóniny. – My nic, tam ni momy nic. – Jesce pół połcia mocie. – Ón wsyćko wiedzioł na przodek, tak jak ciert, jak diaboł* (BubSpT 72: Kc); *Po wyciynciu połci słóniny, wszysko rosolyło sie na korycie, po wyrosolyniu wyndziyło sie na olsynie. Połcie słóniny, sadło, sołdry i ziobra wiysało sie wysoko, coby koty nie rusyły* (NaSp 24–25: 10: Jw); [– Słoninę się cięło na paski?] – *Krojyło. No takie sie wycinało, u nos wołali połcie. Połcie to była tako słónina…* [– Pół świni] – *No, ale z jednyj strony. No to potym obciynali, tym krajym był bocek, tako ciynko słóninka bardziyj, a to tyn, to były, yyy, i to przecinali na poły, zeby nie było duze to, te, te całe… Bo jak była duzo świnia, no to potym słónina była tylo* [informator pokazuje], *no to przeciyni to na poły i tak sie solyło.* [– A to nie przecinaliście w poprzek?] – *Nie, no na długość tak* (Kc); *A jak sie świnie zabiyło, to sie wy…,*

wy... wykrojyło same środek słóniny, y, y, taki posek z jednego połcia, bo to sie nazywoł połeć tyn, z tyj słóniny, i z drugiego (CzG); *Krzebt to fałatek miysa ze spyrkom i pore kisek. To sie zanosiyło do rodziny i somsiadów, kielo sie zaniesoło, telo wróciyli, jak óni świnie biyli. Reśte miysa, połcie spyrki, sołdry, bocki, to sie sićko narosolyło i uwyndziyło. Był to zapas na długo* (BrzyzŚw: Kr); (CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, NB, Nd, Tr).

POŁEDNIE I *rz. n* **'połowa, środek dnia; południe':** *Bez połednie my siedzieli* (matK: Tr); *Na połednie trza krowom, kóniowi ponadawać* (matK: Fr); *Połednie juz było, kie sie Symek pobroł ku sałasie* (SpCzyt 38: Rp); *Jak my juz dośli na miejsce, nojstarsy Jantek powiedzioł, ze zaroz trza zrobić godzine. Kozikiym zaznacył koło. Na niym wbiylimy do ziymie dwanoście małyf palicek. Zaś na środku Jaś wbiył wiynksego kija. To miała być wskazówka. Kied pokazuwała nojkrótsy ciyń, wiedzielimy, ze to połednie* (SpCzyt 58: Nd); *Przed połedniym nie idom autobusy* (matK: Kc); (ogsp.). [**południe** – ogsp.]

POŁEDNIE II *rz. n* **'południowa strona świata, przeciwstawna do północy':** (Fr). [**juh** – Fs, Rp; **południe** – ogsp.]
zob. fraz.:
BEZ POŁEDNIE
DO POŁEDNIA
NA POŁEDNIE
PO POŁEDNIU
W POŁEDNIE

POŁEDNIOWY *przym.* **'mający miejsce w południe, pochodzący z okresu południowego; zob. też: POŁEDNIYJSY':** *Połedniowe || połedniyjse mlyko* (matK: ŁW).

POŁEDNIUWAĆ *cz. ndk* **'w czasie prac polowych: odpoczywać i jeść obiad w południe':** *Polygojcie se, południujcie* [do krów na pastwisku]; *dopiyro połedniuje* (matK: Łp).

POŁEDNIYJSO MSO 'uroczysta, główna, śpiewana msza w niedziele i święta, odprawiana koło południa; zob. też: SUMA': (matK: CzG, Jw).

POŁEDNIYJSY *przym.* **'mający miejsce w południe, pochodzący z okresu południowego':** *Połedniyjse mlyko* (matK: Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Tr). [**połedniowy** – ŁW; **południyjsy** – Rp]

POŁEKTAĆ *cz. dk* **'połaskotać':** *Łektać, połektoł mie* (matK: Kr).

POŁKA *rz. ż*

1. *kuch.* **'krótki drążek rozszerzony na końcu, używany do gniecenia ugotowanych ziemniaków, ucierania mas itp.; 📷 Tabl. II':** (matK: Nd).
2. **'drążek lub pałka do bębnienia; 📷 Tabl. XV':** *W bymbyn bije sie połkom* (matK: Kc).
3. **'górna, okrągła część niektórych roślin, zawierająca nasiona':** *Lucerna – cyrwone połki* (matK: Nd).
4. **'górna część grzyba (zwłaszcza grzyba mającego GOMBKĘ, a nie BLASKI); 📷 Tabl. I':** (matK: Dr).

POŁKNÓĆ *cz. dk* – **POŁYKAĆ** *ndk* **'ogpol. połknąć':** *Roz połknół, jedyn łyk* (matK: Nd); *Zimnioka jak połknie, to nie oratujom* (matK: CzG); *Krowa miyryndzo, nazod wyłyko, pomiyryndzo i zaś połyko* (matK: Fs); (CzG, Fs, Nd, Tr).

POŁOGI *przym.* **'niezbyt stromy, prawie poziomy':** *Połogi scyt* (matK: Dr); *Połogi, nie bardz bystro* (matK: Łp); *Połogo góra || połozysto* (matK: Tr); (Dr, Kr, Łp, ŁW, Rp, Tr). [**położny** – Dr, Kc, ŁN, Nd]

POŁOGO *przysł.* **'o nachyleniu terenu: łagodnie, niestromo':** *Połogo || ubocno* (matK: Kr); (Kr, ŁW). [**położnie** – Łp]

POŁONCYĆ *cz. dk* **'ogpol. połączyć':** *Sponga, co połoncy dwa kawołki* (matK: Fs); *Spólić = połoncyć cosi* (matK: Nd); (Fs, Nd).

POŁONKA *rz. ż* **'biedronka, zwłaszcza siedmiokropka (*Coccinella septempunctata* L.); zob. też: BIEDRONKA; 📷 Tabl. I':** *Połonka daj słonka na śtyry wrzecionka, zawiedym cie do komórki, dom ci masła i kukiołki* (matK: ŁW).

POŁOTAĆ *cz. dk* **'załatać wszystko po kolei':** *Połoce mi baba worki* (matK: ŁW); *Jak baba nie umiała syć, połotać, uwarzić, to była niedobro baba. A co umiała usyć, uwarzić, połotać, dbać o dóm, to juz była cogodno baba, bo wsyćko umiała. No to tak i teroz. Jak nie umiys nic, ino jedno, no to* [śmiech] (Jw); (Jw, ŁN, ŁW).

POŁOTANY *przym.* **'o części ubioru: mający na sobie sporo łat':** *No, no to chodziył do skoły w, w łotanyf spodniaf, niy? No łaty mioł na tymu. No to kierownik, downo nie był dyrektór, ale kierownik wołoł ojca, ze chodzi chłopiec w połotanyf nogawicaf do skoły. A tyn godo: – Ale nie w dziurawyf!* (Kc); *Grzmiało, łyskalo, zrobiyło sie zimno. Naroz uwidzielimy duzego człeka w pelerynie. Sed se ku Katryniokom, loło sie ś niego. Ujkowi juz nie trza było nic wiyncy: – Strzigi, topielce i carownice my dziś widzieli, to nom jece trza płanetnika! Juz mielimy uciyc, ale płanetnik sie przibliziył i okozało sie, ze to jedyn duzy chłop ze Rzepisk, co na sie mioł starom i połotanom cuche, cornom od watry na kosorze. A nom sie widziało, ze to płanetnik, hej* (SpCzyt 147: Rp); *Spuściyłef głowe i tak patrzym na moje boganciska. Nie doś, ze na mnie za duze, to jesce siuster podbiył if takom hrubom tałpom, ze nogi przesiylym. Kabotek zaś maławy*

i połotany. Bodej ta bodej z takom wyprawom pastyrza (SpCzyt 57: Nd); (Kc, Nd, Rp).

POŁOWA *rz. ż, now.* **'jedna z dwóch równych części czegoś; zob. też: POŁÓWKA w zn. 1.':** [– W piątek było śpiewane po słowacku.] – *No bo jes połowa, w kazdy dziyń. – To zawse jes, w kazdy dziyń jes, w kazdy dziyń albo do połowy msy po polsku, albo...* (Kc).

POŁOWNIK *rz. mż, kuch.* **'chleb wypiekany z mąki w połowie owsianej, a w połowie jęczmiennej':** (pmKop 64: Jw).

POŁOZNIA *rz. ż* **'wiejska izba porodowa; zob. też: PORODOWNIA':** (KorpSp: Nd).

POŁOZNO *rz. ż* **'położna dyplomowana (w przeciwieństwie do BABICY)':** (matK: CzG, Jw).

POŁOZNY *przym.* **'niezbyt stromy, prawie poziomy; zob. też: POŁOGI':** *Położne miejsce* (matK: Nd); *Położny brzyg* (matK: Kc); *Położno góra, kie móc wyjś* (matK: ŁN); *Położny scyt* (matK: Dr); (Dr, Kc, ŁN, Nd).

POŁOZYĆ *cz. dk* **'trzymając, przenosząc coś, nadać temu nowe położenie; umiejscowić':** *Położyłaf do pierzin* [małe, zmarznięte gąski] (matK: Dr); *Miarkuwać, zeby pamiyntoł, dzie co położył* (matK: Fr); *Gdzieś położył piórko* (matK: Kc); *Skałe położyli pod wyngły* (matK: ŁN); *Bo to, wiycie, moj chłop swankuje kapke na gościec. Był kiedysi u Morcina na Rzepiskak, nei tyn poza inkse lyki kozoł mu sie naciyrać okowitom. Kupiyłak mu kiedysi pełnom flaske i położyłak do półki* (SpCzyt 148: Jw); (Fr, Jw, Kc).

POŁOZYĆ DACH **'wybudować dach na domu':** *Położy sie dak* (matK: Jw).

POŁOZYĆ OGIYŃ **'rozpalić ogień na NOLEPIE':** *Położył ogiyń na nolepie, kopciyło sie, dym seł* (matK: ŁN).

POŁOZYĆ SIE *cz. dk* **'legnąć, położyć się':** *Legnij, połóz sie* (matK: Łp); *Dzie jo sie położyła* (matK: CzG); (CzG, Łp).

POŁOZYSTY *przym.* **'o zboczu: łagodny, niestromy':** *Połogo góra || połozysto* (matK: Tr).

POŁOŹNICA *rz. ż* **'kobieta po urodzeniu dziecka':** (GrJMSp 178).

POŁOŹNIE *przysł.* **'o nachyleniu terenu: łagodnie, niestromo; zob. też: POŁOGO':** *Tam jes tak położnie, ale tu jes bystrawo* (KorpSp: Łp).

POŁOŹNY *przym.* **'o terenie: równy, niestromy':** *Smyntorz w Niedzicy jes w takim położnym miejscu* (matK: Nd).

POŁÓG *rz. mnż* **'u kobiety: pierwszy okres po urodzeniu dziecka':** *Baba po połogu nie śmiała wyjś z dóma, bo jom mamuny porwały. Dopiyro po wywodzie moze iś sama. Wywód to ocyscynie po połogu, coby złe ni miało przistympu do niyj. Przi połogu to powiadajom, ze tam rózne mogło wylyź do niyj i niescynścia, a złego narobić. Wywód to był wte, jak kobiyta była zdrowo i mogła iś do kościoła. Obecnie wywodu tak nie przestrzygajom i boginki, i mamuny juz sie potracieły, i siył ni majom* (BazWierz 108–109: Łp).

⊛ Na Spiszu długo funkcjonowała izolacja kobiety w ciąży i połogu, gdyż uważano ją w tym okresie za rytualnie nieczystą i mogącą wywierać zły wpływ na otoczenie. Dopiero ceremoniał wywodu (obrzęd oczyszczający w kościele) zamykał izolację kobiety. Na znak tej izolacji, po porodzie przy łóżku położnicy zawieszano przymocowaną do grabiska lub żerdzi płachtę, która oddzielała matkę z dzieckiem od pozostałych członków rodziny. Również przedmioty pozostające z nią w ścisłym związku musiały podlegać izolacji (CoWś 239).

POŁÓMAĆ *cz. dk* **'złamać wszystko, na drobne części':** *Kie nogi połómie, to juz po kóniowi* (matK: Tr); *A potym sie go* [dziurawiec] *połómie, pokrusy, noji do torbecki takiyj smacianyj, no przewóznie lnianyj. Mieli takie przerózne nasyte torbecki i tamok toto, potym jak było het suche, no to pokrusyli. – Noji do takiyj torebki włozyli i dzie tom torebke zawiysiyli? – Potym to sie juz trzimało w kómorze. Jak juz były ususone, to sie potym ziele brało du dómu* (Fr); (CzG, Dr, Fr, Jw, Łp, Tr).

POŁÓMAĆ GŁOWE **'intensywnie myśleć o czymś przez dłuższy czas, poszukiwać rozwiązania czegoś, ciężko pracować umysłowo (głównie o uczeniu się)':** *– Je, babo, babo, płytki mos rozum – tłómacy jyj chłop – trza se głowy troche połómać i pore drabińcoków chleba zjeś, nim zostanie osobom duchownom* (BalSKD 94: Fr).

POŁÓMAĆ SIE *cz. dk* **'ulec połamaniu na drobne części':** *Jak sie ta fura kopyrtła, co sie tam połómało* (matK: Łp).

POŁÓWKA *rz. ż*

1. **'jedna z dwóch równych części czegoś; połowa':** *E, coś ty głupi – pado – nie bydź głupi, zaprzongoj! Jadź! No to Jyndrek godo tak: – Jo wos zawiezym ku mostu, a potym juz telo zojdziecie, dy to juz połówka drógi* (BubSpT 65: Jw); *Trzimomy haw jesce po skrzniaf te obligacje wojynne, bo ufomy, ze nom moze nie przepadnom. Miyły mocny Boze, pokrzepiyłoby nos w dzisiyjsyf casaf, kiebymy dostali choć ino połówke z tyf dudków. Przecie to nie cudze, ino nase, bo uśprechowalimy je nasom ciynzkom robotom* (GazPod 1932, nr 9: 8: Fr); (Dr, Fr, Jw, Kc, Kr, Łp, ŁW, Rp, Tr). [**połowa** – Kc]

2. **‘połowa okresu cielności u krowy’:** *Nasa krowa juz mo połówke; po połówce juz* (matK: Dr); *Krowa przed połówkom* (matK: Łp); *Juz je w połówce; pojedna sie do połówki doji, pojedna do ocielynio* (matK: Rp); (Dr, Łp, Rp).

POŁÓWKI NI MA {*kogosi*} **‘ktoś jest bardzo zmęczony i opadł z sił’:** *Juz mie połówki ni ma, takek sie domyncyła* (matK: Rp).

POŁUDNIE I *rz. n, now.* **‘połowa, środek dnia; południe; zob. też: POŁEDNIE I’:** *Mo sie ku południu* (matK: Łp); *Po południu* (matK: Rp); *Koło południa* (matK: Łp); (ogsp).

POŁUDNIE II *rz. n, blm, now.* **‘południowa strona świata, przeciwstawna do północy; zob. też: POŁEDNIE II’:** *Wiatry ku południowi* (matK: Fs); *Do słonka – na południe* (matK: Tr); *Do krziza sie... tu snop, tu snop, tu snop i tu snop, tak jak wschód, zachód, północ, południe i wkoło sie kładło. To znacy, jak jef położył stela snopa, położyłef z drugiyj strony, jak położyłef przikładowo ze wschodu i drugi ze zachodu, trzeci z północy, cworty z południa i zaś ze wschodu, i tak w koło sie kładło, i na wiyrf sie położyło na poprzyk jedyn, i to było trzinoście snopów* (MMilMCK: Nd); (ogsp.).

zob. fraz.:
W POŁUDNIE

POŁUDNIYJSY *przym.* **‘mający miejsce w południe, pochodzący z okresu południowego; zob. też: POŁEDNIYJSY’:** *Południyjse mlyko* (matK: Rp).

POŁUPKAĆ *cz. dk* **‘uderzyć kilka razy, pobić po czymś’:** *Tak sie biyło z tom kijonkom i zaś do wody, i zaś sie jesce roz połupkało, i zaś, i wypłókało sie, i wykrynciyło, i tak tak to, no no downo ludzie ubiydziyli* (KorpSp: CzG).

POŁY *rz. nmos* **‘dolna część pleców nad pośladkami; kręgi krzyżowe, też u zwierzęcia; zob. też: KRZIZE w zn. 1.’:** *Poły – ponad pas z tyłu* (matK: Rp); *W poły mie bolało; syćko go boli || obolały; krzize mie kolom* (matK: Kc); *Karcmorz, rod nierod, musioł tak zrobić, bo baba mu fciała het głowe ususyć ze strachu. Je, coby mu było o wino, kieby nie kiełbasa. Roz, ze ni mioł jyj, a drugie ftoby mu takom naloz, coby go w poły obstoła, kiedy karcmorz był ohrubny w pasie* (BalNS 112: Fr); (Fr, Jw, Kc, Łp, Rp, Tr).

zob. fraz.:
BEZ POŁY
NA POŁY
W POŁY

POŁYKAC *rz. mos* **‘tylko w piosence dziecięcej’:** *Dzie wołajom stryku, byku, połykacu, narobiółeś dzieciom płacu* (CzG).

POŁYKAĆ zob. POŁKNÓĆ

POŁYKUWAĆ *cz. ndk* **‘połykać głośno płyn’:** *Połykuje sie, kie pije głośno* (matK: Tr).

POŁYSK *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Glancuwać, zeby połysk miało* (matK: Fr).

POMACAĆ *cz. dk* **‘sprawdzić coś dotykiem, dotknąć’:** *Pomaco kure* (matK: Łp).

POMACAĆ SIE *cz. dk* **‘POMACAĆ samego siebie’:** *Staryj sie udało tak z góry na niego pożryć, jaze osłupiała i godo: o wrodosiu stary, godo, som nie wiys, gdzie co pchos, a potym kieby sukoł i sukoł, a za kapelusiskiym to co? Stary sie pomacoł, jesce go roz wiynkso złość wziyna, teroz juz na siebie, bo fajka naprowde za kapelusym siedziała i krzesiwo, ale juz nic nie godo* (BubSpT 116: ŁW).

PO MACKI *przysł.* **‘nie widząc, a jedynie dotykając rękami; zob. też: PO OMACKU’:** *Po rozumie iś || po omacku || po macki* (matK: ŁW).

PO MACKU *przysł.* **‘nie widząc, a jedynie dotykając rękami; zob. też: PO OMACKU’:** *Ciymno, po macku sie idzie* (matK: ŁW).

PO MADZIARSKU *przysł.* **‘po węgiersku; zob. też: PO WYNGIERSKU’:** *Znajom sie modlić po madziarsku* (matK: Łp); *Bo jo nie chodziół do skoły nawet niecałe śtyry lata, bo ni mioł fto ucyć, bo ucitela wziyni, a na całom wioske no to był jedyn ucitel, a jesce i to wziyni go potym na wojne, i ni mioł fto ucyć* (BubSpT 49: Fr); *Przódy sie nie mówiyło po polsku, ale po madziarsku, niymiecku, a o polskim tam zodyn nie wiedzioł, bo jo nie służół w polskim wojsku, ale w madziarskim, w cysorskim, przi artelerji* (BubSpT 78: Kr); *No ucyłaf sie tak po madziarsku sie nojwiyncyj ucyła, pociórzi, to Boga folić, to pisać, to cytać, nale juz terozef pozabocuwała, juz teroz nie wiym, syćko, jesce pociórzi troche znom* (BubSpT 99: Łp); *Tyn telegraf cytali: było po madziarsku napisane. Telegraf przyseł stamtela z Jagru. Był w piontek umar, a w sobote telegraf przyseł. Na parafiom posłaf ku panowi fararowi, bo to było po madziarsku, zodyn ni móg przecytać, a óni go przecytali i óni sie podpisali, ze to prowda* (NitschWPTG 50–51: Tr); *Jasicek dostoł sie do skół. Z pocontku mu hroźnie ciynzko było, całe strony łaciny na pamiynć sie ucół, a we śnie syćko opakuwoł, bo to była skoła madziarsko i w gimnazyjum trzeba było po madziarsku mówić* (BalSKD 93: Fr); (CzG, Fr, Kr, Łp, Tr).

POMAGIER *rz. mos* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: pomocnik’:** *Ino musis mieć koło siebie bez przerwy jakifsik pomagierów* (plBłachut: Fr).

POMAGLUWAĆ *cz. dk* **‘wymaglować bieliznę w maglu elektrycznym’:** (matK: ŁN).

POMAJTYS *rz. mż* **‘pomidor; zob. też: POMIDOR’:** *Pomidor* ‖ *pomajtys* ‖ *rajskie jabłko* (matK: Kr).

POMALUĆKU *przysł.* **‘bardzo wolno, powolutku’:** *Kot sie zatrzygo na wróble z daleka, pomalućku* (matK: Kr); *– A tak na piecu mozno je* [zioła] *było susyć, cy niy? – Na piecu niy, niy, bo óny by wtedy fryśko skły. Fryśko by skły, a óny musiały sknóć pomalućku, zeby zatrzimuwać jak najwiyncyj w siebie soków i witaminy, i tego, co tam zawiyrajom. Bo jakby na piec if położył, no to friśko odparujom i zostanie sama trowa, a toto ucieknie. – Potym przechować w kómorze? – W kómorze, w suchym miejscu, hej* (Fr); *No, noji pomalućku otworzi kómore, jak by to tu było, kot hipnół na te schody, a ociec go łap* (BubSpT 23: Dr); *W casie odpustowyj msy procesyjo sła koło kościoła. Walek seł pomalućku na kóńcu. Ni móg sie nadziwić, jak duzo ludzi oblekło sie w tutejse, regionalne odziynie, takie świyntalne, jak kiedy nosiyli przodkowie* (KonkLit 2024: 155: Nd); (Dr, Fr, Kr, Nd).

POMAŁU *przysł.*

1. **‘bez pośpiechu, powoli, wolno’:** *Po wiecerzi matka powiedzieli mi, ze jutro po obiedzie bedom piyrsy roz wyganiać krowy. Jo mom iś z dziadkiym, bo po całyj zimie ciynzko be se ś niymi poradzić. Zacyno mnie to tropić, jak jo se poradzym z piynciома krowami, jak dziadek tak pomału chodzom* (SpCzyt 56: Nd); (ŁN, Nd).
   💬 *Pomału jy, to i pomału robi* (matK: ŁN).
2. **‘stopniowo, z biegiem czasu’:** *He, pomału, pomału to i dziecko trzeba było zabawić, krowy wygnać i grule oskrobać. A jak trza było ojcu łaty pod kiyrpce kupić, to Jagnieska powiado, ze Jyndrek gazduje, a Jydrek onacół, ze Jagnieska mo piniondze. Coroz dalyj, to ociec mniyj kurzół, a wiyncyj spluwoł, bo musioł bago gryź* (BalSKD 98: Fr).

POMARANCIA *rz. ż, now.* **‘ogpol. pomarańcza’:** *U nos to sie świynci kiełboske, jojka, sołdre – jak downo, masło, krzon, sól, cytryne, pomarancie, baranka z cukru, teroz to jesce som zajonce cy kury z ciekolady, neji bazicki. Na kosyku serwetka wykrochmolono i bukszpanym, ne miyrtym tak na wiyrzk wrazony. Sadło wisiało, kiełbosecke, jak zrobiyli, ale to nieduzo. To jom trzimali, jacy sie kukało na niom, zeby była na oświyncynie na Wielkanoc* (GrJMSp 306). [**pomaraniec** – ŁW; **pomarańc** – Kr; **pomejdus** – Rp; **pomeraniec** – Kr; **pomerańc** – Fs, Rp; **pómerańć** – Nd, Tr]

POMARANIEC *rz. mż* **‘ogpol. pomarańcza; zob. też: POMARANCIA’:** (matK: ŁW).

POMARAŃC *rz. mż* **‘ogpol. pomarańcza; zob. też: POMARANCIA’:** *Jak ci kupiyli na Świynta pomarańca, to był rarytas, bo innego owoca nie było* (KorpSp: Kr).

POMARAŃCIOWY *przym.* **‘o kolorze: pomarańczowy; zob. też: POMARAŃCOWY’:** *Na głowe dali, prose pana, taki, u nos wołali kółko. Zrobiyli takie kółko i zacepiyli jom piyknie i dali jyj taki cepiec z takimi krepinkami, świytlyły sie ty krepinki, kazdy kolor był inksy, pomarańciowy, rózowy, cyrwony, bioły, tak, ze jyj sie to okrutnie piyknie świyciyło na głowie, a jacy taki kapturek do klina schodził tu na cole, noji to kółko naturalnie wziyna sobie piyknie, zapletła i jak odzioła chustecke na głowe, to juz wypatrzuwała, ze je baba wydano, tu wołali, ze sie wydała juz. A dziywka miała warkoc, włosy ucesane w zod i we warkocu miała snurke wplecionom, to juz wiedzieli, ze to jes dziywka niewydano* (BubSpT 125: Nd); (Dr, Nd).

POMARAŃCOWY *przym.* **‘ogpol. pomarańczowy (o kolorze)’:** *No to tak ze dwie gorzci tyf płatków* [z nagietka] *trzeba było naskubać, samyf, bez tyf zielonyf kóńcy, ino same te płatki pomarańcowe zeby były* (Fr); *Jaskółke, jaskółka jes corno, óna tak chytro furgo. Skowronka, tyz mo takie pod brzuchym zółte takie pomarańcowe. Wróbla, ştyrnagla, ştyrnagel taki jes, zółte pod brzuchym mo, a na wiyrchu mo to zielone takie* (BubSpT 97: Kr); *Nogietki, to mi rosły wse na pagródce, to takie piykne pomarańcowe abo zółte kwiotecki. Z nik robiym maść nogietkowom, co jes potym dobro, jak bolom plecy, abo jak katar jes, to pod nos, coby nie piekło. Bierym smolcu i w rondelku ozpuscom kapke, do tego wrucom nogietki, i tak na file podsmazym jaz puscom farbe. Potym toto takie goronce wlywom do słoja i zakryncom, zostawiom jaz zastygnie i maść gotowo* (plSarna CzG); (CzG, Fr, Kr). [**pomarańciowy** – Dr, Nd; **pómerańciowy** – Nd; **pómyrańcowy** – Fs, ŁN]

POMARASIĆ *cz. dk* **‘pobrudzić błotem’:** (matK: Jw, Nd).

POMARASONY *przym.* **‘pobrudzony błotem; ubłocony’:** *Jak juz nos zmierziało takie bawiynie, to my posły nad wode, narobiyłymy marasu, az my całe były pomarasone* (KorpSp: Nd); (ŁN, Nd).

POMARKOCIĆ SIE *cz. dk* **‘zmartwić się’:** (matK: Fr).

POMARNIĆ SIE *cz. dk* **‘o wielu zwierzętach: zdechnąć po kolei; pozdychać; zob. też: POZDYCHAĆ’:** *Nom sie duzo krów pomarniyło* (matK: Kc).

POMARZNÓĆ *cz. dk* **‘o wielu roślinach: przemarznąć po kolei’:** *Jo tyz tu miała róze, ale pomarzły mi* (matK: Dr).

POMASCAĆ *cz. ndk* **‘dodawać ziarna do sieczki’:** *Pomasco sie siecke* (matK: Rp).

POMASUWAĆ *cz. dk* **‘przeprać z grubsza na RAJBACCE’:** *Rano mama sie zabiyrała rajbać. I kazdom grote na rajbacce trzeba było pomasuwać i drugi safel próżny do niego wrucała porajbane groty. Jak skóńcyła, to pomogołef mamie w zimie na soneckaf, a w lecie wkładało sie dronzek, w saflu były takie ucha z dziurami i nieślimy ku rzyce* (Iwan 32: Nd).

POMAŚCIĆ *cz. dk*

1. **‘posmarować coś tłustą substancją’:** *Gynsi sie wywiedły, musiołek zaś gónić za pokrziwami. I tak kie juz śniyga nie było, pośimy z gazdom na izbe. Pozwłócylimy z góry koła, osie i lyterki, poskładalimy na wóz. Prawiutko zadzwóniyli na obiod. Gazda poseł jeś, a mnie pedzioł: – Tu mos, chłopce, kołomaź, pomaś ś niom wóz!* (KowPluc 46: Jw).
2. *kuch.* **‘okrasić potrawę tłuszczem’:** *Pomaścić* || *omaścić* (matK: ŁW); *Piekli tyz tworoźniki. Okrongły tyz, na łopate sie kładło. Z gotuwanyf gruli upucyło sie na pucku, posolyło sie, pocukruwało – to był zaś grulownik. A ze syra był tworoźnik, syrownik, był tyz ćwikłownik, natarli ćwikły, posolyli, pocukruwali, aji kapuśnik. Kapusta musiała być pomascono. Krajym ładnie było to ciasto prziwinionte. Dzieci rady te okrajki, bo to tak ładnie wywinionte było* (GrJMSp 307); *W Popielec jadło sie rano suchy moskol i zapijało herbatom, na połednie grule ze surowom, kwaśnom kapustom, a na wiecerzom – grule warzone, nie posturkane z kwaśnicom, pomasconom lnianym olyjym* (NaSp 28: 12: Jw); (Jw, ŁW).

POMAŚLONY *przym.* **‘o dziecku: zapłakany’:** *Pomaślone takie* (matK: Nd).

POMAZANIE *rz. n*
zob. fraz.:
OSTATNIE POMAZANIE

POMAZIAĆ *cz. dk* **‘pomazać, posmarować czymś mazistym’:** *Co sie robiyło z chlebym po jego wyjynciu z pieca? – Słodkom wodom pomaziali, powybiyrali tyn chlyb, przekładali chlyb, zeby jednakowo był upiecony i jesce piekli chwile* (EŁukMCK: Nd).

POMBÓG *rz. mos* **‘ogpol. Pan Bóg; zob. też: PON BÓG’:** *Bo ci zaś Pombóg wynadgrodzi* (matK: ŁN); *Pombóg chroniył* (matK: Nd); (Fs, Kc, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr).

POMDLEĆ *cz. dk* **‘o wielu osobach: zemdleć’:** *Pomdleli ze smyndu* (matK: Kr).

POMEJDUS *rz. mż* **‘ogpol. pomarańcza; zob. też: POMARANCIA’:** (matK: Rp).

POMERANIEC *rz. mż* **‘ogpol. pomarańcza; zob. też: POMARANCIA’:** (matK: Kr).

POMERAŃC *rz. mż* **‘ogpol. pomarańcza; zob. też: POMARANCIA’:** (matK: Fs, Rp).

PO MIANIE *przysł.* **‘po imieniu’:** *No to my byli z tym pułkiym, kieloz? Moze osiymnoście razy, co nas seśdzisionty siódmy, a ruski to juz nie pamiyntom ftory był, to juz po mianie wołali Rusi nasyf, a nasi ruskif. To juz znali. A jak my prziśli na Lasków, to ci Rusi to juz mało fto strzyloł, nie dali strzylać: do góry pucoj, nie do człowieka* (BubSpT 103: ŁN).

POMIANUWAĆ *cz. dk* **‘ponazywać’:** (matK: CzG).

POMIAR *rz. mnż* **‘urzędowe, geodezyjne obmierzanie pola’:** *Ze somsiadym my sie po... pokłóciyli o styki, a to chodziyło het o niecałe pół metra. Ón godo, ze kamiyń jest tu, a jo, ze godom, ze kamiyń jes tu* [informator demonstruje]. *A jo prowdziwie naseł, bo w trzidziestym ósmym roku robiyli pomiary, noji i nie skóńcyli, i mie ujek pokozoł tyn kamiyń, rułki cyrwone były kładzione na tyf, co, co kładli do ziymie* (Łp).

POMIARKUWAĆ *cz. dk* **‘pomyśleć, wymyśleć rozwiązanie problemu’:** *Beskurcyjo z ciebie, dobrześ pomiarkuwoł* (PrP 2017: 243: Nd).

POMIDOR *rz. mż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Pomidor* || *pomajtys* || *rajskie jabłko* (matK: Kr); (ogsp.). [**paradajka** – Kc; **paradojka** – Jw; **pomajtys** – Kr; **rajskie jabłko** – Kr]

POMIDOROWY *przym.* **‘od rz. POMIDOR’:** *Zupa pomidorowo* (matK: ŁW); (Łp, ŁW, Tr).

POMIEĆ *cz. dk*

1. **‘mieć w posiadaniu przez pewien czas’:** *Dość jom pomioł, oddej* (matK: Rp).
2. **‘o krowie: poronić’:** *Pomiełła krowa* (matK: ŁW).

[pomieć – Dr, Fs, Kc, Łp]

POMIEDZNIK *rz. mnż* **‘koszony pas trawy z boku ogrodu (część środkowa jest uprawiana); też: wąski pas trawnika między końcami grządek w ogrodzie; 📷 Tabl. III’:** (matK: Nd).

PO MIEJSKU *przysł.* **‘według reguł, wzorów obowiązujących w mieście (nie po wiejsku)’:** *Takie z miasta dzieci, po miejsku wychowane, insy charakter majom* (matK: Kc). [**po miesckiymu** – Rp; **po miescku** – Dr]

POMIELIĆ *cz. dk* **‘zemleć wszystko po kolei’:** *Przichodzi z Krościynka taki, co ón za... umiy zabijać, te paśtety, sićko ón porobi, te masinki swoje mo, pomiele i porobi, i nie pije, bo autym jeździ* (KorpSp: Kr).

POMIERYNDZAĆ *cz. dk* **‘o krowie: pogryźć, przeżuć pokarm’:** *Krowa mieryndzo, nazod wyłyko, pomieryndzo i zaś połyko* (matK: Fs).

POMIERZIEĆ ŚMIERZĆ **‘żartobliwie: poprzekomarzać się ze śmiercią’:** *Nie trublujcie sie, dzieci,*

cosi mi lepi, nie bem jesce umiyroł. Jo jacy troske fcioł pomierzieć śmierzć (Nd).

PO MIESCKIYMU *przysł.* **‘według reguł, wzorów obowiązujących w mieście (nie po wiejsku); zob. też: PO MIEJSKU’:** (matK: Rp).

PO MIESCKU *przysł.* **‘według reguł, wzorów obowiązujących w mieście (nie po wiejsku); zob. też: PO MIEJSKU’:** *Młodzi po miescku mówiom* (matK: Dr).

POMIESCYNIE *rz. n* **‘ogpol. pomieszczenie’:** [– Latem też się ludzie kąpali w domu czy w rzece?] – *Niy, w dómu, w dómu, no dzieci sie kompały w rzyce, bo tam se zastawiały banie i tam sie kompały w tyf baniaf, no ale, ale tak to jak sie przisło z pola, cy, to sie myło w dómu, takie było wydzielone pomiescynie takie, no nie było to, nie była to łaziynka, ale takie było z firankiym zasuniynte, noji tam sie kazdy mył, niy?* (KorpSp: ŁW).

POMIESKANIE *rz. n* **‘miejsce zamieszkania’:** *W naskik górak było wejście do piekła. Óno było na Słowacyji. Tam okrutno była dola gazdowsko. I tymu tam było wejście do piekła, ka diobli majom pomieskanie. Na tom pamiontke to wejście nazywajom Diabelskie Wrota* (BazWierz 95: Rp).

POMIEŚCIĆ *cz. dk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Ale na lyn, to juz troche lepi pokazuje, korpiele tyz bedom, a ta na grule, to haj, ta barz fajnie pokazuje, pełniućko pocioreckók jes na wodzie, na ścianak flaski od góry do dołu, na dnie i wnuka, jaze wody we flasce przibyło. Ej, bedzie tyz gruli a gruli. Ludziska nasypiom pełne piwnice, dołki, koplince porobiom, do izby pod ławom nasypiom, w stajni do gródzki i jesce sie nie bedom móc pomieścić. Dejze Boze, zeby tak było!* (BalNS 65–66: Fr).

POMIETAĆ *cz. dk* **‘o krowie: poronić; zob. też: POMIEĆ’:** *Pomietała* (matK: Dr); *Zmiotka – co nie doniesie, co zmiecie ‖ pomieto* (matK: Kc); (Dr, Fs, Kc, Łp).

POMIETŁO *rz. n* **‘wiecheć słomy żytniej lub wiązka gałązek świerkowych, umocowanych na kiju, wykorzystywanych do wymiatania pieca chlebowego przed wsadzeniem do niego bochenków; 📷 Tabl. II’:** *Pomietło z cetyny ściśnione* (matK: Łp); (Kc, Łp, Nd).

POMIJAĆ *cz. ndk* **‘o czasie i świecie, warunkach życia człowieka: kończyć się, upływać bezpowrotnie’:** *Jo jesce panna była wtedy, kiedy my te placki piekły, rozmajitości to były. A dziś zaniko, ni ma nic, nic ni ma, nic, jyj, jyj, jak to było, to sićko pomijo, sićko, sićko pomijo* (KorpSp: Fr); [**przeminóć** – Nd]

POMIJAĆ SIE *cz. dk* **‘zrobić zamianę, zamienić się’:** *Jo musioł robić w dómu, mama choruwała duzo, ne tof musioł robić i krowyf dojył od mała, to mnie nie trza było ucyć. Jo sobie sićko skoro robiył. A tak, ne to tak, ze tu swagrowie sie zyniyli, a córka została starso, neji fcioł, zeby na ciary cy co tam pomijali sie, ze to syn wzion stamtela, a tamtyn ziynć nie wzion, ba z innyj rodziny* (KorpSp: NB).

POMIKŁAĆ *cz. dk* **‘poplątać’:** *Pomikłać nici* (pmMich: Fr).

POMIKŁAĆ SIE *cz. dk* **‘poplątać się, zmierzwić się’:** *Pomiklały mi sie nici sićkie, wis?!* (pmBłachut: Fr). [**pomitwać sie** – Dr; **pomiyrwić sie** – Tr; **pomiyrzwić sie** – Nd; **popistwić sie** – Łp; **poplontać sie** – CzG]

POMINISTRUWAĆ *cz. dk* **‘być przez pewien czas ministrantem’:** – *A jo myślała – powiado somsiadka – ze tyn was Jasicek pominstruje pore roków w kościele i potym ino pojedzie na kapitułe, co go biskup wyświynci. – Je, babo, babo, płytki mos rozum – tłómacy jyj chłop – trza se głowy troche połómać i pore drabińcoków chleba zjeś, nim zostanie osobom duchownom* (BalSKD 94: Fr).

POMINÓĆ *cz. dk* **‘z uczuciem, zadumą: umrzeć’:** *Corno Niedziela to wzacny dziyń, ale i strachliwy. Dzisiok nic sie nie urodzo, nic nie planuje, nic nie załatwio, bo z nicego hasnu ni ma, tak isto jak na próżnyf dniaf. I powiym wom, ze choćbyście jak nie fciały dać wiary, to jakosi prowda w tym jes. Za tydziyń mome Kwietnom Niedziele, to juz scynśliwsy dziyń. Becie pamiyntać, jak jo pominym? – O, hej, ciotko, nie zabocyme. Bóg wom zapłoć za tom nauke* (SpCzyt 122: Nd).

POMINÓĆ SIE *cz. dk* **‘o wielu osobach: umrzeć po kolei; poumierać; zob. też: POUMIYRAĆ’:** *No powiado, to som my starzi, no jak sie pominymy, no to wiycie, juz, juz, orkiestra w kościele juz nie bedzie grać, ani nic nie bedzie, bo juz ni mo fto. Nie fcom sie ucyć. Jesce dziywcynta, ftore sie jesce, zakla sie nie wydadzom, a potym to, no to juz* (Jw).

POMIONĆ *cz. dk* **‘zmiąć, pognieść’:**

POMITWAĆ SIE *cz. dk* **‘poplątać się, zmierzwić się; zob. też: POMIKŁAĆ SIE’:** *Pomitwały sie* [nici] (matK: Dr).

POMIYNDZY I *przyim., łączy się z biernikiem*

1. **‘wskazuje na cel (rzadziej trasę) ruchu przestrzennego, znajdujący się w przestrzeni wyznaczonej przez ograniczające ją z obu stron obiekty (zwykle kilka)’:** *Chodziół pomiyndzy ludzi, to tam zarobiół* (matK: Rp); [– *No to fto to strzyloł?*] – *No strzylali, zeby... No strzylali, zeby rozegnać młodziez te złodziyje, tak byli, takie byli. A tu my telo głupie byli, bo przecie móg ftosi karabin przitrzimać przi sobie, bo jak Ruski tu*

pozostawiali duzo broni, to znowu trza było choć roz wzionś, tam na smyntorz iś i ze smyntorza, jak śli pomiyndzy góry stamtela, wzionś i wystrzylać. Kieło if było? Piyncif cy seścif, bo tak przichodziyli po piynciu, po seściu. Po... pozabijać sićkif i byliby sie złodziyje boli, by sie do, do wsi nie pchali (RnS 154: ŁN); (ŁN, Rp).

2. **‘wskazuje na położenie w przestrzeni wyznaczonej przez dwa ograniczające ją z obu stron obiekty’:** *Śpary jes pomiyndzy deski* (matK: Jw); *Owce sie pasom, do połednia lezom i trzi, śtyry razy. Polygały nom pomiyndzy takie kopioki, ale godom chłopcom: – E, chłopcy, wiycie co, trzeba by sie brać ku bacówce, bo juz bedzie godzina piyrso, a trza be na połednie dojić* (BubSpT 77: Kc); *– Pomiyndzy drzewa wsyndy był mef, z pola był fakuwany, to znacy sie orobiony maltom.* [– Nie z pola, ze środka?] *– Ze środka tyz, ale z pola był obrobiony maltom, takom wopiynnom i maluwany na biyławo* (Kc); *Po stajni było spyrcone babskimi nozkami. Sto zjadło, aj zjadło, bosiorki regimenckie – strziknół Jendrek pomiyndzy zymby i mruknół do siebie – przecie to i prowda, musiały być, to bez przicyny nie jes. A juz na dobre uwierzół, kie zbocoł, ze mu rzemiyń z nowyf portek brakuje* (BalNS 33: Fr); *I som takie trzcinki zelazne, noji pomiyndzy te trzcinki sie nawlykało nici, noji przechodziyły tutok przez nicielnice, piyrse do nicielnic, a potym do blotu sie nabiyrało, noji potym sie tu wionzało, przichodziyło takie płóciynko* (CzG); *A jesce jes do tego, co sie przeruco. Pokoz jyno, chłopce, tyn cółnok, to óni uwidzom. To jes cółnok, toto chodzi pomiyndzy te nici, góni tam i nazod, z powrotym, a ino sie go popycho jednom rynkom, drugom rynkom i nie do sie mu na wiyrf wyskocyć, i ón ino góni tam, i z powrotym* (BubSpT 45: Fr); (CzG, Fr, Jw, Kc). [**pomiyndzy II** – ogsp.]

3. **‘wskazuje na położenie w przestrzeni wyznaczonej przez wiele obiektów, ograniczających ją z wielu stron; wśród’:** *Mysotrzów – rośnie pomiyndzy runkle* (matK: Kr); *Z nogietku sie maść robiyło. To płatki z nogietków, no to nogietek popod runkle rós, pomiyndzy runkle. W ogródkaf tyz babki miały nasadzone, nasiote. Nogietek sie som sieje. Ón ked zostanie do, tak nieskoro w jesiyni, to ón sie wysusy, ozdziawiom sie, te nosionka sie pootwiyrajom i pospadujom do ziymi. Ón sie som sieje* (Fr); *Jak długo krzicoł, som nie wiedzioł, kiedy drugi roz ocy otworzół, to jacy słysoł, jak chraści trzescały i wilkom pore ogónów pomiyndzy chraść dożroł, wsyćko zuciykało* (BubSpT 116: ŁW); (Fr, Kr, ŁW). [**pomiyndzy II** – ogsp.]

4. **‘wskazuje na osoby, rzeczy, sytuacje objęte zależnością stanowiącą treść zdania’:** *Dzieci białcańskie, cornogorzańskie, bukowiańskie pomiyndzy siebie no po góralsku gwarom godali, noji zacyni sie ci rodzice tyf ceprów burzić, zeby, zeby właśnie nie uzywali dzieci tego jynzyka, bo te dzieci sie if ucom tyz tego* (KorpSp: NB). [**pomiyndzy II** – Kr]

5. **‘wskazuje na odbiorców podziału czegoś’:** *Tyn dwór rozparceluwali, jak była komasacjo w Łapsaf Niźnif, no to podzielyli to pomiyndzy biydnyf ludzi to pole jyj. Noji spłocali te biydne ludzie do państwa te piniondze, a państwo jyj coś tam z tego dawało, jakisi podotki ze duze miała tyz, obcionzyli jom tymi podotkami, no to musiała płacić* (BubSpT 128: Nd); *Do... a drugi dziyń mieli iś na wesele, a to jedyny był tort, ze óna tom torte dawała. Potym óny były na stołaf, torto... tom torte potym dzieliyli pomiyndzy ludzi, niy? No to nic* (Kc); *Był to cas, kiedy po I wojnie zasły wielkie zmiany w Europie, upadła monarchia Austro-Wyngier, powstało nowe państwo Czechosłowacja, odrodziyła sie Polska, podzielono Zamagurze Śpiskie pomiyndzy Czechów i Polske* (SpCzyt 133: Nd); (Kc, Nd).

POMIYNDZY II *przyim., łączy się z narzędnikiem*

1. **‘wskazuje na położenie w przestrzeni wyznaczonej przez dwa ograniczające ją z obu stron obiekty; zob. też: POMIYNDZY I w zn. 2.’:** *Kontrłata to tote. Óna idzie na krokwi, piyrse sie daje folie na krokwiaf, potym sie bije kontrłate, zeby była przerwa pomiyndzy pokryciym.* [– Żeby było wietrzenie, nie?] *– Tak, zeby było wietrzynie. I jesce jak jes taki daf z dachówki, niektoro dachówka jes tako, ze przi płaskim bardziyj dachu jes zasiek, jak tak jes bocny wiater, to popod dachówke tam jesce duchnie. Nojbarzyj jak jes śniyg, to tam wduchnie go. Ón jak potym topnieje, no to musi być tu pomiyndzy foliom, a tom łatom jes luzu telo, co kontłata mo grubości. Noji ta wode se tam spływo. Bo jakby nie było kontrłaty, łata przichodzi na folie, ni ma przepływu* (Kc); *Jesce jes som prontki, coby pomiyndzy niciami, zeby ziajało, to sie wkłado, zeby te nici właśnie sie krzizuwały, zeby mozna było pokrowiec zrobić, no bo bez tego sie nie obyjdzie* (KorpSp: NdZ); *Jedyn parobek. Biere mietłe pańskom, odmiyrzo na ni długość od kónca nosa do kóncy palcók wyciongnionyj prawyj rynki. Od tego miyjsca kładzie trzonek mietły od zadku pomiyndzy nogami. Kóncym tyj mietły zruco tyn nóz. Musi hipkać jak bujok, bo mietła jes trzimano nieruchomo, zeby zrucić nóz* (FjMEK: Jw); (ogsp.).

2. **‘wskazuje na położenie w przestrzeni wyznaczonej przez wiele obiektów, ograniczających ją z wielu stron; wśród; zob. też: POMIYNDZY I w zn. 3.’:** *Zor jest to góra granicno pomiyndzy Frydmanym, Łapsami Niźnimi i Dursztynym. Zarośniono jes smrekami i duzymi, starymi jedlami. Tam sobie obidwa, ociec i syn, mogli ślebodnie poluwać i ludzie if mało widzieli. Ociec, kaj był stary, zblizało sie mu do śmierci, ozprawioł synowi: – Jasicku, jo juz stary, nie chodź nigdzie na poluwanie, dom ci ojcowskie pozegnanie. Syn go nie usłuchnół, ba jesce sie wyśmioł z tego, co ociec powiedzioł i poseł na poluwanie. Kied ociec umiyroł i syn wróciół sie z poluwanio, ociec powiedzioł do niego: – Synu mój, zebyś do dnia sondnego poluwoł* (BalNS: Fr); *Ludzie godali, ze przed burzom abo jak wieje holny wiater, zbojnik Gałajda w długiyj, biołyj kosuli chodzi pomiyndzy smreckami, suko swojej Katrusi i potraconyf dukatów* (SpCzyt 68: Fr); (ogsp.).
3. **‘wskazuje na osoby, rzeczy, sytuacje objęte zależnością stanowiącą treść zdania; zob. też: POMIYNDZY I w zn. 4.’:** *Nojstarsy jes teroz akurat w Skocji, niy? Jes za granicom, ale ile ón mo? Trzidzieści, trzidzieści seść? No tak trzidzieści seść roków bedzie mioł, a nojmłodso, co Magda jes, to ştyrnoście? No, a jo jes akurat tyn w środku, no to mi sie tak... duzego rozdziału ni ma pomiyndzy mnom nojstarsym, a nojmłodsym, niy? No tak to no nie wiym, co mom po prostu godać na tyn temat* (KorpSp: Kr).

POMIYNKAĆ *cz. dk* **‘sprawdzić ręką, czy coś jest miękkie’:** (matK: Dr).

POMIYNKCYĆ *cz. dk* **‘sprawić, że coś staje się miększe’:** *Tako była masina, co co wałkuwało, co troske pomiynkcyło* (KorpSp: Fr).

POMIYNTOLIĆ SIE *cz. dk* **‘ulec pomięciu’:** *Nie ozwłóc-ze tak, bo sie pomiyntoli* (matK: Jw).

POMIYRWIĆ *cz. dk* **‘ogpol. zmierzwić się, poplątać się’:** *Miyrwa to jes to na przikłod, jak grobies i tu mos piykne zboze poukładane, a tu mos takie jedno w tom strone, drugie w tom strone, to sie nazywało miyrwa, pomiyrwione. Teroz juz ni ma miyrwy, bo idzie kombajn i zmiyrwi wsićko* (MMilMCK: Nd).

POMIYRWIĆ SIE *cz. dk* **‘poplątać się, zmierzwić się; zob. też: POMIKŁAĆ SIE’:** *Prontki miyndzy nici za nicielnice, zeby sie nie pomiyrwiyło* (matK: Tr).

POMIYRWIONY *przym.* **‘zmierzwiony, poplątany’:** *– Miyrwa to było takie, ze jak sie grobało, no to takie regularne z... regularne te słómki, to ziorno, to było fajne, a jak było źle skosone, abo to sie nie zabrało, no to takom, zostajało takie, tak jak słóma juz, nie, nie, nie było to takie regularne zboze, ale takie juz pomiyrwione, takie wselijakie, no toto to sie juz nie wionzało do snopa, a sie rucało na wiyrf, zeby, zeby przikryć* (Kc); *Jesce zboze nie dożrało, a juz dobijały sie wrony* [głównie do jarcu]*, tymu tyz pilnuwali i na cas stawiyli strachy na zogónie. Do tego od spodku przigryzały mysy ..., a i dzieci rade wskakuwały za grochowinami, na co ludzie byli źli, bo potym było pomiyrwione i źle sie kosiyło* (CzG); (CzG, Kc, Nd).

POMIYRZAĆ *cz. dk* **‘ogpol. pomierzyć, zmierzyć’:** *Pomiyrzali ty dukoty* (matK: Rp).

POMIYRZWIĆ SIE *cz. dk* **‘poplątać się, zmierzwić się; zob. też: POMIKŁAĆ SIE’:** [– A co to kołtun?] *– To były kołtuny, jak sie ftosi, y, y, y, tak sie to tyz wołało – kołtun. Jak ftosi sie długo nie cesoł i sie włosy pomiyrzwiyły, no to mu zostoł jedyn kołtun* (Nd).

POMIYSAĆ *cz. dk*

1. **‘połączyć w jedno różne składniki’:** *Jo pomiysała z grulami* (matK: Dr); *– To sie nazywo nakronzać, znacy tak nasiekać nozym te, te pokrziwy do tyf gruli, pomiysać, tyz lubiom kwaśne mlyko kury, syrwotke, no to krowom dajym racyj pomyje, takie lubiom krowy nase, świni ni mom, no to krowom dajym* (KorpSp: Kc); *Kupiyłaf kanafas od sonsiadki, bo ni mom warştatu, a ciesym sie jesce bardziyj, bo bem se mogła usyć kanafoske miysanom, wtedy idzie fijołkowy snurek pomiysany z biołym w jedyn rzondku, a zaś tyn drugi, na przikłod jes som bioły, potym zaś fijołkowy* (pmKosz: Tr); *Zawse trza było prać w ługu, to była woda wrzonco pomiysano z popiołym spod kafla, ino trza było wiedzieć, kielo tego popiołu dać, bo jak sie dało za duzo, to mogło oblek spolić, a na to se baba ni mogła pozwolić, tyn ług, to tak piykniućko wybiyloł groty* (pmKosz: Tr); (Dr, Kc, Tr).
2. **‘poruszyć jakimś narzędziem w czymś, by utrzymać pożądaną konsystencję substancji, by jej składniki się nie wydzielały’:** *Pomiysoj tom kapuste, bo sie przipoli* (matK: Nd).
3. **‘potasować karty; zob. też: POKARTUWAĆ’:** *Pomiysać karty, miyso sie* (matK: ŁW).
4. **‘połączyć bezładnie różne elementy; poplątać’:** *Pomiysać || pokiełbasić* (matK: ŁW).

zob. fraz.:
POMIYSANE JAK KRUPY Z KAPUSTOM
RODZINA POMIYSANO

POMIYSANE JAK KRUPY Z KAPUSTOM ‘o bezładnym zmieszaniu wielu rzeczy, o braku porządku’: *Bo, wiycie, u nos przedtym na jednyj oborze to było ştyrof i piyncif gazdów. Dzisiok juz niy,*

dziś mo kazdy swojom, tak ze, powiydzmy, te syćkie budynki to były pomiysane jak krupy z kapustom (BubSpT 110: ŁW).

POMIYSANIEC *rz. mos.* **'dziecko rodziców pochodzących z różnych narodowości; mieszaniec':** *Śpis mioł wpływy wyngierskie, duzo południowe, bałkańskie bardziyj jak góralskie, góralskie tyz bałkańskie, prziśli Górole, wiynksość to jes pomiysańce Wołochów z Polokami w ogóle, niy?* (KorpSp: NB).

POMIYSUWAĆ *cz. iter.* **'zamieszać co jakiś czas':** *Pomiysuj tom kapuste* (matK: Kc).

POMLEĆ *cz. dk* **'zemleć wszystko po kolei':** *I pomlył, wiys, na cas* (matK: Rp).

POMŁODKA *rz. ż* **'błonka':** *Kóncisto główka i takom mo pomłodke* [mowa o grzybach] (matK: Rp).

POMŁÓCIĆ *cz. dk* **'omłócić stopniowo wszystko zboże':** *No nic, pokosiyli sićko, pomłóciyli, no mieli zarna* (BubSpT 61: Jw).

POMNIK *rz. mnż* **'kamienny, betonowy nagrobek':** *Na tyf piniondzaf umarła, zrobiyli jyj taki pomnik* (matK: Dr); *Marmón na pomniki* (matK: Tr); (Dr, Fr, Fs, Kc, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

POMNIYJSY *przym.* **'mający mniejsze rozmiary':** *To syćko takie pomniyjse* (matK: Dr).

POMNOZYNIE *rz. n* **'przekładnia umożliwiająca zwiększenie obrotów':** *Takie tryby były i do masiny drugie kółko było, i masine ciongły te kónie takie prze... pomnozynie było to* (KorpSp: CzG).

POMOC *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Spomogli go, dali pomoc* (matK: ŁW); *Chyntny jes na pomoc, na ratunek* (matK: Nd); *Na łonce skuboł trowe piykny kóń. Kied go Matka Bosko uwidziała, podesła i pyto: – Kóniusiu miyły, weźze mie na grzbiet i przewiyź bez tom rzyke, bo musym iś dalij, do ludzi, co potrzebujom mojyj pomocy* (SpCzyt 29: NdZ); (ogsp.).

zob. fraz.:
BYĆ NA POMOCY
PRZI POMOCY

POMOCAĆ *cz. dk* **'zmoczyć coś częściowo':** *Pomocom se chleba w smolcu* (matK: Dr).

POMOCNIK *rz. mos* **'osoba pomagająca komuś w jego zajęciu':** *Wikary – pomocnik ksiyndzów* (matK: Kc); (Kc, Łp, Rp).

POMOCYĆ SIE *cz. dk* **'moczyć się przez pewien czas':** *Do rzyki wypłókać, na filke sie pomocyło* (matK: ŁN).

POMODLIĆ SIE *cz. dk* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *No to potym sie pomodlime napiyrsym pomodlimy sie i obiadujymy, obiadujymy* (BubSpT 10: CzG); *Tyś bez pociórzi posła spać, musis stanóć, co sie pomodlis* (matK: Dr); *Cupłaf se przi grobie mojyj matki. Fciałaf sie pomodlić, ale przed ocami stanyły mi moje młode roki. Matka umarli, kied jef skóńcyła śtyrnoście roków* (SpCzyt 82: Nd); *Nopiyrwyj na nasyk sałasók miywali Jurgowianie dwa sałasy, a tam sie tak sprawuwali. Kie powstali przed wychodym słónka, pomodlyli sie, a jak to pomówiyli, przezegnali i pociorki zmówiyli, wziyni pobrali gielytki, popłókali i pośli owce do strongi (taki kosorek) i posiadali na siedzyska i dojyli owce, jak juz ostatniom wygnali z tyj strongi, a to był taki kosorek, to odpowiedzieli pofolony Jezus Krystus przi ostatniyj owcy* (MalPS 129: Jw); (ogsp.).

POMODŁUWAĆ *cz. dk, bud.* **'poznaczyć wszędzie pożądany wymiar, używając do tego MODŁY':** *Pomodłuje, modła, co sie znacy, kie sie budynki stawiajom, coby sie na wyngle zdajały* (matK: Tr).

POMOGAĆ zob. POMÓC

zob. fraz.:
BOZE POMOGOJ

POMOKNÓĆ *cz. dk* **'moknąć przez pewien czas':** *Piyrse sie wode nalało i prosku sie nasypało, neji to pranie sie namocyło, pranie pomokło* (KorpSp: Tr).

POMONCIĆ *cz. dk*

zob. fraz.:
BYĆ POMONCONY W ROZUMIE
POMONCONY (NA ROZUMIE)

POMONCONY (NA ROZUMIE) *przym.* **'o człowieku: zachowujący się nierozumnie; pomylony, głupi':** *Kie chodzi taki pomoncony, to godajom, ze go naśladuje choroba* (matK: Łp); (SSWG 19); (Fr, Łp).

POMOSTÓWKA *rz. ż, now.* **'emerytura pomostowa':** *Rynce bolom, jak nie wiym co, usilone rynce, buły powyskakuwały takie, a na emeryture nie fcom puścić. Słoby sie na emeryture, ale co z tego, jak właściciel nie fce podpisać na pomostówke, noji trza robić* (KorpSp: Fr).

POMOWIAĆ *cz. dk* **'przeklinać, złorzeczyć':** *Pomstuwać || pomowiać* (matK: Fr).

POMÓC *cz. dk* – **POMOGAĆ** *ndk*

1. **'swoim wysiłkiem ulżyć komuś w czymś':** *Trza mu pomóc* [w pracy] (matK: Dr); *Trza stanóć, a pomóc cosik, by grule ozkrajać* (matK: Dr); *Pomozes mi wzionć tyn gornek?* (matK: Fs); *Ulekcyć || pomóc mu co* (matK: Kc); *Pomóg mi niyś || ulekcył mi* (matK: Kr); *Śmiyłuwoł sie nad nim, pomóg mu* (matK: Łp); *Pomogałaf jego babie w dómowyj robocie. Nojcyńściyj przontałaf i tof rada robiyła, bo duzego kieresu nie było* (SpCzyt 82: Nd); (ogsp.).
2. **'o różnych środkach, działaniach: zadziałać pozytywnie, przynieść pożądany skutek':** *Taki*

sok z borówek to jes dobry, jak dziecko cyści, to ón na wstrzimanie pomogo. Biere sie borówki, daje kapke wody i warzi, jaz ta woda wyparuje, i zrobi sie takie gynste jak dżym. Toto sie wlywo do słojikók i zostawio jaz kapke ochłódnie (pmMiś: CzG); *Kie god ukonsi, pomogo potarcie cyrwonom oblankom* [*sic*] (BazWierz 185: Łp); (CzG, Łp).

POMÓR *rz. mnż* **'śmiertelna zaraza':** *Pomucha* || *pomór* (matK: Kr); *Pomór – bywało downo kolyra, kie przisła* (matK: ŁN); *Pomór ludzi, morowe powietrze – ludzie kapali, zdychało sytko* (matK: Nd); *Pomór na ludzi, zoraza* (matK: Fr); *Dwa roki tymu jak nom dwaścia piynć kur zdechło na tyn pomór* (BubSpT 27: Dr); (Dr, Fr, Kr, ŁN, Nd, Tr). [**pomucha** – Dr, Kr, ŁN, Łp, Nd, Rp]

POMÓWIĆ *cz. dk* **'odmówić po kolei wszystkie modlitwy stosowne w danej sytuacji':** *Pomówiyła pociorki* (matK: Fr); *Kie powstali przed wychodym słónka, pomodlyli sie, a jak to pomówiyli, przezegnali i pociorki zmówiyli, wziyni pobrali gielytki, popłókali i pośli owce do strongi (taki kosorek), i posiadali na siedzyska, i dojyli owce, jak juz ostatniom wygnali z tyj strongi, a to był taki kosorek, to odpowiedzieli pofolony Jezus Krystus przi ostatniyj owcy* (MalPS 129: Jw); (Fr, Jw).

POMPA *rz. ż*

1. **'pompa w studni przydomowej; 📷 Tabl. III':** (matK: CzG, Dr, Jw, Kr, ŁW, Tr).
2. **'motopompa strażacka':** (matK: Jw).

POMPKA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim; 📷 Tabl. III':** *Pompka do roweru* (matK: Nd).

POMPUWAĆ *cz. ndk* **'wydobywać płyn z czegoś za pomocą pompy':** *Zołondek pompuwany ani opowiadać* (matK: Nd).

PO MROKU *przysł.* **'po ciemku; zob. też: PO ĆMIE':** *Iś po mroku* (matK: Fr).

POMRUCEĆ *cz. dk* **'MRUCEĆ przez pewien czas':** *Wloz jef do stajnie, Krasula jacy sie na mnie obeźrała, cosi pomrucała i dali mieryndzała swoje siano, ani sie ji nie prziśniyło, ze fcyme jom stela wyprowadzić* (PrP 2017: 242: Nd).

POMRYĆ *cz. dk* **'o człowieku: umrzeć':** *Trza pomryć, syćko zochabić* (matK: ŁN); *Tu jedyn taki był starsy, co juz ucół i ucół furt jaz pomar w tyj nauce* (BubSpT 32: Dr); *W Łapsaf Niznif był baca Pytoniok. Godali, ze ón był stary carownik. Jak fcioł pogode, to była pogoda. Jak zamówiył dysc, to był dysc. Kiedy umar, łapiyła okropno psota. Loło seść tyźni bez przerwy. A było to w same zbiórki, kiedy sie zbiyrało jarzec i owies. I ludziska straśnie narzykali, ze przicynom tyj psoty jes stary baca carownik, ftory pomar. Hej* (ŚlizPPN 82: Tr); *Pitoniak baca jako pomar, to pojechali do fary o pogrzyb. Ón nie chodziył do kościoła, w bractwie nijakim nie był i obwiysiył sie* (BazWierz 89: ŁN); *Godoł, ze jak tom chorość przetrzimie, to bedzie sto dwaścia rokók zył, nale godoł, ze moze nie, nie udo sie, neji tak ze potym pomar* (RnS 48: CzG); (CzG, Dr, Fr, Fs, ŁN, Tr).

POMRZEĆ *cz. dk* **'o człowieku: umrzeć, zwłaszcza jeden po drugim':** *Nasi tatowie pomarli* (matK: Rp); *Pomar w śpytolu* (matK: Tr); *Hispanka – duzo ludzi pomarło* (matK: Fr); *Lóg i pomar* (matK: Fr); *Ociec pomar, matka pomarła* (matK: Fs); *Bocym, kielo pomarło, kolyra, kie przisła* (matK: ŁN); *Jak my pomrzemy, to kto wiy, jakie casy bedom* (matK: Dr); *Babka pomarli, Jantek som w dóma zostoł. Choroba na niego przisła. Na nogi nie stajoł. Ni mioł mu fto ani śklonki wody podać* (pmMiś: CzG); (CzG, Dr, Fr, Fs, ŁN, ŁW, Rp, Tr).

POMSTA *rz. ż* **'zemsta; zob. też: ZYMSTA':** (matK: Tr).

POMSTLIWY *przym.* **'mściwy':** *Pomstliwy taki* (matK: Tr).

POMSTUWAĆ *cz. ndk* **'przeklinać, złorzeczyć':** *Pomstuwać* || *pomowiać* (matK: Fr); *Tak pomstuwoł, taki był zły* (matK: Łp); (Fr, ŁN, Łp, Nd).

POMŚCIĆ SIE *cz. dk* **'odpowiedzieć złem na zło; zemścić się za doznaną krzywdę':** *Pomściół sie* (matK: Dr); *Juz sie pomściół na nim* (matK: Łp); *Pomscym sie choćcym* (matK: Nd); *Pomściół sie* (matK: Tr); *Baba godo, ze: wiys co, ubier sie, przebier sie, idź do Rzepisk. A w Rzepiskaf był taki znachór, co patrzół z mocu. Neji ón był jednak, był dobry, bo wiedzioł, bo to, bo to były gusła. Wiedzioł to odrobić. Neji godom jako sprawa, jak co i ón mie jesce po ramiyniu poklepkoł i godo, ze: – O, o, nie bój sie nic, jom ta popuści. Patrzi do tego mocu i godo: A kiz ta pieron sie tak pomściół na niyj? Noji wzion swoje, co mioł, to zrobiół* (Łp); (Dr, Łp, Nd, Tr).

POMUCHA *rz. ż* **'śmiertelna zaraza; zob. też: POMÓR':** *Pomucha przidzie to wyzdycho* (matK: Dr); *Pomucha* || *pomór* (matK: Kr); *Pomucha tako przisła, zdychajom* (matK: ŁN); *Pomucha przisła na kury* (matK: Łp); *Pomucha przisła, zoraza ciynzko tako* (matK: Nd); (Dr, Kr, ŁN, Łp, Nd, Rp).

POMURGAĆ *cz. dk* **'kilkakrotnie mrugnąć na kogoś porozumiewawczo':** *Pomurgoł na mnie* (matK: Rp).

POMYCIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. POMYĆ':** *Na jodło, na pomycie trza wody doś* (matK: Rp).

POMYĆ *cz. dk* **'omyć po kolei wszystkie naczynia, sztućce itd.':** *Baba sobie w izbie warzi, przonce.*

Krowy musi dojić, pomyć wiadra, gornki pomyć od mlyka, no bo baba to zaś juz umyje, niy? Powonzke wyrajbać. No a chłop no to se tam kormi krowy, siana, zeby mioł nasrucane, słómy, zeby krowy miały. Gnój wystruguje, kónia cese, krowy. Downi tak było, nedy to i dziś moze fto mo kónia, no to musi zawse cesać (GrJMSp 303); *Dobrze, no tok se tu zaroz na Rzepiskak bacuwoł. Robiyłek syr, miołek takiego chłopoka, było mu moze jedynoście cy dwanoście rokók, no to mi pos, zakiel jo se ta zrobiół tyn syr, podwarzył zyntyce, poryftuwoł sićko, pomył* (BubSpT 66: Jw); *Putnia. To był zbiornicek na pomyje, przeznacone dlo świń, przechowuwany w kómorze, kiedy sie pomyło w safliku nacynia kuchenne z piyrsego, to sie odlywało do putnie prze świnie. Móc tyz było uzyć putnie do nosynio wody z rzyki* (Iwan 18: Nd); (CzG, Jw, Nd). [**poomywać** – Nd]

POMYDLIĆ *cz. dk* **'potrzeć mydłem (zwykle bieliznę)':** *I rajbacka tako, jesce mom w piwnicy tom rajbacke, blasano tako i takie miała, wiys, takie fołdki. Dyś moze widziała rajbacke? To wiys, jak sie... Ty ta wiys juz toto. Neji na tyj rajbacce kazdom a jednom groteś musiała, nedy cy obsywke w kosuli, cy przodek, cy fartuf, cy wigon, co było, no toś wsićko se pomydlyła i huru na tyj rajbacce. Neji tak sie rajbało, rajbało, po jednom tom grote sie powyciongało, kładło sie do safla zaś* (RnS 182: Nd).

POMYJA *rz. ż* **'lekceważąco o człowieku bez charakteru':** *To pomyja chłop ni mo takiego słowa: roz tak, roz tak* (matK: Rp).

POMYJE *rz. nmos, kuch.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Pomyje, pomyje i toto sićko te pomyje to sie odkładało, tym sie kormiyło świnie, cielyntom sie dawało pić (to sie nie było w płynie, wiys?), bo to było masne, masne, rozumiys i z tego, godo, sie brała lepiyj* (MMilMCK: Nd); *Bo jak jef mył siyń, to i drzewa trosecke, te, te futryny drzwi, to tyz były bylekiedy doklapane, bo i pomyje sie brało świniom z izby, i wode sie nosiyło, to zawse sie pochlapało* (RnS 55: Dr); *Jak to po..., po... pobabroł tom, te gusła, to, to, tom, te porobiska óny były takie biołe jako mlyko, takie pomyje, takie gy... Jak owce bez toto przesły, tak, kiebyś wyloł po, na dróge, na krzizowom, niy?* (CzG); (CzG, Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, Nd).

POMYJKA *rz. ż, past.* **'woda, którą płucze się SKOPIEC po dojeniu; zob. też: POPŁÓCKA':** *Pomyjka || popłócka* (matK: Tr).

POMYJOK I *rz. mnż, kuch.* **'kawałek tkaniny służący do omywania naczyń':** (matK: Fs, ŁN, Nd). [**myjka** – CzG; **myjok** – Fr, Nd, Rp; **pomyjtek** – Kr; **pomytek** – Dr, Jw, Kc; **pomytko** – Rp; **pomytnik** – Łp, Rp, Tr; **pomywac** – CzG, Rp, Tr; **pomywok** – Nd; **wiecheć** – ŁW]

POMYJOK II *rz. mos* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o kimś niedokładnym, nieporządnym':** (plBłachut: Fr).

POMYJTEK *rz. mnż, kuch.* **'kawałek tkaniny służący do omywania naczyń; zob. też: POMYJOK I':** (matK: Kr).

POMYKAĆ SIE *cz. ndk* **'przesuwać się':** *Pomyko sie ku drzwiom* (matK: Rp); (Jw, Rp).

POMYLIĆ *cz. dk* **'niewłaściwie ocenić fakty, zjawiska, rzeczy, itp., biorąc jedną za drugą':** *Lem grunt z tym, coby nie pomylić* (matK: Łp).

POMYLIĆ DRÓGE 'pobłądzić': *Pomylół dróge, zamiast w lewo...* (matK: Dr).

POMYLIĆ SIE *cz. dk* **'pomieszać się':** *Biere sie na gorztki, zeby sie nie pomyłyło* (matK: Jw); *Pon Bóg doł, co sie im gwara pomyłyła* [pod wieżą Babel] (matK: Łp); *Zeby wycyfruwać takie portecki, to trza mieć duzo ciyrpliwości, bo to układanie tyf pyntli to powolno robota, bo jak sie pomyli cłek przi jednym skryncie włócki, to trza syćko pruć* (pmKosz: Kr); (CzG, Jw, Kr, Łp, Nd).

POMYRDANIEC *rz. mos* **'człowiek niezrównoważony':** *Trzeba być naprowde jakimsi pomyrdańcym, zeby opowozyć sie zaś juz ksiyndzu tak godać* (GrJMSp 235).

POMYRDANY *przym.* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku nagłym, ale niedokładnym':** *Taki pomyrdany* (matK: Dr); (pmBłachut: Fr); (Dr, Fr). [**pomyrdolony** – Fr]

POMYRDOLONY *przym.* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku nagłym, ale niedokładnym; zob. też: POMYRDANY':** (pmBłachut: Fr).

POMYSŁ I *rz. mnż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Baca, jak to baca, różne pomysły mioł na kosorze w lecie, a potym zabiyroł sie za nie na zime* (NaSp 103: 57); *Nowy pomysł sie pojawieł, ze se móc było chytro zagotuwać wody na herbate albo jakie jodło przigrzoć. To podgrzywac na denaturat był tym sybkowarym dotla, kiym sie nie pojawieł prond u nos* (Iwan 27: Nd). [**pomyślunek** – Nd]

POMYSŁ II *rz. mnż, blm* **'zmysł, zdolność, talent':** *Pomyślny taki, pomysł mo taki, od malućka talynt, smysł* (matK: Nd).

POMYŚLEĆ *cz. dk*

1. **'zastanowić się nad czymś, by to zrozumieć':** *Nad syćkim troche trza pomyśleć* (matK: Rp); – *Kie to diaśni, coz to za ksiondz? – pomyśloł se wojok*

– by to nie był jaki zły duf abo cornoksiynznik. – Patrzi na niego lepi, ksiyndzu sie troche rewerynda odwinyła na nodze i dożroł wojok u ksiyndza nóz wepchany za cholowom (BalNS 115: Fr); (Fr, Rp)

2. **‘uświadomić, wyobrazić sobie coś’:** *Pomyślem se, ze fcem być w Madziarsku, to bedym* (matK: Łp); *Tak ón wzion na siebie zawdzioł tyn... sukmane i wio do Lyndaku, uciykać, i óni go przejechali, bo óni na roweraf jechali. Nie pomyśleli o tym, zeby to ón seł, óni go przejechali, pośli do komisara jako do sołtysa, a ón se poseł prosto powoli do tego chłopa, dzie mu pos doł* (BubSpT 25: Dr); (Dr, Łp).
3. **‘okazać troskę, dbałość o kogoś, coś; zatroszczyć się’:** *Dy trza i o obronie Ojczyzny pomyśleć* (GazPod 1930, nr 40: 8: Jw).

POMYŚLNY *przym.* **‘pomysłowy’:** *Majster || pomyślny || mechanik* (matK: Kr); *Pomyślny: co sie pomyśli, to zrobi* (matK: Rp); *Pomyślny taki pomysł mo taki, od malućka talynt, smysł* (matK: Nd); *Pomyślny taki, co se chońco zrobi* (matK: Nd); (Fr, Kr, Nd, Rp).

POMYŚLUNEK *rz. mnż* **‘pomysł; zob. też: POMYSŁ I’:** *Na razie nifto ni mioł dobrego pomyślunku. Jedyn godoł, ze do piwnicki na ogrodzie, ale sie nie zmieści, drugi godoł, ze za dziedzine, do wysokif krzoków, jo zagaduwoł o stodole, ale tyz mi od razu zaświtało, ze bez prziłoz krowa nie przyjdzie* (PrP 2017: 242: Nd).

POMYŚLYNIE *rz. n*
zob. fraz.:
NIE DO POMYŚLYNIO

POMYTEK *rz. mnż, kuch.* **‘kawałek tkaniny służący do omywania naczyń; zob. też: POMYJOK I’:** *Nie było pomytków, ale takie z takiego sukna sie zrobiyło taki kwadracik i tym sie myło wse gorcki* (KorpSp: Kc); (Dr, Jw, Kc).

POMYTKO *rz. n, kuch.* **‘kawałek tkaniny służący do omywania naczyń; zob. też: POMYJOK I’:** *Myjok, pomytko* (matK: Rp).

POMYTNIK *rz. mnż, kuch.* **‘kawałek tkaniny służący do omywania naczyń; zob. też: POMYJOK I’:** (matK: Łp, Rp, Tr).

POMYWAC *rz. mnż, kuch.* **‘kawałek tkaniny służący do omywania naczyń; zob. też: POMYJOK I’:** *Pomywac no to myjka* (KorpSp: Rp); (MłynWDU: CzG); (CzG, Rp, Tr).

POMYWAĆ *cz. ndk, kuch.* **‘zmywać naczynia kuchenne’:** *Pomywac, co sie tym pomywo* (matK: Tr); *Powara, co pomywo* (matK: Nd); (Nd, Tr).

POMYWANIE *rz. n, kuch.* **‘forma rzeczownikowa czas. POMYWAĆ’:** *Saflicek na pomywanie* (matK: Jw).

POMYWOK *rz. mnż, kuch.* **‘kawałek tkaniny służący do omywania naczyń; zob. też: POMYJOK I’:** (matK: Nd).

PON I *rz. mos*

1. **‘mężczyzna reprezentujący swoim językiem, ubiorem, stylem życia itp. niewiejską kulturę, bez względu na to, czy jest człowiekiem obcym, czy też jest członkiem danej społeczności wiejskiej; też: mężczyzna nieprzyznający się do swojego wiejskiego pochodzenia, unikający różnorakich przejawów wiejskości, np. wiejskich obyczajów, pokarmów, stroju, itp.’:** *Co to za pon* (matK: CzG); *Przi mnie tyz byli panowie* (matK: Fs); *Cudok || dziwok, tak sie przibroł jak pon* (matK: Kc); *W mieście to jakosi to powietrze takie niezdrowe. Panowie tyz tu radzi przichodzom na wcasy, tyz sie im bar-z podobo, folom se tu tom nasom dziedzine, tu jes tak w dolinie, blisko woda, mozom sie kompać, opaluwać sie jes dzie, bo jes duzo takik trowników koło wody. Izby momy takie powystawiane dobre, drewniane, zdrowo w takik izbak siedzieć, bo to jes suche zawse, nie mokre* (CygTGS-I 136: CzG); *Tu byli panowie, to mnie tak prosiyli: gosposiu przedojcie nom, babko przedojcie nom masła! O Jezus kochany, takie mocie masełko dobre, przedojciez nom. No Jezusie Maryjo, godom, dziadkowi trzeba, bo dziadek musi robić, pracuwać* (BubSpT 13: CzG); (CzG, Fs, Kc).
2. **‘właściciel dworu lub innych dóbr, mający poddanych lub robotników najemnych’:** *Zomek do Niedzice patrzi, tam panowie byli* (matK: Kr); *Kocis z panami* (matK: Tr); *Baron – zastympca pana we dworze* (matK: Fr); *Panowie mieli hajduków do utrzimanio posłusyństwa. Mieli tyz lochy zomkowe i zelazne łańcuchy* (SpCzyt 69: NdZ); (Fr, Kr, NdZ, Tr).
3. **‘wprawdzie mieszkaniec wsi, ale już nie biedak’:** *Co tu jesce zostali, hej, to sie juz nie różniom od Jurgowianók, bo to juz pany. Był Dziura, był Puśka, Siandór – to było ik kupe rodzin* (Jw).
4. **‘człowiek żyjący z pracy umysłowej, niepracujący fizycznie na GAZDÓWCE’:** *Syćka we wsi ozprawiali, ze Jasicek pudzie do skół. Kozdy poznajoł po nim, ze ón sie nadaje ino na pana. Roncki mioł ciyniutkie, paluski długie i gymbuśke biołom jak mlyko. – Ón nie do gazdostwa, ino z figli zyć – radziyły dziywki. – Kóniowi, Boze broń, nogi nie przitrzimie, krów nie napoji, ino by od rana do wiecora w skole siedzioł i słuchoł, co ucitelka opowiado o świecie* (BalNS 92: Fr).
5. **‘nauczyciel szkolny; zob. też: NAUCYCIEL’:** *– Nie biół cie pon? – O co?* (matK: Rp).

PON II *rz. mos, folk.* **‘jedna z postaci odgrywających różne sceny przed BRAMĄ na drodze orszaku weselnego’:** Przed bramą kręciła się grupka przebierańców. Był wśród nich *Pon* odziany w długi kabat; okulary miał przytwierdzone sznurkiem, a w zębach trzymał fajkę z ogromnym cybuchem. Był *Gazda* – w starych portkach, kożuchu i czapie, dalej *Cygon* – obdartus, który dokuczał muzykantom i stroił rozmaite sztuczki. Wreszcie zadzierżysty *Hajduk*, uzbrojony w tęgi kij (PlucWS 62: ŁN).

zob. fraz.:
ANIEŁ PANA
ANIÓŁ PANA
CHWAŁA PANU BOGU
DEJ [PANIE] BOZE
FAŁA (PANU) BOGU
GRAĆ W PANA
IŚ [PÓJŚ] DO PANA JEZUSA
KRIST PON
KRYSTE PANIE
KRYST PON
MIESKANIE PANA JEZUSA
MŁODY PON
MŁODZI PANOWIE
NIE SANUWAĆ CHLEBA ANI PANA BOGA
NIECH {*komusi*} (PON) BÓG GRZYCHY ODPUŚCI
PON BÓG
PON FARAR
PON JEZUS
PON JEZUSEK
PON MŁODY
RYCERZ PON
STRACIÓŁ PON BÓG MIARE
WYNOSIĆ SIE ZA PANA
Z (PANYM) BOGIYM

PONABIJAĆ *cz. dk* **‘wbić wiele czegoś’:** *To były długie lytry i wysokie óny dzieś mogły mieć gdzieś sto piyndziesiont chyba wysokości, neji palice to było na dole jedno drzewo, u góry drugie, dziury nawiertane i te sceble po... ponabijane, rozumiys i tam sie kładło siano* (MMilMCK: Nd).

PONACIONGAĆ *cz. dk* **‘naciągnąć kolejno wiele czegoś na coś’:** *Ponaciongane na sydaf obroncki* (matK: Fs).

PONAD I *przyim., łączy się z biernikiem*

1. **‘wskazuje na cel ruchu przestrzennego znajdujący się powyżej czegoś’:** *Trza mieć orle oko, coby zło ominóć, trza mieć orli nos, coby smród z daleka wycuć! I trza być jak tyn pstrong, co całe zycie pływo pod prond. Omijo skały, wybijo ponad wode, coby przeskocyć próg i wygino, wiruje zgrabnie, a przi tym sanuje siyły przed nabraniym ozpyndu...* (NaSp 98: 6: CzG); *Tego roku to nie be siana, bo jacy sama mietlica narosła, a trowa to taki ino biydok jes. Mietlica to toto, co wystaje ponad tom małom trowe, tote takie piórka* (pmMiś: CzG); *Neji potym trza było wyciongać to sukno, jak wysło to sukno ze stympy, trza było ciongnóć w jednom strone, w drugom strone. Późniyj wiysały baby ponad piec, zeby to sukno uschło* (KorpSp: Jw); (ogsp.).
2. **‘wskazuje na położenie w przestrzeni powyżej czegoś’:** *Pełno rosołu, co ponad miyso* (matK: Dr); *Ocap, co ponad okno* (matK: Fs); *Ocap – piyrso belka ponad drzwi* (matK: Łp); *Ponad okna, ponad drzwi – to ocap* (matK: ŁN); *Płanetnik to był zwionzany z wodom, tak przinojmniyj we Frydmanie godali. Ze płanetnik, jak chodziół, to tak godali, ze widzieli, ze to taki był, taki, taki troske lepsy straf na wróble, bo mioł takie kabocisko. Mioł takie, jakby, jakby takie, wiys co, takie jakby odziynie, co sie tak wlekło za nim, wiys? I ze płanetnika sie boli rybocy. Jak płanetnika widzieli dziesi ponad wode, to godali, ze nie trzeba ryb chytać, bo moze go wciongnóć ryboka tyn płanetnik* (Fr); *I nie było tyf barierków ponad rzyke, i moze sie poseł tam chłop odloć, taki był moze pijany, ze po prostu spod* (Kc); *Matka mi wziyna, usyła mi z płótna takie nogawicki króciućkie ponad kolana, zafarbiyła, noji Józuś musioł gynsi paś* (BubSpT 66: Jw); (ogsp.). [**ponad II** – Jw, Nd; **ponade** – Dr]
3. **‘wskazuje na trasę ruchu przestrzennego, znajdującą się w przestrzeni powyżej czegoś’:** *Seł ponad nasom uboc* (matK: Łp); *Połómała* [kołacz] *i ruciyła ponad ludzi* (matK: Dr); *Łapiyli if, gnali ponad Starowieś* (matK: ŁN): *I jednego razu, co sie woło „na Matlary” i „na syroki plac”, był u majerza (taki przi bydłu, przi dobytku) i był napity wódki (gorzołki po nasemu), tam sobie śpiywoł i zwyrtoł wałaskom (siykiyrkom) ponad głowe, a jedyn pastyrz, a to był urlapnik myśloł sobie, jak przyseł ku niemu z flintom, dzie jo mu tu strzelić bez okno* (MalPS 130: Jw); *Chodzi po brzegaf ponad wode o północy i słychać, jak kamiynie lecom do wody i gałynzie na drzewaf sumiom. I hałas tam taki, sum* (ŚlizPPN 69: Kc); (ogsp.). [**ponad II** – Jw]
4. **‘wskazuje, że intensywność działania/stanu, o którym mowa, jest wyższa niż intensywność danego działania/stanu odniesiona do kogoś/czegoś’:** *Chore miejsca okładała maściom z cuchanego korzynia zywokostu, zeby sie chytrzij*

zrostało. Tłómacyła, jak zrobić takom maść i jakiymi okładami pozbyć sie spuchnielizny. Ponad wsićko dorodzała syrwotke abo kwaśnom wode z japtycnyf tabletek (SpCzyt 136: Nd).

PONAD II *przyim., łączy się z narzędnikiem*

1. **‘wskazuje na położenie w przestrzeni powyżej czegoś; zob. też: PONAD I w zn. 2.’:** *Prosto abo nawet jesce na dół. I to sie odcinało u gó... nedy ponad tom gałynziom, tu sie oskobłyło, była gładziutko, elegancko i zakładało sie na posek albo drót na kosisko, wkładało sie tom kulke, to było kulka, to było takie cosi* (MMilMCK: Nd); *Symuś hips na nogi, zgion sie jak kabina, łapiół za gwer, wyrwoł spod ziandara, owinół ponad głowom i gruk na smerecka w źlebie. Trzask gwer o smerecka, ozlecioł sie na fałatki. Fałatki spadły na ziym i siurg z piorgiym do źlebu, dołu* (NaSp 39: 12: Jw); (Jw, Nd).
2. **‘wskazuje na trasę ruchu przestrzennego, znajdującą się w przestrzeni powyżej czegoś; zob. też: PONAD I w zn. 3.’:** *Skóńcyła sie dziedzinka, zaś wleźli do lasu. Dróga syroko, idzie se ponad okrutnom przepaściom. Zaś Symuś: – No to tu je ciyń. Trza sie ochłodzić, trza by co zjeś. Dy to juz ku połedniu. Bes jod? – Ziandar juz nic nie ozprawioł, a co jacy Symuś fcioł, to robiół. Siadnół se i siedzioł. Symuś ozwinół wynzełek, wyjon bule miysa, bo świekier miysarzuwoł, to mioł miysa doś* (NaSp 39: 12: Jw.).

PONAD III *mod.,* **‘tym słowem mówiący sygnalizuje, że liczba, wielkość, miara czegoś jest większa od wskazanej; więcej niż’:** *Mioł jakie ponad śtyrdzieści lot* (matK: Dr); *Gapel, gapel. Wiycie, co to gapel? Kónie, kónie ciongły naokoło, a chłop poganioł, u Soje, ón mo osiymdziesiont, ponad osiymdziesiont roków* (Kc); *To juz nie my, nie, Ania mo krowy. Sićkiego majom ponad ctyrdzieści. Majom, majom ponad ctyrdzieści, a mieli ponad piyndziesiont, ale godajom, ze trosecke schodzom na dół* (Kc); *Nas kościół juz mo ponad, do osiymset lot bedzie mioł. Jo to pamiyntoł, w ktorym roku jes zrobiony. Ino ze nie cały był wtedy robiony, bo to, to jes tyn krziz stawiany juz, no a teroz my go zaś odnowiali, co my hołm robiyli nowy* (BubSpT 102: ŁN); *Ne chłopcy chodziyli wiecorami tak, w karty sie grali, to prziśli i, i dziesiyncif, i, i ponad dziesiyńć, bo sie w karty grali i nawet i dwa wiecory, bez wiecór u dwóf pannów obeśli* (RnS 187: Nd); (ogsp.). [**przesło** – CzG, Rp]

PONADAWAĆ *cz. dk*

1. **‘nakłaść po kolei wszystkim zwierzętom właściwej dla nich karmy’:** *Na połednie trza krowom, kóniowi ponadawać* (matK: Fr); *Ponadajym świniom* (matK: Tr); (Fr, Tr).
2. **‘rozłożyć kolejno obrusy na wielu stołach’:** [– A kto przygotowywał jedzenie na wesele?] – *To było takie tyz, co były takie baby tu w wsiaf, we wsiaf, co tak umiały tyz robić, co tyz tak u... uwa... ugotuwały, no uwarzyły to jedzynie, tyn obiod uwarzyły, to ciasto, potym przisło, no to potym tyz te stoły sie porozkładało piykne, te płafty ponadawało, bielusiyńkie takie było, ładnie, cyściutko było, bardzo ładnie było, to óne juz potym roznosiyły, tak układały sićko no tyf tortów, to tyz było bardzo duzo tak tyf tortów* (KorpSp: ŁN).

PONADE *przyim., łączy się z biernikiem* **‘wskazuje na położenie w przestrzeni powyżej czegoś; zob. też: PONAD I w zn. 2.’:** *Wystawiół sie ponade dróge* (matK: Dr).

PONAGANIAĆ *cz. dk* **‘NAGNAĆ wszystkie zwierzęta po kolei’:** *Noji tam tyn telewizór był, to pamiyntom, to i piyrsy film cłowiek oglondoł, to „Śtyrek pancyrnyk”, co w tyk latak, niy? Straśnie to krowyk ponaganioł, sićko pomogoł, co sie dało jak najsybciyj, zeby zrobić, zeby na tyn film zdonzyć* (KorpSp: CzG).

PONAJDUWAĆ *cz. dk* **‘odnaleźć po kolei wszystko, wszystkich’:** *Uciekli z towarym, ponajduwali potym* (matK: Kc); *Óny sie wystrochały tyz te owce i posły. Noji jo nie wiym, cy if ta ponajduwoł, cy nie ponajduwoł* (BubSpT 28: Dr); (Dr, Kc).

PONAMOWIAĆ *cz. dk* **‘namówić wszystkich po kolei do czegoś; tu: do zawarcia związku małżeńskiego’:** *Jak ktosi fcioł kogosi tak, ze namówić, no to na siłe cie wziyni, no zeby o totyn, zaś z tym sie musis zynić, no a pośli ponamowiali i trza było sie zynić* (KorpSp: Nd).

PONAPOJAĆ *cz. dk* **‘napoić kolejno wszystkie zwierzęta’:** *Cielynta ponapojać* (matK: Dr).

PONAPRAWIAĆ *cz. dk* **‘naprawić, zreperować kolejno wiele czegoś’:** *Posłaniśmy tu od pana młodego* [*od pani młodyj*], *cobyście prziśli na wesele w środe* [*w cwortek*]. *Prziśliśmy powiedzieć, cobyście przed tym weselym tydziyń nie jedli, nie piyli, bo bedom tam miysa, kołoce, wódka, a trzewiki se ponaprawiojcie, coby wom nie poodlatywały, bo tako tam bedzie muzyka. A tak ci młodzi nos tu przisłali, cobyście nie byli od nif wymowni, ale ku nim przitomni. Ostońcie tu zdrowi nasi przijociele* (pmZiemb 74: Jw).

PONARZINAĆ *cz. dk* **‘ponacinać’:** *Wyngieł na kanie, kie ponarzinać* (matK: Fs).

PONASIYWAĆ *cz. dk* **‘zasiać w wielu miejscach’:** *Płoty koło ról, ka zboze ponasiywane* (matK: Nd).

PO NASYMU *przysł.* **‘tak jak my, mieszkańcy Spiszu, zgodnie z naszymi tradycjami, naszą gwarą spiską’:** *Po nasymu forzty* (matK: Kc); *Po nasymu, po łapsańsku* (matK: ŁW); *Tworóg nie po nasymu* (matK: Nd); *Irys || ślolwerek po nasymu* (matK: ŁW); *Hm, to prowda, mozym i godać, mozym i pisać po nasymu, no...* (matK: Nd); *Jedyn król mioł jedynoście synów, a dwanostom córke mioł. A potym jymu... jako po nasymu sie powiy, baba umarła mu* (BubSpT 87: Kr); *No a potym sie jedzie w pole, orze sie, bo to sie kónym orze. Ziym tu momy koło wsi bardzo, bardzo ubogom, takom, ze tako je ta ziym biydno, ze ni ma ino takie miyjscami na dwa cole tyj ziymie, reśte to jes taki śtyrk, my nazywomy siuter tu po nasymu* (BubSpT 132: NB); (CzG, Dr, Kc, Kr, ŁN, ŁW, NB, Nd, Tr).

PON BÓG ‘ogpol. Pan Bóg’: *Nie sanujom chleba ani Pana Boga* (matK: Fr); *W sobote, kied nad cymsik straśnie medytuwoł, prziseł ku niemu janioł. Wpatrzył sie w zamyślonego Pana Boga i zagaduje do Niego: – Panie Boze, a nad cymze tak dumiecie? – E, bo mom straśne utropiynie* (SpCzyt 23: Kr); (ogsp). [**Pombóg** – Fs, Kc, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr]
💬 *Pon Bóg pomału chodzi, ale kozdymu wynadgrodzi* (matK: Nd).
zob. fraz.:
PANIE BOZE WYSŁYS
PANU BOGU DZIYŃ KRAŚ
PON BÓG KUKIOŁKI WOZI
PON BÓG OBDARZÓŁ {*kogosi*} DZIECIAMI
PON BÓG ZABROŁ {*kogosi*} Z TEGO ŚWIATA

PON BÓG KUKIOŁKI WOZI ‘w zwrotach do dzieci: słychać grzmoty’: *Pon Bóg kukiołki wozi* [o burzy] (matK: Tr).

PON BÓG OBDARZÓŁ {*kogosi*} **DZIECIAMI ‘ktoś szczęśliwie doczekał się potomstwa’:** *Pon Bóg obdarzół ik dzieciami, totyz telo beli radzi, bo nie musieli najmuwać juhasók. Nostarsy z chłopcók był Michałek, za nim był Jonuś, a trzecim był Symuś* (KowPluc 41: Jw).

PON BÓG ZABROŁ {*kogosi*} **Z TEGO ŚWIATA ‘podniośle: ktoś zmarł’:** *Miało sie ku wiecorowi i juz go nogi nie fciały nosić, i ón wzion Pana Boga prosić, coby go wzion z tego świata* (BazWierz 97: CzG).

PONCEK *rz. mnż*

1. *kuch., now.* **‘okrągłe ciasto drożdżowe z nadzieniem w środku, smażone na tłuszczu; pączek’:** *Pampuski || poncki po polsku, co sie prazy na maści* (matK: Kr); *Pankuski mome, to poncki* (matK: Kc); *Prawie był tłusty cwortek, to w radiju głosiyli, ze kielo poncków, to dzieci były małe, do skoły chodziyli, to mi godajom, ni ma mamy, fto nom to zrobi, zanim przisły ze skoły, to były gotowe. Pankuski* (GrJMSp 283); *Juz tam ty babówki, poncki piekli, juz takie jaz przesmaki kapke były* (BubSpT 21: CzG); (CzG, Fs, Kc, Kr, Łp, ŁW, Nd, Tr). [**pampuch** – ŁN; **pampusek** – CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, Łp, Nd, Rp; **pankusek** – CzG, Fs, Kc, Nd, Rp]
2. *str.* **‘element zdobniczy serdaka, kształtem przypominający główkę nierozwiniętego kwiatu’:** *Na serdoku jes tyle kwiotkók, a jo ino wiym, ze tam poncki som wyhaftuwane, inksyk nie znom. Piyrse idzie karakułka, potym skórka cyrwono, wysyto cyroniym, a nad niom lecom w rzondku poncki* (Jw).

PONCEK W MAŚLE ‘żartobliwie o człowieku otyłym na twarzy’: *Na gymbe taki okrongły, prawie óc mu nie widno, taki poncek w maśle* (GrJMSp 249).

PONCZO PODŁUZNE *str., daw.* **‘prosty krój koszuli, na który składały się 3 płaty płótna: jeden składany był na pół i stanowił przód i tył (wycinano w nim otwór na głowę), natomiast dwa pozostałe, przyszyte prostopadle do boków, stanowiły rękawy’:** *Dziadkowo kosula miała krój poncza podłuznego. Jak dojół krowe, to se wywijoł rynkowy na barki, tak zeby je nie zmocyć, a jak skóńcół, to z powrotym je odwijoł* (pmKosz: Jw).

PONĆ *rz. mż*
zob. fraz.:
DAĆ {*komusi*} PONCIA

PONDUS *rz. mnż* **‘ciężarek naciągający sprężynę w zegarze z wahadłem, wiszący na łańcuszku, mający zwykle kształt szyszki; zob. też: WOGA w zn. 3.; 📷 Tabl. II’:** (matK: Rp).

PONDWA *rz. ż* **‘niewielka beczułka o pojemności ok. 25 litrów, tj. ¼ BECKI; zob. też: ANTOŁEK; 📷 Tabl. II’:** *Jantołek || pondwa* (matK: Nd).

PONEWECKA *rz. ż, kuch., daw.* **‘mała PONEWKA; 📷 Tabl. II’:** *Ponewecka || patelnio* (matK: Nd); *A w dóma babsko okrutnie skrzyntne, bo tyz to jes okrutno kupa roboty. Trza sie z dómu uchylić, niekze sie swobodnie i spokojnie odzywo rajbacka, niekze gornek zeleźniocek zaśpiywo pod smatom z pioskiym i goroncym ługiym, niekze forzty zanucom pod muzykom twardyj scotki, niekze ponewecki* [rondelki], *brutfanki przesionkniynte maściom ze spyrki, ze sadła, z łoju, z podgardla zostanom wyrucone het, het poza dno i boki wroz ze zapachym* (NaSp 28: 12); (CzG, Jw, Łp, ŁW, Nd, Tr).

PONEWKA *rz. ż, kuch., daw.* **‘rondel z długą rączką, podobny do głębokiej patelni, używany do smażenia tłuszczu, przyrządzania**

ZOPROZKI; dawniej żeliwny, czasem też na trzech nóżkach; 📷 Tabl. II': *To tako niewielko, zelazno patelnia na ftoryj my topiyli słónine, abo jak na polu my watre mieli, to totom ponewke mozna było położyć tak nad ogniym i warzić w niyj byleco, bo óna była doś tako głymboko* (CzG); *Jak prziseł pást, Wstympno Środa, to mama wziyna tom prazelnicke, tom ponewke, takom na trzok nogak jesce była i popiołym wyparzyła, wytrzyła, coby tam juz tłuscu, maści, nic nie było w tym* (BubSpT 55: Jw); *Poseł dziadek, narwoł jakisik zielók, uzegnoł, utentokuwoł, nakłod mi tam jakisik łojók ze świyckók, tam selijakik, no to jo wzion. I pado: zojdzies, trzi razy, wej se – pado – na jakom ponewke nasuj wonglik, ty zioła suj tam i chodź koło kosora i kodź* (BubSpT 67: Jw); (CzG, Jw, Łp, Rp). [**prazelnicka** – Jw]

PON FARAR *star.* **'proboszcz':** *Roz trafiyła na dobry cas, bo akuratnie malorze z Lozembarku farbiyli kościół, pon farar if zgodziyli, zeby odmaluwali i poodnowiali ółtorze i świyntyf z ółtorzi* (BalNPK 44: Fr); *Tyn telegraf cytali: było po madziarsku napisane. Telegraf prziseł stamtela z Jagru. Był w piontek umar, a w sobote telegraf prziseł. Na parafiom posłaf ku panowi fararowi, bo to było po madziarsku, zodyn ni móg przecytać, a óni go przecytali i óni sie podpisali, ze to prowda* (NitschWPTG 50–51: Tr); (Fr, ŁW, Tr).

PONIECHAĆ *cz. dk* – **PONIECHUWAĆ** *ndk*

1. **'nie zabrać z sobą, pozostawić na dotychczasowym miejscu':** *Zabocone takie, kie kabot poniecho abo co* (matK: ŁW).
2. **'odejść od kogoś; porzucić kogoś':** *Poniechoł dziywcyne* (matK: Fs); *Poniechać kolege* (matK: Tr); (Dr, Fs, Tr).

   ♫ *Płakała dziywcyna,*
   ze jom poniechoł;
   poniechoł mie jedyn,
   bedym miała siedym

   (matK: Dr).
3. **'zaprzestać się czymś zajmować, pozostawiając to na zniszczenie, ruinę':** *Teroz juz poniechali tego kierotu, nabyli motory* (matK: Dr); *Poniechały płafty, to nastały chustki* (matK: Fr); *Poniechali juz te stroje, inacy chodzom* (matK: ŁW); (Dr, Fr, ŁW).
4. **'odstąpić od robienia czegoś':** *W Scepona bijom ksiyndza owsym, poniechali teroz, bo ksiondz nie fce* (matK: Nd); *Toto takie było ciekawe, tak było wesoło, to tak sie chodziyło downo, a teroz juz poniechujom tyz, no bo kozdy mo teroz komputer, kozdy mo telefon, niy?* (KorpSp: NB); (NB, Nd).

PONIECHUWAĆ zob. PONIECHAĆ

PONIEDZIAŁEK *rz. mnż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *To jacy we cwortek i we wtorek, poniedziałek i środa, i cwortek, no to wtedy z mlykiym zjedli, a tak to pościyli strasnie* (MMilMCK: Nd). [**pyndziałek** – ogsp.; **pyndziałkowy dziyń** – Kr, ŁW; **pyndziołek** – Łp]
zob. fraz.:
ŚMIGURZTNY PONIEDZIAŁEK

PONIEFTORY *zaim. rzeczowny* **'wskazuje na kogoś lub coś wyszczególnionego z grupy; niektóry; zob. też: NIEKTORY':** *Ponieftory || podzieftory* (matK: ŁW); *I powiedziałabyf tak: seśdziesiont tego całego programu było autentycznie śpiskie, ale reśta, niy. Po trzecim cy cwortym tańcu Tomek godo tak: pani Marysiu, ale pani wybocy jo tego słuchoł nie bem, jo idym. Kapela posła za nim. Zostało nos pore osób, bo co ponieftorzi byli tak zbuntuwani, ze no nie było tam wsićko tradycyjne, to były takie, no szoł, zeby powiedzieć szoł* (Nd); (ŁW, Nd).

PONIEKTO *zaim. rzeczowny* **'wskazuje na kogoś wyszczególnionego z grupy':** *To tak jak poniekto gołymbie biere i tu kupi samice, tu samca i trza ik sporzić* (KorpSp: Rp).

PONIEKTORY *zaim. rzeczowny* **'wskazuje na kogoś lub coś wyszczególnionego z grupy; niektóry; zob. też: NIEKTORY':** *Poniektore ładne wyskocyły te zdjyncia* (matK: Rp); *Poniektory, to tak nie robi, a pochoćktory to...* (matK: Rp); *Ludzie przinosiyli w tym dniu owies do kościoła, ba nieftorzi i jabłka, i jak ksiondz kropiół świynconom wodom, to go tym owsym prali, tak jak Zydzi prali skolami świyntego Scepona, ale ksiondz był niewolny, bo jak dostoł twardym jabłkiym pod oko, to sie mu ta i zaćmiyło. Ale poniektory ksiondz z tego tyz mioł hasyn, bo mioł cym kormić kury, kacki, pulosy, jak taki owies z kościoła pozbiyroł* (NaSp 31: 12: Nd); (Kr, Nd, Rp).

PONIEWCASIE *przysł.* **'zbyt późno w stosunku do potrzeby; poniewczasie':** *Kazdy mondry, jak poniewcasie* (matK: Dr); *Jo juz teroz zmondzoł, ale to juz poniewcasie* (matK: Rp); (Dr, Rp).

PO NIEWIDOKU *przysł.* **'po ciemku; zob. też: PO ĆMIE':** *Po ćmoku || po niewidoku* (matK: Kc).

PONIEZUS *rz. mos* **'ogpol. Pan Jezus; zob. też: PON JEZUS':** *Ale nie myślijcie, ze to było nowe, bo na portkaf na sukmanie było łatów i łatów, jaze hruza. A jesce po niym wisiały torby, dwie z przodku, śtyry ze zadku i dwie na krziz przerucone z boku, bo ón był gazdom i ón zbiyroł jałmużne, a nie Poniezus. Dziekiedy to ta i po kryjomu*

zjod, i schowoł do torby, ze ani Poniezus nie widzioł tego, ale ta Poniezus o sićkim wiedzioł, bo je na to Poniezusem (BalNS 130: Fr); *Seł se roz mały Poniezus z Matkom Boskom chodnikiym popod Tatry w strone Hawrania i Murania* (NaSp 67: 38: CzG); *Poniezus sie ciesy, paniynka raduje* (matK: Łp); (CzG, Fr, Jw, Kr, Łp, ŁW).

PONIEZUSOWO OWIECKA **'biedronka, zwłaszcza siedmiokropka (*Coccinella septempunctata* L.); zob. też: BIEDRONKA':** (matK: Jw).

PONIMIECKI *przym.* **'pochodzący z języka niemieckiego':** *Mama ino rano stanyła, tam naryftuwała, no my to nazywali frystyk, niy? Śniadanie to tam sie nifto nie uzywoł takiego słowa, ino podźcie na frystyk, bo juz gotowe, niy? A to frystyk to j... to jakie ... duzo słów jes ponimieckif takif, niy?* (KorpSp: Kr); (Fr, Kr).

PONITUWAĆ *cz. dk* **'połączyć nitami':** *Dźwiyrze nie musi spować, ponituje* (matK: Łp).

PO NIYMIECKU *przysł.* **'w języku niemieckim':** *Przódy sie nie mówiyło po polsku, ale po madziarsku, niymiecku, a o polskim tam zodyn nie wiedzioł, bo jo nie słuzół w polskim wojsku, ale w madziarskim, w cysorskim, przi artelerji* (BubSpT 78: Kr).

PONIYŚ *cz. dk* **'iść, niosąc coś z sobą':** *Dźwigła to syćko i poniesła du dómu* (matK: Dr); *Neji przedtym, jak tata nakormiół, no to zamknół na skobel, zamknół na skobel, noji ponieśli to jedzynie. Jak otworzyli drzwi, to im wylecioł pies bez głowy ze stajni, pies bez głowy. Przlecieli du dómu i, i godajom, ze był tam jaki pies. Tata im powiedzioł, ze psa zodnego nie było. Noji, noji tak. Tak sie dzioło* (Łp); *A ón se myśli tak: – E, takom chudom babe to jo, przecie jescef skrzepki chłop, to jom uniesym. No dobrze. Ale jak mnie poniesies, to musis nie godać, ze ci ciynzko. No to dobrze. Wzion na plecy i tako była lekućko jak piórko* (BubSpT 92: Kr); *Śtyrze bracio byli i mieli matke starom, tak jednego zostawiali w dóma, co im gotuwoł jeś, a tak im potym poniós do pola jodło. Tak ón widzioł ciynia, broł po jedny gałusce. – A najydz sie, nie chodź za mnom. – I wyproł, im nic nie zaniós* (MalPS 147: Jw); (Dr, Jw, Kr, ŁN, Łp, Rp).

PONIYWIYRAĆ *cz. ndk* **'niszczyć':** *Tryźnić || poniywiyrać* (matK: Kc); *Toto, co nos ruso, to sumiynie. Óno nom godo, óno nom gwarzi, óno nom mówi, ze śpiskiyj mowy sie nie sanuje. Niejedymu juz to sumiynie przemówiyło do rozumu, ze to hańba, kie sie takom gware poniywiyro* (NaŚp 41: 20); (Kc).

PONIYWIYRAĆ SIE *cz. ndk*

1. **'tułać się między ludźmi, będąc narażonym na upokorzenia':** *Ze jo sie tak marnie poniywiyrać musym* (matK: Dr); *Poniywiyrke mo, poturacke mo, poniywiyro sie* (matK: Fr); (Dr, Fr, Jw, Kc, ŁW).

♫ *Moja staro nie umiyroj,*
Bede jo sie poniywiyroł,
Ej, jako to zło poniywiyrka
Kozdom nocke sukać wyrka
(SadPP 175: Jw).

2. **'o rzeczach: być porzuconym, pozostawionym niedbale, bez poszanowania':** *W izbecce na ścianie to wisioł taki fogas i na niego, jak fto przinseł abo i dómowi, srucali katany, to potym je wiysali na fogasie, coby sie nie poniywiyrały po ziymi, neji nie zawodzały* (pmMiś: CzG).

zob. fraz.:
PO CUDZYCH PROGACH SIE PONIYWIYRAĆ

PONIYWIYRKA *rz. ż*

1. **'tułanie się po ludziach, obcych miejscach, połączone z poczuciem upokorzenia':** *Kie ino przisła wiesna, wynajmuwoł sie za juhasa i targoł w hole. Tak prawie całe zycie przesło mu na juhasce, na poniywiyrce. Nale za to mioł o cym opowiadać, bo tyz mu sie niejedno w zyciu przitrafiyło* (SpCzyt 46: Rp); (Fr, Kc, Kr, ŁN, Nd, Rp).
2. **'życie w warunkach sprawiających, że człowiek czuje się upokorzony':** *Juhaska to nie jes takie zycie lekkie, poniywiyrka jak pieron, musi być zdrowy cłowiek, bo pogody nie wybierecie i, i to tak wom godom, co to musi być cłowiek twardy na to. I musi go to ciesyć, bo jak niy, to nie bedzie, no* (Rp).

PONIZONY *przym.* **'pokorny; zob. też: POKORNY':** *Ponizony cłowiek nie wywysuje sie* (matK: Tr).

PONIZY I *przysł.* **'w układzie pionowym: w miejscu położonym niżej':** *Ponizy jes zawiysony łyźnik wypełniony łyzkami drewnianymi. W tamtyf casaf na dziedzinie takiemi łyzkami sie jadło* (Iwan 5: Nd). [**ponizyj** – Fr]

PONIZY II *przyim., łączy się z dopełniaczem* **'wskazuje na położenie pod czymś, niżej w relacji do jakiegoś punktu odniesienia; poniżej':** *Ponizy pluc* (matK: Fr); *Nizy góry || ponizy* (matK: ŁW); *Kistka ponizy obryski* (matK: Tr); (Fr, ŁW, Tr). [**ponizyj** – Dr, Fr]

PONIZYJ I *przysł.* **'w układzie pionowym: w miejscu położonym niżej; zob. też: PONIZY I':** *Ale coz, kie ciert pod mostym pchany bez wode, wyseł na wiyrf, bo był z drzewa i popłynół na dół wodom. Ponizyj chłopcy ciabrali sie wodom, patrzom, a tu ciert po wodzie pływo. – Jeziś Marija, ciert ku nom idzie – skrziknyli sićka uciekajonc na brzyg i śmielsy Franek hyc diabła za ogón, wyciongnół go z wody* (BalNPK 45: Fr).

PONIZYJ II *przyim., łączy się z dopełniaczem* **‘wskazuje na położenie pod czymś, niżej w relacji do jakiegoś punktu odniesienia; poniżej; zob. też: PONIZY II’:** *Potym my kamiynie puscali, ale nom zaś opowiadali tak, ze tam chodziyły kacki, cuda, ze tam ponizyj wioski az wychodziyły, ze jak puściyli kacke, to wychodziyła az poniyzyj wioski* (BubSpT 31: Dr); *W Macieja, abo i we Wilijom Macieja sie loło do śklonków wode. Do połednia trza było naloć wody do kozdyj śklonki, tak troseckie ponizyj syjki, i pisało sie kartecki, trza było przilypić: – owies, grule, kónicyna, kapusta, pszynica, zyto..., przed połedniym to musiało być juz zrobione, nalote i postawione na oknie. A bez połednie sie kukało na to i we ftoryj śklonecce było nojwiyncyj bombelków, no to na toto był barz dobry urodzaj* (pmBarnasz: Fr); (Dr, Fr).

PON JEZUS ‘ogpol. Pan Jezus’: *Pon Jezus dumie, dumie i godo...* (matK: Dr); *Pon Jezus upadniony pod krzizym* (matK: Fr); *Mówiył o Panu Jezusowi* (matK: Kc); *Bohustanek || tabernakulum || mieskanie Pana Jezusa* (matK: Tr); (ogsp.). [**Poniezus** – CzG, Fr, Jw, Kr, Łp, ŁW]

zob. fraz.:

PANA JEZUSA KROWICKA

PON JEZUSEK ‘pieszczotliwie: Pan Jezus’: *Pietruska furgnij do Pana Jezuska, powiydz...* (matK: Łp).

PONK *rz. mnż* **‘pąk kwiatu lub liścia’:** *Zakup takif do ochrony jodeł, gdzie if trzeba smaruwać takim środkiym, zeby dziki na wiosne tego nie zgryzły tyf ponków młodyf* (KorpSp: ŁW). [**puk** – Fr]

PON MŁODY ‘mężczyzna w dniu swojego ślubu; zob. też: MŁODY PON; 📷 Tabl. VI’: *Zawołajom po cepowinaf i pon młody jom* [pannę młodą] *dźwignie* (matK: ŁN); (Fr, Kc, Kr, ŁN, Nd).

PONO *mod.* **‘mówiący za pomocą tego słowa sygnalizuje, że to, co mówi na dany temat, jest przytoczeniem cudzego sądu, cudzej opinii lub podaniem informacji od kogoś innego i dlatego nie może odpowiadać za prawdziwość takiego sądu (takiej opinii) ani stwierdzić, że jakieś zdarzenie miało miejsce w rzeczywistości; podobno’:** *Pono były tanie barany* (matK: Łp); *Byliście pono na jarmaku* (matK: Rp); *Deska sie pono złómała* (matK: Kr); *Nedy stary duzo nie jy, prowda, ale coz, kie pono w Cornyj Górze ludzi staryk, co juz nic nie robiyli, puscali na sonkak z grapy na doł* (SpCzyt 98: CzG); (SSWG 19); (CzG, Dr, Jw, Kr, Łp, Rp). [**ponoć** – Nd]

PO NOCACH *przysł.* **‘wielokrotnie nocą (rozumianą jako czas, w którym coś często się powtarza)’:** *Kućma cundro po nocaf* (matK: Fr). *Tak jo sobie rozmyślom, myślym sobie: teroz robiym jak kóń, mało śpiym po nocaf, a późniyj tyz bede musioł jesce wiyncyl robić, bo jakbyf co sie sprzeciwiył, to idź do wojska* (BubSpT 38: Fs); *Trza było po nocaf wozić. Jak sie miało na dysc, to trza było w nocy iś jechać, bo, bo skoda, bo... A jak... Bo była pogoda, a jak nie było pogody, to to Boze, to siocie rosło w krzizaf, zielone było. Noji tak było. Doś sie nabiydziyli piyrwi, o Jezus Maryjo!* (RnS 225: Tr); (Fr, Fs, Tr).

PONOĆ *mod.* **‘mówiący za pomocą tego słowa sygnalizuje, że to, co mówi na dany temat, jest przytoczeniem cudzego sądu, cudzej opinii lub podaniem informacji od kogoś innego i dlatego nie może odpowiadać za prawdziwość takiego sądu (takiej opinii) ani stwierdzić, że jakieś zdarzenie miało miejsce w rzeczywistości; podobno; zob. też: PONO’:** Babka: *Witojcie, o jak my wom rady, a Martusia to fciała z tobom prziś? Nie wolała z dziywcyntami dzie iś?* Marta: *Fciałaf, ciotko, widzieć dziecko, a jesce barzi cepiosek i kosulke, boście ponoć barz piyknie powysywali. Jo tyz rada wysywom.* Babka: *Edy w zimie, cof tam mogła, tof posprawiała* (Czard 74: Nd).

PONOGLAĆ *cz. ndk* **‘przyśpieszać marsz lub działanie’:** (matK: Kc).

PONOGLAĆ SIE *cz. ndk* **‘spieszyć się’:** *Ponogloj sie || uwijoj sie roz dwa, bo be ćma* (matK: Rp).

PONORYNCNI *przym.* **‘o koniu: idący z prawej strony w zaprzęgu; zob. też: PORYNCNI’:** (matK: Kr).

PONOSIĆ *cz. dk*

1. **‘spędzić pewien czas na noszeniu czegoś, kogoś’:** *– No puściyła tam, nie wiym, kielo tyf wyngli, bo cały cos to robiyła, to robiyła, obracała sie do mnie plecami. Jo se myślała, co óna to robi. Jesce godom do, do ojca nasego, ze: wiys co, Stasek, co to ta twoja mama wyprawio z tom Kaśkom. Godom, to dziecko sie dre dalyj, sie dre, a óna tu cosi kombinuje, jakiesik ryftuje wyngle, cosi. A óna wziyna, poobchodziyła dookoła kołyski, poseptała, wziyna tyn, ponosiyła tyn gorcuś, trzimała, kopciyło sie z tego gorcusia, stanyła przi głowie dziecka, wziyna pośliniyła, zrobiyła mu krziz na cole, wziyna posła dookoła* (Fr).
2. **‘zakładać jakiś element ubioru przez pewien czas’:** *Piyrwyj to my nosiyli kosiule, ale teroz juz chłopi ty kosule nie tak nosom, bo tu juz takie ino z bawełnowego teroz nosom, ale kie ta kobiyta usyła chłopu kosule, to se móg ponosić takom kosule, choćby go ta był i sarpnół, to sie nic nie stało, z takiego płótna, to nie tak jak bawełna* (BubSpT

15: CzG); – *Abo posukocie mi cosi godnego – wycedziyła bez zymby – abo idym du dómu. Jo przyniesła jesce dobre odziynie, serdok prawie cały, lym od środka dziwaśdzie straciył wełne, portki po św. pamiynci dziadkowi jesce ponosić ftosi moze, a o barchetowyf kosulaf to juz godać nie musym* (SpCzyt 78: Nd); (CzG, Nd, Rp).

PO NOWOCESNYMU ‘według zasad obowiązujących współcześnie’: *No, moje* [wesele] *to juz było po nowocesnymu, to nie było tak jak mojyj mamy, niy? Bo my sie znali długo, bo chodziył do nos siedym roków, to było kupa roków, niy?* (KorpSp: Tr).

PO NOWYMU ‘tak, jak mówi się, nazywa teraz, współcześnie’: *Downo to baby nosiyły suknie, a dziś na to wołajom spódnica, ale przeciez to je jedno, jacy tak po nowymu juz sićka nazywajom. Inkse były wtedy spódnice jak dziś, ale juz pomału i tamta moda sie wraco* (plSarna: Jw).

PONUKA *rz. ż* **‘zachęta, namowa do jedzenia’:** (matK: Fs).

PONUKAĆ I *cz. dk* **‘poczęstować; zob. też: PONUKNÓĆ’:** *Ze jak go ponukała* (matK: CzG).

PONUKAĆ II *cz. ndk* **‘namawiać, zachęcać do jedzenia’:** *Ponukać do jedzynio* (matK: Fs).

PONUKNÓĆ *cz. dk* – **PONUKUWAĆ** *ndk* **‘poczęstować’:** *Z cymsi go ponuknół* (matK: Łp); *Przichodziył z daleka. Baba jakisi obiod uwarzyła, to go tyz ponukła. Jesce mu i moskola z masłym dała, zeby mioł co zjeś, jak pudzie spać* (SpCzyt 79: ŁW); *Jo se przibocył, ze na okiynku nad dźwiyrzami stajni mom tyz sowany jedyn cygarek. Ponuknół mnie wcora somsiod Jozek, ale jef sie nikomu nie przizноł. Som se jif robiył. Tabak podbiyroł dziadkowi i zawijoł do gazety. Kurzył wse za stodołom, koło strugi, zeby ociec nie widzioł* (PrP 2017: 242: Nd); *Dobrze godos, jakby naozaj fcioł tabak, toby wzion z mojego, ón polecioł do karcmy, ale zeby po ślamperliku ponuknóć chłopów, na radośnik* (Czard 69: Nd); (Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr). [**pocestuwać** – Kr; **ponukać** – CzG; **potraktuwać** – Fr, Łp]

PONUKNÓĆ SIE *cz. dk*

1. **‘poczęstować się’:** *Ponuknół sie z tymi jabkami. Te jabka wziyni* (matK: Łp); Somsiada: (...) *przisłaf z radośnikiym, przyniesłaf Irince polywecki z kogutka ze zociórkom. Jak sie pleko, to jodło musi być lekkie.* Irinka: *Bóg ci zapłoć, somsiado, ponuknym sie, a ty siadnij na file u nos* (Czard 71: Nd); *Trafiyłymy do kumotrów na gościne, ale na som kóniec, a i tak sie nom jesce cosi zloncło. Tworoźnika juz nie było, ale derklikami jesce my sie ponukły* (Nd); (Łp, Nd).
2. **‘zaproponować coś komuś’:** *Kiedy juz w końcówce zycio choroba złozyła Piszta do pościele, mama moja cynsto if odwiedzała i pómogała. Stało sie tak, ze trzeba jym był grosia i postanowieły przedać masine do sycio i ponukły sie moji mamie, choć u nos nie było zwyskiym grosia, ale postanowieli, ze se pozycom, a masine kupiom i tak sie stało* (Iwan 2: Nd).

PONUKUWAĆ zob. PONUKNÓĆ

POŃ ‘po niego’: *Cy nie pojechali poń?* [po księdza] (matK: Rp).

POOBCHODZIĆ *cz. dk* **‘obejść wokół wszystko, obejść wszystkie miejsca; też: obejść wokół konkretną liczbę razy’:** – *No puściyła tam, nie wiym, kielo tyf wyngli, bo cały cos to robiyła, to robiyła, obracała sie do mnie plecami. Jo se myślała, co óna to robi. Jesce godom do, do ojca nasego, ze: wiys co, Stasek, co to ta twoja mama wyprawio z tom Kaśkom. Godom, to dziecko sie dre dalyj, sie dre, a óna tu cosi kombinuje, jakiesik ryftuje wyngle, cosi. A óna wziyna, poobchodziyła dookoła kołyski, poseptała, wziyna tyn, ponosiyła tyn gorcuś, trzimała, kopciyło sie z tego gorcusia, staneła przi głowie dziecka, wziyna pośliniyła, zrobiyła mu krziz na cole, wziyna posła dookoła* (Fr).

POOBCIYRAĆ *cz. dk* **‘obetrzeć coś dokładnie, ze wszystkich stron’:** *Dźwiyrecka prziwiyrali, jak mało sie rumiyniół, jak mu trzeba wiyncyl ciepła. Potym wziyni na łopate tyn chlebuś, wysadziyli, wywróciyli, pokłapkali, poobciyrali smatom ze spodku monkom* (GrJMSp 307).

POOBGADUWAĆ *cz. dk* **‘obmówić po kolei wszystkie osoby’:** *Idym dziesi z kolezankami pochodzić, pojeździć na rowerze cy rolkaf, pokopać piyłke tam z kolegami cy z kuzynami pok... poobgaduwać* (KorpSp: Nd).

POOBIADUWAĆ *cz. dk* **‘zjeść obiad’:** *My juz poobiaduwali* (matK: Łp); *Jak sie poobiaduje, to sie potym umywo* (matK: Łp); (ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr).

POOBIECUWAĆ *cz. dk* **‘obiecać wiele czegoś’:** *Obiecanka cacanka – poobiecuje sie tak* (matK: Nd).

POOBIJAĆ *cz. dk* **‘obić, obtłuc coś na całej powierzchni’:** *Bałusy poobijało przi młócyniu zboza* (matK: Fr); (Fr, Jw).

POOBIJAĆ SIE *cz. dk* **‘spędzić jakiś czas, nic nie robiąc’:** *Całom sobote ciesyłef sie, ze w niedziele bem móg sie troche poobijać. Do skoły iś nie trza, na rolom tyz niy, to se ze somsiadym Jasiym beme w bojsku naprawiać bicygiel* (SpCzyt 56: Nd).

POOBIJANY *przym.* **‘obtłuczony, mający odpryski na całej powierzchni’:** *Poobijano glejta* [polewa na garnku] (matK: Łp); *Fciała wytarguwać jesce trzópek z kwiotkami. Ale był ostatni i barz*

poodbijany. Taki sie jyj nie widzioł (SpCzyt 77: Nd); (Łp, Nd).

POOBIYRAĆ *cz. dk* **‘obrać coś dokładnie, ze wszystkich stron’:** *Jesce te dupy poobiyrej* (matK: Łp); *Jesiyniom kisiyło sie do becki kapuste. Poobiyrało sie jom fajnie, powyrzinało sie głombie, jak tam za duze, poprzerzinało sie główki. Kładło sie do hebla, zhebluwało sie, pod spodkiym był saflik, leciało do saflika. A była becka, duzo becka i jedyn musioł se wymyć nogi elegancko i do becki wlyź. Chłop hebluwoł. Zaś jesce był trzeci, nedy baba, co pomogała, przerzinała, sykuwała do tego hebla. A tyn chłop hebluwoł, a trzeci deptoł. Nedy to i baba mogła deptać. Kielo jo udeptała kapusty tyz. Depce sie tak, ze wsypuje sie kapuste i soli sie za kozdym razym, jakik przipraw sie daje, pieprzu. Deptało sie tak, zeby woda sie robiyła w kapuście* (GrJMSp 306); *Sadziyło sie kapuste tu pod izbom, no to potym jak juz, jak juz przisło jesiyń, powybiyrałymy tom kapuste i trza było, to trza było tom kapuste poobiyrać, hybel, pohybluwać. I tak chłop sobie umył nogi piyknie, bo musioł być ciynzki, zeby podeptoł tom kapuste, no neji tak podeptoł no, a neji tak był... Kisło, ta kapusta* (RnS 70: Fs); (Fs, Łp).

POOBLIZUWAĆ *cz. dk* **‘oblizać coś dokładnie, ze wszystkich stron’:** *Wleźli do karcmy, pokwolyli Boga, kozeli se uwarzić wiecerzom. Kie juz była gotowo, pomodlyli sie i zjedli. Pooblizuwali łyzki, pokładli koło miski i zaś sie pomodlyli* (KowPluc 43: Jw).

POOBLYKAĆ SIE *cz. dk* **‘założyć na siebie wszystkie części ubrania, zwłaszcza przylegające do ciała; zob. też: POOBŁÓCYĆ SIE’:** *Rano idym do skoły, pojym, potym weznym i pooblykom sie do nowyf tam i idym* (BubSpT 96: Kr); *Jo piersy roz oblekła kanafoske, wtedy pooblykałaf sie, to sie pytali, co to w ogóle mom za strój, niy, bo ze w Krympachaf takiego nie było, jo godom ze to po prababce mom jakisik strój* (KorpSp: Kr); (CzG, Kr).

POOBLYKANY *przym.* **‘mający na sobie ubranie; ubrany’:** *A óni byli tak pooblykani, tacy ino, wiys, bo to było mało, ne mało dawoł im piniyndzyk* (RnS 97: Jw). [**poodziywany** – Kc]

POOBŁAPIAĆ *cz. dk* **‘obłapić wszystkich po kolei’:** *Poobłapiała syćkie dzieci* (matK: Kc).

POOBŁAPIAĆ SIE *cz. dk* **‘o wielu osobach: objąć się nawzajem rękami’:** *Jesce sie poobłapiali* [przed wykonaniem wyroku] (matK: Rp).

POOBŁÓCYĆ *cz. dk*

1. **‘założyć po kolei wszystkie poszwy, poszewki na pierzyny, poduszki’:** *Cyste im poobłócymy* (matK: Fs).
2. **‘założyć po kolei na siebie lub na kogoś wszystkie części ubrania, zwłaszcza przylegające do ciała; poubierać’:** *Babka wos poobłócy, jo lecym* (matK: Nd).

POOBŁÓCYĆ SIE *cz. dk* **‘założyć na siebie wszystkie części ubrania, zwłaszcza przylegające do ciała’:** *Przisłaf ze szkoły do, przisłaf, musiałaf sie poobłócyć i do skoły, do piyrsyj klasy cy do drugiyj* (KorpSp: NB); (Fs, NB). [**pooblykać sie** – CzG, Kr]

POOBRACAĆ *cz. dk*

1. **‘kilkakrotnie odwrócić coś z jednej strony na drugą’:** *Jak sie sło myć, tam na lawór naloli troseckie wody, to sie człowiek mył piniondzym. Zawse babka tam jakisik talar wyciongli ze skrzini, mieli tam odłozony taki doś wielki, blasany piniondz, toto z ronk do ronk sło, kozdy musioł w rynkaf poobracać, z tym piniondzym obmyć gymbe, rynki dobrze nasmaruwać, zeby sie przez cały rok te piniondze trzimały tego ludzia* (pmBarnasz: Fr).
2. **‘odwrócić kogoś, coś w przeciwnym kierunku’:** *U Pietrasa naroz lampe zaduchnół wiecór w izbie, u Koscoka w stajni krowy poobracoł i poprziwiynzuwoł ogónami ku złobu, u Trombaca na bojsku pomiysoł plewy ze zbozym i wselijako dawoł znać o sobie* (BalSKD 136: Fr).

POOBRACANY *przym.* **‘o jednej z wielu osób: odwrócony twarzą w przeciwną stronę’:** *Tak potym było, ze jakeś strugoł taki stołecek, od Łuce do Bozego Narodzynio i na Pastyrke z tym stołeckiym jeś seł, tam jeś na tym stołecku musioł klynceć, toś sićkie carownice potym widzioł, bo óne były poobracane od ółtorza w drugom strone, dupom do ółtorza, ino potym jakeś du dómu potym seł, to trza było uciykać, bo za tobom gnały te carownice. To musiołeś mieć grok, coś jym posypuwoł, to sie zaś przewróciyły, a tyś zaś uciók* (pmBarnasz: Rp).

POOBROBIAĆ *cz. dk* **‘odgnieść, otrzeć boleśnie w wielu miejscach’:** *Pamiyntom, po froncie mi tata usyli takie kiyrpcoski ze skóry. Kozeli mi obuć: jak pójdzies paś, to se obuj. Mi poobrobiało palce, mi poobrobiało piynty, przyniesłaf if pod pazuchom, jakef if ruciyła, wiyncyl if zodyn nie naloz. Wolym boso chodzić!* (RnS 173: ŁW).

POOBRYMBUWAĆ *cz. dk* **‘poobcinać gałęzie pni’:** (matK: Nd).

POOBRYWAĆ *cz. dk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Noji trza było te główki obrywać z tego lnu. Neji potym, jak my juz poobrywali te główki, no to sie ik zwionzało taki nieduzy snopecek, neji za,*

zaniesło sie do potocka, do wody takiyj, dzie jes stojonco była (CzG).

POOBUWAĆ *cz. dk* **'obuć wiele osób; też: obuć wszystko, co należy':** (KorpSp: Kc).

POOBZIYRAĆ *cz. dk* **'obejrzeć coś dokładnie ze wszystkich stron; też: obejrzeć po kolei wszystko; pooglądać; zob. też: POOGLONDAĆ':** *Nojmłodso gazdyni stoła file na boku, potym sie przibliżyła i wsićko poobziyrała. – Zostały wom same płóne trzópki – powiedziała. – Jak weznym, długo hasnu ś nif nie bem miała. Moje smaty wortne cegosi lepsego* (SpCzyt 77: Nd); *Przisеł jakisi kierownik, poobziyroł, poobziyroł i godo: nic z tego, bo nie dom rady, bo tu jes ubocno, by sie mi syćko powolało* (BubSpT 113: ŁW); (ŁW, Nd).

POOBZIYRAĆ SIE *cz. dk* **'porozglądać się; zob. też: POOGLONDAĆ SIE':** *Wyskocyłak z kumory do siyni, patrzym, a tu gorcki powolane, kamiynioki pobite, sićko po ziymi wylote. Ale mnie złość wziyna! Poobziyrałak sie, ale tyj carownicy nikany nie widzym. Kiz to diabli?!* (pmMiś: CzG); *Poobziyroł sie na boki i godo. – Róbciezmy co, nie beme tak lezeć. Coście takie płónizny? – To dawojcie siódymke w noze – odpowiedzioł Jyndrek. – Naucyme tyf małyf grać, ale piyrse nief idom pożryć, cy nase krowy nie wlazły komu w krziwde. Dopiyro po św. Michale bedom sie mogły wsyndy paś* (SpCzyt 61: Nd); (CzG, ŁW, Nd).

POOCIYRAĆ *cz. dk* **'obetrzeć wszystko dokładnie';** *Kuknyła, ze tam na Świyntym Stanisławie wisom pajonki, no to wyskocyła na ółtorz, poociyrała piyknie te pajyncyny, ale jak zeskakuwała, tak burkom zawadziyła i figura gruchs na ziymie. Jak gruchła, tak sie rozleciała, baby w płac, teroz co, noji co? Nie do sie posklijać, trzópki pozbiyrały, ale posklijać sie nie do* (KorpSp: Fr).

POODBIYRAĆ *cz. dk*

1. **'zabrać po kolei wielu osobom ich własność':** *Pole poodbiyrali* (matK: Kr).
2. **'odebrać poród po kolei od wszystkich kobiet':** *U nos to tyj babicy nie było i trza było po niom chodzić jaz Za Góre, ale my ta nie chodziyli, bo baby jak mogły, tak se same dawały rady. A tu u nos, to tako ciotka Jantoskula była, to óna nos sićkik poodbiyrała* (plSarna: CzG).

POODBYWAĆ *cz. dk* **'wykonać stosowne prace związane z karmieniem zwierząt w stajni, pojeniem i czyszczeniem ich; oporządzić dobytek; zob. też: POODBYWAĆ SIE':** *Poodbywać gade, zryć dać gadzie* (matK: Dr); *Jak juz zdonzyła tam swoje po... poodbywać, no to mi cosi tam mlyka uwarzyła rano, zebyf sie napiył, niy? Go... goroncego, cy zjod fałatek chleba z masłym, z masłym, wiyncy my nic nie jedli, mlyko i masło* (RnS 116: Kc); (Dr, Fr, Fs, Kc, Tr).

POODBYWAĆ SIE *cz. dk* **'wykonać stosowne prace związane z karmieniem zwierząt w stajni, pojeniem i czyszczeniem ich; oporządzić dobytek':** *Wiecór poodbywołef sie fryśko i idym do ryftorza. Chłopów juz cało izba. Prezes piyknie nos prziwitoł, a ryftorzowyj kozoł naloć wsićkiym po śtamperliku. Potym otworzył swoje ksiyngi i zacon odcytuwać, kielo uter drzewa mo przidzielone kazdy gazda wedle ilości posiadanego gruntu, wykozanego w ośminaf* (SpCzyt 110: Nd); *Prucki to my tak robiyli. Jak juz prziseł jagwiynt, jak my powykopuwali, poodbywali sie, no to nopiyrwiyj bywały, to wom powiym, nopiyrwiyj bywały miyndlarki, tarli lyn* (BubSpT 21: CzG); *Jak sie poodbywo w dóma, to sie potym idzie w pole* (BubSpT 95: Kr); (CzG, Fr, Kr, ŁN, Nd). [**poodbywać** – Dr, Fr, Fs, Kc, Tr]

POODCINAĆ *cz. dk* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *A tak jak to kowol taki, co kuje, nie kazdy kóń jednako mo zywe, jedyn mo dalyj, drugi mo blizy. Taki kowol, co kuje, to ón widzi, co jes, niy? I widzi hop, tyn kliniec dalekawo, idzie, pociongnie i wbije go, przikrziwi kapke mu tu śpic, co wyjdzie piyrwyj tyn kliniec w kopycie. Późniyj sie ik poodcino i pozagibo, co wbijes tu po ónym, a tu podłozys klysce i piyknie, i pozagibo, te poodcinane. Bo musis ik odcionć, malutkie takie, co pozagibo i juz mo nowe bóty, moze iś* (KorpSp: Rp); (Nd, Rp).

POODGANIAĆ *cz. dk* **'odpędzić po kolei wiele czegoś':** *Ogiyń, jak świynciyli, hube, to tyz sie kadziyło gospodarke i sićko w dóma, te złe duchy sićkie poodganiać..., te guślorki poodganiać* (pmBarnasz: Fr).

POODJYZDZAĆ *cz. dk* **'o wielu osobach: odjechać po kolei':** *Mama zawse godała: jak swojyj rodziny nie usanujes, to juz nikogo nie usanujes, to tak my zawse sie sanuwali cy choć poodjyzdzali tam do Amaryki, to zawse my, sie posiyłało tom kartke cy óni nom* (KorpSp: Kc).

POODKASUWAĆ *cz. dk* **'odkosić ręcznie trawę, zboże na końcach pola lub wzdłuż jego boków, by można było wjechać maszyną':** *Jak pośli kosić, jak wjechoł tym traktorym i tam, i nazod, na chłop wzion kose, ze jesce dzie poodkasuwać* (RnS 86: Fr).

POODLATUWAĆ *cz. dk* **'o wielu elementach: odpaść po kolei, w różnych miejscach; poodpadać':** *Bańki to nom wse mama stawiała, jak ftoryn był chory. Jak juz przichodziyła jako grypa abo co, to zaroz mama brali takie śklane bańki,*

smaruwali dynaturkom, podpolała świyckom i tak doś mocno przciskała do plecók. Potym trza było tak z tymi bańkami lezeć z dziesiynć minut, nie rusać sie, coby nie poodlatuwały. Po tym casie juz mama bańki srucała i smaruwała plecy jakom maściom. Trza sie było oblykać ciepło i po polu nie chodzić bez trzi dni, zeby bańkók nie przemrozić (pmMiś: CzG); *Posłaniśmy tu od pana młodego* [od pani młodej], *cobyście prziśli na wesele w środe* [*w cwortek*]. *Prziśliśmy powiedzieć, cobyście przed tym weselym tydziyń nie jedli, nie piyli, bo bedom tam miysa, kołoce, wódka, a trzewiki se ponaprawiojcie, coby wom nie poodlatywały, bo tako tam bedzie muzyka. A tak ci młodzi nos tu przisłali, cobyście nie byli od nif wymowni, ale ku nim przitomni. Ostońcie tu zdrowi nasi przijociele* (pmZiemb 74: Jw); *Ogón mu przciscyknół do śrób-stoka. Ciert zaś co mila to sie skopyrtoł na ziymie, bo wiater rusoł dźwiyrzami. Jano kowol, jak widzioł, ze ciert leci na ziymie, to go wse stawioł na nogi i mamrotał mu: – Hrom sa ti do matere, dy jo ci nie fcym źle, co uciekos! – I buf-buf go młotkiym po rogaf, jaze mu poodlatuwały* (BalNPK 45: Fr); (CzG, Fr, Jw). [**poodpaduwać** – Kr]

POODMROZAĆ *cz. dk* **'ogpol. poodmrażać':** *Jak bóty zamarzły, to my sie wróciyli, bo my tam byli cały tydziyń, ale ci padom, na śniegu, no to ludzie! No to, to poodmrozali, lica popukały. Oni fcieli widzieć, ze co to sie stanie w tym wojsku, a było trzidzieści stopni zimy było, to była okrutańsko, no* (RnS 98: Jw).

POODNOWIAĆ *cz. dk* **'odnowić wszystko po kolei':** *To Płaza wtedy był ksiondz tu, co poodnowiali sićko. To nie fcieli nom dać okna robić, bo sie boli, ze sie zwali, ale ón sie ta nie zwalół do dziś dnia jesce* (BubSpT 102: ŁN); *Roz trafiyła na dobry cas, bo akuratnie malorze z Lozembarku farbiyli kościół, pon farar if zgodziyli, zeby odmaluwali i poodnowiali ółtorze i świyntyf z ółtorzi, i poukładali na ziymi pod churym, na boku lezoł se i ciert zaprósony* (BalNPK 44: Fr); (Fr, ŁN).

POODPADUWAĆ *cz. dk* **'o wielu elementach: odpaść po kolei, w różnych miejscach; poodpadać; zob. też: POODLATUWAĆ':** *Zuzelica – takie spolone ze zelaza poodpaduje* (matK: Kr).

POODPRAWIAĆ *cz. dk* **'poodpinać, poodłączać coś przymocowanego':** *My juz były w dóma, a okna no kazuwali poodprawiać, zeby syby sie i nie pobiyły* (KorpSp: Nd).

POODROBIAĆ *cz. dk*

1. **'zrobić po kolei wszystko, co konieczne':** *Jak były siana, sie prziznom, to w dómu nie było ani zbyt porzondku, bo lem roz dwa wsićko, wsićko, a potym, jak sie juz poodrobiało, ze juz sie posusyło, porobiyło, to potym coby trza było odpoconć, to trza było rajbać, wiysać, zwijać i to* (KorpSp: Kc).
2. **'odwzajemnić się pracą po kolei wszystkim, którzy wcześniej pracowali niezarobkowo u danej osoby; odpracować po kolei u każdej osoby':** *No jak my chałupe stawiali, to tyz godom teroz nowom, jak potym stawiali, no to juz my stawiali ile? Ze śtyrdzieści lat tymu, no to godom, my ni mieli ani piniyndzy, ani nic, ale ludzie downo byli dobrzi, jedyn drugiymu poseł pomóc, to tata juz mieli naodrobiane, co my chałupe wystawiyli za darmo, nie zapłaciyli. My dziewcynta, jo rynce pozruwała, co my nosiyły pustaki, wopno, a reśte przichodziyli chłopy, co sićko wystawiyli w surowym stanie, wystawiyli za darmo. Tata mioł poodrobiane, to jak tu stawiali, no to tata byli, to u Michała, tu tyz byli, to tu, noji to potym postawiyli tak, co ino za odrobek* (KorpSp: Dr).

POODRUWAĆ *cz. dk* **'oderwać po kolei wszystko w wielu miejscach; poodrywać':** *Tamek był przi Pijawie, tok tam poznoł biydy selijakiyj i widziołek trupók róznyk na świecie, jak mieli rynce poodruwane, głowy poodruwane, jak ik prali do tyj Pijawy, jak bombarduwali, na łódkak przewoziyli* (BubSpT 19: CzG). [**poodrywać** – Dr]

POODRYWAĆ 'oderwać po kolei wszystko w wielu miejscach; poodrywać; zob. też: POODRUWAĆ': *Poodrywoł gombicki* (matK: Dr).

POODSTYMPUWAĆ *cz. dk* **'odstąpić po kolei wszystko; tu: o gruncie':** *Cy to do zespołu cosi dodadzom, cy to, cy to dzieś tam koło gospodyń cosi rzucom cy strazokom na opał, to, to, to tamto, tak ze cy odstompiom dlo kościoła jakiesi ziymie, tak jak pod cmyntorz tam poodstympuwali i tak dalyj* (KorpSp: Kr).

POODWIYNZUWAĆ *cz. dk* **'ODWIONZAĆ wszystko, wszystkich po kolei':** *I to ci tak opowiadali, ze dzisiok to my straśnie długie casy spali. A to długie casy spali, bo tyn dziyń i ta noc byli uwionzani. A ón if potym poodwiynzuwoł i pospuscoł, i potym dziyń prziseł i noc uciykła* (BubSpT 85: Kr).

POODYJMUWAĆ *cz. dk*

1. **'odczepić, odpiąć po kolei wszystko':** *Zwónkif mioł, doś duzo na owcaf, podyjmuwołef w połednie, godom: baco, idym het od wos* (BubSpT 75: Kc).
2. **'odebrać wszystkie rzeczy po kolei; poodbierać':** *No to takie potym stamtond prznieśli takie dzwonki krówskie takie wielkie. Przipraviylimy krowom, no to im zwóniyły, gdzie jak słychno było i wio za nimi, ale tyz potym poodyjmuwali nom.*

Złapiyli krowe i nagnali do bagna, i zwónki pobrali (KorpSp: Tr).

POODZIYWAĆ *cz. dk* **‘założyć po kolei części ubioru (na siebie lub na kogoś)’:** *– Co sie robiyło, jak człowiek umar? – No sło sie na smyntorz i sie go pogrzebało. No jak sie juz człowieka poubiyrało do truchły, poodziywało go sie tam, a sie go ucesało, zeby paradnie wyziyroł, to potym tyn grzebiyń z tymi włosami, co tam restki włosów, co zostały na grzebiyniu, zawse wkładało sie do kiesonka abo dziesik tam, ale przeważnie do kiesonka. – Babce tyz? – Babce pod chustke, syćko, włosy i grzebiyń* (Fr); (Fr, Fs, Jw, Kc).

POODZIYWAĆ SIE *cz. dk* **‘założyć na siebie wszystkie stosowne części ubioru’:** *Dobrze sie poodziywojcie i obujcie* (matK: Łp); *Dobre* [dobrze] *sie poodziywojcie, bo zima* (matK: Łp).

POODZIYWANY *przym.* **‘mający na sobie ubranie; ubrany; zob. też: POOBLYKANY’:** *Rano jesce* [w ZIELONE ŚWIONTKI]*, skoro sie nie świtało, sła muzyka, chłopcy śpiywali. To było piyrse ogranie mojów, takie jacy zaroz po postawiyniu. Potym przisеł piyrsy dziyń świont, a w drugi dziyń świont, w Zielone Świontki ogrywało sie juz moje bardziyj hucnie. Wołało sie duzom muzyke, syćka kawalyrzi, juz byli parobcy poodziywani piyknie w biołyf kosulaf. Fto mioł portki, ale ta portków wtedy barz sie nie nosiyło, takif suknianyf, ale biołe kosule i corne nogawice* (Kc).

POOGLONDAĆ *cz. dk* **‘obejrzeć coś dokładnie ze wszystkich stron; też: obejrzeć po kolei wszystko; pooglądać’:** *Stasek przisеł, pooglondoł i pedzioł, ze to za słabe* (Jw). [**poobziyrać** – ŁW, Nd]

POOGLONDAĆ SIE *cz. dk* **‘porozglądać się’:** *Janosik pooglondoł sie dookoła po dziedzińcu, wyciongon line ze zopasu, zaruciył na mur obronny i przehipnół, i polecioł bez Dunajec tutok wprost na Siodełko do przełomu Dunajca* (ŚlizPPN 20: Nd). [**poobziyrać sie** – CzG, ŁW, Nd; **porozpatrzuwać sie** – Nd]

POOKRONCAĆ *cz. dk* **‘okręcić coś dokładnie; też: okręcić po kolei wszystko’:** *Pookroncało sie rzemiyniami* (matK: Jw); (Jw, ŁW).

POOKRZESUWAĆ *cz. dk* **‘kolejno obciąć siekierą wszystko’:** *Pookrzesuje sie synki* (matK: Fs).

POOKUWAĆ *cz. dk* **‘okuć po kolei wszystkie elementy’:** *To jes tak jak pscoły, kazdy wiy, ze gdzie jyj miyjsce jes, ktorym wlotym majom wlecieć, no dy jak jo robie z tym, jestem tam w tym dołku pore razy, niy? Do roku no to jo i robie dasek na nie, bo to jes daski porobione, blachami pookuwane* (KorpSp: Kr).

PO OMACKU *przysł.* **‘nie widząc, a jedynie dotykając rękami’:** *Po omacku – trza macać rynkami, kie ciymno* (matK: Fr); *Po omacku chodzi, bardzo ćma, ni móc ani trafić* (matK: Kc); *Po rozumie iś || po omacku || po macki* (matK: ŁW); *Maco sie, po omacku* (matK: Nd); *Ciymno, po omacku sie idzie* (matK: ŁW); (Fr, Kc, ŁW, Nd). [**po macki** – ŁW; **po macku** – ŁW; **po omoćku** – Rp; **po rozumie** – Dr, ŁW, Rp]

PO OMOĆKU *przysł.* **‘nie widząc, a jedynie dotykając rękami; zob. też: PO OMACKU’:** *Po omoćku seł* (matK: Rp).

POOMYWAĆ *cz. dk, kuch.* **‘omyć po kolei wszystkie naczynia, sztućce itd.; zob. też: POMYĆ’:** *Poomywali kotły, monaźki* (matK: Nd).

POONACYĆ *cz. dk* **‘czasownik o znaczeniu podstawowym ONACYĆ, rozwijanym o znaczenie wynikające z przedrostka, rozumiany na tle kontekstu wypowiedzi’:** *Trza było rynkami grule siekać, skiby, a dziś jadzie traktorym, posieko, po... poonacy i dobre. Boze, pośli oboruwać, to, to z końca musiołeś iś z motykom, bo ci do końca nie dojechoł. Musiołeś piyknie motykom ob... obsypać te grule* (RnS 225: Tr); (ŁN, Tr).

POONACUWAĆ cz. *dk* **‘czasownik o znaczeniu podstawowym ONACYĆ, rozwijanym o znaczenie wynikające z przedrostka, rozumiany na tle kontekstu wypowiedzi’:** *A teroz jak ktosi, te młodzi zostali, no to poprawiajom, poonacujom, e, som materiały teroz takie, niy? Co to, co mozes poreperuwać som* (KorpSp: Kr).

POOPATRUWAĆ *cz. dk.* **‘opatrzyć po kolei wielu rannych’:** *A roz, jak sie wiecór juz poopatruwoł po tyf rannyf, juz było nieskoro, za daleko mioł do swojyj ziymianki, no to widzioł, ze wojacy śpiom na ziymi pod płascami, to sie miyndzy nif wepchoł. A rano if budzi, bo sie piyrsy obudziył, bo ón tak spanio ni mioł, ón był taki nerwowy, duzo obowionzków mioł jak to sanitarius na wojnie i wsyskif budzi, to sie okozało, ze sie miyndzy trupami wyspoł* (KorpSp: Kc).

POOPATRZUWAĆ *cz. dk* **‘naprawić, wyremontować wszystko po kolei’:** *Chłopiec poopatrzuwoł sićko, ale to był chudobny barz gazda, woły były straśnie ladace* (BubSpT 60: Jw).

POOPIJAĆ SIE *cz. dk* **‘o wszystkich osobach: opić się’:** *My ni momy urbaru, ni momy, no nas urbar to sie przed dwudziestyk rokak zostoł, jak sie to godo zaprzepascony przez niby to sołtysów, co sie poopijali w Krakowie i ze podpisali papiyry, ze urbaru ni momy* (KorpSp: CzG); (ogsp.).

POOPŁOCAĆ *cz. dk* **‘opłacić po kolei wszystkie należności’:** *Jak jedyn robi, no to tyz jes ... choćbyś był za granicom, a jak jedyn robi to, tyz jes ciynzko,*

bo sićko zapłacić, sićko poopłocać (KorpSp: CzG); (CzG, ŁW).

POOPOWIADAĆ *cz. dk* **‘opowiedzieć o wielu różnych sprawach, osobach itd.’:** *Zawse poopowiado cosi do śmiychu i jak ftosi mo jakiesi zmartwiynie, to óna potrafi tak człowieka pociesyć, powiy cosi wesołego* (GrJMSp 241). [**poozprawiać** – Jw, Kc]

POOPRAWIAĆ *cz. dk* **‘naprawić, wyremontować coś we wszystkich miejscach; też: po kolei naprawić wszystko’:** *Dziadek postawiół tyn dóm, my to ino roz pooprawiali, to juz mo ponad spi... sto piyndziesiont roków* (KorpSp: NB).

POOPRÓŹNIAĆ *cz. dk* **‘opróżnić po kolei wszystko’:** (ogsp.).

POOPRZONDAĆ *cz. dk* **‘przerobić po kolei wszystek len lub wełnę na nici, przędzę’:** *A potym przyndymy. Jak juz uprzyndymy tego lnu, co juz pooprzyndymy syćki tyn lyn, tak go dajymy te przyndzionka gotowe warzić. Uwarzymy te przyndzionka i zaś spulomy go. To jes taki spulyrz i gibki. Gibki som takie, co sie naciongo to przyndzionko, a spulyrz taki, jes wielgie koło i to to sie tak obraco jak na tyj warculi, i toto potym porozpulomy na falfy, a tak idymy potym do snuwocki, co ta snuwocka nom nasnuje* (BubSpT 94: Kr).

POORAĆ *cz. dk* **‘zaorać wszystek grunt przewidziany do zaorania’:** *Brony – skródli sie, kie sie poorze* (matK: Fs); *No jak takie zytniska, to sie przed kopaniym poorze, podorywki sie zrobi. No a i zyto sie sieje tyz przed kopaniym, przed kopaniym, po kopaniu, w kapanie, jako kiedy mo fto cas, to se zyto sieje w jesiyni* (BubSpT 135: NB); *No, no, piyrse, piyrse my skródlyli, niy? Piyrse, bo skr... jak my robiyli kóniami z pocontku, no to jak sie poorało, piyrse, to piyrse trza było po... pojeździć tak na prosto bronami, ón swojim kóniym, ón swojim. Jeździylimy bronami. Potym ón wzion worek, sioł ryncnie. No to sioł, a jo juz jeździył na kose. Zeby umieć skródlić na kose, to juz była wiynkso skoła* (Kc); (CzG, Fs, Kc, NB).

POOSTAWIAĆ *cz. dk* **‘pozostawić wszystko’:** (SSWG 19).

POOSTRZIĆ *cz. dk* **‘zaostrzyć nieco’:** *Trza poostrzić nóz* (matK: Tr).

POOTWIYRAĆ *cz. dk* **‘otworzyć wszystko po kolei; też: otworzyć szeroko’:** *Pootwiyrała, bo pozamiatane, a jak brzidźko, to sie doburzić ni móc* (matK: Dr).

POOWIJAĆ *cz. dk* **‘owinąć wszystko dokładnie, ze wszystkich stron’:** *Takie małe baniecki sie kupuje i weźnie sie na patycek tyj waty, poowijo i posmaruje sie tym śyrytusym śmierdzoncym, wiy pan? Tym... denaturom i posmaruje sie i na to sie świyckom sie to podpoli i przyłozy sie ku skórze, i to sie chyci, wiy pan? I to trzimie, hej, no to piytnoście minut abo kielo sie potrzimie* (BubSpT 146: Tr); *A tak potym go przywionzujymy na taki, takie płóciynko sie woło, bo to te kónce som tutok i to te kónce potym trza dać na takie płóciynko sie tam poowijo na taki wołek, i toto sie potym przywionze, a tak sie dopiyro potym zacnie pomału tymi bidłami, nazywajom to bardo, chodzi w tymu, co jes bardo, to sie tak woło bidła, hej!* (BubSpT 94: Kr); *– Potym, jak my juz byli wiynksi, to my se robiyli cukierki z tego kockowego cukru. Poowijało sie, bibułe takom sie kupiyło, wystrzigło takie strzympki, takim złotkiym poowijało i toty cukry sie robiyło. I to sie robiyło, i to sie nie zjadło, ba sie na drugi rok odkładało* (Jw); (Jw, Kr, Tr).

POOWIJANY *przym.* **‘zwinięty’:** *Jedyn hań ci idzie po lesie okrutny god, do kryngu poowijany był pod tom skałom* (matK: Rp).

POOZBIJAĆ *cz. dk*

1. **‘rozbić po kolei wiele czegoś’:** *Po pijanymu poozbijoł syćko* (matK: CzG).
2. **‘o nogach, rękach, głowach: skaleczyć mocno, uderzając o coś twardego’:** *Tynca robi straseczny wicher i kłomb powietrzo – i to je Boski znak. W te wiesne to chłopi kormili kónie i pośli z nimi do potoka, i wte przisła tynca, to im sprzynt stargało, kónie zobyrtało, pokalycyło i óni głowy poozbijali, i zachorzeli, i telo jeno mieli z pojynio kóni w potoku. Tynca lubi zaglondać w jary, bo sie tamoj zacepio, tymu płanetnik moze wnijś na niom* (BazWierz 86: Rp).

POOZCIONGAĆ *cz. dk* **‘rozłożyć, rozpostrzeć’:** *Wysywadła wysywomy w ryncak, przistawiomy po ścianak, obrozków tak duzo poprziprawiomy, nie tak jak w mieście, noji po forztak te pokrowce poozciongomy, pościele wyścielymy tak wysoko, syroko, takie momy te pościele drewniane, staroświeckie jesce* (CygTGS-I 136: CzG); (CzG, Nd).

POOZKURZAĆ *cz. dk* **‘porozrzucać, porozwalać’:** *W lecie jak my pokosiyli, to piyrse trza było oztrzepać pokosy, potym poprzewracać roz, potym jesce roz i jak juz było takie doś suche, to my śli owijać. Chłopi wbijali kuliki, a baby robiyły posodki, dzieciska wkładały patyki, a potym baby sły i owijały. Jak barz duło, to trza było wionzać kopy, coby wiater nie poozkurzoł sićkiego, co sie owinyło* (pmMiś: Jw).

POOZPRAWIAĆ *cz. dk* **‘opowiedzieć o wielu różnych sprawach, osobach itd.; zob. też: POOPOWIADAĆ’:** *Pogodać* || *poozprawiać* (matK: Kc);

Najsompiyrw, to ci wyseł – tako plewa – malućki Śpisocek. Poozprawioł gdziesik cosik o zimie, o soneckaf, jako to sie spuscoł hyń ze Zdzoru (GazPod 1930, nr 5: 6: Jw); (Jw, Kc).

POOZSYPUWAĆ *cz. dk* **'ogpol. porozsypywać':** *Nief cie porazi, ty bestyjo, tyś mi poozsypuwała* (matK: Nd).

POPA *rz. ż*

1. **'lalka':** (matK: Nd).
2. *pok. III* **'niemowlę':** *My mome dwa roki różnice ze siostrom, to, to Margieta gada, ze mamo weź, weź pope, weź pope, jo pudym na nozkaf, a ty weź pope na rynki i pudyme* (KorpSp: ŁN).

POPACESUWAĆ *cz. dk, tkac.* **'POCESAĆ włókna lnu na PACESUWACCE':** *Popacesuwało sie* (matK: Jw).

POPACYĆ SIE *cz. dk* **'o wielu deskach: spaczyć się':** (matK: Łp).

POPADAĆ I *cz. dk* **'o skórze: popękać pod wpływem wilgoci, zimna i wiatru; spierzchnąć się':** *Popadano skóra, jakby nozym porysoł ze zimy tak* (matK: Fr). [**posiadać sie** – Kc, Kr, ŁW, Rp, Tr]

POPADAĆ II *cz. dk, nieos.* **'spadło trochę deszczu':** *Miejscowość nasa ni miała nawet drógi przez wieś, tylko, tylko do kościoła, jak popadało, chodziyło sie w gumowcaf, bo było wsyndy maras, tak sie nazywo błoto po nasymu* (Kc).

POPADANY *przym.* **'o skórze, ustach: spękany pod wpływem wilgoci, zimna i wiatru; spierzchnięty; zob. też: POSIADANY':** *Popadano skóra, co sie zesiado, jakby nozym porysoł, ze zimy tak* (matK: Fr); (Fr, Nd).

POPALUWAĆ SIE *cz. dk* **'o wielu obiektach: spalić się, spłonąć po kolei':** *No wtedy sie spolyło jakie moze dwanoście stodół i stajnie, noji izby sie popaluwały* (BubSpT 43: Fr).

POPAMIYNTAĆ *cz. dk* **'zapamiętać coś na długo, zwykle rzeczy nieprzyjemne':** *Przisło co, no mało, ze my sie nie pobiyli. Ale potym, a, kie ci było tak, to nief ci było tak, no to, ale ty mie popamiyntos. Telo mi powiedzioł – ty mie popamiyntos* (Łp); *To jo bocym to dokładnie, ze takie, ze takie babracki były downo, bo jedyn drugiymu, bo bacowie, bacowie nawet, to jedyn drugiymu móg popsuć, jak mu wypos tam dzie posom, bo downo o posom sie, ciasno było. Bo jak owce ludzie chowali, bo nojwiyncyj te owce jesce jakosi, no to jak mu tam wypos kónicyne cy ogrody jakie, trowy, to tyz przikinie tyz, ty skurwysynie, jesce ty mie popamiynces* (CzG); *Juhas dolatuje: – Podźcie chytro, bo źle z owcami. Skurłoty odlatujom. – A tyn mówi: – No nie bój sie, juz jo wiym, fto to zrobiył. Ón mie popamiynce. – Przise ł do kosaru, obeseł trzi razy kosor dookoła, cosik przepowiedzioł do tyk owiec i porobiył cosik tam. A tyn drugi baca leci z góry, pokrziwiony cały i woło: Dej spokój, wyboc mi to, jo juz wiyncyj ci tego nie zrobiym* (ŚlizPPN 76: Nd); (CzG, Łp, Nd).

POPANIATY *przym.* **'udający PANA, noszący się, zachowujący się jak PAN, nieprzyznający się do gwary i kultury wiejskiej; okazujący pychę':** *E, to taki popaniaty, nie be gazduwoł* (matK: Rp); *Dzieci fcom popaniate, nie takie jak my* [o strojach] (matK: Kc); *Popaniaty – z miejska sie nosi* (matK: Fr); *Zrobiół sie juz taki popaniaty. Jeździ do roboty dziesi za Warsiawe. Jak przijyzdzo, to takiego pana juz teroz gro, fnet by sie do cłowieka nie obezwoł po nasymu, ino po pańsku* (GrJMSp 148); *Ta Maryna tako popaniato, ani sie do cłowieka nie obezwie tak, jak sie nolezy* (NaSp 47: 27: Rp); (NaSp 100: 18: Nd); (Dr, Fr, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

PO PAŃSKU *przysł.* **'według wzorów właściwych dla ludzi z miasta (w przeciwieństwie do wzorów wiejskich); jak ludzie z miasta; też: w języku ogólnopolskim, właściwym ludziom z miasta (w przeciwieństwie do gwary)':** *Paradny, po pańsku sie ubiyro* (matK: Rp); *Panosyć sie || spanosyć sie, sytko po pańsku* (matK: Kr); *Falstyniany godajom gwarom, ale Ochotnica to juz tak bardzi po polsku, tak po pańsku* (KorpSp: NdZ); *Pojechoł do miasta, a nie umioł godać po pańsku, ino szolół, tak go nifto nie rozumioł* (CoWś 272); *Gwarom w dóma sie radzi, a jak juz idzie do szkoły, cy dziesi, to juz dzieci mówiom po pańsku. Nie godajom w szkole, jak downi było. Skoła troche tom gware hamuje* (GrJMSp 294); (Kr, NdZ, Rp).

POPAPRAĆ SIE *cz. dk* **'ubrudzić się w pracy':** (matK: ŁN).

POPARFINUWAĆ *cz. dk* **'popryskać środkiem zapachowym np. młode kury dodawane do dotychczasowego stada, by „stare" ptaki nie wyczuwały obcości nowych i nie dziobały ich':** *Parfinuwać kury. No bo jak sie kupiyło, były takie kury, a kupiyło sie nowe, noji óny dziubały if. No to wziynaf do kurnika parfiny i poparfinuwała if, zeby pochniały tak samo, zeby zaakceptuwały je. Trza było poparfinuwać i wiecór, i rano, i potym juz nie biyły, bo jednakowo pochły* (Nd).

POPARZIĆ *cz. dk* **'oparzyć czymś, np. wrzątkiem':** *Poparzyła if tam* (matK: Łp).

POPARZIĆ SIE *cz. dk* **'oparzyć się lekko, dotykając czegoś gorącego lub wylewając na siebie coś gorącego':** *Coby ochłódło, coby sie nie poparzół* (matK: Fs).

POPARZYNIE *rz. n* **‘miejsce na ciele poparzone gorącą wodą lub gorącą parą; miejsce takie należy posypać szczyptą soli’:** *A na poparzynia, downo, kied sie tak cosik na blachaf, na śparecie sie cosik robiyło, a fukła para na rynke, to friśko godali, zeby posypać solom* (pmBarnasz: Fr).

POPAS *rz. mnż* **‘przerwa w podróży dla odpoczynku, zjedzenia posiłku i nakarmienia konia’:** *Tam sie tyj siecki namiysało z owsym, runkle sie starło, noji kóniowi na popas, jak to teroz by móc powiedzieć, no to ... tam przejechoł trzi, śtyry razy w koło, doł mu przegryź i zaś, i zaś* (KorpSp: Kc).

POPASTUWAĆ *cz. dk* **‘wypastować buty’:** *Jak go zmocos, a popastujes, to wyglondze stary* [o obuwiu] (matK: Łp).

POPASUWACKA *rz. ż* **‘pasienie bydła na cudzym polu’:** *Popasuwacka to krowy sły po tym ludzkim, skoduwały po skodaf, bo niby tak wolno było, nie wolno było, ale, ale tak robiyli* (KorpSp: NB).

POPASUWAĆ *cz. ndk* **‘paść na cudzym polu, wyrządzając szkodę’:** *To popasuwali po owsie, po jarcu, po ... jak urós, po c... nedy jak sły drógom, niy?* (KorpSp: NB).

POPAŚ *cz. dk* **‘trafić się przypadkiem; przytrafić się’:** *Na dy co niscom, syćko co popadnie* (BubSpT 108: ŁW).

POPAŚ SIE *cz. dk* **‘o zwierzęciu trawożernym: paść się przez pewien czas’:** *E, to idyme se koło wody paś. Ne to wiycie, jak to, siadło sie... A były polniki co pilnuwali, ze dzie sie, dzie pastyrze pasom. No to nieroz sie i palec zbiyło, bo polnik sie dar: hyj, dzie tam pasies! Ne dzie te, dziesi ta krowa musi cosi uskubnóć, zeby, zeby sie cosi popasła, ne bo na tyf kamiyńcaf dzie sie napasie koło wody, niy?* (RnS 172: ŁW).

POPATRZEĆ *cz. dk* **‘sprawdzić coś wzrokiem’:** *Popatrzym, cy duzo rozsady chybio* (matK: Dr).

POPATRZEĆ NA {*kogosi*} **ZŁYM OKIYM ‘rzucić na kogoś urok swoim spojrzeniem’:** *No urok to tak jak ftosi dostoł kolke brzucha, cosi tam na jelita, no to: o, ftosi, ftosi na niego źle popatrzół, ftosi płónym okiym popatrzół na niego. Urok mu trza iś zalycyć! No to zaś te uroki to tu znali zaś zalycyć* (RnS 145: Łp).

POPCHNÓĆ *cz. dk* || – **POPNÓĆ** *dk* – **POPYCHAĆ** *ndk* **‘ogpol. popchnąć’:** *Popnół go, co go jaze zwalół* (matK: Rp); *E, chłopie, kieześ mi ty owce podojył, dziez bedom moji chłopcy mieli siyłe, powiado – ci popchnóć z tego bagna* (BubSpT 75: Kc); (Kc, Rp).

POPECKA *rz. ż*

1. **‘zdr. od POPKA’:** *– Kied jo była malućko – zacyni po fili – takif piyknyf popecek nie było. – Jak to nie było? – opytałaf sie od razu. – To cym sie dziywcynta bawiyły?* (SpCzyt 13: Nd); Marta: [Zachwyca się dzieckiem] *Jak mało popecka* (Czard 74: Nd).
2. **‘bandaż owinięty wokół skaleczonego palca; zob. też: PALUCH w zn. 1.; 📷 Tabl. VI’:** *Popke* || *popecke mo owiniyntom* (matK: Kr).

POPIASTUWAĆ *cz. dk* **‘pobawić dziecko’:** (matK: Jw).

POPICA *rz. ż* **‘lalka ze szmat’:** (matK: Łp).

POPIĆ I *cz. dk* – **POPIJAĆ** *ndk* **‘wypić coś po zjedzeniu potrawy, zwłaszcza suchej’:** *Jak juz musis, to jesce moze być jako ryba z grulami ebo gałuski. Popij kompotym ze susonyk śliwek* (NaSp 26: 10).

POPIĆ II *cz. dk* **‘wypić sporo płynu, zwłaszcza alkoholu’:** *Pojedzom, popijom* (matK: ŁN); *A jak se popijom, no tak śpiywajom* (matK: CzG); *Celodź pośli na toniec; popiyli starsi i pośli ku celadzi* (matK: Dr); *Noji tyn starsy sie zacon chwolić, jak to w karcmie, popiyli se, ze taki ón jes, taki herdina, ze jak ón smokowi ucion głowe tam, dwie głowy, a jesce i jynzyk mioł, w torbie mioł, bo se powyrzinali jynzyki wtedy* (BubSpT 85: Kr); *Janosik se juz popiył dobrze i zatońcył z zonom pana* (ŚlizPPN 19: Nd); (CzG, Dr, Kr, ŁN, Nd).

POPIĆ SIE *cz. dk* **‘o wielu osobach: upić się’:** *Wykosiyruwać sie, kie sie popijom* (matK: Fr); *Nareście: Coz wy to docie ty dziywce wasy, bo jo swojymu Jasiowi dom tele abo piynć gbełów, abo dziesiynć gbełów role, a wy? Tyj dziywki ojciec abo matka powiado tak: – E, jo wiycie co, jo nie tako straśnie bogato, jo by jyj dała moze jakie dwa gbeły, moze trzi, a ktory jes bogaty, to i wiyncy moze dać. Noji tak sie tam popijom, pogodajom, a na rano idom do ksiyndza, dadzom na opowiedzi, zapisom opowiedzi, idom starostowie, podpisom sie, ze ón ni mioł inkse, óna inksego* (CygTGS-II 258–259: Dr); (Dr, Fr).

POPIELCOWY *przym.*
zob. fraz.:
ŚRODA POPIELCOWO

POPIELEC *rz. mnż* **‘ogpol. Środa Popielcowa; Popielec; dzień rozpoczynający Wielki Post; zob. też: ŚRODA POPIELCOWO’:** *Miysopust – jaz do Popielca* (matK: Dr); *Idzie sie do kościoła na Popielec, we Stympnom Środe* (matK: Rp); *Smutno nastało po Popielcu. Trza było zabocyć o śtuce* [mięsie], *o spyrce, o graniu, o śpiywaniu, o weselak, o karcmie. Człek sie tym tak przejmuwoł, ze sie jaz przikrziwiył ku ziymi* (NaSp 33–34: 12: Fr); *W Popielec jadło sie rano suchy moskol i zapijało herbatom, na połednie grule ze surowom, kwaśnom kapustom, a na wiecerzom – grule*

warzone, nie posturkane z kwaśnicom, pomasconom lnianym olyjym (NaSp 28: 12: Jw); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Rp).

POPIELISKO *rz. n* **‘miejsce po pożarze, spalone resztki, zgliszcza; pogorzelisko; zob. też: POGORZELISKO’:** *W śtyrdziestym drugim roku my sie spolyli. Zostalimy na popielisku. No potym tam tata wyklyciół jakomsi chałupinke, jak wyklyciół takom śtyry na piynć* (RnS 168: ŁW).

POPIELNICA *rz. ż* **‘ogpol. Środa Popielcowa; Popielec; dzień rozpoczynający Wielki Post; zob. też: ŚRODA POPIELCOWO’:** (matK: ŁN).

POPIELNICKA *rz. ż* **‘pojemnik na popiół papierosowy’:** (Iwan 34: Nd); (CzG, Dr, Fr, Jw, ŁW, Nd, Rp).

POPIELNIK *rz. mnż, kuch.* **‘w piecu kuchennym: miejsce pod paleniskiem, gdzie przez ruszt sypie się popiół; 📷 Tabl. II’:** *– A przez co spado popiół? – Przez ruśta. – I do cego? – Do popielnika, pod ruśtami był popielnik, co z tego wybiyrało sie popiół, jak sie polyło drzewym, to totyn popiół sićko tam leciało, to sie wybiyrało. Kiedyś sie uwazuwało, ze tyn popiół to jes nawóz, to sie sioło po łonkaf rozumiys, jako nawóz. Wykorzystuwało sie, ale to było z drzewa, nie było z wyngla z nicego, to był cysty popiół drewniany* (MMilMCK: Nd); (ogsp.).

POPIELNO ŚRODA **‘ogpol. Środa Popielcowa; Popielec; dzień rozpoczynający Wielki Post; zob. też: ŚRODA POPIELCOWO’:** *Popielno Środa || Stympno Środa* (matK: ŁW).

POPIEPRZIĆ *cz. dk* **‘dodać pieprzu do potrawy’:** *Zupe trza troche popieprzić* (matK: Nd).

POPIEPRZIĆ SIE *cz. dk* **‘z emocjonalnym nacechowaniem: zepsuć się, przestać należycie funkcjonować’:** *U nos we wsi to była tako bosiorka, co nieroz nom porobiyła tak, ze sićko sie w dóma popieprzyło* (plSarna: CzG).

POPIEPRZONY *przym.* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku: postępujący niekonsekwentnie, niepoważnie, bez należytego namysłu; niezrównoważony’:** (GrJMSp 235).

POPIEPRZYNIEC *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku POPIEPRZONYM’:** (GrJMSp 235).

POPIERDOLYNIEC *rz. mos* **‘z silnym negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku niezrównoważonym’:** (GrJMSp 229).

PO PIERNIKU *przysł.* **‘wyrażenie, którym mówiący w emocjonalny sposób podkreśla bardzo duże natężenie jakiejś cechy’:** *Zima była po pierniku* (KorpSp: ŁN); *Robiyli rosół i to tak mocno słóny taki, po pierniku mocno słóny, zalywali to, zalywali tym, tym, tym rosołym* (KorpSp: NB); (ŁN, NB). [**po pieronie** – Dr]

PO PIERONIE **‘wyrażenie, którym mówiący w emocjonalny sposób podkreśla bardzo duże natężenie jakiejś cechy; zob. też: PO PIERNIKU’:** *Bolało po pieronie* (matK: Dr).

POPIJAĆ I zob. POPIĆ I

POPIJAĆ II *cz. iter.* **‘co chwilę pić alkohol’:** *Popijali se* (matK: Łp); *Przechylyli po jednym kielusku cystyj, pozakurzuwali fajki, pospiyrali łokcie na stół i ozpatrzuwali sie po izbie, gdzie jacy ponowie siedzom i co popijajom?* (BalNS 80: Fr); *Ześli sie z okolicnyf wsi wiecorym, pośli wykopać tego starego carownika, bace Pytonioka i zanieśli do lasu. Postawiyli trune z trupym miyndzy sojty stojonco. Nałozyli jesce wiyncyj sojt i słozyli watre. I przi tym se popijali gorzołecke. Jak sie truna dopolała, to ón wylecioł. To ci dostali strachu z tego starego carownika i pouciykali kozdy do swojyj dziedziny. To było przed wojnom, moze w dwunostym roku* (ŚlizPPN 82: Tr); *– No to dobrze, no to ta krzesno juz zaroz tam ostaje, a toci juz z flaskom przichodzom, toci ojcowie i tyn Jasiek tyz, i posiadajom. Dejcie ta pucharek na stół, noji przekonske jakom chleba, abo tyj baby, tam kiełbaski, i tak sobie popijajom. Nareście: Coz wy to docie ty dziywce wasy, bo jo swojymu Jasiowi dom tele abo piynć gbełów, abo dziesiynć gbełów role, a wy? Tyj dziywki ojciec abo matka powiado tak: – E, jo wiycie co, jo nie tako straśnie bogato, jo by jyj dała moze jakie dwa gbeły, moze trzi, a ktory jes bogaty, to i wiyncy moze dać. Noji tak sie tam popijom, pogodajom, a na rano idom do ksiyndza, dadzom na opowiedzi, zapisom opowiedzi, idom starostowie, podpisom sie, ze ón ni mioł inkse, óna inksego* (CygTGS-II 258–259: Dr); (Dr, Fr, Jw, Tr).

PO PIJANOŚCI *przysł.* **‘będąc pijanym; po pijanemu; zob. też: PO PIJANYMU’:** *Nie po pijaności, ino po dobroci sie zgodzajom* (matK: Fr); *Ze go zabijom po pijaności, zeby go barz nie bolało* (matK: Łp); (Fr, Łp).

PO PIJANYMU *przysł.* **‘będąc pijanym’:** *No, tak, tak, tak downo ludzie godali* [trochę się śmieje]. *Ojej, rok przestympny, to taki bedzie niescyńśliwy i duzo było takif przipadków. Tyn spod z tego, spod ze schodków, zabiył sie po pijanymu* (Kc). [**po pijaności** – Fr, Łp]

POPILAĆ *cz. ndk* **‘opłacać się’:** (SSWG 19).

POPIOŁOWY JASNY **‘o kolorze: jasnopopielaty’:** (matK: Łp).

POPIONKA *rz. ż* **‘jesienny grzyb rosnący gromadnie wokół pnia drzewa; opieńka miodowa (*Armillariella mellea* (Vahl) P. Kumm.); zob. też: OPIYŃKA; 📷 Tabl. I’:** (matK: ŁW).

POPIÓLOWY *przym.* **‘fioletowy; zob. też: FIJOLETOWY’:** (matK: Rp).

POPIÓŁ *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Przyndze sie nazoli popiołym z drzewa smrekowego, zeby było bioło* (matK: Kc); *Popiół spadoł przez ruśta i spadoł do popielnika* (matK: Kc); *We Wielkim Poście unikano jedzynio miysa i nawet mlyka. Jak był tłusc, kobiety cuchały gornki popiołym* (plBiz: Nd); *– A przez co spado popiół? – Przez ruśta. – I do cego? – Do popielnika, pod ruśtami był popielnik, co z tego wybiyrało sie popiół, jak sie polyło drzewym, to totyn popiół sićko tam leciało, to sie wybiyrało. Kiedyś sie uwazuwało, ze tyn popiół to jes nawóz, to sie sioło po łonkaf rozumiys, jako nawóz. Wykorzystuwało sie, ale to było z drzewa, nie było z wyngla z nicego, to był cysty popiół drewniany* (MMilMCK: Nd); *My nazywomy takie łokietki i potym juz jak juz duzo naprzyndymy, tak my if wygotujymy w popiele. Wygotujymy if w popiele, musi być tyz dobry popiół, co óny som biołe. Jak sie if wygotuje, to idymy do rzyki, wypłókcymy i wywiysomy na słónko, ale zeby mróz if nie chyciół, bo by były potym nici słabe* (BubSpT 145: Tr); *O, Boze, potym zaś warzić tote nici. Warzylimy, to było popiołu trza było nazbiyrać, to ni móc było, to trza było do drugiego, fto ni mioł lnu, pytać tego popiołu, co tela trzeba było warzić tyn lyn, tak potym te nici* (BubSpT 73: Kc); *I jak na gorcku było takie corne, przipolone, to nie było zodnego lepsego płynu, jacy sie brało popiół z popielnika, sypało sie na gorcek, pololo wodom, a potym trza było dobrze cuchać i sićko spolone piyknie odesło. Gorcek zaś był jak nowy. Ino sie go jesce opłókało, coby nie było znać popiołu i juz zaś mozno było w nim warzić* (CzG); *Ług sie robiyło, popiół musioł być z drzewa. – I zaloł wrzoncom wodom i ta woda to była tako ślisko i tak prosto niom sie myło, óna była, dobrze puscała te, te wszyskie brudy. – A musiało sie dwa razy zaloć, bo piyrse, jak sie zaloło tyn ług, no to była tako montno ta woda, musiała być cysto. No to toto sie śloło i zaloło sie drugim wrzontkiym, a popiołu musiało być tak ze dwajścia cyntymetrów we wiadrze i to było takie śliskie. To tak było piykne te biołe drzewo, zdezynfekuwane i to tym sie wymyło tym ługiym, i piykne chodniki, biylutkie sie, a na mokrom podłoge sie ozciongało, bo óny przilygały, zeby sie potym nie swijały* (Jw); (ogsp.).

POPIS *rz. mnż* **‘dokument’:** *A późniyj sie dziadek dowiedzioł, były jakieś popisy, e, w Spiskiyj Staryj Wsi* (KorpSp: Kc).

POPISTWIĆ SIE *cz. dk* **‘poplątać się, zmierzwić się; zob. też: POMIKŁAĆ SIE’:** (matK: Łp).

POPIYC SIE *cz. dk* **‘sparzyć się, dotykając czegoś gorącego lub parzącej rośliny’:** *Piece, ale mie spiekło, alek sie popiók* (matK: Kc).

POPIYLATY *przym.* **‘o kolorze: taki jak popiół z drzewa; szary’:** (matK: ŁN).

POPIYRAĆ zob. POPRYĆ

PO PIYRSE ‘wyrażenie używane przy podawaniu pierwszego z kilku faktów, argumentów’: *Daje sie do wiadomości: Po piyrse: Od jutra sołtys zarzondzo siarwark, fto mo pole za Majym, mo sie stawić z zaprzyngiym, bo bedzie trza wozić skole i siuter na Olse* (NaSp 47: 26: Nd). [**jedno** – CzG]

PO PIYRSY ROZ ‘po raz pierwszy’: *Tak jo wos prosym w imiyniu tego zmarłego po piyrsy roz* [co następuje powtarza do trzeciego razu]: *Prze Bóg, prze Matke Bozom, prze piynć ron Jezusa Chrystusa Ukrzizowanego, prze siedym boleści Panny Maryji, przez przicyne sytkif świyntyf, abyście mu tyz racyli odpuścić, tak wom Pon Bóg odpuści w królestwie niebieskiym* (Łp).

POPKA *rz. ż*

1. **‘zabawka dziecięca przypominająca postać człowieka; lalka’:** *Jagniyska bawi sie jesce popkami* (PrP 2006: 265: Nd); *Ciesyłaf sie okrutnie z nowyj popki z długiymi, cornymi warkocami. Po skole bawiyłymy sie u nos z mojom kamratkom. Babka krzontali sie po izbie, tof sie im tom popkom pofolyła* (SpCzyt 13: Nd); (CzG, Dr, Fr, Fs, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).
2. **‘bandaż owinięty wokół skaleczonego palca; zob. też: PALUCH w zn. 1.; 📷 Tabl. VI’:** *Popke* || *popecke mo owiniyntom* (matK: Kr).

POPLAMIĆ *cz. dk* **‘pobrudzić coś, zrobić na czymś plamę albo plamy’:** *Chłopy racyj nie patrzom, moze, jak to powiedzieć? Nie umiejom posegreguwać. A my zaś chyba som takie bardziyj zdyscyplinuwane, ze fcymy posegreguwać to, zeby to sie nie skłóciyło, to z tym nie poplamiyło. A chłopy racyj, tyz umiejom włoncyć automat, bo nie powiymy, ze pralke nie umiy włoncyć. Umiy, ino ze to jes troche dlo nif to sortuwanie ubrań* (KorpSp: NB).

POPLEKAĆ *cz. dk* **‘w odniesieniu do dziecka: nakarmić piersią’:** *Poplekłaf se jom* (matK: Dr); Kumotra: (Do Irinki) *Podźciez, kumotra, ku nom, zakla mało śpi, bo za filke bedzie trza jom poplekać.* (Nalewa) *Wase zdrowie, potku.* Dziadek: *Dej Boze, ej, kied jo som z wami tu, baby, posiedzym,*

to mi to na hasyn nie pudzie, moja głowa telo nie wytrzimie co wase. Wypijym za zdrowie moji niewiasty (Czard 75: Nd); (Dr, Nd).

POPLEWIĆ *cz. dk* **‘wyplewić wszystko, dokładnie’:** *Jak byłak mało, no to zawse trza było cosi pomóc, no wiadomo, posprzontać cy tam pomóc cosi pokrajać, pozamiatać obore cy tam przi dródze, cy poplewić* (KorpSp: Jw).

POPLONTAĆ SIE *cz. dk* **‘poplątać się, zmierzwić się; zob. też: POMIKŁAĆ SIE’:** *Synki, to były z wału jak nici sły i óne je ozdziylały, coby sie nie poplontały, bo by potym płótno nie wysło* (pmMiś: CzG).

POPLONTANY *przym.* **‘zmierzwiony, rozczochrany – o włosach’:** *Takom mom poplontanom głowe* (matK: ŁW).

POPLYŚ *cz. dk* **‘upleść’:** *Młodom weznom, popletom warkoce* (matK: Tr).

POPŁAKUWAĆ *cz. ndk* **‘płakać lekko co jakiś czas; popłakiwać’:** *Drugom dolineckom dziywce popłakuje* [z piosenki] (matK: Łp).

POPŁÓCKA *rz. ż, past.* **‘woda, którą płucze się SKOPIEC po dojeniu’:** *Pomyjka || popłócka* (matK: Tr); (Dr, Fr, ŁN, Łp, ŁW, Rp, Tr). [**pomyjka** – Tr]

POPŁÓKAĆ *cz. dk*

1. *kuch.* **‘opłukać, omyć coś z grubsza’:** *Kie powstali przed wychodym słónka, pomodlyli sie, a jak to pomówiyli, przezegnali i pociorki zmówiyli, wziyni pobrali gielytki, popłókali i pośli owce do strongi (taki kosorek), i posiadali na siedzyska, i dojyli owce, jak juz ostatniom wygnali z tyj strongi, a to był taki kosorek, to odpowiedzieli pofolony Jezus Krystus przi ostatniyj owcy* (MalPS 129: Jw); *A liter, coz dziś liter, nie doleje ci sklepnik i nie dołozy miary, to ta i mało co sie zmieści. A drzewi, kieś se wypiół liter palenki abo okowitki, toś był i dwa dni pijany, a na trzeci dziyń ześ móg popłókać i z dna wycyckać* (BalNS 64–65: Fr); (Fr, Jw). [**popłóknóć** – CzG, Fs, Tr]
2. **‘wypłukać wszystko po kolei’:** *Trzepali biylizne, zaś sie popłókało, poprało* (matK: ŁN).

POPŁÓKNÓĆ *cz. dk, kuch.* **‘opłukać, omyć coś z grubsza; zob. też: POPŁÓKAĆ w zn. 1.’:** *I tak sie robi potym, sie ciapko i wleje sie wody, popłóknie sie tak sykownie i zrobi sie, i wybiere, kielo ta tego jes, bo my ni momy ino jednom krowicke, no to tam duzo masła ni momy* (BubSpT 12–13: CzG); (CzG, Fs, Tr).

POPŁÓŃSY *przym.*

1. **‘o częściach ubioru: stary, nieco podniszczony’:** *Popłónse odziynie, co po chałupie sie nosi* (matK: Łp).
2. **‘o zwierzętach: niezbyt dobrze się chowający, nieco zabiedzony’:** *Były styry owiecki takie popłónse* (matK: Łp).
3. **‘niezbyt urodziwy’:** *Choćftory taki popłónsy, ale jakosi tak przyciongo do siebie* (matK: Rp).

POPNÓĆ zob. POPCHNÓĆ

POPOD *przyim., łączy się z biernikiem*

1. **‘wskazuje na cel przestrzenny ruchu, znajdujący się poniżej czegoś, pod czymś (zwłaszcza gdy mowa o czymś rozciągłym w przestrzeni, składającym się z wielu przedmiotów, lub o ruchu dotyczącym wielu obiektów)’:** *Popod strzeche sie go wionze* (matK: Jw); *Kocury to my nazywali tote dwa takie drewniane jak kije, takie dość grube, jak półokrongłe, co na nik wisiały nicielnice. Óne z wiyrchu miały takie snurki, co były prziwionzane, coby sie rusały, bo popod nik nici sły* (CzG); *Kie wrócom, to idom ku kosorowi. Gaździno wte wynosi wongielki i ziele świyncone, i wode świynconom, i sytko kładzie popod okno strongi, ka owce majom iś* (BazWierz 170: Rp); *Jak wyganialimy krowy, to mama warzyła jojka i óne były tulane popod krowe, zeby krowy były takie grube przez cały rok* (plBiz: Nd); *– Cego nie wolno robić kobiycie w cionzy? – Na przikłod nie wolno, jak idzie smaty wiysać, przechodzić popod snurek z jednyj strony na drugom strone snurka, tam zawiysić cy jesce fce tam iś popatrzić na ogród, cy jak. Dotycy to wszyskif snurków, powrozów, no jakie wisom nad głowom, niy?* (pmBarnasz: Fr); (ogsp.).
2. **‘wskazuje na cel przestrzenny ruchu, znajdujący się w pobliżu czegoś górującego, przewyższającego (zwłaszcza gdy mowa o czymś rozciągłym w przestrzeni, składającym się z wielu przedmiotów, lub o ruchu dotyczącym wielu obiektów)’:** *Sła chodnickiym popod las* (matK: Rp); *W piyrsom rocnice pogrzebu Jasia Helinie zacyno cosi kłapkać na okno. Dziywka sie nie przejyna, bo myślała, ze to iście parobcy chodzom popod okna, ale po fili zacyno jesce mocniyj kłapkać, dziywce troche przestrasone wyźrało do pola. Patrzi, a tam ni ma nikogo, jacy jakisi pies uciekoł na dół wsiom* (NaSp 2003: 2); *Noji roz idom po pytaniu po Śpisu popod Murań, prześli bez las, bez potócek i dośli na krzizowe drógi, tam lezała staro obrotnica. He, naroz Pieter ozył, hipnół i łaps za tom torbe, kuknół do niyj i beu o ziym, jaz sie skurzyło, bo w niyj był piosek* (BalNS 130: Fr); *Nie, nie, nie. To downo, to chłopcy hej, chłopcy hej. No to óni juz, bo juz chłopcy idom popod okna, juz my wartko piyrze, bo prziśli, to duchali, dzie było piórko, dzie co to, no to juz, no to juz,*

bo juz słychno było, ze idom i grajom, śpiywajom, no to (Jw); (Fr, Jw, Rp).

3. **‘wskazuje na położenie poniżej czegoś, pod czymś (zwłaszcza gdy mowa o czymś rozciągłym w przestrzeni, składającym się z wielu przedmiotów, lub o położeniu wielu obiektów)’:** *Śtolec popod krokwie* (matK: Fr); *Ślymie – piyrse drzewo popod słupki na bojsku* (matK: Kc); *Kury lem srajom popod nogi* (matK: Nd); *Wsićka sie kompali dzieci przi rzyce, chodziylimy abo na ryby popod, popod skole łapalimy pstrongi* (Kc); *No, no, no, ale tom belke nazywali bontnik, bont. A wyście godali, ze to ta spinka cy jako to tam, co, co, co, co niby jo godoł, ze kóń. No, a u nos kóń, ón przichodziył pod krokiew, nie na krokiew. Popod krokiew, popod krokwie w bóncie. No tutok tyn dziadek, dziod, siykierka, cyrkulorka u nos tamto wołali* (Kc); *– Tylko scypce* [raka] *i ogón tyz, w ogonie tyz było miynsko.* [– I tak na popiół kładliście?] *– Na, na patyku, na patyku. Tak jakby były griluwane, ale raków to mało, ry... ryby my, ryby my łapali popod skole. Był taki kolega tu mój, Józek, somsiod niedalyki, to jak ón juz widzioł o kazdyj skale, dzie mo ftoro dziure, niy? Trza było niekiedy i trzóf, zeby, zeby to opanuwać i cap. Tak ze takie były... Noji my sie kompali, nie było zimno. No nie było, kazdy sie tam...* (Kc); *Z nogietku sie maść robiyło. To płatki z nogietków, no to nogietek popod runkle rós, pomiyndzy runkle. W ogródkaf tyz babki miały nasadzone, nasiote. Nogietek sie som sieje* (pmBarnasz: Fr); (ogsp.).

4. **‘wskazuje na położenie w bliskości czegoś górującego, przewyższającego (zwłaszcza gdy mowa o czymś rozciągłym w przestrzeni, składającym się z wielu przedmiotów, lub o położeniu wielu obiektów)’:** *Popod młode smrecki rosnom rydze* (CoWś 213: Nd); *– Koło dómu te mocydła mieli cy dzieś koło? – Tam, niy, koło, koło wody, tam, cołkiym het ku ksiyndzu tu, to tom drógom, co to jes, idzie to takie tu popod role, to były mocydła jedno przi... – Kazdy mioł tam swoje, hej?* (Jw); (Jw, Nd).

POPODPADŹ *rz. ż* **‘północny stok, na który nie padają promienie słoneczne; zob. też: ZAPADŹ’:** *Podpadź* || *popodpadź* (matK: Dr).

POPODAĆ *cz. dk* **‘podać po kolei wielu osobom’:** *Popodały śniodanie* (KorpSp: NdZ).

POPOD KIJA ‘rodzaj pasterskiej zabawy sprawnościowej, polegającej na tym, że mocny kij długości ok. 2 metrów umieszczano jednym końcem w bruździe między łąką i miedzą albo np. opierano o korzenie drzewa, następnie kij odchylano pod kątem ok. 45 stopni; uczestnicy zabawy mieli za zadanie okrążyć kij, trzymając go jak najwyżej obiema rękami, nie tracąc równowagi i nie dotykając podłoża innymi częściami ciała niż stopy; w domu do tej zabawy używano MIETŁY zamiast kija i nazywano ją POPOD MIETŁE’: (Gry 91: ŁW).

POPOD MIETŁE ‘rodzaj zabawy sprawnościowej, polegającej na tym, że w kącie pomiędzy ścianą i FORZTAMI umieszczano trzonek MIETŁY, którą odchylano od ściany pod kątem ok. 45 stopni; uczestnicy zabawy mieli za zadanie okrążyć MIETŁĘ, trzymając ją obiema rękami, nie tracąc równowagi i nie dotykając podłoża innymi częściami ciała niż stopy; na pastwisku do tej zabawy używano długiego kija i nazywano ją POPOD KIJA’: (Gry 49: ŁW).

POPOD STÓŁ ‘rodzaj bardzo wymagającej zabawy sprawnościowej, polegającej na tym, że uczestnik przechodził pod stołem bez dotknięcia FORZTÓW, trzymając się blatu palcami rąk i nóg, czyli niejako wisząc pod stołem’: (Gry 50: ŁW).

PO POLSKU *przysł.* **‘w języku polskim (w przeciwieństwie do języka słowackiego lub gwary)’:** *Krzipie – po polsku sie godo kaśli* (matK: Kr); *Gynśle – skrzipce to po polsku* (matK: Tr); *Falstyniany godajom gwarom, ale Ochotnica to juz tak bardzi po polsku, tak po pańsku* (KorpSp: NdZ); *Przódy sie nie mówiyło po polsku, ale po madziarsku, niymiecku, a o polskim tam zodyn nie wiedzioł, bo jo nie słuzół w polskim wojsku, ale w madziarskim, w cysorskim, przi artelerji* (BubSpT 78: Kr); *A w kozdyj wsi som Cyganie. Ci idom z muzykom i dobrze sie wyznajom, fto za Polokami, to mu śpiywajom po polsku, fto zaś za Słowokami, to mu zaś po słowacku* (NaSp 31: 12: Jw); *Ale do tyj pory, jes teroz u nos jedna msa słowacko, po słowiyńsku, jes w niedziele, o, jedna msa, co w ogóle sie odprawio, tylko kozanie po polsku mo. Jes ksiondz, ktory sie musi naucyć tego jynzyka cytać. No, a w kazdy dziyń, jak sie idzie do kościoła, to sie śpiywo abo pół mse po słowiyńsku, abo po polsku tak* (Kc); (Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, NdZ, Tr).

PO POLU *przysł.* **‘w różnych miejscach, w różnych kierunkach na zewnątrz domu, nie w środku pomieszczenia’:** *Sługa służył u jednego i był przed sopom, i słucho, ze po polu ftosi łazi. Zased patrzeć i co nie widzi. Jakisi chłop chodzi w chomoncie i godo: – Biere pozytek, ale nie sytek* (BazWierz 150: CzG).

POPOŁEDNIE *rz. n* **'ogpol. popołudnie':** *Noś i noś całe popołednie* (matK: Dr); (Dr, Fs, Kc, Kr, ŁW, Tr).

PO POŁEDNIU *przysł.* **'w porze dnia od obiadu do zmierzchu':** *A potym, jak prziskło, to rano, jak jef kosiół, to juz po połedniu sie przewracało siano!* (pmMich: Fr); *Wcora po połedniu seł bez dziedzine bymbniorz i głosiół, zeby z kozdego numeru ftosik priseł na zebranie, we cwortek w remizie* (pmMich: Fr); (Fr); (ogsp.).

POPONDZAC *rz. mos, rzad.* **'z niechęcią o człowieku popędzającym innych do pracy':** *E, ty popondzacu! Ty byś jacy popondzoł, a ty sie nie rusys* (matK: Łp).

POPONDZAĆ zob. POPONDZIĆ

POPONDZAĆ SIE *cz. ndk* **'o krowie: przejawiać popęd płciowy; zob. też: BIEGAĆ SIE':** (matK: CzG).

POPONDZIĆ *cz. dk* – **POPONDZAĆ** *ndk*

1. **'zmusić kogoś do szybszej, intensywniejszej pracy, do szybszego marszu; popędzać':** *Popondził krowe* (matK: Tr); *Popondź-ze mi ciele* (matK: Łp); (Łp, Tr).
2. **'przesunąć do przodu wskazówki zegara':** *Jo jom popondziyła* [GODZINĘ, tzn. zegar] (matK: Dr).

POPOPRAWIAĆ 'poprawić coś kolejno w wielu miejscach': *Przidzie, zeby sacuwoł to trowa zarośnie abo jak tyz nie to gazda ceko dziyń, drugi na trzeci widzi, ze nikogo ni ma, idzie i jak moze tak grulki popoprawio, coby tyz to co nie zachronić* (BubSpT 108: ŁW).

POPORAĆ *cz. dk* **'odrzeć wszystko pierze':** *Jesce mom pruć piyrze, e jesce poporzes bez całe lato* (matK: Dr).

POPOSŁUGUWAĆ *cz. dk* **'nakarmić, napoić po kolei wszystkie krowy lub konie w stajni (rzadziej świnie) oraz wykonać czynności niezbędne dla utrzymania porządku i czystości w stajni; też: wykonać codzienne czynności w domu, zwłaszcza związane z utrzymaniem porządku; zob. też: POSŁUZYĆ':** *Trza było iś do stajnie porobić, poposługuwać* (KorpSp: Tr).

POPOSTAWIAĆ *cz. dk*

1. **'postawić po kolei wiele czegoś':** *Uzdrowiały te pijowki, popostawiało sie, wysła krew* (matK: Fr).
2. **'wybudować kolejno wiele budynków; zob. też: POWYSTAWIAĆ':** *Popostawiali budynki, bo tu zakla nie było, my byli ostatnio chałupa* (KorpSp: Dr).

POPOZDAWAĆ *cz. iter.* **'wiele razy podać ton przed grą na instrumencie lub śpiewem':** *Musieli mu melodie popozdawać* (matK: Łp).

POPÓR *rz. mnż* **'uroczyste zapraszanie gości na wesele przez PYTACY; zob. też: PYTACKI':** *Jak be dobry popór, to ta pudyme* (CoWś 253: NB).

POPRAĆ *cz. dk* **'uprać po kolei wszystko, np. koszule, szmaty':** *Trzepali biylizne, zaś sie popłókało, poprało* (matK: ŁN).

POPRASKAĆ *cz. dk* **'rzucić po kolei wszystko lub przez wszystkich; porzucać':** *Kie furmani to uwidzieli, zaroz sićka popraskali robote i pośli patrzeć na tego piyknego kónia* (BalNS 135: Fr).

POPRAWA *rz. ż* **'nawóz sztuczny':** *Dać poprawy ſtucnyj* (matK: Fr); *Wiycie, paślimy, no bo tutok jes mało posynki, ale teroz cłowiek poprawio, jes poprawa, w Polsce mamy doś uprawók, no to sieje* (BubSpT 14: CzG); *No na wiesne, na wiesne sie tak robi. Chłop musi rano nakormić kónia, namiysać nawozy, bo my to nazywomy poprawy nawozy* (BubSpT 132: NB); (ogsp.).

PO PRAWEJ RYNCE 'z prawej strony względem kierunku patrzenia': *Tam jak siostry som, jak wjezdzocie do, do Dursztyna, po prawyj rynce tam som Niepokalanki* (KorpSp: Dr).

POPRAWIAĆ zob. POPRAWIĆ

POPRAWIAĆ SIE zob. POPRAWIĆ SIE

POPRAWIĆ *cz. dk* – **POPRAWIAĆ** *ndk*

1. **'użyźnić ziemię nawozem naturalnym lub sztucznym':** *Uzywali, ale nie poprawiali, bo na rok ino mieli, odbiyrali im tak stopniowo* (Jw); *Wiycie paślimy, no bo tutok jes mało posynki, ale teroz cłowiek poprawio, jes poprawa, w Polsce mamy doś uprawók, no to sieje* (BubSpT 14: CzG); *Wymyśleli to rozmajicie, no to niby, zeby ulepsyć, zeby zwiynksyć plony, tym poprawiać, tamtym, no zeby wopnuwać. No wopnuwać, wiycie: nale to u nos posecki, hej! To powiedzieli, przidom, przidzie jakisi tam zestaw masinowy i wysiejom wopno* (BubSpT 113: ŁW); (CzG, Jw, ŁW).
2. **'naprawić, wyremontować':** *Budynek juz cołkiym ladacy, płóny, bo to juz duze roki, ni mioł poprawić fto* (NitschWPTG 51: Tr).
3. **'zrobić coś powtórnie, ale lepiej, dokładniej':** *Gróf se ino cygar w gymbie poprawioł i przipatrzuwoł sie na becółke, cy je cało. A było w niyj pełniućko dukotów, nazbiyranyf z porcyje po dziedzinaf spiskif. Wlecymboga dojechali pod Niedzicki Zomek dolinom, kie zbójnicy uwijali sie brzezinom* (BalSKD 86: Fr).

POPRAWIĆ SIE *cz. dk* – **POPRAWIĆ SIE** *ndk*

1. **'coś zmieniło się na lepsze':** *Chłop zrobiył tak, jak mu poradziył caroś. Kied baby warzyły powonzke o północy, przisła somsiadka pod dźwiyrze i okrutnie durkała. Fciała sie poradzić, bo sie jyj*

zrobiyła wielko bolynga pod pazuchom. Ale chłop bocył, co godoł caroś. Nie wpuściół baby du dómu, ale jyj kozoł iś, skond przisła. I juz na drugi dziyń rano krowie sie poprawiyło (SpCzyt 142: Nd).

2. **‘stać się lepszym człowiekiem’:** *Nieźle im tu było, niejedyn zrozumioł, jakie zło wyrzondziół ludziom. Niejedyn to sie tu poprawiół. Mnichowie dobryk i tyk, co sie poprawiyli, wypuscali z hareśtu* (KowPluc 39: Jw); *Od tego casu karcmorz sie poprawiół, drugik nie okradoł, a na ostatku nawróciół sie na wiare katolickom z całom rodzinom* (KowPluc 46: Jw); *– Ne dy to, chłopce. tako prze syćkik oślada – godo stryno. – Co tyz to godocie? Co to ta oślada? – To taki znak Boski, óna mi na to, coby sie ludzie zastanowiyli, co robiom. Trzeba se to wzionć do serca i sie poprawić!* (NaSp 36: 24: Jw).

POPRAWINY *rz. nmos* **‘uroczystość w następny dzień po weselu, odbywająca się zwykle w mniejszym gronie niż wesele, zwykle też bez udziału orkiestry (wystawność przyjęcia, obecność orkiestry itd. są uzależnione od zamożności gospodarza wesela)’:** *Poprawiny – pozwołuje ludzi, piecywo dajom, reśte wypijom* (matK: Nd); *W drugi dziyń były poprawiny. Poprawiny były, piyrse były u młodyj pani zaś je... jedyn dziyń, a w drugi dziyń zaś były jesce poprawiny u młodego pana. I tak razym było wsićko całe wesele to trzi dni. Jesce było potym, nazywali taki bozy obiod, to była nastympno niedziela po weselu, piyrso niedziela po weselu, ale to juz sie jacy pozbiyrała tako nojblizso rodzina. Noji i tak, tak sie prziry... gotuwywało, prziryftuwało na wesele i po weselu* (Kc); *A na drugi dziyń zaś było poprawiny, to zaś juz ludzie tyz przichodziyli i poprawiali, i piyli, i potym juz ani nie cepiyli, ani nic ino piyli, piyli pokla sie nie napiyli* (BubSpT 79: Kr); *A jak sie skóńcyło to wesele, to na drugi dziyń, w poniedziałek, to było poprawiny. Piyrse były poprawiny u pana młodego, no to sie tyz tak zganiało wnet tyz tyf samyf ludzi, no troche moze juz takif z dalsyf juz, niy, ale były poprawiny, a we wtorek były poprawiny u pani młodyj* [śmiech]. *Tak ze ludzie sie pół tyźnia gościyli. A jesce po, po tymu o tydziyń, to sie wołało do pani młodyj, tyz takom blizsom rodzine, ojców, noji ojcowie tam siostry i bracio, to sie nazywoł bozy obiod. To sie wołało na obiod, no tak było, ale teroz to juz sićko zanikło* (Kc); (ogsp.).

POPRAWKA *rz. ż* **‘drobna praca naprawcza’:** [– Jakie prace budowlane były tam do wykonania?] – *Nedy to poprawki som – rózne maluwania.* [– Prace wykończeniowe, tak?] – *No maluwanio, poprawy* (KorpSp: Nd).

POPRAWOWY *przym.*
zob. fraz.:
WOPNO POPRAWOWE

PO PROWDZIE ‘tym wyrażeniem mówiący zaznacza, że teraz mówi szczerą prawdę, że naprawdę o to chodzi; prawdę mówiąc’: *Po prowdzie, to mało co z tyj Białki właśnie pamiyntom* (KorpSp: Jw); *Walek sie zgodziył, a tak po prowdzie był wdziyncny, ze mo takom przewodnicke* (KonkLit 2024: 157: Nd); (Fs, Jw, Kr, Nd, Rp). [**powiedzieć po prowdzie** – Dr, NB]

POPRÓGUWAĆ SIE *cz. dk* **‘sprawdzić swoje możliwości w rywalizacji z kimś’:** *I powiada mu, ze: ty poprógujmy sie, my dwa, a nie na niymyk stworzontkak* (BubSpT 56–57: Jw).

PO PRÓŹNICE*
zob. fraz.:
NA PO PRÓŹNICE

PO PRÓŹNICY *przysł.* **‘na darmo, bezowocnie’:** *Po próźnicy, kie darmo idzie* (matK: Tr); *Chodź po próźnicy do Łaps* (matK: Nd); *Po próźnicy robiyłef* (matK: Nd); *Skoda tam chodzić po próźnicy* (matK: Rp); (Fs, Nd, Rp, Tr).
zob. fraz.:
NA PO PRÓŹNICY

POPRUĆ *cz. dk*

1. **‘spruć po kolei wszystko’:** *Popruć, bo sie źle usyło* (matK: Fr); *Popruć i przesyć* (matK: Fr); *Popruć i na nowo usyć* (matK: Kr); (Fr, Kr, ŁN).
2. **‘obedrzeć całą porcję pierza’:** *Podź popruć, poprujymy pryndzy* (matK: ŁN).

POPRUĆ SIE *cz. dk* **‘o wielu elementach: rozpruć się po kolei’:** *Swedry sie dzieciom popruły* (matK: Jw).

POPRYĆ *cz. dk* – **POPIYRAĆ** *ndk* **‘wspomóc kogoś w potrzebie; wesprzeć’:** *Pietrowa matka była okrutnie skompo. Nikogo nie poparła, nikomu nie dała moskola, nikomu nie dała odzionka, ino okrutnie zbijała i zbijała* (SpCzyt 26: Jw).

POPRZEBIYRAĆ SIE *cz. dk* **‘założyć ubiór sugerujący, że jest się kimś innym’:** MR: *...bo piyrse była zacepiono, w stroju ubrano, w kartonke i pon młody, i kazdy przichodziył, i, i z niom tańcuwoł, ale te piyrse, piyrse te strachy były, bo przichodziyły takie poprzebiyrane.* JR: *Przebiyrali sie dziywcynta, za jakomś tam paniom, ze to...* MR: *Strzige, jo twoja! Jo twoja! Jo twoja!* [śmieje się] JR: *Abo jedna przisła zaś z dzieckiym: To twoje dziecko!* MR: *To twoje dziecko! To twoje!* [śmieją się] *I tyś, i ón musioł odganiać jom, odpychać.* JR:

Piyrsi druzbowie mieli za zadanie, zeby te strzigi, tak my je wołali, nie puścić do młodego pana, bo óny kciały ku niemu przilecieć... MR: *Obłapić, pocałować: Mój tyś, mój.* JR: *No. I to, i jesce do dziś dnia choćkiedy na, na nasyf weselaf, to sie praktykuje te strzigi, lym ze teroz juz tak trosecke...* (Kc).

POPRZEBLYKAĆ SIE *cz. dk* **'o kilku osobach: zmienić na sobie części ubioru':** *Poprzeblykałymy sie* (KorpSp: Kc).

POPRZEBŁÓCYĆ SIE *cz. dk* **'o kilku osobach: zmienić na sobie części ubioru, ubrać się za kogoś innego':** *Jo sama tak, kief była młodo, posłymy z kolezankami z tymi kondzielami, neji poprzebłócyłymy sie, wonsy pomaluwały te bausy i baki tu takie* (KorpSp: ŁW).

POPRZED *przyim., łączy się z biernikiem*

1. **'wskazuje na położenie z przodu czegoś (po tej stronie, co twarz człowieka lub od frontu czegoś), zwykle szerokiego, rozciągłego w przestrzeni (lub tak postrzeganego); przed':** *Porzed sope rós jawór* (matK: Kc). [**przede** – CzG]
2. **'wskazuje na cel przestrzenny ruchu znajdujący się z przodu czegoś (po tej stronie, co twarz człowieka lub od frontu czegoś), zwykle szerokiego, rozciągłego w przestrzeni (lub tak postrzeganego)':** *Lecioł poprzed sope* [o króliku] (matK: Rp); *Poprzed okna przelecioł* (matK: Łp); (Łp, Rp).

POPRZEDAĆ *cz. dk* **'sprzedać kolejno jedno po drugim, sprzedać wszystko, do ostatniego':** *Ze to jes syćko plotki, co sie bierom ludzie i kłamiom, to jes nieprowda, co do Zabiego Jeziorka idom na skarb, ze tam som złote kacki, złote gynsi, złote wajicka, hej. A z tym sie okrutnie kłamiom ludzie i do chudoby przichodzom, bo poprzedo mojontek, a tym sie ułacwi tam, ze to jes prowda, ze to jes to złoto, ale go to ni mos. Bo jo juz przekonany na tom* (MalPS 127: Jw); *Jesce i podotek od... zapłaciół z jojek, jak jojka sie poprzedało* (RnS 92: Fr); (Dr, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp).

POPRZEDE *przyim., łączy się z biernikiem* **'wskazuje na położenie z przodu czegoś (po tej stronie, co twarz człowieka lub od frontu czegoś), zwykle szerokiego, rozciągłego w przestrzeni (lub tak postrzeganego); przed; zob. też: POPRZED w zn. 1.':** *Jo bez ławe przesłaf, pomyślałaf sobie tak, bo tam jakosi sie tam utopiyła, niy? Jak mnie zwyrtło, tak sie mi stało, ze mnie obyrtło, ne a stołaf w jednym miejscu i zamias woda iś poza mnie, to sła woda poprzede mnie, tak sie mi widziało, ale jo sobie myśle tak. Stanełaf i stoje, ale jo sie przeciez nie zwyrtła, no co to sie robi? Przezegnałaf sie i zacełaf mówić wiecne odpocywanie i Anioł Pański. Jak mie zwyrtło, kiedyf porwała nogi, to ani nie wiym, jakef wysła na grape* (KorpSp: CzG).

POPRZEDNI *przym.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Trafiyło sie, ze do młyna sie zawiezło, ale trzeba było długo cekać, bo był nawoł. Monka sie skóńcyła z poprzedniego mlecio, a jeś trzeba, to młynek był ratunkiym* (Iwan 73: Nd).

POPRZEKAZUWAĆ *cz. dk* **'o wielu osobach: przekazać komuś po kolei jakieś wiadomości':** *Abo spodnik ze spodku, zeby tam jako tyz cipka, cy jakie, jakie, no, te ścykieraje nie wysły poza, poza kidel. To, to była tako niepisano elegancja i to jo, to wsićko, co mi tam babki poprzekazuwały, jo wsićko to napisałaf* (Nd).

POPRZEKŁADAĆ *cz. dk* **'poprzedzielać coś warstwami czegoś innego':** *Piyrse kładzie bic, promycki sie tym poprzekłado* (matK: Tr).

POPRZEKRYNCAĆ *cz. dk* **'odtworzyć wiele słów niedokładnie lub błędnie; poprzekręcać':** *A w kozdyj wsi som Cyganie. Ci idom z muzykom i dobrze sie wyznajom, fto za Polokami, to mu śpiywajom po polsku, fto zaś za Słowokami, to mu zaś po słowacku. A juz ta pieśnicka cygańsko nigdy nie wyjdzie jak trza, co tak poprzekryncajom, ze ludzie sie im ino śmiejom. A to sie im trafi nie jacy przi śpiywaniu, ale i przi wincuwaniu – zeby sie docekali drugiego świyntego Scepona we wiynksyk grzychak, a w mniyjsyk radościak, jako my przezyli... Tak pokryncom, ale im ta nie idzie o chwałe Boskom, jacy o babki. Nie syćkie dary som jednakowe, bo na świecie jedni ludzie som chudobni, a drudzy bogaci. Biydny daje to, co mo, to te biydniyjse kołoce wio do konta, a łapiom sie tyk nolepsyk. Ale po jakimś casie, jak sie lepse zjy, to wyciongajom te corne, nie rysane kołoce, grulowniki z konta i goscom sie tyz nimi* (NaSp 31: 12: Jw).

POPRZERZINAĆ *cz. dk* **'przeciąć czymś ostrym (zwykle nożem, piłą) wiele czegoś lub w wielu miejscach':** *Jesiyniom kisiyło sie do becki kapuste. Poobiyrało sie jom fajnie, powyrzinało sie głombie, jak tam za duze, poprzerzinało sie główki. Kładło sie do hebla, zhebluwało sie, pod spodkiym był saflik, leciało do saflika. A była becka, duzo becka i jedyn musioł se wymyć nogi elegancko i do becki wlyź. Chłop hebluwoł. Zaś jesce był trzeci, nedy baba, co pomogała, przerzinała, sykuwała do tego hebla. A tyn chłop hebluwoł, a trzeci deptoł. Nedy to i baba mogła deptać. Kielo jo udeptała kapusty tyz. Depce sie tak, ze wsypuje sie kapuste i soli sie za kozdym razym, jakik przipraw sie daje, pieprzu.*

Deptało sie tak, zeby woda sie robiyła w kapuście (GrJMSp 306).

POPRZEWŁÓCYĆ SIE *cz. dk* **'przebrać się w inne ubrania':** *Musym sie poprzewłócyć* (matK: Kc); (CzG, Kc).

POPRZEWRACAĆ *cz. dk*

1. **'przewrócić kogoś, coś wiele razy':** *Jakef mioł osiym lat, to juz mie dziadek wzion, bo był bacom, naganiać owce. Jedyn rok-ef naganioł, no to mie i poprzewracały w kosorze, ubrudzonyf taki był wiecór, domocony* (BubSpT 74: Kc).
2. **'odwrócić grabiami (współcześnie też maszyną) siano w czasie jego suszenia kolejno we wszystkich miejscach':** (Fr).

POPRZEZIYRAĆ *cz. dk* **'przeglądnąć wszystko starannie':** *Tam dobrze sićko piyknie poukładane mom w torbie, poprzeziyroł mi tyn Mikołaj* (KorpSp: Kr).

POPRZI *przyim., łączy się z miejscownikiem* **'wskazuje na położenie w pobliżu czegoś; obok, blisko; zob. też: PRZI w zn. 1.':** *Dziyń poprzi dniu, ze to sie nie zmierzi* (matK: Dr); *Miyjsce poprzi miejscu* [miejsce w miejscu] (matK: Dr); *Jakby nas pies tu był, toby sie naucół poprzi nif* [przy innych psach nawracać krowy] (matK: Dr); *Idym po raniyjsym obrzondku z obory do izby i słysym bymbyn bółgorza. Iście bedom jakiesi nowiny. Krocom pryndko, prawief doseł do rygoła, jak zacon swojom litaniom: – Podajym wsićkiym do wiadomości! – wołoł, jak móg nojgłośni. – Po piyrse, dziś wiecór po Msy świyntyj Prezes Rady Urbarialnyj zarzondziył zebranie urbarskie u ryftorza. Fto mo udziały, miołby sie stawić. Po drugie, fto nie odrobiył siarwarku na urbarskiym abo przi polnyf drógaf łóńskiego roku, be musioł zapłacić za kazdy dziyń robocizny. Po trzecie, ryftorz poprzi tym bedzie tyz zbiyroł datek na bółgorza, bo sami wiycie, ze za tegorocniom służbe cosi mi sie nolezy. Na dziś kóniec! – huknół w bymbyn i poseł dali* (SpCzyt 110: Nd); (Dr, Nd).

POPRZIBIJAĆ *cz. dk* **'przybić po kolei wszystko lub wiele czegoś; poprzybijać':** *Ciastko, jak my jakie robiyli, takie kruche, to my zarobiały na bajcie. Bajta była drewniano i tako piyknie wycyscono, coby zodziorók nie było. Z boku miała poprzibijane takie desecki, zeby ciasto z niyj nie spaduwało i coby óna tyz sie nie krynciyła po stole* (CzG).

POPRZICHODZIĆ *cz. dk* **'o wielu osobach: przyjść po kolei jeden po drugim':** *Ino zapomnioł, ze co to majom przyniyś, nale to nic. I zaś tak samo pośli, tyn poseł zaś tak, i zaś ci poprzichodziyli* (BubSpT 80: Kr); *Potym jak my juz wytarły, co my dokóńcyły tyn lyn, to zaś poprzichodziyli parobcy z organami, i grali do rania, i tańcuwali całom noc. I to tak ty miyndlarki bywały, pokiela po kolyji cały wsi nie wytarły lnu. Ale tańcuwać wse trza było. No to była tako ozrywka prze tyk młodyk* (BubSpT 21: CzG); (CzG, Kr).

POPRZICINAĆ *cz. dk* **'przyciąć po kolei wiele czegoś':** Hausia: (Podnosi do góry dwa nierówne pomponiki, przygląda się im) *Cosi mi to wychodzi nierówno, jedna kistka długso, drugo krótso, pokozze, tobie jak wysły?* Helinka: (Ukazuje swoje) *Widzis, doś równo, ale jo poprzicinałaf nożnickami* (Czard 67: Nd).

POPRZICISKAĆ *cz. dk* **'przycisnąć kolejno wiele czegoś lub w wielu miejscach':** *Nojpiyrse sie go* [wyrwany len] *no hej zwionzało na duze snopki, du dómu prziwiezło i potym sie go rafało na rafie. Jak sie go wyrafało, to na male snopecki sie wionzało i do mocydła sie go zawiezło. My mieli w Borcoku tam, nie wiym, cy juz jes zasuty, cy co? I Madyjowie tyz mieli, to my mieli razym. Tak sie zawiezło, poprzicisk ało, fajnie sie ułozyło, nie tak, ze jydyn tu, drugi tu. Na taki stosik fajny, zeby sie trzimały, deseckom jesce i kamiyniami i zamocyły sie. Mocyło sie dwa tygodnie i trzi tygodnie, ale zalezy jako woda. Jak była ciepło woda, to sło sie sprowdzać, cy sie juz tak łómie. Jak sie łómoł fajnie, to juz wymocony. Wyjmało sie, wypłókało sie i na pokosy sie ozciongało. Na pokosak siedzioł tyz ze dwa tygodnie ebo i wiyncy ta. Co go tam pololo i słońce poświyciyło. Bioły tyn lyn. Jak na pogodzie sie go zebrało, zgrabiyło na takie snopy, prziwiezło du dómu i schowało, bo była ino robota* (GrJMSp 305). [**poprziciskuwać** – Fr]

POPRZICISKUWAĆ *cz. dk* **'przycisnąć kolejno wiele czegoś lub w wielu miejscach; zob. też: POPRZICISKAĆ':** *Jak świnia wielko była, to takie hrube było. Potym drugom błone na wiyrch. Tak poprziciskuwoł. Wtedy było dobre sadło, jak było nasolone, mogło siedzieć długo i óno sie nie zepsuło. Dookoła go zasywoł dratwom, pociapkoł, kładło sie go na koryto i tyz rosolyło do tyźnia* (GrJMSp 306); *Na wykrynconom kostke, kied ftory dziesi hipnół krziwo, a wyskocyła kostka, to tam jakosik poprziciskuwali, poprziciskuwali, zeby wpadła nazod, a potym dawali na to kapuste kwaśnom, takom ukisonom z becki...* (pmBarnasz: Fr).

POPRZIJYZDZAĆ *cz. dk* **'o wielu osobach: przyjechać po kolei':** *Wiecór sie przichodziyło, ojcowie poprzijyzdali z pola abo jesce nie przijechali,*

to trza było pomogać, a jak sie juz było wiynksym, no to juz potym nie pasło sie krów, ba sie juz chodziyło kosić, chodziyło sie do pola wsićko robić tak jak... (Kc).

POPRZINOSIĆ *cz. dk* **‘ogpol. poprzynosić’:** *Kazdy mioł swój jakisi obowionzek. Sło sie rano paś krowy, sło sie rano paś krowy, to jesce... jak juz były wakacje, ze sie nie chodziyło do skoły, no to sie napasło krowy, przisło du dómu. Ojców w dóma racyj nie było, bo wsićko w polu, wse była jakosi robota. No to dzieci miały do roboty tam: nazbiyrać liści runklanyf, prziryftuwać cosi, potym na wiecór, zeby miało móc było dać świniom te liście, przi... poprzinosić, narezać kronzaline, to trza było na sieckarni te liście narezać* (Kc); (Jw, Kc, Kr, ŁW).

POPRZIPATRUWAĆ SIE *cz. dk* **‘poprzyglądać się’:** *Poprzipatruwoł sie ta na wselinijakie amperjomiery, wariotmiery, godzinki, poštehuwoł roncki, na łapy, tak jak przi organaf, przicisnół a zatla prawie cało schódzo zesła sie straziaków, telo, wiycie, radzi widzom tyn ślepy wóz* (GazPod 1932, nr 32: 7: Fr).

POPRZIPOMINAĆ *cz. dk* **‘przypomnieć sobie po kolei różne rzeczy’:** *Nigdyf jesce nie opowiadała, ale muse sobie poprzipominać pore rzecy* (KorpSp: Jw); (Jw, ŁW, Nd, Rp).

POPRZIPRAWIAĆ *cz. dk* **‘przypiąć kolejno wiele czegoś, w wielu miejscach’:** *Smyrecki sie poprziprawio* (matK: CzG); *Jak sie przidzie z północy z kościoła, w nocy, to sie idzie ku bydlyntom, to sie do syćkiym po kłacku, zeby óny wiedziały, bo óny biydoki wiedzom, ze sie Poniezus narodzi, no to sie im do po kłacku kónicyny abo siana, owieckom, krowickom, omoji sie ik, smyrecki sie poprziprawio malutkie takie nad nimi, zeby óny pamiyntały, bo óny sytko widzom, ze sie to Poniezus narodzi* (BubSpT 11: CzG); *Kied była długo jesiyń, owce sie pasły, pokla śniyg nie pokurzył, to owce sie furt pasły, a cyńści potym na samopos my puscali. Kiedy sły na samopos, to trzeba było wiecorym iś za niymi i były nieroz problemy if odnalyź, i wymyśleli poprziprawiać jym zwónki blasoki, to ułatwiało owce odnalyź* (Iwan 39: Nd); *Wysywadła wysywomy w ryncak, przistawiomy po ścianak, obrozków tak duzo poprziprawiomy, nie tak jak w mieście, noji po forztak te pokrowce poozciongomy, pościele wyścielymy tak wysoko, syroko, takie momy te pościele drewniane, staroświeckie jesce* (CygTGS-I 136: CzG); (CzG, Nd).

POPRZISPAWAĆ *cz. dk* **‘przyspawać wszystko po kolei’:** *Dobrze jes poprzispawać te zowiysy. W murze nie do przisiekać* (matK: Łp).

POPRZISTAJAĆ *cz. dk* **‘o wielu osobach: przystąpić do czegoś po kolei’:** *Nie fcieli poprzistajać* [do kołchozu] (matK: ŁN).

POPRZIWIEDUWAĆ *cz. dk* **‘przyprowadzić po kolei wszystkich, wszystko; poprzyprowadzać’:** *U Findury sie zacyno polić, a potym posło na trzeciom chałupe, a potym przeniesło na od Bliźnioka, a potym na od Jaśka. Nas Jyndrek zobudziył Bolka, ze sie poli, i tate, i mame, i Franka. Sićka poprziwieduwali krowy, kónie, świnie. Potym jesce gołymbie powylatuwały z budów i miały ogóny zesmyndzone* (CygTGS-II 257: Dr).

POPRZIZNAJAĆ SIE *cz. dk* **‘o wielu osobach: przyznać się po kolei’:** *Nie kcieli sie poprziznajać* (matK: CzG).

POPRZONTAĆ *cz. dk* **‘zrobić gdzieś porządek, ułożyć różne rzeczy na właściwym miejscu; zob. też: POSPRZONTAĆ’:** *Poprzontoj te bóty!* (matK: Łp); *Poprzontać kieres, kie jes* (matK: Nd); *Nie poprzontane, trza poprzontać* (matK: Tr); *No bo tu takie som ci udziałowcy w tyj spółce leśniyj, to kazdymu tam dadzom jednego, jedno drzewo i to mo ścionć, poprzontać i wymiyrzajom* (BubSpT 32: Dr); *Ne od rania do, do połednia siedzym tu i, i warzym, i masło robiym, i... i neji co? I poprzoncym troche tu, i potym juz idym do góry, bo mnie juz plecy bolom, to sie pomodlym. Potym sie kopyrtnym na file z pół godziny. Legnym, bo mnie tak plecy bolom, ze ni mozym wytrzimać no* (RnS 224: Tr); (CzG, Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, ŁW, Rp, Tr).

POPRZYCKA *rz. ż*

1. *bud.* **‘poprzeczna belka w ścianie domu drewnianego lub w więźbie dachowej; 📷 Tabl. V’:** *Zdłuzki idom, poprzycki || sprzycki* (matK: Fs); *Murłata w muruwanyf dómaf, na to poprzycki* (matK: ŁN); (Fs, ŁN). [**sprzycka** – Fs, Kc, ŁN, Łp]
2. **‘poprzeczna belka, listwa w konstrukcji czegoś’:** *Rozpinka tako poprzycka, stynzynie nóg* [u pługa] (matK: Fs).

POPRZYK*

zob. fraz.:
NA POPRZYK

POPSUĆ *cz. dk*

1. **‘spowodować, że jakiś mechanizm, jakieś urządzenie, narzędzie przestaje działać, spełniać swoją funkcję i przez to nie nadaje się do użytku; uszkodzić’:** *Nie popsuj!* (matK: Jw); *Siykiyrek se popsuł w łapsańskim lesie* (matK: Rp); (Jw, Rp).
2. **‘spowodować coś, stosując praktyki magiczne; poczarować’:** *To jo bocym to dokładnie, ze takie, ze takie babracki były downo, bo jedyn drugiymu,*

bo bacowie, bacowie nawet, to jedyn drugiymu móg popsuć, jak mu wypos tam dzie posom, bo downo o posom sie, ciasno było. Bo jak owce ludzie chowali, bo nojwiyncyj te owce jesce jakosi, no to jak mu tam wypos kónicyne cy ogrody jakie, trowy, to tyz prziklnie tyz, ty skurwysynie, jesce ty mie popamiynces (CzG).

POPSUĆ OWCE 'stosując zabiegi magiczne, sprowadzić na stado owiec choroby, utratę mleczności itp.': *Jak baca drugiymu fce owce popsuć, to biere igłe, co gróborzowi ukrod, a ón sywoł nim obrusy dlo nieboscyka, i tom igłe wbije o północy we Wielgi Piontek w próg stajnie – to kie owce na wiesne bedom redykać, to sytka piyknie okulejom, kie przez taki próg stajnie przyńdom* (BazWierz 150: CzG).

POPŚNIĆ SIE *cz. dk* **'odmienić się na gorsze; popsuć się, zepsuć się':** *Popśniyła sie mi krowa – niedobrze sie pasie, ftoś krziwo pojrzoł* (matK: Łp); *Popśniyła sie krowa; owce to godnie sie tak popśnijom; ón taki był zowiśliwy, to sie cołkiym popśniyły po nimu* (matK: Dr); *Joja sie nie pozycyło, boby sie kury popśniyły* (matK: Fr); *Paśli owce na Zielonym za Syrokom Jaworzyńskom, nale cas sie popśniół, chmury siadły nisko na skole, nastała psota i tak trzimało bez siedym tyźni. Trza sie było dołu brać* (SpCzyt 47: Rp); *I była tyz tako zasada, ze jak sie brała od kogoś obładnik, to nie wolno to było zrobić na przikłod wiecór. Bo jak sie weźnie wiecór, no to sie popśni i nie bedzie dobrego noji tyj osobie po prostu nie bedzie rosnóć tyn kwiotek. To jes jedna sprawa, drugo sprawa jes tako, ze jak sie brało obładnik, to nojlepiyj było tak, zeby nie widziała ta osoba. Po prostu trzeba było ukraś – to było muruwane, ze wtedy po prostu tyn kwiotek bedzie bedzie po prostu rosnół* (EŁukMCK: Nd); *– No abo u nos tyz tak godajom, ze jak małe mo jagniynta, niy? No a majom sie kocić owce, no, po, na Nowy Rok, cy tam po Świyntak, to nie wolno nikogo puscać do tyj, do stajnie, bo pocaruje, ze sie po, popśniom sie potym. Ze po prostu te owce, co wiys, nie, nie pokocom sie jagniynta, ba pozdychajom cy jako* (CzG); (CzG, Dr, Fr, Łp, Nd, Rp).

POPUCHNÓĆ *cz. dk* **'o wielu obiektach: spuchnąć po kolei do ostatniego':** *Łónskiego roku Jyndrek Gancorcyn od Majdzionki puściół se syćko pomimo usów. Nie opisoł stajnie krydom ani nie doł poziór na siebie. I co, na drugi dziyń krowom wymioncka popuchły jak putnie, a mlyka nie było ani do naparztka, dojom i dojom, a krowy kopiom i mlyka ni ma nic* (BalNS 32: Fr); *Straśnie bolom mie nogi i ni mogym mieć nopiyntkók wysokik, bo by mi jesce bardziyj popuchły* (CzG); *Jak owce bez toto przesły, tak, kiebyś wyloł po, na dróge, na krzizowom, niy? Tu dzie dróga, to idzie całom, jakbyś tamok, no to tamok juz ani jedna owca nie obyjdzie, bo musi iś drógom, niy? Noji wis? Owca, ze przesła, jo nie wiym, cy, toto juz nie wiym dokładnie, ino, ze przesła. Jak owce przegnali, tak skurwoty, kazde te owce, ale to nie syćkim barzo, abo jak tam do tyj, do tyj dziadostwa noge wsturzyła cy co. Skurwoty popuchły* (CzG); (CzG, Fr, NB).

POPUCYĆ *cz. dk* **'zgnieść, rozgnieść wiele czegoś, jedno po drugim; pognieść':** *Popucy sie grule, postucho* (matK: Dr); *– To była miondlica. No piyrse tako jednym, a potym jesce... – To sie tak popucyło, potym, potym była óna. – Miyndlica to miała jedne takom medl... – Co sie siekało. – Co sie niom siekało, co sie go ino tak spucyło. – Wiym. – A potym jak sie tarło, no to juz miało dwie takie, ta trojacka, dwie takie dziury i tak sie pociongało co sie..., a potym sie tyn lyn jesce trza było cesać, sceć sie nazywała* (CzG); *Neji biere sie na łyzke i, i miske abo gorcek taki, co mo tyn obrombek wywinionty taki, i tak sie, wiycie, dookoła scyko, scyko sie na tym obrombku, ruco sie do środka. Neji jak sie juz uscyko wsićkie cy telo, kielo trzeba, neji fajnom słóninkom, takom jak bocek, tako musi być fajne. A fto fce z masłym, to z masłym, a fto fce słóninom, to słóninom. Omaści sie i potym nie trza miynsać łyzkom, boby sie if popucyło, ale tak sie strzonso, co sie wy... omascom* (RnS 184–185: Nd); *– A ciotki opowiydzcie jesce, jakie ozdoby sie robiyło na Świynta. – Cały adwynt to my łańcuchy robiyły ze słómy, bo to ta nie były młócone tak, ba były tak iście nie popucone, to my strzigli takie te kółecka. No to my takie narobiyły łańcuchók, takie, ale rózne kolory, wiys, z bibuły* (Jw); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Nd, Tr).

POPUKAĆ *cz. dk*

1. **'pęknąć w wielu miejscach; popękać':** *Bolom, co jyj, co nie popukajom* [o palcach przy reumatyzmie] (matK: Tr); *Chodziyłaf bez las. Od wiesny do jesiyni boso, bo skoda mi było świyntalnego obucio. Ani troske nie wadziyła mi skóra popukano na stopaf. Nojwortniyjse było to, zef sie mogła uwidzieć z mojom rodzinom* (SpCzyt 84: Nd); *Skurwoty popuchły, becały, bo to bolało. Jak przisło dojynie na połednie, juhasi godajom: – No, baco, sukać sie, bo źle. – Co? – Ne, owcom skurwoty popukały, popuchły. Popukajom, to sie obiyrajom. Tak ze ta owca juz jagniyncia nie wychowie,*

bo juz skurwot puknie i, ón sie jyj zagoji, ale wygnije, to muchy, to, to syćko robactwo, jak jes ciepłe, ciepło to, to, to poniywiyrka (CzG); (CzG, Dr, Jw, Nd, Tr).

2. **‘wiele krów dostało wzdęcia po pasieniu się na mokrej koniczynie’:** *I poseł do Miasta, a nie powiedzioł nic, ze krowy uwionzoł, a to było zaroz, to było z rania, rosa, a tu krowy popukajom po tym. Neji tak, jak te krowy sie pasły, krowy zaceny gónić po tym, na tyk łańcuchak to sie pasom, krowy pucom, my nazywomy pucom, krowy pucom. Krowy ze... pospuscali, krowy powolały sie i krowy, krowy popukały tak na tym, na kóniec, na amyn* (CzG).

POPUKANY *przym.* **‘ogpol. popękany – o skórze i członkach człowieka’:** *Popukane rynce* (matK: ŁW); *Posiadany || popukany* (matK: Kr); *Popukano piynta* (matK: CzG); (CzG, Kr, ŁW).

POPUSCAĆ I zob. POPUŚCIĆ I

POPUSCAĆ II *cz. dk* **‘puścić wszystkich, wszystko po kolei’:** *Ale trza było, ze sie Franc Józefowi narodzieło dziecko i telo było radości, ze wojoków popuscali du dómu na urlop na siedym dni* (BalSKD 102: Fr).

POPUSCAĆ SIE zob. POPUŚCIĆ SIE

POPUŚCIĆ I *cz. dk* – **POPUSCAĆ** *ndk*

1. **‘uwolnić nieco, poluzować’:** *Tak mocnok zaśpanuwoł kiyrpce, ze teroz ni mogym nogami rusać, musym popuścić troche rzemycki* (CzG); *Wizytki były z karckiym obowionzkowo. Na karcku były nasywane krepindle, a pod karckiym było marscynie scypane, w budki. Noji te, i to było wazne. Wozne, zeby był tu tyn tunel, a w tunelu snurek, bo jak troche baba zgrubła, no to se tu snurek popuściyła. Jakby casym schudła, ne to se pozbiyrała ładnie bluzke dookoła* (Nd); *A to jes tako śróba, jak snur jes leko, to go podkrynci. To jes taki ram, to na tym ramie sie przyndzie wszystko dookoła. To jes jak fce, zeby pryndko lepi ciongło nici, to sie przikrynci abo sie popuści te śróbke. To jes kółko; to jes takie podparcie, co kółko na tym stoji* (BubSpT 93: Kr); (CzG, Kr, Nd).
2. **‘poluzować rygory wychowawcze’:** – *Matka musi być tako co i ostrzyjso, i dobro, nie popuscać dzieciom tak na het i kochać if, i sićko. – Ociec tyz musi umieć kochać dzieci. Tyz musi sie opiekuwać nimi i myśleć o nif. M: Dobry ociec wiy, ze mo dzieci, niedobry nie dbo o dzieci, pije. – W rodzinie matka jest bardzi zawse odpowiedzialno, bo jednak te baby zawse majom jakiesi serce wiynkse, tak mi sie widzi, ze zawse matka jest woźniyjso w rodzinie jak chłop* (GrJMSp 321).
3. **‘o chorobach, złych emocjach: przestać doskwierać tak mocno, jak do tej pory’:** *Jak zimnica popuści, to goroncka na cłowieka wyjdzie* (matK: Kc); *A wzion ciupage, sruciół serdok, przewróciół do góry kudłami, jak zacion na samym środku do tego serdoka ostrzym ciupagi. Zrobiół krziz, owce popuściyło. Ftore były jesce, co skurłoty jesce nie powylatuwały, nie po, to, to, to wysły z tego. A ftore juz zaskalyrzom sie, to juz sie obiyrało i, i, i juz gniyło* (CzG); *Baba godo, ze: wiys co, ubier sie, przebier sie, idź do Rzepisk, a w Rzepiskaf był taki znachór, co patrzył z mocu. Nei ón był jednak, był dobry, bo wiedzioł, bo to były gusła, wiedzioł to odrobić. Neji godom, jako sprawa, jak i co, i ón mnie jesce po ramiyniu poklepkoł i godo, ze: oooo, nie bój sie nic, jom ta popuści* (plBiz: Łp); *W izbie piec i ciepło, to sie z Michołkiem ogrzejom. Zeby jesce ino dało iś na polane ku syneckowi. Ale kurniawa nie popuściyła całom noc* (SpCzyt 106: Jw); *Ta jak zopolynie dostanie abo cosi go ta kole, e no to stawiojciez mu bańki. Piyrse go smarujcie ta, kie go nie popuści, co go wygrzejecie, i rozgrzywojcie go, herbaty tam wloć cy śpyrytusu cy cegoś, wyzgrzywojcie go. A późni no to, a jesce to go nie spomogo, no to postowciez mu bańki* (BubSpT 146: Tr); *Na przikłod było tak, ze śli paś juhasi, a od razu, od razu owce zacyny, tak jak my nazywomy kolorzić sie, cyli skórłoty wylatuwać im, i stało sie to, ze tyn baca obocół, zaroz juhasi przlecieli, ze co sie robi. Tak owce kozoł pozganiać do kosora nazod i ón wzion, i wbiół nóz do ziymie, a nasuł soli koło tego noza i ty owiecki jak polizały tyj soli, tak juz ik aji popuściyło* (BubSpT 57: Jw); *To tata nieboscyk wse wziyni brzitwe i przerzezali, i wyseł gnój, o Boze Jedyny, o Boze, mieli robote, bo, bo musieli te, bo to takie na piyncie było, taki jak juz gnój, no to potym przerezali brzitwom i wyseł tyn gnój, no juz popuściyło* (KorpSp: Tr); (CzG; Jw, Kc, Łp, Tr).
4. **‘nieco ustąpił silny mróz’:** *Popuściyło, ze strzef kapie* (matK: Kc); *Polzyło || popuściyło* (matK: Kr); *Mróz popuściył* (matK: ŁN); *Puściół || popuściół mróz* (matK: Łp); *Po śniegu, kie popusci, a potym przidzie zima* (matK: Jw); *Gołolydź, kie popuści i zamarznie* (matK: Fr); *Popuściyło || zmiynk* (matK: CzG); *Popuściyło na polu* (matK: Dr); (ogsp.).
5. **‘zwiększyć nieco długość czegoś’:** *Popuscać wóz* (matK: CzG); *Popusco sie na ozworze* (matK: Rp); (CzG, Rp).
6. **‘poluzować wymogi względem siebie; przestać się starać’:** *Mioł dość godnie* [pieniędzy], *ale tak se popuscoł i przekukoł* (matK: Rp).

POPUŚCIĆ II *cz. dk* **‘ustąpić z uporczywego trwania przy swoim; przestać obstawać przy czymś’:** *Sparty, nie fce popuścić* (matK: Dr); *Chłopi sie oburzali, nie fcieli pańskyzny juz robić, jak poschodziyli sie, a ón zaś znowu nie fcioł popuścić, ze to jes jego, to jes moje sistko, fcecie, mozecie iś, dzie fcecie* (BubSpT 38: Fs); (Fr, Fs).

POPUŚCIĆ NATURE ‘przestać się upierać przy swoim; spuścić z tonu’: *Jo cie zbije, zaros nature popuścis* (matK: Dr).

POPUŚCIĆ SIE *cz. dk* – **POPUSCAĆ SIE** *ndk* **‘poluzować się’:** *Noji potym były jesce to, była ta suka, bo jak były nawiniynte nici na wale, no to zeby sie nie popuscało, no to musiała być no, bo to sie musiało wytynzyć, zeby były nici wytynzone, zeby nie były te, tak potym to takie forbotkuwate wychodziyło. Noji tu musiało być, dobrze tyz na wale zaciongniynte tyn, co ci pokazuwała, to zelazne kółecko. Tam sie zakładało taki zelazny, tyn, hocek. Noji zakładało, zeby nie popuscało no toto* (CzG); *Zeby kose uśtywnić, no to sie nabijo klina, klin, zalezy, moze być przeważnie z twardego drzewa, zeby móc, jasiyniowy, a jak niy, to z rogu krówskiego jesce mocniyjsy, bo twardy taki, ze jak sie zabiyło kose, to to wtedy trzimało długo i noji nie popuscała sie kosa, niy?* (KorpSp: ŁW); (CzG, ŁW).

POPYCHAĆ zob. POPCHNÓĆ

POPYKUWAĆ *cz. iter.* **‘palić fajkę, zaciągając się dymem od czasu do czasu; też: palić fajkę od czasu do czasu’:** *Przijechoł przed fare i popykuje se, fto to, fto to? Godajom: to ksiondz. Taki? Pipke kurzi, to ksiondz?* [śmiech] *Noji tak naprowde kurzył se pipke, niy* (Kc).

POPYNDLIWY *przym.* **‘szybki w pracy’:** *Popyndliwy do roboty* (matK: Fs).

POPYNDZAĆ I zob. POPYNDZIĆ

POPYNDZAĆ II *cz. ndk* **‘wprawiać w ruch urządzenie; napędzać’:** – *Kondziel to jes takie, co sie nogom krynci, wielkie kółko, noji i, i, i popyndzo zaś mniyjse kółko, noji tu sie popusco i sie przyndzie, to juz tako troche mechanizacja kondziel była. Noji te ciynkie, noji takie ciyniutkie to sie przyndło na wrzecionie* (Jw).

POPYNDZIĆ *cz. dk* – **POPYNDZAĆ** *ndk*

1. **‘zmusić kogoś, coś do szybszego marszu’:** *Popyndzym gynsi do góry* (matK: Nd); *Nale co sie nie robi. Do Rzepisk do Hopcie juz przyjyzdzali pany, jaze z samego miasta Wrocławia. Panickom było ciepło, bo na polu było sparno, to se tam lezały dziwo nagie przi potocku. Ujek, kie ik uwidzioł, zaroz krziknół, ze to musom być boginki abo strzigi. Tak my sie warciutko brali ku Jurgowa, ze nie trza nos było popyndzać* (SpCzyt 146: Rp); (Nd, Rp).
2. **‘naprężyć sprężynę w mechanizmie zegara, zegarka’:** *Gruski – godzina sie tym popyndzo* (matK: Fr).

POPYNKAĆ *cz. dk* **‘pęknąć w wielu miejscach; popękać’:** *Posiadane wargi, rynki – popynko tak* (matK: ŁN); *To barz fajno maść była* [z nagietka], *tak właśnie na oparzynia, na takie, na takie ciynzkie gojonce rany abo jak choćkiedy przez zime rynki chłopi mieli zmarznione. Popynkały, bo to skóra była wysusono, no to toto maściom smaruwali tom suchom skóre* (Fr); (Dr, Fr, ŁN, Nd).

POPYNKANY *przym.* **‘taki, który popękał w wielu miejscach’:** *Posiadany || popynkany* [o skórze człowieka] (matK: Kr).

POPYNTAĆ SIE *cz. dk* **‘potknąć się’:** *Noji różnice som spore, som różnice, bo na przikłod nie zapomne, jak byłaf u fryzjerki i mój chłopiec, tyn starsy, był ze mnom i idzie, i godo – mamo popyntołef sie, a bylimy u fryzjyrki w Maniowaf. Ta fryzjyrka sie pyto, co to ón godo? Jo godom, ze sie potknół, niy? Óna godo, jo piernice, no nigdy byf tego nie zrozumiała, popyntołef sie* (KorpSp: Fs).

POPYRCIĆ *cz. dk* **‘pomieszać i rozdrobnić’:** *Takom miała montwicke, popyrciyła, popyrciyła* (KorpSp: Kc).

POPYRSKAĆ *cz. dk* **‘ogpol. popryskać’:** *Popyrskać moze i z gorcusia* (matK: Kc).

POPYRTAĆ *cz. dk* **‘pobiec szybko, drobnym krokiem’:** (matK: Nd).

POPYRTANIEC *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym: człowiek zbyt impulsywny, robiący coś szybko, lecz bez należytej staranności i kolejności’:** *Z tego dzikiego Jasia to strasny popyrtaniec* (CoWś 233: NB).

POPYRTANY *przym.* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku: zachowujący się i postępujący w sposób niepoważny, nieprzemyślany i niekonsekwentny’:** *Tako matka popyrtano, to i dziywki popyrtane* (matK: Dr); *Nogły || popyrtany* (matK: ŁW); *Ni mo rozumu spełna – popyrtany* (matK: Tr); (Dr, Fr, Łp, ŁW, Tr). [**pofyrkany** – CzG]

POPYTAĆ *cz. dk* **‘poprosić’:** *Óno zno przipowiodki godać, jacy go popytojcie* (matK: Rp).

PORA I *rz. ż*

1. **‘dwie takie same lub pasujące do siebie sztuki czegoś’:** *Woga na pore kóni* (matK: Fr); *Gruski dwie do pory* (matK: Fs); *Hej, dy tyz tam był mój kóń, tyz nie wycytujym, bo to kolega taki. E mielimy dwa kónie, kolega mioł takiego, a jo mioł tyz,*

dy pora była, jednakie kónie (BubSpT 65: Jw); *Jak prziseł du dómu, dostoł te pore wołów, prziseł i straśnie sie uciesył, a tyn drugi brat jego tyn bogaty mu zazowidzioł, a toś ty zaniós jednego koguta, jo panu zaniesym kaśtelanowi siedym kogutów, to mi wiyncyj do* (BubSpT 119: Nd); (ogsp.).

2. **'dwie osoby przeciwnych płci, tworzące lub planujące stworzyć trwały związek':** *No dy posedek na nomówiny, hej! Tu sie dwa fcieli zyjś, jedna pora, noji mnie posłali i zebyk sie ta przesed przewiedzieć, cy to tam ojcowie zadowoloni, ebo niy z tego* (BubSpT 17: CzG).

PORA II *rz. ż, blm* **'czas':** *Jesiynno pora* (matK: Fs); *Jo od małego bocym, ze na wiesne jadło sie świnine, latym – jojka, syr, kurzine, pod jesiyń – baranine, na Morcina – gynsine, a zimom – kapuste, spyrke, grziby, fizoły i wyndzonke. Zawse sie wiedziało, jako pora roku* (BrzyzŚw: Kr); (Fs, Kr).
zob. fraz.:
DO PORY
MŁODO PORA

PORABIAC *rz. mos* **'człowiek umiejący POROBIĆ (w zn. 1.); czarownik; zob. też: POROBIAC':** *Carownik || porobiac || porabiac* (matK: Nd); (Dr, Jw, Nd).

PORACHUWAĆ *cz. dk* **'policzyć; zob. też: POLICYĆ':** *Kury porachuwać* (matK: Fr); *Porachuje smyreckowi, kielo ón mo rokók* (matK: Rp); *No, jak owce sły, bo jak sie zganiało w dziedzinie, to wybrali jakisi ogród, co tam sie przziganiało te owce, niy? Bo trza było kazdom grupke, kazde to stadko porachuwać, kielo if jes, pożrzyć na to ucho, zapisać i potym sły* (Kc); *I stoji tako farbanecka siedym stówek Bernata. Porachuwałymy kiedysi z Krystynom, siedym kielo? Śtyry i pół tysionca był ubrany manekin.* [– O Jezu!] – *No. Siedym stówek farbanka...* (Jw); (CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, Rp).

PORACHUWAĆ {*komusi*} **ZIOBRA 'zbić kogoś dotkliwie':** – *Jo if syćkie dziś przeźrem, uwidzis, kie tu ftoro tako babrula przidzie z próżnym gorckiem, to jyj ziobra kłonicom prachujem, ino sie be kurzić za niom. – A Franek Budz był sykowny chłop, ze waruj od niego, ón wiedzioł, jak se zakrojić rozumym* (BalNS 36: Fr).

PORACYĆ SIE *cz. dk* **'ugościć się':** *Jakby my sie nie poracyli!* (matK: ŁN).

PORAĆ *cz. ndk* **'drzeć pierze; zob. też: PRUĆ w zn. 2.':** *Porze sie piyrze* (matK: Jw); *Pruć, porzom piyrze, mesek sie nie porze* (matK: CzG); *Na stół sie wykładajom piyrze i porom, potym muzyka* (matK: Łp); *Cuchrałymy i przyndłymy wełne. Z poraniym piyrzi tyz była uganiacka, a było if wse pore baksów, bo gazdowie chowali i po dwajścia gynsi* (SpCzyt 84: Nd); (CzG, Jw, Kr, ŁN, Łp, Nd, Rp).

PORADA *rz. ż* **'rada udzielana komuś':** *Na Pietrapawła Jaś był juz po maturze. Przijechoł du dómu w kapelusie z palickom w rynce. Copke studanckom zostawioł w skole. Teroz dopiyro zacyna trzesceć głowa Jonkowi, co se obrać, na co sie ucyć? Wiedzioł, ze ociec sie kapke przidłuzół na niego, to trza z poradom ojca cosi uradzić, dzie iś* (BalSKD 94: Fr).
zob. fraz.:
NIE PORADA

PORADŁUWAĆ *cz. dk* **'spulchnić glebę RADŁEM':** *Poradłuj te skiby dobrze, coby my jako grule zasadziyli* (CoWś 198: CzG); (CzG, Fr, Tr).

PORADUWAĆ SIE *cz. dk* **'ucieszyć się':** *Ale sie pani poraduwała, dwa pisma dostała* (matK: Rp).

PORADZIĆ I *cz. dk* – **PORODZAĆ** *ndk* **'doradzić komuś, jak postępować, by czary ustąpiły':** *Niedobre mlyko było. Noji pośli zaś do takiego, co umioł zaś porodzać, niy? Umioł radzić, co to zrobić z tym, zeby, zeby odrobić to, to, to całe te cary. Cosi mu tam modlył sie jakosi do zadku cy do, jak to, i powiedzioł tak: – Bedzie niedziela, przidzie ktosi do ciebie, zebyś mu pozycył cosi, to mu nie pozycoj, bo jak mu pozycys, to dalyj be to samo. – Noji prziseł potym w niedziele rano niedaleki somsiod i godo, godo: – Maciek, jakbyś mi doł pore klińcy, bo mi kóniowi odleciała podkowa i trzeba... Godo: – Ni mom tyz, no. – Noji, i, i faktycznie sie poprawiyło to mlyko* (Kc); *Przyniesłaf gornecek masła, zacytojciez go, poradźciez co, baculosku. Baca wzion masło, poseł do kómorki i zacytuwoł. Nojpiyrse zrobiół nad nim trzi razy krziz, potym pomodlół sie trzi zdrowaśki na opak, napluł i zaś ucyniół krzizycek. Potym wzion smatke i zawinół do niyj włosy z umartego, grzebiyń, pazdury, łój ze świycki kościelnyj i paluski z małego dziecka. Wyseł se potym z kómorki i powiado Jagniysce: – Tym masłym posmaruj cycki krowom somsiady* (KorpSp: ŁN); (Kc, ŁN).

PORADZIĆ II *cz. dk*

1. **'dać komuś dobrą radę; doradzić':** *Tyn poradziył mu, zeby seł pod smyntorz i nabroł ze studzionki wody, a potym nawbijoł do powonzki duzo śpilek. To wsićko kozoł mu uwarzić o północy na piecu. Tyn carodziyj mu powiedzioł, ze jak to zrobi, to człowiek, ftory mu porobiył, przidzie pod dźwiyrze z okrutnym bólym i bedzie wołoł o pomoc. Ale nie trza takiego puscać du dómu ani mu pomogać w boleści. Nief idzie, skond przised* (SpCzyt 142: Nd); *Ba, jesce i ludziom trza poradzić. Moryndek,*

co sie tycy, mioł rozum w głowie, nie śliny. Ón kozdymu w niescyńściu pómóg i poradziół (BalSKD 107: Fr); (Fr, Nd).

2. **‘podołać, dać sobie z czymś radę’:** *I chodziyły te dziwozony na grof tymu chłopu. Tyn chłop ni móg poradzić, wartuwoł, ale, ale wtedy, jak wartuwoł, to nie przichodziyły, bo go wypatrzyły* (Fr); *Ho, ho! Kielo tam juz Śpisocy folg złómali i ani hnu, kamiyń sie nie rusół abo sie folga zemskła, abo jak duzo chłopów legło na drong, to sie złómoł i skała sie nie rusyła. Poradziółby cheba ino taki parobek, co sie na wietku narodziół i zodnyj dziywki sie jesce nie tknół* (BalSKD 89: Fr); *Po wiecerzi matka powiedzieli mi, ze jutro po obiedzie bedom piyrsy roz wyganiać krowy. Jo mom iś z dziadkiym, bo po całyj zimie ciynzko be se ś niymi poradzić. Zacyno mnie to tropić, jak jo se poradzym z piyncioma krowami, jak dziadek tak pomału chodzom* (SpCzyt 56: Nd); *Jo juz jes teroz cłowiek ułomny, sama se nie poradzym, musi mi ftosi pomogać zyjść po sodak, przitrzimać* (GrJMSp 261); *Z downa babki ucyły, bo robiyły babki rańtuchy, kozdom ucyli syć i dziurkuwać, cepce syć i syćko. Małe dziywcynki juz widziały od matki, od babki, to i syćko robiyły. Kie małe były, to juz syćko poradziyły, grul naskrobały, kóniowi wody nanosiyły i z motykami do wiecora robiyły. Dziesiynć, dwanoście, śtyrnoście roków, to pośli z krowami chłopcy i dziywycyny i aze w jesiyni prziśli. Dojyli tam* (pmBlin 31: Jw); (Fr, Jw, Nd).

PORADZIĆ SE *cz. dk* **‘podołać, dać sobie z czymś radę’:** *Ni móg se poradzić ś nim* (matK: Dr); *Wiycie, w polu było duzo roboty, to somsiedzi zostawiali dziadkowi dzieciska. Jak było wiyncyj, to se ni móg nijako z nimi poradzić, bo uciykały* (BrzyzWs: Kr); Zosia: *Juz drugom niedziele dojym krowy na połednie i wyganiom na ogród. Nie barz mi sie to widzi, jo nie sama w dóma.* (Przechodzi ku piecu, cedzi mleko). Babka: *A dziadek ci nie pomóg?* Dziadek: (wchodzi do izby za Zosią) *A jakby se poradziyła sama? Cielynta po całyj oborze lotały, a Pietrek nas dzie?* Babka: *Godoł, ze jacy po tabak wlezie do karcmy. Zosia* (Złośliwie) *Tak wej nojlepi* (Czard 69: Nd); (Dr, Kr, Nd, Rp).

PORAFAĆ *cz. dk, tkac.* **‘obedrzeć na RAFIE wszystek len z GŁÓWEK’:** *Jak juz potym tym tyn lyn porafiymy, tak teroz dajymy do mocydła, to sie mocy i tam w mocydle prziwali sie go kamiyniami tyngo, coby nie wysły snopy na wiyrf, a drugom połówke bierymy se lnu, co go rosymy teroz i wydajymy go na tom spółdzielniom, tom kontraktacyjom lnu* (BubSpT 94: Kr). [**porofać** – Nd]

PORAJBAĆ *cz. dk* **‘uprać ręcznie pranie, używając do tego RAJBACKI’:** *Rano mama sie zabiyrała rajbać. I kazdom grote na rajbacce trzeba było pomasuwać i drugi safel próżny do niego wrucała porajbane groty. Jak skóńcyła, to pomogołef mamie w zimie na soneckaf, a w lecie wkładało sie dronzek, w saflu były takie ucha z dziurami i nieślimy ku rzyce* (Iwan 32: Nd). [**porejbać** – Kc]

PORAJIĆ *cz. dk* **‘dać komuś dobrą radę, doradzić; polecić’:** *Jo mu porajyła – dobrze było* (matK: Łp); *Ale po... porajół ón jakiesik tamok tyz zioła, jakiesik tamok, to ludzie te zioła znali, jakie sie ftore nazywo. Trza było uwarzić, tom harbate cy jako, tak, tak sie ludzie lycyli* (CzG); *Potym dziadek mi porajół, zebyk nasmaruwoł świyckom i nazod poleciołek na brzyzek. Mróz sie zrobiół na wiecór, ale mnie ciesyła jazda, bo coroz dali sie jechało* (NaSp 32: 16); *Sukom słuzbe. Kiebyście mi gdzie porajyli abo co, wy tu moze mocie jakomsi znajomość* (BubSpT 60: Jw); (CzG, Jw, Łp).

PORANEK *rz. mnż* **‘wczesna pora dnia tuż po wschodzie słońca; poranek; zob. też: RANO I’:** *Od świyntyj Hanki były juz zimne noce i poranki. Chłopcy z łupiny smrekowyj robiyli kadłuby, do nif sie nasypało zaru i ogrzywało rynce i nogi, bo wtedy sićka boso chodziyli. Po zbiórkaf sło sie do skoły, to juz kóniec uciechy* (BrzyzWs: Kr).

PORANIĆ *cz. dk* **‘zranić kogoś, coś’:** *Na a tak potym jef przisеł ze światowyj, nalef obeseł Talijańsko, Rumuńsko, Serbsko, tam po Jugosławii, po Rosji tu, na tyf wojnaf jef obeseł. Potym poza Tryjes tam na Talijańsku, tu w Belgradzie, w Bośni, Hercegowina. Tof był poraniony i w śpitoluf był* (BubSpT 78: Kr); *Bo nieroz mioł kabot cy copke przestrzelonom kulom, jak ściongoł poranionyf z pola bitwy, niy? Po, po bitce. I nieroz go postrzylali tego, bo, bo... A przezył i przywiózpiynć medali du dómu* (RnS 112: Kc); (Kc, Kr, Rp).

PORANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PORAĆ’:** *I tak sie schodziyły baby do poranio piyrzi. Roz do jedny, ktoro zaprosiyła i chodziyły tak długo, pokla nie oporały. I dopiyro do nastympny, ktoro zaś zaprosiyła* (Iwan 71: Nd).

PORATUWAĆ *cz. dk* **‘pomóc komuś w szczególnej potrzebie; wesprzeć’:** *Przichodziyli do niyj z wseliniejakiemi chorościami. Prostymi sposobami i zielym umiała kazdego poratuwać* (SpCzyt 129: Nd); (Fs, Łp, Nd).

PORAZIĆ *cz. dk* **‘sparaliżować’:** *Poraziyło go* (matK: CzG); *Nief cie porazi, ty bestyjo* (matK: Nd); *Porazi cie, ty pieronie* [w przekleństwie] (matK: Kc); (CzG, Jw, Kc, Nd).

zob. fraz.:
KIEBY {*kogosi*} PORAZIYŁO
NIECH {*kogosi*} PORAZI

PORAZKA *rz. ż*
1. **‘pomór kur’:** *Porazi porazka* (matK: Jw).
2. **‘paraliż; zob. też: PARALIZ’:** (matK: Jw, Rp).

PORAZONY *przym.* **‘przeklęty’:** *Ty ziebraku porazony!* (matK: Nd); (Fr, Nd).

PORAZUWAĆ *cz. dk* **‘zabronować z grubsza skiby’:** *Porazuwać || pośrótuwać – po razie skródli* (matK: Tr). [**pośrótuwać** – ŁN, Rp, Tr]

PORCELAN *rz. mnż* **‘ogpol. porcelana; też: fajans; zob. też: PORCELANA’:** *Porcelan, z porcelanu* (matK: Kr).

PORCELANA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim; też: fajans’:** *Siajbicek z porcelany* (matK: Jw). [**porcelan** – Kr; **porcynal** – Fs, Rp; **porcynał** – Nd, Tr]

PORCHAWICA *rz. ż* **‘purchawka chropowata (*Lycoperdon perlatum* Pers) lub kurzawka ołowiana (*Bovista plumbea* Pers.); zob. też: PURCHOWKA; 📷 Tabl. I’:** *Porchawica – jak jom ozpuc, to taki wyjdzie prof* (matK: Rp); (CzG, Rp).

PORCYJA *rz. ż, daw.* **‘podatek; zob. też: PORCYJO’:** *Dostać porcyjom* (matK: Nd).

PORCYJALNY *przym.* **‘wykonany z porcelany, fajansu; zob. też: PORCYNAŁOWY’:** *Porcyjalne gornecki* (matK: Dr).

PORCYJO *rz. ż, daw.* **‘podatek’:** *Porcyjo || podotek gruntowy* (matK: Nd); *– Zuzka, mom prze ciebie nowine – zagodali do mnie. – Dowiedziołef sie wcora u ryftorza, jak jef był z porcyjom, ze na somsiedni dziedzinie hruby gazda suko baby do roboty. Pomyślołef, ze na twoje miejsce moze by sie nadała nasa Zosia, a ty posłabyś na służbe na drugom dziedzine? Przistałabyś na to?* (SpCzyt 82: Nd); *Gróf se ino cygar w gymbie poprawioł i przipatrzuwoł sie na becółke, cy je cało. A było w niyj pełniućko dukotów, nazbiyranyf z porcyje po dziedzinaf spiskif. Wlecymboga dojechali pod Niedzicki Zomek dolinom, kie zbójnicy uwijali sie brzezinom* (BalSKD 86: Fr); *Panowie, jak widzieli, co robiom zbójnicy z młynorzym, to za osiym roków nie zondali od niego zodnyj porcyje ani harendy z placu, bo młyn był postawiony na pańskiem i zeby go jako uchronić od tyf zbójników, to dali zaprawić do okiyn sićkif kroty i ś̀tangi zelazne do dźwiyrzi* (BalNS 114: Fr); (Fr, Kr, Nd, Rp, Tr). [**porcyja** – Nd]

PORCYNAL *rz. mnż, pok. III* **‘ogpol. porcelana; też: fajans; zob. też: PORCELANA’:** (matK: Fs, Rp).

PORCYNALOWY *przym., pok. III* **‘wykonany z porcelany, fajansu; zob. też: PORCYNAŁOWY’:** (matK: Fs, ŁW, Rp).

PORCYNAŁ *rz. mnż, pok. III* **‘ogpol. porcelana; też: fajans; zob. też: PORCELANA’:** (matK: Nd, Tr).

PORCYNAŁOWY *przym.* **‘wykonany z porcelany, fajansu’:** *Porcynałowy gornek* (matK: Kr); (Kc, Kr, ŁN, Nd, Tr). [**porcyjalny** – Dr; **porcynalowy** – Fs, ŁW, Rp]

PORCYNTA *rz. nmos* **‘liche spodnie, zwłaszcza chłopięce’:** *Na piyrsyk portkak pod prziporym widnioł śpic ze snurkók zrobiony, ón był nicym niemojony, dookoła, taki som i te porcynta były takie siute przez to* (pmKosz: Jw); *Przi prziporze som wysyte takie gadziki, u nos to sie godo gady pływajonce, ino sie tako nazwa przijyna, ze sie godo gadzik, to jes tak przez ludzi teroz nazywane, bo kie fto przidzie, ze fce se usyć porcynta, to sie go pytom, cy z gadzikiym* (pmKosz: Jw); *Byłef przi wojsku, tok sie, kruca, napatrzół na te if porcynta i teroz zaś patrzym u nos, bo straśnie podobne te noźnice mome do if wysyć* (pmKosz: Kr); (Jw, Kr).

PORCYSKA *rz. nmos* **‘zgr. od rz. PORTKI’:** *Zacyno sie chmurzić. – Trza iś du dómu – godo ujek. Tak my sie naśli przi trocu. Tam jedyn starsy chłop stoł se we wodzie i cosi majstruwoł przi przikopie. A ze na sie mioł stare porcyska z kwioteckami, a od pasa w góre nic, to sie ujek zaś wystrochoł* (SpCzyt 147: Rp).

PORDZEWIEĆ *cz. dk* **‘pokryć się rdzą’:** *Pordzewiało* (matK: ŁN).

PORE *zaim. liczebny nieokreślony* **‘wskazuje na nieokreśloną liczbę, większą od dwóch, a mniejszą od dziesięciu; kilka’:** *Pore rzondeckók* (matK: CzG); *Usło to pore roków* (matK: Dr); *Kołcon sie zrobi, jak sie nie cese pore dni* (matK: Kr); *Trza go obloć, pore litrów dać na to* (matK: ŁN); *Pore gynsi* (matK: Łp); *Weksel na pore miesiyncy* (matK: Nd); *Dziekon pore dziedzin mo pod sobom* (matK: Tr); (ogsp.).
zob. fraz.:
ZJEŚ PORE DRABIŃCOKÓW CHLEBA

PORECKA *rz. ż* **‘zdr. od rz. PORA I w zn. 2.’:** *I ze se ta porecka bedzie schodzić do wjedna* (BubSpT 18: CzG).

POREJBAĆ *cz. dk* **‘uprać ręcznie pranie, używając do tego RAJBACKI; zob. też: PORAJBAĆ’:** *Jo juz porejbała* (matK: Kc).

PORENOŚCIEROCNY *przym.* **‘kilkunastoletni’:** *Marynka, porenościerocne dziywce, cyste jak leluja, pasła krowy we Frydmanie w lesie na Maryjosowej Dolinie. Pasła śtyry krowy i jednom jałówke cały dziyń. Krowy miały zwónki blasane abo i śpizowe pod syjom, zeby sie nie straciyły. Te krowy nazywały sie: Tyrolka, Barnula, Środula*

i Piyntoska, a jałówke nazywali Winoska (BalNS 158: Fr).

POREPERUWAĆ *cz. dk* **‘ponaprawiać po kolei wiele przedmiotów’:** *A teroz jak ktosi, te młodzi zostali, no to poprawiajom, poonacujom, e, som materiały teroz takie, niy? Co to, co mozes poreperuwać som* (KorpSp: Kr).

POREZAĆ *cz. dk*

1. **‘pociąć coś na części nożem lub podobnym narzędziem; pokroić; zob. też: PORZEZAĆ w zn. 1.’:** *Okrowomy, noji potym sie to, liście sie daje do silosa. Jo tu mom masine takom, co rzeze, depce sie to. To roboty, wiycie, jak przidzie roz ta jesiyń, to tak roboty, ze juz mało wypodo spać. Bo bez dziyń trza okrować, w nocy trzeba to porezać, udeptać trza do silosa* (BubSpT 135: NB).
2. **‘pociąć drzewo na deski w tartaku; zob. też: PORZEZAĆ w zn. 2.’:** *No to wozymy do troca, do Nowyj Białyj. No mielimy zaroz, ze zawiezymy, zaroz dziś porezymy, ale z tym, ze ón dzisioj inne deski rznie, a my fcieli inne* (BubSpT 26: Dr).
3. **‘skaleczyć się nożem lub podobnym narzędziem; pociąć się; zob. też: POREZAĆ SIE’:** *Kied sie ftory chłop pokalicół, porezoł rynki tam na kosie, cy na nozie, cy sikiyre se kiedy rombnół do palca abo do nogi, to toto friśkie sadło sie tyz kładło na rany* (pmBarnasz: Fr).

POREZAĆ SIE *cz. dk* **‘skaleczyć się nożem lub podobnym narzędziem; pociąć się’:** *Wziynaf tyn ostry nóz i zef sie porezała do hrubego miysa* (CoWś 276: NB). [**porezać** – Fr; **porzezać sie** – Fs; **urznóć sie** – CzG, Kc, Kr, ŁW; **zarznóć sie** – CzG, Rp]

PORKI *przym.* **‘mocny w smaku; pikantny, piekący; zob. też: PORNY w zn. 1.’:** *Mój ociec zawse godoł do mamy, ze jes mało porkie, ze jes mało ostre* (KorpSp: Kr).

PORNY *przym.*

1. *kuch.* **‘mocny w smaku; pikantny, piekący’:** *To było porne jak pieron* [o potrawie z papryką] (matK: Dr); *Muśtarda je porno* (matK: Jw); *Porne, kwaśne, w garle piece* [o napoju z buraków] (matK: Kc); (Dr, Jw, Kc, Rp). [**ostry** – CzG; **porki** – Kr]
2. **‘o alkoholu: wysokoprocentowy; mocny’:** *Porno* || *tyngo gorzołka* (matK: Kr); *Porne to wino* (matK: Łp); (Fr, Kr, Łp).

PORNY CUKIEREK *kuch.* **‘cukierek o smaku eukaliptusowym; zob. też: PIEPRZNIOK’:** *Porny cukierek* || *pieprzniok* (matK: Tr).

POROBA *rz. ż*

1. *tkac.* **‘poprzeczne nitki w płótnie lub innej tkaninie; zob. też: WONTEK w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** *Na osnowie mozno porobić smatami, choćcym porobione, poroba* (matK: Tr).
2. **‘poziome witki wikliny w wyplatanym koszyku; 📷 Tabl. III’:** *Wontek* || *poroba koło stawów sie plecie* (matK: Tr). [**wontek** – Tr]

POROBEK *rz. mnż*

1. *tkac.* **‘poprzeczne nitki w płótnie lub innej tkaninie; zob. też: WONTEK w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** *Z wełny sie robiyło sukno, no to tom osnowe przyndła mama, a tyn porobek, jo tak jesce nie umiała dobrze, no to przyndła jo, tak nie skrynciyła, no to na tyn, na tyn porobek, niy?* (CzG); *Bo tu jes osnowa, a tu sie daje porobek, niy?* (CzG); (CzG, Nd).
2. *tkac.* **‘pierwszy kawałek utkanego płótna; zob. też: NADROBEK’:** *Porobek* || *nadrobek – piyrse, kie sie zrobi płótno* (matK: Fr).

POROBIAC *rz. mos* **‘człowiek umiejący POROBIĆ (w zn. 1.); czarownik’:** *Carownik* || *porobiac* || *porabiac* (matK: Nd); *Ksiondz musioł mieć tyz, mioł dwie krowy cy trzi, ocywiście mioł ludzi, co mu tam to robiyli, ale, ale mioł ón gazdówke, niy? Jedna krowa sie zacyna źle dojić, tyz było niedobre mlyko. A przedtym, przedtym, w tym samym roku, na kolyndzie nie przisеł do mojif pradziadków na to, bo godo: – Tyś jes porobiac, jo nie pudym do ciebie na kolynde. Godo: Jo nic nie robiem złego, lym jak cosi ludziom jes źle, to jo im fcym pomóc* (Kc); (Dr, Kc, Nd, Rp). [**porabiac** – Dr, Jw, Nd; **porobioc** – Łp]

POROBIACKA *rz. ż* **‘kobieta umiejąca POROBIĆ (w zn. 1.); czarownica’:** *Carownica* || *porobiacka* (matK: Nd).

POROBIAĆ zob. POROBIĆ I

zob. fraz.:
SUKNO POROBIANE

POROBIANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. POROBIAĆ w zn. 1.’:** [– A co z tą stułą?] – *No, jak owce sły, bo jak sie zganiało w dziedzinie, to wybrali jakisi ogród, co tam sie przziganiało te owce, niy? Bo trza było kazdom grupke, kazde to stadko porachuwać, kielo if jes, pożrzyć na to ucho, zapisać i potym sły. Sły w tamtom strone do Hardyna, jo tam nie wiym, no wiym telo, ze opowiadoł, ze dziesi za dziedzinom, y, y, y, óny przechodziyły drógom, tamok zakopali do ziymie tom stułe, niy? I jak przez tom stułe przesły owce, bo tak to był bek strasny, bo to kazdo od cie... wziynto była matka tak jakby od dziecka, niy, od małego jagniontka, i potym przestały juz beceć, jak to przez to przechodziyły, no. A inkse porobianio to jo nie wiym, zeby tam co było* (Kc).

POROBIĆ I *cz. dk* – **POROBIAĆ** *ndk*

1. **‘spowodować coś (zwykle wyrządzić komuś szkodę), stosując praktyki magiczne;**

poczarować, rzucić klątwę; moc taką miały głównie STRZIGI i niektórzy BACOWIE': *Caruwali ‖ porobiali* (matK: Nd); *...powiedzioł, bo ón krowy tyz, krowom porobioł i odrobioł* (CzG); *– No bo to godali, ze jak kto komu porobi, to na trzeci dziyń musi przijś zaźryć cy jakosi, niy? Na, na Rzepiskak tam tako siedzi, to przijdzie ksiynzyc, to, to wyje do tego w nocy, jak pełny, miesioncek, kie pełny, niy? To, to, tako jes tam, ale to óny obie z babkom, to wyły, wyły do ksiynzyca tak śmiertelnie, no. Neji takek słysoł, ze na trzeci dziyń, jak, jak, jak sie mlyko skwaśnie abo ón przidzie. – No, no, hej, no takie, som takie okropne. Ale wiys co? Obezwać sie nie trza, jak tyn, bo ón, jego ni moze popuścić, pokla sie nie obezwies do tego, co mu porobiyli. Óna przidzie, jom gniecie, óna, zeby sie ino obezwać, a jakby, jak sie obezwies, no to jom juz popuści, bo óna sie potym wróciyła do tego, co porobiyła. Neji godo, ze jako, jemu tam nic, a mozeście sie obezwała do niego abo do niyj. Ón ta wiedzioł, cy to baba, cy chłop. Nie trza sie obzywać, nie bójcie sie nic, to ón tam przijdzie do wos jesce. Nie trza sie obzywać nic, ón burzi i fce godać z tobom, zaprzij i, i, i takie, no* (CzG); *Ludzie wierzyli, ze tu we wsi som takie strzigi, babrule, bosiorki co to porobiajom i mogom rzucić na rodzine jakiesi cary* (plBiz: Nd); *Siod ku mnie i godo: – No wiycie, ujku cy swoku, cy jak mi tak dwojył, tak. – Ide, ide, mom takiego, co jo sie zymscem na nim, ze mi te krowy porobiół, porobiół, zeby mi krowy popukały* (CzG); *Na św. Łucje wierzyli, ze porobiajom te strzigi. Ze we wsi som takie baby, co sie zamiyniajom w strzige i óna potrafi sie zamiynić w ziabe, i wpadnie cy do tyj stajni, i krowom zabiere mlyko. I był taki zwycaj, zeby opisać świynconom krydom całe to gospodarstwo wiejskie. Wtedy, jak sie opisało, to te strzigi ni miały dostympu. Abo na stajni pisało sie chyba to cosnykiym świynconym trzi krzizycki. U nos św. Łucja, to jo by powiedziała, zupełnie juz nie funkcjonuje* (GrJMSp 302); Irinka: (Wychodzi z komory, ma ubraną tylko bluzkę i bawełnianą półhalkę) *Namocyłaf tom noge w słónyj wodzie, ale furt boli, cheba mi ftosi porobiył.* Babka: *Panie Boze odpuś* (Żegna się) *Ani tak nie myślij, zaochyl piersi, zeby dziecko nie zachorzało* (Czard 70: Nd); *Helina sukała ratunku. Jaz jakisi baca, ftory sie znoł na zacytuwaniu i porobianiu poradziył jyj, coby wziyna te groty i posła do kościoła poświyncić je wodom świynconom. Helina była dziywkom wyryftuwanom, ale i takie majom stracha* (NaSp 2003: 2: Rp); *Downo tymu ludzie wierzyli, ze bywajom takie carownice-strzigi, co to potrafiyły porobiać. Zdarzało sie, ze krowy traciyły mlyko, przestawały sie dojić abo komu co zdechło w oborze. Nieroz to i gazda zanimóg. Przez cały tydziyń ni mogł sie rusać, jacy lezoł w pościeli. Wsićko to była robota strzig* (SpCzyt 142: Nd); *Tyn poradziył mu, zeby seł pod smyntorz i nabroł ze studzionki wody, a potym nawbijoł do powonzki duzo śpilek. To wsićko kozoł mu uwarzić o północy na piecu. Tyn carodziyj mu powiedzioł, ze jak to zrobi, to człowiek, ftory mu porobiył, przidzie pod dźwiyrze z okrutnym bólym i bedzie wołoł o pomoc. Ale nie trza takiego puscać du dómu ani mu pomogać w boleści. Nief idzie, skond przised* (SpCzyt 142: Nd); *Babka mi wse opowiadali, ze piyrwiyj były takie carownice, co to jedna drugiyj porobiały. Zdarzało sie, ze krowy traciyły mlyko, przestawały sie dojić albo co komu zdechło w oborze* (LegSpis 6: NdZ); *Zaś była ta babrula jedna, to przez niom som krowy chore i dojom sie krwiom. Zaś jim cosik porobiyła i nie fcom dać mlyka. Na takie babrule to my musieli uważować, bo ani człowiek nie wiedzioł, kiedy przidzie i pobabro cosi* (plSarna: CzG); *No na Łucyje, no to tyz od Łucyje do Bozego Narodzynio, ze jak ta fto tom ocydzorke musioł strugać. I, i potym we Wilijom no o północy patrzół bez tom ónom. To musioł kozdy dziyń od, od, od Łucyje do, do Bozego Narodzynio robić tom cydzorke i stołecek. A po tym se... To u nos tego nie wiym, cy było, ale godeli, ze w Rzepiskaf ftosi to tak poseł do Jurgowa, siod se na stołecek dziesi ta ze zadku w kościele i patrzół bez tom ocydzorke, i widzioł sićkie te carownice, co ludziom porobiały. To te te carownice tańcuwały nago przed ółtorzym, co ludziom źle robiyły, co im porobiały. Nazywali porobi, jak sie mu cosi nie darzyło: a ftosi ci porobiół!* (RnS 146: Łp); *Ludzie o niecystyf wecaf Suleciny miarkuwali, ale wyraźnie o tym nie godali, bo sie boli, ze jym porobi i mozom im sićkie krowy wykapać abo i ludzie poumiyrajom* (BalNPK 43: Fr); (CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, Łp, Nd, NdZ, Rp). [**pocynić**; **poguślić** – Jw]

2. *tkac.* **'wpleść WONTEK między nici OSNOWY':** *Na osnowie mozno porobić smatami, choćcym porobione* (matK: Tr).

POROBIĆ II *cz. dk* **'zrobić czegoś wiele, jedno po drugim, wykonać wszystkie stosowne czynności':** *Syćko se som porobi* (matK: CzG); *Obyrtać sie dobrze, kie fce porobić* (matK: Nd); *Porobiylimy dekupki mocne, coz, kie to nie stoło nic* (matK: Dr); *Ta jak my, kiedy tyn dóm buduwali, no to jo se zrobiół som sićko. Okna jef porobiół i dźwiyrzef porobiół i podłogi, i sufit, sićko jef porobiół i podłogi, i sufit, sićko jef to se som porobiół,*

forzty; forzty nazywomy (BubSpT 48: Fr); (CzG, Dr, Fr, Nd).

POROBIĆ SIE *cz. dk, nieos., daw.* **'o wielu niekorzystnych zdarzeniach: stać się, dokonać się, wystąpić po kolei':** (pmJanicka 14).

POROBIOC *rz. mos* **'człowiek umiejący POROBIĆ (w zn. 1.); czarownik; zob. też: POROBIAC':** (matK: Łp).

POROBISKO *rz. n*

1. **'rzucenie uroku; poczarowanie':** *Musioł być taki, co umioł tom... odrobić zeby, bo to było porobisko, tak sie to nazywało, a ón musioł umieć odrobić te cary* (Kc); [przed pierwszym po zimie wypędzeniem bydła na pastwisko:] *Wodom ze siwego wiadra umyłaf wymiynia. Potym nasmaruwałaf if świynconym masłym, zeby nie dostały zopolynio i zeby if jaki jadowity god nie ukonsiył. Ale nade wsićko to masło mo if chronić od takif porobisk, co psujom mlyko. W małyj budwance jes woda ze świynconom solom. Pokropiyłaf ś niom fcora wiecór siecke w złobaf, a i w izbie, w saflicku tyz jef jom troche posypała samom solom. Daje sie jom po to, zeby bydlyntom nie zaskodziyły na nuka zodne trucizny* (SpCzyt 56: Nd); *Wiys co, Genek, nie dej sie wyśmioć, nie rób śmiychu ze sobie, ze krowy, zeby ci krowy popukały z porobiskók* (plBiz: CzG); *Naozajst – to była moc cierta, óna swoje robiyła. A podzieftorzi zaś ludzie, nowiyncyj zaś baby, to mu były barz rade, bo jym pomogoł w rozmajityf babrocinaf, cy to w zacytuwaniu uroku, cy przi porobisku, abo przed wseliniejakimi chorobami* (BalNPK 43: Fr); (CzG, Fr, Kc, Nd).
2. **'efekt rzucenia czarów':** *Umar na porobiska* (matK: Rp); *No jo nie wiym, ale w kazdym razie wiym, ze, ze tak w jednyj rodzinie tak sie źle dzioło. Na górze u* (xxx) *tam dziesi, wse cosi było. Jakiesi niescyńścia. I potym cosi robiyli i, i znaleźli jakiesi smaty pozawijane i godali, ze to było to porobisko* (Kc); *Jak to po..., po... pobabroł tom, te gusła, to, to, tom, te porobiska óny były takie biołe jako mlyko, takie pomyje, takie gy... Jak owce bez toto przesły, tak, kiebyś wyloł po, na dróge, na krzizowom, niy?* (CzG); (CzG, Jw, Kc, Rp). [**porobowisko** – Fr]

   ❀ *Jak sie porobi i porobisko ciśnie do wody, to sie juz nie do odrobić tego nigdy nikomu i nika* (BazWierz 90: Jw).

POROBOWISKO *rz. n* **'efekt rzucenia czarów; zob. też: POROBISKO w zn. 2.':** Wskoczył po drodze do Maślokowej żony, pozdrowił ją od bacy, potem zakręcił się koło stajni i nieznacznie wsunął przygotowany węzełek do węgła. A był w tym zawiniątku grzebień, włosy ze zmarłego i paznokcie z małego nieżywego dziecka. Naraz krowy zaczęły się szarpać, bóść, żłoby przewracać, zdawało się, że stajnię zwalą. Maślokowa zrozumiała, co mogło być powodem, że krowy takie niespokojne. Wnet pobiegła do bacy, aby przychodził do domu i odczynił *porobowisko* (BalSKD 47–48: Fr).

PORODNIA *rz. ż* **'wiejska izba porodowa; zob. też: PORODOWNIA':** *Óni pośli do porodnie* (matK: Dr); (Dr, Nd).

PORODOWNIA *rz. ż* **'wiejska izba porodowa':** *E, normalnie, bóle brały, no to cłowiek lezoł i, i rodziół, no. No to tak jako i w ónym, ino zek nie była w porodowni, no. Matka łapały i teściowo mi, no prawie, ta jedna baba Bryjowa, co była, to mi złapiyła jedno dziecko, piyrse. Bo matka wse godała, ze nie pukła bania, nie pukła bania, a tu dziecko miało welonek na głowie, no to matka myślała, ze to bania. No w przirodzyniu było, ale nie wychodziyło dziecko, to mnie trzimali od siódmyj godziny wiecór do północy. Potym juz godom: – Jezus Maryjo, juz sićko mnie boli, idźcie po tom babe! Neji przisła baba i matce dała talyrz tu, co mi pchała na dół, a óna dziecko łapała, noji tak dopiyrzo po północy sie mi dziecko urodziyło, piyrse* (RnS 218: Rp). [**położnia** – Nd; **porodnia** – Dr, Nd]

PORODOWY *przym.*

zob. fraz.:

IZBA PORODOWO

PORODÓWKA *rz. ż* **'izba porodowa; zob. też: IZBA PORODOWO':** *Jak była porodówka, no to były baby z całyj tu okolicy, z całego Spisa, Orawy, nawet i Mizerna, Ciorśtyn. A jakef miała hotel, to wyciecki były z całyj Polski* (GrJMSp 293); *My jesce jak, jak sie rodziyli nase dzieci, to była porodówka w Niedzicy, nie trzeba było wozić do Nowego Targu, do po... do śpitala. Dzieci rodziyły sie w porodówce w Niedzicy. Stamtela sie prziwoziyło juz z dzieckiym, babe z dzieckiym* (Kc).

PORODZAĆ zob. PORADZIĆ

PORODZIĆ SIE *cz. dk* **'o wielu osobach: urodzić się kolejno jeden po drugim':** *Tam my sie wychowali, tam my sie porodziyli w tamtym budynku. No to mo budynek prawie dziewiyndziesiont roków, bo w tysionc dziewiyńcset trzidziestym roku był wybuduwany* (RnS 52: Dr).

PO RODZINIE **'będąc spokrewnionym z kimś':** *To tak po rodzinie* [z rodziny, od krewnych wzięła chłopca na wychowanie] (matK: Łp); (Fr, ŁN, ŁW, Nd).

POROFAĆ *cz. dk, tkac.* **‘obedrzeć na RAFIE wszystek len z GŁÓWEK; zob. też: PORAFAĆ’:** (matK: Nd).

POROMBAĆ *cz. dk* **‘pociąć na kawałki siekierą; porąbać’:** *Porombać drzewo* (matK: Fs); *Krzebt ze świnie, porombało sie, rodzinie sie poroznosiyło* (matK: Nd); *No to jak sie zabije barana w jesiyni, kie ciepło, no to sie go porombie, to miyso sie porombie, do sie do becki, do dziyzki, my godomy dziyzka, noji zasoli sie i to jes dobre, zarosoli sie. A w zimie to zamarźnie, noji dobre jes, wse świyze, nie trzeba lodówki mieć* (BubSpT 136: NB); (Fs, NB, Nd, Tr).

POROMBANIEC *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku nierozsądnym, niezrównoważonym, zwariowanym’:** (GrJMSp 235).

PORONCKA *rz. ż*

1. *bud.* **‘balustrada wzdłuż krawędzi balkonu, schodów itp.’:** *Poroncki po bokaf* (matK: Nd).
2. **‘poręcz przy kanapie, fotelu; 📷 Tabl. II’:** *Kanapa – poroncki po bokaf* (matK: Nd); *Kanapa poroncki takie mo, porynce, prziozdobiono jes* (matK: Fr); (Fr, Kc, Nd). [**porynca** – Fr]
3. **‘pozioma rama w rowerze’:** *A na rowerze, jak my sie ucyli, to nieroz były kolana zbite, bo downo były rowery takie z poronckom ruskie. No to kielo razy jo to buchła, bo trza było noge tom popod poroncke dawać, niy?* (Kc).

POROSIĆ *cz. dk* **‘o deszczu: popadać lekko drobnymi kroplami’:** *Porosiyło jacy* (matK: Dr); (Dr, Łp, Rp).

POROSNÓĆ *cz. dk*

1. **‘urosnąć znacznie’:** *Jak sie posadzi* [ziemniaki]*, to sie skródli (porośnie, co majom wychodzić na wiyrf, co tam kiełkujom wnuka)* (matK: Łp).
2. **‘o ziarnie: wypuścić kiełki, będąc jeszcze w kłosach, zwykle z powodu długotrwałej, deszczowej pogody’:** *No bo tyn placuś, to był tu kielo taki jak z popiołu upiecony, niy, bo zarno było na tym polu, tu u tyf panów to porosło na pokosaf i to wcale sie nie nadawało na zodne…* (BubSpT 128: Nd).

POROŚNIYNTY *przym.* **‘ogpol. porośnięty’:** *No Corno Góra skond sie wziyna, no. No wziyna sie, pewnikiym bedzie od tego, ze tu kiedysi były duze lasy i ta góra, ktoro tutok na środku tyj nasyj wsi, bo ta nasa wieś jes troche tako nietypowo, bo mo, podzielono jes z jednyj strony górom i ta Corno Góra kiedysi była porośniynto lasym* (CzG).

POROWY *przym.* **‘o jednym z dwóch elementów: tworzący z drugim dobraną parę’:** *Z jednyj strony i z drugi, zeby porowe były* [mowa o dwóch kwiatkach wyszytych na pantoflach] (matK: Rp).

POROZBIYRAĆ *cz. dk* **‘podzielić mięso zwierzęcia po jego zabiciu’:** *Zakole sie, porozbiyro* (matK: Tr).

POROZCIONGAĆ *cz. dk* **‘rozciągnąć, rozłożyć wszystko po kolei’:** *Porozciongoj pokrowce* (matK: ŁW).

POROZDAWAĆ *cz. dk* **‘rozdać po kolei wszystko’:** *W sofie została jesce jedna delinka, bo reśtek syćko porozdawała, bo wolym chodzić w śtofkaf* (pmKosz: NB); (CzG, NB).

POROZKA *rz. ż* **‘paraliż; zob. też: PARALIZ’:** (matK: CzG, Dr, Kc, Łp, Tr).

POROZNOSIĆ *cz. dk* **‘roznieść po kolei wszystko, do wszystkich miejsc’:** *Krzebt ze świnie, porombało sie, rodzinie sie poroznosiyło* (matK: Nd).

POROZPATRZUWAĆ SIE *cz. dk* **‘porozglądać się; zob. też: POOGLONDAĆ SIE’:** *Po dródze minół kaplice niedziyckiego patrona, porozpatrzuwoł sie po dómaf. W swojif myślinkaf stwierdziył, ze to dziedzina bogato, odbuduwano, nowocesno, ale zwycaje i obrzyndy stare zostały. We świecie nie sanuje sie tak pamiynci przodków* (KonkLit 2024: 156: Nd).

POROZPINAĆ SIE *cz. dk* **‘rozpiąć na sobie po kolei wszystkie części ubioru’:** *Porozpinać sie* (matK: Kr, Łp).

POROZPULAĆ *cz. dk, tkac.* **‘nawinąć wszytką przędzę na SPULE’:** *A potym przyndymy. Jak juz uprzyndymy tego lnu, co juz pooprzyndymy syćki tyn lyn, tak go dajymy te przyndzionka gotowe warzić. Uwarzymy te przyndzionka i zaś spulomy go. To jes taki spulyrz i gibki. Gibki som takie, co sie naciongo to przyndzionko a spulyrz taki, jes wielgie koło i to to sie tak obraco jak na tyj warculi, i toto potym porozpulomy na falfy, a tak idymy potym do snuwocki, co ta snuwocka nom nasnuje* (BubSpT 94: Kr).

POROZRUCAĆ *cz. dk* **‘ogpol. porozrzucać’:** *Stefanek z Bartkiym byli nojmłodsi. Totyz zwidziało sie im hernykanie po cyifsi kopkaf. Jaze if Jantek okrzicoł i musieli porozrucanom otawe nazod poskładać* (SpCzyt 58: Nd).

POROZSYPAĆ SIE *cz. dk* **‘o wszystkich elementach: rozsypać się po kolei’:** *Jo tak sie uwijała z tom kosołkom du dómu i bez te dźwiyrze z kościoła, zebyk była wartko dziesi tam, zebyk była piyrso, zebyk uciekała z tom kosołkom du dómu i jo, i mi sie to cosi porozsypało tam w tym kościele, pamiyntom, ze mi zbiyrały baby do tyj kosołki cosi* (KorpSp: Jw).

PO ROZUMIE *przysł.* **‘nie widząc, a jedynie dotykając rękami; zob. też: PO OMACKU’:**

Po rozumie iś || po omacku || po macki (matK: ŁW); *Po rozumie pisom* (matK: Dr); *Coz jo mom tak po rozumie macać litery, jak światła som* [w kościele] (matK: Rp); (Dr, ŁW, Rp).

POROZUMIYNIE *rz. n* **'ustalenie, na które godzą się wszystkie zainteresowane strony':** *Opowiedzi zawołajom, opowiedzi ksiondz wywoło piyknie, w porzondku. Óni juz majom narzecone, fajnie w porzondku, porozumiynie jes. Óni sie poznali na tońcu piyknie, na muzyce, hej! I ze to be piykno pora ś nik tak. Óna sie spodobała jymu, a ón jyj* (BubSpT: 18: CzG).

POROZWIONZUWAĆ *cz. dk* **'rozwiązać wszystko po kolej; tu: unieważnić wszystkie działające instytucje':** *Kołchozy porozwionzuwali* (matK: ŁN).

POROZWIYNZUWAĆ *cz. dk* **'rozwiązać wszystko po kolei':** *Óna syćkie te zadania porozwiynzuwała* (matK: Dr).

POROZWOZIĆ *cz. dk* **'rozwieźć po kolei wszystko w różne miejsca':** *Tata mi opowiadoł, ze w Rzepiskaf ludzie wyśli na pole, jak gnój był, gnój był nie na, na polaf porozwozone na kupki, to chyba na wiosne było i, i tyn. Nikogo ni ma, a gnój sie som rozmietuwoł* (Łp).

POROŹLYWAĆ SIE *cz. dk* **'ogpol. porozlewać się':** *Zaś Marysia nie doś, ze skrobała grule, to co filke stawała ze stołecka, zeby matce usłużyć. A to jyj gorcek podała, a to smatom utarła po stole, co sie matce poroźlywało, a to pod śparchet drzewa dołozyła, zeby sie warzyło i furt cosik nuciyła* (SpCzyt 104: Kr).

PORÓD *rz. mnż* **'rodzenie (urodzenie) dziecka':** *I przisły tutej i normalnief sie cuła, siostra z takom kolezankom, no tak razym my sie kolezankuwały, wiym, ze óna jak na mnie popatrzała, a jo to byłaf po porodzie, no to musiała tak na mnie popatrzeć, jak, jako jestem, niy? Cy, no, cy zescuplała, cy nie w ogóle. Jak óna tego, mnie sie od razu źle zrobiyło. No jo nie wiym. Babka godo, teściowa, pewnie ci sie z óc stało, bo to tak sie godało* (Kc); *Dziecka jyj nie wolno trzimać do krztu, bo to jes tyz taki przesond, ze óna jak potym bedzie rodzić, to moze mieć problemy przi porodzie. Noji ze toto dziecko, co sie urodzi, kedyś w zyciu bedzie niescynśliwe, to racyj to tak ludzie uwazujom, zeby niy* (Fr); (Fr, Kc).

zob. fraz.:

ODEBRAĆ [ODBIYRAĆ] PORÓD

PORÓŚ *cz. dk* **'zarosnąć chwastami':** *Noji jak juz potym porosły, no to zaś trza było siekać, co juz były rzondecki, na wysły grule, no to juz trza było zaś potym siekać ik, zeby, zeby nie zarostały. Noji jak juz óny potym podrosły, co były wiynkse te grule juz, no to sie ik okopuwało. Brało sie motyke i, i, i sło sie okopuwało sie, robiyło sie takie rzondki, zeby te, te grule miały tom ziym przi sobie, zeby mogły, neji poróś, zeby urosły wiynkse* (CzG).

PORÓWNAĆ *cz. dk*

1. **'zestawić z sobą dwa zjawiska, dwie rzeczy, dwie osoby itp. i określić ich cechy wspólne i różniące':** *Jakbyś porównała zycie, takie prowdziwe zycie na wsi, to poza tym, ze jes mechanizacja, ze nie trza iś skibók siekać ryncami, bo przijadzie traktorym, zycie jes takućkie samo. I baby robiom to samo, i chłopy robiom to samo, ino nie jadzie do lasa z kónickiym, ba jadzie z traktorym. I nie trza kónickowi siecki rzezać, bo do traktora wleje* (Jw).
2. **'zaprowadzić równość':** *Kcom porównać wszystkik, jesce długo nie porównajom* (matK: Rp).

PORÓZIOWATY *przym.* **'lekko różowy':** (matK: Łp). [**porózowy** – Kr]

PORÓZOWY *przym.* **'lekko różowy; zob. też: PORÓZIOWATY':** *Amerycanki – takie porózowe* (matK: Kr).

PORTA *rz. ż, str.* **'obrzędowy wieniec panny młodej składający się z kupionych kwiatów, koralików i wstążeczek, uzupełniony płatkiem sukna obszytego na bokach czerwoną wstążką; do płatka sukna przymocowane były haczyki, na których zwisał z tyłu głowy poziomy prostokąt z tektury, a z niego zwisały na plecy kolorowe wstążki – czerwona, kwiecista i biała. Obecnie *porta* noszona jest bez tekturowego prostokąta przez młode dziewczyny':** *Na głowie mom porte, to tako obrync ozdobiono cekinami ułozonymi cynsto w krokiewke, przewoźnie jes ciymnego koloru, zeby paciorki po niyj lepiyj było widać, a z tyłu wisom długie ciynkie, takie na dwa palce wstonzki* (pmKosz: CzG); *Kie przisło wesele, młodo ubiyrała na głowe porte. Bogatso miała jom jesce prziozdobionom wontrysym, jak młody. Wstonzki odnosiyły sie do jyj całego zycio. Bioła oznacała niewinność, kwiecisto młodość, a cyrwono przisłe zycie z chłopym* (pmKosz: Jw); *Wziynak od siostry porte, bo idym tońcyć, ino kapecke jes za duzo, to pospinom śpangami po bokak* (pmKosz: CzG); (CzG, Jw). [**tkonka** – CzG, Jw, Kc, Tr]

PORTECKI *rz. nmos, str.* **'spodnie małego chłopca (z tkaniny lub z sukna, dawniej lniane)':** *Posył mu malućkie portecki na Wsyćkif Świyntyf* (matK: Łp); *Jak mioł dwanoście rokók, to, to bojtaruwoł*

Jonek, w porteckak, a w bosu. Godoł, co umorz, ale godo, dziś nie zginym, ino trowa była. Na Syroki to tak syroko, tak nazywali. To drógi nie było, to nosiyli na plecak, takom... – Co? – E, mlyko. Edy jak mogli, tak mogli, w obońkak, a, a jak juz potym jak była, toto syr, to tyz nieśli tak. Biydziyli (Jw); (Jw, Łp).

PORTFEL *rz. mnż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Portfel* ‖ *pulares* (matK: Nd); (CzG, Nd).

PORTKA *rz. ż, str.* **'nogawka spodni':** *Zawinół se portke* (matK: Łp); (Fs, Kr, Łp, ŁW).

PORTKI *rz. nmos*

1. *str.* **'męskie spodnie sukienne, zdobione kolorowymi wyszyciami, zróżnicowanymi w zależności od odmiany stroju spiskiego; współcześnie będące częścią stroju regionalnego; 📷 Tabl. IV':** *Portki sukniane* (matK: Dr); *Sukniane to portki, wysywane to tyz portki* (matK: Kc); *Portki wysywać, wysycie na portkaf* (matK: Łp); *Skrójcie, dziadku, portki, to jo ik dowysywom* (matK: Rp); *Nogawice to te pańskie, suknianie to portki, wysywane to tyz portki* (matK: Kc); *Portki momy bez borytasów, portki gładkie, z dwoma przipormi i z klapkami na przipory, i óne były zdobione lym oblamkami, jak widać: cyrwono-żółtymi, dwie cyrwone i jedna zółto w środku. To jes pas, rzymiyń, dwa metry długości, ozdobiony takimi ćwiekami. Kiesonek tyz ozdobiony tom oblamkom jacy. Pon juz nie zyje, co robiył te rzymiynie i to, myślym, ze tak ze piynć cyntymetrów syroki, dwa metry długi, i to, co sie wciongało w obujek, cyli taki tunel w portki, to był niezdobiony, a to, co miało być na wiyrf, to jes zdobione. Obujek jes i w portkaf mynskif, i tyn posek w babskim stroju, tylko ze tu jes syroki, bo musi do niego wlyź rzymiyń. Noji zapinane na trzpincke. W gaciaf chłopskif tyz musioł być obujek, a jak niy, to popularnie zwany tunel, obecnie zwany tunel, i w stroju damskim sie pojawio i właśnie w mynskim. Pas musioł być roz owiyniynty dookoła, roz spuscony z jednyj strony na bok, abo z lewyj, abo z prawyj, nie było zasady, ale kóniecnie z boku* (pmKosz: Nd); *Rano jesce* [w ZIELONE ŚWIONTKI], *skoro sie nie świtało, sła muzyka, chłopcy śpiywali. To było piyrse ogranie mojów, takie jacy zaroz po postawiyniu. Potym przyseł piyrsy dziyń świont, a w drugi dziyń świont, w Zielone Świontki ogrywało sie juz moje bardziyj hucnie. Wołało sie duzom muzyke, syćka kawalyrzi, juz byli parobcy poodziywani piyknie w biołyf kosulaf. Fto mioł portki, ale ta portków wtedy barz sie nie nosiyło, takif suknianyf, ale biołe kosule i corne nogawice* (Kc); *A był tyn starosta pieknie oblecony, portki nowiusiyńkie z dwoma przipormi, ładnie powysywane parzynice i oblamki, kiyrpce wycyscone sadzom cornom i wyglancuwane, onycki biołe, serdok wysmaruwany sadłym, ale piykny, sukmane cornom, długom, z cyrwonymi snurkami wysywano, włosy mioł długie po kark i sadłym wysmarowano. U reklika wisiała mu chustecka z cyrwonymi kisteckami* (BalNS 149: Fr); *Młody pon mioł piórko z tego... jak to wołali, pockojcie z miyrty, z miyrty, niy, ale duzo mieli kupne, wontraś, z wontrasiu. Piórko, snurecke mioł cyrwonom przi tym piórku i śpilke, i kapelus śpiski, kapelus mioł śpiski taki z kaniami, noji za tym kapelusym to piórko mioł, a ni mioł na piersiaf, jak dziś pon młody, ale mioł za kapelusym to piórko. Tu mioł... jacy jedno było kabot corny i portki ze sukna biołego, z cyrwonymi oblambkami* (BubSpT 125: Nd); *No tak powiedzieć, ze wtedy, hej, była chudoba, ale ludzie bogacyj sie nosiyli. No bo dziś, weźmy takie portki, no to chodzymy w kufajkaf, no bo portki sukniane ftore nasi ojcowie nosiyli kiedysik, to som za drogie* (BubSpT 132: NB); [– *Jak wyziyro chłopski strój?*] – *Nedy w ancugu. E, to piyrwi, no to piyrwi mieli chłopi portki, ale to jesce mój tata nosiył portki, hej, ze sukna i sukmane w zimie, nie było kabotów ciepłyf, takif kurtków, ale sukmana sie wołała, to z bronzowego sukna była, a chłopi mieli kurtki, te portki biołe ze sukna. Mój tata nosiył portki, nie nogawice, nale coz, tata juz umar w piyndziesiontym ósmym roku* (RnS: 182: Nd); (ogsp.).
2. *str.* **'spodnie w ogóle (bez względu na typ i materiał)':** *Przewlyc portki, bobyś zamarasiył* (matK: Łp); *Portki świyntalne* (pmKosz: Jw); (Jw, Łp).

zob. fraz.:
BUKOWE PORTKI
SKROJIĆ PORTKI {*komusi*}

PORUCAĆ *cz. dk* **'ogpol. powrzucać':** *My porucomy same* [flance kapusty do dołeczków] (matK: Dr).

PORUCIĆ *cz. dk* **'o samicy większych zwierząt: stracić płód, poronić':** *Poruciyła* (matK: Rp).

PORUCNIK *rz. mos* **'ogpol. porucznik':** (matK: Fs, ŁW, Tr).

PORUNCKA *rz. ż* **'część mebla, o którą opiera się plecy w czasie siedzenia na nim; zob. też: OPARCIE w zn. 1.':** *Poruncka* ‖ *opiyradło* (matK: Kc).

PORUSAĆ *cz. dk*

1. **'ruszyć coś, czymś kilkakrotnie; poruszyć':** *Nojciynzy porusać, to sie syćko sypie* [mowa o malowaniu ścian] (matK: Dr); (Dr, Jw).
2. **'pokopać motyką i spulchnić ziemię wokół wyrastających z ziemi ziemniaków (bez robienia**

głębszych bruzd!)': *Ruso sie grule motykami, porusane grule* (matK: Tr).

PO RUSKU *przysł.*

1. **'w języku rosyjskim; po rosyjsku':** *Machorka to po rusku* (matK: Kr); *A baby zaś przisły, to ty pokosy oztrzepuwały potym tyz na file, reśte zaś posiadały, to śpiywały po rusku* (RnS 47: CzG); (CzG, Kr).
2. **'o sposobie obszywania koszuli koło szyi: na okrągło, bez kołnierza':** *Downiyj kosule były bez kołniyrzi, było bardziyj tak na okrongło, tak po rusku, tak sie godało i to tak jesce godali, ze cymu u Ruskik som świynta nieskoro, bo oni zakiela obwionzom kiyrpiec na nodze, to my juz mome połówke januarego, ale to tak sie ino śmioli, nom sie warciutko tom kosule syło, jak my tak od nik to wziyni* (pmKosz: Jw).

PORUWAĆ zob. PORWAĆ

PORWAĆ *cz. dk* –**PORUWAĆ** *ndk* ‖ –**PORYWAĆ** *ndk*

1. **'wziąć, pochwycić coś gwałtownie, szybko':** *Liska porywała kury* (matK: Rp); *Odłozyła skrobacke, porwała wiaderko z konta i roz dwa wysła po wode. Po fili uśmiychniynto juz nalywała gościowi cyściutkom wode do gornusia. Jaś nie godoł nic, ino obserwuwoł dziywcynta* (SpCzyt 104: Kr); *Tak, tak juz potym weźnie jom porwie i ón idzie het ś niom do kómory. Jak mo ślajyr, to ji syjmiom, abo miyrt, abo mróz taki, to ji syjmiom i prasnom na siadzisko* (BubSpT 19: CzG); *Jak go ułapiyli* [Janosika], *porwoł stół bronić sie, to wybiył duzo ludzik z tym stołym, ale potym go morduwali, potela go nie zamorduwali, tak potym jak go juz zamorduwali, to go wziyni na hok za te kostke ramie* [obojczyk], *tam jesce długo zył na siubienicy, a jak potym umar, to zrobiyli w ty stolicy (komitacie) takie prawo, ze musom po dziś dziyń płacić za niego* (MalPS 128: Jw); *Ale to te moskole jesce tyz były udziylane. My w dóma, to ci godom, y, y, na, jak sie przileciało z tyj skoły, no to, no to tego moskola porwało sie. No to matka sie darła, ze dzie tyn moskol bieres?! No toś poruwoł pół, pół tego moskolicka i wio do skoły, bo, bo my blisko byli. No to dzieci jak uwidziały, zek moskol przyniesła, no to zaś wio ku mnie, niy? No to zaś tyn, ale to zaś nie było inksego, ino tyn moskolicek* (CzG); *Zabrałak sie za przontanie. Naroz słysym – cosi zadudniało. „O paniynko świynkto – cary! Co tu robić? Co tu robić? Uciykać ni ma dzie. Porwałak do gorzci mietłe i myślym se: – Juz jo cie, carownico, od razu do pola wyzynym tom mietłom! Nie bes mi tu chodziyła i porobiała* (pmMiś: CzG); (CzG, Jw, Kr, Rp).
2. **'zabrać z sobą coś, kogoś siłą, wbrew czyjejś woli':** *Dziwozony porwały dziecko* (matK: Fr); *Jak te dziwozony góniyły na to kraś, roz sie podobno zakradły do dziedziny do Wawrzka. U Wawrzka mieli jakiegosi małego Józusia i óny tego Józusia, straśnie sie im zwidzioł i óny tego Józusia porwały. Ale jedna dziwozona miała swoje dziecko, wiys? I to dziecko wziyna podmiyniyła, bo przi sobie miała, a tote reśte, co były z niom, no to łapły tego Józusia Wawrzkowego, a tota dziwozona swoje dziecko położyła do kołyski, bo se pomyślała tak: dziecko tu troche polezy pore dni, pojy, pojy, pojy, najy sie dobrze, a potym nojwyzyj zamiyniom to dziecko, a toto bedzie pojedzone i bedzie podch... podchowane* (Fr); (Fr, Fs).

PORWAĆ SIE *cz. dk* **'zaatakować kogoś fizycznie':** *Cygani sie porwali na predseda* (BubSpT 12: CzG).

PORWIS *rz. mos* **'złodziej; zob. też: ZŁODZIYJ I':** *A to porwis!* (matK: Dr).

PORWÓSŁO *rz. n* **'rodzaj słomianego powroza skręconego ze słomy owsianej (rzadziej siana), służącego do wiązania snopów zboża; zob. też: POWRÓSŁO w zn. 1.':** *Kryncymy ze słómy powrósło ‖ porwósło, ścisko sie powrósłami* (matK: Jw).

PORYCHTUWAĆ SIE *cz. dk* **'przygotować się':** *Co było w dziedzinie, wsićko baby wiedziały. A my sie porychtuwali chłopcy, jak juz miały do, duzo piórków na, na stołaf, nasypane juz i oprute, wtedy sie gasiyło światło i nasłoł koguta abo juz przinojmniyj wróbla, zeby to zrobić rajwas i była uciecha, i co przi tym było trosecke złośliwości moze, ale uciechy były duzo, dziywcynta sie ciesyły, ze to chłopcy o nif pamiyntajom* (Kc).

PORYFTUWAĆ *cz. dk*

1. **'wykonać niezbędne prace porządkowe; uporządkować, zrobić porządek':** *Noji juz potym wiecór podojółek, poryftuwołek sićko, powiecerzoł, ej, myślym se, trzeba bedzie legnóć, zmówiółek pociórz, ale mi przisło na mysel to pudełko zaś, coz to za pudełko moze być* (BubSpT 63: Jw); *Dobrze, no tok se tu zaroz na Rzepiskak bacuwoł. Robiyłek syr, miołek takiego chłopoka, było mu moze jedynoście cy dwanoście rokók, no to mi pos, zakiel jo se ta zrobiół tyn syr, podwarzył zyntyce, poryftuwoł sićko, pomył* (BubSpT 66: Jw); (CzG, Fs, Jw, Kc, Łp).
2. **'wyporządzić, wykończyć':** *Jednom izbe poryftuwali* (matK: Kc).

PORYFTUWAĆ SIE *cz. dk* **'ubrać się staranniej, pozapinać się itp.':** *Pogrotać sie ‖ poryftuwać sie* (matK: ŁW). [**pogrotać sie** – ŁW]

PORYNC *rz. ż* **'ogpol. poręcz':** *Jo juz tego nie zapamiyntom, ino mi ociec odpowiadoł, ze haniok*

zawse kupcy chodziyli i porync była, i wionzali kónie, jak kupuwali, noji do karcmy. Wozarnio była wielgo (BubSpT 51: Fr).

PORYNCA *rz. ż* **‘poręcz przy kanapie, fotelu; zob. też: PORONCKA w zn. 2.; 📷 Tabl. II’:** *Kanapa poroncki takie mo, porynce, prziozdobiono jes* (matK: Fr).

PORYNCNI *przym.* **‘o koniu: idący z prawej strony w zaprzęgu’:** *Poryncni – to z prawyj strony* (matK: Kc). [**ponoryncni** – Kr]

PORYNCNIE *przysł.* **‘wygodnie, odpowiednio do sytuacji’:** *Obiylyli, neji za dziyń, za dwa dni my schodziyli juz na dół, to juz było blizyj sićko, bo było poryncniyj, bo bezpośrednio sie chodziyło do siuteryny, to juz było wygodniyj, cy wode prziniyś, a wody nie było, kranów nie było. Nic, ino studnia była za drógom, no to to ino sie skocyło wiadrami prosto do siuteryny, to juz było łatwiyj* (RnS 55: Dr).

PORYNCNY *przym.* **‘wygodny w posługiwaniu się nim, pasujący do ręki’:** *Piyłka otwornica. Zawse poprzedzić jom musi świder, kiedy sie planuje jakisi otwór (dziure) w ścianie drewniany wycionć. jes bardzo poryncno i dobrze sie z niom posługuje. Dziś juz wyryncyły jom elektrycne otwornice* (Iwan 69: Nd).

PORYNDELUWAĆ *cz. dk* **‘posegregować, uporządkować’:** *Poryndelujym odziynie w skrzini* (matK: Nd); *Chłopina za tyn cos poryndeluwoł nowe rzecy, poukładoł. Reśte gorcków przikrył cełtowym workiym, odwionzoł kónia i rusył dali na wyśni kóniec dziedziny* (SpCzyt 78: Nd). [**posegreguwać** – NB]

PORYSAĆ *cz. dk* **‘porysować czymś ostrym’:** *Coś cie tu zaś porysali* (matK: Dr); *Popadano skóra, jakby nozym porysoł* (matK: Fr); (Dr, Fr).

PORYTAS *rz. mnż, str.* **‘pętlicowe, ozdobne naszycie wokół PRZIPORÓW na sukiennych PORTKACH, wykonane z czerwonego sznurka; zob. też: BORYTAS; 📷 Tabl. IV’:** *Porytasy || borystasy* (matK: Nd).

PORYWAĆ zob. PORWAĆ

PORYWCY *przym.* **‘ogpol. porywczy’:** *Bo jo jestym racyj taki usposobiynio nerwowego, takie porywcego. Tak ze to sićko musi być od razu w tyj chwili, a nie tak ślamazarnie, zeby łazić jak śli... ślimok, tylko jak juz, to juz trzeba iś no* (RnS 55: Dr).

PORZAWICA *rz. ż* **‘roślina o parzących liściach; w medycynie ludowej stosowana w leczeniu krzywicy; pokrzywa zwyczajna (*Urtica dioica* L.); zob. też: POKRZIWA; 📷 Tabl. I’:** (matK: Fr, Kr).

PORZEKADŁO *rz. n* **‘znane powszechnie powiedzenie zawierające jakąś prawdę życiową, zasadę postępowania społecznego itp.; maksyma, przysłowie’:** *Takie downo mieli porzekadło, ze do Jona ni mogła być baba na bacówce* (Rp).

PORZEZAĆ *cz. dk*

1. **‘pociąć coś na części nożem lub podobnym narzędziem; pokroić’:** *Skóre nie porzez* (matK: Rp); *Porzezać na siecke* (matK: Fs); *Drobno porzezane* (matK: Łp); (Fs, Łp, Rp). [**porezać** – NB]
2. *bud.* **‘pociąć drzewo na deski w tartaku’:** *Z tartaku jak prziwieźli, to porzezane było, to było, a jak nieporzezane, to okryngloka ciyni i te dwie syrokie nojsyrse to jes jedyn topór sie woło, a toto krampac, to z piyrwsego sie obcinało tym, a to juz z drugiego, gdzie sie zostawiało po snur, jak odbiył se snurym, to zostajało małom scelinke i potym sie juz cyściyło* (KorpSp: Nd). [**porezać** – Dr; **potrzeć** – Jw]
3. **‘skaleczyć, zabić kogoś nożem’:** *U nos tu nigdy nikt nikogo nie porzezoł* (matK: Rp).

PORZEZAĆ SIE *cz. dk* **‘skaleczyć się nożem lub podobnym narzędziem; pociąć się; zob. też: POREZAĆ SIE’:** *Zebyś sie Jasiu nie porzezoł* (matK: Fs).

PORZIĆ *cz. ndk* **‘łączyć w parę samca i samicę’:** *Porzyli zajonce* (matK: Fr).

PORZIĆ SIE *cz. ndk* **‘o niektórych zwierzętach odmiennej płci: łączyć się w pary w celu zaspokojenia popędu płciowego i wydania potomstwa’:** *Porzom sie gołymbie* (matK: Łp); *Ptoki sie cubiom, gołymbie sie porzom* (matK: Kr); (Kr, Łp, Rp).

PORZNÓĆ *cz. dk* **‘pociąć piłą drzewo na kawałki’:** *Porznie na klocki i sie scypie* (matK: Fs); *Porznione kawołki drzewa* (matK: Łp); (Fs, Łp).

PORZOMNY *przym.* **‘spełniający normy moralne, społeczne, religijne; właściwy, należyty, wzorowy, przyzwoity; zob. też: PORZONDNY w zn. 2.’:** *Porzomno, cysto* (matK: CzG).

PORZOND*

zob. fraz.:
NA PORZOND

PORZONDEK *rz. mnż* **‘stan, w którym wszystko jest na właściwym miejscu, ustawione we właściwy sposób; brak bałaganu, rozgardiaszu’:** *Mo porzondek w dómu* (matK: Rp); *Trza dawać porzondek* (matK: CzG); *Pozamiato, porzondek zrobi* (matK: Jw); *Niedobre, kie ni ma panók, boby porzondku nie było* (matK: CzG); *Trzeba sie oganiać, zeby wsytko na porzondku mioł, zeby doł se rady, kie dzieci duzo* (matK: Nd); (ogsp.).

zob. fraz.:
DAĆ {*komusi, cymusi*} PORZONDEK
NA PORZONDKU

ROBIĆ PORZONDEK
ZA PORZONDKIYM

PORZONDKI *rz. nmos* **'ogpol. porządki':** *Robiyłaf porzondki w sofie i syćkie starocie powyrucałaf, i na niescynście wyruciyłaf tyz nowiuśkom bluze, jesce bocym, ze była óna z biołymi małymi bulkami i z barsionu jesce zielonego* (Kc).

PORZONDNIE *przysł.*

1. **'należycie pod względem technicznym; solidnie, gruntownie':** *Trza to porzondnie wycuchać glancpapiyrym do cystości* (pmMich: Fr); *Brało sie dziady i tak sie hurkało potla, jaz były porzondnie wyrajbane. Potym sie wkładało do miski i brało sie rajbacke, i du dómu sie sło* (pmMiś: CzG); *Kredyns tyz miałak w siyni i tam se tyz trzimałak rózne rzecy. Jak przichodziyły świynta, to trza było go porzondnie umyć, coby był cysty. Bo w izbecce wse było nojwiyncyj ludzi i nie pasuwało, coby kredyns był brudny* (pmMiś: Jw); (CzG, Fr, Jw).
2. **'intensywnie, mocno, obficie':** *Brało sie takom kisonom kapuste, kapke sie jom wyściskało, ale nieduzo, coby była tako porzondnie kwaśno, wrucało sie do gornka, podlywało wodom i tak wrzała. Potym jacy uwarzyło sie grule i juz gościna była jak fras* (pmMiś: CzG); *Nie zauwozół gałynzi i bechnół sie doś porzondnie w ramie* (pmMich: Fr). *Tak trza porzondnie utrzić, zeby cukier nie zgrzipioł po zymbak* (pmMiś: Jw); (CzG, Fr, Jw).

PORZONDNY *przym.*

1. **'spełniający normy techniczne, nadający się do czegoś; solidny':** *Od razu wsićkim otworzyły sie giymby. – Mnie juz drugi rok daliście w taki podpaci, ze dwa kónie go stamtela nie wyciongnom – krzicoł somsiod Jantek. – Mnie sie patrzom jesce dwa utra, tak powiedzieli ociec – woło ftorysi z konta. – Łóńskiego roku dostołef zgnite, teroz fcym porzondne na deski na stodołe – upiyro sie inksy* (SpCzyt 110: Nd); *A to nie było tak, zebyś sie był obuł do porzondnyk bótów abo cosi, ale wziyni i usyli ze świńskiyj, skóre ze świnie obłupiyli i usyli kyrpcoski* (BubSpT 68: Jw); (Jw, Nd). [**porzonny** – Łp]
2. **'spełniający normy moralne, społeczne, religijne; właściwy, należyty, wzorowy, przyzwoity':** *Cysty || poćciwy || porzondny* (matK: Nd); *Godajom, kie gazda mo kónia i kota fajnego, to jes gazda porzodny. A jak jes kóń chudy, kot ladacy, to widno, ze gazda do nicego. No to tyz jes obowionzek jego, ze mo sie interesuwać gowiydziom i zeby była fajno, wyziorno. Jes tyz choćftoryn mraga taki, co jak moze, tak zrobi, a idzie do karcmy, opije sie, to taki chłop to do nicego. To ta baba jes biydno w tym dómu* (GrJMSp 282); *Porzondno gazdyni to musi umieć i uwarzić, i usyć. Mama nasa sama umiała usyć nom sićkie oblecynia, neji na pościyl tyz. Usyć umiała choćco, ale nie była krajciyrkom. Usyła nom i farbanki i bluzki sićkie, noji co ino trza było* (plSarna: CzG); (CzG, Nd, Tr). [**porzomny** – CzG; **porzonny** – Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN, Łp, Nd, Rp]

PORZONNY *przym.*

1. **'spełniający normy techniczne, nadający się do czegoś; solidny; zob. też: PORZONDNY w zn. 1.':** *Jedno drzewo, ale porzonne* (matK: Łp).
2. **spełniający normy moralne, społeczne, religijne; właściwy, należyty, wzorowy, przyzwoity; zob. też: PORZONDNY w zn. 2.':** *Porzonny człek* (matK: Jw); *Porzonny człowiek* (matK: ŁN); *Porzonny ociec, ani nie marnik, ani nie pijok* (matK: Fr); *Som porzonni ludzie, a som tyz i świnie* (matK: Dr); (Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN, Łp, Nd, Rp).

PORZUCIĆ *cz. dk* **'o wzorach na materiale: rozrzucić, rozmieścić, naszyć w wielu miejscach':** *Ślofka, no ślofka to były takie punkciki, jakby było wysywane takie kwiotecki, byleco, bylejakie tam były po tyj porzucone, po całyj tyj chustecce* (KorpSp: ŁN).

PORZYCKA *rz. ż* **'porzeczka – krzew i owoc; porzeczka czerwona (*Ribes rubrum* L.) lub porzeczka czarna (*Ribes nigrum* L.); zob. też: WINICKA':** *Winicki || porzycki* (matK: Fr).

PORZYKADŁO *rz. n* **'wyraz, zwrot, wyrażenie, którego nie można odnieść do konkretnej rzeczy, zjawiska itd.; powiedzenie, często indywidualne, charakterystyczne dla danej osoby':** *Takie mo porzykadło, jedno słowo wse nawraco* (matK: Rp).

PORZYNDÓWKA *rz. ż*

1. **'jesienny, zorganizowany wypas owiec po ich powrocie z KOSORU, co według tradycji następowało 29 IX, czyli w dzień wspomnienia św. Michała; umawiano się według takiej zasady, że codziennie dwie osoby z kolejnych rodzin właścicieli owiec pilnowały zwierząt, które wypasano tuż przy wsi; na noc owce wracały do właścicieli':** *Owce pasło sie i w porzyndówkaf, nieftorzi paśli w małyf kierdelaf, nie wyganiali do porzyndówki. Były to roki seśdziesionte – siedymdziesionte, jesce i osiymdziesionte, ze w Niedzycy była barz rozwinionto hodowla owiec, pasły sie choćkiedy, jak przisły z kosaru owce i piynć porzyndówek. Niźni kóniec osobno, wieś osobno, zowoda osobno, wyźny kóniec osobno. Jesce byli*

i sukromnicy, ktorzi mieli kazdy lepi jak sto owiec (Iwan 39: Nd).

2. **‘praca na rzecz całej gminy, wykonywana przez każdego gospodarza, np. przy naprawie dróg w gminie, czyszczeniu rowów odwadniających itp.; liczba dniówek tej pracy zależna była (jest) od powierzchni posiadanego gruntu; zob. też: SIARWARK’:** *Siarwark* || *porzyndówka* (matK: Tr).

POS *rz. mnż*

1. **‘część uprzęży końskiej: skórzany pas łączący przez grzbiet oba PASY, zabezpieczający je przed opadnięciem; zob. też: WIYRSYŃ; Tabl. III’:** *Bez wiyrf kóniowi idzie pos* (matK: Fs).
2. *daw.* **‘zaświadczenie o posiadaniu zwierzęcia, wymagane jeszcze w okresie powojennym przy sprzedaży na targu lub oddawaniu go do skupu w ramach obowiązkowego kontyngentu; zob. też: PAS w zn. 4.’:** *A ón przisеł z kościoła i óna powiado, ze ziandary były, ze filance i pos im dała* (BubSpT 25: Dr).

zob. fraz.:
BEZ POS
POS BACOWSKI
WIYRCHNI POS [PAS]

POSAĆ *cz. iter.* **‘paść zwierzęta wielokrotnie, co jakiś czas’:** *Downo posali krowy stadym* (matK: Dr); *Tacy my chłopcy byli, no to my ta ta ty gynsi posali* (BubSpT 137: Rp); *Chłopok to juz krowy posoł i dojył, tyz jak trzeba było, to i owce posoł, choć mały idzie na role i robi z ojcym, kónie poganioł, jak orali, powrósła ukrynciył do owsa, siano grabiył. Kielo zdole, to pomogo* (pmBlin 26: Jw); (Dr, Jw, Rp).

POSADA *rz. ż* **‘stanowisko służbowe’:** *Pani mo wysokom posade* (matK: Kr); *If posada, if chlyb* (matK: Nd); (Kr, Nd).

POSADZIĆ *cz. dk*

1. **‘zasadzić roślinę’:** *Posadzić grule* (matK: CzG); *– Boście mi obiecali pomóc posadzić kapuste. – Jak be miała kiedy dogódke jakom* (matK: Dr); *Gynsto posadzone te kwiotki* (matK: Łp); *Teroz powyrucali bacók, ale zabrali, bo posadziyli sadzonki, porobiyli, na malućkie smyrecki sadziyli, tam teroz nie wolno paś iś* (BubSpT 14: CzG); (...) *bo grule, jak sie posadzi do takiyj zimnyj ziymi, to óna jakosi tak zakamiynieje, skołkowacie i siedzi, potym biyda sie docekać, kiedy wyjdzie, tak ze ta nieskorzyj zasadzono do ciepłyj ziymi, skorzyj wyjdzie jak ta. No a tak, co inkse, no runkle, kapusta to sie nojnieskorzyj sadzi* (BubSpT 113: ŁW); (CzG, Dr, Łp, ŁW).
2. **‘umiejscowić na czymś kogoś, coś’:** *Kied my z ojcym do niego przijechali, od razu posadziyli mnie ku stołu w kuchni, nakładli dziadków na miske i kozali jeś. Ni mogłaf dać wiary, ze tak chytro fcom nakormić służke* (SpCzyt 82: Nd).

POSAJTUWAĆ *cz. dk* **‘pociąć klocki drzewa na SAJTY, tj. szczapy’:** (matK: Fr).

POSANUWAĆ *cz. dk* **‘okazać komuś szacunek’:** *Musi posanuwać* (matK: Fs); *Wojna to nikogo nie posanuje* (matK: Dr); (Dr, Fs).

POSANUWANIE *rz. n* **‘szacunek okazywany komuś’:** *Dwojynie* || *posanuwanie* (matK: Tr); *Mieli, mieli wielkie posanuwanie no, no wsyscy naucyciele w Kacwinie. I to dziyń dobry nie godalimy lym my dzieci, ale i wsyscy dorośli* (RnS 117: Kc); (Kc, Tr).

POSAPKUWAĆ *cz. ndk* **‘płakać niezbyt mocno, wciągając przy tym powietrze; pochlipywać’:** *Naroz słysyme dziwny i ostry głos nad nasymi głowami. – Wase krowy przesły na słowiyńskom strone, a toci dwa za niymi – powiedzioł hajcy. To dopiyro śpas – pomyślołef. Trzimoł małyf za hasyntrogi. Stanylimy jak wryte, zodyn ni móg wydusić ani słowa. Słychno było jacy posapkuwanie Bartka i Stefanka* (SpCzyt 61: Nd).

POSARPANY *przym.*

1. **‘o włosach: rozczochrane, zmierzwione’:** *– A jak to dziecko tyj dziwozony wyglondało? – Nie wiym, jak to dziecko wyglondało. Podobno było ocate, straśnie miało duze ocy i ze było straśnie takie brzidźkie i miało włosy nieucesane, takie wiys, jakie posarpane* (Fr).
2. **‘o człowieku: chodzący w podartych, zniszczonych ubraniach’:** *Dziwozony były tyz takie posarpane całe i straśnie rade widziały cyrwone kolory abo nosiyły topanki cyrwone, jak dziesi ukradły, okropnie sie im widziało toto syćko, co było cyrwone, to sie im barz widziało. To chustke cyrwonom, to jakomsi smate, to, to, y, to, wiys, to burke cyrwonom. To bez przerwy cosi cyrwone kradły z płótna, abo kanafoske, abo cosi ukradły i tak sie na cyrwono ubiyrały dziwozony* (Fr).

POS BACOWSKI *str.* **‘znaczący element ubioru męskiego (współcześnie odświętnego, estradowego), mający formę szerokiego na ok. 30 cm pasa skórzanego, bogato zdobionego RYZOWANIAMI (tj. tłoczeniami), CYNTKAMI i GUZIKAMI (tj. mniejszymi lub większymi mosiężnymi guzami), dawnymi monetami, zapinanego na kilka KUKIEŁEK (tj. klamer o elipsowatym kształcie); zob. też: OPASEK w zn. 1.; Tabl. IV’:** *Posy bacowskie nosi sie tymu, ze to był if starodowny strój. Nie było drzewiyj kiesyniów. Za pos mozno nakłaś wiele. Bacowe posy, to były posy caruwane, bo tyz zawdy zasyli cosi.*

Jako robiył pos sewiec, ale nie kozdy umioł, to byli tacy, co umieli. Barz if duzo nie było, ale byli. To ón godoł ewangelijom świyntego Jana do tyłu i zasywoł słowa tyj ewangeliji do posa, to taki pos jak baca włozył, to siyłe mioł, o mioł, i bronieł. Kie go ftory ukrod bacowi, to go pos het zmarniył, jaze se umarnół. Robiyli pasy od Matki Boskiyj Rózańcowyj. Sewiec sed na niespór i kie ku chałupie sie wrócieł, to robieł trzi dni abo bez dziewiynć dni. Robiył, jaz zrobieł (BazWierz 132: Jw).

POSCHODZIĆ *cz. dk* **'o roślinach: wykiełkować':** *To tak jes. Jak sie juz lyn zasieje, jak juz pożrzy, tak pore tyf tyźni i potym go plewiymy tyn lyn, juz tak poschodzi. Jak juz potym sie tyn lyn wyplewi, ón rośnie trzinoście tygodni. Z trzinoście tyźni jak tyn lyn rośnie, tak potym go wybiyromy zaroz i wionzymy do ocypek, i tak sie prziwozi go na bojsko* (BubSpT 93: Kr). [**powschodzić** – Dr; **powychodzić** – Fr]

POSCHODZIĆ SIE *cz. dk* **'o wielu osobach: zejść się, zgromadzić się po kolei w jednym miejscu':** *Chłopi sie oburzali, nie fcieli pańscyzny juz robić, jak poschodziyli sie, a ón zaś znowu nie fcioł popuścić, ze to jes jego, to jes moje sistko, fcecie, mozecie iś, dzie fcecie* (BubSpT 38: Fs).

POSCUĆ *cz. dk* **'zachęcić psa do zaatakowania kogoś':** *Poscuł tego dziadka ze psym* (matK: Łp); *Pohuckoł go || poscuł go z psym* (matK: Rp); (Łp, Rp). [**pohuckać** – Rp]

POSCYKAĆ *cz. dk, kuch.* **'poprzecinać, podzielić na drobne części łyżką lub widelcem (nie nożem!) niezbyt twardą potrawę':** (pmBłachut: Fr).

POSCYNŚCIĆ *cz. dk* **'przechodząc koło kogoś pracującego, życzyć mu szczęścia, powodzenia w pracy, wypowiadając grzecznościową formułę *Scynść Boze* lub podobną (odpowiedzią jest formuła *Dej Panie Boze*)':** *Ani nie poscynści nikomu* (matK: Rp).

POSCYNŚCIĆ SIE *cz. dk* **'komuś coś się udało, ktoś miał szczęście':** *Coroz mniyj Symek wierzył, ze sie mu poscynści, ze sie śtretnom. Był coroz barzi markotny* (SpCzyt 38: Rp).

POSCYPAĆ *cz. dk* **'rozłupać na części wiele kawałków drewna lub jeden kawałek na wiele części':** *Poscypać drobni, hrubi* (matK: Jw).

POSEBŁÓCYĆ SIE *cz. dk* **'zdjąć po kolei z siebie odzież włącznie z bielizną; zob. też: POZOBŁÓCYĆ SIE':** *Noji potym nos wziyni, przijechali z kóniami, mieli śtyry kónie i na taki wóz, noji posebłócyłymy sie, noji do roboty, no tak było* (KorpSp: Kc).

POSECEK *rz. mnż*

1. *str.* **'pasek skórzany o szerokości ok. 10 cm, zapinany na trzy sprzączki, zakładany na nogawkę sukiennych PORTEK, zdobiony CYNTKAMI ułożonymi z KROKIEWKĘ lub ŚTAŃCOWANY wzorkami, zastępujący RZEMIYNIE przy zakładaniu KIERPCÓW; zob. też: MAŁY OPASEK':** *Na portkak troske wyzyj kostki zapinało sie posecek, cynsto godali na niego mały oposek. To było wygodne rozwionzanie, bo nie trza było zajmuwać sie wionzaniym rzemiyni i to jesce, zeby cyntki sie zgodzały. Chłopy wionzały rzemycek abo pod portkami, abo na portkak, a posecek, to sie ino na portkak opasywało, zeby go było widno, a wtedy kiyrpce, to były na małym rzemycosku sprzonckom spinane* (pmKosz: CzG); *Te downe kiyrpce, to były mocuwane na uwrazkak, a rzemycki sie okryncało dookoła nogi, fto fcioł, to potym zamias rzemyckók opinoł noge poseckiym, na ftorym były cyntki ułozone w krokiewke, leluje i zapinało sie go wtedy na sprzoncki, tak jak w oposku* (pmKosz: CzG).
2. **'mały, wąski POSEK w zn. 2.':** *Na wozie były jesce talorki, piykne, ze śrybernymi poseckami, ale co z tego, kied kazdymu cosi chybiało; abo był pukniony, abo obity* (SpCzyt 77: Nd); *To juz rózne, bo jak se ftoro fce na ty ryncniki, uciyroki, no to se tam przeruci jakie posecki abo takie co, abo tak to takie zwykłe płótno robiymy* (BubSpT 94: Kr); (Kr, ŁW, Nd).
3. **'mały, wąziutki zagon':** *No wiycie, u nos sie to tak zyje we Wyśnif Łapsów. Rolicki tu momy, wiycie w takif wonziutkif poseckaf, kazdy mo na kazdym wiyrchu rozrucone* (BubSpT 108: ŁW); *Wymyśleli to rozmajicie, no to niby, zeby ulepsyć, zeby zwiynksyć plony, tym poprawiać, tamtym, no zeby wopnuwać. No wopnuwać, wiycie: nale to u nos posecki, hej! To powiedzieli, przidom, przidzie jakisi tam zestaw masinowy i wysiejom wopno* (BubSpT 113: ŁW).

POSEGREGUWAĆ *cz. dk, now.* **'ogpol. posegregować; zob. też: PORYNDELUWAĆ':** *Chłopy racyj nie patrzom, moze, jak to powiedzieć? Nie umiejom posegreguwać. A my zaś chyba som takie bardziyj zdyscyplinuwane, ze fcymy posegreguwać to, zeby to sie nie skłóciyło, to z tym nie poplamiyło. A chłopy racyj, tyz umiejom włoncyć automat, bo nie powiymy, ze pralke nie umiy włoncyć. Umiy, ino ze to jes troche dlo nif to sortuwanie ubrań* (KorpSp: NB).

POSEK *rz. mnż*

1. *str.* **'rzemień zapinany na SPRZYNCKĘ, służący do zaciskania spodni na biodrach; też: dowolny wąski rzemień':** *Ściskać sie poskiym. Dostać poskiym po rzici. Spadły mi portki, bok je nie*

spion poskiym. W portkak jes taki śpecjalny zogibek, przez ftoryn przechodzi posek (Jw); *Przipory przikrywajom zalatańce, som óne wyciynte w zombki, ale i tyz przikrywajom óne posek, ftoryn idzie zogibeckiym zrobionym w portkaf* (Kc); (Jw, Kc).

2. **'wyróżniający się kolorystycznie fragment jakiejś powierzchni w kształcie długiego, wąskiego prostokąta':** *Kanafoski cyrwone z poskami* (matK: ŁN); *Poski na kosulaf cyrwone* (matK: Fr); *Delinka niedbowne poski mo* (matK: Tr); *Jak jesce bocym, to babskie kosule miały trelichowe rynkowy, a na nik był cyrwony posek, to było naprowde mocne płótno* (pmKosz: Tr); *Kupiyłaf chłopu portki wysywane cyfrom, to idom tak cyrwony posek, fijołkowy, cyrwony, zaś fijołkowy, potym zaś cyrwony, tak ze cyrwony jes trzi razy, a fijołkowy dwa. Kluce na portkaf som tyj samyj farby, co oblamki na świak. Jedne cyfry wije sie z kluckami, to takie małe pyntelki, a drugie bez. Portki z cyframi nosom syćka, młodzi jak i starzy, nie tak jak na Jurgowie, dzie bogate parzynice majom parobcy, dziadki zaś takie ladaco wysyte* (pmKosz: Kr); (Fr, Kr, ŁN, Tr).
3. **'wąski pasek transmisyjny, służący do przenoszenia napędu z silnika na różne ruchome urządzenia; zob. też: POSEK KLINOWY':** *A po drugie nakupiyli takie drogie masiny, a dwa lata tymu zepsuła sie, głupi posek do tyj, co robi bale, dwadzieścia tysiyncy złotyf* (Kc).
4. **'żelazna obrączka na GŁOWIE koła drewnianego, tuż koło szprych, po obu ich stronach; zob. też: CYBONT; 📷 Tabl. III':** *Poski* || *obroncki* (matK: Kr).

zob. fraz.:
NOSIĆ COSI ZA POSKIYM
POSEK KAWALERSKI
POSEK KLINOWY

POSEK KAWALERSKI *str.* **'długi, wąski pasek ozdobiony rzędem metalowych guzów (GUZIKÓW); jedna jego część podtrzymuje PORTKI w pasie, druga wypuszczona z tyłu pełni funkcję ozdobną; 📷 Tabl. IV':** *Kawalerski posek piyrse przewlykano przez zogibecek, zaś dalsom cyńść owijano dookoła bieder, ino tym razym juz na portkak. Kóńcówke poska zachytuwano o jednyn z ozdobnyk guzikók, ftorymi był obijany, abo i tyz wionzano kokardke cyrwonom* (pmKosz: Jw).

POSEK KLINOWY 'wąski pasek transmisyjny o przekroju rombu, używany do przenoszenia napędu z silnika na różne ruchome urządzenia': *– A ta siajba, to co to było? – Siajba to jes, po siajbie chodzi posek albo klinowy, albo gładki, bo som siajby klinowe, co majom powycinane tak jak tu pomiyndzy palce i klinowe poski musom iś, a tak tu, to sie racyj robiyło na siajbie gładkiyj, posek był gładki, bo nieroz jak sie rzuciyło duzo, a przidowiyło, to na tym jesce zabuksuje, to znacy obróci sie i nie spoli sie silnika, a na tym rozumiys, jakby było duzo obcionzynie, to móg sie i silnik spolić na klinowyf poskaf* (MMilMCK: Nd). [**posek** – Kc]

POSEMNIK *rz. mnż, tkac.* **'mocna nić przywiązana do końca MOTOWIDŁA, służąca do przewiązywania kolejnych PASEM w czasie motania; zob. też: POŚMIK; 📷 Tabl. V':** *Pośmik* || *posemnik* (matK: ŁW).

POSEPTAĆ *cz. dk* **'powiedzieć coś szeptem':** *– No puściyła tam, nie wiym, kielo tyf wyngli, bo cały cos to robiyła, to robiyła, obracała sie do mnie plecami. Jo se myślała, co óna to robi. Jesce godom do, do ojca nasego, ze: wiys co, Stasek, co to ta twoja mama wyprawio z tom Kaśkom. Godom, to dziecko sie dre dalyj, sie dre, a óna tu cosi kombinuje, jakiesik ryftuje wyngle, cosi. A óna wziyna, po-obchodziyła dookoła kołyski, poseptała, wziyna tyn, ponosiyła tyn gorcuś, trzimała, kopciyło sie z tego gorcusia, staneła przi głowie dziecka, wziyna pośliniyła, zrobiyła mu krziz na cole, wziyna posła dookoła* (Fr).

POSEWKA *rz. ż* **'ogpol. poszewka, powłoczka; 📷 Tabl. II':** *Do posewkók były forbótki, jak była paradno dziywka, jak sie wydawała, to miała komplet pościeli, no ale komplet pościeli, to juz nie po nasymu. Jak sie nazywała pościel? No poswa i posewka, no to, oblecynie pościelne, na pościel, oblecynie na pościel. No to, no to zogłówki były takie, ze tu góra posewki była z takom plecionymi forbótkami wsyto, noji to było paradne, no to w muzeum se mozes tyz posewki tyz takie z cymś, hej. No to, no to były posewki i, i poswy takie paradne, noji, no to toto było z forbótkami. Płafty na pościel przikryć. W pierzinie tyz była wstowka z takimi forbótkami plecionymi* (Jw); *Posewki na pościel, to my same w dóma syły abo nosiyły my do krajciyrki syć. Nie było dzie kupić, to trza było samymu usyć oblecynie na pościyl. Posewki, to sie wartko syje. Jacy trza wystrzic taki prostokont i złozyć na pół, a potym zesyć i zrobić z jednyj strony takom dziure, coby potym mozno było tam włozyć zogłówek. Przisyło sie guzicki i juz posewka była* (plSarna: CzG); (ogsp.).

POSIADAĆ *cz. dk*

1. **'o wielu osobach: usiąść kolejno jeden po drugim':** *– No to dobrze, no to ta krzesno juz zaroz tam*

ostaje, a toci juz z flaskom przichodzom, toci ojcowie i tyn Jasiek tyz, i posiadajom. Dejcie ta pucharek na stół, noji przekonske jakom chleba, abo tyj baby, tam kiełbaski, i tak sobie popijajom. Nareście: Coz wy to docie ty dziywce wasy, bo jo swojymu Jasiowi dom tele abo piynć gbełów, abo dziesiynć gbełów role, a wy? Tyj dziywki ojciec abo matka powiado tak: – E, jo wiycie co, jo nie tako straśnie bogato, jo by jyj dała moze jakie dwa gbeły, moze trzi, a ktory jes bogaty, to i wiyncy moze dać. Noji tak sie tam popijom, pogodajom, a na rano idom do ksiyndza, dadzom na opowiedzi, zapisom opowiedzi, idom starostowie, podpisom sie, ze ón ni mioł inkse, óna inksego (CygTGS-II 258–259: Dr); *A Jyndrek wzion kónie oposprzongnół zaś za mostym i ksiyndzowie posiadali, i jechali jesce nie tak, zeby pociórki byli mówiyli, ale sie śmioli* (BubSpT 65: Jw); *Posiadali za stół i sobie zacon miyrzać, jak odrzezoł, odrzezoł nojprzód kohutowi głowe i rzuciół na talyrz panu, a potym odrzezoł syje i rzuciół pani na talyrz i godo tak: król i głowa, pon i głowa, to jes głowa całego dómu, a syja, to jes tak ze gdzie jes głowa, tam i syja* (BubSpT 119: Nd); *Kie powstali przed wychodym słónka, pomodlyli sie, a jak to pomówiyli, przezegnali i pociorki zmówiyli, wziyni pobrali gielytki, popłókali i pośli owce do strongi (taki kosorek), i posiadali na siedzyska, i dojyli owce, jak juz ostatniom wygnali z tyj strongi, a to był taki kosorek, to odpowiedzieli pofolony Jezus Krystus przi ostatniyj owcy* (MalPS 129: Jw); *Kie nom juz do zgłupiynio sło z tego cekanio, wyseł prawie nas ksiondz. Wino go ozgrzywało i jesce miyso ze zymbów wydłubuwoł. Posiadalimy na wóz i pojechalimy du dómu* (BalSKD 95: Fr); (Dr, Fr, Jw, ŁN, Łp, ŁW, Nd).

2. **‘o wielu ptakach: osiąść na jakimś podłożu jeden po drugim i zakończyć lot’:** *Te łabyndzie prawie leciały. I przileciały, i tam posiadały* (BubSpT 87: Kr).

POSIADAĆ SIE *cz. dk* **‘o skórze: popękać pod wpływem wilgoci, zimna i wiatru; spierzchnąć się; zob. też: POPADAĆ I’:** *Posiado sie skóra* (matK: Kc); *Posiadały mi sie rynce* (matK: Rp); *Posiadajom sie rynce* (matK: Tr); (Kc, Kr, ŁW, Rp, Tr).

POSIADANY *przym.* **‘o skórze, ustach: spękany pod wpływem wilgoci, zimna i wiatru; spierzchnięty’:** *Posiadany || popynkany* (matK: Kr); *Posiadało sie – popynko tak, posiadane wargi, rynki* (matK: ŁN); *Posiadany || posiekany* (matK: Łp); *Posiadane, siado sie skóra* (matK: Nd); *Ale mos rynce posiadane* (matK: Rp); (Kr, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr). [**popadany** – Fr, Nd; **posiekany** – Łp]

POSIADUWAĆ *cz. iter.* **‘wielokrotnie uczestniczyć w POSIADACH’:** *To tacy te dziadkowie chodziyli posiaduwać, to tak opowiadali* (KorpSp: Fr).

POSIADY *rz. nmos* **‘towarzyskie odwiedziny u kogoś, zwykle kilkugodzinne, bez konkretnej potrzeby, spędzane na rozmowach, opowiadaniach, czasem na śpiewie i tańcach’:** *Jesce bocym takie casy, ze ludzie przichodziyli, to se opowiadali, no to sie sło na posiady i sie po prostu opowiado, no bo co mieli ludzie do roboty, no?* (KorpSp: CzG); *Jedyn do drugiego, chłopy do siebie, kurzyli, radziyli, ale tam z wódkami duzo nie narobiali i o takif, posiady takie mieli, tak se radziyli, to o wojnie, jak to było, o tyf bandaf, a my tak ino słuchali* (KorpSp: Łp); *Kie sie tak zesły baby wiecorym, tak, nie na prucki, ino na posiady, to telo gwarzyły, ftoro jakie stebnuwane chłopu porciynta usykuwała, bo to takie, to od razu widać, nie trza zaziyrać ode świa* (pmKosz: CzG); *Jak sie sło do dziywki na posiady, toć trza było na sie zarucić takom paradnom kosule z rózyckom u spodku rynkowa, tam nie była zaś tako duzo ta rózycka, bo to tak ino na środecku, przi kóńcowi, ale jak sie jom miało, to dziywce wtedy wiedziało, ze sie podobo* (pmKosz: Nd); (SSWG 20); (CzG, Dr, Łp, Nd). [**posiodki** – CzG, Fs, Kc, Łp, ŁW, Nd, Rp]

POSIEDLIĆ *cz. dk* **‘posadzić kogoś na czymś’:** *Piersy roz nos, odpoloł nom tyn motór, posiedlół obóf, pamiyntom jak dziś i jeździylimy po ogródku tam po jego działce* (KorpSp: Fs).

POSIEDZIEĆ *cz. dk* **‘spędzić gdzieś pewien czas, przebywać gdzieś czasowo’:** *Nief se pani posiedzom* (matK: Fs); *Nie fce posiedzieć dóma* (matK: Fs); *Nie posiedzioł o pokoju* (matK: Fr); (Fr, Fs, Kc, Łp, Nd).

PO SIEDZIONCKU *przysł.* **‘w pozycji siedzącej; siedząc; zob. też: NA SIEDZONCKU’:** (matK: Fs, Kr).

PO SIEDZONCKU *przysł.* **‘w pozycji siedzącej; siedząc; zob. też: NA SIEDZONCKU’:** *My siedzymy i po siedzoncku godomy* (matK: Kr).

POSIEDZYNIE *rz. n* **‘odpoczynek po pracy’:** *Posiedzynie mo po robocie* (matK: ŁN); (Fs, ŁN).

POSIEKAĆ *cz. dk*

1. *kuch.* **‘pociąć coś na kawałki nożem itp. narzędziem’:** *Prowdziwki. Nazbiyrało sie grziby, ugotu... uwarzyło sie, posieka..., odcedziyło sie, posiekało sie, potym sie wziyno cebule, masło, przismazyło sie i omaściyło sie te grziby* (Kc).
2. **‘rozdrobnić motyką lub innym narzędziem bryły ziemi w czasie plewienia’:** *Ani jak ni móc posiekać, bo* [twarda sucha ziemia] (matK: Dr);

Trza było rynkami grule siekać, skiby, a dziś jadzie traktorym, posieko, po... poonacy i dobre. Boze, pośli oboruwać, to, to z końca musiołeś iś z motykom, bo ci do końca nie dojechoł. Musiołeś piyknie motykom ob... obsypać te grule (RnS 225: Tr); (Dr, Fr, Tr).

zob. fraz.:
SIEKAĆ [POSIEKAĆ] SKIBY

POSIEKANY *przym.* **'o skórze, ustach: spękany pod wpływem wilgoci, zimna i wiatru; spierzchnięty; zob. też: POSIADANY':** *Posiekane rynce* (matK: Łp).

POSIELEC *rz. mos* **'ten, kto posyła coś przez granicę':** *Posielec – posieło cosik przez granice* (matK: Fr).

POSIEŁAĆ zob. POSŁAĆ I

POSIKAĆ SIE *cz. dk* **'ogpol. posikać się':** *No kiebyś to widziała, jakie miny robiół, a jak z tom babkom tońcół, wygibus jedyn, to cało sala patrzyła na niego, a tak my sie dośmioły, ze o mało my sie nie posikały* (GrJMSp 240).

POSIOĆ *cz. dk*

1. **'zasiać ziarno na wszystkich polach przeznaczonych pod zasiew':** *Żniwa to u nos zbiórki. Gazdowie godajom, ze fto nie posieje, tyn nie zbiyro* (CzG); *No a jak sie posieje, no to wiycie, roboty jes pełno, bo przecie trzeba to płoty grodzić, to drzewa usajtuwać na drugom zime, bo jak po wieśnie, w lecie drzewa nie naryftujes, no to coz w zimie, z jednego końca sie do polić, a z drugiego woda kapie, to cie nie zagrzeje* (BubSpT 113: ŁW); (ogsp.).
2. **'zasiać całość ziarna, nasion jakiejś rośliny':** *Biernym motyke i idym tak kapke pogrzebać niom, coby ziym zmiynkcyć jak kwiotki zacnom wychodzic. Potym, jak juz tak pocontek kwietnia, to zaś trza iś grzybś, coby posioć nosionka. Bierym palcami i grzebiym w ziymi taki rowek, i do niego sypiym nasionka, potym zagrzebujym i znacym jakim patyckiym, zebyk wiedziała, dzie co mom, by zaś tego juz posiotego nie pogrzebać* (plSarna: CzG); *Juz wcora od Hombargu sie trosecke murgłyło, no od rania dziś to tak zacyno rumolić, no a teroz to sie juz rozloło tak naozaj. A ze leje i nie do sie iś na rolom, no to moze by tak ze spajstrony przyniyś jakiego kunyrołu, wysiubiksuwać bogancie abo sie i zajonć dźwiyrzami, no a kied tak słónko by wysło, to moze by sie udało dziś posioć rydyszpory* (Nd); (CzG, Nd).

POSIODKI *rz. nmos* **'towarzyskie odwiedziny u kogoś, zwykle kilkugodzinne, bez konkretnej potrzeby, spędzane na rozmowach, opowiadaniach, czasem na śpiewie i tańcach; zob. też: POSIADY':** *Pójś na kumoski || posiodki* (matK: Kc); *Ludzie tak zyli inacyj, ciesyli sie ze sobom, tacy byli zzyci, no jedyn do drugiego chodziół, to nie to co dziś, ze trzeba telefon i cy mozna prziś abo nie prziś, no dawno bez zapowiedzi, bez nicego jedyn seł po prostu na posiodki, śli jedyn do drugiego* (KorpSp: ŁW); (CzG, Fs, Kc, Łp, ŁW, Nd, Rp).

zob. fraz.:
IŚ NA POSIODKI

POSIODŁOWY *przym.* **'o koniu: idący z lewej strony w zaprzęgu; zob. też: PODRYNCNI':** (matK: Kr).

POSIWKUWAĆ *cz. dk* **'dodać farbki do prania bielizny':** (matK: ŁW).

POSIYLAĆ zob. POSŁAĆ I

POSIYLIĆ SIE *cz. dk* **'ogpol. posilić się; podjeść sobie':** (matK: Dr).

POSIYŁEK *rz. mnż* **'ogpol. posiłek':** *Jak sie trafiyło, ze kromka upadła na ziym, to zawse podnieśli kromke i pocałuwali. I nie było rozpocyncio posiyłku, zeby był bez modlidby, a w ostatecności choć sie przezegnać* (Iwan 76: Nd).

POSIYNKA *rz. ż* **'pole nienadające się do uprawy, wykorzystywane do wypasania bydła, owiec; zob. też: PASTWISKO':** (matK: ŁW).

POSKARPNY *przym.* **'wybredny w jedzeniu':** *Nie bardzo sie trzimie, poskarpny do jedzynio jakiś* (matK: ŁW).

POSKARPYNTNY *przym.* **'skromny w jedzeniu':** *Moja Marynka to takie poskarpyntne dziywce* (matK: Nd); *Niedaleko nif, na duzyj okrynglicy siedzi mało Rózusia. W jednyj rynce trzimo drewnianego kónicka, a w drugiyj smacianom popke. Cały cos prziziyro sie graniu. Jyj babka wse godajom, ze tako ś niyj biydnica, troche hakliwo na zdrowiu, ale iście tymu, ze barz poskarpyntno w jedzyniu* (SpCzyt 18: Nd).

POSKARZYĆ [wym.: poskar-zyć] *cz. dk* **'ogpol. poskarżyć':** *Nie bój sie, nie bój sie, jo poskardzym* (matK: Rp).

POSKARZYĆ SIE [wym.: poskar-zyć sie] *cz. dk* **'ogpol. poskarżyć się':** *Sytko pozkarzyła sie matce* (matK: Rp).

POSKATY *przym.* **'mający po sobie kolorowe pasy, prążki; pasiasty;** *Poskaty to aksamit* (matK: Dr); *Krepinka – takie poskate, poski takie na nif* (matK: Tr); (Dr, Kc, Tr).

POSKLIJAĆ *cz. dk* **'ogpol. posklejać':** *Kuknyła, ze tam na Świyntym Stanisławie wisom pajonki, no to wyskocyła na ółtorz, poociyrała piyknie te pajyncyny, ale jak zeskakuwała, tak burkom zawadziła i figóra gruchs na ziymie. Jak gruchła, tak sie rozleciała, baby w płac, teroz co, noji co? Nie*

do sie posklijać, trzópki pozbiyrały, ale posklijać sie nie do (KorpSp: Fr).

POSKŁADAĆ *cz. dk*

1. **‘złożyć wszystko starannie w jednym miejscu’:** *Stefanek z Bartkiym byli nojmłodsi. Totyz zwidziało sie im hernykanie po cyifsi kopkaf. Jaze if Jantek okrzicoł i musieli porozrucanom otawe nazod poskładać* (SpCzyt 58: Nd); *Kied Józek Madeja zacon izbe starom wolać i ze sie tak udo jom rozebrać bez uskodzynio, i poskładać bez uskodzynio* (Iwan 44: Nd).
2. **‘wykonać płytką orkę (w jesieni po głównych pracach polowych); zob. też: SPOKŁADAĆ’:** *Z rolom? Zaś jom trza orać, zaś poskładomy pod grule i zaś trzeba nawóz wozić. Zaś nowóz sie wozi po kónicynak, pod grule, fto mo dzie jako, jak mo duzo nowozu, hej!* (BubSpT 17: CzG).

POSKŁODAĆ *cz. dk* **‘zmontować, złożyć w jedną całość’:** *Słupica do góry przimocuwane, syćko razym poskłodane do słupice* (matK: Tr).

POSKŁODAĆ SIE *cz. dk* **‘o co najmniej dwóch osobach: dać pieniądze na wspólny cel’:** *Nyji jo se tak myślym: jo byk tego niedźwiedzia bechnół, chłopcy, kiebyście sie mi poskłodali na to sto korun* (BubSpT 10: CzG).

POSKODUWANY *przym.* **‘taki, który odniósł poważne obrażenia, np. w wypadku’:** *Był okrutnie poskoduwany. Ani na nogak nie chodziół, ino na wózku. Taki ułymniok* (GrJMSp 261).

PO SKOSIE *przysł.* **‘na ukos; ukośnie’:** *I óna była, i to jak sie zrobiyło dobrze kose, to juz było pojezdzone po dwa razy. To nie było... Bo to tak sie jeździyło, ześ tu zajyzdzoł, a potym nazod i, i, to juz było pojyzdzone po dwa razy, i dobrze zaciongało bruzde, bo nie jechało lym po skibaf prosto, ale i w bok, troske po skosie. To, to dłuzyj sie jeździyło, ale dobrze poskródlyło* (Kc).

POSKRAJAĆ *cz. dk* **‘pokroić wszystko’:** *No to tyz jak wrzały grule, tak my drobniyj poskrajały, wrzały grule, opatrzyłymy, cy juz uwarzone* (KorpSp: Kr).

POSKROBAĆ *cz. dk* **‘drapiąc, zgarnąć coś’:** *To tak jesce trza korytko poskrobać* (KorpSp: Kr).

POSKROBEK I *rz. mnż*

1. *kuch.* **‘płaski, okrągły placek z ciasta chlebowego, pieczony przed zasadniczym wypiekiem chleba (pieczony niekiedy na liściu kapusty); zob. też: PODPŁÓMYK’:** (pmKop 65: Jw).
2. *kuch.* **‘resztka ciasta zeskrobana z naczynia, w którym było ono przygotowywane, np. do pieczenia’:** *Jak tego, jak, jak baby, co piecom, to jes toto ciasto i te, te poskrobki to po korytku cy po tyf brutfanaf: to tyz sie krowom daje* (RnS 64: Dr).
3. *kuch.* **‘nieduży bochenek chleba, upieczony z resztek ciasta pozostałego po uformowaniu dużych bochenków’:** *Poskrobek to jes, potym, jak juz sie moskol upiekło w... zrobiyło i wy... to tak jesce trza korytko poskrobać, to juz taki poskrobek zo... wyseł i tak sie go rozklaskało, i tyz sie go upiekło, i to sie tyz zjadło taki poskrobek, taki ciynki* (KorpSp: Kr); (Dr, Fr, Fs, Jw, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).
4. **‘ostatnia sztuka pozostała po wybraniu innych, najczęściej marna; zob. też: WYBIÓREK’:** *Poskrobek* ‖ *wybiórek* (matK: Nd).

POSKROBEK II *rz. mos.* **‘żartobliwie o najmłodszym dziecku w rodzinie, zwłaszcza kiedy urodziło się w znacznym odstępie czasu od urodzin przedostatniego dziecka’:** *Jak kto taki mioł mark na kogo, ze, ze sie mu nie bar podoboł ebo co, a tak dokucoł ebo cosi i godo – taki poskrobek, a furt cosi dokuco* (KorpSp: Kr); (Kr, Nd, Rp).

POSKROWAĆ *cz. dk* **‘skroić materiał, by można było z niego coś uszyć’:** *Ale nie kazdy mioł takie zdolności, bo zeby dobrze usyć, to trzeba i umieć poskrować materiał, i jedna drugiyj pomagały* (KorpSp: Kr).

POSKRÓDLIĆ *cz. dk* **‘wyrównać bronami zaorane pole’:** *Poskródlić, jak sie ziarno zasieje bronami* (matK: Nd); *Orze sie, poskródli, po tym poskródlonym sie sieje* (matK: Rp); *A grule to za jakiś cos sie ik takom bronom ruso, radłuje sie, potym sie ik poskródli takom bronom drobnom, co tak fajnie jes bez barył. Jak juz wychodzom, to sie sieko, płuzek siekac jes. Jak sie zesieko, to sie oboruje i rosnom* (GrJMSp 304); *No a jak sie zorze, no to potym sie skródli, i jak sie poskródli, no to sie biere siywnik i sieje sie. Piyrse sie sieje rynkami przedtym te poprawy, a jak sie poprawy obsieje, potym sie sieje zaś zboze siywnikiym, a fto ni mo siywnika, to z kosyka, cy z płafty* (BubSpT 132: NB); (Kr, NB, Nd, Rp).

POSKRÓNY *przyim., łączy się z dopełniaczem* **‘wskazuje na przyczynę; z powodu, przez, ze względu na; zob. też: SKRÓNY’:** *Poskróny tego* ‖ *skróś tego ni móg prziś* (matK: Tr).

POSKRÓŚ *przyim., łączy się z dopełniaczem* **‘wskazuje na przyczynę; z powodu, przez, ze względu na; zob. też: SKRÓNY’:** *Poskróś tego dojynio człowiek wstajoł* (matK: Fr); *Skróny ciebie dostoł* ‖ *poskróś ciebie* ‖ *przez ciebie* (matK: ŁW); (Fr, ŁW).

POSKUBAĆ *cz. dk* **‘o zwierzęciu: popaść się nieco’:** *Kury to se i poskubiom cosik trowy, i tyf łupinów dom jym tyz* (pmBłachut: Fr).

POSKUBKI *rz. nmos* **‘pierze już oskubane’:** (matK: ŁN).

POSKUBNÓĆ *cz. dk*

1. **‘z grubsza, pobieżnie wyrwać chwasty, wyplewić’:** *Bo nie było pomników, no to brali takie skole, okrynglice, neji grób pocyściyli, troche poskubneli, neji, zeby była glina i dookoła obłozyli skolami, tymi okrynglicami, pomaluwali, niy? Na bioło i noji, neji zrobiyli* (KorpSp: Łp).
2. **‘znienacka uszczypnąć’:** *Óna zgarnuwała od tyj piyły, a ón jom poskubnół ze zadku, a ta sie zlynkła i do piyły głowe na roz, rozwalyła głowe i trup* (KorpSp: Kc).

POSKUCEĆ *cz. dk* **‘ponarzekać przez jakiś czas’:** *Poskucołeś i sełeś sie ucyć dalyj, aniś sie w chałupie nie przizno ł, ze, ześ dostoł po łapaf* (KorpSp: Kr).

POSKURCAĆ *cz. dk*

1. **‘ułożyć się, usiąść z podkurczonymi nogami i rękami’:** *Pastyrze mieli lem derke za całe schroniynie. Kiedy paśli daleko od sałasu, w zimne dni, w psote poskurcani pod tom derkom kryli sie za wielkimi wantami* (KorpSp: Rp).
2. **‘skurczyć wiele czegoś po kolei albo skurczyć coś w wielu miejscach’:** *Jak juz było dwa tygodnie cy tam juz troche wiyncyj, cy jak tam sło sie zajrzeć, cy juz jes umoconym. Tak sie pore ździebeł pozwijało, tak poskurcało, to, jak juz miynkie było, to juz był umocony i lyn sie z mocydła wyciongneło, na brzyzek sie wyruciyło i ocieknół* (KorpSp: Rp).

POSKURCANY *przym.* **‘zwinięty w kłębek, skulony, zwykle z zimna’:** *W zimne dni, w psote, poskurcani pod tom derkom kryli sie za wielkimi wantami* (SpCzyt 50: Rp).

POSŁAĆ I *cz. dk* – **POSIYLAĆ** *ndk* || – **POSIEŁAĆ** *ndk*

1. **‘przekazać coś za pośrednictwem kogoś, czegoś’:** *Pisom, poślom packi* [o krewnych z Ameryki] (matK: Kr); *Downo moji babce ftosi z Amaryki posłoł ślucne perły. Musieli jif trzimać w grulanyj monce, zeby furt były bioł e* (pmKosz: Nd); *Posłała jedna pani swojymu narzeconymu złotom papiyrośnice. Noji tom papiyrośnice tyn pon zgubiył, w lesie straciył. A naseł jedyn, co zbiyroł drzewo, patyki, taki chudobny chłop* (BubSpT 119: Nd); *Pani ze Skołki w kazdom sobote zbiyrała po Dusztynie małe chleboski i posiyłała if do somsiednif dziedzin prze te rodziny, ftorym ojców wziyni na wojne* (SpCzyt 128: Nd); (Kr, Nd).
2. **‘polecić lub nakazać komuś iść w określonym celu, z określonym zadaniem; wysłać’:** *Ino go posłali do lasa* (matK: Łp); *Posiełajom po niego* (matK: Rp); *Zajon go i pośli do karcmy, posłali po niego* (matK: Rp); *No dy posedek na nomówiny, hej! Tu sie dwa fcieli zyjś, jedna pora, noji mnie posłali i zebyk sie ta przesed przewiedzieć, cy to tam ojcowie zadowoloni, ebo nie z tego* (BubSpT 17: CzG); *Jedyn król mioł trzóf synów. Nele if potym posłoł, tak ze nie widzonc do świata, coby sie troske przewiedzieli, jak to świat idzie* (BubSpT 83: Kr); [– Kiedy się wołało gości na wesele?] – *Hm, ne kiedy? Ne, ne tydziyń przed weselym trza było obyjś, to bylefto obeseł, cy matka miała cas, cy ociec, cy młodo, cy młody pon, nie tak jak teroz idom porami i ze zaprosyniami. Teroz to jes dobrze, bo przidzie to zaprosynie, noji juz nie musis we wesele chodzić za ludziami, ale piyrwi był taki zwyk, ze tydziyń przedtym sie pytało, chodziyło sie pytać na wesele, we wesele jesce trza było po kazdego gościa iś i jak jesce nie był gotowy, to trza było i trzi razy iś. I druzbów sie posiyłało, i jesce sie nie opuściyło na druzbów, bo fto wiy cy tam byli* (RnS 189: Nd); (CzG, Kr, Łp, Nd, Rp).
3. **‘wysłać kogoś w drogę’:** *Posielec – posieło cosik przez granice* (matK: Fr); *Posieło sie na recepis* (matK: ŁN); *Jak chłopa ni ma, jak chodziyli na Słowiyńsko chłopi, to baby tam kormiyły krowy i powarzić trza było, i dzieci do skoły posłać. Jak byli sami dwa. A jak to i jaki tam teś był, no to ji tyz pomogoł. Świekier sie nazywało, świekra* (GrJMSp 304); (Dr, Fr; Jw, Kc, Kr, ŁN, Nd, Rp).

POSŁAĆ II *cz. dk* **‘przygotować dla kogoś posłanie’:** *Jako mu posłać na noc, jak mu pościelom po pańsku* (matK: Łp).

POSŁAĆ [**POSYŁAĆ**] {*kogosi*} **NA DRUGI ŚWIAT ‘zostać sprawcą czyjejś śmierci’:** *Ale i synowi tyz niesporo było posyłać ojca na drugi świat. Jesce roz pośroł na zglywianego z zimna starego człeka, co go przecie wychowoł i zywot mu doł* (NaSp 78: 31).

POSŁANIEC *rz. mos, pok. III* **‘ogpol. poseł’:** (matK: Fs, Tr).

POSŁODKAWY *przym.* **‘lekko słodki’:** – *Noji sie posypuje makiym* [KOŁOC], *a jak sie wyjmie z pieca, to, to potym sie tego jesce do, y, y, y, mlyka troche i, i cukru łyzecke, i, i to sie tak świyci. – Posmaruje takie piykne i posłodkawe. Jesce moja, moja, moja dziywcyna to piece do dziś dnia kołoce, ale juz, ale juz...* (Kc); *Ale kołoc, to był, to było takie ciynkie ciasto posłodkawe, świyziutkie, ciepłe, fajne. – Jak, jak ciepłe, to juz takie smacne, to, to jes. A tyn tworóznik to nas wnuk godo tak: Babciu, to takie dziwne, niby to kołoc, niby to syrnik* [śmieją się] (Kc).

POSŁODZIĆ *cz. dk* **‘dodać czegoś słodkiego (zwykle cukru) dla nadania słodkiego smaku’:** (matK: Kr).

PO SŁOWACKU *przysł., now.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *No to sprzedawali, wołali to jako my, po słowacku jesce my wołali borowicka tom wódke, borowicka; śpyrytus tyz sprzedawali, nale to śpyrytus tak nie piyli, ino jak mu tam trza było na lykarstwo, no a borowicki se ta wypiół* (BubSpT 50: Fr); *No to tak downo, to wse po słowacku śpiywali, jak u nos w kościele. I teroz ze dwadzieścia lot wiyncyj, jak dwaścia lot był tyn ksiondz taki. Ón tu nie bróniył, ino śpiywojcie, jak fcecie ludzie, jacy zeby dobrze było* (BubSpT 95: Kr); (CzG, Fr, Jw, Kr). [**po słowiacku** – Jw; **po słowiyńsku** – CzG, Fr, Jw, Kc, ŁN, Łp, Nd]

PO SŁOWIACKU *przysł.* **‘po słowacku; zob. też: PO SŁOWACKU’:** [– Jakie to były kolędy?] – *I po słowiacku. – Jesce u nos sie słowiyński jynzyk utrzimuje w kościele, o jedynostyj jes słowacko msa, sićkie pieśnicki som po słowacku* (Jw).

PO SŁOWIYŃSKU *przysł., star.* **‘po słowacku; zob. też: PO SŁOWACKU’:** *Po słowiyńsku sief ucyła, po madziarsku, to jesce teroz umiym rachuwać* (matK: Fr); – *No nie jes trudny* [język słowacki]. – *No dlo nos nietrudne, bo my umiymy po słowiyńsku wsićka, ale, ale dlo takiego, ktory ni miół z tym, no to musi sie troche musi poducyć* (Kc); *Ale do tyj pory, jes teroz u nos jedna msa słowacko, po słowiyńsku, jes w niedziele, o, jedna msa, co w ogóle sie odprawio, tylko kozanie po polsku mo. Jes ksiondz, ktory sie musi naucyć tego jynzyka cytać. No, a w kazdy dziyń, jak sie idzie do kościoła, to sie śpiywo abo pół mse po słowiyńsku, abo po polsku tak* (Kc); *To sićko było słowackie, to lyn prawie po wojnie nastało, ale to wtedy było słowackie i madziarskie, wyngierskie. To ni ma sie co dziwić, bo mnie słowiyńskie pismo idzie, a polskie nic nie idzie tak, bo człowiek naucony słowiyńskie pisać i przi wojsku słowiyńskie, i w Ameryce, kief był, to tyz po słowiyńsku* (BubSpT 104: ŁN); *Jak jo chodziył do madziarskiyj skoły, po słowiyńsku sie ucyły, dzieci sie ucyły po słowiyńsku, no to przecie wiym, ze ucytel, jak sie dzie dziecko rusyło, biył niesamowicie, źle sie obchodziyli z dzieciami, wobec dzieci, rodziców, jak poseł ociec o dziecko sie opomnóć, ze go bije ucytel, no to go ksiondz na kozaniu wygłosiył, z kozanio (u nos sie woło z kozanio, nie z ambony, ale z kozanio), no to sie juz ksiyndza boli* (BubSpT 123: Nd); *Pamiyntom, ze, jo kielo mogła mieć, osiym, dziewiynć roków, to były modne wysywadła i na Świynta trza było zmiyniać te wysywadła. To po słowiyńsku pisało, niy?* (Jw); *Po madziarsku sief ucyła, po słowiyńsku tyz do tego, to juz było po słowiyńsku i po madziarsku we dwójke* (BubSpT 99: Łp); *Mnie słowiyńskiego nie ucyli, na mój dusiu. Jo, słuchojcie, choćkielo mom rodziny i kielo próbuwołek. Nie bem wom godoł po słowiyńsku, bo mi sie to pieprzi* (CzG); (CzG, Fr, Jw, Kc, ŁN, Łp, Nd).

POSŁUCHAĆ *cz. dk*

1. **‘okazać posłuszeństwo; usłuchać’:** *Kieby cas móg sie cofnóć, juzby if posłuchała. Ale było juz nieskoro* (SpCzyt 68: Fr). [**posłuchnóć** – CzG, Fs]
2. **‘poświęcić pewien czas na słuchanie czegoś, skoncentrować się na słuchaniu’:** *Posłuchojcie* (matK: Łp); *Poschodzimy sie u niego i o świecie posłuchomy* (GazPod 1927, nr 4: 10: Jw); (Jw, Łp).

POSŁUCHNÓĆ *cz. dk* **‘okazać posłuszeństwo; usłuchać; zob. też: POSŁUCHAĆ w zn. 1.’:** *Nie kce posłuchnóć* (matK: CzG); *Wytrzepoł go palikiym || dostoł bitke, jakby go nie posłuchnół* (matK: Fs); (CzG, Fs).

POSŁUGA *rz. ż* **‘ogół prac związanych z karmieniem, pojeniem i oporządzaniem zwierząt w stajni; też: wszelkie inne codzienne prace domowe’:** *Trza było siano grabić, krowy paś i dojić. Dy w chałupie wse wseliniejako posługa musi być* (SpCzyt 52: Rp).

POSŁUGUWAĆ zob. POSŁUZYĆ

POSŁUGUWAĆ SIE *cz. ndk* **‘ogpol. posługiwać się’:** *I dziś sie posługujym* (matK: Fs); *Po przejściu toporym po belce, belka była prawie jak wyhybluwano. Trzeba mieć dobrom wprawe posługuwać sie toporym, zabrało mi troche casu, zanim jef sie wprawiył posługiwaniym sie toporym. Ale jak sie juz człowiek wdo, to jes tako zadowalajonco sie robota, bo odcino sie jacy ciynkom trzoske. Nie jes mynconce, jacy trzeba utrzimać równowage w rynkaf, zeby uderzić po liniji snura. A ciesy to, ze sie juz widzi gładkom belke* (Iwan 45: Nd); *Piyłka otwornica. Zawse poprzedzić jom musi świder, kiedy sie planuje jakisi otwór (dziure) w ścianie drewniany wycionć. Jes bardzo poryncno i dobrze sie z niom posługuje. Dziś juz wyryncyły jom elektrycne otwornice* (Iwan 69: Nd); (Fs, Nd).

POSŁUGUWANIE *rz. n*

zob. fraz.:

DO POSŁUGUWANIO

POSŁUSYŃSTWO *rz. n* **‘ogpol. posłuszeństwo’:** *Panowie mieli hajduków do utrzimanio posłusyństwa. Mieli tyz lochy zomkowe i zelazne łańcuchy* (SpCzyt 69: NdZ).

POSŁUZYĆ *cz. dk* – **POSŁUGUWAĆ** *ndk* **‘nakarmić, napoić w stajni krowy lub konie (rzadziej świnie) oraz wykonać czynności niezbędne dla utrzymania porządku i czystości**

w stajni; też: wykonać codzienne czynności w domu, zwłaszcza związane z utrzymaniem porządku': *Dośla-ek posługuwała w sopie* (matK: Rp); *Jo ostała przi chałupie posługuwać* (matK: Dr); *We dnie se zaś posługujym, robiym, co mozym robiym, niy, jak to gazda* (BubSpT 63: Jw); (Dr, Jw, Rp). [**poposługuwać** – Tr]

POSMARUWAĆ *cz. dk* **'ogpol. posmarować; natrzeć':** *Zgrzipi, kie sie nie posmaruje* (matK: Tr); *Wiecerzo musiała być tyz. Wse musiały być grule omascone ze słóninom i kwaśnym mlykiym, abo same grule z kwaśnym mlykiym. Ze spyrkom, nie ze słóninom. Tego chleba to sie mało jadło, to abo jacy jak dzieciom tam posmaruwali z masłym, abo ze śmietonkom i cukrym* (GrJMSp 309); *– A bułka pleciona? – Kukiołka. – To tyz takie słodkie było? – Słodkie, hej, to takie ciasto słodziutkie noji i to było, no tak jak tota baba. – Ale to sie pletło? – Jak warkoc, brało sie trzi takie, tu sie ścisło na jednym kóńcu i tak sie przeplotało jak warkoc, noji tu tyz sie ścisło i poło... podrosło, posmaruwali jojkiym i tak wsadziyli do pieca* (MMilMCK: Nd); *Hej, ta bestia, ta strziga. To juz odebrała mlyka. Idź, dziywce, po Dobosa – to był strzigoń, ftory odrobiył te rzecy. Posło dziywce, prziwiedło Dobosa. Dobos poseł do stajni, opatrzeł krowe i godo: No to juz krowa wydojono. Strziga jom wydojyła. Idźcie popatrzić do tyj strzigi, kiele jes masła. Posła dziywcyna do tyj strzigi i tu pełny safel masła. I wziena odrobine, bo tak jyj Dobos kozoł. Przyniesła to masło, a tu Dobos juz kadziył zielami krowe. Jak juz okadziył, to wzion to masło i posmaruwoł wymie. Na wiecór krowe juz podojicie. I tak było* (ŚlizPPN 85: Nd); *No piyrse piekli w piecu kołoce, takie to były nie chlyb, to z tego samego ciasta, ale były takie ciynkie, posmaruwane tam jojkiym cy cukrym, mas... cy nawet miodym. I kołoc sie niesło do somsiada zawse, jak sie piekło. My tam mieli jed... jednego somsiada i drugiego, zawse trzeba było po kołocu upiyc wiyncy, bo, bo sie niesło do tego i do tego kołoc* (RnS 142: Łp); *Krowe trza było pasmaruwać jakomsi ta maściom, ón tamok maść mioł, dawoł to z tyj zielonyj trowy. Jak ón te trowe rozumioł, jako trowa ftoro lycy. I krowie trza było to dać wypić, zezryć i skurwot, zakla jesce nie zatwardnół, zeby nie... Bo jak zatwardnół, to juz było gorse, wiys, jak zaskalyrzoł sie, bo biyda go było potym ozrusać, tamto mlyko, óno sie tamok sklagało. Bo długo było, ze dwa dni, trzi dni, to juz było źle. Ale tak uratuwali, usmaruwali, ukadziyli i, i mlyko sie wróciyło, i, i przisło, ale juz takiego mlyka, ta krowa, tego mlyka juz nie przisło juz telo, jako miała przed tym, jak juz była chycono tymi gusłami* (CzG); (CzG, Dr, Łp, Nd, Tr).

POSMYCKI *rz. nmos*

zob. fraz.:

IŚ [CHODZIĆ] NA POSMYCKI

POSMYKUWAĆ *cz. ndk* **'wyciągać po trochu':** *Tam mieli takie jak papiyrnie, takie, no taki magazyn, juz odrzucone, gazety stare, ksionzki jakieś, no to my te ksionzki sobie tak posmykuwali, ze obrozki jakie dziesi widzieć, no jakisif panów tam na tyf obrozkaf, jakie tam kónie, niy, jak dzieci ciekawe były* (BubSpT 128: Nd).

POSMYRAĆ *cz. dk* **'zrobić nieporządek, bałagan':** *Smyrać, posmyrać* (matK: Kc).

POSNÓĆ *cz. dk* **'o wielu osobach: usnąć po kolei':** *Posnyli i śpiom* (matK: Łp).

POSNUĆ *cz. dk, tkac.* **'o wielu osobach: po kolei nawinąć przędzę na SNOWADŁA':** *Tu pokładły te falfy takie, neji snuły dookoła jedyn smyniec abo dwa smyńce, ktora kielo fciała, noji jak posnuły...* (KorpSp: Tr).

POSO *rz. ż*

1. **'pole nienadające się do uprawy, wykorzystywane do wypasania bydła, owiec; zob. też: PASTWISKO'':** *Ón tak zrobiół, neji zostawiół te krowy dziesi tam na posy i poseł za niom* [za jałówką] (RnS 164: ŁN).
2. **'pasza dla zwierząt':** *To jo bocym to dokładnie, ze takie, ze takie babracki były downo, bo jedyn drugiymu, bo bacowie, bacowie nawet, to jedyn drugiymu móg popsuć, jak mu wypos tam dzie posom, bo downo o posom sie, ciasno było. Bo jak owce ludzie chowali, bo nojwiyncyj te owce jesce jakosi, no to jak mu tam wypos kónicyne cy ogrody jakie, trowy, to tyz prziklnie tyz, ty skurwysynie, jesce ty mie popamiynces* (CzG).

PO SOBIE **'(mieć coś) na swojej powierzchni':** *Kwiaciaty rózne kolory po sobie* (matK: Nd); *Bulaty smrek – jak mo takie bule po sobie* (matK: Kr); *Parsywy ‖ parsywiec, co strupy mo po* sobie (matK: Tr); *Pobruzdzony taki, bruzdy mo po sobie* (matK: ŁN); *Talarzisty* [koń] *mo po sobie talary, kółecka takie, świyci sie mu* (matK: Tr); *Źmija mo takie kiyry po sobie, źmija nie źmija, god* (matK: Rp); (ogsp.).

POSOCEK *rz. mnż.* **'wiązka, kupka zgrabionej słomy':** *No to młóciyli tyn owies, na jedna baba stale przi tyj masinie robiyła, posocek sie wołoł. Jedna baba była, co robiyła posocek grabiami od tyj masiny* [– Co robiła?] *– Od tyj masiny pobiyrała to, co wyleciało z masiny omłócone, słóma razym z tym zbozym. To zboze zostało na kupce,*

a słóme pobiyrała, pobiyrała, pobiyrała, co cyściyła (KorpSp: Nd).

POSODEK *rz. mnż*

1. **‘porcja ugrabionego równo, podeschniętego siana, koniczyny, możliwa do objęcia rękami; takie porcje układa się w kopy lub kładzie na OSTREWKI; 📷 Tabl. III’:** *Chłopi wbijali kuliki, a baby robiyły posodki, dzieciska wkładały patyki, a potym baby sły i owijały. Jak barz duło, to trza było wionzać kopy, coby wiater nie pooskurzoł sićkiego, co sie owinyło* (Jw); *Otawe sie grabi w kopki, coby jyj dysc nie zaloł i coby warcy uskła. Na Cornyj Górze to wołajom klapnioki, a my tu kopki. To takie małe som kopki. Jak sie nie fce komu robić posodkók, to tak jacy narucome grabiami na kupe i juz kopka gotowo* (Jw); *W lecie jak sie susyło siano, to jak juz kapke podeskło, to my go kładły do kulikók. To som takie drewniane, wysokie pale, a w nik som dziury i do tyk dziur wkłado sie patyki. Na te patyki sie układo siano, coby lepi skło. Te patyki, to idom tak na krziz w takik równyk odstympak i tak sie na krziz układo posodki, a na wiyrk wyrucome kapke mokrzyjsego na grabiak* (plSarna: CzG); (CzG, Jw, Rp). [**ograbek** – Tr; **posodka** – Rp; **postatka** – Dr, NB; **równatka** – Cz; **równotka** – CzG, Jw; **ugrabka** – CzG]
2. **‘porcja skoszonego, ale niezwiązanego jeszcze w snopki zboża’:** (matK: Rp).

POSODKA *rz. ż* **‘porcja ugrabionego równo, podeschniętego siana, koniczyny, możliwa do objęcia rękami; takie porcje układa się w kopy lub kładzie na OSTREWKI; zob. też: POSODEK w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** *Jo to zazwycoj zagrabuwała, bo jo to posodek nie umiała robić* (KorpSp: Rp).

POSODZKA *rz. ż* **‘klepisko w BOJSKU, na którym młócono zboże CEPAMI’:** *Jedna recica i jedyn przetak. Recica jes o rzodsy siatce. Potrzeba recicy była przi młócyniu, jak sie omłóciyło cepami, to z całego dnia była doś kupka zbozo, to zboze sie rozgarnyło na takom posodzke i wygrobało sie z posodzki grabiami hrubse stynce słómy. To, co przesło przez grabie, to juz wsićko reśte sie przesiywało na recicy. A to, co przeleciało bez recice, to mogła drugo osoba brać przetak i przesiywać na przetaku, i to, co przeleciało przez przetak, było gotowe do wiocio* (Iwan 76: Nd).

POSOG *rz. mnż* **‘skrzynie z ubraniem, skrzynie z ziarnem, pierzyny, poduszki i inne rzeczy przekazywane pannie młodej przez rodzinę w dniu wesela na rozpoczęcie samodzielnego życia (do posagu nie zalicza się gruntu)’:** *Posog || ojcyzna. Na wóz krowa, hocie, wsytko pierziny, zboze, skrzinie wieźli tak* (matK: Nd).

POSOKA *rz. ż* **‘krew psa’:** (matK: Jw, Rp).

POSOLIĆ *cz. dk, kuch.* **‘doprawić potrawę solą, dodać soli do czegoś’:** *Umiysoł, posolół, nakłod do gorka* [ser] (matK: Dr); *Bryndza ze syra przerobiono, przemleto, posolono* (matK: CzG); *Piekli tyz tworoźniki. Okrongły tyz, na łopate sie kładło. Z gotuwanyf gruli upucyło sie na pucku, posolyło sie, pocukruwało – to był zaś grulownik* (GrJMSp 307); [przy kiszeniu:] *Do kapusty dawało sie: troche posolyme, kminek, sól, liść bobkowy, angielskie ziele, jabłko, na spodek dawało sie jesce kopru* (EŁukMCK: Kc); (ogsp.).

POSONDZIĆ SIE *cz. dk* **‘sądzić się przez pewien czas’:** *Doś dobrze sie posondziyli* (matK: CzG).

POSPAĆ *cz. dk* **‘spać przez krótki czas’:** *Wywcasuwoł sie, kie pośpi dłuzyj* (matK: Tr); *Pośpi, wyśpi sie* (matK: Jw); *Mało kiedy, zeby nie pospoł* (matK: Jw); (Jw, Kc, Rp, Tr).

POSPADUWAĆ *cz. dk* **‘o wielu osobach lub rzeczach: spaść, zlecieć z czegoś kolejno jeden po drugim; pospadać’:** *Fcecie pospaduwać?!* (matK: Nd); *Z nogietku sie maść robiyło. To płatki z nogietków, no to nogietek popod runkle rós, pomiyndzy runkle. W ogródkaf tyz babki miały nasadzone, nasiote. Nogietek sie som sieje. Ón ked zostanie do, tak nieskoro w jesiyni, to ón sie wysusy, ozdziawiom sie, te nosionka sie pootwiyrajom i pospadujom do ziymi. Ón sie som sieje* (Fr); (Fr, Kr, NB, Nd).

POSPINAĆ *cz. dk* **‘spiąć po kolei wiele czegoś lub w wielu miejscach’:** *Pojechalimy, no pospinalimy, jadymy dali do drugiego brzyzku zaś, zaś Tadkowi sie odpiyno, drugiymu kóniowi tyz. Neji, pospinalimy, pojechalimy jacy, zajechalimy, kładymy, to jedno drzewo nom dwa razy na ziym spadło, tak sie dobrze kładło* (Łp); *Powiecerzoł, siadoł na kónia i wio! Puściół na łonke, pospinoł i watre sie nakładło, polygali, noji przi watrze, zeby nie zaspać, opowiadali. Przi watrze było wesoło, tam sie zodyn nie boł. Godali o rozmajityf strachaf i mamonaf* (BubSpT 114: ŁW); (Łp, ŁW).

POSPISUWAĆ *cz. dk* **‘spisać po kolei wiele rzeczy’:** *Doś godnie pospisuwali* (matK: Dr).

POSPIYRAĆ *cz. dk* **‘zeprzeć po kolei wiele czegoś’:** *Przechylyli po jednym kielusku cystyj, pozakurzuwali fajki, pospiyrali łokcie na stół i ozpatrzuwali sie po izbie, gdzie jacy ponowie siedzom i co popijajom?* (BalNS 80: Fr).

POSPŁÓKAĆ *cz. dk* **‘wypłukać bieliznę po praniu’:** *Pospłókać || opłóknóć* (matK: ŁW).

POSPODAĆ *cz. dk* **‘upaść po kolei jeden po drugim’:** *Zaroz zomkowo straz przileciała i złapała go, ale juz sobie ciupagi wydreć nie doł, ani sie if tak duzo nie boł. Zagarnół ciupagom, syćka pospodali* (ŚlizPPN 20: Nd).

POSPOKAZUWAĆ *cz. dk* **‘pokazać po kolei wszystko i dokładnie’:** *Pospokazuwoł mi sićko, dzie strazacy siedzom, dzie sikowke układajom, co jesce bedom poprawiać, aji dodawać. Zatrzimalimy sie przi chłodnicy z przodka. Toto syćko zmiyniym i nowom chłodnice zrobiym, ale takom, co luft do motoru pudzie rułkami, a kazdo rułka be z patrona* (GazPod 1932, nr 32: 7: Fr).

POSPONKA *rz. ż, tkac.* **‘skaza w płótnie – połączenie dwóch nitek osnowy; zob. też: POSPÓŁKA’:** *Posponka sie mi zrobiyła* (matK: ŁN).

POSPORZIĆ SIE *cz. dk* **‘pośpieszyć się’:** *Posporzył sie* (matK: Nd); (Łp, Nd).

POSPORZONDZAĆ *cz. dk* **‘posprzątać, np. na podwórzu’:** *Juz je syćko posporzondzane* (matK: Dr); (SSWG 20); (Dr, Nd).

POSPORZONDZANIE *rz. n* **‘sprzątanie, porządkowanie’:** (matK: Nd).

POSPÓŁKA *rz. ż, tkac.* **‘skaza w płótnie – połączenie dwóch nitek osnowy’:** *Pospółka tak przez omył* (matK: Tr); (Dr, Fr, Kc, ŁN, ŁW, Rp, Tr). [**posponka** – ŁN]

POSPRAWIAĆ *cz. dk* **‘nabyć, kupić, zrobić wiele czegoś kolejno jedno po drugim’:** *U nos niewiasty zrazu nie sły do chłopa, ino rok abo dwa siedziały w dómu, óna se jesce co jyj trza posprawiała* (pmBlin 78: Jw); Babka: *Witojcie, o jak my wom rady, a Martusia to fciała z tobom prziś? Nie wolała z dziywcyntami dzie iś?* Marta: *Fciałaf, ciotko, widzieć dziecko, a jesce barzi cepiosek i kosulke, boście ponoć barz piyknie powysywali. Jo tyz rada wysywom.* Babka: *Edy w zimie, cof tam mogła, tof posprawiała* (Czard 74: Nd); (Jw, Nd).

POSPRZEDAĆ *cz. dk* **‘sprzedać kolejno jedno po drugim, sprzedać wszystko, do ostatniego’:** *Nie robiym teroz, bo jo swoje gospodarstwo rozpisoł młodym, drugi rok jakek rozpisoł, to posprzedali krowy i do widzynia* (KorpSp: Rp); (ŁN, Łp, NdZ, Rp). [**posprzedawać** – Fr, Jw]

POSPRZEDAWAĆ *cz. dk* **‘sprzedać kolejno jedno po drugim, sprzedać wszystko, do ostatniego; zob. też: POSPRZEDAĆ’:** *Gaździnie dobrze posed handel, sićko posprzedawała a i nakupiyła, cego jyj trza było* (SpCzyt 117: Jw); *Swoje dłoby – kónie posprzedawoł, bo tyn kóń pozycony obstoł za śtyry dobre kónie* (BalNS 136: Fr); (Fr, Jw).

POSPRZINOSIĆ *cz. dk* **‘przynieść dla każdego; poprzynosić’:** *Ociec im posprzinosi bóty* (matK: Rp).

POSPRZONTAĆ *cz. dk* **‘zrobić gdzieś porządek, ułożyć różne rzeczy na właściwym miejscu’:** *No i jesce do tego musi mieć dwie pory ronk. – Dwie pory! Jakze to? – Bo widzis, janiółecku, matce w dwof rynkaf zawse sie robota poli: o jednakowym casie musi nawarzić, wyrajbać, posprzontać, wybigluwać, gornki pomyć, dziury pozasywać, warkoce pozaplotać i duzo, duzo iynksyj roboty porobić w dóma, w polu i oborze* (SpCzyt 24: Kr); *No to baby sie zebrały, posły posprzontać tyn kościół, wysprzontały, pajonki wyomiotały i tam, co juz mogły, to doparadziyły* (KorpSp: Fr); (Fr, Kr). [**poprzontać** – CzG, Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, ŁW, Rp, Tr]

POSPRZYC*

zob. fraz.:

NA POSPRZYC

POSPRZYK*

zob. fraz.:

NA POSPRZYK

POSPRZYNGAĆ *cz. dk* **‘połączyć po kolei ze sobą wiele rzeczy’:** *Łyzwy, no nie wiym, jak to mało sie tu z tym wtedy spotykało, teroz to wiym, ze jak sie wozom i sićko, ale downo mało na tym jeździyli, na bótaf jacy, jak był lód, to wio. A młodziez cy co, no to wyzganiali sie, to takie mieli, co sie jedzie, gnotki wołali, co woziyli gnój. Wywoziyli chłopi, chłopcy w wiecór wzieni posprzyngali razym, pozwionzuwali i posiadały panny, i kawalyrka wio z góry na dół bez wieś, i tak mieli zabawki* (KorpSp: ŁN).

POSPUSCAĆ *cz. dk* **‘uwolnić wszystkie zwierzęta, jedno po drugim z uwiązania na łańcuchu’:** *Neji tak, jak te krowy sie pasły, krowy zaceny gónić po tym, na tyk łańcuchak to sie pasom, krowy pucom, my nazywomy pucom, krowy pucom. Krowy ze... pospuscali, krowy powołały sie i krowy, krowy popukały tak na tym, na kóniec, na amyn* (CzG); *Stanółef z boku i kukom. Podpolyli w blasanym trzópku ziele, iście świyncone. Pocekali, jaze dym buchnie i kadziyli niym dookoła dźwiyrzi do stajnie. Jaze trzi razy od prawyj strony do lewyj. Potym ociec pośli pospuscać krowy. Wychodziyły jedna po drugi. Jak przekracuwały próg, matka kropiyli if świynconom wodom. Choć jef sie juz o nic nie pytoł, dziadek i tak mi powiedzieli. – Trza było tak pokropić krowy, zeby nie chyciyły uroków, bo to ani nie zwiys, fto na nif pośry złymi ocami. Zowiść ludzko niedobro* (SpCzyt 57: Nd); *I to ci tak opowiadali, ze dzisiok to my*

straśnie długie casy spali. A to długie casy spali, bo tyn dziyń i ta noc byli uwionzani. A ón if potym poodwiynzuwoł i pospuscoł, i potym dziyń przi-seł, i noc uciykła (BubSpT 85: Kr); (CzG, Kr, Nd).

POSPUSCAĆ GŁOWY **'o wielu osobach: okazać zawstydzenie, skłaniając głowę':** *Jak kieby pieron w chłopców wyrznół, głowy pospuscali, a potym popodnosiyli do góry i wynieśli sie, jak harnasie honornie* (BalNS 141: Fr).

PO SPYRKE **'rodzaj zabawy towarzyskiej, opisanej szczegółowo w cytacie':** *Jedyn parobek. Powróz bez sosrymb. Na jednym kóncu kosiołka. Do kosiołki włozy sie noge, a za drugi kóniec ciongnie sie i wychodzi po spyrke. Odmiana: Jedyn parobek. Tak samo, ino kosiołkom sie wionze głowe, a nie noge* (FjMEK: Jw); (Gry 52: Jw).

POSRAĆ *cz. dk* **'zabrudzić odchodami':** *Ty gynsi posrały* (matK: CzG); (CzG, Nd).

POSRATY *przym.* **'z wyraźną niechęcią: narwany, niezrównoważony psychicznie':** *Het posraty, kie to tak ni mo takiego chłopskiego postanowiynio* (GrJMSp 235).

POSTAJAĆ *cz. dk* **'o wielu osobach: powstać z grobu':** *O Boze, co sie to piyrwi ludzie narobiyli, to kieby teroz toci sićka postajali, to Boze, toby, toby rynce do Boga składali, ze jak teroz dobrze ludziom no. A jesce narzykajom, bo zaś robót ni ma, trza iś za granice, bo ni ma robót* (RnS 225: Tr).

POSTANÓĆ *cz. dk*

1. **'o kilku osobach: po kolei powstać po spaniu':** *Jak postanymy* (matK: Dr); *Postanyli i pośli* (matK: Rp); (Dr, Rp).
2. **'o kilku osobach: zatrzymać się w trakcie jazdy, marszu':** *Postanylimy na dródze* (matK: Dr).

POSTARAĆ SIE *cz. dk* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Teroz by nom trza było sie postarać o takom kurke cornom, co we Wielki Piontek piyrse jojko zniesie. I naśli, u Morgała w Kacwinie sie nasła tako kurka. I to jojko trzimo pod pozuchom, pokiela sie nie wykluło. I to kurce furt za nim chodziyło, i to go nazywali inklus* (BubSpT 72: Kc).

POSTARCYĆ *cz. dk* **'nadążyć, nastarczyć':** *Ni móg postarcyć zrucać snopki* (matK: Rp); *Płónoś baba, bo ni mozes postarcyć* [nadążyć za kimś przy robocie] (matK: Rp).

PO STARODOWNU *przysł.* **'tak, jak za dawnych czasów, według dawnych zasad; zob. też: PO STARODOWNYMU':** (matK: Fr).

PO STARODOWNYMU *przysł.* **'tak, jak za dawnych czasów, według dawnych zasad':** *Znój po starodownymu* (matK: ŁN); *Drógowy || dróźnik || paler – po starodownymu barz* (matK: Kc); *Prziseł kocur roz do kómory, jak to po starodownymu było. Wiy pon, co to jes kómora? No, tam sie kładzie mlyko, na takom ławecke. Prziseł tyn roz kocur, zruciół to dynko, zjod tom śmietonke z tego mlyka* (BubSpT 23: Dr); (Dr, Fr, Kc, ŁN). [**po starodownu** – Fr; **po staroświecku** – Rp; **po starymu downu** – Łp]

PO STAROŚWIECKU **'tak, jak za dawnych czasów, według dawnych zasad; zob. też: PO STARODOWNYMU':** *Jak sie po staroświecku nosiyli* (matK: Rp).

PO STARYMU DOWNU **'tak, jak za dawnych czasów, według dawnych zasad; zob. też: PO STARODOWNYMU:** (matK: Łp).

POSTATKA *rz. ż* **'porcja ugrabionego równo, podeschniętego siana, koniczyny, możliwa do objęcia rękami; takie porcje układa się w kopy lub kładzie na OSTREWKI; zob. też: POSODEK w zn. 1.; 📷 Tabl. III':** *My dzieci robiyły takie takie, y, postatki, to sie wołało siano na takie postatki* (KorpSp: NB); (Dr, NB).

POSTAWA *rz. ż*

1. **'jeden z wielu stojących prętów w wiklinowym koszyku, pomiędzy które przeplecione są poziomo gałązki; 📷 Tabl. III':** (matK: Fr). [**staw** – Tr; **ziobro** – Fr, Fs]
2. *tkac.* **'nitki biegnące wzdłuż tkaniny, nawijane przed tkaniem na WOŁ WARZTATU; zob. też: OSNOWA; 📷 Tabl. V':** *Lniano postawa była* (matK: Fr); *Kanafoska – strój przepiykny, robiyło sie dóma; lniano postawa, cyrwone nici – tym sie woncyło, w poski* (matK: Fr).

POSTAWEK *rz. mnż*

1. **'patyk wykorzystywany przy wyplataniu koszyka dla jego usztywnienia':** *Postawek – jak sie plecie, coby sie robiyło dobrze, zapre sie tak* (matK: Fr).
2. *muz.* **'cienka listewka ustawiona prostopadle na górnej płycie pudła rezonansowego skrzypiec, BASÓW, na której wspierają się STRUNY; zob. też: PODSTAWEK w zn. 1.; 📷 Tabl. VI':** (matK: Fr).

POSTAWIĆ *cz. dk*

1. **'wznieść drewniany lub murowany dom, budynek gospodarczy itp.; wybudować':** *Figórka postawiono* (matK: Fr); *Kupiyła drzewo i przi pomocy najyntyf cymermanów udało sie jyj postawić drewnianom izbe* (SpCzyt 128: Nd); *To to lyn to chałupe zrobiył tak: drzewa okryngłe, na spodek doł takie kamiynie rube, takie pecki to wołali, noji tak postawiół i to tak było jak piyknie przepytujym stajnia ino* (BubSpT 36: Fs); (Fr, Fs, Nd).

2. *kuch.* **‘umieścić garnek na ŚPARCHECIE, by rozpocząć gotowanie’:** *Rano musiały być gałuski, kazde rano, dziadki, moze my by cie ponukli ś nimi, bo my dziś dziadki warzyły. Na dziadki grule sie postawi, tak na filke, zeby tak na poły sie ugotowały, a potym na środek na ty grule nasypies monki tak kupecke, nie tak zeby sie rozsypała, ale zeby była na środku tako kupa monki, neji tak potym, zeby dobrze wrzały, co tak woda obgotuwała tom monke. Doś długo trza warzić z tom monkom, zeby ty ziymnioki sie uwarzyły. Potym sie if wystucho tak dobrze. Potym sie if na misce wysypie i łyzkom sie kładzie gałusecki. Kaździutki dziyń były gałuski* (GrJMSp 308–309).
3. **‘zafundować komuś alkohol, zwłaszcza w czasie wspólnego picia’:** *Gorzołke musi postawić* (matK: Fs); *Dźwigły te słowa hajcego, scyrwiynioł na giymbie, stanół z ławy, huknół w stół piyńsciom. – A cymu nos tak ocyrnios? – wydusiył ze złościom. – Łóni dostołeś z wolnice nojlepse drzewo. – A jo nojgorse, jak sie s wami nie idzie, nie postawi, to sie dostanie samo ladace – stopurzył sie wściekły Franek, co to mu furt wsićko nie pasuwało* (SpCzyt 111: Nd); *– Wśród tyk kawalyrów, cyli parobkók wybiyrali co roku wójta. – No, no, hej. – No, nojgłówniyjsy parobek był, noji przed tym wójtym przichodziyli ci młodzi rekruci, noji musieli jakiesi tam zadanie spełnić, jakisi mieli wyzwania, noji przisiynge składali tyz, musieli ocywiście postawić go... palynke* [śmiech]. *– Musieli sie zaś składać. – Noji potym juz byli wkupiyni do tego grona parobkók, juz im wolno było cego, cosi tam wiyncy* (Jw); (Fs; Jw, Nd).
4. **‘nadać czemuś pozycję pionową’:** *Dziod, dziada postawiół na kapuściskak* (matK: Jw); *Postawiyli strasydło ku jarcu, zeby kury nie sły* (matK: Łp); *A na Zielone Świontki kazdymu dziywcynciu stawiało sie moja. Jo pamiyntom juz te casy, ze zamiast smrecków stawialimy olsyne. No bo to, ze skoda smrecków wycinać, no to kazdy chłopiec wiedzioł, komu kce postawić* (Kc); (Jw, Kc, Łp).
5. **‘przedstawić komuś swoją opinię, żądanie’:** *Umedytuwała se i postawiyła ostro chłopu: – Wiys co, nie zowidzym ojcu tyf gruli, bo if Pombóg, chwała Bogu, nagodziół doś, ale przecie grzyf tak siedzieć. Nic nie robiom, ani słómy na krziz nie przełozom, a przecie nodzyska majom jesce zdrowe, mogliby sie rusyć po dalsyf dziedzinaf. Teroz w miysopusty tu ni ma cego pilnuwać w chałupie* (BalSKD 99: Fr).

   zob. fraz.:
   STAWIAĆ [POSTAWIĆ] BAŃKI

POSTAWIĆ SIE *cz. dk* **‘przeciwstawić się komuś, czemuś; stawić opór’:** *Postawiył sie do niego* (matK: Rp).

POSTAWOWY *przym.* **‘uszyty z sukna fabrycznego’:** *Nogawice to takie postawowe* (matK: Dr).

POSTEPKAĆ *cz. dk* **‘poszturchać za karę’:** *Godom – mamo, wyście nos zawse tam juz musieli postepkać, nigdyście sie za nami nie zastawiyli* (KorpSp: Kc).

POSTERUNEK *rz. mnż* **‘siedziba milicji, policji’:** *Noji óni kapelus złapiyli, wziyni filance. Rano prziśli po niego: – Józek dzieś ty był? Dzieś ty był rano? Noji nie był nikeny, skond, jo przeciez nikeny nie był. Ale to pudzies na posterunek* (BubSpT 24: Dr).

POSTNY *przym.*

1. *kuch.* **‘o potrawie: pozbawiony tłuszczu; jałowy’:** *Postne jodło* (matK: CzG); *Obiod postny* [bezmięsny] (matK: Rp); [– Jakie potrawy jedzono dawniej w poście?] – *We Wstympnom Środe wycuchali gornki, zeby były cyste i warzyli postne jedzynie te krupy, bryja, grule, kapuste – jucha. Miysa nie warzyli* (MMilMCK: Nd); – *Cały Adwynt sie pościyło, dopiyro we Wigilijom, ale we Wilijom, dopiyro w Boze Narodzynie mozno było jeś i postne jedzynia takie były, ale to tak zaś nie było takik, zeby jod takie ryby abo cosi. Piyrwi ino tam grule, kapusta z grzibami, ziymnioki były z grochym, zur, co toto go mama jokosi ugotuwała i ze śliwkami, to takie, jo wiym, co to było? Ale to było dobre. – Kapusta była z grzibami, potym grule z grochym. – Zupa grochówka. – I co? Gałuski z makiym. – Jesce był kompot na ostatku ze śliwek. – To do tego kompotu cosi tam przicyniali, ze ón był nie taki lejisty jak i dziś, ba taki, taki troche zawiysisty, kielozby cosi monke, jo nie wiym, co tam dawali* (Jw); (CzG, Jw, Nd, Rp).
2. **‘mający związek z postem’:** *Póst || postny cas* (matK: CzG).

POSTOĆ *cz. dk* **‘spędzić jakiś czas, stojąc’:** *Jo tyz na file postoła, ale musiałaf iś lajbik i kanafoske zrucić, i Winoske podojić. Potym my ze starym pojedli grulownika z mlykiem i polygali, bo jutro trza na cas na Lymryku grule kopać* (NaSp 89: 54: Fr).

POSTOMPIĆ ŚMIERŚĆ *daw.* **‘popełnić samobójstwo’:** *Tak ty swojyj prynceznie mówiół, zeby óna ś nim miyskała, a óna tak powiedziała, ze óna woli śmierść postompić, jakoby óna miała to zrobić* (MalPS 131: Jw).

POSTOW *rz. mnż, tkac.* **‘rodzaj materiału, w którym osnowa jest lniana, a wątek wełniany’:** *Samodzioł || postow || śtof – wontek wełniany* (matK:

Fr); *Lajbik z postawu, jak serdok usyty* (matK: Kr); (Dr, Fr, Kc, Kr, Łp).

POSTOWAĆ *cz. ndk* **‘zatrzymywać się w marszu, jeździe co jakiś czas; też: co jakiś czas robić przerwy w pracy’:** *Nojgorzi pamiyntom kopanie gruli. Gazda nos furt pilnuwoł, zebymy trefunkiym za barz nie prościyły krzizy. Markociył se, ze postowome, cas merchome, a gruli w kaście nie przibywo. Nieuzyty był to cłowiek i barz zmierziały. Som rusoł sie jak mucha w smole, ale wsićkiymu prziganioł* (SpCzyt 83: Nd); *Dziywcynta podziynkuwały za gościniec i posły na dół dziedzinom. Na dródze dali postowały baby i kukały za nimi. – O, jakie te młode paradne – obezwała sie ftorosi. – Ale tom śmiertuske troche udziaduwały. Óny bez chustecek, a jyj dały na głowe takom cyrnizne* (SpCzyt 121: Nd); *Kozoł mu jechać do lasu drzewo zwozić. Chłopiec zacon walić cały las i drzewo połozół na jedyn wóz, ale kónie mu postowały, bo ni mogły uciongnóć okropnom fure drzewa* (BalNS 167: Fr); (Fr, Nd).

POSTRACIĆ *cz. dk* **‘ogpol. potracić; pogubić’:** *Postraciył piyniondze* (matK: Fr).

POSTRASYĆ *cz. dk* **‘postraszyć lekko’:** *Postrasół jom* (matK: Łp); *Omamuni go co, postrasy, jakiesik straf* (matK: Fr); (Fr, Łp). [**postrochać** – Łp]

POSTROCHAĆ *cz. dk* **‘postraszyć lekko; zob. też: POSTRASYĆ’:** *Postrochoł kónia, zeby se pohipkoł, postrochoł gołymbie* (matK: Łp).

POSTRONEK *rz. mnż* **‘w uprzęży końskiej: łańcuch o małych i grubych ogniwach (rzadziej mocny powróz) na końcach PASÓW, służący do mocowania ORCYKA; zob. też: NOKÓNIEC; 📷 Tabl. III’:** *Bocnie pasy zakóńcone postronkami* (matK: Dr); *Niciane postronki do worcyka od pasów sły* (matK: Kc); *Zakłado sie potym postronki do barca* (matK: Fr); *Jak tak jechoł tyn furmon dalyj, uwionzgnół, syćko fce wytargać na kóniaf, całe postronki, nie chynie ani z miejsca* (BubSpT 75: Kc); (ogsp.).

POSTRUGAĆ *cz. dk*

1. **‘ostrugać z lekka’:** (matK: Tr).
2. **‘zgarnąć odchody z DYLI w stajni’:** *Dziś dzieci nie wiedzom, jak krowie dać zryć, nie wiedzom postrugać* (KorpSp: Nd).

POSTRZAŁ *rz. mnż* **‘bóle w okolicy lędźwiowej wywołane reumatyzmem lub zapaleniem korzonków nerwowych; lumbago’:** *Postrzał to taki, co postrziknie w krzizaf* (matK: Kr). [**postrzoł** – Fr, ŁN, ŁW, Tr]

POSTRZEC *cz. dk* **‘ustrzec, uchronić’:** *Cy mie Bóg postrzóg* (matK: Rp).

POSTRZELONY *przym.* **‘o człowieku: niepoważny, roztrzepany, lekkomyślny’:** *Popyrtany || postrzelony – ni mo rozumu spełna* (matK: Tr).

POSTRZELYNIEC *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku POSTRZELONYM’:** *Jaki ś niyj postrzelyniec, ta matka, tako i babka. Obie takie postrzelone baby* (GrJMSp 235).

POSTRZIC *cz. dk* – **POSTRZIGUWAĆ** *ndk*

1. **‘pociąć materiał nożycami’:** (matK: Fr).
2. **‘podciąć włosy’:** *Nie fcieli mie na wietku postrzic* (matK: Łp); *Porwali go do klostora, wygolyli, postrzigli* (matK: Rp); (Łp, Rp, Tr).
3. *past.* **‘obciąć owcom wełnę (nożycami lub maszynką)’:** *Niedowno my jom* [owcę] *postriguwali* (matK: Kc).

POSTRZIC SIE *cz. dk* **‘dać sobie podciąć włosy’:** *Na jyza sie postrzig* (matK: Rp).

POSTRZIGUWAĆ zob. POSTRZIC

POSTRZIKNÓĆ *cz. nieos., dk* – **POSTRZIKUWAĆ** *ndk* **‘ktoś doznał gwałtownego bólu w krzyżach, paraliżującego ruch’:** *Postrzał to takie, co postrziknie w krzizaf, jak sie schyli i sie ni moze wyprościć* (matK: Kr); *Dziubie w kościaf, postrziknie, postrzikło mie* (matK: ŁN); *Postrziknie cosik – postrzoł taki* (matK: ŁW); *Postrziknie w krzizaf* (matK: Tr); *Postrzikuje w kościaf* (matK: ŁN); *Postrzikuje, łómie w kościaf* (matK: Tr); *Tak: boli mie krziz, w krzizu mie łómie abo mie postrzikło w krzizu* (matK: CzG); *Jak postrziknie to boli krziz* (matK: Fs); *Postrzikło go w poły* (matK: Jw); *Kied w krzizaf łupkało, postrzikło chłopów cy tam baby..., no to na śparecie, na suśni, ususyli owsa. Tak ususyli, rozgrzoli, barz goroncy musioł być tyn owies, potym mieli takie torbecki lniane usyte i do tyf torbecków sie lnianyf zesypuwało tyn owies, i friśko sie przikładało na krzize, i na to sie odziywalo abo ciasny sweter abo tam jakosik lajbik, taki ciasny, zeby tyn worek z tym owsym tam siedzioł na tyf krziza f. I to tyz sie robiyło do skutku, przez pore dni, pokla nie przestalo boleć...* (pmBarnasz: Fr); (CzG, Fr; Fs, Jw, Kr, ŁN, ŁW, Rp, Tr).

POSTRZIKUWAĆ zob. POSTRZIKNÓĆ

POSTRZOŁ *rz. mnż* **‘bóle w okolicy lędźwiowej wywołane reumatyzmem lub zapaleniem korzonków nerwowych; lumbago; zob. też: POSTRZAŁ’:** *Chybniynty, kie dostanie postrzoł* (matK: ŁN); *Postrziknie cosik – postrzoł taki* (matK: ŁW); (Fr, ŁN, ŁW, Tr).

POSTRZYLAĆ *cz. dk* **‘zranić kogoś, coś, strzelając do niego z broni palnej’:** *Po nogaf jom postrzyloł*

(matK: Dr); *Za Przemyślym, Tomasów, tam jef był postrzylany, dostołek tu do głowy, tak mi tu wysła kulka, jakef lezoł na kóniu. Posłem do śpitola. Zaś drugi roz jef był raniony, kónia mi tyz zabiyło, tyzef dostoł tam kawołek* (BubSpT 78: Kr); *A drugi był zaś postrzylany, tymu było miano Adam, a potym go jedyn strzelec zastrzelół w Cyrwonyk Brzyzkak przi Rusinowyj Jaworzinie* (MalPS 130: Jw); *Bo nieroz mioł kabot cy copke przestrzelonom kulom, jak ściongoł poranionyf z pola bitwy, niy? Po, po bitce. I nieroz go postrzylali tego, bo, bo... A przezył i prziwióz piynć medali du dómu* (RnS 112: Kc); (Dr, Jw, Kc, Kr).

POSTRZYLAĆ SIE *cz. dk* **'postrzelić nawzajem jeden drugiego':** *Tam sie tak stało, ze wyskocół wilk na dwók strzelców, od razu wystrzelyli jednym głosym i postrzylali sie jedyn drugiego, i gwarzyli sobie: – Kumotrze, cymuześ ty nie strzyloł, a ón mu mówi: – A dy jo strzyloł. – Aha, kumotrze, to mie tyz twoja biegunka polyła. – Kumoter opatrzół, dzie to tam scypało, a tam była krew. Potym do śmierści chodziół z tom biegunkom* (MalPS 129: Jw).

POSTRZYLANY *przym.* **'o człowieku: niepoważny, roztrzepany, lekkomyślny':** *Popyrtany* || *postrzylany ni mo rozumu spełna* (matK: Tr); (Dr, Rp, Tr).

POSTUCHAĆ *cz. dk, kuch.* **'pognieść ugotowane ziemniaki':** *Wejze tom stuchacke i postuchoj grule, bo juz ocedzone* (matK: Nd); *Troche sie grule sie uskrobie, troche i do sie do tego rozcynu i drozdze, i te ziymnioki, ale trzeba if ugotuwać i posturkać, postuchać. No, zeby było na miałko abo bez masinke puścić i rozcyn bez noc, ale ani bez noc, bo jak juz we dnie sie to zakisi, to za dwie godziny sie to ukisi* (BubSpT 145: Tr); *No to grule uwarzyć, warzym na ... w parniku tam za stodołom i, i sie odcedzo, noji potym sie if postucho, noji potym ze swajnosym miysam, i, i, i tak mom na pore dni, i im tak dajym* (KorpSp: Kc); (Kc, Nd, Tr). [**posturkać** – Jw, Tr]

POSTULAĆ *cz. dk*

1. **'STULIĆ wszystko':** *Postulalo sie do kupy* (matK: Tr).
2. **'sturlać, postrącać wszystko':** *Jagniynta wynosiyli, ale wiys, by nawynosiyli, ba drabine kapke podłozyć tamtela, bo tam inacy ława idzie. Stamtela wychodziyli, wiys? Nale wysed niedźwiydź, a niedźwiydź to wyjdzie po drabinie. Noji te jagniynta postuloł, syćko w przepaść posło* (Jw).

POSTULUWAĆ *cz. dk* **'poukładać elementy pionowo tak, że wszystkie przylegają do siebie':** *Postuluwołef ino na kupie* [o tymczasowym złożeniu snopków] (matK: Łp); *To my tak postuluwały* [poukładały zboze w mendle] (matK: Łp); (Łp)

POSTUPNIE *przysł.* **'jeden po drugim, po kolei, kolejno':** *Postupnie, za porzondkiym* (matK: Jw); *Mocom, idzie, postupnie dali i dali* (matK: Łp); (Jw, Łp).

POSTURCHAĆ *cz. dk* **'pognieść ziemniaki dla zwierząt':** *Posturchom buławkom* (matK: Jw).

POSTURKAĆ *cz. dk, kuch.* **'pognieść ugotowane ziemniaki; zob. też: POSTUCHAĆ':** *Troche sie grule sie uskrobie, troche i do sie do tego rozcynu i drozdze i te ziymnioki, ale trzeba if ugotuwać i posturkać, postuchać. No, zeby było na miałko abo bez masinke puścić i rozcyn bez noc, ale ani bez noc, bo jak juz we dnie sie to zakisi, to za dwie godziny sie to ukisi* (BubSpT 145: Tr); *W Popielec jadło sie rano suchy moskol i zapijało herbatom, na połednie grule ze surowom, kwaśnom kapustom, a na wiecerzom – grule warzone, nie posturkane z kwaśnicom, pomasconom lnianym olyjym* (NaSp 28: 12: Jw); (Jw, Tr).

POSTUSIĆ *cz. dk* **'popchnąć mocno':** (pmMich: Fr).

POSTWIĆ SIE *cz. ndk* **'znęcać się, pastwić się nad kimś':** *Postwi sie, nie be sie postwiół po nikomu* (matK: Dr).

POSTWISKO *rz. n* **'pole nienadające się do uprawy, wykorzystywane do wypasania bydła, owiec; zob. też: PASTWISKO':** *Ugory* || *tłoki* || *postwisko* (matK: Kr); (CzG, Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, Nd, Łp, Tr).

POSTYMP *rz. mnż* **'nowe tendencje w życiu społecznym, w gospodarowaniu, w urządzaniu mieszkań, w ubieraniu się itp.; bezwiedne, a niekiedy świadome odrzucanie tradycji (również tych pozytywnych, świadczących o korzeniach kulturowych); w rezultacie słowo to kojarzone jest ze zmianami pozytywnymi, pożądanymi, jak i negatywnymi)':** *Bo weźmy taki przipad. Downo to ludziom brakuwało nawet słómy krowy kormić. Jak przisło juz teroz tak na przedwieśniu, no to juz brakuwało krowom nawet słómy, a dziś krowy majom siana doś, juz nie potrzebuje sie słóme kormić. No jednak sie... postymp jes, to ni ma co* (BubSpT 131: NB).

POSTYMPNIE *przysł.* **'jeden po drugim, po kolei, kolejno; też: stopniowo':** *Postympnie, postympnie tak sło* (matK: Fr); (Dr, Fr).

POSUCHAWY *przym.* **'lekko suchy, sprawiający wrażenie suchego':** *Takie posuchawe z wiyrchu* [a pod spodem bagno] (matK: Dr).

POSUĆ *cz. dk* || – **POSYPAĆ** *dk* – **POSYPUWAĆ** *ndk* **'sypiąc, pokryć czymś powierzchnię czegoś':**

Solom posuł (matK: Rp); *Posypać drobno, hrubo* (matK: Jw); *Śkwara była ostro i downiyj zamias pioskiym posypuwali śkwarom drógi, coby nie ślizgało* (CzG); – *Noji sie posypuje makiym* [KOŁOC], *a jak sie wyjmie z pieca, to, to potym sie tego jesce do, y, y, y, mlyka troche i, i cukru łyzecke, i, i to sie tak świyci. – Posmaruje takie piykne i posłodkawe. Jesce moja, moja, moja dziywcyna to piece do dziś dnia kołoce, ale juz, ale juz...* (Kc); (CzG, Jw, Kc, Rp).

POSUKAĆ *cz. dk* **'postarać się znaleźć coś, kogoś; poszukać':** *Posukoj sceline* [deskę wąską], *bede grziby onacyć* [suszyć] (matK: Łp); *Coby mu posukała jaki worek* (matK: Łp); *A ty stary Kubo, to se ta posukos dzie jakiego starego kozusyska na maśkare i stare copcysko, a odzioć kozusysko przewrócone do góry wełnom* (ZGS-I: ŁN); *Izba niezamkniono, na patyk zaparte. Sobuś patyk wyciongnół, wloz, posukoł cosi do zjedzynio, znaloz, zjod tam troche i myśli sobie, dzieby odpoconć. Nojlepse miejsce, zeby nikomu nie zawodzać, wloz za piec* (BubSpT 117: ŁW); (ogsp.).

POSUMIEĆ *cz. dk* **'wywołać bójkę, kłótnię':** [– Dochodziło też czasem do rękoczynów podczas takich dyskusji?] – *E, tak, nie, e to tak, nedy to słuchoj, jak tam po weselaf cy po cymś tego, no wiys, co jak robiyli zabawy tego, to jak mioł za duzo w głowie, a ktory posumioł, to ani nie było tutej, nie było takif spraw, zeby kogoś tam zadziubali, śmiertelnie pobiyli abo cosi* (KorpSp: Dr).

POSUNÓĆ SIE *cz. dk* – **POSUWAĆ SIE** *cz. ndk* **'przesunąć się, przemieścić się szybko bez zatrzymywania':** *W nasy dziedzinie Durśtynie jes spod numera służba tako nocno, co pilnuwać, zeby tak od poziaru, od tego. Wysełef o dwynostyj godzinie w nocy trombić, na takim rogu krówskim sie trombi godzina jedna, drugo, trzecio, scworto... Wysełef, tu przeć nasego dómu stanółef se, widzym w nasy dziedzinie jakiegoś stracha, tyn straf wypatrzuwoł tak na corno, taki niski był – około dwa metry, późni blizym sie ku niym, a tyn straf posuwo sie coroz dali i pyndzy w góre, jakie koło siedmiu metrów wysoki. Jo jak to zauwozył, bo to było w grudniu, w pełni ksiynzyca, tak był widok, ze móg aj igłe nojś na dródze. Noji mnie to mrówki wziyny, bo jo sie zlonk tego stracha, jo z powrotym sie nawyrtnół i wio do miyskanio. Jak jek wpadnół w siyń, tylko trzasnół o ściane dźwiyrze, hip do, o małom sie nie przewróciół na podłogi. Tak jakieś ze trzi lata, to jo do pola w nocy o dwunostyj godzinie nie wyseł, bok sie tak boł* (CygTGS-I 137: Dr).

POSUSYĆ *cz. dk*

1. **'ususzyć wszystko po kolei':** *W lecie, jak juz my posusyły sićko siano, to potym za jaki miesionc trza było zaś iś w pole z grabiami. Drugie siano grabić – to my nazywali otawa. Toto sie lepi grabiyło, bo otawa jes wse drobniyjso i mniyjso niz siano, to lekcy sie jom grabi, ale za to gorzi jom poskładać do kulika, bo to krótkie, to wylatuje jak diabli. Otawe to my nojcyńści kładły w klapnioki, ale to jacy wtedy, jak wiadomo było, ze pogoda be piykno, bo inacy to otawa w klapnioku by sie mogła zapolić. Otawe trza dobrze i długo susyć, bo óna to mo takie cosi, ze odzywo, jak je niedosusono, ale zaś jak otawa przesusono, to tyz niedobrze, bo wtedy niy ma jom jak pozbiyrać, bo sie krusy* (plSarna: CzG).
2. *past.* **'o wielu owcach, krowach: stracić mleko, przestać się doić':** *A tu tak – idom na budowe, troche zagrzmi, e, to nie bedziymy robić, bo nos doleje, na tam ni ma, trza dojić, trza tego, bo jakby tak robiyli, no to za chwile, za chwile by owce posusyły potym i nie byłoby mlyka, nie byłoby nic* (KorpSp: Kr).

POSUSYĆ SIE *cz. dk* **'o wielu osobach: wysuszyć się':** *Posusyli sie, mokrzi byli* (matK: Tr).

POSUŚCIEĆ *cz. dk* **'zaszeleścić':** *A jak gdziesi cosi posuściało w dómu, no to juz człowiek, ojejku, to moze juz te dziwozony idom* (KorpSp: Nd).

POSUWAĆ SIE II *cz. iter.* **'o zwierzętach: paść się wielokrotnie, co jakiś czas; pasać się':** *Na przikłod, panocku, z tym gazdostwym u nos, no to jes tak. My tu chowomy krowy, owiecki, ale owce sie posuwały na Jaworzinie, jak sie powiy, w holak, w górak* (BubSpT 56: Jw).

POSWA *rz. ż* **'ogpol. poszwa':** *Poswe sie oblyko na kołdre abo pierzine, coby sie nie marasiyły. Same w dóma my syły i posewki, i poswy. Z tym było wiyncy roboty, bo jak nie było telego wielkiego kawołka płótna, to trza było dwa zesyć dowjedna. Syły my poswy z tego płótna jakie my miały, bo downo nie było zaś strasnego wyboru. Jak przichodziyły jakie wiynkse swiynta, to my miały usytom takom poswe z biołego płótna, wysywanom piyknie w kwiotki. Totom, to sie tak jacy dawało jak pościel była na wideku, nie przikryto zodnom kapom* (plSarna: CzG); *Do posewkók były forbótki, jak była paradno dziywka, jak sie wydawała, to miała komplet pościeli, no ale komplet pościeli, to juz nie po nasymu. Jak sie nazywała pościel? No poswa i posewka, no to, oblecynie pościelne, na pościel, oblecynie na pościel. No to, no to zogłówki były takie, ze tu góra posewki była z takom*

plecionymi forbótkami wsyto, noji to było paradne, no to w muzeum se mozes tyz posewki tyz takie z cymś, hej. No to, no to były posewki i, i poswy takie paradne, noji, no to toto było z forbótkami. Płafty na pościel przikryć. W pierzinie tyz była wstowka z takimi forbótkami plecionymi (Jw); (ogsp.). [**poświa** – Kc]

POSWIJAĆ *cz. dk* **'ogpol. pozwijać':** *Poswijo sie* (matK: Fr); *Dopiyro jak juz tom przyndze sie poswijało na tym hospelu, to potym sie jom warzyło w ługu, prało, roztrzepuwało i susyło. Dopiyro potym mozna jom brać na warztat* (pmMiś: CzG); (CzG, Fr, Jw).

PO SWOJYMU *przysł.*

1. **'według własnych zasad, przekonań':** *Mocydło – po swojymu* (matK: Fr); *Musicie po swojymu godać* (matK: Kr); *Fce cosi po swojymu onacyć* (matK: Łp); (Fr, Kr, Łp, Nd).
2. **'posługując się własnym językiem, własną gwarą, nie obcą':** *Ale i wdało mi sie słownictwo takie juz cysto literackie, noji przijechołek* [z obozu harcerskiego], *bo to był lipiec, kóńcyły sie siana i wykładomy siano do góry, i jo do mojik ojcók juz takom literackom tnym godke* [śmieje się]. *A moja matka godo tak: – Ty patrzoj, jak go wyucyli* [śmieje się]. *Ze swojimi to sie godo po swojymu* (CzG).

POSYCIE *rz. n, bud.* **'słomiane pokrycie dachu':** (matK: Fs, Nd).

POSYĆ *cz. dk* – **POSYWAĆ** *ndk, bud.* **'pokryć dach słomą':** *Posyty daf* (matK: Fs); *Posywać daf snopkami* (matK: Kr); *Słómom posywo sie daf* (matK: Nd); (Fs, Kr, ŁW, Nd).

POSYGNUWAĆ *cz. dk* **'zadzwonić sygnaturką':** *Posygnuje sie przi msy* (matK: Tr).

POSYJMUWAĆ *cz. dk* **'zdjąć po kolei wszystko; pozdejmować':** *Cepiny były. Cepiyli wtedy, jak pośli do młodego, w drugim dniu, we cwortek, we środe, cy we cwortek, to se tam późniyj tom młodom paniom cepiyli. Wionek miała na głowie, a tu miała korune takom z przodku, i to to jyj posyjmuwały: starościno i te kobiyty tam, i zacepiyły jom, włosy zakrynciyły i takie kółko zrobiyły, i noji tam potym dor dawali, jak juz była zacepiono* (BubSpT 44: Fr).

POSYKUWAĆ *cz. dk* **'przygotować, przyszykować po kolei wszystko':** *Juz trzeba było frystyk robić, bo chłop przyseł do chałupy, to, no jesce ni mos frystyku? No to trza było sie trosecke posykuwać, trza sie było pozwyrtać, zeby nasykuwać i frystyk, i w obejściu* (KorpSp: Tr); *Stroje my posykuwali i sićkie jakieś tam rzecy, ktore trzeba ku tymu weselu, to porychtuwalimy i zrobiylimy to wesele* (KorpSp: CzG); (CzG, Tr).

POSYŁAĆ zob. POSŁAĆ I

zob. fraz.:
POSŁAĆ [POSYŁAĆ] {*kogosi*} NA DRUGI ŚWIAT

POSYNIONY *przym.* **'sparaliżowany':** (matK: Dr, Fr, Fs, ŁW). [**posyniynty** – Rp]

POSYNIYNIE *rz. n* **'bóle w okolicy lędźwiowej wywołane reumatyzmem lub zapaleniem korzonków nerwowych; lumbago; też: paraliż':** (matK: Dr).

POSYNIYNTY *przym.* **'sparaliżowany; zob. też: POSYNIONY':** (matK: Rp).

POSYNKA *rz. ż* **'rosnąca na pastwisku trawa jako pasza':** *Wiycie paślimy, no bo tutok jes mało posynki, ale teroz cłowiek poprawio, jes poprawa, w Polsce mamy doś uprawók, no to sieje* (BubSpT 14: CzG).

POSYNÓĆ *cz. nieos., dk* **'zostać sparaliżowanym':** *Posynyło go* (matK: Fr); *Jak kogo posynie* (matK: Rp); *Potym posynyło ciotke Soskowom sparalizuwało, godom od razu i noji tak, ze óna juz potym musiała sićko za niom robić* (KorpSp: Nd); (Fr, ŁW, Nd, Rp).

POSYPAĆ zob. POSUĆ

POSYPKA *rz. ż, kuch.* **'pokruszone kawałki ciasta sporządzonego z mąki, masła i cukru, którymi posypuje się ciasto przed upieczeniem; zob. też: KRUSONKA':** *Krusonka* || *posypka* (matK: Kr); (Kr, ŁN, ŁW).

POSYPUWAĆ zob. POSUĆ

POSYRZAĆ zob. POSYRZIĆ

POSYRZIĆ *cz. dk* – **POSYRZAĆ** *cz. ndk* **'uczynić coś szerszym':** *Świderek ryncni (zwany cygańskim). Kiedy sie wywiertało dziure świderkiym na korbe, a okozało sie, ze jom trzeba lekko posyrzić, to tym świderkiym sie dowiertało* (Iwan 69: Nd); *Cosik zhrubła i ciyniucha juz mi nie wchodzi na nogi, musym jom posyrzić, coby fto jakie gusła i ducha jakiego posłoł, coby mi, co pomogło, zebyk, co straciyła, ino nie wiym kielo, bo óna mo być opiynto, a zaś, jak za duzo stracym, sie rozsyrzo, bo jak potym bem sie obracać, to zeby ta ciyniucha mi sie nie podnosiyła, zeby mi nie zleciała, bo sie doodchudzom* (pmKosz: Kr); (ogsp.).

POSYWAĆ zob. POSYĆ

POŚCIĆ *cz. ndk* **'odmawiać sobie przyjemności spożywania pokarmu, zwłaszcza mięsa i tłuszczu, z pobudek religijnych; zachowywać post':** *Poscom ku cymusi, ku krzizu* [poszczą z racji święta Świętego Krzyża] (matK: Łp); *We Wigilijom był post. Tak jak i teroz poscyme* (GrJMSp 312); *Pościć troche* (matK: CzG); *Nody Wielki Póst piyrwi no to pościyli, środa, nie jadło sie miysa*

środa i piontek, i sobota, to ci juz nie dali, ani nie o... było biydnie, bo było biydnie, to co tam tyj omasty nie było na cały rok, jak sie zabiyło świnke, zeby wystarcyło, to i musieli oscyndzać. Ale tak było, ze sie nie jadło w poście. Noji na ciymno sie do kościoła chodziyło, w ciymnyf chusteckaf, w ciymnyf grotaf (RnS 193: Nd); (CzG, Dr, Fr, Kc, Łp, ŁW, Nd).

POŚCIEL I *rz. ż* **'łóżko; zob. też: ŁÓZKO; 📷 Tabl. II':** *Deski z pościele* (matK: Jw); *Deka – pościel przikryć* (matK: Kc); *Łózka, to u nos pościele wołali* (matK: Nd); *Wysywadła wysywomy w ryncak, przistawiomy po ścianak, obrozków tak duzo poprziprawiomy, nie tak jak w mieście, noji po forztak te pokrowce poozciongomy, pościele wyścielymy tak wysoko, syroko, takie momy te pościele drewniane, staroświeckie jesce* (CygTGS-I 136: CzG); *Dziecko lezy w pościółce, a na pościeli starzi ojcowie* (CoWś 187); *Abo i ty chodniki, dy i to na pościeli nie było prześciyradeł ani siynikof, była jacy słóma w pościeli i pokrowiec taki robiony, jak to te chodniki, był zesyty, co były dwa, i zakryto pościyl, to ty pokrowce zaś sie cuchało scotkom, ale tyz trza było iś ku rzyce i tom kijonkom prać* (GrJMSp 306); *Jo siod, miska gruk, wiycie, z ławy na ziym, wyloła sie woda, miska sie pobiyła, a staro tam Cekusowa hip z pościele, porwie garbule i pado: pieron, pierona, tu jakiegoś tu prziwiód, a rznie jak po jednym, tak po drugim* (BubSpT 139: Rp); (CzG, Jw, Kc, Nd, Rp).

POŚCIEL II *rz. ż, blm* **'zbiorowo o pierzynach, kołdrach, poduszkach, prześcieradłach itp.; zob. też: POŚCIYL II':** [w Boże Narodzenie:] *Nie miecie sie izb, nie ścieli sie pościeli, nie myje gorckók, nie zruco sie siano ze sopy, nie wynosi gnoju. Znowu to samo i we Wilijom, ludzie starajom sie być dobrym, miyłym, sprawiedliwym, usłuznym prze siebie. Ni moze gazda w tym dniu sie ino wylegiwać, boby mu zboze na polu zaległo. Ludzie nie odwiydzajom sie* (NaSp 31: 12: Jw); *Do posewkók były forbótki, jak była paradno dziywka, jak sie wydawała, to miała komplet pościeli, no ale komplet pościeli, to juz nie po nasymu. Jak sie nazywała pościel? No poswa i posewka, no to, oblecynie pościelne, na pościel, oblecynie na pościel. No to, no to zogłówki były takie, ze tu góra posewki była z takom plecionymi forbótkami wsyto, noji to było paradne, no to w muzeum se mozes tyz posewki tyz takie z cymś, hej. No to, no to były posewki i, i poswy takie paradne, noji, no to toto było z forbótkami. Płafty na pościel przikryć. W pierzinie tyz była wstowka z takimi forbótkami plecionymi* (Jw); (Jw, Kc, Nd, Rp).

POŚCIELIĆ *cz. dk* – **POŚCIYLAĆ** *ndk*

1. **'przygotować posłanie do spania':** *Pościelić pościyl* (matK: Jw); *Pościeli mu ku ścianie* (matK: Rp); (Jw, Rp).
2. **'złożyć pierzyny, przykryć łóżko po spaniu':** *Takie wyrkiście pozostawiyli – kie niepościelone* (matK: Fr).
3. **'dać słomę, mech jako podściółkę dla zwierząt (głównie dla bydła)':** *Downo downo, pore lot tymu to były takie przesondy, to tak sie to układało, ze przisło jako świynta, Boze Narodzynie, to sie juz ani, jak sie na gospodarstwie bydło kormiyło, to sie dało zryć, ale sie juz obornika spod nif nie wyrucało, nie wystruguwało ani nic, jacy sie na to pościelyło* (plBiz: Łp); (Kr, Łp).

POŚCIELOWY *przym.* **'przym. od rz. POŚCIEL':** *Dymka na pościelowe* (matK: ŁN); *Bulki sie przisywało nie ino do ubrań, ale tyz do oblecynio pościylowego. Były wselijakie i małe, i wiynkse, zależnie od tego, jakie fto fcioł* (plSarna: CzG); (CzG, ŁN).

POŚCIELYNIE *rz. n* **'liście lub słoma podesłane bydłu w stajni':** (matK: ŁN).

POŚCIEŁKA *rz. ż, daw.* **'niskie łóżko wsuwane na dzień pod drewniane łóżko, używane jako miejsce do spania głównie dla dzieci; zob. też: POŚCIÓŁKA w zn. 1.; 📷 Tabl. II':** (matK: CzG).

POŚCIORZ *rz. mos* **'listonosz; zob. też: LISTONOS':** *Listonos || pościorz* (matK: Tr); (ŁN, ŁW, Tr).

POŚCIÓŁKA *rz. ż*

1. *daw.* **'niskie łóżko wsuwane na dzień pod drewniane łóżko, używane jako miejsce do spania głównie dla dzieci; 📷 Tabl. II':** *Pościółka na śtyref nogaf, choćkiedy i kółka były* (matK: Fr); *Pościołka specjalne na kółkaf drewnianyf, to było takie niskie, syrokie i dwoje spało* (matK: Kc); *W pościółce to spało dziecko, jak było malućkie. Pościółke na noc sie chowało pod pościyl, coby nie zawodzała, a na noc my jom wyciongali. Była tyz tako pościółka, co abo była z drzewa zrobiono, abo upleciono z pryncickók i w niyj tyz dzieci ino mogły spać, bo to było nieduze, i do takiyj pościółki nifto nie wloz* (CzG); *W izbie stała maluwano skrzinia na kółkaf do składanio bielizny. W koncie pokoju stało łózko, a pod nim pościółka dlo dzieci, wyciongano na noc* (BalNS 24: Fr); *Starodowno sofa na groty, kołyska prze małe dziecko, były tyz i takie pościółki niskie, co sie wpychało pod pościel, wyciongało sie jom wiecór do spanio dzieci juz takif wiynksyf, co juz do skoły chodziyły* (Iwan 1: Nd); *Franek i Stefon drzimali na pościółce, mnie spanie nie brało, tof se umyśloł, ze zakla dowarzom sie grule, wysiubiksujym se stare*

oficerki po dziadkowi, bo i tak inksyf boganci ni mom, a fciołef po połedniu dziesi wyjś z chłopcami na dziedzine (PrP 2017: 241: Nd); (CzG, Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, Nd, Tr). [**pościełka** – CzG]

2. **'liche posłanie do spania':** *Trza sie było zwyrtać, coby przed nocom sie przyryktuwać, złozyć jakom pościółke, naznosić patykok na watre. Dobrze wiedzioł, ze sie mu tu bedzie trza dłuzyj zabawić, moze miesionc, dwa, a moze i całe lato* (SpCzyt 38: Rp).

POŚCISKAĆ *cz. dk* **'ścisnąć po kolei wiele czegoś lub w wielu miejscach':** *Głowa jak okuto, pościskano pasami dookoła* (matK: ŁW); *Jo jesce mom tu mietłe gdziesi takom. Wiys, i, i drótym ściskołek, a drót kupuwołek w Mieście na torgu, na torgu. Takie zek se musioł wybrać, taki. To ścisnół, a potym pościskoł, potym wionze, takie wiys pryntek, noji jescek zaciongoł, obyrtoł, wiys, co zaciongło, zaciongło, zaciongło, takie dłótko wpychoł* (Jw); *Brało sie pieluske i układało sie dziecku roncki, i nozki tak równo, tak coby ik nie wyciongało, a potym trza było go pościskać tom pieluskom. To wse godali, ze potym jak dziecko nie be powijane, to bedzie mieć krziwe kości w nozkaf i ronckaf.* (pmBłachut: Fr); (Fr, Jw, ŁW).

POŚCIWY *przym.* **'cieszący się szacunkiem, szanowany':** (matK: Tr).

POŚCIYBAĆ *cz. dk* **'nanizać, nawlec korale na nitkę':** *Pościyboł górole* [korale] (matK: Rp).

POŚCIYL I *rz. ż, star.* **'drewniane łóżko; zob. też: ŁÓZKO; 📷 Tabl. II':** *Wcora mnie wziyny strasne drzimoty, ległak na pościyl, a dzieci ta tyz fnet popraskało. Lampa zgasła, bo chybło gajsu, neji w całyj izbie zrobiyło sie ciymno. Kie stary obocół, ze sićka śpiom, pozrucoł portki, kosule i natar sie okowitom. Słysałak na spaniu, jak zbyrcoł na śklonkak, nale przestoł* (SpCzyt 148: Jw); *Abo i ty chodniki, dy i to na pościeli nie było prześciyradeł ani siyników, była jacy słóma w pościeli i pokrowiec taki robiony, jak to te chodniki, był zesyty, co były dwa, i zakryto pościyl, to ty pokrowce zaś sie cuchało scotkom, ale tyz trza było iś ku rzyce i tom kijonkom prać. Jo wse godom rajbać, porajbałaf se troche, cy w rynkaf, cy cosi. Jak jedna z drugom, to sie woło rajbać, nie godome prać, jakosi my juz takie naucone* (GrJMSp 307); *W tyf pościylaf ze siynnikiem ludzie spali, to moze do jakiego roku seśdziesiontego, seśdziesiontego piontego. A potym juz wyrucali i kupuwali wersalki zaś, niy?* (pmMąka: Nd); *Ne i w gospodzie go przijyni, bo zapłaciół sobie pokój, noji wloz do tego pokoju, noji myśli sobie: – Jak legnóć na pościyl, kied takie piykne, cyste?! Tu takie portki mom... Ne to lóg pod pościyl!* (plBłachut: Fr); (CzG, Fr, Jw, Nd).

POŚCIYL II *rz. ż, star., blm* **'zbiorowo o pierzynach, kołdrach, poduszkach, prześcieradłach itp.':** *Pościyl, płafty sie tocało. Płótniane kosule tyz sie tocało. Tocko było i rajbacka z takimi karbami. Jak sie to wołała? Nie wiym* (GrJMSp 306); *Baba, jak wstała z pościeli, sła ku oknie i kied widziała na dródze, ze idzie piyrsy chłop, to se myślała: ej rok bedzie dobry* (plBiz: Nd); *To zdjyncie przedstawio izbe dziedziny Niedzyce. Wystrój ty izby jes zaujmawy. Przedstawio ściane północnom i cyńść ściany zachodni. Piyrse pościyl drewniano i jyj wyścielynie, stryźlok, pierzina i zogłówki. Stryźlok wypchany słómom owsianom, stryźlok usyty z płótna gynstego, zeby nie przepuscoł kurz. Przikrycie na stryźlok z płótna lnianego, na krosnaf robione albo pokrowiec nakryty, ktory tyz na krosnaf robiony był. Wsićko własny roboty* (Iwan 1: Nd); (SSWG 20); (Fr, Jw, Kc, Nd). [**pościel** – Jw, Kc, Nd, Rp]

POŚCIYLOWE *rz. n* **'materiał, z którego szyje się pościel':** *Dymka na pościylowe* (matK: ŁN).

POŚCIYRAĆ *cz. dk* **'zetrzeć wszystko, we wszystkich miejscach':** *Pościyroj prof* (matK: Fs).

POŚLAKUWAĆ *cz. ndk* **'śledzić kogoś, coś, idąc za jego śladami':** *Poślakuwali go za łapami* (matK: Kr); (Kr, ŁN, Nd).

POŚLEDNI *przym.* **'ostatni, najgorszy jakościowo':** *Poślednie zarno – pośłod* (matK: Fs); *Pośłod – drobne zarno, drobiozg, poślednie zarno* (matK: Kr); (Fs, Kr, Tr).

POŚLINIĆ *cz. dk* **'posmarować śliną':** *Toblicke jak mioł, takom toblicke jak mioł, rysik, no to jakek płóno napisoł, to jak zmazoł, pośliniół i zmazoł* (BubSpT 17: CzG); *Godom, to dziecko sie dre dalyj, sie dre, a óna tu cosi kombinuje, jakiesik ryftuje wyngle, cosi. A óna wziyna, poobchodziyła dookoła kołyski, poseptała, wziyna tyn, ponosiyła tyn gorcuś, trzimała, kopciyło sie z tego gorcusia, staneła przi głowie dziecka, wziyna pośliniyła, zrobiyła mu krziz na cole, wziyna posła dookoła* (Fr); (CzG, Fr).

POŚLIZGNÓĆ SIE *cz. dk* **'stracić równowagę na śliskiej powierzchni; poślizgnąć się':** *Pośliznół sie* (matK: Nd); *Pośliznóć sie moze, kie śliśko* (matK: ŁN); (ŁN, ŁW, Nd). [**podkiełznóć sie** – Dr; **podślizgnóć sie** – Łp; **pokiełznóć sie** – Fr, Jw, ŁN, Nd, Rp, Tr]

POŚLOD *rz. mnż* **'najgorsze gatunkowo ziarno, nienadające się do mielenia, wykorzystywane jako pasza':** *Pośłod prze kury* (matK: Kc); *Pośłod*

miele sie prze świnie (matK: Nd); *Poślod – owies bez duse* [ziarno bez jądra, sama łuska] (matK: Łp); *Poślod – drobne zarno, drobiozg, poślednie zarno* (matK: Kr); *Jak my omłóciyli, to ftore lepse, sło do workók i be nasioć, a ftore gorse, tyn poślod sie woło to abo kury zezrejom, abo na siecke be* (CzG); *A ze to zboze nie było cyste, to potym jesce było młynkuwanie na młynku, przi tym pokazuwały sie klasy i poślod (zboze z nasiyniym chwastók), ftoryn był dawany piyrsy do kormiynio zwiyrzinie. Cyste zboze w kóncu odnosiyli do srombka (srombek – drewniano skrzinia na zboze). Jak juz nastało Kółko Rolnice a z nowom masinom chodziół Franek Kapłon, zboze było dokładnie cyscone, a mlynki wysły z uzycio* (CzG); (ogsp.).

POŚMIK *rz. mnż, tkac.* **'mocna nić przywiązana do końca MOTOWIDŁA, służąca do przewiązywania kolejnych PASEM w czasie motania; 📷 Tabl. V':** *Pośmik || posemnik* (matK: ŁW); *Pośmik ukryncić – pasma sie wionze* (matK: Tr); (Fr, Kc, Kr, ŁW, Rp, Tr). [**pasmik** – ŁN; **paśmik** – Fr, Fs, Jw, Nd; **posemnik** – ŁW; **pośnik** – Kc]

POŚMIOĆ SIE *cz. dk* **'spędzić jakiś czas, żartując, śmiejąc się beztrosko z czegoś; poweselić się':** *Nie było telewizorów ani radiów. Była wtedy ta codziynność tako prymitywno, ale było wesoło. Wiyncyl sie ludzie spotykali ze sobom, pogodali, pośmioli sie, a nieroz i śpiywali, jak piyrze porały baby. I pogościyli sie, choć nie było takif wypiykańców jak dziś. Ale jak była słónina i na talorku bryndza i jarcany chlyb, to juz była gościna* (Iwan 71: Nd); (ŁW, Nd).

POŚMIYCH *rz. mnż*
zob. fraz.:
ROBIĆ POŚMIYCH

POŚMIYWAĆ SIE *cz. ndk* **'wyśmiewać się, natrząsać się, kpić z kogoś, czegoś':** *Pośmiywali sie ś niego* (matK: Fr); (Fr, Łp, Rp).

POŚMIYWISKO *rz. n* **'ogpol. pośmiewisko':** *Przed Świyntami Bozego Narodzynio ludzie świnie kłujom. Do niedowna nogi świni wionzali powrozami, wolali jom na ziym, potym obracali na grzbiet, aby ogolić podgardle i wbić prosto do serca nóz. Świnia kwicała, bo co miała robić, to sie jyj derkom kufe zatkało, a krew na kiski łapali do miski. Miysiorz, ftory nozym do serca nie trefiył, był pośmiywiskiym* (NaSp 24–25: 10: Jw).

POŚNIK *rz. mnż, tkac.* **'mocna nić przywiązana do końca MOTOWIDŁA, służąca do przewiązywania kolejnych PASEM w czasie motania; zob. też: POŚMIK; 📷 Tabl. V':** *Musi sie ukryncić pośnik; łokietek = 20 pasym* (pmKosz: Kc).

POŚNIODAĆ *cz. dk* **'zjeść śniadanie':** (CzG). [**pofrystykuwać** – Dr, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Nd, Tr]

POŚNIYZAĆ SIE *cz. ndk* **'z rzadka pada śnieg':** *Topi sie, a jesce sie pośniyzo* (matK: Łp).

POŚPIECH *rz. mnż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Był to cas barz prymitywnyj obróbki drzewa, tu pośpiechu ni mogło być, bo to była ciynzko praca. To nie tartak (cyli troc), to nie hyblarka, frezarka, co we wsićkiym pomogo prond elektrycny* (Iwan 45: Nd).

POŚPIESYĆ SIE *cz. dk* **'ogpol. pośpieszyć się':** *Pośpies sie tam fryśniyj* (matK: Kr).

PO ŚPISKU *przysł.* **'zgodnie ze zwyczajami, tradycją, gwarą spiską':** *Nasa Hanusia włośnie, jesce moja mama zyła pore roków tymu, to lubiała, jeździyły na Zomek, tamok do, do, tutok godała po śpisku, teroz posła na studia i juz sie jyj barz nie kce* (Kc); *Godos po tym śpisku cy po jakiymu godos w skole?* (KorpSp: CzG); *A my godomy tak ani po polsku, ani po słowacku, ino tak po śpisku jakosi inaksyj, ale rozumiymy, i Poloka rozumiymy, i Słowioka rozumiymy, i Ciecha rozumiymy, i kozdego* (BubSpT 52: Fr); (CzG, Fr, Kc).

POŚREDNIK *rz. mos* **'pośrednik w transakcji handlowej':** *Pośrednik, co uklepie* [interes] (matK: Fr).

POŚRODKU *przysł.* **'w miejscu stanowiącym środek czegoś':** *A to, co przeleciało bez recice, to mogła drugo osoba brać przetak i przesiywać na przetaku i to, co przeleciało przez przetak, było gotowe do wiocio. Do wiocio była potrzebno siedlacka. Zboze do wiocio sie przegarnyło na okraj ku wrotom, całe bojsko musiało być wolne. Trzeba było mieć umiejyntność rucanio siedlackom zboze, prawie leciało zboze blisko drugif wrotów, a pośrodku bojska spaduwały plowy. Na cym to polygało to wiocie, ze zboze jes ciynzyjse, to leciało prawie przed drugie wrota, a plowy, ze som lekkie, to zostajały przi kupie, z ftory sie cyrpało siedlackom i rucało. To ocyscanie zbozo trwało dotla, pokla nie nastały młynki, ktore sie krynciyło korbom, to juz było troche unowoceśniynie ocyscanio zbozo namłócone cepami* (Iwan 76: Nd).
zob. fraz.:
MEREŹKA GROCHOWO Z CYRWONYMI KRZIZYKAMI POŚRODKU

POŚRÓTUWAĆ *cz. dk* **'zabronować z grubsza skiby; zob. też: PORAZUWAĆ':** *Porazuwać || pośrótuwać – po razie skródli* (matK: Tr); (ŁN, Rp, Tr).

POŚTECHUWAĆ *cz. dk* **'nacisnąć na coś wielokrotnie; ponaciskać':** *Poprzipatruwoł sie ta na wselinijakie amperjomiery, wariotmiery, godzinki, poštechuwoł roncki, na łapy, tak jak przi organaf,*

przicisnół, a zatla prawie cało schódzo zesła sie straziaków, telo, wiycie, radzi widzom tyn ślepy wóz (GazPod 1932, nr 32: 7: Fr).

POŚTRÓFAĆ *cz. dk* **'skarcić słownie, ostro napomnieć':** (SSWG 20); (matK: Kc).

POŚTUKLUWAĆ *cz. dk* **'pokombinować przy przeszywaniu, naprawianiu części ubrań':** *Zaniesym suknicke do swocki, bo troche je ciasno i pruje sie na boku. Jo płótno jesce mom, to moze by cosi poştukluwała* (Nd).

POŚWA *rz. ż* **'ogpol. poszwa; zob. też: POSWA':** (matK: Kc).

PO ŚWIŃSKU *przysł.* **'w sposób właściwy świni, tj. brudno':** *Po świńsku była robota, na pańskie trza było iś* (matK: Fr).

POŚWIONCKA *rz. ż* **'uroczyste poświęcenie czegoś':** *Jak była poświoncka motopompy, milicjantów było piyncif* [na wypadek bijatyki] (matK: Dr); *Neji w niedziele 17 listopada 1929 r. urzondziylimy poświoncke tyj sikowki. Było haw ludu moc. Przed samom urocystościom przijechały z Miasta 4 automobiły* (GazPod 1929, nr 50: 5); *Łóni, prawie rok tymu, była poświoncka motorowyj sikowki we Frydmanie* (GazPod 1930, nr 40: 8: Jw); *No to juz potym, tutej, tu w Kacwinie było poświoncka motopompy, to zrobiyli takom platforme, z desek zbiyli koło remize, bo to dóm ludowy był stary, remize nowyj nie było, no to zro... zbiyli z tego, no z desek, to sie nazywała platforma i na tym tańcuwali. To wystarcyło, jak przisеł organista na tym, na organaf, na harmonijce groł, a kazdy sie ciesył* (Kc); (Dr, Fr, Jw, Kc, Rp). [**poświyncka** – Nd]

POŚWIONT*

zob. fraz.:

DO POŚWIONT

POŚWISKO *rz. n* **'pole nienadające się do uprawy, wykorzystywane do wypasania bydła, owiec; zob. też: PASTWISKO':** (matK: Jw, Kr, Rp).

POŚWIYCIĆ *cz. dk* **'zaświecić wszystko po kolei; pozaświecać':** *Neji poświyciyłaf juz, juz te świycki, a jesce sie i wate kładło na na wiyrf, na gałonzki, ze to tak jak kieby śniyg pokurzył, wiycie? Neji kładłymy, pokładziono była ta wata, a kied sie mi ta świycka ftorosi obalyła, bo to były prziwionzane strzympeckami takimi, a hukło to jeziulanko! No to ksiondz idzie do izby, a jo ryncnikiym i stary, tak my biyły po niym, sićko, i bańki sie sypały ś niego, i kiym my zagasiyły, narobiyłymy dymu pełno, juzeście mieli kolynde* (RnS 192: Nd).

POŚWIYNCIĆ *cz. dk*

1. **'nadać czemuś sakralny charakter, odmawiając stosowne modlitwy i kropiąc wodą święconą':** *Downiyj starzi ludzie jesce godali tak, ze była tako zasada: jak sie prziniesło teroz tom wionzanke poświynconom, to sie jom zanosiyło do stodoły, i prziwionzywało sie jom do stodoły, i do tyj pory to dziś praktykujyme. Zdarzało sie tyz downiyj tak, ale to wiym od starsyf ludzi, jak zef z niymi rozmawiała, ze jak na przikłod nie wiym, choro była krowa, wymie miała na przikłod opuchniynte, to polyli i kadziyli. Natomias juz od dziecka nie pamiyntom takif, po prostu wisi sobie w stodole, przichodzi cas, ze jes nastympny, no świynto MB Zielnyj jes nowo wionzanka i stary sie po prostu poli, nie wolno wyrucić, jacy trzeba go spolić i wisi nowy. ... jak sie wyrzuco, to sie poli w piecu i sie juz nic nie kadzi ani nic. Tylko kadziyło sie w takif przipadkaf, jak na przikłod nie wiym, krowa zachoruwała, wymie miała na przikłod spuchnione* (EŁukMCK: Nd). *Helina sukała ratunku. Jaz jakisi baca, ftory sie znoł na zacytuwaniu i porobianiu poradziył jyj, coby wziyna te groty i posła do kościoła poświyncić je wodom świynconom. Helina była dziywkom wyryftuwanom, ale i takie majom stracha* (NaSp 2003: 2); *Na Wielkanoc my wse sły ku wodzie, coby tam nazbiyrać bazicków. Jak przichodziyła Niedziela Palmowo, to było przed Wielkanocom, to wtedy te bazicki nazbiyrane przibiyrało sie jakom kolorowom wstonzkom i niesło sie je do kościoła, coby ksiondz poświynciół. Potym jak była jako biyda, grzmiało, abo tak okrutnie lało, to my te bazie brały i kładły do pieca, zeby sie spolyły. Mama nasa to wse godali, ze jak sie poli takie świyncone bazicki, to óne odegnajom tom biede i chałupe ochroniom od tyj biydy* (pmMiś: CzG); *Jabłko sie dawało tyz świyncone, bo to, bo to tyz potym jak garło bolało, to tyz brali z tego jabłka toto. I to dawali, marchew dawali tyz do tego, cebule tyz, bo jak takek sła do Ludźmierza, no to, to nieroz widziałak, ze mieli... – I owies, i jarzec, no zboze. – No, pszenica, zboze syćko było wkładane po troche. – A jasiyń sie kładło, jak przisło sie z kościoła, co był poświyncony, no to, to sie go kładło do sopy, zeby nie wchodziyły boginki* (CzG); (CzG, Nd).
2. **'przeznaczyć ileś czasu na zrobienie czegoś':** *No to, to trza było poświyncić i pół dnia, zeby wysioruwać tom ... te forzty w izbie, w siyni* (RnS 55: Dr).

POŚWIYNCKA *rz. ż* **'uroczyste poświęcenie czegoś; zob. też: POŚWIONCKA':** *Ogólnie przigotowanie całyj poświyncki jes, no głównie trza było posprzontać piyknie remize* (KorpSp: Nd).

POŚWIYNCYNIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. POŚWIYNCIĆ':** *Bedzie poświyncynie ksiyndzók w niedziele* (matK: Rp); *Do świyncynio zioła wije*

sie we wionki. W tydziyń po Bozym Ciele zbiyrajom polne i wselnijakie zioła na poświyncynie, coby, jak usknom, były do kadzynio. Jak poświyncom, to wiysajom w siyni pynkiym, coby dómu strzegły i tam óne sknom (BazWierz 141: Jw); (Jw, Rp).

POŚWIYRCUWAĆ *cz. dk, str.* **'zszyć coś fastrygą':** *Pofastryguwać* || *poświyrcuwać* (matK: ŁW).

POŚWORNY *przym.* **'zrobiony z czterech elementów; poczwórny':** *Pośworny powróz* (matK: Kr).

POT *rz. mnż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Znój* || *pot* (matK: Fr); *Zeznoji sie, pot wyjdzie na niego* (matK: Fr); *Jaze mu pot wyseł* (matK: Łp); (ogsp.). [**znój** – ogsp.]

POTAJYMNIE *przysł.* **'ogpol. potajemnie':** *Ani sie swojyj zonie nie zeznoł, ale sobie umyśloł jednego majstra, co ón mu jedne piwnicke w skale wyrobiył, a do niyj zelazne dźwiyrze, a potajemnie zrobione* (MalPS 134: ŁN).

POTAŁPUWAĆ *cz. dk* **'podzelować buty':** *Potałpuwoł nie skórom, ba gumom* (matK: Łp).

POTAMTELA *zaim. wskazujący* **'w relacji przestrzennej: wskazuje na miejsce niewidoczne, ale wiadome z treści rozmowy, do którego coś sięga, zmierza, które osiąga w ruchu lub na jego trasie itp.':** *Było takie, no jak historycznie zaś jesce fcecie wiedzieć, jo uznajem tak, my wsyscy byli tu Śpisocy cy bylimy Polokami, bo podobno godali tak, ze pokla som kaplicki na Słowacji i krzize przidrozne, to som polskie tereny. Ale i godali, takie ustne podanie staryf ludzi było, ze tam som gdzieś glincaste mosty, potamtela siyngała Polska przed rozbiorami cy kiedy tam* (KorpSp: Kc).

POTAŃCÓWKA *rz. ż* **'wiejska zabawa taneczna':** *A jo koleguwoł juz ze starsymi, bo miołef siostre dwa roki starsom. Podchodziyli ku niyj, a jo potym koło nif tyz tak juz zacon kawalyruwać. Ftorom óni nie fcieli, to mnie popychali* [śmiech]. *To nie tak, ze to, ale tańcuwać, niy? Jak kiesi były potańcówki robiyło sie, to, no to kazda miała jakomsi tom kolezianke, to ftorom óni nie fcieli, no to jo tańcuwoł ś niom, niy?* (Kc).

POTAŃCUWAĆ *cz. dk* **'poświęcić pewien czas na tańczenie; potańczyć':** *Neji tak było, śli, na dródze stanyli kawalerzi, pośpiywali, poonacyli. Sło sie na zabawy. Na zabawie dziywcynta stoły w jednym koncie, chłopcy w drugim. Śli po nie do tańca, trza sie było ukłonić. Wzion jom do tańca, jak potańcuwoł, to zaś sły osobno. Dziś siedzom razym* (GrJMSp 311); (ŁW).

POTARAPACIĆ SIE *cz. dk* **'w czymś przestaje się darzyć':** *Potarapaci sie gazdówka, krowy pokapiom* (matK: ŁN).

POTARASIĆ *cz. dk* **'zniszczyć, zmierzwić coś w wielu miejscach, np. depcząc to':** *Potarasić* || *podrypsić gdziesi po roli* (matK: Kr); (Kr, Tr).

POTARASIĆ SIE *cz. dk*

1. **'ulec poplątaniu, pomieszaniu, zniszczeniu':** *Potarasiyło sie, kie wyjyni* (matK: Tr).
2. **'stratować się nawzajem':** [ktoś krzyknął, że do kościoła wszedł niedźwiedź] *Jo som lecioł tak normalnie do tyk dźwiyrzi, ze o mało my sie nie pozabijali, nie potarasiyli w tym, w tyk dźwiyrzak, bo teli ścisk był, bo telo sićka uciykali z kościoła* (KorpSp: CzG).

POTARGAĆ *cz. dk* **'porwać, podrzeć na kawałki, na strzępy':** *Za tom kare ześ potargała rajtuzy* (matK: Dr); *Spodnie mu potargali – a toci Trybsianie pyndym, ze go złapiom* (matK: Dr); *Nie sarp jom, bo potardzecie chustke!* (matK: Kc); *Handra to taki strzymp potargany* (matK: ŁN); *Baba musiała sie swojim chłopym opiekuwać. Trza mu było i prać, i warzić, a i łotać gacie cy śkarpetki. Brało sie igłe z niciom i skarpetke dziurawom połotać. Kozdo baba to musiała umieć, bo jakze by to było, zeby ftoro nie wiedziała, jak sie łoto nie ino skarpetki, ale i katany, jak w lesie potargoł, to tyz sie łotało, i portki, neji sićko, co sie potargało, a dało sie go załotać* (pmKosz: Jw); *Słowo niedźwiydź to tam w nasy kulturze podtatrzańskiyj to było coś takiego, no, majestatycnego, wielkiego, ale i groźnego. W miyndzyokresie u nos w Cornyj Górze na przikłod niedźwiydź w dwudziestym trzecim roku zabiył wnucke mojego somsiada, Andrzeja Budza. Óna sie Remijos nazywała, bo matka była od Remijosów ze sołtystwa. I przisła do Cornyj Góry, zbiyrała maliny, jagody. Tam koło nos jom niedźwiydź tak potargoł do tego stopnia, ze na scontki patargoł i pod wykroty pokłod te, co nie zjod* (CzG); (ogsp.).

POTARGAĆ SIE *cz. dk* **'popękać, podrzeć się, porwać się na części':** *A tyn sobie myśli tak, pockoj, jo cie, Zydzie, tu wystrasym. Pochyciół z prizma kamiynie i rzucoł do nieba. Zyd widzioł, ze głupi idzie, w nogi ku Kiezmarku, tak ze to brzymie na nim hipkało jaz sie troki potargały, wpadło do fose, do groble to brzymie. A ón leci i konśtablerom godo, zeby złapiyli, bo głupi idzie ku nim, fcioł zabić i do Pana Boga skole rzucoł. Kośtablery go złapiyli i pod ratus pod magistrat zawarli Gałowica* (BubSpT 73: Kc).

POTARGANY *przym.* **'zwykle o częściach ubioru: podarty, dziurawy':** *Oberwany* || *obtargany* || *potargany* || *ladacy* (matK: Kr); *Potargane, juz sie na nic nie godzi* (matK: Łp); *Smatlorz za duzy*

gornek, przidatny przi kłuciu świń, fcioł jaze trzi tobołki smot. Jagniyska, co nojblizy bywała, posła du dómu i przyniesła na noroncku potargane pokrowce, stary stryźlok i inkse drobne rańdy. Neji gornek był jyj (SpCzyt 77: Nd); (Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd).

POTARGUS *rz. mos* **'lekceważąco, ze złością o człowieku chodzącym w podartym, zniszczonym ubraniu; zob. też: OBTARGUS':** *Przyseł w połednie taki potargus osmyndzony, corny, hej. Tam na Chowańcowyj była dziywcynka, pasła owce. I powiado tak: ze uciykoj stela z tymi owcami, bo przijdzie okrutno burka. Na drugom polane idź, tam jes Tyborowa. Dziywce patrzyło, ze chmurki nie beło. Beło jasno, hej* (ŚlizPPN 58–59: Jw); (Fr, Jw, Nd, Tr).

POTARGUWAĆ SIE *cz. dk* **'poświęcić nieco czasu na targowanie się':** *Potarguwać sie troche, to moze spuści cyne* (matK: Nd).

POTASOWY *przym.*
zob. fraz.:
SÓL POTASOWO

POTE *przysł.*

1. **'wyraz wskazujący na czasowe następstwo danego zdarzenia po innym, wcześniejszym zdarzeniu; zob. też: POTYM w zn. 1.':** *Do honielników nolezy naryktuwać drew i nanosić wody. Powonzki i saty warzi sie w ługu, tak coby nitek kany nie poobrywać, bo to niescyńście wrózy, pote sie je płóce, ale nie w potoku, bo wte woda biere mlyko owcom i susy sie na słónku, coby były piykne i biołe, kie słónko* (BazWierz 181: Jw); *Lycynie choryf zacytujom na kościaf. Abo to młodego kuroka o północy zabić, serce wyjonć i z goroncego serca zacytuwać. Co sie mówi, ni moge rzyc. Pote okadzajom i zamowiajom u somsiadki na wiyrsku* (BazWierz 151: ŁW); (CzG, Jw, ŁW, Rp).
2. **'wyraz wskazujący na następstwo w ustalonym porządku, kolejności czegoś; następnie z kolei; zob. też: POTYM w zn. 2.':** *Śpiywujemy dotond w kościele po polsku godzinki, pote „Witoj, Królowo nieba" abo i „Matko niebieskiego Pana", a rózaniec zawse po polsku* (GazPod 1914, nr 12: 5–6: Fr); *Pos gospodorz krowy na hali i mioł pastyrza. I przisła jego zona, a to była carownica, i włazi do stajni, i bierze miełte, i wionze jom w pałonk kóńcami pazdurów, a pote bierze do rynki jak wiesło i kiwie tom miełtom we dwoje zwionzanom, i mówi: – Bedziemy teroz strochać, motać, zganiać, dojić i klagać. I siado, i bierze zacaruwany fartuk, i wionze go na kolanak, i mówi: – Tu mi musi diaboł krowe podojić i klago patykami z mietły po kolanak, i nogle na fartuchu satan nabrojył jyj piynć kilo masła* (BazWierz 123: Rp); (Fr, Jw, Kr, ŁW, Rp).

POTEGUWAĆ *cz. dk* **'czasownik o znaczeniu podstawowym TEGUWAĆ, rozwijanym o znaczenie wynikające z przedrostka, rozumiany na tle kontekstu wypowiedzi':** *A tom kosulke na opak, no bo na opak ubrane smaty tyz odrucajom zły wzrok. To tak odrazo tyn zły wzrok. No a zwierzynta tyz mozno zaurocyć, bo choćktory gazda mo piykne krowy, wyzynie na pastwisko, a idzie jakisik taki barz niedobry człowiek, co mo płóne krowy abo by fcioł mieć takie, zeby były jego krowy takie jak tego gazdy, co sie mu krowy juz pasom, to se stanie i tam se cosik pokuko na nif tak, jak nie trzeba. Nie poscyńści, nie poteguje, nic nie powiy, ino sie popatrzi tak zawiśnie na te krowy, no to krowy sie mogom i zduć* (Fr); *I jesce co: jak sie kukało na dziecko, to sie nie kukało spoza głowy dziecka, ino sie kukało prosto, do oców. Od zadku, bo zaś potym godali, ze jak dziecko jesce ni mo tam, malućkie dziecko, niy. Jesce tam nie jes syćko pozrostane tak, jak mo być, utrwalone mocno tam poteguwane, ze moze dostać zeza. Ze jak sie przechyli, bedzie kukało poza, osobnik bedzie kukoł spoza niego, to dziecko bedzie fciało widzieć i bedzie przewracało ocy, i moze mu po prostu wyskocyć, i bedzie mieć potym zeza* (Fr); (Dr, Fr, Fs, Jw, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Tr).

POTEGRAFISTA *rz. mos, daw.* **'fotograf; zob. też: FOTOGRAFISTA':** *Potografista* || *potegrafista* (matK: Rp).

POTEGRAFUWAĆ *cz. ndk, daw.* **'fotografować; zob. też: FOTOGRAFUWAĆ':** (matK: Rp).

POTEK *rz. mos* **'ojciec chrzestny; zob. też: KRZESNY w zn. 1.':** *Krzesny* || *potek* (matK: Kr); *Brat ojca to mój potek, trzimali mnie do krztu* (matK: Nd); *– Wy potek nie kurzcie, – A co mi tak smakuje?* (matK: Łp); *– U nos jes gotka i potek* (matK: Nd); *– Jurgów, Rzepiska tyz mo krzesnanek i krzesno matka* (matK: CzG); *Gódka z potkiym – to ino na Śpisu som takie nazwy, bo dzie indy, e, u Góroli jes kumoter z kumotrom* (Fr); *Bo toto co do, do krztu nosiyli, to był potek i gótka* (RnS 179: ŁW); *A sićko zacyno sie na Gody. Lato było nieurodzajne, a zima przisła na cas, śniegi duze, no a biyda jesce wiynkso. Jedna baba z Durztyna ni miała co do gornka włozyć, a tu Świynta, Wilijo. Chłop jyj poradziył, idźze do Krympof, do potka, pytoj miarecke monki, bedymy mieć choć na bryje. Tak tyz zrobiyła, posła i jesce dziecko ze sobom wziyna* (BrzyzKrz: Kr); (Fr, Kr, Łp, ŁW, Nd).

POTEL *zaim. wskazujący* **‘wskazuje na moment zajścia jakiegoś zdarzenia (zwykle określonego bliżej w zdaniu podrzędnym), które dopiero przerywa trwanie tego, o czym mowa; zob. też: POTELA w zn. 2.’:** *Tak to majom juz powylypiane te, bo jak sie tam wołajom, te świyconce jak sie tam wołajom, to nie wiym, nie boazerie, bo to inkse sie nazywajom, co sie nalypio na forzty takie, ne takie, to tak sie potel świyci, to nie trzeba na to nijakif paradów* (KorpSp: NB); (ŁN, NB).
zob. fraz.:
POTEL DOTEL

POTELA *zaim. wskazujący*

1. **a) ‘w relacji przestrzennej: wskazuje na miejsce, do którego coś sięga, zmierza, które osiąga w ruchu lub na jego trasie itp., wskazane gestem lub wiadome z treści rozmowy’:** (matK: ŁW); *Na wodom* [Białką] *lecioł heropłon, a potym był huk, na drugi dziyń przijechało wojsko. Słowiocy potym sie wróciyli, obłapiali nos i godali, ze potela jes Słowiyńsko, noji ze sie nigda stela nie rusom* (NaSp 55: 32: CzG); (CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁW, NB, Rp). [**potla** – Dr, Fr, Jw, ŁN, Łp; **potond** – CzG, Dr, Fr, Kc, Kr, Łp, NB, Nd, Rp, Tr; **potyla** – Kr] **b) ‘wskazuje ogólnie na takie miejsce, określane bliżej w zdaniu podrzędnym’:** (matK: ŁW); (Fr, Jw, Kc, Kr, ŁW, NB, Rp). [**potla** – Dr, Jw]
2. **‘wskazuje na moment zajścia jakiegoś zdarzenia (zwykle określonego bliżej w zdaniu podrzędnym), które dopiero przerywa trwanie tego, o czym mowa’:** *Kiedy ón sie Janosik zbójnik z Liptowa jedyn chodziół po zbóju, na jedno jodoł seść funtów miysa zjod. A to ón chodziół i po panók, a mioł w jednyj wiesce, po nasymu dziedzina, ón był mioł wałaske wielkom, mocnom takom, ze dzie była na ftorym mieścu, a cy zawołoł na nie, to go broniyła, ale jego frejerka prezradziyła, bo mu jom skryła, a co ni mogła dojś ku niymu. Jak go ułapiyli, porwoł stół bronić sie, to wybiył duzo ludzik z tym stołym, ale potym go morduwali, potela go nie zamorduwali, tak potym jak go juz zamorduwali, to go wziyni na hok za te kostke ramie* [obojczyk]*, tam jesce długo zył na siubienicy, a jak potym umar, to zrobiyli w ty stolicy (komitacie) takie prawo, ze musom po dziś dziyń płacić za niego* (MalPS 128: Jw). [**potla** – CzG, Jw; **potel** – ŁN, NB]
zob. fraz.:
ODTELA POTELA

POTELA..., POKIELA *spój.* **‘wskazuje, że dane zdarzenie, o którym mowa w zdaniu podrzędnym, dzieje się tak długo, jak długo dzieje się inne zdarzenie, o którym mowa w zdaniu nadrzędnym; kolejność tych członów jest dowolna’:** *Na ostatku ukazali na scynie stromicek z aniołeckami i ozdawali ś niego jabłka, chlyb świyntojański, cukierecki, obarzanki i miodownicki. Potela było dobrze, pokiela dawali tym, co przedstawiali* (GazPod 1926, nr 12: 7: ŁN). [**póki** – Fr, Kc, Kr, ŁW]

POTELA..., POKLA *spój.* **‘w relacji przestrzennej: wskazuje na miejsce, do którego coś sięga, zmierza, które osiąga w ruchu lub na jego trasie itp., wskazane gestem lub wiadome z treści rozmowy (określone bliżej w zdaniu podrzędnym); kolejność członów tego spójnika jest dowolna’:** *No to darujcie, ale jo nie bem sacuwoł, bo tu jes, tu ni ma ponad dziesiynć procynt zniscynio. Noji ci dwa panowie, jakef spómnioł sie sprzycajom miyndzy sobom, bo tyn godo dobrze, trzeba mu dać potela, pokla jes zniscone, a nie cały, a nie prowda, bo cały, a nie prowda, bo w ustawie ni ma powiedziane, cy cały, ale jes powiedziane o znisconym plonie i tak dali* (BubSpT 109: ŁW).

POTEL DOTEL ‘wyrażenie będące zwykle przestrogą, wskazujące na moment zwrotny w przebiegu zdarzeń; do czasu, do chwili; zob. też: POKIYL POTYL’: *Potel dotel ździwios, potym ci sie odmiyni* (matK: Łp).

POTERAĆ *cz. dk* **‘wydać dużo pieniędzy’:** *Nief mu kóń zdechnie, to na kónia musi duzo poterać* (matK: Nd).

PO TERAJSYMU *przysł.* **‘tak, jak to jest współcześnie, zgodnie ze współczesnymi wzorcami, zwyczajami itp.; zob. też: PO DZISIYJSYMU’:** *Po terajsymu – cebrzik* (matK: Fr).

PO TERAŹNIYJSYMU *przysł.* **‘tak, jak to jest współcześnie, zgodnie ze współczesnymi wzorcami, zwyczajami itp.; zob. też: PO DZISIYJSYMU’:** *No to tak chodziyły, ale juz baby nie sły na prucki, ino same dziywki, po teraźniyjsymu sie nazywo panny* (BubSpT 21: CzG); *Bekon – takie świnie nieduze, niemałe, podrostki to po teraźniyjsymu* (TPPG I 39–40: ŁN); *Masorz, co świnie bije, to po teraźniyjsymu, u nos ni ma takif, kozdy som se zabije* (TPPG I 114: ŁN); (CzG, ŁN, ŁW).

POTEREPACIĆ SIE *cz. dk* **‘zadrapać się’:** *Poterepaciył sie na wiyrbie* (matK: Tr).

POTKAĆ *cz. dk* **‘ogpol. spotkać’:** *Wiedzioł, ze go tam niescyńście potko* (matK: Dr).

POTKNÓĆ SIE *cz. dk* – **POTYKAĆ SIE** *ndk* **‘w czasie marszu zahaczyć o coś nogą i zachwiać się lub upaść’:** *My sie na nicym nie potkli, my prostom drógom idymy, nie znomy swijać ani cyganić*

(matK: ŁW); *Piyrse jes w kościele. Piyknie na cuda. Baby wiyniec niesom długi od ółtorza do chłopińca. Po prowdzie to ostatnio troche krótsy, odkond Margieta sie potkła i na środku kościoła gruchła* (NaSp 89: 54: Fr); (Fr, ŁW).

POTKOWIE *rz. mos* **'z perspektywy rodziców dziecka: ojciec chrzestny i matka chrzestna razem; rodzice chrzestni; zob. też: KUMOTROWIE':** [*– Fto prziseł namowiać?*] *– Nedy mój chłop, niy? Prziśli prziseł namowiać tam z... Cy... Nie wiym, cy to byli ojcowie, cy to byli potkowie, jak downo wołali krześni ojcowie, ne to, ne to to tam sie z ojcami dogaduwali* (RnS 175: ŁW); (Fs, ŁW, Nd).

POTKUWAĆ SIE *cz. ndk* **'zwracać się do siebie, używając określeń POTEK, GÓTKA':** *Stryk, noji jak to stryjno, jak, jak, ze bratowa, no to stryjno, a tak to ciotka, no a wujek, to zaś jak mój brat na przikłod, no to moje dzieci wujek wołali. A jak do chrztu my zaś śli, no to gótka i potek, no, no gótka i potek, no to tak, tak sie wołało, dziś juz wołajom chrzestny cy jak, no, niy? Dziś juz nijak ani nie rodzina, ani nie potkujom sie, my sie furt potkujymy, no a jak, co my, zeby nom chrzestny był, to my zaś kumotrowie, to my zaś wołali kumoter i kumotra, no dziś juz nie wołajom sie po... po... tylko po imiyniu, niy?* (KorpSp: Kc).

POTLA *zaim. wskazujący*

1. **a) 'w relacji przestrzennej: wskazuje na miejsce, do którego coś sięga, zmierza, które osiąga w ruchu lub na jego trasie itp., wskazane gestem lub wiadome z treści rozmowy; zob. też: POTELA w zn. 1. a)':** *Potla była dziura* (matK: ŁN); *Kondziyl – potla były dziura, krynzel, z krynzla lyn sie przond, przsiodka* (matK: ŁN); *Włosy mioł potla* (matK: Łp); *Bogańcie potla, krótkie* (matK: Fr); *Noji babka ni miała ani gaci, ani, ani, ani dresók, ani cego pod nogami nie było zimno, bo farbanka była potla i tyk farbankók tam były trzi pod spodym, nyji* (Jw); (Dr, Fr, Jw, ŁN, Łp).
   b) 'wskazuje ogólnie na takie miejsce, określane bliżej w zdaniu podrzędnym; zob. też: POTELA w zn. 1. b)': *Nie pamiyntocie kanadyjków? Nie bedziecie pamiyntać? Takie z gumy, potla takie, jak wy mocie te bóty i to z gumy były jak gumowce. No to były kanadyjki* (KorpSp: Dr); (Dr, Jw).
2. **'wskazuje na moment zajścia jakiegoś zdarzenia (zwykle określonego bliżej w zdaniu podrzędnym), które dopiero przerywa trwanie tego, o czym mowa; zob. też: POTELA w zn. 2.':** *Do niyj my jesce dawali marchew, ziele, liście bobkowe. I za kozdom warstwom trza było dobrze podeptać. Potla sie deptało, jaz wysła woda na niom. Potym sie jom przikryło drewnianym dynkiym i na wiyrk jesce kładzie sie skałe, co by było ciynzyj* (pmMiś: CzG); *Downo nie była pralki, ino rajbacka, neji hurkołeś na niyj. Brało sie dziady i tak sie hurkało potla, jaz były porzondnie wyrajbane. Potym sie wkładało do miski i brało sie rajbacke, i du dómu sie sło* (pmMiś: CzG); (CzG, Jw).

POTLA..., POKLA *spój.* **'wskazuje na moment zajścia jakiegoś zdarzenia (określonego bliżej w zdaniu podrzędnym), które dopiero przerywa trwanie tego, o czym mowa; kolejność członów tego spójnika jest dowolna':** *Ón mioł potla pokutuwać, pokla go ludzko rynka nie uderzi* (matK: Rp); *Młode pokrziwy naskubali, tak dość duzo do gorzci, całe pokrziwy takom wiecheć, położyli to do smaty, przikryli smatom, zawinyli smate na pół i to tyz trza było tak potłuc, potłuc młotkiym abo tam wołkiym jakim, zeby puściyły sok. I to sie obkładało na kolana potla, pokla nie było to skutecne* (pmBarnasz: Fr); *Nasi babka – nief tam z Bogiym odpocywajom – tak godali: „pokla somsiada do somsiady, dziywka do matki z ciepłym chlebym pudzie, potla kónca świata nie bedzie". Widzicie? Trza sie dzielić z bliskimi i biydnymi* (Czard 48: Nd); *Ruła to my wołali te słowiyńskie piekarniki, co prziwoziyli chłopi stamtela. W rułak dobrze sie piekło ciostka wselijakie i barz dobre wychodziyły. Tako ruła to długo sła. Sła potla, pokla w niyj sie spirala nie spolyła. Ruły były na prond* (plSarna: CzG); *Ón obocył, ze syra ni ma, ze cymuście przedali tyn syr. Óni nie przedali, bo im ukradło. Pyto sie ik za dwa dni: chłopcy, jakeście wy zrobiyli, to, tak sie prziznajcie, za to nic. To óni niy. Kie niy, to niy. Tak, ze ón zrobiół, co wiedzioł, to juz ani mnie to nie pedzioł to, co robiył, ze jak idom dojić, tak powiado juhasom: teroz wom wierzym, bo syr jeście nie wy zjedli. A óni go nieśli na rynkak, ale nie w torbie, nie jako ino ze tak na rynkak tyn syr i trzimali go potla pokla nie podojiyli piyncśto owiec* (BubSpT 57–58: Jw); (CzG, Fr, Jw, Nd, Rp).

POTŁÓMYCEK *rz. mnż, kuch.* **'płaski, okrągły placek z ciasta chlebowego, pieczony przed zasadniczym wypiekiem chleba (pieczony niekiedy na liściu kapusty); zob. też: PODPŁÓMYK':** *Kołoc – hrubsy jak potłómycek a ciynksy jak chlyb* (matK: Dr).

POTŁUC *cz. dk* **'uderzając w coś twardego, zmiękczyć to lub uczynić to miałkim':** *Potłuc sól, zmiałcyć* (matK: ŁN); *Musym potłuc, zmiałcyć sól* (matK: Tr); *Kied se ftosi noge złómoł, kozali iś ku krzipopie nakopać zywokostu, korzyń*

zywokostu trza było wykopać, trosecke go pocyścić, i do smaty lnianyj, stłuc go młotkiym, krajać nie wolno było, ino go trzeba było potłuc młotkiym, zrobić takom miazge i toto przikładać na kości, na złómane miejsca (pmBarnasz: Fr); (Fr, ŁN, Tr).

POTŁUC SIE *cz. dk* **'ulec skruszeniu, zmiażdżeniu':** *A to jak zasioli, jak zasioli, to potym wałuwali, wałuwali, jechoł wał, taki był drewniany wał, ciong... kóń ciongnół, noji tyn gazda stoł na tym wale, zeby troche obcionzyć, zeby te gruzły troske sie potłukły, zeby tak sie wyrównało, bo potym jak kosiyli, bo to kosiyli kosami, ne to casym kosa, zeby óno, tympiyła sie, niy? A tak to juz ono sła po, po tyf kłóskaf, po, po słómie, a tak jakby zajechoł do tyf gruzeł, do, ne to od razu by sie otympiyła ta kosa, to by trza było potym klepać wse, co chwilecka klepać kose* (KorpSp: ŁW).

POTOCEK *rz. mnż* **'mały, stosunkowo wąski i płytki ciek wodny z niewielką ilością wody; zob. też: POTÓCEK':** *Kiebyście śli około potocka przi granicy kaćwińskiyj, prziślibyście ku studzience, ftoryj potocek wywiyro z biołyj skały jak wopno. O potocku tym jes opowieść nastympujonco* (BalNS 145: Fr); *Jo za potocek pod wiyrf idym, a ón patrzi* (BubSpT 75: Kc); (Fr, Kc, ŁN, Nd).

POTOCYĆ *cz. dk* **'wytoczyć na tokarce po kolei wszystkie potrzebne rzeczy':** *Piyrse musym jako powiedzieć, głowy potocyć, podłubać, spryf nastrugać, nabijym, obłozym, ocyscym koło, bo jak sie juz zrobi, tak nie jes to jesce cysto robota, ino sie go ocyści piyknie, bo nawet i trzeba glancpapiyrym wycyścić, zeby to wyglondoł i do miary, do milimetra trzeba to zrobić* (BubSpT 49: Fr).

POTOCYĆ SIE *cz. dk* **'oddalić się, nie zajmować się tym, czego oczekują inni':** *Na co sie potocyła Luzicka? Gynsi musi paś!* (matK: Nd).

POTOFLIĆ *cz. dk, kuch.* **'rozwałkować ciasto':** *Zociórka – potofli sie ciasto po stolnicy, scyko sie palcami, jak woda wre* (matK: ŁW).

POTOGRAF *rz. mos, daw.* **'fotograf; zob. też: FOTOGRAFISTA':** (matK: Jw, Nd).

POTOGRAFIJA *rz. ż, daw.* **'fotografia; zob. też: FOTOGRAFIJO':** (matK: CzG, Jw, Nd).

POTOGRAFIJO *rz. ż, daw.* **'fotografia; zob. też: FOTOGRAFIJO':** (matK: Dr, Rp).

POTOGRAFISTA *rz. mos, daw.* **'fotograf; zob. też: FOTOGRAFISTA':** *Potografista || potegrafista* (matK: Rp).

POTOK *rz. mnż* **'stosunkowo wąski i płytki ciek wodny z niewielką ilością wody (w przeciwieństwie do RZYKI); zob. też: POTÓK':** *Mocydło – tako dziura w potoku* (matK: Kc); *Ginie woda w potoku* [w czasie suszy] (matK: Łp); *Brzidźko woda z potoku* (matK: Łp); *Jaz jelyń skocół bez taki duzy potok, przi ftorym z drugiyj strony była straśnie bystro grapa. Kie jelyń skocół, to Głowianda przigion mu rogi do ziymi, a óne wbiyły sie do brzyzecka* (SpCzyt 48: Rp); (Kc, Łp, Rp).

POTOMNY *przym.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Nasi dziadkowie i ojcowie byli pracowitymi, i oscyndnymi ludziami o siylnyj wierze. My potomni mozymy być hardzi, ze z taki rodziny sie wywodzyme, nief jem Pon Bóg do sławe niebieskom* (Iwan 18: Nd).

POTOND *zaim. wskazujący* **'w relacji przestrzennej: wskazuje na miejsce, do którego coś sięga, zmierza, które osiąga w ruchu lub na jego trasie itp., wskazane gestem lub wiadome z treści rozmowy; zob. też: POTELA w zn. 1. a)':** *Potyla || potond* (matK: Kr); *Potond, dotond* (matK: Kr); *Przisiodka, a to jes kondziel, a to jes krynzel, potond tu, wiys, sie składo. Na krynzel sie nawijało cy wełna, jak z wełny przyndły, to wełne, a jak to lyn* (KorpSp: Nd); (CzG, Dr, Fr, Kc, Kr, Łp, NB, Nd, Rp, Tr).

POTOPA *rz. ż* **'biblijna powódź; potop':** *Potopa świata* (matK: Dr); *Tero potopa świata bedzie* (matK: Łp); (Dr, Łp).

POTOPIĆ *cz. dk* **'stopić wszystko po kolei':** *Potopiyli gromnice i smaruwali skije* (matK: Dr).

POTOPIĆ SIE *cz. dk* **'o wielu osobach, zwierzętach: po kolei stracić życie przez utonięcie':** *Downiyj, jak jesce był Dunajec, to sie barz duzo ludzi topiyło, rozmajityf, prze... przeważnie jakisif młodyf chłopoków. Pośli skokać na główke abo jedyn przed drugim sie kwolyli, jak to głymboko bedzie hipkoł, zanim wypłynie. Abo, abo jesce, ze jak daleko popod wode bedzie płynół, no to potopiyło sie juz. Były roki, ze sie potopiyło kupe dzieci, kupe ludzi. Teroz w ostatnif casaf nawet doś niy, ale downiyj sie straśnie duzo ludzi topiyło* (Fr); *To ftory był mocny, co sie chyciół bornie przód, a ón wtedy przeskocył, to przeseł, a ftory nie chyciół bornie, tak pociongła go bornia do nuka i utopiół sie. Tam sie bardzo ludzi potopióło* (BubSpT 103: ŁN); (Fr, ŁN).

POTÓCEK *rz. mnż* **'mały, stosunkowo wąski i płytki ciek wodny z niewielką ilością wody':** *Prało sie przi potócku* (matK: Fr); *Dziady takie, skiełtki, bez potócek trza jechać* (matK: Fr); *Neji potym, jak my juz poobrywali te główki, no to sie ik zwionzało taki nieduzy snopecek, neji za, zaniesło sie do potócka, do wody takiyj, dzie jes stojonco była. I siedzioł tyn lyn tydziyń, wiyncy jak tydziyń*

w tyj wodzie, co sie go, co zmiynknół (CzG); *Wygroł Bartek, a Michałek przegroł, cylnół jacy roz. Za kore musioł iś po wode do potócka* (SpCzyt 58: Nd); *To było jesce tak, ze jesce co, zamias zeby groty sie puscały te płótnioki, tak wołali płótniane groty, to sie brało i popiół do gornka, warzyło sie, powrzoł tyn popiół, potym sie zlywało tom wode i w tyj wodzie sie rajbało groty na rajbacce w rynkaf sićko, a płókać, zeby wody du dómu nie nosić, to sło sie na potócek i płókało sie na potócku zimom ko... wycinało sie ducole, i w tym sie płókało groty, i nosiyło sie, i wiysało sie popod dachy, co sie susyły* (KorpSp: Nd); *Ojej, co tu raków my ułapali, ale i po tyf sićkif potóckaf, co tak w polaf, wsyndzie były raki* (Kc); (SSWG 20); (ogsp.). [**potocek** – Fr, Kc, ŁN, Nd]

POTÓCYSKO *rz. n* **'z nacechowaniem emocjonalnym o POTÓKU':** *Nakładli chłopi skoli na wóz, powychodzieli, postajeli dokół, a kazdy se myśloł: No! Dy ani z miejsca nie rusy. Ale jak ino świynty Pieter krziknół: – Wio, naroz kóń hipnół z potócyska do grapy i gnoł do góry, ze o mało syćkik nie wybiół. Jacy hurkło, juz były skole hore* (KowPluc 44: Jw).

POTÓK *rz. mnż*

1. **'stosunkowo wąski i płytki ciek wodny z niewielką ilością wody (w przeciwieństwie do RZYKI)':** *Downi nie było mostku, jechało sie bez potók, ale na nogak sło sie bez ławe* (CoWś 184: CzG); (ogsp.). [**potok** – Kc, Łp, Rp]
2. **'rzeka; zob. też: RZYKA':** *Hej rzyka, ale to rzyka, u nos wołajom potók, a u nif* [w Kacwinie] *rzyka, rzyka, no* (KorpSp: NB).

POTRACIĆ *cz. dk* **'zgubić wiele (wielu) jedno po drugim; pogubić':** *Umarła mojymu kolegowi ciotka, a ślimy, było dziewiynć godzin wiecór. Tak nos telo zestrochało, co my potraciyli kapelusy i potraciylimy, sie widziało, ze bóty potracymy hej! Tak my uciykali du dómu, z telim strachym* (BubSpT 14: CzG).

POTRACIĆ NOGI 'żartobliwie lub ironicznie o sytuacji, kiedy ktoś ucieka bardzo szybko': *W Nowym Torgu na jarmaku pod jednom i drugom pazuchom po metrze polskik zuźli dzwignół. Kie potym ś nimi prasnół, to Zydki fcieli nogi potracić, telo duli* (SpCzyt 46: Rp).

POTRACIĆ SIE *cz. dk*

1. **'o wielu osobach, rzeczach: pogubić się':** *Ździybła, co sie potracom po polu* (matK: Fs); (Fs, ŁN, Rp).
2. **'o wielu zjawiskach, objawach: przestać istnieć':** *Zreśtom trzeba powiedzieć takom prowde, ze Niedziyco, to barz chytro zrezygnuwała i z tego, i z tego, i z tego, i z tego, i nojpryndzie sićko sie po, dziesi potraciyło właśnie w Niedzicy. Bo potym juz jes przełóm dziewietnostego, dwudziestego wieku, to juz som, wchodzom juz te biołe obruski prze młodom paniom i ni ma juz na pewno wontrosów* (Nd); *Kie boloki gnijom z uroku, trza o słonku, ka óno jesce nie oświyciyło, we Wielki Piontek biezyć do potoka z drobnom skolom. Trza skole umocyć we wodzie, co dołu leci i wte, kie piyrse słonecko tom skole łyśnie, to jom po bolokak przejechać – het sie boloki potracom. Trza tom skole pote we wode cisnonć i trzi razy po tyj nodze, co som boloki, bez tyn potók skokać, i trza mówić: płyń wodzicko za tom skolom, niek boloki juz nie bolom – wte woda wselnijakie boloki wyciongnie, a skola je w niyj zatrzimie. To som okrutne cary* (BazWierz 93: CzG); (CzG, Nd).

POTRACONY *przym.* **'występujący w wielu fragmentach oddalonych od siebie':** *Miasto potracone* (matK: CzG); *Wieś potracono* (matK: ŁN); (CzG, ŁN).

POTRAFIĆ *cz. ndk* ‖ *dk* **'być w stanie, zdołać coś zrobić':** *Potrafis to* (matK: ŁN); *Cało wioske potrafi zasobić* (matK: Dr); *Jakmy potrafiyli sami gościne uryftuwać, to ta potrafimy i zjeś. Chyciyli i jedzom* (matK: Łp); *I to grotajom sie tak, coby nawet nie powiedzioł na nif, ze z takiyj dziadowizny, wiys, a potrafiyły. A inksy nic – wzionś i patyk wbić do rici, i stoć, i kukać, i rynki trzimać w kiesonku* (plBłachut: Fr); *Downo temu ludzie wierzyli, ze bywajom takie carownice-strzigi, co to potrafiyły porobiać. Zdarzało sie, ze krowy traciyły mlyko, przestawały sie dojić abo komu co zdechło w oborze. Nieroz to i gazda zaniemóg. Przez cały tydziyń ni móg sie rusać, jacy lezoł w pościeli. Wsićko to była robota strzig* (SpCzyt 142: Nd); *Ty ino jojceć potrafis, a roboty to sie nie chycis!* (pmMich: Fr); (ogsp.). [**potrefić** – Dr]

POTRAKTUWAĆ *cz. dk* **'poczęstować; zob. też: PONUKNÓĆ':** *Trza go troske potraktuwać, zeby tak nie mówiół* (matK: Łp); *Bartek potraktuwoł ojca debrecyńskim duhanym i pokurzyli se oba, jaze im potym i wiecerzo lepi smakuwała* (BalSKD 104: Fr); (Fr, Łp).

POTRAWA *rz. ż*

1. **'siano, koniczyna, słoma jako pasza dla zwierząt hodowlanych':** *Potrawa, co sie kormio bydło* (matK: ŁW); *Rok był pono wtedy barz płóny, a do tego wcas przisła twardo zima. Widziało sie, ze juz po Godak braknie potrawy. Choć zol było statku, ludzie zabijali kury i gynsi, rzezali owce, a casym*

i wychudzonom krowe (SpCzyt 98: CzG); *Rok tyz nie był dobry, ale za to spasuwało to kónicynie. Rosła jak na drozdzak. Teroz gnój przerobiony bez dwa roki, dopiyro doł urodzaj. Dziadek trzi razy kosiół i mioł śtyry fury nad podziw piyknyj potrawy* (NaSp 41: 20); (CzG, Fr, ŁW). [**potrowa** – Jw]

2. **'trawa rosnąca w zbożu':** *Potrawa to jes siano narośniynte w słómie* (matK: Nd).

POTRAWINA *rz. ż*
zob. fraz.:
KUCHARSKIE POPRAWINY

POTRAWISTY *przym.* **'o słomie: zawierająca trawę':** *Potrawisty jarzec, słóma potrawisto* (matK: Dr). [**potrawnisty** – Nd, Tr]

POTRAWNISTY *przym.* **'o słomie: zawierająca trawę; zob. też: POTRAWISTY':** *Potrawniste zboze* (matK: Nd); (Nd, Tr).

POTRAWY *rz. nmos* **'nawozy sztuczne':** (plBłachut: Fr).

POTREFIĆ *cz. ndk* || *dk* **'być w stanie, zdołać coś zrobić; zob. też: POTRAFIĆ':** *Potrefi syćko zmajstrować som* (matK: Dr); *Potrefiom tak usyć, fajnie ze skóry* (matK: Dr).

POTRESTAĆ *cz. dk, pok. III* **'pokarać':** *Cy Pon Bóg mie potrestoł, cy tak sie miało stać* (matK: Dr); (Dr, Fr).

POTRET *rz. mnż, daw.* **'fotografia; zob. też: FOTOGRAFIJO':** *Potret* || *fotografijo po polsku* (matK: Kr); *Fotka* || *potret* (matK: Kc); (Dr, Jw, Kc, Kr, Łp, Rp, Tr).

POTRETUWAĆ *cz. ndk, daw.* **'fotografować; zob. też: FOTOGRAFUWAĆ':** (matK: Kc).

PO TROCHE *przysł.* **'niedużymi porcjami; po szczypcie; zob. też: PO TROSKU':** *Teroz juz młócymy tymi, bynzynkami, no młócarniami, a przedtym to młóciyli cepami, to młóciyli całom zime, kazdy dziyń po troche, kazdy swoje, a teroz sie chodzi jedyn drugiymu* (BubSpT 96: Kr).

POTROPIONY *przym.* **'z ironią: przepracowany':** *– Jeziś Marija, ciert ku nom idzie – skrziknyli sićka uciekajonc na brzyg i śmielsy Franek hyc diabła za ogón, wyciongnół go z wody. – Icie, chłopcy, ón wrodoś potropiony, fcioł nos wciongnóć do świdra abo do zawaru porwać – onacół Franuś swojim wystrasonym towarzisom* (BalNPK 45: Fr).

PO TROSCE *przysł.* **'niedużymi porcjami; po szczypcie; zob. też: PO TROSKU':** *A toto, co zaś potym te nicielnice naciongo, to som podnozaje, dwie podnozaje i tak sie po trosce, powoli po trosycce przirobi i to to tak robiymy* (BubSpT 94: Kr).

PO TROSKU *przysł.* **'niedużymi porcjami; po szczypcie':** *Potym zaś go brali na trojacke, były takie, co baby po trosku kładły i tak go wyciyrały, wyciyrały* (KorpSp: Nd). [**po troche** – Kr; **po trosce** – Kr]

POTROW *rz. mnż, now.* **'odrastająca na nowo trawa po pierwszym, zasadniczym pokosie (tradycyjnie trawa koszona jest zwykle tylko dwa razy, co uwarunkowane jest ostrym klimatem, a dawniej też słabym nawożeniem gleby); też: drugi pokos siana':** *U nos nad bojskiym było piyntro (tyz drewniano powała na lygorak), a na nij sie trzimało otawe (potrow) i kónicyne, bo lepiyj sie nieroz niedosusono przechowywała* (CzG); *Siano sie kosiyło zawse tak do Jona – do dwudziestego cwortego; w Jona – zeby skosić siano, a potym zaś to było – to wołajom „potrow", ale to my wołome „otawe", niy – to drugie siano. I to sie zaś kosiyło we wrześniu. – Do ósmego września, a sie łapało od piyrsego września, zeby to pokosić. Ne to my pokosiyli i susyli. Ne to dobrze było jak była pogoda, a jak nie było pogody, to bylejak sie wysusyła ta otawa. I to potym my zaś, jak my mogli, to woziyli do tyj sopy, i zrucali, zeby tyn pokarm był prze te krowy i prze tom gade. Hm. I takie zycie było* (Fr); (CzG, Fr). [**otawa** – ogsp.]

POTROWA *rz. ż* **'siano, koniczyna, słoma jako pasza dla zwierząt hodowlanych; zob. też: POTRAWA w zn. 1.':** *Na świyntego Jona gazdowie mojom obore jasiyniami, zeby god nie ujod statku. Narucajom go na snopki w stodole, zeby mysy nie jadły, kiedy zruco sie potrowe dlo bydła, biere sie tyz jasiynia i to krowy razym jedzom – potym nie chorujom* (BazWierz 141: Jw).

POTRÓJNY *przym.* **'składający się z trzech elementów':** *Potrójny powróz* (matK: Kr); *O nas kościół, i w Lyńdaku, i w Hanusowcaf, to som w jedyn rok stawiane kościoły, co som potrójne krzize. To jesce Cyryl a Metod, co przinieśli, to óni te krzize założyli, to jyny w tyf trzof kościołaf potrójne krzize, w innyf ni ma* (BubSpT 102: ŁN); (Kr, ŁN).

POTRYJONCIĆ SIE *cz. dk* **'poturbować się':** *A jak sie urwała gałonź, no to, no to, Jezus kochany, no to śmiychu było, ne bo ktoś tam polecioł w potok, no to, no n... jesce sie tam potryjonciył* (KorpSp: Rp).

POTRZEBA *cz. nieos., ndk* **'istnieje sytuacja, w której coś jest konieczne, wskazane, coś wypada; należy':** *O tyj budowie. Panosku drogi, bo tak z tym robimy. My tu fcielibymy buduwać dóm, ryftujyme forote wsystkom, co potrzeba. Piyrse trzeba nagotowić kamiynia, drugie trzeba nagotowić piosku, trzecie trzeba nagotowić wopna, scworte cymyntu, a wsystko trzeba zwiyź na tyn*

plac, dzie se bedym muruwoł (BubSpT 20: CzG). [**potrzebno** – Dr, Fr, Rp]
zob. fraz.:
PÓJŚ NA POTRZEBE

POTRZEBNO *cz. nieos., ndk* **'istnieje sytuacja, w której coś jest konieczne, wskazane, coś wypada; należy; zob. też: POTRZEBA':** *Prowde godo, powiy, jak potrzebno, nie godo cygaństwa* (matK: Fr); *Taki landzibabka – prosi a nie potrzebno mu* (matK: Rp); *A to jes zaś płóciynko na pocontek, a i na kóniec potrzebno, potym, jak juz dali odrobi, to juz nie potrzebno tego płóciynka* (BubSpT 45: Fr); (Dr, Fr, Rp).

POTRZEBNY *przym.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Potrzebno mi siykiyra* (matK: Rp); *Trzi rzecy, co jes najpotrzebniyjse w gazdostwie* (matK: Łp); (CzG, Łp, Rp).

POTRZEBUWAĆ *cz. ndk* **'ogpol. potrzebować':** *Człowiek potrzebuje w kazdy dziyń by roz dnia zjeś* (matK: Rp); *Tu jes jedna pani, óna potrzebuje* [kogoś do prowadzenia gospodarstwa]*, tyś taki zgrabny chłopok, tu ci bedzie dobrze u niyj. Noji pani go przijyna* (BubSpT 71: Kc); (ogsp.).

PO TRZECIE 'wyrażenie używane przy wyliczeniach argumentów, powodów, wskazujące na trzeci z nich': *Po trzecie: Komu przisługuje wolnica, to w tym tyźniu musi wzionś asygnote, a do kóńca miesionca mo wywiyź drzewo z lasu* (NaSp 47: 26: Nd); *Po drugie, fto nie odrobiył siarwarku na urbarskiym abo przi polnyf drógaf łóńskiego roku, be musioł zapłacić za kazdy dziyń robocizny. Po trzecie, ryftorz poprzi tym bedzie tyz zbiyroł datek na bółgorza, bo sami wiycie, ze za tegorocniom służbe cosi mi sie nolezy. Na dziś kóniec! – huknół w bymbyn i poseł dali* (SpCzyt 110: Nd).

POTRZEĆ *cz. dk* **'pociąć drzewo na deski w tartaku; zob. też: PORZEZAĆ w zn. 2.':** *Do tartaku i potre sie* (matK: Jw).

POTRZEPANY *przym.* **'uszkodzony, potargany':** *Potrzepany, poobijano glejta* (matK: Łp); *Takie włosy miały potrzepane, groty potargane i óne wyściguwały z lasa, bo wtedy to był if cas* (KorpSp: Nd); (Łp, Nd).

POTRZIMAĆ *cz. dk* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Tym... denaturom i posmaruje sie i na to sie świyckom sie to podpoli i przilozy sie ku skórze, i to sie chyci, wiy pan? I to trzimie, hej, no to piytnoście minut abo kielo sie potrzimie* (BubSpT 146: Tr); *Noji późniyj grule warzyli, do tego dawali mlyka, neji tyn zo... zocyn, neji monki, wyrobiyli, to i potrzimali z godzine, jak to urosło, jak urosło, no to znowu wywaluwali na bajtke, to jes stolnica, na bajtke* (KorpSp: Kr); (Kr, Tr).

POTRZONSKA *rz. ż muz.* **'rodzaj tańca':** *Potrzonska na dwa kroki* (matK: Tr).

POTRZYB *rz. ż* **'sprawa do załatwienia; interes':** *Mom tam potrzyb* (matK: Dr).
zob. fraz.:
IŚ NA POTRZYB

POTULAĆ SIE I *cz. ndk* **'poniewierać się, tułać się z powodu braku własnego kąta':** *Poniywiyro sie || potulo sie, poniywiyrke mo* (matK: Fr). [**poturać sie** – Nd]

POTULAĆ SIE II *cz. dk* **'poturlać się, potoczyć się':** *Jak pociongła, tak torta spadła i torta sie potulała, wpadła do potócka* (KorpSp: Fr).

POTULNY *przym.* **'bardzo spokojny i posłuszny':** *– Mom fajnom jałówecke, potulnom. Podgarle mo cogodne, rozecki juz jyj wychodzom!!* (PlucWS 42–43: ŁN).

POTYL*
zob. fraz.:
POKIYL POTYL

POTUŁAK *rz. mos* **'z niechęcią o człowieku powolnym w działaniu':** (matK: Nd).

POTURACKA *rz. ż* **'włóczęga, poniewierka pełna upokorzeń, poniewieranie człowiekiem':** *Poniywiyrke mo, poturacke mo, poniywiyro sie* (matK: Fr); *Poturacka ze wsi na wieś* (matK: ŁN); (Fr, ŁN, Nd, Tr).

POTURAĆ SIE *cz. ndk* **'poniewierać się, tułać się z powodu braku własnego kąta; zob. też: POTULAĆ SIE I':** *Poturać sie – poturacke mo, kie sie poniywiyro* (matK: Nd).

POTWORA *rz. ż* **'z różnym negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku':** *O ty potworo niescynsno* [nie chce jeść] (matK: Tr).

POTYK *przysł., rzad.* **'wyraz wskazujący na czasowe następstwo danego zdarzenia po innym, wcześniejszym zdarzeniu; zob. też: POTYM w zn. 1.':** *To robiyło sie takie sulki* [do karmienia gęsi]. *Neji te sulki, te sulki my potyk tak chodziyli, trzimali za dziub, i to, i trza było otworzić dziub i, i wepchać jyj do garła tom sul..., tom sulke. Nale trza było dobrze trzimać, bo jak nie, to cie łapiyła za palce* [śmieje się]*, to choćkiedy i krew sła z palcy, no bo, bo sie kormiyło tyz tymi sulkami* (CzG).

POTYKAĆ SIE zob. POTKNÓĆ SIE

POTYLA *zaim. wskazujący* **'w relacji przestrzennej: wskazuje na miejsce, do którego coś sięga, zmierza, które osiąga w ruchu lub na jego trasie itp., wskazane gestem lub wiadome z treści rozmowy; zob. też: POTELA w zn. 1. a)':** *Potyla || potond* (matK: Kr).

POTYM *przysł.*

1. **‘wyraz wskazujący na czasowe następstwo danego zdarzenia po innym, wcześniejszym zdarzeniu’:** *Gonsiynice zrejom kapuste, myntel nasro, potym sie narobiom gonsiynice* (matK: Kr); *Mocy sie półtora tyźnia, sknie potym* (matK: ŁN); *Główki sie obrofie, mocy sie potym we wodzie* (matK: Nd); *Był tu jedyn zbójnik, co sie wołoł Monka, ka ón tu chodziół ze trzi lata po zbóju, to jego potym postrzylali przi Rusinowyj Jaworzinie, a ón barz chodziół, a i był znajomy tu na Biełyj Wodzie na polanie. To juz o tym kóniec. A drugi był zaś postrzylany, tymu było miano Adam, a potym go jedyn strzelec zastrzelół w Cyrwonyk Brzyzkak przi Rusinowyj Jaworzinie, jymu sie tak stało tymu, bo ón uciók po piyrsym strzylaniu to, ale tyn strzelec go wyślakuwoł, az prziseł ku niymu. Prziseł i wypatrzoł go, potym tyn strzelec sie go zlonk, bo skocył z wałaskom do niego i strzelół potym mu do piersik, jaze mu przi sercu mioł rzeciazki, pos taki, co syroki, wielki taki pos rzemieniowy. To ón sie namyśloł se tak, dzie mu strzelić, a potym tyn sie wołoł strzelec Para z Bukowiny* (MalPS 130: Jw); *Jak sie wiecór zebrały dziywcynta, to kozdo robiyła kapelus z piórkami, miały przisykuwane siecki, janglije, piórka gynsie, dróciki, na ftore był nawlykany kawołek słómy, potym anglijo, zaś słóma, zaś anglijo, az w kóncu taki bukiecik piórkók sie zrobiół i trza było go jesce do kapelusa przicepić* (pmKosz: CzG); (ogsp.). [**pote** – CzG, Jw, ŁW, Rp; **potyk** – CzG]
2. **‘wyraz wskazujący na następstwo w ustalonym porządku, kolejności czegoś; następnie, z kolei’:** *Potym sie puko na ławce kilofami* (matK: Kc); *Całom noc mi sie śniyło, jak syjym kiyrpce, piyrse wiyrchy, potym ştańcuwołek, pśtyki przisywołek i krupon przibijołek, mój kamrat, ón zaś cosik warzył, nie fcioł mi doradzić, kany, dzie tam, a na kóncu okozało sie, ze syćko* (pmKosz: Jw); *Staryj sie udało tak z góry na niego pośryć, jaze osłupiała i godo: o wrodosiu stary, godo, som nie wiys, gdzie co pchos, a potym kieby sukoł i sukoł, a za kapelusiskiym to co? Stary sie pomacoł, jesce go roz wiynkso złość wziyna, teroz juz na siebie, bo fajka naprowde za kapelusym siedziała i krzesiwo, ale juz nic nie godo* (BubSpT 116: ŁW); (ogsp.). [**pote** – Fr, Jw, Kr, ŁW, Rp]

POTYMPA *rz. ż* **‘z potępieniem o mężczyźnie niedbającym o dom, rodzinę, gospodarstwo, trwoniącym majątek’:** *No bo jak by była potympa jakosi tako, co lym zabiere sie dziesi, patrzi wypić, a przidzie du dómu i rozrobio. Potympa dómu lub dómowo to jes taki, co nie pilnuje dómu, jacy z dómu wywłócy, przepije, przemarni* (GrJMSp 280).

POTYMPIĆ *cz. dk* **‘skazać kogoś na karę piekła, na potępienie’:** *Bobyś duse potympiół* (matK: Dr).

POTYRAĆ *cz. dk* **‘roztrwonić, zatracić’:** *Majontek potyroł* (matK: Kr); *Zmarni, potyro, kie co mo* (matK: ŁN); *Potyro, poprzedo, kie co mioł* (matK: ŁN); (Kr, ŁN, Nd, Rp, Tr).

POTYROK *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku marnotrawiącym majątek lub inne dobra; marnotrawca’:** (matK: Tr).

POUBIJAĆ *cz. dk* **‘ubić wszystko po kolei; tu: w odniesieniu do uszczelniania szpar między PŁAZAMI wysuszonym mchem lub KOCKAMI’:** *Tak ubijali spary, wiycie, ze downiyj były stajnie, izby były drewniane, noji były spary, no to trzeba było mchym ubijać. Na jak nie było mchu, no to tymi koćkami tyz poubijoł te spary, zeby zima nie sła* (KorpSp: Nd).

POUBIYRAĆ *cz. dk* **‘ubrać kolejno wiele osób lub na jedną osobę założyć kolejno wiele części ubioru’:** *– Co sie robiyło, jak cłowiek umar? – No sło sie na smyntorz i sie go pogrzebało. No jak sie juz cłowieka poubiyrało do truchły, poodziywało go sie tam, a sie go ucesało, zeby paradnie wyziyroł, to potym tyn grzebiyń z tymi włosami, co tam restki włosów, co zostały na grzebiyniu, zawse wkładało sie do kiesonka abo dziesik tam, ale przeważnie do kiesonka. – Babce tyz? – Babce pod chustke, syćko, włosy i grzebiyń* (Fr).

POUBIYRAĆ SIE *cz. dk* **‘założyć na siebie kolejno wiele części ubioru’:** *Ryftuje sie – ładnie sie poubiyro* (matK: ŁW); *Wiycie, wiycie, teroz tak ludzie pośli w tym kierunku, ze, no ni ma dómu juz, zeby nie było stroju, i młodzi, i dzieci, no kie sie poubiyrajom piyknie, cy na odpust, no bo nobarzyj sie na Boze Ciało, na kazdom urocystość religijnom, cy na krzciny, cy wesele, cy...* (Kc); (CzG, Kc, ŁW).

POUCHYLAĆ *cz. dk* **‘usunąć po kolei wszystko; pousuwać’:** *Figóry to mogli pouchylać* [przed malowaniem kościoła] (matK: Dr); *Dziywcontka, pouchylojcie te smatki, ustompcie ciotce miyjsca* (Czard 71: Nd); (Dr, Nd).

POUCINAĆ *cz. dk* **‘uciąć wszystko po kolei’:** *Brało sie takom małom gałonź, coby ze spodku miała odnogi, obłupiyło sie ze skóry i tote odnogi kapke sie poucinało. Takom montwicom, to jak sie zupe zaciongało śmietanom, to trza było tak tom śmietane dobrze rozfyrlac, coby potym w zupie grudkók nie było. Po to włośnie my mieli montwice* (plSarna: Jw).

POUCIYKAĆ *cz. dk* **‘o wielu osobach, zwierzętach: uciec kolejno, jeden po drugim’:** *Pouciykali zbójnicy* (matK: Rp); *W niewoli? Nie, uciykem, jak nos obtocyli, ale prziśli Niymcy, tak nos rozbiyli, tak my pouciykali nazod* (BubSpT 78: Kr); *Ón powiado: Fce mi sie scać. Ón sie potym wyścoł. Bozo manna leci. Ón potym puściół te dźwiyrze. Zbójnicy pouciykali. Jednego prziwaleli ty dźwiyrze. Óni potym pośli i pojedli tego miysa, nabrali piniyndzyk i pośli do swojego dómu, i tak potym gazduwali, bo głupi im nagnoł doś piniyndzyk* (MalPS 148: Jw); (Jw, Kr, ŁN, Rp).

POUCIYRAĆ *cz. dk* **‘wytrzeć wszystko, dokładnie; powycierać’:** *I zaś Pieter teroz juz od stołu ozkozoł frystyk. Karcmorz przinós frystyk, świynci przezegnali sie, chlyb ze spyrkom zjedli i kawe wypiyli, gymby pouciyrali do rynkowa od kosuli i przezegnali sie. Zaś fajki zakurzyli* (BalNS 133: Fr); (ogsp.).

POUCIYRAĆ SIE *cz. dk* **‘wytrzeć się dokładnie, wszędzie’:** *Pouciyro sie || uciyro sie* (matK: Fs); (Fs, Jw, ŁW).

POUCONI *przym.* **‘o wielu osobach: takie, które po kolei zdobyły wykształcenie (wyższe)’:** *Mom bratów wyuconyf, handel zagranicny jedyn mo, drugi po..., tak som pouconi, wykształconi, to óni robote majom, a tak no to by nie było ani roboty, ani nic* (KopSp: Fs).

POUCYĆ SIE *cz. dk* **‘spędzić jakiś czas na uczeniu się’:** *Tero sie mozes poucyć, potym do kościoła* (matK: Dr).

POUGANIAĆ SIE *cz. dk* **‘pokłócić się, posprzeczać się z kimś; zob. też: POWADZIĆ SIE’:** *I tak ze długie casy te piniondze jednakie mioł. Jaz z jednym wandrownym sie pouganiali. Ty umiys wandrowny? Ón godo: jo lepsy majster jak ty. No to kieś lepsy majster, to kup sobie za grajcary jesce roz. Jak kupiół, wiyncyj sie mu nie wróciyły, bo tyn wandrowny był lepsy majster, taki wróźnik jak ón* (BubSpT 72: Kc); *Jednego razu tak skróś cegoś sie pouganiali, a potym pobiyli, ze pośli do sondu, coby if pogodziył. Syndzia godo, zeby wos pogodzić, jynksyj rady ni ma, ino luteranie abo katolicy musom sie z Krympof wyniyś. Wiycie, zrobiył sie taki rajwar, bo jedni krziceli, ze if jes duzo, a drudzy, ze if jes wiyncyj* (BrzyzHK: Kr); (Fr, Kc, Kr, Łp).

POUGORZIĆ *cz. dk* **‘pozostawić kolejne części pola na UGORY’:** (matK: Tr).

POUJMUWAĆ *cz. dk* **‘stopniowo zmniejszyć ilość, liczbę lub intensywność czegoś; też: zmniejszyć po kolei ilość, liczbę lub intensywność czegoś w wielu miejscach’:** *My tam pole momy zaroz niedaleko, kawołek, dosłownie piyńćdziesiont metrów juz, noji tam jes pobuduwane, bo to no poujmuwali, noji tak, a po drugie ni miołef casu, gdzieś tak chodzić, gdzieś, bylecegoś interesuwać sie tym, co sie wiedziało, to sie wiedziało* (KorpSp: Dr).

POUKAZUWAĆ *cz. dk* **‘pokazać coś po kolei’:** *Było wyjście tam, przejś tam dawali, bo tam za Niymców wygnali, bo tam było niymieckie tyz, ne to ludzie pospochodziyli, no mój tata tyz tam posed na. Zniewidziała sie mu jedna robota tam, za duzom krziwde tam tyz robiyli Niymcom. Niymcy poukazuwali, gdzie co majom, gdzie co pochowane, to tamto, późniyj pośli na rajn, tak jak na policje u nas, niy? Opowiedzieli, a ci prziśli, skuli i zabrali* (KorpSp: ŁW).

POUKŁADAĆ *cz. dk* **‘ułożyć po kolei wszystko, starannie’:** *Dziywcynta pozbiyrały koło rzyki wseliniejakie śklicka, poukładały na skale i bawiyły sie w sklep* (Nd); *Chłopina za tyn cos poryndeluwoł nowe rzecy, poukładoł. Reśte gorców przikrył cełtowym workiym, odwionzoł kónia i rusył dali na wyśni kóniec dziedziny* (SpCzyt 78: Nd).

POUKÓŃCAĆ *cz. dk* **‘ukończyć po kolei jakieś działanie, przedsięwzięcie; pokończyć’:** *Wymogajom, no wymogajom wiyncyj, jak kiedyś wymogali, noji trzeba kursy poukóńcać strazackie, noji kazdy strazok tyz musi mieć kurs piyrsego stopnia ukóńcony* (KorpSp: Nd).

POUMIYRAĆ *cz. dk* **‘o wielu osobach: umrzeć po kolei’:** *Kielo to juz cy babów, cy chłopów młodyf poumiyrało!* (matK: Łp); *A jo wiym, no w Rzepiskak w sumie tyk baców było doś duzo, poru juz poumiyrało, ale w tyj kwili jes nos ile? Dwok. W tyj kwili dwók jes w Rzepiskak baców. Jedyn jes taki młody, a jo juz stary* (Rp); *Tam za Krympaskim była karuzela tako, to Krympaskiego synowie, ale to juz poumiyrali, mieli takom karuzele. No to tak sie krynciyło to koło i nom to sie zafciywało siednóć na to, ze kieby to nos pohuziali* (RnS 185: Nd); *Ludzie o niecystyf wecaf Suleciny miarkuwali, ale wyraźnie o tym nie godali, bo sie boli, ze jym porobi i mozom im sićkie krowy wykapać abo i ludzie poumiyrajom* (BalNPK 43: Fr); (Fr, Łp, Nd, Rp). [**pominóć sie** – Jw]

POURODZAĆ *cz. dk* **‘poświęcić jakiś czas na pogawędkę, omawianie czegoś; porozmawiać’:** *Casami sie idzie właśnie, ino nie do strazy, ino tak na remize posiedzieć, cosi po... pogodać cy z kalyndorzami mogyme przyjś po wsi i pourodzać z ludziami* (KorpSp: NdZ).

POUSIYLAĆ *cz. dk* **‘przemęczyć, nadwyrężyć mięśnie, stawy’:** *Z tego sie te rynce pousiyło* (matK: Dr).

POUSTAJAĆ *cz. dk* **‘o wielu osobach: zmęczyć się i po kolei przestać pracować’:** *Fnet ta poustajały, ale jo ta nie ustajała* (KorpSp: Łp).

POUSTAWIAĆ *cz. dk* **‘ustawić wszystko, wszystkich po kolei’:** *Diaboł rod nierod wzion nazod gline, pluł do niyj ślinom i ściskoł, jaz z ryncy para sła i jako tako zdołoł ulypić dziesiynci chłopa. Poustawioł ik na ziymi i dmuchoł do nik, ale syćkom pare ze sobie juz wyduł, a chłop ani jedyn nie ozył. Diaboł ozezłoscony kopnół jednego ś nik, jaze mu noga odpadła, no bo to było suche* (BazWierz 87: Jw).

PO USY *przysł.* **‘bardzo dużo’:** *Roboty po usy, a bedom bałamucić* [urządzając zabawę] (matK: Łp).

POUSYPUWAĆ *cz. dk* **‘usypać coś po kolei z wielu lub do wielu pojemników’:** *Pousypuwała z kosycków* (matK: Kc).

POUZYĆ *cz. dk* **‘zażyć lekarstwo’:** *Pouzyć te lykarstwa i prziś na badania* (matK: Dr).

POUZYWAĆ *cz. ndk* **‘używać czegoś’:** *Pouzywo sie* (matK: ŁW).

POW *rz. mż* **‘ogpol. paw; paw indyjski, paw niebieski, paw zwyczajny (*Pavo cristatus* L.); Tabl. I’:** *Pow, pawa, pawy* (matK: CzG); (CzG, Dr, Jw, Tr). [**paw** – Kc, ŁN, ŁW, Nd]

POWADZIĆ SIE *cz. dk* **‘pokłócić się, posprzeczać się z kimś’:** *Powadziyła sie z ksiyndzym* (matK: Rp); *Kobiyte mioł takom, ze sie cynsto kłóciyli, powadziyli* (BubSpT 72: Kc); *Starzi ludzie ozprawiajom, zeby ostrewkók do kupy nie kłaś, bo jak sie płanetnicy powadzom, to zrucom, a jakby spod na te ostrewki, toby sie przebiył, hej* (ŚlizPPN 56: Jw); (CzG, Dr, Jw, Kc, Nd, Rp). [**pouganiać sie** – Fr, Kc, Kr, Łp]

POWAGA *rz. ż* **‘poważanie, szacunek’:** *Ón powage mo wsyndy, dzie zojdzie* (matK: Dr).

POWALAĆ *cz. dk* **‘zburzyć coś doszczętnie, rozburzyć wszystko, wiele czegoś; zob. też: POWOLAĆ w zn. 1.’:** *Nawet stajnie stodoły juz het powolajom ludzie, jakoś to nikomu juz sie to staje niepotrzebne* (KorpSp: Dr); (Dr, Kc, Łp).

POWALIĆ *cz. dk* **‘zburzyć’:** *Powalyli tyn dóm i postawiyli nowy* (matK: Dr).

POWAŁA *rz. ż, bud.* **‘sufit nad pomieszczeniami mieszkalnymi lub gospodarczymi’:** *Dawało sie gline na powałe* (matK: Nd); *Polepa to było słowa co sie lepiyło glinom, ale to przi sypańcaf jak była ściana drewniano z pola sie robiylo polepe. Tyn sypaniec sie nie spolył, jakby był blisko ogiyń, to był obłozony glinom. Ani sie nie przegrzoł, ani nie przemorz. Duzyj różnicy nie było ani w lecie, ani w zimie. Izba drewniano tyz była glina – polepa, trzimała temperatura. Bo na całyj powale była glina i óna trzimała temperature, i to ciepło nie uciykało, i tyz chroniyła przed iskarami, jak spadła, ze sie nie zapolyło* (Kc); *No, a potym jesce sło jedno drzewo i ta drugo powała juz sła z ciynksyf drzew, coby óno nie przepuscało od razu bezpośrednio...* [– Aha, no to dwie powały?] – *Dwie powały, no bo jak jes jedna powała, to fto seł po górnyf deskaf, to było słychno, no sićko było słychno. Trociny, jak trociny, ale* [– Ale te plewy?] – *He, sićko sie kurzyło. A jak juz była drugo powała, no to óno ta przestrzyń pomiyndzy tym głusyła to, juz nie było tak słychać, no* (Kc); *U nos nad bojskiym było piyntro (tyz drewniano powała na lygorak), a na nij sie trzimało otawe (potrow) i kónicyne, bo lepiyj sie nieroz niedosusono przechowywała* (CzG); (ogsp.).

POWAŁKA *rz. ż*

1. **‘półokrągłe sklepienie w piecu chlebowym; zob. też: PODNIEBIYNIE w zn. 2.’:** *Po cym mozna rozpoznać, ze w piecu jes juz dobrze napolone? – Po tym, jakom mos powałke. Jak mos wygrzotom, to mos jasne te cegły, a jak nie wyonacys dobrze, to ci sie zrobi zokalec. Ta powała musiała być wypolono. A tak godali: „cyganka w piecu”, jak corna była ta cegła, nie był wypolony piec i chlyb wtedy nie wyrós, bylejaki* (EŁukMCK: Nd).
2. *daw.* **‘daszek nad dołem, w którym przechuje się ziemniaki’:** *Powałka – dasek na dołku* (matK: Fs); *Dołek, powałka na dołku* (matK: Fs).
3. *pszcz.* **‘deseczka wstawiona na ramkach pod daszkiem ula’:** *Jo mom, u góry jes jakby powałka sie to nazywo i nie dajym te belecki, ino jes powałka, tam jes odstymp półtora cyntymetra i na, na góre dajem tak zwanom podkormiacke, dwa i półlitrowom, noji lejym im od góry albo niektorzi majom tak, ze jes osiym ramek i tu dajom podkormiacke takom bocnom, i tam lejom do dziury od góry, lejom im dwa i pół litra, niy? Ale to potym juz na przikłod piytnostego siyrpnia, bo jo zawse tak robiym, ze co trzi dni, zeby po prostu juz matki nie cyrwiyły, ino juz był kóniec tego cyrwiynio, zeby juz sie przigotuwały do zimy* (Kc).

POWAŁUWAĆ *cz. dk* **‘używając WOŁU, wyrównać rolę po siewie i rozbić bryły ziemi’:** *Piyknie sie baryły powałuje* (matK: CzG); *Jak sie kamiynie pozbiyrajom, tak sie potym weźnie woł, piyknie sie ty baryły powałuje, zeby to była rolo równiućko, tak* (BubSpT 16: CzG); *Pod owies tyz sie orze, owies sie sieje, skródli sie. Poźni pozbiyro sie skole, tak było downi i powałuje sie, noji owies se ta rośnie, jaze przidzie do źniw* (GrJMSp 304); (CzG, Rp). [**powołkuwać** – Jw]

POWARA *rz. mos*

1. *past.* **‘kilkunastoletni pomocnik JUHASA, niemający jeszcze właściwego doświadczenia w pasieniu owiec, wykorzystywany do wykonywania podrzędnych prac w szałasie, a zwłaszcza do pomocy przy dojeniu owiec jako naganiacz; *powara* dostaje połowę wynagrodzenia przysługującego JUHASOWI (dawniej pracował za wyżywienie i ubranie); współcześnie brakuje chętnych do tego zajęcia (*powarów* zastępują mężczyźni); zob. też: HONIELNIK’:** *Bojtar || powara* (matK: Fs); *Powara naganio owce do strongi* (matK: CzG); *Powara, co pomogo przi bacowi* (matK: Fs); *Powara, co odwarzuje zyntyce* (matK: Nd); *Powara, co pomywo* (matK: Nd); *I tyn sie zezłościył i pocaruwoł owcom. Kiedy juhasi przipyndziyli owce do sałasu, zacyni owce dojić, a tu owcom skurłoty odlatuwały. Powara polecioł za swojim bacom, bo źle sie z owcami dzieje. Odcuwoł, ze jego owcom ftosik pocaruwoł. Pewnie somsiod* (ŚlizPPN 76: Nd); (TPPG I 148–149: ŁN); (CzG, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Nd, Tr).
2. *past.* **‘starszy, doświadczony JUHAS, zastępca BACY’:** *Jonek był juz powarom, syćko zrobiół: mlyko zaklagoł, syr zgrudziół, zyntyce uwarzół, a kie nie było bacy, to ón go zastompił, telo ino, co nie umioł jesce caruwać, bo mu nie było ślebodno. Baca naucół tyf obrzyndów, dopiyro jak umiyroł* (BalSKD 106: Fr).

POWARKA *rz. ż* **‘żartobliwie o kucharce’:** *Powarka tako* (matK: Fr).

POWARZIĆ *cz. dk, kuch.* **‘ugotować po kolei wiele czegoś’:** *Musym powarzić łochy* (matK: Rp); *Baba sobie w izbie warzi, przonce. Krowy musi dojić, pomyć wiadra, gornki pomyć od mlyka, no bo baba to zaś juz umyje, niy? Powonzke wyrajbać. No a chłop no to se tam kormi krowy, siana, zeby mioł nasrucane, słómy, zeby krowy miały. Gnój wystruguje, kónia cese, krowy. Downi tak było, nedy to i dziś moze fto mo kónia, no to musi zawse cesać* (GrJMSp 303); *Nedy to jak juz potym odkormiół ty krowy, no to był zwycoj taki, wełne sie przyndło, to zaś krymploł wełne chłop casami. Nakrymploł na taki stosik, baba zaś przyndła, jak powarzyła, pomyła i pozamiatała izbe. No to przyndła, a ón tam krymploł. Abo i takie coś tam oprawioł* (GrJMSp 304); (CzG, Rp).

POWARZIĆ SIE *cz. dk* **‘pogotować się przez pewien czas’:** *Pietruska, woda, kminek, powarzi sie troche* (matK: ŁN). [**pogotuwać sie** – Kr]

PO WASYMU *przysł.* **‘w sposób właściwy wam, waszej, tj. niespiskiej kulturze, jak u was, stosownie do przyjętych u was zwyczajów; też: w waszym języku’:** *Robiymy, no jezulanko sie u nos nazywo. Jabłka, ciostka, cukierki i te bule, my nazywomy te świycidła po wasymu, a po nasymu sie nazywajom bule. Do kiedy fto fce do wtedy trzimie, no do Trzów Króli. A fto fce to jesce i dłuzyj pokiela nie obyjdzie kolynda* (BubSpT 96: Kr).

POWAZNY *przym.* **‘ogpol. poważny, nieskory do żartów’:** *Powazny, ani sie bars nie śmieje* (matK: Łp). [**poważny** – ŁN]

POWAZYĆ SIE *cz. dk* **‘ogpol. odważyć się’:** *Nie powazył sie przijś do dziedziny* (matK: Tr).

POWAŹNY *przym.* **‘ogpol. poważny, nieskory do żartów; zob. też: POWAZNY’:** *Charakterny taki, poważny* (matK: ŁN).

POWBIJAĆ *cz. dk* **‘wbić czegoś wiele (wszystko), jedno po drugim’:** *W słupku som powbijane zymby* [w grabiach] (matK: Kr); *No, trocki były w jesiyni, to na bojskak były takie kobylice porobione i powiertane, no co powbijali te trojacki. Noji tam sie. No to jedne miondlyły lyn na miondlacce, a drugie tarły. No to i przi tym śpiywały, było potym jedzynie, no ci dawali jeś, potym juz, jak juz sie skóńcyły, co wytarły tyn lyn, no to były, była muzyka zaś choćkany no to* (CzG); (CzG, Kc)

POWCINAĆ *cz. dk* **‘potocznie: zjeść dużo z apetytem’:** *Powcinali se chleba ze słóninom* (matK: ŁW).

POWDZIYWAĆ *cz. dk* **‘założyć wierzchnie elementy ubioru; ubrać’:** *A te nase dziywki strasne paradnice, sićkie powdziywały cyrwone spodnice* (Fr).

POWEGETUWAĆ *cz. dk* **‘dodać do potrawy wegety’:** *Dom ci magi i wegete jak fces, na – powegetuj se* (pmBłachut: Fr).

PO WESELSKU *przysł., rzad.* **‘po weselnemu’:** *Takie po weselsku* [o piosenkach] (matK: Dr).

POWIADAĆ *cz. ndk* **‘komunikować, oznajmiać o czymś słownie; mówić’:** *Powiadajom sobie: bedyme tu spać* (matK: Łp); *I przedołbyś go – tak mu powiadała matka* (matK: Rp); *Potym mi opowiadali, jak to ón, ze pocaruje to, ze idom owce, a jedzie furmon, nadstawiył kapelus i z dyśla mu ciekło mlyko, ze mu tak zrobi. A cemu ci tak cieknie? No bo swoje owce dojym – powiado. Ej, basom ci! – a se ta myśli: – Jo ci podojym, pockoj* (BubSpT 75: Kc); (ogsp.).

POWIADY *rz. nmos* **‘opowieści, historie’:** *To komu to zaś takie powiady bedziecie rozdawać, cy co to bedziecie pisać?* (KorpSp: Jw).

POWIAT I *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *I ucytelka, znajonc juz od mamy sprawe dziadka, prziobiecała, ze załatwi. A dlo niyj załatwiynie*

było możliwe, gdyz ucytelka Znakowa miała brata, ktory był primator miasta Popradu (móc tak rozumieć primator powiatu) (Iwan 13: Nd).

POWIAT II *rz. mnż, blm* **'urząd, władza szczebla powiatowego':** *W powiecie był starosta* (matK: Łp); *Ciesymy sie tu, ze powiat nowotarski zacon stawiać mostek na Biołce, koło Bukowiny, bo bedziemy mogli jeździć na jarmarki do Nowego Torgu. Nie wiymy ino, cy myto bedzie cy niy, bo juz padajom, ze trza bedzie po 12 grajcarów płacić, ale jo se myślem, zeby bez myta lepiyj było* (GazPod 1913, nr 41: 7: Jw); (Jw, Łp, Tr).

POWIATOWY *przym.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Zawody powiatowe* (matK: Dr).

POWIATÓWKA *rz. ż* **'organ Policji (dawniej Milicji Obywatelskiej) szczebla powiatowego; też: funkcjonariusze tego organu':** *Do tyj izby tu przijechali, powiatówka, a jo tu siedzioł ze siostrom* (BubSpT 32: Dr).

POWICHER I *rz. mnż* **'gwałtowny, wirujący wiatr wiejący w jakimś miejscu, kręcący w koło kurzem, sianem itp., mała trąba powietrzna':** *Powicher ducho, świscy jaze* (matK: Kc); *Powicher wywijo kurz, po dródze zbiyro* (matK: ŁN); *A jak było coroz blizyj I Komuniji, to nojwiyncyj sie działo w kuchni. Tak tam wyziyrało, jakby jaki powicher przeseł! Powywlykane ze sofek gorcki, trzepacki, brutfanki, monka, cukier, margaryny, mak, orzechy* (SpCzyt 100: Kr); *W nocy śli sićka ci diabli, cy, cy fto wiy, kto seł, kie sie stoł taki sum, a taki powicher, to sie widziało, ze ta kolyba z nami do powietrzo pójdzie* (BubSpT 58: Jw); (ogsp.).

POWICHER II *rz. mos* **'człowiek gwałtowny, narwany':** *To taki powicher. Tu roz tak godo, tu zaś tak* (GrJMSp 235).

POWICHRZICA *rz. ż* **'gwałtowny wiatr z deszczem lub śniegiem; wicher':** *Powicher* || *powichrzica* (matK: Fs).

POWIĆ *cz. dk* – **POWIJAĆ** *ndk* **'zawinąć dziecko w pieluchy i okręcić je POWIJOKIEM tak, by nie mogło się ruszać':** *Takie powite dziecko, jak sajtka* (matK: Kr); *Potym było wziyna okompała to dziecko, powiyła, sićko porobiyła* (KorpSp: NB); *Jak było malućkie dziecko, dopiyro co urodzone, to po kompaniu my go powijały. Brało sie pieluske i układało sie dziecku roncki i nozki tak równo, tak coby ik nie wyciongało, a potym trza było go pościskać tom pieluskom. To wse godali, ze potym jak dziecko nie be powijane, to bedzie mieć krziwe kości w nozkak i ronckak. Powijac, to matka ucyła dziywke, bo tak to wcale nie jes takie proste to powijanie. To trza wiedzieć, jak mocno pościskać, coby jesce wiynksyj krziwdy dziecku nie zrobić* (plSarna: Jw); *Nie było pieluchók piyrwi, to matka mi wziyna potargała spodnice i dziecko owinyła do, do, do tyk połók, i noji takie były pieluchy. Dopiyrzo potym, nie wiym, cy od piontego dziecka, jak pieluchyk kupiyła. No do s... do piontyk dzieci jak nie kupuwała pieluchók, ze spodnice sie robiyło, były takie flanelowe, no to, to były ciepłe. I dziecko sie powijało na bacność do pół roku* (RnS 219: Rp); (Dr, Fr, Jw, Kr, Łp, NB, Rp, Tr).

PO WIDEKU *przysł.* **'w czasie, kiedy na dworze robi się widno':** *Słaf po wideku* (matK: Łp); *Po wideku prziseł, jak sie juz ozwidniało* (matK: Rp); (Łp, Rp). [**po widoku** – Kc, Kr]

POWIDŁA *rz. nmos, kuch.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Powidła z jabłek, z dynie* (matK: Nd); *Przekładomy placki masom. Mozymy tyz wcześniyj posmaruwać powidłami śliwkowymi. Na wiyrf sypiemy cukier puder* (NaSp 90: 28); (ŁN, Nd). [**lekwor** – Fs; **lykwor** – Fs, Kc, Łp, ŁW, Rp, Tr; **powidło** – Fr, Nd]

POWIDŁO *rz. n, kuch.* **'ogpol. powidła; zob. też: POWIDŁA':** *Likwor* || *powidło ze śliwek* (matK: Fr); *To znaczy nalewek nie robiono, jo bym powiedziała, znów sie tak oprym na dzieciństwie, ze nalewek to tu sie nie robiło praktycnie w ogóle. U nos tu generalnie jak co to był cysty alkohol sie piyło, wódke, natomiast znów pamiyntom jako dziecko, ze na przikłod przi IHAR-ze rosła dziko róza i zbiyrało sie płatki kwiatów, i w makutrze trzeba to było rozkryncać, i robiyło sie z tego po prostu powidło, robiyło sie z tego taki dżem* (EŁukMCK: Nd); (Fr, Nd).

PO WIDOKU *przysł.* **'w czasie, kiedy na dworze robi się widno; zob. też: PO WIDEKU':** (matK: Kc, Kr).

POWIECERZAĆ *cz. dk* **'zjeść posiłek wieczorny; zjeść kolację':** *Powiecerzali i spało sie* (matK: Łp); *Noji juz potym wiecór podojółek, poryftuwołek sićko, powiecerzoł, ej, myślym se, trzeba bedzie legnóć, zmówiółek pociórz, ale mi przisło na mysel to pudełko zaś, coz to za pudełko moze być* (BubSpT 63: Jw); *Powiecerzoł, siadoł na kónia i wio! Puściół na łonke, pospinoł i watre sie nakładło, polygali, noji przi watrze, zeby nie zaspać, opowiadali. Przi watrze było wesoło, tam sie zodyn nie boł. Godali o rozmajityf strachaf i mamónaf* (BubSpT 114: ŁW); (Jw, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr).

POWIECKA *rz. ż*

1. **'pojedynczy włosek z brwi lub rzęs':** *Powiecki około oka* (matK: ŁW); *Od góry na dół. No to co, mocie cupryne, włosy, u nos grziwka, coło. U nos*

włosy mozom być corne, biołe, rude, siwe. Nos móg być krziwy, prosty. Ni ma słowa na rzynsy, ale mozom być powiecki. Potym oko, ocy, powiecka, po nocy ocy som śkamrawe. W oku jes tynców-ka, tak godeli, tyncówka i biylmo. Ocy som biyła-we, siwe, corne i kawowe, a były i piwne (*teroz tak sie godo, a downi kawowe*). *Zielonyk oców mało na Śpisu było* (CzG); (CzG, Fs, Kc, Nd, Łp, ŁW). [**powiycka** – Nd]

2. **‘powieka z rzęsami’:** *Kudełki na powieckak* (matK: Rp); (CzG, Fs, Jw, Łp, Rp). [**klapka** – Tr; **powiycka**; **powiyk** – Nd]

POWIEDZIEĆ *cz. dk* || – **PEDZIEĆ** *cz. dk*

1. **‘oznajmić, zakomunikować coś słowami’:** *Powiedzieć* || *pedzieć* (matK: ŁW); *Powiedzieli mu dochtorzi* (matK: Dr); *Dwom gazdom juzek pedzioł* [o składce na dzwon] (matK: Rp); *Dy mi pedzieli, zebyk pomyśloł to telo bym zrobiół* (matK: Rp); *Ta jak ty krowy jo pasła, tam mi to było źle tamok, wiycie, jo tak powiedziała, ze za co mie tak Bóg skoroł, ze jo na starość posła do gór, tok powiedziała, ze wolym umrzić, jak haniok iś do Słowacyje* (BubSpT 13: CzG); *Po wiecerzi matka powiedzieli mi, ze jutro po obiedzie bedom piyrsy roz wyganiać krowy* (SpCzyt 56: Nd); (ogsp.).
2. **‘nazwać kogoś, coś określonym słowem’:** *Bruzdy, powiy sie i zgruby* (matK: Kc); *To sie tak cudnie powiy: ochrona* (matK: Fs); *Wor powiedzom – jak barz goronco* (matK: Kc); *Kie mie nazłości, powiym – ty howiedo sproste!* (matK: ŁN); (ogsp.).
3. **‘opowiedzieć’:** *Powiym ci śtucke* (matK: ŁW).

zob. fraz.:
JAK SIE POWIY
JAKBY SIE POWIEDZIAŁO
NIE POWIYM
POWIEDZIEĆ [i in.] {*cosi*} DO ŚMIYCHU
POWIEDZIEĆ PO PROWDZIE
POWIEDZIEĆ [i syn.] PROSTO W OCY

POWIEDZIEĆ [i in.] {*cosi*} **DO ŚMIYCHU ‘powiedzieć coś śmiesznego, wzbudzającego ogólną wesołość’:** *On wse powiy cosi do śmiychu, taki wesoły chłop ś niego, taki śmiysek* (GrJMSp 240); *Zawse poopowiado cosi do śmiychu i jak ftosi mo jakiesi zmartwiynie, to óna potrafi tak cłowieka pociesyć, powiy cosi wesołego* (GrJMSp 241).

POWIEDZIEĆ PO PROWDZIE ‘tym wyrażeniem mówiący zaznacza, że teraz mówi szczerą prawdę, że naprawdę o to chodzi; prawdę mówiąc; zob. też: PO PROWDZIE’: *Dziś zostalimy ino sami, tak powiedzieć po prowdzie, bo, bo jak tyn by odeseł, no to, no to zostanyme sami dwoje* (KorpSp: Dr); (Dr, NB).

POWIEDZIEĆ [i syn.] **PROSTO W OCY ‘powiedzieć komuś coś nieprzyjemnego bez uciekania się do półsłówek, delikatnych określeń’:** *Jak se wypije wódki, to im tak rżnie kazdymu, ze ani, prosto w ocy* (matK: ŁW).

POWIEDZYNIE *rz. n* **‘charakterystyczny dla kogoś zwrot, wyrażenie lub wyraz często powtarzany’:** *Takie powiedzynie – zonacyć, kie ni moze przijś na mysel* (matK: Nd); *To mówiom tak, powiedzynie – wyonacyć* (matK: Nd); *Dojyłymy potym nieskoro. Krowa grzoła, mlyko sumiało, pore razy usłaf przi dojyniu i wylołaf mlyko ze skopca. Za to odrachuwali mi ze słuzby. Jak ftosi cosi zepsuł, choćby i niefcyncy, gazda mioł jedno powiedzynie: – Jak marnujes cudze, to marnujes i swoje – i juz nifto mu sie nigdy nie przeciwiył, i nie opowozył nic zrobić na despet* (SpCzyt 83: Nd).

PO WIEJSKU *przysł.* **‘zgodnie ze zwyczajami i normami obowiązującymi na wsi’:** *To jes tak. To sie wołajom, całe od razu, to sie woło warztat, a my to po nasymu jako po wiejsku to my nazywomy krosna, po wiejsku to sie tak nazywo krosna* (BubSpT 44: Fr). [**po wsiańsku** – Dr]

PO WIELA *zaim. pytajny* **‘używany w pytaniach, wyraża skierowaną do rozmówcy prośbę, o określenie ceny; po ile’:** *Po wiela to?* [ile to kosztuje] (matK: Łp); *Po wiela* || *po kielo meter?* (matK: Kr); (Łp, Kr). [**po kielo** – Kr, Rp, Tr]

POWIERCIĆ *cz. dk* **‘wywiercić dziury wszędzie w potrzebnych miejscach; zob. też: POWIERTAĆ’:** (KorpSp: Nd).

POWIERTAĆ *cz. dk* **‘wywiercić dziury wszędzie w potrzebnych miejscach’:** *No, trocki były w jesiyni, to na bojskak były takie kobylice porobione i powiertane, no co powbijali te trojacki. Noji tam sie. No to jedne miondlyły lyn na miondlacce, a drugie tarły. No to i przi tym śpiywały, było potym jedzynie, no ci dawali jeś, potym juz, jak juz sie skóńcyły, co wytarły tyn lyn, no to były, była muzyka zaś choćkany no to* (CzG). [**powiercić** – Nd]

POWIERZCHNIA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Różnica była w tym, ze ryncni roboty gónt mioł gładkom powierzchnie. A gónty roboty mechanicnyj (robiony na gonciarni) miały powierzchnie sorstkom. I w tym była różnica, ze gónty ryncni roboty wytrzimały dłuzy na dachu, jak gónty z gonciarnie mechanicnyj* (Iwan 47: Nd).

POWIESIĆ *cz. dk*

1. **‘ogpol. powiesić coś na czymś’:** *Chłopcy przidyrdali, to kondziele im pokradli, powynosiyli na, powiesiyli tam na smyrecki, na jabłonie, no to tote*

przichodziyły, juz kondzieli nie było, no to sukały te kondziele, ne to takie mieli ubaw, taki, takie, takie robiyli sobie psoty, niy? (KorpSp: ŁW); (CzG, ŁW).

2. **‘odebrać komuś życie przez powieszenie; zob. też: POWIYSIĆ’:** *Skocył na dół, noji ze uciók, dziesi na strone tam Liptowa, na Słowacji, no ze go tam znowu złapali, bo tam jakoś kochanka, frajyrka, no ze go zdradziyła, noji tak ze go juz potym powiesiyli. Noji ze juz skóńcył zycie* (BubSpT 129: Nd).

POWIESIĆ SIE *cz. dk* **‘popełnić samobójstwo przez powieszenie; powiesić się; zob. też: OBIYSIĆ SIE’:** *Wisielec sie powiesiył* (matK: ŁW).

POWIESNUWAĆ *cz. dk* **‘wykonać wiosenne prace w polu’:** (matK: Fs, ŁN, Tr).

POWIETRZE *rz. n* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Ptok fruwo w powietrzu* (matK: Fs); *Rzodkie powietrze, jasne jak dziś* (matK: Fs); *Mewki sie kopyrtajom w powietrzu* (matK: Kr); *Duśno mi, duśne powietrze* (matK: Kr); *Suche powietrze* (matK: Tr); *Płanetnicy trzimiom powietrze* (matK: Fr); (ogsp.).
zob. fraz.:
MOROWE POWIETRZE
RZODKIE POWIETRZE

POWIJAĆ zob. POWIĆ

POWIJOK *rz. mnż* **‘pas płótna, którym owijano niemowlę w pieluszce, krępując jego ruchy’:** *Jak baba urodziyła dziecko, to kie go juz wykompała, to musiała go powycierać piyrse, a potym załozyć powijok. To była tako pielucha, ftorom jo dziecko ściskała. Roncki trza było połozyć koło brzuska tak równo i nozki wyprościć, a potym mocno sie ścisko tym powijokiym, i tak dziecko spi. Mama godali, ze tak powijać trza, bo jak sie nie powijo, to potym dziecko bedzie mieć krziwe plecy i inkse kości* (plSarna: CzG); *– No. Dziecko sie urodziyło, to go myli i, i smaruwali, i zawijali do powijoka. Taki był powijok i takim powijokiym go obkrynciyli, i dziecko musiało lezeć równo tak jak, nie wiym, bo my syćka tak lezeli. – No godoj, jak kces, ale tak nie było telo kryngosłupók choryk, co dziś, bo dziecko wzmocniało, uśtywniyło to, wzmocniało. A dzisiok biydocka takiego juz dźwigajom, juz obracajom, potym chore kryngosłupy. To swojom zalete miały te powijoki* (CzG); *Powijok to dziecko, dziecko sie owijało, kie było małe, bo sie downiyj, to sie do pieluchók sie zawijało tak rynce równo i nogi równo, i tak sie owijało takim, y, powijokiym, potym jesce na wiyrk takim syrsym, to był powijok* (KorpSp: Rp); (CzG, Fr, Rp). [**powojnik** – CzG, Dr, Fs, Kc, Kr, Nd; **powoźnik** – Jw]

POWINIEN *cz. nieos.* **‘coś jest wskazane, pożądane w odniesieniu do kogoś, czegoś’:** *Óni se powinni po imionaf* [mówić] (matK: Łp); *Tu byś sie powinna nonś* (matK: CzG); (CzG, Łp).

POWINNOŚĆ *rz. ż* **‘to, co się komuś należy’:** *Dostanie swojom powinność i jesce fce* (matK: Nd).

POWINOWATY *cz, tylko w połączeniu z bezokolicznikiem* **‘powinien’:** *Wy powinowaciście powiedzieć* (matK: Łp); *Nie dostoł państwowyj stypendyji, a powinowaty był dostać* (matK: Tr); (Łp, Tr).

POWINÓĆ *cz. dk* **‘zawinąć do czegoś’:** *Posmaruwała i powinyła do smaty* (matK: Dr).

POWIOĆ *cz. dk* **‘oddzielić wszystkie plewy od ziarna, używając do tego stosownego narzędzia, np. SIEDLACKI’:** *W lecie, kie wdowa narzykała, ze jyj siano dysc zaleje, to duf jej pogroboł i ułozół do kopek siano. Ino od ludzi baba sie dowiedziała, ze siano mo poskładane. Ale Szpok i na złość umioł robić tym, co go ogaduwali. Po całyj dziedzinie haw i tam robiół figle. U Pietrasa naroz lampe zaduhnół wiecór w izbie, u Koscoka w stajni krowy poobracoł i poprziwinzuwoł ogónami ku złobu, u Trombaca na bojisku pomiysoł plewy ze zbozym i wselijako dawoł znać o sobie. Kie roz przi młóceniu spominali Szpoka, naroz snopami zaceno prać na chłopów i nie przestało, dokla syćkie nie wyruciyło ze stodoły. W Lendaku zodyn ni mógł zboze zostawić, jak powioł, ino musioł poodnosić do somsieków, zeby mu Szpok w nocy nie pomiysoł z plewami* (BalSKD: 146: Fr).

POWIODKA *rz. ż* **‘opowiadanie, opowiastka’:** *Powiodki spisuwali* (matK: Tr).

POWIONZAĆ *cz. dk*

1. **‘związać wszystko po kolei; też: związać wiele czegoś, kolejno, w różnych miejscach’:** *Tak go wybierom* [len], *a chłop go weźnie, piyknie powionze ty ociypki, ty ociypki powionze i weźnie jadzie póń i przziwiezie go du dómu, na bojsko* (BubSpT 15: CzG); *No zniwa, pokosymy, pograbiymy, powionzymy, do stodoły powozymy* (BubSpT 16: CzG); *Tak cy siak, zeby pograbić owies i jarzec, trzeba było zboze powionzać w snopki. Snopki wionzało sie powrósłami, ftore krynciyło sie ze słómy na wózku w dóma. 20 prowóseł to był mondel, a nieroz na gbełowy zogón trzeba było 5–6 mondli. Był cas, ze wionznali w plastykowe poski uciynte z taśmy, ftore sprowadzali z mlycarni na Słowiyńsku* (CzG); (CzG, Rp).
2. **‘przywiązać do czegoś kolejno wszystkie zwierzęta w stajni lub na pastwisku; poprzywiązywać’:** *Powionzoł krowy, powionzoł krowy na kónicynie* (matK: CzG).

POWIOSTKA *rz. ż* **‘opowieść z morałem’:** *Powiostki spisuwali* (matK: Tr).

POWIŚTA *przym.* **‘o koniu: idący z lewej strony w zaprzęgu; zob. też: PODRYNCNI’:** *Podryncni || polewy || powiśta* (matK: Fs).

POWITAĆ I *cz. dk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Chłop choć był bardzo dotropiony i jesce do miasta było obdolno, zatrzimoł sie, powitoł studentów* (NaSp 36: 20: Jw).

POWITAĆ II *wykrz.* **‘okrzyk, którym wita się znajomego, dawno niewidzianego gościa’:** *Powitać paniom!* (matK: Dr); (Dr, Fr, Łp).

POWIYCKA *rz. ż*

1. **‘pojedynczy włosek z brwi lub rzęs; zob. też: POWIECKA w zn. 1.’:** *Brwie || powiycki* (matK: Nd).
2. **‘powieka z rzęsami; zob. też: POWIECKA w zn. 2.’:** (SSWG 20).

POWIYCKI *rz. nmos* **‘brwi’:** *Powiycki || brwie* (matK: Nd).

POWIYK *rz. mnż* **‘powieka z rzęsami; zob. też: POWIECKA w zn. 2.”:** *Jyncmiyl – prysc taki na powiyku* (matK: Nd).

POWIYNKSY *przym.* **‘nieco większy od innych’:** *Tako hurma dzieci. Połówka była takif powiynksyf* (matK: Łp).

POWIYNSUWAĆ *cz. dk* **‘złożyć komuś powinszowanie; pożyczyć’:** *No na Świynta, przed Świyntami, no to juz dzieci sie ciesyły, ze pudzie sie po śpiywonce, no to juz sie sykuwało, w dóma juz sie próguwało śpiywać jakomi kolynde, wiynsuwanie, coby umieć, i przisły Gody, no to we Wilijom juz jak miało sie rodzine, to piyrse sie sło do rodziny, do, do ujków, do stryków, tam sie sło, zaśpiywać jakomsi piosnec... kolynde zaśpiywać i zawiynsuwać, bo nojwoźniyjse było wiynsuwanie, coby sie wsićko darzyło, mnozyło, wsyndzie dobrze było. I tak potym, potym przisło sie, to dawali, jak juz sie powiynsuwało, dawali, nie dawali piniyndzy w tamtym casie, dawali abo kołoca, abo babe kisonom, kazdy był rod, no bo bez, bez jagwiynt ta takif wypieków nie było, dopiyro na Świynta* (Kc).

PO WIYRCHU *przysł.* **‘na powierzchni czegoś, na zewnątrz czegoś; po zewnętrznej stronie czegoś’:** *Buńda – po wiyrchu postaw, na spodku wełna* (matK: Łp); *Co z wiyrchu || po wiyrchu pozamiatać* (matK: ŁW); *God krokiewke mo po wiyrchu zółto, je jadowity* (matK: Jw); *– A co sie robiyło z chlebym po wyjynciu z pieca? – Zalezy fto co zrobiył. Jedni posmaruwali go samym mlykiym po wiyrchu, jedni z cukrym wode zrobiyli znowu tom cukrzanom wodom po... to taki był i lśnioncy i noji do... smacny, noji poukładało sie zalezy, gdzie, w kómorze na ławie przeważnie, to do... były te spizarki, ne kómory i to tam były takie ławki pokładzione, noji na te ławki sie tam położyło* (MMilMCK: Nd); *– A bryndza? – A bryndza to jes z tego bundzu sie robi, ale juz musi być tyn bundz troche taki dojrzały, przi... troske taki juz starsy, taki jakby juz po wiyrchu troche przipleśniały, to z tego robiom potym bryndze, z tego buncu* (MMilMCK: Nd); *późni sie wyciongo i chlyb sie ogarnie ze spodu, o jesce z popiołu a po wiyrchu, jakby był twardy, to sie go jesce omywo z cymś, noji z wodom sie omyje go i przikryje, co, co je miynki, noji chlyb juz gotowy* (BubSpT 145: Tr); (Jw, Kc, Łp, ŁW, Nd, Tr).

POWIYRZCH *rz. ż* **‘wierzchnia, górna część’:** *Dobrze myj powiyrzf głowy* (matK: Dr).

POWIYSAĆ *cz. dk* **‘powiesić po kolei wszystko, wiele czegoś’:** *Powiysane po płocie smaty* (matK: ŁN); *Smatlorz iście ze strachu, zeby sie gazdyni trefunkiym nie rozmyślała, wartko wyciongnół spod tobołków seść nowiuśkif półlitrowyf gornecków z łyłowymi kwioteckami. – No, te mi sie barz widzom – powiedziała. – Powiysom na półce pod obrozkami. Ruciyła smaty na wóz, gornecki sowała do fartucha i posła* (SpCzyt 78: Nd); *Zyrdka nad pościelom to wygodne miesce było na powiysanie takif grotów, jak portki sukniane, sukmana kabot ze sukna, serdoki, noji kanafoska, fartuf* (Iwan 1: Nd); (Fr, ŁN, Nd).

POWIYSIĆ *cz. dk* **‘odebrać komuś życie przez powieszenie’:** *To ino bujda, ze go powiysiyli* (matK: CzG). [**powiesić** – Nd; **przwiesić** – Rp]

POWIYSIĆ SIE *cz. dk* **‘popełnić samobójstwo przez powieszenie; powiesić się; zob. też: OBIYSIĆ SIE’:** *W kazdym bondź razie Rzepiska właśnie słyneły i z magii, i z ziołolecnictwa, bo tu byli bacowie, tu było bardzo duzo juhasów. Wieś pastyrsko, przesło trzista lat ta wieś mo, przesło trzista piyńćdziesiont, no. Prawdopodobnie prziśli pastyrze wołoscy, sie osiedliyli, noji pewnie tymu takie tradycje, no. Jak baca, jakisi tam baca sie powiysiył, to go wykopali, bo loło, to go spoliyli w Łapsak. Seść, seść songwi drzewa, tyle co sesnoście kubików byłoby na dziś. Telo drzewa spolyli, coby go cołkiym spolić. A słysołek tu, ze był tyz drugi wisielec z tamtyk Rzepisk i tu był pochowany, to go wykopali, włośnie niedownom sie o tym dowiedzioł, tyz go wykopali* (KorpSp: Rp).

POWIYŚ *cz. dk* **‘zaprowadzić gdzieś kogoś lub jakieś zwierzę’:** *Powodzone do byka* (matK: ŁN).

POWLAZUWAĆ *cz. dk* **‘o wielu osobach, zwierzętach: wejść po kolei’:** *No to cyńść tyf dzieci*

powlazuwało do nuka, posiadało, a cyńść zaś... (RnS 158: ŁN); (ŁN, Łp).

POWLYC SIE *cz. dk* **‘pójść z trudem’:** *Powlók sie na darmo* (matK: Kr).

POWŁÓCYĆ *cz. ndk* **‘kulejąc, podciągać nogę’:** (matK: Kr).

POWODKU*
zob. fraz.:
W POWODKU

POWODZIANKA *rz. ż* **‘pospolity chwast, osiągający wysokość do 40 cm, o łodygach w górnej części silnie rozgałęzionych z jajowatymi liśćmi ułożonymi naprzeciwlegle, wytwarza drobne i liczne kwiatostany z drobnymi, białymi lub żółtymi kwiatami; żółtlica drobnokwiatowa (*Galinsoga parviflora* Cav.); 📷 Tabl. I’:** (matK: Nd).

POWODZIĆ SIE *cz. ndk* **‘ogpol. powodzić się’:** *Jak ci sie powodziyło?* (matK: Rp); *– Jako ci sie powodzi? – Jak grochu przi dródze* (matK: Łp); *I tak lycył, a ta śmierzć nie brała nikogo. No juz potym juz tak zbogatnół, juz potym sie do tego miasta przeniós, noji budynki se pokupiół, i co juz tak sie mu dobrze sie powodziyło* (BubSpT 92: Kr); [– Słyszeliśmy, mówili, że właśnie jak mężczyzna przyszedł do domu to było w porządku.] *– To hej, to dobrze.* [– A że kobieta...] *– Niescyńście było. Zeby wos podeseł jakisi chłop. Zeby sie dobrze powodziyło, to rodzina, chłop przichodziył. Hej, nie było po cym, ale cosi wymyśleli, zeby trzeba by mu cosi dać abo cosi, zeby cały rok sie do... powodziyło* (Jw); (Jw, Kr, Łp, Rp).

POWODZYNIE *rz. n* **‘ogpol. powodzenie’:** *Godały o swojim powodzyniu* (matK: Rp); *Kozdo dziywka je ciekawo jakiego jyj chłopcy postawiom maja, cym piykniyjse drzywko, tym wiyncyj radości, bo oznaco powodzynie wśrod chłopców. Wiecór dziywki zakukuwały bez okno, cy majom paradne drzywka i ftory parobek im postawiył* (NaSp 63: 36: Rp).

POWOJNIK *rz. mnż* **‘pas płótna, którym owijano niemowlę w pieluszce, krępując jego ruchy; zob. też: POWIJOK’:** *Powojnik, co sie go okronco* (matK: Fs); *Nie wiym, cymu matki juz nie wionzom dzieci w powojniki. Kiek była mało, to juz wtedy mama mnie ucyła, jak mom wionzać, to trza było nie za mocno, a i tyz nie za słabo, bo to dziecko, a nie jakisi klocek. Uwidziałak, jak sie polyło, a byłak w cionzy i teroz mały mo plamke na plecak, to go w powojnik owijom i smarujym mlycym, tym mlykiym, zeby zesło* (pmKosz: CzG); (CzG, Dr, Fs, Kc, Kr, Nd).

POWOLAĆ *cz. dk*

1. **‘zburzyć coś doszczętnie, rozburzyć wszystko, wiele czegoś’:** *Powoloł izbe* (matK: Dr); *Kupcy kupcyli, Pon Jezus stoły im powoloł* (matK: Dr); *Trza piec powolać, inksy stawiać* (matK: ŁN); *Jak sie im nie dało zryć, maciory jak maciory, wziyny powolały tom gródzom i prosiynta wszystkie razym były, i jesce co, jesce dyle wyruciyły, co wpadły te prosiynta pod dyle i trza było potym Boze Narodzynie, nie Boze Narodzynie trza było te prosiynta potym myć* (plBiz: Łp); (CzG, Dr, ŁN, Łp). [**powalać** – Dr, Kc, Łp]
2. **‘poprzewracać’:** *Wyskocyłak z kumory do siyni, patrzym, a tu gorcki powolane, kamiynioki pobite, sićko po ziymi wylote. Ale mnie złość wziyna! Poobziyrałak sie, ale tyj carownicy nikany nie widzym. Kiz to diabli?!* (pmMiś: CzG).

POWOLAĆ SIE *cz. dk* **‘poprzewracać się’:** *Powolały sie drzewa* (SSWG 20); *Neji tak, jak te krowy sie pasły, krowy zaceny gónić po tym, na tyk łańcuchak to sie pasom, krowy pucom, my nazywomy pucom, krowy pucom. Krowy ze... pospuscali, krowy powolały sie i krowy, krowy popukały tak na tym, na kóniec, na amyn* (CzG); (CzG, Rp).

POWOLANY *przym.* **‘o rosnącym zbożu: leżący i zmierzwiony, przybity do ziemi deszczem lub gradem’:** *Zeby kosić zboze, trzeba było mieć wprawe, coby zboze sie równo wolało. Jak zboze stoło i zogón był w równi, to pokosy były jedyn za drugim. Jak w brzyzku, ebo zboze legło, było powolane, to tak robiyli, zeby babom dało sie wchodzić na przewracanie, a nie musiały deptać po rzonsie* (CzG).

POWOLI *przysł.* **‘wolno’:** *Powoli robota idzie* (matK: Nd); *Niespory – powoli robi* (matK: ŁW); (ŁW, Nd).

POWOLIĆ *cz. dk* **‘ogpol. pozwolić; zob. też: POZWOLIĆ’:** *Ojcowie nie kcom powolić* (matK: Rp); *Óni se mogli powolić, bo mieli na syćko* (matK: Dr); (Dr, Rp).

POWOLNIĆ *cz. dk* **‘złagodnieć, poluzować’:** *Powolniyła zima, zmiynk* (matK: Nd).

POWOLNY *przym.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Niespory, co jes powolny, dziadowaty taki* (matK: Nd); *Zeby wycyfruwać takie portecki, to trza mieć duzo ciyrpliwości, bo to układanie tyk pyntli, to powolno robota, bo jak sie pomyli człek przi jednym skryncie włócki, to trza syćko pruć* (pmKosz: Kr); (Dr, Jw, Kr, Łp, Nd, Tr).

POWOLYNIE *rz. n* **‘pozwolenie na coś; zob. też: POZWOLYNIE’:** *Musi mieć powolynie* [na zwiezienie drzewa z lasu] (matK: Rp).

POWOŁANIE *rz. n* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Jak mo powołanie* [do stanu duchownego], *to dobrze, ale jakby...* (matK: Rp).

POWOŁKA *rz. ż* **‘deseczka z otworem, umocowana w ścianie nad MŁYNKIEM; w otwór wpuszczony jest górny koniec MIYLOKA, tj. kija, którym obraca się kamień w MŁYNKU; 📷 Tabl. II’:** (matK: ŁN, Tr).

POWOŁKUWAĆ *cz. dk* **‘używając WOŁU, wyrównać rolę po siewie i rozbić bryły ziemi; zob. też: POWAŁUWAĆ’:** (matK: Jw).

PO WOŁOSKU **‘o sposobie ubierania się: według wzorów praktykowanych przez dawnych Wołochów’:** *Kiyrpce wionzało sie po wołosku, to znacy rzemiynie owijało sie wkoło nogi. Śpisocy duzo przejyni od Wołosók, bo downiyj prziwyndruwali na te ziymie i wyposali owce, nazywali ik tu ludym pastyrskim i te syćkie ciupagi, kije to od nik my zapozycyli, bo óni zajmuwali sie tym, cym potym my* (pmKosz: Jw).

POWONCHAĆ *cz. dk* **‘ogpol. powąchać’:** *Powonchać – pochnie* (matK: Nd); *– A jak to sie kadziyło? U nos tego ni ma, jo nie wiym, co z tymi zopołkami? – No wiys, trzeba powiedzieć, zeby ón piyrsy tyn dym pociongnół, niy? Powonchoł* (CzG); (CzG, Kr, ŁN, Nd). [**powoniać** – Łp]

POWONCYĆ *cz. dk, tkac.* **‘zacząć przeplatać nić WONTKU po nawinięciu na warsztat OSNOWY’:** (matK: Fs, Tr).

POWONIAĆ *cz. dk* **‘ogpol. powąchać; zob. też: POWONCHAĆ’:** *To trza powoniać, bo cuć bars* (matK: Łp).

POWONZKA *rz. ż, kuch.* **‘gęsta, lniana tkanina, przez którą cedzi się mleko po wydojeniu krów, owiec lub której używa się do odcedzania sera; 📷 Tabl. II’:** *Powonzka, połozy cetyne, coby brud zastajoł* [przy cedzeniu mleka] (matK: Tr); *Cedziyło sie bez powonzke, na powonzke cetyne jedlowom* (matK: Fr); *Po trzi latoróści sie kładzie na powonzke, cetyne sie kładzie jedlickowo abo smyrekowo* (matK: Rp); *Cedzidło nom sie nie nadaje, bo prof idzie bez to, powonzka nolepi* (matK: Fr); *Morcin sie na to zgniywoł, tak ni moze być, ón płotu nie fce, jak bedzie z furom jeździół? Za pore dni jak matka podojyła krowy i przecedziyła mlyko przez powonzke, to były chroboki na wiyrchu, na tym mlyku z takimi cornymi główkami. Neji tak wysło, ze mlyka ani nie piyli ani* (NaSp 1: 20); *Mlyko sie cedziyło bez powonzke. To jes tako bioło smatka, musi być wse wywarzono, coby była cysto. Powonzke trza włozyć po przecedzyniu mlyka do gornka i wywarzić tak na file, zeby nie zółkła. Ni mozna było prać powonzki w zodnym prosku, ani płynie, bo jakby nie była dobrze wypłókano, to potym mlyko by było zatrute jakim płynym, a jak potym takie jes. Powonzka mogła być na file, a potym trza jom było wymiynić na nowom* (CzG); *Mlyko sie cedzi bez powonzke, trza podwójnie jom dać tak na gorcek i leje sie mlyko. Potym sie jom piere w trzof wodaf, ale to musi być sama woda bez zodnego płynu, ani nicego. Mlyko trza ocedzić bez powonzke, kied sie podoji krowe – coby w skopcu za długo nie siedziało* (Fr); *Ale bywali tyz po dziedzinaf carosie, co wiedzieli, jak odcynić urok. Nej jednego dnia chłop, ftoremu krowa zachorzała, poseł pytać o rade carosia, co to umioł odcytuwać uroki. Tyn poradziył mu, zeby seł pod smyntorz i nabroł ze studzionki wody, a potym nawbijoł do powonzki duzo śpilek. To wsićko kozoł mu uwarzić o północy na piecu. Tyn carodziyj mu powiedzioł, ze jak to zrobi, to człowiek, ftory mu porobiył, przidzie pod dźwiyrze z okrutnym bólym i bedzie wołoł o pomoc. Ale nie trza takiego puscać du dómu ani mu pomogać w boleści. Nief idzie, skond przised* (SpCzyt 142: Nd); *– A przez co sie cedziyło mlyko? – Bez smate (powonzka tak zwano była) bez … (nazywała sie powonzka) powonzka, no, smate (powonzka to były downiyj to były z płótnianego tego materiału z płótna, a późniyj było tak jak z tetry, z pieluchy jak my jesce)* (MMilMCK: Nd); *Baba sobie w izbie warzi, przonce. Krowy musi dojić, pomyć wiadra, gornki pomyć od mlyka, no bo baba to zaś juz umyje, niy? Powonzke wyrajbać. No a chłop no to se tam kormi krowy, siana, zeby mioł nasrucane, słómy, zeby krowy miały. Gnój wystruguje, kónia cese, krowy. Downi tak było, nedy to i dziś moze fto mo kónia, no to musi zawse cesać* (GrJMSp 303); *Powonzka – z płótna rzodko tkanego domowyj roboty* (TPPG I 149: ŁN); *Jak podojis krowy, przecedzis mlyko, to weź powonzke, włóz do gornka i worz w goroncyj wodzie. Weź igle i dziuboj tak długo, jaze sie pokoze, bedzie jom łómało, musi przijś jak nie tak, to tak* (BalSKD 108: Fr); (MłynWDU: CzG); (pmGustab 27: Jw); (ogsp.). [**pawonzka** – Jw]

⊛ *Wilijo świyntego Wojciecha, 22 kwietnia. Carownice, guślorki i guślorze chodzieli po pastwisku tego gazdy, co mu fciały odebrać mlyko, wlekły po trowie powonzki i powiadały: – Bierym pozytek, ale nie sytek, bierym pozytek, ale nie sytek, bierym…* (NaSp 35: 3: Jw).

POWOZIĆ *cz. dk* **‘wożąc, zgromadzić po kolei wszystko w jedno miejsce (częste zwłaszcza w odniesieniu do zwożenia plonów z pola)’:** *No zniwa, pokosymy, pograbiymy, powionzymy, do stodoły powozymy* (BubSpT 16: CzG).

POWOZNY *przym.* **‘o człowieku: spokojnego usposobienia’:** *Powozny, nie góni tak wartko* (matK: Rp).

POWOŹNIK *rz. mnż* **‘pas płótna, którym owijano niemowlę w pieluszce, krępując jego ruchy; zob. też: POWIJOK’:** *Nedy to był podłuzny, podłuzny zogłówecek, ale go owijały, y, y, kiele razy babka, to długie casy tak owijały do takik, jak to powiedzieć, nody poswy takie miały, z poswók abo z cegosi wyowijały, potym sie powoźnik wziyno, sie nazywo powoźnik, wyowijały go, neji dziecko tak musiało spać, no nale to widzis, to było dobre, bo było, kryngosłup sie mu równoł, no i były zdrowe dzieci i ludzie* (KorpSp: Jw).

POWÓDŹ *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Powódź – wyloła rzyka, zerwie most* (matK: Tr); *Powódź pozbiyro mosty* (matK: Nd); *Jak przisła tako wielgo powódź, to śli ku ksiyndzu i ksiondz musioł świyncić chlyb świyntyj Agaty. No to wziyni i zaprawiyli potym do jazu, wiycie, jak jazy robiyli, zeby wode odbijało, załozyli tam, jak załozyli tyn chlyb świyntyj Agaty, to od razu woda wziyna i posła na drugom strone* (BubSpT 64: Jw); *Woda sła wielko, ale tak, zeby juz tako była powódź, jako w Jurgowie, to niy. No w Jurgowie, no to to juz woda strasno sła, no to koło drógi zurywało, tak gdzie co wymyło* (BubSpT 100: Łp); *– A jesce, y, y, o powodzi. Jak była powódź, niy? W Wielkanoc zawse sie świynci chlyb i zostawio sie piyntke chlyba świynconego. I ludzie tu praktykujom to do dziś, po prostu zostawiajom. Jak som ulewy abo jak y, y, y ziemia wode nie przijmuje, wiync som osuwiska, pynko ziym, powódź, to po prostu wpychajom w te sceliny po kawołku świynconego chleba i wtedy nie urwie tego, nie urywo. Jak była tu powódź, jo sama posłam, uwionzałam se chleba tom piyntke, wrzuciyłam do wody pod garaż, bo nom kciało garaż za, zabrać. Jak wrzuciyłam tyn chlyb do wody na snurku i po prostu ón se tam pływoł, niy? Pod kamiyń, na brzyg tyn, ón se pływoł, nie wiym, jak długo, bo to przeciez była corno woda, jak, niy? I ewidentnie patrzyłam na, na tom wode. Odbiyła od garażu i posła w drugom strone, w dróge. I to jesce jes prowda, toto nie som bzdety* (Łp); (ogsp.). [**lyj** – Jw]

POWÓJ *rz. mnż* **‘pospolity chwast o długich, wijących się łodygach, oplatających rośliny uprawne; jest to pasożyt roślin, uważany za jeden ze szkodliwszych chwastów, ponieważ mocno osłabia roślinę żywicielską; powój polny (*Convolvulus arvensis* L.); zob. też: POWÓJKA; 📷 Tabl. I’:** (matK: Jw).

POWÓJKA *rz. ż* **‘pospolity chwast o długich, wijących się łodygach, oplatających rośliny uprawne; jest to pasożyt roślin, uważany za jeden ze szkodliwszych chwastów, ponieważ mocno osłabia roślinę żywicielską; powój polny (*Convolvulus arvensis* L.); 📷 Tabl. I’:** *Kukoj, jak sie rozrosła powójka* (matK: Nd); *Miyjscami sie trefi powójka, jak jes miejsce dobrze spoprawione* (matK: Łp); (ogsp.). [**powój** – Jw]

PO {*cyjyjsi*} **WÓLI ‘zgodnie z czyjąś wolą’:** *– Jak sie ozynis po mojyj woli z Jagnieskom – powiado ociec do Jyndrka – to bes mioł majontek i bes gazdom hrubym. A jak niy, to mie pocałujes haw dziesi. Nie dom ci nic i bes ziobrokiem. Jagnieska pół ćwiertki po niebozycce matce mo, tobie dom ćwiertke pola i becie mieć na cym gazduwać* (BalSKD 97: Fr).

POWÓZ *rz. mnż* **‘resorowany pojazd konny z dwoma miękkimi siedzeniami, odkryty lub ze składanym dachem, niemający drzwiczek; 📷 Tabl. III’:** *Jeździyłef z kóniami nawet jef w powozie jeździył cugowymi kóniami, no byłef sykowny chłopiec* (BubSpT 37: Fs). [**brycka** – Kc, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp; **bryka** – Łp]

POWPRAWIAĆ *cz. dk* **‘powstawiać, osadzić po kolei wszystko’:** *Przede wszyskim dziywcyna musiała być zawse cysto, z wionkiym zielonym powprawianym, bo to było godność, ze jes porzondno, niy? Tak było i to kazdo właśnie kultywuwała, i starała sie to zachować, no nie kazdymu sie to udało, ale w wiynksości to było bardzo wozne dlo młodyj dziywcyny* (KorpSp: Dr).

POWRACAĆ *cz. dk* **‘zawrócić po kolei wszystkich, wszystko’:** *Gynsi powracali, no to sie pasuwać, hej, to my sie ta upasuwali, upasuwali, no to zaś my naradziyli, e, trzeba iś powiydzmy na Jurgów, na fajke kupić* (BubSpT 137: Rp).

POWRACAĆ SIE *cz. dk* **‘o wielu osobach: wrócić skądś po kolei’:** *Tam na Dunaju most zerwało, i woda, i nie przejadom. No tak sie powracali* (BubSpT 41: Fr); *Jo tam fcioł iś ku, ku tym duchom. Bo robotnicy, jak śli z lasa, to sie powracali abo uciykali, obchodziyli daleko* (RnS 164: ŁN); (Fr, ŁN).

POWROZINA *rz. ż* **‘cienki, lichy, byle jaki powróz’:** *– He, he, tisic bucków ci sie zapolylo – susła sobie Mara i hips ku ciertowi, odjyna kawołek powroziny od chorongwi, uwionzała mu na syji i dźwigła go na plecy. Wielki był tyn weredoś ciert, bo akurat jom kopytym biół po piyntaf* (BalNPK 44: Fr).

POWROZINKA *rz. ż* **‘cienki powróz’:** *Wzion powrozinke Sobusiowi jedyn kóniec na kark drugi kóniec kóniowi za noge uwionzoł i powiado, trudno i darmo bez koła nie pojadym, prowda, trzeba bedzie*

wiyź pod Spady i pozycyć koła (BubSpT 116: ŁW); *Naroz prziseł w nocy złodziyj na pscoły. Obeseł kazdy ul, kazdy pniok, pocionzoł i wybroł se tyn, dziek społ, bo był nociynzsy. Obłapiół se go powrozinkom dokoła, bechnół na plecy i pociabroł het z nim* (KowPluc 47: Jw); (Jw, ŁW).

POWROŹNIK *rz. mos* **'rzemieślnik wytwarzający powrozy':** (matK: Fr, Fs, Jw, ŁN, Rp).

POWRÓCIĆ *cz. dk* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Cy ni ma takiego, coby doradziół, zeby powróciół* [kochanek] (matK: Dr); *Janosik pooglondoł sie dookoła po dziedzińcu, wyciongon line ze zopasu, zaruciył na mur obronny i przehipnół, i polecioł bez Dunajec tutok wprost na Siodełko do przełomu Dunajca. W przełómie przeskocył Dunajec i powróciył na Wyngry za swojimi chodnikami* (ŚlizPPN 20: Nd); (Dr, Nd, Tr). [**powrócić sie** – Fs]

POWRÓCIĆ SIE *cz. dk* **'wrócić na miejsce, z którego się wyszło; powrócić; zob. też: POWRÓCIĆ':** *Poprzewoziyli sobie te dziady, te dzieci, co były do Frydmana, tam se najyni kwartele i óni sie potym zabrali i pośli do Ameryki, tak. Jedyn sie powróciył po wojnie, a drugi zmar tam w Ameryce. Noji tako była biyda* (BubSpT 37: Fs).

POWRÓSEŁKO *rz. n* **'kilka źdźbeł wyciągniętych ze skoszonego owsa, służących do związania STUCHÓW; 📷 Tabl. III':** (matK: Nd).

POWRÓSŁO *rz. n*

1. **'rodzaj słomianego powroza skręconego ze słomy owsianej (rzadziej siana), służącego do wiązania snopów zboża':** *Mamuśka robiyła powrósła ze zytniyj słómy i to sićko sie w rynkaf robiyło, i to potym sie skryncało te snopki, i stawiało do mondli* (Fr); *Tak cy siak, zeby pograbić owies i jarzec, trzeba było zboze powionzać w snopki. Snopki wionzało sie powrósłami, ftore krynciyło sie ze słómy na wózku w dóma. 20 prowóseł to był mondel, a nieroz na gbełowy zogón trzeba było 5–6 mondli. Był cas, ze wionznali w plastykowe poski uciynte z taśmy, ftore sprowadzali z mlycarni na Słowiyńsku* (CzG); *Obstoły te moje plecy tyz i przi podbiyraniu zyta za kosiorzami. We zbiorki powrósła krynciyłymy nocami. Widziało sie, ze beme spać na stojoncku. Bez dziyń słymy zaś przewracać i grobać zboze* (SpCzyt 83: Nd); *Tu sie snopy układało do mondli abo do krzizy. To w mondlu było* (*osiymnoście*) *osiymnoście snopów, a w krzizu było trzinoście. Bo jak zboze sie ... zboze jak było na pokosie, to sła baba i grobała na kupki, by... Powrósła były z tyj zytnianyj słómy ukryncone, to były długie powrósła, bo to metr siedymdziesiont takie powrósło musiało mieć i jak była kupka, brało sie, chłop broł to powrósło i na kupke i przewracoł, rozumiys i juz mioł jednom kupke, i powrósło pod spodym totyj kupki, i na tom kupke na to powrósło jesce dwie kupki, to znaczy do snopa trzi takie kupki i trza było to zwionzać, podwinóć neji odniyś na tyn mondel* (MMilMCK: Nd); *Nakrynciylimy ociypke powróseł* (CoWś 198); *No to ón mo tak, to jes dziyrzok i bijok. Dziyrzok to sie trzimie w gorzci, a bijok no to zaś jes taki, co jes na wiyrchu, co sie bije tym o to zarno, zarno leci. Połoncone jes kapicami. Na powrósła, na powrósła sie młóci, jak godom cepami, a tak to sie sićko młóci masinami* (BubSpT 135: NB); *Chłopok to juz krowy posoł i dojył, tyz jak trzeba było, to i owce poso, choć mały idzie na role i robi z ojcym, kónie poganioł, jak orali, powrósła ukryncyił do owsa, siano grabiył. Kielo zdole, to pomogo* (pmBlin 26: Jw); (CzG, Fr, Jw, ŁN, NB, Nd). [**porwósło** – Jw]
2. **'związane od strony kłosów i zaplecione dwie garści słomy żytniej, używane głównie podczas żniw do wiązania snopów zboża, obwiązywania DZIADKÓW, dawniej porcji lnu itp.; powrósła takie robione są zwykle w zimie i wiązane w OCIYPKI po kilka MONDLI; 📷 Tabl. III':** *Powrósła ze zytny słómy* (matK: Fs); *Pszynice sie nie sioło, jacy troche zyta sie sioło, a to zyto było jacy na powrósła. U nos sie go kosiyło jacy takie nie bardzo dojrzałe, w stuskaf, sie powionzało na, w snopki, potym do stusków poukładało, troche podeskło, nie bardzo, zeby było suche, juz sie to brało du dómu* (Kc); *No, no, ale jo, jo, cepeł* [*sic*!] *tele uzywoł, bo u nos sie sioło zyto, troske zyta, jedyn maluśki zogónik zyta sie sioło, co było to zyto późniyj na powrósła było, z tego sie robiyło powrósła, co sie wionzało do tyf powróseł zboze w polu, snopy. Snopy, snopy takie juz nie takie małe, ale snop taki, co...* (Kc); (Fs, Kc).

POWRÓT *rz. mnż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** (matK: Tr); *Po powrocie z nieskóńconyf studiów zacon robić jako ucytel w Krempachaf, po roku dostoł etat w skole w rodzinnyj wsi we Frydmanie. Tu ucył jaz 11 roków, z cego przez siedym był kierownikiym skoły* (SpCzyt 134: Nd); *Po powrocie od studzionki posła sukać krów, ale if ni mogła nojś. Zamiast krów i cielyncia uwidziała długie rzyndy wojska, ftore robiyły ćwicynia. Było if tam pore tysiyncy wojoków* (BalNS 158: Fr); (Fr, Nd, Tr).

zob. fraz.:

Z POWROTYM

POWRÓZ *rz. mnż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Kryncymy powrozy* (matK: Fr); *Konopie przódziyj*

na powrozy krynciyli (matK: Fr); *Na powrozaf i na łańcuskaf wionzo kónie i krowy* (TPPG I 149: ŁN); *Wystyrmali sie wysoko, przenosiyli se grabine ze skały na skałe, a kie juz inacy sie nie dało, spomogali sie powrozami i hokami. Bo orle gniozda były wysoko, a orlica, kie dożrała cłeka, to z daleka leciała bronić* (SpCzyt 88: CzG); *Za downyf casów, to, wiycie, tu było tak dziwywzonów bardzo duzo. Jesce był ta jak dziadek mój opowiadoł, jak if pyndziył powrozym. Óny sie zacyny kłócić, prziseł, przichodziyło takie na zmiane, na dysc, no to óny sie kłóciyły, biyły sie tam. A dziadek wzion tyn powróz i poseł te dziwyzony wypyndzać. To if ta pyndziył tam, ta jak kozy* (BubSpT 104–105: ŁN); (ogsp.). [**ś**trang – Fr]

⊛ Po sprzedaży zwierzęcia rzuca się na jego grzbiet powróz, na którym zostało przyprowadzone. Nie wolno sprzedającemu podać postronka do ręki kupcowi (pmJanicka).

POWRÓZECEK *rz. mnż* **'sznureczek, na którym wisi medalik':** (matK: Łp).

POWRÓZEK *rz. mnż*

1. **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Powrózki sie na wózku krynci* (matK: ŁN); *Zawłocki – z wełny cornyj ukryncane takie powrózki* (matK: Kr); *Se myśli, wzion se, jesce mioł pore tyf grosy i wzion kupiył se powrózek, i poseł sie obiysić do tego, do lasu. Nyji tak, zawiysiył tyn powrózek, a przisła tako ku niemu corno pani i tak godo mu: nie wiysoj sie, chłopie, co to robis, nie wiysoj sie* (BubSpT 90: Kr); (Fr, Kr, ŁN).
2. *str.* **'wąski pasek sukna przy męskim KOŁCUNIE, którym obwiązywano nogę':** *Do chałupy przisełek na śtyrok nogak i nie bocym, jak zek zobuł kołcuny, a powrózek, to juz tym bardziyj nie wiym, dziek ruciół* (CzG); *Ze sukna syło sie kołcuny, babskie były ozdobione, a chłopskie takie były, jak kiyrpce i wionzało sie je powrózkami, no tyz takie, to było wonskie sukno, takie ciyniućkie, ftorym sie okryncało noge, zeby kołcun siedzioł na nodze* (Jw); (CzG, Jw).

POWRZEĆ *cz. dk* **'pogotować się przez pewien czas':** *To było jesce tak, ze jesce co, zamias zeby groty sie puscały te płótnioki, tak wołali płótniane groty, to sie brało i popiół do gornka, warzyło sie, powrzoł tyn popiół, potym sie zlywało tom wode i w tyj wodzie sie rajbało groty na rajbacce, w rynkaf sićko, a płókać, zeby wody du dómu nie nosić, to sło sie na potócek i płókało sie na potócku zimom ko..., wycinało sie ducole i w tym sie płókało groty, i nosiyło sie, i wiysało sie popod dachy, co sie susyły* (KorpSp: Nd).

POWSCHODZIĆ *cz. dk* **'o roślinach: wykiełkować; zob. też: POSCHODZIĆ':** *Powschodziyło zboze, widać go nad ziym!* (matK: Dr).

POWSEDNI *przym.* **'o ubiorze: używany w dzień powszedni; nieświąteczny; zob. też: ROBOCY':** *Powsednie ubranie* (matK: Dr); *Powsednie odziynie – na powsedni dziyń* (matK: Kc); *W kościele był nieubrany nic, w powsednif grotaf* (matK: Kc); *Na co dziyń – powsednie ubranie* (matK: Fs); (Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**robocy** – Jw]
zob. fraz.:
zob. fraz.:
POWSEDNI DZIYŃ
POWSEDNIE GROTY
POWSEDNIE ODZIYNIE

POWSEDNI DZIYŃ 'dzień, w którym nie trzeba iść do kościoła i można pracować w polu, w warsztacie': *Byndlacke – suknia-spodek. Na powsedni dziyń bez rofli (falban), a do kościoła piyknie wykrochmolonom z roflami* (NaSp 99: 17: Nd); *No to tom kosule, tom takom nojlepsom, co była do kościoła, moze jedna była cy kielo tam, no to tom sie troske przeprasuwało. A reśte było syćko wytocane tymi, tym tockiym. Poowijane na to i dzie jakie, cy, cy, te kosule tote na powsedni dziyń cy tam jakie dziecinne cy jakie, tam syćko było tym, bez to tocko wytocane, bo zelazka sie straśnie mało uzywało, straśnie mało* (CzG); *– A tak w powsedni dziyń co sie warzyło? – W powsedni dziyń to było tak. Rano sie warzyło klóski. – Co to klóska była? – Klóska była z jarcanyj monki, a bo, bo wartko, no to była i z kwaśnym mlykiym. – A to jak sie jom warzyło? Z wodom? – Wode sie postawiyło do gornka, woda, woda jak wrzała, posolyło sie i tom monke sie wsypało, i tako montwica, i warzyło sie tom klóske, no. I, i ta klóska powrzała, noji potym sie tego mlyka kwaśnego, a kie, a kie dali słodkiego, to juz była gościna. A kie jesce jom omaściyli tom, tom klóske, to jesce była wiynkso gościna, wiys. Na obiod były krupy i kapusta. Kapusta była na piyrse, a krupy były na drugie danie. Jak, jak kto mioł, moze tam był bogatsy, ebo, ebo mioł wiyncyj tego mlyka, no to wloł tego mlyka do tyk krupów. A jak niy, to były takie krupy ino woda i, i grule pokrajane, i nie było nawet jarziny w tyk krupak, y, y, nijaki, bo, bo, bo, jakie tam? Piyrwiyj marchewke, jak kto zasioł, to, to dzieci powyrywały, co jesce dopiyro telo była, to juz jom powyrywały, wiys?* (CzG); *No to takie na worki, cy, cy na takie gacie dziadkowi pod, na powsedni dziyń, na kosule takom na powsedni dziyń, to było to płótno gorsyj*

jakości. Na takie, co juz było na świyntalniyjse, cy na tyn obrus na stół, na tom płachte na pościyl, no na kosule, tak na świyntalnom, no to juz to płótno musiało być lepse, no to i uprzyndzione lepi i, i wybiylone, i, i, i robione inacy (Jw); (CzG, Dr, Jw, Kc, Nd, Tr). [**dziyń robocy** – Fr, Nd; **powsyń dziyń** – Dr; **robotni dziyń** – Rp]

POWSEDNIE GROTY *str.* **'ubranie zakładane w dzień powszedni; zob. też: POWSEDNIE ODZIYNIE':** *Bo sie domarasis, odziyj powsednie groty* (CoWś 261: Nd).

POWSEDNIE ODZIYNIE *str.* **'ubranie zakładane w dzień powszedni':** (GrJMSp 259). [**powsednie groty** – Nd]

POWSEDNIOK *rz. mnż, str.* **'ubiór lub część ubioru przeznaczonego do użytku w dniu roboczym':** *Jo jacy takie powsednioki namocyła* (matK: Łp).

PO WSIAŃSKU 'w sposób właściwy dla wsi i dla kultury wiejskiej; po wiejsku; zob. też: PO WIEJSKU': *Dzisio juz sie mało po wsiańsku godo* (matK: Dr).

POWSINOGA *rz. ż* **'człowiek wałęsający się po okolicy; włóczęga':** *Powsinoga, co tak łazi, plonce sie tak* (matK: Fr); *Siednies w kóńcu na rici, ty powsinogo?* (matK: CzG); *Dziadek tak zawse godo o takim człowiekowi, co sie włócy, ze to powsinoga* (GrJMSp 242); (CzG, Fr).

POWSODZAĆ *cz. dk, kuch.* **'włożyć do pieca kolejno wszystkie przygotowane do pieczenia chleby':** *Potym, no dy wsodzo sie, jako jes piec, jes na seść chlebów, jes i na dwanoście, jakie chleby, jaki piec. Jak sie powsodzo chlyb, nale sie wsodzo łopatom zaś i potym sie zapre piec na godzine, cy jako to juz. Potym sie zapre piec i tak sie roz kiela cos spojrzy, ze cy sie cyrwiyniom, cy niy, i to sie piece chlyb* (BubSpT 145: Tr).

POWSTAĆ *cz. dk*

1. **'zostać utworzonym, zaistnieć dzięki siłom natury lub staraniom człowieka':** *Tyn teroz* [ksiądz]*, co przyseł taki jedyn, ón duckiym fcioł, zeby to na poły po polsku śpiywać. A to ludzie nase nie fcieli przistać. I z tego potym tako bałamuta powstała* (BubSpT 95: Kr).
2. **'o wielu osobach, zwierzętach: obudzić się po spaniu i wstać; zob. też: POWSTAJAĆ':** *Nopiyrwyj na nasyk sałasók miywali Jurgowianie dwa sałasy, a tam sie tak sprawuwali. Kie powstali przed wychodym słónka, pomodlyli sie, a jak to pomówiyli, przezegnali i pociorki zmówiyli, wziyni pobrali gielytki, popłókali i pośli owce do strongi (taki kosorek) i posiadali na siedzyska i dojyli owce, jak juz ostatniom wygnali z tyj strongi, a to był taki kosorek, to odpowiedzieli „pofolony Jezus Krystus" przi ostatniyj owcy* (MalPS 129: Jw).

POWSTAJAĆ *cz. dk* **'o wielu osobach, zwierzętach: obudzić się po spaniu i wstać':** *Budzym owce, powstajały, bierym za wymie, wymie spuchnione straśnie, cycki stojom jak skały, niy. Ej, Jezus Maryjo! Co tyz to jes?* (BubSpT 67: Jw). [**powstać** – Jw]

POWSTANIE *rz. n* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Na potym jak jak było, kosiucka wojna, kied była, było powstanie takie i ludzie sie zbuntuwali, bo to wsićko państwowe było, to to my tu mieli, ino niecałe jak teroz momy hek... chotary* (RnS 94: Jw).

POWSTAWAĆ JAK GRZIBY PO DYSCU 'pojawiać się, powstawać w dużych ilościach': *Totyz kie nos Polska przigarnyła ku sobie, poznaliśmy zaroz macierzińskie opiekuństwo. Naroz śleboda nos pociongła, ośmielyła i zrobiyła gazdami, swojimi panami. Od razu jak grziby po dyscu powstajom Ochotnicze Straże Pożarne. Ale wiycie Ochotnice – a nie musowe* (GazPod 1930, nr 40: 8: Jw).

POWSYŃ DZIYŃ 'dzień, w którym nie trzeba iść do kościoła i można pracować w polu, w warsztacie; zob. też: POWSEDNI DZIYŃ': *Na powsyń dziyń nosiół* (matK: Dr).

POWTORZAĆ zob. POWTÓRZIĆ

POWTÓRZIĆ *cz. dk* – **POWTORZAĆ** *ndk* **'powiedzieć kolejny raz to samo':** *Seł i powtorzoł sto razy* (matK: Łp); *Duzo razy powtorzo* (matK: Nd); *Ni momy casu powtorzać; duzo razy powtorzać* (matK: Nd); (Łp, Nd).

POWYBIJAĆ *cz. dk* **'wybić wszystkie okna po kolei':** *Downiyj to mielimy tam takom dziadownie, ne, to były tam takie okna powybijane, sićko tam, sićko sie trzimało* (KorpSp: Kr); (Dr, Kr).

POWYBIJAĆ SIE *cz. nieos., dk* **'w drodze powstały liczne zagłębienia':** *Dziury sie powybijały na dródze* (matK: Nd).

POWYBIYRAĆ *cz. dk*

1. **'w odniesieniu do kapusty: ściąć po kolei wszystkie główki':** *Sadziyło sie kapuste tu pod izbom, no to potym jak juz, jak juz przisło jesiyń, powybiyrałymy tom kapuste i trza było, to trza było tom kapuste poobiyrać, hybel, pohybluwać. I tak chłop sobie umył nogi piyknie, bo musioł być ciynzki, zeby podeptoł tom kapuste, no neji tak podeptoł no, a neji tak był... Kisło, ta kapusta* (RnS 70: Fs); (Fs, ŁN).
2. **'wyrwać po kolei wszystkie buraki, KORPIYLE':** *I tu we dworze, jak siedzieli, to tyz pamiyntom jesce, jak nom ta Siermanka kozała nom ćwikłe wybiyrać, to my powybiyrali wtedy, a to kawoł tyj ćwikły było* (RnS 158: ŁN).

3. **‘wybrać, wykopać po kolei wiele zagłębień’:** *Ludziska majom doły powybiyrane* (matK: Fs).

POWYCHODZIĆ *cz. dk*

1. **‘o wielu osobach lub zwierzętach: wyjść po kolei jeden po drugim’:** *Z dómów powychodziyły baby z tobołkami smot na wymiane. Smatlorz dali wykrzikuwoł: – Smaty skupujym, smaty, z odziynio na łaty! Kied juz stanół na środku placu, lyce zawionzoł na kłónicy, doł koniowi obrok i wołoł se dali: – Fto piyrsy kupi, tyn lepi trafi! Gazdynie chytro obtocyły wóz. Wypatrzuwały, co by sie ftoryj do warzynio przidało. Jedna wziyna za smaty bioły laworek, drugo litrowom dynerke, trzecio cyniane gornecki i lakuwanom misecke z kwiotkami* (SpCzyt 77: Nd); *Ludzie powychodziyli ze zeleźnice, ociec patrzi, skoro uwidzi Bartusia, ale nie zbocół syna swojego. A Bartek staje przed ojcem, zasalityruwoł i pyto sie: – Tato, nie poznajecie mnie? – Obłapiyli sie i ociec z placym mu odpowiado: – Ne, dziez byf cie poznoł, kieś taki wyparadzony* (BalSKD 103: Fr); (Fr, Nd).
2. **‘o roślinach: wykiełkować po kolei; powschodzić; zob. też: POSCHODZIĆ’:** *Sieko sie, jak powschodzom* (matK: Fr).

POWYCIONGAĆ *cz. dk* **‘wyciągnąć wszystko po kolei’:** *Ale co nom, chodzi tam i bijom te drzewa, numery na drzewa, no niy? Tam z leśnicym typowo sie widzom, noji tam wydzielajom włośnie co komu, sprowdzo tam syćko, jak sadzom las, no to tyz tam nadzoruje to syćko, no tak ze, tak to siemo, neji musi tam chodzić i włośnie sprowdzać, cy co nie powycinali, nie powyciongali, zeby wszyscy mieli swojom cyńść no na miejscu* (KorpSp: ŁW).

POWYCIYRAĆ *cz. dk* **‘wytrzeć po kolei wszystko i dokładnie’:** *Powyciyroj siyń* (matK: Kr).

POWYDAĆ SIE *cz. dk* **‘o co najmniej dwóch kobietach: powychodzić za mąż’:** *Nase dziywcynta powydały sie* (matK: Dr).

POWYDAWAĆ *cz. dk* **‘po kolei wydać wszystkie córki za mąż’:** *A sama dziywki powydawała, co ani z chłopym jedna nie siedzi. Jedna sie jyj nie wydała i neji, trza to przezywać? A nie wiedziała, ze tyz mo. Jo mom śtyry dzieci, dwa dziywcynta, dwóf chłopców* (KorpSp: Dr); (Dr, Nd).

POWYDAWAĆ SIE *cz. dk* **‘o wielu kobietach: powychodzić po kolei za mąż’:** *Była moźliwość wtedy, to śtyrdzieści piynć ludzik posło het młodziezy stela. Padom: jo mom tyz akurat, tam jednego mom w Bratisławie, siostre w Popradzie, pod Bańskom, jednego tam w Ciechak, był tyz tam, a tu mom w Polsce, w Polsce tu i w Ludźmiyrzu siostre, w Poznaniu, w Poznaniu i w Kłodzku dziywcynta sie powydawały tam, niy?* (RnS 109: Jw); (CzG, Fr, Jw, ŁW, Nd, Rp).

POWYDOSTAJAĆ *cz. dk* **‘wydostać po kolei wszystko’:** *Ptoki okrutnie zacyny nabijać do wody, ino coz, kie carownice na sićko mogom sie zamiyniać, ino na ryby, niy, i nijak ni mogły tyf zornek powydostajać. I tak sie nabijały do tej studni i piscały, jaze sie ozwidnieło i mineła if godzina, i niecyste duchy straciyły swojom moc* (BalNS 38: Fr).

POWYKOPUWAĆ *cz. dk* **‘wykopać po kolei wszystko lub w wielu miejscach (w odniesieniu głównie do ziemniaków)’:** *Prucki to my tak robiyli. Jak juz przinseł jagwiynt, jak my powykopuwali, poodbywali sie, no to nopiyrwiyj bywały, to wom powiym, nopiyrwiyj bywały miyndlarki, tarli lyn* (BubSpT 21: CzG); *Jak zaś ktory ustoł abo mioł duzo, abo if było mało do roboty w dóma, no to jak ci powykopuwali, to była rodzina, somsiedzi to zaś prziśli, pomogali mu wykopać* (BubSpT 134: NB); (CzG, NB).

POWYKRONCAĆ *cz. dk*

1. **‘wykręcić, wyżąć z wody wszystko po kolei’:** *No to stanoł potym, jakief juz shipła, poleciałaf, tyn Adamcyk mi seblók tego chłopca het do naga, wykryncoł tak te rajtuzki, tyn kabotek, a tu nie było co drugie, co odzioć dziecku. Takef go wziyna jacy tak goły i poleciała du dómu, a nasi juz mieli z kopanio przijechać. Jego wepchałaf tak pod pierzine na pościyl, zeby, no bo ón i tak jak juz zmorz i chory był potym z tego, a tof powiysała, powykroncała na zyrdke, zawiysiyła do ogródka* (KorpSp: Nd).
2. **‘wykręcić, zniekształcić wszystko’:** *Powykroncane włosy* (matK: Dr). [**powykryncać** – Nd]
3. **‘rozkręcić wszystko’:** *Ta bomba tam, ino óna nie wybiyła, óna nie pukła, telo ze naseł sie jakisi spec, co powykroncoł sićko ś niyj te palniki, jakie tam były* (KorpSp: Rp)

POWYKRYNCAĆ *cz. dk* **‘wykręcić, zniekształcić wszystko; zob. też: POWYKRONCAĆ w zn. 2.’:** *Takie oficerki to sie nazywały sangrinki, a te biydniyjse, no to nosiyły kiyrpce, no kiyrpce, no to były piyrse takie na co dziyń, no to nosiyły, tak zwane spyrcoki ze świńskiyj skóry były syte, no to zawse babki opowiadały, ze jak namokły, to juz były sie telo porozciongały, ze sie mozna było zabić, bo sie przistompić móg, niy? A jak zaś uschły, to kiedy if powykryncało, to juz telo gnietły, ze sie modzele robiyły, no* (KorpSp: Nd).

POWYLATUWAĆ *cz. dk*

1. **‘o wielu osobach lub zwierzętach: wylecieć, wybiec skądś po kolei, jeden po drugim; powylatywać’:** *U Findury sie zacyno polić, a potym posło*

na trzeciom chałupe, a potym przeniesło na od Bliźnioka, a potym na od Jaśka. Nas Jyndrek zobudziył Bolka, ze sie poli, i tate, i mame, i Franka. Sićka poprziwieduwali krowy, kónie, świnie. Potym jesce gołymbie powylatuwały z budów i miały ogóny zesmyndzone (CygTGS-II 257: Dr).

2. **'o przedmiotach: wypaść jeden po drugim; powypadać':** *Olyj tyz sie robiyło, ale to juz musioł być, musiało być siymie takie cyste, wymłynkuwane, óni tak wioli takom wiejackom, bo na młynku mleli, to zawse coś zostało, a potym takom wiejackom, wziyni płachte i na tom wiejacke, tak te plowy sićkie powylatuwały, takie zostało cyste* (KorpSp: Fr).

POWYŁONCAĆ *cz. dk* **'wyłączyć po kolei wszystkie urządzenia':** *No ale piyrze tyz pruli. Baby przisły, to pełno koło stołu, a jesce jak w środku prawie wysypały nowe piyrze zeby prući, to chłopcyska cy tam kto przinieśli koguta. Na złość chcieli zrobić, to pogasiyli światło, korki powyłoncali, koguta puściyli, wsyndy piyrze po całyj izbie były* (KorpSp: Kc).

POWYŁONCAĆ SIE *cz. dk* **'o wielu zwierzętach: po kolei oddzielić się od stada':** *To te gynsi teli pisk robiyły, co choćkiedy to ani dwie, trzi godziny, nizeli sie powyłoncały* (KorpSp: NB).

POWYNDZIĆ *cz. dk* **'uwędzić wszystko po kolei':** *Kiełbase sie przecie robiyło z tego lepsego miysa, na reśte potym juz syćko wyndziyli, lodówek nie było, no to trza było powyndzić, zeby sie nie psuło* (KorpSp: ŁW).

PO WYNGIERSKU *przysł., now.* **'ogpol. po węgiersku':** *Orsacki to sie wołoł starosta, jako okresny starosta sie nazywało, a po wyngiersku to sie nazywoł orsacki* (BubSpT 38: Fs). [**po madziarsku** – CzG, Fr, Kr, Łp, Tr]

POWYPŁOCAĆ

1. **'wypłacić po kolei wszystkich; dać wszystkim zapłatę':** *Trza powypłocać mularzi* (matK: Kc).
2. **'dać wszystkim należną im część spadku':** *Mój ociec, mój wsićkif powypłocoł* (KorpSp: Fr); (Fr, Tr).

POWYPROWODZAĆ *cz. dk* **'wyprowadzić kolejno wszystkich, wszystko; tu: w znaczeniu ukraść':** *Noji tak jak swagrowi ukradli wtedy, wyprowadziyli kónia z tego i ni mioł nic do godanio, noji tam jesce wiyncyj ludziom powyprowodzali kónie, krowy* (KorpSp: Tr).

POWYPUSCAĆ *cz. dk* **'wypuścić po kolei wiele czegoś':** *Powypuscoł owce i poseł dalyj* (matK: Kc); (CzG, Kc, Nd).

POWYPUSCANY *przym.* **'odstający na powierzchni czegoś':** *Odziywacka barankowo – co som takie klucki z wełny powypuscane* (matK: Kr).

POWYRAJBUWAĆ *cz. dk* **'wymyć wszystko po kolei; powymywać':** *Bogaty baca mo półbace, co umywo narzyndzia od mlyka, a biydny musi som z mlykiym syćko zrobić, ale juhasi tyz musom pomóc, wody przyniyś, smaty powyrajbuwać* (TPPG I 149: ŁN).

POWYROSTAĆ *cz. dk* **'o młodych osobach: po kolei osiągnąć wiek dorosłości':** *Na potym, jak juz dzieci powyrostały, posły w świat, bo pozyniyły sie, to posłaf do Zomku do roboty, hań do tyj kuchnie, tam jef robiyła prawie dwadzieścia lat. Stamtela mom rynte* (RnS 198: NdZ).

POWYRUCAĆ *cz. dk* **'po kolei wyrzucić z czegoś wszystko, wszystkich; powyrzucać; zob. też: POWYRZUCAĆ':** *Teroz powyrucali bacók, ale zabrali, bo posadziyli sadzonki, porobiyli, na malućkie smyrecki sadziyli, tam teroz nie wolno paś iś* (BubSpT 14: CzG); *Tak se ociec lyguwali w stajni nad gródzkom i kozdy dziyń, dokla młodzi gazdowie wstali, to ociec krowom doł, kónie napojół, gnój wystrugoł i powyrucoł do pola* (BalSKD 99: Fr); (CzG, Fr).

POWYRUWAĆ *cz. dk* **'wyrwać wszystko po kolei jeden po drugim; powyrywać':** *Jo ni mozem tak dobrze rozprowiać, bo jo ni mom zymbów, powyrywała zymby kiedyś* (BubSpT 95: Kr).

POWYRZEZUWAĆ *cz. dk* **'powycinać w drzewie nożem lub podobnym narzędziem':** *Karby powyrzezuwane* (matK: Kc).

POWYRZINAĆ *cz. dk* **'powycinać ze środka':** *Jesiyniom kisiyło sie do becki kapuste. Poobiyrało sie jom fajnie, powyrzinało sie głombie, jak tam za duze, poprzerzinało sie główki. Kładło sie do hebla, zhebluwało sie, pod spodkiym był saflik, leciało do saflika. A była becka, duzo becka i jedyn musioł se wymyć nogi elegancko i do becki wlyź. Chłop hebluwoł. Zaś jesce był trzeci, nedy baba, co pomogała, przerzinała, sykuwała do tego hebla. A tyn chłop hebluwoł, a trzeci deptoł. Nedy to i baba mogła deptać. Kielo jo udeptała kapusty tyz. Depce sie tak, ze wsypuje sie kapuste i soli sie za kozdym razym, jakik przipraw sie daje, pieprzu. Deptało sie tak, zeby woda sie robiyła w kapuście* (GrJMSp 306); *Noji tyn starsy sie zacon chwolić, jak to w karcmie, popiyli se, ze taki ón jes, taki herdina, ze jak ón smokowi ucion głowe tam, dwie głowy, a jesce i jynzyk mioł, w torbie mioł, bo se powyrzinali jynzyki wtedy* (BubSpT 85: Kr); (Kc, Kr).

POWYRZUCAĆ *cz. dk* **'po kolei wyrzucić z czegoś wszystko, wszystkich':** *Nasi to juz teroz powyrzucali te, te starodowne takie, bo to juz...* (Kc); (Kc, ŁW). [**powyrucać** – CzG, Fr]

POWYSTAWIAĆ *cz. dk* **‘wybudować kolejno wiele budynków’:** *W mieście to jakosi to powietrze takie niezdrowe. Panowie tyz tu radzi przichodzom na wcasy, tyz sie im bar-z podobo, folom se tu tom nasom dziedzine, tu jes tak w dolinie, blisko woda, mozom sie kompać, opaluwać sie jes dzie, bo jes duzo takik trowników koło wody. Izby momy takie powystawiane dobre, drewniane, zdrowo w takik izbak siedzieć, bo to jes suche zawse, nie mokre* (CygTGS-I 136: CzG). [**popostawiać** – Dr]

POWYSYPAĆ SIE *cz. dk* **‘na skórze pojawiła się chorobliwa wysypka’:** *Świyrbioncki, powysypajom sie chrosty* (matK: Tr).

POWYSYPUWAĆ *cz. dk* **‘ogpol. powysypywać’:** *To z dwóf worków powysypuwali siymie do som... do somsieka* (RnS 155: ŁN); (CzG, ŁN).

POWYSYWAĆ *cz. dk* **‘wyszyć po kolei wszystkie wzory, ozdobić haftami’:** *Przipory były powysywane* (matK: Kr); *Sukmanki biołe obsyte cyrwonym sukiynkiym i włockom powysywane cyrwone zombecki* (matK: Kr); [– *A to takie kidle sie downo kwiaciate nosiyło?*] – *Niy, downo sie nie nosiyło takie kidle. Downo były ŝtofowe, starodowne, takie z pasami, z krzizami, z kwiatkami, wysywane. Jo se to i sama powysywała, bof ni miała starodowne, z mamyf miała jacy cyste, a jo se sama powysywała takie krzize, poski. No no to kidel, fartuf* (RnS 182: Nd); Babka: *Witojcie, o, jak my wom rady, a Martusia to fciała z tobom prziś? Nie wolała z dziywcyntami dzie iś?* Marta: *Fciałaf, ciotko, widzieć dziecko, a jesce barzi cepiosek i kosulke, boście ponoć barz piyknie powysywali. Jo tyz rada wysywom.* Babka: *Edy w zimie, cof tam mogła, tof posprawiała* (Czard 74: Nd); (Kr, Nd).

POWYTARGUWAĆ *cz. dk* **‘wyrwać wszystko po kolei; powyrywać’:** *Wziyni ty futra z kiesynie powytarguwali i poowijali rynce* (matK: Rp).

POWYWIJAĆ *cz. dk* **‘wywinąć mocno wszystkie brzegi czegoś’:** *Noji to późniyj sie te grule dawało znowu na tyn chlebuś, no kraje sie mu tak powywijało do góry, zeby nie ściekały, bo grule sie zrobiyły rzodkie, jak posły do ciepłego pieca, no niy?* (KorpSp: Tr).

POWYWOZIĆ *cz. dk* **‘wywieźć po kolei wszystko’:** *Oj, było wielkie sprzontanie całego dómu, od piwnicy jaze po daf, no bo przecie na piyntrze przi takiym świyncie ni mogło być kieresu. Mama Hanusi nawet w izbaf ściany pobiyłyła, a chłopcyska musieli całom obore piyknie pozamiatać, bojsecko i jate wysprzontać, i śmieciska powywozić* (SpCzyt 100: Kr).

POWYZY I *przysł.* **‘wyżej w stosunku do czegoś, nad czymś’:** *W nocy, o jedynostyj godzinie juz sie poli, tam tako, powyzy starom stodołe podpoliyli, była pusto stodoła, jesce była słómom kryto* (KorpSp: Fr).

POWYZY II *przyim., łączy się z dopełniaczem* **‘wskazuje na położenie nad czymś, wyżej w relacji do jakiegoś punktu odniesienia’:** *Powyzy kolon śniyg* (matK: Rp); *Forzty cuchało sie na klynckaf. Dziywce przed robotom podciongało wigon albo kartunke powyzy kolon i prziwionzuwała jom sobie do bieder fartuchym* (NaSp 58: 7: ŁW); *Piyrwi to nie takie były zimy jak dzisiok. Kie nakurzyło, to zospy były powyzy kolon. Toto sie łopatom odruciyło, a ku dźwiyrzom to trza było piyknie odkurzić, coby sie do chałupy nie nosiyło* (CzG); (ogsp).

POWYZY III *mod.* **‘tym słowem mówiący zaznacza, że miara, wielkość, liczba czegoś jest większa od wskazanej lub oczekiwanej’:** *To som dzieci takie, od małego, od dwóf, trzef lot do dwudziestu piynciu, to som u nos, w Chatce. A som jesce powyzy dwudziestu piynciu, to som dzieci, ktore tyz jesce u nos majom pracownie i to jes jakby osobny ośrodek* (KorpSp: ŁN).

POZA I *przyim., łączy się z biernikiem*

1. **‘wskazuje na położenie w wielu miejscach znajdujących się z tyłu czegoś (zwykle rozciągłego w przestrzeni)’:** *Ludzie poza stół, gościne robiom* (matK: ŁN); *Siedzielimy poza stół* (matK: Dr); *Tam poza skałe, jak sie idzie do Frydmana* (matK: Dr); *Duzo małzeństw jes miesanyf, co przijechali chłopcy, robiyli poza Warsiawe, tam sie pozyniyli ludzie* (Kc); *Jak goroncka tyz była u dziecka, dziecko było rozpolone, to poza piynści i na nogi kładli wełne owcom, takom świyzom* (pmBarnasz: Fr); *Kim my przijechali, to juz w izbie hucało, a byli juz tak pijani, co nos do izby puścić nie fcieli, nale ik zaś potym okrzikoł i wleźlimy, i z całom potym muzykom. No to troche sie pogościyło, a potym miołek najyntom inom izbe, co tam była zobawa, no to tam muzykanci grali, śpiywali, tońcyło sie. Ale co jesce było piyrwi, to było w izbak tak, ze na razie jak poprzichodziyła rodzina, no to pozasiadali poza stoły, ale to była izba lym tako: siyń, wielgo izba, kumora. Toto sie syćko zwyrucało ty stoły, to wtedy trza było wyjś zo stołu, muzykanci zagrali, to sie tońcyło, jak muzyka przestała, poza stoły pozasiadali, tak sie gościyli* (NaSp 44: 20: Rp); (Dr, Fr, Kc, ŁN, Rp). [**poza II** – Nd]
2. **‘wskazuje na cel ruchu przestrzennego znajdujący się z tyłu czegoś (zwykle rozciągłego**

w przestrzeni)': *Poza dómy oblecioł* (matK: Łp); *Oblecioł poza chałupy* (matK: Dr); *Cuchajom rynkami poza usy* (matK: Kr); *Posła poza ółtorz i zaś tu klynkła przed ółtorzym. Potym ji kościelnik odebroł świycke, juz było po wywodzie* (RnS 161: ŁN); *Od Łucyji do Bozego Narodzynio to robiył co dziyń po kawołecku stołecka abo odcydzorki, i jak zrobiył, to na Pastyrce widzioł strzigi, jak sły poza ółtorz i jedna maśnicke wójtowom trzimała. Pote go chłopcy miyndzy siebie brali, coby mu strzigi łba nie urwały* (BazWierz 165: ŁW); *Widno po ludziak, ze som wieśnianymi robotami okrutnie dotropioni. Siedzom przed dómami, nastawiajom swoje ciała na słónecko, ogrzywajom sie. Gaździny zaś idom z gromadkami gonsiont poza gazdostwo, zeby sie napasły. Inkse wartujom kokoski z kurcontkami* (NaSp 48: 5: Jw); *Słysałaf, ze jakiesi zdrowaśki godajom. Potym zaś przi nogaf postaneli, potym zaś cosi. Potym przepluli, przepluli, obróciyli sie za siebie, zaś przepluli. Widziałaf, ze pluli i poza siebie pluli: pfu, pfu, tak robiyli* (Fr); *Przi stole wigilijnym, kied sie juz siedziało, nie wolno sie było obziyrać poza siebie. Noji za kim był nojkrótsy ciyń, to tyn dómownik do roku umar* (pmBarnasz: Fr); (Dr, Fr, Jw, Kr, ŁN, Łp, ŁW). [**poza II** – Jw]

3. **'wskazuje na wyłączenie czegoś z zakresu treści zdania jako wyjątku; oprócz':** *Bo to, wiycie, mój chłop swankuje kapke na gościec. Był kiedysi u Morcina na Rzepiskak, neji tyn poza inkse lyki kozoł mu sie naciyrać okowitom. Kupiyłak mu kiedysi pełnom flaske i położyłak do półki* (SpCzyt 148: Jw). [**poza II** – Jw, Nd, Tr]
4. **'wskazuje na położenie w pewnej odległości od tego lub na zewnątrz tego, co nazywa przyłączany rzeczownik':** *Noji drzewo wychodziyło poza te krosiynka, noji brali piyłe tom dwurynciom i dwóf chłopów, noji jedyn z jednyj strony, drugi z drugiyj, noji mymłali po kłóciku, no bo nie było cyrkulorki* (KorpSp: Nd); *Owce wse znakujom we Wielgi Piontek, coby ik nie zajeła wściekło chorość. Znaki som wselnijakie, jak fto lubi i moze. Coby skutkuwało nolepiyj, to trza puścić krwi owcyj i ucionć kawołecek ucha – i tom krewecke puscajom na ziym, a co wytnom uchów, to rucajom to poza granice chotaru* (BazWierz 139: Jw); (Jw, Nd). [**poza II** – Fr, Kc, Kr]

POZA II *przyim., łączy się z narzędnikiem*

1. **'wskazuje na położenie w wielu miejscach znajdujących się z tyłu czegoś (zwykle rozciągłego w przestrzeni); zob. też: POZA I w zn. 1.':** *Był to Aleksander Palocsay, cynsto bawiył poza granicami kraju. Roz zarzondca Zomku wysłoł list, ze drzewo sknie. Pon Aleksander Horwath Palocsay przyjechoł, ale było juz nieskoro* (LegSpis 7: Nd).
2. **'wskazuje na cel ruchu przestrzennego znajdujący się z tyłu czegoś (zwykle rozciągłego w przestrzeni); zob. też: POZA I w zn. 2.':** *I tak se Symuś ozył w dóma. Ino jedno Symusia morduwało. Skroboł sie poza uchym i klon całymu światu, ze musi sie wracać ku legjonarzom, a inksi chłopi w jego rokak siedzom se przi babak juz od roku* (NaSp 39: 12: Jw).
3. **'wskazuje na wyłączenie czegoś z zakresu treści zdania jako wyjątku; oprócz; zob. też: POZA I w zn. 3.':** *U nos spódnica poza kanafoskom, to godomy kidel: kidel śtofowy, tam tybetowy, jakby dali tam wymiyniać, cy delinowy. W Kacwinie słowo kidel, somsiedniyj wsi, to jes tyn spodnik z tyf, tyf, paradny, zdobiony, co sie odziewo na spodek pod kidel, cyli pod spódnice. Bo u nif spódnica to jes burka. A we Frydmanie bedzie, cy bedzie tybetowa, cy bedzie śtofowa, bedzie tybytka. No właśnie* (Nd); *Zacon ćwicyć pływanie w Białce, a ze poza nim nikogo nie było, móg se pływać, jak fcioł* (LegSpis 14: Tr); *Jakbyś porównała zycie, takie prowdziwe zycie na wsi, to poza tym, ze jes mechanizacja, ze nie trza iś skibók siekać ryncami, bo przijadzie traktorym, zycie jes takućkie samo* (Jw); (Jw, Nd, Tr).
4. **'wskazuje na położenie w pewnej odległości od tego lub na zewnątrz tego, co nazywa przyłączany rzeczownik; zob. też: POZA I w zn. 4.':** *Dół poza dziedzionom* (matK: Kr); *Cy tam były jakie jarziny nasadzone poza wsiom tam, bo tam jesce, jak downiyj było ponad, ponad tyn, do równa, to sie nazywało na rówiynke, to tam ponad Dunajec sadziyły baby grochu, to znacy runkle. A opróc tyj runkli jesce miały jakomsi marchewke, jakomsi pietruske, jakieś inkse. I te dziwozony tyz na to chodziyły kraś* (Fr); *Tata w gminie, w gminnyj spółdzielni był, no. Spółdzielnia była w Łapsów, no to założyli w tamtyf rokaf spółdzielniom, no to ón tam był sprzedawcom, był zaopatrzyniowym, był barowym, był wse poza dómym, no. A jo, z jego bratym, ze strykiym, ón mie ucył wsićkiyj gazdówki* (Kc); (Fr, Kc, Kr).

POZABACUWAĆ *cz. dk* **'zapomnieć kolejno o wielu rzeczach, sytuacjach itp.; pozapominać':** *To jej, co to było tyf takif przipo... przipowiostek, ale to sie pozabacuwało* (RnS 148: Łp); *Godało sie, ze krowy ludzkom gwarom radzom, posłak zaźryć, ale jak lezały, tak lezały i nic mi nie godały. Nie uwierzyłak w to. Tak godali, ze jak we Wigilijom*

sie do pola panna wychodzi, z ftoryj strony pies zasceko, to z tyj strony przidzie kawalyr ku ni. To juz człowiek ji pozabacuwoł (GrJMSp 312); (CzG, Fs, Jw, ŁN, Łp). [**pozabocuwać** – Łp]

POZABALUWAĆ *cz. dk* **'zapakować wszystko po kolei; popakować':** *Pozabaluwała* (matK: Rp).

POZABIJAĆ *cz. dk* **'zabić po kolei wszystkich, wszystko':** *I Niymców uspokojyli w okopaf, bo duzo tam pozabijali w tyf okopaf. Tak kolery cylnie biyli, ze wyzabijali duzo Rusków tam* (RnS 157: ŁN); *Kazdy mioł dziesiynć bylekielo na potym, na zime sie po... pozabijało* (KorpSp: CzG); (CzG, ŁN).

POZABIJAĆ SIE *cz. dk* **'o wielu osobach: zginąć tragicznie po kolei':** [ktoś krzyknął, że do kościoła wszedł niedźwiedź] *Jo som lecioł tak normalnie do tyk dźwiyrzi, ze o mało my sie nie pozabijali, nie potarasiyli w tym, w tyk dźwiyrzak, bo teli ścisk był, bo telo sićka uciykali z kościoła* (KorpSp: CzG).

POZABOCUWAĆ *cz. dk* **'zapomnieć wszystko po kolei; pozapominać; zob. też: POZABACUWAĆ':** *No ucyłaf sie tak po madziarsku sie nojwiyncyj ucyła, pociórzi, to Boga folić, to pisać, to cytać, nale juz terozef pozabocuwała, juz teroz nie wiym, syćko, jesce pociórzi troche znom* (BubSpT 99: Łp).

POZABUDUWAĆ *cz. dk* **'zabudować wszystkie wolne miejsca':** *My mieli duzom gazdówke, to co pozabuduwane tu wszysko, no to tak i świniarnia tu była, na w stajni były bycki, na dziś ni ma nic, puste sićko* (KorpSp: Dr).

POZACHOBIAĆ *cz. dk* **'pozostawić wiele czegoś, w różnych miejscach':** *Pozachobiajom po oborze* (matK: Fr).

POZACINAĆ *cz. dk*

1. **'zrobić zacięcia w wielu miejscach':** *Trza ryncnie robić, to nie do sie tam masynami nic, tam troske sie pozacino piyłom, na reśte trza siykiyrka, dłótko i dłubać, i tu późniyj musi to wejś* (KorpSp: Rp).
2. **'zrobić nacięcia na powierzchni czegoś, uszkadzając to':** *Te widły z tymi kulkami na kóńcak, co som w bojsku, to służyły do nabiyranio grul. Kulki były po to, coby nie pozacinać grul, boby zaroz zacyny gnić* (Fs).

POZAGIBAĆ *cz. dk* **'zagiąć po kolei wszystko; pozaginać':** *A tak jak to kowol taki, co kuje, nie kazdy kóń jednako mo zywe, jedyn mo dalyj, drugi mo blizy. Taki kowol, co kuje, to ón widzi, co jes, niy? I widzi – hop, tyn kliniec dalekawo, idzie, pociongnie i wbije go, przikrziwi kapke mu tu śpic, co wyjdzie piyrwyj tyn kliniec w kopycie. Późniyj sie ik poodcino i pozagibo, co wbijes tu po ónym, a tu podłozys klysce i piyknie, i pozagibo, te poodcinane. Bo musis ik odcionć, malutkie takie, co pozagibo i juz mo nowe bóty, moze iś* (KorpSp: Rp); (Nd, Rp).

POZAGRABUWAĆ *cz. dk* **'zagrabić dokładnie, po kolei, we wszystkich miejscach pozostawione resztki siana, słomy':** *Trza dobrze pozagrabuwać* (EŁukMCK: Nd).

POZAJUTRYM *przysł.* **'dwa dni naprzód od dziś':** (matK: Fr, Kr, Rp).

POZAKŁADAĆ *cz. dk*

1. **'założyć po kolei wiele czegoś lub w różnych miejscach':** *No, a potym tam był Wiyrk, patryjo była zaroz jak tyn las, downo jesce, ale w downyk casak, bo to wojsko tam wystawiyło, ale potym wiater to zwalół i, i tak została. Ale packi jesce jes tamok, bo to betonowe pozakładali* (RnS 49: CzG).
2. **'zamknąć dokładnie pomieszczenie na SKOBEL; pozamykać':** *Pozakładoł świnie i piwnice i poseł* (matK: Rp).

POZAKRZIWIAĆ *cz. dk* **'zakrzywić wszystko po kolei':** *Ślisko mu było! To potym Cygon mu zrobiół takie klińce, jak była gołolydź, zamarznionto ziym. To powbijoł sobie dziadek do tego, tyn listonos dookoła kiyrpcy, pozakrziwioł zeby móg iś, zeby sie nie ślizgoł, co sie trzimoł tak* (plBłachut: Fr).

POZAKURZUWAĆ *cz. dk* **'o wielu osobach: zapalić po kolei fajki, papierosy; pozapalać':** *Przechylyli po jednym kielusku cystyj, pozakurzuwali fajki, pospiyrali łokcie na stół i ozpatrzuwali sie po izbie, gdzie jacy ponowie siedzom i co popijajom?* (BalNS 80: Fr).

POZALYWAĆ *cz. dk* **'zalać po kolei wszystko lub we wszystkich miejscach':** *Rzyka Biołka w piyndziesiontym ósmym roku wyloła, wtedy była tako powódź tu okrutno, pozalywało nom pole, zabrała woda łonki, hen, chocktorego zogóna to juz mało zostało. Pore gazdów to zabrała tak, ze juz prawie, ze takie rozki pozostajom z polów* (CygTGS-I 137: CzG).

POZAŁATWIAĆ *cz. dk* **'załatwić wszystko po kolei':** *Udało sie mu pozałatwiać papiyry u władz słowiyńskif i 14 kwietnia 1941 roku w kościele św. Kwiryna w Łapsaf Niżnif odprawioł prymicyjnom Mse św.* (SpCzyt 126: Nd).

POZAŁÓŃSKI *przym.* **'mający miejsce trzy lata temu, pochodzący sprzed trzech lat':** *Siano jesce pozałóńskie* (matK: Fr).

POZAŁÓŃSKIYM *przysł.* **'trzy lata wstecz':** (matK: Fr).

POZAŁUWAĆ *cz. dk* **'ogpol. pożałować':** *Nie właź mi w dróge, bo pozałujes* (matK: Łp).

POZAMIATAĆ *cz. dk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Baba sobie w izbie warzi, przonce. Krowy musi dojić, pomyć wiadra, gornki pomyć od mlyka, no bo baba to zaś juz umyje, niy? Powonzke wyrajbać. No a chłop no to se tam kormi krowy, siana, zeby mioł nasrucane, słómy, zeby krowy miały. Gnój wystruguje, kónia cese, krowy. Downi tak było, nedy to i dziś moze fto mo kónia, no to musi zawse cesać* (GrJMSp 303); *Nedy to jak juz potym odkormiół ty krowy, no to był zwycoj taki, wełne sie przyndło, to zaś krymploł wełne chłop casami. Nakrymploł na taki stosik, baba zaś przyndła, jak powarzyła, pomyła i pozamiatała izbe. No to przyndła, a ón tam krymploł. Abo i takie coś tam oprawioł* (GrJMSp 304); *Oj, było wielkie sprzontanie całego dómu, od piwnicy jaze po daf, no bo przecie na piyntrze przi takiym świyncie ni mogło być kieresu. Mama Hanusi nawet w izbaf ściany pobiylyła, a chłopcyska musieli całom obore piyknie pozamiatać, bojsecko i jate wysprzontać i śmieciska powywozić* (SpCzyt 100: Kr); (Dr, Jw, Kr). [**pozamiotać** – ŁN, ŁW]

POZAMIOTAĆ *cz. dk* **‘ogpol. pozamiatać; zob. też: POZAMIATAĆ’:** *W drugi dziyń, kied baba izbe pozamiotała i otwarła dołecek, zeby te śmieci tam zmiyś, patrzi i ocom nie wierzi: dołecek był pełny piyniyndzy: dolarów, dukotów i grajcorzi* (SpCzyt 80: ŁW); (SSWG 20); (ŁN, ŁW).

POZA OCY **‘o sposobie wyrażania nieprzyjemnych dla kogoś opinii, zarzutów itp.: pod nieobecność osoby, której takie opinie dotyczą’:** *Nie do óc, poza ocy* (matK: Rp).

POZAPINAĆ *cz. dk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Takoś rozdyrdano, pozapinoj se gombicki* (matK: Nd).

POZAPINAĆ SIE *cz. dk* **‘pozapinać na sobie guziki’:** *Pozapinojze sie!* (matK: ŁW).

POZAPIYRAĆ *cz. dk* **‘zabezpieczyć starannie pomieszczenie, zamykając wszystkie drzwi’:** *Ludzie pozapiyrali dźwiyrze* (matK: Jw); *Myślym se: Trza be moze dźwiyrze zaprzić, coby do chałupy nie wlazła* [GUŚLORKA]. *Jakek namyślała, takjek zrobiyła. Pozapiyrałak na obore i wziynak sie za obiod* (pmMiś: CzG); *Tyś pozapiyroł, nifto tu nie wloz, toś ino ty musioł wzionś!* (BalNS 134: Fr); (CzG, Fr, Jw).

POZAPLOTAĆ *cz. dk* **‘zapleść warkocze po kolei wszystkim osobom’:** *No i jesce do tego musi mieć dwie pory ronk. – Dwie pory! Jakze to? – Bo widzis, janiółecku, matce w dwof rynkaf zawse sie robota poli: o jednakowym casie musi nawarzić, wyrajbać, posprzontać, wybigluwać, gornki pomyć, dziury pozasywać, warkoce pozaplotać i duzo, duzo iynksyj roboty porobić w dóma, w polu i oborze* (SpCzyt 24: Kr).

POZAPRZONGAĆ *cz. dk* **‘zaprząc do wozu, pługa itp. po kolei kilka koni lub innych zwierząt pociągowych; też: wykonać po kolei wszystkie czynności związane z zaprzęganiem zwierzęcia’:** *Sługa tam jakosi kónia pozaprzongoł kapke na opak, potym go gazda biół* (matK: Łp); *Pozaprzongołek kónie i zajechołek hań do Malinioka, do lasa, na Zadni Wiyrk* (BubSpT 62: Jw); (Dr, Jw, ŁN, Łp, Nd).

POZAPYCHAĆ *cz. dk* **‘pozatykać wszystko po kolei’:** *Prziśli, odebrali mu zaś okna, ta nie były wielkie te okna, nale mu je wziyni i odebrali. Noji zostały te dzieci tak, a to było juz w grudniu. No to coz to z pocontku, to pozapychały ónymi, tymi poduskami okna i po ćmoku tak siedziały, kim ta jakie sobie okna zrobiył* (BubSpT 37: Fs).

POZAR *rz. mnż* **‘ogpol. pożar’:** *Jego móc tyn daf, jak óni tu pisom, ze móc było zrucić go, dwof chłopów śtyrof go zruciyło, jakby był pozar. I tyn sypaniec zostoł, ón sie nie spolyło tam w środku nic* (Kc); *Były takie sytuacje, ze zywioł, jakim jes pozar, a tamtyf casaf było wiyncyj dómów drewnianyf, to nojcyńściyj pogorzelcy chodziyli i zbiyrali jałmuzne, co fto móg dać, ale nojcyńściyj zbiyrali zboze, bo chodziyło o zywność w rodzinie, ktoro sie wypolyła* (Iwan 11: Nd); *Nojgorso woda, teroz doznali ludzie, kie był ostatnio pozar, gdzie sie polyło, wody zabrakło, sie polyły śtyry dómy, a motopompa zaroz ino jom załozyli, puściyli, zaroz sie zepsuły obie* (CygTGS-II 257–258: Dr); *– Pozar, jak był, a pozar, jak był u somsiada, fcieli, by sie wszyscy wypolyli. Przijechoł ksiondz z monstrancjom ze świynconom wodom. Wystarcyło. Przesed z monstrancjom koło tyf dómów, co, co niedaleko pozar był i wiater, wszysko, te, te iskry posło w drugom strone, tam, dzie nie było zabudowań. – Te płómiynie całe. – Cały tyn, tyn ogiyń, wszysko wiatr sie zmiyniół i posło w drugom strone. No* (Łp); (Dr, Fr, Kc, Łp, Nd). [**pogorzynie** – Fr; **poziar** – CzG; **pozor** – Fr]

❁ *Abo jak i pozar jes, to tyz kobiyta w cionzy, jak widzi pozar, to tyz trzeba, to tyz musi wiedzieć o tym i musi uwazuwać, zeby tyz sie za, tak, jak godom, niy? Za nic nie łapać, po prostu ścisnóć rynce cy w ogóle, w ogóle po prostu zeby nie patrzyła na pozar. Bo to potym, jak to wołali, ze to ogiyń mo dziecko na gymbie. Oparzynie, to jes take brzidkie znamie, to jes takie, takie cyrwone, fijlotowe, no take podobne, jak płomynie do ognia, neji w kształcie tam...* (Fr).

POZARZINAĆ *cz. dk* **‘zrobić piłą wiele zacięć, nacięć w drewnie’:** *To było kółko i były te takie obronce jak na becki, coście dawali, wiys? Zeby sie nie rozeschła jako drewniano, bo jo i becke se zrobiył tyz drewnianom. Jo ni mioł, jesce dziś jes. Neji do tego wołku sie pozarzinało i na spodku tyz, i pomiyndzy to tak, ze było pomnozone, ze pomiyndzy to i to, i to wykrusyło te paździyrze, no* (KorpSp: NB).

POZASPOWAĆ *cz. dk* **‘o wszystkich osobach: zasnąć po kolei; pozasypiać’:** *Pozaspowaliby* (matK: Jw).

POZAŚWIYCUWAĆ *cz. dk* **‘zaświecić wszystkie źródła światła’:** *Zrobione było hej, a my, jak my przijechali, mame my tu mieli jego, my przijechali z pola, a tu mama nie bardzo widziała dobrze i to pozaświycuwała juz wsyndy na oborze, w izbie, wsyndy pozaświycuwała babka, bo babka nie widziała* (KorpSp: ŁW).

POZATEGUWAĆ *cz. dk* **‘czasownik o znaczeniu podstawowym TEGUWAĆ, rozwijanym o znaczenie wynikające z przedrostka, rozumiany na tle kontekstu wypowiedzi’:** *Było tak, co i miała i warkoc zrobiony juz, było, co jyj ładnie wisioł, jak miała takie piykne, to jyj ładnie wisioł warkoc. A jak miała takie biydniyjse jakieś, ze miała mniyjse te włoski, no to jyj tu tak ładnie powykryncały jakosi tak i pozateguwały tyz. Neji tak miała tyz ładnie zrobione, no* (KorpSp: ŁN); (ŁN, Tr).

POZATYKAĆ *cz. dk* **‘pozasłaniać wszystko’:** *Polywacka sie odbywo, ale delikatnie. Nieroz kupnom, pachnioncom wodom, a potym okna pozatykajom i gościna do rania. Matka, dziywki podaje, co nolepse potrawy, parobcy zaś napitek. Gwarzom sobie, ozprawiajom bez muzyki i bez śpiywók. Przi stole siedzom nie ino parobcy, bo i ojcowie. Nieroz dopiyrz po śmigusie wychodzi, fto sie mo i ku komu, fto kogo rod widzi, fto komu jes miyły* (NaSp 35: 16: Jw).

POZAWDZIYWAĆ *cz. dk* **‘założyć na siebie dużo ubrań’:** *Drzewa nanosiyli, piyrse złozyli takie ognisko duze, wykopali dziure doś duzom. Neji tak, ze potym tego króla, wiycie, tego, te sobótki, to potym juz wołali i król, i sobótki zapolali na ziymi. Neji potym jakiesi dziady, kaboty pozawdziywali na siebie takie doś duze, zeby to, wiycie, bo to smoła, niy? Zeby nie pokapała po głowaf haw tam* (KorpSp: ŁN).

POZAWCORYM *przysł.* **‘przedwczoraj; zob. też: PRZEDWCORAJ’:** (matK: Kr).

POZAWIYRAĆ *cz. dk*

1. **‘zamknąć kolejno (dokładnie) wszystkie okna, drzwi itp.’:** *Pozawiyroj okna* (matK: CzG).
2. **‘po kolei osadzić w więzieniu wszystkich winnych’:** *I na to był sond. Noji doś dobrze sie posondziyli, pozawiyrali totyk, ize to nie wolno tak człowieka strachać. Ón by z rozumu wyskocył* (BubSpT 20: CzG).

POZAWIYSAĆ *cz. dk* **‘powiesić kolejno wiele czegoś’:** *Tu Moryndek sie zlonk, bo widzioł pełno trupów pozawiysanyf na hokaf* (BalNS 169: Fr).

POZAZIYRAĆ *cz. dk* **‘zaglądnąć po kolei we wszystkie miejsca; pozaglądać’:** *Zaziyro do piyrsego pudła – próżne. Zaziyro do kufra – tyz próżny. Pozaziyroł jesce tu i tam i okozało sie, ze wsićko było próżne* (SpCzyt 65: ŁW).

POZBACUWAĆ *cz. dk* **‘powspominać, poprzypominać’:** *Był u kumotra przegodać o tym i owym, a i pozbacuwać stare casy, kie razym rukowali do wojska* (SpCzyt 115: Rp). [**pozbocuwać** – Jw, Łp]

POZBIJAĆ *cz. dk* **‘zbić gwoździmi solidnie, dokładnie wiele elementów w jedną całość’:** *Chłop mo tyz doś roboty na gazdówce. Corek pozbijać, tu drzewa urombać, do lasa wyjechać, gnój wozić* (GrJMSp 304); *Bes nosioł betlejemek. Józek ta juz pozbijoł z desek, jacy go trza pofarbić i rzemycek prziprawić, zeby go móg nosić i zwónecek do turnicki, co be zbyrkoł na Gloria* (ZGS-I: ŁN).

POZBIYRAĆ *cz. dk*

1. **‘zgromadzić w jednym miejscu pojedyncze, rozproszone elementy’:** *Na spodzie kotła rzodko zyntyca prze świnie do pasiynio, wiyrf sie pozbiyroł i z tego sie zyło* (matK: ŁN); *Pozbiyroj swoje tłómocki, jakie dzie mos i wyjdź hań pod brzyzek* (matK: Łp); *Jak sie kamiynie pozbiyrajom, tak sie potym weźnie woł, piyknie sie ty baryły powałuje, zeby to była rolo równiućko, tak* (BubSpT 16: CzG); *Jak zboze zesło, trza było pozbiyrać do wiader (kosyckók) skole (kamyki), ftore nosiyło sie na kiympy* (CzG); *Dziywcynta pozbiyrały koło rzyki wseliniejakie śklicka, poukładały na skale i bawiyły sie w sklep* (Nd); *Przisło na rano i wywiód go król na takom łonke, i wzion perłów takif drobniućkif do gorzci, i tak osioł if, i pedzioł tak, ze do wiecora to mos syćkie pozbiyrać, zeby ani jednego nie brakuwało tyj perły* (BubSpT 81: Kr); (ogsp.).
2. **‘ułożyć materiał w małe fałdki; pomarszczyć’:** *Wozne, zeby był tu tyn tunel, a w tunelu snurek, bo jak troche baba zgrubła, no to se tu snurek popuściyła. Jakby casym schudła, ne to se pozbiyrała ładnie bluzke dookoła* (Nd).

POZBIYRAĆ SIE *cz. dk* **‘założyć na siebie części ubrania; ubrać się’:** *Jednego razu, jak matka susyła mu głowe o tom zyniacke, wnerwiył sie, porwoł tobołek z jedzyniym, pozbiyroł sie paradniyj*

i zapowiedzioł ojcu i matce, ze idzie we świat sukać narzeconyj, bo juz dłuzyj ni moze słuchać tego labiydzynio i narzykanio (SpCzyt 103: Kr); *Mama przilatuwała o pół ósmyj, cyf sie pozbiyroł, sprowdzić* (RnS 116: Kc); (Kc, Kr).

POZBIYRAĆ Z POLA **'zwieźć do domu wszystko zboże, skoszone w polu':** *Krowy stojom w stajni całe lato, pokiela sie nie pozbiyro z pola, pokiela sie nie pokosi, do zbiórek* (BubSpT 133: NB).

POZBIYRANY *przym.*

1. **'marszczony':** – *Tu tak taki kwiotecek z papiyru, z bibuły, z tyk krepowyk, z trepowyk, cy jak sie to nazywo tak pozbiyrany papiyr, niy? – Przi... przipraviało sie i takie, takie pajonki sie robiyło. Toto pajonki od ziarówki i to sie wiysało tak. – W sićkik śtyryk kontak* (Jw).
2. **'mający założony ubiór; ubrany':** *Pozbiyrej dzieci, bo drugie pozbiyrane* [ubrane do kościoła] (Dr).

POZBOCUWAĆ *cz. dk* **'powspominać, poprzypominać; zob. też: POZBACUWAĆ':** *Niek se pozbocujym* (matK: Jw); *Jo se pozbocujym sytko* (matK: Łp); (Jw, Łp).

POZBYĆ SIE *cz. dk* – **POZBYWAĆ SIE** *ndk* **'sprawić, że się już czegoś nie ma':** *I tak my sie pozbyli jałówki* [zdechła] (matK: Dr); *Chore miejsca okładała maściom z cuchanego korzynia zywokostu, zeby sie chytrzij zrostało. Tłómacyła, jak zrobić takom maść i jakiymi okładami pozbyć sie spuchnielizny. Ponad wsićko dorodzała syrwotke abo kwaśnom wode z japtycnyf tabletek* (SpCzyt 136: Nd); (Dr, Łp, Nd).

POZBYRCEĆ *cz. dk* **'spowodować powstawanie głośnego, przerywanego, wibrującego, metalicznego dźwięku, trwającego przez pewien czas':** *Jak pozbyrcołeś tym, ne, łańcuchym, tak sie przizwycajyła, od razu legła* (KorpSp: ŁW).

POZBYRKAĆ *cz. dk* **'podzwonić przez chwilę':** *Hej dziesionta, cy tam jedynosto godzina jak była, no to potym starosta, tyn, co starostuwoł, mioł talyrz, owininón... wzion chu... tam z biołom smatkom za... za... owi... przikryty, noji w środku tam były położone piniondze takie, co zbyrkały noji ón se chyciył tak ze spodku i pozbyrkoł, noji dor, ne to teroz pod tyn podchodziył kazdy i kłod w tyn dor* (KorpSp: Tr).

POZBYRKUWAĆ *cz. ndk* **'powodować powstawanie co jakiś czas lekkiego, metalicznego dźwięku; pobrzękiwać':** *Koło kozanice stoji śtyrof apostołów: św. Marek, św. Łukos, św. Matus i św. Jon, wyciongajom rynce do ludzi, jakby jesce i dziś ucyli o Poniezusie. Hore pod powałom zaś św. Pieterpaweł pozbyrkuje klucami, koło niego św. Morcin na siwym kóniu odrzino pół kabota i daje go ziobrokowi, za niymi św. Krzistof przenosi małe dziecko bez wode, dali św. Wendelin, św. Ignac, św. Symeon i cały sior rozmajityf świyntyf* (BalNPK 42: Fr).

POZBYWAĆ SIE I zob. POZBYĆ SIE

POZBYWAĆ SIE II *cz. dk* **'pokłócić się, posprzeczać się':** *I ta jego baba to tyz taki waryjot. Jak sie pozbywajom, strzeli dźwiyrzami i leci do ojców* (GrJMSp 235).

POZDAJAĆ *cz. dk* **'wykonać wszystkie należne prace, zrobić porządek, naprawić, przygotować, złożyć, dopasować':** *No jak sie to juz naryftuje no, potym trzeba na wóz nakłaś i jesce jak sie mo i masiny, siywniki albo coś, takie wecy, no to trzeba tyz to pozdajać, trza nasmaruwać, coby to było dobre* (BubSpT 132: NB).

POZDAJAĆ SIE *cz. dk*

1. **'dobrać się, dopasować się do siebie nawzajem':** *Pozdajały sie dziady, na kupie zgnijom, robić sie im nie fce* (matK: Rp).
2. **'ubrać się starannie, stosownie do sytuacji':** *Pozdajoł sie piyknie na to wesele, krawat zawionzoł i pojechoł z Maryśkom autym* (pmMich: Fr).

POZDŁUZ*

zob. fraz.:
NA POZDŁUZ

POZDŁUŹ*

zob. fraz.:
NA POZDŁUŹ

POZDORYNDZIU*

zob. fraz.:
NA POZDORYNDZIU

POZDRAWUWAĆ zob. POZDROWIĆ

POZDROWIAĆ SIE zob. POZDROWIĆ SIE

POZDROWIĆ *cz. dk* – **POZDRAWUWAĆ** *ndk* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Pozdrawujym wos na niepolicony krat razy* (matK: Łp); *Teroz cie dajem pozdrowić bez zajonce skoki, cobyś mnie pockała az za dwanact roki...* (BalSKD 102: Fr); (Fr, Kc, Łp).

POZDROWIĆ SIE *cz. dk* – **POZDROWIAĆ SIE** *ndk* **'ogpol. pozdrowić się nawzajem':** *Tyn dziyń, kiej mijała połówka postu, ludzie wozyli zur. Był to obrzondek dobry prze ciekawyk, bo taki okrutnie ciekawy i uparty zostoł obsypywany ku radości widzók – obficie popiołym. Za myk casók – tego obrzyndu juz nie widziołek, ale pozostoł po nim ślak. Bo w tym dniu przed połedniym pozdrowiajom sie somsiedzi: No! Dziś bemy zur wozyć – a po połedniu: No! To juz po wozyniu zuru* (NaSp 28: 12: Jw).

POZDROWIEĆ *cz. dk* **'przyjść do zdrowia':** *Pozdrowioł juz ojciec?* (matK: Rp).

POZDROWIYNIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. POZDROWIĆ’:** *No tu tu trzeba powiedzieć, ze dlo nos naucyciel to była najważniyjso osoba po mamie i tacie, i ksiyndzu. Z daleka nawet i dwa razy, i trzi razy-ef powiedzioł: dziyń dobry, jakby mnie nie słysoł, zeby nie przyjś bez pozdrowiynio koło niego. To juz-ef tak sie staroł, abof s... przistanół na file, jak z kimsi godoł tyn ucitel, zeby mnie słysoł, ze jo przechodzym i zeby, zeby nie było, zef nie powiedzioł abo zef na... ucitel nie słysoł, bo zef powiedzioł za cicho. Wolołef to powiedzieć dwa razy abo trzi, jaz na mnie pośroł i dopiyro sełef spokojnie dalyj, zef sie... zef pozdrowiył ucitela* (RnS 117: Kc); *Dzieście byli, ciotko, abo dzieście byli, swoku, abo pofalony To było toto pozdrowiynie, jak seł ftosi taki cy ucytel, cy, cy ksiondz. Jak ksiondz seł, Matko Bosko, to juz nie było ani jednego dziecka na dródze, bo sie... Roz, ze sie hańbiyli, dwa, ze sie boli* (RnS 178: ŁW); (Kc, ŁW).

POZDRÓWKAĆ BOGA ‘powiedzieć chrześcijańską formułę, wchodząc do czyjegoś domu’: *Przisеł wandrowny, pozdrówkoł Boga* (matK: Rp).

POZDYCHAĆ *cz. dk* **‘o wielu zwierzętach: zdechnąć po kolei’:** *Co to za chorość jakosi, cy zoraza, zeby sićkie kury nom pozdychały* (pmMich: Fr); *– No abo u nos tyz tak godajom, ze jak małe mo jagniynta, niy? No a majom sie kocić owce, no, po, na Nowy Rok, cy tam po Świyntak, to nie wolno nikogo puscać do tyj, do stajnie, bo pocaruje, ze sie po, popśniom sie potym. Ze po prostu te owce, co wiys, nie, nie pokocom sie jagniynta, ba pozdychajom cy jako* (CzG); (CzG, Fr, Jw). [**pomarnić sie** – Kc]

POZEBLYKAĆ *cz. dk* **‘zdjąć po kolei odzież (włącznie z bielizną) z siebie lub innej osoby’:** *Diaboł teroz pozeblykoł dziywke do naga, groty doł starostowi i powiedzioł mu: – Na, tu mos groty, weź if du dómu matce* (BalNS 150: Fr).

POZEBUWAĆ SIE *cz. dk* **‘zdjąć swoje buty’:** *Juz sie pozebuwała* (matK: Kc).

POZEGNAĆ I *cz. dk* – **POZEGNUWAĆ** *ndk* **‘o Panu Bogu: wesprzeć człowieka swoją mocą i obdarzyć go czymś dobrym; pobłogosławić’:** *Zeby to Pon Bóg pozegnoł, zeby to wielgie urosło* (matK: Łp); *By mi Pombóg nie pozegnoł* (matK: Dr); *– Cymu twoje dzieci sam takie wesołe, zdrowe, a moje wse smutne i blade? – Bo twoje cupiom w dóma i nie dozycys im świezego powietrza. Jo mojim dajem mało jodła, ale wdziyncnie, a twojom hojność przez twoje skompstwo Bóg ci nie pozegnuje* (BalSKD 53: Fr); (Dr, Fr, Łp, Tr).

POZEGNAĆ II *cz. dk* **‘rozstać się z kimś, czymś bardzo serdecznie, wykonując stosowne gesty i wypowiadając takież słowa’:** Starościna odpowiada jednak za nią: *Jesce nie bedym na wóz siadała, bom jesce ojca nie pozegnała, ostońcie tu zdrowi ojce, posałaf wom dobrze owce, wiyncyj nie bedym* (PlucWS 87: ŁN).

POZEGNAĆ SIE *cz. dk* **‘ogpol. pożegnać się z kimś’:** *Noji po tym, jak sie ś nim pozegnała, tak potym skocyła do wody* (ŚlizPPN 9: Nd); (CzG, Dr, Nd).

POZEGNANIE *rz. n*

1. **‘błogosławieństwo udzielane przez rodziców młodej parze przed wyjazdem do ślubu; zob. też: BŁOGOSŁAWIYŃSTWO w zn. 1.’:** *Przed weselym, kie młodzi pytali od ojców pozegnanio bozego i mieli iś do kościoła, młodo poni powiedziała młodymu ponowi, ze wolałaby diabła widzieć, jak jego* (BalNS 149: Fr); *No to zaś som starostowie, starostowie, no to wypytujom tak z dómu ojców. Ojcowie im dajom takie pozegnanie, późniyj idom dopiyro do kościoła. Klyncom, óni młodzi klyncom, a ci ojcowie siedzom. Noji óni im takie błogosławiyństwo dajom, jak idom do kościoła* (BubSpT 29: Dr); Hala, choć ten śpiew ją ponagla, nie jest jeszcze w stanie przestąpić progu rodzicielskiego domu. Już od drzwi cofa się ku matce. W jej imieniu śpiewa teraz starościna: *Jesce nie bydym na wóz siadała, bom jesce matki nie pozegnała*, i zwracają się ku matce młodej pani, kontynuuje śpiew: *Ostońciez tu zdrowi matko, była jo tu zawdy wartko, wiyncyj nie bedym*. Przy powtarzaniu pożegnalnej części pieśni do śpiewu za każdym razem dołączają się drużki. Drużbom śpieszno już w drogę, więc znów zachęcają młodą panią śpiewem: *Siadojze na wóz kochanie moje, bo juz darymne płakanie twoje...* Starościna odpowiada jednak za nią: *Jesce nie bedym na wóz siadała, bom jesce ojca nie pozegnała, ostońcie tu zdrowi ojce, posałaf wom dobrze owce, wiyncyj nie bedym*. Drużbowie nie ustępują: *Siadojze na wóz kochanie moje, bo juz darymne płakanie twoje...* Starościna w imieniu Hali odpowiada im: *Jesce nie bedym na wóz siadała, bom jesce brata nie pozegnała, ostońze tu zdrowy bracie, piyrałaf ci biołe gacie, wiyncyj nie bedym*. I znów drużbowie nastają, zaczynając pieśń, ale starościna nadal im odmawia: *Jesce nie bedym na wóz siadała, bom jesce siostry nie pozegnała, ostońze tu zdrowo siostro, byłaś dlo mnie bardzo ostro, wiyncyj nie bedzies*. Drużbowie ponownie wzywają do wyjścia: *Siadojze na wóz kochanie moje...* Starościna: *Jesce nie bedym na wóz siadała, bom jesce łyzki nie pozegnała, ostońciez tu sićkie łyzki,*

chodziyły tu towarziski, wiyncyj nie bedom. Drużbowie nalegają: *Siadojze na wóz kochanie moje...* Starościna: *Jesce nie bedym na wóz siadała, bom jesce dźwiyrze nie pozegnała, ostońciez tu słupy, dźwiyrze, chodziyły tu kawalyrze, wiyncyj nie bedom*. I jeszcze raz drużbowie podejmują pieśń, wiedząc, że tym razem już bliski koniec pożegnania: *Siadojze na wóz kochanie moje...* Starościna: *Jesce nie bedym na wóz siadała, bom jesce progi nie pozegnała, ostońciez tu drogie progi, chodziyły tu moje nogi, wiyncyj nie bedom*. Teraz do powtórzenia końcowej części pieśni dołączają się i drużbowie. Wszyscy śpiewają coraz ciszej, wolniej, smutniej: *Ostońciez tu drogie progi...* (PlucWS 85–87: ŁN); (Dr, Fr, ŁN).

2. **'ogpol. pożegnanie; tu: o wynoszeniu trumny z nieboszczykiem z domu':** *Jacy jak wynosiyli z izby, to na progu trzi razy udźwigli i opuściyli trzi razy. Takie pozegnanie robiyli* (RnS 164: ŁN).

POZEGNUWAĆ zob. POZEGNAĆ I

POZESYWAĆ *cz. dk* **'zszyć po kolei wszystko, we wszystkich miejscach':** *Kosule, co my nosiyły, to sie syło z tego nojlepsego płótna lnianego, coby nie gryzła. Jak sie syje kosule, to jes z niom nie barz duzo roboty. Trza z płótna wystrzic przód, tył i rynkowy, sićko pozesywać. Potym kosule biere ta, co wysowo na rynkowak takie corne wzory, i doploto tom koronke. Ale kosula, to my tyz wołali totom, co sie w niyj śpi. To była nocna kosula i óna nie była lniano, bo racy my kupowali jom w sklepak dziesi* (pmMiś: Jw); *Niciami to sie sićko syło, co ino było potargane, to trza było pozesywać niciami. Ale i we warztacie tkackim tyz były nici. Tote były hrubse, bo i płótno było inkse, to musiały takie być. To włośnie z tyk pojedyncyk nici wychodziyło płótno. Nici sie do kupy na warztacie zbijały i juz było gotowe płótno* (plSarna: Jw); (Jw, Tr).

POZGANIAĆ *cz. dk* **'zgromadzić ludzi, zwierzęta, przedmioty w jednym miejscu; też: utworzyć z czegoś zwartą grupę':** *Mularze som pozganiani* (matK: CzG); *Noji potym to pijatyka i tom rodzine pozganiajom, a wiecorym jaze potym cepowiny* (BubSpT 18: CzG); *Na przikłod było tak, ze śli paś juhasi, a od razu, od razu owce zacyny, tak jak my nazywomy kolorzić sie, cyli skórłoty wylatuwać im, i stało sie to, ze tyn baca obocół, zaroz juhasi przilecieli, ze co sie robi. Tak owce kozoł pozganiać do kosora nazod i ón wzion, i wbiół nóz do ziymie, a nasuł soli koło tego noza i ty owiecki jak polizały tyj soli, tak juz ik aji popuściyło* (BubSpT 57: Jw); *Dobre, pozganiali, ale óni orali wołami, sićko nowiyncy woły i kónie mieli, ale nowiyncy wołók, takik tyk rohatyk, madziarskik, niy* (BubSpT 60: Jw); *Jak młodzi, to tak, pozganiali, bo kazdy druzba dostoł kartke. Tu mos, mos prziwiyś tyf, tyf i tamtyf. Do kazdego trza było iś, cosi, co tam zjedli po obiedzie, bo kazdy dostoł piyrse obiod, moze cosi i wypić, no bo, zeby mogli śpiywać za drógom i pośli zganiać ludzi. Pozganiali ludzi, to trza było zamelduwać tymu, co robiył wesele, ze toci som, tyf ni ma, jesce if nie było w dóma, moze nie fcom przijś. A jesce musieli iś roz. No, no to pozganiali, kielo dali rady pozganiali* (Kc); (CzG, Jw, Kc).

POZGANIAĆ SIE *cz. dk* **'o wielu osobach: zejść się w jedno miejsce w jakimś celu, zgromadzić się, zebrać się; też o zwierzętach: zgromadzić się w jednym miejscu':** *Tako sie banda pozganiała chłopcysków* (matK: Łp); *No a potym to juz, jak my chodziyli do skoły, to juz pamiyntom, mozef była w piontyj klasie, no to robiyli przez wieś dróge asfaltowom. Ale sie dzieci cieśyły. Przijechoł w seśdziesiontym chyba sóstym roku abo siódmym, przijechoł autobus. Te dzieci z całyj wsi sie pozganiały, bo, bo w ogóle wtedy autów nie było ani nifto ni mioł samochodów ani traktorów* (Kc); *Nyji, a potym wiecór my sie tam pozganiali, koledzy se mnom* (BubSpT 10: CzG); *Jak sie pastyrze pozganiajom i kierdel wiedom, to majom kije długaśne do zaganianio – takiego kija nie wolno rucić w ogiyń ani połómać w ogiyń, coby mu kawołek ostało. Takim kawołkiym nie wolno uderzić statku zodnego, bo taki uschnie i zmarnieje do znaku* (BazWierz 187: CzG); *Sie pozganiali wiecór, w karty grali, nakrynciyli liścioka, nastrzigli, krucy himel, dopluli, w drugi dziyń trza było, baba scotke trza było, z piyrzi z gynsi robić scotki i myły forzty* (KorpSp: Rp); (CzG, Kc, ŁN, Łp, Rp).

💬 *Jedna biyda nic nie worce, pokla sie syćkie nie pozganiajom* (matK: ŁN).

POZGARNUWAĆ *cz. dk* **'garnąc, zebrać wszystko w jednym miejscu z różnych punktów płaszczyzny':** *Pozgarnuj teroz tom miyrzwe i ruć na platforme* (pmMich: Fr); *Wejze gracke z bojsecka i pozgarnuj te liście z obory* (pmMich: Fr).

POZGNIONTY *przym.* **'o niebie: zaczerwieniony mocno':** *Pozgnionte od zochodu* (matK: Łp). [**pozgniony** – ŁN]

POZGNIONY *przym.* **'o niebie: zaczerwieniony mocno; zob. też: POZGNIONTY':** *Na wiater pozgnione niebo* (matK: ŁN).

POZGNÓĆ SIE *cz. dk* **'o niebie: zaczerwienić się':** *Pozgło sie od zochodu* (matK: Łp); *Pozgnie sie niebo* (matK: CzG); *Niektorzi uwazujom, ze jak sie*

pozgnie na wychód, to bedzie wiater (matK: Rp); (CzG, Jw, Łp, Rp).

POZGRUBIAĆ *cz. dk* **‘pomarszczyć’:** (matK: Kr).

POZGRUBIAĆ SIE *cz. dk* **‘pomarszczyć się’:** *Pozgrubio sie, pozgrubiany, zgruby na cole* (matK: Fr); *Pozgrubiała sie mu skóra* (matK: Dr); (Dr, Fr).

POZGRUBIAŁY *przym.* **‘pomarszczony; zob. też: POZGRUBIANY’:** (matK: Fs, Jw).

POZGRUBIANY *przym.* **‘pomarszczony’:** *Pozgrubio sie, pozgrubiany, zgruby na cole* (matK: Fr); *Mo takie liście pozgrubiane* (matK: Rp); *Taki pozgrubiany listek i chrobocki w środku* (matK: Dr); (Dr, Fr, Rp). [**pozgrubiały** – Fs, Jw; **pozmorzcany** – ŁN, Nd]

POZIAR *rz. mnż* **‘ogpol. pożar; zob. też: POZAR’:** *Na ty poziary* (matK: CzG).

POZIELYNIEĆ *cz. dk* **‘przybrać zielony kolor’:** *– Wiycie co, sowiyme krowe do miedzucha, zmieści sie jak nic. – Piyrse pokukali na mnie, jakbyf pozielynioł, a potym zacyni sie śmioć. Alef sie rozeźlył! – Rusylibyście sie stela i pośli poobziyrać! Cheba, ze mocie lepsom kryjówke, co?* (PrP 2017: 242: Nd).

POZIELYNKATY *przym.* **‘lekko zielony, zielonkawy’:** *Pozielynkaty – bioły, zielony* (matK: Nd). [**pozielynkawy** – ŁW; **pozielynkowaty** – ŁW; **zielonawy** – ŁW; **zielonkawy** – Kc; **zielonkowaty** – ŁW; **zielyńkaty** – Rp]

POZIELYNKAWY *przym.* **‘lekko zielony, zielonkawy; zob. też: POZIELYNKATY’:** *Zielonawy* || *pozielynkawy* (matK: ŁW).

POZIELYNKOWATY *przym.* **‘lekko zielony, zielonkawy; zob. też: POZIELYNKATY’:** (matK: Łp).

POZIOMKA *rz. ż* **‘wieloletnia bylina rosnąca dziko i w uprawie, o soczystych, czerwonych, jadalnych owocach bardzo podobnych (lecz mniejszych) do owoców truskawki; poziomki dziko rosnące mają właściwości lecznicze, ich liście stosowano m.in. przy schorzeniach układu moczowego; poziomka pospolita (*Fragaria vesca* L.); zob. też: JAGODA I w zn. 1.’:** *Jagody = poziomki* (matK: Nd).

POZIOMNICA *rz. ż, bud.* **‘ogpol. poziomica’:** *Waserwoga to ta poziomno, poziomnica* (matK: Fs). [**waserwoga** – Fr, Kc, NB, Nd; **wodowoga** – Rp]

POZIOMNY *przym.* **‘ogpol. poziomy’:** *Waserwoga to ta poziomno, poziomnica* (matK: Fs).

POZIORNIE *przysł.* **‘tak, że ma się bardzo dobry widok na coś, bez żadnych przeszkód zasłaniających widoczność’:** *Gazdowie se swego patrona św. Izydora postawieli na prawym skrzidle óltorza, zeby wse było poziornie na niego, ze choć nowiyncyj ludzi jes w kościele, to go spod churu bez głowy wse widać* (BalNPK 41: Fr).

POZIÓR *rz. mnż* **‘wyraz oczu, spojrzenie’:** *Taki poziór mioł zbójowaty* (matK: Dr); *Poziór mioł jak tygrys* (matK: Rp); (SSWG 20); (Dr, Rp).

zob. fraz.:
DAĆ [DAWAĆ] POZIÓR
MIEĆ BRZIDŹKI POZIÓR
MIEĆ POZIÓR
Z POZIORU

POZIYLONKOWATY *przym.* **‘wpadający w zielony kolor; zob. też: POZIYLYNKOWATY’:** (matK: Fr).

POZIYLYNKOWATY *przym.* **‘wpadający w zielony kolor’:** (matK: ŁN, Tr). [**poziylonkowaty** – Fr]

POZIYRAĆ zob. POŹRYĆ

POZIYRAĆ zob. POŹRYĆ

POZJODAĆ *cz. dk* **‘zjeść po kolei wszystko’:** *Wziyni pastyrze zaśli tam, óni mieli ciokołade do warzynio, wiycie, nyji, gdzie jakie co było, no to pozjodali, kiełbase, i tak dalyj* (BubSpT 69: Jw).

POZJYZDZAĆ SIE *cz. dk* **‘o wielu osobach: przyjechać po kolei w jedno miejsce’:** (matK: Jw); *To było tak, zeście śli na rolom, to rano ścies pojedli warzone, bo w połednie mało fto kiedy był w dóma, w zimie prawie. A wiecór zaś sie pozjyzdzali z role, no to zaś cosi sie warzyło* (GrJMSp 309); (Jw, Rp).

POZLATUWAĆ SIE *cz. dk* **‘o wielu osobach: zgromadzić się pośpiesznie; zbiec się’:** *No to dzieci tak sie ciesyły, ze te autobusy jeździyły, to sie pozlatuwały ze wsi i tyn kierowca nos nieroz przewióz* [śmiech]. *To my, tak za darmo nos przewióz po tyj dródze nowyj, co była, to my sie juz tak ciesyli, ze, ze moglimy jechać, bo przez wieś, przez nasom dziedzine, to downo tylko jeździyły gaziki wojskowe abo takie auta i, i to u nos była placówka wojskowo, no to tylko wojocy u nos to byli, to tak ze bez wieś dzieci sie mogły bawić, jak jesce było takie błoto, maras, to sie nazywało, jak jesce był tyn maras, to my sie brali, grali w koziuchy* (Kc).

POZŁOCAĆ *cz. ndk* **‘malować POZŁOTKĄ’:** *Pozłocać, pozłocane* (matK: Kr); *Bronz, presek taki, co sie pozłaco obrozki* (matK: ŁN); (Kr, ŁN).

POZŁOCANY *przym.* **‘ogpol. pozłacany’:** *No to jesce przecie suknie som w skrzini. No suknie, to sie nazywały kanafoski, a te gorsety takie, to sie nazywały kabotki takie. Było to piyknie zdobione, rozmajitymi takimi pozłocanymi niciami, dziś tego ni ma nawet* (BubSpT 132: NB).

POZŁOŚCIĆ SIE *cz. dk* **‘zezłościć się’:** *Ozór – kie sie pozłoscym* (matK: Fr).

POZŁOTKA *rz. ż*
1. **‘staniol’:** *Złoto || pozłotka w takif papiyrkaf* (matK: Nd).
2. **‘żółta folia aluminiowa’:** (SSWG 20).
3. **‘żółta farba imitująca złoto’:** (matK: Fs); (Fs, Kc, Tr).

PO ZŁYMU *przysł.* **‘czując do kogoś złość; w złościach’:** *Jak po dobroci sie nie zrobi, to po złymu sie nie zrobi* (matK: Dr).

POZMIYNIAĆ SIE *cz. dk* **‘w jakimś zakresie nastąpiły wielorakie, gruntowne zmiany’:** *To sie duzo pozmiyniało, dzie tam co Boze. Do skoły trza było iś, ze skołyś przyseł, dali ci gynsi, i musiołeś iś paś, abo krowy, a dzisiok fto idzie z dzieci paś krowy abo gynsi. Abo mos gynsi, jak byś narysuwoł* (GrJMSp 311).

POZMORZCANY *przym.* **‘pomarszczony; zob. też: POZGRUBIANY’:** *Po gymbie zmorzcki, pozmorzcane* (matK: Nd); (ŁN, Nd).

POZNACYĆ *cz. dk* **‘opatrzyć coś charakterystycznym, rozpoznawalnym i odróżniającym się znakiem’:** *Poznoc tam lubrykom* [kolorową kredką] (matK: Rp); *Poznacół se deske* [porobił znaki na desce] (matK: Łp); (Łp, Rp).

POZNAĆ I *cz. dk* – **POZNAWAĆ** *ndk* || – **POZNAJAĆ** *ndk* **‘zidentyfikować kogoś, coś po wcześniej znanych cechach; rozpoznać’:** *Poznało dziecko, ze to w cudzy izbie, w inksym miyjscu* (matK: Dr); *Wloz do swojego dómu, tam juz jego zona grule skrobała, jego zona poźrała noń. Óna go nie poznała, prziwitała go, niek witajom ik miłość. Wojtek sie zahańbiół, poseł z dómu prec* (MalPS 137: Jw); *Syćka we wsi ozprawiali, ze Jasicek pudzie do skół. Kozdy poznajoł po nim, ze ón sie nadaje ino na pana. Roncki mioł ciyniutkie, paluski długie i gymbuśke biołom jak mlyko* (BalSKD 92: Fr); *Kied my juz dochodziyli na urbarskom młake, dziadek zacyni pogwizduwać. Od razu poznołef tom nute i som jef zacon podśpiywuwać. Zynym se drózeckom, Zynym se polami, Krowy mnie prowadzom, Przebiyrom nogami* (SpCzyt 58: Nd); (Dr, Fr, Jw, Nd).

POZNAĆ II *cz. dk* **‘znać kogoś, coś’:** *Mnie nie poznocie* [nie znacie]*? Dyście mi byli na weselu* (matK: Dr); *– Kie takie gynśle mom, to pudyme dalej – powiada Walek do zbójników. – We Frydmanie jes kaśtel nieduzy, ale bogaty i piykny. Poznom tam grófa Aladara Paloczaya i hajduków, bof tam chodzuwoł na pańskie. Wiym, dzie som talary i wino, śrybło i złoto. Jes tam przi kaśtelu seść piwnic, trzi na dole, a trzi na górze, dziewiyńćdziesiont seść kroków długie i osiymnoście syrokie, na chwile by móg w nif dyrdać gróf śtyroma kóniami. Jes wina moc, legary som ułozone dwoma rzyndami, a na nif becka przi becce. Trza nom iś skostuwać z tego wina* (BalSKD 28: Fr); *Nojwiynkso biyda, to juz jes im bez skoły* [w Falsztynie]. *Za Madziarska, to ta przichodziył z Frydmana chłopek Galik ucyć, to i umioł dzieftory na modloncyj ksionzce se przecytać, noji napisać od wojska pore słów do ojców. Ale dziś to juz zodne dziecko, ani jednyj litery nie pozno* (GazPod 1927, nr 21: 7: Fs); (Dr, Fr, Fs).

zob. fraz.:
POZNAĆ PO PERSUNIE
POZNAĆ Z PERSONU

POZNAĆ PO PERSUNIE ‘rozpoznać spośród wielu po wyglądzie, biorąc pod uwagę wszystkie cechy indywidualne’: *– No, no, był tu taki baca, co musicie wiedzieć, ze ón... było powiydzmy po, po piyncet owiec było, ón kazdom wiedzioł od kogo ta owca jes.* [– Każdą każdą?] *– Kazdom.* [– Po pysku poznawał?] *– Po pysku, po persunie, po, po jak sie, po, jak sie prowadzi, jak chodzi* (Kc). [**poznać z personu** – Rp]

POZNAĆ SIE I *cz. dk* – **POZNAWAĆ SIE** *ndk* **‘zaznajomić się z kimś; zawrzeć znajomość’:** *Na dy to sie tak poznawali, jako i tu my sie poznomy. A potym wziyni taki wiyniec, no wy nie wiycie, jaki wiyniec i zanieśli potym do młodyj pani. A potym były nomówiny, to było zaś na sobote. To ludzi pozganiali i rynce wionzali, taki cy starsy był, to sobie rynce dali i ze sie juz pozyniom. A potym było wesele o trzi tyźnie, o trzi tygodnie. No potym my pośli do ksiyndza i ślub był, i wesele było. Dwa dni wesele było, nie jedyn dziyń. No piyli ludzie. Jak sie napiyli, potym młodom paniom odwiedli, potym jom zacepiyli* (BubSpT 79: Kr); *Roz-ek sie jom pytoł: – Babko, jako wyście sie tam poznali z dziadkiym? Jak to za młodu było?* (CzG); (CzG, Kr).

POZNAĆ SIE II *cz. ndk* **‘znać się na czymś’:** *Na tyf wynzaf, to jo sie juz nie poznom* (matK: Dr).

POZNAĆ Z PERSONU ‘rozpoznać spośród wielu po wyglądzie, biorąc pod uwagę wszystkie cechy indywidualne; zob. też: POZNAĆ PO PERSUNIE’: [– Jak można było rozpoznać swoje owce?] *– No to sie poznaje z personu* (KorpSp: Rp).

POZNAJAĆ zob. POZNAĆ I

POZNANY *przym.* **‘znany’:** *Znajomy, co je cudzy i poznany* (matK: Nd).

POZNAWAĆ zob. POZNAĆ I

POZNAWAĆ SIE zob. POZNAĆ SIE

POZNOSIĆ *cz. dk* **‘znosząc, zgromadzić wszystko w jednym miejscu’:** *Powybiyralimy, poznosiyli*

we furiku, pozwoziyli na kupe, pocyściylimy, to nom dała potym i cukierków, i cukru nom nasypała na kupki, na stół, no to tak lizali te dzieci. Downo cukru nie widziały. Cukier był tak telo drogi, ze chłop musioł cały dziyń kosom kosić, zeby kilo cukru kupiół (RnS 158: ŁN).

POZOBLYKAĆ SIE *cz. dk* **'zdjąć po kolei z siebie odzież włącznie z bielizną; zob. też: POZOBŁÓCYĆ SIE':** *Pozoblykali sie do, do kalisonók* (KorpSp: CzG); (CzG, Łp).

POZOBŁÓCYĆ SIE *cz. dk* **'zdjąć po kolei z siebie odzież włącznie z bielizną':** *Pozobłócół sie cołkiym, był w nagu* (matK: Rp); (Łp, Rp). [**posebłócyć sie** – Kc; **pozoblykać sie** – CzG, Łp]

POZOBUDZAĆ SIE *cz. dk* **'o wielu osobach: obudzić się po kolei':** *Jak sie pozobudzali* (matK: Rp).

POZOBUWAĆ SIE *cz. dk* **'zdjąć swoje buty':** *Mokre sićko takie normalnie, pozobuwali sie, ze bedom se, ze zdyjmiom se, a tu przlecioł: wartko obuwać sie, bo uciekomy, bo juz nos przechodzom, przechodzom nos juz óni, Rusi, musymy uciykać!* (RnS 101: Jw).

POZOGI *rz. nmos* **'podłużne obłoki zapowiadające zmianę pogody':** (matK: Łp).

POZOLIĆ SIE *cz. dk*
zob. fraz.:
BÓG SIE POZOL CŁOWIEKA

POZOŁDY *rz. nmos* **'dary, prezenty':** *Za zarobione nakupuwali pozołdów, ftorymi cynstuwali w dóma przibyłyf gości* (NaSp 73: 30: Tr).

POZONACYĆ *cz. dk* **'czasownik o znaczeniu podstawowym ONACYĆ, rozwijanym o znaczenie wynikające z przedrostka, rozumiany na tle kontekstu wypowiedzi':** *Kondziyl była i potym na krynzlu sie naowijało tyj wełny, noji przyndło sie. Naprzyndli wełny, jak mieli kondziel, noji to wrecionko, noji przyndło sie. Abo jak fto mioł warcule, to na warculi sie dobrze przondło i duzo sie naprzyndło, ale nie kozdy mioł warcule. Nogom sie rusało i to kółko było, noji kołowrotek taki, co swijało tom wełne. I potym na kłymbka. Kłymbka sie robiyło z tyj wełny i z kłymbka potym trza było zaś robić sukno. Zaś był śpulorz taki i kłymbka sie kładło – jedno kłymbko sie kładło i na śpulorz sie dawało. I cywka tako była, co sie nawijało na tyn kołowrotek i tom nić sie swijało. Jak sie naswijało tyf cywek juz, ne to pozonacyło sie zaś. No i zaś potym sie przerobiało z tyj cywki, co jak sukno sie robiyło* (plBłachut: Fr).

POZOR *rz. mnż* **'ogpol. pożar; zob. też: POZAR':** *Ludzie w polu byli i to nie dało sie ratować, bo to strasny był pozor wielgi. Dachy były jesce takie gónciane, suche, wielgie, to tak sie polyło, jak kieby to było jako... tak fucało wsyćko* (BubSpT 43: Fr).

POZOSTAJAĆ *cz. dk* **'pozostać w wielu miejscach':** *Lyn doźrały, jak juz na bojsku lezał, to trza bo było na rafak rafać. Rafać, to znacy tak go cesać, bo tyn raf, to jak grzebiyń był. Tak trza było dobrze rafać, coby nie pozostajały główki na nim. Taki wyrafany lyn potym zawoziyło sie do mocydła, coby tam pomocył sie ze trzi tyźnie* (CzG).

POZOSTAWIAĆ *cz. dk* **'pozostawić wszystko':** *Takie wyrkiście pozostawiali – kie nie pościylone* (matK: Fr).

POZÓŁTAWO *przysł.* **'z żółtym odcieniem':** *Cyna – pozółtawo sie topi* (matK: Kr).

POZÓŁTAWY *przym.* **'mający kolor lekko żółty, wpadający w żółć; żółtawy':** *Kaśton taki pozółtawy, ogón corny* (matK: Dr); *Rumunka – pozółtawom wełne mo, miynkutkom* (matK: Łp); *Źre zboze, pozółtawe, zapaluje sie* (matK: Tr); *To bioły kolor. Zółty taki, pozółtawy taki kolor. I liście miały podobne ta jakby kapusta takiego koloru* (MMilMCK: Nd); *Na grziby chodziymy. Prowdziwki, podpiynki, rydze, maśloki, maliny, borówki. Grziby takie zółte, pomarańcowe, takie, w kupie rosnom, takie duze, wysokie, takie pozółtawe, kawowe takie, rydze som fijoletowo takie, ón mo takom copke tak i korzyń mo, a prowdziwek mo takom ładnom bumbolke* (BubSpT 97: Kr); (Dr, Fr, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

POZÓR *rz. mnż*
zob. fraz.:
DAĆ [DAWAĆ] POZIÓR [POZÓR]

POZRUCAĆ *cz. dk*

1. **'zrzucić czegoś wiele, z wielu miejsc; pozrzucać':** *Włazom do izby, kapelusy pozrucajom, no i mówiom* (matK: Łp); (Łp, Rp).
2. **'zdjąć wszystkie części ubioru':** *Kie stary obocół, ze sićka śpiom, pozrucoł portki, kosule i natar sie okowitom. Słysałak na spaniu, jak zbyrcoł na śklonkak, nale przestoł* (SpCzyt 148: Jw).

POZRUSAĆ *cz. dk* **'zniszczyć, zlikwidować po kolei wiele czegoś':** *Tu owiec downo ludzie chowali, a to nieduzo, bo nieduzo, nale wse kazdy cosi mioł, zeby w jesiyni jakiegosi baranka potym prze siebie mioł. Potym polikwiduwali, juz sie nawet nie opłaci. Neji to zaś pewnie do tego dosło, bo skóra nie worce nic, wełna nic, trza jesce dokładać. Teraz jesce skupy zaś pozrusali, ni ma skupów na jagniynta, neji ludzie jagniynta majom, noji ta tońsość, to sie nie łapiom za likwidacje owiec, niedowno ponabywali, a teroz cy nie trza bedzie likwiduwać* (KorpSp: NB).

POZRUWAĆ *cz. dk* **‘o mięśniach i stawach człowieka lub zwierzęcia: osłabić, uszkodzić przez nadmierny wysiłek, noszenie zbyt ciężkich przedmiotów itp.’:** *No jak my chałupe stawiali, to tyz godom teroz, nowom, jak potym stawiali, no to juz my stawiali ile? Ze śtyrdzieści lat tymu, no to godom, my ni mieli ani piniyndzy, ani nic, ale ludzie downo byli dobrzi, jedyn drugiymu poseł pomóc, to tata juz mieli naodrobiane, co my chałupe wystawiyli za darmo, nie zapłaciyli. My dziewcynta, jo rynce pozruwała, co my nosiyły pustaki, wopno, a reśte przichodziyli chłopy, co sićko wystawiyli w surowym stanie, wystawiyli za darmo. Tata mioł poodrobiane, to jak tu stawiali, no to tata byli, to u Michała, tu tyz byli, to tu, noji to potym postawiyli tak, co ino za odrobek* (KorpSp: Dr).

POZRYĆ *cz. dk* **‘o zwierzęciu, zwłaszcza psie: ugryźć kogoś kilkakrotnie, w wielu miejscach; pokąsać’:** *Copke mo, zeby go nie pozarły pscoły, siatke* (matK: Kc).

POZRYĆ SIE *cz. dk* **‘pokłócić się bardzo mocno’:** *Jo wom lepsom nowine powiym. Józia od Michałka tak sie pozarła ze świokrami, ze nieskoro w piontek zaprzongła kónia do lyter, groty ze sifonera do półkosek, za lytrami uwionzała krowe, swojom wycielonke i posła nazod do ojców. To dopiyro śpas* (Czard 81: Nd).

POZRZINAĆ *cz. dk* **‘ściąć po kolei wiele drzew’:** *Po lesiek sie uchodziyła, po lesiek sie uchodziyła i mielimy takom kobyłe, tak wse jesce i drzewo, bo mój chłop był chory, ledacy, to ino pozrzinoł, jo tam okrzesuwała te smerecki, potym wziynak jesce kobyłe i zaprogła, i wyciongałak te smerecki tam na kupke, a potym my tulali na wóz* (KorpSp: Rp).

POZUBRUWAĆ *cz. dk* **‘pogryźć drobno’:** *Fces pozubruwać, a tu nie do sie* (KorpSp: Kr).

POZUBRZIKUWAĆ *cz. dk* **‘pochrupać coś, zjadając’:** *Pozubrzikuje se kóń* (matK: ŁN).

POZWALAĆ zob. POZWOLIĆ

POZWIJAĆ *cz. dk* **‘zwinąć wiele czegoś w kłębek, rolkę itp.’:** *Jak juz było dwa tygodnie cy tam juz troche wiyncyj, cy jak tam sło sie zajrzeć, cy juz jes umoconym. Tak sie pore ździebeł pozwijało, tak poskurcało, to, jak juz miynkie było, to juz był umocony i lyn sie z mocydła wyciongneło, na brzyzek sie wyruciyło i ocieknół* (KorpSp: Rp).

POZWIJANY *przym.* **‘zwinięty w kłębek’:** *Jedyn hań ci idzie po lesie okrutny god, do kryngu pozwijany był pod tom skałom* (matK: Rp).

POZWŁÓCYĆ *cz. dk*

1. **‘WŁÓCĄC, zebrać wszystko w jednym miejscu’:** *Pośli do jednego pana syćka służyć, paśli owce i kozali mu nawracać. I ón nawracoł, dzie mu ftoro sła, jom zabiół i wybiół sytkie. I ta potym óni wzieli pozwłócyli do jedny mastalnie* (MalPS 147: Jw).
2. **‘znieść, ściągnąć wszystko w niższe położenie’:** *Gynsi sie wywiedły, musiołek zaś gónić za pokrziwami. I tak kie juz śniyga nie było, pośliny z gazdom na izbe. Pozwłócylimy z góry koła, osie i lyterki, poskładalimy na wóz. Prawiutko zadzwóniyli na obiod. Gazda poseł jeś, a mnie pedziół: – Tu mos, chłopce, kołomaź, pomaś ś niom wóz!* (KowPluc 46: Jw).

POZWOLAĆ SOBIE **‘dokazywać, broić’:** *Óna sobie tak pozwolo* (matK: Nd).

POZWOLIĆ *cz. dk* – **POZWALAĆ** *ndk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Bo panowie wymyśleli tu jakomsi, jakisi rezerwat, w państwowyf lasaf, noji w tym rezerwacie, wiycie, to zabić, zastrzelić to nikomu nie pozwolajom, trzimajom to niby, prze jakifsi gości ze zogranicy* (BubSpT 108: ŁW).

POZWOLYNIE *rz. n* **‘ogpol. pozwolenie; też: dokument zawierający urzędowe zezwolenie na coś’:** *Pozwolynie || pozwolyństwo* (matK: ŁN).

POZWOLYŃSTWO *rz. n* **‘zezwolenie, pozwolenie; też: przyzwolenie na coś’:** *Pozwolynie || pozwolyństwo* (matK: ŁN); *Pozwoli sie, to wtedy pozwolyństwo* (matK: Fr); *Bez pozwolyństwa seł* (matK: Nd); *Pozwolyństwo na muzyke* (matK: Tr); (Fr, ŁN, Nd, Tr).

POZWOŁYWAĆ *cz. dk* **‘zaprosić po kolei wszystkich; pospraszać’:** *Poprawiny – pozwołuje ludzi, piecywo dajom, reśte wypijom* (matK: Nd).

POZWYDAWAĆ SIE *cz. dk* **‘o grupie panien: po kolei powychodzić za mąż’:** *Pozwydawały sie, coz jo bedym robiół* [z piosenki] (matK: Łp).

POZWYRTAĆ SIE *cz. dk* **‘szybko wykonać jakąś czynność; uwinąć się’:** *Juz trzeba było frystyk robić, bo chłop przyseł do chałupy, to, no jesce ni mos frystyku? No to trza było sie trosecke posykuwać, trza sie było pozwyrtać, zeby nasykuwać i frystyk, i w obejściu* (KorpSp: Tr).

POZYCAĆ zob. POZYCYĆ

POZYCKA *rz. ż* **‘ogpol. pożyczka’:** – *Kielo fcecie od pozycki? – Dej sto papiyrków! – odpowiedzioł dziadek* (BalNS 136: Fr).

POZYCKI *rz. nmos* **‘pożyczanie od kogoś’:** *Na pozycki idzie, kie pozyco* (matK: Tr).

POZYCYĆ *cz. dk* – **POZYCAĆ** *ndk* **‘ogpol. pożyczyć (komuś lub od kogoś)’:** *Pozycyć grosia* (matK: ŁN); *Sie nie pozycyło, boby sie kury popśniyły* (matK: Fr); *Nieuzyty – co nie fce pozycyć ani dać* (matK: Fr); *Pozycył i do dziś dnia go wraco* (matK:

Kc); *Cy ni momy piyniyndzy pozycyć?* (matK: Kr); *Pozycyć ni mo gdzie, a swojif ni mo* (matK: Łp); *Łakomy nie fce pozycyć, nie udzieli nikomu; nie fcym pozycyć* (matK: Nd); *Jak sie pozycy, godo: wróć mi tom iścizne* (matK: Nd); *Pozyc mi kielo telo cukru, zebyf na rano miała do kawy* (matK: Nd); (ogsp.).

⊛ *Jaja sie nie pozycyło po zachodzie słónka* (matK: Fr).

⊛ *Noji tyz sie nie pozyco nikomu nic wiecór, po zachodzie słónca, a scególnie w piyrsy piontek miesionca, bo ta osoba, co pozyco od ciebie w piyrsy piontek miesionca, to jes barz niedobry człowiek, wredny, wredny, taki i mściwy, chamski, kretyński i jesce nie wiadomo, co. Jak sie pozycy, to duze niescynścia som* (Fr).

POZYMAĆ *cz. dk* **'pozdejmować buty':** *Pozymos to z tyk nóg* (matK: Rp).

POZYNIATY *przym.* **'żonaty; zob. też: ZYNIATY I':** *Pozyniaci juz* (matK: ŁN).

POZYNIĆ SIE *cz. dk* **'o dwojgu osób: zawrzeć związek małżeński; pobrać się':** *My sie pozyniyli w jesiyni* (matK: Dr); *Straśnie sie mu zwidziała, potym sie pozyniyli* (matK: Dr); *A potym były nomówiny, to było zaś na sobote. To ludzi pozganiali i rynce wionzali, taki cy starsy był, to sobie rynce dali i ze sie juz pozyniom. A potym było wesele o trzi tyźnie, o trzi tygodnie. No potym my pośli do ksiyndza i ślub był, i wesele było. Dwa dni wesele było, nie jedyn dziyń. No piyli ludzie. Jak sie napiyli, potym młodom paniom odwiedli, potym jom zacepiyli* (BubSpT 79: Kr); (CzG, Dr, Kr, Łp). [**pobrać sie** – Kc, Tr]

POZYNIĆ SIE NA CIARY 'o sytuacji, kiedy mężczyzna żeni się z dziewczyną, natomiast jego siostra wychodzi za mąż za brata tej dziewczyny': (GrJMSp 216).

POZYTECNY *przym.* **'ogpol. pożyteczny':** *Były to jodła barz prymitywne, bo ni mogli se pozwolić na inne. Ale było o telo pozytecniyjse, ze nie było w nim chemii, ktoro dziś zatruwo świat* (Iwan 20: Nd); (Nd, Tr).

POZYTEK *rz. mnż*

1. **'ogpol. pożytek; korzyść':** *Serdoki przewoźnie obsywajom karakułom, ale jak kogo nie stać było na zabicie jagniyncia, to obsywoł serdok barankiym. Jak sie zabijało barana, to było z tego duzo pozytku: i miyso, i skóra, wełna, a ta wełna, to na te baranki tyz sła. Teroz to ludzie oddajom, wiycie, skóry na skup, a downiyj, to sie biyli, zeby mieć w chałupie, bo zawse jakie odziynie mozna było usyć* (pmKosz: Jw).
2. *daw.* **'słowo używane w formule magicznej – wszystko to, co jest dobre, pożyteczne, a zwłaszcza mleko':** *Guślorka chodzi po polu, zgarnio rose rynkami i godo: Biere pozytek, ale nie wsytek. A za niom idzie diaboł i godo: A jo ostatek* (pmJanicka 24); *Sługa służył u jednego i był przed sopom, i słucho, ze po polu ftosi łazi. Zased patrzeć i co nie widzi. Jakisi chłop chodzi w chomoncie i godo: – Biere pozytek, ale nie sytek. – I tyn sługa zdziwiył sie, bo tyn chłop posed trzi razy koło if chałupy, az seł ku drugiymu dómowi, co był po somsiedzku, i ón chomonto powiysiył na sopie i posed. Wte sługa co nie robi – fce obocyć, co to ón nie robiył, i biere to chomonto i kładzie, i idzie bez pole, i godo kole tyj chałupy trzi razy: – Biere pozytek, ale nie sytek – wte co sie nie robi, krowy od somsiada zacyny okrutnie ryceć i chciały popynkać, a sługa sie przelonk, i cisnół to chomonto, i uciók* (BazWierz 150–151: CzG); *Wilijo świyntego Wojciecha, 22 kwietnia. Carownice, guślorki i guślorze chodziyli po pastwisku tego gazdy, co mu fciały odebrać mlyko, wlekły po trowie powonzki i powiadały: – Bierym pozytek, ale nie sytek, bierym pozytek, ale nie sytek, bierym...* (NaSp 35: 3: Jw); (CzG, Jw).
3. **'pyłek kwiatowy zbierany przez pszczoły; zob. też: PYŁEK':** *Zbiyrajom tyn pozytek* (matK: Łp).

POZYWAĆ *cz. ndk, kuch.* **'spożywać pokarm; jeść':** *Jedna boginka dziecko miała mieć i jyj chłop, tyj boginki przyseł po babice, noji wzion. Posła z nim w nocy, a potym zaśli tam na to mieskanie. Uderzył palicom, otworzyła sie ziym, wleźli do izbecki. Oj izbecka była piykno, była piyknie ustrojono. Jak był u tyj babicy, óni wiecerzali i śmioli sie. Jymu sie to nie widziało, ze Boski chlyb jedzom, a śmiejom sie. Godoł: – My sie zywimy z korzonkami, ale sie nie śmiejymy, kied pozywomy, ale Bogu dziynkujymy za to* (ŚlizPPN 51: Jw).

POZYWNY *przym.* **'o pokarmie: taki, który dobrze zaspokaja głód; syty':** *Wse dzieciom godom, trza jeś pozywne jodło, nie same mandoły* (Nd).

POŹREĆ zob. POŹRYĆ

POŹRYĆ *cz. dk* – **POZIYRAĆ** *ndk* **'popatrzeć, spojrzeć':** *Pożrołef na dziadków bic. Paradny. Bicysko nowe, kistka na końcu tyz nowo. Jacy rzymycki w bicu cheba tote, co łóńskiego roku. Nale jo wiym, cymu. Były nimi zwionzane bazicki do świyncynio. I takiym sposobym dziadek majom bic poświyncony. Taki u nos zwyk* (SpCzyt 58: Nd); *Jo wzion jesce pożroł na to pudełko, wyseł do pola i myrdnół, i pudełko poleciało bez daf tam dziesik za sope, na ogród* (BubSpT 63: Jw); *Kie my juz byli daleko od niego, to my widzieli, ze topielec*

długo za nami poziyroł. – Myślym – godo ujek – ze ón tam młyńskie koła obraco mynorzowi, kie tyn miele jarzec na monke. Ale tyz i zalywo wodom ogrody przi wodzie (SpCzyt 147: Rp); Kumotra: (...) *Neji jak sie wom ta malućko chowo?* Irinka: *Dziynkuwać Bogu, doś dobrze, fcecie pośryć na niom?* Kumotra: *O hej, ale piyrse nief moje ocy pośrom na świynty obrozek, zeby dziecku nie stało sie ody mnie z ocu* (Czard 72: Nd); (Dr, Fr, Jw, ŁN, Nd, Rp).

zob. fraz.:
DAŁO SIE POŹRYĆ {*komusi*}

POŹRZEĆ *cz. dk* **'o roślinie: dojrzeć':** *To tak jes. Jak sie juz lyn zasieje, jak juz pośrzy, tak pore tyf tyźni i potym go plewiymy tyn lyn, juz tak poschodzi. Jak juz potym sie tyn lyn wyplewi, ón rośnie trzinoście tygodni. Z trzinoście tyźni jak tyn lyn rośnie, tak potym go wybiyromy zaroz i wionzymy do ociypek, i tak sie prziwozi go na bojsko* (BubSpT 93: Kr).

PÓDŹ TU *wykrz.* **'okrzyk, którym przywołuje się psa':** (matK: CzG).

PÓJDA *rz. ż* **'strych w budynku mieszkalnym; zob. też: PIYNTRO w zn. 1.':** *Matka na... napiekła chleba w piekarniku, noji na cały tydziyń w sobote napiekła i zaś do soboty, no, trzimalimy ik w ónym na, na pójdzie w takik srombkak* (KorpSp: Jw).

PÓJŚ I *cz. dk*

1. **'udać się dokądś pieszo':** *Gynsi posły sie paś* (matK: CzG); *Nie dało mu sumiynie, poseł i odniós* (matK: Dr); *Posła zaś do pola* (matK: Fr); *Jo by posła do kościoła* (matK: Jw); (ogsp.).
2. **'pojechać':** *Na rok pójdym do Warsiawy* (matK: Rp); *W Hameryke posła* (matK: Rp).
3. **'zacząć uczęszczać gdzieś':** *Na rok pójdzie do skoły* (matK: Kc).
4. **'mieć popyt (o towarze)':** *Ale poseł tyn towor* (matK: Łp).

PÓJŚ II *cz. nieos., dk* **'sprawa zakończyła się (zakończy się) w określony sposób':** *Jak tam posło, chłopcy?* (matK: CzG); *– Jak w ty skole posło? – Jak wse* (matK: Rp); *Na kapaniny posło syćko* (matK: Kr); *I z tego posło do procesu* (matK: Dr); *Gaździnie dobrze posed handel, sićko posprzedawała, a i nakupiyła, cego jyj trza było* (SpCzyt 117: Jw); (CzG, Dr, Jw, Kr, Rp).

zob. fraz.:
IŚ [PÓJŚ] DO PANA JEZUSA
IŚ [PÓJŚ] DO WOJSKA
IŚ [PÓJŚ] KU WOJSKU
IŚ [PÓJŚ] NA CHAŁUPY
IŚ [PÓŚ] NA DÓŁ WODOM
IŚ [PÓJŚ] NA DRUGI ŚWIAT
IŚ [PÓJŚ] NA FRYJ
IŚ [PÓJŚ] NA KAPANIE [KAPANINY]
IŚ [PÓJŚ] NA KUMOSKI
IŚ [PÓJŚ] NA NIC
IŚ [PÓJŚ] W ZAPASY
IŚ [PÓJŚ] ZA {*kogosi*}
PÓJŚ NA POTRZEBE
PÓJŚ NA ZŁE DRÓGI
PÓJŚ W ŚWIAT
PÓJŚ Z DYMYM
PÓJŚ ZE ŚWIATU

PÓJŚ NA POTRZEBE 'iść załatwić potrzebę fizjologiczną': (matK: Dr).

PÓJŚ NA ZŁE DRÓGI 'o człowieku: zejść na złą drogę; stoczyć się': *Baba to zaś tak nie pije, no moze jes tam ftoro tako, ze se lubi pociongnóć, ale na babe to tak nie przistoji. To juz płóne jes to, kie baba se wypije. Naprowde jes to takie zniewazone. Ta baba jes tako nieprzizwojito. W zyciu to by do tego trza donzyć, ze wychować dobrze dzieci i na złe drógi, zeby nie posły ty dzieci* (GrJMSp 321).

PÓJŚ W ŚWIAT 'stać się dorosłym i opuścić dom rodzinnym, by rozpocząć samodzielne życie': *Na potym, jak juz dzieci powyrostały, posły w świat, bo pozyniyły sie, to posłaf do Zomku do roboty, hań do tyj kuchnie, tam jef robiyła prawie dwadzieścia lat. Stamtela mom rynte* (RnS 198: NdZ); (NdZ).

PÓJŚ Z DYMYM 'spłonąć w pożarze': *Od skoły, jak zacyno, bo juz i skoła sie spolyła, to cołkiym na dół, cały niźni kóniec poseł z dymym* (BubSpT 110: ŁW).

PÓJŚ ZE ŚWIATU 'z nacechowaniem emocjonalnym: umrzeć': *Uwiysiół sie, poseł ze światu* (matK: Fr).

PÓKI *spój.* **'wskazuje, że dane zdarzenie, o którym mowa w zdaniu podrzędnym, dzieje się tak długo, jak długo dzieje się inne zdarzenie, o którym mowa w zdaniu nadrzędnym; zob. też: POTELA..., POKIELA':** *Trza bedzie cekać, póki nie przidzie śmiertka* (matK: Fr); *– No, tak jak godołef, seść abo osiym, osiym gazdówek tu jes na dziedzinie. A downo nie był, był w kazdym dómu, był... przinojmniyj dwie krowy, przinojmniyj dwie krowy były.* [– A czemu dwie akurat?] *– No bo jedna sie cielyła, jedna sie dojyła, no bo wiycie, jak to jes z... jak trza było mlyka cały rok. Nie wiym, y, y, y, óna jak, co przi... przinojmniyj dwa miesionce sie nie doji ta krowa, niy? No bo jak jes cielno, potym juz wysokocielno, przestaje sie jom dojić, póki sie nie wycieli. No to jak były dwie, no to mlyko było* (Kc); *I jednego razu tam król poseł na polówke, i tam psi jom napadły,*

i zacyny scekać, i król se myśli tak: tu cosik jes, kie tak psy scekajom. I naśli jom [królewnę] *tamok. No to ón se tyn król myśli, tako ładno, piykno jes tamok dziywka. Ale jyj powiedzieli jesce tak, ze nie śmiy do nikogo nic godać, póki if nie wyślubi, ni moze słowa powiedzieć. I ón sie jyj wypytuwoł, skond jes, jak co. Ale óna nic i nic, i nic. Nale se myśli, to jom wezne, bo była bardzo ładno. Wzion jom du dómu przywiód i bardzo sie do niyj zakochoł* (BubSpT 88: Kr); (Fr, Kc, Kr, ŁW).

PÓŁ *licz., ndm*

1. **'jedna z dwóch równych części czegoś':** *Całe albo pół* (matK: Jw); *Decy pół ćwiortki* (matK: Dr); *Korytko wyciosane z pół drzewa* (matK: Fr); *Dwa wiyrteliki = pół gbeła* (matK: Fs); *Śtyry wiyrteliki = pół korca* (matK: ŁN); *Dej mi pół kilo sera!* (matK: Fr); *Stryźnić pół dnia* (matK: Tr); *Seść gorzci = pół kity dwadzieścia śtyry pół gorzci = jedna kita* (matK: Tr); *Pół korca, pół roku* (matK: CzG); *To jes piynć a pół* [numer buta] (matK: Rp); (ogsp.).
2. **'w połączeniu z nazwami godzin wskazuje, że do danej godziny brakuje 30 minut':** *Pół drugi, pół trzeci, pół ćworty* (matK: Kr); *Godzina wali – pół sóstyj juz* (matK: Tr); *Mów janiół pański, bo juz pół jedny* [wpół do pierwszej] (matK: Rp); (ogsp.).

zob. fraz.:
OD PÓŁDARMO
PÓŁ BIYDY
WIYZIYRAĆ JAK PÓŁ DUPY ZZO KRZOKA
ZA PÓŁDARMO

PÓŁBACA *rz. mos, past.* **'pomocnik i zastępca BACY w czasie jego nieobecności na SAŁASIE, znający się doskonale na rzemiośle pasterskim podobnie jak BACA; na co dzień pomagał BACY we wszystkich pracach na SAŁASIE, doił owce, ale ich nie pasł. W czasie nieobecności BACY wszyscy JUHASI i HONIELNICY musieli wykonywać jego polecenia. Był to zatem kolejny stopień poznawania tajników BACOWANIA i przygotowywania się do samodzielnego prowadzenia SAŁASU':** *Bogaty baca mo półbace, co umywo narzyndzia od mlyka, a biydny musi som z mlykiym syćko zrobić, ale juhasi tyz musom pomóc, wody przyniyś, smaty powyrajbuwać* (TPPG I: 149); *– Ón, ón, zawse godoł, bo mój tata był Józek. Godo: – Józek, tam ci sie murcato okociyła? Co ta miała: jagnicke cy baranka? Ón sie o... orientuwoł w tym, ón sie tym interesuwoł, ón jak był na, na Jaworkaf, cy to na Bieszczadaf, jak był na bacówce, za półbace był* (Kc); (CzG, Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**podbaca** – CzG, Kr]

PÓŁ BIYDY 'wyrażenie, którym mówiący podkreśla, że dana rzecz, sytuacja, nie jest wprawdzie dobra, korzystna, przyjemna itp., ale też nie jest całkowicie zła, dramatyczna': *Byłoby haw pół biydy u nos po dziedzinaf, kieby to ludzie dobrze zgodzali sie jedyn z drugim. Kieby to zyli, jak Pon Bóg przikazuje, w przijaźni, zgodzie i miłości bliźniego. Zamiast kłótni i zwad, bralibymy sie do zboznyj pracy* (GazPod 1932, nr 9: 8: Fr).

PÓŁBOGANĆ *rz. mż, str.* **'półbut':** *Półbogancie, półtopanki – półbóty* (NaSp 99: 16: Nd); (CzG, ŁN, Nd, Tr).

PÓŁBÓT *rz. mnż, str., now.* **'but z cholewką poniżej kostki; zob. też: PÓŁTOPANEK':** *Ni ma juz tak teroz bótók z cholywom, te starse, co były, to sie cały cos nosi, tom harmonijke pastuje i gotowe, ale baby nosom półbóty, bo tyz mozna* (pmKosz: CzG).

PÓŁCOLÓWKA *rz. ż, bud.* **'deska o grubości pół cala':** (matK: Nd, Rp).

PÓŁCWORCIZNA *rz. ż* **'nieprecyzyjna jednostka miary powierzchni pola, równa połowie CWORCIZNY':** (matK: Tr); (CzG, Tr).

PÓŁCWORTA *licz., ndm* **'trzy i pół; zob. też: PÓŁSCWORTA':** (matK: Kc).

PÓŁĆWIORĆKOWY *przym.* **'o naczyniu: mający pojemność ⅛ litra':** *Półćwiorćkowy gornek* (matK: Tr).

PÓŁĆWIYRTKA *rz. ż* **'nieprecyzyjna jednostka miary powierzchni pola równa połowie ĆWIYRTKI':** *Dwie półćwiyrtki = ćwiyrtka* (matK: Tr); *2 półćwiyrtki = 4 swarcizny* (pmOzga 23); (CzG, Jw, Nd, Tr).

PÓŁDECÓWKA *rz. ż, kuch.* **'kieliszek do wódki o pojemności jednej dwudziestej części litra; pięćdziesiątka':** [– Z czego pije się wódkę?] *– Z pucharka, półdecówka, decy i były jesce takie mniyjse śtamperliki.* [– Z czego pije się piwo?] – *Puchar wołali* (EŁukMCK: Kc). [**półdecy** – Kr]

PÓŁDECY 'kieliszek do wódki o pojemności jednej dwudziestej części litra; pięćdziesiątka; zob. też: PÓŁDECÓWKA': *Decy, półdecy – takie blasane cynówecki || cynówki były* (matK: Kr).

PÓŁDRUGA *licz., ndm* **'jeden i pół; zob. też: PÓŁTORA':** *Półtora || półdruga* (matK: ŁN); *Półdruga kila wozy* (matK: Rp); (Fs, Kc, ŁN, Rp).

PÓŁDZIESIONTA *licz., ndm* **'dziewięć i pół; zob. też: PÓŁDZIESIYNTA':** (matK: ŁW).

PÓŁDZIESIYNTA *licz., ndm* **'dziewięć i pół':** (matK: Fr, ŁN). [**półdziesionta** – ŁW]

PÓŁDZIEWIONTA *licz., ndm* **'osiem i pół; zob. też: PÓŁDZIEWIYNTA':** (matK: ŁW).

PÓŁDZIEWIYNTA *licz., ndm* **'osiem i pół':** (matK: Fr, ŁN, Nd, Tr). [**półdziewionta** – ŁW]

PÓŁECKA *rz. ż* **‘mała PÓŁKA’:** *Były miski, potym za tymi miskami były zaś gornki gliniane, zaś tako była półecka, ne to jedna ta półka była, wiys, lym takie miała te takie przigródki jakby tu w kredyńcu, noji gliniane garnki zaś były tyz poprzewracane tak na dół, no bo jak sie krowy dojyło, no to mlyko sie loło do glinianyf gornków* (KorpSp: Nd).

PÓŁFARTUCH *rz. mnż, str.* **‘zewnętrzne okrycie kobiece, wiązane TROKAMI w pasie, zakładane dla ochrony ubrania podczas różnorakich prac’:** [– A z drugiej strony mamy fartuchy. Jest fartuch taki na co dzień do kuchni, babski fartuch, nie? A cały fartuch?] – *Noji właśnie, cały fartuf, to cały fartuf, a fartuf tu od pasa, to jes półfartuf* (Nd).

PÓŁGBEŁÓWKA *rz. ż* **‘okrągłe naczynie z uchwytem, wykonane z klepek, mieszczące pół GBEŁA, np. ziarna’:** (KorpSp: Fr); (Fr, Fs).

PÓŁGŁUPEK *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku postępującym nierozumnie’:** (GrJMSp 237).

PÓŁGORZĆ *rz. ż, tkac.* **‘podstawowa miara ilości otartego z paździerzy lnu, będąca porcją lnu pozostającą w ręce po jego wymiędleniu; dwie *półgorzcie* tworzą GORZĆ; zob. też: PÓŁGORZTEK’:** *Rachujom do kity dwadzieścia śtyry półgorzci = jedna kita; półkity = seść gorzci* (matK: Tr).

PÓŁGORZTEK *rz. mnż, tkac.* **‘podstawowa miara ilości otartego z paździerzy lnu, będąca porcją lnu pozostającą w ręce po jego wymiędleniu; dwa *półgorztki* tworzą GORZĆ’:** *Jak baba wymiyndlyła juz tom gorzć, to jyj wtej ostawoł w rynce ino półgorztek. A dwa półgorztki to była jedna gorzć* (pmMąka: Nd); *Do tyk świtkók jesce sły półgorztki, telo, coś do rynki wsadziyła, ale jo juz nie pamiyntom, kielo tyz półgorztkók sło do tego świtka* (pmMiś: CzG); (CzG, ŁW, Nd). [**półgorzć** – Tr]

PÓŁGÓNTOWIEC *rz. mnż, bud.* **‘gwóźdź o długości 4 cm, tj. połowy długości GÓNTOWCA’:** *Grube gwoździe jako półgóntowce* (matK: Tr).

PÓŁGROŚ *rz. mnż, daw.* **‘dawna jednostka systemu monetarnego, równa ½ FILERA’:** *1 grajcor = 2 filery, 2 półgrosia = 1 groś, 1 filer = ½ grosia* (matK: Tr).

PÓŁHALKA *rz. ż, str.* **‘element ubioru kobiecego: halka noszona przez kobiety pod spódnicą, sięgająca od pasa do połowy łydki, szyta najczęściej z płótna lepszego gatunku, często obszyta dołem CIPKAMI; zob. też: BYNDLACKA; 📷 Tabl. IV’:** *Jes kosula bawełniano z korunkom, lajbik z aksamitu, osnuruwany, to sie snuruje. Pod spodnicom jes spodnik – półhalka, z bawełny krochmolone to musi być, wyprasuwane i syrokie, i obsyte cipkom, korunkom takom bawełnianom. Spodnice majom syrokie. Ştofowy kidel – wełniany i fartuf na tym* (GrJMSp 300).

PÓŁJEDWOB *rz. mnż, str.* **‘tkanina z nitkami jedwabnymi i lnianymi lub bawełnianymi’:** *Kreptesyn – taki półjedwob* (matK: Kc).

PÓŁKA *rz. ż*

1. **‘prosty, wiszący mebel kuchenny, bez drzwiczek, z poziomymi półeczkami, przeznaczony do przechowywania naczyń kuchennych; 📷 Tabl. II’:** *Na w kuchni ne półka, tako półka była, miała takie półecki po... wiys, to na na samyj górze, na my miały na dole u Kopacki tak gorcusie pokładzione na dół garłym. Potym były talorki, bo to tako spondzka była, co sie trzimało, to takieś moze gdzie widziała juz abo co potym były miski, ale sie jadło z jednyj miski piyrwi, co jak nawarzyli cy gałusek, cy grule omaściyli, to z jednyj miski, wsićko obstompiyło stół, a jo miała piyncif bratów, jo sósto i tata, i mama, i babka była jesce. Noji wsićkie my pojadły z jednyj miski, a dziś, dziś trzeba kazdymu talyrzik. Neji były miski, potym za tymi miskami były zaś gornki gliniane, zaś tako była półecka, ne to jedna ta półka była, wiys, lym takie miała te takie przigródki jakby tu w kredyńcu* (KorpSp: Nd); *Bo to, wiycie, mój chłop swankuje kapke na gościec. Był kiedysi u Morcina na Rzepiskak, neji tyn poza inkse lyki kozoł mu sie naciyrać okowitom. Kupiyłak mu kiedysi pełnom flaske i połozyłak do półki* (SpCzyt 148: Jw); (Jw, Nd).
2. **‘poziomy, płaski występ skalny, dający się wykorzystać jako przejście’:** *Kie wyźroł zzo wanty, to jaz go cofło do zadku. Para stanyła mu w plucak, a nozki sie ugiyny. Przed nim na skalnyj półce stoł cap, jakiego Symek nigda w zywobyciu nie widzioł. Zwiyrz kufe dźwignół do góry, pierś swojom koziom wypion ku zornymu słónku* (SpCzyt 36: Rp). [**ława** – Jw]

PÓŁKAPCE *rz. nmos, str.* **‘buty filcowe sięgające powyżej kostek’:** (matK: Kr).

PÓŁKARA *rz. ż* **‘przednia lub tylna część wozu konnego, z całym osprzętem i dwoma kołami’:** *Kónie mi uciekły, jakef woziyła gnój. Jakef woziyła, to mi uciekły, z półkarom posły, bo sie wóz ozlecioł. Różnie to było, przesłaf wsićkiego doś* (KorpSp: Tr).

PÓŁKAWALYR *rz. mos, daw.* **‘parobek w wieku 17–21 lat nienależący jeszcze do KLUBU KAWALYRÓW. *Półkawalyrowie* nie mogli brać udziału w zabawach z udziałem harmonii, co najwyżej**

mogli przygrywać na harmonijce ustnej, nie wolno im było także uczestniczyć w spotkaniach trwających do późnych godzin nocnych. Jeśli *półkawalyr* był na PRZONDKACH lub PRUCKACH, musiał je opuścić przed godziną 20. Te obostrzenia egzekwowali zwłaszcza ZIANDARMI': (PajPDS 8–12: Jw).

PÓŁKITA *rz. ż, tkac.* **'jednostka miary ilości OMIONDLONEGO lnu, równa dwunastu PÓŁGORZTKOM (sześciu GORZCIOM)':** *Rachujom do kity dwadzieścia śtyry półgorzci = jedna kita; półkity = seść gorzci* (matK: Tr).

PÓŁKOLE *rz. n* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Kołoc, u nos sie nazywo kołoc, to jes taki ciynki chlyb... – Takie chlebowe ciasto. – Hej, no opowiadoj ty, bo ty pieces. – No chlebowe ciasto, tylko juz nie daje sie tak, bo jak, jak tego, jak chlyb, tylko ciynko, no to sie późniyj po... jojkiym posmaruje, porobi sie takie dziurecki, downiyj to takie było, takie z cegosi. – Takie zombkate półkola, zeby było ładniyjse. – Nie, no to po prostu musi troche te powietrze, zeby wysło. – Moze i tak, ale to było i dekoracyjne tyz, jo myśloł, ze to dekoracja jacy* (Kc).

PÓŁKOSEK *rz. mnż* **'jeden z dwóch dużych koszy do wozu, wkładany do LYTER i dopasowany do nich kształtem oraz rozmiarami, pleciony przeważnie z jałowca, rzadziej z PRYNCI, wykorzystywany do przewozu drobnych rzeczy, np. trocin; 📷 Tabl. III':** *Półkoski do lyterków kładziymy* (matK: Fr); *Półkosek z prynciów pleciony połozy sie do lytery* [na wóz] (matK: Kr); *Półkoski do małyf lyterek na jarmak* (matK: ŁN); *Półkoski sie plecie tak jak kosyki, dejmy na to jak tyn kosyk, to jes we dwof kawołkaf, na pół wozu jedyn półkosek, na pół wozu drugi półkoseki to sie tak kładzie do tyf lyterek. To od razu sie połozy taki jak półkosek i juz; scyt mo jedyn i boki dwa i spód pleciony. Na wesele tak samo sie jeździ* (BubSpT 53: Fr); *A cof sie urobiyła przi oprawianiu gruli? I to na kolanaf, zeby plecy mniyj bolały. Uskubanom trowe prze krowy znosiyły słuzki choćkiedy w grostuchaf, na plecaf. Dobrze, ze potym gazda juz zwoziył to trowsko w półkoskaf* (SpCzyt 83: Nd); *Nyji tak juz na ostatku ani tego, kónia ni móg nojś, dzie ta stoł, nale go ta znaseł, pado: Wojtek, lygoj do półkoska. No jo tak lóg. E cosi my ta murceli za drógom, jak my jechali do Gronkowa* (BubSpT 139: Rp); *Na drugi rok kozoł Zyd nasioć owsa, a dziadek wsioł podsiywke. Okozało sie, ze i tyn rok płóny był na owies. Owiesek był mały, jaze go kónicynka przerosła. Zebroł Zyd ino pore snopkók do półkoska* (NaSp 41: 20: Jw); *To osłóniok, to tak wołali, osłóniok, to tak, ze osłóniok. A, a lyterki zaś były, zaś takie były i półkoski były z drze... z ónego, plecione. Jechali do Miasta, no to półkosek włozół, zeby tam co nie wyleciało, no, niy? To w półkosku* (RnS 104: Jw); *Do lytrzoka wstawiali półkoski dwa łoncone, wykónane z jałowca, bo otawy nieroz były tak liche, ze wylatuwały bez lytry* (CzG); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

PÓŁKROWA *rz. ż*

1. **'krowa przed pierwszym ocieleniem':** *Półkrowa – niby tako jałówka zacielono* (matK: Fs).
2. **'krowa, która ma zęby starte do połowy':** (matK: Rp).

PÓŁKWARCIOK *rz. mnż, kuch.* **'garnuszek półlitrowy; zob. też: PÓŁLITRZOK; 📷 Tabl. II':** (matK: Fr).

PÓŁLITROK *rz. mnż, kuch.* **'garnuszek półlitrowy; zob. też: PÓŁLITRZOK; 📷 Tabl. II':** (matK: Kc).

PÓŁLITROWY *przym.* **'o naczyniu: mieszczący pół litra':** *Półlitrowo flaska* (matK: ŁN); *Gornuś półlitrowy* (matK: ŁN); *Smatlorz iście ze strachu, zeby sie gazdyni trefunkiym nie rozmyślała, wartko wyciongnół spod tobołków seść nowiuśkif półlitrowyf gornecków z łyłowymi kwioteckami. – No, te mi sie barz widzom – powiedziała. – Powiysom na półce pod obrozkami. Ruciyła smaty na wóz, gornecki sowała do fartucha i posła* (SpCzyt 78: Nd); *Bo babka nasi to tak piyli, ze gornek, gornecek herbaty taki litrowy uwarzyli, ale óni, to była if herbata i óni piyli tyn gorcek, taki półlitrowy gorcek herbaty przez cały dziyń. Co prziśli ku piecu, w sabaśniku mieli połozone, po łycku, po łycku. Nie musioł być het taki goroncy, nale pod rynkom mieli, niy? To, co sie krynciyli koło pieca, no to po łycku se chlipli, chlipli i przez cały dziyń to* (Fr); (Fr, Kc, ŁN, Łp, Nd).

PÓŁLITRÓWKA *rz. ż, kuch.* **'butelka o pojemności pół litra (zwykle w odniesieniu do butelki z wódką)':** (ogsp.).

PÓŁLITRZOCEK *rz. mnż, kuch.* **'zdr. od rz. PÓŁLITRZOK':** *Gornki to były tyz takie półlitrzocki. To takie na pół litra* (matK: Nd); (Jw, Nd).

PÓŁLITRZOK *rz. mnż, kuch.* **'garnuszek półlitrowy; 📷 Tabl. II':** (Dr, Nd). [**półkwarciok** – Fr; **półlitrok** – Kc]

PÓŁMETROWY *przym.* **'mający długość pół metra':** *Gnotek półmetrowy* (matK: Tr).

PÓŁMETRZOK *rz. mnż* **'worek długi na pół metra':** *Półmetrzoki – downo bywały* (matK: Tr).

PÓŁMIESIONCEK *rz. mnż* **'druga kwadra księżyca; zob. też: PÓŁPEŁNIO':** *Półmiesioncek || półpełnio* (matK: ŁN).

PÓŁMISEK *rz. mnż, kuch.* **‘talerz’:** *Weź se ta na półmisek jeś* (matK: Dr).

PÓŁNADSTAWKA *rz. ż, pszcz.* **‘NADSTAWKA w ulu o połowę mniejsza od typowej, wstawiana do ula na wiosnę, by chronić pszczoły przed wyziębieniem’:** *No, a jak jes tako siyła pscół na przikłod, ze jes maj, cyrwiec, jes koło dwudziestu tysiyncy pscół, no to juz trza nawet ze trzi piyntra.* [– I to są te nastawki?] – *Nadstawki.* [– Czyli te piętra, miodnia.] – *Miodnia, tak, tak.* [– To jest nadstawka.] – *Nadstawka, bo jesce jes i półnadstawka, cyli na przikłod to jes połowe piyntra. To jo jym dajym to na przikłod na, na wiosne, jak jes jesce zimno, zeby po prostu... bo jak sie do całom nadstawke, to mozna, óno to ciepło ucieko do góry, niy? Zeby nie oziymbić gniozda, to dajym tylko półnadstawke. Na przikłod jak jes miód wiy... wiyrzbowy albo mniskowy, jak jesce zimno jes. A jak jes tako, ze jes po zimie mom takie mocne, ze jes som na dzisiyncziu ramkaf, to juz nawet całom nadstawke dajym, bo óny se poradzom z tym, z tym ciepłym i z tym wsyskim, niy? Bo óny musom mieć tam, jako w gnioździe tam, gdzie larwy trzidzieści seść stopni non stop, zeby ta larwa dobrze sie rozwijała, niy?* (Kc).

PÓŁNOC I *rz. ż*

1. **‘środek nocy’:** *Północ o dwanostyj* (matK: ŁN); *O północy kombinat* [autobus z kombinatu z Nowego Targu] *idzie z Miasta* (matK: Dr); *Jak se pospoł do północy* (matK: Rp); (ogsp.).
2. **(wyraz pisany dużą literą) ‘msza święta odprawiana o północy w wigilię Bożego Narodzenia; zob. też: PASTYRKA w zn. 1.’:** *Jak sie przidzie z Północy z kościoła, w nocy, to sie idzie ku bydlyntom, to sie do syćkiym po kłacku, zeby óny wiedziały, bo óny biydoki wiedzom, ze sie Poniezus narodzi, no to sie im do po kłacku kónicyny abo siana, owieckom, krowickom, omoji sie ik, smyrecki sie poprziprawio malutkie takie nad nimi, zeby óny pamiyntały, bo óny sytko widzom, ze sie to Poniezus narodzi* (BubSpT 11: CzG); – *Trza było iś na Północ, prziślimy z Północy, potym my juz pośli spać. I rano, ale juz potym rano zaś sie stajało, juz sie nie wolno było ani izby zamiyś, ani nic, bo to było świynto, nie wolno było. Tu juz mama miała naryftuwane krowom, co ino ruciyła, to im nakładła. O północy sie sło, jak przisło sie z kościoła, to jesce i krowom dawało sie, zeby krowy tyz wiedziały, ze Świynta, Boze Narodzynie, bo sie Pan Jezus narodziył w stajni* (Jw); (CzG, Jw).

PÓŁNOC II *rz. ż, blm* **‘północna strona świata, przeciwstawna do południa’:** (ogsp.). [**sewer** – Fs, Rp]

PÓŁNOCKU*

zob. fraz.:

O PÓŁNOCKU

PÓŁNOCNO MSO (wyraz pisany dużą literą) ‘msza święta odprawiana o północy w wigilię Bożego Narodzenia; zob. też: PASTYRKA w zn. 1.’: *Północno Mso* || *Pastyrka* (matK: Fr, Kc).

PÓŁNOCNY *przym.* **‘leżący na północy’:** *Północno czyńść wsi* (matK: ŁW).

PÓŁOKRONGLIĆ *cz. ndk* **‘zginać w półokrąg’:** *Półokrongli zelazo* (matK: Fs).

PÓŁOKRONGŁA*

zob. fraz.:

DO PÓŁOKRONGŁA

PÓŁOKRONGŁY *przym.* **‘mający kształt półkola, półokręgu’:** *Ośnik półokrongły* (matK: Fs); *Sufla półokrongło* (matK: Tr); (Fs, Tr).

PÓŁOŚMINA *rz. ż, daw.* **‘nieprecyzyjna jednostka miary powierzchni pola równa połowie ÓSMINY’:** *Było ozprawianie o ośminaf, półośminaf, ćwiyrtkaf* (KorpSp: Nd).

PÓŁÓSMA *licz., ndm* **‘siedem i pół’:** (matK: Fr, Fs, ŁN, ŁW, Tr).

PÓŁPEŁNIO *rz. ż* **‘druga kwadra księżyca’:** *Półmiesioncek* || *półpełnio* (matK: ŁN). [**drugo ćwierć** – Jw, ŁW; **półmiesioncek** – ŁN]

PÓŁPIYNTA *licz., ndm* **‘cztery i pół’:** *Półpiynta litra* (matK: Fr); (Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Tr).

PÓŁPŁAZA *rz. ż, bud.* **‘pierwsza belka w ścianie frontowej, węższa o połowę od belki w ścianie szczytowej; 📷 Tabl. V’:** *No, dy, dawalimy piyrse drzewo, długie, piyrse to było półpłaza* (Kc); [– Mówił pan ciekawe słowo *półpłaza*, co to jest?] – *No bo, zeby, zeby powstoł wyngieł, to ni mogło, ni móg być cały płaz, no bo by, jakby drugi zacion, toby trza było cały przerznóć. To tyn wyngieł cały utopić, a jak było ciynkie drzewo, móc to, mogło to być ciynkie drzewo. Óno, zeby było pół grubości płaza. To sie jom dawało po długości, a po... na posprzyc juz, juz seł cały płaz, cyli było pół na pół.* [– W takim razie jedna płaza była na podmurówce, jak się robiło...] – *Tak* [... a pod drugą była dziura] (Kc).

PÓŁROK *rz. mnż, daw.* **‘półrocze w organizacji roku szkolnego’:** *W piyrsym półroku na świadectwie mioł ino jednom gwiozdecke, ze ino mu kiełzło, a w dalsyf klasaf juz był piyrsy miyndzy syćkiemi studantami; dyrektór go za przikłod stawioł drugim, a w wykazie na kóńcu roku Jasickowe miano było hrubymi literami wydrukuwane* (BalSKD 93: Fr).

PÓŁRYFTORZ *rz. mos, daw.* **‘zastępca RYFTORZA w GMINIE PAROBSKIEJ, prowadzący**

ewidencję PAROBKÓW': *Na tyj schódzy parobskiyj tak bywało. Nojpiyrwyj sie wybiyrali na starsyk. Wybrali ryftorza parobskiego, półryftorza, dwók bółgorzi parobskik, syndziego i kamfotra. Ryftorz oznajmioł tym, fto sie fcioł wkupić do parobstwa, po kielo trza sie składać. Fto fcioł być parobkiym, to przisiyngoł na kase parobskom, ze nie be społ z matkom, ze nie be cycoł matki. Po przisiyndze nowi juz parobcy robiyli gościne. Po gościnie półryftorz zapisuwoł do ksionzki parobskiyj. Fto nie był zapisany do parobskiyj ksionzki, tyn sie nie śmioł pokozać przi dziywkak ani tońcyć ś nimi, ani do karcmy go nie wpuscali, bo jak go złapiyli, to go brali, prziwionzali do ławki i kielo sond osondziył, telo dostoł palicek na zadek* (RobTrad: 100: Jw).

PÓŁSCWARCIZNA *rz. ż, daw.* **'nieprecyzyjna jednostka miary powierzchni pola równa połowie wielkości innej jednostki':** (matK: Jw).

PÓŁSCWARTA *licz., ndm* **'trzy i pół; zob. też: PÓŁSCWORTA':** *Lepi jak półscwarta roku* (matK: Rp); *Moja prababka zyli stopółscwarta roków* (matK: Łp); (Dr, Fr, Łp, Rp).

PÓŁSCWORTA *licz., ndm* **'trzy i pół':** *Półscworta tysionca wziyni za bujoka* (matK: Rp); (Fs, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**półcworta** – Kc; **półscwarta** – Dr, Fr, Łp, Rp]

PÓŁSIONGA *rz. ż* **'jednostka miary objętości pryzmy pociętego drzewa, równa połowie SIONGI, tj. dwóm metrom sześciennym':** (matK: ŁN, Rp.).

PÓŁSIÓDMA *licz., ndm* **'sześć i pół':** (matK: Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Tr).

PÓŁSIURC *rz. mnż, str.* **'fartuch do pasa, zakładany przez kobiety zwłaszcza podczas robót w kuchni; 📷 Tabl. IV':** *Fartuf || półsiurc* (matK: Kc); (CzG, Kc).

PÓŁSIYROTA *rz. ż* **'dziecko, któremu zmarł ojciec lub matka':** (matK: Dr, Fr).

PÓŁSKRZINEK *rz. mnż* **'zamykany wiekiem mały pojemnik w skrzyni na ubrania, gdzie przechowywano drobne, wartościowe przedmioty; 📷 Tabl. II':** *Półskrzinek na takie drobne dziadki – nici, piniondze* (matK: Fr); *W tyj skrzini maluwanyj to była zaroz z boku tako półecka, jak skrzinecka, co sie półskrzinek wołała. To tam w niyj była śpulka, cy chustecka, cy rózaniec* (pmMąka: Nd); *– A w tyj skrzini była tako jakoś mało suflodka? – Była tako suflodecka u samyj góry. (To półskrzinek sie to nazywało) Dziś to byłyby lym na biziuterie* (MMilMCK: Nd); (SobAPGS I, m. 67); (ogsp.). [**pajstronek** – Jw]

PÓŁSNOPEK *rz. mnż, tkac.* **'związana porcja lnu, mniejsza od typowego snopa zboża (ze względu na ciężar)':** *Potym my wyrywali go* [len] *przed zbiórkami tymi y, y, zbozowymi, no, no to sie wyrywało go i potym sie sno... snopki takie nieduze, bo to ciynzkie było, to takie s... półsnopki były, woziyło sie du dómu i sie rafało, rafało* (KorpSp: Dr).

PÓŁSÓSTA *licz., ndm* **'pięć i pół':** *Ale diaboł nie śpi. Napuściół tu Husytók. A jes to tymu prawie półsósta wieków, bo sie po lasak ukryli* (KowPluc 39: Jw); (Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Tr).

PÓŁSUKIYNKA *rz. ż, str.* **'spódnica':** *Kidla || sukiynka || półsukiynka* (matK: ŁW).

PÓŁSWARCIZNA *rz. ż, daw.* **'nieprecyzyjna jednostka miary powierzchni pola równa połowie wielkości innej jednostki':** *2 półswarcizny albo 4 ósminy* (pmOzga 23).

PÓŁTOPANEK *rz. mż, zwykle w lm, str.* **'but z cholewką poniżej kostki; półbut':** [– A co to były bogancie?] – *Ogólnie na bóty, ogólnie bogancie, natomias takie bóty scególnie kobiece, y, y, no to były topanki i półtopanki, no takie* (Nd); *Dałaf sonsiadce półtopanki, bo biyda u nif i ni mo co obłócyć, jak kany dzie idzie, to tyz jo mom jesce dwie pory* (pmKosz: NB); *Kie sie zrobiyło cieplyj na polu, to sie chodziyło w półtopankak, bo óne były na sporzoncke, na posecek i takie kufy miały zaokronglone, a całe były corne jak wongiel* (pmKosz: Jw); *Dziesik mi sie zapodzioł cyganek, a do kościoła lecym. Bo, wiycie, mój sonsiod, co koło Cyganók siedzi, to nazywo te bóty półtopankami abo lakierkami, jo zaś, co kapecke dalyj, to juz sie nie bojym nazywać je cygankami, bo óny takie corne i tymu tako nazwa sie przijyna* (pmKosz: CzG); *Półbogancie, półtopanki – półbóty* (NaSp 99: 16: Nd); (CzG, Dr, Fs, Kc, Kr, ŁW, NB, Nd, Tr). [**cyganek** – CzG, Kr; **półbót** – CzG]

PÓŁTORA *licz., ndm* **'jeden i pół':** *Mocy sie półtora tyźnia* (matK: ŁN); *Noji późniyj ociec był półtora roku w tyj niewoli. Jak przisieł, jo ojca ani nie pomiyntoł, seść roków jef mioł, za półtora roku jef cołkiym zabocył, jaki ojciec mój był* (BubSpT 76: Kc); (ogsp.). [**półdruga** – Fs, Kc, ŁN, Rp]

PÓŁTORACNI *przym.* **'o 2 osobach: różniący się znacznie wzrostem':** *Takie półtoracnie chłopy idom* [dwóch mężczyzn razem, jeden bardzo wysoki, a drugi bardzo niski] (matK: Łp).

PÓŁTORACOLÓWKA *rz. ż, bud.* **'deska o grubości półtora cala; zob. też: PÓŁTORÓWKA':** (matK: ŁW).

PÓŁTORÓWKA *rz. ż, bud.* **'deska o grubości półtora cala':** (CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr). [**półtoracolówka** – ŁW]

PÓŁTRZECIA *licz., ndm* **‘dwa i pół’:** (matK: Fr, Fs, ŁN, ŁW, Nd, Tr).

PÓŁTRZEWIK *rz. mż., zwykle w lm, str.* **‘półbut damski’:** (matK: Dr).

PÓŁWOGA *rz. ż* **‘w wozie: żelazna poprzeczka z hakiem z lewej strony nasady dyszla, przymocowana do dyszla oraz prętem do osi, służąca do mocowania ORCYKA na jednego konia; 📷 Tabl. III’:** *A kóń ciongnie toto, co sie woło barco. Barco jes położone za półwoge* (plBłachut: Fr); (Fr, Fs, Tr). [**półwozka** – Fr, Fs, Nd, Tr; **wanogiel** – Dr]

PÓŁWOZIE *rz. n* **‘przednia lub tylna kara wozu osobno; połowa wozu; 📷 Tabl. III’:** (matK: Dr, Kc, Łp).

PÓŁWOZKA *rz. ż* **‘w wozie: żelazna poprzeczka z hakiem z lewej strony nasady dyszla, przymocowana do dyszla oraz prętem do osi, służąca do mocowania ORCYKA na jednego konia; zob. też: PÓŁWOGA; 📷 Tabl. III’:** *Półwozka, co kóń ciongnie* (matK: Fs); *Worcyk sie zakłado za półwozke* (matK: Kc); *Półwozka, co sie orcyk zakłado na hok na jednego kónia* (matK: Tr); *We wozie od przodu piyrse jes dysel, późni je półwozka, co kóń ciongnie; hesiek to jes na dysel, zeby hartazel trzimoł, nie uciekoł kóniowi hartazel do tyłu, co trzimie kóń* (BubSpT 52: Fr); *Cyńści zelazne* [w PRZEDNIEJ KARZE:] *1. Okucie kóńcówki dysla zakóńcono capkiym, coby hartaziel mioł oparcie. 2. Obrynce montujonce dysel z usami. 3. Półwozka, gdzie sie zakłado orcyk. 4. Fornogiel, to jes hok, gdzie sie zakłado woge na dwa kónie. 5. Jest bukso, ktore jes zelazne, nabite na kole w głowie, dopasuwane do osi zelazny, a oś jes zamontuwano w abśtoku, zeby zamontuwać oś z abśtokiym i solom, trzeba piynć cupantów zelaznyf. 6. Sierdzin, ktorym sie łoncy przedniom kare ze zadniom karom. 7. Antaba na lytrze zamontuwano, gdzie sie wkłado luśnie. Na dolnyj cyńści luśni jes oko zelazne, co sie nakłado na oś, na kóńcówce osi jes nasadzono (8) kapśla, we ftory som dwa otwory* [dziury], *gdzie sie zakłado (9) blaskolonik i na to sie nasodzo dolnom cyńść luśni, ktoro jes zakóńcono zelaznym (10) okiym i zakłado sie jom na kóniec osi, na ftory jes juz załozono lonikoblaska i zabezpieco sie luśnie, coby nie spaduwały, lonikiym o dwof pióraf (12). 13. Dwie duze obrynce na dwof przednif kołaf, ktore som naciongniynte na bahrów, to jes podstawa koła, jego siyła* (Iwan 75: Nd); (Fr, Fs, Nd, Tr).

PÓMERAŃC *rz. mnż* **‘ogpol. pomarańcza; zob. też: POMARANCIA’:** (matK: Nd, Tr).

PÓMERAŃCIOWY *przym.* **‘ogpol. pomarańczowy (o kolorze); zob. też: POMARAŃCOWY’:** (matK: Nd).

PÓMYRAŃCOWY *przym.* **‘ogpol. pomarańczowy (o kolorze); zob. też: POMARAŃCOWY’:** (matK: Fs, ŁN).

PÓŃ ‘po niego’: *Tak go wybierom* [len], *a chłop go weźnie, piyknie powionze ty ociypki, ty ociypki powionze i weźnie jadzie póń, i prziwiezie go du dómu na bojsko* (BubSpT 15: CzG).

PÓŃCOCHA *rz. ż, str.* **‘ogpol. pończocha; zob. też: ŚTRYMFLA’:** *Swedry robić, póńcochy* (matK: Fr); *Śtrymfle – rajstopy, póńcochy* (NaSp 99: 17: Nd); *Tu jes duzo jes słów niymieckif, bo na przikłod tyz te sićkie słowa blajwas cy śtrajfant, cy na przikłod tam, cy na przikłod póńcochy sie nazywajom śtrymfle, cy na przikłod tyn gerok, tak samo jak na przikłod mój dziadek nie godoł, ze ubiyro ubranie, ino ubiyro ancug; to jes sićko z niymieckiego, ino ze jo myślym, ze to nie jes z niymieckiego, sie nie wziyno sie to stond, ze tam kiedyś, kiedyś tu byli Niemcy* (KorpSp: Fr); (Fr, Nd).

PÓST *rz. mnż*

1. **‘wynikający z zasad religijnych zakaz spożywania pokarmów mięsnych, tłuszczów zwierzęcych lub ograniczenie wszelkich posiłków w określonych dniach lub okresach roku kościelnego’:** *We Wigilijom był póst. Tak jak i teroz poscyme* (GrJMSp 312); *Póst ‖ postny cas* (matK: CzG); (ogsp.).
2. **‘siedmiotygodniowy okres Wielkiego Postu, poprzedzającego Wielkanoc; w okresie tym przestrzega się nie tylko kościelnego zakazu urządzania wesel i zabaw oraz innych nakazów właściwych dla zwykłego postu, ale też unika się grania na instrumentach muzycznych nawet w domach prywatnych; dawniej w tym czasie całkowicie rezygnowano ze spożywania nie tylko mięsa, ale też wszelkich tłuszczów we wszystkie dni tygodnia; nie spożywano nawet mleka i jego przetworów (jedynym dopuszczalnym tłuszczem był olej lniany)’:** *Nase babki jesce opowiadajom, opowiadały, ze jak przichodziył póst, to w tamtyf casaf juz nic, gornki, we ftoryf sie warzyło miyso cy spyrka sie juz sie wywarzyło, kóniec całe śtyrdzieści dni postu było bez miysa, bez słóniny, jacy jucha była i grule. W nasyf casaf juz tam cosi tam tyf gornków nie wywarzuwali, ale ściśle trzimało sie postu, ściśle* (Kc); *Downo, co chodzi o póst przed, tak jak póst nastajoł, to downo tak robiyli, ze nawet z mlykiym mało jedli, ino jedli w poniedziałek, wtorek,*

cwortek i sobote z mlykiym, a o starziźnie, o omaście, o kiełbasie, o tym, to w ogóle bez póst nie jedli. Nawet gorki od, tego, od tego, od omasty, od tego, to wymyli, a nie było tak płynów jako dzisiok, ale brali popiół spod blof, a popiół był nie z wyngla, bo wyngla nie było, ino był z drzewa, z, drewniany po... popiół. Tym popiołym baby gorki wymyły, odłozyły, a mlyka jak było wiyncyj, ze nie potrzebuwali, to mieli takie jantołki, to to mlyko tak jako, jako zamrozali, bo to no póst jes prze w zimie, zimno juz jes, zamrozali. To potym na, jak sie robiyło ciepło, to odmrozali to mlyko. Taki póst utrzimuwali, zeby, ze, ze nawet z mlykiym nie wsyćkie dni jedli (Łp); *Jak prziset póst, Wstympno Środa, to mama wziyna tom brutfane, wycyściyła, zeby to masne nie było i na tym robiyła* (Fr); *W piontek, jak był póst, to my robiyły bufty z ciasta drozdzowego i po tym loło sie kakałym. To takie ciasto jak na poncki, ino sie ik nie piece jacy warzi na parze i takie biołe sie jy* (plSarna: CzG); *Kwaśnice jo wse warzyła na Wstympnom Środe, bo wtedy jes póst i nie wolno jeś duzo, bo to ścisły póst, to my jedli ino roz. Brało sie takom kisonom kapuste, kapke sie jom wyściskało, ale nie duzo, coby była tako porzondnie kwaśno, wrucało sie do gornka, podlywało wodom i tak wrzała. Potym jacy uwarzyło sie grule i juz gościna była jak fras* (pmMiś: CzG); *W poście sie chodzi w batikowyk farbankak, coby pokozoć, ze i w ubraniu jes umiar i ni ma piyknyk kolorowyk kartunek* (pmKosz: Jw); *Kozdo baba musi wiedzieć, ze w poście trza chodzić na corno. Trza mieć przisykuwane corne chustki, farbanki, zeby potym nie sukać po sifoneraf* (pmKosz: Fr); *Ale w poście my ta nie joduwali mlyka, jak sie powiy, choć my mieli śtyry krowy, ale mlyka sie nie jaduwało* (pmMich: Fr); *Jak przidzie póst, to zodnyw masnyf rzecy nie wolno jodać* (pmMich: Fr); *– A w poście downiyj jakie potrawy jedli? – W poście fto przestrzygoł, to nawet z mlykiym nie jedli, to były jakisi olyj lniany, ludzie sioli lyn, a potym tu dziesi we Frydmanie cy dziesi wytłocali z tyf ziaryn, z tego lnu olyj. To wiym. Jo roz to skostuwała, bo nasi tyz byli na tym, tyn olyj wytłocać, ale mnie to nie smakuwoł, to był taki, taki het jak pomarańcowy tyn olyj, no ale no to tym maściyli cy tam grule, cy kapuste, cy przeważnie była ta jucha z grulami. Jedni, fto tam móg, no to i tym olejym po... ale tak to sie jacy dwa w tygo... w tyźniu, no bo środa była póst, piontek był póst i sobota była, postne rzecy sie jadło. To jacy we cwortek i we wt... we wtorek, poniedziałek i środa, i cwortek, no to wtedy z mlykiym zjedli, a tak to pościyli strasnie* (MMilMCK: Nd); *Ale w poście my zaś nie joduwali mlyka, jak sie powiy, choć zaś my mieli, tu na przikłod śtyry krowy, ale mlyka sie nie joduwało* (BubSpT 55: Jw); *Jak prziseł póst, Wstympno Środa, to mama wziyna tom prazelnicke, tom ponewke, takom na trzok nogak jesce była i popiołym wyparzyła, wytrzyła, coby tam juz tłuscu, maści, nic nie było w tym* (BubSpT 55: Jw); (ogsp.).

zob. fraz.:
PÓST ŚCISŁY
WIELGI [WIELKI] PÓST

PÓST ŚCISŁY **‘ogpol. post ścisły; post obowiązujący w Kościele katolickim w Środę Popielcową i w Wielki Piątek, polegający na ograniczeniu liczby posiłków (do dwóch lekkich i jednego do syta), a przede wszystkim powstrzymania się od spożywania pokarmów mięsnych; reguła ta odnosi się do osób pełnoletnich do 60. roku życia, zwyczajowo stosują się do niej wszyscy poza małymi dziećmi’:** *Póst był straśnie ciynzki. Bez cały póst w środy, piontki i soboty to póst ścisły. Trzi razy jadło sie w dóma i to jałowo, a w te inkse dni to jadło sie z mlykiym, a w niedziele z masłym. Miysa, spyrki, kiełbasy, kiski i syćkik wyrobók z miysa nie wolno było sie dotknóć* (NaSp 28: 12: Jw); *A jesce w poście, to było tak, taki był póst ścisły, ze juz sie w ogóle... mlyko sie ino jadło w niedziele, a bez cały tydziyń nie wolno było mlyko jeś, taki był póst. No to, my to w dóma ino, Jezu, jak my potym tam siedzieli, tam na dół, to ino były tak: grule i tarcinowe gałuski, a te tarcinowe gałuski to były grule starte surowe, noji troche tam było monki wsypane do nik, corne były jak boboki. I wiys co? To tom piyrsom wode sie ocedziyło, tom drugom wode sie wloło do nik i z tom wodom wymiysało sie te gałuski, i troche sie tam do palcy cukru wrzuciyło, i tak my jedli. To, to jo z tego juz telo urzigała, co juz-ek dalyj rzigała, jakek widziała, wiys? No* (CzG); *Na inkse, no to Wielki Piontek, ne jo wiym, no póst był ścisły we Wielki Piontek, ale tak no to nie nie robiyło sie cheba, nie robiyło sie ze ziymiom. Nie jechali juz cheba do pola ludzie, nie orali* (RnS 193: Nd); (CzG, Jw, Nd).

PÓTKO *rz. n* **‘piórnik szkolny; zob. też: PIÓRNIK; 📷 Tabl. VI’:** (matK: ŁW).

PÓTY *zaim. przysłowny* **‘określa trwanie czynności do chwili, w której zaczyna się inna czynność, często będąca skutkiem tej pierwszej’:** (matK: ŁW).

PÓŹNO *przysł., now.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Nieskoro wstanół, późno* (matK: Fr); *Późno stajać* (matK: Nd); *Późno || nieskoro* (matK: Kc); *Sadzić*

kwoke; późno my sadziyli, młode kury (matK: Kc); *Bucy, jak poźno sie jom wyganio* (matK: Rp); *Tak, tak, to było tyn pomór taki. Matka kiela to było? Dwa roki tymu jak nom dwaścia piynć kur zdechło na tyn pomór. To juz było za późno, mielimy dawać te zostrzyki, jakiesik tamok som, ale, ale to juz było za późno. No to było w całyj, w całyj dziedzinie, hej* (BubSpT 27: Dr); (ogsp.). [**nieskoro** – CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr]

PRABABKA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Jo piersy roz oblekła kanafoske, wtedy pooblykałaf sie, to sie pytali, co to w ogóle mom za strój, niy, bo ze w Krympachaf takiego nie było, jo godom, ze to po prababce mom jakisik strój* (KorpSp: Kr); (ogsp.). [**prebabka** – Fr, Fs, Tr]

PRACA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Ulekcyć w pracy* (matK: Fs); *Ni majom prace* (matK: Jw); *Dniówka – wypłot na dziyń pracy* (matK: Tr); (ogsp.).

PRACASY *rz. nmos*
zob. fraz.:
ZA PRACASÓW

PRACHTYKA *rz. ż, rzad.* **'praktyczna nauka zajęcia, zwłaszcza zawodowego; zob. też: PRAKTYKA':** *Potym zaś zrobiyła sie swadźba syna siustrowego majstra. Tu dopiyrz było sie cymu cuduwać! Dy to tak wej było, jakby ta syćka byli u siustrowego majstra na prachtyce w mieście. Ej! Tyn stary siuster, okrutny śpekulant, fcioł ozynić syna z barz bogatom dziywkom, a syn polubiył chudobnom słuzke, takiego biydocka, ale dziywka była jak sie patrzi i do roboty, i do miski, noji do syćkiego* (GazPod 1930, nr 5: 6: Fr).

PRACKA *rz. ż, daw.* **'kobieta piorąca bieliznę, zwłaszcza dla zarobku; praczka':** *Matka mnie wodziyła za rynke tam do zomku, bo óna była prackom u tyj grófki, no tof sie bawiył z tymi dzieciami, tymi grófcynymi, jak tak dzieś nie widziała if matka, bo znów nie pozwolała z takimi dzieciami sługów bawić* (BubSpT 128: Nd).

PRACNY *przym.* **'wymagający dużo pracy':** *Pracne – trudne do roboty* (matK: Fs).

PRACOWITY *przym.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Nasi dziadkowie i ojcowie byli pracowitymi i oscyndnymi ludziami o siylnyj wierze. My potomni mozymy być hardzi, ze z taki rodziny sie wywodzyme, nief jem Pon Bóg do sławe niebieskom* (Iwan 18: Nd); (matK: ŁW, Nd).

PRACOWNI *przym.* **'ogpol. pracowniczy, robotniczy':** *Pracowni || robotnicki zorobek* (matK: Fr).

PRACOWNIK *rz. mos* **'człowiek pracujący dla pieniędzy':** *Je dobry pracownik* (matK: Jw).

PRACUWAĆ *cz. ndk* **'ogpol. pracować':** *Zasługa, kie pracuwoł* (matK: Fs); *Duze roki pracuje* (matK: ŁN); *W uradzie pracuje* (matK: Nd); *No jo, jo cieślom byłef po takim małym kursie ciesielskim. Robiylimy w Krakowie te, te, te juz późniyj egzaminy na... Juz jako cieśla pracuwołef całe zycie, próc tego jako gazda, bo my mieli gospodarstwo i musiołef tyz i mojom pilnuwać* [śmiech] (Kc); (ogsp.).

PRAĆ *cz. ndk*

1. **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Prać kijonkom* (matK: CzG); *Pierom smaty* (matK: Dr); *Prało sie przi potócku* (matK: Fs); *Idzie sie prać do przikopy kijonkom* (matK: Jw); *Baba to w dóma musiała i wyprać, i uwarzić. Nie było pralkók tak jak dziś, to my prały na rajbackak. Brało sie jakom miydnice, loło wody, dawało kapke płatków mydlanyk abo szarego mydła i tak my prały. Nie nazywało sie to tyz, ze pieryme, ba ze rajbiyme* (plSarna: CzG); (ogsp.).
2. **'rzucać z rozmachem':** *Tamek był przi Pijawie, tok tam poznoł biydy selijakiyj i widziołek trupók róznyk na świecie, jak mieli rynce poodruwane, głowy poodruwane, jak ik prali do tyj Pijawy, jak bombarduwali, na łódkak przewoziyli* (BubSpT 19: CzG).
3. **'rzucać czymś w kogoś, by go zbić':** *Ludzie przinosiyli w tym dniu owies do kościoła, ba nieftorzi i jabłka, i jak ksiondz kropiół świynconom wodom, to go tym owsym prali, tak jak Zydzi prali skolami świyntego Scepona, ale ksiondz był niewolny, bo jak dostoł twardym jabłkiym pod oko, to sie mu ta i zaćmiyło. Ale poniektory ksiondz z tego tyz mioł hasyn, bo mioł cym kormić kury, kacki, pulosy, jak taki owies z kościoła pozbiyroł* (NaSp 31: 12: Nd).

PRAĆ DYSCYM **'pada intensywny deszcz i wieje silny wiatr':** *Prało dyscym, wiater łómoł lasy, wyrywoł smyreki z korzyniami, dziyń sie kurcół* (SpCzyt 38: Rp).

PRAĆ SIE *cz. ndk* **'rzucać się, miotać się':** *Piere sie, ruco sie* [gęś w czasie skubania] (matK: Nd); *Mocne ciele wase, zaś sie prało* (matK: Łp); (Jw, Łp, Nd).

PRADŁO *rz. n, daw.* **'bielizna i inne rzeczy przygotowane do prania lub już uprane; zob. też: PRANIE II':** *Pradło – prane groty* (matK: Kc); (CzG, Dr, Kc, Rp).

PRADZIADEK *rz. mos* **'ojciec dziadka lub babki':** *Przisеł Stasiu do pradziadka* (matK: Nd); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd). [**pradziod** – Nd; **predziadek** – Fr, Fs, Tr; **predziod** – Dr]

PRADZIADKOWIE *rz. mos* **'przodkowie':** *Zwady nie było końca, jaze prezes stanoł i krziknół: – Juz*

za rok wybierecie se inksy zarzond, a kied jeście nos łońskiego roku wybrali, to my utrzimujyme zasady, jakie mieli jesce nasi pradziadkowie (SpCzyt 111: Nd). *Strasno to skarga sumiynio, ze mowe ojcók, dziadkók, pradziadkók, choć my jesce nie straciyli – to mome jom w takim posanuwaniu jak onecke ruconom za płotym. Bo onecka w kozdy dziyń potrzebno chłopu do gumioka, do bóta, ale kie idzie do zmarasonyj roboty, nie do tego świyntalnego. Za cynsto, haw cy haniok, nasyj gwary sie wstydzyme* (NaSp 41: 20: Jw): (CzG, Jw, ŁN, Łp, Nd). [**predziadki** – Tr; **predziadkowie** – Tr]

PRADZIADOWSKI *przym.* **'pochodzący jeszcze od pradziadów':** *Poseł zaroz do stajni, zawołoł ojca, opedzioł mu retedelnie, jak i dzie mo iś* [po żebraniu]. *Ojcu ścisnyło serce, widziało sie, ze z nóg spadnie, łzy jak grochy wyskocyły z óc i kapały na włosnom, pradziadowskom ziym i po małyj filecce wylamancioł: – Hej, miyły, mocny Boze, od głodu nie bedym umiyroł. Kie nie docie jeś, to trza iś. Ludzie dobrzi, nie dadzom zginóć* (BalSKD 99: Fr).

PRADZIOD *rz. mos* **'ojciec dziadka lub babki; zob. też: PRADZIADEK':** (matK: Nd).
zob. fraz.:
OD DZIADA PRADZIADA

PRAFTYKA *rz. ż* **'praktyczna nauka zajęcia, zwłaszcza zawodowego; zob. też: PRAKTYKA':** (matK: Dr, Fr).

PRAFTYKUWAĆ *cz. ndk* **'stosować, używać; zob. też: PRAKTYKUWAĆ':** *Godac taki, tako praftyka, ino praftykuje* (matK: Fr).

PRAGA *rz. ż* **'chęć napicia się czegoś; pragnienie; zob. też: PRAGNIONCKA':** *Prage mom, kie fce pić* (matK: Nd); (Fs, Nd).

PRAGNIENIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. PRAGNÓĆ':** *A cłek cekoł na to słónecko, na tom kapke jasności, na tom kapke ciepła i wtedy rodzieło sie w cłeku pragnienie wiesny* (NaSp 28: 12: Jw).

PRAGNIONCKA *rz. ż* **'chęć napicia się czegoś; pragnienie':** *Susy mie okrutnie w piersiaf, pragnioncke mom* (matK: ŁN). [**praga** – Fs, Nd]

PRAGNÓĆ *cz. ndk* **'chcieć bardzo mocno':** (matK: Kr, Łp).

♫ *Pragnom chłopcy, pragnom*
Za dziywcynom świarnom,
Obiecała, a nie dała
Chustecke jedwobnom
(ŚpZw 1999: Kr).

PRAKTYCZNY *przym.* **'taki, którym się ktoś chętnie posługuje, przydatny do czegoś, wygodny':** *Praktycniyjse z zelaza* (matK: Jw).

PRAKTYKA *rz. ż* **'praktyczna nauka zajęcia, zwłaszcza zawodowego':** *Praktyka, to sie ucy przi drugif* (matK: Łp); (Fr, Kc, Łp). [**prachtyka** – Fr; **praftyka** – Dr, Fr]

PRAKTYKAC *rz. mos* **'chłopak przyuczający się do zawodu; praktykant; zob. też: PRAKTYKANT':** *Chłopok ani drgnon, jako to było, ino sie przezegnoł, i wte baca wzion go na praktykaca. Ón mioł ś nim próbe zrobić, bo na holi to strzigi do mlyka wcionz chodzujom, to tam musom być niestrachliwe obrońce* (BazWierz 126–27: ŁN).

PRAKTYKANT *rz. mos* **'chłopak przyuczający się do zawodu; praktykant':** *Praktykanci to ci juz uwydziwiali. Jak ta juz majster dzie wyseł, to w izbie jacy widno było pełno kurzu, tak ci sie cubrzyli i hipkali, co jaz straf. A śmiychu telo urobiyli, co jaz w brzuchu bolało. Ludzie jaz płakali od śmiychu, telo to wej toci siustrzi ucyfrowali* (GazPod 1930, nr 5: 6: Fr). [**praktykac** – ŁN]

PRAKTYKUWAĆ *cz. ndk* **'stosować, używać':** *Hocek to nie praktykuwane* (matK: ŁN). [**praftykuwać** – Fr]

PRALKA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim; 📷 Tabl. II':** *To wiys, jakie to było pranie? A pranie było na rajbacce, niy? No to, no to nie była zodno pralka, ino była rajbacka. Noji hurkołeś, niy?* (CzG).

PRAŁAT *rz. mos* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *A późniyj awansuwoł na, na prałata i, i to wziyni go do Oświyncimia* (Kc).

PRANIE I *rz. n, blm* **'forma rzeczownikowa czas. PRAĆ':** *Biyław kupuwały do pranio* (matK: Fs).

PRANIE II *rz. n* **'bielizna i inne rzeczy przygotowane do prania lub już uprane':** *Namocone pranie* (matK: Kr); *Kryncić pranie* (matK: ŁW); *– Noji zawse tyn chłopiec chodziył z tom matkom, a potym, jak sł... sła prać, to pranie płókać, no. A potym roz óna godo: Jo jacy smate idym wypłókać, to tam nie chodź ze mnom, noji nie poseł, akurat dostała atak padacki... – Spadła do rzyki. – ...i spadła do rzyki, utopiyła sie* (Kc); (CzG, Kc, Kr, ŁW, Rp). [**pradło** – CzG, Dr, Kc, Rp]

PRAOJCOWIE *rz. mos* **'podniośle: dawni nasi poprzednicy; pradziadowie':** *Ni mogło zabraknóć obrozków świyntyf, gdyz nasi ojcowie i praojcowie byli generacyjami bogabojnymi i świyntyj wiary. Nad pościelom obrozki świyntyj Genowefy, nojświyntso Maria Panna jako opiekunka dómu, świynto Teresa od Dzieciontka Jezus* (Iwan 1: Nd).

PRAPETA *rz. ż* **'duża suma pieniędzy':** *Prapeta = wielgie piniondze* (matK: Nd).

PRAPOR *rz. mnż, daw.* **'batalion wojska; zob. też: BATALIJON':** *Prapor || batalijon* (matK: ŁW); *Ne*

ale dy telegram przecie musi przijś po mnie, bo gdzieś pudem, kie nie wiym, gdzie tyn prapor (NaSp 39: 12: Jw); (Jw, ŁW).

PRASA *rz. ż, kuch.* **‘pozioma lub pionowa drewniana prasa złożona z dwóch zespolonych deseczek, między którymi rozwartość można dowolnie regulować pokrętłem, osadzona na trzech lub czterech nogach, przeznaczona do wyciskania serwatki z białego sera lub wody z tartych ziemniaków umieszczonych w płóciennym woreczku; zob. też: SYRNICA; 📷 Tabl. II’:** *Syrnica ‖ prasa zaprasuje sie syr* (matK: Fr).

PRASKA *rz. ż, kuch.* **‘przyrząd do ręcznego zgniatania ziemniaków, sera; zob. też: PUCEK I w zn. 1.; 📷 Tabl. II’:** *Nasa mama to tak robiyła. Drozdzy wziyna i grule bez tom praske, a jak to tak puckom poonacyła* (CzG); *Uwarzone grule, jak nie sły do polywki, to trza było popucyć praskom. To jes tako zelazno, mo takie dziurki w jednyj cynści, totyj głymbsyj, a drugom mo płaskom. Do środka sie wkłado grule i totym płaskim przicisko tak doś mocno, i te pucone grule wychodzom tymi dziurkami. Praska to jes potrzebno wtedy, jak sie fce robić moskole, bo piyrse trza grule dobrze popucyć, zeby nie było kawołkók, a potym wymiysać z monkom. Kozdo baba musi mieć w dóma praske do gruli. Totom praske to i do pucynia syra sie tyz uzywo* (pmMiś: Jw); (Jw, CzG).

PRASKAĆ I zob. PRASKNÓĆ

PRASKAĆ II zob. PRASNÓĆ

PRASKNÓĆ *cz. dk* – **PRASKAĆ** *ndk* **‘pęknąć z trzaskiem’:** *Jak jom pocałuwoł i na ty ziabie ta skorupa jak praskła, i naroz wyskocyła tako ładno dziywcyna, i zaroz sie potym... syćko ozyło całe to. A tam bóło królestwo, ale było zaklynte syćko* (BubSpT 80: Kr).

PRASNÓĆ *cz. dk* – **PRASKAĆ** *ndk*

1. **‘rzucić z rozmachem, zwłaszcza coś ciężkiego’:** *W Nowym Torgu na jarmaku pod jednom i drugom pazuchom po metrze polskik zuźli dźwignół. Kie potym ś nimi prasnół, to Zydki fcieli nogi potracić, telo duli* (SpCzyt 46: Rp); *Jonek prasnół skałom we wode tak, ze Kube zachyciół za głowe, jaz sie otrzepoł i som dokwoloł: – Aleś bełnół tom skałom! Jaze mie trosecke przymgłyło* (SpCzyt 54: Rp); *Jak juz zodnego ni ma nikogo, tak juz na ostatku idzie młody pon i praśnie cały pularis jym na... tyj młodyj, tom swojom gospodarke* (BubSpT 19: CzG); (CzG, Fr, ŁW, Rp).
2. **‘porzucić wszystko’:** *Weznym prasnym, idym het!* (matK: Dr).
3. **‘upaść bezwładnie’:** *Prasnół na ziym* (matK: Fs).

PRASNÓĆ {*cosi*} **PREC ‘pozbyć się czegoś, odrzucić coś, przestać się czymś zajmować’:** *Juz byf prec prasła gazdówke* (matK: ŁN).

PRASNÓĆ SIE *cz. dk* **‘rzucić się gwałtownie (w dół, na dół); też: zwalić się na coś całym ciężarem’:** *Prasnół sie na ziym* (matK: Łp).

PRASOWACKA *rz. ż* **‘sprzęt garbarski do prasowania wypranych i zafarbowanych skór’:** *Cytroki to som właśnie takie becki, wyglondajom jak na kapuste, jak... o, jak na wino takie te... noji tam sie w... mocom te skóry, lajtrujom sie, tegujom sie, kryncom noji musom sie tam wymocyć, wymocyć, potym idom do farby, od farby, jak sie zafarbi, to zaś sie je idzie prasuwać, trza je wy... porzondnie, takie som prasowacki, potym som tako... jes tako bewa, co if jesce piere, piere te skóry* (KorpSp: ŁN).

PRASUWAĆ *cz. ndk, now.* **‘wygładzać tkaninę żelazkiem; zob. też: BIGLUWAĆ’:** *Jak sie prasuwało, my mieli takie, co sie sypało wyngiel z pieca. W piecu sie polyło i wyngle były z drzewa i do tego zelozka, nie zelozko, bo to biglajs, nakładło sie wyngla. A potym zaś było juz takie, co takie zelaza sie na piecu, jak sie warzyło, to sie grzoło* (GrJMSp 306); *Z lnianego płótna sie syło przeciez kosule chłopom, prześciyradła, kosule, baby tyz se syły na spód, nosiyły kosule lniane, nie było halek. Wygrochmolyło sie, była biylućko tako, a sie nie prasuwało, ale sie tocało, jak wygrochmolół, wilgotnom sie stocało, to przecie była równo jak nie wiym. To sie syło z ciynkiego. Nazywało sie ciynkie* (GrJMSp 305); (Kc, Nd).

PRASUWANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PRASUWAĆ’:** *Tocko, co była jedna takie było garbiate, y, y, y, tako, tako kijonka długo, a drugie było gładkie. I wziyno sie tom, tom na to gładkie sie owiyneło ta jak na wołek do ciasta to płótno, a tym garbiatym tym, tym sie, wiys? Tak sie przziciskało i óno sie tak jakby wyprasuwało. Takie było gładkie. – To było takie jak magiel dzisioj? – Hej, takie po... podobne, ale to, ino to sie nazywało tocko, hej, no. Noji, tak sie wytocało, a te syćkie rzecy, co sie wyprało, wyskły, tak nie było zodnego prasuwanio* (CzG).

zob. fraz.:
DESKA DO PRASUWANIO

PRASZOK *rz. mnż, rzad.* **‘proszek do prania; zob. też: PROSEK w zn. 2.’:** (matK: Fr).

PRAWDOMÓWNY *przym.* **‘o człowieku: zawsze mówiący prawdę’:** (matK: Kc).

PRAWDU*

zob. fraz.:
NA MÓJ PRAWDU

PRAWDZIWEK *rz. mż* **‘grzyb borowik szlachetny (*Boletus edulis* Bull.); zob. też: PROWDZIWEK I; 📷 Tabl. I’:** *Na grziby chodzymy. Prawdziwki, podpiynki, rydze, maśloki, maliny, borówki. Grziby takie zółte, pomarańcowe, takie, w kupie rosnom, takie duze, wysokie, takie pozółtawe, kawowe takie, rydze som fijoletowo takie, ón mo takom copke tak i korzyń mo, a prowdziwek mo takom ładnom bumbolke* (BubSpT 97: Kr); (CzG, Kr, Łp).

PRAWICEK *rz. mos* **‘lekceważąco o młodzieńcu stroniącym od kobiet’:** (GrJMSp 214).

PRAWIĆ *cz. ndk*

1. **‘mówić kazanie’:** *E, to kazatelnik! E, momy, kie ón zacnie prawić* (matK: Dr).
2. **‘mówić, opowiadać tonem filozoficznym, pouczającym’:** *Przi prziporze som wysyte takie gadziki, u nos to sie godo gady pływajonce, ino sie tako nazwa przijyna, ze sie godo gadzik, to jes tak przez ludzi teroz nazywane, bo kie fto przidzie, ze fce se usyć porcynta, to sie go pytom, cy z gadzikiym. Wysycie to, tak jak popatrzić, to mo ziorotke takiego gada. I to tak zawse prawiyli, ze fto mo wysytego goda na portkak, to i w kiesyni go mo* (pmKosz: Jw).

PRAWIDŁO *rz. n, zwykle w lm, str.* **‘drewniana wkładka do butów z wysokimi cholewami, zabezpieczająca but przed zdeformowaniem; 📷 Tabl. IV’:** *Prawidła, zeby bót forme mioł* (matK: ŁN); (Fs, ŁN, ŁW).

PRAWIDŁOWO *przysł.* **‘od przym. PRAWIDŁOWY’:** *Kosa jes wtedy wyklepano dobrze, jak sie bierze klep, na przikłod tak jes to klep, niy? Kose sie trzimie, tak bierze sie paznokieć, niy? To jak sie w taki sposób robi, to musi być widać, co to sie normalnie wywijo, ze widać tyn momynt, tam, powiydzmy, milimetr i jak paznokieć, to tak sie mo wywinóć, bo jezeli sie nie wywijo, no to nie jes wyklepano kosa, cyli jes tak ciynki, tak musi być ciynkie, no musi być ciynkie, skoro, skoro na paznokciu sie wywijo, tako blaska sie robi, tak jak paznokieć tak sie wywinie, to wtedy jes kosa wykle... naklepano prawidłowo* (KorpSp: ŁW); (CzG, Fr, Kc, ŁW).

PRAWIDŁOWY *przym.* **‘zgodny z normą, taki jaki ma być, właściwy’:** *Mama jesce tyz przegaduwała do niego, jesce z ciekawościom, cy óna prawidłowom polscyznom mówi, tak? Bo jak tak rozumiym, ze tak cy óna prawidłowom polscyznom mówi, tak jak i tu niektore* (KorpSp: Fr); (Fr, ŁW)

PRAWIE I *przysł.* **‘odpowiednio (co do ilości, wielkości, siły itd.), jak należy, stosownie do okoliczności’:** *Prawie tyn owies* (matK: Jw); *To juz bedzie prawie* [mierząc materiał] (matK: Rp); (Jw, Rp).

PRAWIE II *mod.*

1. **‘tym słowem mówiący sygnalizuje, że zasięg przestrzenny lub czasowy czegoś, liczba, wielkość, miara czegoś, stopień intensywności jakiejś cechy są zbliżone do podanego w zdaniu’:** *Cały dziyń prawie loło i zrobiół sie okropny maras wsyndy* (matK: Fr); *Toto ciele to prawie takie jako i nase* (matK: Łp); *Pudzies do Miasta, kupis od Maniowian gliniany gorcek, co ci prawie bedzie pasuwoł na głowe, zapłacis za niego, kielo zapytajom i warciućko pojedzies du dómu. We wilijom Łucji idź o północy na krzizowe drógi, nic ci sie nie stanie, dowiys sie o sićkiym, be ci lepi* (BalNS 33: Fr); *To sićko było słowackie, to lyn prawie po wojnie nastało, ale to wtedy było słowackie i madziarskie, wyngierskie. To ni ma sie co dziwić, bo mnie słowiyńskie pismo idzie, a polskie nic nie idzie tak, bo człowiek naucony słowiyńskie pisać i przi wojsku słowiyńskie, i w Ameryce, kief był, to tyz po słowiyńsku* (BubSpT 104: ŁN); *Młócymy tymi masinami wielkimi, momy, co cyscom. To tak młocki to som prawie ze w oktobru nojwiyncyl, w nowymbru, w nowymbru, to juz bardzo mało jes* (BubSpT 135: NB); *To narzyndzie w tamtyf casaf było prawie w kozdyj rodzinie na dziedzinie. Wiyme dobrze, ze codziennym pozywieniym jak wtedy, tak i dziś jes chlyb* (Iwan 22: Nd); *To tutok ta strona prawo, jako to była fajno do słońca cy na ziymnioki, cy na jarzec, cy na owies, no bo to słónkowe. Teroz juz zarosły juz ciyrkami prawie het* (Rp); (ogsp.).
2. **‘tym słowem użytym do określenia liczby, ilości, miary czegoś, usytuowania czegoś w przestrzeni lub czasie mówiący zaznacza, że to określenie ściśle i dokładnie zgadza się ze stanem faktycznym’:** *Prawie piynć tyźni mnie ucyli przi kadrze* (matK: CzG); *– Aha! A słuchojcie, a to pewno moze was gazda, telego teroz gazde mocie? – He, nie, gazdom jes Jonuś, zostoł w dóma, ale ón jes od Sobusia prawie ze o rok starsy, to je i kapecke wiynksy. – A moze byście nom Sobusia dali na służbe, nom by sie przidoł, a u wos by było mniyj o jedne gymbe. – Cy jo wiym? Sobuś! To sełbyś? – E, jak kozecie. – No nie bój sie, Sobuś, u nos ci be dobrze* (BubST 115: ŁW); *Był juz prawie kóniec jesiyni. Od zachodu duł zimny wiater, przeganioł ze śniegiym i z krupami chmury po niebie, jakby był wściekły* (SpCzyt 106: Jw); (CzG, Jw, ŁW).

[**prawućko** – Dr, Łp; **prawuśko** – Jw]

3. **‘tym słowem mówiący zaznacza, że coś się dzieje dokładnie w chwili, gdy o tym mowa lub w chwili wyznaczonej przez treść zdania’:** *Iskierka była prawie w piecu* (matK: Kc); *Dojechali do Jaworziny, hipnół Bartek z wozu, wloz cym pryndzyj do izby, Justynka prawie bryje monciyła na wiecerzom, ino blusknół na niom ocami, od razu zbocół, co jes na wecy* (BalSKD 103: Fr); *Prawie cedziyłjef grule, jak matka prziśli z kościoła i juz od proga zacyni lamyntuwać: – Słyseliście? Ruskie wojsko sie przblizo, dy ta i dobrze, moze be juz kóniec tyj wojny, ale z inksyj przcicyny moze być źle. O! Dobry Boze, iście bedzie źle* (PrP 2017: 241: Nd); *Prawie wtedy Symek od Zdrzimnego groboł siano na Zadniyj Górze; jak dożroł, ze cosi jedzie drógom, to powiado do swojyj baby: „Is staro, od Falstyna ćma idzie du – du – du” i włozół głowe pod kopke, a jak wyźroł, to juz ćmy nie było, bo to pon orsacki jechoł na pyrconcym kocu* (GazPod 1932, nr 36: 7: Fr); (Fr, Kc, Nd). [**prawiutko** – Jw]

PRAWITKA *rz. ż* **‘linijka szkolna; zob. też: PRAWITKO; 📷 Tabl. VI’:** (matK: Fr).

PRAWITKO *rz. n* **‘linijka szkolna; 📷 Tabl. VI’:** (matK: Łp). [**prawitka** – Fr]

PRAWIUTKO *mod.* **‘tym słowem mówiący zaznacza, że coś dzieje się dokładnie w chwili, gdy o tym mowa lub w chwili wyznaczonej przez treść zdania; zob. też: PRAWIE II w zn. 3.’:** *Gynsi sie wywiedły, musiołek zaś gónić za pokrziwami. I tak kie juz śniyga nie było, poślimy z gazdom na izbe. Pozwłócylimy z góry koła, osie i lyterki, poskładalimy na wóz. Prawiutko zadzwóniyli na obiod. Gazda poseł jeś, a mnie pedzioł: – Tu mos chłopce kołomaź, pomaś ś niom wóz!* (KowPluc 46: Jw).

PRAWO *rz. n* **‘dawniej: ogół spraw wiążących się z rozstrzyganiem sporów, zwłaszcza urzędowym: ustawy, przepisy, proces sądowy itd.; współcześnie: ogół ustaw i przepisów’:** *Prawo to jes sond* (matK: Nd); *Idymy do syndu, na prawo* (matK: Kc); *Zmajstruwoł* [miał nieślubne dziecko] *i tyz prawo wysło* (matK: Dr); (Dr, Fs, Kc, Kr, Nd, Rp, Tr).

zob. fraz.:
DAWAĆ SIE DO PRAWA
MIEĆ PRAWO
NA PRAWO
ZAŁOZYĆ PRAWO

PRAWOCIĆ SIE *cz. ndk* **‘być stroną w długotrwałym procesie sądowym; procesować się; zob. też: SONDZIĆ SIE’:** *Nief pon dopisom, ze zgodliwe ludzie som, śtrafu zodnego nie było; somsiade momy niedobre, ale sie cłowiek nie fce prawocić, zeby do gymby było za co kupić* (NitschWPTG 52: Tr); *My tu mieli tak jako swoje ty wy... wydzierzawione i ón sie prawociół s nami* (RnS 94: Jw); (SSWG 20); (Dr, Jw, Kc, Łp, Nd, Rp, Tr).

PRAWOTNICA *rz. ż* **‘kobieta zawzięta, często procesująca się z innymi ludźmi’:** *Prawotnica rada sie pracowiyła* (matK: Nd).

PRAWOTNIK *rz. mos* **‘osoba kłótliwa; osoba tocząca spory prawne i sądowe’:** *E, to prawotnik, procesuje sie wse* (matK: Dr); *Prawotnik – do prawa sie daje, u nos dziewiyńćdziesiont prawów, dalimy sie oba do prawa* (matK: Kr); *Z tego Jyndrzka to prawotnik, całe zycie sie prawuje* (CoWś 233: NB); (Dr, Kr, NB, Rp).

PRAWUĆKO *mod.* **‘tym słowem użytym w odniesieniu do określeń liczby, ilości, miary czegoś, usytuowania czegoś w przestrzeni lub czasie mówiący zaznacza, że to określenie ściśle i dokładnie zgadza się ze stanem faktycznym; zob. też: PRAWIE II w zn. 2.’:** *Prawućko o dwa tygodnie w dóma mioł być* (matK: Dr); *Prawućko sie mu śniyło, co do mnie przisło* (matK: Łp); (Dr, Łp).

PRAWUŚKO *mod.* **‘tym słowem użytym w odniesieniu do określeń liczby, ilości, miary czegoś, usytuowania czegoś w przestrzeni lub czasie mówiący zaznacza, że to określenie ściśle i dokładnie zgadza się ze stanem faktycznym; zob. też: PRAWIE II w zn. 2.’:** *Nóz sie wbijo do ściany prawuśko nad głowom. Tyn mo tak wysoko nogom kopnóć, ze nóz wyfyrknie ze ściany. Komu sie udo, wygrywo. Fto nie, to kufer ozmarasi* (FjMEK: Jw).

PRAWUWAĆ SIE *cz. ndk* **‘być stroną w długotrwałym procesie sądowym; procesować się; zob. też: SONDZIĆ SIE’:** *Prawuwać sie* || *sondzić sie* (matK: Fs); *Prawotnik prawuje sie furt* (matK: Kr); (Dr, Fr, Fs, Kr, ŁN, ŁW).

PRAWY *przym.*

1. **‘znajdujący się po stronie ręki, którą się żegnamy’:** *Prawo rynka do zegnanio, po prawyj stronie* (matK: ŁW); *Prawo rynka, na prawo iś* (matK: Kc); Somsiada: *Przisłaf na wos zaźryć, pofolony Jezus Krystus.* Babka: *Na wieki wieków, witojcie u nos, somsiado. Cekojcie, wybocie mi, ale barz wos piyknie pytom, zebyście sie wróciyli za dźwiyrze, do siynie. Potym wlyźcie jesce roz, ale przekracujcie próg prawom nogom.* Somsiada: *Nie gniywom sie, Boze zachowoj, zrobiym tak, jak fcecie* (wchodzi jeszcze raz). *Dobrze teroz, hej? Przeboccie, jo zef nie wiedziała, ze tak trza. Powiydzciez*

mi, cymu piyrse prawo noga musi przestompić próg? Babka: *Zeby nie prziniyś z dziedziny zodnyj chorości ani porobiska. Nojgorso przeciez ta malućko, uchowoj Panie Boze od złego* (Czard 70–71: Nd); *Snurke cyrwonom na krziz przeposać z prawego ramiynia na lewom biedre* (ZGS-I: ŁN); (ogsp.).

2. **‘dobry, uczciwy, uczynny’:** *Dobry* || *prawy* || *miłosierny* || *sprawiedliwy* (matK: Kc).
zob. fraz.:
PO PRAWEJ RYNCE

PRAZELINA *rz. ż*

1. *kuch.* **‘smażone na patelni mięso, np. boczek’:** *Eh, ale prazeline cuć! Jaze na pole* (plBłachut: Fr); *Jak my zabijali świnie, to musiałak mojymu chłopu zrobić z tego świyzego miysa prazeline, bo ón jom straśnie rod jy. Takie miyso świyze, świńskie, brałak na sierpinke jakom, podlywałam kapecke olejym, a jak było tłuste, to nie trza było. Tako prazelina, to była barz dobro i nie było ś niom duzo roboty, a jedzynio było* (pmMiś: Jw); (Fr, Jw).
2. *kuch.* **‘jajecznica; zob. też: JAJEŚNICA’:** *Jajeśnica* || *prazelina* (matK: Rp).

PRAZELNICKA *rz. ż, kuch., daw.* **‘rondel z długą rączką, podobny do głębokiej patelni, używany do smażenia tłuszczu, przyrządzania ZOPROZKI; dawniej żeliwny, czasem też na trzech nóżkach; zob. też: PONEWKA; Tabl. II’:** *Jak przisеł pόst, Wstympno Środa, to mama wziyna tom prazelnicke, tom ponewke, takom na trzok nogak jesce była i popiołym wyparzyła, wytrzyła, coby tam juz tłuscu, maści, nic nie było w tym* (BubSpT 55: Jw).

PRAZYĆ *cz. ndk, kuch.* **‘poddawać coś (zwykle potrawę w naczyniu) działaniu wysokiej temperatury; przypiekać, smażyć’:** *Sierpinka albo rynecka, kajstronek to to samo – prazyło sie, jak trza było omaścić* (matK: Fr); *Smazyć miyso* || *prazyć* (matK: ŁW); *Prazy sie miyso, słónine* (matK: Nd); *Gazdynie wychodziyły przed dómy z kosyckami pełnymi jojek, jak na tyn zwyk przistało. Dziywcynta nie ominyły nikogo. U kazdego sie zatrzimały i zaśpiywały: „Dejcie nom ta, dejcie, co nom dziś mocie dać, Bo jak nom nie docie, beme tutok cekać”. Za śpiywanie zbiyrały jojka. Potym wiecór prazyły jajeśnice i wsićka z dziedziny śli na gościne. Choćkiedy do karcmy, a choćkiedy do nojhrubsego gazdy* (SpCzyt 120: Nd); [– Jakie gatunki mięsa wycina się ze świni, krowy?] – *Ze świnie: schab, chytre miyso, polyndwicki, szynki, z krowy polyndwica, wontrobe sie prazy z cebulkom* (MMilMCK: Nd); [– A co to znaczy smażyć?] – *Smazyć, ne uprazyć, na przikłod cy słónine, cy skwarki, cy jakie miyso uprazyć na na tym, na petelni cy w rondelku jakiym, no toto smazynie to było prazynie, prazyć.* [– A *skwarzić?*] – *Skwarzi to jes tak jak śkwiyrcy, jak sie juz tak przipaluje, co tak tak skwiyrcy no to jes to to s... takie skwarzynie* (MMilMCK: Nd); *Jajeśnice, nazganiali to jajeśnice, na jajeśnice prazyli. Na miskak jajeśnica była, jak sie powiy na weselu* (BubSpT 56: Jw); *Godali na niego Parzontka skróś tego, ze wse sie dar kie prazół jojka; – dzie mocie parzontke, bo jajeśnica nie be gościom smakuwała. – Parzontka, parzontka, patrzojcie jakby juz ni móg wymówić „szczypiorek”, wyrceli na niego* (NaSp 90: 29: CzG); (ogsp.). [**smazyć** – Nd]

PRAZYNICA *rz. ż, kuch.* **‘rodzaj omleta z dodatkiem słoniny i kiełbasy’:** *Albo jajeśnice trzeba zrobić, no to tyz trzeba spyrki pokrojić, tyz jom uprazyć, dodać trosecke kiełbasy, rozbić jojka w gornecku, dodać monki, wymiysać to, noji i zrobi sie tako prazynica, i wyobracać to z jednyj, z drugiyj strony, przikryć na chwilecke przikrywkom i wtedy takie dobre to jes do jedzynio.* [– To można powiedzieć, że *prazenica* to jest taki omlet?] *–Tak, tak, tak, to jes omlet* (KorpSp: Kr).

PRAŻEC *rz. mnż, tkac., daw.* **‘odmiana niskiego lnu, z którego uzyskiwano bardzo cienkie włókna, wykorzystywane do tkania misternych RAŃTUCHÓW’:** *Babka dała mi prażec na rańtuk. Zeby utkać rańtuk, to musiały siadać ze śtyry baby przi warśtacie, a nitecka ta była ciyniuśko i trza było wartko robić swój przidzioł, zeby nie zostać w tyle* (pmKosz: Jw); *Po zrobiyniu omeśnego płótna trza było swinóć ciynko jego nitki, jesce roz wymocyć i wysusyć, zeby te nitki były ciynkie, i potym robiyło sie rańtuchy, bo jak sie na nie popatrzi, to óne takie jak z siotecki tkane* (pmKosz: Jw); *Z nojciynksego lnu, nazywoł sie prażec, robiono rańtuchy, a z omeśnego kosule świyntalne. To juz było płótno nojlepse i nojbiylse, bo nojdłuzyj na słónku lezało* (pmKosz: CzG); *Rańtuk no to tako była, takie ciynkie tiulowe płótno, to był sićko robione ryncnie, to był specyjalny, specyjalny był nawet lyn jak na, jak na rańtuchy sioli, nazywał sie prażec. To była tako odmiana ... straśnie ciyniutko nitka z tego wychodziyła, neji potym, jak juz miała baba, na... no... ne tyk nici narobione jak juz na... nasnuwały na te krosna i robiyła potym, robiyła tyn, juz, juz, juz tyn rańtuk, to jes... przichodziyły jesce tak jak dwie sonsiadki, co wplatuwały wzór, bo to trza było licyć kazdom te ocka i wplatać, coby to zabijało specyjalne wzory, takie som, jesce majom te rańtuchy*

tu, ale to juz jes tako rzodkość, ze to juz jes unikat (KorpSp: Jw); (CzG, Jw).

PREBABKA *rz. ż* **‘ogpol. prababka; zob. też: PRABABKA’:** (matK: Fr, Fs, Tr).

PRE BOGA ZYWEGO *wykrz.* **‘okrzyk wyrażający różne stany emocjonalne, zwykle oburzenie, zdziwienie, zaskoczenie’:** (matK: Nd).

PREC *przysł.* **‘w połączeniu z czasownikami oznaczającymi ruch: w odległości, której pokonanie zajmuje stosunkowo dużo czasu’:** *Poseł prec ‖ poseł daleko* (matK: Łp); *Wloz do swojego dómu, tam juz jego zona grule skrobała, jego zona pożrała noń. Óna go nie poznała, prziwitała go, niek witajom ik miłość. Wojtek sie zahańbiół, poseł z dómu prec* (MalPS 137: Jw); *– He, twojyj maciery sie zapolyło! – zaklon Jonek niedźwiydziowi, napluł do ronk i puściół sie do wiyrchu. Telo jesce zdołoł, ze wzion skałe i rypnół za nim, ale niedźwiydź juz był prec w Tatraf* (BalSKD 106: Fr); (Fr, Fs, Jw, Łp, Nd).

PRECYZYJNIE *przysł., now.* **‘dokładnie, starannie’:** *Felcownik nastawny (spuntownik). To narzyndzie było w tamtyf casaf niezastompione, w tamtyf casaf przi obróbce desek. Jego tak prymitywne urzondzynie na drewnianyf śróbaf i dało sie nawet doś precyzyjnie ustawić go* (Iwan 54: Nd). [**preśnie** – ŁN]

PREĆ *cz. ndk* **‘o roślinach: ginąć z powodu wilgoci i braku świeżego powietrza’:** *Nic nie sknie, tak jacy pre* (matK: Dr).

PREDAĆKA *rz. ż* **‘brygadzistka w zakładzie pracy na Słowacji’:** *A to było dobre sycie, ne bo to proste, niy? A jak była dobro predaćka, to z pocontku wom pokazała, no a potym to była wprawa, jakeście sie wprawiyli, no* (RnS 171: ŁW).

PREDSEDA *rz. mos* **‘przewodniczący organizacji, organu administracji publicznej’:** *Przewodniconcy, tyn predseda, poseł Cyganom tam coś odkazuwać, zeby śli abo do roboty, a nie wiymy, co tam posło* (BubSpT 12: CzG).

PREDZIADEK *rz. mos* **‘ojciec dziadka lub babki; zob. też: PRADZIADEK’:** (matK: Fr, Fs, Tr).

PREDZIADKI *rz. mos* **‘przodkowie; zob. też: PRADZIADKOWIE’:** (matK: Tr).

PREDZIADKOWIE *rz. mos* **‘przodkowie; zob. też: PRADZIADKOWIE’:** (matK: Tr).

PREDZIOD *rz. mos* **‘ojciec dziadka lub babki; zob. też: PRADZIADEK’:** *Tam chodziyli od pradziada* (matK: Dr).
zob. fraz.:
ZA PREDZIADÓW

PREFESÓR *rz. mos* **‘nauczyciel w szkole średniej; zob. też: PROFESÓR’:** *Naucitel, a prefesór wyzy* (matK: ŁN); *Ale tyz ta i Jasicek był sykowny, ón na syćko mioł sposób, był z niego śtuder. Kie mu brakło pieniyndzy, to ino napisoł du dómu: – Poślijcie mi dziesiynć papiyrków, bo prefesór kozoł, zeby kozdy mioł „accusativus”, to se musem kupić* (BalSKD 93: Fr); (Fr, Fs, ŁN, Nd, Rp, Tr).

PREFESÓRKA *rz. ż* **‘nauczycielka w szkole średniej’:** (matK: Nd, Tr).

PREJZES *rz. mos, daw.* **‘przewodniczący, np. Gminnej Rady Narodowej’:** (matK: Dr, Tr).

PREKURAT *rz. mos* **‘ogpol. prokurator; zob. też: PREKURATÓR’:** *Prekuratór ‖ prekurat* (matK: Tr).

PREKURATÓR *rz. mos* **‘ogpol. prokurator’:** (CoWś 223: Nd); (Nd, Tr). [**prekurat** – Tr; **prokuratór** – Dr, Fs, Łp]

PREKURATÓROWY *przym.* **‘mający związek z PREKURATÓREM’:** *Tutok, co wołocie, jaki tyn Gaj cy jak sie idzie tu ku sklepie tamok, to tam sie wołało Na karcmisko, bo to tu była karcma, wiys, gdzie jo bywała, tam gdzie Pieter nas teroz, no to teroz, co ón kupiył te prekuratórowe izby, to tam była karcma, bo tam Zydzi bywali, mieli karcme* (KorpSp: Nd).

PREMICYJE *rz. nmos* **‘uroczyste odprawienie pierwszej mszy świętej przez nowo wyświęconego księdza; prymicje; zob. też: PRYMICYJE’:** *Uconyf nieduzo pochodzi z Kacwina. Jednego kleryka majom, na ktorego premicyje downo sie stroji cało wieś* (NaSp 90: 36: Kc).

PREMIJA *rz. ż* **‘ogpol. premia’:** *Je dobry pracownik, premije dostoł i motorke* (matK: Jw).

PREPELICA *rz. ż* **‘kobieta drobna, smukła, obrotna, zaradna’:** *Z tego dziywcyncia to tako prepelica, isto jak i matka* (CoWś 233: Nd); (NaSp 100: 18); (Nd).

PRESNIE *przysł.* **‘ze ścisłym przestrzeganiem prawa’:** *Presnie barz za Madziarska było* (matK: ŁN).

PREŚCIYRADŁO *rz. n* **‘ogpol. prześcieradło na łóżko, dawniej z samodziałowego płótna PACEŚNEGO; zob. też: PŁAFTA w zn. 2.; 📷 Tabl. II’:** *To juz rózne, bo jak se ftoro fce na ty ryncniki, uciyroki, no to se tam przeruci jakie posecki abo takie co, abo tak to takie zwykłe płótno robiymy. Ba chodniki no to se ta juz jako ftoro moze, tak se i zafarbiom nici abo jak no to, no to moze se takie zrobić. Nojwiyncyj jesce tak se prześciyradła robiymy z tego płótna* (BubSpT 94: Kr).

PREŚNIE *przysł., rzad.* **‘dokładnie, starannie; zob. też: PRECYZYJNIE’:** *Hej, tak ze tam gorki to tam były, preśnie były, ściśle uteguwane, ni mozno było, zeby tam pomocone było* (KorpSp: ŁN).

PREZBITERYJUM *rz. n* **‘ogpol. prezbiterium’:** (matK: Tr).

PREZES *rz. mos* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Prezes urbaru* (matK: Jw); *Jo był w strazy strazokiym, dwaścia roków był prezesym, to my zrobiyli tom remize. Tam dwieście ludzi to spokojnie na weselu, nawet dwieście piynćdziesiont, ale juz ciasnawo, ale dwieście ludzi to fajnie i jes tako scyna, tam sie teroz to wsyćko odbywo* (Kc); *W Zubrzicy, tof był, to tam od Piekielnika troske kawołek, no, bo my jako strazok, zamowialimy tam okna, remize my buduwali, jo był wtedy prezesym, no to jaz tam pojechali po okna, bo nasi stolorze byli zajynci, no to pojechalimy tam do Zubrzice. Tam nom robiyli okna* (Kc); (Jw, Kc).

PREZYDIJO *rz. ż, daw.* **‘prezydium np. Gminnej Rady Narodowej’:** *Prezydijo, do prezydije* (matK: Rp); *Z prezydije przisłali* (matK: Łp); (Fr, Łp, Rp).

PREZYDYNT *rz. mos* **‘ogpol. prezydent’:** *Wolyli na prezydyntów* (matK: ŁN).

PREZYNT *rz. mnż*

1. *now.* **‘ogpol. prezent’:** *Świycoska była, coś jom zaświyciół* [na choince]. *Prezyntók nie było tak, jak dzisiok dajom* (GrJMSp 312); *Z koleziankom juz my poleciały na te grziby, na te grziby, zeby se cosi zarobić na, na, na, na zesity, na ołówki, bo na Mikołaja to jo innego prezentu nie dostała lym zesity, ołówki i krydki, taki był Mikołoj* [śmiech] (Kc); *– Boście opowiadali, ze coście dostali pod jezulanko? To były downo tak prezynty, dawało sie? – No ale, ale toto takie cukierecki, te takie, jabłusko, u nos nie było jabłónkók, u babki to tam były, to juz babka nom w kosycku przyniesła tyk jabłek we Wigilijom, no to juz, jej, co to było radości, bo jabłka były. – Jakiesi ciostecko. – Abo kapce te orawskie takie, co... – A kto przinosiył pod to jezulanko prezynty? – Aniołek, aniołek abo Pon Jezus* (Jw); (Jw, Kc).
2. *daw.* **‘podarek dla służącego w czasie służby’:** *Zodatek* || *prezynt* (matK: Nd).

PRIMATÓR *rz. mos, daw.* **‘burmistrz; zob. też: BURMISTRZ’:** *I ucytelka, znajonc juz od mamy sprawe dziadka, prziobiecała, ze załatwi. A dlo niyj załatwiynie było moźliwe, gdyz ucytelka Znakowa miała brata, ktory był primatór miasta Popradu (móc tak rozumieć primatór powiatu)* (Iwan 13: Nd).

PRIMULA *rz. ż* **‘popularna roślina doniczkowa o różnokolorowych kwiatach i intensywnie pachnących liściach; pelargonia (*Pelargonium* L’Herit.); zob. też: PAŁAGONIA; 📷 Tabl. I’:** (matK: Nd).

PRIMULKA *rz. ż* **‘popularna roślina doniczkowa o różnokolorowych kwiatach i intensywnie pachnących liściach; pelargonia (*Pelargonium* L’Herit.); zob. też: PAŁAGONIA; 📷 Tabl. I’:** (matK: ŁW).

PRISAM BOHU *wykrz.* **‘przekleństwo’:** *– He, wierześci, dobrze radzicie – pociesoł sie chłop – ale jyj, prisam Bohu, dom, ze jom cierci weznom* (BalSKD 108: Fr).

PRISCYCA *rz. ż* **‘groźna choroba bydła i owiec, objawiająca się licznymi, pękającymi krostami w pysku i ranami między racicami; zob. też: PRYSCYCA’:** (matK: Dr, Kc).

PRIZM *rz. mnż* **‘ogpol. pryzma, stos; zob. też: PRYZMA’:** *A tyn sobie myśli tak, pockoj, jo cie, Zydzie, tu wystrasym. Pochyciół z prizma kamiynie i rzucoł do nieba. Zyd widzioł, ze głupi idzie, w nogi ku Kiezmarku, tak ze to brzymie na nim hipkało jaz sie troki potargały, wpadło do fose, do groble to brzymie. A ón leci i konśtablerom godo, zeby złapiyli, bo głupi idzie ku nim, fcioł zabić i do Pana Boga skole rzucoł. Kośtablery go złapiyli i pod ratus pod magistrat zawarli Gałowica* (BubSpT 73: Kc).

PRIZMA *rz. ż* **‘sterta kamieni zebranych z pola uprawnego i składanych latami w jedno miejsce, zwykle na granicy sąsiadujących z sobą zagonów; kamienie te bywają wykorzystywane czasem jako materiał budowlany lub materiał do utwardzania polnych dróg; zob. też: KYMPA’:** *Kympa* || *prizma* (matK: Nd); (Kc, Nd).

PROBLYM *rz. mnż* **‘przyczyna zmartwienia; problem’:** *No to z piertruski napary, jak ftosik mioł problemy ze sikaniym, z nyrkami abo i z pynchyrzym, no to trzeba było uwarzić tak doś godnie, no tak ze dwa litry. No to taki wiecheć tyj pietruski, ale naci z pietruski* (Fr); *Dziecka jyj nie wolno trzimać do krztu, bo to jes tyz taki przesond, ze óna jak potym bedzie rodzić, to moze mieć problemy przi porodzie. Noji ze toto dziecko, co sie urodzi, kedyś w zyciu bedzie niescynśliwe, to racyj to tak ludzie uwazujom, zeby niy* (pmBarnasz: Fr); *To nojwiyncyj wkurzało Cyganók, bo óni mieli problym jynzykowy dzieci, bo óny z reguły znały jynzyk cygański, jak dzisiok sie godo Romók, ale jynzyk polski był drugim, a słowacki w ogóle był prze nik niezrozumiały* (CzG); (CzG, Fr).

PROBOSC *rz. mos* **‘ksiądz kierujący parafią’:** *Probosc* || *farar* (matK: ŁN); *Wikary przi proboscowi* (matK: Dr); (ogsp.). [**plebon** – Fr]

PROCA *rz. ż* **‘zabawka dziecięcy, przyrząd do miotania kamieni; proca; zob. też: GINIPUŚKA;**

Tabl. VI': *Rucówka* ‖ *proca* (matK: ŁW); (ŁN, Łp, ŁW).

PROCES *rz. mnż* **'ogpol. proces sądowy':** *Wybiyły if i z tego posło do procesu* (matK: Dr); *Zgodzić sie, kie proces* (matK: Tr); (Dr, Tr).

PROCESUWAĆ SIE *cz. ndk* **'być stroną w długotrwałym procesie sądowym; procesować się; zob. też: SONDZIĆ SIE':** *A jo, jak ciotka umarła, to jo przeprowadziył to sondowo na siebie i dołek Hance, bo juz partnerka Wojtkowa sie z bratym procesuwała* (Jw).

PROCESYJO *rz. ż* **'ogpol. procesja':** *Z procesyjom idom* (matK: Dr); *Jak roz sie odprawiała w kościele świynto omsa, to przitulała sie ku kościele trupio głowa. Neji tułała sie i tulała, ludzie pośli wołać farara, bo nie wiedzieli, co to, co z tym zrobić. Noji óni godajo tak: weznyme krziz i pudyme z procesyjom za tom trupiom głowom i uwidzyme, gdzie sie be tulać i co sie be robić* (Czard 68: Nd); *W casie odpustowyj msy procesyjo sła koło kościoła. Walek seł pomalućku na kóńcu. Ni móg sie nadziwić, jak duzo ludzi oblekło sie w tutejse, regionalne odziynie, takie świyntalne, jak kiedy nosiyli przodkowie. Przibocyły mu sie dziadkowe portki, lajbiki, babcyne kidle, paradne kosule obsyte ściękierajami, chustecki ne i te bogancie z wysokiymi cholówkami, co if tak sanuwali, bo były jedne na całe zycie i jacy do kościoła. Serce mu rosło, kied to wsićko obziyroł i wspominoł* (KonkLit 2024: 155: Nd); (ogsp.). [**prosecyjo** – CzG]

PROCH *rz. mnż*

1. **'osadzający się na czymś kurz':** *Prof to wsyndy siado tam, dzie go nie trza. Nojbarzi go znać na kredynsie. Musym brać smatke i wyciyrać, bo jakze by to było, kieby fto wloz, a tu na kredynsie telo prochu. Jak jacy sie rusy co w dóma, to zaroz prof siado. Downo na tyn prof, to nifto ni mioł zodnego uculynia, ani nic takiego, a teroz, to juz bylefto i kicho, jak jacy pocuje jaki prof. Ocy cyrwone jak wyngle, nos cyrwony, a downo baby robiyły przi sianie, tam tyz był prof, i jakosi musiały wytrzimać. Takie te ludzie słabe teroz jak muchy* (Jw); *Zaś na wiesne nieroz caluśki tydziyń przesiywałymy bez recice ze somsiekóf zboze. Prof jaze pluca zatykoł* (SpCzyt 83: Nd); (SSWG 20); (Fr, Jw, Kc, Nd).

   ⊛ Podczas wyprowadzania zwierząt na targ, gospodarz powinien przestąpić próg obory prawą nogą, a prowadząc zwierzę, powinien trzymać powróz prawą ręką. Z poręczy każdego z mijanych mostów, dobrze, żeby zabrał do kieszeni trzy drzazgi. Ile uzbiera drzazg, tylu będzie miał kupców. Po drodze zbiera też proch z rozstajów i podrzuca nad zwierzęciem; ile tego prochu jest, tylu jest kupców (pmJanicka).

2. **'ogpol. proch strzelniczy':** *Tak se tu nas zaprzisiynzony straźnik lasowy Wanicek pilnował lasu, ze jaze go przepilnował. Nie patrzoł smereków, ale łaziył zawse za sarnami; i wykufoł sobie gdzieś karabin wojskowy i starom pojedynke, co jom z przodku nabijoł prochym i śrótym* (GazPod 1927, nr 17: 7: Dr).

   zob. fraz.:
   KISONY PROCH

PROCIWIĆ SIE *cz. ndk* **'sprzeciwiać się':** *Jagnieska uciesyła sie, ze ociec sie nie prociwiół. Warciućko usyła dwie duze torby z łatami. Jyndrek zaś prziryktuwoł długom kulmage, na kóńcu przibiół łatke skórzanom, coby sie móg ociec przed psami oganiać. Potym wzion worek i zaruciół ojcu na plecy. A wtedy mały synek Jyndrzka, co juz kielo telo łopociół, pado do ojca: – Tato, jednom torbe zostowcie! – E na co? Coz ci do tego, ty ślimoku! – A coz jo wom dom, jak bedym duzy, a wy pudziecie po pytaniu?* (BalSKD 99–100: Fr).

PROCKA *rz. ż* **'zabawka dziecięcy, przyrząd do miotania kamieni; proca; zob. też: GINIPUŚKA; Tabl. VI':** (matK: Dr).

PROCO *rz. ż* **'zabawka dziecięcy, przyrząd do miotania kamieni; proca; zob. też: GINIPUŚKA; Tabl. VI':** *Proco – kij i śpagat* (matK: Fs).

PROCYNT *rz. mnż* **'stopień zysku od pożyczonych komuś pieniędzy':** *Wypłaci na termin, to móc rosnom procynta* (matK: Łp); (Dr, Łp).

PROĆ *przyim., łączy się z dopełniaczem* **'wskazuje na wykluczany element, do którego nie odnosi się treść wypowiedzi; z wyjątkiem, prócz; zob. też: OPRÓC w zn. 1.':** *Proć soli tłukło sie w stympce pyncoki z jarcu. Jarzec przeznacony na pyncoki (to takie krupy, ale nie ocyscone z ości). I dosusuwało sie jarzec na blasce, zeby sie lepi tłuk. Te pyncoki zastympuwały znowu nom krupy jarcane* (Iwan 20: Nd).

PRODIZ *rz. mnż, kuch.* **'piekarnik elektryczny do pieczenia ciast, składający się z dwóch części: okrągłego, dolnego naczynia i pokrywy, w której zainstalowane są spirale elektryczne; Tabl. II':** *– Ale downiyj nie, nigdy, mama nigdy nie piekła na Świynta ciastek, bo dzie, w cym? Nie było jesce ani prodizów, potym dopiyro prodize były. Zawse piec był tyn, y, y, y, chleby sie piekło i... – Chlebowy piec był w kazdym dómu* (Kc); *No to potym juz nieskorzi to te słowiyńskie piekarniki było, to na ciasta potym były te prodize*

takie okrongłe, to tyz sie wkładało do tego (RnS 202: NdZ); (Kc, NdZ).

PROFESÓR *rz. mos, daw.* **‘nauczyciel w szkole średniej’:** (matK: ŁW). [**prefesór** – Fr, Fs, ŁN, Nd, Rp, Tr]

PROKURATÓR *rz. mos* **‘w znaczeniu ogólnopolskim; zob. też: PREKURATÓR’:** *Prokuratór moze z miejsca zamknóć* (matK: Łp); (Dr, Fs, Łp).

PROMIYŃ *rz. mnż* **‘smuga światła, zwykle słonecznego’:** *Promiynie bijom* [od słońca] (matK: Tr); *Bardzo downo to duzo trefiało sie, ze nojdzie sie człek zimnyj krwie i niedbałyj, co w niedziele świyntom idzie ón se w pole, a legnie i śpi. I przyndzie słońce, i robiom sie ś niego takie promiynie. W tym to promiyniu miesko słónecnica i kie promiyń zawadzi o człeka, co na ziymi legnie, to słónecnica ozgniywo sie i moze go tako ukorać, ze sie ón nie zobudzi. Tak to bezboźników trefio, co śpiom w niedziele. Słónecnica z Boskiego zrzondzynio korać mo niedbałyk a zimnyk ludzi. Barz źle ś nim sie napotkać. To barz zły duk* (BazWierz 103: Rp); (Rp, Tr).

PROMOTÓR *rz. mos, now.* **‘pracownik naukowy kierujący i opiekujący się pracą doktoranta, magistranta lub licencjata’:** [– Co robią wnuki?] – *Edy z wnukami jes rozstaw. Jedyn inziynier, magister inziynier jakisi tam, jakie to, co te, nie te, nie telefony, ba te komputery, no cosi, cosi. No to juz pokóńcył, ino cosi z tym promotorym, mu tam zaś gdziesi wyjechoł mu. Telo jes zły, nedy boby cosi do roboty trza było patrzić, niy?* (KorpSp: Jw).

PROMYCEK *rz. mnż*

1. *tkac.* **‘miara szerokości utkanego materiału równa ośmiu niciom, tj. jednej czwartej PASMA; *promycki* np. w CHODNIKU tkano innym kolorem nici niż reszta materiału, gdyż spełniały funkcję ozdobną’:** *Na krosna sie nawijo nici, kazdy promycek idzie osobno* (matK: Tr); *Co sie na woł owijo, to sie piyrse kładzie bic, promycki sie tym przekłado* (matK: Tr); *O widzis? Telo to jes promycek, to jes jedna cworto pasma. Toto jes takie ozdobne* (pmMąka: Nd); (Nd, Tr).
2. **‘zdr. od rz. PROMIYŃ’:** *Roz słónecko zajrzało przez malućkom spare do lochów i przisiadło promyckiym na harnasiowym licu. Janosik wte zebroł wsićkie siyły i z hukiym rozerwoł łańcuchy!* (SpCzyt 70: NdZ).

PROND I *rz. mnż*

1. **‘szybki nurt rzeki’:** *Po siuruwaniu płóce sie nacynie zimnom wodom z potoka zbiyranom na prondzie. Wody nie wolno wyloć w sałasie, boby owce abo krowy mlyko straciyły, ino sie wylywo za granice sałasa, popod duzy, rosochaty smrecek, coby tego mlyka i tłuscu, co wrzoncy kamiyń wyciongnół, nie sponiywiyrać, a na pozytek drzewu przyniyś. Pote sie nacynia susy na słónku* (BazWierz 181: Jw). [**pront** – Kc]
2. **‘strumień wody, np. z pompy strażackiej’:** *Zajechalimy do Zokopanego, tam widzielimy przepiykne sikowki motorowe, a tele mocne, ze kie puści zwarty prond, choćby na murowanice, to od razu cały dóm skopyrce do góry nogami* (GazPod 1932, nr 36: 7: Fr); *Tako wereda mocno; a wode, to tak wysoko bije na dwa prondy, zebyś skałe nie doruciół tak wysoko, a kie skierujes prond na daf, to ino furcom gónty z dachu, tak odrywo, a kie zaś przikryncis do ziymi, to naroz po kolana dziure wyryje* (GazPod 1929, nr 50: 5: Fr).

PROND II *rz. mnż, blm* **‘ogpol. prąd elektryczny’:** *Miyf ducho* [w kuźni], *teroz elewatór na prond* (matK: Fs); *Dalyj teroz juz dosło tak do tego, ze ani tym spalinowym motorym, jak nom załozyli tyn prond, to juz nakupiyli ludzie sobie motorków elektrycnyf* (BubSpT 46: Fr); (Fr, Fs).

zob. fraz.:
HARBATA Z PRONDYM

PRONDNY *przym.* **‘od rz. PROND II’:** *Elektrownie włosne prondne* (KorpSp: Jw).

PRONT *rz. mnż*

1. **‘ciemna smuga wzdłuż żyły, uwidaczniająca się w przypadku zakażenia; zob. też: PRYNGA’:** *Pront cyrwony* (matK: ŁN).
2. *rzad.* **‘szybki nurt rzeki ; zob. też: PROND I w zn. 1.’:** *W pryncie to dobrze pływać, bo niesie* (matK: Kc).

PRONTEK *rz. mnż, tkac.* **‘w warsztacie tkackim: jeden z dwóch prętów (lub cienkich listewek), rozdzielających dolną i górną warstwę osnowy przed NICIELNICAMI; zob. też: SYNKA w zn. 1.; Tabl. V’:** *To nicielnice, toto jes nicielnice i do tego sie nici na... A toto sie nazywo prontki. To jes na to, ze musi być kozdo nić osobno, idzie inacyj, jedna idzie z góry, drugo idzie z dołu i tak te nici musom iś, bez tego ni moze być* (BubSpT 45: Fr); *A tote dwie tu ciyniućkie, co te nici tak sie tu na nif krzizujom, coby sło do nicielnic i coby potym ziajało, to sie prontki wołajom. Ni mógef se zbocyć, ale juz wiym. Na pewno prontki* (pmMąka: Nd); *Tu u nos nie kazdo snuła. Była jedna baba, a moze i dwie, co po całyj wsi chodziyła i syćkim snuła. Bo robić na krosnaf nie ś̀tuka, ale nasnuć, to jes ś̀tuka. I jak było na tyf snuwadłaf, to tak potym w tyf prontkaf i w nicielnicaf i takie całe płótno. Jakby było źle, to potym, by sie tu nie otwarło i by nie ziajało, i nie dałaby rady przerucić cołnykiym* (pmMąka:

Nd); *Jesce jes som prontki, coby pomiyndzy niciami zeby ziajało, to sie wkłado, zeby te nici właśnie sie krzizuwały, zeby mozna było, y, pokrowiec zrobić, no bo bez tego sie nie obyjdzie* (KorpSp: NdZ); (Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, NdZ, Tr).

PRONTKA *rz. ż, tkac.* **‘w warsztacie tkackim: jeden z dwóch prętów (lub cienkich listewek), rozdzielających dolną i górną warstwę osnowy przed NICIELNICAMI; zob. też: SYNKA w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** *Jedna prontka, prontki pomiyndzy przyndze* (matK: Fs).

PRONZEK *rz. mnż, tkac.* **‘pręt wkładany przy nawijaniu nawoju na wał warsztatu tkackiego pomiędzy dwie warstwy nici OSNOWY, które przywiązywane są do PŁÓCIYNKA; umożliwia rozpoczęcie tkania płótna oraz jego odcięcie od PŁÓCIYNKA po utkaniu; 📷 Tabl. V’:** (KorpSp: Rp).

PROPAGANDA *rz. ż*
zob. fraz.:
ROBIĆ PROPAGANDE

PROPITETA *rz. nmos* **‘wydatki’:** *Propiteta strasne* (matK: ŁN).

PROROCKA *rz. ż* **‘kobieta prorok; prorokini’:** *Prorocka prorokuje* (matK: Fr); *Prorocka || wrózbiorka* (matK: Kc); (Fr, Fs, Kc, ŁW, Nd, Tr).

PROROK *rz. mos* **‘człowiek mający zdolność przepowiadania przyszłości, odgadywania tego, co dla zwykłego człowieka jest tajemnicą’:** *Prorok prorokuje* (matK: Fr); *Prorok || wróżbiorz* (matK: Kc); (Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr).

PROROKUWAĆ *cz. ndk* **‘przepowiadać przyszłe zdarzenia, odgadywać przyszłość (czasem z odcieniem ironii)’:** *Naroz durkło do głowy sewcowi i sepce krawcowi do ucha: – Wiys co? Pudyme na wandry, bedeme łazić po dziedzinaf i caruwać, prorokuwać i strasyć karcmorzów, to wtedy wyzyrka lebo nocnik bedom, ino trza sie nom stela brać, pokla jesce widno na polu, bo potym cie hajto pohusko psym, a do chałupy nie puści* (BalNS 111: Fr); *Loniki to znów nazywali u dachu w zimie, jak był lód, mróz, a przez dziyń kapało, o, lóniki długie, to bedzie wielki śniyg, tak prorokuwali* (KorpSp: Rp); (Dr, Fr, Fs, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

PROROKUWANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PROROKUWAĆ’:** *Fcioł tyn Cygon matce prorokuwać. Jo ci dom prorokuwanie* (matK: Łp).

PROSECYJO *rz. ż* **‘ogpol. procesja; zob. też: PROCESYJO’:** (matK: CzG).

PROSEK *rz. mnż*

1. **‘pigułka apteczna’:** *Jak była goroncka, goroncka okrutno była, przikładali ino wse mokrom smate, przikładali do rania. Rano zdrowy był, wysła goroncka i nie trza było proskók nijakik brać, ani nic. Proskók, proskók nie było* (RnS 106: Jw); (Jw, Kc).
2. **‘proszek do prania’:** *To było takie no wiys, dy to wybiylyło tyn lyn, to toto takie zamias do prosku, bo proskók do pranio nie było, tymu ług sie...* (Jw); [– Jak to się rajbało?] – *Ne na rajbace, ne w saflu woda była. Do saflaś nagrzoła wody, nakładłaś se grotów, tego prosku troche wsypała, bo ta było tyz obskurnie z tym proskiym, nale nale juz był prosek, hej, noji wsypała i te groty sie namocyło* (RnS 182: Nd); *Jo do cuchanio podwijoł nogawice, klynkołef na forzty, zmocółef forzty wodom z proskiym i cuchołef scotkom, a potym jef ściongoł brudnom wode smatom z paceśnego płótna, a potym wytaref forzty do sucha. Tom robote robiółef doś chyntnie* (NaSp 58: 7: ŁW); *Powonzke trza włozyć po przecedzyniu mlyka do gornka i wywarzić tak na file, zeby nie zółkła. Ni mozna było prać powonzki w zodnym prosku, ani płynie, bo jakby nie była dobrze wypłókano, to potym mlyko by było zatrute jakim płynym, a jak potym takie jes. Powonzka mogła być na file, a potym trza jom było wymiynić na nowom* (CzG); (CzG, Jw, ŁW, Nd). [**praszok** – Fr]
3. **‘bardzo drobna substancja; proszek’:** *Biyławe || ultramaryn – biyławy prosek* (matK: Fr); *Siwy kamiyń – prosek do zoprawy* (matK: Tr); *Piyrwyj klagali rynckom tero klagajom proskami* (matK: Łp); (Fr, Łp, Tr).
4. *kuch.* **‘proszek do pieczenia’:** (Nd).
zob. fraz.:
BIYŁAWY PROSEK
PIĆ [WYPIĆ] PROSEK
PROSEK NA GŁOWE
PROSEK OD GŁOWY
PROSEK WANILIJOWY

PROSEK NA GŁOWE **‘tabletka przeciw bólowi głowy’:** (matK: Tr). [**prosek od głowy** – CzG]

PROSEK OD GŁOWY **‘tabletka przeciw bólowi głowy; zob. też: PROSEK NA GŁOWE’:** (matK: CzG).

PROSEK WANILIJOWY *kuch.* **‘ogpol. proszek wanilinowy’:** *Waniołka =prosek wanielijowy* (matK: Fr).

PROSIĆ *cz. ndk*

1. **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Prosić || pytać* (matK: ŁW); *Prosi o scynśliwy dziyń* (matK: Fr); *Pociorek prosi o scynśliwy dziyń* (matK: Fr); *Taki landzibabka – prosi, a nie potrzebno mu* (matK: Rp); *Jakzef słysoł, to downo temu był strasny głód i ludzie chodziyli pod gołe niebo prosić Boga o łaske, chłopy miały prziodziote cyfruwane portki i biylusińkie kosule, baby zaś lajbiki i kanafoski,*

cosik sie urodziyło i na tom pamiontke chodzom dziynki składać (pmKosz: NB); (CzG, Dr, Fr, ŁW, NB, Nd, Rp, Tr).

2. **‘prosić o przyjęcie określonej funkcji, np. chrzestnego’:** *U nos niedługo, nojwiyncyj dwa tygodnie do krztu go wiedom, niesom kumotry, kumotrowie, to ci chrześni ojcowie. No to idom prosić go, idzie tako, poślom jedno z dómu, cy matka idzie prosi, albo, abo i ojciec tego dziecka i zanosi pół litra wódki, do jednego, do chrzesnego ojca i do chrzesny matki, tak* (BubSpT 29: Dr).
3. **‘prosić o coś, chcąc to otrzymać; zob. też: PYTAĆ w zn. 1.’:** *Trza prosić Boga o ciyrpliwość* (matK: Rp).

PROSIĆ SIE *cz. ndk* **‘o świni: wydawać potomstwo’:** *Świnia sie prosi* (matK: Fs, Kr); *Prośno świynia, bedzie sie prosiyła* (matK: ŁW); (TPPG I: 151); (CzG, Fr, Fs, Jw, Kr, ŁN, ŁW).

PROSIE *rz. n* **‘ogpol. prosię’:** *Plymnisto świnia, kie mo duzo prosiont* (matK: Dr); *To my chodziyli jaz ku madziarskim granicom, a kupuwalimy prosiynta, takie podrostki sie nazywajom. Prziwieźlimy tu do Jurgowa, na potym zaś przichodziyli z Bukowiny ludzie, za okupacyje to było, wiycie, no to zaś my im przedawali, no bo trzeba było ratować brat brata, niy?* (BubSpT 59: Jw); *Mielimy jako na gospodarstwie maciory, prosiynta my mieli, dwie maciory. Noji tyz tak nie dawało sie im zryć w Boze Narodzynie. No a jedyn chlyw byl przegrodzony, jedna była tam a jedna była tu. Jedna miała piytnoście prosiont, a drugo miala sesnoście. Jak sie im nie dało zryć, maciory jak maciory, wziyny powolały tom gródzom i prosiynta wszystkie razym były, i jesce co, jesce dyle wyruciyły, co wpadły te prosiynta pod dyle i trza było potym Boze Narodzynie, nie Boze Narodzynie trza było te prosiynta potym myć* (plBiz: Łp); (ogsp.). [**prosiontko** – CzG, Rp]
💬 *Nie dłub w nosie, boś nie prosie* (matK: Fs).
zob. fraz.:
OKIDAĆ SIE JAK PROSIE
SKIDAĆ SIE JAK PROSIE

PROSIONTKO *rz. n* **‘prosię; zob. też: PROSIE’:** (matK: CzG, Rp).

PROSIUCH *rz. mż* **‘młode dzika’:** *Prosiuchy* (matK: Rp).

PROSIYNCIORKA *rz. ż* **‘świnia mająca młode; zob. też: MACIORA w zn. 1.’:** *Prosiynciorka pleko małe* (matK: Rp); *A óna tyz była tako gazdyni. Prosiynciorki mieli, świnie mieli, a chłop taki był niespory* (RnS 226: Tr); (CzG, Fr, Fs, Kr, ŁW, Rp, Tr).

PROSKI *rz. nmos* **‘nawóz sztuczny’:** *Obiecali nom zaś pon inzynier na wiesne posypać nase pola takiemi proskami, ze sie musom lepiyj zazielynić, to ta i w zimie pewnie bedzie co krowom za drabine włozyć* (GazPod 1927, nr 4: 10: Jw).

PROSKUWAĆ *cz. ndk* **‘zaprawiać ziarno pszenicy przed sianiem siarczanem miedzi’:** (matK: Kr).

PROSO *rz. n* **‘gatunek jarego zboża, współcześnie już nieuprawianego; z ziarna tego zboża przygotowywano kaszę jaglaną, proso zwyczajne (*Panicum miliaceum* L.)’:** *Proso sioli gdziesi* (matK: ŁN).

PROST*
zob. fraz.:
NA PROST

PROSTA*
zob. fraz.:
DO PROSTA

PROSTATA *rz. ż* **‘choroba – powiększenie gruczołu krokowego’:** *I potym jo tak tego roku, kto wiy, cy ón mi nie porobiół, zeby, zeby jo tak zachorzoł, ale coz, głupota tako, ze jak, jak. Prostata przisła, tako chorość, sie nazywo prostata. Neji to chłopy majom wiyncy, jak wiys, ponad seśdziesiont rokók, tak doktorzi godajom, neji tak* (CzG).

PROSTO I *przysł.*

1. **‘o ruchu, kierunku przemieszczania się: bez zbaczania, na wprost’:** *Prosto idzie* (matK: Kc); *Do Krakowa prosto stela, he?* (matK: Dr); (Dr, Kc).
2. **‘bez krzywizn’:** *Waserwoga – co miyrzo, zeby prosto było drzewo* (matK: Kc).
3. **‘bezpośrednio’:** *Teroz gonek, downi prosto z pola* (matK: Fs); *Zgarnóć prosto do ula* (matK: Jw); (Fs, Jw).

PROSTO II *przyim., łączy się z dopełniaczem* **‘wskazuje na położenie po przeciwległej stronie czegoś; naprzeciwko; zob. też: NAPRZECIW’:** *Prosto babińca* (matK: Dr).
zob. fraz.:
GODAĆ PROSTO
NA PROSTO
POWIEDZIEĆ [i syn.] PROSTO W OCY
PROSTO RADZIĆ
PROSTO Z GÓRY

PROSTO DRÓGA **‘prawe życie, bez kłamstw’:** *My sie na nicym nie potkli, my prostom drógom idymy, nie znomy swijać ani cyganić* (matK: ŁW).

PROSTO RADZIĆ **‘mówić do kogoś przez *ty*’:** *Prosto radzi* (matK: Rp).

PROSTO Z GÓRY **‘o wyrażaniu się: szczerze, otwarcie, bez uciekania się do półsłówek, delikatnych określeń’:** *Dziewoński ón był fajny doktór taki, nale, nale powiedzioł prosto z góry* (KorpSp: ŁW).

PROSTY *przym.*

1. **‘pozbawiony krzywizn, zagięć’:** *Palica – prosty kawołek* (matK: Fr); *Prosto dróga* (matK: Kr);

Obkrzesać drzewo, coby była prosto spara (matK: Tr); Babka: *Ni mozes dziecka rozwionzać, musi być mocno w pierzince ściśnione, zeby miało proste nogi i prosty kryngosłup. Fto by jom potym fcioł z krziwymi nogami* (Czard 81: Nd); (ogsp.).

2. **‘zwykły, niewymyślny’:** *Chlyb mama zawse piekła, no ale w lecie sie chlyb juz tak psuł bardziyj, po drugie ni mieli casu, no to my musieli chodzić do sklepu kupuwać. Ale, ale tak to było podstawowe jedzynie bryndza. Bryndza to była, potym sie grule maściyło bryndzom, troche mlyka, to była bryndzowo polywka. Takie były jedzynia proste* (Kc); *Przichodziyli do niyj z wseliniejakiemi chorościami. Prostymi sposobami i zielym umiała kazdego poratuwać* (SpCzyt 129: Nd); (Kc, Nd).
3. **‘o włosach: niepofalowane’:** *U nos nie godało sie kyndrate włosy, ino krynte, abo mo krynte, abo proste* (CzG).

zob. fraz.:
CHODZIĆ [IŚ i syn.] PROSTOM DRÓGOM
PROSTO DRÓGA
PROSTY JAK ŚWIYCA
WINKIEL PROSTY

PROSTY JAK ŚWIYCA ‘z uznaniem o człowieku postawnym, zachowującym wyprostowaną sylwetkę’: *Niedaleko Łapsanki spotkoł sie z chłopcami, co to na zbój chodziyli. A były to chłopy hyrne, ci zbójnicy, nie bondźjacy, wszyscy wybiyrani pod miare: prości jak świyce w kościele, śmigli jak bicyska jałowcowe albo pstrongi w płani, a wartcy jak wiater w polu* (BalSKD 23–24: Fr).

PROSTYTUTKA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *No jak sie juz było dorosłym, to na kawalyra wołało sie parobek u nos, parobek, to nie znacy sie, ze wyrobioł, ale to był kawalyr, to był parobek, a na dziywcyny dziywka, nie dziwka tak jak na tamte prostytutki, ale dziywka, ale jak ktoś... przijechali z miasta jacyś chłopcy, jak słyseli, ze na nos wołali dziywki, to nom godali: – To wy sie gniywocie, ze na wos tak wołajom?* [śmiech] *A to wcale nie, ni miało takiego znacynio, ale jako, jako dorastajonce dziywcynta i dorosłe, to były dziywki* (Kc); (GrJMSp 244); (Kc).

PROŚBA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Pisałak prośbe* (matK: CzG); *Śtyry prośby pisoł, a cymu nie przijyni?* (matK: Dr); (CzG, Dr).

zob. fraz.:
CHODZIĆ [IŚ i syn.] PO PROŚBIE

PROŚCIĆ *cz. ndk* **‘czynić coś prostym; prostować’:** *Prościć, bo krziwe* (matK: ŁW); (Fr, ŁW).

PROŚCIĆ KRZIZE ‘prostować sylwetkę, przyjmować postawę stojącą po długim męczącym schylaniu się’: *Nojgorzi pamiyntom kopanie gruli. Gazda nos furt pilnuwoł, zebymy trefunkiym za barz nie prościyły krzizy. Markociył se, ze postowome, cas merchome, a gruli w kaście nie przibywo. Nieuzyty był to cłowiek i barz zmierziały. Som rusoł sie jak mucha w smole, ale wsićkiymu prziganioł* (SpCzyt 83: Nd).

PROŚCIĆ SIE *cz. ndk* **‘prostować się, podnosić się, wyprężać się’:** *Co to chodzis tako pokrziwiono? Zodyn kawalyr nie be cie fcioł. Prościć sie trza, bo na starość bes potym tako jak ciotka jedna z Jurgowa, co na poły zgiynto chodziyła* (CzG); (CzG, Fr).

PROŚCIE *przysł., rzad.* **‘prosto, w linii prostej; wprost’:** *Z tyj pasyjki wysła Paniynka Maryjo, posła na Góre Kalwaryjskom, widziała tam synocka swojego na krzizu przibitego. Mój synocku nojmilyjsy, mój kwiotecku nojślicniyjsy, co ci sie tak tyn dziyń upodoboł, ześ sie na krziz przibić doł. Tak ci matusicko prorocy prorokuwali, anieli w niebie śpiywali, kiedy anieli zasneli, Pana Jezusa na mynke wziyni. Wiedli go, wiedli przez ciyrnie kolonce, przez skole goronce. Sami zdrajcy śli po moście, wepchli Pana Jezusa w cydrowom rzyke proście. Pon Jezus sie zdrygnoł, Heród sie go pyto, cy ci zima, cy zimnica? Nie zima ani nie zimnica, ale fto tom modlitewke mówiył bedzie, to trzi duse z cyśćca wybowioł bedzie: ojcowom, matcynom i swojom, pokla sie Pon Jezus na krzizu nie uspokojył* (KorpSp: Nd).

PROŚCIUTKI *przym.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: całkiem prosty’:** (matK: Kc).

PROŚCIUTKO *przysł.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: całkiem prosto’:** *Dwok parobków. Jedyn lygo na ziymi. Drugi staje prościutko na nim. Lezoncy zarzuci riciom, no to buk na roz gruchnie i jes ściynty* (FjMEK: Jw).

PROŚNO *przym.* **‘o świni: ciężarna’:** *Prośno świnia* (matK: Kc); *Prośno świnia, bedzie sie prosiyła* (matK: ŁW); (TPPG I: 151); (ogsp.).

PROTEZA *rz. ż* **‘sztuczna szczęka’:** *Diabła worcom protezy, to ino na parade majom* (matK: ŁN).

PROTOKOŁ *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Bo to downo jesce no bacowie ubezpiecali owce, no ale jak duzo było, to zaś protokoły trza było pisać, bo, bo nie fcieli wypłocać* (RnS 40: CzG); (CzG, Nd).

PROWADZIĆ *cz. ndk*

1. **‘wieść kogoś, coś określoną trasą’:** *Prowadzić na łonki* (matK: Jw); *Nos prowadziyli seść dni* [jako jeńców] (matK: Rp); *Mnie to tak zol, kie widzym, kie tak prowadzom* [więźnia] (matK: Dr); *Do ogra prowadzić* [kobyłę] (matK: Tr); (Dr, Jw, ŁN, Rp, Tr).

2. *now.* **‘kierować pojazdem mechanicznym’:** – *Był, bo zawse mi sie wypytuje* [wnuczek]*, nieroz przidzie, jak córka dzieś jedzie. Babciu, opowiydz nom, jak downo było, bo ón straśnie lubi z dziadkiym jechać ciongnikiym juz, ale dziadek, dos mi prowadzić? Jak tam jadom. A co, z cym jeście robiyli, jakieście kosiyli? Jo godom – rynkami. – Dzie mieliście ciongnik?* [śmiech] *A mielimy ciongnik... – A jakieście grobali, a jakieście woziyli, a gdzieście na wcasy jeździyli? Dy na wcasy my jeździyli... Toście do Chorwacji nie jeździyli na wcasy?* [śmiech] *No* (Kc); *Jechalimy na wcasy, no moze z dziesiynć lat tymu, piytnościce moze i nas tata, mój tata jes dobrym kierowcom, ale jak ón som prowadzi, nie ufo, nie lubi jeździć autobusym, nie lubi samolotym, nie ufo innymu kierowcy. I do Grecji sićkie miynśnie mioł tak napiynte, bo juz ósmom godzine siedzioł tak* [informatorka demonstruje] *i obserwuwoł kierowce. My juz z mamom sie tak hańbiyły, tak zjyzdzały, ze to nie nas ociec* (Nd); (Kc, Nd).
3. **‘nadzorować coś, przewodzić czemuś’:** *Majom rewizjom prowadzić; i tak rewizyjom obsukali, i ni ma* (matK: Dr).

zob. fraz.:
BOZE [CIE, WOS] PROWODŹ [PROWODZ]
BOZE WOS PROWODŹ A PCHOJ!
PROWADZIĆ DO BYKA

PROWADZIĆ DO BYKA **‘doprowadzać krowę, jałówkę do byka rozpłodowego’:** *Prowadzano do byka* (matK: ŁN).

PROWDA *rz. ż*

1. **‘stan zgodny z rzeczywistością’:** *Prowde godo, nie godo cygaństwa* (matK: Fr); *Cygon, co prowde nie powiy* (matK: Tr); *Jako to prowda z cygaństwym sie miyso, honor góralski z honorym babrosi* (SpCzyt 96: Rp); (ogsp.).
2. *kuch.* **‘wypukłe, drewniane kółko nakładane na TOPORKĘ w KIERNICCE, zabezpieczające przed wychlapywaniem się śmietany w czasie robienia masła; 📷 Tabl. II’:** *Kiernicka była drewniano, składała sie z toporka i prowdy, i ... prowda to było na wiyrchu, a toto na wiy... pockoj, co sie zakładało, jak sie wołało? Normalnie, to sie, to była kiernicka, a toporka był toto drewniane co sie robiyło, rusało (a było kółko takie okrongłe na wiyrchu, to sie nazywało prowda). Prowda to trzymała, zeby ta śmietana ci nie wyskakuwała do góry, a na toporku było na spodzie kółecko, dziur... z dziurkami, zeby ta śmietana przechodziyła, zeby była tyn rych, zeby zbić zrobić to masło (hej)* (MMilMCK: Nd); *Kernicka* [*sic*] *wydaje sie takiem prostem urzondzyniym, ale jyj funkcja i przidatność przi kuchni na tamte casy była niezastompiono. Odpowiedź prosto, zeby uzyskać ze śmietonki masło, to trzeba było mieć kernicke. Z jakif cyńści sie składo? Dół kernicki, cyli pojymnik na śmietonke, nasadka górno z dziurom na środku jako prowadnica na toporke. Toporka zakóńcono kółkiym drewnianym z nawierconymi dziurami i prowda, ktoro jes zawiysono na toporce, zeby nie rozchlapuwało śmietonke na zewnontrz* (Iwan 12: Nd); (Fr, Kc, Nd, NdZ). [**wiyrnicek** – CzG, ŁN, Nd, Rp]

zob. fraz.:
CO PROWDA
PO PROWDZIE
POWIEDZIEĆ PO PROWDZIE
ŚWIYNTO PROWDA

PROWDZICKU*

zob. fraz.:
NA MÓJ PROWDZICKU

PROWDZIWEK I *rz. mż* **‘grzyb borowik szlachetny (*Boletus edulis* Bull.); 📷 Tabl. I’:** *Jo z mojim dziadkiym, o cwortyj godzinie rano my juz chodziyli na grziby, na te prowdziwki. Noji potym mama susyła i nieroz w lecie, no, jak juz potym te autobusy jeździyły, no to we cwortek sprzedawali na jarmaku w Mieście, te grziby susone, susylimy. A potym u nos otworzyli taki tyz skup grzibów, prowdziwków, rydzów, lisówek, opinków. No to my do skoły, a z koleziankom juz my poleciały na te grziby, na te grziby, zeby se cosi zarobić na, na, na, na zesity, na ołówki, bo na Mikołaja to jo innego prezentu nie dostała lym zesity, ołówki i krydki, taki był Mikołoj* [śmiech] (Kc); *Dzisiok to juz ni ma telo prowdziwków, co kiedy było. Jak my paśli krowy to wiecór kozde dziecko prowdziwki niesło du dómu* (CoWś 213: Nd); (ogsp.). [**bioły grzibek** – Fs; **grzibek** – Fs, Jw, Kr, ŁN, Nd, Rp; **prawdziwek** – CzG, Kr, Łp; **prowdziwy grzib** – ŁN]

PROWDZIWEK II *rz. mnż* **‘coś, co przypomina kształtem grzyb; tu: powstający po wybuchu słup pyłu i dymu’:** *Wy siedzicie na samochodaf, a wy nie widzicie, ze jes atom puscony? No co tam widzieli, ani nie słychno ostrzału ani nic, niy? Ne to my pouciykali z tego wozu, niy? To tak piyknie sło do powietrza, niy? A potym na wierzchu sie robi taki prowdziwek, no jo przeseł, wszysko widzioł, wiym* (KorpSp: Ndz).

PROWDZIWY *przym.*

1. **‘zgodny z prawdą, niefałszywy’:** – *Jo juz choćkyny, choć i na ławce sie wyśpiym, ino mnie przenocujcie – tak siumnie pytoł ksiondz. – A powiym*

wom, ze tyn ksiondz, to nie był prowdziwy, ino był zbójnik przebrany, bo zbójnicy jak ni mogli przez te kroty dostać sie do młyna, to se uradziyli i posłali jednego zbójnika przebranego, ze be nocuwoł we młynie, a potym w nocy pudom sićka, to jym otworzi i wyrabujom młyn (BalNS 114: Fr); *Musiałak sie mu potym zadusiuwać, ze nikomu nie powiym. Wom jak ino pedziała, bo wiym, ze wy zaś nikomu nie powiycie. Ale to nikomu, bo pudziecie na same dno do piekła. A tam bedom prowdziwe diabły, nie takie maluwane, jak moj chłop* (SpCzyt 149: Jw); (Fr, Jw).

2. **'mający typowe cechy, solidny':** *Juz drugi dziyń tak rumoli, a przidołby sie prowdziwy dysc* (Nd).

PROWDZIWY GRZIB 'grzyb borowik szlachetny (*Boletus edulis* Bull.); zob. też: PROWDZIWEK I; 📷 Tabl. I': (matK: ŁN).

PROWICJANT *rz. mos* **'w hierarchii zakonnej: przełożony zakonów jednej reguły w danej prowincji; zob. też: PROWINCYJOŁ':** *Ón w Krakowie jes prowicjantym* (matK: Dr).

PROWINCJAN *rz. mos* **'w hierarchii zakonnej: przełożony zakonów jednej reguły w danej prowincji; zob. też: PROWINCYJOŁ':** *Ociec prowincjan, prowincjana* (matK: Dr).

PROWINCYJOŁ *rz. mos* **'w hierarchii zakonnej: przełożony zakonów jednej reguły w danej prowincji':** (matK: ŁN). [**prowicjant** – Dr; **prowincjan** – Dr]

PROZEK *rz. mnż*

1. **'poprzeczny drążek na środku wozu z OSŁÓNAMI, przytwierdzony do niej opasującym ją łańcuchem, zabezpieczający boczne deski skrzyni przed rozejściem się pod ciężarem przewożonego ładunku; stosowany np. przy przewozie piasku, węgla itp.; zob. też: SPINKA I w zn. 2.; 📷 Tabl. III':** (Fr).
2. *muz.* **'niska poprzeczka w GYNŚLACH, na styku SYJKI i KORYTA, na której wspierają się struny; 📷 Tabl. VI':** (CzG).

PRÓBA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *– Sami, sami z Kacwina. Sami z Kacwina. Prób... próby no były bardziyj juz późniyj jesiyniom, jak było wiyncyj casu, co sie nie robiyło... – Abo niedzielom, abo niedzielom. – W niedziele no to my chodziyli, chodziyli tam jak jes teroz stary dóm ludowy* (Kc).

PRÓBKA *rz. nmos* **'niewielka ilość czegoś pobierana do badania kontrolnego':** *No bo naprowde to jes, naprowde, pani, ze to jes, ze to jes niedobrze. My momy co miesionc kontrole, my momy co miesionc do oddawanio mlyko i trza to za to płacić, próbki. Te gielety trza mieć wymaz i trzista pindziesiont złoty od, od gielety, wymaz, kurwa, zapłoć. Tak, wymaz robiom* (Rp).

PRÓBUWAĆ *cz. ndk*

1. **'starać się coś zrobić, znaleźć rozwiązanie w jakiejś sytuacji':** *Noji tak, ze próbuwołef roz zmiynić matke, drugie roz i za kazdym razym mi za... zabijały nowe, nowe matki, niy?* (Kc); *Jesce, jak my ni mieli zodnyf ludzi, co sie tym trudniyli, to my same próbuwały farbić, ale z casym zacynymy nosić do farbiarni, zeby batik nanosiyli, bo te spodnice to straśnie paradnie wyziyrały i nie trza było juz sie w chałupie marasić* (pmKosz: Tr); (CzG, Jw, Kc, Rp, Tr).
2. **'sprawdzać smak, biorąc do ust trochę pokarmu, płynu; zob. też: PRÓGUWAĆ w zn. 2.':** *Prosiyli próbować, cy słóne* (matK: Rp).

PRÓC *przyim., łączy się z dopełniaczem* **'wskazuje na wykluczany element, do którego nie odnosi się treść wypowiedzi; z wyjątkiem, prócz; zob. też: OPRÓC w zn. 1.':** *Próc owsa, jyncmiynia i zimników, to tu nic sie nie ónacy* (matK: Łp).

PRÓCHNIEĆ *cz. ndk* **'o zębie: psuć się':** *Zomb próchnie || gnije || tle* (matK: Łp).

PRÓCHNO *rz. n* **'rozsypujące się, przegniłe drewno':** *Krzemiyń takom stalowom ocyłkom cuchało sie, próchno suche sie chyciyło* (matK: Tr); *No to podkurzac, podkurzac jes taki, hej, hej, hej. Jo mom taki próchno, takie właśnie wiyrzbowe dajemy. Tak, a jesce, jesce zef wycytoł teroz, tyn tu taki, tyn krzew rośnie z tymi syskami takimi, niy? Ze właśnie te syski, te, ktore juz som stare, nie z tego roku, ze óny majom jakieś właściwości właśnie, ze właśnie zabijajom te roztoce, te, to tom waroze, niy? I dodajom właśnie do tego podkurzaca tyn to, no ale nie widzym, zeby to były, ginyło, no ale, ale jo, ale jo ostatnio tyz przecytołef, ze koka kola tyz jes dobro. No.* [śmiech] (Kc); (Fs, Kc, Łp, ŁW, Tr).

PRÓG *rz. mnż*

1. **'pozioma belka, listwa itp., którą się przekracza, wchodząc do pomieszczenia przez drzwi; po bokach PROGU osadzone są pionowo SŁUPY lub FUTRYNY; 📷 Tabl. V':** *Próg hań, co sie przekracuje* (matK: Łp); *Wyseł z kómorki i pado Jagniesce: – Tym masłym posmaruj cycki krowom somsiady, a to zakopoj w nocy, kiym ptosek nie ośpiywo, pod próg stajni, to uwidzis, co bedzie* (BalSKD 108: Fr); *Ledwo przez próg przeseł, a Maryna juz zadowolono, ze mu opieprz zafunduje, ceko na niego* (NaSp 103: 58: Nd); *W kartunce prziwitałak guślorke, bo cosi mi wesło do sopy i nie wiym, jak sie pozbyć tyj zorazy, óna mi kozała*

przerucać ziaby przez dak po wiecyrzi, a próg posypać słómom, bo óna zawse syćko przegryzie (pmKosz: CzG); *Ojcowie juz na progu wyziyrali, ale matka ciekawo straśnie, zaroz zacyna sie wypytuwać: – Co to za dziywka? Cy sie nado na niewiaste? Cy dobro i robotno? Jaś obłapiył matke z radości i tak jyj godo: – Mamo, to be nojlepso niewiasta i nojlepso moja baba, bo mo nojpiyknijyse rynce* (SpCzyt 105: Kr); (ogsp.).

⊛ Kiedy wchodzi się do czyjegoś domu, próg należy przekroczyć prawą nogą, aby nie przynieść choroby lub czarów: Babka: (Słychać pukanie) *Wolno, wolno, pytome dali.* Somsiada: *Przisłaf na wos zaźryć, pofolony Jezus Krystus.* Babka: *Na wieki wieków, witojcie u nos, somsiado. Cekojcie, wybocie mi, ale barz wos piyknie pytom, zebyście sie wróciyli za dźwiyrze, do siynie. Potym wlyźcie jesce roz, ale przekracujcie próg prawom nogom.* Somsiada: *Nie gniywom sie, Boze zachowoj, zrobiym tak, jak fcecie* (wchodzi jeszcze raz). *Dobrze teroz, hej? Przeboccie, jo zef nie wiedziała, ze tak trza. Powiydzciez mi, cymu piyrse prawo noga musi przestompić próg?* Babka: *Zeby nie przyniyś z dziedziny zodnyj chorości ani porobiska. Nojgorso przeciez ta malućko, uchowoj Panie Boze od złego* (Czard 70–71: Nd).

⊛ Nie wolno było stawać na progu; jak się stanęło, nie darzyło się w gospodarstwie (pmBarnasz: Fr).

⊛ Aby szczęśliwie sprzedać, trzeba się pomodlić o dobrego kupca, a wychodząc z domu na jarmark, trzeba się przeżegnać na progu (pmJanicka).

⊛ *Downo, jak kupiyli kónia..., kukali jak tyz kóń wchodzi do stajni, ftorom nogom piyrse przekrocy próg do stajni. Jak prawom nogom, to bedzie dobry kóń i bedzie długie roki służół...* (pmBarnasz: Fr).

⊛ *Przi dźwiyrzaf do stajnie stojom wiadra. Dobrze, zef do ftorego nie wlecioł. Na psij budzie jakiesi misecki. Dziadek z ojcym cosi radzom, a matka kładom łańcuf pod progiym. – A coz to robicie? – pytom sie. – Na co tyn łańcuf? – Jak sie piyrsy roz wyganio gade ze stajnie, trza zrobić duzo rzecy, zeby jom ochronić od złego – odpowiedzieli ociec. – Łańcuf kładzie sie po to, zeby krowy były takie mocne, jak te zelazne ogniwa* (SpCzyt 56: Nd).

⊛ *Jak krowy wychodziyły ze stajnie, to tata kłod pod progiym łańcusek, łańcuf, to miało znacyć, ze krowy majom sie trzimać wszystkie w stadzie, nie rozchodzić sie* (Nd).

⊛ *– Takik tutok twardyk baców z owcami nie było, bo to tak... Óni nojwiyncy carujom, bo to tak, bo to tak zwyk był, ze na wiesne, jak sie owce miało do pola wypuscać, to sie ik kadziyło, pod próg, pod, zeby se wyłaziyły tam z tego owcyńca. Dawało sie łańcuk i dawało sie jojko. – A dzie sie to dawało? – Pod próg, zeby bez toto, na to przechodziyły, hej, jak wychodziyły. To zeby sie tak trzimały w kupie jak tyn łańcuk i jak to jojko* (CzG).

⊛ Nawet wtedy, kiedy rolnicy rozpoczynali czy kończyli prace w polu, mieli swoje przesądy. Np. Gdy wiosną wypędzano bydło na pastwisko, matka skrapiała syna – pasterza, święconą wodą. Kropiła też stajnię. Ojciec pod próg stajni kładł gruby łańcuch, co miało to zapewnić to, że krowy trzymały się latem na pastwisku razem jak te ogniwa łańcucha. Później robił krzyż święty na czole, popuszczał bydło z łańcuchów i wypuszczał w pole (plBiz: Łp).

⊛ Po ślubie pan młody przenosi żonę przez próg, żeby się nie potknęła (jej nie wolno się potknąć też w drodze do ołtarza). Potknięcie wróży problemy w małżeństwie (Jw).

⊛ Kiedy młodzi wchodzą do kościoła, panna młoda musi na progu postawić jako pierwsza lewą nogę: *stónze nojpiyrwi lewom nogom na próg kościelny* – od tego zależy przyszłe szczęście. Następnie, jeśli młoda pierwsza przekroczy próg, zapewni jej to przewagę w małżeństwie (ogsp.).

⊛ *Jacy jak wynosiyli z izby, to na progu trzi razy udźwigli i opuściyli trzi razy. Takie pozegnanie robiyli* (RnS 164: ŁN).

⊛ Po przyprowadzeniu nowo kupionego zwierzęcia do zagrody, powinno się zadbać, by wchodząc do obory/stajni, przeszło ono próg prawą nogą. Nieraz wprowadzono zwierzę na chwilę do izby, by poznało domowników i obejście (pmJanicka).

⊛ *Jak baca drugiymu fce owce popsuć, to biere igłe, co gróborzowi ukrod, a ón sywoł nim obrusy dlo nieboscyka, i tom igłe wbije o północy we Wielgi Piontek w próg stajnie – to kie owce na wiesne bedom redykać, to sytka piyknie okulejom, kie przez taki próg stajnie przyńdom* (BazWierz 150: CzG).

⊛ Podczas wyprowadzania zwierząt na targ, gospodarz powinien przestąpić próg obory prawą nogą, a prowadząc zwierzę, powinien trzymać powróz prawą ręką. Z poręczy każdego z mijanych mostów dobrze, żeby zabrał do kieszeni trzy drzazgi. Ile uzbiera drzazg, tylu będzie miał kupców. Po drodze zbiera też proch z rozstajów i podrzuca nad zwierzęciem, ile tego prochu jest, tylu będzie kupców (pmJanicka).

⊛ *– A cymu sie wkładało tyn grzebiyń. – No zeby nie chodziył tyn umarty po świecie potym i nie sukoł go, bo to był jego grzebiyń i jego włosy, to sie miało zaniyś, oddać to. A jak ftosik był taki*

barz niedobry, fcioł sie komusik, na kimsik zemścić cy co tam, no tam pocaruwać, no to ucesoł tego umartego, wzion tyn grzebiyń z tymi włosami, zaniós do stajnie, zakopoł, zateguwoł, wyjon jednom skałe spod progu stajni. – W stajni cy przed stajniom, przed wejściym? – Przed, no zeby sie nic nie darzyło, co jes w tyj stajni, zeby sie nic nie darzyło, przed stajniom, tam dzie mos skałe. Downo mieli ze skałów cy tam, ale pod progiym zawse sie kładło skałe, zeby tyn próg siedzioł dłuzyj. Zeby nie zgniyło, to sie kładło takie plaskate skały i tam na tym sie kładło próg. No to skałe wyciongnół i tam wsturzył (Fr).

2. *tkac.* **‘grubsza poprzeczna beleczka w warsztacie tkackim, po której przesuwa się utkane płótno przed nawinięciem na wał i o którą tkacz może się oprzeć brzuchem przy pochyleniu się podczas przerzucania czółenka tkackiego; 📷 Tabl. V’:** (CzG).
3. **‘podkład kolejowy pod szynami’:** *Progi pod synami* (matK: Fr).
4. **‘kołowrót przystosowany do zwożenia drzewa z lasu, pozbawiony KŁONIC, ale mający za to niekiedy na końcach mocne żelazne kabłąki do przeciągania łańcuchów; 📷 Tabl. III’:** *Nosod, jak sie do lasa jeździ, to próg* (matK: Kc).
   zob. fraz.:
   OD PROGA
   PO CUDZYCH PROGACH SIE PONIYWIYRAĆ
   WYGNAĆ {*kogosi*} PO CUDZYCH PROGACH

PRÓGUWAĆ *cz. ndk*

1. **‘poddawać coś próbie dla sprawdzenia’:** *Krzesny ociec, starsy chłop, na kóniak sie znoł jako mało fto. Neji umioł sie jednać. A kónie były wseliniejakie. Nie syćkie fciały ciongnóć, to ik tam chłopi próguwali* (SpCzyt 85: Rp).
2. **‘sprawdzać smak, biorąc do ust trochę pokarmu, płynu’:** *Pośli próguwać, cy słóne* (matK: Rp). [**próbuwać** – Rp]

PRÓZNO *przysł.* **‘nie ma nic, nikogo, jest pustka; brak czegoś, co wypełniałoby, zapełniało (jakieś pomieszczenie, jakąś przestrzeń); zob. też: PRÓŹNO’:** *W oborze Ganobowyj zostało prózno jak w dudle. Okrusyny chleba nie było do ust włozyć* (BalSKD 22: Fr); *No to woziyli z Brzegów chłopcy, takie kawalyrzi, niy? Neji przejezdzajom koło niego i widzi, ze prózno jadom, niy? Jesce kóń tak im sie kołysoł, co rety, wesoły był. Neji wołajom, zeby stanoł, he, ci pojechali* (KorpSp: Łp); (Fr, Łp).
zob. fraz.:
MIEĆ W GŁOWIE PRÓZNO
NA PRÓZNO

PRÓZNUWAĆ *cz. ndk* **‘spędzać czas bez pracy; próżnować’:** *Próznuje, kie ni mo roboty* (matK: Nd).

PRÓZNY *przym.* **‘taki, w którym nic nie ma; zob. też: PRÓŹNY’:** *Spólnik mioł pscoły. Jedyn ul mioł prózny. Wepchołek sie do niego. Zaparek sie, zeby mnie wilk albo niedźwiydź nie zjod, poskruciył sie i usnół* (KowPluc 47: Jw); *Potym ślimy koło bud cygańskik i jaze my sie naśli przi wodzie. Tam sie ujek zadumoł, bo mu jakosi baba przesła z prózny wiadrym bez dróge* (SpCzyt 147: Rp); (Jw, Rp).

PRÓŹNE DNI **‘trzy dni w miesiącu, kiedy brak księżyca na niebie’:** *Próżne dni – miesioncka ni ma* (matK: Fr); *Próżne dni || ciymne dni* (matK: ŁN); *Próżne dni, co nic ni ma; ćma na polu* (matK: ŁW); *Bo downo zbiyrali, przeważnie, zolezy, jakie zioła wtedy, jak ksiynzyca przibywało abo jak ubywało, bo tak jak rozmajicie, gojynie ran cy, cy operacji, to wtedy jak były próżne dni, wtedy, jak był zanik tego ksiynzyca, miesioncek, to wtedy tyz nojwiyncyj robiyli tyk kastruwać cy miśkuwać wieprzki. Wtedy sie rany, to sie nojlepiyj gojyło. I to sie parzyło tom herbate* (CzG); *Corno Niedziela to wzacny dziyń, ale i strachliwy. Dzisiok nic sie nie urodzo, nic nie planuje, nic nie załatwio, bo z nicego hasnu ni ma, tak isto jak na próżnyf dniaf. I powiym wom, ze choćbyście jak nie fciały dać wiary, to jakosi prowda w tym jes. Za tydziyń mome Kwietnom Niedziele, to juz scynśliwsy dziyń. Becie pamiyntać, jak jo pominym? – O, hej, ciotko, nie zabocyme. Bóg wom zapłoć za tom nauke* (SpCzyt 122: Nd); (CzG, Fr, ŁN, ŁW, Nd, Tr). [**ciymne dni** – ŁN, Nd; **przemiany** – Dr, Kr, Łp, ŁW, Rp]

PRÓŹNICA *rz. ż*

1. *tkac.* **‘skaza na płótnie powstająca przy zerwaniu się jednej nitki; między nićmi tworzy się wtedy szpara; zob. też: BRUZDA w zn. 4.’:** *Urzecha, kie sie przepuści || próźnica || bruzda* (matK: Fs); (Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr).
2. **‘bydlę wyglądające na stale głodne’:** *Łacne abo próźnica* (matK: Fr).

PRÓŹNICY*
zob. fraz.:
PO PRÓŹNICY

PRÓŹNIOK I *rz. mos* **‘człowiek obijający się, niechcący pracować’:** (matK: Nd).

PRÓŹNIOK II *rz. mż* **‘rzecz nieprzynosząca spodziewanego pożytku’:** *Gazdowie zacyni se medetuwać, ne i uradziyli, ze trza kupić, ino nie bondźjakiego próźnioka, ale mocnom, zeby sikała fest. – Ale jakom? – pado rektór – ryncnom cy motorowom. Bo wiycie, ze teroz panowie nie jezdzom kóniami, ale bynzynkami* (GazPod 1929, nr 50: 5: Fr).

PRÓŹNIOKI *rz. nmos* **‘praca nieprzynosząca pożytku’:** *Próźno robota, takie robis próźnioki* (matK: ŁW).

PRÓŹNIUTKI *przym.* **‘o zbożu: mający puste kłosy’:** *Próźne zboze* || *próźniutkie* (matK: ŁN).

PRÓŹNO *przysł.* **‘nie ma nic, nikogo, jest pustka; brak czegoś, co wypełniałoby, zapełniało (jakieś pomieszczenie, jakąś przestrzeń)’:** *Naroz sie wyniesiymy, ostanie próźno* (matK: Dr); (CzG, Dr). [**próżno** – Fr, Łp]

zob. fraz.:

MIEĆ PRÓŹNO W GŁOWIE

PRÓŹNY *przym.* **‘taki, w którym nic nie ma’:** *Fura, jak nakładzione, próźne to nie fura, musi być cosi na wozie* (matK: Fr); *– Jo if syćkie dziś przeźrem, uwidzis, kie tu ftoro tako babrula przidzie z próźnym gorckiem, to jyj ziobra kłonicom prachujem, ino sie be kurzić za niom. – A Franek Budz był sykowny chłop, ze waruj od niego, ón wiedzioł, jak se zakrojić rozumem* (BalNS 36: Fr); *Rano mama sie zabiyrała rajbać. I kazdom grote na rajbacce trzeba było pomasuwać i drugi safel próźny do niego wrucała porajbane groty. Jak skóńcyła, to pomogołef mamie w zimie na soneckaf, a w lecie wkładało sie dronzek, w saflu były takie ucha z dziurami i nieślimy ku rzyce* (Iwan 32: Nd); *Downo, jak dziecka nie było w kołysce, nie wolno było rusać próźnyj kołyski, kołyska miała stoć, nie wolno jyj było huśtać na próźno, nie wolno. Bo sie dziecku spanie zabiyrało, potym dziecko ni mogło w tyj kołysce usnóć* (pmBarnasz: Fr); (Fr, Łp, Nd). [**próżny** – Jw, Rp]

💬 *Jasne Gody – próźne stodoły, ciymne Gody – pełne stodoły* (matK: Łp).

zob. fraz.:

CHODZIĆ JAK ZYD PO PRÓŹNYM SKLEPIE

IŚ [i syn.] Z PRÓŹNOM RYNKOM

PRÓŹNE DNI

PRÓŹNY PLAC

PRÓŹNY PLAC **‘miejsce, gdzie dawniej stał dom; zob. też: CHAŁUPISKO w zn. 1.’:** *Chałupisko* || *próźny plac* (matK: Fr).

PRR *wykrz.*

1. **‘okrzyk, którym nakazuje się koniowi, by się zatrzymał’:** *Ho* || *prr* (matK: Dr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁW, Tr).
2. **‘okrzyk, którym nakazuje się wołom, by się cofnęły’:** (matK: Łp).
3. *past.* **‘okrzyk, którym przywołuje się owce’:** (matK: Rp).

PRR BAŚ BAŚ *wykrz., past.* **‘okrzyk, którym przywołuje się owce’:** (matK: CzG).

PRU *wykrz., past.* **‘okrzyk, którym odpędza się owce’:** *Pru, pru* (matK: CzG).

PRUCIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PRUĆ w zn. 2.’:** *No to kie juz, kie juz zeby powiedzieli, ze, ze doś, ze juz chłopcyska tam idom, no to juz od razu było po syćkiymu, jesce na stole, co było, tak buk popod stół jedna z drugom i, neji i, i skóńcyło sie prucie, hej. Juz potym była zabawa* (CzG); *Jak sie baby zebrały do prucio piyrza, u, u, u, to o wsićkim godały, co było we wsi. Co było w dziedzinie, wsićko baby wiedziały* (Kc); (CzG, Fr, Kc).

PRUCKA *rz. ż* **‘kobieta biorąca udział w zbiorowym darciu pierza’:** (GrJMSp 178).

PRUCKI *rz. nmos* **‘wspólne darcie pierza przez kobiety, organizowane zwykle zimą po zakończeniu robót polowych, kończone zwykle poczęstunkiem i potańcówką’:** *Jak był Adwynt, to baby siadały razym na pruckaf. Skubały piórka z gynsi, potym robiyły z nif pościel. Prucki trza było skóńcyć przed Bozym Narodzyniym* (Nd); *W zimie, to my juz miały cały cas zajyncie. Trza było piyrze pruć. Baby, to robiyły takie prucki. Wołały na nik dziywcynta i tak jak sie juz sićkie pozbiyrały, to pruły piyrze. Radziyły se przi tym o bylecym, a potym jak chłopcy obocyli, ze dziywcynta na pruckak, to dawaj ku nim. Mieli ze sobom gynślicki i akordeon, to jacy wpadli w izbe, to juz aj grali. Wtedy, to juz było po pruckak. Piórka furgały po całyj izbie. Tota baba, co u niyj prucki były, to jak widziała juz, ze chłopcy przysli tak kozała pozbiyrać piórka, bo potym na drugi dziyń by musiała zbiyrać dzie ftore piórko. Tak jak juz piórka były pozbiyrane, to potym była muzyka. Chłopcy grali i tóncyli z dziywcynami. E, były to prucki, był to cas* (CzG); *Były jesce prucki. No to gynsi sie chowało, skubło sie ik bez lato. Roz, drugi roz, potym trzeci roz, jak sie ik zarzło. Mesek osobno przeważnie do pierziny sie dawało, a piyrze to sie dawało do worka i potym sie prucki robiyło. Chóckiedy było i dwa worki tyk piyrzi. No to prucki były, panny pruły, ale tam sły i kobiety tyz, i dziywcynta jakie tyz i to zaś nie było ze ino panny same, ale to przeważnie panny. To była tyz potym muzyka* (GrJMSp 305–306); *No to tak chodziyły, ale juz baby nie sły na prucki, ino same dziywki, po teraźniyjsymu sie nazywo panny* (BubSpT 21: CzG); *– Ale to kazdo baba sobie pruła te piyrze? – Hej, kazdo sobie, a potym juz tak nieskorzi, to juz potym zacyni, jak juz jo była takim, no juz takom dziywcynkom, juz, to juz zacyny robić prucki. Co juz nazganiały te, te dziywcynta sie pozganiały ebo baby sie tam pozganiały, no to juz zacynały*

tak sie schodzić i te prucki robiyły. Potym juz, jak jo juz była dziywkom, to juz te prucki były robione, no to juz potym zaś, wiys, y, y, y, po... popruły na tyle tyk, tyk piyrzi. A potym zaś juz chłopcy przinieśli organy i, neji troche było granio, hej. No to kie juz, kie juz zeby powiedzieli, ze, ze doś, ze juz chłopcyska tam idom, no to juz od razu było po syćkiymu, jesce na stole, co było, tak buk popod stół jedna z drugom i, neji, i, i skóńcyło sie prucie, hej. Juz potym była zabawa, tam z godzine pograli, potońcyli (CzG); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Łp, Nd, Rp, Tr).

PRUĆ *cz. ndk*

1. **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Pruć sweder* (matK: Fr); *Zeby wycyfruwać takie portecki, to trza mieć duzo ciyrpliwości, bo to układanie tyf pyntli, to powolno robota, bo jak sie pomyli człek przi jednym skryncie włócki, to trza syćko pruć* (pmKosz: Kr); (Fr, Kr).
2. **‘drzeć pierze’:** *W adwyncie sie chodziyło w kozdy dziyń na rorotki, przyndło sie, piyrze sie pruło. Dni były krótse, to schodziyli sie po dómaf i opowiadali rózne historyje* (pmKosz: NB); *Nojpiykniyjse piyrze, to były z takik biołyk gynsi. Takie miynkućkie były i puchate, jak my je pruły, a ftorosi kichła, to furgały po całyj izbie. Nie jacy z gynsi my dawali piyrze do zogłówkók, bo i z kacek tyz. A Górole, jak im trza było puchu do kapelusa, to do nos przilatuwali po gynsi puk. To były takie małe piórka spopod skrzidłók. Piyknie wyziyrały, to piyrze przi kapelusie* (pmMiś: CzG); *W soboty wiecór chodziyło sie piyrze pruć, to tak piyrze sie pruło a chłopcy sie, ne tam wziyni abo ptoska ruciyli, abo kure złapiyli, to ruciyli tam do tyf piyrzi i piyrze sie rozfyrkły po całyj izbie, i, i takie śmiychy robiyli* (KorpSp: Kr); *No to my zaś ty piyrze pruły. No to zaś na file sie pruło do dziesiontyj, do jedynostyj, a potym zaś prziśli parobcy z organami, to zaś grali. To bywało w sobote, ino w sobote, wiecór, no to juz całom zime pokiela nie po kolyji, nie wypruły po całyj wsi piyrze* (BubSpT 21: CzG); *No bo to było, kazdy chowoł gynsi piyrwi no. Teroz tyz chowajom se jesce gynsi, ale juz piyrzi sie juz nie pruje, bo juz ni ma pierzin, bo pod pierzinom dziś by zodyn nie wyspoł sie, bo goronco no. No a piyrwi kazdy ino pierzina* (RnS 71: Fs); *A jak były gynsi, to były i piórka. No w kazdym, w kazdy rok na jesiyni sie pruło ty piyrze, robiyło sie z tego pi... pierziny, a przi, przi takiyj, jak sie baby zebrały do prucio piyrza, uuu, to o wsićkim godały, co było we wsi. Co było w dziedzinie, wsićko baby wiedziały. A my sie porychtuwali chłopcy, jak juz miały do, duzo piórków na, na stołaf, nasypane juz i oprute, wtedy sie gasiyło światło i nasłoł koguta abo juz przinojmniyj wróbla, zeby to zrobić rajwas i była uciecha, i co przi tym było trosecke złośliwości moze, ale uciechy były duzo, dziywcynta sie ciesyły, ze to chłopcy o nif pamiyntajom i, i, i to był taki cas wesoły, wesoły cas, bo to były, całe rodziny przichodziyły tamok do tego prucio piyrza, to o wsićkim godali, o wsićkim, co w dziedzinie, fto sie co komu narodziyło abo co sie stało, baby wiedziały, chłopcy podsłuchuwali i tak, jak godom. Było, było przi tymu uciechy* (Kc); *– Baby pruły piyrze, juz było światło wtedy, juz było światło, pamiyntom, moze jesce i przed tym. Przi lampaf tyz pruły, no bo jakze? No, ale juz było światło, to chłopcy sie poryftuwali, godajom u Kuśmierza – tak tam wołali – prujom piyrze, baby posły tam, to pół, no pół dziedziny nie, ale dziesiynć, dwanoście bob, dwa stoły złoncone, piyrzi pełno. A godajom: Dzie tam majom te korki od światła, coby tam wlyź, a nie wiedzieć, co jak, niy? No to jedyn juz poobziyroł wsyćko. No to idymy. Koguta do rynki. – Koguta musieli piyrse złapić. – Korki odkrynciyli, zrobiyła sie ćma, a óni koguta siuch na stół, a kogut oztrzepoł piyrze wsyćkie po całym dómu* [śmieją się] (Kc); (CzG, Fs, Kc, ŁW, NB). [**porać** – CzG, Jw, ŁN, Łp, Nd, Rp; **skubać** – Fs; **skubś** – CzG]

PRUĆ SIE *cz. ndk* **‘ogpol. pruć się’:** *Zaniesym suknicke do swocki, bo troche je ciasno i pruje sie na boku. Jo płótno jesce mom, to moze by cosi pośtukluwała* (Nd).

PRUSIANY PODŹ *wykrz., past.* **‘okrzyk, którym przywołuje się barana’:** (matK: Rp).

PRUSOK *rz. mż* **‘powszechnie występujący dawniej w domach owad koloru ciemnobrunatnego, o spłaszczonym ciele, mający charakterystyczne długie czułki, gnieżdżący się najczęściej w zakamarkach pieca, bardzo odporny na wysoką temperaturę, trudny do wytępienia; karaluch, karaczan wschodni (*Blatta orientalis* L.); zob. też: KARAKON’:** (matK: Nd).

PRUŚKA NE *wykrz., past.* **‘okrzyk, którym przywołuje się małe owce’:** (matK: Fs, Łp, Rp).

PRYC *rz. ż, past.* **‘prymitywne legowisko z desek w SAŁASIE dla BACY (JUHAS, jeśli w ogóle spał w SAŁASIE, to koło ogniska na DYLACH); też: takie legowisko dla służącego, ustawione w stajni; zob. też: WYREK; 📷 Tabl. III’:** *Lygom pod pryc albo pod ławe, nojcyńści jak dysc loł, to do popiołu. Casym sie ta cłowiek i spolył, jak juz piekło bardzo, no to wtedy wyciongnół sie, ale*

kosula spolono, nogawice, spodnie spolone. Takif chodziył jak Cygon (BubSpT 74: Kc).

PRYCIE *rz. n, past.* **‘prymitywne legowisko z desek w SAŁASIE dla BACY (JUHAS, jeśli w ogóle spał w SAŁASIE, to koło ogniska na DYLACH); też: takie legowisko dla służącego, ustawione w stajni; zob. też: WYREK; 📷 Tabl. III’:** (matK: Rp).

PRYCO *rz. ż, past.* **‘prymitywne legowisko z desek w SAŁASIE dla BACY (JUHAS, jeśli w ogóle spał w SAŁASIE, to koło ogniska na DYLACH); też: takie legowisko dla służącego, ustawione w stajni; zob. też: WYREK; 📷 Tabl. III’:** (matK: Nd).

PRY COF *wykrz., daw.* **‘okrzyk, którym się nakazuje koniowi, by się zatrzymał’:** (matK: Tr).

PRYJCZA *rz. ż, past.* **‘prymitywne legowisko z desek w SAŁASIE dla BACY (JUHAS, jeśli w ogóle spał w SAŁASIE, to koło ogniska na DYLACH); też: takie legowisko dla służącego, ustawione w stajni; zob. też: WYREK; 📷 Tabl. III’:** *Pryjcza* || *wyrek* (matK: Nd).

PRYK *rz. mż*
zob. fraz.:
STARY PRYK

PRYM *rz. mnż muz.* **‘główna, prowadząca melodia, grana na SKRZIPCACH, będąca improwizacją na temat poprzedzającej ją PRZIŚPIYWKI, wykonywana na najcieńszych STRUNACH; zazwyczaj jest pełna ozdobników’:** (matK: Jw, ŁN).
zob. fraz.:
GRAĆ NA PRYM

PRYMICYJANT *rz. mos* **‘nowo wyświęcony kapłan, odprawiający pierwszą swoją mszę świętą’:** (matK: ŁN).

PRYMICYJE *rz. nmos* **‘uroczyste odprawienie pierwszej mszy świętej przez nowo wyświęconego księdza’:** *Prymicyje, kie sie młody wyświynco* || *wyświonco* (matK: Nd); (Fs, ŁN, Nd, Tr). [**premicyje** – Kc]

PRYMICYJNY *przym.* **‘związany z PRYMICYJAMI’:** *Prymicyjno mso* (matK: Dr); (Dr, Tr).

PRYMITYWNY *przym.*

1. **‘bardzo prosty, oparty na pracy fizycznej, bez stosowania maszyn’:** *Był to cas barz prymitywnyj obróbki drzewa, tu pośpiechu ni mogło być, bo to była ciynzko praca. To nie tartak (cyli troc), to nie hyblarka, frezarka, co we wsićkiym pomogo prond elektrycny* (Iwan 45: Nd).
2. **‘mający bardzo prostą budowę, nieskomplikowany’:** *Rachcung. Tako prymitywno rzec, ale jakze przi wykorzistaniu takif prac była niezastompiono, bo to pomogało delikatnie podciongnanie obroncki* (Iwan 48: Nd).
3. **‘prosty, świadczący o biedzie, niedostatku’:** *Były to jodła barz prymitywne, bo ni mogli se pozwolić na inne. Ale było o telo pozytecniyjse, ze nie było w nim chemii, ktoro dziś zatruwo świat* (Iwan 20: Nd).

PRYMULKA *rz. ż* **‘popularna roślina doniczkowa o różnokolorowych kwiatach i intensywnie pachnących liściach; pelargonia (*Pelargonium* L’Herit.); zob. też: PAŁAGONIA; 📷 Tabl. I’:** (matK: Tr).

PRYMUWAĆ *cz. ndk, muz.* **‘w kapeli grać na skrzypcach główną linię melodyczną’:** *Magda grała na basak, Igor prymuwoł, a Damian tyz groł na sekund* (KorpSp: Jw); (CzG, Jw).

PRYNC *rz. mos, daw.* **‘książę; postać występująca w baśniach i legendach’:** *Nale król potym ozgłosiył, se dziywki fcioł wydać, ze ftorego óny se wybierom, to tyn bedzie if. Noji tak sie ta pozganiali ci, to ci pryncowie tamok, noji wybiyrali* (BubSpT 86: Kr).

PRYNCEZNA *rz. ż, daw.* **‘księżniczka; postać występująca w baśniach i legendach’:** *Jedyn król mioł bar piyknom kralownom, a ta kralowno miała piyknom pryncezne. Ta kralowno umarła, tak tyn król potym straśnie rod by takom królownom dostać, jako to ta było* (MalPS 131: Jw). [**pryncyna** – Jw; **pryncyzna** – Jw]

PRYNCIANY *przym.* **‘zrobiony z gałązek wiklinowych’:** *Mietła prynciano* (matK: Fs).

PRYNCICEK *rz. mnż* **‘mały, cieniutki pręt’:** *Malućki pryncicek* (matK: ŁN); *Tyn pryncicek z lepsy jabłonie* (matK: Jw); *Prziślimy na drugom lekcje. Ucół nos taki słowiyński naucyciel – Dusian. Bars był zły, ze my nieskoro prziśli. Kozoł kaboty srucić i pryncickiym nos biół. Chłopcy krziceli straśnie. Jo niy, bo mnie nie kozoł sie zoblykać, to bez kabot nie bolało* (pmMiś: CzG); (CzG, Fr, Jw, ŁN).

PRYNCIK *rz. mnż*

1. **‘ogpol. pręcik’:** *Jednakie prynciki* (matK: Kc).
2. **‘drewniany lub metalowy drążek służący do rozpierania NÓG w pługu; zob. też: OZPARZTEK w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** *Pryncik* || *rozpinka* (matK: Tr).

PRYNCIOWY *przym.* **‘zrobiony z PRYNCI, tj. z gałązek wikliny’:** *Mietła prynciowo* (matK: Kc).

PRYNCYNA *rz. ż, daw.* **‘księżniczka; zob. też: PRYNCEZNA’:** *Tak piyknie bar przepiykno była pryncyna* [*sic*!], *ta óna sła koło jedny zohrady. Tak w ty zohradzie były przeokrutne piykne owoce, jabłka. Tak óna do tyk jabłek skokała z gymbom. Rada by była ułapić z gymbom, bo ni miała ronc* [*sic*!], *bo sie jyj bar fciało jeś. A zohradnik*

widzioł, ize ta skoce i zeby rada ułapić to jabłko, zjeś (MalPS 131: Jw).

PRYNCYZNA *rz. ż, daw.* **‘księżniczka; zob. też: PRYNCEZNA’:** *Tak ta pryncyzna sie spodobała kralowi tymu, tak tyn król jom mioł przi sobie, tak doł froncemerke, co jyj usługuwała, co jeś jyj dawała, a i obłócyła do sot* (MalPS 132: Jw); *To była jedna pryncyzna w jednym kościele tam zaklynto, jednego króla tak było opisane, ze kto tom pryncyzne kiedy wybawi, to sie ś niom aji pobiere* (MalPS 150: Jw).

PRYNĆ *rz. mnż* **‘giętka gałązka, zwykle wiklinowa; witka; *prynci* używa się przede wszystkim do wyplatania koszyków; 📷 Tabl. I’:** *Pryncie na kosyki* (matK: ŁN); *Półkosek z prynciów pleciony* (matK: Kr); *Plecie sie pomiyndzy ziobra prynciami* (matK: Fs); *Mietła z prynci, z brzeziny drobnej* (matK: Kr); *Chabinka z prynci, fajno tak śmignie* (matK: ŁN); *Goje; idym do goji na pyncie* (matK: Rp); *Dzieci tak same były, ino ze niedobre były, tam wymiyniły te, jo wiym, te boginki cy co. No to potym biyli na tym, prynciami na śmietnisku trza było bić, zeby boginka wróciyła to dziecko. To zaś swojego dziecka jyj było skoda, to, no... Tutok tyn, tutok był u somsiada ociec to tak mi godoł: hań były, ze tako była młaka głymboko, ze wloz do ty młaki, ze tam siedziały* (CzG); *Ślimy bez takie chraści, jaze pryncie biyły po ocaf* (Nd); (ogsp.).

PRYNDKI *przym.* **‘szybki w działaniu, rzutki’:** *Wartki || pryndki* (matK: Kc); *Chytry || pryndki* (matK: ŁW); (SSWG 20); (Kc, ŁW).

PRYNDKO *przysł.* **‘szybko, pośpiesznie, bez zwłoki’:** *Chytro || pryndko leci* (matK: Fs); *Zeby było pryndzyj* (matK: Jw); *W dyrdki || dyrdkiym – pryndzyj jak krokiym* (matK: ŁN); *Co sie tak dziadujes, to trza pryndko zrobić i bes mioł spokój świynty* (pmMich: Fr); *Było mi jakosi dziwnie, wziynaf łyzke i nawrucałaf gałusek do zołondka. Dobre były, choć mało omascone, a skwarcków to juz nie było wobec. – Mozes zostać u mnie – powiedzioł gazda. – Pryndko jys, to i pryndko bes robić. Wtedy jef przeźrała na ocy; jedzynie było noumyśne, zeby mnie przeskumać, cy jo robotno* (SpCzyt 83: Nd); *Skocyłek do flinty, a niedźwiydź pryndko sie uwinół. Wyrtnół sie i uciół za brzyzek* (MalPS 130: Jw); (CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd).

zob. fraz.:
CYM PRYNDZYJ

PRYNDZEL *rz. mnż* **‘przyrząd z pękiem włosia, używany do rozsmarowywania piany mydlanej przed goleniem się; pędzel do golenia; zob. też: PYNDZEL w zn. 1.; 📷 Tabl. II’:** (SSWG 21).

PRYNDZIUTKO *przysł.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: PRYNDKO’:** *W ocymyngniyniu = pryndziutko* (matK: Fs).

PRYNDZY *przysł.*

1. **‘w nieokreślonej dokładnie przeszłości, w stosunkowo odległym od chwili mówienia czasie; dawniej; zob. też: PIYRWYJ w zn. 1.’:** *Gasu sie musiało naloć, gas pryndzy wołali* (matK: ŁN); *Pryndzy my mieli nyrki, takie biołe, długie* (matK: Fr); *Pryndzy z poboru dawali kartki, teroz nie dawajom* (matK: Łp); *Pryndzy wołali kiertyz* (matK: Fs); *Pryndzy rosło, ale wiys co, za komuny duzo nowozók sie sioło i jałowce wyginęły. A jo posed, jakek przijechoł tu, na jałowce tam. Tu smereki były i tero ścinajom, i tego, a owcek tam pos, a pod jałowce, popod jałowce okrutnie rosły rydze w jesiyni. To owce góniyły jak pieron za tymi rydzami* [śmieje się]. *A tedy ani rydzók nie było, ani jałowcy nie było* (Jw); *Pryndzy sie weselontko takie zrobiyło, lym kied zabiyli świnke i owce zabiyli, i, i zrobiyło sie mielonyf, to była jedno wiecerzo lym. Nie było tak daniów, jak teroz te dania co fila dajom gotuwane, co ani mało co ze stołu ludzie jedzom, niy?* (RnS 187: Nd); (ogsp.).
2. **‘w czasie poprzedzającym zdarzenie, stan rzeczy, o którym mowa lub moment, w którym toczy się rozmowa; przedtem, wcześniej; zob. też: PIYRWYJ w zn. 2.’:** *Pryndzy uwarzyła obiod, to i posła do ojców pogodać z matkom* (Kc).

PRYNDZYJ *przysł.*

1. **‘w nieokreślonej dokładnie przeszłości, w stosunkowo odległym od chwili mówienia czasie; dawniej; zob. też: PIYRWYJ w zn. 1.’:** *Zycie dzisiyjsyf dzieci naprzeciw tamtyf, jakie pryndzyj mieli, to duzo różnica jes. Powiedzieć dzieci dzisiyjse to majom tak jak mieli u nos noucycteló dzieci, tam jakichś panów notarów albo jakie, to dziś majom normalnie takie dzieci zycie u nos na wsi, jak pryndzyj przed wojnom miały u panów* (BubSpT 77: Kc); *Ano to tam pryndzyj to wierzyli w te zabobony takie, co, co tam mówiyli, ale jo sie tam... bo tam strasy, bo tam sie ktoś obiysiył, tam cie zmomi, tam takie rózności, ta jak tam, ale teroz to w to nie wierzom* (BubSpT 106: ŁN); *Pryndzyj były w dóma ty miyndlarnie, tak co baby ryncnie, cheba teroz som, co masinom sie wytłuce, wytre i wymiyndli, i wytre* (BubSpT 144: Tr); *Pryndzyj ładnie śpiywali na głosy, bo dziś to młodzi nie znajom śpiywać, to sie drze kielo pary mo, ale downi to tak jak kieby harmunija sła, no jedyn piyrsym głosym, drugi, trzeci i to było luks* (KorpSp: ŁW); (ogsp.).

2. **‘w czasie poprzedzającym zdarzenie, stan rzeczy, o którym mowa lub moment, w którym toczy się rozmowa; przedtem, wcześniej; zob. też: PIYRWYJ w zn. 2.’:** – *Robiyli to jednako, bo miara była miarom i ciach, ciach* [mowa o odcinaniu surowych cegieł]. [– Trzeba się zwijać, bo na dzień się robiło 30 tysięcy cegieł] – *O Matko! Ale ta glina była juz pryndzyj wyrobiono* (Kc).
3. **‘łatwiej, bez kłopotu’:** *No moze* [śmiech]. *No, samo klepanie, no naprowde umieli chłopi, bo jak kazdy klepoł sobie, niy? Ale nie kazdy jednak umioł klepać, bo potym zaś przyseł inksy sprzynt, zaś była ostro babka i młotek sie biyło, nie ostrzym młotka, ba tym co... obuchym. No jo tego nie klepoł, nigdyf ni mioł, ale wiym, ze mieli. I to pryndzyj wyklepoł tom kose, ale był wonziyjsy klep. I ón kosiył pół godziny, a i pół, moze i dwie godziny krócyj, jak tyn, co syrzyj poklepoł. No bo, sie mu zdar klep i juz nie kl..., i juz nie kosiyło, trza było zaś klepać. A jak tak dobrze wyciongnoł tyn klep, tak jak godocie trzi milimetry, no, no to doś tak, to juz musioł dobrze poklepać, zeby telo jom naciongnoć, no to kosiył pół dnia, to kosiył* (Kc); *Juz przedtym jechało sto ludzi, a dziś kupi, to piynciu. Noji to jes, pryndzyj to móc przipilnuwać, ni ma kradziezy, wiy, ze tyn jedzie do lasa, to mo tam, to kupiył, tamto kupiył, to wszysko jes w zesitaf zapisane według tyj licytacji. Tyn numer jes kupiony przez tego i telo, i tak, tak to sie wszysko odbywo* (Kc).

PRYNGA *rz. ż* **‘ciemna smuga wzdłuż żyły, uwidaczniająca się w przypadku zakażenia’:** *Prynga idzie, zakazynie* (matK: Tr); *Prynga, kie zakazynie* || *pront cyrwony* (matK: ŁN); (ŁN, Tr). [**pront** – ŁN]

PRYNT *rz. mnż*

1. **‘gruby, wywinięty, zewnętrzny grzbiet ostrza kosy; 📷 Tabl. III’:** (CzG, Fr, Rp). [**pierściyń** – Kc; **rant** – Kc; **rym** – ŁW]
2. **‘łukowato wygięty pręt z naciągniętą płachtą, mocowany do KOSISKA przy koszeniu zboża; zob. też: OBŁONK w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** *Prynt – zawinione od kosiska* (matK: Kc).
3. **‘drewniany lub metalowy drążek służący do rozpierania NÓG w pługu; zob. też: OZPARZTEK w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** (CzG, Łp, Rp).
4. **‘gruby żelazny drut, używany jako element konstrukcyjny różnych narzędzi, urządzeń, w budownictwie do wykonywania zbrojeń pod beton’:** *Trza powyginać prynty* (matK: CzG).
5. **‘jednostka miary powierzchni gruntu, wchodząca w skład ROLI’:** *Kazdo rolo z kilku pryntów* (matK: ŁW); (Kr, ŁW, Rp).
6. **‘drewniany wałek lub gruby pręt, spinający NOSY płóz w GNATKACH; zob. też: SPINAC; 📷 Tabl. III’:** (matK: Jw).

PRYNTOWY *przym.* **‘od rz. PRYNT w zn. 4.’:** *Bymbyn pryntowy* [w młockarni] (matK: ŁN).

PRYSC *rz. mnż* **‘ogpol. pryszcz’:** *Jyncmiyń – prysc taki na powiyku* (matK: Nd); (Nd, Tr). [**pryscel** – CzG, Łp)

PRYSCEL *rz. mnż* **‘pryszcz; zob. też: PRYSC’:** *Pryscel sie wyrzuci* (matK: Łp); (CzG, Łp).

PRYSCYCA *rz. ż* **‘groźna choroba bydła i owiec, objawiająca się licznymi, pękającymi krostami w pysku i ranami między racicami’:** *Pryscyca* (matK: CzG); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kr, Rp, Tr). [**priscyca** – Dr, Kc]

PRYSKAĆ *cz. ndk* **‘rozpylić środek chemiczny po roślinach w celu ich ochrony przed szkodnikami, chwastami’:** *Dwa, trzi roki my siejemy i zmiynić trza* [ziarno pszenicy]*, bo óna, godajom, ze sie wyrodzi, no to. Po drugie, eh, jak go nie oprysko, godajom nie pryskać, no to narośnie wselijako tamok trowa i kokoska, i to wsićko jak sie młóci, to potym razym z tym ziorkiym zaś sieje* (Kc); *My jako swój ni mieli młynek, ale dziadek mioł młynek, to jesce, jesce dwa roki temu moze my młynkuwali, włośnie, bo sie nie pryskuwało tego, to były wselijakie tam dziady, główki z tyj, z koskoski, z tyf róznyf trow, no to my puściyli przez młynek. Krynciyło sie rynkom u stryka mojego tam i, i wycyściyło fajnie* (Kc).

PRYSKANIE *rz. n.* **‘forma rzeczownikowa czas. PRYSKAĆ’:** *Musiałymy iś plewić tyn lyn na kolanaf, bo nie wolno, nie było pryskanio, no nie wolno, tak ze nie wolno było pryskać, bo z oleju sie robiyło we Frydmanie. My do olejarni no woziyli tam, my tyn olyj przetocali i mielimy, cy był pośt, cy co, to juz ino kapuste i tym olejym ino my pololi, i tak trza było jeś* (KorpSp: Dr).

PRYSNÓĆ *cz. dk* **‘o cieczy: prysnąć’:** *Nacynia drewniane myjom w sałasie na stojonco. Ozpalujom we watrze małe skole gładziuśkie i rucajom je do nacyń, we ftoryf je zimno woda. Musom stoć tyłym do ognia i tako rucać, coby woda nie prysła na ziym, i wte pryndo zakrywajom te satom. Ozpolone skole robiom, co woda wre i w tyj to parze nie trza siuruwać nic, bo złe z tyj to pary abo wody cy skoli skodziyłoby mlyku abo zwierzynciu* (BazWierz 181: Jw).

PRYŚNIC *rz. mnż* **‘ogpol. prysznic’:** *Zagnali nas do tyj, do tyj myjnie tam, pryśnice były* (KorpSp: CzG); (CzG, Nd).

PRYWACIORSTWO *rz. n* **‘prowadzenie prywatnej działalności, prywatnego sklepu, warsztatu,**

zakładu produkcyjnego lub usługowego': *Takef se myśloł, ze zawse jak kiedy juz sie nauce tyj roboty, tego fachu, to se prywatnom firme załoze, niy? To bedzie tak dobrze, piyniyndzy bede mioł, auto se kupie, no ale jo ino te zalety, te dobre rzecy wtedy widzioł, a nie widziołef tyf wad takif, tego prywaciorstwa, niy?* (KorpSp: Fr).

PRYWATKA *rz. ż* **'prywatna kwatera':** *Na prywatce miesko, nie w internacie* (matK: Łp).

PRYWATNIE *przysł.* **'od przym. PRYWATNY':** *No ba, ne my gazdujemy, no bo co nom tu zostało? Troske do roboty dziesi tak prywatnie, na reśte sie gospodarzi, no* (KorpSp: Rp); (ogsp.).

PRYWATNY *przym.* **'mający związek z konkretną osobą, jej działalnością, a nie z instytucją publiczną, państwową':** *No dy te nowe, ale te stare, no to momy lasów, tu momy duzo prywatnyf lasów, je, kazdy mo jakiesi drzewa, a nojbardziyj, bo to trza było hrube drzewo na, na te, na te bale. To jes tako spółka we wsi, urbar sie nazywo i tam udział, udział tam był nie jednaki. Zalezy, kielo fto mioł wkładu...* (Kc); (ogsp.).

PRYZMA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Syn mo jaze dwie pryzmy piosku, be stawioł izbe* (matK: Nd). [**prizm** – Kc]

PRZA STARO *wykrz., past.* **'okrzyk, którym przywołuje się stare owce':** (matK: Rp).

PRZE *przyim., łączy się z biernikiem*

1. **'wskazuje na żywą istotę korzystającą z czegoś, otrzymującą coś; dla':** *Corek prze prosie* (matK: ŁN); *Zlyworka prze świnie* (matK: Fr); *Kocieł prze świnie* (matK: Kr); *Jaśle prze owce* (matK: ŁW); *Drabinka prze owce* (matK: ŁW); *Jodło prze ludzi* (matK: ŁW); *Poślod prze kur* (matK: Kc, ŁW); *To płónse to prze świnie, a te lepse to prze siebie* (matK: Łp); *Prze nif, prze ksiyndza abo prze organisty* (matK: Łp); *Prze gynsi* (matK: Tr); *Lajbik z płótna prze chłopa* (matK: Tr); *Bogańcie prze chłopów, tyz takie, co sie snuruje* (matK: Łp); *Makuf prze bydło* [dla bydła] (matK: Kr); *Strawa prze bydło* (matK: Nd); *Zgrzebne kłaki to było takie nojgorse płótno, to sie ino nadawało do worków, zeby ś nif usyć abo cosik takie – prze kónia worek tyz* (plBłachut: Fr); *Na brutfanie to my piekli babówke abo wselijaki inkse ciostka. My w dóma to mieli takom wielkom, słowiyńskom, takom cornom i na niyj jak sie upiekło babówke, to tako wielko była i prze sićkik starcyło* (plSarna: Jw); *He, jo mom piyknom burecke w kwiotki. Gorset do niyj z bobulkami i chustecke nowom, na gorsecie piykny snurek układany w klucki, babka mi go wysywali prze malućkom wnucke* (plBłachut: Fr); *Tego modelu kanapy były w starodownyf izbaf, barz wygodne, bez dziyń móc było na nie siadać cy poukładać sobie jakiesie inkse rzecy. A na noc sie if rozściongało i była kanapa pościelonom do spanio prze skolników. Siynnicek i derka do przikrywanio były w kanapie zawarte. Wiecór sie jacy wyciongało i zaścielyło, i juz było miejsce do spanio* (Iwan 78: Nd); (ogsp.).
2. **'wskazuje na osobę lub inną istotę żywą, które są punktem odniesienia danego sądu':** *Nase dzieci prze wos som wnuki* (matK: Łp); *Z rodzin pomiysanyk jedno dziecko umiało godać, a drugie ino mówić. Ojcowie se ta nic z tego nie robiyli, tyn godoł, ze wionze wynzeł, a tamtyn ze supeł. – Ale ty mos śmiyśnie – wypominoł mi stryk – kie ci baba godo: ide na dwór, a fce biydno iś do pola. Leci do budara bez obore, a opowiado, ze leciała bez podwórko. Z nieba leje jak z durśloka, a óna ci godo, ze dziś „pada". Zacnie sie zima, to ta prze niom tyz śniyg „pada", choćby kurzyło. Choćby od kurniawy świat sie zamrocół, to jyj „stale pada"* (SpCzyt 94: CzG); *– Pamiyntocie jakiego ucytela, ftory był prze wos wyjontkowy? – Mielimy takom wychowawcyniom w sóstyj i siódmyj klasie, wołała sie Chmielak Aniela. Pomogała nom cynsto, jak my cegosi nie wiedzieli. Była dobro prze nif, fciała, zeby jak nojwiyncyj było dobryf uczniów* (NaSp 60: 39: Nd); *Moja kolezanka z Białki była w Amaryce i spotkała staryk Białcanók, co wyemigruwali przed drugom wojnom światowom do Amaryki. Godo: – Panie prezesie, bo tak do mnie godajom, ni mogłak tyk ludzi zrozumieć, óni jesce takom gwarom godajom, ze mnie juz było ciynzko zrozumieć ik, a prze nik to była normalno, starodowno gwara* (CzG); *Praca w lesie jako wozok była pracom ciynzkom, jak prze furmana tak i prze kónia. Trza było zawse mieć maksimum ostrozności, przeróznego typu zagrozynia sie pojawiały* (Iwan 33: Nd); (CzG, Łp, Nd).
3. **'wskazuje na rzecz, dla której coś jest przeznaczone':** *Wozarnio – kto mo specjalnom prze wozy* (matK: ŁW); *Jak ftosi umar, to kazdy mioł stary krowe na na pogrzyb. Jo ni mom nic, ani mysy w stajni ni ma. I to krowe musioł dać ksiyndzu, zeby ksiondz Mse odprawiół i pokropiół trune w kościele, ale ku izbie ksiondz nie seł. Ludzie sami odnieśli do kościoła trune, a z kościoła tyz sami ponieśli na smyntorz bez ksiyndza. Dopiyro jak taki inspektór tutok umar, taki Haber, ón był inspektorym skoły w Nowym Torgu i tu prze nasom skołe, na okolicy był inspektorym skół. To ón jak umar, bo tak nogle umar, taki porzondny chłop był, to jemu ksiondz był przi izbie po niego,*

po trune. Do kościoła prziprowadziół, z kościoła na smyntorz (RnS 163: ŁN); (ŁN, ŁW).

4. **‘wskazuje na cel działania’:** *W dóma to my chowali gynsi i my je kormiyły sulkami, zeby sie dobrze uchowały. Potym chłopi je zabiyli i było co jeś. Ale nie ino sie gynsi chowało prze miyso, bo smolec tyz był potrzebny* (pmMiś: CzG).
5. **‘wskazuje na powód, przyczynę stanu rzeczy’:** *Różnica była w tym, ze ryncni roboty gónt mioł gładkom powierzchnie. A gónty roboty mechanicnyj (robiony na gonciarni) miały powierzchnie sorstkom. I w tym była różnica, ze gónty ryncni roboty wytrzimały dłuzy na dachu, jak gónty z gonciarnie mechanicnyj. A opowiadali nom to doświadcynie nasi ojcowie, ze po góntaf ryncni roboty woda sybci spływała sie i nie wsionkała do gónta. Natomiast gónty mechanicnie robione prze swojom sorstkość zatrzimuwały wode i sybci pojawioł sie mef, ktory powstrzimuwoł wode i gónt za to mioł krótsom zywotność* (Iwan 47: Nd).

PRZEBACUWAĆ *cz. dk, past.* **‘spędzić jakiś czas, zajmując się BACOWANIEM’:** *Strasno jes dziadowina teroz z juhasami. Jo przebacuwoł tyle lat i jo ni mioł nigdy kłopotów, i po dwie bacówki miołek, bo tu mioł bacówke, drugom w Czorztynie, tam gdzie zalote teroz jes. I młode chłopy były takie jak syn teroz, jesce młodsi, i, i nie było problymu, a dziś ino takie idom pijoki i dziadki takie jak jo* (Rp).

PRZEBIĆ *cz. dk* – **PRZEBIJAĆ** *ndk*

1. **‘szpiczastym przedmiotem zrobić w czymś dziurę, przekłuć’:** *Klamry nie ino ozdobiały rzemiyn, ale tyz chróniyły chłopa przed napaściom, kie jaki wilk abo dzik, nie godajonc o niedźwiedziu, lecioł na chłopa, to ón brzuchym sie broniół, bo oposek jes syroki i ozdobiony takimi ćwiekami i kukiełkami, to zwierzynciu nie łatwo było go przebić, bo ino, hej, trza sie zaprzeć, a kukiełki pomozom* (pmKosz: Jw).
2. **‘dać wyższą stawkę w licytacji’:** *Ty bedzies bacom cy jo bedym bacom. Ty dos piynć kila na jednom owce, a jo, jak jo doł seść, to jo zostoł bacom. Seść kilka syra na jednom owce. – Przez cały rok, niy? – Dziś, dziś nie dajom ani jednego, jesce łaske trzeba, zeby ci wziyni. No ale tak było wtedy i tyn Józek, co godom, co te owce syćkie znoł, ón fcioł bacuwać, ale mój ojciec go przebiył. Tamtyn u niego potym dojył te owce. Noji tak dojyli, ze na jesiyni, mama sama sie tu tropiyła z gazdówkom, no bo ojca nie było, trza było sprzedać jałówke, zeby ludziom wypłacić, brakło piniyndzy* [śmiech] (Kc).

zob. fraz.:

WŁÓCYĆ SIE JAK PIES Z PRZEBITOM NOGOM

PRZEBIĆ SIE *cz. dk* **‘przebić samego siebie’:**

💬 *Wołołbyk sie przebić kołym, jako tońcyć z takiym wołym* (CzG).

PRZEBIEGŁY *przym.* **‘niedający się oszukać i wykorzystać; chytry’:** *Śpekulant przebiegły wyśpekuluje bodej co* (matK: ŁN); *To mało baba jes, ale tak ik ćwicy w dóma, bo to takie pyskate i przebiegłe* (GrJMSp 245); *Tego dnia orły były przebiegłe; nie dały sie dotknóć, a pazdurami i dziubami brzidźko śmiałkók poharatały, jaze krew leciała* (SpCzyt 88: CzG); (CzG, ŁN).

PRZEBIGLUWAĆ *cz. dk* **‘przeprasować’:** *A jak takie jacy trosecke cosi tam cuchnóć, no to jak ón sie grzoł na piecu wse, na blasce, wiys, biglajz, to był goroncy, toś tam takom suchom troche przebigluwała cy chustecke, cy cosi* (RnS 183: Nd); (ŁW, Nd).

PRZEBIJAĆ zob. PRZEBIĆ

PRZEBIORNY *przym.* **‘wybredny, grymaśny’:** *Przebiyrny || przebiorny* (matK: Fs).

PRZEBIÓRKA *rz. ż* **‘krowa wybredna w jedzeniu’:** *Przebiórka tako* (matK: Fs).

PRZEBIYDZIĆ *cz. dk* **‘przeżyć, przetrwać z trudem’:** *Tak jef przebiydziyła cały rok* (SpCzyt 82: Nd); *Kieby jesce przebiydzić* (matK: ŁN); *Bóg im nie doł zginoć z głodu, jakosi przebiydziyli. Dziadek przised do siebie i jesce wiesne pomóg zrobić. Nie oroł, ale sioł i zbiyroł skole po zaskródlonym zogónie* (SpCzyt 99: CzG); (CzG, ŁN, Nd).

PRZEBIYRAĆ *cz. ndk*

1. **‘poruszać czymś na przemian’:** *To to jes tako grzondka, jyno coby było lepi kołym nogami przebiyrać, podwysynie płótna. To by bez tego mogło być, ale to som tak, coby to było wygodniyj robić, jak kobiyta kie to robi, zeby to było wygodniyj robić* (BubSpT 45: Fr).
2. **‘przesadzać, grymasić w wybieraniu: nie móc się zdecydować na ostateczny wybór’:** *Była tako jedna krzesanica okrutnie ładno i paradno.* (...) *Chodziół tyz tam cosi ku tyj krzesanicy, ale óna nie bar go fciała i ón sie potym ozyniół. Óna zaś telo przebiyrała, przebiyrała, ze starom dziywkom została* (GrJMSp 256); *Dwaścia piynć roków to juz staro dziywka. Doś zostały takie. Pojedna ni miała scynścio, pojedna nie fciała sie wydać. I ta, co przebiyrała, tyz została, głuptula, chore tyz* (pmBlin 85: Jw).
3. **‘oglądać, przekładając kartkę po kartce’:** *Bedymy przebiyrać* (matK: Kc); *Pon doł dzieciom przebiyrać* [książkę] (matK: Jw); (Jw, Kc).

PRZEBIYRAĆ JAK DZIOD W KIJACH **‘z nacechowaniem emocjonalnym: być wybrednym; grymasić’:** *Przebiyro jak dziod w kijak* (matK: Rp).

PRZEBIYRAĆ NOGAMI **‘przestępować z nogi na nogę, zwykle niecierpliwiąc się’:** *Walek obeźroł jesce w kaplicy chur ze sesnostego wieku. A ze kościelny przebiyroł juz nogami, bo fcioł zapiyrać, wyseł i śpacyrym seł ku dómowi ojców na drugiym kóńcu wsi. Tak fcioł iś, bo pamiyntoł, ze downi na odpust trzeba było chodzić na nogaf choćby i daleko, tako miała być pokuta za grzychy* (KonkLit 2024: 156: Nd).

PRZEBIYRAĆ SIE zob. PRZEBRAĆ SIE

PRZEBIYRANIEC *rz. mos* **‘mężczyzna przebrany za kogoś, biorący udział w przedstawieniach, obrzędach itp.’:** (GrJMSp 176).

PRZEBIYRNY *przym.* **‘wybredny w jedzeniu’:** *Przebiyro w jodle, przebiyrny* (matK: Tr); *Przebiyrny, bylecego nie jy* (matK: Fr); (Fr, Fs, ŁN, Tr).

PRZEBLECYNIE *rz. n*

1. *str.* **‘bielizna na zmianę’:** [Matka:] *Nigdy nie zabacuje o swojik dzieciskak. Zagrzeje wody, kompie syćkie dzieci, wyciyro, daje cyste przeblecynie, cese, zaploto warkoce, umywo łyzki, miski, gorcki, bo w Boze Narodzynie okrutnie wielkie świynto* (NaSp 31: 12: Jw).
2. **‘zmiana bielizny pościelowej’:** *Przeblecynie na pościel* (matK: CzG); (CzG, Jw).

PRZEBLYC *cz. dk* – **PRZEBLYKAĆ** *ndk* **‘zmienić część swojego ubioru na świeżą, czystą’:** *Przeblók kosule* (matK: Kc); (Fr, Kc).

PRZEBLYC SIE *cz. dk* – **PRZEBŁÓCYĆ SIE** *ndk* **‘zmienić ubiór na świeży, czysty’:** *Juhasi śli bez cały kościół i naokoło ółtorza, jak było ofiaruwanie i składali ofiary. Było sie na co przipatrzić, bo nie kozdy mioł cas sie ogolić, nie kozdy mioł sie cas przeblyc, jak ześli z gór, tak pośli na ofiare. Zapachniało wtedy sałasym, owcami, kosówkom, watrom. A po kościele dziywki dawały znać swojim nojmilsym, ze nie zabocyły o nik* (NaSp 31: 9: Jw); *Idze sie przeblyc, bo wyziyros jak pół dupy zzo krzoka* (CzG); *Bo teroz juhasi no to dobrze majom, ne bo jes ty gumowe, no to, to. No a przedtym takie to, ani cłowiek sie nie przebłócół, bo, bo co z tego, jak owce trza było iś dojić, bez dziyń dołoło, niy?* (RnS 46: CzG); (CzG, Dr, Jw, Kc, Rp).

PRZEBLYKAĆ zob. PRZEBLYC

PRZEBŁÓCYĆ SIE zob. PRZEBLYC SIE

PRZEBOCCIE *wykrz.* **‘wyraz używany w funkcji przeproszenia za wypowiedzenie słowa niestosownego w danej sytuacji, którym rozmówca mógłby się w jakiś sposób poczuć urażonym’:** *Potym sie ozpłakoł – przeboccie – jakby go fto w dupe uscypnół* (matK: Łp); *Dziadek zostali – przeboccie – sie wyjscać* (matK: Łp); *Hej, no to sie ta wziyno packe tabaku, stoła śtyry grajcarze, fajka stoła tam sóstke. No dobrze, no to sie przyniesło tam zaś do tego, ku tym gynsiom, ej, my łapiyli kurzić, hej, jak my sie okurzyli, jak my łapiyli rzigać, przeboccie, z tego, ej, to skoda mówić* (BubSpT 137: Rp); (Łp, Rp).

PRZEBOCYĆ *cz. dk* **‘wybaczyć coś komuś, przestać się na kogoś gniewać’:** *Nie gniywoj sie, przeboc mi* (matK: Dr).

PRZE BOGA ZYWEGO! *wykrz.* **‘okrzyk, którym mówiący wyraża swoje oburzenie lub mocne zdziwienie, zaskoczenie; na Boga!’:** Margietka: *Godałaf jacy, ze bem wos pytać pomóc zaobrombić chustecki.* Babka: *No prze Boga zywego, ale cheba nie dziś, przi świyntyj niedzieli.* Margietka: *Niy, nie dziś, babko, moze jutro?* (Czard 67: Nd).

PRZEBOJNIK *rz. mnż* **‘przyrząd do wybijania dziurek w metalu; 📷 Tabl. V’:** (matK: ŁW).

PRZEBRAĆ *cz. dk*

1. **‘przezwyciężyć, pokonać opór czegoś’:** *To był momynt, ciynzor wiadra drewnianego z wodom przebroł siyłe moji jedny rynki i wyrwało mi z rynki korbe. I uderzonyf zostoł tom stalowom korbom we wiyrf głowy, i znieprzitomniołef, ale ze to było w zasiyngu okna w suterynie, natychmiast przilecieli mnie ratować i dziś móc zauwozyć lekkie zagiyncie caski wiyrchu głowy* (Iwan 46: Nd).
2. **‘okazać się lepszym od kogoś, przewyższyć kogoś swoimi umiejętnościami, wiedzą itp.’:** *Ón cie przebroł, ón warcyjsy* (matK: Rp).

PRZEBRAĆ SIE *cz. dk* – **PRZEBIYRAĆ SIE** *ndk*

1. **‘upodobnić się do kogoś, ubierając odpowiedni strój’:** *Parobcy przebiyrajom sie za Cyganki, na siebie odziywajom kwiaciate wigany, spodnicki, zaś na gymbe kładom specjalnom maść, zeby piyknie wyziyrać. Powiym jacy telo, ze robiom jom z sadzy, dokładniutko sie niom wymurcajom, mało fto z dziedziny if rozpoznaje, wyziyrajom jak prowdziwe Cyganki* (NaSp 51: 12: Nd); MR: *... bo piyrse była zacepiono, w stroju ubrano, w kartonke i pon młody, i kazdy przichodziył, i, i z niom tańcuwoł, ale te piyrse, piyrse te strachy były, bo przichodziyły takie poprzebiyrane.* JR: *Przebiyrali sie dziywcynta, za jomś tam paniom, ze to...* MR: *Strzige, jo twoja! Jo twoja! Jo twoja!* [śmieje się] JR: *Abo jedna przisła zaś z dzieckiym: To twoje dziecko!* MR*: To twoje dziecko! To twoje!* [śmieją się] *I tyś, i ón musioł odganiać jom, odpychać.* JR: *Piyrsi druzbowie mieli za zadanie, zeby te strzigi, tak my je wołali, nie puścić do młodego pana, bo óny kciały ku niemu przilecieć...* MR: *Obłapić, pocałuwać: Mój tyś, mój.* JR: *No. I to, i jesce do dziś*

dnia choćkiedy na, na nasyf weselaf, to sie praktykuje te strzigi, lym ze teroz juz tak trosecke... (Kc); (Kc, Nd).

2. **‘zmienić ubiór’:** *Przebrać sie ze świyntalnego w płónse* (matK: Fr); *Nie przebrała sie, zebyście jyj zmarasiyli groty* (matK: Kc); *Baba godo, ze: wiys co, ubier sie, przebier sie, idź do Rzepisk* (matK: Łp); (Fr, Kc, Łp).

PRZEBRANY *przym.* **‘mający na sobie zmienione ubranie w celu zmylenia kogoś’:** – *Jo juz choćkyny, choć i na ławce sie wyśpiym, ino mnie przenocujcie – tak siumnie pytoł ksiondz. – A powiym wom, ze tyn ksiondz, to nie był prowdziwy, ino był zbójnik przebrany, bo zbójnicy jak ni mogli przez te kroty dostać sie do młyna, to se uradziyli i posłali jednego zbójnika przebranego, ze be nocuwoł we młynie, a potym w nocy pudom sićka, to jym otworzi i wyrabujom młyn* (BalNS 114: Fr).

PRZEBRZIDZAĆ *cz. dk* **‘grymasić w jedzeniu; wybrzydzać; zob. też: PRZECIWUWAĆ’:** *Przebrzidzo tak || wymiysco* (matK: Kc).

PRZEBUĆ SIE *cz. dk* – **PRZEBUWAĆ SIE ‘zmienić obuwie’:** *W gumiokaf* [my chodziły]*, neji tam my sie przebuwały i tak my sły do roboty, no bo jakze było w tyf gumiokaf iś?* (KorpSp: Łp).

PRZEBUDZIĆ SIE *cz. dk* **‘przerwać spanie’:** *Zobudziył sie || zbudziył sie || przebudziył sie* (matK: ŁW); (Dr, Kr, ŁW).

PRZEBUWAĆ SIE zob. PRZEBUĆ SIE

PRZEBYĆ *cz. dk* **‘przetrwać, przeżyć’:** *Przebył całom wojne na Durztynie* (matK: Dr); *Jak tam przebyndzie rok, to sie przizwycaji* (matK: Rp); (Dr, Rp).

PRZEBYWAĆ *cz. ndk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Pokój dómu i wsyćkim w nim przebywajoncym* (matK: ŁW).

PRZECEDZIĆ *cz. dk, kuch.* **‘przepuścić coś przez POWONZKĘ lub sitko, oddzielając płyn od części stałych (zwykle w odniesieniu do mleka)’:** *Morcin sie na to zgniywoł, tak ni moze być, ón płotu nie fce, jak bedzie z furom jeździół? Za pore dni jak matka podojyła krowy i przecedziyła mlyko przez powonzke, to były chroboki na wiyrchu, na tym mlyku z takimi cornymi główkami. Neji tak wysło, ze mlyka ani nie piyli, ani* (NaSp 1: 20); *Jak podojis krowy, przecedzis mlyko, to weź powonzke, włóz do gornka i worz w goroncyj wodzie. Weź igle i dziuboj tak długo, jaze sie pokoze, bedzie jom łómało, musi przijś jak nie tak, to tak* (BalSKD 108: Fr).

PRZECESAĆ *cz. dk* – **PRZECESUWAĆ** *ndk*

1. *tkac.* **‘przeciągnąć GRACKAMI KŁAKI, żeby wyciągnąć z nich dłuższe włókna’:** *Jako sie wycesuje lyn, to potym jesce takie kłaki sie zrobiom, to z tyf kłaków sie potym przecese, takie zymby som, to sie wołajom gracki i przegracko sie, i potym wyglondo jak lyn, i to sie potym lepi ładnie sie uprzyndzie z tego* (BubSpT 93: Kr).
2. **‘uderzyć, smagnąć czymś’:** [– *Kie go tak przecesoł miyndzy usami, to go móg załatwić*] – *Ón go, na kfile go przićmiyło, bo ón spod na kolana, kóniowi duzo nie trzeba. A gazda wołoł: Jezus. Myśloł, ze go zabiył juz, a tyn kie go po, tak go przecesoł jesce roz bez krzize, jak skocył, to jesce o pół kilometra wołoł: ahu, ahu* [śmiech] (Kc).

PRZECESUWAĆ zob. PRZECESAĆ

PRZECHŁÓDNÓĆ *cz. dk* **‘stać się nieco zimniejszym, utracić nieco wcześniejszego ciepła; przestygnąć’:** *Weznymy ziymnioków, naskrobiyme, potym sie dobrze spucy i ozmiyso, takie korytko i na korytko sie wygarnie, tak potym sie zaleje wodom zimnom, i potym sie dodo drozdzy, jak przechłódnom, drozdzy sie dodo i potym kiśnie bez noc* (BubSpT 98: Łp); – *Tak o trzeciyj po połedniu juz mozno?* [zbierać zioła] – *Nie, na cas, tak cworto godzina, pionto, moze nawet jesce trosecke nieskorzi, jak óny juz troske przechłódnom* (Fr); (Fr, Łp).

PRZECHODZAĆ SIE *cz. ndk* **‘spacerować tam i z powrotem’:** *Jedni pijani, jedni sie przechodzajom* (matK: Dr).

PRZECHODZIĆ zob. PRZYJŚ

zob. fraz.:
CIARKI PRZECHODZOM {*komusi*}
MROWIE PRZECHODZOM {*komusi*}
PRZECHODZIĆ Z RONK DO RONK
PRZYJŚ [PRZECHODZIĆ] KÓNIA
STRACH {*kogosi*} PRZECHODZI

PRZECHODZIĆ SIE *cz. ndk* **‘chodzić i przeszkadzać’:** *Nie przechodźze sie koło pani* (matK: Kc).

PRZECHODZIĆ Z RONK DO RONK **‘zmieniać przynależność państwową na skutek zmiany granic’:** *Przechodzyme z ronk do ronk* (matK: Fs).

PRZECHODZIYŃ *rz. mos* **‘osoba przechodząca koło naszego domu’:** *Pod obrusek my mieli owies, owies zawse i na tym był obrus, i... Neji jedno było nakrycie tak jak i dziś, jakby fto prziseł, jakiś przechodziyń, niy? Jakby podróżnik jaki był, no to tyz sie dawało. Dawało i daje sie do dziś jedno takie, jedyn talyrz, takie nakrycie, zeby w razie cego to* (RnS 64: Dr).

PRZECHOWAĆ *cz. dk* – **PRZECHOWUWAĆ** *ndk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Owiec nie zganiali zaroz na zimowisko du dómu. Na Polanie Biyłowodzkiyj telo uzbiyrali siana, ze mogli tam*

śmiało owce przechować do Bozego Narodzynio (KowPluc 41: Jw); *U nos nad bojskiym było piyntro (tyz drewniano powała na lygorak), a na nij sie trzimało otawe (potrow) i kónicyne, bo lepiyj sie nieroz niedosusono przechowywała* (CzG); (CzG, Jw).

PRZECHOWANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PRZECHOWAĆ’:** *To było takie przechowanie tego miysa. No bo óno, świnie sie rezało w jesiyni, no bo bez lato by było biyda utrzimać* (Kc).

PRZECHOWUWAĆ zob. PRZECHOWAĆ

PRZECHÓD *rz. mnż* **‘ścieżka, którą chodzą dzikie zwierzęta, tu RABŚCIC zakładał PYNTLE’:** (pmKop 50: Jw).

PRZECHRZTA *rz. ż* **‘człowiek uważający się za Polaka, a nie Słowaka, a więc wbrew tradycji, zgodnie z którą Spiszacy czuli silny związek ze Słowacją, z przynależnością do Słowacji przez ponad 150 lat; współcześnie za POLOKÓW uznaje się na Spiszu osoby spoza tego regionu, w tym też z sąsiedniego Podhala’:** *No potym ón tak fcioł, zeby jedna była o trzinastyj, a to tam zeby mieli po słowacku, to ci zaś. Ale to to ci Słowacy nie fcieli przistajać na to, zeby była jedna polsko, ze u nos Poloków ni ma, som miyndzy nami tacy, som przechrzty* (BubSpT 95: Kr).

PRZECHYLAĆ zob. PRZECHYLIĆ

PRZECHYLAĆ SIE zob. PRZECHYLIĆ SIE

PRZECHYLIĆ *cz. dk* – **PRZECHYLAĆ** *ndk*

1. **‘ustawić coś w pozycji ukośnej względem pionu’:** *Tam było if dwanostu, a to byli zbójnicy, co, no, co kradli. I tam byli na takiyj rówiyńce, nie miyndzy smrekami aba tak. I ón se wzion przimiyrzoł, a jedyn piył sobie puchar, jak przimiyrzoł, do tego puchara trafiył, co jak go przechylół, jesce mu i kóniec nosa troche odjon* (BubSpT 84: Kr).
2. **‘potocznie: wypić kieliszek wódki’:** *Przechylyli po jednym kielusku cystyj, pozakurzuwali fajki, pospiyrali łokcie na stół i ozpatrzuwali sie po izbie, gdzie jacy ponowie siedzom i co popijajom?* (BalNS 80: Fr).

PRZECHYLIĆ SIE *cz. dk* – **PRZECHYLAĆ SIE** *ndk* **‘pochylić się w jedną stronę’:** *Przegibać sie = przechylić sie* (matK: Fr).

PRZECHYLINA *rz. ż* **‘przełęcz w górach; zob. też: PRZEŁYNC’:** (matK: Rp).

PRZECHYRA *rz. ż* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku chytrym, przebiegłym; krętacz, obłudnik’:** (GrJMSp 240).

PRZECIARAĆ *cz. dk* **‘wymienić dany towar na inny’:** *Przeciarojcie mi* [mowa o wełnie] (matK: Rp); (Łp, Rp).

PRZECIE I *mod.*

1. **‘za pomocą tego słowa mówiący ujmuje zdanie jako argument, uzasadnienie dla wypowiedzianego wcześniej sądu, polecenia, rozkazu lub zmiany rozgrywającej się właśnie sytuacji, podkreślając jednocześnie, że powinno to być dla rozmówcy oczywiste i skłonić go (siłą perswazji) do uznania słuszności racji mówiącego bądź do zaniechania jakiegoś działania; przecież’:** *Młynorz jako ze chłop, piyrsy przisеł do siebie, przecie nie wypodo, choćby i przed swojom rodzonom babom pokozać, ze chłop sie cegosik boji, no to sie odwozył i godo: – Jak jeś dobre, obezwij sie, a jak złe, to przepadnij sie* (BubSpT 117: ŁW); *Teroz wsyndy ino to zarcie stucne takie, amarykańskie, a to tak brzuchy przecie z tego rosnom, tak na cuda! Nebo to niezdrowe, potym ludzie ś nif jak te bambusery jakie* (plBłachut: Fr); *Óna poleciała do Jaworziny, a jo sama została w tyk Tatrak hań ś niom, wiycie, ale potym taki był tu od kumotra, od Turza, taki z Białki był Kazek, noji Kazek biydok, ón wiedzioł, ze jo sama została, przisеł potym ku mnie na noc. Tak grzmiało, łyskało sie, tu krowa zdycho na ziymi, a jo sama haniok, ale potym w nocy przisеł, nazywo sie pod Muraniym, pod Murań. A ta moja koleżianka tam była, opiyła sie i została spać, a jo musiała sama biyduwać tamok. Wiycie, biydoku, co jo sie musiała nabiydzić na tym świecie, haniok po tyk Tatrak. Jezus Maryjo! Co grzmiało, łyskało sie, a my pasły krowy same dwie kobiyty w jednyj kolybie, a to przecie było, no w górak...* (BubSpT 14: CzG); *Dobrze było Budzom gazduwać! Pola hyrba na Cornyj Górze, mieli dzie sie na ogrodak wybuduwać, a mieli cymu, bo przecie w górak nie jacy przi Morskim Oku, ale we Wołosynie i na uhorskiyj stronie w Dolinie Biyłowodskiyj mieli piykne polany, dzie mogli wielkie kierdele wyposać owiec, jagniont, jałówek i krów* (KowPluc 41: Jw); *Kozdy we wsi mioł gazdówke w dóma i na niyj gazduwoł. I baby, i chłopy miały doś roboty. Chłopi, jak śli do roboty, to baba sama gazduwała. Rano trza było iś odpostużyć do sopy, krowy podojić, jak lato było, to wygnać, kury nakormić, kónia, jak był, to tyz trza było nakormić. Od rana baba gazduwała sama, a na wiecór to potym juz jyj chłop pomogoł. Gazduwać kozdo baba umiała, bo przecie na wsi siedziała, to musiała umieć* (pmMiś: CzG); *Oj, było wielkie sprzontanie całego dómu, od piwnicy jaze po daf, no bo przecie na piyntrze przi takim świyncie ni mogło być kieresu. Mama Hanusi nawet w izbaf ściany pobiylyła, a chłopcyska musieli*

całom obore piyknie pozamiatać, bojsecko i jate wysprzontać, i śmieciska powywozić (SpCzyt 100: Kr); *Zgasić? Wiys co staro, nie zebyf gasiół, ale jo ci tu pokozym. Wyskocył do młynice, przyniós jesce dwa lampaski, takie drewniane, w nif sie kaganki polyły, ale za to światło dobre dawały i godo: nie przi jednym, a przi dwof światłaf mie musis pocałować. – Idźze, wrodosiu stary, dy to przecie grzyf. – Grzyf? – godo – a komu ześ przisiyngała* (BubSpT 117: ŁW); (ogsp.).

2. **'tym słowem mówiący zaznacza, że opisany stan rzeczy ma miejsce wbrew temu, co można by przypuszczać, wnioskować, oczekiwać, choć wydawało się to mało prawdopodobne; jednak':** *Umedytuwała se i postawiyła ostro chłopu: – Wiys co, nie zowidzym ojcu tyf gruli, bo if Pombóg, chwała Bogu, nagodziół doś, ale przecie grzyf tak siedzieć. Nic nie robiom, ani słómy na krziz nie przełozom, a przecie nodzyska majom jesce zdrowe, mogliby sie rusyć po dalsyf dziedzinaf. Teroz w miysopusty tu ni ma cego pilnuwać w chałupie* (BalSKD 99: Fr); *Óna mi mlyko odbiyro. Przecie telo mo gruntu, co i jo, w saflikaf mlyko nosi z obory, a jo nie udojym ino do skopetka. Dziś-ef krwawe mlyko udojyła. – Krwawe? – zadumoł sie baca – to inkso wec, twój chłopiec jaskółcyne gniozdo rozbiół i za to je krwawe. – Aha, cheba zeby tak – zrozumiała Jagnieska – dom jo tymu kujonowi po zadku. Przyniesłaf gornecek masła, zacytojciez, porodźciez co, bacosku!* (BalSKD 108: Fr); *Śmiejom sie niekiedy, ze w Trybsu kościół „zjedli". A my go przecie nie zjedli, ino my go wystawiyli z jedli. Jest som i ółtorze, noji sytko, nie chybio mu haw, Kwała Bogu, nic* (GazPod 1914, nr 23: 5–6: Tr); *A ón se myśli tak: – E, takom chudom babe to jo, przecie jescef skrzepki chłop, to jom uniesym. No dobrze. Ale jak mnie poniesies, to musis nie godać, ze ci ciynzko. No to dobrze. Wzion na plecy i tako była lekućko jak piórko* (BubSpT 92: Kr); *Ne ale coz, kie howieda* [sikawka strażacka] *barz drogo, bo kostuje 6345 zł. Ale ta przecie przisła; ludzie sie zgruchli dorazicek przipatruje sie nom i kozdy zaroz lamynciył: – To takie małe? Ne dy jo myśloł, ze za telizne piniondze, to bedzie przinojmniyj tele, jak ta parowo młockarnio na Falstynie* (GazPod 1929, nr 50: 5: Fr); (Fr, Kr, Tr).

PRZECIE II *dop.* **'tym słowem w odpowiedzi na pytanie lub wyrażoną w inny sposób wątpliwość rozmówcy, mówiący z największym przekonaniem odpowiada twierdząco, podkreślając, że to rzecz oczywista (często podważająca sam sens pytania':** *– Chodziył w kierpcaf z rzemyckami i w biołyf portkaf z rzemiyniym z gombickami. – Ba, ino tak był odzioty? Przecie jesce i kapelus mioł* (Kc); *Jedyn pies łapiół go za garło, drugi chyciył za ogón, a trzeci za ratke. Jonek Kubiński juz fcioł strzylać, kie go Głowianda łapiół za flinte. – Zelzyj kwilke! Przecie psy go nie puscom, a kie go zgładzis, to i tak telo miysa nie uniesymy ze sobom. Trza nom cosi inksego wyśpekuluwać* (SpCzyt 47: Rp); *Baby na wsi to downo same robiyły lyki rozmajite i maści swoje, lykarstwa, ba nie kupuwało sie przecie* (pmJerd: Fr); *Kozdo matka o swoje młode przecie dbo* (plBłachut: Fr); (ogsp.).

PRZECIEKAWY *przym., now.* **'niezwykle ciekawy':** *A w tyj tematyce włośnie tyj świadomości regionalnyj no to przeciekawe rzecy wychodziyły, wiycie, jak to u nos na Spisu sie gwarzi, ze nie som Górole, ino my som Śpisoki i bardzo to było widocne tyz u cyńści dzieci, ze óni juz tyz taki pod... poglond przedstawiajom, ze jak sie pytała, kto to jest Górol, no to przeciekawe były odpowiedzi, ze to jes ktosi, kto zyje w sałasie, kto mo owce, kto non stop chodzi w portkak, a choćktorzi tyz gwarzyli, ze to tyn co m... co radzi gwarom, jak sie pytałak, cy sie uwazujom za Górola, to duzo osób odpowiadało, ze niy, ze óni som Śpisoki* (KorpSp: Jw).

PRZECIEZ I *mod.*

1. **'wzmocniona ekspresywnie forma mod. PRZECIE w zn. 1.':** *Trza jesce przeciez zrobić ze ziymiom porzondek, kied nawozone jes, a nie zeby tak siedziało sićko jak u cygańskiyj budy!* (plBłachut: Fr); *Płókać smaty zaś do potócka sie chodziyło, bo downo przeciez pralek nie było, tyf automatów* (pmJerd: Fr) *Jak my jechali do lasa po drzewo, to piyrse trza było iś do nadleśnictwa po asygnate. Co to było? Nedy to tako jak kartka cy kwit, co na nim pisali, kielo kubikók drzewa be brane z lasu, neji fto broł. Wiycie, jak to... my chodziyli do lasa, neji brali drzewo ze swojego, a nie wse sie miało totom asygnate. Ftoby ta poseł, coby za kazdy roz gnoł do tego nadleśnictwa po tyn papiyr. Brołek przeciez ze swojego, a nie z cyjegosi. Tota asygnata to jacy, jakby kogo milicja złapiyła, a ni mioł jyj, to wtedy kolegium trza było płacić. A tak jak sie udało, to i ta drzewa sie du dómu doś nawiezło* (pmMiś: CzG); *Fizoły, grof łuscyłymy choćkiedy i dwa tyźnie. Ni mogłymy przeciez ani minuty bałynguwać. Hasyn z tego był jacy taki, ze było nom w izbie ciepło* (SpCzyt 84: Nd); *Pokrowce sie robiyło z paceśnego płótna. To było takie lepse płótno, nie toto nojgorse, bo pokrowce ni mogły przeciez gryź po nogak. Dawno my chodziyły*

bez bótók, to jakby pokrowce były ze zgrzebnego syte, to by nos dziubały. Wselijakie te pokrowce na tyk warztatak my robiyły (pmMiś: Jw); *Ciynzkie zycie mieli chłopcyska, kie paśli owce na holi. Mało sie tam myli, bo przeciez ciepłyj wody nie było* (SpCzyt 50: Rp); (ogsp.).

2. **‘wzmocniona ekspresywnie forma mod. PRZECIE w zn. 2.’:** *Óny bez chustecek, a jyj dały na głowe takom cyrnizne. – Wsićko dobrze – odpowiedziała drugo. – Tego roku śmiertuska to wydano baba, bo łóńskiego roku była dziywkom. Nie widno warkoca, bo je zacepiono. A przi Cornyj Niedzieli musi mieć ciymnom chustecke. Przeciez my tyz dzisiok miały ciymne* (SpCzyt 121: Nd); *Wyryftuwałak sie do kościoła, ino mnie juz pamiynć zawodzi, bok cornom chustke zawlekła, a przeciez dziś Scepana, trza cyrwonom* (pmKosz: CzG); *Robiyłaf to wsićko prawie dwa tyźnie, po kryjomu. Krziceliby, ze bałyngujym, marnujym cas na bawidełka. Przeciez kazdy dziyń dawali mi jakomsi robote: pilnować gynsi, kormić kury, nosić drzewo abo skrobać grule na wiecerzom* (SpCzyt 14: Nd); *– Od dziada pradziada tak gazdowie dbajom o swoj dobytek. Krowy na jarmaku drogie, a wy przeciez fcecie mlycka, masełka, syrka. Dy od hańby nie pudyme do somsiada pytać* (SpCzyt 57: Nd); *I siedzielimy tam długo, długo my siedzieli wiecór. Otworzylimy specjalnie tyn piec, popiołu nic nie było, a ksionzka była nienarusono, w ogóle sie nie spolyła. Nie spolyła sie, przeciez nie była normalnie z zelaza, normalno ksionzka, jak kazdo jedna. No. I sie jyj ogiyń nie złapoł* (Łp); (CzG, Jw, Łp, Nd).

PRZECIEZ II *dop.* **‘wzmocniona ekspresywnie forma dop. PRZECIE’:** *A ty baca tak samo, ino papiyr tobie zaś trzeba zielony i pos musis* [mieć], *bo przeciez jakizby był baca bez posa. To bes mioł pos corny. Jak se pozycys od jakiego bacy sprowdziwy, to bes mioł sprowdziwy, a jak niy, to zrobiymy z łupiny, owiniymy cornom smatom, wybijymy guzickami i gombickami, i taki bedzie pos ani waruj!* (ZGS-I: ŁN); *Telo Łapse Niźnie, co i Wyźnie, bo to przeciez na Śpisu. Nalez przecie nie było dobrze wymierzane”, zaś Kaper „Trza to naprawić, bo to juz, nos drugi roz nos to spotkało!” Nale kiedy? Pytom: „Nie bocycie?” Nie, ny dy jak my roz grali na Zjeździe Podhalan na Bukowinie – to juz mineło pore rokók to była nasa muzyka z Łaps Wyźnyk, a w Podhalance było napisane, ze na Niźnik. My if radzi widziymy, jacy nos – mnie ta juz, jako mnie, ale nasyk ludzi piece – ze cymuz to ni moze tak być napisane jak jes?* (GazPod 1931, nr 12: 7: Jw); (Jw, ŁN).

PRZECINAC *rz. mnż* **‘narzędzie ślusarskie do przecinania żelaza, betonu, wykonane z kawałka grubego pręta, o szerokim, hartowanym ostrzu; przecinak; zob. też: MAJZEL; 📷 Tabl. V’:** (matK: Łp).

PRZECINAĆ zob. PRZECIONĆ

PRZECINKA *rz. ż*

1. **‘przerzedzanie gęstego lasu; przecinanie’:** *Przecinka w lesie, młodnik, kie gynsty przerzodzo sie, ni moze tak róś* (matK: Fs); (Dr, Fs, Łp, Nd, Rp).
2. **‘narzędzie ślusarskie do przecinania żelaza, do rozłupywania dużych kamieni itp.; przecinak; zob. też: MAJZEL; 📷 Tabl. V’:** *Odcinac* ‖ *przecinka* (matK: ŁN).
3. **‘wąski pas wycięty w lesie dla oznaczenia granicy między gospodarczymi jednostkami lasu, dla ochrony linii wysokiego napięcia itp.’:** (matK: ŁW).

PRZECIONĆ *cz. dk* – **PRZECINAĆ** *ndk* **‘ogpol. przeciąć’:** *Co go przetnie na poły* (matK: Jw); *No a, po a forzty, no to forzty to były nie takie jak dziś, ze sie przecino deske, zeby sie nie pacyła, ino jakie, jakie było...* (RnS 54: Dr); [– Pół świni] – *No, ale z jednyj strony. No to potym obcinali, tym krajym był bocek, tako ciynko słóninka bardziyj, a to tyn, to były, y, y, y, i to przecinali na poły, zeby nie było duze to, te, te całe... Bo jak była duzo świnia, no to potym słónina była tylo* [informator pokazuje], *no to przeciyni to na poły i tak sie solyło.* [– A to nie przecinaliście w poprzek?] – *Nie, no na długość tak* (Kc); *Skróś ciebie przisełef nieskoro i nie zdonzym juz zrobić kiecki, a to trza naswijać na diabełka włócke róznymi kolorami, a potym nić przeciongnóć i przecionć nożycami, i wychodzom dwie kistki, takie samiućkie* (pmKosz: Tr); (ogsp.).

PRZECIONG *rz. mnż*

1. **‘silny prąd powietrza w pomieszczeniu niezamkniętym w dwóch miejscach’:** *Przeciong* ‖ *przewieja* (matK: Fs); *Przeciong, jak sie wrota otworzi na bojsku* (matK: Kc); *Przeciong! Zawrzij dźwiyrze* (matK: Rp); *Nie było synsu wytrzimać, taki był przeciong* (matK: Dr); *Zabolało, okrutne zopolyniek dostoł, bo taki przeciong potym był. Bo my nie spali, warte jesce jescek potym mioł, na potym tak dwa no dwie, dwa dnik nie społ, no, niy?* (RnS 98: Jw); (Dr, Fs, Jw, Kc, Rp).
2. **‘miejsce nieosłonięte od wiatru’:** *Przeciong, na przeciongu stoć* (matK: ŁW). [**przewieja** – Fs]

PRZECIONGAĆ zob. PRZECIONGNÓĆ

PRZECIONGAĆ SIE zob. PRZECIONGNÓĆ SIE

PRZECIONGNÓĆ *cz. dk* – **PRZECIONGAĆ** *ndk* **‘ciągnąc, przemieścić coś z jednej strony**

na drugą, z jednego miejsca na inne’: *Przez obsywke były przeciongniynty snurek, ftorym sie kosule wionzało, a teroz jes tak gombik i tak sie zapino* (matK: Dr). *Skróś ciebie przisełef nieskoro i nie zdonzym juz zrobić kiecki, a to trza naswijać na diabełka włócke róznymi kolorami, a potym nić przeciongnóć i przecionć nozycami, i wychodzom dwie kistki, takie samiućkie* (pmKosz: Tr); (Dr, Jw, Kr, Tr).

PRZECIONGNÓĆ SIE *cz. dk* – **PRZECIONGAĆ SIE** *ndk* **‘rozłożyć ręce, mocno je naprężając’:** *Budzi sie, przeciongo sie, staje* (matK: Fs).

PRZECIW I *przysł.* **‘wskazuje na położenie po przeciwległej stronie czegoś; naprzeciw; zob. też: NAPRZECIW’:** *Przeciw mie miysko* (matK: Dr); *Przeciw wos bywajom* (matK: Dr); *Założół karcme przeciw nim na drugi stronie, nizy Kulawego bywo abo przeciw* (matK: Łp); *Przeciw mie siedzi* (matK: Kr); (Dr, Kr, Łp).

PRZECIW II *przyim., łączy się z celownikiem* **‘wskazuje na osobę lub rzecz, której ktoś (lub coś) się sprzeciwia, przeciwdziała; przeciw, przeciwko’:** *Dostoł scypionke przeciw gruźlicy* (matK: ŁW); *Gazmaska przeciw gazu* (matK: Rp); *Dobrze ssać korzyń przeciw zawrotom głowy* (RadwSłR 41: Rp); *W kościele Mara Zakościoła do kozdego świyntego osobno sie modlyła, nojgoryncyj pytała św. Michała, zeby jyj pomóg przeciw pokusom, ino ze sie ni mogła spokojnie pomodlić do niego, bo jom tyn ciert wse pokusuwał* (BalNPK 44: Fr); (Fr, ŁW, Rp). [**przeciwko** – Fr, ŁN]

PRZECIWA *rz. ż* **‘z niechęcią o człowieku upartym, przekornym’:** (matK: Jw).

PRZECIWIAĆ SIE *cz. ndk* **‘być przeciwnym czemuś, sprzeciwiać się; zob. też: PRZECIWIĆ SIE’:** *Jak wsićka na filke ucichli, nojstarsy gazda zacon rozprawiać, ze fciołby juz przekozać swój urbar synowi. Tymu nojstarsymu, co na gazdówce zostanie. Nifto sie nie przeciwioł, bo takie były zasady, jacy jednymu synowi i to tymu, co be dali na ojcowiźnie gazduwoł* (SpCzyt 112: Nd).

PRZECIWIĆ SIE *cz. ndk* **‘być przeciwnym czemuś, sprzeciwiać się’:** *Dojyłymy potym nieskoro. Krowa grzoła, mlyko sumiało, pore razy usłaf przi dojyniu i wylołaf mlyko ze skopca. Za to odrachuwali mi ze służby. Jak ftosi cosi zepsuł, choćby i niefcyncy, gazda mioł jedno powiedzynie: – Jak marnujes cudze, to marnujes i swoje – i juz nifto mu sie nigdy nie przeciwiył, i nie opowozył nic zrobić na despet* (SpCzyt 84: Nd). [**przeciwiać sie** – Nd]

PRZECIWKO *przyim., łączy się z celownikiem* **‘wskazuje na osobę lub rzecz, której ktoś (lub coś) się sprzeciwia, przeciwdziała; przeciw, przeciwko; zob. też: PRZECIW II’:** *A Krympachy to okrutnie przeciwko Polsce, okrutnie, Ale to s... ale to strachu było naprowde, jacy słychno było, ze zwóniom abo bijom tu na blache, to juz my groty wynosiyli. Za izbom w ogrodzie my mieli takie tycne fizoły. To jo groty takie co lepse, co my z Ameryki dostała, brat posłoł, to w tym kufrze zef mioł. Tyn kuferek chytro do ogrodu i miyndzy fizoły. I dzie co my mieli lepse groty, to sićko tam wynosiylimy z izby, bo brali, co było brali* (RnS 154: ŁN); *– Zjym cie! – stanół niedźwiydź na tylne nogi. – Ni mom nic przeciwko tymu, jacy otwórz pysk, to ci skocym prosto do niego. – I jak tyn niedźwiydź otworzył kufe, to tyn polowac strzeliyłył mu do niyj* (BalNS 124: Fr); (Fr, ŁN).

PRZECIWNOŚĆ *rz. ż*
zob. fraz.:
MÓWIĆ NA PRZECIWNOŚĆ

PRZECIWNY *przym.* **‘wybredny, niezadowalający się byle czym’:** *Przeciwny – jak mo nature takom, wse paradny* (matK: Nd); (Fr, Nd).

PRZECIWUWAĆ *cz. ndk* **‘grymasić w jedzeniu; wybrzydzać’:** *Przeciwuje w jodle – to nie bedym, to nie bedym* (matK: Fr); *Wyklaśny, co przeciwuje w jodle* (matK: Fr). [**przebrzidzać** – Kc]

PRZECNIEĆ SIE *cz. dk* **‘ocknąć się z omdlenia’:** *Przecnie sie || obudzi sie || ocudzi sie* (matK: Nd).

PRZECO *zaim. pytajny* **‘używany w pytaniach wyraża skierowaną do rozmówcy prośbę o wskazanie przyczyny czegoś; dlaczego, z jakiego powodu’:** *Przeco?* (matK: Rp).

PRZECOFNÓĆ *cz. dk* – **PRZECOFUWAĆ** *ndk* **‘przesunąć’:** *Przecofuje sie* (matK: ŁW); *Tak i tak trza było zrobić tyn wyngieł, ze siadało to drzewo* [klaszcze w dłonie] *telo, co miało być. Bo, bo to jes tak, ze jak tom, tom, tyn meter, jakieś przecofnół troche do góry, ale wseś musioł mieć dziesiynć cyntymetrów. To ón potym tyn wyngieł przeseł troche tak, ale pasuwoł wse, bo ta modła była świynto rzec. No* (Kc); *Bo óna wykrowała równo, tak jak jes ze zadku i z przodoku, a potym wziyna i tyn rynkow troseceke se przeinacyła. – Przecofła. – Przecofła i juz miała wykrojony. Tak ze wiys, nie syło sie tak dokładnie, z, no, no na cyntymetry* (pmKosz: Jw); (Dr, Jw, Kc, ŁW).

PRZECOFUWAĆ zob. PRZECOFNÓĆ

PRZECUCHRAĆ *cz. dk* **‘przeczesać, przerzedzić włosy’:** (matK: CzG).

PRZECYNA *rz. ż* **‘obniżenie ceny’:** *Wiys, jak potym licytacja była, jaki był, jaki wstyd był. Nyji to sie potym sło, śli na bymbnie bymbniyli, ze tedy, tedy,*

tedy bedzie przecyna, bedzie wykupuwanie tego, fantów, no to, no to potym my sie schodziyli do jednyj izby. Dziywcynta przyniesły swoje, co pokradły chłopcom, a chłopcy zaś swoje, co dziywcyntom pokradli (CzG).

PRZECYNIAĆ zob. PRZECYNIĆ

PRZECYNIĆ *cz. dk* – **PRZECYNIAĆ** *ndk* **'obniżyć cenę':** *Przecyniyli, świat ozebroł* [ludzie rozkupili] (matK: Łp).

PRZECYSCYNIE *rz. n* **'biegunka':** *Na przecyscynie, jak som takie, ze cyści tak mocno, biegunki, no to liść, no z kobyloka, to te takie wiys, co kwitnom, to nie wiym, jak to tam sie teroz nazywo, no kobylok był. – No wiym, siymie z kobyloka. – Siymie z kobyloka! Toto sie warzyło i to dziś ludzie uzywajom przi takik biegunkowyk sprawak, i naprowde dobrze działo* (Jw); (CzG, Jw).

PRZECYŚCIĆ *cz. dk* **'oczyścić nieco z zanieczyszczeń, brudu':** *Przecyścić kómin* (matK: Kc).

PRZECYTAĆ *cz. dk* **'ogpol. przeczytać':** *Jo krów nie poseł paś, jakef ni mioł jakiyj ksionzki, cof jyj jesce nie przecytoł. A jak mi brakło ksionzek, lecioł na piyntro pod daf, bo piyntro to było u nos pod daf, stryf, i tamef grzeboł, brołef torbe, do torby gazetef napchoł starow... starodownyf* (RnS 113: Kc).

PRZEĆ I *cz. ndk* **'schnąć, więdnąć w czasie suszy':** *Sucho, przejom liście, juz owisonom, oprzały* (matK: Kc); *Sknie, przejom grule* (matK: Kr); *Susa, sknom grule || przejom, zółkniejom* (matK: Fs); (Fs, Kc, Kr).

PRZEĆ II *przyim., łączy się z dopełniaczem* **'wskazuje na położenie po przeciwległej stronie czegoś; naprzeciw, naprzeciwko; zob. też: NAPRZECIW':** *Wysełef, tu przeć nasygo dómu stanołef se, widzym w nasy dziedzinie jakiegoś stracha, tyn straf wypatrzuwoł tak na corno, taki niski był – około dwa metry* (CygTGS-I 137: Dr).

PRZED I *przyim., łączy się z biernikiem* **'wskazuje na cel przestrzenny ruchu znajdujący się z przodu czegoś (po stronie twarzy człowieka lub frontowej części czegoś), stojącego lub poruszającego się w kierunku przeciwnym':** *Przed izbe przidzie, wytońcy* (matK: Łp); *Potym to, to reśtki tego przed krowy sie wysypało, jak miały krowy przechodzić bez to, jak, jak sły orać abo... Kónia to tak niy, nie kadziyli. Godali, ze, ze kóń to niy, ale krowy. A to i jak wyganiali, to tyz, tyz to ziele sypali przed krowy, zeby sie nie nie popsuły* (RnS 145: Łp); *Roz zaś połapoł kónie na pasyniu, przywiód je przed warte, jak go Ciesi zahaltuwali, kónie wartko zawróciół i śmignół. Kónie w cwał sie puściyły, som sie zaś skrył za wyngieł. Ale ci durku narobiyli, Jezusie! Kryście! Bez całom noc wojocy durkali i durkali, to z gwerów, to z masingwerów, to lajchtrakietuwali, tak ze było widno jak w dziyń* (NaSp 39: 12: Tr); *Robota na pańskim zacynała sie latym o sóstyj godzinie. Zbyrk dzwónka nakazuwoł sie stawić przed dómym zarzondcy. Ón ta juz wiedzioł, dzie ftory pudzie robić. Chłopi z rana śli kosić łonki abo zboza, zaś baby sły do pola przewracać i susyć. Kied przisła jesiyń, chodziyli kopać grule. A kied przikurzył śniyg, młóciyli zboze cepami we dworze. Pon zomku mieli duzo zboza, totyz schodziyło im cynsto do marca* (SpCzyt 108: Nd); (ogsp.).

PRZED II *przyim., łączy się z narzędnikiem*

1. **'wskazuje na położenie w miejscu znajdującym się z przodu czegoś (po stronie twarzy człowieka lub frontowej części czegoś)':** *Ogródek – przed dómym* (matK: ŁW); *Przed skołom my stoli* (matK: Dr); *A kie poseł na Pastyrke i stanół na tym stołecku na churze, to widzioł sićkie strzigi przed ółtorzym. Nale co z tego, jak potym, kie sie wracoł du dómu, to widzioł juz nie strzigi, ale i zajonca, i sarnecke* (SpCzyt 146: Rp); *Tero to sie świynci we Wielgom Sobote – to sie przed kościołym ogiyń poli i wode w becce zdaje, i to sie świynci, i pote kozdy biere po wyngielku, i niesie ku chałupie. Jako sie przinosi z kościoła, to sie ozpolo ogiyń od niego popod kuchniom i z wynglym chodzi sie trzi razy naobkoło dómu i stajni, i bydło sie kadzi. I tom świynconom wode bierom do śklonecki, i tym sie tyz lycy* (BazWierz 140: Jw); *Downo tymu ludzie po wsiaf ni mieli telewizorów, tymu wiyncyj casu siedzieli przed dómym na ławeckaf i o wselijakif rzecaf godali* (LegSpis 33: ŁN); (ogsp.). [**przódy** – Łp; **przódzi** – Rp; **przódzie** – Kc; **przódziyj** – Łp, ŁW; **przódzy** – Fs, Jw, Kc, ŁN, Rp; **przódzyj** – ŁN, Łp, ŁW, Kc]
2. **'wskazuje na odcinek czasu, względem którego coś jest wcześniejsze':** *Przed wojnom było dobrze* (matK: Fs); *Bedzie przesponka we wsi, bo kukucka kuko przed Jonym* (matK: Dr); *Chłop i umar przed Gody* (matK: Dr); *Przed trzóma rokami* (matK: ŁW); *Przed kopaniym* (matK: ŁW); *Recicuwać przed wiociym* (matK: ŁW); *Przed weselym to pryndzy u nos była muzyka* (matK: Łp); *Forzty cuchało sie na klynckaf. Dziywce przed robotom podciongało wigon albo kartunke powyzyj kolon i przywionzuwała jom sobie do bieder fartuchym* (NaSp 58: 7: ŁW); *Nopiyrwyj na nasyk sałasók miywali Jurgowianie dwa sałasy, a tam sie tak sprawuwali. Kie powstali przed wychodym słónka, pomodlyli sie, a jak to pomówiyli, przezegnali*

i pociorki zmówiyli, wziyni pobrali gielytki, popłókali i paśli owce do strongi (taki kosorek), i posiadali na siedzyska, i dojyli owce, jak juz ostatniom wygnali z tyj strongi, a to był taki kosorek, to odpowiedzieli pofolony Jezus Krystus przi ostatniyj owcy (MalPS 129: Jw); *Moja kolezanka z Białki była w Amaryce i spotkała staryk Białcanók, co wyemigruwali przed drugom wojnom światowom do Amaryki. Godo: – Panie prezesie, bo tak do mnie godajom, ni mogłak tyk ludzi zrozumieć, óni jesce takom gwarom godajom, ze mnie juz było ciynzko zrozumieć ik, a prze nik to była normalno, starodowno gwara* (CzG); (ogsp.).

3. **‘wskazuje na obiekt stanowiący zagrożenie (osobę, rzecz, zjawisko, sytuację), którego ktoś chce uniknąć sam lub uchronić przed stycznością z tym innych’:** *Straciółef kajsi kłobucek. Baba sprawiyła mi nowy kapelusik i mogym teroz kryć przed niom piniondze, bo podsywka kłobuka mo taki schowecek. Kiebyf umioł kraś, to byf całom słónine w kłobuku Frankowi wyniós, bo nic nie widać w nim* (pmKosz: Kc); *Jak idym po tyj dziedzinie, idzie chłopok taki chudobnie ubrany i pyto sie mie. – Co tu, gazdo, robicie? Po polsku, tak po nasemu, niy. – A ty co tu robis? – Jo zaś po nasemu do niego. – E, jo – pado – sukom służby, bo mie wygnali. Pado – Uciókek z Polski, no bo przed tymi bykami, Niymcami musicie uciykać i tak dalyj, jo tyz wzion i uciók tu, i sukom służbe. Kiebyście mi gdzie porajyli abo co, wy tu moze mocie jakomsi znajomość. He, jo tu tak nie znom ludzi, ale chybojcie sie bemy pytać, dy tu same bogoce ludzie, niy* (BubSpT 60: Jw); *Jyndrek zaś przirykтuwoł długom kulmage, na kóncu przibiół łatke skórzanom, coby sie móg ociec przed psami oganiać. Potym wzion worek i zarucioł ojcu na plecy. A wtedy mały synek Jyndrzka, co juz kielo telo łopociół, pado do ojca: – Tato, jednom torbe zostowcie! – E, na co? Coz ci do tego, ty ślimoku! – A coz jo wom dom, jak bedym duzy, a wy pudziecie po pytaniu?* (BalSKD 99–100: Fr); (ogsp.).
4. **‘wskazuje na świadka, rzadziej adresata czyjegoś działania słownego lub fizycznego’:** *Ojcowie ukrywali przed dzieciami* (matK: Dr); *I przed sługom godo: E, płónyf tyf gazdów mos* (matK: Łp); *Jesce przed tobom dźwiyrze zapiyrajom* (matK: Łp); *Kozdy kolor mioł swoje znacynie i wartość. Kozdy zelorz na kóniec roku przed gazdom musioł sie rozlicyć z tyf kartecek, zeby mieć zaliconom pańscyzne. Z tymi karteckami móg zelorz płacić u Zyda w karcmie, ftoro była na Kapuśnicy* (SpCzyt 108: Nd); *Był jedyn furmon, a mioł furmańke babe barzo pijocke, a z frejerzami bar sie miyłuwała, a tańcuwała, a piyła, a wse choro była przed swojim muzym powiadała, ze je wse choro* (MalPS 139: Jw); (ogsp.).

PRZEDAĆ *cz. dk* – **PRZEDAWAĆ** *ndk* **‘ogpol. sprzedać’:** *Nie przedadzom tego bujoka* (matK: Rp); *Krople to je w japtyce przedajom* (matK: Kc); *Wleźli do siustra, załgali sie tak, cy ni mo bótów przedać* (matK: Łp); *Miysorz robi w jatce. Jatka, tam gdzie miyso przedawajom* (matK: Kr); *Óni to przedawali, parceluwali* (BubSpT 41: Fr); *To my chodziyli jaz ku madziarskim granicom, a kupuwalimy prosiynta, takie podrostki sie nazywajom. Prziwieźlimy tu do Jurgowa, na potym zaś przichodziyli z Bukowiny ludzie, za okupacyje to było, wiycie, no to zaś my im przedawali, no bo trzeba było ratować brat brata, niy?* (BubSpT 59: Jw); *Kie chłopi uźreli takiego kónia, naroz obskoceli dziadkók: Przedejciez i przedejciez nom tego kónia – tak wołali. – Przedać przedom, ale go nopiyrwi wypróbujcie – pado Poniezus* (KowPluc 44: Jw); *No my przeważnie no to bocki, salsasony, kiske, cynsto takie miyso w słojikak sie downo robiyło, takie jak teroz, co som cynsto takie przedawane teroz w Biedronkak, to downo sie robiyło, pamiyntom, w słojicku to tyz ... piyknie zawarzuwało sie, to było bardzo dobre takie konserwowe* (KorpSp: Rp); *Kiedy juz w kóncówce zycio choroba złozyła Piszta do pościele, mama moja cynsto if odwiedzała i pomogała. Stało sie tak, ze trzeba jym był grosia i postanowieły przedać masine do sycio, i ponukły sie moji mamie, choć u nos nie było zwyskiym grosia, ale postanowieli, ze se pozycom, a masine kupiom i tak sie stało* (Iwan 2: Nd); (Fr, Jw, Kc, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp).

PRZEDAĆ [PRZEDAWAĆ] WIYNIEC [WIONEK] ‘obrzęd towarzyszący NOMÓWINOM, znany przede wszystkim z Niedzicy, który polega na tym, że STAROŚCINA sprzedaje wianek przyszłej pani młodej (wykonany z MIYRTY) przyszłemu panu młodemu’: *W rynkowiny starościna przedaje wionek pani młodyj* (CoWś 238: Nd); *Nedy rynkowiny, ne to juz sie, juz sie wiedziało, ze sie juz zyniom, niy? To było tak przed... jak sie sło przed, ne, na opowiedzi, jak sie sło, to sie w sobote robiyło te rynkowiny, no to sie przedawało wiyniec, tam wtedy młody pon musioł kupić wiyniec, zapłacić i śpiywało sie, gościna była* (KorpSp: Nd).

PRZEDANIE *rz. n*

zob. fraz.:

DO PRZEDANIO

PRZEDAWAĆ zob. PRZEDAĆ
zob. fraz.:
PRZEDAĆ [PRZEDAWAĆ] WIYNIEC [WIONEK]

PRZEDDÓM *rz. mnż* **'plac przed domem':** *Na przeddóm to niby przed dóm, ale to na przeddómie, na przeddómie my sie bawiyli, noji tam my ganiali, no, no abo sie ła... bawiylimy w łapanego, jedyn drugiego łapoł, abo w Janosika w takif śtyróf pancernyf jesce, no bo to te filmy sły* (KorpSp: Fr).

PRZEDE *przyim., łączy się z narzędnikiem* **'forma przyimka PRZED używana rzadko, głównie w wyrażeniach *przede mnie, przede mnom* lub w połączeniu z wyrazami zaczynającymi się od niektórych grup spółgłoskowych':** *Siedzioł dwie ławki przede mnom taki Cygon jurgowski Gil i krziknół: – Niedźwiydź! – Jak ón krziknół „niedźwiydź", to przez te ławki przeskakuwali, w tyk wielkik dźwiyrzak wyrwali zowiys taki. I sićko, cały kościoł uciók z kościoła* (CzG); *W zyciu Michała tyz dokonały sie zmiany. Kied przisеł cas, opowiedzioł sie za narodowościom polskom. A przeciez cało jego edukacjo odbywała sie przede wsićkiym w jynzyku madziarskim, a potym słowiyńskim. Polskom mowe znoł jacy z rodzinnego dómu. Po powrocie z nieskóńconyf studiów zacon robić jako ucytel w Krempachaf, po roku dostoł etat w skole w rodzinnyj wsi we Frydmanie. Tu ucył jaz 11 roków, z cego przez siedym był kierownikiym skoły* (SpCzyt 134: Nd); *Nedy jeziulanko, jeziulanko, nedy przinieśli z lasa chojinke, bo przede nie było tyf gotowyf, bo teroz odkla te śtucne som, to spokój. Juz do lasa nie fcom, ne ta choćfto idzie, ale teroz przi tym cyntralnym to takom z lasa ni móc długo trzimać chojinke, bo oblatuje* (RnS 192: Nd); (ogsp.).

PRZEDEDNIE *przysł.* **'nad ranem, przed wschodem słońca':** *Lecioł dziesi przedednie* (matK: Dr); *Rano, przedednie na roroty* (matK: Rp); (Dr, Fr, Łp, Rp).

PRZEDEPTAĆ *cz. dk* **'przetrzeć drogę, depcząc w śniegu':** *Rano chłop sie ni móg docekać baby, wyzbiyroł sie i poseł dróge przedeptać do Krympof, coby babie było lekcyj iś. Ale w dziole koło Cyrwonyj Skały uwidzioł. Uwidzioł babe z dzieckiym zamarzniyntom. Wiycie, hyr sie rozniós po całym Śpisu o tyj tragedii. Na tym miejscu ludzie postawiyli zelazny krziz, coby nie było otupno i przipomiynoł o tyj tragedii* (BrzyzKrz: Kr).

PRZEDGODY *rz. nmos* **'okres przed Bożym Narodzeniem; późna jesień':** (matK: Jw, Rp).

PRZEDŁOZYĆ *cz. dk, daw.* **'przedstawić':** *Przedłozół mie biskupowi* (matK: Rp).

PRZEDŁÓŃSKI *przym.* **'pochodzący sprzed dwóch lat':** *Przedłóński rok || załóński rok* (matK: Fs).

PRZEDŁÓŃSKIYM *przysł.* **'dwa lata temu':** *Załóńskiym || przedłóńskiym* (matK: ŁN).

PRZEDMOWA *rz. ż* **'przemówienie, zwłaszcza starosty weselnego':** *Przedmowe starosty weselnego przeciez totoś znoł* (KorpSp: ŁN); (Dr, Fr, ŁN).

PRZEDNI *przym.*
1. **'znajdujący się na przodzie czegoś':** *Dwie przednie sołdry* (matK: Fr); *Przednie zymby* (matK: Jw); *Przednie śnice* [w wozie] (matK: Rp); *Przodek || przednio cyńść || przednio kara* (matK: ŁW); *Przednio kara – kie rozebrany, a kie słozony, to przodek* (matK: Fs); (ogsp.).
2. **'będący najlepszego gatunku':** *Przednie zarno* (matK: Łp).

PRZEDNI DRUZBA 'jeden z dwóch najważniejszych drużbów weselnych (po jednym ze strony pana młodego i pani młodej, czasem obydwóch DRUZBÓW zaprasza pan młody), uroczyście spraszający wraz z MŁODYMI gości na wesele, zaś w trakcie wesela pełniący z PIYRSYMI DRUSCKAMI najbardziej honorowe funkcje (m.in. prowadzenie pani młodej do ołtarza, dbanie, by nie brakowało niczego na stole, a przede wszystkim uczestniczenie w obrzędzie CEPOWIN; podczas mszy świętej *piyrsi druzbowie* wraz z PIYRSYMI DRUSCAMI stoją bezpośrednio za młodą parą); zob. też: PIYRSY DRUZBA': (matK: Łp).

PRZEDNIO DRUSCKA 'jedna z dwóch najważniejszych DRUSCEK (po jednej ze strony pana młodego i pani młodej), pełniąca w czasie wesela podobne funkcje jak PIYRSY DRUZBA; zob. też: PIYRSO DRUSCKA': (matK: Łp).

PRZEDNI ZOMB 'siekacz u człowieka': (matK: Nd).

PRZEDNÓWEK *rz. mnż* **'okres po zakończeniu wiosennych prac polowych, a przed pierwszymi zbiorami nowych płodów rolnych; kojarzony często z dawniejszym okresem niedostatku, a nawet głodu w wyniku wyczerpania się zapasów żywności ze zbiorów z poprzedniego roku':** *Przednówek, kie ni mo co jeś* (matK: Tr); *Przednówek po wieśnie* (matK: Fr); *– Nom juz za barz ni majom co wywlyc z obory – odpowiedzioł Franek – nie frasujcie sie. – Matka załómali rynki. – Co to godos? Dy ta ostatnio biydno krowa nom jesce została i jyj mlyko. Suche grule na przednówku beme jeś, hej? Kury wyrzezaliście*

bez zime na polywke, neji co wom do gornka wrazym? (PrP 2017: 241: Nd); *Ale mało w dziedzinie było tyf wiynciyrzów, to ci, co mieli, to wypozycali innym. Nojcyńści sie potrzebuwało wiynciyrza na przednówku, przed wiesonom, na wiesne. Przijyzdzali do nos do Niedzyce z inksyf dziedzinów gazdowie, ze Sromowiec, z Kluskowiec, z Grywołda, nieroz i z Krościynka. Jak nieftoryf góniył przednówek, ni mioł cym dokormić gady. U nos gazdówka była dobrze rozwiniynto, mieli gazdowie zapasy słómy, siana, to sprzedawali, licył sie kazdy gros* (Iwan 40: Nd); (ogsp.).

PRZEDOBIOD *rz. mnż, kuch.* **'posiłek spożywany między śniadaniem a obiadem; drugie śniadanie, zwłaszcza jedzone w polu podczas całodziennych prac polowych; zob. też: PODOBIOD':** *Juzyna* || *przedobiod* (matK: Fs); *Neji jo, przijechalimy, było godzin jedynoście z tego kosynio, noji hań wołajom do izby jako na pod ón, przedobiod zjeś, coś tego, niy?* (Łp); *Kołoc to był przi młócyniu, przi młócyniu, jak sie robiyło młócynie zboza, bo kazdy robiył juz masinom, to dziesiyncióf ludzi trza było dwanostyf, jak kto wiyncyj. Kazdy dostoł pół kołoca na przedobiod, pół kołoca i kawa* (Kc); *Hej, kołoce okrongłe, okrongłe, no okrongłe, wse były okrongłe. I to jak przi masinie młóciyło, jak były omłoty, to kazdymu pół kołoca dali, ale to dali na, dali tak jakby na, na przedobiod, na frystyk, na, na, na to przedobiod, koło dziesiontyj godziny. Kazdy dostoł pół kołoca, gorcuś kawy, kawy zbozowyj, zbozowyj.* [– To było śniadanie?] – *To było taki przedobiod. Śniodanie se zjod w dóma, mioł se zjeś, jak mioł co. O dziesiontyj godzinie, o jedynostyj, niy?* (Kc); (Fs, Kc, Łp).

PRZEDOBRY *przym.* **'nadzwyczaj dobry':** *Kumotro, upiekliście przedobry tyn kapuśnik* (matK: Nd).

PRZEDOJ*

zob. fraz.:
NA PRZEDOJ

PRZEDOLINA *rz. ż* **'przełęcz w górach; zob. też: PRZEŁYNC':** *Źleb – przedolina miyndzy góry* (matK: Łp).

PRZEDOSTATKI *rz. nmos* **'ostatnie 3 dni karnawału przed Środą Popielcową; zob. też: OSTATKI':** (matK: Kc).

PRZEDOSTATNI *przym.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Była przedostatnio niedziela przed Wielkanocom. Ledwo skóńcyła sie Wielko Mso, ucichły zwóny, a juz od wyśniego kóńca sły dziywcynta ze śmiertuskom* (SpCzyt 120: Nd).

PRZEDPIEKLE *rz. n* **'według wierzeń: miejsce między niebem a piekłem, w którym przebywały dusze zmarłych przed zmartwychwstaniem Chrystusa':** *Przedpiekle* || *otchłań* (matK: Kc); (Kc, ŁW).

PRZEDPŁÓMYCEK *rz. mnż, kuch.* **'płaski, okrągły placek z ciasta chlebowego, pieczony przed zasadniczym wypiekiem chleba (pieczony niekiedy na liściu kapusty); zob. też: PODPŁÓMYK':** (matK: Jw).

PRZEDPOLOK *rz. mż, kuch.* **'płaski, okrągły placek z ciasta chlebowego, pieczony przed zasadniczym wypiekiem chleba (pieczony niekiedy na liściu kapusty); zob. też: PODPŁÓMYK':** *Ale i tak na niedziele to mama wse piekła jaki kołoc abo przedpoloka jakiego. Neji co ftorynsi dziyń upiekła chlyb i moskolicki, cobymy mieli co jeś* (pmMiś: CzG); (CzG, Jw).

PRZEDPOLOWY CHLEBICEK *kuch.* **'płaski, okrągły placek z ciasta chlebowego, pieczony przed zasadniczym wypiekiem chleba (pieczony niekiedy na liściu kapusty); zob. też: PODPŁÓMYK':** *Zjydz przedpolowy, a potym upiecym chlyb* (matK: Rp); (pmKop 64: Jw); (Jw, Rp).

PRZEDPOŁEDNIE *rz. n* **'okres między śniadaniem a obiadem':** (matK: Fs, Jw, ŁW). [**przedpołudnie** – Kc]

PRZEDPOŁUDNIE *rz. n* **'okres między śniadaniem a obiadem; zob. też: PRZEDPOŁEDNIE':** (matK: Kc).

PRZED RANIYM *przysł.* **'przed właściwą poranną porą':** *Na Wilijom to trzeba było wody, do źródła iś o północy i, i tyj, no nawet, ze, zeby przed raniym, ze, zeby ptoski jesce nie ośpiywały to, to źródło, noji nabrać wody. I we Wilijom dawali piniondza do tyj wody, i tam sie myli sićka, zeby, zeby, zeby sie im darzyło. Noji jesce owce prziprowodzali rano, jednom owce do, du dómu i dali jyj chleba zjeś, zeby sie owce trzimały* (RnS 146: Łp).

PRZEDRZYŹNIAĆ *cz. ndk* **'złośliwie naśladować czyjąś mowę, ruchy':** *Podrzyźniać* || *wydrzyźniać* || *przedrzyźniać* (matK: Fr). [**przedrzyźniać sie** – Kc]

PRZEDRZYŹNIAĆ SIE *cz. ndk* **'złośliwie naśladować czyjąś mowę, ruchy; zob. też: PRZEDRZYŹNIAĆ':** (matK: Kc).

PRZEDSIONEK *rz. mnż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Zobuj te domarasone bóty w przedsionku i potym wlyź do izby* (CoWś 187: NB); (ŁW, NB).

PRZEDSKOLANKA *rz. ż* **'kobieta opiekująca się dziećmi w PRZEDSKOLU':** *Óna tyz miała tak z cworo dzieci, miała dwóf chłopców starsyf ody*

mnie i dwie córki starse tyz. A w takim wieku jak jo była, tyz była dwanoście roków, se mnom do skoły chodziyła. Noji óna ni miała inksy roboty, to była tak jak przedskolanka we wakacje. Brała to nojmniyjse dziecko, przichodziył tyn jedyn Cygon do nos, bralimy gruli do wynzełka, do chustki, do nijakif torbów, ani nic (KorpSp: Łp); (Fr, Fs, Kc, Łp). [**przedśkolanka** – ŁW]

PRZEDSKOLE *rz. n* **'ogpol. przedszkole':** *Do przedskola teroz jom posyłome, tam siedzi, bawi sie, tam duzo dzieci, to jedna wielko hipkanina, jak sie sićkie zyjdom do wjedna* (pmMich: Fr); *Nasi babka z dziadkiym som z jednego rocnika, majom po 69 roków. Chodziyli razym do skoły od 1944 roku. Piyrse dwa roki ucynscali do skoły słowiyńskiyj, potym po wojnie, ta skoła była polsko (dziś jes to przedskole – stary budynek). Dziadek z babkom pamiyntajom dyrektorów, woźnyf i ucyteli. Godali, ze było siedym klas, a choćftorzi to i po pore roków chodziyli do jednyj klasy* (NaSp 60: 39: Nd); (ogsp.). [**przedśkole** – Jw, Kc, ŁW; **prześkole** – ŁW]

PRZEDSTAWIAĆ *cz. ndk* **'ukazywać coś w formie obrazu, rzadziej tekstu; prezentować':** *To zdjyncie przedstawio izbe dziedziny Niedzyce. Wystrój ty izby jes zaujmawy. Przedstawio ściane północnom i cyńść ściany zachodni. Piyrse pościyl drewniano i jyj wyścielynie, stryźlok, pierzina i zogłówki. Stryźlok wypchany słómom owsianom, stryźlok usyty z płótna gynstego, zeby nie przepuscoł kurz. Przikrycie na stryźlok z płótna lnianego, na krosnaf robione albo pokrowiec nakryty, ktory tyz na krosnaf robiony był. Wsićko własny roboty* (Iwan 1: Nd).

PRZEDSTAWIYNIE *rz. n* **'ogpol. przedstawienie teatralne':** *Kino, przedstawiynie = pokozanie* (matK: Fr).

PRZEDŚKOLANKA *rz. ż* **'kobieta opiekująca się dziećmi w PRZEDSKOLU; zob. też: PRZEDSKOLANKA':** *No jo nojpiyrw, moja edukacja to jes tako, ze piyrse przedśkole we Wyśniyf Łapsów pamiyntom, jesce ta pani zyje, zeby było ciekawiyj, przedśkolanka* (KorpSp: ŁW).

PRZEDŚKOLE *rz. n* **'ogpol. przedszkole; zob. też: PRZEDSKOLE':** *Do przedśkola sie zbiyroj; dzieci nie przijmiom do przedśkola* (matK: ŁW); *No jo nojpiyrw, moja edukacja to jes tako, ze piyrse przedśkole we Wyśniyf Łapsów pamiyntom, jesce ta pani zyje, zeby było ciekawiyj, przedśkolanka* (KorpSp: ŁW); (Jw, Kc, ŁW).

zob. fraz.:

CHODZIĆ DO PRZEDŚKOLA

PRZEDTYM *przysł.*

1. **'w nieokreślonej dokładnie przeszłości, w stosunkowo odległym od chwili mówienia czasie; dawniej; zob. też: PIYRWYJ w zn. 1.':** *Jako była przedtym, tako jes i dzisiok* (matK: Dr); *A jescef nie dopowiedziała o tym autobusie, jak zacon jeździć do, do, do, do nos, do wsi, do dziedziny sie to nazywała, przedtym wieś sie nazywała dziedzina* (Kc); *Teroz juz młócymy tymi, bynzynkami, no młócarniami, a przedtym to młóciyli cepami, to młóciyli całom zime, kazdy dziyń po troche, kazdy swoje, a teroz sie chodzi jedyn drugiymu* (BubSpT 96: Kr); (ogsp.).
2. **'w czasie poprzedzającym zdarzenie, stan rzeczy, o którym mowa lub chwilę, kiedy toczy się rozmowa; wcześniej; zob. też: PIYRWYJ w zn. 2.':** *Zjechalimy okurat, jako sie Franek hań wypolył, i pojechalimy hań do potóka, i to z potóka wyjyzdzome, piyrse mnie obie kóńcówki sie urwały. To co w brzyzecku tamok. A dziyń przedtym my jeździyli, to my woziyli po dwa, po półtora kubika drzewa i nie targały sie* (plBiz: Łp)*; He, nie useł ani tydziyń, Jyndrek juz nie tyn chłop, co był, kwynko i kwynko, a nie wiada, co mu jes. Z takiego parobka, bitanga, zrobiyła sie gaździca. Przedtym jednom rynkom dźwignół troma i wóz nadniós, a dziś na krziz słómy nie przełozy. Som sobie sie cuduwoł, co sie z niym stało* (BalNS 33: Fr); *Ale piyrwi no to, to była lym jedna ta wiecerzo wiecór, a, a na stole, no to lym były ciostka i kanapki. Kanapki sie robiyło, dziyń przedtym sie robiyło do, do cegosi, do jakif misków cy, cy waniynków takif: no zeby to narobić. To muśtardom my smaruwały chlyb i kółecko kiełbasy, i kółecko ogórki abo jojka kółecko. No to my narobiyły tyf kanapek, a potym sie lym donosiyło na stół z tyf misków, jak my narobiyły, to takie było wesele* (RnS 187: Nd); (ogsp.).

PRZEDUCHAĆ *cz. dk* **'o wietrze: przewiać na wylot i osuszyć coś':** *Mondel u nos mioł siedymnoście, siedymnoście snopków sie kładło do mondla, w Niedzicy osiymnoście. A krzize kładli wtedy, jak było zboze nie barz suche, a juz go... idzie dysc, no to go powionzali tyz w snopy, tyz w snopy, snopy takie, ale, ale ułozyli na krziz, y, y, y. Zboze jako to rzonse razym tak dali i tak, a te dupy tam były na polu, na wiyrf rzuciyli miyrwe i óno musiało siedzieć tam choć ze dwa tyźnie, zeby go wiater przeduchoł i mogło iś, mogło iś do stodoły* (Kc); (Kc, Tr).

PRZEDWCORAJ *przysł.* **'dwa dni temu; przedwczoraj':** *Przedwcoraj takie małzeństwo przisło, jak zacyni mi wonchać tyn miód, odkryncać te nakryntki, te kombinacje, a nie fałsuwany, a taki...*

Mnie to juz denerwuje, no bo, bo, znacy, jo tyz sie nie dziwiem, teroz sie tak zastanowiom. Jedynie, jedynie moze być tak, ze na przikłod ktoś ni mo miodu, a dokormio syropym, niy? No to mogom ktoreś pscoły gdzieś tam lecieć i, i tyn miód wyrabuwać, niy. No, ale to jo nie jestym w stanie tego sprowdzić, niy? (Kc). [**pozawcorym** – Kr; **przedwcorym** – CzG, Jw, Kc, Rp, Tr; **zawcora** – Kc; **zawcoraj** – Fr; **zawcorym** – CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr]

PRZEDWCORAJSY *przym.* **'mający miejsce dwa dni temu':** *Przedwcorajsy dziyń* (matK: Fs). [**zawcorajsy** – Fr; **zowcorańsy** – Łp]

PRZEDWCORYM *przysł.* **'ogpol. przedwczoraj; zob. też: PRZEDWCORAJ':** *Zawcora* || *przedwcorym* (matK: Kc); (CzG, Jw, Kc, Rp, Tr).

PRZEDWIECOREK *rz. mnż*

1. *kuch.* **'popołudniowy posiłek między obiadem a kolacją; podwieczorek; zob. też: PODWIECÓR I':** *Cały dziyń ludzie p... przi masinie no to i, i sie je przedobiod, i obiad, i, i potym przedwiecorek, i potym, az juz potym, juz na końcu tyz sie dawało to, to trzeba, a potym wiecór, to sie jacy macanki uwarzyło ze, ze barana* (Korp Sp: Kc); (Kc, Tr).
2. **'pora dnia przed zapadnięciem zmroku':** (matK: ŁN).

PRZEDWIECÓR *rz. mnż* **'późne popołudnie':** *Tu hej a tańcuwali, na oborze zrobiyli taki podest, ale to było jacy do, do przedwieczora* (KorpSp: ŁW); (Fr, Fs, ŁW).

PRZEDWIEŚNIE *rz. n* **'przejściowy okres po zimie, a przed właściwą wiosną; przedwiośnie':** *Przisło, a to było tak na przedwieśniu, noji pyto sie gazdy na drugi dziyń: gazdo, co bedemy robić? No trzeba pługi ryktuwać, bo jutro idymy juz orać* (BubSpT 60: Jw); (Dr, Fr, Fs, Jw, Kc).

zob. fraz.:
NA PRZEDWIEŚNIU

PRZEDWOJIĆ *cz. dk* **'w garbarstwie: podzielić mechanicznie skórę na dwie warstwy – górną (licową) i dolną (dwoinę)':** *No to juz wcześniyj sie tam dwoji z ciyńsyf skór, powiedzmy tam na śtyry milimetry i wtedy koło dwóf milimetrów zostaje, i tam dwójki, jedyn osiym sie strugo cy jak tam. Noji tak to włośnie późniyj idzie do farbiynio, jak to sie przedwoji, przestrugo, idzie do farbiynio, odpowiednie natłuscanie, ocywiście i kolor, som specyjalne farby* (KorpSp: NdZ).

PRZEDWOJYNNY *przym.* **'mający związek z czasami przed II wojną światową':** *Jo, co mioł takiego znajomego w Zokopanym, co jego ociec bacuwoł, ale to były lata jesce przedwojynne, to pedzioł tak, ze co kcioł, to kolegom i zrobiół* (CzG); *No to tu było doś źle, tak trzeba było robić znowu na pana i siedymdziesiont piynć złotyf przedwojynnyf płaciył rocnie sługowi tymu ornaryjorzowi* (BubSpT 38: Fs); *Zyłef na zomku, ociec na ornaryji służył na konwyncyji, jak sie u nos wołało, niy. To było płacone siedymdziesiont złotyf przedwojynnyf, na rok, hektoliter jarcu, nie jyncmiyń sie woło, ale jarzec, sto litrów na miesionc, dwa litry mlyka na dziyń, noji ku tymu jesce izba, opał* (BubSpT 120: Nd); (CzG, Fs, Nd).

PRZEDZAWCORYM [wym.: przed-zawcorym] *przysł.* **'trzy dni temu':** (matK: Fr).

PRZEDZIELIĆ *cz. dk* **'zrobić z czegoś części, zwykle przez krojenie, łamanie, cięcie itp.':** *Przełómie sie, przedzieli* [np. chleb] (matK: ŁW).

PRZEDZIOŁ *rz. mnż, tkac.* **'rowek w desce międlicy':** *Do mondlice – mo dwa przedziały* (matK: Fr).

PRZEFLORZIĆ *cz. dk* **'roztrwonić, przepuścić dobra, zwykle majątek':** *Przeflorzył majontek* (matK: Nd); (Nd, Tr). [**przeflurzić** – ŁN; **przefukać** – Fs, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr; **przefularzić** – Fs; **przefurgać** – Fr; **przegwizdać** – Fr; **przemarnić** – Fr, Tr]

PRZEFLURZIĆ *cz. dk* **'roztrwonić, przepuścić dobra, zwykle majątek; zob. też: PRZEFLORZIĆ':** *Przepije wsićko, przeflurzi* (matK: ŁN).

PRZEFRANCA *rz. ż* **'z emocjonalnym nacechowaniem o człowieku, który swoim zachowaniem, postępowaniem wywołuje różne (pozytywne lub negatywne) reakcje, np. podziw, uznanie, zazdrość, potępienie itp.':** *No no przefrance, nody ale juz i umiały gawyndzić, i umiały śpiywać wszystko tego* (KorpSp: NB).

PRZEFRANDUWAĆ *cz. dk, daw.* **'oszukać':** (matK: Fr).

PRZEFRYNDUWAĆ *cz. ndk, kuch.* **'grymasić przy jedzeniu, nie chcieć czegoś jeść; zob. też: PRZEFRYNDZAĆ':** *Przefrynduje w jedzyniu* (matK: Nd, Tr).

PRZEFRYNDZAĆ *cz. ndk, kuch.* **'grymasić przy jedzeniu, nie chcieć czegoś jeść':** *Przeklasny – przefryndzo tak: to mu niedobre, to tyz niy* (matK: Nd). [**przefrynduwać** – Nd, Tr; **przemiyscać** – Kc]

PRZEFUKAĆ *cz. dk*

1. **'roztrwonić, przepuścić dobra, zwykle majątek; zob. też: PRZEFLORZIĆ':** *Cały majontek przefukoł* (matK: Fs); *Przefukoł piniondze* (matK: Łp); *Przefukoł majontek* (matK: Nd); *Tak se popuscoł i przefukoł* (matK: Rp); *Przefukać gazdówke* (matK: Tr); (Fs, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

2. **‘przeczyścić coś silnym płomieniem, prądem powietrza’:** *Przefukać ruły* (matK: ŁW).

PRZEFULARZIĆ *cz. dk* **‘roztrwonić, przepuścić dobra, zwykle majątek; zob. też: PRZEFLORZIĆ’:** *Przefularzył cały majontek* (matK: Fs).

PRZEFURGAĆ *cz. dk* **‘roztrwonić, przepuścić dobra, zwykle majątek; zob. też: PRZEFLORZIĆ’:** (pmMich: Fr).

PRZEFURGNÓĆ *cz. dk* – **PRZEFURGUWAĆ** *cz. ndk* **‘przefrunąć’:** (pmMich: Fr); (CzG, Jw, Fr, Kc, Nd, ŁW, Rp).

PRZEFURGUWAĆ zob. PRZEFURGNÓĆ

PRZEFYNDUWAĆ *cz. ndk* **‘grymasić, wybrzydzać’:** *Przefyndujes* || *przebiyros* (matK: Fs).

PRZEGADUWAĆ *cz. ndk* **‘napomykać, natrącać o czymś’:** *Mama jesce tyz przegaduwała do niego, jesce z ciekawościom, cy óna prawidłowom polscyznom mówi, tak? Bo jak tak rozumiym, ze tak cy óna prawidłowom polscyznom mówi, tak jak i tu niektore* (KorpSp: Fr); (Fr, Kc, ŁN).

PRZEGADUWAĆ SIE zob. PRZEGODAĆ SIE

PRZEGANIAĆ I zob. PRZEGNAĆ I

PRZEGANIAĆ II zob. PRZEGNAĆ II

PRZEGARNÓĆ *cz. dk* – **PRZEGARNUWAĆ** *ndk* **‘garnąc, przesunąć coś w inne miejsce’:** *Ciosek, co sie przegarnuje wyngle* (matK: Fr); *Iskra, kie przegarnuje pogrzebacym* (matK: Fr); *A to, co przeleciało bez recice, to mogła drugo osoba brać przetak i przesiywać na przetaku, i to, co przeleciało przez przetak, było gotowe do wiocio. Do wiocio była potrzebno siedlacka. Zboze do wiocio sie przegarnyło na okraj ku wrotom, całe bojsko musiało być wolne. Trzeba było mieć umiejyntność rucanio siedlackom zboze, prawie leciało zboze blisko drugif wrotów, a po środku bojska spaduwały plowy. Na cym to polygało to wiocie, ze zboze jes ciynzyjse, to leciało prawie przed drugie wrota, a plowy, ze som lekkie, to zostajały przi kupie, z ftory sie cyrpało siedlackom i rucało. To oscyscanie zbozo trwało dotla, pokla nie nastały młynki, ktore sie krynciyło korbom, to juz było troche unowoceśniynie ocyscanio zbozo namłócone cepami* (Iwan 76: Nd); (Fr, Nd).

PRZEGARNUWAĆ zob. PRZEGARNÓĆ

PRZEGASNÓĆ *cz. dk* **‘przestać się palić intensywnym płomieniem’:** *I późni, jak sie troche przegaśnie, przegaśnie, to wongle przegasnom, co nie som takie cyrwone, tak potym sie wygarnie sićko w przód i popiół sie tyz weźnie tam, i wymiecie sie, weźnie sie takom mietłe, a zmoce sie smatom i powijo sie, i to sie potym, no bo ni móc, bo to goronce, tu od przodku wongiel, to sie potym tom mokrom smate owinie tam na mietłe i dostanie sie, i wymiecie sie, zeby nie było popiołu, wygarnie sie i potym sie wsodzo* (BubSpT 145: Tr); (Fr, Tr).

PRZEGASUWAĆ *cz. ndk* **‘zaczynać słabiej się palić albo słabiej świecić’:** *Gospodyni, co juz piekła chlyb, to juz na oko wiedziała, ze ile tego drzewa napolić w tym piecu, bo se napoliyła, niy? Noji późniyj wziyna, jak juz przegasuwało to drzewo, to go wziyna roz po piecu go tak cofneła do tyłu i te wyngliki tak na bok, i wtedy wsodzała. Ni móc do takiego, gdzie jes ogiyń, boby sie spoliył, to juz miała praktyke do tego* (KorpSp: Nd).

PRZEGIB *rz. mnż*

1. **‘w nodze: staw skokowy (rzadziej kolanowy), w ręce: nadgarstek’:** *Na przegibie* (matK: ŁW); (Dr, Fr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr).
2. **‘wklęsła część stopy’:** (matK: Fs, Łp, Nd, Rp).
3. *str.* **‘część buta wokół stawu skokowego’:** (matK: Fs, ŁN, Tr).
4. *str.* **‘część buta między obcasem a zelówką’:** (matK: Dr).

PRZEGIBAĆ SIE *cz. ndk* **‘przeginać się, zginać się’:** *Przegibać sie, kie sie łómie* (matK: Nd); (CzG, Fr, Nd, Tr).

PRZEGINAĆ SIE *cz. ndk* **‘przechylać się do tyłu’:** *Niedosolony człowiek – tak sie przegino, chodzi* (matK: Nd); (Dr, Nd).

PRZEGIYNTY *przym.* **‘zakrzywiony w którąś stronę’:** *Gnyp kóniec mo przegiynty* (matK: Nd).

PRZEGLOND *rz. mnż*

1. **‘ogpol. przegląd’:** *No wyleciały godzine, dwie, trzi, noji reśte znowu do ula i, i if to wkurzo, niy? A jo mom pscoły tak spokojne, bo juz sobie takie matki, takie rasy kupiełef, no zeby, zebyf ni mioł problemów z tymi przeglondami, bo jak robiem te przeglondy co tydziyń w ulu, zeby patrzeć, cy som larwy, cy matka jes, cy matke se nie zmiyniyły* (Kc).
2. *now.* **‘publiczny pokaz umiejętności grupowych lub pojedynczych uczestników, ocenianych przez jurorów’:** *To jes w ogóle ciekawo sprawa, bo tak naprowde kóniec dziewiytnostego wieku ni ma snurecków. Pocontek, som pocontek, przełóm ni ma snurecków. A jak som juz roki dwudzieste, to snurecki sie juz pojawiajom w tyf rynkowaf u, u, u młodyf dziywcont, noji cyrwone. Dziś jak tak sie idzie na przeglond, cy, cy som jakiesi te, te konkursy to tak, jak mo biyławy kidel, no to biyławe snurecki, jak ma tabakowy kidel, tabakowe snurecki. I jak by miała jesce miała inkse jakie, to to samo, dopasuwujom, co nie jes zgodne w ogóle z nasom tradycjom, bo cyrwony kolor, to było to, co był, sie łoncyło z magijom,*

z przesondami i to, o to chodziyło. To było, kolor był wortny, nie sama snurecka (Nd).

PRZEGLONDAĆ SIE *cz. ndk* **‘ogpol. przeglądać się w lustrze’:** *No tak było i tak robiyli, no. Tak samo do roku nie powinno sie paznokci obcinać dziecku małymu, włosy obcinać, do lusterka, zeby sie przeglondało w lusterku. No tyz mieli takie swoje przesondy* (Łp).

PRZEGŁODNIĆ SIE *cz. dk* **‘nie jeść przez dłuższy czas; zob. też: PRZEGŁODNIEĆ’:** *Nief sie przegłodni, to be jeś* (matK: Nd).

PRZEGŁODNIEĆ *cz. dk* **‘nie jeść przez dłuższy czas’:** (matK: ŁN). [**przegłodnić sie** – Nd]

PRZEGŁOSUWAĆ *cz. dk* **‘ogpol. przegłosować’:** *– Godołef rok tymu, ze na taki duzy chotar trza nos dwof, ale skoda było urbarzistom piniyndzy, toście przegłosuwali, ze starcy jedyn. Co dziś fcecie?* (SpCzyt 111: Nd).

PRZEGŁYMBIYNIE *rz. n* **‘przełęcz w górach; zob. też: PRZEŁYNC’:** *Góra, góra i przegłymbiynie, środkiym to potók* (matK: Nd).

PRZEGNAĆ I *cz. dk* – **PRZEGANIAĆ** *ndk*

1. **‘popędzając zwierzę, zmusić je do przejścia z jednego miejsca na inne’:** *Na hań tyz dzie przeganiomy krowy, przi samyj granicy, no to kazdy rok tyz most robimy, no bo przidzie kapke wiynkso woda, no to idzie smyrek z korzyniami, biyda cało zawadzi, je to zaś Jurgowiany majom kapke roboty wybiyrać potym zaś drzewa dziesi, cosi* (BubSpT 65: Jw); (CzG, Jw).
2. **‘wyprzedzić kogoś w biegu’:** *Przeprzodzić* || *przegnać* || *przelecieć* (matK: Kc). [**przeprzeć** – Kr, Kc, ŁN; **przeprzódzić** – Kc, ŁN, Łp]

PRZEGNAĆ II *cz. nieos., dk* – **PRZEGANIAĆ** *ndk* **‘ktoś dostał biegunki’:** *Kie cyści krowe, to przeganio* (matK: Fr).

PRZEGNIĆ *cz. dk* **‘gnijąc, zepsuć się całkiem, od jednej strony do drugiej’:** *Deski juz het przegniyły* (matK: Nd).

PRZEGNITY *przym.* **‘zgniły, zbutwiały całkowicie; przegniły’:** *Drzewo przegnite* (matK: Nd).

PRZEGODAĆ *cz. dk*

1. **‘porozmawiać z kimś krótko; zamienić z kimś kilka słów’:** *Honorny* || *paradny nie fce ani przegodać* (matK: Kr); *Telo tarasiół, ze sie nie dało przegodać* (matK: Nd); *Taki dziwok idzie, z ludziami nie przegodo, nic jom nie interesuje, ani nie fce z nikim nic mieć do cyniynio* (GrJMSp 231); *Był u kumotra przegodać o tym i owym, a i pozbacuwać stare casy, kie razym rukowali do wojska* (SpCzyt 115: Rp); *Nazbiyrać gnoju krówskiego we Wielgom Sobote i ususyć go na wiyrk piecu, i to na młynku zemleć, i dawać krowie o północku z wodom z dziewiynci źródeł, to sie zawdy masło bedzie darzić. Nie wolno nic przi tym przegodać ani sie oglondnóć* (BazWierz 150: CzG); (CzG, Kr, Nd, Rp).
2. **‘przekonać, przekabacić’:** *W wielkiym świecie niedzielami Hanka przestała chodzić do kościoła. Dziywcynta nie sły, to i jom przegodały* (SpCzyt 101: Kr).

PRZEGODAĆ SIE *cz. dk* – **PRZEGADUWAĆ SIE** *cz. ndk* **‘posprzeczać się lekko, powiedzieć sobie kilka słów’:** *Tak brińko, nie do sie przegodać przed nim* (matK: Rp); *Jednego razu, z Frankiym Chowańcym i Jyndrzkiym od Fatra, pośimy ku wodzie. Piyknie było, cieplućko. Całom dróge my sie przegaduwali, ale to jacy tak na despet* (pmMiś: CzG); (CzG, Kc, Rp).

PRZEGORZAĆ *cz. ndk* **‘drażnić, prowokować’:** *Wyspiyndroł sie ino na wiersycek jedlicy, siod se miyndzy kónorami i jesce bandurów przegorzoł* (BalSKD 90: Fr).

PRZEGOTUWAĆ *cz. dk, kuch.* **‘ogpol. przegotować; zob. też: PRZEWARZIĆ’:** *Wode trza przegotuwać z kwasym, co sie ciasto miysi* (matK: Kr); *– A w cym sie robiyło swojskie wino? – No to były chyba, były te dymijony takie duze, noji tam dawa... przegotuwało sie wody z cukrym i tyf owoców wsypuwali, i było, dawało sie i winne drozdze, ale racyj bez tyf winnyf drozdzy, óno samo fermyntuwało, była ta rurka fermyntacyjno, neji to tak zlywało sie to wino, późniyj jak juz i jesce roz sie poddawało fermyntacji, noji to wina były dobre potym z owoców* (MMilMCK: Nd); (Kc, Kr, Nd).

PRZEGÓN *rz. mnż* **‘miejsce przepędzania bydła’:** *Przegón dlo bydła* (matK: Fs); *Przegón bez wode* (matK: ŁW); (Fs, ŁW).

PRZEGÓNIĆ *cz. dk* **‘przepędzić’:** *Madejki ociec przegóniyli wos* (matK: Tr).

PRZEGÓNISKO *rz. n* **‘polna droga, którą przepędza się bydło na pastwisko’:** *Krowy, krowy pasły sie ino, ino po przegoniskak, po przegoniskak, i to het od dómu, het, het potokiym i tam het za grapke na, na, do końca, dzie sie pole kóńcyło, no* (...). *Hej, przegonisko to jes tako ulica, w środku ulica, a z tyj strony i z tyj strony sie pasło, niy? No, no tymi przegoniskami sie nojwiyncy pasło* (CzG); *Juz jakek była mało, to nie lezałak w dóma, ba trza było iś w lecie paś krowy. Brałak te krowy i słak jaz tam het pod grapki paś. Nie pasło sie po polak, ba jak słak do gory, to pasłak po ulicy, to sie nazywało przegonisko, taka ulica. Przegonisko, bo tamtyndy gnało sie krowy i jezdziyło tyz, ale*

głównie, to trawa tam była, i po tym przegonisku pasłak. Pola swoje, to trza było sanuwać, coby potym było co nakosić i mieć krowom na zime. Przegonisko było do pasynia dla sićkik (CzG).

PRZEGRACKAĆ *cz. dk, tkac.* **'przeciągnąć GRACKAMI KŁAKI, żeby wyciągnąć z nich dłuższe włókna':** *Jako sie wycesuje lyn, to potym jesce takie kłaki sie zrobiom, to z tyf kłaków sie potym przecese, takie zymby som, to sie wołajom gracki i przegracko sie i potym wyglondo jak lyn i to sie potym lepi ładnie sie uprzyndzie z tego* (BubSpT 93: Kr).

PRZEGRAĆ *cz. dk* – **PRZEGRYWAĆ** *ndk*

1. **'okazać się słabszym w rywalizacji':** *Štyrek parobków. Dwa na cworakak zadkami do siebie. Na nik siedzi dwók tyz zadkami do siebie i trzimajom krynzel w rynkak. Ci na cworakak rozchodzom sie w strony przeciwne, a siedzoncyk fcom ozerwać. Ftory popuści krynzel, tyn przegrywo* (FjMEK: Jw).
2. **'ponieść stratę finansową w grze, w której stawką są pieniądze lub inne przedmioty':** *Prziśli chłopcy, chodzom po sopie, sukajom. Jaś godo: óna tu sła, tu musi być. Noji sukajom, sukajom w tyj siecce i naśli jom. Liter gorzołki przegrane. A tako była dobro kryjonka* (Kc).

PRZEGRODA *rz. ż*

1. **'pionowa deska, pozioma żerdź itp. w skrzyni, SAFARNI itp., oddzielająca osobno wykorzystywane przestrzenie; 📷 Tabl. III':** *Štrajfan – tako przegroda w stajni* (matK: Fr); *Dajom przegrody* (matK: Fr); (Fr, Fs, Kc, Łp, Nd, Tr).
2. **'przestrzeń między dwiema takimi przegrodami, np. w piwnicy; 📷 Tabl. III':** *W tyj przegrodzie mome runkle* (matK: Kc).

PRZEGRODZAĆ zob. PRZEGRODZIĆ

PRZEGRODZIĆ *cz. dk* – **PRZEGRODZAĆ** *ndk*

1. **'przedzielić teren, pomieszczenie płotem, murem itp.':** *Kosorek na ciele, przegrodzone takie* (matK: Tr); *Mielimy jako na gospodarstwie maciory, prosiynta my mieli, dwie maciory. Noji tyz tak nie dawało sie im zryć w Boze Narodzynie. No a jedyn chlyw był przegrodzony, jedna była tam, a jedna była tu* (plBiz: Łp); (CzG, Fr, Kc, Łp, Tr).
2. **'przestawić STRONGE na nowe miejsce':** *Przegrodzali kosor* (przenosząc trzy kawałki, a jeden pozostawiając). *Przegrodzali kosorki, poprawiali gazdowskie kawołki* (TPPG I: 152: ŁN).

PRZEGRYCHA *rz. ż* **'przekąska do alkoholu; zob. też: PRZEGRYZKA':':** *Ne to potym zaś toci se robiyli takom ucte i pinionzki dostali, gorzołke mieli i przegryche mieli, ne to było radości, no bo zaś brama bedzie, no* (KorpSp: ŁW); (CzG, Kc, ŁW).

PRZEGRYWAĆ zob. PRZEGRAĆ

PRZEGRYZAĆ zob. PRZEGRYŹ

PRZEGRYZAĆ SIE zob. PRZEGRYŹ SIE

PRZEGRYZKA *rz. ż* **'przekąska do alkoholu':** *To jes toniec, teroz go wołajom kulawy, stara baba, taki powolny i kazdy z młodom cy z młodym musioł zatańcuwać, i druzba cy starosta, ale druzbowie trzimali tacke, starostowie cynstuwali jedyn śtamperlikiym, drugi przegryzkom, noji tak ... tak i to to dość długo sie ciongło tyn brałucki toniec, no bo kazdy, kazdy, a z rodziny nojblizsyj to juz obowionzkowo musioł zatańcuwać z młodom porom* (KorpSp: Nd). [**przegrycha** – CzG, Kc, ŁW]

PRZEGRYŹ *cz. dk* – **PRZEGRYZAĆ** *ndk*

1. **'gryząc, przeciąć coś zębami':** *Kuny mi kable przegryzły* (matK: CzG).
2. **'zjeść niewielką porcję czegoś; też: zjeść po wypiciu kieliszka wódki; przekąsić':** *Przziprawiom, dajym tak jakby z polywkom było, ale to samo miyso i troche rosołu, no to ku tymu jesce ćwikły i chleba abo chlyb macajom, nasi to macajom chlyb do tyj polywki i miyso przigryzajom, a jak na omaście robiyłaf, no to tyz chleba i ćwikły ku tymu. Do salaterki dajym ćwikły, no to pieconka godajom* (KorpSp: Kc).

PRZEGRYŹ SIE *cz. dk* – **PRZEGRYZAĆ SIE** *ndk* **'o kilku składnikach płynnych: zmieszać się z sobą i nabrać jednolitego smaku, zapachu itp.':** *Do saflicka trzeba jesce wody naloć zimnyj ze solom – tak śklonka soli na jedyn cy dwa litry. I mocy sie go (jak fce sie mniyj słóny, ne to krócyj sie trzimie go w tyj soli, jak zeby był słóny cołkiym, to długo musi sie mocyć, pore godzin tak musi dójś, przegryź sie, a i nawet na noc sie zostawio). Jak fto fce, to mozno i go potym uwyndzić* (plBłachut: Fr).

PRZEGRZEBAĆ *cz. dk* – **PRZEGRZEBUWAĆ** *ndk* **'przegarnąć żar w piecu':** *Kutasym przegrzebiym wyngle na ruśtaf* (matK: Nd). [**przegrzybś** – Kc]

PRZEGRZEBUWAĆ zob. PRZEGRZEBAĆ

PRZEGRZYBŚ *cz. dk.* **'przegarnąć żar w piecu; zob. też: PRZEGRZEBAĆ':** *To taki kutas był, no to taki pogrzebac, no to teroz woło sie, my wołali kutas: dej kutas, zeby przegrzybś* (KorpSp: Kc).

PRZEGWARZIĆ *cz. dk* **'odezwać się, powiedzieć coś, zamienić z kimś parę słów; przemówić':** *Nedy z kazdym trza cosi przegwarzić, niy?* (CzG). [**przeradzić** – CzG, Jw, Łp]

PRZEGWIZDAĆ *cz. dk* **'roztrwonić, przepuścić dobra, zwykle majątek; zob. też: PRZEFLORZIĆ':** *W ogóle w dóma nie wolno było gwizdać, a dziywcynciu to juz ani w dóma, ani na polu. W ogóle jyj nie wolno było gwizdać, bo przegwizdo syćko, co ino mo* (Fr).

PRZEHIPKUWAĆ zob. PRZEHIPNÓĆ

PRZEHIPNÓĆ *cz. dk* – **PRZEHIPKUWAĆ** *ndk* **‘o człowieku lub zwierzęciu: przeskoczyć’:** *Janosik pooglondoł sie dookoła po dziedzińcu, wyciongon line ze zopasu, zaruciył na mur obronny i przehipnół, i polecioł bez Dunajec tutok wprost na Siodełko do przełomu Dunajca* (ŚlizPPN 20: Nd); (SSWG 20); (Nd).

PRZEHULAĆ *cz. dk* **‘roztrwonić pieniądze, majątek na hulanki’:** *Przehuloł majontek* (matK: Tr).

PRZEHYCUWAĆ *cz. ndk* **‘przeskakiwać’:** *Przehycujom ‖ przeskokujom* (matK: Fs).

PRZEINACYĆ *cz. dk* **‘zmienić formę czegoś, inaczej powiedzieć; przekręcić’:** (SSWG 20).

PRZEJAJCORZ *rz. mos* **‘z silnym nacechowaniem emocjonalnym o mężczyźnie lubiącym żarty, skorym do figli’:** *U nos tradycyjnie robiono brame. Wyzyj tu kościoła rosła nad drógom tako wiyrzba, jak jesce nie było drógi po prostu asfaltowyj, staro tako jesce polno dróga sła, to rosła tako krziwo wiyrzba. To na tyj wiyrzbie siedzioł taki, co mielimy takiego, co ni móg chodzić na nogak. Mioł takie skrziwione nogi i chodziył na rynkak. Mioł takie specjalne tu takie kabłonki na rynkak i tak chodziył na rynkak, ale był przejajcorz, jak chodzi o tom brame. Tam założył okulory, wyziyroł jak sowa. Wzion wielgie piórko, takie kolorowe gazety, pióro mocoł z drugiyj strony ciała. No to mioł te kolorowe nowinki albo i zwykłe, i godom mocoł takie gynsie pióro. Wielgie mioł, nawet nie wiym, cy to nie było, ze jakiesi specyjalne pióro ftorynsi mioł i udawoł, ze pise, ze jes ucony i pióro moco, a wykrzikiwoł różne takie, wiycie teksty, nifto nie patrzył, co sie właściwie przi tyj bramie dzieje, ino na niego, na tyj wiyrzbie* (KorpSp: CzG).

PRZEJAŚNIAĆ SIE *cz. ndk* **‘o sytuacji, kiedy po deszczu zanikają chmury’:** *Przejaśnio sie* (matK: Tr).

PRZEJECHAĆ I *cz. dk* – **PRZEJEZDZAĆ** *ndk*

1. **‘jadąc, przedostać się na drugą stronę czegoś, pokonać przeszkodę’:** *Bagna po dródze, biyda przejechać* (matK: Rp).
2. **‘jadąc, przebyć określoną przestrzeń, trasę’:** *W Taliańsku-f był, Wyngiersko całe przejechoł* (matK: Tr).

PRZEJECHAĆ II *cz. dk*

1. **‘jadąc, wyprzedzić kogoś’:** *Óni go przejechali, bo óni na roweraf jechali. Nie pomyśleli o tym, zeby to ón seł, óni go przejechali, pośli do komisara jako do sołtysa, a ón se poseł prosto powoli do tego chłopa, dzie mu pas doł* (BubSpT 25: Dr).
2. **‘najechać kołem na człowieka, zwierzę i skaleczyć je poważnie lub nawet zabić’:** *Cofnij sie, coby cie nie przejechali* (matK: Dr); *Rozmlazdzyć, kie co przejedzie* (matK: ŁN); *Uwazuj, coby cie nie przejechało* (matK: Nd); (Dr, ŁN, Nd).

PRZEJECHAĆ SIE *cz. dk* – **PRZEJYZDZAĆ SIE** *ndk* **‘spędzić jakiś czas, jeżdżąc czymś dla przyjemności’:** *Casym sie przejechali paradnie, ale na prózno, ino tak po dziedzinie* (SpCzyt 87: Rp).

PRZEJEDZYNIE *rz. n* **‘ogpol. przejedzenie’:** *A bylefto jak be kormiół, no to nic z tego, bo krowa moze zdechnóć z tego przejedzynio, tego białka* (RnS 59: Dr).

PRZEJMUWAĆ zob. PRZEJONĆ

PRZEJMUWAĆ SIE zob. PRZEJONĆ SIE

PRZEJONĆ *cz. dk* – **PRZEJMUWAĆ** *ndk* **‘ogpol. przejąć’:** *Wtedy jes wiynkse parcie na murłate, musiała być mocno murłata, bo daf cały sie opiyroł na tym, jak sie płotew poślednio skóńcyła, no to óna cyńsciowo ciynzor przejmuwała* (Kc); *Nie usło długo. Jantek umar. Całom gazdówke przejyno państwo. Na pogrzyb prziseł mu jacy tyn wandrowny, bo go ludzie we wsi nieradzi widzieli. Zamyśloł sie nad grobym i tak se godo: – Widzis, Jantuś, dobro rada i od dziada. Mógeś zyć, toś nie fcioł. Teroz ani tobie ani ziymi* (pmMiś: CzG); (CzG, Kr).

PRZEJONĆ SIE *cz. dk* – **PRZEJMUWAĆ SIE** *ndk* **‘potraktować coś poważnie i martwić się tym; przejąć się’:** *Ón sie ta nie przejmuje duzo* (matK: Dr); *Zlynknie sie, przejmie sie z cymsi* (matK: Nd); *Ludzie sie nie przejmuwali* (matK: Rp); *Fse w jednym ubraniu chodzi do kościoła. Zaś hań nie ma biydy, mogłaby se cosi kupić, ale to tako dziadula. Óna sie nie przejmuje ubraniym* (GrJMSp 260); (Dr, Nd, Rp).

PRZEJOZD *rz. mnż* **‘miejsce, którędy można przejechać, np. ulica między zabudowaniami, bród na rzece itp.’:** *Taki przejozd był pomiyndzy budynki* (matK: Dr); *Mamo, weźcie tyn kosyk z przejazdu, bo pojadym tam z furom* (NaSp 47: 28: Rp); *Na gwoździaf wisiały na ścianie, ale od toty ściany, co mieli od izby. Bo tamta, co juz była drugo ściana od przejazdu, to niy, to tam była półka zaś. To tam mieli, tam nakładli na takie gorcki ze smolcym, ze śmietonkom. A na tyj ścianie, na ciepłyj ścianie wisiały te zioła w tyf torbeckaf* (Fr); (Dr, Fr, Rp).

PRZEJŚ zob. PRZYJŚ

PRZEJYZDZAĆ SIE zob. PRZEJECHAĆ SIE

PRZEKABACIĆ *cz. dk* **‘wpłynąć na kogoś tak, by zmienił swoje postępowanie, myślenie na zgodne z naszymi oczekiwaniami; przeciągnąć**

kogoś na swoją stronę': *Przekabaciył, kie przerobiył go, naucyli go inacy* (matK: Tr); *Ale mie przekabaciył || powiedzioł nieprowde || okłamoł* (matK: Kr); (Kc, Kr, Łp, ŁW, Rp, Tr).

PRZEKAPACIEĆ *cz. dk* **'przepaść, przestać istnieć':** *Przekapaciała ta pańscyzna, skapała juz het* (matK: ŁN).

PRZEKARTUWAĆ *cz. dk* **'potasować karty do gry; zob. też: POKARTUWAĆ':** (matK: Kr).

PRZEKAZUWAĆ zob. PRZEKOZAĆ

PRZEKICHANY CHLYB 'bardzo ciężka, wyczerpująca, zwykle mało popłatna praca, zapewniająca utrzymanie': *No, no, a wilk w dziyń i w nocy ocała, to juz fto pilnuwoł, to w całom noc chodziół koło kosaru i, i no ani nie drzimnół, ani cy loło, cy, cy, cy ładnie było to, no trza było no stoć nad nimi. To to był chlyb taki no przekichany!* (RnS 40–41: CzG).

PRZEKIELTUWAĆ *cz. dk* **'wydać, przepuścić pieniądze na rzeczy zbędne, zwłaszcza na wódkę; roztrwonić':** (matK: Jw).

PRZEKLASNY *przym.* **'wybredny w jedzeniu; zob. też: PRZEKLAŚNY w zn. 1.':** *Przeklasny, lepse cosi by fcioł zjeś* (matK: Łp); *Przeklasny bars, przebiyro w jodle* (matK: Łp); *Przeklasny – przebiyro w jodle* (matK: Fs); *Przeklasny – przefryndzo tak: to mu niedobre, to tyz nie* (matK: Nd); (Fs, ŁN, Łp, Nd, Rp).

PRZEKLASUWATY *przym.* **'wybredny w jedzeniu; zob. też: PRZEKLAŚNY w zn. 1.':** (matK: Dr).

PRZEKLASY *rz. nmos, kuch.* **'wymyślne potrawy dla kogoś wybrednego w jedzeniu':** *Jo ci godom, ze to downi były inkse, nie było tam takik przeklasók jak dziś na weselu. O dziez tam były, Boze, takie kury piecone cy jakie piecone było prziprawione, miyso było ze świnie. Kiełbasa, jajeśnice prazyli z jojek. Neji były te ciostka, ale nie takie jak dziś. Upiekli tam kruche jakiesi takie. Ci godom, ze to były wesela piykne, tońcyli góralskiego. Dziś dzie tam góralski, Boze, dziś rusajom sie tam w koncie. To było duzo weseli młodym ludziom jak dziś* (GrJMSp 315).

PRZEKLASYWNY *przym.* **'wybredny w jedzeniu; zob. też: PRZEKLAŚNY w zn. 1.':** (matK: ŁN).

PRZEKLAŚNIK *rz. mos* **'człowiek wybredny; grymaśnik':** *Przeklaśnik, przebiyro w jodle* (matK: Dr).

PRZEKLAŚNY *przym.*

1. **'wybredny w jedzeniu':** *Wyklaśny || przeklaśny, co przeciwuje w robocie, w jodle* (matK: Fr); (Fr, Tr). [**przeklasny** – Fs, ŁN, Łp, Nd, Rp; **przeklasuwaty** – Dr; **przeklasywny** – ŁN]
2. **'mający szczególne wymagania; grymaśny, wybredny':** (matK: Fr).

PRZEKLINAĆ I zob. PRZEKLONĆ

PRZEKLINAĆ II *cz. ndk* **'wypowiadać wiele przekleństw jedno po drugim, co chwilę, mieć zwyczaj używania przekleństw':** *Przeklinać, grzesyć, klonć* (matK: Dr); *Przeklinać wselijako* (matK: Kr); *Wyklino tak, przeklino* (matK: Nd); (ogsp.).

PRZEKLONĆ *cz. dk* – **PRZEKLINAĆ** *ndk* **'rzucić klątwę na kogoś, na coś':** *Fto tego sytkiego nie dotrzimie, na tego niek przeklyncie przidzie i śmiyrć go niek zabierze, i kozdy tyn, co wej stoji przi nim, niek go sklnie i przeklnie, bo ón nie worce nic i nikany. Tyj przisiyngi mało fto złómiył, bo to barz stary zwyk i sytka sie boli, coby przeklyncie cego złego nie dało, bo zbójniki mściwe byli* (BazWierz 79: CzG).

PRZEKLYNCIE *rz. n* **'przekleństwo; klątwa; zob. też: PRZEKLYŃSTWO':** *Fto tego sytkiego nie dotrzimie, na tego niek przeklyncie przidzie i śmiyrć go niek zabierze, i kozdy tyn, co wej stoji przi nim, niek go sklnie i przeklnie, bo ón nie worce nic i nikany. Tyj przisiyngi mało fto złómiył, bo to barz stary zwyk i sytka sie boli, coby przeklyncie cego złego nie dało, bo zbójniki mściwe byli* (BazWierz 79: CzG).

PRZEKLYNTY *przym.* **'ogpol. przeklęty; znienawidzony':** *Zły do wściyku, wścieklina tako przeklynto* (matK: Nd).

PRZEKLYŃSTWO *rz. n* **'ogpol. przekleństwo; klątwa':** *Jednak cosik tamok to musiały być, cosik tamok abo jakiesi przeklyństwa, abo jakiesi diaboł, abo cosi robote mioł, to ón jak sruciół serdok, jak sruciół serdok, tyn, co przyseł te owce, co, co przyseł drugi. A wzion ciupage, sruciół serdok, przewróciół do góry kudłami, jak zacion na samym środku do tego serdoka ostrzym ciupagi. Zrobiół krziz, owce popuściyło. Ftore były jesce, co skurłoty jesce nie powylatuwały, nie po, to, to, to wysły z tego. A ftore juz zaskalyrzom sie, to juz sie obiyrało i, i, i juz gniyło* (CzG); (CzG, Fr). [**przeklyncie** – CzG]

PRZEKŁADAĆ zob. PRZEŁOZYĆ

PRZEKŁADNIA *rz. ż* **'system współpracujących z sobą kół, umożliwiających zwiększenie lub zmniejszenie szybkości obrotowej; 📷 Tabl. III':** *No bo tak tom trybówke, to jesce kierotym jesce g... gaplym ... gapel to sie woło. Z gapla sła śtanga taka do trybówki, tam były przekładnie trybowe, a wyrcało to tak, co, co, co* (KorpSp: ŁW).

PRZEKŁUĆ *cz. dk* – **PRZEKŁUWAĆ** *ndk*

1. **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Przekłuć jom, bo nie fciała dychać* (matK: Tr); *Do Nowego Roku som scodre wiecorki, wte babom nie wolno przonś,*

boby owce wełne straciyły, wte drejom piyrze. Sypułki piórek rucajom na dróge, do siyni popod próg tymu, coby if ludzie nadepli, coby było mnogo gynsi, kielo je nóg i kroków. Bacowie bierom taki sypułek ze sobom na hole i tam przekłuwajom boloki owcom, kie if ugryzie zło mucha abo pajonk (BazWierz 151: Kc); (Kc, Tr). [**przekoleć** – Dr; **przestrziknóć** – Dr]

2. **‘przeczyścić fajkę PRZEKOLACEM; przetkać’:** *Przekolac fajki, przekłuć jom* (matK: Tr).

PRZEKŁUWAĆ zob. PRZEKŁUĆ

PRZEKOLAC *rz. mnż, str.* **‘zagięty kolec wiszący na drobnym łańcuszku, przyczepiony na środku w dolnej części SPINKI lub u MIECHURA, służący dawniej do przetykania fajki; 📷 Tabl. IV’:** *Do kosuli tam dzie jes rozciyncie śpilom zachytuje sie spinke, od ftoryj zwiso przekolac i łańcuski zakóńcone dzwóneckami abo buleckami. Urwoł mi sie łańcusek od spinki. Jaśkowi, to ino tak sie ploncom pomiyndzy przekolac te łańcuski* (pmKosz: Jw); *Tu potym jesce dokładali* [do MIECHURA] *takie rózne skórki z takimi fryndzelkami z takimi róznymi kółeckami i to tak sie zakryncało, i jesce był taki jedyn śpic, taki jak w spince, co sie z fajki wydłubuwało, niy? Tyn toto dziadostwo, co sie juz wypoliyło, to, toto wydłubuwali potym tyn przekolac taki, no tak, taka, taki tyn dziubok* (KorpSp: Jw); (Jw, Tr). [**przekolec** – ŁN; **przekoloc** – ŁN]

PRZEKOLEC *rz. mnż* **‘zagięty kolec wiszący na drobnym łańcuszku, przyczepiony na środku w dolnej części SPINKI, służący dawniej do przetykania fajki; zob. też: PRZEKOLAC; 📷 Tabl. IV’:** *A za posym bedzies mioł duhańziniok* [*sic*]*, wielgi z rzemiyniami, przekolec miedziany, fajke dubówke i śklonecke, bo se potym popijecie, prowda, ze jacy wody, no ale to juz jacy tak bedzie jokoby gorzołka* (ZGS-I: ŁN).

PRZEKOLEĆ *cz. dk* **‘przekłuć; zob. też: PRZEKŁUĆ’:** *Jak sie obiyro, przekoles igłom* [pęcherz zbierający] (matK: Dr).

PRZEKOLOC *rz. mnż, str.* **‘zagięty kolec wiszący na drobnym łańcuszku, przyczepiony na środku w dolnej części SPINKI, służący dawniej do przetykania fajki; zob. też: PRZEKOLAC; 📷 Tabl. IV’:** (matK: ŁN).

PRZEKONSKA *rz. ż, kuch.* **‘niewielka ilość pokarmu, zjedzona zwłaszcza przy piciu alkoholu’:** *– No to dobrze, no to ta krzesno juz zaroz tam ostaje, a toci juz z flaskom przichodzom, toci ojcowie i tyn Jasiek tyz, i posiadajom. Dejcie ta pucharek na stół, noji przekonske jakom chleba, abo tyj baby, tam kiełbaski, i tak sobie popijajom. Nareście: Coz wy to docie ty dziywce wasy, bo jo swojymu Jasiowi dom tele abo piynć gbełów, abo dziesiynć gbełów role, a wy? Tyj dziywki ojciec abo matka powiado tak: – E, jo wiycie co, jo nie tako straśnie bogato, jo by jyj dała moze jakie dwa gbeły, moze trzi, a ktory jes bogaty, to i wiyncy moze dać. Noji tak sie tam popijom, pogodajom, a na rano idom do ksiyndza, dadzom na opowiedzi, zapisom opowiedzi, idom starostowie, podpisom sie, ze ón ni mioł inkse, óna inksego* (CygTGS-II 258–259: Dr).

PRZEKOP *rz. mnż* **‘odkryty rów odprowadzający wodę’:** (matK: Dr).

PRZEKOPAĆ *cz. dk* – **PRZEKOPUWAĆ** *ndk* **‘kopiąc, odwrócić wszystką ziemię’:** *Całe lato baby tyz miały robote z kapustom, runklami i jarzinami. To zarostało, to trza było plewić, przekopuwać* (GrJMSp 306).

PRZEKOPUWAĆ zob. PRZEKOPAĆ

PRZEKOPYRCIĆ SIE *cz. dk* **‘pozmieniać się całkowicie’:** *Wszysko, wszysko sie przekopyrciyło do góry nogami, wszysko, wszysko* (KorpSp: Kr).

PRZEKOPYRTAĆ zob. PRZEKOPYRTNÓĆ

PRZEKOPYRTNÓĆ *cz. dk* – **PRZEKOPYRTAĆ** *ndk* **‘szybko, energicznie wywrócić, odwrócić spodem do góry’:** *Przewrócić || przekopyrtnóć* (matK: ŁW); *Późniyj tyn, no tam nakłod wołali, a teroz to lemies wołajom, no downo tu u nos tu nakłod wołali, to óno spodkiem sło i podcinało, a tu była t... blacha wywiniono tako i óna późniyj prze... przewracała tom skibe, przew... przekopyrtało* (KorpSp: Fs); (Fs, ŁW).

PRZEKOZAĆ *cz. dk* – **PRZEKAZUWAĆ** *ndk* **‘dać, pozostawić komuś coś do kontynuowania’:** *Jak wsićka na filke ucichli, nojstarsy gazda zacon rozprawiać, ze fciołby juz przekozać swoj urbar synowi. Tymu nojstarsymu, co na gazdówce zostanie. Nifto sie nie przeciwioł, bo takie były zasady, jacy jednymu synowi i to tymu, co be dali na ojcowiźnie gazduwoł* (SpCzyt 112: Nd); *Potym w Niedziycy sama naprawiała złómania. Zosia okrom tyj przekozanyj mondrości miała w rynkaf prowdziwy dar. Akuratnie wycuwała pod palcami, we ftorym miejscu uskodzono jes kość i jakie to uskodzynie* (SpCzyt 136–137: Nd).

PRZEKÓNAĆ *cz. dk* **‘sprawić, by ktoś mimo wcześniejszych zastrzeżeń uwierzył w słuszność, prawdziwość czegoś’:** *Uparty, nie do sie przekónać* (matK: Rp).

PRZEKÓNAĆ SIE *cz. dk* **‘doświadczyć osobiście prawdziwości czegoś’:** *Jak tata byli młodzi, to*

pośli jako kawalyr dziesi tam podobno do tego lasa, to tyz, ze zbyrki były i tłukło sie cosi, i, i słychać było, i pośli nocom, i przestraseni, i przilecieli nazod. Bo nic ino sie kcieli przekónać sami, ze cy to tam jes prowda, cy nieprowda. No tok słysała od mojyj mamy, ze tak było, ze tam po lesie tyz pochodziyli, pochodziyli i uciekli. Zabrali sie tacy odważni, co to osiyłkowie, ze jako kawalyrka (Fr).

PRZEKÓNANIE *rz. n* **'ogpol. przekonanie, przeświadczenie':** [– Dawniej było przekonanie, że ogień nie mógł zgasnąć.] – *Panie, takie przekónanie było, bo jak byli na Bieszczadak dwadzieścia kilometrów od sklepu, ze zopołkami była biyda, to ogiyń ni móg zgasnóć* (Rp). [**prziwilyj** – Kr, Nd]

PRZEKÓNANY *przym.*

1. **'wierzący mocno w prawdziwość czegoś; przeświadczony':** *Przekónane były nase orlynta, ze som kurami. Zyły jak kury i myślały jak te kury, co ta dziś gazdowie dadzom zryć do korytka. Zarły se biydoki glizdy i chrobocki, i furgały ino z desecki na pniocek* (SpCzyt 89: CzG).
2. **'taki, który doświadczył czegoś osobiście; doświadczony':** *Ze to jes syćko plotki, co sie bierom ludzie i kłamiom, to jes nieprowda, co do Zabiego Jeziorka idom na skarb, ze tam som złote kacki, złote gynsi, złote wajicka, hej. A z tym sie okrutnie kłamiom ludzie i do chudoby przichodzom, bo poprzedo mojontek, a tym sie ułacwi tam, ze to jes prowda, ze to jes to złoto, ale go to ni mos. Bo jo juz przekonany na tom* (MalPS 127: Jw).

PRZEKRACUWAĆ zob. PRZEKROCYĆ

PRZEKRAJAĆ *cz. dk* – **PRZEKRAJUWAĆ** *ndk* **'ogpol. przekroić':** *We Wilijom zawse my krajali jabłka. Przekrajołeś dobrze przez połówke, tak, zeby sie nie uskodziyły ziorynka, toś był przez caluśki rok zdrowy i scynśliwy. A jak sie kómusik udało tak przekrajać, co sie ziorynko przekrajało, to cłowiek był chorowity, ne i taki smutny* (pmBarnasz: Fr); *Jak my poobiyrali te z liści tyf piyrsyf takif brzidźkif, niy? No to potym ta mama przekrajuwała na pół, wy... wycinała tego głymbia, neji hybluwali zaroz do tego, niy? Do takiego saflicka* (KorpSp: Kr); (Fr, Kr). [**przekrojić** – Kc, ŁW]

PRZEKRAJUWAĆ zob. PRZEKRAJAĆ

PRZEKREŚLIĆ *cz. dk* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** (matK: Tr).

PRZEKROCYĆ I *cz. dk* – **PRZEKRACUWAĆ** *ndk* **'stawiając duże kroki, przejść na drugą stronę czegoś, zwykle przeszkody; przejść nad przeszkodą':** *Próg hań, co sie przekracuje* (matK: Łp); *Bryja, bedzie biyda przekrocyć* (matK: Łp); Babka: *Na wieki wieków, witojcie u nos, somsiado. Cekojcie, wybocie mi, ale barz wos piyknie pytom, zebyście sie wróciyli za dźwiyrze, do siynie. Potym wlyźcie jesce roz, ale przekracujcie próg prawom nogom. Somsiada: Nie gniywom sie, Boze zachowoj, zrobiym tak, jak fcecie* (wchodzi jeszcze raz). *Dobrze teroz, hej? Przeboccie, jo zef nie wiedziała, ze tak trza. Powiydzciez mi, cymu piyrse prawo noga musi przestompić próg?* Babka: *Zeby nie prziniyś z dziedziny zodnyj chorości ani porobiska. Nojgorso przeciez ta malućko, uchowoj Panie Boze od złego* (Czard 70–71: Nd); (Fr, Kc, Łp, Nd). ⊛ *– A cy jes coś takiego, ze jak dziecko siedzi na podłodze, to nie wolno przez niego przekrocyć? – Hej, nie wolno go przekrocyć, bo przyjdzie sie go i jes, no take jakesik niesynśliwe. O, widzis, jesce mi sie przipomniało. No nie urośnie, no małe be* (Fr).

PRZEKROCYĆ II *cz. dk* **'osiągnąć wielkość większą od wyrażonej':** [– Ile ludzi jest w Jurgowie?] *– No tak myślym, ze dobijomy do tysionca, pewnie przekrocymy, moze juz my i przekrocyli, bo jes troche. Coroz wiyncyj w sumie tak tu kupuje chałupy, no tam ta nowo tako cyńść Jurgowa, co tam sie odbijo w kierunku wodociongu, no to tam z wiynksości tak sie śmiejom, ze to jes przibłyndówka, bo tamok chyba ani w jednyj chałupie ni ma takiego, coby był z Jurgowa. W jednyj ino momy Jurgowianók, a reste to sićko takie, co abo kupiyli, albo jedyn z Jurgowa, a drugi dziesi tam ze świata* (KorpSp: Jw).

PRZEKROJIĆ *cz. dk* **'ogpol. przekroić; zob. też: PRZEKRAJAĆ':** *Przekroji na poły* (matK: Kc); *Przekrojić chlyb* (matK: ŁW); (Kc, ŁW).

PRZEKRYNCIĆ *cz. dk*

1. **'obrócić wokół osi':** *Była śróba i krynciyli, i to trza było umieć kryncić, bo jak od razu by przekrynciył, no to by pynkła ta smata* (KorpSp: Fr); (CzG, Fr, Kc, Nd).
2. **'zmienić, przeinaczyć słowo, sens':** *Óni mieli nazwisko, kiedyś prziseł z Białki, a na Białce byli Goryle, niy? Ksiondz sie wkurzył, ze ni moze być takie nazwisko, to im przekrynciył na Gorel, nie Goryl tylko Gorel* (KorpSp: ŁN); (CzG, Kc, ŁN, ŁW, Rp).
3. **'z nacechowaniem emocjonalny, przeżyć, przetrwać':** *My mieli nastympny zespół w Jurgowie założony, niy? Neji tak ze, ale tak ni mielimy, nale to juz posło po ludziak, ze co to za zespół gro? E, to Jurgowianie grajom. Na, jo mom Jurgowion, ale niedosły Jurgowianin, no bo jo na Rzepiskak siedze. Neji tak ze sie przekrynciyło no pare rocków fajnyk, ze przi tym graniu i potym zyniacka, dzieci, budowanie, skończyło sie granie* (KorpSp: Rp); (ŁN, Rp).

PRZEKRZCIĆ SIE *cz. dk* **'przejść na inne wyznanie':** *Przekrzta, jak sie przekrzci* (matK: ŁW).

PRZEKRZCONY *przym.* **‘o Żydzie: taki, który zmienił wyznanie na katolickie’:** (matK: Rp).

PRZEKRZIKUWAĆ SIE *cz. ndk* **‘ogpol. przekrzykiwać się’:** *Zacyni sie przekrzikuwać: kiedy bedzie ucciwy przidział? Cymu som pobiyrane opłaty za sucharze na ogiyń?* (SpCzyt 111: Nd).

PRZEKRZTA *rz. ż*

1. **‘człowiek, który zmienił wyznanie (zwykle o Żydzie przechodzącym na katolicyzm)’:** *Przekrzta, jak sie przekrzci* (matK: ŁW); (CzG, Fr, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Tr).
2. **‘człowiek postępujący, ubierający się inaczej niż pozostali’:** *Nie okrzciyli jesce tego dziecka, ani ón (ojciec) tak nie widno, zeby do kościoła chodził. Nie wiym, co to za przekrzta z tego chłopa* (GrJMSp 178); *To wse noinacy sie odzieje i tymu tako przekrzta* (GrJMSp 258).

PRZEKRZWIE *rz. mnos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o ludziach lub zwierzętach zasługujących na naganę, potępienie z powodu zdecydowanie niewłaściwego postępowania’:** *Naroz słysym inksego kónia, jakby kwicoł i lecioł bez las. Cujym gynsiom skóre na ciele, ciarki na plecaf, za file zimnica mnie bije, nie wiym, co robić. Bioły kóń staje dymba przed mojymi, a te przekrzwie prógujom zaś uciekać. Pojonef, ze to cosi niepeć* (SpCzyt 143: Nd).

PRZEKUPKA *rz. ż*

1. **‘kobieta zajmująca się regularnie drobnym handlem na targu; zob. też: KUPIECKA’:** *Przekupka rozłozyła sie na karcmisku* (Nd).
2. **‘z niechęcią o kobiecie gadatliwej, kłótliwej’:** (GrJMSp 238).

PRZEKUPNICA *rz. ż* **‘kobieta zajmująca się regularnie drobnym handlem na targu; zob. też: KUPIECKA’:** *Przekupnica po kryjomie kupcy, na corno* (matK: Dr).

PRZEKUPNICKA *rz. ż* **‘kobieta zajmująca się regularnie drobnym handlem na targu; zob. też: KUPIECKA’:** *Przekupnicka || kupiecka* (matK: Fs).

PRZEKUPNIK *rz. mos* **‘człowiek kupujący coś dla siebie od właściciela tego; też: kupujący i sprzedający coś z zyskiem; zob. też: KUPIEC’:** *Przekupnik || kupiec* (matK: Fs); *Przekupnicy sytka jezdzom tutoj – do Nowego Targu* (matK: Dr); (Dr, Fs, Kc, Łp).

PRZEKWITNÓĆ *cz. dk* **‘skończył się okres kwitnienia danej rośliny’:** *– Trzeba je było zbiyrać, jak kwitło? – Zeby nie przekwitło, zeby to miało jak najwiyncy wartości, bo co ci z takiego okwitniyntego* (Fr).

PRZELATUWAĆ zob. PRZELECIEĆ

PRZELECIAŁO BEZ MYSIEL {*komusi*} **‘ktoś pomyślał o czymś niespodziewanie’:** *Bez mysiel przeleciało mi, ze jo przeciez statecny cłowiek, to za co mieliby mnie brać* [diabli do piekła]. *Ze strachu ani nie wiym, kied bioły kóń zmiznoł. Jak jef dźwignół głowe, juz go nie było, jacy w lesie cosi okrutecnie trzescało* (SpCzyt 144: Nd). [{*cosi*} **przisło do myśli** {*komusi*} – CzG; **przisło** [**przichodziyło**] {*cosi komusi*} **na mysel** [**mysiel**] – CzG, Dr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, Nd, Rp]

PRZELECIEĆ *cz. dk* – **PRZELATUWAĆ** *ndk*

1. **‘o ptakach, samolotach: lecąc, przemieścić się z jednego miejsca na drugie’:** *A ta potym ta staro baba tam opowiadała, ze tu tak roz do roku przelatujom jedynoście łabyndzi, a to bedom pewnie twoji bracio* (BubSpT 87: Kr).
2. **‘biegnąc, wyprzedzić kogoś’:** *Przelecioł go* (matK: Rp); *Przeprzodzić || przegnać || przelecieć* (matK: Kc); *Lecieli my do skoły i Walek mie przelecioł* (matK: CzG); *Słuchoj, babo, Franek mie wcora przelecioł na rynku w mieście i ani sie nie obeźroł* (CoWś 277: CzG); (CzG, Kc, Rp).

zob. fraz.:
PRZELECIAŁO BEZ MYSIEL {*komusi*}

PRZELICAĆ zob. PRZELICYĆ

PRZELICYĆ *cz. dk* – **PRZELICAĆ** *ndk*

1. **‘obliczyć coś, zamieniając jedne jednostki na inne’:** *Pode gbeł mos tam ode mnie. Jo to se tak przelicył, według swojyj takiyj orientacje, bo tata wse godoł, tam ci sie mo zasioć dwa i pół gbeła. A dwa i pół gbeła, myślem se, a wiym mniyj wiyncyj, kielo ta działka mo, ze to mo takie dwaścia piynć arów. No toto jo se tak policył, to, to takie umówione jes, ze kielo to jes, no* (Kc).
2. **‘policzyć jeszcze raz dla sprawdzenia’:** *Nazganio baca owiec do kosara, ne i jak juz mo pełny stan, to if przelicy, a przi przelicaniu owiec daje łańcuf. Jak przelicół owce, to bez łańcuf te owce przechodzom... Potym if okadzo, przed wyjściym, wykadzom, wyryftujom, wykropiom świynconom wodom. Kadzidło musi być takie tamok, z jakiegosik, zeby sie owce trzimały dobrze, toto gazda nie zdradziół, co to gazda daje. Noji dookoła chodzi koło kosora trzi razy, dookoła przechodzi w prawo, świynconom wodom wykropi, potym bez tyn łańcuf. I jesce wbijajom ciupagi na krziz, i bez te ciupagi owce idom, zeby sie trzimały w kupie. Tyn łańcuf jes po to, zeby sie trzimały, jak ogniwa sie trzimiom jedno drugiego* (pmBarnasz: Fr).

PRZELICYĆ SIE *cz. dk* **‘pomylić się przy liczeniu i naliczyć więcej niż trzeba’:** *Aleś sie przelicyła!* (matK: Łp).

PRZELOĆ *cz. dk* – **PRZELYWAĆ** *ndk*
1. **‘wlać do naczynia za dużo płynu, powodując jego wylewanie się; przepełnić’:** *Dej se poziór, bo przelejes* (matK: Rp); *Prziśli ku dómu i potym godo tak tymu: jesce ci podarujym, ale jak mi do puchara nalejes tak akurat pokiyl potyl, a jak przelejes, to bedzie źle, a jak nie dolejes, to tyz bedzie źle* (BubSpT 81: Kr); (Kr, Nd, Rp).
2. **‘o deszczu: przemoczyć na wskroś’:** [– W co się układało snopki?] – *Do mondla, ale jak były psotne dni, to układali i do krziy, na krziz, bo wtedy nie przeloł dysc tak* (KorpSp: ŁW).
3. **‘w zabiegach magicznych: rytualnie przelać jakiś płyn, by zneutralizować UROK’:** *To sie wystrasyła, goroncka, nie wiym, co jesce wiyncyj tam, tak nic, nic nie było, ino goroncke miała, osłabiono tako była. O Jezu, co tyz tymu, tymu dziecku sie robiyło. Cy sie cego zlynkła? Jo przeloła wosk, tak sie cały wóz i kóń uloł* (CzG).

PRZELOĆ SIE *cz. dk* – **PRZELYWAĆ SIE** *ndk* **‘o cieczy: wylać się przez brzegi czegoś’:** *Przelywo sie* [o wodzie przy powodzi] (matK: Fs).

PRZELONC SIE zob. PRZELYNKNÓĆ SIE

PRZELOTNY *przym.* **‘przewiewny’:** *Przelotne miyjsce* (matK: Fr).

PRZELYNK *rz. mnż* **‘roślina osiągająca wysokość ok. 1 m, rosnąca w zbożu, mająca drobne, ciemnoróżowe kwiaty; ostróżeczka polna (*Consolida regalis* S.F. Gray); wywar z *przelynku* używa się do kąpieli dziecka, które nabawiło się w ZŁĄ CHOROŚĆ, tj. przestraszyło się bardzo mocno’:** *Jak sie idzie po tyn przelynk, nie wolno przijś przez wode. Dziecko, jak juz okrutnie krzicało..., no to babki zaś godały... dziecko dostało złom chorość. To sie wywarzyło i bez smate sie przecedziyło... dziecko w tym musiało sie wykompać, i to doś pore razy sie kompało to dziecko* (pmBarnasz: Fr).

PRZELYNKAĆ SIE zob. PRZELYNKNÓĆ SIE

PRZELYNKNIYNTY *przym.* **‘o człowieku, zwłaszcza dziecku: taki, który się nagle i bardzo mocno przeląkł’:** *Dziecko było juz przelynkniynte, chockiedy tak bywalo, ze sie darło i całymi dniami, ze nijak mu ni mogli poradzić...* (pmBarnasz: Fr).

PRZELYNKNÓĆ SIE *cz. dk* || – **PRZELONC SIE** *dk* – **PRZELYNKAĆ SIE** *ndk* **‘ogpol. przelęknąć się; przestraszyć się’:** *Przelonk sie, zbladnył* (matK: Kr); *Óna sie przelynkła, jak to widziała, ze to óna prawie jes, a to jes jyj syn, a sie pobrali. Ze co teroz robić* (BubSpT 72: Kc); *Zobudziył sie, no bo ta cosi sarpało pore razy, patrzi, z powrotym cym pryndzyj ocy zamruzół, bo sie przelonk, i z tego strachu, kie skrzicoł* (BubSpT 116: ŁW); *Teroz zacyni strasyć karcmorza: zbyrkajom łańcuchami do kómina, skrobiom pazdurami po ścianie, mrajcom i wrzescom brzidźko, jak tyn ciart z piekła. Karcmorz z babom swojom okrutnie sie przelynkli i zacyni sie kryć po kontaf* (BalNS 112: Fr); (Dr, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁW, Rp).

PRZELYWAĆ zob. PRZELOĆ

PRZELYWAĆ SIE I zob. PRZELOĆ SIE

PRZELYWAĆ SIE II *cz. ndk* **‘zwykle z zaprzeczeniem: ktoś ma czegoś pod dostatkiem, w nadmiarze’:** *Przelywo sie mu, mo duzo* (matK: Tr); *Jymu sie nie przelywo || wse chybuje* (matK: Rp); (Rp, Tr).

PRZEŁACNIEĆ *cz. dk* **‘przegłodzić się’:** *Przełacniało bydło* (matK: Tr); *Przełacniała* [o wygłodzonej krowie] (matK: Łp); (Łp, Tr).

PRZEŁACNIONTY *przym.* **‘wygłodzony’:** *Przełacnionto krowa* (matK: Łp).

PRZEŁAPIĆ *cz. dk* **‘okazać się lepszym we współzawodnictwie’:** *Juześ mie przełapiół* (matK: Łp). [**przewiyrsyć** – Łp, Rp]

PRZEŁKNÓĆ *cz. dk* – **PRZEŁYKAĆ** *ndk* **‘ogpol. przełknąć’:** *Ni móc przełknóć* (matK: Fr); *Ni mo smaku, ni moze przełknóć* (matK: ŁN); *Krztoń, co sie przełyko* (matK: Nd); (Fr, ŁN, Nd).

PRZEŁOZYĆ *cz. dk* – **PRZEKŁADAĆ** *ndk*
1. **‘trzymając coś w rękach, zmienić położenie tego’:** *...no bo jak mocie jedno pole tam, od tyj granice, drugie pole od tyj granice, znów od drugiyj tam, niy, no to późniyj tam skóńcycie robote cy we wiosne, cy znów przekładojcie te narzyndzia rolnice, tyn pług, niy, te brony i znów przewoźcie tam, a tak teroz, jak wywiezym sobie w piyrsy dziyń na pole, tam mom całom wiesne juz nie przekładom, nie przewozym, i to sie cołkiym inacy gospodarzi* (BubSpT 105: ŁN).
2. **‘przedzielić coś warstwą czegoś innego’:** *Masa: 1 liter mlyka, 8 łyzek grysu – to razym gotujymy, półtoryj margaryny, cukru pudru do smaku – razym miysumy i dodajymy wystudzony budyń z grysu. Przekładomy placki masom. Mozymy tyz wcześniyj posmaruwać powidłami śliwkowymi. Na wiyrf sypiemy cukier puder* (NaSp 90: 28).
3. **‘przenieść kogoś służbowo’:** *Przełozyli jom z Nowego Torgu do Krakowa* (matK: Rp).
4. **‘przewiesić coś w poprzek czegoś’:** *Przez grzbiet pos, przełozone* (matK: Tr).
5. **‘przepleść’:** *Bawełnom przekładali wzory* (matK: Jw); *Co sie na woł owijo, to sie piyrse kładzie bic, promycki sie tym przekłado* (matK: Tr); (Jw, ŁN, Tr).

zob. fraz.:
SŁÓMY NA KRZIZ NIE PRZEŁOZYĆ

PRZEŁÓM *rz. mnż*
1. **‘zwrot, moment zwrotny w czymś, zmiana zasadnicza’:** *Przełóm wojny* (matK: Tr).
2. **‘granica między dwoma okresami’:** *Takef do tego kościoła chodziył i patrzoł, i speroł, i zaglondoł, no to budownictwo w tamtyf casaf ni mogło być polskie. Dwunosty, trzinosty wiek, jak to jes naprowde w tyf lataf buduwane, a tak to wyglondo, ze to był gdzieś przełóm trzinostego na śtyrnosty wiek* (KorpSp: Fr); (Fr, Fs, Kr, Nd, NdZ, ŁW).
3. **‘przełom rzeki Białki pomiędzy skałkami Kramlicą i Obłazową’:** *Som turyści, nody jes tyn przełóm Białki, to w lecie mozna naprowde spotkać, no duzo, bardzo duzo turystów* (KorpSp: NB); (Jw, Kr, NB).

PRZEŁÓMAĆ *cz. dk* **‘złamać na pół’:** *Przełómie sie, przedzieli* [np. chleb] (matK: ŁW).

PRZEŁÓMAĆ SIE *cz. dk* **‘ugiąć się, zapaść się do środka’:** *Nie przełómoł sie pod nim lód* (matK: Jw); *Hałun, kie zaklonknie sie cymsi, to sie mu kładzie abo kie sie przełómie* (matK: Nd); (Jw, Nd).

PRZEŁÓMUWAĆ SIE *cz. ndk* **‘przechylać się do tyłu’:** *Przełómuje sie* (matK: Tr).

PRZEŁYKAĆ zob. PRZEŁKNÓĆ

PRZEŁYNC *rz. ż* **‘ogpol. przełęcz’:** (matK: Rp). [**przechylina** – Rp; **przedolina** – Łp; **przegłymbiynie** – Nd; **żlyb** – Łp]

PRZEŁYNCYSTO *przysł.* **‘od przym. PRZEŁYNCYSTY’:** *Jak my śli, tak było przełyncysto* (matK: Łp).

PRZEŁYNCYSTY *przym.* **‘przegięty’:** *Przełyncyste pole, bo z jednego kóńca wiyrchu nie widno i z drugiego* (matK: Rp).

PRZEMARNIĆ *cz. dk* **‘roztrwonić, przepuścić dobra, zwykle majątek; zob. też: PRZEFLORZIĆ’:** *Przemarni majontek, a baba płace* (matK: Fr); *Przemarniył gazdówke* (matK: Tr); *No bo jak by była potympa jakosi tako, co lym zabiere sie dziesi, patrzi wypić, a przidzie du dómu i rozrobio. Potympa dómu lub dómowo to jes taki, co nie pilnuje dómu, jacy z dómu wywłócy, przepije, przemarni* (GrJMSp 280); (Fr, Tr).

PRZEMARNIĆ SIE *cz. dk* **‘zmarnować się’:** *Przemarniyło sie* [o bydle] (matK: Tr).

PRZEMARZNIONY *przym.* **‘o człowieku, zwierzęciu: bardzo zziębnięty’:** *Zaziombiony* || *przemarzniony* (matK: Fs); (Fs, Jw).

PRZEMARZNIYNCIE *rz. n* **‘ogpol. przemarznięcie’:** (matK: Fs, Łp). [**przemarzniynie** – Rp]

PRZEMARZNIYNIE *rz. n* **‘ogpol. przemarznięcie; zob. też: PRZEMARZNIYNCIE’:** *Z przemarzniynio dostaje rymatys* (matK: Rp).

PRZEMARZNÓĆ *cz. dk* **‘ogpol. przemarznąć’:** *Przemorz* (matK: CzG, Łp); *Przemarznół* (matK: Fs); *Doktorók nie było downo, to ludzi podlycył, jak komu co było. No trza było mocu zaniyś w śklonecce do niego, ón potrzonsoł i przipatrzoł sie, bo jo nawet jesce do niego chodziół tyz na tyn lykarstwa. Przipatrzoł sie, a dzie, a dzie tyn chłop tak przemorz abo cy baba, abo cy to tam było* (CzG); (CzG, Fs, Jw, ŁN, Tr). [**przemrozić sie** – Fs, Rp]

PRZEMIANY *rz. nmos* **‘trzy dni w miesiącu, kiedy brak księżyca na niebie; zob. też: PRÓŹNE DNI’:** *Bedom dzisiok przemiany* (matK: Rp); *Wcora były przemiany. Przemiany? Miesioncek schodzi, potym zaś drugi nastaje* (matK: Łp); (Dr, Kr, Łp, ŁW, Rp).

PRZEMIERYNDZAĆ *cz. dk* **‘o bydle, owcach: przeżuć pokarm’:** *Przemieryndzo* (matK: Tr); *Przemieryndzo tak – przezuwo tak* (matK: ŁN); (ŁN, Tr).

PRZEMIERZŁY *przym.* **‘taki, który obrzydł i denerwuje wszystkich; zmierzły’:** *Przemierzłe takie* (matK: ŁN).

PRZEMIJAĆ zob. PRZEMINÓĆ

PRZEMINÓĆ *cz. dk* – **PRZEMIJAĆ** *ndk* **‘o czasie i świecie, warunkach życia człowieka: skończyć się, upłynąć bezpowrotnie; zob. też: POMIJAĆ’:** *Byłef małym chłopcym, jak mnie tata posadziył na dysel u gapla i doł mi bic do rynki, zebyf kónia poganioł. Jak my siecke rzezali, młócieli na mały bymbnowy masinie* (Iwan 74: Nd).

PRZEMIYNIAĆ zob. PRZEMIYNIĆ

PRZEMIYNIAĆ SIE zob. PRZEMIYNIĆ SIE

PRZEMIYNIĆ *cz. dk* – **PRZEMIYNIAĆ** *ndk*
1. **‘zmienić na coś nowego’:** *Przemiyń ta jesce roz te wode* [przy płukaniu ziemniaków] (matK: Łp).
2. **‘wymienić pieniądze na inną walutę’:** *Przemiyniajom piniondze* (matK: Kr).

PRZEMIYNIĆ SIE *cz. dk* – **PRZEMIYNIAĆ SIE** *ndk*
1. **‘zmienić się w coś innego; przeistoczyć się’:** *A strzigi, to były takie złe babska, óny sie przemiyniały w ropuchy, a potym za jakisik cas, zaś sie przemiyniały w normalne baby, takie jyndze* (pmBarnasz: Fr).
2. **‘o księżycu: przejść w inną kwadrę’:** *Przemiynio sie miesioncek* (matK: Fs).

PRZEMIYRZAĆ *cz. dk* **‘zmierzyć dokładnie wymiary, objętość itd. czegoś’:** *Jak ni ma metra, to sie przemiyrzo krokami* (matK: Dr); *Grunta to krokiym przemiyrzoł* (matK: Rp); (Dr, Rp).

PRZEMIYSAĆ *cz. dk* || – **PRZEMIYSIĆ** – **PRZEMIYSUWAĆ** *ndk* **‘mieszając, wydobyć na wierzch dolną warstwę czegoś; też: lekko zamieszać coś od czasu do czasu’:** *Przemiysić ciasto* (matK: Fr);

To musi, jesce takie som przirzonda przemiysuwać, to późni w sobote juz to przemiysuje, to jako monki dosypuje, jo to tak dokładnie nie wiym (BubSpT 54: Fr); (Fr, Nd).

PRZEMIYSCAĆ *cz. dk* **‘grymasić przy jedzeniu, nie chcieć czegoś jeść; zob. też: PRZEFRYNDZAĆ’:** *Przemiyscać w jedzyniu* (matK: Kc).

PRZEMIYSIĆ zob. PRZEMIYSAĆ

PRZEMIYSUWAĆ zob. PRZEMIYSAĆ

PRZEMLEĆ *cz. dk* **‘mieląc, przerobić ziarno na mąkę’:** *Jak była blacha na kuchynnym piecu dobrze zagrzoto, to sie sypło na niom gorcek jarcu i łyzkom drewnianom sie go przemiysuwało nazod do gorcka, zeby ostygnół. A po ostygniynciu młynek w ruf, noji przemleło sie jarzec upiecony na blasce i tak na wyglond nie rozróżniół sie jarzec od prowdziwy kawy. Była tako domiyska do ty jarcany kawy, co sie kupiyło, nie była drogo, takie małe kulecko (cygoria) sie ruciyło do ty jarcany kawy. I takom my mieli w tamtyf casaf kawe* (Iwan 14: Nd); *Grule musiały być uwarzone, juz postuchane tak dobrze abo przemlete przez masinke, wiele razy postuchane, dołozyć monki do tego i jojko, i nic wiyncyl, i sulać takie takie wołecki* (KorpSp: Nd); (CzG, Fs, Nd).

PRZEMOKAĆ zob. PRZEMOKNÓĆ

PRZEMOKNÓĆ *cz. dk* – **PRZEMOKAĆ** *ndk* **‘przepuścić wilgoć do środka i stać się mokrym również od wewnątrz’:** *Przemokło mi het* (matK: Dr); – *Chłopy syły te kapce, a potym juz zacyni syć, y, y, ze juz dawali ze spodku gumo... gumowom ebo ze skóry tom tałpe, zeby nie przemokło, wiys?* (CzG); *Na zime ubiyrało sie kapce, były wselijakik kolorók, jo miała biołe z kolorowym kwioteckiym. Drozse były te podsywane skórom, ale za to dłuzyj trzimały ciepło, bo sukno wtedy nie przemokło* (pmKosz: CzG); (CzG, Jw).

PRZEMONDRUWAĆ *cz. ndk* **‘chełpić się swoją mądrością, udawać mądrego’:** *Mondrala || przemondrzały – mondruje tak, przemondruje* (matK: Fr).

PRZEMONDRZAŁY *przym.* **‘z niechęcią o człowieku: zarozumiały, zadufany w sobie, w swoim mniemaniu umiejący, potrafiący zrobić wszystko’:** *Mondrala || przemondrzały – mondruje tak, przemondruje* (matK: Fr); (Fr, Kr, ŁN, ŁW, Tr).

PRZEMOWA *rz. ż* **‘przemówienie; zob. też: PRZEMÓWIYNIE’:** (matK: Jw).

PRZEMOWIAĆ *cz. ndk* **‘ogpol. przemawiać’:** *Przemowio* (matK: CzG).

PRZEMÓC *cz. dk* **‘wygrać z kimś, czymś, pokonać przeciwnika, własną słabość, nałóg, uporać się z czymś z wielkim trudem’:** *Król przemóg* (matK: Fr); *Chyciyli sie na polanie pasuwać. To Jonek mo niedźwiedzia pod sobom, to niedźwiydź Jonka. Juz doś duzom kwile sie pasuwali i zodnymu nie udało drugiego przemóc* (SpCzyt 54: Rp); (Fr, Rp).

PRZEMÓWIYNIE *rz. n* **‘ogpol. przemówienie’:** *Starosta przemówiynie mioł* [na weselu] (matK: Łp); *Ogrowanie moji to jes na Zielone Świontki. Zawse w drugi dziyń Świont straziacy z ochotnicyj strazy wychodziyli i był młody pon taki, abo przebrany, abo tego, starosta tego był, co godoł takie przemówiynie* (RnS 62: Dr); (Dr, Jw). [**przemowa** – Jw]

PRZEMROZIĆ *cz. dk* **‘przebywać na mrozie, będąc chorym’:** *Bańki to nom wse mama stawiała, jak ftoryn był chory. Jak juz przichodziyła jako grypa abo co, to zaroz mama brali takie śklane bańki, smaruwali dynaturkom, podpolała świyckom i tak doś mocno przciskała do plecók. Potym trza było tak z tymi bańkami lezeć z dziesiynć minut, nie rusać sie, coby nie poodlatuwały. Po tym casie juz mama bańki srucała i smaruwała plecy jakom maściom. Trza sie było oblykać ciepło i po polu nie chodzić bez trzi dni, zeby bańkók nie przemrozić* (pmMiś: CzG).

PRZEMROZIĆ SIE *cz. dk* **‘przemarznąć; zob. też: PRZEMARZNÓĆ’:** *Poseł do wojny i tam sie przemroziół* (matK: Rp); (Fs, Rp).

PRZEMYCAĆ zob. PRZEMYCIĆ

PRZEMYCIĆ *cz. dk* – **PRZEMYCAĆ** *ndk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Wtedy, kie Słowieńsko było, to zaś na Słowiyńsku my przemu... przemycałymy tom monke, no bo u nos nie było takiyj na te babki, ba my stamtela przemycały. I zaś sie jeździyło, jo sie jesce jeździyła i wiycie kany? Za Kraków, kief jesce w dóma była takim dziywcynciskiym* (KorpSp: Tr); (Nd, Tr). [**przemytuwać** – Dr, Fs, Kc]

PRZEMYKAĆ *cz. ndk, tkac.* **‘zdejmować nici ze SNOWADEŁ, przekładając je jak w warkoczu’:** *Przemyko sie* (matK: Jw).

PRZEMYNCONY *przym.* **‘bardzo zmęczony, ponad możliwości fizyczne’:** *Chłop, ked był usiylony, przemyncony na miynśnia, to tyz stawiali bańki, ked chłop był dorobiony straśnie, to na te bańki potym kładli pijowki, pijowka sie tam wryła do środka pod skóre i wypiyła, wypiyła tom krew. Kładli takom malućkom pijowke, a ked wypiyła krew, to miała choćkiedy, no tako długości palca była, śtyry cyntymetry, piynć* (pmBarnasz: Fr).

PRZEMYSŁ *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Masiny juz my mieli, takie te kopocki, juz zacyni te, bo na Słowiyńsku to było, bo Hitler nie*

niscył tyn przemysł tam (KorpSp: ŁN); *Jadom ludzie tam, dzie jes przemysł, dzie jes robota, niy?* (KorpSp: ŁN); *Przijyzdzali tak od Jordanowa. Tam jes taki tyn przemysł, tyn przemysł drzewny, co robiyli te błazerie i to wsyćko sło. Teroz, teroz juz w ogóle to staneło, ni ma, ni ma. Wtedy były i kradzieze, bo to jedyn drugiymu wzion, porezoł, nie trza było cekać ani pół roku, zeby óni to brali. Nie trza było, ze suche musi być. Bo jak kupuwali forzty na podłoge, to musiały być suche, dwa roki, zeby potym sie nie zesusyły, bo sie spary robiyły, no. A to na błazerie óni tam juz do susarnie dawali, sło sićko* (Kc); (ogsp.).

PRZEMYSŁOWY *przym.* **'dotyczący przemysłu, związany z przemysłem, działalnością przemysłową':** *Tu dzie jes teroz tyn sklep, nastoł GS Krympachy, neji napisali na sklepie „Potrawiny a napoje i przemy...", nie: „Potrawiny i napoje, i przemysłowy towar". Ktosi poseł w nocy i zbiół tablice „Potrawiny i napoje". Wyruciyli i zostało, to musieli zdjonć tablice, nie było tablicy, tak było, ktosi zbiół, nie było* (KorpSp: Dr); (ogsp.).

PRZEMYSŁÓWKA *rz. ż* **'artykuły przemysłowe':** *A w tym casie, to było w dziewiyndziesiontym roku, Ruski na jarmaku mieli wszysko. My mieli tyn* [sklep] *spozywcy, bo ze spozywcym no jesce coś tam sie sprzedawało, tam, powiydzmy, no ludzie musieli jeś, ale przemysłówki to wszysko było na jarmarku i my tyn sklep wziyni* (KorpSp: Tr).

PRZEMYŚLAĆ *cz. ndk* **'zastanawiać się nad rozwiązaniem czegoś, układać plan w myślach; rozmyślać':** *Ci ekonomicznie mocniyjsi od piyrsyf chwil zacyni przemyślać o motoraf elektrycnyf. Ze światła korzistoł kazdy, fto sobie doł elektryke wprowadzić i zamontuwać w dóma. Ale byli i tacy, ktorzi przed obawom poniesiynio kostów zamontuwanio i korzistanio z tego dobrodziejstwa rezygnuwali* (Iwan 74: Nd). [**przemyśliwać** – Nd]

PRZEMYŚLIWAĆ *cz. ndk* **'zastanawiać się nad rozwiązaniem czegoś, układać plan w myślach; rozmyślać; zob. też: PRZEMYŚLAĆ':** *Omyśluwać* || *przemyśliwać* (matK: Nd).

PRZEMYT *rz. mnż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Dboł tyz od juhasók, to radzi u niego paśli. Mioł ik poru. Jedyn ś nik był jaz Rusnok z Osturni. Ón ta rod robiył wseliniejakie śpasy, tak jak Jyndrek od Chowańca. Telo ze Jyndrek nie juhasiół. Woloł iś na przemyt do Osturni* (SpCzyt 52: Rp); *No a na przemyt, no to jak jo chodziół i sołtys, niy. Skoda nawet o tym godać, bo by nos potym nie tyrpali* (BubSpT 23: Dr); *Na przemyt nolepi chodziyło sie bandami, casym ino sło sie samymu. Towor niesło sie w obie strony, a nazod brało sie to, cego w Polsce nie było* (NaSp 55: 32: CzG); (CzG, Dr, Jw, Rp).

PRZEMYTNIK *rz. mos* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Wartuwoł na przemytników* (matK: Kc); *Przemytnika złapali* (matK: Łp); *Przemytnik* || *śmuglorz* (matK: Tr); (GrJMSp 176); (Fs, Kc, Łp, Tr). [**śmuglorz** – Tr]

PRZEMYTUWAĆ *cz. ndk* **'przenosić, przewozić coś nielegalnie przez granicę; przemycać, szmuglować; zob. też: PRZEMYCIĆ':** *Przemytuwać nie hańba* (matK: Kc); *Ón zacon przemytuwać od łyzki, ón nic ni mioł, ón nic ni mioł* (BubSpT 24: Dr); (Dr, Fs, Kc).

PRZENAŚLADUWAĆ *cz. ndk* **'nękać kogoś, dawać się komuś we znaki; prześladować':** *Furt go przenaśladujom* (matK: Dr); *Zeby go nie przenaśladuwać na sondzie Boskim* (matK: CzG); (CzG, Dr).

PRZENIEŚMIYRNY *przym.* **'niewyobrażalnie wielki':** *Przenieśmiyrny cygon* [kłamca] (matK: ŁN); (ŁN, ŁW).

PRZENIGDY *przysł.* **'z podkreśleniem: zdecydowanie nigdy':** *Jednego razu prziseł ku niymu jakisi wandrowny i tak mu godo: – Jantek, weź pole i zapis tymu dziywcynciu od Giercoka. Óna cie pod opieke weźnie i do śmierzci dochowie. – Co godos, ty dziadu?! Jo mom swojom ojcowizne w obce rynce oddać?! Przenigdy! Juz wolym tu umrzić, ale swojego nie dom!* (pmMiś: CzG).

PRZENIYŚ *cz. dk* – **PRZENOSIĆ** *ndk*

1. **'niosąc, przemieścić coś z jednego miejsca na inne; też przez granicę':** *Stawiańce, co ogrodzone, co sie kawołkami przenosom* (matK: Tr); *Wystyrmali sie wysoko, przenosiyli se grabine ze skały na skałe, a kie juz inacy sie nie dało, spomogali sie powrozami i hokami. Bo orle gniozda były wysoko, a orlica, kie doźrała człeka, to z daleka leciała bronić* (SpCzyt 88: CzG); *O tam, to tam sie przeniesło tam trosecke, tam dwie pory bótów prze siebie, to jes nic, to je nic. Ale jednak i za to by móg być pokorany. Za samo przyjście* (BubSpT 23: Dr); *Potym te ryby godajom tak: tu ty nie przyndzies, bo tu mostu niky ni ma. Nief by cie przeniesły te ryby. Tak se godały te ryby. No dobrze. Siod im tam, poskłodały sie te ryby i przeniesły go* (BubSpT 79: Kr); (CzG, Dr, Kr).
2. **'o samicy: opóźnić rozwiązanie ciąży o jakiś czas':** *Przenosiyła dwa tyźnie* (matK: ŁN).

PRZENIYŚ SIE *cz. dk* – **PRZENOSIĆ SIE** *ndk* **'zmienić miejsce swojego zamieszkania, pracy, urzędowania':** *Dała im izbe, a óna przeniesła*

sie do groty, ftorom przisposobiyła se do bywanio, kiym wystawiyła Betlejemek (SpCzyt 129: Nd); (Kc, Nd).

PRZENOCUWAĆ *cz. dk*

1. **‘dać komuś schronienie na noc’:** *Cybyście mie ta nie przenocuwali* (matK: Kc); *Nie bójcie sie nic, ino przenocujcie, to scury pudom. Na ostatku przenocuwoł sie, rano wzion jakisi chlebicek, uzegnoł, utyntokuwoł, poseł do pola, ruciół do potoka. Jak ruciół do potoka, tak kielo scurók było, tak sićkie sły potokiym i tak sie wyniesły, ze dziś ani jednego hań ni ma. A to jes prowda, to to, hej!* (BubSpT 70: Jw); *I tam przyseł, przyseł do jednyj baby, zeby go przenocuwała. Ale óna była wdowa i nie fciała, ale potym go przenocuwała* (BubSpT 83: Kr); *Tak potym, jak przyseł jedyn na noc, jakisi bolwiyrz, co bolwiyrz był. Przyseł do karcmy i godo tak: – Przenocujcie mnie tutok, bo juz noc, ale jo ni mom teroz, dzie teroz pudym w nocy, e jo bem tu nocuwoł* (BubSpT 118: Nd); (Jw, Kc, Kr, Nd).
2. **‘spędzić gdzieś noc, spać gdzieś’:** *I śli, śli, i przyśli do jednego lasu, nyji tam przenocuwali i słozyli se watre, co se tam upiekli co zjeś* (BubSpT 83: Kr); *W karcmie cas roz dwa uciyko. Jak wysły, juz sie wiecorzyło, do tego kurniawa była. Gótka godo: – Przenocujze, rano se du dómu pudzies. – Ale baba, jak to baba, uparła sie iś, coby fryśko pokozać, kielo bedom mieć jedzynio na Wilijom, Świynta* (BrzyzKrz: Kr). [**przenocuwać sie** – Łp]

PRZENOCUWAĆ SIE *cz. dk* **‘spędzić gdzieś noc, spać gdzieś; zob. też: PRZENOCUWAĆ w zn. 2.’:** *Fcymy sie przenocuwać* (matK: Łp).

PRZENOSIĆ zob. PRZENIYŚ

PRZENOSIĆ SIE zob. PPRZENIYŚ SIE

PRZEOBUĆ SIE *cz. dk* – **PRZEOBUWAĆ SIE** *ndk* **‘zmienić sobie obuwie lub onuce’:** *I to sie przeobuła* (matK: Rp).

PRZEOBUWAĆ SIE zob. PRZEOBUĆ SIE

PRZEOCYĆ SIE *cz. dk* **‘pomylić się mimo patrzenia na coś’:** *Przeocółeś sie, bracie* (matK: Łp).

PRZEODZIOĆ *cz. dk* – **PRZEODZIYWAĆ** *ndk* **‘zmienić ubranie na czyste, inne’:** *Przedziyj tom kosule* (matK: Fr). [**przeodzioć sie** – Kc; **przewdzioć** – Fr; **przewdzioć sie** – Rp, Tr]

PRZEODZIOĆ SIE *cz. dk* **‘zmienić ubranie na czyste, inne; zob. też: PRZEODZIOĆ’:** *I miołef kartke na stole napisanom, dzie mom za nasymi krowy przignać. No to telof mioł casu, zef pojod, odziołef sie, prze przeodziołef sie do grotów, do takif, my to wołali na przewłócke* (RnS 114: Kc).

PRZEODZIYWAĆ zob. PRZEODZIOĆ

PRZEONACUWAĆ zob. PRZEONACYĆ

PRZEONACYĆ *cz. dk* – **PRZEONACUWAĆ** *ndk* **‘czasownik o znaczeniu podstawowym ONACYĆ, rozwijanym o znaczenie wynikające z przedrostka, rozumiany na tle kontekstu wypowiedzi’:** *Nie do sie wse przeonacyć* [tu: zmienić] (matK: CzG); *Przeonacyć || przerobić jakom grote* [szmatę] *abo co przesyć* (matK: Kr); (SSWG 18); (CzG, Kr, ŁW).

PRZEORAĆ *cz. dk* **‘wyorać skibę wzdłuż lub w poprzek pola’:** (CzG, Fr).

PRZEÓR *rz. mos* **‘przełożony w klasztorze męskim’:** *Przeór ksiyndzami rzondzi* (matK: ŁN); (Fs, Kc, ŁN, ŁW, Nd). [**przewór** – Tr]

PRZEPADNIYNTY *przym.* **‘taki, który przepadł, został zagubiony’:** *Stracone || przepadniynte, kie sie straciyło* (matK: Fr).

PRZEPADUWAĆ zob. PRZEPAŚ

PRZEPADZISKO *rz. n* **‘bagno, trzęsawisko’:** *Tam som przepadziska* (matK: Dr).

PRZEPADZISTY *przym.* **‘o człowieku lub zwierzęciu: taki, któremu trudno nastarczyć jedzenia, niemający umiaru w jedzeniu, wiecznie głodny’:** *Przepadzisty, kie duzo jy* (matK: Tr); *Przepadzisty to jy furt, a nic na nim nie przibywo* (matK: Fs); *Przepadzisty, za duzo zre, a sypie sie ś niego zaroz* (matK: Fs); *Taki, co ino jy i jy bez miary a hrubnie, to przepadzisty* (GrJMSp 250); (ogsp.). [**pojesny** – Łp]

PRZEPADZONY *przym.* **‘o żołądku: nienasycony, bez dna’:** *Zołondek przepadzony wsyćko spotrzebuje, dna ni ma* (matK: Tr).

PRZEPALUWAĆ SIE zob. PRZEPOLIĆ SIE

PRZEPAŚ *cz. dk* – **PRZEPADUWAĆ** *ndk*

1. **‘przestać istnieć, odejść definitywnie w przeszłość; zaniknąć’:** *Nale trza było dać sto korun, wiycie, tymu do kołycyje, ze jak mie niedźwiydź bechnie, no to juz sto korun mi przepadnie, a jak mie niedźwiydź nie bechnie, to bede mioł piyńćsto korun* (BubSpT 9: CzG); *Trzimomy haw jesce po skrzniaf te obligacje wojenne, bo ufomy, ze nom moze nie przepadnom. Miyły mocny Boze, pokrzepiyłoby nos w dzisiyjsyf casaf, kiebymy odstali choć ino połówke z tyf dudków. Przecie to nie cudze, ino nase, bo uszprechowalimy je nasom ciynzkom robotom* (GazPod 1932, nr 9: 8: Fr); (CzG, Fr).
2. **‘zostać na drugi rok w tej samej klasie’:** *Przepod w cwortyj klasie* (matK: Łp); *Józek przepod, neji be siedzioł jesce drugi rok w tyj samyj klasie* (SSWG 30); (Łp, Nd).

PRZEPAŚĆ *rz. ż* **‘bardzo strome, niemal pionowe i bardzo głębokie urwisko’:** *Leci do przepaści* (matK: Łp); *Przepaść || głymbś || zagłymbie* (matK:

Nd); *Piekielno przepaść* (matK: Rp); *Jagniynta wynosiyli, ale wiys, by nawynosiyli, ba drabine kapke podłozyć tamtela, bo tam inacy ława idzie. Stamtela wychodziyli, wiys? Nale wysed niedźwiydź, a niedźwiydź to wyjdzie po drabinie. Noji te jagniynta postuloł, syćko w przepaść posło* (Jw); (Fr, Fs, Jw, Łp, Nd, Rp, Tr).

PRZEPAŚ SIE *cz. dk* **'zaginąć, zniknąć bez śladu':** *Przepadło sie i ni ma nikyny* (matK: Dr); *Dzisi nóz sie przepod; no dzie sie przepadła?* (matK: Rp); *Dzie sie tyn nóz przepod?* (matK: Łp); *Ón do niego strzelył potym, ale przepod sie tyn jelyń i nie było nicego* (BubSpT 85: Kr); (Dr, Kr, Łp, Nd, Rp).

PRZEPAŚ SIE JAK SKAŁA WE WODZIE 'zniknąć bez śladu': *Coroz wiyncy rozkok wisiało w sałasie, ale cap sie przepod jak skała we wodzie. Darymnie go Symek wypatrzuwoł, darymnie sed w takie pustacie, co ik jesce noga ludzko nie tknyła* (SpCzyt 38: Rp).

PRZEPATRZIĆ *cz. dk* – **PRZEPATRZUWAĆ** *ndk* **'przejrzeć, przeglądnąć wnikliwie':** *Jo przepatrzół w tym sklepie syćko, ni ma takie, jakby jo kcioł* (matK: Rp); *Dzie jakie co, to przepatrzuwali, cy ni ma słóniny* (matK: Dr); *Przepatrzuje, co ukraś* (matK: Fs); *Seł se Pon Jezus przepatrzuwać po dziedzinak* (matK: Rp); (Dr, Fs, Rp, Tr).

PRZEPATRZUWAĆ zob. PRZEPATRZIĆ

PRZEPCHAĆ SIE *cz. dk* – **PRZEPYCHAĆ SIE** *ndk* **'pchając się, przedostać się na drugą stronę':** *Na churze na organie św. Świerad z długom siwiućkom brodom siedzi w wygnitym dymbie i ni moze sie rusyć ś niego, bo do kadłuba krajym som powbijane dwóma rzyndami długie, ostre jak ciernie bróniki, ze sie pomiyndzy ni moze przepchać, a do tego nad głowom wisom śtyry kamiynie, zeby nie zasnół* (BalSKD 42: Fr); *W Kacwinie były takie miyndzuchy takie dóm od dómu, no to tym miyndzuskiym przepchałymy sie* (KorpSp: Kc); (Fr, Kc).

PRZEPIĆ *cz. dk* – **PRZEPIJAĆ** *ndk* **'roztrwonić pieniądze, majątek na alkohol':** *Co zarobiół, to przepiół* (matK: Rp); *Przepiół gazdówke* (matK: Tr); *Przepije wsyćko, rozmarni tak* (matK: ŁN); *Przepiół gazdowstwo* (matK: Dr); *Drugie pół biydy, to zbytecne wydatki. Wydajyme cynsto piniondze na niepotrzebne rzecy, jak np. na takom smrodlawom gorzołke. Nagodzi nom Pon Bóg dziecko, to przi krzcinaf przepijome juz jego majontek, a kiebymy odłozyli te dudki do kasy, stałyby sie na przisłość w zyciu tego dziecka prowdziwym scynściym* (GazPod 1932, nr 9: 8: Fr); (CzG, Dr, Fr, Jw, ŁN, Łp, Rp, Tr).

PRZEPIEPRZIĆ *cz. dk* **'roztrwonić pieniądze, zmarnować okazję':** *No na Cornyj Górze lasu ni majom, bo Cornogórzany, tu wse gadajom nasi, ze przepieprzyli Podspadami, przepiyli urbar. To jes jedyno, jedyno dziedzina na Spisu, co urbaru ni mo* (KorpSp: CzG).

PRZEPIERZYNIE *rz. n* **'cienka ścianka działowa, przegroda, np. w stodole':** (matK: Kr, Tr).

PRZEPIJAĆ zob. PRZEPIĆ

PRZEPIÓRKA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** (matK: Dr, Łp, Nd, Tr).

PRZEPIS *rz. mnż*

1. **'spisana lub przekazywana ustnie wskazówka określająca sposób przyrządzenia potrawy lub przetworu spożywczego':** – *Przepisy som takie! – E, e, przepisy, przepisy* (matK: Łp); *Na Świynta gazdynie rade dogodzić dómownikom, ale przepisów teroz „od groma" i juz nie wiedzieć, co piyc* (NaSp 90: 28); (Łp).
2. **'urzędowy nakaz lub zakaz':** *Były, był taki przepis, ze jednego mogli ze ze służby wojskowyj wyłoncyć* (RnS 121: Kc); *Dali mu taki i tyn moze dom rozebrać, ale spód musi nietykniony być, taka była ustawa wtedy, takie przepisy budowlane były* (KorpSp: Nd); (Kc, Łp, Nd).

PRZEPISAĆ *cz. dk* – **PRZEPISUWAĆ** *ndk*

1. **'wystawić komuś receptę':** *Lykorz przepisoł* (matK: Łp); *Doktory przepisujom lyki* (matK: ŁW); *Lykorz przepisoł, coby lody ususyć i wiatru ukrusyć* (matK: Łp); *Doktorka przepisała iniekcje* (matK: Nd); (Jw, Łp, ŁW, Nd).
2. **'urzędowo zrzec się prawa własności na rzecz kogoś innego':** *I ón potym to sićko, ty polany wzion, przepisoł na sobie* (RnS 94: Jw).

PRZEPISOWY *przym.* **'przestrzegający przepisów':** *Jak nie traficie na takiego przepisowego milicjanta, to biyda z wami* (matK: Łp).

PRZEPISUWAĆ zob. PRZEPISAĆ

PRZEPITKA *rz. ż, kuch.* **'napój, np. sok, używany do przepijania wódki, łagodzący jej ostry zapach':** *Tam dziesi zdjyncie mom to same paluski na stole i, i flaska, i przepitka, i tyle, niy?* (KorpSp: Kc).

PRZEPIYC *cz. dk, kuch.* **'piekąc ciasto w zbyt wysokiej temperaturze, spowodować jego przypalenie':** *Piec musi wiedzieć gospodyni, w jakiej tymperaturze wypalić, bo jakby źle wypolyła, to moze być abo niedopiecony, abo przepiecony, co go spoli, a nie bedzie piecony. Musi juz sie znać kozdo gospodyni, do swojego pieca musi wiedzieć, ze jak sie to...* (BubSpT 54: Fr).

PRZEPIYKNY *przym.* **‘szczególnie piękny; przepiękny’:** *Kanafoska – strój przepiykny, robiyło sie dóma; lniano prostawo, cyrwone nici – tym sie woncyło, w poski* (matK: Fr); *Tak piyknie bar przepiykno była pryncyna* [*sic*!], *ta óna sła koło jedny zohrady. Tak w ty zohradzie były przeokrutne piykne owoce, jabłka. Tak óna do tyk jabłek skokała z gymbom. Rada by była ułapić z gymbom, bo ni miała ronc* [*sic*!], *bo sie jyj bar fciało jeś. A zohradnik widzioł, ize ta skoce i zeby rada ułapić to jabłko, zjeś* (MalPS 131: Jw); (Fr, Jw).

PRZEPLUĆ *cz. dk* – **PRZEPLUWAĆ** *ndk* **‘splunąć w odpowiedni sposób przy odczynianiu UROKU’:** *– Oblywo sie wodom, pianom, noji, noji to tak, ze przepluwali trzi razy tfy, tfy, tfy, noji to nie pomogało. To tyz kadziyli. – Na kónia pluli trzi razy? – Tak, na kónia* (CzG); *Zawse tak godali, ze na noworodki cy tam na co, jak sie przidzie: ojej, jaki ładny chłopcuś, zeby zaro potym przepluć przez prawe ramie: tfy, tfy, tfy, na psa urok. – To mama dziecka mo przepluć przez swoje ramie? – Nie, tyn cłowiek, co przidzie popatrzeć, a kwoli dziecko, to powinien tak zrobić, zeby na wszelki wypodek nie było uroku. – Przez swoje ramie, prawe ramie cy lewe ramie? – Lewe ramie. W izbie nad tym dzieckiym, to sie tak powie, zeby go przepluć, niy, zeby sie darzyło, zeby sie fajnie chowało, zeby nie było chore* (Fr); *A óni sie ino plecami* [teściowa] *obróciyli do mnie i na kozdym tym staneli cy cosi, modlyli sie, modlyli sie. Słysałaf, ze jakiesi zdrowaśki godajom. Potym zaś przi nogaf postaneli, potym zaś cosi. Potym przepluli, przepluli, obróciyli sie za siebie, zaś przepluli. Widziałaf, ze pluli i poza siebie pluli: pfu, pfu, tak robiyli* (Fr); *My tu mieli takiego somsiada, ze ón zyje do dzisiok i tam taki drugi, ode drógi był, to jak wloz komu do stajnie, to musiała sie jakosi skoda juz stać. No to juz syćka... – Złe ocy. – Co? – Musioł mieć złe ocy. – No ocy mioł złe, ale cymu? Noji tak, ze dzie ino tyn, a pchoł sie tak jak diabli do tyk, do tyk sopók. A jak, a jak juz ftorynsi, do niego jak wloz, fto mioł świnie, niy? No to potrafiyła od razu po nim, za pore, za pore minut juz dyle syćkie przewracała, prała cały corek, to przyseł po mnie, chodźze, chodźze ty jom przepluń, bo Jezus Maryjo mi sie jesce zdarzi, a za tym pieronym, to juz, juz nie daj Boze!* (CzG); *Fto sie zapatrzi na kogoś niedobrze, to sie mu stanie z óc. Stare babki kozały, zeby to przepluć na cłónki i po cole trzi razy cuchnóć i krziz robić. W Kacwinie był baca, co umioł takie uroki zacytać. Wode trza było wzioś z dómu do gornecka, a ón wongliki jarzonce rucoł na wode. Siedym cy dziwiynć. I modlył sie „Ojce nas” na wopak. Noji jak wonglicki spadły na dno, to ze urok przejdzie. A jak nie spadnom, to bedzie długo chory cy cłowiek, cy stworzynie* (ŚlizPPN 74–75: Kc); *Tak fryśko krzciyli, bo matce nie wolno było tak wychodzić. No trzeba było, jak juz potym okrzcone było dziecko, to i matka mogła iś i z dzieckiym, bo, bo tak to było to, ze godali, ze dziecku sie moze z óc stan... stać. Tak tu godali, jak płakało, no to trza jom, go było przepluwać tam jakoś* [śmiech], *noji przezegnać, ale tak to, no ludzie tak jesce wtedy, jak jo pamiyntom, no to nie było telewizorów, to barz duzo po drógaf, na ławeckaf siedzieli, niy? No to tak, jak ftosi seł, no to sie boł, ze go juz obgodajom. To tak racyj było wsićko, bo zaroz by cie obgodali, ze chodzis z dzieckiym, a jesce nie okrzcone* (Kc); *– Jo na przikłod tyz, jak miała Andrzeja małego, niy? I przisły tutej, i normalnief sie cuła, siostra z takom kolezankom, no tak razym my sie kolezankuwały, wiym, ze óna jak na mnie popatrzała, a jo to byłaf po porodzie, no to musiała tak na mnie popatrzeć, jak, jako jestym, niy? Cy, no, cy zescuplała cy nie w ogóle. Jak óna tego, mnie sie od razu źle zrobiyło. No jo nie wiym. Babka godo, teściowa, pewnie ci sie z óc stało, bo to tak sie godało. – Trza było potym wzionść przepluć* [śmiech], *jak to było, pockoj... – Miała babka, jakoś przepluwała, coś tam* [śmiech]. *– To było trzeba: W imie Ojca i Syna na trzi razy, jak to było. Ale pluć na odwrotnom strone dłóni cy jakosi to było takie, takie odrobienie samego tego uroku, co, co ci ftosi, yyy, ci sie stało z óc, no. Ale to taki był* [śmiech] *mały, mały tyn...* (Kc); (CzG, Fr, Kc).

PRZEPLUWAĆ zob. PRZEPLUĆ

PRZEPŁACIĆ *cz. dk* – **PRZEPŁOCAĆ** *ndk*

1. **‘zapłacić za coś więcej niż to jest warte’:** *Przepłacić – alef zabulyła* (matK: Nd).
2. **‘zapłacić komuś za jego przychylność’:** *Nie do sie jyj przepłacić ani upytać* (matK: Rp).

PRZEPŁAKANY CHLYB ‘bardzo ciężka, wyczerpująca, zwykle mało popłatna praca, zapewniająca utrzymanie’: *Jo tak z ciekawości, no bo sie widziało, ze juhas to zarobi, juhas to zarobi, piniondze bedom, to, to, to, to, ale to jes przepłakany chlyb. Rano stoń, leje, grzeje, dój, domocanyś cały, nie, no, no wiadome, to sićko trza robić, bo to jes i na to, i na to, ale to jes przepłakany chlyb* (KorpSp: Rp).

PRZEPŁOCAĆ zob. PRZEPŁACIĆ

PRZEPŁÓKAĆ *cz. dk* **‘wypłukać coś z grubsza, niedokładnie’:** *Przepłókać do rzyki* (matK: ŁW); (Fr, ŁW).

PRZEPŁÓKAĆ GARŁO ‘eufemistycznie: napić się alkoholu’: *Józef Ambrozów zrobiół sobie kurs przewodników po Gotyckim Ślaku. Neji cynsto oprowodzoł gości. A w przewodnickim fachu to chojak bywo. Nieroz przichodziół du dómu po tyźniu abo i dłuzyj, azeby mu sie dobrze godało to i garło musioł nieroz przepłókać* (NaSp 57: 38: CzG).

PRZEPOCHNÓĆ *cz. dk* **‘przesiąknąć zapachem czegoś’:** *Do wody sie puściyło, troche przicyrwiyniało i przepochło* (KorpSp: NB).

PRZEPOLIĆ *cz. dk* **‘zapalić w piecu w celu ogrzania nieco pomieszczenia’:** (matK: Nd).

PRZEPOLIĆ SIE *cz. dk* – **PRZEPALUWAĆ SIE** *ndk*

1. **‘spalić się niemal całkowicie, tak że zostaje tylko żar’:** *Noji potym, jak juz w piecu przepaluje sie, a na korycie puko, pynko, weźnie sie łopate, noji klasko sie. Nopiyrse sie takie ciyńse placki piece, noji to wołomy, ze kołoce, a potym sie piece chlyb rubsy* (BubSpT 98: Łp).
2. **‘ulec uszkodzeniu na skutek działania ognia lub wysokiej temperatury’:** *Tyn snur sie przepolół* (matK: Rp).

PRZEPOLONY *przym.* **‘taki, który uległ przepaleniu’:** *Przepolono nowójka i spójke robi* (matK: Rp); *Leje sie tam do słojicka cy do śklonki trosecke wody świynconyj, no nie trosecke, bo tak wiynkse pół i ruco sie taki przepolony wyngiel do tyj wody świynconyj* (pmBarnasz: Fr); (Fr, Rp).

PRZEPOSAĆ *cz. dk* **‘owinąć i związać coś wokół pasa, bioder’:** *Snurke cyrwonom na krziz przeposać z prawego ramiynia na lewom biedre* (ZGS-I: ŁN).

PRZEPOSKA *rz. ż*

1. *str.* **‘wstążka do obwiązywana FARTUCHA w talii, wiązana z tyłu na kokardę; 📷 Tabl. IV’:** *Prasuwałak przeposke i w jednym miyjscu zrobiyłak dziurke. Chybak zhrubła, bo wstonzka cosik krótko, bo zawse trza sie dwa razy obwionzać, piyrse to przikrywo sie snurek od fartucha, a pote sie jom sykownie układo, zeby juz na biołym fartuchu dobrze wyziyrała* (pmKosz: Jw).
2. *tkac.* **‘specjalnego kształtu przedmiot, na którym tka się RYNKAWICE FURMAŃSKIE; zob. też: FORMA w zn. 3.; 📷 Tabl. IV’:** (matK: ŁN).

PRZEPOSUWAĆ *cz. ndk* **‘paść na zmianę krowy w połączonym stadzie’:** *Tam my siedzieli, krowy my tam paśli, no tam my sie przeposuwali tydziyń, tydziyń jed... jedyn poseł z k... z krowami az, dojół, a zaś drugo zaś my sie tak przeposuwali, zaś drugo na drugi tydziyń, zaś druga posła krowy paś* (KorpSp: Jw).

PRZEPOWIADAĆ zob. PRZEPOWIEDZIEĆ

PRZEPOWIEDZIEĆ *cz. dk* – **PRZEPOWIADAĆ** *ndk*

1. **‘powiedzieć coś krótko; zagadnąć’:** *Pytały jom, coby co przepowiedziała* [żeby coś powiedziała, odezwała się] (matK: Dr); *Tyn przepowiy to, tyn przepowiy to, telo my sie dośmioli!* (matK: Łp); *Cosi mu przepowiedzioł, nie wiym co, i przyniós dwie głombioski; – co ón fce?* (matK: Łp); *Juhas dolatuje: – Podźcie chytro, bo źle z owcami. Skurłoty odlatujom. – A tyn mówi: – No nie bój sie, juz jo wiym, fto to zrobiył. Ón mie popamiynce. – Przyseł do kosaru, obeseł trzi razy kosor dookoła, cosik przepowiedzioł do tyk owiec i porobiył cosik tam. A tyn drugi baca leci z góry, pokrziwiony cały i woło: Dej spokój, wyboc mi to, jo juz wiyncyj ci tego nie zrobiym* (ŚlizPPN 76: Nd); (Dr, Łp, Nd).
2. **‘przewidzieć przyszłość, zwłaszcza pogodę’:** *Od Świyntyj Lucji tak sie przepowiadało i tyf pogód prognozy pogody to były różne. I od, od Świyntyj Łucji do Bozego Narodzynio kazdy miesionc jedyn dziyń, niy? Kazdy* (RnS 59: Dr).

PRZEPRAGNIONY *przym.*

1. **‘taki, który długo nie pił’:** *Przepragniony, kie przesusony* (matK: Tr).
2. **‘o zranionym miejscu na ciele: mocno ropiejący’:** *Przepragnione, kie idzie gnój i krew* (matK: Fr).

PRZEPRAGNÓĆ SIE *cz. dk* **‘zepsuć się pod wpływem gorączki’:** *To sie przepragnie mlyko w kobyle* (matK: Dr).

PRZEPRASUWAĆ *cz. dk* **‘wyprasować coś lekko, niedokładnie’:** *No to tom kosule, tom takom nojlepsom, co była do kościoła, moze jedna była cy kielo tam, no to tom sie troske przeprasuwało. A reśte było syćko wytocane tymi, tym tockiym. Poowijane na to i dzie jakie, cy, cy, te kosule tote na powsedni dziyń, cy tam jakie dziecinne, cy jakie, tam syćko było tym, bez to tocko wytocane, bo zelozka sie straśnie mało uzywało, straśnie mało* (CzG).

PRZEPROSAĆ zob. PRZEPROSIĆ

PRZEPROSIĆ *cz. dk* – **PRZEPROSAĆ** *ndk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Pomimo tego, ze był analfabeta, nie znoł pisać, ale jynzyk sie naucył, no bo był trzi roki, no to sie musioł naucyć jynzyka madziarskiego, no to ociec przeprosiył tom grófke całom, coby go nie wyruciyła z konwyncyje, noji tak co sie dała uprosić, a jo był bity za to, zef to wystrugoł takie cosi* (BubSpT 121: Nd).

PRZEPROSINY *rz. nmos* **‘tradycyjna ceremonia przedślubna, opisana dokładnie w cytacie’:**

Przed godziną dziewiątą do domu pana młodego schodzi się coraz więcej ludzi. Na podwórzu przygrywa już muzyka. Niebawem odbędzie się ceremonia *przeprosin*. Pieczę nad tym aktem obrzędowym obejmuje starosta pana młodego. Gdy zabiera głos, w izbie pełnej ludzi zalega cisza: – *Kochani Ojcowie! Ty Jyndrusiu! I sićka weselnicy! Nief muzyka tu wejdzie, a wy Ojce i Matko siednijciez se na ławie pod obrozkami, ty zaś, Jyndrusiu, klynknij tu przed tatuśkiym i mamuśkom, a wy Ojcowie połózcie mu rynce na głowie, a ty Jyndrusiu, bes to sićko za mnom godoł, co usłysys.* Gdy zaś zostały spełnione polecenia, starosta wymawia słowa tradycyjnych *przeprosin*, które wzruszony Jędruś przed rodzicami powtarza za nim: – *Pytom wos po piyrsy roz, prze piynć ron Krysta Pana, przez to Nojświyntse Ciało, co na krzizu wisiało, abyście mi racyli przebocyć!* || Ojciec i matka odpowiadają razem: || – *Przebocomy!* || Starosta, a za nim Jędruś ponawiają prośbę: || – *Pytom wos po roz drugi, prze Bóg, prze Matke Boskom, prze piynć ron Krysta Pana, przez to Nojświyntse Ciało, co na krzizu wisiało, abyście racyli mi przebocyć!* || I tym razem ociec i matka odpowiadają zgodnie: || – *Przebocomy!* || Aby stało się zadość tradycji, Jędruś jeszcze raz zwraca się za pośrednictwem starosty do rodziców: || – *Pytom wos po roz trzeci, prze Bóg, prze Matke Boskom, prze piynć ron Krysta Pana, przez to Nojświyntse Ciało, co na krzizu wisiało, abyście racyli mi przebocyć i pobłogosławić mnie do przijyncia tego sakramentu cy świyntości, jaki jes staw* [*sic*] *małzeński!* || Rodzice poruszeni do głębi odpowiadają: || – *My ci sićko przebocomy, błogosławimy i prosymy Boga obidwoje o Boskie błogosławiyństwo.* || Po tych słowach najpierw matka, a za nią ojciec kreślą dłonią znak krzyża nad głową klęczącego syna. On całuje w rękę matkę, a potem ojca. Matka płacze, nie starając się nawet powstrzymać płynących z oczu łez. Ojciec, aby jawnie nie okazać wzruszenia – co nie przystoi mężczyźnie – ucieka pospiesznie do komory. W progach rodzinnego domu weselnicy składają Jędrusiowi życzenia dobrego życia (PlucWS 37–39: ŁN).

PRZEPROSUWANIE *rz. n*

zob. fraz.:

ZA PRZEPROSUWANIYM

PRZEPROWADZIĆ *cz. dk* – **PRZEPROWODZAĆ** *ndk*

1. **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Weselnicy zaś i tak nie daruwali, bo jajeśnice dojedli, palenke dopiyli i młodom paniom z pierzinom, i zogłówkami przeprowadziyli du dómu Bartka od Spyrki* (BalSKD 102: Fr).
2. **‘zmienić formalnie, urzędowo prawo własności’:** *A jo, jak ciotka umarła, to jo przeprowadziył to sondowo na siebie i dołek Hance, bo juz partnerka Wojtkowa sie z bratym procesuwała* (Jw).

PRZEPROWADZIĆ SIE *cz. dk* – **PRZEPROWODZAĆ SIE** *ndk* **‘zmienić miejsce stałego pobytu’:** *Noji toto zawse jak juz toto my robiyli, to to znacy, ze bedzie, bedom świynta, abo juz na lato juz beme sie przeprowodzać na dół, na spodek, no to do siuteryny, na spodek* (RnS 52: Dr).

PRZEPROWODZAĆ zob. PRZEPROWADZIĆ

PRZEPROWODZAĆ SIE zob. PRZEPROWADZIĆ SIE

PRZEPRZEĆ *cz. dk* **‘wyprzedzić kogoś w biegu; zob. też: PRZEGNAĆ w zn. 2.’:** *Przeprzodziył sytkif* || *przepar* (matK: Kr); (Kr, Kc, ŁN).

PRZEPRZOŃŚ *cz. dk* **‘przeciąć skórę na palcu przędzioną, ostrą nicią’:** *Wiyrcholce długie takie, miynkcyjse od korzynia, rynke mozno przeprzońś* (matK: Tr).

PRZEPRZÓDZIĆ *cz. dk* **‘wyprzedzić kogoś w biegu; zob. też: PRZEGNAĆ w zn. 2.’:** *Przeprzódziół go* (matK: Łp); (Kc, ŁN, Łp).

PRZEPUCYĆ *cz. dk, kuch.* **‘przecisnąć ugotowane GRULE przez PUCEK’:** *Robiyło sie odmłode wiecór, grule przepucyli, sie uwarzyło, na tyf grulaf dało sie drozdze, jak było mało gruli, to sie doloło wody, zaprawiyło sie odmłode i to kisło całom noc* (EŁukMCK: Nd); (ŁN, Nd).

PRZEPUKLINA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Przepuklina, kie błona puknie* (matK: Nd); *Oberwoł sie – przepuklina* (matK: Tr); *Przepuklina – to błóna pynknie i flaki sie pchajom* (matK: Fs); *A ociec mioł przepukline, boł sie iś operuwać, bo ón był jako frontowiec zołniyrz i był w Niymcak, był w lagrze potym długo. Wziyni go z Bochni, okronzyli ik w Bochni Niymcy i do lagrók* (Jw); (Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**napuklina** – Rp]

PRZEPUKNIYNTY *przym.* **‘mający przepuklinę’:** *Mało sie przizno, kie jes przepukniynty* (matK: Łp); (Łp, Tr).

PRZEPUKNÓĆ *cz. dk* **‘pęknąć na pół’:** *Jojko pukło, obrync mi przepukła* (matK: Łp).

PRZEPUSCACKA *rz. ż, kuch.* **‘ręczna wirówka do odciągania śmietany z mleka’:** [– Jak się robiło masło?] – *Masło w kiernicce, w kiernicce nody masło, nody bylefto mioł, to ma... masine przepuscacke, no to przepuscali, niy? I śmietanke sie włoło do kiernicki* (KorpSp: Kc).

PRZEPUSCAĆ zob. PRZEPUŚCIĆ

PRZEPUSCANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PRZEPUŚCIĆ w zn. 3.’:** *Masina do przepuscanio mlyka* (matK: Kc).

PRZEPUSCUWAĆ zob. PRZEPUŚCIĆ

PRZEPUSTKA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Mało przepustek dajom* (matK: Jw); *Ludzie u nos chodziyli wse do Gór, do Podspod cy do Jaworziny do roboty. Toto sie utrzimuwało od wojny, jo jak bocym, to stale, to my tu mieli ino tom Jaworzine, te Podspady. Choć i przepustki były, i stale sie chodziyło tam. Tam sie zarobiało, bo tu nie było, tu w Polsce nie było roboty, tu nie było dzie iś do roboty* (Jw); (CzG, Dr, Fs, Jw, Kr, ŁN).

PRZEPUŚCIĆ *cz. dk* – **PRZEPUSCAĆ** *ndk* || – **PRZEPUSCUWAĆ** *ndk*

1. **‘przepędzić owce przez łańcuch przy ich wyprowadzaniu na halę, by trzymały się razem jak ogniwa łańcucha’:** *Owce zganiajom, zezynom, no to baca syćko daje ucte. Przepusco bez łańcuf owce i idom tak na hale. No to juz takom majom mode* (BubSpT 100: Łp).
2. **‘o niektórych materiałach: nie zatrzymywać wody, kurzu, powietrza itd.’:** *To zdjyncie przedstawio izbe dziedziny Niedzyce. Wystrój ty izby jes zaujmawy. Przedstawio ściane północnom i cyńść ściany zachodni. Piyrse pościyl drewniano i jyj wyścielynie, stryźlok, pierzina i zogłówki. Stryźlok wypchany słómom owsianom, stryźlok usyty z płótna gynstego, zeby nie przepuscoł kurz. Przikrycie na stryźlok z płótna lnianego, na krosnaf robione albo pokrowiec nakryty, ktory tyz na krosnaf robiony był. Wsićko własny roboty* (Iwan 1: Nd).
3. **‘sprawić, by surowiec, produkt przeszedł przez stosowne urządzenie i został przetworzony według potrzeb’:** *Przepuscane mlyko przez masine* (matK: Kc); *Masło w kiernicce, w kiernicce nody masło, nody bylefto mioł to ma... masine przepuscacke, no to przepuscali, niy? I śmietanke sie włoło do kiernicki* (KorpSp: Kc).
4. **‘pominąć, darować’:** *Franek i Stefon przeźreli na ocy, pomału siedli. Iście ta drzimota juz jym przesła. A matka zruciyli lym chustke odziywacke, sowali do sifonera i dali zawodziyli: – Niymcy po nocaf uciekajom, wóz za wozym, wziyni choćftorym świnie cy bycka, ale rzodko. Jak zaś przidom toci drudzy, to juz zodnyj gadzie nie przepuscom, wsićko weznom* (PrP 2017: 241: Nd).
5. **‘roztrwonić, zmarnować, stracić’:** *Cały majontek przepuściół* (matK: Fs).
6. **‘promować z klasy do klasy’:** (matK: Jw).

PRZEPYCHAC *rz. mnż* **‘drut do czyszczenia fajki’:** (matK: Kr).

PRZEPYCHAĆ SIE zob. PRZEPCHAĆ SIE

PRZEPYNDZIĆ *cz. dk* **‘zrobić prędzej niż inni’:** *Przepyndziół go w robocie* (matK: Rp).

PRZEPYCHA *wykrz.* **‘wyraz używany dla podkreślenia, że coś jest wyjątkowo smaczne’:** *Trza było kazdy wiecór te sulki sulać i blachy, piec taki kuchenny to juz był zatarasony cały z tymi sulkami, bo to sie susyło. Skóńcyło sie warzić, juz trza było te sulki susyć, zeby óne były twarde, neji i za dwa tygodnie tak, a potym juz ostatni tydziyń przed Świyntami, to juz sie biyło te gynsi. Ne to gysi, Jezus, jak jo rada, do tyj pory ni moge zabocyć smolcu. Smolec gynsi, no przepycha dlo mnie, to było coś nojlepsego. No straśnie mi to smakuwało. To tak sie smaruwało i chlyb furt tym smolcym gynsim. Neji miyso i miyso dobre jes jako w smaku, bo jes dobre, ino ze jes takie suche to miyso gynsie. No abo flacki tyz, tak straśnie jef rada jadła flacki gynsie. A teroz juz nifto tu nie chowo, ni ma* (KorpSp: Dr).

PRZEPYSNY *przym.* **‘wyjątkowo smaczny’:** *Teroz jesce takie starodowne tyz jesce robimy, jak jes synowo, ino tata jom naucył takie kołduny. To sie daje, te grule daje sie, trzeba uwarzić jedne grule, drugie zetrzeć i tyn krochmol, i tyf gruli trzeba. Neji do tego sie zawijo, to takie fajne. Krochmolu sie tyz trosecke daje, potym do tego zawijomy miyso ze skwareckami, no przepysne, akurat dzisioj tyz zrobi, przepysne, ale to jes stare danie, ale bardzo dobre, bardzo dobre* (KorpSp: Dr).

PRZEPYTAĆ *cz. dk* – **PRZEPYTUWAĆ** *ndk* **‘przeprosić’:** *Nie gniywom sie, kie ón mie przepyto* (matK: ŁW); *Ón be przepytuwoł młodyf* [o staroście przepraszającym rodziców w imieniu państwa młodych] (matK: Dr); *Przepytujom rodziców* [o zwyczaju przepraszania przed ślubem] (matK: Dr); *Przepytujym piyknie* (matK: Nd); *– Dobro baba musi być tako, zeby ustompiyła zawse, bo chłopu trza zawse ustompić. Jo nie wiym, cymu, ale tak sie mi widzi, ze nojlepi jacy ustompić, zeby sie nie złościył. Chłop chyba nie ustompi, wse chłop gorsy, jak sie pogniywo, to sie gniywo, jakbyś ty sie nie udobruwała, to nic z tego. – To zalezy, cyja wina. Ni mozecie chłopa przepytuwać, ón wos musi. – To jo go nie przepytujym, ale wse mu ustompiyłaf* (GrJMSp 320); *Bandurzi zahańbiyli sie straśnie, przepytali piyknie ładnie ksiyndzów, nawyrtli sie i oześli sie po całyj dziedzinie sukać Janosika. Poprzewracali syćkie konciki, nawet forzty w izbaf gazdowskif i konwencyjaskif*

powyrywali, ale nie należli harnasia zbójników (BalSKD 91: Fr). (Dr, Fr, ŁW, Nd, Tr).

PRZEPYTAĆ SIE *cz. dk* **‘przeprosić się z kimś’:** *Roz dwa był w dóma. Przepytoł sie z babuśkom i juz od tego casu zostoł na gazdostwie. Justyna, zeby go uspokojić, powiado mu: – E, o coz ci markotno, dyć sie na dziadka podoł! – Teroz dopiyro Bartek Spyrka Świdrowaty zrozumioł, ze to sie stało w rodzinie, i od tego casu zacon nowe zycie. Ale to juz nie takie, jak miało być* (BalSKD 105: Fr).

PRZEPYTANIE *rz. n*

zob. fraz.:

ZA PRZEPYTANIYM

PRZEPYTUJYM *wykrz.* **‘formuła grzecznościowa, używana dla przeproszenia kogoś, komu uchybiło się choćby w najmniejszym stopniu’:** *Jedyn parobek z Frankowyj zrobiył sobie taki stołecek, wzioł go ze sobom do kościoła i usiadnół na nim na churze. Patrzi na kościół i widzi, ze dzieftore baby nie gymbom stojom ku ółtorzu, ale, przepytujym, rziciami. A to som te bosiorki, zodyn to nie zbocy, ino tyn, co na stołecku siedzi* (BalNS 40: Fr).

PRZEPYTUWAĆ zob. PRZEPYTAĆ

zob. fraz.:

PIYKNIE PRZEPYTUJYM

PRZEPYTUWANIE *rz. n*

zob. fraz.:

ZA PRZEPYTUWANIYM

PRZERADZIĆ *cz. dk* **‘odezwać się, powiedzieć coś, zamienić z kimś parę słów; przemówić; zob. też: PRZEGWARZIĆ’:** *Sołtysym moze być kazdy, grunt, zeby mioł kontakt z ludźmi, no niy? Dobry, no bo to tyz musis być takim cłowiekiym, ze idzies i, i z kazdym przeradzis, no niy?* (KorpSp: Jw); [– A jak przyjeżdżają turyści czy jacyś obcy ludzie, to mówi pani do nich polszczyzną ogólną?] – *No po polsku, ale bylekiedy tyz fcom, zeby tak gwarom przeradzić, cy co* (KorpSp: Łp); (CzG, Jw, Łp).

PRZERATY*

zob. fraz.:

RATY PRZERATY

PRZERAZIĆ *cz. dk* **‘przeniknąć boleśnie’:** *Taki wiater bez usy przerazi* (matK: Dr).

PRZERAŹLIWY *przym.* **‘niezwykle intensywny, przenikliwy’:** *Ale przeraźliwy kolor, cheba ftosi ni mioł rozumu, zeby tak pomaluwać dóm* (CoWś 268: Nd); *Jedni huśtali, a toci drudzy wnuka okrutnie sie darły, a dzieci to majom taki przeraźliwy głos. Nasego Maćka, kieby tam posłoł, toby ludziom w usaf usy pynkały, taki mo głos* (RnS 158: ŁN); (ŁN, Nd).

PRZEREDYKAĆ *cz. dk* **‘przeprawić się przez coś z trudem, pokonać trudną drogę’:** *To jak jadzie, a głymboko jadzie, miynko, to godajom, co tak przeredykoł* (TPPG I: 152: ŁN).

PRZEROBIAĆ zob. PRZEROBIĆ

PRZEROBIANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PRZEROBIAĆ’:** *Radło do przerobianio ziymi* (matK: Nd).

PRZEROBIĆ *cz. dk* – **PRZEROBIAĆ** *ndk*

1. **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Bryndza ze syra przerobiono, przemleto, posolono* (matK: CzG); *Przerobić jako grote abo co* (matK: Kr); *Bo to przijyzdzała mlycarnio z Rymanowa i, i normalnie to roz do tyźnia przijyzdzali, i brali tyn syr, i na auta. I i potym jo nie wiym, cy przerobiali na bryndze, cy tak tyz wysyłali, nie wiym to* (RnS 43: CzG); *Jesce trza dodać, ze za Gierka pokozały sie kosiarki kónne, na siedzisku ftoryj siedzioł chłop i poganioł kónie, ale trza sie było sprzongać ze spólnikiym. Coby zlikwiduwać tom niedogodność, zacyni przerobiać kosiarki kónne i montuwali na nik motór bynzynowy abo na rope. Wtedy kose z zieletkami na płaskowniku w blocie kosiarki napyndzoł motór, ale juz ino jedyn kóń ciongnół takom kosiarke* (CzG); (CzG, Fs, Kr).
2. **‘robiąc coś, dać na zmianę dwie warstwy, dwa paski’:** *Cyrwone przerobiało sie biołym* (matK: Fr).

PRZEROSTAĆ *cz. ndk* **‘o chwastach: wyrastać w dużej liczbie pośród właściwej uprawy’:** *Troske przerosto grule* [chwasty w ziemniakach] (matK: Rp).

PRZERÓBKA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Jak my robiyli, to my robiyli jacy takie przeróbki, jak mioł ftosi płazy, to sie dobuduwało góre, małom tam izbe jednom w dachu wołali* (Kc).

PRZERÓŚ *cz. ndk* **‘urosnąć wyżej niż coś, ktoś inny’:** *Na drugi rok kozoł Zyd nasioć owsa, a dziadek wsioł podsiywke. Okozało sie, ze i tyn rok płóny był na owies. Owiesek był mały, jaze go kónicynka przerosła. Zebroł Zyd ino pore snopkók do półkoska* (NaSp 41: 20: Jw).

PRZERUCAĆ zob. PRZERUCIĆ

PRZERUCIĆ *cz. dk* – **PRZERUCAĆ** *ndk*

1. **‘rzucić z jednego miejsca na drugie, zwłaszcza nad przeszkodą; przerzucić’:** *A jesce jes do tego, co sie przeruco. Pokoz jyno, chłopce, tyn cółnok, to óni uwidzom. To jes cółnok, toto chodzi pomiyndzy te nici, góni tam i nazod, z powrotym, a ino sie go popycho jednom rynkom, drugom rynkom i nie do sie mu na wiyrf wyskocyć, i ón ino góni tam i z powrotym. Tam sie do środka daje nici, na takom cywke sie naspulo i jes, woło sie*

spulorz, i to sie naspulo na tyn spulorz nici, i włozy sie do tego cółka, i tak tyn cólnok góni, i tak sie to robi to płótno. Tu nici wychodzom tom dziurkom, tom dziurkom wychodzom nici (BubSpT 45: Fr). [**przerzucić** – Dr]

2. *tkac.* **'energicznym ruchem przepchnąć czółenko tkackie między warstwami osnowy':** *Cołnykiym sie przeruco* (matK: Nd); *No a potym, jak sie robiyło, no to sie tyz spulało te cywki, jak sie zrobiyło płótno, wiys, no to trza było, takie cólno było doś długie i tam była dusa, i tom, do, tom cywke trza było do tego cólna, noji i przerucało sie, tak jak sie płótno robi juz, niy?* (CzG); (CzG, Fs, Jw, Nd, Rp). [**przerzucić** – Jw, Kc]

PRZERUWAĆ SIE *cz. ndk* **'o niebie rozjaśniającym się po deszczu':** *Przeruwo sie chmura, rozegnało wsystko* (matK: ŁN).

PRZERWA *rz. ż* **'przerwa między lekcjami w szkole; zob. też: PAŁZA w zn. 1.':** *Jak my prziśli do skoły, na piyrsyj lekcji, my sie na pocontek modlyli. Potym sprowdzali obecność, jacy roz dziynnie. Na przerwaf my lecieli bez ławe, kopać łabde. Jak sie miała zacynać nastympno lekcja, stoł dyziurny na moście ze zwónkiym i zbyrkoł. Syćka lecieli do klas, zeby sie nie spóźnić. W skole nie było wody, ale i tak miało być cysto. Dyziurni musieli przinosić wode do mycio tablicy ze rzyki albo od nos ze studnie, bo my blisko bywali. Było po seść lekcji – do piyrsyj godziny, potym my musieli iś paś krowy* (NaSp 60: 39: Nd); (CzG, Jw, Kr, Nd, Rp).
zob. fraz.:
BEZ PRZERWY

PRZERWAĆ *cz. dk* – **PRZERYWAĆ** *ndk*

1. **'przedrzeć, przerwać na pół':** *Kieby tak przerwać na poły* (matK: Tr); (Fr, Jw, Tr). [**przetargać** – CzG, Kc, Nd]
2. **'zatrzymać przedłużający się jakiś stan':** *Spanie przerwie* (matK: Jw); *Bańki stawio sie, przerywajom zapolynie* (matK: Fr); (Fr, Jw).
3. **'zrobić wyrwę w czymś':** *Przerwała woda cosi* (matK: Fr).

PRZERWISKO *rz. n*

1. **'pas lasu między polami, las przerywający pola uprawne':** (matK: Kc).
2. **'część gruntu przerwanego przez wodę':** *Przerwisko, woda casym idzie wielgo i przerwie i inyndyj zrobi plac* (matK: Tr).
3. **'przekopany kawałek gruntu':** *Przerwisko – skidze sie ziymie* (matK: Nd).

PRZERYWAĆ zob. PRZERWAĆ

PRZERZEZAĆ *cz. dk* – **PRZERZEZUWAĆ** *ndk* **'przeciąć coś nożem lub podobnym narzędziem':** *Nogi sie obiyrały, piynty sie obiyrały, bo to, bo to, to godajom, ze to odbiół na skale cy co, to sie potym obiyrało, a to byle coś wbiół tam cy gwoździa, cy, cy, Jezus Maryjko! To tata nieboscyk wse wziyni brzitwe i przerzezali, i wyseł gnój, o Boze Jedyny, o Boze, mieli robote, bo bo musieli te, bo to takie na piynie było, taki jak juz gnój, no to potym przerzezali brzitwom i wyseł tyn gnój, no juz popuściyło* (KorpSp: Tr).

PRZERZEZUWAĆ zob. PRZERZEZAĆ

PRZERZINAĆ zob. PRZERZNÓĆ

PRZERZNÓĆ *cz. dk* – **PRZERZINAĆ** *ndk*

1. **'przeciąć czymś ostrym, np. nożem':** *Śkło dyjamyntym sie przerzyno* (matK: Rp); *Jesiyniom kisiyło sie do becki kapuste. Poobiyrało sie jom fajnie, powyrzinało sie głombie, jak tam za duze, poprzerzinało sie główki. Kładło sie do hebla, zhebluwało sie, pod spodkiym był saflik, leciało do saflika. A była becka, duzo becka i jedyn musioł se wymyć nogi elegancko, i do becki wlyź. Chłop hebluwoł. Zaś jesce był trzeci, nedy baba, co pomogała, przerzinała, sykuwała do tego hebla. A tyn chłop hebluwoł, a trzeci deptoł. Nedy to i baba mogła deptać. Kielo jo udeptała kapusty tyz. Depce sie tak, ze wsypuje sie kapuste i soli sie za kozdym razym, jakik przipraw sie daje, pieprzu. Deptało sie tak, zeby woda sie robiyła w kapuście* (GrJMSp 306); *I teroz była sprawa tako, to było i w Jurgowie, i w tym, i w Trybsiu, straśnie Jurgowianki nierade widziały Cornogórzanek, a Trybsianki podobnie. Moja mama godała, ze w Jurgowie, a tok samo słysoł w Trybsiu, ze Cornogórzankom brały te konkurentki i przerzinały, przecinały im nozyckami po cichu jak, ze za syrokie farbanki majom. Tym sie wyróźniały Cornogórzanki i w Jurgowie, i w Trybsiu, ze miały syrokie i takie wydłuzone farbanki* (CzG); *Piyrse trza było z wiyrchu pozbiyrać tyn bór, a dopiyro tam była tam tako masa takiego torfu, takiego, ze potym sie przerzinało suflom na takie mniyjse, na takie wonziyjse i potym sie ryło te kopce takom suflom, takom prostom suflom* (KorpSp: Tr); (CzG, Rp, Tr).
2. **'przeciąć piłą, np. ręczną, tartaczną':** *To rzli na tartaku na kloce takie, na osiymcolowe, takie bele przerznół go na poły i były dwa płazy takie z jednego kloca* (BubSpT 43: Fr).

PRZERZODZAĆ zob. PRZERZODZIĆ

PRZERZODZIĆ *cz. dk* – **PRZERZODZAĆ** *ndk* **'zrobić przecinkę w lesie, wyciąć część drzew w młodniku; przerzedzić':** *Przecinka w lesie, młodnik, kie gynsty przerzodzo sie, ni moze tak róś* (matK: Fs).

PRZERZUCIĆ *cz. dk* – **PRZERZUCAĆ** *ndk*
1. **‘rzucić z jednego miejsca na drugie, zwłaszcza nad przeszkodą; przerzucić; zob. też: PRZERUCIĆ w zn. 1.’:** *Packe owijały i przerzucały bez daf* (matK: Dr).
2. *tkac.* **‘energicznym ruchem przepchnąć czółenko tkackie między warstwami osnowy; zob. też: PRZERUCIĆ w zn. 2.’:** (matK: Jw); *Ale to włośnie musioł umieć, bo na krosnaf przechodziył zawse cołnek, to sie nazywało taki, to przeruciył cołnek, zeby óna mogła zmiynić, zaś takie podnozaje, to te nitki przechodziyły roz tak, roz tak* [demonstruje ręką]. *No to jak przerzuciył cołnek, a potym zaś przeruciył smatke* (Kc); (Jw, Kc).

PRZERUCIĆ SIE *cz. dk* – **PRZERUCAĆ SIE** *cz. ndk.* **‘zmienić dotychczas wykonywaną czynność lub zwyczaj na inny’:** *Od casu włośnie, jak urodziyłak Wojtusia, no to juz, ze tak powiym z granio w chałupie mało korzistom, ni mom casu zbytnio. Tak ze bardziyj teroz przerzuciyłak sie włośnie na śpiywanie* (KorpSp: Jw); (Dr, Jw).

PRZERZUT *rz. mnż* **‘przeniesienie się choroby z jednego miejsca ciała w inne’:** *Juz było het źle ś nimi, kie pojechali do doktora. Po badaniak w ośrodku tate wziyni do śpytola i tam juz zostali.* (...) *Operacja nie pómogła, bo to juz były przerzuty. Tata umarli tydziyń po operacji w śpytolu* (KorpSp: ŁW).
zob. fraz.:
NA PRZERZUTY

PRZERZUTKA *rz. ż, tkac.* **‘podczas robienia płótna na warsztacie tkackim: wprowadzenie nitki biegnącej w poprzek tkaniny’:** *Juz było tak, ze moja mama ni mogła pojonć na krosnaf robić, bo to trza było co śtyry nitki przerzutke robić* (KorpSp: ŁW).

PRZESADZIĆ *cz. dk* – **PRZESODZAĆ** *ndk* **‘posadzić roślinę na nowym miejscu’:** *Przesadzić kapuste* (matK: Kr).

PRZESCYPAĆ *cz. dk* || – **PRZESCYPIĆ** *dk* – **PRZESCYPUWAĆ** *ndk* **‘w odniesieniu do drewna: rozłupać na dwie części’:** *Przescypione drzewo na pół* (matK: Fs); *Mioł na piyntrze po somsiekaf naukładanyf od wiesny kluber na dongi. Jak my ryftuwali drzewo na opał, to zawse było sortuwanie, co sie nadawało, ze było bez synków. To my wycinali rózne długości, przescypuwali na takie klubry i układało sie troche na piyntro, po somsiekaf sie rozkładało, noji na oborze, coby na dongi nie loło, a mogły sknóć* (Iwan 46: Nd); (Fs, Nd).

PRZESCYPIĆ zob. PRZESCYPAĆ

PRZESCYPUWAĆ zob. PRZESCYPAĆ

PRZESIADUWAĆ *cz. ndk* **‘często i długo przebywać gdzieś’:** *I naryftuj gynśle, jacy wiecorami w karcmie przesiadujes, to moze cosi przigros nom do kolyndy. Fto wiy, cy choć umiys?* (Czard 51: Nd); *Obróciół sie w strone Biylanskik Tater, dzie kozicki nojradziyj przesiaduwały. Hań miyndzy nimi sporo casu zmiyrniół, kie sie im przipatrzuwoł, jak ślebodnie skokały ze skałki na skałke* (SpCzyt 35: Rp); *Dzieci rada widziała nade wsićko. Przesiaduwały u niyj nojcyńści w niedziele* (SpCzyt 129: Nd); *Jo sie ta nie zyniył, było mi trzidzieści siedym rokók, bok se tak baciaruwoł, a bebe mioł takom, co miała chłopa w Hamaryce. Nyji tamek przesiaduwoł, koledzy tyz* (BubSpT 10: CzG); *Jo wiym, ze dziś sie po ludziaf nie chodzi, ale swojim trzeba zawinsuwać. Przeto fciołef wom potku i wasyj rodzinie przyniyś ze sobom to scynście. Przesiaduwać dziś sie nie godzi, przeto zostajcie z Bogiym* (Czard 47: Nd); (CzG, Nd, Rp).

PRZESIEDZIEĆ *cz. dk* **‘spędzić jakiś czas, przebywając gdzieś krótko; przetrwać’:** *Jednom noc my tam przesiedziały* (KorpSp: Nd).

PRZESILISKO *rz. n* **‘przesilenie ręki przy pracy’:** (matK: ŁN).

PRZESIOĆ *cz. dk* – **PRZESIYWAĆ** *ndk* **‘przepuścić coś przez sito w celu oddzielenia części większych od drobnych’:** *Monka sie skóńcyła z poprzedniego mlecio, a jeś trzeba, to młynek był ratunkiym. Umleło sie ryncnie, mama przesioła na sitku, to, co sie umleło, co przeleciało przez sitko, to było na moskol, a to, co zostało na sitku, to było prze świnie* (Iwan 73: Nd); *Recica jes o rzodsy siatce. Potrzeba recicy była przi młócyniu, jak sie omłóciyło cepami, to z całego dnia była doś kupka zbozo, to zboze sie rozgarnyło na takom posodzke i wygrobało sie z posodzki grabiami hrubse stynce słómy. To, co przesło przez grabie, to juz wsićko reśte sie przesiywało na recicy. A to, co przeleciało bez recice, to mogła drugo osoba brać przetak i przesiywać na przetaku, i to, co przeleciało przez przetak, było gotowe do wiocio* (Iwan 76: Nd); *Zaś na wiesne nieroz caluśki tydziyń przesiywałymy bez recice ze somsieków zboze. Prof jaze pluca zatykoł* (SpCzyt 83: Nd); (Fr, Nd).

PRZESIONKNIYNTY *przym.* **‘ogpol. przesiąknięty’:** *Trza sie z dómu uchylić, niekze sie swobodnie i spokojnie odzywo rajbacka, niekze gornek zeleźniocek zaśpiywo pod smatom z pioskiym i goroncym ługiym, niekze forzty zanucom pod muzykom twardyj scotki, niekze ponewecki* [rondelki]*, brutfanki przesionkniynte maściom ze spyrki, ze sadła, z łoju, z podgardla zostanom wyrucone het,*

het poza dno i boki wroz ze zapachym (NaSp 28: 12: Jw).

PRZESIYLIĆ *cz. dk* **‘przemęczyć np. ręce, stawy, pracując fizycznie ponad siły’:** *Przesiylół rynke* (matK: Rp); *Spuściyłef głowe i tak patrzym na moje boganciska. Nie doś, ze na mnie za duze, to jesce siuster podbiył if takom hrubom tałpom, ze nogi przesiylym. Kabotek zaś maławy i połotany. Bodej ta bodej z takom wyprawom pastyrza* (SpCzyt 57: Nd); (Nd, Rp). [**nasiylić** – Fr, ŁN, ŁW, Tr; **usiylić** – Dr, Fr, Nd]

PRZESIYLYNIE *rz. n* **‘nadwyrężenie, przemęczenie’:** *Bolok z bóli, z przesiylynio* (matK: ŁN).

PRZESIYWAĆ zob. PRZESIOĆ

PRZESIYWANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PRZESIYWAĆ’:** *Stanyłymy rano na przededniu, a musiałymy tak stanóć, no bo wiycie, tak sie zdarzyło, ze nasi chłopi chcieli jacy w tym tego dnia zasioć zboze, a my sie tak trosecke podziaduwały, neji w tyn piontek nie przesiołymy tego zbozo do siocio na roli, ne to juz my obiecuwały, ze pudyme, ale jak to na przededniu, niebo sie dopiyro rozwidniało, ciymno było, zimno było, ale my stanyły z Jagniyskom, wziynymy lampas i słymy pomału. No iście w nocy był przimrozek, bo na zogacie był jesce śryz, ale jakosi my dosły, dosły do podsopy, otworzyłymy, zawiysiyłymy na kołku lampas, neji wziynymy sie za przesiywanie* (KorpSp: Nd).

PRZESKAKUWAĆ zob. PRZESKOCYĆ

PRZESKARZYĆ [wym.: przeskar-zyć] *cz. dk* **‘wnieść skargę do sądu’:** *Przeskarzył go* (matK: Nd).

PRZESKNÓĆ *cz. dk* **‘schnąc, stracić nieco wilgoci; stać się nieco suchszym; podeschnąć; zob. też: PRZISKNÓĆ’:** *Przewraco sie siano, zeby przeskło* (matK: Rp).

PRZESKOCKA *rz. ż, tkac.* **‘skaza na płótnie’:** (matK: Fr). [**smuga** – Kr; **spłocha** – ŁN]

PRZESKOCYĆ *cz. dk* – **PRZESKAKUWAĆ** *ndk* || – **PRZESKOKUWAĆ** *ndk* **‘ogpol. przeskoczyć’:** *Telo była dziura, co ni móc było przeskocyć* (matK: Łp); *Przehycujom* || *przeskokujom* (matK: Fs); *Przeskakuwali parobcy* [o popisach sprawności] (matK: Łp); – *Była placówka WOP-u. Tom granice tak strzegli, ze... Boze, tam nifto nie przeseł, bo była orano granica i bronuwano. Dwa metry, ze nie przeskocył, chyba ze na jaki tycce musioł abo jak* (Kc); *To ftory był mocny, co sie chyciół bornie przód, a ón wtedy przeskocył, to przeseł, a ftory nie chyciół bornie, tak pociongła go bornia do nuka i utopiół sie. Tam sie bardzo ludzi potopiyło* (BubSpT 103: ŁN); (Dr, Fs, Kc, ŁN, Łp).

PRZESKODZAĆ I zob. PRZESKODZIĆ

PRZESKODZAĆ II *cz. ndk* **‘być dla kogoś przeszkodą’:** *Kosula chłopsko u góry na rynkowie mo trzi zasywki, downiyj była w siodle straśnie syroko i chłopom sie źle w nif chodziyło, bo przeskodzała choćby w kurzyniu, w nabiyraniu tabaki z mieska, we ftorym jom trzimano przi posku i zeby go wydobyć, trza było piyrse kosule odwinóć* (pmKosz: Kr); *Jo nie fcym go* [stary dom] *burzić, no bo mnie to nie przeskodzo, a coz sie nie wzgobacym, ze choćbyf go sprzedoł dziesik, zeby go rozebrali, ale ale potym mogom być kurowody* (RnS 53: Dr); (Dr, Kr).

PRZESKODZIĆ *cz. dk* – **PRZESKODZAĆ** *ndk* **‘utrudnić, uniemożliwić komuś jakieś działanie’:** *Wesele, no to młody pon, jak mioł piórko za kapelusym, młodo pani we wiyńcu sła do kościoła, Polocy śpiywali polskom piosnecke, Słowocy sie zrozali z tego, ze po słowiyńsku śpiywać, niy. Drudzy zaś fcieli po polsku, jedyn drugiymu przeskodzoł* (BubSpT 123: Nd).

PRZESKOKUWAĆ zob. PRZESKOCYĆ

PRZESKOLIĆ *cz. dk* **‘ogpol. przeszkolić’:** *Mój ociec jako był zołnierz polski, to, to wiys, był juz przeskolony* (Jw).

PRZESKUMAĆ *cz. dk* **‘sprawdzić, wybadać’:** *Było mi jakosi dziwnie, wziynaf łyzke i nawrucałaf gałusek do zołondka. Dobre były, choć mało omascone, a skwarców to juz nie było wobec. – Mozes zostać u mnie – powiedzioł gazda. – Pryndko jys, to i pryndko bes robić. Wtedy jef przeźrała na ocy; jedzynie było noumyśne, zeby mnie przeskumać, cy jo robotno* (SpCzyt 83: Nd).

PRZESŁO *mod.* **‘tym słowem mówiący sygnalizuje, że liczba, wielkość, miara czegoś jest większa od wskazanej; więcej niż; zob. też: PONAD III’:** *My ni momy ino jednom krowicke, no to tam duzo masła ni momy, nale kieloz to choć pół litra, moze i przesło pół litra urobiym* (BubSpT 13: CzG); *W kazdym bondź razie Rzepiska właśnie słyneły i z magii, i z ziołolecnictwa, bo tu byli bacowie, tu było bardzo duzo juhasów. Wieś pasterśko, przesło trzista lat ta wieś mo, przesło trzista piyńćdziesiont, no. Prawdopodobnie prziśli pastyrze wołoscy, sie osiedliyli, noji pewnie tymu takie tradycje, no. Jak baca, jakisi tam baca sie powiysiył, to go wykopali, bo loło, to go spoliyli w Łapsak. Seść, seść songwi drzewa, tyle co sesnoście kubików byłoby na dziś. Telo drzewa spolyli, coby go cołkiym spolić. A słysołef tu, ze był tyz drugi wisielec z tamtyk Rzepiska i tu był pochowany, to go wykopali, włośnie niedawnom sie o tym dowiedzioł, tyz go wykopali* (KorpSp: Rp); (CzG, Rp).

PRZESŁO JAK RYNKOM PRZEWINÓŁ ‘coś minęło, ustąpiło nagle’: *Roz, kie dziywki mojyły ółtorz, to sie wydropała ku tymu ciertowi i uskrobała mu ze środkowego palca u nogi z pazdura, i jesce go pobośkała w rynke. Kie potym jyj niewiasty dziecko miało morziska, to ino pokadziyła tym ciertowym pazdurym, to od razu dziecku przesło, jak kieby rynkom przewinół i było zdrowe jak ryba* (BalNPK 43: Fr).

PRZESŁUCHAĆ SIE *cz. dk* **‘usłyszeć coś, czego w rzeczywistości nie było; też: usłyszeć niedokładnie słowa i źle je zrozumieć; zob. też: PRZESŁYSEĆ SIE’:** *Przesłuchałaf sie* (matK: Nd); *Przesłuchałaś sie* (matK: Kc); (Kc, Nd).

PRZESŁUCHANIE *rz. n* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Wziyni go na przesłuchanie* (matK: Jw); (Jw, Rp).

PRZESŁYSEĆ SIE *cz. dk* **‘usłyszeć coś, czego w rzeczywistości nie było; też: usłyszeć niedokładnie słowa i źle je zrozumieć’:** *Przesłysoł sie* (matK: Łp); (Łp, Rp). [**przesłuchać sie** – Kc, Nd]

PRZESMAK *rz. mnż*

1. *kuch.* **‘coś bardzo smacznego; rarytas’:** *Juz tam ty babówki, poncki piekli, juz takie jaz przesmaki kapke były* (BubSpT 21: CzG); (CzG, Fs, Jw).
2. **‘salceson; zob. też: SALCESON’:** (SSWG 20).

PRZESODZAĆ zob. PRZESADZIĆ

PRZESODZAĆ SIE *cz. ndk* **‘ogpol. przesiadać się z jednego pojazdu na inny’:** *Na trzeci stacji sie przesodzajom* (matK: Dr).

PRZESOND *rz. mnż* **‘ogpol. przesąd’:** *Dziecka jyj nie wolno trzimać do krztu, bo to jes tyz taki przesond, ze óna jak potym bedzie rodzić, to moze mieć problymy przi porodzie. Noji ze toto dziecko, co sie urodzi, kedyś w zyciu bedzie niescyńśliwe, to racyj to tak ludzie uwazujom, zeby niy* (pmBarnasz: Fr); *Dziś jak tak sie idzie na przeglond, cy, cy som jakiesi te, te konkursy to tak, jak mo biyławy kidel, no to biyławe snurecki, jak ma tabakowy kidel, tabakowe snurecki. I jak by miała jesce miała inkse jakie, to to samo, dopasuwujom, co nie jes zgodne w ogóle z nasom tradycjom, bo cyrwony kolor, to było to, co był, sie łoncyło z magijom, z przesondami i to, o to chodziyło. To było, kolor był wortny, nie sama snurecka* (Nd); *Do roku nie powinno sie dziecku obcinać paznokci, włosów, w lusterku przeglondać, bo ludzie takie przesondy mieli po prostu* (plBiz: Łp); *Downo, downo, pore lat tymu, to były takie przesondy, tak sie to układało, ze przisło jako świynta, Boze Narodzynie, to sie juz ani, jak sie na gospodarstwie bydło kormiyło, to sie dało zryć, ale sie juz obornika spod nif nie wyrucało. Nie wystruguwało ani nic, sie na to pościelyło* (plBiz: Łp); *Jak juz nie smaruwały takim tym tłuscym dó..., dómowym, to z Kiezmarku prziwoziyły z japtyki i to nazywały japtycne mazidła. I prziwoziyły cosi, co było odpowiednikiym dzisiyjsego krymu. No i nakładały to na włosy. Jesce w drugom wojne światowom z Kiezmarku, ze Staryj Wsi z jarmaków prziwoziyli te wselnijakie mazidła i tak se smaruwały dziywki włosy, bo tak to, bo takie były przesondy, ze jak sie cynsto włosy myje, jak sie, no to włosy wylatujom. No a przeciez kazdo fciała mieć piykny warkoc, niy? Jak nojdłuzsy, jak nojhrubsy. Noji tak to wychodziyło* (Nd); (Fr, Łp, Nd).

PRZESPAĆ *cz. dk*

1. **‘przyjąć kogoś na nocleg, dać komuś nocleg we własnym domu’:** *Przespać sie go wziyno* (matK: ŁN).
2. **‘o mężczyźnie: spłodzić nieślubne dziecko’:** *Ón jom przespoł* (matK: Łp).

PRZESPAĆ SIE *cz. dk* **‘o pannie: zajść w ciążę’:** *Przespała sie, alimanty płaci* (matK: ŁN); (SSWG 20); (Fr, Dr, ŁN). [**przespać sie od** {*kogosi*} – Dr]

PRZESPAĆ SIE OD {*kogosi*} **‘o pannie: zajść w ciążę; zob. też: PRZESPAĆ SIE’:** *Jego matka sie przespała od niego* (matK: Dr).

PRZESPANICA *rz. ż* **‘dziewczyna mająca nieślubne dziecko; zob. też: PRZESPANKA’:** *Taki paradny parobek, a wzion przespanice* (CoWś 238: CzG); *Nedy sie tyz tak zdarzało, ze i dziecko było, a ojca nie było, ale to juz toto nie było dobre. Ludzie takom palcami wytykali. Wołali jom przespanica. Jak wiedzioł ksiondz, to trza było ino na zadku, pod churym stoć, przi dźwiyrzak, jak sie wlazuwało do kościoła. Nie wolno ji było do kościoła wlyź. Miała pokute, ze tak zrobiyła* (GrJMSp 222); (CzG, Jw, Łp, Rp, Tr).

PRZESPANKA *rz. ż* **‘dziewczyna mająca nieślubne dziecko’:** *Przed piyrsom wojnom światowom straśnie duzo było tyk przespanków* (pmBlin 70: Jw); (CoWś 238); (SSWG 20); (Jw). [**panna z dzieckiym** – Nd; **przespanica** – CzG, Jw, Łp, Rp, Tr; **przesponka** – Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd]

PRZESPANO *przym.* **‘o pannie: mająca nieślubne dziecko’:** *Przespano – to tako, co chłopa niy mo* (matK: Fs); *Jego baba od inksego była przespano* (matK: Dr); (Dr, Fs, Łp, Nd).

PRZESPONKA *rz. ż* **‘dziewczyna mająca nieślubne dziecko; zob. też: PRZESPANKA’:** *Downi przesponka mogła jacy stoć za ławkami w kościele* (matK: Nd); [– *A było jakieś określynie na kobiete z nieślubnym dzieckiym?*] – *Przesponka, tak*

wołali, przesponka. [– *A na to dziecko?*] – *Pockojcie, jak sie? Nody hm, najduf, znajduf. Hej, tak sie godało, znajduf* (RnS 74: Fs); (Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd).

PRZESRANY *przym.* **'do niczego, pełen niepowodzeń, niepomyślny':** *We Wigilije, gadajom, ze jak piyrso wejdzie baba, to juz przesrany cały rok, zeby chłop piyrsy weseł, no to sie ze sie wiedzie wsyndzie w stajni, wsyndzie* (KorpSp: Dr).

PRZESTAĆ *cz. dk* – **PRZESTAWAĆ** *ndk*

1. **'zaprzestać wykonywania jakiejś czynności, zaniechać zachowywać się w dotychczasowy sposób':** *Przestońze!* (matK: ŁN); *Jak ci zaroz dom w kufe, to przestanies pyskuwać* (matK: Fr); *W wielkiym świecie niedzielami Hanka przestała chodzić do kościoła. Dziywcynta nie sły to i jom przegodały* (SpCzyt 101: Kr); *Tymu dzieciontku nie było chyba ani miesionca, kie óna go juz przestała plekać* (GrJMSp 206); (ogsp.).
2. **'coś ustało, minęło':** *Przestało kurzić* (matK: Rp); *Przestało juz loć* (matK: Łp); *Pucyć krowie do boków, zeby jom przestało duć* (matK: Dr); *Babka mi wse opowiadali, ze piyrwiyj były takie carownice, co to jedna drugiyj porobiały. Zdarzało sie, ze krowy traciyły mlyko, przestawały sie dojić albo co komu zdechło w oborze* (LegSpis 6; NdZ); *No a głóg to zaś susyli na suśni, bo wiadomo, ze ón mo duzo takiego w środku, tyf pestków i tam takie, te kudełki takie mo. No to na takom suśnie, co owies sie susyło, no to nasypali głóg i potym jak sie juz wiecór przestawało polić, słabo sie polyło w piecu, na cieplućkie blachy no to połozyli tom suśnie i to siedziało tak do rania. A potym zaś ściongli, połozyli na wiyrf pieca, na bynkart* (Fr); (ogsp.).

PRZESTANEK *rz. mnż*
zob. fraz.:
BEZ PRZESTANKU

PRZESTANIE *rz. n*
zob. fraz.:
BEZ PRZESTANIO

PRZESTAWAĆ zob. PRZESTAĆ

PRZESTAWIAĆ zob. PRZESTAWIĆ

PRZESTAWIĆ *cz. dk* – **PRZESTAWIAĆ** *ndk* **'przebudować, postawić na nowo':** *Przestawić piec* (matK: Jw).

PRZESTAWKA *rz. ż* **'przerwa między lekcjami w szkole; zob. też: PAŁZA w zn. 1.':** *W casie – przestawka sie wołała – prestawka, pauza, no co sie sło, na no do klozetów, niy?* (KorpSp: Tr).

PRZESTOĆ *cz. dk* **'spędzić jakiś czas, stojąc':** *Downi chodziyło sie do dziywcont wiecorami. Jedyn wiecór zesło sie nos trzof, śtyrof, ne to my śli roz do jednyj panny, roz do drugij. Abo my przestoli dziesi koło dómu, abo nos źle przijyni. Zalezy, jako panna była ku kawalerom, jak sie komu podobało* (GrJMSp 310).

PRZESTOŁONCAĆ *cz. dk* **'przepłukać':** *To rajbanie to trzeba jesce roz przestołoncać, zeby jakie mydliny nie zostały* (Nd); *Za to z rajbaniym tof miała krziz pański. Wiecór trza było przisykuwać ług i namocyć groty. Na drugi dziyń wyhurgotać na rajbacce. Potym przestołoncać z ługu we wodzie i wypłókać na rzyce* (SpCzyt 82: Nd).

PRZESTOMPIĆ *cz. dk* **'opuścić, minąć':** *Jedyn dziyń przestompiym i zaś* (matK: Dr).

PRZESTOP *rz. mnż* **'lecznicza, ale i trująca roślina polna, rosnąca w zaroślach lub uprawiana w ogródkach, mająca pnącą się, owłosioną łodygę, sercowate, zielonkawe lub żółtawe liście; jej owoce mają postać czarnych jagód; kwitnie w czerwcu i lipcu; ma właściwości przeciwbólowe; przestęp biały (*Bryonia alba* L.); zob. też: PRZESTYMP':** (CzG, Rp).

⊛ *Przestop* jest wykorzystywany w czarnej magii. Ziele to podrzucone pod próg obory sprawia, że krowy tracą mleko. CZAROWNICA uprawia *przestop* w swoim ogródku i podlewa go mlekiem swoich krów w każdy pierwszy piątek. Jeśliby tego nie zrobiła, ziele upomni się głośnym krzykiem. *Przestop* ma zdolność sprowadzania mleka nawet z całej wsi do krów czarownicy. Związek *przestopu* i krów czarownicy jest tak silny, że wyrwanie *przestopu* powoduje, że te krowy zdychają (pmJanicka).

PRZESTOTY *przym.* **'zwykle o zbożu: taki, który stał zbyt długo nieskoszony w porę; przejrzały':** *Przestote zboze* (matK: Kc); *Przestote || sklupnione* (matK: Fr); (Fr, Kc, Kr, Tr).

PRZESTRASONY *przym.* **'odczuwający strach':** *W piyrsom rocnice pogrzebu Jasia Helinie zacyno cosi kłapkać na okno. Dziywka sie nie przejyna, bo myślała, ze to iście parobcy chodzom popod okna, ale po fili zacyno jesce mocnij kłapkać, dziywce troche przestrasone wyźrało do pola. Patrzi, a tam ni ma nikogo, jacy jakisi pies uciekoł na dół wsiom* (NaSp 2003: 2: Rp); *Jak tata byli młodzi, to pośli jako kawalyr dziesi tam podobno do tego lasa, to tyz, ze zbyrki były i tłukło sie cosi, i, i słychać było, i pośli nocom, i przestraseni, i przilecieli nazod. Bo nic ino sie kcieli przekónać sami, ze cy to tam jes prowda, cy nieprowda. No tok słysała od mojyj mamy, ze tak było, ze tam po lesie tyz pochodziyli, pochodziyli i uciekli. Zabrali sie tacy odważni, co to osiyłkowie, ze jako kawalyrka* (Fr); (Fr, Rp).

PRZESTRASYĆ *cz. dk* **‘sprawić, by ktoś doznał nagłego, gwałtownego strachu, lęku; przerazić’:** *Tak ludzi przestrasyli* (matK: CzG); *W nocy, kief chłopa przestrasyła, to wylecioł az na pole w płóciynkaf* (matK: ŁN); (CzG, ŁN). [**przestrochać** – ŁW]

PRZESTRASYĆ SIE *cz. dk* **‘doznać nagłego, gwałtownego strachu, lęku; przerazić się’:** *Ne to godajom, zeby nie chodzić przez te, kable, niy? Bo be dziecko owiniente pympowinom, w cionzy jak baba chodzi. To jak sie przestrasy, to jak sie gdzie dotknie, na przikłod w buzie cy gdzie, to sie nie powinno, bo bedzie znamie. Dostaje znamie. Po urodzyniu zeby dać cyrwonom wstonzke, zeby odpyndzać uroki* (plBiz: Łp); *Jak mie zwyrtło, kiek tońcyła polecke, to dobrze zek miała ciyniuche, bo nic spode ściofki nie było widać. Te spodnice, to dzisiyjse minówki, syje sie je z bawełny i to tak jedyn powiy, drugi pofoli, jedyn zaś sie przestrasy, kie zaś inny przeklnie, kie samom takom ciyniuche pośry na dziywce* (pmKosz: Tr); *Mom tak jednego, małego* [psa] *ale porzondnego, jo jes mały, godom, i tyz, godom, jakby trza, to agresywny tyz moge być, nie tak jes? Nale, kurdel, facet sie przestrasół, godo, weź pierona, bo mnie pogryzie. Jo godom: – Co bede broł, jakeś sprawiedliwy, to sie psa nie bój, jakeś fołsywy to cie ugryzie, nie tak?* (KorpSp: CzG); (CzG, Łp, Tr).

PRZESTROCHAĆ *cz. dk* **‘sprawić, by ktoś doznał nagłego, gwałtownego strachu, lęku; przerazić; zob. też: PRZESTRASYĆ’:** (matK: ŁW).

PRZESTROCHANY *przym.* **‘przestraszony’:** *Ale je tako przestrochano* (matK: Dr).

PRZESTROGA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Weraześci, fciałaf przibocyć starom przestroge. We Wilijom nie wolno nikogo wywoływać bez okno, bo kied sie zabocy i wyjdzie, to moze do roka umryć.* Józia: *O Matko Świynto, zachowaj nos od tego* (Czard 47: Nd).

PRZESTRONO *przysł.* **‘od przym. PRZESTRONY w zn. 1.’:** *Przestrono było na muzyce; co ni ma cizby* (matK: Kc); *Przestrono w ławie w kościele* (matK: ŁN); (Kc, ŁN, Łp).

PRZESTRONY *przym.*

1. **‘cechujący się dużą ilością wolnego miejsca, nieciasny; przestronny’:** *Przestrono izba* (matK: Dr); (Dr, Kc, Kr). [**przestrzyny** – Rp]
2. **‘za duży, luźny’:** *Przestrony bót – za duzy* (matK: ŁW).

PRZESTRZELIĆ *cz. dk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Bo nieroz mioł kabot cy copke przestrzelonom kulom, jak ściongoł poranionyf z pola bitwy, niy? Po po bitce. I nieroz go postrzylali tego, bo, bo... A przezył i prziwióz piynć medali du dómu* (RnS 112: Kc).

PRZESTRZIC *cz. dk* || – **PRZESTRZIGNÓĆ** *dk* – **PRZESTRZIGUWAĆ** *ndk* **‘przeciąć nożyczkami’:** *Przestrziguwoł ucho owcy, coby se poznoł* (matK: Dr); *Widziało sie, ze go ocami przestrzignie* (matK: Rp); (Dr, Rp).

PRZESTRZIC [PRZESTRZIGNÓĆ] OCAMI ‘ktoś spojrzeniem wyraża swoje negatywne emocje i uczucia w stosunku do osoby, na którą patrzy’: *Widziało sie, ze go ocami przestrzignie* (matK: Rp).

PRZESTRZIGNÓĆ zob. PRZESTRZIC

PRZESTRZIGUWAĆ zob. PRZESTRZIC

PRZESTRZIKNÓĆ *cz. dk* **‘przekłuć; zob. też: PRZEKŁUĆ’:** *Przestrziknijcie* (matK: Dr).

PRZESTRZOŃ *rz. ż* **‘wolne miejsce; przestrzeń; zob. też: PRZESTRZYŃ’:** (matK: CzG).

PRZESTRZYGAĆ *cz. ndk* **‘stosować się do obowiązujących zasad, przepisów, zwyczajów; przestrzegać’:** *W poście przestrzygali, zeby nie jeś miysa, a nawet była zasada, zeby nie pić nawet mlyka* (plBiz: Nd); *Przi połogu to powiadajom, ze tam rózne mogło wyłyź do niyj i niescyńścia, a złego narobić. Wywód to był wte, jak kobiyta była zdrowo i mogła iś do kościoła. Obecnie wywodu tak nie przestrzygajom i boginki, i mamuny juz sie potracieły i siył ni majom* (BazWierz 108–109: Łp); (Łp, Nd).

PRZESTRZYNY *przym.* **‘cechujący się dużą ilością wolnego miejsca, nieciasny; przestronny; zob. też: PRZESTRONY w zn. 1.’:** *Jakbyście fcieli przestrzyńse bóty i podkolanke włozyć to* (matK: Rp); *Lepse som przestrzyne, bo nie be zimno w nogi* (matK: Rp).

PRZESTRZYŃ *rz. ż* **‘wolne miejsce; przestrzeń’:** *Tu był rzond ławek, środkiym była przestrzyń, a zaś ławki* (matK: Dr). [**przestrzoń** – CzG]

PRZESTYMP *rz. mnż* **‘lecznicza, ale i trująca roślina polna, rosnąca w zaroślach lub uprawiana w ogródkach, mająca pnącą się, owłosioną łodygę, sercowate liście, zielonkawe lub żółtawe liście; jej owoce mają postać czarnych jagód; kwitnie w czerwcu i lipcu; ma właściwości przeciwbólowe; przestęp biały (*Bryonia alba* L.)’:** *Przestymp w ogródkaf i tyn pocaruwoł, musioł diabła mieć w sobie* (matK: Nd). [**przestop** – CzG, Rp]

PRZESTYMPNY *przym.*

zob. fraz.:

ROK PRZESTYMPNY

PRZESUĆ *cz. dk* – **PRZESYPUWAĆ** *ndk* **‘sypiąc, umieścić coś między warstwami czegoś innego’:** *Przesypuje sie miyso solom* (matK: ŁN); (Fr, ŁN, ŁW).

PRZESUKAĆ *cz. dk* **‘szukając, sprawdzić wszystkie miejsca’:** *– Ne, dziez je, co jom tak ni mozem nojś? – pyto sie Pieter. Zacon se i kapke przyklinać po cichutku, ale obrotnicy jak ni ma, tak ni ma. Przesukoł sićko, zwykopyrtoł ławki do góry nogami i juz sie zacon i modlić* (BalNS 133: Fr).

PRZESUNÓĆ *cz. dk* – **PRZESUWAĆ** *ndk* **‘ogpol. przesunąć’:** *Wisi tam tyz wiynciyrz (cyli woga do wozenio objyntościowo wielkif towarów, takif jak słóma, siana). Woge wionzało sie na bojsku u tragarza i ociypke sie nawionzanom w lince zawiysało sie na woge (wiynciyrz). I jes stały jedyn odważnik, ktory sie przesuwało po belce z cyframi i odcytuwało sie, kielo ociypka wozy* (Iwan 5: Nd).

PRZESUSAĆ I zob. PRZESUSYĆ

PRZESUSAĆ II *cz. ndk* **‘o krowie: tracić stopniowo mleko przed ocieleniem’:** *Kiedy krowy przesusajom – przestajom je dojić na Matke Boskom Zielnom, a zacynajom na wietku – coby sie lepiyj pocyna dojić i aby zmiynkła* (BazWierz 84: Rp).

PRZESUSAĆ PINIONDZE ‘według wierzeń w samo południe w Niedzielę Palmową na dźwięk dzwonów otwierają się na krótko jamy z zakopanymi złotymi dukatami’: *W tyf dziuraf w Hawiarskim potoku, nazywomy je tylki, tam som zakopane piniondze. Tak godajom. Cheba ze to ci hawiarze. Godali, ze w Palmowom Niedziele jak zwóniyli, to piniondze hawiarze przesusali* (ŚlizPPN 92: Kc).

PRZESUSONY *przym.* **‘taki, który długo nie pił’:** *Przepragniony, kie przesusony* (matK: Tr).

PRZESUSYĆ *cz. dk* – **PRZESUSAĆ** *ndk*

1. **‘ususzyć lekko raz z jednej strony raz z drugiej, pozostawiając na pewien czas każdą stronę do przeschnięcia’:** *No to siano, no normalnie sie skosi, zalezy, kie jak pogoda jes, teroz w tyf miesioncaf. Kosi sie, kopi sie do kup, w ostrewki, susy sie, no niy, noji zwozi sie do stodoły, jak długo casy dysc, no to sie przesuso i wozi sie, i musi ratować jakoś* (BubSpT 100: Łp).
2. **‘ususzyć coś zbyt mocno’:** *Otawe to my nojcyńści kładły w klapnionki, ale to jacy wtedy, jak wiadomo było, ze pogoda be piykno, bo inacy to otawa w klapnioku by sie mogła zapolić. Otawe trza dobrze i długo susyć, bo óna to mo takie cosi, ze odzywo, jak je niedosusono, ale zaś jak otawa przesusono, to tyz niedobrze, bo wtedy ni ma jom jak pozbiyrać, bo sie krusy* (pmMiś: CzG).

PRZESYĆ *cz. dk* – **PRZESYWAĆ** *ndk* **‘szyjąc, przerobić jedną rzecz na inną’:** *Popruć i przesyć* (matK: Fr); *Przeónacyć || przerobić jakom grote* [szmatę] *abo co przesyć* (matK: Kr); (Fr, Kr).

PRZESYKUWAĆ *cz. dk* **‘przenieść, kogoś, coś na inne miejsce’:** *Co było jeś, telo, co nom przewieźli w eropłanie za Pijawe, jak nos przesykuwali za Pijawe* (BubSpT 19: CzG).

PRZESYPUWAĆ zob. PRZESUĆ

PRZESYWAĆ zob. PRZESYĆ

PRZEŚCIYRADŁO *rz. n* **‘ogpol. prześcieradło na łóżko, dawniej z samodziałowego płótna PACEŚNEGO; zob. też: PŁAFTA w zn. 1.; 📷 Tabl. II’:** *Przesciyradła my syli z tego lepsego płótna lnianego, coby nie gryzły, neji były biołe, bo tamto zgrzebne płótno, to óno nie było biołe, ba takie kapke ciymniyjse. Brało sie to biylućkie, pacesne płótno, taki wiynksy kawołek, i trza było dobrze obsyć boki przesciyradła, coby sie potym nie pruło i nie targało. Obsyte prześciyradło z kozdyj strony, to nawet lepi wyziyrało* (plSarna: Jw); *Piyrwyj my robiyli, kosule syli, prześciyradła do łózków było, ale teroz ni ma, teroz juz jacy miechy, a óny, ty pokrowcy cy jak to mom mówić pokrowce na takie, chodniki* (BubSpT 99: Łp); *To nie było nijakie tam, prześciyradła nijakiego nie było, lym to było. Jesce mnie mama zrobiył i te, te dwa takie, co na, na to jak, jak, jak jo wychodziyła za monz, zef sie wydawała, no to takie tyz by... zrobiyła, potym takie, pokrowcy ileś mi tam dała. Potym kazdymu z panien, jak sie wydawała, to dawało... mama mi dawała dwie pierziny, śtyry zogłówki. Taki, taki był, tako była wtedy moda* (Kc); (ogsp.).

PRZEŚKOLE *rz. n* **‘ogpol. przedszkole; zob. też: PRZEDSKOLE’:** *Dzieci nie przyjmiom do prześkola* (matK: ŁW).

PRZEŚKOLOK *rz. mos* **‘ogpol. przedszkolak’:** *Tyś prześkolok, sie bes hańbiył* (matK: ŁW).

PRZEŚLADOWNIK *rz. mos* **‘oszust wyłudzający pieniądze’:** *Prześladownicy som, co prześladujom z piniondzami* (matK: Fr).

PRZEŚLADUWAĆ *cz. ndk* **‘oszustwami wyłudzać pieniądze’:** *Prześladownicy som, co prześladujom z piniondzami* (matK: Fr).

PRZEŚLADUWANIE *rz. n* **‘ogpol. prześladowanie’:** *Jak byli husyci jakiesi napodali tu, niy, rozbiyli tyn klostór, no to ci areśtanci sie rozlecieli, niy, no jedyn tu, drugi tu, na wsyćkie strony świata rozbiyli. Troche uwolniyli od tego wiynziynio w zomku, nale torturacjo była stale, prześladuwanie* (BubSpT 122: Nd).

PRZEŚLUBIĆ *cz. dk* **‘obiecać jednoznacznie, stanowczo; przyrzec; zob. też: PRZIOBIECAĆ’:** *– A cicho bes! – bije i pado ze złościom. – A bes sie jesce odzywoł! A bes sie jesce stopurzoł! – Ubiół, ubiół i tak jek na końcu, i ucichnół. I tak jek ze prześlubioł, ze sie do niego nic, a nic nie bem odzywoł* (KowPluc 47: Jw).

PRZEŚPIEGI *rz. nmos* **‘pierwsza wizyta w domu panny, mająca na celu wstępne rozeznanie się co do możliwości zawarcia małżeństwa przez kawalera; taką niezobowiązującą wizytę kawaler składał ze swoją matką lub osobą poproszoną przez niego, spełniającą rolę pośrednika. Niejednokrotnie było to niby przypadkowe zajście. *Prześpiegi* zakończone sukcesem otwierały drogę do NOMÓWIN’:** *Jo ni miałam na myśli ani namówin, ani rynkowin, bo to jes nie to, to był racyj takie prześpiegi, zeby sie wywiedzieć cosi, no tak prziseł krzesny na prześpiegi trosecke, zeby sie jacy wywiedzieć i zeby podpowiedzieć, zeby jyj dali tom ośmine, co majom koło roli na przikłod tego Kuby, niby jyj narzeconego* (KorpSp: Nd). [**przewiady** – Rp]

zob. fraz.:
NA PRZEŚPIEGI

PRZEŚPISKO *rz. n, daw.* **‘nocleg’:** *Na prześpisko sie go wziyno* (matK: ŁN).

PRZEŚWIETLYNIE *rz. n* **‘ogpol. prześwietlenie’:** *Prześwietlynie pluc* (matK: Rp).

PRZETACEK *rz. mnż* **‘sitko do przesiewania mąki; zob. też: RZESÓTKO; 📷 Tabl. II’:** *Przetacek* || *rzesótko* (matK: ŁW).

PRZETACORZ *rz. mos* **‘rzemieślnik wyrabiający PRZETAKI’:** (matK: Fs, ŁN, ŁW, Rp, Tr).

PRZETAK *rz. mnż*

1. **‘okrągłe sito z otokiem, o średnicy 50–80 cm, o oczkach małej wielkości (w przeciwieństwie do RECICY), wykonane w całości z drewna (niekiedy, ale rzadko, sito wykonane jest z cienkiego drutu); używane głównie do ręcznego oddzielania ziarna omłóconego zboża od drobnych kawałków słomy, resztek kłosów itp.; 📷 Tabl. III’:** *Cudzić na przetaku* || *krynzyć; na recicy sie zgrabki cudzi* (matK: Kc); *Przetak, co sie zaś zboze cudzi, gynściyjse* [niż rzeszoto] (matK: Nd); *Przetak – gynściyjse, recica – rzodse* (matK: ŁW); *Przetak drobniysy, recica rzodso tako* (matK: Fr); *Na przetaku scyściyła ziółka sytkie* (matK: Fs); *Zgrabki na przetaku* (matK: ŁN); *Przetak – gynste sitko, cudziyło sie bez przetak* (matK: ŁN); *Przetak jak sitko, jacy rzodsy* (matK: Łp); *Z przetaku skrynzyny* (matK: Tr); *Jedna recica i jedyn przetak. Recica jes o rzodsy siatce. Potrzeba recicy była przi młócyniu, jak sie omłóciyło cepami, to z całego dnia była doś kupka zbozo, to zboze sie rozgarnyło na takom posodzke i wygrobało sie z posodzki grabiami hrubse stynce słómy. To, co przesło przez grabie, to juz wsićko reśte sie przesiywało na recicy. A to, co przeleciało bez recice, to mogła drugo osoba brać przetak i przesiywać na przetaku i to, co przeleciało przez przetak, było gotowe do wiocio* (Iwan 76: Nd); *A dobre ziarno leciało het na przodek, a potym zgarnuwali mietłom na kupke toto dobre, a to płónse zaś osobno i plowy osobno, co potym zaś do siocio mieli. A potym jak sioli, ne to tyz baby miały taki przetak, co sie wołoł, noji suli na tyn przetak i kronzyli, co dziady zbiyrali rynkami, a to drobne leciało przez tyn przetak, a co lepse zostało, co zaś potym do siocio było, co sioli* (plBłachut: Fr); [– A spod maszyny to czym czyścili?] – *No to na przetaku, na przetaku, no bo, bo wiycie, ze tam były i plowa, i zgrabki, i słómy drobne, sićko było. Przetak, przetak to tu jesce momy, do dziś dnia takie mo wiynkse dziurki, co przelatuwało, a potym jesce musiało być na gynściyjsym, coby zorka same było juz bez tyf, bez...* [Żona] *Recica zaś?* [Informator] *No recica wołali.* [– Recica to odwrotnie chyba, chyba były większe te dziurki?] – *Abo moze i tak, jak godocie, no. Cłowiek sie moze i pomyli* (Kc); (Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Tr).
2. **‘sito w młocarni’:** (CoWś 187: NB).

zob. fraz.:
GŁOWA JAK PRZETAK

PRZETAKUWAĆ *cz. ndk* **‘przesiewać coś przez PRZETAK’:** (matK: Tr).

PRZETARASIĆ *cz. dk* **‘poświęcić czas na rzeczy mniej istotne’:** *Trza było w dómu wsićko robić i porobić, a tak jak sie tego, o, jakef fciała iś na majówke cy rózaniec wiecór do kościoła, to juz musiało być wsićko odrobione i iś do kościoła. No to tam sie cosi przegodało, przetarasiyło z dziećmi i juz z powrotym, zeby zaś sie wyspać, bo rano trza stanóć, bo zaś to, to, to było do roboty, do robiynio, musiało sie zrobić* (KorpSp: Nd).

PRZETARGAĆ *cz. dk*

1. **‘przedrzeć, przerwać na pół; zob. też: PRZERWAĆ’:** *Przetargała tyn papiyr i mos* (matK: CzG); (CzG, Kc, Nd).
2. **‘pokonując przeszkodę, dotrzeć z jednego miejsca do drugiego; przedrzeć się’:** *No to my chodziyli wtedy na przemyt przeważnie, bo tutej było ciynzko, a stamtond przinosiyli, to przinosiyli papiyrosy. Prawdopodobnie i handluwali troske,*

dlotego zeby przezyć, niy? Ale tutej mieli akurat troche na Śpisu spokoju, bo bylimy pod Słowacjom, a Słowocy dobrze z Niymcami, bo historia – w casie drugiyj wojny światowyj Słowacja otworzyła granice przed Niymcami, Niymcy przez Słowacje prześli dalyj, przez Słowacje. Polska sie broniyła, a óni sie przez Słowacje przetargali i prześli (KorpSp: Fr).

PRZETEGUWAĆ *cz. dk* **'czasownik o znaczeniu podstawowym TEGUWAĆ, rozwijanym o znaczenie wynikające z przedrostka, rozumiany na tle kontekstu wypowiedzi':** *Neji tyle sie przeteguwało po młodyk latak. Reśte wpadło do oka cosi, trza było sie zynić i młodość sie skóńcyła, i budowa, neji zycie od nowa, dzieci chować* (KorpSp: Rp); (Fr, Łp, Rp, Tr).

PRZETŁOCYĆ *cz. dk* **'pozostawić pole na jakiś czas odłogiem':** *Tłoki || przetłoki – nief sie przetłocy* (matK: Tr); *Jak sie rolom przetłocy, to lepsy owies rośnie* (CoWś 198: NB); (NB, Tr).

PRZETŁOCYĆ SIE *cz. dk* **'o polu zostawionym bez uprawy na jeden rok':** *Tłoki || przetłoki, nief sie przetłocy, przetłoco sie* (matK: Tr).

PRZETŁOK *rz. mnż* **'nieorane przez pewien czas pole, wykorzystywane jako pastwisko; ugór; zob. też: TŁOK':** *Tłoki || przetłoki – nief sie przetłocy* (matK: Tr).

PRZETŁOKA *rz. ż* **'ślad po przedarciu się, przejściu przez gąszcz leśny lub trawę':** *Zrobiół przetłoke* (matK: Kr).

PRZETŁÓMACYĆ *cz. dk* **'przełożyć z jednego języka na inny':** *Dlo dzieci w ramaf konkursu organizuwane som jakieś tam, przetłómac kilka słówek spiskif i tak dalyj, no to choćkiedy jak te dzieci po... potłómacom te słówka, to po prostu klynkojcie narody, bo, no, no widać, ze widać, ze sie nie godo* (KorpSp: Kr).

PRZETO *spój.* **'przyłącza zdanie, którego treść jest wynikiem, konsekwencją tego, o czym mowa w zdaniu poprzedzającym (często bywa dodatkowo poprzedzany spójnikami: *a*, *i*, *tak* itp.)':** *Cekoł, ze ón bedzie klon, a tyn społ; pokusa wse go budziół przeto, cy nie naklnie* (matK: Łp); *Straźnik nie dawoł mu wiary. Przeto sie załozyli, ze zbójnik wyjdzie na góre bez jakij tam pomocy* (SpCzyt 96: Rp); (CzG, Kr, Łp, Rp).

PRZETOCAĆ *cz. ndk* **'wyciskać płyn z czegoś przy użyciu specjalnych urządzeń; tłoczyć':** *Musiałymy iś plewić tyn lyn na kolanaf, bo nie wolno, nie było pryskanio, no nie wolno, tak ze nie wolno było pryskać, bo z oleju sie robiyło we Frydmanie. My do olejarni no woziyli tam, my tyn olyj przetocali i mielimy, cy był pást, czy co, to juz ino kapuste i tym olejym ino my pololi, i tak trza było jeś* (KorpSp: Dr).

PRZETOPIĆ *cz. dk* **'przerobić, przygotować coś przez topienie na ogniu':** *No to jak sie z jelit ściongało, z flaków tyn tłusc, to był gorsy tłusc. Jak był juz pore razy na patelni, w gorku, no to, ale tyz casami, jak sie to zostawiyło w kastrole, bo w kastrołaf trzimali smolec taki przetopiony ze słóniny, no to, no to jak juz długo siedzioł, no to juz trosecke, no nie był za dobry, no to go tyz przeznacyli na takie coś* (Nd).

PRZETRAWIĆ *cz. dk* **'strawić':** *Miała przetrawione wsyćko* [o kaczce] (matK: ŁN).

PRZETROPIĆ *cz. dk* **'zmęczyć się ciężką pracą':** *Dziś to młodzi nie wiedzom, jak to jes sie przetropić. Od rania do wiecora na gazdówce trza robić, ni ma casu ani dychnóć* (CzG); (CzG, Fr, Fs).

PRZETROPIONY *przym.* **'przemęczony':** *Od rania dziś jek kosiół na zogónie i telok jes przetropiony, ze nawet ryncami mi sie juz rusać nie fce, a tu jesce do sopy trza iś obrobić* (CzG); (CzG, Fr, Fs).

PRZETRWAĆ *cz. dk* **'przeżyć mimo trudności, nie zginąć':** *– Portki syli, kołcuny z tego sukna. – Kołcuny, portki, to była podstawa zycio w pewnym synsie i uby... ubranio sie, noji przedanio i zarobiynio cegosi na, na cosi tyk piniyndzy, wiync to przyńś na tyj kondzieli i, i to sukno, no to musiała umieć kazdo, zeby przetrwać, przezyć* (Jw).

PRZETRYŹNIĆ *cz. dk* **'spędzić jakiś czas, próżnując':** *Skoda tydziyń przetryźnić* (matK: Rp); *Pudzies za furmankami, to przetryźnis cały dziyń* (matK: Rp).

PRZETRZIĆ *cz. dk* **'przesunąć szmatką po powierzchni czegoś w celu usunięcia zabrudzenia':** *To zawse troche futryne trzidzieści cyntymetrów, cy płazy w siyni tyz jef troche przetar. No to juz mama zawse godali: e, Józek, jak myje, to myje tak dokładnie* (RnS 55: Dr).

PRZETRZIMAĆ *cz. dk* **'przetrwać, znosząc niedostatek, niewygody, cierpienia itp.':** *E, dy my to przetrzimiemy* (matK: Łp); *To, pani, było figiel przetrzimać* (matK: Rp); (CzG, Łp, Rp).

PRZETRZIMUWAĆ *cz. ndk* **'przechowywać':** *To dzie ducol była, to tam naroźlywały baby, jak smaty prały, i tyn lód był coroz hrubsy, to choćkiyndy był i na meter hruby. To rombali, takie okrutne skrzizale woziyli tamok, potym na włókaf znosiyli we dwóf tam do tyj piwnice. Te lody układali i óni tam mieli totom to miyso, co, co zabijali, na zabijali, to długo przetrzimuwali w lecie tamok* (RnS 158: ŁN).

PRZETULAĆ *cz. dk* **‘przetoczyć, przeturlać’:** – *W izbie som warzone jojka, weź if. I zebyś pamiyntoł, jak przizyniecie na nasom łonke, to przetulojcie z dziadkiym jojko popod kazdom krowe. Godom tobie, bo dziadek juz sie zabacujom. – Ne na co tak mome tulać? – Zeby nase krowy były takie tłuściutkie i takie okrynglućkie jak te jojka* (SpCzyt 57: Nd).

PRZETWIYRAĆ SIE *cz. ndk* **‘często otwierać i zamykać drzwi, chodząc tam i z powrotem’:** *Przetwiyro sie, nie przetwiyroj sie* (matK: Dr); *Co sie przetwiyros?* (matK: Rp); (SSWG 20); (Dr, Rp).

PRZETYCHNÓĆ *cz. dk* **‘wysoka temperatura w piecu obniżyła się; przestygnąć’:** *Jak piekli, to sie musioł tak wypolić tyn piec, zeby było widno, ze wiyrk był taki bioły, ta cegła cyrwono, zeby mioł tom tymperature. Potym sie wygarnuło te wyngle tu na przodek takim cioskiym z drzewa. Pożrało sie, no juz przetychło, dało sie troche monki, cy sie poli barz ta monka, cy niy, potym juz sie wkładalo tyn chlebuś na takij łopacie* (GrJMSp 307).

PRZETYKAC *rz. mnż, bud.* **‘rodzaj ręcznego świdra używanego do rozwiercania i czyszczenia otworów w płozach GNATEK przy montowaniu nowych PODŁAT’:** *Świder przetykac. Nojcynściyj był uzywany przi łotaniu gnotek furmanom. Juz-ef opisowoł, ze w tamtyf casaf gnotki nie były podkuwane stalowymi płaskownikami, ale podłaty były z twardego drzewa, takiem jes jasion. Dziadek Iwančok, jak przisła zima, to nojwiyncyj roboty mioł z gnotkami. I tu fciołbyf nadmiynić przidatność świdra przetykaca. Kiedy gnotki były juz łotane, a zdarły sie podłaty do zera, to trzeba było rozwiyrcić stare kołki, zeby zrobić miejsce na nowe. I do tego był barz przidatny świder przetykac* (Iwan 66: Nd); *Kiedy sie podłata zdarła do zera, to kołki, co w gnotce, to zostały. I trzeba jif było rozwiertać, ocyścić dziure, zeby nowe podłaty móc było namontuwać. I do tego ocyscynio tyf dziur był potrzebny świder przetykac* (Iwan 66: Nd).

PRZEUGORZIĆ *cz. dk* **‘pozostawić przez rok ziemię nieuprawioną’:** *Przeugorzić, na rok ziym odpocnie* (matK: Tr).

PRZEUKOZAĆ SIE *cz. dk*

1. **‘popisać się’:** *Jo by sie jesce przeukozała ludziom, co jo worcym* (matK: Dr); *Pomodlyli sie jesce zdrowaśke za tym zmarłym i wyglondały to tak te, y, ta stypa, niby ze pogrzebiny nazywali, to u nos pogrzebiny, po polsku sie to nazywo stypa, a u nos to nazywali pogrzebiny, ale w niektoryf przipodkaf było i tak, ze śli z pogrzebin i śpiywajonco, no bo jak tam był bogaty gazda cy gazdyni umarła, no to gazda sie fcioł przeukozać przed sonsiadami, postawiył wiyncyj tej gorzałki, e, to wiycie co chrzestny? Zostańciez to ta jesce po jednym wypijyme, cóz jyj juz teroz pomozyme? Pomodlylimy sie za niom, jak umarła, no to co zrobić? To napijmy sie na te smutki, na te zole, niy? Neji tak, ze do reśty sonsiedzi z kumotrym śli śpiywajonco* (KorpSp: Fr); (Dr, Fr).
2. **‘pojawić się tylko po to, by inni to zauważyli’:** *No jak sie to przezyło piyknie, jak widzieli zołniyrza polskiego, to sie śmioli, ze sie przise̜ł jacy przeukozać, ale wojska ni mo Polska* (BubSpT 123: Nd).

PRZEUMIYRAĆ SIE *cz. ndk* **‘zapadać w letarg’:** *Przeumiyroł sie* (matK: Rp).

PRZEUMIYRANY *przym.* **‘o człowieku: taki, który przeżył śmierć kliniczną i ocknął się; takiemu człowiekowi, aby mógł na dobre powrócić do grona żywych, ksiądz podawał patenę do przejrzenia się (jak w lustrze) i to pomagało mu wymazać z pamięci obrazy widziane w letargu’:** *Otwarli* [trumnę], *ta umarto siadła, potym jom wołali przeumiyrano* (matK: Łp); (Kc, Łp).

PRZEWABIĆ *cz. dk* **‘przetrzymać chwilową senność’:** *To spanie musicie przewabić, zeby sie wom rozesło* (matK: Łp).

PRZEWALIĆ SIE *cz. dk* **‘przewrócić się’:** *Chybnył sie w zod || przewalył sie dupom* (matK: Kr).

PRZEWARZIĆ *cz. dk* **‘doprowadzić coś do stanu wrzenia i odstawić; przegotować’:** *Nie przewarzone mlyko || surowe mlyko* (matK: Kr); *Jak dzieci majom owsiki, to sie robi takom papke ze zytniyj monki, troche monki sie wziyno do gorzci abo dwie gorzci i wody przewarzonyj sie wloło, takiyj ochłodniontyj juz, neji robiyło sie takom bryjke, no takom papke. To sie dzieciom smaruwało po plecaf i po klatce piersiowyj. Toto dziecko miało na sobie ze dwie godziny, jaz to przisko̜ło na dziecku, te owsiki tam powychodziyły przez skóre, bo óny do tyj zytniyj monki, bo zyto jes słodkie, to óny tam rady zarły toto słodkie w cłowiekowi, cłowiekowi, dzieciaf, no to potym wychodziyły przez skóre* (pmBarnasz: Fr); *Choćkiedy, jak juz sie mocno trzimały te smarki tam na płucaf, no to zaś przewarzyli mlyka troske, masła tam dali na łyzecke, noji cosnok* (pmBarnasz: Fr); (Fr, Kr). [**przegotuwać** – Kc, Kr, Nd]

PRZEWARZIĆ SIE *cz. dk* **‘przegotować się’:** *W popiele sie warzyło, coby sie nie przewarzyło, ba wybiyłało* (matK: Fs).

PRZEWAŹNIE *mod.* **‘ogpol. przeważnie’:** *W niedziele, w niedziele rano idzom na sume przeważnie,*

na jedynostom albo jak tam pasuje komu, na ósmom (BubSpT 29: Dr); *– A, dzieciom, to dzieciom to zaś, to ino zaś zielami przeważnie kadziyli zaś, noji... A tyz, jak no, jak sie zlynkło dziecko psa, cy, cy krowy, cy kota, to tyz sie brało, tyz tom sierściom sie tyz kadziyło, tyz przechodziyło. – Ale sierściom tego? – Tego zwierzyncia, ftorego sie zlynkło, to tyz przechodziyło* (CzG); *Casym na ofat, na to przeważnie. No to zalezy jak, jak go mało chyci, no to do rady w dóma ozgrzoć, no jak mocnie chyci, no niy, no to u weterynorza. No to sie ozgrzywo, asyncyjom, ocet, cegłe sie ozpaluje i przikrywo sie go, i worki od monki przikrywo sie, no to sie go tak ozgrzywo* (BubSpT 100: Łp); (CzG, Dr, Fr, Jw, ŁN, Łp, Nd, NdZ, Tr). [**przewoźnie** – CzG, Fr, Fs, Jw, NB, Nd).

PRZEWDZIOĆ *cz. dk* – **PRZEWDZIYWAĆ** *ndk*

1. **‘zmienić ubranie na czyste, inne; zob. też: PRZEODZIOĆ’:** *Przewdzioć ze świyntalnego płónse* (matK: Fr).
2. **‘przeciągnąć, przewlec na drugą stronę’:** *Biere z drógi obrotnice świynty Pieter, przewdzioł bez ramie i idom dalij* (KowPluc 43: Jw); *Teroz juz ni ma nic, teroz nic ni ma, ale my wysywały i nawet my takie besy wysywały, tak my przewdziywały niciami* (KorpSp: Fr); (Fr, Jw).

PRZEWDZIOĆ SIE *cz. dk* – **PRZEWDZIYWAĆ SIE** *ndk* **‘zmienić ubranie na czyste, inne; zob. też: PRZEODZIOĆ’:** *Przewdzioć sie musym* (matK: Tr); (Rp, Tr).

PRZEWDZIYWAĆ zob. PRZEWDZIOĆ

PRZEWDZIYWAĆ SIE zob. PRZEWDZIOĆ SIE

PRZEWIADNIK *rz. mos* **‘zwiadowca, ten, kto robi wywiad’:** (matK: CzG).

PRZEWIADUWAĆ SIE zob. PRZEWIEDZIEĆ SIE

PRZEWIADY *rz. nmos* **‘pierwsza wizyta w domu panny, mająca na celu wstępne rozeznanie się co do możliwości zawarcia małżeństwa przez kawalera; taką niezobowiązującą wizytę kawaler składał ze swoją matką lub osobą poproszoną przez niego, spełniającą rolę pośrednika. Niejednokrotnie było to niby przypadkowe zajście. *Przewiady* zakończone sukcesem otwierały drogę do NOMÓWIN; zob. też: PRZEŚPIEGI’:** (matK: Rp).

PRZEWIDNIAĆ SIE *cz. ndk* **‘niebo przejaśnia się po deszczu’:** *Przewidnio sie, nie be loć* (matK: ŁN); (ŁN, Tr).

PRZEWIDUWAĆ zob. PRZEWIDZIEĆ

PRZEWIDZIEĆ *cz. dk* – **PRZEWIDUWAĆ** *ndk* **‘odgadnąć przyszłość, wziąć pod uwagę, że w przyszłości coś może się zdarzyć’:** *Mierkuwać* || *przewiduwać* (matK: ŁW); *Telefonia kómorkowo to niby nowy wynalazek, ale na Śpisu dzieci juz downo, downo tymu go przewidziały. Brało sie pudełko po paście do butók, a do rynki gwoździa i młotek. Dziurawiyło sie wiecko z jednyj strony i aparat słuchawkowy był w mig gotowy. Potym ozwijało sie nitke ze śpulki, coby połoncyć ze sobom dwie słuchawki* (SpCzyt 21: CzG); (CzG, ŁW).

PRZEWIEDZIEĆ SIE *cz. dk* – **PRZEWIADUWAĆ SIE** *ndk* **‘dowiedzieć się czegoś o kimś, czymś, celowo zasięgając wcześniej informacji; wywiedzieć się’:** *Jakby człowiek tu sie przewiedzioł i tu sie przewiedzioł, ale coz z tego, kiedy człowiek dziod* [chory] (matK: Łp); *No dy posedek na nomówiny, hej! Tu sie dwa fcieli zyjś, jedna pora, noji mnie posłali i zebyk sie ta przesed przewiedzieć, cy to tam ojcowie zadowoloni ebo nie z tego* (BubSpT 17: CzG); *Jedyn król mioł trzof synów. Nele if potym posłoł, tak ze nie widzonc do świata, coby sie troske przewiedzieli, jak to świat idzie* (BubSpT 83: Kr); (CzG, Kr, Łp).

PRZEWIEJA *rz. ż* **‘miejsce nieosłonięte od wiatru; zob. też: PRZECIONG w zn. 2.’:** *Przeciong* || *przewieja* (matK: Fs).

PRZEWIELKI *przym.* **‘wyjątkowo WIELKI w zn. 2.’:**

♫ *Zabiyli Janicka w Jurgowie,*
a cy je to prowda abo nie?
A jakby to prowda nie była,
kie to moja roncka zrobiyła?
A jakby to prowda nie była,
kie to moja roncka zrobiyła?
Nie bes ty juz wiyncyj nachodziół,
po nocy za dziywkami chodziół.
Z tobie gałgon, kłamca przewielki,
płacom na cie śtyry frejyrki.
Z tobie gałgon, kłamca przewielki,
płacom na cie śtyry frejyrki

(KorpSp: Jw).

PRZEWIEWNY *przym.* **‘o terenie: narażony na silne wiatry; wietrzny’:** *Przewiewne pole* (matK: Kc).

PRZEWIJAĆ zob. PRZEWINÓĆ

PRZEWIJANIE POPOD KIJ **‘rodzaj zabawy towarzyskiej, opisanej szczegółowo w cytacie’:** *Jedyn parobek. Biere sie jogierski kij. Łapie sie prawom rynkom przi samyj ziymi i przewijo sie tak, ze całe ciało przechodzi popod prawom rynkom* (FjMEK: Jw).

PRZEWINÓĆ *cz. dk* – **PRZEWIJAĆ** *ndk*

1. **‘zmienić pieluchę dziecku’:** *Pieluski przewinóć* (matK: ŁN); *Takie dziecko co fila trza przewijać* (matK: Dr); *Chłop nie przewijoł, Boze cie zachowoj. Jedynie jakby chore było, no to „jadyme do doktora”,*

to jadyme. Ani roz w zyciu, zeby ci dziecko przewijoł. Baba była na to poświyncono. W mieście zajmujom sie dlatego dzieciami oba, bo matka robi i ociec robi, to óni wspólnie musom o dzieciak pamiyntać (GrJMSp 322); (Dr, ŁN). [**przewlyc** – Kc]

2. *tkac.* **'nawinąć nici na coś innego':** *Spulorz jes to narzyndzie do przewijanio nici z kondziele na śpule* (Iwan 94: Nd).

zob. fraz.:

PRZESŁO JAK RYNKOM PRZEWINÓŁ

PRZEWINÓĆ SIE *cz. dk* **'z nacechowaniem emocjonalnym: umrzeć':** *No a, a z tymi dziwoznami to było tak wtedy, ze tyn chłop juz był taki chorowity, sie wydawało, ze sie przewinie, to potym jak tom dziwozone ułapiół, i potym jom prziprowadziył od izby, i potym jom tak trzimoł długo, ze jyj nie dawali tam jeś* (Fr).

PRZEWIOĆ *cz. dk* **'oczyścić ziarno z najlżejszych odpadków szuflą':** *Kie przewioł, to na przetaku* (matK: Fs).

PRZEWIONZAĆ *cz. dk* – **PRZEWIYNZUWAĆ** *ndk*

1. **'zmienić miejsce uwiązania krowy na pastwisku':** *Ślimy za wiyrk ku krowom, przewionzać ik i na takom sparność zagnać ku wodzie* (SpCzyt 145: Rp); *Idzie, idzie zaś tak dali, zaś tam taki bycek sie pos na łonce i godo: dziewcyno, kiebyś mnie ty przewionzała, bo juz furt w jednym miescu sie pasym i pasym. Noji óna przewiydła i podziynkuwoł tyn bycek* (BubSpT 89: Kr); (Kr, Rp).
2. **'owinąć coś sznurem itp. przez środek i zawiązać':** *Pasmo sie przewionzywało paśmikiym* (matK: Nd).

PRZEWIYNZUWAĆ zob. PRZEWIONZAĆ

PRZEWIYRSYĆ *cz. dk* **'okazać się lepszym we współzawodnictwie; zob. też: PRZEŁAPIĆ':** *Lecieć wroz, przewiyrsoł go* (matK: Łp); (Łp, Rp).

PRZEWIYRTAĆ *cz. dk* – **PRZEWIYRTAĆ SIE** *ndk* **'wiercąc, zrobić otwór na wylot':** *Dziura mało – weź świder do zelaza i przewiyrtoj wiynksom bormasinom* (CoWś 217: CzG); (CzG, ŁN, Tr).

PRZEWIYRTAĆ SIE zob. PRZEWIYRTNÓĆ SIE

PRZEWIYRTNÓĆ SIE *cz. dk* **'odwrócić się na drugą stronę':** *A ty Kubo tyn tłucek tak samo se poryftuj, coby ci tyz przecie zbyrkoł po bokaf. Naprziprawioj obroncek, pod obroncki blaske trza przibić, tak jak juhasi majom na ciupagaf, coby zbyrcały, na kulicki to ni moze, bo jakzebyście sie potym na nif przewiertali, jak nie byłyby gładkie* (ZGS-I: ŁN).

PRZEWIYSIĆ *cz. dk* **'ogpol. przewiesić':** *Przed wiecorym wiatru jesce przibyło. Przisła tako zawijacka, ze światu nie było widać. Od razu sićko obiylało, a pola i lasy zrobiyły sie puste. Regina przewiysiyła tobołecek z grulkami bez plecy i uwijała sie ku dziedzinie* (SpCzyt 106: Jw).

PRZEWIYŚ I *cz. dk* – **PRZEWODZIĆ** *ndk* **'przeprowadzić kogoś, coś z jednego miejsca na inne':** *Jak jednego kónia przewiód tam* [za granicę na Słowację] *i tam sprzedoł, to tu późniyj kupiół trzi* (Jw).

PRZEWIYŚ II *cz. dk* **'sprytnym działaniem celowo wprowadzić kogoś w błąd (dla żartów lub złośliwie); zrobić kogoś na szaro':** *– Widzem, ześ sykowny, obstojis za chłopa – powiedzioł Janosik – ale jesce jedno robota cie ceko. Musis kónia ukraś na Zomku. Trza dobrze uzdajać, cobyś kónia prziwiód, bo jo odkozoł Zapolowi, napisołef mu trzirogi listecek, ze kónia wezneme, to iście moze bedom go dobrze wartuwać. Musis sie zwijać i pokozać, ze kied co Janosik oskoze, to choćby i mury do nieba postawiół, to go nie uchroni, bo zbójcy swoje przewiedom* (BalSKD 40: Fr).

PRZEWIYŚ [PRZEWODZIĆ] {*kogosi*} **BEZ ROZUM 'sprytnym działaniem celowo wprowadzić kogoś w błąd (dla żartów lub złośliwie); zrobić kogoś na szaro':** *Baby ni mogły uwierzić, jak if nojmłodso wyryftuwała. Umiała sie targuwać, to i lepi na tym wysła. Wziyna, co nojlepse. Odesły od wozu markotne i zacyny sie skarzyć na boku. – No hyruwoł świat, jakie to mondre teroz te młode niewiasty, a jakie pyskate! – Kozdego bez rozum przewiedom!* (SpCzyt 78: Nd); *Jednego razu honorno gaździna wybrała sie na jarmak do Miasta. Posła sama, bo tyz to była baba odwozno i wygodano. Nie chybiało jej na nicym. Wiedziała sie jednać z kupcami, umiała tyz i przihandluwać. Niejednego przez rozum przewiedła* (SpCzyt 117: Jw); (Jw, Nd).

PRZEWIYŹ *cz. dk* – **PRZEWOZIĆ** *ndk* **'wioząc kogoś, coś, przemieścić na miejsce po drugiej stronie czegoś, na inne miejsce':** *Przewieźli w eropłanie* (matK: CzG); *– O, jo by Cie, Ślicno Paniynko, rod przewióz, ale teroz ni mozym, bo musym sie napaś. Jak sie juz najym, to Cie bez rzyke przewiezym* (SpCzyt 29: NdZ); *...no bo jak mocie jedno pole tam, od tyj granice, drugie pole od tyj granice, znów od drugiyj tam, niy, no to późniyj tam skóńcycie robote cy we wiosne, cy znów przekładojcie te narzyndzia rolnice, tyn pług, niy, te brony i znów przewoźcie tam, a tak teroz, jak wywiezym sobie w piyrsy dziyń na pole, tam mom całom wiesne juz nie przekładom, nie przewozym, i to sie cołkiym inacy gospodarzi* (BubSpT 105: ŁN); (CzG, Kr, ŁN, NdZ).

PRZEWIYŹ SIE *cz. dk* – **PRZEWOZIĆ SIE 'przewieźć wraz z rodziną cały swój dobytek z jednego miejsca na inne':** *Z wyźnego kónca my sie*

przewoziyli w roku 1935 ku smyntorzu na niźny kóniec, do nowego dómu (Iwan 13: Nd).

PRZEWLECYNIE *rz. n*

1. **‘ubranie do zmiany’:** *Przewlecynie mom* (matK: Tr); (Nd, Tr).
2. **‘bielizna pościelowa’:** *Momy biołe przewlecynie* (matK: Dr).

PRZEWLYC *cz. dk* – **PRZEWLYKAĆ** *ndk*

1. **‘zmienić ubranie na sobie lub na kimś’:** *Przewlyc portki, bobyś zmarasiył* (matK: ŁW); (Fs, ŁW, Nd).
2. **‘zmienić pieluchę dziecku; zob. też: PRZEWINÓĆ’:** *Trzeba to dziecko przewlyc* (matK: Kc).

PRZEWLYC SIE *cz. dk* – **PRZEWŁÓCYĆ SIE** *ndk* || – **PRZEWLYKAĆ SIE** *ndk* **‘zmienić bieliznę osobistą lub pościelową; też: zmienić inne części ubioru’:** *Jo sie przewlecym, sukiynke wdziejym* (matK: Kc); *Przewlyc sie musym* (matK: ŁN); *Trza sie przewlyc; nie idym, bom nie przewlecono* (matK: Łp); *No to dobrze jesce te, te fartuchy, no to tam były takie wselijakie, wiys, były i cysto bioły, i taki jak na Boze Ciało, no ale to tyz potym nie do rania dziywki w tym były, bo było sie przewlyc w takie, no, normalne* (Jw); *Chłopów słychno juz na oborze, bedom sie teroz myć, przewlykać, zaś narobiom kieresu* (Czard 50: Nd); (Jw, Kc, ŁN, Łp, Nd, Tr).

PRZEWLYKAĆ zob. PRZEWLYC

PRZEWLYKAĆ SIE zob. PRZEWLYC SIE

PRZEWŁÓCKA *rz. ż, str.* **‘ubiór roboczy, na dzień powszedni’:** *I miołef kartke na stole napisanom, dzie mom za nasymi krowy przignać. No to telof mioł casu, zef pojod, odziołef sie, prze przeodziołef sie do grotów, do takif, my to wołali na przewłócke* (RnS 114: Kc).

zob. fraz.:

NA PRZEWŁÓCKE

PRZEWŁÓCKI *rz. nmos* **‘zmiana ubrania’:** *Na przewłócki to jes płónse odziynie do roboty, wylecieć dzie* (matK: Nd).

PRZEWŁÓCYĆ SIE zob. PRZEWLYC SIE

PRZEWODNICKA *rz. ż* **‘kobieta PRZEWODNIK w zn. 1.’:** *Walek sie zgodziył, a tak po prowdzie był wdziyncny, ze mo takom przewodnicke* (KonkLit 2024: 157: Nd).

PRZEWODNICKI *przym.* **‘od rz. PRZEWODNIK’:** *Józef Ambrozów zrobiół sobie kurs przewodników po Gotyckim Ślaku. Neji cynsto oprowodzoł gości. A w przewodnickim fachu to chójak bywo. Nieroz przichodziół du dómu po tyźniu abo i dłuzyj, azeby mu sie dobrze godało, to i garło musioł nieroz przepłókać* (NaSp 57: 38: CzG).

PRZEWODNICONCY *rz. mos* **‘osoba kierująca pracą organizacji, organu administracji publicznej’:** *Przewodniconcy, tyn predseda poseł Cyganom tam coś odkazuwać, zeby śli abo do roboty, a nie wiymy, co tam posło* (BubSpT 12: CzG); (CzG, Łp).

PRZEWODNIK *rz. mos*

1. *daw.* **‘starszy kosiarz, prowadzący PARTYJĘ na KOŚBY, obeznany z terenem, decydujący o postojach w trakcie przemarszu’:** (pmMaj). 💬 *Kóniec jynzyka za przewodnika* (matK: Dr).
2. **‘mężczyzna prowadzący pielgrzymkę, rozpoczynający pieśni itp.’:** (Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd, Tr).

PRZEWODZIĆ zob. PRZEWIYŚ I

zob. fraz.:

PRZEWIYŚ [PRZEWODZIĆ] {*kogosi*} BEZ ROZUM

PRZEWODZONCY *rz. mos, daw.* **‘przewodniczący rady gminy’:** (matK: Dr, Rp).

PRZEWOZIĆ zob. PRZEWIYŹ

PRZEWOZIĆ SIE zob. PRZEWIYŹ SIE

PRZEWOZINY *rz. nmos* **‘uroczyste przewożenie POSOGU pani młodej do domu męża, gdzie mieli rozpoczynać wspólne życie’:** (matK: Dr).

PRZEWOŹNIE *mod.* **‘ogpol. przeważnie; zob. też: PRZEWAŹNIE’:** *Ej, były bóty, bóty przewoźnie, ale abo obuw, no bo były i kyrpce przedtym* (KorpSp: NB); (CzG, Fr, Fs, Jw, NB, Nd)

PRZEWOŹNIK *rz. mos* **‘człowiek przewożący ludzi i wozy promem’:** (matK: Fr, Fs, Tr).

PRZEWÓD *rz. mnż* **‘kanał dymny, wentylacyjny’:** *Dymne przewody; przewód, kóminki bywały* (matK: Fs).

PRZEWÓR *rz. mos, rzad.* **‘przełożony w klasztorze męskim; zob. też: PRZEÓR’:** *Przeór* || *przewór* (matK: Tr).

PRZEWRACAĆ zob. PRZEWRÓCIĆ

PRZEWRACAĆ KOZIOŁKI **‘robić przewrotki, koziołkować; zob. też: ROBIĆ KOPYRTKI’:** *Koziołki przewracajom* || *kopyrtki robiom* (matK: Kc).

PRZEWRACAĆ OCY **‘patrzeć szeroko otwartymi oczyma, zwykle dziwiąc się czemuś’:** *Ocaty je, kie te ocy tak wystawio, wytrzisco, wywaluje, przewraco* (matK: Nd).

PRZEWRACAĆ SIE zob. PRZEWRÓCIĆ SIE

PRZEWRACANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PRZEWRACAĆ w zn. 2.’:** *Juz pudymy ku przewracaniu* (matK: Łp); *Zeby kosić zboze, trzeba było mieć wprawe, coby zboze sie równo wolało (układało). Jak zboze stoło i zogón był w równi, to pokosy były jedyn za drugim. Jak w brzyzku, ebo zboze legło, było powolane, to tak robiyli, zeby babom dało sie wchodzić na przewracanie, a nie musiały deptać po rzonsie* (CzG); (CzG, Łp).

PRZEWRACARKA *rz. ż, now.* **‘maszyna konna lub przypinana za traktorem, służąca do odwracania siana przy jego suszeniu; 📷 Tabl. III’:** *Przewracarkom ino sie jesce roz przewróci i siano be skło* (pmMich: Fr); *– A jakif grabiarek i przewracarek sie teroz uzywo? – Teroz grabiarek i w... racyj uzywajom do zgrab... o przerwacanie chodzi siana? Pajonki, pajonki to som takie koła i teroz juz som fajne te pajonki, bo kiedy, jak pajonk był, to tylko rozrzucoł, przewracoł, to fajnie, bo to piyknie ci porozrzucało. Teroz juz majom takie, co tam przekłado sie tam wajchom cy posek i nawet tym pajonkiym, i ogrobies se do leja, tak ze no lepse som. A jak niy, to tak jak my mieli tom przewracarke, no to był ... mielimy pasowom i tak my ograbuwali, i przerucali* (MMilMCK: Nd); (Fr, Nd). [**obracarka** – Tr]

PRZEWRACARKA PASOWO *now.* **‘mechaniczna grabiarka do siana (wykorzystywana też jako PRZEWRACARKA) wyposażona w taśmy z przymocowanymi sprężynującymi drutami, napędzana ciągnikiem; 📷 Tabl. III’:** *A jak niy, to tak jak my mieli tom przewracarke, no to był ... mielimy pasowom i tak my ograbuwali, i przerucali* (MMilMCK: Nd); [PAJONK] *W koło sie krynci, a siano rozrzuco koło siebie, a pasowo jes podłuzno i tu chodzom dwa pasy, na tym som zymby i to siano tylko w jednom strone leci stale* (MMilMCK: Nd); (Nd)

PRZEWRÓCIĆ *cz. dk* – **PRZEWRACAĆ** *ndk*

1. **‘spowodować zmianę położenia czegoś z pozycji stojącej na leżącą’:** (ogsp.).
2. **‘obrócić grabiami (współcześnie również maszyną) warstwę skoszonej trawy (dawniej też zboża), powodując w ten sposób jej wyschnięcie; dawniej przewracano też owies, koszony NA POKOS, a nie PODBIERANY i niewiązany w STUCHY. Używano do tego GRABISKA’:** *Przewracajom, coby to uskło* [o zbożu zżętym] (matK: ŁW); *A jak było juz potym ciepło, to zaś sło sie ku sianie przewracać i tak sie, i tak sie to siano woziyło sie w drabińcoku. To taki wóz, co był na kołaf zelaznyf, takie były lytry, do tego sie nakładało, deptało, pawynzuwało i tak sie du dómu woziyło. Oj, nie było dmuchawy, sićko sie podawało, podawało sie widłami, jedyn drugiymu na sope* (Kc); *Przewracać sie chodziyło i sićko. A przewracało sie tak, ze toto siano, ftore było na spodku, to sie go przewróciyło na wiyrf, bo było mokre, a to zaś sufse z wiyrchu na spodek sie dało. I to jak była pogoda, to pore razy trza było tak bez dziyń iś i poprzewracać, zeby mozno go było zwiyź potym* (Fr); *Siano, coby warcy skło, to trza było pore razy iś i przewrócić. Toto co było sukse, to sło na spodek, a toto mokre na wiyrk, neji zaś skło. Przewracać trza tyz otawe, a nawet cyńści jak siano, bo óna dłuzy sknie* (pmMiś CzG); *Neji, zona godo, dziadkowie godali mi, ojcowie, ze idom syćka, ze przewrócom, a óna godo: co pudziemy syćka, patrzojciez tu w chałupie posłuzyć cy jak ku wiecorowi, a jo idym sama, to jo tam przewrócym, kiedy prze... prze... przewrócym, tedy przidym* (Łp); *Robota na pańskim zacynała sie latym o sóstyj godzinie. Zbyrk dzwónka nakazuwoł sie stawić przed dómym zarzondcy. Ón ta juz wiedzioł, dzie ftory pudzie robić. Chłopi z rana śli kosić łonki abo zboza, zaś baby sły do pola przewracać i susyć. Kied przisła jesiyń, chodziyli kopać grule. A kied przikurzył śniyg, młóciyli zboze cepami we dworze. Pon zomku mieli duzo zboza, totyz schodziyło im cynsto do marca* (SpCzyt 108: Nd); *Jak sie idzie ku sianie, to sie idzie siano ostrzepuwać, potym przewracać, potym grabić, potym zwozić, no do ciymnyj nocy. Jak sie pozwozi, to znów kormiacka, krowy dojić i świnie, i no za porzondkiym syćko* (BubSpT 96: Kr); *Rano kosić poseł, trza było o dziewiontyj iś, takie były dwojocki, trza było zaniyś śniodanie na rolom. Potym zaś trza było przewracać iś* (RnS 83: Fr); (CzG, Fr, Kc, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp).
3. **‘odwrócić coś spodem na wierzch, do góry; obrócić coś na bok, na drugą stronę’:** *Sie potym biyłyło go, to płótno rozciongało sie na łonki, jak juz było zrobione, ubite, i polywało sie wodom, to tak sie biyłyło no. I przewracało sie, trza było co fila, co słónko ususyło, to zaś trza było polywać. Tak wybiylało, bo to przeciez nici ze lnu to nie były bielutkie takie, niy? Neji potym prało, nale to takie było nie barz przijymne, bo to takie dropało, jak sie usyło kosule cy kalesony, cy, cy kosule chłopu, no to ostre to było no, nale no ale cosi trza było robić bez zime, niy?* (RnS 198: NdZ).

PRZEWRÓCIĆ SIE *cz. dk* – **PRZEWRACAĆ SIE** *ndk* **‘ogpol. przewrócić się, upaść’:** *Skrynta na to, zeby sie wóz nie przewróciył* (matK: Fr); *Jo sie bojym go puscać traktorym, bo tam tako grapa, ze łónskiego roku somsiadowi sie traktór przewróciół i o mało co go nie przignietło* (pmMich: Fr).

PRZEWRÓCIYŁO SIE {*komusi*} **W GŁOWIE** [i syn.] **‘ktoś stracił zdolność logicznego myślenia, mówienia’:** *Dyćby to wiera i mogło być – tłómacoł dalyj ociec – kieby tyn nas Jasicek fcioł sie ino wyucyć na ksiyndza, zeby sie mu w tyf skołaf we łbie nie przewróciyło i coby potym nie poseł ka tam na jakiego fiśkalisa* (BalSKD 93–94: Fr).

PRZEWRZEĆ *cz. dk* **‘ugotować się dokładnie’:** *Tyz bule miysa sie postawi do gorka, ale lepiyj przerznóć, bo piyrwyj sie ugotuje, jak takom bule jednom sie włozy, to dłuzyj sie musi gotuwać, bo do środka, zeby przewrzało* (KorpSp: Rp).

PRZEWYRTAĆ zob. PRZEWYRTNÓĆ

PRZEWYRTAĆ SIE zob. PRZYRTNÓĆ SIE

PRZEWYRTNÓĆ *cz. dk* – **PRZEWYRTAĆ** *ndk* **‘spowodować zmianę położenia czegoś z pozycji stojącej na leżącą; przewrócić’:** (matK: ŁN, Łp).

PRZEWYRTNÓĆ SIE *cz. dk* – **PRZEWYRTAĆ SIE** *ndk* **‘przewrócić się, upaść’:** *Przewyrtnół sie na dródze* (matK: Łp); *Przewyrtać sie ‖ kopyrtać sie* (matK: Kc); (Kc, Kr, Łp).

PRZEZ *przyim., łączy się z biernikiem*

1. **‘wskazuje na jakąś przestrzeń lub przeszkodę pokonywaną ruchem o określonym kierunku; odpowiada na pytanie: którędy?’:** *Na corno przechodzom przez granice* (matK: Łp); *To my, tak za darmo nos przewióz po tyj dródze nowyj, co była, to my sie juz tak ciesyli, ze, ze moglimy jechać, bo przez wieś, przez nasom dziedzine, to downo tylko jeździyły gaziki wojskowe abo takie auta i, i to u nos była placówka wojskowo, no to tylko wojocy u nos to byli, to tak ze bez wieś dzieci sie mogły bawić, jak jesce było takie błoto, maras, to sie nazywało, jak jesce był tyn maras, to my sie brali, grali w koziuchy* (Kc); *Kawalerski posek, piyrse przewlykano przez zogibecek, zaś dalsom cyńść owijano dookoła bieder, ino tym razym, juz na portkak. Kóńcówke poska zachytuwano o jedyn z ozdobnyk guzikók, ftorymi był obijany, abo i tyz wionzano kokardke cyrwonom* (pmKosz: Jw); *Sceciom sie cesało lyn. Edy, to były takie jak łopatki drewniane i to miało zymby, i to przez te zymby przechodziół tyn lyn* (plBłachut: Fr); (ogsp.). [**bez** – ogsp.]
2. **‘wskazuje na równoległe położenie czegoś, przebieganie czegoś wprost od jednej do drugiej strony jakiegoś fragmentu przestrzeni’:** *Ne to godajom, zeby nie chodzić przez te, kable, niy? Bo be dziecko owiniente pympowinom, w cionzy jak baba chodzi. To jak sie przestrasy, to jak sie gdzie dotknie, na przikłod w buzie cy gdzie, to sie nie powinno, bo bedzie znamie. Dostaje znamie. Po urodzyniu zeby dać cyrwonom wstonzke, zeby odpyndzać uroki* (plBiz: Łp); – *Ón, ón, jesce było i tak, ze robiyło sie, zeby zmocnić cały tyn bontnik, bez bontnik to seł środkiym jesce długość, przez całom długość sła belka, to wołali kóń. U nos tak.* [– Czyli pod tymi...] – *Tak, pod bontnikiym, tam pod bontnikiym potym seł jesce kóń.* [– I do niego było wszystko przybijane.] – *Sićko przibijane było* (Kc); – *A cy jes coś takiego, ze jak dziecko siedzi na podłodze, to nie wolno przez niego przekrocyć? – Hej, nie wolno go przekrocyć, bo przyjdzie sie go i jes, no take jakesik niesynśliwe. O, widzis, jesce mi sie przipomniało. No nie urośnie, no małe be. Popod nogi, niy, zeby, no ftosik, jak idzie i bedzie taki, no to taki bedzie kurdupel* (Fr); *My tu pod oknym mieli takom długom ławe, przez całom izbe praktycznie. Ława, ława, to jes wonskie, wonskie siedzynie takie i z opiyradłym* (MMilMCK: Nd); (ogsp.). [**bez** – ogps.]
3. **‘wskazuje na miejsce objęte jakąś czynnością’:** *Jak sie dziecko wystrasyło, to sie przelywało wosk nad nim, ze świycki, z gromnicki zrobiyło sie wosk i rozgrzywało sie na goronco, nacyńko nad tym dzieckiym sie trzimało, dziecko miało leżeć na wznak, na plecak..., i tyn ciepły przez kluc..., ne i tak, ze to sie loło* (pmBarnasz: Fr); *Pomalućku położół stołecek pod nogi, stanół na niego i ocydzorke dźwignół przed ocy. He, co ón teroz widzioł, świat mu był cołkiym inksy, taki jak naozajst jes. Widzioł ksiyndza bez głowy i kościelnika ze zwóneckiym, jak zbiyroł piniondze. Przez dziurke ocydzorki widzioł syćkie guślorki i carownice, co to umiały ludziom pobabrać, zacytać i odcytać. Stoły sićkie rziciami do ółtorza, nie modlyły sie, ino ozorami mleły i ocyska przewracały. Franek poznajoł kozdom: – To i ta jes tu, fto sie był spodzioł, kozdy dziyń do kościoła chodzi, a diabła za skórom nosi! – pomyśloł se* (BalNS 38: Fr); *To, co przesło przez grabie, to juz wsićko reśte sie przesiywało na recicy. A to, co przeleciało bez recice, to mogła drugo osoba brać przetak i przesiywać na przetaku, i to, co przeleciało przez przetak, było gotowe do wiocio* (Iwan 76: Nd); (ogsp.). [**bez** – Łp, ŁW]
4. **‘wskazuje na okres objęty trwaniem, działaniem, dzianiem się czegoś; odpowiada na pytanie: KIELO CASU?’:** *Przez południe – do skoły* (matK: Dr); *Downo to my paśli na Jaworzinie, a potym, kie rózne rzecy sie stały, to my prześli z sałasami na Durśtyn, a te sałasy to tyz przenieśli z gór na polane Podokólne, kozdy gazda mioł tam swój sałas, we ftorym była wydzielono cyńść dlo bydła i pastyrza. Przez dziyń wyznacyni pastyrze paśli syćkie owce i krowy, ale dojynie było obowionzkiym kozdego z osobna, zaś wiecorym, kozdy se zakurzył fajke przi watrze* (pmKosz: Jw); *Kukułka na wiesne moze cłowieka okukać..., musicie na wiesne choć dwaścia grosy mieć, ale mieć przi sobie, w kiesonku, furt, cały dziyń..., cie okuko..., bes przez cały rok biydny jak mys kościelno*

(pmBarnasz: Fr); *Kied w krzizaf łupkało, postrzykło chłopów cy tam baby, no to na śparecie, na suśni, ususyli owsa. Tak ususyli, rozgrzoli, barz goroncy musioł być tyn owies, potym mieli takie torbecki lniane usyte i do tyf torbecków sie lnianyf zesypuwało tyn owies, i friśko sie przikładało na krzize, i na to sie odziywało abo ciasny sweter abo tam jakosik lajbik, taki ciasny, zeby tyn worek z tym owsym tam siedzioł na tyf krzizaf. I to tyz sie robiyło do skutku, przez pore dni, pokla nie przestalo boleć* (pmBarnasz: Fr); (ogsp.). [**bez** – ogsp.]

5. **‘wskazuje na środek czynności, narzędzie (lub osobę pośredniczącą w czymś)’:** *Miyndli sie przez miyndlice, co mo dwa wgłymbiynia* (matK: Tr); *Snycle – mielone miyso na drobnym sitku przez masinke, na kiełbasy jes grubse sitko* (matK: Kr); *Jo taki był, ze jo mioł straf. Przi budzief był, patrzołef przez spare, bo ocywiście zamkli, jak pośli podojić* (BubSpT 76: Kc); *Weźnie sie przez miondlacke, woło sie miondlacka, wymiondluwać go, tak sie popucy, a potym jesce go podsusom i zaś sie bierze trojacke* (KorpSp: Fr); (ogsp.). [**bez** – ogsp.]
6. **‘wskazuje na przyczynę, motyw’:** *Przed tym to my mieli takie paski wonskie, tak, ze nie dało sie masinom kopiarkom kopać, no bo przez to sie nie dało, ze jak jechoł, no to ziymie wyrzucało na somsiada pole, a teroz sie, jak jes syroki kawołek, no to juz sie po swojim tak zajedzie sie do takiego syrokiego kawołka, co ón mo dzieś co nojmniyj trzidzieści, piyndziesiont meterów, no to znowu, cy ziymnioki kopać, cy kosiarkom kosić, masinom, cy coś to znowu jes inno gospodarka* (BubSpT 105: ŁN); *Moja teściowo to barz tego pilnuwała, cobyk piyła, ale tyz przez to sićkie dzieci kormiyłak piersiom, a potym jak juz były wiynkse, tok im dawała krówskie mlyko* (plSarna: CzG); *W dniu świyntyj Łucji majom swojom moc strzigi i bosiorki. Strzigi chodzom po stajniaf i porobiajom krowom, zeby ni miały mleka. Jezeli strziga dostanie sie gazdowi do stajni, to na pewno krowa straci mleko. Przez to ludzie pilnujom, by w Łucje wiecór do if stajni nic sie nie dostało. Nojlepiyj jes, kie gazda oddrzwia stajenne posmaruje cosnkiym świynconym, wtedy zodno strziga ni mo tam przystympu. W Krempachaf opowiadajom, ze wystarcy napisać koła świynconom krydom na drzwiaf stajni, to juz człowiek moze być spokojnym, ze strzigi cy bosiorki mu nic złego nie zrobiom* (BalNS 32: Fr); (ogsp.). [**bez** – ŁN, Rp]
7. **‘wskazuje na przyczynę; SKRÓNY’:** *Skróny ciebie dostoł* || *poskróś ciebie* || *przez ciebie* (matK: ŁW); *Pospółka tak przez omyłke* (matK: Tr); Aniela: *Ej, wera trza, pamiyntocie, jak moja siosternica susyła pieluchy na płocie, jak sie im piyrse dziywcontko narodziyło? Godajom, ze przez to barz chytro swój cas dostało i jak sie teroz na cas tropi z babskiymi sprawami* (Czard 81: Nd); [– Jak doszło do komasacji?] – *Ludzie sie nawet boli, no bo przez to, ze ón myśloł tak, a jak tam weznom dzieś w tym polu, w jakim tam na przikłod, dzieś tam niedostympnym abo to tam be trudno dojechać, do tego* (BubSpT 105: ŁN); (ogsp.). [**bez** – Jw, Nd]
8. **‘wskazuje na wykonawcę lub sprawcę czynności’:** *Kłapac. Uzywany jes dziś i downiyjsyf lataf w kościele, od Wielkiego Cwortku do Wielki Soboty, kiedy u nos sie godo, ze som zawionzane zwóny i wycisony orgon w kościele. I uzywane som wtedy kłapace przez ministrantów* (Iwan 38: Nd); [– Przez co był ciągnięty ten pług?] – *Przez kónia, a ino były kolce, to były takie jak wózecek ino o dwóf kółkaf i tam sie przeciongało, i tam był taki łańcuf* (KorpSp: Nd); *Owce momy i hodowle prowadzimy, kazdy owce mo, mało kto, zeby ktoś ni mioł, no tam zalezy od gospodarstwa, dziesiynć, piytnoście śtuk i, zalezy jakom mo gospodarke, i dwadzieścia śtuk chowajom, po dwadzieścia. No z tym, ze my późniyj dajymy na wypas, na Biescady owce wiycie. Przichodzi baca, wytypuwany przez tyn zespół bacowski w Nowym Targu. Przichodzi i późniy ón spisuje owce i kazdy, kto mo owce, no to jak dajymy owce takie wykocone na udój, no to płaci nom dwa kilo syra od tyj owce* (BubSpT 106: ŁN); *Momy tysionc, nie tysionc, ale całe ściany momy dyplomów, co ciongle, ciongle, bardzo duzo razy piyrse miyjsca na zawodaf i cy pozaraf nawet mielimy takie wyrózniynie przi, przez ministra swego casu, co był pozar tutaj niedaleko w Niedzicy. To nasa jednostka sie wykazała tym* (Kc); (ogsp.). [**bez**]

PRZEZBIYRAĆ *cz. dk* **‘zebrać niektóre, zwykle dorodniejsze okazy malin, jagód, grzybów itp. (nie owoców z drzew)’:** *No w Hombarogu, w Malinioku, do Dympusa my chodziyły tam az pod Skołki, na Stroni, tam az na Kacwińskie my sie zapuscały, a to o to chodziyło, zeby jak nojwceśniyj rano iś, zeby jesce nikto nie przezbiyroł. To tak do połednia dwa wiaderka, po połedniu dwa wiaderka, noji troche piniyndzy przez wakacje sie nazbiyrało. Potym sie kupiyło spodnie, jakiesik bluzki, aj to było uciecha, bo to swoje zarobione, niy? Ciesyło* (KorpSp: Nd).

PRZEZBURST *rz. mnż* **‘salceson; zob. też: SALCESON’:** (SSWG 20).

PRZEZBYWAĆ SIE *cz. ndk* **‘sprzeczać się z kimś, obstając przy swoim’:** *– O smate sie pytajom. – O syr sie pytajom – E, w rzici, wse sie przezbywos* (matK: Łp); *Schodza gmińsko wsendy je jednako, tak i tam. Jedyn to gwarzi, drugi tu swandrze, tu sie zaś przezbywajom, kielo głowók – telo mowók, a syćkie naroz* (GazPod 1932, nr 32: 7: Fr); (Fr, Łp).

PRZEZDRADA *rz. ż* **‘zdrada, wydanie kogoś’:** *A to była przezdrada* (KorpSp: ŁN).

PRZEZDRADZIĆ SIE *cz. dk* **‘ujawnić się niechcący’:** *Powiys jakieś słówko i juz sie przezdradzis* (matK: Nd).

PRZEZEGNAĆ *cz. dk*

1. **‘uczynić na (nad) kimś, czymś krzyż na znak błogosławieństwa; pobłogosławić’:** *Tak fryśko krzciyli, bo matce nie wolno było tak wychodzić. No trzeba było, jak juz potym okrzcone było dziecko, to i matka mogła iś, i z dzieckiym, bo, bo tak to było to, ze godali, ze dziecku sie moze z óc stan... stać. Tak tu godali, jak płakało, no to trza jom, go było przepluwać tam jakoś* [śmiech]*, noji przezegnać, ale tak to, no ludzie tak jesce wtedy, jak jo pamiyntom, no to nie było telewizorów, to barz duzo po drógaf, na ławeckaf siedzieli, niy? No to tak, jak ftosi seł, no to sie boł, ze go juz obgodajom. To tak racyj było wsićko, bo zaroz by cie obgodali, ze chodzis z dzieckiym, a jesce nie okrzcone* (Kc).
2. **‘o Panu Bogu: wesprzeć człowieka swoją mocą i obdarzyć go czymś dobrym; pobłogosławić’:** *Boze wom pomogoj, Boze wom przezegnoj* (matK: ŁN).

   zob. fraz.:
   BOZE PRZEZEGNOJ

PRZEZEGNAĆ SIE *cz. dk* – **PRZEZEGNUWAĆ SIE** *ndk* **‘zrobić na sobie znak krzyża’:** *Zacynali kosić wcas rano, przi tym wse sie przezegnali* (CzG); *Cosi jo o Rzimie, duzo o Watykanie wiedziała, ze teroz pódź tu, teroz tu jesce pudziemy, gdzieś, jakosi jes ta kropielnicka, ze wiynkso jak człowiek, co sie przezegnuje, tutok momy tom kropielnicke* (KorpSp: ŁW); *Nopiyrwyj na nasyk sałasók miywali Jurgowianie dwa sałasy, a tam sie tak sprawuwali. Kie powstali przed wychodym słónka, pomodlyli sie, a jak to pomówiyli, przezegnali i pociorki zmówiyli, wziyni pobrali gielytki, popłókali i pośli owce do strongi (taki kosorek) i posiadali na siedzyska i dojyli owce, jak juz ostatniom wygnali z tyj strongi, a to był taki kosorek, to odpowiedzieli pofolony Jezus Krystus przi ostatniyj owcy* (MalPS 129: Jw); *Noji uwionzali jom* [DZIWOZONĘ] *ku tyj ławie, ale jak przisło połednie, gazdyni naryftuwała obiod. Z jednyj miski syćka jedli. No to gazda sie nie przezegnoł, zacon jeś. Gazdyni sie przezegnała. Nale skocół diaboł ku misce, wraziół ogón do miski i miyso w tyj misce* (Fr); *I se myślym, fto wiy, co bedzie jutro rano, niy? Piyrse, bo jo jak juz do tego ula zaglondoł, to piyrsef sie zegnoł, bo juz tak mie gryzły, ze juz miołef te pscoły wzionś i normalnie gdzieś tam na wode i zeby je w ogóle zlikwiduwać. Ale to juz jo powiedziołef, co, co zgryzym jynzyk, co musym z niymi zrobić porzondek, no, niy? I w nastympny dziyń, piyrsef sie przezegnoł, zdyjmujym dasek, piyntro, cyli miodnie, no nie robiom nic. Co, co to sie porobiyło, cy som jesce pijane w drugi dziyń. Noji zaglondom, wyjmujem jednom ramke, drugom ramke, no to, to przez dwa miesionce tego tak nie było, bo zef sie boł podyjś do tego ula, co dopiyro patrzeć, niy? Noji, po piyrsym dniu, jak juz zef nowom matke wsadziyłef, to były normalnie jak baranki, te pscoły* (Kc); (ogsp.).

   ⊛ Aby szczęśliwie sprzedać, trzeba się pomodlić o dobrego kupca, a wychodząc z domu na jarmark, trzeba się przeżegnać na progu (pmJanicka).

PRZEZIMUWAĆ *cz. dk*

1. **‘przetrwać, spędzić gdzieś zimę’:** *Kie chory ze dwa roki przezimuje* (matK: ŁN).
2. **‘utrzymać, wykarmić kogoś, coś przez zimę’:** *Krowe cyjom przezimuwoł. Kieby jakosi móc przezimuwać krowy, zeby nie chybło potrawy* (matK: Dr); (Dr, Tr).

PRZEZIOMBIĆ SIE *cz. dk* **‘ogpol. przeziębić się; zob. też: PRZEZIYMBIĆ SIE’:** *Przeziombi sie, wygrzywać trza* (matK: Nd); (CzG, Nd).

PRZEZIOMBIYNIE *rz. n* **‘ogpol. przeziębienie; zob. też: PRZEZIYMBIYNIE’:** (matK: Kc).

PRZEZIORY *rz. nmos* **‘pierwsza wizyta w domu panny, mająca na celu wstępne rozeznanie się co do możliwości zawarcia małżeństwa przez kawalera z upatrzoną wcześniej panną; taką niezobowiązującą wizytę składał kawaler ze swoją matką lub osoba poproszona przez kawalera, spełniająca rolę pośrednika. Niejednokrotnie było to niby przypadkowe zajście do domu dziewczyny lub kawalera. Sukcesem zakończone *przeziory* otwierały drogę do NOMÓWIN’:** *Na przeziory poseł || na wywiady* (matK: Kc); *Przisеł na przeziory* (matK: Łp); *Iś na przeziory* (CoWś 273); (Kc, Łp). [**śpiegi** – Kr; **wywiady** – Kc]

PRZEZIYMBIĆ SIE *cz. dk* **‘ogpol. przeziębić się’:** *Przeziymbiyłaf sie, monci mi sie w głowie, w uchu mi zaległo* (matK: ŁW); *Przeziymbi sie – bańki*

stawiać (matK: Nd); (ŁW, Nd). [**przeziombić sie** – CzG, Nd]

PRZEZIYMBIYNIE *rz. n* **'ogpol. przeziębienie':** *Lycynie tak było miyndzy sobom, takie, nojwiyncy było miyndzy sobom. Bo tyk dokto... doktorów to nie było, no. Jo nie pamiyntom zodnego doktora, zeby, zeby był jaki doktór taki, jak my, jak my byli dzieciami. No to... – No to, cym na przikłod sie lycyli? – No dy her..., lipowy kwiat to było jedno lykarstwo na przeziymbiynie, to był li... lipowy kwiat. To juz jak lipa zacyna kwitnóć, to juz sie tyn, tego, tego lipowego kwiatu i rumianek. Na kapuścisku rós tyn rumianek i tyn rumianek sie nazbiyrało, i to było takie lykarstwo. Noji mlyko sie maściyło, wiys co, uto... uteguwało sie cukru, upolyło, zaloło sie go mlykiym i potym sie rozpuściył tyn cukier, i to było lykarstwo na krzipote. Nawet miodu ludzie nie znali, nawet miodu, ba tyn cukier i tak sie z tym, z tym cukrym, y, y, y, troche masła sie ruciyło i tego, i tego cukru, i tak sie to upolyło, i tak troche to mlyko było troche maśniyjse i tak sie piyło to mlyko* (CzG). [**przeziombiynie** – Kc]

PRZEZIYRAĆ SIE zob. PRZEŹRYĆ SIE

PRZEZIYRADŁO *rz. n* **'lustro ścienne; zob. też: LUSTRO':** *Nie przeziyroj sie telo babo, bo ci sie w tym przeziyradle diaboł pokoze* (CoWś 187: CzG); (CzG, Dr, Jw, Kc, Kr, Łp, ŁW, Rp).

PRZEZIYRODKO *rz. n* **'lustro ścienne; zob. też: LUSTRO':** *Przeziyrodko wisi nad umywalkom* (matK: Nd); *Hanka to paradnica, ino w przeziyrodku siedzi* (CoWś 187); *A zeby juz być nojpiykniyjso, do usów wrazi se zouśnicki, fuknie sie parfinym i sićko obeźre w przeziyrodku* (NaSp 2016: 2: Nd); *Na tym portrecie jes i doś duze przeziyrodko* (*lustro*) (Iwan 79: Nd); (SSWG 20); (Fr, NB, Nd).

⊛ Stłuczenie *przeziyrodka* wróży siedem lat nieszczęść: Bartek: (Przerażony woła) *Jezusicku, Paniynko Świynto, przeziyrodko sie pobiyło, co robić?!* Babka: *Oj niedobrze, niedobrze.* (Załamuje ręce) *To wrózy siedym roków niescyńscio. Coz teroz zrobis, jacy uchyl śkła, wyniyś if na pole i pomodli sie za cały nas dobytek* (Czard 50–51: Nd).

⊛ Małym dzieciom nie wolno było przeglądać się w *przeziyrodku*: *No, jak chodzi o małe dzieci, to małe dzieci, to takie były rozmajite zwyki, ze małym dzieciom byle cego nie wolno było. Bo małe dzieci na, jak lezały w kołysce, jesce były het malućkie, no to starzi ludzie godali, matki pilnuwały, zeby sie małe dziecko nie przeziyrało w przeziyrodku. Ale nie wiym, cy tymu, zeby sie przestrasyło, cy tymu, zeby moze fto na niego jakie uroki rzuciył abo co* (Fr).

⊛ *No, jak juz take dziecko było wiynkse, osiym miesiyncy, dziewiynć, to juz siedziało. A tak choćkedy cosik my dawali sie bawić, zeby sie cymsik zajyno, zabawiyło cy nawet moze być, mogo być i nawet take wiynkse dziecko. No w ogóle dzieciom nie powinno sie dawać przeziyrodków do rynki, zeby sie nie patrzyły na swoje odbicie, bo potym, ze sie bedzie jonkać. Babki tak wołały: nie dajcie, nief sie nie kuko do przeziyrodka, bo potym sie dziecko jonko. Nie pokazuwało sie mu, jak sie nosiyło dziecko na rynkaf po izbie, no to tyz, tyz sie go, take miejsce, gdzie tam wisiało na ścianie to przeziyrodko, no zeby sie tyz tam dziecko nie wpatrzuwało w to przeziyrodko* (Fr).

PRZEZIYRO ZIYM 'spod śniegu zaczynają się wyłaniać KOPLINY': *Przeziyro ziym* [spod śniegu] (matK: Nd).

PRZEZNACONY *przym.* **'ogpol. przeznaczony':** *Cyscok do fugów przi wyrobie góntów. To narzyndzie było potrzebne, ked sie wyrobiało gónty. A trafiyło sie, ze drzewo przeznacone na gónty, choć nie było synkate, ale mogło być zadziorziste, wtedy we fugaf w goncie zostajały takie zadziory, i tym cyscokiym móc było zlikwiduwać* (Iwan 52: Nd).

PRZEZNACYĆ *cz. dk* **'ogpol. przeznaczyć':** *No to jak sie z jelit ściongało, z flaków tyn tłusc, to był gorsy tłusc. Jak był juz pore razy na patelni, w gorku, no to, ale tyz casami, jak sie to zostawiyło w kastrole, bo w kastrołaf trzimali smolec taki przetopiony ze słóniny, no to, no to jak juz długo siedzioł, no to juz trosecke, no nie był za dobry, no to go tyz przeznacyli na takie coś* (Nd).

PRZEZRADA *rz. ż*

zob. fraz.:

BYĆ NA PRZEZRADZIE

PRZEZRADZIĆ *cz. dk* **'zdradzić, wydać kogoś':** *Kiedy ón sie Janosik zbójnik z Liptowa jedyn chodziół po zbóju, na jedno jodoł seść funtów miysa zjod. A to ón chodziół i po panók, a mioł w jednyj wiesce, po nasymu dziedzina, ón był mioł wałaske wielkom, mocnom takom, ze dzie była na ftorym mieścu, a cy zawołoł na nie, to go broniyła, ale jego frejerka prezradziyła, bo mu jom skryła, a co ni mogła dojś ku niymu* (MalPS 128: Jw).

PRZEZRYĆ *cz. dk* **'o zwierzęciu: zjeść nieco jednego pokarmu przez właściwym żarciem':** *Krowa sie zduła, jak wygnali na cas rano, a nie dali jyj suchego siana, zeby przezarła, abo posła na kónicyne młodom, w jesiyni kied juz rosła drugo kónicyna, krowa sie nazarła, kied jesce była z rosom, no toto to juz zodno krowa nie przezyła. Musiała być zduto* (pmBarnasz: Fr).

PRZEZWIJAĆ *cz. dk* – **PRZEZWIJUWAĆ** *cz. ndk* **'nawinąć nić, przemieszczając ją z jednego elementu na drugi':** (matK: Jw).

PRZEZWIJUWAĆ zob. PRZEZWIJAĆ

PRZEZUĆ *cz. dk* – **PRZEZUWAĆ** *ndk* **'o bydlęciu: pogryźć powtórnie połknięty wcześniej pokarm':** *Przemieryndzo tak – przezuwo tak* (matK: ŁN).

PRZEZUWAĆ zob. PRZEZUĆ

PRZEZWAĆ *cz. dk* – **PRZEZYWAĆ** *ndk* **'nazwać kogoś obraźliwym słowem, określeniem; ubliżyć komuś':** *Przezywać kogo* ‖ *nadaje mi* (matK: Kr); *Przezywajom go, przezwisko* (matK: ŁW); *Co jom przezywos* (matK: Łp); *Strzyga – babe przezywajom* (matK: Tr); (Dr, Fr, Jw, Kr, Łp, ŁW, Tr).

PRZEZWISKO *rz. n* **'emocjonalne, zwykle dokuczliwe, złośliwe określenie konkretnej osoby lub grupy, np. mieszkańców danej wsi, w przeciwieństwie do PRZIDOMKA niedziedziczone pokoleniowo; określenie używane niekiedy zamiennie z nazwą PRZIDOMEK':** *Przezywajom go, przezwisko* (matK: ŁW); *Wołajom po przezwisku* (matK: Fs); (Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW).

PRZEZYĆ *cz. dk*

1. **'spędzić jakiś okres życia, przetrwać jakiś czas, żyjąc':** *Wiynsuje wom tu na scynście, na zdrowie, na to Boze Narodzynie, zeby my sie mogli drugiego Bozego Narodzynio docekać, w hojniyjsyk casak, spokojniyjsyk, radośniyjsyk, jako my juz przezyli* (BubSpT 11: CzG); *– Portki syli, kołcuny z tego sukna. – Kołcuny, portki, to była podstawa zycio w pewnym synsie i uby... ubranio sie, noji przedanio i zarobiynio cegosi na, na cosi tyk piniyndzy, wiync to przyńś na tyj kondzieli i, i to sukno, no to musiała umieć kazdo, zeby przetrwać, przezyć* (Jw); (CzG, Jw).
2. **'żyć dłużej niż ktoś inny':** *Długo przezyła Pietra. Kie juz umarła i dusa ś niyj wyskocyła, juz tam stoł diaboł z widłami i porwoł jom prosto do piekła* (SpCzyt 26: Jw).
3. **'przetrwać krytyczne chwile, zachować życie':** *Bo nieroz mioł kabot cy copke przestrzelonom kulom, jak ściongoł poranionyf z pola bitwy, niy? Po, po bitce. I nieroz go postrzylali tego, bo, bo... A przezył i przywiózł piynć medali du dómu* (RnS 112: Kc).

PRZEZYWAĆ zob. PRZEZWAĆ

PRZEZYWAĆ SIE *cz. ndk* **'zwracać się do siebie nawzajem, używając obraźliwych określeń; ubliżać sobie nawzajem':** (matK: Kc).

PRZEZYWANIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. PRZEZYWAĆ SIE':** *Gizdawy – przezywanie takie* (matK: Nd).

PRZEŹREĆ *cz. dk* **'zobaczyć coś, co zwykle jest trzymane w tajemnicy':** *Jak sie młodo pani wydaje, to jom w ty ocedzarce przeźrejom* (matK: Jw).

PRZEŹROCYSTY *przym.* **'ogpol. przeźroczysty':** *Przeźrocysto syba* (matK: ŁN); (Fr, ŁN, ŁW, Rp, Tr).

PRZEŹROCYSTY JAK ŚKŁO 'całkiem przeźroczysty': (matK: ŁW).

PRZEŹRODKO *rz. n*

1. **'lusterko; zob. też: LUSTERKO w zn. 1.':** *– U góry tam, od tego zaś, nie kciała dawać dzieciom lalkami sie bawić. – No. – Óna mo tam piynć, kielo tyk dzieci, sześcioro? Tam u góry. – No, a cymu nie dawała sie bawić tym dzieciom lalkami? – Cymu? Bo nastympne dzieco be. Lalkami sie nie kciała dawać bawić. Przileciała, tamtom niewiaste wyonacyła, schowoj te lalki, juz mało mocie tyk dzieci? – U nos sie zaś dzieciom nie daje przeźrodka. – No, no, no, to tyz było, tyz, przeźrodka tyz* (CzG); (CzG, Łp, Tr).
2. **'okrągła blaszka odblaskowa w lampie naftowej; zob. też: LUSTERKO w zn. 2.; Tabl. II':** (matK: Kc).

PRZEŹRYĆ *cz. dk* – **PRZEZIYRAĆ** *ndk* **'przejrzeć':** *Jojka przeziyrajom* [prześwietlają] (matK: Dr).

PRZEŹRYĆ NA OCY

1. **'otworzyć oczy po spaniu':** *Franek i Stefon przeźreli na ocy, pomału siedli. Iście ta drzimota juz jym przesła. A matka zruciyli lym chustke odziywacke, sowali do sifonera i dali zawodziyli: – Niymcy po nocaf uciykajom, wóz za wozym, wziyni choćftorym świnie cy bycka, ale rzodko. Jak zaś przidom toci drudzy, to juz zodnyj gadzie nie przepuscom, wsićko weznom* (PrP 2017: 241).
2. **'zrozumieć swoją sytuację, zorientować się co do czyichś prawdziwych zamiarów; kapnąć się':** *Było mi jakosi dziwnie, wziynaf łyzke i nawrucałaf gałusek do zołondka. Dobre były, choć mało omascone, a skwarców to juz nie było wobec. – Mozes zostać u mnie – powiedzioł gazda. – Pryndko jys, to i pryndko bes robić. Wtedy jef przeźrała na ocy; jedzynie było noumyśne, zeby mnie przeskumać, cy jo robotno* (SpCzyt 83: Nd).

PRZEŹRYĆ SIE *cz. dk* – **PRZEZIYRAĆ SIE** *ndk* **'przejrzeć się w lustrze':** *Nie przeziyrojze sie telo, bo ci sie diaboł pokoze* (CoWś 277: NB); *Do bluzki atłasowyj zakładom na głowe atłaske. Musym sie przeźryć w przeziyrodku, coby widzieć, jak atłaska lezy, bo óna telo ślisko, ze spaduje. Stary mi godo, zebyk se gwoździa wbiyła, toby mi trzimało i paradzynie z głowy wysło* (pmKosz: CzG); *Bo małe dzieci na, jak lezały w kołysce, jesce były het malućkie, no to starzi ludzie godali, matki pilnuwały, zeby sie małe dziecko nie przeziyrało*

w przeziyrodku. Ale nie wiym, cy tymu, zeby sie przestrasyło, cy tymu, zeby moze fto na niego jakie uroki rzuciył abo co (Fr); (CzG, Fr, Jw, NB).

PRZEŹRZEĆ *cz. dk* **'przejrzeć':** (matK: Fs).

PRZI *przyim., łączy się z miejscownikiem*

1. **'wskazuje na położenie w pobliżu czegoś; obok, blisko':** *Gradusek przi ołtorzu* (matK: Nd); *Parkan przi kościele* (matK: Nd); *Prało sie przi potócku* (matK: Fs); *Była tam figórka, jakisi świynty obity blachom, przi dródze* (matK: Łp); *Polywacka sie odbywo, ale delikatnie. Nieroz kupnom, pachnioncom wodom, a potym okna pozatykajom i gościna do rania. Matka, dziywki podaje, co nolepse potrawy, parobcy zaś napitek. Gwarzom sobie, ozprawiajom bez muzyki i bez śpiywók. Przi stole siedzom nie ino parobcy, bo i ojcowie. Nieroz dopiyrz po śmigusie wychodzi, fto sie mo i ku komu, fto kogo rod widzi, fto komu jes miyły* (NaSp 35: 16: Jw); *Nie wolno było* [w Wigilię] *siedzieć przi stole boso, bo wrózyło to, ze bedom chore nogi abo w lecie źmija ukonsi* (plBiz: Nd); *Krziz, krziz, jesce jedyn. Przi drógaf duzo krzizy. Ludzie se ani nie wspomnom, ze tam stojom. A krziz woło do modlitwy, zadumy abo ostrzygo od złego, ze tam był wypodek, ludzko tragedyjo* (BrzyzKrz: Kr); *– Nie bemy wom skompić nicego – obiecała Jagnieska. Neji syćko piyknie, ładnie, weselisko sie odbyło. Po weselu tak było, jak uradziyli. Ociec se ino przi piecu siedzioł, fajke kurzoł i spluwoł po ziymi* (BalSKD 97: Fr); (ogsp.). [**poprzi** – Dr, Nb]
2. **'określa ogólnie położenie przez wskazanie na pozostawanie w jakiejś zależności wobec czegoś lub kogoś':** *Był przi wojsku* (matK: ŁW); *Ani mie do cymbry nie puściyli przi wojsku, ale ty uciykoj nazod. Zaś dostoł śtyry tygodnie. Noji takef te śtyry tygodnie wysiedzioł, potym śpanielka przisła. Wtedy było, po trzi pogrzeby były w jedyn dziyń, w osiymnostym* (BubSpT 102: ŁN); *Byłef przi wojsku, tok sie, kruca, napatrzół na te if porcynta i teroz zaś patrzym u nos, bo straśnie podobne te noźnice mome do if wysyć* (pmKosz: Kr); (Kr, ŁN, ŁW).
3. **'wskazuje na dolegliwość, wobec której używa się czegoś jako środka leczniczego':** *Kawołki ze skóry z gynsi to sie wołało łatka gynsio. Przi zopolyniu płuc... Łatka była spod brzucha gynsi, tam dzie było nojwiyncyj tłuscu gynsiego. Toto spod brzucha sie wycinało, takie nieduze kawołki tyj skórki, wielkości dłoni i to sie przikładało na plecy na piersi, zeby to tak otłuściyło* (pmBarnasz: Fr); *– Jak sie na kónia rzuci urok, to co mu sie dzieje? – No to tyz dostaje takom jak gdyby kolke, niy, no. Bo to wtedy przi złyf wzrokaf to przeważnie racyj brzuchy bolom. No tak jak syćko, i krowe. Krowe rozpucy, niy? To mo taki okropny bambuf, ze po prostu potym óna pynknie. Bo jak sie jom nie zdonzy uratować, no to pynknie krowa* (pmBarnasz: Fr); *Jak boloł zołondek, przi morzisku, no to nie było, ze cie zołondek boli, no bo morzi... morziska som, boli, dokuco, no to, no to piyłun warzyli. I to w kazdym tym ogródku tyn piyłunek rós. Miyntka tyz była w kazdym ogródku. Tak ze no wiys, cebulami, cosnokami, tymi syropami, no to tak nie robiyli moze takik syropók, bo cukru nie było, była sacharyna, no ale sie tak lycyli. No jak zaś, wiys, było źle dziesi, to i do doktorók śli* (Jw); (ogsp.).
4. **'wskazuje na czas, kiedy coś się dzieje; podczas':** *Przi spulaniu* (matK: Fr); *Nie była przi śmierzci, a zondali mie* (matK: Rp); *Domorz przi ty robocie* (matK: Rp); *Konwisyjo przi odbiórce ni miała ś nimi zodnyj roboty, bo od piyrsego do ostatniego sićka byli sposobni do gwera, chyba zeby juz tam ftorymu „głowa brakuwała", co mu jom niedźwiydź urwoł przi pasuwaniu sie, to go juz ostawiyli* (BalNS 138: Fr); *Nazganio baca owiec do kosara, ne i jak juz mo pełny stan, to if przelicy, a przi przelicaniu owiec daje łańcuf. Jak przelicół owce, to bez łańcuf te owce przechodzom... Potym if okadzo przed wyjściym, wykadzom, wyryftujom, wykropiom świynconom wodom* (pmBarnasz: Fr); (ogsp.).
5. **'wskazuje na całość, której coś jest uzupełnieniem; u, w':** *Copy przi zowiesaf* (matK: Nd); *Przi kosuli musom być zawionzane maślicki* (matK: Nd); *Kie sie wróciół z tego wesela du dómu, to ni mioł ani jednego gombika przi kosuli, a jo sie ani nie fciała pytać, co sie tam dzioło* (pmMich: Fr); *Tyz był dziadkiym z brodom i bausami, ino ze był młody i odzionko mioł troche lepse, jak świynty Pieter. Chodziył w kiyrpcaf z rzemyckami i nosiół przi portkaf syroki rzemiyń z gombickami. Ba, i piórecko se dziekiedy załozół z dzikiego koguta za kłobuk* (BalNS 130: Fr); *Przi grabiak było grabisko i za niego sie trzimało. Po takie grabisko to sie sło do lasa i wyrzinało sie lyske abo jaki smyrecek, ale lyska nojlepso była na grabiska, bo leko. Potym jesce jom sie susyło, neji nabijało do grabi* (pmMiś: CzG); (ogsp.).
6. **'wskazuje na obiekt czynności; koło':** *Mordówka przi kóniaf* (matK: Fs); *Warciorz był przi kolybie przi owcak* (matK: Rp); *Dzie spali? Nedy baca społ w kolybie i bojtar w sałasie, no, no to ne kolybe wołali, niy? No a, a reśte juhasi przi owcak, bo choćkiedy to noc tyz nie była, ze, ze wydojone owce,*

to tamto i, i dobrze. Choć tyn pilnuwoł, na choćkiedy jak przisły wilki, cy jak, to wyłómały kosor, neji trza było naganiać zaś i, i zbijać, i zeby juz rano było gotowe. To w tyk budkak takik, neji to kolybki wołali (RnS 45: CzG); (ogsp.).

7. **wskazuje na kontrastujący przedmiot porównania lub zestawienia':** *Hanka przi niyj to nie jes dobro goździno* (matK: CzG); *Przi wos to ón jes gówniorz, a stawio sie* (matK: Kc); (CzG, Kc).
8. **'wskazuje na okoliczności towarzyszące':** *Okopci wom to śkło, tak mocie, ze przi lampie dobrze ni mozecie pocytać, to tak jes, i kopci sie wse z tyj lampy* (BubSpT 47: Fr); *– Baby pruły piyrze, juz było światło wtedy, juz było światło, pamiyntom, moze jesce i przed tym. Przi lampaf tyz pruły, no bo jakze? No, ale juz było światło, to chłopcy sie poryftuwali, godajom u Kuśmierza – tak tam wołali – prujom piyrze, baby posły tam, to pół, no pół dziedziny niy, ale dziesiynć, dwanoście bob, dwa stoły złoncone, piyrzi pełno* (Kc); *Kie jedyn chłop jechoł wcas rano na jarmak do Miasta, to dożroł takom jednom nagule, jak zbiyrała kwiotecki przi miesioncku. Chłop ta strochlały nie był, dopod bicowisko i wycesoł jyj po rici, ze sie niesła z tyk łopuchók, jaz sie kurzyło* (SpCzyt 146: Rp); *To do kosynio my wychodziyli z jak najwcześniyj, bo zakla było chłodno, nie jadło sie nic. A sło sie choćkiedy i o cwortyj, a choćkiedy wcześni godzinie rano, bo na wielkim dniu, to sie juz zacyno rozwidniać. Kied sie pokosiyło do siódmyj, a nieroz i dłuzy, to przi takim wysiłku, to sie juz cekało, kiedy mama pudzie, a poniesie dwojocki, ze bedom dziadki, dobrze słóninkom cy bockiym swojskiem omascone, to w jednym dwojocku, a w drugim to grule uwarzone i postuchane, i w dynerce mlyko kwaśne abo maślonka zaloło sie do dwojocka, i tak sie zajadało* (Iwan 9: Nd); (ogsp.).
9. **'wskazuje na bliskie stosunki, obeznanie z kimś lub z czymś':** *Wikary przi proboscowi* (matK: Dr); *Zlyniywioł przi babie* (matK: Dr); *Na co mi przi chłopie mieć kryminoł?* (matK: Nd); (Dr, Nd).

PRZIBACUWAĆ zob. PRZIBOCYĆ

PRZIBACUWAĆ SE zob. PRZIBOCYĆ SE

PRZIBACUWAĆ SIE zob. PRZIBOCYĆ SIE

PRZIBEŚNIONY *przym.* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym: zwariowany, zachowujący się nierozsądnie, niezrozumiale, nieobliczalnie':** *Przibeśniony, cyli zwaryjuwany, o tak jakby zwaryjuwany i taki salony* (KorpSp: Łp).

PRZIBIĆ I *cz. dk* – **PRZIBAĆ** *ndk*

1. **'przytwierdzić coś do czegoś za pomocą gwoździa':** *Łaty zyrdki ciynkie przibijane na krokwie* (matK: Kc); *Jak sie zedre podeswa, to trzeba przibić tałpe abo potałpuwać* (matK: Kc); *Na krziz go przibiyli Zydzi* [o Chrystusie] (matK: Kc); *Sponga – bodaśdzie przibite* (matK: Tr); (ogsp.).
2. **'uderzając czymś, połączyć coś tak, by ściśle przylegało do czegoś innego; dobić':** *Lodom sie przibije płótno – łup, łup* (matK: Tr); *Jedno pasmo mo trzidzieści dwie nici w tym bardzie, jedno pasmo mo trzidzieści dwie nici, a kielo posym tu jes? – Dwanoście posym jes. To nici w totym som i z tym bardym sie przibijo nici, co sie robi płótno, coby gynste sie narobiyło* (BubSpT 45); *Blatym trza było przibić, jak sie przeruciyło cołnykiym, coby to sićko sie nie ozesło. To było na to, coby sie te nici trzimały kupy. Jakeś przibiył, to siedziały potym mocno* (Nd); (Fr, Nd, Tr).

PRZIBIĆ PIECONTKE **'odcisnąć pieczątkę na dokumencie':** *No tak tyn pon wzion i podpisoł sie, zeby sobie, ze mu do to stare siodło, i piecontke przibiył* (BubSpT 120: Nd).

PRZIBIJAĆ zob. PRZIBIĆ

PRZIBIJUWAĆ *cz. iter.* **'przybijać wiele razy, w wielu miejscach':** *Tragarze pod powałe przibijuwali* (matK: Jw).

PRZIBIÓR *rz. mnż, str.* **'okrycie wierzchnie, ubranie, odzienie; zob. też: PRZIODZIONKO':** *Taki był przibiór* (matK: Łp); *Mo piykny przibiór, to sie pyśni* (matK: Rp); (Łp, Rp).

PRZIBITEK *rz. mnż, tkac.* **'cieńsza poprzeczna beleczka w warsztacie tkackim, po której przesuwa się utkane płótno przed nawinięciem na wał; zob. też: GRZONDKA w zn. 2.; 📷 Tabl. V':** (pmMich: Fr).

PRZIBIYRAĆ zob. PRZIBRAĆ

PRZIBIYLAŁY *przym.* **'nieco biały':** *Tu za wsiom był taki potocek, co woda sła z pola, a to cysto woda sła. No to tam układali do tego potocka te snopki, to nie lem jedyn, bo fto mioł za porzondkiym, noji przikryli. Tam if poukładali, zeby były zanurzone we wodzie te snopki, jesce pokładli descułki po wiyrzchu, kamiyniami przikryli, skolami i tam sie mocyły. No nie wiym kielo sie mocyły tam, nale jak juz opatrzuwali, jak juz takie było troche przibiylałe, bo to na to mocyli, zeby ta zielynina sie wymocyła, zeby ón dostoł kolor taki juz bioły, wiyncyj bioły. No to potym wybiyrali z tego potocka, a tyn potocek to sie wołał Na mocydło, Na mocydło. Dzie idziesz? E, Na mocydło, no to tam w końcu wsi było, noji jak wybiyrali z tego, to zaś rozwiynzuwali i kładli go na stojonco tyn lyn stuchać, stuchać lyn, tak wołali stuchać lyn* (KorpSp: Nd).

PRZIBLIZAĆ SIE zob. PRZIBLIZYĆ SIE

PRZIBLIZYĆ SIE *cz. dk* – **PRZIBLIZAĆ SIE** *ndk* **‘coś nadciąga, zbliża się’:** *Prziblizo sie burza* (matK: ŁW); *Grzmiało, łyskało, zrobiyło sie zimno. Naroz uwidzielimy duzego człeka w pelerynie. Sed se ku Katryniokom, loło sie ś niego. Ujkowi juz nie trza było nic wiyncy: – Strzigi, topielce i carownice my dziś widzieli, to nom jece trza płanetnika! Juz mielimy uciyc, ale płanetnik sie przibliżył i okozało sie, ze to jedyn duzy chłop ze Rzepisk, co na sie mioł starom i połotanom cuche, cornom od watry na kosorze. A nom sie widziało, ze to płanetnik, hej* (SpCzyt 147: Rp); (ŁW, Rp).

PRZIBŁYNDA *rz. ż*

1. **‘z niechęcią o człowieku, który się wżenił do rodu, przyszedł z innej wsi; człowiek niemający korzeni w danym miejscu’:** *Niepilok || przibłynda* (matK: ŁW); *Stryk Jyndrek od Sewcyka pos barany przi wodzie. Zeseł sie w Ksiyndzyk Gojak z jednym Jurgowianym, co pos niedaleko na Przilysku krowy, i straśnie se narzykali. – Wiys, Franek – godo stryk – telo sie dziś te ludzie miysajom, ze w Cornyj Górze to juz prawie ni ma cogodnyj rodziny, same przibłyndy* (SpCzyt 94: CzG); (CzG, ŁW).
2. **‘lekceważąco o człowieku, który przyszedł do kogoś i nie wiadomo, skąd pochodzi i kim jest’:** (SSWG 20).

PRZIBŁYNDÓWKA *rz. ż* **‘z nacechowaniem emocjonalnym o części wsi, którą zamieszkują PRZIBŁYNDY w zn. 1.’:** [– Ile ludzi jest w Jurgowie?] – *No tak myślym, ze dobijomy do tysionca, pewnie przekrocymy, moze juz my i przekrocyli, bo jes troche. Coroz wiyncyj w sumie tak tu kupuje chałupy, no tam ta nowo tako cyńść Jurgowa, co tam sie odbijo w kierunku wodociongu, no to tam z wiynksości tak sie śmiejom, ze to jes przibłyndówka, bo tamok chyba ani w jednyj chałupie ni ma takiego, coby był z Jurgowa. W jednyj ino momy Jurgowianók, a reste to sićko takie, co abo kupiyli albo jedyn z Jurgowa, a drugi dziesi tam ze świata* (KorpSp: Jw).

PRZIBOCYĆ *cz. dk* – **PRZIBACUWAĆ** *ndk*

1. **‘uprzytomnić komuś to, o czym powinien pamiętać; przypomnieć; zob. też: PRZIPOMNIEĆ z zn. 1.’:** *Dzieciom dej tyz zajyncie, a jak som niedobre to im przibоc, ze Wilijo ik na daf poprzibijo. Wystrasom sie i bedom cie cały rok słuchały* (NaSp 26: 10); *Weraześci, fciałaf przibocyć starom przestroge. We Wilijom nie wolno nikogo wywoływać bez okno, bo kied sie zabocy i wyjdzie, to moze do roka umryć. Józia: O Matko Świynto, zachowaj nos od tego* (Czard 47: Nd); (Nd); (Kc, Nd).
2. **‘odtworzyć z pamięci minione fakty, realia; przypomnieć; zob. też: PRZIPOMNIEĆ w zn. 2.’:** *Przibocciez mi, babko, jako sie nazywoł tyn gorcek* (matK: CzG).

PRZIBOCYĆ SE *cz. dk* – **PRZIBACUWAĆ SE** *ndk* **‘przypomnieć sobie’:** *Przibacuwoł se. Mioł tam i frejyrke. Jyj ocka ciyrne śmioły sie do niego. A kie zatońcół krzesanego, to jaze muzyka go pod sosrymb niesła* (SpCzyt 36: Rp).

PRZIBOCYĆ SIE *cz. dk* – **PRZIBACUWAĆ SIE** *ndk* **‘komuś przyszło na myśl to, co kiedyś widział, przeżył’:** *Jak wiyncy razy godo, to sie mu przibocy* (matK: Rp); *W casie odpustowyj msy procesyjo sła koło kościoła. Walek seł pomalućku na kóńcu. Ni móg sie nadziwić, jak duzo ludzi oblekło sie w tutejse, regionalne odziynie, takie świyntalne, jak kiedy nosiyli przodkowie. Przibocyły mu sie dziadkowe portki, lajbiki, babcyne kidle, paradne kosule obsyte śtikierajami, chustecki, ne i te bogancie z wysokiymi cholówkami, co jif tak sanuwali, bo były jedne na całe zycie i jacy do kościoła. Serce mu rosło, kied to wsićko obziyroł i wspominoł* (KonkLit 2024: 155: Nd); (Nd, Rp).

PRZIBORY *rz. mnos*

1. **‘zestaw przyborów do golenia się’:** (matK: Tr).
2. **‘przedmioty potrzebne uczniowi w szkole (książki, zeszyty, piórnik itd.)’:** *No a wtedy nie było dzie zarobić. Tata mój byli inwalida po piyrsyj wojnie światowej, no to ni móg nigdzie iś do roboty, jacy przi tym gospodarstwie. No a tyf dzieci było, jesce i tyn brat do skoły poseł w tym Nowym Torgu. Tyz mu trza było cosi dać i na te ksionzki, i na zesity, no przibory skolne, no to trza było kupić, to sie ciesyli, ze jo juz zarobie piynć, dziesiynć złotyf cy piytnoście tam komu, jakef jakom bluzecke usyła, no to juz było dobrze. Tof mało juz chodziyła do pola bo juz chłopcy podorastali, ci bracia, ne młodsi, to óni śli z tatom, z mamom, a jo w dómu juz została przi tyj masinie* (KorpSp: Nd).

PRZIBRAĆ *cz. dk* – **PRZIBIYRAĆ** *ndk* **‘ozdobić, udekorować’:** *Grób Pana Jezusa przibiyromy* (matK: CzG); *Przibiyromy izbie* [przed świętami] (matK: Rp); *Starse dzieci, no to tu o drzywkak zbacujem, ubiyrajom stromcek. Za mojik młodyk rokók podłaźnicka wisiała na środku izby; fto był bogatsy, to jom przibiyroł jabłkami, opłatkami, fto zaś chudobniyjsy, ni mioł grajcarzika, gołom zawiysiół, podłaźnicki wisiały na dół wiyrchowcym i gałynziami. A kiek mioł juz kielonoście rokók, dopiyrz wtedy przisła do nos. Stromcek stoł wiyrchowcym do góry z tymi syćkimi paradami, jakie dzisiok momy* (NaSp 31: 12: Jw); (CzG, Jw, Rp).

PRZIBRAĆ SIE *cz. dk* **‘ubrać się w coś ładnego; wystroić się’:** *Cudok || dziwok, tak sie przibroł jak pon* (matK: Kc); *Nie przibrała sie – zebyście jyj zmarasiyli groty* (matK: Kc); *Ale sie przibrała!* (matK: Kc).

PRZIBRANY *przym.* **‘ładnie ubrany’:** *Takie były baby piyknie przibrane, teroz sytko zaniechały* (matK: Kc).

PRZIBRUDZIĆ SIE *cz. dk* **‘zbrudzić się nieco’:** *Zrazu na świynta, zakla sie nie przibrudzom* (matK: Rp).

PRZIBUDÓWKA *rz. ż* **‘to, co zostało przybudowane do czegoś’:** *No to kaplica tako była, no to znowu nie była nad piekarnym piecym, bo to była tako przibudówka nad piecym, ze po prostu mozno tam było cokolwiek położyć. Dawno jak było pranie, nie było dzie susyć, nie było cyntralnego, no to dzieci były albo co no to tam sie wyprało, to sie porzucało na tyn piec, zeby to wyschło sybciyj* (KorpSp: Tr).

PRZIBUDUWAĆ *cz. dk, bud.* **‘wybudować coś przy już stojącym budynku’:** *Toto se przibuduwoł dziadek, toto przibuduwoł, mioł cegłe narobionom, wtedy, wtedy* (Jw); *Za stodołom i za sopom były przibuduwane plewniki, dzie były z reguły drewniane skrzinie – srombki na zboze* (CzG); (CzG, Jw).

PRZIBUTRZNIAŁY *cz. dk* **‘częściowo ZBUTRZNIAŁY’:** *Zbutrzniało, nie zgnite, tylko tak przibutrzniałe* (matK: Dr).

PRZIBUTRZNIEĆ *cz. dk* **‘o sytuacji, kiedy drewno zaczyna butwieć’:** *Powała choćkiedy przibutrznie* (matK: Rp); *Nie zgnite* [tylko takie] *przibutrzniałe, tak jak marchew odlatuje* (matK: Dr); (Dr, Rp).

PRZIBYĆ *cz. nieos. dk* – **PRZIBYWAĆ** *ndk* **‘coś się powiększyło, urosło, czegoś jest więcej’:** *Przibyło go śtyry kila* (matK: Łp); *Nie be przibywać, ba ubywać* (matK: CzG); *Przepadziste bydło, to jy furt, a nic na nim nie przibywo* (matK: Fs); *Przibywo na nim* (matK: Nd); (CzG, Fr, Fs, Łp, Nd).

PRZIBYS *rz. mos* **‘ogpol. przybysz’:** *Nale potym był taki chyntny, co kupiył to nase pole, bo ón tam koło nasyf, koło nasego pola tyz pokupiył. Nase zostało w środku. Noji potym pasuwało mu to sprzedać, nale dy to juz tam teroz dómki budujom jacysi tam przibyse* (KorpSp: Fr); (Jw, Fr, Fs, Kc, Nd, Rp).

PRZIBYWAĆ zob. PRZIBYĆ

PRZICAPIĆ *cz. dk* **‘przyłapać kogoś na czymś; capnąć’:** *Mie zaroz po wojnie przicapiyli milicjanci, my piyli wtedy* (matK: Łp).

PRZICEPA *rz. ż* **‘ogpol. przyczepa ciągnikowa’:** (SSWG 20).

PRZICEPIAĆ zob. PRZICEPIĆ

PRZICEPIĆ *cz. dk* – **PRZICEPIAĆ** *ndk* **‘ogpol. przyczepić’:** *Zelazo do miecha przicepione ruła tako zelazno* (matK: Fs); *Blacha przycepiano do winkla* (matK: Fr); (Fr, Fs, ŁN).

PRZICEPKA *rz. ż* **‘mała PRZICEPA, przypinana za ciągnikiem produkcji miejscowych rzemieślników; 📷 Tabl. III’:** [– Gdzie pan teraz idzie?] – *Na Leśnice, do Leśnicy, tam, bierym przicepke i jadym po barana* (Rp); (Jw, Rp).

PRZICESAĆ SIE *cz. dk* – **PRZICESUWAĆ SIE** *ndk* **‘poprawić sobie fryzurę, przygładzić włosy’:** *Tak samo dziywki, jak i baby wydane, no, ni miały takiego problemu z tymi kołtunami, moze starse juz baby, jak, abo rynki ni mogły podniyś do góry sie i przicesać i, i, i jakosi tam sie ucesać* (Nd).

PRZICESUWAĆ SIE zob. PRZICESAĆ SIE

PRZI CHAŁUPIE **‘w domu, w obejściu’:** *Jo została przi chałupie posługuwać* (matK: Dr).

PRZICHLIPNÓĆ *cz. dk* – **PRZICHLIPUWAĆ** *ndk* **‘wypić coś w trakcie jedzenia, wciągając głośno powietrze’:** *Przichlipnijze se mlyka ku tym grulom* (matK: Dr); *Przichlipuwać mlyka, kie sie jy ziymnioki* (matK: Fr); *Ty tam jesce przichlipujes* [nabierać napój łyżką podczas jedzenie ziemniaków] (matK: Rp); *Przichlipuwać, kie rzodkie* (matK: ŁN); (Dr, Fr, ŁN, Rp, Tr).

PRZICHLIPUWAĆ zob. PRZICHLIPNÓĆ

PRZICHODY *rz. nmos* **‘dochód z działalności gospodarczej’:** *To wsićko zalezało od przichodów kasy rodzinnyj. Był rok, ze sie dało cosi urwać i nabyć jakomsi grote, zeby se ułatwić przi gazdówce zycie. Ale był rok, a choćkiedy i wiyncyl, ze sie nie dało nic urwać, zeby se kupić jakiesi narzyndzie* (Iwan 45: Nd).

PRZICHODZIĆ I zob. PRZIJŚ I

PRZICHODZIĆ II zob. PRZIJŚ II

PRZICHODZIĆ III zob. PRZIJŚ III

zob. fraz.:
PRZICHODZI ZWARIUWAĆ
PRZICHODZIĆ [PRZIJŚ] DO SIEBIE
PRZISŁO [PRZICHODZIYŁO] {*cosi komusi*} NA MYSEL [MYSIEL]

PRZICHODZI ZWARIUWAĆ **‘sytuacja jest tak nieprzyjemna, że można zwariować, oszaleć’:** *Przichodzi zwariuwać* [w czasie trąby powietrznej] (matK: Fs).

PRZICHODZIĆ [PRZIJŚ] DO SIEBIE **‘odzyskiwać przytomność’:** *No to dobre, jo wzion poseł, okadziółek ty owce, piyknie ładnie, noji juz kapke przichodziyły potym do siebie, ale jedna zdechła, jednyj juz nie pomogło nic, bo jedna zdechła, a to ty przisły do sobie i juz-ek ik w połednie dojół, no*

to sła tako krwica, wiycie, taki gnój, nalek musioł wydojić (BubSpT 67: Jw); *Młynorz, jako ze chłop, piyrsy przyseł do siebie, przecie nie wypodo, choćby i przed swojom rodzonom babom pokozać, ze chłop sie cegosik boji, no to sie odwozył i godo: – Jak jeś dobre, obezwij sie, a jak złe, to przepadnij sie* (BubSpT 117: ŁW); (Jw, ŁW).

PRZICHORZAŁY *przym.* **'trochę chory':** *Byłaś troche przichorzało* (matK: Kc).

PRZICHORZEĆ *cz. dk* **'zacząć chorować (niezbyt poważnie)':** *No no bo musym gotuwać, bo widzicie, óna, gazdyni ze, ze to, ne ze córka teroz przichorzała troche, no to, no to teroz jo musym. Óna tam cosi sturknie, nale, nale jo musym rano stanóć i, i te, te cycki umyć, jak sie krowy doji, neji bańki przidom od mlycarnie, tyz trza umyć if, neji śniodanie dać starymu dziadkowi, mynzowi mojymu, i tymu, i neji to jes roboty pełno* (RnS 224: Tr).

PRZICHOWAĆ *cz. dk* **'zostawić młode zwierzę (zwykle cielę) do dalszego chowu; zob. też: PRZISADZIĆ':** *Przichowalimy ciele* (matK: Łp); *Jak co przichowiym, lym to to przichowek jes* (matK: ŁN); (Fs, ŁN, Łp, Nd).

PRZICHOWEK *rz. mnż*

1. **'ogół młodych zwierząt pozostawionych do dalszego chowu, pozyskanych od dotychczasowych własnych zwierząt, a nie takich, które zostały kupionych (zwykle w odniesieniu do cieląt)':** *Jak co przichowiym, lym to to przichowek jes* (matK: ŁN); *Przichować ze swojego – przichowek* (matK: Fs); (Fs, Kr, ŁN, Łp, Nd, Tr).
2. **'z nacechowaniem emocjonalnym o własnych dzieciach':** *Ni mom nijakiego przichowka* (matK: CzG).

PRZICHWALUWAĆ zob. PRZICHWOLIĆ

PRZICHWOLIĆ *cz. dk* – **PRZICHWALUWAĆ** *ndk* **'przytaknąć komuś, potwierdzić czyjeś słowa, zgodzić się z czyimś zdaniem; przyświadczyć':** *Faktór – ón mi to namowio, przichwaluje* (matK: Nd).

PRZICHYCIĆ SIE *cz. dk* **'otrzeć się przypadkowo o coś nierównego':** *A to co było na świynto, to było roz na trzi miesionce wybigluwane i to tak było do kościoła, zeby nigdzie sie ani nie przichycić, ani nie dotknóć i z kościoła, i zaroz schować do kufra, i ni ma tego* (KorpSp: Nd).

PRZICIAPIĆ *cz. dk* **'nakryć i przycisnąć czymś':** *Potym przileciała ku tyj grusce, zaś jom juz dopaduwała ku tyj grusce. Ale gruska wziyna gruf na tom carownice, te kónory jom przciapiyło, ni mogła sie wymotać, a ta zaś w uciekacke* (BubSpT 90: Kr).

PRZICICHNÓĆ *cz. dk* **'zrobiło się nieco ciszej; przycichnąć':** *Troske na polu przcicichło. Pierony przestały bić, jacy dysc burzoł po dachu, ze sie widziało, ze ik tam woda zaleje* (SpCzyt 116: Rp).

PRZICIEPNÓĆ *cz. dk* **'położyć coś na wierzchu czegoś; przykryć':** *Nie było tak jak teroz, co miyso, ale pryndzyj sie zjadło i grule z kwaśnym mlykiym. Kluske sie zrobiyło, jacy było na niedziele miyso, a tak, co było, to sie jadło, a teroz nie, bo teroz to jak jes miyso, to musi być miyso dziyń na dziyń, a tak to tak, to nie było. Kluske sie zrobiyło, położyło sie tam masła do środka, przyciepło sie kluskom ciepłom i zjadło sie. Późniyj sie wloło mlyka cy kwaśnego, cy tam słodkiego, i tak sie jadło* (KorpSp: Rp).

PRZICIONG *rz. mnż* **'to, co przyciąga kogoś albo coś do danego miejsca':** *I przed wkładaniym* [gołębi] *do kosa na lot, pokazuje sie je na piynć, dziesiynć minut, zolezy, jak tam jes, zeby sie widziały, niy? Óne wtedy majom takom motywacje, niy? Zeby przciong du dómu miały sybsy, niy? Bo to na cas chodzi o to, zeby jak nojsybciyj był gołomb, niy?* (KorpSp: Dr).

PRZICIONGAĆ zob. PRZICIONGNÓĆ

zob. fraz.:

PRZICIONGNÓĆ [PRZICIONGAĆ] {*cosi*} OCAMI

PRZICIONGNÓĆ [PRZICIONGAĆ] {*cosi*} PAROM

PRZICIONGNÓĆ *cz. dk* – **PRZICIONGAĆ** *ndk* **'obudzić w kimś ciekawość, zwabić, przyciągnąć':** *Choćktory taki popłónsy, ale jakosi tak przciongo do siebie* (matK: Rp); *Góry zawse przciongały śmiałyk ludzi, takik, co to sie nie boli ani wilka, ani niedźwiedzia. Nie strasno im była zima i dujawica, latośnio spiykota cy burza z pierónami* (SpCzyt 88: CzG); (CzG, Rp).

PRZICIONGNÓĆ [PRZICIONGAĆ] {*cosi*} **OCAMI** **'pragnąć bardzo czegoś wyjątkowo pięknego, co się widzi, a jest to nieosiągalne':** (Nd).

PRZICIONGNÓĆ [PRZICIONGAĆ] {*cosi*} **PAROM** **'pragnąć bardzo czegoś smakowitego, co się widzi, a jest to nieosiągalne':** *Wlazłaf do somsiady, a tam na stole miska gałusek ze skwarckami. Tak piyknie pochniały, ze kiebyf mogła, to byf jif parom przciongła* (Nd).

PRZICISKAĆ zob. PRZICISNÓĆ

PRZICISNÓĆ *cz. dk* – **PRZICISKAĆ** *ndk*

1. **'przygnieść kogoś, coś, uniemożliwiając mu poruszanie się':** *Uciekoj, boby cie dziadek dźwiyrzami przciśli* (matK: Fs); *Na potóckaf, blisko potócków, tam sie przciskało to wsyćko, zeby juz całe. Nie wiym, jak długo to sie mocyło, dwa tyźnie cy mniyj? W kazdym razie to musiało być przciśnione, zeby wse sie mocyło* (Kc); (Fs, Kc).
2. **'nacisnąć na coś':** *Klamke trzeba było mocno przcisnóć, to sie otworzyło* (Kc); *Tocko, co była*

jedna takie było garbiate, y, y, y, tako, tako kijonka długo, a drugie było gładkie. I wziyno sie tom, tom na to gładkie sie owiyneło ta jak na wołek do ciasta to płótno, a tym garbiatym tym, tym sie, wiys? Tak sie przciskało i óno sie tak jakby wyprasuwało (CzG); *Toto nicielnice zaś, toto jes płótniane, to idzie roz do góry, drugiy roz na dół. I to nogami sie, hań baba jak robi, to przcisko nogami, roz na jedne, drugiy roz na drugom i rynkami tyz tak przechodzi tutok, tak robi* (BubSpT 44: Fr); *Tam sie dawało bryndze, deptało sie... – I przciskało sie dynkiym... – Skałom, skałom, dynko drewniane i skała, zeby to... – Zeby nie dochodziyło powietrze, niy? Bo sie psuło* (Kc); (CzG, Fr, Kc).

3. **‘przytulić do siebie’:** *Jesce byf fcioł tak jak tyn Boryna, wzionś, jak to w ostatnif chwilaf mojego zycio, jak kiedy to nastompi, to jesce byf chycić tom ziym i tak jom przcisnóć mocno, no* (RnS: 56: Dr).
4. **‘zgwałcić’:** *Wiys, Antek, bo ón nie był włosny brat, bo babka była tam rok na Słowiyńsku, tam smyrecki sadzić, tam przcisnół jom jakisi tam, niby taki jak leśnicy* (Jw).

zob. fraz.:
BIYDA PRZCISŁA {*komusi*}

PRZCOFANIE *rz. n* **‘zacofanie’:** *Kucyka nosiyłef, no to przeciez byłef waryjot, niy? Ne jak? Takie małe dzieci mnie nazywali babom. Tu pamiyntom, jak zem z kucykiem chodziył. Godali to przeciez baby ino nosom kucyki, jak to chłop moze? Jo pamiyntom, jak sie na saneckaf woziyli, patrzyli na mnie, jak jo seł. Takie dzieci małe. No cyli dzieś to tak, dzieś to takie troche jes przcofanie do cegoś. Teroz juz nie, juz na pewno inacyj to idzie* (KorpSp: Fs).

PRZICUP *rz. mnż, muz.* **‘krok polegający na przytupnięciu w miejscu na przemian lewą i prawą nogą’:** *Drugim takim tońcym, ftory jes jakby typowy dlo Śpisa, jes ciardaś i to tyz kroki bylejakie tam som, tak zwano jednokroćka, dwojkroćka, obroty bylejakie, przcupy, niy* (KorpSp: NB).

PRZICUPIEĆ *cz. dk* **‘nie przyjść, będąc oczekiwanym’:** *Je! Cuły! Cuły! Kiz ci diabli, coś tak przcupioł, cymu ześ nie przidryndoł na dziwadło do Frydmana, ftore było na 5 januara? Aji Gaśper dzisiok sie straciył, cy ki diasi?* (GazPod 1930, nr 5: 6).

PRZICUPKUWAĆ zob. PRZICUPNÓĆ

PRZICUPNÓĆ *cz. dk* – **PRZICUPKUWAĆ** *ndk* **‘przytupnąć w tańcu’:** *Przcupkuje* [w tańcu] (matK: Łp).

PRZICYGANIĆ *cz. dk* **‘skłamać w niezbyt poważnej sprawie’:** *Ale jak ftosi przcyganiół, ze coś trza było ucyć, to ojcowie pośli do kościoła, a my sie huśt sie jeździć na sankaf* (KorpSp: Dr).

PRZICYNA *rz. ż*

1. **‘ogpol. przyczyna; powód’:** *To nie jes bez przcyny* (matK: Dr). [**przziwilijo** – Tr]
2. *bud.* **‘dobudowane przy stodole (czasem tylko zadaszenie wsparte na słupach), wykorzystywane jako schronienie dla sprzętu gospodarskiego’:** *Przcyna – przcynione do stodoły* (matK: Fr).

zob. fraz.:
ZA PRZICYNOM

PRZICYNIAĆ zob. PRZICYNIĆ

PRZICYNIAĆ SIE zob. PRZICYNIĆ SIE

PRZICYNIĆ *cz. dk* – **PRZICYNIAĆ** *ndk*

1. **‘sprawić, by ktoś miał czegoś więcej; dodać, powiększyć’:** – *Wy z hajcym pobierecie se zaś nojlepse drzewa, a nom zostanom choćjakie. Hajcy i pinionzki za swojom służbe dostanie, i sucharze na polynie jesce mu przcynicie. Tak wej nojlepi – wycedziył Jaś* (SpCzyt 111: Nd).
2. **‘dodać nowy składnik do czegoś’:** *Przcynić ku tymu, co juz jes* (matK: ŁN); – *Kapusta była z grzibami, potym grule z grochym. – Zupa grochówka. – I co? Gałuski z makiym. – Jesce był kompot na ostatku ze śliwek. – To do tego kompotu cosi tam przcyniali, ze ón był nie taki lejisty jak i dziś, ba taki, taki troche zawiysisty, kielozby cosi monke, jo nie wiym, co tam dawali* (Jw); (Jw, ŁN).
3. **‘dobudować coś do istniejącej już budowli; zob. też: PRZISTAWIĆ w zn. 1.’:** *Przcynione do stodoły* (matK: Fr); (Fr, ŁN, Tr).
4. **‘dodać do czyjejś wypowiedzi rzeczy nieprawdziwe, krzywdzące kogoś’:** *Fałecny – tu pogodo inacy, tam inacy, przcyni cosi* (matK: Nd).

PRZICYNIĆ SIE *cz. dk* – **PRZICYNIAĆ SIE** *ndk* **‘wstawić się za kimś’:** *Przcyniół sie przi nimu, zeby mu nie zabroł* (matK: Dr).

PRZICYNKA *rz. ż, bud.* **‘mała PRZICYNA w zn. 2.’:** *Przcynka, miejsce na takie dziady* (matK: Dr); (Dr, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr).

PRZICYRNIANY *przym.* **‘taki, który przybrał ciemnawą barwę’:** *Jak te grule takie, co były nabolane, no to z tyf, z tyf robiyli tarcioki, to tak tak sie przejyno, niy? To óne nawet były troske i przcyrniane, nale to juz nie patrzeli* (KorpSp: Tr).

PRZICYRNIEĆ *cz. dk* **‘przybrać ciemnawą barwę; przyczernieć’:** *Zbutrznie, przcyrnie* [drewno] (matK: Łp).

PRZICYRWIYNIĆ SIE *cz. dk, kuch.* **‘przyrumienić się podczas smażenia’:** *Miyso sie jaz sie przcyrwiyni* (matK: Nd).

PRZICYRWIYNIEĆ *cz. dk* **‘zaczerwienić się nieco’:** *Do wody sie puściyło, troche przcyrwiyniało i przepochło* (KorpSp: NB).

PRZIĆMIĆ *cz. dk* **'utracić na chwilę przytomność; omdleć':** [– *Kie go tak przecesoł miyndzy usami, to go móg załatwić.*] – *Ón go, na kfile go przićmiyło, bo ón spod na kolana, kóniowi duzo nie trzeba. A gazda wołoł: Jezus. Myśloł, ze go zabiył juz, a tyn kie go po, tak go przecesoł jesce roz bez krzize, jak skocył, to jesce o pół kilometra wołoł: ahu, ahu* [śmiech] (Kc).

PRZIĆMIĆ SIE *cz. dk* **'komuś zrobiło się ciemno w oczach':** *Przipolył mu, ze sie jaz skopyrce, jaz sie mu przićmiyło* (matK: Fr).

PRZIDAĆ SIE *cz. dk* **'okazać się przydatnym, pożytecznym':** *Przidałoby mi sie iś do sklepu* (matK: Łp); *Okrutnie sucho, przidołby sie dysc* (matK: Dr); *Kied juz stanół na środku placu, lyce zawionzoł na kłónicy, doł kóniowi obrok i wołoł se dali: – Fto piyrsy kupi, tyn lepi trafi! – Gazdynie chytro obtocyły wóz. Wypatrzuwały, co by sie ftoryj do warzynio przidało. Jedna wziyna za smaty bioły laworek, drugo litrowom dynerke, trzecio cyniane gornecki i lakuwanom misecke z kwiotkami* (SpCzyt 77: Nd); *– E, chłopce, trza dziadka teroz puścić z grapy, juz nic ś niego... Chłopiec przipatrzół sie sonkom i tak godo: – Po co puscać dziadka z tymi sonkami? Stuśmy go samego, a sonki przidadzom sie mnie. Na cym wos tu prziwiezym, kie juz becie stary? Zaś trza bedzie nowe sonki robić!* (SpCzyt 99: CzG); *Nalef se nie markociyła, bo na niedziele wse dali mi cały chlyb i miarecke krup. Wsićko sie przidało. Role było mało, to i we młynie nasi cynsto nie mleli* (SpCzyt 82: Nd); (CzG, Dr, Łp, Nd).

PRZIDARZIĆ SIE *cz. dk* **'ogpol. przydarzyć się; przytrafić się':** *Jaz rano... ha, ha, ha! – No padojze! Jakie ciorności sie mu stoły? – Stoły nie stoły, ale diabli sy mnom społy! Mojego dokumyntnie boginka odminiyła. Dy tam, dzie była okowita, dzieciska położyły pełnom śklonke jatramyntu. Stary nie obocoł, bo było w izbie ciymno. Dokumentnie sie natar tym jatramyntym! Ha! Ha! Ani Murzin, ani diaboł! O porandoli! Ze mu sie to przidarzyło!* (SpCzyt 149: Jw).

PRZIDATNOŚĆ *rz. ż* **'od przym. PRZIDATNY':** *Jego walory przidatności były w tym, kiedy sie go wypełniyło mlykiym z myślom, zeby go pozostawić na kwaśne, a do drugiego gornka blasanego (emalijuwanego) tyz sie go wypełniyło mlykiym z myślom, ze tyz na kwaśne. To przi spozywaniu tego mlyka móc było zauwozyć różnice smakowe, ze z gornka glinianego było zawse smacniyjse i dłuzy utrzimało swojom świzość* (Iwan 10: Nd); *Woga sprynzynowo.* (...) *Przidatność jyj jes jednoducho, położyć towor o nieduzyf pojymnościaf i położyć na widocny u góry talyrz i wskazówka odcytuje, kielo to wozy, w dekaf i kilaf, noji funty. Cyferblat podwójny* (Iwan 36: Nd); (Nd)

PRZIDATNY *przym.* **'nadający się do wykorzystania; przydatny':** *Gorcek gliniany (ceramika) w tamtyf casaf był jedyn z bardzo przidatnyf nacyń w kuchni dlo gazdyniów dziedzińskif* (Iwan 10: Nd); *Smatlorz za duzy gornek, przidatny przi kłuciu świń, fcioł jaze trzi tobołki smot. Jagniyska, co nojblizy bywała, posła du dómu i przyniesła na noroncku potargane pokrowce, stary stryźlok i inkse drobne rańdy. Neji gornek był jyj* (SpCzyt 77: Nd).

PRZIDAWEK *rz. mnż* **'dodatek, zasiłek rodzinny':** *Cygani potym juz sie telo korzeniyli, ze jak juz te óne przidawki posły do góry, rodzinne, Jezus Maryjo, ne mieli od razu po jedynośćie, po dwanośćie dzieci* (KorpSp: Rp); *Tam im dobrze płaciyli, ale potym juz nie chciał robić, bo robiył z takimi, co mieli po dziesiynć dzieci i duze przidawki mieli, a my mieli jedno dziecko z piyrsa, noji nie bedzie robiył, bo óni duzo zarobiom, a ón mało* (KorpSp: Kc); (Kc, Rp).

PRZIDŁUZYĆ *cz. dk* **'wydłużyć trochę':** *To były takie usyte, to sie kupuwało takie, to sie juz nie syło, to sie juz kupuwało i tak tu wciynte, to był tak pos, tu sie zapinało na takie hocyki jak kobyłki, to takie, a tu było tak przionacone, tak przidłuzone, i tu była guma tako syroko* (KorpSp: ŁN).

PRZIDŁUZYĆ SIE *cz. dk* **'zadłużyć się nieco':** *Na Pietrapawła Jaś był juz po maturze. Przijechoł du dómu w kapelusie z palickom w rynce. Copke studanckom zostawioł w skole. Teroz dopiyro zacyna trzesceć głowa Jonkowi, co se obrać, na co sie ucyć? Wiedzioł, ze ociec sie kapke przidłuzół na niego, to trza z poradom ojca cosi uradzić, dzie iś* (BalSKD 94: Fr).

PRZIDOMEK *rz. mnż* **'dodatkowy obok nazwiska, pierwotnie nieoficjalny człon nazwy osobowej, tworzony zwyczajowo od imienia, miejsca zamieszkania, zawodu, a nawet charakterystycznego powiedzenia przodka, rozpowszechniany następnie w rodzie w kolejnych pokoleniach; przydomki rodziły się z potrzeby dokładniejszej identyfikacji osób o tym samym nazwisku':** *Wołajom do Kulawego.* (...) *Godo sie, ze „idzie Wojtek od Kulawego". Nifto tam u nif nie kulawi, ale downo ftosi był kulawy, jakisi dziadek.* (...) *Nazwisko majom inne, ale tak sie woło, ze do Kulawego* (GrJMSp 164).

PRZIDRABUWAĆ *cz. dk* **'przyjść, przybiec z daleka':** (matK: Fr).

PRZIDRÓZNY *przym.* **'stojący przy drodze':** *Kaplica przidrózno* (matK: ŁW).

PRZIDRÓŻNIK *rz. mż* **'roślina lecznicza, cykoria podróżnik, używana dla wzmocnienia kości u dzieci; (*Cichorium intybus* L.); zob. też: PODRÓŻNIK':** (matK: ŁW).

PRZIDRYNDAĆ *cz. dk* **'potocznie: przyjechać':** *Je! Cuły! Cuły! Kiz ci diabli, coś tak przcicupioł, cymu ześ nie przidryndoł na dziwadło do Frydmana, ftore było na 5 januara? Aji Gaśper dzisiok sie straciył, cy ki diasi?* (GazPod 1930, nr 5: 6: Rp).

PRZIDRZEĆ SIE *cz. dk* **'ulec częściowemu zużyciu, zniszczeniu':** *Przez długie roki nosiyło sie kołcuny, bo piyrse były na świynto, potym, jak sie kapke przidarły, to dratwom sie przisywało łate i zaś łate, tak ze potym, to juz nie wiadomo, ze to kołcuny, bo ino łaty było widać* (pmKosz: CzG); (CzG, Kc).

PRZIDYRDAĆ *cz. dk* **'przybiec lekkim truchtem':** *Dziywcynta chodziyły z kondzielami, lyn przyndły, ne to, to jak sły na obiad du dómu, to juz chłopcy przidyrdali, to kondziele im pokradli, powynosiyli na, powiesali tam na smyrecki na jabłonie, no to tote przichodziyły, juz kondzieli nie było, no to sukały te kondziele, ne to takie mieli, ubaw taki, takie, takie robiyli sobie psoty, niy?* (KorpSp: ŁW); (ŁW, Tr).

PRZIDZIAŁ *rz. mnż* **'przydzielenie, przyznanie komuś czegoś':** *Dostajali na przidział monke* (matK: Dr); *Zacyni sie przekrzikuwać: kiedy bedzie ucciwy przidział? Cymu som pobiyrane opłaty za sucharze na ogiyń?* (SpCzyt 111: Nd); *Tam pokazuwały sie traktory, no było o ciongniki trudno było, bo to były przidziały, przidzielół tam, zasiod piyrsy sekretorz w gminie, partyje, noji i i rada tam jakoś, co była koło niego noji no przidziylali, no kto tam mioł jakiś dostymp do tego, jakieś chody, no to, no to, no to dostoł tyn ciongnik, niy?* (KorpSp: Nd); (Dr, Nd).

PRZIDZIELIĆ *cz. dk* – **PRZIDZIYLAĆ** *ndk* **'przyznać komuś prawo do deficytowego towaru':** *Tam pokazuwały sie traktory, no było o ciongniki trudno było, bo to były przidziały, przidzielół tam, zasiod piyrsy sekretorz w gminie, partyje, noji i, i rada tam jakoś, co była koło niego, noji no przidziylali, no kto tam mioł jakiś dostymp do tego, jakieś chody, no to, no to, no to dostoł tyn ciongnik, niy?* (KorpSp: Nd).

PRZIDZIOŁ *rz. mnż*

1. **'przedziałek we włosach':** (matK: CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Rp, Tr).
2. **'rzecz przydzielona, przyznana komuś':** *Przidzioł, co dostaniecie* (matK: Tr); *Na przidzioł dostajali monke* (matK: Rp); (Rp, Tr).

PRZIDZIYLAĆ zob. PRZIDZIELIĆ

PRZIFARBIĆ *cz. dk* **'zafarbować lekko':** – *Z tego gorsego co sie robiyło? – No to wiycie co robiyli, nedy to i, i spodnie syli, ale to juz choćkiedy potym juz i przifarbiyli troche* (KorpSp: ŁN).

PRZIFASUWAĆ *cz. dk* **'uderzyć kogoś mocno':** *Przifasuwoł go flaskom* (matK: Rp). [**przikurzić** – Dr, ŁN; **przilusnóć** – Nd; **prziłozyć** – Kr, Kc, ŁN, Łp, Nd, Rp; **prziłupić** – Nd; **przimaścić** – CzG; **przipiernikuwać** – Kc; **przipolić** – Fr, Nd, Tr; **przismaruwać** – Dr; **przwalić** – Kc]

PRZIFCIEĆ SIE *cz. dk* **'odczuć nieodpartą konieczność załatwienia się':** *Jo za potocek pod wiyrf idym, a ón patrzi. No juz mi tak przichodziyło tak, abo sie wrócym, kie tak podoł* [sic], *psiokrew, moze mi porobi, co sie wrócym. No alef sie nie przizno, o przifciało sie mi pod wiyrchym juz, no co zrobiym, ani krzoka nigdzie ani nic, myślym se, o psiokrew, tak mnie wziyno ze wsićkiego ze dawoj. Sjonef tyn serdok, jef mioł, goronco mi było, zruciył tyn serdok i cupnył. Od razu obróciył sie w inksom strone i poseł w kolybe, a jo se poseł z drugim bacom* (BubSpT 75–76: Kc).

PRZIFOLAĆ zob. PRZIFOLIĆ

PRZIFOLIĆ *cz. dk* – **PRZIFOLAĆ** *ndk* **'pochwalić dobre cechy czegoś':** *Smatlorz podropoł sie po głowie i zacon przifolać to durślok, to warzeski, to jakiesi pokrziwione widlicki, potym jesce brutfanki. Gazdyni przi kazdym krynciyła głowom, do kónca barz sie rozeźlyła* (SpCzyt 78: Nd).

PRZIGADUWAĆ zob. PRZIGODAĆ

PRZIGANIAĆ I zob. PRZIGNAĆ

PRZIGANIAĆ II *cz. ndk* **'krytykować kogoś łagodnie, robić komuś przytyki; ganić':** *Przigaiom swojim, kie drzewo rzezom skośno* (matK: Rp); *Napyto se, drugi prziganio, przichwaluje, namowa* (matK: Nd); *Ale, ale teroz jako my tam juz siódmy rok, my zacyni tam wyrombuwać te krzoki i óni sie dziesik wziyni za to, bo jo tam ponieftorym przigaioł, roz przigaioł, bo godoł, ze dy jakze to jeście zapuściyli, a tam jes dobro ziym, tam kamiynia nie uświadcycie* (Rp); *Nojgorzi pamiyntom kopanie gruli. Gazda nos furt pilnuwoł, zebymy trefunkiym za barz nie prościyły krzizy. Markociył se, ze postowome, cas merchome, a gruli w kaście nie przibywo. Nieuzyty był to cłowiek i barz zmierziały. Som rusoł sie jak mucha w smole, ale wsićkiymu przigaioł* (SpCzyt 83: Nd); (Nd, Rp).

PRZIGANIANIE *rz. n, past.* **'przypędzanie owiec do wsi z sezonowego wypasu; REDYK jesienny':** *Przigaianie owiec* (matK: Tr).

PRZIGANIĆ *cz. dk* **'skrytykować kogoś':** *Jakby były dobre, tobyk ik nie przigaiyła* (matK: Rp).

PRZIGARSTNIE *rz. ż* **‘dłonie złączone razem tak, by można było w nie coś nabrać; zob. też: PRZIGARZTNIE’:** *Do przigarstnia* (matK: ŁN); (ŁN, ŁW).

PRZIGARŚTNIE *rz. n* **‘dłonie złączone razem tak, by można było w nie coś nabrać; zob. też: PRZIGARZTNIE’:** (matK: Fr).

PRZIGARZTNIE *rz. n* **‘dłonie złączone razem tak, by można było w nie coś nabrać’:** *Do przigarztnio* (matK: Fr); *Do przigarztniok nabroł owsa* (matK: Rp); (Dr, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁN, Nd, Rp, Tr). [**przigarstnie** – ŁN, ŁW; **przigarśtnie** – Fr; **przigorztek** – Fs; **przigorztnie** – Dr]

PRZIGAZDUWAĆ *cz. dk* **‘gospodarząc, powiększyć, pomnożyć majątek z dodatkowego źródła dochodów’:** *Dy musis cosi przigazduwać na tym gazdostwie* (matK: Rp); *Krowy, i neji jak przi państwowyj robocie zawse sie cosi tam przigazduwało, i to nie było wtedy źle, bo były dwie wypłaty troske z gazdówki, troche ne z tego, niy?* (KorpSp: ŁN); (ŁN, Rp).

PRZIGINÓĆ *cz. dk* **‘o śniegu: częściowo zginąć’:** *Tyn śniyg nie zginie, prziginie troche, a potym zaś znowu* (matK: Rp).

PRZIGLONDAĆ zob. PRZIGLONDNÓĆ

PRZIGLONDNÓĆ *cz. dk* – **PRZIGLONDAĆ** *ndk* **‘przypilnować, doglądnąć; zob. też: PRZIPILNUWAĆ’:** *W dómaf miała babke, neji rodziców i tego, jakef tu przisła do tego, ne to tyz my mieli teściowom i tego, i we młynie my mieli z hańtego młyna takiego dziadka. Jak my śli do pola, ne to ón prziglondnoł, no trza było nasykuwać tego, nale prziglondnoł tego, ze nie trza było zastawiać młyna* (KorpSp: Kr).

PRZIGŁOSIĆ SIE *cz. dk* **‘zgłosić się’:** (matK: Fs).

PRZIGŁÓWEK *rz. mnż, tkac.* **‘poziome łożysko czopu wału napędowego FOLUSA’:** (JostSłG 24: Jw).

PRZIGŁUP *rz. mos* **‘lekceważąco o człowieku zachowującym się niepoważnie i ośmieszającym się przez to’:** *Tak ino dej poziór, cobyś jako przeseł, bo to przigłupy! Trop sie, mync sie, stawioj, a ón sie bujok zabawio teroz gorzołkom, eh, grzychu! Pockoj, to ci sie sićko wróci! – Ba jakze!?* (plBłachut: Fr).

PRZIGŁUPIEĆ *cz. dk* **‘utracić częściowo zdolność zdroworozsądkowego myślenia; nieco ogłupieć’:** *Neji telo robiyli, ze sie zacyni bić i z tego wysło, ón tak kapke potym przigłupioł* (KorpSp: CzG); (CzG, Fr).

PRZIGŁUSYĆ *cz. dk* **‘pozbawić słuchu na jakiś czas’:** *Przigłusyło mie, ogłusyło* (matK: Nd).

PRZIGNAĆ *cz. dk* – **PRZIGANIAĆ** *ndk* || – **PRZIGONIAĆ** *ndk* **‘przyprowadzić, przypędzić zwierzęta’:** *Z pasynio przignała, pasła do teroz* (matK: Nd); *Dziesiynć owiec-ek ci przignoł, jedna bedzie za totom, co ci zdechła, a wse piynć bedzie twojik, a w jesiyni mi śtyry wrócis* (BubSpT 67: Jw); *Jak zaś prziganioł owce ku kolebie, to juz z daleka fcioł sie usprawiedliwiać śpiywym przed bacom, ze jedna owca chybuje* (BalSKD 107: Fr); *Jesiyniom przigoniali owce* (TPPG I 152: ŁN); *Krowy sie pasło cy gynsi. Od rania do wiecora. Ale kie sie przichodziyło pod wiecór, krowy sie przignało du dómu, to był cas iś ku dzieciskom. Radzi my wtedy byli. Ej, co my nie robiyli!* (pmMiś: CzG); (CzG, Jw, ŁN, Łp, Nd).

PRZIGNIĆ *cz. dk* **‘nadpsuć się lekko, gnijąc; nadgnić’:** *Te tragarze śtyry, co my sruciyli, to były telo zdrowe, ze jesce ociec pod kónia dyle narznół, zdrowiućkie jak syr, nikany ani nie zwilgniynte, tam jedyn tam w koncie dziesi, co sie wilgoć dostała, no to, no to tam sie tam t... tam cosi przigniół, ale tak to były zdrowiućkie zdrowe* (KorpSp: Jw).

PRZIGNITY *przym.* **‘taki, który PRZIGNIŁ; nadgnity’:** *Dobryf mu naskroboj, nie przignityf* [o ziemniakach] (matK: Tr); *Jak sie kopało grule, to wse dawało sie dwa kosycki, wiynksy na duze, a mniyjsy na małe i te troche przignite, co sie świniom warzyło* (CoWś 183: CzG); (CzG, Tr).

PRZIGODA *rz. ż* **‘przygodne zdarzenie, zwykle zakończone pomyślnie’:** *Kiedy juz podchodziyło wiadro, ku odcionganiu go jo w jednyj rynce zostawiył korbe, a drugom jef uwolniył, ze chycym wiadro. To był momynt, ciynzor wiadra drewnianego z wodom przebroł siyłe moji jedny rynki i wyrwało mi z rynki korbe. I uderzonyf zostoł tom stalowom korbom we wiyrf głowy, i znieprzitomniołef, ale ze to było w zasiyngu okna w suterynie, natychmiast przilecieli mnie ratować i dziś móc zauwozyć lekkie zagiyncie caski wiyrchu głowy. Tak sie skóńcyła moja przigoda z wycionganiym wody ze studnie* (Iwan 46: Nd); (Łp, Nd).

PRZIGODAĆ *cz. dk* – **PRZIGADUWAĆ** *ndk* **‘powiedzieć coś złośliwego’:** *Przituzyć – przigodać coś* (matK: Nd); *Umiy przigaduwać* (matK: CzG); (CzG, Nd).

PRZIGODKA *rz. ż* **‘indywidualne wyrażenie, zwrot, używane przez mówiącego, zwykle nieświadomie; powiedzenie, powiedzonko; zob. też: PRZIPOWIEDKA’:** *Przigodki takie* (matK: Nd).

PRZIGOJIĆ SIE *cz. dk* **‘o ranie: zagoić się częściowo’:** *Oparzynisko przigojyło sie* (matK: ŁN).

PRZIGONIAĆ zob. PRZIGNAĆ

PRZIGORZTEK *rz. mnż*

1. **‘dłonie złączone razem tak, by można było w nie coś nabrać; zob. też: PRZIGARZTNIE’:** *Do przigorztka* (matK: Fs).
2. **‘porcja czegoś mieszcząca się w tak złączonych dłoniach’:** (matK: Łp).

PRZIGORZTNIE *rz. n* **‘dłonie złączone razem tak, by można było w nie coś nabrać; zob. też: PRZIGARZTNIE’:** (matK: Dr).

PRZIGOTÓWKA *rz. ż* **‘czynności związane z przygotowywaniem czegoś’:** *Hebel dwoosobowy był potrzebny przi takif robotaf – przigotówka desek na forzty, na powały, tragarze, sosromb. Tragarze i sosromb, jak sie wykrzesało, to potym sie przistympuwało do hybluwanio. Dwof cieślów miało długsy cas na hybluwanie. Dlocego sie robiyło we dwof? Bo to była ciynzko robota, jedyn by ustoł, jakby jednom deske syrokom wyhybluwoł* (Iwan 53: Nd).

PRZIGOTUWAĆ *cz. dk* **‘ogpol. przygotować’:** *I tako była kolyjność, kiedy juz były drzewa przigotuwane na kupie w odpowiednim miyjscu, stawiało sie dwie kobylice na wysokości seśdziesiynciu centymetrów. Natulało sie drzewa przeznacone na tragorz, uśtywniało sie go dwoma klamrami, zeby go przimocuwało do kobylice* (Iwan 44: Nd); (Dr, Nd).

PRZIGRAĆ *cz. dk* – **PRZIGROWAĆ** *ndk* **‘zagrać komuś, sobie dla przyjemności’:** *I naryftuj gynśle, jacy wiecorami w karcmie przesiadujes, to moze cosi przigros nom do kolyndy. Fto wiy, cy choć umiys?* (Czard 51: Nd).

PRZIGRANDZIĆ *cz. dk* **‘ukraść coś’:** *Przigrandzi cosi* (matK: ŁN).

PRZIGRODA *rz. ż* **‘przestrzeń między dwoma stanowiskami dla zwierząt w stajni’:** (matK: ŁW).

PRZIGRODZAĆ zob. PRZIGRODZIĆ

PRZIGRODZIĆ *cz. dk* – **PRZIGRODZAĆ** *ndk* **‘zagrodzić prowizorycznie’:** *Corecek sie przigrodzo prze świnie* (matK: Fs); *W Cornyj Górze była tzw. „okolicno obora” – do równolegle ustawionego dómu i sopy przeważnie z boku była sopka na owce, casym osobny corek na świnie, choć z reguły im sie corek przigrodzało w sopie. Z drugij strony z reguły była jata, dzie trzimali opał, sprzynty i casym końskie groty* (CzG); (CzG, Fs).

PRZIGROWAĆ zob. PRZIGRAĆ

PRZIGROZIĆ *cz. dk* **‘pogrozić’:** *Baca przigroziół palcym juhasowi i zawołoł: – Ino dej poziór, cobyś na Środkowyj Młace w studziynce nie pojył, boby owce chroboki dostały do głowy, abo zebyś kulmage za owcami nie rucoł!* (BalSKD 107: Fr).

PRZIGRÓDKA *rz. ż* **‘mała przestrzeń między dwiema przegrodami’:** *A potym juz ludzie zaceli robić wyndzarnie, ne to zrobiół tak: meter na meter takom przigródke cy jakom tam sie nazywo, noji dźwiyrka, i kładli do tego, i potym na dole kładli drzewo, i wyndziyli!* (plBłachut: Fr); *Były miski, potym za tymi miskami były zaś garnki gliniane, zaś tako była półecka, ne to jedna ta półka była, wiys, lym takie miała te takie przigródki jakby tu w kredyńcu, noji gliniane garnki zaś były tyz poprzewracane tak na dół, no bo jak sie krowy dojyło, no to mlyko sie lało do glinianyf garnków* (KorpSp: Nd); (Fr, ŁN, Nd).

PRZIGRYZAĆ *cz. ndk* **‘o szkodnikach: obgryzać rośliny, uszkadzając je’:** *Jesce zboze nie dożrało, a juz dobijały sie wrony* [głównie do jarcu], *tymu tyz pilnuwali i na cas stawiyli strachy na zogónie. Do tego od spodku przigryzały mysy ..., a i dzieci rade wskakuwały za grochowinami, na co ludzie byli źli, bo potym było pomiyrwione i źle sie kosiyło* (CzG).

PRZIGRYŹ *cz. dk* – **PRZEGRYZAĆ** *ndk*

1. **‘gryząc, przeciąć coś zębami’:** *W kartunce przywitałak guślorke, bo cosi mi wesło do sopy i nie wiym, jak sie pozbyć tyj zorazy, óna mi kozała przerucać ziaby przez dak po wiecyrzi, a próg posypać słómom, bo óna zawse syćko przegryzie* (pmKosz: CzG).
2. **‘zjeść niewielką porcję czegoś; też: zjeść po wypiciu kieliszka wódki; przekąsić’:** *Przegryź chlyb, jak sie pije wódke* (matK: Kr); *Nale wódka była dobro. Jedyn sie godo tak no, wzion se, kupiół liter śpyrytusu i popijoł se, i mioł moskolicek, i przegryzoł. Przise du dómu, nie był pijany i nie był chory, ani nic* (RnS 105: Jw); (Jw, Kr).

PRZIGRZEBAĆ *cz. dk* **‘ogpol. przysypać ziemią’:** *Syćka śtyrze w jednyj dziurze lezeli i przigrzebiyni byli ino tak leko* (KorpSp: Rp).

PRZIGRZOĆ *cz. dk* – **PRZIGRZYWAĆ** *ndk*

1. **‘spowodować, by coś stało się nieco mniej zimne’:** *Jo ci przigrzejym* (matK: Jw).
2. **‘o słońcu: ogrzać mocniej’:** *Ozpara jak po dyscu, przigrzywo słońce* (matK: Fr); *Słónko przigrzywo* (matK: ŁW); *Flasecki, śklonecki i pucharki z wodom postawiół na oknie. W połednie, kie słónecko cieplućko przigrzoło, opar sie Pyzowion o okno i patrzoł, ale nie som, bo zawołoł ku sobie małego Jonka, coby sie ucół i downe zwyki pamiyntoł* (BalNS 65: Fr); (CzG, Fr, Łp, ŁW, Rp).

PRZIGRZOĆ SIE *cz. dk* **‘stać się nieco cieplejszym’:** *Kopki trza potym na drugi dziyń oztrzepać. Ta otawa sie tak troche przigrzeje w kopkak*

i potym jak rosa obesknie, to jom sie oztrzepie i lepi sknie (Jw).

PRZIGRZYWAĆ zob. PRZIGRZOĆ

PRZIHAMUWAĆ SIE *cz. dk* **‘powstrzymać się od niestosownego zachowania’:** *Ze ty sie nie przihamujes* [do niesfornego chłopca] (matK: Dr).

PRZIHANDLUWAĆ *cz. dk* **‘zarobić dodatkowo na handlu’:** *Jednego razu honorno gaździna wybrała sie na jarmak do Miasta. Posła sama, bo tyz to była baba odwozno i wygodano. Nie chybiało jyj na nicym. Wiedziała sie jednać z kupcami, umiała tyz i przihandluwać. Niejednego przez rozum przewiedła* (SpCzyt 117: Jw).

PRZIHAŃBIĆ SIE *cz. dk* **‘zawstydzić się trochę’:** *Zbójnicy sie przihańbiyli, ze im Niedzicanki tak odrombały i pojechali dalyj* (BalSKD 87: Fr).

PRZIJACHAĆ *cz. dk*

1. **‘jadąc, przybyć w określone miejsce; zob. też: PRZIJECHAĆ’:** *Ciekawość, cy brat przijadzie* (matK: Łp); *Potym przijadzie tu, piyrse do Jyndrzka* (matK: Dr); (CzG, Dr, Jw, Kr, Łp, Tr).
2. **‘najechać na coś’:** *Zmalazdzone, kie sie przijadzie* (matK: Tr).

PRZIJACIÓŁKA *rz. ż* **‘kobieta lub dziewczynka, z którą łączy kogoś uczucie przyjaźni’:** (matK: Tr); *Późniyj było tak, ze miałak takom przijaciółke ze Ślonska. Óna tu przijyzdzała na wakacje. Na pocontku tak z rodzicami, a późniyj juz przijezdzała sama, niy?* (KorpSp: Jw); (Jw, Kr, Tr).

PRZIJAZNY *przym.* **‘ogpol. przyjazny, przychylny komuś’:** *Przijazny* || *grzecny* || *delikatny* (matK: Fs).

PRZIJECHAĆ *cz. dk* – **PRZIJYZDZAĆ** *ndk* **‘jadąc, przybyć w określone miejsce’:** *Przijechołef gazdowi na obore* (matK: Dr); *Kwartelnik – jak przijedzie na kwartel* (matK: Fs); *Fajermani przijechali nopiyrsi* (matK: Jw); *Misyje – misjonarze przijadom* (matK: ŁW); *Jaze z miasta przijechali na te krzciny* (matK: Łp); *Na motorkaf goście przijyzdzali* (matK: ŁW); *Jedni odjyzdzajom, drudzy przijyzdzajom goście* (matK: Fs); *No zakiela z Kacwina przijechała pani baba, to dziecko, dziecko juz sie, mogło sie zatropić i matka sie mogła zatropić przi porodzie* (BubSpT 124: Nd); (ogsp.). [**przijachać** – CzG, Dr, Jw, Kr, Łp, Tr]

PRZIJEŚ SIE *cz. dk* **‘w odniesieniu do pożywienia: stać się mało atrakcyjnym z powodu zbyt częstego spożywania go bez urozmaicenia innym pożywieniem; uprzykrzyć się’:** *Juz sie mu przijadło* (matK: Łp); *Jak duzo jedno co jy, to sie przijy* (matK: Rp); (Łp, Rp).

PRZIJMAĆ zob. PRZIJONĆ

PRZIJMANIE *rz. n* **‘Komunia święta; zob. też: KOMUNIJO w zn. 1.’:** *Idym do przijmanio* (matK: Rp); *Do przijmanio* (matK: Łp); (Jw, Łp, Rp).

PRZIJMUWAĆ I zob. PRZIJONĆ

PRZIJMUWAĆ II *cz. ndk* **‘przystępować do Komunii świętej’:** (matK: Fs, Kr).

PRZIJMUWAĆ SIE zob. PRZIJONĆ SIE

PRZIJMUWANIE *rz. n* **‘Komunia święta; zob. też: KOMUNIJO w zn. 1.’:** *Na przijmuwanie* || *do kómunji* (matK: Kc); *Kazdy dziyń chodziyła do przijmuwanio* (matK: Kr); *Przijmuwanie* || *przijyncie* (matK: ŁN); *Komunijo* || *przijmuwanie* (matK: ŁW); (Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd).

zob. fraz.:
PIYRSE PRZIJMUWANIE

PRZIJMUWANIE DO PAROBKÓW **‘obrzędowe przyjmowanie młodych kawalerów do grona pełnoprawnych kawalerów; w Jurgowie czynność tę nadzorowała GMINA PAROBSKO; zob. też: WKUPUWANIE DO PAROBKÓW’:** (CoWś 250: Jw, ŁN).

PRZIJOCIEL *rz. mos* **‘ogpol. przyjaciel’:** *Prziśliśmy powiedzieć, cobyście przed tym weselym tydziyń nie jedli, nie piyli, bo bedom tam miysa, kołoce, wódka, a trzewiki se ponaprawiojcie, coby wom nie poodlatywały, bo tako tam bedzie muzyka. A tak ci młodzi nos tu przisłali, cobyście nie byli od nif wymowni, ale ku nim przitomni. Ostońcie tu zdrowi nasi przijociele* (pmZiemb 74: Jw); (Jw, Nd).

PRZIJOCIELSKI *przym.* **‘ogpol. przyjacielski’:** *Musym tu spómnieć, ze było to scynśliwe spotkanie przijocielskie, gdyz moji rodzice polubieli rodzine Wilczkiewiców i były bardzo dobre relacje przijocielskie, i do kónca trwały, pokla zyli, a ciongłość była tako. Mieli jednom córke, Ole, była z tego roku, co i moja siostra Maryna, razym sie bawiyły i koleguwały* (Iwan 15: Nd).

PRZIJONĆ *cz. dk* – **PRZIJMUWAĆ** *ndk* || – **PRZIJMAĆ** *ndk*

1. **‘dać komuś schronienie u siebie; gościć, przyjąć’:** *Kie przisły podłazy, to jo posła spać, bok ni miała zodnego frejera, a tu ftosik kroco do izby z owsym i suje po kontak, a jo w byndlacce wyskocyła, telo mi wstyd było, bo na co dziyń to sie zawse paradziyłak, a jak przisło kawalerók przijmuwać, tok w halce była* (pmKosz: Jw); *Jak go przyjon, przyjon go i późniyj tak sie łapiyli kłócić. Tyn go łapiół wypowiadać stond, z tyj wili. Łapiół go wypowiadać, na tyn nie kcioł sie usunóć* (BubSpT 32: Dr); (Dr, Jw).
2. **‘zatrudnić kogoś do pracy’:** *Tu jes jedna pani, óna potrzebuje* [kogoś do prowadzenia

gospodarstwa], *tyś taki zgrabny chłopok, tu ci bedzie dobrze u niyj. Noji pani go przijyna* (BubSpT 71: Kc); *To piyrwyj nie było takif tu zorobków, bo kieby był taki zorobek, jak dzisiok, zeby byli za górnika przijmali, to ftoby był do Ameryki seł. Jo se potym dóm kupiół za to, cof był w Ameryce, nale dziś nie siedzym w nim, bo syn siedzi, a jo u córki* (BubSpT 104: ŁN); (Kc, ŁN).

PRZIJONĆ OLEJKI ‘przyjąć ostatnie namaszczenie’: *Olejki przijon* (matK: Rp).

PRZIJONĆ SIE *cz. dk* – **PRZIJMUWAĆ SIE** *ndk* **‘o roślinach: zapuścić korzenie w nowym miejscu; wzejść’:** *Nie fce sie im przijonć* [rozsada] (matK: Dr); *A potym sie przijmie, dobre co zascypio* (matK: Jw); (Dr, Jw).

PRZIJŚ I *cz. dk* – **PRZECHODZIĆ** *ndk*

1. **‘idąc, osiągnąć jakieś miejsce; przybyć’:** *Dopiyrutko przisеł* (matK: Dr); *Przisełef do ciebie zaźryć* (matK: Dr); *Jak tu prziśli do nos, ej, jak grzysyła ta baba!* (matK: Dr); (Dr, Fs).
2. **‘powrócić skądś’:** *Syn prziseł z wojny* (matK: Fs); *Przidym na rok du dómu* (matK: Łp); (Fs, Łp).
3. **‘o różnych zjawiskach, zdarzeniach: nadejść, rozpocząć się w danym miejscu i czasie’:** *Pomucha tako przisła* [o zarazie] (matK: ŁN); *Pomór – bywało downo kolyra, kie przisła* (matK: ŁN); *A potym przidzie zima* (matK: Jw); *Przichodzi jesiyń* (matK: CzG); *Koło tyf Tater to zima pryndko przichodzi* (matK: Łp); *Kie przisły podłazy, to jo posła spać, bok ni miała zodnego frejera, a tu ftosik kroco do izby z owsym i suje po kontak, a jo w byndlacce wyskocyła, telo mi wstyd było, bo na co dziyń to sie zawse paradziyłak, a jak przisło kawalerók przijmuwać, tok w halce była* (pmKosz: Jw); *Jakef była pannom, to przisła zima, nie było co robić, to kazdy chowoł se gynsi, mioł piórka, no to chodziyłymy wiecorami skubać te piórka* (RnS: 70: Fs); *No to w zimie, jak było, to trza było wozić, takie włóki, włócki i woziyło sie gnój. Tyn gnój sie wywoziyło do pola, bo na wiesne trza było ozkiduwać i sadzić grule. No to my sadziyli potym, jak sie wywiezło, no to potym przichodziyło wiesna* (CzG); *Babka pomarli, Jantek som w dóma zostoł. Choroba na niego przisła. Na nogi nie stajoł. Ni mioł mu fto ani śklonki wody podać* (pmMiś: CzG); (ogsp.).
4. **‘o przesyłkach: zostać dostarczonym do adresata’:** *Decezja przisła w marcu* (matK: Dr).

PRZIJŚ II *cz. 3 os. dk* – **PRZICHODZIĆ** *ndk* **‘być elementem czegoś, składać się na coś, być wstawianym, montowanym; wchodzić’:** *Jak sie składo mały wóz, to przidom podkulki* (matK: Fs); *Od dołu były takie rowy, rowki, a od góry przichodziyły takie zymby* (matK: Kc); *Do płotwie przichodzom krokwie* (matK: Fs); *Skublica, co przichodzom lyce do tego* (matK: Nd); (Fs, Kc, Nd).

PRZIJŚ III *cz. nieos. dk* – **PRZICHODZIĆ** *ndk*

1. **‘doszło do jakiegoś zdarzenia, coś ma się dziać’:** *Kie przisły podłazy, to jo posła spać, bok ni miała zodnego frejera, a tu ftosik kroco do izby z owsym i suje po kontak, a jo w byndlacce wyskocyła, telo mi wstyd było, bo na co dziyń to sie zawse paradziyłak, a jak przisło kawalerók przijmuwać, tok w halce była* (pmKosz: Jw); *Tak baciarzyli cosi ze trzi dni, piyli tam u tyj wdowy, spali i chocco robiyli. Jaze jedyn baciar z drugim cosi im do bitki przisło. Jaze milicyjo była. Tak sie baciarka skóńcyła* (GrJMSp 243); (CzG, Jw).
2. **‘o różnych zjawiskach, zdarzeniach: nadejść, rozpocząć się w danym miejscu i czasie’:** *Fury zwoziyło sie du dómu, do bojska i wykładało na sope. Tam cekały do casu, jaze przisło młócić* (CzG).

zob. fraz.:
PRZIJŚ DO {*cegosi*}
PRZIJŚ DO CHOROBY
PRZIJŚ DO CHUDOBY
PRZIJŚ DO PRZITOMNOŚCI
PRZIJŚ DO SIEBIE
PRZIJŚ KU {*cymusi*}
PRZIJŚ NA GUST
PRZIJŚ NA MYSIEL
PRZIJŚ NA ŚWIAT
PRZIJŚ NA ZAŁOGE
PRZIJŚ O {*cosi*}
PRZIJŚ Z GOŁOM DUPOM
PRZISŁA KRYSKA NA {*kogosi*}
{*komusi*} PRZISŁO {*cosi*} DO GŁOWY
{*cosi*} PRZISŁO DO MYŚLI {*komusi*}
{*cosi*} PRZISŁO DO ROZUMU {*komusi*}
{*cosi*} PRZISŁO {*komusi*} NA HASYN
{*cosi*} PRZISŁO NA MYŚL {*komusi*}
{*cosi*} PRZISŁO [PRZICHODZIYŁO] {*cosi komusi*} NA MYSEL [MYSIEL]

PRZIJŚ DO {*cegosi*} **‘dorobić się czegoś, dojść do czegoś’:** – *No dy, jak ześ uwionzoł, kiebyś był uwionzoł trzi, toby ci były trzi pukły – tak mu godom – mos rozum? Jak mos zdrowy rozum, to sie nie kieltuj – tak go pytom potym juz. – A, a, pytom cie piyknie, głupoty nie rób, nie rób se kielcyku. Jak mozes, tak rób, to krowe kupis i, i do krów przidzies* (CzG).

PRZIJŚ DO CHOROBY ‘zachorować’: *Zima, to jesce przidzies do choroby* (matK: Rp).

PRZIJŚ DO CHUDOBY **‘stać się biedakiem, zwykle z powodu nieroztropnego postępowania’:** *Ze to jes syćko plotki, co sie bierom ludzie i kłamiom, to jes nieprowda, co do Zabiego Jeziorka idom na skarb, ze tam som złote kacki, złote gynsi, złote wajicka, hej. A z tym sie okrutnie kłamiom ludzie i do chudoby przichodzom, bo poprzedo mojontek, a tym sie ułacwi tam, ze to jes prowda, ze to jes to złoto, ale go to ni mos. Bo jo juz przekonany na tom* (MalPS 127: Jw).

PRZIJŚ DO PRZITOMNOŚCI **‘oprzytomnieć’:** *Zamknół gware, jak prziseł do przitomności* (matK: Dr).

PRZIJŚ DO SIEBIE

1. **‘wzmocnić się fizycznie’:** *Po tym ciymiyrzu prziśla do siebie* [o krowie] (matK: Łp); *Bóg im nie doł zginoć z głodu, jakosi przebiydziyli. Dziadek przised do siebie i jesce wiesne pomóg zrobić. Nie oroł, ale sioł i zbiyroł skole po zaskródlonym zogónie* (SpCzyt 99: CzG); (CzG, Łp).
2. **‘odzyskać przytomność’:** *Wyniesom, wody dadzom, przidzie do siebie* (matK: ŁN); (ŁN, Nd).

PRZIJŚ KU {*cymusi*} **‘dorobić się czegoś, dojść do czegoś’:** *– Gadu – gadu – jaz zbocółef se, ze majom ślepy wóz pod motorowom sikowke. I pytom sie „Cy to prowda, ze mocie ślepy wóz?”. „Ho! momy!” – pado ze śmiechym „Nale jakoście prziśli ku niymu?”– He! To nie były figle! – ozprawio* (GazPod 1932, nr 32: 7: Fr); *Na pocontku tak to bywało u nos downiyj, jak sie powiy, biydnie, ze nic ku nicymu ni móc było przijś* (BubSpT 55: Jw); (Fr, Jw).

PRZIJŚ NA GUST **‘komuś coś zasmakowało’:** *Prziśło mu to na gust* (matK: Łp).

PRZIJŚ NA MYSIEL **‘przypomnieć sobie o czymś’:** *Nie przidzie cłowiekowi na mysiel tak wartko* (matK: Kc); *To przidzie pomału na mysiel* (matK: Kc); (Kc, Nd).

PRZIJŚ NA ŚWIAT **‘urodzić się’:** *Po poru rokaf na świat prziśło dwoje dzieci – chłopiec, ftorego nazwali Atilio, i dziywecka o mianie Umina. Piykno óna barz była, włosy miała po matce corniuśkie jak kruk, zaś po ojcu biyławe ocy* (SpCzyt 30: Nd).

PRZIJŚ NA ZAŁOGE **‘dać drugiego konia do pomocy, gdy trudno wyjechać’:** (matK: Dr).

PRZIJŚ O {*cosi*} **‘stracić coś, ponieść poważną szkodę’:** *– Przeciez, sumaru stary, roześ zmondrzoł, ześ mi Jasia prziprowadziół, jakef ci kozała – prziwitała go baba – byłbyś ani o jednom krowe nie prziseł, kiebyś swojyj ślubnyj baby słuchoł!* (BalSKD 70: Fr).

PRZIJŚ Z GOŁOM DUPOM **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o sytuacji, kiedy do domu teściów przychodzi po ślubie biedna synowa’:** (CoWś 279).

PRZIJYMNIE *przysł.* **‘ogpol. przyjemnie’:** *W drewnianym dómu przijymnie siedzieć, muruwane budujom* (matK: ŁW).

PRZIJYMNOŚĆ *rz. ż* **‘ogpol. przyjemność’:** *Ni mo przijymności* (matK: Fs).

PRZIJYMNY *przym.* **‘o człowieku: taki, z którym przebywanie sprawia przyjemność; wesoły, radosny’:** *Ludzki cłowiek, kozdymu przijymny* (matK: Fr).

PRZIJYNCIE *rz. n*

1. *now.* **‘ogpol. przyjęcie; gościna’:** *W dziyń I Komuniji Świtytyj słónecko piyknie świyciyło. Kościół był bielusiyńko przistrojony, dzieciska wyubiyrane, wyucone sićkiego na pamiunć, a i gości sie tak duzo nazjyzdzało, ze sie do kościoła nie mieściyli. Przijyńcie tyz sie udało* (SpCzyt 101: Kr).
2. **‘Komunia święta; zob. też: KOMUNIJO w zn. 1.’:** *Przijmuwanie* ‖ *przijyncie* (matK: ŁN); (ŁN, Nd, Tr).

zob. fraz.:
PIYRSE PRZIJYNCIE

PRZIJYNO SIE *cz. dk, nieos.* **‘coś stało się elementem zwyczaju, weszło w zwyczaj’:** (matK: ŁW).

PRZIJYNTY *przym.* **‘o roślinach: taki, który się przyjął’:** *Dobrze, kie przijynto* [kapusta] (matK: Tr).

PRZIJYZDZAĆ zob. PRZIJECHAĆ

PRZIKAZUWAĆ zob. PRZIKOZAĆ

PRZIKIWNÓĆ *cz. dk* **‘przytaknąć’:** *Słysys Sobuś? To musis jacy ciotke słuchać. – Przikiwnół, ze bedzie słuchoł. Na tym stanyło. Sobuś zostoł juz w Jurgowie* (BubSpT 115: ŁW).

PRZIKLINAĆ zob. PRZIKLONĆ

PRZIKLONĆ *cz. dk* – **PRZIKLINAĆ** *ndk* **‘przekląć, wyrażając w ten sposób emocjonalny komentarz do tego, co się mówi lub przekazuje mimiką, gestem’:** *Płóno ziym – prziklnie sie do niyj* (matK: Tr); *To jo bocym to dokładnie, ze takie, ze takie babracki były downo, bo jedyn drugiymu, bo bacowie, bacowie nawet, to jedyn drugiymu móg popsuć, jak mu wypos tam dzie posom, bo downo o posom sie, ciasno było. Bo jak owce ludzie chowali, bo nojwiyncyj te owce jesce jakosi, no to jak mu tam wypos kónicyne cy ogrody jakie, trowy, to tyz prziklnie tyz, ty skurwysynie, jesce ty mie popamiynces* (CzG); *„Kałć” to juz jes z angielskiego naleciałość. Dziadkowie takie przijyzdzali i godali takie rzecy. Prziklyni se po amerycku. W: Moj ociec był w Ameryce rodzony, to byli za młoda tam jesce, a potym jak tu, to mieli jesce takie powiedzynia „siarap”, to mieli takie amerykańskie przipowiedki* (GrJMSp 296); *– Ne, dziez je, co jom tak ni mozem*

nojś? – pyto sie Pieter. Zacon se i kapke przyklinać po cichutku, ale obrotnicy jak ni ma, tak ni ma. Przesukoł sićko, zwykopyrtoł ławki do góry nogami i juz sie zacon i modlić (BalNS 133: Fr); *Dziadek tyz tak nie przestrzygoł, chodziył tam po wsi, noji wracoł z Nowego Targu, przeciez autobusy nie chodziyły. Przedoł sukno, zasła go ćma. Ni móg trafić, chodziył dziesi ani po Rzepiskak, po Corny Górze, nie trafi du dómu. Idzie, idzie, juz w kóncu przikłnoł: Psiokrew jedna, jo juz nie trafiym do tego dómu i strzelół brodom o dasek cmyntorza. E, to juz wiym dzie tuk, oz... ozjaśniyło mu sie w ocy. Mamuna mu pomogła* (JurgTB: Jw); (CzG, Jw, Nd, Tr).

PRZIKLYNKAĆ zob. PRZIKLYNKNÓĆ

PRZIKLYNKNÓĆ *cz. dk* – **PRZIKLYNKAĆ** *ndk* **'uklęknąć na jedno kolano':** *Licba siedym to jes mocno licba. Tymu jes mocno, ze Pon Bóg ustanowiył siódmy dziyń świynty, co je siedym grzychów i trza siedym razy za grzyf pokutuwać. Mocno je tyz i tymu, co kieby ksiondz, co mo przijonć świyncynie, siedym razy przyklynknół na prawyj nodze i kapke oleju, co go świyncom, zabroł, a schowoł, to bez siedym godzin, kie ón bedzie modloncy i siedym razy do tyłu zagodo modlitwe, ftorom ón juz wiy, to ón juz wyjdzie nie ksiondz, ba cornoksiynznik* (BazWierz 145: ŁW).

PRZIKŁADAĆ zob. PRZIŁOZYĆ I

zob. fraz.:
NIE PRZIKŁADAJONC

PRZIKŁADEK *rz. mnż tkac.* **'przyrząd służący do motania lnianych nici':** (matK: Kc).

PRZIKŁOD *rz. mnż* **'wzorzec do naśladowania, zwłaszcza w postępowaniu, zachowaniu; postępowania; przykład':** *Nie do przikładu swojim dzieciom, to óny nie wiedzom* (matK: Łp); *Taki przikłod daje starosta* [weselny] (matK: Dr); (Dr, Jw, Łp).

zob. fraz.:
BRAĆ PRZIKŁOD

PRZIKŁODAĆ zob. PRZIŁOZYĆ I

PRZIKŁOTA *rz. ż* **'związana po wymłóceniu wiązka słomy':** *Przikłota to słóme sie wionzało, jak sie młóciyło tutok w dóma, to sie wionzało do przikłot dz... przi... wołałymy przikłoty, do przikłoty sie wionze, do powrósła i to sie wołały przikłoty, a w ... na polu zarno, to zaś ne snopy, niy?* (KorpSp: NB); (CoWś 198: NB); (Kr, NB).

PRZIKOŁYSAĆ *cz. dk* **'pokołysać choć przez chwilę':** *No ale my sie ciesyli, ze, ze choć przikołysoł* (KorpSp: Kc).

PRZIKONSIĆ *cz. dk* **'przygryźć':** *Zjod, solom posuł, placka se przikonsiół* (matK: Rp).

PRZIKOPA *rz. ż* **'rów doprowadzający wodę z JAZU do warsztatów, w których do napędu urządzeń wykorzystywano energię wodną, zwłaszcza do młyna, ale też do tartaku, folusza, GONCIARNI; 📷 Tabl. V':** *Zacyno sie chmurzić. – Trza iś du dómu – godo ujek. Tak my sie naśli przi trocu. Tam jedyn starsy chłop stoł se we wodzie i cosi majstruwoł przi przikopie. A ze na sie mioł stare porcyska z kwioteckami, a od pasa w góre nic, to sie ujek zaś wystrochoł* (SpCzyt 147: Rp); (JostSłG 24: NB); (Dr, Fs, Jw, ŁN, Łp, ŁW, NB, Nd, Rp, Tr). [**krzipopa** – Fr, Kr]

PRZIKORCIĆ *cz. nieos., dk* **'ktoś przeżył chwile strachu; najeść się strachu':** *Przikorciyło go tam* (matK: Rp).

PRZIKORPAĆ *cz. dk* **'przyszyć niedbale':** *Przikorpie sie łaty* (matK: Nd).

PRZIKOSIĆ *cz. dk* **'skosić trochę, aby dodać to do czegoś innego, np. mech do ściółki słomianej':** *Nale do kosy juz za bardzo nifto nie wróci, chyba ze, zeby po prostu przikosić troche trowki jakiyj świni i na sieckarni troche zrzezać, i tak. A jak nie, no to kosiarkom juz małom przikosić i pulkom, indykom abo co zalezy, co fto w danym okresie mo zamiar hoduwać* (KorpSp: Jw).

PRZIKOZ *rz. mnż* **'polecenie, rozporządzenie, nakaz wydany przez władzę zwierzchnią (od rodzicielskiej po państwową)':** *To tak zaroz krzciyli o tydziyń, o dwa, to jesce ta kobiyta ni mogła do kościoła iś, bo była het płóno. Ale tyz był przikoz, ze nie wolno jyj było wychodzić, pokla nie posła na wywod do kościoła* (GrJMSp 319).

PRZIKOZAĆ *cz. dk* – **PRZIKAZUWAĆ** *ndk* **'pouczyć ostro, nakazać':** *– Óna ftoro ta, to tu dziś przidzie, mierkuj se, byś sie nie dała podejś – przikazuwoł Franek Budz, gazda młody, swojyj babie Zośce – dziś jes Wilijo, óne rady przichodzom, w rzecy co pozycyć, a to psiewiary chcom ci zaskodzić* (BalNS 36: Fr).

PRZIKOZANIA BOSKIE 'zasady życia chrześcijańskiego, zawarte w Dekalogu; też: chrześcijańska regulacja życia, mająca oparcie w Katechizmie': *Kie Pon Jezus obchodziył całom dziedzine, to se przised i tamoj. My som cysto piyknie w górak i to miejsce tyz tamoj było. Pośroł se Pon Jezus na Liptów i uwidzioł, kie hrube pany biydnyk gazdów myncom. Pośroł se na Orawe i uwidzioł, coz w chałupak warmuz jeno jedzom. Pośroł se na Białke i Bukowion* [sic], *i co nie widzi, zje, coz, ino wadzom sie i wadzom, a przikozań Boskik nie sanujom* (BazWierz 95: Rp). [**przikozanie** – CzG]

PRZIKOZANIE *rz. n.*

1. **‘zasada życia chrześcijańskiego, zawarta w Dekalogu; też: chrześcijańska regulacja życia, mająca oparcie w Katechizmie; zob. też: PRZIKOZANIA BOSKIE’:** *Sóste przikozanie juz niemodnie!* (matK: CzG).
2. **‘reguła, zasada, której należy przestrzegać’:** [– A tu może być z panem żona?] – *Downo nie wolno było, zeby baba była na bacówce.* [– A dlaczego?] – *Dlotego, ze nie wolno było, ale cymu?* [– Ale dlaczego?] – *Tego ci nie bede godoł. Wiym, ale ci nie bede godoł.* [– Jestem ciekaw.] – *Nie bedem ci tego godoł. Dej stówke, to ci powiym abo dwie. A widzis, mondryś? Zartujem, ale nie powiem ci cymu. Takie jes bacowskie przikozanie.* [– My wiemy, że jak jest kobieta, to się psuły oscypki] – *No to wiys, a sie mie pytos* [śmiech] (Rp).

PRZIKRAJAĆ *cz. dk* **‘krojąc, dodać czegoś’:** *Nedy to sie świynci, tak jak óno jajka sie świynci i, i to miyso takie wyndzone, sołdre my to nazywali, sołdra, takie ze swojyj świnie, wyndzono kiełbasa swoja tyz była, zawse sie juz tak, mama juz tak ryftuwali sie, zeby na Wielkanoc była świnia zabito, neji jesce i słóniny przikrajali do tego tyz, ne to syćko do świyncynio było, niy?* (KorpSp: ŁW).

PRZIKRE*

zob. fraz.:

NA PRZIKRE

PRZIKRO *przysł.*

1. **‘ogpol. przykro’:** *Choć kiedysi mnie wołali tu do klubu: podźcie, mamo, do klubu! Babko! Bo to toci mali nojwiyncyl, bo matka do roboty, no robi na wyciongu, ne to: babciu, podźcie! Ech! Alef se namyślała, by ji przikro było, jakby babcia nie posła, ne tof posła* (RnS 177: ŁW).
2. **‘stromo’:** *Bystro góra, wysoko, przikro jechać tam, bo bystry wiyrk* (matK: Kc).

PRZIKROCAĆ zob. PRZIKRÓCIĆ

PRZIKRONCAĆ zob. PRZIKRYNCIĆ

PRZI KROWACH *przysł.* **‘w czasie pasienia bydła w polu’:** *A babka tam była przi krowak z oj... z tym dziadkiym i tam sie ociec narodziół w górak. Naprowde! Lekomyselny cy kigo frasa, ze nie wzion babe du dómu, ba tam sie narodziół. Noji, noji dobrze sićko było i wse gwarzi: tuk sie narodziół w tyk górak, ociec mój* (RnS 95: Jw); *Przi krowaf tyz my wymyślały rózne zabawy ro... to my dziecko krzciyły, urzondzałymy chrzciny, dziecko tam z bylejakif takif smatów, chustków, my brały z chustki na głowe, robiyłymy takie przikrywadło na tom pierzinke i krzciyłymy dziecko, a potym była gościna, po tym abo jak niy, to my, ze ślub bieryme, wesele my urzondzały, potym, y, miałymy takom odziywacke duzom i u... od jednego smyreka do drugiego zrobiyłymy takom kolombke jakby kołyske i tam przeważnie jo była nojmłodso z tyj grupy, to mnie tam wkładały do tyj kolombki i huziały mnie, jak mnie okrzciyły, to mnie huziały tam i te dzieci w tyj kolombce* (KorpSp: Nd); (Jw, Nd).

PRZIKRÓCIĆ *cz. ndk* – **PRZIKROCAĆ ‘zastosować wobec kogoś ostrzejszą dyscyplinę’:** Babka: *Ej weraześci, tego chłopca to furt ni ma w dóma.* Dziadek: *Trza be go przikrócić, bo kiedy sie roboty naucy, jak go furt ni ma?* (Czard 70: Nd).

PRZIKRÓCYNIE *rz. n* **‘surowa dyscyplina’:** *Rozbuchany, co nikto go nie przikróci, przikrócynio ni mo* (matK: Fs).

PRZIKRY *przym.*

1. **‘stromy’:** *Przikry brzyg* (matK: Dr); *Ostro góra || bystro || przikro* (matK: Fs); *Tako przikro uboc* (matK: Łp); (Dr, Fr, Fs, Łp, Rp).
2. **‘mający niemiły smak’:** *Przikre to wołajom, kie słodkie* (matK: ŁN); (ŁN, ŁW).

PRZIKRYCIE *rz. n* **‘przedmiot przykrywający, zasłaniający coś’:** *Płafta – przikrycie na pościyl* (matK: ŁN); *To zdjyncie przedstawio izbe dziedziny Niedzyce. Wystrój ty izby jes zaujmawy. Przedstawio ściane północnom i cyńść ściany zachodni. Piyrse pościyl drewniano i jyj wyścielynie, stryźlok, pierzina i zogłówki. Stryźlok wypchany słómom owsianom, stryźlok usyty z płótna gynstego, zeby nie przepuscoł kurz. Przikrycie na stryźlok z płótna lnianego, na krosnaf robione albo pokrowiec nakryty, ktory tyz na krosnaf robiony był. Wsićko własny roboty* (Iwan 1: Nd); (ŁN, Nd).

PRZIKRYĆ *cz. dk* – **PRZIKRYWAĆ** *ndk* **‘ogpol. przykryć’:** *Deka – pościel przikryć* (matK: Kc); *Derka – koc kónia przikrywać* (matK: Fr); *No dajymy bioły obrus, a na tym obrusie nasypiymy, pod talyrze nasypiymy owsa i przikryjymy serwetkom* (BubSpT 96: Kr); *No to sie ozgrzywo, asyncyjom, ocet, cegłe sie ozpaluje i przikrywo sie go i worki od monki przikrywo sie, no to sie go tak ozgrzywo* (BubSpT 100: Łp); (ogsp.).

PRZIKRYNCAĆ zob. PRZIKRYNCIĆ

PRZIKRYNCIĆ *cz. dk* – **PRZIKRONCAĆ** *ndk* || – **PRZIKRYNCAĆ** *ndk*

1. **‘przymocować, przytwierdzić coś do czegoś za pomocą śrub’:** *Przódzy tyj blachy, blacha; nakłod sie przikronco do blachy* (matK: ŁN); *Nakłod, co sie przikronco do blachy* (matK: Nd); *Bige my nazywali na budowie, jak sie robiyło płyte pod, pod beton, biga sła hej, a nad sły deski. A, a biga*

była przbito abo przikryncono do stympla. To tak my wołali (Kc); (Kc, ŁN, Nd).

2. **‘kręcąc coś wokół własnej osi, przestawić to w bok’:** *Kości złómane, skryncone stawy, wybite palce umiała dokładnie ustawić i poskładać. Wiedziała, we ftorom strone przikryncić, jak i kielo pociongać, zeby kości wróciyły na swoje miejsce* (SpCzyt 136: Nd).
3. **‘zwichnąć nogę; wykręcić’:** *Przikrynci noge, wyskocy kość, trza iś naprawiać* (matK: Fs).

PRZIKRYWAĆ zob. PRZIKRYĆ

PRZIKRYWADEŁKO *rz. n* **‘narzutka na chrzcielny becik’:** (Czard 55: Nd).

PRZIKRYWADŁO *rz. n* **‘ozdobne przykrycie na becik, w którym niesie się dziecko do chrztu’:** *Mama miała do chrztu takie swederki, a tamta chrzestno miała zaś takom, y, przykrywadło, tak sie nazywało, co sie przikrywo dziecko, mama jesce miała tom poduske, tyz takie i óne se tak wypozycały, i … bo ludzie ftosi wypozycuwoł, jak ni mioł do chrztu, nie było tak, zeby se kupuwoł kazdy, bo okrzciyłeś i odnióześ zaś, i …* (KorpSp: Jw); *Przi krowaf tyz my wymyślały rózne zabawy ro… to my dziecko krzciyły, urzondzałymy chrzciny, dziecko tam z bylejakif takif smatów, chustków, my brały z chustki na głowe, robiyłymy takie przikrywadło na tom pierzinke i krzciyłymy dziecko, a potym była gościna, po tym abo jak niy, to my, ze ślub bieryme, wesele my urzondzały, potym, y, miałymy takom odziywacke duzom i u… od jednego smyreka do drugiego zrobiyłymy takom kolombke jakby kołyske i tam przeważnie jo była nojmłodso z tyj grupy, to mnie tam wkładały do tyj kolombki i huziały mnie, jak mnie okrzciyły, to mnie huziały tam i te dzieci w tyj kolombce* (KorpSp: Nd); (Jw, Nd).

PRZIKRYWANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PRZIKRYWAĆ’:** *Tego modelu kanapy były w starodownyf izbaf, barz wygodne, bez dziyń móc było na nie siadać cy poukładać sobie jakiesie inkse rzecy. A na noc sie if rozściongało i była kanapa pościelonom do spanio prze skolników. Siynnicek i derka do przikrywanio były w kanapie zawarte. Wiecór sie jacy wyciongało i zaścielyło, i juz było miejsce do spanio* (Iwan 78: Nd).

PRZIKRYWKA *rz. ż*

1. *kuch.* **‘blaszane, dawniej też drewniane przykrycie na garnek; zob. też: POKRYWKA w zn. 1; 📷 Tabl. II’:** *Przikrywka || dynko* (matK: ŁN); *Ozpolyło sie pod blachami tak, ze przikrywka na polywce hipkała jakby tóńcyć fciała* (CoWś 174: CzG); *Przikryj polywke przikrywkom, to pryndzyj zawre* (CoWś 174: NB); (ogsp.).
2. *kuch.* **‘blaszane lub gumowe przykrycie na BAŃKĘ, w której odstawiano mleko do mleczarni; zob. też: POKRYWKA w zn. 2; 📷 Tabl. II’:** *Ta borynka była zelazno i tak koło 2 litrók mlyka mozna było do niyj wloć. Z góry miała tyz zelaznom przikrywke, coby sie mlyko nie wyloło, jak sie go niesło du dómu* (pmMiś: CzG); (CzG, Fr, Kc, ŁN).
3. **‘metalowe, wypukłe przykrycie główki fajki, umocowane na małym zawiasku; 📷 Tabl. VI’:** (matK: Jw, Rp).

PRZIKRZIĆ SIE *cz. ndk*

1. **‘coś jest dla kogoś niemiłe i trudne do zniesienia’:** *Mnie okropnie sie przikrzyło, Matko Bosko, jo ni mogła* (KorpSp: NB); (Kc, NB).
2. **‘odczuwać tęsknotę za kimś, czymś’:** *Cnie sie za kim || cliwi || przikrzi sie za kim* (matK: Kc); *Cnie sie mi za nim || przikrzi mi sie* (matK: Kr); (Kc, Kr).

PRZIKRZIWIĆ *cz. dk* **‘spowodować, że coś stało się trochę krzywe, zagięte lub przechylone w jedną stronę’:** *Sewe koło – przikrziwione, coby sie nie wywalył wóz* (matK: ŁN); *Przikrziwiony był pipasar* (matK: Kr); (Kr, ŁN).

PRZIKRZIWIĆ SIE *cz. dk* **‘przygarbić się’:** *Cłek sie tym tak przejmowoł, ze sie jaz przikrziwiył ku ziymi* (NaSp 33–34: 12: Fr).

PRZIKRZIWIONY *przym.* **‘o człowieku: przygarbiony od starości’:** *Jak mu włazło cosi do tego kryngosłupa, to juz taki chodziół przikrziwiony do śmierzci* (GrJMSp 261); *Świynty Pieter to był taki juz troche przikrziwiony dziadek głuchawy, włosy mioł siwiutkie i długie, brode długom. Odziynie mioł, jak chłopi na Spisu nosom, portki syrokie z obłamkom cyrwonom, z jednym przipore m, kołcuny z biołego sukna z powrózkami z kłaków. Onycki mioł ze zgrzebnego płótna. Na sobie nosiół sukmanke cornom na madziar zaruconom. Pod sukmanom mioł kosule paceśnom na galonek zawionzanom* (BalNS 130: Fr); (Fr, Fs).

PRZIKUĆ *cz. dk*

1. **‘przytwierdzić kogoś do ściany łańcuchem’:** *Przipiyni go w kuny. Smutne było zycie, lezeć przikutymu Janosikowi we wiynziyniu w zomku niedzickim. Wyrwoł kajdany, wyrwoł zelazne dźwiyrze ze zowiesów, wyskocył na dziedziniec zamkowy. Za nim cało gromada wiynźniów* (ŚlizPPN 20: Nd); *No to go przikuli, tu do nóg, to tam jesce som ślady na tym murze, w tyj piwnicy, dzie mioł głowe położonom, łokcie, noji na nogaf był przikuty, ale ze podobno jakosi zarwoł sie z tyf hoków i zelazne drzwi, ze wzion zrzuciył ze zowiesów, wyskocył na tyn mur, jak jef tam opowiadoł,*

ze tam był tymi ſtachetkami ze zadku obity, skocył na dół, noji ze uciók, dziesi na strone tam Liptowa, na Słowacji, no ze go tam znowu złapali, bo tam jakoś kochanka, frajyrka, no ze go zdradziyła, noji tak ze go juz potym powiesiyli. Noji ze juz skóńcył zycie. Na Słowiyńsku dzieś koło Liptowa zginół (BubSpT 129: Nd); (Kc, Nd).

2. **'przybić okucie do płozy sań':** *Gnot przikuty* [o saniach] (matK: Fr).

PRZIKUPIĆ *cz. dk* – **PRZIKUPUWAĆ** *ndk* **'dokupić do czegoś już posiadanego':** *To ty ojcowie by mieli za tym stoć. Noji gospodarke pilnuwać, coby nie podupadała, ale zawse sie podnosiyła, i zeby to ludzie widzieli, ze to ty ludzie som do zycio, pracowite, nie takie myndy jakiesi, nierobusie. I pobuduwać i nawet pola przikupić* (GrJMSp 322); *Dzisiok kazdy przeciez staro sie jakosi tyj rolicki przikupić, cy nie wiym jako, tak ze dziś prowda by sie nie zmieściół juz na jednyj oborze* (BubSpT 111: ŁW); *Wyjyzdzali, to juz wiycie potym do Ameryki, downi to jeździyli po to, zeby posiedzieć jakisi cos, zarobić, zarobić, i wracoł, kupuwoł na gwołt, wtedy sie dało jesce role przikupić, bo to i dziedzic po trosce sprzedawoł. Noji ftorysi, fto ni móg wyjechać, to go biyda przicisła, to tyz sprzedoł. Noji tak kazdy przikupuwoł* (BubSpT 112: ŁW); (ŁW, Rp).

PRZIKURZIĆ *cz. dk*

1. **'spadł śnieg':** *Jednyj nocy śniyg wielgi przikurzół. A do tego w nocy przisło strasecne wiatrzisko. Narobiyły sie zospy takie duze, ze miyjscami siyngały do samyk dachók* (SpCzyt 15: Rp); *Robota na pańskim zacynała sie latym o sóstyj godzinie. Zbyrk dzwónka nakazuwoł sie stawić przed dómym zarzondcy. Ón ta juz wiedzioł, dzie ftory pudzie robić. Chłopi z rana śli kosić łonki abo zboza, zaś baby sły do pola przewracać i susyć. Kied przisła jesiyń, chodziyli kopać grule. A kied przikurzył śniyg, młóciyli zboze cepami we dworze. Pon zomku mieli duzo zboza, totyz schodziyło im cynsto do marca* (SpCzyt 108: Nd); (Nd, Rp).
2. **'uderzyć kogoś mocno; zob. też: PRZIFASUWAĆ':** *Jak ci przikurzym tym biglajsym, to bedzies becoł* (matK: Dr); *Przikurzył mu* (matK: ŁN); (Dr, ŁN).

PRZIKWAŚNIEĆ *cz. dk* **'skwaśnieć nieco':** *To było takie zakwaśnione, przikwaśnione miyso, no, no takie psuło sie juz* (KorpSp: NB).

PRZIKWAŚNIONY *przym.* **'nadpsuty z powodu rozpoczętej fermentacji':** *To było takie zakwaśnione, przikwaśnione miyso, no, no takie, psuło sie juz* (KorpSp: NB).

PRZILATUWAĆ zob. PRZILECIEĆ

PRZILECIĆ SIE *cz. dk* **'na zewnątrz ociepliło się nieco':** (pmBłachut: Fr).

PRZILECIEĆ *cz. dk* – **PRZILATUWAĆ** *ndk*

1. **'głównie o ptakach: przybyć gdzieś, lecąc na skrzydłach; przyfrunąć':** *Te łabyndzie prawie leciały. I przileciały, i tam posiadały* (BubSpT 87: Kr).
2. **'przyjść, przybiec gdzieś pośpiesznie':** *Pies cyjsi przilecioł* (matK: ŁN); [mowa o dziecku podmienionym przez DZIWOZONY:] *Noji wreście tak sie darło, ze dziadek – prose ciebie – juz ni móg wytrzimać, to potym wzion, nie wiym, cy to, cy, cy dziadek, juz nie pamiyntom, jak mi to godali, ale wziyni to dziecko i wydurkali to dziecko. Mało tego, ze to dziecko, wiys, wybiyli, to jesce go wziyni, o to na pewno dziwozony tu były i nasego Józusia porwały. Wziyni to dziecko i wyruciyli. To dziecko okropnie płakało i tote dziwozony przileciały, i potym nazod z powrotym tego Józusia odniesły, a toto swoje wziyny, bo dziesi to dziecko tam było tak podrucone, ze nie wiym, cy było na snurku prziwionzane, cy coś, óny se ni mogły poradzić, ze, ze to sie domyślyły, ze to, wiys, nie oddadzom tego dziecka, pokla óny tamto nie przyniesom* (Fr); *Potym przileciała ku tyj grusce, zaś jom juz dopaduwała ku tyj grusce. Ale gruska wziyna gruf na tom carownice, te kónory jom przyciapiyło, ni mogła sie wymotać, a ta zaś w uciekacke* (BubSpT 89: Kr); *Mama przilatuwała o pół ósmyj, cyf sie pozbiyroł, sprowdzić* (RnS 116: Kc); (Fr, Kc, Kr, ŁN).

PRZILEGNÓĆ *cz. dk* || – **PRZILYC** *dk* **'przycisnąć kogoś, coś swoim ciężarem, świadomie lub nieświadomie kładąc się na tym':** *Mara prziległa* (matK: Fs); *Mara mie prziległa* (matK: Kc); *Mara prziległa go na piersi* (matK: Kr); *Mara prziległa człowieka* (matK: ŁW); *Mara, co przilegnie kogo* (matK: Łp); *W nocy, kied człowiek społ i lezy do góry gymbom, to przisło siodełko i przileglo człowieka, ze sie ni móc rusyć ani dychnóć. Takie ciynzko było. A zeby tego nie było, to trzeba nogi na skrziz położyć. Siodełko ino na ludzi przichodzi* (ŚlizPPN 62: Jw); (Fs, Jw, Kc, ŁW).

PRZILEZYTOŚĆ *rz. ż* **'sposobność, by coś zrobić; okazja':** *Duzo sie ludzi dziwi, ze Krympachy – mało dziedzina, a mo dwa kościoły, ale sie jesce bardziyj zdziwi, ze downiyj Krympachy były mniyjse, a były dwie wiary – pół katolików i pół luteranów. Katolicy z luteranami nijako ni mogli sie pogodzić, jedyn drugiemu robiył na depet. Jak była przilezytość, to i przilozył* (BrzyzHK: Kr).

PRZILOĆ *cz. dk* – **PRZILYWAĆ** *ndk* **'dolać czegoś w niewielkiej ilości':** *Bedzie? Cy jesce prziloć?*

(matK: Dr); *Zimnyj wody przilywać* (matK: Fr); *Pieter kozoł nolepsego wina flaske, a ze to ón nalywoł, to ta wse sobie wiyncel przilywoł, jak Poniezusowi* (BalNS 132: Fr); (Dr, Fr).

PRZILOSEK *rz. mnż* **'zagajnik obok lasu; też: młody las':** *Opróc takif jesce lasów znajdujom sie tak, y, tyn tak zwane przilaski, to kiedyś jak było, jak sie pasło, jak sie powiy krowy, i tak dalyj, no to som takie, jes pare takif lasków małyf, nale tam tyz to jes, to jes tyz las sićko młody* (KorpSp: NB).

PRZILUSNÓĆ *cz. dk* **'uderzyć kogoś mocno; zob. też: PRZIFASUWAĆ':** *Przilusnym ci!* (matK: Nd).

PRZILYC zob. PRZILEGNÓĆ

PRZILYGAĆ *cz. ndk* **'ogpol. przylegać':** [– A czy czasem tym tłuszczem włosy smarowali, żeby się błyszczały?] – *No to, no to jak wom tego, jak wom chodzi o włosy, to jes tak, ze smaruwali włosy kiedy i, i tak, ze miały przilygać do, do głowy, y, y, y, i to właściwie smaruwali nie telo chłopi, co baby, a przede wszyskim dziywcynta, panny smaruwały. Jak juz nie smaruwały takim tym tłuscym dó..., dómowym, to z Kiezmarku prziwoziyły z japtyki i to nazywały japtycne mazidła. I prziwoziyły cosi, co było odpowiednikiym dzisiyjsego krymu. No i nakładały to na włosy* (Nd); *To tak było piykne te biołe drzewo, zdezynfekuwane i to tym sie wymyło tym ługiym, i piykne chodniki, biylutkie sie, a na mokrom podłoge sie ozciongało, bo óny przilygały, zeby sie potym nie swijały* (JurgTB: Jw); (Jw, Nd).

PRZILYPA *rz. ż* **'z sympatią o miłej, dającej się lubić dziewczynie':** *Nie przyjdzie bez słowa koło człowieka. A jak juz przidzie do nos, to telo ugodo, uśmieje sie. Óna straśnie lubi tak z ludziami posiedzieć i pogodać. Mozna powiedzieć, ze tako przilepa ś ni* (GrJMSp 241).

PRZILYPIAĆ zob. PRZILYPIĆ

PRZILYPIAĆ SIE zob. PRZILYPIĆ SIE

PRZILYPIĆ *cz. dk* – **PRZILYPIAĆ** *ndk*

1. **'przykleić':** *W Macieja abo i we wilijom Macieja sie loło do śklonków wode. Do połednia trza było naloć wody do kozdyj śklonki, tak troseckie ponizyj syjki, i pisało sie kartecki, trza było przilypić: – owies, grule, kónicyna, kapusta, pszynica, zyto..., przed połedniym to musiało być juz zrobione, nalote i postawione na oknie. A bez połednie sie kukało na to i we ftoryj śklonecce było nojwiyncyj bombelków, no to, na toto był barz dobry urodzaj* (pmBarnasz: Fr).
2. **'przymocować jeden element żelazny do drugiego, rozgrzewając je wcześniej do wysokiej temperatury; zob. też: PRZIWARZIĆ':** *Gryf – taki nawarek na przodku podkowy przilypione || prziwarzone* (matK: ŁW).

PRZILYPIĆ SIE *cz. dk* **'ogpol. przylepić się, przykleić się':** *Przilypiół sie dukot* [do dna naczynia] (matK: Łp).

PRZILYPKA *rz. ż* **'osoba samotna, która na starość zamieszkuje z kimś z rodziny':** *Zostało dwók, jedyn sie ozyniył, a drugo teroz jes tu jesce, neji jo zostoł taki przilypka teroz* (KorpSp: Rp).

PRZILYWAĆ zob. PRZILOĆ

PRZILYŹ I *cz. dk* – **PRZIŁAZIĆ** *ndk* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym: przyjść':** *Przisła, no przisła ciotka od Wawrzka, babka tyz skondsi przileźli, kukajom sie do kołyski, dy to nie nas Józuś. Noji wiys, zacyny na to dziecko kukać te baby, kukać i wołać to dziadka, to swoka, to ftoregosi tam jesce – dy podź. To ociec przisеł pokukoł, matka, matka pozno swoje dziecko. No a zreśtom to dziecko* [podmienione przez DZIWOZONY] *sie darło, furt sie darło, tu było głodne i głodne, i to dziecko nic nie kciało, ino bez przerwy na okrongło jeś* (Fr).

PRZILYŹ II *cz. dk* **'spłowieć trochę od słońca':** *Prziloz* [o fartuchu] (matK: Dr).

PRZIŁAZ *rz. mnż* **'przegroda z desek między BOJSKIEM a sąsiekiem w stodole; zob. też: PRZIŁOZ w zn. 2.':** *Jak go nifto nie ukrod, ze go nie ukrod, to było dobrze. Prziwoziyło sie du dómu, sie piyrse wziyno te snopki, biyło sie o taki prziłaz. Prziłaz to jes w stodole, jak jes stodoła, jak sie dawało słóme, zboze, jak sie dawało, jak jes bojsko, bo stodoła jes opróc tego i jak to do stodoły kładło zboze, to jes tam prziłaz. Takie deski od dołu bite na wysokość dziesi metra, zeby to zboze nie było, bo sie jeździ koło tego, zeby sie te kłóska tam nie wysypały. Neji o te deski sie biyło, to jes prziłaz* (KorpSp: Nd).

PRZIŁAZIĆ zob. PRZILYŹ

PRZIŁONC *rz. mnż* **'połączenie instalacji domowej do głównej linii przesyłowej, np. przyłączenie gospodarstwa do sieci wodno-kanalizacyjnej':** *Co sie zmiyniyło? No to znacy sie, skorzistała wieś na pewno to, ze za darmo zrobiyli wodociongi, prziłonc i kanalizacje za darmo zrobiyli* (pmMich: Fr).

PRZIŁOTAĆ *cz. dk* **'przyszyć łatę':** *Takom łatef prziłotała* (matK: Dr).

zob. fraz.:
ANI PRZISYĆ, ANI PRZIŁOTAĆ

PRZIŁOZ *rz. mnż*

1. *bud.* **'otwór w suficie nad BOJSKIEM, przez który wchodzi się NA SOPĘ, wyrzuca siano i snopy zboża na PIYNTRO; 📷 Tabl. III':** *Na razie nifto ni*

mioł dobrego pomyślunku. Jedyn godoł, ze do piwnicki na ogrodzie, ale sie nie zmieści, drugi godoł, ze za dziedzine, do wysokif krzoków, jo zagaduwoł o stodole, ale tyz mi od razu zaświtało, ze bez prziłoz krowa nie przijdzie (PrP 2017: 242: Nd).

2. **‘przegroda z desek między BOJSKIEM a sąsiekiem w stodole’:** *A młodziez sie fce wiyncyj wysaleć, wytońcyć, no to im tam takom duzom izbe. Jak nie było duzyj izby, jak było w lecie, to im wyrychtuwali bojsko. Wyprowadziyło sie sićka sprzynta, co tam były: brony, pługi, kolca, neji masiny, sieckarnie, ne wóz trza było zelezny jesce wyprowadzić na obore abo do somsiada odprowadzić, a tu wyobijali prziłoz i te drzewa, co tam były* (KorpSp: Fr); (Dr, Fr). [**prziłaz** – Nd]

PRZIŁOZYĆ I *cz. dk* – **PRZIKŁADAĆ** *ndk* || – **PRZIKŁODAĆ** *ndk*

1. **‘przytknąć, przystawić jedno ku drugiemu’:** *Hałus – takie jak sól, na zymby przikładali, coby wytlały piyrwi* (matK: Kr); *Plojster, co sie przikłado na bolonce miejsce* (matK: Kc); *Pajncyne sie przikłodało* (matK: CzG); *Abo i rany tyz, jak sie, krew sie tamuwało. No to byście nie uwierzyli – pajoncynom abo chlebym. – A jak to trza było zrobić? – Neji pajoncyne trzeba było, wisiała tako, no to sie wziyno te pajoncyne na palec, na to i prziłozyło sie na tom rane, i potrafiyło krew zatamuwać, i nic sie nie stało* (CzG); *– To ile tego? Na łyzke? – Na łyzecke jacy, hej. Na łyzke przed jedzyniym. Jak ftosik, jak to godali, ze mo wrzody na zołondku, ze go piekło tam w zołondku. Bo śpyrytus to wysuso. Na rany no to tyz, jak mos takie owrzodzone rany, no to prziłozys tyn, to ci tak wycyści, no wyciongnie tom rope, wycyści tom rane z tego, z tego dziadostwa* (Fr); *Jak lycyli. Zywokost no to tyz na rany, to sie gojyło. Potym babka tyz sie przikładała, babka tyz, ci co byli juz tacy juz dobrzi znawcy, to jak syrop na kaśle, na te syćkie, no to zbiyrali babke tyz na dobrym casie, y, y, kilo babki, kilo cukru, zakopuwali do śklanego nacynia na rok do ziymie. Po roku casu to był taki smród, ze juz zodne lykarstwo nie zastompiyło. Ino trza było pamiyntać, dzie zakopoł. – Jako, jako potym to stosuwać? – Noji to potym sie tyn syrop sie z tego zrobiyło, ze sie dało łyzyckami, łyzecke sie to piyło* (CzG); *A Gałajda zaś prziłozół lufke piśtolca ku głowie grófa i skrzicoł: – Bohu dusiu, a nom piniondze! – Pon, rod nierod, choć mu było markotno za dukotami, musioł becółke oddać, bo mu było milse zycie jak piniondze* (BalSKD 86: Fr); (ogsp.).
2. **‘położyć jedno na drugim, by to przycisnąć’:** *Kamiyniami sie przikłado lyn w mocydle* (matK: Fr); *Dynko, skałe sie przikładało* (matK: Fr); *Kamiyniami sie prziłozy, deskami* (matK: Jw); (Fr, Jw).

PRZIŁOZYĆ II *cz. dk* **‘uderzyć kogoś mocno; zob. też: PRZIFASUWAĆ’:** *Nie prziłozyli mu gałynziom, ino go posłali do tego lasu* (matK: Łp); *I w tyj fili od razu mnie oświyciyło, jakby fto obuchym mi prziłozył. Przeciez nasa Krasula cheba by sie tu zmieściyła. Juzef ani nie dokurzył jacy kałubym do braci. – Wiycie co, sowiyme krowe do miedzucha, zmieści sie jak nic* (PrP 2017: 242: Nd); *Duzo sie ludzi dziwi, ze Krympachy – mało dziedzina, a mo dwa kościoły, ale sie jesce bardziyj zdziwi, ze downiyj Krympachy były mniyjse, a były dwie wiary – pół katolików i pół luteranów. Katolicy z luteranami nijako ni mogli sie pogodzić, jedyn drugiymu robiył na depet. Jak była przilezytość, to i prziłozył* (BrzyzHK: Kr); (Kr, Kc, ŁN, Łp, Nd, Rp).

zob. fraz.:
PRZIŁOZYĆ {*komusi*} ZUCHWE

PRZIŁOZYĆ SIE *cz. dk* **‘zacząć robić coś bardziej starannie, systematycznie, stanowczo’:** *Trza sie prziłozyć do roboty* (matK: Rp).

PRZIŁOZYĆ {*komusi*} **ZUCHWE ‘uderzyć kogoś w szczękę’:** *Prziłozół mu zuchwe* (matK: Rp).

PRZIŁÓG *rz. mnż* **‘pole nieuprawiane przez pewien czas’:** (matK: Fr).

PRZIŁÓMAĆ *cz. dk* **‘nadłamać’:** *Ojciec mi godo: synu, idzieme se ulicami, beme se krowicke za łańcusek i beme se jom paś, be mlyko w wiecór, widzis? A ty ugros sie i co? Bes góniół, bóty trza ci kupić? To jo choćkiedy matcyne bóty wzion, takie do śpica były, no to, no dobre bóty, nale to do kościoła som, to nie wolno. Gumiocki? No dzie bedzies w gumiokak, w lecie pogoda, groł. Zobuło sie, to jak sie zajeboł do piyłki, to az pazdury żwiyncały. No abo roz to w zimie to zamarzło, to zaroz był palec prziłómany, no bo tak sie grało* (KorpSp: Rp).

PRZIŁUPIĆ *cz. dk* **‘uderzyć kogoś mocno; zob. też: PRZIFASUWAĆ’:** *Bo nie było tak, ze sobie chodziył, dzie fcioł, co fcioł, to robiył, a zreśtom, nie było o cym godać. Ociec, jak cosi matka powiedziała, zreśtom tam sie nifto nie, nie było, takiegoś i dostoł kielo wlazło od niego. Tam ociec mu tam prziłupiył i matka go dobiyła, i musioł jom słuchać, i to* (KorpSp: Nd).

PRZIMARZNÓĆ *cz. dk* **‘w czasie silnego mrozu coś zamarzło nieco’:** *Przimarznionto skorupa śniegu* (matK: Nd); *Przimarzły* [o jabłkach], *to som miynkcyjse* (matK: Rp); (Jw, Nd, Rp).

PRZIMASIERUWAĆ *cz. dk* **‘ogpol. przymaszerować’:** *Ciesi cofneli sie ze Śpisa, a na Śpis*

przimasieruwoł batalion polski, nedy z tyj brygady, co jyj nas generoł Jyndruś Galica przewodziół. Syćka Śpisocy wylatuwali na dróge, wypatruwali i wytrzescali ocy na polskie wojsko. A wojsko było śtramackie, bo sami w niem byli Podholanie (NaSp 39: 12: Jw).

PRZIMAŚCIĆ *cz. dk* **'uderzyć kogoś mocno; zob. też: PRZIFASUWAĆ':** *Przimaściył mi tu bez środek dupy* (KorpSp: CzG).

PRZIMDLEĆ *cz. dk* **'stracić na chwilę przytomność':** *Przimdleć || zabocyć sie* (matK: Tr). [**przimgleć** – Rp]

PRZIMELDUWAĆ SIE *cz. dk* **'zameldować się w domu kogoś, kto już był tam zameldowany':** *Pamiyntom dziadka, nale dziadek wnet poseł, bo w Polsce była biyda, to poseł za swojom zonom, jakby za babciom do Kiezmarku i tam juz jakosi sie tam przimelduwoł, i neji tam zostoł* (KospSp: NdZ).

PRZIMGLEĆ *cz. dk* **'stracić na chwilę przytomność; zob. też: PRZIMDLEĆ':** *Zajonca, jak rznie rynkom miyndzy usy, tak przimgle, nawet go i zabije* (matK: Rp).

PRZIMGLIĆ *cz. dk* **'ktoś zaczął odczuwać zawroty głowy i lekko tracić świadomość':** *Jonek prasnół skałom we wode tak, ze Kube zachyciół za głowe, jaz sie otrzepoł i som dokwoloł: – Aleś bełnół tom skałom! Jaze mie trosecke przimgłyło* (SpCzyt 54: Rp).

PRZIMIYRZAĆ *cz. dk*

1. **'ogpol. przymierzyć':** *Po wielkiym sprzontaniu, piecyniu i warzyniu nadeseł cas na przimiyrzanie burek. Potym jesce było cesanie włosów u fryzjyrki i takie tam jesce zbiyrania* (SpCzyt 100: Kr).
2. **'wycelować z broni':** *Tam było if dwanostu, a to byli zbójnicy, co, no, co kradli. I tam byli na takiyj rówiyńce, nie miyndzy smrekami aba tak. I ón se wzion przimiyrzoł, a jedyn piył sobie puchar, jak przimiyrzoł, do tego puchara trafiył, co jak go przechylół, jesce mu i kóniec nosa troche odjon* (BubSpT 84: Kr).

zob. fraz.:
NIE PRZIMIYRZAJONC

PRZIMIYSAĆ *cz. dk* **'mieszając coś, dodać do tego nowe porcje substancji':** *Przimiysać scypte monki* (matK: Nd).

PRZIMIYŚ *cz. dk* **'zamieść z grubsza':** *Przimiyć te izbe, bo som śmieci, a gótka zaroz przidzie* (matK: Nd).

PRZIMKNÓĆ *cz. dk* – **PRZIMYKAĆ** *ndk*

1. **'zamknąć częściowo drzwi, drzwiczki, pozostawiając jednak szparę':** *Przimknij dźwiyrze* (matK: ŁW).
2. **'osadzić kogoś w areszcie, w więzieniu':** *Wyjdźcie na peron i sie zatocojcie, to wos zaroz przimknom* (matK: Łp).

PRZIMOCUWAĆ *cz. dk* **'ogpol. przymocować; przytwierdzić':** *Słupica do góry przimocuwane, syćko razym poskłodane do słupice* (matK: Tr); *Do śtangi przimocuwany bymbyn* (matK: Nd); *I tako była kolyjność, kiedy juz były drzewa przigotuwane na kupie w odpowiednim miejscu, stawiało sie dwie kobylice na wysokości seśdziesiynciu centymetrów. Natulało sie drzewa przeznacone na tragorz, uśtywniało sie go dwoma klamrami, zeby go przimocuwało do kobylice* (Iwan 44: Nd); (CzG, Nd, Rp, Tr).

PRZIMONCIĆ *cz. dk* **'otumanić nieco, upić':** *Przimoncyme wos troche, to nie bedziecie pisać* (matK: Tr).

PRZIMROZAĆ *cz. ndk*

zob. fraz.:
PINIONDZE PRZIMROZAĆ U SOSRYMBU

PRZIMROZEK *rz. mnż* **'lekki mróz występujący w nocy lub nad ranem':** *No iście w nocy był przimrozek, bo na zogacie był jesce śryz, ale jakosi my dosły, dosły do podsopy, otworzyłymy, zawiysiyłymy na kołku lampas, neji wziynymy sie za przesiywanie* (KorpSp: Nd); *W tym roku prziseł na cas przimrozek i zmroziyło mi katrynki, ftore miały być na Wsićkif Świyntyf* (CoWś 209: Nd); *Głóg i torki som zawse w jesiyni, zawse kied przidzie piyrsy przimrozek, trosecke omrozi, to óny wtedy nie som takie ciyrpkie* (pmBarnasz: Fr); *Na polu jesce lato, ale cas pomyśleć o jesiyni i nasyf torkaf – okrutnie kwaśnyf. Dobre som do jedzynio dopiyro po piyrsyf przimrozkaf. Wtedy nojlepiyj pozbiyrać z krzoków owoce i zrobić z nif cosik ... dobrego – nalewke* (NaSp 91–92: 49); (ogsp.).

PRZIMRUCEĆ *cz. dk* **'powiedzieć coś niezrozumiale i po cichu; odburknąć':** *Nigdy nie mruknie jakoś krziwo cy coś. Nie obróci sie na piyncie, ino zawse. E, patrzem tu, jak jaskółki fruwajom, cy bedzie loło, cy nie bedzie loło. Jak bedzie wiater z południa, to bedzie loło, a jak bedzie z północy, to tyz bedzie loło albo bedzie pogoda. Ale zawse coś głupio bez synsu, ale zawse sie coś odezwie. Ni ma tak, zeby przimrucoł coś pod nosym, a idź ty młody i ale zawse z uśmiechym na twarzi. Ni mozna być takim mrukiym, zeby chodzić tylko i popod nos, trzeba sie odezwać do ludzi. Ón i późniyj tyz inne majom myślenie o osobie* (KorpSp: Fr).

PRZIMRUZONY *przym.* **'przymknięty – o oczach':** *Przimruzone ocy* (matK: ŁN).

PRZIMULIĆ *cz. dk* **‘przykryć mułem’:** *Przimulyło grule* (matK: Kc); *Liście kapusty lezom przimulone, ale nie barz* (matK: Dr); (Dr, Kc).

PRZIMUŁOWATY *przym.* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym: głupkowaty, nieambitny’:** *Przibeśniony to jes taki przimułowaty, o taki jes, zyje, bo zyje, ale nie wiadomo, co fce robić w zyciu ani tego, niy?* (KorpSp: Łp).

PRZIMURGNÓĆ *cz. dk* **‘mrugnąć porozumiewawczo’:** *Jak przimurgnie jedyn do drugiego* (matK: Rp).

PRZIMURUWAĆ *cz. dk* **‘murując, dobudować dodatkowe pomieszczenie’:** *W osiymdziesiontyf rokaf to my robiyli łazienki, to nie było dzie przibuduwać, nie było dzie zrobić, to my nedy, kleciyło sie, jak sie mogło, niy? No bo wtedy dwie chałupki i kuchnia, i pokój, i noji spizarecka jako tako była, noji kóniec, to trza było z cegosi ustompić no albo przimuruwać, albo chałupe zwalić* (KorpSp: Kc).

PRZIMUS *rz. mnż* **‘bezwarunkowa konieczność’:** *Przimusu ni ma* (matK: Łp).

PRZIMUSAĆ zob. PRZIMUSIĆ

PRZIMUSIĆ *cz. dk* – **PRZIMUSAĆ** *ndk* **‘ogpol. przymusić’:** *Przimusom go do tego* (matK: Fs); *No to takie były nomówiny i choćkiedy, i takie było, co nie fciały sie i nie znały sie, i, i przimusali, jacy godali, bodaj był daf nad głowom, ze, nie stawiali pryndzy tak dómy jak teroz* (KorpSp: Nd); (Fs, Nd).

PRZIMUSOWO *przysł.* **‘będąc zmuszonym do czegoś; pod przymusem’:** *Musiołek sie przimusowo zynić, jak mi było śtyrdzieści seść roków, bo matka umarła i zodny baby nie było w dómu* (pmBlin 61: Jw).

PRZIMYKAĆ zob. PRZIMKNÓĆ

PRZIMYNCYĆ *cz. dk* **‘zmęczyć nieco’:** *Przimyncyme wos troche, to nie bedziecie pisać* (matK: Tr).

PRZINAJONĆ *cz. dk* **‘zatrudnić kogoś do płatnej pracy jako osobę dodatkową, pomocniczą’:** *Musym se przinajonć, ni moze som rady dać* (matK: Nd).

PRZINAPITY *przym.* **‘lekko pijany; podchmielony’:** *Siedzioł roz w karcmie dziadek z chłopami, troche był przinapity, a troche utropiony po robocie w lesie* (NaSp 41: 20: Jw); *Po dwok tyźniak dowlók sie du dómu, noji jesce kapke przinapity. Wloz do izby, suko jedzynio – ni ma. Pyto sie baby, ale ta sie nie obzywo. Z pocontku sie ta okrutnie nie przejon, ale mijo jedyn tydziyń, drugi, baba dalyj nie godo, ale co jesce nojgorse – nie warzi* (NaSp 57: 38: CzG); (CzG, Jw).

PRZINIESIYNIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PRZINIYŚ’:** *Jako kolyjność pracy była przi rajbaniu? Piyrse to było prziniesiynie safla do izby i namocynie brudnioków. Brudnioki zaloła wodom i odpowiedniom miare ługu wloła do odpowiedni miary wody. A dlocego odpowiednio miara ługu? Zawse mama godała, ze ług środek ostry i udziylało sie na rynki i skóre. Ze to trzeba było przestrzygać miare* (Iwan 32: Nd).

PRZINISCYĆ *cz. dk* **‘zniszczyć nieco’:** *Ale tyz prziniscyli te zabudowania kołchoskie, sićko jes w rozsypce tak jak i u nos* (KorpSp: Nd).

PRZINITUWAĆ *cz. dk* **‘przymocować coś do czegoś za pomocą nitu’:** *Przinituwane zelazo na środku podkowy* (matK: Fr); *Przinituwane, zdubeltuwane zelazo, coby nie dar na środku podkowy* (matK: Fr).

PRZINIYŚ *cz. dk* – **PRZINOSIĆ** *ndk*

1. **‘ogpol. przynieść’:** *Odkozali tata, zeby Józek prziniós siykiere* (matK: Fs); *W dynarce jeś prziniyś* (matK: Nd); *Z weselo daru przinieśli* (matK: Rp); *Drzewa prziniyście, dzieci* (matK: Dr); *Mara Zakościoła była ogrutnie poboznom, nie było odpustu, zeby na niym nie była, chodzuwała do Lewoce, na Kalwariom, stamtela przinosiyła okrusyny z pnioka dymbu świyntego, rozdawała ludziom po scypce, bo to było barz dobre na zymby, zaroz przestały boleć* (BalNPK 44: Fr); (ogsp.).
2. **‘o samicy większych zwierząt hodowlanych: wydać potomstwo na świat’:** *Co prziniesie, abo cielicke, abo bycka mo* (matK: Dr).
   zob. fraz.:
   BRAT BRATA NIE PRZINIÓS
   DZIADZI PRZINIEŚLI {*kogosi*}

PRZINOJMNIYJ *mod.* **‘ogpol. przynajmniej’:** *Mógbyś mi za to przinojmniyj gorzołki dać* (matK: Łp); *– No, tak jak godołef, seść abo osiym, osiym gazdówek tu jes na dziedzinie. A downo nie był, był w kazdym dómu, był... przinojmniyj dwie krowy, przinojmniyj dwie krowy były.* [– A czemu dwie akurat?] *– No bo jedna sie cielyła, jedna sie dojyła, no bo wiycie, jak to jes z... jak trza było mlyka cały rok. Nie wiym, y, y, y, óna jak, co przi... przinojmniyj dwa miesionce sie nie doji ta krowa, niy? No bo jak jes cielno, potym juz wysokocielno, przestaje sie jom dojić, póki sie nie wycieli. No to jak były dwie, no to mlyko było* (Kc); (Kc, Łp).

PRZINOSIĆ zob. PRZINIYŚ

PRZINUKAĆ *cz. ndk* **‘namawiać, zachęcać, zwłaszcza do jedzenia’:** *Przinukać do jedzynio* (matK: Fr); (Fr, Nd).

PRZINYNTA *rz. ż* **‘ogpol. przynęta zakładana na wędkę’:** (matK: ŁW).

PRZIOBIECAĆ *cz. dk* – **PRZIOBIECUWAĆ** *ndk* **‘obiecać jednoznacznie, stanowczo; przyrzec’:**

Pon Bóg prziobiecoł (matK: ŁW); *Prziobiecuwać, a nie dać – obiecanka cacanka* (matK: ŁN); *Jak mu dała znać, prośbe do niego o dziadkowom koncesje, to jyj prziobiecoł. I do miesionca dziadek koncesje mioł w gorzci* (Iwan 13: Nd); (ŁN, ŁW, Nd). [**prześlubić** – Jw]

PRZIOBIECUWAĆ zob. PRZIOBIECAĆ

PRZIOBIECUWAĆ SIE *cz. ndk* **'obiecywać, zobowiązywać się do czegoś':** *I przisła, i godo do mnie, jo godom – Józka, bo Hanka powiedziała, ze óna nie pudzie. – To po co sie prziobiecuwała?* (KorpSp: Fr).

PRZIODZIOĆ *cz. dk* **'uderzyć kogoś mocno, np. kijem':** *Prziodzioł go* (matK: Nd).

PRZIODZIONKO *rz. n, str.* **'okrycie wierzchnie, ubranie, odzienie':** *A kie sie odprawiała Mso świynto pastyrsko, to na niyj śli na ofiare włośnie juhasi z Biyłyj Wody, w tym juhaskim prziodzionku, w tyk masnyk kapeluskak z kulami, flintami, z torbami pełnymi oscypków* (KowPluc 41: Jw). [**przibiór** – Łp, Rp]

PRZIODZIYWEK *rz. mnż, str.* **'ogólnie o garderobie; ubrania':** (matK: Dr, Nd).

PRZIOFACIĆ *cz. dk* **'przemęczyć stawy i samemu nabawić się OCHWATU':** *Kóń mu niby tak jak prziofaciół, pado – teroz wiys, ze jo jezdem lepsy majster jak ty. No tak se caruwali* (BubSpT 75: Kc).

PRZIONACUWAĆ zob. PRZIONACYĆ

PRZIONACYĆ *cz. dk* – **PRZIONACUWAĆ** *ndk* **'czasownik o znaczeniu podstawowym ONACYĆ, rozwijanym o znaczenie wynikające z przedrostka, rozumiany na tle kontekstu wypowiedzi':** *Tak jak podwójne były dźwiyrze, to takie hrube były. Tu były takie zgrabniyjse te filunki takie, a z pola były jakby potym jesce takie sfutruwane z takimi dwoma dechami, jesce przionacone, zeby było cieplyj* (RnS 55: Dr). *Furmana niesło, ale sie trzimoł lycók, to go zaś kónie za lyce potym ku kraju przionacyły i zaś wyseł* (BubSpT 65: Jw); *No to sie brało i zastawiało sie takie boniory na potokaf, dziesik tam w polaf, tak koło lasa, osłone sie brało przionacuwało sie takom tame i wkładało sie, mocyło sie tyn lyn i kładło sie skały, ze jakby przisła jakosik wo... woda, jakieś duze opady, zeby to sićko nie zabrało tyn lyn i kładło sie skole na tyn, takie, takie, jakie były w potoku* (KorpSp: Dr); (Dr, Fs, Jw).

PRZIONACYĆ SIE *cz. dk* **'czasownik o znaczeniu podstawowym ONACYĆ, rozwijanym o znaczenie wynikające z przedrostka, rozumiany na tle kontekstu wypowiedzi':** *Śniega to ni ma, ale dysc, wiater, słónko, zopolynie pluc, i rózne rzecy, i tu sie choróbska przionacyły* (KorpSp: ŁN).

PRZIORAĆ *cz. dk* – **PRZIORUWAĆ** *ndk* **'orząc, przykryć coś skibami':** *Przioruje pługiym, kie nasadzi* (matK: Fr); *Zaroz rano wzion kónia i cały dziyń woziół na gnotkak gnój, na tyn kawołek pod grule. Grule Jurgowianie mieli wtedy na dole. Kie ozkiduwali we wiesne tyn gnój, to jaze było corno na zogónie. Przisеł Zyd i kozoł zasadzić swoje grule. Telo było tego gnoja, ze ni mogli go prziorać. Rok okozoł sie mokry. Grule wygniyły, tak ze brat brata nie przinós* (NaSp 41: 20: Jw); (Fr, Fs, Jw, Nd).

PRZIORUWAĆ zob. PRZIORAĆ

PRZIOZDOBIĆ *cz. dk* **'dodać coś do czegoś, by wyglądało ładniej':** *Kanapa poroncki takie mo, porynce, prziozdobiono jes* (matK: Fr); (Fr, Tr).

PRZIPAD *rz. mnż* **'przypadek; zdarzenie; zob. też: PRZIPODEK':** *Bo weźmy taki przipad. Downo to ludziom brakuwało nawet słómy krowy kormić. Jak przisło juz teroz tak na przedwieśniu, no to juz brakuwało krowom nawet słómy, a dziś krowy majom siana doś, juz nie potrzebuje sie słóme kormić. No jednak sie... postymp jes, to ni ma co* (BubSpT 131: NB).

PRZIPALONKA *rz. ż, kuch.* **'przypalona potrawa na dnie garnka; zob. też: PRZIPOLONKA':** (matK: Fs).

PRZIPARZIĆ SIE *cz. dk* **'o roślinach: zwiędnąć nieco, zaparzyć się z powodu wilgoci i braku świeżego powietrza':** *Posiedzi dziyń, dwa, no to sie tak prziparzi, to późniyj juz momynt uschnie* (KorpSp: Fs).

PRZIPASKA *rz. ż, str.* **'zewnętrzne okrycie kobiece, wiązane TROKAMI w pasie i na szyi, zakładane dla ochrony ubrania podczas różnorakich prac; zob. też: FARTUCH w zn. 1.; 📷 Tabl. IV':** (matK: Tr).

PRZIPAŚ *cz. dk* **'zdarzyć się':** *I tak, tak te wesela planuwali doś chytro od tego casu, jak były te namówiny, to potym doś chytro były i te rynkowiny, i to wysło tak, ze śluby, kiedy nie były w niedziele, to były no tak kiedy przipadło, w środku tygodnia, nie były tak jak teroz, moja babka to brała ślub tak w kanafosce cyrwonej i jo jom nosym do dzisiejsego dnia, w biołyj bluzce usytyj ze śtofu i ze śtofowym biołym lajbiku* (KorpSp: Nd).

PRZIPATRUWAĆ SIE zob. PRZIPATRZEĆ SIE

PRZIPATRZEĆ SIE *cz. dk* || – **PRZIPATRZIĆ SIE** *dk* – **PRZIPATRZUWAĆ SIE** *ndk* || – **PRZIPATRUWAĆ SIE** *ndk* **'przyglądnąć się':** *Obujze sie, co sie przipatrzym* [załóż buty, żebym mogła zobaczyć] (matK: Rp); *Tak mi sie miłosiernie przipatruje* (matK: Dr); *Obróciół sie w strone Biylańskik Tater, dzie kozicki nojradziyj przesiaduwały.*

Hań miyndzy nimi sporo casu zmiyrnioł, kie sie im przipatrzuwoł, jak ślebodnie skokały ze skałki na skałke (SpCzyt 35: Rp); *A jo sie przipatrzuwoł, jak sie to ci pasujom, wiycie, z tym niedźwiedziym, to ci pasownicy* (BubSpT 10: CzG); *Gróf se ino cygar w gymbie poprawioł i przipatrzuwoł sie na becółke, cy je cało. A było w niyj pełniućko dukotów, nazbiyranyf z porcyje po dziedzinaf spiskif. Wlecymboga dojechali pod Niedzicki zomek dolinom, kie zbójnicy uwijali sie brzezinom* (BalSKD 86: Fr); *Juhasi śli bez cały kościół i naokoło ółtorza, jak było ofiaruwanie i składali ofiary. Było sie na co przipatrzić, bo nie kozdy mioł cas sie ogolić, nie kozdy mioł sie cas przeblyc, jak ześli z gór, tak pośli na ofiare. Zapachniało wtedy sałasym, owcami, kosówkom, watrom. A po kościele dziywki dawały znać swojim nojmilsym, ze nie zabocyły o nik* (NaSp 31: 9: Jw); (CzG, Dr, Fr, Jw, Rp).

PRZIPATRZIĆ SIE zob. PRZIPATRZEĆ SIE

PRZIPATRZUWAĆ SIE zob. PRZIPATRZEĆ SIE

PRZIPAWYNZUWAĆ *cz. dk* **‘przycisnąć PAWONZEM siano lub zboże na FURZE’:** *Łańcuskiym przipawynzuwać* (matK: Kc); *Ugrobalimy wcora jaze śtyry mondle i jedyn krziz jarcu. Do lyter wlezom jacy dwa i ftorysi snopek, jak sie dobrze przipawynzuje* (SpCzyt 143: Nd); *No to tam doś duzo tego było, no to my musieli piyrse jednom blatforme tam na... nałozyć tego siana, przipawynzuwać, te pawynze, co były takie przez środek sie kło... kładło, ograbić trza było to dookoła, zeby to sie sićko nie traciyło po ziym..., po tymu, po dródze* (KorpSp: Kr); (Kc, Kr, Nd).

PRZIPICNIK I *rz. mnż*

1. **‘ekspresywnie o małym, ciasnym pomieszczeniu’:** *Taki przipicnik tu wyseł, na co to takie robis?* (CzG); (CzG, Fs).
2. **‘ekspresywnie o małej, drobnej rzeczy’:** (plBłachut: Fr).

PRZIPICNIK II *rz. mos* **‘lekceważąco o małym mężczyźnie; kurdupel’:** (plBłachut: Fr). [**przipierdek** – Fr]

PRZIPIĆ *cz. dk* – **PRZIPIJAĆ** *ndk* **‘wypić coś w trakcie jedzenia’:** *Nojlepse jedzynie dlo nos, to były grule omascone. Zeby je omaścić, to trza je piyrse uwarzić, a potym takie ciepłe sie brało i dawało masła, i wymiysało razym. Do takik grul masconyk przipijało sie mlyko* (plSarna: CzG); *– I co to jes ta bryja? – To jak na... duzo nasypies monki, to zrobi sie tako gynsto, noji to rozciongajom po misce, smazom, mozes słóninom omaścić, mozes z mlykiym to jeś. A jak rzodko, ze nieduzo tyj monki, no to my robiyły tak ku grulom, jak my sie, se omaściyły, no to przipijać tyj z mlykiym* (MMilMCK: Nd); (CzG, Nd).

PRZIPIECEK *rz. mnż, kuch.* **‘murek przedłużający płytę pieca kuchennego, znajdujący się jednocześnie przed drzwiczkami pieca chlebowego, wykorzystywany do stawiania garnków; zob. też: NOLEPA w zn. 1; 📷 Tabl. II’:** *– Murek obok płyty kuchennej – przipiecek* (matK: Kc).

PRZIPIEPRZIĆ *cz. dk* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: uderzyć mocno’:** *Krucy findel z takom robotom! Alek se przipieprzół w tyn palec* (CzG).

PRZIPIERDEK *rz. mos* **‘lekceważąco o małym mężczyźnie; kurdupel; zob. też: PRZIPICNIK II’:** (plBłachut: Fr).

PRZIPIERNICYĆ SIE *cz. dk* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym: przyplątać się, przyczepić się do kogoś’:** *Nedy tak wej, teroz to i rozmaite chorości som na świecie. Przipiernicy sie taki rakowski i ni ma na niego zodnego lykarstwa!* (plBłachut: Fr).

PRZIPIERNIKUWAĆ *cz. dk* **‘uderzyć kogoś mocno; zob. też: PRZIFASUWAĆ’:** *Prziłozyć* ‖ *przipiernikuwać* ‖ *prziwalić* (matK: Kc).

PRZIPIJAĆ zob. PRZIPIĆ

PRZIPILNUWAĆ *cz. dk* **‘ogpol. przypilnować; doglądnąć’:** *Teroz cychujom, sprzedajom na stojonco, ludzie ścinajom i leśnicy idzie i po... pocychuje im na coło i wywozom, kazdy wywozi, ale przi tyj wywózce jes leśny gazda. Mniyj wiyncyj ón wiy, fto kupiył, fto moze być tam w lesie, Juz przedtym jechało sto ludzi, a dziś kupi, to piynciu. Noji to jes, pryndzyj to móc przipilnuwać, ni ma kradziezy, wiy, ze tyn jedzie do lasa, to mo tam... to kupiył, tamto kupiył, to wszysko jes w zesitaf zapisane według tyj licytacji. Tyn numer jes kupiony przez tego i telo, i tak, tak to sie wszysko odbywo* (Kc). [**przigłondnóć** – Kr]

PRZIPINAĆ zob. PRZIPIONĆ

PRZIPIONĆ *cz. ndk* – **PRZIPINAĆ** *ndk* **‘ogpol. przypiąć; przymocować’:** *U kolec pługa przipiynto tako wić* (matK: Rp); *Przipiyni go w kuny. Smutne było zycie, lezeć przikutymu Janosikowi we wiynziyniu w zomku niedzickim. Wyrwoł kajdany, wyrwoł zelazne dźwiyrze ze zowiesów, wyskocył na dziedziniec zamkowy. Za nim cało gromada wiynźniów* (ŚlizPPN 20: Nd); *Do całego kroju trza zawse sie przistrojić, to jakom brośke przipionć, to zauśnicki prziprawić i korole na syji zawiysić. Dyntki to były takie nojtońse korole, takie biołe abo bure i puste w środku. Podobne do dyntek były paciorki, ino óne były cyrwone i sie świyciyły, a korole, to juz takie jak górolskie, bo my*

od nik zapozycyli, abo takie małe cyrwone i świyconce (pmKosz: CzG); (CzG, Nd, Rp).

PRZIPIYC I *cz. dk* – **PRZIPIYKAĆ** *ndk, kuch.* **‘podgrzać potrawę tak mocno, by się wyraźnie zarumieniła’:** *Na pałacinke, to trza tak ze dwa jojka dobrze ozmiysać z mlykiym abo jak nie było mlyka, to mozna dać kapke wody. To trza utrzepać trzepackom, do tego dodać kapecke soli i reście monke wsuć. Wymiysać drewnianom łyzkom, loć trza na rozgrzotom patelnie. Jak to była pałacinka ze skwarkami, to piyrse te skwarki trza przipraźyć na patelni, a potym dopiyro wyloć ciasto i tak dobrze przipiyc z jednyj i z drugiyj strony* (plSarna: Jw); *Upiekli na blachaf zombek cosnoku, ściongli skórke i przipiekli na blachaf, i toto dali dziecku zjeś. Abo tyz chlyb przipiekli na blachaf i posmaruwali takim świyzym zombkiym cosnoku* (pmBarnasz: Fr); (Fr, Jw).

PRZIPIYC II *cz. nieos. lub 3. os. dk* – **PRZIPIYKAĆ** *ndk* **‘na dworze stało się tak gorąco, że trudno to znieść’:** *Przipiekło po połedniu* (matK: CzG); *Słónko przipiyko* (matK: Fr); *Słónko grzeje, piece, przipiyko, bedzie dysc* (matK: Kc); *Słónce przipiyko przed burzom* (matK: Kr); *Goronco – słónce poli, piece, przipiyko* (matK: ŁN); *Słónce przipiyko, bedzie dysc* (matK: Tr); (CzG, Fr, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr).

PRZIPIYC SIE *cz. dk, kuch.* **‘o potrawie: podpiec się’:** *Na blachak to my zawse piekły moskole, bo ino jak sie upiekło na blachak, to wtedy były nojlepse. Kładło sie taki moskol i sie go obracało, zeby sie z jednyj i z drugiyj przipiók* (pmMiś: Jw).

PRZIPIYKAĆ I zob. PRZIPIYC I

PRZIPIYKAĆ II zob. PRZIPIYC II

PRZIPOCHLYBIAĆ SIE zob. PRZIPOCHLYBIĆ SIE

PRZIPOCHLYBIĆ SIE *cz. dk* – **PRZIPOCHLYBIAĆ SIE** *ndk* **‘uczynić coś względem innej osoby, co pozwoliłoby zyskać jej względy, spełniając jej oczekiwania, dogadzając jej; przymilić się’:** (matK: Tr).

PRZIPODEK *rz. mnż* **‘ogpol. przypadek; zdarzenie’:** *Stało sie tako, wielgi przipodek* (matK: CzG); *Jo mioł taki przipodek, jak byłek przi wojsku, przijechołek na urlop, umarła tako babka, a to mojego kolegi matka była. Nie matka, babka racy mojego kolegi. Noji jak znosiyli z tego wozu, jak wieźli, noji dy przecie jakze było nie pomóc. Hipły baby, zebyk nie broł sie za tom trumne, truchłe my nazywali, no trumne, bo, bo, ze z wojska juz nie wrócem, ze zginym, jakbym umartego broł* (CzG); (CzG, Jw). [**przipad** – NB; **przitrefunek** – CzG]

PRZIPODKIYM *przysł.* **‘ogpol. przypadkiem, przypadkowo’:** *A Tereski ni ma przipodkiym?* (matK: Dr).

PRZIPOJAĆ SIE zob. PRZIPOJIĆ SIE

PRZIPOJIĆ SIE *cz. dk* – **PRZIPOJAĆ SIE** *ndk* **‘dołączyć, przyłączyć się’:** *Potocki sie przipojajom* [do dużego potoku] (matK: Łp).

PRZIPOLIĆ *cz. dk*

1. *kuch.* **‘piekąc potrawę, dopuścić, by upiekła się za bardzo i zaczęła wydawać nieprzyjemną woń spalenizny’:** *Nie przipol kotletów!* (matK: Kc).
2. **‘uderzyć kogoś mocno; zob. też: PRZIFASUWAĆ’:** *Przipolył mu* (matK: Tr); *Przipolył mu, ze sie jaz skopyrce* (matK: Fr); (Fr, Nd, Tr).

PRZIPOLIĆ SIE *cz. dk, kuch.* **‘o pieczonych potrawach: przypiec się zbyt mocno’:** *Ino nojgorzyj było, jak sie co do ftorego przipolyło, to potym brało sie popiołu troche i wodom sie pololo, i to trza było tak okropnie cuchać, zeby ta spolynizna zesła. Potym jak sie juz dobrze wysiabruwało, to mozno było zaś warzić, bo był wymyty gorcek jak nowy* (pmJerd: Fr); (Fr, Kc, ŁN).

PRZIPOLONKA *rz. ż, kuch.* **‘przypalona potrawa na dnie garnka’:** (matK: Dr). [**przipalonka** – Fs]

PRZIPOMINAĆ I zob. PRZIPOMNIEĆ

PRZIPOMINAĆ II *cz. ndk* **‘świadczyć o czymś minionym’:** *Pomnik – przipomino, kto tam lezy* (matK: Rp).

PRZIPOMNIEĆ *cz. dk* – **PRZIPOMINAĆ** *ndk*

1. **‘uprzytomnić komuś to, o czym powinien pamiętać; przypomnieć’:** *Jo ci dziś przipomła, a tyś nie kupiół* (matK: Rp); *Przed nami kolyjne miysopusty i cas zeby przipomnieć stary zwycoj chodzynio z kóniym, ftory do dziś w Niedzicy jes utrzimuwany* (NaSp 51: 12: Nd); (Nd, Rp). [**przibocyć** – Kc, Nd]
2. **‘odtworzyć z pamięci minione fakty, realia; przypomnieć’:** *Telo myśli i ni moze se przipomnieć* (matK: Dr); *Osotoł sie, kie se przipomnioł* (matK: ŁN); (Dr, ŁN, Nd). [**przibocyć** – CzG]

PRZI POMOCY ‘ogpol. przy pomocy’: *Kupiyła drzewo i przi pomocy najyntyf cymermanów udało sie jyj postawić drewnianom izbe* (SpCzyt 128: Nd).

PRZIPON *rz. mnż*

1. **‘łańcuch lub sznur, którym przywiązuje się krowę na pastwisku’:** *Przipon; uwionzano na prziponie* (matK: Łp); (Łp, ŁW, Rp).
2. **‘pęto końskie’:** (matK: ŁW).

PRZIPOREK *rz. mnż, str.* **‘rozcięcie z przodu spodni, zapinane dawniej na guziki, współcześnie najczęściej na zamek błyskawiczny; zob. też: OZPOREK w zn. 1.’:** *Ozpór* || *przipore*k (matK: Kc).

PRZIPOWIADKA *rz. ż* **‘krótka opowieść z morałem, puentą; przypowiastka; zob. też: PRZIPOWIOSTKA’:** *Przipowiadka tako* (matK: Fr).

PRZIPOWIASTKA *rz. ż* **‘znana opowieść’:** [– A czy np. był taki przesąd, że jak sowa huczy, to trzeba mieć pieniądze?] – *E, to kukułka, to kukułka, noji na wiosne dobrze mieć przi sobie, y, y, piniondze w kiesyni, no bo wtedy sie juz mo cały rok. – Jak, jak kukułka piyrsy roz zakuko, no to zeby, y, y, mioł p..., choć, choć złotego, dwa, nale mos piniondze przi sobie juz. To ci sie trzimiom cały rok piniondze. Tako przipowiastka była* (Łp).

PRZIPOWIEDKA *rz. ż* **‘indywidualne wyrażenie, zwrot, używane przez mówiącego, zwykle nieświadomie; powiedzenie, powiedzonko’:** *„Kałć” to juz jes z angielskiego naleciałość. Dziadkowie takie przijyzdzali i godali takie rzecy. Prziklyni se po amerycku. W: Mój ociec był w Ameryce rodzony, to byli za młoda tam jesce, a potym jak tu, to mieli jesce takie powiedzynia „siarap”, to mieli takie amerykańskie przipowiedki* (GrJMSp 296); (Nd). [**przigodka** – Nd; **przipowiedko** – Nd; **przipowiodka** – ŁW]

PRZIPOWIEDKO *rz. n* **‘indywidualne wyrażenie, zwrot, używane przez mówiącego, zwykle nieświadomie; powiedzenie, powiedzonko; zob. też: PRZIPOWIEDKA’:** *Za parchatki – to takie przipowiedko* (matK: Nd).

PRZIPOWIEŚĆ *rz. ż*

1. **‘charakterystyczne wyraz, zwrot lub sposób wypowiadania się’:** *Neji nie orzom to nad wsiom, tylko nad Wiesiom, nad Wiesiom, to móc by sie było pochylić z lekka, niy?* [śmieje się] *Ale orze sie nad wsiom, a óni to. No moze jes pore jesce takif innyf, ale to juz moze akurat nie do nagranio, nie. No majom cynsto takom przipowieść, nie wiym, cy to jes przeklyństwo, cy to jes cokolwiek lem Boha, lem Boha casym Mariju, niy?* (KorpSp: NdZ); (ŁN, Łp, NdZ).
2. **‘opowieść przekazywana ustnie’:** *Jacy wtedy tyn, jak ta ciotka, co sie mi obwiysiyła cy co, jak to godali, ze to sie óna nie obwiysiyła, ino ze jom ktosi obwiysiył, to jo nie wiym, nie bede godać, bo nie wiym, nie byłaf przi tymu, to juz bedzie Pon Bóg sondziył. Przipowieści som rózne, a wierzić w to, jak sie nie wiy, lepiyj nie gadać* (KorpSp: ŁN).

PRZIPOWIODKA *rz. ż*

1. **‘krótka opowieść z morałem, puentą; przypowiastka; zob. też: PRZIPOWIOSTKA’:** *Przipowiodke o Franusiowi dokóńcyć; przisła mi na mysel jedna przipowiodka* (matK: Łp); *Jak my sie tak pozganiali, we młynie to kozdy musioł przipowiodke powiedzieć* (matK: Łp); *Ón zno przipowiodki godać, jacy go popytojcie* (matK: Rp); (Łp, Rp).
2. **‘indywidualne wyrażenie, zwrot, używane przez mówiącego, zwykle nieświadomie; powiedzenie, powiedzonko; zob. też: PRZIPOWIEDKA’:** *Przipowiodka* || *porzekadło* (matK: ŁW).

PRZIPOWIOSTKA *rz. ż* **‘krótka opowieść z morałem, puentą; przypowiastka’:** *To jej, co to było tyf takif przipo... przipowiostek, ale to sie pozabacuwało* (RnS 148: Łp). [**przipowiadka** – Fr; **przipowiodka** – Łp, Rp]

PRZIPÓR *rz. mnż, str.* **‘jeden z dwóch rozporków w BUKOWYCH PORTKACH; dwa *przipory* ułożone są symetrycznie względem szwu środkowego; 📷 Tabl. IV’:** *Rozpór* || *przipór* (matK: Nd); *Przipory były powysywane* (matK: Kr); *Świynty Pieter to był taki juz troche przikrziwiony dziadek głuchawy, włosy mioł siwiutkie i długie, brode długom. Odziynie mioł, jak chłopi na Spisu nosom, portki syrokie z oblamkom cyrwonom, z jednym przipory, kołcuny z biołego sukna z powrózkami z kłaków. Onycki mioł ze zgrzebnego płótna. Na sobie nosiół sukmanke cornom na madziar zaruconom. Pod sukmanom mioł kosule paceśnom na galonek zawionzanom* (BalNS 130: Fr); *A był tyn starosta piyknie oblecony, portki nowiusieńkie z dwoma przipory, ładnie powysywane parzynice i oblamki, kiyrpce wycyscone sadzom cornom i wyglancuwane, onycki bioł, serdok wysmaruwany sadłym, ale piykny, sukmane cornom, długom, z cyrwonymi snurkami wysywano, włosy mioł długie po kark i sadłym wysmarowano. U reklika wisiała mu chustecka z cyrwonymi kisteckami* (BalNS 149: Fr); (Fr, Fs, Kr, ŁW, Nd, Rp). [**ozpór** – Jw]

PRZIPRAWA *rz. ż, kuch.* **‘dodatek do potrawy, pozwalający uzyskać jej pożądany smak’:** *Jesiyniom kisiyło sie do becki kapuste. Poobiyrało sie jom fajnie, powyrzinało sie głombie, jak tam za duze, poprzerzinało sie główki. Kładło sie do hebla, zhebluwało sie, pod spodkiym był saflik, leciało do saflika. A była becka, duzo becka i jedyn musioł se wymyć nogi elegancko, i do becki wlyź. Chłop hebluwoł. Zaś jesce był trzeci, nedy baba, co pomogała, przerzinała, sykuwała do tego hebla. A tyn chłop hebluwoł, a trzeci deptoł. Nedy to i baba mogła deptać. Kielo jo udeptała kapusty tyz. Depce sie tak, ze wsypuje sie kapuste i soli sie za kozdym razym, jakik przipraw sie daje, pieprzu. Deptało sie tak, zeby woda sie robiyła w kapuście* (GrJMSp 306).

PRZIPRAWIAĆ zob. PRZIPRAWIĆ
PRZIPRAWIĆ *cz. dk* – **PRZIPRAWIAĆ** *ndk*

1. **‘przymocować, przypiąć coś do czegoś’:** *Huzianka – płafte sie przziprawio na zyrdzi i sie go huzio* (matK: Łp); *Do całego kroju trza zawse sie przistrojić, to jakom brośke przpionć, to zauśnicki przziprawić i korole na syji zawiysić. Dyntki to były takie nojtońse korole, takie biołe abo bure i puste w środku. Podobne do dyntek były paciorki, ino óne były cyrwone i sie świyciyły, a korole, to juz takie jak górolskie, bo my od nik zapozycyli, abo takie małe cyrwone i świyconce* (pmKosz: CzG); *Potym godali, ze jeju. Downo to tak było, ze wiys, nie, jak dziecko małe widzis, takiego niemowlaka, zebyś sie nie cuduwała, ze jakie ładne, bo, bo, zeby sie mu z óc nie stało* [śmiech]. *Ze ktoś tam popatrzi i, i, i potym zachoruje, niy? Abo kokardki cyrwone przziprawiali* (Kc); *Noji dobro tyz jes, jak juz sie wiy, ze som take ludzie, w danym otocyniu som take ludzie niedobre, co lubiom rucać urok, to trzeba pamiyntać, zeby małym dzieciom odziywać na spodek na opak kosule. No, kosulke na opak, a ked sie juz zabocy, dziecko sie nie fce zodziywać juz potym drugi roz wystarcy mu przziprawić cyrwonom kokardke dziesik tu – na bluzke abo na wózek, jak sie chowo we wózku. Bo cyrwony kolor odruco zły wzrok* (Fr); *Ale tak nie było, bez brame sie nie dało wlyź nikiyny, jaz przziprawiyli tako drabine do okna, do takiygo, i ón wyseł* (BubSpT 84: Kr); *Nie wiedziołek, ktoro lewo noga, ktoro prawo noga. Tak mi przziprawiyli tu siano, a tu słóme, a mi godali, ze jak wystomp tom nogom, jak bedom wołać: sieno, to z tom nogom wystomp, a jak słama, to z tom nogom wystomp. No to tak robiyli ze mnom jak z głuptokiym, wiycie tamok* (BubSpT 9: CzG); *Co chodzi o siano, o kónicyne, to sićko kosiarkami. A zarno to tak zyto, to juz kosymy kosiarkami, juz som tyz te przirzynda takie, tyn sprzynt cały jes taki, nazywo sie źniwny, no to, to to sie przziprawio ku kosiarce i dobre to jes, dobre to jes* (BubSpT 134: NB); *Tymu Frankowi to juz bije w dekiel het. Widziałaś ty, co na chałupie przziprawiół?* (CzG); (CzG, Fr, Kc, Kr, Łp, NB, Nd).
2. *kuch.* **‘dodać przyprawy do potrawy, aby nadać jej pożądany smak’:** *Jo ci godom, ze to downi były inkse, nie było tam takik przeklasók jak dziś na weselu. O dziez tam były, Boze, takie kury piecone cy jakie piecone było przziprawione, miyso było ze świnie. Kiełbasa, jajeśnice prazyli z jojek. Neji były te ciostka, ale nie takie jak dziś. Upiekli tam kruche jakiesi takie. Ci godom, ze to były wesela piykne, tońcyli góralskiego. Dziś dzie tam góralski, Boze, dziś rusajom sie tam w koncie. To było duzo weseli młodym ludziom jak dziś* (GrJMSp 315); *Jak juz upiecony, tak juz go późni obmywo, tam kołoce cukrym posypuje, grulowniki tyz, tam jesce kolor jakisi trzeba zółty dać na wiyrf na niego, zeby był lepsy, smacniyjsy, zeby był przziprawiony* (BubSpT 53: Fr); *Gornek. Jak to i warzyli w tym, ale takie gornki trza było mieć, bo jak sie dziecko urodziyło, jak krzciyli, to kumoski nosiyły, nazywali niesom gornki. I do tyj, co miała dziecko, to te dwa gornki trza było i uwarzyło sie w tym... W jednym kure w rosole sie zaniesło, a w drugim sie nosiyło ryz. Ryz taki przziprawiony, omascony i to. I rano jak m... krz... miały być krzciny, to tam se ta kumosa napytała kogosi, drugom, i óna sła, i odnieśli te gornki, i potym jak krzciyli, to jedli to toto. Kure trza było zabić tłustom i zeby było taki no* (RnS 140: Łp); (Fr, Łp).

PRZIPRAWIYNIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PRZIPRAWIĆ w zn. 1.’:** *A takie piórecko tak wyziyrało. Było óne wontrosiane z trzok równotek. Kazdo równotka miała piynć trzepiotek na wiyrzchu, nizyj cyrwone i złote rózycki, a na spodku snurecki ciałowe, jesce była i zapinka do przziprawiynio do kapelusy* (NaSp 31: 12: Jw).

PRZIPRAZYĆ *cz. dk, kuch.* **‘przypiec odpowiednio potrawę; przysmażyć’:** *Na pałacinke, to trza tak ze dwa jojka dobrze ozmiysać z mlykiym abo jak nie było mlyka, to mozna dać kapke wody. To trza utrzepać trzepackom, do tego dodać kapecke soli i reśte monke wsuć. Wymiysać drewnianom łyzkom, loć trza na rozgrzotom patelnie. Jak to była pałacinka ze skwarkami, to piyrse te skwarki trza przziprazyć na patelni, a potym dopiyro wyloć ciasto i tak dobrze przzipiyc z jednyj i z drugiyj strony* (plSarna: Jw); *I to tak lubiom, i to jesce potym to som dobre, jak sie tak na patelnie weźmie i przi... przziprazy, to takie som ze spodu, takie, takie... – Przzipiecone. – Przzipiecone i takie chrupionce* (Kc); (Jw, Kc, Nd).

PRZIPROWADZIĆ *cz. dk* – **PRZIPROWODZAĆ** *ndk* **‘ogpol. przyprowadzić’:** *Jakby nie przziprowadziyli do niyj baby, to by sie na śmierzć zatropiyła* (matK: Fr); *No to w niedziele wiecór juz kazdy swojom dziywcyne przziprowadziył tam. Tam sie siadło, zjadło ciasto jakiesi, wypiyło, óny dziywcynta juz przzisykuwały, niy?* (Kc); *No a, a z tymi dziwoznami to było tak wtedy, ze tyn chłop juz był taki chorowity, sie wydawało, ze sie przewinie, to potym jak tom dziwozone ułapiół, i potym jom przziprowadziył od izby, i potym jom tak trzimoł*

długo, ze jyj nie dawali tam jeś (Fr); *Roz wybroł sie sukać pastyrza do krów. Baba jego za nim woło: – Zebyś bondźjakiego dziada mi nie prziprowodzoł, nie fcym ani Walka, ani Symka, ani Kube, ani Pietrka, fcym ino takiego, co mu bedzie miano Jaś!* (BalSKD 65: Fr); (Fr, Kc).

PRZIPROWODZAĆ I zob. PRZIPROWADZIĆ

PRZIPROWODZAĆ II *cz. iter.* **'przyprowadzić wielokrotnie':** *Na Wilijom to trzeba było wody, do źródła iś o północy i, i tyj, no nawet, ze, zeby przed raniym, ze, zeby ptoski jesce nie ośpiywały, to to źródło, noji nabrać wody. I we Wilijom dawali piniondza do tyj wody, i tam sie myli sićka, zeby, zeby, zeby sie im darzyło. Noji jesce owce prziprowodzali rano, jednom owce do, du dómu i dali jyj chleba zjeś, zeby sie owce trzimały* (RnS 146: Łp).

PRZIPRZONGAĆ zob. PRZIPRZONGNÓĆ

PRZIPRZONGNÓĆ *cz. dk* – **PRZIPRZONGAĆ** *ndk* **'dołączyć do zaprzęgu dodatkowego konia':** *Założyć || przipriprzongnonć kónia* (matK: Kc); (Kc, ŁN).

PRZIPSUĆ SIE *cz. dk, kuch.* **'o produktach żywnościowych i żywności: utracić częściowo świeżość i zacząć się psuć':** *Nie konserwuwało sie nic, to normalnie, to przed wyndzyniym do wody i dwa, z tydziyń cy dwa tyźnie, to zolezy, jak. W zimie to dłuzyj, w lecie to krócyj, niy? Bo óna by sie potym przipsuła w soli, neji tam cosnok tego i neji trza było troske podmarynuwać, niy?* (KorpSp: Kr).

PRZIPUCHNÓĆ *cz. dk* **'nieco spuchnięty':** *Okrutnie go ta dupa bolała, bo ta musiała i przipuchnóć* [po biciu] (matK: Rp).

PRZIPUCYĆ *cz. dk* **'przygnieść':** *Zasłynół takim objazdowym sprzyntym Jónek Gróf z Rzepisk, ale trza było iś za nim dokasuwać, bo sie boł w brzyzku nad miedzom – nieroz były wypodki, ze kombajn sie wywalół, a i kierowce przipucyło* (CzG); *Auto sie przewróciyło cy, cy cosik i zginół, zginół śmierciom puconom* [śmiech], *przipucół go tyn traktór* (KorpSp: Tr); (CzG, Nd, Tr).

PRZIPUSCAĆ zob. PRZIPUŚCIĆ

PRZIPUŚCIĆ *cz. dk* – **PRZIPUSCAĆ** *ndk*

1. **'przyjąć założenie, domniemanie':** *Tu nie wiym, jak sie z mojim ojcym Janym spotkali, ze ociec mu przobiecoł kwartel. Ale jo przipuscom, ze było to tak, ze Milaniok Jan, mieskajoncy za drógom niedaleko* (Iwan 15: Nd); (Kc, Nd).
2. **'dopuścić barana rozpłodowego do owiec':** *Przipusco sie do owiec* (matK: Jw).

PRZIRAMEK *rz. mnż, str.* **'część koszuli sięgająca od kołnierza do rękawów':** *Powycinałak se płótno na rynkowy i na kosule, i teroz ni mogym ik znalyź, jak fcym przisyć prziramki. Downo były kosule bezprziramkowe, ino łoncone cirkom i tyz sie nosiyło* (pmKosz: Jw).

PRZIRAZONY *przym.* **'o roślinie: zaatakowany przez chorobę':** *Przirazone || zarazone* (matK: Łp); *Przirazone zyto* (matK: ŁN); (Fr, ŁN, Łp, Tr).

PRZIRODA *rz. ż* **'ogpol. przyroda – przedmiot szkolny':** *Najpierw to mamy jynzyk polski, jynzyk polski momy piyrse, a potym matymatyka, przirode, wuef, śpiyw. Bawiymy sie i tak goniymy, łapiymy sie* (BubSpT 96: Kr).

PRZIRODEK *rz. mos* **'dziecko siostry lub brata w stosunku do własnych dzieci':** *Przirodni brat || przirodek* (matK: Tr).

PRZIRODNI *przym.* **'o rodzeństwie: mający innego biologicznego ojca lub inną biologiczną matkę':** *Przirodni – kie jedno dziecko z jednyj siostry, drugie z drugiyj* (matK: ŁN).

PRZIRODNI BRAT 'brat mający tego samego jednego rodzica, a drugiego innego': (matK: ŁW, Tr).

PRZIRODNIO SIOSTRA 'siostra mająca tego samego jednego rodzica, a drugiego innego': (matK: ŁW).

PRZIRODZYNIE *rz. n* **'zewnętrzne narządy płciowe u ludzi':** *Bo matka wse godała, ze nie pukła bania, nie pukła bania, a tu dziecko miało welonek na głowie, no to matka myślała, ze to bania. No w przirodzyniu było, ale nie wychodziyło dziecko, to mnie trzimali od siódmyj godziny wiecór do północy. Potym juz godom: – Jezus Maryjo, juz sićko mnie boli, idźcie po tom babe! Neji przisła baba i matce dała talyrz tu, co mi pchała na dół, a óna dziecko łapała, noji tak dopiyrzo po północy sie mi dziecko urodziyło, piyrse* (RnS 218: Rp); *No dy to juz nie wypodo zaś tak panu pedzieć, jak sie nazywało, hej, no przirodzynie mu od razu odleciało, tak jak i owieckom, bo owce jak sie nazywo, ze skolerzi tak i biydnyj całe to, to to wymie, tyn skórłotek odleci, scyrnie i odleci, wypadnie* (BubSpT 57: Jw); *Andrzej mioł porobione i zeby nie Józek, toby umar. Przesed przez cosik takiego, co było przed owce załozone i przirodzynie mu spuchło aze straf* (pmDrab 82); (Jw, Rp).

PRZI ROKU 'w wieku właściwym do zawarcia związku małżeńskiego': *Kawalyr przi roku* [któremu czas się żenić] (matK: Rp).

PRZI ROZUMIE 'na tyle dojrzały, że rozumie i jest w stanie ocenić daną sytuację': *Znaloz sie dziadek i tak ze ón tyz tako siyrotka, mioł seść roków, kiedy mu mama zmarła, a jo juz była starso, nale ón zaś starsy był, niy? – O, jo był przi rozumie!*

– I tak, ze pobralimy sie i to juz od razu tak było, choć my sie pozyniyli, to jo jesce siedziałaf u taty, no bo ni mioł fto, ale to było bez dróge. Hej, hej, hej to naprzeciwko w somsiedztwie tak my siedzieli zaroz, a ón potym przyseł do tyf ujków, jako ku mnie (KorpSp: ŁW).

PRZIRUCAĆ zob. PRZIRUCIĆ

PRZIRUCIĆ *cz. dk* – **PRZIRUCAĆ** *ndk* **'rzucając coś, przykryć tym coś innego':** *A jak było takie, nojbardziyj przi owsie, jak był taki jesce niedostoty, zielonkawy, a juz sie go skosiyło, to układało sie do krziza. I to ón juz zostajoł, cy loło, cy grzoło. To sie ustawiało zaś tak w snopy i tak, taki krziz* [demonstruje]. *I te rzonse, te zboza, to były w jednym miejscu. – Do środka, do środka. – A słóma była, wystajała zawse. Noji to sie kładło if śtyry razy, po śtyry razy if na wysokość, jedyn na drugi razy śtyry to sesnoście i siedymnostego na wiyrf, i na to sie przirucało miyrwe, zeby tam nie naloło, bo óno to musiało stoć przinojmniyj tydziyń, a i wiyncyj* (Kc).

PRZIRWAĆ SIE *cz. dk* **'dostać przepukliny z powodu zbyt dużego, gwałtownego wysiłku; przesilić się':** *Fto wiy, cy sie przirwoł* (matK: Dr).

PRZIRYCHTUWAĆ *cz. dk* **'wykonać pewne czynności wokół czegoś, by było to gotowe na określony czas; przygotować; zob. też: PRZIRYFTUWAĆ':** *Tyn dóm ne to teść, niby ze stawioł, nale jo przirychtuwoł siuter, piosek, to pozwoziył z dómu kónia i jesce, i dachówkef narobiył, jesce dziś na dachu, ale juz by trza było zmiynić* (KorpSp: NB); (ŁN, NB).

PRZIRYCHTUWANY *przym.* **'przygotowany, gotowy na coś; zob. też: PRZIRYFTUWANY':** *To jesce my mieli przirychtuwane, co se obracała nogom, tak jak we warculi i kółko było, i na to, i tameś sobie brusiył* (KorpSp: NB); (ŁN, NB).

PRZIRYFTUWAĆ *cz. dk* **'wykonać pewne czynności wokół czegoś, by było to gotowe na określony czas; przygotować':** *Przirыftuwoł se wóz do lasa* (matK: Rp); *Przipravić = przirыftuwać jodło* (matK: Nd); *Jo wom tak mozym opowiedzieć, ze nopiyrse, jako powiedzieć, gazda sobie przirыftuje drzewo, no downiyj buduwali, to sie wołały płazy, płazówki. Doł narznóć płazów i zawołoł to jako cieślów* (BubSpT 47: Fr); *W pyndziałek przed Środom Popielcowom niedziccy kawalerowie sykujom sie do chodzynio z kóniym. Majom przirыftuwanego, usytego z materiału kónia, piyknego kaśtana, zadkiym bije prawie tak jak prowdziwy, kóniym tym powozi jedyn z parobków* (NaSp 51: 12: Nd); *Kazdy mioł swój jakisi obowionzek. Sło sie rano paś krowy, sło sie rano paś krowy, to jesce... jak juz były wakacje, ze sie nie chodziyło do skoły, no to sie napasło krowy, przisło du dómu. Ojców w dóma racyj nie było, bo wsićko w polu, wse była jakosi robota. No to dzieci miały do roboty tam: nazbiyrać liści runklanyf, przirыftuwać cosi, potym na wiecór, zeby miało móc było dać świniom te liście, przi... poprzinosić, narezać kronzaline, to trza było na sieckarni te liście narezać* (Kc); *Idymy, idymy dziedzinom do góry, tak wyzyj kościoła, kie łupnół jedyn, co o tyj torcie wiedzioł, juz se dziesi przirыftuwoł skałe, jak buchnół we wrota, kie zdudniało, to my w nogi* (Kc); (Dr, Fr, Kc, Łp, Nd, Rp, Tr). [**przirychtuwać** – ŁN, NB; **przirыktuwać** – CzG, Fr]

PRZIRYFTUWAĆ SIE *cz. dk* **'przygotować się':** *Rano dała gazdynka* [gospodyni księdza] *chlyb i kiełbase gromadce, co sła kolynduwać, a obiod jedli kolyndnicy, to wse sie przirыftuwało i piniondze. Nie dawało sie papiyranyk, ani złotyk, ani biołyk (niklowanyk), ale grajcarze – miedziane. Ułożyło sie 3 razy abo 5 razy po grajcarzu (2 halerze) i juz było gotowe* (NaSp 58: 12: Jw); *Neji w kusce, bo osełka była zawse w kusce, musiała być woda. A jak sie komu fciało zrobić na złość, jak my kosiyli tak w trójke, we cwórke cy w piontke jedyn za drugim, a był jaki cwaniak, ze cie doganioł, bo som kosiorze i słabi, i lepsi, to sie mu przirыftuwało i do tyj kuski sie mu puściyło kawołek słóniny. – I tympiyło to? – Nie tympiyło, tylko słónina wydaje tłusc i ta osełka po tyj kosie lym mu tak pss pss przeleciała, i nie pociongła mu, nie zaostrzyła nic, no* (MMilMCK: Nd); (Jw, Nd). [**przirыktuwać sie** – Rp]

PRZIRYFTUWANIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. PRZIRYFTUWAĆ':** *Przedstawiynie to wyucyły Panie ucytelki Ludmiła Fuszczówna i Anna Balińska przi współpracy Prezesa „Strzelca" M. Balary, Kier. szkoły. Worce tyz jym za to i podziynkować, bo mieli niemało roboty i tropoty około przirыftuwanio takiego zgrabnego przedstawiynio* (GazPod 1931, nr 6: 9: Fr).

PRZIRYFTUWANY *przym.* **'przygotowany, gotowy na coś':** *Ale Franek i na to był przirыftuwany, bo wiedzioł, ze guślorki mogom sie zamiynić, na co fcom, to na ptoki, to na suki, to zaś na świnie i jak jem ino potrzeba. Franek wzion se ze sobom do worecka i jak uciykoł du dómu, to suł po dródze mak, a carownice – ptoki zbiyrały i byłyby go na fafryngi potargały, ale ón ostatek maku wsypoł do studni i uciók do chałupy* (BalNS 38: Fr). [**przirychtuwany** – ŁN, NB; **przirыktuwany** – CzG, Fr]

PRZIRYKTUWAĆ *cz. dk* **‘wykonać pewne czynności wokół czegoś, by było to gotowe na określony czas; przygotować; zob. też: PRZIRYFTUWAĆ’:** *Neji, we wilijom Macieja, przirykowoł se stary Pyzowion flasecki, śklonecki i pucharki. W Macieja rano, przed wychodym słónka, naloł do nik wody i kozdom okrzciół. Ta na grof, ta na fizoły, ta na lyn, ta na bób, ta na grule, ta na owies, ta na zyto, ta na jarzec, ta na korpiele, ta na konopie, a ta na kónicyne* (BalNS 65: Fr); *Jagnieska uciesyła sie, ze ociec sie nie prociwiół. Warciućko usyła dwie duze torby z łatami. Jyndrek zaś przirykowoł długom kulmage, na kóńcu przibiół łatke skórzanom, coby sie móg ociec przed psami oganiać. Potym wzion worek i zarucioł ojcu na plecy. A wtedy mały synek Jyndrzka, co juz kielo telo łopociół, pado do ojca: – Tato, jednom torbe zostowcie! – E na co? Coz ci do tego, ty ślimoku! – A coz jo wom dom, jak bedym duzy, a wy pudziecie po pytaniu?* (BalSKD 99–100: Fr); (CzG, Fr).

PRZIRYKTUWAĆ SIE *cz. dk* **‘przygotować się; zob. też: PRZIRYFTUWAĆ SIE’:** *Trza sie było zwyrtać, coby przed nocom sie przirykować, złozyć jakom pościółke, naznosić patykók na watre. Dobrze wiedzioł, ze sie mu tu bedzie trza dłuzyj zabawić, moze miesionc, dwa, a moze i całe lato* (SpCzyt 38: Rp).

PRZIRYKTUWANY *przym.* **‘przygotowany, gotowy na coś; zob. też: PRZIRYFTUWANY’:** *Na wiesne, jak sie sło sadzić grule, to grulisko juz było przirykowane. Na jesiyń, jak my śli wybiyrać, to tote rzondki z gruli były rozkopane i wsyndy po grulisku było pełno porozrucanyk gruli. Grulisko to toto, dzie rosnom grule, dzie je chodziyłak plewić, siekać, okopuwać, a potym wybiyrać. Jak juz sie grule wybrało, to potym brałak kosyk i słak skole zbiyrać, coby nie było, jak pudyme skródlić* (pmMiś: CzG); (CzG, Fr).

PRZIRZEKNÓĆ zob. PRZIRZYC

PRZIRZNÓĆ *cz. dk* **‘naciąć czegoś i dodać do czegoś’:** *Trza było pokrziw uzbiyrać i przirznóć tam* [pokroić i dodać do karmy dla świń] (matK: Dr).

PRZIRZOND *rz. mnż* **‘ogpol. przyrząd; narzędzie’:** *Przirzonda kowalskie, stolarskie* (matK: Dr); *Rafać taki przirzond* (matK: Kc); *Bojsecko przi bojsku – na przyrzondy, na pługi* (matK: ŁN); (Dr, Jw, Kc, ŁN). [**przirzondzynie** – ŁN]

PRZIRZONDZAĆ zob. PRZIRZONDZIĆ

PRZIRZONDZIĆ *cz. dk* – **PRZIRZONDZAĆ** *ndk* **‘przygotować potrawę według odpowiednich zasad’:** *Jak sie przirzondzało napar na przikłod z pietruski?* (Fr).

PRZIRZONDZYNIE *rz. n* **‘przyrząd; narzędzie; zob. też: PRZIRZOND’:** *No to jak sie toto sićko zrobiyło, zaś trza było go susyć po drugi roz i zaś była ta sama tako, to wołali trojacki, zaś takie same przirzondzynie i tyz ta, jedno na dole, drugie, ale juz miała jacy taki rowek, a ta miała juz jedyn teli rowek i drugi teli rowek, juz były trzi rowki* (KorpSp: ŁN).

PRZIRZYC *cz. dk* || – **PRZIRZEKNÓĆ** *dk* – **PRZIRZYKAĆ** *ndk* **‘honorowo, uroczyście zobowiązać się do czegoś; przyrzec’:** *Ón przirzók* (matK: Dr); *W piyrsom noc poseł kumoter do tego młyna i mioł tam siedzieć do rania, bo tak przirzók* (SpCzyt 91: Kc); *Doł mu zaś tyn drugi meter monki. Przipomnioł mu ino, a tyn musioł przirzeknóć, ze trzi noce bedzie przi niym po jego śmierci wartować. – No bedym – powiedzioł kumoter, a pomyśloł se: umarty jak umarty, wysiedzym przecie* (SpCzyt 91: Kc); (Dr, Kc).

PRZIRZYKAĆ zob. PRZIRZYC

PRZISADZEK *rz. mż* **‘cielę pozostawione do dalszego chowu; zob. też: PRZISODZEK’:** *Przisadzone – przisadzek* (matK: ŁN).

PRZISADZYNIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PRZISADZIĆ’:** (matK: Fr).

PRZISADZIĆ *cz. dk* – **PRZISODZAĆ** *ndk* **‘zostawić młode zwierzę (zwykle cielę) do dalszego chowu’:** *Przisadzić, przisadzone ciele* (matK: Kr); *Przisadzić ciele* (Nd); *My mome krowy, dziewiynć krów jesce mome, neji jesce takie przisadziylimy trzi jałówecki* (RnS 55: Dr); (Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Nd, Rp, Tr). [**przichować** – Fs, ŁN, Łp, Nd]

PRZISADZISTY *przym.* **‘o człowieku: niewysoki i mocno zbudowany’:** *Piyrsy roz byli w mieście na asynterce, zaroz im regimenskomandant oznajmioł, ze niewałuśni, bo barz tyngie i przisadziste chłopy, ze w całym Presowie na nif odziynie nie dopasuje* (BalSKD 106: Fr).

PRZISAM BOGU *wykrz.* **‘wyrażenie używane do bardzo mocnego podkreślenia prawdziwości tego, co się mówi; przysięgam’:** *O, powiedzieć tak jak dziś obojyntny, ón w ogóle, bezstresowy, o ón nicym sie nie przejmuje, no to nazywali go: no wiys, idzie tako miyntoła, przisam Bogu to az wstyd, krucy fuks* (KorpSp: Rp); *A to, co teroz robiom na takim twardym drócie, no to jak przipraw i na tyn kapelus, to wyziyro jak miełła śkrabacka, no, no przisam Bogu, no to tak ni moze być, no godom, no róbciez tak, zeby to miało rynce i nogi* (KorpSp: Jw); (CzG, Jw, Rp, Tr).

PRZISANUWAĆ *cz. dk* **‘zaoszczędzić coś, będąc oszczędnym w wydawaniu, zużywaniu czegoś; przyoszczędzić’:** (matK: Łp).

PRZISCYKNÓĆ *cz. dk* **‘przycisnąć mocno ostrą krawędzią’:** *Ogón mu przciscyknół do śróbstoka. Ciert zaś co mila to sie skopyrtoł na ziymie, bo wiater rusoł dźwiyrzami. Jano kowol, jak widzioł, ze ciert leci na ziymie, to go wse stawioł na nogi i mamrotał mu: – Hrom sa ti do matere, dy jo ci nie fcym źle, co uciekos! – I buf-buf go młotkiym po rogaf, jaze mu poodlatuwały* (BalNPK 45: Fr).

PRZISCYPEK *rz. mnż, str.* **‘łatka przyszyta na boku cholewki buta; 📷 Tabl. IV’:** *Przciscypek – łatka tako na bócie* (matK: Tr); (Dr, Fr, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr).

PRZISIADAĆ zob. PRZISIONŚ

PRZISIADKA *rz. ż, tkac.* **‘pozioma deseczka w KONDZIELI, do której przymocowana jest pionowo PRZYNŚLICA; na niej siedzi kobieta w czasie przędzenia lnu lub wełny; zob. też: PRZISIODKA; 📷 Tabl. V’:** *To sie woło przisiadka, bo sie przsiednie na to, zeby to sie nie rusało* (BubSpT 93: Kr); (Fr, Fs, Kr, Nd).

PRZISIEDZIEĆ *cz. dk* **‘spędzić jakiś czas, pracując nad czymś intensywnie; zob. też: PRZISIONŚ w zn. 3.’:** *To my tak przsiedziały, przsiadłymy w dómu i prosiyła mnie, zeby jyj pomóc takie słówka i sie okazuje, ze młodziez, no, zapomino sporo* (KorpSp: Fs).

PRZISIADNÓĆ *cz. dk* – **PRZISIADUWAĆ** *ndk* **‘siąść na czymś; przysiąść; zob. też: PRZISIONŚ w zn. 1.’:** *Przisiadka, bo sie przsiaduje, coby sie nie zwalyło* (matK: Fr); *Przsiodka, co sie przsiednie* (matK: Tr); (Fr, Tr).

PRZISIADUWAĆ zob. PRZISIADNÓĆ

PRZI SIEBIE **‘przy sobie’:** *Telo, ze my mieli tabaku przi siebie* (matK: Dr); *Jako pytac weselny zawse musym mieć przi siebie korbac. Ni ma, to jak siadnóć na kónicka w sukmanie, kapelusie z piórkami i korbacym w rynce, to ino wtedy serdusko mocniyj bije* (pmKosz: CzG); *Mulorz mioł przi siebie kajfos, a antragiery mu woziyli malte w tockaf* (pmJerd: Fr); (CzG, Dr, Fr).

PRZISIEDNÓĆ SIE *cz. dk, kuch.* **‘o potrawie: przywrzeć do dna garnka’:** *Przismyngnie || przsiednie sie* (matK: Tr).

PRZISIEKAĆ *cz. dk* **‘wrąbać’:** *Dobrze jes poprzispawać te zowiysy. W murze nie do sie przisiekać* (matK: Łp).

PRZISIODKA *rz. ż, tkac.* **‘pozioma deseczka w KONDZIELI, do której przymocowana jest pionowo PRZYNŚLICA; na niej siedzi kobieta w czasie przędzenia lnu lub wełny; 📷 Tabl. V’:** *Kondziyl z dwof cynści – przsiodka i krynzyl z kołkiym* (matK: Tr); *Prosto polecioł do Matki Boskiyj i juz z pola krzicoł: – Matko Bosko, ratujciez, bo moja matka w piekle! – Hipła Matka Boska z ławy, bo prawie przyndła, oparła wartko przsiodke o ściane, odchyłyła dźwiyrze i krzikła: – Chybojcie! – tak głośno, ze jaz skowronek podfurgnół, bo sie zlonk* (SpCzyt 26: Jw); (Fr, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr). [**przsiadka** – Fr, Fs, Kr, Nd; **siodka** – CzG, Fr, Jw, Rp]

PRZISIONGAĆ zob. PRZISIYNGNÓĆ

PRZISIONGAĆ SIE *cz. ndk* **‘przysięgać, że mówi się prawdę lub że dotrzyma się obietnicy; zaklinać się; zob. też: PRZISIYNGAĆ SIE’:** *Skoda o byle co sie przsiongać* (matK: Rp); (Fs, ŁW, Rp).

PRZISIONŚ *cz. dk* – **PRZISIADAĆ** *ndk*

1. **‘siąść na czymś; przysiąść’:** *Jes tako kondziyl, no to se siednie i tu jesce jom przsiondzie* (BubSpT 93: Kr); *Siodełka przsiadajom ludzi, gdy ktoś nie nosi medalika albo skaplyrza* (BazWierz 110: Rp); (Kr, Rp). [**przsiadnóć** – Fr, Tr]
2. **‘zagarnąć, opanować coś’:** *Przsionś majontek* (SSWG 20).
3. **‘spędzić jakiś czas, pracując nad czymś intensywnie’:** *To my tak przsiedziały, przsiadłymy w dómu i prosiyła mnie, zeby jyj pomóc takie słówka i sie okazuje, ze młodziez, no, zapomino sporo* (KorpSp: Fs). [**przsiedzieć** – Fs]

PRZISIUSNÓĆ *cz. dk* **‘dorzucić coś energicznie’:** *Przsiusnół* (matK: Nd).

PRZISIYNGA *rz. ż* **‘ogpol. przysięga, np. małżeńska, wojskowa, zbójnicka’:** *Rekrut do przsiyngi* (matK: Łp); *To sie tak przsiyngało na ciupazke zelaznom z cyntkami. Musiała być wej zelazno, bo zelazym sie cłek broni i to je znak, ze tym zelazym bedzie od pana zmarniony. I na tyj ciupazce musioł być znak krziza, na ftorym umyncyli panowie Chrystusa, co biydokiym był, jak i my jesteśmy. I tako przsiynga wielki walór miała. Mój ociec tak godali* (BazWierz 79: CzG); *Fto tego sytkiego nie dotrzimie, na tego niek przeklyncie przidzie i śmiyrć go niek zabierze, i kozdy tyn, co wej stoji przi nim, niek go sklnie i przeklnie, bo ón nie worce nic i nikany. Tyj przsiyngi mało fto złómiył, bo to barz stary zwyk i sytka sie boli, coby przeklyncie cego złego nie dało, bo zbójniki mściwe byli* (BazWierz 79: CzG); *– Wśród tyk kawalyrów, cyli parobkók, wybiyrali co roku wójta. – No, no, hej. – No, nojgłówniyjsy parobek był, noji przed tym wójtym przichodziyli ci młodzi rekruci, noji musieli jakiesi tam zadanie spełnić, jakisi mieli wyzwania, noji przsiynge składali tyz, musieli ocywiście postawić go... palynke* [śmiech]. *– Musieli sie zaś składać. – Noji potym juz byli wkupiyni*

do tego grona parobkók, juz im wolno było cego, cosi tam wiyncy (Jw); (CzG, Jw, Łp).

zob. fraz.:
PRZISIYNGA NA NOWOM WIARE
PRZISIYNGA NA PAŃSKOM WIARE
PRZISIYNGA NA STAROM WIARE

PRZISIYNGAĆ *cz. ndk* zob. PRZISIYNGNÓĆ

PRZISIYNGAĆ SIE *cz. ndk* **'przysięgać, że mówi się prawdę lub że dotrzyma się obietnicy; zaklinać się':** *Na mój dusiu – przisiyngo sie* (matK: Nd). [**przsiongać sie** – Fs, ŁW, Rp]

PRZISIYNGA NA NOWOM WIARE 'przysięga składana na wolność': *Na nowom wiare, ta była trzecio przisiynga – to chłop chłopu przisiyngoł na wolność: Nigda panowi nie uwierzymy, pokiel krwi ś niego nie utocymy az do ostatka. Pana trza nienawidzieć. Panu wiyrz, ale go nie kochoj, bo je wróg chłopski. Panowi sie kłanioj, ale go do ostatka w noge gryź. To sie tak przisiyngało na ciupazke zelaznom z cyntkami. Musiała być wej zelazno, bo zelazym sie człek bróni i to je znak, ze tym zelazym bedzie od pana zmarniony. I na tyj ciupazce musioł być znak krziza, na ftorym umyncyli panowie Chrystusa, co biydokiym był, jak i my jesteśmy. I tako przisiynga wielki walór miała. Mój ociec tak godali* (BazWierz 79: CzG).

PRZISIYNGA NA PAŃSKOM WIARE 'przysięga składana na wiarę': *Przisynga na pańskom wiare, to była na wierność. To óna ucono była od panów – jako to panowie chłopa do niewoli brali, a sobie na wierność kozali przisiyngać na Chrystusa. To je tako pańsko wiara przimusono i nie na dobrom wole. To sie przisiyngo w kościele, bo tam som piyrsorzyndne fachowce, co panom służom i tak ryktujom, ze chłopu to barz skodzi na majontku i zdrowiu wselnijakim. Takiyj przisiyngi sie nie dotrzimuje i tak sie robi, coby óna nie była tako, jako trza i waloru nijakiego ni miała. Na to som sposoby, coby porobić tako, ze wselnijako przisiynga waloru nijakiego mieć nie bedzie* (BazWierz 79: CzG).

PRZISIYNGA NA STAROM WIARE 'najsilniejsza przysięga zbójnicka, składana na honor': *Na starom wiare, to ojce godali, ze przisiyngali w te słowa: Na honor zbójecki, na głowe matki, na mlyko, ftorek cycoł, ślubujym na tyj ziymicce, ze bez spólników, co wej tu do niyj złozono, nie rusym – pod obrazom ziymicki matki nasyj, pod znakiym rzniyncio albo dupom, albo cupniyncio nogom, kie sytka towarzisio wobkoło stojom i ani jednego ik nie brak. Tyn, fto bedzie fcioł dostać to, co tu złozono, musi dać w to miejsce łajno ode cielnyj krowy albo owcy, co pasły sie o piyrsyj rosie i piyrsym ptosku, i musi mieć tom, co trza, gałonzke smrecyska obłómanom na piyrsym słónku. Fto tego sytkiego nie dotrzimie, na tego niek przeklyncie przidzie i śmiyrć go niek zabierze, i kozdy tyn, co wej stoji przi nim, niek go sklnie i przeklnie, bo ón nie worce nic i nikany. Tyj przisiyngi mało fto złómiył, bo to barz stary zwyk i sytka sie boli, coby przeklyncie cego złego nie dało, bo zbójniki mściwe byli* (BazWierz 79: CzG).

PRZISIYNGNÓĆ *cz. dk* – **PRZISIYNGAĆ** *ndk* || – **PPRZISIONGAĆ** *ndk* **'złożyć przysięgę; przysiąc':** *Fałecnie przisiyngo* (matK: Dr); *Połozym palice na krzizycek i bede przisiyngoł* (matK: Dr); *Przisiyngać || sumiyntuwać sie || dusiuwać sie* (matK: Kr); *Złodzieji drzewa przibywo! Fnet be po urbarskif lasaf, pryndko if wycyscom toci, co sie po nocaf po nif tłucom! – Bistatujym ci, Franek, ze kazdego pilnujym jednakowo! Mozym przisiyngać – sumintuje sie hajcy* (SpCzyt 111: Nd); *Zgasić? Wiys co, staro, nie zebyf gasiół, ale jo ci tu pokozym. Wyskocył do młynice, przyniós jesce dwa lampaski, takie drewniane, w nif sie kaganki polyły, ale za to światło dobre dawały i godo: nie przi jednym, a przi dwof światłaf mie musis pocałuwać. – Idźze, wrodosiu stary, dy to przecie grzyf. – Grzyf? – godo – a komu ześ przisiyngała* (BubSpT 117: ŁW); *Neji tak musioł przsiongać tyn baca, ze wiyncy mu, tu mu przsiongać, bo jak niy, to jo, jo ci zrobiem kołowrotek jesce inksy. Tak, ón juz mu przsiongnół tamok i to, i, i ón potym pytoł, ze, zeby sie nie mściół* (CzG); *Jedyn baca świacół na zbójnikók, ze ik poznoł i przisiyngoł na nik. Ta potym w drugi rok prziśli ku niemu na kiezmarski sałas, tego bace zbiyli ciupagami, obuchym, ze za osiym tydźnik chory był. Prziśli ku niemu trójmi zbójnicy, a tak go biyli, ze mu jaz kości połómali, a tak mu gwarzyli: – Bedzies jesce świacół na chłapók?!* (MalPS 131: Jw); (Dr, Jw, ŁW, Nd).

PRZISIYNZNY *rz. mos, odm. jak przym., daw.* **'członek nieformalnego zarządu KLUBU KAWALYRÓW o nieustalonym zakresie obowiązków':** (PajPDS 9: Jw).

PRZISKŁADZIĆ *cz. dk* **'zaorać do środka zagonu':** (matK: Tr).

PRZISKNÓĆ *cz. dk* – **PRZISYCHAĆ** *ndk* **'schnąc, stracić nieco wilgoci; stać się nieco suchszym; podeschnąć':** *No chłop to pokosi, piyknie kobiyty oztrzepujom, ładnie, hej! Cyscom, ryftujom, hej, zeby to skło. No tak potym jak to juz przisknie fajnie, tak bierymy to do kop, to sianko, no to sianko zbierymy ładnie syćko* (BubSpT

16: CzG); *Jak cyrwiynie potym juz, tak przisycho, godzine siedzi w piecu, w przisycho tak potym sie go juz biere z pieca i dobry je* (BubSpT 98: Łp); *No to we wiesne sie sło, bo trza było poorać, troche, zeby było próchnicy na to, ne ziym. Potym jak sie przistosuwała, to sie rozkiduwało gnój normalnie. Noji potym sadzi..., cekało sie na file, co tyn gnój troche przisknół i sadziyło sie potym grule* (CzG); [– Jak dawno żniwa wyglądały? Jak się zboża kosiło?] – *Ne tak, ze sie skosiyło, przewróciyło sie owies, cy tam jarzec, no co było, e tu owies i jarzec ino sioli. No to jak przisknło, potym sie zgrabiyło do snopkók. Jak były mokrawe, to sie kładło taki krziz, śtyry snopki, dwa tak, a dwa tak. Noji do góry sie trzi snopki kładły, my tak trzi, trzi kładli, potym sie miyrwom przikryło. A jak były sukse, to sie robiyły kopy, to nie wiym, zaś osiym chyba, śtyry snopki tak, a śtyry stela, a śtyry stela i neji to dwa razy po śtyry, dwa razy po trzi, a potym dwa razy po dwa snopki, potym sie przikryło zaś miyrwom no* (RnS 220: Rp); (CzG, Łp, Rp). [**przesknóć** – Rp]

PRZISKWARZIĆ *cz. dk, kuch.* **'przypalić potrawę podczas gotowania':** *Przismyndzić* ‖ *prziskwarzić* (matK: ŁW).

PRZISKWARZONY *przym., kuch.* **'o potrawie: przypalony; zob. też: PRZISMYNGNIONY':** *Przismondka* ‖ *prziskwarzone* (matK: ŁW).

PRZISŁAĆ *cz. dk* – **PRZISYŁAĆ** *ndk* **'ogpol. przysłać':** *Przisyłali z fabryki nici* (matK: Dr); *Przisłała packe z tyj Amaryki, a w niyj kawe, jakiesi odziynie, cukierki, dularów pore i cionge dzieciom* (pmJerd: Fr); *Przisłała mu matka z Amaryki dularów, to zaroz poseł rower kupić, tom jakomsi kolarke, bo ón sie fce wyściguwać* (pmMich: Fr); *A jak sła do ślubu* [pani młoda]*, to musiała mieć bioły obrus. I przise taki cas, to były cheba dwudzieste roki, to ze wtedy zacyny tyz zakładać taki malutki wionecek, tu z przodku z tymi kwioteckami i tyn obrus musioł paradnie stoć. A jak wziyna ślub, to piyrsom niedziele po ślubie musiała tyn obrus ślubny jesce założyć. A te obrusy, kieby te starodowne to były z gradlu. A gradel był przisyłany z Ameryki, óny były z fryndzlami* (Nd); (Dr, Fr, Nd).

PRZISŁA KRYSKA NA {*kogosi*} **'skończyła się czyjaś samowola, kogoś dosięgła sprawiedliwość':** *Przisła juz kryska na ciebie* (matK: Łp).

{*komusi*} **PRZISŁO** {*cosi*} **DO GŁOWY 'ktoś sobie o czymś pomyślał, przypomniał':** *Siednimy se hań na tromy, jo se zakurzym i moze cosi mondrego przidzie mi do głowy* (PrP 2017: 242: Nd).

{*cosi*} **PRZISŁO DO MYŚLI** {*komusi*} **'ktoś pomyślał o czymś niespodziewanie; zob. też: PRZELECIAŁO BEZ MYSIEL** {*komusi*}**':** *Zaceno sie ściemrzać, a kie sie zmiyrkło, naroz mi wilki przisły do myśli. Jacy sie migały miedze, takjek gnoł ku dziedzinie* (CoWś 276: CzG).

{*cosi*} **PRZISŁO DO ROZUMU** {*komusi*} **'ktoś sobie o czymś pomyślał, komuś wpadło coś do głowy':** *Ludzie wołali starzi, ze pos tam w Kacwinie jakiś pastyrz, a ón tam mioł miyndzy tom trzodom koze, a ta koza stale góniyła jako do wsi Niźnif Łops, a za cym óna tam góniyła, to ón nie wiedzioł, jaz mu przisło tak do rozumu, ze ukrynciył takom śpule długom nici i naowijoł na tom śpule, tak ze kilka tysiyncy metrów mogła siyngać ta nić. Uwionzoł kozie za rogi jedyn kóniec tyj nici, a tom śpule trzimoł w rynce, ta koza leciała, a tom nić odswijuwała od tyj śpule, jaz doleciała do Niźnif Łops, tam był taki kamiyń, gdzie kościół jes, i óna tam lizała tyn kamiyń, tak pastuf poseł za tom niciom, jaz zaseł tam i tom koze złapoł, i tak powstała nazwa Łapsy, bo tyn w Kacwiniu pastyrz, jak tom koze złapiył, to godo jyj tak: łaps i z tego słowa ón ci jom łaps ostała nazwa Łapsy* (CygTGS-II 258: Dr).

{*COSI***} PRZISŁO** {*komusi*} **NA HASYN 'coś wyszło komuś na dobre':** (matK: Łp); Kumotra: (Do Irinki) *Podźciez, kumotra, ku nom, zakla mało śpi, bo za filke bedzie trza jom poplekać.* (Nalewa) *Wase zdrowie, potku.* Dziadek: *Dej Boze, ej, kied jo som z wami tu, baby, posiedzym, to mi to na hasyn nie pudzie, moja głowa telo nie wytrzimie co wase. Wypijym za zdrowie moji niewiasty* (Czard 75: Nd); (Łp, Nd).

{*cosi*} **PRZISŁO NA MYŚL** {*komusi*}

1. **'przypomnieć sobie o czymś':** *Osotoł sie, ku mu przisło na myśl* (matK: Tr); *Pockojcie jaz mi przidzie na myśl* (matK: Kr); *A z własnyj skusiyności, kie mi przisło na myśl, panocku, jo wom powiym to, co zazył jo w nowyk casak* (BubSpT 57: Jw); (Jw, Kr, Tr).
2. **'pomyśleć o czymś, wykazać się przezornością':** *Jesce doś, ze im przisło do myśli, zeby mi zostawić troche* (matK: Dr).

PRZISŁO [PRZICHODZIYŁO] {*cosi komusi*} **NA MYSEL [MYSIEL] 'ktoś pomyślał o czymś niespodziewanie; zob. też: PRZELECIAŁO BEZ MYSIEL':** *Przisła mi na mysel jedna przipowiostka* (matK: Łp); *A mi tak przisło na mysiel tako jedna, jak my chodziyli na to, na to, na to, do zespołu sie ćwicyć. Jo tańcuwoł z takom jednom, toniec taki: „A folyłeś sie, ty fujaro, i dziez mos kapelus, gandziaro". I tak sie odbijało, tak, coby tymu*

dugiymu spod kapelus z głowy, niy? A jo tak se pożrzoł, ze ftosi ku mojymu dziywcynciu zacon podchodzić [śmieje się], *akurat z nimef tańcuwoł. Jak zef tak zaśpiywoł, a jak jego placnół w licko. Od razu kapelus spod* [śmieją się wszyscy]. *Nie tak, coby, coby był cłowiek bitniok, ale se tyz musioł cosi pokozać, ze...*(Kc); *Gałajdowie sie ciesyli, bo orlynta piyknie rosły i ani im na na mysel nie przisło, zeby furgać choć na płot, sićko kurzym zwykiym robiyły* (SpCzyt 89: CzG); *Noji juz potym wiecór podojółek, poryftuwołek sićko, powiecerzoł, ej, myślym se, trzeba bedzie legnóć, zmówiółek pociórz, ale mi przisło na mysel to pudełko zaś, coz to za pudełko moze być* (BubSpT 63: Jw); *Ón dobrze gospodarzół i kónie mieli, sysko mieli, ale furt mu przichodziyło na mysiel, ze dzie jego mama moze być, kieby ón móg mame... bo ón se powiedzioł, co to za mama była, co go utopiyła* (BubSpT 71: Kc); (CzG, Dr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, Nd, Rp).

PRZISŁOŚĆ *rz. ż* **'ogpol. przyszłość':** *Drugie pół biydy, to zbytecne wydatki. Wydajyme cynsto piniondze na niepotrzebne rzecy, jak np. na takom smrodlawom gorzołke. Nagodzi nom Pon Bóg dziecko, to przi krzcinaf przepijome juz jego majontek, a kiebymy odłozyli te dudki do kasy, stałyby sie na przisłość w zyciu tego dziecka prowdziwym scynściym* (GazPod 1932, nr 9: 8: Fr).

PRZISŁOWIE *rz. n*

1. **'ogpol. przysłowie':** *Jesce takie było przisłowie: Wilijo na daf dzieci przibijo. Niedobre dzieci to na daf dzieci przibijo. To my sie nawet boli, co to była za Wilijo, nie wiadomo było, co to za Wilijo, co to tym dzieciom zrobi, nale takie było, tak strasyli* (RnS 146: Łp).
2. **'powiedzenie':** *Zonacyć, onacyć – przisłowie takie* (matK: Dr); *Parsywy – takie przisłowie, dy jo nie parsywy, nie bój sie* (matK: Kr); (Dr, Kr).

PRZISŁÓWKO *rz. n* **'popularne określenie czegoś, porzekadło':** *Chudobno, kie ni mo nic – takie przisłówko* (matK: ŁN); *Ściekły = nerwowy taki, to przisłówko* (matK: Fs); (Fs, ŁN, Łp).

PRZISŁUGUWAĆ *cz. ndk* **'ogpol. przysługiwać':** *Po trzecie: Komu przisługuje wolnica, to w tym tyźniu musi wzionś asygnote, a do kónca miesionca mo wywiyź drzewo z lasu* (NaSp 47: 26: Nd).

PRZISŁY *przym.* **'mający się wydarzyć, wystąpić w przyszłości':** *W przisłym roku* (matK: Jw); *Po drugie: Od przisłego pyndziałku, w lesie urbarskiym be sie sadzić smrecki* (NaSp 47: 26: Nd); (CzG, Jw, Nd).

PRZISMAK *rz. mnż, kuch.* **'szczególnie smaczna potrawa':** *Tradycjom było, ze chłopom, co kłuli świnie, wyrzinano wieprzowe podgardle i gotuwano polywke. Był to przismak podawany z grulami i suto pieprzony. Drugim rarytasym były skwarki ze słóniny, a potym salceson i kiski* (NaSp 24–25: 10: Jw).

PRZISMARUWAĆ *cz. dk* **'uderzyć kogoś mocno: zob. też: PRZIFASUWAĆ':** *Ale mu przismaruwoł* (matK: Dr).

PRZISMONDKA *rz. ż, kuch.* **'potrawa przypalona do dna garnka':** *Przismondka || prziskwarzone* (matK: ŁW).

PRZISMYNDNÓĆ *cz. dk, kuch.* **'o potrawie: przypalić się i napełnić powietrze zapachem spalenizny':** *Przismyndnie na dnie w gorku* (matK: Fr); *Zeby nie przismyndło na kraju sie musi gotować* (matK: Nd); (Fr, Nd). [**przismyndzić sie** – Dr, Fr, Kc, ŁN, Nd; **przismyngnóć** – ŁN]

PRZISMYNDZIĆ *cz. dk, kuch.* **'przypalić (głównie w odniesieniu do potrawy)':** *Przismyndzić || prziskwarzić* (matK: ŁW); *Jagniyska wse musi cosi przismyndzić, kied warzi obiod* (CoWś 174: Nd); (ŁW, Nd).

PRZISMYNDZIĆ SIE *cz. dk, kuch.* **'o potrawie: przypalić się i napełnić powietrze zapachem spalenizny; zob. też: PRZISMYNDNÓĆ':** *Mlyko sie przismyndzi* (matK: Kc); *Smynd, przismyndzi sie mlyko* (matK: Fr); *Gynste, masne, toby sie przismyndziyło; miysoł pokla sie nie uwarzyło* (matK: Fr); *Przismyndziyła mi sie zoprozka i w izbie telo smrodu, ze trza okna otwiyrać* (CoWś 177: Nd); (Dr, Fr, Kc, ŁN, Nd).

PRZISMYNDZONY *przym., kuch.* **'przesiąknięty zapachem spalenizny po przypaleniu; przypalony':** *Przismyndzone mlyko* (matK: Nd); *Przismyndnie na dnie w gorku, przismyndzone* (matK: Fr); (Fr, Nd).

PRZISMYNGNIONY *przym., kuch.* **'o potrawie: przypalony':** (matK: ŁN). [**przisk warzony** – ŁW]

PRZISMYNGNÓĆ *cz. dk, kuch.* **'o potrawie: przypalić się i napełnić powietrze zapachem spalenizny; zob. też: PRZISMYNDNÓĆ':** *Bedzie hań miysoł, coby nie przismyngło, miysanie duze* (matK: ŁN).

PRZISODZAĆ zob. PRZISADZIĆ

PRZISODZEK *rz. mż* **'cielę pozostawione do dalszego chowu':** (matK: Fr, Nd, Rp, Tr). [**przisadzek** – ŁN]

PRZISONDZIĆ *cz. dk* **'przyznać komuś coś na mocy wyroku sądowego':** *Spłot daje tyn, co mu ociec przisondzi majontek* (matK: Fr).

PRZISPORZIĆ *cz. dk*

1. **'sprawić, że czegoś jest więcej':** *Nad raniym wsićko ucichło. Dopiyro wtedy matka prziśli*

ku nom. Trzimali rózaniec w rynce i płakali. – Całom noc modlyłaf sie za wos, juz mi ani o krowe nie sło. Bołaf sie, ze jak zacnom sukać po oboraf, to wos nojdom. Ej chłopcy, przisporzyłaf se dziś tyf siwyf włosów na głowie (PrP 2017: 244: Nd).

2. ‘przyspieszyć kroku’: (matK: Dr).

PRZISPOSOBIĆ *cz. dk* **‘zaadaptować coś na nowe potrzeby’:** *Dała im izbe, a óna przeniesła sie do groty, ftorom przisposobiyła se do bywanio, kiym wystawiyła Betlejemek* (SpCzyt 129: Nd).

PRZISPOSOBIYNIE ROLNICE *daw.* **‘rodzaj trzyletniego teoretycznego i praktycznego kształcenia młodzieży wiejskie, przygotowującego do zawodu rolnika; dyplom ukończenia takiego przeszkolenia upoważniał do dziedziczenia gospodarstwa po rodzicach’:** *– Noji tak my zacyni, tam my zacyni gazduwać, noji, nojif juz dalyj do skół nie poseł. No. Skóńcyło sie na, na podstawówce, potym jesce takie było jak, jacy przisposobiynie rolnice trzi lata, trzi roki sie chodziyło.* [– A gdzie było to przysposobienie?] *– No to, to, na miejsce tu przijyzdzoł, to zimowom porom, jak było wiyncyj casu, to my chodziyli przez trzi zimy, tof późniyj jako rolnik dostoł tam dyplom, ze jes po przeskolyniu rolnicym, noji moze, moze, moze późniyj i dziedzicyć gospodarstwo, no to my tak gazduwali* (Kc).

PRZISPOSOBNOŚĆ *rz. ż* **‘możliwość’:** *Dos mi tam namocyć? No tak, ale to tak mało było, bo tam kozdy jakoś tak mioł przisposobność, ze mioł tam mocydło* (KorpSp: Rp).

PRZISTAC *rz. mos* **‘mężczyzna, który po ślubie zamieszkał w domu żony’:** *Było tam śtyrók synók i tyn nojstarsy poseł za przistaca* (GrJMSp 176); *Kónia ni momy, ino napytujemy, to potym przistac musi odrobiać; owce tyz ni momy, tylko te krowy dwie* (NitschWPTG 51: Tr).

PRZISTACKA *rz. ż* **‘zamieszkanie po ślubie w domu żony’:** *Kie ociec ni mo pola, to bier sie na przistacke* (matK: NB). *Jak ón mioł iś do niyj na przistacke* (matK: Łp); *– Nedy, Jyndrek, u nos w Jurgowie jesce gorzi! Skróś tyj straźnice w kozdyj rodzinie wojok na przistacce, a nase chłopcyska ino sie oblizujom, bo ta ino roz kiela cas udo sie w swojyj dziedzinie ozynić* (SpCzyt 94: CzG); (CzG, Łp, NB).

PRZISTAĆ *cz. dk* **‘zgodzić się na coś; zaakceptować’:** *Zawiśliwy taki, ze nie fce na roz przistać z nicym || zasynkły* (matK: ŁW); *– Zuzka, mom prze ciebie nowine – zagodali do mnie. – Dowiedziołef sie wcora u ryftorza, jak jef był z porcyjom, ze na somsiedni dziedzinie hruby gazda suko baby do roboty. Pomyślołef, ze na twoje miejsce moze by sie nadała nasa Zosia. A ty posłabyś na służbe na drugom dziedzine? Przistałabyś na to?* (SpCzyt 82: Nd); *Biyda była, to kumoter na syćko przistoł. Ale worek monki to nie jes duzo na sześcioro dzieci, to i fryśko sie skóńcół* (SpCzyt 91: Kc); *Tyn teroz* [ksiądz], *co przyseł taki jedyn, ón duckiym fcioł, zeby to na poły po polsku śpiywać. A to ludzie nase nie fcieli przistać. I z tego potym tako bałamuta powstała* (BubSpT 95: Kr); *Jagniyska bogocka, ordoś baba, od razu pedziała Jyndrzkowi: – Nic z tego nie bedzie, jak ociec nie dadzom ci przed ślubym zapisać. – Ociec nijako na to przistać nie fcioł, ale jak uwidzioł, ze skróś tego miałoby sie syćko ozlecieć, ścisnół zymby i naklon: – Nief cie dziabli weznom, nazryjze sie, pódźmy!* (BalSKD 97: Fr); *Było tak – dwaścia dwa roki jak juz miała, to juz była staro panna. Sesnoście, siedymnoście to juz wydawali, zyniyli i jedyn drugiymu dorodzali, tako jesce mło... młodo dziywcynka, no to, no to, to przistała, no bo nagodali, nagodali, no to gdzie ... a to dudniyli, dziyń i dwa, i dudniyli, nadudniyli do, do głowy takiymu dziewcynciu młodymu* (KorpSp: Rp); (Dr, Fr, Kc, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp).

PRZISTAJAĆ *cz. ndk* **‘przystępować do czegoś’:** *Nie fcieli poprzistajać, przistajać* [do kołchozu] (matK: ŁN).

PRZISTANEK *rz. mnż* **‘ogpol. przystanek autobusowy’:** *Na przistanku* (matK: Jw).

PRZISTANÓĆ *cz. dk* **‘zatrzymać się na chwilkę; przystanąć’:** *No ale tu korzyń, tam pniocek, tu skała, tu koło podskocy, o toto zawadzi. Jak se tak roz podskocyło, lonicek wyskocół, na drugim pniocku koło piyknie ściongło, pac, kóń na filecke jakby przistanół, ale dożroł bicowisko, to sie zabroł. Jadom dali* (BubSpT 116: ŁW); *Jak sie idzie z Krympof do Durztyna na wiyrf dziołu koło Cyrwonyj Skały, tyz stoji zelazny krziz. Fto tamtyndy idzie, przistanie, podumo – cymu tam stoji?* (BrzyzKrz: Kr); (Kr, ŁW).

PRZISTARSY *przym.* **‘nieco za stary; starawy’:** *Tak było, ze jak juz dziywce ponad dwadzieścia lat, to juz sie powina byłaby wydawać, koło dwudziestki. Jak ji juz było dwadzieścia piynć, to tak sie robiyła juz tako przistarso. Juz tak sie interesuwali, ze co to tak siedzi jakosi, nie wydaje sie* (GrJMSp 316).

PRZISTARZEĆ SIE *cz. dk*

1. ‘o człowieku: postarzeć się wyraźnie’: *Teroz to chłop w te trzi roki, co z Marynom siedzi to przistarzoł, jak za dziesiynć roków i to ciynzkif warunków* (NaSp 103: 58: Nd).

2. *kuch.* **‘o potrawach, produktach spożywczych: utracić świeżość’:** *Monka, kie sie przistarze, to*

sie zbuli (matK: Łp); [mowa o chlebie:] *No nigdzie sie nie, nie kryło. Nie było ani zamrazarków ani lodówek ani nic. No siedzioł tak od soboty do soboty, jak komu. No to juz sie przistarzoł, ale był zawse dobry* (MMilMCK: Nd); (Łp, Nd).

PRZISTAWAĆ *cz. ndk* **'zatrzymywać się co jakiś czas w czasie marszu, jazdy':** *Bier chabine, co ci ociec nasykuwoł i idyme pomalućku za niymi. Krowy, o dziwo, jak na piyrsy roz sły pomału. Choćkiyndy przistawały, jakby fciały poobziyrać świat po całyj zimie* (SpCzyt 58: Nd); *Gwiozdy sie dziesi pochowały, ćma dziwnie gynstniała. Zrobiyło sie jakosi otupno. Kónie cosi zacyny fuceć, a potym przistawać. Kiz Panie ratuj – myślym. Strzelyłef bicym i wóz rusył. A tu jak kónie nie stanom dymba, Kaśton cofie, Siwy kopytami do przodku, jo wołom, sarpiym lyce, bicym po nif, ale nic nie pomogo* (SpCzyt 143: Nd).

PRZISTAWEK *rz. mnż* **'część kieratu':** (matK: Fs).

PRZISTAWIAĆ zob. PRZISTAWIĆ

PRZISTAWIĆ *cz. dk* – **PRZISTAWIAĆ** *ndk*

1. **'dobudować coś do istniejącej już budowli':** *Kaplica przistawiano tako do kościoła* (matK: Nd); *Kómorka była przistawiono* (matK: Dr); *Jata to tako sopa, przistawione takie* (matK: ŁN); *Kościółek, tako kaplica przistawiono tako* (matK: Nd); (Dr, ŁN, Nd, Tr). [**przicynić** – Fr, ŁN, Tr]
2. **'przyłożyć, przysunąć coś blisko czegoś':** *Dostać-ef dostała, przistawiyła-ef drabine* (matK: Dr); *To dziecko zesło z kołyski, przistawiyło stołek ku kóminie* (matK: Łp); (Dr, Łp).

PRZISTOJI*

zob. fraz.:

NIE PRZISTOJI

PRZISTOJNY *przym., now.* **'ogpol. przystojny':** *Na pewno go tam znajom w Niedzicy, bo ón był dowódcom w strazy granicnyj w Sromowcak. Taki wysoki, wonsaty, przistojny i mielimy tam iś, ze pudymy kiedy na mse, bo tam som te rusnackie mse. Majom bardzo fajny folklor* (KorpSp: Rp).

PRZISTOMPIĆ *cz. dk* – **PRZISTYMPUWAĆ** *ndk*

1. **'stanąć na czymś, nadepnąć':** *Nogom sie przistympuje na to* (matK: Fs); (Fs, Kr).
2. **'przyjąć Komunię świętą':** *Przistompić do Komunije* (matK: Tr).
3. **'stać się członkiem jakiejś organizacji':** *8 grudnia baby do Zokónu przistympujom* [do III Zakonu] (matK: Łp).

PRZISTROJAĆ zob. PRZISTROJIĆ

PRZISTROJIĆ *cz. dk* – **PRZISTROJAĆ** *ndk* **'przyozdobić, przybrać':** *W dziyń I Komuniji Śwityj słónecko piyknie świyciyło. Kościół był bielusiyńko przistrojony, dzieciska wyubiyrane, wyucone sićkiego na pamieńć, a i gości sie tak duzo nazjyzdzało, ze sie do kościoła nie mieściyli. Przijyncie tyz sie udało* (SpCzyt 101: Kr); *Pani dawała na głowe korunke, wceśniyj zaś musiała ułozyć włosy, smaruwała je masłym, zeby nie odstajały. Downo przistrojano jom miyrtym i aśparagusym. Z tyłu korunki miyniyła sie bioło wstonzka, nazywano jom „z wodom", bo sie tak miyniyła i jakby płynyła, była óna jedna abo dwie takie syrokie i długie, bo az casym za kidel zwisały* (pmKosz: NB); (Kr, NB).

PRZISTROJIĆ SIE *cz. dk* **'przyozdobić się czymś':** *Do całego kroju trza zawse sie przistrojić, to jakom brośke przipionć, to zauśnicki przipravić i korole na syji zawiysić. Dyntki to były takie nojtońse korole, takie biołe abo bure i puste w środku. Podobne do dyntek były paciorki, ino óne były cyrwone i sie świyciyły, a korole, to juz takie jak górolskie, bo my od nik zapozycyli, abo takie małe cyrwone i świyconce* (pmKosz: CzG).

PRZISTROPIYNIE *rz. n* **'zmartwienie':** *Przistropiynie – markocić sie* (matK: ŁW); (Dr, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Tr).

PRZISTRUGAĆ *cz. dk* **'przyciąć odpowiednio kopyto STRUGIEM':** (...) *bom tatowi zawse noge trzimała, co tata kuł, no tom wiedziała, gdzie przistrugać, jak przistrugać, jak podkowe przibić* (KorpSp: Nd).

PRZISTRZIC *cz. dk* **'strzygąc, skrócić włos, sierść, runo':** *Dziadek przistrzigli bausy* (matK: Nd); *Mozym przistrzic* [materiał nożyczkami], *bo bedzie godnie* (matK: Łp); (Łp, Nd).

PRZISTRZYC SIE *cz. dk* – **PRZISTRZYGAĆ SIE** *ndk* **'zaczaić się na kogoś, coś':** *Przistrzóg sie i porwoł* (matK: Łp); *Przistrzedze sie na niego, kie go fce ubić* (matK: Tr); (Dr, Łp, Rp, Tr).

PRZISTRZYGAĆ SIE zob. PRZISTRZYĆ SIE

PRZISTYMP *rz. mnż* **'możliwość zbliżenia się do czegoś, kogoś i kontaktu z nim; dostęp':** *Baba po połogu nie śmiała wyjś z dóma, bo jom mamuny porwały. Dopiyro po wywodzie moze iś sama. Wywód to ocyscenie po połogu, coby złe ni miało przistympu do niyj. Przi połogu to powiadajom, ze tam rózne mogło wylyź do niyj i niescyńścia, a złego narobić. Wywód to był wte, jak kobiyta była zdrowo i mogła iś do kościoła. Obecnie wywodu tak nie przestrzygajom i boginki, i mamuny juz sie potracieły i siył ni majom* (BazWierz 108–109: Łp).

PRZISTYMPUWAĆ zob. PRZISTOMPIĆ

PRZISTYMPUWANIE *rz. n* **'przyjmowanie Komunii świętej':** (matK: Tr).

PRZISUĆ *cz. dk* – **PRZISYPUWAĆ** *ndk*
1. **‘sypiąc (się), przykryć coś, kogoś; przysypać, zasypać’:** *Przisuło go w tyj jaskini i tam juz ostoł* (matK: Nd).
2. **‘dodać nieco sypkiego składnika do czegoś; dosypać’:** *A potym raniym sie poli do pieca i gniecie sie na korytku, tyz dome jyncmiynyj monki, jarcanyj monki, dome i potym ze sklepu tyz, jak przyniesiymy tyz pore kilo przisujyme, to jes lepsy chlyb* (BubSpT 88: Kr); (Kr, Łp).

PRZISUSAĆ zob. PRZISUSYĆ

PRZISUSYĆ *cz. dk* – **PRZISUSAĆ** *ndk, past.* **‘o krowie, owcy: przestać dawać mleko, przestać się doić, zwłaszcza przed ocieleniem, okoceniem’:** *Potym, jakosi, w ktorysi rokaf juz tak tego Józka rusyło sumiynie i godo: – Józek, to moja wina była, bo jo te owce nie dodojuwoł, zeby nie było. A jak owce roz nie dodojis, drugi roz, trzeci roz juz ni mo tego mlyka. – Owce przisusyły i mlyka nie dawały* (Kc).

PRZISWARCUWAĆ *cz. dk* **‘prowizorycznie przyszyć coś w taki sposób, że przyszyty element trzyma się, ale tak, że łatwo przeciąć nici i odczepić go; przyfastrygować’:** (matK: Rp).

PRZISWOJIĆ SE *cz. dk* **‘przywłaszczyć cudzą rzecz; zob. też: PRZIWŁOSCYĆ’:** (matK: Rp).

PRZISYCHAĆ zob. PRZISKNÓĆ

PRZISYĆ *cz. dk* – **PRZISYWAĆ** *ndk* **‘ogpol. przyszyć’:** *Gombik przisyć* (matK: Kr); *Gorset z tebetu, przisyte do spódnicy* (matK: Kr); *Kartunka – do kartunki przisyty lajbik* (matK: ŁW); *Przisywane oblamki do portek* (matK: Kc); *Terepinki na lajbiki sie przisywało* (matK: Rp); (ogsp.).

PRZISYKUWAĆ *cz. dk* **‘przygotować’:** *Jutro beme kłuć, wyndzarnio juz przisykuwano* (matK: Nd); *Za to z rajbaniym tof miała krziz pański. Wiecór trza było przisykuwać ług i namocyć groty. Na drugi dziyń wyhurgotać na rajbacce. Potym przestołoncać z ługu we wodzie i wypłókać na rzyce* (SpCzyt 82: Nd); (CzG, Dr, Kc, Łp, Nd).

PRZISYŁAĆ zob. PRZISŁAĆ

PRZISYPUWAĆ zob. PRZISUĆ

PRZISYWAĆ zob. PRZISYĆ

PRZIŚLUBIAĆ zob. PRZIŚLUBIĆ

PRZIŚLUBIĆ *cz. dk* – **PRZIŚLUBIAĆ** *ndk* **‘przyrzekać gorliwie; przysięgać’:** *Ale o niedługi cas przizeł do niego nieznajomy człowiek, co pobłondziył w lesie, ne i prziślubioł włościcielowi wopiynnika, ze dobrze zapłaci, jak go wywiedzie z lasu na dobrom dróge* (BalNS 145: Fr).

PRZIŚNIĆ SIE *cz. dk* **‘pojawić się w czyimś śnie’:** *Prziśniyło sie mu, ze Pon Jezus przidzie do nif* (matK: Łp); *Neji jak sie mu potym prziśniyło* (matK: Rp); *Na trzeci dziyń sukanio, kiedy przechodziył koło lasu, zmyncony siod koło drzewa i sie mu zdrzimnyło. Prziśniył mu sie stary, brodziaty dziadek i godo do niego: – Jasiu, sukos narzeconyj, to boc na to, zeby miała nojpiykniyjse rynce* (SpCzyt 103: Kr); *Pewnego razu Helinka zacyna wspominać Jasia i płakać za nim „Kiebyś mi sie choć roz prziśniół”* (NaSp 2003: 2: Kr); (Kr, Łp, Rp).

PRZIŚPIYWEK *rz. mnż, muz.* **‘krótka śpiewka, dostosowana treściowo często do okoliczności; zob. też: PRZIŚPIYWKA’:** (matK: Łp).

PRZIŚPIYWKA *rz. ż, muz.* **‘krótka śpiewka, dostosowana treściowo często do okoliczności’:** (CoWś 250). [**prziśpiywek** – Łp]

PRZIŚPORUWAĆ *cz. dk* **‘zaoszczędzić nieco pieniędzy’:** *Ale tyz śporuwali. Miało mieli kielcykok, coby ino nazganiać pinionzków na kóniusia. Kie juz po poru rokak telo prziśporuwali, ze mogli tego kóniusia kupić, to oba pojechali z krzesnym ojcym na jarmak do Miasta* (SpCzyt 85: Rp).

PRZIŚRÓBUWAĆ *cz. dk* **‘przytwierdzić śrubą’:** *Winkiel do słupicy prziśróbuwany; prziśróbuwać* (matK: Fr).

PRZIŚTYCH *rz. mnż, bud.* **‘w konstrukcji dachu: belka wsparta jednym końcem na RYSIU, drugim na KROKWI (mniej więcej w połowie jej długości); zastosowanie *prziśtychów* powoduje załamanie płaszczyzny połaci dachu; na *prziśtychy* przybijane są ŁATY; 📷 Tabl. V’:** *Robiyli w scytak te słónecka, te, te patyki saluwali z desecek fajne, prziśtychy robiyli w dachak. Takie załamania.* [– Co to są *przyśtychy*?] – *Cyli idzie kont prosty w dół, na późniyj tak zwany jes prziśtyk tam, załamany kont jes dachu, neji wtedy popod spód widać było rysie wycinane ryncnie, ślifowane, te belki, główne lygary, ktore sły przez cały dóm, cyli tak jak strop, neji to trza było tyz zadłubać fajnie na wyngłak to wsystko, zeby to spasuwało, zeby to nie wypadło, zeby to nie, nie rozesło sie za duzo, tak ze to musiało być wymiyrzone prawie ze do milimetra i zacinane jes ryncnie piyłkom* (KorpSp: Rp). [**nadbitka** – Kc]

PRZIŚWIYCIĆ *cz. dk*
1. **‘oświetlić coś, by móc lepiej widzieć’:** *Pojechalimy ze synym, co mo dwanoście roków, zeby mi jacy prziświyciył lampasym na roli. Doś chytro wrucyłef zboze na wóz i jadyme nazod. Waluś ułozył sie na kabocie na środku fury i usnół. Dojyzdzalimy do wonwozu i choć tyz mi sie drzimało, tof musioł dać poziór, zeby omijać samorody* (SpCzyt 143: Nd).
2. **‘o słońcu: pokazać się na krótko’:** *Prziświyci słónce* (matK: Nd).

PRZITARASIĆ *cz. dk* **‘przygnieść i zniszczyć, uszkodzić coś’:** *Bo to tako stajynka była, my to nazywali owcarnio i to tam było sytkie te óno, te baranki i te owce były stare ś nimi. Ne to, jak były tyn okres taki, co sie lyngły, niy? Ne to, to tata juz tam zaziyroł, zeby te starse nie przitarasiyły cy cosi. Zaroz óno kłod koło ónego, ne dalyj, zeby nie przitarasiyły* (KorpSp: ŁW).

PRZITKAĆ *cz. dk* – **PRZITYKAĆ** *ndk* **‘zatkać, zamknąć, zasłonić lekko coś otwartego’:** *Przitkoł sparke, ze nie widno* (matK: Łp); *No to to tak no mniyj wiyncyj sie patrzyło na cas, zeby było wiyncyj jak pół godziny, ale casami, zolezy jak był tyn piec wypolony, jak casami trza było przitkać, coby to ciepło nie uciykało* (MMilMCK: Nd); (Łp, Nd).

PRZITOMNOŚĆ *rz. ż*

zob. fraz.:

DOCHODZIĆ [DÓJŚ] DO PRZITOMNOŚCI

PRZIJŚ DO PRZITOMNOŚCI

PRZITOMNY *przym.*

1. **‘obecny, towarzyszący komuś’:** *Posłaniśmy tu od pana młodego* [*od pani młodyj*], *cobyście przišli na wesele w środe* [*w cwortek*]. *Prziśliśmy powiedzieć, cobyście przed tym weselym tydziyń nie jedli, nie piyli, bo bedom tam miysa, kołoce, wódka, a trzewiki se ponaprawiojcie, coby wom nie poodlatywały, bo tako tam bedzie muzyka. A tak ci młodzi nos tu przisłali, cobyście nie byli od nif wymowni, ale ku nim przitomni. Ostońcie tu zdrowi nasi przijociele* (pmZiemb 74: Jw).
2. **‘ogpol. przytomny; świadomy’:** *Przitomny – przidzie do siebie* (matK: Nd).

PRZITONIEĆ *cz. dk* **‘nieco stanieć’:** *– Kieloś doł? – Pindziesiont. – To óny przitoniały?* (matK: Rp).

PRZITRAFIĆ SIE *cz. dk* **‘przydarzyć się’:** *Walek polecioł spać, a jo im werejnie godom, co mi sie przitrafiyło. Matka załómali rynki i zacyni lamyncić, bo myśleli, zef cosi wypiył* (SpCzyt 144: Nd); *Kie ino przisła wiesna, wynajmuwoł sie za juhasa i targoł w hole. Tak prawie całe zycie przesło mu na juhasce, na poniywiyrce. Nale za to mioł o cym opowiadać, bo tyz mu sie niejedno w zyciu przitrafiyło* (SpCzyt 46: Rp); *Chowali we Wyśnif Łapsaf. I tak sie przitrafiyło, ze jak jom juz pochowali, tak jak dziś, jutro ktoś z Łapsów zmar, poseł tyn gróborz kopać grób na kóńcu tego grobu. Neji i słysy – cosi durko* (plBiz: Łp); (Łp, Nd, Rp). [**przitrefić sie** – CzG, Łp, ŁW, Nd, Rp]

PRZITRAMSIĆ *cz. dk* **‘podeptać i pomiąć’:** *Przitramsi, pogniecie nogami* (matK: Fr).

PRZITREFIĆ SIE *cz. dk* **‘przydarzyć się; zob. też: PRZITRAFIĆ SIE’:** *Przitrefiyło mi sie niescyńście* (matK: ŁW); *To sie tam przitrefiyło* (matK: CzG); *Przitrefi sie; zdechnie; teroz sie mi dziynka Bogu nie przitrefiyło, zebym mioł chorego kónia* (matK: Rp); (CzG, Łp, ŁW, Nd, Rp).

PRZITREFUNEK *rz. mnż* **‘przypadek; zdarzenie; zob. też: PRZIPODEK’:** *Przitrefiół sie tu jedyn taki przitrefunek i ze jedyn, go tak zrobiyli jak mertwym, jednego, hej!* (BubSpT 20: CzG).

PRZITRUĆ SIE *cz. dk* **‘zatruć się lekko, bez poważniejszych konsekwencji zdrowotnych’:** *Powybiyroł co tłuściyjse, przitruł sie chłop z tym miysym* (matK: Dr).

PRZITRZEĆ *cz. dk, kuch.* **‘zetrzeć nieco ziemniaków i dodać je do przygotowywanego dania’:** *Na Świynta, jak tam upiekli tego moskola, jak jesce roz wom gwarzym, ze jo nie głoduwoł, no to tak tego moskolicka dali w piecu upieconego, grul oskrobali, przitarli do jedna, to był taki trzescok, co se człek fcioł zymby połómać na nim* (BubSpT 55: Jw).

PRZITRZIMAĆ *cz. dk* **‘ogpol. przytrzymać, potrzymać’:** *Przitrzimojze, bo obwijo ksionzke* (matK: Rp); *Upodało, ale chyciył to i jakosi przitrzimoł* (Kc); *– Ón nie do gazdostwa, ino z figli zyć – radziyły dziywki. – Kóniowi, Boze broń, nogi nie przitrzimie, krów nie napoji, ino by od rana do wiecora w skole siedzioł i słuchoł, co ucitelka opowiado o świecie* (BalSKD 92: Fr); *A kóń zaprzongniynty – mioł huzde i lyce, ne to sie kónia przitrzimało. Ale przedtym krowami robiyli, jak były dwory* (plBłachut: Fr); (Fr, Kc, Rp).

PRZITRZYNSNÓĆ *cz. dk* **‘przysypać, przykryć’:** *Drugie lezy pod progiym przitrzynśnione barłogiym* (matK: Rp).

PRZITRZYNŚ *cz. dk* **‘domieszać siana do słomy, potrząsając tą paszą’** *Przitrzynś ta, to lepiyj zjy* (matK: Rp).

PRZITULAĆ I zob. PRZITULIĆ

PRZITULAĆ II *cz. dk* **‘przyturlać’:** (pmMich: Fr).

PRZITULAĆ SIE *rz. ż* **‘przyturlać się’:** *Jak roz sie odprawiała w kościele świynto omsa, to przitulała sie ku kościele trupio głowa. Neji tułała sie i tułała, ludzie pośli wołać farara, bo nie wiedzieli, co to, co z tym zrobić. Noji óni godajo tak: weznyme krziz i pudyme z procesyjom za tom trupiom głowom, i uwidzyme, gdzie sie be tulać i co sie be robić* (ZwN: Nd).

PRZITULIĆ *cz. dk* – **PRZITULAĆ** *ndk* **‘objąć serdecznie kogoś, coś i przyciągnąć do siebie’:** *Przitul mnie ku sobie, jo nikogo nie fcym jacy, Maciuś, ciebie* (matK: Dr).

PRZITULIJO *rz. ż* **‘pospolity chwast o długich (do ok. 1,5 metra), czterograniastych łodygach**

owijających się wokół innych roślin, występujący w zaroślach, na polach uprawnych, kłopotliwa zwłaszcza w zbożach, gdzie sczepia źdźbła, utrudniając mocno ich zbiór; przytulia czepna (*Galium aparine* L.); zob. też: OSTRZICA; 📷 Tabl. I’: (CoWś 213: CzG); (CzG, Łp).

PRZITUPNÓĆ *cz. dk* **‘przygnieść nogą’:** *Tak fuknie, jak przitupnie* [o purchawce] (matK: Dr).

PRZITUZYĆ *cz. dk* **‘przytaknąć komuś, utwierdzić go w jego osądzie’:** *Starzi ludzie kiedy godali tak, ze jak Pon Jezus pokónoł śmierzć, to my tyz przi Wielkiyj Nocy musyme jom wygnać. – Jo jesce wiym – przituzyła inkso – ze śmiertka to tyz zima, chłód, smutki, zły to cas. Trza jom wyrucić* (SpCzyt 121: Nd).

PRZITWIERDZIĆ *cz. dk* **‘wyrazić zgodę, przyzwolić’:** *No to tam ci ojcowie tam juz przitwierdziyli, no dy to weźze tam juz* (BubSpT 139: Rp).

PRZITYKAĆ zob. PRZITKAĆ

PRZITYNGNÓĆ *cz. dk* **‘nieco zesztywnieć, stwardnieć’:** *Nawet siedym gynsi jak było, to było duzo skubanio, no to robiyli to. Jo nie patrzałaf na to, bo jo ni mogła patrzić, jak te óno rzezali te gynsi. Potym smatami zawionzywali, ale to tak, ze te głowy sie trzimały jesce óno, ze bo to głowy mama skubała i to do krup było, wkładała do krup, warzyła krupy z tymi głowami gynsimi. A potym, jak juz óno te gynsi, óno, jak juz tak, co trosecke tak przityngły, tak potym oskubało sie piyrse z pierzi, potym z mesku i mama kładła do takif duzyf worków papierowyf te piyrze, i mesek osobno, piyrze osobno* (KorpSp: ŁW).

PRZITYNZAĆ zob. PRZITYNZYĆ

PRZITYNZYĆ *cz. dk* – **PRZITYNZAĆ** *ndk* **‘osadzić, przymocować coś mocniej’:** *Przitynzyć podkowe, kie sie ruso* (matK: Fs); *Przitynz jom tam* [pawęż], *zeby..., przitynzone, zeby sie nie rusało* (matK: Łp); (Fs, Łp, Tr).

PRZIUCAĆ SIE zob. PRZIUCYĆ SIE

PRZIUCYĆ SIE *cz. dk* – **PRZIUCAĆ SIE** *ndk* **‘przywyknąć do czegoś’:** *To my sie prziucyli* (matK: Łp).

PRZIWALIĆ *cz. dk*

1. **‘przygnieść wielkim ciężarem’:** *Jak juz potym tym tyn lyn porafiymy, tak teroz dajymy do mocydła, to sie mocy i tam w mocydle prziwali sie go kamiyniami tyngo, coby nie wysły snopy na wiyrf, a drugom połówke bierymy se lnu, co go rosymy teroz i wydajymy go na tom spółdzielniom, tom kontraktacyjom lnu* (BubSpT 94: Kr); *Ón powiado: Fce mi sie scać. Ón sie potym wyścoł. Bozo manna leci. Ón potym puściół te dźwiyrze. Zbójnicy pouciykali. Jednego prziwaleli ty dźwiyrze. Ón i potym pośli, i pojedli tego miysa, nabrali piniyndzyk i pośli do swojego dómu, i tak potym gazduwali, bo głupi im nagnoł doś piniyndzyk* (MalPS 148: Jw); (Jw, Kr).
2. **‘uderzyć kogoś mocno; zob. też: PRZIFASUWAĆ’:** *Prziwalić* || *prziloć* (matK: Kc); *Prziłozyć* || *przipiernikuwać* || *prziwalić* (matK: Kc).

PRZIWANDRUWAĆ *cz. dk* **‘ogpol. przywędrować; zob. też: PRZIWYNDRUWAĆ’:** *Były we Frydmanie Cygany, ale teroz juz if ni ma. W seśdziesiontyf rokaf sie wziyni i rozjechali stela, pośli do Nowyj Huty – jak Hute wystawiyli, to pośli tam i tam zarobiali. Tutok juz we Frydmanie Cyganów ni ma. A óni chaba skondsik prziwandruwali, co potym rodziny tu przisły siedzieć. Ale óni zycie barz biydne Cygani prowadziyli. Ale chodziyli ludziom tak pomogać, grule kopać, sadzić, zboze grobać tyz chodziyli pomogać* (plBłachut: Fr).

PRZIWARZIĆ I *cz. dk* – **PRZIWARZUWAĆ** *ndk* **‘przymocować jeden element żelazny do drugiego, rozgrzewając je wcześniej do wysokiej temperatury’:** *Prziwarzujom zelazo* (matK: Tr); *Kawołek zelaza prziwarzone pośrodku* (matK: Fs); *Gryf – taki nawarek na przodku podkowy przilypione* || *prziwarzone* (matK: ŁW); (Fs, ŁW, Tr). [**przilypić** – ŁW]

PRZIWARZIĆ II *cz. dk, kuch.* **‘dopuścić do przywarcia potrawy do dna garnka w czasie gotowania’:** *Prziwarzone mlyko* (matK: Nd).

PRZIWARZUWAĆ zob. PRZIWARZIĆ I

PRZIWDZIOĆ *cz. dk* – **PRZIWDZIYWAĆ** *ndk* **‘założyć na siebie jakiś ubiór’:** *Telof dobrze, zef prziwdziołaf corny fartuf z orlijonu, dziś powiyme alpagi, bo słaf drógom i wóz mnie opyśkoł* (pmKosz: Fr); *Prziwdzioła serdocek, chustke na głowe i wysła na pole* (SpCzyt 104: Kr); *W dziyń Ofiaruwanio Nojświyntsyj Maryi Panny, niedzickie gazdynie odziywajom sie w spiskie groty i ucestnicom na sumie we Msy Świyntyj. Jes to jedno z niewielu świont, kiedy w niedzickiym kościele móc obziyrać Niedzicanki w śpiskif strojaf. Utrzimoł sie z downa zwycoj, ze w świynto Matki Bozyj Gromnicnyj wydane baby przichodzom odziote w kidle, a jak jes mocno zima to na plecy jesce prziwdziywajom strykuwanki* (NaSp 51: 12: Nd); (Fr, Kr, Nd).

PRZIWDZIYWAĆ zob. PRZIWDZIOĆ

PRZIWIDZIEĆ SIE *cz. dk*

1. **‘ktoś ma wrażenie, że widział, słyszał itd. coś, co w rzeczywistości nie miało miejsca’:** *Myśloł juz i tak, ze mu sie cap prziwidzioł jak jako mamuna. A mamuniyło go nieroz, tak ze i całom noc chodziył*

koło sałasu, a nie wiedzioł, dzie je (SpCzyt 38: Rp); (ŁW, Rp).

2. **‘spodobać się’:** *Ale ón jak juz był taki parobek zgrabny, to tyj staryj pani sie przwidzioł, niy. Ej, to by był taki dobry. I go namowiała furt, zeby sła za monz, zeby sie pobrali, niy. I tak sie pobrali* (BubSpT 71: Kc).

PRZIWIESIĆ *cz. dk* **‘odebrać komuś życie przez powieszenie; zob. też: POWIYSIĆ’:** *Jo by takiego przwiesiół* (matK: Rp).

PRZIWILIJO *rz. ż* **‘przyczyna; powód; zob. też: PRZICYNA’:** *Przwilijo śmierci musi być* (KorpSp: Tr).

PRZIWILYJ *rz. mnż* **‘przekonanie, przeświadczenie; zob. też: PRZEKÓNANIE’:** *Downo były takie przwilyje, ze go kto ogaduje, ze sie mu cko* (matK: Kr); *No takie przwilije, takie, takie opowiadanie starodownyf ludzi* (BubSpT 124–125: Nd); (Kr, Nd).

PRZIWINSUWAĆ *cz. dk* **‘złożyć życzenia’:** *Od rania co fila poziyrom bez okno, bo tak godajom, ze jak we Wilijom piyrsego uwidzi sie chłopa, to be w rodzinie zdrowie, a i dostatek. Neji wypatrzałaf nasego kumotra z brzegu, śli dziesi ze siykiyrkom. Od razu mi ulzyło, a teroz jesce tyś nom prziwinsuwoł, to wierzym, ze be dobrze* (Czard 47: Nd).

PRZIWIONZAĆ *cz. dk* – **PRZIWIYNZUWAĆ** *ndk* || – **PRZIWIONZUWAĆ** *ndk* **‘przymocować jedną rzecz do drugiej, robiąc węzeł’:** *Huzianka – do płafty na zyrdke przwionzuwały* (matK: Nd); *A tak potym go przwionzujymy na taki, takie płóciynko sie woło, bo to te kónce som tutok i to te kónce potym trza dać na takie płóciynko sie tam poowijo na taki wołek, i toto sie potym przwionze a tak sie dopiyro potym zacnie pomału tymi bidłami, nazywajom to bardo, chodzi w tymu, co jes bardo, to sie tak woło bidła, hej!* (BubSpT 94: Kr); *A pod brode moze być snurek harasiany (do portek), co sie kanie przwionze, coby ci jom wiater nie zwioł* (ZGS-I: ŁN); (Kr, ŁN, Nd, Rp).

PRZIWIONZUWAĆ zob. PRZIWIONZAĆ

PRZIWITAĆ *cz. dk* **‘słowem, gestem (zwykle podaniem ręki) okazać komuś szacunek i wyrazić radość w chwili spotkania się z nim’:** *Przyseł, przwitoł dobrym słowym* (matK: Rp); *Kied wchodziył do zomku, w staryf pohrabiowskif dźwiyrzaf, przwitała go Marynka. Ze zdziwiynio jaze chłopa zatkało. Ocy wybałusył i iście oniymioł, bo nijako ni móg wykrztusić ani słowa* (KonkLit 2024: 156: Nd); (Nd, Rp).

PRZIWITAĆ SIE *cz. dk* **‘ogpol. przywitać się’:** *Pewnyj niedzieli w Jurgowie przi kościele tak sie przwitały Jurgowianka z Cornogórzankom: – E, witojciez krześnicko, witojciez! Jakze ta zyjecie? – E, dyć wiycie, jak sie to zyje wdowie z drobnymi dzieciami* (BubSpT 115: ŁW); (Fr, ŁW).

PRZIWITANIE *rz. n* **‘ogpol. przywitanie’:** *Jadom na przwitanie* (matK: Dr); (Dr, ŁN).

PRZIWIYNZUWAĆ zob. PRZIWIONZAĆ

PRZIWIYRAĆ zob. PRZIWRYĆ

PRZIWIYŚ *cz. dk* – **PRZIWODZIĆ** *ndk*

1. **‘ogpol. przywieść; przyprowadzić’:** *Przwiedli niedźwiedzia, co sie pasuwali, to ci pasownicy, wiycie, z tym niedźwiedziym, cyrk taki* (BubSpT 9: CzG); *A jo mu powiadom: a dy go tu diabli ukradnom, tego kónia. Jak ci go ukradnom, to go hań i przwiedom nazod* (BubSpT 57: Jw); *Późni tata polecieli i powiedzieli, ze sie poli. I polecieli kónia wywiyś, a kóń nie fcioł iś. Potym go wywiedli ze stajnie i przwiedli do nos, a krowy zawiedli do Symka. Potym, jak sikowki sikały, to sićka pomogali* (CygTGS-II 257: Dr); (ogsp.).
2. **‘stać się powodem czegoś’:** *Wódka go do tego przwiedła* (matK: Łp).

PRZIWIYŹ *cz. dk* – **PRZIWOZIĆ ‘ogpol. przywieźć’:** *Przwiezie sie i sie go susy* (matK: Jw); *Zaprzane drzewo przwóz, polić sie nie bedzie* (matK: ŁN); *Przwióz jom du dómu, uwionzoł jom u taki ławy, bo downiyj w kuchni kozdy mioł takom duzom ławke i w tyj ławce były dziury nawiertane. To tam uwioznali, jak sie krowa ocielyła, to cielontko przynieśli do izby, uwionzali u tyj ławy abo jagnie, abo cosi* (Fr); *To my chodziyli jaz ku madziarskim granicom, a kupuwalimy prosiynta, takie podrostki sie nazywajom. Przwieźlimy tu do Jurgowa, na potym zaś przichodziyli z Bukowiny ludzie, za okupacyje to było, wiycie, no to zaś my im przedawali, no bo trzeba było ratować brat brata, niy?* (BubSpT 59: Jw); *No a jak juz potym urós, ze juz był do branio, no to sie go sło brać, brać tyn lyn. To sie rynkami wybiyrało na takie kładło kopki, potym sie wionzało, potym sie go wziyno do wozu, przwiezło du dómu i rafać, znów rafać* (BubSpT 73: Kc); *Z trzinoście tyźni jak tyn lyn rośnie, tak potym go wybiyromy zaroz i wionzymy do ociypek, i tak sie przwozi go na bojsko. Sie na takif rafaf, co som takie zymby i co te główki odlatujom od tego... z tego lnu* (BubSpT 94: Kr); (ogsp.).

PRZIWIYŹ SIE *cz. dk* **‘przybyć pojazdem kierowanym przez kogoś innego’:** *To do Łopusny-ście sie przwiezły* (matK: Dr).

PRZIWLYC SIE *cz. dk* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: przyjść, przyplątać się’:** *Przwlók sie skondsi* (matK: Łp); *Bacy nie wolno chodzić ku babie do świyntego Jana, a od świyntego Jana*

wolno iś juhasom. Baca, jak wróci sie od baby, to go juhasi kropiom świynconom wodom, coby odegnać złe, ftore mogło sie za nim w hole prziwlyc (BazWierz 181: CzG); *U nos, dejmy na to, był taki przipadek, ze przisła jedna baba na obore do nos, a my tam cosik robiyli na oborze i prziwlekła sie za nami na obore* (Fr); (CzG, Fr, Łp).

PRZIWŁOSCYĆ *cz. dk* **'ogpol. przywłaszczyć':** *Prziwłoscół se* (matK: Dr). [**przis wojić se** – Rp]

PRZIWODZIĆ zob. PRZIWIYŚ

PRZI WOJSKU 'w czasie służby wojskowej': *To sićko było słowackie, to lyn prawie po wojnie nastało, ale to wtedy było słowackie i madziarskie, wyngierskie. To ni ma sie co dziwić, bo mnie słowiyńskie pismo idzie, a polskie nic nie idzie tak, bo cłowiek naucony słowiyńskie pisać i przi wojsku słowiyńskie i w Ameryce kief był, to tyz po słowiyńsku* (BubSpT 104: ŁN).

PRZIWOLANY *przym.* **'trochę przybrudzony':** *Totom mom troske prziwolanom* (matK: Dr).

PRZIWOZIĆ zob. PRZIWIYŹ

PRZIWÓDCA *rz. mos* **'ogpol. przywódca':** *Mój ociec telo sie pobiył z Białcanami, ze musioł uciykać na bacówke na Bieszczady, zeby uniknóć wiynziynia. A tyn, ftorego śmiertelnie prawie pobiyli, taki z Białki ozyniył sie do Jurgowa. Jak ociec wróciył, to sie pogodziyli i do śmierzci byli takimi kolegami, mało tego, tyn Białcon tak sie dostosuwoł do środowiska jurgowskiego, ze go uwazuwali za takiego prziwódce tyk słowackik róznyk inicjatyw* (CzG).

PRZIWREĆ zob. PRZIWRYĆ

PRZIWRÓCIĆ *cz. dk* **'oddać, zwrócić':** *Dwa złote mi prziwróćcie* (matK: ŁW).

PRZIWRYĆ *cz. dk* || – **PRZIWREĆ** *dk* || – **PRZIWRZEĆ** *dk* || **PRZIWRZIĆ** *dk* – **PRZIWIYRAĆ** *ndk* **'przymknąć drzwi, okno, nie zabezpieczając go jednak żadną zaporą, kluczem, haczykiem itp.':** *Prziwryć trza* (matK: Fr, ŁN); *Prziwrzyj ta dźwiyrze* (matK: Dr); *Dźwiyrecka prziwiyrali, jak mało sie rumiyniół, jak mu trzeba wiyncyl ciepła. Potym wziyni na łopate tyn chlebuś, wysadziyli, wywróciyli, pokłapkali, poobciyrali smatom ze spodku monkom* (GrJMSp 307); (Dr, Fr, Nd).

PRZIWRZEĆ zob. PRZIWRYĆ

PRZIWRZIĆ zob. PRZIWRYĆ

PRZIWŚCIYC SIE *cz. dk* **'wściec się trochę':** *Pewnieś sie prziwściekła* [do gęsi w złości] (matK: Nd).

PRZIWYBRUSIĆ *cz. dk* **'zedrzeć i wygładzić czymś ostrym powierzchnię czegoś':** (KorpSp: NB).

PRZIWYKAĆ zob. PRZIWYKNÓĆ

PRZIWYKNIONY *przym.* **'przyzwyczajony, nawykły do czegoś':** *Od mała prziwykniony* (matK: ŁN).

PRZIWYKNÓĆ *cz. dk* – **PRZIWYKAĆ** *ndk* **'przyzwyczaić się do czegoś; przywyknąć':** *Bartek we Widniu juz prziwyknół, ale nigdy nie zabocół o swojyj Justynce, wse jom widzioł w duchu, jak klyncała przi ółtorzu i ślubuwała, ze bedzie mu wierno. Cynsto gynsto listy pisuwoł i jak ino móg, to nojsiumniyj do niyj sie odzywoł* (BalSKD 102: Fr). [**przizwycajić sie** – Dr, Jw, Nd, Rp]

PRZIWYNDRUWAĆ *cz. dk* **'ogpol. przywędrować':** *Spokók za mojego młodego zycia nie było i dopiyrz za polskik casók do nos prziwyndruwały. Tak samo było i z krzonściami majowymi, nie było ik, ale i dzisiok ik ni ma, bo óny nierade widzom smereki. Patrzom tyz ludzie i na kretowiska, cy som nowe, aj, cy ptoki sie porusajom* (NaSp 28: 12: Jw). [**przi wandruwać** – Fr]

PRZIZABIĆ *cz. dk* **'zabić zwierzę na mięso, by mieć dodatkową żywność':** *Na reśte zaś do chowu, zeby zaś młode były, neji cosik moze tyz przizabijom* (KorpSp: Rp).

PRZIZABOCYĆ *cz. dk* **'zapomnieć nieco, na chwilę':** *Juz tak se cłowiek przizabocy* (matK: Łp).

PRZIZABOCYĆ SIE *cz. dk* **'stracić przytomność':** *Tak sie zlonk, aze zmiertwioł, jak kieby sie przizabocół* (matK: Łp).

PRZIZAPOMNIEĆ *cz. dk* **'zapomnieć nieco, na chwilę':** *Takik śpiywanków jes wiyncy, ale se cłowiek przizapomnie* (matK: Łp).

PRZIZAROBIĆ *cz. dk* **'zarobić dodatkowo; dorobić do normalnych dochodów':** *U nos i dziś, wiycie, na nasyj gazdówce jakbyście nie przizarobiyli, to bedziecie ciyniutko piskać. U nos to niby tak sie godo, ze gazda, hej mo ośmioro statku i kónia przi tym, ale jakby nie przizarobiół, no to coz* (BubSpT 111: ŁW); *Neji, zeby cosi przizarobić, jakiegosi piniondzka i, i to sie nazywało, ze ... gdzieś był? – Na kośbak. – No to juz wiada było, ze no tydziyń go nie było w dóma cy dwa, no to wiadomo było, ze był kosić* (KorpSp: Rp); *– No to ino mama, no to wiys, no to, no to na maliny, na borówki, zeby przizarobić, cy na grziby dziesi, noji w dóma. Rano frystyk uwarzić i, i, i uwarzić obiod, nie jedli ludzie chleba, kanapkók tak jak tero. Rano było uwarzone klóski, na obiod były krupy abo kapusta, cy, cy tam tak grule doprazone jakiesi, noji na wiecerzom zaś było warzone* (Jw); *Trza było w polu zrobić, noji chowalimy, tak bycka my chowali, trzi świnki, choćkiedyk chowała dwie świnki, potym, no bo teściu tyz no, ale trza było przizarobić, no bo tu śpytol zapłacić, tu dzieciom tyz trza było jesce cosi, te do skoły* (KorpSp: Łp); (Jw, Łp, ŁW, Rp, Tr).

PRZIZBIYRANY *przym.* **'o elemencie ubioru: marszczony':** *Bluzka to była katana, no to była usyto na takom mode jakomsi zaś, jak wtedy była, ze z długim rynkowym i, neji tu jakosi tam było w pasie tak dziesi przizbiyrano troche* (Jw).

PRZIZDRÓWKAĆ *cz. dk* **'wznieść toast na czyjąś cześć':** *Do kumotra przizdrówkoj* (matK: Tr).

PRZIZGRZEBIĆ *cz. nieos., dk* **'ktoś przygarbił się z powodu ciężkiej pracy':** *Przizgrzebiyło go, pochyłyło, zgarbaciyło ze zgryzu, z roboty* (matK: Fs).

PRZIZGRZIPIEĆ *cz. nieos., dk* **'kogoś przytłoczyły nieszczęścia lub ciężka praca':** *Ale mie przizgrzipiyło* (matK: Tr); *E, tego robota przizgrzipła* (matK: Rp); (Rp, Tr).

PRZIZIYRAĆ zob. PRZIŹREĆ

PRZIZIYRAĆ SIE *cz. ndk* **'przyglądać się':** *Niedaleko nif, na duzyj okrynglicy siedzi mało Rózusia. W jednyj rynce trzimo drewnianego kónicka, a w drugiyj smacianom popke. Cały cos przziziyro sie graniu. Jyj babka wse godajom, ze tako ś niyj biydnica, troche hakliwo na zdrowiu, ale iście tymu, ze barz poskarpyntno w jedzyniu* (SpCzyt 18: Nd).

PRZIZIYRAĆ SIE zob. PRZIŹREĆ SIE

PRZIZNAĆ SIE *cz. dk* – **PRZIZNAJAĆ SIE** *ndk* **'ogpol. przyznać się':** *A ón potym pytoł jednom izbe tako ekstra, ze ón tam musi iś na dwie godziny, zawse do tyj izby. Ón a godo: no to jes tako izba, ze tam nifto nie przichodzi, a co ty tam fces w tyj izbie robić. Ón sie nie fcioł przizнać* (BubSpT 71: Kc); (Dr, Jw, Kc, Łp).

PRZIZNAJAĆ SIE zob. PRZIZNAĆ SIE

PRZIZNAĆ *cz. dk* **'zatwierdzić':** *Juz ksiondz przizнany do Jurgowa* (matK: Rp); [– Jak się mówi na strażaka po spisku?] – *Fajermon, no to, ale to fajermani, to juz w ogóle som przizнane, to juz jes tak i to jes, i na Słowacji tak, i w Polsce jes tak, no to wołajom fajermani* (KorpSp: Nd); (Nd, Rp).

PRZIZOSTAĆ *cz. dk*

1. **'pozostać nieco dłużej':** *Ne chłopcy chodziyli wiecorami tak, w karty sie grali, to prziśli i, i dziesiyncif, i, i ponad dziesiynć, bo sie w karty grali i nawet, i dwa wiecory, bez wiecór u dwóf pannów obeśli. I to tak chodziyli, i ftorysi zostoł potym, jak sie mu dziywce podobało, przizostoł, a toci pośli. Na jak juz zostoł roz, zostoł drugi roz, noji tak sie poznawały* (RnS 187: Nd).
2. **'opóźnić się w rozwoju':** *Przizostało* [o zwierzęciu niewyrośniętym] (matK: Łp).

PRZIZOSTAWIĆ *cz. dk* **'wstrzymać się od działania w stosunku do kogoś lub do czegoś; pozostawić':** *Kontaktujemy z nimi, utrzimujemy kontakt. Jesce teroz ostatnio bylimy na weselu u kuzyna az koło Presiowa. Ne tak, ze troche sie zwiedzi tego terenu, widzi sie, jak tam, jak tu u nos, no ale potym jak u nos, tak i tam te gazdówki, te kołchozy tamci bardziyj jesce przizostawiyli, ale nasi, ale tyz przziniscyli te zabudowania kołchoskie, sićko jes w rozsypce tak jak i u nos* (KorpSp: Nd).

PRZIZWYCAJIĆ SIE *cz. dk* **'przyzwyczaić się do czegoś; przywyknąć; zob. też: PRZIWYKNÓĆ':** *Jak przebyndzie rok, to sie przizwycaji* (matK: Rp); *Do syćkiego sie przizwycaji* (matK: Rp); *Nie boji sie nicego, przizwycajół sie* (matK: Dr); (Dr, Jw, Nd, Rp).

PRZIZWYCAJYNIE *rz. n*

1. **'ogpol. przyzwyczajenie; nawyk':** *Przizwycajynie to zwyk, powtorzo sie* (matK: Tr).
2. **'zwyczaj':** *To takie przizwycajynie* [mowa o zwyczaju zawijania dziecka do chrztu w białe płótno] (matK: Rp).

PRZIZWYKŁY *przym.* **'przyzwyczajony':** *Ale to tak cłowiek przizwykły* (matK: Rp).

PRZIZYNIĆ SIE *cz. dk* **'po ślubie wejść do nowej rodziny, w nowe środowisko, zamieszkać po ślubie w domu małżonka':** – *Nie wiym, kielo to tyk hektarók mieli, bo to było ciotcyne, bo sie przizynieła, óna miała te, no* (Jw).

PRZIZYNIUWAĆ SIE *cz. iter.* **'o wielu osobach: PRZIZYNIĆ SIE':** *No teroz sie przizyniujom młodzi, co z Frankowyj, z tyf tutok wsi, to som, to som Słowiocy, ale, ale ci som tacy sami, tylko ze tak samo godajom w dómu, bo nie godajom po słowacku, tylko w kościele nie rozumiejom po polsku* [śmiech] (Kc).

PRZIŹREĆ *cz. dk* – **PRZIZIYRAĆ** *ndk* **'doglądnąć kogoś, czegoś, aby coś przebiegało należycie, aby coś lub ktoś miał to, co należy':** *Dziecko prziźrejom* (matK: Fr).

PRZIŹREĆ SIE *cz. dk* – **PRZIZIYRAĆ SIE** *ndk* **'przyjrzeć się':** *Niedaleko nif, na duzyj okrynglicy siedzi mało Rózusia. W jednyj rynce trzimo drewnianego kónicka, a w drugiyj smacianom popke. Cały cos przziziyro sie graniu. Jyj babka wse godajom, ze tako ś niyj biydnica, troche hakliwo na zdrowiu, ale iście tymu, ze barz poskarpyntno w jedzyniu* (SpCzyt 18: Nd); (ŁN, Nd).

PRZODEK I *rz. mnż*

1. **'przednia część czegoś; przód':** *Potym sie wygarnuło te wyngle tu na przodek takim cioskiym z drzewa. Poźrało sie, no juz przetychło, dało sie troche monki, cy sie poli barz ta monka, cy niy, potym juz sie wkładalo tyn chlebuś na takij łopacie* (GrJMSp 307).

2. **‘przednia część, tj. KARA wozu konnego’:** *Przednio kara, kie rozebrany, a kie słozony to przodek* (matK: Fs); *Przodek || przednio cyńść || przednio kara* (matK: ŁW); (Fr, Fs, ŁW).
3. *str.* **‘płat płótna lnianego, stanowiący przód spódnicy, wszywany w celu oszczędności materiału’:** *Przodek spodnicy. Syjośka kóńcy robić przodek do kanafoski. Babka w kościele potargała przodek* (Kc); *Tu my chodzali, do przodka dary, kie baba sła ś nim podniesionym, w casie weseliska, to syćko było dlo młoduchnyj, zeby potym miała z cego dzieciska uchować* (Nd); (Kc, Nd).

PRZODEK II *rz. mos* **‘osoba należąca do poprzednich pokoleń’:** *Przed nami kolyjne miysopusty i cas, zeby przipomnieć stary zwycoj chodzynio z kóniym, ftory do dziś w Niedzicy jes utrzimuwany. Nasi przodkowie wiedzieli, ze trza sie wytańcuwać, wyhulać przed nadchodzoncym postym* (NaSp 51: 12: Nd); *W casie odpustowyj msy procesyjo sła koło kościoła. Walek seł pomalućku na kóńcu. Ni móg sie nadziwić, jak duzo ludzi oblekło sie w tutejse, regionalne odziynie, takie świyntalne, jak kiedy nosiyli przodkowie. Przibocyły mu sie dziadkowe portki, lajbiki, babcyne kidle, paradne kosule obsyte ś tikierajami, chustecki, neji te bogańcie z wysokiymi cholówkami, co if tak sanuwali, bo były jedne na całe zycie i jacy do kościoła. Serce mu rosło, kied to wsićko obziyroł i wspominoł* (KonkLit 2024: 155: Nd).

zob. fraz.:
DO PRZODKU
MIEĆ DZIECKO NA PRZODEK
NA PRZODEK
NA PRZODKU
OD PRZODKU

PRZODKIYM *przysł.* **‘o ruchu: przed kimś, czymś’:** *Przodkiym idzie || na przodzie* (matK: ŁW); *W polu przodkiym fce odrobić* (matK: Tr); *A za mnom leci mój kolyga, a jo przodkiym z bratym, a jemu sie ozwionzoł bót, tak ón se zostoł zwionzać* (BubSpT 22: CzG); *Jo sie zabroł tak przodkiym, przistepujym if po takif miedzaf, troche były dołym olsyny, idym se przódzyj nif, przódzyj tyf owiecek i oglondnym sie, co tak lecom na mnie, z góry mnie zostawiyły* (BubSpT 77: Kc); (CzG, Kc, ŁW, Tr).

PRZODKOWY *przym.* **‘o pierwszej trąbce w orkiestrze’:** *Trombka przodkowo* (matK: Tr).

PRZODKUWAĆ *cz. ndk* **‘intonować pieśni w kościele’:** *Ty dziś nie przodkuj* (matK: Rp).

PRZODOWNICKA *rz. ż, past.* **‘owca przewodząca stadu, np. w czasie REDYKU, podczas pasienia się stada na hali’:** *Całe stado pasonce sie posuwało sie zwolna za juhasym, a gdy tyn usiod sobie, to za pierwsom owcom, zwanom przodownickom, nosoncom stale blasany zwónek pod syjom, sły wszystkie za niom* (BalSKD 122: Fr).

PRZONDAĆ *cz. iter., tkac.* **‘prząść wielokrotnie’:** *Roki godne przondały* (matK: Łp); *Przyndli, downo ludzie tyz przondali* (matK: Łp).

PRZONDKA *rz. ż, tkac.* **‘kobieta, która przędzie len, zwłaszcza ta, która umie to robić bardzo dobrze’:** (GrJMSp 179); (Fr, Fs, Kc, Nd, Rp, Tr).

PRZONDKI *rz. nmos, tkac.* **‘zbiorowe przędzenie lnu lub wełny’:** *Na przondkak była muzyka* (matK: Rp); *No to wtedy sie zacynało, jak juz śniyg kurzył, co juz nie było takik robotók, no to sie potym pruło ty piyrze, ale ino w sobote, bo w takie dni, to zaś trza było przoń, zaś na przondki chodzić, to zaś my chodziyły na przondki, to zaś grali* (BubSpT 21: CzG); *I zaniecho sie syćko, i zabocom sićka ludzie. No ale piyrwiyj to były myndle..., miyndlarki, no to przecie lyn onacyły, przondki były. Oj, ludzie na świecie, i to zganiały sie, śpiywały i onacyły. A dziś ni ma nic* (Jw); (CzG, Dr, Fr, Jw, Łp, Rp, Tr).

PRZOŃŚ *cz. ndk, tkac.* **‘skręcać włókna lnu lub wełny w nitkę za pomocą WARCULI lub WRZECIONA’:** *Zgrzebie przyndzie sie na worki* (matK: Fr); *Przyndzie sie na wrzecionak* (matK: Jw); *Potym sie przyndzie, kobiety przyndom* (matK: Jw); *Kłaki przyndzie sie na warculi* (matK: Tr); *W adwyncie sie chodziyło w kozdy dziyń na rorotki, przyndło sie, piyrze sie pruło. Dni były krótse, to schodziyli sie po dómaf i opowiadali rózne historyje* (pmKosz: NB); *Prosto polecioł do Matki Boskiyj i juz z pola krzicoł: – Matko Bosko, ratujciez, bo moja matka w piekle! – Hipła Matka Boska z ławy, bo prawie przyndła, oparła wartko przisiodke o ściane, odchylyła dźwiyrze i krzikła: – Chybojcie! – tak głośno, ze jaz skowronek podfurgnół, bo sie zlonk* (SpCzyt 26: Jw); *Cuchrałymy i przyndłymy wełne. Z poraniym piyrzi tyz była uganiacka, a było if wse pore baksów, bo gazdowie chowali i po dwajścia gynsi* (SpCzyt 83: Nd); *Przyndymy na kondzieli, hej, przyndymy na kondzieli, kładymy na kondzieli, przyndymy na wrzeciono, a późni motomy tak jak na hospel, to som takie jak motka, jo nie wiym, jak wy nazywocie, bo my nazywomy łokietki, my nazywomy takie łokietki i potym juz jak juz duzo naprzyndymy, tak my if wygotujymy w popiele* (BubSpT 144: Tr); (ogsp.).
❁ *Do Nowego Roku som scodre wiecorki, wte babom nie wolno przoń, boby owce wełne straciyły, wte drejom piyrze. Sypułki piórek rucajom*

na dróge, do siyni popod próg tymu, coby if ludzie nadepli, coby było mnogo gynsi, kielo je nóg i kroków. Bacowie bierom taki sypułek ze sobom na hole i tam przekłuwajom boloki owcom, kie if ugryzie zło mucha abo pajonk (BazWierz 151: ŁW).

PRZONTAĆ *cz. ndk* **'robić porządki, układać różne rzeczy na właściwym miejscu; sprzątać':** *Pomogałaf jego babie w domowyj robocie. Nojcyńściyj przontałaf i tof rada robiyła, bo duzego kieresu nie było* (SpCzyt 82: Nd); *Jak my dzieci miały małe, to jedyn mioł barany, drugi mioł gynsi, trzeci przontoł w chałupie. Maryna wse przontała, Helina pasła barany, Franek gynsi pos. Dzie ci sie tam chłop zajmuwoł dzieciami. To babskie* (GrJMSp 323); *Baba sobie w izbie warzi, przonce. Krowy musi dojić, pomyć wiadra, gornki pomyć od mlyka, no bo baba to zaś juz umyje, niy? Powonzke wyrajbać. No a chłop no to se tam kormi krowy, siana, zeby mioł nasrucane, słómy, zeby krowy miały. Gnój wystruguje, kónia cese, krowy. Downi tak było, nedy to i dziś moze fto mo kónia, no to musi zawse cesać* (GrJMSp 303); *A potym przyndymy. Jak juz uprzyndymy tego lnu, co juz pooprzyndymy syćki tyn lyn, tak go dajymy te przyndzionka gotowe warzić. Uwarzymy te przyndzionka i zaś spulomy go. To jes taki spulyrz i gibki. Gibki som takie, co sie naciongo to przyndzionko a spulyrz taki, jes wielgie koło i to to sie tak obraco jak na tyj warculi, i toto potym porozpulomy na falfy, a tak idymy potym do snuwocki, co ta snuwocka nom nasnuje* (BubSpT 94: Kr); *Gazda juz taki zezłoscony, patrzi na starom. To jacy jyj wina, bo syćko przonce, syćko zamiato, na kolana klynkała, popod ławy suko* (BubSpT 115: ŁW); (Kr, Łp, ŁW, Nd). [**robić porzondek** – Jw]

PRZONTANIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. PRZONTAĆ':** *Przontanio było, kwasu, kurzu* (matK: Rp); *Zabrałak sie za przontanie* (pmMiś: CzG); (CzG, Rp).

PRZÓĆ *przyim., łączy się z dopełniaczem* **'wskazuje na element, obok którego istnieją jeszcze inne elementy, do których również odnosi się treść zdania':** *Przóć tego cynsto ubijałymy masło, jaze w kiernickaf hurcało* (SpCzyt 83: Nd).

PRZÓD I *rz. mnż* **'przednia część czegoś':** *Nojstarse spodnice na Śpisu to kanafoski, syte z cyrwonego kanafosu, dzie przód kanafoski stanowiył przodek* (pmKosz: Nd).

PRZÓD II *przysł.* **'w nieokreślonej dokładnie przeszłości, w stosunkowo odległym od chwili mówienia czasie; dawniej zob. też: PIYRWYJ w zn. 1.':** *Downiyj* || *przód* || *przódzi* (matK: Tr).

PRZÓDY I *przysł.* **'w nieokreślonej dokładnie przeszłości, w stosunkowo odległym od chwili mówienia czasie; dawniej; zob. też: PIYRWYJ w zn. 1.':** *Przódy sie nie mówiyło po polsku, ale po madziarsku, niymiecku, a o polskim tam zodyn nie wiedzioł, bo jo nie słuzół w polskim wojsku, ale w madziarskim, w cysorskim, przi arteleryji* (BubSpT 78: Kr).

PRZÓDY II *przyim., łączy się z dopełniaczem* **'wskazuje na położenie w miejscu znajdującym się z przodu czegoś (po stronie twarzy człowieka lub frontowej części czegoś); zob. też: PRZED II w zn. 1.':** *Babka pośli przódy bycków, dziadek zostali* (matK: Łp).

PRZÓDYJ *przysł.* **'w nieokreślonej dokładnie przeszłości, w stosunkowo odległym od chwili mówienia czasie; dawniej; zob. też: PIYRWYJ w zn. 1.':** *Przódyj* || *pryndzyj* || *downo* (matK: ŁN).

PRZÓDZI I *przysł.* **'w nieokreślonej dokładnie przeszłości, w stosunkowo odległym od chwili mówienia czasie; dawniej; zob. też: PIYRWYJ w zn. 1.':** *Miała ś nim przódzi dziecko* (matK: Dr).

PRZÓDZI II *przyim., łączy się z dopełniaczem* **'wskazuje na położenie w miejscu znajdującym się z przodu czegoś (po stronie twarzy człowieka lub frontowej części czegoś); zob. też: PRZED II w zn. 1.':** *Przódzi niego bywo* [mieszka] (matK: Rp).

PRZÓDZIE *przyim., łączy się z dopełniaczem* **'wskazuje na położenie w miejscu znajdującym się z przodu czegoś (po stronie twarzy człowieka lub frontowej części czegoś); zob. też: PRZED II w zn. 1.':** *Przódzie mnie* || *przede mnom stoji* (matK: Kc).

PRZÓDZIYJ I *przysł.*

1. **'w nieokreślonej dokładnie przeszłości, w stosunkowo odległym od chwili mówienia czasie; dawniej; zob. też: PIYRWYJ w zn. 1.':** *Przódziyj* || *piyrwiyj* (matK: Kr); *Kónopie przódziyj na powrozy krynciyli* (matK: Fr); *Przódziyj bywało* (matK: Nd); (matK: CzG, Tr); (CzG, Fr, Kr, Nd, Tr).
2. **'w czasie poprzedzającym zdarzenie, stan rzeczy, o którym mowa lub moment, w którym toczy się rozmowa; przedtem, wcześniej; zob. też: PIYRWYJ w zn. 2.':** *Przejechaliście auteckiym przódziyj nos* (matK: Łp); (Łp, Nd, Tr).

PRZÓDZIYJ II *przyim., łączy się z dopełniaczem* **'wskazuje na położenie w miejscu znajdującym się z przodu czegoś (po stronie twarzy człowieka lub frontowej części czegoś); zob. też: PRZED II w zn. 1.':** *Przódziyj óc* (matK: ŁW); *Dzieci idom przódziyj kwiotki sypać* (matK: Łp);

Przódziyj nos miysko [od strony frontowej domu] (matK: Łp); (Łp, ŁW).

PRZÓDZY I *przysł.* **'w czasie poprzedzającym zdarzenie, stan rzeczy, o którym mowa lub moment, w którym toczy się rozmowa; przedtem, wcześniej; zob. też: PIYRWYJ w zn. 2.':** *Jak ześli, tak przódzy mi sie pokozoł bioły pies* (KorpSp: ŁN).

PRZÓDZY II *przyim., łączy się z dopełniaczem* **'wskazuje na położenie w miejscu znajdującym się z przodu czegoś (po stronie twarzy człowieka lub frontowej części czegoś); zob. też: PRZED II w zn. 1.':** *Piyrse nokłod (lymiys), trzósło przódzy nokładu* (matK: Fs); *Trzósło przódzy tyj blachy* (matK: ŁN); *A ro... a taki zwyk był, co w niedziele wiecór to parobcy i dziywki... No to nie była zbiegowisko, jacy tako schódzo. To jednym rzondkiym całom drógom parobcy śli, trzimali sie popod rynki, a drugi rzondek za nami seł dziywcont. Niy! Dziywki piyr... przódzy nos, a my za niymi. A tam z obory na górze, wysyj kościoła, wysły złodzieje i automatym ś... Po nos. Jezus! My jedyn, jednego trafiyli tu dziesi w łydke, a drugiego pod kolanym, neji w nocy musieli jechać ś niymi do śpitola* (RnS154: ŁN); *Takie, tu była ta burtnica, a tam była ta deska przódzy pore metrów, co tom wode abo puscało na koło abo sło przed kołym. Noji tak* (Kc); (Fs, Jw, Kc, ŁN, Rp).

PRZÓDZYJ I *przysł.* **'w nieokreślonej dokładnie przeszłości, w stosunkowo odległym od chwili mówienia czasie; dawniej; zob. też: PIYRWYJ w zn. 1.':** (matK: ŁN); [– A jak porównujecie lata szkolne swoje i syna, to jaką różnicę widzicie?] *– He, to jes takie cosi, ze moze moze ftosi powiy, ze to przesada, to, co powiym, ale moje dzieciństwo, moje skolne lata, dyscyplina, rygor i, i cas, jaki jo móg przeznacyć na nauke, a to, jakie dziś dzieci majom moz... warunki, troske, jakom rodzice okazujom dzieciom, zeby te dzieci sie ucyły, zeby miały... Rodzice, jak starajom sie, zeby zapewnić dziecku możliwość, cas przede wszystkim, noji wsystkie, co potrzebne jes do nauki, to jes tak, jak jakby jo zył sto roków przódzyj* (RnS 113–114: Kc); (Kc, ŁN).

PRZÓDZYJ II *przyim., łączy się z dopełniaczem* **'wskazuje na położenie w miejscu znajdującym się z przodu czegoś (po stronie twarzy człowieka lub frontowej części czegoś); zob. też: PRZED II w zn. 1.':** *Jo sie zabroł tak przodkiym, przistepujym if po takif miedzaf, troche były dołym olsyny, idym se przódzyj nif, przódzyj tyf owiecek i oglondnym sie, co tak lecom na mnie, z góry mnie zostawiyły* (BubSpT 77: Kc); (Kc, ŁN, Łp, ŁW).

PRZUŚKI *wykrz., past.* **'okrzyk, którym przywołuje się stare owce':** (matK: Rp).

PRZYCKA *rz. ż, bud.* **'krótka poprzeczka między dwiema belkami krokwi, spinająca ją w górnej części; jętka; zob. też: BONT w zn. 1.; 📷 Tabl. V':** (matK: CzG).

PRZYJŚ *cz. dk* || – **PRZEJŚ** *dk* – **PRZECHODZIĆ** *ndk*

1. **'idąc, przemieścić się z jednego miejsca na inne':** *Na corno przechodzom przez granice* (matK: Łp); *Przejdymy, panicko, haniok* (matK: Łp); *Dobrze było ziandarom, bo jak pilnuwali, to nik nie przeseł* (matK: CzG); *Ni móg bez tom wode przyjś, ale ta potym przeseł* (matK: Łp); (ogsp.).
2. **'o zjawiskach, uczuciach, chorobie, bólu: minąć, ustać':** *Z tego, z tego sie to brało, noji to sie na, na krziz brało i kadziyło, i kóniowi przechodziyło. Otrzepoł sie i, jak sie okadziyło, to, to i kóniowi przechodziyło* (CzG); *Roz kie dziywki mojyły ółtorz, to sie wydropała ku tymu ciertowi i uskrobała mu ze środkowego palca u nogi z pazdura i jesce go pobóskała w rynke. Kie potym jyj niewiasty dziecko miało morziska, to ino pokadziyła tym ciertowym pazdurym, to od razu dziecku przesło, jak kieby rynkom przewinół i było zdrowe jak ryba* (BalNPK 43: Fr); *– A te kosulki, co to ku krzizu nosiyli, to tyz jak były dzieci chore... – Cego? – Kosulki, jak ku krzizu, co nosiyli. – A co to, to jo nie wiym. – To ni mogli my wiedzieć, ze co to za krziz był i tyz jak komusi dziecko zachoruwało na jakomsi rózyce abo coś takie, cy zło chorość była, no to hań te kosulki nosiyli i dzieci popuscało, ze... E, to malućkim, malućkim dzieciom, takim te kosulki... – Ku krzizu. – Ku krzizu. – No, na krzizowe drógi, o! Tam, dzie krzizowe, na krzizowyk drógak. – Jak sły drógi tak. – Owinyli tyn krziz tom kosulko tego dziecka i tymu dziecku przechodziyło* (CzG); (CzG, Fr, Łp, ŁW).
3. **'o zjawiskach, emocjach, bólach: pojawić się i ustąpić po pewnym czasie':** *Dysce przechodzom* (matK: Rp); *Tak mie bóle przechodzom* (matK: Dr); *Taki straf przechodzi człowieka* (matK: Dr); *Przechodzom takie nowalnice* (matK: Łp); *Tyn wiater nasarpie dysca, dysce przechodzom* (matK: Rp); *Takie ciyrpki po mnie przechodzom* (matK: Rp); (Dr, Łp, Rp).

zob. fraz.:
PRZESŁO JAK RYNKOM PRZEWINÓŁ
PRZYJŚ {*komusi*} BEZ ROZUM
PRZYJŚ [PRZECHODZIĆ] KÓNIA
PRZYJŚ SIE NA KÓNIU

PRZYJŚ {*komusi*} **BEZ ROZUM 'sprytnym działaniem celowo wprowadzić kogoś w błąd (dla**

żartów lub złośliwie); zrobić kogoś na szaro': *Na drugi dziyń spotkoł sie Jyndrek z Jagnieskom Zzo Wody, patrzi, dy óna mo bule pod okiym i powiedzioł ludziom: – To óna jes guślorkom, zrobiyła mi na despet, ale jo jyj przeseł bez rozum i nie dołef sie jyj, hodwiedzie* (BalNS 34: Fr).

PRZYJŚCIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. PRZYJŚ':** *O tam, to tam sie przeniesło tam trosecke, tam dwie pory bótów prze siebie, to jes nic, to je nic. Ale jednak i za to by móg być pokorany. Za samo przyjście* (BubSpT 24: Dr).

PRZYJŚ [PRZECHODZIĆ] KÓNIA 'spędzić jakiś czas, chodząc z koniem po dłuższym okresie jego stania w stajni w celu utrzymania jego sprawności fizycznej i uspokojenia go (czynność praktykowana głównie zimą)': *Kóń juz teroz przyjdziony, to ón nie hipce* (matK: Rp).

PRZYJŚ SIE *cz. dk*

1. **'wybrać się dokądś piechotą i powrócić':** *No dy posedek na nomówiny, hej! Tu sie dwa fcieli zyjś, jedna pora, noji mnie posłali i zebyk sie ta przesed przewiedzieć, cy to tam ojcowie zadowoloni, ebo nie z tego* (BubSpT 17: CzG).
2. **'umrzeć':** *Kazdy dziyń chodziyła do przijmuwania, noji przesła sie* (matK: Kr); (Dr, Kr).
3. **'o zwierzęciu: zdechnąć':** *Od razu sie przesło* (matK: Łp).

PRZYJŚ SIE NA KÓNIU 'zrobić sobie przejażdżkę konną': *Potym roz jechali tak przyjś sie na kóniaf król i tyn kuchorz, tyn, woło sie Dziuro* (BubSpT 81: Kr).

PRZYMYSYĆ SIE *cz. dk* **'wymyślać byle co':** *Przymysył sie* (matK: Nd).

PRZYNDZA *rz. ż, tkac.* **'sprzędzione włókno, uprzędzione nici wełniane lub lniane':** *Warzić przyndze w drewnianym popiele* (matK: Tr); *Przyndze sie nazoli popiołym z drzewa smrekowego, zeby było bioło* (matK: Kc); *Potym tom przyndze trzeba warzić* (matK: ŁN); *Na to juz kozdo cyńść inakcyj sie nazywo. Na przikłod toto jes krosno, woło warztat jedyn bok, tamto z drugiyj strony to jes juz drugi bok, a toto jes juz, co sie przyndze na to nawijo, to sie woło nowój* (BubSpT 44: Fr); *Nojcyńściyj pletym z kolorowyj włócki abo z przyndzy wełnianyj sialiki, copki, a i nojwoźniyjse śkarpetki, ftore potym na jarmaku sprzedajym, ino na jarmak to wybiyrom takom włócke, coby nie gryzła, bo uśtrykuwać bylejakie śkarpetki, to moze kozdy, ale nie kozdy je fce potym kupić* (pmKosz: NB); *Downo, downo z tyj przyndze, tyj gorsyj przyndze zrobiyło sie worek, worki sie robiyło takie, co zboze sie do tego sypało, jak sie młóciyło, abo grule sie zbiyrało, to sie... po tym... no to, no to my, jak worek sie zrobiyło z tyj przyndze, to my tyn worek sanuwali, bo tam było duzo roboty z tym. Dzisiok, dzisiok kupis worek za złotówke, plastikowy, niy? Taki wselijaki jes tam, a my ni mozemy tego, jak to downo sie sanuwało, sanuwało, bo to było robione ryncnie, to, to sie musiało, zeby sie nie potargało, bo to kostuwało duzo roboty* (Kc); (Fr, Kc, ŁN, NB, Tr). [**przyndzo** – CzG, Fr, Kr]

PRZYNDZIONKO *rz. n, tkac.* **'zdjęty z MOTOWIDŁA zwój przędzy lnianej, równy 2 ŁOKIETKOM':** *Łokietek* || *przyndzionko* (matK: Nd); *Łokietek, gdzieinyndy przyndzionko* (matK: Nd); *Śtyrdzieści posym = przyndzionko* (matK: Tr); *A potym przyndymy. Jak juz uprzyndymy tego lnu, co juz pooprzyndymy syćki tyn lyn, tak go dajymy te przyndzionka gotowe warzić. Uwarzymy te przyndzionka i zaś spulomy go. To jes taki spulyrz i gibki. Gibki som takie, co sie naciongo to przyndzionko a spulyrz taki, jes wielgie koło i to, to sie tak obraco jak na tyj warculi, i toto potym porozpulomy na falfy, a tak idymy potym do snuwocki, co ta snuwocka nom nasnuje* (BubSpT 94: Kr); (Kr, Nd, Tr).

PRZYNDZIÓŁKO *rz. n, tkac.* **'zwój przędzy PACEŚNEJ lub ZGRZEBNEJ, NAMOTANEJ na MOTOWIDŁO; też: miara ilości przędzy równa 20 PASMOM (po 25–30 nitek w każdym PAŚMIE; ilości te w poszczególnych wsiach różnią się czasem znacznie w zależności od zwyczaju i wielkości MOTOWIDŁA); zob. też: ŁOKIETEK':** *Łokietek, dzie inyndy przyndziółko* (matK: Nd).

PRZYNDZO *rz. n, tkac.* **'sprzędzione włókno, uprzędzione nici; zob. też: PRZYNDZA':** *Jak nie było na tym wrzecionie jesce, mało tyj przyndzy to sie nazywało takie wiyrbliki, z ołów były i to sie nakładało na wrzeciono, coby przyndza nie spaduwała. Z tyj przyndzy sie przyndło choćco, bo to lniano przyndzo była, to to co trza było, to mozno było ś nij uprzonś* (CzG); (CzG, Fr, Kr).

PRZYNDZYNIE *rz. n, tkac.* **'forma rzeczownikowa czas. PRZONŚ':** *No, tam my mocyli te lny. Potym go trza było... wymocyło sie, to sie trza było ozciongać, potym jak usknół, trza było go pozbiyrać, potym go trza było susyć i trzić. A bez zime juz było przyndzynie* (CzG); *Na tyf przedmiotaf móc przonś ryncnie, cyli kryncić wrzecionko i wytwarzać nić, i zwijać jom na wrzecionko. Móc tyz troche zmechanizuwanie wytwarzać nić, kryncić nogom i popuscać z kondziele nawinionte włókna,*

a kołowrotek kondziele wartki, krynci nić i mechanicznie nawijo na kołowrotek. Móc tak opowiedzieć, ze jes to przispiesone przyndzynie (Iwan 5: Nd); *Kiedy lyn przyjdzie wsićkie obróbki przed przyndzyniym, to ostatnio jes sceć rzodso i gynściyjso, ze sceci juz włókno jes cyste, juz go móc nawinóć na kondziel i przonś* (Iwan 78: Nd); (CzG, Nd).

PRZYNŚ *cz. dk* – **PRZECHODZIĆ** *ndk* **'idąc, pokonać przeszkodę, zająć miejsce po jej drugiej stronie':** *Potym te ryby godajom tak: tu ty nie przyndzies, bo tu mostu niky ni ma. Niefby cie przeniysły te ryby. Tak se godały te ryby. No dobrze. Siod im tam, poskłodały sie te ryby i przeniesły go* (BubSpT 79: Kr).

PSCELARSKI *przym.* **'od rz. PSCELORZ':** *Pscelarski* ‖ *pscolarski* (matK: Łp). [**pscolarski** – Łp]

PSCELARUWAĆ *cz. ndk, pszcz.* **'zajmować się hodowlą pszczół':** (KorpSp: Rp).

PSCELARZ *rz. mos, pszcz.* **'hodowca pszczół; pszczelarz; zob. też: PSCELORZ':** *Pscoła na przikłod, jak juz dochodzi do siyły, maj, cyrwiec. Jak juz jes tak mocno, jes im za ciasno, ze pscelarz nie, dalyj piyntra jem gdzieś tam wiyncyj nie dźwigo, no to óny se robiom swoje matki, juz takie rojowe* (Kc); *Hej, hej, hej, bo jo, moze tyj, pscelarze tyj staryj daty, tej moze, te dziadki, to moze, moze to inacy godajom. Tak, tak bardziyj troche ksionzkowo, jak sie to godo* (Kc).

PSCELI *przym.* **'od rz. PSCOŁA; pszczeli':** *Psceli miód* (matK: Łp); *Matka pscelo* (matK: Tr); *– To jes na krzipanie? – To jes na krzipanie* [syrop z mniszka lekarskiego], *jes bardzo dobrze, bo syćko świyze witaminy. Tak ze to bardzo dobre witaminy były. – To takie, to taki miód, niby psceli miód, godeli, ze to jak sie ugotuje, to taki jak miód* (CzG); (CzG, Łp, Tr).

PSCELNIK *rz. mnż, pszcz.* **'teren z ulami pszczelimi':** *I owce te cornogłówki, i takie ładne były. Jak sie juz napasły, a krowyf powionzoł, to posełef do pscół, to óny sy mnom i przed pscelnikiym polygały przed progiym, a baron wloz do owsa, do, do pscelnika. Tam se lóg i bez przerwy kukoł, co jo robiym. Nie odesły ody mnie w ogóle* (RnS 152: ŁN).

PSCELORZ *rz. mos, pszcz.* **'hodowca pszczół; pszczelarz':** *Downo to był autorytet jakiś tam, jako pscelorz, niy? Nie, bo, bo, bo sie poświyncoł dlo tyf pscół i tego, i pilnuwoł, a dziś pscelarze to sie stali takimi, po prostu, nie, nie, nie godom, kim som* (Kc); (GrJMSp 176); (CzG, Fr, Jw, Kc). [**pscelarz** – Kc; **pscolarz** – Fr, Fs, Kr; **pscolnik** – Tr; **pscolorz** – Dr, Fr, Łp, Nd, Rp, Tr; **pscólnik** – Rp; **pszcolorz** – ŁW; **pścielar** – Kc, Nd]

PSCOLARSKI *przym.* **'od rz. PSCOLORZ; zob. też: PSCELARSKI':** *Pscelarski* ‖ *pscolarski* (matK: Łp).

PSCOLARZ *rz. mos, pszcz.* **'hodowca pszczół; pszczelarz; zob. też: PSCELORZ':** (matK: Fr, Fs, Kr).

PSCOLNIK I *rz. mos, pszcz.* **'hodowca pszczół; pszczelarz; zob. też: PSCELORZ':** *Pscolorz* ‖ *pscolnik* (matK: Tr).

PSCOLNIK II *rz. mnż, pszcz.* **'ul z wydrążoną wewnątrz pnia drzewa komorą; barć':** (matK: CzG).

PSCOLORZ *rz. mos, pszcz.* **'hodowca pszczół; pszczelarz; zob. też: PSCELORZ':** *Pscolorz pscoły mo* (matK: Łp); (Dr, Fr, Łp, Nd, Rp, Tr).

PSCOŁA *rz. ż, pszcz.* **'ogpol. pszczoła; 📷 Tabl. I':** *Zapyrzyły sie pscoły, kie matka niesie* (matK: Fr); *Pscoła umre* (matK: Fr); *Pscoła umiyro* (matK: ŁN); *Siylny, mocny pniok, kie duzo pscół* (matK: ŁN); *Pscoły sie rojom* (matK: Łp); *Bonki ciynkawe takie podobne jak i pscoły* (matK: Tr); *Pscoła zondło wbije, to piece długie casy* (matK: Fs); *Pscoła umiyro jak cłowiek* (matK: Fs); *Na cyrwonke umiyrajom pscoły* (matK: Kc); *Poginyło duzo pscół na cyrwonke – marasom tak na zółto, az spadnie* (matK: Tr); *I to stworzynie juz po prostu cuje. Jo juz to zauwozyłef na przikłod dwa tygodnie tymu, ze bedzie coś nie tak z pogodom, bo... y, y, y, tak, jak dwa tygodnie wceśniyj pscoły juz zaceły wyrzucać trutnie z uli, cyli sie zmiyni pogoda na gorse, ze wyrzucały te trutnie, zeby juz im nie jadły ty, tego miodu. Juz dwa tygodnie tymu coś zauwozyłef, ze coś jes nie tak, bo przewoźnie wyrzucajom trutnie gdzieś tak koło dziesiontego, nojpóźniyj do piytnostego sierpnia, niy? A juz wyrzucały dwa tygodnie tymu, niy? I to stworzynie juz po prostu cuje. Jo juz to zauwozyłef na przikłod dwa tygodnie tymu, ze bedzie coś nie tak z pogodom, bo... y, y, y, tak, jak dwa tygodnie wceśniyj pscoły juz zaceły wyrzucać trutnie z uli, cyli sie zmiyni pogoda na gorse, ze wyrzucały te trutnie, zeby juz im nie jadły ty, tego miodu. Juz dwa tygodnie tymu coś zauwozyłef, ze coś jes nie tak, bo przewoźnie wyrzucajom trutnie gdzieś tak koło dziesiontego, nojpóźniyj do piytnostego sierpnia, niy? A juz wyrzucały dwa tygodnie tymu, niy?* (Kc); *Z pscołami to jes tak. Jakby pon przesunół ula meter dalyj, jak tu stoł ul, niy, a przesunółby, to óny ciongle bedom wlatuwać tu. Óny majom taki tyn, tyn, tyn dżipies cały cosik, ze po prostu óny pamiyntajom dwa tygodnie i bedom non stop dwa tygodnie w to miyjsce lotać, gdzie był ul, a nie bedom wlatuwać do tego ula* (Kc); *Takie miołef z pocontku*

pscoły, to mie po prostu troche to zniechynciyło. No bo se myślym, jak te pscoły tak robiom, ze jo ni mozym do ula podyjś, bez przeglondu, bez nicego, no to... No ale juz se myślym, no musym to tak zrobić, zeby mi sie przijymnie przi tyf pscołaf robiyło, niy? No ale był dylemat. Jak to matke zmiynić, bo wystarcy w ulu zmiynić matke na innom i juz pscoły po, po jednym dniu, jak jes inno matka, juz po prostu som tak łagodne jak baranki. A jo tego nie wiedziołef, niy? Noji tak, ze próbuwołef roz zmiynić matke, drugie roz i za kazdym razym mi za... zabijały nowe, nowe matki, niy? Ino zaś w ksionzce wycytołef, w takiyj słowackiyj, choć nie umiym cytać po słowacku, ze mozno coś tego zrobić, ze po nakryntce ze słojika wlywo sie dynaturat, kładzie sie do ula i te pscoły sie tak opije, niy? [– Aha.] [śmiech] – *I óny przijmiom kazdom matke.* [– Ale dobre.] – *Ale jo to sie bołef, niy? Ze, ze co sie jym stanie, jak tyn dynaturat, ze bedom pijane. To óny zamias mie gryź, te pscoły, to do mnie tak stukały. Bo, bo traci... straciyły instynkt zondlynio. To jo sie, nie wiedziołef, co robić, bo ani nie wiedziołef, cy sie boć, bo mie zagryzom juz na śmierć. A óny normalnie stukały, stukały, ale ni miały instynktu tego wystawiynio zondła, zeby mie dziabnóć, niy?* (Kc); [– A z czego to się wzięło, ze sie mówi, ze pszczoły nie zdychają, tylko umierają?] – *To jes taki sacunek, sacunek dlo pscoły, no bo...* [– Dla tej pracowitości.] – *Tak, no pracowi..., pracowitości, noji samo, samo to, ze kazdy godo, ze jak te pscoły wyginom, no to, no to ludzkość tak samo, niy?* (Kc); *Wlozek do zohrodki spólnikowyj. Spólnik mioł pscoły. Jedyn ul mioł próżny. Wepchołek sie do niego. Zaparek sie, zeby mnie wilk albo niedźwiydź nie zjod, poskruciył sie i usnół* (KowPluc 47: Jw); (ogsp).
[**pcoła** – Jw; **pszcoła** – ŁW]
zob. fraz.:
CORNY JAK PSCOŁA
GARNÓĆ SIE KU {*komusi*} JAK PSCOŁY DO MIODU

PSCÓLNIK *rz. mos, pszcz.* **‘hodowca pszczół; pszczelarz; zob. też: PSCELORZ’:** (matK: Rp).

PSCÓŁKA *rz. ż, pszcz.* **‘mała pszczoła’:** *Matka cyrwi, z tego pscółki* (matK: Fs); (Fs, Tr).

PSCYNIE *rz. n* **‘ogpol. szczenię; zob. też: SCYNIE’:** *Tak to ta, co była przi nij, tak óna to pismo odebrała, a tak dała przepisać, ize to nie były dzieci, ale pscyniynta* [*sic*] *dwoje* (MalPS 132: Jw).

PSI *przym.*

1. **‘należący do psa, pochodzący od psa, mający związek z psem’:** *Uśli jesce kapke, kie ik sarpnyło z miyjsca psie scekanie. Dozyrały do cegosi okrutnie. Tochli do przodku, darli jak wilki, ino gałynzie chlustały ik po gymbak. Na polanie miyndzy dwoma bukami stoł jelyń wielgi, tłusty, z kufy mu sie dymiyło* (SpCzyt 47: Rp).
2. **‘o grzybie: nienadający się do jedzenia’:** *Psi grzib* (matK: CzG); *Psie gołombki – cyrwone korzynie* (matK: ŁN); *Purchowka || świński syr – psie grziby* (matK: ŁW); *Psie grziby trute grziby* (matK: Jw); (CzG, Dr, Jw, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr).
zob. fraz.:
DUPKA PSI
PSIE DREWNO
PSIE GÓWNO
PSIE MIYSO
PSIE MIYSO JEDNO
PSIE MLYKO
PSIE WŁOSY
PSIO JEDNA
PSIO MAĆ
PSIO MERSYNA
PSIO TROWA

PSIA *wykrz., past.* **‘okrzyk, którym przywołuje się barana’:** (matK: Rp).

PSIAGA JEDNA *wykrz.* **‘łagodne przekleństwo’:** *O, psiaga jedna, dzie tam idzies* [do krowy]? (matK: Łp).

PSIARCYK *rz. mos* **‘człowiek wyłapujący bezpańskie psy, zajmujący się też wytapianiem psiego tłuszczu do celów medycznych; rakarz’:** *Psiarcyk, co psy łowiyli, schyciół go do budy* (matK: Fs); (CzG, Dr, Fr, Fs, ŁN, ŁW, Nd, Tr). [**dupka** – CzG, Fs, Jw, ŁN; **dupka psi** – CzG; **psiarcysta** – Rp; **psiorcyk** – Fs; **sinter** – ŁW]

PSIARCYSTA *rz. mos* **‘człowiek wyłapujący bezpańskie psy, zajmujący się też wytapianiem psiego tłuszczu do celów medycznych; rakarz; zob. też: PSIARCYK’:** (matK: Rp).

PSICA *rz. ż* **‘ostra, jałowa trawa, której nie chcą jeść zwierzęta, rosnąca na nieużytkach, na leśnych polanach; koszona głównie na ściółkę dla bydła; bliźniaczka psia trawka (*Nardus stricta* L.); zob. też: PSIORKA w zn. 1.; 📷 Tabl. I’:** *Psiorka to ta, co psica, co godom, no to psiorka, psica to było jedno, no to ani krowy nie fciały tyj trowy za bardzo jeś, to tako jałowizna, to juz po nojgorsym ta psica rosła* (KorpSp: Rp).

PSIE *rz. n* **‘młode psa; szczenię; zob. też: SCYNIE’:** *Psie, psiynta* (matK: Dr, Fr, Fs, Łp, Rp, Tr).

PSIE DREWNO *wykrz.* **‘przekleństwo’:** *Coz by tu nie zrobiół, nale ni mom dzie, psie drewno!* (matK: Łp).

PSIE GÓWNO *wykrz.* **‘przekleństwo’:** *Sukoj teroz, psie gówno!* (matK: Łp).

PSIEKUSKA *wykrz.* **‘przekleństwo’:** (KorpSp: Rp).

PSIE MIYSO ‘wyzwisko’: *Ty psie miyso!* (matK: ŁN); *E, wy psie miysa* (KorpSp: Łp); (ŁN, Łp).

PSIE MIYSO JEDNO *wykrz.* **‘łagodne przekleństwo’:** (matK: ŁN).

PSIE MLYKO

1. **‘roślina trująca o wysokości do 1,5 m, mająca rozgałęzioną łodygę z lancetowatymi liśćmi i rozgałęziony kwiatostan; wilczomlecz lancetowaty (*Euphorbia esula* L.); zob. też: WILCE MLYKO; 📷 Tabl. I’:** (matK: Tr).
2. **‘sok z mniszka lekarskiego, tj. PYMPAWY’:** (matK: Rp).

PSIE PSIE *wykrz., past.* **‘okrzyk, którym przywołuje się małe owce’:** (matK: Rp).

PSIE WŁOSY ‘gatunek niejadalnych grzybów’: (matK: Nd).

PSIGA I *rz. ż* **‘niezidentyfikowany gatunek trawy’:** *Psiga – tako twardo trowa, tako psiorka, tak sie wbijo wsyndy* (matK: Jw).

PSIGA II *wykrz.* **‘okrzyk, którym odpędza się kota; zob. też: PSYGA’:** (CoWś 205: Jw).

PSIGLE *rz. nmos* **‘żarty, figle’:** (KorpSp: Łp).

PSIK I *rz. mnż* **‘mały pies, piesek; zob. też: PIESEK’:** *Jo – powiado – idem du dómu teroz, a w dóma mom psika, jak tyn piesek na mnie bedzie scekoł, tok nie Wojtek, cheba ksiondz, bo rewerynde mioł* (MalPS 137: Jw).

PSIK II *wykrz.* **‘okrzyk, którym odpędza się kota; zob. też: PSYGA’:** *Psik* ‖ *psyga* (matK: Kr); (Fr, Fs, Kc, Kr, ŁW, Nd, Tr).

PSIKAĆ zob. PSIKNÓĆ

PSIKADEŁKO *rz. n* **‘środek leczniczy w aerozolu’:** *Ón sie ta nigdy nie lycy, tam mój sie zaś lycy, bo mo astme, no to, to, no to na astme, mo psikadełka i, i, i proski te. A ale jak go tam, ón bez lato, całe lato zbiyro ziółka. No to jes na krzipote, tamto dobrze na, na nyrecki, toto zaś na to, dziurawiec na to, noji to wiys, to zalezy, no to, no to nie chodź do, do doktora, bo do do tego herbate, no* (Jw).

PSIKNÓĆ *cz. dk* – **PSIKAĆ** *ndk* **‘rozpylić płyn w aerozolu’:** *A na przikłod, jak juz widzym, ze w casie miodobranio jes duzo tego roztoca i tyf pcheł, to uzywom takif naturalnyf składników, to jes na przikłod rabarbar, bo to jes kwaśne. Późniyj jes tako roślina…* [– One to jedzą?] – *Óny to zgryzajom i, i to jes kwaśne, i to nie odpowiado tyj, tyj warozie, bo waroza nie lubi tego właśnie kwasu. Późniyj jes takie kwas mrówkowy, scawiowy, a jesce jes tako roślina – wrotyc sie nazywo. Nie wiym, cy jom znocie.* [– Tak.] – *Te takie kulki, niy? No to jo se wywar robiym, noji mozno to uzywać na przikłod teroz, jak jes miodobranie. Dźwigom ramke i mom taki spryskiwac i psikom, psikom, kazdzi… kazdom jednom ramke* (Kc).

PSINA *rz. ż, blm* **‘mięso z psa’:** *Godajom tak, ze na duchote ze psina dobro, gówno prowda, piersi ciepłe, a nie psina, nie tak?* (KorpSp: CzG).

PSIO *wykrz.* **‘łagodne przekleństwo’:** *E, psio!* ‖ *psio jedna!* (matK: Łp).

PSIOBEST *wykrz.* **‘przekleństwo’:** *– Psiobest – toś tak cekała na mnie? – cupnół nogom o ziym ozgniywany* (BalSKD 103: Fr).

PSIODUSA I *rz. ż* **‘z różnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku, zwierzęciu lub przedmiocie (z lekkim potępieniem lub uznaniem)’:** Dziadek: (Woła od drzwi) *Ej wy psioduse, co za rajwas robicie, nie pamiyntocie juz, ze Wilijo rada dzieci pobijo?* Zosia: *A co to znacy pobijo?* Józia: (Wymachuje łyżką) *We Wilijom trafio sie dzieciom dostać byncke, abo i rzymiyniym, a to niedobrze. Jak we Wilijom dostanies, to bes bity cały rok. Jaś: Lepi nie hernykojmy sie* (Czard 43: Nd).

PSIODUSA II *wykrz.* **‘łagodne przekleństwo’:** *Klonć: cholera, psiokrew, psiodusa* (matK: Fs); (Fs, Łp).

PSIO JEDNA *wykrz.* **‘łagodne przekleństwo’:** *Chłopcy, psio jedna, jakeście rekruci, to se miarkujcie i usanujcie siwy włos starsyf ludzi, a jak to te blaski wom pozrzinom i te, coście na descółkaf w zimie wygrali, i te za strzylanie, i biegi na posprzyc – a puchara wiyncyj nie uźrycie* (BalNS 141: Fr).

PSIOJUCHA I *rz. ż* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku lub zwierzęciu; cholera’:** *Bycek, ty psiojucho!* (matK: Fs).

PSIOJUCHA II *wykrz.* **‘łagodne przekleństwo’:** (matK: Kc, ŁN).

PSIOKOŚĆ *wykrz.* **‘łagodne przekleństwo’:** (matK: ŁN).

PSIOKÓZKA *wykrz.* **‘łagodne przekleństwo’:** (matK: Rp).

PSIOKREDA *wykrz.* **‘łagodne przekleństwo’:** (matK: Nd).

PSIOKREW I *wykrz.* **‘niezbyt mocne przekleństwo’:** *Klonć: cholera, psiokrew* (matK: Fs); *Nie wolno było naklonć do bestyje, do psiokrwie* (matK: Rp); *Ej, juz-ek sie juz zlonk, psiokrew, włosy stajom na głowie, niy, ze to tam musi być abo diabeł abo cosi, niy* (BubSpT 63: Jw); (Fs, Jw, Rp).

PSIOKREW II *rz. ż* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku; cholera’:** *Zwybijały het okna, na despet, psiokrwie* (matK:

Dr); *Wse w jedne strone seł, co trafiół ku ty babie; wykradli psiokrwie do imyntu, co nie zostało juz nic* (matK: Łp); (Dr, Łp).

PSIOKREW JEDNA *wykrz.* **‘niezbyt mocne przekleństwo’:** *Dziadek tyz tak nie przestrzygoł, chodziył tam po wsi, noji wracoł z Nowego Targu, przeciez autobusy nie chodziyły. Przedoł sukno, zasła go ćma. Ni móg trafić, chodziył dziesi ani po Rzepiskak, po Corny Górze, nie trafi du dómu. Idzie, idzie, juz w końcu przikInoł: Psiokrew jedna, jo juz nie trafiym do tego dómu i strzelół brodom o dasek cmyntorza. E, to juz wiym dzie tuk, oz... ozjaśniyło mu sie w ocy. Mamuna mu pomogła* (Jw).

PSIOKRYNĆ *wykrz.* **‘łagodne przekleństwo’:** *To drugie jo psiokrynć, zabocół* (matK: Łp).

PSIOKRYNĆ JEDNA *wykrz.* **‘łagodne przekleństwo’:** *Rano wstanym, pudełko zaś przi pościeli. No co mu zrobis, psiokrynć jedna?* (BubSpT 63: Jw).

PSIOKULA *wykrz.* **‘łagodne przekleństwo’:** (matK: Fr).

PSIO MAĆ *wykrz.* **‘łagodne przekleństwo’:** (matK: Fr, Kc, Łp, Rp, Tr).

PSIOMARCHA *wykrz.* **‘łagodne przekleństwo’:** (matK: Fr, Nd, Tr).

PSIO MERSYNA *wykrz.* **‘łagodne przekleństwo’:** (matK: ŁN).

PSIONTKO *rz. n* **‘młode psa; szczenię; zob. też: SCYNIE’:** (TPPG I 153: ŁN).

PSIORA *rz. ż*

1. **‘ostra, jałowa trawa, której nie chcą jeść zwierzęta, rosnąca na nieużytkach, na leśnych polanach; koszona głównie na ściółkę dla bydła; bliźniaczka psia trawka (*Nardus stricta* L.); zob. też: PSIORKA w zn. 1.; 📷 Tabl. I’:** *Siano płóne tyz psiora* (matK: ŁN).
2. **‘owoc nieszczepionego drzewa owocowego, zwykle mały, kwaśny; też: niedojrzały, zielony, twardy i kwaśny owoc; zob. też: PSIORKA w zn. 3.’:** *Psiory* [owoce] (matK ŁN); *Psiory || psiorki* (matK: ŁN); *Zokościółki || psiory – płóne owoce* (matK: Fr); (Fr, ŁN, Tr).

PSIORCYK *rz. mos* **‘człowiek wyłapujący bezpańskie psy, zajmujący się też wytapianiem psiego tłuszczu do celów medycznych; rakarz; zob. też: PSIARCYK’:** *Psiorcyk, co psy łowiyli – schyciół go do budy* (matK: Fs); *Psiorcyk || dupka* (matK: Fs).

PSIORKA *rz. ż*

1. **‘ostra, jałowa trawa, której nie chcą jeść zwierzęta, rosnąca na nieużytkach, na leśnych polanach; koszona głównie na ściółkę dla bydła; bliźniaczka psia trawka (*Nardus stricta* L.); 📷 Tabl. I’:** *Dziadek jako ociec świekra pod Wysokom bacuwoł duze roki, ale nie barzi tam mu sie owce dojyły, bo to psiorka. A mi godała babka wasa, ze, ze roz jałówke tam pod Wysokom zagnała tyz paś, no dy była wtedy pod tom Wysokom* (Jw); (TPPG I 153: ŁN); (RadwSłR 55: Rp); (ŁN, Jw, Rp). [**psica** – Rp; **psiora** – ŁN; **psio trowa** – Tr]
2. **‘niejadalny, trujący grzyb’:** (matK: Fs).
3. **‘owoc nieszczepionego drzewa owocowego, zwykle mały, kwaśny; też: niedojrzały, zielony, twardy i kwaśny owoc’:** *Psiorka tako* (matK: Tr); *Psiory || psiorki* (matK: ŁN); (ŁN, Tr). [**psiora** – Fr, ŁN, Tr]

PSIO TROWA **‘ostra, jałowa trawa, której nie chcą jeść zwierzęta, rosnąca na nieużytkach, na leśnych polanach; koszona głównie na ściółkę dla bydła; bliźniaczka psia trawka (*Nardus stricta* L.); zob. też: PSIORKA w zn. 1.; 📷 Tabl. I’:** *Psiorki sie nazywo psiorka, to jes tako psio trowa ale tyz i tam było pole nieurodzajne takie jałowe, i tymu, no bo ta psio trowa, to jes tako nieurodzajno, noji tymu sie to tak nazywo* (KorpSp: Tr).

PSIOWIARA I *rz. ż* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym lub żartobliwie o człowieku; łobuz’:** *– Óna ftoro ta, to tu dziś przidzie, mierkuj se, byś sie nie dała podyejś – przikazuwoł Franek Budz, gazda młody, swojej babie Zośce – dziś jes Wilijo, óne rady przichodzom, w rzecy co pozycyć, a to psiewiary chcom ci zaskodzić* (BalNS 36: Fr).

PSIOWIARA II *wykrz.* **‘łagodne przekleństwo’:** (matK: Nd).

PSI PSI *wykrz.* **‘okrzyk, którym przywołuje się psa’:** (matK: Fs).

PSIUCEK *rz. mż* **‘pieszczotliwie o małym piesku’:** (matK: CzG).

PSIUREK *rz. mż* **‘potocznie o męskim członku’:** *Chłopy, chłopcyska i dzieci to normalnie wyciongali psiurka i, i neji, i, i siurali, no, no, niy? No bo tak taki był zwyk, no śmierdziało jak pierun jasny przi tyk schodak, no to godom, ze to był brzidki zwyk* (KorpSp: CzG).

PSOCIĆ *cz. nieos., ndk* **‘jest brzydka deszczowa pogoda’:** *Psoci* (matK: Łp); *Zapsociyło sie, bedzie psocić dwa tyźnie* (matK: ŁN); (ŁN, Łp).

PSOTA *rz. ż, zwykle w lp* **‘dłuższy okres deszczowej pogody, trwający do 2–3 tygodni, utrudniającej prace polowe, zwłaszcza w okresie sianokosów i żniw’:** *Zawlekło sie, be psota* (matK: ŁW); *Tam, choć poloło, to nic, bo to było mało, mało tego, to óno ściekło i to sie ususyło. Ale było i tak, ze... – Ze i rosło. – Rosło w tymu, bo, bo jak przisła psota, loło dwa tyźnie, to ni miało kiedy usknóć. A potym*

juz przisły kombajny (Kc); *Paśli owce na Zielonym za Syrokom Jaworzińskom, nale cas sie popśniół, chmury siadły nisko na skole, nastała psota i tak trzimało bez siedym tyźni. Trza sie było dołu brać* (SpCzyt 47: Rp); *Na młakaf robiom sie bańki, bedzie psota* (CoWś 277: Nd); *W Łapsaf Niznif był baca Pytoniok. Godali, ze ón był stary carownik. Jak fcioł pogode, to była pogoda. Jak zamówiył dysc, to był dysc. Kiedy umar, łapiyła okropno psota. Loło seść tyźni bez przerwy. A było to w same zbiórki, kiedy sie zbiyrało jarzec i owies. I ludziska straśnie narzykali, ze przicynom tyj psoty jes stary baca carownik, ftory pomar. Hej* (ŚlizPPN 82: Tr); *Jak sie łysko na zachodzie, to przeleci krótko burza, jak sie łysko nad górami, to bedzie psota* (NaSp 55: 33: CzG); (ogsp.).

PSOTNAWO *przysł.* **'na dworze jest niekorzystna pogoda, lekko pada deszcz':** *Na polu było psotnawo, niebo sie zaciongło grubymi chmurami* (BalSKD 66: Fr).

PSOTNO *przysł.* **'od przym. psotny':** *Dy nie jes psotno, nie musimy grabić* (matK: Łp); (Jw, Łp).

PSOTNY *przym.* **'cechujący się występowaniem deszczowej pogody; deszczowy':** [– W co się układało snopki?] – *Do mondla, ale jak były psotne dni, to układali i do krzi..., na krziz, bo wtedy nie przeloł dysc tak* (KorpSp: ŁW).

PSTREWKA *rz. ż* **'gołąb o pstrym upierzeniu':** *Nedy bylekto chowie jakieś takie ozdobne pawiki, jakieś mewki, pstrewki, niy?* (KorpSp: Dr).

PSTROK *rz. mż* **'ogpol. pstrąg; zob. też: PSTRONG':** *Pstroki* (matK: ŁN).

PSTRONG *rz. mż* **'ogpol. pstrąg':** *Na brutfaniemek usmazyła ty pstrongi* (matK: Jw); [– I łapał pan te raki i te ryby. A co to były za ryby?] – *No pstrong tu jes, pstrong, pstrong i późniyj... bo jesce chodziylimy i tak na r..., łapalimy na, na, na zyłke, niy? Na, na hacyk, no to, to brzana. Jo nie wiym, jak sie to bedzie po polsku nazywać, wonsiato, takie, tako ryba. Nieduze tu były ryby, to takie, takie ryby były nojwyzyj* [pokazuje na stole ok. 25 centymetrów]. *No. I, i, i óny juz nie podesły, bo tu jak momy tyn duzy wodospad, to tylko pstrong do góry wyseł* (Kc); *Było chwile casu, było bez połednie troske wolnego casu, no to my wio ku rzyce kompać sie. A przi rzyce było duzo dzieci, bo wsićko sie kompało. Wsićka sie kompali dzieci przi rzyce, chodziylimy abo na ryby popod, y, y, y, popod skole łapalimy pstrongi* (Kc); *Zrobiylimy takom tratwe wielgom na płani, no to my sie woziyli, rybók było pstrongók, naucół mie pływać* (BubSpT 66: Jw); *Tak jak grzib to jes prowdziwek, god to jes źmija, a pstrong to jes ryba. Widzielimy, dzie ryba wpadła, no to ślimy i słuchojcie, i juz my jom pod skolami ino macali, ze moze uciyc, i wyciongali. Normalnie na rynke sie łapało ryby* (CzG); *Potym napuściyli tu lipiyni razym z pstrongami. Lipiyń jes podobny do pstronga. U nos w potókak były jesce brzany, ale brzany było kolorowe i mie ociec uprzedzoł, ze nie jydz kolorowyk ryb i mie brzidziyła brzana. Były tyz ślizy, takie z wonsami, takie troche wiynkse od głowocy, ślizy* (CzG); (CzG, Jw, Kc). [**pstrok** – ŁN]

PSTRONGA *rz. ż, past.* **'zagroda dla owiec, zwłaszcza wydzielona część KOSORA, gdzie zapędza się owce do dojenia; w *pstrondze* znajdują się OKNA, przez które owce są wypuszczane do KOSORA po wydojeniu przez JUHASÓW; zob. też: STRONGA':** *Co do pstrongi naganioł* (matK: Fs); *Pstronga – do doju idom* (matK: Tr); (Dr, Fr, Fs, ŁN, ŁW, Nd, Tr).

PSTRY *przym.* **'różnokolorowy':** *Drozdze – pstre i corne* (matK: Fs); (Fs, Nd).

PSUĆ *cz. ndk*

1. **'powodować, że coś nie nadaje się do użytku; niszczyć, uszkadzać':** *Nastoł okrutnie płóny rok. To bez lato były ino same kurniawy, to śniegi przikryły jesce kwiotki na trowie, to licie targały mosty i psuły drógi* (KowPluc 41: Jw).
2. **'o koniu: skakać, wierzgać, nie chcieć ciągnąć':** *Ale to psuje, nie fce ciongnóć* (matK: Dr).

PSUĆ MLYKO **'o STRZIGACH: stosując praktyki magiczne, powodować zanik mleka u czyichś krów, owiec, sprawiać, że mleko zamienia się w krew itd.':** [przed pierwszym po zimie wypędzeniem bydła na pastwisko:] *Wodom ze siwego wiadra umyłaf wymiynia. Potym nasmaruwałaf if świynconym masłym, zeby nie dostały zopolynio i zeby if jaki jadowity god nie ukonsiył. Ale nade wsićko to masło mo if chronić od takif porobisk, co psujom mlyko. W małyj budwance jes woda ze świynconom solom. Pokropiyłaf ś niom fcora wiecór siecke w złobaf, a i w izbie, w saflicku tyz jef jom troche posypała samom solom. Daje sie jom po to, zeby bydlyntom nie zaskodziyły na nuka zodne trucizny* (SpCzyt 56: Nd).

PSUĆ SIE *cz. ndk* **'tracić swoje pierwotne właściwości na skutek fermentowania, gnicia, butwienia itp.':** *Zgnilec – cyrw sie psuje* (matK: ŁN); *Po rosolyniu wyndziyli średnio dwa dni, cyli w jedyn dziyń trosecke podwyndziyli trosecke z pół dnia, trosecke to ostygło i na drugi dziyń zaś wyndziyli, zeby to dowyndzić to miyso, a tymu tak wyndziyli długo, bo właśnie, jakby te, te całe nogi w całości, zeby, zeby tyn dym to*

wsysko dosed do środka, zeby óno sie od środka nie psuło (KorpSp: ŁN); *Zacyni tam takie swoje warziwa tamok wozić, ale to tam wilgło, to im sie to niscyło, psuło i wyjechali hnet* (BubSpT 42: Fr); *Królce z Łapsanki stale sie mlyko psuło i óna chodziyła ku bacy do Lewoce, i tam jyj dali zioła, i kozali jyj włozyć je pod próg do stajnie, a siykiyrom piyknie ociosać próg, jaz nojdzie igłe wbitom, co trupowi syli ubranie na śmierzć, i tom igłe mo wyjonć, i prziniyś tymu, co doł lykarstwo, a wiyncyj sie juz psuć nie bedzie – i tak było* (BazWierz 150: CzG); *A noge całom świńskom no to tyz, zeby sie nie zepsuło, no to tak przecinali do kości, tu sie zakładało taki scebelek, no z takiyj, y, y, y, od sajty takie to, y, y, y, taki scypek, zeby ozserzyło to miyso, zeby ta, zeby tam doseł tyn dym, y, y, y, i zeby, zeby, bo potym koło kości mogło sie psuć miyso* (Kc); (CzG, Fr, Kc, ŁN, ŁW, Nd).

PSUJ *rz. mż* **'z niechęcią o krecie':** (matK: Rp).

PSUJA *rz. ż* **'koń niechcący ciągnąć, skaczący i łamiący wóz':** *Psuja, kie nie fce ciongnóć, ino tardze* [o koniu] (matK: Fr); *Psuja || zły || socjalista* (matK: Kc); *Darebok || psuja || socjalista* (matK: ŁW); *Fiksuje psuja tako* (matK: Tr); *Psuja tako, co zre darmo* (matK: ŁN); (Fr, Fs, Kc, ŁN, ŁW, Tr). [**darebok** – ŁW; **socjalista** – ŁW]

PSY CIONGNÓĆ 'rodzaj zabawy towarzyskiej, opisanej szczegółowo w cytacie': *Dwok parobków. Na cworakak, głowami do siebie. Zarzuco sie im posek na kark. Cofajom sie w dwie przeciwne strony. Przegrywo, fto piyrsy osłabnie* (FjMEK: Jw).

PSYGA *wykrz.* **'okrzyk, którym odpędza się kota':** *Psik || psyga* (matK: Kr); (CoWś 205: Jw); (CzG, Jw, Kr, Rp, Tr). [**psiga** – Jw; **psik** – Fr, Fs, Kc, Kr, ŁW, Nd, Tr; **psygom psygom** – Kc; **psyka** – CzG]

PSYGOM PSYGOM *wykrz.* **'okrzyk, którym odpędza się kota; zob. też: PSYGA':** *Psygom, psygom* (matK: Kc).

PSYKA *wykrz.* **'okrzyk, którym odpędza się kota; zob. też: PSYGA':** (matK: CzG).

PSZCOLORZ *rz. mos, pszcz.* **'hodowca pszczół; pszczelarz; zob. też: PSCELORZ':** (matK: ŁW).

PSZCOŁA *rz. ż, pszcz.* **'ogpol. pszczoła; zob. też: PSCOŁA; 📷 Tabl. I':** (matK: ŁW).

PSZENICA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim; zob. też: PSZYNICA':** *Tu nie siejom pszenice teroz, spółke hej* (matK: Fs); *Ocyrnie pszenica, to zaśniecono* (matK: Nd); (CzG, Fs, Jw, Nd, Rp, Tr).

PSZENICNY *przym.* **'ogpol. pszenny; zob. też: PSZENNY':** *Pszenicny chlyb* (matK: Kc); *Z pszenicny monki* (matK: Jw); *Piecymy z pszenicnyj monki babki* (matK: Fr); (Fr, Jw, Kc, Nd).

PSZENNY *przym.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Z pszennyj monki babki* (matK: Fr); [pierogi leniwe] *z piyknom monkom, z pszennom* (matK: Dr); (Dr, Fr). [**pszenicny** – Fr, Jw, Kc, Nd; **pszynny** – Dr, Łp, Nd]

PSZYNICA *rz. ż* **'ogpol. pszenica':** *Pszynica barz rzodko* (matK: Fr); *W nasyk stronak nie sioli zyta ani pszynice, choć były casym próby z oziminom* (matK: CzG); *Wyuzyła barz grunt pszynica* (matK: ŁW); *Pszynice my tu nie siejymy* (matK: Kc); *Jak nakosone było, nakosone, a nie było pogody, ni móc było tego zebrać. U nos sie sioło nojwiyncyj owsa i jarcu. Pszynice sie nie sioło w tamtym casie* (Kc); *Pszynica tu nie fciała róś, bo była płóno ziym, nie była tako uprawiono. Prawie jyncmiyń i owies* (plBłachut: Fr); *Świnie, co jedna wyjdzie, to drugom sie bije. Monke, pszynice w tym roku my nie mleli* (GrJMSp 308); (CzG, Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd). [**pszenica** – CzG, Fs, Jw, Nd, Rp, Tr]

PSZYNICNISKO *rz. n* **'pole po zebranej pszenicy; zob. też: PSZYNICYSKO':** (matK: Fr).

PSZYNICYNISKO *rz. n* **'pole po zebranej pszenicy; zob. też: PSZYNICYSKO':** (matK: ŁN).

PSZYNICYSKO *rz. n* **'pole po zebranej pszenicy':** (matK: Kr, Tr). [**pszynicnisko** – Fr; **pszynicynisko** – ŁN]

PSZYNNY *przym.* **'ogpol. pszenny; zob. też: PSZENNY':** *Pszynny chlyb* (matK: Dr); *Chleba sie nie kupuwało w sklepie, ino kazdo baba sama se piekła chlyb w dóma. Trza było mieć drozdze, monke, kapke soli, jojko i otrymby pszynne. Do miski sie rozpusco we wodzie drozdze, a potym miysać trza cały cas i dodawać monke. Miyso sie drewnianom łyzkom, nie zelaznom. Jak juz sie wymiysało, to trza zostawić na pół godziny. Potym trza zaś dodać sól i te otrymby, i reśte monki, i dobrze wyrobić ciasto rynkom na bajcie. Zaś zostawiome do wyrośniyncia, a potym na łopacie wkładome do sabaśnika i piecyme* (pmMiś: CzG); *Potym wziyni na łopate tyn chlebuś, wysadziyli, wywróciyli, pokłapkali, poobciyrali smatom ze spodku monkom. Nasi wse tak na podłoge na smatke. Za mojyj pamiynci to juz nie był cysto jyncmiynny, dokupuwali monke pszynnom* (GrJMSp 307); *– A godaliście, ze bioł̨e ciasto? – Bioł̨e ciasto no to było na babki, na rogi, na toto było ciasto, nie chlebowe, bo chlyb sie robiyło z ciymnyj monki, a bioł̨e ciasto to sie robiyło juz z pszynnyj monki, noji, co sie robiyło, te, te placki tak zwane, niy? To my wołały rogi, derkliki, to sie piekło z tego biołego ciasta* (MMilMCK: Nd); (Dr, Łp, Nd).

PŚCIELAR *rz. mos, pszcz.* **'hodowca pszczół; pszczelarz; zob. też: PSCELORZ':** (matK: Kc, Nd).

PŚKAĆ zob. PŚKNÓĆ

PŚKNÓĆ *cz. dk* – **PŚKAĆ** *ndk* **‘o człowieku: parsknąć, kichnąć’:** (matK: Fr).

PŚTYK *rz. mnż, str.* **‘złożony wpół rzemyk, wszyty w górną krawędź KYRPCA, za który zakłada się WITKĘ, służącą do przewlekania przez nią RZEMIYNIA do mocowania KYRPCA do nogi; 📷 Tabl. IV’:** *Całom noc mi sie śniyło, jak syjym kiyrpce, piyrse wiyrchy, potym ſtańcuwołek, pśtyki przisywołek i krupon przibijołek, mój kamrat, ón zaś cosik warzył, nie fcioł mi doradzić, kany, dzie tam, a na kóńcu okozało sie, ze syćko źle, telok sie wystrasył, zek juz do rana nie społ, poleciołek zaroz na krupon podeswowy zaziyrać do piwnice, cy jes* (pmKosz: Jw).

PTACTWO *rz. n* **‘zbiorowo o ptakach’:** *Prosek do morzynio, coby ptactwo nie zbiyrało, chrobac nie brała* (matK: Fr).

PTASIO MIYNTKA **‘niezidentyfikowany gatunek rośliny zielnej’:** *Ptasio miyntka koło bagiyn* (matK: Fr).

PTOK *rz. mż* **‘ogpol. ptak’:** *Furgajom ptoki* (matK: Nd); *Ptok || ptosek* (matK: Fs); *Sidła na ptoki* (matK: Fs); *Ptoki sie cubiom, gołymbie sie parzom* (matK: Kr); *Ćwiyrko ptok* (matK: Nd); *– Co to jes? – pytoł sie kur. – To oreł, król ptokók! Ukochany przez Polokók! Wziyni se go na herb, bo to ptok znany z wolności, wierności, siyły i odwogi* (SpCzyt 89: CzG); (ogsp.).

PTOSECEK *rz. mż* **‘z nacechowaniem emocjonalnym o małym ptaszku’:** *Ptosecek malućki* (matK: Jw); *Króliki – takie cołkiym malyńkie ptosecki* (matK: Fs); (Fs, Jw).

PTOSEK *rz. mż*

1. **‘ptak, ptaszek’:** *Ptoski furgajom* (matK: ŁW); *Wyfurgnie ptosek* (matK: Nd); *Sidła na ptoski* (matK: Tr); *Ptosek śpiywo, piscy* (matK: Tr); *Na zwiyrzynta oklepiec, sidła na ptoski* (matK: Tr); *Gacek – pół mysy, pół zaby, pół ptoska* (matK: Fr); (ogsp.).
2. **‘z nacechowaniem emocjonalnym o męskim członku’:** (GrJMSp 253).

PTOSI *przym.*

zob. fraz.:

NIE CHYBIO PTOSIE MLYCKO [MLYKO]

PTOSKOWE ZIELE **‘niezidentyfikowany gatunek rośliny zielnej’:** (RadwSłR 56: Rp).

PUC *rz. mnż, bud.* **‘tynk; zob. też: FAK’:** (Fr).

PUCADŁO *rz. n*

1. *kuch.* **‘drewniana pałka do ugniatania ugotowanych ziemniaków; zob. też: TŁUCEK w zn. 1.; 📷 Tabl. II’:** *Pucadło grule pucyć* (matK: Kc).
2. *kuch.* **‘przyrząd do ugniatania większej ilości gotowanych ziemniaków dodawanych do ciasta chlebowego; wykonany z klocka drzewa z wydrążonym otworem, w który wchodzi tłok przeciskający ziemniaki przez sito; zob. też: PUCEK I w zn. 1.; 📷 Tabl. II’:** *Pucyć na pucadle grule do chleba* (matK: Kc).

PUCATY *przym.*

1. **‘o człowieku: okrągły na twarzy, pyzaty; pucołowaty’:** (GrJMSp 251).
2. **‘mający jajowaty, a nie podłużny kształt’:** [– Pan poznaje te trutnie, tę matkę? No to jak to się poznaje?] – *Musym poznać. No trutyń jes wiynksy taki bardziyj taki pucaty, niy?* [– Niby chłop.] – *Hej, hej.* [– A kolor ma taki sam jak pszczoła.] – *No coś tyn odwłok taki mo ciymniyjsy, taki bardziyj okrongły, niy?* (Kc).

PUCEK I *rz. mnż*

1. *kuch.* **‘przyrząd do ugniatania większej ilości gotowanych ziemniaków dodawanych do ciasta chlebowego; wykonany z klocka drzewa z wydrążonym otworem, w który wchodzi tłok przeciskający ziemniaki przez sito; 📷 Tabl. II’:** *Pucyć bez pucek grule* (matK: ŁN); *U nos był jesce pucek do gruli, co sie pucyło grule, na ſtyrof drewnianyf nogaf* (Kc); *Troche o przidatności pucka drewnianego w tamtyf casaf. Podłozyło sie pod niego korytko, na ftorym sie juz robieł zakwas i ciasto, na stołecek sie siadło, noji mama położyła mi gornek z uwarzonymi grulami, noji chwila casu i grule były spucone* (Iwan 22: Nd); *Piekli tyz tworoźniki. Okrongły tyz, na łopate sie kładło. Z gotuwanyf gruli upucyło sie na pucku, posolyło sie, pocukruwało – to był zaś grulownik. A ze syra był tworoźnik, syrownik, był tyz ćwikłownik, natarli ćwikły, posolyli, pocukruwali, aji kapuśnik. Kapusta musiała być pomascono. Krajym ładnie było to ciasto prziwinionte. Dzieci rady te okrajki, bo to tak ładnie wywinionte było* (GrJMSp 307); (SSWG 21); (CzG, Fr, Kc, ŁN, Nd). [**praska** – CzG, Jw; **pucadło** – Kc]
2. *kuch.* **‘drewniana pałka do ugniatania ugotowanych ziemniaków; zob. też: TŁUCEK w zn. 1.; 📷 Tabl. II’:** *No bo przisła niedziela, to było, to mama naskrobała gruli rano, noji i potym do tyf gruli sie nasypało tyj monki jarcanyj, i tak puckiym upucyli, upucyli, piyknie tak piyknie, zeby sie rozmiysało z tymi grulami i potym nascykali* (RnS 72–73: Fs); *Puckiym to my grule na moskole pucyły. Ale nie jacy grule, bo i syr, jak sie ogrzoło, to tyz sie go kładło do tego pucka i pucyło sie, jaz był taki miynki i ni mioł grudkók. U nos to wołajom pucek, ale na Jurgowie to nazywajom praska* (pmMiś: CzG); (CzG, Fs).

PUCEK II *rz. mos* **‘człowiek pucołowaty’:** (GrJMSp 251).

PUCH *rz. mnż, now.* **‘puch z gęsi, wykorzystywany zwłaszcza w małych poduszkach; puch niektórych ptaków dodawany jest dla ozdoby do PIÓRA przy kapeluszu; zob. też: MESEK’:** *Nojpiykniyjse piyrze, to były z takik biołyk gynsi. Takie miynkućkie były i puchate, jak my je pruły, a ftorosi kichła, to furgały po całyj izbie. Nie jacy z gynsi my dawali piyrze do zogłówkók, bo i z kacek tyz. A Górole, jak im trza było puchu do kapelusa, to do nos przilatuwali po gynsi puk. To były takie małe piórka spopod skrzidłók. Piyknie wyziyrały, to piyrze przi kapelusie* (pmMiś: CzG); (CzG, Rp).

PUCHAC *rz. mnż* **‘puchacz (*Bubo bubo* L.); zob. też: KUBIK II’:** (matK: ŁW).

PUCHAR *rz. mnż*

1. *kuch.* **‘duży kieliszek o pojemności do 0,25 litra, na nóżce, używany zwłaszcza do picia wina; zob. też: PUCHAREK w zn. 2.’:** *Wypiyli se po jednym decy rumu i po wielgim pucharze* (NaSp 39: 12: Jw).
2. *kuch.* **‘szklanka do herbaty; zob. też: ŚKLONKA w zn. 2.; 📷 Tabl. II’:** (matK: Dr, Fr, Jw, Łp, Nd).

PUCHARECEK *rz. mnż*

1. *kuch.* **‘mały PUCHAREK, tj. kieliszek do picia wódki’:** *Štamperlik, to był, ale taki mały pucharecek* (Kc); (Jw, Kc, ŁW).
2. *kuch.* **‘szklanka do napojów’:** *Tu momy krapecke wody, nie śpyrytus, ale... zona przyniesie jakie pucharecki, za kwile* (Kc).

PUCHAREK *rz. mnż*

1. *kuch.* **‘ogpol. kieliszek do picia wódki, wina; zob. też: KIELUSEK; 📷 Tabl. II’:** *Nigdzie, tato, nie chodźcie, bo fto sie napije z tymi nasymi kumotrami? Mamo, dejciez im jaki pucharek* (Czard 75: Nd); *– No to dobrze, no to ta krzesno juz zaroz tam ostaje, a toci juz z flaskom przichodzom, toci ojcowie i tyn Jasiek tyz, i posiadajom. Dejcie ta pucharek na stół, noji przekonske jakom chleba abo tyj baby, tam kiełbaski, i tak sobie popijajom. Nareście: Coz wy to docie ty dziywce wasy, bo jo swojymu Jasiowi dom tele abo piynć gbełów, abo dziesiynć gbełów role, a wy? Tyj dziywki ojciec abo matka powiado tak: – E, jo wiycie co, jo nie tako straśnie bogato, jo by jyj dała moze jakie dwa gbeły, moze trzi, a ktory jes bogaty, to i wiyncy moze dać. Noji tak sie tam popijom, pogodajom, a na rano idom do ksiyndza, dadzom na opowiedzi, zapisom opowiedzi, idom starostowie, podpisom sie, ze ón ni mioł inkse, óna inksego* (CygTGS-II 258–259: Dr); *– A powiycie z cego sie piyło downiyj wódke, gorzołke? – E, z pucharków tak zwanyf pucharków, były takie juz śklane pucharki, to pucharki. – A piwo? – Piwa to, kiedy do piwa to kufle były, te jak z ... z uchym, kufle, hej, a jakbyś fciała, to jesce mom sejś* (Nd); [– Z czego pije się wódkę?] *– Z pucharka: półdecówka, decy i były jesce takie mniyjse śtamperliki* (Kc); (SSWG 21); (ogsp.).
2. *kuch.* **‘duży kieliszek o pojemności do 0,25 litra, na nóżce, używany zwłaszcza do picia wina’:** *Hanka, prziniyś pucharki na wino* (CoWś 175: NB). [**puchar** – Jw]
3. *star., kuch.* **‘szklanka do herbaty; zob. też: ŚKLONKA w zn. 2.; 📷 Tabl. II’:** [– Z czego pije się kawę?] *– Z pucharka, tak samo, ale jak sie słoku masinie, to gorcki dawali* (Kc); *Flasecki, śklonecki i pucharki z wodom postawiół na oknie. W połednie, kie słónecko cieplućko przigrzoło, opar sie Pyzowion o okno i patrzoł, ale nie som, bo zawołoł ku sobie małego Jonka, coby sie ucół i downe zwyki pamiyntoł* (BalNS 65: Fr); (CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, Tr).

PUCHATY *przym.* **‘puszysty’:** *Nojpiykniyjse piyrze, to były z takik biołyk gynsi. Takie miynkućkie były i puchate, jak my je pruły, a ftorosi kichła, to furgały po całyj izbie. Nie jacy z gynsi my dawali piyrze do zogłówkók, bo i z kacek tyz. A Górole, jak im trza było puchu do kapelusa, to do nos przilatuwali po gynsi puk. To były takie małe piórka spopod skrzidłók. Piyknie wyziyrały, to piyrze przi kapelusie* (pmMiś: CzG).

PUCHEBEL [wym. puc-hebel] *rz. mnż* **‘hebel do bardzo dokładnego gładzenia powierzchni drewnianej; gładzik; zob. też: GŁADZIK w zn. 2.; 📷 Tabl. V’:** (matK: Jw).

PUCHNÓĆ *cz. ndk* **‘ogpol. puchnąć’:** *Suchy rak || rakowina, co człek puchnie* (matK: CzG); *I jak był dobry baca i dobrze wierzoncy, to potrafiył cuda cynić i robić. Jo, co mioł takiego znajomego w Zokopanym, co jego ociec bacuwoł, ale to były lata jesce przedwojynne, to pedziołtak, ze co kcioł, to kolegom i zrobiół. To jedyn po drugim sie cuduwali, ze owce sie mu potrafiyły krwiom dojić, owce mlyka nie dawały, wymiynia puchły, jak ón na despet zrobiół, ze to potrafiył zrobić* (CzG); (CzG, Fs, Kc, Rp, Tr).

PUCHOREK *rz. mnż, kuch.* **‘szklanka do herbaty; zob. też: ŚKLONKA w zn. 2.; 📷 Tabl. II’:** *Pampuski wykrowajom puchorkiym* (matK: Rp).

PUCIYNKA *rz. ż* **‘mała PUTNIA’:** (matK: ŁW).

PUCIYRA *rz. ż*

1. *past.* **‘okrągłe naczynie drewniane o pojemności od 80 do 200 litrów, rozszerzające się u góry, wykonane z prostych BEDNOREK spiętych drewnianymi OBRONCKAMI; do *puciyry***

zlewa się mleko po wydojeniu owiec i w niej KLAGA się mleko oraz robi się SYR; 📷 Tabl. III': *Puciyra || putyra* (matK: ŁN); *Przecedziyło sie do putyry; puciyra* (matK: ŁN); *Drewniane puciyry, putnie, bednie, kadzie, becki, korytka, dziyzki – sićko z drzewa jef robiół* (plBłachut: Fr); (CzG, Fr, Jw, ŁN, Rp). [**putera** – CzG; **putyra** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, Nd, Tr]

⊛ *Gielytów nie wolno myć w biezoncyj wodzie, bo mlyko by odpłyneło. Tak samo nie wolno myć puciyry, ani w ogóle nie wolno myć od zamiysanio – od przijścio na hale do dnia świyntego Jana, bo mlyko zabiere woda. Zyntycy na pole bez próg wyloć ani dać nie wolno, bo mlyko zabiere* (BazWierz 181: Jw).

2. **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o kobiecie otyłej':** (GrJMSp 250).

PUCKA *rz. ż*

1. *kuch.* **'drewniana pałka do ugniatania ugotowanych ziemniaków; zob. też: TŁUCEK w zn. 1.; 📷 Tabl. II':** *Nasa mama to tak robiyła. Drozdzy wziyna i grule bez tom praske, a jak to tak puckom poonacyła* (CzG).
2. *kuch.* **'rodzaj misy lub niecki drewnianej do wyrabiania sera na bryndzę':** *Syr na bryndze wyrobiali rynkami na korytkaf albo na puckaf drewnianyf* (TPPG I: 154: ŁN).
3. **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o kobiecie otyłej':** (GrJMSp 250).

PUCKO *rz. n, kuch.* **'drewniana pałka do ugniatania ugotowanych ziemniaków; zob. też: TŁUCEK w zn. 1.; 📷 Tabl. II':** (matK: ŁN).

PUCÓWA *rz. ż* **'zgr. od rz. PUCÓWKA w zn. 1.':** *Widziała matka, dostoł zaroz pucówe w chałupie* (KorpSp: NdZ); (ŁN, NdZ).

PUCÓWKA *rz. ż*

1. **'mocne bicie kogoś, kara cielesna; lanie':** *Ale dostoł pucówke pasym* (matK: Dr); *Pucówke mu prziłozył* (matK: ŁN); *Dostoł pucówke* (matK: Łp); *Pockoj, bes miol pucówke* (matK: Rp); *Pucówke mu zrobiół* (matK: Tr); (Dr, ŁN, Łp, Rp, Tr).
2. **'bójka':** *Pucówka – w dómu sie bijom* (matK: Fr).

PUCPAPIYR *rz. mnż* **'papier ścierny; zob. też: GLANCPAPIYR':** *Pucpapiyrym cyści* (matK: Fs).

PUCUWAĆ *cz. ndk* **'czyścić coś dokładnie, do połysku':** *Jo kapitanowego kónia kormiół i pucuwoł* (matK: Dr); *Pucuwać* [buty] *we wojsku* (matK: Fr); *Pucuwać || glancuwać* (matK: Kc); *Pucuje sie, coby sie śklyły, pucuwać* (matK: Nd); *Pucuwać bóty, coby sie świyciyło* (matK: Tr); (Dr, Fr, Kc, ŁN, Nd, Tr).

PUCUWAĆ SIE *cz. ndk* **'brać udział w bójce; bić się':** *Pucówka – w dóma sie bijom, pucuwali sie tak* (matK: Fr).

PUCYĆ *cz. ndk*

1. **'w przewodzie pokarmowym człowieka lub zwierzęcia nagromadziło się sporo gazów, które, nie mogąc ujść, powodują wzdęcia prowadzące nawet do śmierci; zjawisko występujące często zwłaszcza u bydła po pasieniu się na świeżej trawie, na młodej koniczynie':** *Na otawe my wyganiali krowy, bo rade sie na niyj pasły. Trza było uwazuwać, bo jak krowa za duzo otawy pozarła, to potym jom mogło pucyć* (pmMiś: CzG); *I poseł do Miasta, a nie powiedzioł nic, ze krowy uwionzoł, a to było zaroz, to było z rania, rosa, a tu krowy popukajom po tym. Neji tak, jak te krowy sie pasły, krowy zaceny gónić po tym, na tyk łańcuchak to sie pasom, krowy pucom, my nazywomy pucom, krowy pucom. Krowy ze... pospuscali, krowy powolały sie i krowy, krowy popukały tak na tym, na kóniec, na amyn* (CzG).
2. *kuch.* **'gnieść, ugniatać gotowane ziemniaki, ser itp.':** *Pucek – pucymy grule ś niym* (matK: Dr); *Stuchacka, co grule pucymy* (matK: Fr); *Pucadło grule pucyć* (matK: Kc); *Pucyć || stuchać* (matK: Kc); *Pucyć bez pucek grule* (matK: ŁN); *U nos był jesce pucek do gruli, co sie pucyło grule, na śtyrof drewnianyf nogaf* (matK: Kc); *Pucyć bez pucek grule* (matK: ŁN); *Musi je pucyć, a tak toty duse jeś* (matK: Rp); (ogsp.).
3. **'przygniatać, uciskać':** *Pucyć krowe do boków, zeby jom przestało duć* (matK: Dr).
4. **'wygniatać, wyciskać':** *Pyndrok – krowy miały, pucyli downo* (matK: ŁN).

PUCYĆ II *cz. nieos., ndk*

1. **'ktoś ma silne wzdęcia brzucha':** *Pucy krowe* (matK: Fs); *Pucy jom, kie sie zduje* (matK: ŁN); *Rada pucyć z takiyj kónicyny* (matK: CzG); *Pucy jom* (matK: Rp); *Na otawe my wyganiali krowy, bo rade sie na niyj pasły. Trza było uwazuwać, bo jak krowa za duzo otawy pozarła, to potym jom mogło pucyć* (CzG); (CzG, Fs, ŁN, Nd; Rp).
2. **'ktoś z trudem powstrzymuje się od śmiechu':** *Co cie tak pucy?* (matK: Rp).

PUCYDUPKA *rz. ż* **'śliwka mirabelka':** *Śliwconka staro, mo jacy pore tyf pucydupek, nief dzieci obierom. Mnie ś nif nic, ani do kołoca sie nie nadajom* (Nd); *Łóńskiego roku to było pucydupek, tego roku ni ma nic* (CoWś 213); (Nd)

PUCYSTY *przym.* **'rozłożysty, gruby':** *Pucysto tako* (matK: Nd).

PUĆKULA *rz. ż* **'przepiórka (*Coturnix coturnix* L.); zob. też: PUĆPULA':** *Pućkula – w jarcu siedzi, taki ptosek* (matK: Fs).

PUĆPULA *rz. ż* **‘przepiórka (*Coturnix coturnix* L.)’:** (matK: Fs). [**pućkula** – Fs; **pulpula** – ŁN]

PUĆPULIN *przym.* **‘pochodzący od przepiórki’:** *Pućpuline jojka* (matK: Fs).

PUD *rz. mnż* **‘jednostka miary ciężaru wynosząca ok. 16 kg’:** *Cwarcizna puda* (matK: CzG).

PUDEŁECKO *rz. n* **‘małe PUDEŁKO’:** *Nale przisełek wom opowiedzieć, ze jak to było, ze jako co i tak dalyj, wom-ek tyz – pado – przinós pamiontke stamtela. Nale jakom? Takie pudełecko malućkie wom dom, to sie wom przido to pudełko* (BubSpT 63: Jw).

PUDEŁKO *rz. n* **‘mały pojemnik z dowolnego materiału i o dowolnym kształcie’:** *Takie pudełecko malućkie wom dom, to sie wom przido to pudełko* (BubSpT 63: Jw); (Fs, Jw, Kc, ŁW, Tr). [**pudko** – Fr, ŁW; **putecko** – ŁW, Nd; **putko** – Fr]

PUDER *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Wypre mu pod pazuchom, trzeba pudrym zasypać* (matK: Kr).
zob. fraz.:
CUKIER PUDER

PUDERNICA *rz. ż* **‘lekceważąco, ironicznie o kobiecie przesadnie dbającej o swój wygląd, nadużywającej kosmetyków’:** (GrJMSp 257).

PUDKO *rz. n* **‘pudełko; zob. też: PUDEŁKO’:** (Fr, ŁW).

PUDŁO *rz. n*

1. **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** [– A jak zbiera się ten rój z gałęzi, to co trzeba mieć, jaki sprzęt?] – *Pusty, no to do zbiyranio no to wystarcy jakieś pudło, jakiś, jakiś tam worek* (Kc); (CzG, Dr, Fs, Kc, Tr).
2. **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o kobiecie otyłej’:** (GrJMSp 250).
3. **‘lekceważąco o telewizorze’:** *Jo mu godom „stary, wejze juz wyłonc to pudło, a chyboj legnij ku mnie”. A ón mi godo, ze takie piykne panicki som w tym telewizorze, ze ón by patrzoł i do rania* (GrJMSp 190).

PUGALYR *rz. mnż* **‘portmonetka, portfel; zob. też: PULARYS’:** (matK: Rp).

PUK *rz. mnż* **‘pąk kwiatu lub liścia; zob. też: PONK’:** (plBłachut: Fr)

PUKAC I *rz. mnż, str.* **‘rodzaj zapięcia w bluzce, składającego się z dwóch metalowych krążków łączonych przez wciśnięcie w otwór maleńkiego trzpienia; zatrzask’:** *Pukace || zotrzaski* (matK: ŁN); *Trza kupić nowe pukace do świyntalnego kabota, ale mocniyjse, zeby sie dobrze trzimały* (Nd); *Mama tyz dostali paradny wigon, ale co z tego, jak pukace sie nie zapinajom* (KorpSp: Nd); (ŁN, Nd).

PUKAC II *rz. mos* **‘kłamca’:** *Pukac || cygon* (matK: Nd).

PUKACKA *rz. ż, tkac.* **‘przyrząd do ręcznego, wstępnego zdzierania paździerzy z włókien lnu, mający jedno PIÓRO (w przeciwieństwie do TROJACKI, mającej zasadniczo dwa PIÓRA); zob. też: MIYNDLICA; 📷 Tabl. V’:** *Pukacke jesce całom momy, stoji haniok w sypańcu. Baba brała jednom nogom na tom masine, na tyn sprzynt stanyła drugom, jednom rynkom dźwigało sie, a jednom rynkom sie wkładało pod to i tak sie robiyło, i z tego leciały paździyrze* (KorpSp: Kc).

PUKAĆ I zob. PUKNÓĆ

PUKAĆ II *cz. ndk, tkac.* **‘łamać łodygi lnu, uderzając w nie KILOFEM’:** *Ale to pu... wołali, ze idziemy pukać tyn lyn. To odleciało, to, to, te paździyrze wołali* (Kc); *A jak juz było tak, przisło, ze juz źniwa sie skóńcyły, to juz barzyj słónko świyciyło, to juz my na takiyj..., wołała sie pukarnia, to my juz takie mieli kilofy, to my pukali, a potym miyndlica sie wołała, zaś to sie z piyrsego tak troche na drobno, no a potym trojacka. Jak sie juz tom trojackom zrobiyło, tak juz było odłozone juz potym jaz sie znowu przed samym jandwiyntym juz, jak sie zima zacyna, zaś zacynimy cesać tyn lyn* (BubSpT 73: Kc).

PUKANIE *rz. n, tkac.* **‘forma rzeczownikowa czas. PUKAĆ II’:** *Ón sie musioł wysusyć dobrze, potym sie go juz brało, coby go nie pololo i robiyło sie pukanie, niy? To była tako, taki sprzynt, drewniane, jesce do dziś momy do dziś dnia. Brało sie gorzć tego lnu i tak sie...* (Kc).

PUKARKA *rz. ż, tkac.* **‘maszyna z karbowanymi wałkami, używana do mechanicznego międlenia lnu, zastępująca taką pracę na MIYNDLICY; zob. też: TŁUKARNIA w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** *Palec uciyna na pukarce, co pukoł lyn, pukała, no to obracalimy jom, dzieci obracały i, i, i óna dalyj wepchała, i odciyno jyj tyn palec* (KorpSp: Kc).

PUKARNIA *rz. ż, tkac.* **‘masywny sprzęt podobny do ławki do siedzenia, ale krótszy i niższy od niej, wykorzystywany do tłuczenia na nim lnu; zob. też: TŁUKARNIA w zn. 3.; 📷 Tabl. V’:** *A jak juz było tak, przisło, ze juz źniwa sie skóńcyły, to juz barzyj słónko świyciyło, to juz my na takiyj..., wołała sie pukarnia, to my juz takie mieli kilofy, to my pukali, a potym miyndlica sie wołała, zaś to sie z piyrsego tak troche na drobno, no a potym trojacka. Jak sie juz tom trojackom zrobiyło, tak juz było odłozone juz potym jaz sie znowu przed samym jandwiyntym juz, jak sie zima zacyna, zaś zacynimy cesać tyn lyn* (BubSpT 73: Kc); (Fr, Kc).

PUKARNIO *rz. ż, tkac.* **‘maszyna z karbowanymi wałkami, używana do mechanicznego**

międlenia lnu, zastępująca taką pracę na MIYNDLICY; zob. też: TŁUKARNIA w zn. 1.; 📷 Tabl. V': *Pukarnio – masina do pukanio lnu* (matK: Kc)

PUKARNO ŁAWA *tkac.* **'masywny sprzęt podobny do ławki do siedzenia, ale krótszy i niższy od niej, wykorzystywany do tłuczenia na nim lnu; zob. też: TŁUKARNIA w zn. 3.; 📷 Tabl. V':** *Wołali na to tłukarnio abo pukarno ława, bo tak pukali, jak tłukli na niyj lyn* (Nd).

PUKIEL *rz. mnż*

1. **'garb u człowieka':** *Dziadek mój zył, bo mama opowiadała, ón mioł pukla, pukiel, ón chodziył tak juz het przigiynty* (KorpSp: CzG); (CoWś 233); (SSWG 21); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).
2. **'nierówność na czymś':** *Dzie pukiel, to sie przcino ośnikiym* (matK: Dr).

PUKLATY *przym.*

1. **'o człowieku: garbaty':** *Jo nie fcym tego puklatego Jantka za chłopa* (CoWś 233: Nd); *Dzie to tak na starego cłowieka wołać, ze puklaty. Kie my były takie dzieci, a słymy ze skoły, a my go widziały, to wse my wołały: „puklaty, puklaty, patrzojcie, idzie puklaty". My były takie somary głupie* (GrJMSp 261); (ogsp.). [**puklowaty** – Fs, ŁN, Nd]
2. **'mający BULE, BUŁY po sobie; zob. też: BULATY':** *Krziwe || puklate || pokryncone drzewo* (matK: ŁW).

PUKLOWATY *przym.* **'o człowieku: garbaty; zob. też: PUKLATY w zn. 1.':** *Puklaty || puklowaty* (matK: ŁN); (Fs, ŁN, Nd).

PUKNIE {*komusi*} **ZÓŁĆ 'ktoś jest bardzo zły, wściekły':** *Zółć to była powsechno, bo jak fto był zły, to godeli, ze zółciom zieje abo puknie mu zółć* (CzG).

PUKNIONY *przym.* **'pęknięty':** *Na wozie były jesce talorki, piykne, ze śrybernymi poseckami, ale co z tego, kied kazdymu cosi chybiało; abo był puknionY, abo obity* (SpCzyt 77: Nd).

PUKNIYNCIE *rz. n* **'pęknięcie':** *Znać pukniyncie* (matK: Rp).

PUKNÓĆ *cz. dk* – **PUKAĆ** *ndk*

1. **'ogpol. pęknąć':** *Przepuklina, kie błona puknie* (matK: Nd); *W biydnyf rokaf po dziedzinie tyz chodziyli wandrowni, casami najmuwali sie do roboty i za to dostawali lym jedzynie. Roz do jednyj wdowy przisеł taki wandrowny, co to gornki drótuwoł. Wołali go dróciarik. Jak puknół gliniany gornek, to dróciarik wyplotoł około niego takom siatke i gornek sie nie rozlecioł* (SpCzyt 79: ŁW); *Cudok okrutny z tyj ik dziywki. To juz nie wiy, jak sie mo odzioć. To za krótkie, to za długie nosi, abo takie wonskie, ze mało nie puknie na rici. Naprzipino te brośki, poski i nie wiedzieć, co jesce. Cudok jedyn* (GrJMSp 257); *Poniezus sie uciesół, tuloł se tom obroncke i bawiół sie wesoło. Tulała sie ta obrync, jaze durkła o brame niebieskom. Wtedy pukła i ozbiyła sie jak kryśtał na drobniutkie kawołki. Poniezus zacon płakać, ze sie mu tak stało* (NaSp 67: 38); (ŁN, ŁW, Nd). [**pynknóć** – Nd]
2. *kuch.* **'o fermentującym cieście: wydawać ciche odgłosy':** *Noji potym, jak juz w piecu przepaluje sie, a na korycie puko, pynko, weźnie sie łopate, noji klasko sie. Nopiyrse sie takie ciyńse placki piece, noji to wołomy, ze kołoce, a potym sie piece chlyb rubsy* (BubSpT 88: Kr); (Kr, Łp).
3. **'wystrzelić z broni palnej':** *Przichodziół jesce z jednym Polokiym, Frankiym, – dziś juz je nieboscyk, – ne Franek, niek mu ta grzychy Pon Bóg odpuści, podchodziyli nieroz na racku jaz pod same okna warty i abo bechli skolami na wojoków warciorzi, abo pukli z jakiego starego flinciska, bo takik staryk flintów doś sie u nos plonce za krokwiami jesce od zbójeckik casów* (NaSp 39: 12: Jw).
4. **'krowa dostała wzdęcia i zdechła':** *– O, jo był w Białyj! To Biylanie mi powiedzieli, oj, to musiało być porobione, bo, bo juz by, juz nie było cudók, kieby to była jedna, ale dwie, dwie krowy. – No dy, jak ześ uwionzoł, kiebyś był uwionzoł trzi, to by ci były trzi pukły* (CzG).

zob. fraz.:
PUKNIE {*komusi*} ZÓŁĆ
PUKNÓĆ ZE ZŁOŚCI
ZIMA PUKŁA

PUKNÓĆ ZE ZŁOŚCI 'wściec się ze złości': *Jo se siednym na niego, łapiym za rogi to bem kieruwoł go ku kolybie – Ale baca wystawi ocy, kie uwidzi Głowiande na jelyniu! – śmioli sie juhasi. – Maryna Gałajdzino puknie ze złości, kie bedymy mlaskać przi watrze, bo jyj chłop juz tydziyń chodzi za zywinom, a przyniós ino starego zajonca* (SpCzyt 47: Rp).

PUKOWKA *rz. ż* **'zabawka dziecięca do miotania kamieni w postaci patyka rozłupanego na końcu':** (matK: Fs, Nd).

PUKWA *rz. ż* **'pogardliwie o starszej, nieatrakcyjnej kobiecie':** (matK: Fr). [**lampucera** – Fr; **rajfura** – Fr; **ropucha** – Kc, Nd, Rp]

PULARES *rz. mnż* **'portmonetka, portfel; zob. też: PULARYS':** *Portfel || pulares* (matK: Nd); (Kc, Nd, Tr).

PULARIS *rz. mnż* **'portmonetka, portfel; zob. też: PULARYS':** *Jak juz zodnego ni ma nikogo, tak juz*

na ostatku idzie młody pon i praśnie cały pularis jym na... tyj młodyj, tom swojom gospodarke (BubSpT 19: CzG).

PULARYS *rz. mnż* **'portmonetka, portfel':** (matK: Nd). [**pugalyr** – Rp; **pularis** – Kc, Nd, Tr; **pularis** – CzG; **pulores** – Kr]

PULARYSEK *rz. mnż* **'mała portmonetka':** *Pinionidze sowane w pularysku* (matK: Nd); *W pularysku ni mom ani jednego grosia* (pmKosz: Kc); (SSWG 31); (PrP 2006: 266: Nd); (Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Tr).

PULATY *przym., past.* **'owca, baran z mocno owłosionym pyskiem':** (matK: Łp).

PULCE I *rz. n* **'młode indyka':** *Pulce, pulcynta* (matK: Dr, Fr, ŁN, ŁW, Tr).

PULCE II *rz. nmos* **'puls; zob. też: PULFY':** *Pulce idom* (matK: Fr).

PULCHY *rz. nmos* **'puls; zob. też: PULFY':** (matK: Dr).

PULECKA *rz. ż* **'mała PULKA':** (matK: ŁN).

PULFY *rz. nmos* **'puls':** *Jak słabo idom pulfy* [puls], *to juz umiyro* (matK: Dr). [**pulce** – Fr; **pulchy** – Dr]

PULKA *rz. ż* **'samica PULOKA; indyczka':** *Krwownik – pulki to zrejom* (matK: Fr); *Pulka pani, pulos dziod – mo cyrwony nos* (CoWś 205: CzG); *Obiod u grofa był hyrecny: przerozmaite miysa, kacki, pulki, gynsi i dzicyzna, a po obiedzie wino, jakie zywnie zapragneli, kwaśne cy słodkie, corne cy biołe, a ku tymu jesce szampan* (BalSKD 95: Fr); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

PULKI *rz. nmos* **'zbiorowo o indykach, indyczkach i ich młodych':** *Hej mome tam w sopie i zajonce, i jakieś pulki, cyli indyki* (KorpSp: CzG).

PULOK *rz. mż* **'indyk; indyk zwyczajny (*Meleagris gallopavo* L.)':** *Twarde miyso z tego puloka* (matK: Nd); *Puloków tak z piynć chowiym, zeby miyso potym było na zime. I pulki – to potym som zaś małe indyki, jak sie wyklujom* (pmJerd: Fr); *Topurzis sie jak pulok* (CoWś 205: Nd); (CzG, Fr, Fs, Nd). [**gurgul** – Fr; **pulorz** – Rp; **pulos** – CzG, Dr, Jw, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Rp, Tr; **pulpulos** – ŁW]

PULORES *rz. mnż* **'portmonetka, portfel; zob. też: PULARYS':** (matK: Kr).

PULORZ *rz. mż* **'indyk; indyk zwyczajny (*Meleagris gallopavo* L.); zob. też: PULOK':** *Pulorz takie snurki mo* (matK: Rp).

PULOS *rz. mż* **'indyk; indyk zwyczajny (*Meleagris gallopavo* L.); zob. też: PULOK':** *Pulka pani, pulos dziod – mo cyrwony nos* (CoWś 205: CzG), *Ale wy nigdy furgać nie bedziecie, boście kury przecie – wygulgotoł pulos rymym. A do tego staro kura dopedziała: – Jo i ty, my som inksi, my som kury, my z dziada pradziada kurski ród!* (SpCzyt 89: CzG); *Wojtek doł jednymu pulosowi z chlebym zjeś, tak grófowi odpowiedzioł Wojtek, ize go tyn mo pulos, co to flofory majom takie cyrwone, pulosy my nazywomy* (MalPS 138: Jw); (CzG, Dr, Jw, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Rp, Tr).

zob. fraz.:
CYRWONY JAK PULOS
NADYNTY JAK PULOS

PULOWER *rz. mż, str.* **'sweter bez rękawów':** (matK: Rp).

PUL PUL *wykrz.* **'okrzyk, którym przywołuje się indyka':** (matK: Fr, Jw, Tr).

PULPULA *rz. ż* **'przepiórka (*Coturnix coturnix* L.); zob. też: PUĆPULA':** (matK: ŁN).

PULPULKA *rz. ż* **''zdr. od rz. PULPULA':** (matK: Dr).

PULPULOS *rz. mż* **'indyk; indyk zwyczajny (*Meleagris gallopavo* L.); zob. też: PULOK':** (KorpSp: ŁW).

PUŁK *rz. mnż* **'samodzielna jednostka wojskowa, składająca się z kilku batalionów (w piechocie z 3), wchodząca z kolei w skład brygady':** *No to my byli z tym pułkiym, kieloz? Moze osiymnoście razy, co nas seśdzisionty siódmy, a ruski to juz nie pamiyntom ftory był, to juz po mianie wołali Rusi nasyf, a nasi ruskif. To juz znali. A jak my prziśli na Lasków, to ci Rusi to juz mało fto strzyloł, nie dali strzylać: do góry pucoj, nie do człowieka* (BubSpT 103: ŁN).

PUŁKOWNIK *rz. mos* **'stopień wojskowy wyższy od majora, niższy od generała; też: osoba mająca ten stopień':** (matK: Fs, ŁN, Rp).

PUNCIA DAĆ **'uderzyć kogoś':** *Jak ci dom puncia, to uwidzis!* (Nd).

PUNCIUWAĆ *cz. ndk* **'boksować, bić kogoś':** (SSWG 21: Nd).

PUNĆKA *rz. ż* **'zaczepne uderzenie w ramię':** (Nd).

PUNKT *rz. mnż, str.* **'pojedynczy, drobny element haftowany lub tłoczony, np. listek, kwiatuszek, niepołączony z zasadniczym wzorem; 📷 Tabl. IV':** *Potym kidle ze scoteckom, potym kidle z punktami, dziewiyńćdziesiont minimum drobnyf haftów miało być na kidlu. Wtedy to był ładny, bogaty kidel. Mogły to być kółecka, kwadraciki, trójkonciki, listecki, jakieś tam drobne kwiotecki, ale dziewiyńćdziesiont if musiało być* (Nd); Poza szczoteczką, spódnice zaczęły być ozdabiane tzw. punktami, czyli drobnymi haftowanymi motywami, np. kółka, kwadraty, trójkonty, listki, kwiatki, w innym kolorze niż tło. Haftowano je ręcznie. Na jednej spódnicy

mieściło sie nieraz sto punktów (WanBogTr 12: Nd); (Nd, NdZ).

PUNKTOWY *przym.* **‘o materiale: mający wzorki – PUNKTY’:** *I co wtedy kobiety robiyły, ułatwiyły sobie zycie, zrezygnuwały z lajbików, miały tylko od świynta, a syły te bluzki takie tu tu niby proste z kołniyrzikiym, a potym tu tak pomarscone to wyhaftuwane na guziki, całość zapinano i w takim kolorze musiała być ta bluzka jak i tyn kidel, kidle, kidle wysywały albo były to pasiate krziziate abo punktowe* (KorpSp: Nd).

PUNKTUALNIE *przysł.* **‘dokładnie’:** *Punktualnie – cołkiym dobrze* (matK: Tr).

PUR *rz. mnż* **‘rodzaj wózka z jednym kółkiem z przodu i dwiema rączkami z tyłu, służącymi do trzymania i pchania go, mający skrzynkę umożliwiającą przewóz materiałów sypkich; taczki; (wyraz uznawany za podhalański); zob. też: FURYK; 📷 Tabl. III’:** (KorpSp: Tr).

PURA *rz. ż* **‘rodzaj wózka z jednym kółkiem z przodu i dwiema rączkami z tyłu, służącymi do trzymania i pchania go, mający skrzynkę umożliwiającą przewóz materiałów sypkich; taczki; (wyraz uznawany za podhalański); zob. też: FURYK; 📷 Tabl. III’:** (KorpSp: Tr).

PURCHOWKA *rz. ż* **‘purchawka chropowata (*Lycoperdon perlatum* Pers.) lub kurzawka ołowiana (*Bovista plumbea* Pers.); 📷 Tabl. I’:** *Purchowka || świński syr – psie grziby* (matK: ŁW); (Fr, ŁW, Rp). [**dziadkowsko bryndza** – Kr; **fugowka** – Tr; **fukowka** – Dr; **kurzowka** – CzG, Fr, Jw, Kc, ŁN, Rp; **porchawica** – CzG, Rp; **świński syr** – ŁW, Tr]

PURDA *rz. ż* **‘uszczypliwie o kobiecie niskiego wzrostu; zob. też: PURLE’:** (GrJMSp 246).

PURLE *rz. n* **‘uszczypliwie o kobiecie niskiego wzrostu’:** *Kie w kościele siedzi z babami, to takie purle. Dy to o głowe abo i wiyncy som baby wiynkse od ni* (GrJMSp 245). [**purda**]

PURLOK *rz. mos* **‘uszczypliwie o człowieku niskiego wzrostu’:** *Dzie to juz taki purlok sie udoł. To zaś tu ni ma takik małyk bob* (GrJMSp 245).

PUS **‘element wyliczanki’:** *Em pem pinus em pem pinus sabaraka tinus sabaraka i tabaka em pem pus* (KorpSp: Kr).

PUSCAĆ zob. PUŚCIĆ I

PUSCAĆ SIE zob. PUŚCIĆ SIE

PUSCALSKO *rz. ż* **‘z potępieniem o kobiecie postępującej niemoralnie w sprawach seksualnych’:** (GrJMSp 244).

PUSECKA *rz. ż* **‘małe pudełko drewniane, np. od zapałek’:** (matK: Jw, Rp).

PUSKA *rz. ż*

1. **‘blaszane pudełko, np. po konserwie, po napoju’:** *Idze chłopce na piyntro i prziniyś tyn worek z puskami, bo haw ałamunium skupujom, to byś se cosi zarobiół* (pmMich: Fr).
2. **‘prosty pojemnik wykonany z kory świerkowej, wykorzystywany przez dzieci jako naczynie do zbierania żywicy ze świerków; w dniu Zielonych Świątek taki pojemnik z zapaloną żywicą służył jako pochodnia przy OŚWIYNCANIU DUCHA; zob. też: FAKŁA; 📷 Tabl. VI’:** *No, a w Zielonte Świontki to my Ducha pośli oświyncać. Brało sie, wycinało na tym, na smyreku takom skóre i robiyło sie takom puske, i do tyj puski sie zbiyrało smołe, i tom puske potym my zascypuwali do takiego patyka, i zapolylimy tom śl... tom smołe, i ślimy tak gynsim do góry, het, het, het, het do góry, do grapki tamok i tamok my polyli ognisko, i, i, i tam my śpiywali. Neji tam była libacja cało zaś* (CzG).

PUS PUS *wykrz.* **‘okrzyk, którym przywołuje się króliki’:** (matK: Łp).

PUSTACINA *rz. ż* **‘teren, na którym nic nie rośnie, nieużytek’:** *Pustacina, nic nie urośnie* (matK: Dr).

PUSTAĆ *rz. ż* **‘miejsce bezludne; pustkowie’:** *Coroz wiyncy rozkók wisiało w sałasie, ale cap sie przepod jak skała we wodzie. Darymnie go Symek wypatrzuwoł, darymnie sed w takie pustacie, co ik jesce noga ludzko nie tknyła* (SpCzyt 38: Rp); *– Wiecorym to i bojno iś – zagadujym ujka, coby i ón co opowiedzioł. – Zebyś, chłopce, wiedzioł, ze bojno. Wseliniejakik boginek, topielcók cy płanetnikók doś sie tłuce po pustaciak* (SpCzyt 145: Rp); *Tak óna posła do pustaci, tam óna miała jednom izbecke, tam óna siedziała z tymi dzieciami. Tak óna tamok miała co jeś i okrywać, bo ji Bóg doł* (MalPS 132: Jw); (Jw, Rp). [**pustka** – Rp]

PUSTELNICY *przym.*
zob. fraz.:
DÓM PUSTELNICY

PUSTELNIK *rz. mos* **‘mężczyzna dobrowolnie żyjący w miejscu odludnym, zazwyczaj jako pokutnik, uważany niemal za świętego’:** *Chodzi po tym lesie; kie pies sceko, to ktosi tam bywo; pustelnik, bywo som, za tom polankom jako Maciek bywo* (matK: Łp); *Tam na brzyzecku, na prawyj stronie woda, był se klostór. Dziwny klostór, bo go nifto nie fcioł mieć w całym madziarskim kraju u siebie. Musieli być tam mnichowie pustelnicy, co to samymi korzonkami i uzbiyranymi grzibami sie chowali* (KowPluc 39: Jw); (Jw, Łp). [**pustewnik** – Nd, Tr]

PUSTEWNIK *rz. mos* **'ogpol. pustelnik; zob. też: PUSTELNIK':** *Pustewnik w trunie lezoł* (matK: Tr); (Nd, Tr).

PUSTE ŹRÓDŁO 'źródło z wodą tylko w czasie deszczu': *Puste źródło – tylko jak leje* (matK: Fs).

PUSTKA *rz. ż*

1. **'nieuprawiane pole; nieużytek':** *Pustka, jałowe, nieuzytkowe* (matK: ŁN).
2. **'miejsce bezludne; pustkowie; zob. też: PUSTAĆ':** *Ameryka mo pustkók doś, tam nie bywo zodyn* (matK: Rp).
3. **'brak ludzi':** *Bez dziyń to w ogóle jes tako pustka, ze widzi sie, ze tak jakby świat wymar, no wiecór sie poschodzom, noji kazdy, wiadomo, tyn młody tyz mo robote, bo sie musi i obrajbać, i wymyć, i przigotuwać na drugi dziyń* (KorpSp: Fs).

PUSTO *przysł.* **'od przym. PUSTY':** *Dudni, jak na spodku pusto, durknie sie, to dudni* (matK: Nd).

PUSTOK *rz. mnż, bud.* **'ogpol. pustak':** *Z pustoków dóm* (matK: ŁN); *A dómy teroz sie buduje z cegły, maksów, pustoków na dwa piyntra* (SpCzyt 80: ŁW); (ogsp.).

PUSTY *przym.* **'taki, w którym nic nie ma':** *To sie jyj zryć nie do, coby miała puste flaki* (matK: Fr).
zob. fraz.:
PUSTE ŹRÓDŁO

PUŚCIĆ I *cz. dk* – **PUSCAĆ** *ndk*

1. **'przestać trzymać coś ręką':** *Złap mocno lyce i nie puscoj, choćby nie wiym, co sie dzioło* (pmMich: Fr).
2. **'uruchomić urządzenie':** *Nojgorso woda, teroz doznali ludzie, kie był ostatnio pozar, gdzie sie polyło, wody zabrakło, sie polyły śtyry dómy, a motopompa zaroz ino jom załozyli, puściyli, zaroz sie zepsuły obie* (CygTGS-II 257–258: Dr); *Jak sie dowiedzioł Markowic, ze jo przise ślepy wóz zaopatrzić, chyboj wartko do remizy, bo był okrutnie rod. – Teroz go, wiycie! – oprawiomy, ale mozemy go i tak puścić* (GazPod 1932, nr 32: 7: Fr); *Odsuń sie, bo puscom mikser. Zebyś tu nie pchoł casym palców* (pmMąka; Nd); (Dr, Fr, Nd).
3. **'pozwolić komuś, czemuś poruszać się swobodnie, uwolnić z uwięzi':** *Powiecerzoł, siadoł na kónia i wio! Puściół na łonke, pospinoł i watre sie nakładło, polygali, noji przi watrze, zeby nie zaspać opowiadali. Przi watrze było wesoło, tam sie zodyn nie boł. Godali o rozmajityf strachaf i mamónaf* (BubSpT 114: ŁW).
4. **'pozwolić komuś, czemuś wejść, wjechać do środka, w granice czegoś; wprowadzić, wpuścić':** *Puscom* [do domu], *dadzom kołoc* (matK: ŁN); *Od drugi do scworty puscajom do śpitola* (matK: Rp); *Puście nos ta, puście, nief sie nie burzyme* [piosenka] (matK: Łp); Dziewczyna nie posiada się z oburzenia. Urąga Jędrusiowi, naśladując jego głos: – *Teroz nie znom! Ty dziadu dziadowski zadziaduwany! Katrynko!... Katrynko!... Podźze mnie... Dy sie mi tak cnie za tobom, ze ni mozym nojś miyjsca. – Puscałaf cie, boś mi przisiyngoł, ze mie nie opuścis – jaz do śmierci* (PlucWs 12: ŁN); (ŁN, Łp, Rp).
5. **'o kolorowym materiale: nie trzymać koloru po zamoczeniu':** *Mankiety kosuli babskiyj to takie przerózne kolorowe zombki, nazywali je krympidlami, nojgorso była cyrwono nitka, bo jak sie biołom kosule prało, to puscała w praniu* (pmKosz: Nd).
6. **'o brudzie, plamach zanieczyszczenia: ustąpić w praniu':** *Plama nie fce puścić* (matK: Fr); *Plama puściyła* (matK: Kr); *Puściyła plama* (matK: ŁW); *Plama nie fce zyjś, nie fce puścić* (matK: Nd); (Fr, Kr, ŁW, Nd).
7. **'uwolnić coś i skierować to w określonym kierunku':** *Puści sie bokiym wody do niego* (matK: Jw); *Puściylimy na Telijanók gaz* (matK: CzG); *Chmury prowadziół, dysc puściół* [płanetnik] (matK: Tr); (CzG, Jw, Tr).
8. **'ustąpiło, złagodniało przykre zjawisko pogodowe':** *Puściyła zima* (matK: Dr); *Puściół || popuściół mróz* (matK: Łp); (Dr, Łp).
9. **'roztrwanić majątek, pieniądze':** *Puściył majontek* (matK: Nd).
10. **'wypuścić krew z zabitego zwierzęcia':** *Sie krew pusco do miski, pomału sie łapie, ślywo sie do gorka* (matK: Fr).
11. **'o roślinach, drzewach: wypuścić świeże pędy, liście':** *Latorość juz puscajom* (matK: Łp); *Poncki pusco i kwitnie* (matK: Nd); (Łp, Nd).

PUŚCIĆ II *cz. nieos., dk* **'z wnętrzności człowieka, zwierzęcia uwolniły się gazy':** *Nie puści ś niego* (matK: Jw); *Do nuka udre, co nie mieryndzo i naroz zetnie, co nie puści nic ś niej* (matK: CzG); (CzG, Jw).
zob. fraz.:
LODY PUŚCIYŁY
PUŚCIĆ [PUSCAĆ] GWARE
PUŚCIĆ [PUSCAĆ] KREW
PUŚCIĆ MLYKO
PUŚCIĆ ZONDŁO
STRACH NA {*kogosi*} PUŚCIÓŁ

PUŚCIĆ [PUSCAĆ] GWARE 'rozpowszechnić jakąś wiadomość, plotkę': *Gware bodaśjakom puścić miyndzy ludzi* (matK: Tr); *Puscajom gware, ze mie wygnoł do Kacwina* (matK: Łp); (Łp, Tr).

PUŚCIĆ [PUSCAĆ] KREW ‘upuścić krwi w celach leczniczych’: *Krew puscali* (matK: CzG); *Pijowkami krew puscali* (matK: ŁN); (CzG, ŁN).

PUŚCIĆ MLYKO ‘o krowie, owcy: uwolnić mleko z wymienia w czasie dojenia lub przed zbliżającym się ocieleniem, okoceniem się’: *Mlyka mu dali, noji dobrze. Ooo, o dwa dni krowa rycy, ta (xxx), a mlyka nie kce puścić, mlyka nie puści. No to, to, te krowe i bijom, i kadzom, bo, bo o tym kadzyniu było wse takie, ze, to kropiom świynconom wodom. Nie puści, nie puści i juz* (CzG).

PUŚCIĆ SIE *cz. dk* – **PUSCAĆ SIE** *ndk*

1. **‘przestać się trzymać czegoś rękami’:** (ogsp.).
2. **‘energicznie ruszyć do przodu’:** *Puściół sie do wody, ale juz woda wtedy obaluwała. Jechoł bez tom wode, wiycie, jak zawinyło jakosi, co ty kónicki biydoki bechły do wody i ni mogły sie nijako wygromolić, wiycie, i ty kónie sie utopiyły, a chłop wyskocół* (BubSpT 64: Jw); *Potym syćka puściyli sie prosto ponad Cisówke bez lasy na Maryjosowom Doline* (BalSKD 87: Fr); (Fr, Jw).
3. **‘trawa, zboże itp. zaczęło rosnąć’:** *Noji downiyj to tak ta cekali, choć juz śniega nie było, trowka sie juz ładnie puscała, ale orać nie śli, bo godali: e! jesce na cas, jesce moze prziś śniyg, jesce moze prziś kwaśba* (BubSpT 112: ŁW).
4. **‘o bieliźnie, ubraniu itp.: stać się czystym w praniu, zwłaszcza po dodaniu odpowiedniego środka piorącego’:** *To było jesce tak, ze jesce co, zamias, zeby groty sie puscały, te płótnioki, tak wołali płótniane groty, to sie brało i popiół do gornka, warzyło sie, powrzoł tyn popiół, potym sie zlywało tom wode i w tyj wodzie sie rajbało groty na rajbacce w rynkaf sićko, a płókać, zeby wody du dómu nie nosić, to sło sie na potócek i płókało sie na potócku zimom ko... wycinało sie ducole i w tym sie płókało groty, i nosiyło sie, i wiysało sie popod dachy, co sie susyły* (KorpSp: Nd).

PUŚCIĆ SIE DO GWARY ‘wdać się z kimś w rozmowę’: *Puściyli sie ś nim do gwary, godali, ze nojdzies biyde, jacy...* (matK: Łp).

PUŚCIĆ SIE W NOGI ‘zacząć biec, uciekać’: *Widziało sie mu, ze syćkie patrzom na niego, w te casy skocół ze stołecka i dało sie mu pośryć, a tu juz pojedyn zacyno wychodzić z kościoła. Franek klynknół i uciekoł, bo wiedzioł, co go ceko. Na smyntorzu koło kościoła, kie prziskocom z kazdyj strony ku niemu i pazdurziskami powbijały rynce do kudlisk i nie wiada, co byłoby sie ś niem stało, kieby nie zruciół kozucha i nie puściół sie w nogi* (BalNS 38: Fr).

PUŚCIĆ ZONDŁO ‘o osie, pszczole: ukąsić’: *Osa ukonsi* || *puści zondło* (matK: Kr).

PUŚCIZNA *rz. ż* **‘teren nieurodzajny, bez roślinności; nieużytek’:** *Pustać* || *pustka* || *puścizna* (matK: Tr); (Fr, Tr).

PUŚKA *rz. ż, daw.* **‘karabin; zob. też: KARABIN’:** *Karabin* || *puśka* (matK: Fs).

PUŚPULA *rz. ż* **‘z nacechowaniem emocjonalnym o niskiej osobie’:** (matK: Fr).

PUŚ TU *wykrz.* **‘okrzyk, którym przywołuje się psa’:** (matK: CzG).

PUTECKO *rz. n, daw.* **‘pudełko; zob. też: PUDEŁKO’:** *Pudełko* || *putecko świabli* (matK: Nd); (ŁW, Nd).

PUTEK I *rz. mos* **‘ojciec chrzestny; zob. też: KRZESNY w zn. 1.’:** *Krzesny* || *putek* (matK: Kc).

PUTEK II *rz. mnż, kuch.* **‘drewniana pałka do ugniatania ugotowanych ziemniaków; zob. też: TŁUCEK w zn. 1.; 📷 Tabl. II’:** (matK: CzG).

PUTERA *rz. ż, past.* **‘okrągłe naczynie drewniane o pojemności od 80 do 200 litrów, rozszerzające się u góry, wykonane z prostych BEDNOREK spiętych drewnianymi OBRONCKAMI; do *putery* zlewa się mleko po wydojeniu owiec i w niej KLAGA się mleko oraz robi się SYR; zob. też: PUCIYRA w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** (matK: CzG).

PUTKO *rz. n* **‘pudełko; zob. też: PUDEŁKO’:** *No to jo juz chłopcom robiół takie putka na gryfle, na pióra, jakjef chodziół do skoły, ino zef sprzyntu ni mioł, to takie były bylejakie* (pmMich: Fr).

PUTNIA *rz. ż, kuch., daw.* **‘drewniane naczynie z BEDNOREK, o przekroju elipsowatym, z jednym uchem w wystającej BEDNORCE, lekko rozszerzające się ku górze, służące do noszenia wody; 📷 Tabl. II’:** *Putnia na dole wonsko, plaskato tako, nie okrongło* (matK: Fs); *Putnia plaskato* (matK: ŁW); *Putnia – troche plaskato* (matK: Kc); *Putnia sulato tako była splascono, nie okrynglućko* (matK: Fr); *Bo to downo, kiedy tyz tak było, ze w izbaf my nie uzywali wiadra takiego jak dziś, ino były putnie, takie drewniane, troche plaskate* (Fr); *(Putnia była, to miała roncke, co sie nosiyło wode to było wysokie takie) w putni wode sie nosiyło, a w tym ... balia abo wa... albo tyn safel (to było okrongły), lym ze safel to my tu wołali, był okrongły i w tym sie krowom siecke parzyło, i polywonke sie dawało, nazywało sie to polywonke, a balia to juz była w dóma tako jajowato, no to kupiyło sie juz wanne drewn...), no ale kiedy mieli drewniane, takie tyz robiyli (ale racyj to safel sie nazywoł)* (MMilMCK: Nd); *To putnie miywali wtedy jesce, nie było tak wiadrók, wiadro to tam było tak do kuchnie, tam wody prziniyś, niy, abo cosi, ale do sopy to były putnie abo konewki, niy* (BubSpT 63: Jw); *Putnia. To był zbiornicek na pomyje,*

przeznacone dlo świń, przechowuwany w kómorze, kiedy sie pomyło w safliku nacynia kuchenne z piyrsego, to sie odlywało do putnie prze świnie. Móc tyz było uzyć putnie do nosynio wody z rzyki (Iwan 18: Nd); (TPPG I 154–155: ŁN); (ogsp.).

PUTNICKI *przym.* **'pątniczy, pielgrzymkowy':** *Kompanijo putnicko* [gromada ludzi idących do odległego kościoła na odpust] (matK: Kc).

PUTNIK *rz. mos* **'pątnik, pielgrzym':** *Putnicy idom* (matK: Tr); *Putnicy putujom* (matK: Dr); (Dr, Kc, Tr).

PUTNIO *rz. ż* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o kobiecie otyłej':** *Zaś zanato hrubo, tako putnio, to nie pasuje, bo tako baba to niezdarzono, ciynzko chodzi, fucy, poci sie* (GrJMSp 250).

PUTNIOK *rz. mos* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku otyłym':** *Taki putniok hruby, niezdarzony* (GrJMSp 250).

PUTUWAĆ *cz. ndk* **'pielgrzymować':** *Putnicy putujom* (matK: Dr); *Musieli putuwać* (CzG); (CzG, Dr).

PUTYRA *rz. ż*

1. *past.* **'okrągłe naczynie drewniane o pojemności od 80 do 200 litrów, rozszerzające się u góry, wykonane z prostych BEDNOREK spiętych drewnianymi OBRONCKAMI; do *putyry* zlewa się mleko po wydojeniu owiec i w niej KLAGA się mleko oraz robi się SYR; zob. też: PUCIYRA w zn. 1.; 📷 Tabl. III':** *Putyra, co sie klago mlyko* (matK: Jw); *Bula syra w putyrze* (matK: Tr); *Putyra – co klagajom w niyj* (matK: Kc); *Putyra z dongów, u dołu wynziyjso, u wiyrzchu syrso, syr zbijoł w putyrze* (TPPG I: 153: ŁN); (SSWG 21); (CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, Nd, Tr).
2. **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o osobie otyłej':** *Zrobiyła sie ś niyj putyra, ze fnet w dźwiyrzaf sie nie zmieści* (CoWś 233: Nd), *Na kobiyte godali nogato, putyra. Putyra to była tako przi kości. Nicielnica była tyz ciynko* (Nd); (NaSp 100: 18); (Nd).

PUZON *rz. mnż, muz.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** (matK: Jw).

PYCHA I *rz. ż, blm* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Mo w sobie tyj pychy!* (matK: Nd).

PYCHA II *rz. ż* **'z niechęcią o człowieku pysznym i zarozumiałym':** *He, co za pycha ś niego* (matK: Łp); *Honorny ‖ pycha taki ‖ honorowy* (matK: ŁW); (Łp, ŁW).

PYCHA III *wykrz.* **'wyraz używany dla podkreślenia, że coś jest wyjątkowo smaczne':** *To było no pycha, skoda, ze sie tego nie gotuje, kurza twarz* (KorpSp: Fs).

PYCHOL *rz. mnż* **'z nacechowaniem emocjonalnym: pysk':** (pmBłachut: Fr).

PYK *wykrz.* **'słowo określające krótki, lekki ruch, uderzenie':** *Tu, jak my kupiyli tom pompe czterosuw, to w ogóle ino, pyk, woda leci* (Kc).

PYKAĆ zob. PYKNÓĆ

PYKNÓĆ *cz. dk* – **PYKAĆ** *ndk* **'lekko czymś uderzyć':** *Dawało sie kose, ón se siod i pykoł młotkiym* (KorpSp: Rp).

PYŁ *rz. mnż* **'masa czegoś bardzo drobnego':** *Zmiałcyć sól, kie zgrudzono, coby była w pyle, drobniutko* (matK: Fs).

PYŁEK *rz. mnż, pszcz.* **'pyłek kwiatowy, zbierany przez pszczoły':** *Pyłek zbiyrajom pscoły* (matK: Kc); *Ale tak, pewno rodzina na przikłod... zwiadowcy, bo, bo som ileś tam y, y, y, w kazdym wieku pscoła mo co innego do roboty, niy? Noji óny majom swojif zwiadowców, niy? Rano wylatujom z ula i, i, i na przikłod dajom cynk do ula, ze co jes na przikłod w okolicy, niy? Jedne zbiyrajom pyłek, drugie zbiyrajom nektar, trzecie lecom po wode, niy? Noji na przikłod, jak ci zwiadowcy dadzom cynk, ze w danym kierunku jes coś dobrego, no to dadzom cynk na przikłod dziesiynciom. Te dziesiynć pscół setce, te sto tysionc, niy? Noji i lotajom w jednym kierunku. Jedne na pyłek, drugie na przikłod na nektar, niy? No ale tyz na przikłod z, z jednego ula znajdom gdzieś tam w okolicy na przikłod przipuśćmy takie kwiotki, a z drugiego ula znajdom gdzieś tam w drugi okolicy znów inne kwiotki, niy? To nie tak, ze na przikłod wszystkie lotajom ino na jedno, niy? Cheba, ze tylko jedno kwitnie, no to wsysko tam loto, niy?* (Kc); *A natura bogato sypie pyłkiym. Nieroz pod smrekami jaz hrubo, tak pylniki wykonujym swojom robote* (NaSp 48: 5: Jw); (Fr, Jw, Kc, ŁN, Tr). [**percha** – Rp; **piył** – Rp; **pozytek** – Łp]

PYMPAWA *rz. ż* **'jedna z najbardziej rozpowszechnionych roślin polnych w naszym kraju, powszechnie nazywana mleczem, kwitnąca wiosną, mająca żółte kwiatostany wykorzystywane do przygotowywania słodkiego syropu wzmacniającego układ odpornościowy, kwiatostan po przekwitnięciu przekształca się w tzw. „dmuchawiec", na sąsiednim Podhalu jego liście gotowano z mlekiem, serwatką lub ziemniakami, zwłaszcza w okresie głodu; mniszek lekarski (*Taraxacum officinale* F.H. Wigg.); 📷 Tabl. I':** *Na gardło, jo nie wiym cy to były downe casy, cy tyn – mnisek lekarski, ale jak jesce jo chodziyła do skoły, to z pympawy, z mniska lekarskiego, no robiyło sie wtedy miód.*

I tyz pamiyntom jako dziecko, ze chodziyłyśmy zbiyrać sosne, pyndy sosny, jak sie sosna zacyna rozwijać i miała takie te pyndy, to wtedy te pyndy młode sie zbiyrało i zasypuwało sie je cukrym, trzimało sie po prostu w słońcu (MMilMCK: Nd); *Pympawa dobro zajoncom* (CoWś 213: NB); (Dr, Fr, Fs, Kc, NB, Nd). [**kose mlyko** – CzG; **mlac** – Fs, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp; **mloc** – Jw; **mlyc** – CzG, Nd; **mnisek** – Kc]

PYMPEK I *rz. mnż* **'ogpol. pępek':** *Młode tam ino, kieby pympek było widno, no to hej. – No z tymi pympkami to juz dajom w dupe* (CzG); *Od tyk chrobokók, to boloł brzuf tak koło pympka i jeś sie nie fciało. Jak sie tak dłuzy piyło na cco tom kwaśnice, to potym te chroboki zdychały i wychodziyły razym z gównym* (pmMiś: CzG); (ogsp.).

PYMPEK II *rz. mos* **'lekceważąco o mężczyźnie niskiego wzrostu':** (GrJMSp 245).

PYMPOWINA *rz. ż* **'ogpol. pępowina':** *Ne to godajom, zeby nie chodzić przez te, kable, niy? Bo be dziecko owiniynte pympowinom, w cionzy jak baba chodzi* (plBiz: Łp); *Nie wolno, jak idzie smaty wiysać, przechodzić popod snurek, sićkif snurków, powrozów, jakie wisom w powietrzu nad głowom, jak baba w cionzy przechodzi popod snurki, ze potym mo problymy przi urodzyniu dziecka i ze jes dziecko choćkiedy owiniynte pympowinom* (pmBarnasz: Fr); (Fr, Łp).

PYMPUSEK *rz. mnż* **'pączek kwiatowy':** (matK: Kr).

PYNALIK *rz. mnż* **'scyzoryk; zob. też: SCYZORYK; 📷 Tabl. II':** *Pynalik* || *scydzoryk* (matK: Tr).

PYNCEL *rz. mnż* **'przyrząd z pękiem włosia, używany do rozsmarowywania piany mydlanej przed goleniem się; pędzel do golenia; zob. też: PYNDZEL w zn. 1.; 📷 Tabl. II':** (matK: CzG).

PYNCHYRZ *rz. mnż* **'ogpol. pęcherz moczowy':** *No to z piertruski napary, jak ftosik mioł problymy ze sikaniym, z nyrkami abo i z pynchyrzym, no to trzeba było uwarzić tak doś godnie, no tak ze dwa litry. No to taki wiecheć tyj pietruski, ale naci z pietruski* (Fr); *U nos godeli marzina na pynchyrz, nie macharzina. My zawse jak świnie zabiyli, to my kopali, bo nie było piyłek, nie było łobdy we wsi* (CzG); (CzG, Fr).

PYNCINA *rz. ż* **'giętki odcinek nogi konia powyżej kopyta; 📷 Tabl. I':** *Pyncina – nad kopytym* (matK: Dr); (Dr, Fr, Rp, Tr).

PYNCNIEĆ *cz. ndk* **'ogpol. pęcznieć':** *Pyncnie tak ziarno, pusco kieły* (matK: Fr); *Pyncnie zboze, bedzie wnet schodzić* (matK: Łp); *Pyncnie zarno, kieły pusco* (matK: Tr); (Fr, Łp, Rp, Tr).

PYNCOK I *rz. mż, kuch.* **'gruba kasza jęczmienna (rzadziej pszeniczna) z całych ziaren, obtłukiwana w stępie; też: potrawa z tej kaszy':** *Krupy = pyncok – obrobione zarno* (matK: Fr); *Pyncoki to krupy wołomy* (matK: Fs); *Pyncoki w stympce utłuk* (matK: Fs); *Jarzombiate pyncoki, kie posek brzeziaty ostoł, kie płóno ubite* (matK: ŁN); *Popucyć pyncoki* (matK: ŁN); *Krupy som jyncmiynne abo pyncoki* (matK: ŁW); *To pyncok, no, no, ale to krupy takie były, co sie we młynie ónacyło, niy? Bo pyncok to taki, co sie biyło no, no w ónym... Jak sie to nazywało? Juz zabocyłak. Co sie tłukło, to były pyncoki, a co były we młynie, to były krupy no* (RnS: 219: Rp); (Dr, Fr, Fs, Jw, ŁW, ŁN, Nd, Rp, Tr). [**pyncoki** – Fs, ŁW, Nd, Tr]

PYNCOK II *rz. mos* **'uszczypliwie o niskim i grubym mężczyźnie; też o takim chłopcu':** *Taki mały pyncok, kie nie rośnie* (matK: Tr); (Dr, Tr).

PYNCOKI *rz. nmos*

1. *kuch.* **'gruba kasza jęczmienna (rzadziej pszeniczna) z całych ziaren, obtłukiwana w stępie; też: potrawa z tej kaszy; zob. też: PYNCOK I':** *Pyncoki z jyncmiynia = z jarcu* (matK: Tr); *W bliskości pieca stoji stympka, ktoro była uzywano na tłucynie soli kruskowy i tłucynie pyncoków. Do tyj stympki potrzebno jes tako podłuzno skała, ktoro mo zaokronglony jedyn kóniec i drugi* (Iwan 3: Nd); (Fs, ŁW, Nd, Tr).
2. **'rodzaj zabawy towarzyskiej, opisanej szczegółowo w cytacie':** *Dwók parobków. Ustawio sie doś wysokawom stolicke na środku, dwók parobków lygo na ziymi, z obydwu stron tego stolicka, tak ze nogi układajom na ławie, kazdy łapie za nogi, ale nie za swoje. Podnosom sie do góry i bijom sie rziciami popod ławkom* (FjMEK: Jw).

PYNCOKULA *rz. ż* **'żartobliwie o żonie PYNCOKA II':** (matK: Kc).

PYNDA 'element wyliczanki': *Jednula, druhula, trójco, łucjo, pynda, łynda, sekma, okma, diwula, diks* (Gry 32: Kc).

PYNDER *rz. mż*

1. **'gruba larwa koloru żółtawego, gnieżdżąca się pod skórą zwierzęcia, zwłaszcza krowy':** (matK: CzG, Rp). [**pandrok** – Dr, Kr, ŁN, Łp, Nd; **pyndrok** – CzG, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr; **pyngier** – Dr, ŁW, Tr]
2. **'czarny punkcik na twarzy powstający z wydzieliny gruczołów łojowych; wągier':** (matK: Łp).

PYNDROK *rz. mż*

1. **'gruba larwa koloru żółtawego, gnieżdżąca się pod skórą zwierzęcia, zwłaszcza krowy; zob. też: PYNDER w zn. 1.':** *Pyndrok – krowy*

miały, pucyli downo (matK: ŁN); (CzG, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

2. **‘mały, biały tłusty robak gnieżdżący się w ziemi’:** (matK: Fr).
3. **‘oczko w ziemniaku’:** (matK: Kr).

PYNDYM *przysł.* **‘bardzo szybko, co tchu’:** *A toci Trybsianie pyndym za nim, ze go złapiom* (matK: Dr).

PYNDZEL *rz. mnż*

1. **‘przyrząd z pękiem włosia, używany do rozsmarowywania piany mydlanej przed goleniem się; pędzel do golenia; 📷 Tabl. II’:** (matK: ŁN, Rp). [**pryndzel**; **pyncel** – CzG; **pyndzlik** – Fs; **scotka** – CzG]
2. **‘przyrząd do bielenia, malowania ścian’:** *Jak dziesik odleciała ta spara, tego, z tyj gliny, no to trza było zalypić, troche przisko, i tak tym biyławym, tom farbom biyławom, no to tak sie nazywało, biyławe, biyławym pynzlym. To mama jak nim... Nedy skond tam pynzle, no to tata przinieśli troche sici z ogóna kóńskiego, zrobiyli taki taki swój pyndzel, zwionzali tutok u góry trosecke, była ta kiść, neji neji tym sie maluwało te spary* (RnS 54: Dr). [**pynzel** – Dr, Fr]

PYNDZELEK *rz. mnż* **‘mały pędzel szkolny’:** *Ołówko, osobno gumka i pyndzelek do farb i nic wiyncyj tam nie było w tym piórniku, było takie nojskromniyjse potrzebne wyposazynie* (RnS 116: Kc).

PYNDZIAŁEK *rz. mnż* **‘ogpol. poniedziałek; zob. też: PONIEDZIAŁEK’:** *Dysc loł, nie posłak w pyndziałek* (BubSpT 13: CzG); *Po drugie: Od przisłego pyndziałku, w lesie urbarskiym be sie sadzić smrecki* (NaSp 47: 26); *W pyndziałek do folusa, ale w pyndziałek zaś my jesce robiyli takie zaś takie gorse sukno* (RnS 105: Jw); (ogsp.).

PYNDZIAŁKOWY *przym.* **‘mający miejsce, odbywający się w PYNDZIAŁEK’:** *Pyndziałkowe mlyko* (matK: Fr); (Fr, Fs, ŁN, Nd, Tr). [**pyndziołkowy** – Łp]

PYNDZIAŁKOWY DZIYŃ ‘poniedziałek; zob. też: PONIEDZIAŁEK’: (matK: Kr, ŁW).

PYNDZIĆ *cz. ndk* **‘ogpol. pędzić kogoś, coś’:** *Za downyf casów, to, wiycie, tu było tak dziwywzonów bardzo duzo. Jesce był ta jak dziadek mój opowiadoł, jak if pyndziył powrozym. Óny sie zacyny kłócić, prziseł, przichodziyło takie na zmiane, na dysc, no to óny sie kłóciyły, biyły sie tam. A dziadek wzion tyn powróz i poseł te dziwyzony wypyndzać. To if ta pyndziył tam, ta jak kozy* (BubSpT 104: ŁN); *Kie redyko sie w hory, to owce juhasi pyndzom, to na łonce stawiajom stronge i baca jom piyknie kadzi, a modli sie i wyprowodzo swoje syćkie owce i ludzkie* (BazWierz 170: Rp); (ŁN, Łp, Rp).

PYNDZIOŁEK *rz. mnż* **‘ogpol. poniedziałek; zob. też: PONIEDZIAŁEK’:** *Bóg do zdrowie na pyndziołek, to se skosym beśpiecnie* (matK: Łp).

PYNDZIOŁEK WIELKANOCNY ‘drugi dzień Świąt Wielkanocnych; Poniedziałek Wielkanocny’: *A w Pyndziołek Wielkanocny zacyno sie śmigus. W pyndziołek polywajom chłopcy, a we wtorek dziwycyny abo dziywki* (NaSp 35: 16: Jw).

PYNDZIOŁKOWY *przym.* **‘ogpol. poniedziałkowy; zob. też: PYNDZIAŁKOWY’:** (matK: Łp).

PYNDZLIK *rz. mnż* **‘przyrząd z pękiem włosia, używany do rozsmarowywania piany mydlanej przed goleniem się; pędzel do golenia; zob. też: PYNDZEL w zn. 1.; 📷 Tabl. II’:** (matK: Fs).

PYNDZYNIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. PYNDZIĆ’:** *Pyndzynie do pola || redyk* (matK: CzG).

PYNGIER *rz. mż* **‘gruba larwa koloru żółtawego, gnieżdżąca się pod skórą zwierzęcia, zwłaszcza krowy; zob. też: PYNDER w zn. 1.’:** *Wypucyć pyngier || wyściskać* (matK: ŁW); *Pyngier na krowie, pyngry roboki takie* (matK: Tr); (Dr, ŁW, Tr).

PYNICYLINA *rz. ż* **‘ogpol. penicylina’:** *A co jesce mieli lykarstwo, bo jak cosi takie było, ze to sie ni mogło gojić, wiys, co? Pleśń. Na mlyku dziesi pleśń jakosi była. Neji posmaruwoł tom rane, to, to, to takie, jak, jak óno, co gwarzyli, ze jak jak pynicylina* (RnS 106: Jw).

PYNK *rz. mnż* **‘pęknięcie w drzewie, w belce’:** *Modłuje sie tam, dzie mo nojwiynksy pynk* [o belce] (matK: ŁN).

PYNKAĆ zob. PYNKNÓĆ

PYNKATY *przym.* **‘ogpol. pękaty; wypukły’:** *Deski sie robiyły pynkate* (matK: Kc); (Dr, Kc).

PYNKNÓĆ *cz. dk* – **PYNKAĆ** *ndk* **‘ogpol. pęknąć; zob. też: PUKNÓĆ w zn. 1.’:** *Przepuchlina – to błona pynknie i flaki sie pchajom* (matK: Fs); *Jom* [krowę] *naduje, bambuf jyj pynknie* (matK: Kr); *Jedna baba była barz rada, ze sie pojawiył w dziedzinie, bo jyj jaz trzi gornki pynkły. Kied wandrowny drótuwoł, to se o wselinicym opowiadali, bo ón znoł inkse okolice* (SpCzyt 79: ŁW); *Wiym, ale krzesać, jo nie rozumiem krzesać hrubego drzewa, bo płaza nie jes dobro, jak jes mo środek, rdzyń w środku. Płaza jes dobro wtedy, jak przerznie drzewo na poły, óno nie pynko tak. A jak óna mo rdzyń, no to pynko potym z obuf stron* (Kc); (Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW).

PYNTA *rz. nmos* **‘pętla z powroza, zakładana na nogi krowie mającej skłonności do uciekania od stada; też: żelazne okowy, zakładane na nogi koniowi pasącemu się niedaleko domu; zob. też: PYNTO; 📷 Tabl. III’:** (matK: Dr).

PYNTAĆ *cz. ndk* **‘ogpol. pętać (konia)’:** *Pynto sie go* (matK: Fr, Fs).

PYNTELKA *rz. ż* **‘ogpol. pętelka’:** *No a na ozporkak, no to starodawne takie piyrse te, co nazywali, ze wałaskie portki, to piyrse nic nie było, ino były ozporki. Potym po swak zacyni kłaś jednom nitke, tu po swie i tu koło ozporka, i, i tu, gdzie kiesyń, no to dawali takom nitke, potym nastały, ze dawali, dajmy na to trzi ... cyrwono-granatowy i cyrwony snurek, trzi snurki, i tu na dole pod rozporkiym robiyli takom, takie, takom pyntelke, my to nazywali, ze witka, no ale to ino tyz takie było delikatne* (KorpSp: Jw).

PYNTLA *rz. ż, star.* **‘rodzaj sidła, pętla z drutu zastawiana na kozice, sarny i jelenie’:** (pmKop 50: Jw). [**kosiołka** – Jw]

PYNTO *rz. n* **‘pętla z powroza, zakładana na nogi koniowi lub krowie mającej skłonności do uciekania od stada; też: żelazne okowy, zakładane na nogi koniowi pasącemu się niedaleko domu; 📷 Tabl. III’:** *Pynta na kónie* (matK: Fr); (Dr, Fr, Kr, Łp, Rp, Tr). [**pynta** – Dr]

PYNZEL *rz. mnż* **‘przyrząd do bielenia, malowania ścian; zob. też: PYNDZEL w zn. 2.’:** *Nedy skond tam pynzle, no to tata przinieśli troche sici z ogóna kóńskiego, zrobiyli taki taki swój pyndzel, zwionzali tutok u góry trosecke, była ta kiść, neji neji tym sie maluwało te spary. Biylyło, bo to biylyło sie spary biyławym no* (RnS 54: Dr); (Dr, Fr).

PYNZYJA *rz. ż* **‘ogpol. pensja’:** *Dostajom pynzyjom* (matK: Dr); *Jo by sie chciała ze swoji pynzyje wychować i kucharke zapłacić* (matK: Łp); (Dr, Łp).

PYPEĆ *rz. mż* **‘narośl na końcu języka kury’:** *Pypeć mo na ozorze* [o kurze] (matK: Dr).

PYPKAĆ *cz. ndk* **‘potocznie: palić fajkę; pykać’:** *Pojechoł na Łapsanke, to tyz tako mało dziedzinka, idzie se, pypko se tom pipke, bo bez pipki sie nie rusył* (Kc).

PYRCEĆ *cz. ndk*

1. *kuch.* **‘bulgotać, skwierczeć’:** *Pyrcom grule* (matK: ŁN); (SSWG 21); (CzG, ŁN).
2. **‘wydawać przerywany dźwięk; pyrkać’:** *Prawie wtedy Symek od Zdrzimnego groboł siano na Zadniyj Górze; jak dożroł, ze cosi jedzie drógom, to powiado do swojyj baby: „Is, staro, od Falstyna ćma idzie du – du – du” i włozół głowe pod kopke, a jak wyźroł, to juz ćmy nie było, bo to pon orsacki jechoł na pyrconcym kocu* (GazPod 1932, nr 36: 7: Fr).

PYRCIĆ *cz. ndk*

1. **‘iść drobnym krokiem’:** *Pyrci || dróbko – mały krok* (matK: Fr).
2. **‘dużo mówić’:** *Pyrci furt, godo i godo* (matK: Tr).

PYRCOK *rz. mż* **‘potocznie o motocyklu’:** (matK: Dr).

PYRCÓŃ *rz. mos* **‘z niechęcią o kimś prędkim w działaniu, ale roztrzepanym’:** (matK: Fr).

PYRĆ *rz. ż*

1. **‘wąska ścieżka górska, zwykle stroma’:** *No to sie kopyrtoł na głowe i selijako, a trzeja było nosić mlyko w obońkak, tele dole, no dy to tam bedzie jakie piynć kilometrók. No jak to po pyrciak, za wanty trzeba było niyś* (BubSpT 68: Jw); *Kie Sabała był młody i pyrci w skolak robiół – godajom, ze kie nocnikuwoł w górak, a gotuwoł se miyso na kotliku, kie go znasła fujawica i dysc – to nigda nie zjod sytkiego, a ostawiył zawdy znajomymu niedźwiedziowi i tyn mu nigda nic nie psuwoł – jak ón sed na kozice* (BazWierz 97: CzG); (CzG, Jw, Rp).
2. **‘brzydki zapach moczu’:** *Cuć go pyrciom* (matK: Nd).

zob. fraz.:
LAPCI PYRĆ

PYRDEK *rz. mos* **‘z sympatią o małym, żwawym chłopczyku; zob. też: PYRTEK w zn. 1.’:** *Pyrtek || pyrdek* (matK: Tr).

PYREŁKI *rz. nmos, str.* **‘sznur białych korali’:** *Pyrełki – bioło* (matK: Kc).

PYRK *rz. mnż* **‘nieprzyjemny zapach zwierzęcy’:** *Owce pyrkiym cuć* (matK: Tr).

PYRLIK *rz. mnż* **‘średniej wielkości młot kowalski; 📷 Tabl. V’:** *Pyrlik lekki młot* (matK: Łp); (Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, Nd).

PYRNICA *rz. ż* **‘wysoka trawa o twardawej łodydze, zakończonej kwiatostanem podobnym do kłosa; tymotka (*Phleum* L.); zob. też: TYMOTKA’:** *Pyrnica – trowa kóńcysto* (matK: Kr); (pmOzga 27); (Dr, Jw, Kr, Rp).

PYRNICYSKO *rz. n* **‘pole po PYRNICY’:** (matK: ŁN).

PYRPELIK *rz. mnż* **‘wahadło zegara; zob. też: PERPYNDLIK; 📷 Tabl. II’:** (matK: Tr).

PYRSCEĆ *cz. ndk* **‘pryskać, tryskać obficie’:** *Woda pyrscy tam do góry* (matK: Dr); *Trzescało, pyrscało z tego* [z ziemniaków skrobanych] (matK: Rp); (Dr, Fr, Łp, Rp). [**pyrzceć** – Rp]

PYRSIĆ *cz. ndk* **‘o deszczu: padać drobnymi, gęstymi kroplami; mżyć, siąpić’:** (matK: Nd).

PYRTAĆ SIE *cz. ndk* **‘włóczyć się, szwendać się’:** *Po dródze zbereźnicy sie pyrtajom, tłucom sie* (matK: Tr).

PYRTEK *rz. mos*

1. **‘z sympatią o małym, żwawym chłopczyku’:** *Pyrtek || pyrtuś || źrak* (matK: Nd); *Loto po izbie, aj ty mały pyrtku* (matK: ŁN); (Fs, ŁN, Nd, Tr). [**pajtas** – Fr, Fs, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr; **pyrdek** – Tr; **pyrtocek** – Fs; **pyrtuś** – Nd]

2. **‘lekceważąco o mężczyźnie niskiego wzrostu’:** (GrJMSp 245).

PYRTOCEK *rz. mos* **‘z sympatią o małym, żwawym chłopczyku; zob. też: PYRTEK w zn. 1.’:** *Pyrtocek* || *pajtas* (matK: Fs).

PYRTUŚ *rz. mos* **‘z sympatią o małym, żwawym chłopczyku; zob. też: PYRTEK w zn. 1.’:** *Pyrtek* || *pyrtuś* || *źrak* (matK: Nd).

PYRZ *rz. mnż* **‘pospolity chwast o długich, rozłożystych korzeniach; wykorzystywany w leczeniu chorób pęcherza moczowego; perz właściwy (*Agropyron repens* (L.) Gould); 📷 Tabl. I’:** *Pyrzu jes do frasa* (matK: Łp); *Chwasty to som – pyrz, hołdryk, konkol* (matK: Nd); *Kultywator to sie rujnuje ziymie, wybiyro pyrz* (matK: Fr); (ogsp.).

PYRZCEĆ *cz. ndk* **‘pryskać, tryskać obficie; zob. też: PYRSCEĆ’:** *Hej, był tyz mocny, ba jakoz. Swojom babe na fure jednom rynkom wyrucoł. Kie tom rynkom strzelół w skałe na becce z kapustom, to w izbie kwaśnicom jaze po ścianak pyrzcało* (SpCzyt 46: Rp).

PYRZKAĆ *cz. ndk*

1. **‘pryskać, chlapać’:** *Pyrzko woda* (matK: Nd); *Pyrzkać* || *klackać* (matK: Kc); *Bedom pyrzkać z powały* [szorując powałę szczotką] (matK: Rp); (Fr, Kc, Nd, Rp).
2. **‘opryskiwać uprawy’:** *Przed sianami* [sianokosami] *śli jesce roz, coby wybrać z jarcu oset. Jak juz za Gierka pokozoł sie chwastoks, pyrzkali* [opryskiwali] *zasioty zogón, coby zlikwiduwać hodryk i ziomper* (CzG).

PYRZÓWKA *rz. ż* **‘zielone części PYRZU (źdźbła i liście), które wyrastają ponad ziemię’:** (matK: Łp).

PYSCYSKO *rz. n* **‘zgr. od rz. PYSK’:** *Podobny jes* [CIERT] *do cłowieka, ino ze z coła mu wyrastajom dwa jakby baranie rogi i krynto wijom sie ku zadku, pyscycko mo brzidźkie, jak ziaba, ozór długi, odziynio na sobie ni mo, ino jes bez poły zarośniony sierzciom, na zadku mu ogón styrcy gładziutki, jak wonz, a na końcu kistka sierzci, jak u lwa, nogi mo hrube, jednom kóńskom, a drugom cłecom* (BalNPK 43: Fr).

PYSIĆ SIE *cz. ndk* **‘okazywać swoją wyniosłość, być zarozumiałym’:** *Mo piykny przibiór, to sie pysi* (matK: Rp).

PYSK *rz. mnż*

1. **‘przednia część głowy zwierzęcia (po oczy); też: otwór, którym zwierzę pobiera pokarm’:** *Jak sie kónia zaprzongo, ne to piyrse sie mu daje podkłod, co sie woło. Potym sie włozy na niego chomónt, bo to sie go kładzie do podkładu. A potym sie do huzde, ne i zazubadli sie go, to do sie mu zubadła do pysku* (pmJerd: Fr).
2. **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o twarzy, ustach człowieka’:** *Bo dostanies po pysku* (matK: Kr); *Telo w pipce baga – choćfto jesce zre, do pysku włozy badzysko* (matK: ŁN); (Kr, ŁN).

   zob. fraz.:
   CHLASTAĆ [CHLASNÓĆ] PYSKIYM
   DAĆ W KUFE [PYSK i syn.] {*komusi*}
   KACE PYSKI
   KURCY PYSK
   MONCIĆ PYSKIYM [i syn.]

PYSKAC *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku niegrzecznie odpowiadającym na czyjeś słowa; zob. też: PYSKOC’:** *Pyskac taki, kie odgaduje starsymu* (matK: Nd); (ŁN, Nd).

PYSKATY *przym.* **‘odpowiadający, odzywający się niegrzecznie’:** *Wybrechany* || *pyskaty* (matK: Kc); *Pyskaty – lubi sie kłócić* (matK: ŁW); *Pyskaty* || *wyscekany* (matK: Nd); *Baby ni mogły uwierzić, jak if nojmłodso wyryftuwała. Umiała sie targuwać, to i lepi na tym wysła. Wziyna, co nojlepse. Odesły od wozu markotne i zacyny sie skarzyć na boku. – No hyruwoł świat, jakie to mondre teroz te młode niewiasty, a jakie pyskate! – Kozdego bez rozum przewiedom!* (SpCzyt 78: Nd); *Ojcowie posiyłali. Jak była dziesi chudobniyjso, no to dzie tam pudzies, to óna biydno, tam nie dostanies nic, ni mo nic, to bes z niom biyduwoł. Abo to nierobotno, abo pyskato. Ludzie znali, jako we swojyj wsi. Przeważnie łoncyli sie w danyj wsi. A teroz barz mało, łoncom sie obce* (GrJMSp 320); *To mało baba jes, ale tak ik ćwicy w dóma, bo to takie pyskate i przebiegłe* (GrJMSp 245); *Ale tyz sie godo na przikłod, jak jes baba pyskato, ta to mo kufe, kufiato* (CzG); (CzG, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr).

PYSKOC *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku niegrzecznie odpowiadającym na czyjeś słowa’:** *Pyskoc, co sie wygymbuje tak hej, to pyskato tako bestyja* (matK: ŁN); (Kc, ŁN, Tr). [**pyskac** – ŁN, Nd]

PYSKUWAĆ *cz. ndk* **‘odzywać się bardzo niegrzecznie, hardo, zarozumiale’:** *Nigdy mu nie pyskujom* (matK: Dr); *Pyskuwać – kie odgaduje starsymu* (matK: Nd); *Grubijon – grubijańsko pyskuje* (matK: Fs); *Pyskuwać, drugiymu dokucać* (matK: ŁW); *Jak ci zaroz dom w kufe, to przestanies pyskuwać* (matK: Fr); *Pyskuwać, drugiymu dokucać* (matK: ŁW); *No nie wierzym, taki sietniok, a tak bridźko pyskuje dziadkowi* (matK: Nd);

(Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**papuluwać** – Fr]

PYSNY *przym.* **'dumny, zarozumiały':** *Pysny, kie sie wynosi* (matK: ŁW); *Pysny to tyz totyn podufały taki – myśle, ze ón nojlepsy, ni ma nad nim* (matK: Fr); (Dr, Fr, Fs, ŁW, Tr). [**pyśny** – Łp]

PYŚNY *przym.* **'dumny, zarozumiały; zob. też: PYSNY':** *Pyśny okrutnie, ani sie nie obezwie* (matK: Łp).

PYTAC *rz. mos* **'jeden z dwóch najważniejszych drużbów weselnych (po jednym ze strony pana młodego i pani młodej), uroczyście zapraszających wraz z MŁODYMI gości na wesele, zaś w jego trakcie nadzorujących jego przebieg, zapobiegających awanturom (w tym celu używali swojego atrybutu – KORBACA), dbających o jedzenie i napitki na stole, a przede wszystkim prowadzących obrzęd CEPOWIN; do pełnienia tej poważnej funkcji prosi się statecznych, dorosłych mężczyzn, a przy tym dobrych śpiewaków':** *Jako pytac weselny zawse musym mieć przi siebie korbac. Ni ma, to jak siadnóć na kónicka w sukmanie, kapelusie z piórkami i korbacym w rynce, to ino wtedy serdusko mocniyj bije* (pmKosz: CzG); *A moze by cie napytali za pytaca, bo piyknie śpiywos* (SpCzyt 85: Rp); (CzG, Rp). [**pytoc** – Jw, Rp]

PYTACKA *rz. ż* **'uroczyste zapraszanie gości na wesele przez PYTACY; zob. też: PYTACKI':** (CoWś 253); (CzG, Jw).

PYTACKI *rz. nmos* **'uroczyste zapraszanie gości na wesele przez PYTACY':** *Bacowie to downiyj mieli takie hrube retiazki na kapelusak. Do nos to moda przisła ze Słowiyńska, bo my duzo rzecy od nik wziyni i te retiazki to tak ino, óne som na kapelus dlo gazdy, parobcy na pytacki i na muzyke ik nie pletli. Nasi juhasi na Jaworzinie paśli owce, to mieli cynste gotki z kamratami, nawet pasy, te ciynkie kawalerskie to sie godało, ze na lyndackom mode majom, a na te łańcuski, to retiazki wołali* (pmKosz: Jw); *Kie przisły pytacki, krziku, durku druscki narobiyły, do kómory zaziyrały, młodego sukały, a młody pon musioł być odzioty w świyntalny oblyk, a i kiyrpce trza było mieć obwionzane wkoło nogi rzemyckami, musiały być cyste, na zoli ni mogło być widać marasu, bo znacyło to, ze baba be całe zycie za nim sprzontać, a młodo nie garnyła do takiego zycio, jak juz go uwidziała paradnego i wysykuwanego, to dawała mu biołom smatke i juz móg na wesele sie sykuwać* (plSarna: CzG); (CzG, Jw). [**popór** – NB; **pytacka** – CzG, Jw]

PYTACUWAĆ *cz. ndk* **'pełnić funkcję PYTACA':** *... i go* [dziadka] *pytali, zeby zaśpiywać, pytacuwać na weselu, niy?* (KorpSp: NB).

PYTAĆ *cz. ndk*

1. **'prosić o coś, chcąc to otrzymać':** *Pyto kogo o papiyrosa* (matK: Tr); *Pytała masła* (matK: ŁN); *Pytoł, coby mu dali jacy polywecki* (matK: Łp); *Do ci, jacy pytoj ładnie* (matK: Nd); *Jo cie pytała, toś mi nie doł* (matK: Dr); *Tyn pytoł, na miyłość Boga, Józek śmiyłuj sie, puś, odpuś mi, jo ci to wynadgrodzym* (BubSpT 67: Jw); *A ón potym pytoł jednom izbe tako ekstra, ze ón tam musi iś na dwie godziny, zawse do tyj izby. Óna godo: no to jes tako izba, ze tam nifto nie przichodzi, a co ty tam fces w tyj izbie robić. Ón sie nie fcioł przisnać* (BubSpT 71: Kc); *– Od dziada pradziada tak gazdowie dbajom o swój dobytek. Krowy na jarmaku drogie, a wy przeciez fcecie mlycka, masełka, syrka. Dy od hańby nie pudyme do somsiada pytać* (SpCzyt 57); *Neji jednego dnia chłop, ftorymu krowa zachorzała poseł pytać o rade carosia, co to umioł odcytuwać uroki* (LegSpis 6: NdZ); (ogsp.). [**prosić** – Rp]
2. **'prosić o przyjście na uroczystość, imprezę; zapraszać':** *Pytać na gościne* (matK: Fs); *Przed tym idom druzbowie, chodzom po dziedzinie i pytajom* (matK: Łp); *Pytom cie na wesele* (matK: Łp); *Chodziyli po dziedzinie, pytali na wesele* (matK: Nd); [– Kiedy się wołało gości na wesele?] – *Hm, ne kiedy? Ne, ne tydziyń przed weselym trza było obyjś, to bylefto obeseł, cy matka miała cas, cy ociec, cy młodo, cy młody pon, nie tak jak teroz idom porami i ze zaprosyniami. Teroz to jes dobrze, bo przidzie to zaprosynie, noji juz nie musis we wesele chodzić za ludziami, ale piyrwi był taki zwyk, ze tydziyń przedtym sie pytało, chodziyło sie pytać na wesele, we wesele jesce trza było po kazdego gościa iś i jak jesce nie był gotowy, to trza było i trzi razy iś. I druzbów sie posiyłało, i jesce sie nie opuściyło na druzbów, bo fto wiy, cy tam byli* (RnS: 189: Nd); *Druzbowie, druzbowie chodzom pytać, a jak niy, to teroz juz posiadajom takie zaprosynia tyz* (BubSpT 28: Dr); (ogsp.).
3. **'wynajmować kogoś do wykonania czegoś':** *Pytalimy oraca* (matK: Nd); *Zodawek, kie śli pytać na służbe* (matK: ŁN); (ŁN, Nd).
4. **'żebrać':** *Po pytaniu idzie i pyto* (matK: ŁW).

zob. fraz.:
PYTAĆ O NOWRÓT
PYTAĆ ŚMIYŁOWANIO
PYTANY GOŚĆ

PYTAĆ O NOWRÓT 'żartobliwy i podstępny zwrot kierowany do nieświadomej osoby (zwykle

dziecka) wysyłanej przez starszych do kogoś dla załatwienia jakiejś sprawy, np. przyniesienia czegoś od sąsiada; wysyłanej osobie, poza konkretną sprawą, nakazuje się *pytać o nowrót*, co dla gospodarzy jest sygnałem, że takiego gościa trzeba jak najszybciej odesłać do domu, bo tego oczekuje wysyłający': *Bier sie stela i pytoj o nowrót* (CoWś 270).

PYTAĆ SIE *cz. ndk*

1. **'zadawać pytania w celu uzyskania informacji; pytać o coś':** *Pani sie pytała gdzieś ty* (matK: ŁW); *Jo dociekło, o syćko sie pytom* (matK: Rp); *Pytom sie Franka, cyście w dóma jesce jes; jes chłopy, co to znajom zrobić* (matK: Rp); *Neji pyto sie go tak: – Dzie wy to uciekocie? Bedzie ci sie pytoł, to mu odpowiydz tak* (matK: Łp); (Łp, ŁW, Rp).
2. **'zadawać pytania w celu uzyskania zgody; prosić o coś':** *Pytoł sie na noc* [prosił o nocleg] (matK: Rp).

PYTAĆ ŚMIYŁOWANIO 'prosić o przebaczenie': (matK: Fs).

PYTANIE *rz. n*

1. **'prośba o wyjaśnienie czegoś':** *Strajhulec. Patrzonc na tom pamiontke w dzisiyjsyj epoce techniki móc se zadać pytanie, do cego to służyło? A jednak w tamtyf casaf przi majstruwaniu z drzewym było bardzo potrzebne* (Iwan 61: Nd).
2. **'prośba o coś':** (matK: Fs, Kr, ŁN, Nd).

zob. fraz.:
CHODZIĆ [IŚ i syn.] PO PYTANIU

PYTANY GOŚĆ 'osoba, która w odróżnieniu od CORNEGO GOŚCIA została zaproszona na wesele': (PlucWS 5: ŁN).

PYTEL *rz. mnż* **'w młynie: sito w postaci worka, przez które wylatuje mąka; przepuszcza DROBNĄ mąkę a HRUBA, w tym i OŚCI, przechodzą dalej, do osobnej przegrody w skrzyni na mąkę':** *Mleć bez pytel* (matK: CzG); *Na pytel we młynie* (matK: Tr); *Na pytel bez takie sitko gyńsciućkie, to je monka pytlówka* (matK: ŁN); (CzG, Fr, ŁN, Tr).

PYTLOWO MONKA *kuch.* **'mąka przesiewana we młynie przez PYTEL':** *Pytlowo monka* (matK: Tr). [**pytlówka** – ŁN]

PYTLÓWKA *rz. ż, kuch.* **'mąka przesiewana we młynie przez PYTEL; zob. też: PYTLOWO MONKA':** *To je monka pytlówka* (matK: ŁN).

PYTLUWAĆ *cz. ndk* **'w młynie: przesiewać przez PYTEL w celu oddzielenia mąki DROBNEJ od HRUBEJ':** *Bez pytel mielom jak bez gać, pytel – worek taki wonski, jak gać (jedna kalysona), pytluje sie ś nim* (matK: Fr).

PYTOC *rz. mos* **'jeden z dwóch najważniejszych drużbów weselnych (po jednym ze strony pana młodego i pani młodej), uroczyście zapraszających wraz z MŁODYMI gości na wesele, zaś w jego trakcie nadzorujących jego przebieg, zapobiegających awanturom (w tym celu używali swojego atrybutu – KORBACA), dbających o jedzenie i napitki na stole, a przede wszystkim prowadzących obrzęd CEPOWIN; do pełnienia tej poważnej funkcji prosi się statecznych, dorosłych mężczyzn, a przy tym dobrych śpiewaków; zob. też: PYTAC':** *Ciotko byli u wos pytace? Pytali wos na wesele?* (CoWś 253); *Pytoce z tymi takimi kopiatymi piórkami. To były takie, co trza było z gynsi mieć. Piórecka naskubione z gynsi, ale tote, co óne majom tu pod pazuchom, co sie tak kryncom, a takie małe. Za trzi niedziele druscki chodziyły te piórka wić do młodyj panie. Jo dziesi mom zdjyncie, ale dzie, jo go nie nojdym. To było duzo roboty, bo te piórecka miały być śtyry włozone do wjedna, a w środku na drócicku to sie nazywała anglijo, takie cyrwone płótno było takie niby, jak sukno takie twarde. Neji koło tego te piórecka sie kładło, drótym sie owinyło, a tu potym sie kładło telo ze słómy, ale musiała być niepokrusono, taki kawołecek na drót ku tymu piórkowi sie dopychało, to zaś totom anglijom cyrwonom abo zielonom, to były dwa kolory, i zaś nici to sie to tele to piórko zrobiyło. A kieś to do wjedna poskładoł, to tako wysła piykno kopa, ze kapelus był druzbiarski, ech! No to za trzi niedziele ty druscki ty piórka chodziyły robić. Potym juz pytace chodziyli* (GrJMSp 315); (Jw, Rp).
2. **'żebrak; zob. też: ZIEBROK':** *Pytoc || ziebrok* (matK: Nd); (ŁN, Nd).
3. **'człowiek stale o coś pytający':** (matK: Tr).

PYTOCKA *rz. ż* **'żebraczka; zob. też: DZIADÓWKA w zn. 1.':** *Pytocka po pytaniu chodzi* (matK: Nd).

PYTUWAĆ SIE *cz. iter.* **'pytać o coś wielokrotnie':** *Po dziedzinie chodziyła i sie pytuwała* (matK: Fr).

R

RABARBAR *rz. mnż* **‘rabarbar ogrodowy (*Rheum rhaponticum* L.) albo rabarbar kędzierzawy (*Rheum rhabarbarum* L.); zob. też: RUMBARBAR; 📷 Tabl. I’:** *A na przikłod, jak juz widzym, ze w casie miodobranio jes duzo tego roztoca i tyf pcheł, to uzywom takif naturalnyf składników, to jes na przikłod rabarbar, bo to jes kwaśne. Późniyj jes tako roślina…* [– One to jedzą?] – *Óny to zgryzajom i, i to jes kwaśne i to nie odpowiado tyj, tyj warozie, bo waroza nie lubi tego właśnie kwasu. Późniyj jes takie kwas mrówkowy, scawiowy, a jesce jes tako roślina – wrotyc sie nazywo. Nie wiym, cy jom znocie.* [– Tak.] – *Te takie kulki, niy? No to jo se wywar robiym, noji mozno to używać na przikłod teroz, jak jes miodobranie. Dźwigom ramke i mom taki spryskiwac, i psikom, psikom, kazdzi… kazdom jednom ramke* (Kc).

RABE ‘element wyliczanki’: *Ene, due, rabe, połknół Chińcyk ziabe, a ziaba Chińcyka, co z tego wynika* (Gry 74: ŁW).

RABIN *rz. mos, daw.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Rabin to był zydowski ksiondz* (matK: Fr); (Fr, Fs, Kr, ŁN, Łp, ŁW).

RABONSC *rz. mż* **‘ogpol. chrabąszcz; zob. też: CHRABONSC’:** *Krzonsc* || *rabonsc w maju, w cyrwcu* (matK: ŁN).

RABONZ *rz. mż* **‘ogpol. chrabąszcz; zob. też: CHRABONSC’:** *Rabonz, rabonze* (matK: Kc).

RABSIC *rz. mos* **‘człowiek polujący na zwierzęta bez zezwolenia; zob. też: KŁUSOWNIK’:** *Kłusownik* || *rabsic* || *rabsicer* (matK: Fs); *Rabsic rabsicuwoł po kryjomie* (matK: Tr); (Dr, Fs, Jw, Tr).

RABSICER *rz. mos* **‘człowiek polujący na zwierzęta bez zezwolenia; zob. też: KŁUSOWNIK’:** *Kłusownik* || *rabsic* || *rabsicer* (matK: Fs).

RABSICUWAĆ *cz. ndk* **‘polować nielegalnie; zob. też: KŁUSUWAĆ’:** *Rabsicuwoł kłusownik* (matK: Fs).

RABŚCIC *rz. mos, star.* **‘człowiek polujący na zwierzęta bez zezwolenia; zob. też: KŁUSOWNIK’:** (pmKop 48: Jw).

RABUŚ I *rz. mos* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** (GrJMSp 176).

RABUŚ II *rz. mż, pszcz.* **‘pszczoła grabiąca inne ule z miodu, zwłaszcza w okresie jesiennym’:** *To juz tak jak mrówki, óny, óny, óny same widzom, óny same wiedzom, kazdo grupa. Piyrso na przikłod, jak sie, jak sie pscoła wygryzo z tyj kómórki pscelyj, no to óna piyrse sprzonto ul, tam późniyj dokormio larwy. Późniyj coś tam, yyy, przenosi tyn nektar do góry, do miodni. A późniyj w tym pewnym stadium zacynajom wychodzić. Nojpiyrw lotajom na nektar, y, y, późniyj pyłek zbiyrajom, a na ostatnim tym stadium zycio, no to ino som straznickami, pilnujom ula, niy? Zeby jakieś rabusie nie wlatuwały, nie tego… Ka… No bo pscoła gdzieś tak zyje śtyrdzieści piynć dni, piyndziesiont, no to óna juz sama wiy, co gdzie i jak mo robić, niy?* (Kc); [– Rabusie skąd się biorą?] – *Rabusie? No rabusie to właśnie teroz jes duze prawdopodobiyństwo, ino jo właśnie tymu tu siedzym jak na śpilkaf, bo nie wiym, nie wiym, co sie bedzie dzioło. Bo jes tak, tak jak wom godołef na pocontku, ze to jes tako pora roku, ze w kazdym ulu teroz powinno być śtyry, piynć kila miodu, zeby óny były takie po prostu, yyy, spokojne, ze coś majom, choć tyle, zeby miały na zime, niy? No, tak, a jak po prostu jes mało, to denerwujom sie abo tak – przestanom tom matke kormić, matka przestanie cyrwić, cyli jojka znosić, niy? Albo za wselkom cene, nawet atakujom takom rodzine bardzo spokojnom przeważnie, ktore nie umiom sie bronić. Nie, nie, nie znajom, co to agresja, niy?* [– A czy rabusie to są z innej pasieki?] – *To mogom rabować nawet moje, jedymu ul drugi. A, a to zef wywnioskuwoł, bo zawse zef myśloł, ze rabusie skondś tam przichodzom. Była roz dziewionto godzina wiecór, noji tu, dwa ule mom zaroz tu niedaleko tego dómku, co wynajmujym, a reśte mom tam za dwoma płotami, niy? Noji tak, z jednego ula tu wylatujom i z drugiego ula tam wylatujom o dziewiontyj. No se myślem, no skond te rabusie, jedne tu przilatujom, drugie tu. Wziołef, bo óne*

jak rabujom, to sie tak kłymbiom tutej, gdzie tyn wylotek jes, niy? Bo jo potym zmniyjsom, zmniyjsom tyn otwór, to ni mozom sie dostać. Wzionef do gorzci monki, zesypoł, zesypoł, polecioł popatrzeć tam, gdzie te drugie, niy? E, patrzym z biołymi dupami wlatujom, to juz zef wiedzioł, ze to moje, moje rabujom (Kc).

RABUŚNIK *rz. mos* **'człowiek dopuszczający się rabunku':** *Rabuśnik* || *zbójnik* (matK: Tr).

RABUWAĆ *cz. ndk*

1. **'brutalnie zabierać komuś jego własność; grabić, łupić':** *To był kumśt! Rozmajite rabuwali* (matK: Tr).
2. *pszcz.* **'o pszczole: zabierać miód z innego ula w przypadku braku pożywienia, zwłaszcza w jesieni':** (Kc).

RACEK *rz. mż* **'zdr. od rz. RAK w zn. 1.':** *Idzie racek nieboracek, jak ugryzie zrobi znacek* (Gry 39: Fr, ŁN).

RACHCUNG *rz. mnż* **'narzędzie służące do nakładania obręczy na koło drewniane lub obręczy na drewniane naczynie z klepek; *rachcung* składa się z mocnego, jesionowego trzonka i ma na końcu ruchomy, haczykowaty zaczep; do naciągnięcia obręczy używano trzech takich narzędzi; zob. też: PACHOŁEK II w zn. 1.; 📷 Tabl. V':** *Rachcung. Tako prymitywno rzec, ale jakze przi wykorzistaniu takif prac była niezastompiono, bo to pomogało delikatnie podciongnanie obroncki* (Iwan 48: Nd).

RACHETLE *rz. nmos* **'zimne ognie':** *Piyrse cyrwone te rakiety cy rachetle leciały, a potym zielone, a te wojoki lecieli, a tak jak juz lecieli, nikomu nic nie robiyli* (RnS 156: ŁN); (ŁN, Nd).

RACHUNEK *rz. mnż*

1. **'wyrażony w liczbach stan majątku albo kapitału jako rezultat obrotów finansowych; zapis wpływów i wydatków':** *Prowadzić rachunki* (matK: Jw).
2. **'należności do zapłacenia':** *Jak była tako starso osoba, ktoro mieskała w Krympachaf, chodziylimy i tam, nie wiym, posprzontać, drzewa narombać, poprzinosić i tak dalyj, zakupy zrobić, tam dziywcyny rachunki płaciyły i tego typu rzecy, niy?* (KorpSp: Kr).

RACHUNKI *rz. nmos* **'matematyka jako przedmiot szkolny; zob. też: MATEMATYKA':** *Rachunki jyj idom* [jest dobra z matematyki] (matK: Kc); *Ucyli katechizmus, biblijke, takie rachunki. Tak madziarskie jesce nie było. Madziarskie juz potym było, jak jo juz wyseł ze skoły* (BubSpT 103: ŁN); (Kc, ŁN, Nd).

RACHUNKOWY *przym.*

zob. fraz.:
ŚKRYPTA RACHUNKOWO

RACHUWAĆ *cz. ndk*

1. **'liczyć; zob. też: LICYĆ w zn. 1.':** *Rachujymy na miary* (matK: Jw); *Rachujom do kity dwadzieścia śtyry półgorzci = jedna kita; półkity = sześć gorzci* (matK: Tr); *Po jednom rachuwali, cy som sytkie* (matK: Dr); *Jesce rachuwać to tak samo cysto umiym, jako i po polsku, tak jesce umiym rachuwać po wyngiersku* (BubSpT 49: Fr); (ogsp.).
2. **'sądzić, przypuszczać, uważać':** *Jo tak rachujym, co strachów to ni ma* (matK: Łp).

RACHUWANIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. RACHUWAĆ':** *Rachuwanie owiec* (TPPG I 156: ŁN).

RACICA *rz. ż* **'racica krowy, owcy, kozy, świni; zob. też: RAĆ':** *Rać* || *racica* (matK: ŁW).

RACISKO *rz. n* **'zgr. od rz. RAĆ':** (KorpSp: Fr).

RACKU*

zob. fraz.:
NA RACKU

RACKUWAĆ *cz. ndk* **'o dziecku: chodzić na czworakach':** *Rackuwać = na śćworakaf chodzić* (matK: Kc); *Chłopy sie ześli, pogodali, pokurzyli fajki, upluli po podłodze w chałupie, no bo kurzył fajke – a psik – pluchnół, pluchnół, tam nifto nie godoł, ze nie pluj, bo małe dzieci, a my dupami wszystko powyciyrali, no bo my rackuwali, chodziyli, no to tam nifto ci nie broniół, nejiś dziynki Bogu dziś zdrowy i neji dobrze jes* (KorpSp: Rp); (Fs, Kc, ŁW, Nd, Rp).

RACYJ *mod.* **'mówiący tym słowem zaznacza, że z dwóch rozpatrywanych możliwości tę, o której mówi, skłonny jest uznać za bardziej prawdopodobną; raczej':** [– Do czego służyła izba gościnna?] – *Jak ksiondz prziseł po kolyndzie.* [– A goście przychodzili, to w niej przyjmowali?] – *Racyj niy, goście przijmuwani byli w kuchni* (EŁukMCK: Kc); *Downo robiyli nalewki z jakif owoców? Mama robiyła? – Racyj sie nie robiyło. Warzyli na wesela jakieś piwo z podpiwka, ale zeby nalewki, nie było tradycje. Nawet tu u nos w nasyf stronaf nie było tradycji robić gorzołki, barz mało, bimber nie robiyli, bardziej swojskie wino z winicek, ze śliwek* (EŁukMCK: Kc); *Bo jo jestem racyj taki usposobiynio nerwowego, takie porywcego. Tak ze to sićko musi być od razu w tyj chwili, a nie tak ślamazarnie, zeby łazić jak śli... ślimok, tylko jak juz, to juz trzeba iś no* (RnS 55: Dr); *Ne jak ci godom, kłapkać, jedno do drugiego jak sie sło, to zeby nie kłapkać, ani, ani zeby nie chodzić po chałupaf we Wilijom, to racyj tak było,*

zeby nie chodzić do nikogo (RnS 192: Nd); (SSWG 21); (Dr, Fr, Kc, Nd).

RACYJO *rz. ż* **'ogpol. racja':** *Óni ukwolom fto mo racyjom* (matK: Łp); *Jedyn i drugi patrzyli na mnie i potym mi godajom tak, ze: Ałojzy, ty mos racje* (RnS 43: CzG); (CzG, Dr, Łp, Rp. Tr).

RAĆ *rz. ż* **'racica krowy, owcy, kozy, świni':** *Kopyto u kónia, rać u krowy* (matK: Fr); *Rać || racica* (matK: ŁW); (ogsp.). [**racica** – ŁW]

RADA *rz. ż*

1. **'wspólne radzenie o czymś, narada':** *Jak sie tyn Jasiek na rade zbiyroł, to baby na niego furcały, ty ino po radak. Skoda ino casu. Kiebyście choć roz dobrze uradziyli, od rana do wiecora marnujecie ino cas* (NaSp 30: 3).
2. **'rada udzielana komuś':** *Nie usło długo. Jantek umar. Całom gazdówke przejyno państwo. Na pogrzyb prziseł mu jacy tyn wandrowny, bo go ludzie we wsi nieradzi widzieli. Zamyśloł sie nad grobym i tak se godo: – Widzis, Jantuś, dobro rada i od dziada. Mógeś zyć, toś nie fcioł. Teroz ani tobie, ani ziymi* (pmMiś: CzG); *Neji jednego dnia chłop, ftorymu krowa zachorzała, poseł pytać o rade carosia, co to umioł odcytuwać uroki* (SpCzyt 142: Nd); (CzG, Nd).

   zob. fraz.:
   DAĆ RADE
   DAĆ RADY
   GROMADZKO RADA
   NI MA RADY
   RADA W RADE

RADA W RADE **'po dłuższej naradzie':** *– Boze zawaruj od bynzynki, przidzie ogiyń, to ci ino chrupnie w nuka i juści tam, bedziecie putniami zalywali. – Nale dejciez pokój – powiado – parobcy, dy te koce bynzynkowe ino migajom po drógaf, przecie ino w tym siyła musi być. No to kupmy bynzynowom – doturoł nacelnik gminy Markowicz. Neji rada w rade prziśli do tego, ze przecie bynzynke trza kupić* (GazPod 1929, nr 50: 5: Fr).

RADCA *rz. mos* **'radca prawny':** *Panie radco; chodziół ku radcymu* (matK: Dr).

RADEL *rz. mnż, rzad.* **'narzędzie rolnicze do spulchniania ziemi, mające sprężynujące zęby; kultywator; zob. też: RADŁO; 📷 Tabl. III':** *Taki radel* (matK: Nd).

RADIO *rz. n* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Od 28 radia godały upały, cy sie ziści?* (matK: Łp); *Nie było telewizorów ani radiów. Była wtedy ta codziynność tako prymitywno, ale było wesoło. Wiyncyl sie ludzie spotykali ze sobom, pogodali, pośmioli sie, a nieroz i śpiywali, jak piyrze porały baby. I pogościyli sie, choć nie było takif wypiykańców jak dziś. Ale jak była słónina i na talorku bryndza i jarcany chlyb, to juz była gościna* (Iwan 71: Nd); (Łp, Nd). [**radyjo** – CzG, Kc, Kr, Nd, Tr]

RADLICA *rz. ż* **'zakrzywiony, sprężynujący ząb kultywatora; zob. też: SPRYNZYNA w zn. 2.; 📷 Tabl. III':** (KorpSp: Nd).

RADŁO *rz. n* **'narzędzie rolnicze do spulchniania ziemi, mające sprężynujące zęby; kultywator; 📷 Tabl. III':** *Radło – sły takie motyki, seść* (matK: Nd); *Radło do przerobianio ziymi* (matK: Nd); *Nie znoł pryndzy o radłowi* (matK: ŁW); *Kultywator || radło; mo sprynzyny, musi sie skultywaturuwać ziymie na grule* (matK: ŁW); *Radło, co skiby tardze* (matK: ŁN); *Radło mo śtyry koła* (matK: ŁN); *Kultywator – sprynzynowe radło* (matK: ŁN); *Radło – jak twardo rolo, to tym radłym poskródli, to teroz nastało* (matK: Kr); (Fr, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**radel** – Nd]

zob. fraz.:
WŁÓCKOWE RADŁO

RADŁUWAĆ *cz. ndk* **'spulchniać glebę RADŁEM':** *Radłuwać – te skiby tak na pół* (matK: CzG); *Radłuje sie pole pod zimnioki, orze sie, sieje, skródli* (matK: Rp); *Radłuwać, zeby było miynkcyj* (matK: Tr); (CzG, Fr, Fs, ŁN, Łp, ŁW, Rp, Tr).

RADŁUWANIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. RADŁUWAĆ':** *Kultywator uzywajom do radłuwanio* (matK: Fr).

RADNY *rz. mos* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Wójt mioł seścif radnyf, toci radni, co ufolyli, to musioł wójt przistać* (matK: Dr).

RADOSNY *przym.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Idom dwa radosne psy, ze juz odegnały krowe* [o psach pilnujących stada bydła] (matK: Łp); *Wiynsuje wom tu na scynście, na zdrowie, na to Boze Narodzynie, zeby my sie mogli drugiego Bozego Narodzynio docekać, w hojniyjsyk casak, spokojniyjsyk, radośniyjsyk, jako my juz przezyli* (BubSpT 11: CzG); (CzG, Łp).

RADOŚĆ *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Dwie bandy grały, robiyli radość, parade* (matK: Fs); *Wiycie, ze Wilijo to dziyń cekanio na tom wielkom radość, to dziyń prawie świynty* (Czard 52–53: Nd); *Jaś obłapiył matke z radości i tak jyj godo: – Mamo, to be nojlepso niewiasta i nojlepso moja baba, bo mo nojpiykniyjse rynce* (SpCzyt 105: Kr); *Kozdo dziywka je ciekawo jakiego jyj chłopcy postawiom maja, cym piykniyjse drzywko, tym wiyncyj radości, bo oznaco powodzynie wśrod chłopców. Wiecór dziywki zakukuwały bez okno, cy*

majom paradne drzywka i ftory parobek im postawiył (NaSp 63: 36: Rp); (ogsp.).

zob. fraz.:

OBIECANKA CACANKA, A GŁUPIYMU RADOŚĆ

RADOŚNIK I *rz. mnż* **'poczęstunek dla kobiety będącej w połogu, przynoszony przez siostry, sąsiadki i inne kobiety spokrewnione z położnicą; na radośnik składały się pożywne, wykwintne w dawnych czasach potrawy, mające wzmocnić położnicę po urodzeniu dziecka':** Somsiada: (...) *przisłaf z radośnikiym, przyniesłaf Irince polywecki z kogutka ze zociórkom. Jak sie pleko, to jodło musi być lekkie.* Irinka: *Bóg ci zapłoć, somsiado, ponuknym sie, a ty siadnij na file u nos* (Czard 71: Nd); [– Co się musiało stać, żeby kobieta mogła wyjść z domu po urodzeniu dziecka?] – *No krzest, jak juz było po krzcinaf, po krzcyniu dziecka, baba mogła, jak sie dobrze cuła, mogła wychodzić i z domów. To było tak, ze wse na grabisku abo na jakisi zyrdce przyprawiali to biołe płótno, tam była pościyl i przed pościelom kołyska, i óna tam siedziała, pokla to nie ochrzciyli, ale ciekawe było to, ze i tak przychodziyły do niyj baby kumotry, somsiadki, siostry, siosternice przichodziyły z tym radośnikiym* (...) *Noji to tak przinosiyły i w tyf skalockaf cy w kosyckaf to babe abo jakiekolwiek piecynie piecywo, ale bez zytniyj monki, bo po zytniyj monce dziecko miało morziska, no to przinosiyli, przinosiyły cy derkliki, cy jakom babe, cy bułke, ale jacy z monki pszenicnyj, a polywke jacy z młodego kogutka abo z młodyj kokoski* (KorpSp: Nd).

RADOŚNIK II *rz. mos* **'człowiek wesoły; wesołek':** *Radośniki okrutne* (matK: CzG).

RADOŚNIKI *rz. nmos* **'uroczysta, pełna radości gościna organizowana po powrocie narzeczonych od proboszcza, u którego zapisywano zapowiedzi przedślubne':** *Przidom z opowiedzi, zrobiom gościne porzondnom, nawozom, spyrytusu przyniesom, piecywa porzondnego, zawołajom tyk starostów, ojcowie swadziebni, somsiod jes, jedyn somsiada woło swojego, tyn woło swojego, cało rodzina. No tak dobrze. Bo jak sie popijom, no tak śpiywajom, radośniki okrutne, i ze se ta porecke bedzie schodzić do wjedna, zyjdzie, skoda mówić, no tak opowiedzi wywołajom, ślub* (BubSpT 18: CzG).

RADUWAĆ *cz. ndk* **'być powodem czyjejś radości, zadowolenia; cieszyć':** *Marynka widziała, jak te wspominki i ta cało krasa raduje Walkowe serce, i opowozyła sie cosi mu jesce zaoferuwać. – Swoku – powiedziała – jo by wos jesce wziyna na tyn mały sif, co pływo po jeziorze jaze pod cioszтyński zomek. Bistatujym wom, ze nie pozałujecie* (KonkLit 2024: 157: Nd).

RADUWAĆ SIE *cz. ndk* **'cieszyć się':** *Raduwać sie || ciesyć sie* (matK: Kr); *Raduje sie || jes zadowolony || ciesy sie* (matK: Kc); *Jo sie radujym, ze wiecór* (matK: Łp); (Fs, Kc, Kr, Łp).

💬 *Raduje sie głupi, mondry obiecuje* (matK: Fs).

RADYJO *rz. n* **'ogpol. radio; zob. też: RADIO':** *Tu potym przisły Ciechy do nos, zrobiyli radyjo takie staroświeckie, wiycie. Jednom obońke położyli w izbie, a drugom tam, a nadali do tyj oboński, to tak dudniało w tyj obońce, wiycie, ze to radyjo; co mlyko woziyli, takie oboński były* (BubSpT 9: CzG); (CzG, Kc, Kr, Nd, Tr).

RADZIAŁKA *rz. ż* **'element MŁYNA WALCOWEGO służący do rozdzielania przemiału':** *Na potym my jesce dokupiyli walce, no to na walce juz my mełli pszenice na takom juz monke, to sie chlyb piekło. Takom piyknom monke, tak jak dzisiok w sklepie. Jesce była taka radziałka, co ta radziałka tam rozdziylała, jak walcuwało, rozciyrało to zboze, to sło na sita, ino tyz z jednyf sit późniyj sło na takie gazy, dzie odsiywało juz ładnom monke* (KorpSp: Tr).

RADZIĆ *cz. ndk*

1. **'mówić, rozmawiać':** *Radzom hań; po polsku radziół* (matK: Łp); *Jakbymy dwa radziyli* (matK: CzG); *Tak złośnie ze mnom radziół* (matK: Łp); *Chłopcysko mynarzowe widziało, ze tyn dziadek tak ze sługom radzi i poscół tego dziadka za psym* (matK: Łp); *Tak my z Frankiym radziyli, ze trza iś jutro do lasa* (CoWś 277); *Z: Gwarom w dóma sie radzi, a jak juz idzie do szkoły, cy dziesi, to juz dzieci mówiom po pańsku. Nie godajom w skole, jak downi było. – Skoła troche tom gware hamuje* (GrJMSp 294); – *Jyndrek – godo do mnie – uciekojmy! To przecie topielec. On nos zaroz pociongnie za sobom do wody. A on cosi do nos radzi. Pyto sie, cy wiymy, jakik tromók jes nojwiyncy w lesie. My w uciekaca, bo to kozdy wie, ze topielce zadajom ludziom zagadki. A ku tymu tamtyn chłop był chudy i mioł włosy jak liście z wiyrzby* (SpCzyt 147: Rp); (CzG, Dr, Fr, Łp, Nd, Rp).
2. **'udzielać rady':** – *Drogi synu – odpowiado po namyśle ociec – jo ci radziół nie bedym, to juz jako twoja wola, co se ty zaumiynis, to se wybier, bo to jes twoje zycie. Ale ci jednom wec opowiym* (BalSKD 94: Fr).

   zob. fraz.:

   PROSTO RADZIĆ

RAF *rz. mnż*

1. **‘żelazna obręcz na kole drewnianego wozu przymocowana do BAHRA; 📷 Tabl. III’:** *Raf sie dre* [zdziera się] (matK: Tr); *Jesce tam taki raf sie zawdzioło na to koło* (matK: Fr); *Śtyf do rafu, raf naciongnie* (matK: ŁN); (SobAPGS I, m. 51); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, ŁN, Łp, NB, Nd, Rp, Tr). [**obroncka** – Kr, ŁW; **obrync** – Fr; **ryf** – Kc, ŁN, ŁW, Nd; **ryfa** – Fr, Kr]
2. *tkac.* **‘przyrząd w postaci kawałka grubej deski z rzędem nabitych stalowych kolców, używany do ręcznego odzierania łodyg lnu z główek; 📷 Tabl. V’:** *Taki raf jes zymbaty* (matK: Dr); *Raf – zymby takie z lociny* (matK: Fs); *Na wiesne sie go normalnie sioło, to tak samo, jakby zboześ była sioła do tego, do ziymie i tak samo sie bronami zaonacyło, i, neji zaskródlyło, zeby to było zaskródlone. Potym sie go zbiyrało tyn lyn, neji, i, i przisły potym, tako stolica była duzo i taki raf był* (CzG); *Jak lyn juz był dozrały, to my go zwoziyli na bojsko i tam go trza było rafać. Brało sie tyn lyn z głowami i rucalimy go na raf, ón mioł takie zelazne zymby nabite na ławke. Na tym rafie, jak juz sie ruciyło lyn, to jak go takek sarpła, to mu główki odlatuwały. Potym my wieźli tyn lyn do mocydła* (CzG); *Nojpiyrse sie go* [wyrwany len] *no hej zwionzało na duze snopki, du dómu prziwiezło i potym sie go rafało na rafie. Jak sie go wyrafało, to na male snopecki sie wionzało i do mocydła sie go zawiezło. My mieli w Borcoku tam, nie wiym, cy juz jes zasuty, cy co? I Madyjowie tyz mieli, to my mieli razym. Tak sie zawiezło, poprziciskało, fajnie sie ułozyło, nie tak, ze jydyn tu, drugi tu. Na taki stosik fajny, zeby sie trzimały, deseckom jesce i kamiyniami, i zamocyły sie. Mocyło sie dwa tygodnie i trzi tygodnie, ale zalezy jako woda. Jak była ciepło woda, to sło sie sprowdzać, cy sie juz tak łómie. Jak sie łómoł fajnie, to juz wymocony. Wyjmało sie, wypłókało sie i na pokosy sie ozciongało. Na pokosak siedzioł tyz ze dwa tygodnie ebo i wiyncy ta. Co go tam pololo i słónce poświyciyło. Bioły tyn lyn. Jak na pogodzie sie go zebrało, zgrabiyło na takie snopy, prziwiezło du dómu i schowało, bo była ino robota* (GrJMSp 305); *Z trzinoście tyźni jak tyn lyn rośnie, tak potym go wybiyromy zaroz i wionzymy do ociypek i tak sie prziwozi go na bojsko. Sie na takif rafaf, co som takie zymby i co te główki odlatujom od tego... z tego lnu* (BubSpT 94: Kr); *Pod Okólnym, wiys, jakie to były lny piykne, jako to, jak to, Jezus kochany, a potym sie, wiys, wyruwało do snopków, potym zaś sie ik rafało na takik rafak. – O razu tyn wyrwany sie rafało? – Noji hej. Rafało sie tyn, tyn, to jak sie woło potym do takik małyk snopeckók, potym sie mocyło w mocydłak. I jak zalezy, to zaś sła, cy sie juz pusco to, te październyrze, no to jak jesce nie, no to jesce, jesce sie musi ze trzi, ze śtyry dni, do tyźnia, jesce pomocyć* (Jw); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Tr). [**rafa** – CzG, Fr; **rafac** – CzG, Jw, Kc; **rafacka** – Fr; **rof** – Fr]
3. **‘żelazna sztaba, z której robi się obręcze na drewniane koła lub której używa się do podkuwania sań roboczych’:** *Raf pod gnotki* (matK: Tr); *Podkucie albo z rafu, albo z podkowiorki* (matK: Nd); (Nd, Tr).

RAFA *rz. ż, tkac.* **‘przyrząd w postaci kawałka grubej deski z rzędem nabitych stalowych kolców, używany do ręcznego odzierania łodyg lnu z główek; zob. też: RAF w zn. 2.; 📷 Tabl. V’:** *Z bojska tak go potym kobiyty orafiom i tym chłopi pomogajom orafać rafami. To takie som rafy zelazne, ta jak moje palce, a tak sie rafie pomiyndzy, to to hej, w ty główecce* (BubSpT 15: CzG); (CzG, Fr).

RAFAC *rz. mnż*

1. *tkac.* **‘przyrząd w postaci kawałka grubej deski z rzędem nabitych stalowych kolców, używany do ręcznego odzierania łodyg lnu z główek; zob. też: RAF w zn. 2.; 📷 Tabl. V’:** *A potym z tym lnym, no to juz była cało, cały cos robota z tym lnym. Nie no to, no to trza było i, i mocyć. Piyrse trza było te główki, wiys? Rafać na takik rafacak my, my ra... rafali. No potym go trza było w snopki, potym go trza było iś do mocydła namocyć* (CzG); (CzG, Jw, Kc).
2. **‘przyrząd do wydajniejszego i szybszego zbierania czarnych jagód, składający się z pojemnika z rączką i wbitych rzędem na jednej z jego krawędzi cienkich, stalowych pręcików, między którymi przeciąga się łodygi; zob. też: RAFEK; 📷 Tabl. II’:** (CoWś 223).

RAFACKA *rz. ż, tkac.* **‘przyrząd w postaci kawałka grubej deski z rzędem nabitych stalowych kolców, używany do ręcznego odzierania łodyg lnu z główek; zob. też: RAF w zn. 2.; 📷 Tabl. V’:** (matK: Fr).

RAFAĆ I zob. RAFNÓĆ

RAFAĆ II *cz. ndk, tkac.* **‘odzierać łodygi lnu z główek przez przeciąganie ich przez RAF w zn. 2.’:** *Rafy, rafy, to sie lyn rafało. Potym sie cesało. To jak sie tyz to nazywało toto, co sie cesało? Takie dziubkate* (CzG); *Lyn dozrały jak juz na bojsku lezoł, to trza bo było na rafak rafać. Rafać to znacy tak go cesać, bo tyn raf, to jak grzebiyń był. Tak trza było dobrze rafać, coby nie pozostajały główki na nim.*

Taki wyrafany lyn potym zawoziyło sie do mocydła, coby tam pomocył sie ze trzi tyźnie (CzG); *No a jak juz potym urós, ze juz był do branio, no to sie go sło brać, brać tyn lyn. To sie rynkami wybiyrało na takie kładło kopki, potym sie wionzało, potym sie go wziyno do wozu, prziwiezło du dómu i rafać, znów rafać. Jak sie go orafało, tak zaś do takif małyf snopków wionzało, a do mocydła mocyć* (BubSpT 73: Kc); *No a potym rośnie i rośnie, juz potym kwitnie, okwitnie, potym juz jak sie źrali, ze juz by zaś nosiynie sie robiyło, tak sie go bierze i potym sie tak rafie, jak sie go obrafie, tak potym zaś do mocydła sie mocy i w tym mocydle do tygodnia, i potym sie go dostaje z wody, i zaś sie go ozciongnie na polu, i siedzi moze znowu dwa tygodnie abo trzi tygodnie, a potym sie go juz biere tłuc i trzić* (BubSpT 99: Łp); *No to lyn sie zasieje, ón potym zyjdzie, no jak juz jes taki doś duzy, to wybiyrom potym trowe ś niego, oset, hołdryk. No jak juz dojrzeje, no to potym idym i wybiyrom go* (BubSpT 129: Nd); *Lyn siejymy na kóńcynie, zeby sie nom udoł piykny, wielgi. Późnij go plewiymy, bo zeby nie było trowy, a jak juz doźrywo, tak potym go zbiyromy, skubiymy go. Potym go rafiymy w dómu. Rynkami, rynkami sie skubie i zwionze, chłopi zwionzom i zabierom potym takie snopy, takie snopki, takie snopki nieduze* (BubSpT 143: Tr); (CzG, Fr, Jw, Kc, Łp, Nd, Tr). [**rofać** – Fr, Fs, Nd]

RAFANIE *rz. n, tkac.* **‘forma rzeczownikowa czas. RAFAĆ II’:** (Fr).

RAFCYGIEL *rz. mnż* **‘narzędzie służące do nakładania obręczy na koło drewniane; składające się z mocnego, jesionowego trzonka i mające na końcu ruchomy, haczykowaty zaczep; do naciągnięcia obręczy używano trzech takich narzędzi; zob. też: PACHOŁEK II w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** *Rafcygiel, co rafy łapi* (matK: Fs).

RAFEK *rz. mnż* **‘przyrząd do wydajniejszego i szybszego zbierania czarnych jagód, składający się z pojemnika z rączką i wbitych rzędem na jednej z jego krawędzi cienkich, stalowych pręcików, między którymi przeciąga się łodygi; 📷 Tabl. II’:** *Takiym rafkiym, jak fto mo, to sie piernikiym nazbiyro* (pmJerd: Fr); *Pod kóniec lata, jak juz borówki doźrejom, to bierym rafek i ze somsiadkom idyme na borówki. Rafkiym to warcy sie zbiyro, ale trza umieć, bo jak ftosi nie umiy, to narafie jacy liści. Rafkiym warcy sie zbiyro borówki, bo tam tymi zymbami to mozna natargać. Rafek jacy potym w dóma trza dobrze wymyć i juz mozna zaś iś na borówki* (pmMiś: CzG); (CoWś 223); (CzG, Fr). [**rafac**; **rafka**]

RAFIK *rz. mnż, daw.* **‘ołówek; zob. też: OŁÓWEK’:** (matK: Jw).

RAFIKA *rz. ż* **‘grafitowy wkład w ołówku; zob. też: RYSIK w zn. 1.; 📷 Tabl. VI’:** (matK: Jw).

RAFIOCEK *rz. mnż* **‘zdr. od rz. RAFIOK’:** *Jeździyli tymi, tymi rafiockami, tymi zeleźniockami, drógi tu nie było asfaltowyj* (KorpSp: Nd).

RAFIOK *rz. mnż* **‘wóz drewniany na żelaznych osiach i z kołami okutymi RAFAMI; 📷 Tabl. III’:** (matK: Łp).

RAFKA *rz. ż*

1. **‘obręcz koła roweru, motocykla (bez dętki i opony); 📷 Tabl. III’:** (matK: Fr).
2. **‘przyrząd do wydajniejszego i szybszego zbierania czarnych jagód, składający się z pojemnika z rączką i wbitych rzędem na jednej z jego krawędzi cienkich, stalowych pręcików, między którymi przeciąga się łodygi; zob. też: RAFEK; 📷 Tabl. II’:** (pmMaj).

RAFNÓĆ *cz. dk* – **RAFAĆ** *ndk*

1. **‘przesunąć ostrym przedmiotem po powierzchni czegoś, powodując powstanie rysy’:** *Rafnóć gwoździym* (matK: CzG).
2. **‘skaleczyć kogoś coś, zadając mu cios ostrym narzędziem, np. nożem, pazurami, powodując u niego powstanie podłużnej, ciętej rany’:** *Lecioł z pazdurami i rafnół mie w lico* (CoWś 277).

RAFNÓĆ SIE *cz. dk* **‘nabawić się podłużnego skaleczenia, zahaczając o coś ostrego, drapiąc się pazurami; zadrasnąć się’:** (SSWG 21).

RAGLAN *rz. mnż., str.* **‘krój koszuli, bluzki, sukni itp., w którym rękaw jest skrojony razem z częścią ramieniową, sięgającą aż do wycięcia szyi’:** (pmKosz: ŁN).

RAGLANOWO *przysł., str.* **‘od przym. RAGLANOWY’:** *Rynkowy som wsywane raglanowo* (pmKosz: ŁN).

RAGLANOWY *przym., str.* **‘o kroju koszuli, bluzki, sukni itp., w którym rękaw jest skrojony razem z częścią ramieniową, sięgającą aż do wycięcia szyi’:** *Rynkowy som wsywane raglanowo. Naucyłaf sie syć kosule, myślałaf, zef juz mondro, bo mi pokozali, jak to trza robić, takie igły i nici pokupiyłaf, a kie przisła baba i kozała se usyć kosule raglanowom, to jo nie wiedziała, co jyj pedzieć, bo nifto mi nie pedzioł, jak to sie robi, byłaf cyrwono jak burok* (pmKosz: ŁN).

RAJ *rz. mnż* **‘biblijna kraina szczęśliwości, w której żyli pierwsi ludzie – Adam i Ewa’:** *Do raja* (matK: ŁW); (ogsp.).

RAJAC *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o mężczyźnie, który sam**

niczego nie dokonał, ale doradzający komuś, jak powinno się coś robić': *Som nic jesce nie zrobioł, jak nolezy, a bedzie tu rajół. Takiego rajaca to jo juz widzioł i słysoł nieroz* (GrJMSp 231).

RAJBACHA *rz. ż* **'tarka do ręcznego prania bielizny; wykonana dawniej sposobem domowym z deski, na której wycinano poziome karby, w późniejszym okresie fabryczna – z wytłaczanej blachy, a nawet wykonana ze szkła; zob. też: RAJBACKA w zn. 1.; 📷 Tabl. II':** (matK: Jw).

RAJBACKA *rz. ż*

1. **'tarka do ręcznego prania bielizny; wykonana dawniej sposobem domowym z deski, na której wycinano poziome karby, w późniejszym okresie fabryczna – z wytłaczanej blachy, a nawet wykonana ze szkła; 📷 Tabl. II':** *Karbowito tako rajbacka* (matK: Fr); *Rajbacka, rajbie sie rynkami* (matK: ŁN); *Downo, jak my sły rajbać, to nie było pralek, ino rajbacka była. To tako zelazno jak tarka, cy cosi i na niyj prało sie dziady, i tak hurkało, jaz cały brud odlecioł z dziadók. Na tyj rajbacce to tak doś mocno hurkać trza było, ale tyz uwazuwać na rynce* (CzG); *Na rajbacce rajbało sie groty. To było takie drewniane z karbami* (Nd); *Za to z rajbaniym tof miała krziz pański. Wiecór trza było przisykuwać ług i namocyć groty. Na drugi dziyń wyhurgotać na rajbacce. Potym przestołoncać z ługu we wodzie i wypłókać na rzyce* (SpCzyt 82: Nd); [– Jak to się rajbało?] – *Ne na rajbacce, ne w saflu woda była. Do saflaś nagrzoła wody, nakładłaś se grotów, tego prosku troche wsypała, bo ta było tyz obskurnie z tym proskiym, nale nale juz był prosek, hej, noji wsypała i te groty sie namocyło. I rajbacka tako, jesce mom w piwnicy tom rajbacke, blasano tako i takie miała, wiys, takie fołdki. Dyś moze widziała rajbacke? To wiys, jak sie... Ty ta wiys juz toto. Neji na tyj rajbacce kazdom, a jednom groteś musiała, nedy cy obsywke w kosuli, cy przodek, cy fartuf, cy wigon, co było, no toś wsićko se pomydlyła i huru na tyj rajbacce. Neji tak sie rajbało, rajbało, po jednom tom grote sie powyciongało, kładło sie do safla zaś* (RnS 182: Nd); (SSWG 21); (ogsp.). [**rajbacha** – Jw]
2. **'prosty przyrząd do rozprostowywania i zmiękczania wypranej bielizny, mający postać deseczki o szerokości ok. 15 cm i długości ok. 50 cm, zakończonej rękojeścią; po jednej stronie nacięte są karby i tą stroną toczono wałek z nawiniętą nań sztuką bielizny; zob. też: MAGLOWNICA; 📷 Tabl. II':** *Pościyl, płafty sie tocało. Płótniane kosule tyz sie tocało. Tocko było i rajbacka z takimi karbami. Jak sie to wołała? Nie wiym* (GrJMSp 306).

RAJBACKE ZNAĆ {*komusi*} **NA PLECACH 'żartobliwie o sytuacji, kiedy ktoś jest bardzo chudy i widać mu wszystkie kości':** *Jak człowiek chudy jes, taki, co mu widno kryngosłup, to sie godo, ze mu rajbacke znać na plecak* (CzG).

RAJBAĆ *cz. ndk* **'prać ręcznie, używając RAJBACKI':** *Safel, co sie zaś rajbie* (matK: Fs); *Oblecynie trza było mieć cyste, coby sie nie wstydzić miyndzy ludzi iś. A coby mieć cyste, to trza go było rajbać. Brało sie miydnice, wlywało wody zagrzotyj na blachak, wrucało płatkók mydlanyk, a potym wkładało sie dziady i rajbało. Jak juz były wyrajbane, to potym my śli do baniora je płókać, coby były het cyściutkie* (pmMiś: CzG); *Jak na Świynta my rajbały chodniki, to my je brały do takiyj zelaznyj balji, namocyły całe, a potym scotkom cuchały na stolicy. Trza było je wycuchać dobrze z jednyj i z drugiyj strony, a potym z powrotym do balji wsadzić i wypłókać jaz cały maras ś nik odleci. Ta balja, to tako była, ze do niyj wchodziyło ze dwaścia, abo i wiyncy litrók wody* (pmMiś: CzG); *Rajbać sie chodziyło do potócka. Brało sie rajbacke i wysiabruwać trza było brudy. Oblecynia na pościyl sie prało, groty sićkie: kosule, gacie, byndlacki, pokrowce, neji tam dzidy jakie, ftore były zmarasone, to tyz sie prało, abo tyz cuchało sie skałkom je cy ryyówkom* (Fr); *Za to z rajbaniym tof miała krziz pański. Wiecór trza było przisykuwać ług i namocyć groty. Na drugi dziyń wyhurgotać na rajbacce. Potym przestołoncać z ługu we wodzie i wypłókać na rzyce* (SpCzyt 82: Nd); *Była rajbacka. Sićko sie rajbało na rajbacce. Robiyło sie ług do jakiego safla, tak duzo, co wysła woda, to było takie jak prosek. Potym zaś była juz tako soda. To było takie jak lody, kupuwało sie. Neji tak sie prało* (GrJMSp 307); (CzG, Fr, Fs, Jw, ŁW, Nd). [**rajbuwać** – Tr]

RAJBANIE I *rz. n, blm* **'forma rzeczownikowa czas. RAJBAĆ':** *Prosek, co sie do rajbanio biere* (matK: Fs); *Bednorki, z tyk sie składo saflicek do rajbanio, z tyk bednorkók* (matK: Jw); *Wode z rajbanio trza jacy chlusnóć do rygoła, nief leci* (Nd); *Rajbacka. Nazwa rajbacka to określynie rajbać. Jako kolyjność pracy była przi rajbaniu? Piyrse to było przyniesiynie safla do izby i namocynie brudnioków. Brudnioki zaloła wodom i odpowiedniom miare ługu wloła do odpowiedni miary wody. A dlocego odpowiednio miara ługu? Zawse mama godała, ze ług środek ostry i udzyiało sie na rynki i skóre. Ze to trzeba było przestrzygać miare.*

Kolyjność cynności, wiecór brudnioki namocone. Rano mama sie zabiyrała rajbać. I kazdom grote na rajbacce trzeba było pomasuwać, i drugi safel próżny do niego wrucała porajbane groty. Jak skóńcyła, to pomogołef mamie w zimie na soneckaf, a w lecie wkładało sie dronzek, w saflu były takie ucha z dziurami i nieślimy ku rzyce. Trzeba było zabrać ławecke, kijonke i magiel. Przi wodzie (rzyce) były takie podejścia. Brała po jednym grocie i zwinyła jom w takom tulejke, noji w prawy rynce kijonka, lewom rynkom podtrzimuwała tom grote zwinionom w tulejke i bieła kijonkom po niyj, i co chwila zamocała do wody i zaś bieła na ławecce, jak było cosi hrubse, to podkładała magiel, to było zymbate i z twardyf grotów pryndzy wyciskała brud (Iwan 32: Nd); (CzG, Fr, Fs, Jw, ŁW, Nd).

RAJBANIE II *rz. n* **'prana bielizna':** *To rajbanie to trzeba jesce roz przestołoncać, zeby jakie mydliny nie zostały* (Nd).

RAJBUWAĆ *cz. ndk* **'prać ręcznie, używając RAJBACKI; zob. też: RAJBAĆ':** (matK: Tr).

RAJCULA *rz. ż* **'wolny wybieg dla konia':** *Na rajcule z kóniami wyjechać* (matK: Fs).

RAJDAĆ *cz. ndk* **'mówić, rozprawiać':** *Płanetniki, mówiom, co som w chmurak, tak świat rajdze* (matK: Rp).

RAJFURA *rz. ż* **'pogardliwie o starszej, nieatrakcyjnej kobiecie; zob. też: PUKWA':** (pmBłachut: Fr).

RAJGRAS *rz. mnż* **'gatunek trawy':** (matK: Kc).

RAJIĆ *cz. ndk* **'radzić, polecać':** *Rajić = namowiać* (matK: Fr); *Rajom, zeby nałapać w mrowiecnioku do spirytusu* (matK: Rp); *Piołun tyz my uprawiali w ogródku, to tyz to gorzkie było, jak nie wiym. No a potym Grochola tyz rajół, jak ftosi na kaszel na... Krzipoł, juz jak krzipoł, to: nazbiyroj plucnika* (RnS 144: Łp); (Fr, Łp, Rp, Tr).

RAJSKIE JABŁKO

1. **'owoc jednego z gatunków jabłoni, stosunkowo mały (wielkością zbliżony do wiśni), koloru czerwonego lub żółtego; 📷 Tabl. I':** (matK: Kc).
2. **'pomidor; zob. też: POMIDOR':** *Pomidor || pomajtys || rajskie jabłko* (matK: Kr).

RAJSPEL *rz. mnż* **'gruboziarnisty pilnik do zdzierania, piłowania powierzchni czegoś; stosowany głównie w stolarstwie oraz do czyszczenia kopyta końskiego w czasie kucia konia; raszpla; zob. też: RAJŚPLA w zn. 1.; 📷 Tabl. III':** (matK: Jw).

RAJSTOPEK *rz. mnż, kuch.* **'drewniane naczynie z BEDNOREK, podobne do SKOPCA, o przekroju okrągłym, z jednym uchem w wystającej BEDNORCE, lekko rozszerzające się ku górze, służące do przechowywania mleka, bryndzy, do noszenia wody itp.; zob. też: RAJTOPEK; 📷 Tabl. II':** *Rajstopek okrongłe, ucho mo, na mlyko* (matK: Jw).

RAJSULA *rz. ż* **'duże koło w KIYROCIE':** *Masina młocarnia była na bojsku, a tyn kiyrot to sły kónie za nim, dwa kónie sły zaprzongnione, taki dyślik był i koło tego było, tak seł, taki, tako była rajsula okrongło, to był kiyrot* (KorpSp: Fr).

RAJŚPEL *rz. mnż* **'gruboziarnisty pilnik do zdzierania, piłowania powierzchni czegoś; stosowany głównie w stolarstwie oraz do czyszczenia kopyta końskiego w czasie kucia konia; raszpla; zob. też: RAJŚPLA w zn. 1.; 📷 Tabl. III':** *Rajśpel wycyścić kołki* (matK: Jw); (Jw, Łp).

RAJŚPLA *rz. ż*

1. **'gruboziarnisty pilnik do zdzierania, piłowania powierzchni czegoś; stosowany głównie w stolarstwie oraz do czyszczenia kopyta końskiego w czasie kucia konia; raszpla; 📷 Tabl. III':** *Rajśpla do kopyta* (matK: ŁN); *– I jak sie kuje? Cym sie to robi? Cym sie to strzidze? – Jes taki strug i strugo sie, niy. I potym klyscami jom obrobiom, to kopyto ładnie wyrównom, mom rajśple, musym równiućko, zeby mi podkowa leżała i potym musym przibić, zeby sie nie krziwiyła, zeby prosto była, bo jak jes krziwo, to kóń kulcho. I musi ładnie mu przibić, zeby go nie dziubnóć do zywego, i zeby... dzie ón mo takie twarde toto, zeby trzimoł, zeby móg chodzić, zeby sie móg zapiyrać* (pmJerd: Fr); (CzG, Fr, Fs, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp). [**rajspel** – Jw; **raśpel** – Jw, Łp; **raśpla** – CzG, Dr, Fr, Fs, Tr]
2. **'z nacechowaniem emocjonalnym o zgrabnej, pięknej dziewczynie':** *Widzieliście jom kiedy, jak idzie do roboty? Zawse tak wymaluwano, ocy i pazdory. Spodnica tako krótko (...). Tako rajśpla. Ledwo idzie na tyk wysokik nopiyntkak* (GrJMSp 357).

RAJŚPLUWAĆ *cz. ndk* **'zdzierać, czyścić powierzchnię czegoś za pomocą RAJŚPLI':** *Rajśpluje sie kónia* [kopyto] (matK: Kr).

RAJTANY *rz. nmos* **'odmiana ziemniaków':** *Rajtany* (matK: Fr, Nd).

RAJTERER *rz. mos, daw.* **'stopień w dawnym wojsku austriackim; też: żołnierz mający taki stopień; jeździec, kawalerzysta':** (matK: Kr).

RAJTKA *rz. ż str.* **'ozdobne wykończenie dołu GORSETU, mogące mieć dwojaką formę: marszczonej falbanki lub pięciokątnej (najczęściej) patki; zob. też: KALETKA':** *Rajtki na wiganie* (matK: Kc).

RAJTKI *rz. nmos, str.* **‘spodnie męskie koloru brązowego, obcisłe i sznurowane od kolana w dół, a od kolan w górę wyraźnie rozszerzone, noszone do wysokich OFICEREK’:** *Tak sie u nos nosiyli downo, downo nojwiyncyj u nos chodziyli w rajtkaf. Rajtki były i bóty wyng... cizmy były, niy? Te, te bóty wysokie po kolana* (KorpSp: NB).

RAJTOK *rz. mnż* **‘klepkowe wiadro z pałąkiem przez środek, służące do wyciągania wody ze studni; 📷 Tabl. III’:** (pmBłachut: Fr).

RAJTOPEK *rz. mnż, kuch.* **‘drewniane naczynie z BEDNOREK, podobne do SKOPCA, o przekroju okrągłym, z jednym uchem w wystającej BEDNORCE, lekko rozszerzające się ku górze, służące do przechowywania mleka, bryndzy, do noszenia wody itp.; 📷 Tabl. II’:** *To jes taki jak gornecek, ino drewniany. Zbity jes z takik małyk kawołkók drzewa i mo usko, za ftore sie trzimie. Rajtopki my brali, jak sie pasło krowy na Dusztynie. Do nik choćkiedy sie tyz dojyło, jak fto sie fcioł napić mlyka od krowy prosto. Nadojyła mama do rajtopka, neji my piyli* (Jw). [**rajstopek** – Jw]

RAJTUZKI *rz. nmos, str.* **‘dziecięce rajstopki’:** *No to stanół potym, jak-jef juz shipła, poleciałaf, tyn Adamcyk mi seblók tego chłopca het do naga, wykryncoł tak te rajtuzki, tyn kabotek, a tu nie było co drugie, co odzioć dziecku. Takef go wziyna jacy tak goły i poleciała du dómu, a nasi juz mieli z kopanio przijechać. Jego wepchałaf tak pod pierzine na pościyl, zeby, no bo ón i tak jak juz zmorz i chory był potym z tego, a tof powiysała, powykroncała na zyrdke, zawiysiyła do ogródka* (KorpSp: Nd); (Jw, Nd).

RAJTUZY *rz. nmos, str.* **‘rajstopy’:** *Drejom sie rajtuzy, trzeba załotać* (matK: Kc); *Jo jesce do skoły nosiyłak kosule takom, y, y, y, jak po prostu sukiynke, niy? No to kosula sie nazywało. Dzieci małe syćko w takik kosulkak, nie było zodnyk... – Nie było zodnyk rajtuzów, zodnyk, zodnyk, zodnyk tego spodenek, nie było zodnego takiego nicego, ino były, y, y, y, kosule, kosulka* (CzG); *Jak byście widzieli tak na tyf wsićkif przeglondaf zespoły słowiyńskie, nawet teroz, te górolskie, nawet od Siarysia, nie wiym skond, to u, na Słowacji jes jedna moda, ze do kazdego kroju, jak to óni stroje nazywajom, to pasujom jacy biołe śtrymfle abo biołe rajtuzy* (Nd); (CzG, Fr, Jw, Kc, Nd).

RAJWAR *rz. mnż* **‘wielki hałas, będący efektem głosów, krzyków wielu osób; zgiełk, harmider; zob. też: RAJWAS’:** *Od samego rana w dóma był wielki rajwar. Matka gorcki, rondle ryftuwała, ociec zwołoł śtyrof chłopów, somsiadów abo z rodziny do trzimanio świni. W chlywie jedyn świnie za uchym dropoł, drugi powróz za noge wionzoł* (BrzyzŚw: Kr).

RAJWAS *rz. mnż* **‘wielki hałas, będący efektem głosów, krzyków wielu osób; zgiełk, harmider’:** *A my sie porychtuwali chłopcy, jak juz miały do, duzo piórków na, na stołaf, nasypane juz i oprute, wtedy sie gasiyło światło i na stół koguta abo juz przinojmniyj wróbla, zeby to zrobić rajwas i była uciecha, i co przi tym było trosecke złośliwości moze, ale uciechy były duzo, dziywcynta sie ciesyły, ze to chłopcy o nif pamiyntajom* (Kc); Dziadek: (Woła od drzwi) *Ej wy psioduse, co za rajwas robicie, nie pamiyntocie juz, ze wilijo rada dzieci pobijo?* Zosia: *A co to znacy pobijo?* Józia: (Wymachuje łyżką) *We Wilijom trafio sie dzieciom dostać byncke, abo i rzymiyniym, a to niedobrze. Jak we Wilijom dostanies, to bes bity cały rok.* Jaś: *Lepi nie hernykojmy sie* (Czard 43: Nd); (SSWG 21); (Fr, Kc, Kr, Nd). [**rajwar** – Kr]

RAJYNIE *rz. n* **‘oficjalna wizyta kawalera w domu panny, przychodzącego w towarzystwie rodziców w celach matrymonialnych, będąca zwieńczeniem wcześniejszych zabiegów zmierzających do podjęcia przez obie rodziny decyzji o ślubie swoich dzieci; w czasie tej wizyty podejmowano ostateczne decyzje o miejscu zamieszkania młodych po ślubie, a przede wszystkim o sprawach majątkowych przyszłego małżeństwa; dawniej żenili się młodzi zazwyczaj równi statusem i majątkiem; zob. też: NOMÓWINY’:** (GrJMSp 40).

RAJZUWAĆ *cz. ndk* **‘jeździć konno’:** *Rajzuwać – jeździć na kóniu* (matK: Łp); (CzG, Dr, Łp).

RAK *rz. mż*

1. **‘choroba nowotworowa’:** *Rak w człowieku, narośnie takie* (matK: Nd); *Miała chrapke, furt to chrapka, chrapka, a tu widocnie miała tego raka krtani i to tako była chrapka* (KorpSp: Dr); (ogsp). [**rakowina** – CzG; **suchy rak** – CzG]
2. **‘w znaczeniu ogólnopolskim – zwierzę, rak szlachetny (*Astacus astacus* L.)’:** *Rak – tyn, co nazod chodzi* (matK: Kc); *Ojej, co tu raków my ułapali, ale i po tyf sićkif potóckaf, co tak w polaf, wsyndzie były raki* (Kc); (ogsp.).
3. **‘półkoliste żelazo (rzadziej kawałek twardego drewna) podkładane pod koło wozu, zwłaszcza ZELEŹNIOKA w czasie hamowania (w ten sposób nie zdziera się obręcz); zob. też: ŁAPA w zn. 6.; 📷 Tabl. III’:** *Coby nie dryć drógi, to sie daje rak* [przy hamowaniu] (matK: Fr).
4. **‘żelazna przetyczka na końcu osi pojazdu na drewnianych kołach (wozu, KOLEC),**

z dwoma wyginanymi na boki wąsami, zapobiegająca zsuwaniu się koła z os; zob. też: LONIK w zn. 1.; 📷 Tabl. III': *Do tyj kabźli sie rak włozy* (matK: Kr).

zob. fraz.:
DO DUPY NA RAKI
SUCHE RAKI
SUCHY RAK

RAKI *rz. nmos, str.* **'motyw zdobniczy na PORTKACH, wyszyty po obu stronach LAMPASA na wysokości bioder, przypominający dwie litery C obrócone do siebie plecami; pomiędzy nimi znajduje się pojedynczy sznureczek – wydłużony motyw zdobniczy; zob. też: KOHUTEK w zn. 5.; 📷 Tabl. IV':** *Po przisyciu lampasa do portek, nolezało jesce przisyć raki u spodku nad kieckom i równo z kiesyniami na świaf bocnif* (pmKosz: Tr); *Nasi babka usyli mi paradne portki z rakami po bokaf, to takie zawijasy, casym ozdobione kwiotkiym, teroz bem w zespole wystympuwoł, bo juz portki swoje mom* (pmKosz: Tr).

RAKIETA *rz. ż* **'rodzaj pochodni, wykonywanej pierwotnie ze zwiniętej kory brzozowej lub świerkowej (w późniejszych czasach z blaszanej puszki), napełnionej żywicą i zawieszonej na drucie, używanej przez pasterzy do odstraszania wilków, niedźwiedzi oraz przez młodzież w noc świętojańską i w Zielone Świątki podczas palenia ognisk w polach; zob. też: FAKŁA; 📷 Tabl. VI':** (matK: Rp).

RAKOWINA *rz. ż*

1. **'choroba roślin objawiająca się zgrubieniami, naroślami na łodygach, pniach, odpadaniem kwiatów itd.':** *Rakowina po grulaf* (matK: Fr); (CzG, Fr, Nd).
2. **'choroba nowotworowa; zob. też: RAK w zn. 1.':** *Suchy rak || rakowina, co człek puchnie* (matK: CzG).

RAKOWSKI *rz. mnż* **'eufemistycznie o raku – nowotworze':** *Nedy tak wej, teroz to i rozmaite chorości som na świecie. Przipiernicy sie taki rakowski i ni ma na niego zodnego lykarstwa!* (plBłachut: Fr).

RAKUSIANKA *rz. ż*

1. **'ręczna kosa produkcji austriackiej, uznawana powszechnie za najlepszą':** *Kosa nojlepso rakusianka, bo wiadomo, ze...* (KorpSp: ŁW); (ŁW, Nd).
2. **'kosiarka mechaniczna z własnym napędem':** *Duzom nowościom było, jak nastały kosiarki rakusianki, z własnym napyndym, ftore nie potrzebuwały kónia, wsyndy wjechały, a ludzie wypatrzyli ik przi robocie w TANAP-ie. Słowiocy sprowadziyli takie do Parku, coby zastompiyli kościk na tatrzańskik holak. Jaze w połowie lat 80. prawie przestali kosić, bo nastały małe górskie sprowadzone z Austryji kombajny* (CzG).

RAKUSKI *przym.* **'austriacki':** *Majster zaś sie okrutnie złościół, mało wielo pociynglym uspokojoł, ale ta i do kieluska barz cynsto zaziyroł, to ta mioł nos taki jak korpiyl, a cyrwoniućki jak grzebiyń na wiesne u kohuta, a i bausy i bokombrody mioł siwiutyńkie, akurat iściutyńkie takie, jak nieboscyk cysorz rakuski Ferenc Jóźko piyrsy i taki akurat był, jako tyn niecysty* (GazPod 1930, nr 5: 6).

RAM *rz. mnż* **'rama konstrukcyjna WARCULI':** *A to jes tako śróba, jak snur jes leko, to go podkrynci. To jes taki ram, to na tym ramie sie przyndzie wszystko dookoła. To jes jak fce, zeby pryndko lepi ciongło nici, to sie przikrynci abo sie popuści te śróbke. To jes kółko; to jes takie podparcie, co kółko na tym stoji* (BubSpT 93: Kr).

RAMA *rz. ż*

1. **'drewniana lub metalowa konstrukcja, do której mocowane są elementy urządzenia':** *Rama w spulorzu, to nogi* (matK: Fs).
2. **'oprawa obrazu, wykonana z listew':** *Wybronzuwać ramy* (matK: Fr). [**rom** – CzG, Jw, Kc, Kr, Łp, ŁW, Rp]

zob. fraz.:
KRZIZOWO RAMA

RAMEK *rz. mnż, pszcz.* **'drewniana rama otaczająca plaster miodu; zob. też: RAMKO; 📷 Tabl. III':** *Wybiyro sie po jedyn ramek z ula* (matK: Fr).

RAMIE *rz. n* **'miejsce, w którym ręka łączy się z tułowiem':** *Dwa ramiynia* (matK: Fs); *Snurke cyrwonom na krziz przeposać z prawego ramiynia na lewom biedre* (ZGS-I: ŁN); *Sło pomalućku ku zimie. Symek scyrnioł od dymu, zesknół sie jak suchorz. Siwe włosy smaruwane masłym lezały mu na ramiyniak. Corne bruzdy zorały mu lica i coło* (SpCzyt 38: Rp); *Zawse tak godali, ze na noworodki cy tam na co, jak sie przidzie: ojej, jaki ładny chłopcuś, zeby zaro potym przepluć przez prawe ramie: tfy, tfy, tfy, na psa urok. – To mama dziecka mo przepluć przez swoje ramie? – Nie, tyn człowiek, co przidzie popatrzeć, a kwoli dziecko, to powinien tak zrobić, zeby na wszelki wypodek nie było uroku. – Przez swoje ramie, prawe ramie cy lewe ramie? – Lewe ramie. W izbie nad tym dzieckiym, to sie tak powiy, zeby go przepluć, niy, zeby sie darzyło, zeby sie fajnie chowało, zeby nie było chore* (Fr); (Fr, Fs, ŁN, Nd, Rp).

RAMKO *rz. n, pszcz.* **'drewniana rama otaczająca plaster miodu; 📷 Tabl. III':** *Na przikłod*

abo z tom, z tyj matki sobie robie nowom rodzine, ze biore na przikłod cyńść ramek y, y, y z ula i tom matke do nowego ula kładym, albo po prostu te matki, ktore tam w tym ulu zrobiyły sobie nowe, nisce je, a matke z powrotym tam kładem. Tak ze som takie mozliwości (Kc); [– A co się znajduje w ulu?] – *Nadstawki, co sie daje na miód, to tu tam jes, na gnieździe jes krata, zeby matka nie przesła do góry. A na górze juz jacy miód pscoły nosom.* [– A taki plaster z miodem?] – *Ramko z miodym z, z nadstawki, bo jo mom w nadstawce* (RnS 153: ŁN); (CzG, Fs, Jw, Kc, ŁN, ŁW). [**ramek** – Fr; **ramo** – Fs, Nd, Tr; **romik** – Kr]

RAMO *rz. n, pszcz.* **‘drewniana rama otaczająca plaster miodu; zob. też: RAMKO; 📷 Tabl. III’:** *Plojstyr w ramaf, ramo drewniane* (matK: Fs); (Fs, Nd, Tr).

RANA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Kopytnik to sie daje na rany* (matK: Nd); *Jo mom taki prosek do zasypanio ranók* (matK: Rp); *Pajedzi sie rana* (matK: Kc); *Jedzi sie rana* (matK: Łp); *To barz fajno maść była* [z nagietka], *tak właśnie na oparzynia, na takie, na takie ciynzkie gojonce rany abo jak choćkiedy przez zime rynki chłopi mieli zmarznione. Popynkały, bo to skóra była wysusono, no to toto maściom smaruwali tom suchom skóre* (Fr); *Rane trza namocyć we wodzie z runku, to jom osusy* (Nd); *Bo downo zbiyrali, przeważnie, zolezy, jakie zioła wtedy, jak ksiynzyca przibywało abo jak ubywało, bo tak jak rozmajicie, gojynie ran cy, cy operacji, to wtedy jak były próżne dni, wtedy, jak był zanik tego ksiynzyca, miesioncek, to wtedy tyz nojwiyncyj robiyli tyk kastruwać cy miśkuwać wieprzki. Wtedy sie rany, to sie nojlepiyj gojyło. I to sie parzyło tom herbate* (CzG); *Abo i rany tyz, jak sie, krew sie tamuwało. No to byście nie uwierzyli – pajoncynom abo chlebym. – A jak to trza było zrobić? – Neji pajoncyne trzeba było, wisiała tako, no to sie wziyno te pajoncyne na palec, na to i przilożyło sie na tom rane, i potrafiyło krew zatamuwać, i nic sie nie stało* (CzG); (ogsp.).

zob. fraz.:
RANY BOSKIE
RANY BOŚCIU

RANDA *rz. ż* **‘stara, zniszczona szmata, np. do wycierania podłogi; też: zniszczona część garderoby’:** *Nie noś juz tego wigana, bo wyziyro jak randa* (Nd).

RANDAWO KAPUSTA *kuch.* **‘gęsta zupa z ziemniaków i kapusty’:** *Randawo kapusta, pojydz randawyj kapusty* (matK: Kc).

RANDULA *rz. ż, kuch.* **‘potrawa przygotowywana ze słodkiej kapusty, wymieszanej z innymi składnikami: ziemniakami, kawałkami mięsa i przyprawami; zob. też: HAJDA I’:** *Randula to jes zupa ze świyzyj kapusty, grulków, marchewki, kapusty nasiekos. Nas rod jod* (EŁukMCK: Nd); (ŁN, Nd).

RANDY *rz. nmos, tkac.* **‘paski materiału z pociętych starych ubrań, z których tka się POKROWCE’:** *Ryndy* || *randy* (matK: Fr). [**ryndy** – Fr]

RANGA *rz. ż* **‘stopień w hierarchii’:** *Dziekon to jes ranga* (matK: Fr); (Fr, ŁN).

RANIĆ *cz. ndk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Raniony bagnetym* (matK: Tr); *Za Przemyślym, Tomasów, tam jef był postrzylany, dostołek tu do głowy, tak mi tu wysła kulka, jakef lezoł na kóniu. Posłem do śpitola. Zaś drugi roz jef był raniony, kónia mi tyz zabiyło, tyzef dostoł tam kawołek* (BubSpT 78: Kr); (Kr, Tr).

RANIO *rz. ż* **‘poranna msza święta w niedzielę; zob. też: RANIYJSO MSO’:** *Ranio msa, na raniom był* (matK: Tr).

RANIONY *przym.* **‘ranny’:** *Byłek raniony we wojnie* (matK: Rp); (Rp, Tr).

RANIUĆKO *rz. n*

zob. fraz.:
OD RANIUĆKA

RANIYJSO *rz. ż* **‘poranna msza święta w niedzielę; zob. też: RANIYJSO MSO’:** (matK: Rp).

RANIYJSO GWIOZDA **‘planeta Wenus widziana rano; zob. też: WENUŚ’:** *Raniyjso gwiozda zaświyciyła* (matK: Fs); *Raniyjso gwiozda* || *Wenusia* (matK: Kc); (Fs, Kc).

RANIYJSO MSO **‘poranna msza święta w niedzielę’:** *Była niedziela, matka pośli na wielkom mse. Radzi na niom chodzuwali. Jo i mojif dwof starsyf braci bylimy na raniyjsy msy* (PrP 2017: 241: Nd). [**ranio** – Tr; **raniyjso** – Rp; **ranno** – Kr, ŁW, Rp]

RANIYJSY *przym.* **‘poranny’:** *Ty raniyjse to zornicki, co ze sie juz ozwidnio sie* (matK: CzG); *To jes raniyjse, to zaś wiecorowse* [mleko] (matK: Rp); *Wygnalimy krowy po raniyjsyj msy. Biyławiutkie niebo wrózyło, ze pogoda be piykno. Pasyncy, pomału przegnalimy koło Głymbokiego jaze za las na syrokie łonki. W niedziele wyganiało sie statek na cały dziyń* (SpCzyt 58: Nd); *Idym po raniyjsym obrzondku z obory do izby i słysym bymbyn bółgorza. Iście bedom jakiesi nowiny* (SpCzyt 110: Nd); (ogsp.). [**ranny** – CzG, Nd]

💬 *Raniyjsi dysc to staryj baby toniec* (NaSp 2: 14).

RANIYM *przysł.* **‘w porze porannej’:** *A potym raniym sie poli do pieca i gniecie sie na korytku, tyz*

dome jyncmiynyj monki, jarcanyj monki, dome i potym ze sklepu tyz, jak prziniesiymy tyz pore kilo przisujyme, to jes lepsy chlyb (BubSpT 98: Łp).

RANKO *rz. n*
zob. fraz.:
DOBRE RANO [RANKO]

RANNO *rz. ż* **'poranna msza święta w niedzielę; zob. też: RANIYJSO MSO':** *Idom na rannom albo do inny parafije* (matK: Rp); (Kr, ŁW, Rp).

RANNY *przym.* **'poranny; zob. też: RANIYJSY':** *Ranno msa* (matK: CzG, Nd).

RANO I *rz. n* **'wczesna pora dnia tuż po wschodzie słońca; poranek':** *Przisło na rano i wywiód go król na takom łonke, i wzion perłów takif drobniućkif do gorzci, i tak osioł if, i pedzioł tak, ze do wiecora to mos syćkie pozbiyrać, zeby ani jednego nie brakuwało tyj perły* (BubSpT 81: Kr). [**poranek** – Kr]

RANO II *przysł.* **'po wschodzie słońca, o wczesnej porze dnia':** *Rano zwóniyli do roboty, jacy sie zacyno rozwidniać* (matK: Fs); *Rano wstanym, jednego rana idym dojić tym owcym, patrzym, owce lezom sićkie, nie kcom wstajać, co to jes. Budzym owce, powstajały, bierym za wymie, wymie spuchnione straśnie, cycki stojom jak skały, niy. Ej, Jezus Maryjo! Co tyz to jes?* (BubSpT 67: Jw); *Rano casym ziymnioki abo grule. A jak niy, to chlyb i kawe, i masło abo, albo jajeśnice abo cosik. No a na obiod zupe jakom, grule i miyso, kapuste tyz. No a wiecór, co fto mo, jak chlyb, to chlyb, i mlyko, i masła cy syra, a jak fto lubi to sobie gruli uwarzi. No to w niedziele pewnie ze lepiyj. No w sobote sie i babe upiece* (BubSpT 96: Kr); *No to rano, to tak jymy, jak jes robota, tako wielgo, no to sie jy słodkie mlyko abo kawa i chlyb i..., abo smolec abo i jajka sie rozstrzepie i zjy sie* (BubSpT 98: Łp); (Fs, Jw, Kr, Łp).
zob. fraz.:
DO BIOŁEGO RANA
DO RANIA
DOBRE RANO [RANKO]
KU RANIU
NAD RANIYM
OD RANA DO WIECORA
Z RANIA

RANT *rz. mnż* **'gruby, wywinięty, zewnętrzny grzbiet ostrza kosy; zob. też: PRYNT w zn. 1.; 📷 Tabl. III':** (Kc).

RANY BOSKIE *wykrz.* **'okrzyk, którym mówiący ujawnia swoje bardzo silne emocje, zwykle przerażenie, oburzenie, zaskoczenie itp.':** *Ludzie, jak strzelyło zaroz nad kolybom do skołki, tak porzad nik, pani i ta dziywka zymgleli. Pon zacon, krzici, rany boskie, ratujcie mi zone i córke, ratujcie mi zone i córke* (BubSpT 68: Jw). [**rany bościu** – Kc; **raty boskie** – Nd, Rp]

RANY BOŚCIU *wykrz.* **'okrzyk, którym mówiący ujawnia swoje bardzo silne emocje, zwykle przerażenie, oburzenie, zaskoczenie itp.; rany boskie; zob. też: RANY BOSKIE':** (KorpSp: Kc).

RAŃDA *rz. ż, zwykle w lm, str.* **'drobny element ubioru, np. bielizna, chustka itp.':** *Rańdy || fatałaski* (matK: ŁN); *Smatlorz za duzy gornek, przidatny przi kłuciu świń, fcioł jaze trzi tobołki smot. Jagniyska, co nojblizy bywała, posła du dómu i przyniesła na noroncku potargane pokrowce, stary stryźlok i inkse drobne rańdy. Neji gornek był jyj* (SpCzyt 77: Nd); (ŁN, Nd). [**fatałaski** – ŁW]

RAŃDULA *rz. ż, kuch.* **'potrawa przygotowywana ze słodkiej kapusty, wymieszanej z innymi składnikami: ziemniakami, kawałkami mięsa i przyprawami; zob. też: HAJDA I':** (matK: Nd).

RAŃTUCH *rz. mnż, str.* **'rodzaj szerokiego, odświętnego szala damskiego, zakładanego na ramiona, wykonanego z bardzo cienkiego (wręcz przeźroczystego) płótna tkanego na KROSNACH (potrzebne były przy tym aż 4 kobiety), zdobionego aplikacjami wyszywanymi białą nicią; 📷 Tabl. IV':** *Rańtuf tako firana na plecy* (matK: ŁN); *– O, no, rańtuchy były na Śpisu, na całym Śpisu, tyz jesce w połowie dziewiytnostego wieku i tyz barz chytro z nif zrezygnuwali, z rańtuchów. I miyjsce rańtuchów zajynte te, te obrusy. I to był kidel gradlowy, tak go nazywali, obrusiany, bo od tyf obrusów. I te obrusy, zreśtom taki obrus, no to jak tyz sła za gótke, juz wydano baba, cy sła, cy, no, mogła se go założyć. Ale tyz go i dziywki zakładały, cy do kościoła, cy ku obrazie, no to tyz, takie, takie właśnie obrusy gradlowe. I takie obrusy jesce som, dwa abo trzi w Niedzicy* (Nd); *Pamiyncym, jak moja babka jesce chodziyła w rańtuchu cy zimno, cy ciepło, a jo juz w odziywackak, nojparadniyjso to była barankula, a tymu jom tak nazywali, ze miała po siebie takie baranki, jak to powiedzieć, wypustki fryndzluwate i była bar hrubo, kie sie cłowiek takom otulół, to nie zmorz* (pmKosz: Jw); *Owijało sie je w taki rańtuf, ón był piyknie wyhaftuwany i zanosiyło do kościoła w tym ciynkiym płóciynku, coby ksiondz poloł wodom, downo to sie ino dziecko myło w wodzie i dawało mu sie tam srebniki, zielonom gałonzke i jesce cosik, ale juz nie bocym* (pmKosz: Fr); *Z downa babki ucyły, bo robiyły babki rańtuchy, kozdom ucyli syć i dziurkuwać, cepce syć i syćko. Małe dziywcynki*

juz widziały od matki, od babki, to i syćko robiyły. Kie małe były, to juz syćko poradziyły, grul naskrobały, kóniowi wody nanosiyły i z motykami do wiecora robiyły. Dziesiynć, dwanoście, śtyrnoście roków, to pośli z krowami chłopcy i dziywycyny i aze w jesiyni prziśli. Dojyli tam (pmBlin 31: Jw); *Baba rańtuf naciongła na głowe, dziecko przitulyła do piersi i posła ku Cyrwonyj Skale. Wiycie, tu wiater jakby sie zbeśniył, w ocy śniegiym duje, babe zacyno mamunić po zospaf. Juz nie wiy, odkiela przisła i gdzie mo iś. Umamiono siadła odpoconć, noji usnyła. Do rana przisеł siarcysty mróz i, wiycie, babe z dzieckiym uśpiył, uśpiył na wieki* (BrzyzKrz: Kr); [– No to z jednej strony są te obruski, a z drugiej te rańtuchy. Czy to jest to samo?] – *Nie to samo, rańtuf mo, rańtuf jes w formie dzisiyjsego szala i rańtuf jes delikatny, tak jak ta fiyranka. Obrus musioł, obrus jes to duzy kwadrat z fryndzlami, słozony na pół abo na krziz i tak zakładany.* [– Taka *odziywacka* letnia.] – *Odziywacka, no odziywacka mogłaby być letnio, mógby być uznany za odziywacke, a jak na krziz, to mógby zastympuwać śtrykuwanke, bo to na jedno wychodzi* (Nd); *Baby robiyły płótno i to nojlepse prażec, bo były ś niego ciyniućkie nitki, przeznacały je na rańtuchy, to takie piykne sole, zakładane na ramiynia. Z casym zacyny zanikać, wiysało sie je, jako fiyranki do okna, a zacynto odziywać odziywacki. Baby rańtuchy to na krosnak tkały i je zdobiyły: łapkami, krokiewkami, rogacami. Nieftore rańtuchy były ofryndzluwane* (pmKosz: Jw); *Rańtuf trza było dobrze wypuckać, zeby ług powchodziоł miyndzy nitki, a potym wykrochmolić, zeby ułozół sie na ramiyniaf, bo musioł stoć* (pmKosz: Tr); *Rańtuchy sie tkało z ciynkiyj nitki lnianyj, prażca, jak ftoro fciała paradniyjsy, zeby były to jesce, opróc łapek i krokiewek, na przikład dawano bogace, to juz trza było wiyncyj bab do krosna* (pmKosz: CzG); *U nos, o jej, to na paradnym rańtuchu widać zawse, no, bogace w podwójnyj krokiewce* (pmKosz: Jw); *Po bokak rańtucha ślaki ujynte były w poski gładkie z łapkami, kie baba fciała jesce bogace, to wtedy nie były óne w krokiewce, choć mogły, ale przewoźnie były miyndzy dwoma poskami z łapkami i wtedy bogace były znacnie wiynkse* (pmKosz: Jw); *Do ślubu na kozuf zakładano obruski, były to nojpiykniyjse rańtuchy. Wzór, ftoryn na nik widnioł, baby wysywały same. Dziś mozna pedzieć, ze to dzieło nojpiykniyjse. W obruskak baby nosiyły dziecko do krztu, ino piyrse trza było je dobrze odzioć, bo óne hrube ta nie były, do nogók dawało sie skórke chleba, srebnik i biołom smatke* (pmKosz: Jw); (CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr).

RAP *wykrz.* **‘wyraz nazywający czyjś nagły i niespodziewany ruch’:** *Poseł do safy, no, a te zdjyncia, co pon wystawioł piyrsego maja, niy? Te no flagi cyrwone, niy? Nic ni ma, a ón wszysko wykopoł ze szafy, a to, co jes? A to, co jes? A to, co jes? I wtedy rap za lufe i tom kolbom po niemu, tak go biył tom kolbom, pokla go nie zbolało fest, bo az tak go biył, to az krew sikała z niego, loła sie krew i po tyf chłopaf* (KorpSp: NdZ).

RAPATY *przym.* **‘niemający gładkiej powierzchni; chropawy, szorstki, podobny np. do skóry ze śladami przebytej ospy lub do skóry ropuchy’:** *Rapate takie* [o ziemniakach] (matK: Nd); *Po wiyrchu rapatom skórke majom* [ziemniaki] (matK: ŁN); (ŁN, Nd). [**drapaty** – ŁN; **rapawy** – Nd; **raptawy** – Fr]

RAPAWY *przym.* **‘niemający gładkiej powierzchni; chropawy, szorstki, podobny np. do skóry ze śladami przebytej ospy lub do skóry ropuch; zob. też: RAPATY’:** *Rapawo skóra na nif* [o ziemniakach] (matK: Nd).

RAPCIE *rz. nmos*

1. **‘dawne, drewniane, prymitywne łyżwy, wykonane domowym sposobem z kawałka deski, okute blachą i mocowane do butów rzemieniami lub sznurkami, nadające się do ślizgania się po lodzie i utwardzonym śniegu’:** (Gry 123).
2. **‘podkówka z kolcami, podobna do raków taternickich, mocowana do butów rzemieniami, zapobiegająca ślizganiu się na stromym terenie’:** (KorpSp: NB).

RAPEĆ *rz. ż, zwykle w lm* **‘prymitywna łyżwa wykonana z kawałka drewna o przekroju trójkąta z drutem naciągniętym na dolnym ostrym końcu, przywiązywana do buta’:** (Fr).

RAPŚTANGA *rz. ż, bud.* **‘metalowy mechanizm montowany w ramie kwatery okiennej, składający się z zamka, klamki i dwóch prętów ryglujących kwaterę od góry i od dołu’:** (KorpSp: Fr, Kr).

RAPTAWY *przym.* **‘niemający gładkiej powierzchni; chropawy, szorstki, podobny np. do skóry ze śladami przebytej ospy lub do skóry ropuch; zob. też: RAPATY’:** *Naroz zasumiało koło niego, dźwiyrze sie otworzyły i bez próg hipła do izby ziaba raptawo. – Aha – myśli se – to ona, tu je bestyjsko carownica, jako wereda brzidźko, ino brzusysko mo rozpucone* (BalSKD 109: Fr).
zob. fraz.:
ZIABA RAPTAWO

RARYTAS *rz. mnż, kuch.* **‘rzadki, pożądany przysmak’:** *Tradycjom było, ze chłopom, co kłuli świnie, wyrzinano wieprzowe podgardle i gotuwano polywke. Był to przismak podawany z grulami i suto pieprzony. Drugim rarytasym były skwarki ze słóniny, a potym salceson i kiski* (NaSp 24–25: 10: Łp); *Z mojif spomniyń to prowdziwo kawa to była rarytasym na wielkie świynta* (Iwan 14: Nd); (Łp, Nd).

RASA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Tak. Noji, noji, tak jak godom, niy, ze jo teroz do kazdego ula mom inne podejście. Tu jes tako matka, tu jes jednorocno, tu jes tako rasa, tu jes tako rasa, bo to som, nie, ze jes jedna rasa pscół.* [– A jakie są rasy właśnie.] *– Jo mom, jo mom trzi rasy, to jes beskidzko, późniyj jes alpejka, jesce trzeciom rase mom krajinke, noji tak eksperymyntujym na nif, niy?* [– *Krajinka?*] *– Krajinka, krajinka, bo som i karpatki* (Kc).

RASISTOWSKO *przysł., now.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Downiyj, downiyj, jak opowiadali, to po prostu, nie wiym rasistowsko było cy tak, ze y, y, y Murzin zawse jakoś tam ustympuwoł. Teroz takie arganckie* [*sic*] *sie zrobiyły, ze, ze po prostu z koleji óni fcom tam bardziyj, na takif małyf prowincjaf ocywiście, niy? Rzondzom i jak to, a robota to wsyndzie, jak robota, niy?* (Kc).

RASTUDNIA *rz. ż, bud.* **‘obudowa koła wodnego w młynie, tartaku itd., zwykle o konstrukcji zrębowej lub słupowej’:** (JostSłG 24: NB).

RAŚPLA *rz. ż* **‘gruboziarnisty pilnik do zdzierania, piłowania powierzchni czegoś; stosowany głównie w stolarstwie oraz do czyszczenia kopyta końskiego w czasie kucia konia; raszpla; zob. też: RAJŚPLA w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** *Raśpla, co sie piłuje* (matK: Fr); *Raśpla, co sie ogładzi, orajśpluje* (matK: Fs); (SSWG 21); (CzG, Dr, Fr, Fs, Tr).

RATAĆ *cz. ndk* **‘liczyć; zob. też: LICYĆ w zn. 1.’:** (matK: Rp).

RATATAJ **‘element wyliczanki’:** *An, cwaj, draj ratataj, fur, fynf, zechs oberdechs* (Gry 29: ŁN).

RATKA *rz. ż* **‘racica owcy, kozicy, sarny’:** *Jedyn pies łapiół go za garło, drugi chyciył za ogón, a trzeci za ratke. Jonek Kubiński juz fcioł strzylać, kie go Głowianda łapiół za flinte. – Zelzyj kwilke! Przecie psy go nie puscom, a kie go zgładzis, to i tak telo miysa nie uniesymy ze sobom. Trza nom cosi inksego wyśpekuluwać* (SpCzyt 47: Rp).

RATOLEŚĆ *rz. ż* **‘pęd wyrastający na drzewie w danym roku; latorośl; zob. też: LATOROŚĆ’:** *Latoreść* || *ratoleść* (matK: ŁN); Na słupie jes przybita, ładnie rzeźbiona drewniana kapliczka góralska, w której widnieje figura świętego Jana z *ratoleścią* w ręce i kwadratem na głowie (BalSKD 118: Fr); (Fr, ŁN, Łp).

RATOREŚĆ *rz. ż* **‘pęd wyrastający na drzewie w danym roku; latorośl; zob. też: LATOROŚĆ’:** *Latoreść* || *ratoleść* (matK: ŁN); (ŁN, Łp, Rp, Tr).

RATOWNIK *rz. mos* **‘człowiek przeszkolony teoretycznie i praktycznie w zakresie udzielania pierwszej pomocy medycznej poszkodowanym w różnych wypadkach’:** *Jezdzom, ale na akcje racyj niy, niy, dziywcont sie nie zabiyro. Jo, jo tak myślym, jo teroz nie jezdzym prawie... Dziś jechać na akcje, trzeba mieć badania, mieć wszysko, bo... i trzeba być ratownikiym. Nasa jednostka tu jes tyz prewencyjno. Na kazdy wypadek jakiś, jes piyrso ściongano, poniewaz mo sprzynt specjalistycny rozporowy, te, wszysko majom* (Kc).

RATUNEK *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Dobry je – chyntny na pomoc, na ratunek* (matK: Nd); *Ratuwać, kie sie poli, na ratunek* (matK: Fr); *Jak uzre, to ni ma ratunku* (matK: Jw); *Trafiyło sie, ze do młyna sie zawiezło, ale trzeba było długo cekać, bo był nawoł. Monka sie skóńcyła z poprzedniego mlecio, a jeś trzeba, to młynek był ratunkiym* (Iwan 73: Nd); (Fr, Jw, Nd).

RATUNKU *wykrz.* **‘okrzyk, którym wołający błaga o uratowanie go’:** *Jedyn ksiondz lecioł śród wodom jyny, tyn stary, co sie utopiół, łapiół sie tyj belki jednyj, nyji pływoł, a krzicoł, ze ratunku, ratunku. A tu dziez Boze mój jedyny, tam było, ludzie, ale ftoz do takiyj wody hipnie, niy* (BubSpT 65: Jw).

RATUS *rz. mnż* **‘ogpol. ratusz’:** *Ratus* || *magistrat, na ratusie* (matK: Kc); *Ratus, na ratusie byli i sie pobiyli na jarmaku* (matK: Rp); *Zyd widzioł, ze głupi idzie, w nogi ku Kiezmarku, tak ze to brzymie na nim hipkało jaz sie troki potargały, wpadło do fose, do groble to brzymie. A ón leci i konśtablerom godo, zeby złapiyli, bo głupi idzie ku nim, fcioł zabić i do Pana Boga skole rzucoł. Koństablery go złapiyli i pod ratus pod magistrat zawarli Gałowica* (BubSpT 73: Kc); (Dr, Fs, Kc, Rp). [**rotus** – Kc, Kr]

RATUWAĆ *cz. ndk* **‘pomagać komuś w szczególnej potrzebie; wspierać’:** *Ratuwać, kie sie poli, na ratunek* (matK: Fr); *Spod, ratuwalimy go* (matK: Dr); *To my chodziyli jaz ku madziarskim granicom, a kupuwalimy prosiynta, takie podrostki sie nazywajom. Przywieźlimy tu do Jurgowa, na potym zaś przichodziyli z Bukowiny ludzie, za okupacyje to było, wiycie, no to zaś my im przedawali, no bo trzeba było ratuwać brat brata, niy?* (BubSpT 59: Jw); (ogsp.).

RATUWAĆ SIE *cz. ndk* **‘chronić siebie od zguby, nieszczęścia, bronić siebie w sytuacji trudnej, zagrażającej życiu, zdrowiu’:** *Bioły kóń staje dymba przed mojymi, a te przekrzwie prógujom zaś uciykać. Pojonef, ze to cosi niepeć. Jak to duf, moze fcieć mnie zmamunić. Trza sie ratuwać, ale jak? Chyciyłef do rynki Matke Boskom Skaplerznom, cof mioł na łańcusku, na syji i od razu zaconef sie głośno modlić: – Paniynko Świynto, nie opuscoj mnie w złyj godzinie, Paniynko Świynto, bydź przi mnie. Od ducha złego zachowoj Boze, nief mi Jezus dopomoze* (SpCzyt 143: Nd).

RATY *wykrz.* **‘wykrzyknienie wyrażające różne stany emocjonalne, np. podziw, przerażenie’:** *Tak mie dziubło do serca, raty!* (matK: Rp); *Raty z wami dzieci!* (matK: ŁW); (Jw, ŁW, Rp).
zob. fraz.:
CO RATY
CO RATY BOSKIE
RATY BOSKIE
RATY JEDNY
RATY NA ŚWIECIE
RATY PRZERATY
ZE RATY

RATY BOSKIE *wykrz.* **‘okrzyk, którym mówiący ujawnia swoje bardzo silne emocje, zwykle przerażenie, oburzenie, zaskoczenie itp.; rany boskie; zob. też: RANY BOSKIE’:** *O raty Boskie! Takie zmartwiynie* (matK: Nd); (Nd, Rp).

RATY JEDNY *wykrz.* **‘okrzyk, którym mówiący wyraża różne stany emocjonalne, zwykle negatywne; zob. też: RATY NA ŚWIECIE’:** *Raty jedny, co tyn ojciec wyciyrpioł!* (matK: Łp).

RATY NA ŚWIECIE *wykrz.* **‘okrzyk, którym mówiący wyraża różne stany emocjonalne, zwykle negatywne’:** *Dzie sie bem stawioł, kie ni mom fundusu, oj raty na świecie* (matK: ŁN). [**raty jedny** – Łp; **raty przeraty** – Jw]

RATY PRZERATY *wykrz.* **‘okrzyk, którym mówiący wyraża różne stany emocjonalne, zwykle negatywne; zob. też: RATY NA ŚWIECIE’:** *Jak przijechoł, okrutnie sie uraduwoł babie. Ba jakoz? Babuśke mioł tyngom, zdrowom, ze choćbyś tłuckiym proł, to nie zachoruwała, młodom neji biołom jak mlyko. Ej! Raty, przeraty!* (NaSp 39: 12: Jw).

RAZIĆ *cz. ndk* **‘działać niekorzystnie na rośliny; zarażać’:** *Jak dysc leje, słónko świyci, to okrutnie razi zboze* (matK: Łp).

RAZOWY *przym., kuch.* **‘o chlebie i niektórych potrawach: upieczony, ugotowany z mąki zawierającej nieodsiane na PYTLU kawałki otrąb’:** *Razowy chlyb* (matK: Dr); (Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Nd, Rp).
zob. fraz.:
MONKA RAZOWO

RAZÓWKA *rz. ż* **‘mąka zawierająca nieodsiane na PYTLU kawałki otrąb; używana dawniej do pieczenia chleba i gotowania KLÓSKI; zob. też: MONKA RAZOWO’:** *Musis nedy to, jak kiedy bedzie Andrzej, bo przeważnie w sobote, no to uwidzis tam wszysko, kamiynie som wszysko i ón jesce te pyncoki, ne krupe robi, neji monke razówke mieli z pszenice, no bo kamiynie, a tam wszysko jes zrobione* (KorpSp: Nd).

RAZUWAĆ *cz. ndk* **‘bronować pole, przeciągając brony w danym miejscu tylko jeden raz; bronować wstępnie przed właściwym SKRÓDLENIEM’:** *Śrótuwać || razuwać* (matK: Kc); *Razuwać || śrótuwać trza* (matK: Tr); (Kc, Tr). [**śrótuwać** – Fr, Kc]

RAZYM *przysł.*

1. **‘wspólnie, łącznie z kimś, czymś (w tym samym miejscu lub czasie)’:** *Te druscki som w kupie razym* (matK: Dr); *Idom dwie nitki razym obydwie* (matK: Jw); *Razym pudyme* (matK: Łp); *Złoty ślub, kie 50 roków razym* (matK: Nd); *Miska, co syćka jedli razym* (matK: Tr); (ogsp.). [**społym** – Jw; **wroz** – CzG, Dr, Jw, Kr, Łp, Nd, Rp; **wspólnie** – Dr, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, NB, Nd, NdZ, Rp, Tr]
2. **‘tak, że wszystko tworzy całość; wspólnie, łącznie’:** *Słupica – do góry przimocuwane, syćko razym poskładane* (matK: Tr); *Krzept – słónina, co sie trzimie grzbietu razym ś nim* (matK: Fr); (Fr, Tr).

RDZA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Zerdzewieje, kie rdza* (matK: Nd); *Kopyrwas – trucizna jak rdza* (matK: Kc); (Fs, Kc, ŁN, ŁW, Nd). [**rza** – Dr, Kc, Kr, Rp, Tr]

RDZEĆ *cz. ndk* **‘o koniu: wydawać właściwy sobie głos; rżeć; zob. też: RZEĆ’:’:** *Kóń kwicy, śmieje sie, rdzy, wiyncyl sie godo kwicy* (Nd).

RDZEWIEĆ *cz. ndk* **‘pokrywać się rdzą’:** (matK: ŁW).

RDZIOST *rz. mnż* **‘rdest’:** *Rdziost jedzom kacki* (matK: Fr).

RDZYNIÓWKA *rz. ż, bud.* **‘deska wycięta ze środkowej części pnia’:** (matK: Fr).

RDZYŃ *rz. mnż* **‘centralna część pnia drzewa; 📷 Tabl. I’:** *Rdzyń, od tego rdzynia idom słoje* (matK: Łp); *Wiym, ale krzesać, jo nie rozumiem krzesać hrubego drzewa, bo płaza nie jes dobro, jak jes mo środek, rdzyń w środku. Płaza jes dobro wtedy, jak przerznie drzewo na poły, óno nie pynko tak. A jak óna mo rdzyń, no to pynko potym z obuf*

stron (Kc); *Krzemiyniaste drzewo, óno rosło dziesi w ubocy i to jes tak po polsku powiedzieć, ni mo środkowe ułozynie rdzynia. Óno ni miało rdzynia na środku, z jednyj strony, i to wołali krzemiyniaste, bo te drzewa, óny sie krynciyły. Krzemiyniaste drzewa nie były dobre w budownictwie ani na de... deski, bo, y, y, y, wyginało, to był tyn twardziel, ftory drzewo naciongoł. No, to u nos tak wołali* (Kc); (Dr, Fr, Fs, Kc, Łp, ŁW, Tr). [**drdzyń** – Kc, Kr, ŁN, Łp, Rp, Tr; **drzyń** – Rp]

REAGUWAĆ *cz. dk, now.* **'ogpol. reagować':** *Tak samo jak jes, jak jes cyrw, cyli to jes som, cyrw to som młode pscoły pod zasklepym, niy? No to tak samo psceli cyrw, cyli te larwy, jak som zasklepione woskiym, no to som takie bardziyj płaskie, a, a trutowy to jes taki bardziyj zaokronglony, niy? Jo te trutowe ba... niscym tyn, tyn cyrw trutowy, bo, bo, no bo jak za duzo trutni jes, no to tak samo óny za duzo miodu jedzom, a... Nojwiyncyj tyj waroze, tego roztoca jes pod zasklepym trutowym, bo tyj warozie to odpowiado, bo jes... ta kómórka trutowo jes y, y, y tako jakby głymbso i syrso. To i bardziyj to odpowiado tyj warozie, niy? A jak jo, jo niscym tom, tyn cyrw trutowy, to widzym, ze ta pchła juz tam jes. I, i wtedy juz trzeba reaguwać, niy?* (Kc).

REBAKA *rz. ż* **'z nacechowaniem emocjonalnym o kobiecie otyłej':** *To ino my tu miyndzy sobom tak godomy, ze rebaka, jak ftoro bar hrubo, ale tam nikomu sie tak nie godo* (GrJMSp 250).

REBIDUWAĆ *cz. ndk* **'ogpol. rewidować':** *Rebiduwali jom wiele razy* (matK: Kr).

REC *rz. ż* **'system językowy; język, zob. też: GWARA w zn. 3.':** *Z niymieckiyj recy pochodzi* (matK: Kr).
zob. fraz.:
KÓŃCYSTO REC

RECEĆ *cz. ndk* **'o krowie: wydawać właściwy sobie głos; zob. też: RYCEĆ w zn. 1.':** *Krowa recy* (matK: Rp).

RECEPIS *rz. mnż*
1. *daw.* **'ekspresowa przesyłka pocztowa':** *Posiyło sie na recepis, chytro idzie* [o liście] (matK: ŁN).
2. *daw.* **'dowód nadania przesyłki na poczcie':** *Recepis || odcinek* (matK: Fr). [**odcinek** – Fr]
3. *daw.* **'recepta; zob. też: RECEPTA':** (matK: ŁN).

RECEPTA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *O, widzicie, jo byffcioł dziś, zebyście mi recepte jesce napisali* (RnS 58: Dr); (Dr, Nd). [**recepis** – ŁN; **recet** – Rp; **recetka** – Fs]

RECET *rz. mnż, daw.* **'recepta; zob. też: RECEPTA':** *Recet* (matK: Rp).

RECETKA *rz. ż, daw.* **'recepta; zob. też: RECEPTA':** *Recetke pise* (matK: Fs).

RECHTAĆ *cz. ndk* **'o koniu: rżeć; zob. też: RZEĆ':** *Rechto kóń* (matK: ŁN).

RECHTOR *rz. mos, daw.* **'organista kościelny, pełniący też funkcję nauczyciela w szkole wiejskiej; zob. też: REKTÓR':** *Ucitel był jedyn no to, y, siedzioł razym, w skole przinosiyli z dómu drzewo, zeby móc było w skole napolić, to kazdy musioł przinosić, no to był taki ucitel, to był za y ... rechtor go nazywali, to był taki i organista, i pisorz u ksiyndza zapisuwoł dzieci, i jak sie ktoś zyniył, to tyz sićkie ksiyngi parafialne, to ón wypełnioł, no tak ze to takie takie mioł obowionzki* (KorpSp: Kr).

RECIAZEK *rz. mnż, str.* **'łańcuszek, na którym wisi medalik; zob. też: RECIAZKA w zn. 1.; 📷 Tabl. IV':** *Reciazek || łańcusek* (matK: Tr).

RECIAZKA *rz. ż*
1. *str.* **'łańcuszek, na którym wisi medalik; 📷 Tabl. VI':** (CzG, Jw, ŁN, Rp). [**reciazek** – Tr; **reciozka** – CzG; **retiazka** – Kr; **rzeciazka** – CzG, Rp]
2. **'rząd poprzecznych, wypukłych blaszek na NOCÓŁKU w paradnej uździe końskiej; 📷 Tabl. III':** *Jesce Pieter wtedy takiego kaśtana nie widzioł, tłusty jak bujok w stajni, wysoki, zebyś nie wyhipnół na niego bez stołecka. Ogón długi do samyj ziemi, zgrziwa zapleciono we warkocyki i na głowie huzda z cyrwonyj bryzuwanyj skóry, koło ocu dwie kapy, ponad ocy reciazka z blaskami mosionznymi. W kufie zubadła zelazne. Kopyta podkute hokami na ostro. A po skórze mioł piykne talarki kielozby był na samym zycie chowany* (BalNS 134: Fr).
3. *str.* **'ozdobny łańcuszek zakładany na kapeluszu zamiast KOSTEK; 📷 Tabl. IV':** *No to tam widno, ze na kapelusak majom te obijańce takie, te ćwiekami nabijane, e te, te, te skóry, no ale choćftorzi majom reciazki ne widno, ze majom sukmany białe i ciymne, takie corne, znacy sie bure burki tak zwane, no to, no to majom rózne takie rzecy, no to tam, to casym cosi ze zdjyncia sie wypatrzi, no bo tyk oryginalnyk rzecy juz ni ma ani w muzeum nawet, biołyj cuchy jurgowskiyj ni majom* (KorpSp: Jw); *Reciazka? Reciazka to jes to jes reťaz ze Słowacji, to jes łańcuk, niy? No a reciazki to były takie łańcuski, na kapelusie nosiyli zamias kostek, to były reciazki, to były jednorzyndowo, dwurzyndowo, trzirzyndowo z korunkom abo bez korunki, no to była tako, były takie syrokie i były takie ocka z góry, o takie, to była z korunkom, a były i takie proste, to były takie łańcuski, no to akurat brat ni mo tego, ale były te reciazki, to sie tyz nie zachowało* (KorpSp: Jw); *To tak samo na kapelusak, no to były kostki, były*

reciazki, e, ale były takze i obijańce, cyli jedni to nazywali, ze to korona, to był taki posek skóry wyciynty w zymby i nabity takimi, takimi ćwiekami, takimi, takimi cyntkami i to było na kapelusie, to przeważnie nosiyli bacowie i juhasi, te obijańce u nos sie to nazywało obijaniec, bo obity był takimi ćwiekami (KorpSp: Jw).

RECIAZKI *rz. nmos, blp, folk.* **'kajdany, łańcuchy; zob. też: RETIAZKI':**

♫ *Hej, zbyrcały reciazki, zbyrcały kajdany,*
Kie mnie prowadziyły na siubiyń ziandary.
Hej, ozerwiem reciazki, ozerwiem kajdany,
To mie nie uwiedom na siubiyń ziandary
(BalSKD 31: Fr).

RECICA *rz. ż*

1. **'rodzaj PRZETAKU z sitem o większych oczkach; sito może być wykonane z cienkich, drewnianych łubów lub z drutu; 📷 Tabl. III':** *Przetak – gynściyjse, recica – rzodse* (matK: ŁW); *Recica takiego wyglondu, jak i przetak, ino jes rzodko* (matK: Dr); *Recica rzodko, przetak gynściyjsy* (matK: Fs); *Na recicy sie zgrabki cudzi* (matK: Kc); *Skrynzyny na recicy* (matK: ŁN); *A to, co przeleciało bez recice, to mogła drugo osoba brać przetak i przesiywać na przetaku i to, co przeleciało przez przetak, było gotowe do wiocio. Do wiocio była potrzebno siedlacka. Zboze do wiocio sie przegarnyło na okraj ku wrotom, całe bojsko musiało być wolne. Trzeba było mieć umiejyntność rucanio siedlackom zboze, prawie leciało zboze blisko drugif wrotów, a pośrodku bojska spaduwały plowy. Na cym to polygało to wiocie, ze zboze jes ciynzyjse, to leciało prawie przed drugie wrota, a plowy, ze som lekkie, to zostajały przi kupie, z ftory sie cyrpało siedlackom i rucało. To ocyscanie zbozo trwało dotla, pokla nie nastały młynki, ktore sie krynciyło korbom, to juz było troche unowoceśniynie ocyscanio zbozo namłócone cepami* (Iwan 76: Nd); *Jedna recica i jedyn przetak. Recica jes o rzodsy siatce. Potrzeba recicy była przi młócyniu, jak sie omłóciyło cepami, to z całego dnia była doś kupka zbozo, to zboze sie rozgarnyło na takom posodzke i wygrobało sie z posodzki grabiami hrubse stynce słómy. To, co przesło przez grabie, to juz wsićko reśte sie przesiywało na recicy. A to, co przeleciało bez recice, to mogła drugo osoba brać przetak i przesiywać na przetaku i to, co przeleciało przez przetak, było gotowe do wiocio* (Iwan 76: Nd); *Zaś na wiesne nieroz caluśki tydziyń przesiywałymy bez recice ze somsieków zboze. Prof jaze pluca zatykoł* (SpCzyt 83: Nd); [– A spod maszyny to czym czyścili?] – *No to na przetaku, na przetaku, no bo, bo wiycie, ze tam były i plowa, i zgrabki, i słómy drobne, sićko było. Przetak, przetak to tu jesce momy, do dziś dnia takie mo wiynkse dziurki, co przelatuwało, a potym jesce musiało być na gynściyjsym, coby zorka same było juz bez tyf, bez...* [Żona] *Recica zaś?* [Informator] *No recica wołali.* [– Recica to odwrotnie chyba, chyba były większe te dziurki?] [Informator] – *Abo moze i tak jak godocie, no. Cłowiek sie moze i pomyli* (Kc); (ogsp.). [**rzecica** – Fs, Jw, Łp, Rp]
2. **'ruszt w piecu kuchennym; zob. też: RUŚTA; 📷 Tabl. II':** *Ruśta || recica* (matK: Jw).
3. **'sito, na którym suszy się owoce, grzyby; zob. też: SUSARNIA; 📷 Tabl. II':** *Recica || susarnia* (matK: Kr).

RECICUWAĆ *cz. ndk* **'przesiewać przez RECICĘ ziarno wraz ze wszystkimi zanieczyszczeniami (kawałkami słomy, kłosami, grudkami ziemi itp.), powstającymi przy ręcznym młóceniu zboża':** *Cudzić || recicuwać* (matK: Kr); *Recicuwało sie bez recice* (matK: ŁN); *Neji masina była tako zymbówka i trza było wygrabuwać grabiami, baby musiały dwie być, co wygrabuwały od tego, ograbuwały tom słóme i zarno toto, co było, to zaś na bok sie wy... jedna zaś musiała recicuwać, recice, te zgrabki, co zaś jesce, coby nie zostało zarno w tym, w tyj słómie* (KorpSp: NB); (Dr, Fr, Kr, ŁN, NB, Tr). [**rzecicuwać** – Łp]

RECIOZKA *rz. ż, str.* **'łańcuszek, na którym wisi medalik; zob. też: RECIAZKA w zn. 1.; 📷 Tabl. VI':** *Łańcusek || reciozka* (matK: CzG).

RECKA *rz. ż, str.* **'szeroka koronka ząbkowana':** *Rańtuchy rombkowe obsywane były reckom. Korunki te wionzane na patyckak były zwykłom siatkom, na ftoryj haftuwano hrubom bawełnianom niciom wzory, przewoźnie krzizyki, bogace i krokiewki* (pmKosz: Jw); *Na kozdom korunke zombkowom godo sie cipka, ale mozna se je jesce podzielić na hekluwane, recki i ştrykuwane. Recka zawse sie układo, bo jes syroko i nie trza jom wyginać, jo zawse godałaf, ze piyrse trza se zrobić korunke, a dopiyro potym fartuf, bo nie zawse nom starcało tyj włócki na recke, musiałaf se rozmiyrzać* (pmKosz: NB); (Jw, NB).

RECYTUWANKA *rz. ż* **'rymowany wierszyk, którego dzieci używają podczas zabawy':** *Duzo było takif, jak my byli dziećmi, bo pani sie pytała o dzieciństwo, to takif wylicanek, recytuwanek, melorecytacji takif tyn. Na przikłod: Jedna deska, dwie deski, nie bier, chłopce, Tereski, bo Tereska zło baba, tercy kufom jak ziaba; abo na przikłod: endelinki, dwie śpilinki, cukurunku, wanksblinks;*

abo: em pem pinus, em pem pinus, sabaraka tinus, sabaraka i tabaka, em pem pus (KorpSp: Kr).

REDYK *rz. mnż*

1. *pas.* **‘wiosenne wyjście ze stadem owiec na sezonowy wypas; też: jesienny powrót z takiego wypasu’:** *Redyk jak idom na kosor* (matK: Łp); *A jak dajymy te jorki, takie, co juz som młódki takie, co piyrsy rok je jagniynciym, a drugi rok jesce je nie owcom, ale juz je jorkom, to nazywomy jorki takie niewykocone, wiycie, no to płacymy sto złotyf od nif, za wypas. To zawse idom w maju tam dzieś, rozpocyno sie redyk dzieś cwortego maja, to ciong redyku jes dzieś dwa tygodnie, dwa tyźnie, co przechodzom na Bieściady, a późniyj wracajom znów w październiku* (BubSpT 106: ŁN); *W jesiyni, kie sie redykali z owcami, to juhasi jesce tydziyń siedzieli u Kałafuta. Fajnie było, kie gościna w kozdy dziyń. A i dziywcynciska ku nim sie garnyły jak pscoły do miodu* (SpCzyt 52: Rp); *Kie redyko sie w hory, to owce juhasi pyndzom, to na łonce stawiajom stronge i baca jom piyknie kadzi, a modli sie i wyprowodzo swoje syćkie owce i ludzkie. Ranym wilijom redyku baca i juhasi idom do spowiedzi. Wte, kie idom, doji sie owce i baca klago w chałupie, i robi syr, i tyn piyrsy syr dajom ksiyndzowi, i zyntyce – coby sie umodlół i coby syćka świynci opiekunuwali owce i pastyrzów, i coby złego odegnali. Kie juz ksiyndzu baca zaniós, idom z juhasami ku kościołowi na komunije. Kie wrócom, to idom ku kosorowi. Gaździno wte wynosi wongielki i ziele świyncone, i wode świynconom i sytko kładzie popod okno strongi, ka owce majom iś. Baca i juhasi idom, klynkajyncy co trzi kroki i mówiom głośno: Ojce nas. Pote baca biere wongle i ziele, juhas wode świynconom i kropidło, a dwok juhasów biere do gorzci rombanice. Baca, co kadzi, i tyn, co świynci, idom wse tako, jako słónecko od wschodu na zachód. Idom trzi razy, a kie óni chodzom, idom ci juhasi z rombanicami – jedyn idzie prawie tako jako baca, a drugi tymu naprociw. Kie baca stanie przi oknie, ka owce wyjdom, toci dwok stajom naprociw bacy, ale po drugiyj stronie kosoru, kie óni idom, to trzynsom rombanicami w góre – co óna zbyrko, kie sie mijajom, to trzasnom rombanicami nad głowom bacowi. Kie stanom naprociw bacy, to sytka sie piyknie kłoniajom i tako robiom trzi razy. Toci juhasi, co rombanice niesom, hipkajom, ka idom i krzicom: – Ho, ho, ho – tako jako wyskakujom. Kie juz to sytko urobiom, baca ziele sypie u wejścia do kosoru, a juhasi ozpinajom tamoj łańcuk. Tamoj, ka baca wongle i ziele wysypoł na ziym, wbijajom nóz, ale nim krziz rysujom wprzódzi na ziymi. Kie nóz wbijom, idom sytka ku chałupie, nóz ostawiajom. Baca i juhasi kładom w izbie kapeluse na ziym i baca cynstuje juhasów wódkom, chlebym, syrym i solom, a – jako majom – to i kiełbasom, ale swojom, nie kupnom. Kie zjedzom, to sie baca piyrsy podnosi i zegno ze zonom i dziećmi. W izbie jes ludzi het, bo to kozdy swego juhasa odprowodzo i właściciele owiec som ta jes. Pijom i jedzom nie sytka – ino baca i juhasi, a gaździno bacowo im posługuje abo nojstarso córka. Kie baca sie zegno – sytka stajom i zegnajom sie, a pote sie ściskajom i płacom, ze sie telo casu nie obocom, i baca, i juhasi idom ku strondze. Tamoj honielniki juz zaprzyngły kónia do wozu i wóz naładuwany. Wte baca patrzi na wóz, cy je sytko, co trza, i pote idzie ku kosorowi. Jesce roz świynci owce na krziz bez całom stronge, biere nóz i otwiyro kosor. U okna stajom dwa juhasi, co trzimajom łańcuk, bez ftory idom owce – coby sie nie potraciyły w holak. Jak ni majom łańcucha, to dajom stare portki i trzimajom za nogi, i bez to puscajom owce – tyz, coby sie kupy trzimały* (BazWierz 170–71: Rp); (ogsp.).
2. *past.* **‘stado owiec wyruszających wiosną na letni wypas lub wracających jesienią z wypasu; też: BACA i JUHASI wraz z tym stadem’:** ⊛ Na przodzie redyku szedł BACA, JUHASI szli po bokach stada owiec, pilnując, by się nie rozchodziły, na końcu na wozie, na który załadowano sprzęty pasterskie, jechał PÓŁBACA. Stado prowadziła owca przodownica, zwykle własność BACY. Na szyi miała zawiązaną czerwoną wstążkę, co miało uchronić stado od UROKU. Przed BACĄ biegł pies, bo pies musi *waruwać przeskód takif carodziejów, co mogli cosi porucić*. Szczególnie niebezpieczna była sierść bądź łapka zajęcza, przejście przez nią redyku sprawiało, że owce rozbiegały się jak zające (pmDrab 81).
⊛ Zazwyczaj mieszkańcy wsi nie odprowadzali redyku, a jeśli już, to robili to wyłącznie mężczyźni (kobiety mogły sprowadzić nieszczęście) i tylko do granicy wsi (pmDrab 82).
⊛ Za wychodzącym ze wsi redykiem starzy GAZDOWIE rzucali grudkę ziemi, żeby się owce trzymały stada (pmDrab 84); (Nd).
⊛ Podczas wychodzenia owiec JUHASI śpiewali pieśni pasterskie (pmDrab 86).

REDYKAĆ *cz. ndk, past.* **‘iść z redykiem wiosennym na wypas lub schodzić jesienią ze stadem owiec w doliny’:** *Redykajom owce* (matK: Rp). [**redykuwać** – Dr, ŁN]

REDYKAĆ SIE *cz. ndk, past.* **‘wyruszać ze stadem owiec (dawniej też bydła) na sezonowy wypas na SAŁASIE lub wracać do wsi ze stadem z letniego wypasu’:** *W jesiyni, kie sie redykali z owcami, to juhasi jesce tydziyń siedzieli u Kałafuta. Fajnie było, kie gościna w kozdy dziyń. A i dziywcynciska ku nim sie garnyły jak pscoły do miodu* (SpCzyt 52: Rp); *Kie redyko sie w hory, to owce juhasi pyndzom, to na łonce stawiajom stronge i baca jom piyknie kadzi, a modli sie i wyprowodzo swoje syćkie owce i ludzkie* (BazWierz 170: Rp).

REDYKÓWKA *rz. ż, past.* **‘spotkanie towarzyskie odbywające się nocą poprzedzającą wiosenny REDYK w zn. 1., podczas którego właściciele owiec i JUHASI pili wódkę fundowaną przez BACĘ, miejscem tego spotkania był dom BACY’:** (pmDrab 77).

REDYKUWAĆ *cz. ndk, past.* **‘wyruszać ze stadem owiec (dawniej też bydła) na sezonowy wypas na SAŁASIE lub wracać do wsi ze stadem z letniego wypasu; zob. też: REDYKAĆ’:** (matK: Dr, ŁN).

REFORMA *rz. ż* **‘reforma rolna na Spiszu, której celem była parcelacja majątków ziemskich Salamonów i Jugenfeldów’:** *Reforma nadzieliyła grunta* (matK: Fs); (Fs, Nd).

REFORMY *rz. nmos, str.* **‘grube, ciepłe majtki kobiece’:** *Baby nase zodnyk biustonosók downo nie znały, ino gacie krótkie do kolan, tyz z płótna, odziywały ino w zime i nie kozdo, te reformy fciała nosić. Pod spodnik zakładałymy reformy, zeby nogi co grzoło* (pmMiś: Jw); (Jw, Kr).

REGIEL *rz. mnż* **‘zwykle metalowa zasuwa, służąca do prostego zamykania drzwi, okna itp.; zob. też: RYGIEL w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** (matK: Łp).

REGIMENSKOMANDANT *rz. mos* **‘pułkowy komendant poborowy’:** (BalSKD 147: Fr).

REGIMEŃSKI *przym.*
zob. fraz.:
DUDŁOK REGIMEŃSKI

REGIMYNCKI *przym.* **‘wywołujący silne negatywne emocje; wstrętny, przeklęty, cholerny’:** *Po stajni było spyrcone babskimi nozkami. Sto zjadło, aj zjadło, bosiorki regimenckie – strzyknół Jendrek pomiyndzy zymby i mruknół do siebie – przecie to i prowda musiały być, to bez przicyny nie jes. A juz na dobre uwierzół, kie zbocół, ze mu rzemiyń z nowyf portek brakuje* (BalNS 33: Fr).

REGIMYNT *rz. mnż, daw.* **‘pułk kawalerii’:** *Jedyn regimynt wojska* (matK: Rp); *Jo był przi widziyjńskim regimyncie* (matK: Dr); *Neij byłoby syćko nic, ale sie gróf barz ozgniywoł na Janosika, ze mu tyn jantołek piniyndzy odebroł. Gróf napisoł do Peśtu i cysorz przisłoł mu na pomoc śtyry regimynty bandurów* (BalSKD 89: Fr); (Dr, Fr, Rp).

REGIONALNY *przym.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *– Idom, pełno sala i tam właśnie wtedy jes tyn, y, y, y, stół regionalny, tam som te potrawy wselijakie, od, od, od gałusek do... kołoce, gałuski, takie gałuski, macianki, korbace, tam syry wselijakie, baby... – No baby to u nos takie kisone ciasto, sie to nazywo baby* (Kc); *W casie odpustowyj msy procesyjo sła koło kościoła. Walek seł pomalućku na kóńcu. Ni móg sie nadziwić, jak duzo ludzi oblekło sie w tutejse, regionalne odziynie, takie świyntalne, jak kiedy nosiyli przodkowie. Przibocyły mu sie dziadkowe portki, lajbiki, babcyne kidle, paradne kosule obsyte śtikierajami, chustecki ne i te bogancie z wysokiymi cholówkami, co if tak sanuwali, bo były jedne na całe zycie i jacy do kościoła. Serce mu rosło, kied to wsićko obziyroł i wspominoł* (KonkLit 2024: 155: Nd); (Kc, Nd).

REGOTAĆ *cz. ndk* **‘o żabach: wydawać właściwy sobie głos; rechotać’:** *Ziaby regotajom* (matK: Fs); *Regocom* (matK: Rp); (Fs, Rp).

REGULACYJO *rz. ż* **‘ogpol. regulacja’:** *Rozpinka jes potrzebno przi krosnaf. Kiedy sie juz zacyno robić na krosnaf, cy to pokrowce, cy płótno, kiedy sie juz pokoze zarobione, cy to pokorowiec, cy płótno, a zmieści sie juz syrokość rozpinki, to sie jom zakłado. Na tym załómaniu mo regulacje, co jes widocne na zdjynciu. Na jakom syrokość jes nasnute, to na takom syrokość sie reguluje rozpinke* (Iwan 65: Nd).

REGULATOR *rz. mnż, tkac.* **‘element konstrukcyjny WARCULI, będący swego rodzaju hamulcem regulującym swobodę obracania się wrzeciona z FALFĄ; 📷 Tabl. V’:** *Regulator tyf nici* (matK: Nd).

REGWIJE *rz. nmos, daw., rzad.* **‘ogpol. relikwie; zob. też: RELIKWIJE’:** *Regwije || relikwije* (matK: Fr).

REJESTRATORKA *rz. ż* **‘pracownica ośrodka zdrowia, zajmująca się rejestracją pacjentów’:** *Przisła do tego ośrodka tako drumla, ani nie wiy, jaki doktór, ani dzie trzeba iś. To tak musiały te rejestratorki ś niom robić, jak z małym dzieckiym* (GrJMSp 237).

REJNA *rz. ż* **‘z niechęcią o rozczochranej dziewczynie lub kobiecie’:** (pmJerd: Fr).

REKE *mod., daw., rzad.* **‘tym słowem mówiący wyróżnia w rozmowie jakiś składnik lub fragment zdania, by zasygnalizować, że to, co jest powiedziane na dany temat, jest szczególnie**

ważne dla celu rozmowy': *Ino dziadek nie wiedzioł, cy mu sie to śniyło, cy to było naprowde. Cy to były janioły, co nad nim całom wojne cuwały, cy diabły, co wodziyły nieroz na pokusynie. Hej reke, reke...* (SpCzyt 116: Rp). [**reku** – Kc]

REKLAMACJA *rz. ż* **'zwolnienie ze służby wojskowej':** *Ón kcioł wojuwać, ón nie kcioł przijś du dómu. Babka mu, no zona mu posłała reklamacje, to reklamacje mioł w kiesyni, a ón kcioł wojuwać. Noji przised scynśliwie, potym zachorzoł i to juz wiyncyj nazod nie posed do wojska, no bo tam juz był rozbiór, no ón kcioł wojuwać niy?* (KorpSp: CzG); (CzG, Fr, Fs, Nd).

REKLAMUWAĆ *cz. ndk* **'składając stosowne zaświadczenia, chronić kogoś przed obowiązkową służbą wojskową':** *Baronka mie reklamuwała* (matK: Fs); *Przidzie ku mnie do stajnie tamtyn cały karbowy, godo: no wiys co, Jasiu, pani baronka sie kozała pytać, cybyś fcioł, jak byś fcioł, to by cie pon orsacki,* (...) *by cie wyreklamuwoł, dałoby sie reklamuwać* (BubSpT 38: Fs).

REKLICEK *rz. mnż, str.* **'zdr. od rz. REKLIK':** *Bo juz potym były te, jak to wołali? Reklik abo, abo kurtka, no tak to wołali. Nie były te garnitury, no bo juz garnitury to nosiyli ino panowie takie z miasta, a na wsi to to przeważnie to nosiyli te portki, noji tyn reklicek taki abo, abo takom kurtecke cieplyjsom, jak ftosi móg* (RnS 175: ŁW).

REKLIK *rz. mnż, str.* **'damski żakiet z zamszu, mający z tyłu zakładki; 📷 Tabl. IV':** *Reklik* – dopasowany żakiet z czarnego zamszu na stójce, z tyłu z tzw. *forgotkami* (zakładkami) (NaSp 99: 17: Nd); *Reklik – taki kabotek – na zadku fołdy trzi som i trzi gombicki* (matK: ŁW); *Potym usyłaf jyj* [lalce] *odzionko. Wiganek i bogantki z wycechranego juz holstucha, świyntalny lajbicek z reśtek tabakowego starego reklika, kidlicek z wylezionyj babcynyj tybetowyj chustecki, a fartusek ze śnuptylki* (SpCzyt 13: Nd); (Nd, ŁW).

REKOLEKCYJE *rz. nmos* **'ogpol. rekolekcje':** *Rekolekcyje* (matK: ŁN); (Jw, ŁN, ŁW).

REKRUT *rz. mos* **'mężczyzna, zwykle kawaler, zakwalifikowany przez komisję poborową do odbycia służby wojskowej':** *Rekruci śpiywajom, idom do wojska* (matK: Łp); *Rekruci byli na pobór* (CoWś 223: Nd); *Za Słowiyńska, byli te pore roków przi Słowiyńsku, no, prowda, nie wiedzielimy o wojnie, bo ludzie polskie ciyrpieli w krymatoriaf, po obozaf, rozścigani po całym świecie. U nos jacy chłopcy rekruci śli ku wojsku, zyniaci, rezerwiści nie śli ku wojsku, siedzieli w dóma, no nie wiedzieli o wojnie nic. Gorzołke sie piyło, śpiywało, figle, zodyn nie wiedzioł o wojnie* (BubSpT 123: Nd); *Seści parobków. Doktór, rekrut, dwók ziandarók, inhnaś i richtar. Ziandarzi trzimajom warte, a ze ni majom gwerók, to trzimajom płachte. „Pod kontym prostym" do ozściongniyntyj płachty jes ościongniony jurgowski pokrowiec. Z jednyj strony prziwodzi rekruta richtar i stawio go na pokrowcu. Doktór stojoncy z drugiyj strony płachty obziyro mu zymby, ocy, włosy, maco rynce i jesce co inksego. Nieznacnie tak sie ozkrocy, ze juz na pokrowcu nie stoji i krzicy: Jo regelt! A wte ihnas sarpie fest i rekrut grrruk na ziymie, jak długi i juz je odebrany* (FjMEK: Kc); (ogsp.).

REKS *rz. mos* **'żołnierz nowo wcielony do wojska; rekrut':** *Nos nazywali reksy, niy? Bo młodzi, no to reksy prziśli, reksy, niy? No to poślimy na tom stołówke tam, na tom. No to piyrwse trza było iś co zjeś, no to poślimy. Godali, zebymy śli na stołówke, poślimy, o Jezus, tam był corny chlyb tyn kóński, taki kwadratowy, to nazywali kóński, corny, smacny był, ale to tak no dowiyło troche* (KorpSp: CzG).

REKTÓR *rz. mos, daw.* **'organista kościelny, pełniący też funkcję nauczyciela w szkole wiejskiej':** *Ucitel* || *rektór* (matK: Fs); *Rektór* || *organista* (matK: Kc); *Zboze organistowi, rektór* || *organista* (matK: Kc); (Fs, Kc, Łp). [**rechtor** – Kr]

REKU *mod., daw., rzad.* **'tym słowem mówiący wyróżnia w rozmowie jakiś składnik lub fragment zdania, by zasygnalizować, że to, co jest powiedziane na dany temat, jest szczególnie ważne dla celu rozmowy; zob. też: REKE':** – *No to tyz, no dziadek jesce bardziyj gwarom rozmowioł jak my. Jakoś tak, to downiyj było to reku, to jo nie wiym, co to znacyło reku, reku. Co kwile wiym, ze óni sobie tak miyndzy starymi. To słowo reku, to tak jakby rzek. – Jo myślem, ze tak jakby powiedzioł – powiedziołef to* (KorpSp: Kc).

REKWIJE *rz. nmos, pok. III* **'łacińskie pieśni żałobne śpiewane na przemian przez księdza i organistę w czasie mszy pogrzebowej':** *Ksiondz śpiywo rekwije* (matK: Łp); (Fs, Kc, Kr, Łp, ŁW, Nd).

RELIGIJNY *przym.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Nauka religijno* (matK: CzG); *Przesiaduwały u niyj nojcyńści w niedziele. Dziywcynta ucyła wysywać, a chłopców robić budki prze ptoski. Cytała godki, religijne cytanki, cynstuwała kasom kukurydzianom ze sokiym* (SpCzyt 129: Nd); (CzG, Nd).

RELIGIJO *rz. ż*

1. **'wiara w Boga oraz zespół norm z niej wynikających':** (ogsp.).

2. **‘przedmiot szkolny, poświęcony nauczaniu zasad wiary’:** *–Jo chodziół piyrse trzi klase, to była jedna skoła i jedna pani ucyła. A dziś jes wiynci naucycieli jak dzieci. – Tym dała zadanie, toci robiyli toto i, bracie, musiało być cit. E, Maryjo, kie cie zwalyli na ławke, kieś sie zasłużół, a kie wziyni takom palice, aleś dostoł po zadku, Jezus Maryjo, a ksiondz, kie przyseł na religijom, to coby jak mucha leko leciało, to jom słychno było. Nie ta jak dzisiok, ze mu hipcom do sutany. Była dyscyplina* (GrJMSp 311).

RELIKWIJE *rz. nmos* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Regwije* || *relikwie* (matK: Fr); *Relikwije świyntego* (matK: Tr); (Fr, Tr). [**regwije** – Fr]

REMATYS *rz. mnż* **‘reumatyzm; leczony dawno przez nacieranie nóg lub rąk spirytusem bądź ROSOŁEM spod konserwującej się na korycie słoniny; zob. też: RYMATYS’:** (matK: Rp).

REMIZA *rz. ż* **‘budynek straży pożarnej, którego pomieszczenia wykorzystuje się dodatkowo jako miejsce organizowania zabaw tanecznych, wesel, wiejskich narad itp.’:** *Muzyka jes tutok jako haniok remiza straziacko, a hań jes przi tyj remizie sala tyz, i nojwiyncyj haniok przi tyj remizie* (BubSpT 51: Fr); *Jak sie dowiedzioł Markowic, ze jo przyseł ślepy wóz zaopatrzić, chyboj wartko do remizy, bo był okrutnie rod. „Teroz go, wiycie! – oprawiomy, ale mozemy go i tak puścić”. Poprzipatruwoł sie ta na wselinijakie amperjomiery, wariotmiery, godzinki, pośtehuwoł roncki, na łapy, tak jak przi organaf, przicisnół a zatla prawie cało schódzo zesła sie straziaków, telo, wiycie, radzi widzom tyn ślepy wóz* (GazPod 1932, nr 32: 7: Fr); *W Zubrzicy, tof był, to tam od Piekielnika troske kawołek, no, bo my jako strazok, zamowialimy tam okna, remize my buduwali, jo był wtedy prezesym, no to jaz tam pojechali po okna, bo nasi stolorze byli zajynci, no to pojechalimy tam do Zubrzice. Tam nom robiyli okna* (Kc); (CzG, Fr, Kc, Rp).

REMONT *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Jak my robiyli remont na dole, jak sie Emil ozyniył, to wiysok był wyniesiony na piyntro i tam jef go odnaloz, jak jef układoł izbe pamiynci* (Iwan 37: Nd); (Kc, Nd).

RENA *rz. ż, daw., rzad.* **‘drewniana rynna’:** (matK: Rp).

RENETA *rz. ż* **‘odmiana jabłek’:** *Złoto reneta* (matK: Tr); (ŁN, Tr).

zob. fraz.:
KULANO RENETA

REPECIĆ *cz. ndk* **‘brać powtórnie porcję jedzenia w wojsku; zob. też: REPETUWAĆ’:** *Repecić – po repete iś* (matK: Tr); (Fs, Tr).

REPECIORZ *rz. mos* **‘żołnierz biorący REPETĘ na stołówce wojskowej’:** *Repeta – dostanie swojom powinność i jesce fce, repeciorz* (matK: Nd); *Repeciorze we wojsku* (matK: Fr); *Repeciorz – kie zjod drugi roz* (matK: Fs); (Fr, Fs, Nd).

REPERUWAĆ *cz. ndk* **‘ogpol. operować (w szpitalu)’:** *Co to tu teroz reperujom* (matK: CzG).

REPETA *rz. ż* **‘dodatkowa, powtórna porcja jedzenia w wojsku’:** *Repeta* || *dupel, dostoł duple* (matK: Fr); *Repete brać we wojsku, zarepecić* (matK: ŁN); *Repeta – dostanie swojom powinność i jesce fce, repeciorz* (matK: Nd); *Repecić – po repete iś* (matK: Tr); (Fr, ŁN, Nd, Tr). [**dupel** – Fr]

REPETUWAĆ *cz. ndk* **‘brać powtórnie porcję jedzenia w wojsku’:** *Repetuje, kie zjod drugi roz* (matK: Fs). [**repecić** – Fs, Tr]

REPIK *rz. mnż* **‘roślina o wysokości ok. 1 m, o promienistych, ciemnożółtych kwiatach na końcach łodyg, występująca w zaroślach, na suchych łąkach; wykorzystywana w leczeniu przewodu pokarmowego; rzepik pospolity (*Agrimonia eupatoria* L.); 📷 Tabl. I’:** *No i tyn repik jesce był. To tyz była barz dobro herbata z tego, bo ked uwarzyli herbate, a wypiół taki gorcuś, to tak jakby wypiół ze dwa pucharki samogony, to barz dobrze grzoła ta herbata z tego repiku* (pmBarnasz: Fr).

REPISCON *rz. mos* **‘mieszkaniec Rzepisk; zob. też: RZEPISCON’:** *Noji tak mi to tam zesło, noji tuz Repiscanie odjechali du dómu, no bo coz ta bedzie robiół, cegoz bedzie sukoł, nie było juz tu z nasyk stron nikogo* (BubSpT 139: Rp).

RESÓTKO *rz. ż, kuch.* **‘sitko do przesiewania mąki; zob. też: RZESÓTKO; 📷 Tabl. II’:** *Przetacek* || *resótko* (matK: ŁW).

RESTA *rz. ż* **‘to, co pozostaje z całości; zob. też: REŚTA’:** *A reste schowomy* (matK: CzG); *Nojpiyrwi jymy kapuste z grzibami. Opłatek piyrse, piyrse opłatek, sie podzieli kazdymu, dziadek dzieli, ociec w dóma kazdymu do po odróbecke, a odróbecke, a reste schowomy kapke tak na lyki* (BubSpT 11: CzG); *Cipkom my obsywali fartuk rombkowy. Była to tako zrobiono fabrycznie jakby korunka. U nos w Jurgowie, to zopaski były całe biołe, to i cipka tyz była bioło, tak jak resta zopaski, ale juz w Kacwinie abo w Niedzicy to majom zopaski obsyte dookoła cornymi cipkami* (plSarna: Jw); (CzG, Jw).

RESTE *mod.* **‘wprowadza tekst podsumowujący poprzednie informacje i jednocześnie wyrażający stosunek mówiącego do tych informacji; zob. też: REŚTE’:** *Pogodoł, pogodoł i reste poseł*

(matK: Dr); *No to ksiondz tak tu tak zaźroł, bardzo mało, nale zaźroł, no bo tak przijechoł do barona, no to ta troche na dzieci zaźroł, a reste u barona* (BubSpT 35: Fs); (Dr, Fs).

RESTKOWY *przym.* **'o sklepie: oferujący resztki materiałów':** *W tym restkowym sklepie ni ma* (matK: Rp).

REŚPEKTA *rz. ż* **'lornetka':** *P. poseł Roj pokozoł nom straznice; ni majom drabiny obserwacyjnyj, ino se turniom postawieli – ho, ho, ho, dzie ta co, jesce wyzsom, jak na Dursztynie – i stamtela patrzom, cy sie dzie nie poli. Widać ś niyj bez reśpekte i Spis, telo je wysoko* (GazPod 1932, nr 36: 7: Fr).

REŚPONKARTKA *rz. ż* **'kartka pocztowa z wolnym miejscem na napisanie krótkiej wiadomości (bez zdjęcia); też: widokówka; kartka korespondencyjna':** (matK: Kc, Kr, ŁW, Rp, Tr).

REŚTA *rz. ż* **'to, co pozostaje z całości':** *Wypijom reśte, piecywo dajom – poprawiny* (matK: Nd); *Cipkom my obsywali fartuk rombkowy. Była to tako zrobiono fabrycznie jakby korunka. U nos w Jurgowie to zopaski były całe biołe, to i cipka tyz była bioła, tak jak reśta zopaski, ale juz w Kacwinie abo w Niedzicy to majom zopaski obsyte dookoła cornymi cipkami* (pmMiś: Jw); *Kufa, jak i reśta kiyrpca, była zawse śtańcuwano róznymi śtańcami, takimi, co sie je samemu robiyło, bo to w Cepelii sie naucyło takie robić, hej, na przikłod jakiesi gwiozdki, kwiotecki* (pmKosz: CzG); *Straciół podkowe, bo jak jechoł po skolaf, to mu tyn kliniec wylecioł, a potym zaś reśta tyz wyleciała* (pmMich: Fr); (ogsp.). [**resta** – CzG, Jw]

zob. fraz.:

DO REŚTY

REŚTAJRANT *rz. mnż* **'ogpol. restauracja':** *A coz tu robiom ci Górole? E, dy przijechali na pogrzyb do Krakowa. W casie procesji dysc ik okrutnie złoł i wstompiyli sie ogrzoć do reśtajrantu (bo w takif wielkif miastaf, wiycie nie nazywo sie karcma, ale reśtajrant)* (BalNS 80: Fr).

REŚTE *mod.* **'wprowadza tekst podsumowujący poprzednie informacje i jednocześnie wyrażający stosunek mówiącego do tych informacji':** *Pojod i reśte sie broł* (matK: Dr); *Neji telo z tego wysło, ze zaś my sie chyciyli bić. Jo była dziywcyna, alek sie tym ziajokom nie dała. Wybiyłak jednego, potym drugiego, a reśte wyskocyła bez okno* (pmMiś: CzG); (CzG, Dr). [**reste** – Dr, Fs]

REŚTKA *rz. ż* **'niewielka ilość tego, co pozostało z czegoś; resztka':** *Zawdziyjze jaki lajbicek na siebie, zebyś nie zmarzła* (pmMich: Fr); *Potym usyłaf jyj* [lalce] *odzionko. Wiganek i bogantki z wycechranego juz holstucha, świyntalny lajbicek z reśtek tabakowego starego reklika, kidlicek z wylezionyj babcynyj tybetowyj chustecki, a fartusek ze śnuptylki* (SpCzyt 13: Nd); (Fr, Nd).

REŚTKI *rz. nmos* **'masa tego, co pozostało z czegoś':** *Reśtki słómy – takie zesiecone* (matK: Fr); *Jak zostajały reśtki z portek, to wtedy mozna było zrobić se takie kołcuny abo i tyz wceśniyj, jak sukno takie, jesce nie było przisykuwane, zeby ś niego syć portki. Baby robiyły kołcuny jesce z małymi parzynicami na wiyrchu abo ino z pawim okiym, óne były, ino takie ponizyj kostecki, ale grzoły po nogak* (CzG); *I wongli, i posypali tego ziela, co świynciyli na, na Zielnom i okadziyli. Trza było okadzić i świynconom wodom po... pokropiyli i... Toto tyz my robiyli. I potym to, to reśtki tego przed krowy sie wysypało, jak miały krowy przechodzić bez to, jak, jak sły orać, abo... Kónia to tak niy, nie kadziyli. Godali, ze, ze kóń to niy, ale krowy. A to i jak wyganiali, to tyz, tyz to ziele sypali przed krowy, zeby sie nie nie popsuły* (RnS 145: Łp); (CzG, Fr, Łp).

RETEDELNIE *przysł.* **'dokładnie, ze szczegółami; rzetelnie':** *Poseł zaroz do stajni, zawołoł ojca, opedzioł mu retedelnie, jak i dzie mo iś* [po żebraniu]. *Ojcu ścisnyło serce, widziało sie, ze z nóg spadnie, łzy jak grochy wyskocyły z óc i kapały na włosnom, pradziadowskom ziym i po małyj filecce wylamanciół: – Hej, miyły, mocny Boze, od głodu nie bedym umiyroł. Kie nie docie jeś, to trza iś. Ludzie dobrzi, nie dadzom zginóć* (BalSKD 99: Fr).

RETEDELNY *przym.* **'umiejący się znaleźć, rzetelny':** *Retedelny – myśli, zeby co źle nie powiedzioł* (matK: Nd); (Łp, Nd, Rp).

RETIAZKA *rz. ż*

1. **'łańcuszek, na którym wisi medalik; zob. też: RECIAZKA w zn. 1.; 📷 Tabl. VI':** *Na piersiaf cały cos nosym retiazke z krzizykiym. Krzizyk tyz był ozdobom spinki, coby chróniył gazde ode ciarów* (pmKosz: Kr).
2. *str.* **'ozdobny łańcuszek wykonany z drobnych ogniwek, zakładany na główkę KAPELUSA zamiast KOSTEK; 📷 Tabl. IV':** *Bacowie to downiyj mieli takie hrube retiazki na kapelusak. Do nos to moda przisła ze Słowiyńska, bo my duzo rzecy od nik wziyni i te retiazki to tak ino, óne som na kapelus dlo gazdy, parobcy na pytacki i na muzyke ik nie pletli. Nasi juhasi na Jaworzinie paśli owce, to mieli cynste godki z kamratami, nawet pasy, te ciynkie kawalerskie to sie godało, ze na lyndackom mode majom, a na te łańcuski, to retiazki wołali* (pmKosz: Jw).

3. ‘rząd poprzecznych, wypukłych blaszek na NOCÓŁKU w paradnej uździe końskiej; 📷 Tabl. III’: *Ogón długi do samyj ziymi, zgrziwa zapleciono we warkocyki i na głowie huzda z cyrwonyj bryzuwanyj skóry, koło ocu dwie kapy, ponad ocy reciazka z blaskami mosionznymi. W kufie zubadła zelazne. Kopyta podkute hokami na ostro. A po skórze mioł piykne talarki, kielozby był na samym zycie chowany* (BalNS 134: Fr).

RETIAZKI *rz. nmos, pok. III* **‘kajdany, łańcuchy’:** *Nikomu nie smakuje chlyb, choćby był z miodym, jak mos retiazki na rynkak i nogak* (GazPod 1930, nr 40: 8: Jw). [**reciazki** – Fr]

RETIAZKOWY *przym.*
zob. fraz.:
FARTUCH RETIAZKOWY

RETY I *ndk* **‘istnieje gwałtowna potrzeba czegoś, pilno, spieszno’:** *Tej góralscyzny sie dzierzymy teroz oboma rynkami. Wiera nom to juz i rety było tego. Tak sie zdo, jak kieby sytko jacy na to było cekało* (GazPod 1914, nr 23: 5–6: Tr).

RETY II *wykrz.* **‘okrzyk, którym mówiący wyraża różne stany emocjonalne’:** *Ale sie pani dopise, rety!* (matK: Nd).

REWAĆ *cz. ndk* **‘ryczeć, beczeć, drzeć się, płakać głośno’:** *Dziecko rewie i nic nie słysym, co godos* (CoWś 233: Fr).

REWERYNDA *rz. ż, star.* **‘sutanna; zob. też: SUTANA’:** *Sutana || rewerynda* (matK: ŁW); *Jo – powiado – idem du dómu teroz, a w dóma mom psika, jak tyn piesek na mnie bedzie scekoł, tok nie Wojtek, cheba ksiondz, bo rewerynde mioł* (MalPS 137: Jw); *Janosik sie na to ośmioł, bo mu durkło cosi do głowy, hipnół ku sofce, zdjon z kołka rewerynde i za amyn juz był z niego ksiondz, jak jaki kanonik. Bandurzi wleźli do fary, pochwolyli Boga, pocałuwali kanonika Janosika w rynke, bo sie widzioł im woźniyjsy i persune mioł siumniyjsom* (BalSKD 90: Fr); *– Kie to diaśni, coz to za ksiondz? – pomyśloł se wojok – by to nie był jaki zły duf abo cornoksiynznik. – Patrzi na niego lepi, ksiyndzu sie troche rewerynda odwinyła na nodze i dożroł wojok u ksiyndza nóz wepchany za cholowom* (BalNS 115: Fr); (Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, Łp, ŁW, Rp).

REWIR *rz. mnż* **‘wyznaczony obszar’:** *Musioł być człowiek mocny, nie hań łachudra jakosi, ze go kosa by zwalyła, no bo musioł cały dziyń kosić, dostawoł wikt i poseł, i pokozoł mu gazda hań, gdzie mo rewir wykosić i jego to nie interesuwało, do kiedy ón be kosiył abo kielo dni* (KorpSp: Rp).

REWIZOR *rz. mos* **‘osoba upoważniona do kontrolowania obrotów w sklepie’:** (matK: Dr).

REWIZYJO *rz. ż* **‘przeszukiwanie, którego celem jest znalezienie dowodów przestępstwa; rewizja’:** *Majom rewizjom prowadzić* (matK: Dr); *Prziśli do niego w nocy i łapiyli rewizyjom* (matK: Łp); *Ale był telo ućciwy, co prziseł powiedzieć, ze bydźcie na ostrożności, bo przidom do wos na rewizyje* (RnS 154: ŁN); (Dr, ŁN, Łp).

REWOLWER *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** (matK: Kr). [**reworwer** – CzG]

REWORWER *rz. mnż* **‘ogpol. rewolwer; zob. też: REWOLWER’:** (matK: CzG).

REZACKA *rz. ż* **‘pomieszczenie przy szopie, przeznaczone do rżnięcia i przechowywania sieczki’:** *To jes rezacka, to jes, u nos wołajom to, co sie tam siano zruco, siecke sie rezało, no w tym, tym, to jes przi stajni zaroz* (KorpSp: NB); (Fr, NB).

REZACKI przym.
zob. fraz.:
SKRZINIA REZACKO

REZAĆ SIE *cz. ndk* **‘ranić się nożami w bójce’:** *Potym sie napijom i sie rezom* (matK: Dr).

REZANKA *rz. ż, kuch.* **‘domowy makaron cięty nożem w cienkie paseczki; zob. też: RZEZANKA’:** *Rezanke jak sie robiyło, to trza było tak drobniućko krajać tym nozym takie poski* (plBłachut: Fr); (CoWś 175: Kc, ŁN, NB); (Fr, Kc, ŁN, ŁW, NB).

REZERWAT *rz. mnż, now.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Bo panowie wymyśleli tu jakomsi, jakisi rezerwat, w państwowyf lasaf, noji w tym rezerwacie, wiycie, to zabić, zastrzelić to nikomu nie pozwolajom, trzimajom to niby, prze jakifsi gości ze zogranicy* (BubSpT 108: ŁW).

REZETA *rz. ż, past.* **‘imię nadawane krowie’:** (matK: Fs).

REZUREKCYJO *rz. ż* **‘uroczyste nabożeństwo wielkanocne z procesją, odprawiane w Wielką Sobotę wieczorem lub w Niedzielę Wielkanocną o świcie’:** *Świnceline to sie robi tak: po rezurekcji, jak przichodzyme juz du dómu, to sićko z kosołki trza porzezać na takie nieduze kawołki, posolić, krzon zetrzić i sićko to zaloć kwaśnym mlykiym wymiysanym ze śmietanom. Potym sićka siadome ku jednyj misce i jyme tom świynceline* (pmMiś: CzG); (Jw, CzG). [**zmortwystanie** – CzG, Dr, ŁN, Nd, Rp]

REZYGNUWAĆ *cz. ndk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Ci ekonomicnie mocniyjsi od piyrsyf chwil zacyni przemyślać o motoraf elektrycnyf. Ze światła korzistoł kazdy, fto sobie doł elektryke wprowadzić i zamontuwać w dóma. Ale byli i tacy, ktorzi przed obawom poniesiynio kostów zamontuwanio i korzistanio z tego dobrodziejstwa rezygnuwali* (Iwan 74: Nd).

REZYK *rz. mnż* **‘awizo’:** *Dostoł rezyk z pocty, musi iś po balik* (matK: Łp).

REZYKA *rz. ż* **‘ogpol. ryzyko’:** *To jes rezyka* (matK: Łp); *To jes rezyka kupić znowu, cy jo bem mioł dwaścia tysiyncy* (matK: Rp); (CzG, Łp, Rp). [**rezyko** – ŁN]

REZYKANT *rz. mos* **‘ogpol. ryzykant’:** *Rezykant rezykuje wse* (matK: Fs); *Rezykant || niescynśliwiec – nie dbo o swój zywot* (matK: Nd); (Fr, Fs, Nd, Tr).

REZYKO *rz. n* **‘ogpol. ryzyko; zob. też: REZYKA’:** *Rezyko – rezykuje sie choćkiedy* (matK: ŁN).

REZYKUWAĆ *cz. ndk* **‘ogpol. ryzykować’:** *Rezykuwoł na zycie* (matK: Dr); *Dzie niefto rezykuje, jo nie bedym* (matK: Łp); *Rezykuwać – nief be jak fce* (matK: Dr); *Rezykant rezykuje wse* (matK: Fs); (CzG, Dr, Fs, ŁN, Łp, Tr).

RICHTAR *rz. mos, daw.* **‘wójt, sędzia’:** *Seści parobków. Doktór, rekrut, dwók ziandarók, inhnaś i richtar. Ziandarzi trzimajom warte, a ze ni majom gwerók, to trzimajom płachte. „Pod kontym prostym” do ozciongniyntyj płachty jes ozciongniony jurgowski pokrowiec. Z jednyj strony przi wodzi rekruta richtar i stawio go na pokrowcu. Doktór stojoncy z drugiyj strony płachty obziyro mu zymby, ocy, włosy, maco rynce i jesce co inksego. Nieznacnie tak sie ozkrocy, ze juz na pokrowcu nie stoji i krzicy: Jo regelt! A wte ihnas sarpie fest i rekrut grruk na ziymie, jak długi i juz je odebrany* (FjMEK: Jw).

RIĆ *rz. ż* **‘rubasznie (ale nie wulgarnie!) o tyłku; zob. też: RZIĆ’:** *Mom cie w rici* (matK: Nd); *Pocałuj mnie w rzić, wyliz mi rić* (CoWś 233: CzG); *Kie jedyn chłop jechoł wcas rano na jarmak do Miasta, to dożroł takom jednom nagule, jak zbiyrała kwiotecki przi miesioncku. Chłop ta strochlały nie był, dopod bicowisko i wycesoł je po rici, ze sie niesła z tyk łopuchók, jaz sie kurzyło* (SpCzyt 146: Rp); *Jak fto fce wiedzieć, jak sie klin wbijo, to staje koło niego dwók mocnyk, bierom go jedyn z jednyj strony za noge i rynke, a drugi z drugiyj strony, tyz za noge i rynke. Ozganiajom nim i tłukom riciom po ścianie* (FjMEK: Jw); (CzG, Fr, Jw, Nd, Rp, Tr).
zob. fraz.:
DO RICI
MIEĆ SYDŁA W RZICI [RICI]
SIEDNÓĆ [SIONŚ] NA RICI

RIGOŁ *rz. ż* **‘rów’:** *Oj prowda, prowda, chłopcom po krzcie wolno pieluski susyć na polu, ale dziywcyntom do pół roka abo i dłuzyj, Boze zachowoj. A wode z kompieli trza wse wylywać jacy pod strzeche. Nifto nie be po ni deptoł, a dziecko be rosło jak fizoły tam posadzone. Zebyście tyz nigdy nie wylywały do rigoła, bo zdrowie dziecka pudzie na dół wodom* (Czard 81: Nd).

RIKCUG *rz. mnż, daw.* **‘odwrót, wycofanie się wojska z dotychczasowych pozycji’:** *Jo łap kulke zymbami i kulka na wiyrchu. Hale. Dostołek ta tyn urlop. Ani urlopu, ani śpitola nie widziołek, bo potym musielimy rikcug robić* (NaSp 39: 12: Jw).

ROBACNY *przym.* **‘ogpol. robaczywy; zob. też: CHROBACNY’:** *Robacny || zasietniały* (matK: Kr); *Robacne jabłko* (matK: Kc); (Kc, Kr, Łp, Rp).

ROBACTWO *rz. n* **‘zbiór robaków, insektów; robactwo; zob. też: CHROBACTWO’:** *Skurwoty popuchły, becały, bo to bolało. Jak przisło dojynie na połednie, juhasi godajom: – No, baco, sukać sie, bo źle. – Co? – Ne, owcom skurwoty popukały, popuchły. Popukajom, to sie obiyrajom. Tak ze ta owca juz jagniyncia nie wychowie, bo juz skurwot puknie i, ón sie jyj zagoji, ale wygnije, to muchy, to, to syćko robactwo, jak jes ciepłe, ciepło to, to, to poniywiyrka* (CzG).

ROBIĆ *cz. ndk*

1. **‘wykonywać, wytwarzać coś’:** *Derkók nie robimy w lecie* (matK: Jw); *Majster nie robi nic, jacy doziyro* (matK: Dr); *Ón monicyjom robiół w fabrice* (matK: Dr); *Pajonk pajoncyne robi* (matK: Fr); *Śklarnio – śkło robiom* (matK: Fr); *Kronzanine prze gade robić* (matK: Fs); (ogsp.).
   💬 *Pomału jy to i pomału robi* (matK: ŁN).
2. **‘zajmować się jakąś pracą; pracować’:** *Ciesielke robiom, stolarke robiom* (matK: ŁN); *Ociec na Słowiyńsku robi* (matK: Kc); *Nie fcioł robić, bezrobotny* (matK: Fr); *Darybok – nie robi, ba darybokuje* (matK: Fs); *Co jo mu za darmo bem robiół...* (matK: Dr); *Głupi cłowiek, co duzo robi* (matK: Jw); *Miysiorz – co z miysym robi, musi być wyucony, robi w jatce* (matK: Kr); (ogsp.). [**robotać** – Dr]
3. **‘wykonywać ciąg kolejnych lub powtarzalnych czynności tworzących całościowe zajęcie; też: organizować coś’:** *Ludzie poza stół, gościne robiom* (matK: ŁN); *Dobrom noc robiyli wiecór* (matK: Dr); *Zakochała sie do niego i zyńbe robić* (matK: Dr); (Dr, ŁN).
4. **‘zachowywać się, postępować w określony sposób, zwykle powodując, wywołując coś’:** *Dwie bandy grały, robiyli radość, parade* (matK: Fs); (Dr, Fs, Jw).
5. **‘głównie o siłach natury (bez udziału człowieka): powodować powstawanie czegoś’:** *Bor, co gwint robi* (matK: Fs); *Woda sama robi granice* (matK: CzG); *Śrótownik doliny robi* (matK: Fs); *Cosi duze, duze głusom, robiom ciyń* [o drzewach] (matK: ŁN); (CzG, Fs, ŁN).

zob. fraz.:
ROBIĆ BOJKI
ROBIĆ BUNTKA [BUNTKI]
ROBIĆ ĆME
ROBIĆ DO SMYNDU
ROBIĆ DO WŚCIYKU
ROBIĆ DURK [DURKI]
ROBIĆ DZIURE W PŁOCIE
ROBIĆ FOTKI
ROBIĆ FRYŚKO
ROBIĆ GWARE
ROBIĆ HAŁAS
ROBIĆ HOLOF
ROBIĆ HOLOKI
ROBIĆ HUK [HUKI]
ROBIĆ HURKAŁESKE
ROBIĆ JAK KÓŃ [WÓŁ]
ROBIĆ JAK OTROK
ROBIĆ JAK SUMAR
ROBIĆ JAK W JARZMIE
ROBIĆ KOPYRTKI
ROBIĆ NA CHYB TRAF
ROBIĆ NA KŁODKI
ROBIĆ [i in.] NA SWOJIM
ROBIĆ NURKA
ROBIĆ PARADE
ROBIĆ PLOTKI
ROBIĆ PORZONDEK
ROBIĆ POŚMIYCH
ROBIĆ PROPAGANDE
ROBIĆ RÓŹNICE
ROBIĆ STRACH
ROBIĆ SWOJE
ROBIĆ ŚMIYCHY
ROBIĆ ŚMIYCHY Z {*kogosi*}
ROBIĆ {*komusi*} ŚMIYRĆ
ROBIĆ WYMIOTY
ROBIĆ WYRZUTY {*komusi*}
ROBIĆ Z {*kiymsi*}
ROBIĆ ZBYTKI
ROBIĆ ZE SOBIE MAŁPE
ROBIĆ [ZROBIĆ] WIESNE
ROBIONE MLYKO

ROBIĆ BOJKI ‘rozpowiadać rzeczy nieprawdziwe, plotkować’: *Óny jacy robiom bojki* (matK: Rp); *Bojki robi* (matK: ŁN); (Dr, ŁN, Nd, Rp). [**plyś bojki** – Fr; **plyś bojki do światu** – Fr; **robić plotki** – ogsp.]

ROBIĆ BUNTKA [BUNTKI] ‘hałasować; zob. też: ROBIĆ HAŁAS’: (CoWś 277: CzG).

ROBIĆ ĆME ‘zasłaniać coś’: *Uciykoj stamtond, ćme robis* (matK: Rp).

ROBIĆ DO SMYNDU ‘pracować do utraty tchu’: (matK: Tr).

ROBIĆ DO WŚCIYKU ‘pracować tak, że można się wściec, zwykle z powodu ogromnego pośpiechu i natłoku działań, którym trudno podołać’: *Trza było robić do wściyku, zeby to zrobić na cas* (matK: Dr).

ROBIĆ DURK [DURKI] ‘hałasować; zob. też: ROBIĆ HAŁAS’: *Bo durk robiyli* (matK: Jw); *Durki robiom* (matK: Rp); (Jw, Rp).

ROBIĆ DZIURE W PŁOCIE ‘żenić się lub wychodzić za mąż przed kimś starszym z rodzeństwa’: *– Bedziecie sie zynić? Ftoryn? – Ni mozemy dziury w płocie robić* (matK: Rp).

ROBIĆ FOTKI ‘robić zdjęcia’: *Fotki fotografista robi* (matK: Fs).

ROBIĆ FRYŚKO ‘pracować szybko, w pośpiechu’: *Uganiać sie || uwijać sie || robić fryśko* (matK: Kr).

ROBIĆ GWARE ‘o wielu osobach: mówić jednocześnie’: *Kie gware robiom – tryjont* (matK: Fs).

ROBIĆ HAŁAS ‘hałasować’: *Hałas robiom, co taki hałas robicie* (matK: Dr). [**robić buntka** [**buntki**] – CzG; **robić durk** [**durki**] – Jw, Rp; **robić holoki** – Nd; **robić huk** [**huki**] – Fs, ŁW]

ROBIĆ HOLOF ‘krzyczeć, hałasować, dokazywać (o dzieciach)’: (matK: Rp).

ROBIĆ HOLOKI ‘hałasować; zob. też: ROBIĆ HAŁAS’: *Tarasić – kie taras robi, holoki* (matK: Nd).

ROBIĆ HUK [HUKI] ‘hałasować; zob. też: ROBIĆ HAŁAS’: *Tupkajom, huki robiom* [o dzieciach hałasujących] (matK: Fs); (Fs, ŁW).

ROBIĆ HURKAŁESKE ‘powodować powstawanie terkotliwego odgłosu, charakterystycznego zwłaszcza dla ocierających się kamieni’: *Kamiyń po kamiyniu hurko, hurkałeske robi* (matK: Fr).

ROBIĆ JAK KÓŃ [WÓŁ] ‘pracować bardzo ciężko; harować’: *Co to teroz, sićko zrobiom masiny, ale downi robiyło sie ryncnie.* (...) *O trzecij rano wstawołef, kosiyło sie owies, jarzec. Potym zaś sie grabiyło cały dziyń. No wiycie, robiyłef jak kóń* (GrJMSp 247); *Tak jo sobie rozmyślom, myślym sobie: teroz robiym jak kóń, mało śpiym po nocaf, a późniyj tyz bede musioł jesce wiyncyl robić, bo jakbyf co sie sprzeciwiył, to idź do wojska* (BubSpT 38: Fs); *Śtyrof chłopów krynciyło, młodyf, takif jak jo dzisio to juz nie ukrynci, ino to musieli być młode takie dwadzieściarocnie, do trzidzieści roków, takie chłopi byli, wiycie, co obracali tom masine, no to tak jesce cały dziyń, nale to robiół ciynzko tak jak wół. To juz było ulepsynie troche, bo juz sporzyj wymłóciyło sie* (BubSpT 46: Fr); (Fr, Fs). [**robić jak sumar** – Jw; **robić jak w jarzmie** – Fr]

ROBIĆ JAK OTROK ‘pracować bardzo ciężko jak niewolnik’: *Robi jak otrok* (matK: Jw); *Robiym jak otrok a nic ni mom* (matK: NB); *Telof sie narobiyła cały dziyń jak otrok* (matK: Nd); *Głupi cłowiek, co duzo robi, robi jak otrok* (matK: Jw); (Jw, NB, Nd).

ROBIĆ JAK SUMAR ‘pracować bardzo ciężko; harować; zob. też: ROBIĆ JAK KÓŃ [WÓŁ]’: (matK: Jw).

ROBIĆ JAK W JARZMIE ‘pracować bardzo ciężko; harować; zob. też: ROBIĆ JAK KÓŃ [WÓŁ]’: *Nie ma takiego chłopa na Spiszu, jak był Walek Tomalów od Suletki Ganoba – wysoki jak smrek w lesie, tyngi jak buk w polskif góraf, a gibki jak chabina. Robota sie mu nie lyniwiła, robiył od rana do samućkiego wiecora jak w jarzmie* (BalSKD 22: Fr).

ROBIĆ KOPYRTKI ‘robić przewrotki, koziołkować’: *Kopyrtajom sie || kopyrtki robiom* (matK: Kc).

ROBIĆ NA CHYB TRAF ‘robić na chybił trafił, nie zważając na ryzyko’: *Robi na chyb traf* (matK: Tr).

ROBIĆ NA KŁODKI ‘wycinać otwory w węgłach do wkładania mchu’: (matK: Tr).

ROBIĆ [i in.] **NA SWOJIM ‘być niezależnym od rodziców, mieć własne mieszkanie i gospodarować samodzielnie’:** *Hy, zacyno sie od baranók, potym-ek juz jakosi nie było, i owiec zaś na kosor, owiec my mieli śtyrdzieści dojek, no to uradziyli tak, ze Józek ty bes bacuwoł na swojim* (BubSpT 66: Jw).

ROBIĆ NURKA ‘skakać do wody i zanurzać się całkowicie; nurkować’: *Nurka robić we wodzie || nurkuwać* (matK: ŁW).

ROBIĆ PARADE ‘z niechęcią: stroić się’: *Stare babki sie rade mierzom, ze ftosi parade robi* (matK: Łp).

ROBIĆ PLOTKI ‘rozpowiadać rzeczy nieprawdziwe, plotkować; zob. też: ROBIĆ BOJKI’: (ogsp.).

ROBIĆ PORZONDEK ‘sprzątać; zob. też: PRZONTAĆ’: *Pozamiato, porzondek robi* (matK: Jw).

ROBIĆ POŚMIYCH ‘wyśmiewać się, natrząsać się, kpić z kogoś, czegoś’: *Jo nie wiym, cy pośmiyf robiom, cy co* (matK: Dr).

ROBIĆ PROPAGANDE ‘robić zamieszanie, awanturować się na zabawie tanecznej’: (matK: Rp).

ROBIĆ RÓŹNICE ‘coś dla kogoś ma istotne znaczenie’: *Nie zolezy – nie robi różnice* (matK: Nd).

ROBIĆ SIE *cz. ndk*

1. **‘tworzyć się, powstawać, stawać się’:** *Skrontki sie robiyły* (matK: Fs); *Piana sie robi* (matK: Fr); *Gruzły sie zacyny robić w tym* (matK: Fr); *Kie mlyko je obrzłe, to sie zewrze – kie go gotuwać, syr sie robi* (matK: Fr); *Baranecki sie robiom po niebie, to na dysc* (matK: Kc); *Dziyń bioły sie robi* (matK: Nd); *Świt, dziyń sie robi* (matK: Fs); (ogsp.).
2. **‘dziać się’:** *Na przikłod było tak, ze śli paś juhasi, a od razu, od razu owce zacyny, tak jak my nazywomy kolorzić sie, cyli skurłoty wylatuwać im, i stało sie to, ze tyn baca obocół, zaroz juhasi przlecieli, ze co sie robi. Tak owce kozoł pozganiać do kosora nazod i ón wzion i wbiół nóz do ziymie, a nasuł soli koło tego noza i ty owiecki, jak polizały tyj soli, tak juz ik a i popuściyło* (BubSpT 57: Jw).

   zob. fraz.:
   CO SIE NIE ROBI
   {*komusi*} ROBI SIE MIYNKO
   {*komusi*} ROBI SIE [ZROBIYŁO SIE] ŹLE

ROBIĆ STRACH ‘straszyć kogoś’: *Nie rób mi strachu, jo mu godom, a ón* (matK: Łp).

ROBIĆ SWOJE ‘zajmować się czymś, postępować w określony sposób, nie zwracając uwagi na czyjeś uwagi, rady, zakazy itp.’: *Nic sie nie pyto, ale swoje robi* (matK: Rp).

ROBIĆ ŚMIYCHY ‘żartować, dowcipkować’: *W soboty wiecór chodziyło sie piyrze pruć, to tak piyrze sie pruło a chłopcy sie ... ne tam wziyni abo ptoska ruciyli, abo kure złapiyli, to ruciyli tam do tyf piyrzi i piyrze sie rozfyrkły po całyj izbie, i, i takie śmiychy robiyli* (KorpSp: Kr).

ROBIĆ ŚMIYCHY Z {*kogosi*}

1. **‘naśmiewać się, natrząsać się z kogoś’:** *Tak ón znowu zacon ze mnie robić ty śmiychy, co jo ś niego, taki chłop jak ty, takiego kónia, to za ogón zwalis* (BubSpT 59: Jw).
2. **‘wystawiać się na pośmiewisko’:** *Jo godom: – Wiys, co, Genek, nie dej sie wyśmioć, nie rób śmiychu ze sobie, ze krowy, zeby ci krowy popukały z porobiskók. – O, jo był w Białyj! To Biylanie mi powiedzieli, oj, to musiało być porobiane, bo, bo juz by, juz nie było cudók, kieby to była jedna, ale dwie, dwie krowy. – No dy, jak ześ uwionzoł, kiebyś był uwionzoł trzi, to by ci były trzi pukły – tak mu godom – mos rozum? Jak mos zdrowy rozum, to sie nie kieltuj – tak go pytom potym juz. – A, a, pytom cie piyknie, głupoty nie rób, nie rób se kielcyku. Jak mozes, tak rób, to krowe kupis i, i do krów przidzies* (CzG).

ROBIĆ {*komusi*} **ŚMIYRĆ ‘zabić kogoś’:** *Nie wyprawuwoł sie, to mu kat śmiyrć robiył* (matK: Fr).

ROBIĆ WYMIOTY ‘wymiotować; zob. też: RZIGAĆ’: *Wymioty robi || rzigo* (matK: ŁW).

ROBIĆ WYRZUTY {*komusi*} **‘zarzucać komuś coś; mieć do kogoś pretensje’:** *Śli na wesele pytać, to potym na weselu z tego kłótnie powstawały, bitki, tyś Polok, tyś Słowiok, jedyn drugiymu takie wyrzuty robiył... No bawiyli sie ludzie jakiś cas tak wrogo ustosunkowani jedyn do drugiego, patrzeli krziwo* (BubSpT 123: Nd).

ROBIĆ Z {*kim*} **‘traktować kogoś w odpowiedni sposób, zwykle natrząsając się z niego’:** *No to tak robiyli sy mnom jak z głuptokiym, wiycie tamok* (BubSpT 9: CzG).

ROBIĆ ZBYTKI ‘dokazywać, psocić, broić’: *Zbytkuwać – robi zbytki* (matK: Nd).

ROBIĆ ZE SOBIE MAŁPE ‘być bezmyślnym, bezkrytycznym naśladowcą, zwolennikiem obcych wzorców’: *Jes jakisi strój, jes jakisi region i momy jakiesi dziedzictwo, no to my go powinni utrzimuwać, a nie, a nie robić ze sobie małpy* (KorpSp: Jw).

ROBIĆ [ZROBIĆ] WIESNE ‘wykonywać wszystkie prace wiosenne w gospodarstwie, np. orkę, siew, sadzenie ziemniaków itp.’: *Potym jak zasioli i zasadzyli grule, godali, ze zrobiyli wiesne* (CzG); *Klepali te nokłodki, te lemiese, co my orali tym, potym robiyli takie urzondzynia płuzki, siekoce, oboruwace do tyf gruli, no to po jednym rzondku sie oboruwało, nie tak jak ze dziś jedzie traktorym i wielorak robi sićko, niy? A downo po jednyj skibce sie orało kónickiym, dwa tyźnie sie wiesne robiyło, a dziś robiom wiesne w jedyn dziyń* (KorpSp: Fr); (CzG, Fr, Nd).

ROBIONE MLYKO *kuch.* **‘maślanka; zob. też: MAŚLONKA w zn. 1.’:** (matK Łp).

ROBIONY *przym.* **‘będący wytworem człowieka; nienaturalny, sztuczny’:** *Kwiotki robione* (matK: Łp).

{*komusi*} **ROBI SIE MIYNKO ‘ktoś dostaje mdłości, komuś zbiera się na wymioty na widok czegoś obrzydliwego’:** *Wrzodzi sie bylecego, bo mu sie miynko robi* (matK: Kr).

{*komusi*} **ROBI SIE [ZROBIYŁO SIE] ŹLE ‘ktoś zaczyna odczuwać mdłości i ma wrażenie, że będzie wymiotował’:** *– Jo na przikłod tyz, jak miała Andrzeja małego, niy? I przisły tutej, i normalnief sie cuła, siostra z takom kolezankom, no tak razym my sie kolezankuwały, wiym, ze óna jak na mnie popatrzała, a jo to byłaf po porodzie, no to musiała tak na mnie popatrzeć, jak, jako jestem, niy? Cy, no, cy zescuplała cy nie w ogóle. Jak óna tego, mnie sie od razu źle zrobiyło. No jo nie wiym. Babka godo, teściowa, pewnie ci sie z óc stało, bo to tak sie godało. – Trza było potym wzionść przepluć* [śmiech]*, jak to było, pockoj... – Miała babka, jakoś przepluwała, coś tam* [śmiech]. *– To było trzeba: W imie Ojca i Syna na trzi razy, jak to było. Ale pluć na odwrotnom strone dłóni cy jakosi to było takie, takie odrobienie samego tego uroku, co, co ci ftosi, y, y, y, ci sie stało z óc, no. Ale to taki był* [śmiech] *mały, mały tyn...* (Kc).

ROBIYNIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. ROBIĆ’:** *Stolnica do robiynio nicielnic* (matK: Jw).

ROBOCEK *rz. mż* **‘mały ROBOK’:** *To sie potym wycedziyło, scedziyło sie tom słóme het, tom wode sie wyloło na miednice, na lawór, i toto sie potym musiało zmyć z tego dziecka, tom zaskniyntom papke z tyj zytniyj monki. I to normalnie było widno, takie corne robocki były powychodzone..., przez skóre* (pmBarnasz: Fr); (Fr, Rp).

zob. fraz.:
ŚWIYNTOJAŃSKI ROBOCEK

ROBOCIĆ *cz. ndk* **‘wykonywać konkretną pracę, pracować’:** *Ze dwa dni z tym robociyli* (matK: Fs); *Po niedzieli bedom skrobać, robocić* [o malowaniu kościoła] (matK: Dr); *Był jedyn gazda, robociół, gazduwoł, ale juz nigda nie naklon; krzepkie chłopcysko, bedzie robociół* (matK: Łp); *Uganiać sie, kie z bydłym roboci* (matK: Fs); *– Ale tak choć fcym sie dopytać, ze, ze jak to sie, no, jak to sie robociyło, jak sie gazduwało?* (Jw); (Dr, Fs, Jw, Łp, Rp).

ROBOCIZNA *rz. ż* **‘wykonywanie jakiejś czynności związanej ze zdobywaniem środków do życia lub z codziennymi obowiązkami; praca; zob. też: ROBOTA’:** *Po drugie, fto nie odrobiył siarwarku na urbarskiym abo przi polnyf drógaf łóńskiego roku, be musioł zapłacić za kazdy dziyń robocizny. Po trzecie, ryftorz poprzi tym bedzie tyz zbiyroł datek na bółgorza, bo sami wiycie, ze za tegorocniom służbe cosi mi sie nolezy. Na dziś kóniec! – huknół w bymbyn i poseł dali* (SpCzyt 110: Nd); (Fr, Nd).

ROBOCY *przym.* **‘o ubiorze: używany w dzień powszedni, do pracy; nieświąteczny; zob. też: POWSEDNI’:** *I tak ze mi do inwalidók, do pracy i trzi stówki mi dali rynty. Wiys i tu przijechoł, i sylimy rynkawice dziewiynć rokók. Takie roboce i tam z Cyganami. Cyganie tyz, bo óna niemo jako inwalidka i tego. Sylimy z płótna, a krawiec był jako krawiec, to juz takie sył z palcami i takie kapecke skórkom* (Jw).

zob. fraz.:
DZIYŃ ROBOCY
WÓŁ ROBOCY

ROBOK *rz. mż* **‘każde małe stworzenie, zwłaszcza nierozpoznane dokładnie; larwa owada, insekt, owad; zob. też: CHROBOK’:** *Ter to tako wódka, co zapusco do drzewa, zeby roboki nie jadły* (matK: Fr); *Cyrwiec, cerwiom sie, wychodzom roboki* (matK: Rp); (Fr, Fs, Jw, Kc, Rp, Tr).

ROBOKI *rz. nmos* **‘pasożyty żerujące w organizmie człowieka, zwłaszcza dziecka; zob. też: CHROBOKI’:** *Jak dziecko miało roboki, nie fciało*

jeś, było straśnie blade, jakby go fto do monki wsturzół, na zymbaf zgrzipiało (pmBarnasz: Fr).

ROBOTA *rz. ż*

1. **‘wykonywanie jakiejś czynności związanej ze zdobywaniem środków do życia lub z codziennymi obowiązkami; praca’:** *Ciynzko robota, co ani ani uwijacka!* (matK: Tr); *Na cysto robote odstawiył* (matK: Fs); *Dyksi sie, kie tako dyksawina, nie robota* (matK: Fs); *Rano zwóniyli do roboty jacy sie zacyno rozwidniać* (matK: Fs); *Darymno twoja robota, nic nie worce* (matK: Kc); *Nogły do roboty* (matK: ŁN); *Obyrtacka, barz duzo wartki roboty* (matK: Łp); *Darymniok, som roboty nie zno zrobić, jak mu nie powiy* (matK: Łp); *Ciynty do roboty* (matK: Nd); *Trza sie dołożyć do roboty* (matK: Rp); *Malućkie ryncucki, ale co óny zrobiyły roboty!* (matK: Rp); *No to wtedy sie zacynało, jak juz śniyg kurzył, co juz nie było takik robotók, no to sie potym pruło ty piyrze, ale ino w sobote, bo w takie dni, to zaś trza było przonś, zaś na przondki chodzić, to zaś my chodziyły na przondki, to zaś grali* (BubSpT 21: CzG); (ogsp.). [**robocizna** – Fr, Nd]
2. **‘praca zarobkowa poza własnym gospodarstwem, np. w urzędzie, w zakładzie przemysłowym, firmie itp.’:** *Zaśli do ty Hamaryki, cyby nie naseł jakom robote, dy to krajon, dy to kolega* (matK: Rp); *Ón chodziół do roboty, a óna zostajała w dóma* (matK: Rp); *Ludzie u nos chodziyli wse do Gór, do Podspod cy do Jaworziny do roboty. Toto sie utrzimuwało od wojny, jo jak bocym, to stale, to my tu mieli ino tom Jaworzine, te Podspady. Choć i przepustki były, i stale sie chodziyło tam. Tam sie zarobiało, bo tu nie było, tu w Polsce nie było roboty, tu nie było dzie iś do roboty* (Jw); (Jw, Rp).

   zob. fraz.:
   BABSKO ROBOTA
   CHŁOPSKO ROBOTA
   CIYNTY DO ROBOTY [NA ROBOTE]
   KÓŃSKO ROBOTA
   ROBOTA PAŃSTWOWO
   SKUBAŃSKO ROBOTA
   SWOJYJ ROBOTY
   {*cosi*} WŁOSNYJ ROBOTY
   WYMIYNIĆ Z ROBOTY
   ZJEŚ SIE ROBOTOM

ROBOTAĆ *cz. ndk* **‘robić; zob. też: ROBIĆ w zn. 2.’:** *Co robocom? Dy tardzym* (matK: Dr).

ROBOTA PAŃSTWOWO ‘praca etatowa w firmie państwowej’: *Z zawodym ciesielkiym posełef do roboty państwowy i tam jef sie spotkoł, i z innymi robotami ciesielskimi, nie jacy belki krzesać* (Iwan 44: Nd).

ROBOTECKA *rz. ż* **‘zdr. od rz. ROBOTA’:** *Za piecym siodoł, chlyb z masłym jodoł, a robotecki nijaki nie widzioł* [nie umiał nic robić] (matK: Łp).

ROBOTNICA *rz. ż*

1. **‘kobieta pracowita’:** *Godo sie, ze jak se fces wzionś babe paradnice, to idź do Niedziyce, a jak fces robotnice, to idź do Kacwina po babe* (GrJMSp 293).
2. **‘bezpłodna samica pszczela, wykonująca różne prace na rzecz całego ROJU, m.in. czyszcząca komórki plastra, budująca nowe plastry, karmiąca zarodki pszczele, zbierająca produkty roślinne, z których powstaje miód’:** (matK: Fr, Tr).

ROBOTNICKI *przym.* **‘robotniczy’:** *Pracowni || robotnicki zorobek* (matK: Fr).

ROBOTNI DZIYŃ ‘dzień, w którym nie trzeba iść do kościoła i można pracować w polu, w warsztacie; zob. też: POWSEDNI DZIYŃ’: (matK: Rp).

ROBOTNIK *rz. mos* **‘człowiek wynajęty do pracy za uzgodnione wynagrodzenie; pracownik’:** *Zarobi piyniyndzy robotnik* (matK: Fr); *Majster robotników mo* (matK: ŁN); *Jak zaśtrajkuwali robotnicy* (matK: Nd); *Mulorz muruje, robotnicy mu doniesom, ón se nie nosi waku* (matK: Dr); *Robotników tam było pełno, a i furmanów z kóniami, totyz kozdy ino wiokoł i wiokoł, bo tam trzeba było friśno uchylać te skole, bo z góry wse spuscali inne. Robota tam sła wartko, bo była płacono, kielo wykopoł skoli, kozdy sie ino uwijoł, to ta tyz kónie były wyrobione, zmorduwane i chude, ze ledwo nogami włócyły* (BalNS 135: Fr); (ogsp.).

ROBOTNO IZBA *bud.* **‘kuchnia, w której wykonuje się większość prac domowych’:** (matK: Tr).

ROBOTNY *przym.*

1. **‘z uznaniem o człowieku: chętny do pracy, pracujący z zapałem, energicznie; pracowity’:** *Ciekawy || robotny* (matK: Fs); *Óna naprowde była tako, jak Pon Bóg opowiadoł. Ocy miała naokoło głowy, dwie pory ronk, nogi chytre jak sarna, plecy twarde jak zelazo, wielkom głowe od rozumu. Do tego była robotno, obrotno, ciyrpliwo i pobozno* (SpCzyt 24: Kr); *Było mi jakosi dziwnie, wziynaf łyzke i nawrucałaf gałusek do zołondka. Dobre były, choć mało omascone, a skwarców to juz nie było wobec. – Mozes zostać u mnie – powiedzioł gazda. – Pryndko jys, to i pryndko bes robić. Wtedy jef przeźrała na ocy; jedzynie było noumyśne, zeby mnie przeskumać, cy jo robotno* (SpCzyt 83: Nd); *– Chłop musi być robotny, odpowiedzialny, nie taki, ze mo lekko w głowie i bedzie myśloł*

o głupotaf, a nie o zyciu. Zeby wiedzioł, ze mo rodzine, ze mo dzieci, a nie tam co inkse na głowie. – Zeby myśloł o zyciu. – Musi utrzimać tom rodzine, bo głowa rodziny – chłop, a teroz to juz i baby, ale w downyf casaf to chłop musioł wiyncy robić. Musieli na roli kazdy robić i baby, i chłopi (GrJMSp 321); (ogsp.).

⊛ *A po świyntyj Msy* [po Pasterce] *leciało sie z całyj siyły du dómu, porwało sie konewecke i wio do potoka po wino, bo wtedy cuda sie robiom po świecie i fto piyrsy nabiere wody, to nabiyro wina, a nie wody. Dziywki zaś skocom do zimnyj wody i myjom sie po to, zeby były zdrowe i robotne przez cały rok* (NaSp 31: 9: Jw).

⊛ [w Wigilię:] *Dzieci musiały sićko robić. – Zebyś był robotny cały rok. – Cały rok był robotny. – Zebyś nie był lyniwy, nie dali ci spać* (Jw).

2. **‘o ubiorze: używany w dzień powszedni, do pracy; nieświąteczny; zob. też: POWSEDNI’:** *Odziynie robotne tam sie ostawiało* (matK: Dr).

zob. fraz.:
ROBOTNO IZBA
ROBOTNY DZIYŃ

ROBOTNY DZIYŃ ‘dzień roboczy (w opozycjo do dnia świątecznego)’: (matK: Rp).

ROBOTY *rz. nmos* **‘praca zarobkowa poza domem, zwłaszcza sezonowa’:** *Iść || robić na roboty || na zorobek* (matK: ŁW); *Jezdzom na roboty, bo dziezby z gazdówki wyzył* (matK: Łp); *Juz były pozwolynia na wyjazdy gdzieś tam na roboty. Nasi chłopi tu ze w... z dziedziny wyjyzdzali na roboty, na kościoły. Były pozwolynia na budowe, to i chłopi wyjyzdzali, to zarobiyli piniondze i juz sie pokozały traktory w Kacwinie. Kazdy se zacon kupuwać* (Kc); (Kc, Łp, ŁW).

ROBSIC *rz. mos* **‘kłusownik; zob. też: KŁUSOWNIK’:** *Kitlak || robsic* (matK: ŁN).

ROBSICUWAĆ *cz. ndk* **‘nielegalnie polować na zwierzęta; zob. też: KŁUSUWAĆ’:** *Robsic robsicuwoł po kryjomie* (matK: Tr); (Fs, Tr).

ROBUWAĆ *cz. iter.*

1. **‘wykonywać, wytwarzać coś’:** *Robuwali downiyj kase w stympaf* (matK: Tr); *Gónty były z drzewa, albo jedla, albo smrek. To se móg i som urobić tyz. Nascypoł i nastrugoł ośnikiym, móg se i som narobić, a kie som nie narobiół, to se napytoł chłopa takiego, taki, co robuwoł wiyncyj, co był troche wbity do tego. Juz lepiyj mu to sło, to narobiół gónciorz, gónciorz* (BubSpT 48: Fr); (Fr, Tr).
2. **‘zajmować się jakąś pracą; pracować’:** *Iściorze robuwali we dworze* (matK: Tr); *Jak my robuwali we dworze* (matK: Fs); *We zime robuwała, tof sie domyncyła* (matK: ŁN); (Fs, ŁN, Tr).

ROCEK *rz. mnż* **‘zdr. od rz. ROK’:** *Jo był, byłek jesce chłopok, dopiyro mi było siedymnoście lot, osiymnosty rocek mi seł, a mnie juz wziyli na wojne, na światowom* (BubSpT 19: CzG).

ROCHLINA *rz. ż* **‘w uprzęży końskiej: wąski rzemień (czasem nawet 4), przymocowany z lewej strony konia jednym końcem do chomąta, a drugim do OBLODRA, z ozdobnymi mosiężnymi blaszkami i wypukłymi kółkami (na przemian lub samymi kółkami); jako ozdoba uprzęży końskiej jest używana tylko w szczególnych sytuacjach, np. podczas przejazdu do ślubu, wyjazdu na jarmark itp.; zob. też: RYCHLINA; 📷 Tabl. III’:** *Rochlina, rochliny – od chomonta ku pasu idzie* (matK: ŁW).

ROCNI *przym.* **‘żyjący jeden rok, trwający jeden rok’:** *Rocnie ciele* (matK: Łp); *Rocni hociórek* (matK: Dr); (Dr, Kr, ŁN, Łp, ŁW). [**rocny** – ŁW]

ROCNICA *rz. ż* **‘ogpol. rocznica’:** *W piyrsom rocnice pogrzebu Jasia Helinie zacyno cosi kłapkać na okno. Dziywka sie nie przejyna, bo myślała, ze to iście parobcy chodzom popod okna, ale po fili zacyno jesce mocnij kłapkać, dziywce troche przestrasone wyźrało do pola. Patrzi, a tam ni ma nikogo, jacy jakisi pies uciekoł na dół wsiom* (NaSp 2003: 2: Kr).

ROCNIE *przysł.* **‘w ciągu jednego roku; rocznie’:** *Zesypke rocnie mu dawali* (matK: Rp); (CzG, Rp).

ROCNIK *rz. mnż* **‘grupa osób urodzonych w tym samym roku’:** *Słuchojcie i to było w piontek, a w niedziele przyseł dziadek z kościoła i z jego kumplami, bo to byli tacy, tysionc dziewiyńcsetny rocnik, no niy? I telo go nabontuwali jego koledzy, ze co to ta moja matka narobiyła i godo ojcu tak. Pamiyntom, w progu zamias sie przezegnać, pofolić Pana Boga, to godo: – Ty wiys, co ta kurwa narobiyła? Dziecko zapisała do skoły polskiyj. I zacyni matke bić* [śmieje się] (CzG).

ROCNIOK *rz. mż* **‘roczne zwierzę’:** *Cielicki dwa rocnioki piykne jak kwiotki* (matK: Tr); *Neji jak na gospodarstwie mioł krowy, mioł kónia, klac mioł, mioł hocie takie rocnioka, to hocie. Jak odkormiył krowy, wzion se go na powróz, poseł sobie za Dudasów, rówiynka tu była if, na powrozie sobie długsym, to hocie wzion i puściyli, to hocie góni koło niego i góni, a zadkiym ruco, biyło zadkiym, tak przileciało blisko niego, co go kopło tu w zołondek. Neji zabiyło chłopa to hocie. Neji niezywy i niezywy* (plBiz: Łp); (Łp, Tr).

ROCNY *przym.* **‘żyjący jeden rok, trwający jeden rok; zob. też: ROCNI’:** *I tak we Frydmanie,*

gazda Balara pado: – Ej! Myślicie, ze jo nie kormiół mlykiym rocnego bycka? – Ba! Nie ino mlykiym, bok jesce i jojka biół do mlyka, ale jarmak jo robiół i kielo fcioł, telo mi dawali za bycka. Kieby nie bycki, nie wyucółbyk siedmioro dzieci w skołaf. Wiycie! W skołaf i jak sie patrzi. A gnojnice, myślicie, ze ni momy. He! Momy juz downo i takie, ze ani kropka nie ucieknie i polywomy, dzie nom trza (GazPod 1929, nr 22: 6–7: ŁW).

ROD *przym.*

1. **'zadowolony, szczęśliwy':** *Kuba wzion i wygarnół cały wóz, i dwa kónie, i sićko na kamiyńce. Ho, był tyz tyn chłop rod* (BubSpT 64: Jw).
2. **'robiący coś chętnie, z przyjemnością, z upodobaniem':** *Bojcom rade* (matK: ŁN); *Ón sie rod bawi* (matK: Fs); *Dobitnik, co sie od małego słowa rod bije* (matK: Tr); *Pijok rod pije* [wódkę] (matK: ŁN); *Dziadek radzi kurzom pipke* (matK: Nd); *A choć ta nieftorzi tak radzi kurzyli, ze z fajkom w zymbak spali, wyrzykali sie na cas postu kurzynio, co bago gryźli – bagosie* (tytoń z *bagiem* ze szyjki fajki wygrzebanym mieszali na dłoni), *te mase wkładali do ust, długo za wargom przitrzimuwali – tym sie narkotyzuwali, wyrzykali sie baga, zatwardziali pijocy nie tykali gorzołki. Nie syćka, ale były takie natury, co dopiyrz na Wielkanoc wracali do swojego nałogu* (NaSp 33–34: 12: Fr); *Gralimy sie w łabde, piyłka, my to no wołali łabda. Dwa ognie to było, barz barz my radzi w to grali, bo trza było i łapać. Kopało sie piłke tyz barz chyntnie, no dzisiyjsy futbol, my kopiymy łabde. I to były gry* (RnS: 119: Kc); *W mieście to jakosi to powietrze takie niezdrowe. Panowie tyz tu radzi przichodzom na wcasy, tyz sie im bar-z podobo, folom se tu tom nasom dziedzine, tu jes tak w dolinie, blisko woda, mozom sie kompać, opaluwać sie jes dzie, bo jes duzo takik trowników koło wody. Izby momy takie powystawiane dobre, drewniane, zdrowo w takik izbak siedzieć, bo to jes suche zawse, nie mokre* (CygTGS-I 136: CzG); (ogsp.).

   zob. fraz.:
   BYĆ ROD {*komusi*}
   MIEĆ SIE ROD
   ROD NIEROD
   ROD SIE WIDZIEĆ
   ROD WIDZIEĆ

ROD NIEROD 'wbrew temu, co by się chciało; chcąc nie chcąc': *A Gałajda zaś prziłozół lufke piśtolca ku głowie grófa i skrzicoł: – Bohu dusiu, a nom piniondze! – Pon, rod nierod, choć mu było markotno za dukotami, musioł becółke oddać, bo mu było milse zycie jak piniondze* (BalSKD 86: Fr); *Diaboł rod nierod wzion nazod gline, pluł do niyj ślinom i ściskoł, jaz z ryncy para sła i jako tako zdołoł ulepić dziesiynci chłopa. Poustawioł ik na ziymi i dmuchoł do nik, ale syćkom pare ze sobie juz wyduł, a chłop ani jedyn nie ozył. Diaboł ozezłoscony kopnół jednego ś nik, jaze mu noga odpadła, no bo to było suche* (BazWierz 87: Jw); (Fr, Jw).

RODNO MATKA 'macica u kobiety; zob. też: MADRA w zn. 2.': *Rodno matka jyj nie pracuje* (matK: Rp); (Dr, Rp).

RODNO ZIYM 'uprawna warstwa ziemi': *Pod rodnom ziymiom* (matK: Rp).

RODNY *przym.* **'związany bliskim pokrewieństwem; rodzony':** *Rodne dzieci* (matK: Fr).

zob. fraz.:
RODNO MATKA
RODNO ZIYM
RODNY STROM

RODNY STROM 'drzewo owocowe': *Rodny strom* [drzewo owocowe] (matK: Dr); (CzG, Dr).

RODOCKA *rz. ż* **'kobieta RODOK':** *Skondeście rodocka?* (matK: Jw).

RODOK *rz. mos* **'człowiek pochodzący z tutejszej miejscowości, tu urodzony':** *Stela rodok* (matK: ŁW); (ŁW, Tr).

RODOWOŚĆ *rz. ż* **'pochodzenie':** *Z Niedzicy, z Niedziyce tu tyz rodowość z Niedziyce* (KorpSp: Nd).

ROD SIE WIDZIEĆ 'o dwojgu ludzi: lubić się nawzajem, kochać się, odczuwać przyjemność z przebywania z kimś': *Radzi sie widzom, bo sie obłapiajom, bośkajom* (matK: Kc); *Jedna matka miała Ulijanke dziywke, drugo miała parobka Jyndrzeja. Toci dwoje ludzik radzi sie widzieli. Przizeł im taki cos, co sie ozyjś musieli* (MalPS 151: Jw); (Jw, Kc).

ROD WIDZIEĆ *cz. ndk*

1. **'darzyć miłością osobę płci przeciwnej, kochać ją':** *Wse cie bedym rod widzioł* (matK: Kc); *Polywacka sie odbywo, ale delikatnie. Nieroz kupnom, pachnioncom wodom, a potym okna pozatykajom i gościna do rania. Matka, dziywki podaje, co nolepse potrawy, parobcy zaś napitek. Gwarzom sobie, ozprawiajom bez muzyki i bez śpiywók. Przi stole siedzom nie ino parobcy, bo i ojcowie. Nieroz dopiyrz po śmigusie wychodzi, fto sie mo i ku komu, fto kogo rod widzi, fto komu jes miyły* (NaSp 35: 16: Jw); (Dr, Fr, Jw, Kc, Łp, Rp).
2. **'lubić kogoś':** *Radzi go widzieli || byli za nim* (matK: Kc).

RODZICE *rz. mos, now.* **'ojciec i matka razem; zob. też: OJCOWIE':** *Rodzice || ojcowie* (matK: Jw); *Pamiyntom, jak moji rodzice i dziadkowie,*

kiedy brali cały chlebuś do rynki, ze go bedom krajać, to piyrse zrobiyli na nim krziz, a jak sie trafiyło, ze kromka upadła na ziym, to zawse podnieśli kromke i pocałuwali. I nie było rozpocyncio posiyłku, zeby był bez modlidby, a w ostatecności choć sie przezegnać (Iwan 76: Nd); (ogsp.).

RODZIĆ *cz. ndk*

1. **‘o kobiecie: wydawać na świat potomstwo’:** *E, normalnie, bóle brały, no to człowiek lezoł i, i rodziół no. No to tak jako i w ónym, ino zek nie była w porodowni, no. Matka łapały i teściowo mi, no prawie ta jedna baba Bryjowa, co była, to mi złapiyła jedno dziecko, piyrse. Bo matka wse godała, ze nie pukła bania, nie pukła bania, a tu dziecko miało welonek na głowie, no to matka myślała, ze to bania. No w przirodzyniu było, ale nie wychodziyło dziecko, to mnie trzimali od siódmyj godziny wiecór do północy. Potym juz godom: Jezus Maryjo, juz sićko mnie boli, icie po tom babe! Neji przisła baba i matce dała talyrz tu, co mi pchała na dół, a óna dziecko łapała, noji tak dopiyrzo po północy sie mi dziecko urodziyło, piyrse* (RnS 218: Rp); (ogsp.).
2. **‘o roślinach, ziemi: dawać owoce, nasiona, plony’:** *Cereśnie mom, nie fcom rodzić* (matK: Rp); *Dzikie, co nie rodzi* (matK: Jw); (Jw, Rp).

RODZIĆ SIE *cz. ndk*

1. **‘o człowieku: przychodzić na świat’:** *My jesce jak, jak sie rodziyli nase dzieci, to była porodówka w Niedzicy, nie trzeba było wozić do Nowego Torgu, do po... do śpitala. Dzieci rodziyły sie w porodówce w Niedzicy. Stamtela sie prziwoziyło juz z dzieckiym, babe z dzieckiym* (Kc).
2. **‘o roślinach: rosnąć’:** *Nie rodzi sie jyncmiyń* (matK: Jw); *E, u nos, wiycie, choćkie to siywali lyn tu po Jurgowie, ale teroz juz tak nie siejom, bo tyn lyn sie jakosik nie bar fce rodzić u nos* (BubSpT 69: Jw); *Takie kolyjki, bo tak jako my tutok jo ... Cornogórzanie tu, tu my mieli słabo, ale tak juz przijechali Łapsanie, tam Krympasanie, óni tak juz im sie tam juz pszenica rodziyła, zyto, to óni prziwieźli fure s... tyk worków, to ón, ón mleł sześć godzin, siedym godzin, no to trzeba jo mom worek, trza było czekać, no bo kolyjka* (KorpSp: CzG); (CzG, Jw).

RODZINA *rz. ż*

1. **‘rodzice, dzieci i dziadkowie, mieszkający wspólnie’:** – *Mamo, to be nojlepso niewiasta i nojlepso moja baba, bo mo nojpiykniyjse rynce. Matka nie wiedziała, co mo znacyć to godanie, ale kied Marysia była juz w rodzinie, to dobrze to pojyna. Młodo gazdyni garnyła sie do kozdyj roboty, wsyndy nadskakuwała Jasiowej matce* (SpCzyt 105: Kr); *Do masiny trza dwa kónie, a wozić trzeba trzeciego, no to sie zyjdom trzi rodziny, noji kazdyj rodziny, kielo tam tyf ludzi jes, no to juz prawie wystarcajonce jes, wystarcajonce, grule sie pozbiyro juz to tyz sporzyj jes, naposporzo duzo* (BubSpT 134: NB); *Bo potym we Wigilijom, jak Cygany chodziyli grać, ogrowali kolyndnicy, nazywali, no to potym juz ześ Cyganom upiók tego kołoca, im doł tego kołoca. Cygani to u nos biydnie, duzo u nos było Cyganók, no po wojnie no to potym pośli, to u nos ino zostało dwie rodziny, dwie* (JurgTB: Jw); (Jw, Kr, NB).
2. **‘grupa ludzi spokrewnionych bądź spowinowaconych; krewni’:** *Famielia – to jes w dómu, rodzina krewny inny* (matK: ŁW); *Krzebt ze słóninom rozdaje sie rodzinie* (matK: Tr); *Jak prziśli z kościoła, druzbowie siadli, cosi ta zjedli, pośpiywali i juz dostali kartke, dzie majom iś, do kogo zawołać, zeby prziśli na wesele. Kazdy dwof dostawoł kartke i sło po dziedzinie, do kazdyj rodziny, zeby prziśli. Przichodziyli wsićka do, do młodyj pani. Do młodyj pani wsićka rodzina młodyj pani, a rodzina młodego pana, ta nojblizso była tyz tam, a toci juz z dalsy byli u młodego pana. Noji tak sie gościyli i do wiecora* (Kc); *Hawtyn swok i tota ciotka to nasa rodzina* (CoWś 238: NB); *Piórko mioł młody pon za kapelusym, młodo pani była we wiyńcu, no w niedziele, w trzeciom opowiydź druzbowie chodziyli po dziedzinie, rodzine prosiyli na wesele, do ślubu, no a ślub był* (BubSpT 124: Nd); *No na Świynta, przed Świyntami, no to juz dzieci sie ciesyły, ze pudzie sie po śpiywonce, no to juz sie sykuwało, w dóma juz sie próguwało śpiywać jakomi kolynde, wiynsuwanie, coby umieć, i przisły Gody, no to we Wilijom juz jak miało sie rodzine, to piyrse sie sło do rodziny, do, do ujków, do stryków, tam sie sło, zaśpiywać jakomsi piosnec... kolynde zaśpiywać i zawiynsuwać, bo nojwoźniyjse było wiynsuwanie, coby sie wsićko darzyło, mnozyło, wsyndzie dobrze było. I tak potym, potym przisło sie, to dawali, jak juz sie powiynsuwało, dawali, nie dawali piniyndzy w tamtym casie, dawali abo kołoca, abo babe kisonom, kazdy był rod, no bo bez, bez jagwiynt ta takif wypieków nie było, dopiyro na Świynta* (Kc); (Kc, ŁW, NB, Nd, Tr).
3. *pszcz.* **‘rój pszczeli żyjący w jednym ulu’:** *I tak samo, jak kóńcym z miodym piytnostego sierpnia, późniyj roz nakormiym i późniyj lycym kazdom rodzine trzi razy. I jak tyz ni ma larw, bo jak som larwy, to ta waroza óna jes w kómórce pscelyj*

w środku tam, gdzie jes larwa pchły. I óna juz, ta waroza, ta pchła juz jom niscy tom pscołe jakom tom larwe od środka. Noji jak jes duzo tyj waroze, no to po prostu te pscoły juz ginom w tyj kómórce albo po prostu pscoły wychodzom nawet bez skrzidełek, takie doniscone z tyj kómórki, ze po prostu jo juz to widzym, ze to jes taki atak po prostu tego roztoca, ze to juz trzeba ingeruwać od razu. Miód zbiyrać i od razu je po prostu przinojmniyj trzi, ctery razy wylycyć, zeby, zeby na przikłod nie było tego roztoca, niy? (Kc); *Ale tak, pewno rodzina na przikłod... zwiadowcy, bo, bo som ileś tam y, y, y, w kazdym wieku pscoła mo co innego do roboty, niy? Noji óny majom swojif zwiadowców, niy? Rano wylatujom z ula i, i, i na przikłod dajom cynk do ula, ze co jes na przikłod w okolicy, niy? Jedne zbiyrajom pyłek, drugie zbiyrajom nektar, trzecie lecom po wode, niy? Noji na przikłod, jak ci zwiadowcy dadzom cynk, ze w danym kierunku jes coś dobrego, no to dadzom cynk na przikłod dziesiynciom. Te dziesiynć pscół setce, te sto tysionc, niy? Noji i lotajom w jednym kierunku. Jedne na pyłek, drugie na przikłod na nektar, niy? No ale tyz na przikłod z, z jednego ula znajdom gdzieś tam w okolicy na przikłod przipuśćmy takie kwiotki, a z drugiego ula znajdom gdzieś tam w drugi okolicy znów inne kwiotki, niy? To nie tak, ze na przikłod wszystkie lotajom ino na jedno, niy? Cheba, ze tylko jedno kwitnie, no to wsysko tam loto, niy?* (Kc).

zob. fraz.:
DALSO RODZINA
NOJBLIZSO RODZINA
PO RODZINIE
RODZINA POMIYSANO
ZYWICIELKA RODZINY

RODZINA POMIYSANO **‘rodzina, w której rodzice wywodzą się z różnych kręgów kulturowych’:** *Z rodzin pomiysanyk jedno dziecko umiało godać, a drugie ino mówić. Ojcowie se ta nic z tego nie robiyli, tyn godoł, ze wionze wynzeł, a tamtyn, ze supeł. – Ale ty mos śmiyśnie – wypominoł mi stryk – kie ci baba godo: – Ide na dwór, a fce biydno iś do pola. Leci do budara bez obore, a opowiado, ze leciała bez podwórko. Z nieba leje jak z durśloka, a óna ci godo, ze dziś „pada”. Zacnie sie zima, to ta prze niom tyz śniyg „pada”, choćby kurzyło. Choćby od kurniawy świat sie zamrocół, to jyj „stale pada”* (SpCzyt 94: CzG).

RODZINUWAĆ SIE *cz. ndk* **‘darzyć szacunkiem osób spokrewnionych i spowinowaconych z nami, okazywać sobie wzajemną życzliwość i pomoc’:** *Pomagała jef wse i tu taki jedyn, e, to óni tam sie rodzinuwali s nami, tyz nom wse pomogoł, jak my grobali abo co* (KorpSp: Kc); (CzG, Fr, Kc).

RODZYNIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. RODZIĆ’:** *Przi rodzyniu* (matK: Nd).

RODZYŃSTWO *rz. n* **‘ogpol. rodzeństwo’:** *Zacyno sie to sićko downo tymu, kiedy w rodzinie do I Komuniji Świyntyj ryftuwała sie mało Hanusia – nojmłodso z piynciorga rodzyństwa* (SpCzyt 100: Kr); *Noji posef, ze tak powiym, krowy nojdłuzyj z mojyf... z rodzyństwa, miołef sesnoście roków, siedymnoście, a jescef krowy pos* (RnS 120: Kc); (Fr, Kc, Kr).

ROF *rz. mnż, tkac.* **‘przyrząd w postaci kawałka grubej deski z rzędem nabitych stalowych kolców, używany do ręcznego odzierania łodyg lnu z główek; zob. też: RAF w zn. 2.; 📷 Tabl. V’:** *Rofie sie go na rofie, rof zelazny z zymbami* (matK: Fr).

ROFAĆ *cz. ndk, tkac.* **‘odzierać łodygi lnu z główek przez przeciąganie ich przez RAF w zn. 1.; zob. też: RAFAĆ’:** *Lyn sie rofie* (matK: Nd); *Piyrse, co sie robiyło ze lnym, jak sie go juz wyskubało, to było rofanie. To była tako ława z takimi długimi zymbami, co sie raf wołała. I jedyn z jednyj strony, a drugi z drugiyj brali tyn lyn do gorzci i tak rofali, coby odesły te główki z tego lnu* (pmMąka: Nd); (Fr, Fs, Nd).

ROFANIE *rz. n, tkac.* **‘forma rzeczownikowa czas. ROFAĆ’:** (matK: Fr).

ROFLA *rz. ż, str.* **‘falbana; zob. też: FALBANA; 📷 Tabl. IV’:** *Byndlacke – suknia-spodek. Na powsedni dziyń bez rofli (falban), a do kościoła piyknie wykrochmolonom z roflami* (NaSp 99: 17: Nd).

ROGAC *rz. mnż, str.* **‘wyszywany element zdobniczy RAŃTUCHA i TULYJÓWKI, kształtem przypominający słońce, między którego promieniami znajdują się kropki’:** *Baby robiyły płótno i to nojlepse prażec, bo były ś niego ciyniućkie nitki, przeznacały je na rańtuchy, to takie piykne sole, zakładane na ramiynia. Z casym zacyny zanikać, wiysało sie je, jako fiyranki do okna, a zacynto odziywać odziywacki. Baby rańtuchy to na krosnak tkały i je zdobiyły: łapkami, krokiewkami, rogacami. Nieftore rańtuchy były ofryndzluwane* (pmKosz: Jw); *Rańtuchy sie tkało z ciynkiyj nitki lnianyj, prażca, jak ftoro fciała paradniyjsy, zeby były, to jesce oprócłapek i krokiewek, na przikłod dawano rogace, to juz trza było wiyncyj bob do krosna* (pmKosz: CzG); *Rańtuchy były ciyniućkie, ale i tulyjówki tyz, nawet jesce ciynkse niz nieftore rańtuchy i miały po sie tyz rózne leluje, rogace* (pmKosz: CzG); (CzG, Jw).

ROGACIZNA *rz. ż* **‘bydło rogate’:** (matK: Fr).

ROGALKA *rz. ż, kuch.* **‘drewniany przyrząd do mieszania płynów, zwykle zsiadłego mleka lub półpłynnych potraw, czasem też do ugniatania ugotowanych ziemniaków, sporządzany zazwyczaj z uciętego kawałka świątecznej choinki; zob. też: MONTWICA; 📷 Tabl. II’:** (Nd).

ROGATKA *rz. ż*

1. *kuch.* **‘drewniany przyrząd do mieszania płynów, zwykle zsiadłego mleka lub półpłynnych potraw, czasem też do ugniatania ugotowanych ziemniaków, sporządzany zazwyczaj z uciętego kawałka świątecznej choinki; zob. też: MONTWICA; 📷 Tabl. II’:** *Montwica to ta rogatka tako drewniano* (KorpSp: CzG); (CzG, Fr, Rp).
2. **‘szlaban przy wjeździe do miasta, przy którym pobierano opłatę’:** (matK: Fr, Rp).

ROGATOWY *przym.*

zob. fraz.:
COPKA ROGATOWO

ROGATY *przym.*

1. **‘o zwierzęciu: mający rogi’:** *Rogato owca* (matK: CzG); *Barany rogate* (matK: Jw); *Rogaty – baron z krynconymi rogami* (TPPG I: 158: ŁN); (CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN, Nd, Tr). [**rohaty** – Jw]
2. **‘o narzędziu: mający ostre wypustki’:** *Fug* || *fugownik rogaty* (matK: Fr); *Montwicka rogato* (matK: Fs); (Fr, Fs).

ROGOC I *rz. mż* **‘samiec sarny’:** (matK: Dr, Fr, Fs, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**rogol** – Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, Nd, Tr; **rohal** – Rp]

ROGOC II *rz. mnż* **‘poprzeczny kij w OSTREWCE, na który kładzie się POSODKI; 📷 Tabl. III’:** *Ostrewka z rogocami* (matK: Fs).

ROGOL I *rz. mż* **‘samiec sarny; zob. też: ROGOC I’:** *Rogole som, sarny* (matK: Dr); (Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, Nd, Tr).

ROGOL II *rz. mnż, kuch.* **‘drewniany przyrząd do mieszania płynów, zwykle zsiadłego mleka lub półpłynnych potraw, czasem też do ugniatania ugotowanych ziemniaków, sporządzany zazwyczaj z uciętego kawałka świątecznej choinki; zob. też: MONTWICA; 📷 Tabl. II’:** *Montwica, ze smreka rogol, to sie rozfyrlo* (TPPG I 115: ŁN).

ROGÓWKA *rz. ż*

1. *str.* **‘czapka wojskowa z daszkiem i kwadratowym denkiem; rogatywka’:** *Rogówka* || *copka rogatowo* (matK: Nd). [**copka rogatowo** – Nd]
2. **‘mebel nadający się do ustawieniu w rogu izby’:** (KorpSp: Fr); (Fr, NB).

ROGULA *rz. ż, past.* **‘owca mająca rogi; 📷 Tabl. III’:** (CoWś 205: CzG); (CzG, Dr, Kc, Łp, Rp).

ROHAL *rz. mż* **‘samiec sarny; zob. też: ROGOC I’:** (matK: Rp).

ROHATY *przym.* **‘o zwierzęciu: mający rogi; zob. też: ROGATY w zn. 1.’:** *Dobre, pozganiali, ale óni orali wołami, sićko nowiyncy woły i kónie mieli, ale nowiyncy wołók, takik tyk rohatyk, madziarskik, niy* (BubSpT 60: Jw).

ROJATY *przym.* **‘wzorzysty’:** *Rojate – wselijakie kryski, kropki, kwiotki* (matK: Kc).

ROJIĆ SIE *cz. ndk, pszcz.* **‘o pszczołach: wylatywać gromadnie z ula z nową matką’:** *Oblot, kie sie rojom, wylatuwanie na wiesne* (matK: ŁN); *Mo Trzi pnioki, co sie nie rojom* (matK: Łp); (CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Rp).

ROJOWNICA *rz. ż, pszcz.* **‘narzędzie pszczelarskie do zdejmowania roju pszczelego z drzewa, w postaci długiego drążka z osadzoną na końcu pętlą drucianą, do której przymocowany jest worek; 📷 Tabl. III’:** [– A jest takie coś jak rojownica?] – *No to rojownica, no to mozna do tyj rojownicy właśnie strzonsnóć. To to jes takie pudełko, tu jes na przikłod siatka, zeby sie nie wydusiyły, jak tam spadnom, niy? Noji jesce jes, ze mozna to przikryć, noji, noji o tom, z tyj, do tyj rojownicy, jak je strzonsom i óne tam późniyj siedzom, ale zawse jak miołem rojownice, to tam jedno ramko z takim, jedno ramko tam z wiruwanio tam, takie jesce kładłem, zeby miały gdzieś tam osionś, niy? Bo niekiedy jes if tyle pscół, ze to nawet, choćbyf mioł dwie rojownice, to tam nie, nie wlezom. Tak ze, noji, noji daje sie do tyj rojownicy, późniyj, jak juz wejdom mi do tyj rojownicy, zamykom. Przigotuwujem sobie pusty ul z ramkami, z takimi świyzymi, niy? Mło... takimi jasnymi. Noji sypiym do ula, niy? I óny na pocontku to nie jes tak ramka od razu z tymi, z tymi – jak sie to godo? – kómórkami, ino jes jedyn plaster i óny te rojowe pscoły som tak na... pojedzone, bo jak idom na rój, to óny sie, to óny tyle jedzom, zeby mieć w sobie zapasu na piynć, dziesiynć dni, i óny, jak jes, to óny momentalnie te komórki robiom z tej, z tyj wynzy. No to óny, zeby wyjść na rój, to jedzom tyn cały miód, co majom w ulu, tak, tak, tak* (Kc).

ROJOWY *przym., pszcz.* **‘od rz. RÓJ’:** *Pscoła na przikłod, jak juz dochodzi do siyły, maj, cyrwiec. Jak juz jes tak mocno, jes im za ciasno, ze pscelarz nie, dalyj piyntra jem gdzieś tam wiyncyj nie dźwigo, no to óny se robiom swoje matki, juz takie rojowe, ze na przikłod ta staro matka, ktoro była w ulu, wychodzi z cynściom pscół na, na rój, cyli sukojom sobie nowego miyjsca, zeby gdzieś obsionś.* [– A to stara matka wychodzi, a młoda zostaje?] – *Tak,*

tak. A nowe matki... Óny nawet nowyf matek potrafiom zrobić se piynć i dziesiynć w ulu, tak, ze takie kokony wisom. [– A tam rządzi matka, ta królowa?] – *Matka, matka.* [– Nie trutnie?] – *Niy, niy. Trutyń mo za zadanie ino zapłodnić matke, noji reśte jes takim jakby lyniym, no, no, no* (Kc).

ROJTKA *rz. ż, str.* **'ozdobne wykończenie dołu GORSETU, mogące mieć dwojaką formę: marszczonej falbanki lub pięciokątnej (najczęściej) patki; zob. też: KALETKA':** *Kanafoske przisywało sie do lajbika, bo była syto z ciynzkiego materyjału i co fila by spaduwała, ale trza było bocyć, zeby rojtke nie wsyć do środka spodnice. We skrzini mom mało miyjsca, narobiyłaf se rojtek, to se je wsadzam, bo tam jes taki półskrzinecek, co tam kółko trzimiym i zauśnicki sie tam tyz nojdom, to tam je włozym, te rojtki* (pmKosz: Kr); (Fs, Kc, Kr).

ROJTKI *rz. mnos, str.* **'szerokie, bufiaste spodnie, zwężające się ku dołowi, noszone do OFICYREK':** *Kiek poseł piyrsy roz w rojtkak na dancing, to sie syćka śmioli, zek dzie takie pompony znaloz, a za tydziyń juz syćka mieli* (pmKosz: CzG); *Kiesik nad ranym przisеł do chałupy, a ociec juz cekoł, ze skródlić pudyme, bo trza grule sadzić, tok musioł rojtki roz dwa srucać i gacie jakiesi porwać, zeby cosik mieć na siebie* (pmKosz: Jw); (CzG, Jw).

ROK *rz. mnż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Duzo roków* (matK: CzG); *Jes takie baby, co w tyk rokak, co jo to pamiynci ni majom* (matK: CzG); *Tymu dziywcyntku jes śtyry roki* (matK: Dr); *Zioberka sie uwyndzi, ususy, to moze siedzieć i rok casu* (matK: Fr); *Dziwe ludzie takie byli, dziwozony przed trzisto roków, woda przyniosła, okrutnie głodne, porwały dziecko* (matK: Fr); *Kielo wom roków?* (matK: Jw); *Parobkuwoł 30 roków* (matK: Kc); *Rok, ćwierć roka, dwa roki* (matK: Kc); *Dwanoście miesiyncy jes do roku* (matK: Łp); *Roki godne przondły* (matK: Łp); *Przed trzóma rokami* (matK: ŁW); *Złoty ślub, kie 50 roków razym* (matK: Nd); (ogsp.).

zob. fraz.:

BIYDNE ROKI
CAŁY BOZY DZIYŃ [ROK, LATO i in.]
DŁUGIE ROKI
DŁUGO ROKÓW
DO ROKA [ROKU]
DORÓŚ DO SWOJICH ROKÓW
GODNE ROKI
{*komusi*} IDZIE NA {*ftorysi*} ROK
KAZDY ROK
ŁÓŃSKIEGO ROKU
MŁODE ROKI
NA DRUGI ROK
NA NOWYM ROKU
NA OKRONGŁY ROK
NA ROK
NA STARYM ROKU
NOWY ROK
PRZI ROKU
ROK PRZESTYMPNY
STARY ROK
TEGO ROKU
TELE ROKI
TRZECIEGO ROKU
W ROKACH
ZESŁEGO ROKU
Z ROKU NA ROK
ZAŁÓŃSKIE ROKI

ROKI *rz. nmos* **'długi, nieprecyzyjnie definiowany okres; czasy':** *No to na razie te śtyry wyrazy cy piynć mi sie tu udało włozyć, co to o nif juz w rokaf siedymdziesiontyf tego wieku, co nom minoł, to juz o nif ludzie zabocyli. Kunyroł no to jes tłusc drugiego sortu. Smaruwali nim bóty, jak trza było, zamias pasty, smaruwali zawiasy w dźwiyrzaf, jak zgrzipiały, no taki* (Nd); *Jak juz cepce, to juz przisły piyrse roki dwudziestego wieku i óne juz zaceny zanikać, a została jacy kokoska, cyli takie, tyn dziubek taki, hej, co, co tu był i ón barz ładnie siedział na tym kółku. A, a dziywki warkoce. Jedyn warkoc to tak po nasymu, nie dwa, a jedyn. Noji, abo cyrwonom snurkom cy tam jakom, y, y, zaplecione, zapleciono ta snurka do warkoca. Ale potym, jak przisły juz trzidzieste roki tamtego wieku, to juz co starse dziywcynta, takie juz na wydaniu, to, to kółko robiyły se tyz tu z tyłu, ale bez snurki, jacy ze tak tu, po pro..., z samego tyłu głowy* (Nd).

ROKICINA *rz. ż* **'gatunek niskiej wierzby (do 1 m) o drobnych liściach, rosnącej na terenach wilgotnych; wierzba rokita (*Salix rosmarinifolia* (L.) Hartm.); zob. też: ROKITA':** (matK: Łp).

ROKITA *rz. ż* **'gatunek niskiej wierzby (do 1 m) o drobnych liściach, rosnącej na terenach wilgotnych; wierzba rokita (*Salix rosmarinifolia* (L.) Hartm.)':** *Rokita bazicki mo* (matK: Nd); (CzG, Fr, ŁN, Nd). [**rokicina** – Łp]

ROK PRZESTYMPNY 'wypadający co 4 lata rok dłuższy o jeden dzień; w przekonaniu miejscowych jest to rok obfitujące w różnego rodzaju nieszczęścia': *Wtedy to taki, u nos to zawse godajom, ze, ze jak rok przestympny, co śtyry lata, niy? Dwaścia dziewiynć lat, to, to taki jes, jes pechowy. I wtedy był właśnie tyn rok taki pechowy,*

bo i ón zastrzelył, późniyj tu tako, tako dziywcyna, jechali ze skoły rolnicyj na tom, na wycieckе i... – No, no, niedaleko. – I kierowca tyz taki był z Niedzicy, to taki nerwus, na zokryncie, jak zawinół, a óna z tyłu, jak uderzyła sie, zabiyła sie, osiymnoście roków (Kc); *No, tak, tak, tak downo ludzie godali* [trochę się śmieje]. *Ojej, rok przestympny, to taki bedzie niescyńśliwy i duzo było takif przipadków. Tyn spod ze schodków, zabiył sie po pijanymu* (Kc).

ROLA *rz. ż* **'pole uprawne; zob. też: ROLO':** *Ty baryły, co po roli som* (matK: CzG); *Rola to jes kawołek pola* (matK: Fr); *Tyn jacy tak spodwołkuwoł te role* (matK: Rp); *Pierzina i zogłówki pierzami napchane, nie było dómu w Niedzycy, zeby gynsi nie chowali, a tym bardzy tam, gdzie w dómu były dziywcynta, bo jak sie ftoro wydawała, to nojwoźniyjse wiano, to jedna pierzina i dwa zogłówki, a jak bogatso, to i śtyry zogłówki. A inne wiano to była rola. Jak miała role, to było wiynkse zainteresuwanie o niom* (Iwan 1: Nd); (CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

ROLADA *rz. ż* **'danie obiadowe, podawane zwłaszcza na wyjątkowe okazje, takie jak wesele, chrzciny, stypy itp., robione najczęściej z mięsa wieprzowego (schabu), w którego płaty rozbite tłuczkiem kładzie się farsz z kiełbasy lub dobrze doprawionego mięsa mielonego wymieszanego z warzywami; zwinięte w rulon rolady piecze się na patelni':** [– Jakie potrawy przygotowuje się na wyjątkowe okazje?] – *Nedy, jak na obiod, to podstawowe u nos jedzynie, to rosół z makaronym, na drugie zalezy, cy mos kurzine, cy wieprzowe, cy kotlety robis, cy rolade. Dziś jes wybór* (EŁukMCK: Nd).

ROLICKA *rz. ż* **'z nacechowaniem emocjonalnym o roli – ziemi uprawnej':** *No wiycie, u nos sie to tak zyje we Wyśnif Łapsów. Rolicki tu momy, wiycie, w takif wonziutkif poseckaf, kazdy mo na kazdym wiyrchu rozrucone* (BubSpT 108: ŁW); *Dzisiok kazdy przeciez staro sie jakosi tyj rolicki przikupić, cy nie wiym jako, tak ze dziś prowda by sie nie zmieściół juz na jednyj oborze* (BubSpT 111: ŁW).

ROLNICTWO I *rz. n, blm* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *A minister rolnictwa cy leśnictwa Poniatowski niejaki był, noji tyn do tego dochodziół, dokładnie sie fcioł dowiedzieć, cy ta sprawa jes tako isto, cy niy* (BubSpT 39: Fs).

ROLNICTWO II *rz. n* **'prywatne gospodarstwo rolne':** *Jak to na gazdówce, na rolnictwie* (KorpSp: Kc); *Tata na rolnictwie całe zycie* (KorpSp: Jw); (Jw, Kc).

ROLNICY *przym.* **'mający związek z uprawą ziemi; rolniczy':** *Ón skołe mioł rolnicom* (matK: Dr).
zob. fraz.:
KÓŁKO ROLNICE
PRZISPOSOBIYNIE ROLNICE

ROLNIK *rz. mos* **'w znaczeniu ogólnopolskim; wyraz znany, ale używany tylko w sytuacjach lub kontekstach oficjalnych':** (GrJMSp 176).

ROLO *rz. ż* **'pole uprawne':** *Spólnik to taki, co rolom wroz majom* (matK: Nd); *Jaz, odbijo wode, ochróna wody, zeby nie rwało role* (matK: Jw); *Harynda – rolom sie biere do haryndy, dawajom do dzierzawy* (matK: Fr); *Krzesno, coz tam mocie w tym tobołku? Iście jakomsi juzyne niesiecie chłopom na rolom* (Nd); *To było tak, zeście śli na rolom, to ranoście pojedli warzone, bo w połednie mało fto kiedy był w dóma, w zimie prawie. A wiecór zaś sie pozjyzdzali z role, no to zaś cosi sie warzyło* (GrJMSp 309); *Tak sie robi, panie, ze lnym. Piyrse trzeba rolom uprawić i piyknie jom trzeba wycyścić, wyonacyć, wyskródlić, i tak potym tyn lyn zasioć* (BubSpT 15: CzG); *Dziywce dali jak sła do chłopa choć nie syćko, ino troche roli, cynść, a reśte dali potym, przed śmierzciom* (pmBlin 77: Jw); *Juz wcora od Hombargu sie trosecke murgłyło, no od rania dziś to tak zacyno rumolić, no a teroz to sie juz rozłoło tak naozaj. A ze leje i nie do sie iś na rolom, no to moze by tak ze spajstrony przyniyś jakiego kunyrołu, wysiubiksuwać bogancie abo sie i zajonć dźwiyrzami, no a kied tak słónko by wysło, to moze by sie udało dziś posioć rytyszpory* (Nd); (CzG, Dr, Fr, Jw, Kr, NB, Nd, Tr). [**rola** – CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr]

ROM *rz. mnż*

1. *kuch.* **'metalowa listwa wokół płyty w piecu kuchennym, spajająca konstrukcję pieca oraz zabezpieczająca przed poparzeniem się o płytę; na przymocowanym do takiej listwy pręcie wiesza się chochlę i ścierkę; 📷 Tabl. II':** [– A ta listwa metalowa koło płyty, koło tych blach w piecu?] – *Rom, rom* (Nd); (CzG, Dr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp).
2. **'oprawa obrazu, wykonana z listew; zob. też: RAMA w zn. 2.':** (CzG, Jw, Kc, Kr, Łp, ŁW, Rp).
3. **'wnęka nad drzwiami wyjściowymi z domu, do której wkładano klucz':** *Rom, kluc sie skryło* (matK: Tr).
4. **'listwa przymocowana do ściany, będąca podpórką pod wiszącymi ukośnie obrazami':** (matK: Dr).
5. **'przyrząd do kręcenia sznurów z konopi':** *Rom do snuru* (matK: Kc).

6. **‘rama, w której osadzone są piły tartaczne’:** (matK: Rp).
zob. fraz.:
GORNECEK SPOD ROMU

ROMA *rz. ż, bud.* **‘rama drzwi lub okna, do której przymocowane jest skrzydło drzwi lub KWATERY okienne; ościeżnica; zob. też: FUTRYNA; 📷 Tabl. V’:** *Roma* || *futrzina* (matK: Fs); (Fs, Rp).

ROMANKA *rz. ż, past.* **‘rasa owcy’:** (matK: Rp).

ROMATYS *rz. mnż* **‘reumatyzm; leczony dawno przez nacieranie nóg lub rąk spirytusem bądź ROSOŁEM spod konserwującej się na korycie słoniny; zob. też: RYMATYS’:** *Romatys dziubie po kościaf* (matK: Kr); *Romatys dre po kościaf* (matK: Fr); *Romatys* || *isyjas* (matK: Kr); (Fr, Fs, Kr).

ROMBAĆ *cz. ndk* **‘ciąć siekierą drewno na kawałki’:** *Na kłocie rombiom, a toto, co sie reze, to krosiynka* (matK: Fr); *Gazda to był doś hruby. Mioł dwa woły, śtyry krowy, cosi ze trzidzieści owiec. Nie posek ta zaroz gynsi, bo ik nie było jesce na świecie. Jesce gynś ani na jojkak nie siedziała. Miołek za to inksom robote. Ranok jeździył z klinckami po wode, wiecór tyz, a bez dziyń, tok abo cetyne ciupoł, abo drzewo romboł* (KowPluc 46: Jw); (Fr, Jw).

ROMBANICA *rz. ż*

1. **‘ciężka siekiera o wąskim ostrzu, osadzona na długim toporzysku, używana do rozłupywania klocków drzewa, prac leśnych przy zrębie drzewa itp.; 📷 Tabl. III’:** *Rombanica ciynzko* (matK: Fs); *Rombanica do scypanio drzewa, cieślica do krzesanio* (matK: Łp); *Rombanica jes tyz, hej, ne to zaś niom sie rombie drzewo, jak ftore hrube takie jes* (pmJerd: Fr).
❁ *Baca i juhasi idom, klynkajyncy co trzi kroki i mówiom głośno: Ojce nas. Pote baca biere wongle i ziele, juhas wode świynconom i kropidło, a dwok juhasów biere do gorzci rombanice. Baca, co kadzi, i tyn, co świynci, idom wse tako, jako słónecko od wschodu na zachód. Idom trzi razy, a kie óni chodzom, idom ci juhasi z rombanicami – jedyn idzie prawie tako jako baca, a drugi tymu naprociw. Kie baca stanie przi oknie, ka owce wyjdom, toci dwok stajom naprociw bacy, ale po drugiyj stronie kosoru, kie óni idom, to trzynsom rombanicami w góre – co óna zbyrko, kie sie mijajom, to trzasnom rombanicami nad głowom bacowi* (BazWierz 170: Rp); (ogsp.).
2. **‘z nacechowaniem emocjonalnym o kobiecie dobrze zbudowanej; zob. też: RYPANICA’:** (GrJMSp 180); (Fr, Rp).

ROMBANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. ROMBAĆ’:** *Rombanica do rombanio* (matK: Nd).

ROMBANISKO *rz. n* **‘miejsce po wyciętym lesie; wykarczowana polana leśna; zob. też: WYROMBISKO’:** *Pnioki* || *rombanisko* (matK: Rp).

ROMBECEK *rz. mnż* **‘ząbek czosnku; zob. też: COSNOCEK’:** *No to jo pamiyntom tak, na, przeważnie jak juz chrypka brała, to duzo, jak to były te ogrody, to cosnyku, no to kazde rano taki rombecek cosnyku ciaf, ciaf posiekołeś, słóninki na to i kromke chleba, i aniś nie kaśloł, ani nic* (KorpSp: Nd).

ROMBKATY *przym.* **‘mający po brzegach ostre wypustki; zob. też: ROMBKOWY’:** *Biołe rombkate* [o hafcie] (matK: Dr).

ROMBKOWY *przym.* **‘mający po brzegach ostre wypustki’:** *Rańtuchy rombkowe* (KorpSp: Jw).
[**rombkaty** – Dr]
zob. fraz.:
FARTUCH ROMBKOWY

ROMBNÓĆ *cz. dk* **‘o piorunie: uderzyć w coś’:** *Kie rombło do tego słupa* [kiedy piorun uderzył w ten słup] (matK: Łp); *Bocian, jak siedzi na słupie cy na drzewie, do tego miejsca nigdy nie rombnie pieron, ze jakosik to scyńście przinosi* (pmBarnasz: Fr); (Fr, Łp).

ROMICKA *rz. ż* **‘ramka do fotografii’:** (matK: CzG, ŁW).

ROMIK *rz. mnż, pszcz.* **‘drewniana rama otaczająca plaster miodu; zob. też: RAMKO; 📷 Tabl. III’:** (matK: Kr).

ROMPEL *rz. mnż, daw.* **‘jednostka miary objętości płynu, równa 200 mililitrów’:** *Rompel = 2 decy* (matK: Dr).

RONCKA *rz. ż*

1. **‘uchwyt na kosisku; 📷 Tabl. III’:** [– Jak się ustala, w którym miejscu na kosisku powinna być rączka w związku z różnym wzrostem kosiarza?] – *Pewnie tak, jak była roncka blizyj kosy na dole, to musioł być mniyjsy chłop. I wzion mniyjsy pokos, a jak roncka była dalij, to sie robiyło wiynksy pokos, wiynksy był zamaf, musioł być mocny chłop* (EŁukMCK: Kc); *Jedni mieli, jak ktoś to mioł bukowe kosisko fajne i roncka do tego była, noji pierściyń i klin, i kosa na tym było nabite, to było, to sie trowe kosiyło z tym, a jak zboza, no to juz wołali, trza było przziprawić ku tymu kulke, wołała sie kulka po prostu, zeby sie zboze równo układało* (KorpSp: Kr); (Kc, Kr).
2. **‘dowolny inny uchwyt’:** [– Czy *sierpina* była wysokości tak do 10 centymetrów?] – *Tak. Niski gornek. Boki proste, włośnie proste, óna ni mo, ze zaónacuwane.* [– Ucho czy rączka?] – *Ucho, dwa ucha.* [– A czym się różnił rondel?] – *No bo rondelek, rondel no to mioł roncke* (Nd); *Kijonka*

to była tako garbato, co razym z tockiym sie jom uzywało. To była tako jak desecka i miała ze zadku takom roncke, a po niyj som takie jak zymby, cy garby. Tako jes krziwo. Dziady wyrajbane sie kładło i owijało na takie tocko, i tom kijonkom sie tak hurko, jaz ta dziada bedzie juz równo i tako gładko (plSarna: CzG); – *Zgrzebło sie nazywo i scotka jes tako... Zgrzebło jo robiym sobie; teroz zef sie naucoł i cesym, niy? – I z cego to sie robi? – To mom z miedzianyj blachy i potym powyrzinom takie zombki; piylnikiym jef porobiół – takie co kawołek, takie – moze bedzie dwaścia cyntymetrów, bedzie dzie piytnoście syrokie, ze dwaścia długie, i roncka, i takie zombki porobione jak grzebiyń, i poprziprawiane mom, toto poprziwiyrtuwane, i tak go cesym. I to go to tak dropie, niy. Dropie go i ón jes zadowolony; to kónia cesym. I ładnie go wycesym, zeby był cysty* (Fr); (CzG, Fr, Nd).

3. **‘jeden z dwóch elementów konstrukcyjnych pługa (też dawnej SOCHY), które oracz trzyma w rękach; zob. też: NOGA w zn. 6.; 📷 Tabl. III’:** *Co do pługa, główno belka pługa nazywo sie gronziel i dwie roncki, obydwie te cyńści drewniane* (Iwan 80: Nd).
4. **‘drewniana obsadka pióra ręcznego, którym pisało się, maczając je w kałamarzu; 📷 Tabl. VI’:** *Roncka do pióra* (matK: Jw); (CzG, Dr, Jw, Łp, ŁW, Nd, Rp). [**drzywko** – Kc]
5. *past.* **‘wysuszony żołądek (wraz z zawartością) cielęcia, które było karmione wyłącznie mlekiem; z takiego żołądka robi się następnie KLOG, tj. naturalną podpuszczkę do zakwaszania mleka; zob. też: RYNCKA’:** *Roncka, co bacowie klagajom* (matK: Nd); *Roncka z cielyncia* (matK: ŁW); *Klog z roncki, roncka* (matK: Fs); (Fs, ŁW, Nd).
6. **‘wskazówka zegara, zegarka; zob. też: WSKAZÓWKA; 📷 Tabl. II’:** *Roncka mało, roncka duzo* (matK: Dr); (Dr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr).
7. **‘rodzaj zasuwki do zamykania drzwi’:** *Kluc abo tako roncka* (matK: Nd).

RONCUCKA *rz. ż* **‘pieszczotliwie o rączce dziecka’:** (pmBłachut: Fr); (Fr, Tr).

RONDEL *rz. mnż, kuch.* **‘niski i szeroki garnek kuchenny z dwoma uchami lub z rączką, używany głównie do smażenia; 📷 Tabl. II’:** *Glijtuwany rondel* (matK: Nd); *Rondel o dwof uchaf* (matK: Fs); *Chłopi ryftuwali wielkie koryto, włozyli do niego świnie, a były duze – sto piyndziesiont, dwasto kilo. Pololi goroncom wodom, zeby sierzć dobrze schodziyła, jak bedom skoblić. Ocysconom zawiysiyli na orcyku, gazda wycion podgardle, wontrobe zaniós babie, a ta nasmazyła pełny rondel* (BrzyzŚw: Kr); [– Ale rondel ma rączkę. Ale czy on jest skośny, czy prosty?] – *Prosty chyba.* [– Ma *dzióbek,* czy nie ma *dzióbka*? Jest *dzióbek*, to jest *rynecka*, nie ma *dzióbka*, to jest?] – *To jes mały skalocek* (Nd); (Fs, Kr, Nd).

RONDELEK *rz. mnż, kuch.* **‘nieduży rondelek z dwoma uchami lub z rączką, podobny do patelni, używany do smażenia tłuszczu, przyrządzania ZOPROZKI; dawniej żeliwny, a nawet gliniany, czasem też na trzech nóżkach; zob. też: SIERPINKA; 📷 Tabl. II’:** *No, taki, jak rondelek, to u nos siyrpinka wołali* (Nd); [– A co to znaczy smażyć?] – *Smazyć, ne uprazyć, na przikłod cy słónine, cy skwarki, cy jakie miynso uprazyć na, na tym, na petelni cy w rondelku jakiym, no toto smazynie to było prazynie, prazyć. – A skwarzić? – Skwarzi to jes tak jak śkwiyrcy, jak sie juz tak przipaluje, co tak tak skwiyrcy no to jes to to s... takie skwarzynie* (MMilMCK: Nd); *Noji potym do rondelka wsadziyli masła, takiego swojskiego. Tyz jo nie wiym, jak to babka dawali, ale myślym, ze chyba ze dwie łyzki tego masła trzeba było, hej. Dwie łyzki masła trzeba dać do rondelka, noji tote płatki położyć do tego. Jak sie to masło ozgrzeje, te płatki wsypało i drewnianom łyzkom sie miysało, i óny sie, na kraju, nie zeby mocno to wrzało, ino na kraju. To trzeba było barz długo miysać, zeby sie te płatki ozwarzyły. I potym to sie zrobiyła maść, tako straśnie pomarańcowo* (Fr); (Fr, Nd).

RONEK *rz. mnż* **‘roślina o charakterystycznym zapachu, o kwiatach zebranych w koszyczek (żółte w środku, białe na obrzeżu), usadowionych na silnie wypukłym pustym w środku dnie kwiatowym; napar z *ronku* stosowany jest w medycynie ludowej przy różnych chorobach, zwłaszcza kolce, zaparciu, zapaleniu oczu, bólu ucha, a także do rozjaśniania blond włosów, przemywania ran; rumianek pospolity (*Matricaria chamomilla* L.); zob. też: RUMIANEK; 📷 Tabl. I’:** (matK: Kr).

RONSKA *rz. ż, past.* **‘wysuszony żołądek (wraz z zawartością) cielęcia, które było karmione wyłącznie mlekiem; z takiego żołądka robi się następnie KLOG, tj. naturalną podpuszczkę do zakwaszania mleka; zob. też: RYNCKA’:** *Tam podpuscke to dawali, ze jak kogosi, jak mioł ftosi zatwardzynie, to co zreśtom syr klogali tyz z tego, to te cielynce ronski tak zwane, cyli obecno podpuscka po polsku, chyba podpuscka, nie wiym dokładnie, cy to tak sie nazywo, ale to cielynce ronski, to tyz musiało być zołondek cielyncia, ale to*

cielyncia takiego, co było młode, co jesce nie zarło siano, nie piyło wody, jacy samo mlyko, siare, niy? (KorpSp: Nd).

ROPA *rz. ż*

1. **‘wydzielina z rany, z wrzodu, z organu objętego stanem zapalnym’:** *Głowa jom boluje, ściongali rope z tyj głowy* (matK: ŁW); *– To ile tego? Na łyzke? – Na łyzecke jacy, hej. Na łyzke przed jedzyniym. Jak ftosik, jak to godali, ze mo wrzody na zołondku, ze go piekło tam w zołondku. Bo śpyrytus to wysuso. Na rany no to tyz, jak mos takie owrzodzone rany, no to przilozys tyn, to ci tak wycyści, no wyciongnie tom rope, wycyści tom rane z tego, z tego dziadostwa* (Fr); (Fr, ŁW).
2. **‘olej napędowy do silnika wysokoprężnego’:** *Traktór to wyjeździ zaś duzo ropy* (plBłachut: Fr); *Tymu nie chodzom, bo downi mioł kose, oseł-ke, młotek, koske i kosiół. Dziś jak mo traktór, to trza na to duzo piniyndzy, ropa, kosiarka, przewracarki rózne* (GrJMSp 311); (Fr, Rp).

ROPIĆ *cz. ndk* **‘o wydzielaniu się ROPY w zn. 1., będącym skutkiem bakteryjnego zapalenia tkanki; zob. też: ROPIEĆ’:** *Obiyzke dostoł i ropi mu palec* (matK: Rp).

ROPIĆ SIE *cz. ndk* **‘o wydzielaniu się ROPY w zn. 1., będącym skutkiem bakteryjnego zapalenia tkanki; zob. też: ROPIEĆ’:** *Lisaje – ropi sie, roznosi sie takie* (matK: ŁN); *I to w ogródkaf ludzie mieli i tym potym właśnie, jak sie ropiyło, w palcu ropiyło sie ...* (KorpSp: NB); (Łp, NB).

ROPIEĆ *cz. ndk* **‘o wydzielaniu się ropy ROPY w zn. 1., będącym skutkiem bakteryjnego zapalenia tkanki’:** *Jak kuli kónia..., kied strugiem zajechoł głymboko..., kóniowi zacyna ropieć noga, tamto bolało, zakuloł... ... To było ino jedno wyjście: abo kóń zdechnół, abo go trzeba było friśko sprzedać kómusik inksymu, ale tyn drugi ni móg wiedzieć, ze tyn kóń jes trosecke chory* (pmBarnasz: Fr). [**ropić** – Rp; **ropić sie** – ŁN]

ROPNIOK *rz. mż* **‘silnik wysokoprężny, napędzany olejem napędowym’:** *Bocym dziadka kiyrot, ale juz nieuzywany, bo w latak 60. prziwoziół juz ujek Kora ropnioka* (tzw. *esa*) *i masine młockarnie połonconom ś nim rzemiyniym* [pasem transmisyjnym] (CzG); (CzG, Fr).

ROPUCHA *rz. ż*

1. **‘w znaczeniu ogólnopolskim (płaz); w ropuchy przemieniają się STRZIGI’:** *A strzigi, to były takie złe babska, óny sie przemiyniały w ropuchy, a potym za jakisik cas, zaś sie przemiyniały w normalne baby, takie jyndze* (pmBarnasz: Fr); (CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, Łp, Rp, Tr).
2. **‘pogardliwie o starszej, nieatrakcyjnej kobiecie; zob. też: PUKWA’:** (GrJMSp 257); (Kc, Nd, Rp).
3. *rzad.* **‘żółw; zob. też: ZÓŁW’:** (matK: Rp).

ROROTA *rz. ż* **‘przyozdobiona świeca zapalana w kościele w czasie ROROT; świeca adwentowa; 📷 Tabl. VI’:** (matK: Dr).

ROROTKI *rz. nmos* **‘zdr. od rz. ROROTY’:** *W adwyncie sie chodziyło w kozdy dziyń na rorotki, przyndło sie, piyrze sie pruło. Dni były krótse, to schodziyli sie po dómaf i opowiadali rózne historyje* (pmKosz: NB); (Fs, NB, Rp).

ROROTY *rz. nmos* **‘ogpol. roraty’:** *Od dziś na tydziyń sie zacnom roroty* (matK: Kc); (CoWś 250: Nd); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**jandwyntowo msa** – Fr; **rorotki** – Fs, NB, Rp]

ROSA *rz. ż*

1. **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Kopki trza potym na drugi dziyń oztrzepać. Ta otawa sie tak troche przigrzeje w kopkak i potym jak rosa obesknie, to jom sie oztrzepie i lepi sknie* (Jw); *Mój stary stanół o trzecij w nocy i poseł kosić. Zakla rosa to sie dobrze kosiyło, bo potym, jak juz słónko wysło, to, to ni mogli kosić, bo to takie było twarde* (RnS 225: Tr); *A mamuniyło go nieroz, tak ze i całom noc chodziył koło sałasu, a nie wiedzioł, dzie je. Roz nad Cornym Jaworowym Stawym widzioł boginki, jak tońcyły w rannyj mgle, po mokrućkiyj rosie. Otocyły go, ze sie widziało, ze tam juz ś nimi ostanie* (SpCzyt 38: Rp); (ogsp.).
2. **‘krople potu’:** *Przechodzi mie zima, rose mom na cole* (matK: Dr).

zob. fraz.:
ZA ROSE
ZA ROSY
ZIMNO ROSA

ROSADA *rz. ż* **‘nasiona kapusty; też: sadzonka kapusty’:** *Rosade sie sadzi dziesik tak na wiene, w marcu* (matK: Fr); *Rosade sie sieje na pagródce, bo tam nojcieplyj, to i nojwarcy rośnie. Piyrse tak dziesi końcym marca trza nasioć, a potym jak podrośnie, to mozno jom przesadzić byle dzie, ale tak, coby było duzo miyjsca, bo z tyj rosady to kapusta wyrośnie. Rosade sie sieje na wiesne, a kapusta urośnie dopiyro tak ku jesiyni* (pmMiś: CzG); (CzG, Fr, Nd). [**rozsada** – CzG, Dr, Fs, Jw, Kc, Łp, ŁW]

ROSIANA *rz. ż, past., daw.* **‘imię zwykle nadawane krowie o różnokolorowej sierści w postaci małych plamek, mniejszych nawet od tych, jakie miała KROPIANA’:** *Jak krowa była w łaty, to jom wołali nojcyńściyj Kwiatula abo Krasula, chyba ze miała te łatki drobne, to była Rosiana* (CoWś 267).

ROSIĆ *cz. ndk*

1. *tkac.* **‘powodować zmiękczenie łodyg lnu przez trzymanie go rozłożonego cienką warstwą na trawie (na którą osiada rosa) przez ok. 2 tygodnie’:** *Rosić, coby sie wyrosiył, bo domocony. Słać go na ściyrni, coby sie wysusył* (matK: Kc); *Rosi sie, ozciongo sie na tłok ‖ na łonki* (matK: ŁW); *Rosi sie na łonkaf* (matK: Nd); (CzG, Fr, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Tr).
2. **‘o deszczu: padać drobniuteńko; mżyć’:** *Rosi ‖ kropi* (matK: Kr).

ROSIĆ SIE *cz. ndk, tkac.* **‘o łodygach lnu: mięknąć pod wpływem działania rosy, deszczu i słońca, będąc rozłożonym na trawie przez ok. 2 tygodnie’:** *– Jak sie rosi, to sie rosi za dziyń abo za dwa.* [– Co to znaczy, że się rosi?] *– Rosi? No tak jesce, ta jak domoko, tak jak domoko, bo tak na miynko, nie domy mu wymocyć w tym mocydle, bo by był kwaśny, bo by nie dałoby sie przonś* (BubSpT 143: Tr).

ROSNÓĆ zob. RÓŚ

ROSOCHATY *przym.* **‘o drzewie: mający liczne rozgałęzione konary’:** *Po siuruwaniu płóce sie nacynie zimnom wodom z potoka zbiyranom na prondzie. Wody nie wolno wyloć w sałasie, boby owce abo krowy mlyko straciyły, ino sie wylywo za granice sałasa, popod duzy, rosochaty smrecek, coby tego mlyka i tłuscu, co wrzoncy kamiyń wyciongnół, nie sponiywiyrać, a na pozytek drzewu prziniyś. Pote sie nacynia susy na słónku* (BazWierz 181: Jw).

ROSOLAĆ *cz. iter., kuch.* **‘ROSOLIĆ wielokrotnie’:** *Dziesi w jakifsi w beckaf rosolali, ale jo to juz nie pam... jo tego nie pamiyntom* (KorpSp: NdZ). [**rosoluwać** – Kc]

ROSOLIĆ *cz. ndk, kuch.* **‘konserwować mięso lub OSCYPKI w silnym roztworze soli’:** *Ne miyso, kiedy tak jak świnie sie zabiyło, no to trza było rosolić i uwyndzić, neji trzimało sie to. Nojlepiyj, jak było w takiym no non stop na strychu, co tam seł dym, bo kiedy były takie tyz, nie było wyndzarni jak teroz* (MMilMCK: Nd); *Po wyciynciu połci słóniny, wszysko rosolyło sie na korycie, po wyrosolyniu wyndziyło sie na olsynie. Połcie słóniny, sadło, sołdry i ziobra wiysało sie wysoko, coby koty nie rusyły* (NaSp 24–25: 10: Jw); *To tak rosolom, a potym sie wyndzi, ziobra, nogi, słónine wyndziyli* (TPPG I 159: ŁN); *Pamiyntom, pamiyntom, jak my piyrsom świnie zabiyli, jak my tu prziśli gazduwać, zabiylimy tom świnie, prziseł teściu, zrobiół nom tom całom, e, co do koryta rosolić, te nogi i te zioberka, i to syćko, tom słónine to mielimy jom trzi roki* (RnS 174: ŁW); *Przi kłuciu świnie, jak była barz tłusto, to nie topiyło sie smolcu, ale wsićkie tłusce solyło sie i zawijało w błony, i zasywało grubom dratwom, i na korycie sie rosolyło z innymi wyrobami. A cymu robiyli sadło? Odpowiydź prosto – jak była świnia duzo, było duzo miysa, duzo słóniny, to i duze sadło, to miało wystarcyć na cały rok. Gdyby sadło było stopione, to smolec smakuje lepi, nie wytrzimoł cały rok. A sadło cym było starse, to barz słabo ubywało. Sadłym omascono kapusta, a jak juz było starse, to starsym ludziom nie przeskodzało, ze starziznom cuć, ale młodym nie podchodziyło* (Iwan 78: Nd); (CzG, Dr, Fr, Jw, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr).

ROSOLIĆ SIE *cz. ndk, kuch.* **‘o mięsie lub OSCYPKACH: konserwować się w silnym roztworze soli’:** *Świnie sie biyło roz do roku. Ta świnia sie rosolyła tak do tygodnia w soli na korycie. Ze świni było sołdrzina, spyrka i robiyli sadło. Na świni som takie błony na bokaf. Te błony sie wybiyrało całe, kładli tom błone na stół, na tym, co tam sie rozbiyrało tom świnie* (GrJMSp 306).

ROSOLUWAĆ *cz. iter.* **‘ROSOLIĆ mięso, oscypki wielokrotnie; zob. też: ROSOLAĆ’:** *Miyso sie wszystko rosoluwało i wszystko sie wyndziyło* (KorpSp: Kc).

ROSOLYNIE *rz. n, kuch.* **‘forma rzeczownikowa czas. ROSOLIĆ’:** *Po rosolyniu wyndziyli średnio dwa dni, cyli w jedyn dziyń trosecke podwyndziyli trosecke z pół dnia, trosecke to ostygło i na drugi dziyń zaś wyndziyli, zeby to dowyndzić to miyso, a tymu tak wyndziyli długo, bo właśnie, jakby te, te całe nogi w całości, zeby zeby tyn dym to wsystko dosed do środka, zeby óno sie od środka nie psuło* (KorpSp: ŁN); *A po rosoleniu nie dawało sie do wyndzarni? – Nie do wyndzarni, to nad kóminkiym, no kóminkiym, stare chałupy to kóminki były nie kominy, bo kómin nie wychodziył na daf, ino to sie kopciyło tak, teroz na bacówce i wyndzom, noji to wychodziył i na strychu* (KorpSp: Fr); (Fr, ŁN).

ROSOŁEK *rz. mnż, kuch.* **‘zdr. od rz. ROSÓŁ w zn. 1.’:** *Warzymy tyn rosołek* (matK: CzG); *Dziś musi być zupka abo rosołek i, i kotlety i to, abo kurcaki, nie wiys, dziś sie cołkiym zmiyniyło* (MMilMCK: Nd); (CzG, Nd).

ROSÓŁ *rz. mnż*

1. *kuch.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** [– Jakie potrawy przygotowuje się na wyjątkowe okazje?] *– Nedy, jak na obiod, to podstawowe u nos jedzynie to rosół z makaronym, na drugie zalezy, cy mos kurzine, cy wieprzowe, cy kotlety robis, cy rolade. Dziś jes wybór* (EŁukMCK: Nd); *Rano*

na śniodanie ziymnioki omascone z kwaśnym mlykiym. W połednie krupnik, kapuste i krupy. Jak sie zwysyło w połednie, nie dojedli rosół, ne to na wiecerzom. A wiecerzom zaś trza było ziymnioki skrobać. Ziymnioki skrobać i zaś abo z rosołym, abo z cym (RnS 91: Fr); (Fr, Nd).

2. *past.* **‘bardzo mocno osolona woda, używana do konserwacji mięsa i słoniny po zabiciu świni lub do konserwacji OSCYPKÓW; właściwe stężenie soli w roztworze sprawdza się przez wrzucenie do niego świeżego jajka (rzadziej ziemniaka) – w takim roztworze jajko ma nie tonąć’:** *U nos racyj, u nos racyj sićko me... marynuwali w dziyzkak, ne do dziyzek robiyli rosół i to tak mocno słóny taki po pierniku mocno słóny, zalywali to, zalywali tym, tym y tym rosołym* (KorpSp: NB); [– Solanka czy rosół?] – *Solanka.* [Staszek] – *Rosół sie zawse nazywało* (Rp); (NB, Rp). [**solanka** – Rp]

ROSTY *rz. nmos* **‘odra, wysypka’:** *Takie rosty sie wyruciyły na cłowieka* (matK: Rp); (Jw, Łp, Rp).

ROSYJO *rz. ż* **‘ogpol. Rosja, też potocznie o dawnym Związku Radzieckim’:** *Rosyjo sie strojyła na ofynzywe* (matK: Dr).

ROSYNIE *rz. n, tkac.* **‘poddawanie łodyg lnu działaniu rosy, aby uległy zmiękczeniu; w tym celu len rozkłada się na trawie cienką warstwą na ok. 2 tygodnie’:** (matK: Fr, Kr, ŁW).

ROŚLINA *rz. ż*

1. **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Bierymy, dzie jako roślina i świyncymy* [w dniu Matki Boskiej Zielnej] (matK: Łp).
2. **‘zbiorowo o roślinach’:** *Susa trzimo, sknie roślina* (matK: ŁN); *Na rośline to jes piykne* [gdy deszcz spadł po długiej posusze] (matK: Dr); (Dr, ŁN).

ROTA *rz. ż, daw.* **‘jednostka w dawnym wojsku, odpowiadająca dzisiejszej kompanii’:** *Rota || kompanijo* (matK: ŁW); (CzG, ŁW).

ROTACYJNO *rz. ż* **‘fabryczna maszyna do koszenia trawy, wprawiana w ruch przez wałek napędowy traktora; w tej maszynie na dwóch wirujących talerzach są umocowane tnące noże; 📷 Tabl. III’:** *A teroz jes ta tako cyrwono, co za traktorym sie daje tom kosiarke?! – Rotacyjno. A teroz to jes kosiarka rotacyjno. To dwa kółka mo takie i óna kosi, niy. Noji kosi sie toto i zaprzongo sie za traktorym. Teroz jes juz mechanizacja* (pmJerd: Fr).

ROTNIK *rz. mos, daw.* **‘w dawnym wojsku: dowódca ROTY’:** (matK: ŁN, ŁW).

ROTUS *rz. mnż* **‘siedziba władz miejskich; ratusz; zob. też: RATUS’:** (matK: Kc, Kr).

ROWER *rz. mnż, now.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Przisłała mu matka z Amaryki dularów, to zaroz poseł rower kupić, tom jakomsi kolarke, bo ón sie fce wyściguwać* (pmMich: Fr); *Óni go przejechali, bo óni na roweraf jechali. Nie pomyśleli o tym, zeby to ón seł, óni go przejechali, pośli do komisara jako do sołtysa, a ón se poseł prosto powoli do tego chłopa, dzie mu pas doł* (BubSpT 25: Dr); (ogsp.). [**bajcygiel** – Kr; **bajsygiel** – Kr, ŁW, Nd; **bicigiel** – Nd; **bicygiel** – CzG, Dr, Fs, Jw, ŁN, Łp, Rp, Tr; **bicykiel** – Jw; **bidzygiel** – Jw]

ROZ I *rz. mnż*

1. **‘wskazuje na okoliczności, sytuację danego zdarzenia, zwłaszcza w odniesieniu do zdarzeń i sytuacji powtarzających się, podobnych’:** *Kielo jo sie razy wadziyła* (matK: ŁW); *Klepnół do trzeciego razu i otworzyło sie* (matK: Rp); [Przed pierwszym po zimie wypędzeniem bydła na pastwisko:] *Stanółef z boku i kukom. Podpolyli w blasanym trzópku ziele, iście świyncone. Pocekali, jaze dym buchnie i kadziyli niym dookoła dźwiyrzi do stajnie. Jaze trzi razy od prawyj strony do lewyj. Potym ociec pośli pospuscać krowy. Wychodziyły jedna po drugi. Jak przekracuwały próg, matka kropiyli if świynconom wodom. Choć jef sie juz o nic nie pytoł, dziadek i tak mi powiedzieli. – Trza było tak pokropić krowy, zeby nie chyciyły uroków, bo to ani nie zwiys, fto na nif pośry złymi ocami. Zowiść ludzko niedobro* (SpCzyt 57: Nd); *– A powiydzciez mi o tym, o kadzyniu. Jak to sie okadzo? – No, a kadzić, to tyz kadzynie było na przikłod jak uroki, niy? No to mozna było tyz kadzić. Zopołkami sie kadziyło. – Ale jak to? – No trzi zopołki sie do wjedna wziyno i słozyło, noji jak sie nic nie, trzi, trzi razy po trzi zopołki, noji, noji to kadziyło sie nad tym, cy cłowiek, cy, cy zwiyrze, noji jak sie nic nie, ze nie był chory, to sie zopołki nie zwarzyły, a jak był chory, to sie zwa...* (CzG); *A potym znowu jesce biylić go. To całe lato miały baby robote, bo na taki kamiyniec sie sło i piytnoście razy bez dziyń, jak była dobro pogoda, to sie chlustało tam, polywało wodom, co uskło, co było bioł*e (BubSpT 74: Kc); (ogsp.).
2. **‘wskazuje na powtarzalność, wielokrotność zdarzenia wyrażoną liczbowo; samo *roz* (w znaczeniu ‘jeden raz’) użyte w zdaniu oznacza, że coś miało miejsce tylko raz’:** *Trzi razy do tyźnia* (matK: Jw); *Małe dzieci to my kompały w kompacce, a starzi to sie myli w laworze. Grzoło sie wode na blachak, nalywało sie na tyn lawór i sie zapiyrało dźwiyrze, i tak sie my kompały, bo nie było dawnij łaziynki tak jak dziś. Kompało sie*

roz w tyźniu jacy przed niedzielom, a tak, to sie człowiek jacy podmył, zeby go nie cuć było (pmMiś: CzG); *Kwaśnice jo wse warzyła na Wstympnom Środe, bo wtedy jes póst i nie wolno jeś duzo, bo to ścisły póst, to my jedli ino roz. Brało sie takom kisonom kapuste, kapke sie jom wyściskało, ale nie duzo, coby była tako porzondnie kwaśno, wrucało sie do gornka, podlywało wodom i tak wrzała. Potym jacy uwarzyło sie grule i juz gościna była jak fras* (pmMiś: CzG); *No tu tu trzeba powiedzieć, ze dlo nos nauczyciel to była najwoźniyjso osoba po mamie i tacie, i ksiyndzu. Z daleka nawet i dwa razy, i trzi razy ef powiedział: dziyń dobry, jakby mnie nie słysoł, zeby nie przyjś bez pozdrowiynio koło niego* (RnS 117: Kc); *Owce sie strzigło dwa razy do roku, na wiesne i w jesiyni. Jesce wtedy nie znali masinków do strzizynio owiec. Trzeba było mieć takie noźnice, jakie mome, jako pamiontka po swojif rodzicaf* (Iwan 42: Nd); (ogsp.).

3. **‘wskazuje na kolejne z rzędu wystąpienie jakiejś sytuacji lub zdarzenia; *piyrsy roz*, *piyrsym razym* itp. użyte w zdaniu oznacza, że coś wcześniej nie miało miejsca’:** *Drugi roz sie ozyni* (matK: ŁW); *– Jak sie piyrsy roz wyganio gade ze stajnie, trza zrobić duzo rzecy, zeby jom ochronić od złego – odpowiedzieli ociec. – Łańcuf kładzie sie po to, zeby krowy były takie mocne, jak te zelazne ogniwa* (SpCzyt 56: Nd); *– Klekotujyme po piyrsy roz. W połednie: klekotujyme po drugi roz; a jak śli do kościoła, to wołali: – Klekotujyme po trzeci roz, idźcie ludzie do kościoła, ale zaroz. Jak wychodziyli z kościoła, to: klekotujyme po cworty roz, mówcie ludzie Anieł Pana, ale zaroz* (CoWś 242: NB); *Tak wołało noń z obłokók: Bogocu! To nie twoje bagactwo, ale kowolowe, roz i drugi roz, i trzeci roz. Tak ón sobie bar myśloł, jako by to było, zeby to bogactwo kowolowe było. Tak ón swoji zienie powiadoł: tak na mnie z obłokók woło, ze to nie moje bogactwo, ale kowolowe* (MalPS 133: Jw); (ogsp.).

ROZ II *przysł.*

1. **‘w odniesieniu do przeszłości: w bliżej nieokreślonym czasie; kiedyś’:** *Zyła se roz w Rzepiskak Marysia Hyźno. Chodziyła do piersyj klasy. Malućko była jak ta podłaźnicka przi dachu, co jom tata wysykuwoł na Świynta* (SpCzyt 15: Rp); *Jaze roz w samućkom Wilijom kozała Jasiowi drzewa do izby nanosić, bo sie fciała brać obiod warzić* (BalNS 156: Fr); *Mi sie tu barz widzi, pani, my by nie fcieli nikany iś. Jo była roz w Olsztynie na trzi miesionce, tok juz ledwo dotrzimała, uciekała stamtela – nolepi na dziedzinie siedzieć* (CygTGS-I 136: CzG); *Nojgorzi było w zimie. Płókałaf w ducoli, rynki piekły od zimna. Trza było tyz uwazuwać, zeby cegosi nie utopić. Roz mi sie przitrafiyło, zef utopiyła uciyrok. Nie dostałaf za to bez dwa tyźnie ani grosia, choć i tak malućko płaciyli* (SpCzyt 82: Nd); *– Godom roz drogiyj babuśce: – Kie idzies do kościoła, nie pchoj sie do ławki, niek se piyrse siednom babki. Pockoj kapke, to siednies se na zadku. Óna sie o to na mnie telo rozgniywała, ze musiołek sie hrubo tłómacyć, coby było dobrze. Ale pomału sie juz wdała w nasom gware i choć jesce nie godo, to juz prawie sićko rozumiy* (SpCzyt 95: CzG); (ogsp.).

2. *tylko w formie zaakcentowanej* **‘szybko, nagle, w jednej chwili’:** *Zawieśliwy taki, nie fce na roz przistać z nicym || zasynkły* (matK: ŁW); *Tyn pies to sie barz boji burzi, ino roz sie łyskło, a ón juz do budy uciók* (pmMich: Fr); *– Óno, wiycie, Morskie Oko dna ni mo, mierzyli ponowie, skole spuscali na linak i nie dosiyngli dna. A jak kacke puściyli na wode w Morskim Oku, to ino roz fukła pod wode i w Pieninak wysła na wiyrk – twierdzom górole spiscy z Jurgowa* (BalNS 129: Jw); (ogsp.).

ROZ III *licz. główny, ndm* **‘najmniejsza liczba naturalna oznaczana cyfrą 1 (używana przy liczeniu, odliczaniu i wyliczaniu); jeden’:** *No hań koło ozpora jes piynć rzondków, roz, dwa, trzi, śtyry, śtyry rzondki, no casym som takie ślimoki, casym jes cosi, krotka, casym jes, ne kwiotecki, no som, som lilijki, no co kto fce, no to sie juz byleco robi, no wzorów to mom w chałupie telo, ze...* (KorpSp: Jw); *Endelinki, dwie śpilinki, cukrukuwer, blimc. Roz, dwa, trzi, kura na mnie patrzi, a kogut sie śmieje* (Gry 29: Kr); *No, nief była, jak sie kciała. Była, tam był trom, trom, drzewo, trom, siykierka i wołali tak: – Ty wiys od dołu, dzie som dziywcynta, no to tak, u Kuby piynć – roz, dwa, trzi, u tego dwie – roz, dwa, i tak, i porombali tego troma* [pokazuje ręką, jak uderzano w drzewo siekierą], *no bo by sie pomyly-li, niy? Całom dziedzinie prześli, kazdym wiedzioł koło siebie, dzie som dziywcynta, od kiele sie urodziyło, pokla była pannom, niy. Kazdyj porombali tego troma* (Kc); (ogsp.).

ROZ IV *mod.* **‘słowo używane przy podawaniu argumentów, warunków, przyczyn itd. danego stanu rzeczy; po pierwsze’:** *Dzieście byli, ciotko, abo dzieście byli, swoku, abo pofalony To było toto pozdrowiynie, jak seł ftosi taki cy ucytel, cy, cy ksiondz. Jak ksiondz seł, Matko Bosko, to juz nie było ani jednego dziecka na dródze, bo sie... Roz, ze sie hańbiyli, dwa, ze sie boli* (RnS 178: ŁW); *Były obruski na stół. Jesce teroz sukałaf roz, ze dzie mi*

sie dziesi, dziesi sie zahatroł taki, cof miała na pamiontke (RnS 89: Fr); *Karcmorz, rod nierod, musioł tak zrobić, bo baba mu fciała het głowe ususyć ze strachu. Je, coby mu było o wino, kieby nie kiełbasa. Roz, ze ni mioł jyj, a drugie fto by mu takom naloz, coby go w poły obstoła, kiedy karcmorz był ohrubny w pasie* (BalNS 112: Fr); *Na wiecerze wigilijnom to nie nawarzis byleco, bo roz, ze póst jes, to trza cosi nawarzić inkesgo, a dwa, ze to mo być tako inkso wiecerza. Warzyme borsc z uskami, rzezanke z makiym, gołombki z grzibami, neji rybe z kapustom. Takom wiecerze, to jyme całom rodzinom* (plSarna: CzG); (ogsp.).

zob. fraz.:
DO TRZECIEGO RAZU
JAK ROZ
JEDNEGO RAZU
KIELE RAZY
NA DRUGI ROZ
NA RAZIE
PO DRUGI ROZ
PO PIYRSY ROZ
ROZ BOGA
ROZ DNIA
ROZ DO CASU
ROZ DWA
ROZ JAK ROZ
ROZ KIELA COS
ROZ TELO
TRZOK NA ROZ DŹWIGNÓĆ
W JEDNY RAZY
W KAZDYM BONDŹ RAZIE
W RAZIE CEGO
W TE RAZY

ROZALIJO *rz. ż* **‘imię żeńskie Rozalia; też: kobieta nosząca to imię; patronka od chorób zakaźnych’:** Helinka: *A cymuz tyj świyntyj* [Rozalii] *wystawiyli tom kaplice u nos?* Babka: *Jak opowiadali starzi, downo tymu Niedziycom nawiedzała doś cynsto tako bridźko zaraźliwo chorość – kolera. Umiyrało duzo ludzi, chowali if za dziedzinom na górce nazwanom Mogiełom, cheba w niepoświynconyj ziymi. Jednego razu, kied ta zaraza zaś przisła, stoł sie cud. Po niedzielnyj omsy wytulała sie od kościoła na dróge trupio głowa, ludzie z ksiyndzym śli za niom. Dotulała sie jaze na tom górke i tam stanyła. Tak pokozała ludziom miejsce godne poświyncynio. Tymu tam wystawiyli kaplice ku czci św. Rozalije, bo óna chroni od zakaźnyf chorości i tak od XVII wieku ochranio Niedziycom od kolery i kazdyj inksyj zarazy* (Czard 68: Nd).

ROZBALIKUWAĆ *cz. dk* **‘rozpakować paczkę’:** *Pon rozbalikuje* (matK: Rp).

ROZBIĆ *cz. dk* – **ROZBIJAĆ** *ndk*
1. **‘uderzając w coś, spowodować rozpadnięcie się tego na drobne części; stłuc, rozwalić’:** *Rozbiyła gornek* (matK: Łp).
2. **‘skaleczyć’:** *Zaś kolano rozbite* (matK: Dr).
3. **‘pokonać, zniszczyć oddział wojska’:** *W niewoli? Niy, uciykem, jak nos obtocyli, ale prziśli Niymcy, tak nos rozbiyli, tak my pouciykali nazod. W niewolif nie był, wsistkie casy na froncie* (BubSpT 78: Kr).

ROZBIĆ SIE *cz. dk* – **ROZBIJAĆ SIE** *ndk* **‘ulec skruszeniu; rozpaść się’:** *Rozbije sie, spadnie* (matK: ŁW); *Ozbiyło sie || rozbiyło sie* (matK: Łp); *Coby sie te gruzły rozbijały* (matK: Tr); (Dr, Łp, ŁW, Tr).

ROZBIJAĆ zob. ROZBIĆ

ROZBIJAĆ SIE zob. ROZBIĆ SIE

ROZBIJANIE *rz. n, past.* **‘mieszanie owczego mleka, ZYNTYCY za pomocą FERULI’:** *Brało sie ferule || trzepacke do rozbijanio mlyka, oztrzepało sie* (matK: ŁN).

ROZBIÓRKA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Ctery sypańce były do, do, do rozbiórki, zeby tam mogła powstać remiza* (Kc); *Na ścianie nad kondzielom wisi długi wiysok na talorki i gorcusie, jes to stary oryginalny wiysok, pamiontka z rozbiórki Łopatowy stary izby* (Iwan 5: Nd); (Kc, Nd).

ROZBIYRAĆ zob. ROZEBRAĆ

ROZBIYRAĆ SIE zob. ROZEBRAĆ SIE

ROZ BOGA **‘wyrażenie, którym mówiący sygnalizuje swoją dezaprobatę dla danej sytuacji, wobec której jest bezradny’:** *To juz ni mos roz Boga gdzie pisać?* (matK: Kc); *Poseł do mynorza, swojego kumotra, i pyto: – Kumotrze, smiyłujcie sie, dejcie monki, bo roz Boga ni mom juz dzieciom co uwarzić. – No, dom wom meter monki* (SpCzyt 91: Kc).

ROZBOLEĆ *cz. nieos., dk* **‘zacząć boleć’:** *Jaz mie w brzuchu rozbolało* (matK: Dr).

ROZBÓJNIK *rz. mos* **‘bandyta, rabuś, zbój’:** *Janosik? No to był tyn nojwiynksy rozbójnik, co ón fcioł tyf panów pobić juz tak, zeby ta ślachta nie panuwała tak straśnie, no bo to straśnie ludzi myncyli, no jymu to było zol, podobno nad tom biydotom, co to biydota ciyrpi tak* (BubSpT 128: Nd).

ROZBUCHANIEC *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku, zwłaszcza dziecku, nieokazującym respektu, szacunku dla nikogo’:** *Rozbuchany – nie fce słuchać || rozbuchaniec* (matK: Kc); (Kc, Kr).

ROZBUCHANY *przym.* **‘o człowieku: nieokazujący respektu, niesforny, nieposłuszny, rozzuchwalony, rozwydrzony’:** *Rozbuchane chłopcysko*

(matK: ŁN); *Rozbuchany, co zaś nikto go nie przikróci* (matK: Fs); *Rozbuchany, choćkomu despet zrobi* (matK: Łp); *Rozbuchany || rozniesiony – bić sie, wadzić sie* (matK: Nd); *Dzieci mos takie rozbuchane, nic cie nie słuchajom* (matK: Rp); *Rozbuchany taki, co mu ni mo rady* (matK: Tr); (Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr).

ROZBUJAĆ SIE *cz. dk* **'z nacechowaniem emocjonalnym – stać się wielkim, olbrzymim':** (KorpSp: Rp).

ROZBURZIĆ *cz. dk* **'zburzyć budynek, budowlę itp., rozbierając ją część po części':** *Przidom, a tu kolyba cało juz w płómiyniu. Ani wody, do potócka moze ze dwasto metrów, coz przyniesies wiadrami. Piyknie rozburzyli het do cna, ledwo tyn syr, a juz opolony taki powynosiyli* (BubSpT 77: Kc).

ROZBURZKA *rz. ż* **'lont do ładunku wybuchowego':** (matK: Tr).

ROZCAPIYRZONY *przym.* **'o włosach: rozczochrany':** (SSWG 21); (CoWś 233).

ROZCHLASTUWAĆ *cz. ndk* **'rozchlapywać':** *Rozchlastuje wode* (matK: Kc).

ROZCHODNIK *rz. mnż* **'niska roślina rosnąca dziko, ale spotykana też w ogródkach, o zielonych, mięsistych liściach ułożonych w okółkach po trzy lub naprzeciwległe, dawniej po zerwaniu z nich skórki przykładało się je na ranę lub ropiejące wrzody; młode, soczyste liście jedzono; rozchodnik wielki (*Sedum maximum* Sut.); zob. też: KANIE SADŁO; 📷 Tabl. I':** (RadwSłR 56: CzG); (matK: CzG, Fr); (CzG, Fr).

ROZCHODZIĆ SIE I zob. ROZYJŚ SIE

ROZCHODZIĆ SIE II *cz. ndk* **'ktoś ma pretensje, czuje żal do kogoś o coś':** *Rozchodziyło sie im, straśnie załuwały* (matK: Dr); *Trza było sie udawać do syndu, jacy o to sie rozchodzi, ze...* (matK: Łp); (Dr, Łp).

ROZCHOLONTAĆ *cz. dk* **'energicznie rozkołysać, rozbujać, rozhuśtać':** *Mateus to był taki, ze sie kołysoł w kołysce, babka go kołysali i tak tu nogom, i byleco tam godali, niy? Neji Mateus śpi, niby ze śpi, no to babka przestali tom nogom rusać na tyj kołysce, niy? Na ón otworzył oko i godo: huzioj mie chytrzyj, niy? No to babka zaś rusajom tom nogom i huziajom, huziajom, noji Mateus fce wylecieć z tyj kołyski, a jo nie wiym, kieloś mioł, dwa roki cy ani, niy? Neji jak tak go sarpali, rozcholontali go tak straśnie w tyj kołysce, godo: huzios mie jak dziada, niy? Neji tak z tymi dziećmi, nie dogodzis* (KorpSp: Kr).

ROZCIABRAĆ *cz. dk* **'rozetrzeć coś półpłynnego':** *Widzis, a to takie małe było, to kiedy to rozciabrało, to był taki smród* (KorpSp: Nd).

ROZCIEPLAĆ SIE zob. ROZCIEPLIĆ SIE

ROZCIEPLIĆ SIE *cz. dk* – **ROZCIEPLAĆ SIE** *ndk* **'na zewnątrz zrobiło się cieplej':** *Rozcieplyło sie* (matK: Nd).

ROZCINAĆ zob. ROZCIONĆ

ROZCIONĆ *cz. dk* – **ROZCINAĆ** *ndk* **'tnąc, podzielić coś na części (zwykle na pół); rozciąć; zob. też: OZCIONĆ':** *Jak sie sadło wydrze, rozcino sie koło grzbietu* (matK: Fr); *Friśkie sadło to tyz jes pod brzuchym, jak sie rozcinało świnie, potym rozbiyrali świnie, no to wyciongali te bebechy z niyj, te dziady tam sićko, to nawet i toto sie przidawało, tyz było barz dobre na rany* (pmBarnasz: Fr).

ROZCIONGAĆ zob. ROZCIONGNÓĆ

ROZCIONGAĆ SIE zob. ROZCIONGNÓĆ SIE

ROZCIONGANIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. ROZCIONGAĆ':** *Ozpinki do rozcionganio płótna* (matK: Nd).

ROZCIONGNÓĆ *cz. dk* – **ROZCIONGAĆ** *ndk* **'rozłożyć, rozpostrzeć coś na jakiejś powierzchni; OZCIONGNÓĆ':** *Sie potym biylyło go, to płótno rozciongało sie na łonki, jak juz było zrobione, ubite, i polywało sie wodom, to tak sie biylyło, no. I przewracało sie, trza było co fila, co słónko ususyło, to zaś trza było polywać. Tak wybiylało, bo to przeciez nici ze lnu to nie były bielutkie takie, niy? Neji potym prało, nale to takie było nie barz przijymne, bo to takie dropało, jak sie usyło kosule cy kalesony, cy, cy kosule chłopu, no to ostre to było no, nale, no ale cosi trza było robić bez zime, niy?* (RnS 198: NdZ); (NdZ).

ROZCIONGNÓĆ SIE *cz. dk* – **ROZCIONGAĆ SIE** *ndk* **'wydłużyć się, rozsunąć się':** *Zotylnik, zeby sie nie rozciongnół wóz* (matK: Fs).

ROZCIYC SIE *cz. dk* **'o naczyniu: rozszczelnić się, tak że wycieka z niego płyn':** *Na gazdówce jes, to jak nie krowa sie mo cielić, to sie bedzie biegać i zawse sie cosi dzieje. To pojidło sie rozcieknie, to to, to tamto i juz myślis, ze jes gitara, a tu nie tak* (KorpSp: Rp).

ROZCIYNCIE *rz. n* **'ogpol. rozcięcie':** *Pod kartunke odziywom zawse cipecke, óne takie som wonziutkie, casym u spodku ozdobione jakom korunkom, a i zabocyłaf jesce dodać – majom po bokaf rozciyncio, coby lepiyj sie krocało* (pmKosz: Tr).

ROZCIYRAĆ zob. ROZETRZIĆ

ROZCUCHRAĆ *cz. dk* – **ROZCUCHRUWAĆ** *ndk*

1. **'dokładnie rozciągnąć palcami włókna wełny przed KRYMPLOWANIEM':** *Grymple, co sie rozcuchruje, rozcuchrane* (matK: Tr); *Grympla. To narzyndzie do rozcuchranio wełny owcyj. Jedna grympla przimocuwano do ławecki twardo,*

zeby sie nie rusała, a drugom grymple trzeba było trzimać w rynkaf. I położyło sie kłacek wełny juz wcześniyj rozcuchrany. Grymplom trzimajoncom w rynkaf sie tarło po tyj grympli przimocuwany twardo do ławki, a na ławce sie siedziało i włosnym ciałym sie obcionzało ławke, coby sie przi grympluwaniu nie rusała ławka z grymplom przimocuwanom (Iwan 71: Nd); (Nd, Tr).

2. **'zmierzwić włosy; rozczochrać':** (matK: ŁN).

ROZCUCHRANY *przym.* **'o człowieku: mający zmierzwione, nieuczesane włosy; zob. też: OZCUCHRANY':** (matK: Fs, ŁN).

ROZCUCHRUWAĆ zob. ROZCUCHRAĆ

ROZCYN *rz. mnż, kuch.* **'nieduża porcja ciasta chlebowego pozostawionego z poprzedniego pieczenia, rozprowadzonego w wodzie oraz niewielkiej ilość mąki; zob. też: ZAKWAS':** *Na chlyb robiyło sie kwas. Na drugi tydziyń zostawiyło sie troche ciasta, ono kisło i kisło i ususyło sie. Jak ni mioł fto, to sie leciało do somsiady. Toto sie rozmocyło i był rozcyn w poprzednim dniu juz wiecór* (GrJMSp 307); *To nie było tak ciasta jak dziś. Jak mama upiekli babówke, to tako gościna była, ze raty. To sie brało mlyko, drozdze i troche monki, i robi sie rozcyn. Odstawio sie go coby wyrosło, a potym sie dodaje reśte monki, jojka i wyrobio sie, jaz be odchodzić od rynki. Zaś sie zostawio, jaz wyrośnie. Potym sie wykłado na brutfane i piece. Na wiyrk choćkiedy sie dawało krusonke* (pmMiś: CzG).

ROZCYNA *rz. ż, kuch.* **'nieduża porcja ciasta chlebowego pozostawionego z poprzedniego pieczenia, rozprowadzonego w wodzie oraz niewielkiej ilość mąki; zob. też: ZAKWAS':** [– Jak się robiło chleb?] – *Rozcyne, ziymnioki i musiało troche rusyć na korytku, i potym sie dało monki, i wody, i kisło, i trza było dobrze wyrobić* (KorpSp; ŁN).

ROZCYNIAĆ zob. ROZCYNIĆ

ROZCYNIĆ *cz. dk* – **ROZCYNIAĆ** *ndk, kuch.* **'rozmieszać składniki przygotowane do pieczenia chleba, ciasta; zob. też: OZCYNIĆ':** *Daje sie grule, do tego sie rozcynio drozdze abo kwas, potym sie miysi* (matK: Dr).

ROZDAĆ *cz. dk* – **ROZDAWAĆ** *ndk* **'dać coś po części wielu osobom aż do wyczerpania zasobu; obdzielić; zob. też: OZDAĆ':** *Zbójnicy bogatym brali, a chudobnym rozdawali* (matK: Kc).

ROZDARTY *przym.* **'taki, który często i głośno płacze, wrzeszczy, wydziera się; zob. też: OZDARTY':** *Kiedy sie zwiedziały o tym dziwozony, poleciały do dziedziny. Jednyj ś nif udało sie ukraś niedowno urodzone dziecko. Kied porwała dziecko gazdyni, to zochabiyła w kołysce swoje dziecko. Było óno okrutnie rozdarte, becało furt, a bridźkie było na cuda* (LegSpis 9: Nd); *Dziwozony były tymi carownicami, ze były takie kudłate i takie były rozdarte straśnie, ze takie piscały okropnie, kwicały, ze taki miały dziwacny głos, o. Bez, jesce bez to, ze robiyły ludziom na złość, no bo, głównie na złość, ale góniyły i ludziom zbiyrały, co sie dało jeś* (Fr); (Fr, Nd).

ROZDAWAĆ zob. ROZDAĆ

ROZ DNIA *przysł.* **'jeden raz w ciągu dnia; raz dziennie':** *W kazdy dziyń by roz dnia zjeś* (matK: Rp).

ROZ DO CASU *przysł.* **'raz na jakiś czas; rzadko':** *Odłogami lezy, roz do casu sie zorze* (matK: ŁN).

ROZDUCHAĆ *cz. dk* **'rozpalić ogień, dmuchając':** *Ogiyń rozduchać* (matK: Fr); *Rozduchoj ogiyń* (matK: ŁW); (Fr, ŁW).

ROZDUCHANY *przym.* **'nadmiernie rozbudzony seksualnie; rozpustny':** *Rozbuchany || rozduchany* (matK: Fr).

ROZDUCIE *rz. n* **'wzdęcie u krowy po zjedzeniu mokrej koniczyny':** *Rozpucynie || rozducie; krowa rozpucono* (matK: Tr). [**rozpucynie** – Tr]

ROZDUĆ *cz. nieos., dk* **'w przewodzie pokarmowym człowieka lub zwierzęcia nagromadziło się sporo gazów, które, nie mogąc ujść, powodują wzdęcia prowadzące nawet do śmierci; zjawisko występujące często zwłaszcza u bydła (jako środek zaradczy stosuje się najczęściej przebicie boku zwierzęcia specjalnym nożem, wlewanie mu do pyska rozpuszczonego w wodzie wapna); zob. też: OZDUĆ':** *Tak jom rozduje Brzezule nom roz rozduło* (matK: Fr); (matK: CzG); (CzG, Fr).

ROZDUTY *przym.* **'otyły':** (KorpSp: Kr).

ROZ DWA *przysł.* **'szybko, pospiesznie':** *Ale sie zgruchli roz dwa* (matK: Kc); *Dobrze mos! Ino jesce kieby był termin, bo piniondze sie roz dwa roztulajom. A o ryncie ani susu!* (plBłachut: Fr); *Roz dwa był w dóma. Przepytoł sie z babuśkom i juz od tego casu zostoł na gazdostwie. Justyna, zeby go uspokojić, powiado mu: – E, o coz ci markotno, dyć sie na dziadka podoł! – Teroz dopiyro Bartek Spyrka Świdrowaty zrozumioł, ze to sie stało w rodzinie, i od tego casu zacon nowe zycie. Ale to juz nie takie, jak miało być* (BalSKD 105: Fr); *Prziśli ku tyj karcmie i ozpatrzujom sie w siyni, dzie bedzie drabina na piyntro. Namacali jom roz dwa, choć ta po ćmoku i hip po niyj do góry* (BalNS 111: Fr); (Fr, Kc).

ROZDYRDAĆ SIE *cz. dk* **'rozpaść się na drobne części; rozlecieć się':** *Przyniós piniondze zesyte, zeby mu sie nie rozdyrdały* (KorpSp: Jw).

ROZDYRDANY *przym.* **‘zniszczony, rozpadający się; zob. też: OZDYRDANY’:** (SSWG 21).

ROZDZIELIĆ *cz. dk* – **ROZDZIYLAĆ** *ndk* **‘podzielić coś na dwie części; zob. też: OZDZIELIĆ’:** *Rozdzielić na pół* (matK: ŁW); *Rytki, co rozdziylajom przyndze* (matK: ŁW); (Jw, ŁW).

ROZDZIYLAĆ zob. ROZDZIELIĆ

ROZDZIYRAĆ SIE zob. ROZEDRYĆ SIE

ROZEBRAĆ *cz. dk* – **ROZBIYRAĆ** *ndk*

1. **‘oporządzić zabite zwierzę, rozcinając je na części’:** *Friśkie sadło to tyz jes pod brzuchym, jak sie rozcinało świnie, potym rozbiyrali świnie, no to wyciongali te bebechy z niyj, te dziady tam sićko, to nawet i toto sie przidawało, tyz było barz dobre na rany* (pmBarnasz: Fr); *Świnie sie biyło roz do roku. Ta świnia sie rosolyła tak do tygodnia w soli na korycie. Ze świni było sołdrzina, spyrka i robiyli sadło. Na świni som takie błony na bokaf. Te błony sie wybiyrało całe, kładli tom błone na stół, na tym, co tam sie rozbiyrało tom świnie* (GrJMSp 306); *Jak sie oskoblyło, no to sie wsodzało taki orcyk do zadnif nóg i dźwigało sie jom na łańcuchu, neji rozbiyrali, po koleji wycinali krzebt, bo nie było lodówek, to tak po rodzinie roznosiyli, po takiyj porcji, no rosołowyj moze, jak by dziś powiedzieć. Krzebt nazywali, noji kiski troche i tak dzieci roznosiyły rodzinie* (KorpSp: NB); (Fr, NB).
2. **‘rozłożyć na części; zdemontować’:** *Przednio kara, kie rozebrany, a kie słozony to przodek* (matK: Fs); *Kied Józek Madeja zacon izbe starom wolać i ze sie tak udo jom rozebrać bez uskodzynio, i poskładać bez uskodzynio* (Iwan 44: Nd); (Fs, Nd).
3. **‘przeprowadzić na kimś sekcję zwłok’:** *Trupiarnio – jak mo być rozbiyrany, kie kónwisyjo mo być* [o sekcji zwłok] (matK: Nd).

ROZEBRAĆ SIE *cz. nieos., dk* – **ROZBIYRAĆ SIE** *ndk* **‘chmury ustąpiły i wypogodziło się; zob. też: OZEBARAĆ SIE’:** *Rozjaśniyło sie* || *wybrało sie* || *rozebrało sie* (matK: Kr); *Rozbiyro sie – przestaje loć* (matK: Fr); *Rozpogodzo sie* || *rozbiyro sie pomału* (matK: Fs); *Sie rozbiyro – z dysca pogoda* (matK: Nd); *Rozbiyro sie, bedzie pogoda* (matK: Rp); (Fr, Fs, Kr, ŁW, Nd, Rp).

ROZECEK *rz. mnż* **‘mały róg zwierzęcia’:** – *Mom fajnom jałówecke, potulnom. Podgarle mo cogodne, rozecki juz jyj wychodzom!!* (PlucWS 42–43: ŁN).

ROZEDRYĆ SIE *cz. dk* – **ROZDZIYRAĆ SIE** *ndk* **‘krzyknąć w nerwach, ze strachu; wrzasnąć; zob. też: OZEDRYĆ SIE’:** *Holokać – ftosi sie rozdziyro* (matK: Tr); *Klynkoj, modlij sie, co sie bes rozdziyroł* (matK: Kr); (Kr, Nd, Tr).

ROZEGNAĆ *cz. dk* – **ROZGANIAĆ** *ndk* **‘spowodować rozejście, rozprzestrzenienie się czegoś, kogoś; rozpędzić, rozgonić’:** *Przeruwo sie chmura, rozegnało wsystko, przestaje loć* (matK: ŁN).

ROZEK *rz. mnż*

1. *kuch.* **‘wypiek z białej mąki, słodki, przywożony dawniej dzieciom z jarmarku, będący dla dzieci wielkim rarytasem; rogalik’:** *Ociec pojechoł do Nowego Torgu, tak powiydzmy, ze jo lecioł ku Paniynce go wyziyrać, zeby mi kupiół tyn rozek, cy tam tego cukru przyniós i tok wyziyroł długo* (BubSpT 55: Jw).
2. **‘koniuszek zakrytej częściowo tarczy księżyca’:**

♫ *Zaświyć mi, miesioncku,*
Do góry rozkami,
Obłop mnie, kochanko,
Obiema ronckami

(pmZiemb: Jw).

3. *past.* **‘odnoga na końcu poprzeczki w GIELECIE; 📷 Tabl. III’:** *Zrobiyliście?* [zdjęcie] *Rozki tyz? Jak uwidzym dzie na zdjynciu, a nie jes tak, jak jo tu mom, to, to bede wom...* [– Te występy to som *rozki*?] – *Tak* (Rp).
4. **‘miękki wyrostek na głowie ślimaka przypominający róg’:** *Rozki* (matK: Jw).

zob. fraz.:
JELYNI ROZEK

ROZEPCHAĆ *cz. dk* – **ROZPYCHAĆ** *ndk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Rozpinki – płótno rozpycho, coby sie nie skurcało do jedna* (matK: Fs).

ROZERZNÓĆ *cz. dk* || – **ROZRZEZAĆ** *dk* – **ROZRZINAĆ** *ndk* **‘rozciąć nożem lub podobnym narzędziem; zob. też: OZERZNÓĆ’:** *Rozrzino sie, wypusco sie wsytkie flaki* (matK: ŁN); *Rozrzino sie i wypusco bambuchy* (matK: ŁN); (ŁN, ŁW).

ROZESCHNIYNTY **‘taki, który się rozsechł’:** *Rozeschniynte* || *ochwiote koło* (matK: ŁW).

ROZESOD *rz. mnż, pas.* **‘zakończenie sezonu pasterskiego, przypadające zwykle na 29 IX, tj. na dzień wspomnienia św. Michała, połączone z zejściem z pastwisk, rozdzieleniem stada i przejmowaniem stada przez właścicieli’:** *A do reśty mom cosi ze dwie takie, ze w rozesod przidom same ku mnie, bo bez zime sie im chleba do z rynki, to to, to tamto* (KorpSp: Rp); (pmDrab 134); (Rp). [**osod** – Kr; **ozesod** – Rp; **ozłoncne**]

ROZESPAĆ SIE *cz. dk* **‘zapaść w głęboki sen’:** *To juz straśnie biyda jes, jak sie roześpi* (matK: Dr).

ROZEŚCIGAĆ *cz. dk* **‘spowodować rozejście się dwojga młodych ludzi’:** *Jedyn drugiego znoł, no to ojcowie tyz choćkiedy zakozali „nie wolno ci tam iś” i twardo postanowiyli, choć sie rade widziały*

młode, tak ojcom nie pasuwało, to choćkiedy roześcigali. Trza było słuchać ojców. Juześ sie ozyniył, joześ mioł babe, ale jesce ojca trza było słuchać, nie tak jak dziś. Dziś nie fcom słuchać, kiedy trza było ojca słuchać. Inkso dyscyplina była, inksy przikoz (GrJMSp 320).

ROZEŚMIOĆ SIE *cz. dk* **'ogpol. roześmiać się':** *Ani jom w dóma nie poznali, dopiyro jak sie roześmioła, to zobocyli, ze to jes Weruna* (BalNS 155: Fr); (Fr, ŁW).

ROZETA *rz. ż, str.* **'element ozdobny naszywany na CEPIEC, mający postać marszczonego i zwiniętego w kółko materiału':** *Babka na głowie mo cepiec z kolorowymi rozetkami. Te wiycie, to my nosyme na głowie cepce, ftore same my syły w dóma, nifto nie narucoł, jako mo wyziyrać, bo te, óne miały po sie rózne takie rozetki, cekiny, óne som róznyk farbók. Zeby zrobić rozete, to wycinało sie z płótna kółko, a potym fałduwało sie go i zsywało po bokak, i wychodziyła rozeta. Cynsto robiyło sie je z niedbowiu abo ze staryj wstonzki, zeby sie świyciyły na cepcu* (CzG).

ROZETKA *rz. ż, str.* **'mała ROZETA':** *Zabocyłak ubrać cepca na głowe i teroz nie widać mi nacółka. Baby fciały mieć paradne cepce, to nasywały je róznymi rozetkami, trzepiótkami, a na nacółku na środku zawse był zomb, od ftorego odchodziyła tak drobniućko pomarscono wstonzecka. Casami jesce pod tom wstonzeckom robiono była scotecka, to tak wydziyrgiwali materyjoł* (pmKosz: Jw).

ROZETRZIĆ *cz. dk* – **ROZCIYRAĆ** *ndk* **'ogpol. rozetrzeć':** *Fandla, co nabiyro, a co rozciyro* [zaprawę murarską] *to kielnia* (matK: Fs).

REZETYNA *rz. ż* **'roślina o drobnych, żółtawych, postrzępionych kwiatach zebranych w grona na szczycie leżącej lub podnoszącej się łodygi, której długość wynosi od 20 do 60 cm; rezeda żółta (*Reseda lutea* L.)':** (matK: Tr).

ROZEWRZEĆ SIE *cz. dk* **'rozgotować się':** *Nie rozewrze sie ta kapusta?* (matK: Łp).

ROZEŹLIĆ SIE *cz. dk* **'rozzłościć się':** *Smatlorz podropoł sie po głowie i zacon przifolać to durślok, to warzeski, to jakiesi pokrziwione widlicki, potym jesce brutfanki. Gazdyni przi kazdym krynciyła głowom, do kónca barz sie rozeźlyła* (SpCzyt 78: Nd).

ROZFUKANY *przym.* **'o pojeździe, urządzeniu: taki, w którym ruchome części stają się niesprawne, mają za duże luzy; rozklekotany':** *Rozfukany wóz* (matK: Kc).

ROZFURGAĆ SIE *cz. dk* **'o czymś lekkim: unieść się w powietrze w różne strony':** *Piyrze na stole nakładzione naprute, no to ozfurgały sie, śmiyf wsićka i neji, i tak było* (KorpSp: Tr).

ROZFYRKNÓĆ *cz. dk* **'rozproszyć się w różne strony':** *W soboty wiecór chodziyło sie piyrze pruć, to tak piyrze sie pruło, a chłopcy sie, ne tam wziyni abo ptoska ruciyli, abo kure złapiyli, to ruciyli tam do tyf piyrzi i piyrze sie rozfyrkły po całyj izbie, i, i takie śmiychy robiyli* (KorpSp: Kr).

ROZFYRLAĆ *cz. dk, kuch.* **'rozmieszać coś za pomocą MONTWICY lub innego stosownego narzędzia; rozbełtać; zob. też: OZFYRLAĆ':** [– A taki przyrząd był do bełtania zsiadłego mleka?] – *Niy, nie, nie było, niy, jak to to widel... tym widlickom albo łyzkom sie rozfyrlało* (MMilMCK: Nd); (Kc, Nd).

ROZFYRTLAĆ *cz. dk, kuch.* **'rozmieszać coś za pomocą MONTWICY lub innego stosownego narzędzia; rozbełtać; zob. też: OZFYRLAĆ':** *Dobrze rozfyrtloj, bo zrobiom sie grudki* (matK: Nd); *Co to jes bryja gynsto i rzodko. Rzodko to rozfyrtlos monke montwickom, jak woda wre, jak ci sie tak fajnie leje, bieres na kroj uwarzone, omaścis, do tego gruli. Do jednyj misecki wlejes bryjki, słodkiego mlyka i wytrzepies. I tak sie jadło grule z bryjkom. Bryjke gynstom uwarzyłaś, to juz tako paciała. Do miski sie wyloło, bo sie z jednyj jadło w piontek na frystyk, dali masła i furt pamiyntom, dali szczypiorek i pojadło sie* (Nd).

ROZGADUWANY *przym.* **'rozmowny, lubiący rozmawiać':** *Rozgaduwany taki* (matK: ŁW). [**rozprowny** – Jw]

ROZGANIAĆ zob. ROZEGNAĆ

ROZGARDYJO *rz. ż* **'rozgardiasz, zamieszanie; zob. też: OZGARDYJO':** *Tako była rozgardyjo* (matK: CzG).

ROZGARNIAĆ zob. ROZGARNÓĆ

ROZGARNÓĆ *cz. dk* – **ROZGARNUWAĆ** *ndk* || – **ROZGARNIAĆ** *ndk* **'ogpol. rozgarnąć':** *Kielniom gładzi, rozgarnuje* (matK: Tr); *Nie trza nic układać, ino wyjś pod tom dmuchawe i rozgarnóć troche. I óna sobie sama powyruco to choćjak wysoko, to potrafi sićko zrobić, a przedtym trza było widłami podawać i okrutnie sie trza było namyncyć!* (pmJerd: Fr); *Musiała nagrzoć sie dobrze płyta tego pieca, jak juz ogiyń wygos, rozgarniało sie i na to miejsce wygrzote dawało sie chlyb, i wkładało si go na łopacie* (EŁukMCK: Kc); *Na potym, potym jak po zjedzyniu, stajalimy, pomodlylimy sie, podziynkuwalimy Bogu za wspólnom wiecerzom i sło sie, gazda seł do pieca tego, do... Tam do tego polyniska i rozgarnuwoł na kupki wyngle. I to było tak, ze godołeś: toto ta kupka bedzie*

mi odpowiadać, jaki bedzie rok na zarno, tota na jako bedzie trowa, toto grule, neji fto tam co jesce mioł. Neji ftore... I potym broł to na takom łopatke wiynksom i ka... z kazdyj tyj kupki. I ftore nojbardziyj sie jorzyły te wongle, no to toto bedzie te, na to bedzie nojlepsy urodzaj (RnS 64: Dr); (Dr, Fr, Kc, Tr).

ROZGARNUWAĆ zob. ROZGARNÓĆ

ROZGŁOŚNIĆ *cz. dk* **'wyjawić coś, opowiedzieć coś wszystkim wokół; rozgadać':** *Jak my stawiali, to nom jedynoście płazów stond ukradli w nocy, bo tu nie było nikogo, no i tu somsiod wiedzioł, bo juz słysoł, ze cosi, ale sie boł wyjś. Te płazy sie znalazły na Leśnicy, ktosi tam poteguwoł, przizноł sie tatowi, ale powiedział: słuchoj, jak tam, a tam som te płazy, ale jak pójdzies, wyzdradzis, to do jutra mozes ty nie zyć, to i jo moge nie zyć. Tak ze tata zawse godoł, ze ón te płazy widzioł, ale juz nie powiedział, ze u kogo albo dzie som, co nie rozgłośniył, bo sie boli* (KorpSp: Tr).

ROZGODAĆ SIE *cz. dk* **'zacząć mówić coraz swobodniej, śmielej, głośniej':** *Tak zacon, tak sie rozgodoł, to wse wracał myślami i opowieści, jakbyf, jakbyf ksionzki słuchoł* (RnS 113: Kc).

ROZGOTUWAĆ SIE *cz. dk* **'ogpol. rozgotować się':** *Zasypie sie monki, podleje sie wody – to zoprazka, rozgotuje sie* (matK: Fr).

ROZGRACKUWAĆ *cz. dk, tkac.* **'rozczesać len na GRACKACH':** *Óne sie wołajom gracki i to sie gracko tak, jedna n... gracke na drugom i rozgrackuje sie to piyknie* (KorpSp: Fr).

ROZGRUCH *rz. mnż* **'zamieszanie, harmider; zob. też: OZGRUCH':** *Narobiyli rozgruchu* (matK: Dr).

ROZGRZOĆ *cz. dk* – **ROZGRZYWAĆ** *cz. ndk* **'ogpol. rozgrzać; zob. też: OZGRZOĆ':** *Kied w krziżaf łupkało, postrzikło chłopów cy tam baby..., no to na śparecie, na suśni, ususyli owsa. Tak ususyli, rozgrzoli, barz goroncy musioł być tyn owies, potym mieli takie torbecki lniane usyte i do tyf torbecków sie lnianyf zesypuwało tyn owies, i friśko sie przikładało na krzize, i na to sie odziywało abo ciasny sweter, abo tam jakosik lajbik, taki ciasny, zeby tyn worek z tym owsym tam siedzioł na tyf krziżaf. I to tyz sie robiyło do skutku, przez pore dni, pokla nie przestalo boleć...* (pmBarnasz: Fr); *Ta jak zopolynie dostanie abo cosi go ta kole, e no to stawiojciez mu bańki. Piyrse go smarujcie ta, kie go nie popuści, co go wygrzejecie i rozgrzywojcie go, herbaty tam wloć cy śpyrytusu cy cegoś, wyzgrzywojcie go. A późni no to, a jesce to go nie spomogo, no to postowciez mu bańki* (BubSpT 146: Tr); (Fr, ŁN, Nd, Rp, Tr).

ROZGRZOTY *przym.* **'ogpol. rozgrzany; zob. też: OZGRZOTY':** *Na pałacinke, to trza tak ze dwa jojka dobrze ozmiysać z mlykiym, abo jak nie było mlyka, to mozna dać kapke wody. To trza utrzepać trzepackom, do tego dodać kapecke soli i reśte monke wsuć. Wymiysać drewnianom łyzkom, loć trza na rozgrzotom patelnie. Jak to była pałacinka ze skwarkami, to piyrse te skwarki trza przipraźyć na patelni, a potym dopiyro wyloć ciasto i tak dobrze przipiyc z jednyj i z drugiyj strony* (plSarna: Jw); (Fs, Jw, ŁN).

ROZGRZYWAĆ zob. ROZGRZOĆ

ROZGZIĆ SIE *cz. dk*

1. **'o bydle: rozbrykać się, rozpędzić się, uciekając przed kąsającymi je owadami':** *Jak my sie zaceli bawić, no niy? To człowiek sie zadłuboł, no tak zadłuboł, ne to krowy posły, a jak sie rozgziyły, ne to casym było tak, ze dopiyro my if znaleźli przi Wyźnyf Łapsaf* (KorpSp: Łp); (Kr, Łp).
2. **'z nacechowaniem emocjonalnym o grupie osób: rozpierzchnąć się':** *Tu była skoła tako rzeźbiarsko za Słowiyńska, kiedy my byli przi Słowiyńsku, tom skołe tu zrobiyli. Tu niby ucyli tyk chłopców, nale to potym, jak my prziśli do Polski, to te chłopcy sie rozgziyli i potym juz nie rzeźbiyli tu* (KorpSp: Jw).

ROZHARTUWAĆ *cz. dk, kuch.* **'o mleku: rozmieszać MONTWICĄ':** *Rozhartuwane mlyko* (matK: Fr).

ROZHERDYKAĆ SIE *cz. dk* **'poluzować się i ulec popsuciu':** *Zgrzipiom dźwiyrze – rozherdykały sie* (matK: Tr).

ROZHUKAĆ *cz. dk* **'eksploatując zbytnio pojazd, doprowadzić go do stanu, w którym cały pojazd lub jego ruchome części stają się niesprawne, mają za duże luzy; rozklekotać':** (KorpSp: ŁW). [**rozkieryndać** – Kr]

ROZICA *rz. ż, past.* **'imię nadawane krowie':** (SSWG 5).

ROZ JAK ROZ **'w sam raz, zupełnie':** *Roz jak roz dobry* (matK: Kc).

ROZJAŚNIAĆ SIE zob. ROZJAŚNIĆ SIE

ROZJAŚNIĆ SIE *cz. dk* – **ROZJAŚNIAĆ SIE** *ndk* **'rozpogadza się po deszczu, chmury zanikają':** *Rozjaśniyło sie || wybrało sie || rozebrało sie* (matK: Kr); *Rozjaśnio sie, nie be loć* (matK: ŁN); (Fr, Kr, ŁN, Tr).

ROZKALICYĆ *cz. dk* **'rozciąć skórę':** *Ale go rozkalicół* (matK: Łp).

ROZKAZUWAC *rz. mos* **'człowiek lubiący rozkazywać':** *Rozkazuwać lubi, taki rozkazuwac* (matK: Fs).

ROZKAZUWAĆ zob. ROZKOZAĆ

ROZKIDAĆ *cz. dk* – **ROZKIDUWAĆ** *ndk* **‘rozrzucić widłami obornik na polu w celu użyźnienia gleby; zob. też: OZKIDAĆ’:** *Rozkidać gnój* (matK: Nd); *Rozkiduwać || rozmietuwać* (matK: Kr); *Rozkiduje gnój* (matK: Łp); *No to we wiesne sie sło, bo trza było poorać, troche, zeby było próchnicy na to, ne ziym. Potym jak sie przistosuwała, to sie rozkiduwało gnój normalnie. Noji potym sadzi..., cekało sie na file, co tyn gnój troche przisknół i sadziyło sie potym grule* (CzG); *Neji potym przisła jesiyń, no to zaś trza było gnój wywozić i to, i rozkiduwać zaś po polak, po łonkak. Piyrwi nie było upraw, tak jak teroz jes. Był gnój i wywoziyło sie ze sopy, noji woziyło sie. Noji robiyło sie, rozkiduwało sie ryncami, brało sie widły i sie rozkiduwało po tym* (CzG); (CzG, Kr, Łp, ŁW, Nd).

ROZKIDUWAĆ zob. ROZKIDAĆ

ROZ KIELA COS ‘od czasu do czasu, raz na jakiś czas, co pewien czas’: *Roz kielo cos sie piere* (matK: Łp); *Roz kiela cos to pokrzipuje* (matK: Kc); *Roz kielo cos musi wycyścić* (matK: Tr); *Roz kiela cos tu przidzie, ale ino na file, bo straśnie mo duzo roboty w dóma* (matK: Fr); *Jak sie powsodzo chlyb, nale sie wsodzo łopatom zaś i potym sie zapre piec na godzine, cy jako to juz. Potym sie zapre piec i tak sie roz kiela cos spojrzi, ze cy sie cyrwiyniom, cy niy, i to sie piece chlyb* (BubSpT 145: Tr); (Fr, Jw, Kc, Łp, Nd, Tr).

ROZKIELTUWAĆ *cz. dk* **‘roztrwonić pieniądze’:** (CoWś 182).

ROZKIEŁTANY *przym.* **‘o kole wozu: zbyt luźno osadzone na osi i przez to chwiejące się’:** *Rozkiełtane na osi, kiełace sie* (matK: ŁW).

ROZKIERYNDAĆ *cz. dk* **‘eksploatując zbytnio pojazd, doprowadzić go do stanu, w którym cały pojazd lub jego ruchome części stają się niesprawne, mają za duże luzy; rozklekotać; zob. też: ROZHUKAĆ’:** (SSWG 21); (KorpSp: Kr).

ROZKISNÓĆ SIE *cz. dk, kuch.* **‘sfermentować’:** *Rozkiśnie sie || rozwali sie* (matK: Fr); *Potym syr rozkisuje sie, co mo takie dziurki w sobie* (matK: Rp); (Fr, Rp). [**zoctuwać sie** – Nd]

ROZKISUWAĆ SIE zob. ROZKISNÓĆ SIE

ROZKIŚNIONY *przym., kuch.* **‘skwaśniały’:** *Rozkiśniony syr* (matK: Fr).

ROZKLASKAĆ *cz. dk* **‘rozpłaszczyć, uderzając płaską dłonią’:** *Poskrobek to jes, potym, jak juz sie moskol upiekło, zrobiyło i to tak jesce trza korytko poskrobać, to juz taki poskrobek wyseł i tak sie go rozklaskało, i tyz sie go upiekło, i to sie tyz zjadło taki poskrobek taki ciynki* (KorpSp: Kr).

ROZKŁADAĆ zob. ROZŁOZYĆ

ROZKŁADAĆ SIE zob. ROZŁOZYĆ SIE

ROZKOS *rz. ż* **‘dobrobyt, dostatek’:** *Kie Pon Bóg stworzył piersego cłowieka w raju Adama, tak mu powiedzioł, zeby syćkim stworzeniom doł miana, tak pozwolył mu syćkie rozkose, piykne stromy pozwać* (BizSp: Nd); *Jo byłam tak w biydzie wychowano, nie był... ni mielimy tam nijakik rozkosów* (KorpSp: CzG); CzG, Nd).

ROZKOSNY *przym.* **‘opływający w dostatki, dobrze się mający; też: świadczący o dostatku’:** (matK: Łp); *Tak ón tyz do tego casu mioł syćkie rozkosne rzecy – ale teroz ón sie obowionzuje na siebie toto jarzmo ciynzkie wzionś, a lekko go nosić z Boskom pomocom* (BizSp: Nd); (Łp, Nd).

ROZKOŚNIE *przysł.* **‘wygodnie, w dobrobycie’:** *Rozkośnie se zyli* (matK: Dr).

ROZKOZ *rz. mnż* **‘ogpol. rozkaz; zob. też: OZKOZ’:** *Był zwónek, zbyrkali na zwónku, o sóstyj godzinie juz musioł być tam, dostoł rozkoz, dzie idzie do roboty* (BubSpT 121: Nd); (Jw, Łp, Nd, Tr).

ROZKOZAĆ *cz. dk* – **ROZKAZUWAĆ** *ndk*

1. **‘ogpol. rozkazać; zob. też: OZKOZAĆ w zn. 1.’:** *Rozkozoł* (matK: Tr); *Jak sie udo, a jak sie nie udo, no to darymnie, nie rozkoze* (matK: Dr); *Gazda, co rozkazuwoł* (matK: Tr); *Rozkazuwoł, cobyś jechoł na siarwark skole wozić* (matK: Kc); *Bułgorz || biegas || góniac – rozkazuje po wsi* (matK: Kc); (Dr, Fr, Kc, Kr, Tr).
2. **‘zamówić potrawę, danie w karczmie, w restauracji; zob. też: OZKOZAĆ w zn. 2.’:** *Za porzondkiym kozdym musioł rozkozać* [kazał postawić wódkę] (matK: Dr).

ROZKRACUWAĆ SIE *cz. ndk*

1. **‘mieć szerokie plany’:** *Stary, a jesce sie rozkacuje* (matK: Rp).
2. **‘narzucać komuś swoją wolę, wprowadzać swoje rządy, nie mając racji; zadzierać nosa; zob. też: OZKRACUWAĆ SIE’:** *Nie rozkracuj sie ta na cyje* (matK: Nd); *Rozkracuwać sie, kie fciwy* (matK: Fs); *Rozkracuje sie rod – syćko fce zachoropcić, duzo mieć* (matK: ŁN); (Fs, ŁN, Nd).

ROZKROCYĆ SIE *cz. dk* **‘stanąć na rozstawionych nogach’:** *Rozkrocół sie* (matK: Tr).

ROZKRYNCAĆ SIE zob. ROZKRYNCIĆ SIE

ROZKRYNCIĆ *cz. dk* **‘rozchwiać’:** *Nie herdykoj sie telo, bo rozkryncis stołek* (CoWś 273: NB).

ROZKRYNCIĆ SIE *cz. dk* – **ROZKRYNCAĆ SIE** *ndk* **‘następuje ogólny rozwój, polepszają się warunki życia’:** – *No to świat sie tak pomału roz... rozkryncoł, ze zacyni ludzie robić tu, tam. Juz i my, jo z tym, z mojim majstrym ciesielke juz my potym w siedymdziesiontym drugim roku my piyrsy roz wyjechali jaz w Olstyńskie* (Kc).

ROZKRYNCONY *przym.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym o człowieku: stawiający szeroko nogi w czasie marszu’:** (matK: Dr).

ROZKRZICANY *przym.* **‘taki, który często i głośno krzyczy, wrzeszczy; zob. też: OZKRZICANY’:** (matK: Fr, ŁN).

ROZKRZIKUWAĆ *cz. ndk* **‘wykrzykiwać; zob. też: OZKRZIKUWAĆ’:** Babka: (Daje trunek) *Tak po pucharku, zebyście zaś nie rokrzikuwali, coby malućko złyj chrości nie dostała. Chłopi trunek to wycujom i z kilometra* (Czard 83: Nd).

ROZKULA *rz. ż, past.* **‘owca lub krowa z krętymi rogami’:** (TPPG I: 161: ŁN).

ROZKURZIĆ *cz. dk* **‘rozbić coś na drobne kawałki, roztrzaskać, zniszczyć, zlikwidować’:** *W miydzycasie zmiyniyli nazwe zakładu i tyn zakład stary rozkurzyli* (KorpSp: Tr).

ROZKUZDRANY *przym.* **‘o włosach: zmierzwione, rozczochrane, także o człowieku, który ma takie włosy; zob. też: OZCOCHRANY’:** *Rozpiyrzony || rozkuzdrany* [o włosach potarganych] (matK: Fr).

ROZLATUWAĆ SIE I zob. ROZLECIEĆ SIE

ROZLATUWAĆ SIE II *cz. ndk* **‘zanikać, ubywać’:** *Dobrze mos! Ino jesce kieby był termin, bo piniondze sie roz dwa roztulajom. A o ryncie ani susu!* (plBłachut: Fr).

ROZLAZŁY *przym.* **‘powolny, ślamazarny, pozbawiony energii’:** *Mlazgaty || rozlazły* (matK: Nd); *Niezdarzony, rozlazły cłowiek, tako dziama* (matK: Tr); (Nd, Tr).

ROZLECIEĆ SIE *cz. dk* – **ROZLATUWAĆ SIE** *ndk* **‘rozpaść się na kawałki; zob. też: OZLECIEĆ SIE’:** *Zazowojnuje, coby sie nie rozleciało* (matK: ŁN); *Chałupisko || buda staro sie rozlatuje || wolo sie* (matK: Kc); *Grochowito ziym, co sie tak rozlatuje* (matK: Nd); *W biydnyf rokaf po dziedzinie tyz chodziyli wandrowni, casami najmuwali sie do roboty i za to dostawali lym jedzynie. Roz do jednyj wdowy prziseł taki wandrowny, co to gornki drótuwoł. Wołali go dróciarik. Jak puknół gliniany gornek, to dróciarik wyplotoł około niego takom siatke i gornek sie nie rozlecioł* (SpCzyt 79: ŁW); *Blasany gornek mioł tom wyzsość nad glinianym, ze jak sie przidarzyło, a nojwiyncyj w pośpiechu, ze wypod z rynki, to sie nie rozbiył, a gliniany sie rozlecioł* (Iwan 10: Nd); (Fr, Kc, ŁN, ŁW, Nd).

ROZLECYNIE *rz. n*
zob. fraz.:
NA ROZLECYNIU

ROZLEGNÓĆ SIE *cz. dk* – **ROZLYGAĆ SIE** *ndk* **‘o głosie: rozejść się daleko; zob. też: OZLEGNÓĆ SIE’:** *Echo rozlygo sie* (matK: Kc); *Echo rozlygo sie || oddaje* (matK: Tr); *No to teroz coś dlo uciechy – świniobicie. Był taki cas w miysopusty, ze w całyj dziedzinie rozlygoł sie świński kwik. To było świniobicie. Jo od małego bocym, ze na wiesne jadło sie świnine, latym – jojka, syr, kurzine, pod jesiyń – baranine, na Morcina – gynsine, a zimom – kapuste, spyrke, grziby, fizoły i wyndzonke. Zawse sie wiedziało, jako pora roku* (BrzyzŚw: Kr); (Kc, Kr, Tr).

ROZLEZEĆ SIE *cz. dk* **‘o ziemi: ulec rozdrobnieniu; skruszeć’:** *W jesiyni zorzom, to, to sie ziym sie rozlezy fajnie* (KorpSp: Kc).

ROZLEZIONY *przym.* **‘powolny, niezdarny; rozlazły; zob. też: OZLEZIONY’:** *Rozleziony || lyngoś taki* (matK: Fr); *Niezdarzony || rozleziony* (matK: Kc); (Fr, Kc, Nd, Tr).

ROZLICAĆ SIE zob. ROZLICYĆ SIE

ROZLICYĆ SIE *cz. dk* – **ROZLICAĆ SIE** *ndk* **‘uregulować z kimś sprawy finansowe, majątkowe’:** *Za odrobionom dniówke zelorz dostawoł kartecki, były w trzef koloraf. Kozdy kolor mioł swoje znacynie i wartość. Kozdy zelorz na kóniec roku przed gazdom musioł sie rozlicyć z tyf kartecek, zeby mieć zaliconom pańscyzne. Z tymi karteckami móg zelorz płacić u Zyda w karcmie, ftoro była na Kapuśnicy* (SpCzyt 108: Nd).

ROZLOĆ SIE *cz. dk* **‘zaczął padać deszcz i zapowiada się deszczowa pogoda przez dłuższy czas; zob. też: OŚLOĆ SIE’:** *Rozloło sie* (matK: Łp, Rp); *Juz wcora od Hombargu sie trosecke murgłyło, no od rania dziś to tak zacyno rumolić, no a teroz to sie juz rozloło tak naozaj. A ze leje i nie do sie iś na rolom, no to moze by tak ze spajstrony prziniyś jakiego kunyrołu, wysiubiksuwać bogancie abo sie i zajonć dźwiyrzami, no a kied tak słónko by wysło, to moze by sie udało dziś posioć rytyszpory* (Nd); (Fr, Łp, Nd, Rp).

ROZLOTY *przym.* **‘taki, który się rozlał; rozlany; zob. też: OZLOTY’:** (matK: Dr, Jw, ŁW).

ROZLYC SIE *cz. dk* **‘rozpaść się, rozlecieć się’:** *Jak my jechali na te, z tymi, z wystympami, to pamiyntom, na blizse drógi pojadyme, nie pojechalimy do Niedziyce naokoło, ale bez wode, przijechalimy bez wode, rozlóg sie nom wóz* (KorpSp: Kc).

ROZLYGAĆ SIE zob. ROZLEGNÓĆ SIE

ROZŁOZYĆ *cz. dk* – **ROZKŁADAĆ** *ndk* **‘rozścielić’:** *Swok lóg w domarasonyk nogawicak na pościyl, a tam był atłas rozłozony* (pmKosz: Jw); (Jw, Nd).

ROZŁOZYĆ SIE *cz. dk* – **ROZKŁADAĆ SIE** *ndk* **‘rozstawić swój przenośny warsztat, kram’:** *Przekupka rozłozyła sie na karcmisku* (Nd).

ROZMAJICIE *przysł.* **‘ogpol. rozmaicie; różnorodnie’:** *To sie rozmajicie trefi* (matK: Dr); (Dr, Jw).

ROZMAJICIZNA *rz. ż* **‘różnorodne, małe przedmioty’:** *Jo pamiyntom, mój tata kupiył dwie godziny, takie budziki, co na stół, co tyrcały, kufer taki drewniany wielki, co mielimy, co groty sie do niego pokładło, a ludzie pokupiyli pościeli i sofy, i takie rozmajicizny, ne, zeby sprzontać* (KorpSp: Nd); (SSWG 21); (Fr, Nd).

ROZMAJITOŚCI *rz. nmos* **‘zbiorowo o różnych, rozmaitych rzeczach’:** *Wyrobiajom ś niego rozmajitości, to jes drogi kamiyń* (matK: Dr).

ROZMAJITY *przym.* **‘ogpol. rozmaity; różnorodny’:** *Łaciato krowa, takom mo farbe rozmajitom* (matK: Fs); *Pisiaty – rozmajite farby som* (matK: ŁN); *Biołe, corne, rozmajite farby som* (matK: Łp); *Bawidła rozmajite na odpuście* (matK: Fr); *Mioł kredyniec i w kredyńcu mioł nakładzione tamok samyf flasek i rozmajityf* (BubSpT 51: Fr); *A zmamuniyło wiycie, no mamuny były rozmajite, wiycie. To sie pokozała bioło kupa jak chałupa, to znowu, wiycie mamuniyło w tyn sposób, ze wołało: chyboj! Haw! Haw! Abo i inacyj wołało: Ratunku, ratuj, noji seł, ze niby kogosi ratować, i som wpod dziesi w potók, w zospe, noji zmorz* (BubSpT 115: ŁW); (Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr).

ROZMARNIĆ *cz. dk* **‘z silnym negatywnym nacechowaniem emocjonalnym: roztrwonić, przepuścić, np. pieniądze, majątek’:** *Rozmarni tak, potyro, kie co mo* (matK: ŁN); *Przepije wsyćko, rozmarni tak* (matK: ŁN).

ROZMARYJO *rz. ż* **‘pachnąca roślina doniczkowa, mająca liście podobne do igieł świerkowych i jasnofioletowe kwiaty; napar z liści podawany w przypadku kłopotów z trawieniem, używany też do płukania ust i gardła; rozmaryn lekarski (*Rosmarinus officinalis* L.); 📷 Tabl. I’:** *Wiyniec miała z miyrty abo kupny z takimi rozmaryjami na głowie* (BubSpT 125: Nd); *Jego pochowali z prawy strony turnie, óne pochowali z lewy strony turnie. Na nim wyrosła cyrwono leluja, a na niyj drobno rozmaryjo. Jak rośli, tak rośli, jaz sie bez turniom zrośli* (MalPS 151: Jw); (Jw, Kc, ŁW, Nd). [**rozmaryn** – Dr]

ROZMARYJOWY *przym.* **‘od rz. ROZMARYJO’:** *Rozmaryjowy wionecek* (matK: Nd).

ROZMARYN *rz. mnż* **‘pachnąca roślina doniczkowa, mająca liście podobne do igieł świerkowych i jasnofioletowe kwiaty; napar z liści podawany w przypadku kłopotów z trawieniem, używany też do płukania ust i gardła; rozmaryn lekarski (*Rosmarinus officinalis* L.); zob. też: ROZMARYJO; 📷 Tabl. I’:** (matK: Dr).

ROZMAZIANY *przym.* **‘o dziecku: często płaczący’:** *Rozmaziany || skrzyntny || płacliwy* (matK: ŁW).

ROZMIAR *rz. mnż.* **‘wyznaczenie granicy w obrębie spornego gruntu, także podział gruntu przez właściciela’:** *Jak powstawała ta osada, wpychali sie do chotaru biylskiego, neji zostało wtedy, bo jesce Biylanie mieli Tatry, tu w Białyj były Tatry. Były polany i lasy na Białyj Wodzie w Tatraf, gdzie sie przez okres letni wyposało bydło, ktore było, jak sie nazywało, jałowe. Jak były niepotrzebne woły do roboty, wyposali tam i tak samo jałówki, i tak dalyj. Dosło do rozmiaru pomiyndzy dwoma osadami, osadom Nowa Biała i granicom tyn, Gronkowym. Rozmiar tyn zostoł wykonany przez inzyniyrów królewskif wyngierskif i polskif* (KorpSp: NB).

ROZMIETAĆ *cz. dk* – **ROZMIETUWAĆ** *ndk* **‘rozrzucić widłami obornik na polu w celu użyźnienia gleby; zob. też: OZKIDAĆ’:** *Rozmietuwać gnój bedym na obie rynki* [nie tylko prawą] (matK: Kc); *Gnój rozmietuwać* (matK: Dr); *Rozkiduwać || rozmietuwać* (matK: Kr); *Gnój trza rozmietuwać cogodnie po roli, wyonacyć tak, wyrównać* (plBłachut: Fr); (Dr, Fr, Kc, Kr, Łp, Nd).

ROZMIETUWAĆ zob. ROZMIETAĆ

ROZMIYNK *rz. mnż* **‘nagłe ocieplenie w czasie zimy lub na wiosnę; odwilż; zob. też: ZMIYNK’:** *Zmiynka || rozmiynk – śniyg taje* (matK: Fr).

ROZMIYRZAĆ *cz. dk* – **ROZMIYRZUWAĆ** *ndk* **‘ogpol. rozmierzyć; zob. też: OZMIYRZAĆ’:** *Kie sie tak człek przipatrzi na portki, to zawse widać na nik dziewiynciornika, takiego chwasta, co rośnie w lesie do słónka, niby w naturze ni ma w nim nic piyknego, ale na portkak, to wselijakik kolorók przibiyro i zawse trudno go wysyć, bo piyrse trza se rozmiyrzać listki, kółecko w środku i jesce wkoło niego zombki* (pmKosz: CzG); *Zeby być dobrym artystom, to trza mieć ino przigotuwane dobre wzory do ślańcuwanio. Jo mom gwiozdecki, łezki i przerózne jesce inne. Nojpiyrw trza zmocyć skóre smatkom, potym przilożyć ślańce i młotkiym ze dwa razy stuknóć, jak sie fce jakisi wiynksy wzór ułożyć, to se piyrse trza rozmiyrzać, co kiela mo być ślańcuwane* (pmKosz: CzG); (CzG, Jw).

ROZMIYRZUWAĆ zob. ROZMIYRZAĆ

ROZMIYSAĆ *cz. dk* – **ROZMIYSUWAĆ** *ndk* **‘ogpol. rozmieszać; zob. też: OZMIYSAĆ’:** *Rozmiysać wopno* (matK: Fr).

ROZMIYSUWAĆ zob. ROZMIYSAĆ

ROZMLAZDZYĆ *cz. dk* **‘rozgnieść na miazgę coś miękkiego; zmiażdżyć; zob. też: OZMLAZDZYĆ’:** *Rozmlazdzyć, kie co przejedzie* (matK:

ŁN); *Rozmlazdzyć, kie sie przijadzie* (matK: Tr); (ŁN, Tr).

ROZMLAZDZYĆ SIE *cz. dk* **‘o czymś miękkim: ulec zgnieceniu na miazgę’:** (matK: Nd).

ROZMOCYĆ *cz. dk* **‘zanurzając coś w płynie lub polewając nim (zwykle wodą), nawilżyć to i rozmiękczyć; rozmoczyć’:** *Przewoźnie w soboty, to juz w piontek sie robiyło zakwas. Zakwas sie robiyło na grulaf z dosypkom monki i drozdze. Ale ze drozdze trzeba było kupić, to był juz wydatek. Zeby go troche ominóć, to z zakwasonego ciasta na korytku zarobionego mama ubrała na taki mały placek i ususyła go przi piecu, i na nastympnom sobote nie trzeba było iś kupuwać drozdze, jacy rozmocyła tyn ususony placek, rozmiysała go na korytku z grulami, z monkom i ciasto tak samo wykisło z placka, jak i z drozdzy* (Iwan 22: Nd).

ROZMOCYĆ SIE *cz. dk* **‘mocząc się, stać się miękkim; zob. też: OZMOCYĆ SIE’:** *Rozmocyły sie bóty* (matK: Dr); *Bo ci sie nogi rozmocom, jak bes telo cosi mocół* (matK: Dr).

ROZMOKAĆ zob. ROZMOKNÓĆ

ROZMOKNÓĆ *cz. dk* – **ROZMOKAĆ** *ndk* **‘zmiękнąć pod wpływem nasiąkania płynem; zob. też: OZMOKNÓĆ’:** *To rozmoknie w mlyku* (matK: Dr).

ROZMONCIĆ *cz. dk, kuch.* **‘rozmieszać coś za pomocą MONTWICY lub innego stosownego narzędzia; rozbełtać; zob. też: OZFYRLAĆ’:** *Bryja z monki na cystyj wodzie; zasuło sie monki, rozrobiyło sie, rozmonciyło sie, gynsto* (matK: Fr); (CoWś 175: CzG, Kr, ŁN, NB); (CzG, Fr, Kr, ŁN, NB).

ROZMONTUWAĆ *cz. dk* **‘rozwiązać jednostkę wojskową’:** *Nie wiym, ktory rok, ino co niecałe, co potym juz nawet z frontu, jak juz tam if rozmontuwali, to pośli juz kazdy w swojom strone, to wspominoł tyz* (KorpSp: Kr).

ROZMOWIAĆ I zob. ROZMÓWIĆ

ROZMOWIAĆ II *cz. ndk* **‘ogpol. rozmawiać’:** *Gawyndzić, kie dwie baby rozmowiajom* (matK: Fr).

ROZMÓWIĆ *cz. dk* – **ROZMOWIAĆ** *ndk* **‘uzmysławiając komuś ujemne strony czegoś, odwieść go od powziętego wcześniej zamiaru, namówić do rezygnacji z planów; np. z planów małżeńskich; zob. też: ROZRADZIĆ’:** *No teraz młodzi kapke doradziyli, no to potym co? Trza iś ku dziadkom sie spytać, co óni powiedzom. Dziadek: jo wiym? Z babkom, jak óni tam potym radziyli, jak sie im widziało, cy bedzie tyn ziynć, cy ta niewiasta, cy niy? To abo rozmowiali, abo namowiali. Piyrwyj to tak wiyncyj rozmowiali i namówiyli, jesce i somsiedzi rozpierdoliyli, no porozmowiali* (KorpSp: Rp).

ROZMÓWIĆ SIE *cz. dk* **‘dojść z kimś do porozumienia’:** *Ni móc sie rozmówić* (matK: Fr).

ROZMYŚLAĆ *cz. ndk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Medyk, co rozmyślo duzo* (matK: Fr); *Tak jo sobie rozmyślom, myślym sobie: teroz robiym jak kóń, mało śpiym po nocaf, a późniyj tyz bede musioł jesce wiyncyl robić, bo jakbyf co sie sprzeciwiył, to idź do wojska* (BubSpT 38: Fs); (Fr, Fs).

ROZNIESIONY *przym.* **‘zuchwały’:** *Rozbuchany || rozniesiony – bić sie, wadzić* (matK: Nd).

ROZNIYŚ *cz. dk* – **ROZNOSIĆ** *ndk*

1. **‘nosząc, dostarczyć coś w różne miejsca; roznieść’:** *Jak sie oskoblyło, no to sie wsadzało taki orcyk do zadnif nóg i dźwigało sie jom na łańcuchu, neji rozbiyrali, po koleji wycinali krzebt, bo nie było lodówek, to tak po rodzinie roznosiyli, po takiyj porcji, no rosołowyj moze, jak by dziś powiedzieć. Krzebt nazywali, noji kiski troche i tak dzieci roznosiyły rodzinie* (KorpSp: NB); [– A kto przygotowywał jedzenie na wesele?] – *To było takie tyz, co były takie baby tu w wsiaf, we wsiaf, co co tak umiały tyz robić, co tyz tak u... uwa... ugotuwały, no uwarzyły to jedzynie, tyn obiod uwarzyły, to ciasto, potym przisło, no to potym tyz te stoły sie porozkładało, piykne te płafty ponadawało, bielusiyńkie takie, było ładnie cyściutko było, bardzo ładnie było, to óne juz potym roznosiyły, tak układały sićko no tyf tortów, to tyz było bardzo duzo tak tyf tortów* (KorpSp: ŁN); (Kc, ŁN, NB).
2. **‘o wiadomościach, plotkach itp.: rozpowszechnić’:** *Roznosić plotki* (matK: Kc).

ROZNIYŚ SIE *cz. dk* – **ROZNOSIĆ SIE** *ndk*

1. **‘pojawić się w kolejnych miejscach’:** *Lisaje – ropi sie, roznosi sie taki* (matK: ŁN).
2. **‘o dymie, zapachach: rozejść się w różne strony’:** *Noji tyn kuminek był i tyn sie roznosiół dym po całym tym, na górze, na piyntrze i co wyndziyło sie. To brali jałowiec i podkładali, tak sie wyndziyło* (pmJerd: Fr).

ROZNO *rz. n* **‘winogrono; zob. też: WINOHROZNO’:** (matK: CzG, Jw, Rp).

ROZNOJMIĆ *cz. dk, rzad.* **‘ogpol. oznajmić’:** *A tyn król, to ón juz doł przed tym roznojmić, ze jakby ftoś dzieś widzioł, zeby wiedzioł o tym, ze takom sable złotom ftoby mioł, zeby zgłosić królowi* (BubSpT 85: Kr).

ROZNOSIĆ zob. ROZNIYŚ

ROZNOSIĆ SIE zob. ROZNIYŚ SIE

ROZONACUWAĆ zob. ROZONACYĆ

ROZONACUWAĆ SIE zob. ROZONACYĆ SIE

ROZONACYĆ *cz. dk* – **ROZONACUWAĆ** *ndk* **‘czasownik o znaczeniu podstawowym ONACYĆ,**

rozwijanym o znaczenie wynikające z przedrostka, rozumiany na tle kontekstu wypowiedzi': *Brony, co sie rozonacuje skiby, skródli sie z tym, coby wpaduwało zarno* (matK: ŁN); *To była tako cynść tego krosna, jak rama wyziyrało, na ftoryj rozonacone były takie ocka, bez ftore przewlykało sie nici. Nicielnice musiały być we warztacie, bo inacy by nie chodziół. Do tyk nicielnicók potym sie podnozaje prziwionzało* (Jw); *Grabie to robiym z drzewa, niy? Narobiym z drzewa, urznym. Z drzewa bukowego na osiymdziesiont – siedymdziesiont cyntymetrów, i grabisko – z lyski rozonacym* (pmMich: Fr); *Tockiym sie potym tak ładnie ciasto rozonacy, tak fajnie, ciyniutko na blasie* (pmJerd: Fr); (Fr, Jw, ŁN).

ROZONACYĆ SIE *cz. dk* – **ROZONACUWAĆ SIE** *ndk* **'czasownik o znaczeniu podstawowym ONACYĆ, rozwijanym o znaczenie wynikające z przedrostka, rozumiany na tle kontekstu wypowiedzi':** *Klin, zeby sie nie rozonacyło* [o kosie] (matK: Fr); *Orało sie, to skiby móg wyciongnóć! To jak cały zogón mioł moze i dwieście metrów, to móg ciongnóć sie cały, bo nizeli sie to rozonacyło* (plBłachut: Fr); (Fr, Fs).

ROZORAĆ *cz. dk* – **ROZORUWAĆ** *ndk* **'zorać zagon, zaczynając od miedzy, bruzdy, a nie od środka ZOGÓNA; zob. też: OZORAĆ':** [– A jak się zaczyna orać od środka...] – *No, no, jes jedna skiba w tom strone, drugo w tom, my wołali do składu, do składu. A jak zaś krajami, to rozoruwało sie, niy?* (Kc); (Fs, Kc, Nd).

ROZORUWAĆ zob. ROZORAĆ

ROZORYWKA *rz. ż* **'orka rozpoczynająca się od środka zagonu':** (matK: ŁW, Tr).

ROZPAC *rz. ż* **'ogpol. rozpacz':** *Obiysiół sie z ty rozpacy* (matK: Rp).

ROZPADAĆ SIE *cz. nieos., dk* **'rozpoczął się dłuższy okres opadów deszczu':** *Rozpadało sie || zapsociyło* (matK: ŁW).

ROZPADUWAĆ SIE *cz. ndk* **'rozdzielać się na części, ulegając zniszczeniu':** *Jak w dómu był zmarły, a słónce świyciyło, no to późniyj to ciało sie rozpaduwało, no to juz zasłoniali* (KorpSp: Łp).

ROZPAJEDZIĆ SIE *cz. dk*

1. **'rozgniewać się, wpaść w gniew':** *Tak sie rozpajedziół* (matK: Rp).
2. **'o ranie: rozjątrzyć się':** (matK: Tr).

ROZPAJEDZONY *przym.* **'o ranie: rozjątrzony':** (matK: Tr).

ROZPALUWAĆ zob. ROZPOLIĆ

ROZPALUWANIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. ROZPALUWAĆ':** *Zascypiyło sie na rozpaluwanie, coby sie drzewo łapiyło* (matK: Fr); *Papiyry na rozpaluwanie* (matK: Kc); (Fr, Kc).

ROZPAMIYNTAĆ *cz. dk* **'opamiętać się':** *Oświyć cie, Boze, zebyś ty se rozpamiyntała* (matK: Dr). [**rozpamiyntać sie** – Fr]

ROZPAMIYNTAĆ SIE *cz. dk* **'opamiętać się; zob. też: ROZPAMIYNTAĆ':** *To sie chmura oberwała na upamiyntanie ludziom, zeby sie rozpamiyntali, ze jes Bóg* (matK: Fr).

ROZPAR *rz. mnż* **'parne powietrze':** *Rozpar na polu, parno* (matK: Tr); *Rozpar na polu, co wiater nie duchnie ani nic* (matK: Nd); (Nd, Tr).

ROZPARCELUWAĆ *cz. dk* **'o dużym obszarze gruntów: podzielić na kawałki':** *Tyn dwór rozparceluwali, jak była kómasacjo w Łapsaf Niźnif, no to podzielyli to pomiyndzy biydnyf ludzi to pole jyj. Noji spłocali te biydne ludzie do państwa te piniondze, a państwo jyj coś tam z tego dawało, jakisi podotki ze duze miała tyz, obcionzyli jom tymi podotkami, no to musiała płacić* (BubSpT 128: Nd).

ROZPARZTEK *rz. mnż*

1. **'drewniany lub metalowy drążek służący do rozpierania NÓG w pługu; zob. też: OZPARZTEK w zn. 1.; 📷 Tabl. III':** *Ściyca || rozparztek* (matK: Fr); *Rozparztek miyndzy nogi* (matK: Fr); (Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Nd).
2. **'rodzaj spinki łączącej końce OBŁONKA przy rozpoczynaniu plecenia koszyka; 📷 Tabl. III':** *Rozparztek sie daje jak kosyki plecie* (matK: Kc).
3. **'drewniany lub metalowy drążek, drewniany klin służący do rozpierania dwóch części czegokolwiek':** *Rozparztek, jak sie scypi drzewo na sajtki* (matK: ŁN).
4. *bud.* **'drewniany klin używany do powiększania szpary między belkami podczas mszenia':** (matK: Nd).

ROZPAŚTEK *rz. mnż* **'drewniany lub metalowy drążek służący do rozpierania NÓG w pługu; zob. też: OZPARZTEK w zn. 1.; 📷 Tabl. III':** (matK: Dr).

ROZPIĆ *cz. dk* – **ROZPIJAĆ** *cz. ndk* **'wydać pieniądze na alkohol; przepić':** *Nie lubiołef sie tam, mnie skoda było piniyndzy rozpijać, bo z cego sie mozno było? Jak trza było wszysko buduwać, wszysko kupić, nawet i jedzynie, no* (KorpSp: NB).

ROZPIEPRZIĆ SIE *cz. dk* **'z emocjonalnym nacechowaniem: popaść w ruinę; rozpaść się':** *Zgrzipiom dźwiyrze – rozpieprzyły sie* (matK: Tr).

ROZPIESCAĆ zob. ROZPIEŚCIĆ

ROZPIEŚCIĆ *cz. dk* – **ROZPIESCAĆ** *ndk* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Choć jo nie narzykom, bo mom dobre dzieci, bo mom ćwioro dzieci, ale*

nojgorsy to byf powiedzioł tyn nojmniyjsy. Osiym roków mo, bo ón jes taki nojbardziyj rozpiescony przeze mnie i przez mojom zone, bo to tak, no, nojmłodsy taki. Po dwudziestu poru rokaf, jak my sie pozyniyli, no to tak sie go pilnuje i ón ino te internety, komputery, a my nie umiymy, no to telo dobrze, nie umiymy go tak, no, po prostu karcić, niy? Jak to i dawać mu takom dyscypline, co ino wiymy, ze to źle robimy, nale juz tyle dobrze momy, ze te starse dzieci momy i óne po prostu go skolom, no wychowujom dzieci dzieci, bo my to tak z przimruzyniym oka, a niefze se pooglondo, a niefze se włoncy tyn komputer, niy? (KorpSp: Fr).

ROZPIJAĆ zob. ROZPIĆ

ROZPINAĆ zob. ROZPIONĆ

ROZPINAĆ SIE zob. ROZPIONĆ SIE

ROZPINKA *rz. ż*

1. **‘poprzeczna listwa między końcami LYTER w wozie drabiniastym, zapobiegająca ich rozchylaniu się; zob. też: OZPINKA w zn. 2.; 📷 Tabl. III’:** *Na rozpince dwa oka ze zelaza* (matK: Fs); *Przednio kara: dysel, prawe ucho, lewe ucho, abśtok, solo, nosod, luśnia, rozpinka, dwa koła mniyjse przedniyj kary; skład koła: głowa, sprychy i bahra, podyjma* (Iwan 75: Nd); (Fr, Fs, Nd).
2. **‘poprzeczny drążek na środku wozu z OSŁONAMI, przytwierdzony do niej opasującym ją łańcuchem, zabezpieczający boczne deski skrzyni przed rozejściem się pod ciężarem przewożonego ładunku; stosowany np. przy przewozie piasku, węgla itp.; zob. też: SPINKA I w zn. 2.; 📷 Tabl. III’:** *Raz my pojechali do lasa bez rozpinki. Nakładlimy fure dzrewa, jadyme neji przi Katrynioku, bo tam jes tak kapke z góry, jak popło wóz, tak osłóny spadły neji sićko drzewo nom pospaduwało na dróge* (CzG).
3. *tkac.* **‘dwie skrzyżowane listewki z metalowymi haczykami na końcach, mocowane na brzegach płótna w czasie tkania, zapobiegające jego poprzecznemu kurczeniu się; zob. też: OZPINKA w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** *To jes rozpinka do, do sukna, rozpinka, zeby óno sie nie skurcało na, na krosnaf. Rozpinka. A tu jes jesce i cółko tyz, cółecko. Cółko, co przerucali na krosnaf nici. Jesce i nici som na tymu…* (RnS 141: Łp); *Rozpinka jes potrzebno przi krosnaf. Kiedy sie juz zacyno robić na krosnaf, cy to pokrowce, cy płótno, kiedy sie juz pokoze zarobione, cy to pokorowiec, cy płótno, a zmieści sie juz syrokość rozpinki, to sie jom zakłado. Na tym załómaniu mo regulacje, co jes widocne na zdjynciu. Na jakom syrokość jes nasnute, to na takom syrokość sie reguluje rozpinke* (Iwan 65: Nd); (Łp, Nd).
4. **‘drewniany lub metalowy drążek służący do rozpierania NÓG w pługu; zob. też: OZPARZTEK w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** *Pryncik* ‖ *rozpinka* (matK: Tr); *Rozpinka – tako poprzecka, stynzynie nóg u pługa* (matK: Fs); (Fs, Tr).

ROZPIONĆ *cz. dk* – **ROZPINAĆ** *ndk* **‘ogpol. rozpiąć’:** *Dobrze ze te wołki som w portkak, bo był juz downo je zniscół, bo to tu trza rozpionć posek, tu poprawić załózki, a jak sie, co jesce dzie wyleje, to portki byłyby do sopy* (pmKosz: CzG); (CzG, Fr, Nd).

ROZPIONĆ SIE *cz. dk* – **ROZPINAĆ SIE** *ndk* **‘rozpiąć na sobie guziki’:** (matK: ŁW).

ROZPITRASYĆ *cz. dk* **‘rozerwać na kawałki’:** (KorpSp: ŁN).

ROZPITWAĆ *cz. dk* **‘rozciąć brzuch zwierzęcia i wyjąć wnętrzności; zob. też: OZPITWAĆ’:** *No to potym sie jom skubało, jak juz óna nie zyła, to sie jom oskubało, wiycie, oskubało sie te piórka i neji potym rozpitwali tom gynś* (RnS 72: Fs).

ROZPIYRAC *rz. mnż* **‘drewniany lub metalowy drążek służący do rozpierania NÓG w pługu; zob. też: OZPARZTEK w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** *Rozpiyrac, coby sie nie stulało do kupy* (matK: ŁN).

ROZPIYRZIĆ *cz. dk* **‘rozczochrać, zmierzwić (włosy)’:** *Włosyf rozpiyrzyła* (matK: Nd).

ROZPIYRZIĆ SIE *cz. dk* **‘o kurze: nastroszyć pióra’:** *Tak sie rozpiyrzyła* (matK: Łp).

ROZPIYRZONY *przym.* **‘o włosach: zmierzwione, rozczochrane’:** *Rozpiyrzony* ‖ *rozkuzdrany* (matK: Fr); (Fr, Tr).

ROZPLASCYĆ *cz. dk* **‘uczynić płaskim; rozpłaszczyć’:** (matK: Fr). [**rozplaskać** – Kc]

ROZPLASKAĆ *cz. dk* **‘uczynić płaskim; rozpłaszczyć; zob. też: ROZPLASCYĆ’:** *Moskole – zagniecie sie grule z monkom i tak sie rozplasko na blache* (matK: Kc).

ROZPLONTAĆ *cz. dk* **‘rozprostować coś splątanego, zmierzwionego; rozplątać, rozsupłać, rozczesać’:** *Włosy rozploncym i ładnie ucesym* (matK: CzG); (CzG, Kc, Nd).

ROZPLONTAĆ SIE *cz. dk.* **‘wydarzyć się, potoczyć się’:** *Jedyn sie ozyniył, jedna posła na Ślonsk, jedna posła do Ameryki, drugi poseł do Ameryki, trzecio posła do Ameryki i tak sie to rozplontało syćko, a jedyn jes tu* (KorpSp: ŁW).

ROZPLYŚ *cz. dk* – **ROZPLOTUWAĆ** *cz. ndk* **‘rozpleść’:** *Młodo pani siedziała na zogłówku, niy? Musiała mieć na stołku zogłówek i siadała na tyn stołek, neji starościny jom rozplotuwały, wiyniec zrucały, neji śpiywały, niy?* (KorpSp: Nd).

ROZPLYŚ SIE *cz. dk* **‘rozpleść swoje warkocze; zob. też: OZPLYŚ SIE’:** *Jo sie juz rozpletła* (matK: Dr).

ROZPLUSKUWAĆ SIE *cz. dk* **‘o wodzie: rozbryzgiwać się z pluskiem’:** *Rozpluskuje sie woda* (matK: Nd).

ROZPŁAKAĆ SIE *cz. dk* **‘zacząć płakać; zob. też: OZPŁAKAĆ SIE’:** *A te stare młynarze ni mieli dzieci i widzom, ze tako budka idzie, a młyn naprawioł młynarz i złapoł tom budke, tak dziecko sie rozpłace i z radościom przinós do izby, i godo: – Pon Bóg nom nagodziył chłopcyka, bo nalozef we wodzie. I tego chłopcyka chowali* (BubSpT 71: Kc).

ROZPOCYNCIE *rz. n* **‘ogpol. rozpoczęcie’:** *Jak sie trafiyło, ze kromka upadła na ziym, to zawse podnieśli kromke i pocałuwali. I nie było rozpocyncio posiyłku, zeby był bez modlidby, a w ostatecności choć sie przezegnać* (Iwan 76: Nd).

ROZPOGODZAĆ SIE zob. ROZPOGODZIĆ SIE

ROZPOGODZIĆ SIE cz. dk – **ROZPOGODZAĆ SIE** *ndk* **‘ogpol. rozpogodzić się; zob. też: OZPOGODZIĆ SIE’:** *Rozpogodzo sie || rozbiyro sie pomału* (matK: Fs); (Dr, Fs, Kc, ŁW, Rp).

ROZPOLIĆ *cz. dk* – **ROZPALUWAĆ** *ndk*

1. **‘rozniecić ogień; zob. też: OZPOLIĆ w zn. 1.’:** *Rozpolić ogiyń* (matK: Fr); *Rozpaluwało sie ze scypanyf* (matK: Fr); *Duchać, coby tyn ogiyń rozpaluwać* (matK: Dr); (Dr, Fr).
2. **‘rozgrzać w ogniu coś tak mocno, że staje się aż czerwone; zob. też: OZPOLIĆ w zn. 2.:** *Rozpolyli zelazo* (matK: Fr).

ROZPOLONY *przym.* **‘mocno nagrzany’:** *Piec rozpolony* (matK: Tr).

ROZPONKA *rz. ż, tkac.* **‘dwie skrzyżowane listewki z metalowymi haczykami na końcach, mocowane na brzegach płótna w czasie tkania, zapobiegające jego poprzecznemu kurczeniu się; zob. też: OZPINKA w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** (matK: Kc).

ROZPOREK *rz. mnż, str.* **‘rozcięcie z przodu spodni, zapinane dawniej na guziki, współcześnie najczęściej na zamek błyskawiczny; zob. też: OZPOREK w zn. 1.’:** (matK: CzG, Kr).

ROZPORWAĆ *cz. dk* **‘wykupić szybko towar’:** *Rozporwali sybko* (matK: Fr).

ROZPOSCYPAĆ *cz. dk* **‘rozłupać kawałek drewna’:** *Drzewo ni móc rozposcypać, krynte takie* (matK: ŁN).

ROZPOŚCIELIĆ *cz. dk* **‘przygotować łóżko do spania’:** *Trza rozpościelić* (matK: Fr).

ROZPOUDRASIĆ *cz. dk, rzad.* **‘rozgnieść’:** *Rozpoudrasić jak jedyn drugiego przyciśnie fest || rozpuscyć* (matK: Fr).

ROZPOZNAĆ *cz. dk* **‘poznać, wyróżniając spośród innych, odróżnić; utożsamić z czymś już znanym’:** *Parobcy przebiyrajom sie za Cyganki, na siebie odziywajom kwiaciate wigany, spodnicki, zaś na gymbe kładom specjalnom maść, zeby piyknie wyziyrać. Powiym jacy telo, ze robiom jom z sadzy, dokładniutko sie niom wymurcajom, mało fto z dziedziny if rozpoznaje, wyziyrajom jak prowdziwe Cyganki* (NaSp 51: 12: Nd); *Noji potym trzeba było pryndko uciykać z kościoła, zeby ta strziga, ftoro widziała, ze jom rozpoznoł tyn chłop, go nie dopadła. I było kilka sposobów, abo odziywało sie kozuf na lewom strone wełnom, to był jedyn sposób. Drugi sposób, mak trza było mieć ze sobom i mak rucić, to wtedy strzigi dziubały tyn mak i tako osoba mogła dolecieć du dómu, i wiedziała, kogo sie mo we wsi wystrzygać* (plBiz: Nd); (ogsp.).

ROZPOZNAĆ SIE *cz. dk*

1. **‘zapoznać się’:** *Tam sie rozpoznali* (matK: Dr); (Dr, Fs).
2. **‘oswoić się, przyzwyczaić się do nowego otoczenia’:** *Kot boji sie, jesce sie nie rozpoznoł; kie sie rozpoznoł, to poseł* (matK: Rp).

ROZPÓR *rz. mnż*

1. *str.* **‘rozcięcie z przodu spodni, zapinane dawniej na guziki, współcześnie najczęściej na zamek błyskawiczny; zob. też: OZPOREK w zn. 1.’:** *Rozpór || przipór* (matK: Nd).
2. *str.* **‘rozcięcie z boku spódnicy, fartucha; zob. też: OZPOREK w zn. 2.’:** *Przipór || rozpór* (matK: Fs); (Fs, ŁN).

ROZPRAWA *rz. ż* **‘ogpol. rozprawa sądowa; zob. też: OZPRAWA’:** *Rozprawa w sondzie abo na kolegi* (matK: Fr).

ROZPROSNY *przym.* **‘nieliczący się z pieniędzmi, nieograniczający wydatków’:** *Tako było rozprosno || lekkomyślno, jak mo gros jaki, to rozpusco* (matK: Dr).

ROZPRAWIAĆ *cz. ndk* **‘mówić przez dłuższy czas, rozmawiać, prowadzić dialog, opowiadać; zob. też: OZPRAWIAĆ’:** *Jak wsićka na filke ucichli, nojstarsy gazda zacon rozprawiać, ze fciołby juz przekozać swój urbar synowi. Tymu nojstarsymu, co na gazdówce zostanie. Nifto sie nie przeciwioł, bo takie były zasady, jacy jednymu synowi i to tymu, co be dali na ojcowiźnie gazduwoł* (SpCzyt 112: Nd); *Kto co, jak, kielo, kielo do, to dajom, bo nojcyńściyj to tymu juz wtedy rozprawiali o tym, zeby nie wysło jaki tyz strapacyrki potym na rynkowinaf cy na namówinaf, no bo trosecke byłaby to hańba* (KorpSp: Nd); *Z matki to wiym, matka mi to rozprawiała, ze bywoł tam piyrsy na Budzisku Jurek. To był na wiyrchu. Tyn Jurek*

to był zbójnik, bo były lasy hrozne, haj. Po wode mu było daleko, a potym sie zwióz tu pod Karnafliók. Tam sie westawiył. Od tego dali tyj wiosce Jurgów (ŚlizPPN 27: Nd); (Fr, Jw, Nd).

ROZPROWIAĆ *cz. ndk* **‘mówić przez dłuższy czas, rozmawiać, prowadzić dialog, opowiadać; zob. też: OZPRAWIAĆ’:** *Jo ni mozem tak dobrze rozprowiać, bo jo ni mom zymbów, powyrywała zymby kiedyś* (BubSpT 95: Kr).

ROZPROWNY *przym.* **‘rozmowny, lubiący rozmawiać; zob. też: ROZGADUWANY’:** (matK: Jw).

ROZPRUĆ *cz. dk* – **ROZPRUWAĆ** *ndk*

1. **‘ogpol. rozpruć coś zszytego lub dzianego na drutach; zob. też: OZPRUĆ w zn. 1.’:** *Popruć, bo sie mi źle usyło – rozprute* (matK: ŁN); (Kc, ŁN, Tr).
2. **‘rozciąć powłokę czegoś; zob. też: OZPRUĆ w zn. 2.’:** *Rozpruje sie brzuf świni* (matK: Fr).

ROZPRUWAĆ zob. ROZPRUĆ

ROZPSOCIĆ SIE *cz. nieos., dk* **‘nastał dżdżysty czas; rozpadało się’:** *Rozpsociyło sie* (matK: Łp); *Ciapko tak bez cały dziyń, rozpsociyło sie* (matK: Fr); (Fr, Łp).

ROZPUCYĆ *cz. dk* **‘naciskając na coś, spowodować rozpadnięcie, rozerwanie się tego na części lub na miazgę; rozgnieść; zob. też: OZPUCYĆ’:** *Naroz zasumiało koło niego, dźwiyrze sie otworzyły i bez próg hipła do izby ziaba raptawo. – Aha – myśli se – to ona, tu je bestyjsko carownica, jako wereda brzidźko, ino brzusysko mo rozpucone* (BalSKD 109: Fr); (Fr, Kc, ŁW).

ROZPUCYNIE *rz. n* **‘wzdęcie u krowy po zjedzeniu mokrej koniczyny; zob. też: ROZDUCIE’:** *Rozpucynie || rozducie; krowa rozpucono* (matK: Tr).

ROZPUSCAĆ zob. ROZPUŚCIĆ

ROZPUSCAĆ SIE zob. ROZPUŚCIĆ SIE

ROZPUSCONY *przym.* **‘o włosach, wstążkach: zwisający swobodnie; niespięty’:** *Downiyj kazdo pani, panna miała długie włosy. Nie było, zeby miała krótkie. No to były rozpuscone na kóński ogón zwykle sie nosiyło, niy?* (Kc).

ROZPUSTNICA *rz. ż* **‘z najwyższym potępieniem o kobiecie rozpustnej’:** (GrJMSp 244).

ROZPUSTNIK *rz. mos* **‘z najwyższym potępieniem o mężczyźnie rozpustnym’:** *Rozpustny || rozpuśnik* (matK: Fr); (GrJMSp 244); (Fr, Rp). [**rozpuśnik** – Fr]

ROZPUSTNY *przym.*

1. **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Rozpustny parobek* (matK: Fr).
2. **‘rozrzutny’:** *Tako była rozpustno, jak mo gros jaki to, rozpusco* (matK: Dr).

ROZPUŚCIĆ *cz. dk* – **ROZPUSCAĆ** *ndk*

1. **‘rozmieszać coś z płynem’:** *Drozdze rozpuścić, wymiysać* (matK: Nd).
2. **‘rozcieńczyć’:** *Rozpuściyło sie i kropiyło sie tym* (matK: Fs); *Rozpuściyli drewnianego śpyrytusu, tak pół litra mlyka, abo ciepłyj wody, abo mlyko słodkie podgrzote takie na cieplutko, i tego drewnianego śpyrytusu ćwiortke, ... i toto trzeba było wloć krowie, wsturzić do kufy śklonke i wloć jyj* (pmBarnasz: Fr); (Fr, Fs).
3. **‘ułożyć włosy swobodnie, nie zaplatając warkocza’:** *Jesce my pojechali na wesele do jego kolegi, a to tam było koło Tymbarku. A jo godom, przeciez nie pudym tako zacepiono, jo se wziyna normalnie, tak, jakef miała downo, niy? Wis, patrz, wydano i tako, niezacepiono* [śmieją się]. *– A to miały prawo jacy, jacy panny chodzić we włosaf rozpusconyf* (Kc).
4. **‘być rozrzutnym w wydawaniu pieniędzy’:** *Tako była rozpustno, jak mo gros jaki, to rozpusco* (matK: Dr).

ROZPUŚCIĆ SIE *cz. dk* – **ROZPUSCAĆ SIE** *ndk*

1. **‘ulec roztopieniu’:** *Sól we wodzie sie rozpuści* (matK: Fr); (Fr, Fs, ŁN, Łp).
2. **‘ulec demoralizacji’:** *Rozpuściół sie* (matK: Łp).

ROZPUŚNIK *rz. mos* **‘z najwyższym potępieniem o mężczyźnie rozpustnym; zob. też: ROZPUSTNIK’:** *Rozpustny || rozpuśnik* (matK: Fr).

ROZPYCHAĆ zob. ROZEPCHAĆ

ROZPYNCNIEĆ *cz. dk* **‘o ziarnie: napęcznieć’:** *Rozpyncnie i kiełuje* (matK: ŁN); *Rozpyncnół* (matK: Fr); (Fr, ŁN).

ROZPYNCNIONY *przym.* **‘napęczniały; zob. też: OZPYNCNIONY’:** (matK: Fr).

ROZPYRSCUWAĆ SIE *cz. ndk* **‘rozpryskiwać się (o tłuczonych kamieniach)’:** (matK: ŁN).

ROZPYRZNÓĆ SIE *cz. dk* **‘o płynie: rozprysnąć się’:** *Bedymy ciskać skolami do wody – godo Kuba. – Ftorymu sie barzi woda rozpyrznie, tyn wygro. Porwoł niedźwidź wante, co zmursało leżała od wiekók w borze, i z całom siyłom bełnół w płań, tak ze sie woda rozpyrzła daleko na brzyzek* (SpCzyt 54: Rp).

ROZPYTUWAĆ SIE *cz. ndk* **‘dopytywać, pytać o coś’:** *Te dómy sie im podobajom, jak som zrobione, rozpytuwali* (matK: Łp).

ROZRADZIĆ *cz. dk* – **ROZRODZAĆ** *ndk* **‘uzmysławiając komuś ujemne strony czegoś, odwieść go od powziętego wcześniej zamiaru, namówić do rezygnacji z planów’:** (KorpSp: NB). [**rozmówić** – Rp]

ROZROBIAĆ I zob. ROZROBIĆ

ROZROBIAĆ II *cz. ndk* **‘ogpol. rozrabiać; awanturować się’:** *Jak ftory jes tam takim ochlapym, rod wypije, a potym rozrobio w dóma* (GrJMSp 280).

ROZROBIĆ *cz. dk* – **ROZROBIAĆ** *ndk* **‘dodając do czegoś wody lub innego płynu, uczynić to rzadszym, mniej stężonym; rozcieńczyć; rozmieszać’:** *Piyrse rozrobi sie odmłode* [o pieczeniu chleba] (matK: ŁN); *Bryja z monki na cystyj wodzie; zasuło sie monki, rozrobiyło sie, rozmonciyło sie, gynsto* (matK: Fr); (Fr, ŁN).

ROZROBIOK *rz. mos* **‘o dziecku: sympatyczny, choć niegrzeczny, robiący psoty’:** (KorpSp: Łp).

ROZRODZAĆ zob. ROZRADZIĆ

ROZROSOLIĆ SIE *cz. dk, kuch.* **‘o mięsie lub OSCYPKACH: zakonserwować się, będąc długo w silnym roztworze soli’:** *No to trza było cekać, zeby to miyso to sie rozrosolyło piyknie* (KorpSp: Fr).

ROZROST *rz. mnż* **‘silnie rozrośnięta gałąź drzewa’:** *Kulka to jak rośnie drzewo, smyrecek rośnie i mo gałynzie rozrosty, i takiego sie wybiyrało, zeby tyn smyrecek był ciynki, nie był gruby, ta jak mój palec tu albo troske grubsy móg mieć tom łodyge, tom głównom, a od tego było odrosty gałynzi i takom sie sukało, zeby ta gałonź nie była tak, tylko zeby sła tak. Prosto abo nawet jesce na dół. I to sie odcinało u gó..., nedy ponad tom gałynziom, tu sie oskobłyło, była gładziutko, elegancko i zakładało sie na posek albo drót na kosisko, wkładało sie tom kulke, to było kulka, to było takie cosi* (MMilMCK: Nd).

ROZROSTAĆ SIE *cz. ndk* **‘o roślinach lub ich częściach: stać się bujniejszym, rozkrzewić się, rozgałęzić się’:** *Jo łóni tak nasioła, to liście ni miały sie dzie rozrostać* (matK: Dr); *Kukoj, jak sie rozrosła powójka* (matK: Nd); (Dr, Nd).

ROZRÓŹNIAĆ zob. ROZRÓŹNIĆ

ROZRÓŹNIĆ *cz. dk* – **ROZRÓŹNIAĆ** *cz. ndk* **‘ogpol. rozróżnić’:** [– A u Góralek można było poznać po uczesaniu, czy jest panną, mężatką, czy panną z dzieckiem?] – *To tego tutej nie rozróźnić, jeśli idzie o panne z dzieckiym, ale jezeli panna, to albo warkoc, abo kółko ze samyf włosów bez snurki i tu właśnie z tyłu* [demonstruje] *nie cuba, a kółko. Mynzatka chustecka i kółko, nawet jak jyj było goronco i sruciyła se na ramie tom chustecke, to musiała mieć to kółko, a jak nie chustecka, to kokoska* (Nd).

ROZRUCAĆ zob. ROZRUCIĆ

ROZRUCH *rz. mnż* **‘zamęt, zamieszanie’:** *Byli takie ludzie po wojnie, co tak doś twardo wołali, ze jo Słowiok, jo Słowiok, to duzo wygineło takif ludzi, duzo wygineło, co chodziyły takie bandy, co brały i okrodali ludzi. Prziśli w nocy, to zabroł wsićko. Zabrali kónie, krowy i groty, i do wozu nabrali, co było w stajni, wsićko zabrali, a jesce jakbyś był co godoł, to cie zastrzeliył. Tak było, taki był po wojnie, taki rozruf* (KorpSp: Nd).

ROZRUCIĆ *cz. dk* – **ROZRUCAĆ** *ndk* **‘ogpol. rozrzucić’:** *Jo rozruciół, nie patrzółem, cy jes równo zasiote* (matK: Łp); *Widłami sie rozruco gnój na polu, ne i podaje sie siano, niy?* (pmBłachut: Fr); *A zaś jak kónicyne sioli, to zaś tu trzoma palcami, trzoma palcami. I to i tak rozrucać w kółko, nie zeby nie zeby rucić tak, ale trza było tak* (RnS: 139: Łp); (Fr, Łp).

ROZRUCONY *przym.* **‘o wielu elementach należących do tego samego zbioru: usytuowany w różnych miejscach, oddalony jeden od drugiego’:** *No wiycie, u nos sie to tak zyje we Wyśnif Łapsów. Rolicki tu momy, wiycie w takif wonziutkif poseckaf, kazdy mo na kazdym wiyrchu rozrucone* (BubSpT 108: ŁW).

ROZRYNDELUWAĆ *cz. dk* **‘podzielić ludzi na grupy, kierując ich do konkretnych czynności’:** *Ryftorz rozryndeluwoł chłopów do roboty* (matK: Nd).

ROZRZEZAĆ zob. ROZERZNÓĆ

ROZRZINAĆ zob. ROZERZNÓĆ

ROZRZUTNIK *rz. mnż, now.* **‘maszyna rolnicza zbudowana na podwoziu przyczepy ciągnikowej, służąca do transportu i mechanicznego rozrzucania obornika po polu; 📷 Tabl. III’:** (matK: Dr, Fr, Kc, Kr, NB).

ROZSADA *rz. ż* **‘sadzonka kapusty; zob. też: ROSADA’:** *Popatrzym, cy duzo rozsady chybio* (matK: Dr); *I to naprowde to, to było telo roboty, a jesce przi tym sie sadziyło kapuste swojom, no to jesce tom kapuste trzeba było, na, na Józefa tyz juz sioli do ogródka, na pagródke tom kapuste i tamtom, ta, ta rozsada trzeba było jom pielyngnuwać, zeby tom, tom rozsade potym posadzić. Jak sie juz grule posadziyło, syćko, to potym na ostatku tom kapuste sie sadziyło. No. Noji potym trzeba było tom kapuste pielyngnuwać, noji i, i siekać, i okopuwać, a w wilijom świyntego Jona trza było jom okopać, to jesce fto okopuwoł piyrwi, to jedyn rzondek zostawiył, zeby w wilijom świyntego Jona tom kapuste okopać* (CzG); (CzG, Dr, Fs, Jw, Kc, Łp, ŁW).

ROZSCYPAĆ *cz. dk* – **ROZSCYPUWAĆ** *ndk* **‘ostrym narzędziem rozłupać drewno (też kamienie) wzdłuż słojów’:** *I rozscypie sie, co sie tak rozonacy ku grabisku, nawiertom dziurki. Nawiertom dziurki i narobiym tyf kołków takif z drzewa – ze smolizy sie woło. Takie twarde dobre,*

zymby sie wołajom. To z tego, co rózaniec sie robi. Co piynć cyntymetrów takie te powiertom, no i takie dziesiynć cyntymetrów długie, no i grabie sie ładnie potym z tym, alegancko (pmBłachut: Fr).

ROZSCYPIĆ SIE *cz. dk* **'o drzewie: pęknąć wzdłuż':** *Kijanica z buka, co sie nie rozscypiyło* (matK: Tr).

ROZSCYPIONY *przym.* **'o drzewie: pęknięty, rozłupany':** *Rozscypione takie* (matK: Fs).

ROZSCYPUWAĆ zob. ROZSCYPAĆ

ROZSKRÓDLIĆ *cz. dk* **'zmiękczyć ziemię bronowaniem':** *Skibiasto ziym, co nie rozskródli* (matK: Fs).

ROZSTAW *rz. mnż* **'niezgoda wynikająca z różnicy zdań, wieku itp.':** [– Co robią wnuki?] – *Edy z wnukami jes rozstaw. Jedyn inziynier, magister inziynier jakisi tam, jakie to, co te, nie te, nie telefony, ba te komputery, no cosi, cosi. No to juz pokóńcył, ino cosi z tym promotorym, mu tam zaś gdziesi wyjechoł mu. Telo jes zły, nedy boby cosi do roboty trza było patrzić, niy?* (KorpSp: Jw)

ROZSTRZIGNÓĆ *cz. dk* **'ogpol. rozstrzygnąć':** *Rozstrziguje* (matK: Nd).

ROZSUĆ *cz. dk* || – **ROZSYPAĆ** *dk* – **ROZSYPUWAĆ** *ndk* **'rozrzucić coś drobnego, sypkiego; rozsypać; zob. też: OZSUĆ':** *Góniom po tym piosku, to tak rozsypujom* (matK: Dr); (Dr, Fr). ❁ *Sól jak sie rozsypie, to tyz na zwade, a cukier to na miyłość* (pmBarnasz: Fr).

ROZSUĆ SIE *cz. dk* **'rozsypać się; zob. też: OZSYPAĆ SIE':** *Ściyboł paciorki, kie sie rozsuły* (matK: Fs).

ROZSYPAĆ zob. ROZSUĆ

ROZSYPAĆ SIE *cz. dk* – **ROZSYPUWAĆ SIE** *ndk* **'ogpol. rozsypać się; zob. też: OZSYPAĆ SIE':** *Sół sie rozsypała, niedobrze* (matK: ŁN); (ŁN, Nd).

ROZSYPKA *rz. ż* **'stan, w którym to, co działało lub było zorganizowane według określonego porządku, niszczeje i nie może już służyć do pierwotnego celu':** *Ale tyz przyniscyli te zabudowania kołchoskie, sićko jes w rozsypce tak jak i u nos* (KorpSp: Nd); (NB, Nd).

ROZSYPUWAĆ zob. ROZSUĆ

ROZSYPUWAĆ SIE zob. ROZSYPAĆ SIE

ROZSYRZAĆ zob. ROZSYRZIĆ

ROZSYRZAĆ SIE zob. ROZSYRZIĆ SIE

ROZSYRZIĆ *cz. dk* – **ROZSYRZAĆ** *ndk* || – **ROZSYRZUWAĆ** *ndk* **'uczynić coś szerszym; rozszerzyć, rozewrzeć':** (matK: Fr); *Ozpinka była po to, coby rozsyrzić płótno* (matK: Kc); (Fr, Kc).

ROZSYRZIĆ SIE *cz. dk* – **ROZSYRZAĆ SIE** *ndk* || – **ROZSYRZUWAĆ SIE** *ndk* **'stać się szerszym; rozszerzać się, rozewrzeć się, rozprzestrzenić się':** *Cosik zhrubła i ciyniucha juz mi nie wchodzi na nogi, musym jom posyrzić, coby fto jakie gusła i ducha jakiego posłoł, coby mi, co pomogło, zebyk co straciyła, ino nie wiym kielo, bo óna mo być opiynto, a zaś, jak za duzo stracym, sie rozsyrzo, bo jak potym bem sie obracać, to zeby ta ciyniucha mi sie nie podnosiyła, zeby mi nie zleciała, bo sie doodchudzom* (pmKosz: Kr); *Rynkami, rynkami sie sioło. Siołef tyz rynkami zboze, ale to musioł umieć. To tak ucyli, ucyło sie od, od starsyf, ze kie... Jak zabiyrać, jak... Ne jak sioł, to ni móg tak rucić, ale bez palce, zeby to sie rozsyrzało, bez palce musiało toto to zboze przlatuwać. A zaś jak kónicyne sioli, to zaś tu trzoma palcami, trzoma palcami* (RnS 138–139: Łp); *No bo to óny trzimały całom, zeby sie ta izba nie rozsyrzała. Trzimało swojom syrokość, ino ze tam przis... przichodziył nie, nie taki wyngieł pełny, lym przichodziyło jedno za... zaciyncie, zeby to, tak byf tak powiedzioł, zeby to nie było za nisko nad oknami, jak, jak przichodziyło lym to jedno drzewo, óno musiało być troche wyzyj, bo by to było za nisko nad oknami tyn, ta powała* (Kc); (Fr, Kc, Kr, Łp).

ROZSYRZUWAĆ zob. ROZSYRZIĆ

ROZSYRZUWAĆ SIE zob. ROZSYRZIĆ SIE

ROZŚCIELIĆ *cz. dk* – **ROZŚCIYLAĆ** *ndk* **'rozesłać warstwą':** *Rozściylo sie lyn i susy sie* (matK: Fr).

ROZŚCIYLAĆ zob. ROZŚCIELIĆ

ROZTAJAĆ *cz. dk* **'o śniegu: roztopić się':** *Juz rozstaje śniyg, kopliny widać* (matK: ŁN).

ROZTARGAĆ *cz. dk* **'rozerwać na części, rozedrzeć; zob. też: OZTARGAĆ':** (SSWG 18); (Kc, Rp, Tr).

ROZTARGAĆ SIE *cz. dk* **'ulec rozerwaniu; rozerwać się':** *Zesyjcie mi trampki, bo mi sie het roztardzom* (matK: Łp).

ROZ TELO **'dwa razy więcej, dwa razy dłużej; zob. też: DRUGIE TELO':** *Drugie telo* || *roz telo* (matK: ŁW); (Łp, ŁW).

ROZTOCAĆ *cz. dk* – **ROZTOCUWAĆ** *ndk, kuch.* **'rozwałkować ciasto zob. też: OZTOCAĆ':** *Tocko – roztoco sie ciasto* (matK: Fr); *Zagniecie sie wodom i roztoco tockiym* (matK: Dr); *Goroncy piec był, to sie toto potym roztacuwało cy jes był kołoc, to sie roztocuwało* (KorpSp: Kc); (Dr, Fr, Kc, NB),

ROZTOCE *rz. n* **'ogpol. roztocz':** *Jo musem wiedzieć, co w tym ulu sie dzieje, jako tam matka jes, ile jes pokarmu, ile jes larw, ile jes trutni i cy ni majom tego, tego roztoca, tyj waroze. To jes tako pchła, niy? Jo na przikłod, gdybyf pscoły nie lycył na wiosne dwa razy kazdom rodzine, na jesiyń trzi razy kazdom rodzine, to po prostu na przikłod, jakby if tyn wirus zaatakuwoł, ta waroza, no to do jesiynie zostanie po prostu garstka pscół* (Kc).

ROZTOCUWAĆ zob. ROZTOCAĆ

ROZTOP *rz. mnż* **‘odwilż’:** *Nojgorzyj było, jak posłeś, był mróz, do skoły, niy? Cy do kościoła. Potym przisło, zacyno, odwilz tako sie zrobiyła, to przisedeś mokry, bóty. Jak roztop był* (KorpSp: NB).

ROZTRACIĆ *cz. dk* **‘pogubić, pozostawić wszystko w różnych miejscach’:** *Tak leciała, jaze roztraciyła sićko, nicego w kosyku nie przyniesła* (CzG).

ROZTRACONY *przym.* **‘o wielu elementach: znajdujący się w wielu oddalonych od siebie miejscach; rozrzucony’:** *Kazdy według tego nazwiska sie osiedloł, był osiedlony w swojyj ćwiyrtce i tu pola nie było namiysanego, kozdy w tym polu. I dómy były roztracone, bo kozdy w swojyj ćwiyrtce mioł wybuduwane* (RnS: 147: Łp).

ROZTROPEK *rz. mos*
zob. fraz.:
CHŁOPEK ROZTROPEK

ROZTROPNY *przym.* **‘o człowieku: poważny, roztropny’:** *Osotać sie – coby był roztropny* (matK: Nd).

ROZTRZEPAĆ *cz. dk* – **ROZTRZEPUWAĆ** *ndk*

1. **‘rozrzucić skoszoną trawę z pokosu, zgrabione wcześniej siano itp., by mogło lepiej wyschnąć; zob. też: OZTRZEPAĆ’:** *Kopki tote trza było roztrzepuwać na, na drugi dziyń jak pogoda, a w ostrewkaf stoło tydziyń, dwa i nie trza było roztrzepuwać, uskło samo* (MMilMCK: Nd); *Pokosy sie roztrzepuje. Jak sie skosi. Piyrwij, jak my kosom kosiyli, ne to jo jak kosom jef kosiół, ne to potym tym kosiskiym jef roztrzepuwoł pokosy* (pmJerd: Fr); (Fr, Nd).
2. *past.* **‘rozmieszać coś za pomocą MONTWICY lub innego stosownego narzędzia; rozbełtać; zob. też: OZFYRLAĆ’:** *Kisłe mlyko roztrzepało sie trzepackom* (matK: Fr); [– Ale dlaczego były dwie odmiany tej feruli?] – *Pono, ze to na syry lepiyj było, jak tym roztrzepuwoł, tak. Robiyło to takie, takom kase robiyło fajnom. Wiycie, jak sie to roztrzepuje... mlyko, jak zrobi sie tyn skrzep, no to sie, no to sie takie cało tako bryła gynsto, bo to mlyko. To toto ładnie tak teguwało* (Rp); *No to rano, to tak jymy, jak jes robota, tako wielgo, no to sie jy słodkie mlyko abo kawa i chlyb, i..., abo smolec, abo i jajka sie rozstrzepie, i zjy sie* (BubSpT 98: Łp); (Fr, Łp, Rp).
3. **‘rozrzucić bezładnie’:** *Opołka to była plecione tak jak zamiast kosyka, tylko opołka jes tako i z tego to dawali kóniom jeś, zryć, jak sła orać do pola cy co, to zeby kóń to nie roztrzepuwoł siecke, to na przikłod w tym zar. A potym zaś juz (ale tyz sie tak uzywało w dóma tak nosić cosi) abo nosić cosi tyz, jak sie kormiyło krowy no, gade* (MMilMCK: Nd).
4. **‘potrząsnąć czymś, żeby się to nie sklejało’:** *Dopiyro jak juz tom przyndze sie poswijało na tym hospelu, to potym sie jom warzyło w ługu, prało, roztrzepuwało i susyło. Dopiyro potym mozna jom brać na warztat* (pmMiś: CzG).

ROZTRZEPANIEC *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku niepoważnym, postępującym nielogicznie, ulegającym zmiennym nastrojom; zob. też: OZTRZEPANIEC’:** (GrJMSp 225).

ROZTRZEPUWAĆ zob. ROZTRZEPAĆ

ROZTRZONSAC *rz. mnż, now.* **‘maszyna rolnicza do roztrząsania siana’:** *Powiym, ze wspomogło po prostu, bo i w tyj gospodarce rozumiycie? Kupiylimy kabine do traktora, samozbiyrajoncom, roztrzonsac jedyn, roztrzonsac drugi, dmuchawe* (KorpSp: Fr).

ROZTRZONSAĆ zob. ROZTRZONŚ

ROZTRZONŚ *cz. dk* – **ROZTRZONSAĆ** *cz. ndk* **‘rozrzucić skoszoną trawę z pokosu, zgrabione wcześniej siano itp., by mogło lepiej wyschnąć; zob. też: OZTRZEPAĆ’:** *No siano kosymy, grule sie sieko, grule oboruje, jedne sie sieko, drugie oboruje. Siano, jak pogoda, no to dobrze, ale jak tyz wiycie, to trzeba i dziesiynć razy skłodać i roztrzonsać, i przewracać, i wiycie to syćko zalezy od pogody* (BubSpT 113: ŁW); (ŁW, Tr)

ROZTULUWAĆ *cz. ndk* **‘uciskając, nadawać czemuś bardziej płaski lub zupełnie płaski kształt; rozpłaszczać’:** *W dóma tak były, takie grymple były, jakby powiedzieć takie nabijane, takie były igiełki i to juz sie położyło jedno, na to przibiyło sie go, potym sie rzucało pore stroncków i roztuluwało sie, i takie płaty wychodziyły. I to my potym przyndły, i sukno my robiyli, to wiym, bo jo jesce nieroz robiyła to sukno* (KorpSp: Fr).

ROZTYRAĆ *cz. dk* **‘roztrwonić, źle gospodarując; wydać niepotrzebnie pieniądze; zob. też: OZTYRAĆ’:** *Roztyrać piniondze* (matK: ŁW).

ROZUM *rz. mnż* **‘sprawność umysłowa, mądrość’:** *Od małości sie ucys rozumu, a wseś głupi* (matK: Dr); *Głupi, co ni mo dobrego rozumu* (matK: Fr); *Łupi sie, kie sie dre jakby rozumu ni mioł* (matK: Tr); *Kiedy tedy to wom diabli rozum wezmom* (matK: Dr); – *Jak my byli na Sołtystwie, to my byli biydoki, to my z krowami robiyli, wiys. Bo ociec patrzół ino fajnom babe, ale mało pola i taki mioł rozum, a jo zaś patrzoł chorom, ale zeby jakisi kont był, jo mioł inny rozum* (Jw); (ogsp.).

zob. fraz.:
BŁONDZIĆ W ROZUMIE
BYĆ POMONCONY W ROZUMIE
CHYBNIONY W ROZUMIE
DORÓŚ DO ROZUMU
KIEBY NI MIOŁ PEŁNEGO ROZUMU
MIEĆ PŁYTKI ROZUM
MIEĆ (ZDROWY) ROZUM
MIEĆ SWÓJ ROZUM
MIEĆ W GŁOWIE ROZUM NIE ŚLINY
NABRAĆ ROZUMU
NATUKAĆ {*komusi*} DO ROZUMU
NAUCYĆ {*kogosi*} ROZUMU
PO ROZUMIE
POMONCONY (NA ROZUMIE)
PRZEWIYŚ [PRZEWODZIĆ] {*kogosi*} BEZ ROZUM
PRZISŁO DO ROZUMU {*komusi*}
PRZYJŚ {*komusi*} BEZ ROZUM
UCYĆ [NAUCYĆ] {*kogosi*} ROZUMU
WYSKOCYĆ Z ROZUMU
WYSTROCHAĆ {*kogosi*} Z ROZUMU

ROZUMECEK *rz. mnż* **'zdr. od rz. ROZUM':** *– Bajtoć, jak sie zbiere z pola, to kozdy wiy o tym i widzi, co Pon Bóg nagodził, ale trza wiedzieć na przodek, do cego sie brać, i tu widzicie, mój Dłubacu, trza mieć rozumecek w głowie. – Trza, bo trza, ale wom powiem, ze kieby tom wode z flasek wyloł i pokropioł zboze, i inne urodzaje, to moze by i sićko lepi rosło, i hasen by był wiynksy. A moze by i był, jo sie nie przeciwiym – zakóńcoł Pyzowion* (BalNS 66–67: Fr).

ROZUMIEĆ *cz. ndk*

1. **'pojmować sens czyichś słów, jakiegoś tekstu':** *Takie ciele, nic nie rozumiy* (matK: Rp); *Rozumiy pani, jak ze stary śmietonki to juz starse masło* (matK: Dr); *Kieby nie zajechali na cas, to by nie dostali nic – rozumiys?* (matK: Rp); *Ale pomału sie juz wdała w nasom gware i choć jesce nie godo, to juz prawie sićko rozumiy* (SpCzyt 95: CzG); *– A cym sie wionzało te ciutki? – Tym owsym, tym, tym zbozym, co rosło, abo jak była tako trowa, miyrwa, rozumiys, wiys, co miyrwa? Miyrwa to jes to na przikłod, jak grobies i tu mos piykne zboze poukładane, a tu mos takie jedno w tom strone, drugie w tom strone, to sie nazywało miyrwa, pomiyrwione. Teroz juz ni ma miyrwy, bo idzie kombajn i zmiyrwi wsićko* (MMilMCK: Nd); (ogsp.).
2. **'znać znaczenie słów w języku obcym':** *Wołała basam teremtete po wyngiersku, a jo do dziś nie wiym, co to znacy, bo jo po wyngiersku nic nie rozumiała, po słowacku tak, bo Słowacy tutok blisko siedzom* (KorpSp: Fr).
3. **'znać się na czymś':** *Kupiył tego fejsbuka cy jako sie to nazywo, nie rozumioł do kóńca, bo tyn pon to mioł taki ceperski akcynt, jakoby sie juhas mocno zdysoł, a potym mu kozali wyrecytuwać jakom inwokacje* (NaSp 103: 57).

ROZWALIĆ *cz. dk* – **ROZWALUWAĆ** *ndk* **'zburzyć, zrujnować coś wybudowanego, postawionego':** *Postawiyłef taki piec jak to i jesce dziura w płycie do dziś dnia jes tam wybito, ino rozwaliyłef potym kómin* (KorpSp: Dr); *Teraz gmina wziyna i rozebrała, rozwaliyli tyn dwór* (KorpSp: Fs); (ogsp.).

ROZWALIĆ GŁOWE [ŁEB] 'mocno skaleczyć, zranić w głowę': *Óna zgarnuwała od tyj piyły, a ón jom poskubnół ze zadku, a ta sie zlynkła i do piyły głowe naroz, rozwalyła głowe i trup* (KorpSp: Kc); (Fs, Kc).

ROZWALIĆ SIE *cz. dk* – **ROZWALUWAĆ SIE** *ndk*

1. **'rozpaść się, rozlecieć się na części, na kawałki':** [– Kto tu rządzi, czyje dziewczę?] *– No, noji* [śmieje się] *tak, tak, tońcylimy, pokla my sie nie pozyniyli. To, to, to w siedymdziesiontym cwortym roku my sie zyniyli. – Ale to tak głównie, to my jeździyli po, po Słowacji. – No Bratysława, tam, ale... – Bańska Bystrica. – Ale jesce nie doś tego, teściowa twojyj siostry, niy? Kosule pozycyła mynzowi, niy, ale ón to, tom kosule fce mieć na śmierzć, jak umre, zeby mu odzioli. A kosula sie chyba rozleciała* [śmieją się], *bo była staro, na plecaf sie rozwalyła* (Kc).
2. **'przyjąć niedbałą pozycję siedzącą lub leżącą, zajmując całe miejsce do siedzenia lub leżenia':** *Juz sie ozwalył* (matK: CzG).
3. **'wylać się poza brzegi naczynia, przelać się':** *Rozkiśnie sie || rozwali sie* (matK: Fr).

ROZWALUWAĆ zob. ROZWALIĆ

ROZWALUWAĆ SIE zob. ROZWALIĆ SIE

ROZWARZIĆ SIE *cz. dk* **'rozgotować się; zob. też: OZWARZIĆ SIE':** *Noji to sie pomalućku na blachaf miysało drewnianom łyzkom, tyn nogietek sie piyknie rozwarzół i to była maść* (pmBarnasz: Fr); *Baba, jak warzyła ryz cy rzezanke, to musiała uwazuwać, coby sie nie rozwarzół, bo potym robiół sie taki mlazgawy i nie dało sie go zjeś. To nie jacy przi rzezance i ryzu, bo i przi grulak, bo óne casami tyz sie uwarzyły na tak mlazgawo, a potym niedobre takie som do jedzynio* (plSarna: CzG); (CzG, Fr).

ROZWIDNIAĆ SIE zob. ROZWIDNIĆ SIE

ROZWIDNIĆ SIE *cz. dk* – **ROZWIDNIAĆ SIE** *ndk* **'nastał dzień, zrobiło się jasno; zob. też: OZWIDNIĆ SIE':** *Rano zwóniyli do roboty, jacy sie zacyno rozwidniać* (matK: Fs); *Rozwidnio sie, trza stajać* (matK: ŁN); *Z noce sie rozwidnio, dziyń bioły sie robi* (matK: Nd); *To do kosynio my wychodziyli z jak nojwceśniyj, bo zakla było chłodno, nie jadło*

sie nic. A sło sie choćkiedy i o cwortyj, a choćkiedy wcześni godzinie rano, bo na wielkim dniu, to sie juz zacyno rozwidniać (Iwan 9: Nd); *Przesło do rania i od rania, jak sie zacyno rozwidniać tak do cwortyj po połedniu, my juz przerwali, usłabli, tak óni sie cofli nazod, a my za nimi* (CygTGS-II 260: Dr); (Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Tr).

ROZWIERTAĆ *cz. dk* **'wiercąc, powiększyć otwór':** *Kiedy sie podłata zdarła do zera, to kołki, co w gnotce, to zostały. I trzeba if było rozwiertać, ocyścić dziure, zeby nowe podłaty móc było namontuwać. I do tego ozcyscynio tyf dziur był potrzebny świder przetykac* (Iwan 66: Nd).

ROZWIJAĆ SIE zob. ROZWINÓĆ SIE

ROZWINIONTY *przym.* **'ogpol. rozwinięty; zob. też: ROZWINIYNTY':** *Były to roki seśdziesionte – siedymdziesionte, jesce i osiymdziesionte, ze w Niedzycy była barz rozwinionto hodowla owiec, pasły sie choćkiedy, jak przisły z kosaru owce i piynć porzyndówek. Niźni kóniec osobno, wieś osobno, zowoda osobno, wyźny kóniec osobno. Jesce byli i sukromnicy, ktorzi mieli kazdy lepi jak sto owiec* (Iwan 39: Nd).

ROZWINIYNTY *przym.* **'ogpol. rozwinięty':** *U nos gazdówka była dobrze rozwiniynto, mieli gazdowie zapasy słómy, siana, to sprzedawali, licył sie kazdy gros* (Iwan 40: Nd). [**rozwinionty** – Nd]

ROZWINÓĆ SIE *cz. dk* – **ROZWIJAĆ SIE** *ndk*

1. **'ogpol. rozwinąć się (o roślinie i innym żywym organizmie)':** *I tyz pamiyntom jako dziecko, ze chodziyłyśmy zbiyrać sosne, pyndy sosny, jak sie sosna zacyna rozwijać i miała takie te pyndy, to wtedy te pyndy młode sie zbiyrało i zasypuwało sie je cukrym, trzimało sie po prostu w słońcu* (MMilMCK: Nd); *Jesce pamiyntom, jak dziadek godoł: dziecko, juz niedługo trzeba bedzie nom jarzec sioć, wiys, bo olsyna sie zacyno rozwijać, ale pamiyntoj, ze jarcu, zebyś nie sioł, pokla nie bedom listki na olsynie tele jako grajcorz, bo to jarzec, ón nie znosi zimy* (BubSpT 112: ŁW); *Bo óny* [pszczoły] *musom mieć tam, jako w gnioździe tam, gdzie larwy trzidzieści seść stopni non stop, zeby ta larwa dobrze sie rozwijała, niy?* (Kc); (Kc, ŁW, Nd).
2. **'przybrać bogatszą, zróżnicowaną postać':** *Parzynica trybsko rozwijała sie, jak u Góroli i to stamtela my brali nazwy i wzory, kogutki, krzesiwko, kule, to syćko od nif, zaś od jurgowskiyj my zapozycyli z casym kwiotki* (pmKosz: Tr); (Jw, Tr).

ROZWIONZAĆ *cz. dk* – **ROZWIONZUWAĆ** *ndk* **'usunąć węzeł; też: uwolnić, otworzyć coś, usuwając węzeł; rozwiązać':** *Jak jes masina, co cyści zboze, to trzeba mni ludzi, a tako, co nie cyści zboze, to trza wiyncy troche ludzi. Bo trza tak: jedyn piyrse snopki rozwionzuwać, potym do masiny kłaś. Syćko to idzie z plowami, to dziesi tyn owies trza nosić, tam do jakijsi stodoły, bo potym sie go młynkuje, wygrabki odgarnuwać, słóme tyz. Nasi to juz stosujom tak, majom cyscarke, wygrabki dziesi idom, słóme do dmuchawy* (GrJMSp 304); Babka: *Ni mozes dziecka rozwionzać, musi być mocno w pierzince ściśnione, zeby miało proste nogi i prosty kryngosłup. Fto by jom potym fcioł z krziwymi nogami* (Czard 81: Nd); *Óna* [DZIWOZONA] *tyz zacyna słabnóć, ale potym cosi zacyna, widziała, ze majom, straśnie zapochniała kapusta y, y, y, omascono, noji kciała, zeby jyj dali i zacyna wołać, ze cosi wom powiym, cosi wom powiym, jak mie ino ozwionzecie. Ale jak jom rozwionzali, to dziwozona wziyna hip do pola i uciekła. A tyn chłop ozdrowioł, bo sie dziwozona zlynkła, ze jom bedzie trzimoł na, tak, ze odcaruwała tego chłopa* (Fr); (ogsp.).

ROZWIONZUWAĆ zob. ROZWIONZAĆ

ROZWITY *przym.* **'o roślinie, zwłaszcza liściu, pąku kwiatu: taki, który się rozwinął; rozwinięty, dojrzały':** *Rozwite jak kalafijor* (matK: Fr).

ROZWIYŚ *cz. dk* – **ROZWODZIĆ** *ndk* **'rozchylić zęby piły (jeden w lewo, następny w prawo) za pomocą ROZWODNIKA II':** *Pobrusono i rozwiedziono piyła mo dobry rzoz* (CoWś 223: NB).

ROZWIYŚ SIE *cz. dk* – **ROZWODZIĆ SIE** *ndk* **'ogpol. rozwieść się; wziąć rozwód; zob. też: OZWIYŚ SIE':** *Rozwodnica, no bo sie rozwiedła, to jes rozwodnica* (KorpSp: Jw).

ROZWIYŹ *cz. dk* – **ROZWOZIĆ** *ndk* **'wożąc, rozmieścić coś w wielu miejscach':** *Gnój rozwozić* (matK: Fr); *Zboze sie zasieje, potym sie zaś skródli, pokłady, my nazywomy pokłady, to podorywki inacyj sie to nazywajom, teroz sie tu podorywki nazywajom, co sie w jesiyni podorze pod grule, to sie zrafuje, zeskródli, rozwozi sie gnoje i sadzi sie grule* (BubSpT 133: NB); (Fr, ŁW, NB).

ROZWLECONY *przym.* **'zajmujący dużą przestrzeń; rozległy':** *– Widziołeś Warsiawe? – Hej. – Piykno? – Rozwlecono* (matK: Dr).

ROZWLYC *cz. dk* – **ROZWŁÓCYĆ** *ndk* **'roznieść coś w różne miejsca i nie troszczyć się o to; zob. też: OZWLYC':** *Rozwlekliście te sajty po cały izbie* (matK: Rp); (SSWG 21); (Rp).

ROZWŁÓCYĆ zob. ROZWLYC

ROZWODNICA *rz. ż* **'kobieta, która się rozwiodła z mężem; rozwódka':** *Rozwodnica, no bo sie rozwiedła, to jes rozwodnica* (KorpSp: Jw); (CzG, Dr, Fr, Jw). [**ozwodnica**; **rozwódka** – Fs]

ROZWODNIK I *rz. mos* **'mężczyzna, który rozwiódł się z żoną':** (ogsp.). [**ozwodnik**]

ROZWODNIK II *rz. mnż, bud.* **‘przyrząd służący do ręcznego rozchylania zębów w pile; rozwodnik do piłek o drobnych zębach przypomina małe kleszcze; 📷 Tabl. V’:** *Rozwodnik, co sie piyłe rozwodzi* (matK: Dr).

ROZWODZIĆ zob. ROZWIYŚ

ROZWODZIĆ SIE zob. ROZWIYŚ SIE

ROZWORA *rz. ż* **‘w wozie: żerdź łącząca przednią KARĘ z tylną; od przodu ma otwór, przez który przechodzi SIERDZIYŃ, od tyłu natomiast otwór znacznie mniejszy, przez który przechodzi ZOTELNIK, co sprawia, że obie KARY nie rozchodzą się; rozwora; zob. też: OZWORA; 📷 Tabl. III’:** *Za półwozkom późni jes nosod, to som osłóny cy tam cosi położone w tym, lytry mogom być osłóny a późnij jes, te obsady co som, rozwora późni jes, co trzimie tylne, tylnom kare, no, a za tylnom karom późni som kłonice, co juz ni ma nosadu, tylko som kłonice* (BubSpT 52: Fr).

ROZWOZIĆ zob. ROZWIYŹ

ROZWÓDKA *rz. ż* **‘kobieta, która się rozwiodła z mężem; rozwódka; zob. też: ROZWODNICA’:** (matK: Fs).

ROZYJDZIONY *przym.* **‘o wielu osobach: takie, które rozeszły się w różne strony i już nie mieszkają razem z rodzicami’:** *My mome takie rozyjdzione dzeci* [mieszkające w różnych miejscach] (matK: Dr).

ROZYJŚ SIE *cz. dk* – **ROZCHODZIĆ SIE** *ndk*

1. **‘skierować się w różne strony ze wspólnego miejsca’:** *Rozchodzom sie juz chmury* (matK: Dr); *Jak krowy wychodziyły ze stajnie, to tata kłod pod progiym łańcusek, łańcuf, to miało znacyć, ze krowy majom sie trzimać wszystkie w stadzie, nie rozchodzić sie* (plBiz: Nd); (Dr, Nd).
2. **‘rozdzielić się na dwie części, rozdwoić się, rozsunąć się, pęknąć na pół’:** *Na sydaf obroncka, coby sie nie rozesły* [o bronie] (matK: Fs).
3. **‘zmienić stan skupienia na bardziej płynny’:** *Jak choćkomu tak krew stanie, tyz go cuchajom, zeby mu sie ozesła* (matK: Kr).
4. **‘o senności: ustąpić’:** *To spanie musicie przewabić, zeby sie wom rozesło* (matK: Łp).

ROZYSKO *rz. n* **‘zgr. od rz. RÓG I w zn. 1.’:** *Takie rozyska mioł* (matK: Dr).

ROŹLOĆ *cz. dk* **‘podzielić płyn na porcje, lejąc go do wielu naczyń’:** *Na poły roźloć* (matK: ŁN); *Roźloto woda* (matK: Nd); (ŁN, Nd, Rp, Tr).

RÓD *rz. mnż*

1. **‘wielopokoleniowa grupa ludzi spokrewnionych ze sobą’:** *Z tego rodu som* (matK: Rp); *Podało sie na matke, na tyn ród* (matK: Fs); (Fs, Łp, Rp, Tr).
2. **‘natura, urodzaj’:** *Z rodu jes takie siymie* (matK: Jw).

zob. fraz.:
BYĆ RODYM Z...
Z PIEKŁA RODYM

RÓG I *rz. mnż*

1. **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Róg krówski* (matK: Kr); *Barany z kryntymi rogami* (matK: CzG); *Jelynie rogi* (matK: CzG); *Krowa bucła go rogiym* (matK: Łp); *Bucnyła || buchła rogami krowa do niego* (matK: Tr); (ogsp.).
2. *kuch.* **‘placek z ciasta drożdżowego, zwiniętego w rulon, z serem, makiem itp. w środku, pieczony na brytfannie; strucla’:** – *A taki placek zwiniynty w rulon? – No to róg, róg. – I z cym sie robiyło te rogi? – Z co, co fto mioł, mogło sie robić z marmoladom, z kakałym, ze sy..., z tym z makiym i jesce jak juz nie było co, to i brali i z rumbarbaru tyz. Moja mama to casym to tak, miałymy tyn rumbarbar, to jak taki był młody, fajny, to nakrajała, nakrajała, nasypała na ciasto i obsypała cukrym, o jakie były te rogi dobre* (MMilMCK: Nd); *Przisеł cas na juzyne. Wyciongalimy, co ftory mioł. Kuba zdjon wiyrnicek z dynerki i godo som do siebie: – Ne coz to za zupa, miała być fizołowa. A tu jakosi labatura, pore fizołów i jacy pore grulków. Jantek wyjon kawoł tworoźnika, Walek cały moskol z bryndzom, Paweł chlyb ze spyrkom, a jo pół roga z makiym* (SpCzyt 60: Nd); *Juz sie tak nie warzyło na te wesela. Piyrwi my tydziyń piekły, trza było od poniedziałku... Dy jo tyz chodziyła piyc na wesela. To trza było tydziyń chodzić od pyndziałku do, do soboty, het do piontku. Piyrse sie piekło w pyndziałek drobne ciostka, we wtorek, potym juz takie my piekły troske przekładane, a potym juz my piekły w piontek rogi. Neji baby sie piekło na wesele takie, to tak wołali baby. Nie dawało sie tak jak teroz z weselo pacoski, takie dajom ciostka prawie, co do tego wlezie, do tyj pacoski, ale piyrwi nom dali tam dziesi do jakiegosi, cy do papiyra zawinyli, cy do jakij reklamówki. Fałatek roga jednego, drugiego z cymsi inksym i fałatek baby* (RnS 189: Nd).
3. **‘duży róg wołu noszony przez członków WARTY wiejskiej, przekazywany codziennie nowemu zespołowi WARCIORZY, używany w wypadku pożaru w nocy jako instrument sygnałowy; 📷 Tabl. VI’:** *Były tromby takie z rogu krówskiego* (TPPG I: 161: ŁN).
4. *muz.* **‘jeden z 4 występów na górnej i dolnej płycie GYNŚLI obok półokrągłych wycięć; 📷 Tabl. VI’:** (CzG).
5. **‘jedna z dwóch łukowatych, drewnianych części chomąta, do których przymocowane są**

PASY; zob. też: KLYSCYNA; 📷 Tabl. III’: *Rogi do chomontu* (matK: Nd); (Fr, Nd).

6. **‘wewnętrzna część pomieszczenia lub przedmiotu, ograniczona dwiema ścianami schodzącymi się pod kątem; kąt, narożnik’:** *Róg sie miyrzo* (matK: Kc).
7. **‘zewnętrzna część domu, przedmiotu, terenu, ograniczona dwiema krawędziami schodzącymi się pod kątem’:** *Pecki to te skole wielgie, do rogu pod fundamynta* (matK: Kc); *Całuje rogi w stole* [panna młoda]*, śtyry rogi* (matK: Nd); (Kc, Nd).

RÓG II *rz. mnż, blm*

1. **‘nieunerwiona, twarda część kopyta końskiego’:** *Kopyto* ‖ *róg* (matK: ŁN).
2. **‘róg zwierzęcia jako surowiec do wyrobu niektórych drobnych przedmiotów’:** *Z roga* (matK: Jw); *Z jakieosi roga zrobione* (matK: Łp); *Zeby kose uśtywnić, no to sie nabijo klina, klin, zalezy, moze być przeważnie z twardego drzewa, zeby móc jasiyniowy, a jak niy, to z rogu krówskiego jesce mocniyjsy, bo twardy taki, ze jak sie zabiyło kose, to to wtedy trzimało długo i noji nie popuscała sie kosa, niy?* (KorpSp: ŁW); (Jw, Łp, ŁW).

  zob. fraz.:
  ZRZUCIĆ RÓG

RÓJ *rz. mnż*

1. *pszcz.* **‘rodzina pszczela z nową matką, oddzielająca się od dotychczasowej rodziny’:** *Ukraiński film był, jak pscelarze ucinajom skrzidełka matce, jednom trzeciom skrzidełka, nie, nie całe, ani nie, nie, nie połowe, ino jednom trzeciom. I matka wtedy, jak na tyn lot wychodzi i juz tyn y, y, y niby tyn rój wychodzi z ula, to óna mi nie wylatuje gdzieś tam na gałonź, ze som pscoły, ino jo mom pod ulami wykosone tak praktycznie na gładko. Jak matka wylatuje, to wyleci mi ino metr przed ul* (Kc). [**rójka** – Fr, Kc, Łp]
2. *pszcz.* **‘rojenie się pszczół i wydzielenie się nowej RODZINY wraz z nową MATKĄ’:** *Pscoła na przikłod, jak juz dochodzi do siyły, maj, cyrwiec. Jak juz jes tak mocno, jes im za ciasno, ze pscelarz nie, dalyj piyntra jem gdzieś tam wiyncyj nie dźwigo, no to óny se robiom swoje matki, juz takie rojowe, ze na przikłod ta staro matka, ktoro była w ulu, wychodzi z cyńsciom pscół na, na rój, cyli sukojom sobie nowego miyjsca, zeby gdzieś obsionść.* [– A to stara matka wychodzi, a młoda zostaje?] – *Tak, tak. A nowe matki... Óny nawet nowyf matek potrafiom zrobić se piynć i dziesiynć w ulu, tak, ze takie kokony wisom.* [– A tam rządzi matka, ta królowe?] – *Matka, matka.* [– Nie trutnie?] – *Niy, niy. Trutyń mo za zadanie ino zapłodnić matke, noji reśte jes takim jakby lyniym, no, no, no* (Kc).

RÓJKA *rz. ż, pszcz.* **‘rodzina pszczela z nową matką, oddzielająca się od dotychczasowej rodziny; zob. też: RÓJ w zn. 1.’:** *Rój* ‖ *rójka* (matK: Łp); *Rójka jak sie namnozom juz* (matK: Fr); *Bo nojgorse jes to, ze jak tyn momynt jes, maj, cyrwiec, no, to wtedy właśnie te rójki wychodzom, niy?* (Kc); (Fr, Kc, Łp).

RÓŚ *cz. ndk* ‖ – **ROSNÓĆ** *ndk*

1. **‘o człowieku, zwierzętach i roślinach: rozwijać się do osiągnięcia dojrzałości’:** *I była tyz tako zasada, ze jak sie brało od kogoś obładnik, to nie wolno to było zrobić na przikłod wiecór. Bo jak sie weźnie wiecór, no to sie popśni i nie bedzie dobrego, noji tyj osobie po prostu nie bedzie rosnóć tyn kwiotek. To jes jedna sprawa, drugo sprawa jes tako, ze jak sie brało obładnik, to nojlepiyj było tak, zeby nie widziała ta osoba. Po prostu trzeba było ukraś – to było murowane, ze wtedy po prostu tyn kwiotek bedzie bedzie po prostu rosnół* (EŁukMCK: Nd); (ogsp.).
2. **‘o roślinach: występować gdzieś’:** *Gdziekedny inne rosnom trowy* (matK: Fs); *Figi – to rośnie na świecie* (matK: Fs); *Dornie – to takie z tłoku sie robi, tłok – łonka, co trowa rośnie* (matK: Kc); *Wazownik, co kwiotki rosnom w nim* (matK: Kc); *Rośnie sasowacina, co podsibitke bijom* (matK: Jw); *Na torcorzu zaś rośnie torka* (matK: Fs); (ogsp.).
3. **‘o cieście: podnosić się, powiększać objętość pod wpływem fermentacji’:** *Na rano drugie, no rano w sobote wziyni dosypali monki, dogniysiyli tak, noji zacyno rosnóć tak, neji z tego potym chlyb sie robiół* (KorpSp: Fs).
4. **‘o ziarnie: kiełkować w snopku w czasie dłuższego okresu deszczowej pogody’:** *Trza było po nocaf wozić. Jak sie miało na dysc, to trza było w nocy iś jechać, bo, bo skoda, bo... A jak... Bo była pogoda, a jak nie było pogody, to, to Boze, to siocie rosło w krzizaf, zielone było. Noji tak było. Doś sie nabiydziyli piyrwi, o Jezus Maryjo!* (RnS: 225: Tr).

  zob. fraz.:
  RÓŚ JAK NA DROZDZACH
  SERCE ROŚNIE {*komusi*}

RÓŚ JAK NA DROZDZACH **‘o człowieku lub zwierzęciu: przybywać na wadze szybciej niż to zwykle bywa’:** *Róś jak na drozdzaf* (matK: ŁW); *Rok tyz nie był dobry, ale za to spasuwało to kónicynie. Rosła jak na drozdzak. Teroz gnój przerobiony bez dwa roki, dopiyro doł urodzaj. Dziadek trzi razy kosiół i mioł śtyry fury nad podziw piyknyj potrawy* (NaSp 41: 20); (ŁW).

RÓŚT *rz. mnż, kuch.* **‘ruszt w piecu kuchennym; zob. też: RUŚTA; 📷 Tabl. II’:** (matK: Jw).

RÓW *rz. mnż* **‘przydrożny rów; zob. też: GROBLA’:** (matK: NB).

RÓWIEŚNIK *rz. mos* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Z tyf rówieśników, co my razym byli na wojnie, to juz pomarli* (matK: Dr).

RÓWINA *rz. ż* **‘płaski, równy teren; zob. też: RÓWNINA’:** *Równina || rówiyń, w równi* (matK: Kc); *W taki równinie ludzie, co siedzom, to straf* [przed powodzią] (matK: Dr); (Dr, Kc).

RÓWIYNKA *rz. ż* **‘mały równinny teren, np. łąka wzdłuż potoku’:** *Tam było if dwanostu, a to byli zbójnicy, co, no, co kradli. I tam byli na takiyj równince, nie miyndzy smrekami aba tak. I ón se wzion przimiyrzoł, a jedyn piył sobie puchar, jak przimiyrzoł, do tego puchara trafiył, co jak go przechylół, jesce mu i kóniec nosa troche odjon* (BubSpT 84: Kr); *Neji jak na gospodarstwie mioł krowy, mioł kónia, klac mioł, mioł hocie takie rocnioka, to hocie. Jak odkormiył krowy, wzion se go na powróz, poseł sobie za Dudasów, równinka tu była if, na powrozie sobie długsym, to hocie wzion i puściyli, to hocie góni koło niego i góni, a zadkiym ruco, biyło zadkiym, tak przileciało blisko niego, co go kopło tu w zołondek, neji zabiyło chłopa to hocie. Neji niezywy i niezywy* (plBiz: Łp); *Cy tam były jakie jarziny nasadzone poza wsiom tam, bo tam jesce, jak downiyj było ponad, ponad tyn, do równa, to sie nazywało na równinke, to tam ponad Dunajec sadziyły baby grochu, to znacy runkle. A opróc tyj runkli jesce miały jakomsi marchewke, jakomsi pietruske, jakieś inkse. I te dziwozony tyz na to chodziyły kraś* (Fr); (Fr, Kr, Łp).

RÓWIYŃ *rz. ż* **‘płaski, równy teren; zob. też: RÓWNINA’:** *Grófka miała pola tu duzo, bo miała całom włośnie tom, tom równiyń ku Niedzicy* (BubSpT 128: Nd); *Zeby kosić zboze, trzeba było mieć wprawe, coby zboze sie równo wolało. Jak zboze stoło i zogón był w równi, to pokosy były jedyn za drugim. Jak w brzyzku, ebo zboze legło, było powolane, to tak robiyli, zeby babom dało sie wchodzić na przewracanie a nie musiały deptać po rzonsie* (CzG); (CzG, Fr, Fs, Kc, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

RÓWNA*

zob. fraz.:

DO RÓWNA

RÓWNAĆ SIE *cz. ndk* **‘być równorzędnym odpowiednikiem czegoś, mieć taką samą wartość’:** *Musieli iś do roboty na pańskie. Ojcowie dostali po dziadkaf zelorke – 3 morgi pola. Za to pole trza było odrobić 140 dni w roku, to było duzo dniówek. A trza było jesce swoje pole obrobić. Inacyj tyz sie licyła dniówka baby i starsyf dzieci; if dwie dniówki równały sie jednymu dniu chłopa* (SpCzyt 108: Nd).

RÓWNAKI *przym.* **‘taki sam pod względem rozmiarów jak coś innego’:** *Tacy sytka równacy* [jednakowi, tu: jednego wzrostu] (matK: Dr).

RÓWNAKO *przysł.* **‘tak samo pod względem rozmiarów’:** *Równako pozacinane* (matK: Jw).

RÓWNATKA *rz. ż* **‘porcja ugrabionego równo, podeschniętego siana, koniczyny, możliwa do objęcia rękami; takie porcje układa się w kopy lub kładzie na OSTREWKI; zob. też: POSODEK w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** *Jak sie sło siano do kopy składać, to piyrse trza było porobić równatki. To sie tak brało grabiami siano ku nodze przciongało, coby równo sie ułozyło. Inacy to nie siedziało na patykak, ino sićko spaduwało. Nie mogły być za wielskie, ale za małe tyz niedobre* (CzG).

RÓWNIA *rz. ż* **‘płaski, równy teren; zob. też: RÓWNINA’:** *Dziwozony siedziały pod Samorodami miyndzy skolami, a jedyn gazda – nazywoł sie Kurzeja – mioł zaś na tyj równi grof* (Fr); (SSWG 21); (Fr).

zob. fraz.:

W RÓWNI

RÓWNINA *rz. ż* **‘płaski, równy teren’:** *Równina || rówiyń || równio* (matK: Fr); *Równina, równio tako, równe* (matK: ŁN); (Fr, Fs, Kc, ŁN, ŁW, Rp). [**równina** – Dr, Kc; **rówiyń** – CzG, Fr, Fs, Kc, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr; **równia** – Fr; **równio** – Dr, Fr, ŁN, Łp; **równizna** – Jw]

RÓWNIO *rz. ż* **‘płaski, równy teren; zob. też: RÓWNINA’:** *To my if dopuściyli na takom równiom* [wojska nieprzyjaciela] (matK: Dr); *Równina || rówiyń || równio* (matK: Fr); *Równina, równio tako, równe* (matK: ŁN); *Tako wielko równio* (matK: Łp); (Dr, Fr, ŁN, Łp).

RÓWNION *rz. mos* **‘człowiek mieszkający na równinie’:** (matK: Fr).

RÓWNIOTKA *rz. ż* **‘wybranka pana młodego’:** Gwar stopniowo cichnie i wszyscy zwracają się ku staroście, który obwieszcza im nowinę: – *Przisеł tu kupiec od wychodu słónka.* Goście *zrynkowinowi* okazują dobrze udane zaciekawienie. Zapytują jeden przez drugiego: – *Dziez je? Dziez je? Pokozciez go!* Starosta, pokazując na Jędrusia, wyjaśnia: – *Tu siedzi koło mnie, a słonie, sumary i wielbłondy stojom na dródze, bo ni ma takiyj sopy, coby sie mogły pomieścić. Ale dobry kupiec fce tyn towor obeźreć i dobrze sie mu przipatrzić!* Drużbowie przytakują mu żarliwie:

– *Wiera, przeciez kocura nie be kupuwoł we worku. Ale powiydzciez, co to za towor?* Starosta nie daje się prosić i wyjaśnia: – *Dy to ta równiotka, co tymu juhasowi chybie.* Gestem wskazuje przy tym na Jędrusia (PlucWS 7: ŁN).

RÓWNIUĆKI *przym.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: całkiem równy’:** *Równiućkie, długie smaty* (matK: Jw); *Jak sie kamiynie pozbiyrajom, tak sie potym weźnie woł, piyknie sie ty baryły powałuje, zeby to była rolo równiućko, tak* (BubSpT 16: CzG); (CzG, Jw).

RÓWNIUĆKO *przysł.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: całkiem równo’:** *Równiućko układo drzewo* (matK: Kc); (Kc, Kr). [**równiutko** – ŁW, Nd]

RÓWNIUTKO *przysł.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: całkiem równo; zob. też: RÓWNIUĆKO’:** *Spust – zeby równiutko było* (matK: ŁW); – *No, no, no to dobrze. O tym modelu elegancji, to nase babki miały takie wselnijakie zasady, dziś sie juz o nif nie pamiynto. Chustecka, ta delinka cy by była tybetka, cy ściofka, to tyn kóniec, co był tu na plecaf, to mioł sie spiyrać równiutko na środek pleców, to znacyło, ze na tom środkowom gałonzke tyf ozdób na lejbiku, na gorsecie* (Nd); (ŁW, Nd).

RÓWNIZNA *rz. ż* **‘płaski, równy teren; zob. też: RÓWNINA’:** (matK: Jw).

RÓWNO *przysł.*

1. **‘bez nierówności na powierzchni; gładko, płasko’:** *Spust sprostuje deski równo jedna ku drugiyj* (matK: Tr); (Kr, Łp, ŁW, Nd, Tr).
2. **‘równomiernie, jednakowo’:** *Masierujom na krok, musom równo krocać we wojsku* (matK: Kr); *Wyzdajać sie musi kónie, coby sły równo* (matK: Nd); (Kr, Nd).
3. **‘na jednym poziomie, do tego samego poziomu, poziomo’:** *Równo z krajym* [po brzegi] (matK: Łp); *Równo ze spodnicom* (matK: Dr); *Podpiyrac, co podpiyro, zeby dno od obłoncka równo sło* [o koszyku] (matK: Fs); (Dr, Fs, Łp).
4. **‘prosto, bezpośrednio’:** *Równo do Krakowa* (matK: Jw).

RÓWNOTKA *rz. ż,*

1. *str.* **‘w PIÓRKU do kapelusza PANA MŁODEGO lub DRUZBY jedna z wiązek łączących łodygi wykonanych z kawałków słomy, JANGLIJI i PIÓREK z podbrzusza gęsi, obecnie ze sztucznych kwiatów z bibuły; 📷 Tabl. IV’:** *A takie piórecko tak wyziyrało. Było óne wontrosiane z trzok równotek. Kazdo równotka miała 5 trzepiótek na wiyrzchu, nizyj cyrwone i złote rózycki, a na spodku snurecki ciałowe, jesce była i zapinka do prziprawiynio do kapelusy* (NaSp 31: 12: Jw).
2. **‘porcja ugrabionego równo, podeschniętego siana, koniczyny, możliwa do objęcia rękami; takie porcje układa się w kopy lub kładzie na OSTREWKI; zob. też: POSODEK w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** (CzG, Jw).

RÓWNY *przym.*

1. **‘mający powierzchnię (brzeg) bez wzniesień i zagłębień, bez wypukłości, wygięć; gładki, prosty’:** *Po taki dródze równy, jak tu, jechali* (matK: Dr); *To tak rade sie skurcało w kupe, neji potym nie byłoby juz ani równe, ani ładne* (pmMiś: Jw); *To jes kawoł drzewa równego niewielkiyj grubości, gdzieś tak średnicy, zeby miało śtyry, koło piynciu cyntymetrów, u góry ciyńse, na dole grubse i w mniyjsyj połowie, w wiynksyj połowie od dołu tak zwano roncka* (MMilMCK: Nd); (Dr, Jw, ŁN, Nd).
2. **‘mający taką samą wielkość jak inny element porównywany z danym’:** *Te patyki to idom tak na krziz w takik równyk odstympak i tak sie na krziz układo posodki, a na wiyrk wyrucome kapke mokrzyjsego na grabiak* (pmMiś: CzG).

zob. fraz.:
RÓWNY TONIEC
SKOCYĆ NA RÓWNE NOGI

RÓWNY TONIEC *muz.* **‘dawny taniec pochodzenia wołoskiego, który jest tańczony w parze przez wiele par do melodii granej pierwszy raz w tempie wolnym, następnie raz lub dwa razy w tempie szybkim, metrum ¼; czardasz’:** *Ciardaś || równy toniec – tyn drobniućki* [o drobnym kroczku] (matK: Kc). [**ciardaś** – Fr, Fs, Kc, Kr, ŁW, NB, Rp, Tr]

RÓZA *rz. ż*

1. **‘ogpol. róża (roślina i kwiat); zob. też: RÓZO I w zn. 1.’:** *Sadziył róze* (matK: Nd); *Róza – som bioł e, zółte, cyrwone* (matK: Kc); (matK: ŁN, Łp, ŁW, Tr); (Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr).
2. **‘choroba świń, mogąca się przenosić na ludzi, objawiająca się czerwonymi plamami na ciele; różyca; w leczeniu choroby wykorzystuje się pokrzywy lub liście chrzanu w takiej ilości, by zwierzę mogło się w nich zagrzebać; zob. też: RÓZYCA’:** (matK: Łp).

RÓZANA *rz. ż, past.* **‘imię nadawane krowie’:** (matK: CzG).

RÓZANIEC *rz. mnż*

1. **‘zestaw koralików nanizanych na nitkę, wykorzystywany przy odmawianiu tajemnic różańcowych’:** *Krzizycek ku rózańcu* (matK: Kc);

W kiesonku wse mom różaniec (matK: Nd); *W kiesonce kurtki zawsef trzimała różaniec* (pmKosz: Nd); *Choćkiedy jak mie jaki siylny atak weźnie, to ino bierym różaniec i potym to dziesik sićko przechodzi* (plBłachut: Fr); *Nawiertom dziurki i narobiym tyf kołków takif z drzewa – ze smolizy, sie woło. Takie twarde dobre; zymby sie wołajom. To z tego, co różaniec sie robi* (pmMich: Fr); *W tyj skrzini maluwanyj to była zaroz z boku tako półecka, jak skrzinecka, co sie półskrzinek wołała. To tam w niyj była śpulka, cy chustecka, cy różaniec* (pmMąka: Nd); *Nad raniym wsićko ucichło. Dopiyro wtedy matka prziśli ku nom. Trzimali różaniec w rynce i płakali. – Całom noc modlyłaf sie za wos, juz mi ani o krowe nie sło. Bołaf sie, ze jak zacnom sukać po oboraf, to wos nojdom. Ej chłopcy, przisporzyłaf se dziś tyf siwyf włosów na głowie* (PrP 2017: 244: Nd); (ogsp.). [**korunka** – ŁW, Nd, Rp]

2. **‘modlitwa, w czasie której wykorzystuje się RÓŻANIEC opisany w zn. 1.’:** *Śły w niedziele dwie baby do kościoła na różaniec* (pmMich: Fr); *Juz kościelnik świycki zapolół, baby zacyny różaniec, a ksiyndza jesce nie było* (pmMich: Fr); *Wiecorami no to chodzom sie baby modlić tak, tak blisko rodzina chodzom sie modlić tam, noji śpiywać, mało śpiywajom przeważnie sie modlom, różaniec za tym umarłym* (BubSpT 30: Dr); *A cego to dziś dzieci ucom? Kieby ksiondz nie kozoł iś na różaniec, toby przed telewizorym przesiedziały* (NaSp 36: 24); *Śpiywujemy dotond w kościele po polsku godzinki, pote „Witoj, Królowo nieba” abo i „Matko niebieskiego Pana”, a różaniec zawse po polsku* (GazPod 1914, nr 12: 5–6: Fr); *Na jesce było, tu było daleko do kościoła, to jak fto ni móg iś do kościoła, to zaś były takie dómy, abo w niedziele po połedniu na różaniec sie schodziyło do ty... tyz do takij izby do kogosi. No to sie modlyli tam, a potym siedzieli. I to ta nazywali, ze: idym na zgromadzynie!* (RnS 149: Łp); (ogsp.).

RÓŻANIEC PANNY MARYJI ‘lecznicza roślina (zwiększająca sprawność organizmu), rosnąca w kępach, mająca grube, soczyste, jasnozielone łodygi o wysokości do 40 cm i jasnozielone, lancetowate niewielkie liście; kwiaty może mieć różnego koloru – od zielonego, poprzez żółty do czerwonego; różeniec górski (*Rhodiola rosea* L.)’: (matK: Kr).

RÓŻANIOSEK *rz. mnż* **‘zdr. od rz. RÓŻANIEC w zn. 1.’:** *Widzym tyn różaniosek, dźwigłakek do góry* (matK: Rp).

RÓŻAŃCOWY *przym.* **‘od rz. RÓŻANIEC w zn. 2.’:** *Nabozyństwo różańcowe* (matK: CzG); (CzG, Fr, ŁW). **zob. fraz.:**
SKALPIYRZ RÓŻAŃCOWY

RÓŻAPALIJO *rz. ż* **‘odmiana ziemniaków’:** (matK: ŁN).

RÓŻDZKA *rz. ż, bud.* **‘mały SMRECEK, jodełka, jałowiec lub gałąź ozdobiona kolorowymi wstążkami, mocowana na szczycie dachu na znak zakończenia budowy (czasem tylko postawienia krokwi lub zakończenia etapu budowy), za co gospodarz częstuje wódką; zob. też: PIÓRKO w zn. 5.; 📷 Tabl. VI’:** *Stawiajom takom rózdzke i zeby to za to było wypić. No tyn gospodorz, co tyn budynek bedzie jego, tak, to daje taki hołdomas tym robotnikom, juz jak syćko robota zrobiono tak* (BubSpT 20: CzG).

RÓZIA *rz. ż* **‘ogpol. róża; zob. też: RÓZO I w zn. 1.’:** (matK: Kc).

RÓZIANKA *rz. ż* **‘odmiana ziemniaków’:** (matK: Kc, Nd, Tr).

RÓZIOWY *przym.* **‘ogpol. różowy; zob. też: RÓZOWY’:** (matK: Łp).

RÓŻNIE *przysł.* **‘wskazuje, że sposób, w jaki się coś dzieje lub dokonuje, jest dla mówiącego obojętny, że może być tak lub inaczej; różnie, rozmaicie, obojętnie jak; zob. też: RÓŹNIE’:** *Boze mój, jak to w lesie. Nale sie cłowiek musi waruwać, hej! Musi być ostrozny, hej, bo to, e, róznie padnie, jak to miyndzy pniokami. E, mnie niy, mnie dziynkuwać Bogu, nic* (BubSpT 16: CzG); *Kazdy jedyn przinojmniyj odrobiył jedyn dziyń, a niektorzi dwa dni odrobiyli tu przi tyj remizie. A jako, co byli nie strazokami, a strazocy róznie – po dwadzieścia, po dziesiynć, po pietnaście, po trzidzieści dniówek strazocy, co my robiyli za dormo tutej na tym, bo to była piyrso remiza w tamtym casie na terenie gminy, ftoro była buduwano. Późniyj buduwali w Łapsaf, to juz były finanse lepse i juz nie trzeba było tego cynu społecnego telo* (Kc); *Całe zycie sie, w róznyf warunkaf sie mieskało. Bo na budowie, to na budowie, takie wozy, wóz, wóz jak wóz Drzimały, coś takiego, w takif barakaf róznyf i róznie było. Tak było niekiedy, ze my tu w baraku, a obok woda we wiadrze zamarzła, niy? Noji spało sie. No. Nie było dziywcont, zeby grzoły* [śmiech] (Kc); (CzG, Kc).

RÓŻNOŚCI *rz. nmos* **‘różne rzeczy, rozmaitości’:** *Nakupiyli różności, wselicego nakupiyli* (matK: Kc); *E, różności tam były* (matK: Łp); (Kc, Łp).

RÓŻNY *przym.* **‘ogpol. różny; rozmaity; zob. też: RÓŹNY’:** *Wypodki rózne* (matK: CzG); *Kronzanine*

róznom prze gade, świnie (matK: Fs); *Muł na spodku, ślam, glon rózny* (matK: Fs); *Rózne, jakie zywnie piosenecki spisuwali* (matK: Fs); *Kwiaciaty rózne kolory po sobie* (matK: Nd); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Nd).

RÓZO I *rz. ż*

1. **‘ogpol. róża’:** *W dniu tym* [w święto nawiedzenia św. Elżbiety przez Najświętszą Maryję Pannę, czyli 31 maja] *świyncom same róze na pamiontke bóli Matki Boskiyj. Jak dziecko brzuf boli, to warzom herbate z tego* (BazWierz 141: ŁW). [**róza** – Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr; **rózia** – Kc]
2. **‘choroba świń, mogąca się przenosić na ludzi, objawiająca się czerwonymi plamami na ciele; różyca; w leczeniu choroby wykorzystuje się pokrzywy lub liście chrzanu w takiej ilości, by zwierzę mogło się w nich zagrzebać; zob. też: RÓZYCA’:** *Świnie jak choruwały na rózom, to były takie doś duze, wielkości kurzego jojka abo moze troske mniyjse, takie bule po świniaf sie narobiyły, a przi tym była barz duzo goroncka..., usy miała straśnie cyrwone, ale po całyj, po grzbiecie, po brzuchu to takie miała bule* (pmBarnasz: Fr).

   zob. fraz.:

   JESIYNNO RÓZO

RÓZO II *rz. ż* **‘imię żeńskie Rozalia; też: kobieta nosząca to imię; jedno z najpopularniejszych imion żeńskich do lat 50. XX w.’:** (SSWG 21); (Nd).

zob. fraz.:

DZIKO RÓZO
SKALANO RÓZO
ŚLAZOWO RÓZO
ŚLIZOWO RÓZO

RÓZOWATY *przym.* **‘lekko różowy, wpadający w kolor różowy’:** *Chłop jyj kupiył, bo miała urodziny na Józefa, kupił jyj korole prowdziwe takie ładne, takie jak korol prowdziwy, taki rózowaty* (KorpSp: Fr).

RÓZOWIUTKI *przym.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: intensywnie różowy’:** *Ale mos rózowiutkie licka* (CoWś 268: Nd).

RÓZOWY *przym.* **‘ogpol. różowy’:** *Fijołka rózowo, niebiesko, biyławo* (matK: Fr); *Ciałowy || rózowy* (matK: ŁW); *Amarykanki majom rózowom łupe* (matK: Fs); (ogsp.). [**róziowy** – Łp]

RÓZUSIA *rz. ż* **‘pieszczotliwie o dziewczynce mającej na imię Rozalia’:** Babka: (Z powrotem siada na łóżku) *O niy, dziywcontka, to nie be Jagniysia, przeciez dziecku wybiyro sie takiego patrona, co w kalyndorzu zapisany je po urodzyniu, a nie przed. Świyntyj Jagniyski jes w zimie, a nasa malućko przisła na świat w maju. Jo fcym, zeby była Rózusia, imiyniny be miała we wrześniu. Mome tyz w Niedzicy kaplice św. Rozalije, a patronka to barz wzacno* (Czard 68: Nd).

RÓZYCA *rz. ż* **‘choroba świń, mogąca się przenosić na ludzi, objawiająca się czerwonymi plamami na ciele; różyca; w leczeniu choroby wykorzystuje się pokrzywy lub liście chrzanu w takiej ilości, by zwierzę mogło się w nich zagrzebać’:** *Rózyca na świnie* (matK: Tr); (Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Tr). [**róza** – Łp; **rózo** – Fr; **rózycka** – Nd]

RÓZYCKA I *rz. ż*

1. **‘element zdobniczy w kształcie kwiatu róży, występujący na koszulach i OFICYRKACH’:** *Takim wykóńcyniym cholywy jes ciynki skórzany warkocyk, ón tak na obyrtke idzie dookoła, to taki zółtawy jes, zawiniynty z przodu w rózycke, bo to tak cholywa ta, óna jes w dwa zymby wyciynto i na tym dzie jes taki śpicyk do cholywy, to tam jes ta rózycka i tyz tego snurka uwito* (pmKosz: Kr); *Jak sie sło do dziywki na posiady, toć trza było na sie zarucić, takom paradnom kosule z rózyckom u spodku rynkowa, tam nie była zaś tako duzo ta rózycka, bo to tak ino na środecku, przi kóńcowi, ale jak sie jom miało, to dziywce wtedy wiedziało, ze sie podobo* (pmKosz: Nd); *To som tak zwane oficyrki na motyw wyngierskif tyf bótów. Cy powiym madziarskie bóty, cy powiym oficyrki bedzie to samo, nicym sie nie różniom. Oficyrki tyz wziyni od Madziarów. Tu jes kóniecnie tako rózycka* [na butach], *plecionka i taki warkoc, i dookoła górnyj cholewki. Tyn warkoc jes jako ozdoba, ni mo znacynio zodnego. Po prostu nasi dziadkowie, pradziadkowie tak je nazywali, oficyrki te bóty. Chłop mioł wysokie bóty, oficyrki* (Nd); (Kr, Nd).
2. **‘krzew o długich gałęziach opatrzonych licznymi, haczykowato zakończonymi kolcami, mający owoce podobne do głogu, lecz mniejsze i bardziej wydłużone, wnętrze owoców wypełniają nasiona wraz z drażniącymi włoskami; roślina lecznicza, jej owoce zawierają dużo witamin, głównie witaminy C, w medycynie ludowej wykorzystywano także jej liście i kwiaty; też: kwiat na tym krzewie’:** *Katrynka – takie rózycki malućkie biołe* (matK: Kc); *Blado rózycka* (matK: Łp); (Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Łp, ŁW, Rp, Tr).

RÓZYCKA II *rz. ż, blm* **‘choroba świń, mogąca się przenosić na ludzi, objawiająca się czerwonymi plamami na ciele; różyca; w leczeniu choroby wykorzystuje się pokrzywy lub liście chrzanu w takiej ilości, by zwierzę mogło się w nich zagrzebać; zob. też: RÓZYCA’:** *Cosi sie mi tam, nie*

wiym, na rynce pojawiyło, no to była tak: rózycka była, o, to właśnie rózycka była. I tu wiym z tego, co wiym z opowiadań, to babcia bardzo cynsto chorowała na tom rózycke. I u nos był taki zwycoj, do tyj pory zreśtom trwo tyn zwycoj, ze na Matke Boskom Lewockom 2 lipca do kościoła ludzie, głównie kobiety, przinosom róze i te róze ksiondz świynci, i pokropionom. Poświynconom róze przinosi sie du dómu i tom róze sie zasuso, i ta róza zasusono przez cały rok se gdzieś tam na swojim miejscu lezy, ale downiyj babcia moja bardzo cynsto miała rózycke. I dziadek broł tom rózycke, i jechoł do takiyj znachorki. Óna sie znajdowała w Sromowcaf Wyznyf i tom rózycke dodawała tam óna tam jesce jakiegoś cukru, jakiś tam innyf rzecy. Óna jom spolała, kadziyła, z niom tam potym robiyła i chyba mi sie wydaje, ze, nie wiym, cy dziadek potym prziwoziył tom spolonom rozycke i babka jesce roz to jakoś cy zapolała, i po prostu jyj to przechodziyło. – Ale óna to obkładała? – Cyli to było tak, ze ta kobieta ta znachorka musiała mieć tom róze poświynconom, tyn cukier, zacytuwała to, wypowiadała tam nad tym jakieś magicne wypowiedzi, po cym tom róze brano du dómu, tak, zapolano jom i jak gdyby kadzono to miejsce bolonce. Noji ocywiście pomogało w lycyniu (EŁukMCK: Nd).

RÓZYCKA POLNO ‘róża polna (*Rosa agrestis* Savi)’: (matK: Kr).

RÓŹNICA *rz. ż* **‘ogpol. różnica’:** *Zycie dzisiyjsyf dzieci naprzeciw tamtyf, jakie pryndzyj mieli, to duzo różnica jes. Powiedzieć dzieci dzisiyjse to majom tak jak mieli u nos noucytelów dzieci, tam jakichś panów notarów albo jakie, to dziś majom normalnie takie dzieci zycie u nos na wsi, jak pryndzyj przed wojnom miały u panów* (BubSpT 77: Kc); (Kc, Nd).

zob. fraz.:

ROBIĆ RÓŹNICE

RÓŹNIĆ SIE *cz. ndk* **‘ogpol. różnić się’:** *A druzbowie mieli piórka z rózycek jacy takie zrobione za kapelusami, bez to sie różniyli od młodego pana, bo młody pon mioł z wontrasiu piórko, a druzbowie z takif rózycek zielone, biołe i cyrowne rózycki* (BubSpT 125: Nd); *Różnimy sie od innyf ludzi, od tyk miescuchów tym, ze nadal wiymy, co to jes gazdówka, co to gospodarzić, co to, y ... Rozumiymy, jak to jes iś na pole, na role, jak to grabić, kosić, jak to jes mieć modzele na rynkaf, wiymy, jak ciynzko trza do sićkiego dochodzić i wiymy, ze nie sićko nom rodzice dadzom i ze na tym gornusku u rodziców nie bede całe zycie* (KorpSp: Dr); *Nawet jes tak niekiedy, ze, jak jom zapłodni dwa rodzaje trutni, to nawet sie pscoły w ulu różniom kolorami. Cyńść jes na przikłod takif, taki kolor mo. Jo z pocontku myśloł, ze to som jakieś rabusie, niy? Bo jak to? Cyńść jes na przikłod takif bardziyj do sara, a cyńść do zółta, no to kiego pierona w jednym ulu dwa rodzej pscół, niy? A jednak to jes dwa, dwa rodzaje późniyj mo na przikłod tyf genów, niy? Ze, cyńść jojek jes takif, cyńść takif i, i, i dopiyro teroz jo teroz, cłowiek se uświadomiył, ze to jes tak* (Kc); (Dr, Kc, Nd).

RÓŹNIE *przysł.* **‘wskazuje, że sposób, w jaki się coś dzieje lub dokonuje, jest dla mówiącego obojętny, że może być tak lub inaczej; różnie, rozmaicie, obojętnie jak’:** *Różnie padnie* (matK: CzG). [**róznie** – CzG, Kc]

RÓŹNISTY *przym.* **‘różny, różnoraki, różnorodny’:** [– Jakie jeszcze były zabawy oprócz chowanego?] – *No różne my wymyśleli, różne, jak my nie śli chodzić kraś gruski somsiadom cy jabłka, no były takie różne, różniste. Noji w lecie nad wode, nad rzyke, to juz było codziynnie* (KorpSp: CzG).

RÓŹNY *przym.* **‘ogpol. różny; rozmaity’:** *Różne choroby* (matK: ŁW); *Śnurki różne wysywajom* (matK: Fs); *Wselijakie – różne* (matK: Jw); *Jo pamiyntom, mama moja miała juz umiarkuwane, ze kielo jyj potrzeba monki, zeby upiyc chleba na cały tydziyń, to do tego jyj służyła miarka. Zdarzało sie i tak, ze w somsiedztwie, jak była zgoda, to zycie płynyło jak jedna rodzina, brakło choćkiedy monki, bo zawióz somsiod do młyna i nie zemleł z różnyf przicyn* [*w*] *wyznaconym mu casie, i wtedy somsiada licy na dobre somsiedztwo, zabiyro miarke i idzie do somsiady pozycyć monki, bo jyj wypadło, ze sobota idzie, a rodzinie trzeba upiyc chleba. I tak kóńcym przidatność miarki. Jak w słowaf ewangelincyf tyn symbol miarka jes uzyty: jakom miarkom miyrzis, takom ci bedzie odmiyrzone* (Iwan 11: Nd); (Fs, Jw, ŁW, Nd). [**rózny** – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Nd]

RUBAĆ *cz. ndk* **‘ogpol. rąbać, ciąć’:** *Musieli i Twardosanie dać do kościoła pokuśnika cierta. I ku ftorymu świyntymu go mieli postawić, jak nie św. Michałowi, dy ón jes wojok, ón umiy rubać sablom. Prawie św. Michał cisnół cierta pod nogi, stanół mu jednom nogom na piersiaf* (BalNPK 42: Fr).

RUBASKA *rz. ż, str., daw.* **‘koszula męska’:** (matK: Jw).

RUBY *przym.* **‘mający znaczny wymiar poprzeczny; gruby; zob. też: HRUBY w zn. 1.’:** *To to lyn to chałupe zrobiył tak: drzewa okryngłe, na spodek doł takie kamiynie rube, takie pecki to wołali, noji tak postawiół i to tak było jak piyknie przepytujym stajnia ino* (BubSpT 36: Fs).

RUCAĆ zob. RUCIĆ

RUCAĆ [SYPAĆ] KWIOTKI ‘o małych dziewczynkach: rzucać świeże kwiaty z koszyczków w czasie procesji przed kapłanem niosącym monstrancję z Najświętszym Sakramentem’: *Kwiotki rucać* || *kwiotki sypać* (matK: ŁN); *Sypać, rzucać kwiotki* (matK: Tr); *Sypiom kwiotki* || *rucajom* (matK: ŁN); (Jw, ŁN, Tr).

RUCAĆ OWIES ‘zwyczaj kultywowany 26 XII (we wspomnienie św. Szczepana), czyli w drugi dzień Świąt Bożego Narodzenia; przynosi się wówczas do kościoła owies (który w czasie kolacji wigilijnej leży pod obrusem), aby go poświęcić (wiosną dodaje się go do karmy koniowi przed pierwszą orką oraz dosypuje do ziarna siewnego, co ma zwiększyć plenność i zabezpieczyć uprawy przed zniszczeniem przez gryzonie bądź warunki pogodowe); po poświęceniu obsypuje się tym owsem księdza i wiernych zgromadzonych w kościele’: *Rucajom owies na ksiyndza* [26 XII] (matK: ŁW); *W Scepona bijom ksiyndza owsym, poniechali teroz, bo ksiondz nie fce* (matK: Nd); Józia: (Pojawia się z powrotem w izbie, odświętnie już ubrana) *Jo juz gotowo.* Babka: *Bartek, prziniyś owies pod obrusek, jo tyz musym sie poryftuwać.* (Zmienia zapaskę, chustkę na głowie, gestami angażuje dziadka do pomocy. Jaś i Wojtek stają przy oknie). Dziadek: *Owies w gornecku na półce, nasa babka to nic nie widzi.* (Na środek uprzątniętego stołu usypuje trochę owsa z garnuszka) *Wystarcy?* Grzegorz: *Wysypze wsićko, zeby na wiesne starcyło na kazdy kawołek.* (Obok owsa kładzie na stół garść siana i gałązkę świerku). Zosia: *A to tyn owies beme świyncić?* Dziadek: *O hej. Na pamiontke mynki św. Scepana. Teroz młodzi to coroz mni wiedzom* (Czard 51–52: Nd); *Świynty Scepon. Jak byłek dzieckiym, to świyncynio owsa u nos nie było, dopiyrz wtedy naseł tyn zwyk, jak nos do Polski przłoncono. Ludzie przinosiyli w tym dniu owies do kościoła, ba niefto rzi i jabłka, i jak ksiondz kropiół świynconom wodom, to go tym owsym prali, tak jak Zydzi prali skolami świyntego Scepona, ale ksiondz był niewolny, bo jak dostoł twardym jabłkiym pod oko, to sie mu ta i zaćmiyło. Ale poniektory ksiondz z tego tyz mioł hasyn, bo mioł cym kormić kury, kacki, pulosy, jak taki owies z kościoła pozbiyroł* (NaSp 31: 12: Jw); (ogsp.).

RUCAĆ SIE *cz. ndk* **‘miotać się’:** *Piere sie, ruco sie* [o gęsi w czasie skubania] (matK: Nd).

RUCANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. RUCAĆ’:** *Trzeba było mieć umiejyntność rucanio siedlackom zboze, prawie leciało zboze blisko drugif wrotów, a pośrodku bojska spaduwały plowy. Na cym to polygało to wiocie, ze zboze jes ciynzyjse, to leciało prawie przed drugie wrota, a plowy, ze som lekkie, to zostajały przi kupie, z ftory sie cyrpało siedlackom i rucało. To ocyscanie zbozo trwało dotla, pokla nie nastały młynki, ktore sie krynciyło korbom, to juz było troche unowoceśniynie ocyscanio zbozo namłócone cepami* (Iwan 76: Nd).

RUCH *rz. mnż*

1. **‘zamieszanie, rozgardiasz’:** *Ruk robiom* [na zabawie tanecznej] (matK: Rp).
2. **‘popyt na towar’:** *Ale był ruk na jojka* (matK: Rp).

RUCHOWIZNA *rz. ż* **‘majątek ruchomy’:** *Destamynt – zapisoł swojom ruchowizne* (matK: Nd).

RUCIĆ *cz. dk* – **RUCAĆ** *ndk* **‘ogpol. rzucić’:** *Ciskowka, co ruco kamiynie* (matK: Nd); *Do okrongła sie ruci to plowy, lekkie zostajom blizyj człowieka, a zboze ciynzyjse to leci dalyj człowieka* (Kc); *Ale byli zaś tacy, co znali, wiycie, we Wielgi Pontek takiego ciyrnia wyciyni i to dziecko biyli. To dziecko krzicało, a te dziwezony, jak słysały, tak przisły i zabrały. Powiado: – Na swoje, a dej moje. – Noji wziyły, wziyny se to dziecko, a to dziecko ruciyły, te dziwezony, tyj kobiyty* (BubSpT 105: ŁN); *Kinga uciykała przed Tatarami z Corstyna na Trzi Korony i tam ruciyła biołe saty, i strasno gma powstała, i Tatarzi nie widzieli zomku, i ni mogli tam wlyź* (ŚlizPPN 3: Nd); (Dr, Fr, Kc, ŁN, Nd, Tr).

RUCINA *rz. ż* **‘roślina lecznicza o silnym zapachu i bardzo gorzkim smaku, żółtych, drobnych kwiatach, rozgałęziającej się łodydze i drobnych listkach położonych gęsto obok siebie; naparem z liści przemywa się zmęczone oczy, herbatę pije się przy braku apetytu i nadmiernym poceniu się; *rucinę* dodaje się również do okładów na zranienia i wrzody; ruta zwyczajna (*Ruta graveolens* L.)’:** (matK: Tr).

RUCÓWKA *rz. ż* **‘zabawka dziecięcy przyrząd do miotania kamieni; proca; zob. też: GINIPUŚKA; 📷 Tabl. VI’:** *Rucówka* || *proca* (matK: ŁW); (Łp, ŁW, Rp).

RUDA *rz. ż* **‘ogpol. ruda metalu’:** *Downo godali, ze tu była ruda na złoto, tu były kopalnie* (matK: Kc).

RUDERA *rz. ż* **‘stary, rozwalający się dom, zwykle już niezamieszkały’:** *Staro rudera* (matK: Tr).

RUDY I *przym.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Rudy* || *cyrwony* (matK: Fr); *Od góry na dół. No to co, mocie cupryne, włosy, u nos grziwka, coło. U nos włosy mozom być corne, biołe, rude, siwe. Nos móg być krziwy, prosty. Ni ma słowa na rzynsy,*

ale mozom być powiecki. Potym oko, ocy, powiecka, po nocy ocy som śkamrawe. W oku jes tynców-ka, tak godeli, tyncówka i biylmo. Ocy som biyławe, siwe, corne i kawowe, a były i piwne (teroz tak sie godo, a downi kawowe). Zielonyk oców mało na Śpisu było (CzG); (CzG, Dr, Fr, Łp).

RUDY II *rz. mos* **'człowiek o rudych włosach':** *Rudy* || *cyrwiyniec* (matK: ŁN); (Fr, ŁN).

RUGLE *rz. nmos* **'dziecięca choroba zakaźna, objawiająca się wysoką temperaturą i wysypką; odra; zob. też: RUKLE':** (matK: ŁW).

RUJNUWAĆ *cz. ndk* **'wywracać spodem do góry':** *Kultywator – to sie rujnuje ziymie, coby jom zrezoł, wybiyro piyrz* (matK: Fr).

RUKLE *rz. nmos* **'dziecięca choroba zakaźna, objawiająca się wysoką temperaturą i wysypką; odra':** *Wysypka* || *rukle* (matK: CzG); *Rukle to takie chrosty* (matK: Nd); *Rukle – wybijo chrosty, a ścisko za garło* (matK: Dr); (CzG, Dr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Nd, Rp, Tr). [**rugle** – ŁW; **runkle** – Kc, Nd]

RUKUWAĆ *cz. ndk, daw.* **'iść do wojska po uprzednim zakwalifikowaniu przez komisję poborową':** *Był u kumotra przegodać o tym i owym, a i pozbacuwać stare casy, kie razym rukowali do wojska* (SpCzyt 115: Rp).

RUŁA *rz. ż*

1. **'ogpol. rura':** *Rułami idzie woda, ruły lote, cymyntowe* (matK: Kr); *Wodociongi robiom teroz plastykowymi rułami, a downi dawali zelazne* (CoWś 187: CzG); (CzG, Kr).
2. *kuch.* **'piekarnik w piecu kuchennym (w dolnej części obok paleniska lub w górnej – w BYNKARCIE); nagrzewany spalinami z pieca kuchennego, wykorzystywany do pieczenia ciast w brytfannie oraz do przechowywania ciepłych pokarmów; zob. też: SABAŚNIK; 📷 Tabl. II':** *Ruła* || *framuga* || *sobaśnik* (matK: Jw); (CzG, Jw, Nd).
3. *kuch., now.* **'elektryczny piecyk wolno stojący lub będący częścią kuchenki gazowej, służący do pieczenia potraw':** *Ruła, to my wołali te słowiyńskie piekarniki, co prziwoziyli chłopi stamtela. W rułak dobrze sie piekło ciastka wselijakie i barz dobre wychodziyły. Tako ruła to długo sła. Sła potla, pokla w niyj sie spirala nie spolyła. Ruły były na prond* (plSarna: CzG).
4. **'betonowy krąg, używany głównie do zabezpieczania ścian studni; zob. też: KRYNG; 📷 Tabl. V':** *Ruła cymyntowo* (matK: CzG).
5. **'rura odprowadzająca spaliny z pieca kuchennego do komina, z SIBREM; 📷 Tabl. II':** *Ruła nad śparchetym* (matK: Fs); *Ruły zatkać* (matK: Fs); *Dym idzie rułom* (matK: Jw); *Baba – kie nie było sybrów, smaty takie nawite na kiju – bula fest – babe sie wpychało do ruły* (matK: Fr); *Wytkoj tam rułe* [odsuń szyber] (matK: Rp); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, ŁW, Rp, Tr).
6. **'z potępieniem o kobiecie zachowującej się niemoralnie pod względem seksualnym':** (GrJMSp 244).

RUŁKA *rz. ż*

1. **'ogpol. rurka':** *Bronz, co sie bronzuje, wybronzować ramy, rułke jakom, umaluje sie tak piyknie* (matK: Fr); *Pospokazuwoł mi sićko, dzie strazacy siedzom, dzie sikowke układajom, co jesce bedom poprawiać, aji dodawać. Zatrzimalimy sie przi chłodnicy z przodka. Toto syćko zmiyniym i nowom chłodnice zrobiym, ale takom, co luft do motoru pudzie rułkami, a kazdo rułka be z patrona* (GazPod 1932, nr 32: 7: Fr); (Fr, Kc).
2. **'wypalana z gliny rurka melioracyjna':** *To ón chodziół, chodziół z indziniyrzami wtedy, no to dzie było if pole, dzie nase pole tego, to mieli taki świder, co wiertali ziym i te rułki tak to puscali po jednyj, a dzie było takie główniyjse tego, to były puscane po, po dwie rułki. Noji to była prowdziwo prowda* (Łp).

RUM *rz. mnż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Wypiyli se po jednym decy rumu i po wielgim puchaRze* (NaSp 39: 12: Jw); (Jw, Łp, Nd).

RUMANY *rz. nmos, past.* **'rasa owcy':** (matK: CzG, ŁN).

RUMATYS *rz. mnż* **'ogpol. reumatyzm; zob. też: RYMATYS':** *Rumatys dre tak po kościaf* (matK: Fr); (Fr, Nd).

RUMBARBAR *rz. mnż* **'rabarbar ogrodowy (*Rheum rhaponticum* L.) albo rabarbar kędzierzawy (*Rheum rhabarbarum* L.); 📷 Tabl. I':** *– A taki placek zwiniynty w rulon? – No to róg, róg. – I z cym sie robiyło te rogi? – Z co, co fto mioł, mogło sie robić z marmoladom, z kakałym, ze sy..., z tym z makiym i jesce jak juz nie było co, to i brali i z rumbarbaru tyz. Moja mama to casym to tak, miałymy tyn rumbarbar, to jak taki był młody, fajny, to nakrajała, nakrajała, nasypała na ciasto i obsypała cukrym, o jakie były te rogi dobre* (MMilMCK: Nd); (Dr, Fr, Fs, Łp, ŁW, Nd). [**limbarbara** – Jw; **lymbarbar** – Tr; **rabarbar** – Kc; **rumbarbara** – Rp]

RUMBARBARA *rz. ż* **'rabarbar ogrodowy (*Rheum rhaponticum* L.) albo rabarbar kędzierzawy (*Rheum rhabarbarum* L.); zob. też: RUMBARBAR; 📷 Tabl. I':** (matK: Rp).

RUMIANEK *rz. mnż* **'roślina o charakterystycznym zapachu, o kwiatach zebranych w koszyczek**

(żółte w środku, białe na obrzeżu) usadowionych na silnie wypukłym pustym w środku dnie kwiatowym, napar z rumianku stosowany jest w medycynie ludowej przy różnych chorobach, zwłaszcza kolce, zaparciu, zapaleniu oczu, bólu ucha, a także do rozjaśniania blond włosów, przemywania ran; rumianek pospolity (*Matricaria chamomilla* L.); 📷 Tabl. I': – *A rumianek na co był? – A rumianek to był tyz taki, to był tak. I na rany, na syćkie takie, ze, ze jak była dzie jako rana, ze, ze sie to pokalicył abo cosi, no to, no to tym rumiankiym onacyli, ebo jak dziecko sie, wiys co, co ebo sikało tak cynsto, to sie go parzyło nad tym rumiankiym. Ebo jak krzipały te dzieci, no to, na zaparzyli na, na tego rumianku przikrył sie chustkom jakom i tak sie parzyły te dzieci tym, tym rumiankiym* (CzG); *Na kapuścisku rós tyn rumianek i tyn rumianek sie nazbiyrało, i to było takie lykarstwo. Noji mlyko sie maściyło, wiys co, uto... uteguwało sie cukru, upolyło, zaloło sie go mlykiym i potym sie rozpuściył tyn cukier, i to było lykarstwo na krzipote. Nawet miodu ludzie nie znali, nawet miodu, ba tyn cukier i tak sie z tym, z tym cukrym, y, y, y, troche masła sie ruciyło i tego, i tego cukru, i tak sie to upolyło, i tak troche to mlyko było troche maśniyjse, i tak sie piyło to mlyko* (CzG); (CzG, Fs, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Rp). [**ronek** – Kr; **runek** – CzG, Dr, Fr, Fs, Łp, Nd, Rp, Tr]

RUMIYNIĆ SIE *cz. ndk, kuch.* **'nabierać złocistobrązowego koloru w wyniku pieczenia':** *Dźwiyrecka prziwiyrali, jak mało sie rumiyniół, jak mu trzeba wiyncyl ciepła. Potym wziyni na łopate tyn chlebuś, wysadziyli, wywróciyli, pokłapkali, poobciyrali smatom ze spodku monkom* (GrJMSp 307).

RUMOLIĆ *cz. ndk* **'o deszczu: padać drobniutko; siąpić':** *Rumoli ze mgłom sryz* (matK: Nd); *Juz wcora od Hombargu sie trosecke murgłyło, no od rania dziś to tak zacyno rumolić, no a teroz to sie juz rozloło tak naozaj. A ze leje i nie do sie iś na rolom, no to moze by tak ze spajstrony prziniyś jakiego kunyrołu, wysiubiksuwać bogancie abo sie i zajonć dźwiyrzami, no a kied tak słónko by wysło, to moze by sie udało dziś posioć rytyszpory* (Nd); *Juz drugi dziyń tak rumoli, a przidołby sie prowdziwy dysc* (Nd); – Może byście mnie tu gdzie przenocowali, zbłądziłem i nie mogę zostać na polu, deszcz *rumoli i mokro jes* (BalSKD 139: Fr); (Fr, Nd).

RUMPEL *rz. mnż, daw.* **'naczynie drewniane o pojemności pół litra':** – *Ale sprógujciez nasego mlyka – daje mi rumpel śmietany – to becie wiedzieć, co to za mlyko* (BalNS 94: Fr).

RUMUNKA *rz. ż, past.* **'rasa owcy z miękką kremową sierścią':** *Rumunka – pozółtawom wełnemo, miynkutkom* (matK: Łp); (CzG, Dr, Łp, Nd, Tr).

RUMUŃSKO *rz. n* **'Rumunia':** *Na a tak potym jef prziseł ze światowyj, nalef obeseł Talijańsko, Rumuńsko, Serbsko, tam po Jugosławii, po Rosji tu, na tyf wojnaf jef obeseł. Potym poza Tryjes tam na Talijańsku, tu w Belgradzie, w Bośni, Hercegowina. Tof był poraniony i w śpitoluf był* (BubSpT 78: Kr); *Po trzok tygodniak nos zabrali do Rumuńska na ćwiycynia, a tam juz takie ćwiycynia były, ze grod z nieba sie suł, nieprzijociyl był blisko* (CygTGS-II 260: Dr); (Dr, Kr).

RUNEK *rz. mnż* **'roślina o charakterystycznym zapachu, o kwiatach zebranych w koszyczek (żółte w środku, białe na obrzeżu) usadowionych na silnie wypukłym pustym w środku dnie kwiatowym, napar z rumianku stosowany jest w medycynie ludowej przy różnych chorobach, zwłaszcza kolce, zaparciu, zapaleniu oczu, bólu ucha, a także do rozjaśniania blond włosów, przemywania ran; rumianek pospolity (*Matricaria chamomilla* L.); zob. też: RUMIANEK; 📷 Tabl. I':** *Takie, co moze z tego harbate warzić, to runek* (matK: CzG); *Rumianek || runek – to jes jedno ziele* (matK: Fs); *Dómaśny runek* [rumianek uprawiany] (matK: Dr); *Rane trza namocyć we wodzie z runku, to jom osusy* (matK: Nd); (CzG, Dr, Fr, Fs, Łp, Nd, Rp, Tr).

RUNKLA *rz. ż* **'burak pastewny':** *Siekać nasom runkle* (matK: Fr); *Cuchadło na runkle* (matK: Nd); *Sioła jef runkle na ogrodzie. Bołaf sie, ze nie zdonzym do wiecora, ale nasmaniyli sie kumotra i mi pomogli* (Nd); *Na kapuścisku my nojcyńści sadziyli runkle. To były takie wielkie, biołe buroki, ale niesłodkie. Ludzie nie jedli runkli, jacy dawalimy krowom. Runkli nie dało sie jeś, bo óne nie były słodkie, ba takie niedobre w smaku, jak gorzkie cy jakiesi takie śmiysne. W środku były biołe, a z wiyrchu zółte, cy takie pomarańcowe kapke. Krowy to barz rade zarły* (CzG); *Sypańce takie tutok były poza stodoły. Hań trzimali cy grule, cy runkle w zimie* (Fr); (...) *bo grule, jak sie posadzi do takiyj zimnyj ziymi, to óna jakosi tak zakamiyniyje, skołkowacie i siedzi, potym biyda sie docekać, kiedy wyjdzie, tak ze ta nieskorzyj zasadzono do ciepłyj ziymi, skorzyj wyjdzie jak ta. No a tak, co inkse, no runkle, kapusta to sie nojnieskorzyj sadzi* (BubSpT 113: ŁW); *Potym sie okrowo runkle. Runkle sie idzie wyrywać, runkle, to tu po polsku sie nazywo buroki takie pastewne, bo tu ni momy inksyf, bo cukrowy tu nie rośnie, bo tu u nos płóno ziym* (BubSpT 135:

NB); *Baby jak siekaly runkle, to godali na nif, ze sie pasom* (CoWś 213: NB); *Całe lato baby tyz miały robote z kapustom, runklami i jarzinami. To zarostało, to trza było plewić, przekopuwać* (GrJMSp 306); *A kielo runkli było siekać, buroków! To zakla sie... Była pogoda, to posło sie do siana, jak sie zachmurało, jo juz poleciała ku burakom, skubać te buraki, bo zarostały, i z jednego kónca skóńcóleś siekać, na drugim kóncu juz zarostały* (RnS 225: Tr); *Krowom i kóniom dawali zimom siano, kónicyne, siecki, polywonke robiyli (plowy sie oblywo wodom goroncom), runkle, świniom tyz grule i plowy owsiane do gruli* (TPPG I: 162: ŁN); *No my z mamom, jakief miała seść roków, siedym, chodziyłaf do tego, do pielynio, do, do, runkle sie siekało. Buraki teroz sie nazywajom, wtedy wołali runkle, zeby krowy miały na zime, zeby z cegosi dawały mlyko, niy. Potym to sie obrobiało, w jesiyni sie to chodziyło i wyrywało, i tak sie w zimie tym kormiyło krowy* (Kc); (TPPG I 162: ŁN); (SSWG 21); (ogsp.). [**burok** – Fr, Fs, Jw, Kr, NB]

RUNKLANY *przym.* **'mający związek z RUNKLAMI; buraczany':** *Runklane liście* (matK: Łp); *Kazdy mioł swój jakisi obowionzek. Sło sie rano paś krowy, sło sie rano paś krowy, to jesce... jak juz były wakacje, ze sie nie chodziyło do skoły, no to sie napasło krowy, przisło du dómu. Ojców w dóma racyj nie było, bo wsićko w polu, wse była jakosi robota. No to dzieci miały do roboty tam: nazbiyrać liści runklanyf, przirytuwać cosi, potym na wiecór, zeby miało móc było dać świniom te liście, przi... poprzinosić, narezać kronzaline, to trza było na sieckarni te liście narezać* (Kc); (Kc, Łp).

RUNKLAWISKO *rz. n* **'pole z rosnącymi RUNKLAMI lub po wykopanych RUNKLACH, czyli burakach pastewnych; zob. też: RUNKLISKO':** (matK: Rp); (Kc, Nd, Rp).

RUNKLE *rz. nmos* **'dziecięca choroba zakaźna, objawiająca się wysoką temperaturą i wysypką; odra; zob. też: RUKLE':** (Kc, Nd).

RUNKLEWKA *rz. ż* **'zdr. od rz. RUNKLA':** (matK: Dr).

RUNKLISKO *rz. n* **'pole z rosnącymi RUNKLAMI lub po wykopanych RUNKLACH, czyli burakach pastewnych':** *W ogrodaf my robiyli, to były wsyndy po tyf ogrodaf runkliska, runkle były duze abo zyto, no to tak sie tamok kazdy jak móg, to sie chowoł, niy?* (Kc); (Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Nd, Tr). [**runklawisko** – Kc, Nd, Rp]

RUNKOWY *przym.* **'przyrządzony z rumianku':** *Runkowo herbata* (matK: Dr).

RUNÓĆ *cz. dk* **'rozpaść się, zwalić się i w ten sposób ulec zniszczeniu':** (matK: Tr); *Ón posed stela do Warsawy i w Powstaniu Warsawskim to cało Warsawa płoneła. To nie tak jak dziś, co bloki som, płyta i tam ni mo sie co polić, meble jedynie. Ale to sićko, stropy były, to jak sie zapoliyło na dole cy na górze, to cały blok runół, to ludzi tam tysionce zgineło we Warsawie i tak biyli na tom Warsawe, Niymcy biyli, a Ruski diabły dwa miesionce stoli za Wisłom i stoli, i cekali, zeby Niymcy wyrzli Warsawioków, i potym dopiyro wleźli do Warsawy, ej diable ruski* (KorpSp: ŁN); (ŁN, Tr).

RUNUWAC *rz. mos* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku niezrównoważonym':** (GrJMSp 235).

RUPCOK *rz. mnż, daw.* **'plecak; dawniej zwłaszcza wojskowy, współcześnie – turystyczny; zob. też: PLECOK; 📷 Tabl. VI':** (matK: Łp).

RUPKAĆ *cz. ndk* **'uderzać':** *Kijonkom sie rupko, ciapie* (matK: Łp).

RUPOĆ *rz. mnż* **'stara, zniszczona rzecz; rupiecie':** *Rupoci stare mioł* (matK: Tr).

RUS I *rz. mos* **'Rosjanin; zob. też: RUSEK':** *We front Rusi gnali krowy* (matK: Tr); *A my potym trzi dni pośli za tym Rusym, nieprzijocielym, to tak nos objon nos, potym nagnoł na takie mocarze, to do Rawa Ruskiyj bez dziyń, to my śli po takif deskaf, takie mocarze były* (BubSpT 103: ŁN); *W jednym miyjscu przerwali front Rusi i prześli, obeśli* (RnS 95: Jw); (Jw, ŁN, Tr).

RUS II*

zob. fraz.:

ANI RUS

CO RUS

RUSAĆ zob. RUSYĆ

RUSAĆ KASE **'dzielić majątek po osobie zmarłej, która nie zrobiła testamentu':** (matK: Łp).

RUSAĆ SIE zob. RUSYĆ SIE

RUSAĆ SIE JAK MUCHA W SMOLE **'poruszać się, robić coś bardzo wolno':** *Nojgorzi pamiyntom kopanie gruli. Gazda nos furt pilnuwoł, zebymy trefunkiym za barz nie prościyły krzizy. Markociył se, ze postowome, cas merchome, a gruli w kaście nie przibywo. Nieuzyty był to cłowiek i barz zmierziały. Som rusoł sie jak mucha w smole, ale wsićkiymu prziganioł* (SpCzyt 83: Nd).

RUSADLE *rz. nmos, daw.* **'święto Zesłania Ducha Świętego; zob. też: ZIELONE ŚWIONTKI':** *Zielone Świontki || rusadle* (matK: ŁN).

RUSEK *rz. mos* **'Rosjanin':** *Gotuwoł bimber i tyf Rusków pojół* (matK: Dr). [**Rus** – Jw, ŁN, Tr; **Ruski** – Nd]

RUSKI I *przym.* **'rosyjski':** *Jek był na ruskim froncie* (matK: Jw); *Na ruskim froncie, koło Rawa (!)*

Ruskiyj, bez Bug, kie my chodziyli, o dziesiontyj my prziśli ku Bugu, Rusi mieli tam okopy porobione, tak Bug był tak jyny meter syrokości, ale coz, kie mioł siedym głymbokości (BubSpT 103: ŁN); *Tu fronta była, jo poseł za tabakiym do somsiada i doł mi ruski major, prose pana, zakurzić tom machorke, zwykłom ruskom* (BubSpT 127: Nd); *Do wsi dochodziyły wseliniejakie nowinki o ruskif wojokaf. Skond to ludzie wiedzieli i jak to było naprowde, to nie wiym, ale krowy było nom skoda naozaj* (PrP 2017: 242: Nd); (Jw, ŁN, Nd).

RUSKI II *rz. mos* **'Rosjanin; zob. też: RUSEK':** *Po tyj tyźniowyj strapacyrce fcielimy juz odpuścić. Rano w tyn dziyń, a był to cheba juz wtorek, wyślimy ku dródze, a bez dziedzine na biciglu jedzie Bartek. Ani nie stanół, jacy wołoł z daleka: – Ruskie juz przi dziedzinie!* (PrP 2017: 243: Nd).

RUSKO *rz. n, pok. III* **'Rosja':** *Jakef prziseł z Ruska, to tak: jo dostoł urłap, bo my dostali dwa tygodnie, kie my z Ruska prziśli, bo tu nie fcieli dać do Łaps Niznif urłapu, ale jo wzion na Wyśnie Łapse, bo we Wyśnif Łapsów nie była śpanielka* (BubSpT 102: ŁN); *A teroz, terozicek prawie mijo 11 roków, kie sie to stało. W tym 18 gruchli chłopi du dómu z wojny, a potym, to ta tak jacy kapali po jednymu. To z Talijańska, to z Ruska, to z Syberyje, ba ta i Hamerykanie zaziyrali du dómu* (NaSp 39: 12: Jw); *W Rusku, w Rusku tam óni tam prowadziyli tom wojne. No pedzioł, ze to strasne to tam było. Nie umieli bojować, bo óni jacy to prowadziyli sićko, nie umieli, ino: naprzód, o hura, hura, hura! A, a, a Rusi biyli i biyli, zabijali, to telo wyzabijali, ze nie było wojska* (RnS 95: Jw); (Jw, ŁN).

RUSKO GODZINA *daw.* **'wiszący zegar z ciężarkami':** (matK: Rp).

RUSKU*

zob. fraz.:
PO RUSKU

RUSNACKI *przym.* **'prawosławny':** *Na pewno go tam znajom w Niedzicy, bo ón był dowódcom w strazy granicnyj w Sromowcak. Taki wysoki, wonsaty, przistojny i mielimy tam iś, ze pudymy kiedy na mse, bo tam som te rusnackie mse. Majom bardzo fajny folklor* (KorpSp: Rp).

RUSNOK *rz. mos* **'Rusin, Łemko, Ukrainiec':** *Dboł tyz od juhasók, to radzi u niego paśli. Mioł ik poru. Jedyn ś nik był jaz Rusnok z Osturni. Ón ta rod robiył wseliniejakie śpasy, tak jak Jyndrek od Chowańca. Telo ze Jyndrek nie juhasiół. Wołoł iś na przemyt do Osturni* (SpCzyt 52: Rp); *Matka mo siostre na Osturni, znacy ta siostra sie wydała w Amaryce za Rusnoka i prziśli na Osturniom* (BubSpT 23: Dr); (Dr, Fr, Rp).

RUSYĆ *cz. dk* – **RUSAĆ** *ndk*

1. **'zmienić położenie, pozycję czegoś, dotykając tego rękami, biorąc to w ręce lub wykorzystując w tym celu jakieś narzędzie; poruszać czymś albo coś':** *Na honor zbójecki, na głowe matki, na mlyko, ftorek cycoł, ślubujym na tyj ziymicce, ze bez spólników, co wej tu do niyj złozono, nie rusym* (BazWierz 79: CzG).
2. **'o sumieniu: skłaniać do refleksji':** *Toto co nos ruso, to sumiynie. Óno nom godo, óno nom gwarzi, óno nom mówi, ze śpiskiyj mowy sie nie sanuje. Niejedymu juz to sumiynie przemówiyło do rozumu, ze to hańba, kie sie takom gware poniywiyro. Ze marny to cłowiek, ftoryn nie wiy, co mo w kufie* (NaSp 41: 20: Jw).

zob. fraz.:
RUSYĆ MADRE
SUMIYNIE RUSYŁO {*kogosi*}

RUSYĆ MADRE **'nabawić się bólu brzucha':** *Rusyć madre, no to tyn ból w brzuchu, to godali, ze kichnół i rusół madre, mioł ból w brzuchu* (Nd).

RUSYĆ SIE *cz. dk* – **RUSAĆ SIE** *ndk*

1. **'o istocie żywej: zmienić swoje położenie, pozycję; poruszyć się':** *Cosi sie tam ruso* (matK: Łp); *Teli ból miała, nie dało sie rusyć. Jak siedziała, to było dobrze, jak sie rusyła, to ból okropny* (Łp); *Jak juz przichodziyła jako grypa abo co, to zaroz mama brali takie śklane bańki, smaruwali dynaturkom, podpolała świyckom i tak doś mocno prziciskała do plecók. Potym trza było tak z tymi bańkami lezeć z dziesiynć minut, nie rusać sie, coby nie poodlatuwały* (pmMiś: CzG); *Ruso sie jak śleziony* (pmBłachut: Fr); *Ci godom, ze to były wesela piykne, tońcyli góralskiego. Dziś dzie tam góralski, Boze, dziś rusajom sie tam w koncie. To było duzo weseli młodym ludziom jak dziś* (GrJMSp 315); (ogsp.).
2. *kuch.* **'o cieście: zacząć fermentować':** *No rynkom sie umiysi, piyknie sie rynka wymyje i to sie piyknie wymiysi ciasto, i tak sie juz potym rusy, tak sie potym wytolko na, na takie, na brutfane, to babówki, ale kołoce do sie ciasto na spodek, a na wiyrf sie do grule i omaści sie ty grule i kołoce, wiycie, takie jako drzewiyj bywawało, dzisiok juz mało tego jes* (BubSpT 11: CzG).
3. **'zacząć wreszcie coś robić, udać się dokądś w poszukiwaniu pracy itp.':** *Ty piniondze mos! No a z tego ón nie wiedzioł, ze kielo cłowiek umyncy sie, umarznie to, a, a ón na chałupie przesiedzioł, to, co było, to zjod i reśte to. A zowidzio, ze,*

ze ty mos piniondze, a sie do roboty wcale sie nie rusół i dzisiok tyz tak jes (RnS: 49: CzG).

4. **‘udać się dokądś, opuścić dom w jakimś celu’:** *Błoto – lypi sie tak, ze skoda sie rusać dzie* (matK: Kc); *Pojechoł na Łapsanke, to tyz tako mało dziedzinka, idzie se, pypko se tom pipke, bo bez pipki sie nie rusył* (Kc); (ogsp.).
5. **‘o przedmiocie: poruszyć się, zwłaszcza będąc słabo osadzonym, zamocowanym’:** *Bagno, co sie ruso pod nogami, zapadnie sie tam* (matK: Tr); *Przitynzyć podkowe, kie sie ruso* (matK: Fs); *Przitynzone, zeby sie nie rusało* (matK: Łp); *Jak baba nacisnyła na podnozaj, to sie nicielnice rusały: jedna w góre, drugo w dół i te nici tyz sie tak ozchodziyły, i tu ziajało, i tyndy trza było tyn cołnyk przerucić* (pmMąka: Nd); (Fs, Łp, Nd, Tr).

RUŚTA *rz. nmos, kuch.* **‘ruszt w piecu kuchennym; Tabl. II’:** *Ruśta, co bez nie idzie popiół* (matK: Kr); *Popiół spadoł przez ruśta i spadoł do popielnika* (matK: Kc); *Kutasym przegrzebiym wyngle na ruśtaf* (matK: Nd); *– A przez co spado popiół? – Przez ruśta. – I do cego? – Do popielnika, pod ruśtami był popielnik, co z tego wybiyrało sie popiół, jak sie polyło drzewym, to totyn popiół sićko tam leciało, to sie wybiyrało. Kiedyś sie uwazuwało, ze tyn popiół to jes nawóz, to sie sioło po łonkaf rozumiys, jako nawóz. Wykorzystuwało sie, ale to było z drzewa, nie było z wyngla z nicego, to był cysty popiół drewniany* (MMilMCK: Nd); *Tam w lesie zaś tam był taki piec, co sie polyło furt. I tyn piec godo tak: dziywcynko, dziez to? Idym dzie jako służbe. Kiebyś mi te ruśta wycyściyła, bo furt sie polym, a ni mo mi fto wycyścić. I óna wziyna wycyściyła* (BubSpT 89: Kr); (Kc, Kr, Nd). [**recica** – Jw; **róšt** – Jw; **rzecica** – Jw, Rp]

RUŚTUWANIE *rz. n* **‘ogpol. rusztowanie’:** *Ruśtowanie nom niepotrzebne, jak ón chodzi po malarce* (matK: Dr).

RWAĆ *cz. ndk*

1. *tkac* **‘wyrywać len; zob. też: BRAĆ w zn. 3.’:** *Rwać lyn* (matK: CzG); (CzG, Kc, ŁW, Nd).
2. *now.* **‘usuwać, wyrywać zęby; zob. też: TARGAĆ w zn. 3.’:** *Wyrwoł tego tam, dwa mu wtedy wyrwoł, jak pamiyntom, to do rana my potym siedzieli przi gorzołce. No słowo daje, no tak było, nie tak, zebym opowiadoł bajki, no bo. No Franek zadowolony, no bo go juz nie bolały, jesce troche wypiył gorzołki i przesło wsićko. No ale ón, tak scerze godać, ón na zywo, ale rwoł zymby, dobrze rwoł, niy?* (KorpSp: Tr); (Dr, Kc, Tr).
3. **‘odrywać po kawałku’:** *Na rolom, tulo sie po ziymi i wyruwno rolo, zeby nie rwało role* (matK: Jw).

RWIONCY *przym.* **‘o płynącej wodzie: mająca szybki nurt’:** *Biołka rwionco* (matK: Dr).

RYBA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Som wielgie ryby, a kie nie wiym, jak sie wołajom* (matK: CzG); *Siatka tako na ryby* (matK: ŁN); *Doziorca – co ryb pilnuje* (matK: Kr); [w Wigilię:] *No ryby, no ryby my kupuwali zawse. Tak downiyj ludzie to, to rybów tak nie, ale juz jak w mojif casaf, to juz kupuwali ryby i musiały być jesce takie łazanki z makiym. Dzieci bardzo lu... rady jadły takie na kóńcu. Noji obowionkowo grule z maślonkom były* (Kc); *Tak jak grzib to jes prowdziwek, god to jes źmija, a pstrong to jes ryba. Widzielimy, dzie ryba wpadła, no to ślimy i, słuchojcie, i juz my jom pod skolami ino macali, ze moze uciyc, i wyciongali. Normalnie na rynke sie łapało ryby* (CzG); (ogsp.).
zob. fraz.:
ZDROWY JAK RYBA

RYBECKA *rz. ż* **‘zdr. od rz. RYBKA’:** *Położyli ty rybecki* [pod kamień – z bajki] (matK: Rp).

RYBI *przym.* **‘będący częścią ryby, pochodzący z ryby’:** *Rybi tron* (matK: Jw).

RYBIE OCKA ‘roślina o drobnych jasnoniebieskich kwiatkach, występująca w miejscach wilgotnych; niezapominajka (*Myosotis* L.); zob. też: ZIABIE OCKA; Tabl. I’: (CoWś 213).

RYBI OGÓN *bud.* **‘rodzaj połączenia elementów drewnianych, zapobiegającego ich rozciąganiu się, polegającego na tym, że na końcu np. belki robi się trapezowe, rozszerzające się zacięcie, zaś w drugim elemencie drewnianym robi się dopasowane wycięcie; połączenie takie nie musi być wzmacniane gwoździem; stosowane jest powszechnie w budownictwie i stolarstwie; Tabl. V’:** *Przi inksyf dachaf, nie przi tyf, ale na takif sopaf, jak sie robiyło, to przichodziyła tam belka i tam juz sie nie wcinało jom na wyngieł taki pr... zeby pół na pół abo zomb, ale robiyło sie na rybi ogón. Zeby tom belke, tego wypusta, jak ón, zeby go nie osłabić. Zrobiyło sie jacy, jak, jak jes belka, jak jes belka, zacinało sie tak* [demonstruje] *na rybi ogón. I to z góry przisła, y, y, y, poprzecno belka. Óna nie rozepchała sie, bo jom trzimoł tyn rybi ogón* (Kc).

RYBIORKA *rz. ż* **‘ogpol. czapla; zob. też: CIAPLA’:** *Rybiorka || ciapla* (matK: Fr).

RYBIORZ *rz. mos* **‘ogpol. rybak; zob. też: RYBOK’:** *Rybiorz, co łapie* (matK: CzG).

RYBNIK *rz. mnż* **‘rybny staw hodowlany’:** *Koło Galajdy był rybnik, ale była powódź i go zabrało* (CoWś 187: CzG).

RYBOK *rz. mos* **‘ogpol. rybak’:** *Płanetnika sie boli rybocy, jak płanetnika widzieli dziesik ponad*

wode, to abo godali nie trzeba ryby chytać, bo moze go wciongnóć, ryboka tyn płanetnik. Jak sie płanetnik pokoze, to bedzie loło barz, dysc okropny abo ulywa, abo cosik komusik zaloło, zabrało, abo porwało ryboka, abo cosik, ze nie dej Boze widzieć płanetnika, tak starzi ludzie opowiadali (pmBarnasz: Fr). [**rybiorz** – CzG]

RYCEĆ *cz. ndk*

1. **‘o krowie: wydawać właściwy sobie głos’:** *Krowa rycy* (matK: Tr); *Moja rano staje, idzie do sopy, nedy syćko rycy, no to dzie mój chłop, a my juz do nos idyme, bo juz my obeśli cały niźni potók po śmigurzcie. Doś my juz byli tacy weseli. Śpiywome, pijani. „E, toś ty tak nakormioł krowy, psiokrew jedna!” – moja godo* (GrJMSp 314); (Tr). [**receć** – Rp]
2. **‘płakać bardzo głośno’:** *A te dzieci tak rycały, jeś sie im fciało, jeś nom dojcie, jeś nom dojcie. No coz wom dom, kie ni mom, ale kumotra przidzie, to moze cosik przyniesie. Ale za te kumotre zodyn nie fcioł iś* (BubSpT 92: Kr); (Kr, ŁW).

RYCERZ PON **‘roślina zielna, wysoka do 50 cm, o owalnych ciemnozielonych liściach i żółtych, czerwonych lub pomarańczowych kwiatach; surowcem leczniczym są liście; nasturcja (*Tropaeolum* L.); 📷 Tabl. I’:** *Na kaliki było takie ziele i kwiotki, nazywało sie to rycerz pon. Zbiyrało sie listki z kwiotków i tyz sie mocało w samogonie, przikryte smatkom siedziało to w gorcku glinianym, dziesik w ciymnym miejscu* (pmBarnasz: Fr); (Fr, Kr, Łp).

RYCHLINA *rz. ż* **‘w uprzęży końskiej: wąski rzemień (czasem nawet 4), przymocowany z lewej strony konia jednym końcem do chomąta, a drugim do WIYRSYNIA, z ozdobnymi mosiężnymi blaszkami i wypukłymi kółkami (na przemian lub samymi kółkami); jako ozdoba uprzęży końskiej jest używana tylko w szczególnych sytuacjach, np. podczas przejazdu do ślubu, wyjazdu na jarmark itp.; 📷 Tabl. III’:** *A rychliny ne to tyz takie sie zakłado kóniowi na ozdobe* (pmJerd: Fr); (Fr, Jw). [**rochlina** – ŁW]

RYCHLOK *rz. mnż, daw.* **‘odmiana wczesnego, niskiego i gruboziarnistego owsa, wykorzystywanego w lokalnym browarnictwie do warzenia piwa’:** [– Co oznaczało słowo *rychlok*?] – *To był owies taki hrubsy, hrubsy, to był na hrubsyj słómie* (KorpSp: CzG); (CzG, Rp).

RYCHTAR *rz. mos* **‘osoba sprawująca władzę w gminie wiejskiej; wójt; zob. też: RYFTORZ’:** (SSWG 21).

RYCHTORZ *rz. mos* **‘osoba sprawująca władzę w gminie wiejskiej; wójt; zob. też: RYFTORZ’:** (KorpSp: Kc).

RYCHTOWNY *przym.* **‘zaradny; też: energiczny’:** (matK: Kc).

RYCHTUWAĆ *cz. ndk* **‘wykonywać niezbędne prace zmierzające do uporządkowania, skompletowania, zakończenia czegoś i przygotowania się przez to do następnych prac; przygotowywać, szykować; zob. też: RYFTUWAĆ’:** *Rychtujymy forote* (matK: CzG); *Weselnicy jedli, piyli i tańcuwali. Po cepinaf matka pani młodyj zacyna rychtuwać skrzinie z grotami, pierzine i zogłówki* (BalSKD 101: Fr); (CzG, Fr, Jw).

RYCOŃ *rz. mos* **‘płaczliwe dziecko; beksa’:** (matK: Kc).

RYCYN *rz. mnż* **‘olej rycynowy; rycyna; zob. też: RYCYNUS’:** (matK: Tr).

RYCYNUS *rz. mnż* **‘olej rycynowy; rycyna’:** *Soda, co sie cyści ‖ rycynus* (matK: CzG); (CzG, Dr, Fs, ŁN, Nd, Rp). [**rycyn** – Tr; **rycy olyj** – ŁW, Tr]

RYCY OLYJ **‘olej rycynowy; rycyna; zob. też: RYCYNUS’:** *Rycynus ‖ rycy olyj* (matK: ŁW); (ŁW, Tr).

RYĆ *cz. ndk*

1. **‘grzebać, kopać w ziemi (głównie o dzikach)’:** *Dzikie świnie ryjom po polaf* (matK: Kr); *Ryje nom tu kret* (matK: CzG); *Dzik ‖ dziko świnia ryje pole* (matK: Fr); *Zabiyli ledwo dwie, a ostatnie sie mnozom i ryjom nom syćko te posecki* (BubSpT 108: ŁW); (CzG, Fr, Kr, ŁW).
2. **‘wycinać na torfowisku kawałki torfu w kształcie cegieł, przeznaczone na opał’:** *My tam downo kopce ryli, wiycie? Ryło sie kopce takie z tyf torfowiznów i potym sie ik susyło, i tym my cały rok polyli w Zołcynym* (KorpSp: Tr).

RYDZ *rz. mż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim; mleczaj rydz’:** *Pryndzy rosło, ale wiys co, za komuny duzo nowozók sie sioło i jałowce wyginęły. A jo posed, jakek przijechoł tu, na jałowce tam. Tu smereki były i tero ścinajom, i tego, a, a, a owcek tam pos, a pod jałowce, popod jałowce okrutnie rosły rydze w jesiyni. To owce góniyły jak pieron za tymi rydzami* [śmieje się]. *A tedy ani rydzók nie było, ani jałowcy nie było* (Jw); *Na grziby chodziymy. Prawdziwki, podpiynki, rydze, maśloki, maliny, borówki. Grziby takie zółte, pomarańcowe, takie, w kupie rosnom, takie duze, wysokie, takie pozółtawe, kawowe takie, rydze som fijoletowo takie, ón mo takom copke tak i korzyń mo, a prowdziwek mo takom ładnom bumbolke* (BubSpT 97: Kr); *Jo z mojim dziadkiym, o cwortyj godzinie rano my juz chodziyli na grziby, na te prowdziwki. Noji potym*

mama susyła i nieroz w lecie, no, jak juz potym te autobusy jeździyły, no to we cwortek sprzedawali na jarmaku w Mieście, te grziby susone, susylimy. A potym u nos otworzyli taki tyz skup grzibów, prowdziwków, rydzów, lisówek, opinków. No to my do skoły, a z koleziankom juz my poleciały na te grziby, na te grziby, zeby se cosi zarobić na, na, na, na zesity, na ołówki, bo na Mikołaja to jo innego prezentu nie dostała lym zesity, ołówki i krydki, taki był Mikołoj [śmiech] (Kc); (ogsp.). [**rydzok** – Kc; **rydzyk** – Tr]

RYDZOK *rz. mż* **'ogpol. rydz; mleczaj rydz; zob. też: RYDZ':** (KorpSp: Kc).

RYDZYK *rz. mż* **'ogpol. rydz; mleczaj rydz; zob. też: RYDZ':** *Prowdziwki kieby były, ale u nos teroz prowdziwków mało jes, ba, a te kozoki som, podgrzibki som, to takie, noji kieby sie naseł rydzyk, rydzyki to tyz abo lisówki, no to tyz takie, co znom, a takie jak to to jes rózne, to niy* (KorpSp: Tr).

RYF *rz. mnż*

1. **'żelazna obręcz na kole drewnianego wozu przymocowana do BAHRA; zob. też: RAF w zn. 1.; 📷 Tabl. III':** (SobAPGS I, m. 51: Kc, ŁN, ŁW, Nd).
2. *tkac.* **'miara długości płótna, przędzy, mająca w poszczególnych miejscowościach różną wielkość':** *Ryf mniyjsy jak meter, wiynksy jak łokieć* (matK: Kr).

RYFA *rz. ż* **'żelazna obręcz na kole drewnianego wozu przymocowana do BAHRA; zob. też: RAF w zn. 1.; 📷 Tabl. III':** (SobAPGS I, m. 51: Fr, Kr).

RYFCIĆ *cz. ndk* **'przygotowywać':** (matK: Nd).

RYFCORZ *rz. mos, daw.* **'poborca podatkowy':** (matK: CzG).

RYFKI *rz. n, tkac.* **'przyrząd w postaci wąskiej drabinki z gęsto nabitymi kołeczkami, używany do równomiernego nawijania osnowy na wał warsztatu tkackiego; górna listewka *ryfek* jest zdejmowana i pomiędzy kołeczkami umieszcza się jednakową liczbę nitek osnowy (liczba ta określona jest w GONKACH i zależy od rodzaju tkaniny, stąd najgęściej umieszcza się nitki osnowy PŁÓTNA CIYNKIEGO; po założeniu nitek osnowy zamyka się górną listewkę *ryfek* i przepuszcza się przez nie całą osnowę aż do nawinięcia na wał; 📷 Tabl. V':** (matK: ŁW).

RYFTARSTWO *rz. n* **'stanowisko sołtysa; sołtystwo':** *Sołtystwo* || *ryftarstwo* (matK: Nd).

RYFTARUWAĆ *cz. ndk, daw.* **'pełnić funkcję RYFTORZA, tj. wójta':** *Mój ociec ryftaruwoł* (matK: Kc).

RYFTORKA *rz. ż, daw.* **'żona sołtysa; zob. też: SOŁTYSKA w zn. 2.':** *Sołtyska* || *ryftorka* (matK: Kr); (Dr, Kr, ŁW).

RYFTORZ *rz. mos, daw.* **'osoba sprawująca władzę w gminie wiejskiej; wójt':** *Bułgorz pod ryftorzym – bymbnuwoł* || *bymbniół* (matK: Tr); *Ryftorz rozryndeluwoł chłopów do roboty* (matK: Nd); *Ryftorz zganio ludzi na siarwark* (CoWś 223: Nd); *– Zuzka, mom prze ciebie nowine – zagodali do mnie. – Dowiedziołef sie wcora u ryftorza, jak jef był z porcyjom, ze na somsiedni dziedzinie hruby gazda suko baby do roboty. Pomyślołef, ze na twoje miejsce moze by sie nadała nasa Zosia, a ty posłabyś na służbe na drugom dziedzine? Przistałabyś na to?* (SpCzyt 82: Nd); *Idym po raniyjsym obrzondku z obory do izby i słysym bymbyn bółgorza. Iście bedom jakiesi nowiny. Krocom pryndko, prawief doseł do rygoła, jak zacon swojom litaniom: – Podajym wsićkiym do wiadomości! – wołoł, jak móg nojgłośni. – Po piyrse, dziś wiecór po Msy świyntyj Prezes Rady Urbarialnyj zarzondziył zebranie urbarskie u ryftorza. Fto mo udziały, miołby sie stawić* (SpCzyt 110: Nd); *Óna była tako, co lubiała ukraś, na ryftorz jom, my tu mieli ryftorza downo, i ón, ziandarzi byli wyngierscy, no to jom prziwiedli do ryftorza i ryftorz jom ukoroł* (BubSpT 42: Fr); *Seści parobków. Syndzia, dwók ziandarók, złodziyj, fiśkalus i richtar, i gromada. Syndzia siedzi na stolicy, a fiśkalus stoji i ryftorz. Ryftorz oskarzo, złodzieja prziwodzom ziandarzi. Fiśkalus broni, a syndzia mu wyrok cyto, a wte złodziyj pado: – Darujcie mi tyz, juz wiyncy nigdy nie bem krod i głosko syndziego po gymbie sadzami, bo juz mo przedtym umorusane* (FjMEK: Jw); (Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**rychtar**; **rychtorz** – Kc]

RYFTORZ PAROBSKI *daw.* **'główna postać w GMINIE PAROBSKIEJ':** *Na tyj schódzy parobskiyj tak bywało. Nojpiyrwyj sie wybiyrali na starsyk. Wybrali ryftorza parobskiego, półryftorza, dwók bółgorzi parobskik, syndziego i kamfotra. Ryftorz oznajmioł tym, fto sie fcioł wkupić do parobstwa, po kielo trza sie składać. Fto fcioł być parobkiym, to przisiyngoł na kase parobskom, ze nie be społ z matkom, ze nie be cycoł matki. Po przisiyndze nowi juz parobcy robiyli gościne. Po gościnie półryftorz zapisuwoł do ksionzki parobskiyj. Fto nie był zapisany do parobskiyj ksionzki, tyn sie nie śmioł pokozać przi dziywkak ani tońcyć ś nimi, ani do karcmy go nie wpuscali, bo jak go złapiyli, to go brali, prziwionzali do ławki i kielo sond osondziył, telo dostoł palicek na zadek* (RobTrad: 100: Jw).

RYFTOWNY *przym.* **'zapobiegliwy':** (matK: Dr).

RYFTUWAĆ *cz. ndk* **‘wykonywać niezbędne prace zmierzające do uporządkowania, skompletowania, zakończenia czegoś i przygotowania się przez to do następnych prac; przygotowywać, szykować’:** *Do siocio sie ryftuje* (matK: Fs); *W zimie, jak przichodziyło Boze Narodzynie, to trza było ryftuwać sićko na Świynta. Chałupe poprzontać i potym jak juz było blisko, to ryftuwać wilijom. Ryftuwalimy rzezanke z makiym, grule z rybom i kapustom, barsc, gołombki z grzibami, neji kompot ze susonyk śliwkók. Ryftuje to sićko baba, bo chłop, to mo doś inksyj roboty* (CzG); *O tyj budowie. Panosku drogi, bo tak z tym robimy. My tu fcielibymy buduwać dóm, ryftujyme forote wsystkom, co potrzeba. Piyrse trzeba nagotowić kamiynia, drugie trzeba nagotowić piosku, trzecie trzeba nagotowić wopna, scworte cymyntu, a wsystko trzeba zwiyź na tyn plac, dzie se bedym muruwoł* (BubSpT 20: CzG); *Od samego rana w dóma był wielki rajwar. Matka gorcki, rondle ryftuwała, ociec zwołoł śtyrof chłopów, somsiadów abo z rodziny do trzimanio świni. W chlywie jedyn świnie za uchym dropoł, drugi powróz za noge wionzoł* (BrzyzŚw: Kr); (CzG, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Tr). [**rychtuwać** – CzG, Fr, Jw; **ryftuwać** – CzG, Jw; **ryktuwać** – Czg, Jw] 💬 *Ryftuj gazdo płuzyne, bo juz kosy na juzyne* (matK: ŁW).

RYFTUWAĆ SIE *cz. ndk*

1. **‘energicznie wykonywać różne prace związane z czymś ważnym’:** *Ryftuwać sie musi, coby zrobiył* (matK: Nd); *We Wilijom stanym rano, mówiym tak: – Dzieci, ryftujcie sie, bo Wilijo, zeby wos nifto nie biół, zebyście nie płakali, zebyście sie nie złościyli, bo fto co robi we Wilijom, to be robiół cały rok* (BubSpT 10: CzG); *Przijechołef se do Frydmana na zmiyrku, ale Misia nie było. Za to jego brat siumnie mie przziwitoł, doł wiecerzom, ale ta barz ni mioł casu, bo mu Pon Bóg nagodziół chłopca, to sie trza było ryftuwać i kryncić na syćkie strony* (GazPod 1932, nr 32: 7: Fr); (Dr, CzG, Fr, Fs, ŁW, Nd).
2. **‘przygotowywać się na coś’:** *Znowu sie ryftuwały na zdechniyncie, moze to bedzie od płónego człowieka* [na skutek uroku] (matK: Dr).

RYFTUWANIE *rz. n.* **‘forma rzeczownikowa czas. RYFTUWAĆ’:** *Jakie to ryftuwanie zaś bedzie, jak ón sie be wybiyroł do tyj Amaryki* (pmMich: Fr).

RYFTYK **‘tak jak trzeba, w porządku’:** *Robota ryftyk* (matK: Nd).

RYGIEL *rz. mnż*

1. **‘zwykle metalowa zasuwa, służąca do prostego zamykania drzwi, okna itp.; 📷 Tabl. III’:** *Rygiel ze zelaza* (matK: Kc); *Zamykać na rygiel ze zelaza; rygiel tak sie cofnie* (matK: Kc). [**regiel** – Łp]
2. *str.* **‘zamek błyskawiczny; zob. też: ZOMEK BŁYSKAWICNY’:** *Jak słak z dziadkiym na Pastyrke, to sie mu zacion rygiel i śmiychu było co nie miara, bo ani go oprawiać, a jak sie obyrtnoć, zeby nie było widać, tyz nie wiadomo. Katany te nowse, to juz gombiki potraciyły, rygle je zastompiyły, ino trza uważować, bo te rygle som takie ciynzkie w zapiynciu* (pmKosz: Jw); (SSWG 21); (Dr, Fs, Jw, Kr, ŁW).

RYGOŁ *rz. mnż* **‘rów’:** *Wode z rajbanio trza jacy chlusnóć do rygoła, nief leci* (Nd); *Idym po raniyjsym obrzondku z obory do izby i słysym bymbyn bółgorza. Iście bedom jakiesi nowiny. Krocom pryndko, prawief doseł do rygoła, jak zacon swojom litaniom: – Podajym wsićkiym do wiadomości! – wołoł, jak móg nojgłośni. – Po piyrse, dziś wiecór po Msy świyntyj Prezes Rady Urbarialnyj zarzondziył zebranie urbarskie u ryftorza. Fto mo udziały, miołby sie stawić* (SpCzyt 110: Nd).

RYJ *rz. mnż* **‘pysk świni’:** (matK: Nd). [**ryl** – Rp; **rył** – ŁN; **ryło** – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr]

RYK *rz. mnż* **‘potężny, donośny głos wydawany przez duże zwierzę’:** *Ón, kie dostoł miyndzy ziebra, to sie ino brzidźko popatrzoł na Jonka i z rykiem skocół na niego* (SpCzyt 54: Rp).

RYKNÓĆ ŚMIYCHYM **‘roześmiać się gwałtownie i bardzo mocno’:** *– Kiebyście wy wiedzieli, co sie u nos stało. – Noji wszyscy nasłuchujom, co sie stało. A ta godo, wiycie co, kie zacyna suścieć mys, kie zacyna gónić po izbie, tu my juz sićka sie telo wystrasyli, mama wziyna mietłe, a tata kutasa i jom w kóńcu zabiyli. Jak wszyscy rykli śmiychym, bo tata wzion kutasa i zabiył mys* [śmieje się]. *Ale u nos to wymiynnie było, kutac abo kutas i to nie chodziyło o mynski narzond, ino pogrzebac, kutas. Ale to były jaja. No normalnie ludzie sie za brzuchy trzimali* (CzG).

RYKOWISKO *rz. n* **‘okres godowy jeleni’:** *Jelynie juz majom rykowisko, rycom, tardzom buroki, bodom sie dwa samce* (matK: Fs).

RYKTUWAĆ *cz. ndk* **‘wykonywać niezbędne prace zmierzające do uporządkowania, skompletowania, zakończenia czegoś i przygotowania się przez to do następnych prac; przygotowywać, szykować; zob. też: RYFTUWAĆ’:** *Służy na Bukowinie, obiady ryktuje* (matK: CzG); *Gazdo, co bedemy robić? No trzeba pługi ryktuwać, bo jutro idymy juz orać* (BubSpT 60: Jw); (CzG, Jw).

RYKTYK *przysł.* **‘gotowe, koniec pracy’:** *Po pracy, to juz ryktyk* (matK: Tr).

RYL *rz. mnż*
1. **‘rodzaj łopaty o prostym, prostokątnym kształcie, używanej do kopania ziemi; zob. też: ŚTYCHÓWKA w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** *Ryl – kanciaste takie* (matK: Tr); *Zwołoł chłopów z dalsa i z blizsa, nakozoł jem, by zryli tom ziymie i zasioli zboze. Óni to zrobieli, ale z casym im sie te ryle zdarły i połamały* (BalNS 99: Fr); (Fr, Kr, ŁW, Tr).
2. **‘pysk świni; zob. też: RYJ’:** *Po ryle* (matK: Rp).

RYŁ *rz. mnż* **‘pysk świni; zob. też: RYJ’:** *Rył u świni* (matK: ŁN).

RYŁO *rz. n* **‘pysk świni; zob. też: RYJ’:** (TPPG I: 162: ŁN); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

RYM *rz. mnż* **‘gruby, wywinięty, zewnętrzny grzbiet ostrza kosy; zob. też: PRYNT w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** (matK: ŁW).

RYMA *rz. ż* **‘katar, grypa’:** *Kater* || *ryma* (matK: Rp); *Nie jes chory, ino ryme mo strasnom* (matK: Fr); *Od wcora mom okrutecnom ryme, trza be iście postawić bańki* (Nd); *Nasa mama zachorzeli, majom ryme* (SSWG 31); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

RYMATYS *rz. mnż* **‘ogpol. reumatyzm’:** *Rymatys – łupi po kościaf* (matK: Fs); (ogsp.). [**gościec** – CzG, Fr, Jw, Łp, Rp; **rematys** – Rp; **romatys** – Fr, Fs, Kr; **rumatys** – Fr, Nd]

RYMOLIĆ *cz. ndk* **‘o deszczu: padać bardzo drobno, mżyć’:** *Chrumoli* || *rymoli* (matK: Fr). [**chrumolić** – Fr]

RYMORZ *rz. mos* **‘rzemieślnik zajmujący się wyrobem części uprzęży końskiej’:** *Rymorz był od chomontów* (matK: Fr); (matK: Dr, Fr, Fs, Kc, Nd, Rp).

RYNA *rz. ż.*
1. **‘ogpol. rynna; pierwotnie drewniana, kopana MOTYCKĄ; zob. też: RYNNA; 📷 Tabl. V’:** *Ryna wykopano z drzewa* (matK: ŁN); *Kopie sie złóbki motyckom, ryny koło strzechy wykopuje sie* (matK: Fs); (Fs, Jw, Kc, ŁN, ŁW, Nd).
2. **‘wydłubane korytko odprowadzające wodę ze źródła; zob. też: RYNIYNKA’:** (Dr, Nd, Tr).
3. **‘rodzaj żłóbka wykonanego z listewek, używanego do wsypywania ziemniaków do piwnicy; odstępy między listewkami umożliwiają odpadnięcie ziemi od bulw; 📷 Tabl. III’:** *Kładzie sie ryne bez ściane do piwnice* (matK: Fr).
4. *daw.* **‘drewniana szufla do wiania zboża; 📷 Tabl. III’:** (matK: Jw).

RYNCINA *rz. ż* **‘z nacechowaniem emocjonalnym o rencie’:** *Jesce ta ryncina jakosi, no to jakosi, jakosi pchome* (KorpSp: ŁN); (Dr, ŁN).

RYNCKA *rz. ż, past.* **‘wysuszony żołądek (wraz z zawartością) cielęcia, które było karmione wyłącznie mlekiem; z takiego żołądka robi się następnie KLOG, tj. naturalną podpuszczkę do zakwaszania mleka’:** *Klagało sie mlyko rynckom z cielyncia cyckowego; ryncka* (matK: Fr); *Piyrwyj klagali rynckom tero klagajom proskami* (matK: Łp); *Zołondek cielyncy, ryncka* [z cielęcia parodniowego, ususzonego wraz z zawartością] (TPPG I 163: ŁN); (Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr). [**roncka** – Fs, ŁW, Nd; **ronska** – Nd]

RYNCNI *przym.* **‘ogpol. ręczny’:** *Młynek ryncni – mleło sie, krynciyło sie* (matK: Nd); *Ryncni świder* (matK: Tr); *Ryncnim mało hasnujom, bo sytko korbowe wiertajom* (matK: Tr); *– Bez wojne ani do młyna nie wolno było jechać, to jacy na takif młynkaf, co rynkom sie obracało. Zyto sie susyło i mleło sie na tymu. – To były takie ryncnie młynki i sie rynkom krynciyło i leciało. To sie jacy zyto mleło, bo jarzec inacy* (GrJMSp 308); *A potym downo, kie nastało, to juz nastało tak, ze masiny nastały, ale ryncnie, co rynkami obracali, to musieli chłopi tak chycić. Śtyrok chłopów krynciyło, młodyf, takif jak jo dzisio to juz nie ukrynci, ino to musieli być młode takie dwadzieściarocnie, do trzidzieści roków, takie chłopi byli, wiycie, co obracali tom masine, no to tak jesce cały dziyń, nale to robiół ciynzko tak jak wół. To juz było ulepsynie troche, bo juz sporzyj wymłóciyło sie* (BubSpT 46: Fr); (Fr, Kr, Nd, Tr). [**ryncny** – CzG, Jw, Kr]

RYNCNIE *przysł.* **‘ręcznie, bez zastosowania maszyn’:** *Co to teroz, sićko zrobiom maszyny, ale downi robiyło sie ryncnie.* (...) *O trzecij rano wstawołef, kosiyło sie owies, jarzec. Potym zaś sie grabiyło cały dziyń. No wiycie, robiyłef jak kóń* (GrJMSp 247); *Na wiynkse świynto baby ubiyrały piykne, zopaski z batystu, z robionymi ryncnie korunkami* (pmKosz: Fr); *Na boku jes wiysocek na ryncnik, a na środku zawiysono smaciano makatka ryncnie wysywano z kiesyniom na grzebiynie* (Iwan 6: Nd); *Było poryf chłopów, co sie zajmuwali w dziedzinie wyrobym góntów. Była to ciynzko robota, wsićko ryncnie robione. Trzeba było tom desecke wykrzesać, potym boki wystrugać prostym ośnikiym, a nastympnie wystrugać dno fugownikiym* (...). *Niechytro przibywało na kupke góntów, gdyz mozyme sobie wyobrazić, kielo zabrało casu, zeby jedyn gónt wystrugać. A jednak nie było innego wyjścio, a pokrycia dachów góntami, nieokrutnie długo wytrzimały gónty* (Iwan 47: Nd); (Fr, Jw, ŁN, Nd, Tr).

RYNCNIK *rz. mnż, now.* **'ogpol. ręcznik; zob. też: UCIYROK':** *To juz rózne, bo jak se ftoro fce na ty ryncniki, uciyroki, no to se tam przeruci jakie posecki abo takie co, abo tak to takie zwykłe płótno robiymy. Ba chodniki no to se ta juz jako ftoro moze, tak se i zafarbiom nici abo jak no to, no to moze se takie zrobić. Nojwiyncyj jesce tak se prześciyradła robiymy z tego płótna* (BubSpT 94: Kr); (Dr, Fr, Jw, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp).

RYNCNY *przym.* **'ogpol. ręczny; zob. też: RYNCNI':** *Tokarnia ryncno* (matK: Kr); *Seść chłopów krynciyło ryncnom masine* (matK: Jw); *Ta ze osiym rokók robiyłek w kamiyniołomie, a piynć w lesie. Ale to syćko ryncnom piyłom, wiys, byłek mokry od rana do wiecora* (Jw); *No na lato, no to, no to sie sło, neji kosiyło sie, niy? Nale to nie były kosiarki, ino była ryncno kosa. Trza było iś kosić, no to jo z tatom tyz chodziyła tyzek kosić, kosiyła, pomogała, bo dzie tam...* (CzG); (CzG, Jw, Kr).

RYNCUCKA *rz. ż* **'z nacechowaniem emocjonalnym o rączce dziecka':** *Malućkie ryncucki, ale co óny zrobiyły roboty!* (matK: Rp).

RYNCUSKA *rz. ż* **'w języku dziecięcym: ręka':** *Trzimoj do ryncuski!* (matK: ŁW). [**ryncycka** – Kc]

RYNCYCKA *rz. ż* **'w języku dziecięcym: ręka; zob. też: RYNCUSKA':** *Złóz ryncycki do Boziusia* (matK: Kc).

RYNCYĆ *cz. ndk*

1. **'zaręczać':** *Ryncyć jedyn za drugiego* (matK: ŁN); *Jesce ci roz ryncym, ze ci włos z głowy nie spadnie* (BubSpT 58: Jw); (Fr, Jw, ŁN, Tr).
2. **'dawać poręczenie; żyrować':** *Kie fto by był dłuzyn, to jo ryncym za niego* (matK: Tr).

RYNDELUWAĆ *cz. ndk* **'segregować':** (matK: Nd).

RYNDY *rz. nmos, tkac.* **'paski materiału z pociętych starych ubrań, z których tka się POKROWCE; zob. też: RANDY':** (matK: Fr).

RYNECKA *rz. ż*

1. *kuch.* **'nieduży rondelek z dwoma uchami lub z rączką, podobny do patelni, używany do smażenia tłuszczu, przyrządzania ZOPROZKI; dawniej żeliwny, a nawet gliniany, czasem też na trzech nóżkach; zob. też: SIERPINKA; 📷 Tabl. II':** *Fciała wytarguwać jesce trzópek z kwiotkami. Ale był ostatni i barz poodbijany. Taki sie jyj nie widzioł. Jaze sie powadziyli ze smatlorzym. W kóńcu wziyna glinianom rynecke i troche markotno posła du dómu* (SpCzyt 77: Nd); (Fr, Fs, Nd).
2. *kuch.* **'nieduży gliniany garnek z dzióbkiem, do przechowywania mleka; 📷 Tabl. II':** *Rynecka na mlyko – dziubke toto miało na jednym kraju* (matK: Fs); *Momy gornek gliniany, wiync jak ón bedzie prosty, mozemy powiedzieć gliniok, bo tak sie nawet teroz powiy, niy? Nale kiedy babki godały, ze to jes kastroł, abo duzy kastroł, abo mały kastrołek. Ale jakby tyn gornecek z gliny mioł dziubek, to juz bedzie rynecka, nie kastrołek* (Nd); *Gorcek gliniany z dziubkiym to rynecka. Z gliny gorcek to był skalok, duzy skalok, mały skalok* (Nd); (Fs, Nd).
3. *kuch.* **'mały, gliniany garnek o pojemności 1–1,5 litra, z dzióbkiem ułatwiającym przelewanie płynu, służący do zaparzania herbaty':** *Dzieci, słuchojcie, harbata na frystyk zaparzono w rynecce, to se nalywojcie, jo lecym na ogród po jarziny do polywki* (Nd); *O to chodzi, ze jo tom rynecka tak zapamiyntałaf, bo w niyj zawse parzono herbate. To była tako litrowo, moze ponad litr i zawse ta herbata stoła na kraju pieca, na blase, cy jak tam, bo, zeby było co sie napić bez dziyń, niekóniecznie woda, ale tyz i herbata. I to tak, babka dziurawiec cy coś tam zasypuwała: – Jo juz uwarzyłaf, mocie herbate w rynecce. Jo te rynecke, tak mi utkwiyła w pamiynci i ta rynecka mi została, i jo jom mom. Tak zapamiyntałaf* (Nd).

RYNEK *rz. mnż* **'główny plac w mieście':** *Kramorz, co przedaje na rynku* (matK: Kr); *No dzisiok sie nawet owce nie opłoco chować, bo roz tak sukno dzisiok na rynku ni mo fto kupić. Tak downo to miara sukna była dwasto złotyf, wnet po wojnie i to brali jom bardzo ludzie, a dziś to juz ni mo fto kupić* (BubSpT 135: NB); (ogsp.).

zob. fraz.:
GYNSI RYNEK
KRÓWSKI RYNEK

RYNETA *rz. ż* **'odmiana jabłek':** *Złoto ryneta* (matK: Tr).

RYNGIEL *rz. mnż, str.* **'metalowy pierścień nasadzony do dziurki w bucie, przez którą przeciąga się sznurowadło; 📷 Tabl. IV':** (matK: ŁW, Tr). [**rynklik** – Kr]

RYNGLODA *rz. ż* **'odmiana śliwy domowej – renkloda; drzewo i owoc':** (matK: Fs).

RYNIA *rz. ż, daw.* **'drewniana rynna; 📷 Tabl. V':** (matK: Rp).

RYNICA *rz. ż, tkac.* **'w foluszu: drewniana rynienka doprowadzająca ciepłą wodę z KOTLIKA do STYMPY; 📷 Tabl. V':** (JostSłG 25: Jw).

RYNIYNKA *rz. ż* **'wydłubane korytko odprowadzające wodę ze źródła':** (matK: Łp, Rp). [**ryna** – Dr, Nd, Tr]

RYNKA *rz. ż*

1. **'ogpol. ręka':** *Prawo rynka do zegnanio* (matK: ŁW); *Skała do mycio rync* (matK: CzG); *Rynka,*

pazdury na syćkif rynkaf (matK: Dr); *Nie wiy, dzie te rynki mo położyć, tak go bolom* (matK: Dr); *Takie fraskie rynce mo* (matK: Dr); *Norynce – drzewa na rynke* (matK: Fs); *Do kamiynia sie suło rynkom* (matK: Fs); *Dwoma ryncami* (matK: Jw); *Cuchajom rynkami poza usy, tu gdziesik go trom* (matK: Kr); *Posiadane wargi, rynki* (matK: ŁN); *Skołkowaciały mi rynce ze zimy* (matK: ŁN); *Zdrewniały mi rynce ze zimy* (matK: ŁN); (ogsp.).

2. *kuch.* **‘niskie naczynie gliniane’:** *Rynka* [naczynie] – *gliniane* (matK: Nd).

zob. fraz.:
BEZ RYNCE
DAĆ SE RYNCE
IŚ [i syn.] Z PRÓŹNOM RYNKOM
IŚ {*komusi*} NA RYNKE
JAKBY RYNKOM ODJON
MIEĆ DOBROM RYNKE
MIEĆ LEKKOM RYNKE
NA RYNKE
NA SWOJOM RYNKE
NIE WIEDZIEĆ, DZIE RYNCE WRAZIĆ
PO PRAWEJ RYNCE
POD RYNKE
POD RYNKE KÓŃ
POD RYNKOM
PRZECHODZIĆ Z RONK DO RONK
PRZESŁO JAK RYNKOM PRZEWINÓŁ
SIOĆ NA DWIE RYNCE
SIOĆ NA JEDNOM RYNKE
SUCHE RYNKI
WLYŹ {*komusi*} DO RYNCY
ZAŁÓMIĆ [ZAŁÓMAĆ] RYNKI
ZAŁYMUWAĆ RYNCE
Z RONK DO RONK

RYNKAWICA *rz. ż., str.* **‘ogpol. rękawica (pleciona lub tkana na drewnianej formie); 📷 Tabl. IV’:** *Zimom do roboty zakładali se rynkawice, coby palce nie zmarzły. W lesie straciółek rynkawice. Podaruwołek babie na Świynta rynkawice, zeby jyj cieplućko w roncki było. Przi zwozyniu drzewa, wkładało sie hrube rynkawice z jednym palcym, zaś jak przisło świynto, to choćby nojwiynkse mrozy były, zodyn nie pomyśloł, choćby przez file, zeby rynkawice założyć* (pmKosz: Jw); *I tak ze mi do inwalidók, do pracy i trzi stówki mi dali rynty. Wiys i tu przijechoł, i sylimy rynkawice dziewiynć rokók. Takie roboce i tam z Cyganami. Cyganie tyz, bo óna niemo jako inwalidka i tego. Sylimy z płótna, a krawiec był jako krawiec, to juz takie sył z palcami i takie kapecke skórkom* (pmKosz: Jw); *Cym sie rożniyły rynkawice plecione od strykuwanyf na iglicaf? Rynkawice plecione wyróżniały sie tym, ze była uprzyndziono hrubo nić z wełny owcy. A pletło sie jakby mniyj wiyncyj kosyk z prynci, osnowa była naciongniono na tyj formie z nici wełny owcy. Cymu była potrzebno hrubo nić? Zeby rynkawica była hrubo, masywno. Nazwa rynkawic była furmańsko. To nie była rynkawica, zeby sie było w niyj dobrze pracuwało, ale była potrzebno w lesie, zeby se zagrzoć rynki, a były to rynkawice jednopalcowe. A w lesie trzeba było pracuwać bez rynkawic. Ale cas od casu, kiedy rynki umarzły, to wsadziył do rynkawic i chwilecka casu, i rynki sie zagrzoły* (Iwan 33: Nd); (ogsp.).

RYNKAWICA FURMAŃSKO *str.* **‘gruba rękawica, tkana na drewnianej formie, używana przez mężczyzn podczas zimowych prac leśnych; 📷 Tabl. IV’:** *A były zimy i takie, ze trzidzieści stopni było, ale do lasa sie jeździyło. Jak sie rano wyjyzdzało, to nojlepse było mieć te hrube furmańskie rynkawice na rynkaf. I jak sie z lasa zjyzdzało, siadło sie na fure, to moc powiedzieć, ze biyda by było wytrzimać, bo rynki w lesie umocone cały dziyń potrzebuwały sie ogrzoć, ked do tyf rynkawic wraziył rynki, to momynt sie zagrzoły* (Iwan 33: Nd).

RYNKAWICKA *rz. ż, str.* **‘ogpol. rękawiczka’:** *Hekluwała rynkawicki do ślatu* (matK: Kr); *Rynkawicki coś nie ubroł? Zmarznies przeciez!* (pmMich: Fr); *I przi rzyce i w zimie trza było płókać i zmarznóć, matko, jak to było zimno, ani rynkawicków nie było, ani nic. Trza było sie doś dotropić. Jo jesce tak prała* (GrJMSp 306); (Fr, Jw, Kc, Kr, Łp, Nd, Rp, Tr).

RYNKLIK *rz. mnż, str.* **‘metalowy pierścień nasadzony do dziurki w bucie, przez którą przeciąga się sznurowadło; zob. też: RYNGIEL; 📷 Tabl. IV’:** (matK: Kr).

RYNKOJEŚĆ *rz. ż* **‘część NOGI w pługu, którą bezpośrednio trzyma się w rękach; rękojeść’:** (plBłachut: Fr).

RYNKOW *rz. mnż, str.* **‘ogpol. rękaw’:** *Kosula z rynkowami do pasa* (matK: Kr); *Sukmana z rynkowami corno* (matK: Kr); *Reklik z rynkowami* (matK: Łp); *Gubka – kabot taki z rynkowami był* (matK: ŁW); *Sukmana długie do ziymi z rynkowami* (matK: Nd); *Kozuf z rynkowami* (matK: Tr); *Serdok bez rynkawów* (matK: Nd); *Krótki rynkow. Długi rynkow. Podwinóć rynkowy. W kóńcu, ześ sie wzion do jakiyjsi roboty, bo rynkowy wyłozone, a z coła woda pyśko. Trochek wyrós, bo rynkowy nad kostke. Do kosule som przisywane rynkowy, jurgowskie som zdobione cornom włóckom,*

takom, co jom nazywajom dziś kordonkiym, zaś downe trybskie miały cyrwone poski (pmKosz: CzG); *Nieftore to tydziyń przed świyntym ryftujom odziynie. Krochmolom spodniki, casami syjom nowe kosule, ozdobiajom je paradnym ſtikierajym koło syji i rynkowów. Na kóńcu paradzom gromnicke biołom maślickom i miyrtom* (NaSp 51: 12: Nd); [– A ten *ſtykieraj*, co to jest?] – *To jes haft. Tak jakby z pasymka bawełne, y, y, y, wyhaftuwać coś ryncnie, no to jes tyn ſtykieraj. I to jes przi tyf kosulaf, przi długif rynkowaf, dosyty, to juz taki dosyty ſtykieraj, hej. Noji tak samo przi tyf spodnikaf cy spodkaf, bo to tyz sie w kazdy wsi...* [– A te cipki to są?] – *To jes typowo korunka, tako ciyniutko korunka fabrycno korunka. Chyba ze ftosi zrobiył takie cipki na przikłod, y, y, y, do fartucha to były i jak był wiek dziewiytnosty z cornyf nici, jak dzie fto dostoł, to robiyły baby na sydełku, hekluwały. No bo tak na drótaf, to ſtrykuwały, a tak to hekluwały* (Nd); (ogsp.).

RYNKOWEK *rz. mnż, str.* **'mały RYNKOW':** *Ta z krudziućkimi rynkowkami* (matK: Dr).

RYNKOWINY *rz. nmos* **'oficjalna wizyta kawalera w domu panny, przychodzącego w towarzystwie rodziców w celach matrymonialnych, będąca zwieńczeniem wcześniejszych zabiegów zmierzających do podjęcia przez obie rodziny decyzji o ślubie swych dzieci; w czasie tej wizyty podejmowano ostateczne decyzje o miejscu zamieszkania młodych po ślubie, a przede wszystkim o sprawach majątkowych przyszłego małżeństwa; dawniej żenili się młodzi zazwyczaj równi statusem i majątkiem; zob. też: NOMÓWINY':** *Rynkowiny robi matka dziywki* (matK: Nd); *Nedy rynkowiny, ne to juz sie juz sie wiedziało, ze sie juz zyniom, niy? To było tak przed, jak sie sło przed, ne, na opowiedzi jak sie sło, to sie w sobote robiyło te rynkowiny, no to sie przedawało wiyniec, tam wtedy młody pon musioł kupić wiyniec, zapłacić i śpiywało sie, gościna była* (KorpSp: Nd); *W rynkowiny starościna przedaje wionek pani młodyj* (CoWś 238: Nd); *Idzie, cy mamusia tam pytać sie, zapytuje sie, jeśli idzie, no to robiom potym rynkowiny, zganiajom tyf ludzi swojif, i tak dopiyro, co tam majom, to dadzom im* (BubSpT 28: Dr); *Rynkowiny jak były, no to pozganiali takom bliskom rodzine, no to piyli, no a potym było wesele za trzi tygodnie. Rynkowiny były, no to rynki wionzali tym młodym, tyn starosta był, no to óni tam rynki wionzali. Noji zegnoł if tam i wiynsuwoł im tam scyńscio. Na późniyj było wesele, o dwa, trzi tygodnie* (BubSpT 43: Fr); (Dr, Fr, Fs, ŁN, Łp, ŁW, Nd, NdZ, Rp).

RYNKOWNIK *rz. mos* **'osoba poręczająca czyjąś pożyczkę; poręczyciel':** (matK: Tr).

RYNKUWAĆ SIE *cz. ndk* **'zaręczać się':** *Rynkujom sie* (matK: ŁW).

RYNNA *rz. ż, bud.* **'w znaczeniu ogólnopolskim, pierwotnie drewniana, kopana MOTYCKĄ; 📷 Tabl. V':** *Idzie rynnami woda do tego złobu* (matK: Dr); *W lataf siedymdziesiontyf w całym zomku były zmiyniane rynny odprowadzajonce wode dyscowom z dachów i rynny spustowe. Całe jedno lato we dwójke my kopali rynny drewniane z nieboscykiym Karolym Bogacykiym tymi motyckami* (Iwan 63: Nd); (Dr, Nd). [**ryna** – Fs, Jw, Kc, ŁN, ŁW, Nd]

RYNŚTOCEK *rz. mnż* **'mały kanał':** (matK: Rp); *Tam jes na górze źródło, tam były zrobione koryta i tam sobie, jagniynta chodziyły sobie pić, i tam sie pasły, i to ino telo, co roz na tydziyń seł juhas, wychodziył tam i zaziyroł, co pogłymbiył rynśtocki, coś, co sie miały gdzie napić* (KorpSp: Jw); (Jw, Rp).

RYNTA *rz. ż, now.* **'ogpol. renta':** *Mało chałup jes, zeby jakie piniondze nie przisły. Starsi dostajom rynte, emeryture. Młodzi, co biydni, to zapomogi z gminy* (GrJMSp 308); *Na potym, jak juz dzieci powyrostały, posły w świat, bo pozyniyły sie, to posłaf do zomku do roboty, hań do tyj kuchnie, tam jef robiyła prawie dwadzieścia lat. Stamtela mom rynte* (RnS 198: NdZ); (SSWG 22); (NdZ). [**starobne** – Łp, Rp]

RYŃSKI *rz. mż* **'jednostka systemu monetarnego w czasach austro-węgierskich równa 60 GRAJCAROM (do roku 1857) i 100 GRAJCAROM (w latach 1857–1892); gulden austriacki; oznaczany na monecie symbolem *Fl* (tj. floren); 📷 Tabl. VI':** *Papiyrki || ryńskie* (matK: Fr); *Papiyrki || ryńskie, ryński = dziesiynć sóstek; sóstka = 10 grajcarzi* (matK: Fr); (Fr, Jw, Kc, Nd). [**papiyrek** – Fr, Jw, ŁN]

RYPAĆ I zob. RYPNÓĆ

RYPAĆ II *cz. ndk*

1. **'jeść dużo i szybko':** *Rypie tak to jodło* (matK: ŁN).
2. **'o wodzie: płynąć w dużej ilości i z dużą siłą':** *Tak woda rypała na oborze* (matK: Dr).
3. **'kuć, rozbijać, kruszyć uderzeniami':** *Rypać z gliny* (matK: Nd).

RYPAĆ SIE *cz. ndk* **'pękać, kruszyć się':** *Spary sie rypiom* (matK: Tr); *Rypie sie ściana od tego stołka* (matK: Kc); (Kc, Tr).

RYPANICA *rz. ż* **'z nacechowaniem emocjonalnym o kobiecie dobrze zbudowanej':** (GrJMSp 179). [**rombanica** – Fr, Rp]

RYPNÓĆ I *cz. dk* – **RYPAĆ** *ndk* **‘uderzyć krzesiwem o krzemień przy wzniecaniu iskry’:** *Hubka, rysadło – rypo sie* (matK: Nd).

RYPNÓĆ II *cz. dk*

1. **‘rzucić coś energicznie’:** *Rypnół kamiyniym* (matK: Rp); *Smyrgnóć || rypnóć kamiyń* (matK: Fr); *– He, twojyj maciery sie zapoliyło! – zaklon Jonek niedźwiedziowi, napluł do ronk i puściół sie do wiyrchu. Telo jesce zdołoł, ze wzion skałe i rypnół za nim, ale niedźwiedź juz był prec w Tatraf* (BalSKD 106: Fr); (Fr, Rp).
2. **‘uderzyć kogoś mocno pięścią lub czymś ciężkim’:** *Fest go rypnół* (matK: ŁN); (ŁN, Nd, Tr).
3. **‘upaść bezwładnie’:** *Ale tyz rypnół na ziym* (matK: Łp).
4. **‘potrzeć zapałką o boczną ściankę pudełka; zob. też: RYSNÓĆ w zn. 1.’:** *Rypnóć świable* (matK: Nd).
5. **‘rubasznie: wypuścić głośno wiatry’:** *Z dupy rypnóć* (matK: Nd).

RYPS I *rz. mnż, str.* **‘materiał wełniany z wypukłymi prążkami, używany zwłaszcza do szycia spodni’:** *Ryps – na tom mode, jak tebet, ale twardse* (matK: Dr); *Ryps ostry* (matK: Fr); (Dr, Fr, ŁN, Nd, Tr).

RYPS II *wykrz.* **‘wyraz naśladujący odgłos silnego uderzenia, zderzenia się z czymś twardym’:** *I posed na jarmark i przedaje masło, i kupiec przichodzi, i mówi: – W imie Boze – ty tak sie drozys i siyngo po masło – a óno gospodorzowi z rynki ryps na ziymie i tyj chwili ozpajedziyło sie, ze ani śladu nie zostało* (BazWierz 123: Rp).

RYPSOWY *przym.* **‘zrobiony z RYPSU’:** (matK: Dr, Fr, ŁN, Nd, Tr).

RYPSÓWKA *rz. ż, str.* **‘RYPSOWA chustka na głowę’:** *Rypsówka to jes tota z tym wzorkiym tako z, tako wytłocano* (KorpSp: ŁW).

RYSAĆ zob. RYSNÓĆ

RYSADŁO *rz. n*

1. *daw.* **‘kawałek metalu używany do pocierania KRZESIWA’:** *Krzesiwo = hubka + rysadło* (matK: Nd).
2. **‘bok pudełka zapałek, pokryty siarką, o który pociera się zapałką, by ją zapalić’:** *Rysnóć po rysadle, rysać* (matK: Fr); *Skatułka, na skatułce rysadło* (matK: Tr); (Fr, ŁN, Tr).

RYSIK *rz. mnż*

1. **‘grafitowy wkład w ołówku; 📷 Tabl. VI’:** *Złómałaf se rysik, dejze długopis* (matK: Kc). [**ciarka** – Fr; **gryflik** – ŁW; **rafika** – Jw]
2. *daw.* **‘specjalny pisak, wykonany ze skały łupkowej, używany przez uczniów w pierwszej klasie do pisania na ścieralnej, łupkowej tabliczce; zob. też: GRYFEL; 📷 Tabl. VI’:** *Tablicki i rysiki* (matK: Nd); *Tablicka, rysik, rysikiym* (matK: Tr); *Toblicke jek mioł, takom toblicke jek mioł, rysik, no to jakek płóno napisoł, to jek zmazoł, pośliniół i zmazoł* (BubSpT 17: CzG); (CzG, Nd, Tr).

RYSKASA *rz. ż, kuch.* **‘ogpol. ryż; zob. też: RYZ’:** (CoWś 175: Kc).

RYSNÓĆ *cz. dk* – **RYSAĆ** *ndk*

1. **‘potrzeć zapałką o boczną ściankę pudełka’:** *Rysnóć po rysadle, rysać* (matK: Fr); *Świable rysomy* (matK: Kc); (Fr, Kc, Kr). [**rypnóć** – Nd]
2. **‘zrobić na czymś rysy’:** *Rysać po śkle* (matK: ŁW); (ŁN, ŁW).
3. *daw.* **‘pisać GRYFLEM na TOBLICCE’:** *Gryflik, co rysało tak* (matK: Kr).

RYSOR *rz. mnż* **‘ogpol. resor; 📷 Tabl. III’:** (matK: Łp).

zob. fraz.:
BUJDA NA RYSORACH

RYSOWY *przym.*

zob. fraz.:
PISMO RYSOWE

RYSUWAĆ *cz. ndk* **‘ogpol. rysować’:** *Rysuwać || cajgluwać* (matK: Kc); *Kie juz to sytko urobiom, baca ziele sypie u wejścia do kosoru, a juhasi ozpinajom tamoj łańcuk. Tamoj, ka baca wongle i ziele wysypoł na ziym, wbijajom nóz, ale nim krziz rysujom wprzódzi na ziymi. Kie nóz wbijom, idom sytka ku chałupie, nóz ostawiajom* (BazWierz 170: Rp); (ogsp.).

RYŚ *rz. mż*

1. *bud.* **‘wystający poza obręb ścian koniec poprzecznej lub podłużnej belki ponad poziomem sufitu (m.in. TRAGARZY), zwykle bogato rzeźbiony; na rysiach wspiera się STRZECHA; oprócz *rysiów* będących przedłużeniem belek zrębu wstawia się dodatkowe *rysie* pod każdą KROKIEW (jest to wówczas element dekoracyjny, a poza tym stanowi dodatkowe podparcie dla PODSIUBITKI i OBLAMKA); 📷 Tabl. V’:** *– My to nazywali rysie.* [– Ryś mógł być albo...] *– Z wypustu albo taki nabijany, nabijany tak dekoracyjnie.* [– A czy te rysie miały oddzielną nazwę?] *– No nie wiym. My to woła..., my to nazywali, ze robimy rysie* (Kc); *Tragorz przichodziył jacy, y, y, y, od tyj belki, bo potym zaś przichodziyły drugie drzewa, co była drugo powała, to przichodziyły juz z wypustym do pola i tyn wypust, potym tam były takie rysie jakiesi tam przcinane, rzeźbione, to na tym było i, i, i... Potym jesce przichodziyło jedno drzewo, co wcinało sie krokwie.* [– I to była

płotew?] – *No płotew była. Downo, downo to był okronglok, bo potym było juz krzesane* (Kc); *Robiyli w scytak te słónecka, te, te patyki saluwali z desecek fajne, prziśtychy robiyli w dachak. Takie załómania.* [– Co to są *prziśtychy*?] – *Cyli idzie kont prosty w dół, na późniyj tak zwany jes prziśtyk tam, załómany kont jes dachu, neji wtedy popod spód widać było rysie wycinane ryncnie, ślifowane, te belki, główne lygary, ktore sły przez cały dóm, cyli tak jak strop, neji to trza było tyz zadłubać fajnie na wyngłak to wsystko, zeby to spasuwało, zeby to nie wypadło, zeby to nie, nie rozesło sie za duzo, tak ze to musiało być wymiyrzone prawie ze do milimetra i zacinane jes ryncnie piyłkom* (KorpSp: Rp); (CzG, Kc, Rp).

2. **‘dzikie zwierzę podobne do kota, mające na końcach uszu charakterystyczne pęczki włosów; ryś euroazjatycki (*Lynx lynx* L.)’:** *Ryś na ludzi napado* (matK: Fs); (Fs, Jw, Kr, Tr).

RYŚKASA *rz. ż, kuch.* **‘ogpol. ryż; zob. też: RYZ’:** (CoWś 175: ŁN).

RYŚTOK *rz. mnż*

1. **‘rów odwadniający na łące’:** (matK: CzG). [**ryśtuk** – Fr]
2. **‘odpływ z obory’:** (matK: Fr, Nd).

RYŚTUK *rz. mnż* **‘rów odwadniający na łące; zob. też: RYŚTOK w zn. 1.’:** (matK: Fr).

RYTKI *rz. nmos*

1. *tkac.* **‘przyrząd w postaci wąskiej drabinki z gęsto nabitymi kołeczkami, używany do równomiernego nawijania osnowy na wał warsztatu tkackiego; górna listewka *rytek* jest zdejmowana i pomiędzy kołeczkami umieszcza się jednakową liczbę nitek osnowy (liczba ta określana jest w GONKACH i zależy od rodzaju tkaniny, stąd najgęściej umieszcza się nitki osnowy PŁÓTNA CIYNKIEGO; po założeniu nitek osnowy zamyka się górną listewkę *rytek* i przepuszcza się przez nie całą osnowę aż do nawinięcia na wał; 📷 Tabl. V’:** *Bez rytki sły nici* (matK: ŁN); *Na krosna juz potym nabiyromy tam, owijomy zaś, musi być taki, co sie rozumiy, co... wyjdzie bez takie rytki i nawijomy, ludzie jedni obyrtajom, a drudzy trzimiom, zeby to miynko tyz sie nie najyło* (!)*, bo by sie zesnuło, to by sie źle robiyło* (BubSpT 144: Tr); (ogsp.). [**ryfki** – ŁW]
2. *tkac.* **‘widełki u góry SNOWADEŁ, służące do rozdzielania warstw przędzy; 📷 Tabl. V’:** *Rytki = 2 widełki na snowadłak* (matK: Jw).

RYTKÓWKA *rz. ż* **‘typ prostej młockarni, nieoddzielającej ziarna od plew’:** *Była rytkówka, to była tako, co ino młóciyła, ale nie oddziylała plów od zbozo, neji potym trza było młynkuwać na młynku, na potym te masiny juz takie były, co były z młynkami* (KorpSp: Fr); (Fr, Tr).

RYTYSZPORY *rz. nmos, daw.* **‘ozdobna, lecznicza roślina ogrodowa o żółtych lub pomarańczowych kwiatach zebranych w kwiatostany o kształcie koszyczków, kwitnąca od czerwca do września; chętnie uprawiana w przydomowych ogródkach; nagietek polny (*Calendula arvensis* (Vaill.) L.) lub nagietek lekarski (*Calendula officinalis* L.); zob. też: NOGIETEK; 📷 Tabl. I’:** *Juz wcora od Hombargu sie trosecke murgłyło, no od rania dziś to tak zacyno rumolić, no a teroz to sie juz rozłoło tak naozaj. A ze leje i nie do sie iś na rolom, no to moze by tak ze spajstrony prziniyś jakiego kunyrołu, wysiubiksuwać bogancie abo sie i zajonć dźwiyrzami, no a kied tak słónko by wysło, to moze by sie udało dziś posioć rytyszpory* (Nd).

RYZ *rz. mnż* **‘ogpol. ryż’:** *Przed samymi krzcinami kumotra, ta młodo kumotra, ftoro miała to dziecko dawać do krztu, przinosiyła do, dlo tego dziecka, przinosiyła miske, y, y, ryzu, tam w tyj misce pełno jojek i jesce jakiesi tamok do piecynio. Do piecynio cosi kumotra przinosiyła, a kumoter tyz przinosi, po, po kumotrze przinosiyli tyz. Tak ze na te krzicny nazganiali jojek, monki nanosiyli i było z cego upiyc, i zrobić, i zrobić tom gościne, te krzciny* (Kc); *Noji nie wiym, na jakom pamiontke to nosiyli ryz w misce, a wokoło tego miski były jojka, kielo jojek sie zmieściyło, telo było, telo* (Kc); (Jw, Kc, ŁW, Tr). [**ryskasa** – Kc; **ryśkasa** – ŁN]

RYZOWY *przym.* **‘zrobiony ze słomy ryżowej’:** *Scotka ryzowo* (matK: Łp); *Miełła ryzowo* (matK: CzG, Fr); – *Była świyntalno izba. – To sie, to sie nazywało bioło, bioło tam izba cy jako tam. No to kazdom niedziele, trzeba było... – W sobote. – Scot... w sobote, scotkom ryzowom wyso... wysoruwać. – Na kolanaf, baby wyginały kartunki do góry na kolanaf i cuchały forzty...* (Kc); (CzG, Fr, Kc, Łp, Nd).

RYZÓWKA *rz. ż* **‘ostra szczotka ze słomy ryżowej lub ze stosin gęsich piór; 📷 Tabl. II’:** *Scotka ryzówka* (matK: Tr); *Musiała tak długo cuchać tom ryzówkom, pokla het nie zesło* (pmJerd: Fr); [– Ile chlebów się piecze?] – *Zalezy od rodziny seść, siedym chlebów. I tyz sie go późni jak z pieca wyjdzie, to obmyje, noji ładnie obsmaruje, z monki sie otre ryzówkom* (BubSpT 54: Fr); (Fs, Fr, ŁN, Łp, ŁW, Rp, Tr).

RZA [wym. r-za] *rz. ż*

1. **‘ogpol. rdza; zob. też: RDZA’:** *Rza, łapiyła sie go rza* (matK: Dr); *Trucina jak rza* [koloru rdzy] (matK: Kc); (Dr, Kc, Kr, Rp, Tr).
2. **‘rdza zbożowa’:** (matK: Rp).

RZAWY [wym. r-zawy] *przym.* **‘o kolorze: rdzawy’:** (matK: Rp).

RZEC *rz. ż*

1. **‘ogpol. rzecz; przedmiot’:** *Nakupiół rozmajityf rzecy* (matK: Dr); *Nie zol mi, nie zol mi, ino jednyj rzecy, zółtego warkoca, co zakrywo plecy* [z piosenki] (matK: Dr); *Co to za rzec tako pokiełbasiono* (matK: ŁN); *Ciekonce rzecy litrami miyrzajom* (matK: Tr); *Iwyntorz – śpisy rzecy* (matK: Tr); *Wóz trzimome na bojsku, platforme tyz i jesce inkse rzecy* (pmMich: Fr); *Downo to było, moze z 500 roków tymu, niedaleko Łapsów Wyźnif osiedlyła sie banda zbojników. Okrodali óni bogatyf ludzi: baronów, grófów. Tak tyz if skarb rós i rós, jaz nie dawało sie go juz schować. A jakze by to skarby trzimać na ludzkif ocaf? Mieli tyz zbójnicy stropacyrke, dzie schować zrabuwane rzecy* (SpCzyt 65: ŁW); *No ciekawse to juz potym, jak godom, jak po cepinaf, to sie juz kazdy bawiył. Potym, jak juz mieli odchodzić, to wziyni młodyj pani tyn wiyniec i położyli na stół, na talorek, a potym wybiyrali dor. No tyn dor, kielo fto jaki był, ftory bogaty, ftory tam doł, cy dwajścia korun, cy trzidzieści, cy sto, cy pindziesiont korun, to taki dor wybiyrali. Młodyj pani chustecke na głowe, chustke takom odziywacke wołali, to takie rzecy kuchynne i tam przinieśli, a tak wiyncyl potym juz, jak sie kóńcyło, no to kozdy sie rozchodziył i dawali mu z tego weselo, co sie zwysyło, kołoc* (BubSpT 126: Nd); *Wiyrz w Boga jednego. Nie bier na darmo imiynia Jego, Świynć świynto i niedziele Jego. Ćcij ojca i matke swojom. Nie zabijoj. Nie cudzołóz. Nie kradnij. Nie mów fołsywie przeciwko bliźniymu swymu. Nie pozondoj zony bliźniego swego. Ani zodnyj rzecy, ftoro jego jes* (NaSp 87: 35); (ogsp.).
2. **‘sprawa’:** *Musis mi powiedzieć trzi rzecy, co jes najpotrzebniyjse w gazdostwie* (matK: Łp); *Jak se stanym na holi, dzie owiecki sie pasom, to zakurzym se fajke, zeby popatrzić na te nase góry, downo, to my paśli na Jaworzinie, a potym kie rózne rzecy sie stały, to my prześli z sałasami na Durśtyn, a te sałasy to tyz przenieśli z gór na polane Podokólne, kozdy gazda mioł tam swój sałas, we ftorym była wydzielono cyńść dlo bydła i pastyrza. Przez dziyń wyznacyni pastyrze paśli syćkie owce i krowy, ale dojynie było obowionzkiym kozdego z osobna, zaś wiecorym, kozdy se zakurzył fajke przi watrze* (pmKosz: Jw); *Przi dźwiyrzaf do stajnie stojom wiadra. Dobrze, zef do ftorego nie wlecioł. Na psiyj budzie jakiesi misecki. Dziadek z ojcym cosi radzom, a matka kładom łańcuf pod progiym. – A coz to robicie? – pytom sie. – Na co tyn łańcuf? – Jak sie piyrsy roz wyganio gade ze stajnie, trza zrobić duzo rzecy, zeby jom ochronić od złego – odpowiedzieli ociec. – Łańcuf kładzie sie po to, zeby krowy były takie mocne, jak te zelazne ogniwa* (SpCzyt 56: Nd); *Organista sie go pytoł, co ón jes, Wojtek mu pedzioł, ozpowiedzioł mu o swojyj rzecy, co sie mu stało, kiebyś ty był taki krutorz jako jo, ta by my pośli wroz do jednego grófa, tymu grófowi zginół jedyn złoty piestrzyń, my by mu prorokuwali o tym piestrzyniu. Tak zaśli do tego grófa. Gróf sie ik zapytoł, co óni jes, organista odpowiedzioł, ze my jes prorocy* (MalPS 137: Jw); (ogsp.).
3. **‘mowa wiejska, regionalna; zob. też: GWARA w zn. 2.’:** (matK: Kc, Łp).
4. **‘system językowy; język, zob. też: GWARA w zn. 3.’:** *Słowiyńsko rzec to jes cołkiym ino* (matK: Rp).

zob. fraz.:
KÓNIEC RZECY
W RZECY

RZECIAZEK *rz. mnż, str.* **‘zamek błyskawiczny; zob. też: ZOMEK BŁYSKAWICNY’:** (matK: Dr).

RZECIAZKA *rz. ż, str.* **‘łańcuszek, na którym wisi medalik; dawniej też wokół główki kapelusza; zob. też: RECIAZKA w zn. 1.; 📷 Tabl. VI’:** *Na rzeciazce był janglusek* (CoWś 262: CzG); *Teroz jak małe dziecko krzcom, to kumoska mu kupuje złotom rzeciazke. My tyz nosyme na syjak rzeciazki srybne abo złote, a przi nik janglusek z Matkom Boskom abo krzizycek. Takom rzeciazke to trza poświyncić piyrse przed nosyniym. Ksiondz świynci rzeciazki w zokrystii* (plSarna: CzG); *Hej, kielo tam na tyk kapelusak rzeciasek widać, ino przebiyrać i se wybrać jaki, zeby powiedzieć, zek se zrobiył. Hej pytom sie: Jako sie to robi, a óni mi godajom, ze plecie, a jo im gwarzym, ze co mom se iglice kupić, a ci sie ino śmioć zacyni, ze rzeciazki, nie umiy zrobić, a fciołby mieć* (pmKosz: CzG); (CzG, Rp).

RZECICA *rz. ż*

1. **‘rodzaj PRZETAKU z sitem o większych oczkach; sito może być wykonane z cienkich, drewnianych łubów lub z drutu; zob. też: RECICA; 📷 Tabl. III’:** (CoWś 187); (Fs, Jw, Łp, Rp).
2. **‘ruszt w piecu kuchennym; zob. też: RUŚTA; 📷 Tabl. II’:** (matK: Jw, Rp).
3. **‘szczelina w KAPELUSU w zn. 3. w lampie naftowej, przez którą przechodzi KNOT; 📷 Tabl. II’:** (matK: Rp).

RZECICKOWY *przym.* **‘przeźroczysty’:** *Rzecickowy fatruk* (matK: Jw).

RZECICUWAĆ *cz. ndk* **‘przesiewać przez RECICĘ ziarno wraz ze wszystkimi zanieczyszczeniami (kawałkami słomy, kłosami, grudkami ziemi itp.), powstającymi przy ręcznym młóceniu zboża; zob. też: RECICUWAĆ’:** *Rzecicujymy owies* (matK: Łp).

RZECIOZKA *rz. ż*

1. **‘obroża psa’:** (matK: Kc).
2. *str.* **‘zamek błyskawiczny; zob. też: ZOMEK BŁYSKAWICNY’:** (matK: Rp).

RZECKA *rz. ż* **‘strumyk, potoczek’:** *Potocek, tako rzecka* (TPPG I: 163: ŁN).

RZEĆ [wym.: r-zeć] *cz. ndk* **‘o koniu: wydawać właściwy sobie głos; rżeć’:** *Kóń rze || rzy* (matK: ŁN); *Kóń kwicy, rzy, śmieje sie* (matK: Nd); (ogsp.). [**rdzeć** – Nd; **rechtać** – ŁN; **rzeć sie** – Fr]

RZEĆ SIE [wym.: r-zeć sie] *cz. ndk* **‘o koniu: wydawać właściwy sobie głos; rżeć; zob. też: RZEĆ’:** *Kóń sie rze || rzy* (matK: Fr).

RZEDZIUTKI *przym.* **‘bardzo rzadki’:** *Muślin rzedziudkie jak pajoncyna* (matK: Tr).

RZEGOTAĆ *cz. ndk* **‘o żabie: wydawać właściwy sobie głos; rechotać; zob. też: KRUKAĆ’:** *Ziaby turcom || rzegocom* (matK: Kc); (Dr, Kc, ŁN).

RZEGOTAĆ SIE *cz. ndk* **‘śmiać się głośno’:** *Co sie tak rzegoces?* (matK: ŁN); (SSWG 22); (ŁN, Nd).

RZEGOTKA *rz. ż* **‘przedmiot składający się z obrotowego wałka z trybikami oraz drewnianych piór, które przy obracaniu się wałka wydają ostre trzaski, wykorzystywany w kościele w Wielkim Tygodniu zamiast dzwonków; zob. też: GRZECHOTKA; 📷 Tabl. VI’:** *Rzegotka, co tak obyrto* (matK: ŁW); (CoWś 242); (Dr, Kr, ŁW).

RZEMIYŃ *rz. mnż*

1. **‘pasek wyprawionej skóry o różnym zastosowaniu’:** *Pobrusi brzitwe rzemiyniym* (matK: Jw); *Piyrwyj kozdy baca mioł takie rzemiynie, co je trzimoł za siyłe, i kie umiyroł, synowi dawoł i ón mioł siyłe* (BazWierz 125: CzG); (CzG, Jw). [**rzymiyń** – Fr, ŁW, Nd]
2. *str.* **‘pasek do spodni’:** (matK: CzG, Dr, Rp, Tr). [**rzymiyń** – Jw]
3. *str.* **‘wąski i długi na ok. 2 m skórzany pasek, służący do przymocowywania KYRPCÓW do nogi; *rzemiynie* przewleka się przez 2 (lub 4) ogniwka z przodu KYRPCA oraz przez UWRAZKĘ z tyłu nad piętą i owija się wokół nogi nad kostką; wcześniej KIYRPCE mocowane były do nogi NOWŁOKAMI, czyli długimi sznurami plecionymi z czarnej owczej wełny; 📷 Tabl. IV’:** *Kiyrpce wionzali na rzemiynie* (matK: ŁN); *Pookroncało sie rzemiyniami* (matK: Jw); (Fr, Jw, ŁN, Tr). [**rzymiyń** – NB]

RZEMYCEK *rz. mnż*

1. **‘mały RZEMYK’:** *Bes nosiół betlejemek. Józek ta juz pozbijoł z desek, jacy go trza pofarbić i rzemycek przziprawić, zeby go móg nosić i zwónecek do turnicki, co be zbyrkoł na Gloria* (ZGS-I: ŁN); (Jw, ŁN, Łp, Rp, Tr).
2. **‘pasek do zegarka’:** *Rzemycek z kompasym* [do zegarka] (matK: Rp). [**rzymiycek**; **rzymycek** – Kc]
3. **‘zdr. od rz. RZEMIYŃ w zn. 3.’:** *Kiyrpce wionze sie rzemyckami, moze być jedyn abo dwa, ale to te nowse majom je i je trza, na mój weru, umieć wionzać. Tam dzie jes, tak jako być nolezy, to nojpiyrw przewlyko sie rzemycek przez witecke i z tyłu przez ocko, potym okrynco sie go dookoło nogi, zacynajonc od góry i sie idzie pomalućku na dół, cały cos mocno ściskajonc, trza mieć scyńście, zeby za piyrsym razym rzemycek sie zgodziył ze sprzonckom, tak ze po okryncyniu nogi, na wiyrchu nogi wychodzi krzizyk* (pmKosz: Jw); *Kie przisły pytacki, krziku, durku druscki narobiyły, do kómory zaziyrały, młodego sukały, a młody pon musioł być odzioty w świyntalny oblyk, a i kiyrpce trza było mieć obwionzane wkoło nogi rzemyckami, musiały być cyste. Na zoli ni mogło być widać marasu, bo znacyło to, ze baba be całe zycie za nim sprzontać, a młodo nie garnyła do takiego zycio. Jak juz go uwidziała paradnego i wysykuwanego, to dawała mu biołom smatke i juz móg na wesele sie sykuwać* (pmKosz: CzG); (CzG, Jw).

RZEMYK *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Sworzyń z rzemyka* [przy cepach] (matK: Fr); *Piyrse skije zrobioł mi dziadek z desecek jasiynowyk. Patrzółek, jak sie mocyły w gornku, we ftorym warzyły sie świńskie grule. Potym siedziały na sparze, coby sie śpice wygiyny. Po wygiynciu przzibioł dziadek do desecek rzemyki i posełek ik wypróguwać* (NaSp 32: 16: Jw); (Fr, Jw).

RZEMYSIELNIK *rz. mos* **‘ogpol. rzemieślnik’:** *Faf mo, co fachowy człowiek, kie rzemysielnik rzemysło mo* (matK: Fs).

RZEMYSŁO *rz. n* **‘umiejętności rzemieślnicze’:** *Faf mo, co fachowy człowiek, kie rzemysielnik rzemysło mo* (matK: Fs).

RZEP*

zob. fraz.:
LYP RZEP

RZEPA *rz. ż* **‘ziemniak – roślina; psianka ziemniak (*Solanum tuberosum* L.); zob. też: GRULE w zn. 1.; 📷 Tabl. I’:** *Niedzycki gazda Kopacka*

mioł tam zohrade i sadziył rzepe. Jak była juz duzo, cynsto tam zaziyroł, bo boł sie, zeby mu fto rzepy nie krod. Zauwozył, ze co dziyń ubywo mu pore rzep (LegSpis 20: Nd); *Były to baby* [dziwozony] *z długiymi włosami i duzymi cyckami, ftore zarucały se na ramiona. Robiyły gazdom na despet. Jak sie zwiecorzyło, to chodziyły i kradły kapuste, rzepe, grof i bób* (LegSpis 8: Nd); (CzG, Jw, Nd).

RZEPA CUKROWO **'burak cukrowy':** (matK: Łp).

RZEPECKA *rz. ż, folk.* **'z nacechowaniem emocjonalnym o RZEPIE, tj. ziemniaku':** *To babka nom tak opowiadała moja, ale Boze mój, nody to juz roków sto tymu, jak to było abo co, ze chodziyły te krasnoludki na tom rzepecke i tyn Kopacka wartuwoł, i jednymu porwoł copke, bo if inacy nie dorwoł, bo óny okrutnie uciykały chytro. Neji to ze potym te krasnoludki chodziyły mu pod okno i wołały: Kopacka, Kopacka, dejze mi copecke, nie pudyme ci juz na twojom rzepecke. Ale a cy to prowda, cy to takie, wiycie, bojki, to jo nie wiym, bo to my tego nie zaznały* (RnS 193: Nd).

RZEPISCANKA *rz. ż* **'mieszkanka Rzepisk':** (matK: CzG).

RZEPISCON *rz. mos* **'mieszkaniec Rzepisk':** *Tam tyz po jednyj stronie Rzepiscanie z Cornogórzanami, a z drugiyj Jurgowianie słuchali Bozego słowa* (SpCzyt 115: Rp); *No bo tak: my sie biyli z Jurgowianiami, z Białcanami, nie biylimy sie z Bukowianami, z Rzepiscanami, niy, bo to byli przijociele. To troche tak jak te kluby piyłkarskie* [śmieje się] (CzG); (CzG, Rp). [**Repiscon** – Rp]

RZEPISKI *przym.* **'od nazwy miejscowości Rzepiska':** *No a po tym jak juz blisko Rzepisk, no to Ku Granicy wołali, bo tam sie granicyło rzepiskie pole z tym cornogórskim* (RnS 49: CzG).

RZEPNICA *rz. ż* **'pospolity chwast występujący w zbożach i roślinach okopowych, rosnący też na łąkach, miedzach, mający żółte kwiaty; roślina lekko trująca, stąd też zapobiega się przed jej spożywaniem przez bydło; gorczyca polna (*Sinapis arvensis* L.); zob. też: HODRYK':** *Rzepnica takie biołe kwiotuski, tako wysoko rośnie, tako trowa* (matK: Jw); (pmOzga 51); (Jw).

RZEPOK *rz. mnż* **'roślina rosnąca w uprawach, osiągająca wysokość do 1,5 m, mająca żółte kwiaty; kapusta rzepak (*Brassica napus* L)':** (matK: Tr).

RZERZUCHA *rz. ż* **'roślina uprawiana w ogródkach, mająca żółte kwiaty, święcona na Matkę Boską Zielną i wykorzystywana w leczeniu chorób układu moczowego (u ludzi i zwierząt); rzeżucha gorzka (*Cardamine amara* L.); rzeżusznik, gęsiówka (*Cardaminopsis* (C.A.Mey.) Hayek); pieprzyca (*Lepidium* L.)'; zob. też: RZEZUCHA; 📷 Tabl. I':** (RadwSłR 58: CzG).

⊛ Roślina ta wchodziła w skład BACOWSKIEGO ZIELA (pmDrab 128).

RZESÓTKO *rz. n, kuch.* **'okrągły przyrząd do przesiewania mąki, z drucianą lub plastikową siatką o drobniuteńkich oczkach; 📷 Tabl. II':** *Rzesótko* || *sitko* (matK: Kr); *Rzesótko malućkie, gyńściutkie cołkiym* (matK: Fr); (Fr, Kr, ŁW, Nd). [**przetacek** – ŁW; **resótko** – ŁW; **sitko** – Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp]

RZETELNY *przym.* **'rozmowny, z poczuciem humoru':** (matK: Łp).

RZEWIEĆ [wym.: r-zewieć] *cz. ndk* **'ulegać korozji; rdzewieć':** (matK: Kc).

RZEZ *rz. mnż, bud.* **'rowek po wewnętrznej stronie klepek u dołu naczynia drewnianego, w który wchodzi krawędź dna; zob. też: WONTOR w zn. 1.; 📷 Tabl. V':** *Do rzezu dynko* (matK: ŁN).

RZEZAĆ *cz. ndk*

1. **'zabijać zwierzęta, podcinając im gardło':** *Jo godom: – Wiycie co, jo idym po barana dzie ukraś, a nawarzymy miysa. Ale baron juz był kupiony. I takek tego barana prziwiód, barana rzezymy, a to ci ocy zwystawiali, uciykajom, zek to ukrod barana* (BubSpT 10: CzG); *Rok był pono wtedy barz płóny, a do tego wcas przisła twardo zima. Widziało sie, ze juz po Godak braknie potrawy. Choć zol było statku, ludzie zabijali kury i gynsi, rzezali owce, a casym i wychudzonom krowe* (SpCzyt 98: CzG); (CzG, Rp).
2. **'ciąć nożem lub podobnym narzędziem':** *Na zywo rzezali ani jom nie zaspali* [nie uśpili]. *Badyle rzezom do silosa* (matK: Kc); *Rzezajom owce a barany* (matK: Łp); (Kc, Łp, Rp).
3. **'ciąć piłą':** *Krosna drzewa rzezać* (matK: Jw); *No. My krzesali takiemi siykierami, y, y, syćkie drzewa, jak downo jo jak mioł sesnoście roków, bo było w seśdziesiontym sóstym roku, jo zacon robić z majstrym tutok z Kacwina, to my krzesali drzewa siykierami. I nie woziyło sie drzewo na troc, zeby tam rzezać belki, ale siykierami my krzesali. W zimie sie woziyło drzewa...* [– Ale to takimi cieślicami.] – *Takimi jak tota. Bo jesce były i topory, ale u nos tu nie uzywali toporów, nie, siykierami...* (Kc); (Jw, Kc).

RZEZANIE *rz. n, bud.* **'struganie drzewa':** *Kobylica do rzezanio grubsego* (matK: Nd).

RZEZANKA *rz. ż, kuch.* **'domowy makaron cięty nożem w cienkie paseczki':** *Rzezanka* || *krajanka* (matK: Kr); *Rzezanka tako domowo, to*

nojlepso jes do polywki. Biere sie monke, wode, mozna tyz dać jojko i dobrze wyrobić. Potym toto ciasto trza tulkiym roztulać i rzezać na takie poski ciyniućkie. Z tyk poseckók wykrowo sie takie ciynkse i takom rzezanke trza potym dobrze wysusyć. Tako wyskniynto rzezanka tak twardnie kapke i potym jes nojlepso do rosołu (Jw); *– A wołkiym co sie robi ciasto? – No to wołkiym sie robi, to tocko my wołały, niy? No to sie tocało ciasto na rogi, jak drozdzowe ciasto, a jak takie, no to na piyrogi, na makaron, na rzezanke* (MMilMCK: Nd); *U nos babsko (robota), to wiadomo, wyrajbać musi, uwarzić, dy jak ji ni ma, to uwarzym i jo. Jak była w śpitolu, to jo se i chleba napiók, rzezanki narobiył* (GrJMSp 283); *Wartuwoł zeleźnic, co prziwoziyły jedzynie z Hamaryki. E dy, nie jacy jedzynie, bo i odziynie – neji syćko. Tu ludzie nie słyseli o hamaryckik rzezankak, a w Ciechak w nochudobniyjsyj dziedzince było i po 3 nabite magazyny* (NaSp 39: 12: Jw); *Nedy we Wilijom, we Wilijom sie warzyło obiod, jak sie warzyło, to teroz inacy to tamto warzom. Piyrwi my takie... Lym bodej kapusta była i, i, i grulki z mlykiem były, i rzezanka omascono. Tak downo, downo, a potym juz no to tak coroz lepi, bo teroz sie warzi zupy wselijakie i, i ale piyrwi po wojnie, to zodyn ta duzo nie wydziwioł. Co sie uwarzyło, to sie to sie zjadło* (RnS 191: Nd); (ogsp.). [**krajanka** – Kr; **rezanka** – Fr, Kc, ŁN, ŁW, NB; **rzezanki** – CzG; **rzezańce** – Fr, ŁW]

RZEZANKI *rz. nmos, kuch.* **‘domowy makaron cięty nożem w cienkie paseczki; zob. też: RZEZANKA’:** *Na niedziele rano sie warzyło polywke tom wyndzonom, a na obiod sie warzyło krupy z mlykiym. No, a wiecór no to juz dobrze było jak, jak juz potym, ze jak juz dziesi tom monke zdobyli, y, y, y, tam jakom tom lepsom, ze sie tom gałuski uwarzyło takie rzeza... nazywali rzezanki, rzezane takie, zarobione i takie porzezane te rzezanki. No, no to juz to było na, w niedziele, to była juz gościna w niedziele. No, noji telo* (CzG); (MłynWDU: CzG).

RZEZANY *przym.* **‘obciosany’:** (matK: Fs).

RZEZAŃCE *rz. nmos, kuch.* **‘domowy makaron cięty nożem w cienkie paseczki; zob. też: RZEZANKA’:** (matK: Fr, ŁW).

RZEZIWO *rz. n* **‘ogół narzędzi stolarskich, używanych do RYZOWANIA, a więc: noże, dłuta itp.’:** (JostSłG 25: Fr).

RZEZOK *rz. mż* **‘przerost prostaty’:** *Moc zatrzimało, ne to godali zaś, rzezoka jak mieli* (KorpSp: Dr).

RZEZUCHA *rz. ż* **‘roślina uprawiana w ogródkach, mająca żółte kwiaty, święcona na Matkę Boską Zielną i wykorzystywana w leczeniu chorób układu moczowego (u ludzi i zwierząt); rzeżucha gorzka (*Cardamine amara* L.); rzeżusznik, gęsiówka (*Cardaminopsis* (C.A.Mey.) Hayek); pieprzyca (*Lepidium* L.)’; 📷 Tabl. I’:** *Rzezucha na lyki, kie na moc ni moze iś* (matK: Nd); (CzG, Fr, Jw, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**rzerzucha** – CzG]

RZEŹBIARNIA *rz. ż* **‘pracownia rzeźbiarza’:** *Do rzeźbiarnie* (matK: Jw).

RZEŹBIĆ *cz. ndk* **‘odpowiednimi narzędziami nadawać bryle materiału odpowiedni kształt’:** *Porobiylimy se takie krótkie nozyki i tymi nozykami my rzeźbiyli figórki* (matK: Jw); *Downo, jak chłopcyska chodziyli krowy paś, wnosiyli kije du dómu, tam nawycinali przi potócku jakif twardyf kiji lyskowyf. No to na lysce sie paradnie rzeźbi, bo ta skórka tak ładnie odchodzi, to nie wolno było w dóma strugać, no to zawse wyganiali: – Idź na obore, bo bedzies chodziół, bedzies dziod, dziady ino z kijami narobiajom. Tako biyde to wrózyło* (Fr); (Fr, Jw).

RZEŹBIORZ *rz. mos* **‘człowiek wycinający z drzewa rzeźby do ozdoby szczytu domu’:** (matK: Jw).

RZEŹBIYNIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. RZEŹBIĆ’:** *Kazdy mioł inny styl tego rzeźbiynio* (matK: Jw).

RZEŹNIA *rz. ż*

1. **‘miejsce, gdzie zabija się zwierzęta; ubojnia’:** (matK: Kr).
2. **‘pomieszczenie, w którym tnie się sieczkę’:** *Rzeźnia, bo sie rznie siecke* (matK: Fr).
3. **‘rodzaj koryta zbudowanego z desek, po którym woda spływa na turbinę wodną’:** (matK: CzG).

RZEŹNIK *rz. mos* **‘rzemieślnik zajmujący się ubojem zwierząt, wyrobem i sprzedażą produktów mięsnych; rzeźnik; zob. też: MASORZ’:** *Rzeźnika sie nie wołało, kozdy gazda musioł som to zrobić. Krew do miski sie łapało na kiske i krajzupe. Natyncos matka z dzieciami musiała w dóma siedzieć, nie wolno jyj było ani dzieciom na to patrzeć* (BrzyzŚw: Kr); (Fs, Kr, Rp).

RZICISKO *rz. n* **‘zgr. od rzecz. RZIĆ’:** *Choćftoryn dokucny chłopiec był, no bo takie chłopcyska siedymnościerocnie fcioł iś na zabawe, niy? E, to taki tam, zabawy były biydne, dziś to tam, jak dziś, tak jak dziś, no to by moze i seł, no bo kto tam dziś cie pilnuje, cy mos siedymnoście, cy mos dwaścia, cy mos, cy mos, cy mo dwaścia piynć. Nale piyrwiyj no to powiedzieli, ze kiedy cie bechneli te stare parobcy, to cie tak wyrafali po rzicisku. Jak mos osiymnoście rokók, mos parobkom prziniyś liter*

i wtedy mozes juz po zabawak chodzić, i frejyrke mozes mieć (KorpSp: Rp).

RZIĆ *rz. ż* **‘rubasznie (ale nie wulgarnie!) o tyłku’:** *Dwok parobków. Ustawio sie doś wysokawom stolicke na środku, dwók parobków lygo na ziymi, a obydwu stron tygo stolicka tak, ze nogi układajom na ławie, kazdy łapie za nogi, ale nie za swoje. Podnosom sie do góry i bijom sie rziciami popod ławkom* (FjMEK: Jw); *Pomalućku położół stołecek pod nogi, stanół na niego i ocydzorke dźwignół przed ocy. He, co ón teroz widzioł, świat mu był cołkiym inksy, taki jak naozajst jes. Widzioł ksiyndza bez głowy i kościelnika ze zwóneckiym, jak zbiyroł piniondze. Przez dziurke ocydzorki widzioł syćkie guślorki i carownice, co to umiały ludziom pobabrać, zacytać i odcytać. Stoły sićkie rziciami do ółtorza, nie modlyły sie, ino ozoramі mleły i ocyska przewracały. Franek poznajoł kozdom: – To i ta jes tu, fto sie był spodzioł, kozdy dziyń do kościoła chodzi, a diabła za skórom nosi! – pomyśloł se* (BalNS 38: Fr); (Fr, Jw). [**rić** – CzG, Fr, Jw, Nd, Rp, Tr]

zob. fraz.:
DO RZICI
DOSTAĆ NA RZIĆ
MIEĆ {*kogosi, cosi*} W DUPIE [RZICI]
MIEĆ SYDŁA W RZICI [RICI]
WOŁOWO RZIĆ

RZIGAĆ *cz. ndk* **‘wymiotować’:** *Wymioty robi || rzigo* (matK: ŁW); *Hej, no to sie ta wziyno packe tabaku, stoła śtyry grajcarze, fajka stoła tam sóstke. No dobrze, no to sie przyniesło tam zaś do tego, ku tym gynsiom, ej, my łapiyli kurzić, hej, jak my sie okurzyli, jak my łapiyli rzigać, przeboccie, z tego, ej, to skoda mówić* (BubSpT 137: Rp); (SSWG 22); (ŁW, Rp). [**robić wymioty** – ŁW; **wocać** – Fr; **wonituwać** – Łp, Nd, Rp, Tr; **wracać** – ŁN, Nd, Rp; **wrocać** – Kc, ŁN; **wymiotuwać** – Dr, Fs, ŁN; **wymietuwać** – ŁN]

RZIGAĆ DALYJ JAK WIDZIEĆ ‘wymiotować bardzo mocno’: *A jesce w poście, to było tak, taki był póst ścisły, ze juz sie w ogóle... mlyko sie ino jadło w niedziele, a bez cały tydziyń nie wolno było mlyko jeś, taki był póst. No to, my to w dóma ino, Jezu, jak my potym tam siedzieli, tam na dół, to ino były tak: grule i tarcinowe gałuski, a te tarcinowe gałuski to były grule starte surowe, noji troche tam było monki wsypane do nik, corne były jak boboki. I wiys co? To tom piyrsom wode sie ocedziyło, tom drugom wode sie wloło do nik i z tom wodom wymiysało sie te gałuski, i troche sie tam do palcy cukru wrzuciyło, i tak my jedli. To, to jo z tego juz telo urzigała, co juzek dalyj rzigała, jakek widziała, wiys? No* (CzG).

RZIMAŃSKIE MIYSO *pas., daw.* **‘potrawa z baraniny, którą JUHASI i właściciele owiec jedli w MICHALSKIE ŚWIYNTO, fundował ją BACA’:** (pmDrab 134).

RZITOWIE *rz. n* **‘dolna część snopa; zob. też: DUPA w zn. 2.; 📷 Tabl. III’:** *Downo to wołali rzitowie na to, co na dole, a teroz godajom brzidźko „dupa” na to* (pmMich: Fr); *W tyf lytraf sie kładło tak, a jak późniyj, jak juz były ta blatfornia, lygary, to sie woziyło na lygaraf zawse rzi... tym rzitowiym sie obracało do pola, a rzonsom do środka. To rzitowie sie wołało, to na spodku, nie dupa. Ale my wołali tu dupom i rzitowiym, jak sie układało mondel, wiys?* (MMilMCK: Nd); *– Do krziza sie kładło. – Nale to w tym krzizu to mogły na chwile, jak, jak była pogoda, a nie było dosusone, to zeby tyn spodek to rzitowie wyskło, no to boki były, to s... jesce ob... obskło i tak, wiys, wycewiało, a jak przyseł, dysc, to i do tego naloło tyz, nale to juz tak mogło przitrzimać na chwile* (KorpSp: Nd); (CzG, Dr, Fr, Jw, Nd, Tr).

RZNIYNTKA *rz. ż, daw.* **‘ostra kara cielesna, wymierzana zwykle pasem’:** *Rzniyntke mu zrobiół* (matK: Tr); *Rzniyntke mu doł* (matK: Nd); (Nd, Tr).

RZNÓĆ I *cz. ndk*

1. **‘ciąć coś nożem, piłą, nożyczkami itd.’:** *Jodła – tako, co juz na deski sie rznie* (matK: Dr); *Kobylica na długie drzewa, co sie drzewo rznie na tym* (matK: ŁN); *Rzezać || rezać || rznóć siecke* (matK: ŁW); *Gatrzista, co przi gatrze deski rznie* (matK: Fs); *Diamynt, co okniorze miywali, rzli diamyntym* (matK: Fs); *No to wozymy do troca, do Nowyj Białyj. No mielimy zaroz, ze zawiezymy, zaroz dziś porezymy, ale z tym, ze ón dzisioj inne deski rznie, a my fcieli inne, ón rznie dzisio półtora cola, a my fcemy na jedyn col hrubości* (BubSpT 26: Dr); *To rzli na tartaku na kloce takie na osiymcolowe, takie bele przerznół go na poły i były dwa płazy takie z jednego kloca* (BubSpT 43: Fr); (Dr, Fr, Fs, Jw, ŁN, ŁW, Rp).
2. **‘bić, uderzać mocno’:** *Rznół, biół kamiyniym, pokla sie skóra z jyncmiynia nie zdarła* (matK: Jw).
3. **‘mówić ostro i wprost’:** *Jak se wypije wódki, to im tak rznie kazdymu, ze ani, prosto w ocy* (matK: ŁW).

RZNÓĆ II *cz. dk* **‘uderzyć mocno’:** *Jak cie rznym, to do razu polecis* (matK: Rp); *Zajonca jak rznie rynkom miyndzy usy, tak przimgle, nawet go i zabije* (matK: Rp); *Jo siod, miska gruk, wiycie z ławy na ziym, wyloła sie woda, miska sie*

pobiyła, a staro tam Cekusowa hip z pościele, porwie garbule i pado: pieron, pierona, tu jakiegoś tu przywiód, a rznie jak po jednym tak po drugim (BubSpT 139: Rp).

RZODKA*

zob. fraz.:

Z RZODKA

RZODKI *przym.*

1. **‘składający się z elementów, między którymi są stosunkowo duże odstępy’:** *Rzodki las* (matK: Dr); *Przetak drobniyjsy, recica rzodso tako* (matK: Fr); *Sceć rzodko* (matK: Fr); *Piyrse sie zgrzebuje na sceci rzodkiyj – zgrzebuwacka* (matK: Kc); *Jedna recica i jedyn przetak. Recica jes o rzodsy siatce. Potrzeba recicy była przi młócyniu, jak sie omłóciyło cepami, to z całego dnia była doś kupka zbozo, to zboze sie rozgarnyło na takom posodzke i wygrobało sie z posodzki grabiami hrubse styńce słómy. To, co przesło przez grabie, to juz wsićko reśte sie przesiywało na recicy. A to, co przeleciało bez recice, to mogła drugo osoba brać przetak i przesiywać na przetaku i to, co przeleciało przez przetak, było gotowe do wiocio* (Iwan 76: Nd); (ogsp.).
2. **‘rozwodniony, wodnisty’:** *Malta rzodko* (matK: Kc); *Rzodki || wodny || wodniasty* [o krochmalu] (matK: Fr); *Przichlipuwać, kie rzodkie* (matK: ŁN); *Bryja gynsto abo rzodko* (matK: Nd); (ogsp.).

zob. fraz.:

RZODKIE POWIETRZE

RZODKI JAK SITO

RZODKIE POWIETRZE **‘o powietrzu bardzo czystym, bez mgły i zapylenia’:** *Rzodkie powietrze – jasne jak dziś* (matK: Fs).

RZODKIEWKA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** (CzG, Fr, Jw, Kc, Łp, Tr).

RZODKI JAK SITO **‘o materiale: bardzo rzadki’:** *Robiyli pryndzy sukno, do folusu nosiyli, ubijali, gynste, grube sie zrobiyło (utkane a jesce niefolowane było rzodkie jak sito)* (TPPG I 63: ŁN).

RZODKO *przysł.* **‘nieczęsto’:** *Rzodko sie trefi* (matK: Jw); *Pszynica – barz rzodko* (matK: Fr); *Łuscka narosto u cłowieka rzodko* (matK: ŁN); (Fr, Jw, ŁN).

RZODKO KIEDY *zaim. przysłowny* **‘wskazuje na to, że dana czynność, zdarzenie, sytuacja występuje rzadko, rzadziej, niż można by oczekiwać’:** *Rzodko kiedy prziseł* (matK: Łp).

RZODZIUĆKI *przym.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: bardzo rzadki’:** *Owce kapały jak muchy, mlyko rzodziućkie jak woda, juhasi juz nie mlaskali, kie piyli kwaśnom. Trza było świyzego miysa na sałas prziniyś* (SpCzyt 47: Rp). [**rzodziulinki**]

RZODZIUĆKO *przysł.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: bardzo rzadko’:** *Zaprawi sie ciasto na rzodziućko* (matK: Rp).

RZODZIULINKI *przym.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: bardzo rzadki; zob. też: RZODZIUĆKI’:** *Potym toto, co juz w chustkak chodziyły baby, to sie nazywało tulówka. Tako była rzodko, rzodziulinko gaza. Same baby robiyły. Babka óna ty tulówki syła babom. Trza było jom bracie wygrochmolić i óna jom tak trzepkała, trzepkała, i w ryncak wysknyła. Takie rogi potym miała* (GrJMSp 298).

RZODZIZNA *rz. ż* **‘coś rzadkiego, wodnistego’:** *Rzodzizna – malta rzodko* (matK: Kc); *To płótno tako rzodzizna* (matK: Rp); (Fr, Kc, ŁN, Nd, Rp, Tr).

RZOND *rz. mnż* **‘uprząż końska; zob. też: GROTY w zn. 2.; 📷 Tabl. III’:** (Fr).

RZONDCA *rz. mos, daw.* **‘zarządca we dworze’:** *Był rzondca Śregier, to był Sudet cieski. Ón był tu rzondcom i leśnicym lasów, bo lasy wsystkie ftore podlygajom teroz... państwowe, to były pod jyj rynkom* (BubSpT 121: Nd); (Fr, ŁW, Nd).

RZONDECEK *rz. mnż* **‘mały RZONDEK w zn. 1.’:** *Przeorać pore rzondeckók* (CzG).

RZONDEK *rz. mnż*

1. **‘rząd zasadzonych ziemniaków (też warzyw), obsypanych po bokach ziemią’:** *Późni óny wyjdom, co juz znać takie rzondki, to sie późni sieko* (matK: Łp); *Wyoruwołef rzondki i jedyn rzondek wyorołef, a potym zaś drugi na tyn trzeci – przeruciyło sie. A potym sie motykami kopało i tak sie grule kopało* (plBłachut: Fr); *Noji jak juz potym porosły, no to zaś trza było siekać, co juz były rzondecki, na wysły grule, no to juz trza było zaś potym siekać ik, zeby, zeby nie zarostały. Noji jak juz óny potym podrosły, co były wiynkse te grule juz, no to sie ik okopuwało. Brało sie motyke i, i, i sło sie, okopuwało sie, robiyło sie takie rzondki, zeby te, te grule miały tom ziym przi sobie, zeby mogły, neji poróś, zeby urosły wiynkse* (CzG); *Dała mi motyke i musiałak ś niom iś okopuwać grule. Jo słak jednym rzondkiym, a óna dwóma. Tak trza było kopać koło tyk małyk naci gruli, co wychodziyły i robić takie rzóndki równiućkie, bo dobrze okopane grule lepi rosły. Przi tym okopywaniu, to tak plecy bolały, ze cłowiek jak du dómu przised, to ni móg sie wyprościć* (pmMiś: Jw); *Juz wtedy były masiny kónne, juz były masiny, co wykopała, wyruciyła grule ze ziymiom, rzondek sie orało i tak masina, podoruwało sie, sufla tako była, wołała sie sufla przi tyj masinie i to óna ta sufla jechała,*

a takie pióra były i takie koło, jak pióra były co fałatek na tym kole dookoła i óne wyrucały te grule z tom ziymiom, noji zbiyralimy, to juz było lzyj (KorpSp: Kc); (CzG, Fr, Jw, Kc, Łp).

2. **‘rząd, szereg’:** *Doprowdy ociec nie poznoł syna, bo Bartek był ubrany od głowy do nóg w cyrwiyniućki jak krew mundur i ino gombicki trzoma rzondkami świyciyły sie mu na bluzie, i kóński ogón majdoł mu nad głowom* (BalSKD 103: Fr).

RZONDOWY *przym.* **‘ogpol. rządowy; państwowy’:** *Dróga rzondowo* (matK: Dr); *Rzondowy las* (matK: Rp); *Rzondowy ‖ śtatny* (matK: Łp); (Dr, Jw, Łp, ŁW, Rp, Tr).

RZONDZIĆ *cz. ndk* **‘rozkazywać komuś, kierować kimś’:** *Taki, co rzondzi* (matK: CzG); *Przeór ksiyndzami rzondzi* (matK: ŁN); *Majster, co rzondzi* (matK: Tr); (CzG, Jw, ŁN, Nd, Rp, Tr).
💬 *Fto mo nogawice i kapelus, tyn rzondzi* (GrJMSp 263).

RZONSA *rz. ż* **‘górna część źdźbła zboża, zwłaszcza owsa, zawierająca ziarno; też: górna część snopa zboża; 📷 Tabl. III’:** *Jak gynste, to jak to cionzy ta rzonsa* (matK: Jw); *I tak, jak sie skóńcyło siana, trza, zaś przichodziyły zbiórki, a zbiórki to juz, to juz trza było umieć zboze kosić, bo jak nie umioł zboze kosić, to jak myrdnół kosom, zboze poleciało i ani rzonse, ani nie było to poukładane* (Kc); *Mondel u nos mioł siedymnoście, siedymnoście snopków sie kładło do mondla, w Niedzicy osiymnoście. A krzize kładli wtedy, jak było zboze nie barz suche, a juz go... idzie dysc, no to go powionzali tyz w snopy, tyz w snopy, snopy takie, ale, ale ułozyli na krziz. Zboze jako to rzonse razym tak dali i tak, a te dupy tam były na polu, na wiyrf rzuciyli miyrwe i óno musiało siedzieć tam choć ze dwa tyźnie, zeby go wiater przeduchoł i mogło iś, mogło iś do stodoły* (Kc); *Zeby kosić zboze, trzeba było mieć wprawe, coby zboze sie równo wolało. Jak zboze stoło i zogón był w równi, to pokosy były jedyn za drugim. Jak w brzyzku, ebo zboze legło, było powolane, to tak robiyli, zeby babom dało sie wchodzić na przewracanie a nie musiały deptać po rzonsie* (CzG); (CzG, Jw, Kc). [**rzonso** – Dr, Fr, Jw, NB, Nd; **rzynsa** – CzG, Nd]

RZONSO *rz. ż* **‘górna część źdźbła zboża, zwłaszcza owsa, zawierająca ziarno; też: górna część snopa zboża; zob. też: RZONSA; 📷 Tabl. III’:** *Jedna była obrócono haw, drugo tam* (matK: Dr); *W tyf lytraf sie kładło tak, a jak późniyj, jak juz były ta blatfornia, lygary, to sie woziyło na lygaraf zawse rzi... tym rzitowiym sie obracało do pola, a rzonsom do środka* (MMilMCK: Nd); *Zboze trza było umieć kosić, tak coby na pokos, coby z... kłóska leciały na bok, niy? Coby nie miyrzwić, bo siano to toś móg pokosić i potym sie roztrzepuwało pokosy, na zboze musioł kosić tak, coby lezało piyknie, cobyś potym przewrócić i do s... snop, coby zwionzać fajnie było, co rzonso musiała być na tu na, a toto rzitowie zaś tu, to sie tak godało rzonso i rzitowie* (KorpSp: Nd); (Dr, Fr, Jw, NB, Nd).

RZOZ *rz. mnż*

1. *bud.* **‘rowek po wewnętrznej stronie klepek u dołu naczynia drewnianego, w który wchodzi krawędź dna; zob. też: WONTOR w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** *Fug, do fugu ‖ rzoz ‖ wontory* (matK: Fr).
2. **‘ostrość narzędzia tnącego, niepoddającego się szybkiemu stępieniu’:** *Pobrusono i rozwiedziono piyła mo dobry rzoz* (CoWś 223: NB).

RZUCAĆ zob. RZUCIĆ
zob. fraz.:
RZUCIĆ [RZUCAĆ] UROK

RZUCAĆ SIE *cz. ndk* **‘denerwować się bardzo, wściekać się’:** *No, no to potym toci z mlycarnie, no, no rzucali sie, co jyj, bo, bo straśnie no tyn syr kisnół. Takie obroskie bunce były a lekki* (RnS 45: CzG).

RZUCIĆ *cz. dk* – **RZUCAĆ** *ndk* **‘w znaczeniu ogólnopolskim; zob. też: CISNÓĆ’:** *Ciskać ‖ rzucać* (matK: ŁW); *A tyn sobie myśli tak, pockoj, jo cie, Zydzie, tu wystrasym. Pochyciół z prizma kamiynie i rzucoł do nieba. Zyd widzioł, ze głupi idzie, w nogi ku Kiezmarku, tak ze to brzymie na nim hipkało jaz sie troki potargały, wpadło do fose, do groble to brzymie. A ón leci i konśtablerom godo, zeby złapiyli, bo głupi idzie ku nim, fcioł zabić i do Pana Boga skole rzucoł. Kośtablery go złapiyli i pod ratus pod magistrat zawarli Gałowica* (BubSpT 73: Kc); (Kc, ŁW, Nd).

RZUCIĆ [RZUCAĆ] UROK ‘nienawistnym, zawistnym spojrzeniem spowodować u kogoś złe samopoczucie lub nieszczęście w gospodarstwie’: *No urok na ludzi, przeważnie na dzieci jako małe dzieci. Małe dzieci, jak som, to takie niedobre ludzie, jes dziecko na polu cy tam dzieś, cy nawet przidzie du dómu i tako niedobro osoba, znacy sie niedobro, tako dwulicowo, no, fołsywo, zozdrosno, przede wszystkim zozdrośni ludzie rzucajom uroki* (Fr); – *Tu jesce był ksiondz, co rzucoł jakiesi uroki, niy? – Co? – Jesce był ksiondz, co puscoł jakiesi uroki, niy? – O, a nojbardzi na baby* (CzG); (CzG, Fr).

RZUT *rz. mnż*
zob. fraz.:
NA RZUT SKAŁOM

RZUTNY *przym.* **‘energiczny, ruchliwy’:** *Rzutniyjsy* [o koniu] (matK: Rp).

RZYCKA *rz. ż* **‘zdr. od rz. RZYKA’:** *Roz było, a w wiecór juz choćkiedy, watre sie polyło, brr, kazdy zimny był, a i... nad, nad rzyckom jesce sie tamok cosi kuchciyło, po, po, po całym dniu roboty, jak tak, spocony, siu. Dóma nie było tam łaziynek, coby sie kompać, moze w jakim laworku, to by sie moze umył* (Kc); (Fs, Kc).

RZYCNY *przym.* **‘pochodzący z rzeki; rzeczny’:** *Bo tam nie było betonu, duzo cymyntu, ino bar... bardziyj takie wopniano zaprawa była z pioskiym. Piosek tyz był tyn swój, nie był rzycny, ino tyn wopiynny piosek* (RnS 54: Dr).

RZYKA *rz. ż* **‘ogpol. rzeka’:** *Ploso nie na rzyce, ba na oborze, na łonce* (matK: ŁN); *Przi rzyce jes kamiyniec* (matK: Kc); *Lód idzie na rzyce, kie rzyka pusco* (matK: ŁN); *Rzyka abo struga, kie mniyjso* (matK: Nd); *Plos w rzyce; rzyka wielgo idzie; wyloła rzyka* (matK: Tr); *Rzyka Biołka w piyndziesiontym ósmym roku wyloła, wtedy była tako powódź tu okrutno, pozalywało nom pole, zabrała woda łonki, hen, choćktorego zogóna to juz mało zostało. Pore gazdów to zabrała, tak ze juz prawie, ze takie rozki pozostajom z polów* (CygTGS-I 137: CzG); *Było chwile casu, było bez połednie troske wolnego casu, no to my wio ku rzyce kompać sie. A przi rzyce było duzo dzieci, bo wsićko sie kompało. Wsićka sie kompali dzieci przi rzyce, chodziylimy abo na ryby popod, y, y, y, popod skole łapalimy pstrongi* (Kc); (CzG, Kc, Kr, ŁN, ŁW, NdZ, Tr). [**potók** – NB]

RZYMIYCEK *rz. mnż* **‘pasek do zegarka; zob. też: RZEMYCEK w zn. 2.’:** (CoWś 262).

RZYMIYŃ *rz. mnż*

1. **‘pasek wyprawionej skóry o różnym zastosowaniu; zob. też: RZEMIYŃ w zn. 1.’:** *Na coło kóniowi przechodziół taki nacółek – rzymiyń inacyj i to do huzdy seł* (matK: Fr); *Opasali go rzymiyniami* (matK: ŁW); *We Wilijom trafio sie dzieciom dostać byncke abo i rzymiyniym, a to niedobrze. Jak we Wilijom dostanies, to bes bity cały rok. Jaś: Lepi nie hernykojmy sie* (Czard 43: Nd); (Fr, ŁW, Nd).
2. *str.* **‘pasek do spodni; zob. też: RZEMIYŃ w zn. 2.’:** *Te rzymiynie to były kawalerskie, a ubiyrane na lyndackom mode, zeby kapecke figli porobić, to jak my tońcyli w kółecku i przisło robić niedźwiydzia, to my go śmigali tymi rzemiyniami* (pmKosz: Jw); (SSWG 22); (Jw).
3. **‘wąski i długi na ok. 2 m skórzany pasek, służący do przymocowywania KYRPCÓW do nogi; rzemienie przewleka się przez 2 (lub 4) ogniwka z przodu KYRPCA oraz przez UWRAZKĘ z tyłu nad piętą i owija się wokół nogi nad kostką; wcześniej KIYRPCE mocowane były do nogi NOWŁOKAMI, czyli długimi sznurami plecionymi z czarnej owczej wełny; zob. też: RZEMIYŃ w zn. 3.; 📷 Tabl. IV’:** *Na nogaf mieli kiyrpce. Były tam kiyrpce, no jak podobne tu na Podholu jesce i dzisiok som, ino dzisiok tu ozdobiajom ty kiyrpce, a wtedy nie było ozdobione, ino takie... rzymiynie tu były, portki sie to prziwionzało sukniane dokoła, tam śniyg juz nie wloz pod te portki* (BubSpT 132: NB).

RZYMYCEK *rz. mnż*

1. **‘krótki, cienki RZEMIYŃ’:** *Ugłówka – rzymycki na kufie* (matK: ŁN).
2. **‘pasek do zegarka; zob. też: RZEMYCEK w zn. 2.’:** (matK: Kc).
3. **‘zdr. od rz. RZEMIYŃ w zn. 3.’:** *Rzymiynie* || *rzymycki* (matK: Kc).

RZYNSA *rz. ż* **‘górna część źdźbła zboża, zwłaszcza owsa, zawierająca ziarno; też: górna część snopa zboża; zob. też: RZONSA; 📷 Tabl. III’:** *Z wiyrchu na snopku jes rzynsa, a ze spodku dupa* (plSarna: CzG); *Zboze trza było umieć kosić, tak coby na pokos, coby z... kłóska leciały na bok, niy? Coby nie miyrzwić, bo siano to toś móg pokosić i potym sie roztrzepuwało pokosy, na zboze musioł kosić tak, coby lezało piyknie, cobyś potym przewrócić i do s... snop coby zwionzać fajnie było, co rzonso musiała być na tu na, a toto rzitowie zaś tu, to sie tak godało rzonso i rzitowie* (KorpSp: Nd); (CzG, Nd).

RZYNSISTY *przym.* **‘o owsie: mający gęstą RZYNSĘ’:** *Ładne kosi* || *bujne* || *rzynsiste* (matK: Kr).

RZYNSOK*

zob. fraz.:
MEREŹKA RZYNSOK

RZYŹ *rz. ż* **‘ogpol. rzeź’:** *Wolce idom na rzyź* (matK: Kr).

S

S *przyim., łączy sie z narzędnikiem* **‘postać przyimka Z II; występuje tylko w takich połączeniach, jak: *s nami, s wami*)’:** *My tu mieli tak jako swoje ty wy... wydzierzawione i ón sie prawociół s nami* (RnS 94: Jw); *Cheba naozaj trafiył do myśli Walka, bo giymba od razu mu pojaśniała. – Dobre z wos dzieci, kied tak o mnie dbocie. To ugodojmy sie na jutro. Fciołbyf, zebyś ty, Marynko, tyz s nami pojechała* (KonkLit 2024: 158: Nd); *Juz w sobote, w sobote, juz chłopcy, jak sie mama tyj Marysi zgodziyła, no to juz chłopcy w sobote, w sobote kazdy swoje dziywce jakiesi mioł, poseł du dómu, du dómu tyj dziywcyny i musioł pytać: ciotko, cy puścicie wasom córke s nami na ostatki. Idymy na przikłod do Kuśmiyrza tego roku. No, no to nief ta idzie s wami, nief idzie* (Kc); *Dźwigły te słowa hajcego, scyrwiynioł na giymbie, stanół z ławy, huknół w stół piynściom. – A cymu nos tak ocyrnios? – wydusiył ze złościom. – Łóni dostołeś z wolnice nojlepse drzewo. – A jo nojgorse, jak sie s wami nie idzie, nie postawi, to sie dostanie samo ladace – stopurzył sie wściekły Franek, co to mu furt wsićko nie pasuwało* (SpCzyt 111: Nd); (Jw, Kc, Nd).

SABAŁÓWKI *rz. nmos, str.* **‘PORTKI charakterystyczne dla stroju jurgowskiego (Jurgów, Czarna Góra i Rzepiska), podobne w kroju do podhalańskich, z sercowatymi, dość dużymi PARZYNICAMI’:** *No to pamiyntom, to jesce nawet tam dziesi jes zdjyncie, ale dzie to zdjyncie jes, to tyz Pon Bóg go wiy. No to widać na tym zdjynciu, ze i kapelus góralski tyn pradziadek mioł, i no w ogóle, i tyn pas taki na bok wisoncy, neji i te sabałówki mioł. Neji jakiesi tam te kiyrpcontka mioł, nale to wtedy nie było, ze to kiyrpcontka som góralskie cy jakie, no bo kazdy seł, fto miał, no to tak to chodziyli w bosu, niy?* (KorpSp: Rp).

SABARAKA **‘element wyliczanki’:** *Em pem pinus em pem pinus sabaraka tinus sabaraka i tabaka em pem pus* (KorpSp: Kr).

SABAŚNIK *rz. mnż, kuch.* **‘piekarnik w piecu kuchennym (w dolnej części obok paleniska lub w górnej – w BYNKARCIE); nagrzewany spalinami z pieca kuchennego, wykorzystywany do pieczenia ciast w brytfannie oraz do przechowywania ciepłych pokarmów; 📷 Tabl. II’:** *Bradruła || sabaśnik – piekarnik po fachowymu* (matK: ŁN); *Sabaśnik był pod piecym z blachami. W nim my nojpiyrwi piekły sićkie ciasta. Sabaśnik, to wtedy sie nagrzywoł, jak my pod blachami polyli, to z tamtela sło ciepło i wtedy dopiyro mozna było piyc. W zimnym nie do sie piyc nic, to piyrse trza napolić, ozgrzoć, a potym dopiyro wkładać ciasto i piyc. Sabaśnik był dobry, bo nie trza prondu, zeby działoł, ba jacy drzewa troche, coby ozpolić pod blachami* (CzG); *Sabaśnik sie wołoł, wiycie, to ale to tam takie nieduze było jacy. A tamtyn piekarnik to był duzy, to wlazło seść, siedym chlebów takif okrongłyf, no* (RnS 69: Fs); (SSWG 22); (CzG, Dr, Fr, Fs, ŁN, NB) [**bradruła** – ŁN; **bradura** – Fs; **brandruła** – CzG, Dr, Kc, Nd; **brantruła** – Kc; **bratruła**; **framuga** – CzG, Jw, Rp; **piecyk** – Fr; **piekarnik** – ŁN; **ruła** – CzG, Jw, Nd; **sabatnica** – Dr; **sabatnik** – Dr, Kr, Nd; **sobaśnik** – Jw]

SABATNICA *rz. ż, kuch.* **‘piekarnik w piecu kuchennym (w dolnej części obok paleniska lub w górnej – w BYNKARCIE); nagrzewany spalinami z pieca kuchennego, wykorzystywany do pieczenia ciast w brytfannie oraz do przechowywania ciepłych pokarmów; zob. też: SABAŚNIK; 📷 Tabl. II’:** *Brandruła || sabaśnik || sabatnica* (matK: Dr).

SABATNIK *rz. mnż, kuch.* **‘piekarnik w piecu kuchennym (w dolnej części obok paleniska lub w górnej – w BYNKARCIE); nagrzewany spalinami z pieca kuchennego, wykorzystywany do pieczenia ciast w brytfannie oraz do przechowywania ciepłych pokarmów; zob. też: SABAŚNIK; 📷 Tabl. II’:** *– Wy znocie tom nazwe bynkart? Cyli to było w tyf staryf piecaf? – W staryf piecaf, a potym juz w tyf nowsyf i w kaflowyf juz stawiali jesce te bynkarty tyz, nale to juz były takie eleganckie i nizyjse, i rury w tym tyz były no,*

rura, brandruła, różnie to ludzie wołali, sabatnik (MMilMCK: Nd); (Dr, Kr, Nd).

SABER *rz. mnż* **'grabież, rabunek':** (matK: Kc).

SABLA *rz. ż* **'ogpol. szabla':** *A jesce wiycie, tu mom sable, sabla była złoto tyz* (BubSpT 85: Kr); *Św. Michoł wyziyro jak rzimski wojok: ocy u niego bystre, jak u jastrzymbia, na głowie mo zelazny hełm, na piersiaf pancyrz z naramiennikami, kolana gołe, łydki nagolennikami kryte, przi boku sabla, a w rynkaf pika* (BalNPK 42: Fr); (Fr, Kr, ŁW). [**siabla** – CzG]

SABRUWAĆ *cz. ndk* **'kraść, rabować':** (matK: Kc).

SACHARA *rz. ż, kuch.* **'ogpol. sacharyna; miała kształt drobnych groszków, używano jej do słodzenia zamiast cukru ze względu na niższą cenę; zob. też: ZACHARZINA':** *Handrycyła o to tak, jak handluwała, to zawse mówie handrycyła materiałami i sachare, no to takie cukierki były do słodzynio ... mama mówiyła, ze do wsystkiego i do ciasta, i do herbaty, i do wsystkiego to było, no to takimi cukierkami, niy?* (KorpSp: Dr).

SACHRUŚ *rz. mos* **'człowiek oszukujący przy handlu':** (matK: Kc).

SACOBLIWY *przym.*

1. **'mający na uwadze przede wszystkim korzyści, skąpy, niepostępujący spontanicznie; zob. też: WYRACHUWANY':** *Sacobliwy || wyrachuwany || wyśtuduwany* (matK: Nd); *Sacobliwy, na cyje leci, ale swojego nie do* (matK: Łp); (Łp, Nd).
2. **oszczędny, szanujący coś, np. odzież':** *Sacobliwy, co sacuje* (matK: Fs); *Sacobliwy rod sanuje ubranie* (matK: Rp); (Fs, Rp).

SACOWNIK *rz. mos* **'człowiek szacujący szkody w uprawach, powstałe na skutek klęsk żywiołowych; zob. też: TAKSATOR w zn. 2.':** *Sacownik || taksator* (matK: Fs); *Przijechoł sacownik i sacuwoł* (matK: Łp); (Fs, Łp, Nd].

SACUNEK *rz. mnż* **'ogpol. szacunek':** [– A z czego to się wzięło, że się mówi, że pszczoły nie zdychają, tylko umierają?] – *To jes taki sacunek, sacunek dlo pscoły, no bo...* [– Dla tej pracowitości.] – *Tak, no pracowi..., pracowitości, noji samo, samo to, ze kazdy godo, ze jak te pscoły wyginom, no to, no to ludzkość tak samo, niy?* (Kc).

SACUWAĆ *cz. ndk* **'oceniać zakres i wielkość szkody w gospodarstwie rolnym':** *Przijechoł sacownik i sacuwoł* (matK: Łp); *Bedom sacuwać zarno, bo sekuruwane, zbiyło na poły het* (matK: Kr); *Przidzie, zeby sacuwoł, to trowa zarośnie abo jak tyz niy, to gazda ceko dziyń, drugi, na trzeci widzi, ze nikogo ni ma, idzie i jak moze tak grulki popoprawio, coby tyz to co nie zachronić* (BubSpT 108: ŁW); (Kr, Łp, ŁW).

SACUWANIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. SACUWAĆ':** *I tak, na jesiyń przidzie do głównego sacuwanio, a to powiedzom, e fto tam wiy, cy to były dziki, cy nie były dziki, bo juz trowom syćko zarosło, nic nie znać* (BubSpT 108: ŁW).

SADLISKO *rz. n* **'zgr. od rz. SADŁO II':** *Flofór abo nie wiym, jak tam nazywajom, ale nie, bo było, tak zawse mówiom, ze ale ty mos flofór wielki, niy? Nale cy to jes od downa tak ujynte, no to tyz nie wiym takik rzecy od dziadków, no bo, no wisi ci flofór, no wisi ci to sadlisko, niy?* (KorpSp: Rp).

SADLOK *rz. mż* **'samiec śledzia':** (matK: ŁN, Tr).

SADŁO I *rz. n, blm* **'tkanka tłuszczowa odkładająca się wokół narządów wewnętrznych zwierząt, wykorzystywana do przyprawiania potraw, zwłaszcza KAPUSTY, KWAŚNICY (używane też jako środek leczniczy, np. sadło świstaka)':** *Sadło na błonaf, na ziobraf* (matK: Kc); *Maściyli tom kapuste sadłym. A jak sie świnie zabiyło, to sie wy..., wy... wykrojyło same środek słóniny, y, y, taki posek z jednego połcia, bo to sie nazywoł połeć tyn, z tyj słóniny, i z drugiego. A tu mo świnia, jak sie jom rozbiere, to mo takie sadło i to sie sadło tak wy... wypruje i to takie sie zrobiyło, i to sie pokrajało tyn, tyn, tyz te słónine, dobrze, tak straśnie mocno sie nasolyło, i zrobiyło sie takom jak poduske, i dookoła sie obsyło. I to sie dało do takiego, do takik dwók, taki, takik, jak z tego takie były desecki i, i to sadło tak w tym wisiało, i tak sie wyndziyło na izbie to, to sadło. I tym sadłym sie maściyło tom kapuste. To było tak porne, ze kie to sadło prazyli ludzie, to, to z jednego kónca wsi na drugom było cuć to sadło, wiys?* (CzG); (CoWś 175); (ogsp.).

SADŁO II *rz. n, kuch.* **'uformowane jak duży bochen zewnętrzne błony jamy brzusznej świni, wypchane tłuszczem odartym z jej narządów wewnętrznych oraz kawałkami słoniny; po zaszyciu przechowywane nawet kilka lat i używane do przyprawiania potraw, zwłaszcza kapusty i KWAŚNICY':** *Na piyntrze wisom dwa połcie spyrki i sadło* (CoWś 174: NB); – *A jak sie nazywało, w cym w ogóle trzimali sadło? – Sadło trzimało sie normanie, my w dóma mieli dwa gónty, z jednyj strony było tu ściśnione takiym poskiym cy drótym, do tego sie wkładało sadło i z drugiyj strony sie zaś dociskało, i to w tym wisiało, i w tym sie wyndziyło, a sadło no to było w dwóf błonaf nakładzione te odpadki ze świnie tłuscu, bo świnia mo błony na jednyj połowie i na drugiyj, tu jak som zebra i toto sie zesywało niciom, dratwom dookoła i, i solyło.*

Toto sie nie zepsuło, to sie utrzimało nojdłuzyj, bo tam było grubiyj nieroz soli, jak tego sadła tłuscu w środku (MMilMCK: Nd); *Po wyciynciu połci słóniny, wszysko rosolyło sie na korycie, po wyrosolyniu wyndziyło sie na olsynie. Połcie słóniny, sadło, sołdry i ziobra wiysało sie wysoko, coby koty nie rusyły* (NaSp 24–25: 10: Jw); *Jak ci brakło słóniny cy smolcu, a piyrwi ani smolcu juz zodyn nie widzioł, bo sadło robiyli, jak zabiyli świnie, to sadło robiyli. Wsićkie te te tłuste fałatki sie dało do kupy i taki jak chlyb zrobiyli z tom błonom z jednyj strony, z drugiyj, zesyli dookoła i wyndziyło sie sadło i słónine. I toto sadło było do kapusty* (RnS 184: Nd); *Przi kłuciu świnie, jak była barz tłusto, to nie topiyło sie smolcu, ale wsićkie tłusce solyło sie i zawijało w błony i zasywało grubom dratwom i na korycie sie rosolyło z innymi wyrobami. A cymu robiyli sadło? Odpowiydź prosto – jak była świnia duzo, było duzo miysa, duzo słóniny, to i duze sadło, to miało wystarcyć na cały rok. Gdyby sadło było stopione, to smolec smakuje lepi, nie wytrzimoł cały rok. A sadło cym było starse, to barz słabo ubywało. Sadłym omascono kapusta, a jak juz było starse, to starsym ludziom nie przeskodzało, ze starziznom cuć, ale młodym nie podchodziyło* (Iwan 78: Nd); *Noji potym wziyni zasyli na obyrt, takie koło było i to uwyndziyli, i tym sadłym, y, tym sadłym, y, kapuste, y, o... okrosali, no maściyli* (KorpSp: ŁW); (Jw, Kc, ŁW, NB, Nd).

zob. fraz.:
BABSKIE SADŁO
FRIŚKIE SADŁO
KANIE SADŁO
NIEPILO SPYRKA WSE LEPSO OD SWOJEGO SADŁA
NIETYKALNE SADŁO
NIETYKANE SADŁO
ŚWISTACE SADŁO

SADZA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Dźwiyrka na wymiatanie sadzy* (matK: Jw); *Sadza sie zbiyro w kochu* (matK: Fs); (ogsp.).

SADZARKA *rz. ż, now.* **‘maszyna do mechanicznego sadzenia ziemniaków; 📷 Tabl. III’:** *Ne, sadzarkom my sadzyme grule* (plBłachut: Fr).

SADZELINA *rz. ż* **‘szron osadzający się na drzewach, drutach itp. w czasie mrozu i mgły; szadź’:** *Bule śniegu nad studniom, choćdzie to sadzelina* (matK: Nd); (Dr, Fs, Nd). [**osedzelina** – Fr; **sedzelina** – Fr, ŁN, ŁW; **sedzielina** – Kr, ŁW; **sezelina** – ŁW; **syndzelina** – CzG, Łp; **syndzielina** – Łp, Rp]

SADZIĆ *cz. ndk*

1. **‘ogpol. sadzić, zwłaszcza ziemniaki’:** *Co drugo skiba sie sadzi* (matK: Dr); *No to w zimie, jak było, to trza było wozić, takie włóki, włócki i woziyło sie gnój. Tyn gnój sie wywoziyło do pola, bo na wiesne trza było ozkiduwać i sadzić grule. No to my sadziyli potym, jak sie wywiezło, no to potym przichodziyło wiesna* (CzG); *– Tak jak sie sło sadzić, no to jak to wyziyrało? Ze te grule, sie, no pokrajane, no okrowki do workók i co, trza było tam takie poświyncone bazie tam dawać? – Hej, hej, hej. Bazie trza było i wode świynconom. – I co, sło wiyncy ludzi, tak? – No, musiało być wiyncy ludzi, zawse sie jedyn drugiymu somsiedzi pomogali* (Jw); *Świynciyli bazie to tyz właśnie na urodzaj. Jak śli sadzić grule, to w skibe wkładali tom gałonzke bazi, jak na przikłod śli sioć, to wyrucali tom bazie z cystym zasiewym, to wierzyli, ze bedom urodzajne plony* (EŁukMCK: Nd); *Jak juz sie wyrobiyło, to trza było brony wzionć i poskródlić, i zaś na obornik dać, i ziymnioki nasadzić* (plBłachut: Fr); *Grule sie sadziyło na wiesne, a potym na jesiyń je kopało. Bez lato totyz było roboty koło nik, jak rosły, bo to trza było ik plewić, coby ziombrym nie zarosły, okopuwać je, stonke zbiyrać, coby naci z grul nie zezarła* (pmMiś: Jw); *Teroz powyrucali bacók, ale zabrali, bo posadziyli sadzonki, porobiyli, na malućkie smyrecki sadziyli, tam teroz nie wolno paś iś* (BubSpT 14: CzG); *Grule sadzymy tak, ze jedzie sie piyrse pługiym, środkiym rolom i sadzi sie grule zaroz do bruzdy. Potym sie jedzie z drugiyj strony, zaś wraco sie, ale sie robi taki odstymp, zeby miyndzy tom bruzdom, a tom bruzdom był odstymp na dwie skiby. A tak potym sie jedzie dookoła znowu na prózno i biere sie drugie roz skibe, to sie nie sadzi, jaze potym, po tyj stronie za trzeciom i tak, ze zawse co drugo skiba przichodzi rzondek* (BubSpT 133: NB); (ogsp.).
2. **‘umieszczać kurę, kaczkę, gęś na gnieździe z jajami, by wysiedziała młode’:** *Sadzić kacki na jojka* (matK: Dr); *Kwoke sadzi sie na jojkaf* (matK: Kc); *Sadzić kwoke; późno my sadziyli, młode kury* (matK: Kc); (Dr, Kc).

zob. fraz.:
SADZIĆ POD SKIBE
SADZIĆ ZA PŁUGIYM
SADZIĆ ZA SKIBOM

SADZIĆ POD SKIBE **‘sadzić ziemniaki, kładąc OKROWKI po wyoraniu jednej skiby, a następnie przyorywać je drugą skibą’:** *U nos syćko pod skibe sie sadzi, za pługiym. W jesiyni spokłado, prziryftuje, zeby to było miyncejse, noji zeby*

tak nie zarostało. No dzisiok to juz wiycie nastały masiny, downi to syćko rynkami sie siekało, tyz pod skibe sadziyli, ale to tyz juz rynkami, motykami sie siekało, jesce i rynkami, i motykami sie okopuwało (BubSpT 113: ŁW). [**sadzić za pługiym** – ŁN; **sadzić za skibom** – Jw]

SADZIĆ ZA PŁUGIYM **'sadzić ziemniaki, kładąc OKROWKI po wyoraniu jednej skiby, a następnie przyorywać je drugą skibą; zob. też: SADZIĆ POD SKIBE':** *Za pługiym sadzorka sadzi* (matK: ŁN).

SADZIĆ ZA SKIBOM **'sadzić ziemniaki, kładąc OKROWKI po wyoraniu jednej skiby, a następnie przyorywać je drugą skibą; zob. też: SADZIĆ POD SKIBE':** *Za skibom sie sadzi* (matK: Jw).

SADZONKA *rz. ż* **'młoda roślina, zwykle wyhodowana z nasiona, przeznaczona do wysadzenia na polu':** – *Przi cyscyniu lasu ani przi młodyf sadzonkaf byś sie nie urobiył. Ftosi inksy cie wyryncył i trza było mu zapłacić. A ty sie nie drop teroz po tyj łysinie, ale płoć – odpowiedzioł prezes* (SpCzyt 111: Nd); *Teroz powyrucali bacók, ale zabrali, bo posadziyli sadzonki, porobiyli, na malućkie smyrecki sadziyli, tam teroz nie wolno paś iś* (BubSpT 14: CzG); (CzG, Nd). [**sodzonka** – Fr]

SADZORKA *rz. ż*

1. **'kobieta sadząca ziemniaki; zwłaszcza wynajmowana do tej pracy':** *Sadzorka sadzi* (matK: ŁN); (ŁN, Nd). [**sodzorka** – Fr, Łp, Rp]
2. **'wykrojona część ziemniaka z kiełkiem, przeznaczona do sadzenia; zob. też: OKROWEK; 📷 Tabl. III':** (matK: Kr, Tr).

SADZUWAĆ *cz. iter.* **'sadzić wielokrotnie':** *Sadzuwalimy barz piykne* [kwiaty] (matK: Fr).

SADZYNIE I *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. SADZIĆ':** *W zimie zelorze śli rombać drzewo do lasu. Zelorz seść razy prze siebie móg przziwyź na wozie drzewo na opał, ale za to musioł odrobić 3 dni przi sadzyniu drzywek w pańskiym lesie* (SpCzyt 108: Nd); (Dr, Nd).

SADZYNIE II *rz. n* **'posadzone rośliny':** *To sadzynie, co my posadziyły, to het posknie* (matK: Dr).

SADZYNISKO *rz. n* **'obszar w lesie obsadzony małymi drzewkami':** (matK: Łp).

SAFARNIA *rz. ż* **'duża skrzynia drewniana z desek, szczelnie zamykana wiekiem, z jedną lub kilkoma przegrodami, służąca zwykle do przechowywania ziarna; 📷 Tabl. III':** *Jak sie sło do młyna mielić monke, to my mleli od razu wiyncy, coby było w dóma. Dziesi to trza było trzimac, coby ta monka nie zawilgła, no to my jom dawali do takiyj drewnianyj safarni. To była tako drewniano safarnia, tako skrzinia, nie ozdobiono nicym, ba tako jacy. Ta safarnia stoła w kómorze, bo tam było zimno, nie grzoło sie to i wilgoci nie było* (pmMiś: CzG). [**kasta** – Dr, Fr, Nd; **safarnio** – Fr, Kc, Nd]

SAFARNIO *rz. ż*

1. **'duża skrzynia drewniana z desek, szczelnie zamykana wiekiem, z jedną lub kilkoma przegrodami, służąca zwykle do przechowywania ziarna; zob. też: SAFARNIA; 📷 Tabl. III':** *Jak sie zemleło monke, ne to trza było jom dziesik trzimać, to były zrobione takie safarnie, skrzinie i tam sie tom monke trzimało* (plBłachut: Fr); (Fr, Kc, Nd).
2. **'ironicznie o kobiecie grubej, o dużych biodrach':** *To sie śmioli z takij hrubyj, syrokij w biedrak, ze to tako safarnio* (GrJMSp 250).

SAFEL *rz. mnż, kuch.*

1. **'duży SAFLIK':** *Do safla dało sie wode* (matK: Fs); *Safel – kompać sie mozno* (matK: Fr); *Cebrzik mioł dwa ucha, inksy jak safel* (matK: Fs); *Safel to był juz taki duzy, to juz gornków w tym nie myli, ino sie ludzie w tym myli* (Nd); *Kolyjnym sposobym na przikłod to było, ze robiono takom parówke, sło, sło sie na sope i zbiyrano zioła, ktore tam jak, powiydzmy, było to sianko, to wiadomo zawse było sie coś pokrusyło, i zbiyrano to sianko, i po prostu zaparzano, i jak dawniej robiyli na przikłod siecke, mieli takie specjalne takie safle, to zaparzali tam wiyncyj, zlywali wodom i teroz tom ta osoba siadała na tyn safel, ocywiście tam było takie dynko położone drewniane, zawijali jom kocym i óna po prostu miała takom parówke w sposób naturalny* (Nd); *Była rajbacka. Sićko sie rajbało na rajbacce. Robiyło sie ług do jakiego safla, tak duzo, co wysła woda, to było takie jak prosek. Potym zaś była juz tako soda. To było takie jak lody, kupuwało sie. Neji tak sie prało* (GrJMSp 306); *(Putnia była, to miała roncke, co sie nosiyło wode to było wysokie takie) w putni wode sie nosiyło, a w tym ... balia abo wa... albo tyn safel (to było okrongły), lym ze safel to my tu woławali, był okrongły i w tym sie krowom siecke parzyło, i polywonke sie dawało, nazywało sie to polywonke, a balia to juz była w dóma tako jajowato, no to kupiyło sie juz wanne drewn...), no ale kiedy mieli drewniane, takie tyz robiyli* (*ale racyj to safel sie nazywoł*) (MMilMCK: Nd); *Jedyn drugiymu odrobiali, nie płaciyli, zeby płaciyli, ino odrabiali. Powiym, ze my z chłopym chodziyli odrobiać, a potym jak sie przisło po tym młócyniu, pani, nie było... To sie trza było w saflu wielgim wode grzoć, bo nie było wodów, to sićko gryzło* (RnS 86: Fr);

[– Jak to się rajbało?] – *Ne na rajbacce, ne w saflu woda była. Do saflaś nagrzoła wody, nakładłaś se grotów, tego prosku troche wsypała, bo ta było tyz obskurnie z tym proskiym, nale nale juz był prosek, hej, noji wsypała i te groty sie namocyło* (RnS 182: Nd); *Wode trzeba było nanosić, jak miołfto studnie, to ze studnie, jak ni mioł studnie, to z rzyki trzeba było nanosić. Taki wiynksy zapas wody to był duzy safel stoł w kómorze, ktory mieściył do piyntnoście nawet dwadzieścia konewek* (Iwan 21: Nd); (Fr, Fs, Kc, Nd).

2. **‘CEBRZIK do przygotowywania POLYWONKI’:** *Safel, wom powiym jesce, co to było za... jak jo pamiyntom, y, y, y, nie som takie rzecy, zeby myli w tym. Safel to było cosi takie duze drewniane. Powiym wom, jak było. W do... downyf casaf safel, do tego safla na... nasypali siecki i sikali w nocy, nie chodziyli na pole. Sikali wsićka do tyj siecki i tom siecke sie dawało krowom, jesce ustrugali runkle, ustrugali na takie... runkle, abo taki siekoc był, posiekali, posiekali rynkom, noji ruciyło sie to do tego abo korpiele, abo runkle i dawało sie krowom. To my, to my wołali, do safla sikoj, tam do safla, wyjscyj sie tam do safla* (Kc).

SAFIJAN *rz. mnż, str.* **‘czerwona kozia skórka, wykorzystywana w kuśnierstwie do naszywania aplikacji na serdakach i kożuchach’:** *Cyrwony safijan. Posecek safijanu. Serdoki som wysywane cyrwonom, safijanowom skórkom. Nie byłaby baba babom, kieby co nie wymyślała i tak na pocontku mieli my ino cyste serdoki, a óna monciyła, fciała paradniyjse, safijan sie jyj spodoboł i dlo świyntego spokoju zacynto wysywać te widzimisie, bo jak to godajom: Dzie diabeł ni moze, tam babe pośle* (pmKosz: Jw).

SAFIJANOWY *przym., str.* **‘od rz. SAFIJAN’:** *Cyrwony safijan. Posecek safijanu. Serdoki som wysywane cyrwonom, safijanowom skórkom. Nie byłaby baba babom, kieby co nie wymyślała i tak na pocontku mieli my ino cyste serdoki, a óna monciyła, fciała paradniyjse, safijan sie jyj spodoboł i dlo świyntego spokoju zacynto wysywać te widzimisie, bo jak to godajom: Dzie diabeł ni moze, tam babe pośle* (pmKosz: Jw).

SAFLICEK *rz. mnż, kuch.* **‘mały SAFLIK’:** *Bednorki, z tyk sie składo saflicek do rajbanio, z tyk bednorkók* (matK: Jw); *Saflicek to było takie okrongłe, drewniane z zelaznymi obronckami. W tym sie gornki myło* (pmMąka: Nd); *Bo to downo kiedy tyz tak było, ze w izbaf my nie uzywali wiadra takiego jak dzisiok glyjtuwanego, ino były putnie takie troske plaskowate, nie tak okrongłe, ino troche były to takie plaskowate, to tyz sie robiyło w dóma, no to jo juz takie putnie robiół, saflicki robiół, dopiyro kief juz ze skoły wyseł* (BubSpT 49: Fr); *Co przi piecu i blisko ciepły wody, to ławecka i saflicek na mycie grotów kuchennyf, a przi ławce mały stołecek, dzie małe dziecko lubieło se siednóć* (Iwan 3: Nd); [Pod zawieszoną do odcieknięcia grudkę sera] *to podłozyli cosi, zeby kapała, a dy moze jako gorcek, saflicek jaki, co ślywali tom zyntyce; zyntyce z tego kotła do saflicków powylywali, bo musieli wymyć kocieł* (TPPG I 178: ŁN); (CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁN, Nd, Rp, Tr). [**siaflicek** – Kr, Łp; **sioflicek** – Łp]

SAFLIK *rz. mnż, kuch.* **‘drewniane (nowsze – blaszane), niskie naczynie z klepek, o kształcie owalnym lub okrągłym (podobne do wanienki lub CEBRZIKA), często na 3 nogach, używane w domu do mycia naczyń, płukania ziemniaków itp.; 📷 Tabl. II’:** *Jesiyniom kisiyło sie do becki kapuste. Poobiyrało sie jom fajnie, powyrzinało sie głombie, jak tam za duze, poprzerzinało sie główki. Kładło sie do hebla, zhebluwało sie, pod spodkiym był saflik, leciało do saflika* (GrJMSp 305); *Do saflika nalyj wody i wymoc nogi* (CoWś 187); *Krowom, coby sie lepi dojyły, to my im robiyły takom polywonke. Brało sie siecke porzezanom, łupiny z gruli, otrymby, to trza sićko wymiysać i poloć wodom. Krowy jak ino obocyły, ze to polywonka, to tak zarły jak wsciekłe. Dawało sie to rano i wiecór w takim zelaznym safliku* (pmMiś: CzG); *Na Świynta to tata polół watre, a mama grzoła wode w gornkak. My sie kompali. Piyrse jo, dzieci, w tyj samyj wodzie, od nojmniyjsego w tyj samyj wodzie, w safliku* (JurgTB: Jw); (CzG, Fr, Jw, Łp, Nd, Tr). [**miśnik** – Fr, Kr, Łp; **siafel** – Fr, Kc, Łp]

SAGAN *rz. ż, kuch.* **‘blaszany czajnik z dzióbkiem; 📷 Tabl. II’:** (matK: Jw).

SAGANEK *rz. mnż*

1. *kuch.* **‘mały czajnik’:** *Saganek, choćfto woło cajnik* (matK: Jw).
2. *kuch., now.* **‘żeliwne naczynie z pokrywą dokręcaną śrubą, używane do smażenia mięsa i warzyw; 📷 Tabl. II’:** [– O tam w rogu jest kociołek.] – *No, saganek, no ale to juz modyfikuwany. Mało kiedy my z nim robiyli, to kupiyła niewiasta nasa i, i nie wiym, cy dwa razy był uzywany teroz juz...* [– A co robicie w tym kociołku?] – *No to robiyli takie te..., grule, cosnyk i takie tam, i to sie dusi. Na watrze to stoji* (Kc).

SAGE*

zob. fraz.:
NA SAGE

SAGON *rz. mnż, kuch.* **‘duży pękaty garnek’:** (matK: Fr).

SAJCA *rz. ż* **‘dłuższy niż SAJTA kawałek drzewa używany do palenia w piecu piekarskim’:** (matK: Kr).

SAJTA *rz. ż* **‘gruba szczapa drewna – połowa lub ćwiartka rozłupanego KŁOTKA, przeznaczona do palenia w piecu; polano’:** *Sajty, w piekarnym piecu, to sie sajtami poli* (matK: Dr); *Sajty sie nascypiom* (matK: Fr); (ogsp.). [**sojta** – ŁN, Tr]

SAJTECKA *rz. ż* **‘zdr. od rz. SAJTA’:** (CoWś 187: NB).

SAJTKA *rz. ż* **‘mała, cienka SAJTA’:** *Sajtka scypanego drzewa* (matK: Tr); *Rozparztek jak sie scypi drzewo na sajtki* (matK: ŁN); (ŁN, Tr).

SAJTOWIZNA *rz. ż* **‘nałupane szczapy drzewa’:** *W siongi to sajty, sajtowizne scypo sie || scypi sie z kloców* (matK: Fr).

SAJTÓWKA *rz. ż* **‘kawałek łupanego drzewa’:** (matK: CzG).

SAJTUWAĆ *cz. ndk* **‘rozłupywać drzewo na SAJTY’:** *Sajtuwać || rombać || scypać* (matK: Tr); (Fr, Nd, Tr).

SAJTUWANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. SAJTUWAĆ’:** (matK: Fr).

SAK *rz. mnż* **‘sieć na ryby w kształcie stożkowatego worka, umocowanego na półokrągłym pałąku, do którego przymocowany bywa drążek umożliwiający łowienie ryb z brzegu; stosowany do łowienia na głębszej wodzie; 📷 Tabl. III’:** *Do saków – siatka tako na ryby* (matK: ŁN); (Fr, Jw, ŁN, Nd).

SAKOMBARDY *rz. nmos* **‘bokobrody’:** *A ujek nas mo, mioł takie sakombardy duze i takie wielkie bausy, ze jak piół mlyko, to mu sie to sićko marasiyło, niy? Sakombardy to som bokobrody, a bausy no to wonsy* (KorpSp: Kr); (Kr, Tr). [**barwy** – Fs; **komperdy** – Rp; **sakomparty** – ŁW, Nd, Tr; **sakumpardy** – Kc; **sakumparty** – ŁW; **zakomparty** – ŁW]

SAKOM PAK **‘całkowicie, bez reszty’:** *Zabrali sakom pak syćko* (matK: Dr); *Sakom pak – do kupy* (matK: ŁN); *Sakom pak, kie idom ze sytkim* (matK: Tr); (Dr, ŁN, Tr). [**sakom pakom** – Rp]

SAKOM PAKOM **‘całkowicie, bez reszty; zob. też: SAKOM PAK’:** *Sakom pakom zabrali syćko* (matK: Rp).

SAKOMPARTY *rz. nmos* **‘bokobrody; zob. też: SAKOMBARDY’:** *Sakomparty || sakombardy* (matK: Tr); (ŁW, Nd, Tr).

SAKRA *wykrz.* **‘przekleństwo’:** *Na Bukowina, Białka teroz, sakra Białka, bo posła. Białka wyjechała het, przed Zokopane nawet sie wystartuwała* (KorpSp: Rp).

SAKRABELNY *przym.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: wielki, olbrzymi; kosztowny’:** *Co sie dostawało? E, to takie prezynciki były marne ino, to nie były zaś tak jak dziś, bo dziś to som sakrabelne, dziś to prezynty mia... przekracajom sićkie możliwości* (KorpSp: Rp).

SAKRABUCKO *przysł.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: bardzo intensywnie’:** *Neji tak sie patrzołek na to, patrzołek sie na tom wiewiórke, to óna tak zaceła lecieć na dół, jo myślem, Jezus Maryja, neji tak sie w połowie zatrzimała, bo sie chyciyła. Jo myślołek, ze zejde tam na zawał, ze zleci na mnie. Neji potym ta wiewiórka uciekła dziesik i my pośli dalyj, powiedziołek tam pani. Neji wychodzymy na plaze, leje tak sakra... sakrabucko, neji idziemy tom, plazom sićka majom piosek po kolana. Idymy, idymy i przisła tako pieruńsko fala i sićkie bóty były mokre. Jo se myślem, o Jezus* (KorpSp: CzG). [**sakraholsko** – Rp]

SAKRAHOLSKI *przym.* **‘wywołujący silne negatywne emocje; cholerny’:** *A downiyj sie sanuwało, łyzke monki sie sanuwało. Jedyn drugiymu pozycył, ale przised i oddoł, bo mu pozycył, bo ni mioł, bo była biyda, a dziś jes biyda? Dopiyro te sakraholskie śludanty, dopiyro bedom wiedzieć, co jes ta biyda, ino na razie ni ma* (KorpSp: Rp).

SAKRAHOLSKO *przysł.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: bardzo intensywnie; zob. też: SAKRABUCKO’:** *Leje, grzeje, stanóć musis i ni ma. Zolezy dzie jes, teroz juz tak teroz sie koło chałupók pchajom, a jak downiyj trza było jechać na Ukraine? Wilki były, pilnuj, leje, kurzi, grzmi i pilnuj, zeby ci owce cosi nie wzion wilk. A dziś powiy, a dziś te pany sakraholsko mondre strasne powiy, dy, mos owce, to se ik pilnuj, no* (KorpSp: Rp).

SAKRA ZYWOT *wykrz.* **‘przekleństwo’:** *O, siwy dym! E, sakra zywot, ne jak tak mozno było tak spieprzić! Toś nie widzioł, dzie jedzies!?* (pmJerd: Fr).

SAKUMPARDY *rz. nmos.,* **‘bokobrody; zob. też: SAKOMBARDY’:** (matK: Kc).

SAKUMPARTY *rz. nmos* **‘bokobrody; zob. też: SAKOMBARDY’:** (matK: ŁW).

SAL *rz. mnż, str.* **‘szalik; zob. też: SIALIK’:** *Sal || salik || holstuf* (matK: ŁW).

SALA *rz. ż* **‘duże pomieszczenie nadające się do organizowania w nim zebrań, różnych imprez’:** *Tu wsyćko teroz, teroz w remizie strazackiyj. Bo tam momy fajnom sale, nie wiym, cyście byli na remizie?* (Kc).

SALCESON *rz. mnż, kuch.* **‘ogpol. salceson’:** (matK: Jw, Kc, Kr, ŁW, Nd, Tr); – *Smolec tyz sie robiyło? – Smolec, smolec hej. Smolec sie robiyło, jak*

sie świnie zabijało, no to tyn w środku tyn tłusc, neji co takie błóny były tyj słóniny, to, to, to nie wyndziyli, ale poobcinali i z tego robiyli smolec, na skórki powyciongali zaś do salcesonu (Nd); (Jw, Kc, Kr, ŁW, Nd, Tr). [**przesmak**; **przezburst**; **salsason** – Kr, Łp, Rp; **salseson** – Kr; **salsyson** – ŁN; **selson** – Tr]

SALIK *rz. mnż, str.* **‘szalik; zob. też: SIALIK’:** *Sal || salik || holstuf* (matK: ŁW).

SALKA *rz. ż* **‘nieduże pomieszczenie nadające się do organizowania w nim zebrań, różnych imprez’:** *No ón* [dom ludowy] *jes tam w strone kościoła, tam, tam my w jednyj salce ćwicyli te tońce* (Kc).

SALMY *rz. nmos* **‘psalmy – rodzaj nabożeństwa maryjnego’:** *Salmy w maju śpiywajom, siedym salmók śpiywajom, potym litanijo* (matK: Rp).

SALONKA *rz. ż* **‘długi, prosty cukierek, owinięty w staniol, wieszany na choince; zob. też: PALICKA w zn. 2.; 📷 Tabl. VI’:** *Salonki te cukierki, tak, salonki* (KorpSp: Jw).

SALSASON *rz. mnż, kuch.* **‘ogpol. salceson; zob. też: SALCESON’:** *No my przeważnie no to bocki, salsasony, kiske, cynsto takie miyso w słojikak sie downo robiyło, takie jak teroz, co som cynsto takie przedawane teroz w Biedronkak, to downo sie robiyło, pamiyntom, w słojicku to tyz piyknie zawarzuwało sie, to było bardzo dobre takie konserwowe* (KorpSp: Rp); (Kr, Łp, Rp).

SALSESON *rz. mnż, kuch.* **‘ogpol. salceson; zob. też: SALCESON’:** (matK: Kr).

SALSYSON *rz. mnż, kuch.* **‘ogpol. salceson; zob. też: SALCESON’:** (matK: ŁN).

SALUNEK *rz. mnż* **‘ozdobne wykończenie zewnętrznych lub wewnętrznych ścian domu drewnianego, wykonane z równych, wąskich desek, układanych we wzory; zob. też: SIALUNEK’:** (matK: Fr).

SALUWAĆ *cz. ndk, bud.* **‘obijać coś, np. zewnętrzne ściany domu drewnianego, wrota do stodoły, wąskimi deseczkami układanymi we wzory’:** *Robiyli w scytak te słónecka, te, te patyki saluwali z desecek fajne ... prziśtychy robiyli w dachak. Takie załómania.* [– Co to są *prziśtychy*?] *– Cyli idzie kont prosty w dół, na późniyj tak zwany jes prziśtyk tam, załómany kont jes dachu, neji wtedy popod spód widać było rysie wycinane ryncnie, ślifowane, te belki, główne lygary, ktore sły przez cały dóm, cyli tak jak strop, neji to trza było tyz zadłubać fajnie na wyngłak to wsystko, zeby to spasuwało, zeby to nie wypadło, zeby to nie, nie rozesło sie za duzo, tak ze to musiało być wymiyrzone prawie ze do milimetra i zacinane jes ryncnie piyłkom* (KorpSp: Rp); (Fr, ŁW, Rp).

SALYTRA *rz. ż*

1. **‘ogpol. saletra – nawóz sztuczny’:** *Salytra wapniowo* (matK: Fs); (Fs, ŁN, Łp).
2. *kuch.* **‘środek stosowany do peklowania mięsa’:** *Salytre sie daje do miysa* (matK: Fr).

SALYTRUWAĆ *cz. ndk* **‘konserwować, peklować mięso przy użyciu saletry spożywczej’:** *Salytre sie daje, kie ciepło, coby sie chrobac nie chytała, nie brała do tego, w zimie sie nie salytruje* (matK: Fr).

SALYTRZOK *rz. mnż* **‘rodzaj nawozu sztucznego; saletra amonowa’:** (matK: Fr, Fs, ŁN, Łp, ŁW, Tr).

SAŁ *rz. mż*

zob. fraz.:
DOSTAĆ SAŁA

SAŁAS *rz. mnż*

1. *past.* **‘budynek o prostej konstrukcji i z bardzo skromnym wyposażeniem, wykorzystywany w lecie podczas zorganizowanego wypasu owiec przez BACĘ i JUHASÓW na SAŁASIE (pierwotnie: każde prymitywne schronienie w górach, np. pod wiszącą skałą, nakryte deskami, gałęziami, płaskimi kamieniami, wykorzystywane przez pasterzy); 📷 Tabl. III’:** *Bacówka to tyn sałas* (matK: Kc); *Bojtar naganio do sałasa* (matK: Łp); *Zaroz tyz przibocył se o starym sałasie jurgowskik pastyrzi, co go moze i jakiś polowac wysykowoł abo i zbójnik godnie rokók tymu. Sałas tyn doł mu nieroz zochyłe przed zwiyrzym, a i przed dyscym i kurniawom tyz* (SpCzyt 36: Rp); *Było dwof bacy, a dwa blisko sałasy. Jedno pastwisko z drugim sie stykało. Jedyn drugiymu wyposoł owcami. No a tego jednego bacy nie było i juhasi wyposali tymu drugiymu po pastwisku* (ŚlizPPN 76: Nd); (Fr, Kc, Nd, Rp, Tr). [**bacówka** – CzG, Kc, Kr, Nd, Tr; **buda** – Jw; **koliba** – Fr, Jw; **kolyba** – CzG, Fs, Jw, Kc, ŁN, ŁW, NB, Nd; **siałaś** – Kc]

   ❁ *Nacynia drewniane myjom w sałasie na stojonco. Ozpalujom we watrze małe skole gładziuśkie i rucajom je do nacyń, we ftoryk je zimno woda. Musom stoć tyłym do ognia i tako rucać, coby woda nie prysła na ziym, i wte pryndo zakrywajom te satom. Ozpolone skole robiom, co woda wre i w tyj to parze nie trza siuruwać nic, bo złe z tyj to pary abo wody cy skoli skodziyłoby mlyku abo zwierzynciu* (BazWierz 181: Jw).
2. **‘gospodarstwo pasterskie w górach, prowadzone przez BACĘ, obejmujące zarówno SAŁAS w zn. 1. z jego wyposażeniem, pasterzy, jak**

też cały teren wokół niego wraz z KOSORAMI dla owiec, dodatkowymi szopami gospodarczymi itp.': *Na sałasie nie wolno smoły zuć, boby owce przestały mieryndzać* (BazWierz 189: Jw); (TPPG I 178: ŁN); (Jw, ŁN).

SAŁATA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim; (*Lactuca* L.); zob. też: SAŁOTA w zn. 1.':** *Nasiołak tyz sałate, to telo jyj zesło, zek musiała powyruwać po pore, bo za duzo było* (pmMiś: CzG); (CzG, Kc, Łp, Nd).

SAŁOGATRY *rz. nmos, daw.* **'zasłony, rolety':** *Sałogatry we wojne* (matK: Nd).

SAŁONKA *rz. ż* **'długi, prosty cukierek, owinięty w staniol, wieszany na choince; zob. też: PALICKA w zn. 2.; 📷 Tabl. VI':** *Dzieci chodziyły po, kolynduwać po śpiywonkaf, no to downiyj dawali ciostka, cukierków to sie juz potym troche kupuwało, ale tutej my blisko granicy słowackiyj, to były takie sałonki, to tak sie, takie cukierki twarde, no to sie dzieciom, abo laski, palicki, u nos wołali, takie w złotku owinionte i to sie z roku na rok zostawiało, i to ty... przziwiezło sie potym* (Kc); (CoWś 244: Nd); (Kc, Nd).

SAŁOTA *rz. ż*

1. **'ogpol. sałata (*Lactuca* L.)':** *To nie trowa, ino sałota* (matK: CzG); *Na wiesne, jak siołak jarziny tok i kapke sałoty nasioła, bo my radzi jyme takom zielonom sałote, a ni ma to jak swoja. Jak urośnie, to potym abo z chlebym jyme, abo warzyme takom zufke spiskom, jak to wołajom* (Jw); (CzG, Fr, Jw). [**sałata** – CzG, Kc, Łp, Nd]
2. *kuch.* **'zupa gotowana z sałaty, z dodatkiem śmietany i kwaśnego mleka':** *Sałota, jak to u nos w Jurgowie wołajom, to jes tako zupa. Biere sie liście sałoty, trza jom potargać kapke, no ale piyrse umyć. Zawarzi sie kwaśne mlyko i potym wruci sie tom sałote, doleje śmietany, neji juz sałota zrobiono* (Jw); (CzG, Fr, Fs, Jw, Rp). [**sołata** – NB]

SAŁTAN *rz. mż., zwykle w lm, str.* **'sandał; zob. też: SANDAŁ':** (matK: CzG).

SAŁUNKA *rz. ż* **'długi, prosty cukierek, owinięty w staniol, wieszany na choince; zob. też: PALICKA w zn. 2.; 📷 Tabl. VI':** (Nd).

SAMARYSEK *rz. mż* **'roślina – września pobrzeżna (*Myricaria germanica* L. Desv.)':** (matK: Jw).

SAME DWIE 'o kobietach: tylko we dwie': *Same dwie som w dóma* (matK: Dr).

SAMICA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Sporzół sie samiec ze samicom* [o gołębiach] (matK: Rp); (ogsp.).

SAMI DWA 'o mężczyznach: tylko we dwóch': *Sami dwa to nie zrobicie nic* (matK: Łp).

SAMI DWOJE 'o kobiecie i mężczyźnie: tylko we dwoje': *Zostali sami dwoje* (matK: Rp).

SAMIEC *rz. mż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Bije sie || do samca || do drygonta* (matK: CzG); *Miśkorz, co wycysco samce* (matK: Fs); *Trut – samiec* (matK: Fr); *Jelynie juz majom rykowisko, rycom, tardzom buroki, bodom sie dwa samce* (matK: Fs); *Samce sie wołajom truty || bonki* (matK: Tr); (ogsp.).

SAMIUĆKI *przym.*

1. **'z nacechowaniem emocjonalnym: sam; samiutki':** *Idym, patrzym, a ón biydok siedzi tam taki samiućki. Nifto sie ś nim nie zajmie, nie pomoze. Cosi z niego be?* (CzG); (CzG, Jw, Rp).
2. **'w połączeniu z rzeczownikami wyraz ten podkreśla bardzo dużą dokładność określenia miejsca, celu, czasu':** *Kónie pod samiućkom krokwiom* (matK: Nd); *Mama bigluwali snurke i spolyła jom na samiućkim środku, teroz trza jom ucionć i juz z niyj nie do sie zawionzać duzyj maśli* (pmKosz: Tr); *I jo nie wiedziałaf sama, cy dobrze słysym, cy mi dziecko sie przestało dryć. Dziecko zasneło kamiynnym snym i spało mi potym do samiućkiego, biołego rana, bo juz było z całego wiecora wydarte. Do tyj pory, Tereska, powiym ci, ze nie wiym, cy to było za przicynom babcynom, ze wziyni tyn wyngiel drzewny i ze odmowiali. Pytałaf sie if potym, to mi powiedzieli, ze odcyniali uroki dziecku. Tyle mi powiedzieli, ze odcyniyli uroki dziecku* (Fr); (Fr, Nd, Tr). [**samiuśki** – CzG, NdZ]

SAMIUĆKO
zob. fraz.:
TAK SAMIUĆKO

SAMIUŚKI *przym.* **'w połączeniu z rzeczownikami wyraz ten podkreśla bardzo dużą dokładność określenia miejsca, celu, czasu; zob. też: SAMIUĆKI w zn. 2.':** *Kapeluse jurgowskie majom skrzele średniom. My tu spod samiuśkik Tater nie wywijome jyj tak, jak dalyj tam na Śpisu. Na skrzele zakładome piykne retiazki, obijańce, snurki, coby baby miały na co popatrzić* (pmKosz: CzG); *Neji idymy dalyj, neji my pośli pod samiuśki Pałac Kultury i Nauki, i to było tele wielkie, co nie wiym, co nase Tatry, moze troske mniyjse jak Lodowy* (KorpSp: CzG); (CzG, NdZ).

SAMO

1, **'to samo':** *Jelyń a rogoc to jes samo* (matK: Łp).
2. **'tak samo, podobnie':** *Bazicki rosnom na bazicorce, samo rośnie jako i wiyrzby* (matK: Rp).

SAMOCHODOWY *przym.* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *To nie były tak jak autobusy, ino takie*

jak barakowozy, niy? Ino pod napyndym samochodowym. Dzisioj to wozom towary takie jak, ani okiyn nie było, ani nicego. Wleźlimy do tego i tu przijechoł, tu wyjezdzały het. Autobus nie chodziył, dróg nie było, no to potym po lasak tam het autobus ci nie wloz, a tako to juz było z napyndami te auta, no to juz do lasu zawieźli het, tam potym gdzie sie pokiela dało, niy? (KorpSp: Rp); (CzG, Kr, Nd, Rp).

SAMOCHODÓWKA *rz. ż* **'w wojsku: dział transportu':** *Ne to zastympca szefa do spraw technicnyf, zastympca dowódcy, no to pudziecie do mnie, do kancelarii, boście mechanik tyz, no to samochodziorz i dali mnie na pisarza do szefa samochodówki* (KorpSp: Kr).

SAMOCHODZIORZ *rz. mos.* **'mechanik samochodowy':** *Ne to zastympca szefa do spraw technicnyf, zastympca dowódcy, no to pudziecie do mnie, do kancelarii, boście mechanik tyz, no to samochodziorz i dali mnie na pisarza do szefa samochodówki* (KorpSp: Kr).

SAMOCHÓD *rz. mnż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *To momy tego Forda i momy teroz Skanie nowom. To óna mo tylko bodajze piynć tysiyncy. Ale juz jes z napyndym samochód i, i tyle majom teroz nasi strazocy, tego Forda i tego, tego i tego, co mówie* (Kc); *W Ciorztynie był taki taksiorz, co mi woziył. No samochodu to zodyn ni mioł, niy? Wiycie, jak było. Ón takom syrynke mioł bagazowom, to, no to my tak załaduwali tyn syrek. Bo tuk juz późniyj na tyj bacówce robiył oscypki, no to w Nowym Torgu sie zajechało we cwortki, neji, neji, neji zawiezło sie i...*(Rp); (ogsp.).

SAMOCIŚNIYNIE *rz. n* **'ciśnienie grawitacyjne':** *Momy tu zbiornik duzy, co na śterdzieści osiym godzin nom wystarcy wody, co nom tu pompujom pompy pod Dursztyn, tam jes zbiornik duzy stamtela jes samociśniynie* (KorpSp: Kr).

SAMODZIAŁOWY *przym., tkac.* **'o lnianej lub wełnianej tkaninie: wytworzony na domowym warsztacie tkackim':** *Nojstarse kosule syte były z płótna burego, samodziałowego. Syćkie groty sie syło samymu w chałupie, nie trza było do miasta jeździć. To sie lynu zasioło i płótno ś niego zrobiyło, to owce ostrzigło i sukno było, tak ze my se sami radziyli, a kie my Ameryke uwidzieli, to my ino na dulary cekali i potym do Miasta gnali, skóńcyło sie siocie lnu, jesce owcom wełne, to sie potym moto, bo śkarpetki na jarmaku idom* (pmKosz: NB).

SAMODZIOŁ *rz. mnż, tkac.* **'lniana lub wełniana tkanina wytwarzana w warunkach domowych na krosnach':** *Samodzioł || postow || śtof – wontek wełniany* (matK: Fr).

SAMOGONA *rz. ż*

1. **'mocny alkohol, pędzony domowym sposobem, nielegalnie; samogon; zob. też: BIMBER':** *Liście z leliji świyntego Józefa mocało sie w samagonie, toto mogło siedzieć nawet i piynć roków!* (pmBarnasz: Fr); *No i tyn repik jesce był. To tyz była barz dobro herbata z tego, bo ked uwarzyli herbate, a wypiół taki gorcuś, to tak jakby wypiół ze dwa pucharki samogony, to barz dobrze grzoła ta herbata z tego repiku* (pmBarnasz: Fr); *Na kaliki było takie ziele i kwiotki, nazywało sie to rycerz pon. Zbiyrało sie listki z kwiotków i tyz sie mocało w samogonie, przikryte smatkom siedziało to w gorcku glinianym, dziesik w ciymnym miejscu* (pmBarnasz: Fr); *– A cym zalywali? – No tom samogonom. No taki bimber, co to downo chłopi warzyli, no taki, no śpyrytus, bo to było straśnie mocne. Tam ftorysik ze zyta, ale to duzo nie robiyli tego, to tak ino choć na lykarstwo* (Fr); (Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr).
2. **'środek leczniczy sporządzany przez zalanie BIMBREM porcji ziół':** (pmBarnasz: Fr).

SAMOGONKA *rz. ż* **'mocny alkohol, pędzony domowym sposobem, nielegalnie; samogon; zob. też: BIMBER':** (Fr, Nd).

SAMOKCONC *przysł.* **'dobrowolnie, nie będąc przymuszanym przez kogoś; zwykle w odniesieniu do nieostrożnych, nieodpowiedzialnych zachowań':** *Samokconc zapuści* [dopuści do tego] (matK: Rp); (ŁW, Rp).

SAMOLOT *rz. mnż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Jak tyn samolot przelecioł, to ino takie źwincynie było słychno* (pmMich: Fr); (ogsp.). [**aeroplon** – Fr; **ałopran** – Fs; **ałroplan** – ŁW; **erepłon** – Rp; **eropłam** – Kr; **eropłan** – CzG, Fr, Kc, ŁN, Nd, Tr; **eropłon** – CzG, Jw, Łp, Nd, Tr; **heropłon** – CzG, Jw; **jeropłon** – Rp; **letadło** – NB, Nd]

SAMOPIYRSE *przysł.* **'tym słowem mówiący podkreśla, że obiekt lub zdarzenie, o którym mowa, występuje w przestrzeni lub czasie jako pierwsze, przed wszystkimi pozostałymi; najpierw; zob. też: NOPIYRWYJ':** *Samopiyrse daje sie grule* [o robieniu ciasta chlebowego] (matK: Dr); *Zeseł sie z panoskiym samopiyrse, a potym...* (matK: Łp); *Samopiyrse jak sie pomodli* [w Wigilię], *tak sie dzieli z opłatkiym* (matK: Dr); *– No, jak ktoś umar, tego, to sie samopiyrse wyłoncało zygar. Zygar nie seł, no to i dziś robiom toto tyz, to zygary nie idom.* [– A dlaczego się tak wyłączało zegar?] *– No bo to, tako, jako smutek no, w chałupie. Ta jako smutek w chałupie* (Łp); (Dr, Łp, ŁW).

SAMOPOS*
zob. fraz.:
NA SAMOPOS

SAMORODNIE *przysł.* **‘w sposób naturalny, bez stosowania środków technicznych’:** [– Tu mamy bigę, to jest deska na sztorc.] – *Hej. Stympel i biga. Teroz juz my ani nie zacinali, tam wsićko zacinane stymple, zacinało sie stymple na, na syrokość bigi, no to juz samorodnie trzimało. A dziś juz: pik, pik, śróba* (Kc).

SAMORODNY *przym.* **‘ukształtowany siłami natury, a nie ręką człowieka’:** *Takie samorodne* [o stołeczkach robionych z naturalnie wygiętych części pnia] (matK: Dr); *Wino samorodne* (matK: Jw); (Dr, Fs, Jw, Kr).

SAMORÓD *rz. mnż* **‘kamień od wieków związany z podłożem’:** *Samoród – to taki co jes w rzyce na spodku* (matK: ŁW); *Waluś ułozył sie na kabocie na środku fury i usnół. Dojyzdzalimy do wonwozu i choć tyz mi sie drzimało, tof musioł dać poziór, zeby omijać samorody* (SpCzyt 143: Nd); (Fs, Łp, ŁW, Nd).

SAMORYNCNIE *przysł.* **‘własnoręcznie’:** *Downo sie musiało samoryncnie sićko robić, ucuchać na tarle i sićko ryncnie swojej roboty był* (KorpSp: ŁN).

SAMOSIYWKA *rz. ż* **‘roślina, zwłaszcza leśne drzewko wyrosłe z opadniętego nasienia’:** (matK: Fr, NB).

SAMOŚTATNI *przym.* **‘samodzielny, niezależny – w znaczeniu narodowym’:** *My sie wtedy duzo podnieśli przi Słowiokaf, jak my byli te pore roków, co był samośtatni śtat słowiyński* (KorpSp: NB).

SAMOTAĆ SIE *cz. ndk* **‘szarpać się, zwłaszcza chcąc się wydostać z czegoś’:** (SSWG 22).

SAMO TAK *przysł.* **‘w sposób identyczny jak coś innego, jak kiedy indziej; zob. też: TAK SAMO’:** *Na trzeci dziyń samo tak kajdany spadły* (matK: Rp).

SAMOTKA *rz. ż, bud.* **‘ogniotrwała cegła, wykorzystywana do wykładania palenisk w piecach; cegła szamotowa’:** *Choćfto piók chlyb w brutfance, nie na gołym, nie na samotce – wyłozony spodek w piekarniku, obmyli wodom* (Nd).

SAMOZBIÓRKA *rz. ż* **‘przyczepa do mechanicznego zbierania siana w polu; zob. też: SAMOZBIYROK; 📷 Tabl. III’:** *Boze dziecko nedy to trza było obrzondek zrobić, a potym jesce do pola iś przewracać, no jakeście myśleli, ze tak jak dziś siadniecie na traktór, jesce sie wom nie chce, bo e gdziez tyz beme grabić, jak goronco. Ne to tato weźciez ograbiarke, ale wtedy nie było, no a pozbiyrać tak samo trza było syćko na widły i podawać, a dziś co? Zajadzie samozbiórkom i jesce, i to nie gaz... nie beme juz gazduwać, bo ni mo kto* (KorpSp: ŁW).

SAMOZBIYRAJONCO *rz. ż, odm. jak przym., now.* **‘przyczepa do mechanicznego zbierania siana w polu; zob. też: SAMOZBIYROK; 📷 Tabl. III’:** *Jak jedyn kupiył coś, to tak downo jak samozbiyrajonce u nos były, co siano sie zbiyrało niy? To jedyn kupiył, to sićka musieli mieć* (KorpSp: Kc); *Powiym, ze wspomogło po prostu, bo i w tyj gospodarce, rozumiycie? Kupiylimy kabine do traktora, samozbiyrajoncom, roztrzonsac jedyn, roztrzonsac drugi, dmuchawe* (KorpSp: Fr); (Fr, Fs, Kc, Kr, Tr).

SAMOZBIYROK *rz. mż, now.* **‘maszyna do mechanicznego zbierania siana w polu; 📷 Tabl. III’:** (Rp). [**samozbiórka** – ŁW; **samozbiyrajonco** – Fr, Fs, Kc, Kr, Tr]

SAMPANY *rz. nmos* **‘odmiana ziemniaków o okrągłych, czerwonawych bulwach z licznymi oczkami’:** (matK: Fr).

SAMPIYRSE *przysł.* **‘tym słowem mówiący podkreśla, że obiekt lub zdarzenie, o którym mowa, występuje w przestrzeni lub czasie jako pierwsze, przed wszystkimi pozostałymi; najpierw’:** *Samopiyrse jak sie pomodli, tak sie dzieli z opłatkiym* [w Wigilię] (matK: Dr); (Dr, Łp).

SAMUĆKI *przym.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: SOM’:** *Jaze roz w samućkom Wilijom kozała Jasiowi drzewa do izby nanosić, bo sie fciała brać obiod warzić* (BalNS 156: Fr).

SAMUSICEK *przym.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: całkiem sam’:** *Samusicek byłek w dóma* (matK: Kr).

SANATORIA *rz. ż* **‘ogpol. sanatorium; zob. też: SANATORIUM’:** (SSWG 22).

SANATORIUM *rz. n* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *To tak było, tak sło wtedy w tamtyf casaf, a tyn, a jo dostoł takom anemie, no niy? Neji skierowoł mie lykorz na dwa miesionce do sanatorium, neji mama płakała u ciotki, pamiyntom, jak my byli razym, no niy? A ta ciotka godo: idźze, Agnieska, głupioś, godo, dy dejzez do nos go na rok, dwa i uwidzis, jaki chłopiec bedzie, godo, jak lalka. Neji tak faktycznie było. Marija, to juz mi dzie udogodzali i śmietana, i z cukrym, i dziejakie rzecy, zreśtom widać, jakie świnki morskie zostały po dziś dziyń, no niy?* [śmieją się] (KorpSp: Nd); (Kr, Nd, Tr). [**sanatoria**; **senatorium** – Łp].

SANDAŁ *rz. mż, str.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *No w lecie to w półbótaf, sandały juz były takie mo... sandały, opanki wołali, opanki takie takie bez piyntów, bez palcy, takie wzuwało sie, no, a tak to*

w tenisówkaf, w ślapkaf, w ślapkaf chodziyli nawet na majówke w maju w ślapkaf chodziyli, do skoły w ślapkaf, jo była do piyrsyj Komunije, to w ślapkaf była w biołyf (KorpSp: Kc); (Dr, Fs, Kc, Kr, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**opanek** – ŁW; **opanka** – CzG, Jw, Kc; **sałtan** – CzG]

SANGRINKA *rz. ż, str.* **'wysoki, czarny but damski z SIANGRINKOWEJ SKÓRY; takie buty były oznaką zamożności ich posiadaczki; zob. też: SIANGRINEK; 📷 Tabl. IV':** (matK: Jw).

SANICA *rz. ż* **'dobre warunki do jazdy saniami':** *Kie śniyg, to dobro sanica* (matK: ŁN); *Kie sie dróga dobrze uglycko, to dobro sanica* (matK: ŁN); (Dr, Fr, Fs, ŁN, ŁW, Nd, Tr). [**sanna** – Łp]

SANIE *rz. nmos* **'ogpol. sanie na dwóch płozach, używane do przewozu ludzi; zob. też: SONKI; 📷 Tabl. III':** *Wojnicki u sań* (matK: Jw); (Fs, Jw, ŁW, Tr).

SANIE WYJAZDOWE 'sanie używane do okazjonalnych, odświętnych wyjazdów, np. do kościoła, do miasta': (matK: ŁN).

SANITARIUS *rz. mos.* **'żołnierz specjalnie przeszkolony, udzielający pierwszej pomocy rannym żołnierzom w czasie działań wojennych':** *A roz, jak sie wiecór juz poopatruwoł po tyf ranyf, juz było nieskoro, za daleko mioł do swojyj ziymianki, no to widzioł, ze wojocy śpiom na ziymi pod płascami, to sie miyndzy nif wepchoł. A rano if budzi, bo sie piyrsy obudziył, bo ón tak spanio ni mioł, ón był taki nerwowy, duzo obowionzków mioł jak to sanitarius na wojnie i wsyskif budzi, to sie okozało, ze sie miyndzy trupami wyspoł* (KorpSp: Kc); *Niewiele myślyncy poseł do kasarni, bo ino tam był telefon i zazwóniół po sanitarke. Za filecke ftosik klupko. – Wolno – woło Józek. Patrzi, idzie doktór, a ś nim sanitarius z torebeckom* (NaSp 57: 38: CzG); (CzG, Kc).

SANITARKA *rz. ż* **'karetka pogotowia ratunkowego':** *Po sanitarke dzwóniyli* (matK: Fr); *Niewiele myślyncy poseł do kasarni, bo ino tam był telefon i zazwóniół po sanitarke. Za filecke ftosik klupko. – Wolno – woło Józek. Patrzi, idzie doktor, a ś nim sanitarius z torebeckom* (NaSp 57: 38: CzG); (CzG, Fr).

SANNA *rz. ż* **'dobre warunki do jazdy saniami; zob. też: SANICA':** (matK: Łp).

SANOBLIWY *przym.* **'oszczędny':** *Sanobliwy, sanuje cudze lepi jak swoje, sanuje, zeby nie zbrudziół* (matK: Dr).

SANUWAĆ *cz. ndk*

1. **'używać czegoś w sposób roztropny, oszczędny; dbać o coś, oszczędzać':** *Tak ludzie sanuwali, zeby jak nojmniyj, zeby jak nojdłuzyj danom rzec uzytkuwać* (RnS 115: Kc); *Sanuwali go, hej, sanuwali. Skoda im było kóniusia myncyć* (SpCzyt 87: Rp); *Przibocyły mu sie dziadkowe portki, lajbiki, babcyne kidle, paradne kosule obsyte ściki erajami, chustecki ne i te bogancie z wysokiymi cholówkami, co if tak sanuwali, bo były jedne na całe zycie i jacy do kościoła. Serce mu rosło, kied to wsićko obziyroł i wspominoł* (KonkLit 2024: 155: Nd); *Downo, downo z tyj przyndze, tyj gorsyj przyndze zrobiyło sie worek, worki sie robiyło takie, co zboze sie do tego sypało, jak sie młóciyło abo grule sie zbiyrało, to sie... po tym... no to, no to my, jak worek sie zrobiyło z tyj przyndze, to my tyn worek sanuwali, bo tam było duzo roboty z tym. Dzisiok, dzisiok kupis worek za złotówke, plastikowy, niy? Taki wselijaki jes tam, a my ni mozemy tego, jak to downo sie sanuwało, sanuwało, bo to było robione ryncnie, to, to sie musiało, zeby sie nie potargało, bo to kostuwało duzo roboty* (Kc); *No to na tyf ławkaf drewnianyf to my wycuchały zaroz na tyf łokciaf, ale tak mama sie starała, ze zawse my miały fartuchy, choćby były, ne jak to powiedzieć, siyroty, ale fartuchy zawse my miały tak jak sićkie dzieci, a i trzeba by było, nody tenisówki. Juz wtedy w tyf casaf jo choćjakie takie juz były, ale sie juz if tak sanuwało, ze matko jedyna, to juz trzeba było, juz przisłaf ze skoły, to nie wiedziałaf gdzie if, w ktorym koncicku ułozyć, no bo to było tak jedne do skoły, drugie do kościoła. Nie tak jak dziś juz dzieci majom, niy?* (KorpSp: Kc); (Kc, ŁN, Nd, Rp).
2. **'okazywać komuś szacunek':** *Sanuwać jedyn drugiego* (matK: Fs); *Toto, co nos ruso, to sumiynie. Óno nom godo, óno nom gwarzi, óno nom mówi, ze śpiskiyj mowy sie nie sanuje. Niejedymu juz to sumiynie przemówiyło do rozumu, ze to hańba, kie sie takom gware poniywiyro. Ze marny to człowiek, ftoryn nie wiy, co mo w kufie* (NaSp 41: 20: Jw); (Fs, Jw).

zob. fraz.:

NIE SANUWAĆ CHLEBA ANI PANA BOGA

SAPAĆ *cz. ndk* **'oddychać z wielkim wysiłkiem; dyszeć':** *Kóń, kie sie zmyncy, to sapie* (matK: ŁN). [**sapieć** – CzG]

SAPIEĆ *cz. ndk*

1. **'o grząskim terenie: uginać się i wydawać pod naciskiem czegoś cichy dźwięk podobny do sapania':** (matK: Fr).
2. **'oddychać z wielkim wysiłkiem; dyszeć; zob. też: SAPAĆ':** *Ledwo sapie* (matK: CzG).

SAPISKO *rz. n* **'teren z bardzo dużą ilością wody podskórnej tuż pod powierzchnią, uginający**

się pod naciskiem i wydający przy tym charakterystyczny dźwięk podobny do sapania': *Sapowisko* ‖ *sapisko* (matK: Fr). [**sapowisko** – Fr]

SAPISTY *przym.* **'o terenie: podmokły, grząski':** *Sapisto ziym – ani to glina, ani to ziym* (matK: Fr); *Sapisto* ‖ *bagnisto ziym* (matK: Kc); (Fr, Kc, Łp, Rp). [**sapowisty** – Fr]

SAPKA *rz. ż, kuch.* **'potrawa z mąki, najczęściej jęczmiennej, grubo mielonej, sypanej do wrzącej wody i stale mieszanej; jedzona z mlekiem, OMASTĄ, KWAŚNICĄ; to jedna z podstawowych, dawnych potraw; zob. też: KLÓSKA':** *Sapka* ‖ *klóska* (matK: Jw); *Sapka* ‖ *zuwecka* (matK: Fr); (Fr, Jw).

SAPOWISKO *rz. n* **'teren z bardzo dużą ilością wody podskórnej tuż pod powierzchnią, uginający się pod naciskiem i wydający przy tym charakterystyczny dźwięk podobny do sapania; zob. też: SAPISKO':** *Sapowisko* ‖ *sapisko* (matK: Fr).

SAPOWISTY *przym.* **'o terenie: podmokły, grząski; zob. też: SAPISTY':** *Sapowisto ziym – bagnisto* (matK: Fr).

SARA*

zob. fraz.:
DO SARA

SARAJEWO *wykrz.* **'przekleństwo':** *E, sarajewo!* (matK: Fr).

SARAŃC *rz. ż* **'duży, uskrzydlony owad zielonego koloru, bardzo podobny do KÓNICKA POLNEGO, ale wyraźnie od niego większy; pasikonik zielony (*Tettigonia viridissima meridionalis* Shugurov):** (matK: Dr).

SARAPATA *rz. ż* **'niedołęga':** (matK: Fs).

SARNA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Poluje na sarny* (matK: CzG); *Rogole, sarny* (matK: Dr); (ogsp.). [**sarnia** – Tr]

SARNIA *rz. ż* **'ogpol. sarna; zob. też: SARNA':** (matK: Tr).

SARNIEC *rz. mż* **'samiec sarny; zob. też: SARNOK':** (matK: Jw).

SARNOK *rz. mż* **samiec sarny':** (matK: Jw). [**sarniec** – Jw]

SARPACKA *rz. ż* **'wyczerpujące zajęcie, szamotanie się; szarpanina':** *Wiycie, świniobicie to ciynzko robota, sarpacka, to gazda sićkif woło do pełnego rondla, coby se dobrze podjedli. Po jedzyniu pokrzepiyli sie okowitkom i dalyj do roboty – wycinać krzebt* (BrzyzŚw: Kr).

SARPAĆ zob. SARPNÓĆ

SARPAĆ SIE I zob. SARPNÓĆ SIE

SARPAĆ SIE II *cz. ndk* **'wszczynać bójkę':** *Sarpiom sie* (matK: Dr); (CzG, Dr).

SARPANIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. SARPAĆ':** *Musis cekać pokiel cie nie oskubiym, nic z sarpanio* (matK: Nd).

SARPANIEC *rz. mnż* **'drążek z mocnego drewna (zwykle jesionowego) w kosiarce, przenoszący siłę napędu na poziomy ruch kosy; zob. też: TARGANIEC; 📷 Tabl. III':** (matK: Rp).

SARPAWINA *rz. ż* **'eufemistycznie o wojnie':** [– A gdzie oni służą?] – *Godom. W wojsku. Ale moze na Korei? A wtedy tam była sarpawina, niy?* (KorpSp: NdZ).

SARPNÓĆ *cz. dk* – **SARPAĆ** *ndk* **'pociągnąć gwałtownie; szarpnąć':** *Targali, sarpali fasty* (matK: Tr); *Nie sarp jom, bo potardzecie chustke* (matK: Kc); *Tak my sarpały za tyn rzemycek* (matK: Dr); *Nedy to tako doś marno chłopina była, ale ón gazduwoł i doś robiół, a tak sarpoł lycami i bohuwoł* (GrJMSp 245); *Zobudziył sie, no bo ta cosi sarpało pore razy, patrzi, z powrotym cym pryndzyj ocy zamruzół, bo sie przelonk, i z tego strachu, kie skrzicoł* (BubSpT 116: ŁW); (ogsp.).

SARPNÓĆ SIE *cz. dk* **'zdobyć się na spory wydatek':** *Sarpnół sie* [kupiwszy pole] (matK: Rp).

SARWAK *rz. mnż* **'praca na rzecz całej gminy, wykonywana przez każdego gospodarza, np. przy naprawie dróg w gminie, czyszczeniu rowów odwadniających itp.; liczba dniówek tej pracy zależna była (jest) od obszaru posiadanego gruntu; zob. też: SIARWARK':** (matK: CzG, Jw, Rp).

SARWARK *rz. mnż* **'praca na rzecz całej gminy, wykonywana przez każdego gospodarza, np. przy naprawie dróg w gminie, czyszczeniu rowów odwadniających itp.; liczba dniówek tej pracy zależna była (jest) od obszaru posiadanego gruntu; zob. też: SIARWARK':** *Sarwarki robić, sarwark nie odrobicie, płoćcie* (matK: CzG); (CzG, Fr).

SARY I *przym.* **'o kolorze: popielaty':** *Siwy* ‖ *sary* (matK: ŁW).

SARY II *rz. nmos, str.* **'odświętne, skórzane buty z wysoką cholewką, marszczone nad piętą, zdobione u góry warkoczykiem; zakładane na PORTKI; 📷 Tabl. IV':** *Karcmarecka całom noc kroco w kozokaf, a ci, co muzykujom, siedzom w sarak* (pmKosz: NB); (Jw, NB).

SASOWACINA *rz. ż* **'roślina o wysokości do ok. 1,5 m, o grubej łodydze, długich i wąskich liściach, występująca na brzegach stojących zbiorników wodnych, na mokrym terenie, mająca kwiatostan w postaci wiechy; wykorzystywana w budownictwie jako podkład**

pod tynk; trzcina pospolita (*Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud); zob. też: SICINA w zn. 1.': *Rośnie sasowacina, co podsiebitke bijom* (matK: Jw).

SASYNA *rz. ż* **'łodygi trzciny, używane jako materiał budowlany do obijania sufitów i ścian przed tynkowaniem':** *Sasyna – trowa tako na młace* (matK: Łp); (CoWś 213: CzG); (CzG, Łp). [**scyna** – Kc; **sosowacina** – Jw]

SATA *rz. ż, past.* **'lniana chusta, do której BACA wybiera SYR z PUCIYRY i wiesza, by odciekła z niego serwatka (przez *satę* się nie odcedza mleka!); zob. też: GRUDZIANKA; 📷 Tabl. III':** *Grudzianka* || *sata* (matK: Tr); *Do honielników nolezy naryktuwać drew i nanosić wody. Powonzki i saty warzi sie w ługu, tak coby nitek kany nie poobrywać, bo to niescyńście wrózy, pote sie je płóce, ale nie w potoku, bo wte woda biere mlyko owcom, i susy sie na słónku, coby były piykne i biołe, kie słónko* (BazWierz 181: Jw); (Jw, Tr).

SATAN I *rz. mos* **'ogpol. szatan; diabeł':** *Ciert* || *pokusa* || *diaboł* || *satan* (matK: Fr).

SATAN II *rz. mż* **'niejadalny grzyb o bardzo gorzkim smaku, ciemnobrązowym kapeluszu i grubym, twardym trzonie, mający jednak pod kapeluszem różowawy spód, odróżniający go od podgrzybka; goryczak żółciowy (*Tylopilus felleus* (Bull.) P. Karst.)':** *Teroz totyf ni ma, ni ma takif, bo takie to som gołombki, som lisówki som, noji to te cyrwone som te satany, co nazywajom, ale to co z Miasta Niemculin był chłop, to on chodził na lotnisko, óne tam rosły przi Nowym Targu, co jes to lotnisko, tam rosły, to on te zbiyroł te grziby, to jego zona opowiadała, to on zbiyroł te grziby i jod if, ale if trzeba wygotuwać, zeby z tej cornyj wody wygotuwać if, no ze sie jedzom* (KorpSp: Tr). [**wołowo dupa** – NB; **wołowo rzić** – Łp]

SATELITA *rz. ż, now.* **'antena satelitarna':** *To były takie dokształcajonce kursy i óne późniyj dawały moźliwość abo sie ucynio w technikum, abo w zawodówce, abo jesce w inksyf ucelniaf. Nawet po takif peeraf* [mowa o szkole przysposobienia rolniczego] *akademie rolnice kóńcyli goście, no ktorzi mieli warunki, ale nie kazdy mioł takie warunki, bo mozna było se zrobić i telewizyjne technikum, ale trza było mieć telewizór i to z drugim programym, jesce antene specyjalnom, cuda wianki. Ino dzisioj to jes co innego, bo jes satelity, wtedy nifto ni mioł satelity w siedymdziesiontyf lataf* (KorpSp: Fr).

SATKA *rz. ż* **'mała część czegoś; kawałek':** *Ta ón potym prziseł ku ni. Tak sie bardzo zlutuwoł nad niom, tak urwoł jedno jabłko. Tak ji go pokrajoł na satki (na konsecki), a tak ji do gymby potym dawoł* (MalPS 131: Jw).

SATRZIĆ *cz. ndk* **'obgadywać się nawzajem':** *Satrzić – kie jedyn na drugiego godo* (matK: Fr).

SATY *rz. nmos* **'pański ubiór, niechłopski; szaty':** *Tak ta pryncyzna sie spodobała kralowi tymu, tak tyn król jom mioł przi sobie, tak dał froncemerke, co jyj usługuwała, co jeś jyj dawała a i obłócyła do sot* (MalPS 132: Jw).

SATYN *rz. mnż* **'tkanina mająca jedną stronę błyszczącą, a drugą matową; zob. też: SATYNA':** (matK: ŁW).

SATYNA *rz. ż* **'tkanina mająca jedną stronę błyszczącą, a drugą matową':** [– A gradlowe, co to jest?] – *Adamaszek. Dzisiyjse adamaszek, tylko tyn adamaszek, tamtyn, co jesce babki tkały na krosnaf i potym kupuwane na jarkamaf, to jednak był inksy od tego nasego teroz adamaszku, bo był twardy taki, taki, taki surowy, jakby to powiedzieć, ştywny, tak to był. I to samo było z satynom. Dzisiyjso satyna, a tamta surowo satyna, co syły babki bluzki, wizytki takie z tymi marscyniami scypanymi, takie to, to móc o tym długo opowiadać, to, to tyz ta satyna była inkso. Bo dziś krawcowe nawet tak godajom, ze ta satyna to jes tako, surowo tako tamta była, tako twardo, to tyz widno na zdjynciaf. No, a ta jes inkso.* [– Bo tkane na krosnach, dobite, nie?] – *Tak, tak mi sie to wsićko widzi* (Nd). [**satyn** – ŁW]

SCAĆ *cz. ndk* **'oddawać mocz; sikać':** *Siuro* || *scy* [o krowie] (matK: Łp); *Ón powiado: Fce mi sie scać. Ón sie potym wyścoł. Bozo manna leci. Ón potym puściół te dźwiyrze. Zbójnicy pouciykali. Jednego prziwaleli ty dźwiyrze. Óni potym pośli i pojedli tego miysa, nabrali piniyndzyk i pośli do swojego dómu, i tak potym gazduwali, bo głupi im nagnoł doś piniyndzyk* (MalPS 148: Jw); (Jw, Łp).

SCAMPEL *rz. mnż, bud.* **'podpórka pod wypustem; 📷 Tabl. V':** (matK: Kr).

SCAPA *rz. ż* **'kawałek drewna przeznaczonego na opał, z rozłupanego klocka drewna':** *Scapy sie dało* (matK: Fs).

SCAPKAĆ *cz. dk* **'o padającym intensywnie deszczu: zniszczyć uprawę':** *Tak scapkało runkle i syćko* (matK: Dr).

SCEBEL *rz. mnż*

1. **'poprzeczka w drabinie, tradycyjnie drewniana; 📷 Tabl. III':** *Drabina ze scebli* (matK: ŁN); (ogsp.). [**dronzek** – Fr, Kc]
2. **'okrągły, poprzeczny patyk w LYTRZE; 📷 Tabl. III':** *Lytry – sceble – drongi – antaba – sydy*

(Iwan 75: Nd); *Lytry składajom sie ze dwof zyrdek i ze śtyrof scebli. Śmigle som płaskie, a sceble okrongłe* (pmJerd: Fr); *Potym były lytry, to były długie lytry i wysokie, óny dzieś mogły mieć gdzieś piyndziesiont chyba wysokości, neji palice, to było na dole jedno drzewo, u góry drugie, dziury nawiertane i te sceble po... ponabijane, rozumiys i tam sie kładło siano* (MMilMCK: Nd); *To sie nazywajom drabiny, jak na wielkie, na fury takie, na zboze, tam na siana, to sie składo lytry; drabiny to som juz dłukse późniyj, zeby wiyncyj mozna było nakłaś. (Drabina?). Normalnie z drzewa miynkiego, ze świyrka; tu drong, a późni som syby grubse, a późni som sceble, zaś pomiyndzy te sceble som takie z okrongłego drzewa, tak sie nazywo drabina* (BubSpT 53: Fr); (Fr, Nd). [**dronzek** – Jw; **patyk** – Fr]

SCEBLA *rz. ż* **‘mała ryba o długości ok. 5 cm, żyjąca w potokach blisko brzegu; strzebla potokowa (*Phoxinus phoxinus* L.); zob. też: STRZEBLA’:** (matK: Fr).

SCEĆ I *rz. ż, tkac.* **‘rodzaj szczotki z nabitymi do kawałka deski stalowymi zębami, służącej do CESANIA lnu; używana w 3 rodzajach różniących się gęstością nabitych zębów’:** *Sceć – igły nabijane do drzewa* (matK: Jw); *Na ty sceci sorteruje sie na trzi sorty* (matK: Jw); *Jak sie wytre, to sie cese na sceci, na dwóf sceciaf* (matK: ŁW); *Jak juz jes gotowy, ze je juz wytarty, to potym sie bierze zaś sceć i cese sie go na sceci. To takie jakby kawoł drewna i som powbijane gwoździe tak i to sie go tak na ty sceci jesce, co juz cyste włókno potym zostaje* (BubSpT 130: Nd); (ogsp.). [**cesacka** – Kr, Nd]

SCEĆ II *rz. ż, blm* **‘twarde i grube owłosienie świni’:** (TPPG I: 179: ŁN).

SCEĆ CIYNKO **‘rodzaj SCECI z najcieńszymi i najgęściej nabitymi igłami, używana do ostatecznego, najdokładniejszego CESANIA włókna lnianego; z włókien wyczesanych na tej *sceci* przędzione były najcieńsze nici, z których tkano PŁÓTNO OMEŚNE’:** *I gospodyni potym tam kiedyś scecie miała, miała sceć zgrzebnom, miała sceć paceśnom i ciynkom* (KorpSp: Rp).

SCEĆ PACEŚNO *tkac.* **‘rodzaj SCECI o cieńszych i gęściejszych igłach (w stosunku do SCECI ZGRZEBNEJ), używana do dokładniejszego CESANIA włókna lnianego; z włókien wyczesanych na tej *sceci* przędzione były średniej grubości nici, z których tkano PŁÓTNO PACEŚNE; 📷 Tabl. V’:** *I gospodyni potym tam kiedyś scecie miała, miała sceć zgrzebnom, miała sceć paceśnom i ciynkom* (KorpSp: Rp). [**pacesuwacka** – Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Tr; **sceć z drugiego** – Nd]

SCEĆ Z DRUGIEGO **‘rodzaj SCECI o cieńszych i gęściejszych igłach (w stosunku do SCECI ZGRZEBNEJ), używana do dokładniejszego CESANIA włókna lnianego; z włókien wyczesanych na tej *sceci* przędzione były średniej grubości nici, z których tkano PŁÓTNO PACEŚNE; zob. też: SCEĆ PACEŚNO; 📷 Tabl. V’:** (Nd).

SCEĆ ZGRZEBNO *tkac.* **‘rodzaj SCECI z najgrubszymi i najrzadziej nabitymi GWÓZDKAMI, używana do pierwszego, zgrubnego CESANIA włókna lnianego; z włókien wyczesanych na tej *sceci* przędzione były najgrubsze nici, zawierające jeszcze drobne PAŹDZIYRZE, z których tkano PŁÓTNO ZGRZEBNE; 📷 Tabl. V’:** (Jw). [**sceć z piyrsego** – Jw; **zgrzebuwacka** – ogsp.]

SCEĆ Z PIYRSEGO *tkac.* **‘rodzaj SCECI z najgrubszymi i najrzadziej nabitymi GWÓZDKAMI, używana do pierwszego, zgrubnego CESANIA włókna lnianego; z włókien wyczesanych na tej *sceci* przędzione były najgrubsze nici, zawierające jeszcze drobne PAŹDZIYRZE, z których tkano PŁÓTNO ZGRZEBNE; zob. też: SCEĆ ZGRZEBNO; 📷 Tabl. V’:** (Jw).

SCEDZIĆ *cz. dk* **‘zlać płyn przez sitko, durszlak itp.’:** *To sie potym wycedziyło, scedziyło sie tom słóme het, tom wode sie wyloło na miednice, na lawór* (pmBarnasz: Fr); (Fr, Nd).

SCEKAC *rz. mos* **‘z wyraźną niechęcią: mężczyzna gadatliwy, krzykliwy, przy tym kłótliwy’:** (GrJMSp 238).

SCEKACKA *rz. ż* **‘z wyraźną niechęcią: kobieta gadatliwa, mówiąca bez opamiętania, przy tym kłótliwa i złośliwa’:** (GrJMSp 238).

SCEKAĆ *cz. ndk* **‘o psie: wydawać właściwy sobie głos’:** *Pies sceko, wyrcy* (matK: Fs); *Pies husko || sceko* (matK: Kc); *Brecho pies – sceko* (matK: ŁN); (ogsp.).

☸ [Po wieczerzy wigilijnej:] *Dziywcynta wychodziyły do pola, nasłuchuwały, z foryj strony psy scekały, z tyj monz przidzie. Potym podchodziyły na przikłod do chlywu, tam, dzie świnki były i uderzały kolanym, i kielo razy świnia chrzonknie, za telo roków wyjdzie za monz* (plBiz: Nd); (ogsp.). [**huskać** – Kc; **scepać** – Jw]

SCEKANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. SCEKAĆ’:** *Uśli jesce kapke, kie ik sarpnyło z miyjsca psie scekanie. Dozyrały do cegosi okrutnie. Tochli do przodku, darli jak wilki, ino gałynzie chlustały ik po gymbak. Na polanie miyndzy dwoma*

bukami stoł jelyń wielgi, tłusty, z kufy mu sie dymiyło (SpCzyt 47: Rp).

SCEKOCIĆ *cz. ndk* **‘wykrzykiwać w złości, w kłótni’:** *Scekocić, kie sie wadzom* (matK: Fr); *Scekoci jak psiym pyskiym* (matK: Tr); (Fr, Tr).

SCELINA *rz. ż, kuch.* **‘niewielki, odłupany kawałek drewna, przeznaczony do palenia w piecu; szczapa’:** *Scelina, scelinym ci nascypoł, to se podpol* (matK: Rp); *Scelina – uciupione z drzewa, urombione* (matK: ŁN); *Nascypie scelin na podpoł* (matK: Łp); *Scelina – ciynko trzoska* (matK: Nd); (CzG, Jw, ŁN, Łp, Nd, Rp).

SCELINKA *rz. ż* **‘mała, cienka SCELINA’:** *Sajty, sajtki, scelinki* (matK: Jw); (Jw, ŁW).

SCELNIE *przysł.* **‘ogpol. szczelnie’:** *I takie rzecy trzimali w spajstronaf, cyli w tyj duzy, drewniany skrzini, na piyntrze, cyli na strychu. Noji tam takie rzecy trzimali, bo przi boncie, przi kóminie, wse sie wyndziyło, no jak sie cosi zabijało, no to sie wyndziyło. Ale spajstrona była tako scelnie zrobiono, ze tam racyj pilnuwali, zeby mysy sie nie dostały na piyntrze abo jakie inkse chrobki, noji to chodziyło właśnie o to, ze cynsto na tym piyntrze tyn kunyroł był w tyj spajstronie* (Nd).

SCELNOŚĆ *rz. ż* **‘ogpol. szczelność’:** *Wracajonc do tyf downiyjsyf lot, dzie sie wyrobiało nacynia z drzewa, takie jak safel, putnia, konewka, skopiec, dziyzka, kiernicka, becka, cyrpoki na wode, wiadra drewniane na wode ku studni na stale zawiysone, wiyrteliki. Wsićkie te nacynia wymogały cyrkla, przi wymiyrzaniu i zamontuwaniu dna. Przi tym zakóńcyniu musiała być zachowano dokładność wymiyrzanio dna, bo chodziyło o scelność nacynia, jakie sie wyrobiało* (Iwan 55: Nd).

SCEMPEL *rz. mnż, bud.* **‘pionowa żerdź, używana jako podpora, zwłaszcza pod szalunek, rusztowanie; zob. też: STYMPEL; 📷 Tabl. V’:** (matK: Kr).

SCEPAĆ *cz. ndk, rzad.* **‘o psie: wydawać właściwy sobie głos; zob. też: SCEKAĆ’:** *Scepo* (matK: Jw).

SCEPON *rz. mos* **‘imię męskie SZCZEPAN; też: mężczyzna noszący to imię’:** *We świyntego Scepana sypali owsym* (matK: ŁN); *W Scepana* [po Bożym Narodzeniu] *ksiyndza bijom owsym; teroz poniechali* (matK: Nd); *Scepana świynto, ukamiynuwali Scepana* (matK: Tr); (CzG, ŁN, Nd, Tr).
zob. fraz.:
ŚWIYNTY SCEPON

SCHAB *rz. mnż, kuch.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *– I co sie robiyło z ty świni, jakie miyso? – No dy, wyndziyło sie, rosolyło sie i syćko, synki, schab sie robiyło. – Schab to sie przeważnie, no polywki sie ze schabu warzyło, ale sie tyz, ze to, niy? Rosolyło* (CzG); [– Jakie gatunki mięsa wycina się ze świni, krowy?] *– Ze świnie: schab, chytre miyso, polyndwicki, szynki, z krowy polyndwica, wontrobe sie prazy z cebulkom* (MMilMCK: Nd); *Z krowy no to nie wiym, jak tam wycinajom, nale ze świni, niy? No to mos i na tyn schab, i na synke, i i co jesce? Karkówke takom wycino sie, potym zioberka som, łopatka, nedy pier... te takie rzecy* (MMilMCK: Nd); (CzG, Nd).

SCHNÓĆ *cz. ndk* **‘o człowieku: chudnąć, mizernieć z powodu choroby; zob. też: SKNÓĆ w zn. 3.’:** *Mizerka tako – kie schnie dziecko* (matK: Tr).

SCHODEK *rz. mnż* **‘mały, niski stopień w schodach’:** *Groduski = schodki przi óntorzu* (matK: ŁW).

SCHODKI *rz. nmos* **‘zdr. od rz. SCHODY’:** *Neji schodki na pole, no to tam były jesce chyba śtyry te, te stopnie schodków, no to toto tyz trza było wymyć* (RnS 55: Dr); *– I, i smate trzeba było wypłókać, nie było wodociongów, nie było wody, i tam było wejście do rzyki, takie schodki były... – Takie strome wejście było* (Kc); (Dr, Kc, Łp, Tr).

SCHODY *rz. nmos*

1. **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Schody mo tymcasowe* (matK: Kc); *Po schodak* (matK: Jw); (CzG, Dr, Kc, Kr, Łp, ŁW, Tr).
2. **‘rodzaj drabiny o szerokich stopniach zamiast szczebli, ustawionej na stałe, prowadzącej zwykle z SIYNI na strych; 📷 Tabl. II’:** *Schody na stryk* (matK: Rp); (Nd, Rp). [**sójdy** – Nd]

SCHODZAĆ SIE *cz. ndk* **‘o wielu osobach: gromadzić się po kolei w jednym miejscu’:** *Do nos chłopcy, do nos, do nos sie schodzojcie kazdymu gymby dom* [piosenka] (matK: Dr).

SCHODZIĆ I zob. ZYJŚ

SCHODZIĆ II *cz. ndk* **‘zwisać’:** *Na głowe dali, prose pana, taki, u nos wołali kółko. Zrobiyli takie kółko i zacepiyli jom piyknie i dali jyj taki cepiec z takimi krepinkami, świytliyły sie ty krepinki, kazdy kolor był inksy, pomarańciowy, rózowy, cyrwony, bioły, tak, ze jyj sie to okrutnie piyknie świyciyło na głowie, a jacy taki kapturek do klina schodził tu na cole, noji to kółko naturalnie wziyna sobie piyknie, zapletła i jak odzioła chustecke na głowe, to juz wypatrzuwała, ze je baba wydano, tu wołali, ze sie wydała juz. A dziywka miała warkoc, włosy ucesane w zod i we warkocu miała snurke wplecionom, to juz wiedzieli, ze to jes dziywka niewydano* (BubSpT 125: Nd).

SCHODZIĆ NA BIYDE **‘o sytuacji, kiedy coś mocno podupada, niszczeje’:** *Jak ni ma gazdy, syćko schodzi na biyde* (matK: Łp).

SCHODZIĆ SIE zob. ZYJŚ SIE

SCHODZKA *rz. ż* **‘spotkanie grupy osób’:** *W zimie my przyndły lyn, obiyrałymy kondzielne izby. Kazdo sie składała, kazdo przontka dawała pół litra gasu, to wystarcyło na tydziyń cy na dwa. To potym sie chodziyło, takie schodzki były, chodziyłymy i przyndłymy, potym przisły Świynta Boze Narodzynie, ostatki, to my sie składali, chłopcy przinieśli wódki, dziywcynta zaś co upiekły i cały wiecór były śpiywy, tońce, zabawa* (CygTGS-II 258: Dr).

SCHODZYWAĆ SIE *cz. iter.* **‘o wielu osobach: gromadzić się, schodzić się gdzieś wielokrotnie’:** *Rodzina sie schodzuwała, tam brat brata wołoł* (KorpSp: Tr).

SCHOLA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Ze scholi tyz bemy śpiywać, noji na orkiestre chodze, grom na talorkaf* (KorpSp: Fr); (Dr, Fr, ŁW).

SCHOLKA *rz. ż* **‘zdr. od rz. SCHOLA’:** *Toto to juz chyba zapamiyntom do kónca zycio, jakef wtedy zef dostała po plecaf bynki i trza było drugi roz sie wracać, to takie było, co pamiyntom. No a takie to tyz my tak, jak dziywcynta w kartunkaf, jak my chodziyły do obrazu, bo scholki downo nie było* (KorpSp: Kc).

SCHORZAŁY *przym.* **‘schorowany’:** *Schorzały, dolygo mu* (matK: Nd); *Skostuwoł i jo z tego zawodu* [ciesielskiego]*, jak my na dole stawiali przi smyntorzu, my krzesali, ociec mój był juz zchorzały, wiync przewoźnief som krzesoł, bo nojonć nie było za co, i tak jef przekładoł te siykiery, roz jednom, zaś drugom i na kóncu topór, ktorym sie juz belke cyściyło po snur* (Iwan 44: Nd).

SCHOWAĆ *cz. dk*

1. **‘położyć coś w takie miejsce, by ktoś niepożądany nie mógł tego znaleźć, zobaczyć; zakryć coś przed kimś niepożądanym’:** *Schowołef do skrzinie, to wykufali syćko* (matK: Dr); *Schowało sie pod pościyl* (matK: Fr); (CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, Łp, Nd, Rp, Tr).
2. **‘dać w miejsce właściwe dla przechowania czegoś’:** *Nojpiyrwi jymy kapuste z grzibami. Opłatek piyrse, piyrse opłatek, sie podzieli kazdymu, dziadek dzieli, ociec w dóma kazdymu do po odróbecke, a odróbecke, a reste schowomy kapke tak na lyki* (BubSpT 11: CzG).
3. *rzad.* **‘pogrzebać zmarłego; pochować; zob. też: POCHOWAĆ w zn. 1.’:** *Umar na Gody, w samom Wilijom my go schowali* (matK: Łp).

SCHOWAĆ SIE *cz. dk* **‘zająć takie miejsce lub przyjmować taką pozycję, by nie być widocznym dla innych; ukryć się’:** *Schowoł sie* (matK: Rp); (Fr, Rp).

SCHOWECKA *rz. ż, kuch., daw.* **‘kredens kuchenny starego typu’:** (matK: Łp).

SCHÓD *rz. mnż* **‘stopień w schodach’:** (KorpSp: Kc); (Kc, Tr).

SCHÓDZO *rz. ż* **‘zebranie, zwłaszcza dotyczące spraw wsi, URBARU itp.’:** *Tam była schódzo, co sie poschodziyli* (matK: Rp); *Pudemy na schódze gmińskom, tam je Markowic Starsy, tyn wom juz pokoze, bo to cały fizyk ku tymu. W rzecy je kowol jak sie patrzi, ale jego takie wselijakie figle ciesom. Ón wom naroz flinte z drótu ukrynci, a piśtolet z bronika zrobi* (GazPod 1932, nr 32: 7: Fr); (Fr, ŁN, Rp).

SCHÓDZO PAROBSKO *daw.* **‘zebranie GMINY PAROBSKIEJ’:** *Na tyj schódzy parobskiyj tak bywało. Nojpiyrwyj sie wybiyrali na starsyk. Wybrali ryftorza parobskiego, półryftorza, dwók bółgorzi parobskik, syndziego i kamfotra. Ryftorz oznajmioł tym, fto sie fcioł wkupić do parobstwa, po kielo trza sie składać. Fto fcioł być parobkiym, to przisiyngoł na kase parobskom, ze nie be społ z matkom, ze nie be cycoł matki. Po przisiyndze nowi juz parobcy robiyli gościne. Po gościnie półryftorz zapisuwoł do ksionzki parobskiyj. Fto nie był zapisany do parobskiyj ksionzki, tyn sie nie śmioł pokozać przi dziywkak ani tońcyć ś nimi, ani do karcmy go nie wpuscali, bo jak go złapiyli, to go brali, prziwionzali do ławki i kielo sond osondziył, telo dostoł palicek na zadek* (RobTrad: 100: Jw).

SCHRUSTAĆ *cz. dk* **‘zgryźć coś twardego, wydając przy tym charakterystyczny odgłos; schrupać’:** *Juz schrustoł* (matK: Tr).

SCHUDNÓĆ *cz. dk* **‘stać się chudszym, chudym’:** *Schudnył* (matK: Tr); *Wazne, zeby był tu tyn tunel, a w tunelu snurek, bo jak troche baba zgrubła, no to se tu snurek popuściyła. Jakby casym schudła, ne to se pozbiyrała ładnie bluzke dookoła* (Nd); (Nd, Tr).

SCHYCIĆ *cz. dk* **‘złapać’:** *Psy łowiyli, schyciół go do budy* (matK: Fs).

SCHYLAĆ SIE zob. SCHYLIĆ SIE

SCHYLIĆ SIE *cz. dk* – **SCHYLAĆ SIE** *ndk* **‘o człowieku: zgiąć się ku ziemi górną częścią tułowia’:** *Postrzał to taki, co postrziknie w krzizaf, jak sie schyli i sie ni moze wyprościć* (matK: Kr); *A tyn sie schylół po siykiyrke* (matK: Dr); *Schyl sie* (matK: Jw); *Schylyłaf sie norymnie, cosi mi strzeliło w krzizaf, ne i ni mozym chodzić* (Nd); (Dr, Jw, Kr, Łp, Nd).

SCKAĆ SIE *cz. nieos., ndk* **‘ktoś ma czkawkę; zob. też: CKAĆ SIE’:** *Cko sie mu* ‖ *scko* (matK: CzG).

SCOCH *rz. mnż* **‘gatunek rośliny wieloletniej spokrewnionej z rdestem, jej drobne, czerwono-rude drobniutkie kwiaty zebrane są w wiechowate kwiatostany, spotykana w miejscach żyznych, bogatych w azot; liście i nasiona szczawiu są jadalne; roślina lecznicza, stosowana przy dolegliwościach wątroby i nerek, jej obecność w sianie, obniża wartość paszy, ogpol. szczaw; szczaw zwyczajny (*Rumex acetosa* L.); zob. też: SCOW; 📷 Tabl. I’:** *Kied my downij paśli krowy, to rosło na łonkaf duzo scochu* (CoWś 213: Nd).

SCOTECKA *rz. ż*

1. *str.* **‘zdr. od rz. SCOTKA w zn. 2.’:** *Były i scotecki, takie strzympuski miały na kraju* (matK: ŁW); *Co jes ciekawe, spódnica u nos, no to juz nie bem godać od pocontku, te ze scoteckom, delinowe, tybetowe, bez scyte..., bez scotecki, pasiate, krasiate, i, i, i tak dalyj* (Nd); (Fs, Kc, Łp, ŁW, Nd, Tr).
2. **‘ogpol. szczoteczka, zwłaszcza do mycia zębów’:** (matK: Dr).

SCOTECKA NA GOLYNIE **‘pędzel do golenia’:** (matK: Tr).

SCOTKA *rz. ż*

1. **‘ogpol. szczotka; do czyszczenia, np. butów, ubrania, do szorowania podłogi, czyszczenia koni, krów itp.; 📷 Tabl. II’:** *Scotka, co sie cucho po forztak* (matK: CzG); *Scotka ryzówka* (matK: Tr); *Cuchać scotkom* (matK: Dr); *Scotka do ubranio* (matK: Fr); *Scotka do cyscynio krów, kónia* (matK: Fr); *Scotkom glancuje* (matK: Fr); *Pastuwać scotkom* (matK: Fs); *Myć forzty scotkom* (matK: Jw); *Forzty cuchać scotkom* (matK: Kc); *Cesać kónia zgrzebłym i scotkom* (matK: Kc); (ogsp.).
2. *str.* **‘tasiemka z przyszytym do niej poprzecznie długim i miękkim włosiem na kształt pędzelka, którą obszywano dół długich spódnic dla ochrony brzegu przed wycieraniem; 📷 Tabl. IV’:** *Scotka dołym, krajym* (matK: Fr); (Fr, Kr, ŁN, Rp, Tr).
3. *str.* **‘rodzaj pióropusza z włosia, przypinanego z boku kapelusza, noszonego głównie przez MIŚKORZY, będącego zarazem ich znakiem rozpoznawczym’:** *Miśkorz mo scotke ze śkuci na kapelusu* (matK: Kr); *Kapelusy były snurkom obsyte, parobek mioł piórecko bioławe, miśkorz mo scotke ze śkuci na kapelusu* (matK: Kr).
4. **‘duży pędzel malarski do malowania ścian’:** *Biyli sie scotkom i wopnym* (matK: Jw).
5. **‘przyrząd z pękiem włosia, używany do rozsmarowywania piany mydlanej przed goleniem się; pędzel do golenia; zob. też: PYNDZEL w zn. 1.; 📷 Tabl. II’:** *Scotka do golynio* (matK: CzG).

SCOW *rz. mnż* **‘gatunek rośliny wieloletniej spokrewnionej z rdestem, jej drobne, czerwono-rude drobniutkie kwiaty zebrane są w wiechowate kwiatostany, spotykana w miejscach żyznych, bogatych w azot; liście i nasiona szczawiu są jadalne; roślina lecznicza, stosowana przy dolegliwościach wątroby i nerek, jej obecność w sianie, obniża wartość paszy, ogpol. szczaw; szczaw zwyczajny (*Rumex acetosa* L.); 📷 Tabl. I’:** (CoWś 213: Nd); (ŁN, NB, Nd). [**bzdoch** – Kc, ŁN, NB; **bzdzoch** – Kc; **bździoch** – CzG; **scoch** – Nd; **ściow** – ŁN, NB; **ścoch** – Fr; **ścow** – Fr, Fs, Jw, Kr, Łp, ŁW, Nd, Tr]

SCOW ZAJONCÓW **‘niska, jasnozielona roślina leśna o kwaśnym smaku, podobna do koniczyny; szczawik zajęczy (*Oxalis acetosella* L.); zob. też: ZAJYNCO KAPUSTA; 📷 Tabl. I’:** (matK: Tr).

SCUCHAĆ *cz. dk* **‘zetrzeć na tarce’:** *Scuchać trza na tarle* [ziemniaki] (matK: Fs); *Dziesi wse tam, dziesi na polu, dziś jesce rośnie krzon, ne to sie przyniesie, ne to sie scucho troche i to nie trza telo, ba samego krzonu to trza było doś godnie nacuchać i potym sparzyli wrzoncom wodom* (KorpSp: ŁW); (Fs, ŁW, NdZ).

SCUCHRAĆ *cz. dk, tkac.* **‘mocno porozciągać palcami włókna surowej wełny przed KRYMPLOWANIEM’:** *Wełne trza było cuchrać, co sie scuchrało, potym krymplać i z tego sie robiyło sukno* (KorpSp: Kc).

SCUPŁY *przym.* **‘ogpol. szczupły’:** *Kobiyta mo inom postawe całom, scuplyjso jes, casami jes tyz tyngo, ale jes zaś mniyjso. Chłop jes casami wysoki a ciynkawy. Kobiycie to pasuje być takom sobie, nie ze hrubom, ale ciynko to nie pasuje, ale kobiycie pasuje być okrongłom. Chłop tyz, kie jes zbuduwany, taki nie chudzielec, co by sie połómoł, to ón jes tyz lepsy, fajniyjsy. Mo wyglond* (GrJMSp 321).

SCUR *rz. mż* **‘ogpol. szczur’:** *Prziwieźliście tyn worek, co to go mysy zjedzom, a jak to scury?* (matK: Rp); *Nyji ni mogli, wiycie, nijako rady dać tym scurom* (BubSpT 70: Jw); (Jw, Rp).

SCWARCIZNA *rz. ż* **‘nieprecyzyjna jednostka miary powierzchni pola, równa czwartej części innej jednostki; zob. też: SCWORCIZNA’:** *½ ćwiyrtki = ośmina = scwarcizna = 4 utra = 4 morgi* (matK: ŁN); *2 półćwiyrtki = 4 swarcizny* (pmOzga 23); (Jw, ŁN, Rp).

SCWARTLINKA *rz. ż* **‘półokrągła część z boku ciętego na deski kloca drzewa; zob. też: CWARTLINEK; 📷 Tabl. V’:** (matK: ŁN).

SCWARTYNEK *rz. mnż* **‘półokrągła część z boku ciętego na deski kloca drzewa; zob. też: CWARTLINEK; 📷 Tabl. V’:** (matK: Rp).

SCWORCIZNA *rz. ż* **‘nieprecyzyjna jednostka miary powierzchni pola, równa czwartej części innej jednostki’:** *Scworto cyńść = scworcizna* (matK: Nd); (Fr, ŁN, Nd). [**scwarcizna** – Jw, ŁN, Rp]

SCWORTEK *rz. mnż* **‘ogpol. czwartek’:** (matK: Jw, Kc).

SCWORTO *rz. ż* **‘godzina czwarta po południu lub po północy’:** *O scworty odeprejom* (matK: Rp).

SCWORTY *licz. porządkowy* **‘ogpol. czwarty; zob. też: CWORTY’:** *Scworty stopiyń, to juz nie krewność* (matK: Rp); *Scworto cyńść = scworcizna* (matK: Nd); (Fr, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd, Rp).

SCWORTYNEK *rz. mnż, bud.* **‘półokrągła część z boku ciętego na deski kloca drzewa; zob. też: CWARTLINEK; 📷 Tabl. V’:** (matK: Rp).

SCYDZORYK *rz. mnż* **‘ogpol. scyzoryk; zob. też: SCYZORYK; 📷 Tabl. II’:** *Scydzoryk składany* (matK: Fr); *Pynalik || scydzoryk* (matK: Tr); (Fr, Fs, Nd, Tr).

SCYGANIĆ *cz. dk* **‘skłamać’:** *Wydziwiać – choćco znowić, scyganić* (matK: Nd).

SCYGIEŁ *rz. mż* **‘ogpol. szczygieł (*Carduelis carduelis* L.)’:** (CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁW, Rp, Tr). [**ościok** – Dr; **ścigieł** – Kc, Rp]

SCYKAĆ *cz. ndk, kuch.* **‘dzielić niezbyt twardą potrawę lub ciasto nie nożem, lecz łyżką lub widelcem’:** *– Scyko sie dziadki* (matK: Nd); *– Tak sie zarobiyło z tyk tarcin ciasta i sie scykało łyzkom, noji dobre i sie puscało. – My tak robiyli, ze my wyściskuwali z tyk tarcin i robiyli takie okrongłe, takie kulecki. Tak sie wrucało do wody. I toto my jadły, jedli potym. Omascone ze skwarkami, to sie tak jadło, jak nie wiym* (CzG); *Neji biere sie na łyzke i, i miske abo gorcek taki, co mo tyn obrombek wywinionty taki, i tak sie, wiycie, dookoła scyko, scyko sie na tym obrombku, ruco sie do środka. Neji jak sie juz uscyko wsićkie cy telo, kielo trzeba, neji fajnom słóninkom, takom jak bocek, tako musi być fajne. A fto fce z masłym, to z masłym, a fto fce słóninom, to słóninom. Omaści sie i potym nie trza miynsać łyzkom, boby sie if popucyło, ale tak sie strzonso, co sie wy... omascom* (RnS 184–185: Nd); (CzG, Fr, ŁW, Nd).

SCYKANY *przym.* **‘posikany’:** *Scykanyś?* (matK: Fr).

SCYNA *rz. ż, bud.* **‘łodygi trzciny, używane jako materiał budowlany do obijania sufitów i ścian przed tynkowaniem; zob. też: SASYNA’:** *Koło okiyn sły słupki i, i cop taki hruby, wyngieł był na, na winklu, a koło okna lym som cop do słupa i kołek, coby trzimoł jednako, coby była jednako spara. No, to, to, to takie były i u nos, u nos nie było tak, ze, ze środka było widno to drzewo. Fakuwali, obijali abo scynom abo listewki nojcyńściyj, ciyni takie listewki, skośnie sie to biyło i na to fakuwali, tynkuwali to i, i tak było* (Kc).

SCYNIE *rz. n* **‘młode psa; szczenię’:** (matK: ŁW, Rp). [**pscynie** – Jw; **psie** – Dr, Fr, Fs, Łp, Rp, Tr; **psiontko** – ŁN]

SCYNKA *rz. ż* **‘ogpol. szczęka’:** *Zdrowy i mocny człek to o północku sed na cmyntorz po caske trupa samobójcy. Casym to brali ino scynke z zymbiskami i uciykali het, ino nie wolno sie było obziyrać* (BazWierz 177: Kc).

SCYNŚ BOZE ‘chrześcijańska formuła pozdrowienia, kierowana do kogoś pracującego; odpowiedzią jest formuła DEJ (PANIE) BOZE’: *Scyńś Boze* (matK: Fr, ŁN); [*– A jak ftosi robiół w polu?*] *– To scyńś Boze! Scyńś Boze! Toto to juz było.* [*– A ón co odpowiadoł?*] *– Dej Boze! Ón przeważnie, to tak... Tak jak ftosi wom fcioł odpowiedzieć, to: dej Panie Boze! A, a no, a jak niy, to jacy: dej Boze! W zalezności, jaki humor człowiek mioł i jaki, i jak koło jakiegoście sie śli abo cosi, niy? Abo koło wos ftosi seł, jak zawołoł, niy? E, jak zawołał, bo bo był taki, ze i nie zawołoł, niy? Ze sie obeźroł w drugom strone, niy? E, to potymeście go ocyniyli: wis, juz mu na wontrobie cosi siedzi!* (RnS 179: ŁW); (Fr, ŁN, Łp, ŁW). [**dej Boze scyńście** – Łp]

SCYNŚCIĆ *cz. ndk* **‘przechodząc koło kogoś pracującego, życzyć mu szczęścia, powodzenia w pracy, wypowiadając grzecznościową formułę SCYNŚ BOZE lub podobną (odpowiedzią jest formuła DEJ (PANIE) BOZE)’:** (matK: Fr, ŁN).

SCYNŚCIE *rz. n*

1. **‘uczucie wielkiej radości’:** *Bocian, jak siedzi na słupie, cy na drzewie, do tego miejsca nigdy nie rombnie pieron, ze jakosik to scyńście przinosi* (pmBarnasz: Fr); *Pamiyntom, pamiyntom, juzeście to gadali, we Wilijom na pole śmieci wyruciyłabyf ze scyńściym, spolym if* (Czard 46: Nd); (ogsp.).
2. **‘sytuacja, w której wszystko układa się pomyślnie; powodzenie’:** *Ni mom scyńścio* (matK: Jw); Kumotra: *A to ty bez odrzykać małom Rózusie do krztu?* Irinka: [Włącza się do rozmowy] *A jakze, dy jo im Janicka tyz odrzykała.* Somsiada: *Widzis, tymu ci sie dobrze wiedzie, boś piyrse nosiyła do krztu chłopca, bo jak baba nosi piyrsy roz dziywcontko, to ponoć nie be miała scyńścio w zyciu. Tak godali starzi.* Dziadek: *Tak pletom, bo odpowiedzieć tyz sie nie godzi. A Bóg jedyny wiy, cy to sie tak wsićko wse ziści* (Czard 74: Nd); *Dwaścia*

piynć roków to juz staro dziywka. Doś zostały takie. Pojedna ni miała scynścio, pojedna nie fciała sie wydać. I ta, co przebiyrała, tyz została, głuptula, chore tyz (pmBlin 85: Jw); (Jw, Nd).

3. **‘szczęśliwy traf, pomyślny zbieg okoliczności’:** *Zasuli if w kopalni – telo scynście, ze mieli elektrycnom lampe; telo, ze my mieli tabaku przi sobie* (matK: Dr).

zob. fraz.:
CAŁE SCYNŚCIE
DEJ BOZE SCYNŚCIE
WYRZUCAĆ NA SCYNŚCIE

SCYNŚLIWOM DRÓGE ‘formuła grzecznościowa kierowana do osoby odjeżdżającej lub wychodzącej z domu’: *– Zostajcie z Bogiym. – Scynśliwom dróge* (matK: Rp).

SCYNŚLIWY *przym.* **‘przynoszący szczęście, sprawiający, że komuś wiedzie się w czymś’:** *Scynśliwy, kie sie trefi dobry chłopok* (matK: ŁW); *Cuwało sie we Wilijom i Świynta nad tym, fto cie piyrsy odwiedzi. Wololby chłop odwiedzić. Scynście jes lepse. Baba to nie jes tako scynśliwo. Młode ludzie kieby były, nie jakie tam stare, i chłop przeważnie to jes lepi* (GrJMSp 313); (ogsp.).

SCYP *rz. mnż*

1. **‘jednoroczna gałązka drzewa owocowego używana do szczepienia innego drzewa’:** *Scyp – kónorek z innego drzewa* (matK: Dr); *Scyp to jes scypione cosi – jabłóń, ockuwane* (matK: Fr); *Scyp sie wkłado* (matK: ŁW); (Dr, Fr, ŁW). [**wróblik** – ŁN; **zraz** – ŁN]
2. **‘szczepione drzewo owocowe’:** *To nie scyp, to dzik* (matK: Rp); *Scypy || drzewo scypione* (matK: Fs); (Fs, Rp).

SCYPA *rz. ż* **‘kawałek cienki drzewa odłupywany z grubszego klocka’:** *Scypa, scypano tako odróbka* (matK: Tr).

SCYPAĆ *cz. ndk*

1. **‘rozłupywać klocki drzewa’:** *Na sajtki sie scypie drzewo* (matK: Dr); *W siongi to sajty, sajtowizne scypo sie || scypi sie z kloców* (matK: Fr); *Scypie sie hrubse kłotki* (matK: Fr); *Scypie sie klinym* (matK: Fr); *Scypać drzewo, porznie na klocki i sie scypie* (matK: Fs); *Scypie sie na klubry* (matK: Nd); *Sajtuwać || rombać || scypać* (matK: Tr); (ogsp.).
2. **‘o niektórych owadach: kąsać, gryźć, żądlić’:** *Osy tyz tak scypiom krowy* (matK: CzG).
3. **‘wywoływać ostry piekący ból’:** *Siylny mróz parzi || scypie* (matK: Fs).
4. **‘o niektórych ptakach: ściskać boleśnie dziobem’:** *Okrutnie zrejom, okrutnie scypiom* [o gęsiach] (matK: Rp).
5. **‘robić zastrzyk uodparniający: zob. też: SCYPIĆ w zn. 1.':':** *Scypane som psy, zastrzyki dostajom* (matK: Tr).
6. **‘rwać małe kawałki ciasta i wrzucać je na wrzącą wodę, przygotowując SCYPANKI’:** *Rynkom ciasto sie robi takom, takom małom kulke, no bo to wiadomo, ze ile to człowiek zjy, noji to ino scypie i rzuca, no i to jes zwykłe ciasto na makaron, ale, ale to, to som scypanki, bo to nie jes, bo to jes scypane* (KorpSp: Rp).

SCYPANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. SCYPAĆ’:** *Rombanica do scypanio* (matK: Jw); *Rombanica do scypanio drzewa, cieślica do krzesanio* (matK: Łp); (Jw, Łp).

SCYPANKI *rz. nmos, kuch.* **‘rodzaj klusek z ciasta SCYPANEGO’:** *Rynkom ciasto sie robi takom, takom małom kulke, no bo to wiadomo, ze ile to człowiek zjy, noji to ino scypie i rzuca, no i to jes zwykłe ciasto na makaron, ale, ale to, to som scypanki, bo to nie jes, bo to jes scypane* (KorpSp: Rp).

SCYPEK *rz. mnż* **‘mały, odłupany kawałek drewna; szczapka’:** *A noge całom świńskom no to tyz, zeby sie nie zepsuło, no to tak przecinali do kości, tu sie zakładało taki scebelek, no z takiyj, y, y, y, od sajty takie to, y, y, y, taki scypek, zeby ozsyrzyło to miyso, zeby ta, zeby tam doseł tyn dym, i zeby, zeby, bo potym koło kości mogło sie psuć miyso* (Kc).

SCYPETKA *rz. ż* **‘bardzo mała ilość czegoś; odrobina’:** (BalNS 178: Fr).

SCYPICA *rz. ż*

1. **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku skąpym, zwłaszcza o skąpej kobiecie’:** *Scypica to skompy, nie udzieli nikomu nic* (matK: Fs); *Scypica tako skompo* (matK: Tr); (GrJMSp 234); (Fs, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr).
2. **‘czerwonobrunatny chrząszcz o walcowatym ciele z charakterystycznymi szczypcami, gnieżdżący się często pod korą butwiejących pni drzew; skorek pospolity (*Forficula auricularia* L.); 🖸 Tabl. I’:** (matK: CzG, Fr, Fs, ŁN, Rp).

SCYPIĆ *cz. ndk*

1. **‘robić zastrzyk uodparniający’:** *Ón nie scypi cielynta, ino kulcyki daje* (matK: Dr). [**scypać** – Tr]
2. **‘wstawiać SCYPY szlachetniejszego drzewa w zacięcia DZIKA’:** *Scypy || drzewo scypione* (matK: Fs); *Dzikie gruski niescypione* (matK: Kr); *Scyp to jes scypione cosi – jabłóń* (matK: Fr); (Fr, Fs, ŁN).
3. **‘rozłupywać klocki drzewa’:** *W siongi to sajty, sajtowizne scypo sie || scypi sie z kloców* (matK: Fr); *Rozparztek, jak sie scypi drzewo na sajtki* (matK: ŁN); (Fr, ŁN).

SCYPIĆ SIE *cz. ndk* **‘dać się zaszczepić’:** *Bedzie sie dawoł scypić, za granicom musi być scypiony* (matK: Łp).

SCYPIEC *rz. mnż*

1. **‘rodzaj klipsa ze sprężynką, służącego do mocowania świeczek na choince (gdy nie było jeszcze lampek elektrycznych)’:** *Na jeziulanku downiyj świyciyli świycki – takie ciynkie, na takif scypcaf; wiysało sie jabłka, ciostka z dziurkom i polone cukierki, i takie łańcuchy ze słómy* (CoWś 244: ŁN).
2. *zwykle w lm* **‘szczypce raka lub niektórych chrząszczy’:** *Tylko scypce* [raka] *i ogón tyz, w ogónie tyz było miynsko.* [– I tak na popiół kładliście?] – *Na, na patyku, na patyku. Tak jakby były griluwane, ale raków to mało, ry... ryby my, ryby my łapali popod skole* (Kc).

SCYPIONKA *rz. ż* **‘ogpol. szczepionka’:** *Dostoł scypionke przeciw gruźlicy* (matK: ŁW).

SCYPIOREK *rz. mnż, now.* **‘szczypiorek, używany jako przyprawa do ziemniaków, do twarogu; czosnek szczypiorek (*Allium schoenoprasum* L.); zob. też: PARZONTKA; 📷 Tabl. I’:** *U mnie w ogródku to rosnom jaz dwie parzontki. Takie som piykne, zielyniućkie. Jo to rada je dajym do biołego syrka. Jak tak ogrzejymy syra, dodom do niego kapke śmietanki, a potym tak drobniućko pokrojym tyj parzontki i na świyzy chlyb dajym. Dzieci, to tak rade jedzom. Ale nie ino do tego parzontke dajyme. Tyz jak my mieli w dóma małe pulki, a nie było krwawnika, to my im tom parzontke tak drobniućko krojyły i dawały im do zarcio, coby miały witaminy i lepi rosły* (pmMiś: CzG); *Godali na niego Parzontka skróś tego, ze wse sie dar kie prazół jojka: dzie mocie parzontke, bo jajeśnica nie be gościom smakuwała. – Parzontka, parzontka, patrzojcie jakby juz ni móg wymówić „szczypiorek”, wyrceli na niego* (NaSp 90: 29: CzG); [– A tej bryndzy się nie soliło jeszcze?] – *Solyło sie, ale zaś je... jesce sie dawało i u nos dawali i parzontke, scypiorek* (Kc); (CzG, Kc).

SCYPIYNIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. SCYPIĆ w zn. 1. i 2.’:** *Scypiynie drzew* (matK: Tr); *A poka to ślad po scypiyniu* (matK: CzG); (CzG, Tr).

SCYPLAWY *przym.* **‘mający ostry smak, szczypiący w język’:** *Scyplawy, słóny smak* (matK: ŁW); *Olsyna by była nojlepso, bo to nie strzylo tak drzewo, niy? Ale zaś jes scyplawy, tyn oscypek jes z tego, z olsyny* (KorpSp: Rp); (ŁW, Rp).

SCYPTA *rz. ż* **‘niewielka ilość czegoś; szczypta, odrobina’:** *Do ciasta drozdzowego, coby było lepse i smacniyjse, to trza dać scypte cukru. Ta scypta to tako malućko musi być, zeby nie było za słodkie to ciasto na babówke. Scypte, to tak jacy do palcók wzionś i doś* (plSarna: Jw); *Mara Zakościoła była ogrutnie poboznom, nie było odpustu, zeby na niym nie była, chodzuwała do Lewoce, na Kalwariom, stamtela przinosiyła okrusyny z pnioka dymbu świyntego, rozdawała ludziom po scypce, bo to było barz dobre na zymby, zaroz przestały boleć* (BalNPK 44: Fr); (SSWG 22); (CzG, Fr, Jw, Łp).

SCYRBA *rz. ż* **‘ostra nierówność na krawędzi czegoś, powstała w wyniku ukruszenia, wyłamania itp.; szczerba’:** *Scyrbe mo nóz, scyrbaty, kie zomb wyleci tyz* (matK: Fs); *Scyrbaty, scyrby mo takie* (matK: ŁN); (Dr, Fr, Fs, ŁN, Nd, Tr).

SCYRBATY *przym.*

1. **‘o człowieku: taki, któremu brak jednego lub kilku przednich zębów’:** *Scyrbaty – bez zymbów* (matK: Fr); *Scyrbe mo nóz, scyrbaty, kie zomb wyleci tyz* (matK: Fs); (CoWś 233); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp).
2. **‘o przedmiocie: mający SCYRBY na krawędzi; szczerbaty’:** *Wyscyrbiony, scyrby mo, scyrbaty* (matK: Nd); *Scyrby mo, scyrbaty nóz* (matK: Tr); (Fr, Nd, Tr).

SCYRBATY JAK PIYŁKA **‘mający znaczne ubytki w uzębieniu’:** (matK: Fr).

SCYRBIĆ SIE *cz. ndk* **‘ogpol. szczerbić się’:** *Scyrbi sie nóz, scyrbaty* (matK: Tr).

SCYRBOK *rz. mos* **‘człowiek niemający wszystkich przednich zębów’:** (matK: Nd).

SCYRBULA *rz. ż* **‘szczerbata dziewczynka, kobieta’:** *Tyś tako scyrbula* (matK: Łp).

SCYRKAĆ *cz. ndk* **‘uderzać, np. łyżką o talerz’:** (SSWG 22).

SCYRKADEŁKO *rz. n* **‘przedmiot składający się z obrotowego wałka z trybikami oraz drewnianych piór, które przy obracaniu się wałka wydają ostre trzaski, wykorzystywany w kościele w Wielkim Tygodniu zamiast dzwonków; zob. też: GRZECHOTKA; 📷 Tabl. VI’:** *Grzechotka || scyrkadełko* (matK: Nd).

SCYRNIANY *przym.* **‘ogpol. sczerniały’:** *Moncnica, kie niy mo zorka, tylko scyrniane takie* (matK: Fr).

SCYRNIEĆ *cz. dk* **‘mocno pociemnieć’:** *Sło pomalućku ku zimie. Symek scyrnioł od dymu, zesknół sie jak suchorz. Siwe włosy smaruwane masłym lezały mu na ramiyniak. Corne bruzdy zorały mu lica i coło* (SpCzyt 38: Rp); *No dy to juz nie wypodo zaś tak panu pedzieć, jak sie nazywało, hej, no przirodzynie mu od razu odleciało, tak*

jak i owieckom, bo owce jak sie nazywo, ze skolerzi tak i biydnyj całe to, to to wymie, tyn skórłotek odleci, scyrnie i odleci, wypadnie (BubSpT 57: Jw); (Jw, Rp).

SCYRPAĆ *cz. dk* – **SCYRPUWAĆ** *ndk* **'czerpiąc, usunąć wierzchnią warstwę czegoś':** *Jak juz udeptoł, to trzeba było cyrpać, bo wody sie robiyło duzo w tyj kapuście. Scyrpuwało sie. Jak była pełno becka juz, to sie prziłozyło dynkiym i skałom duzom. Tak sie kisiyło. Tak ze casami i uciykała ta woda, to sie scyrpuwało, boby sie loło po bece. Piany burzyły sie, co jej. Kisiyło sie tak w ciepłyj izbie, to tydziyń, ale to lepi kie wiyncy, tak i fnet ze dwa. A jak to juz potym sie ukisiyła, to wyniesło sie jom do kómory, tam do zimnyj i tam juz całom zime siedziała, cały rok, pokla była kapusta. Ale była kapusta dobro, ukisono, kwaśno, ze hej* (GrJMSp 306).

SCYRPUWAĆ zob. SCYRPAĆ

SCYRWIYNIĆ SIE *cz. dk* **'dostać rumieńców na twarzy':** *Zacyrwiynić sie* || *scyrwiynić sie* (matK: ŁW).

SCYRWIYNIEĆ *cz. dk*

1. **'o człowieku: nabrać gwałtownie intensywnych rumieńców (zwykle pod wpływem silnych emocji)':** *Scyrwiynioł na mrozie* (matK: Tr); *Dźwigły te słowa hajcego, scyrwiynioł na giymbie, stanół z ławy, huknół w stół piyńsciom. – A cymu nos tak ocyrnios? – wydusiył ze złościom. – Łóni dostołeś z wolnice nojlepse drzewo. – A jo nojgorse, jak sie s wami nie idzie, nie postawi, to sie dostanie samo ladace – stopurzył sie wściekły Franek, co to mu furt wsićko nie pasuwało* (SpCzyt 111: Nd); (Nd, Tr).
2. **'o niebie, chmurach: przybrać czerwony kolor':** *– No dy to chmury pokazujom. No to tak, jak som na niebie takie kłymblaste chmury, takie chmurki nieduze, o to bedzie zmiana pogody. A zaś jak som, scyrwiyniejom, to bedzie wiatr. – Halny, halny* (Łp).

SCYRY *przym.* **'ogpol. szczery; życzliwy, niefałszywy, nieskąpy, szczodry':** *Scyry, co daje drugiymu* (matK: Fs); *Gótka była scyro, dała jyj pojeś, monki na placek, krup, gruli troche. Fciała jyj dać jakiś grosik, ale miała hrube, to posły zmiynić do karcmy u Zyda. Wypiyły po decy, coby sie troche ozgrzoć. Gótka jyj dała ftorysik grosicek, a ta z uciechy wraziyła pod cycek. Wiycie, dudki som zawse syrcu miyłe* (BrzyzKrz: Kr); (Fr, Fs, Kr, ŁN, Nd, Rp, Tr).

SCYRZE *przysł.* **'nie skąpiąc; hojnie':** *Scyrze mu doł, zeby sie najod do sytu* (matK: Nd).

SCYŚCIĆ *cz. dk* **'oczyścić wszystko':** *Kie przewioł, to na przetaku scyściyła ziółka sytkie* (matK: Fs).

SCYT *rz. mnż*

1. **'wierzchołek góry':** *Jynknyły skole... Polecioł bek* [capa] *nad wiyrchami scytów, odbiół sie od granitowyk skał, jako łyskawica trzasnół* (SpCzyt 39: Rp); (Fr, Rp).
2. *bud.* **'trójkątna, boczna konstrukcja budynku (drewniana lub murowana), ograniczona krawędziami dachu dwuspadowego':** *Scyt w dachu* (matK: Fs); *Gónciany daf, scyt dachu* (matK: Tr); (Fr, Fs, Tr).
3. **'pionowa deska w skrzyni ładunkowej wozu (z przodu i z tyłu), zakładana między OSŁÓNY w przypadku przewożenia sypkich towarów; 📷 Tabl. III':** *Po bokaf som osłóny, na kóncaf scyty, a na spodku jes spodniorka* (pmMich: Fr).
4. *str.* **'ozdobny trójkąt ze splecionych frędzli na krawędzi chustki':** (CzG).
5. **'pionowa deska w łóżku drewnianym za głową lub w nogach (też w kołysce); zob. też: GŁOWY; 📷 Tabl. II':** *– A zaś za głowom deska? – To ta za głowom sie wołała scyt. – A zaś za mogami tyz miało swojom nazwe? – To jes tyz scyt, tyz (dwa scyty, hej), od nóg i od głowy* (Nd); (Jw, Kc, Nd).

SCYTATY *przym.* **'o budynku: mający bardzo ostry szczyt':** *Chałupki były biydne, ale juz góntym kryte i straśnie scytate tymu, ze śniyg, zeby spaduwoł* (KorpSp: CzG).

SCYTOWY *przym.* **'związany z krótszym bokiem domu':** *Scytowo ściana* (matK: Fs); (Fs, Jw, Nd, Tr).

SCYZORYK *rz. mnż* **'ogpol. scyzoryk; 📷 Tabl. II':** *Scyzoryk składany* (matK: Fr); (Fr, Fs, ŁW, Tr). [**cyzorek** – Kr; **cyzoryk** – Łp, Rp; **pynalik** – Tr; **scydzoryk** – Fr, Fs, Nd, Tr; **składancok** – Łp; **składocek** – Fs; **składok** – Fs, Rp, Tr]

SE I *przyim.* **'postać zaimka Z I, występująca tylko w połączeniach *se mnie, se mnom*':** *Jo dostała takie nerwy, to tak robiyło se mnom* (matK: Dr); *Kupiyłek jyj barana, tyj babie, tyj frejerce tam. Nyji, a potym wiecór my sie tam pozganiali, koledzy se mnom. Jo godom: – Wiycie co, jo idym po barana dzie ukraś, a nawarzymy miysa* (BubSpT 10: CzG); *Tak seł tyn złodziyj i seł. Mnie sie okrutnie krzipać fciało i wstrzimuwołek sie, i wstrzimuwoł, i narozek popuściół, i krzipnół. Złodziyj sie zlonk, ze go łapiom, naroz puściół ul, aze se mnom durkło, tok i krziknół, wtedy dopiyrz złodziyj uciekoł, ino ziym dudniała* (KowPluc 47: Jw); (CzG, Dr, Jw). [**sy** – CzG, Jw, ŁN, Nd, Rp, Tr]

SE II *mod.* **'krótsza, nieakcentowana postać mod. SOBIE II':** *– Dziś, chłopce, nicego ludziom*

nie brakuje, ale tyz tak myślom, jak tamci na tyj grapie: jakoz by tu sie pozbyć starego człeka, coby nie było przi nim roboty i coby w dóma nie zawodzoł! Ale ty se zapamiyntoj, ze to wielki grzyk i na kozdego skroś takiego myślynio moze przijś skoranie Boskie (SpCzyt 99: CzG); *Ty se ino patrzoj, zebyś nie banuwoł* (CoWś 270: ŁN); – *Teroz to jo idym do swoji kryjówki, a ty se tu cekoj na swojom kolyj – powiedziołef cheba som do siebie i chodu do miedziucha miyndzy nasom, a somsiadowom izbom* (PrP 2017: 242: Nd); *A za mnom leci mój kolyga, a jo przodkiym z bratym, a jymu sie ozwionzoł bót, tak ón se zostoł zwionzać* (BubSpT 22: CzG); *I jednego razu tam król poseł na polówke i tam psi jom napadły, i zacyny scekać, i król se myśli tak: tu cosik jes, kie tak psy scekajom. I naśli jom* [królewnę] *tamok. No to ón se tyn król myśli, tako ładno, piykno jes tamok dziywka. Ale jyj powiedzieli jesce tak, ze nie śmiy do nikogo nic godać, póki if nie wyślubi, ni moze słowa powiedzieć. I ón sie jyj wypytuwoł, skond jes, jak co. Ale óna nic i nic, i nic. Nale se myśli, to jom wezne, bo była bardzo ładno. Wzion jom du dómu przywiód i bardzo sie do niyj zakochoł* (BubSpT 88: Kr); (ogsp.).

SEBASTYJAN *rz. mos* **'imię męskie Sebastian, szczególnie popularne w parafii św. Sebastiana w Jurgowie, oczywiście z racji patrona; też: mężczyzna noszący to imię':** *Sebastyjan krzcony* (matK: Jw). [**Sobestyjon** – CzG, Jw]

SEBLECONY *przym.* **'niemający na sobie ubrania; rozebrany':** *Seblecony bez odziynio* (matK: Fr).

SEBLYC *cz. dk* – **SEBLYKAĆ** *ndk* || – **SEBŁÓCYĆ** *ndk* **'zdjąć z siebie lub z kogoś część ubioru, zwłaszcza bieliznę':** (matK: Fr, Kr).

SEBLYC SIE *cz. dk* – **SEBLYKAĆ SIE** *ndk* **'zdjąć z siebie ubiór, zwłaszcza bieliznę; rozebrać się':** *Seblekłaf sie z kosuli do naga* (CoWś 262: Nd); *Pamiyntom, ze cof miała wiganków, to mi naoblykali i rajtuzków nie było ani nic, no to tam mnie naoblykali do tyf wiganków i do takif kabotków, i co tam my s... ani my sie nie seblykali, ani nic, tak my spali* (KorpSp: Kc); (Dr, Fr, Kc, Nd). [**sewlyc sie** – Kc; **soblyc sie** – Nd]

SEBLYKAĆ zob. SEBLYC

SEBLYKAĆ SIE zob. SEBLYC SIE

SEBŁÓCYĆ zob. SEBLYC

SEDZELINA *rz. ż* **'szron osadzający się na drzewach, drutach itp. w czasie mrozu i mgły; szadź; zob. też: SADZELINA':** *Zima juz pukła, ale w kómorze jesce zimno było. Sedzelina po beckaf z kapustom siedziała na dronzkaf dookoła. Zimno było ojcu spać. Jagnieska poradziyła swojymu chłopu, ze nojlepi by było, kieby se ociec lyguwali w stajni nad gródzkom, nad cielyntami, tam im be ciepło i pchły if nie bedom gryź. I nie bedom sie hlebzdać do pola i zime do izby puscać ani nie bedom po podłodze pluć* (BalSKD 98: Fr); (Fr, ŁN, ŁW).

SEDZIELINA *rz. ż* **'szron osadzający się na drzewach, drutach itp. w czasie mrozu i mgły; szadź; zob. też: SADZELINA':** *Sedzielina jak smryki osedziały na zime* (matK: ŁW); (Kr, ŁW).

SEGIEŚKA *rz. ż, past.* **'imię nadawane krowie':** (matK: Kc).

SEGREGUWAĆ *cz. ndk* **'wydawać polecania, utrzymywać rygor':** *Neji słuchalimy jyj i óna w kościele utrzimuwała sićko, porzondek, dzieci juz segreguwała. Tyz nieroz była uprzikrzono, to i uciekali od niyj, no bo if straśnie segreguwała ś nimi tyz* (KorpSp: Dr).

SEKIERUWAĆ *cz. ndk* **'rozkazywać komuś, rządzić kimś':** *Noji nasi mama cynsto nos odwiedzajom i sekierujom* (KorpSp: Kr).

SEKMA **'element wyliczanki':** *Jednula, druhula, trójco, łucjo, pynda, łynda, sekma, okma, diwula, diks* (Gry 32: Kc).

SEKRETORZ *rz. mos* **'ogpol. sekretarz w urzędzie gminnym':** *Pisorz* || *sekretorz* (matK: Nd); (Fr, ŁW, Nd).
zob. fraz.:
PIYRSY SEKRETORZ

SEKTYMBER *rz. mnż, daw.* **'wrzesień; zob. też: WRZESIYŃ':** *Sektymber* || *wrzesiyń* (matK: Fr); (ogsp.).

SEKUND *rz. mnż*

1. *muz.* **'akompaniament wykonywany przez SEKUNDZISTÓW, utrzymujący rytm':** *Muzykanci grajom na prymie, sekundzie i basie. Downo, kieby ci muzyka zagrała, trza było wrucić papiyrek do basów, hej* (CoWś 241: ŁN).
2. *muz.* **'drugi głos w chórze; alt':** *Sekundy to były ałty* (matK: Tr).
zob. fraz.:
GRAĆ NA SEKUNDZIE [SEKUND]

SEKUNDA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Śły roz wyobłapiane całom bandom, śpiywały, holokały, nie uwazuwały na dródze. Naroz w jednyj sekundzie w całom bande wjechało auto ciynzarowe* (SpCzyt 101: Kr).

SEKUNDA ODBIJANKA *muz.* **'druga struna w skrzypcach; 📷 Tabl. VI':** (matK: Fs).

SEKUNDUWAĆ *cz. ndk, muz.* **'grać SEKUND w kapeli; akompaniować':** (KorpSp: Jw). [**grać na sekundzie** [**sekund**] – Jw]

SEKUNDZISTKA *rz. ż, muz.* **‘kobieta akompaniująca w kapeli’:** (KorpSp: Kr).

SEKURACYJO *rz. ż, pok. III* **‘opłata ubezpieczeniowa zapewniająca uzyskanie odszkodowania za poniesione straty, zwłaszcza w wypadku pożaru, powodzi, gradobicia itp.; ubezpieczenie; też: odszkodowanie uzyskane z tytułu opłacanego ubezpieczenia’:** (ogsp.).

SEKURUWAĆ *cz. ndk* **‘zawierać stosowną umowę i wnosić regularnie składkę zapewniającą uzyskanie odszkodowania w wypadku nieszczęśliwych zdarzeń, zwłaszcza klęsk żywiołowych; ubezpieczać’:** *Bedom sekuruwać zarno, bo zbiyło na poły* (matK: Kr).

SEKWESTRACYJO *rz. ż* **‘urzędowa egzekucja należności finansowych’:** (MalPS 128: Jw).

SEKWESTRUWAĆ *cz. ndk* **‘o komorniku: zajmować coś siłą na mocy decyzji urzędowej; dokonywać egzekucji komorniczej’:** *Egzekutorz sekwestruje wos, kie nie fcecie płacić* (matK: Nd); *Jednego razu za tyk kosiutowyk prawók, co my dawali z polanók nopiyrwyj cyńść panu gruntownymu, a potym my dawali połówke siana, aze przisła komasacyjo, to ty polany nom odebrali, a przi tym wielkie cuda państwo nos sekwestruwali. Nopiyrsy roz sekwestracyjo nos kostuwała siedymnoście tysiyncy, a drugi roz nos kostuwało moze z piytnoście tysiyncy, a trzeci roz dwanoście stówek my musieli płacić strófu* (MalPS 128: Jw); (Jw, Nd).

SELER *rz. mnż* **‘narzędzie do korowania drzewa, mające ostrze osadzone na trzonku; zob. też: ISTYK w zn. 2.; 📷 Tabl. III’:** (pmMaj).

SELEŚCIĆ *cz. ndk* **‘ogpol. szeleścić’:** *Wiater seleści ‖ gwizdze* (matK: Kr); *Telo seleści, a dudro w tyj baksie, ze juz ni mozym wytrzimać* (CoWś: Nd); (Kr, Nd).

SELICO *zaim. rzeczowny* **‘obojętnie co, to lub tamto; cokolwiek; zob. też: CHOĆCO w zn. 1.’:** *Z nasyj gawyndy wysło, ze pochodzi ón z Magury, z Kacwina. Ozpowiedzioł mi o selicym* (NaSp 90: 36: Kc); *Tam my woziyli drzewa, robiyli selico, co nom kozeli, co nom przisło, bo cłowiek fcioł zarobić, hej!* (BubSpT 16: CzG); (CzG, Kc, Rp).

SELIJAKI *przym.* **‘obojętnie jaki; różny, rozmaity; zob. też: CHOĆJAKI w zn. 1.’:** *Kiebyście przichodziyli, tobyście panki strugali selijakie* (matK: Jw); *Selijakie nazwy: kości, zuźle* (matK: ŁW); *Poseł dziadek, narwoł jakisik zielók, uzegnoł, utentokuwoł, nakłod mi tam jakisik łojók ze świyckók, tam selijakik, no to jo wzion. I pado: zojdzies, trzi razy, wej se – pado – na jakom ponewke nasuj wonglik, ty zioła suj tam i chodź koło kosora i kodź* (BubSpT 67: Jw); (Jw, Łp, ŁW, Rp).

SELIJAKO *przysł.* **‘wskazuje, że sposób, w jaki się coś dzieje, dokonuje, jest dla mówiącego obojętny, że może być tak lub inaczej; różnie, rozmaicie, obojętnie jak; zob. też: CHOĆJAKO w zn. 1.’:** (matK: Jw).

SELINIJAKI *przym.* **‘obojętnie jaki; różny, rozmaity; zob. też: CHOĆJAKI w zn. 1.’:** *Kupuwali selinijakie wódki i ni mogli wytruć* (matK: Łp); *Tok tam poznoł biydy selinijakiyj* (matK: CzG); (CzG, Łp).

SELNIJAKI *przym.* **‘obojętnie jaki; różny, rozmaity; zob. też: CHOĆJAKI w zn. 1.’:** *Trza przi tym odmówić litanije do świyntego Mikołoja i sytkif świyntyf, i trza iś ku spowiedzi i komuniji, i wte to dać owcy, to zawdy je dobrze i zawdy spomogo, i selnijakom chorość odganio* (BazWierz 146: ŁN).

SELSON *rz. mnż, kuch.* **‘salceson; zob. też: SALCESON’:** (matK: Tr).

SELWESTER *rz. mnż* **‘huczna zabawa w ostatnim dniu roku’:** (matK: CzG, Jw, Rp).

SEM *zaim. przysłowny* **‘z perspektyw mówiącego: wskazuje na cel lub kierunek ruchu przestrzennego, kończącego się w miejscu należącym do przestrzeni wspólnej dla mówiącego i rozmówcy; zob. też: TU w zn. 2.’:** *Sem pospieście, pastuskowie, w jasła betlejemskie, Narodziyło sie nom dziecie i wom ludziom sićkim. My to dziecie prziwitojmy, a coze my jymu domy? Witoj, witoj, królu, o Jezińku mały* (BalNS: 49: Fr); *Janosik, co na brzyzku stoł i całyj wecy sie przipatrzuwoł, bo harnaś takom robotom sie nie babroł, ino gwizdnół na palcu i zawołał na towarzisów: – Sem sa!* (BalSKD 86: Fr).

SEMINARYJO *rz. ż* **‘seminarium duchowne; zob. też: SEMINARYJUM’:** (matK: Nd).

SEMINARYJUM *rz. n* **‘seminarium duchowne’:** (matK: ŁN, Tr). [**seminaryjo** – Nd]

SENATORIUM *rz. n.* **‘ogpol. sanatorium; zob. też: SANATORIUM’:** *Do rodziny na Słowacje casym, jak tam z rodzicami sie jechało, ale tak to nigdzie cłowiek tak nie był. W senatorium, posłaf do senatorium nad morze, bo tyz te stawy i to wsićko, nale monz zmar i trza sie było wrócić, i telo, cof dwa dni tam była, i trza sie było wrócić. Juz było po senatorium* (KorpSp: Łp).

SEPETLAĆ *cz. ndk* **‘mówić niewyraźnie, przez nos; seplenić; zob. też: SEPETLAWIĆ’:** (matK: Kr).

SEPETLAWIĆ *cz. ndk* **‘mówić niewyraźnie, przez nos; seplenić’:** *Mom ciotke z Jurgowa i niestety óna sie śmieje z mojyj gwary i godo, ze jes tako prosto, ze jes tako trosecke, jak óna to godo, sepetlawo,*

za duzo sepetlawiyme i sycyme, a óni gadajom ba... bardziyj podkreślajom k (KorpSp: Dr). [**sepetlać** – Kr; **sepetlić** – Fr, ŁW]

SEPETLAWO *przysł.* **‘o sposobie mówienia: niewyraźnie, przez nos; sepleniąc’:** *Sepetlawo godo* (matK: ŁN); (ŁN, Nd). [**siepetlawo** – ŁW]

SEPETLAWY *przym.*

1. **‘o człowieku: mówiący niewyraźnie, przez nos; sepleniący’:** *Sepetlok* || *sepetlawy* (matK: Nd); (Fs, ŁN, ŁW, Nd).
2. **‘o wymowie: niewyraźny, sepleniący’:** *Sepetlawo mowa* (matK: Dr).

SEPETLIĆ *cz. ndk* **‘mówić niewyraźnie, przez nos; seplenić; zob. też: SEPETLAWIĆ’:** (matK: Fr, ŁW).

SEPETLOK *rz. mos* **‘lekceważąco o człowieku wypowiadającym słowa niewyraźnie, przez nos’:** *Sepetlok* || *sepetlawy* (matK: Nd); (ŁN, ŁW, Nd).

SEPNÓĆ *cz. dk* – **SEPTAĆ** *ndk* **‘powiedzieć coś przyciszonym głosem; szepnąć’:** *Naroz durkło do głowy sewcowi i sepce krawcowi do ucha: – Wiys co? Pudyme na wandry, bedeme łazić po dziedzinaf i caruwać, prorokuwać i strasyć karcmorzów, to wtedy wyzyrka lebo nocnik bedom, ino trza sie nom stela brać, pokla jesce widno na polu, bo potym cie hajto pohusko psym, a do chałupy nie puści* (BalNS 111: Fr).

SEPTAC *rz. mos* **‘człowiek mówiący bardzo cicho’:** *Septac, co tak cichućko godo* (matK: Nd).

SEPTAĆ I zob. SEPNÓĆ

SEPTAĆ II *cz. ndk* **‘tykać – o zegarku na rękę’:** *Septo mało godzinka* (matK: Fs).

SEPTYMBER *rz. mnż, daw.* **‘wrzesień; zob. też: WRZESIYŃ’:** *Kiedy to jesce niezagojone były rany piyrsy wojny światowyj, a juz sie przigotowuwali mocni tego świata do drugi wojny, ktoro wypukła* [*sic*] *piyrsego septembra* 1939 (Iwan 4: Nd); (Jw, Kc, Łp, Nd).

SERBSKO *rz. n* **‘Serbia’:** *Na a tak potym jef przizeł ze światowyj, nalef obeseł Talijańsko, Rumuńsko, Serbsko, tam po Jugosławii, po Rosji tu, na tyf wojnaf jef obeseł. Potym poza Tryjes tam na Talijańsku, tu w Belgradzie, w Bośni, Hercegowina. Tof był poraniony i w śpitoluf był* (BubSpT 78: Kr).

SERCE *rz. n*

1. **‘organ wewnętrzny u człowieka i zwierzęcia, tłoczący krew; u człowieka traktowany jako symboliczne siedlisko uczuć’:** *Wykapkała krew ze serca* (matK: ŁN); *Zakłuło sie do serca bez mostek* (matK: Tr); *Lycynie choryf zacytujom na kościaf. Abo to młodego kuroka o północy zabić, serce wyjonć i z goroncego serca zacytuwać. Co sie mówi, ni moge rzyc. Pote okadzajom i zamowiajom u somsiadki na wiyrsku* (BazWierz 151: ŁW); *Zapatrzoł sie Symek, zapatrzoł, jaz mu siwe bausy sie skurcyły i stare serce bić przestało* (SpCzyt 37: Rp); (ogsp.).
   ⊛ Na choroby serca należy pić herbatę z głogu lub *torek* (pmBarnasz: Fr).
   ⊛ Wianki święcone w kościele w święto Serca Pana Jezusa wiesza się w stodole pod krokwią, aby chroniły przed piorunami i gradem: *to od pieronów, to sie wiyso pod krokwiom, mo chrónić od gradobicio* (pmBarnasz: Fr).
   ⊛ Poleca się częste picie [wywaru z głogu]: *kied omroził piyrsy mróz, to trza było iś na głóg. Zbiyrali cyrwone te kulki, te owoce i toto tyz było barz dobre na serce, godali, ze to barz dobre na serce* (pmBarnasz: Fr).
   ⊛ W święto Serca Pana Jezusa nie wolno wykonywać żadnych prac związanych z glebą. Zabrania się też koszenia i spulchniania ziemi, w której posadzone są ziemniaki: *ne i jesce sie tyz nie sło ani kosić, ani nic ze ziymiom robić w Serce Pana Jezusa, bróń Boze, zeby sie jechało kosić abo siekać grule, abo co inkse tam jesce ze ziymiom robić* (pmBarnasz: Fr).
2. **‘metalowy, zakończony kulą wisior wewnątrz dzwonu, który, uderzając w ściany dzwonu, powoduje powstawanie mocnego odgłosu’:** (pmMich: Fr).
3. **‘kolor w kartach – kier; też: karta tego koloru, oznaczona czerwonym sercem; 📷 Tabl. VI’:** *Serce* || *cyrwiyń* (matK: Fs); *Kier* || *cyrwiyń* || *serce* (matK: Fr); (Fr, Fs).
4. *str.* **‘element zdobniczy SPINKI w postaci wyciętego serca, symbolizujący miłość do swojego regionu, do ojczyzny; 📷 Tabl. IV’:** *Tu jes spinka, tradycyjno spinka miała tak mieć, ze miała mieć serce. Utrwalono, ze serce to miała być miyłość do swojego regionu, do ojczyzny, krziz do wiary, tu były jesce piśtolce, to przziwionzanie do wolności, były kulki, a toto było do wydłubuwanio z fajki bago. Słyseliście, co to jes bago?* (CzG).

   zob. fraz.:
   BISKUPIE SERCE
   MIEĆ BOGA W SERCU
   SERCE NA NIEBIE
   SERCE ROŚNIE {*komusi*}

SERCE NA NIEBIE *wykrz.* **‘okrzyk wyrażający zdziwienie zaistniałą sytuacją’:** *Serce na niebie, syćkie pacjentki na sali, sie widziało, ze zgłupiejom, pijowki sie boły, bo myślały, ze pijowki na łózko wysły* (KorpSp: Kr).

SERCE ROŚNIE {*komusi*} **‘ktoś bardzo się cieszy, ktoś jest dumny z kogoś, czegoś’:** *Przibocyły mu sie dziadkowe portki, lajbiki, babcyne kidle, paradne kosule obsyte ŝtikierajami, chustecki ne i te bogancie z wysokiymi cholówkami, co if tak sanuwali, bo były jedne na całe zycie i jacy do kościoła. Serce mu rosło, kied to wsićko obziyroł i wspominoł* (KonkLit 2024: 155: Nd); *Jasicek skóńcół cwortom zime, mioł dziesiynć roków, trzeba było coś pomyśleć, jak zaconć, bo na Michała juz trza być w mieście. – Mamuśko – septo do matki – docie mnie do skół? – Matce jaze serce rosło z radości, fciałaby z całyj dusy mieć syna pana. – Idź-ze, Jasicku, popytoj tate – powiado mu matka – bo wiys, tata jes gazdom, ón zarobio na piniondze. Jak ci koze, to dobrze* (BalSKD 92: Fr); (Fr, Nd).

SERCOWY PALEC ‘czwarty palec w ręce, na którym nosi się obrączkę ślubną; zob. też: SERDECNY PALEC’: (matK: Fs).

SERCÓWKA *rz. ż, str.* **‘aplikacja z czerwonej skórki przypominająca kształtem przekrojoną cebulę, przyszywana poniżej kołnierza na plecach SERDOKÓW i damskich KOZUCHÓW; 📷 Tabl. IV’:** *Syli kozuchy miescany w Mieście, obsywali je cornym barankiym, potym przisła moda na ozdoby z cyrwonyj skórki, ftorom wycinali wselijako, na plecak była sercówka, tak blisko karku, potym leciały rzondki skórki, het do samego dołu, a od nik to juz wselijakie kwiotki wychodziyły* (pmKosz: Jw).

SERDECKO *rz. n*

1. *folk.* **‘serce, serduszko [tylko w pieśniach]’:** *Moje serdecko wse ku tobie biezy* [pios] (matK: Łp).
2. **‘osoba ukochana’:** *Chyboj tu, serdecko* (matK: Tr).

SERDECNI PALEC ‘czwarty palec w ręce, na którym nosi się obrączkę ślubną; zob. też: SERDECNY PALEC’: *Serdecni palec* || *średni palec* (matK: Kc).

SERDECNY *przym.* **‘wynikający ze szczerości, świadczący o szczerości’:** *Jo, ze mnie moji ojcowie, moji dziadkowie wychowuwali w takif warunkaf, jakie w tamtyf lataf istniały. Tof jes im winiyn dać wielkom ucte i serdecnom motlidbe. I za to tak sanujem kazdom pamiontke po nif* (Iwan 19: Nd); *Za pozwolyniym Pana Redaktora składom w mianie Straży Pożarnej we Frydmanie jednym słowym „sićkim”, ftorzi wziyni udzioł w tej urocystości nojserdecniyjse Bóg zapłać!* (GazPod 1929, nr 50: 6); (Dr, Fr, Nd).

SERDECNY PALEC ‘czwarty palec w ręce, na którym nosi się obrączkę ślubną’: (matK: Dr, Kc, Łp). [**sercowy palec** – Fs; **serdecni palec** – Kc]

SERDOCEK *rz. mnż, str.* **‘zdr. od rz. SERDOK’:** *Portki na sie nosiół starodowne, ino jednym snurkiym usyte, dołotane, kielo wlezie. Cuchy nie nosioł, ino stary serdocek po dziadku nieboscyku* (SpCzyt 35: Rp); *Prziwdzioła serdocek, chustke na głowe i wysła na pole* (SpCzyt 104: Kr); (SSWG 22); (Dr, Jw, Kr, Rp).

SERDOCEK BIYLSKI *rz. mos* **‘żartobliwe określenie mieszkańca Nowej Białej’:** *Serdocki biylskie* (KorpSp: Kr).

SERDOCONTKO *rz. n, str.* **‘z politowaniem o małym, lichym SERDOKU’:** *Biydny Jaś seł i płakoł, trzons sie od zimna, bo ni mioł na sobie nic, ino podartom kosulke i stare serdocontko, a na nogaf mioł dziurawe kiyrpcyska gazdowe* (BalNS 156: Fr).

SERDOK *rz. mnż, str.* **‘wierzchnie okrycie męskie lub kobiece, bez rękawów, sięgające do pasa, szyte zazwyczaj z wyprawionej skóry baraniej z pozostawionym włosiem, po brzegach obszyte BARANKIEM, zwykle też bogato zdobione wyszyciami; 📷 Tabl. IV’:** *Serdok – z owcyf skór usyte* (matK: Kr); *Serdok z owcy wełny bez rynkawów* (matK: Nd); *Serdok ze skóry baranowyj* (matK: Tr); *Zyrdka nad pościelom to wygodne miesce było na powiysanie takif grotów, jak portki sukniane, sukmana (gabot* [*sic*] *ze sukna), serdoki, noji kanafoska, fartuf* (Iwan 1: Nd); *Do kościoła posłak w serdoku, co jes u góry, jak i po bokak cyrwonom skórkom wyryftuwany. Skórka ta jes safijanowo, nie wiym, jak sie downiyj nazywała* (pmKosz: Jw); (ogsp.).

SERDUSKO *rz. n*

1. **‘pieszczotliwie o sercu człowieka’:** *Jako pytac weselny zawse musym mieć przi siebie korbac. Ni ma to jak siadnóć na kónicka w sukmanie, kapelusie z piórkiym i korbacym w rynce, to ino wtedy serdusko mocniyj bije* (pmKosz: CzG).
2. *str.* **‘element zdobniczy u dołu PARZYNICY JURGOWSKIEJ, mający kształt serca’:** *Portki piyrse były siute, ino oblamka leciała po bokak, potym z tyk snurkók zacynto układać takie madziarskie klysce, ale i óne zacyny sie zmiyniać w serdusko. Sprawujom, ze to jak Madziary tu były, to my duzo od nik wziyni, my tu na Jurgowie, to ino bardziyj nazwy, a nie wzory, tak jak dalyj na Śpisu* (pmKosz: Jw); *Zamówiołek se portki z takimi zołózkami, inok pedzioł, ze majom być wysyte, no, dziewiynciornikami, zeby były nasyte tyz, no, harasym pod kiesonkami na zołózkak i jesce tak, pod serduskiym* (pmKosz: Jw); *Na portkak som piykne kwiotecki dookoło serduska. Piyrse*

były ino ze śtyroma listeckami i bez łodyzki, potym sie to zmiyniyło (pmKosz: CzG); *Parobcy majom zawse parzynice sercuwatom na portkak, a starsi abo sercuwatom i mało ozdobionom, abo ino kwiotecki i madziarskimi klyscami zakończonom. Nasa parzynica, to nie całe serce, serdusko jes ino u spodku jako zakóńcynie, a dookoła przi-porók som tyz przerózne wzory* (pmKosz: CzG); (CzG, Jw).

SEREGIYM *przysł.* **'tak, że wiele elementów tworzy szereg; w szeregu, w rzędzie':** *Seregiym to stodoły momy* (matK: Kc).

SEREGLE *rz. nmos, bud.* **'rodzaj półeczki, na której kładzie się zapas GÓNTÓW w czasie krycia dachu; zob. też: KÓŃ w zn. 4.':** (matK: Rp).

SEREGOWIEC *rz. mos* **'najniższy stopień w wojskach lądowych':** (matK: ŁW).

SERMATER *wykrz.* **'słowo wyrażające ostateczne pogodzenie się z czymś, co uważa się za niekorzystne, niezbyt dobre rozwiązanie; niech już tak będzie':** *Semater! Zrobiył, nief bedzie* (matK: Łp).

zob. fraz.:
NA SERMATER

SERMUWAĆ SIE *cz. dk* **'kłócić się, skakać sobie do oczu':** *Sermujom sie* (matK: Łp).

SERSAN *rz. mnż* **'uprząż końska; zob. też: GROTY w zn. 2.; 📷 Tabl. III':** (matK: ŁW).

SERSYŃ *rz. mż* **'ogpol. szerszeń':** [– Jak użądli, to umiera?] – *Pscoła? Hej, hej, hej. Bo zondło zostaje, niy? Ale to ino przi pscole tak jes, bo osa, tam sersyń cy cosi, ón uzondli i zondło biere ze sobom* (Kc).

SERWETKA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *U nos to sie świynci kiełboske, jojka, sołdre – jak downo, masło, krzon, sól, cytryne, pomarancie, baranka z cukru, teroz to jesce som zajonce cy kury z ciekolady, neji bazicki. Na kosyku serwetka wykrochmolono i bukszpanym, ne miyrtym tak na wiyrzk wrazony. Sadło wisiało, kiełbosecke, jak zrobiyli, ale to nieduzo. To jom trzimali, jacy sie kukało na niom, zeby była na oświyncynie na Wielkanoc* (GrJMSp 306); *No dajymy bioły obrus, a na tym obrusie nasypiymy, pod talyrze nasypiymy owsa i przikryjymy serwetkom* (BubSpT 96: Kr); (Nd, Kr, Tr).

SERWITUT *rz. mnż, daw.* **'prawo chłopów do korzystania z dworskich lasów i łąk':** *Óni tam majom swoje lasy, ty serwituty, tam wselijakie, hromadzkie* (BubSpT 64: Jw).

SERWOTKA *rz. ż, past.* **'mętny, żółtawy płyn wydzielający się z mleka (krowiego i owczego) w czasie jego podgrzewania i wytrącania się sera':** *Serwotka to krówsko, a to musi zyntyca* (TPPG I: 166: ŁN).

SERYPATA *rz. mos, pok. III* **'człowiek niesolidny':** *Serypata* ‖ *terypata* (matK: Tr). [**terypata** – Tr]

SESNAŚCIORO *licz. zbiorowy, ndm* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** (matK: ŁW); (ŁW, NB, NdZ).

SESNOSTKA *rz. ż, daw.* **'niezidentyfikowana jednostka miary powierzchni ziemi':** (matK: CzG).

SESNOSTY *licz. porządkowy* **'ogpol. szesnasty':** *Kied sło mi juz na sesnosty rok, posłaf na służbe do karcmorza, co mioł u nos w dziedzinie wielkom karcme* (SpCzyt 82: Nd); (ogsp.).

SESNOŚCIE *licz. główny* **'ogpol. szesnaście':** *Potym sie spulo na falfy; sesnoście falf idymy snuć* (matK: Kc); *Spulo sie na sesnoście falfów* (matK: Tr); *No jakef mioł roków, powiydzmy sesnoście, no tof juz chodziył na takom polówke z tymi panami. No to napyndzało sie to zwierzine dzikom po lesie, a óni obstawiali las naprzód. No to jak wysło coś, to strzylali, zastrzylyli to, niy* (BubSpT 127: Nd); (Kc, Łp, Nd, Tr).

SESYJO *rz. ż* **'zebranie gromadzkie':** (matK: Fr).

SEŚCIORO *licz. zbiorowy, ndm* **'ogpol. sześcioro':** *Był sobie bogaty mynorz, ftory ni mioł nikogo na świycie. W tyj samej wsi zył tyz biydny jego kumoter. A tyn mioł seścioro dzieci i tako mu biyda piscała w dóma, ze ni mioł juz tym dzieciom co dać jeś* (SpCzyt 91: Kc).

SEŚĆ *licz. główny* **'ogpol. sześć':** *Gbeł, gbeły, jutro seść gbełów, mórg – śtyry gbeły* (matK: Dr); *Seść metrów długości i trzi syrokości* (matK: Dr); *Odjonć seść od sesnastu, bedzie dziesiynć* (matK: ŁW); *Gorzć; kondziołka – seść gorzci* (matK: ŁW); *Panie! Ślimy roz z Jaworzyny, z roboty, tak mojego kolege i mnie..., sło nos seścik* (BubSpT 14: CzG); [– Ile chlebów się piecze?] – *Seść, a jak sie wiyncyj poli, no to jak wiyncyj zakisone, a poli sie, to sie jesce drugie roz zapoli, jak sie toto wypiece i zaś sie drugie zaś wsadzi. Noji tak. Tak zimom to wiyncyj sie upiece, a latym to jacy seść, bo latym ciepło* (BubSpT 98: Łp); (ogsp.).

zob. fraz.:
SEŚDZIESIONT SEŚĆ
SIEDYMDZIESIONT SEŚĆ

SEŚĆSTO *licz. główny* **'sześćset; zob. też: SEŚSTO':** *Góniyła na sto metrów, na trzista metrów, na sejsto metrów* (KorpSp: Tr).

SEŚDZIESIONT *licz. główny* **'ogpol. sześćdziesiąt':** *Do kopy idzie seśdziesiont góntów* (matK: Dr); *Gbeł = seśdziesiont litrów, dwa wiyrteliki = pół gbeła* (matK: Fs); *Seśdziesiont mior – 1 konsek* (matK: ŁN); *Kopa – seśdziesiont* (matK: Tr); (ogsp.).

SEŚDZIESIONT SEŚ **‘rodzaj gry w karty’:** (matK: Jw, Tr).

SEŚDZIESIONTKA *rz. ż*

1. **‘wiek 60 lat życia’:** *Nie jes młodziutki ksiondz, bo juz koło seśdziesiontki moze rok brakuje do seśdziesiontki* (Kc).
2. **‘ciągnik marki Ursus C-360’:** – *Seśdziesiontka, trzidziestka, hej! – Ale trza zaś paliwo loć, a kóniowi nie trza* (pmJerd: Fr).

SEŚKWATEROWY *przym.* **‘o oknie: mające 6 KWATER’:** *Seśkwaterowe okno* (matK: ŁN).

SEŚSTO *licz. główny* **‘ogpol. sześćset’:** (matK: CzG, Dr, Jw, Kc, Kr, Łp, ŁW, Rp). [**seśćsto** – Tr]

SETNIE *przysł.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: bardzo, zdecydowanie, ostro; też: bardzo dużo’:** *Mały a tak setnie idzie* (matK: Rp); *Doł mu walnie || setnie || duzo* (matK: Fr); *Doś setnie mu doł* (matK: Fs); *Ksiyndzowie syćka pośli do grófa na obiod, bo na Jaworzinie fary ni ma, a organista poseł ze mnom. Siadlimy se z kocisami we wozarni na wóz, wyjonef chlyb i spyrke, pojedlimy se setnie, napiylimy sie wody przi studziynce i juz było po obiedzie. Cekalimy teroz na ksiyndza, ale dzie ta co, juz cworto godzina była, a ksiyndzowie jesce obiod jedli* (BalSKD 95: Fr); (Fr, Fs, Nd, Rp). [**sytnie** – Nd]

SETNY *przym.* **‘słowo, którym mówiący w sposób emocjonalny podkreśla bardzo duże natężenie jakiejś cechy, w tym też wielkość, wzrost’:** *Setny parobek, taki honorowy* [pewny siebie, zdenerwowany] (matK: Rp); *Setne chłopisko* (matK: Rp).

SEW *rz. mnż*

1. *str.* **‘miejsce zszycia czegoś, zwłaszcza dwóch kawałków materiału’:** *No a na ozporkak, no to starodowne takie piyrse te, co nazywali, ze wałaskie portki, to piyrse nic nie było, ino były ozporki. Potym po swak zacyni kłaś jednom nitke, tu po swie i tu koło ozporka, i, i tu, gdzie kiesyń, no to dawali takom nitke, potym nastały, ze dawali, dajmy na to, trzi cyrwono-granatowy i cyrwony snurek, trzi snurki i tu na dole pod rozporkiym robiyli takom, takie, takom pyntelke, my to nazywali, ze witka, no ale to ino tyz takie było delikatne* (KorpSp: Jw).
2. **‘podłużna blizna’:** (matK: CzG).

SEWC *rz. mos* **‘ogpol. szewc’:** *Siustrzi || sewcy* (matK: Fs); *Sewc || siuster* (matK: Kc); *Do terminu – na nauke dawali do sewca, do krawca* (matK: Nd); (Dr, Fr, Fs, Kc, Nd, Rp). [**sewiec** – Dr, Jw, Tr; **siewc** – Kc; **siuster** – Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, NB, Nd; **swiec** – Jw, Rp; **świec** – Kc]

SEWCOWO *rz. ż* **‘żona szewca’:** (matK: Dr). [**siustrowa** – Fs]

SEWCYK *rz. mos* **‘zdr. od rz. SEWC’:** (CoWś 223: CzG).

SEWER *rz. mnż* **‘północ jako strona świata; zob. też: PÓŁNOC II’:** (matK: Fs, Rp).

SEWIĆ *cz. ndk* **‘nachylać szprychy koła wozu w jedną stronę’:** *Sewić koło* (matK: Kr).

SEWIEC *rz. mos, daw.* **‘szewc; zob. też: SEWC’:** *Jako robiył pos sewiec, ale nie kozdy umioł, to byli tacy, co umieli. Barz ik duzo nie było, ale byli. To ón godoł ewangelijom świyntego Jana do tyłu i zasywoł słowa tyj ewangeliji do posa, to taki pos jak baca włozył, to siyłe mioł, o mioł, i bronieł. Kie go ftory ukrod bacowi, to go pos het zmarniył, jaze se umarnół. Robiyli pasy od Matki Boskiyj Różańcowyj. Sewiec sed na niespór i kie ku chałupie sie wrócieł, to robieł trzi dni abo bez dziewiynć dni. Robiył, jaz zrobieł* (BazWierz 132: Jw); (Dr, Jw, Tr).

SEWISTY *przym.* **‘o drewnianym kole wozu: mający szprychy lekko nachylone na zewnątrz, przez co koło zyskuje amortyzację i nie wykręca się na nierównościach; zob. też: SEWY’:** *Sewiste koło po dziuraf nie wykrynco; dobre koło* (matK: Tr).

SEWLYC SIE *cz. dk* – **SEWLYKAĆ SIE** *ndk* **‘zdjąć z siebie ubiór, zwłaszcza bieliznę; rozebrać się; zob. też: SEBLYC SIE’:** (matK: Kc).

SEWLYKAĆ SIE zob. SEWLYC SIE

SEWO*

zob. fraz.:

NA SEWO

SEWSKI *przym.* **‘związany z szewcem; szewski’:** *Sewski stołek* (matK: Jw). [**siusterski** – ŁW]

zob. fraz.:

SMOŁA SEWSKO

SEWY *przym.* **‘o drewnianym kole wozu: mający szprychy lekko nachylone na zewnątrz, przez co koło zyskuje amortyzację i nie wykręca się na nierównościach’:** *Sewe koło musi być kozde, kieby było proste, to sie wykrynci* (matK: Fs); *Sewe koło – przikrziwione, coby sie nie wywalył wóz* (matK: ŁN); *Sewe koło, co na jednom strone* (matK: Nd); (Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, Nd). [**sewisty** – Tr]

SEZELINA *rz. ż* **‘szron osadzający się na drzewach, drutach itp. w czasie mrozu i mgły; sadź; zob. też: SADZELINA’:** *Sezelina obsiado po drzewaf tako osada* (matK: ŁW).

SEZONOWIEC *rz. mos* **‘wczasowicz wynajmujący pokój w lecie; zob. też: LETNIK’:** *Letnicy || sezonowcy* (matK: Nd).

SFAŁECNY *przym.* **‘fałszywy’:** (matK: ŁN).

SFIGLUWAĆ *cz. dk* **‘zażartować krótko’:** *Zbytkuwać* || *sfigluwać* (matK: Fr).

SFILCUWANE WŁOSY ‘włosy zmierzwione, trudne do rozczesania’: (SSWG 27).

SFLORZIĆ *cz. dk* **‘roztrwonić’:** *Sflorzył majontek* (matK: Nd).

SFOLUWAĆ *cz. dk, tkac.* **‘zbić tkaninę wełnianą przez jej ugniatanie i polewanie gorącą i zimną wodą w celu uzyskania SUKNA’:** *Potym sukno sie robiyło, co chłopom portki, no to zaś gdziesi na Cornyj Górze był tyn folus taki, co tam sfoluwoł to, neji sukno gotowe juz przziweźli* (KorpSp: Nd).

SFOŁCEĆ *cz. ndk* **‘jazgotać, mówić bez przerwy, szybko’:** (matK: ŁW).

SFOŁDKI *rz. nmos* **‘chorobliwa narośl nad kopytem konia’:** (matK: Łp).

SFOŁTAĆ *cz. dk* **‘o tkaninie, ubiorze: zmiąć’:** *Po coście tak sfołtali?* (matK: Kc); (Fr, Kc).

SFUCEĆ SIE *cz. dk* **‘dostać zadyszki, np. idąc pod górę’:** (matK: Rp).

SFULIĆ SIE *cz. dk* **‘o człowieku: wypuścić śmierdzące wiatry’:** *Sfulić sie – kie sie zebździ, po cichu sie zesro* (matK: Nd). [**skadzić sie**; **spierdzieć sie**; **zebździć sie** – Nd, Tr]

SFUTLANY *przym.* **‘o ubiorze: sponiewierany, brudny’:** (matK: Fr, Nd, Tr).

SFUTRUWAĆ ‘wzmocnić kolejną warstwą izolacyjna’: *Tak jak podwójne były dźwiyrze, to takie hrube były. Tu były takie zgrabniyjse te filunki takie, a z pola były jakby potym jesce takie sfutruwane z takimi dwoma dechami, jesce przzionacone, zeby było cieplyj* (RnS 55: Dr).

SI *wykrz.* **‘okrzyk, którym odpędza się kury’:** (matK: CzG, Fr, Jw).

SIABER *rz. mnż* **‘nieuczciwy handel, zwykle kradzionym towarem’:** (matK: Nd).

SIABES I *rz. mnż* **‘żydowski dzień świąteczny w tygodniu, obchodzony od zachodu słońca w piątek oraz przez całą sobotę; szabat’:** *Posłoł mie ociec po papiyrosy, niy? Neji nie doł mi tyf papiyrosów, posełef het i godom: tato, nie becie kurzić, bo Zyd sie modli. – Aha – godo – o, kurwa, dy to siabes dzisiok* (KorpSp: ŁW); (Fr, ŁW).

SIABES II *rz. mż., blm* **‘dziecięca zabawa, polegająca na tym, że obok wbitego do ziemi kija, do którego był przywiązany sznurek, dzieci układały część swojej garderoby; jedno dziecko, trzymając za drugi koniec sznurka, krążyło wokół ubrań z biczem w ręku, pozostali próbowali odzyskać swoją odzież, ale jeśli zostali dotknięci biczem, musieli dołożyć coś jeszcze ze swojego ubrania, np. drugi but’:** (Gry 99: Fr).

SIABLA *rz. ż* **‘ogpol. szabla; zob. też: SABLA’:** *Z motykom mioł iś na tego Niymca? I na kóniu ze siablom, co to była za bitka?* (KorpSp: CzG); (SSWG 24); (CzG).

SIABROWNIK *rz. mos* **‘nieuczciwy handlarz’:** (GrJMSp 239).

SIABRUWAĆ *cz. ndk* **‘szorować; zob. też: SIORUWAĆ':':** *Rajbać sie chodziyło do potócka. Brało sie rajbacke i wysiabruwać trza było brudy. Oblecynia na pościyl sie prało, groty sićkie: kosule, gacie, byndlacki, pokrowce, neji tam dzidy jakie, ftore były zmarasone, to tyz sie prało, abo tyz cuchało sie skałkom je cy ryzówkom* (Fr); *Gorcki to juz musiała mieć kozdo baba do warzynio, ne bo jak!? Ino nojgorzyj było jak sie co do ftorego przzipolyło, to potym brało sie popiołu troche i wodom sie pololo, i to trza było tak okropnie cuchać, zeby ta spolynizna zesła. Potym jak sie juz dobrze wysiabruwało, to mozno było zaś warzić, bo był wymyty gorcek jak nowy* (pmJerd: Fr).

SIACHER *rz. mos* **‘kłamca’:** (matK: Nd).

SIACHRUWAĆ *cz. ndk* **‘okłamywać, oszukiwać, np. przy handlu’:** *Siachruje roz tymu, roz tymu obiece* (matK: Nd); (Kc, Nd).

SIACHY *rz. nmos* **‘ogpol. szachy’:** *W siachy grajom* (matK: ŁN); (Jw, ŁN).

SIADAĆ I zob. SIEDNÓĆ I

SIADAĆ II *cz. ndk* **‘o giętkim narzędziu do bicia: przylepiać się do ciała’:** *Chabina dobro na pastyrza, jakby nie wiedzioł, z cego zyje. Dobrze siado na śtyry litery. Prynci trza unikać, óny jak sprynzyny, a dobrze opołki sie ś nif plecie* (Nd).

SIADAĆ SIE I zob. SIADNÓĆ SIE

SIADAĆ SIE II *cz. ndk* **‘o skórze na ciele: pękać pod wpływem wilgoci, zimna i wiatru; pierzchać’:** *Siado sie skóra – od mrozu* (matK: ŁN): (ŁN, Nd).

SIADŁE MLYKO *kuch.* **‘sfermentowane, stężałe (tak, że można je kroić nożem – w przeciwieństwie do KISCONEGO MLYKA) mleko z wyraźnie wydzielającą się SYRWOTKĄ; na jego powierzchni wytrąca się śmietana; współcześnie termin używany zamiennie z KISCONYM MLYKIEM, różniącym się dawniej wyraźnie innym znaczeniem; zsiadłe mleko; w medycynie ludowej zsiadłe mleko stosuje się w formie okładów oparzeń; zob. też: KWAŚNE MLYKO’:** *Siednie sie, siadłe mlyko* (matK: Fr); *Siadłe mlyko* || *kwaśne mlyko* (matK: Fs); *Kisłe* || *kwaśne mlyko, na Polsce wołajom siadłe* (matK: Kr); *Kisłe to*

kwaśne, kwaśne – nie siadłe (matK: Fs); *Obrzłe – ani nie siadłe, ani nie słodkie* (matK: ŁN); (Fr, Fs, Kr, ŁN, Nd, Tr).

SIADŁO {*komusi*} **NA PIERSI** **'o trudnym do pozbycia się bólu w piersiach, męczącym człowieka przy przeziębieniu':** *Siadło mi na piersi* (matK: ŁW).

SIADNIONE MLYKO *kuch.* **'sfermentowane, stężałe (tak, że można je kroić nożem – w przeciwieństwie do KISCONEGO MLYKA) mleko z wyraźnie wydzielającą się SYRWOTKĄ; na jego powierzchni wytrąca się śmietana; współcześnie termin używany zamiennie z KISCONYM MLYKIEM, różniącym się dawniej wyraźnie innym znaczeniem; zsiadłe mleko; w medycynie ludowej zsiadłe mleko stosuje się w formie okładów oparzeń; zob. też: KWAŚNE MLYKO':** *Kwaśne mlyko* || *siadnionte mlyko* || *siadłe mlyko* || *kisłe mlyko* (matK: Nd); (Nd, Tr).

SIADNIONTE MLYKO *kuch.* **'sfermentowane, stężałe (tak, że można je kroić nożem – w przeciwieństwie do KISCONEGO MLYKA) mleko z wyraźnie wydzielającą się SYRWOTKĄ; na jego powierzchni wytrąca się śmietana; współcześnie termin używany zamiennie z KISCONYM MLYKIEM, różniącym się dawniej wyraźnie innym znaczeniem; zsiadłe mleko; w medycynie ludowej zsiadłe mleko stosuje się w formie okładów oparzeń; zob. też: KWAŚNE MLYKO':** *Kwaśne mlyko* || *siadnionte mlyko* || *siadłe mlyko* || *kisłe mlyko* (matK: Nd).

SIADNIONY *przym., kuch.* **'o pieczywie: taki, który nie wyrósł; zakalcowaty':** (matK: Nd, Rp).

SIADNIYNTE MLYKO *kuch.* **'sfermentowane, stężałe (tak, że można je kroić nożem – w przeciwieństwie do KISCONEGO MLYKA) mleko z wyraźnie wydzielającą się SYRWOTKĄ; na jego powierzchni wytrąca się śmietana; współcześnie termin używany zamiennie z KISCONYM MLYKIEM, różniącym się dawniej wyraźnie innym znaczeniem; zsiadłe mleko; w medycynie ludowej zsiadłe mleko stosuje się w formie okładów oparzeń; zob. też: KWAŚNE MLYKO':** (matK: Nd).

SIADNÓĆ zob. SIEDNÓĆ

zob. fraz.:
SIADŁO NA PIERSI

SIADNÓĆ SIE *cz. dk* – **SIADAĆ SIE** *ndk, kuch.* **'o mleku: ściąć się':** *Mlyko wlejym do skaloka i dom do kómory, nief sie pomalućku siado* (Nd); *Mlyko sie trzimie w gorckaf, hej. Podoji sie i położy sie do chłodnego miejsca, zeby to wychłódło i śmietana wyjdzie na wiyrf, potym sie go przinosi, jako w zimie, no to sie go przinosi do izby, zeby było cieplyj, zeby to sie mlyko siadło, śmietana zeby była kwaśno* (BubSpT 145: Tr); (Nd, Tr).

SIADUWAĆ *cz. iter.* **'przebywać, mieszkać wielokrotnie; zob. też: SIODUWAĆ':** *Kolyba – budowa, co bacowie siadujom* (matK: Nd).

SIAFA *rz. ż* **'szafa ubraniowa; zob. też: SOFA; 📷 Tabl. II':** (matK: Kc).

SIAFEL *rz. mnż, kuch.* **'drewniane (nowsze – blaszane), niskie naczynie z klepek, o kształcie owalnym lub okrągłym (podobne do wanienki lub CEBRZIKA), często na 3 nogach, używane w domu do mycia naczyń, płukania ziemniaków itp.; zob. też: SAFLIK; 📷 Tabl. II':** (pmBłachut: Fr); (Fr, Kc, Łp).

SIAFLICEK *rz. mnż, kuch.* **'mały SAFLIK; zob. też: SAFLICEK':** (matK: Kr, Łp).

SIAFTHYBEL *rz. mnż, bud.* **'rodzaj hebla podobnego do OŚNIKA (wykonuje się nim jednak ruchy od siebie, a nie do siebie, jak w przypadku OŚNIKA), o zróżnicowanej długości ostrza (zwykle ok. 25 cm), używanego do wygładzania krzywizn obrabianego drewna; współcześnie narzędzie zastępuje się najczęściej elektryczną, ręczną szlifierką; 📷 Tabl. V':** *Piyłki jo broł, to roz, dłótka tyz, taki sprzynt do dłubanio, hyble teroz, powiedzieć, jakie ze dwa, trzeba równy hebel, teroz krziwy hebel, co z nuka ohybluwać tyz, a jak niy, to woło sie teroz taki jes podobne jak ośnik, woło sie siafthybel, to zamias tego krziwego hybla to dzisiok sie robi juz siafthyblym. No ale wtedy to jak ni mioł tego siafybla, inof mioł taki krziwy hybel to co z nuka bahra hybluwoł* (BubSpT 50: Fr). [**siafybel** – Fr]

SIAFYBEL *rz. mnż, bud.* **'rodzaj hebla podobnego do OŚNIKA (wykonuje się nim jednak ruchy od siebie, a nie do siebie, jak w przypadku OŚNIKA), o zróżnicowanej długości ostrza (zwykle ok. 25 cm), używanego do wygładzania krzywizn obrabianego drewna; współcześnie narzędzie zastępuje się najczęściej elektryczną, ręczną szlifierką; zob. też: SIAFTHYBEL; 📷 Tabl. V':** *To woło sie teroz taki jes podobne jak ośnik, woło sie siafthybel, to zamias tego krziwego hybla to dzisiok sie robi juz siafthyblym. No ale wtedy to jak ni mioł tego siafybla, inof mioł taki krziwy hybel to co z nuka bahra hybluwoł* (BubSpT 50: Fr).

SIAJBA *rz. ż* **'koło pasowe na pas płaski lub klinowy; 📷 Tabl. III':** *Siajba, co chodzom pasy na nif w młockarni* (matK: Fr); *– A ta siajba, to co to było? – Siajba to jes, po siajbie chodzi posek albo klinowy, albo gładki, bo som siajby klinowe, co*

majom powycinane tak jak tu pomiyndzy palce i klinowe poski musom iś, a tak tu, to sie racyj robiyło na siajbie gładkiyj, posek był gładki, bo nieroz jak sie rzuciyło duzo, a przidowiyło, to na tym jesce zabuksuje, to znacy obróci sie i nie spoli sie silnika, a na tym rozumiys, jakby było duzo obcionzynie, to móg sie i silnik spolić na klinowyf poskaf (MMilMCK: Nd); (Fr, Kr, Nd).

SIAJBA BIJE [ODBIYŁA] {*komusi*} **'o sytuacji, kiedy ktoś zachowuje się jak człowiek niezrównoważony psychicznie, żartuje prostacko itp.':** *Tobie to juz siajba bije, cy ki ci pieron?* (CzG); *Tymu zaś siajba odbiyła, od rania góni jak waryjot* (Nd); (CzG, Nd).

SIAJBACEK *rz. mnż, kuch.* **'talerz; dawniej też blaszany; zob. też: SIAJBICEK I; 📷 Tabl. II':** *Zgrzipioł piosek na blachak, dudniało w dziyzkak, putniak, konewkak i obońkak, piscały kruźlicki, zwónieły siajbacki* [talerze]*, bo sie zegnały z maściom* (NaSp 28: 12: Jw).

SIAJBICEK I *rz. mnż, kuch.* **'talerz; dawniej też blaszany; 📷 Tabl. II':** *Siajbicek, u nos nazywali siajbicek.* [– Talerz.] *– Talerz. A, a znów juz w Niźnif Łapsaf nazywali talorek, talorek, a u nos siajbicek* (RnS 139: Łp); *Na siajbickak to sie jy. Jy sie i polywke, i miyso jakie, ale na inksyk. Potym, po jedzyniu, trza piyknie siajbicki pomyć i odłozyć do kredynca. My mome w dóma choćjakie te siajbicki, bo i te starodowne i tote nowe, co teroz my pokupuwały z niewiastom w Mieście* (pmMiś: Jw); (CzG, Jw, ŁN, Łp, ŁW, Tr). [**siajbacek** – Jw; **siajbik** – CzG, Jw, Rp; **talarek** – Dr; **talorek** – Fr, Jw, ŁN, ŁW, Nd; **taniorek** – ŁN, NB, Nd, Tr; **taniyr** – Łp, Nd, Rp; **taniyrek** – CzG, ŁW, Rp, Tr]

SIAJBICEK II *rz. mos* **'przezwisko mieszkańca Łapsz Wyżnych, nadane przez mieszkańców Niedzicy (w związku z używaniem przez Łapszan wyrazu *siajbicek*)':** (matK: Dr); [*– To Łapsanie na Łapsancanów godali, ze Zorymbcanie?*] *– Tak, Zorymbcanie.* [*– A wy na nif jak godaliście?*] *– A my zaś if siajbicki* (RnS 148: Łp); *Gorcek (gornecek) gorcek, gorcuś sie u nos (gorcuś abo mały to gorcuś), u nos było, dy, i nos przezywali gorcusie, (talorki) talorecki. – Fto wos tak przezywoł? – (Nedy to Łapsanie wołajom na nos tal... ze...), Łapsanie wyśne, bo my if wołali siajbicki, a óni nos gorcusie* (*ale na przikłod w Łapsaf godajom talorki, a tu zaś taniorki), taniorki wołali w Łapsów* (MMilMCK: Nd); (Dr, Łp, Nd).

SIAJBIK *rz. mnż, kuch.* **'talerz; dawniej też blaszany; zob. też: SIAJBICEK I; 📷 Tabl. II':** (matK: CzG, Jw, Rp).

SIAJBUS *rz. mos* **'człowiek niezrównoważony psychicznie; wariat':** *Nie zyń sie ś nim, bo ś niego to siajbus* (CoWś 233: Nd).

SIAJKA *rz. ż* **'potocznie o grupie zaprzyjaźnionych kawalerów':** *Ostatki to był kóniec karnawału. Kóniec karnawału to u nos to wołało sie ostatki. Młodzi wtedy wsyćka my byli w dziedzinie, młode chłopcy, kawalyrka, panny, no to, jakosi siajka tako, jak my to nazywali, jedna grupa, co sie koleguwało chłopców* (Kc); *A przed kazdym postym robiyło sie ostatki, tako gościna młodyf. Kazdo siajka chłopców, no to musieli sie ugodać piyrse z dziywcynciym: robimy u wos, Maryś, ostatki, bedziecie, bedzie, nie wiym, powiycie mamie, przidźcie. No to chłopcy wziyni jakomsi słodkom flaske gorzołecki i pośli do tyj mamy, tyj Marysi i godajom: ciotko, my by u wos robiyli ostatki, cy nom pozwolicie? Zazwycoj niftoro ta nie odpowiedziała, ze nie pozwoli, a trza było tam do tego dómu prziś, to były ostatki na trzi dni* (Kc); (Kc, Nd).

SIAJN*

zob. fraz.:

NI MIEĆ SIAJNU

SIAJSNÓĆ SIE *cz. dk* **'skaleczyć się; zob. też: SKALICYĆ SIE':** *Aleś sie siajsnół* (matK: Dr).

SIAK*

zob. fraz.:

TAK CY SIAK

SIAL *rz. mnż, str.* **'szalik; zob. też: SIALIK':** *Sial || holstuf – chłopi nosom na karku* (matK: Kr); (CoWś 262); (Fs, Kr).

SIALIK *rz. mnż, str.* **'szalik; 📷 Tabl. IV':** *Pletły baby tak downo cy śkarpetke jakom, cy sialik, copke, cy rynkawicki – sićko! Nie kupuwało sie nic* (plBłachut: Fr); *Downiyj babom, jako sialik służył rańtuf, nojcynściyj był ón z batystu, bo zazwycoj ino w świyntalne były nosone, takie jakie odziynio. Teroz som przepiykne i kolorowe holstufy z wełny, z płóciynka* (pmKosz: Kr); *Nojcynściyj pletym z kolorowyj włócki abo z przyndzy wełnianyj sialiki, copki, a i najwoźniyjse śkarpetki, ftore potym na jarmaku sprzedajym, ino na jarmak, to wybiyrom takom włócke, coby nie gryzła, bo uśtrykuwać bylejakie śkarpetki, to moze kozdy, ale nie kozdy je fce potym kupić* (pmKosz: NB); (ogsp.). [**holstuch** – CzG, Kc, ŁN, ŁW, Nd; **holstuf** – Jw, Kr, Nd; **sal** – ŁW; **salik** – ŁW; **sial** – Fs, Kr; **siał** – Kr; **sol** – ŁW; **solik** – ŁW]

SIALUNEK *rz. mnż*

1. *bud.* **'konstrukcja z desek pod betonowy strop, betonowe schody itp.; forma na wylewany beton; szalunek; 📷 Tabl. V':** *Beton bić poza sialunek*

(matK: Fs); *Sialunek, kie sie dom stawio, z trotówki deskami obije* (matK: Fs); (Fr, Fs).

2. *bud.* **‘ozdobne wykończenie zewnętrznych lub wewnętrznych ścian domu drewnianego, wykonane z równych, wąskich desek, układanych we wzory’:** (matK: ŁN, Tr). [**salunek** – Fr; **siałunek** – Nd]

SIALUWAĆ *cz. ndk, bud.* **‘obijać dom deskami’:** (matK: Kc, Nd).

SIALUWANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. SIALUWAĆ’:** (matK: ŁN, Tr).

SIALUWANY *przym.* **‘o domu obitym deskami’:** (matK: ŁN).

SIAŁ *rz. mnż, str.* **‘szalik; zob. też: SIALIK’:** *Siał || holstuf chłopi nosom na karku* (matK: Kr); (CoWś 262); (Kr).

SIAŁAŚ *rz. mnż, past.* **‘budynek o prostej konstrukcji i z bardzo skromnym wyposażeniem, wykorzystywany w lecie podczas zorganizowanego wypasu owiec przez BACĘ i JUHASÓW na SAŁASIE (pierwotnie: każde prymitywne schronienie w górach, np. pod wiszącą skałą, nakryte deskami, gałęziami, płaskimi kamieniami, wykorzystywane przez pasterzy); zob. też: SAŁAS w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** *Tyf siałasiów; bacówka to tyn siałaś* (matK: Kc).

SIAŁKA *rz. ż*

1. **‘menażka’:** (matK: Kc, Łp, Rp).
2. **‘szklanka do herbaty; zob. też: ŚKLONKA w zn. 2.; 📷 Tabl. II’:** (matK: Tr).

SIAŁUNEK *rz. mnż, bud.* **‘ozdobne wykończenie zewnętrznych lub wewnętrznych ścian domu drewnianego, wykonane z równych, wąskich desek, układanych we wzory; zob. też: SIALUNEK’:** (matK: Nd).

SIANA *rz. nmos* **‘sianokosy; zob. też: SIANOKOSY’:** *Przed sianami śli jesce roz, coby wybrać z jarcu oset. Jak juz za Gierka pokozoł sie chwastoks, pyrzkali zasioty zogón, coby zlikwiduwać hodryk i ziomper* (CzG); *Ale i wdało mi sie słownictwo takie juz cysto literackie, noji przijechołek* [z obozu harcerskiego]*, bo to był lipiec, kóńcyły sie siana i wykładomy siano do góry, i jo do mojik ojców juz takom literackom tnym godke* [śmieje się]*. A moja matka godo tak: – Ty patrzoj, jak go wyucyli* [śmieje się]*. Ze swojimi to sie godo po swojymu* (CzG); (CzG, Nd).

SIANE ZBIÓRKI **‘sianokosy; zob. też: SIANOKOSY’:** (matK: Fs, ŁW).

SIANGRINEK *rz. mnż, str.* **‘wysoki, czarny but damski z SIANGRINKOWEJ SKÓRY; takie buty były oznaką zamożności ich posiadaczki; 📷 Tabl. IV’:** *Na co dziyń sie chodziyło w kiyrpcak, zaś w niedziele ubiyrały baby siangrinki, ino ze takie bóty, to sie straśnie sanuwało, nika, nawet babie przez łeb, nie przesło, zeby dzie iś, kie było marasu duzo, to sie sło w bosu i obuwało sie je dopiyro przed kościołym, coby je nie zniscyć, choć nase baby, to w biydzie az takiyj strasnyj nie zyły, jak dalyj na Śpisu, bo my tu w kozdyj chałupie warśtat mieli, to my se zaś cosik uodkładali. W takik bótak cynsto przi zakóńcyniu cholywy podsywane były óne cyrwonom skórkom, a w cornyj były wyryte rózycki, tak ze tworzyło to piyknom mozaike* (pmKosz: Jw). [**sangrinka** – Jw]

SIANGRINKOWO SKÓRA *str.* **‘miękka skóra cielęca, owcza lub kozia, garbowana przy użyciu środków roślinnych, a następnie barwiona’:** (Jw).

SIANKO *rz. n* **‘zdr. od rz. SIANO’:** *No chłop to pokosi, piyknie kobiyty oztrzepujom, ładnie, hej! Cyscom, ryftujom, hej, zeby to skło. No tak potym jak to juz przysknie fajnie, tak bierymy to do kop, to sianko, no to sianko zbierymy ładnie syćko* (BubSpT 16: CzG).

SIANNE ZBIÓRKI **‘sianokosy; zob. też: SIANOKOSY’:** *Siynne || sianne zbiórki* (matK: Fs); (Fs, Tr).

SIANNE ZNIWA **‘sianokosy; zob. też: SIANOKOSY’:** (matK: Fs).

SIANO *rz. n* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Kope siana zakryjom, coby nie zaloło, snopkiym ze sytnionki* (matK: Kr); *Siano w kopy abo w ostrewki* (matK: Nd); *Kopić siano* (matK: Tr); *Siano wołomy takie ogrodne po tłokak, po ogrodak* (matK: CzG); *Sopa, co sie siano kładzie na wiyrf* (matK: Fs); *Zapawynzuje sie, coby siano nie spadło* (matK: Fs); *Do kop siano sie układo* (matK: ŁN); *Drabina na siano koło złobu* (matK: Nd); *Lytry do siana, do zbozo* (matK: Nd); *Fura, co nakładzie siana, zbozo, fure nakładzie* (matK: Nd); *No to siano, no normalnie sie skosi, zalezy, kie jak pogoda jes, teroz w tyf miesioncaf. Kosi sie, kopi sie do kóp, w ostrewki, susy sie, no niy, noji zwozi sie do stodoły, jak długo casy dysc, no to sie przesuso i wozi sie, i musi ratować jakoś* (BubSpT 100: Łp); *Łonki wodne to młaka, trowa rośnie jałowo, młacno, a siano to mocarne* (TPPG I 119: ŁN); *Krowom i kóniom dawali zimom siano, kónicyne, siecki, polywonke robiyli (plowy sie oblywo wodom goroncom), runkle, świniom tyz grule i plowy owsiane do gruli* (TPPG I 162: ŁN); (ogsp.).

SIANOKOSY *rz. nmos, now.* **‘okres pierwszego koszenia, suszenia traw i zwożenia siana’:** (matK: Fr, Fs, Kr, ŁN); *Sianokosy, jak przisły potym, to okrutnie było duzo roboty, bo to sićko rynkami*

trza było robić (pmJerd: Fr); (Fr, Fs, Kr, ŁN). [**siana** – CzG, Nd; **siane zbiórki** – Fs, ŁW; **sianne zbiórki** – Fs, Tr; **sianne zniwa** – Fs; **siyne zbiórki** – Kc, Kr, Rp, Tr]

SIANTAĆ *cz. ndk* **'ciąć niedbale':** (plBłachut: Fr).

SIANY *przym.*
zob. fraz.:
SIANE ZBIÓRKI

SIANNY *przym.*
zob. fraz.:
SIANNE ZBIÓRKI
SIANNE ZNIWA

SIAŃSKO *rz. n* **'zgr. od rz. SIANO':** *Pamiyntom, to juz tak kóniec cyrwca, ale to były takie siańska duze, ze normalnie jak słóma zawse sie takie kosiyło* (KorpSp: Kc).

SIAPA *rz. ż, pok. III* **'knajpa':** *Nej knajpa, no to nazywali do siapy* (KorpSp: Kr).

SIARA *rz. ż, kuch.* **'mleko z pierwszych udojów po ocieleniu się krowy lub okoceniu się owcy, wykorzystywane głównie do karmienia cielęcia lub jagnięcia':** *To piyrse mlyko od krowy woło sie siara* (matK: Fr); [– Mleko w pierwszych dniach po wycieleniu się krowy?] – *Siara.* [– Co się robi z takiego mleka?] – *Downo babe piekli, mama warzyła i jadło sie z grulami* (matK: Kc); *Downiyj warzyli siare i ś niyj robiyli syry, ponoć ludzie radzi to jedli* (CoWś 175: Nd); *Takie, tom siare sie dawało piyrse cielynciu, a tyz jak miała krowa duzo mlyka, to kiedy warzyli tom siare (i to takie jak syry tak sie) i zrobiyły takie syry, i to sie jadło, to było barz zdrowe (super) i tymu chłopi byli takie mocne, rozumiys?* (EŁukMCK: Nd); (TPPG I 167: ŁN); (ogsp.).

SIARCAN *rz. mnż*
1. **'siarczan miedzi, używany do zaprawiania ziarna pszenicy, przygotowywanego do siewu; zob. też: SIWY KAMIYŃ':** (matK: Fr).
2. **'sztuczny nawóz azotowy':** (matK: Fr, Fs, Łp, Nd, Tr).

SIARCYSTY *przym.* **'intensywny, mocny':** *Baba rańtuf naciongła na głowe, dziecko prztiluyła do piersi i posła ku Cyrwonyj Skale. Wiycie, tu wiater jakby sie zbeśniył, w ocy śniegiym duje, babe zacyno mamunić po zospaf. Juz nie wiy, odkiela przisła i gdzie mo iś. Umamiono siadła odpoconć, noji usnyła. Do rana prziseł siarcysty mróz i, wiycie, babe z dzieckiym uśpiył, uśpiył na wieki* (BrzyzKrz: Kr).

SIARCYŚCIE *przysł.* **'bardzo mocno, intensywnie, energicznie':** *Boloł, siarcyście boloł zomb* (matK: Dr).

SIARDZIA *rz. ż* **'ogólnie o stopniu wojskowym; zob. też: SIARZIA':** (matK: Kr).

SIARGULA *rz. ż, past.* **'imię nadawane krowie':** (matK: Fr).

SIARKA *rz. ż* **'główka zapałki':** (matK: CzG, Fr, Jw, Kr, ŁW).

SIARKAN *rz. mż* **'baśniowy stwór olbrzymich rozmiarów, wyrastający z GADA, porywający ludziom zwierzęta, a nawet samych ludzi; zob. też: SMOK':** *Pon nijako mu nie chcioł kaśtanke dać, ale po długif naleganiaf chłop kobyłe wywiód ze stajni. Zaprzongnół jom do wozu i pojechoł jak ze siarkanami* (BalSKD 138: Fr).

SIAROTKA *rz. ż* **'chroniona roślina górska osiągająca wysokość do 30 cm, o szarozielonych liściach zebranych w rozetkę; to, co powszechnie nazywane jest kwiatem szarotki, to grupa kilku koszyczkowych kwiatostanów przypominających główki, a składających się z drobnych kwiatków, kwiatostany te otoczone są przez srebrzyste, silnie owłosione najwyższe liście łodygowe rośliny, które przez większość osób uważane są za płatki tego „kwiatka"; cała roślina pokryta jest charakterystycznym białym filcowatym kutnerem (włoskami) chroniącymi szarotkę zarówno przed niskimi, jak i wysokimi temperaturami, spotykana w najwyższych piętrach Tatr, głównie na podłożu wapiennym; uprawiana też jako roślina ozdobna; popularny motyw wykorzystywany w ornamentyce ludowej; szarotka alpejska (*Leontopodium alpinum* (Ten.) A.Huet ex Hand.-Mazz.); zob. też: KOCIE ŁAPKI; 📷 Tabl. I':** (matK: Tr).

SIARPULA *rz. ż, past.* **'imię nadawane krowie':** (matK: Fr).

SIARWAK *rz. mnż* **'praca na rzecz całej gminy, wykonywana przez każdego gospodarza, np. przy naprawie dróg w gminie, czyszczeniu rowów odwadniających itp.; liczba dniówek tej pracy zależna była (jest) od obszaru posiadanego gruntu; zob. też: SIARWARK':** (CoWś 223).

SIARWARK *rz. mnż* **'praca na rzecz całej gminy, wykonywana przez każdego gospodarza, np. przy naprawie dróg w gminie, czyszczeniu rowów odwadniających itp.; liczba dniówek tej pracy zależna była (jest) od obszaru posiadanego gruntu':** *Rozkazuwoł, cobyś jechoł na siarwark skole wozić* (matK: Kc); *Jutro idyme na siarwark pod Moj* (matK: Nd); – *Podajym wsićkiym do wiadomości! – wołoł, jak móg nojgłośni. – Po piyrse, dziś wiecór po Msy świyntyj Prezes*

Rady Urbarialnyj zarzondziył zebranie urbarskie u ryftorza. Fto mo udziały, miołby sie stawić. Po drugie, fto nie odrobiył siarwarku na urbarskiym abo przi polnyf drógaf łóńskiego roku, be musioł zapłacić za kazdy dziyń robocizny. Po trzecie, ryftorz poprzi tym bedzie tyz zbiyroł datek na bółgorza, bo sami wiycie, ze za tegorocniom służbe cosi mi sie nolezy. Na dziś kóniec! – hukнół w bymbyn i poseł dali (SpCzyt 110: Nd); *Daje sie do wiadomości: Po piyrse: Od jutra sołtys zarzondzo siarwark, fto mo pole za Majym, mo sie stawić z zaprzyngiym, bo bedzie trza wozić skole i siuter na Olse* (NaSp 47: 26: Nd); (Fs, Kc, Łp, Nd, Rp, Tr). [**porzyndówka** – Tr; **sarwak** – CzG, Jw, Rp; **sarwark** – CzG, Fr; **siarwak**]

SIARY *przym.* **'o kolorze: szary':** *Kotki dwa, siare bure obidwa* (CoWś 268: CzG); (CzG, Jw).

SIARZA [wym. siar-za] *rz. ż* **'ogólnie o stopniu wojskowym; zob. też: SIARZIA':** (matK: ŁW).

SIARZIA [wym. siar-zia] *rz. ż* **'ogólnie o stopniu wojskowym':** (matK: Kc). [**siardzia** – Kr; **siarza** – ŁW]

SIATKA *rz. ż*

1. **'plecionka z drutu, nitek, sznurków, strugany pasków drewna itd.':** [– A jest takie coś jak rojownica?] – *No to rojownica, no to mozna do tyj rojownicy właśnie strzonsnonć. To to jes takie pudełko, tu jes na przikłod siatka, zeby sie nie wydusiyły, jak tam spadnom, niy? Noji jesce jes, ze mozna to przikryć, noji o tom, z tyj, do tyj rojownicy, jak je strzonsom i óne tam późniyj siedzom, ale zawse jak miołem rojownice, to tam jedno ramko z takim, jedno ramko tam z wiruwanio tam, takie jesce kładłem, zeby miały gdzieś tam osionś, niy?* (Kc); *Na krynzel sie nawijało lyn. Brało sie takom garstke lnu, nawijło sie jom na taki krynzel, wkłada sie do siatki na ftoryj sie siedzi i przyńdzie sie lyn, cy wełne, cy kłaki. Siatke, do ftoryj sie wkładało tyn krynzel, kładło sie na stolice i tak sie przyndło. Ta spodnia cyńść tego krynzela była tak piyknie wyrzeźbiono* (pmMiś: CzG); *Rańtuchy rombkowe obsywane były reckom. Korunki te wionzane na patyckak były zwykłom siatkom, na ftoryj haftuwano hrubom bawełnianom niciom wzory, przewoźnie krzizyki, bogace i krokiewki* (pmKosz: Jw); *W biydnyf rokaf po dziedzinie tyz chodziyli wandrowni, casami najmuwali sie do roboty i za to dostawali lym jedzynie. Roz do jednyj wdowy prziseł taki wandrowny, co to gorki drótuwoł. Wołali go dróciarik. Jak puknoł gliniany gornek, to dróciarik wyplotoł około niego takom siatke i gornek sie nie rozlecioł* (SpCzyt 79: ŁN); (ogsp.).
2. **'torba, siatka na zakupy':** *Noji tak w skole gadałaf ładnie, wiadomo, po polsku cystom, ojcystom mowom, nale w dómu do rodziców, no to gwarom, no bo cóz sie miałaf wygłupiać, by sie śmioli, ze mnie, ze paniusia przijechała z Krakowa. Noji tak troske rozumiały, co godomy z rodzicami. Troche my sie tam, troskef im wytłómacyła, noji było okej, ale posłymy na wieś sie przejś, noji tak idzie ciotka ze sklepu z siatkom, no a jo jyj sie pytom. – E, coście sobie kupiyli? – No to ciotka, e dy to i tamto, i noji minełymy, a óne mnie śturkajom i ze cóześ tako ciekawo, nieładnie tak sie pytać* (KorpSp: Fr). [**taśka** – Jw, Łp, Kc]
3. **'siatka w ramkach, na której suszy się owoce':** *Korzyń był tak głymboko, tak i taki hruby jak tu rynka, choćkiedy jesce był i hrubsy, a taki twardy okrutnie. A tak pochły, to trza było dobrze wydłubać z korzyniym, bo tu najważniyjsy był korzyń i kapelus był taki, jak ju wyrós, to taki był wielki bioły i trza było na takie plasterki nastrugać, nastrugać i to my albo na siatce albo dziesi na desce w słónku susyli. A w zimie to było dobre, to robiyli zasmazke i do tego dali tyf piestroków* (KorpSp: ŁN). [**taśka** – Kc].
4. *pszcz.* **'siatka pszczelarska, chroniąca twarz i głowę przed ukąszeniami pszczół; zob. też: MASKA w zn. 2.; 📷 Tabl. III':** (matK: Nd).
5. **'płot z siatki drucianej':** *Siatka z drótu* (matK: Kr); (Kr, ŁW).

SIATKOWNICA *rz. ż, kuch.* **'ręczna szatkownica do kapusty; zob. też: HEBEL w zn. 2.; 📷 Tabl. II':** (matK: Jw).

SIATKOWY *przym.* **'zrobiony z siatki':** *Siatkowy płot* (matK: ŁW).

SIATKÓWKA *rz. ż* **'gra w piłkę siatkową':** (matK: ŁW); *Tako se do nos przijyzdzo z Warszawy p. Wiśniewsko. I óna to fciała, zeby młodsi mogli zdrowo i wesoło wakacje przezyć. Gadu, gadu, to z Ksiyndzym Proboscym, to z ucitelami, to ze studentami i do tego dosło, ze załozyli takom spółke, co se grali w siatkówke. Nic to. Ale sie som ze sobom nie bes biół i siebie chwolół. Kie juz mieli to, tak teroz se uzdajali, ze spróbujmy z noblizsymi somsiadami, a to wiycie z Podspadami, z zagranicom, na hore sie naroz wybrali. Jak uradzieli, tak zrobieli. Wyśli se spacerkiym w niedziele 17 lipca Podspady i pokoz, co umiys. I wiycie – co sie ta duzo ozpisuwać. Jurgów wygroł z Podspadami 3 : 0. Hej? Było to, wiycie, radości, ale Podspady przisły sie odegrać zaś na niedziele do Jurgowa. A ku tymu, kie sie o tym doznali goście na Bukowinie, tyz sie zegnali do Jurgowa* (GazPod 1932, nr 33: 5: Jw); (Jw, ŁW).

SIATY *rz. nmos, str.* **‘ubiór panny młodej’:** *Kie obłócy siaty na siebie* (matK: Nd).

SIBER *rz. mnż* **‘blaszana zasuwa w przewodzie kominowym lub w kanale odprowadzającym dym z pieca chlebowego, służąca do regulacji temperatury; 📷 Tabl. II’:** *Na noc zatykome siber, coby było ciepło* (Nd); *Położyłaf biglajz na blachy i cekom, jaze sie zagrzeje. A długo musiałaf cekać, bo siber w kóminie nie był zatkany i ciepło ze śporcheta downo uciekło* (SpCzyt 13: Nd); *Ściana zachodnio, tu jes uwidocniony cały śparet. Kapa ze sibrym, ktorym móc było zatkać, jak sie nie warzyło, zeby kóminym zima nie wchodziyła. Odetkać wtedy, jak sie warzyło, zeby para uciykała do kómina* (Iwan 3: Nd); (CzG, Kc, Nd). [**siuber** – Dr, Jw, Kr, Rp, Tr; **syber** – Fr; **zatykadło** – Jw; **zotykac** – Fs, Rp]

SIBRUWAĆ *cz. ndk* **‘regulować SIBREM dopływ powietrza do pieca’:** (matK: Fr).

SICEĆ *cz. ndk* **‘bryzgać’:** *Pasternicki skocył do pola, chyciył koguta, położył mu syje na kłód i chlasnół siykiyrom, od razu głowa z grzebiyniym odleciała, a krew sicała na sićkie strony, az kropla fyrkneła na grófa przez okno* (BalNS 109: Fr).

SICIE *rz. n* **‘wiklina; zob. też: WIKLINA’:** (matK: Jw).

SICINA *rz. ż*

1. **‘roślina o wysokości do ok. 1,5 m, o grubej łodydze, długich i wąskich liściach, występująca na brzegach stojących zbiorników wodnych, na mokrym terenie, mająca kwiatostan w postaci wiechy; wykorzystywana w budownictwie jako podkład pod tynk; trzcina pospolita (*Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud)’:** (matK: Dr); *Tam zarno nie urośnie, bo tam ino rośnie sicina tako, trzcina* (BubSpT 60: Jw); (Dr, Jw). [**sasowacina** – Jw]
2. **‘włosie z grzywy lub ogona konia; zob. też: WŁOSIYNIE’:** *Sicina kósko* (matK: Fr).

SIĆ *rz. ż*

1. **‘włosie z grzywy lub ogona konia; zob. też: WŁOSIYNIE’:** *Jak dziesik odleciała ta spara, tego, z tyj gliny, no to trza było zalypić, troche przisko, i tak tym biyławym, tom farbom biyławom, no to tak sie nazywało, biyławe, biyławym pynzlym. To mama jak nim... Nedy skond tam pynzle, no to tata przinieśli troche sici z ogóna kóńskiego, zrobiyli taki, taki swój pyndzel, zwionzali tutok u góry trosecke, była ta kiść, neji, neji tym sie maluwało te spary* (RnS: 54: Dr).
2. **‘roślina o długich, rurkowatych łodygach, o sinych kwiatach w postaci pęczka wyrastającego z boku poniżej wierzchołka łodygi, występująca na podmokłych, nieurodzajnych terenach, rosnąca w kępkach; środkowa, gąbczasta część wykorzystywana była do sporządzania knotów; sit skupiony (*Juncus conglomeratus* L.); zob. też: SIT, 📷 Tabl. I’:** *Sić po młakaf* (matK: ŁN); *Sić, co sie korbace robi – takie warkoce, bije sie gynsi, krowy* (matK: Nd); (Fs, ŁN, Nd).

SIĆKA I *zaim. rzeczowny* **‘używane w odniesieniu do osób płci męskiej lub do grupy ludzi bez wyróżniania płci: każda z osób należących do danej, wiadomej grupy; wszyscy; zob. też: SYĆKA I’:** *Byliśmy roz w Rabkolandzie, neji sićka pośli haniok do środka, a Pietrek biydny zostoł som na zewnontrz. Neji podsed ku niemu pan i godo, to tam dokładnie nie wiym, jak to było, ale haniok Pietrek mi opowiadoł. Neji godo, ze to, ze skond jes? A ón powiedzioł, ze z Cornyj Góry. A, ka mos rodziców abo grupe, abo cosik? To ón powiedzioł, ze wleźli haniok do środka* (KorpSp: CzG); *Od świyntyj Hanki były juz zimne noce i poranki. Chłopcy z łupiny smrekowyj robiyli kadłuby, do nif sie nasypało zaru i ogrzywało rynce i nogi, bo wtedy sićka boso chodziyli. Po zbiórkaf sło sie do skoły, to juz kóniec uciechy* (BrzyzWs: Kr); *Wojtek wyskakuje z wody, oblyko nogawice, kosuline biere jacy do rynki i leci za ojcym. Za file sićka wychodzom na kaminiec i z odziyniym przeruconym na plecaf kazdy idzie ku swojyj oborze* (SpCzyt 19: Nd); *Downo to sićko to było z drzewa, ale teroz juz sićka majom zelazne kłónice, takie z rułki* (pmMich: Fr); *No to nom dzieciom, jak my byli, to nom tam wysuli takie kościska, tam wiycie, no to my hip do ty miski, wiycie, sićka, jak to chłopcy, dzieci, niy. No to ftoryn porwoł, to porwoł, to wiycie z tej miski do pazdurók, no to gryz co tfu, hej* (BubSpT 141: Rp); (CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, Kr, Łp, Nd, Rp).

SIĆKA II *zaim. przymiotny, ndm* **‘używane w odniesieniu do osób płci męskiej lub do grupy ludzi bez wyróżniania płci branych jako zbiorowość: wskazuje na to, że treść zdania dotyczy całego takiego zbioru osób, nazywanych danym wyrazem w liczbie mnogiej; zob. też: SYĆKA II’:** *Kóń teroz, przedtym bez kónia byłoby sie biyda obyjś, bo, bo sićka sprzynty były na napynd kónny, a dziś, dzisiok juz no kazdy mo, kto gazduje, no to mo traktór jedyn cy dwa, bo, bo juz bez tego ani rus* (Kc); *A moja siostra zacyno opowiadać, co to sie wcora stało. – Kiebyście wy wiedzieli, co sie u nos stało. – Noji wszyscy nasłuchujom, co sie stało. A ta godo, wiycie co, kie zacyna suścieć*

mys, kie zacyna gónić po izbie, tu my juz sićka sie telo wystrasyli, mama wziyna mietłe, a tata kutasa i jom w kóńcu zabiyli. Jak wszyscy rykli śmiychym, bo tata wzion kutasa i zabiył mys [śmieje się]. *Ale u nos to wymiynnie było, kutac abo kutas i to nie chodziyło o mynski narzond, ino pogrzebac, kutas. Ale to były jaja. No normalnie ludzie sie za brzuchy trzimali* (CzG); *I zaniecho sie syćko, i zabocom sićka ludzie. No ale piyrwiyj to były myndle..., miyndlarki, no to przecie lyn onacyły, przondki były. Oj, ludzie na świecie, i to zganiały sie, śpiywały i onacyły. A dziś ni ma nic* (Jw); (CzG, Jw, Kc, ŁN).

SIĆKI *zaim. przymiotny* **'wskazuje na to, że treść zdania dotyczy bez wyjątku całości zbioru rzeczy, osób, spraw, sytuacji itp.; wszystek; zob. też: SYĆKI':** *Sićkie gorki* (matK: CzG); *Amyn dues ze sićkiym juz, juz nic nicego nie bedzie* (plBłachut: Fr); *Dziś juz nifto o dziwozonaf nie pamiynto. Potopiyły sie sićkie, tak ze ani hyru, ani słychu o nif ni ma* (CoWś 270: NB); *Jak sie nom rodziyło dziecko, to my wołali babice, zeby poród odebrała i zeby posło sićko dobrze. Przi kozdym porodzie na wsi musiała być tako babica. U nos to tyj babicy nie było i trza było po niom chodzić jaz Za Góre, ale my ta nie chodziyli, bo baby jak mogły, tak se same dawały rady. A tu u nos, to tako ciotka Jantoskula była, to óna nos sićkik poodbiyrała* (plSarna: CzG); *Na brutfanie to my piekli babówke abo wselijaki inkse ciostka. My w dóma to mieli takom wielkom, słowiyńskom, takom cornom i na niyj jak sie upiekło babówke, to tako wielko była i prze sićkik starcyło* (plSarna: Jw); *O tym strasnym wypodku pisali po sićkif gazetaf. Hanusia lezała w śpytolu bez przitomności pore dni. Lykorze rozkładali rynce. Dopiyro sie jyj ocy otworzyły, kiedy jak z zaświatów usłysała głos babki: – Jezusie ukrzizuwany, o Boze mój kochany, zostow mojom wnusie przi zyciu!* (SpCzyt 20: Kr); *Przisła okrutno biyda, burka. No my juz wyśli z konewkami, ze sićkim, wiycie, z obońkami na wiyrk, przisła biyda, łapiyły pierony bić, ze skołkók sie sujom wanty, wiycie, to strak* (BubSpT 68: Jw); *Tak potym było, ze jakeś strugoł taki stołecek, od Łuce do Bozego Narodzynio i na Pastyrke z tym stołeckiym jeś seł, tam jeś na tym stołecku musioł klynceć, toś sićkie carownice potym widzioł, bo óne były poobracane od ółtorza w drugom strone, dupom do ółtorza, ino potym jakeś du dómu potym seł, to trza było uciykać, bo za tobom gnały te carownice. To musiołeś mieć grok, coś jym posypuwoł, to sie zaś przewróciyły, a tyś zaś uciók* (pmBarnasz: Rp); (CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, Kr, Łp, ŁW, NB, Nd, Rp, Tr).

SIĆKICH ŚWIYNTYCH 'święto Wszystkich Świętych obchodzone 1 listopada; zob. też: SYĆKICH ŚWIYNTYCH': *Sićkif Świyntyf* (matK: Dr); *Sićkik Świyntyk* (CoWś 250: CzG); *Wnet be Sićkif Świyntyf* (CoWś 250: Nd); *Dzioło sie to prowdziwie w miastecku Twardosynie, blisko granicy polskiyj. Bywuje tam odpust, ni na zodnego świyntego, ino na Sićkif Świyntyf w jesiyni. Nic to było wystryncyć na patrona kościoła sićkif świyntyf, ale tysiyncno biyda była poukładać tyf świyntyf w kościele, zeby zodnymu nie była krziwda* (BalNPK 41: Fr); *Było to doś downo, gazda Krogulec w Haligowcaf mioł pod syjom wielki wól, ale powiadom wom, ze taki strasny, jaze go baba nierada widziała. Poradzieli mu ludzie, ze o północy, aby seł na smyntorz w Sićkif Świyntyf i tam cekoł na grobaf* (BalNS 165: Fr); *Na Sićkif Świyntyf sie idzie na smyntorz, zapolić kaganki na grobaf* (pmMich: Fr); *I óny wprowadziyły, jakby zacyny juz, jakby z młodziezom, troche rusać tom młodziez, zeby to sie brała do zycio, no niy? I piyrse jako lektorów, no to jo mioł chyba kielo? Osiymnoście roków. No to piyrse na Sićkiyf Świyntyf siostra, tyz juz świyntyj pamiynci Iryna: Józek. Józek, ty bedzies tam cytoł, śpiywoł bedzies toto na Sićkiyf Świyntyf! Joj! A tu my byli nienauconi, dzie tam, jak jo... Mój... Cały kościół bedzie cicho, a jo tam zacnym, to powiedzom, ze zwaryjuwoł?* (RnS: 61: Dr); (CzG, Dr, Fr, Fs, Nd).

SIĆKO I *zaim. rzeczowny*

1. **'ogół rzeczy lub spraw z danego zakresu; wszystko; zob. też: SYĆKO I w zn. 1.':** *Owinół onycoske tam kapke i obuł tyn kyrpiec, i ściongnół do kupy, i sie nie zobuwoł ani nic, ino ta Murzinek ta lezoł w tym popiele. A jak zaś przisło, dysc, jak łapiyło loć, no to sie ozmocyły ty kyrpcoski, co zaś wylatuwały z nóg i kiełzało sićko, bo ta jak kieby wzion i spyrkom owinół noge, niy* (BubSpT 68: Jw); *No to ón mo tak, to jes dziyrzok i bijok. Dziyrzok to sie trzimie w gorzci, a bijok no to zaś jes taki, co jes na wiyrchu, co sie bije tym o to zarno, zarno leci. Połoncone jes kapicami. Na powrósła, na powrósła sie młóci, jak godom cepami, a tak to sie sićko młóci masinami* (BubSpT 135: NB); *Śkamrok dziecko, jak śkamrok godeli, to takie ozpłakane, co na sićko reaguje płacym. Nie wiym, skond sie wzion tyn śkamrok* (CzG); *Baby, sićko trza teroz robić świyntalnie. Baby! Dejcie poziór, zeby fto jakik guseł nom nie podrzuciół! Jakby sie*

trafiół dzie na ziymi jaki wynzełek, nie rusojcie go, nie ozwijojcie go (plBiz: Jw); *Nic sie nie kupuwało. I te kalafijory, i sićko mioł cłowiek swoje, bo urosło na ogrodzie* (RnS 203: NdZ); (CzG, Fr, Jw, Łp, NB, NdZ, Rp).

2. **‘z nacechowaniem emocjonalnym o grupie ludzi; wszyscy; zob. też: SYĆKO I w zn. 2.’:** *A kapce były... papucie takie były, jak takie były, jak wołali, to takie jak klapki robiyli. A potym takie po kostki, a kapce to po kolana syli. To sićkie babki, jak sły do kościoła w zimie – takie stare babki siedymdziesiontrocnie, seśdziesiont, to sićko w kapcaf i kozuchy miały takie długie, biołe te kozuchy były wyrobione, to tyz takom technikom swojom, noji tak sły do kościoła* (plBłachut: Fr); *Obiod, jak sie warzyło, to piyrse była kapusta. Przisło sie z kościoła, to gornek połozyli na stole, sićko siadało dookoła koło gornka, kapuste sie zjadło, a potym była polywka abo i krupy, a miyso samo potym na ostatku. Tak nie było, zeby z grulami. Kapuste to sie wse tak jadło z gornka* (GrJMSp 309); *Jak jo była pannom, to jesce sie chodziyło w niedziele do kościoła w kidlu, jak obroz sie niesło. Jesce dziywki stoły w kidlaf, jak jo jesce takie dziywce była. Jesce sićko w kidlaf było, warkoce miały, warkoc jedyn spuscony, abo i dwa* (GrJMSp 302); *A młody pon tyz był w kiyrpcaf, kiyrpce mioł usyte i oncyki biołe z płótna swojego i nowłoki, i portki ni mioł tak, jak dziś wołajom ubranine, nogawice, zeby mioł kupne, ale w portkaf sićko i w sukmanie, sukmane mioł z cornego sukna, i zielonom anglijom obsyte, koło kołniyrza i koło rynkowków. To było u nos w Niedzicy, nasa tako tradycyjo, niy* (BubSpT 125: Nd); *Kraulina, chyba to sie tak wołało, nie wiym, bo to u Kuśmierza, sićko jak my tam posły, no, no tak śmierdziało to straśnie, dziś mom tyn zapaf przed nosym* (KorpSp: NB); (Fr, NB, Nd, Rp).

SIĆKO II *przysł.* **‘zawsze, stale; zob. też: SYĆKO II’:** *A zeby juz być nojpiykniyjso, do usów wrazi se zouśnicki, fuknie sie parfinym i sićko obeźre w przeziyrodku* (NaSp 2016: 2: Nd).

SIĆKO JEDNOŚĆ ‘nie przywiązując wagi do wystąpienia, wyboru spośród ewentualnych możliwości; wszystko jedno, obojętnie, bez różnicy; zob. też: SYĆKO JEDNOŚĆ’: (matK: Łp)

SIDŁA *rz. nmos* **‘sidła na ptaki’:** *Sidła na ptoki* (matK: Nd); *Na zwiyrzynta oklepiec, sidła na ptoski* (matK: Tr); (Fs, Jw, ŁN, Nd, Tr).

SIDŁOWATO MOWA [GWARA] ‘potocznie o gwarze podhalańskiej, charakteryzującej się m.in. tzw. archaizmem podhalańskim, czyli wymową typu *s-idło, c-isty* zamiast *sydło, cysty*; zob. też: KÓŃCYSTO MOWA’: *Sidłowato mowa || kóńcysto mowa* (matK: ŁW); (Fs, ŁW).

SIE I *zaim. rzeczowny, M. istnieje tylko przy wskazywaniu, o jakie słowo chodzi; cząstka sie, rzadko se || sobie jest nierozłącznym elementem wielu czasowników, np. modlić sie, boć sie, śmioć sie, wadzić sie itd., choć jest pisana rozdzielnie; ponadto cząstka ta tworzy wzmocnione formy niektórych czasowników, np. pytać sie itp.*

1. **‘wskazuje w zdaniu, że sprawca danej czynności jest równocześnie sam nią objęty – jako obiekt czynności lub element towarzyszący jakiemuś zdarzeniu (albo jakiejś relacji), okoliczności’:** *Wołoł sie w safliku umyć i chodzić pojedzony niz w laworze, ktory juz w tamtyf casaf nalezoł do luksusu, i nie mieć za co sobie kupić soli, cukru, na nafte i świable* (Iwan 7: Nd); *Kie prziseł wilk do chłopa i powiedzioł mu, ze mu Pon Bóg kozoł zjeś chłopa, to chłop powiedzioł, ze musi sie umyć, a kiedy sie umył, kozoł wilkowi podać ogóna, by sie utar, wtedy go myrsnół do potóka* (BalNS 143: Fr); *Juhasi śli bez cały kościół i naokoło ółtorza, jak było ofiaruwanie i składali ofiary. Było sie na co przipatrzić, bo nie kozdy mioł cas sie ogolić, nie kozdy mioł sie cas przeblyc, jak ześli z gór, tak pośli na ofiare. Zapachniało wtedy sałasym, owcami, kosówkom, watrom. A po kościele dziywki dawały znać swojim nojmilsym, ze nie zabocyły o nik* (NaSp 31: 9: Jw); *A to nie było tak, zebyś sie był obuł do porzondnyk bótów abo cosi, ale wziyni i usyli ze świńskiyj, skóre ze świnie obłupiyli i usyli kyrpcoski* (BubSpT 68: Jw); (ogsp.). [**siebie** – ogsp.]
2. **‘wskazuje, że obiektem danej czynności, mającej więcej wykonawców, są oni sami nawzajem lub że uczestnicy jakiejś zależności nawzajem się nią wiążą’:** *Biyli sie, jaz kopyrdali; kopyrce sie* (matK: Łp); *I stawało sie o godzinie cwortyj ku kóniom do zmroku. Jak w lecie na wielkim dniu, to i do dziewiontyj sie robiyło, niy. A jakby sie co był sprzeniewierzył, no to wio! Juz wypowiedzieli, ni mos roboty, a o robote sie borykali ludzie, biyli sie, niy, skarzyli tyj grófce. Ta grófka była Madziarka* (BubSpT 120: Nd); *Tam juz przed tym, jak sie znali, to spostrzegli, z jakiyj to rodziny jes ojcowie jego. Jak rodzina dobrze zyła, to dobrze. Nedy to zaś z pobliska, to znali sie. Tak sie nie zynioł z daleka, coby broł babe* (GrJMSp 316); *Jesce było góra – dół, nieroz my sie jesce i pobiyli górzanie z dolanami* (KorpSp: CzG); (ogsp.). [**siebie** – Fr, Kr, Nd, Tr]

SIE II *zaim. rzeczowny, ndm*

1. **‘wskazuje, że wykonawcą danej czynności jest ktoś nieokreślony, brany jako typowy dla danej społeczności (zwłaszcza własnej) przykład postępowania; zdania z tym wyrazem budowane są według następujących ogólnych reguł: a) orzeczenie przybiera postać 3 os. lp. czasownika, jeśli dany czasownik nie wymaga dopełnienia bliższego (zwykle pytamy o nie:** *kogo? co?,* por.: *wziyno sie i flaske, no bo jak by napytuwać, a nic nie pocynstuwać*; *downi młoćba nie była tako leko jak dziś. Młóciyło sie dwa, nieroz i trzi dni*) **lub gdy dopełnienie to ma formę dopełniacza bądź narzędnika (**por.: *kopie sie motykom*), **albo też zostało pominięte w zdaniu; b) orzeczenie przybiera postać zgodną co do liczby, ewentualnie rodzaju z rzeczownikiem, który jest wymagany przez dany czasownik dopełnieniem bliższym, a formalnie staje się podmiotem takiego zdania’:** *Tako pierzinka, pierzinka my wołały.* [– *To sie tak wionzało z boku?*] – *Hej, na wiyrchu sie wionzało, to było takie podłuzne. Dziecko sie położyło, potym sie zakryło i takie snurki były* (RnS 71: Fs); *Od świyntyj Hanki były juz zimne noce i poranki. Chłopcy z łupiny smrekowyj robiyli kadłuby, do nif sie nasypało zaru i ogrzywało rynce i nogi, bo wtedy sićka boso chodziyli. Po zbiórkaf sło sie do skoły, to juz kóniec uciechy* (BrzyzWs: Kr); *No trzi zopołki sie do wjedna wziyno i słozyło, noji jak sie nic nie, trzi, trzi razy po trzi zopołki, noji, noji to kadziyło sie nad tym, cy człowiek, cy, cy zwiyrze, noji jak sie nic nie, ze nie był chory, to sie zopołki nie zwarzyły, a jak był chory, to sie zwa…* (CzG); *Kajfos to był taki drewniany złóbek co my dawały do niego świniom zryć. Do tego kajfosa wlywało sie takom jak polywonke, co zarły świnie. Jo musiała kozde rano stanóć i iś dać świniom do tego kajfosa* (pmMiś: Jw); (ogsp.).
2. **‘w konstrukcjach z czasownikiem o znaczeniu strony biernej: wskazuje na brak osobowego wykonawcy danej czynności, w sytuacji, gdy mówiący nie chce lub nie potrafi go nazwać; UWAGA: o różnicy w stosunku do zn. 1. decyduje sens całej wypowiedzi i intencja mówiącego’:** *Mycie odbywo sie po kozdyj zlywce mlyka u krowiorzi, a u juhasów, co trzeci dziyń w parzisty dziyń tygodnia. Krowiorki myjom swoje nacynia, juhasi swoje, i to wielgi despekt, jak se umyjom jedno drugiymu, to taki juhas abo krowiorka daje dostymp złymu do zwierzyncio i mo sobie pastyrka za byleco* (BazWierz 181: Jw); *Jo był w strazy strazokiym, dwaścia roków był prezesym, to my zrobiyli tom remize. Tam dwieście ludzi to spokojnie na weselu, nawet dwieście piyńćdziesiont, ale juz ciasnawo, ale dwieście ludzi to fajnie i jes tako scyna, tam sie teroz to wsyćko odbywo* (Kc); *Na polu zrobiyło sie zimno, to ubiyrom kabotek. Jak chodziyłak do roboty do Geesu, tok po babce nosiyła kabotek* (pmKosz: NB); *W kościele sie odbywo mso, jeśli rano i tyz śpiywajom wilije za tym zmarłym* (BubSpT 30: Dr); (ogsp.).
3. **‘wskazuje, że ktoś jest tylko biernym uczestnikiem danej czynności, mimowolnie czegoś doświadcza’:** *Potym to człowiekowi sie ziajało i były takie baby, co umiały lycyć te uroki* (plSarna: CzG); *A te dzieci tak rycały, jeś sie im fciało, jeś nom dojcie, jeś nom dojcie. No coz wom dom, kie ni mom, ale kumotra przidzie, to moze cosik prziniesie. Ale za te kumotre zodyn nie fcioł iś* (BubSpT 92: Kr); (ogsp.).

SIEBIE *zaim. rzeczowny,*

1. **‘wskazuje w zdaniu, że sprawca danej czynności jest równocześnie sam nią objęty – jako obiekt czynności lub element towarzyszący jakiemuś zdarzeniu (albo jakiejś relacji), okoliczności; zob. też: SIE I w zn. 1.’:** *Opuscony ‖ darebok – nie dbo o siebie* (matK: Fr); *Jyz nabiere jabłek na siebie pełno* (matK: Fs); *Óna głupio zrobiyła, ze pos dała, óna mogła powiedzieć tak, ze óna nie wiy, dzie pos, niy, ale óna im dała pos, zona, niy. Tak ón wzion na siebie zawdzioł tyn… sukmane i wio do Lyndaku, uciykać, i óni go przejechali, bo óni na roweraf jechali. Nie pomyśleli o tym, zeby to ón seł, óni go przejechali, pośli do komisara jako do sołtysa, a ón se poseł prosto powoli do tego chłopa, dzie mu pos doł* (BubSpT 25: Dr); *Łońskiego roku Jyndrek Gancorcyn od Majdzionki puściół se syćko pomimo usów. Nie opisoł stajnie krydom ani nie doł poziór na siebie. I co, na drugi dziyń krowom wymioncka popuchły jak putnie, a mlyka nie było ani do naparztka, dojom i dojom, a krowy kopiom i mlyka ni ma nic* (BalNS 32: Fr); *Pamiyncym, jak moja babka jesce chodziyła w rańtuchu cy zimno, cy ciepło, a jo juz w odziywackak, nojparadniyjso to była barankula, a tymu jom tak nazywali, ze miała po siebie takie baranki, jak to powiedzieć, wypustki fryndzluwate i była bar hrubo, kie sie człowiek takom otulół, to nie zmorz* (pmKosz: Jw); *To moja matka mi godała, jak pasła krowe. Ta krowa miała duze wymie i miała duzo mlyka. Noji przesła tako staro baba, strziga, koło krowy i pyto*

sie: Hej, dziywce, kielo ta krowa mo mlyka, kiej takie duze wymie mo? A matka jyj godała: Hej, jo wiym, kielo mo, to mo, ale mo. A ta idzie dalyj i godo do siebie: A jo ni mom nic, ale bedym miała. Krowa mlyka nie do, ino smołe takom zółtom (ŚlizPPN 85: Nd); (ogsp.).

2. **‘wskazuje, że obiektem danej czynności, mającej więcej wykonawców, są oni sami nawzajem lub że uczestnicy jakiejś zależności nawzajem się nią wiążą; zob. też: SIE I w zn. 2.’:** *Nowiyncyj hamroł Jonek z ponoskami, Jyndrek zaś i Michoł poziyrali na siebie, i pokiwuwali głowami: – Ej, Michoł, dziś zyjeme, pij bracie Jyndrek, bo my dziś w Krakowie. Beme pamiyntać, ze my byli na pogrzebinaf* (BalNS 84: Fr); (Fr, Kr, Nd, Tr).

SIECBA *rz. ż* **‘wiatr z deszczem’:** *Siece wiatr z dyscym – siecba* (matK: Nd).

SIECE DYSCYM **‘pada deszcz i wieje silny wiatr’:** (CoWś 277).

SIECKA *rz. ż*

1. **‘pocięta drobno słoma owsiana (rzadziej żytnia) jako karma dla bydła i konia’:** *Kóń forcy do siecki, kwicy do zarcio* (matK: Kr); *Rzeźnio, bo sie rznie siecke* (matK: Fr); *Kasta na siecke* (matK: Jw); *Ty przyniesies plów, a jo siecki* (matK: Jw); *Kosoki – noze na siecke* (matK: Nd); *Siecka, owies – obrok* (matK: Tr); *Siecke sie rezało w sieckarni* (plBłachut: Fr); (ogsp.).
2. *str.* **‘kawałki słomy o długości ok. 2,5 cm, używane do robienia PIÓREK drużbom; są one nakładane na drucik na przemian z ANGLIJĄ i tak tworzą łodygę kwiatka’:** *Siecka druzbiarsko. Siecka na kapelusie. Piykno złoto siecka* (pmKosz: CzG); *Dziywcynta przed weseliskiym siadały wiecorami i wiyły piórka. Miały na stoliku położone kawołecki słómy, drót, kawołki anglii. Nojpiyrw na drócik sła siecka, potym anglijo, potym zaś siecka, anglijo ino w inksym kolorze, na przikłod zielono cy granatowo. Zakóńcyniym kozdy, tyj łodygi był kwiotek, zrobiony ze śtyrek piórek gynsik ozdobionyk złotym proskiym, by piyknie sie świyciyło. Z casym zacynto do robiynio piórek uzywać bibuły. Łodygi łoncyło sie do kupy, przcicpiano do kulki z laku i wsadzano za wstonzke kapelusa. Wstonzka druzbók miała kolor zółty i była w kwiotki abo niebiesko, a pon młody mioł ino niebieskom* (pmKosz: Jw); *Jak sie wiecór zebrały dziywcynta, to kozdo robiyła kapelus z piórkami, miały przisykuwane siecki, janglije, piórka gynsie, dróciki, na ftore był nawlykany kawołek słómy, potym anglijo, zaś słóma, zaś anglijo az w kóncu taki bukiecik piórkók sie zrobiół i trza było go jesce do kapelusa przcicpić* (pmKosz: CzG).

zob. fraz.:
MIEĆ SIECKE W GŁOWIE

SIECKARKA *rz. ż* **‘maszyna do cięcia słomy na sieczkę; zob. też: SIECKARNIA; 📷 Tabl. III’:** (matK: Łp).

SIECKARNIA *rz. ż* **‘maszyna do cięcia słomy na sieczkę; 📷 Tabl. III’:** *Kóniowi, jak dajym siecke, to jom porzezym na sieckarni. Tak wiyncy od razu, cobyk mioł na zaś* (CzG); *Kazdy mioł swój jakisi obowionzek. Sło sie rano paś krowy, sło sie rano paś krowy, to jesce jak juz były wakacje, ze sie nie chodziyło do skoły, no to sie napasło krowy, przisło du dómu. Ojców w dóma racyj nie było, bo wsićko w polu, wse była jakosi robota. No to dzieci miały do roboty tam: nazbiyrać liści runklanyf, przirytuwać cosi, potym na wiecór, zeby miało móc było dać świniom te liście, przi... poprzinosić, narezać kronzaline, to trza było na sieckarni te liście narezać* (Kc); (CzG, Fr, Kc, Kr, Nd). [**sieckarka** – Łp; **sieckarnio** – Dr, Fr, Fs, Jw, ŁN, Łp, Tr]

SIECKARNIO *rz. ż* **‘maszyna do cięcia słomy na sieczkę; zob. też: SIECKARNIA; 📷 Tabl. III’:** *Sieckarnie nie było, na lodzie rzli* (matK: ŁN); (Dr, Fr, Fs, Jw, ŁN, Łp, Tr).

SIEDLACKA *rz. ż* **‘drewniana łopatka o podgiętych bokach, z krótkim trzonkiem, służąca do ręcznego przewiewania zboża; 📷 Tabl. III’:** *Wioć siedlackom* (matK: Kc); *Do wiocio zboza siedlacka || wiejacka* (matK: ŁN); *Potym jak juz były młynki, takie młynki, co cyściyły, cyścialne takie, co cyściyły zboze, to juz nie trza było tom siedlackom rucać, wioć, ale sypało sie na młynek i obracało* (KorpSp: Nd); *A to, co przeleciało bez recice, to mogła drugo osoba brać przetak i przesiywać na przetaku i to, co przeleciało przez przetak, było gotowe do wiocio. Do wiocio była potrzebno siedlacka. Zboze do wiocio sie przegarnyło na okraj ku wrotom, całe bojsko musiało być wolne. Trzeba było mieć umiejyntność rucanio siedlackom zboze, prawie leciało zboze blisko drugif wrotów, a pośrodku bojska spaduwały plowy. Na cym to polygało to wiocie, ze zboze jes ciynzyjse, to leciało prawie przed drugie wrota, a plowy, ze som lekkie, to zostajały przi kupie, z ftory sie cyrpało siedlackom i rucało. To ocyscanie zbozo trwało dotla, pokla nie nastały młynki, ktore sie krynciyło korbom, to juz było troche unowoceśniynie ocyscanio zbozo namłócone cepami* (Iwan 76: Nd); (Dr, Fr, Kc, ŁN, Nd, Tr). [**siodlacka** – Fr, Tr;

siodłacka – Fr; **wiejacka** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Rp, Tr]

SIEDLISKO *rz. n* **‘paradne siedzenie w wozie’:** (matK: Dr).

SIEDMICKA *rz. ż* **‘karta do gry, oznaczona cyfrą 7’:** (matK: Fr). [**siedmina** – Łp, Rp; **siódymka** – Fs]

SIEDMINA I *rz. ż* **‘karta do gry, oznaczona cyfrą 7; zob. też: SIEDMICKA’:** (matK: Łp, Rp).

SIEDMINA II *rz. ż, blm* **‘rodzaj gry w karty’:** *W siedmine grajom* (matK: ŁN).

SIEDMIOKLASÓWKA *rz. ż, pok. III* **‘szkoła podstawowa siedmioletnia; ten model kształcenia obowiązywał w okresie międzywojennym i po wojnie do roku szkolonego 1965/1966; zob. też: SIÓDMOKLASÓWKA’:** (KorpSp: Dr).

SIEDMIORO *licz. zbiorowy, ndm* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *A toci, co byli tacy biydniyjsi, no to juz, no, ón w mojim wieku był w skole, co jo z sie... piyndziesiontego piontego roku, a ón powiedzioł: – Wy nie wiycie, kielo razy jo do skoły głodny seł. – Bo if było moze by siedmioro dzieci, a tu seł do sklepu, pytoł: – Swoku, dejcie mi chlyb, ale stary. – A pyto sie: – A cymu stary? – Zebymy mniyj zjedli. – No, no to chodziył do skoły w, w łotanyf spodniaf, niy? No łaty mioł na tymu. No to kierownik, downo nie był dyrektór, ale kierownik wołoł ojca, ze chodzi chłopiec w połotanyf nogawicaf do skoły. A tyn godo: – Ale nie w dziurawyf!* (Kc); (Kc, Kr, ŁW).

SIEDMIYNKA *rz. ż* **‘rozmiar butów numer siedem’:** (matK: Łp).

SIEDNIONE MLYKO *kuch.* **‘sfermentowane, stężałe (tak, że można je kroić nożem – w przeciwieństwie do KISCONEGO MLYKA) mleko z wyraźnie wydzielającą się SYRWOTKĄ; na jego powierzchni wytrąca się śmietana; współcześnie termin używany zamiennie z KISCONYM MLYKIEM, różniącym się dawniej wyraźnie innym znaczeniem; zsiadłe mleko; w medycynie ludowej zsiadłe mleko stosuje się w formie okładów oparzeń; zob. też: KWAŚNE MLYKO’:** (matK: Tr).

SIEDNÓĆ I *cz. dk* || – **SIADNÓĆ** *dk* || – **SIONŚ** *dk* – **SIADAĆ** *ndk*

1. **‘o człowieku: przyjąć pozycję, w której ciężar ciała spoczywa głównie na pośladkach; usiąść’:** *Siednie na stołku* (matK: CzG); *Ide, cobym se siadła, bo potym bym nie wystoła* [w kościele] (matK: Dr); *Siednij se, Joluś, i jydz* (matK: Dr); *Jes tako kondziyl, no to se siednie i tu jesce jom przisiondzie* (BubSpT 93: Kr); (CzG, Dr, Kc, Kr, ŁW).
2. **‘o chorobach, dolegliwościach: zacząć kogoś trapić’:** *Na zołondek nie siednie* [o chlebie] (matK: Tr).
3. **‘o samolocie: wylądować’:** *Eropłam siod na ziym* (matK: Kr).

SIEDNÓĆ II *cz. dk* **‘uspokoić się, ustatkować się’:** *Telo tarasis, a nie siednies* (matK: Kc).

SIEDNÓĆ [SIONŚ] NA RICI

1. **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym: przestać się włóczyć’:** *Siednies w końcu na rici, ty powsinogo?* (CzG).
2. **‘uspokoić się, ustatkować się’:** *Syćkim sie zajmuje, nie siyndzie se na rici* (matK: Rp).

SIEDNÓĆ SIE *cz. dk, kuch.* **‘o mleku: zakwasić się i stężeć’:** *Siednie sie, siadłe mlyko* (matK: Fr); *Kisłe mlyko siednie sie* (matK: Tr); (Fr, Tr).

SIEDOK *rz. mnż, past.* **‘krótki klocek ucięty z pnia drzewa, z odstającym sękiem do chwytania, jako najprostsze siedzenie, używane zwłaszcza przez JUHASÓW w czasie dojenia owiec (współcześnie bywa to też stołeczek z otworem w blacie, służącym jako uchwyt); 📷 Tabl. III’:** *Kłót, co sie siedziało to siedok* (matK: Fr); *Neji owce sie dojyło, neji doji sie owce, siado sie na siedoki, doji sie owce i, i bójtar jes tam, nagania owce, a dziś bójtarók ni majom, bo dziś pieski naganiajom* (KorpSp: Rp); (Fr, Rp). [**siedzysko** – Jw]

SIEDUWAĆ *cz. iter.* **‘mieszkać, przebywać gdzieś wielokrotnie’:** *Dóma sieduje* (matK: Tr).

SIEDYM *licz. główny* **‘ogpol. siedem’:** *Siedym tyźni* (matK: CzG); *Siedmif synów* (matK: ŁW); *O jakiesi siedym roków dołapiół brata* (matK: Łp); *Jo sie ta nie zyniył, było mi trzidzieści siedym rokók, bok se tak baciaruwoł, a bebe mioł takom, co miała chłopa w Hamaryce* (BubSpT 10: CzG); (ogsp.). ⊛ *Licba siedym to jes mocno licba. Tymu jes mocno, ze Pon Bóg ustanowiył siódmy dziyń świynty, co je siedym grzychów i trza siedym razy za grzyf pokutuwać. Mocno je tyz i tymu, co kieby ksiondz, co mo przijonć świyncynie, siedym razy przi klynknół na prawyj nodze i kapke oleju, co go świyncom, zabroł, a schowoł, to bez siedym godzin, kie ón bedzie modloncy i siedym razy do tyłu zagodo modlitwe, ftorom ón juz wiy, to ón juz wyjdzie nie ksiondz, ba cornoksiynznik* (BazWierz 145: ŁW).

SIEDYMDZIESIONT *licz. główny* **‘ogpol. siedemdziesiąt’:** *Ale u nieftoryf to i ze siedymdziesiont cyntymetrów syrokości jedyn forzt mioł. I óny były... wbijane były gwoździe co dziesiynć cyntymetrów i óny wytrzimały, óny sie nie spacyły, ani nie pokrziwiyły sie i do dziś dnia siedzom, co majom*

po sto roków, dziewiyndziesiont roków, sto roków no (RnS 54: Dr); (ogsp.).

SIEDYMDZIESIONTKA *rz. ż* **'wiek 70 lat życia':** *Na koło siedymdziesiontki, potym juz powiado, nie bedym bacuwoł* (BubSpT 74: Kc).

SIEDYMDZIESIONT SEŚĆ 'rodzaj gry w karty': *Grać w siedymdziesiont seść* (matK: Nd).

SIEDYMNOSTY *licz. porządkowy* **'ogpol. siedemnasty':** *Jo jes urodzono w tysionc osiymsto osiymdziesiontym piontym w dniu siedymnostego marca – ksiondz mi godali, ze dwudziestego marca* (NitschWPTG 51: Tr); (Kr, ŁW, Tr).

SIEDYMNOŚCIE *licz. główny* **'ogpol. siedemnaście':** *Dopiyro mi było siedymnoście lot* (matK: NB); *Składajom do mondla – siedymnoście snopów idzie* (matK: ŁW); *No ale to ta niedługo sie chodziyło ku tym dziywcynciskom, wiycie, bo trza było znów iś do wojska. Miołek siedymnoście lot jesce niecałe ukóńcone, no to posełek do wojska* (BubSpT 138: Rp); (ogsp.).

SIEDYMNOŚCIEROCNI *przym.* **'ogpol. siedemnastoletni':** *Óna posła do Ameryki jako siedymnościerocnie dziywce, potym ściongła brata i siostre* (KorpSp: Jw); (Fr, Jw, Rp).

SIEDYMROCNI *przym.* **'ogpol. siedmioletni':** *Piotrek mioł piynć roków, a potym my mieli jesce jednego chłopca, no to siedymrocnio go wybawiyła* (KorpSp: Kc).

SIEDYMSTO *licz. główny* **'ogpol. siedemset':** *Weźmy takom historyje nasyj wsi. No to nasa wieś juz mo siedymsto roków, co skoro* (BubSpT 131: NB); (CzG, Jw, Kc, Kr, Łp, ŁW, NB).

SIEDYM ŚWIATÓW 'wielkie, nieokreślone kłopoty, nieprzyjemności': *Nojgorzyj jak sukmane zloło, oj to juz było siedym światów dźwignóć jom, ne bo tak jak do sukna naleje sie wody, to juz choćjako* (KorpSp: Nd).

{*komusi*} **SIEDZI COSI NA WONTROBIE 'o sytuacji, kiedy ktoś okazuje gestami, mimiką (nie słownie!) swoje niezadowolenie, pretensje do kogoś':** [– *A jak ftosi robiół w polu?*] – *To scynś Boze! Scynś Boze! Toto to juz było.* [– *A ón co odpowiadoł?*] – *Dej Boze! Ón przeważnie, to tak... Tak jak ftosi wom fcioł odpowiedzieć, to: dej Panie Boze! A, a no, a jak niy, to jacy: dej Boze! W zalezności, jaki humor cłowiek mioł i jaki, i jak koło jakiegoście sie śli abo cosi, niy? Abo koło wos ftosi seł, jak zawołoł, niy? E, jak zawołał, bo bo był taki, ze i nie zawołoł, niy? Ze sie obeźroł w drugom strone, niy? E, to potymeście go ocyniyli: wis, juz mu na wontrobie cosi siedzi!* (RnS 179: ŁW).

SIEDZIEĆ *cz. ndk*

1. **'o człowieku: być w pozycji, w której ciężar ciała spoczywa na pośladkach, a tułów jest wyprostowany':** *Stanółef na osłonie, bo kiebyf siedzioł, toby mi była dupa zmokła* (matK: Dr); *Siedzielimy poza stół* (matK: Dr); *Przisiadka, co sie siedzi* (matK: Fs); *Syćka siedzom za stołym* (matK: ŁN); *Dopatrzół tam barzo starego chłopa na pnioku siedzieć* (matK: Łp); (ogsp.).
2. **'o ptakach: być w pozycji, w której ciężar ciała spoczywa na zgiętych nogach':** *Kury siedzom na grzyndzie* (matK: Kr).
3. **'odbywać karę pozbawienia wolności w więzieniu, w areszcie':** *Tyn mioł siedzieć, a nie idzie* (matK: Kc); *Coś duzo roków siedzioł w hereście* (matK: CzG); *I tak Wanicka ze spólnikiym zandarzi zabrali i wsadziyli do ciupy w Nowym Torgu, gdzie teroz se siedzom, a śledztwo na nif sie prowadzi* (GazPod 1927, nr 17: 7: Dr); (CzG, Dr, Kc, Nd).
4. **'przebywać gdzieś stale lub tymczasowo, mając tam mieszkanie; mieszkać':** *W taki równinie ludzi, co siedzom, to straf* [przed powodzią] (matK: Dr); *Choćby mi co dawali, tobyf w mieście nie siedziała* (matK: Dr); *Noji roz sie powadziyli. To zaś, zaś mój ociec wysłysoł, bo byli spólnicy hań na górze, bo my downiyj siedzieli hań w olyjarni* (CzG); *To była tako kuchnia tam, co był piec, i tam my siedzieli na dole, w siuterynie, a góra juz była wymyto, izby były wymyte i wy... wy... wymaluwane spary. No to juz było tak jak ap... japartamynta na tamte casy* (RnS 52: Dr); (CzG, Dr).
5. **'przebywać tymczasowo':** *Od kiedy matka odeśli, tak w tyj izbie otupno, nierada tu siedzym* (matK: Nd); *Rzeźnika sie nie wołało, kozdy gazda musioł som to zrobić. Krew do miski sie łapało na kiske i krajzupe. Natyncos matka z dzieciami musiała w dóma siedzieć, nie wolno jyj było ani dzieciom na to patrzeć* (BrzyzŚw: Kr); (Kr, Nd).
6. **'o samicach ptaków: wysiadywać młode':** *Siedzi kura* (matK: ŁW); *Przyseł du dómu i namyśloł te jojka podłozyć kurze, co siedziała na gnieździe w kosyku. Wykluły sie po casie kurcynta, a z orlik jojek dwa orlynta* (SpCzyt 88: CzG); [– A klatka, w której dawno trzymano w czarnej izbie kury?] – *U nos kur nie trzimano, jedynie jak kura siedziała, ze wykluły sie pisklynta – ale potym to juz w stajni, gyńś trzimano w izbie, bo óna musiała mieć ciepło* (*siedziała na jajaf*). *Jo pamiyntom, jak siedziała w suterynie* (Kc); (CzG, Kc, ŁW).
7. **'być posadowionym, zamontowanym stabilnie, mocno':** *Wontor, co dno siedzi* (matK: Fs); *Cyńść, ftoro na tyf grackaf siedzi* (matK: ŁW); (Fs, ŁW).

8. ‘znajdować się gdzieś’: *Siedzi tamok* [w moczydle] (matK: Fr); *Zioberka sie uwyndzi, ususy, to moze siedzieć i rok casu* (matK: Fr); *Maras, kie woda długo siedzi, nie wsionko* (matK: Fs); *Chlyb w piecu siedzi* (matK: ŁN); *Zaprzołka, jak siedzi długo na ziymi* [o owocach] (matK: Nd); *Downo były, w sparaf siedziały* [karaluchy] (matK: Tr); (Fr, Fs, ŁN, Nd, Tr).
zob. fraz.:
{*komusi*} SIEDZI COSI NA WONTROBIE
SIEDZIEĆ JAK KWOKA
SIEDZIEĆ JAK NA ŚPILKACH
SIEDZIEĆ NA JOJKACH
SIEDZIEĆ NA SPOKOJU
{*cosi*} SIEDZI JAK U CYGAŃSKIYJ BUDY
{*cosi*} SIEDZI {*komusi*} NA MYŚLI
{*cosi*} SIEDZI {*komusi*} W GŁOWIE

SIEDZIEĆ JAK KWOKA ‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym: leniuchować, zwłaszcza kiedy wokół jest dużo pracy’: *Patrzoj jako pani, nie rusy sie nic do roboty, nie pomyje, nie zamiecie, nie uwarzi, ino siedzi jak kwoka od rania* (CoWś 277).

SIEDZIEĆ JAK NA ŚPILKACH ‘niecierpliwić się i denerwować się bardzo’: [– Rabusie skąd się biorą?] – *Rabusie? No rabusie to właśnie teroz jes duze prawdopodobiyństwo, ino jo właśnie tymu tu siedzym jak na śpilkaf, bo nie wiym, nie wiym, co sie bedzie dzioło* (Kc).

SIEDZIEĆ NA JOJKACH ‘o samicach ptaków: siedzieć na jajach, ogrzewając je, by wykluły się z nich pisklęta’: *Wychodziółek na pole, wyziyroł tyj wiesny. Gyńś juz siedziała na jojkak. Przileciały juz pluskwy i skowronki wywodzieły. Przisły i ruskie świynta, bo gazda doł mi paska. Woda okrutnie wielgo buchła i hucała, bo śniyg naroz ginół* (KowPluc 46: Jw); *Gyńś zniesła jojka, normalnie, noji późni sie jom kładło, śtyry tyźnie musiała siedzieć na tyk jojkak, zeby wysiedziała małe, małe gynsi, małe gonsiontka. Óny sie potym wykluwały, jak juz dochodziyło tyn cworty tydziyń, to óny sie wykluwały, dziubkały dziubkami tamok i, i pynkało jajo tamok i, noji potym były małe gonsiontka juz* (CzG); (CzG, Jw).

SIEDZIEĆ NA SPOKOJU ‘być spokojnym, nie przejmować się niczym’: *Albo iś abo siedzieć na spokoju* (matK: Dr).

{*cosi*} **SIEDZI JAK U CYGAŃSKIYJ BUDY ‘o sytuacji, kiedy w jakimś miejscu panuje ogromny bałagan, nieporządek’:** *Trza jesce przeciez zrobić ze ziymiom porzondek, kied nawozone jes, a nie zeby tak siedziało sićko jak u cygańskiyj budy!* (plBłachut: Fr).

{*cosi*} **SIEDZI** {*komusi*} **NA MYŚLI ‘ktoś nie może przestać o czymś, kimś myśleć’:** *Tak mi Katryna siedzi na myśli co raty* (Nd).

SIEDZIONCKU*
zob. fraz.:
NA SIEDZIONCKU

SIEDZONCKU*
zob. fraz.:
NA SIEDZONCKU
PO SIEDZONCKU

SIEDZISKO *rz. n* **‘poprzeczne siedzenie z listewek, nakryte DERKĄ, często sprężynowane, zakładane na wóz przy wyjeździe w dalszą drogę, np. na jarmark; zob. też: SIEDZYSKO w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** *Jesce trza dodać, ze za Gierka pokozały sie kosiarki kónne, na siedzisku ftoryj siedzioł chłop i poganioł kónie, ale trza sie było sprzongać ze spólnikiym* (CzG); (CzG, Dr, Kc, Kr, Łp, ŁW).

{*cosi*} **SIEDZI** {*komusi*} **W GŁOWIE ‘nie móc o czymś zapomnieć’:** *E, cłowiek, to mu nie siedzi w głowie hań takie kokociny* (RnS 48: CzG); *Jak ta pani mnie to opedziała, jak óni zyjom, to mie tak to przejyno, ze spać ni mogłak bez całom noc. I furt mi to siedzi w głowie jesce* (GrJMSp 139); (CzG).

SIEDZYNCY *przysł.* **‘na siedząco; siedząc’:** *Siedzyncy pise* (matK: Dr); *Modlić sie mozna i siedzyncy, i stojyncy, i klyncyncy* (matK: Kr); *Jo sie tak modlym siedzyncy, nie uklyncym, no to sie oprym* (KorpSp: Fr); (Dr, Fr, Kr).

SIEDZYNIE *rz. n*

1. ‘poprzeczne siedzenie z listewek, nakryte DERKĄ, często sprężynowane, zakładane na wóz przy wyjeździe w dalszą drogę, np. na jarmark; zob. też: SIEDZYSKO w zn. 1.; 📷 Tabl. III’: *Siedzynie || siedzysko* (matK: Fr); (Dr, Fr, Łp).

2. ‘miejsce, na którym ktoś siedzi, siedział’: *Kiedy ksiondz juz staje i kolyndnicy odchodzom, to wtedy na to miejsce, dzie ksiondz siedzioł, starajom sie dostać dzieci. Fto piyrsy siednie na siedzyniu, darzić sie mu bedzie bez cały rok* (NaSp 58: 12: Jw).

SIEDZYSKO *rz. n*

1. ‘poprzeczne siedzenie z listewek, nakryte DERKĄ, często sprężynowane, zakładane na wóz przy wyjeździe w dalszą drogę, np. na jarmark; 📷 Tabl. III’: *Siedzysko na wozie, siadnie na nim* (matK: Fs); (Fr, Fs, ŁN, Nd, Tr). [**siedzisko** – CzG, Dr, Kc, Kr, Łp, ŁW; **siedzynie** – Dr, Fr, Łp]

2. *past.* **‘krótki klocek ucięty z pnia drzewa, z odstającym sękiem do chwytania, jako najprostsze siedzenie, używane zwłaszcza przez JUHASÓW w czasie dojenia owiec (współcześnie**

bywa to też stołeczek z otworem w blacie, służącym jako uchwyt); zob. też: SIEDOK; 📷 **Tabl. III':** *Kie powstali przed wychodym słónka, pomodlyli sie, a jak to pomówiyli, przezegnali i pociorki zmówiyli, wziyni pobrali gielytki, popłókali i pośli owce do strongi (taki kosorek), i posiadali na siedzyska, i dojyli owce, jak juz ostatniom wygnali z tyj strongi, a to był taki kosorek, to odpowiedzieli – pofolony Jezus Krystus – przi ostatniyj owcy* (MalPS 129: Jw).

zob. fraz.:

NA SIEDZYSKU

SIEJEC *rz. mż* **'wysoka na ok. 1,5 m roślina polna o sztywnej łodydze i charakterystycznym kwiatostanie z licznymi gałązkami, na których wyrastają drobne, bladoróżowe kwiaty; czasem roślinę tę uprawia się w ogródkach; sadziec konopiasty (*Eupatorium cannabinum* L.)':** (RadwSłR 58: CzG).

SIEJONCKO *rz. n, daw.* **'ziarno do siewu':** (matK: Rp).

SIEKAC *rz. mnż* **'pług do spulchniania ziemi koło ziemniaków, zaopatrzony w 4 małe radełka po bokach; zob. też: SIEKOC w zn. 1.;** 📷 **Tabl. III':** *Sieko sie jak powychodzom siekacym – takie płuzki do siekanio = wysiekuje sie trowa, ruso sie ziym* (matK: Fr); *Sieko sie siekacym || płuzkiym – trzósełka takie mo* (matK: Fs); *Osiekać grule – dziś siekacym, downo niy* (matK: Tr); *Do niedowna siekali motykom, ale z casym pokupiyli siekace i siekali juz kóniym* (CzG); (CzG, Fr, Fs, ŁN, Rp, Tr).

SIEKAĆ *cz. ndk*

1. **'ciąć na drobno ostrym narzędziem':** *Ciupać || siekać na drobno i potym sie ścieli pod krowy* (matK: Kr); *Kosok, co kapuste sieko* (matK: Fs); (Fs, Jw, Kr).
2. *tkac.* **'pierwszy raz, z grubsza MIONDLIĆ len':** *Siekało sie, październyrze wyłaziyły* (matK: Fr); *– To była miondlica. No piyrse tako jednym, a potym jesce... – To sie tak popucyła, potym, potym była óna. – Miyndlica to miała jedne takom medl... – Co sie siekało. – Co sie niom siekało, co sie go ino tak spucyło. – Wiym. – A potym jak sie tarło, no to juz miało dwie takie, ta trojacka, dwie takie dziury i tak sie pociongało co sie..., a potym sie tyn lyn jesce trza było cesać, sceć sie nazywała* (CzG); (CzG, Fr).
3. **'przecinać, rozbijać motyką bryły ziemi przed wzejściem ziemniaków':** *Siekać, zeby im było miynkcy rós* (matK: Fr); *Jak wyjdom* [ziemniaki], *to sie sieko* (matK: Rp); *Sieko sie, jak powychodzom siekacym, takie płuzki do siekanio, wysiekuje sie trowa, ruso sie ziym* (matK: Fr); *Potym trzeba było grule skródlić. Potym trzeba było siekać. Potym trzeba było oboruwać, choćftore grule nie były wonskawe rzondki, to trza było nawet okopuwać sa... motykom, no* (CzG); *Noji potym, jak my juz zasadziyli, no to zostało sie potym. Potym trza było jesce dopiyro siekać te grule. Jak zarostały, no to my brali motyki, to piyrwiyj nie beło tak jak teroz jes dobrze. Bo trza było brać motyke i z tom motykom iś i siekać grule, plewić, zeby, zeby nie zarostały. I potym zaś sie ik skródliyło te grule, normalnie sie brone brało, kónia, noji wo..., jeździyło sie i skródliyło sie te grule* (CzG); (CzG, Fr, Jw, Rp).

SIEKAĆ [POSIEKAĆ] SKIBY 'przecinać, rozbijać motyką bryły ziemi wokół wyrastających ziemniaków, buraków': *Skiby sie sieko motykami* (matK: Jw); *Potym przidzie o jakie dwa tygodnie, trzi, no to sie biere bronuje sie, wyjdom, no nie zaś sie sieko, zaś sie obsypo i zostajom rós do jesiyni, no potym sie wybiere masinom* (BubSpT 100: Łp); *U nos syćko pod skibe sie sadzi, za pługiym. W jesiyni spokłado, prziryftuje, zeby to było miyncejse, noji zeby tak nie zarostało. No dzisiok to juz wiycie nastały masiny, downi to syćko rynkami sie siekało, tyz pod skibe sadziyli, ale to tyz juz rynkami, motykami sie siekało, jesce i rynkami, i motykami sie okopuwało* (BubSpT 113: ŁW); *Noji to jes to potym dobrze siekać grule płuzkiym, bo my podla tego nazywomy siekać, jak downo sie siekało rynkami, no to teroz wołomy choć kóniym sie sieko płuzkiym, no to tyz wołomy siekać. Na a teroz kóniym, noji to sie sieko i dwa, i trzi razy, jak zolezy, jak zarostajom, jak tam ta trowa rośnie na tyf grulaf. A jak nie zarostajom, to wystarcy i roz* (BubSpT 133: NB); *Miałymy i kónia, i krowy, i świnki, i barany, miałymy, miały. Jo pasła barany, bracio zaś paśli krowy, bof miała piynć bratów, a jo była sama z dziywcont, to jo pasła baranki, a óni zaś krowy paśli. Potym jesce sie sło za, za rodzicami do pola siekać, grobać, wsyndy* (RnS 185: Nd); *Trza było rynkami grule siekać, skiby, a dziś jadzie traktorym, posieko, po... poonacy i dobre. Boze, pośli oboruwać, to, to z kónca musiołeś iś z motykom, bo ci do kónca nie dojechoł. Musiołeś piyknie motykom ob... obsypać te grule* (RnS 225: Tr); *No my z mamom, jakief miała seść roków, siedym, chodziyłaf do tego, do pielynio, do, do, runkle sie siekało. Buraki teroz sie nazywajom, wtedy wołali runkle, zeby krowy miały na zime, zeby z cegosi dawały mlyko, niy. Potym to sie obrobiało, w jesiyni sie to chodziyło i wyrywało, i tak sie*

w zimie tym kormiyło krowy (Kc); *Jakbyś porównała zycie, takie prowdziwe zycie na wsi, to poza tym, ze jes mechanizacja, ze nie trza iś skibók siekać ryncami, bo przijadzie traktorym, zycie jes takućkie samo. I baby robiom to samo, i chłopy robiom to samo, ino nie jadzie do lasa z kónickiym, ba jadzie z traktorym. I nie trza kónickowi siecki rzezać, bo do traktora wleje* (Jw); (Jw, Kc, Łp, ŁW, NB, Nd, Tr).

SIEKANIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. SIEKAĆ w zn. 3.':** *Sieko sie jak powychodzom siekacym – takie płuzki do siekanio = wysiekuje sie trowa, ruso sie ziym* (matK: Fr).

SIEKAWICA *rz. ż* **'bardzo silny wiatr połączony z opadami deszczu lub gradu':** *Siekawica tnie, wiater z dyscym* (matK: ŁN); (CzG, Dr, Fr, Fs, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**siocha** – CzG; **siokawica** – Dr; **siycba** – Nd]

SIEKIYRA *rz. ż* **'ogpol. siekiera; zob. też: SIYKIYRA; 📷 Tabl. III':** *Bechnie siekiyrom w łeb* (matK: Fr); *Topór – tako syroko siekiyra* (matK: Jw); *Siekiyry, tako do rombanio moze być wonsko, ciesielsko lepso, syrso* (TPPG I 167: ŁN); (Fr, Fs, Jw, ŁN).

SIEKOC *rz. mnż*

1. **'pług do spulchniania ziemi koło ziemniaków, zaopatrzony w 4 małe radełka po bokach; 📷 Tabl. III':** *Siekoc – płuzek taki mo motycki, trzósełka* (matK: Kc); *Ziym była okrutnie nieurodzajno, bo to nie było nawozów, nicego. I orać tyz nie potrafiyli tak wyrobić, to mieli te do obrobianio gruli to mieli sićko z drzewa porobione te siekoce, oboruwace to zdrzewa było, z blachy te ostrza to Cygon robiół abo kowol, kowol tyz był tutok, ale przeważnie Cygani robiyli. I pług tyz był drewniany, ino była tako, lymies taki był zelazny i tak orało, to sie nie dało tak wyrobić ziymi* (Fr); (Dr, Fr, Kc, ŁN, ŁW, Rp, Tr). [**płuzek** – Fr, Fs, NB, Tr; **siekac** – CzG, Fr, Fs, ŁN, Rp, Tr]
2. **'narzędzie z ostrzem w kształcie litery S, osadzonym na długim trzonku, używane do rozdrabniania buraków, KORPIYLI, ziemniaków dla bydła; 📷 Tabl. III':** *Powiym wom, jak było. W do... downyf casaf safel, do tego safla na... nasypali siecki i sikali w nocy, nie chodziyli na pole. Sikali wsićka do tyj siecki i tom siecke sie dawało krowom, jesce ustrugali runkle, ustrugali na takie... runkle, abo taki siekoc był, posiekali, posiekali rynkom, noji ruciyło sie to do tego abo korpiele, abo runkle i dawało sie krowom. To my, to my wołali, do safla sikoj, tam do safla, wyjscyj sie tam do safla* (Kc); (Kc, ŁN, Nd, NB). [**ciupac** – Fr; **istyk** – Fr]
3. **'tasak; 📷 Tabl. II':** (matK: Tr).
4. **'duży nóż, podobny do maczety, używany do ścinania kapusty, cięcia GŁOMBI, a zwłaszcza do obcinania gałązek z drzew iglastych, wykorzystywanych w zimie jako karma dla owiec; robiony często ze starej kosy; narzędziem tym nie tnie się jak zwykłym nożem, ale uderza jak tasakiem; 📷 Tabl. III':** (matK: Kr).

SIELECKA *rz. ż* **'mała szelka':** *Ón* [tornister] *był jak pudełko na plecaf, ale takiyj syrokości na plecy, na, na sieleckaf. Mielimy, jak w piyrsyj ksionz... klasie to były lym elemyntorz, matematyka potym i piórnik* (RnS 115: Kc).

SIELER *rz. mnż* **'narzędzie do korowania drzewa, mające ostrze osadzone na trzonku; zob. też: ISTYK w zn. 2.; 📷 Tabl. III':** *Jak sie z lasa drzewo prziwiezło, to coby chrobok nie wloz, to my musieli ś niego kore srucić. Brało sie sieler, neji tom łopatkom takom, co na kóńcu była, sie tom kore srucało. A jak ftore dzrewo my na deski porzli, to potym tyz trza było ś nik kore srucić, boby chroboki wlazły, neji nic z desek by nie było* (plSarna: CzG); (CoWś 223: CzG).

SIELMA *rz. ż* **'z nacechowaniem emocjonalnym o zwierzęciu lub człowieku':** *Gnide sie juz nie dalo wyiskać nijak, bo óna sie sielma mocno trzimała skóry głowy cy włosów, no to naloli na głowe... gas. Naciabrali dzieciom na głowe, owinyli smatom lnianom, potym na to chustke i to musiało tak do godziny casu siedzieć. Te gnidy wsów normalnie strzylały, popynkały i juz if nie było. Na to inksego lykarstwa nie było* (pmBarnasz: Fr).

SIEPAC *rz. mos* **'człowiek o gwałtownym usposobieniu, łatwo wpadający we wściekłość':** *Moze sie juz teroz uspokoji tyn siepac.* (...) *Telo sie usiepoł za całe zebranie* (GrJMSp 235).

SIEPAĆ zob. SIEPNÓĆ

SIEPAĆ SIE zob. SIEPNÓĆ SIE

SIEPETLAWO *przysł.* **'o sposobie mówienia: niewyraźnie, przez nos; sepleniąc; zob. też: SEPETLAWO':** *Na óni tak siepetlawo troche godali* (KorpSp: ŁW).

SIEPNÓĆ *cz. dk* – **SIEPAĆ** *ndk*

1. **'szarpnąć gwałtownie kogoś, coś trzymanego w rękach':** *Siepnóć krowe* (matK: Kc).
2. **'uderzyć gwałtownie':** *Do jedny, do drugi krowy siepie rogami* (matK: Łp).
3. **'o przedmiocie: szarpnąć':** *Bedzie ci piyłom siepać* (matK: Łp).

SIEPNÓĆ SIE *cz. dk* – **SIEPAĆ SIE** *ndk*

1. **'wykonać gwałtowny ruch; szarpnąć się':** *Siepie sie o jedno ón i jo, bijom sie* (matK: Nd).

2. **‘wydać pieniądze ponad stan’:** *Sarpie sie* || *siepie sie* (matK: Rp).

SIERBLIK *rz. mnż* **‘nocnik; zob. też: NOCNIK w zn. 1.’:** *Sierblik trza umyć* (PrP 2006: 265: Nd); (CzG, Nd).

SIERĆ *rz. ż* **‘ogpol. sierść; zob. też: SIERZĆ’:** (matK: Łp, Rp).

SIERDZIN *rz. mnż* **‘gruby metalowy sworzeń, przechodzący przez KOŁOWRÓT, OBSOD i OZWORĘ, łączący przód i tył wozu; zob. też: SIERDZIYŃ; Tabl. III’:** *Sierdzin, ktorym sie łoncy przedniom kare ze zadniom karom* (Iwan 75: Nd).

SIERDZIYŃ *rz. mnż* **‘gruby metalowy sworzeń, przechodzący przez KOŁOWRÓT, OBSOD i OZWORĘ, łączący przód i tył wozu; Tabl. III’:** (matK: Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Nd, Tr). [**sierdzin** – Nd; **sierdzyń** – Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd, Tr; **siernik** – CzG, Jw, Łp, Rp; **siyrdziyń** – ŁW, Tr]

SIERDZYŃ *rz. mnż* **‘gruby metalowy sworzeń, przechodzący przez KOŁOWRÓT, OBSOD i OZWORĘ, łączący przód i tył wozu; zob. też: SIERDZIYŃ; Tabl. III’:** *Sierdzyń to taki, co łoncy bez nasod, bez solo* (matK: Fr); *Durk przebijo sierdzyń, trzimie wóz* (matK: Fs); *Sierdzyń – lonik, co trzimo nasod* (matK: Kc); *I obsod, i solom, i śnice sierdzyń łoncy* (matK: Tr); (SobAPGS I, m. 58); (Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd, Tr).

SIERLAK *rz. mnż, bud.* **‘politura’:** *Sierlak ze spyrytusym – tako masa pod farby, gruntuwać trza* (matK: ŁN).

SIERNIK *rz. mnż*

1. **‘gruby metalowy sworzeń, przechodzący przez KOŁOWRÓT, OBSOD i OZWORĘ, łączący przód i tył wozu; zob. też: SIERDZIYŃ; Tabl. III’:** *Tyn kołowrót, bo tu na gnatki, jak zrobione, to tu była tako dziura, kołowrót sie położyło, siernik taki i łańcuchym ścisnół przez te gna... kołowroty i tu był wołek w gnatkak zelazny, co zaś znów był łańcuk opiynty i kónia za orcyk tym łańcuchym* (KorpSp: Rp); (SobAPGS I, m. 58); (CzG, Jw, Łp, Rp).
2. **‘drewniany kołek lub żelazny bolec wkładany w otwór GRZONDZIYLA, za który zahacza się GONZEW spinającą pług z KOLCAMI; kurek; zob. też: KUREK; Tabl. III’:** (Jw).

SIERPINA *rz. ż, kuch.* **‘niski i szeroki garnek kuchenny z dwoma uchami, bez rączki, używany głównie do smażenia; Tabl. II’:** *Rondel nazywome sierpina – o dwof uchaf* (matK: Fs); *Jesce była sierpinka, to kurom sie na przikłod dawało do sierpiny. Sierpina wiynkso i do sierpiny sie dawało.* [– A co to jest ta sierpina?] – *Tyz gornek niewysoki, taki jak miska, z dwoma uskami, sierpina służyła bardziyj do dusynio. A malutko to była sierpinecka.* [– Czy sierpina była wysokości tak do 10 centymetrów?] – *Tak. Niski gornek. Boki proste, włośnie proste, ona ni mo, ze zaónacuwane.* [– Ucho czy rączka?] – *Ucho, dwa ucha.* [– A czym się różnił rondel?] – *No bo rondelek, rondel no to mioł roncke* (Nd); (CzG, Dr, Fr, Fs, ŁN, Nd, Tr).

SIERPINECKA *rz. ż, kuch.* **‘naczynie mniejsze i wyższe niż patelnia, używane do smażenia słoniny’:** (matK: Jw, Nd).

SIERPINKA *rz. ż, kuch.* **‘nieduży rondelek z dwoma uchami lub z rączką, podobny do patelni, używany do smażenia tłuszczu, przyrządzania ZOPROZKI; dawniej żeliwny, a nawet gliniany, czasem też na trzech nóżkach; Tabl. II’:** *Kajstronek* || *sierpinka* (matK: ŁW); *Sierpinka albo rynecka, kajstronek to to samo – prazyło sie, jak trza było omaścić* (matK: Fr); *Sierpinka to taki gornecek, co my w nim przigrzywali jedzynie, jak jacy jednymu trza było. Naloło sie telo, kielo trza do tyj sierpinki, położyło na blachy, neji warciutko sie zagrzoło i mozna było jeś* (CzG); *Jak sie trafiyło, ze mama omaściyli kapuste słóninom, zeby my dzieci sie nie wykrziwiały, ale jadły ze smakiym, to ociec sobie troche sadła wyndzonego utopiyli na sierpince i tak sobie doprawiyli kapuste, ze musiało jom być cuć sadłym. I godali, ze teroz mo dopiyro smak* (Iwan 78: Nd); (CoWś 175: CzG); (CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**rondelek** – Fr, Nd; **rynecka** – Fr, Fs, Nd]

SIERPIYŃ *rz. mnż* **‘ogpol. sierpień; zob. też: SIYRPIYŃ’:** *August* || *sierpiyń* (matK: Fr); *Prawie lipiec a sierpiyń jes ciepli* (matK: Dr); (ogsp.).

SIERŚĆ *rz. ż* **‘ogpol. sierść; zob. też: SIERZĆ’:** *Sierść* || *sierzć* (matK: Rp); *Bury, cyrwony jakom sierść mo* (matK: CzG); *– A, dzieciom, to dzieciom to zaś, to ino zaś zielami przeważnie kadziyli zaś, noji... A tyz, jak no, jak sie zlynkło dziecko psa, cy, cy krowy, cy kota, to tyz sie brało, tyz tom sierściom sie tyz kadziyło, tyz przechodziyło. – Ale sierściom tego? – Tego zwierzyncia, ftorego sie zlynkło, to tyz przechodziyło* (CzG); (CzG, Dr, Fr, Kc, Rp).

zob. fraz.:
POD SIERŚĆ

SIERZANT *rz. mos* **‘stopień wojskowy wyższy od plutonowego, osoba mająca ten stopień’:** (matK: Kc).

SIERZCIANY *przym.* **‘szorstki, kłujący jak sierść’:** *To takie było twarde płótno, takie, takie sierzciane, takie* (KorpSp: Rp).

SIERZCIATY *przym.* **‘mający ostrą sierść’:** *Downo były te sierzciate owce z gołymi pyskami i, i to wełna była ostro, twardo, nie było tego puchu* (KorpSp: CzG).

SIERZĆ *rz. ż* **‘ogpol. sierść’:** *Cisawy – nie jednyj sierzci* [koń] (matK: ŁN); *Gniady: cyrwony jes, ale mo troche pocorniatom sierzć, dwojakom takom mo* (matK: Dr); *Kaśton zgrzibe pobioławom zółtom i sierzć mo takom cisawom* (matK: Rp); *Bury cyrwony jakom sierzć mo* (matK: CzG); *Gniady kóń – cyrwony jes, ale mo troche pocorniatom sierzć* (matK: Dr); *Chłopi ryftuwali wielkie koryto, włozyli do niego świnie, a były duze – sto piyndziesiont, dwasto kilo. Pololi goroncom wodom, zeby sierzć dobrze schodziyła, jak bedom skoblić. Ocysconom zawiysiyli na orcyku, gazda wycion podgardle, wontrobe zaniós babie, a ta nasmazyła pełny rondel* (BrzyzŚw: Kr); (TPPG I: 168: ŁN); (CzG, Dr, Fs, Jw, Kr, ŁN, Rp). [**sierć** – Łp, Rp; **sierść** – CzG, Dr, Fr, Kc, Rp; **siyrść** – Fr, Kr, Nd; **siyrzć** – Fr, Fs, ŁN, ŁW, Nd, Tr; **skucina** – Dr, Fr, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr]

⊛ Aby sprzedane zwierzę nie wyniosło szczęścia z gospodarstwa, przed wyprowadzeniem z obory na targ wyrywa się mu trochę sierści z głowy, grzbietu i ogona, a następnie umieszcza w szparze w ścianie obory albo pod żłobem. W ten sposób zaznacza się, że zwierzę pozostało w gospodarstwie. Inny sposób na zachowanie szczęścia w gospodarstwie polega na rzuceniu za wyprowadzanym zwierzęciem kilku monet o niskim nominale (pmJanicka).

⊛ Aby krowa nie tęskniła za sprzedanym cielęciem, z jego głowy, grzbietu i ogona wyrywa się sierść, którą po zawinięciu w chleb daje się krowie do zjedzenia (pmJanicka).

SIE SIE *wykrz.* **‘okrzyk, którym odpędza się kury’:** (matK: Jw).

SIETNIACKI *przym.* **‘mający związek z SIETNIOKIEM, typowy dla SIETNIOKA’:** (plBłachut: Fr).

SIETNIEĆ *cz. ndk* **‘chorować długo i obłożnie’:** *Boze zachowoj, zeby nie sietniała* (matK: Dr).

SIETNIOK *rz. mos*

1. **‘człowiek niskiego wzrostu, mały, drobny, chudy, chorowity’:** *Sietniok* || *kurcek mały* (matK: Kr); *Jyj sie ta wcale nie widzioł tyn chłop. Był starsy duzo od ni i mały. Godała, ze óna za takiego sietnioka sie nie wydo* (GrJMSp 246); *Tyn sietniok zrobiył mi na despet* (CoWś 233: Nd); (NaSp 100: 18); (SSWG 22); (Kr, Nd, Rp, Tr).
2. **‘człowiek niedorozwinięty fizycznie lub umysłowo lub wyglądający na chorowitego; w tym znaczeniu wyraz używany też w funkcji wyzwiska’:** *Bynsiok* || *sietniok* (matK: Kc); *No nie wierzym, taki sietniok, a tak bridźko pyskuje dziadkowi* (matK: Nd); (NaSp 100: 18); (Kc, Nd, Rp). [**bynsiok** – Kc; **ślamek** – Fr]

SIETNIOTA *rz. ż* **‘człowiek długo i obłożnie chory’:** *Telo sietniota* (matK: Dr).

SIEWC *rz. mos* **‘ogpol. szewc; zob. też: SEWC’:** *Świec* || *siewc, śweca* || *siewca* (matK: Kc).

SIF *rz. mnż, daw.* **‘statek pasażerski lub handlowy’:** *Tu downo jechali sifym trzi miesionce do Amaryki* (matK: Fr); *Ociec sifym dostali sie do Ameryki* (matK: Nd); *Jo pamiyntom dziadka mojego, to miyndzy nim to widziałaf duzom różnice, ón godoł stare słowa: „śporet, sif, sifoner”. Babcia mo osiymdziesiont seść roków, to óni tyz tak godajom, uzywo takif starsyf słów* (GrJMSp 296); *Tak se myślała, ze jakieś kościoły po tyj wodzie som, a to były sify, co jeździyły* (BubSpT 98: Łp); *No dy to juz jako fto robote dostoł, ale nojwiyncyj to robiyli przi Starym Dunaju, ładuwali na sify, wyładuwywali, co prziwieźli ze sifów do magazynów, to nojwiyncyj chłopi tam robiyli* (BubSpT 111: ŁW); *Kapa nad piecym, obrozek, na ftorym jes statek (cyli sif), to tyz pamiontka po Badurikowi* (Iwan 1: Nd); *Marynka widziała, jak te wspominki i ta cało krasa raduje Walkowe serce i opowozyła sie cosi mu jesce zaoferuwać. – Swoku – powiedziała – jo by wos jesce wziyna na tyn mały sif, co pływo po jeziorze jaze pod ciorztyński zomek. Bistatujym wom, ze nie pozałujecie* (KonkLit 2024: 157: Nd); (Fr, Kr, Łp, ŁW, Nd). [**siw** – Fr]

SIFKARTA *rz. ż, daw.* **‘bilet uprawniający do podróży statkiem (z czasów emigracji zarobkowej do USA na początku XX w.)’:** (matK: Jw).

SIFONER *rz. mnż, daw.* **‘szafa ubraniowa; przed pojawieniem się szaf ubrania trzymano w SKRZINIACH lub na ZYRDKACH pod sufitem; zob. też: SOFA; 📷 Tabl. II’:** *W sifonerze trzimiym świyntalne groty* (PrP 2006: 265: Nd); *Były takie nazwy biglajz, sifoner, bicygiel, ka teroz sie w ogóle tego nie uzywo, no świable, gałonki* (KorpSp: Jw); *Sofe to u nos jesce downiyj sifoner wołali* (Nd); *Jak fcecie, swoku, tu zostać, to sowojcie tyn moderny ancug do sifonera, usyjcie se to nase oblecynie i becie wyziyrać jak nas człowiek, jak Śpisok, a nie jakisi cudzyniec* (KonkLit 2024: 156: Nd); *Sićkie dziady świyntalne, co mom w dóma, to trzimiym w sifonerze. Drewniany mom tyn sifoner, hań u somsiada stolorza robiony, to sićko do niego wlezie, telo je wielki. W sifonerze tote dziady do kościoła to zek se powiysała*

na wiysoki i teroz mi sie nie miyntolom (plSarna: Jw); – *Sifoner to na lezonco? Niy. To tako sofa. Ale downij, jak nie było sifonerów, to były skrzinie i zyrdka pod powałom, i wsićkie groty sie na to wiysało, portki. Sofa to poźniyjse słowo. Sofka sie godało. Nasi godali „w sifonierze", robiyli nasi miejscowe stolorze. Kozdo młodo pani musiała dostać na wiano skrzinie* (EŁukMCK: Kc); *Na odpust syćka chłopy miały odziote portki z pazdurkami. W sifonerze ciotka trzimiom portki, jedne som ino snurkami oblezione, zaś te paradne, to z pazdurkami i krzesiwkiym* (pmKosz: Tr); *W sifonerze nasłaf kawołek biołego płóciynka, robionego na krosnaf. Było okrutnie zguzwane. Kied nasyf roz nie było w dóma, fciałaf go wybiglować. Położyłaf biglajz na blachy i cekom, jaze sie zagrzeje. A długo musiałaf cekać, bo siber w kominie nie był zatkany i ciepło ze śporcheta downo uciekło* (SpCzyt 13: Nd); *Franek i Stefon przeźreli na ocy, pomału siedli. Iście ta drzimota juz jym przesła. A matka zruciyli lym chustke odziywacke, sowali do sifonera i dali zawodziyli: – Niymcy po nocaf uciykajom, wóz za wozym, wziyni choćftorym świnie cy bycka, ale rzodko. Jak zaś przidom toci drudzy, to juz zodnyj gadzie nie przepuscom, wsićko weznom* (PrP 2017: 241: Nd); (MłynWDU: CzG); (CzG, Fr, Jw, Kc, Nd, Tr).

SIFONYR *rz. mnż* **'szafa ubraniowa; zob. też: SOFA; 📷 Tabl. II':** *W miyndzycasie Zosia zrobiyła izbe regionalnom w skole, w Łapsaf i óna była w takim miyjscu, ze tam nifto, ćma była i tam mało fto chodziył. I na przikłod to, co my dzisiok oglondali tyn sifonyr, taki piykny sifonyr z wiysokami drewnianymi, no to óna z dómu, z Frydmana po prostu prziwiezła* (Nd).

SIGMATYK [wym.: śigmatyk] *rz. mos, daw.* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku bezdusznym':** *Potym jesce uzywała takiego słowa, jak widziała, ze ftosi taki cy by bez, jakby bez serca myślym, wydaje mi sie, ze tyś taki sigmatyk, ale nie wiym, co to znacy, ale tak, tak wtedy tego słowa uzywała w takiyj sytuacji* (KorpSp: Nd).

SIKAĆ *cz. ndk*

1. **'oddawać mocz':** – *A rumianek na co był? – A rumianek to był tyz taki, to był tak. I na rany, na syćkie takie, ze, ze jak była dzie jako rana, ze, ze sie to pokalicył abo cosi, no to, no to tym rumiankiym onacyli, ebo jak dziecko sie, wiys co, co ebo sikało tak cynsto, to sie go parzyło nad tym rumiankiym. Ebo jak krzipały te dzieci, no to, na zaparzyli na, na tego rumianku przikrył sie chustkom jakom i tak sie parzyły te dzieci tym, tym rumiankiym* (CzG); (CzG, Kr).
2. **'lać wodę z sikawki strażackiej':** *Gazdowie zacyni se medetuwać, ne i uradziyli, ze trza kupić, ino nie bondźjakiego próżnioka, ale mocnom, zeby sikała fest. – Ale jakom? – pado rektór – rynchnom cy motorowom. Bo wiycie, ze teroz panowie nie jezdzom kóniami, ale bynzynkami* (GazPod 1929, nr 50: 5: Fr); *Późni tata polecieli i powiedzieli, ze sie poli. I polecieli kónia wywiyś, a kóń nie fcioł iś. Potym go wywiedli ze stajnie i przywiedli do nos, a krowy zawiedli do Symka. Potym, jak sikowki sikały, to sićka pomogali* (CygTGS-II 257: Dr); (Dr, Fr).
3. **'o krwi: w wyniku urazu ciała intensywnie wydobywać się wąskim strumieniem':** *Poseł do safy, no, a te zdjyncia, co pon wystawioł piyrsego maja, niy? Te, no flagi cyrwone, niy? Nic ni ma, a ón wszysko wykopoł ze sofy, a to, co jes? A to, co jes? A to, co jes? I wtedy łap za lufe, i tom kolbom po niymu, tak go biył tom kolbom, pokla go nie zbolało fest, bo az tak go biył, to az krew sikała z niego, loła sie krew i po tyf chłopaf* (KorpSp: NdZ).

SIKANIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. SIKAĆ w zn. 1.':** *No to z piertruski napary, jak ftosik mioł problymy ze sikaniym, z nyrkami abo i z pynchyrzym, no to trzeba było uwarzić tak doś godnie, no tak ze dwa litry. No to taki wiecheć tyj pietruski, ale naci z pietruski* (Fr).

SIKI *rz. nmos* **'mocz':** *Kied chłopi pozrywali ściyngna, bolały rynki okrutnie, ściyngno cy miynsiyń, no to toto potym zaś trza było smate lnianom, do tyf sików musieli mocać smate kóniecnie lnianom, totym właśnie okładali rynki* (pmBarnasz: Fr); *Wylywałaf siki ze sierblika i pololaf sie po rynkaf* (CoWś 233: Fr); (Fr, Nd). [**sikowiny** – Jw]

SIKIYRA *rz. ż* **'ogpol. siekiera; zob. też: SIYKIYRA; 📷 Tabl. III':** *Sikiyra do krzesanio* (matK: Jw); *Na brusku se brusym cy kose, cy noze, cy sikiyre, jak mi trza* (pmJerd: Fr); *Kied sie ftory chłop pokalicół, porezoł rynki tam na kosie, cy na nozie, cy sikiyre se kiedy rombnół do palca abo do nogi, to toto friśkie sadło sie tyz kładlo na rany* (pmBarnasz: Fr); (ogsp.).

SIKORA *rz. ż* **'ogpol. sikorka; zob. też: SIKORKA':** *Dómaśno, wielko sikora* (matK: Kc).

SIKORECKA *rz. ż* **'pieszczotliwie o dziewczynce':** *Mama wykupiyła im nowe sukiynki, wyubiyrała, to takie siedzom dziś grzecne i paradne sikorecki* (GrJMSp 209).

SIKORKA *rz. ż* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** (ogsp.). [**sikora** – Kc]

SIKORKA DOMAŚNO ‘sikora bogatka (*Parus major major* L.)’: (matK: Kc).

SIKORKA LEŚNO ‘ptak wyraźnie mniejszy od SIKORKI DOMAŚNY; sikora sosnówka (*Peripparus ater ater* L.)’: (matK: Kc).

SIKOWINY *rz. nmos* **‘mocz; zob. też: SIKI’:** *Dwok parobków. Jedyn z nik stoji na ławie, w jednyj rynce trzimo rynkow od sukmany, a w drugi gornek z sikowinami. Drugi patrzi bez rynkow od sukmany, a wte, kie sie mu juz gwiozdy zwidujom, leje mu prosto do óc* (FjMEK: Jw).

SIKOWKA *rz. ż*

1. **‘pompa strażacka’:** *Łóni, prawie rok tymu, była poświoncka motorowyj sikowki we Frydmanie* (GazPod 1930, nr 40: 8: Jw); *– Gadu – gadu – jaz zbocółek se, ze majom ślepy wóz pod motorowom sikowke. I pytom sie „Cy to prowda, ze mocie ślepy wóz?“. „Ho! momy!” – pado ze* śmiechym *„Nale jakoście prziśli ku niymu?“ – He! To nie były figle! – ozprawio* (GazPod 1932, nr 32: 7: Fr); *To ani gwary ni ma, co tam sikowek, drabin, bosoków i wselenijakif wecy majom, wynzów telo, ze mozom nimi całe Tatry oposać i kosodrzewiny gasić* (GazPod 1932, nr 36: 7: Fr); *Późni tata polecieli i powiedzieli, ze sie poli. I polecieli kónia wywiyś, a kóń nie fcioł iś. Potym go wywiedli ze stajnie i przywiedli do nos, a krowy zawiedli do Symka. Potym, jak sikowki sikały, to sićka pomogali* (CygTGS-II 257: Dr); (Dr, Fr, Jw, Rp).
2. **‘przyrząd do polewania się wodą w ŚMIGURZT, wykonany z prostej rurki i tłoczka’:** *Sikowka, takie, co na Wielkanoc polywać* (matK: Kc); *Rano pozganiajom sie chłopcy po trzok, po śtyrok i idom tam, gdzie som dziywcynta, dziywki. Niesom ze sobom sikowki, gornecki, konewki, śklonki, skopce, a syćko po to, zeby było dobrze wode nosić, zeby niespodziewanie zaskocyć jesce na spaniu dziywcynki, dziywki, ale to polywajom nie ino młode, ale i starse* (NaSp 35: 16: Jw); (Jw, Kc, Łp, ŁW).

SIKÓŃ I *rz. mos* **‘obraźliwie o mężczyźnie’:** (pmMich: Fr).

SIKÓŃ II *rz. mż* **‘kiepskiej jakości wino’:** (matK: Fr).

SIKULA *rz. ż*

1. **‘dziewczynka’:** (matK: Fr).
2. **‘zewnętrzne narządy płciowe dziewczynki’:** *Sikula to sie dziecku godało, a baba miała pizde, picke. Nie było tego? Mało tego, jak sie baby wadziyły: – Ty picio staro. Sikulka, sikula to sie godało: – Dziywcontko, idźze sie, wytrzij se tam sikulke* (CzG).

SIKULKA *rz. ż*

1. **‘pieszczotliwie o dziewczynce’:** *Tak cicho siedziały w izbie silkulki, ale jak matka posła, to zaroz uciekły do pola, bo sie boły, co matka powiy* (GrJMSp 209).
2. **‘zdr. od rz. SIKULA w zn. 2.’:** (CzG).

SILOS *rz. mnż* **‘betonowy zbiornik do kiszenia głównie pociętych liści buraków i kapusty, przeznaczonych na paszę dla bydła na zimę’:** *Badyle rzezom do silosa* (matK: Kc); *Ne to my zaś potym w jesiyni, juz w październiku, okroncali liście do silosa, kisiyli, zeby było w zimie krowom co dać* (pmJerd: Fr); *Okrowomy, noji potym sie to, liście sie daje do silosa. Jo tu mom masine takom, co rzeze, depce sie to. To roboty, wiycie, jak przidzie roz ta jesiyń, to tak roboty, ze juz mało wypodo spać. Bo bez dziyń trza okrować, w nocy trzeba to porezać, udeptać trza do silosa* (BubSpT 135: NB); (Fr, Kc, NB).

SINDEL *rz. mż, bud.* **‘deszczułka o długości 60–70 cm i szerokości ok. 8 cm, służąca do krycia dachu, mająca na jednej krawędzi wyżłobiony rowek, zaś drugą krawędź wystruganą na ostro; z SINDLI robi się też skrzynie na zboże, mąkę, wieka do skrzyń; zob. też: GÓNT; 📷 Tabl. V’:** *Sindle* (SSWG 22); W ślad za nim [*smantlorzem*] spoza bramy wyłaniają się różni wędrowni rzemieślnicy, a każdy z nich głośno oferuje swoje usługi. *Kołomaźnik* śpiewnie wykrzykuje: *– Kołomoź! Kołomooooooź! Smarowatiiiii! Dróciorz* woła: *– Gorcki drótuwać! Zelazne łooooootać! Łootać! Miśkorz* nie pozostaje za nimi w tyle: *– Kónie miśkuuwać! Kónie! Kónie! Kóóóónie! Okniorz* też nie jest gorszy: *– Okna platat! Sklo wsadzat! Wsadzat! Gónciorz* stara się przekrzyczeć swoich kompanów: *– Sindle struuuuuugać i fuuuuuguuuuuać!* (PlucWS 64–65: ŁN).

SINGIEL *rz. mnż, bud.* **‘deszczułka o długości 60–70 cm i szerokości ok. 8 cm, służąca do krycia dachu, mająca na jednej krawędzi wyżłobiony rowek, zaś drugą krawędź wystruganą na ostro; z SINGLI robi się też skrzynie na zboże, mąkę, wieka do skrzyń; zob. też: GÓNT; 📷 Tabl. V’:** (matK: Kc); (Kc, Rp).

SINIAŁY *przym.* **‘o kolorze: mający odcień fioletu; amarantowy’:** (matK: Kc).

SINTER *rz. mos* **‘człowiek wyłapujący bezpańskie psy, zajmujący się też wytapianiem psiego tłuszczu do celów medycznych; rakarz; zob. też: PSIARCYK’:’:** *Psiarcyk ‖ sinter* (matK: ŁW).

SIO *wykrz.*

1. **‘okrzyk, którym odpędza się kury’:** *Idzies stela, do frasa, sio!* (CoWś 205: NB).
2. **‘okrzyk, którym odpędza się świnie’:** (matK: ŁN).

SIOCHA *rz. ż* **‘bardzo silny wiatr połączony z opadami deszczu lub gradu; zob. też: SIEKAWICA’:** *Siocha* ‖ *siekawica* (matK: CzG).

SIOCIE I *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. SIOĆ’:** *Do siocio piyrso klasa zbozo* (matK: Fr); *Do obsiywku, do siocio sie ryftuje* (matK: Fs); *Zyto na siocie* (matK: Łp); *Stanyłymy rano na przededniu, a musiałymy tak stanóć, no bo, wiycie, tak sie zdarzyło, ze nasi chłopi chcieli jacy w tym tego dnia zasioć zboze, a my sie tak trosecke podziaduwały, neji w tyn piontek nie przesiołymy tego zbozo do siocio na roli, ne to juz my obiecuwały, ze pudyme, ale jak to na przededniu, niebo sie dopiyro rozwidniało, ciymno było, zimno było, ale my stanyły z Jagniyskom, wziynymy lampas i słymy pomału. No iście w nocy był przimrozek, bo na zogacie był jesce śryz, ale jakosi my dosły, dosły do podsopy, otworzyłymy, zawiysiyłymy na kołku lampas, neji wziynymy sie za przesiywanie* (KorpSp: Nd); (ogsp.).

SIOCIE II *rz. n* **‘zboże przeznaczone do siewu’:** *Trza było po nocaf wozić. Jak sie miało na dysc, to trza było w nocy iś jechać, bo, bo skoda, bo... A jak... Bo była pogoda, a jak nie było pogody, to to Boze, to siocie rosło w krzizaf, zielone było. Noji tak było. Doś sie nabiydziyli piyrwi, o Jezus Maryjo!* (RnS: 225: Tr); (Rp, Tr).

SIOĆ *cz. ndk*

1. **‘ogpol. siać (w odniesieniu do zboża, lnu, nawozu sztucznego)’:** *Sieje sie ŝtucny* [nawóz] (matK: Tr); *Kóński zomb to je tako uprawa, to sie sieje* (matK: Nd); *Bóg im nie doł zginoć z głodu, jakosi przebiydziyli. Dziadek przised do siebie i jesce wiesne pomóg zrobić. Nie oroł, ale sioł i zbiyroł skole po zaskródlonym zogónie* (SpCzyt 99: CzG); *Sioła jef runkle na ogrodzie. Bołaf sie, ze nie zdonzym do wiecora, ale nasmaniyli sie kumotra i mi pomogli* (Nd); *Rynkami, rynkami sie sioło. Siołef tyz rynkami zboze, ale to musioł umieć. To tak ucyli, ucyło sie od, od starsyf, ze kie... Jak zabiyrać, jak... Ne jak sioł, to ni móg tak rucić, ale bez palce, zeby to sie rozsyrzało, bez palce musiało toto to zboze przlatuwać. A zaś jak kónicyne sioli, to zaś tu trzoma palcami, trzoma palcami* (RnS 138–139: Łp); (CzG, ŁN, Łp, Nd, Tr).
2. **‘uprawiać rośliny, których nasiona wrzuca się do gleby’:** *Psynice my tu nie siejymy* (matK: Kc); *Tu nie siejom pszenice teroz, spółke hej* (matK: Fs); *Fizoły nie siejom, bo zmarznie* (matK: CzG); *Tatarke sioli dziesi* (matK: ŁN); *Mos ty runkle na kapuścisku siotom?* (matK: Dr); *Ukazuje mu, to było tego straśny fałat, ile tam było dziesiynć hektarók cy kielo tego mociaru, niy, nik tam to ani nie sioł, ani tam nic nie robiół* (BubSpT 60: Jw); *E, u nos, wiycie, choćkie to siywali lyn tu po Jurgowie, ale teroz juz tak nie siejom, bo tyn lyn sie jakosik nie bar fce rodzić u nos* (BubSpT 69: Jw); (CzG, Dr, Fs, Jw, Kc, ŁN).
3. **‘przepuszczać coś przez sito w celu oddzielenia części większych od drobnych’:** *Sitko – takie małe monke sioć* (matK: ŁW); *Rzesótko monke sioć* (matK: Fr); (Dr, Fr, ŁW).
4. **‘rozpowiadać, rozpowszechniać wieści’:** *Godali, ze Wasielok strasy, ze klocki łupi na oborze, ze go widzieli ci robotnicy, co z lasa śli z roboty. Bo mój brat tyz chodziół, neji jo kóniecnie fcioł. To po piyntrze chodzi, to po izbie chodzi. Ta baba furt godała i óni tak sioli po dziedzinie* (RnS 164: ŁN).

SIOĆ NA DWIE RYNCE ‘sposób siewu zboża polegający na tym, że SIYWAC, idąc mniej więcej pośrodku obsiewanego pasa (o szerokości ok. 3 m), rzuca garść ziarna zarówno podczas wysuwania lewej, jak i wysuwania prawej nogi (w tym przypadku rzuca ziarno bardziej ku lewej stronie)’: (Rataj 1965: 26: Jw).

SIOĆ NA JEDNOM RYNKE ‘sposób siewu zboża polegający na tym, że SIYWAC, idąc mniej więcej pośrodku obsiewanego pasa (o szerokości ok. 1,5 m), rzuca ziarno od prawej strony ku lewej. Jedną garść ziarna wysiewa co dwa kroki, każdorazowo podczas wysunięcia do przodu lewej nogi’: (Rataj 1965: 26: Jw). [**sioć na noge** – Jw]

SIOĆ NA NOGE ‘sposób siewu zboża polegający na tym, że SIYWAC, idąc mniej więcej pośrodku obsiewanego pasa (o szerokości ok. 1,5 m), rzuca ziarno od prawej strony ku lewej. Jedną garść ziarna wysiewa co dwa kroki, każdorazowo podczas wysunięcia do przodu lewej nogi; zob. też: SIOĆ NA JEDNOM RYNKE’: (Rataj 1965: 26: Jw).

SIOĆ SIE *cz. ndk* **‘o wodzie: płynąć w bardzo małej ilości’:** *Rumoli, kie sie sieje po skolaf mało wody* (matK: Nd).

SIODAĆ *cz. iter.* **‘przebywać gdzieś wielokrotnie’:** *Ta pani, co u nos siodo* [corocznie], *przwiedła se kumoske* (matK: Rp); *Kazde lato tu siedzioł dwa miesionce w Jurgowie, niy, no to letnik ino, w Gojak siodoł, panickók pełno mioł koło siebie* (BubSpT 66: Jw); (Jw, Rp).

SIODEŁKO *rz. n* **‘duch pokutującego człowieka, duszący we śnie ludzi leżących na wznak, którzy nie przyjęli sakramentu bierzmowania lub też nie przestrzegali przykazań kościelnych’:** *Siodełko go przisiadło* (matK: Rp); *A mój chłop jes*

taki, ze co wiecór rod godo figle. Całymi godzinami opowiado, jako to drzewi boginki dzieci odmiyniały, o topielcak, siodełkak i inkse takie (SpCzyt 148: Jw); *Kied człowiek społ i lezy do góry gymbom, to przisło siodełko i przileglo człowieka, ze sie ni móc rusyć ani dychnóć. Takie ciynzkie było. A zeby tego nie było, to trzeba nogi na skrziz połozyć. Siodełko ino na ludzi przichodzi* (ŚlizPPN 62: Jw); (CzG, Jw, Rp).

❀ *Siodełka przisiadajom ludzi, gdy ktoś nie nosi medalika albo skaplyrza* (BazWierz 110: Rp)

SIODKA *rz. ż, tkac.* **'pozioma deseczka w KONDZIELI, do której przymocowana jest pionowo PRZYNŚLICA; na niej siedzi kobieta w czasie przędzenia lnu lub wełny; zob. też: PRZISIODKA; 📷 Tabl. V':** *Kondziel – siodka + krynzel na kronzku jes naprawiony lyn* (matK: Rp); (CzG, Fr, Jw, Rp).

SIODLACKA *rz. ż* **'drewniana łopatka o podgiętych bokach, z krótkim trzonkiem, służąca do ręcznego przewiewania zboża; zob. też: SIEDLACKA; 📷 Tabl. III':** (Fr, Tr).

SIODŁACKA *rz. ż* **'drewniana łopatka o podgiętych bokach, z krótkim trzonkiem, służąca do ręcznego przewiewania zboża; zob. też: SIEDLACKA; 📷 Tabl. III':** (pmMich: Fr).

SIODŁAK *rz. mos* **'człowiek niezbyt mądry; prostak':** *Wydała sie, sprostego chłopa dostała, nie był inteligencyjo, siodłak taki* (matK: Nd).

SIODŁATY *przym.* **'o ptaku: mający białe i szare pióra; 📷 Tabl. I':** *Gynsi som biołe, siodłate i bure* (matK: Kr); *Gynsi siodłate* (matK: CzG); *Wiynsujym (...) zeby nom Poniezus nagodziół bycki kwiaciate, krowy, barany z kryntymi rogami, kurki cubate, gynsi siodłate, w kazdym kontku po dzieciontku, a na podsiyniu po..., zeby nom Poniezus nagodziół telo dzieci, kielo w koncie śmieci, i tak wiyncyj ni ma* (BubSpT 11: CzG); [Kolęda] *Osieł wiezie, osieł wiezie, do młyna na wozie, hej kolynda, Owca miele, owca miele, baron monke sieje, hej kolynda. Świnia miysi, świnia miysi, wieprzonek donosi, hej kolynda, Gonś siodłato, gonś siodłato, skrzidłym piec wymioto, hej kolynda* (Jw); (CzG, Jw, Kr).

SIODŁO *rz. n*

1. **'skórzane (dawno drewniane) siedzenie zakładane na konia dla ułatwienia jazdy wierzchem':** *Lepiyj kóń woli być bez siodła. Bo kónia mier-zi toto okrutnie!* (pmMich: Fr); (Dr, Fr, Jw, Rp, Tr).

♫ *Siwy kóń, siwy kóń, siodło na niym.*
Dziez to jedzies, dzies to jedzies,
Jasiu na niym?

(Fr).

2. **'miejsce do siedzenia w saniach osobowych':** (matK: Kc, Rp).
3. **'siodełko w rowerze, w motocyklu':** (matK: Jw).

zob. fraz.:
CHODZIĆ POD SIODŁYM

SIODŁOWY *przym.* **'o koniu, wole: będący po lewej stronie zaprzęgu':** (matK: ŁW).

SIODMIORACKA *rz. ż* **'odmiana koniczyny':** (matK: Fr, Fs).

SIODMIORACKI *przym.*

zob. fraz.:
ZIOBROK SIODMIORACKI

SIODUWAĆ *cz. iter.* **'przebywać, mieszkać wielokrotnie':** *Ona tyz tam sioduwała w internacie* (matK: Rp). [**siaduwać** – Nd]

SIOFER *rz. mos, star.* **'kierowca samochodu, autobusu':** *Siofer || kierowca* (matK: ŁW); *Siofer pojedzie do miasta* (matK: Kr); (CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, Łp, ŁW, Rp).

SIOFER EROPŁAŃSKI 'pilot samolotu; zob. też: PIEŁOT': *Lotnik || siofer eropłański* (matK: Fr).

SIOFERKA *rz. ż* **'kabina kierowcy w samochodzie ciężarowym':** *Jedyn do sioferki, a drugi do skrzinie* (matK: Dr).

SIOFLICEK *rz. mnż, kuch.* **'mały SAFLIK; zob. też: SAFLICEK':** *Wykidej tam świńskie do drugiego sioflicka* (matK: Łp).

SIOKAWICA *rz. ż* **'bardzo silny wiatr połączony z opadami deszczu lub gradu; zob. też: SIEKAWICA':** (matK: Dr).

SIOŁ *rz. mnż, str., daw.* **'wełniana chusta noszona na ramionach, z frędzlami, cieńsza i mniejsza niż ODZIYWACKA':** *Na powsedni dziyń, kie sie tak sło dzie do sonsiadki cy co kupić, to zawdziywało sie sioł* (CzG); *Fajermani mieli ćwicynia i cały sioł mi dololi, ni mieli dzie loć ino psikali po babak jak sły, a my ino kwicały* (Jw); *Te siole to takie, ze do odziywacek je dom, bo tyz takie, ino nie były takie paradnie niedwobnymi niciami wysywane abo takie barankowe, to ino tako krotecka po nik leciała i strzympki myrdały* (pmKosz: CzG); *My kie były w cionzy, to my sie tak przikrywały, a dziś to idom na pokaz. Co to jes? Ni ma wstydu dziś. Bes pokazuwać? Piyrwi taki był człowiek skrympuwany. Seł z tym brzuchym. My brały takie sioły, takie odziywacki, to sie położyło tak na brzuk, tak sie zochylyło i tak sie sło. To juz ogranicynie takie było, bo sie wstydziyło. Dzisiok sie nie wstydzi* (GrJMSp 323); (CzG, Jw).

SIOŁDRA *rz. ż, kuch.* **'wędzona szynka z tylnej nogi świni, z kością, przygotowywana domowym sposobem; zob. też: SOŁDRA':** *Synka || siołdra* (matK: ŁW); (ŁW, Tr).

SIOŁECKA *rz. ż*
1. **‘zdr. od rz. SIOŁKA w zn. 1.’:** *Siołka* || *siołecka* (matK: Dr).
2. **‘mała szklanka’:** (matK: Nd).

SIOŁKA *rz. ż*
1. *daw.* **‘ogpol. manierka wojskowa; zob. też: MANIYRKA; 📷 Tabl. VI’:** (matK: CzG, Dr, Fs, Kc, Łp, ŁW, Nd).
2. *kuch.* **‘szklanka do herbaty; zob. też: ŚKLONKA w zn. 2.; 📷 Tabl. II’:** (matK: Tr).

SIOMPACKA *rz. ż* **‘drobny, gęsty, równomiernie i długo padający deszcz; zob. też: SIOMPAWICA’:** *To jes jedno i to samo siompawica cy siompawina, taka siompacka, bo, bo leje no, niy?* (KorpSp: Rp).

SIOMPAWICA *rz. ż* **‘drobny, gęsty, równomiernie i długo padający deszcz’:** *To jes jedno i to samo siompawica cy siompawina, taka siompacka, bo, bo leje no, niy?* (KorpSp: Rp). [**siompacka** – Rp; **siompawina** – Rp]

SIOMPAWINA *rz. ż* **‘drobny, gęsty, równomiernie i długo padający deszcz; zob. też: SIOMPAWICA’:** *To jes jedno i to samo siompawica cy siompawina, taka siompacka, bo, bo leje no, niy?* (KorpSp: Rp).

SIOMPIĆ *cz. ndk* **‘o drobnym, gęstym, równomiernie i długo padającym deszczu: padać’:** *Siompi, kie tak wisi dysc* (matK: Nd); (Nd, Rp).

SIONG *rz. mnż* **‘jednostka miary objętości pryzmy kamieni lub drzewa pociętego na klocki, zwykle równa 4 m³; zob. też: SIONGA w zn. 2.’:** (matK: ŁW).

SIONGA *rz. ż*
1. *tkac.* **‘nieprecyzyjna jednostka miary długości, równa odległości palców wyciągniętych w bok ramion (ok. 1,4 m); stosowana dawniej głównie do mierzenia długości SUKNA (rzadziej PŁÓTNA)’:** *Sionga lepiyj jak meter* (matK: Fr); *Sionga – meter śtyrdzieści* (matK: Tr); *Sionga = 7 miar sukna sie mierzyło na siongi, ile wysiongnół ryncami* (matK: ŁW); *Takie mioł rogi jako moja sionga* [tu wyciągnął ręce] (matK: Łp); *Kiełoście mieli tego sukna? Trzi siongi, śtyry siongi – tak starzi godali ojcowie* (KorpSp: Nd); *Na kazdy jarmak musiała być sionga sukna, zeby sprzedać. Baby nocami biydoki robiyły. Baba przisła z Miasta, kapke udrzimała przi piecu, dzieci juz krymplały, siadała, przyndła, trza było naprzonś, niyś do folusa. I zaś potym na jarmak* (GrJMSp 324); (CzG, Dr, Fr, Kc, Łp, ŁW, Nd, Tr).
2. **‘jednostka miary objętości pryzmy kamieni lub drzewa pociętego na klocki, zwykle równa 4 m³’:** *Sionga – śtyry metry* (matK: Fr); *Na siongi drzewo sie miyrzi, płótno* (matK: Kc); (ogsp.). [**siong** – ŁW; **songa** – Fr, ŁW]

SIONGAĆ zob. SIONGNÓĆ

SIONGNÓĆ *cz. dk* – **SIONGAĆ** *ndk* **‘ogpol. sięgnąć’:** *Pieter okrutnie był rod, sparadnioł zaroz, siongnół po dukot i źwinknół z nim o stół, ino sie ozległo. Kacmorz im wydoł z dukota i Pieter po kryjomu wypiół sobie jesce liter wina* (BalNS 132: Fr); *Gdy przisła jako nawstewa, to mama zawse siongła do dziyzki po bryndze na talorek, a na drugi ukrojyła chleba jarcanego, na wyglond bardzo powsedniego, ale jak wspaniale smakuwoł z bryndzom, a jesce jak było, bo nie zawse było, ukrojyła mama ku tyj bryndzy nasy swojski spyrki* (Iwan 17: Nd); (Fr, Nd).

SIONGOWINA *rz. ż* **‘pryzma 4 m³ klocków drzewa, ułożona w lesie’:** *Siongowina – dwa metry syroko, dwa metry wysoko* (matK: Nd); (Fr, Fs, ŁW, Nd, Rp).

SIONKA *rz. ż*
1. **‘nieduże pomieszczenie przy zejściu do piwnicy, przed jej drzwiami; tu znajduje się rodzaj małej studzienki, w której zbiera się woda; 📷 Tabl. V’:** (matK: Łp). [**siyńka** – Łp]
2. **‘mała SIYŃ’:** (matK: Rp).
3. *kuch.* **‘wędzona szynka z tylnej nogi świni, z kością, przygotowywana domowym sposobem; zob. też: SOŁDRA’:** *Sionka* || *sołdra – te łydki ze świnie* (matK: Kc); (Fr, Kc).

SIONKAĆ *cz. ndk* **‘wydmuchiwać wydzielinę z nosa’:** *Nie umiy sionkać nosa* [o dziecku] (matK: Kc); (Dr, Kc, Rp).

SIONŚ zob. SIEDNÓĆ I

SIONŚ OKRAKIYM **‘siąść, obejmując coś rozstawionymi nogami’:** *Okrocyć – kie okrakiym siod* (matK: Nd).

SIOPAĆ SIE *cz. ndk* **‘o dwóch lub więcej osobach: trzymając się nawzajem, szarpać jeden drugiego; też: rwać się do bójki’:** (matK: Dr).

SIOPKAR *rz. mos* **‘osoba obchodząca domy w okresie Bożego Narodzenia, śpiewająca przy tym kolędy i składająca życzenia gospodarzom; zob. też: KOLYNDNIK w zn. 2.’:** (CoWś 241: NB).

SIOR *rz. mnż*
1. *bud.* **‘poziomy rząd GÓNTÓW, desek, dachówek lub KICOKÓW w pokryciu dachu; zob. też: SOR’:** *Jedyn sior góntów* (matK: Nd); (CzG, Fs, Jw, Kr, ŁW, Nd).
2. **‘szereg’:** *Hore pod powałom zaś św. Pieterpaweł pozbyrkuje klucami, koło niego św. Morcin na siwym kóniu odrzino pół kabota i daje go ziobrokowi,*

za niymi św. Krzistof przenosi małe dziecko bez wode, dali św. Wendelin, św. Ignac, św. Symeon i cały sior rozmajityf świyntyf (BalNPK 42: Fr); [w kacwińskiej odmianie stroju męskiego:] *Zielony lajbik z zielonego sukna abo zielonyj janglije, gombicki, przi gombickaf dwa siory gombicek* (Nd); (Fr, Nd).

3. **‘rząd rosnących roślin’:** *Osiekałymy dwa siory gruli* (matK: Nd).

SIORAĆ *cz. ndk* **‘w języku dziecięcym: sikać; zob. też: CYKAĆ’:** (SSWG 8).

SIORC *rz. mnż, str.* **‘zewnętrzne okrycie kobiece, wiązane TROKAMI w pasie, zakładane dla ochrony ubrania podczas różnorakich prac, zwłaszcza w kuchni; fartuch; zob. też: SIURC; 📷 Tabl. IV’:** *Jak warzyłak zupe, to na całe scyńście dobrudziyłak siorc, a nie kosule. Śpiesym sie na fare, a ni mogym rozwionzać siorcu, bo go chyba na trzi supły z tyłu zwionzała, trza be tako iś do ksiyndza* (pmKosz: Jw); *W niedziele, kie odziote mom świyntalne groty, to jak warzym, to oblykom siorc, to takie, ze jes i na kabotek i na suknie, takie corne i korunkom jes obsyte* (pmKosz: NB); (MłynWDU: CzG); (CzG, Jw, NB).

SIORUWAĆ *cz. ndk* **‘ogpol. szorować’:** *Bo trza było go cyścić, no, niy? Zeby siedzieć, no to trza było go umyć. No to co? Sioruwało sie* (RnS 54: Dr). [**siabruwać** – Fr]

SIOSIOWICA *rz. ż, kuch.* **‘soczewica’:** (matK: Łp).

SIOSTERNICA *rz. ż, pok. III* **‘córka siostry; też: córka rodzeństwa rodziców; kuzynka; zob. też: SIOSTRZYNICA’:** *Siosternica = kuzynka* (Kc); Kumotra: *Edy Józia tyz nie lepso od świokry, nic se powiedzieć nie dała, wode z kompiele dziecka nie wylywała pod strzeche, jak ji świokra radziyła, ale chlusła bylegdzie na obore, a potym dziwuwała sie, ze dziecko furt chore. A starsyf trza słuchać.* Aniela: *Ej, wiera trza, pamiyntocie, jak moja siosternica susyła pieluchy na płocie, jak sie im piyrse dziywcontko narodziyło? Godajom, ze przez to barz chytro swój cas dostało i jak sie teroz na cas tropi z babskiymi sprawami* (Czard 81: Nd); (Kc, Nd).

SIOSTRA *rz. ż*

1. **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Swagier – mojej siostry chłop* (matK: Kc); *A jesce po, po tymu o tydziyń, to sie wołało do pani młodyj, tyz takom blizsom rodzine, ojców, noji ojcowie tam siostry i bracio, to sie nazywoł bozy obiod* (Kc); *Jak były dwie siostry. Jedna sie wydawała, wydała, a drugo sie ni mogła wydać cy jakosik tak. Noji óna była jakosik, ze, nie wiadomo, ze chłopa ni mogła jakosik zwerbuwać. Tak ta drugo posła dziesi i co, zeby ci kufe pokrynciyło. No tak, ta drugo miała, tak jyj te gymbe pokrynciyło, to tak, ta sie wydała, co była, a ta, co pokrynciyło sie wydawała, to została, no bo jyj pokrynciyło gymbe* (plBiz: CzG); (ogsp.).
2. **‘ogpol. zakonnica; siostra zakonna; zob. też: ZOKÓNNICA’:** *Mniska* ‖ *siostra* (matK: Kc).

zob. fraz.:
CIOTECNO SIOSTRA
PRZIRODNIO SIOSTRA

SIOSTRZICKA *rz. ż*

1. **‘z nacechowaniem emocjonalnym o SIOSTRZE w zn. 1.’:** *A kie juz tak radujyncy sie ozmyślali o koniusiowi, to sie siostrzicce zamarzyło: – A moze by cie napytali za pytaca, bo piyknie śpiywos* (SpCzyt 85: Rp); (SSWG 22); (ŁW, Rp).
2. **‘z nacechowaniem emocjonalnym o SIOSTRZE w zn. 2.’:** *Siostrzicka, bracisek, co do klostoru idzie* (matK: ŁW).

SIOSTRZIN *przym.* **‘należący do siostry, właściwy siostrze’:** *Siostrzin kabot* (matK: Dr); *Siostrzina chustka* (matK: Rp); *Dziywcyna siostrzina* (matK: Kc); *Obiysiyła sie baba siostrzinymu synowi* (matK: ŁN); (Dr, Jw, Kc, ŁN, Rp).

SIOSTRZYNICA *rz. ż, star.* **‘córka siostry; też: córka rodzeństwa rodziców; kuzynka’:** *Siostrzynica jednakowo jak od siostry tak od brata* (matK: CzG); (CzG, Jw, ŁN, Łp, Rp, Tr). [**kuzynka** – Kc, ŁW, Nd, Tr; **siosternica** – Kc, Nd]

SIÓDMO *rz. ż* **‘godzina siódma (rano lub wieczorem)’:** *Rano nos nasi budziyli o siódmyj, zeby sie do pół ósmyj pozbiyrać. Zawse w tym casie óni musieli lecieć na obore ku krowom, ku, ku, ku świniom, odbywać, kormić* (RnS 116: Kc).

SIÓDMOK *rz. mos* **‘uczeń siódmej klasy szkoły podstawowej’:** (matK: Kc, ŁW).

SIÓDMOKLASÓWKA *rz. ż, pok. III* **‘szkoła podstawowa siedmioletnia; ten model kształcenia obowiązywał w okresie międzywojennym i po wojnie do roku szkolonego 1965/1966’:** *Za młodu skóńcyłef siedym klas, seść klas był w Durstynie, a siódmo była w Łapsaf Niżnyf. Tam chodziyłef do siódmyj klasy i ostatni rok, jak był tam internat, to tam my chodziyli, nas rocnik. Późniyj juz na przisły rok, juz była tutaj siedmioklasówka, juz była w Durstynie* (KorpSp: Dr). [**siedmioklasówka** – Dr]

SIÓDMY *licz. porządkowy* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Przijechoł w seśdziesiontym chyba sóstym roku abo siódmym, przijechoł autobus. Te dzieci z całyj wsi sie pozganiały, bo, bo w ogóle wtedy autów nie było ani nifto ni mioł samochodów, ani traktorów* (Kc); (Kc, Kr, ŁW, Rp).

SIÓDYMKA *rz. ż*
1. **‘cyfra oznaczająca liczbę siedem’:** (matK: Kc).
2. **‘karta do gry, oznaczona cyfrą 7; zob. też: SIEDMICKA”:** (matK: Fs).

SIÓDYMKA W NOZE ‘rodzaj zabawy zazwyczaj chłopięcej, do której był potrzebny KOZIK; uczestnik zabawy miał wykonać siedem rzutów tym nożem, aby za każdym razem nóż wbił się ostrzem w ziemię; rzut pierwszy: nóż na wewnętrznej stronie dłoni ostrzem skierowanym ku ziemi – podrzut dłoni z nożem; rzut drugi: nóż na zewnętrznej stronie dłoni ostrzem skierowanym ku ziemi – podrzut dłoni z nożem; rzut trzeci: nóż na wewnętrznej stronie dłoni ostrzem skierowanym w stronę ramienia – podrzut dłoni z nożem; rzut czwarty: nóż na zewnętrznej stronie dłoni ostrzem skierowanym w stronę ramienia – podrzut dłoni z nożem; rzut piąty: nóż jest przytrzymywany między palcem środkowym i małym, kciukiem i palcem wskazującym trzeba wykonać trzy pstryki i rzucić nóż tak, by się wbił w ziemię; rzut szósty: należy ustawić nóż ostrzem na palcu wskazującym lewej dłoni, a następnie prawą ręką dynamicznie strącić go, by wykonał w powietrzu obrót 360 stopni i wbił się w ziemię; rzut siódmy: nóż położony ukosem na zewnętrznej stronie dłoni należało tak podrzucić, by wbił się w środek okręgu, od którego uczestnik zabawy stał w odległości ok. 2 kroków; zwycięzcą był ten, kto bezbłędnie wykonał pod rząd siedem rzutów’: *Poobziyroł sie na boki i godo. – Róbciezmy co, nie beme tak lezeć. Coście takie płónizny? – To dawojcie siódymke w noze – odpowiedzioł Jyndrek. – Naucyme tyf małyf grać, ale piyrse nief idom pożryć, cy nase krowy nie wlazły komu w krziwde. Dopiyro po św. Michale bedom sie mogły wsyndy paś* (SpCzyt 61: Nd); (Gry 92–92: ŁW); (ŁW, Nd). [**ksiondz – bycek** – Fr]

SIPALINA *rz. ż* **‘mżawka; zob. też: SIPIELINA’:** *Mzawka sipi || sipalina* (matK: CzG).

SIPIEĆ *cz. ndk*
1. **‘mówić przytłumionym głosem z powodu mocno zachrypniętego gardła’:** *Sipi tak bez nos sapać* (matK: Nd); *Sipi, co ni moze mówić* (matK: ŁN); (CzG, Jw, ŁN, Nd).
2. **‘o deszczu: padać drobniuteńkimi, gęstymi kroplami; mżyć, siąpić’:** *Od rania to jacy tak sipi zamiast dobrze poloć* (matK: Nd); *Sipi dysc* (matK: Dr); *Sipi dysc, kie drobny* (matK: Tr); (ogsp.).

SIPIELINA *rz. ż* **‘mżawka’:** (matK: Tr). [**sipalina** – CzG; **sipka** – Łp; **sipowina** – Rp]

SIPKA *rz. ż*
1. **‘nienaturalne, przytłumione brzmienie głosu, będące zwykle następstwem zapalenia gardła; chrypka’:** (matK: Fr, Rp).
2. **‘mżawka; zob. też: SIPIELINA’:** (matK: Łp).

SIPLOK *rz. mos* **‘człowiek mający chrypkę’:** (matK: Nd).

SIPOWINA *rz. ż* **‘mżawka; zob. też: SIPIELINA’:** (matK: Rp).

SIRUP *rz. mnż* **‘rodzaj płynnego lekarstwa sporządzanego przez rozpuszczeniu cukru w wyciągu z roślin; zob. też: SYROP w zn. 2.’:** *Leć do japtyki i kup sirup na duchote* (matK: Nd).

SISKA KREMPASKO [wym. s-iska] **‘żartobliwe określenie mieszkańca Krempach, które ma imitować tzw. archaizm podhalański’:** *No przeciez to sie tak wyśmiywajom, to jedni z drugif. Jak jo tam, co, no tak nie wiym, kto to tak te si, si, si godo, Krympasanie? Cy tak przezywajom siski krempaskie* (KorpSp: Fr).

SIT *rz. mnż* **‘roślina o długich, rurkowatych łodygach, o sinych kwiatach w postaci pęczka wyrastającego z boku poniżej wierzchołka łodygi, występująca na podmokłych, nieurodzajnych terenach, rosnąca w kępkach; środkowa, gąbczasta część wykorzystywana była do sporządzania knotów; sit skupiony (*Juncus conglomeratus* L.); 📷 Tabl. I’:** (matK: Tr). [**sić** – Fs, ŁN, Nd; **sitowacina** – Nd, Tr]

SITAR *rz. mż* **‘gatunek maślaka występującego w lasach sosnowych, mającego żółtoszary lub brązowy kapelusz; maślak sitarz (*Suillus bovinus* (L.) Roussel)’:** *Kied sie nie nasło inksyf grzibów, to radzi my jedli sitary* (CoWś 214: NB).

SITKO *rz. n*
1. *kuch.* **‘okrągły przyrząd do przesiewania mąki, z drucianą lub plastikową siatką o drobniuteńkich oczkach; zob. też: RZESÓTKO; 📷 Tabl. II’:** *Sitko na monke* (matK: Fs); *Rzesótko || sitko* (matK: Kr); *Sitko – takie małe monke sioć* (matK: ŁW); *Monka sie skóńcyła z poprzedniego mlecio, a jeś trzeba, to młynek był ratunkiym. Umleło sie ryncnie, mama przesioła na sitku, to, co sie umleło, co przeleciało przez sitko, to było na moskol, a to, co zostało na sitku, to było prze świnie* (Iwan 73: Nd); (Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp).
2. *kuch.* **‘durszlak; zob. też: DRUŚLOK; 📷 Tabl. II’:** (matK: CzG).
3. *kuch.* **‘okrągły, metalowy przyrząd do cedzenia mleka, z drucianą siatką o drobniuteńkich oczkach; zob. też: CEDZIDŁO; 📷 Tabl. II’:** (matK: Jw, Kc, ŁN).

4. *pszcz.* **‘siatka pszczelarska, chroniąca twarz i głowę przed ukąszeniami pszczół; zob. też: MASKA w zn. 2.; 📷 Tabl. III’:** (matK: Nd).

SITO *rz. n* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Tam sita som syćkie jedny* [o maszynie do młócenia] (matK: Łp); *No to, to zarno potym, co było omłócone na bojsku, no to zbiyrali do worków, zaś był młynek, no to trza było młynkuwać, kryncić korbom, specjalny był młynek, co na sita seł... sło to zarno i klasuwało piyrsom klase, drugom i trzeciom. Piyrso była do siywu, na toto spozywali prze kury tam, prze świnie i mleli na potym, jak juz nieskorzej, no to juz były te trybówki masiny, no to juz potym troche lekcyj było ludziom* (KorpSp: ŁW); (Łp, ŁW, Nd).

zob. fraz.:
RZODKI JAK SITO

SITOWACINA *rz. ż* **‘roślina o długich, rurkowatych łodygach, o sinych kwiatach w postaci pęczka wyrastającego z boku poniżej wierzchołka łodygi, występująca na podmokłych, nieurodzajnych terenach, rosnąca w kępkach; środkowa, gąbczasta część wykorzystywana była do sporządzania knotów; sit skupiony (*Juncus conglomeratus* L.); zob. też: SIT, 📷 Tabl. I’:** *Sitowacina koło wody* (matK: Tr); *– Ze sitowaciny to jo se uplót korbac – wtronciył sie Kuba. – E, to jo mom lepsy bic – woło z wody Jyndruś – prowdziwy durkac ukryncony z trzof wojek lnu dobrze namocanego we wodzie. Jak my wcora zganiali, to tak strzyloł, jaze do dziedziny było słychno* (SpCzyt 17: Nd); (Nd, Tr).

SIUBER I *rz. mnż* **‘blaszana zasuwa w przewodzie kominowym lub w kanale odprowadzającym dym z pieca chlebowego, służąca do regulacji temperatury; zob. też: SIBER; 📷 Tabl. II’:** (matK: Dr, Jw, Kr, Rp, Tr).

SIUBER II *rz. mos* **‘oszust, szuja’:** (matK: Fr).

SIUBIENICA *rz. ż* **‘ogpol. szubienica, znana głównie jako miejsce tortur i stracenia wielu zbójników, zwłaszcza Janosika, przez powieszenie go za poślednie, tj. ostatnie (nie pośrednie!) żebro; zob. też: SIUBIYNICA’:** *Siubienica na zomku* (matK: Tr); *Jak go ułapiyli* [Janosika], *porwoł stół bronić sie, to wybiył duzo ludzik z tym stołym, ale potym go morduwali, potela go nie zamorduwali, tak potym jak go juz zamorduwali, to go wziyni na hok za te kostke ramie, tam jesce długo zył na siubienicy, a jak potym umar, to zrobiyli w ty stolicy (komitacie) takie prawo, ze musom po dziś dziyń płacić za niego* (MalPS 128: Jw); (Dr, Fr, Fs, Jw, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr).

SIUBIYŃ *rz. ż, folk.* **‘ogpol. szubienica, znana głównie jako miejsce tortur i stracenia wielu zbójników, zwłaszcza Janosika, przez powieszenie go za poślednie, tj. ostatnie (nie pośrednie!) żebro; zob. też: SIUBIYNICA’:**

♫ *Hej, zbyrcały reciazki, zbyrcały kajdany,*
Kie mnie prowadziyły na siubiyń ziandary.
Hej, ozerwiem reciazki, ozerwiem kajdany,
To mie nie uwiedom na siubiyń ziandary
(BalSKD 31: Fr).

SIUBIKS *rz. mnż, daw.* **‘czernidło do butów, pasta do butów; zob. też: PASTA’:** *Siubiks downo, dziś som pasty* (matK: Kr); (SSWG 24); (Fr, Kc, Kr, Łp, ŁW, Nd, Tr).

SIUBIKSUWAĆ *cz. ndk, daw.* **‘czyścić buty SIUBIKSEM’:** (matK: Fr, Kc, ŁW). [**śparwiksuwać** – Nd]

SIUBIYNICA *rz. ż* **‘ogpol. szubienica, znana głównie jako miejsce tortur i stracenia wielu zbójników, zwłaszcza Janosika, przez powieszenie go za poślednie, tj. ostatnie (nie pośrednie!) żebro’:** *Wiysowali na siubiynicy za króla-cara* (matK: Fr). [**siubienica** – Dr, Fr, Fs, Jw, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr; **siubiyń** – Fr]

SIUBRUWAĆ *cz. ndk* **‘oszukiwać, być nieszczerym; kręcić’:** (plBłachut: Fr).

SIUBRZICA *rz. ż* **‘oszustka’:** (plBłachut: Fr).

SIUCH *wykrz.* **‘wyraz dźwiękonaśladowczy imitujący szybkie przesuwanie lub rzucanie jakiegoś przedmiotu’:** *– Baby pruły piyrze, juz było światło wtedy, juz było światło, pamiyntom, moze jesce i przed tym. Przi lampaf tyz pruły, no bo jakze? No, ale juz było światło, to chłopcy sie poryftuwali, godajom u Kuśmierza – tak tam wołali – prujom piyrze, baby posły tam, to pół, no pół dziedziny, niy, ale dziesiynć, dwanoście bob, dwa stoły złoncone, piyrzi pełno. A godajom: – Dzie tam majom te korki od światła, coby tam wlyź, a nie wiedzieć, co jak, niy? No to jedyn juz poobziyroł wsyćko. No to idymy. Koguta do rynki. – Koguta musieli piyrse złapić. – Korki odkrynciyli, zrobiyła sie ćma, a óni koguta siuch na stół, a kogut oztrzepoł piyrze wsyćkie po całym dómu* [śmieją się] (Kc); *No, no kosa. Kosa, piyrso zasada, zeby kosić, to trza było mieć copke, tu położyć* [pokazuje lewą pachę], *jak mie ucył stryk kosić, tu musiołeś copke utrzimać, bo jakieś tak wzion rynke* [odchyla lewe ramię od tułowia], *to jeś ty słaby kosiorz. Tu musis mieć tak, trzimać kosisko za roncke i siuch, i siuch. A jak my kosiyli zboze, to zakładało sie kulke u nos. Nie dawali tamok płafty nijakiyj, jacy kule sie zapinało...* (Kc).

SIUCHA *rz. ż, daw.* **‘nieprecyzyjnie objaśniana miara długości – nieco więcej niż 1 metr’:** (matK: Kc).

SIUCHAĆ *cz. nieos., ndk* **‘pada gwałtowny, ulewny deszcz’:** *Ale tyz siucho* (matK: Łp); *A jak dziś, dziś, dziś zacyno loć o tyj porze, a tu trza iś dojić. Ale, ale tu był dysc. Okropny był dysc. O cworty, no. Ale siuchało, Jezus Maryjo* (Rp); (Łp, Rp).

SIUCHNÓĆ *cz. dk* **‘spadł gwałtowny deszcz’:** *Ale dysc siuchnół* (matK: Łp).

SIUFA *rz. ż, kuch.* **‘obierka z ziemniaka, jabłka itp., ściągana nożem; zob. też: ŁUPINA w zn. 1.; 📷 Tabl. II’:** *Łupina* || *siufa* (matK: Jw).

SIUFIKST *rz. mnż, daw.* **‘czernidło do butów, pasta do butów; zob. też: PASTA’:** (matK: Rp).

SIUFLADA *rz. ż* **‘ogpol. szuflada; zob. też: SUFLODA’:** (SobAPGS I, m. 65: Jw).

SIUFLODA *rz. ż* **‘ogpol. szuflada; zob. też: SUFLODA’:** (SobAPGS I, m. 65: Fs, Kc, Łp, Rp).

SIUHAJ *rz. mos* **‘przystojny, dorodny, zwinny i dzielny, a przy tym honorowy chłopak; młodzieniec’:** *Siuhaj to taki jes podobny, jakby był kawalyr, zgrabny parobek* (TPPG I 182: ŁN); (Fr, Jw, ŁN).

♫ *Ah, co by jo, co by jo do wody skokała*
skróś jednego siuhaja, skróś jednego siuhaja?!
Hej, skróś jednego siuhaja zywot utrocała!
(Fr).

SIUHAJECEK *rz. mos, folk.* **‘zdr. od rz. SIUHAJ, używane właściwie tylko w pieśniach’:** *Siuhajecku młody, nie chodź na jagody* [piosenka] (matK: Dr). [**siuhajicek** – Kc]

SIUHAJICEK *rz. mos, folk.* **‘zdr. od rz. SIUHAJ, używane właściwie tylko w pieśniach; zob. też: SIUHAJECEK’:**

♫ *Na miedzy, na miedzy,*
Dzie sie lyn nie rodzi,
Nie rada tre, nie rada tre.
Na miedzy, na miedzy,
Dzie sie lyn nie rodzi,
Nie rada tre, nie rada tre.
Posukoj se moja miyła pomocnika,
Posukoj se moja miyła pomocnika,
Z cornymi ockami, z biołymi lickami
Siuhajicka, siuhajicka,
Z cornymi ockami, z biołymi lickami
Siuhajicka, siuhajicka
(KorpSp: Kc).

SIUMIYNKA *rz. ż* **‘proszek kupowany na Słowacji, rozpuszczany w wodzie i pieniący się’:** (Nd).

SIUMNIE *przysł.* **‘wzbudzając podziw; okazale, elegancko’:** *Zarno schodzi piyknie, ładnie, siumnie, no tak juz potym zaś kapke sobie człowiek oddychnie. Noji zaś sie trzeba brać do ziymnioków* (BubSpT 16: CzG); *Bartek we Widniu juz prziwyknół, ale nigdy nie zabocół o swojyj Justynce, wse jom widzioł w duchu, jak klyncała przi ółtorzu i ślubowała, ze bedzie mu wierno. Cynsto gynsto listy pisuwoł i jak ino móg, to nojsiumniyj do niyj sie odzywoł* (BalSKD 102: Fr); *Przijechoł ef se do Frydmana na zmiyrku, ale Misia nie było. Za to jego brat siumnie mie prziwitoł, doł wiecerzom, ale ta barz ni mioł casu, bo mu Pon Bóg nagodziół chłopca, to sie trza było ryftuwać i kryncić na syćkie strony* (GazPod 1932, nr 32: 7: Fr); *Potym zaś wysła Śpisocka, to tyz nieduze było, ale kufecke, to i jedno, i drugie miało, bo sie im barz siumnie ozprawiało* (GazPod 1930, nr 5: 6); (CzG, Fr).

SIUMNY *przym.*

1. **‘o człowieku: piękny, urodziwy, elegancki’:** *Siumny człowiek* (matK: ŁW); *Siumny* || *świarny parobek, kie ładny* (matK: Nd); *Siumny taki, ładny* (matK: Fr); *Siumny, kie ładny* (matK: Fs); *Paradny* || *siumny* || *alegancki* (matK: Kr); (ogsp.).
2. **‘o zwierzęciu, przedmiocie, wydarzeniu: godny pochwały, dorodny, okazały, elegancki’:** *Mioł takom siumnom ciupage* (matK: Dr).

SIUMNY JAK KIEBY BYŁ W MLYKU KOMPANY ‘z podziwem o kimś, kto jest piękny, urodziwy, elegancki’: *A chłopcy to byli nie choćjacy, ale sićka jednacy, jak kieby if jedna matka miała, a siumni, jak kieby byli w mlyku kompani* (BalNS 138: Fr).

SIUPAĆ *cz. ndk* **‘w zwrotach do dzieci: siedzieć’:** *No jak juz nie zdoloł, no to siupoł sobie koło pieca* (KorpSp: ŁN).

SIUPY *rz. nmos, tkac.* **‘skorupki główek lnu’:** *To siymie wysło i zaś go trza było na tyf przetakaf przeonacyć, co te główki, te, te siupy to odesło* (KorpSp: Nd).

SIURAĆ *cz. ndk* **‘z niechęcią o człowieku, głównie dziecku (też o zwierzęciu): oddawać mocz’:** *Siuro* || *scy* [o krowie] (matK: Łp); *Chłopy, chłopcyska i dzieci to normalnie wyciongali psiurka, i, i neji, i, i siurali, no, no, niy? No bo tak taki był zwyk, no śmierdziało jak pierun jasny przi tyk schodak, no to godom, ze to był brzidki zwyk* (KorpSp: CzG); (CzG, Łp).

SIURC *rz. mnż, str.* **‘zewnętrzne okrycie kobiece, wiązane TROKAMI w pasie, zakładane dla ochrony ubrania podczas różnorakich prac, zwłaszcza w kuchni; fartuch; 📷 Tabl. IV’:** *Babka zawionzała siurc, kie sła grule skrobać* (matK: CzG); *Baba, jak warzi w kuchni, to choćjako wyjdzie i kapnie sie cym, i osypie sie choćco. Tymu włośnie nosi sie siurc. Jego sie oblyko na dziady*

i choćby i ta co kapło, to juz nie domarasi dziadók, ba jacy tyn siurc, a jego to wartko sie rajbie, bo ciynki je (plSarna: CzG); *Jak my dziywkuwali, to my nosiyli siurce – te fartuchy niebieskie pasiate – jak sły dziesi wiecór z kondzielom* (CoWś 262: Kc); (CzG, Kc). [**siorc** – CzG, Jw, NB]

SIURG *wykrz.* **'wyraz naśladujący szybkie wykonanie ruchu, np. rzucenie, wskoczenie do czegoś itp.':** *Symuś hips na nogi, zgion sie jak kabina, łapiół za gwer, wyrwoł spod ziandara, owinoł ponad głowom i gruk na smerecka w źlebie. Trzask gwer o smerecka, ozlecioł sie na fałatki. Fałatki spadły na ziym i siurg z piorgiym do źlebu, dołu* (NaSp 39: 12: Jw).

SIURGAĆ zob. SIURGNÓĆ

SIUR GAZDYNI 'z uznaniem, ale też z nutą uszczypliwości o gospodyni operatywnej, radzącej sobie dobrze we wszystkich sprawa, gospodarnej': *Z tyj Heliny to tako siur gazdyni, fto wiy, cy to jacy tak udaje, cy naprowde tako wyryftuwano* (Nd).

SIURGNÓĆ *cz. dk* – **SIURGAĆ** *ndk, tkac.* **'palcami wprawić wrzeciono w ruch obrotowy, powodujący skręcanie się nici':** *Potym jakeś tak siurgnoł tym, tym wrzecionym, no to obyrtało, i wtedyś mogła takom długom nitke uprzonś. No, ale jesce jak nie było na tym wrzecionie, mało tego, tego, tego, tyj przy... przyndzy, to, to nazywały sie wiyrbliki. To takie były z tego, ołów, z ołów, i takie były okrongłe i to sie nakładało, zeby było to wrzeciono, bo jak óno, jak było ciynzyjse, to wiys, dłuzy, jak go siurgnół tak, to dłuzy sło, no. Noji i tyn, no to sie długom tom nitke uprzyndło* (CzG).

SIURUWANIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. SIURUWAĆ':** *Kie stygnie woda, to sie zacyno siuruwanie smerecynom. Do siurowanio trza gałonzke z młodego smreka, co na niego wschodnie słónko rano patrzi, a ciyń jego kieruje na sałas – to wte złe zodnego waloru ni mo do mlyka ani pasztyrzi. Po siuruwaniu płóce sie nacynie zimnom wodom z potoka zbiyranom na prondzie. Wody nie wolno wyloć w sałasie, boby owce abo krowy mlyko straciyły, ino sie wylywo za granice sałasa, popod duzy, rosochaty smrecek, coby tego mlyka i tłuscu, co wrzoncy kamiyń wyciongnół, nie sponiywiyrać, a na pozytek drzewu przyniyś. Pote sie nacynia susy na słónku* (BazWierz 181: Jw).

SIUSNÓĆ *cz. dk* – **SIUSTAĆ** *ndk*

1. **'energicznie przeciągać tam i z powrotem praną bieliznę':** *I tak sie siustało te groty. Siustać to płókać* (pmMąka: Nd).
2. **'rzucić energicznie':** (matK: Nd).
3. **'chlusnąć':** *Siustać wodom* (matK: Nd).

SIUSTAĆ zob. SIUSNÓĆ

SIUSTER *rz. mos, star.* **'szewc; zob. też: SEWC':** *Tałpuwać – wołajom, jak niesiecie bót do siustra* (matK: ŁW); *W kazdyj wsi był jakisi siuster, no to sył* (matK: Nd); *Wleźli do siustra, załgali sie tak, cy ni mo bótów przedać* (matK: Łp); *Był roz siuster Morcin Jałowiec, robiół ón trzewiki rozmajitym gościom. A był ón taki, ze boł sie powiedzieć, kielo za robote wzionć, zeby mu ludzie nie odebrali zorobku* (BalNS 120: Fr); *Spuściyłef głowe i tak patrzym na moje boganciska. Nie doś, ze na mnie za duze, to jesce siuster podbiył if takom hrubom tałpom, ze nogi przesiylym. Kabotek zaś maławy i połotany. Bodej ta bodej z takom wyprawom pastyrza* (SpCzyt 57: Nd); [– Kto szył te *kapce*?] *– To byli tacy siustrzi, byli tacy chłopi, co umieli syć kapce, a takie kapce obycajne, takie na po dómie chodzić, to kazdy w dóma se usył* (KorpSp: Jw); (SSWG 22); (Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, NB, Nd).

SIUSTERSKI *przym.* **'szewski; zob. też: SEWSKI':** *Siusterski stołecek* (matK: ŁW).

SIUSTROWA *rz. ż* **'żona SIUSTRA, tj. szewca; zob. też: SEWCOWO':** (matK: Fs).

SIUSTRÓW *przym.* **'należący do SIUSTRA, związany z SIUSTREM, tj. szewcem':** *Potym zaś zrobiyła sie swadźba syna siustrowego majstra. Tu dopiyrz było sie cymu cuduwać! Dy to tak wej było, jakby ta syćka byli u siustrowego majstra na prachtyce w mieście. Ej! Tyn stary siuster, okrutny śpekulant, fcioł ozynić syna z barz bogatom dziywkom, a syn polubiył chudobnom słuzke, takiego biydocka, ale dziywka była jak sie patrzi i do roboty, i do miski, noji do syćkiego* (GazPod 1930, nr 5: 6: Jw).

SIUŚKI-MUŚKI 'drobne, nieistotne rzeczy': *Akurat to, co jes nojbardziyj charakterystycne dlo nasego weselo, tego akurat nie nagroł, a nagroł te sićkie siuśki-muśki* (KorpSp: CzG).

SIUŚKI ŚWIYNTYJ WERONIKI 'słaba kawa': *Zrobi ci takom kawe, a to lura tako jak siuśki świyntyj Weroniki, za przeprosyniym* (pmBłachut: Fr).

SIUTAŚ *rz. mnż, str.* **'wąski kolorowy sznureczek wykonany z krzyżujących się skośnie nitek jedwabnych, zazwyczaj w złotym kolorze, stosowany w zdobnictwie GORSETÓW; zob. też: SIUTAŹ':** *Siutaś, siutasiym lajbiki obsywać* (matK: ŁN).

SIUTAŹ *rz. mnż, str.* **'wąski kolorowy sznureczek wykonany z krzyżujących się skośnie nitek jedwabnych, zazwyczaj w złotym kolorze, stosowany w zdobnictwie GORSETÓW':** *Kalytki w lajbiku obsyte som siutaziym. Krajcinka usyła*

zły lajbik, bo jes obsyty pomarańcowo-zółtym siutaziym, a mo być cyrwono-zółtym, takie mo mieć dokoło łańcuski z siutazia, a nie wymyślone przez nieftoryf zowijasy, ino ón idzie tak równo ze świym, na dole (pmKosz: Nd); (Kc, Nd, Tr). [**siutaś** – ŁN]

SIUTEK *rz. mż, past.* **‘baran bez rogów’:** *Siuty* || *siutek* (matK: Fs); (Fs, Kc, Kr).

SIUTER *rz. mnż* **‘gruboziarnisty piasek, wykorzystywany do robienia betonu; żwir; też: drobno potłuczone kamienie, drobne odłamki skał’:** *Siuter – kamiyń drobny* (matK: Fr); *Wóz w kaście – tak siuter, wopno wozić* (matK: Kr); *No a potym sie jedzie w pole, orze sie, bo to sie kóniym orze. Ziym tu momy koło wsi bardzo, bardzo ubogom, takom, ze tako je ta ziym biydno, ze ni ma ino takie miyjscami na dwa cole tyj ziymie, reśte to jes taki śtyrk, my nazywomy siuter tu po nasymu* (BubSpT 132: NB); *Daje sie do wiadomości: Po piyrse: Od jutra sołtys zarzondzo siarwark, fto mo pole za Majym, mo sie stawić z zaprzyngiym, bo bedzie trza wozić skole i siuter na Olse* (NaSp 47: 26: Nd); (ogsp.). [**śtyrk** – NB]

SIUTERYNA *rz. ż, bud.* **‘pomieszczenie w SUTERYNACH; zob. też: SUTERYNA’:** *Noji toto zawse jak juz toto my robiyli, to, to znacy, ze bedzie, bedom świynta abo juz na lato juz beme sie przeprowodzać na dół, na spodek, no to do siuteryny, na spodek* (RnS 52: Dr); (CoWś 188: CzG); (CzG, Dr).

SIUTKA *rz. ż, past.* **‘owca bez rogów’:** (matK: Dr, Kc, Kr, Rp).

SIUTO *rz. ż* **‘samica jelenia’:** *Łania* || *siuto* (matK: Jw); *Siuto* || *jelenica* (matK: CzG); (CzG, Jw).

SIUTROWATY *przym.* **‘o gruncie: zawierający sporo żwiru’:** *Drobny, siutrowaty* (matK: Fs); *Siutrowato ziym* (matK: ŁN); (Fs, ŁN).

SIUTY *przym., past.* **‘o owcy, kozie, baranie: bezrogi’:** *Jak rogók ni mo, to siuto, siuty baron* (matK: CzG); *Siuto owca* (matK: Dr); (TPPG I: 168: ŁN); (ogsp.).

SIW *rz. mnż, daw.* **‘statek pasażerski lub handlowy; zob. też: SIF’:** *Siw, na siwaf* (matK: Fr).

SIWAWY *przym.* **‘lekko siwy’:** *Do tego płóciynka to nici sie przziwionzuje na warztacie, coby nie uciykały i coby płótno sie nie skurcało. Ono tyz było lniane i takie siwawe, niebioł*e (pmMiś: CzG); (CzG, Fr, Kr).

SIWE *rz. n* **‘niebieski proszek dodawany do wody w czasie płukania bielizny w celu lepszego jej wybielenia; ultramaryna; zob. też: SIWIEC; 📷 Tabl. II’:** *Takie siwe, co sie do wody ozmonci* (matK: CzG).

SIWEK I *rz. mż* **‘koń o siwym umaszczeniu; 📷 Tabl. I’:** *Siwka jef mioł potym takiego, co doł mi sie siodłać* (pmMich: Fr).

SIWEK II *rz. mnż* **‘niebieski proszek dodawany do wody w czasie płukania bielizny w celu lepszego jej wybielenia; ultramaryna; zob. też: SIWIEC; 📷 Tabl. II’:** (matK: ŁW).

SIWIATY *przym.* **‘popielaty’:** *Gawrony: corne, siwate skrzidła* (matK: Rp).

SIWIĆ *cz. ndk* **‘dodawać SIWCA do pranej bielizny’:** (CzG, Jw, Rp). [**siwkuwać** – ŁW]

SIWIEC *rz. mnż* **‘niebieski proszek dodawany do wody w czasie płukania bielizny w celu lepszego jej wybielenia; ultramaryna; 📷 Tabl. II’:** *Biyławe* || *siwiec* (matK: ŁW); *Siwiec* || *farbka* (matK: Kr); (ogsp.). [**bieławe** – Dr; **biyławe** – Fr, Fs, Kc, ŁN, ŁW; **biyławy prosek** – Fr, Nd; **farbka** – Kr; **siwe** – CzG; **siwek** – ŁW; **ultramaryn** – Fr; **ultramaryna** – CzG]

SIWIEĆ *cz. ndk*

1. **‘o włosach: stawać się siwymi’:** *Włosy mu siwiom* (matK: Kr); (CzG, Dr, Kc, Kr).
2. **‘o człowieku: mieć coraz więcej siwych włosów’:** *Siwie tak* (matK: CzG); *Siwieje na starość* (matK: Dr); (CzG, Dr).
3. **‘o wełnie owcy: stawać się siwą’:** *Corno była owca, ale óna siwie ku starości* (matK: Rp).

SIWIUTKI *przym.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: całkiem siwy’:** *Świynty Pieter to był taki juz troche przikrziwiony dziadek głuchawy, włosy mioł siwiutkie i długie, brode długom. Odziynie mioł, jak chłopi na Spisu nosom, portki syrokie z obłamkom cyrwonom, z jednym przziporym, kołcuny z biołego sukna z powrózkami z kłaków. Onycki mioł ze zgrzebnego płótna. Na sobie nosiół sukmanke cornom na madziar zaruconom. Pod sukmanom mioł kosule paceśnom na galonek zawionzanom* (BalNS 130: Fr). [**siwiutyńki** – Jw; **siwućki** – Fr]

SIWIUTYŃKI *przym.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: całkiem siwy; zob. też: SIWIUTKI’:** *Majster zaś sie okrutnie złościół, mało wielo pociynglym uspokojoł, ale ta i do kieluska barz cynsto zaziyroł, to ta mioł nos taki jak korpiyl, a cyrwoniućki jak grzebiyń na wiesne u kohuta, a i bausy i bokombrody mioł siwiutyńkie, akurat iściutyńkie takie, jak nieboscyk cysorz rakuski Ferenc Jóźko piyrsy i taki akurat był, jako tyn niecysty* (GazPod 1930, nr 5: 6: Jw).

SIWKUWAĆ *cz. ndk* **‘dodawać SIWCA do pranej bielizny; zob. też: SIWIĆ’:** (matK: ŁW).

SIWO KROSTA **‘bardzo bolesny, duży wrzód na ciele człowieka, będący następstwem przemarznięcia’:** *Siwo krosta, to takie cosik, wrzód, to z przemarzniyncio, jakby taki twardy grof urós*

pod skórom, to straśnie boli toto. Na toto, to zaś przikładali, warzyli cebule, musieli rozwarzić het tak na miynciutko cebule, ale nie na wodzie, ba na oleju lnianym. Takom papke sie zrobiyło i to sie przikładało na siwom kroste (pmBarnasz: Fr).

SIWUĆKI *przym.* **'z nacechowaniem emocjonalnym: całkiem siwy; zob. też: SIWIUTKI':** *Na churze na organie św. Świerad z długom siwiućkom brodom siedzi w wygnitym dymbie i ni moze sie rusyć ś niego, bo do kadłuba krajym som powbijane dwoma rzyndami długie, ostre jak ciyrnie bróniki, ze sie pomiyndzy ni moze przepchać, a do tego nad głowom wisom śtyry kamiynie, zeby nie zasnół* (BalSKD 42: Fr).

SIWY I *przym.*

1. **'o kolorze: taki, jakie jest niebo w czasie bardzo dobrej, słonecznej pogody; jasnoniebieski; też: mający taki kolor':** *Do dwóf miesiyncy miała siwe ocy, potym ji ocyrniały* (matK: Dr); *Domorz, przemroziół sie, domarzniony jaze siwy* (matK: Rp); *A z tego siwego sukna syli papucie. – Pojedni umieli syć papucie i kapce – po kolana, bo zimy były porzondne, suche; zimno było noji tak, ze chodziyli w tyf kapcaf* (plBłachut: Fr); (ogsp.).
2. **'o włosach człowieka lub sierści zwierzęcia: srebrzysty':** *Wse dyrdo i dyrdo, a głowa juz siwo* (matK: Dr); *Na starość som siwe włowy* (matK: ŁW); *Siwy – jak mo miysanom sierzć* (matK: Rp); *Zapatrzoł sie Symek, zapatrzoł, jaz mu siwe bausy sie skurcyły i stare serce bić przestało* (SpCzyt 37: Rp); *Od góry na dół. No to co, mocie cuprynе, włosy, u nos grziwka, coło. U nos włosy mozom być corne, biołe, rude, siwe. Nos móg być krziwy, prosty. Ni ma słowa na rzynsy, ale mozom być powiecki. Potym oko, ocy, powiecka, po nocy ocy som śkamrawe. W oku jes tyncówka, tak godeli, tyncówka i biylmo. Ocy som biyławe, siwe, corne i kawowe, a były i piwne (teroz tak sie godo, a downi kawowe). Zielonyk oców mało na Śpisu było* (CzG); (ogsp.).

SIWY II *rz. mż, odm. jak przym.*

1. *past.* **'wół o popielatym umaszczeniu i bardzo długich rogach dochodzących do 1 metra, należący do rasy bydła węgierskiego szarego':** (pmKras 49: Jw).
2. **'imię nadawane zwykle koniowi o siwym umaszczeniu':** *Gwiozdy sie dziesi pochowały, ćma dziwnie gynstniała. Zrobiyło sie jakosi otupno. Kónie cosi zacyny fuceć, a potym przistawać. Kiz Panie ratuj – myślym. Strzelyłef bicym i wóz rusył. A tu jak kónie nie stanom dymba, Kaśton cofie, Siwy kopytami do przodku, jo wołom, sarpiym lyce, bicym po nif, ale nic nie pomogo* (SpCzyt 143: Nd).

zob. fraz.:
SIWO KROSTA
SIWY DYM
SIWY GAWRÓN
SIWY KAMIYŃ
SIWY KAMYCEK

SIWY DYM *wykrz.* **'względnie łagodne przekleństwo':** *O, siwy dym! E, sakra zywot, ne jak tak mozno było tak spieprzić! Toś nie widzioł, dzie jedzies!?* (pmJerd: Fr).

SIWY GAWRÓN 'wrona; zob. też: WRONA': *Siwy gawron* ['wrona'] (matK: Dr): (Dr, Fs, Kr, Łp, ŁW, Rp).

SIWY KAMIYŃ 'siarczan miedzi, używany do zaprawiania ziarna pszenicy, przygotowywanego do siewu': *Siwy kamiyń – prosek do zoprawy* (matK: Tr); *Raci owcom lycyli siwym kamiyniym, jaze nastały fukadła; dzisiok fuknies na rać i zaroz sie goji* (CoWś 181: CzG); (CzG, ŁW, Tr). [**biyławy kamiyń** – Kc; **siarcan** – Fr; **siwy kamycek** – Fs]

SIWY KAMYCEK 'siarczan miedzi, używany do zaprawiania ziarna pszenicy, przygotowywanego do siewu; zob. też: SIWY KAMIYŃ': *Zaprawiali – to siwy kamycek, teroz nie widujym* (matK: Fs).

SIYC *cz. ndk*

1. **'o deszczu, śniegu itp.: padać intensywnie z wiatrem':** *Grod siece, bije długie casy, syćko zniscy* (matK: ŁN); *Siece wiater z dyscym – siecba* (matK: Nd); (ŁN, Nd).
2. **'ciąć na kawałki':** *Parobcy porywajom dziywke juz zaślubionom, kładom jom na dół gymbom, a do góry rziciom, przikładajom jyj łopate na rzić i tak śpiywajom: „Król Heród sie zafrasuwoł, dziatki pobić doł. Biyli, siekli, morduwali srodzy katowie, właśni zbójowie. Krzicom matki, płacom dziatki bardzo rzewliwie, od piersi ik wydziyrali i rozcinali"* (ZGS-I: Jw).

zob. fraz.:
SIECE DYSCYM

SIYCBA *rz. ż* **'bardzo silny wiatr połączony z opadami deszczu lub gradu; zob. też: SIEKAWICA':** *Siekawica || siycba* (matK: Nd).

SIYĆ *rz. ż* **'ogpol. sieć do łowienia ryb, ptaków':** *Siyć || sak* (matK: Jw); *Siyć na ptoski* (matK: Fs); *Kwicoły łapajom, siyci zakładajom* (matK: ŁN); *Siyci ze zgrziwy* (matK: ŁN); *Łapali ptoski, hej, na siyci łapali* (matK: Łp); *Oka porobione, to na kwicoły, głowe wrazi, zadowi sie* (matK: Tr); (Fs, Jw, ŁN, Łp, ŁW, Tr).

SIYKIERA *rz. ż* **'ogpol. siekiera; zob. też: SIYKIYRA; 📷 Tabl. III':** *Odkozali tata, zeby Józek przyniós siykiere* (matK: Fs).

SIYKIYRA *rz. ż* **‘ogpol. siekiera; wyraz używany zazwyczaj jako nazwa ogólna, nieuwydatniająca różnic w kształcie i przeznaczeniu narzędzi nazywanych tym słowem, np. między ROMBANICĄ, CIEŚLICĄ, TOPOREM; 📷 Tabl. III’:** *Zastalić siykiyre, kie nie zastali, to nic nie worce* (matK: Fs); *Jes miynko siykiyra, to sie jom hartuje* (matK: Kr); *Brusi sie na tym brusku nozy, siykiyre* (matK: Łp); (ogsp.). [**siekiyra** – Fr, Fs, Jw, ŁN; **sikiyra** – ogsp.; **siykiera** – Fs]

SIYKIYRKA *rz. ż, past.* **‘narzędzie składające się z mocnego (dębowego lub bukowego) toporzyska i osadzonego na nim ostrza o kształcie wąskiej siekiery; zob. też: CIUPAGA; 📷 Tabl. III’:** *Siykiyrka* || *palicka* || *ciupaga* (matK: Fs); (Fr, Fs, Łp, Nd).

♫ *Idzie górolina,*
Niesie śklonke wina,
Kiyrpce na siykiyrce
Idzie ku kochance

(pmMaj).

SIYLIĆ *cz. ndk* **‘zmuszać kogoś do czegoś’:** *Jo nikogo nie bem siylół* (matK: Rp).

SIYLNIE *przysł.*

1. **‘z użyciem dużej siły fizycznej; mocno’:** *Klucka, kie za siylnie skryncone* [o nici szewskiej] (matK: ŁN); *Jako i we fabryce płótna sie robiom, tak i tutok sie tyz ubijo rynkami, sie to siylnie ubijo, zeby płótno, ino ze to nie jes fabrycne płótno juz, ino jes takie wiejskie juz płótno* (BubSpT 45: Fr); (Fr, ŁN). [**siylno** – ŁN, Łp]
2. **‘z dużym natężeniem; intensywnie, bardzo’:** *Wiater gwizdze, siylnie duje* (matK: ŁN). [**siylno** – ŁN, Łp]

SIYLNO *przysł.*

1. **‘z użyciem dużej siły fizycznej; mocno; zob. też: SIYLNIE w zn. 1.’:** (matK: Łp); (ŁN, Łp).
2. **‘z dużym natężeniem; intensywnie, bardzo; zob. też: SIYLNIE w zn. 2.’:** (matK: Łp); (ŁN, Łp).

SIYLNO PATRZEĆ **‘wyglądać na silnego’:** *Choćby siylno patrzół, a jak ni mo ty krwie w sobie, to nie be mioł wogi* (matK: Łp).

SIYLNY *przym.*

1. **‘mający dużą siłę’:** *Siylny chłop* (matK: Rp); *Chłop był taki cielisty i siylny* (matK: Dr); *Siylny* || *siyłok* || *mocny* (matK: Fs); *Mocny* || *tyngi* || *siylny* (matK: ŁW); (ogsp.).
2. **‘o różnych zjawiskach: intensywny’:** *Siylny mróz parzi* || *scypie* (matK: Fs); *Fest mróz* || *siylny* (matK: ŁW); *Halniak okropnie siylny* (matK: Łp); *Miyf ducho, coby był siylny ogiyń* (matK: Tr); *Siylny dysc* [ulewa] (matK: ŁW); *Choćkiedy jak mie jaki siylny atak weźnie, to ino bierym rózaniec i potym to dziesik sićko przechodzi* (plBłachut: Fr); (Fr, Fs, Łp, ŁW, Tr).
3. **‘działający z dużą siłą’:** *Siylno gorzoła* (matK: Fs).

SIYŁA I *rz. ż* **‘zdolność do wysiłku fizycznego; siła’:** *Siyła – mocność człowieka* (matK: Dr); *Mitryznze dziywce siyły ni mo nijakiyj* (matK: Kc); *Słaby, jak tak opadnie z siyły* (matK: Kr); *Ustałaf juz, ni mom siyły* (matK: Kc); *A jo sie ino przypatrzuwoł, takek siyłe mioł, takom staroświeckom siyłe, wiycie, mioł, jak sie, kiedy pasuwali ludzie, nie ta jak dzisio, sposobami* (BubSpT 10: CzG); (ogsp.).

SIYŁA II *przysł.* **‘wielka ilość czegoś, kogoś’:** *Siyła pscół* (matK: Tr); *No, a jak jes tako siyła pscół na przikłod, ze jes maj, cyrwiec, jes koło dwudziestu tysiyncy pscół, no to juz trza nawet ze trzi piyntra.* [– I to są te nastawki?] *Nadstawki.* [– Czyli te piętra, miodnia.] – *Miodnia, tak, tak* (Kc); (Kc, Tr).

zob. fraz.:
KÓŃSKO SIYŁA
NA SIYŁE
NIECYSTO SIYŁA
OPAŚ Z SIYŁY
SIYŁA POCIONGOWO

SIYŁA POCIONGOWO **‘zwykle o zwierzęciu ciągnącym pojazd’:** *Wóz lytrzok. To wielowiekowy środek do transportu polowego plonów rolnyf, takif jak zboze (snopy – snopki) i siano. Siyłom pociongowom był kóń, a kiedy była rodzina, ktoro miała mało pola (ziymi), a nie stać jom było chować kónia, ale chowali krowe, ktoro była zywicielkom rodziny, ale wykorzistali krowe jako siyłe pociongowom do zwozynio z polo plonów rolnyf* (Iwan 75: Nd).

SIYŁOK *rz. mos* **‘silny mężczyzna’:** *Siylny* || *siyłok* || *mocny* (matK: Fs).

SIYŁOM *przysł.* **‘stosując siłę, przemoc’:** *Nie tak, zeby byli siyłom brali* (matK: CzG); *Spowiydź bojcorki: W imie Ojca i Syna, spowiydź dziś zacynom: ostatni roz jef sie na Gody spowiadała, bo mie matka i babka na spowiydź siyłom wygnała* (pmJerd: Fr); (CzG, Fr, Łp).

SIYMIE *rz. n*

1. **‘nasiona lnu; wykorzystywane też dawniej do tłoczenia oleju, którym w okresie adwentu i Wielkiego Postu kraszono potrawy zamiast tłuszczem zwierzęcym’:** *Cepami sie młóci siymie* (matK: ŁN); *Olyjarnio – nogami siymie bić* (matK: Tr); *Makuf ze siymiynia* (matK: Nd); *Zasiolimy to siymie, to wołomy siymie, to my zasioli, a jak juz zacyno wychodzić, to juz gospodyni sła, jak juz wychodziyły takie tam jakiesi chwasty, to sie pleło i na świyntom Magdalyne to sie sło*

patrzeć, to taki był starodowny zwycaj pogłoskać tyn lyn, coby urós duzy, kiele óna włosy miała. To taki był zwycoj stary, no jesce jo pamiyntom, jesce jo to robiyła (BubSpT 73: Kc); *Tu była olyjarnio, co ze siemiynio lnianego tłukli olyj, wyciskali* (CzG); (ogsp.). [**siymie lniane** – CzG, Dr, Jw]

2. ‘nasiona innej rośliny’: *Bukwica – siymie z bukwów* (matK: Rp).

SIYMIE LNIANE ‘nasiona lnu; zob. też: SIYMIE’: *Siymie lniane* (matK: Dr); *Siymie lniane na olyj lniany* (matK: Jw); *No to z tego siemiynio lnianego, y, y, tłukli to, tyn olyj. Tam sie nosiyło do tyj olejarnie, ale jo tam nigdy nie była, jo tego nie wiym, ale tłuc, to tłukli, bo, bo tam na, u Młynarcyka, tam dzie my siedzieli, to óni maściyli tym olejym* (CzG); (CzG, Dr, Jw).

SIYMIYNIATY *przym.* **‘o upierzeniu ptaków: z plamkami innego koloru, pstry; 📷 Tabl. I’:** *Mome siymiyniatego koguta* (CoWś 268: Nd).

SIYNE ZBIÓRKI ‘sianokosy; zob. też: SIANOKOSY’: (matK: Kc, Kr, Rp, Tr).

SIYNIK *rz. mnż* **‘rodzaj dużego worka o wymiarach dopasowanych do łóżka, uszytego z płótna lnianego, wypchanego słomą, służącego jako materac do spania; zob. też: SIYNNIK’:** *Abo i ty chodniki, dy i to na pościeli nie było prześciyradeł ani siyników, była jacy słóma w pościeli i pokrowiec taki robiony, jak to te chodniki, był zesyty, co były dwa, i zakryto pościyl, to ty pokrowce zaś sie cuchało scotkom, ale tyz trza było iś ku rzyce i tom kijonkom prać* (GrJMSp 306).

SIYNKA *rz. ż, kuch.* **‘wędzona szynka z tylnej nogi świni, z kością, przygotowywana domowym sposobem; zob. też: SOŁDRA’:** *Siynka || siołdra* (matK: Fr, ŁW).

SIYNKIEL *rz. mnż* **‘koniec osi w ZELEŹNIOKU, wystający poza koło; na nim nałożona jest KABZLA zabezpieczająca koło przed spadnięciem; zob. też: SYNKIEL; 📷 Tabl. III’:** (matK: Fr).

SIYNNICEK *rz. mnż* **‘mały SIYNNIK’:** *Tego modelu kanapy były w starodownyf izbaf, barz wygodne, bez dziyń móc było na nie siadać cy poukładać sobie jakiesie inkse rzecy. A na noc sie if rozściongało i była kanapa pościelonom do spanio prze skolników. Siynnicek i derka do przikrywanio były w kanapie zawarte. Wiecór sie jacy wyciongało i zaścielyło, i juz było miejsce do spanio* (Iwan 78: Nd).

SIYNNIK *rz. mnż, now.* **‘rodzaj dużego worka o wymiarach dopasowanych do łóżka, uszytego z płótna lnianego, wypchanego słomą, służącego jako materac do spania’:** – *A jak sie godało na worek wypchany słómom zamias materaca? – Siynnik, siynnik. Owsianom słómom sie to napychało, bo sie mniyj krusyła, była wiyncyl tako zyłowato, bo jak byś jarcanyj była napchała, to ci sie zrobiyła siecka, zemleło sie to i to trza było tam mocno nabić tyj słómy do tyf rogów, do tyf prześciyradłów takif, to potym sie fajnie spało, neji tak sie wylezało takie dziury* (EŁukMCK: Nd); (Fr, Fs, Łp, ŁW, Nd, Tr). [**siynik**; **strynzok** – Kc; **strynziel** – Łp; **strynzok** – Kc; **strynźlok** – Fs; ŁN; **stryzok** – Dr, Kr, ŁW; **stryźlok** – Dr, Fs, Jw, Łp, Nd, Rp]

SIYNNIOK *rz. mnż* **‘wóz przystosowany do wożenia siana, snopów zboża, słomy itp., z założonymi tylko LYTRAMI; wóz drabiniasty; zob. też: LYTRZOK; 📷 Tabl. III’:** *Siynniokiym sie zwoziyło siano* (matK: Fr).

SIYŃ *rz. ż, bud.* **‘pomieszczenie w domu za drzwiami wejściowymi, z którego wchodzi się do izb mieszkalnych; korytarz’:** *Ze siynie do kuchnie* (matK: Fr); *Piwnica pod stodołami, downo ze siyni* (matK: Fr); *Dachy były downo dwuspadowe, noji chałupa wyziyrała tak, ze była siyń, kuchynka, izba wielko i kómora, przeważnie tak te stare chałupy, cok obziyroł w Jurgowie, to sićkie majom jednakowy styl i, i nie wiym, cy nie była to jako tako norma madziarsko* (KorpSp: Jw); *Tym klucym otworzicie sobie dźwiyrze do siyni, wlyźcie do izby. Pod ławkom som grulki w kosycku, w gornku glinianym kwaśne mlyko, naskrobiecie se telo grulek, kiele zjycie, weźcie telo mlyka, kielo wom trza, noji odpocnijcie* (NaSp 36: 20: Jw); *Downi to było tak, fto mioł kuchnie i pokój, to mioł. Jako jo wychowany, to była jedna izba, wielko, ale jedna. Obok była kómorka i siyń* (GrJMSp 310); *Downo tymu po śpiywonce chodziyły Cyganki, stawały za dźwiyrzami w siyni i śpiywały* (CoWś 242: ŁN); *To była staro izba, to była siyń tako, co w izbie była podłoga, ale w tyj siyni nie było podłogi, ino była tako, takie klepisko, to sie nazywało. – Ziym uklepano. – Hej, tako ziym uklepano i to klepisko, i tak po tym sie chodziyło. No to tu była jedna izba, a, a drugo była, to sie nazywała juz bioło izba* (CzG); (ogsp.).

SIYŃKA *rz. ż* **‘nieduże pomieszczenie przy zejściu do piwnicy, przed jej drzwiami; tu znajduje się rodzaj małej studzienki, w której zbiera się woda; zob. też: SIONKA w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** *Wse siyńke otwiyrome to sie wiatruje* [wietrzy] (matK: Łp).

SIYRBLICEK *rz. mnż* **‘zdr. od rz. SIYRBLIK’:** (matK: Fr).

SIYRBLIK *rz. mnż, daw.* **‘nocnik; zob. też: NOCNIK I w zn. 1.’:** *Do siyrblika robi* (matK: ŁW); (SSWG 22); (Kc, ŁW).

SIYRDZIYŃ *rz. mnż* **‘gruby metalowy sworzeń, przechodzący przez KOŁOWRÓT, OBSOD i OZWORĘ, łączący przód i tył wozu; zob. też: SIERDZIYŃ; 📷 Tabl. III’:** (SobAPGS I, m. 58: ŁW, Tr).

SIYROCKI *rz. mos, daw.* **‘prawny opiekun sierot, wybierany w społeczności wiejskiej, dbający zwłaszcza o ich sprawy majątkowe’:** *Siyrocki – tyn co pise destamynty i podaje do notara* (matK: Fr).

SIYROCYNIEC *rz. mnż* **‘dom dziecka’:** *Do siyrocyńca* (matK: Kr).

SIYROTA *rz. ż* **‘ogpol. sierota’:** *Gonsiynta małe sie śnijom na drobne siyroty. Umre abo matka, abo ociec i zostanom drobne siyroty. Duze gynsi śnijom sie zaś na duze siyroty, duze, dorosłe dziecko zostawi danom rodzine osamotnionom* (pmBarnasz: Fr); (ogsp.).

SIYROTKA *rz. ż*

1. **‘roślina – stokrotka pospolita (*Bellis perennis* L.); zob. też: STOKRÓTKA; 📷 Tabl. I’:** *Siyrotki biyławe na wiesne* (matK: Nd); (Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, Nd, Rp).
2. **‘z nacechowaniem emocjonalnym o SIYROCIE’:** *Siyrota bez ojca || siyrotka* (matK: CzG); (CzG, Kr).
3. **‘roślina pojawiająca się wczesną wiosną w lasach liściastych, na łąkach, mająca białe kwiaty; śnieżyczka przebiśnieg (*Galanthus nivalis* L.); zob. też: ŚNIEZYNKA; 📷 Tabl. I’:** (matK: ŁN).

SIYROTKI *rz. nmos* **‘chropowata skórka na ciele, pojawiająca się jako reakcja na zimno lub silne emocje; zob. też: GYNSIO SKÓRKA [SKÓRA]’:** *Gynsio skóra || siyrotki* (matK: Kc); (Fr, Kc, ŁN).

SIYROTKI ŁYŁOWE **‘wczesnowiosenna roślina o jasnoliliowych kwiatach; przylaszczka pospolita (*Hepatica nobilis* Mill.)’:** (matK: Nd).

SIYROTY *rz. nmos* **‘chropowata skórka na ciele, pojawiająca się jako reakcja na zimno lub silne emocje; zob. też: GYNSIO SKÓRKA [SKÓRA]’:** *Gynsio skóra || siyroty* (matK: ŁW); (Fr, ŁW, Tr).

SIYRP *rz. mnż* **‘proste narzędzie rolnicze w postaci półkolistego ostrza zakończonego uchwytem, używane dawniej do żęcia zboża, dziś jedynie do żęcia chwastów, trawy; właściwy *siyrp* ma ostrze ząbkowane, 📷 Tabl. III’:** *Siyrp mieli na trowy, ale nie na zboze* (matK: Dr); *Siyrp – ciyni downo kónicyne, trzonek u siyrpa* (matK: Fr); *Siyrp. To nostarse narzyndzie zniwne, kiedy to narzyndzie powstało, to nie była znano zwykło kosa do kosynio ryncnego. Kosa to móc powiedzieć, to mynskie narzyndzie, natomias siyrp to było narzyndzie mynskie i zyńskie. Siyrp uzywały i baby. Ked sie sło we zbiórki do kosynio zbozo, to kielo osób dorosłyf sło, to kazdy mioł swój siyrp. Kazdo osoba sobie podcinała siyrpym i wionzała snopki* (Iwan 50: Nd); *– I co ścinocie siyrpym? – No na pokrziwy sie idzie kurom, to sie ścino, koło płotu dziesi tak, jak ni mos zyłkowyj, to siyrpym* (Nd); (SSWG 24); (ogsp.).

SIYRPINA *rz. ż, kuch.* **‘rondel z uchwytem, głęboka patelnia’:** (matK: Dr, Kc, Łp, ŁW, Nd, Tr).

SIYRPINKA *rz. ż, kuch.* **‘mała SIYRPINA’:** *Skwiyrcy skwarek na siyrpince* (matK: Kr); (Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Tr).

SIYRPIYŃ *rz. mnż* **‘ogpol. sierpień’:** *Rośnie jaz do siyrpnia* (matK: Kc); *Dziurawiec sie zbiyro w siyrpniu, w siyrpniu, tak do połówki, do piyrsyj połówki siyrpnia. Bo ón jak jes potym jes dalyj, nawet w lipcu by sie go miało zbiyrać, bo ón jak jes dalyj, potym siypiyń jes, ón juz obsycho, kwiatostan juz sie mu, no sknie juz* (Fr); (ogsp.). [**agust** – Fs, Kc, Tr; **august** – ogsp.; **sierpiyń** – ogsp.]

SIYRPNIOWY *przym.* **od rz. SIYRPIYŃ’:** (matK: Kr).

SIYRPUWANIE *rz. n* **‘ścinanie sierpem’:** *Siyrp do siyrpuwanio* (matK: Fr).

SIYRŚĆ *rz. ż* **‘ogpol. sierść; zob. też: SIERZĆ’:** *Siyrść || siyrzć* (matK: Fr); *U świnie tyz siyrść* (matK: Nd); (Fr, Kr, Nd).

SIYRY *rz. nmos* **‘rodzaj uprzęży końskiej, w której zamiast chomąta jest szeroki pas biegnący przez pierś konia; szleje; 📷 Tabl. III’:** (matK: ŁN).

SIYRZĆ *rz. ż* **‘ogpol. sierść; zob. też: SIERZĆ’:** *Siyrść || siyrzć* (matK: Fr); *Kot durzi sie, kie siyrzć podnosi* (matK: Tr); (Fr, Fs, ŁN, ŁW, Nd, Tr).

SIYW *rz. mnż* **‘sianie, np. zboża’:** (matK: Tr).

SIYWAC *rz. mos* **‘mężczyzna siejący ręcznie zboże; siewca’:** (matK: Fs, Tr).

SIYWACKA *rz. ż* **‘płachta, z której siewca wysiewa ręcznie ziarno; dwoma rogami związana i wieszana na szyi; pozostałe dwa rogi siewca trzyma lewą ręką przed sobą; zob. też: SIYWKA’:** (matK: Jw).

SIYWAĆ *cz. iter.* **‘siać co jakiś czas; siać wielokrotnie’:** *Z opołków siywali* (matK: Fr); *Siywali z worcka, teroz masinami* (matK: Nd); *No tu takie nawozy siywomy, przeważnie u nos, nowiynksom cyńściom to u nos sie nadaje supertomasina* (BubSpT 132: NB); (Fr, Jw, ŁN, Łp, NB, Nd, Tr).

SIYWKA *rz. ż* **‘płachta, z której siewca wysiewa ręcznie ziarno; dwoma rogami związana i wieszana na szyi; pozostałe dwa rogi siewca**

trzyma lewą ręką przed sobą': (matK: Rp, Tr). [**płafta** – NB; **siywacka** – Jw; **siywocka** – Fr]
⊛ Owies ze stołu wigilijnego jest dodawany do ziarna siewnego, które wiosną SIYWAC wysiewa z SIYWKI (wcześniej płachta ta była na stole wigilijnym jako obrus) (pmKoźł 36: Jw).

SIYWNIK *rz. mnż* **'maszyna do mechanicznego siewu zboża; 📷 Tabl. III':** *No a jak sie zorze, no to potym sie skródli, i jak sie poskródli, no to sie biere siywnik i sieje sie. Piyrse sie sieje rynkami przedtym te poprawy, a jak sie poprawy obsieje potym, sie sieje zaś zboze siywnikiym, a fto ni mo siywnika, to z kosyka, cy z płafty* (BubSpT 132: NB); (Fr, ŁN, NB, Nd).

SIYWOCKA *rz. ż* **'płachta, z której siewca wysiewa ręcznie ziarno; dwoma rogami związana i wieszana na szyi; pozostałe dwa rogi siewca trzyma lewą ręką przed sobą; zob. też: SIYWKA':** (matK: Fr).

SJONĆ *cz. dk* – **SYJMAĆ** *ndk* || – **SYJMUWAĆ** *ndk*

1. **'ściągnąć, zdjąć część ubioru, obuwie':** *Weznom piórko syjmiom* (matK: ŁW); *Młodom weznom do siebie, syjmiom korunke* (matK: Tr); *Tak, tak juz potym weźnie jom porwie i ón idzie het ś niom do kómory. Jak mo ślajyr, to ji syjmiom, abo miyrt, abo mróz taki, to ji syjmiom i prasnom na siadzisko* (BubSpT 19: CzG); (ogsp.).
2. **'przemieścić w miejsce położone niżej; zdjąć, ściągnąć':** *Syjmijj ksionzke ze sosrymbu* (matK: Rp).

SKADZIĆ SIE *cz. dk* **'o człowieku: wypuścić śmierdzące wiatry; zob. też: SFULIĆ SIE':** (SSWG 22).

SKACKUWAĆ *cz. dk* **'ubić coś wilgotnego, poklepując powierzchnię tego; uklepać':** *Weznym se okrocym i trzimiym tu, i robiym masło tak. Późni, jak sie juz potym krupi, no to sie juz masło zrobi i wyjmujymy. I jesce na file tak sie skackuje, zeby to te sićkie krupy zesły* (BubSpT 145: Tr).

SKAFA *rz. ż* **'metalowe narzędzie do ręcznego zeskrobywania resztek tłuszczu i mięsa z namoczonej skóry przed jej wyprawieniem; 📷 Tabl. V':** *Skafy to jes kawołek takiyj blachy zaostrzonyj i roncka tako drewniano, zeby dobrze było trzimać w rynce i po prostu rynkom sie tak jechało, zeby to miyso z tej skóry ściongnóć* (KorpSp: NdZ).

SKALNO ROZA 'rojnik górski (*Sempervivum montanum* L.)': *Skalno roza jes zawse zielono, mozna jom powiysić na gwoździu i bedzie kwitła* (RadwSłR 56: Rp); (Kr, Rp, Tr).

SKALANY *przym.* **'kamienny':** *Skalany piec* (matK: Rp); *Bryła, skalane bryły, my tu momy obore wyłozonom bryłami* (matK: Kc); (Kc, Rp).

SKALICYĆ SIE *cz. dk* **'ogpol. skaleczyć się':** *Kalykemo, skalicył sie* (matK: Tr); (Fr, Kc, Rp, Tr). [**pokalicyć sie** – CzG, Fr, Kc; **siajsnóć sie** – Dr]

SKALISTY *przym.* **'taki, na którym (w którym) jest dużo kamieni; kamienisty':** *Skalisto ziym – co sie skole najdujom* (matK: Fs); *Skaliste pole* (matK: Kc); *Skalito ziym, skaliste takie* (matK: ŁN); (Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd). [**skality** – ŁN; **skolny** – Rp]

SKALITY *przym.* **'taki, na którym (w którym) jest dużo kamieni; kamienisty; zob. też: SKALISTY':** *Skalito ziym, skaliste takie* (matK: ŁN).

SKALNE PODHALE 'południowa część Podhala, obejmująca miejscowości położone najbliżej Tatr; północna granica Skalnego Podhala nie jest ustalona, należą do niego bezsprzecznie: Małe Ciche, Murzasichle, Poronin, Zakopane, Kościelisko, Witów i sąsiadujące ze Spiszem Brzegi oraz Bukowina Tatrzańska': *Cuba to jes to, co majom teroz Górolki ze Skalnego Podhala, piyknie tu skryncone włosy nad karkiym. To jes cuba. Cy to jes warkoc, cy to tak som skryncone włosy, to jes cuba. No, a kółko to miały Śpiski. A jak było na jarmakaf juz od połówki dwudziestego wieku? Ze po ucesaniu, po chusteckaf sie poznawało baby, te som ze Śpisa, a te som ze Skalnego, a te jesce tam od Ścownic* (Nd); (CzG, NB, Nd).

SKALNIOK I *rz. mnż* **'ozdobnie uformowana część ogrodu, w której uprawia się rośliny górskie; ogród skalny':** *Wis, tam na skalnioku mi rosnom nasturcje, aksamitki i tote malućkie takie goździki* (CzG); (CzG, Fr, Kc, Nd, Rp).

SKALNIOK II *rz. mż* **'niska roślina, która rośnie na skałach i/albo jest sadzona w ogródkach skalnych':** *Jo godom, powiydz mi to, jak sie to nazywo, bo jo godom, jo całe zycie wiym, ze to sie, to tak nazywo i jo nie wiym, jak sie to po polsku nazywo ta roślina. Jak my jesce chodziyli po Skałkaf, niy? Bo tam to som takie skalnioki, to som inne takie tyn* (KorpSp: Kr); (CzG, Kr).

SKALNY *przym.* **'uformowany, zbudowany ze skał, kamieni':** *Kie wyźrół zzo wanty, to jaz go cofło do zadku. Para stanyła mu w plucak, a nozki sie ugiyny. Przed nim na skalnyj półce stoł cap, jakiego Symek nigda w zywobyciu nie widzioł. Zwiyrz kufe dźwignół do góry, pierś swojom koziom wypion ku zornymu słónku* (SpCzyt 36: Rp); *Kozdy by sie woloł wrócić, ale Janicek był przecie zbójnikiym! Niewiele myślonc wloz do nif. Za wrotami była jacy wielko izba. Po skalnom powałe nastawiane tam były wieldzyzne pudła, kufry, półki.*

Janicek juz sie zmortwiył, ze to zaś skarby, a przecie juz ze swojimi mieli doś tropoty (SpCzyt 65: ŁW); *To sie idzie tak do góry takim laskiym, chodnikiym, a potym idzie sie takom, jak moze do metra, takim chodnikiym, ale to jes skalnym, niy?* (KorpSp: NB); (Fr, ŁW, NB, Rp, Tr).

zob. fraz.:
SKALNE PODHALE
SKALNY GÓROL

SKALNY GÓROL 'mieszkaniec Skalnego Podhala': *Białka, ktoro jes to tak jakby granica, stanowiyła Górali tyf no Skalnyf, niy? Bo to tak sie nazywajom Górale Skalni* (KorpSp: ŁN).

SKALOCEK *rz. mnż, kuch.* **'zdr. od rz. SKALOK':** *W tym małym skalocku jes kwaśne mlyko, biercie se do gruli* (Nd); *Noji to tak przinosiyły i w tyf skalockaf cy w kosyckaf to babe albo jakiekolwiek piecynie piecywo, ale bez zytniyj monki, bo po zytniyj monce dziecko miało morziska* (KorpSp: Nd); [– Ale rondel ma rączkę. Ale czy on jest skośny, czy prosty?] – *Prosty chyba.* [– Ma dzióbek czy nie ma dzióbka? Jest dzióbek, to jest *rynecka*, nie ma dzióbka, to jest?] – *To jes mały skalocek* (Nd).

SKALOK *rz. mnż, kuch.* **'garnek z gliny, wypalany, używany do przechowywania i kiszenia mleka; mający grubsze ścianki niż KAMIYNIOK i mniej wytrzymały od niego; zob. też: GLINIOK; 📷 Tabl. II':** *Gorcek gliniany z dziubkiym to rynecka. Z gliny gorcek to był skalok, duzy skalok, mały skalok* (Nd); *Mlyko wlejym do skaloka i dom do kómory, nief sie pomalućku siado* (Nd).

SKALPIYRZ *rz. mnż* **'noszony na piersiach wizerunek Matki Boskiej (rzadziej innego świętego), dawniej – na kawałku materiału zawieszonym na tasiemce (noszony zwłaszcza przez świeckich członków Trzeciego Zakonu), dziś – na metalowym medaliku; 📷 Tabl. VI':** (matK: ogsp.). [**skaplyrz** – Rp]

zob. fraz.:
SKALPIYRZ RÓZAŃCOWY

SKALPIYRZNY *przym.*

zob. fraz.:
MATKA BOSKO SKAPLERZNO [SKALPIYRZNO]

SKALPIYRZ RÓZAŃCOWY 'SKALPIYRZ w postaci medalika jako część RÓZAŃCA w zn. 1.': *Skalpiyrz rózańcowy* (matK: Fr).

SKAŁA *rz. ż*

1. **'kamień':** *Jedna skała, dwie skały, a jak duzo, to sie godo „skole"* (matK: Tr); *Dynko, skałe sie przikładało* (matK: Fr); *Facnijce jo tom skałom* (matK: Łp); *W stympce biyli takom skałom* (matK: Fr); *Tłucek w stympie skałom sie tłukło – osła do tłucynio* (matK: Tr); *Idymy, idymy dziedzinom do góry, tak wyzyj kościoła, kie łupnół jedyn, co o tyj torcie wiedzioł, juz se dziesi przirytwoł skałe, jak buchnół we wrota, kie zdudniało, to my w nogi* (Kc); *Chłopcy mi godajom: – Ty, Maryś, to ino se siadnij na skale, bo i tak nic nie chycis. My ci pokozyme, jak sie łapie* (pmMiś: CzG); *No ale tu korzyń, tam pniocek, tu skała, tu koło podskocy, o toto zawadzi. Jak se tak roz podskocyło, lonicek wyskocół, na drugim pniocku koło piyknie ściongło, pac, kóń na filecke jakby przistanół, ale dozroł bicowisko, to sie zabroł. Jadom dali* (BubSpT 116: ŁW); *Kie zbójnicy przikrywali piniondze skałom, to Janosik ino siykiyrkom trzi krzizycki na niyj zrobiół, cofnół sie trzi kroki do zadku, obyrtnół sie trzi razy na palcaf za jednym zerwaniym i wystrzelół z piśtolca. To juz ani ciert tyf dukotów nie naloz, ani skały zodyn nie potrafiół dźwignóć. Te piniondze i dziś tam lezom w tym dołecku, i nifto nie potrafi rusyć skały* (BalSKD 89: Fr); (ogsp.).
2. **'samorodna masa kamienna':** *Bylimy takimi pastyrzami, co my krowy paśli, no to jak dzieci, no to my do tyj jaskinie, co tam jes w tyj skale tam, to my tam wchodziyli. Tako dziura, no tako dziura miyndzy tymi skałami* (BubSpT 31: Dr); *Przede sićkim no to tak jak nas dóm stary mo tom podmurówke takom ze skoli, no to tam jes mur osiymdziesiont cyntymetrów, bo to skole były z tu z nasyj skały* (RnS 53: Dr).
3. **'podłużny, zwykle okrągły kamień, używany do obtłukiwania ziarna lub kruszenia soli w STYMPIE; zob. też: OSŁA; 📷 Tabl. II':** *Skałom sie tłukło – osła do tłucynio* (matK: Tr).

zob. fraz.:
NA RZUT SKAŁOM
PRZEPAŚ SIE JAK SKAŁA WE WODZIE
TWARDY JAK SKAŁA

SKAŁCAŃSKIE CUKIERKI 'żartobliwie o sucharach': (KorpSp: Dr).

SKAŁECKA *rz. ż*

1. **'zdr. od rz. SKAŁA w zn. 1.; kamyczek':** *W nasym ogródecku skała zapłakała, skała zapłakała, nie płac ty skałecko* [z pieśni] (KorpSp: ŁW).
2. **'zdr. od rz. SKAŁA w zn. 2.':** *Nojmniyjso i nojbiydniyjso wieś na Śpisu Polskim, to juz chyba Falstyn. Jes tu ledwo kielanoście dómów, umiesconyf po wysokif skałeckaf, ze biyda dojechać z wozym na obore. Nasa dziedzinka, jak pradziadkowie gaduwali, nie stała drzewiyj tu dzie i teroz, ale za potokiym pod lasym na polanie w połedniowyj stronie* (GazPod 1927, nr 21: 6: Fs); (Fs, NdZ).

SKAŁKA *rz. ż*
1. **‘mała SKAŁA; kamyk’:** *Rucajom, rucajom, ale syćkie skałki lecom blisko* (SpCzyt 20: Rp); (Fr, Rp).
2. **‘bielmo na oku; zob. też: BIYL w zn. 1.’:** *Mo na oku skołke* (matK: CzG).

SKANTRZIĆ *cz. dk* **‘pozbawić życia; zabić, zgładzić’:** *Byliby zabrali chłopa, byliby go skantrzyli* (matK: Dr); (SSWG 22); (Dr).

SKAPAĆ *cz. dk*
1. **‘z nacechowaniem emocjonalnym: zdechnąć, umrzeć marnie; zob. też: SKAPNÓĆ w zn. 1.’:** *Skapało mu bydło* (matK: Dr); (Dr, Nd).
2. **‘przepaść, przestać istnieć’:** *Przekapaciała ta pańscyzna, skapała juz het* (matK: ŁN); (Fs, ŁN).

SKAPANIE *rz. n*
zob. fraz.:
IŚ NA SKAPANIE
NA SKAPANIE

SKAPIEĆ *cz. dk* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: zdechnąć, umrzeć marnie; zob. też: SKAPNÓĆ w zn. 1.’:** (matK: Rp).

SKAPLYRZ *rz. mnż* **‘noszony na piersiach wizerunek Matki Boskiej (rzadziej innego świętego), dawniej – na kawałku materiału zawieszonym na tasiemce (noszony zwłaszcza przez świeckich członków Trzeciego Zakonu), dziś – na metalowym medaliku; zob. też: SKALPIYRZ; 📷 Tabl. VI’:** *Siodełka przisiadajom ludzi, gdy ktoś nie nosi medalika albo skaplyrza* (BazWierz 110: Rp).

SKAPLERZNY *przym.*
zob. fraz.:
MATKA BOSKO SKAPLERZNO [SKALPIYRZNO]

SKAPNÓĆ *cz. dk*
1. **‘z nacechowaniem emocjonalnym: zdechnąć, umrzeć marnie’:** *Ocielyło sie, ale ciele skapło* (matK: Dr); *Skapnym bez jedzynio* (matK: ŁN); *Juzby był wnet skapnół, ale jakosi wyseł* (matK: Łp); *Skapnółbyś, jakbyś sie nie rusoł* (matK: Rp); (Dr, Fs, Jw, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**skapać** – Dr, Nd; **skapieć** – Rp; **skipnóć** – CzG]
2. **‘dostać coś mało znaczącego przy jakiejś okazji’:** *Skapnie ci co* (matK: Jw).

SKARB *rz. mnż* **‘drogocenne przedmioty, zwłaszcza ze złota i srebra; wielkie bogactwo’:** *Prziśniyło sie mu, ze óni majom skarb* (matK: Łp); *W Zielonyf Skałkaf skarb zbójnicki zachowany pod skałom. Posła matka z dzieckiym, zeby dostać tyn skarb w Palmowom Niedziele, o dwunostyj godzinie, kiedy skarby sie otwiyrajom. Wtyncos ta skrzinia sie otwarła, to dziecko wesło do tyj skrzini z jabłkiym w rynku. Fciało podać jak nojwiyncyj dukotów złotyf matce. A to trwało pore minut, wieko sie zapadło z tom dziywcynom. Matka z płacym chodzi, lamentuje, ze juz wiyncyj dziecka nie uwidzi i cały rok tak płakała do drugiyj Niedzieli Palmowyj, aby pójś co z dzieckiym sie stało. I posła. Scyrze sie modlyła przi tyj skrzini, a tu skrzinia o dwunostyj godzinie, w południe, kiedy ksiondz cytoł ostatnie słowa Ewangelii, sie otwarła. A tu dziecko oroce* [*sic*] *siedzi i jabłko w rynku trzimo. I prziwiedła dziecko du dómu ze skarbami* (ŚlizPPN 96: Nd); *Ze to jes syćko plotki, co sie bierom ludzie i kłamiom, to jes nieprowda, co do Zabiego Jeziorka idom na skarb, ze tam som złote kacki, złote gynsi, złote wajicka, hej. A z tym sie okrutnie kłamiom ludzie i do chudoby przichodzom, bo poprzedo mojontek, a tym sie ułacwi tam, ze to jes prowda, ze to jes to złoto, ale go to ni mos. Bo jo juz przekonany na tom* (MalPS 127: Jw); (Jw, Łp, Nd).

SKARBNICA *rz. ż* **‘szkatułka na pieniądze; zob. też: SKARBONKA’:** (matK: Tr).

SKARBNICKA *rz. ż, daw.* **‘zdr. od rz. SKARBNICA’:** *Skarbonka* || *skarbnicka* (matK: Tr); (Fr, Tr).

SKARBNIK *rz. mos* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Neji dali beme rozprawiać o piniondzaf. Skarbnik gotowy i fto mo nieodrobiony siarwark, płaci śtyrdzieści złotyf za dniówke* (SpCzyt 111: Nd).

SKARBONKA *rz. ż* **‘szkatułka na pieniądze’:** *Kaska* || *skarbonka* (matK: Fs); (Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, Nd, Rp). [**kaska** – Fs; **skarbnica** – Tr]

SKARDZYĆ *cz. ndk* **‘ogpol. skarżyć na kogoś’:** *Skardzy jedyn na drugiego* (matK: Łp); *Ino skardzyć, ino zawidzieć* (matK: Dr); (Dr, Łp).

SKARDZYĆ SIE *cz. ndk* **‘narzekać na coś przed kimś, szukając pomocy, pocieszenia; skarżyć się; zob. też: SKARZYĆ SIE’:** *Nigda sie jesce nie skardzył* (matK: ŁW).

SKARGA *rz. ż*
1. **‘użalanie się na zły los, złe traktowanie przez innych’:** (matK: Tr); *Strasno to skarga sumiynio, ze mowe ojcók, dziadkók, pradziadkók, choć my jesce nie straciyli – to mome jom w takim posanuwaniu jak ónecke ruconom za płotym. Bo ónecka w kozdy dziyń potrzebno chłopu do gumioka, do bóta, ale kie idzie do zmarasonyj roboty, nie do tego świyntalnego. Za cynsto, haw cy haniok, nasyj gwary sie wstydzyme* (NaSp 41: 20: Jw); (Jw, Tr).
2. **‘oficjalne oskarżenie kogoś (pisemne lub ustne) w procesie sądowym’:** *To jes norymniok. Bez zastanowiynio juz pojechoł, juz złozoł skarge. Wadziół sie ze syćkimi. (...) Potym zaś, jak mu przesło, to chodziół, zeby sie nie gniywać* (GrJMSp 235).

SKARPA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** (matK: ŁW).

SKARPETA *rz. ż* **‘skarpetka; zob. też: SKARPETKA’:** (matK: CzG, ŁW); *Skarpety porobiyły tyz takie z tyj wełny po kolana, neji te, te, te spodki, jak my to tu nazywali, neji burcyska jakiesi na wierzf, jak kogo stać było, tak mioł* (KorpSp: Kr); (CzG, Kr, ŁW).

SKARPETKA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *To była robota na zimowe wiecory, jak nie z wełnom, to ze lnym, nie brakuwało zajynć. Chłopi grymplali, baby przyndły i ś́trykuwały swedry, skarpetki, rynkawice furmańskie z wełny pletli na formie* (Iwan 71: Nd); *Pletłymy nie jacy przesobie, ale i na zorobek, bo w zimie takie wełniane skarpetki to sie sło na jarmak i sprzedało, to wse jakisi gros wpod* (plSarna: CzG); *Iglice my mieli zazwycaj drewniane, ale i tyz casym zelazne. Na tyk drewnianyk iglicak to my skarpetki robiyli, a na zelaznyk swedry. Na swedry to sie inacyj na iglice nabiyrało* (pmMiś: CzG); (CzG, Dr, Jw, Kr, ŁN, Nd, Rp). [**skarpeta** – CzG, Kr, ŁW]

SKARZYĆ [wym.: skar-zyć] *ndk* **‘wnosić urzędową skargę, pozew sądowy przeciwko komuś’:** *Chodziół mie skarzyć* [do gromadzkiej rady] (matK: Dr); *Skarzyć kogo* [do sądu] (matK: Kc); (Dr, Kc, Łp, Nd, Tr).

SKARZYĆ SIE [wym.: skar-zyć sie] *cz. ndk* **‘narzekać na coś przed kimś, szukając pomocy, pocieszenia; skarżyć się’:** *Skarzół sie tym diabłom, ze ni móc go skusić* (matK: Łp); *Jak ci dobrze, nie fol sie, jak ci źle, to sie nie zkorz* (matK: Rp); *Baby ni mogły uwierzić, jak if nojmłodso wyryftuwała. Umiała sie targuwać, to i lepi na tym wysła. Wziyna, co nojlepse. Odesły od wozu markotne i zacyny sie skarzyć na boku. – No hyruwoł świat, jakie to mondre teroz te młode niewiasty, a jakie pyskate! – Kozdego bez rozum przewiedom!* (SpCzyt 78: Nd); (CzG, Fr, Łp, Nd, Rp, Tr). [**skardzyć sie** – ŁW]

SKASERUWAĆ SIE *cz. dk* **‘minąć, stać się nieaktualnym’:** *Juz to przesło, sie skaseruwało* (matK: Kr). [**skastyruwać** – Fs]

SKASTYRUWAĆ *cz. dk* **‘minąć, stać się nieaktualnym; zob. też: SKASERUWAĆ SIE’:** *Teroz juz skastyruwali* (matK: Fs).

SKASUWAĆ *cz. dk* **‘spowodować, by coś przestało trwać; zlikwidować, znieść’:** *Gromnicna – świynto skasuwane* (matK: Kr); *Gryflik – dzisiok juz to skasuwane* (matK: Kr); (Kr, Tr). [**skasyruwać** – Dr, Fr, Nd]

SKASYRUWAĆ *cz. dk* **‘spowodować, by coś przestało trwać; zlikwidować, znieść; zob. też: SKASUWAĆ’:** *Tam chodziyli od predziada, to óna chodnik skasyruwała* (matK: Dr); *Abo i te wesela. Kieloz óny wyłupiom piniyndzy z nasyf katolickif ronk. Mało sie tyz skróś tego zyniom dziś, bo bez małyf kielcyków ni moze sie ślub obyjś. Jo se tak medytujym, ze krzciny trza by cołkiym skasyruwać, a wesela ucionć na połówke, bo to na dzisiyjse casy wcale nie pasujom downe zwyki* (GazPod 1932, nr 9: 8: Fr); (Dr, Fr, Nd).

SKASYRUWAĆ SIE *cz. dk* **‘przestać być aktualnym; przeminąć’:** *Juz to przesło* [o zwyczaju noszenia halek do pasa]*, sie skaseruwało* (matK: Kr); (Kr, Łp, Rp).

SKATUŁKA *rz. ż* **‘pudełko po zapałkach’:** *Skatułka, na skatułce rysadło* (matK: Tr); *Packa ‖ skatułka* (matK: Nd); (Nd, Tr).

SKAZA *rz. ż, tkac.* **‘skaza na płótnie, powstająca np. gdy złączą się dwie nitki’:** (matK: Jw).

SKAZÓWKA *rz. ż* **‘wskazówka zegara, zegarka; zob. też: WSKAZÓWKA; 📷 Tabl. II’:** *Skazówka jedna wielgo, drugo mało* (matK: CzG); (CzG, ŁN, Rp).

SKAZUJONCY PALEC **‘palec wskazujący; zob. też: POKAZUJONCY PALEC’:** (matK: Fr, Kc, Łp).

SKAZUWAĆ *cz. ndk* **‘ogpol. wskazywać’:** [zegar] *Skazuje godziny, minuty* (matK: ŁN).

zob. fraz.:
SKAZUJONCY PALEC

SKIBA *rz. ż*

1. **‘wyorany i odwrócony przez ODWALNICĘ pługa wąski pas gleby’:** *Orać do składu – dwie skiby do kupy* (matK: Tr); *Radłuwać ty skiby* (matK: CzG); *Radło, co skiby tardze* (matK: ŁN); *Jak ozoruwali zogón, to skiba sła na obie miedze a na środku została bruzda. Jak był zógón mokry, orali do składu, to jes zacynali oranie od środka zogóna, a skiby sie składały do siebie* (CzG); (ogsp.).
   ⊛ Pod pierwszą skibę GAZDA kładzie gałązkę z BAZICKI, skorupki z jaj i kawałek chleba, które były w ŚWIYNCELINIE oraz kości z mięsa jedzonego w Wielkanoc (pmKozł 43: Jw).
   ⊛ Ziemią z pierwszej skiby GAZDA naciera skórę konia pod chomątem, aby zabezpieczyć go przed chorobami (pmKozł 43: Jw).
2. *kuch.* **‘płaski kawałek chleba ucięty ze środka bochenka; zob. też: KROMKA’:** *Skiba chleba* (matK: Fr, Fs, ŁW).

   zob. fraz.:
   SADZIĆ POD SKIBE
   SADZIĆ ZA SKIBOM
   SIEKAĆ [POSIEKAĆ] SKIBY

SKIBECKA *rz. ż*
1. **‘mała, cienka skiba’:** *Ciynko skibecka to pokładanie* (matK: Fr).
2. *kuch.* **‘mała, cienka kromka chleba’:** (matK: ŁW).

SKIBIASTY *przym.* **‘o ziemi: z trudem dająca się zabronować po orce’:** *Skibiasto ziym, co sie nie rozskródli* (matK: Fr).

SKIBKA *rz. ż*
1. **‘zdr. od rz. SKIBA w zn. 1.’:** *Klepali te nokłodki, te lymiese, co my orali tym potym, robiyli takie urzondzynia, płuzki, siekace, oboruwace do tyf gruli, no to po jednym rzondku sie oboruwało nie tak jak ze dziś jedzie traktorym i wielorak robi sićko, niy? A downo po jednyj skibce sie orało kónickiym, dwa tygodnie sie wiesne robiyło a dziś robiom wiesne w jedyn dziyń* (KorpSp: Fr).
2. *kuch.* **‘płaski kawałek chleba ucięty ze środka bochenka; zob. też: KROMKA’:** *Kromka || skibka* (matK: ŁW); *Jak chlebuś jes świyzy, to rada zjym skibke z samym masłym* (CoWś 176: ŁN); (Dr, Kr, ŁN, ŁW, NB).

SKICEĆ *cz. ndk* **‘o hartowanym w wodzie żelazie: syczeć’:** *Potym hartuje we wodzie, tak skicy* (matK: Rp).

SKIDAĆ *cz. dk* **‘pobrudzić coś płynną substancją; pochlapać’:** *Takie spyrzkane, skidane wopnym* (matK: Dr). [**skidać sie** – ŁW]

SKIDAĆ SIE *cz. dk* **‘pobrudzić się płynnym pokarmem; pochlapać się; zob. też: SKIDAĆ’:** *Patrzoj, bo sie skidzes* (matK: ŁW).

SKIDAĆ SIE JAK PROSIE **‘wyjątkowo mocno pobrudzić się płynnym pokarmem’:** *Aleś sie okidoł || skidoł sie jak prosie* (matK: Kc).

SKIELTUWAĆ *cz. dk* **‘pozbyć się pieniędzy, majątku, rzeczy itp. w sposób nierozumny i rozrzutny; zmarnotrawić’:** *Kielo skieltuwoł* (matK: ŁN).

SKIEŁATAĆ SIE *cz. dk* **‘zsunąć się’:** *Musiała sie skiełatać płafta* (matK: Łp).

SKIEŁC *rz. mos* **‘człowiek chudy i drobnej postury’:** (matK: ŁN).

SKIEŁKUWAĆ *cz. dk* **‘o ziarnach zboża: wypuścić kiełki; wykiełkować’:** *Zarno skiełkuwało* (matK: Kr); (Fr, Kr). [**skiełuwać** – Fs]

SKIEŁUWAĆ *cz. dk* **‘o ziarnach zboża: wypuścić kiełki; wykiełkować; zob. też: SKIEŁKUWAĆ’:** *Skiełuje zboze* (matK: Fs).

SKIEŁZNÓĆ *cz. dk* **‘ześlizgnąć się’:** *Nogi skiełzły ze skalnyj półki, kie światym targnół huk strzelby* (SpCzyt 40: Rp); *E, kiek roz zahybluwałak sie, ale było, kiek kciała, ociec posed dziesi, a jo tyz tako warciutko była, siadła za hebel i rusała, a to były liście, to jakosi, kie mi skiełza rynka do tego, wiys, do kosoka. O ludzie, pół palca sie odciyno, to juz taki skwarek wisioł. Jo patrzym, krew sie leje, tak jo hip zzo tego hebla. Wyzawijała smatom i pod hebel, pod kapuse sie schowała. O Boze, co to było* [śmieje się] (CzG); (CzG, Kr, Rp).

SKIERUWANIE *rz. n* **‘lekarskie skierowanie do specjalisty, do szpitala’:** *Bez tego skieruwanio to wos nie przijmiom* (matK: Rp).

SKIETKAĆ SIE *cz. dk* **‘zsunąć się z czegoś, zejść’:** *A jak trza było iś na badanie, to jo ni móg, w śpitalu, a ni mógef z wózka sie skietkać, zejś, no bo nogi bolały i nie przełozys nogami. Nale to if nie interesuwało, ze jak ni mozes chodzić, to przijezdzo z wózkiym po ciebie, kładzie, siados na wózek, hajda do windy i windom na dół, tak jak w Nowym Torgu na przikład, niy?* (KorpSp: ŁN).

SKIJAĆ SIE *cz. ndk* **‘jeździć na nartach’:** *Józek sie tyz skijoł?* (matK: Rp).

SKIJE *rz. nmos, daw.* **‘narty; zob. też: NARTY’:** *Nie tak downo, jesce w latak seśdziesiontyk, kie jo był jesce mały, nie godało sie narty, ale skije. Zamiast kijków były kulicki, a bóty były przipinane na sprynzyne abo śponerki. Na kulicki sło sie na grape, coby były ciynkie i mocne. Nojlepse były lyskowe* (NaSp 32: 16); (CzG, Dr, Jw, Łp, Rp).

SKIPIĆ SIE *cz. dk, kuch.* **‘wykipieć; zob. też: WYKIPIEĆ’:** *Jak sie cosi skipi na blache, to taki smynd || smond* (matK: Fs).

SKIPIEĆ *cz. ndk, kuch.* **‘o gotującym się płynie: wylewać się przez brzegi naczynia’:** *Pilnuj mlyko, zeby nie skipiało* (matK: Kc); (Dr, Fr, Jw, Kc, Rp).

SKIPNÓĆ *cz. dk* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: zdechnąć, umrzeć marnie; zob. też: SKAPNÓĆ w zn. 1.’:** *Bo jak nie bes wiedzioł i co zrobić kiedy, no to, no to, skipnies tam* (CzG).

SKISCONY *przym.* **‘sfermentowany’:** *Tote takie zelazne, to włośnie som kónwy, co my w nik dajyme mlyko do mlycarni kozde rano. Jak potym koło połednia mlycorz je przywozi, to trza je dobrze wymyć takim specyjalnym płynym, coby nie było ik cuć i coby mlyko sie nie zepsuło, bo jak brudno bańka, to potym mlyko kiśnie i nie fcom go brać, takiego skisconego* (plSarna: CzG).

SKISCYĆ SIE **‘samoczynnie ulec fermentacji’:** *Zostawio, co sie skiscy ta słodko śmietana* (matK: Dr); *Obrzłe, skwaśniałe mlyko, jak sie jesce nie skiscy* (matK: Kc); (Dr, Kc).

SKISNÓĆ *cz. dk* **‘o produktach spożywczych: stać się kwaśnym na skutek fermentacji’:** *Skisło jedzynie* (matK: Łp); *Wlywo do becki, tam skiśnie, skwaśnie* (matK: Tr); *Skiśnie bez noc* [o cieście

chlebowym] (matK: Nd); (Kr, Łp, Nd, Tr). [**skwaśnieć** – CzG, Tr]

SKIŚNIONTY *przym.* **‘taki, który SKISŁ i nie nadaje się do jedzenia’:** *Zwodniono, skiśnionto śmietana* (matK: Dr).

SKLAGAĆ *cz. dk, past.* **‘zakwasić mleko, zwłaszcza owcze, przez dodanie do niego naturalnego KLOGU lub chemicznej PODPUSCKI’:** *Sklagali, ściyno mu to mlyko* (matK: Fs); (Fr, Fs, ŁN, Tr).

SKLAGAĆ SIE *cz. dk*

1. *past.* **‘o mleku: ściąć się pod wpływem dodanego do niego KLOGU lub PODPUSCKI’:** *Mlyko sie sklagało i be dobry syr* (CoWś 176); (Fr, Fr, ŁN, Tr).
2. **‘o mleku: ściąć się w wymieniu krowy, owcy w przypadku, kiedy krowa lub owca nie były dojone przez dłuższy niż zwykle czas’:** *I krowie trza było to dać wypić, zezryć i skurwot, zakla jesce nie zatwardnół, zeby nie... Bo jak zatwardnół, to juz było gorse, wiys, jak zaskalyrzoł sie, bo biyda go było potym ozrusać, tamto mlyko, óno sie tamok sklagało. Bo długo było, ze dwa dni, trzi dni, to juz było źle* (CzG).

SKLAGANY *przym.* **‘o mleku: ścięty po dodaniu KLOGU lub PODPUSCKI’:** *Sklagane – jak sie nie łapiyło na palce* (matK: Fr); (Fr, ŁN, Tr).

SKLEP *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Sklep* || *spółdzielnia* (matK: ŁW); *Zaparty sklep; idym do sklepu kupić chleba* (matK: Kc); *Drogeryjo taki sklep troche japtycny* (matK: Łp); *Zapar sklep* (matK: Tr); *Chodziół do sklepu na zakupy z wielkom torbom, dzie mioł dudki i kartecke, co mo sklepnik do tyj torby dać* (SpCzyt 132: Jw); *Ón taki sklep mioł powiydzmy no, no karcme, mioł tam powiydzmy, no jak to w sklepie, płótna tam mioł, nyji tam papiyrosy, tam mioł, fajki tam mioł taki towary rozmajite, co trza było prze gospodarzik* (BubSpT 137: Rp); *A kie przechodziyli koło jednego sklepu, Poniezus kupiół za tyn grajcorz cereśnie. A było if 32. Idom dalij, a to słónecko okrutnie piekło, ze jaz z włosók ciurkało* (KowPluc 41: Jw); (ogsp.).

zob. fraz.:
CHODZIĆ JAK ZYD PO PRÓŹNYM SKLEPIE
ZELAZNY SKLEP

SKLEPIĆ *cz. ndk, bud.* **‘układając cegły, kamienie promieniście na sztorc (nie w sposób płaski jak przy zwykłym murowaniu), murować łukowatą konstrukcję nad pomieszczeniem’:** *To tamtom piwnice, co tam mo w brzyzku, to tam Zydzi mieli wielkom piwnice sklepiono, to tam mieli* (RnS 157: ŁN); (Fs, ŁN, Łp).

SKLEPIYNIE *rz. n*

1. *bud.* **‘sklepiony sufit, np. w piwnicy’:** *Sklepiynie nad piwnicom* (matK: Kr); *Sklepiynie na kościele* (matK: Łp); (Dr, Fr, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd, Tr).
2. *kuch.* **‘sklepiony sufit w piecu chlebowym; zob. też: PODNIEBIYNIE w zn. 2.’:** *Sklepiynie było półokrongłe, powała, cegła musiała być wypolono, bo inacyj to ci wyjdzie bylejaki chlyb* (Nd); (Dr, Kc, Kr, ŁW, Nd, Tr).
3. **‘półokrągły sufit w kościele; zob. też: PODNIEBIYNIE w zn. 3.’:** *Podniebiynie* || *sklepiynie* (matK: ŁN, Łp, Tr).

SKLEPNICA *rz. ż* **‘kobieta sprzedająca w sklepie; ekspedientka; zob. też: SKLEPNICKA’:** (matK: CzG, Jw, Rp, Tr).

SKLEPNICKA *rz. ż* **‘kobieta sprzedająca w sklepie; ekspedientka’:** (matK: Dr, Fr, Kc, Kr, Łp, ŁW, Tr). [**sklepnica** – CzG, Jw, Rp, Tr; **sklepowo** – CzG, Dr, Fr, Fs, Rp, Tr]

SKLEPNIK *rz. mos* **‘mężczyzna sprzedający w sklepie; ekspedient’:** *Posłaf cosi kupić, ale sklepnik juz zapar* (CoWś 223: ŁN); *Chodziół do sklepu na zakupy z wielkom torbom, dzie mioł dudki i kartecke, co mo sklepnik do tyj torby dać* (SpCzyt 132: Jw); *Bocym, ze sklepnik sićko wozół na takiyj wodze, co sie zelazne odwozniki dawało na jednom strone, a na drugom w papiyrowyj torbie abo monke, abo cukier. Sklepnik potym rachuwoł na inksyj papiyrowyj torbie. Pisoł tynciannym ołówkiym, kielo co stoji. Ujek nabył tabaku i pośimy ku wodzie* (SpCzyt 146: Rp); *A liter, coz dziś liter, nie doleje ci sklepnik i nie dołozy miary, to ta i mało co sie zmieści. A drzewi, kieś se wypiół liter palenki abo okowitki, toś był i dwa dni pijany, a na trzeci dziyń ześ móg popłókać i z dna wycyckać* (BalNS 64–65: Fr); (Fr, Jw, ŁN, Łp, Rp). [**sklepowy** – CzG, Fr, Fs, Kc, Rp]

SKLEPNIKOWIE *rz. mos* **‘mąż i żona jako właściciele sklepu’:** (GrJMSp 180).

SKLEPOWO *rz. ż* **‘kobieta sprzedająca w sklepie; ekspedientka; zob. też: SKLEPNICKA’:** (matK: CzG, Dr, Fr, Fs, Rp, Tr).

SKLEPOWY *rz. mos* **‘mężczyzna sprzedający w sklepie; ekspedient; zob. też: SKLEPNIK’:** *Sklepowy* || *sklepnik* (matK: CzG); (CzG, Fr, Fs, Kc, Rp).

SKLEROTYKA *rz. ż* **‘skleroza’:** (matK: Fr).

SKLONĆ *cz. dk* **‘skrzyczeć kogoś ostro, używając przy tym przekleństw’:** *Byf cie sklyna* (matK: ŁN); *Cobyście wziyni sklyni chłopa* (matK: Tr); (ŁN, Tr).

SKLORZ *rz. mos* **‘ogpol. szklarz; zob. też: ŚKLORZ’:** (matK: CzG).

SKLUPIEĆ *cz. dk* **‘zwykle o zbożu: obwisnąć z powodu zbyt długiego stania; przejrzeć; zob. też: SKLUPNÓĆ’:** (matK: Łp).

SKLUPIONY *przym.* **‘zwykle o zbożu: taki, który stał zbyt długo nieskoszony w porę i obwisł; przejrzały; zob. też: SKLUPNIONY’:** *Het sklupione do ziymie sie biere* [pochyla się do ziemi – o zbożu] (matK: Łp).

SKLUPNIONTY *przym.* **‘zwykle o zbożu: taki, który stał zbyt długo nieskoszony w porę i obwisł; przejrzały; zob. też: SKLUPNIONY’:** (Fr, Nd, Tr).

SKLUPNIONY *przym.* **‘zwykle o zbożu: taki, który stał zbyt długo nieskoszony w porę i obwisł; przejrzały’:** *Sklupniony jarzec, kłóska na dół, juz dostoł* (matK: Dr); *– Po cym móc poznać, ze zboze jes juz doźrałe? – Po twardości, po kolorze, bo jak jes zielone, no to wiadomo, ze sie nie do kosić, a twardość, jak sie w zbozie sie ścisło, jesce było miynkie, to znacy zboze mo mlyko, to jesce jes nie do kosynio. Dojrzałe zboze musi być twarde i drugo sprawa, jak som kłóska klapnione na dół, pochylone tak na dół koło swojyj łodygi, my to nazywali sklupnione, jak sklupiony był, to juz był dojrzały tak sto procynt* (MMilMCK: Nd); (Dr, Łp, Nd). [**sklupiony** – Łp; **sklupnionty** – Fr, Nd, Tr]

SKLUPNÓĆ *cz. dk* **‘zwykle o zbożu: obwisnąć z powodu zbyt długiego stania; przejrzeć’:** *Sklupło; het było sklupnione, do ziymie sie biere* (matK: Łp); (Łp, Tr). [**sklupieć** – Łp]

SKLYNSNÓĆ *cz. dk* **‘o opuchliźnie: ustąpić’:** *Juz mi gymba sklynsła* (matK: Rp); (Kc, Nd, Rp).

SKLYSCONY *przym.* **‘zgnieciony’:** (matK: Fr).

SKŁADAĆ I zob. SŁOZYĆ

SKŁADAĆ II *cz. ndk* **‘oszczędzać pieniądze z przeznaczeniem na konkretny cel’:** *Składali na te cepiny piniondze* (matK: Nd).
zob. fraz.:
SKŁADAĆ DZIYNKI
SKŁADAĆ LITERY
SKŁADAĆ SIE NA MURZINKA
SKŁADAĆ ŚWIADECTWO
SŁOZYĆ [SKŁADAĆ] MATURE
SŁOZYĆ [SKŁADAĆ] OGIYŃ [OGNIA]
SŁOZYĆ [SKŁADAĆ] WATRE

SKŁADAĆ DZIYNKI ‘dziękować’: *Jo to słysoł, jak downo godali. Głód był strasny i ludzie chodziyli pod gołe niebo i prosiyli Boga. Cosik sie urodziyło i na tom pamiontke chodzom dziynki składać* (NaSp 63: 16: Kr).

SKŁADAĆ LITERY ‘czytać bardzo wolno, łącząc litery w sylaby’: *Składo litery* (matK: Fr).

SKŁADAĆ SIE I zob. SŁOZYĆ SIE

SKŁADAĆ SIE II *cz. ndk* **‘tworzyć całość z wielu elementów’:** *Składajom sie ze śtyróf cyńści* (matK: Łp); *Z tyk sie składo saflicek* (matK: Jw); (Jw, Łp).

SKŁADAĆ SIE NA MURZINKA *daw.* **‘zwyczajowo dawać datki pieniężne na misje; składkę taką organizowano podczas przyjęcia z okazji chrzcin; zebrane pieniądze proboszcz przekazywał na potrzeby misji’:** *A, a, no to tak sie zwykle było, ze krzciny były w niedziele tyz, a potym, potym pod kóniec tyf krzcin, ale to juz koło jedynostyj, bo to krzciny trwały długo, tyz były w dómu u tego, gdzie dziecko sie urodziyło. No ale to tak w jednyj izbie sie mieściyli, no to nie było tak zaś, jak na wesela, ale tyz było duzo dzieci. Pod kóniec zawse godali, ze składajom sie teroz na Murzinke, na Murzinka. To znacy sie na misje. Kazdy jesce dawoł jakieś tam drobne piniondze, noji to potym sie zanosiyło do ksiyndza i ksiondz to posiełoł na misje. Zawse było to na krzcinaf* (Kc).

SKŁADAĆ ŚWIADECTWO ‘być świadkiem w sądzie; świadczyć’: *Starego biyli i stary świadectwo składoł, ze to Ignac winowaty* (matK: Łp).

SKŁADANCOK *rz. mnż* **‘scyzoryk; zob. też: SCYZORYK; 📷 Tabl. II’:** (matK: Łp).

SKŁADANKA *rz. ż, str.* **‘spódnica układana w fałdy’:** (matK: ŁW).

SKŁADANY *przym.*
1. **‘o scyzoryku: dający się złożyć’:** *Scydzoryk składany* (matK: Fr).
2. **‘o spódnicy: plisowana’:** *Składano kidla* [spódnica plisowana] (matK: Łp).

SKŁADKA *rz. ż* **‘zbieranie pieniędzy podczas mszy świętej na potrzeby kościelne; zob. też: SKŁODKA’:** *Zbiyronka – składka na ksiyndza* (matK: Nd).

SKŁADNIE *przysł.* **‘zręcznie, udanie’:** *Składnie napisane* (matK: Rp).

SKŁADOCEK *rz. mnż* **‘scyzoryk; zob. też: SCYZORYK; 📷 Tabl. II’:** *Składok || składocek* (matK: Fs); (SSWG 22); (Fs).

SKŁADOK *rz. mnż* **‘scyzoryk; zob. też: SCYZORYK; 📷 Tabl. II’:** *Składok || składocek* (matK: Fs); (Fs, Rp, Tr).

SKŁADZIĆ *cz. ndk* **‘orać do środka zagonu’:** *Składzione – dwie skiby do kupy* (matK: Tr).

SKŁADZIOK *rz. mnż* **‘niewielki ciągnik, robiony własnoręcznie przez miejscowych rzemieślników z części pochodzących z różnych pojazdów, wykorzystywany głównie do lżejszych prac polowych, zwykle nieprzystosowany**

do poruszania się po drogach publicznych; zob. też: ESIOK w zn. 2.; 📷 Tabl. III’: *To my w Zawoji robiyli tyn traktór, to taki jakisi składziok* (KorpSp: Łp).

SKŁAŚ *cz. dk* **‘rozpalić ogień w piecu’:** *Ludzie kładom ogiyń, trza skłaś* (matK: Dr).

SKŁO *rz. n, blm* **‘szyba w oknie; zob. też: SYBA w zn. 1.’:** (matK: Łp).

SKŁOD *rz. mnż*

1. **‘grzbiet zagonu powstały z dwóch skib oranych do środka’:** *Potym zaś sie juz grule kopie, teroz masinami juz, masinami, downi motykami. Ale to było nawet moze telo dobrze, ze wiycie, te ziym sie juz od razu jakoś, no tak powiym... rolo była wse tako równo, a dziś tom masinom, te role momy wonskie, to ta masina wpiere tom ziym na środek, na to jes nie bardzo dobre u nos, bo składy, na składaf sie potym zarno wolo, a na krajaf zaś ni ma, bardzo malućkie urośnie, no to potym na kraju to w kłósku som trzi, śtyry zornecka, a na środku lygo to jes źle* (BubSpT 134: NB); (Fs, NB, Rp).
2. **‘sterta drzewa, desek zgromadzonych w określonym celu, do budowy, do suszenia itp.’:** *Na składaf drzewo* (matK: Fr); *No, neto juz pierunym kóniom troche dali zryć, neji drzewo zaś srucali na skłod, bo tam go na składzie odbiyrali. Neji i, i drugi roz, neji i co? Wiecór, neji i, i zaś du dómu jechać dwadzieścia kilometrók, i zima jak skurwysyn była. Jak wróbla wygnoł spod strzechy, to zaroz spod, co zamorz* (RnS 48: CzG); (CzG, Fr).
3. **‘pomieszczenie, w którym składa się i przechowuje różne przedmioty’:** *Izba starodowno niedzycko była kuchniom, jadalniom, składym rozmajityf grotów i kont przijyncio gości. Piec starodowny, we ftorym jes piekarnik na wypiykanie chleba, blachom, dzie sie warzyło, a w bynkarcie pieca wmontowany kociołek na ciepłom wode* (Iwan 2: Nd).

   zob. fraz.:
   DO SKŁADU

SKŁODAĆ *cz. ndk, daw.* **‘o społeczności parafialnej: zbierać środki na wyżywienia księdza (dawiej, gdy ksiądz nie miał majątku)’:** *Wyzywność ksiyndzu ludzie skłodali, kie ni mo majontku* (matK: Fr).

SKŁODKA *rz. ż* **‘zbieranie pieniędzy podczas mszy świętej na potrzeby kościelne’:** *Na skłodke, do zwónecka my tak godomy, do zwónecka* (KorpSp: Tr). [**składka** – Nd]

SKŁONNOŚĆ *rz. ż* **‘wrodzona cecha lub właściwość’:** *Skłonność do cego, z cym sie urodziół* (matK: Tr).

SKŁÓCIĆ SIE *cz. dk*

1. **‘pokłócić się z kimś, nakrzyczeć na kogoś; zob. też: OKRZICEĆ’:** *Pani biyła cy po dupie, cy po plecak, cy gdzie choćkiedy i po gymbie nos wybiyła, ale my sie ucyli, a mnie sie tak widzi, wiycie co? Ze tutej słyse z mojyj synowyj, ze jak pani troche pokrzicy na takie dwa roki, trzi roki chodzi do skoły, to matka juz gotowo i juz sie kłóci, ze dziecko jyj umiy, a po co óne sie wadzom z tym dzieckiym. To choćkiedy kiedysi mówiyła Krysia, ze tako ucycielka fajno, tako przisła matka, tak sie skłóciyła, a dziecko sie nie ucy, no to co pani mo zrobić? Cosi tam pokrzicała, to jom tak skrzicała, ze późniyj jaz płakała ta naucycielka* (KorpSp: Rp).
2. **‘o ubraniu: tracąc kolor w wyniku wydzielania z siebie barwnika, zabrudzić, zniszczyć inne rzeczy’:** *Chłopy racyj nie patrzom, moze, jak to powiedzieć? Nie umiejom posegreguwać. A my zaś chyba som takie bardziyj zdyscyplinuwane, ze fcymy posegreguwać to, zeby to sie nie skłóciyło, to z tym nie poplamiyło. A chłopy racyj, tyz umiejom włoncyć automat, bo nie powiymy, ze pralke nie umiy włoncyć. Umiy, ino ze to jes troche dlo nif to sortuwanie ubrań* (KorpSp: NB).

SKNÓĆ *cz. ndk*

1. **‘tracić wilgoć pod wpływem ciepła’:** *U wos w kozłaf sknie* (matK: Fs); *No a dziurawiec sie zbiyro całe gałonzki, uzywo sie kwiat razym z łodygom, ale tyz nie całom. A dlotego sie urywo całe gałonzki, bo potym sie je ściśnie snurkiym i do góry nogami, i dziesik pod bude sie zaniesie abo na bojsko do ciynia, zeby óny, zeby dziurawiec sknół w ciyniu* (Fr); *Do świyncynio zioła wije sie we wionki. W tydziyń po Bozym Ciele zbiyrajom polne i wselnijakie zioła na poświyncynie, coby jak usknom, były do kadzynio. Jak poświyncom, to wiysajom w siyni pynkiym, coby dómu strzegły i tam óne sknom* (BazWierz 141: Kc); (ogsp.).
2. **‘o roślinach: obumierać, niszczeć, głównie z braku wilgoci’:** *Susa, sknom grule || przejom, zółkniejom* (matK: Fs); *Dysca trza duzo, ziymnioki sknom* (matK: Kr); *Suchota trzimo, sknie roślina* (matK: ŁN); *Susia – sknóć zacyno* (matK: Nd); (ogsp.).
3. **‘o człowieku: chudnąć, mizernieć z powodu choroby’:** *Noga skła, nie rosła* (matK: Jw). [**schnóć** – Tr]

SKNYRA *rz. ż* **‘z wyraźną niechęcią o człowieku skąpym, przesadnie oszczędnym; skąpiec, dusigrosz’:** *Sknyra tako, co ani dzieci ni mo* (matK: Nd). [**skuta** – Tr]

SKOBEL *rz. mnż*

1. **‘półokrągłe żelazo wbijane w drewno, tworzące rodzaj ucha, wykorzystywane do przypinania, przywiązywania czegoś; w drzwiach – wbijane w futrynę, w SŁUPY, tworzy wraz z SKÓBLICĄ rodzaj zamknięcia bez zamka; 📷 Tabl. III’:** *Kłodka w skoblu* (matK); *W stodole wrota sie zawiyro na skobel* (matK: Dr); *Nifto sie nie obezwoł, ino wiater zaduł. Łapiyła za skobel do izbicy, pośrała za piec, a tam styrcały bose nozynta jyj chłopca* (SpCzyt 107: Jw); (ogsp.). [**skóbel** – Dr, Jw, Kc; **śkóbel** – ŁW, Nd, Tr]
2. **‘półkoliste ucho w chomącie, do którego upięty jest PAS uprzęży końskiej; zob. też: SKOBLICA w zn. 2.; 📷 Tabl. III’:** *Do usów nawlece takie skoble* (matK: Kr).

SKOBELEK *rz. mnż, bud.* **‘mały SKOBEL’:** *O, tu tu mome jesce taki gornek, co sie na kłodke zamykało.* [*– A do cego ón był?*] *– No omaste, jak mieli z tego, z gynsi te skórki, sadło, no to do tego zamykali, ale zeby fto nie podkrod, to zamkli na kłodke. Tam jes taki skobelek i, i, i zamykało sie. To, to, to ni ma, ni ma juz takiego tu nigdzie, tyn sie zachowoł. Abo cukier jak tam mieli, zeby dzieci nie podkrodały* (RnS 139: Łp).

SKOBLICA *rz. ż*

1. *bud.* **‘narzędzie bednarskie z osadzonym na końcu trzonka ostrzem podobnym do pierścienia, używane do wygładzania wewnętrznej strony klepek w CEBRZIKACH i innych naczyniach drewnianych; 📷 Tabl. V’:** *Skoblica z jednym uchwytym, co sie półokronglyło* (matK: ŁN); (ŁN, ŁW, Nd, Rp). [**skóblica** – Fs, Kc, Nd; **skublica** – Dr, Kc, Tr]
2. **‘półkoliste ucho w chomącie, do którego upięty jest PAS uprzęży końskiej; 📷 Tabl. III’:** *Biegunki takie my nazywali, co trzymały, wojnickeś do tego wsadziyła, była witka i łańcusek, i tu u skoblice u chomóntu sie to trzimało tak, ze kóń trzimał za to, za te wojnicki, bo to były dwa dysle, no to gnatki jakby nie, to, toby mu buchły mu do, do zadku kóniowi, do nóg* (KorpSp: Rp); (Łp, Rp). [**hantaba** – Fs; **klamra** – Nd; **skobel** – Kr; **skóbel** – Kr; **skublica** – ŁN, Nd; **ucho** – Kr]
3. **‘narzędzie służące do nakładania obręczy na koło drewniane; składające się z mocnego, jesionowego trzonka i mające na końcu ruchomy, haczykowaty zaczep; do naciągnięcia obręczy używano trzech takich narzędzi; zob. też: PACHOŁEK II w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** (Fr).
4. **‘ruchome oko (okrągłe lub półokrągłe) przymocowane do górnej żerdzi LYTER, nawlekane na LUŚNIĘ; nalustek; 📷 Tabl. III’:** *Uzwa* ‖ *socha, dziś skoblica* (matK: Fr); *Skoblice, co sie wbijo do luśnie* (matK: Jw); (Fr, Jw). [**antaba** – Fs, Nd; **hantaba** – Nd; **kapica** – Kc; **skóblica** – Fr; **skublica** – Fr; **uzwa** – Fr]
5. **‘prosty, zapadkowy zamek drewniany’:** (matK: Rp).

SKOBLICEK *rz. mnż*

1. **‘mały SKOBELEK’:** (matK: Jw).
2. **‘haczyk do zamykania drzwi, okna; 📷 Tabl. III’:** (matK: Jw).

SKOBLICKA *rz. ż* **‘mała SKOBLICA w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** *Skoblicka – cyści te korytka* (matK: Kr); (ogsp.).

SKOBLIĆ *cz. ndk*

1. **‘zdzierać narzędziem korę ze ściętego drzewa iglastego’:** *Potym sie skobli siykiyrom albo istykiym na klocki do papiyrownie* (matK: Kc); *Istyk był, no to tak, jak co drzewo skoblyli, co z kory obiyrało sie, niy?* (KorpSp: Fr); *Przedtym nie było drzewa wolno w skorupie po prostu tam przewozić, no bo tam, nie wiym, ze względu kornika cy cego tam, tak ze to po prostu skoblyli na ośnikami, y, mieli takie kobyłki i po prostu opiyrali, opiyrali o te kobyłki, o swojom pierś i po prostu skoblyli tom papiyrówke, te metrowe tam klocki, no* (KorpSp: Fs); (Fr, Fs, Kc, Tr).
2. **‘ostrym nożem usuwać szczecinę z zabitej świni’:** *Skobli sie z sierzci* (matK: ŁN); *Skobli sie, z kudeł sie skobli* (matK: Fr); *Koryto, co sie świnie parzi, skobli* (matK: Fs); *Jak zakłuli świnie, brali jom na koryto i opaluwali skucine. W Cornyj Górze skucine polywali wrzoncom wodom i skoblyli nozami* (CoWś 205: CzG); *Chłopi ryftuwali wielkie koryto, włozyli do niego świnie, a były duze – sto piyndziesiont, dwasto kilo. Pololi goroncom wodom, zeby sierzć dobrze schodziyła, jak bedom skoblić. Ocysconom zawiysiyli na orcyku, gazda wycion podgardle, wontrobe zaniós babie, a ta nasmazyła pełny rondel* (BrzyzŚw: Kr); (CzG, Dr, Fr, Fs, Kr, ŁN).

SKOCNO *przysł.* **‘w sposób żywy, energiczny i wesoły’:** *Nuty skocno grać* (matK: Tr).

SKOCNY *przym.* **‘o melodii, tańcu: żywy, zachęcający do tańca’:** *Skocno* ‖ *wesoło muzyka* (matK: Fr).

SKOCURZIĆ SIE *cz. dk* **‘spleśnieć, zepsuć się’:** *Skocurzyły sie śliwki – tak siedzom na kupie* (matK: Rp); *Skocurzyły sie, robi sie po nif tako spleśnielina, stulajom sie do kupy* (matK: Łp); (Łp, Rp).

SKOCYĆ *cz. dk* – **SKOKAĆ** *ndk*

1. **‘ogpol. skoczyć’:** *Jak skocyła do ty Wisły blisko kraja* (matK: Rp); *Hociórek skoce, cupko śtyryma*

nogami od razu (matK: Kc); *Jaz jelyń skocół bez taki duzy potók, przi ftorym z drugiyj strony była straśnie bystro grapa. Kie jelyń skocół, to Głowianda przigion mu rogi do ziymi, a óne wbiyły sie do brzyzecka* (SpCzyt 48: Rp); *Obróciół sie w strone Biylanskik Tater, dzie kozicki nojradziyj przesiaduwały. Hań miyndzy nimi sporo casu zmiyrniół, kie sie im przipatrzuwoł, jak ślebodnie skokały ze skałki na skałke* (SpCzyt 35: Rp); (ogsp.).

2. **‘zachować się agresywnie w stosunku do kogoś’:** *Skokać do bitki* (matK: ŁN); *Ón, kie dostoł miyndzy ziebra, to sie ino brzidźko popatrzoł na Jonka i z rykiym skocół na niego* (SpCzyt 54: Rp); *Pies skocył, cały płasc potargoł* (matK: Kc); (Kc, ŁN, Rp).
3. **‘poderwać się, podejść, podbiec energicznie, by coś zrobić’:** *Skocył do tońca* (matK: Nd); *Chyciył ciupage do ronk i juz sie zamierzoł, zeby zabić cłowieka, ale w jednyj fili skocyła ku niymu carownica, wyrwała mu z ronk ciupage i godo: – Dej mu pokój, to jes śmiały cłowiek. Jo go przerobiym na zbójnika* (SpCzyt 72: Nd); *Obiylyli, neji za dziyń, za dwa dni my schodziyli juz na dół, to juz było blizyj sićko, bo było poryncniyj, bo bezpośrednio sie chodziyło do siuteryny, to juz było wygodniyj, cy wode przyniyś, a wody nie było, kranów nie było. Nic, ino studnia była za, za drógom, no to, to ino sie skocyło wiadrami prosto do siuteryny, to juz było łatwiyj* (RnS 55: Dr); *Widziało sie mu, ze syćkie patrzom na niego, w te casy skocół ze stołecka i dało sie mu pożryć, a tu juz pojedyn zacyno wychodzić z kościoła* (BalNS 38: Fr); *I tak sie biydny jakosi urwoł, co dolecioł du dómu, skocół, łapiół kropić świynconom wodom, krzize po dźwiyrzak robić krydom świynconom, a takimi wecami przecie potym ik otyntokuwali tyk guślorzi* (BubSpT 69–70: Jw); (Dr, Fr, Jw, Nd).

SKOCYĆ NA RÓWNE NOGI ‘powstać, podnieść się gwałtownie’: *Nogle Jonek usłysoł strasecny durk. I sie bez to zaroziućko ze spanio obudziół i skocół na równe nogi. Durk seł od kosaru. Juhasi sie darli strasnym dzikim krzikiym, ze jaz ciyrpki mu po plecak przesły. Psy dojodały do cegosi, a owce becały dziwostwornie* (SpCzyt 54: Rp).

SKODA I *rz. ż* **‘zniszczenia spowodowane przez zwierzęta, zwłaszcza dzikie, przez siły natury’:** *Markotno mu, kie skode mo* (matK: Fs); *My tu mieli takiego somsiada, ze ón zyje do dzisiok i tam taki drugi, ode drógi był, to jak wloz komu do stajnie, to musiała sie jakosi skoda juz stać. No to juz syćka... – Złe ocy. – Co? – Musioł mieć złe ocy. – No ocy mioł złe, ale cymu? Noji tak, ze dzie ino tyn, a pchoł sie tak jak diabli do tyk, do tyk sopók. A jak, a jak juz ftorynsi, do niego jak wloz, fto mioł świnie, niy? No to potrafiyła od razu po nim, za pore, za pore minut juz dyle syćkie przewracała, prała cały corek, to przyseł po mnie, chodźze, chodźze ty jom przepluń, bo Jezus Maryjo, mi sie jesce zdarzi, a za tym pieronym, to juz, juz nie daj Boze!* (CzG); *A my: zaś w skode! Bo to o to chodzi, ze skode zrobi. Óna sie nie nazre, ale, ale skode zrobi, bo wlezie do gruli abo do... do zarna i domarasi* (RnS 59: Dr); *My myśleli, ze ta kotka robi skode, a kotka nie robiyła skody, ba robiył kocur, jesce wiynksy, a nie nas, niy, no. Kotke my zabiyli, skode dali robiom, niy* (BubSpT 23: Dr); *No wiycie, nie same dzikie świnie ryjom, racyj skode robiom. No bo nie małom skode narobiom i jelynie. O tak samo, wiycie, to nie jacy dziko świnia grule zryje, taki jelyń, kie wsadzi pysk w rzondek, to ón potrafi rozpruć z kóńca na kóniec* (BubSpT 110: ŁW); (ogsp.).

SKODA II *cz. nieos.*

1. **‘ktoś wyraża ubolewanie, jest mu przykro, gdy o czymś pomyśli, daje do zrozumienia, że byłoby lepiej, gdyby było inaczej’:** *Skocółbym jo do niyj* [do wody]*, dziywcyny mi skoda* (matK: Łp); *Za Słowiyńska to my dobrze mieli, bo syćkiego było doś i tyf lajbików, i bótów z cholywom, a i barsiony, tebety mozna było od rynki kupić. Seł chłop rano, nie kóniym, bo go było skoda, nojcyńściyj broł ze sobom ciele, ale juz takie dorodne, neji cok mu tam dała: jojka, masło, syry, to sed sprzedać, a za to dostawoł, to cok mu pedziała, zeby nabył, na tyn przikłod, wom powiym barsion* (pmKosz: Nd); *Skoda, ze ni mom drótu, bo byk pokozoła, jak sie krynci kóniki, bo to w ryncak mozna wyrobić ino podwójnie* (pmKosz: CzG); *A na Zielone Świontki kazdymu dziywcynciu stawiało sie moja. Jo pamiyntom juz te casy, ze zamiast smrecków stawialimy olsyne. No bo to, ze skoda smrecków wycinać, no to kazdy chłopiec wiedzioł, komu kce postawić* (Kc); *Mój Michołek ni mo nawet godziwego odzionka, be mu tyz zimno. Nogawicki dziurawe, bótki ozdyrdane... Ej, skoda dziecka, skoda...* (SpCzyt 106: Jw); *Sanuwali go, hej, sanuwali. Skoda im było kóniusia myncyć* (SpCzyt 87: Rp); *Chodziyłaf bez las. Od wiesny do jesiyni boso, bo skoda mi było świyntalnego obucio. Ani troske nie wadziyła mi skóra popukano na stopaf. Nojwortniyjse było to, zef sie mogła uwidzieć z mojom rodzinom* (SpCzyt 84: Nd); (ogsp.).
2. **‘podejmowanie określonego działania jest daremne, skazane na niepowodzenie; nie warto’:**

Skoda mowy (matK: Dr); *Błoto, lypi sie tak, ze skoda sie rusać gdzie* (matK: Kc); *Skoda o byleco sie przisiongać* (matK: Rp); *Skoda tam chodzić po próżnicy* (matK: Rp); *To takie dómaśne nogawice, troske zdarte, ale w dóma if moze nosić, bo to skoda lepse mu dawać* (pmMich: Fr); *Pranie to sie robiyło wtedy, kiedy tak juz wiyncy dziadók sie nazbiyrało, bo skoda by było tak z jednom dziadom gónić ku wodzie* (plSarna: CzG); *Do sklepu zawse chodzym w papuciaf. Pies dziysi mi odwlók papucia i ni mogym go znalyź. Polyłaf w piecu stare dziady i papuciek tyz spolyłaf, bo juz zdarte były i skoda w chałupie trzimać* (pmKosz: Tr); (ogsp.).

zob. fraz.:

IŚ NA SKODE

SKODA GODAĆ

ZROBIĆ SKODE

SKODA GODAĆ *wykrz.* **'szkoda mówić':** *A panowie juz klaskali, cuda robiyli, he, to jes chłopak* [*sic*!]*, to jes to to, ciokoładók mi nadawali, wiycie, piniyndzy, he, skoda godać, to jo ani o gynsiak nie myśloł* (BubSpT 66: Jw); *Pisalimy o samochód* [strażacki]. *Przidzielyli nom, y, y, y, z Osin, taki, taki, y, y, y, samochód Je..., na Jelczu, dziesiynć tysiyncy litrów becka, to był porzonny, co uzywali go do rozpyndzania tłumów, niy? No, późniyj był zakarasuwany na strazacko, to pamiyntom my go wieźli z Opola. My pojechali od razu pod Cynstochowe, tam go karasuwali, no jak my przijechali do wsi po dwof miesioncaf takim samochodym, to, to było świynto takie, ze skoda godać* (Kc); Aniela: *Przyniesłaf troche polywecki z gołymbia i troche świyzego tworóżnika.* Babka: *O! A dziez sie wom jesce i gołomb trafiył?* Aniela: *Nasi świokier to taki gołymbiorz, ze skoda godać* (Czard 75: Nd); (Jw, Kc, Nd).

SKODUWAĆ *cz. ndk* **'wyrządzać szkodę':** *Do jedynostyj trza było pilnuwać, te krowy paś, zeby casym nie wlazły na skode, ale my sami skoduwali, bo my robiyli ogniska. Sło sie, ludzie mieli grule nasadzone, to idymy zapieprzymy dzie grule* (KorpSp: NB).

SKODZIĆ *cz. ndk*

1. **'swoim postępowaniem sprawiać, że ktoś doznaje szkody na zdrowiu, w majątku':** *Okropne cary ruco sie na całom rodzine, kie we Wielgi Piontek zaweźmie sie gnoja kóńskiego i krowiego spod bydlyncio (tego, komu sie fce pobabrać) i tym sie owinie moskola, i zrobi takom walnom bule, a ciśnie to na pole tego, co mu sie skodzi* (BazWierz 139: Jw).
2. **'wywoływać niekorzystne skutki':** *To skodzi siociu* (matK: Jw); *Nacynia drewniane myjom w sałasie na stojonco. Ozpalujom we watrze małe skole gładziuśkie i rucajom je do nacyń, we ftoryk je zimno woda. Musom stoć tyłym do ognia i tako rucać, coby woda nie prysła na ziym, i wte pryndko zakrywajom te satom. Ozpolone skole robiom, co woda wre i w tyj to parze nie trza siuruwać nic, bo złe z tyj to pary abo wody cy skoli skodziyłoby mlyku abo zwierzynciu* (BazWierz 181: Jw).

SKOGUCIĆ SIE *cz. dk* **'o kurze: utracić reakcje właściwe dla kury i zaciąć piać jak kogut':** *Kura sie skoguciyła* (matK: Rp).

SKOK *rz. mnż*

1. **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *A patrzym, a tu leci takie jak ciele wilcysko, a zadnie nogi mu jaz przódzyj głowy dostajom, a leci takiym skokiym, dwa trzi skoki, patrzym, juz je na owcy, juz jom trzimie* (BubSpT 77: Kc); (Jw, Kc).
2. **'mała skocznia narciarska z ubitego śniegu':** [– A jeśli śnieg jest nieubity, to jak jeździsz?] – *No to idzie nos poru, no to satkujemy do góry, neji skoka robimy, neji skokomy* (KorpSp: Dr).

SKOKAĆ I zob. SKOCYĆ

SKOKAĆ II *cz. ndk* **'potocznie: tańczyć':** *Jak znos skokać* (matK: Łp).

SKOKANKA *rz. ż* **'ogpol. skakanka':** *Dziywcynta, nałómiyme chabinek i zrobiyme se skokanki. Jacy musyme te nojciynkse i nojbarzi giyntkie kónce zwionzać* (Nd).

SKOLAK *rz. mos* **'uczeń szkolny; zob. też: UCYŃ':** (matK: CzG).

SKOLE *rz. nmos* **'zbiorowo o kamieniach, głazach':** *Jedna skała, dwie skały, a jak duzo, to sie godo skole* (matK: Tr); *Duzo skoli, wielkie skole* (matK: Kc); *Skała to jes mało, skole momy w rzyce* (matK: Kc); *Daje sie do wiadomości: Po piyrse: Od jutra sołtys zarzondzo siarwark, fto mo pole za Majym, mo sie stawić z zaprzyngiym, bo bedzie trza wozić skole i siuter na Olse* (NaSp 47: 26: Nd); *Przede sićkim no to tak jak nas dóm stary mo tom podmurówke takom ze skoli, no to tam jes mur osiymdziesiont cyntymetrów, bo to skole były z tu z nasyj skały* (RnS 53: Dr); *To tam w koncie tu jak Niwki som, to były takie wielkie skole od brzegu Dunajca, bo Dunajec był do tego brzegu do Niwek, nie było tak jak teroz tam jes – wiys, Jezioro, ino była bystro góra, bystry brzyg tyf Niwek i tam w tyf brzegaf bywały te dziwozony. W takif skolaf, w takif jaskiniaf, ze siedziały te dziwozony* (Fr); (ogsp.).

zob. fraz.:

ŁÓMAĆ SKOLE

SKOLEGUWAĆ SIE *cz. dk* **'nawiązać z kimś przyjacielskie, koleżeńskie stosunki; stać się**

czyimś kolegą': *No tu włośnie we wsi jakoś tak my sie skoleguwały, noji późniyj w miare upływu tyk lat, no to óna juz późniyj przijezdzała sama* (KorpSp; Jw); (Jw, Kc, ŁW).

SKOLENICNIEĆ *cz. dk* **'zdrętwieć, zesztywnieć, zwykle z powodu zimna lub utrzymywania ciała w niewygodnej, nienaturalnej pozycji, np. długiego kucania':** *Skolenicnioł, nie zdole iś* (matK: Łp); *Skolenicniała* [o świni, która ma zdrętwiałe nogi, nie może wstać] (matK: Rp); (Łp, Rp). [**skolyncnieć** – ŁW]

SKOLIĆ *cz. ndk* **'przekazywać zasady i wiedzę, pilnować, żeby ktoś postępował właściwie':** *Choć jo nie narzykom, bo mom dobre dzieci, bo mom ćwioro dzieci, ale nojgorsy to byf powiedzioł tyn nojmniyjsy. Osiym roków mo, bo ón jes taki nojbardziyj rozpiescony przeze mnie i przez mojom zone, bo to tak no nojmłodsy taki. Po dwudziestu poru rokaf, jak my sie pozyniyli, no to tak sie go pilnuje i ón ino te internety, komputery, a my nie umiymy, no to telo dobrze, nie umiymy go tak no po prostu karcić, niy? Jak to i dawać mu takom dyscypline, co ino wiymy, ze to źle robimy, nale juz tyle dobrze momy, ze te starse dzieci momy i óne po prostu go skolom, no wychowujom dzieci dzieci, bo my to tak z przimruzyniym oka, a niefze se pooglondo, a niefze se włoncy tyn komputer, niy?* (KorpSp: Fr).

SKOLKA *rz. ż* **'mała SKAŁA w zn. 1.; kamyk; zob. też: SKOŁKA':** *Fundamynt ze skolki* (matK: Jw).

SKOLNICKA *rz. ż* **'uczennica':** (matK: Fs).

SKOLNIK *rz. mos* **'uczeń szkolny; zob. też: UCYŃ':** *Chłopcy, skolniki chodzom z jaślickami ‖ jasełkami* (matK: ŁW); *Jo do kościoła chodziył jako skolnik, alef nie ministruwoł* (Iwan 38: Nd); (CzG, Dr, Fr, Fs, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

SKOLNO *rz. ż* **'msza święta odprawiana dla dzieci szkolnych':** (matK: ŁW).

SKOLNY I *przym.* **'ogpol. szkolny':** *Skolnym dzieciom fcom zrobić nabozyństwo* (matK: Łp); *Jak sie wysło juz, y, y, y, skóńcył rok skolny, no to sie pasło. Kazdy mioł krowy, to, to koleziaństwo było, to my paśli po trzi, po było tak, chłopcy, a bez połednie nad rzyke, swoje obowionzki, co było trza zrobić, to sie zrobiyło i, i kompać sie* (Kc); (ogsp.). [**skolski** – Nd, Tr]

SKOLNY II *przym.* **'skalisty; zob. też: SKALISTY':** *Wiater duchnół od łańcuchók zimnyk skolnyk Tater, kie Symek Poluwac wyseł przed chałupe z gwintówkom przewiysonom bez plecy i ostrom ciupagom w gorzci* (SpCzyt 35: Rp).

SKOLONY *przym.* **'wykształcony':** *Przecie jesteście cłowiek skolony i range mocie* (matK: Dr).

SKOLSKI *przym.* **'ogpol. szkolny; zob. też: SKOLNY':** *Od września, niy, sie zacynoł rok skolski* (KorpSp: Nd); (Nd, Tr).

SKOLYNCNIEĆ *cz. dk* **'zdrętwieć, zesztywnieć, zwykle z powodu zimna lub utrzymywania ciała w niewygodnej, nienaturalnej pozycji, np. długiego kucania; zob. też: SKOLENICNIEĆ':** (matK: ŁW).

SKOŁA I *rz. ż* **'budynek, w którym uczy się dzieci, młodzież':** *Koło dómu robota była, ale tyz do skoły trza było chodzić. Nie stoła ona tam, dzie je dziś. Ucylimy sie u Mynarcyka. Tam była klasa. Nifto nos nie woziół, na nogak sie chodziyło. Coz było iś, kie była pogoda. Nojgorzi było w zimie* (pmMiś: CzG).

SKOŁA II *rz. ż, blm* **'nauka w szkole':** *Śtyrnoście roków jef mioł, jakef skóńcył skołe, siódmom klase* (matK: Kc); *Pocontkiym grudnia sie zacyna skoła tutej* (BubSpT 32: Dr); *No dy skoła wyglondała tak. Cy było sto dzieci, cy było sto piyndziesiont dzieci, to jedyn ucytel ucół. Downo nie było ucyteli telo, jedyn ucytel groł w kościele i ucół. Kielo razy jo dzieci ucół jak ucytel ustoł, to doł mi óny, ón se poseł lyngnóć, a jof za dwa lata tyz dzieci ucół* (BubSpT 103: ŁN); (Dr, Fs, Kc, ŁN).

zob. fraz.:
CHODZIĆ DO SKOŁY
DAĆ {*kogosi*} DO SKÓŁ
MEŚCIAŃSKO SKOŁA
OPAKUWANO SKOŁA
SKOŁA POLSKO
SKOŁA SŁOWIYŃSKO
SKOŁA WYZSO
SKOŁA ZAWODOWO
ŚREDNIO SKOŁA
TORBA DO SKOŁY
WYCHODZIĆ [WYJŚ] ZE SKOŁY
WYJŚ SKOŁE
WYSOKO SKOŁA

SKOŁA POLSKO 'szkoła, w której językiem nauczania jest język polski': *Ón jesce jom pofolół, ze fajnie, bo wiy pani co, syćko ta gwara, cy spisko, podholańsko cy orawsko, to som podobne i matka przisła telo zadowolono, ze mie zapisała do skoły polskiyj* (CzG).

SKOŁA SŁOWIYŃSKO 'szkoła, w której językiem nauczania jest język słowacki': *Na górze była skoła słowiyńsko* (matK: CzG).

SKOŁA WYZSO 'szczebel w systemie edukacji wyższy od szkoły podstawowej': *A tu był taki dwór, piwowarnia, jak to óni wołali piyrwyj, piwowar taki, co piwo... browar, tu był taki browar, w tyle, w zadku i byli panowie, juz starse ludzie,*

mieli jednom córke. Nale takie panowie, to ni mieli córke w dóma trzimać, bo trza było jom dać do skoły dzieś. A skoła była wyzso jaz w Lewocy. No jak sie ta wyśtuduwała, mature słozyła, no ale została w cionzy. Jak wracała do chałupy, to sie wstydziyła prziś do ojców, niy (BubSpT 71: Kc); (Kc, ŁN).

SKOŁA ZAWODOWO **'szkoła ponadpodstawowa, przygotowująca uczniów do konkretnego zawodu':** *I skoły zawodowe to kazdego nojbardziyj ciekawiyły, do jakiego zawodu fce iś, no tak tak i jo, tak i jo* (RnS 119: Kc).

SKOŁCEĆ *cz. dk* **'o jedzeniu: ostygnąć i stwardnieć':** *Skołcało, kie ochłódło* [jedzenie] (matK: Fr). [**skołcuwieć** – Dr]

SKOŁCOWIAŁY *przym.* **'zdrętwiały, zesztywniały, zwykle z powodu zimna; skostniały; zob. też: SKOŁKOWACIAŁY':** (SSWG 22).

SKOŁCUWIEĆ *cz. dk* **'o jedzeniu: ostygnąć i stwardnieć; zob. też: SKOŁCEĆ':** *Grule mi skołcuwiały* (matK: Dr).

SKOŁECKA *rz. ż* **'mała SKOŁKA; kamyczek':** *Patrzym dzisiok na prochy, smreki, na skołecki! Nic nie znać, ba jakiesi doły, jakiesi poukładane ziabice, ba jakiesi zagłymbiynia. Tutok to syćko na Falsztynie! Cosi sie robiyło! Cosi tu ludzie śtuderuwali* (KowPluc 39: Jw).

SKOŁKA *rz. ż* **'kamyk':** *Nołózka i trzósło, z góry tyn, co rznie tak jak nóz, to było trzósło, a tu na spodzie pługa była nołózka, no to tyz trza było wyklepać, zeby to ciyno, nale po tyk skołkak, kamiyniak różnyk, niy? To sie zatympiyło, neji zaś sie sło do kuźnie* (KorpSp: Rp); *Hanusia i Margietka bawiom sie w sklep. Na ułozonyf deskaf, poprzedziylanyf śpanglami, poukładały pobite trzópki, śklicka nojdzione w karamyskaf i cukierki ze skołek, pozawijane w papiyrki. Anielka ze Zośkom zaś kupujom. Płacom lyskowymi i lipowymi liściami. Towor pakujom do łopuchowyf liści* (SpCzyt 17: Nd); (Nd, Rp). [**skolka** – Jw]

SKOŁKOWACIAŁY *przym.* **'zdrętwiały, zesztywniały, zwykle z powodu zimna; skostniały':** *Nogi spuscone, to skołkowaciałe* (matK: Nd). [**skołcowiały**]

SKOŁKOWACIĆ SIE *cz. dk* **'zdrętwieć, zesztywnieć, zwykle z powodu zimna lub utrzymywania ciała w niewygodnej, nienaturalnej pozycji, np. długiego kucania; zob. też: SKOŁKOWACIEĆ':** *Skołkowaciyły mi sie palce, het* (matK: Rp).

SKOŁKOWACIEĆ *cz. dk* **'zdrętwieć, zesztywnieć, zwykle z powodu zimna lub utrzymywania ciała w niewygodnej, nienaturalnej pozycji, np. długiego kucania':** *Skołkowacioł ze zimy* (matK); *Skołkowacom od zimna nogi* (matK: Tr); *Nom przi tym słuchaniu na het skołkowaciały nogi, iście od tyf zimnyf, twardyf forztów* (SpCzyt 14: Nd); (Fs, ŁN, Nd, Tr). [**skołkowacić sie** – Rp]

SKOŁY *rz. nmos, pok. III* **'szkoła ponadpodstawowa, uczelnia wyższa, studia':** *Syćka we wsi ozprawiali, ze Jasicek pudzie do skół. Kozdy poznajoł po nim, ze ón sie nadaje ino na pana. Roncki mioł ciyniutkie, paluski długie i gymbuśke biołom jak mlyko* (BalSKD 92: Fr); *Jasicek skóńcół cwortom zime, mioł dziesiynć roków, trzeba było coś pomyśleć, jak zaconć, bo na Michała juz trza być w mieście. – Mamuśko – septo do matki – docie mnie do skół? – Matce jaze serce rosło z radości, fciałaby z całyj dusy mieć syna pana. – Idźze, Jasicku, popytoj tate – powiado mu matka – bo wiys, tata jes gazdom, ón zarobio na piniondze. Jak ci koze, to dobrze* (BalSKD 92: Fr); *– Noji tak my zacyni, tam my zacyni gazduwać, noji, nojif juz dalyj do skół nie poseł. No. Skóńcyło sie na, na podstawówce, potym jesce takie było jak, jacy przisposobiynie rolnice trzi lata, trzi roki sie chodziyło.* [– A gdzie było to przysposobienie?] *– No to, to, na miejsce tu przijyzdzoł, to zimowom porom, jak było wiyncyj casu, to my chodziyli przez trzi zimy, tof późniyj jako rolnik dostoł tam dyplom, ze jes po przeskolyniu rolnicym, noji moze, moze, moze późniyj i dziedzicyć gospodarstwo, no to my tak gazduwali* (Kc); (Fr, Kc).

SKOMASACUWAĆ *cz. dk* **'scalić grunty; skomasować; zob. też: SKOMASUWAĆ':** *Skomasacuwane pola* (matK: Kc).

SKOMASUWAĆ *cz. dk* **'scalić grunty':** *Co do gazdostwa, panie, to znowu teroz juz lepi, no z powodu tego, ze jes u nos pole skomasuwane. W trzidziestym dziewiontym roku była skóńcono komasacyja i momy pole zgrupuwane w duzyf kawołkaf, niektorzi majom nawet w dziesiynciu, w dwunastu hektaraf pole* (BubSpT 105: ŁN). [**skomasacuwać** – Kc]

SKOMBIĆ *cz. ndk* **'ogpol. skąpić':** *Skombi tak, ścisko jedno do drugiego, nie popuści nikomu* (matK: Nd).

SKOMPIĆ *cz. ndk* **'żałować komuś czegoś i dawać mu za mało lub w ogóle nic; być skąpym':** *– Nie bemy wom skompić nicego – obiecała Jagnieska. Ne i syćko piyknie, ładnie, weselisko sie odbyło. Po weselu tak było, jak uradziyli. Ociec se ino przi piecu siedzioł, fajke kurzół i spluwoł po ziymi* (BalSKD 97: Fr).

SKOMPIEC *rz. mos* **'człowiek skąpy':** *Skompy, skompiec* (matK: Fs); *Skompiec ‖ skompy ‖ zdyba tako* (matK: Fr); (Fr, Fs, Kc, Kr, Nd).

SKOMPLIWY *przym.* **'bardzo niechętnie dzielący się czymś z drugim; zob. też: SKOMPY':** *Skompy || skompliwy || skompiec* (matK: Kr).

SKOMPOŚĆ *rz. ż* **'ogpol. skąpstwo; zob. też: SKOMPSTWO':** *Na tyf piniondzaf umarła z ty skompości* (matK: Dr).

SKOMPSTWO *rz. n* **'ogpol. skąpstwo':** *Długo przeżyła Pietra. Kie juz umarła i dusa ś niyj wyskocyła, juz tam stoł diaboł z widłami i porwoł jom prosto do piekła. Zasmuciół sie Pietrowyj maci janiół, bo nijako ni móg dostompić do niyj, skrony tego, ze całom duse od tego skompstwa miała cornom* (SpCzyt 26: Jw). [**skompość** – Dr]

SKOMPY *przym.* **'bardzo niechętnie dzielący się czymś z drugim':** *Scypica to skompy, nie udzieli nikomu nic* (matK: Fs); *Scypica, kie skompy* (matK: ŁN); *Pietrowa matka była okrutnie skompo. Nikogo nie poparła, nikomu nie dała moskola, nikomu nie dała odzionka, ino okrutnie zbijała i zbijała* (SpCzyt 26: Jw); *Chłop pojechoł do Miasta i nakupiół mi jakiesi smatki, a i burnus sie tam znaloz, to takie skompe te chłopiska, pedziałaf mu, ze bem w nim na mse chodzić, jak je taki skompy, zeby ludziska widzieli, jako mi wydziylo, bo baba zawse sie fce paradzić, a nie w burnusaf chodzić, bo na niedziele majom syćka paradne takie odziynio* (pmKosz: Kr); (ogsp.). [**skompliwy** – Kr]

SKOND I *zaim. przysłowny*

1. **a) 'używany w pytaniach, wyraża skierowaną do rozmówcy prośbę o określenie miejsca, będącego początkiem trasy ruchu':** *Skond ón przise?* (matK: Kc); *A skond óni przijechali?* (matK: CzG); *Starsymu zawse godom „dziyń dobry", a downo sie godało zawse „dzie idziecie", „skond idziecie". Nigdy sie nie godało „dziyń dobry" ani „do widzynia". Jak sie wiedziało, ze ktoś idzie z dołu du dómu, cy z góry du dómu, to „dzieście byli" abo „dzie idziecie". Jo godom mamie przez ty i tatowi tyz. Nedy nie godom „Irina" do babki, ale „babciu, dziadku". Godom „dzieś była", „dzie idzies". Moje siostry tak nie godajom, ale jo zef jes nojmłodso, to tak godom* (GrJMSp 118); (ogsp.). **b) 'używany w pytaniach, wyraża skierowaną do rozmówcy prośbę o określenie miejsca pochodzenia kogoś, czegoś, źródła informacji':** *Skond sie bierom dzieci?* (matK: Łp); *Ale na pytanie cudzego nie zawse odpowiado chyntnie, scególniyj, kie sie go o jego rzecaf dopytuje. Tak na przikłod na pytanie: „Skondeście?" – pado: – „E, tam spoza Magury". „Nale skond tyz?" – „Je tam zza Kieżmarku". – „Nale przecie?" – „Je dyć psiokrew z Kacwina"* (NaSp 90: 36: Kc); Hanusia: *No wis, a joz-ef nie pomyślała o tym, a skond mos zielone nitki?* Helinka: *Nasa Zośka miała w baksie, tof jyj wziyna, pore mi zostało, weźcie se* (Czard 67: Nd); *Odtamtela mom zaconć cy skond?* (pmBłachut: Fr); – *A skond wiedzieliście, ze óna* [świnia] *mo urok, a nie jes choro po prostu na coś tam?* (CzG); *No ale to my zaś, tom monke, to my, wiycie, skond woziyły? Wtedy, kie Słowiyńsko było, to zaś na Słowiyńsku my przemu... przemycałymy tom monke, no bo u nos nie było takiyj na te babki, ba my stamtela przemycały* (KorpSp: Tr); (ogsp.).
2. **'w takim samym znaczeniu jak w punktach 1.a) i 1.b), używany w pytaniach stanowiących zdania zależne':** *Do wsi dochodziyły wseliniejakie nowinki o ruskif wojokaf. Skond to ludzie wiedzieli i jak to było naprowde, to nie wiym, ale krowy było nom skoda naozaj* (PrP 2017: 242: Nd); *I jednego razu tam król poseł na polówke i tam psi jom napadły, i zacyny scekać, i król se myśli tak: tu cosik jes, kie tak psy scekajom. I naśli jom tamok. No to ón se tyn król myśli, tako ładno, piykno jes tamok dziywka. Ale jyj powiedzieli jesce tak, ze nie śmie do nikogo nic godać, póki if nie wyślubi, ni moze słowa powiedzieć. I ón sie jyj wypytuwoł, skond jes, jak co. Ale óna nic i nic, i nic. Nale se myśli, to jom wezne, bo była bardzo ładno. Wzion jom du dómu prziwiód i bardzo sie do niyj zakochoł* (BubSpT 88: Kr); (ogsp.).

SKOND II *zaim. względny* **'wprowadza zdanie podrzędne, bliżej określające miejsce początku ruchu, źródło, pochodzenie czegoś':** *No ale óna z tego lotu godowego musi trafić do tego samego ula, skond przileciała, a nie zawse trafi, bo niekiedy jom ptosek dziabnie albo gdzieś tam wiatr zawieje i sie zgubi, niy?* (Kc); *Tyn carodziyj mu powiedzioł, ze jak to zrobi, to człowiek, ftory mu porobiył, przidzie pod dźwiyrze z okrutnym bólym i bedzie wołoł o pomoc. Ale nie trza takiego puscać du dómu ani mu pomogać w boleści. Nief idzie, skond przised* (SpCzyt 142: Nd); *Chodziyła w długiyj kosuli, bez zopaski i bez smatki. Nie wiada, skond sie tam wziyna, ale chłopom nie robiyła nijakiyj krziwdy* (SpCzyt 150: Jw); *Pietrowi sie zafciało pić, ale wody nikany nie było, a Poniezus wychylół sie na przodek i puściół jednom cereśnie. Ej! Wartko sie zgion Pieter. Nie patrzoł, skond sie wziyna i zjod jom. Zaś Poniezus puściół drugom! Zaś sie Pieter Paweł zgion. A kie tom drugom zjod, to zaś Poniezus puściół cereśnie* (KowPluc 41: Jw); *Jak zacyno sumieć, tak przise taki ladowiec, ze tom Chowańcowom do cysta tam zbiyło. A na Tyborowom lyn po jednym spadło. Óna sie*

dziwiyła na to, skond tyn potargus moze wiedzieć – i to był płanetnik (ŚlizPPN 59: Jw); *Uderzyło mie to, ze tak po nasymu godo, i bardzok był ciekawy, skond ón moze być. Roz, w Lewocy to było, nadesła mi sposobność, zek sie móg ozgwarzić z jednym takim „śliwkorzym". Z nasyj gawyndy wysło, ze pochodzi ón z Magury, z Kacwina. Ozpowiedzioł mi o selicym* (NaSp 90: 36: Kc) (ogsp.).

SKOND III *dop.* **'tym wyrazem mówiący zdecydowanie zaprzecza rozmówcy, zwykle w odpowiedzi na pytanie, propozycję':** *Rano prziśli po niego: – Józek dzieś ty był? Dzieś ty był rano? Noji nie był nikeny, skond, jo przeciez nikeny nie był. Ale to pudzies na posterunek. No to go wziyni na posterunek: powiydz, dzieś był? A nikeny! Jak mu doł jednom z ty strony, powiydz, dzieś był? Nie byłef nikeny. Jak mu doł z drugiyj strony drugom; powiydz, dzieś był? Nie byłef nikeny* (BubSpT 24: Dr); *Na przikłod mi radzi tak, ze jes taki korzyń, nazywo sie chłopek, ze jak go..., no skond mu było wierzić panocku, ze jes taki korzyń, ze go trza iś do gór kopać, ale go musi odpytać, ze odpytać go, zeby nie krzicoł, no taki, bo ón był tyn korzyń zywy* (BubSpT 58: Jw); (ogsp.).

SKONDSI *zaim. przysłowny* **'wskazuje na nieokreślone miejsce pochodzenia czegoś lub nieokreślone miejsce początkowe ruchu; skądś':** *Przi-wlók sie skondsi* (matK: Łp); *Skondsi przise̜ł, nie wiym, skond* (matK: Łp); *Mojego stryka tak mamiyło, jak wracoł skondsi* (matK: Dr); *Co my tam robiyli w tyj kuriniarni? Ne, ne to woziyli kury skondsi z, z jakifsi... Nie wiym, jak to wom powiedzieć, z kołchozów, niy?* (RnS 171: ŁW); (ogsp.). [**skondsik** – Dr, Fr, Fs, Kr, ŁN, Łp, ŁW, NB]

SKONDSIK *zaim. przysłowny* **'wskazuje na nieokreślone miejsce pochodzenia czegoś lub nieokreślone miejsce początkowe ruchu; skądś; zob. też: SKONSI':** *Skond* || *skondsi* || *skondsik* (matK: ŁW); (Dr, Fr, Fs, Kr, ŁN, Łp, ŁW, NB).

SKONTROLUWAĆ *cz. dk* **'ogpol. skontrolować':** *Pośli skontroluwać, skontroluwali* (matK: Łp).

SKOP *rz. mż, past.* **'kastrowany baran':** (matK: Fr, Jw, ŁN); (TPPG I: 169: ŁN); (Fr, Jw, ŁN).

SKOPCIAŁY *przym.* **'brudny od sadzy unoszącej się z dymem; okopcony; zob. też: SKOPCIANY':** *Skopciałe śkło* (matK: ŁN).

SKOPCIANY *przym.* **'brudny od sadzy unoszącej się z dymem; okopcony':** *Skopciane het drzewo od dymu* (matK: Dr). [**skopciały** – ŁN]

SKOPIEC *rz. mnż* **'okrągłe, drewniane naczynie z BEDNOREK (współcześnie – wiaderko metalowe, często emaliowane), o pojemności kilku litrów, mające jedno ucho, używane do dojenia krów; 📷 Tabl. III':** *Skopiec to je do dojynio krów, wiaderko inacyj. Downo to drewniane sićko było, teroz zelazne. Jak ftoro krowa na wycielyniu, ne to jesce sie i na połednie sło dojić, do tego skopca. A jak niy, to rano i wiecór* (pmJerd: Fr); *I rano, i wiecór trza krowe podojić. Jak jes wycielonka, to jesce i w połednie. Ale do cegosi trza dojić, no to bieryme skopiec, neji do sopy. Piyrwi, to my mieli drewniany skopiec, ale teroz to i tyn plastikowy. Tyn plastikowy skopiec to sie lepi myje, bo drewniany to ciynzko wymyć, trza go dobrze cuchać* (Jw); *Dojyłymy potym nieskoro. Krowa grzoła, mlyko sumiało, pore razy usłaf przi dojyniu i wylołaf mlyko ze skopca. Za to odrachuwali mi ze słuzby. Jak ftosi cosi zepsuł, choćby i niefcyncy, gazda mioł jedno powiedzynie: – Jak marnujes cudze, to marnujes i swoje – i juz nifto mu sie nigdy nie przeciwiył i nie opowozył nic zrobić na despet* (SpCzyt 83: Nd); (TPPG I 169: ŁN); (ogsp.).

SKOPUWAĆ *cz. ndk* **'ściągać KOPOCEM gnój z wozu':** (matK: Kc).

SKOPUWANIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. SKOPUWAĆ':** *Kopoc – widły skrziwione na dół do skopuwanio gnoju* (matK: Kc).

SKOPYRTAĆ *cz. dk* **'przewrócić energicznie wszystko do ostatniego, czyniąc wielki bałagan; poprzewracać, zburzyć':** *Zajechalimy do Zokopanego, tam widzielimy przepiykne sikowki motorowe, a tele mocne, ze kie puści zwarty prond, choćby na murowanice, to od razu cały dóm skopyrce do góry nogami* (GazPod 1932, nr 36: 7: Fr); (Fr, ŁN).

SKOPYRTAĆ SIE 'przewrócić się': *Przipolył mu, ze sie jaz skopyrce* (matK: Fr); *Oślada to jes cosik takie, ze dejmy na to, dziadek lezy w śpytolu i umiyro, a w tym dómu spadnie tam zygor cy na przikłod jes na stole gornecek z cymsik i tyn gornecek pynknie, i syćko sie wylyje, abo sie skopyrtoł stołek, abo dziesik cosik durknie. No to jes ta oślada, to tyn cłowiek przise̜ł zasygnalizować, poinformować dómowników, ze ón juz odese̜ł z tego świata* (Fr); *Ogón mu przciscyknół do śróbstoka. Ciert zaś co mila to sie skopyrtoł na ziymie, bo wiater rusoł dźwiyrzami. Jano kowol, jak widzioł, ze ciert leci na ziymie, to go wse stawioł na nogi i mamrotał mu: – Hrom sa ti do matere, dy jo ci nie fcym źle, co uciekos! – I buf-buf go młotkiym po rogaf, jaze mu poodlatuwały* (BalNPK 45: Fr); (Fr, ŁW, Tr).

SKOPYTEK *rz. mnż* **'mały SKOPIEC do dojenia krów':** *Prawie przed kolybom zjawiyła sie*

Jagnieska, co to na kóńcu dziedziny bywo i kapke je świdrowato: – Pochwalon Jeziś Kristus! – powiado. – Witoj, coz ta nowego? – odpowiado baca. – Phi, nic ta takiego, ino ta somsiada, dziadula zatracono z krziwymi palcyskami, óna mi mlyko odbiyro. Przecie telo mo gruntu, co i jo, w saflikaf mlyko nosi z obory, a jo nie udojym, ino do skopetka. Dziś-ef krwawe mlyko udojyła (BalSKD 107–108: Fr); (Fr, Łp).

SKORAĆ *cz. dk* **'o Bogu: wymierzyć karę, doświadczyć człowieka ciężką próbą':** *Tak Bóg skoroł* (matK: CzG); *Skorołeś mie Boze, skorołeś mie marnie, co nojwiynkso dziada, to sie ku mnie garnie* (matK: Dr); (CzG, Dr).

zob. fraz.:

BÓG {*kogosi*} SKORZE

SKORANIE BOSKIE 'kara boska': *Hyr o tym, co sie stało, poseł po dziedzinie, a i inksyk ludzi tyz rusyło sumiynie, ze to źle robiom. – Dziś, chłopce, nicego ludziom nie brakuje, ale tyz tak myślom, jak tamci na tyj grapie: jakoz by tu sie pozbyć starego człeka, coby nie było przi nim roboty i coby w dóma nie zawodzoł! Ale ty se zapamiyntoj, ze to wielki grzyk i na kozdego skróś takiego myślynio moze przijś skoranie Boskie* (SpCzyt 99: CzG).

SKORANIEC *rz. mos* **'łobuz':** (SSWG 22).

zob. fraz.:

JAK SKORAŃCY [SKORANIE]

SKORO I *przysł., zwykle w stopniu wyższym i najwyższym* **'szybko, prędko':** *Pryndzyj = skorzyj = chytrzyj* (matK: Fr); *Dzisio gdziesi skorzi zarobić* (matK: Łp); *Była, pamiyntom, była karcma haniok, to był karcmorz, nazywoł sie Englynder, to był Zyd, hej. Downo nie dali katolikowi karcmy, ino Zyd kozdy mioł i to tak było w państwie, ze choćby jakom zasługe mioł, kie pytoł katolik o licencyjom, zeby mu pozwolyli na karcme albo na sklep, a Zyd ni mioł nijakiyj zasługi, tak Zydowi skorzyj dali, a katolikowi nie dali* (BubSpT 50: Fr); *Późni sie wleje do kiernicki i robiymy rynkami. Robiymy rynkami, no doś długie casy. Jak jes zimno, no to chośkiedy mlyka przegotujym i wlejym ciepłego, to skorzyj, a jak niy, to wlejym do wiadra ciepłyj wody i kiernicke włozym do ciepłyj wody, i weznym se okrocym, i trzimiym tu, i robiym masło tak. Późni, jak sie juz potym krupi, no to sie juz masło zrobi i wyjmujymy. I jesce na file tak sie skackuje, zeby to te sićkie krupy zesły* (BubSpT 144: Tr); (Fr, Łp, Tr).

SKORO II *spój.*

1. **'przyłącza zdanie podrzędne określające moment wystąpienia zdarzenia, będącego przedmiotem czyjegoś oczekiwania, starań itp., a jednocześnie koniec trwania stanu rzeczy opisanego w zdaniu nadrzędnym (zwykle zawiera ono czasowniki: *cekać*, *wartuwać*, *wyziyrać*, *słuchać* itp.); aż':** *A Jezus kochany. Człowiek cekoł, skoro sie skóńcy siódmo klasa i hajda* (CzG); *Na ślacyjonie w Kiezmarku ociec go juz cekoł z wozym, kónia mieli tego samego, co i downiyj. Ludzie powychodziyli ze zeleźnice, ociec patrzi, skoro uwidzi Bartusia, ale nie zbocoł syna swojego. A Bartek staje przed ojcym, zasalityruwoł i pyto sie: – Tato, nie poznajecie mnie? – Obłapiyli sie i ociec z płacym mu odpowiado: – Ne, dziez byf cie poznoł, kieś taki wyparadzony...* (BalSKD 103: Fr); (ogsp.).
2. **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Widocnie jes to jakiesik cosik, jakieś działanie Boskie w tym jes, skoro to tak sie, tak sie robi* (Fr); *Tam musiała być mogiła zbiorco, skoro, skoro tyle było głów tam, nawet na dobrom sprawe nie było casu trumny zrobić, tylko zbiyrali na jakomsi kare, bo tak to babka godali, ludzi zbiyrali na kare, była specjalno kara zrobiono, wozono, jechano po wsi, byli ludzie specjalni, ktorzi byli za to odpowiedni, ktorzi i tak potym zmarli, i tak, no bo jak to po prostu to morowe powietrze* (KorpSp: NB); *– To cymu óna płace? – dopytywoł sie janioł. – Z radości i ze smutku, z bólu i osamotniynio, ze strachu o dzieci, ale i z dumy casym tyz – wyjaśniył Pon Bóg. – O, Panie Boze, Wyście som wielkiym Stwórcom, skoroście potrafiyli stworzić matke. – To prowda, ale pamiyntoj, janiołku, ze nie kozdo łza tyj matki jes mojom robotom* (SpCzyt 25: Kr); *Ociec Michała musioł tyz cynić nauke, skoro siedmioro swojif dzieci posłoł do skół. Michoł skóńcył seść klas skoły powsechnyj w rodzinnyj wsi* (SpCzyt 133: Nd); (ogsp.).

SKORO III *mod.* **'tym słowem, łączącym się z wyróżnionym składnikiem zdania, mówiący podkreśla, że zakres (odniesienie) wielkość, liczba, miara, natężenie, zasięg przestrzenny lub czasowy czegoś, wygląd itp. są bliskie wskazanemu w zdaniu i niewiele brakuje, by ściśle odpowiadały rzeczywistości; niemal, prawie':** *Rano jesce* [w ZIELONE ŚWIONTKI], *skoro sie nie świtało, sła muzyka, chłopcy śpiywali. To było piyrse ogranie mojów, takie jacy zaroz po postawiyniu. Potym przisеł piyrsy dziyń świont, a w drugi dziyń świont, w Zielone Świontki ogrywało sie juz moje bardziyj hucnie* (Kc).

zob. fraz.:

CO SKORO

SKORUPA *rz. ż*
1. **‘twarda i gruba kora drzewa’:** *Skóra* || *skorupa* (matK: Fr); *Skorupe sie łupi* || *ściongo* (matK: Fs); (CzG, Fr, Fs, Kc, Tr).
2. **‘łuska, łupina okrywająca zwykle nasiono; skorupa’:** *Łupa* || *skorupa* (matK: Kc).
3. **‘zamarznięta górna warstwa śniegu’:** *Przimarznionto skorupa śniygu* (matK: Nd).
4. **‘twardy spód bochenka chleba’:** (matK: Jw).

SKORUPINA *rz. ż* **‘skorupka jaja; zob. też: SKORUPKA’:** (matK: Dr, Łp).

SKORUPKA *rz. ż* **‘ogpol. skorupka jajka’:** *Skorupka* || *łupina* (matK: ŁW); (Fr, Fs, ŁW).
⊛ *Nakuzuwała mama: skorupek z jojek nie wyrucojcie, a jakby upadła na ziym, to jom dźwignijcie, zakopiym jom w ogródku to mysy i krety z ziymi wyzynymy, bo bioło jak te skorupki kapusta i gonsiynic nie be* (NaSp 35: 16). [**skorupina** – Dr, Łp; **skóra** – Nd, Tr; **skurpina** – Tr]

SKORUSA *rz. ż* **‘jarzębina (*Sorbus aucuparia* L.); zob. też: JARZOMBEK; 📷 Tabl. I’:** *Jarzymbina* || *skorusa* (matK: Tr); *Skorusa to mo takie bobulki cyrwone, imiełuchy to okrutnie jedzom* (matK: Kc); (CzG, Jw, Kc, Łp, Rp, Tr).

SKORUSYNA *rz. ż* **‘jarzębina (*Sorbus aucuparia* L.); zob. też: JARZOMBEK; 📷 Tabl. I’:** (CoWś 214: CzG).

SKORY *przym.* **‘prędko i chętnie podejmujący jakieś działanie; prędki’:** *Skory do bitki* (pmMich: Fr).

SKORZISTAĆ *cz. dk* **‘ogpol. skorzystać’:** *Z okazje skorzistała* (matK: Tr); *Skorzistoł – dali za darmo* (matK: Tr); (Kc, Nd, Tr).

SKORZYJ *mod.* **‘za pomocą tego słowa mówiący sygnalizuje, że uważa coś za bardziej prawdopodobne, odpowiednie itp. niż coś innego’:** *Chłop to ta skorzyj wiy* (matK: ŁN); *Downo nie dali katolikowi karcmy, ino Zyd kozdy mioł i to tak było w państwie, ze choćby jakom zasługe mioł, kie pytoł katolik o licencyjom, zeby mu pozwoliyli na karcme, albo na sklep, a Zyd ni mioł nijakiyj zasługi, tak Zydowi skorzyj dali, a katolikowi nie dali* (BubSpT 50: Fr); (Fr, ŁN, Łp, ŁW).

SKOS *rz. mnż*
zob. fraz.:
DO SKOSA
NA SKOS
PO SKOSIE

SKOSA *RZ. Ż*
zob. fraz.:
NA SKOSE

SKOSARZIĆ *cz. dk* **‘w naturalny sposób użyźnić ziemię nawozem pozostawionym przez owce przetrzymywane w nocy w KOSORZE; po zadeptaniu trawy przez owce KOSOR jest przestawiany na nowe miejsce’:** (KorpSp: Rp).

SKOSIĆ *cz. dk* **‘ściąć trawę, zboże kosą, kosiarką’:** *Skosone zboze lezy na pokosaf* (matK: ŁW); *Za dwa dni se skosym tyn fałatek* (matK: Łp); *Wykosiył abo skosiył cały kawołek pola, bo działke to juz tam mało kiedy fto godoł o działkaf, nie tak jak dziś* (Nd); (ogsp.).

SKOSTUWAĆ *cz. dk*
1. **‘sprawdzić smak, próbować’:** *Skostuwać trzeba, jakie sie to udało* [o gorzałce]*, jak skostuwali* (matK: Łp).
2. **‘doświadczyć czegoś osobiście’:** *Skostuwoł i jo z tego zawodu* [ciesielskiego]*, jak my na dole stawiali przi smyntorzu, my krzesali, ociec mój był juz zchorzały, wiync przewoźnief som krzesoł, bo nojonć nie było za co, i tak jef przekładoł te siykiery, roz jednom, zaś drugom i na kóńcu topór, ktorym sie juz belke cyściyło po snur* (Iwan 44: Nd).

SKOSUWAĆ *cz. ndk* **‘bronować na skos’:** (matK: Tr).

SKOŚKANY *przym.* **‘o człowieku: przekrzywiający stopy w czasie chodzenia’:** *Skośkany – kie kośławy i nogawice zmarasi* (matK: Nd).

SKOŚNICA *rz. ż* **‘mocno nachylone żłoby doprowadzające wodę do podsiębiernego koła wodnego; 📷 Tabl. V’:** (JostSłG 26: NB).

SKOŚNO *przysł.* **‘ukośnie’:** *Kie drzewo rzezom skośno* (matK: Rp).

SKOWEREK *rz. mnż, past.* **‘wyjmowana poprzeczka w GIELECIE, służąca za uchwyt przy noszeniu GIELETY z udojonym mlekiem do SAŁASU; 📷 Tabl. III’:** *To było drewniane wiadro z takim, y, bez środek sed, nazywali to patyk, no to, to nazywali to skowerek* (KorpSp: Łp).

SKOWRONEK *rz. mż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Wychodziółek na pole, wyziyroł tyj wiesny. Gyńś juz siedziała na jojkak. Przileciały juz pluskwy i skowronki wywodzieły. Przisły i ruskie świynta, bo gazda doł mi paska. Woda okrutnie wielgo buchła i hucała, bo śniyg naroz ginół* (KowPluc 46: Jw); *Prosto polecioł do Matki Boskiyj i juz z pola krzicoł: – Matko Bosko, ratujciez, bo moja matka w piekle! – Hipła Matka Boska z ławy, bo prawie przyndła, oparła wartko przisiodke o ściane, odchyłyła dźwiyrze i krzikła: – Chybojcie! – tak głośno, ze jaz skowronek podfurgnół, bo sie zlonk* (SpCzyt 26: Jw); *Jaskółke, jaskółka jes corno, óna tak chytro furgo. Skowronka, tyz mo takie pod brzuchym zółte takie pomarańcowe. Wróbla, śtyrnagla, śtyrnagel taki jes, zółte pod brzuchym mo, a na wiyrchu mo to zielone takie* (BubSpT 97: Kr); (ogsp.).

⊛ *Cekali ludzie na tyn dziyń. Juz od rana wychodziół gazda i słuchoł bez cały dzień, cy nie usłysy skowronka. Uwazuwali w tym dniu na pogode, jako pogoda w dziyń świyntyj Agnieski, tako be i wiesna* (NaSp 58: 12: Jw).

SKOZAĆ *cz. dk* **‘zbliżyć się, podejść do kogoś’:** *Nie do skozać do siebie* [nie pozwoli podejść do siebie – o złym koniu] || *nie do sie nawinóć* (matK: Dr).

SKOZAĆ SIE *cz. dk* **‘pokazać się’:** *Ón sie wiecór nie skoze nigdy, bo sie boji* (matK: Dr).

SKÓBEL *rz. mnż*

1. **‘półokrągłe żelazo wbijane w drewno, tworzące rodzaj ucha, wykorzystywane do przypinania, przywiązywania czegoś; w drzwiach – wbijane w futrynę, w SŁUPY, tworzy wraz z SKÓBLICĄ rodzaj zamknięcia bez zamka; zob. też: SKOBEL w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** *Skóbel w dźwiyrzaf* (matK: Kc); *W stodole wrota sie zawiyro na skóbel* (matK: Dr); *Skóble z hrubsego drutu, smyrekowe* (matK: Jw); (Dr, Jw, Kc).
2. **‘półkoliste ucho w chomącie, do którego upięty jest PAS uprzęży końskiej; zob. też: SKOBLICA w zn. 2.; 📷 Tabl. III’:** (matK: Kr).

SKÓBLICA *rz. ż*

1. *bud.* **‘narzędzie bednarskie z osadzonym na końcu trzonka ostrzem podobnym do pierścienia, używane do wygładzania wewnętrznej strony klepek w CEBRZIKACH i innych naczyniach drewnianych; zob. też: SKOBLICA w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** *Skóblica, co wyzłobi* (matK: Fs); *Skóblica || motycka* (matK: Kc); *Skóblica || skóblicka* (matK: Nd); (Fs, Kc, Nd).
2. **‘żelazo z otworem, przez który przechodzi SKOBEL, tworząc razem rodzaj zamknięcia bez zamka; 📷 Tabl. III’:** (matK: Fr).
3. **‘narzędzie służące do nakładania obręczy na koło drewniane; składające się z mocnego, jesionowego trzonka i mające na końcu ruchomy, haczykowaty zaczep; do naciągnięcia obręczy używano trzech takich narzędzi; zob. też: PACHOŁEK II w zn. 1.; 📷 Tabl. V’:** *Skóblica do nacionganio rafów* (matK: Fr).
4. **‘ruchome oko (okrągłe lub półokrągłe) przymocowane do górnej żerdzi LYTER, nawlekane na LUŚNIĘ; nalustek; zob. też: SKOBLICA w zn. 4.; 📷 Tabl. III’:** *Luśnie ze skóblicom, coby sie lytra nie zwalyła* (matK: Fr).

SKÓBLICKA *rz. ż*

1. **‘żelazne ucho na końcu PASÓW, u którego upięty jest NOKÓNIEC; 📷 Tabl. III’:** *Skóblicki, co na orcyki nawłócy* (matK: Fr).
2. **‘zdr. od rz. SKÓBLICA w zn. 1.’:** (matK: Nd).

SKÓŁKA *rz. ż* **‘teren uprawy sadzonek leśnych drzew’:** (pmMaj); (Kc, Rp).

SKÓMLEĆ *cz. ndk* **‘o psie: wydawać cichy głos w sytuacji, kiedy coś chce’:** *Pies skómli* (matK: Dr); *Skómli || jojdze || skucy* (matK: Rp); (ogsp.).

SKÓNAĆ *cz. dk* **‘umrzeć, skonać’:** *Na óni klynkali przed nim, płakali i tego. No godo, ze ani pozycyć, no ni momy sto złotyf, ale bylibymy dziesi by my pozycyli, a jakby juz nie pozycyli, to, to przecie tego tego nie zrobiymy, zebymy doktora nie wypłaciyli. Nie! Na ocaf córka skónała, ale nie zrobiył operacyji* (RnS 133: Kr); (Dr, Kr).

SKÓŃCYĆ *cz. dk*

1. **‘sfinalizować jakąś pracę, działanie’:** *Musi wyzdajać tom kose, zeby skóńcyć* (matK: Fr); *Dudni, kie duzo godo, ni moze to dudniynie skóńcyć* (matK: ŁN); *Nie tyn, co zacyno, ba tyn, co skóńcy* (matK: Łp); *– Kiedyz tyn was Jaś skóńcy, dy juz duzy chabelcok, juz i bausy sie mu puscajom pod nosym? – Dyć, juz tom mature mo po wieśnie składać – objaśnioł ociec – to cy jo wiym, kiedy skóńcy?* (BalSKD 94: Fr); *Gorzci sie skłodało na jednom kupke, jak sie skóńcyło na miyndlicy, móc powiedzieć, tak na poły była gorzć lnu ocyscono. Brało sie do rynki trojacke. Cym sie rożniyła trojacka od miyndlice? Ze miała dwa zymby, to juz ocyscała gorzć lnu, tak móc powiedzieć doscyntnie z paździyrzi* (Iwan 79: Nd); *Cupłaf se przi grobie mojyj matki. Fciałaf sie pomodlić, ale przed ocami stanyły mi moje młode roki. Matka umarli, kied jef skończyła śtyrnoście roków* (SpCzyt 82: Nd); (ogsp.).
2. **‘podniośle: umrzeć’:** *Skocył na dół, noji ze uciók, dziesi na strone tam Liptowa, na Słowacji, no ze go tam znowu złapali, bo tam jakoś kochanka, frajyrka, no ze go zdradziyła, noji tak ze go juz potym powiysiyli. Noji ze juz skóńcył zycie* (BubSpT 129: Nd).
3. **‘z nacechowaniem emocjonalnym: doprowadzić kogoś do śmierci’:** *Nie doś, ze my mało Franka nie skóńcyli, to jescemy bitke dostali. Nie widziało nom sie to straśnie. Jedyn na drugiego my srucali wine* (pmMiś: CzG).

SKÓŃCYĆ SIE *cz. dk*

1. **‘ogpol. skończyć się’:** *Potym sie skóńcyła wojna* (matK: NB); *Noji nic na ostatku jak sie juz skóńcyła ta bacówka, ej, ale kie byk wom opowiedzioł, co sie mi zrobióło na tyj bacówce, jak mi poguślół jedyn skubaniec* (BubSpT 66: Jw); *Była przedostatnio niedziela przed Wielkanocom. Ledwo skóńcyła sie Wielko Mso, ucichły zwóny, a juz od wyśniego kóńca sły dziywcynta ze śmiertuskom* (SpCzyt 120: Nd); *Zaklaś był kawalerym, toś móg choćco*

robić, a potym ześ sie ozyniół, to ci sie juz skóńcyło. Baba cie tak przipilnuje, ze nie bedzies góniół za inksymi dziywcyntami. Juześ sie ozyniół, to teroz musis baby słuchać (plSarna: CzG); (ogsp.).

2. **‘zużyć się całkiem, wyczerpać się’:** *Trafiyło sie, ze do młyna sie zawiezło, ale trzeba było długo cekać, bo był nawoł. Monka sie skóńcyła z poprzedniego mlecio, a jeś trzeba, to młynek był ratunkiym* (Iwan 73: Nd).

SKÓRA *rz. ż*

1. **‘tkanka okrywająca ciało człowieka, zwierzęcia’:** *Posiado sie skóra* (matK: Kc); *Siyrotki – pozbiyro sie tak skóra* (matK: ŁN); *Złoza – kóń złozy, gnój sie mu leje ze skóry* (matK: Kc); *Tyn by złupiół i skóre ś niego* (matK: Łp); *Łupi sie skóre z barana* (matK: Nd); *– Chlyb to jesce jo stosujym, jak sie zarznym nozym kiedy tu, to ino chleba prziłozym. – Jak urznym palcym do cyrkuły, jaz mi skóra zesła, to my załozyli, całom piyntke z chleba urzneli, włozyła. Zawieźli w Zokopane, to tak patrzyli doktory, ze co to znacy? No a krew sie nie loła, nie było nic* (CzG); (ogsp.).
2. **‘odarta skóra ze zwierzęcia (wyprawiona lub nie)’:** *Serdok ze skóry baranowyj* (matK: Tr); *Wyrobić skóry* (matK: Kc); *Juchtowo skóra, zółto, twardso jak boksowo* (matK: Fr); *Garbiorz z krowy skóry wyrobio* (matK: Rp); *Wyrobiać skóry* (matK: Kc); *Tym dymbym moze skóre dymbić* (matK: Rp); *Bo my chowali no downo doś duzo owiec, bo e prawie do sto, a reśte teroz juz zlikwiduwali het, bo to nie opłaci sie, a skóry nic nie worcom* (RnS 42: CzG); *Wygodne to było chodzynie. Nale dziś niestety dziś choćby fcioł tak chodzić, to ni ma skóry na to* [na KIYRPCE]. *Dziś sie chodzi w gumiokaf* (BubSpT 132: NB); *Na zime ubiyrało sie kapce, były wselijakik kolorók, jo miała biołe z kolorowym kwioteckiym. Drozse były te podsywane skórom, ale za to dłuzyj trzimały ciepło, bo sukno wtedy nie przemokło* (pmKosz: CzG); (ogsp.).
3. **‘kora drzewa’:** *Skóra || łupina* (matK: ŁW); *Ze skóry ze smyreka* (matK: Tr); *I jo potym drzewa tu łupiół, takie zyrdki, i siedziołek na drzewie, i tak jek, i stuchoł takie zelazo, co sie łupi skóre na drzewie* (CzG); *No, a w Zielonte Świontki to my ducha pośli oświyncać. Brało sie, wycinało na tym, na smyreku takom skóre i robiyło sie takom puske, i do tyj puski sie zbiyrało smołe, i tom puske potym my zascypuwali do takiego patyka, i zapolylimy tom śl... tom smołe, i ślimy tak gynsim do góry, het, het, het, het do góry, do grapki tamok i tamok my polyli ognisko, i, i, i tam my śpiywali. Neji tam była libacja cało zaś* (CzG); (CzG, ŁW, Tr). [**skórpina** – Dr]
4. **‘skorupka jajka; zob. też: SKORUPKA’:** *Skóra || skorupina* (matK: Tr); *Skóra || skorupa* (matK: Nd); (Nd, Tr).
5. **‘łuska okrywająca ziarno zboża’:** *Pokla sie skóra z jyncmiynia nie zdarła* (matK: Jw).

zob. fraz.:
BLAMKOWO SKÓRA
BOKSOWO SKÓRA
DO KOŚCIOŁA CHODZI, A DIABŁA ZA SKÓROM NOSI
GYNSIO SKÓRKA [SKÓRA]
MYSIO SKÓRA
NOSIĆ DIABŁA ZA SKÓROM
SIANGRINKOWO SKÓRA
WLYŹ {*komusi*} ZA SKÓRE
WYWRACANO SKÓRA
ZŁUPIĆ Z {*kogosi*} OSTATNIOM SKÓRE

SKÓRANY *przym.* **‘wykonany ze skóry; zob. też: SKÓRZANY’:** *Skórane pasy* (matK: Łp).

SKÓRCORZ *rz. mos* **‘wędrowny handlarz, skupujący skórki zwierząt futerkowych’:** (matK: ŁN). [**skórkorz** – Nd]

SKÓRKA *rz. ż*

1. **‘cienka, wyprawiona skóra zwierzęca, używana zwłaszcza do wykonywania aplikacji na niektórych częściach stroju, do obszywania sukiennych KAPCÓW itp.’:** *Na kóńcu ubiyro sie do kroju bóty z cholywami. Teroz nie som juz podsywane, no, cyrwonom skórkom, ino niom obsyte. Pod nopiyntek daje sie podkówke, zeby wartko sie nie zdarły. Kupuwano je w Staryj Wsi na Słowiyńsku, potym w Łapsaf Wyźnik, a teroz mozna je kupić ino na Słowiyńsku* (pmKosz: Kc); *Do kościoła posłak w serdoku, co jes u góry, jak i po bokak cyrwonom skórkom wyryftuwany. Skórka ta jes safijanowo, nie wiym, jak sie downiyj nazywała* (pmKosz: Jw); *W sofie mom stary kozuk, ale to juz tyj galotki ni ma, bo to juz wylazło. Ftoryn bogatsy był gazda, to nawet z dwók skór robiół galotke. Była to kozio skórka z nózek sarynki, tako gładziusinko. Ino trza było mieć dobre ocko, coby sarne z biołymi nózkami upoluwać* (pmKosz: CzG); (CzG, Jw, Kc).
2. **‘cienka osłona powierzchni owoców, warzyw, wędlin, chleba itp.’:** *Po wiyrchu rapatom skórke majom* [ziemniaki] (matK: ŁN); *W obruskak baby nosiyły dziecko do krztu, ino piyrse trza było je dobrze odzioć, bo óne hrube ta nie były, do nogók dawało sie skórke chleba, srebnik i biołom smatke* (pmKosz: Jw); (Fs, Jw, ŁN, ŁW, Rp).

💬 *Wsyndy chlyb o dwók skórkak* (matK: Rp).
zob. fraz.:
GYNSIO SKÓRKA [SKÓRA]
KURZO SKÓRKA

3. **‘cerata kładziona na stół, na kredens’:** *Skórka na stół, na kredens* (matK: Łp); (Kr, Łp, Tr).

SKÓRKORZ *rz. mos, daw.* **‘wędrowny handlarz, skupujący skórki zwierząt futerkowych; zob. też: SKÓRCORZ’:** (matK: Nd).

SKÓRŁOT *rz. mnż, past.* **‘wymię owcy, kozy (rzadziej krowy)’:** *Na przikłod było tak, ze śli paś juhasi, a od razu, od razu owce zacyny, tak jak my nazywomy kolorzić sie, cyli skórłoty wylatuwać im, i stało sie to, ze tyn baca obocół, zaroz juhasi przlecieli, ze co sie robi. Tak owce kozoł pozganiać do kosora nazod i ón wzion, i wbiół nóz do ziymie, a nasuł soli koło tego noza i ty owiecki, jak polizały tyj soli, tak juz ik aji popuściyło* (BubSpT 57: Jw); (TPPG I 169–170: ŁN); (Jw, ŁN, Rp). [**skurlot** – Fr; **skurłot** – CzG, Fr, Jw, Nd; **skurwot** – CzG]

SKÓRNY *przym.*

1. **‘dotyczący ludzkiej skóry’:** *Choroby skórne* (matK: Kc).
2. **‘dotyczący badania wody pod ziemią’:** (matK: ŁN).
zob. fraz.:
INDZINIYRZ SKÓRNY

SKÓRPINA *rz. ż* **‘kora drzewa; zob. też: SKÓRA w zn. 3.’:** (matK: Dr).

SKÓRZANY *przym.* **‘wykonany ze skóry’:** *Skórzane pasy* (matK: Rp); *Uwito bobulecka. Straciółef bobulecke od lajbika, teroz bem musioł kupić jakom w sklepie, bo juz ni ma takif paradnyf guzików jak downiyj, a downiyj, to były jako bobulecki piynionzki austriackie abo skórzane pyntelki, co sie je piyrse na palcu zwijało, a potym przez snurecek przeciongało i o kosiołke zarobiało* (pmKosz: Kr); (Kr, Rp). [**skórany** – Łp]

SKÓRZOK *rz. mnż, tkac.* **‘tkanina wykonana z kawałków skór owczych’:** *No jo na przikłod, to jo do sopy mało chodziyła, bo mój chłop nie robiył, no to gazduwoł. Jo miała cepelije, jo robiyła cepelije. A w Jurgowie, kiek mało była, no dy młodo, no to tyz ociec, bo my tyz zarobiały, bo tyz my chodniki robiyły i makaty, i, i skórzoki, i byleco sie robiyło, to ociec tyz w sopie robiył, do, stanół rano, podojół, w piecu se zapolół* (Jw).

SKRABACKA *rz. ż* **‘stara, zdarta miotła z gałązek świerkowych lub brzozowych, używana do zamiatania podwórka; 📷 Tabl. III’:** *Skrabacka – jak sie mietła zedre* (matK: Kc); *Skrabacka z brzeziny, zdarto* (matK: ŁN); (SSWG 22); (ogsp.).

SKRAJNY [SKRAJNI] PALEC **‘ostatni, najmniejszy palec w ręce; mały palec’:** (matK: Fs).

SKRAŚ *cz. dk* **‘ukraść; zob. też: UKRAŚ’:** *Zmachlerzi telo, coby skrod* (matK: ŁN).

SKREKI *rz. nmos*
zob. fraz.:
ZIABIE SKREKI

SKREPNÓĆ *cz. dk* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym: umrzeć, zdechnąć’:** *O, juz skrepnół, juz jednego mniyj* (matK: Rp).

SKROBAC *rz. mnż, kuch.* **‘mały nóż o cienkim trzonku i krótkim ostrzu, używany do obierania ziemniaków, wykrawania OKROWKÓW; 📷 Tabl. II’:** *Jedna kobiyta robiyła masło i tłuce, i tłuce, ale nie udaje sie jyj nic. Masło nie fce sie zrobić. Przisła do niyj drugo i mówi: – A to ty nie umiys robić masła. – Wziyła nóz skrobac, włozyła miyndzy forzty, zakrynciyła trzi razy wokoło i potym roz dwa zrobiyła piykne masło. Na drugi roz znowu tamta tłuce masło – i nic. Wiync włozyła, jak wtedy somsiadka, nóz miyndzy forzty zakrynciyła trzi razy, ale nic to nie pomogło* (BazWierz 149: CzG); (CzG, Fs, Tr). [**skrobacka** – CzG, Fs, Kr, ŁN, Tr; **skrobacny nóz** – Tr; **skrobancok** – Łp; **skroboc** – Dr, Fs, ŁN, Tr]

SKROBACKA *rz. ż*

1. *kuch.* **‘mały nóż o cienkim trzonku i krótkim ostrzu, używany do obierania ziemniaków, wykrawania OKROWKÓW; zob. też: SKROBAC; 📷 Tabl. II’:** *Jarzyny cy grule to obiyrome skrobackom, bo niom tak ciyniućko sie obiyro, a nie tak hrubo jak nozym. Skrobacka mo drewnianom roncke i zelazne toto, co sie skrobie. Nie kozdy umiy skrobać skrobackom, ale mnie sie dobrze skrobie* (CzG); (CzG, Fs, Kr, ŁN, Tr).
2. *kuch., zwykle w lm* **‘obierka z ziemniaka, jabłka itp., ściągana nożem; zob. też: ŁUPINA w zn. 1.; 📷 Tabl. II’:** (matK: ŁN).

SKROBACNY NÓZ *kuch.* **‘mały nóż o cienkim trzonku i krótkim ostrzu, używany do obierania ziemniaków, wykrawania OKROWKÓW; zob. też: SKROBAC; 📷 Tabl. II’:** (matK: Tr).

SKROBAĆ I zob. SKROBNÓĆ

SKROBAĆ II *cz. ndk, kuch.* **‘obierać ziemniaki, warzywa’:** *– Teroz, tero baby cyńści do roboty chodzom, jako, jako w dóma. – No dy hej. – Ale przidzie du dómu, to chłop, to chłop skrobie grule, a przedtym, dzie tam było widziane, zeby grule skroboł* (Jw); *Grule przed uwarzyniym trza oskrobać. Skrobiym skrobackom abo choćkiedy nozym, jak ni mom skrobacki. Skrobać grule sie dobrze skrobie, ale jak nie som młode, bo od tyk młodyk,*

to skórka odchodzi i źle sie skrobie. Takie to trza jacy rynkom obłupić z tyk skórkók (pmMiś: CzG); *Każdziućki dziyń nad raniym musiałaf wycyścić piec w kuchni, karyjon na ćwierć izby. Potym nanosić kluber, rozpolić w śparchecie i brać sie do skrobanio gruli na frystyk abo piecynio moskoli* (SpCzyt 83: Nd); *Nasa niewiasta to tako mandza, godzine skrobie pore gruli na wiecerzom. Na roli jo słozym dwie kopki siana, óna jednom* (Nd); *Wloz do swojego dómu, tam juz jego zona grule skrobała, jego zona poźrała noń. Óna go nie poznała, prziwitała go, niek witajom ik miłość. Wojtek sie zahańbiół, poseł z dómu prec* (MalPS 137: Jw); (ogsp.).

SKROBAĆ SIE zob. SKROBNÓĆ SIE

SKROBANCOK *rz. mnż, kuch.* **‘mały nóż o cienkim trzonku i krótkim ostrzu, używany do obierania ziemniaków, wykrawania OKROWKÓW; zob. też: SKROBAC; 📷 Tabl. II’:** (matK: Łp).

SKROBNÓĆ *cz. dk* – **SKROBAĆ** *ndk* **‘podrapać, potrzeć mocno czymś o coś’:** *Teroz zacyni strasyć karcmorza: zbyrkajom łańcuchami do kómina, skrobiom pazdurami po ścianie, mrajcom i wrzescom brzidźko, jak tyn ciart z piekła. Karcmorz z babom swojom okrutnie sie przelynkli i zacyni sie kryć po kontaf* (BalNS 111: Fr).

SKROBNÓĆ SIE *cz. dk* – **SKROBAĆ SIE** *ndk* **‘podrapać się’:** (matK: Kr).

SKROBOC *rz. mnż*

1. *kuch.* **‘mały nóż o cienkim trzonku i krótkim ostrzu, używany do obierania ziemniaków, wykrawania OKROWKÓW; zob. też: SKROBAC; 📷 Tabl. II’:** *Oskrobać trza skrobocym grule* (matK: Fs); (Dr, Fs, ŁN, Tr).
2. **‘mała SKOBLICA używana do czyszczenia wewnętrznej strony KORYTA, NIECEK; 📷 Tabl. V’:** (matK: Tr).

SKROCAĆ zob. SKRÓCIĆ

SKROFLE *rz. nmos, daw.* **‘gruźlica węzłów chłonnych szyi; skrofuloza’:** (matK: Fr).

SKROJIĆ *cz. dk* – **SKROWAĆ** *ndk* **‘odpowiednio uciąć materiał w celu uszycia części ubioru’:** *Skrójcie dziadku portki, to jo ik dowysywom* (matK: Rp); (Fr, ŁN, Nd, Rp).

SKROJIĆ PORTKI {*komusi*} **‘zbić kogoś; złoić’:** *Skrojył mu portki* (matK: Nd).

SKROMNIE *zaim. liczebny nieokreślony* **‘niezbyt dużo; mało’:** *Skromnie było tego* (matK: Łp).

SKROMNY *przym.*

1. **‘niewyzywający, nieśmiały w stosunku do osób przeciwnej płci’:** *Fcom mnie za niewiaste do inksego hrubsego gazdy. Barz sie im widzym, bo jef robotno, pobozno i skromno* (SpCzyt 84: Nd).
2. **‘będący przejawem braku zamożności; ubogi’:** *Ołówko, osobno gumka i pyndzelek do farb, i nic wiyncyj tam nie było w tym piórniku, było takie nojskromniyjse potrzebne wyposażynie* (RnS 116: Kc).
3. **‘prosty, niewyszukany’:** *No to tam stojom, tyz majom te biołe cuchy, no to były skromne, zodne tu kwiotki nie było, ino taśmami troche obsyte i tu ino były takie zombki, i, i, i telo, no, no, a stare dziadki to nawet nie nosiyły w ogóle zo... zdobiyń* (KorpSp: Jw); *Wołosi, no to byli piyrse Wołosi, wałaskie portki to były cyste, ino sukniane* [– Bez wyszywań?] – *Bez wysywań, ino oblamówki były na nik, takie snurecki tu i tu, to były takie nojskromniyjse portki, to nazywali, ze, to wołali, ze to som wałaskiego kroju, niy? Wałaskiego stylu, a potym juz te, juz troche wysywanio, no to juz były cyfrowane* (KorpSp: Jw).
4. **‘skąpo namierzony’:** *Skromno ta miara* (matK: Dr).
5. **‘o człowieku: drobny, szczupły’:** (matK: Łp).

SKRONT *rz. mż* **‘bzik, obłęd, mania’:** *Sprostego chłopa dostała, siodłak taki, co ón mo za skront* (matK: Nd).

SKRONTKA *rz. ż, tkac.* **‘zgrubienie na nici skręconej zbyt mocno w czasie przędzenia’:** *Skrontki na nici* (matK: Fs); *Takie skrontki sie porobiyły na dratwe* (matK: Łp); *Skrontki, kie sie siylnie skrynci* (matK: Tr); (Fs, ŁN, Łp, Tr).

SKRONY *przyim., łączy się z dopełniaczem* **‘wskazuje na przyczynę; z powodu, przez, ze względu na; zob. też: SKRÓNY’:** *Miało być ładnie, a zacyno loć i skrony tego dyscu jo nie pograbiół* (KorpSp: Rp); (Fr, Kc, Kr, ŁW, Nd, Rp).

SKRONZAĆ *cz. dk* **‘przesiać przez sito, wykonując nim okrężne ruchy’:** *Skronzać na przetaku* (matK: Tr); (Fs, Tr).

SKROPIĆ SIE *cz. dk* **‘pokropić samego siebie’:** *Jo gdybyf sie wcora nie ubroł dobrze, bo wiedziołef, co mnie ceko i zem sie octym skropiył i tym wszystkim, to pomimo tego, a mom tak spokojne pscoły, ze... Jo nie przewidziołef, ze wcora coś takiego moze być. To to to, to sie opisać nie do* (Kc).

SKROŚ *przyim., łączy się z dopełniaczem* **‘wskazuje na przyczynę; z powodu, przez, ze względu na; zob. też: SKRÓNY’:** *Cały zespół skroś mnie byłby nie poseł, bo, bo jo mioł głównom role* (KorpSp: ŁN); (CzG, Jw, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr).

SKROWAĆ zob. SKROJIĆ

SKROWEK *rz. mnż*

1. **‘odcięty przy krojeniu kawałek materiału’:** *Kawołki, skrowki* (matK: ŁN); *Strzidze || skrowki* (matK: Fr); (Fr, Fs, ŁN, Nd, Tr).

2. **‘wykrojona część ziemniaka z kiełkiem, przeznaczona do sadzenia; zob. też: OKROWEK; 📷 Tabl. III’:** (matK: Kc).

SKRÓCIĆ *cz. dk* – **SKROCAĆ** *ndk*

1. **‘uczynić coś krótszym (w wymiarze przestrzennym lub czasowym)’:** *Duzoś se dróge skróciół* (matK: Rp); (Łp, Nd, Rp).
2. **‘skarcić, poskromić kogoś’:** *Baba go kapke skroco, to je lepsy* (matK: Łp).

SKRÓDLAC *rz. mos* **‘mężczyzna, który SKRÓDLI ziemię, czyli bronuje’:** *Było tak, ze i jo musiałaf orać, abo skródlić, bo tyn (mąż) do lasa seł. Ale to bez rożnicy, cy chłop, cy baba orze, bo to wse sie godo, ze to jes orac abo skródlac* (GrJMSp 177).

SKRÓDLACKA *rz. ż* **‘bronowanie; zob. też: SKRÓDLYNIE’:** (GrJMSp 177).

SKRÓDLIĆ *cz. ndk* **‘wyrównywać BRONĄ zaorane i zasiane pole lub skiby po zasadzeniu ziemniaków dla usunięcia chwastów i rozbicia brył’:** *Skródli sie grule, jak majom wychodzić* (matK: Rp); *Bróny, co sie rozonacuje skiby, skródli sie z tym, coby wpadowało zarno* (matK: ŁN); *No, no, piyrse, piyrse my skródlyli, niy? Piyrse, bo skr... jak my robiyli kóniami z pocontku, no to jak sie poorało, piyrse, to piyrse trza było po... pojeździć tak na prosto bronami, ón swojim kóniym, ón swojim. Jeździylimy bronami. Potym ón wzion worek, sioł ryncnie. No to sioł, a jo juz jeździył na kose. Zeby umieć skródlić na kose, to juz była wiynkso skoła* (Kc); *Jak zarostały, no to my brali motyki, to piyrwiyj nie beło tak jak teroz jes dobrze. Bo trza było brać motyke i z tom motykom iś i siekać grule, plewić, zeby, zeby nie zarostały. I potym zaś sie ik skródlyło te grule, normalnie sie brone brało, kónia, noji wo..., jeździyło sie i skródlyło sie te grule* (CzG); *Jak juz zorali, to suli po kapce z worka zorka do płachty i sioli. Na gbełowy zogón (10 arów) wysiywało sie worek zbozo (50 kg). Potym trzeba było zaskródlić brónami. Skródlyło sie piyrse wzdłuź, a potym na kiyry* [zakosy] *i zaś wzdłuź* (CzG); *No a jak sie zorze, no to potym sie skródli, i jak sie poskródli, no to sie biere siywnik i sieje sie. Piyrse sie sieje rynkami przedtym te poprawy, a jak sie poprawy obsieje potym, sie sieje zaś zboze siywnikiym, a fto ni mo siywnika, to z kosyka, cy z płafty* (BubSpT 132: NB); (ogsp.). [**bronuwać** – Fr, Łp, Rp; **brónuwać** – Fr]

SKRÓDLIĆ NA KOSE **‘bronować pierwszy raz przed posianiem zboża, ciągnąc brony zakosami, a nie po linii prostej’:** *Skródli sie na kose* (matK: Kr); (Dr, Fr, Fs, Kr, ŁN, ŁW).

SKRÓDLYNIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czasownika SKRÓDLIĆ’:** *Skródli sie, kie sie poorze, skródlynie* (matK: Fs). [**skródlacka**]

SKRÓNY *przyim., łączy się z dopełniaczem* **‘wskazuje na przyczynę; z powodu, przez, ze względu na’:** *Skróny ciebie dostoł* || *poskróś ciebie* || *przez ciebie* (matK: ŁW); *A nojbardziyj sie te owce jesce skróny skóry chowo i miysa, bo skóra dziś jes drogo, a miyso sie mo całom zime prze siebie* (pmMich: Fr); (Fr, Łp, ŁW). [**bez** – Jw, Nd; **pokróć** – Łp; **pokróny** – Fr, Łp, Tr; **pokróś** – Dr, Kc, Kr, Nd, Rp; **poskróny** – Tr; **poskróś** – Fr, ŁW; **skrony** – Fr, Kc, Kr, ŁW, Nd, Rp; **skroś** – CzG, Jw, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr; **skróś** – Jw, Kr, ŁN, Łp, Nd, Tr]

SKRÓŚ *przyim., łączy się z dopełniaczem* **‘wskazuje na przyczynę; z powodu, przez, ze względu na; zob. też: SKRÓNY’:** *Skróś jakisi frajyrki sie wiysoł* (matK: Łp); *Skróś baby ni moze iś* (matK: Jw); *I ucyły sie dzieci, bo lym do skoły sły i ze skoły, jak przisły, juz trza było iś cy paś, cy toto robić, cy za ojcami na rolom iś trza było, cy siekać, cy grobać. A, a odkla te telewizory nastały, tak coroz teroz to juz lym, nie lym telewizory, bo jesce telewizory byłoby nic, ale teroz jak te komputery i te komórki, to juz te dzieci nie fcom sie ani ucyć, ani nic, lym w komórkaf dłubiom i, i słuchajom, przi usaf wse se kładom. I, i, i dziś ani nie pasom, ani na roli juz mało fto robi, a, a ni majom dzieci kiedy skróś tego* (RnS 188: Nd); *Jednego razu tak skróś cegoś sie pouganiali, a potym pobiyli, ze pośli do sondu, coby if pogodziył. Syndzia godo, zeby wos pogodzić, jynksyj rady ni ma, ino luteranie abo katolicy musom sie z Krympof wynieś. Wiycie, zrobiył sie taki rajwar, bo jedni krziceli, ze if jes duzo, a drudzy, ze if jes wiyncyj* (BrzyzHK: Kr); (Jw, Kr, ŁN, Łp, Nd, Tr).

SKRÓT *rz. nmos*

zob. fraz.:

NA SKRÓTY

SKRÓTAMI *przysł.* **‘na skróty’:** (matK: Jw, Rp).

SKRUSYNIE *przysł.* **‘ze skruchą’:** *Tam sie skrusynie modlyła za dusami* (matK: Rp).

SKRYĆ *cz. dk* **‘dać coś w miejsce bezpieczne, niewidoczne; schować’:** *Totom młodom skryjom* [o obrzędach weselnych] (matK: Dr); *Nieśli wielgie brzemiona odziynio i nieśli do tego lasa skryć* (matK: Łp); *Toś musioł choćkiedy skryć, bo jak były gacie, dzie na płocie, to gacie porwali* [śmieją się]. *Wiys, jak potym licytacja była, jaki był, jaki wstyd był. Nyji to sie potym sło, śli na bymbnie bymbniyli, ze tedy, tedy, tedy bedzie przecyna, bedzie wykupuwanie tego, fantów, no to, no to potym*

my sie schodziyli do jednyj izby. Dziywcynta przyniesły swoje, co pokradły chłopcom, a chłopcy zaś swoje, co dziywcyntom pokradli (CzG); *Zrobiyłaf kamratce na despet i kosule, i burke skryłaf jyj do pościeli, zeby nie sła w takiyj samyj, jak jo, a kiesi jyj powiym, tak w tyźniu, zeby miała na zaś* (pmKosz: Kr); (ogsp.).

SKRYĆ SIE *cz. dk* **'schować się':** *Jednego roku lolimy sie na ulicy, koło Kikle. Kupa nos była! Dziywcynta uciykały, chłopcy ik łapali. Juz my ni miały dzie uciykać, to my wpadły do Kałafuta na obore. Wrota my wartko zaparły za sobom. Chłopcyska burzyli po wrotak i darli sie: – Otwiyrojcie! I tak sie przed nami nie skryjecie!* (pmMiś: CzG); *Chyciyło loć. Dziadek przi cmyntorzu namyśloł sie skryć do jakijsi budy. A była to downo drewniano trupiarnia. Tam se legnół. Zafciało mu sie spać. Zdrzimnół sie kwilke* (SpCzyt 115: Rp); (CzG, Fs, Łp, ŁW, Rp, Tr).

SKRYMPLAĆ *cz. dk, tkac.* **'rozczesać wszystką wełnę za pomocą KRYMPLI, przygotowując ją do przędzenia':** *Krymple były drewniane, a z wiyrchu miały nabite takie zelazne zymby. Tak jak scotka to było. Brało sie wełne takom wypranom juz i rucało sie na te krymple spodnie i tymi górnymi krymplami my przikrywały, i ciongły, jaz wełna sie tak wyrozciongała i takie zrobiyły sie jak włosy. Tak całom wełne trza było skrymplać, zeby jom potym móc nadać na warcule* (CzG).

SKRYMPUWANY *przym.* **'odczuwający wstyd, zażenowanie; krępujący się kogoś, czegoś':** *My kie były w cionzy, to my sie tak przikrywały, a dziś to idom na pokaz. Co to jes? Ni ma wstydu dziś. Bes pokazuwać? Piyrwi taki był cłowiek skrympuwany. Seł z tym brzuchym. My brały takie sioły, takie odziywacki, to sie położyło tak na brzuk, tak sie zochyłyło i tak sie sło. To juz ogranicynie takie było, bo sie wstydziyło. Dzisiok sie nie wstydzi* (GrJMSp 323).

SKRYNCAĆ zob. SKRYNCIĆ

SKRYNCAĆ SIE zob. SKRYNCIĆ SIE

SKRYNCIĆ *cz. dk* – **SKRYNCAĆ** *ndk*

1. **'uformować coś w rulon lub spiralę; zwinąć':** *Tabak skryncali do bibułki, do gazety* (matK: Dr); *Skrontka, kie sie nici skrynci* (matK: Fs); *Klucka, kie za siylnie skryncone* [nitka szewska] (matK: ŁN); *– Hej, jak był to owies taki długi, no to skrynciyło sie, tak do gorzci sie brało owsa, skrynciyło sie, no to taki był malutki i stawiało sie if po seść do kupki. Na stojonco. I to stoło i stoło. Tam, choć poloło, to nic, bo to było mało, mało tego, to óno ściekło i to sie ususyło* (Kc); (Dr, Fs, Kc, ŁN).
2. **'połączyć dwa elementy śrubą':** *Trzimiom klorynki, co sie skrynco* (matK: Tr); *Z tymi klorynkami to jes skryncone* (matK: Rp); (Rp, Tr).
3. **'zmienić kierunek marszu, jazdy':** *Skrynciół na lewo* (matK: Łp).

SKRYNCIĆ SIE *cz. dk* – **SKRYNCAĆ SIE** *ndk* **'przybrać formę rulonu lub spirali (o nitce)':** *Skrynciyło sie* (matK: Kr); (Kr, Tr).

SKRYNT I *rz. mnż*

1. **'półkoliste żelazo (jedno z dwóch) na NOSADZIE w przedniej KARZE, zamocowane końcami na ŚNICACH, utrzymujące KOŁOWRÓT w poziomie przy skręcaniu wozu; 📷 Tabl. III':** *Skrynta na to, zeby sie wóz nie przewróciył* (matK: Fs); (Dr, Fr, Fs, ŁN, ŁW, Nd, Tr). [**bont** – ŁW; **cupant** – Nd; **kierówka** – Fr; **klamra** – Kc; **krong** – Jw; **krynga** – CzG, Jw; **kryngla** – Łp; **ucho** – Nd]
2. **'żelazna obejma mocująca TRZÓSŁO do GRZONDZIYLA; 📷 Tabl. III':** (matK: Tr).
3. **'zakręt na drodze':** *Ledwo sie chłopi skryli na skryncie, Symuś hips na nogi, zgion sie jak kabina, łapiół za gwer, wyrwoł spod ziandara, owinół ponad głowom i gruk na smerecka w źlebie* (NaSp 39: 12: Jw).

SKRYNT II *rz. mos* **'kłamca; krętacz':** *Skrynt, co cygani tyz* (matK: Tr).

zob. fraz.:
NA SKRYNTY
SKRYNT JELIT

SKRYNT JELIT **'ogpol. skręt kiszek, skręt jelit':** (matK: Kc).

SKRYNTKA *rz. ż, daw.* **'skręcony ze słomy sznur, wkładany dawno do butów dla ocieplenia':** *Ni mos skryntki wzuć?* (matK: Rp).

SKRYNTOWINA *rz. ż* **'zamieszanie':** *Tako tu dziś skryntowina, jak to przed odpustym* (Nd).

SKRYNZYNY *rz. nmos* **'kawałki słomy, których wentylator młockarni nie mógł wydmuchać':** *Skrynzyny – brzidźkie takie ze zboza dziadki, takie kozuski z wyki* (matK: Kc); *Młynek był na tamte casy juz jak sortownik, oddzielnie sie sypało zboze, oddzielnie plowy i oddzielnie skrynzyny. Skrynzyny to jes taki odpod, ktory jes wiynksy od zbozo, a ciynzyjsy od plow, ktore wyntylator nie doł rady wydmuchać* (Iwan 76: Nd); (Dr, Fs, Kc, ŁN, Łp, Nd, Tr).

SKRZALA *rz. ż, str.* **'rondo kapelusza; zob. też: SKRZELA I; 📷 Tabl. IV':** (matK: Tr).

SKRZALE *rz. nmos., str.* **'rondo kapelusza; zob. też: SKRZELA I; 📷 Tabl. IV':** (matK: Jw)

SKRZAŁA *rz. ż, str.* **'rondo kapelusza; zob. też: SKRZELA I; 📷 Tabl. IV':** (matK: Łp).

SKRZECEĆ *cz. ndk* **‘o niektórych zwierzętach i ludziach: wydawać głos podobny do żab’:** *Skrzecom zaby* (matK: Jw); *Skrzecy ziaba* (matK: Kc); *Na dysc skrzecom* [o żabach] (matK: Łp); *Sroka skrzecy; skrzecy ziaba* (matK: Rp); (CzG, Jw, Kc, Łp, Rp).

SKRZEK *rz. mnż*

1. **‘jaja żab w galaretowatej substancji; zob. też: ZIABIE SKRZEKI; 📷 Tabl. I’:** (matK: Dr, Fs, Łp, ŁW, Tr).
2. **‘twarda warstwa drewna o poskręcanych słojach, tworząca się na północnej stronie drzewa rosnącego w niekorzystnych warunkach, np. na skarpie, nad potokiem’:** (matK: Rp).

zob. fraz.:
ZIABI SKRZEK
ZIOBNY SKRZEK
ZIABIE SKRZEKI

SKRZEKLAWY *przym.* **‘skrzeczący’:** *Głos skrzeklawy* (matK: Kc).

SKRZELA I *rz. ż, str.* **‘rondo kapelusza; 📷 Tabl. IV’:** *Kapeluse jurgowskie majom skrzele średniom. My tu spod samiuśkik Tater nie wywijome jyj tak, jak dalyj tam na Śpisu. Na skrzele zakładome piykne retiazki, obijańce, snurki, coby baby miały na co popatrzić* (pmKosz: CzG); *Ze skrzeli cieknie mi na kark dysc, bo leje jak diasi, a mie ón złapoł, jak zek fure kłod, juz lytrzok miołek pawynzuwać, a tu sie rozloło, mie ta nie doleje, bo skrzela niemało i głowe suchom mom, ale gorzyj z furom* (CzG); (CzG, Jw). [**kania** – Fr, Fs, Kc, ŁN, Nd, Tr; **kreza** – Tr; **skrzala** – Tr; **skrzale** – Jw; **skrzała** – Łp; **skrzole** – Rp]

SKRZELA II *rz. nmos* **‘skrzele u ryby; zob. też: SKRZELE’:** *Normalnie na rynke sie łapało ryby. Noji roz pamiyntom, ze wydawało mi sie, ze prysła, no niy. Idym, słuchojcie, wkładom rynke, cujym łeb, se myślym, no ślak trefi, no niy? Włozyłek, sukom skrzeli, bo zawse sie łapało za skrzela, zeby tom rybe wyciongóć, no bo, zeby nie uciekła* (CzG).

SKRZELE *rz. nmos* **‘skrzele u ryby’:** *Jelec mo cyrwone skrzele* (matK: Fr). [**skrzela** – CzG]

SKRZEP *rz. mnż, past.* **‘masa SYRA z ZAKLAGANEGO mleka’:** [– Ale dlaczego były dwie odmiany tej feruli?] – *Pono, ze to na syry lepiyj było, jak tym roztrzepuwoł, tak. Robiyło to takie, takom kase robiyło fajnom. Wiycie, jak sie to roztrzepuje... mlyko, jak zrobi sie tyn skrzep, no to sie, no to sie takie cało tako bryła gynsto, bo to mlyko. To toto ładnie tak teguwało* (Rp).

zob. fraz.:
ZIABI SKRZEP

SKRZEPA *rz. ż* **‘korzyść odniesiona w wyniku czyjejś pomocy; też: taka pomoc; wsparcie, pomoc; zob. też: SKRZEPIYNIE’:** *Ś niego dobro skrzepa, cosi pomoze* (matK: Łp).

SKRZEPIĆ *cz. dk* – **SKRZEPUWAĆ** *ndk* **‘wspomóc kogoś w trudnej sytuacji’:** *Ón mie skrzepiół, bo jo by se nie doł rady* (matK: Rp); *Skrzepiył mie || sparacie mi doł || skrzepunek* (matK: Nd); *Nieuzyty, co nie fce pozycyć ani dać, nie skrzepi nikogo* (matK: Fr); *Skrzepić || dać skrzepote* (matK: Kc); *Wdziyncny rod skrzepi* (matK: ŁN); (Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr).

SKRZEPIĆ SIE *cz. dk* **‘dostać wsparcie od kogoś, odnieść korzyść z czegoś’:** *E, tobom to sie juz nic nie skrzepi* (matK: Rp); *Z mojym chłopym sie ta juz nie skrzepis* (CoWś 277: Nd); (Nd, Rp).

SKRZEPIYNIE *rz. n* **‘korzyść odniesiona w wyniku czyjejś pomocy; też: taka pomoc; wsparcie, pomoc’:** *Skrzepiynie doł, kie wypadek przyseł na niego* (matK: Fs). [**skrzepa** – Łp; **skrzepność** – Rp; **skrzepota** – Kc, ŁN, Nd, Tr]

zob. fraz.:
DAĆ [DAWAĆ] SKRZEPIYNIE

SKRZEPKI *przym.* **‘silny, żwawy, energiczny’:** *A ón se myśli tak: – E, takom chudom babe to jo, przecie jescef skrzepki chłop, to jom uniesym. No dobrze. Ale jak mnie poniesies, to musis nie godać, ze ci ciynzko. No to dobrze. Wzion na plecy i tako była lekućko jak piórko* (BubSpT 92: Kr).

SKRZEPNOŚĆ *rz. ż* **‘korzyść odniesiona w wyniku czyjejś pomocy; też: taka pomoc; wsparcie, pomoc; zob. też: SKRZEPIYNIE’:** *Ni ma ś ciebie zodnyj skrzepności* (matK: Rp).

SKRZEPNÓĆ *cz. dk* **‘wzmocnić się po chorobie’:** *Skrzepnół* (matK: Nd).

SKRZEPNY *przym.*

zob. fraz.:
ZOPOLYNIE SKRZEPNE

SKRZEPOTA *rz. ż* **‘korzyść odniesiona w wyniku czyjejś pomocy; też: taka pomoc; wsparcie, pomoc; zob. też: SKRZEPIYNIE’:** *Skrzepote mu doł* (matK: Tr); *Skrzepić || dać skrzepote* (matK: Kc); (Kc, ŁN, Nd, Tr).

SKRZEPUWAĆ zob. SKRZEPIĆ

SKRZEŚNICA *rz. ż, bud.* **‘w konstrukcji więźby dachowej: pozioma, mocna belka, wsparta na pionowych słupkach, podpierająca krokwie w połowie ich długości; zob. też: STOLCÓWKA; 📷 Tabl. V’:** (matK: Tr).

SKRZICANY *przym.* **‘zapłakany; zob. też: SPŁAKANY’:** *Ale skrzicany || spłakany* (matK: ŁN).

SKRZICEĆ *cz. dk* **‘krzyknąć gwałtownie’:** *Zek skrzicała dziwnym głosym* [przy rwaniu zęba] (matK: Kc); *No to jo pomalućku, po cichućku*

przesłak na drugom skałe. Wkładom rynce pod niom, cujym – cosi wielkie i miynkie. Myślym se: „Ale be śluka!" Uwidzom te ziajoki, jak to dziywcyna umiy złapić. Wartkok łapiyła w obie rynce i wyciongom. Patrzym, a tu... ziaba!!! Tako wielko i tłusto. Ropucha okrutno! Kiek skrzicała: – O ty wrodosiu! (pmMiś: CzG); *Jo se pletła sweter i patrzym, ale, a óna od razu tak skrzicała i tak jyj prawom nogom i prawom rynkom jyj tak porusało troche, niy? Tak juz od razu miała dwie ko... kosulki oblecone, jednom takom nowom z biołego, biylonego płótna tom, tak jom od razu obydwie potargała na niyj* (CzG); *Zobudziył sie, no bo ta cosi sarpało pore razy, patrzi, z powrotym cym pryndzyj ocy zamruzół, bo sie przelonk, i z tego strachu, kie skrzicoł* (BubSpT 116: ŁW); *A Gałajda zaś prziłozoł lufke piśtolca ku głowie grófa i skrzicoł: – Bohu dusiu, a nom piniondze! – Pon, rod nierod, choć mu było markotno za dukotami, musioł becółke oddać, bo mu było milse zycie jak piniondze* (BalSKD 86: Fr); (CzG, Fr, Kc, ŁW).

SKRZICEĆ SIE *cz. dk* **'popłakać się':** *Dziecko ci sie tak skrzicało spłakało* (matK: Dr).

SKRZIDEŁKO *rz. n*

1. **'małe skrzydło ptaka, owada':** (matK: Kc).
2. **'mała odkładnica w PŁUZKU do oborywania ziemniaków; 📷 Tabl. III':** (matK: Rp).

SKRZIDŁO *rz. n*

1. **'ogpol. skrzydło ptaka, owada':** *Gawrony corne, siwiate skrzidła* (matK: Rp); *Helina pisała, zeby posłać skrzidła gynsie* (matK: Dr); *Gadzio głowa nogi długie a krziwe, skrzidła mo długie, jak ugryzie, tak troche spuchnie i takie sie twarde robi* (matK: Rp); *Bo orle gniozda były wysoko, a orlica, kie dozrała cłeka, to z daleka leciała bronić. Trza sie było tak zabeśpiecyć, coby nie spadnóć, ale tyz coby sie tak oganiać, zeby piórka wysarpać ze skrzidła abo i z ogóna* (SpCzyt 88: CzG); (ogsp.).
2. **'rodzaj zmiotki zrobionej ze skrzydła gęsi, na którym pozostawiono wszystkie duże pióra, używanej do omiatania czegoś; 📷 Tabl. II':** *Skrzidłym zmiatajom* (matK: Tr); (Kc, Tr).
3. *tkac.* **'jedno z dwóch ramion obracających się wokół wrzeciona w kołowrotku, z wywierconymi otworkami, w które wbijany jest kołeczek, wokół którego nitka nawija się na szpulę nałożoną na wrzeciono; zob. też: PIYŁKA w zn. 4.; 📷 Tabl. V':** *Jes kółko i tako łapa, co sie obraco i potym jes takie wreciono i na tym jes tako śpulka i na tom śpulke sie nawijo, jak sie przyndzie. A to jes takie skrzidło, to óno obraco, to krynci. A to jes tako śróba, jak snur jes leko, to go podkrynci. To jes taki ram, to na tym ramie sie przyndzie wszystko dookoła. To jes jak fce, zeby pryndko lepi ciongło nici, to sie przikrynci abo sie popuści te śróbke. To jes kółko; to jes takie podparcie, co kółko na tym stoji* (BubSpT 93: Kr); (Kr, Nd).
4. **'w lampie naftowej: kółko metalowe z wieszakiem, naprzeciw szkiełka, odbijające światło; 📷 Tabl. II':** (matK: Kr).

SKRZIKNÓĆ *cz. dk* **'krzyknąć gwałtownie':** *Ale coz, kie ciert pod mostym pchany bez wode, wyseł na wiyrf, bo był z drzewa i popłynół na dół wodom. Ponizyj chłopcy ciabrali sie wodom, patrzom, a tu ciert po wodzie pływo. – Jeziś Marija, ciert ku nom idzie – skrziknyli sićka uciykajonc na brzyg i śmielsy Franek hyc diabła za ogón, wyciongnół go z wody* (BalNPK 45: Fr).

SKRZINECKA *rz. ż* **'mała SKRZINKA':** *W tyj skrzini maluwanyj to była zaroz z boku tako półecka, jak skrzinecka, co sie półskrzinek wołała. To tam w niyj była śpulka, cy chustecka, cy rózaniec* (pmMąka: Nd); *Przi wejściu do kościoła po jednyj stronie św. Francisek zbyrko skrzineckom i pyto jałmuzne lo biydnyf, a po drugiyj stronie św. Jantoni z powrozym i rózańcym u boku trzimie kloskajoncego ryncuskami Poniezuska na rynkaf* (BalSKD 43: Fr); (Fr, Nd).

SKRZINIA *rz. ż*

1. **'dawny mebel domowy, zwykle malowany w kwiaty, trzymany w BIOŁEJ IZBIE, z otwieranym wiekiem, bez szuflad w dolnej części, z przegrodami lub bez, przeznaczony do przechowywania ubrań, bielizny, cenniejszych przedmiotów, dokumentów itp. lub produktów spożywczych; w dniu wesela *skrzinia* była przekazywana w posagu pannie młodej wraz z różnymi rzeczami, zwykle z ubraniem i bielizną; 📷 Tabl. II':** *Kozdy w dóma mioł takom skrzinie, bo zodnyf sof nie było* (matK: Fr); *– Sifoner to na lezonco? Niy. To tako sofa. Ale downij, jak nie było sifonerów, to były skrzinie i zyrdka pod powałom, i wsićkie groty sie na to wiysało, portki. Sofa to poźniyjse słowo. Sofka sie godało. Nasi godali „w sifonierze", robiyli nasi miejscowe stolorze. Kozdo młodo pani musiała dostać na wiano skrzinie* (EŁukMCK: Kc); *Skrzinia to jes taki kwadrat, tak jak by byś powiedziała teroz takie pudełko, baksa, i to było na kółkaf drewnianyk i cały od góry sie otwiyrało wieko, to jes skrzinia tako. Skrzinia. – Ale kółka drewniane? – Kółka drewniane były śtyry no ze spodu i to z tym można było przejechać sobie w lewo, w prawo, i z przodu była piynknie wymaluwano, nawet była*

to na kluc, na zamykanie. Tam casym mieli i dularki cy co, to tam trza było zamknóć (MMilMCK: Nd); *No to jesce przecie suknie som w skrzini. No suknie, to sie nazywały kanafoski, a te gorsety takie, to sie nazywały kabotki takie. Było to piyknie zdobione, rozmajitymi takimi pozłocanymi niciami, dziś tego ni ma nawet* (BubSpT 132: NB); *Weselnicy jedli, piyli i tańcuwali. Po cepinaf matka pani młodyj zacyna rychtuwać skrzinie z grotami, pierzine i zogłówki* (BalSKD 101: Fr); (ogsp.).

2. **‘kosz w odświętnych saniach lub w bryczce, zwykle wiklinowy lub wyplatany z cienkich i wąskich listewek, rzadziej z desek; 📷 Tabl. III’:** *Z wiyrchu na gnocie to skrzinia, co sie wsiodo do niyj w saniaf* (matK: Fs); (Fs, Łp).
3. **‘duży pojemnik w młynie na świeżo zmieloną mąkę; 📷 Tabl. V’:** *Monka sie suła z kosa do skrzinie paprzicom we młynie* (matK: Tr).

SKRZINIA REZACKO *daw.* **‘sieczkarnia gilotynowa, w której słomę cięło się ostrzem podobnym do kosy; zob. też: LODA w zn. 2.; 📷 Tabl. III’:** (plBłachut: Fr).

SKRZINKA *rz. ż*

1. **‘drewniany pojemnik w kształcie prostopadłościanu, z wiekiem lub bez, służący do przechowywania różnych rzeczy’:** *Posła do stolorza, miała chłopoka małego i posła do stolorza, ta jak Mojsisia mama utopiyła, takom skrzinke zrobiyła i do tyj skrzinki wraziyła tego chłopcyka* (BubSpT 71: Kc); *Koło stympki stoji drugo wiynkso konewka do nosynio wody, jesce jes widocno skrzinka. Do nij sie układało odziez* (Iwan 3: Nd); (Kc, Nd).
2. **‘skrzynka zbita z desek, wykorzystywana jako pojemnik na opał koło pieca kuchennego; zob. też: BAKSA w zn. 2.; 📷 Tabl. II’:** *Skrzinka na drzewo* (matK: CzG); [– Pojemnik na opał przed piecem?] – *Skrzinka albo w piecu piekarnym trzimało sie drzewo specjalne na wypiek chleba* (Kc); (CzG, Jw, Kc).
3. **‘skrzynka na zewnątrz domu, do której listonosz wrzuca korespondencję do nas; skrzynka pocztowa; zob. też: SKRZINKA POCTOWO’:** (matK: CzG, Nd, Tr).
4. **‘mała SKRZINIA na ubrania’:** *Skrzinka na groty* (matK: Kc).
5. **‘czterościenna, podłużna pułapka z zapadkami przy obu wylotach, używana do chwytania tchórzy, kun itd.; 📷 Tabl. III’:** (matK: Kr). [**paść** – Fs]
6. **‘szuflada w stole’:** (matK: Jw).
7. *bud.* **‘rama drzwi lub okna, do której przymocowane jest skrzydło drzwi lub KWATERY okienne; ościeżnica; zob. też: FUTRYNA; 📷 Tabl. V’:** [– Co to jest skrzynka, jak się okna zakładało? Co to jest framuga?] – *Skrzinka jo rozumiym, ze okna nazywali skrzinkowe, óny wcho... okna skrzinkowe, do... downo robiyli, bo óny miały całom tom takom konstrukcje, y, y, y, jak skrzinka, na bo... była ze wsyćkif śtyrof stron...* [– Czyli były słupki i pomiędzy to się wstawiało okno skrzynkowe.] – *I pomiyndzy to sie msyło i tyle* (Kc).

SKRZINKA POCTOWO **‘skrzynka na zewnątrz domu, do której listonosz wrzuca korespondencję do nas; skrzynka pocztowa’:** (matK: Rp). [**skrzinka** – CzG, Nd, Tr]

SKRZINKOWY *przym.*

zob. fraz.:

OKNO SKRZINKOWE

SKRZIP *rz. mnż* **‘roślina o łuskowatych liściach, rosnąca na zakwaszonych polach, nieużytkach, podobna do maleńkiej choinki; w medycynie ludowej wykorzystywana przeciwko wszawicy oraz do pielęgnacji włosów; skrzyp (*Equisetum* L.); 📷 Tabl. I’:** [– A które gatunki roślin były wykorzystywane do dbania o higienę, o urodę?] – *Hm, ftosi to mi godoł kiedyś, ze kobiety myły włosy w majowyj wodzie. Jak loł dysc w maju, to zbiyrały tom wode i ze miały bardziej takie świyconce, potym tyz z brzozy uzywano, jak na przikłod miały problemy kobiety tyz z włosami, bo to głównie kobiety dbały, to skrzip polny tyz po prostu sie gotuwało i wtedy sie w tyj wodzie myło. Teroz na przikłod o urode cy były jakieś rośliny... To tylko z włosami, z włosami, a jeśli chodzi o jakieś tam dbanie o twarz i tak dalij, no to wykorzistywano na przikłod śmietonke, ktorom sie smaruwały kobiety, ale racyj roślin, myślym, ze nie stosuwano* (EŁukMCK: Nd); (Fr, Nd). [**kocańda** – Jw; **kocy ogón** – Fr, Nd; **krzonstka** – Jw, Rp; **liscy korzyń** – Fr, Rp]

SKRZIPCE *rz. nmos, muz.* **‘4-strunowy instrument smyczkowy o stroju g – d1– a1 – e2, składający się głównie z KLEJONEGO pudła rezonansowego, gryfu i GŁÓWKI z KLUCAMI do naciągania strun; 📷 Tabl. VI’:** *Gynśle – skrzipce to po polsku* (matK: Tr); *Gynśle || nowsze skrzipce* (TPPG I 170: ŁN); (ogsp.).

SKRZIPCOWY *przym.* **‘od rz. SKRZIPCE’:** *Orkiestra skrzipcowo* (matK: Jw).

SKRZIPKA *rz. ż, muz.* **‘kobieta grająca na skrzypcach’:** *Jedna nasa skrzi... skrzipka, Ola Paluszek zdobyła tam piyrse cy drugie miyjsce* (KorpSp: CzG).

SKRZIPTA *rz. ż, daw.* **‘zeszyt; zob. też: ŚKRYPTA’:** (matK: ŁW).

SKRZIWDZAĆ zob. SKRZIWDZIĆ

SKRZIWDZIĆ *cz. dk* – **SKRZIWDZAĆ** *ndk* **‘wyrządzić komuś krzywdę’:** *Skrziwdzać ludzi* (matK: ŁW); *Nale ta panowie sobie tak wymyślajom, wiycie po swojymu i dy godajom tak, ze gazde nie kcom skrziwdzić, hej* (BubSpT 108: ŁW); (Fr, ŁW).

SKRZIWIAĆ zob. SKRZIWIĆ

SKRZIWIAĆ SIE zob. SKRZIWIĆ SIE

SKRZIWIĆ *cz. dk* – **SKRZIWIAĆ** *ndk* **‘uczynić coś krzywym, wygiąć’:** *Ani wyprościć, ani skrziwić* (matK: Kr); *Neji potym sie ik zabijało. Brało sie za głowe, tak sie skrziwiyło głowe i na wiyrchu tu sie rznyło im, i to, neji za, i, i, krew zesła, neji krowa, ta gyńś juz potym juz nie zyła. Noji trza był jom obrać z piórek, zeby było to* (CzG); (CzG, Kc).

SKRZIWIĆ SIE *cz. dk* – **SKRZIWIAĆ SIE** *ndk*

1. **‘pochylić się, zgiąć się’:** – *Potym my piyrse kupiyli snopowionzałke, to my tyz snopowionzałkom robiyli. – To juz było, juz było le... łatwiyj, bo nie trzeba było sie skrziwiać* (Kc).
2. **‘wygiąć się’:** *Pociyrz sie mu skrziwi* (matK: ŁW).

SKRZIWIONY *przym.* **‘o człowieku: przygięty z powodu urazu kręgosłupa’:** *Kopoc – widły skrziwione na dół do skopuwanio gnoju* (matK: Kc); *My z twojom matkom paradne dziywki były. (...) Tak to cas przelecioł, a teroz co? Teroz jo kulawo, a óna het skrziwiono. Obie my takie biydoki* (GrJMSp 260); (Kc).

SKRZIZ*

zob. fraz.:

NA SKRZIZ

SKRZIZAL *rz. ż*

1. *bud.* **‘płaski, łupany, nieobrobiony kamień, nadający się np. do wykładania posadzki, ścieżki przy domu, spodu piwnicy itp.; zob. też: SKRZIZOL w zn. 1.’:** (matK: Tr).
2. **‘tafla kry lodowej; zob. też: SKRZIZOL w zn. 2.’:** *Skrzizale lodu* (matK: Nd); *Skrzizale wołome, jak puści woda, tyn lód* (matK: Nd); *To dzie ducol była, to tam naroźlywały baby, jak smaty prały, i tyn lód był coroz hrubsy, to choćkiyndy był i na meter hruby. To rombali, takie okrutne skrzizale woziyli tamok, potym na włókaf znosiyli we dwof tam do tyj piwnice. Te lody układali i óni tam mieli totom to miyso, co co zabijali, nazabijali, to długo przetrzimuwali w lecie tamok* (RnS 158: ŁN); (Dr, ŁN, Nd).

SKRZIZOL *rz. ż*

1. *bud.* **‘płaski, łupany, nieobrobiony kamień, nadający się np. do wykładania posadzki, ścieżki przy domu, spodu piwnicy itp.; 📷 Tabl. III’:** (matK: Jw, Łp). [**skrzizal** – Tr]
2. **‘tafla kry lodowej’:** (matK: Dr). [**krzizal** – Dr; **skrzizal** – Dr, ŁN, Nd]

SKRZIZOŁKA *rz. ż* **‘mała SKRZIZOL w zn. 1.’:** (matK: Tr).

SKRZIZOWANIE *rz. n* **‘ogpol. skrzyżowanie dróg’:** (matK: Fs).

SKRZIZOWO DRÓGA ‘miejsce, w których droga się rozwidla; skrzyżowanie dróg, rozstaje; zob. też: KRZIZOWE DRÓGI’: *Skrzizowo dróga* (matK: Nd).

SKRZIZUWANO DRÓGA ‘miejsce, w których droga się rozwidla; skrzyżowanie dróg, rozstaje; zob. też: KRZIZOWE DRÓGI’: (matK: Nd).

SKRZOLE *rz. nmos, str.* **‘rondo kapelusza; zob. też: SKRZELA I’:** (matK: Rp).

SKRZOŁKA *rz. ż, str.* **‘daszek czapki; 📷 Tabl. IV’:** *Toto był baranek, karakuły, ale to godeli baranek. Casym godeli skrzela no to* [przy kapeluszu]*, ale casym tyz, jak była copka z daskiym, to godeli skrzołka, dasek, od skrzeli. Tu były kostki* (CzG); (CoWś 262: CzG).

SKRZOŁKI *rz. nmos* **‘zdr. od rz. SKRZOLE’:** (matK: Rp).

SKRZYNCIĆ SIE *cz. ndk* **‘marudzić, narzekać’:** *Skrzyntne dziecko skrzynci sie, nie śpi* (matK: Kr); *Zeby Maryna nie skrzynciyła sie, jak sie Maryna zacnie skrzyncić* (matK: CzG); *Tato, zostowciez ik, przecie óni lezom cicho za piecym, ani sie nie skrzyncom, ani jeś nie wołajom – folół chłopiec dziadka* (SpCzyt 99: CzG). (CzG, Kr, ŁN).

SKRZYNT *rz. mos* **‘z niechęcią o człowieku narzekającym na wszystko, z niczego niezadowolonym; zob. też: SKRZYNTA’:** (GrJMSp 239).

SKRZYNTA *rz. ż* **‘z niechęcią o człowieku narzekającym na wszystko, z niczego niezadowolonym’:** *Skrzynta tako, skrzyntne, kie spać fce* (matK: Fr); (Fr, ŁN, ŁW, Rp). [**skrzynt**; **zrzynda**]

SKRZYNTAWINA *rz. ż* **‘ogpol. krzątanina’:** Babka: *I ni ma co narzykać, chlyb, baby, rogi na świynta mome juz upiecone, w taki dziyń trza sie ryftuwać, skrzyntawiny duzo.* (Do dziadka) *Pomódz im przibrać to jeziulanko, a nie markoć se zaś* (Czard 45: Nd).

SKRZYNTNY *przym.* **‘o człowieku: marudzący, płaczliwy z powodu choroby lub niewyspania; też: narzekający na wszystko, z niczego niezadowolony’:** *Skrzyntny, nic mu ta nie na wólom* (matK: Dr); *Skrzyntny || płacliwy || rozmazany* (matK: ŁW); *Mierski był, skrzyntny, nie wiedzioł se rady* (matK: Jw); *Skrzyntne, kie chore dziecko* (matK: Tr); *Skrzyntne dziecko skrzynci sie, nie śpi* (matK: Kr); *A w dóma babsko okrutnie skrzyntne,*

bo tyz to jes okrutno kupa roboty. Trza sie z dómu uchylić, niekze sie swobodnie i spokojnie odzywo rajbacka, niekze gornek zeleźniocek zaśpiywo pod smatom z pioskiym i goroncym ługiym, niekze forzty zanucom pod muzykom twardyj scotki, niekze ponewecki [rondelki], *brutfanki przesionkniynte maściom ze spyrki, ze sadła, z łoju, z podgardla zostanom wyrucone het, het poza dno i boki wroz ze zapachym* (NaSp 28: 12: Jw); (ogsp.).

SKUBAĆ *cz. ndk*

1. **'wydzierać pióra gęsi (też innym ptakom domowym) po zabiciu, a przed patroszeniem':** *Skubać gynsi* (matK: Dr); *No to juz te gynsi, y, y, y, na wiesne, jak te gynsi, gonsiynta były, no to juz potym te gynsi były, z tymi gynsiami trzeba było robić. Potym sie ik podskubuwało, choćfto skuboł dwa razy, jak były tak dobrze chowane te gynsi, no to dwa razy sie ik skubało. A, a tak no to roz. A potym w jesiyni, juz o takim casie, o w listopadzie, w grudniu, bo na Świynta sie ik kormiyło te gy... gynsi sulkami* (CzG); *Jak był Adwynt, to baby siadały razym na pruckaf. Skubały piórka z gynsi, potym robiyły z nif pościel. Prucki trza było skóńcyć przed Bozym Narodzyniym* (Nd); *No to potym sie jom skubało, jak juz óna nie zyła, to sie jom oskubało, wiycie, oskubało sie te piórka i neji potym rozpitwali tom gyńś* (RnS: 72); (CzG, Dr, Fs, Kc, Nd). [**skubś**]
2. **'drzeć pierze; zob. też: PRUĆ w zn. 2.':** *Jakef była pannom, to przisła zima, nie było co robić, to kazdy chowoł se gynsi, mioł piórka, no to chodziyłymy wiecorami skubać te piórka* (RnS: 70: Fs).
3. **'wyrywać trawę, chwasty':** *Plywś* || *skubś* || *skubać* (matK: Kr); (Kr, Nd, Rp). [**skubś** – Kr]

SKUBAĆ GÓWNO 'zwrot, którym mówiący stwierdza, że z czegoś nie będzie żadnego pożytku, że nie będzie nic': *Beme gówno skubać – nie bedzie nic* (Nd).

SKUBANIE *rz. n* **'forma rzeczownikowa czas. SKUBAĆ w zn. 1.':** *Nawet siedym gynsi jak było, to było duzo skubanio, no to robiyli to. Jo nie patrzałaf na to, bo jo ni mogła patrzić, jak te óno rzezali te gynsi. Potym smatami zawionzywali, ale to tak, ze te głowy sie trzimały jesce óno, ze bo to głowy mama skubała i to do krup było, wkładała do krup, warzyła krupy z tymi głowami gynsimi. A potym, jak juz óno te gynsi, óno, jak juz tak, co trosecke tak przityngły, tak potym oskubało sie piyrse z piyrzi, potym z mesku i mama kładła do takif duzyf worków papiyrowyf te piyrze, i mesek osobno, piyrze osobno* (KorpSp: ŁW); *Skubało sie te gynsiska, no to potym były i piórka do skubanio* (KorpSp: CzG); (CzG, Dr, Kr, ŁW).

SKUBANIEC *rz. mos* **'z emocjonalnym nacechowaniem o mężczyźnie, który swoim zachowaniem, postępowaniem wywołuje różne (pozytywne lub negatywne) reakcje, np. podziw, uznanie, zazdrość, potępienie itp.':** *Noji nic na ostatku jak sie juz skóńcyła ta bacówka, ej, ale kie byk wom opowiedzioł, co sie mi zrobiyło na tyj bacówce, jak mi poguślół jedyn skubaniec* (BubSpT 66: Jw).

SKUBANY *przym.* **'o człowieku: wywołujący swoim zachowaniem, postępowaniem różne reakcje (zarówno pozytywne, jak i negatywne)':** *Patrzym – nic ni ma, ani pokrowca, ani nic, słóma normalnie była, na słómie skubany społ i samo prześciyradło* (KorpSp: ŁW).

SKUBAŃCOK *rz. mos* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o mężczyźnie':** (GrJMSp 234).

SKUBAŃSKO ROBOTA 'stosunkowo łagodne przekleństwo': (matK: Fr).

SKUBLICA *rz. ż*

1. *bud.* **'narzędzie bednarskie z osadzonym na końcu trzonka ostrzem podobnym do pierścienia, używane do wygładzania wewnętrznej strony klepek w CEBRZIKACH i innych naczyniach drewnianych; zob. też: SKOBLICA w zn. 1.; 📷 Tabl. V':** (matK: Dr, Kc, Tr).
2. **'ruchome oko (okrągłe lub półokrągłe) przymocowane do górnej żerdzi LYTER, nawlekane na LUŚNIĘ; nalustek; zob. też: SKOBLICA w zn. 4.; 📷 Tabl. III':** *Uzwa* || *socha, dziś skublica* (matK: Fr); *Luśnie, coby sie lytra nie zwalyła, ze skublicom* (matK: Fr).
3. **'półkoliste ucho w chomącie, do którego upięty jest PAS uprzęży końskiej; zob. też: SKOBLICA w zn. 2.; 📷 Tabl. III':** *Skublice, co przichodzom pasy do tego* (matK: Nd); (ŁN, Nd).

SKUBLICKA *rz. ż, bud.* **'mała SKUBLICA w zn. 1.; 📷 Tabl. V':** *Skublicka. Przi wyrobie okrongłyf nacyń z dongów (drewniane). Kiedy nacynie było poskładane w obronckaf, to nastympno cynność była przigotować wewnyntrzne ściany nacynio, by zamontować dno, trzeba było hyblym półokrongłym wyrównać łoncynia dongów, i do takiego juz docyscynio i wyrównanio była potrzebno tu na zdjynciu pokozano skublicka. Dopiyro po tyf cynnościaf móc było wyrzinać wontor* (Iwan 70: Nd).

SKUBŚ *cz. ndk*

1. **'wydzierać pióra gęsi (też innym ptakom domowym); zob. też: SKUBAĆ w zn. 1.':** *Były jesce prucki. No to gynsi sie chowało, skubło sie ik bez lato. Roz, drugi roz, potym trzeci roz, jak sie ik zarzło.*

Mesek osobno przeważnie do pierziny sie dawało, a piyrze to sie dawało do worka i potym sie prucki robiyło. Choćkiedy było i dwa worki tyk piyrzi. No to prucki były, panny pruły, ale tam sły i kobiety tyz, i dziywcynta jakie tyz i to zaś nie było ze ino panny same, ale to przeważnie panny. To była tyz potym muzyka (GrJMSp 305).

2. **‘drzeć pierze; zob. też: PRUĆ w zn. 2.’:** – *Nie tak jak teroz. Teroz to nic nie wiedzom, teroz nie wiy, nie be wiedzieć, jak piyrze skubś, bo nie wiy, z ktorego końca go chycić bedzie. A piyrwyj to my chodziyły i robiyłymy kielo wlazło. Toś ino cekoł, kie cie prziśli pytać na prucki. – Hej. Chłopcyska za harmoniom chodziyli, grali, no wiys, było to, Haniu. – Wesoło, niy? – A Jezus kochany. Człowiek cekoł skoro sie skóńcy siódmo klasa i hajda* (CzG).
3. **‘wyrywać trawę, chwasty; zob. też: SKUBAĆ w zn. 3.’:** *Plywś* || *skubś* || *skubać* (matK: Kr).

SKUBŚ SIE *cz. ndk* **‘nawzajem szarpać się za włosy’:** *Ale sie hań skubiom* (matK: Rp).

SKUCA *rz. ż* **‘z niechęcią o marudnej dziewczynie’:** *Ale z tobie jes skuca!* (matK: CzG).

SKUCEĆ *cz. ndk*

1. **‘o psie: wydawać łagodne dźwięki, piski, będące oznaką bólu lub prośby; skomleć’:** *Skucy pies, kie go boli* (matK: ŁN); *Skucy pies* (matK: Fr); (Fr, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Rp, Tr).
2. **‘o człowieku: ciągle narzekać bez wyraźnego powodu; utyskiwać’:** *Mo, a skucy, coby dostoł, jojcy tak* (matK: Nd); *Skómli* || *jojdze* || *skucy* (matK: Rp); (Nd, Rp).

SKUCEK *rz. mos* **‘z niechęcią o człowieku nieustannie użalającym się nad sobą, zwykle bez powodu’:** (KorpSp: Łp). [**skucyna** – Nd]

SKUCINA *rz. ż* **‘ogpol. sierść; zob. też: SIERZĆ’:** *Skuciny mo świnia* (matK: Nd); *Kudły* || *skucina – świnia mo* (matK: Tr); *Skucina ze zgrziwy* (matK: Fr); *Skuciny to mo pies* (TPPG I: 180: ŁN); (Dr, Fr, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr).

SKUCORZ *rz. mos* **‘z niechęcią o marudnym dziecku’:** *Przestońze juz, ty skucorzu* (matK: CzG).

SKUCYNA *rz. ż* **‘z niechęcią o człowieku nieustannie użalającym się nad sobą, zwykle bez powodu; zob. też: SKUCEK’:** *Skucyna to człowiek, co całymi dniami skucoł i jojcoł, ze mu źle* (CoWś 234: Nd)

SKUDRAĆ *cz. dk* **‘potargać włosy’:** (matK: Tr).

SKUDRANY *przym.* **‘o włosach: potargany, zmierzwiony’:** (matK: Tr).

SKULIĆ SIE *cz. dk* **‘przykucnąć’:** *Skulół sie* (matK: Dr).

SKULTYWATURUWAĆ *cz. dk* **‘spulchnić ziemię kultywatorem’:** *Kultywator* || *radło; mo sprynzyny, musi sie skultywatoruwać ziymie na grule* (matK: ŁW).

SKUP *rz. mnż*

1. **‘w okresie PRL-u: miejsce skupywania od rolników zakontraktowanych wcześniej zwierząt lub płodów rolnych’:** *Taksator klasuje – na skupie* (matK: Rp); *Torgowica tako, cały skup tamok jes, miyniajom sie* (matK: Fr); (Fr, Rp).
2. **‘punkt, w którym skupuje się jakieś produkty’:** *Jo z mojim dziadkiym, o cwortyj godzinie rano my juz chodziyli na grziby, na te prowdziwki. Noji potym mama susyła i nieroz w lecie, no, jak juz potym te autobusy jeździyły, no to we cwortek sprzedawali na jarmaku w Mieście, te grziby susone, susylimy. A potym u nos otworzyli taki tyz skup grzibów, prowdziwków, rydzów, lisówek, opinków. No to my do skoły, a z koleziankom juz my poleciały na te grziby, na te grziby, zeby se cosi zarobić na, na, na, na zesity, na ołówki, bo na Mikołaja to jo innego prezentu nie dostała lym zesity, ołówki i krydki, taki był Mikołoj* [śmiech] (Kc); (Fr, Kc, NB, Nd).

SKUPIĆ *cz. dk* **‘namówić kogoś do czegoś’:** *Ojca ni ma, matki ni ma, ón sie rozpuściył, ón chuliganiół, ón ni mioł zycia. Dzieś go tam skupiyli i potym prziseł do siebie, ze to sie nie tak, ze to sie zyje* (KorpSp: Dr).

SKUPIYNIE *rz. n.* **‘ogpol. skupienie’:** *No ale teroz óne tam majom, to jes taki jak tyz wołajom dóm pustelnicy, jak przichodzom na rekolekcje, to bez telefonów, bez wszyskiego, ni ma tam telewizji, ni ma nic, to takie ino skupiynia som bez wszyskiego* (KorpSp: Dr).

SKUPUWAĆ *cz. ndk* **‘kupować coś od wielu osób, w wielu miejscach’:** *Z dómów powychodziyły baby z tobołkami smot na wymiane. Smatlorz dali wykrzikuwoł: – Smaty skupujym, smaty, z odziynio na łaty!* (SpCzyt 77: Nd).

SKURCAĆ SIE zob. SKURCYĆ SIE

SKURCONY *przym.* **‘taki, który się skurczył; zmniejszony’:** (matK: Tr); *Bo kie Symuś wychodziół na sope, osłob i z wysoka na dół głowom przejechoł po kołkak, naroz umar, a Jonuś wloz do pieca, zascypło z zimna palce, palce zdrewniały i tak skurcony w piecu zakóńcół zycie* (KowPluc 42: Jw); (Jw, Tr).

SKURCYBYK *rz. mos* **‘z różnym nacechowaniem emocjonalnym (od potępienia do najwyższego podziwu) o mężczyźnie’:** *Ale skurcybyk duzy!* (matK: Łp); *Te skurcybyki ino po Karaibaf dupy mocom, a cłowieka ino po grzbiecie. Hudu a budu, nie fcym juz nawet tu fiksić, bo to skoda* (pmJerd:

Fr); *Dziady, skurcybyki majowe, porandolone! To som dziady do piontyj potyngi* (plBłachut: Fr); (SSWG 22); (Fr, Łp).

zob. fraz.:

KIGO SKURCYBYKA

SKURCYĆ SIE *cz. dk* – **SKURCAĆ SIE** *ndk*

1. **‘zmniejszyć swoją długość, szerokość pod wpływem zmiany naprężenia, zmiany wilgotności itp.’:** *To jes rozpinka do, do sukna, rozpinka, zeby óno sie nie skurcało na, na krosnaf. Rozpinka. A tu jes jesce i cółko tyz, cółecko. Cółko, co przerucali na krosnaf nici. Jesce i nici som na tymu...* (RnS 141: Łp); (Dr, Fs, ŁN, Łp, Nd, Rp).
2. **‘skulić się’:** *Boli go brzuf, bo sie tak skurco* (matK: Łp).

SKURCYDRAŃ *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o mężczyźnie’:** (plBłachut: Fr).

SKURLOT *rz. mnż, past.* **‘wymię owcy, kozy (rzadziej krowy); zob. też: SKÓRŁOT’:** *Skurlot to je to, co wymie krowie – e, cycki* (matK: Fr).

SKURŁOT *rz. mnż, past.* **‘wymię owcy, kozy (rzadziej krowy); zob. też: SKÓRŁOT’:** *No a tego jednego bacy nie było i juhasi wyposali tymu drugiymu po pastwisku. I tyn sie zezłościył, i pocaruwoł owcom. Kiedy juhasi przipyndziyli owce do sałasu, zacyni owce dojić, a tu owcom skurłoty odlatuwały. Powara polecioł za swojim bacom, bo źle sie z owcami dzieje. Odcuwoł, ze jego owcom ftosik pocaruwoł. Pewnie somsiod. Juhas dolatuje: – Podźcie chytro, bo źle z owcami. Skurłoty odlatujom. – A tyn mówi: – No nie bój sie, juz jo wiym, fto to zrobiył. Ón mie popamiynce. – Przise do kosaru, obeseł trzi razy kosor dookoła, cosik przepowiedzioł do tyf owiec i porobiył cosik tam, a tyn drugi baca leci z góry, pokrziwiony cały i woło: Dej spokój, wyboc mi to, jo juz wiyncyj ci tego nie zrobiym* (ŚlizPPN 76: Nd); (CzG, Fr, Jw, Nd).

SKURPINA *rz. ż, rzad.* **‘skorupka jajka; zob. też: SKORUPKA’:** (matK: Tr).

SKURWIĆ SIE *cz. dk* **‘o pannie wulgarnie: zacząć prowadzić niemoralne życie seksualne, zejść na złą drogę’:** *Óna sie tam nie skurwiyła* (matK: Dr).

SKURWIEL *rz. mos* **‘z silnym negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o mężczyźnie’:** (GrJMSp 234).

SKURWOT *rz. mnż, past.* **‘wymię owcy, kozy (rzadziej krowy); zob. też: SKÓRŁOT’:** *Krowe trza było pasmaruwać jakomsi ta maściom, ón tamok maść mioł, dawoł to z tyj zielonyj trowy. Jak ón te trowe rozumioł, jako trowa ftoro lycy. I krowie trza było to dać wypić, zezryć i skurwot, zakla jesce nie zatwardnół, zeby nie... Bo jak zatwardnół, to juz było gorse, wiys, jak zaskalyrzół sie, bo biyda go było potym ozrusać, tamto mlyko, óno sie tamok sklagało. Bo długo było, ze dwa dni, trzi dni, to juz było źle. Ale tak uratuwali, usmaruwali, ukadziyli i, i mlyko sie wróciyło, i, i przisło, ale juz takiego mlyka, ta krowa, tego mlyka juz nie przisło juz telo, jako miała przed tym, jak juz była chycono tymi gusłami* (CzG).

SKURWYSYN *rz. mos* **‘bardzo wulgarne wyzwisko w stosunku do mężczyzny; też: bardzo wulgarnie o zwierzęciu’:** *To jo bocym to dokładnie, ze takie, ze takie babracki były downo, bo jedyn drugiymu, bo bacowie, bacowie nawet, to jedyn drugiymu móg popsuć, jak mu wypos tam dzie posom, bo downo o posom sie, ciasno było. Bo jak owce ludzie chowali, bo nojwiyncyj te owce jesce jakosi, no to jak mu tam wypos kónicyne cy ogrody jakie, trowy, to tyz prziklnie tyz, ty skurwysynie, jesce ty mie popamiynces* (CzG); (CzG, Łp).

zob. fraz.:

JAK SKURWYSYN

SKURYBYK *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o mężczyźnie’:** *Jesce jak tyn chłop jes dobry, to nic nie godo. Ale tyz jak by był jaki skurybyk, to tyz by ji tam cosi. Jak sie napije, to „ty nic ni mos”. Tak lepi, kieby sie troche dobrali* (GrJMSp 316).

SKURZIĆ *cz. dk* **‘spadł bardzo obfity śnieg, bardzo intensywnie padał śnieg’:** *Był śniyg wielki, w marcu dziesiontego marca skurzył śniyg* (KorpSp: Tr).

SKURZIĆ SIE *cz. nieos, dk* **‘o sytuacji, kiedy z jakiegoś powodu wzbił się kurz’:** *Noji roz idom po pytaniu po Śpisu popod Murań, prześli bez las, bez potócek i dośli na krzizowe drógi, tam lezała staro obrotnica. He, naroz Pieter ozył, hipnół i łaps za tom torbe, kuknół do niyj i beu o ziym, jaz sie skurzyło, bo w niyj był piosek* (BalNS 130: Fr).

SKUSIĆ *cz. dk*

1. **‘usilnymi staraniami, podstępem sprawić, by ktoś przystał na określoną propozycję; namówić’:** *Ni móc go skusić, dogaduwali sie diabli. Inacy nie skusi, jacy musi iś do niego na służbe* (matK: Łp); *A to diabła zjod tyn Jasiu. A to ón fcioł ludzi sićkik skusić tam. Tak ze sie narobióło pijokók w tyj dziedzinie i kurwiorzik telo, ze dziecik sie namnozyło jak scurók w tyk Rzepiskak, niy* (BubSpT 62: Jw); (Jw, Łp).
2. **‘sprawdzić coś osobiście’:** *Idź jesce ty skusić, jak tam jes* (matK: Łp).

SKUSIYNOŚĆ *rz. ż* **‘doświadczenie’:** *A z własnyj skusiyności, kie mi przisło na myśl, panocku, jo wom powiym to, co zazył jo w nowyk casak* (BubSpT 57: Jw).

SKUTA *rz. ż* **‘z wyraźną niechęcią o człowieku skąpym, przesadnie oszczędnym; skąpiec, dusigrosz; zob. też: SKNYRA’:** *Skuta tako, kie skompy* (matK: Tr).

SKUTKUWAĆ *cz. ndk* **‘przynosić pożądany skutek’:** *Owce wse znakujom we Wielgi Piontek, coby ik nie zajeła wściekło chorość. Znaki som wselnijakie, jak fto lubi i moze. Coby skutkuwało nolepiyj, to trza puścić krwi owcyj i ucionć kawołecek ucha – i tom krewecke puscajom na ziym, a co wytnom uchów, to rucajom to poza granice chotaru* (BazWierz 139: Jw).

SKUTOK *rz. mż* **‘źle chowające się cielę’:** *Skutok, takie zmorne* (matK: Łp).

SKUTY *rz. nmos* **‘sierść psa’:** (TPPG I: 180: ŁN).

SKUZDRAĆ SIE *cz. dk* **‘potargać, zmierzwić sobie włosy’:** *Nie skuzdroj sie* (matK: Nd).

SKWAR *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim; upał’:** *Mom doś! Juz-ef na het ocepiała, na takim skwarze ugrobałaf sama dwajścia kopek otawy* (Nd).

SKWARCEK *rz. mnż, kuch.* **‘wysmażony kawałek słoniny lub mięsa; zob. też: SKWAREK’:** *Skwarcki ze spyrki* (matK: Dr); *Było mi jakosi dziwnie, wziynaf łyzke i nawrucałaf gałusek do zołondka. Dobre były, choć mało omascone, a skwarcków to juz nie było wobec. – Mozes zostać u mnie – powiedzioł gazda. – Pryndko jys, to i pryndko bes robić. Wtedy jef przeźrała na ocy; jedzynie było noumyśne, zeby mnie przeskumać, cy jo robotno* (SpCzyt 83: Nd); *Wygaduwała Jyndrzkowi, ze ociec duzo zre, ze tak łyko grule jak śliwki nieomascone. Za to swojim dzieciom nie załuwała jajeśnicy ze skwarckami, polywki howiedzyj i chleba z masłym* (BalSKD 99: Fr); (ogsp.).

SKWARCKA *rz. mnż, kuch.* **‘wysmażony kawałek słoniny lub mięsa; zob. też: SKWAREK’:** (matK: Tr).

SKWARCOSEK *rz. mnż, kuch.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym o skwarku’:** *– Co jadło sie downo na obiod? – Ne co uwarzyli, było jedno danie. Troche tyj sołdrzinki, to ze śtryry skwarcoski nej gruli i gałuska z jojka, gulasiówka, to jacy przeleciało koło gulasiu. Krupy i kapusta, grof i fizoły na kwaśno godali – to podstawa jedzynio było* (EŁukMCK: Nd).

SKWAREK *rz. mnż, kuch.* **‘wysmażony kawałek słoniny lub mięsa’:** *Skwiercy skwarek na siyrpiynce* (matK: ŁW); *Skwarki ze słóniny* (matK: Rp); *– Tak sie zarobiyło z tyk tarcin ciasta i sie scykało łyzkom, noji dobre i sie puscało. – My tak robiyli, ze my wyściskuwali z tyk tarcin i robiyli takie okrongłe, takie kulecki. Tak sie wrucało do wody. I toto my jadły, jedli potym. Omascone ze skwarkami, to sie tak jadło, jak nie wiym* (CzG); *Choćkiedy kwaśnice sie warzyło. Przisło w poście, to sie warzyło kwaśnice. Downi to sie nie maściyło, ale była dobro, kie sie jom omaściyło skwarkami, no słóninom. Zasmazke sie zrobiyło z monkom, to pochnionce było. To downi był taki zwycoj, ze sie pościyło, kwaśnice warzyło sie w piontki i tam jakiesi wilije, we Wielki Piontek, ale sie w ogóle nie maściyło. Takom sie chudom z grulami jadło* (GrJMSp 306); *Tradycjom było, ze chłopom, co kłuli świnie, wyrzinano wieprzowe podgardle i gotuwano polywke. Był to przismak podawany z grulami i suto pieprzony. Drugim rarytasym były skwarki ze słóniny, a potym salceson i kiski* (NaSp 24–25: 10: Jw); *Bryjka to sie, to sie na gotujoncom wode, jak woda wrzała, dało sie monki, ale ta monka tako była jarcano, ciymniyjso i to, i to takie było pozywne. Potym sie omaściyło ze skwarkami* (Kc); (CzG, Dr, Jw, Kc, ŁW, Nd, Rp). [**skwarcek** – ogsp.; **skwarcka** – Tr; **skworcek** – Fs, Nd; **skworecek** – Nd; **skworek** – Nd]

SKWARZIĆ *cz. ndk, kuch.* **‘topić tłuszcz na ogniu’:** (matK: Fr, Nd); [– A co to znaczy smażyć?] – *Smazyć, ne uprazyć, na przikłod cy słónine, cy skwarki, cy jakie miynso uprazyć na, na tym, na petelni cy w rondelku jakiym, no toto smazynie to było prazynie, prazyć. – A skwarzić? – Skwarzi to jes tak jak śkwiyrcy, jak sie juz tak przipaluje, co tak tak skwiyrcy no to jes to to s... takie skwarzynie* (MMilMCK: Nd); (Fr, Nd).

SKWASIĆ *cz. dk* **‘zniszczyć coś, wykonując jakąś czynność w sposób niewłaściwy lub nieumiejętny’:** *Skwasić deski* (matK: Dr).

SKWASIĆ SIE *cz. dk* **‘ubrudzić się, najczęściej błotem, smarem’:** *Skwasi sie w polu* (matK: Fs).

SKWAŚNIAŁY *przym.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Mlyko kwaśne || kisłe || skwaśniałe* (matK: Fs); *Obrzłe, skwaśniałe mlyko, jak sie jesce nie skiscy* (matK: Kc); (Fs, Kc).

SKWAŚNIEĆ *cz. dk* **‘o produktach spożywczych: stać się kwaśnym na skutek fermentacji; zob. też: SKISNÓĆ’:** *Wlywo do becki, tam zyntyca skwaśnie, skiśnie* (matK: Tr); (CzG, Tr).

SKWIYRCEĆ *cz. ndk*

1. **‘o odgłosie towarzyszącym smażeniu słoniny, dopalaniu się świeczki; skwierczeć’:** *Skwiyrcy skwarek na siyrpince* (matK: Kr); (Fr, Kr, Nd, Tr). [**śkwiyrceć** – Kc, Nd]

2. **‘z niechęcią: być niespokojnym, kwilić, pojękiwać, popłakiwać, nie mogąc zasnąć’:** *Skwiyrcys tak, dziecko!* (matK: ŁN).

SKWIYRCEK *rz. mż* **‘mały modrzew’:** *Skwiyrk, skwiyrcek* (matK: Kr); (Kr, ŁW).

SKWIYRCKA *rz. ż* **‘łza; zob. też: ŁZA’:** *Skwiyrcki z óc lecom* (matK: Fs); (CzG, Fs, Kc).

SKWIYRK *rz. mż*

1. **‘drzewo iglaste, zrzucające igły na zimę; modrzew europejski (*Larix decidua* Mill.); zob. też: ŚWIYRK w zn. 1.; 📷 Tabl. I’:** *Skwiyrk, skwiyrcek* (matK: Kr); (Fr, Kc, Kr, Tr).
2. **‘konik polny, pasikonik; świerszcz (*Gryllus*); zob. też: KÓNICEK POLNY’:** (matK: Fr, Kc).

SKWIYRKOWY *przym.* **‘modrzewiowy’:** *Skwiyrkowe gałynzie* (matK: Dr).

SKWORCEK *rz. mnż, kuch.* **‘wysmażony kawałek słoniny lub mięsa; zob. też: SKWAREK’:** *Prazyć na skworcki* (matK: Fs); (Fs, Nd).

SKWORECEK *rz. mnż, kuch.* **‘wysmażony kawałek słoniny lub mięsa; zob. też: SKWAREK’:** *Skworki || skworecki* (matK: Nd).

SKWOREK *rz. mnż, kuch.* **‘wysmażony kawałek słoniny lub mięsa; zob. też: SKWAREK’:** *Skworki || skworecki* (matK: Nd).

SŁABAWO *przysł.* **‘trochę słabo, nieco słabo’:** *Se myśle, teroz co? Nie, godom, ze cof przisła i po cof przisła, jak sie mi śniyło tak, jak mi ftosi dyktuwoł. Ónа godo, stało sie wom co, niy? E, cosi mi tak słabawo, dejze mi troche wody sie napić* (KorpSp: Fr).

SŁABAWY *przym.* **‘osłabiony fizycznie, chorowity’:** *No to do stajni prowadziyli, zawse sie plontoł cy jakisi Jyndruś, Franuś, cy Stasek, cy jakisi koło taty seł do stajni. Toci, co sie chłopcy plontali i bez przerwy chodziyli na obore, i chodziyli kormić, i pomogali na gazdówce, to toci, tote dzieci były zdrowe. A tote dzieci, co były chowane tak, jak ino downiyj, to były słabawe i to były wontłe, i to były takie, wiys. Nie takie zdrowe jak tote dzieci, co sie koło jakiejsi zwiyrziny chowały* (Fr).

SŁABE MIYJSCE **‘skroń’:** *Słabe miyjsce, kie łupnie, to zabije* (matK: ŁN); (Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr). [**słabizna** – Fr, ŁN, ŁW, Rp; **słucha** – Kc, Nd; **słucho** – Nd]

SŁABIZNA *rz. ż*

1. **‘miejsce między biodrem a żebrami (u człowieka i u zwierzęcia); pachwina; 📷 Tabl. I’:** *Nie graboj mie po słabiźnie* (matK: Fr); *Bula na słabiźnie, kie usiyli noge* (matK: Fr); *Flaki, jesce słabizna, pachwiny – słabizna, cułe miyjsce (uwazuj na cułe miyjsce)* (CzG); (CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Nd, Tr).
2. **‘podbrzusze’:** *Słabizna, noga, co idzie ku brzuchu* (matK: Łp).
3. **‘skroń; zob. też: SŁABE MIYJSCE’:** *Słabizna || słabe miyjsce* (matK: Fr); (Fr, ŁN, ŁW, Rp).

SŁABNÓĆ *cz. ndk* **‘stawać się coraz słabszym, tracić siły’:** *Słabnie, goroncke mo; słabnie, kiwie sie* (matK: ŁN).

SŁABO *przysł.*

1. **‘z niewielką siłą fizyczną, niemocno’:** *Słabo juz ciongnie* [o koniu] (matK: CzG).
2. **‘niedostatecznie dobrze; źle, kiepsko, marnie’:** *Słabo cyto* (matK: Dr); *Była kosa, co było ostrze, az tu było, co sie zakładało na kosisko, tu było piyntka sie nazywała, miała takie zaciyncie, na to wchodziył pierściyń, załozyło sie i dało sie jesce kose reguluwać tak pod sie nazywali i otwarto, no to wtedy brało lepiyj syroko, nale ciynzko sie kosiyło, na starzi tam wiedzieli, tata wiedzioł, no to jakeś słabo kosiył, to doł, podciongnoł tak pod sie, ze brała leko, nie brała duzo, noji wtedy lekcy sie kosiyło* (KorpSp: Rp); (Dr, Rp).
3. **‘kiepsko pod względem zdrowotnym’:** *Słabo mu* (matK: Jw); *Słabo mu było... taki był blady* (matK: Łp); *Jak słabo idom pulfy* [puls], *to juz umiyro* (matK: Dr); (Dr, Jw, Łp).
4. **‘mało intensywnie, lekko’:** *Tli sie, kie sie słabo poli, dusi sie tak* (matK: Fr); *Barz słabo leje* [o małym deszczu] (matK: Fr); (Fr, Rp).

   zob. fraz.:
   {*cosi*} IDZIE SŁABO

SŁABOŚĆ *rz. ż* **‘brak sił fizycznych spowodowany mocnym zmęczeniem lub chorobą; osłabienie, zasłabnięcie’:** *Słabość człowieka biere, ni moze robić* (matK: Dr); *Kopyta wystawić, kie słabość weźnie, zemdleć moze* (matK: ŁN); *Zymdleć moze, kie go słabość weźnie* (matK: ŁN); (Dr, ŁN).

SŁABOTA *rz. ż* **‘osłabienie organizmu wynikające z choroby’:** *Słabota i boleści wnuka* (matK: Nd); *Kropaje ze słaboty* (matK: Nd); *Smyndzi tak, jak słabota biere* (matK: Fr); (Fr, Nd).

SŁABOWITY *przym.* **‘słaby, chorowity’:** *Słabowity, chorowity* (matK: Tr); (Kr, Tr).

SŁABUWAĆ *cz. ndk* **‘chorować, czuć się źle przez dłuższy czas’:** *Słabuwała* (matK: Jw).

SŁABY *przym.*

1. **‘odznaczający się niewielką, niedostateczną siłą fizyczną’:** *Słabsy, a tako jako i ón robi* (matK: ŁW); *Takie te ludzie słabe teroz jak muchy* (matK: Jw); (ogsp).
2. **‘kiepski pod względem zdrowotnym, wyczerpany chorobą’:** *We wilijom Łuce włozół gornek na głowe i poseł na krzizowe drogi. Słaby, bo słaby*

był, ale sie dzierzoł. He, Jazus Maryjo, z kozdyj strony jedna leci, carownice zatracone, wyscyrzajom zymbiska i jyncom jak kobyły, ino wiater duje za nimi, tak wywijajom kieckami (BalSKD 34: Fr).

3. **‘o zarobkach, pensji: niezadowalający’:** *Słaby płat* [zapłata] (matK: Fs).
4. **‘działający, funkcjonujący w niewystarczającym stopniu’:** *Jo juz ni mogym cytać tak dobrze bez okulorów, bo ocy juz słabe* (plBiz: Łp).
5. **‘mało wydajny, niezbyt urodzajny’:** *Jarzec owies, grule, no zyta troche ino, no słabo, no bo gospodarka słabo idzie, no bo słabe ziymie i klimat tyz wysoki jes, no to gospodarka słabo idzie, naprzeciw tego, co jes tam na nizinaf, to ni ma mowy o tym, bo dzie* (BubSpT 32: Dr).
6. **‘mało odporny na zniszczenie, złamania, pęknięcia itp.’:** *Słabe płótno* (matK: Jw); *Dziadek kupiół mi zauśnicki, ino telo słabe, ze zaroz potargałaf* (pmKosz: Tr); *Jak sie if wygotuje, to idymy do rzyki, wypłókcymy i wywiysomy na słónko, ale zeby mróz if nie chyciół, bo by były potym nici słabe* (BubSpT 144: Tr); (Jw, Tr).
7. **‘mało intensywny; niewyraźny, słabo widoczny’:** *Na wolnym, na słabsym ogniu, coby nie przismyngło* [*sic*] (matK: ŁN); *Murgli sie, to jes słabe zachmurzynie, bo tak to móc tyz godać, chmuro sie, chmurzi sie* (Nd); (ŁN, Nd).

   zob. fraz.:
   SŁABE MIYJSCE

SŁAĆ *cz. ndk* **‘rozścielać, rozkładać warstwą’:** *Rosić, coby sie wyrosiył, bo domocony. Słać go na ściyrni, coby sie wysusył* (matK: Kc).

SŁAWNOSNY *przym.* **‘chwalebny – o jednej z tajemnic różańca’:** *To juz baby swoje i to pomodlom sie, rózaniec zmówiom, ze sićkik, radosnom, sławnosnom tajemnice. Sićkie pomówiom sie, noji ozejdom sie do chałupy i tak pomodlimy sie zawse* (KorpSp: Jw).

SŁAZIĆ zob. ŚLYŹ

SŁOBODNO *przym.* **‘o kobiecie: wolna, niezamężna’:** *Niezyniaty, niewydano to słobodny, słobodno* (matK: Fr); (Fr, Łp).

SŁOBODNY *przym.* **‘o mężczyźnie: wolny, nieżonaty’:** *Niezyniaty, niewydano to słobodny, słobodno* (matK: Fr); (Fr, Łp).

SŁODKAWY *przym.* **‘mający lekko słodki smak’:** (matK: Łp).

SŁODKI *przym.* **‘mający smak taki jak cukier, jak miód’:** *Cukier słodki* (matK: Fs); *O raty, słodkie tyz to* [o sacharynie] (matK: Rp); *Moskol – słodki placek* (matK: ŁW); *Słodkie jabłko* (matK: Tr); (ogsp.).

   zob. fraz.:
   SŁODKIE MLYKO
   SŁODKI JAK MIÓD
   SŁODKI SYR
   SŁODKO KAPUSTA
   SŁODKO ZYNTYCA

SŁODKIE *rz. n, kuch.* **‘słodycze, słodkie wypieki itp.’:** *Tak dzieci fciały słodkiego, a wtedy nie było. Nasypali cukru albo chleba sie wziyno z cukrym, namocyło sie w mlyku, cy, cy śmietonki i tak dzieci jadły. Nie było zodnyf ciukuładów wtedy, tak jak teroz* (Kc); *Nie jydz słodkiego za miysym, bo cie glista ojscy. To takie, jakby sie tak odrziguwało, to sie odbijo takim kwasym, no* (Nd); (Kc, Nd).

SŁODKIE MLYKO *kuch.* **‘mleko krowie po wydojeniu, do czasu rozpoczęcia fermentacji’:** *No to rano, to tak jymy, jak jes robota, tako wielgo, no to sie jy słodkie mlyko abo kawa i chlyb, i..., abo smolec, abo i jajka sie rozstrzepie i zjy sie* (BubSpT 98: Łp); (TPPG I 170: ŁN); (ŁN, Łp, ŁW).

SŁODKI JAK MIÓD **‘szczególnie smaczny, dobry do jedzenia’:** *Słodki jak miód* (matK: Nd).

SŁODKI SYR *past.* **‘świeży, nieskwaśniały ser owczy’:** *Oscypki ze słodkiego syra* (matK: Jw).

SŁODKO *przysł.*

   zob. fraz.:
   NA SŁODKO

SŁODKO KAPUSTA *kuch.* **‘kapusta niekiszona’:** *Randula ze słodkiyj kapusty* (matK: ŁN).

SŁODKOŚĆ *rz. ż, kuch.* **‘coś słodkiego, np. cukier, cukierek, czekolada itp.; słodycz’:** *Wiycie, w polu było duzo roboty, to somsiedzi zostawiali dziadkowi dzieciska. Jak było wiyncyj, to se ni móg nijako z nimi poradzić, bo uciykały. Ha, ale dziadek mondry był. Na drugi dziyń przyniós w smatce troske cukru, na ławke nasypoł małe kupki, telo, kielo nos było, a na środek takom duzom. Sićka sie barz uciesyli, bo słodkości nie było. Skocyli, zeby lizać. – Pomalućku, pomalućku – godo dziadek – fto ostatni zlize swojom kupke, w nagrode bedzie mógł zlizać tom ze środka. Neji tak wej zesło do wiecora. Dziadek se siedzioł, fajke kurzył i sie śmioł* (BrzyzWs: Kr).

SŁODKO ZYNTYCA *past.* **‘świeża, nieskwaśniała ZYNTYCA’:** *Słodko zyntyca* (matK: Fs); *Słodko, gynsto zyntyca* (matK: Nd); (Fs, Nd).

SŁODYC *rz. ż, blm* **‘słodki sok wydzielany przez kwiaty, zbierany przez pszczoły i przerabiany na miód; zob. też: NEKTAR’:** (matK: Nd).

SŁODYCKA *rz. ż* **‘gatunek paproci, jej słodkie kłącze były żute dawniej przez dzieci; roślina objęta obecnie ochroną gatunkową; paprotka**

zwyczajna (*Polipodium vulgare* L.); zob. też: PAPROTKA; 📷 Tabl. I’: (RadwSłR 59: Rp).

SŁODZIĆ *cz. ndk* **‘dodawać czegoś słodkiego (zwykle cukru) dla nadania słodkiego smaku’:** – *A jo cukru nie dałaf wom.* [– Ale my nie słodzimy, nikt z nas nie słodzi.] – *Nie? My tyz nie, my tyz nie, bo my tyz nie słodzymy i cynsto sie goście upominajom* (Nd); (Fr, Fs, Nd).

SŁODZIUĆKI *przym.* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: bardzo słodki w smaku’:** *Kie był młody, to był ś niego chłop piykny, śmizny, urośniony. Niejednyj dziywce ocka sie do niego świyciyły jak kocurowi, kie mu pod nos mlycko słodziućkie podstawis* (SpCzyt 46: Rp). [**słodziutki** – Kr]

SŁODZIUTKI *przym.*

1. **‘z nacechowaniem emocjonalnym: bardzo słodki w smaku; zob. też: SŁODZIUĆKI’:** *Słodziutkie cukierecki* (matK: Kr).
2. **‘z nacechowaniem emocjonalnym: bardzo miły dla kogoś’:** *Tako okropno piykno była, syćko złoto. A ta macocha potym tako była dobrućko, tako słodziutko* (BubSpT 90: Kr).

SŁOJICEK *rz. mnż, kuch.* **‘mały SŁOJIK’:** *No my przeważnie no to bocki, salsasony, kiske, cynsto takie miyso w słojikak sie downo robiyło, takie jak teroz, co som cynsto takie przedawane teroz w Biedronkak, to downo sie robiyło, pamiyntom, w słojicku to tyz piyknie zawarzuwało sie, to było bardzo dobre takie konserwowe* (KorpSp: Rp); *Świnie oskoblyli w korycie, bebechy powybiyrali, flaki mama cyściyła potym, noji warzylimy zołondek, kiski, sićko, pasztet my robiyli, troche my piekli, troche do słojicków, troche do flaka, bylejak, óna takie jesce miyso potym jak mielone takie robiyła do kiełbas, do słojicków, jakie to było dobre!* (KorpSp: Kc); (Kc, Nd, Rp).

SŁOJIK *rz. mnż, kuch.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Taki sok z borówek to jes dobry, jak dziecko cyści, to ón na wstrzimanie pomogo. Biere sie borówki, daje kapke wody i warzi, jaz ta woda wyparuje i zrobi sie takie gynste jak dżym. Toto sie wlywo do słojikók i zostawio, jaz kapke ochłódnie* (pmMiś: CzG); – *Stonka była. No to stonke my chodziyli i tyz my, tyz my zbiyrali jom do słojika, noji potym my jom tyz truli. A jak niy, to były potym takie zrobiyli środki, co opryskiwali. No to potym troche spaduwało, nale to duzo tyz nie dawali, bo potym do ziymi wchodziyło to* (CzG); (CzG, Dr, Kc, Tr).

SŁOK *rz. mnż* **‘stary, ok. pięcioletni ugór’:** *Słok sie woło, stary słok, co sie piynć roków nie orze* (matK: Jw).

SŁOŃ *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** Gwar stopniowo cichnie i wszyscy zwracają się ku staroście, który obwieszcza im nowinę: – *Przisеł tu kupiec od wychodu słónka*. Goście *zrynkowinowi* okazują dobrze udane zaciekawienie. Zapytują jeden przez drugiego: – *Dziez je? Dziez je? Pokozciez go!* Starosta, pokazując na Jędrusia, wyjaśnia: – *Tu siedzi koło mnie, a słonie, sumary i wielbłondy stojom na dródze, bo ni ma takiyj sopy, coby sie mogły pomieścić. Ale dobry kupiec fce tyn towor obeźreć i dobrze sie mu przipatrzić!* Drużbowie przytakują mu żarliwie: – *Wiera, przeciez kocura nie be kupuwoł we worku. Ale powiydzciez, co to za towor?* Starosta nie daje się prosić i wyjaśnia: – *Dy to ta równiotka, co tymu juhasowi chybie.* Gestem wskazuje przy tym na Jędrusia (PlucWS 7: ŁN); (ogsp.).

SŁOWACKI I *przym.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim; zob. też: SŁOWIYŃSKI I’:** *To sićko było słowackie, to lyn prawie po wojnie nastało, ale to wtedy było słowackie i madziarskie, wyngierskie. To ni ma sie co dziwić, bo mnie słowiyńskie pismo idzie, a polskie nic nie idzie tak, bo człowiek naucony słowiyńskie pisać i przi wojsku słowiyńskie, i w Ameryce kief był, to tyz po słowiyńsku* (BubSpT 104: ŁN); *Mój ociec telo sie pobiył z Białcanami, ze musioł uciykać na bacówke na Bieszczady, zeby uniknóć wiynziynia. A tyn, ftorego śmiertelnie prawie pobiyli, taki z Białki ozyniył sie do Jurgowa. Jak ociec wróciył, to sie pogodziyli i do śmierzci byli takimi kolegami, mało tego, tyn Białcon tak sie dostosuwoł do środowiska jurgowskiego, ze go uwazuwali za takiego przywódce tyk słowackik róznyk inicjatyw* (CzG); (ogsp.).

SŁOWACKI II *rz. mnż* **‘język słowacki; zob. też: SŁOWIYŃSKI II’:** *To nojwiyncyj wkurzało Cyganók, bo óni mieli problym jynzykowy dzieci, bo óny z reguły znały jynzyk cygański, jak dzisiok sie godo Romók, ale jynzyk polski był drugim, a słowacki w ogóle był prze nik niezrozumiały* (CzG); *A teroz przisеł z Jurgowa, no to ón umiy słowacki, bo ón chodziył w Jabłonce do, do liceum, a tam jes jynzyk słowacki, to sie ucył* (Kc); (ogsp.).

SŁOWACKU*

zob. fraz.:
PO SŁOWACKU

SŁOWACYJO *rz. ż* **‘ogpol. Słowacja; zob. też: SŁOWIYŃSKO’:** *Granica ze Słowacyjom* (matK: Kr); *Do Słowacyje* (matK: ŁW); *Ze Słowacyje noter był* (matK: Fs); (CzG, Fr, Fs, Jw, Kr, ŁW).

zob. fraz.:
ZA SŁOWACYJE

SŁOWIACKU*
zob. fraz.:
PO SŁOWIACKU

SŁOWIK *rz. mż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim; słowik szary (*Luscinia luscinia* L.)’:** *Słowiki śpiywajom* (matK: Kc); (Kc, Łp, ŁW, Tr).

SŁOWIOK *rz. mos*

1. **‘mieszkaniec Słowacji; Słowak’:** *Akurotny Słowiok by prziseł, tobym go nie wyrozumioł* (matK: Łp); *A my godomy tak ani po polsku, ani po słowacku, ino tak po śpisku jakosi inaksyj, ale rozumiymy, i Poloka rozumiymy, i Słowioka rozumiymy, i Ciecha rozumiymy, i kozdego* (BubSpT 52: Fr); *To juz jes ino Śpis, no bo jak inacy. Górole niy, bo to tam od Zokopanego. Tu było downi Słowiyńsko, teroz po wojnie zaś jes Polsko. Nale jo wiym? My tu ani nie Słowiocy, ani Polocy, ino tacy namiysani. Chyba to nolepi powiedzieć, ze to Śpis i Śpisoki* (NaSp 61: 8: Rp); (Fr, Łp, Rp). [**Słowok** – Nd]
2. **‘mieszkaniec Spiszu poczuwający się do narodowości słowackiej’:** – *To u nos kiym sie to unormuwało po tyj wojnie, to to długo trwało, to, to było takie nastawiynie Słowiocy – Polocy i to było długie casy nastawiynie. My som Słowacy, bylimy i som! No. No, a ze my w Polsce, ze nos tak przidziylyli, no to my niewinowaci, niy?* (JurgTB: Jw). [**Słowok** – Nd]

SŁOWIYŃSKI I *przym., star.* **‘słowacki’:** *Naroz słysyme dziwny i ostry głos nad nasymi głowami. – Wase krowy przesły na słowiyńskom strone, a toci dwa za niymi – powiedzioł hajcy. To dopiyro śpas – pomyślołef. Trzimoł małyf za hasyntrogi. Stanylimy jak wryte, zodyn ni móg wydusić ani słowa. Słychno było jacy posapkuwanie Bartka i Stefanka* (SpCzyt 61: Nd); *Prziślimy na drugom lekcje. Ucół nos taki słowiyński naucyciel – Dusian. Barz był zły, ze my nieskoro prziśli. Kozoł kaboty srucić i pryncickiym nos biół. Chłopcy krziceli straśnie. Jo niy, bo mnie nie kozoł sie zoblykać, to bez kabot nie bolało* (pmMiś: CzG); *To sićko było słowackie, to lyn prawie po wojnie nastało, ale to wtedy było słowackie i madziarskie, wyngierskie. To ni ma sie co dziwić, bo mnie słowiyńskie pismo idzie, a polskie nic nie idzie tak, bo cłowiek naucony słowiyńskie pisać i przi wojsku słowiyńskie, i w Ameryce kief był, to tyz po słowiyńsku* (BubSpT 104: ŁN); *Jak byście widzieli tak na tyf wsićkif przeglondaf zespoły słowiyńskie, nawet teroz, te górolskie, nawet od Siarysia, nie wiym skond, to u, na Słowacji jes jedna moda, ze do kazdego kroju, jak to óni stroje nazywajom, to pasujom jacy biołe śtrymfle abo biołe rajtuzy* (Nd); (CzG, ŁN, Nd). [**słowacki** – ogsp.; **słowocki** – Fs]

SŁOWIYŃSKI II *rz. mnż* **‘język słowacki’:** *Dwie godziny do tyźnia słowiyńskiego* [dwie lekcje tygodniowo języka słowackiego] (matK: Łp); *Mnie słowiyńskiego nie ucyli, na mój dusiu. Jo, słuchojcie, choćkielo mom rodziny i kielo próbuwołek. Nie bem wom godoł po słowiyńsku, bo mi sie to pieprzi* (CzG); (CzG, Łp). [**słowacki** – ogsp.]
zob. fraz.:
SKOŁA SŁOWIYŃSKO

SŁOWIYŃSKO *rz. n* **‘Słowacja’:** *Gynia tyz mo gości, przijechali ze Słowiyńska* (matK: Kc); *Ociec na Słowiyńsku robi* (matK: Kc); *Na Słowiyńsku same kołchozy* (matK: ŁN); *To juz jes ino Śpis, no bo jak inacy. Górole niy, bo to tam od Zokopanego. Tu było downi Słowiyńsko, teroz po wojnie zaś jes Polsko. Nale jo wiym? My tu ani nie Słowiocy, ani Polocy, ino tacy namiysani. Chyba to nolepi powiedzieć, ze to Śpis i Śpisoki* (NaSp 61: 8: Rp); *Moze miesionc nie wysło, juz my byli przi Słowiyńsku* (BubSpT 24: Dr); *Jak ludzie chodziyli po wsi, nie ludzie, chłopi przichodziyli, taki był zwycoj, ze nakormiyli krowy i śli po wsi. No to juz ni mieli innego tematu, ino wse, ze jutro przidymy do Słowacji nazod. Bez przerwy marzyli o tym Słowiyńsku, jesce moze jak dzisiok ludzie jesce zyjom tacy, po dziewiyńćdziesiont rokók, kieby mieli, to jesce marzom, zebymy prziśli do, do Słowiyńska* (JurgTB: Jw); (CzG, Dr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Rp). [**Słowacyjo** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kr, ŁW]
zob. fraz.:
ZA SŁOWIYŃSKA

SŁOWIYŃSKU*
zob. fraz.:
PO SŁOWIYŃSKU

SŁOWO *rz. n* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Ciaciany taki – dzieciynce słowo* (matK: ŁW); *Cyzeł – to jes anglickie słowo || ucinoc* (matK: Kc); (ogsp.).
zob. fraz.:
DAĆ {*komusi*} DOBRE SŁOWO
JEDNYM SŁOWYM
MAŁE SŁOWO
NIE DAĆ DOBREGO SŁOWA

SŁOWOCKI *przym.* **‘ogpol. słowacki; zob. też: SŁOWIYŃSKI I’:** (matK: Fs).

SŁOWOK *rz. mos.*

1. **‘mieszkaniec Słowacji; Słowak; zob. też: SŁOWIOK w zn. 1.’:** *Wesele, no to młody pon jak mioł piórko za kapelusym, młodo pani we wiyńcu śla do kościoła, Polocy śpiywali polskom piosnecke, Słowocy sie zrozali z tego, ze po słowiyńsku*

śpiywać, niy. Drudzy zaś fcieli po polsku, jedyn drugiymu przeskodzoł (BubSpT 123: Nd).

2. **‘mieszkaniec Spiszu poczuwający się do narodowości słowackiej; zob. też: SŁOWIOK w zn. 2.’:** *Wesele, no to młody pon jak mioł piórko za kapelusym, młodo pani we wiyńcu sła do kościoła, Polocy śpiywali polskom piosnecke, Słowocy sie zrozali z tego, ze po słowiyńsku śpiywać, niy. Drudzy zaś fcieli po polsku, jedyn drugiymu przeskodzoł* (BubSpT 123: Nd); *A w kozdyj wsi som Cyganie. Ci idom z muzykom i dobrze sie wyznajom, fto za Polokami, to mu śpiywajom po polsku, fto zaś za Słowokami, to mu zaś po słowacku* (Na Spiszu 31: 12: Nd).

SŁOZYĆ *cz. dk* || – **ZŁOZYĆ** *dk* – **SKŁADAĆ** *ndk*

1. **‘połączyć z sobą różne części w jedną sprawną całość’:** *Przednio kara, kie rozebrany, a kie słozony to przodek* (matK: Fs); *Słozone jedno z drugiym* (matK: Fs); – *A powiydzciez mi o tym, o kadzyniu. Jak to sie okadzo? – No, a kadzić, to tyz kadzynie było na przikład jak uroki, niy? No to mozna było tyz kadzić. Zopołkami sie kadziyło. – Ale jak to? – No trzi zopołki sie do wjedna wziyno i słozyło, noji jak sie nic nie, trzi, trzi razy po trzi zopołki, noji, noji to kadziyło sie nad tym, cy cłowiek, cy, cy zwiyrze, noji jak sie nic nie, ze nie był chory, to sie zopołki nie zwarzyły, a jak był chory, to sie zwa...* (CzG); (CzG, Fs).
2. **‘ułożyć siano w kopy’:** *Weź wózek z bojsecka, wraź do niego kół i grabie, bo pudyme składać do ostrewek* (pmMich: Fr); *Jak my susyli otawe, a to tako krótko była, to coby jom dysc nie zaloł, to my jom składały do klapnioka. To sie robiyło ugrabke na grabiak i tak te ugrabki sie kładzie jednom na drugom na krziz. I takie klapnioki musiały być nie barz wielkie, bo potym by sie otawa zaparzyła i mogła nawet zapolić. Klapnioki to ino z otawy mogom być, bo ze siana, to sie nie składo klapniokók* (pmMiś: CzG); *Noji to było we wiesne jedyn rok, zasiołef owies, podsiywke, w jesiyni my zebrali we zbiórki. Na przisły rok urosła kónicyna, poślimy kosić ze somsiadym, bo my kosiyli kosiarkom kónnom, to ze, ze somsiadym my kosiyli tego. A takie pogody były, rano my skosiyli, wiecór juz trza było przewrócić, na drugi dziyń juz zaś składać do ostrewek* (plBiz: Łp); *Nasa niewiasta to tako mandza, godzine skrobie pore gruli na wiecerzom. Na roli jo słozym dwie kopki siana, óna jednom* (Nd); (CzG, Fr, Łp, Nd, Rp).
3. **‘zagiąć coś rozpostartego i połączyć z sobą tak zagięte płaszczyzny’:** *Odziywacke na krziz składajom* (matK: Fs).
4. **‘przypisać komuś winę, obwinić kogoś’:** *Na jednego słozyli* (matK: Łp).
5. **‘przejść procedurę egzaminacyjną z wynikiem pozytywnym’:** *Jagzamynt se złozół* (matK: Dr).

zob. fraz.:
SŁOZYĆ [SKŁADAĆ] MATURE
SŁOZYĆ [SKŁADAĆ] OGIYŃ [OGNIA]
SŁOZYĆ [SKŁADAĆ] WATRE

SŁOZYĆ [SKŁADAĆ] MATURE ‘zdać egzamin maturalny’: *No jak sie ta wyśtuduowała* [*sic*], *mature słozyła, no ale została w cionzy. Jak wracała do chałupy, to sie wstydziyła prziś do ojców, niy* (BubSpT 71: Kc); – *Kiedyz tyn was Jaś skóńcy, dy juz duzy chabelcok, juz i bausy sie mu puscajom pod nosym? – Dyć, juz tom mature mo po wieśnie składać – objaśnioł ociec – to cy jo wiym, kiedy skóńcy?* (BalSKD 94: Fr); (Fr, Kc).

SŁOZYĆ [SKŁADAĆ] OGIYŃ [OGNIA] ‘rozpalić ogień na otwartej przestrzeni lub w piecu’: *Trzeba słozyć ognia* (matK: Kc); (SSWG 23); (Kc, Kr, ŁN, Łp).

SŁOZYĆ SIE *cz. dk* – **SKŁADAĆ SIE** *ndk*

1. **‘dać razem z innymi pieniądze lub coś innego na wspólny cel; zrobić składkę’:** *W zimie my przyndły lyn, obiyrałymy kondzielne izby. Kazdo sie składała, kazdo przontka dawała pół litra gasu, to wystarcyło na tydziyń cy na dwa. To potym sie chodziyło, takie schodzki były, chodziyłymy i przyndłymy, potym przisły Świynta Boze Narodzynie, ostatki, to my sie składali, chłopcy przinieśli wódki, dziywcynta zaś co upiekły i cały wiecór były śpiywy, tońce, zabawa* (CygTGS-II 258: Dr); (Dr, Rp).

♫ *Składojcie sie syćka druscki*
młody pani na pieluski

(Rp).

2. **‘ułożyć się jeden do drugiego’:** *Jak ozoruwali zogón, to skiba sła na obie miedze, a na środku została bruzda. Jak był zógón mokry, orali do składu, to jes zacynali oranie od środka zogóna, a skiby sie składały do siebie* (CzG).

SŁOZYĆ [SKŁADAĆ] WATRE ‘rozpalić ognisko’: *Watre sie w polu słozy* (matK: ŁW); *I śli, śli, i przińli do jednego lasu, nyji tam przenocuwali i słozyli se watre, co se tam upiekli co zjeś* (BubSpT 83: Kr); *Ześli sie z okolicnyf wsi wiecorym, pośli wykopać tego starego carownika, bace Pytonioka i zanieśli do lasu. Postawiyli trune z trupym miyndzy sojty stojonco. Nałozyli jesce wiyncyj sojt i słozyli watre. I przi tym se popijali gorzołecke. Jak sie truna dopolała, to ón wylecioł. To ci dostali strachu z tego starego carownika i pouciykali kozdy*

do swojyj dziedziny. To było przed wojnom, moze w dwunostym roku (ŚlizPPN 82: Tr); *Niy, jak sie piyrsy roz polyło, to podpolyli takie, takie chłopcyska podpolyli, co mieli po dziewiynć, po dziesiynć lot. W stodole słozyli watre, no a to były żniwa, ne to no to, to ludzie byli w polu* (RnS 168: ŁW); (Kr, ŁW, Tr).

SŁÓJ *rz. mnż*

1. *kuch.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Dziesi ociec zegnali karbitu, zawse musioł być scelnie zamkniony. Mielimy go w śklanym słoju ze zokrontkom. Jakby nie był scelnie zamkniony, toby sie rozsypoł w prosek. Takie twarde kamycki, trzeba if było potłuc* (Iwan 31: Nd); (CzG, Dr, Fr, Jw, Łp, Nd, Tr).
2. **‘przyrastająca w drzewie co roku warstwa drewna’:** *Słoje – lata licyć* (matK: Fr); *Rdzyń, od tego rdzynia idom słoje* (matK: Łp); (ogsp.).

SŁÓMA *rz. ż* **‘masa uschniętych źdźbeł zboża’:** *Powrósła ze zytny słómy* (matK: Fs); *Posywali daf słómom, obijo sie daf góntami* (matK: Fr); *Słóma potrawisto* (matK: Dr); *W nadbojsku słóma, na bojsku srucomy słóme* (matK: Dr); *Bez lode idzie słóma pod kosoki* (matK: ŁN); *Kryncymy ze słómy powrósło* (matK: Jw); *Spusała słóma, kie sie nie dosusy* (matK: ŁN); *Pryndzy wiysało sie u powały takie kółko ze słómy – podłaźnica* (matK: Fr); *Kopiyńce kłaś ze słómy* (matK: Tr); *Słóme trza iś po skosyniu porusać i abo jom wionzyme w snopki, abo składome do kulika. Do kulika, to nojcynściyj składo sie słóme owsianom, a potym z tyj słómy to rznyme kóniowi siecke* (CzG). *A z tom słómom to tak, ze jyj nifto zryć nie fce, no to owsa ino telo, co kóniowi, jak fto chowie kónia, ale juz duzo ludzi, co kónia nie chowiom, ino mo traktór* (GrJMSp 305); *Od tyj masiny pobiyrała toto, co wyleciało z masiny omłócone, słóma razym z tym zbozym, to, to zboze zostało na kupce, a słóme pobiyrała, pobiyrała, pobiyrała, co cyściyła, neji kładła na powrósło, neji jak sie zrobiyło juz na ... ociypka sie wołała, na ociypke, to wionzali do powrósła, neji odkładali, a z jarcu zaś, jak młóciyli, to sie wołoł okłocek, do okłocka* (KorpSp: Nd); (ogsp.).

zob. fraz.:
SŁÓMY NA KRZIZ NIE PRZEŁOZYĆ

SŁÓMIANKA *rz. ż* **‘kwiat ogrodowy, osiągający wysokość ok. 0,5 m, mający kwiaty niebieskie lub białe, kwitnący późną jesienią; roślina ozdobna wykorzystywana do suchych bukietów, gdyż po wysuszeniu nie traci kolorów, sadzona często na grobach; kocanka ogrodowa (*Xelichrysum bracteatum* (Vent.) Tzvelev); zob. też: SŁÓMIOK; 📷 Tabl. I’:** *Słómianka* ‖ *nieśmiertelnik* (matK: Tr); (Jw, ŁN, Tr).

SŁÓMIANY *przym.* **‘zrobiony ze słomy’:** *Słómiany daf* (matK: ŁN); *Jo juz nie bocym tu słómianego dachu* (matK: Kc); (ogsp.).

SŁÓMIOK *rz. mż* **‘kwiat ogrodowy, osiągający wysokość ok. 0,5 m, mający kwiaty niebieskie lub białe, kwitnący późną jesienią; roślina ozdobna wykorzystywana do suchych bukietów, gdyż po wysuszeniu nie traci kolorów, sadzona często na grobach; kocanka ogrodowa (*Xelichrysum bracteatum* (Vent.) Tzvelev); 📷 Tabl. I’:** (matK: Fr, Tr). [**nieśmiertelnik** – Tr; **słómianka** – Jw, ŁN, Tr; **słómionka** – Fr; **śmiertelnik** – Tr]

SŁÓMIONKA *rz. ż* **‘kwiat ogrodowy, osiągający wysokość ok. 0,5 m, mający kwiaty niebieskie lub białe, kwitnący późną jesienią; roślina ozdobna wykorzystywana do suchych bukietów, gdyż po wysuszeniu nie traci kolorów, sadzona często na grobach; kocanka ogrodowa (*Xelichrysum bracteatum* (Vent.) Tzvelev); zob. też: SŁÓMIOK; 📷 Tabl. I’:** (matK: Fr).

SŁÓMY NA KRZIZ NIE PRZEŁOZYĆ ‘nie zrobić absolutnie nic (zwykle z lenistwa, niedbalstwa)’: *He, nie useł ani tydziyń, Jendrek juz nie tyn chłop, co był, kwynko i kwynko, a nie wiada, co mu jes. Z takiego parobka, bitanga, zrobiyła sie gaździca. Przedtym jednom rynkom dźwignół troma i wóz nadniós, a dziś na krziz słómy nie przełozy. Som sobie sie cuduwoł, co sie z niym stało* (BalNS 33: Fr); *Umedytuwała se i postawiyła ostro chłopu: – Wiys co, nie zowidzym ojcu tyf gruli, bo if Pombóg, chwała Bogu, nagodziół doś, ale przecie grzyf tak siedzieć. Nic nie robiom, ani słómy na krziz nie przełozom, a przecie nodzyska majom jesce zdrowe, mogliby sie rusyć po dalsyf dziedzinaf. Teroz w miysopusty tu ni ma cego pilnuwać w chałupie* (BalSKD 99: Fr).

SŁÓNECKO I *rz. n, blm*

1. **‘zdr. od rz. SŁÓNKO w zn. 1.’:** *Słónecko fajnie świyci* (matK: Rp); *Pogoda nastała piykno. Słónecko grzoło, ale wiater był doś chłodnawy. Dziwaśdzie po ciyniaf lezoł jesce lód* (SpCzyt 120: Nd); *Matka Bosko usłysała, ze ftosi płace w niebie. Posła ku bramie i widziała, ze to Poniezus płace i spytoła sie go: – O coz płaces? – Poniezus jyj odpowiedzioł: – Rozbiyło sie mi siumne słónecko. – Wtedy Matka Bosko pozbiyrała kawołki słónecka i rozrucieła if po całym niebie. Od tego casu mome gwiozdy na całym niebie. Potym Matka Bosko zrobiyła*

wielkom kule i momy opróc gwiozdek na niebie we dnie słónecko, co nom jasno świyci (BalNS 144: Fr); (Fr, Fs, ŁN, Nd, Rp).

♫ *Łapse Niźnie, Łapse, to ładne miastecko,*
Na łapsańskim polu, na łapsańskim polu
Wychodzi słónecko
(ŚpZw 1999: ŁN).

2. **‘zdr. od rz. SŁÓNKO w zn. 2.’:** *Lipowo herbata, to była nojlepso na dusynie. Trza było, jak lipa kwitła, nazbiyrać tyk kwiotkók i piynkie je ususyć na słónecku, a potym jak kogo dusiyło, to sie te kwiotecki ususone brało i zalywało sie je wodom, a potym to trza było zawarzić, przikryć, coby sie dobrze zaparzyło i pić takom lipowom herbate pore dni. Potym juz dusynie przechodziyło* (plSarna: Jw).

SŁÓNECKO II *rz. n, bud.* **‘dekoracyjne wykończenie szczytu domu lub drzwi wejściowych, garażowych, mające postać przybitego na deski półkola i promieniście ułożonych listewek naśladujących promienie słoneczne; 📷 Tabl. V’:** *Robiyli w scytak te słónecka, te, te patyki saluwali z desecek fajne, prziśtychy robiyli w dachak. Takie załómania.* [– Co to są *prziśtychy*?] – *Cyli idzie kont prosty w dół, na późniyj tak zwany jes prziśtyk tam, załómany kont jes dachu, neji wtedy popod spód widać było rysie wycinane ryncnie, ślifowane, te belki, główne lygary, ktore sły przez cały dóm, cyli tak jak strop, neji to trza było tyz zadłubać fajnie na wyngłak to wsystko, zeby to spasuwało, zeby to nie wypadło, zeby to nie, nie rozesło sie za duzo, tak ze to musiało być wymiyrzone prawie ze do milimetra i zacinane jes ryncnie piyłkom* (KorpSp: Rp);

SŁÓNECNICA *rz. ż*

1. **‘zły duch zjawiający się w promieniach słońca, mogący sprawić, że śpiące zwierzę lub człowiek, „dotknięte” promieniem słonecznym może się już nigdy nie obudzić’:** *Bardzo downo to duzo trefiało sie, ze nojdzie sie człek zimnyj krwie i niedbałyj, co w niedziele świyntom idzie ón se w pole, a legnie i śpi. I przyndzie słońce, i robiom sie ś niego takie promiynie. W tym to promiyniu miesko słónecnica i kie promiyń zawadzi o człeka, co na ziymi legnie, to słónecnica ozgniywo sie i moze go tako ukorać, ze sie ón nie zobudzi. Tak to bezbożników trefio, co śpiom w niedziele. Słónecnica z Boskiego zrzondzynio korać mo niedbałyk, a zimnyk ludzi. Barz źle ś nim sie napotkać. To barz zły duk* (BazWierz 103: Rp).
2. *past.* **‘choroba owiec, charakteryzująca się spuchnięciem głowy w wyniku długotrwałego przebywania na ostrym słońcu’:**
⊛ *Słonecnicę* leczono w ten sposób, że BACA trzy razy przebijał szydłem uszy zwierzęcia (lub skórę na jego głowie) i spuszczał krew (pmDrab 125).
⊛ Innym sposobem leczenia było trzykrotne obejście zwierzęcia od prawej strony i dzwonienie ŚPIZOKIEM (pmDrab 125).
⊛ Nie wolno głośno krzyczeć na owce, gdyż wtedy słońce sprowadzi na nie *słonecnicę* (pmDrab 125).
⊛ ŚPIZOK zawieszony na szyi owcy chronił ją przed *słonecnicą*, ponieważ ściągał na siebie promienie słońca (pmDrab 125).
3. **‘poparzenie skóry słońcem, objawiające się jej łuszczeniem’:** (matK: Łp, Rp).
4. **‘kolisty blask koło słońca, widoczny w czasie zamglenia’:** *Słónecnica koło słónka* (matK: Nd).

SŁÓNECNIK *rz. mż* **‘ogpol. słonecznik; wysiewany w ogródku jako roślina ozdobna; słonecznik zwyczajny (*Helianthus annuus* L.); 📷 Tabl. I’:** *Słónecnik – mo w sobie taki olyj* (matK: Fs); (Dr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**słóniecnik** – Fr, Fs, Jw, Kr, ŁN, ŁW, Nd]

SŁÓNECNY *przym.* **‘pochodzący od słońca’:** *Promienie słónecne* (matK: Kc).

SŁÓNIECNIK *rz. mnż* **‘ogpol. słonecznik; wysiewany w ogródku jako roślina ozdobna; słonecznik zwyczajny (*Helianthus annuus* L.); zob. też: SŁÓNECNIK; 📷 Tabl. I’:** *U wos słóniecniki takie wielgie, ocate* (matK: Fr); (Fr, Fs, Jw, Kr, ŁN, ŁW, Nd).

SŁÓNIK *rz. mnż, bud.* **‘krótka pozioma belka między oknami, między oknem a drzwiami lub między oknem a węgłem domu, mocowana COPEM wpuszczonym w GAR, który jest wyżłobiony w pionowym SŁUPKU (okiennym) lub SŁUPIE (drzwiowym); zob. też: SONIK; 📷 Tabl. V’:** *Słóniki miyndzy dwa okna* (matK: Tr).

SŁÓNINA *rz. ż, kuch., now.* **‘ogpol. słonina; zob. też: SPYRKA’:** *Prazyć słónine, jałowo słónina* (matK: Fr); *Połeć słóniny wziyni* (matK: Kr); *Powcinali se chleba ze słóninom* (matK: ŁW); *Połcie słóniny* (matK: Nd); *Słónina bez ziobrów – połcie* (matK: Tr); *Powcinali se chleba ze słóninom* (matK: ŁW); *Spyrka = słónina* (matK: Fr); *I mówi tak: – Co samom wódke bemy pić, a tam na piyntrze je słónina, trzeba iś, panie karcmorzu, nom prziniyś fałat słóniny. – My nic, tam ni momy nic. – Jesce pół połcia mocie. – Ón wsyćko wiedzioł na przodek, tak jak ciert, jak diaboł* (BubSpT 72: Kc); *Za mojyj pamiynci, a za mojyj gazdówki to słóninów my nie wyndziyli ani, bo my syćko stopiyli na smolec, bo chłop słóniny sie nie łapiół* (RnS

174: ŁW); *No to jak sie z jelit ściongało, z flaków tyn tłusc, to był gorsy tłusc. Jak był juz pore razy na patelni, w gorku, no to, ale tyz casami, jak sie to zostawiyło w kastrolu, bo w kastrołaf trzimali smolec taki przetopiony ze słoniny, no to, no to jak juz długo siedzioł, no to juz trosecke, no nie był za dobry, no to go tyz przeznacyli na takie coś* (Nd); (ogsp.).

zob. fraz.:
KÓNIOWI OWIES, A CHŁOPU SŁÓNINA

SŁÓNINKA *rz. ż, kuch.* **'zdr. od rz. SŁÓNINA':** *Neji biere sie na łyzke i, i miske abo gorcek taki, co mo tyn obrombek wywinionty taki, i tak sie, wiycie, dookoła scyko scyko sie na tym obrombku, ruco sie do środka. Neji jak sie juz uscyko wsićkie cy telo, kielo trzeba, neji fajnom słóninkom, takom jak bocek, tako musi być fajne. A fto fce z masłym, to z masłym, a fto fce słóninom, to słóninom. Omaści sie i potym nie trza miynsać łyzkom, boby sie if popucyło, ale tak sie strzonso, co sie wy... omascom* (RnS 184–185: Nd); [– Słoninę się cięło na paski?] *– Krojyło. No takie sie wycinało, u nos wołali połcie. Połcie to była tako słónina...* [– Pół świni] *No, ale z jednyj strony. No to potym obcinali, tym krajym był bocek, tako ciynko słóninka bardziyj, a to tyn, to były, y, y, y, i to przecinali na poły, zeby nie było duze to, te, te całe... Bo jak była duzo świnia, no to potym słónina była tylo* [informator pokazuje], *no to przeciyni to na poły i tak sie solyło.* [– A to nie przecinaliście w poprzek?] *– Nie, no na długość tak* (Kc); (Kc, Nd).

SŁÓNKO *rz. n*

1. **'jasna, ognista kula widoczna na niebie w ciągu dnia, dająca światło i ciepło':** *Słónko przipiyko, bedzie dysc* (matK: Kc); *Kie wyźroł zzo wanty, to jaz go cofło do zadku. Para stanyła mu w plucak, a nozki sie ugiyny. Przed nim na skalnyj półce stoł cap, jakiego Symek nigda w zywobyciu nie widzioł. Zwiyrz kufe dźwignół do góry, pierś swojom koziom wypion ku zornymu słónku* (SpCzyt 36: Rp); (ogsp.). [**słońce** – ogsp.]
2. **'światło i ciepło słoneczne, dochodzące od słońca':** *Zoprzałka, kie upiece go na słónku* (matK: Fs); *Becie sie opaluwać, kie słónko* (matK: Fs); *Słónko owieje* (matK: Nd); *Tam zakopiom piniondze, gdzie piyrwi słónko zaświyci na świyntego Jona* (matK: Łp); *Sopy były u nos ze zadku (z tyłu od północy), do słónka (od połednia), na piyrsom lub drugom godzine oryjyntowali dómy, z racji naświetlynio, ogrzywanio ścian i okiyn słónkiym* (CzG); *Bogate malunki na wysokif, wonskif oknaf przepuściyły trosecke słónka, wsićko zajaśniało w środku. Boze mój – wyseptoł Walek – tu tak piyknie, cujym sie jakbyf był w niebie* (KonkLit 2024: 155: Nd); *Po siuruwaniu płóce sie nacynie zimnom wodom z potoka zbiyranom na prondzie. Wody nie wolno wyloć w sałasie, boby owce abo krowy mlyko straciyły, ino sie wylywo za granice sałasa, popod duzy, rosochaty smrecek, coby tego mlyka i tłuscu, co wrzoncy kamiyń wyciongnół, nie sponiywiyrać, a na pozytek drzewu prziniyś. Pote sie nacynia susy na słónku* (BazWierz 181: Jw); (ogsp.). [**słońce**]

zob. fraz.:
DO SŁÓNKA
POD SŁÓNKO
SŁÓNKO SIE OPIYRO
SŁÓNKO WYCHODZI [WYSŁO]

SŁÓNKO SIE OPIYRO 'słońce oświetla intensywnie fragment jakiejś powierzchni': *Na pagródce to dysc nie leje, bo to pod dachym, ale za to rano słónko sie opiyro i tak cieplutko jes. Musym cyńści polywać pagródke jak ogródek, bo tam jes bardzi sucho. Noji na pagródce jes het inkso ziym, tako bardziyj sucho i jak piosek cy cosi* (plSarna: CzG).

SŁÓNKOWY *przym.* **'o terenie, polu: znajdujący się na nasłonecznionym stoku':** *To tutok ta strona prawo, jako to była fajno do słońca cy na ziymnioki, cy na jarzec, cy na owies, no bo to słónkowe. Teroz juz zarosły juz ciyrkami prawie het* (Rp); *No w tym Trybsiu, co wom godom, to tam nie równo, bo tam nazywajom uboc, ale jak tam rosły te jyncmiyń abo ziymnioki, no bo to słónkowe, to jes słónkowe, to tak jak i my tutok, jak pasymy tutok jes pod zopadź, jak krowy my tu nieroz paśli dojne, niy? Jak tu sie pasły cały dziyń jedyn, to juz mlyka duzo było mniyj* (Rp).

SŁÓNKO WYCHODZI [WYSŁO] 'chmury się przerzedziły i widać słońce': *Juz wcora od Hombargu sie trosecke murglyło, no od rania dziś to tak zacyno rumolić, no a teroz to sie juz rozloło tak naozaj. A ze leje i nie do sie iś na rolom, no to moze by tak ze spajstrony prziniyś jakiego kunyrołu, wysiubiksuwać bogancie abo sie i zajonć dźwiyrzami, no a kied tak słónko by wysło, to moze by sie udało dziś posioć rytyszpory* (Nd).

SŁÓNY *przym.* **'mający taki smak jak sól':** *Scyplawy, słóny smak* (matK: Fr); *Pośli próguwać, cy słóne* (matK: Rp); (ogsp.).

SŁÓNY JAK SÓL 'bardzo słony': (matK: ŁW, Nd).

SŁÓŃCE *rz. n*

1. **'jasna, ognista kula widoczna na niebie w ciągu dnia, dająca światło i ciepło; zob. też: SŁONKO w zn. 1.':** *Ozpara, jak po dyscu przigrzywo słońce*

(matK: Fr); *Upoł, słońce piece* (matK: Tr); *Goronco, słońce poli, piece, przipiyko* (matK: ŁN); *Opoli go słońce* (matK: ŁN); *Opolyło go słońce* (matK: Rp); (ogsp.).

2. **‘światło i ciepło słoneczne, dochodzące od słońca; zob. też: SŁONKO w zn. 2.’:** *Do tłukarnie wiezło sie tyn lyn, wysusyło sie go jesce na słońcu* (GrJMSp 304).

zob. fraz.:

ZA SŁÓŃCA

SŁÓWECKO *rz. n* **‘z nacechowaniem emocjonalnym: słówko’:** *Gazdyni jacy telo co zdonzyła Sobusiowi torbecke z moskolym podać i sepnóć mu do ucha: Sobuś! Pamiyntoj, zebyś sie tyz ani słóweckiym nie obezwoł, zebyś nie pisnół słówka, pokla sie swok piyrsy nie obezwie* (BubSpT 116: ŁW).

SŁUCHA *rz. ż* **‘skroń, zob. też: SŁABE MIYJSCE’:** *Dwie słuchy* (matK: Kc, Nd).

SŁUCHAĆ *cz. ndk*

1. **‘odbierać dźwięki zmysłem słuchu’:** *Pijany cheba był, bo tak straśnie bresół, zef juz ni mogła go słuchać* (pmMich: Fr); *Downo ludzie schodziyli sie w zimie wiecorami do spólnikók. Nie było tak, jak dzisiok, tyk telewizorók. Kie starsy człek opowiadoł, siedzielimy cicho przi piecu abo na ławie i słuchali* (SpCzyt 98: CzG); (ogsp.).
2. **‘być posłusznym, postępować zgodnie z czyimiś radami, wymaganiami’:** *Jantoś, słuchoj, nie wystawioj gołe nogi* (matK: Kc); *Gałganie jedyn – na dziecko, kie nie fce słuchać* (matK: ŁN); *Jedyn drugiego znoł, no to ojcowie tyz choćkiedy zakozali „nie wolno ci tam iś” i twardo postanowiyli, choć sie rade widziały młode, tak ojcom nie pasuwało, to choćkiedy roześcigali. Trza było słuchać ojców. Juześ sie ozyniył, joześ mioł babe, ale jesce ojca trza było słuchać, nie tak jak dziś. Dziś nie fcom słuchać, kiedy trza było ojca słuchać. Inkso dyscyplina była, inksy przikoz* (GrJMSp 320); *Zaklaś był kawalerym, toś móg choćco robić, a potym ześ sie ozyniół, to ci sie juz skóńcyło. Baba cie tak przipilnuje, ze nie bedzies góniół za inksymi dziywcyntami. Juzes sie ozyniół, to teroz musis baby słuchać* (plSarna: CzG); *Słysys Sobuś? To musis jacy ciotke słuchać. – Przikiwnół, ze bedzie słuchoł. Na tym stanyło. Sobuś zostoł juz w Jurgowie* (BubSpT 115: ŁW); (CzG, Fr, Kc, ŁN, ŁW, Nd).

SŁUCHAĆ SIE *cz. ndk* **‘spowiadać się’:** *Słuchanica, dzie sie słucho* (matK: Fr); (Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr).

SŁUCHANICA *rz. ż* **‘konfesjonał; 📷 Tabl. VI’:** *Słuchanica* || *konwesyjan* || *konfesjonół* (matK: Nd); *Słuchanice do kościołów robiół* (matK: Jw); *Ksiondz siedzioł w słuchanicy, ale ón sie nie poseł sie spowiadać, bo sie widocnie boł* (pmMich: Fr); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**konfesjanół** – ŁN, Nd; **konfesjonał** – ŁW; **konwesyjan** – Nd; **spowiednica** – Tr]

SŁUCHANIE *rz. n* **‘spowiedź; zob. też: SPOWIYDŹ’:** *Załuwać na słuchaniu* [w czasie spowiedzi] (matK: Nd); (Nd, Tr).

SŁUCHAWKA *rz. ż* **‘część tradycyjnego aparatu telefonicznego, radiowego itp. przykładana do ucha, umożliwiająca słuchanie i mówienie’:** *Telefonia kómorkowo to niby nowy wynalazek, ale na Śpisu dzieci juz downo, downo tymu go przewidziały. Brało sie pudełko po paście do butók, a do rynki gwoździa i młotek. Dziurawiyło sie wiecko z jednyj strony i aparat słuchawkowy był w mig gotowy. Potym ozwijało sie nitke ze śpulki, coby połoncyć ze sobom dwie słuchawki* (SpCzyt 21: CzG).

SŁUCHO *rz. n* **‘skroń; zob. też: SŁABE MIYJSCE’:** *Jedno słucho, obydwa słucha* (matK: Nd).

SŁUGA *rz. mos* **‘służący’:** *Przed sługom godo: e, płónyf tyf gazdów mos* (matK: Łp); *Dorodzoł sługa gazdowi jako* (matK: Łp); *Sługa, sługowie* (matK: Nd); *Sługa* || *dómcorz* (matK: Tr); *Kolynde sługowi trza dać* (matK: Nd); *Okrom mnie u tego gazdy były jesce dwie słuzki i trzof sługów. Spalimy w stodole na słómie* (SpCzyt 83: Nd); *No to tu było doś źle, tak trzeba było robić znowu na pana i siedymdziesiont piynć złotyf przedwojynnyf płaciył rocnie sługowi tymu ornaryjorzowi* (BubSpT 38: Fs); *To na noc jaki taki parobcok, tam jaz fto mioł sługe cy nie sługe, wiycie, w kazdym razie wiycie juz tam ftosi był w tyf młodsyf, seł z kóniym* (BubSpT 114: ŁW); (CzG, Fs, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr).

SŁUGUWAĆ *cz. iter.* **‘służyć wielokrotnie’:** *U gości sługuwała* (matK: CzG).

SŁUP *rz. mnż*

1. **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Śtampluje sie słupy, coby sie nie waliyły* (matK: Tr); *Bocian, jak siedzi na słupie, cy na drzewie, do tego miejsca nigdy nie rombnie pieron, ze jakosik to scyńście przinosi* (pmBarnasz: Fr); *Spuscomy piynć cyntymetrów, modła piynć cytymetrów, ale na jednym drzewie nie siedziało, a na drugim barz siedziało. Godo, to ty robis trzi cyntymetry, ty robis piynć i robiymy, to ci, co w środku byli, bo płotew była, powiedzieć, osiymnoście cy piytnoście metrów i co śtyry metry była sprzycka, noji łoncyć to wsyndy sło na słupie, niy?* (Kc); *– Tyn stok jes i słupy som, teroz niecynny, z pocontku był cynny, niy? Przijechali tacy panowie do nasyf znajomyf z Krakowa, pani*

doktór z mynzym, noji godajom: – Kiedy pudymy hań na tyn, na tyn wyciong narciarski? – A ta nasa znajomo popatrzała oknym: – O, teroz ni ma po co iś, bo teroz tłok. – E, to pudziemy późniyj, jak minie tyn tłok. A tłok to była zielono trowa [śmieją się wszyscy]. *Tak sie u nos nazywo. – Tłok, to po co teroz tam pudziecie?* (Kc); *Lisoj nie tutoj sie pisoj, w kościele na słupie, a staryj babie na dupie* (CoWś 230: Rp); (ogsp.).

2. **‘wkopany w ziemię (wbity to KULIK) gruby kloc drewna w płocie, do którego są przybite poprzeczne żerdzie bądź przypięte druty pod niskim napięciem (dotyczy to PASTUCHA II)’:** (CzG, Kc, Nd). [**słupek** – ogsp.]
3. *bud.* **‘jeden z kilku wkopanych w ziemię pali, stanowiących ramę konstrukcyjną budynku’:** *Budowało sie inacyj. Jak to downo było, to juz nie pamiyntom. Te budowy pamiyntom, bo teroz na Słowacji robiom, w Zdziarze jesce robiom. To tam jes sićko z drzewa powystawiane, nie na słupak jak teraz, ba sićko z drzewa jes, z okronglaków i zarobiane wyngły, i stawiane nie tak jak teroz stawiajom, co na słupak i postawiom, i siedzom* (KorpSp: CzG). [**słupek** – Kc]
4. *bud.* **‘jedna z dwóch pionowych belek tworzących wraz z nadprożem SŁUPY’:** *Garuje sie*; *słupy garuwane* (matK: Kc); *Jo zaseł zadkiym ku dźwiyrzom, pchom cy sie dźwi nie otworzom, nale gdzie tam sie wom dźwiyrze otworzom, a jo pchoł do słupu. A biyła tom garbulom, wiycie, prosto po głowie biyła, to tu mi ozciyna, miołek tu ozciynte na głowie. Alek sie ta wyrwoł, jakok ta móg do tyj siyni, alek grzmioł du dómu. Nyji tu zaś awantura drugo, jak przidym du dómu, no bo coz wom baba powiy, niy, folyła mie okrutnie i miołek roboty do tyźnia ś niom, dopoklak jom uspokojół, tak* (BubSpT 139: Rp); [– A jak były domy drewniane, to ściany zewnętrzne były...] – *Były z płazów, ale były i były okrongloki z drzewa. Kto był biydniyjsy, nie stać go było na płazy, cion drzewa takie, jakie mioł.* [Żona] – *Mniyjse, mniyjse. – No dy z okrongloków, tak jak godocie, i troske były tam krzesane z jednyj i z drugiyj strony, i robiyło sie, nie na... I robiyło sie na wyngły, jacy nie na copy sie robi płazy, bo płaz był syroki, to musioł mieć podwójny cop, zeby go nie krynciyło. A to sie robiyło lym na wyngły. Skośny wyngieł, ze pucyło go tak do, ku sobie. Noji to robiyło sie z tyf drzew. Koło okiyn sły słupki i cop taki hruby, wyngieł był na, na winklu, a koło okna lym som cop do słupa i kołek, coby trzimoł jednako, coby była jednako spara* (Kc); (Fr, Kc, Rp).

♫ *Jak cie bedom cepić,*
pożryj do powały,
zeby twoje dzieci
siwe ocka miały.
Jak cie bedom cepić,
pożryjze do słupa,
zebyś wychowała
syna na biskupa

(pmBarnasz: Fr).

5. **‘wkopany pionowo w ziemię najczęściej kamienny bądź żeliwny znak graniczny’:** *Słupy granicne* (matK: CzG); *No to do dziś som przi rzyce jesce te zeliwne takie słupy granicne, miyndzy Galicjom a Królestwym Wyngierskim* (KorpSp: Jw); (ogsp.). [**słupek** – ogsp.]
   zob. fraz.:
   KRZIZOWY SŁUP

SŁUPEK *rz. mnż*

1. **‘niezbyt gruby pal wkopany w ziemię’:** *Siodało sie na ziymie po prostu, taki tyz był, taki jak kawołek słupka drewnianego, dzie sie wbijało do ziymi, późniyj to kowadełko sie wbijało do niego i tym sie klepało kose, zeby óna była ciynko* (KorpSp: Tr); (ogsp.).
2. **‘wkopany w ziemię (wbity to KULIK) gruby kloc drewna w płocie, do którego są przybite poprzeczne żerdzie bądź przypięte druty pod niskim napięciem (dotyczy to PASTUCHA II); zob. też: SŁUP w zn. 2.’:** [– Po czym pan poznał, która to była krowa?] – *Neji potym jo chyba... My cekali, niy? Cekalimy i ta przichodziyła, i ciongle jak juz pop... Piyrse jak drótu niy, to słupek. Słupek, bo był słupek drewniany, no to go nie kopało, nie było prze... nie przewodziyło, jak był suchy słupek. No to piyrse wywolała, a potym juz z drótym jakosi, a reśte przesła, neji do widzynio! Takie ze jes... różne som przeboje. Tak!* (RnS: 60: Dr); (ogsp.).
3. *bud.* **‘jedna z dwóch pionowych belek w otworze okiennym domu drewnianego, do których przymocowane są kwatery okna; 📷 Tabl. V’:** *Słupki kwatyrowe w oknie* (matK: Fs); *Ponad okna, ponad drzwi, co sie słupki zamontuwało to ocap* (matK: ŁN); *Słupki oknowe, drzwiowe || fiyrztoki* (matK: Fs); *Syba w słupkaf* [w oknie] (matK: Nd); *Garuje sie słupki, wyciose sie gor* (matK: ŁN); *To słupki, to sie robiyło tyz siykiyrami sićko, to, to słupki, co na okna, to sie garuwało i powycinało sie juz, kiele fcioł gazda, no to telo mu zrobiyło sie dziury na okna, a to juz potym sobie dawoł do stolorza robić* (BubSpT 48: Fr); (ogsp.).
4. *bud.* **‘pionowa belka będąca podporą w różnych konstrukcjach’:** *Ślolec – słupek pod kónia*

(matK: Tr); *Futrówka || trotówka – stawio sie słupki i do środka sie depce piyłowiny* (matK: ŁN); *– Warztat sie składo, no piyrse z te krosna, co som piyrse.* [– Które to są krosna?] *– Ne dy te boki, te boki, a potym sie kładzie wołek, potym sie taki słupek wzmacniajoncy wkłado jesce do tego, poniyzyj tego wołka* (Jw); (ogsp.).

5. *bud.* **‘jeden z kilku wkopanych w ziemię pali, stanowiących ramę konstrukcyjną budynku; zob. też: SŁUP w zn. 3.’:** *Ślymie – piyrse drzewo popod słupki na bojsku* (matK: Kc).
6. **‘podłużna beleczka w bronie drewnianej, w której osadzone są BRONIKI; 📷 Tabl. III’:** *Broniki w słupkaf, na posprzyc sydy* (matK: ŁN); *Na podłuź słupki, w słupkaf broniki* (matK: Fs); *Kónia sie zaprzongało do takiego radła kultywatora, noji tyn kóń ciongnół i ziymie sie wyrobiało. Jak juz sie wyrobiyło, to trza było brony wzionć i poskródlić, i zaś na obornik dać, i grule nasadzić. Brony tyz były z drzewa, ino te bróniki były ze zelaza zrobione – nabite do drzewa w słupku, w słupkaf drewnianyf było. Noji tyz jak młóciyli potym, pozwoziyli to zboze, masin nie było* (plBłachut: Fr); (Fr, Fs, ŁN). [**pobrónek** – Fs, ŁN, Łp, Tr]
7. **‘poprzeczna beleczka w grabiach, w której są osadzone zęby; 📷 Tabl. III’:** *W słupku som powbijane zymby* [w grabiach] (matK: Kr); (CzG, Kc, Kr, Rp).
8. **‘w JARZMIE: pionowa, wewnętrzna beleczka w jarzmie; zob. też: SNÓZKA; 📷 Tabl. III’:** (SobAPGS I, m. 71: ŁN).
9. **‘podłużny, czterograniasty przedmiot’:** *Poseł z lampasym, a lampasy były takie te słupki ino były i śkła, i świycke sie tam do niego kładło, noji ta, lampas sie zwalół, na słóme tam bechło* (BubSpT 42: Fr).
10. **‘wkopany pionowo w ziemię najczęściej kamienny bądź żeliwny znak graniczny; zob. też: SŁUP w zn. 5.’:** *To znacy sie, tu na nasym terenie działań jako takif nie było, bo to był zabór austro-wyngierski, tu nawet jes słupek granicny, jesce przi moście tam do dziś stoji* (KorpSp: Tr); *Wziyni nos do takiego małego, co tam przemytników chytali. Noji kozdego na przesłuchanie za stół, noji godajom, ze po co my prziśli? No my godali, ze my nie widzieli słupka, niy? No bo my musieli tak godać, bo nie powiymy, ze my wiedzieli* (KorpSp: Kc); (ogsp.).

zob. fraz.:
PODSTOLCOWY SŁUPEK
SPODNI SŁUPEK
STAJAĆ W SŁUPKI
WIYRCHNI SŁUPEK

SŁUPICA *rz. ż* **‘żelazna (w dawniejszych pługach drewniana) część pługa konnego, mocowana pionowo do GRZONDZIYLA, do której jest przykręcona ODWALNICA wraz z lemieszem; 📷 Tabl. III’:** *Słupica cało to fundamynt* (matK: ŁN); *Słupica do góry przimocuwane, syćko razym poskłodane do słupice* (matK: Tr); *Jes tako grzondziyl, ne i słupica, i lymies do tego, i ta deska, co sie piyrwij wołała odwalnica, co óna ziym odwaluje, a zaś trzósło ne to rzeze totom ziym* (plBłachut: Fr); (ogsp.). [**głowa** – Fr]

SŁUPIĆ *cz. dk* **‘złupić, zedrzeć’:** *Słupi sie skóre ś niego* (matK: Rp).

SŁUPY *rz. mnos, bud.* **‘dwie pionowe belki w otworze drzwiowym budynku drewnianego wraz z nadprożem (do jednej z nich są przymocowane na zawiasach drzwi); słupy zamocowane są w czopach w belce progowej oraz w OCAPIE, od strony ścian wycięte są w nich na całej długości GARY, tj. rowki, w które wchodzą czopy belek ściennych; odrzwia; 📷 Tabl. V’:** Starościna: *Jesce nie bedym na wóz siadała, bom jesce łyzki nie pozegnała, ostońciez tu sićkie łyzki, chodziyły tu towarziski, wiyncyj nie bedom.* Drużbowie nalegają: *Siadojze na wóz kochanie moje...* Starościna: *Jesce nie bedym na wóz siadała, bom jesce dźwiyrze nie pozegnała, ostońciez tu słupy, dźwiyrze, chodziyły tu kawalyrze, wiyncyj nie bedom.* I jeszcze raz drużbowie podejmują pieśń, wiedząc, że tym razem już bliski koniec pożegnania: *Siadojze na wóz kochanie moje...* Starościna: *Jesce nie bedym na wóz siadała, bom jesce progi nie pozegnała, ostońciez tu drogie progi, chodziyły tu moje nogi, wiyncyj nie bedom.* Teraz do powtórzenia końcowej części pieśni dołączają się i drużbowie. Wszyscy śpiewają coraz ciszej, wolniej, smutniej: *Ostońciez tu drogie progi...* (PlucWS 85–87: ŁN).

SŁUZBA I *rz. ż*

1. *daw.* **‘dłuższa praca najemna u gospodarza (rzadziej w mieście) w zamian za utrzymanie i wynagrodzenie, najczęściej w naturze; na służbę wysyłano zwykle małe dzieci w sytuacji, kiedy trudno było utrzymać wieloosobową rodzinę’:** *Kied sło mi juz na sesnosty rok, posłaf na słuzbe do karcmorza, co mioł u nos w dziedzinie wielkom karcme* (SpCzyt 82: Nd); *Jak idym po tyj dziedzinie, idzie chłopok taki chudobnie ubrany i pyto sie mie: – Co tu, gazdo, robicie? – Po polsku, tak po nasymu, niy. – A ty co tu robis? – Jo zaś po nasymu do niego. – E, jo – pado – sukom słuzby, bo mie wygnali* (BubSpT 60: Jw); *E dy, co*

mioł meter dwadzieścia syra za całom służbe, tyn juhas, a owca stoła dwanoście, śtyrnoście złotyf, no. Kilo syra tyz stoło złoty dwaścia. Az hnet dwa, trzi tyźnie trza było robić za to, ze niedobrze zrobiył (BubSpT 75: Kc); (Jw, Kc, Nd).

2. *daw.* **'zapłata za służenie u gospodarza':** – *A kielo fces służby? – Nedy tak, jak i łóńskiego roku: 150 złotyf na rok, jedne portki, kiyrpce, dwie kosule i dwoje gaci. – Dom ci i dwoje portek nowyf, piyknie cyfrowanyf, jak mi ino bes statkuwoł jak sie patrzi, a zywizny dobrze opatruwoł* (BalSKD 69: Fr).

SŁUZBA II *rz. ż* **'ogół służących':** *A ta służba sićka spała* (BubSpT 84: Kr).
zob. fraz.:
CHODZIĆ PO SŁUZBIE
UCHODZIĆ SIE PO SŁUZBIE

SŁUZKA *rz. ż* **'służąca':** *Tyn gazda mioł służke, óna pasła* (matK: Rp); *Kied my z ojcym do niego przijechali, od razu posadziyli mnie ku stołu w kuchni, nakładli dziadków na miske i kozali jeś. Ni mogłaf dać wiary, ze tak chytro fcom nakormić służke* (SpCzyt 83: Nd); *Potym zaś zrobiyła sie swadźba syna siustrowego majstra. Tu dopiyrz było sie cymu cuduwać! Dy to tak wej było, jakby ta syćka byli u siustrowego majstra na prachtyce w mieście. Ej! Tyn stary siuster, okrutny śpekulant, fcioł ozynić syna z barz bogatom dziywkom, a syn polubiył chudobnom służke, takiego biydocka, ale dziywka była jak sie patrzi i do roboty, i do miski, noji do syćkiego* (GazPod 1930, nr 5: 6: Fr); (Fr, ŁN, Nd, Rp).

SŁUZONCY *rz. mos, daw.* **'chłopak najmowany do pracy na GAZDÓWCE; mieszkający razem z gospodarzami':** *Celadnik = służoncy* (matK: Tr); (Fs, Tr).

SŁUZYĆ *cz. ndk*

1. **'być PACHOŁKIEM lub KUCHARKĄ u kogoś':** *Piyrwyj służyła po Warsawie* (matK: CzG); *Był u niego na służbie || służół u niego* (matK: Dr); *Musi iś do niego służyć, na służbe* (matK: Łp); *U nif służół, pokla zył* (matK: Łp); *Biydujym, służym, biydzym – nie goscym sie, nie wypijym* (matK: Nd); *Jo służyła u doktora* (matK: Nd); *Sługa służył u jednego i był przed sopom i słucho, ze po polu ftosi łazi. Zased patrzeć i co nie widzi. Jakisi chłop chodzi w chomoncie i godo: – Biere pozytek, ale nie sytek* (BazWierz 150: CzG); (ogsp.).
2. **'odbywać służbę wojskową':** *W regemencie służył* (matK: Kc); *Służół przi ułanak* (matK: Rp); *Jef służół trzi lata i jedyn miesionc, a potym nastompiyła wojna. To śtyry lata potym na światowyj wojnie* (BubSpT 78: Kr); (Kc, Kr, Łp, Rp).
3. **'spełniać określoną funkcję':** *Kłonica służy na to, zeby lytra nie spadała na bok* (matK: Fs).
4. **'spełniać czyjąś wolę, rozkazy':** *Diabłu służy* (matK: Fr).

SŁUZYNIE *rz. n* **'ogpol. służenie; służba':** (matK: Fs).

SŁYCH *rz. mnż* **'od cz. SŁYCHAĆ w zn. 2.':** *Nie było słychu, zeby cłowieka wilk zjod* (matK: Łp).
zob. fraz.:
ANI HYRU, ANI SŁYCHU
ANI HYRU SŁYCHU
ANI SŁYCHU DYCHU
ANI WIDU, ANI SŁYCHU

SŁYCHAĆ *cz. nieos., ndk*

1. **'daje się coś odbierać zmysłem słuchu':** *Śmiyf słychać* (matK: ŁW); *Wiater gwizdze, jaze słychać* (matK: Fs); (Fs, ŁW, Tr). [**słychno** – CzG, Fr, Jw, Łp, Nd]
2. **'mówi się o czymś we wsi':** *Co tu słychać w dziedzinie? – Ni ma nic takie nowe słychać; nie słychać o nim* (matK: Łp). [**słychno** – Rp]
zob. fraz.:
ANI {*kogosi*} NIE WIDAĆ, ANI {*kogosi*} NIE SŁYCHAĆ

SŁYCHNO *cz. nieos., ndk*

1. **'daje się coś odbierać zmysłem słuchu; zob. też: SŁYCHAĆ w zn. 1.':** *Godej głośno, bo nie słychno* (matK: Łp); *Słychno było, jak ón sie tam tłuk, w tym warztacie* (pmMich: Fr); *Słychno, jak rośślinki rosnom. Dzie cłek spojrzi, wsyndy zielono, na ogrodak i łonkak zacynajom sie pokazuwać kwiotki. Nie syćkie naroz, nie miysajom sie, ale kozdy kwiotek mo swój cas* (NaSp 48: 5: Jw); *Chłopów słychno juz na oborze, bedom sie teroz myć, przewlykać, zaś narobiom kieresu* (Czard 50: Nd); (CzG, Fr, Jw, Łp, Nd).
2. **'mówi się o czymś we wsi; zob. też: SŁYCHAĆ w zn. 2.':** – *Co słychno? – Nic nowe* (matK: Rp).
SŁYCHU*

SŁYCHUNEK *rz. mnż* **'wieść, wiadomość':** *Słychunek, jak sie co słysy nowe, ciekawe* (matK: ŁN); *Słychać było, co to słychunek* (matK: Tr); (ŁN, Tr).

SŁYM *rz. mnż, daw.* **'sejm [przed I wojną światową]':** *Radziyli jak w słymie, wolyli* (matK: Nd); *Wolby jak w słymie* (matK: Nd); (Kc, Nd). [**snym** – Rp]

SŁYNA *rz. ż* **'pogłoska, wieść; też: rozgłos':** *Słyna to hyr taki* (matK: Tr).

SŁYNKA *rz. ż, kuch.* **'odpowiednio spreparowane jelito, stosowane przy wyrobie wędlin jako zewnętrzna powłoka; osłonka':** *Piondło, słynka* (matK: ŁN).

SŁYNNY *przym.* **‘znany, popularny’:** *To człowiek słynny, syroko daleko go znajom* (matK: Rp); *Słynniyjsy* (matK: Tr); (Rp, Tr).

SŁYSEĆ *cz. ndk*

1. **‘odbierać słuchem bodźce dźwiękowe, reagować zmysłem słuchu’:** *Głuchy nie słysy* (matK: Fr); *Jo nie słysym, krziceć trza* (matK: Fs); *Nie słysym, bo jo głucho na jedno ucho* (matK: Rp); (ogsp.).
2. **‘dowiadywać się o czymś, uzyskiwać informacje’:** *Mnie sie nie pokazuwali, no to nie wiym. Ale, ale tof słysała, ze godali tak, ze tam dziesi ftosi kogosi widzioł* (RnS 193: Nd); *– Jo słysoł, ze tu ksiondz jakiesi klontwy. – Klontwy. – Tyz rzucoł klontwy, niy, rzucoł, niy, w Cornyj Górze? – Ksiondz klontwe, to ón przeklyństwo, no to ón sie modli i klontwe tak chyba, bo inacy niy* (CzG); *– O dziwozonaf, o dziwozonaf to we Frydmanie opowiadali juz tak downo tymu, jak pamiyntom, to jesce moja mama, ktoro juz nie zyje, opróc tego to u Michała Balary jes opisane o tyf dziwozonaf. Noji było powiedziane tam tak, kiedyś jak byłaf mało, to słysałaf, jak to starzi ludzie, stare babki przede wszystkim to opowiadały, ze dziwozony bywały we Frydmanie pod Samorodami. Wiys, Tereska, dzie som te Samorody?* (Fr); (CzG, Fr, Nd).

SMACHLUWAĆ *cz. dk* **‘oszukać kogoś’:** (matK: Fr).

SMACIANY *przym.* **‘zrobiony z tkaniny; szmaciany’:** *Niedaleko nif, na duzyj okrynglicy siedzi mało Rózusia. W jednyj rynce trzimo drewnianego kónicka, a w drugiyj smacianom popke* (SpCzyt 18: Nd); *Na boku jes wiysocek na ryncnik, a na środku zawiysono smaciano makatka ryncnie wysywano z kiesyniom na grzebiynie* (Iwan 6: Nd).

SMACINA *rz. ż, str.* **‘chustka kretonowa’:** *Smacina* || *kartunka* (matK: Fr).

SMACIOK *rz. mnż, zwykle w lm, str.* **‘but płócienny’:** (matK: Fs).

SMACIORZ *rz. mos, daw.* **‘wędrowny handlarz skupujący szmaty w zamian za garnki i inne drobne towary’:** *Smaty – do smaciorza* [albo] *na pokrowce, na chodniki* (matK: ŁW); *Downi jeździół tu taki smaciorz aji moze roz na miesionc, zabiyroł, co tam fto mioł, jakie stare smaty. Za to tam doł jakisi gornecek* (GrJMSp 175); *Jo juz za za mojyj pamiynci, to pamiyntom smaciorza, co, co, co smaty zbiyroł i woziół gornki, baby góniyły za gor... za gorckami po wsi* (KorpSp: NB); (Jw, ŁW, NB, Nd). [**łachmaniorz**; **smatlorz** – Dr, Fr, Fs, Kr, Nd]

SMACISKO *rz. n* **‘stara, niepotrzebna szmata’:** *Smaciska* || *dziady* || *łachmany* (matK: Kr); *Unycyska* || *smaciska* (matK: Kc); (Fr, Fs, Kc, Kr).

SMACNO *przysł.* **‘ogpol. smacznie’:** *Smacno chrapie* (matK: Nd).

SMACNY *przym.* **‘ogpol. smaczny’:** *Uwidzis smacne jodło* (matK: ŁN); *Dobre jedzynie, smacne* (matK: Fr); *Ale kołoc, to był, to było takie ciynkie ciasto posłodkawe, świyziutkie, ciepłe, fajne. – Jak, jak ciepłe, to juz takie smacne, to, to jes. A tyn tworóznik to nas wnuk godo tak: Babciu, to takie dziwne, niby to kołoc, niby to syrnik.* [śmieją się] (Kc); *Noji tak, ze nic móc było ani do gymby, to tak trza było łyzkom chlipać, takie, jakeś go ozmonciył takie gynste, ale, ale dobre było, smacne* (CzG); (ogsp.).

SMADNY *przym.* **‘taki, któremu chce się pić; spragniony’:** (matK: ŁN, Łp, Tr). [**smedny** – ŁW]

SMAK *rz. mnż*

1. **‘właściwość pokarmu ujawniająca się po jego włożeniu do ust; też: sprawiająca, że taki pokarm chce się zjeść’:** *Dobry smak mo* (matK: Fr); *Gorzki smak* (matK: ŁN); *Smak słodki* (matK: ŁW); (ogsp.).
2. **‘ochota na zjedzenie czegoś’:** *Smak, gust mo do jedzynio* (matK: Nd); *Kto mo smak, to zjy* (matK: Łp); (ogsp.).

zob. fraz.:
MIEĆ SMAK
OBYJŚ SIE ZE SMAKIYM

SMAKA*

zob. fraz.:
MIEĆ SMAKE

SMAKUWAĆ *cz. ndk* **‘o pokarmie: odznaczać się dobrym, przyjemnym smakiem, być smacznym’:** *Widzis, jak ci smakuje* (matK: Kc); *Smakujom mi gałuski* (matK: ŁW); *Przefrynduje w jedzyniu, nie smakuje mu* (matK: Tr); *– No, no to wiys co, to jo posłak tam i wiys co, kupiyłak za te piynć korun? Chleba. Chlyb, bo kciałak spróbuwać, jak to wyglondo chlyb, jak, jak smakuje chlyb i jak wyglondo, niy? No, noji i, i to widzis, nie było tak, ze kupis cukierki, bo, bo trza było tyn chlyb, zeby spróbuwać, niy? No* (CzG); (ogsp.).

SMALNÓĆ *cz. dk* **‘uderzyć mocno’:** *Smalnóć palicom w kufe* (matK: Nd).

SMALORZ *rz. mos* **‘człowiek ubrudzony, usmolony’:** *Smalorz* || *smytlok – nieporzonny* (matK: Fr). [**smolorz**]

SMANTLORZ *rz. mos, folk.* **‘jedna z postaci odgrywających różne sceny przed BRAMĄ na drodze orszaku weselnego’:** Na to wszystko spoza bramy wyłania się nowa dziwna postać z zarzuconym na plecy workiem pełnym szmat. Jest to Smantorz, czyli handlarz starzyzną. Poznać to zresztą na pierwszy rzut oka. Smantlorz woła

donośnym głosem: || *Kupcie, kupujcie pryndko!* || *Pokla jesce mom we worku!* || *Toporke, copke, gacie od wtorku!* || *Gwoździe, kuske, osełke, kose!* || *Ładne trzewicki na nozki bose!* || *Warkoce zółte, corne bausy!* || *Włosy prze łysyf, klapki na usy!* || *Handele! Handele! Handele* (PlucWS 64: ŁN).

SMAR *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim; używany do smarowania ruchomych części maszyn, kół ZELEŹNIOKA itp.; zob. też: SMOR’:** *Dziekieć ze smarów* (matK: ŁN); (ŁN, Rp).

SMARCKI *rz. nmos* **‘półpłynna wydzielina z nosa; zob. też: SMARKI’:** *Śpiki mu wyziyrajom z nosa.* [– Czy używano też określenia *loniki?*] – *No tyz, smarki, wselijak, no lonicki mu wyziyrajom, smarcki mu wyziyrajom, nojwiyncej godali, ze smarcki, tak, smarki to lonicki* (KorpSp: Rp).

SMARKAĆ *cz. ndk* **‘wydmuchiwać wydzielinę z nosa, mieć katar’:** *Wziynaś se chustecke? To bes smarkać do wigana?* (matK: Dr); (Dr, Kr, ŁW, Tr).

SMARKAĆ SIE *cz. ndk* **‘brudzić się SMARKAMI’:** *Smarkos sie furt!* (matK: Kr).

SMARKATY *przym.*

1. **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o młodym wieku człowieka; małoletni’:** *Ku parobkom sie biere, a jesce smarkaty* (CoWś 234: ŁN); (Fr, Kr, ŁN, Tr). [**smarkocki** – CzG]
2. **‘taki, któremu u nosa wiszą SMARKI’:** (Kc, ŁN).

SMARKI *rz. nmos*

1. **‘półpłynna wydzielina z nosa’:** *Smarki wisom u nosa jak dziadowi* (matK: Dr); *Smarki z nosa idom, dzie mos chustke?* (matK: Kc); *Chustecka do smarków* (matK: Kr); *Smarki po kolana* (matK: Łp); *Lejom mu sie z nosa smarki* (CoWś 234: Nd); *Ale sprawa jes tako, ze smarki były smarkami, ale jak dziecko miało, takie mu wisiały, to godeli, ze mu wisiały loniki, jak te lody. Ale i lody som, te, co wisom na strzechak, przimrozi sie, wisom te sople. U nos godajom nie sople, nifto tu nie powiy sople, teroz juz młodzi tak. Mało tego, taki prosty chłopok, jak był, to go nazywali lonicek. Jak był chłopiec taki no, taki scupły, taki prościutki chodziył. U nos tacy byli, to sie postawe takom nazywało, ze Jonuś lonicek* (CzG); (CzG, Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd). [**kapki** – Fr; **lonicki** – Rp; **smarcki** – Rp; **śpiki** – Rp]
2. **‘flegma’:** *Pluć smarkami* (matK: Nd).

SMARKOC *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym: młody, niedorosły jeszcze chłopak (niebędący jeszcze kawalerem)’:** *Ej, ty smarkocu!* (matK: Dr); (Dr, Fr, ŁN, Nd).

SMARKOCKI *przym.* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o młodym wieku człowieka; małoletni; zob. też: SMARKATY w zn. 1.’:** (matK: CzG).

SMARKULA *rz. ż* **‘lekceważąco o młodej, niepełnoletniej dziewczynie; podlotek’:** *Ty smarkulo, co sie tak dres?* (matK: Dr); (Dr, Fr, Tr).

SMAROWIDŁO *rz. n, kuch.* **‘przyrząd do smarowania brytfann przed pieczeniem ciasta, wykonany ze związanych grubszych stosin piór z nieodartymi całkiem końcami; 📷 Tabl. II’:** *Kłońce, kłońce, nie końce, kłońce, bo kóniec to byłby ino końca, a to jes kłóniec cały, kłońce, bo z tyf grubsyf to robiyli nawet takie smarowidła, takie, y, smaruwać babki, brytfanki, tyz z takif wiynksyf tyf piyrzi, no to nie odpruli, spruli całego, ino ty kóniec tak jakby tego końca zostawiyli telo i pore tyf piórek zrobiyli tak, tak do, do gorzci i potym sie pletło z takom niciom, i zrobiyło sie smarowac, co sie smarowało ciastka, chlyb, brytfanki, całe sie sićko wykorzistało* (KorpSp: Fr). [**smaruwac** – Fr]

SMARSCKI *rz. nmos* **‘zmarszczki na twarzy’:** (matK: Jw). [**zmrucki** – Rp]

SMARTFON *rz. mż, now.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Kiedysik z wiecora wnuk sie mnie spytoł: – Dziadku, jak byłeś mały, miołeś smartfona takiego jak jo? – O niy, mój wnucku, ni miołem. Wtedy nie było ani telewizora, dziwaśdzie radio, był ino mój dziadek. Dziadek z kulmagom sie podopiyroł, ón na mnie poziór dawoł, godki godoł o wselijakif wecaf* (BrzyzWs: Kr).

SMARUWAC *rz. mnż*

1. *kuch.* **‘przyrząd wykonany z kilku związanych ze sobą piór (zwykle gęsich), służący najczęściej do nakładania na wypieki, przed ich włożeniem do pieca, warstwy rozrobionego żółtka kurzego, w celu nadania potrawie złocistego koloru i wzbogacenia smaku; zob. też: SMAROWIDŁO; 📷 Tabl. II’:** *Weźnie sie potym smaruwac i pociapko sie jojkiym, zeby taki fajny był, zółciućki* (pmMich: Fr).
2. **‘patyk, drut owinięty watą, używany przy stawianiu baniek do smarowania spirytusem ich wewnętrznej strony; 📷 Tabl. VI’:** (pmBarnasz: Fr).

SMARUWACKA *rz. ż* **‘masaż, nacieranie ciała’:** (SSWG 23).

SMARUWAĆ *cz. ndk*

1. **‘nacierać powierzchnię czegoś mazistą substancją, zwykle smarem’:** *Kunyroł no to jes tłusc drugiego sortu. Smaruwali nim bóty, jak trza było, zamias pasty, smaruwali zawiasy w dźwiyrzaf, jak zgrzipiały, no taki* (Nd); *Było oparzynie... jak w ogóle jakiekolwiek były oparzynia, to sie ratowano kwaśnym mlykiym, śmietonkom* (Nd);

[– A czy czasem tym tłuszczem włosy smarowali, żeby się błyszczały?] – *No to, no to jak wom tego, jak wom chodzi o włosy, to jes tak, ze smaruwali włosy kiedy i, i tak, ze miały przilygać do, do głowy, y, y, y, i to właściwie smaruwali nie telo chłopi, co baby, a przede wszystkim dziywcynta, panny smaruwały. Jak juz nie smaruwały takim tym tłuscym dó, dómowym, to z Kiezmarku prziwoziyły z japtyki i to nazywały japtycne mazidła. I prziwoziyły cosi, co było odpowiednikiym dzisiyjsego krymu. No i nakładały to na włosy. Jesce w drugom wojne światowom z Kiezmarku, ze Staryj Wsi z jarmaków prziwoziyli te wselnijakie mazidła i tak se smaruwały dziywki włosy, bo tak to, bo takie były przesondy, ze jak sie cynsto włosy myje, jak sie, no to włosy wylatujom. No a przeciez kazdo fciała mieć piykny warkoc, niy? Jak nojdłuzsy, jak nojhrubsy. Noji tak to wychodziyło* (Nd); (Fr, Jw, Nd).

2. **‘robić masaż leczniczy; masować’:** *Ta jak zopolynie dostanie abo cosi go ta kole, e, no to stawiojciez mu bańki. Piyrse go smarujcie ta, kie go nie popuści, co go wygrzejecie, i rozgrzywojcie go, herbaty tam wloć cy śpyrytusu cy cegoś, wyzgrzywojcie go. A późni no to, a jesce to go nie spomogo, no to postowciez mu bańki* (BubSpT 146: Tr).
3. **‘iść prędko’:** *Smaruj du dómu* (matK: CzG).

SMARUWANIE *rz. n*

1. **‘forma rzeczownikowa czas. SMARUWAĆ w zn. 1.’:** (matK: Nd); – *Jo fcioł kupić ziele!* Starościna udaje, że nie dosłyszała. Dziwi się: – *Jakie ciele?* Arab tłumaczy cierpliwie, wskazując na wieniec: – *Ziele! Na... na smaruwanie...* Wszystkie kobiety wybuchają śmiechem, który wzmaga się jeszcze, gdy starościna woła do Araba: – *Co sie bes kociół?* On nie daje się jednak wyprowadzić z równowagi. Dalej po swojemu zmierza do celu: – *Jo na głowe...* (PlucWS 80–81: ŁN); (ogsp.).
2. **‘substancja używana do mazania, smarowania, np. krem, ale też maść własnego wyrobu, sporządzana często z utłuczonych ziół zmieszanych z masłem; zob. też: MAZIDŁO’:** *No juz po tym, to juz były takie piyrse roki po wojnie, moze tak ze dwie dekady, a potym to juz było, odstawiyli te sićkie mazidła, smaruwania i juz te włosy, no, inacyj jakosi pielyngnuwali* (Nd).

SMARY *rz. nmos* **‘kara cielesna; lanie’:** *Lekcyje odrobić, jak nie to dostanie smary || na papiyrowe gałuski* (matK: ŁN).

SMATA *rz. ż*

1. *kuch.* **‘kawałek czystej tkaniny, używanej do różnych prac w kuchni; ścierka do naczyń’:** *Dźwiyrecka prziwiyrali, jak mało sie rumiyniół, jak mu trzeba wiyncyl ciepła. Potym wziyni na łopate tyn chlebuś, wysadziyli, wywróciyli, pokłapkali, poobciyrali smatom ze spodku monkom. Nasi wse tak na podłoge na smatke. Za mojyj pamiynci to juz nie był cysto jyncmiynny, dokupuwali monke pszynnom. Tak sie ludzie zywiyli, jak mogli. Tak sie zyło, jak sie mogło* (GrJMSp 307); *Zaś Marysia nie doś, ze skrobała grule, to co filke stawała ze stołecka, zeby matce usłużyć. A to jyj gorcek podała, a to smatom utarła po stole, co sie matce poroźlywało, a to pod śparchet drzewa dołozyła, zeby sie warzyło i furt cosik nuciyła* (SpCzyt 104: Kr); (ogsp.).
2. **‘kawałek materiału, zwykle zniszczony; z takich materiałów tnie się wąskie paski, używane następnie jako wątek przy tkaniu CHODNIKÓW; szmata’:** *Baba to taki syber ze smot, zeby zima nie sła* (matK: NB); *Smaty sie tardze* (matK: Nd); *Na osnowie mozno porobić smatami, choćcym porobione* (matK: Tr); *Jak zaś chodniki sie robi, no to chodniki sie układo ze strzympów. No to juz te smaty sie strzidze i tak sie po trosecce układo. No to cy se fce syrokie pasy cy jakie tam se fce, no tak se juz człowiek ułozy* (BubSpT 95: Kr); (ogsp.).
3. **‘z potępieniem o kobiecie zachowującej się niemoralnie pod względem seksualnym’:** (GrJMSp 244).

SMATCYSKO *rz. n* **‘zgr. od rz. SMATA’:** (KorpSp: ŁW).

SMATECKA *rz. ż* **‘chusteczka do wycierania nosa; zob. też: ŚNUPTYLKA’:** (matK: Kr).

SMATKA *rz. ż*

1. *str.* **‘chustka na głowę, składana w trójkąt i wiązana pod szyją, o rozmiarach mniejszych niż 1 m x 1 m (zwykle 85 × 85 cm); zob. też: CHUSTKA w zn. 1.; 📷 Tabl. IV’:** *Cysto smatka* (matK: Jw); *Bieławo smatka* (matK: Jw); *Na smatkak zawse, mom ponacynane krokiewki małe, zeby potym na kosule przeniyś* (pmKosz: Jw); *Dostałaf piyknom smatke i lajbik gotki roboty, jaf zef sie dowiedziałaf, ze to syćko, to óna sama stebnuwała, zaroz postawiyłaf co na stół* (pmKosz: Kr); (Jw, Kr).
2. **‘nieduży kawałek materiału, używany w różnych celach, np. w kuchni do brania ręką gorących garnków, do ścierania kurzu, ścierania tablicy w szkole itp.’:** *Boloki to nojcyńści dzieciom wychodziyły na gymbie. Takie to było wrodne i barz bolało. My to lycyły w dóma spyrytusym. Brało sie na wate, abo jaki kawałek smatki, cysty, troske tego spyrytusu i smaruwało sie takiego boloka, coby wysknół i odlecioł* (plSarna:

CzG); *Mlyko sie cedziyło bez powonzke. To jes tako bioło smatka, musi być wse wywarzono, coby była cysto* (plSarna: CzG); – *A jakieś przesondy zwionzane z krztym dziecka? – No to, jak dziecko do krztu nieśli, no to zawse tamok do smatki zawinyli choć piyntke chleba cy nawet skórke z chleba, noji ku tymu piniondza. I zawse mu to wkładali tam do nogów albo pod główke, no dzie było miejsce, tam dziesik wsturzyli do pierzinki. Zeby nie było całe zycie głodne, zeby mu nie brakuwało chleba i zeby mu piniyndzy nie brakuwało, bo to w zyciu jes jednak nie nowóźniyjse, ale jednak wozne rzecy* (Fr); (CzG, Fr).

SMATLOK *rz. mos* **'niedołęga':** (matK: Tr).

SMATLORKA *rz. ż, daw.* **'kobieta skupująca szmaty':** (matK: Fr, Nd).

SMATLORZ *rz. mos, daw.* **'wędrowny handlarz skupujący szmaty w zamian za garnki i inne drobne towary; zob. też: SMACIORZ':** *Baby! Smatlorz stoji na karcmisku* (Nd); *Ku kacrmisku dojyzdzoł smatlorz. Iście był juz na ftoryjsi dziedzinie, bo worków ze smatami mioł pół wozu. Słychno go było z daleka. Dar sie, kielo mioł pary w plucaf. – Jedzie smatlorz, jedzie, wiezie gornki, wiezie! – rozlygało sie syroko* (SpCzyt 77: Nd); *A smatlorz to tyz jeździół, to toto pamiyntom. To stare smaty sićko zbiyroł i za to dawoł tam, cy ile było tyf, kila tyf smatów, no toście potym dostali abo gorcek jaki. Jak było mało smatów, no to sie dopłaciyło grosiym. Juz gorcek był, cy gorcek, cy talyrze, cy cosi, no to misecki* (RnS 77: Fs); (Dr, Fr, Fs, Kr, Nd).

SMATY *rz. nmos*

1. **'bielizna i inne rzeczy przygotowane do prania lub już uprane':** – *Cego nie wolno robić kobiycie w cionzy? – Na przikłod nie wolno, jak idzie smaty wiysać, przechodzić popod snurek z jednyj strony na drugom strone snurka, tam zawiysić cy jesce fce tam iś popatrzić na ogród, cy jak. Dotycy to wszyskif snurków, powrozów, no jakie wisom nad głowom, niy?* (Fr); *To dzie ducol była, to tam narożływały baby, jak smaty prały, i tyn lód był coroz hrubsy, to choćkiyndy był i na meter hruby. To rombali, takie okrutne skrzizale woziyli tamok, potym na włókaf znosiyli we dwof tam do tyj piwnice. Te lody układali i óni tam mieli totom to miyso, co co zabijali, nazabijali, to długo przetrzimuwali w lecie tamok* (RnS 158: ŁN); (ogsp.).
2. **'stare, zniszczone elementy ubioru':** *Smaty ‖ łochy ‖ dziady* (matK: Fr); *A potym jak zacyna być Cepelija, no to juz dzieci miały zajyncie, bo trza było strzic smaty, odpadki z halków, trza było juz poluwać i tu straśnie Śpis robiół te chodniki. No to dzieci miały zajyncie, no bo strzigły te smaty. Trza było wionzać, a chodziyłymy na strzidzki, to tak trza było motać, sie na kupe tu strzigło te odpady z tyk halek, te trykotowe, niy? Zwionzuwało sie, to juz specjalnie dwie dziurki trza było piykny wynzeł, zeby nie był widocny. Noji potym sie motało. Seśdziesiont trza było namotać i trza było farbuwać. No to dzieci miały zajyncie. I to z kazdego dómu po sto, po sto pindziesiont mior trza było oddać do Cepeliji. No to my roz dwa, zeby wartko nastrzic i, i iś na sonki, jeździć na sonkak* (Jw); (Fr, Jw).
3. **'suszące się pranie':** *We Wilijom nie śmiało zostać nic na polu, zodne smaty tam nie wisiały, ani na płocie, ani pod zogatom, ani na oborze, ani przi stajni, zodne smaty tam ni mogły wisieć, bo to wrózyło tyz na biydote, na cyjomsik chorobe abo nawet i śmierzć* (pmBarnasz: Fr).

SMAZYĆ *cz. ndk, kuch.* **'poddawać coś (zwykle potrawę w naczyniu) działaniu wysokiej temperatury; przypiekać, smażyć; zob. też: PRAZYĆ':** [– A co to znaczy smażyć?] – *Smazyć, ne uprazyć, na przikłod cy słónine, cy skwarki, cy jakie miynso uprazyć na na tym, na petelni cy w rondelku jakiym, no toto smazynie to było prazynie, prazyć. – A skwarzić? – Skwarzi to jes tak jak śkwiyrcy, jak sie juz tak przipaluje, co tak tak skwiyrcy, no to jes to to s... takie skwarzynie* (MMilMCK: Nd).

SMEDNY *przym.* **'taki, któremu chce się pić; spragniony; zob. też: SMADNY':** (matK: ŁW).

SMERDZIEĆ *cz. dk* **'wydzielać nieprzyjemną woń; śmierdzieć, cuchnąć; zob. też: ŚMIERDZIEĆ I':** *Cuć cosik, smerdzi* (matK: ŁN); *Cuć go tak, smerdzi* [o zbożu] (matK: Kr); *Cuć, ze co smerdzi* (matK: Kr); *Koty tyz sie miśkuje, tak jak i świnie, to potym spokój i tak nie smerdzi w dóma* (pmMich: Fr); *Nać z gruli to podpalujom potym, a to okrutnie smerdzi* (pmJerd: Fr); (SSWG 23); (Fr, Kr, ŁN).

SMERDZIZNA *rz. ż* **'coś śmierdzącego':** *Cygaretle swijali z papiyru, smerdzi tak jak diaboł, ón rod takom smerdzizne* [pali] (matK: ŁN).

SMERECEK *rz. mż* **'mały SMREK; świerczek; zob. też: SMRECEK':** *Drugi rozek poseł drugom noc i wysełek na smerecka, ale to był niewysoki. Nisko jak siedzioł na smerecku, a niedźwiydź przisełku kóniowi i poza smerecki, a to było w nocy, ni mógek do niego strzelić, bo tak było bardzo ciymno, a poza ty smrecki ni mógek go uwidzieć* (MalPS 130: Jw); (CzG, Jw).

SMIEŁUWAĆ SIE *cz. dk* **'okazać komuś litość, łaskę; zob. też: SMIYŁUWAĆ SIE':** *Smiełuje sie nad biydnym* (matK: Nd).

SMIYŁOWANIE *rz. n* **‘litość okazywana komuś’:** *Smiyłuwanio ni ma* (matK: Tr).

SMIYŁUWAĆ SIE *cz. dk* **‘okazać komuś litość, łaskę’:** *Smiyłuwoł sie nad nim i pomóg mu* (matK: Łp); *Smiyłuj sie, przeboc mi* (matK: Fs); *Poseł do mynorza, swojego kumorta, i pyto: – Kumotrze, smiyłujcie sie, dejcie monki, bo roz Boga ni mom juz dzieciom co uwarzić. – No, dom wom meter monki* (SpCzyt 91: Kc); (Fs, Jw, Kc, Łp, Nd). [**smiełuwać sie** – Nd]

SMOCO JAMA **‘jama pod Wzgórzem Wawelskim w Krakowie, w której według legendy mieszka smok’:** *W Smocy Jamie siedzi smok* (matK: Jw).

SMOK *rz. mż* **‘baśniowy stwór olbrzymich rozmiarów, wyrastający z GADA, porywający ludziom zwierzęta, a nawet samych ludzi’:** *Nale potym taki wielki prziseł, co mioł dwanoście głów, tyn smok. I ón mu tak te głowy odcinoł, co sie tak dotropiół* (BubSpT 83: Kr). [**siarkan** – Fr]

SMOLARKA *rz. ż* **‘kobieta zaniedbana, brudna’:** *Chodzi jak smolarka* (matK: Fs).

SMOLEC *rz. mnż, kuch.* **‘przetopiony tłuszcz ze słoniny lub sadła’:** *Smolec ze świnie* (matK: Fr); *Smolec z gynsi* (matK: Nd); *Maść || smolec* (matK: Kr); *Wsićkie te, co teroz sie topi na smolec, te oblotki takie masne obrzezali, kładło sie do tego, kazdy kawołek tego tłuscu był na misce, na miydnicy, na laworze – to tak wołali, kazdy kawołecek w tyj soli owolali i połozyli na tom błone* (GrJMSp 306); *Bierym smolcu i w rondelku ozpuscom kapke, do tego wrucom nogietki, i tak nafile podsmazym, jaz puscom farbe. Potym toto takie goronce wlywom do słoja i zakryncom, zostawiom jaz zastygnie i mas gotowo* (pmMiś: CzG); *Cynsto potym kapelus mocali abo w smolcu, abo w zyntycy, jak to na bacówce było, zeby dynko było twarde. Taki wysmaruwany kapelus nie przepuscoł wody, toć i mozna było ze studzionki jom nosić* (pmKosz: Jw); *Zalezy, no to smolec sie robiyło, ale zalezy, ne słóniny ale niewyndzonyj, ze świyzyj słoniny, jak sie wytopiyło, no to smolec był, na jak tak z wyndzonyj, no to sie słóniny topiyło to były ... smolec* (EŁukMCK: Nd); *– Smolec tyz sie robiyło? – Smolec, smolec hej. Smolec sie robiyło, jak sie świnie zabijało, no to tyn w środku tyn tłusc, neji co takie błóny były tyj słóniny, to to to nie wyndziyli, ale poobcinali i z tego robiyli smolec, na skórki powyciongali zaś do salcesonu* (EŁukMCK: Nd); *No to rano, to tak jymy, jak jes robota, tako wielgo, no to sie jy słodkie mlyko abo kawa i chlyb, i..., abo smolec, abo i jajka sie rozstrzepie, i zjy sie* (BubSpT 98: Łp); *Za mojyj pamiynci, a za mojyj gazdówki to słóninów my nie wyndziyli ani, bo my syćko stopiyli na smolec, bo chłop słóniny sie nie łapiół* (RnS 174: ŁW); *Jak ci brakło słóniny cy smolcu, a piyrwi ani smolcu juz zodyn nie widzioł, bo sadło robiyli, jak zabiyli świnie, to sadło robiyli. Wsićkie te, te tłuste fałatki sie dało do kupy i taki jak chlyb zrobiyli z tom błonom z jednyj strony, z drugiyj, zesyli dookoła i wyndziyło sie sadło i słónine. I toto sadło było do kapusty* (RnS 184: Nd); *Przi kłuciu świnie, jak była barz tłusto, to nie topiyło sie smolcu, ale wsićkie tłusce solyło sie i zawijało w błony, i zasywało grubom dratwom, i na korycie sie rosolyło z innymi wyrobami. A cymu robiyli sadło? Odpowiydź prosto – jak była świnia duzo, było duzo miysa, duzo słóniny, to i duze sadło, to miało wystarcyć na cały rok. Gdyby sadło było stopione, to smolec smakuje lepi, nie wytrzimoł cały rok. A sadło cym było starse, to barz słabo ubywało. Sadłym omascono kapusta, a jak juz było starse, to starsym ludziom nie przeskodzało, ze starziznom cuć, ale młodym nie podchodziyło* (Iwan 78: Nd); *Tak sie pchało tym, tym gynsiom i tak sie kormiyły, i smolec potym, jak tom gyńś ześ zarznół, to była tako juz ukormiono z tyk, tymi sulkami, ze całom ześ jom móg obłupić z tego, wiys, z tego smolcu. No to juz była go... wielko gościna, bo juz potym było z cym, y, y, uprazyło sie, to było z cym mocać tego, tego, ta maść to tako była jak woda, tako, nie była tako tłusto, ba tako, tako rzodko. No, no to, wiys co, to sie mocało sie tyn, tyn, te, te grule namaściyli tom, tom maściom, tym, tym, z tyk gynsi, z tym smolcym. Hej* (CzG); (ogsp.).

SMOLIĆ *cz. ndk*

1. **‘pokrywać żywicznym osadem’:** [– A na jakim drzewie się wędzi?] – *No liściaste musi być, bo iglaste smoli, niy?* (matK: Rp); (Fs, Rp).
2. **‘wylewać asfaltową nawierzchnię drogi’:** *Tyz smolom drógi* (matK: Kr).

SMOLIZA *rz. ż* **‘krzew o wysokości do 5 m, kwitnący wczesną wiosną, rodzący orzechy laskowe; leszczyna pospolita (*Corylus avellana* L.); zob. też: LYSKA w zn. 1.; 📷 Tabl. I’:** *I rozscypie sie, co sie tak rozonacy ku grabisku, nawiertom dziurki. Nawiertom dziurki i narobiym tyf kołków takif z drzewa – ze smolizy, sie woło. Takie twarde dobre; zymby sie wołajom. To z tego, co rózaniec sie robi. Co piynć cyntymetrów takie te powiertom, noji takie dziesiynć cyntymetrów długie, noji grabie sie ładnie potym z tym, alegancko* (pmBłachut: Fr).

SMOLNIASTY *przym.* **‘o drzewie: nasiąknięty żywicą; zob. też: SMOLNY’:** *Smolniaste drzewo poli sie okropnie* (matK: ŁN).

SMOLNIATY *przym.* **‘o drzewie: nasiąknięty żywicą; zob. też: SMOLNY’:** *Smolniate* [drzewo], *kie sie odetnie, to samo smoła* (matK: ŁN).

SMOLNÓĆ *cz. dk* **‘uderzyć silnie jakimś narzędziem’:** *Nale cie smolnół!* (matK: Dr).

SMOLNY *przym.* **‘o drzewie: nasiąknięty żywicą’:** *Łucywo smolne* (matK: Jw); *Smolne drzewo* (matK: Łp); (Jw, Łp). [**smolniasty** – ŁN; **smolniaty** – ŁN]

SMOLORZ *rz. mos*

1. *daw.* **‘wędrowny handlarz sprzedający KOŁOMOŹ z beczek, krzykiem oznajmujący swój przejazd; zob. też: KOŁOMAŹNIK w zn. 1.’:** (GrJMSp 176).
2. **‘człowiek ubrudzony, usmolony; zob. też: SMALORZ’:** (GrJMSp 176).

SMOLUCH *rz. mos* **‘z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku brudnym; brudas’:** *Taki zamascony smoluf wyseł z tyj kuźnie i godo cosi do moji baby* (GrJMSp 260).

SMOŁA *rz. ż*

1. **‘żywica drzewa iglastego; wykorzystywana przez dzieci do żucia (tylko świerkowa)’:** *Kadłuby robiom, smoły nakładom i sie poli* (matK: Tr); *No, a w Zielonte Świontki to my Ducha pośli oświyncać. Brało sie, wycinało na tym, na smyreku takom skóre i robiyło sie takom puske, i do tyj puski sie zbiyrało smołe, i tom puske potym my zascypuwali do takiego patyka, i zapolylimy tom śl... tom smołe, i ślimy tak gynsim do góry, het, het, het, het do góry, do grapki tamok i tamok my polyli ognisko, i, i, i tam my śpiywali. Neji tam była libacja cało zaś* (CzG); *Kief chodziyła na polynie króla w auguście, to ubiyrałaf fartuf z alpagi abo taki siorc z orlijonu, no to tyj alpagi, celadź sie góniyła, fto postawi nojwiynksego króla, to był taki drewniany krziz dwuramiynny obwiysony poloncymi sie takimi, pudełeckami ze smołom, takie krzize polyły sie do późnyj nocy, a syćka śpywali i tońcyli, bo to takie jesce konkursy były, ftorzi lepiyj zaśpiywajom, ftorzi wiynksego króla postawiom* (CoWś 249: ŁN); *Na sałasie nie wolno smoły zuć, boby owce przestały mieryndzać* (BazWierz 189: Jw); (ogsp.).
2. **‘lepik budowlany; też: smoła asfaltowa’:** *Tyz smolom drógi smołom* (matK: Kr).
3. **‘gęsty tłuszcz w mleku zwierząt dojnych, zwłaszcza krów, w pierwszych dniach po ocieleniu’:** *To moja matka mi godała, jak pasła krowe. Ta krowa miała duze wymie i miała duzo mlyka. Noji przesła tako staro baba, strziga, koło krowy i pyto sie: Hej, dziywce, kielo ta krowa mo mlyka, kiej takie duze wymie mo? A matka jyj godała: Hej, jo wiym, kielo mo, to mo, ale mo. A ta idzie dalyj i godo do siebie: A jo ni mom nic, ale bedym miała. Krowa mlyka nie do, ino smołe takom zółtom* (ŚlizPPN 85: Nd).
4. **‘guma do żucia; zob. też: CIONGA’:** (SSWG 7); (Kc, Nd).

zob. fraz.:
BIOŁO SMOŁA
BULKOWO SMOŁA
RUSAĆ SIE JAK MUCHA W SMOLE

SMOŁA SEWSKO *daw.* **‘smolista substancja służąca do impregnacji dratwy szewskiej; najczęściej był to pak węglowy z dodatkami’:** (matK: Jw).

SMOŁKA *rz. ż* **‘otwór w pniu drzewa, zalany żywicą’:** (matK: Kc).

SMOŁÓWKA *rz. ż* **‘droga o nawierzchni asfaltowej’:** *Asfalt* || *smołówka* (matK: ŁN).

SMOŁYDZA *rz. ż*

1. **‘krzaczasta roślina, mająca czarne jagody; wiciokrzew czarny (*Lonicera nigra* L.)’:** *Smołydza mo takie bobulki cyrwone i corne* (matK: Łp).
2. **‘żywica z drzewa owocowego’:** (matK: Łp).

SMOND *rz. mnż*

1. **‘zapach wydobywający się z pogorzeliska, ale i z przypalonej w naczyniu potrawy; swąd; zob. też: SMYND’:** *Jak sie cosi skipi na blache to taki smynd* || *smond* (matK: Fs); *Jo sie smyndu nie bojym, ino jacy co ciepło mom* (matK: Rp); (Fs, ŁW, Rp).
2. **‘czad’:** *Zadusiyli sie, pomdleli ze smyndu* (matK: Kr).

SMOR *rz. mnż* **‘smar używany do smarowania ruchomych części maszyn, kół ZELEŹNIOKA itp.’:** *Dziekieć ze smorów; o tym dziekciu* (matK: ŁN). [**smar** – ŁN, Rp]

SMORDZ *rz. mż* **‘jadalny grzyb, mający charakterystyczny, bo pomarszczony, brązowy owocnik oraz białawy trzon; występuje od kwietnia do czerwca; smardz jadalny (*Morchella esculenta* (L.) Pers.)’:** *Smordze do jedzynio, tyf smordzy duzo* (matK: Fr); *Smordze – takie iste jak syska* (matK: Fs); (Fr, Fs).

SMRECEK *rz. mż*

1. **‘mały SMREK; świerczek’:** *Po drugie: Od przisłego pyndziałku, w lesie urbarskiym be sie sadzić smrecki* (NaSp 47: 26: Nd); *A na Zielone Świontki kazdymu dziywcynciu stawiało sie moja. Jo pamiyntom juz te casy, ze zamiast smrecków stawialimy olsyne. No bo to, ze skoda smrecków wycinać, no to kazdy chłopiec wiedzioł, komu kce postawić* (Kc); (Fr, Jw, Kc, Nd). [**smerecek** – CzG, Jw;

smrecosek – Dr, Kr; **smrecusek** – Dr; **smyrecek** – CzG, Dr, Fr, Jw, ŁN, Łp, ŁW, Tr]

2. **‘choinka na Boże Narodzenie; zob. też: CHOJINKA w zn. 1.; 📷 Tabl. VI’** (CoWś 244: CzG).

SMRECOSEK *rz. mż* **‘mały SMREK; świerczek; zob. też: SMRECEK w zn. 1.’:** *Wytnym se takiego smrecoska* (matK: Dr); (Dr, Kr).

SMRECUSEK *rz. mż* **‘mały SMREK; świerczek; zob. też: SMRECEK w zn. 1.’:** *Takie małe smrecuski* (matK: Dr).

SMRECYNA *rz. ż* **‘gałęzie, gałązki świerkowe’:** *Kie stygnie woda, to sie zacyno siuruwanie smerecynom. Do siurowanio trza gałonzke z młodego smreka, co na niego wschodnie słónko rano patrzi, a ciyń jego kieruje na sałas – to wte złe zodnego waloru ni mo do mlyka ani pastyrzi. Po siuruwaniu płóce sie nacynie zimnom wodom z potoka zbiyranom na prondzie. Wody nie wolno wyloć w sałasie, boby owce abo krowy mlyko straciyły, ino sie wylywo za granice sałasa, popod duzy, rosochaty smrecek, coby tego mlyka i tłuscu, co wrzoncy kamiyń wyciongnół, nie sponiywiyrać, a na pozytek drzewu przyniyś. Pote sie nacynia susy na słónku* (BazWierz 181: Jw).

SMRECYSKO *rz. n* **‘zgr. od rz. SMREK’:** *Tyn, fto bedzie fcioł dostać to, co tu złozono, musi dać w to miejsce łajno ode cielnyj krowy albo owcy, co pasły sie o piyrsyj rosie i piyrsym ptosku, i musi mieć tom, co trza, gałonzke smrecyska obłómanom na piyrsym słónku* (BazWierz 79: CzG).

SMREK I *rz. mż* **‘świerk pospolity (*Picea vulgaris* (L.) H.Karst); 📷 Tabl. I’:** *Wbije smreka w kónicyne* (matK: Fr); *Zywica ze smreka* (matK: ŁN); *Mrówcok ze smreków* (matK: Nd); *Bulaty smrek – jak mo takie bule po sobie* (matK: Kr); *Jodły i smreki, bo smre... ale smreka u nos bardziyj, tak powiedzieć, u nos ni ma takiego hrubego jak te jodły. Óny majom siedym, osiym metrów seściennyf, jak, jak, jak sie to nazywo? U nos to wołajom kubików, kubików. Som takie jodły, co majom i dziesiynć kubików, no to óna juz jes tako* [demonstruje grubość], *śtyrdzieści metrów długo* (Kc); *Montwica, ze smreka rogol, to sie rozfyrlo* (TPPG I 115: ŁN); (ogsp.). [**smyrek** – ogsp.; **świyrk** – Fr]

zob. fraz.:

CYRWONY SMREK

WYSOKI JAK SMREK

SMREK II *rz. mż., blm* **‘drewno świerkowe’:** *Jak sie wyndziyło, to sie trosecke dołozyło jesce cetyny, coby tak pochniało, tyj, jałowca, jałowca, zeby to zapochniało tak, no. Bo ta jak sie normalnie, no to sie polyło tym smrekiym, bo nojwiyncyj tu smreka, no to tak sie polyło. A jak juz sie wyndziyło, to sie zadbało, zeby nie było barz zgnite drzewo, bo był taki niefajny dym, nie pochnioł* (Kc).

SMREKOWY *przym.* **‘mający związek ze SMREKIEM, pochodzący, zrobiony ze SMREKA; świerkowy’:** *Przyndze sie nazoli popiołym z drzewa smrekowego, zeby była bioło* (matK: Kc); *Ług z popiołu bukowego, smrekowego tyz* (matK: Fr); *My nazywomy tromy takie, co po seść metrów, noji to rezom na tym trocu, no smreki, smreki, smrekowe, smrekowe, hej!* (BubSpT 26: Dr); *Od świyntyj Hanki były juz zimne noce i poranki. Chłopcy z łupiny smrekowyj robiyli kadłuby, do nif sie nasypało zaru i ogrzywało rynce i nogi, bo wtedy sićka boso chodziyli. Po zbiórkaf sło sie do skoły, to juz kóniec uciechy* (BrzyzWs: Kr); (Dr, Fr, Kc, Kr). [**smyreckowy** – Rp; **smyrekowy** – Jw, Rp; **śkwiyrkowy** – ŁN]

SMRODLAWY *przym.* **‘śmierdzący’:** *Drugie pół biydy, to zbytecne wydatki. Wydajyme cynsto piniondze na niepotrzebne rzecy, jak np. na takom smrodlawom gorzołke. Nagodzi nom Pon Bóg dziecko, to przi krzcinaf przepijome juz jego majontek, a kiebymy odłozyli te dudki do kasy, stałyby sie na przisłość w zyciu tego dziecka prowdziwym scyńściym* (GazPod 1932, nr 9: 8: Fr).

SMRÓD *rz. mnż* **‘bardzo nieprzyjemna woń; też: swąd, zaduch’:** *Przismyndziyła mi sie zoprozka i w izbie telo smrodu, ze trza okna otwiyrać* (CoWś 177: Nd).

SMUCIĆ SIE *cz. ndk* **‘być smutnym’:** *Smuci sie || mo zołobe* (matK: Rp); (Dr, Kr, Łp, Rp).

SMUGA *rz. ż*

1. *tkac.* **‘skaza na płótnie; zob. też: PRZESKOCKA’:** (matK: Kr).
2. **‘długi i wąski zagon’:** (matK: Łp). [**smuzka** – Rp; **zdłuzka** – Jw]

SMUTEK *rz. mnż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Jakbyście ni mieli zgryzioty ani smutków* (matK: Rp); *– No, jak ktoś umar tego, to sie samopiyrse wyłoncało zygar. Zygar nie seł, no to i dziś robiom toto tyz, to zygary nie idom.* [– A dlaczego się tak wyłączało zegar?] *– No bo to, tako, jako smutek no, w chałupie. Ta jako smutek w chałupie* (Łp).

SMUTNIE *przysł.* **‘ogpol. smutno; zob. też: SMUTNO’:** *Smutnie ptosek śpiywo, kie je ułapiony* [piosenka] (matK: Łp).

SMUTNO *przysł.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *– Jo sie tu, Marynko, urodziył – smutno wycedziył Walek – ale zycie zagnało mnie do Kanady. Teroz jef przijechoł do swojyj dziedziny, na Śpis i widzym, ze tu wsićko barz wzacne, co po ojcaf zostało* (KonkLit 2024: 156: Nd). [**smutnie** – Łp]

SMUTNY *przym.* **‘przeżywający smutek’:** *Smutny, wesołości ni mo* (matK: Dr); *We Wilijom zawse my krajali jabłka. Przekrajołeś dobrze przez połówke, tak, zeby sie nie uskodziyły ziorynka, toś był przez caluśki rok zdrowy i scynśliwy. A jak sie kómusik udało tak przekrajać, co sie ziorynko przekrajało, to cłowiek był chorowity, neji taki smutny* (pmBarnasz: Fr); *– Cymu twoje dzieci sam takie wesołe, zdrowe, a moje wse smutne i blade? – Bo twoje cupiom w dóma i nie dozycys im świezego powietrza. Jo mojim dajem mało jodła, ale wdziyncnie, a twojom hojność przez twoje skompstwo Bóg ci nie pozegnuje* (BalSKD 53: Fr); (ogsp.).

SMUZKA *rz. ż* **‘wąskie i długie zagon; zob. też: SMUGA’:** (matK: Rp).

SMYCEK *rz. mnż, muz.* **‘ogpol. smyczek do skrzypiec lub BASÓW, składający się z RONCKI, WŁOSIENIA i PATYKA; pierwotnie krótszy od dzisiejszych smyczków fabrycznych i o bardziej łukowatym kształcie; zazwyczaj trzymany powyżej RONCKI; 📷 Tabl. VI’:** *Smycek, sicina kóńsko u tego* (matK: Fr); *Pamiyntom, jak jednego razu, y, y, y, muzykanci siedzieli, w, bo, na scenie, bo tak wyzsyj, coby było dobrze słychno i odłozyli, odłozyli te swoje gynśle, Korcocek nojbarzyj. Ón cały cos groł. Nojlepiyj, odłozyli sprzynta, pośli pewnie cosi zjeś, a zatla jedyn taki, co ryftowniyjsy wzion słónine i trosecke przejechoł po smycku, i nic, i położył tak, jakby nic. Ej, kie przisеł muzykant Korcocek, a cuchnoł tym smyckiym po skrzipcaf. Lym sie poobziyroł, juz wiedzioł, co to sie zrobiyło. Juz było po graniu. A tyn, co to obserwuwoł dawać uciykać, a tyn za nim –jo ci dom! Takie figle wselijakie robiyli* (Kc); (ogsp.).

SMYK I *rz. mż*

1. **‘płoza sań, GNATEK, WŁÓK; 📷 Tabl. III’:** (Kr, Łp, Nd). [**gnot** – Fr; **sonka** – Kc, ŁN, ŁW]
2. **‘ścięte drzewo razem z gałęziami, upinane z tyłu wozu lub sań, służące jako naturalny hamulec przy zjeździe ze stromizny’:** *Przziwyzuje sie smyka* (matK: Dr); *Smyk, jak sie z lasa, to u gnatek wionzajom smyka* (matK: Fr); *Smyk sie woło, smykiym sie ciongnie, coby strzimuwało* (matK: Fs); (Dr, Fr, Fs, Nd).

SMYK II *rz. mos* **‘mały, żwawy, zwykle dokuczliwy chłopiec’:** *Smyk – takiymu, co góni, tu jes, tu jes* (matK: Fr); (Fr, Nd).
zob. fraz.:
CIONGNÓĆ SIE SMYKIYM
NA SMYKA
NA SMYKU

SMYKAĆ *cz. ndk*

1. **‘wyciągać określoną ilość czegoś z określonej całości’:** *Kazdy mioł wyznacone, co mo kto robić, kormić. Tyn mioł wyznacone na siano usmykać, nie tak, jak dzisioj sie tam, som bele, rózne sprawy, ale trza było smykać. Było wydzielone pokla, w ktorym miesioncu mo wystarcyć. Po krokwiak było zaznacone, jakeś wykormioł, toś wiedzioł, ze ik dokormis do wiesny* (KorpSp: Rp).
2. **‘iść szybko, żwawo’:** *To kazdy dziyń o siódmyj godzinie juz był, trza było być w tym, we Wyźnif Łapsów na nogaf, jacy tak smykalimy tu bez to* (KorpSp: Nd).
3. **‘uciekać’:** (matK: Fr).
4. **‘posuwając się po gładkiej powierzchni, nie móc się na niej utrzymać; ślizgać się’:** *Jak pośli jeś, to ktorysi druzba mu tam przejechoł po smycku słóninom. Noji pojedli, pojedli, ón wzion te gynśle i cuchnoł smyckiym, och! I juz lem patrzył, a tyn, co to zrobiył, ón juz widzioł tam na sali, ej, godo, ty, jo ci dom. Ni móg potym grać, musioł kalafonie smaruwać i nie chycom sie te gynśle. Smycek smykoł, a nie groło nic* (KorpSp: Kc).

SMYKAĆ SIE *cz. ndk* **‘o dziecku: poruszać się na czworakach’:** *Ciongnie sie smykiym || smyko sie – o dziecku* [chodzącym na czworakach] (matK: Nd).

SMYKAŁKA *rz. ż* **‘wrodzone zdolności do czegoś; talent, uzdolnienia’:** *Jo syjym od małości, nie chodziyłak ani do skoły krawieckiyj, ani nifto mnie nie ucół. Jo jakosi sama miała do tego smykałke i całe zycie, Bogu dziynkuwać, przinosiyło mi to radość aji piniondze, no bo baby nosiyły mi to sycie* (GrJMSp 142).

SMYKANIE *rz. n* **‘od czas. SMYKAĆ w zn. 1.’:** *Przi smykaniu* (matK: ŁW).

SMYKIYM *przysł.* **‘o ciągnięciu, wiezieniu czegoś: tak, że coś wlecze się po ziemi’:** *Drzewo smykiym ciongnie* (matK: Dr); *Smykiym sie wlece* (matK: Kr); *Smykiym drzewo ciongnie – bez zodnyj kary, wlece sie po ziymi* (matK: ŁN); (Dr, Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Tr). [**na smyka** – Kc; **na smyku** – Łp, Rp]

SMYKNÓĆ *cz. dk* **‘potocznie: ukraść, podwędzić’:** *My tacy tam nieduzi ta byli, to ta koło stołu, kie by jako smyknóć, wiycie, kieby jako smyknóć tam tego kołoca fałatek* (BubSpT 140: Rp).

SMYND *rz. mnż* **‘zapach wydobywający się z pogorzeliska, ale i z przypalonej w naczyniu potrawy; swąd’:** *Smynd, przismyndzi sie mlyko* (matK: Fr); *Jak sie cosi skipi na balache, to taki smynd || smond* (matK: Fs); (Fr, Fs, Nd). [**smond** – Fs, ŁW, Rp]
zob. fraz.:
ROBIĆ DO SMYNDU

SMYNDKA *rz. ż* **‘drobna gałązka świerkowa bez szpilek, wykorzystywana do rozpalania ognia; chrust’:** *Smyndka? To jes tak jak takie suche gałynzie z drzew, to sie do na rozpałke, do pieca dawało to smyndka* (KorpSp: Fr).

SMYNDLAĆ *cz. ndk* **‘wolno pracować; zob. też: SMYNDRAĆ’:** (matK: Nd).

SMYNDRAĆ *cz. ndk* **‘wolno pracować’:** *Smyndrać – powoli robota idzie* (matK: Nd). [**smyndlać** – Nd; **smyndrać sie** – Nd; **smypłać** – Nd]

SMYNDRAĆ SIE *cz. ndk*

1. **‘plątać się, szwendać się’:** *Jakiesik chłopcyska sie furt smyndrajom popod okna, smyndrajom, to znacy sie plontajom* (KorpSp: Kr).
2. **‘o wężu: wić się, pełzać’:** *God sie smyndro* (matK: Nd). [**smyrgać sie** – Kr]
3. **‘wolno pracować; zob. też: SMYNDRAĆ’:** (matK: Nd).

SMYNDZELINA *rz. ż, kuch.* **‘przypalona potrawa’:** (matK: Rp).

SMYNDZIĆ I *cz. ndk*

1. **‘o mroźnym powietrzu: owiewać i palić po twarzy’:** *Ale smyndzi, jaz lica odmarzujom* (matK: Kc).
2. **‘opalać coś nad ogniem, świeczką’:** *Jak sie oskubie gyńś, to my smyndzyme* (matK: Kr); *Kacke smyndzić* (matK: ŁN); (Kr, ŁN).

SMYNDZIĆ II *cz. nieos., ndk* **‘ktoś odczuwa słaby, ale powracający ból; pobolewać’:** *Smyndzi tak, jak słabota biere* (matK: Fr).

SMYNDZIĆ SIE *cz. ndk*

1. **‘palić się bardzo słabo, bez widocznego płomienia, jedynie wydzielając dym’:** (matK: Kr, Nd).
2. **‘dymić się, wydzielając nieprzyjemny zapach, np. przy przypalaniu się potrawy’:** *Smyndzi sie w gorku* (matK: Dr); *Smyndzi sie tak, smród* (matK: ŁN); *Smyndzi sie, kie sie dymi dym* (matK: Tr); (Dr, ŁN, ŁW, Tr).

SMYNDZIE *rz. nmos* **‘masa suchych, drobnych gałęzi z drzewa iglastego; chrust; zob. też: SMYNDŹ I w zn. 1.’:** (SSWG 23); (CzG, Łp, Rp, Tr).

SMYNDZIGONA *rz. ż* **‘sucha gałąź z drzewa iglastego’:** (matK: ŁW). [**smyndź** – Tr]

SMYNDŹ I *rz. ż, blm*

1. **‘masa suchych, drobnych gałęzi z drzewa iglastego; chrust’:** *Posłaf na smyndź* (matK: Dr); (Dr, Łp). [**smyndzie** – CzG, Łp, Rp, Tr]
2. **‘masa opadłych igieł świerkowych’:** (matK: Kc).

SMYNDŹ II *rz. ż, zwykle w lm* **‘sucha gałąź z drzewa iglastego; zob. też: SMYNDZIGONA’:** (matK: Tr).

SMYNIEC *rz. mnż, tkac.* **‘jeden obieg SNOWADEŁ przy SNUCIU przędzy; *smyniec* znaczony był za każdym razem na tym samym słupku SNOWADEŁ’:** *Smyniec od znaku do znaku, długość, nasnuje sie tyf smyńcy* (matK: Tr); *Poznacyły takim wynglym, ze to jes smyniec na kazdym słupku, to smy... tak niby co tu ściyry pola były, no to smyniec był* (KorpSp: Tr); *Potym przinieśli takie krosna, to zawse w nasym starym dómu snuły baby takie wielkie krosna i tam my snuły, tu pokładły te falfy takie, neji snuły dookoła jedyn smyniec albo dwa smyńce, ktoro kielo chciała* (KorpSp: Tr).

SMYNTKA *rz. ż* **‘suche gałęzie świerkowe używane na rozpałkę’:** *Drzewo be toto na smyntke, bo to takie gałynzie ino, a nie hrube* (pmMich: Fr); (Fr, Fs).

SMYNTOREK *rz. mnż* **‘cmentarz; zob. też: SMYNTORZ’:** *Kumoter boł sie okrutnie, jak se pomyśloł, ze trzeciom noc mo pilnuwać mynorza, a do tego juz nie w jego izbie, ale na smyntorku przi grobie. – Telo ci jedno mozym zrobić – godo jesce ksiondz – ze dom ci kotlicek ze świynconom wodom i kropidło, bo nic inksego ni mom. Noji ksiondz z fary doł kumotrowi pełny kotlicek świynconyj wody i kropidło, a tyn poseł na smyntorek* (SpCzyt 92: Kc); (Kc, ŁW).

SMYNTORZ *rz. mnż* **‘ogpol. cmentarz’:** *Smyntorz pogrzebny* (matK: Fr); *Smyntorz, dzie sie umartyf chowie* (matK: Fr); *Smyntorz pogrzebny || pogrzebowy* (matK: ŁW); *Na Sićkif Świynyf pudyme na smyntorz* (matK: Fr); *Tyn poradziył mu, zeby seł pod smyntorz i nabroł ze studzionki wody, a potym nawbijoł do powonzki duzo śpilek. To wsićko kozoł mu uwarzić o północy na piecu. Tyn carodziyj mu powiedzioł, ze jak to zrobi, to cłowiek, ftory mu porobiył, przidzie pod dźwiyrze z okrutnym bólym i bedzie wołoł o pomoc. Ale nie trza takiego puscać du dómu ani mu pomogać w boleści. Nief idzie, skond przised* (SpCzyt 142: Nd); *Dziywka skarzyła sie ludziom, parobcy zacyni medytuwać i pewnyj nocy pośli na smyntorz na grób Jasia. Dożreli, ze nad grobym stoji siwy kóń i pogrzebuje nogom po ziymi. Potym wychodzi parobek, zmiynio sie w psa i leci na dół dziedzinom, a kóń zostaje pilnuwać grotów. Ked mijo północ, to przichodzi pies, zmiynio sie w parobka i wskakuje do dziury. I tak jes kazdom noc* (NaSp 2003: 2: Kr); *To było na smyntorzu w Cornyj Górze. Ślimy koło smyntorza, bo óna chodziyła po smyntorzu, było biołe, jak my to uwidzieli, tak my uciykali, co strak* (BubSpT 15: CzG); *Noji śtyrok chłopók to zaniesom, a jak tam jes z daleka od Pawlikók, to jak jes podcas zimy, no to tam wewalom na włóki i to wlecom hawok, a ludzie idom za nimi i tam mówiom wiecne odpocywanie za nimi, i zawiezom na smyntorz,*

przidzie ksiondz tam i zaśpiywo cyrkum dererum tam, i pokropi, i ceś pieśni, weźnie tysioncke i z Bogiym (BubSpT 141: Rp); *W Łapsaf Niźnif baca był, ftory narobioł z duzymi carami. Długie lata bacuwoł. Kiedy umar, pochowali go na smyntorzu. Jak go pochowali, to straśnie zacyno loć, tak ze nie było pomocy. Dachy leciały z dómów, wiatry strasne były. Potym jego syn pedzioł: – Wykopać bace a spolić na stosie. – I tak zrobiyli. Wykopali, spolyli i od razu uspokojyło sie na świecie* (ŚlizPPN 81: Nd); *Jak ftosi umar, to kazdy mioł stary krowe na, na pogrzyb. Jo ni mom nic, ani mysy w stajni ni ma. I to krowe musioł dać ksiyndzu, zeby ksiondz mse odprawiół i pokropiół trune w kościele, ale ku izbie ksiondz nie seł. Ludzie sami odnieśli do kościoła trune, a z kościoła tyz sami ponieśli na smyntorz bez ksiyndza* (RnS 163: ŁN); (ogsp.). [**cmyntorek** – Kc, ŁW, Nd; **cmyntorz** – Kc, ŁN, Nd, Rp; **grobisko** – NdZ; **smyntorek** – Kc, ŁW]

⊛ *– Nale toto tyz było, ze jak na smyntorzu na przikłod ludzie sie nie ozchodziyli, to ze bedom tak na trupa. Toto sie sprowdzało. – Jak sie nie ozchodzom od razu? – Od razu. – Ze jak przi, jak juz chowajom, to tak juz jes, ze potym sie, a po prostu ta nojblizso rodzina zostaje* (CzG).

⊛ *Wisielców nie wolno było na smyntorzu chować. Roz jednego pochowali, potym lolo i lolo* (pmBarnasz: Rp).

SMYPŁAĆ *cz. ndk* **‘wolno pracować; zob. też: SMYNDRAĆ’:** *Smypłać – powoli robota idzie* (matK: Nd).

SMYRAĆ *cz. ndk*

1. **‘przesuwać po czymś ręką, nogą tam i z powrotem’:** *Pytołef sie go, to ón jak prziseł, to tak no lóg na ławke i nogami okrutnie smyroł. To tak bocym jak dziś, co tak mu zimno było, bo to nie było odziywań* (RnS 163: ŁN).
2. **‘grzebać w czymś, szukając czegoś’:** *Smyrać – jak sie suko cego* (matK: ŁW).

SMYRECEK *rz. mż* **‘mały SMYREK; świerczek; zob. też: SMRECEK w zn. 1.’:** *Zagojone pole, nie wolno tam paś, wbity smyrecek = goj* (matK: Dr); *Gojnica – smyrecka sie podłupi, ze nie wolno paś* (matK: ŁN); *Rosły tam takie malućkie smyrecki nad wodom* (matK: Fr); *Jak sie przidzie z północy z kościoła, w nocy, to sie idzie ku bydlyntom, to sie do syćkiym po kłacku, zeby óny wiedziały, bo óny biydoki wiedzom, ze sie Poniezus narodzi, no to sie im do po kłacku kónicyny abo siana, owieckom, krowickom, omoji sie ik, smyrecki sie poprziprawio malutkie takie nad nimi, zeby óny pamiyntały, bo óny sytko widzom, ze sie to Poniezus narodzi* (BubSpT 11: CzG); *Teroz powyrucali bacók, ale zabrali, bo posadziyli sadzonki, porobiyli, na malućkie smyrecki sadziyli, tam teroz nie wolno paś iś* (BubSpT 14: CzG); *No to my tam chodziyli do pracy, do takik skółkók chodziylimy, to trza było plewić te smyre... smyrecki* (RnS 107: Jw); [– A Wigilia od rana. Jak to wyglądało?] *– Cicho, spokój, nie wolno było do nikogo tyz iś. Gospodorze to do lasa se jechali po drzewo wtedy i tam te podłaźnicki se poprzinosiyli, takie smyrecki, co przi kazdyj chałupie było taki smyrecek i przi sopie* (JurgTB: Jw); (CzG, Dr, Fr, Jw, ŁN, Łp, ŁW, Tr).

SMYRECKOWY *przym.* **‘świerkowy; zob. też: SMREKOWY’:** *Smyreckowy las* (matK: Rp).

SMYREK *rz. mż* **‘świerk pospolity (*Picea vulgaris* (L.) H.Karst); zob. też: SMREK I; 📷 Tabl. I’:** *Smyrek || świyrk* (matK: Fs); *Zywica płynie ze smyreka* (matK: Jw); *Takie kagonki z łupiny ze smyreka, nalyjom smoły, kagonki polom na Ducha* (matK: Łp); *Prało dyscym, wiater łómoł lasy, wyrywoł smyreki z korzyniami, dziyń sie kurcoł* (SpCzyt 38: Rp); *Zarosło sićko łopuchami, ej, zarosło... Teroz wselejako gowiydź ma hań sroniynie. – Łóńskiego roku były tam liski! – E, była i dziko świnia. Hań, widzis tam, pod tym wielkim smyrekiym miała pieles. Wyślakowalimy jom z twojim ojcym* (SpCzyt 145: Rp); (ogsp.).

SMYREKOWY *przym.* **‘mający związek ze SMYREKIEM, pochodzący, zrobiony ze SMYREKA; świerkowy; zob. też: SMREKOWY’:** *Z drzewa smyrekowego* (matK: Jw); *Po trzi latorości sie kładzie na powonzke, cetyne sie kładzie jedlickowom abo smyrekowom* (matK: Rp); (Jw, Rp).

SMYREKÓWKA *rz. ż* **‘niezidentyfikowany gatunek grzyba’:** (matK: CzG).

SMYRGAĆ zob. SMYRGNÓĆ

SMYRGAĆ SIE *cz. ndk*

1. **‘o wężu: wić się, pełzać; zob. też: SMYNDRAĆ SIE’:** *Płazi sie || smyrgo sie* (matK: Kr).
2. **‘wiercić się’:** *Smyrgo sie w gorzci* [o schwytanym zającu] (matK: Dr).

SMYRGNÓĆ *cz. dk* – **SMYRGAĆ** *ndk*

1. **‘szybko przewrócić’:** *Wielki kwik sie zacynoł, jak trzeba było świnie smyrgnóć i na ziym zwalić* (BrzyzŚw: Kr).
2. **‘rzucić, wykonując energiczny ruch’:** *Smyrgnóć || rypnóć kamiyń* (matK: Fr); *Smyrgnie – byle gdzie ruci* (matK: Fr); *Smyrgnóć || rucić* (matK: Tr); *Smyrgnóć na ziym* (matK: Nd); (Fr, ŁW, Nd, Tr). [**smyrnóć** – ŁW]
3. **‘przebiec, przemknąć szybko’:** (matK: Dr).

4. **‘poruszyć czymś szybko’:** *Pies smyrgo ogónym* (matK: Kr); *Smyrgali palcym, w rynkak, baweł-nom przekładali wzory* (matK: Jw); (Jw, Kr).

SMYRNÓĆ *cz. dk* **‘rzucić, wykonując energiczny ruch; zob. też: SMYRGNÓĆ w zn. 2.’:** *Smyrnij tym na izbe* (matK: ŁW).

SMYSŁ *rz. mnż* **‘zdolność, talent’:** *Pomysł mo taki, od malućka talynt, smysł, co se choćco zro-bi* (matK: Nd).

SMYTLOK *rz. mos* **‘człowiek niezręczny w pracy’:** *Smalorz || smytlok – nieporzonny* (matK: Fr); (Fr, ŁN). [**smytlorz** – ŁN]

SMYTLORZ *rz. mos* **‘człowiek niezręczny w pra-cy; zob. też: SMYTLOK’:** (matK: ŁN).

SNAR *rz. mnż* **‘książka z objaśnieniami snów; sen-nik; zob. też: ŚNIJOK’:** *Wrózby || snar* (matK: Dr); (Dr, Fr, ŁN, Nd).

SNAZYĆ SIE *cz. ndk* **‘starać się’:** *Snazył sie, ze sie potym wydała* (KorpSp: ŁN).

SNOP *rz. mnż* **‘związane powrósłem 2–4 STUCHY owsa (tak związany owies zwożony jest do sto-doły; jeśli snopki nie są zwożone w dniu ich wiązania, układa się je w MONDLE); zob. też: SNOPEK w zn. 1.’:** *Składajom do mondla – sie-dymnoście snopów idzie* (matK: ŁW); *Tu sie sno-py układało do mondli abo do krzizy. To w mondlu było osiymnoście snopów, a w krzizu było trzino-ście. Bo jak zboze sie ... zboze jak było na poko-sie, to sła baba i grobała na kupki, by... Powrósła były z tyj zytnianyj słómy ukryncone, to były dłu-gie powrósła, bo to metr siedymdziesiont takie powrósło musiało mieć i jak była kupka, brało sie, chłop broł to powrósło i na kupke, i przewra-coł, rozumiys i juz mioł jednom kupke, i powrósło pod spodym totyj kupki i na tom kupke na to po-wrósło jesce dwie kupki, to znacy do snopa trzi takie kupki i trza było to zwionzać, podwinóć neji odniyś na tyn mondel* (MMilMCK: Nd); *To był je-dyn snop, baba robiyła grabiami takie kupki dwie, jednom, drugom, chłop sobie to nałozył na po-wrósło, zwionzoł i potym sie układało do mon-dla, bo było na pokosie. Tak, na pokos my kosiyli, na pokos. Sićko my tak kosiyli, za to jo telo wiym, co my biyli tymi cepami, co my młóciyli, co to zyto* (Kc); (Kc, ŁW, Nd).

SNOPECEK *rz. mnż*

1. **‘porcja zboża skoszonego i związanego w pół lub u DUPY’:** [– Co pod obrus dajecie?] – *A dy owies, tam snopecek do konta, a dziadek wiynsu-je. Dziadek przidzie ze snopeckiym i powiy: – Po-chwolony Jezus Krystus. – Na wieki jamyn, Jezus, witojcie, dziadku* (BubSpT 11: CzG). [**snopek** – Jw]
2. *tkac.* **‘zdr. od rz. SNOPEK w zn. 2.’:** *Potym sie wionze na takie snopecki* (matK: Dr); *Noji trza było te główki obrywać z tego lnu. Neji potym, jak my juz poobrywali te główki, no to sie ik zwionzało taki nieduzy snopecek, neji za, zaniesło sie do po-tócka, do wody takiyj, dzie jes stojonco była* (CzG); *Jak do małyk snopeckók powionzom, tak trzeba wzionś na wóz i zawiyź do mocydła, a w mocyd-le musi sie mocyć dwa tygodnie, dwa tyźnie, hej!* (BubSpT 15: CzG); (CzG, Dr).

SNOPEK *rz. mnż*

1. **‘związane powrósłem 2–4 STUCHY owsa (tak związany owies zwożony jest do stodoły; je-śli snopki nie są zwożone w dniu ich wiązania, układa się je w MONDLE)’:** *Tak cy siak, zeby po-grabić owies i jarzec, trzeba było zboze powion-zać w snopki. Snopki wionzało sie powrósłami, ftore krynciyło sie ze słómy na wózku w dóma. 20 prowóseł to był mondel, a nieroz na gbełowy zo-gón trzeba było 5–6 mondli. Był cas, ze wionzna-li w plastykowe poski uciynte z taśmy, ftore spro-wodzali z mlycarni na Słowiyńsku* (CzG); *Na sope piyrse wykładali snopki, a po omłotak była tam słóma, bo siano gniyło od pary ze sopy* (CzG); *Snopki były na wozie, óni spali, a jo w niedziele wyłozół, wcas zaprzongnół i pojechoł tam ino kro-kiym, bo do góry, do góry* (Jw); *Jak jes masina, co cyści zboze, to trzeba mni ludzi, a tako, co nie cy-ści zboze, to trza wiyncy troche ludzi. Bo trza tak: jedyn piyrse snopki rozwionzuwać, potym do ma-siny kłaś. Syćko to idzie z plowami, to dziesi tyn owies trza nosić, tam do jakijsi stodoły, bo potym sie go młynkuje, wygrabki odgarnuwać, słóme tyz. Nasi to juz stosujom tak, majom cyscarke, wygrab-ki dziesi idom, słóme do dmuchawy* (GrJMSp 304); *Ugrobalimy wcora jaze śtyry mondle i jedyn krziz jarcu. Do lyter wlezom jacy dwa i ftorysi snopek, jak sie dobrze przipawynzuje* (SpCzyt 143: Nd); (CzG, Jw, Nd). [**snop** – Kc, ŁW, Nd]
2. *tkac.* **‘mała porcja wyrwanego lnu, związana w pół’:** *Jak sie go orafało, tak zaś do takif małyf snopków wionzało, a do mocydła mocyć* (BubSpT 73: Kc).
3. **‘porcja zboża skoszonego i związanego w pół lub u DUPY; zob. też: SNOPECEK w zn. 1.’:** – *Jak to tymi cepami sie młóciyło? – E, ozciongło sie snopki na bojsku, ón z jednego kónca, jo z drugie-go. Biyło sie, a potym sie obróciyło, zaś sie pobiy-ło, potym sie do, do, okłocki sie nazywało. Wion-zalimy do okłockók* (Jw).
4. **‘element słomianego pokrycia dachu – wiąz-ka żytniej słomy związana na jednym końcu**

słomianym powrósełkiem i przywiązywana nim do ŁATY; 📷 Tabl. V': *Posywać daf snopkami* (matK: Kr).

SNOPOWIONZAŁKA *rz. ż* **'maszyna rolnicza do koszenia zboża i jednoczesnego wiązania go w snopy; 📷 Tabl. III':** *– Potym my piyrse kupiyli snopowionzałke, to my tyz snopowionzałkom robiyli. – To juz było, juz było le... łatwiyj, bo nie trzeba było sie skrziwiać* (Kc).

SNOWAC *rz. mnż, tkac.* **'duży, pionowy przyrząd z obracającymi się czterema ramionami, służący do nawijania nici ze szpul umieszczonych w FALFORNIKU i przygotowywania w ten sposób nawoju na warsztat tkacki; zob. też: SNOWADŁA; 📷 Tabl. V':** (KorpSp: ŁW).

SNOWACKA *rz. ż, tkac.* **'duży, pionowy przyrząd z obracającymi się czterema ramionami, służący do nawijania nici ze szpul umieszczonych w FALFORNIKU i przygotowywania w ten sposób nawoju na warsztat tkacki; zob. też: SNOWADŁA; 📷 Tabl. V':** *Zaś na tyf snowackaf sie potym te nici snuło* (matK: Fr).

SNOWADŁA *rz. nmos, tkac.* **'duży, pionowy przyrząd z obracającymi się czterema ramionami, służący do nawijania nici ze szpul umieszczonych w FALFORNIKU i przygotowywania w ten sposób nawoju na warsztat tkacki; 📷 Tabl. V':** *Na falfy sie swijało nici, nawijało sie 48 tyk nici, potym sie je kładło do śmierzci i potym na snowadła sie snuło. Tote nitki nawiniynte na falfe to były na osnowe. Falfy były tyz w śmierzci po dwie na kozdym pryncie* (pmMiś: CzG); *Widzis, tu jes toto, co sie spule na to kładło, te falfy. I z tego potym juz snuli na snuwadła. Ale, jako sie to wołało? Chyba stojok. Tu sie kładło te spule na te prynty. W sumie jes if tu sesnoście. Ale cymu sesnoście, tego jo juz nie wiym. Po jednyj stronie osiym i po drugiyj* (pmMąka: Nd); (CzG, Fs, Jw, Kr, Łp, Nd, Rp). [**kołowrót** – Kc, Kr; **snowac** – ŁW; **snowacka** – Fr; **snowadło** – Fr, Tr; **snowoc** – Łp, ŁW; **snuwac** – ŁW; **snuwadła** – Fs, ŁW, Nd, Tr; **snuwadło** – Fr, Tr; **wijadła** – Jw, ŁN]

SNOWADŁO *rz. n, tkac.* **'duży, pionowy przyrząd z obracającymi się czterema ramionami, służący do nawijania nici ze szpul umieszczonych w FALFORNIKU i przygotowywania w ten sposób nawoju na warsztat tkacki; zob. też: SNOWADŁA; 📷 Tabl. V':** *Na snowadle sie snuje przyndze i potym sie jom zakłado na krosna* (matK: Fr); (Fr, Tr).

SNOWOC *rz. mnż, tkac.* **'duży, pionowy przyrząd z obracającymi się czterema ramionami, służący do nawijania nici ze szpul umieszczonych w FALFORNIKU i przygotowywania w ten sposób nawoju na warsztat tkacki; zob. też: SNOWADŁA; 📷 Tabl. V':** *Ze snowocy na krosna* (matK: Łp); *Na snowocu sie snuje* (matK: ŁW); (Łp, ŁW).

SNOZA *rz. ż*

1. *daw.,* **'w JARZMIE: pionowa, wewnętrzna beleczka w jarzmie; zob. też: SNÓZKA; 📷 Tabl. III':** (matK: Łp).
2. **'spodnia deska w KORCÓWCE koła młyńskiego (nasiębiernego); 📷 Tabl. V':** (JostMł 114).

SNÓZKA *rz. ż, daw.* **'w JARZMIE: pionowa, wewnętrzna beleczka w jarzmie; 📷 Tabl. III':** (SobAPGS I, m. 71: Fs, Jw, Łp, NB, Rp). [**słupek** – ŁN; **snoza** – Łp; **syda** – Dr, Fr, Kr, ŁW, Nd, Tr]

SNUCKA *rz. ż, tkac.* **'kobieta nawijająca przędzę na SNUWADŁA; zob. też: SNUWOCKA':** *Do snucki, óna snuje te nici* (matK: ŁN).

SNUĆ *cz. ndk, tkac.* **'nawijać przędzę ze szpul na SNOWADŁA':** *Potym sie spulo na falfy; sesnoście falf idymy snuć* (matK: Kc); *Jes takie wioski, co i chłopy znajom snuć, i syćko robić* (matK: Dr); *Na spulorz sie nawdzieje falfy, z tyk falfów snuje sie na snowadłak* (matK: Jw); *Lyn my przyndły i, i, i potym sie robiyło płótno z tego, jak my naprzyndły. No bo to sie potym snuło i robiyło sie na warstatak. Na warztacie takim* (CzG); *Tak potym uwarzylimy, ususyło sie, znowu potym spulać, no, spulać na takie falfy sie wołały. Z ty falfów potym snuć, dopiyro ta fto umioł snuć tak. A jak osnuła, tak potym my na ty nase swoje krosna sie przisło i naprawiyło, tak sie dopiyro robiyło to to, tyn lyn z tyf nici, z tego, to płótno* (BubSpT 74: Kc); *Nici sie gotujom i spulomy na takie śpule, a potym sie idzie znowu snuć. No zaś jes tako, co snuje knopka jakosi. Noji jak sie juz rozsnuje, tak sie potym przinosi do miyskanio krosna, do izby te krosna, noji zaś sie na tyn wał te nici swijajom i nabiyro sie potym do nicelnic, do barda, nyji robi sie płótno z tego* (BubSpT 130: Nd); *Potym jak go sie wysusy, tak potym bierymy na takie falfy spulomy. Jes taki spulyrz, co sie krynci, obraco. I kładymy totyn łokietek zaś na takie jako kiwki, to spulomy na takie falfy, na takie falfy, a z tymi falfami zaś idymy potym zaś co snujymy, snujymy na snuwadłaf, no a ze snuwadła, jak sie juz, jak sie tu nasnuje, tak potym ze snuwadła sie pozbiyro i to idzie na krosna* (BubSpT 144: Tr); (CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN, Nd, Tr).

SNUFCIĆ SIE *cz. ndk* **'z niechęcią: szwendać się koło kogoś, zawadzać; plątać się':** *Co sie telo*

snufcis? [plączesz się pod nogami, przymilając się] (matK: Dr); (Dr, Fr).

SNUR *rz. mnż*

1. **‘ogpol. sznur’:** *Rozwiyś groty na snurze* (CoWś 188: Nd).
2. *bud.* **‘gruby sznurek, maczany w kolorowym roztworze (współcześnie w kolorowym proszku), używany do odbijania linii prostych przed obcięciem np. deski, długiego kloca itp.; 📷 Tabl. V’:** *Przyniyś snur do odbijanio desek* (matK: NB); *Nastympno cynność przed rozpocynciym krzesać, trzeba było ołupić, ocyścić drzewo i mieć snur ciesielski. W tamtyf casaf wsyndy towarzisyła oscyndność, zeby namocać snur, to zamias jakifsi farb, to utłukło sie do misecki drewnego wyngla, zaloło wodom i juz było do cego snur zamocać. A trzeba było po oscyscony belce uderzić snurym, zeby wytworzić linije prosto do krzesanio* (Iwan 44: Nd); *Z tartaku, jak przywieźli, to porzezane było, to było, a jak nieporzezane, to okryngloka ciyni i te dwie syrokie nojsyrse to, to jes jedyn topór sie woło, a toto krampac, to z piyrsego sie obcinało tym, a to juz z drugiego, gdzie sie zostawiało po snur, jak odbiył se snurym, to zostajało małom scelinke i potym sie juz cyściyło* (KorpSp: Nd); (NB, Nd).
3. *tkac.* **‘gruby sznurek na kole WARCULI, przenoszący napęd na WRZECIONO z FALFĄ; 📷 Tabl. V’:** *Jes kółko i tako łapa, co sie obraco i potym jes takie wreciono, i na tym jes tako śpulka, i na tom śpulke sie nawijo, jak sie przyndzie. A to jes takie skrzidło, to óno obraco, to krynci. A to jes tako śróba, jak snur jes leko, to go podkrynci. To jes taki ram, to na tym ramie sie przyndzie wszystko dookoła. To jes jak fce, zeby pryndko lepi ciongło nici, to sie przikrynci abo sie popuści te śróbke. To jes kółko; to jes takie podparcie, co kółko na tym stoji* (BubSpT 93: Kr).
4. *str.* **‘ozdobna listwa, wykonana z barwionych, wełnianych sznurków, naszyta pionowo na bocznej stronie sukiennych PORTEK, przykrywająca boczny szew nogawki; zob. też: OBLAMKA; 📷 Tabl. IV’:** (CzG).
5. **‘izolowany, giętki przewód elektryczny do żelazka, piekarnika itp.’:** *Do biglajsa sie tyn snur przepolół, spojynie robi* (matK: Rp).

SNURA *rz. ż, str.* **‘wstążka’:** *Kie dostoł kocis ubranie na siebie, jak sie oblók, to ludzie nie patrzyli na pana, ba patrzyli na kuciera, a to było dlotego, zeby ludzie nie patrzyli na pana, bo patrzyli na tego, co siedzi na baku, na kocu. We trzi rzyndy były takie duze gombiki, piyknie, biylućkie, potym taki snur przerucony na zadek, kapelus mioł taki piykny wyngierski, i snura była bez niego tak wisiała i truś koło tego. To było bardzo, wiycie, dziwne* (BubSpT 37: Fs).

SNURECKA *rz. ż, str.* **‘zdr. od rz. SNURKA; wstążeczka’:** *Snurecka do włosów* (SSWG 23); *Tu jak jes tyn posek i tu potym idom te ślykiyraje, te hafty, to za to nigdy nie zakładały inksyf snurecków, jacy cyrwone. Bo cyrwony kolor to odganioł dziwozony, strzigi, urok, broniył przed urokami* (Nd); *Młody pon mioł piórko z tego... jak to wołali, pockojcie z miyrty, z miyrty, niy, ale duzo mieli kupne, wontraś, z wontrasiu. Piórko, snorecke mioł cyrwonom przi tym piórku i śpilke, i kapelus śpiski, kapelus mioł śpiski taki z kaniami, noji za tym kapelusym to piórko mioł, a ni mioł na piersiaf, jak dziś pon młody, ale mioł za kapelusym to piórko. Tu mioł... jacy jedno było kabot corny i portki ze sukna biołego, z cyrwonymi oblambkami* (BubSpT 125: Nd); *A takie piórecko tak wyziyrało. Było óne wontrosiane z trzok równotek. Kazdo równotka miała piynć trzepiotek na wiyrzchu, nizyj cyrwone i złote rózycki, a na spodku snurecki ciałowe, jesce była i zapinka do przipraviynio do kapelusy* (NaSp 31: 12: Jw); (Jw, Nd).

SNUREK *rz. mnż*

1. **‘ogpol. sznurek; powrózek’:** *Śpagat na to taki snurek* (matK: Nd); *Dziyrgać na snurek abo na płot* (matK: Fr); *Ściyboł paciorki na snurek, kie sie rozsuły* (matK: Fs); *Wazne, zeby był tu tyn tunel, a w tunelu snurek, bo jak troche baba zgrubła, no to se tu snurek popuściyła. Jakby casym schudła, ne to se pozbiyrała ładnie bluzke dookoła* (Nd); *– Cego nie wolno robić kobiycie w cionzy? – Na przikłod nie wolno, jak idzie smaty wiysać, przechodzić popod snurek z jednyj strony na drugom strone snurka, tam zawiysić cy jesce fce tam iś popatrzić na ogród, cy jak. Dotycy to wszyskif snurków, powrozów, no jakie wisom nad głowom, niy?* (pmBarnasz: Fr); (Fr, Fs, Jw, Nd). [**śnurek** – Kr, Nd]
2. *str.* **‘skręcony z kilku nici wełnianych sznurek, używany do ozdabiania brzegów CUCHY, PRZIPORÓW, kieszeni w PORTKACH; kilka takich *snurków* tworzy LAMPAS przyszywany na bocznym szwie sukiennych PORTEK’:** *Sukmana z cyrwonymi snurkami* (matK: Fs); *No a na ozporkak, no to starodowne takie piyrse te, co nazywali, ze wałaskie portki, to piyrse nic nie było, ino były ozporki. Potym po swak zacyni kłaś jednom nitke, tu po swie i tu koło ozporka, i, i tu, gdzie kiesyń, no to dawali takom nitke, potym nastały,*

ze dawali, dajmy na to, trzi cyrwono-granatowy i cyrwony snurek, trzi snurki i tu na dole pod rozporkiym robiyli takom, takie, takom pyntelke, my to nazywali, ze witka, no ale to ino tyz takie było delikatne (KorpSp: Jw); (Fs, Jw, Nd).

3. *str.* **‘sznurowadło; zob. też: SNURÓWKA; 📷 Tabl. IV’:** *Snurki do bogańci* (matK: Tr); *Snurówek || snurek* (matK: Fs); (Fs, Kr, Tr).
4. *str.* **‘ramiączko koszuli damskiej’:** *Halka na tyf snurkaf, snurek || strzymie* (matK: Kr). [**strzymie** – Dr, Kr]

SNUREK BARSIANOWY *str.* **‘złota taśma używana do obszywania brzegów SUKNI i KABOTKA w stroju regionalnym; zob. też: GALON; 📷 Tabl. IV’:** (matK: NB).

SNUREK HARAŚNY *str.* **‘biały sznureczek używany do wyszywania MUSELEK i ŚLIMOCKÓW na odświętnych gorsetach; zob. też: SNUREK PARADNY; 📷 Tabl. IV’:** (matK: ŁW).

SNUREK KOŚLAWY **‘ozdobna tasiemka naszywana w postaci linii ząbkowanej na brzegach gorsetów’:** *Piyrse gorsety to były ino koślawym snurkiym obsywane, potym dopiyro zacyny baby światu doglondać i cekinami, paciorkami wselijakimi przistrojać, bo te to koślawe to ino tak, dzie tam bylejak, takie zymby wychodziyła, a to tak bardziyj na powsedni dziyń, bo zaś nie trza było* (pmKosz: Kr).

SNUREK PARADNY *str.* **‘biały sznureczek używany do wyszywania MUSELEK i ŚLIMOCKÓW na odświętnych gorsetach; 📷 Tabl. IV’:** *Na lajbikaf u babów som ślimocki wysyte biołym snurkiym, óne som tak kóńcami, potym tam dzie bulki i jescef po bokaf od bulecek, tak gynściutko idzie tyn paradny snurek* (pmKosz: Kc). [**snurek haraśny** – ŁW; **ştajerka** – NB]

SNURKA *rz. ż, str.* **‘wstążka, przeważnie koloru czerwonego, używana głównie do wiązania GORSETU i CUCHY oraz dziewczęcych warkoczy’:** *Snurke puści sie po plecak* (matK: Jw); *Snurka przi kapelusie* (matK: Kc); *Kapelusy byłe snurkom obsyte, parobek mioł piórecko bioławe, miśkorz mo scotke ze śkuci na kapelusu* (matK: Kr); *Kosiółka ze snurki* (matK: Łp); *Stonzka || snurka, co wionzajom* (matK: Tr); *Snurke cyrwonom na krziz przeposać z prawego ramiynia na lewom biedre* (ZGS-I: ŁN); *Ubiyromy sie tak fajnie, bo to takie momy stroje spiskie, specjalne, takie ani nawet na Orawie takik ni majom. Takie kabotki tu momy cyrwone, takie lajbicki, kosule biołe, długie rynkowy i takie biołe syrokie farbanki, biołe zopaski, zaś na to przziprawiomy, a jak niy, to i cyrwone farbanki mogom być, i cyrwonom snurkom sie tu ściśnie, i baba tako krótko, a hrubo, syroko* (CygTGS-I 137: CzG); *Pani młodo była na bioło ubrano i niebieskom snurkom była oposano bez poły, a tak była cało na bioło, welona ni miała, jak dzisiok, dzisiok som we welonaf, dziś juz zmiyniyli troske mode na Śpisie, piyrwyj była jacy w biołyj bluzce, w biołym kidlu, w biołym fartuchu cało na bioło i niebieskom snurke miała bez poły oposanom, i wiyniec na głowie. Wiyniec miała z miyrty abo kupny z takimi rozmaryjami na głowie* (BubSpT 125: Nd); *Jak juz cepce, to juz przisły piyrse roki dwudziestego wieku i óne juz zaceny zanikać, a została jacy kokoska, cyli takie, tyn dziubek taki, hej, co, co tu był i ón barz ładnie siedzioł na tym kółku. A, a dziywki warkoce. Jedyn warkoc to tak po nasymu, nie dwa, a jedyn. Noji, abo cyrwonom snurkom cy tam jakom, y, y, zaplecione, zapleciono ta snurka do warkoca. Ale potym, jak przisły juz trzidzieste roki tamtego wieku, to juz co starse dziywcynta, takie juz na wydaniu, to, to kółko robiyły se tyz tu z tyłu, ale bez snurki, jacy ze tak tu, po pro..., z samego tyłu głowy* (Nd); *No kokarda z tyłu, jak sie zawionzuje paradnie, to musiała być ştywno. Obydwie snurki od fartucha, tu z tyłu, jak jes to wionzanie, musiały być słozone w harmonijke, jak sie ozkłada, zeby tyz barz nie była jedna dłuzso od drugi* (Nd); (ogsp.). [**stonzka** – Kr, ŁN, ŁW, Tr; **śnurka** – Fs, Kc]

SNURKI *rz. nmos* **‘czerwone fałdy skóry wiszące pod szyją indyka; zob. też: FLOFORY’:** *Pulorz takie snurki mo* (matK: Rp).

SNUROWADŁO *rz. n, str.* **‘sznurowadło; zob. też: SNURÓWKA; 📷 Tabl. IV’:** *Snurowadła som* (matK: Fs).

SNURÓWEK *rz. mnż, str.* **‘sznurowadło; zob. też: SNURÓWKA; 📷 Tabl. IV’:** *Snurówek || snurek* (matK: Fs); (Dr, Fs).

SNURÓWKA *rz. ż, str.* **‘sznurowadło; 📷 Tabl. IV’:** *Mos rozwionzane snurówki* (CoWś 262: Nd); *Ón taki troche dziwok. Odzieje takie krótkie gacie w kwiotki abo tyz takie kosule nosi kolorowe. Nawet te ślapki to mo kolorowe, a snurówki kozdo w innym kolorze. A wodzi se pieska, to mu cyrwonom chustke zawinół koło syje. No to nie jes to dziwok?* (GrJMSp 257–258); (CzG, Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr). [**gałonek** – Kr, NB; **snurek** – Fs, Kr, Tr; **snurowadło** – Fs; **snurówek** – Dr, Fs; **śnurek** – ŁW; **śnurowadło** – ŁW; **śnurówka** – Jw]

SNURUWAĆ *cz. ndk, str.* **‘wiązać coś za pomocą sznurowadeł lub tasiemek’:** *Bogancie prze chłopów, tyz takie, co sie snuruje* (matK: Łp); *Jes*

kosula bawełniano z korunkom, lajbik z aksamitu, osnuruwany, to sie snuruje. Pod spodnicom jes spodnik – półhalka, z bawełny krochmolone to musi być, wyprasuwane i syrokie, i obsyte cipkom, korunkom takom bawełnianom. Spodnice majom syrokie. Ściofowy kidel – wełniany i fartuf na tym (GrJMSp 300); (CzG, Dr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, Rp, Tr).

SNURUWANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. SNURUWAĆ’:** *Śpilki do snuruwanio* (matK: Jw); *Śpilar, co dziurki na snuruwani wybijoł* [o robieniu butów] (matK: ŁN); (Jw, ŁN).

SNURUWANY *przym.* **‘zapinany, mocowany za pomocą sznurówek lub tasiemek’:** *Trzewiki snuruwane* (matK: Tr); *Bogancie = trzewiki snuruwane* (matK: Nd); (Nd, Tr).

SNUWAC *rz. mnż* **‘duży, pionowy przyrząd z obracającymi się czterema ramionami, służący do nawijania nici ze szpul umieszczonych w FALFORNIKU i przygotowywania w ten sposób nawoju na warsztat tkacki; zob. też: SNOWADŁA; 📷 Tabl. V’:** *Z tyf falfów potym snuli na tyn snuwac* (KorpSp: ŁW).

SNUWACKA *rz. ż, tkac.* **‘kobieta nawijająca przędzę na SNUWADŁA; zob. też: SNUWOCKA’:** (matK: Nd).

SNUWADŁA *rz. nmos, tkac.* **‘duży, pionowy przyrząd z obracającymi się czterema ramionami, służący do nawijania nici ze szpul umieszczonych w FALFORNIKU i przygotowywania w ten sposób nawoju na warsztat tkacki; zob. też: SNOWADŁA; 📷 Tabl. V’:** *Snuwadła – co sie snuje, a potym na warztat nawijo* (matK: ŁW); *Dziesiynć pos na snowadłaf* (matK: Tr); *Z kiwek na falfy, z falfów na snuwadła* (matK: Fs); *Potym jak go sie wysusy, tak potym bierymy na takie falfy spulomy. Jes taki spulyrz, co sie krynci, obraco. I kładymy totyn łokietek zaś na takie jako kiwki, to spulomy na takie falfy, na takie falfy, a z tymi falfami zaś idymy potym zaś co snujymy, snujymy na snuwadłaf, no a ze snuwadła, jak sie juz, jak sie tu nasnuje, tak potym ze snuwadła sie pozbiyro i to idzie na krosna* (BubSpT 144: Tr); (Fs, ŁW, Nd, Tr).

SNUWADŁO *rz. n, tkac.* **‘duży, pionowy przyrząd z obracającymi się czterema ramionami, służący do nawijania nici ze szpul umieszczonych w FALFORNIKU i przygotowywania w ten sposób nawoju na warsztat tkacki; zob. też: SNOWADŁA; 📷 Tabl. V’:** *Potym jak go sie wysusy, tak potym bierymy na takie falfy spulomy. Jes taki spulyrz, co sie krynci, obraco. I kładymy totyn łokietek zaś na takie jako kiwki, to spulomy na takie falfy, na takie falfy, a z tymi falfami zaś idymy potym zaś co snujymy, snujymy na snuwadłaf, no a ze snuwadła, jak sie juz, jak sie tu nasnuje, tak potym ze snuwadła sie pozbiyro i to idzie na krosna* (BubSpT 144: Tr); (Fr, Tr).

SNUWOCEK *rz. mnż* **‘zdr. od rz. SNUWAC’:** (KorpSp: ŁW).

SNUWOCKA *rz. ż, tkac.* **‘kobieta nawijająca przędzę na SNUWADŁA’:** *Ta snuwocka, jak nasnuje, tak nom potym przidzie na te krosna nawić. Jak juz momy nawite na krosna, tak potym se nawijomy piyrse do nicielnic, a potym idzie do barda nabiyromy. Bardo to jes to, co nici bez niego idom. A tak potym go prziwionzujymy na taki, takie płóciynko sie woło, bo to te kónce som tutok i to te kónce potym trza dać na takie płóciynko sie tam poowijo na taki wołek, i toto sie potym prziwionze, a tak sie dopiyro potym zacnie pomału tymi bidłami, nazywajom to bardo, chodzi w tymu, co jes bardo, to sie tak woło bidła, hej!* (BubSpT 94: Kr). [**snucka** – ŁN; **snuwacka** – Nd]

SNYCEL *rz. mnż, kuch.* **‘potrawa z mielonego mięsa wieprzowego, z dodatkiem cebuli i namoczonej w mleku bułki pszennej, uformowanego w owalny placek, smażona na głębokim tłuszczu, jedzona najczęściej z ziemniakami i buraczkami; kotlet mielony; zob. też: KOTLET MIELONY’:** *Snycle – mielone miyso na drobnym sitku przez masinke, na kiełbasy jes grubse sitko* (matK: Kr).

SNYM *rz. mnż, daw.* **‘sejm [przed I wojną światową]; zob. też: SŁYM’:** (matK: Rp).

SOBAŚNIK *rz. mnż, kuch.* **‘piekarnik w piecu kuchennym (w dolnej części obok paleniska lub w górnej – w BYNKARCIE); nagrzewany spalinami z pieca kuchennego, wykorzystywany do pieczenia ciast w brytfannie oraz do przechowywania ciepłych pokarmów; zob. też: SABAŚNIK; 📷 Tabl. II’:** *Ruła || framuga || sobaśnik* (matK: Jw).

SOBEK *rz. mos* **‘negatywne określenie człowieka samolubnego; egoista, sobek, samolub’:** *On tak zawse od ludzi stroni, z nikim nie pogodo. Jes taki som prze siebie ino. Sobek by sie powiedziało* (GrJMSp 230); (Fr, ŁW). [**som prze siebie** – Dr, Łp; **som za sie** – Fs, Kc, ŁN, Łp, Tr; **som za siebie**]

SOBESTYJON *rz. mos* **‘imię męskie Sebastian, szczególnie popularne w parafii św. Sebastiana w Jurgowie, oczywiście z racji patrona; też: mężczyzna noszący to imię; zob. też: SEBASTYJAN’:** (CzG, Jw).

SOBIE I ‘forma D., C., B. zaimka rzeczownego SIE’: *Pazdrawy dropie sytko ku sobie, nikomu nie zycy nic* (matK: Fs); *Świynty Pieter to był taki juz troche przikrziwiony dziadek głuchawy, włosy mioł siwiutkie i długie, brode długom. Odziynie mioł, jak chłopi na Spisu nosom, portki syrokie z obłamkom cyrwonom, z jednym prziporym, kołcuny z biołego sukna z powrózkami z kłaków. Onycki mioł ze zgrzebnego płótna. Na sobie nosiół sukmanke cornom na madziar zaruconom. Pod sukmanom mioł kosule paceśnom na galonek zawionzanom* (BalNS 130: Fr); *Harpinom to sie zapinało włosy, jak se baba robiyła taki warkoc, a potym go do góry dzwigała i obracała koło sobie. Wziyna harpine i zapiyna od góry, coby nie wylatuwały włosy, na to zakładała chustke i tak chodziyła cały dziyń* (pmMiś: Jw); (ogsp.).

SOBIE II *mod.* **‘występuje częściej w krótszej postaci nieakcentowanej: SE II; podkreśla osobisty, prywatny, ograniczony jedynie wolą, chęcią, zamiarami, potrzebami itd. sprawcy, charakter czyjegoś działania, zaangażowania lub uczestnictwa w relacji, o którym mowa w zdaniu’:** *Jak sie trafiyło, ze mama omaściyli kapuste słóninom, zeby my dzieci sie nie wykrziwiały, ale jadły ze smakiym, to ociec sobie troche sadła wyndzonego utopiyli na sierpince i tak sobie doprawiyli kapuste, ze musiało jom być cuć sadłym. I godali, ze teroz mo dopiyro smak* (Iwan 78: Nd); *Dorobiół sobie sprzynt, bo to tak do kozdyj roboty musicie mieć iny sprzynt, do stalarki trzeba mieć ine, do kolarki tyz musicie mieć copnice takie, hybel taki krziwy, tyz musicie z wnuka bahra wyczyścić, no to trzeba tyz mieć takie* (BubSpT 49: Fr); *Kóniak mioł swojego, no to takek sobie wyrobioł, choćkiedy sto korun, bo piyrwyj był piniondz sto korun, choćkiedy i dwasto korun* (BubSpT 16: CzG); (ogsp.).

SOBIE III *wykrz.* **‘okrzyk na woły, krowy w zaprzęgu, nakazujący skręcenie w lewo; zob. też: K SOBIE w zn. 1.’:** *– A jak sie wołało na krowy? – Krowa: hejs! – A w prawo, a w lewo? – To hejs!, to zeby sła* [prosto]*, a, hecia!, ne to, hecia! – na prawo. – A w lewo? A: Sobie! Sobie! – to w lewo. – Na lewo, aha. A słuchały? – A na kónia sie wołało: wio! – zeby seł! A jak... hejta! – na prawo! Wiśta! – na lewo!* (pmJerd: Fr).

SOBLYC SIE *cz. dk* – **SOBLYKAĆ SIE** *ndk* **‘zdjąć z siebie ubiór, zwłaszcza bieliznę; rozebrać się; zob. też: SEBLYC SIE’:** *Soblyc kosule, bo mos mokrom* (matK: Nd).

SOBLYKAĆ SIE zob. SOBLYC SIE

SOBOM *przysł.* **‘własnymi siłami’:** *Sonki takie małe słóme wozić nie kóniami lym sobom, na człowieka* (matK: Kc).

SOBOTA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Dajym ci termin do soboty, mos prziniyś zwónki, bo pudym na milicjo* (matK: Łp). (ogsp.).
zob. fraz.:
WIELGO [WIELKO] SOBOTA

SOBOTNI *przym.* **‘pochodzący z soboty, odbywający się w sobotę, związany z sobotą; zob. też: SOBOTNIYJSY’:** *Sobotni dziyń* (matK: Kr).

SOBOTNIYJSY *przym.* **‘pochodzący z soboty, odbywający się w sobotę, związany z sobotą’:** *Sobotniyjse mlyko* (matK: Fr): (Fr, Fs, ŁN, Łp, Nd, Tr). [**sobotni** – Kr]

SOBÓTKI *rz. nmos* **‘obrzęd palenia ognia w polu w Zielone Święta’:** *Sobótki – ogiyń polom na Świontki* (matK: ŁN); *Sobótki – ogiyń jaz do nieba bije* (matK: Nd); (Kc, ŁN, Nd).

SOBUŚ *rz. mos* **‘pieszczotliwie o Sobku, czyli Sebastianie’:** (matK: CzG).

SOCHA *rz. ż*

1. *daw.* **‘narzędzie do spulchniania ziemi, będące poprzednikiem pługa, niemające jeszcze LYMIYSA i ODWALNICY, a jedynie rozdwojony rylec; 📷 Tabl. III’:** *Toto to socha sie woło tyn drewniany pług. Takie pługi były downo* (matK: Fr).
2. **‘tylna lub przednia podpórka LYTRY w wozie drabiniastym, rozdwojona u góry; w tym rozdwojeniu osadzony jest czasem górny drąg LYTRY; 📷 Tabl. III’:** *Na przodku to jes luśnia, a ze zadku socha, hej socha sie woło* (matK: Fr).
3. *daw.* **‘pomnik; zob. też: FIGÓRA w zn. 2.; 📷 Tabl. VI’:** *Figóra || socha* (matK: Fs); (Fs, ŁN, ŁW).

SOCJALIS *rz. mos* **‘z niechęcią o człowieku bezrobotnym z powodu własnego lenistwa; zob. też: SOCJALISTA I’:** *Socjalis || socjalista nie fcioł robić, bezrobotny* (matK: Fr).

SOCJALISTA I *rz. mos* **‘z niechęcią o człowieku bezrobotnym z powodu własnego lenistwa’:** *Socjalis || socjalista nie fcioł robić, bezrobotny* (matK: Fr). [**socjalis** – Fr]

SOCJALISTA II *rz. mż* **‘koń niechcący ciągnąć, skaczący i łamiący wóz; zob. też: PSUJA’:** *Darebok || psuja || socjalista* (matK: ŁW).

SOCUNEK *rz. mnż, bud.* **‘deska przybijana do ściany od strony wewnętrznej, zakrywająca szparę między belkami’:** *Socunki, co pomiyndzy drzewa przibijali, socuwali* [o budowie domu] (matK: Fs); (Fs, Nd).

SOCUWAĆ *cz. ndk* **‘przybijać SOCUNKI’:** *Socunki, co pomiyndzy drzewa przibijali, socuwali* [o budowie domu] (matK: Fs).

SOD *rz. mnż* **‘ogpol. sad’:** *Na przikłod jo na wiosne, no to piyrsy miód, tak jak wom godoł, to jes wiyrzbowy, jak wiyrzba kwitnie, niy. Późniyj jes mnisek, późniyj som sady, jabłonie, śliwki, gruski. Późniyj jes klon* (Kc); (Jw, Kc).

SODA *rz. ż, kuch.* **‘ogpol. soda oczyszczona; dodawana do ciasta w celu jego spulchnienia’:** *Na sodzie moskol* (matK: Nd); *Moskole sie piekło tyz, chlyb sie piekło roz na tydziyń. Jadło sie stary cały tydziyń, a jak juz brakło w piontek, to zaś moskole sie piekło. Były moskole ze sodom, maślonkom sie zaprawiało, abo z gruli tyz* (GrJMSp 308); *Mama uwarzyła gałuski, bryjki, moskole na piecu zrobiyła, to jes takie ze sodom, monka, sody sie dawało, wody, noji to był taki moskol, tak, tak na fryśko, zeby zjeś* (Kc); (Kc, Nd).

SODA GARBACKO **‘soda używana w garbarstwie oraz (dawno) w domowym wyrobie mydła z łoju; soda kalcynowana, węglan sodu bezwodny’:** *Mydło, jak sie barana zarzło przeważnie, niy? Abo świnie, to tyn smolec z tyf z flaków, niy? Uwarzyło sie tak, zacon prazyć, dało sie do tego sody garbackiyj, sie wołała soda garbacko, jak dziś pa... noji to tak, y, na blachaf sie warzyło tyn, niy? Prazył sie z tom, z tom sodom i uwarzyło sie, i siadło sie, i potym sie na takie kawałki porzezało, noji mylimy sie, rajbalimy i ni mielimy ani, ani, a teroz sie perfinujymy takimi, a jesce my chorzi* (KorpSp: Kc).

SODKI *rz. nmos* **‘małe schody; schodki’:** (matK: Łp, Tr). [**sojdki** – ŁN; **sójdki** – ŁN]

SODRA *rz. ż, kuch.* **‘wędzona szynka z tylnej nogi świni, z kością, przygotowywana domowym sposobem; zob. też: SOŁDRA’:** (CoWś 176: CzG).

SODRZINA *rz. ż, kuch.* **‘wędzona szynka z tylnej nogi świni, z kością, przygotowywana domowym sposobem; zob. też: SOŁDRA’:** (CoWś 176: CzG).

SODY *rz. nmos* **‘ogpol. schody, schodki’:** *Jo juz jes teroz człowiek ułomny, sama se nie poradzym, musi mi ftosi pomogać zyjś po sodak, przitrzimać* (GrJMSp 261); (ogsp.). [**sojdy** – ŁN, Nd; **sód** – NB; **sójdy** – Fs]

SODZONKA *rz. ż* **‘młoda roślina, zwykle wyhodowana z nasiona, przeznaczona do wysadzenia na polu; zob. też: SADZONKA’:** *Sodzonki nowe* (matK: Fr).

SODZORKA *rz. ż*

1. **‘kobieta sadząca ziemniaki; zwłaszcza wynajmowana do tej pracy; zob. też: SADZORKA w zn. 1.’:** (matK: Fr, Łp, Rp).
2. **‘wykrojona część ziemniaka z kiełkiem, przeznaczona do sadzenia; zob. też: OKROWEK; 📷 Tabl. III’:** (matK: Nd, Tr).

SOFA *rz. ż, now.* **‘ogpol. szafa ubraniowa; przed pojawieniem się szaf ubrania trzymano w SKRZINIACH lub na ZYRDKACH pod sufitem; 📷 Tabl. II’:** *Sofa to sifonyr, co sie groty (odziynie) kładom* (matK: Tr); *Chłopskie ancugi w sofie* (matK: Dr); *W sofie pełno kidli, a zawse ni ma co prziodzioć* (matK: Nd); *Kozdy w dóma mioł takom skrzinie, bo zodnyf sof nie było* (matK: Fr); *Jak poźrycie do sofy mojyj baby, to óna wom powiy, ze nic tam ni mo, zodnyj farbanki, kosuli zodnyj, a jak jo popatrzym, to tam pełno atłasek, ściofek i tybetek* (pmKosz: Jw); *Jo to musym mieć w sofie sićkie dziady równo poskładane. Downo to my ni mieli telo dziadók co teroz, bo nie było piniyndzy, coby iś i kupić. Sićko my syli w dóma. Dobro baba to była tota, co umiała usyć i poprzontać* (plSarna: Jw); *Starodowno sofa na groty, kołyska prze małe dziecko, były tyz i takie pościółki niskie, co sie wpychało pod pościel, wyciongało sie jom wiecór do spanie dzieci juz takif wiynksyf, co juz do skoły chodziyły* (Iwan 1: Nd); (CoWś 188); (ogsp.). [**siafa** – Kc; **sifoner** – CzG, Fr, Jw, Kc, Nd, Tr; **sifonyr** – Nd]

SOFKA *rz. ż* **‘wiszący mebel kuchenny lub pokojowy, z półkami wewnątrz, czasem z drzwiczkami, służący głównie do przechowywania naczyń; zastąpiony przez współczesny kredens; 📷 Tabl. II’:** *A jak było coroz blizyj I Komuniji, to nojwiyncyj sie działo w kuchni. Tak tam wyziyrało, jakby jaki powicher przeseł! Powywlykane ze sofek gorcki, trzepacki, brutfanki, monka, cukier, margaryny, mak, orzechy* (SpCzyt 100: Kr); (Fr, Fs, Kr, Nd).

SOJDKI *rz. nmos* **‘małe schody; schodki; zob. też: SODKI’:** (matK: ŁN).

SOJDY *rz. nmos* **‘schody; zob. też: SODY’:** *Drabina abo sojdy* (matK: Nd); (SSWG 23); (ŁN, Nd).

SOJTA *rz. ż* **‘gruba szczapa drewna – połowa lub ćwiartka rozłupanego KŁOTKA, przeznaczone do palenia w piecu; polano; zob. też: SAJTA’:** *Polyli* [węgiel] *z bukowyf sojt, zawalyli – dusiyło sie tak, zadusone* (matK: ŁN); *Ześli sie z okolicnyf wsi wiecorym, pośli wykopać tego starego carownika, bace Pytonioka i zanieśli do lasu. Postawiyli trune z trupym miyndzy sojty stojonco. Nałozyli jesce wiyncyj sojt i słozyli watre. I przi tym se popijali gorzołecke. Jak sie truna dopolała, to ón wylecioł. To ci dostali strachu z tego starego carownika i pouciykali kozdy do swojyj dziedziny. To było*

przed wojnom, moze w dwunostym roku (ŚlizPPN 82: Tr); (ŁN, Tr).

SOK *rz. mnż*

1. *kuch.* **‘płyn wyciśnięty z owoców, jarzyn’:** *E sok, sok sie robiyło z malin, my tak na przikłod no z malin sie wyciskało bez smate, bez smate sie wyciskało. Nazbiyrało sie malin i tak sie if spucyło te maliny, siedziały na chwile i potym sie if wyciskało przez smate, i kieloś miała litrów tego wyciśnionego soku, dawałaś cukru i toto sie zawarzyło. To był taki super sok, nie tak jak dziś z totyf kupnyf takif tyf malin, bo dziś toto, co robis sok i na tyj parze tam, to ón juz mo w ogóle inny kolor, to juz nie jes tyn sok, ón juz jes taki przegotuwany tyn sok, tak jakby wysło ś niego to sićko. Ta jak nasi to mieli w dóma takom smate specjalnom lnianom, wiys? Tako była rzodko smata, bez niom przechodziyło dobrze, to jak sie wyściskało tyn sok, no ci godom, ze tak jak w jesiyni sie kopało grule, a zrobiyli herbaty z tym sokiym, to jaz toto ci wystarcyło, takie było dobre, e wystarcyło ci* (MMilMCK: Nd); *Sok malinowy to była tako siyła tego, ze wierzono, ze ón zawse po prostu musi pomóc* (pmMąka: Nd); (ogsp.).
2. **‘naturalna wilgoć w owocu, roślinie’:** – *A tak na piecu mozno je* [zioła] *było susyć, cy niy? – Na piecu niy, niy, bo óny by wtedy fryśko skły. Fryśko by skły, a óny musiały sknóć pomalućku, zeby zatrzimuwać jak nojwiyncyj w siebie soków i witaminy, i tego, co tam zawiyrajom. Bo jakby na piec if położył, no to friśko odparujom i zostanie sama trowa, a toto ucieknie. – Potym przechować w kómorze? – W kómorze, w suchym miejscu, hej* (Fr).

SOKÓŁ *rz. mż* **‘średniej wielkości ptak drapieżny; sokół wędrowny (*Falco peregrinus* Tunstall)’:** (matK: Tr).

SOL *rz. mnż, str.* **‘ogpol. szalik; zob. też: SIALIK’:** *Ştrykuwać ştrykuje hej, jo lubie ştrykuwać i wymyślom wselakie wzory. Wiy pani co, no porobiyłaf z córkom takie sole, tak godom: Ewa moze, kiedy mnie zabraknie, siadnies sobie ku kóminku, odziejes sobie tyn sol, weźnies ksionzke do cytanio, pomyślis sobie, Boze, tyn solik moja mama zrobiyła, telo mom po mamie pamiontki* (KorpSp: ŁW).

SOLA *rz. ż* **‘w wozie: poprzeczna belka w KARZE nad ŚNICAMI, spięta KLORYNKAMI razem z osią i OBSODEM; zob. też: SOLO; 📷 Tabl. III’:** *Cupanty, co trzimie abśtok, solom i oś* (matK: Nd); (Fs, Jw, Kc, ŁN, Nd, Rp, Tr).

SOLANKA *rz. ż, past., now.* **‘bardzo mocno osolona woda, używana do konserwacji mięsa i słoniny po zabiciu świni lub do konserwacji OSCYPKÓW; właściwe stężenie soli w roztworze sprawdza się przez wrzucenie do niego świeżego jajka (rzadziej ziemniaka) – w takim roztworze jajko ma nie tonąć; zob. też: ROSÓŁ w zn. 2.’:** *A tu widzicie, som w złobie w takiyj solance* [pokazuje na moczące się oscypki]. *Tu teroz, jak robiom, to kładom do tyj solanki, a tote były robione wcoraj, wcoraj akurat mniyj robiyli, taki złób jes, a tutok obciykajom, obsusajom sie. Zaroz sie ik nie wyndzi, zaro sie nie wyndzi, bo z tego powodu, ze, zeby obeskły ładnie, to, to sie późniyj lepiyj wyndzom* (Rp).

SOLAR *rz. mnż, now.* **‘kolektor słoneczny’:** *Zreśtom dziś juz piece wolajom, bo dziś jes ale piec, ale cyntralny, cy tam solary i to takie sprawy* (KorpSp: Nd).

SOLARKA *rz. ż, kuch.* **‘pojemnik kuchenny na sól; zob. też: SOLNICKA; 📷 Tabl. II’:** (KorpSp: NB).

SOLIĆ *cz. ndk, kuch.* **‘przyprawiać potrawę solą, dodawać do czegoś sól’:** *Jesiyniom kisiyło sie do becki kapuste. Poobiyrało sie jom fajnie, powyrzinało sie głombie, jak tam za duze, poprzerzinało sie główki. Kładło sie do hebla, zhebluwało sie, pod spodkiym był saflik, leciało do saflika. A była becka, duzo becka i jedyn musioł se wymyć nogi elegancko i do becki wlyź. Chłop hebluwol. Zaś jesce był trzeci, nedy baba, co pomogała, przerzinała, sykuwała do tego hebla. A tyn chłop hebluwoł, a trzeci deptoł. Nedy to i baba mogła deptać. Kielo jo udeptała kapusty tyz. Depce sie tak, ze wsypuje sie kapuste i soli sie za kozdym razym, jakik przipraw sie daje, pieprzu. Deptało sie tak, zeby woda sie robiyła w kapuście* (GrJMSp 306); *No nie było* [lodówek], *to sićko soliyli i wyndziyli, sićko. W dóma na piyntrze, nie było kómina, jacy kóminki, to siedziało tam, wisiało to miyso i ze dwa miesionce* (RnS 165: ŁN); *Wyndzarniów, wyndzarniów nie było. Downo wyndzarniów nie było.* [– Od razu na strych?] – *Tam sie wiysało. Piyrse sie solyło w korycie tom świnie, w korycie – nie wiym, cy wiycie, takie było z drzewa wyciynte i tamok zrobiyło sie sól z tym coskiym, óno sie tam solyło, jak nie było zamarznionte i to sie polywało tym, i przeciyrało tym, jak sie dobrze juz zasolyło, no to potym posło do bontu* (Kc); (ogsp.).

⊛ Aby szczęśliwie sprzedać wyroby rzemieślnicze, soli się je i kropi święconą wodą (pmJanicka).

SOLIK *rz. mnż, str.* **‘ogpol. szalik; zob. też: SIALIK’:** *Ştrykuwać ştrykuje, hej, jo lubie ştrykuwać i wymyślom wselakie wzory. Wiy pani co, no porobiyłaf z córkom takie sole, tak godom: Ewa moze,*

kiedy mnie zabraknie, siadnies sobie ku kóminku, odziejes sobie tyn sol, weźnies ksionzke do cytanio, pomyślis sobie, Boze, tyn solik moja mama zrobiyła, telo mom po mamie pamiontki (KorpSp: ŁW).

SOLNICKA *rz. ż* **'pojemnik kuchenny na sól; 📷 Tabl. II':** (ogsp.). [**solarka** – NB]

SOLO *rz. ż* **'w wozie: poprzeczna belka w KARZE nad ŚNICAMI, spięta KLORYNKAMI razem z osią i OBSODEM; 📷 Tabl. III':** *Sierdzyń to taki, co łoncy bez nasod, bez solo* (matK: Fr); *Solo jes z wiyrchu, to jes razym skryncone klorynkami* (matK: CzG); *I obsod, i solom, i śnice sierdzyń łoncy* (matK: Tr); *Obsod, co jes na tyj osi, wyzyj, co jes, to sie nazywo solo; pod solom; solo idzie po śniacaf* (matK: Tr); *Solo na śnicaf* (matK: Fs); *Obsod pod śnice, solo, jes z wiyrchu, to jes razym skryncone klorynkami* (matK: Rp); *Prawe i lewe usy. Na usy przichodzi solo, na usy położono i ześróbuwano cupantami* (Iwan 75: Nd); *Przednio kara: dysel, prawe ucho, lewe ucho, abśtok, solo, nosod, luśnia, rozpinka, dwa koła mniyjse przedniyj kary; skład koła: głowa, sprychy i bahra, podyjma* (Iwan 75: Nd); *A potym zrobi se toto śnice, sole, nosod, dysel, przednie śnice, zadnie śnice sie wołajom, to sie sićko odrobio i potym sie to niesie do kowola. Kowol to potym kuje sićko* (BubSpT 49: Fr); (CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**nasod** – ŁW; **nosod** – Fr, Fs, Kc, ŁN, ŁW, Nd; **sola** – Fs, Jw, Kc, ŁN, Nd, Rp, Tr]

SOŁATA *rz. ż, kuch.* **'zupa gotowana z sałaty, ze śmietaną i kwaśnym mlekiem; zob. też: SAŁOTA w zn. 2.':** (CoWś 176: NB).

SOŁDRA *rz. ż, kuch.* **'wędzona szynka z tylnej nogi świni, z kością, przygotowywana domowym sposobem':** *Dwie zadnie sołdry* (matK: Fr); *Syćka w połednie urocyście zasiodali do obiadu. Matka zacynała modlitewke przed jedzyniym, a my za niom głośno wypowiadali. Po modlitwie zacyno sie to syćko od lizanio poświynconyj soli, gryziyniym krzonu, do jednyj miski nakrajała matka sołdry, natarła krzonu, nakrajała kiełbasy, pieconego miysa, chleba, świynconyk jojek, a to syćko zaloła kwaśnym mlykiym, tak ze my to łyzkami zajodali. Na ostatku piylimy jesce kawe* (NaSp 13: 9: Jw); *A: Ne, a świnke, ne tyz jak sie uchowało, to zawse jak były Świynta Wielganocne, ne to we Wielgiym Tyźniu my kłuli tom świnie, niy?! Zarezało sie jom w dóma, rozebrało, ne i robiyło sie, niy? Robiyło sie synki. Ne to wołalimy sołdry – po swojymu. Wyrosolyło sie tydziyń casu, kładło sie do takiego koryta drewnianego tom słónine i te synki, i posolyło sie – jaz z tyj soli sie zrobiyła woda, i cosnoku sie dało; poprzekładało sie te połcie i to miyso, i zieberka, i tak, ze jom móg jeś! Nasionkło toto tym rosołym, tom solom i tym cosnokiym, i polywało sie jom. A jak juz zanadto cuć było tym rosołym, ne to juz potym sie jom brało – po tygodniu. A trza było w kozdy dziyń przewracać to miyso i sićko, i rozsolić. I potym sie to brało, i do wyndzarnie kładło* (pmJerd: Fr); *Po wyciynciu połci słóniny, wszysko rosolyło sie na korycie, po wyrosolyniu wyndziyło sie na olsynie. Połcie słóniny, sadło, sołdry i ziobra wiysało sie wysoko, coby koty nie rusyły* (NaSp 24–25: 10: Jw); *– A nogi to w całości odcinano? – Hej, nogi w całości i to potym sie to nazywała sołdra, hej, natomias jak to były, jak to były za grube, to potym przecinali to trosecke, nie ciupali tego na kawołki, ino te grube miynśnie przecinali, bo zeby wsyndzie sie to dorosoliyło, dorosoliyło i dowyndziyło, przedtym w roso... po rosolyniu wyndziyli średnio dwa dni, cyli w jedyn dziyń trosecke podwyndziyli trosecke z pół dnia, trosecke to ostygło i na drugi dziyń zaś wyndziyli, zeby to dowyndzić to miyso, a tymu tak wyndziyli długo, bo właśnie, jakby te, te całe nogi w całości, zeby, zeby tyn dym to wsysko dosed do środka, zeby óno sie od środka nie psuło* (KorpSp: ŁN); *W tyf staryf dómaf, hm, tyn, tyn stryf, my to wołali piyntro, na piyntrze, tam óno słuzyło tyz jako tako móc powiedzieć juz swego rodzaju spizarnia, a bo tak nie było muchów, nie było nic, bo tam sie kurzyło, tam sie wyndziyło świnie, słónine, soł... sołdre, zeberka, to, no to, to jedno z drugim, y, y, y, słuzyło tak jakby tym ludziom, bo polyło sie wse, a jak sie wyndziyło, to sie trosecke dołozyło jesce cetyny, coby tak pochniało, tyj, jałowca, jałowca, zeby to zapochniało tak, no. Bo ta jak sie normalnie, no to sie polyło tym smrekiym, bo nojwiyncyj tu smreka, no to tak sie polyło. A jak juz sie wyndziyło, to sie zadbało, zeby nie było barz zgnite drzewo, bo był taki niefajny dym, nie pochnioł* (Kc); *Krzebt to fałatek miysa ze spyrkom i pore kisek. To sie zanosiyło do rodziny i somsiadów, kielo sie zaniesło, telo wróciyli, jak óni świnie biyli. Reśte miysa, połcie spyrki, sołdry, bocki, to sie sićko narosolyło i uwyndziyło. Był to zapas na długo* (BrzyzŚw: Kr); (CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁN, NB, Tr). [**siołdra** – ŁW, Tr; **sionka** – Fr, Kc; **siynka** – Fr, ŁW; **sodra** – CzG; **sodrzina** – CzG; **sołdrzina** – CzG, Fr, ŁN, Nd; **synka** – CzG]

SOŁDRZINA *rz. ż, kuch.* **'wędzona szynka z tylnej nogi świni, z kością, przygotowywana domowym sposobem; zob. też: SOŁDRA':** *Sołdrzina to była, jak my świnie zabiyli. Jo nie wiym*

dokładnie, jak to jom prziryftuwali, ale wiym, ze trza jom było uwyndzić (CzG); *U sonsiadów zabiyli świnie, to zaś bedom mieć do jedzynio sołdrzine* (CoWś 176: ŁN); *– A jako była potrawa Wielkanocno typowo dla Niedziycy, dla Śpisa? – No to był tyn krzon ze śliwkami, to było, do tego sie dawało tom sołdrzine i kie... i jojka, i kiełbase. Krzon ze śliwkami to było zu... ta potrawa, ta typowo* (MMilMCK: Nd); (SSWG 233); (CzG, Fr, ŁN, Nd).

SOŁDRZINKA *rz. ż, kuch.* **'zdr. od rz. SOŁDRA':** *– Co jadło sie downo na obiod? – Ne co uwarzyli, było jedno danie. Troche tyj sołdrzinki, to ze śtyry skwarcoski, nej gruli i gałuska z jojka, gulasiówka, to jacy przeleciało koło gulasu. Krupy i kapusta, grof i fizoły na kwaśno godali – to podstawa jedzynio było* (EŁukMCK: Nd).

SOŁTYS *rz. mos* **'w znaczeniu ogólnopolskim':** *Sołtys* || *ryftorz* (matK: Kc); (matK: Kr, ŁW, Nd); *Sołtys, piyrwi bółgorz* (matK: Fs); *Daje sie do wiadomości: Po piyrse: Od jutra sołtys zarzondzo siarwark, fto mo pole za Majym, mo sie stawić z zaprzyngiym, bo bedzie trza wozić skole i siuter na Olse* (NaSp 47: 26: Nd); (ogsp.).

SOŁTYSION *rz. mos* **'mieszkaniec Sołtystwa – najstarszej części Czarnej Góry':** *Nie było tam jakichsi specyjalnie, jakichsi tam zwycajów, zeby tam co. Jo tego nie widzioł, ino w kazdym razie ludzie siedzieli, kazdy sie, grupkami se siedzieli, ognisko sie poliyło i se śpiywali kazdy po swojymu. Tam sobie polywali, noji tak po prostu spyndzali. No to my w sobote robiyli, a óni to robiom w niedziele i Sołtysianie tyz robiom w niedziele. Sołtysianie sie tak po prostu do tamtyj strony prziłoncali* (KorpSp: CzG); (CzG, Rp).

SOŁTYSKA *rz. ż*

1. **'kobieta SOŁTYS':** *Jo nie wiym, fto sie bardzi nadaje. Tak by miało być, ze to chłopi som na takim stanowisku. Ale kie (...) była sołtyskom, to tyz dobrze było, nic złego o ni ni mozna powiedzieć. (...) Moze sie ftoro zgłosi, bo dziś baby som doś odważne i zaś be sołtyska* (GrJMSp 175).
2. **'żona sołtysa':** *Sołtyska* || *sołtysowo* (matK: Fr); (Fr, Fs). [**ryftorka** – Dr, Kr, ŁW; **sołtysowo** – Fr, Fs]

SOŁTYSOWO *rz. ż* **'żona sołtysa; zob. też: SOŁTYSKA w zn. 2.':** *Sołtyska* || *sołtysowo* (matK: Fr); (Fr, Fs).

SOŁTYSTWO I *rz. n, blm* **'stanowisko sołtysa':** *Odebroł sołtystwo* [został sołtysem] (matK: Dr); *Sołtystwo* || *ryftarstwo* (matK: Nd); (Dr, Nd). [**ryftarstwo** – Nd]

SOŁTYSTWO II *rz. n* **'siedziba sołtysa':** *Ze sołtystwa* (matK: Fr); (Fr, Tr).

SOŁTYSUWAĆ *cz. ndk* **'pełnić funkcję sołtysa':** (matK: Tr).

SOM *przym.*

1. **'robiąc coś samodzielnie, bez udziału, pomocy innych':** *Jak my potrafiyli sami gościne uryftuwać, to ta potrafiymy i zjeś. Chyciyli i jedzom* (matK: Łp); *Był juz ozyniony i mioł dzieci, kied została zniesiono pańscyzna w dobraf Zomku Dunajeckiego. A było to w roku 1931. Niedziyccy zelorze byli radzi, ze zacyni sami gazduwać na swojyf morgaf* (SpCzyt 109: Nd); *Jak mu wyngiel prziwieźli, to som od razu poznosioł do piwnicy. (...) Mocny był bunkoś. Jak młóciół, to nikogo tam nie pytoł. Som se dawoł rady* (GrJMSp 247); *Masorz, co świnie bije, to po teraźniyjsymu, u nos ni ma takif, kozdy som se zabije* (TPPG I: 114: ŁN); *Jo se przibocył, ze na okiynku nad dźwiyrzami stajni mom tyz sowany jedyn cygarek. Ponuknół mnie wcora somsiod Jozek, ale jef sie nikomu nie przizno. Som se jif robiył. Tabak podbiyroł dziadkowi i zawijoł do gazety. Kurzył wse za stodołom, koło strugi, zeby ociec nie widzioł* (PrP 2017: 242: Nd); (ogsp.).
2. **'robiąc coś bez pośrednictwa kogoś; osobiście':** *Som mi jesce dotuzół* (matK: CzG); *W lecie to ta jesce jakosi, jakosi, ale zimom, to mało było takiego odwoznego, zeby sie som zabroł i poseł. Przecie tam jednom babe tak zmamuniyło, co prowda, to óna ta wtedy ze krzcin sła, była na krzcinaf we Wyśnif Łapsów, u jakisi rodziny, no wiycie, ale miała ze sobom małe dziecko, z dzieckiym sła i posła* (BubSpT 115: ŁW); (ogsp.).
3. **'występujący, pozostający bez obecności innych; samotny':** *Byliśmy roz w Rabkolandzie, neji sićka pośli haniok do środka, a Pietrek biydny zostoł som na zewnontrz. Neji podsed ku niymu pan i godo, to tam dokładnie nie wiym, jak to było, ale haniok Pietrek mi opowiadoł. Neji godo, ze to, ze skond jes? A ón powiedzioł, ze z Cornyj Góry. A, ka mos rodziców abo grupe, abo cosik? To ón powiedzioł, ze wleźli haniok do środka* (KorpSp: CzG); *Nyji co? Ón... a syćko sie powolało z tego dómu, ino ón zostoł som tam, tyn jedyn cłowiek. Jak zostoł tam, tak tyn w tyj trunie burzi. Jak burzi, tak potym ón słucho* (BubSpT 20: CzG); *Bo mojom mame wziyna tako ciotka, bo miała jednego syna i poseł na ksiyndza, neji została sama z chłopym, a jesce młodzi byli. No to wziyna ta ciotka mojom mame, miała dwa roki, do siebie, neji miała jom, no pokla sie nie wydała, do osiymnostyf roków miała jom u siebie* (RnS 161: ŁN); (ogsp.).

4. **‘bez udziału kogoś; samoistnie’:** – *Podźciez, przipotrzcie sie, co to jes. – A jakieś jes, cyrwone cy biyławe? – Cyrwone. – He, to na dobre nie jes – pado stary Pyzowion do Dłubaca – w dwanostym roku, przed piyrsom wojnom światowom, tak samo sie pokozało. – No, juści!* (BalNS 64: Fr).

zob. fraz.:
JEDNO I TO SAMO
NIE SAMA SWOJA
OD SAMEGO MALUĆKA
OD SAMEGO MAŁA
OD SAMYJ MAŁOŚCI
SAME DWIE
SAMI DWA
SAMI DWOJE
SOM JEDYN
SOM PRZE SIEBIE
SOM TAKI
SOM ZA SIE
SOM ZA SIEBIE
TAKI SOM
TAK SAMO
TAKUĆKI SOM
WSE JEDNO I TO SAMO

SOMAR I *rz. mż, pok. III* **‘osioł – zwierzę domowe podobne do konia, mające długie uszy, wykorzystywane do transportu towarów; przypisuje się mu głupotę i wielką upartość; osioł domowy (*Equus asinus* L.)’:** *Somar to jes na polskie osieł* (matK: Kc); *Uparty jak somar* (matK: CzG); (CzG, Fr, Kc, ŁN, Łp, Nd). [**oseł** – Tr; **osieł** – Jw, Kc, ŁW; **osioł** – Dr, Kr; **sumar** – CzG, Fr, Jw]

♫ *Janicku, Janicku,*
co ci po kónicku,
kupze se somara,
bedzie z tobom para,
hu-ha!

(BalSKD 87: Fr).

SOMAR II *rz. mos* **‘ironicznie o człowieku, któremu przypisuje się brak wiedzy i umiejętności, głupotę, brak rozsądku; głupiec, dureń’:** *A ftoroz dziś dziywcyna idzie z wionkiym. My tyz zywe były. Tyz sie fciało i jeś, i pić, ale sie boło. Ociec nas wse godoł „ino dej, ale głowa be na gnotku”* [tzn., że jej utnie głowę]. *Jo by dziś dała, ale ni ma jak, ani ni ma komu dziś, a wtedy jo sie boła jak ognia. Babka godała „to duzo nie trzeba, ino bez ślafrok przciśnie cie, to od razu be”. My takie somary były. A dziś po trzinoście rokók majom i dzieci majom. Co sie to dziś robi* (GrJMSp 323); *Dzie to tak na starego człowieka wołać, ze puklaty. Kie my były takie dzieci, a słymy ze skoły, a my go widziały, to wse my wołały: „puklaty, puklaty, patrzojcie, idzie puklaty”. My były takie somary głupie* (GrJMSp 261); – *Przeciez, somaru stary, roześ zmondrzoł, ześ mi Jasia przprowadziół, jakef ci kozała – przwitała go baba – byłbyś ani o jednom krowe nie przyseł, kiebyś swojyj ślubnyj baby słuchoł!* (BalSKD 70: Fr); *Mama wsićko robiyła. Narobiyła sie, no, no to, to jo pokróś tegof do skół nie poseł, bof mioł juz przijyncie i wsićko w Nowym Torgu, i doś dobrze jef sie ucył. Nie byłef nojgorsy somar, ale mama godo: to zostawis mnie? Noji tak tak jef zostoł* (Kc); *Jonek, idze ty, somarze, dziez bedzies to kłod na wóz, jak widzis juz, kielo drzewa tu mome* (CzG); (CzG, Dr, Fr, Kc, ŁN). [**cap** – Nd; **osioł** – Kc; **sumar** – Kc, Kr]

SOMAR III *rz. mnż, blm* **‘rodzaj zabawy towarzyskiej, opisanej szczegółowo w cytacie’:** *Gromada. Jedyn siedzi z kapelusym. Somar trzimo głowe w kapelusie. Na somara jedyn wyskakuje. „Siedzoncy” pyto sie: Fto wyskocół. Jak nie zgadnie, to drugi zapiyro mu głowom do rzici. „Siedzoncy” pyto sie: Fto podpar. Jak zaś nie odgadnie, to na podpiyrajoncego wskazuje inksy. I zaś sie pyto: Fto wyskocół. I tak coroz dalyj, jaz na kóńcu, ka nie odgadnie, syćko gruchnie na niego i woło: Somar! Somar!* (FjMEK: Jw).

SOMARSKI KASIEL ‘koklusz; zob. też: KOKLUS’: *Somarski kasiel* (matK: Dr); (Dr, Fs, Kc, ŁN, ŁW, Nd).

SOMAR USIATY ‘z podkreśleniem: SOMAR; głupiec’: *Fto to widzioł tak godać ucytelowi? Jakie te dzieci, tacy i ojcowie, głupie somary. Taki somar usiaty myśli, ze to mondrze robi* (GrJMSp 237).

SOMARZICA *rz. ż* **‘kobieta głupia, nierozgarnięta’:** *Rozumu to óna ni mo. Godo takie tam, a wziynaby somarzica i troche pomogła tyj dziywce* (GrJMSp 237).

SOM JEDYN ‘całkowicie sam’: (matK: Fs).

SOMPOS*

zob. fraz.:
NA SOMPOS

SOM PRZE SIEBIE ‘negatywne określenie człowieka samolubnego; egoista, sobek, samolub; zob. też: SOBEK’: *Honorowy, som prze siebie* (matK: Dr); (Dr, Łp).

SOMSIAD *rz. mos* **‘ogpol. sąsiad’:** *Cymu były takie prace wspólne? Ludzie ni mieli masin. Kupuwali na spółke i tak wspólnie robiyli. Były ludzie inne. Dziś to syćko moze i to, ze kazdy se podnosi, po drugie ty telewizory, to siadnie i patrzi. Downi nie było telewizora, a był somsiad ciekawy, co tyz tam dzie jes, no to seł do drugiego somsiada,*

kurzyli se i radziyli se, a dziś telewizór ci syćko powiy (GrJMSp 306); (CzG, Kc, ŁN, Nd). [**somsiod** – CzG, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd, Rp; **sonsiod** – Nd; **spólnik** – ogsp.; **sused** – CzG; **susied** – CzG]

SOMSIADA *rz. ż* **'sąsiadka':** *No doś dobro woda jes, akurat to wykopalimy juz pore roków, to i syn mo tam, bo syn jedyn miesko tutok na ty samy działce, tam z drugiyj strony i somsiadzie my dali, i mo, momy, tak ze wody jes doś* (Kc); Babka: (Słychać pukanie) *Wolno, wolno, pytome dali.* Somsiada: *Przisłaf na wos zaźryć, pofolony Jezus Krystus.* Babka: *Na wieki wieków, witojcie u nos, somsiado* (Czard 70: Nd); *Nief pon dopisom, ze zgodliwe ludzie som, śtrafu zodnego nie było; somsiade momy niedobre, ale sie cłowiek nie fce prawocić, zeby do gymby było za co kupić* (NitschWPTG 52: Tr); *Prawie przed kolybom zjawiyła sie Jagnieska, co to na kóńcu dziedziny bywo i kapke je świdrowato: – Pochwalon Jeziś Kristus! – powiado. – Witoj, coz ta nowego? – odpowiado baca. – Phi, nic ta takiego, ino ta somsiada, dziadula zatracono z krziwymi palcyskami, óna mi mlyko odbiyro. Przecie telo mo gruntu, co i jo, w saflikaf mlyko nosi z obory, a jo nie udojym, ino do skopetka. Dziś-ef krwawe mlyko udojyła* (BalSKD 107–108: Fr); (Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Tr). [**somsiadka** – CzG, Dr, Fr, Nd, Rp; **sonsiada** – Fr, Kc, ŁW, Nd; **spólnica**; **spólnicka**; **susieda** – CzG]

SOMSIADKA *rz. ż* **'ogpol. sąsiadka; zob. też: SOMSIADA':** *Jak somsiadka fciała mlyka, bo jyj sie nie dojyła krowa, to brała borynke i sła do nojblizsyj somsiadki po mlyko. Ta borynka była zelazno i tak koło 2 litrók mlyka mozna było do niyj wloć. Z góry miała tyz zelaznom przikrywke, coby sie mlyko nie wyloło, jak sie go niesło du dómu* (pmMiś: CzG); *Chłop zrobiył tak, jak mu poradziył caroś. Kied baby warzyły powonzke o północy, przisła somsiadka pod dźwiyrze i okrutnie durkała. Fciała sie poradzić, bo sie jyj zrobiyła wielko bolynga pod pazuchom. Ale chłop bocył, co godoł caroś. Nie wpuscioł baby du dómu, ale jyj kozoł iś, skond przisła. I juz na drugi dziyń rano krowie sie poprawiyło* (SpCzyt 142: Nd); *Jak sie tyn lyn wyciongało, to sie tak pytało somsiadki, to jedna drugiyj sła. To bardzi babskie zajyncie, ale tak tłuc na tłukarni, na tyk wołkak, to chłopi śli. Chłop to tak bardzi do lasa, gnój wozić, drzewa prziwiyź. Baba krowy dojić, warzić, gotuwać, prać, porzondek* (GrJMSp 323); (CzG, Dr, Fr, Nd, Rp).

SOMSIADOWY *przym.* **'należący do SOMSIADA, właściwy SOMSIADOWI':** *To somsiadowe dzieci* (matK: Fs). [**somsiadów** – Łp; **spólników** – CzG]

SOMSIADÓW *przym.* **'należący do SOMSIADA, właściwy SOMSIADOWI; zob. też: SOMSIADOWY':** *Tego somsiadowego ziyncia* (matK: Łp).

SOMSIECEK *rz. mnż* **'mały SOMSIEK na ziarno':** (matK: ŁN, Tr). [**sonsiecek** – Nd]

SOMSIEDNI *przym.* **'ogpol. sąsiedni':** *Óni tam pasom krowy ze somsiednif dziedzin* (matK: Łp); *Pani ze Skołki w kazdom sobote zbiyrała po Dusztynie małe chleboski i posiyłała if do somsiednif dziedzin prze te rodziny, ftorym ojców wziyni na wojne* (SpCzyt 128: Nd); (ŁN, Łp, Nd).

SOMSIEK *rz. mnż* **'rodzaj skrzyni do przechowywania ziarna, wykonanej z GÓNTÓW lub desek wpuszczanych w konstrukcję z belek, zbijanej kołkami bukowymi, a nie gwoździami; zwykle bez wieka (w przeciwieństwie do SAFARNI), a z zasuwanym otworem w części środkowej; 📷 Tabl. III':** *Somsiyk z góntów, a z desek kasta na ziarno* (matK: Fr); *Zboze trzimało sie w takif somsiekaf drewnianyf* (matK: Fr); *Zaś na wiesne nieroz caluśki tydziyń przesiywałymy bez recice ze somsieków zboze. Prof jaze pluca zatykoł* (SpCzyt 83: Nd); *Kied matka krzikli: – a dzie jom sowiecie? do somsieka wrazicie? Cy na piynterko po drabinie wywlececie? A moze nojprości do kómorki? Tam tako duzo skrzinia po dziadkowi, moze by sie zmieściyła! Wom figle w głowie, głupoty godocie. Krowe sowiom, no widzioł świat! A jak ji kufe zawrecie?!* (PrP 2017: 241: Nd); (Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**somsiyk** – Fr, Fs, Nd; **sonsiek** – Kc, Nd, Rp; **srombek** – CzG, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr; **sumsiek** – Łp]

SOMSIOD *rz. mos* **'człowiek mieszkający blisko mojego domu, zwłaszcza tuż za płotem; sąsiad; zob. też: SOMSIAD':** *Somsiod wse kucio sie o dwanastyj* (matK: Kc); *Bliski somsiod; w bliski rodzinie sie zyni* (matK: Łp); *My ni mome swojyj młóckarni, ale somsiod mo, to nom pozycy na dziyń abo dwa, bo ón juz pomłóciół* (pmMich: Fr); *I tyn sie zezłościył, i pocaruwoł owcom. Kiedy juhasi przipyndziyli owce do sałasu, zacyni owce dojić, a tu owcom skurłoty odlatuwały. Powara polecioł za swojim bacom, bo źle sie z owcami dzieje. Odcuwoł, ze jego owcom ftosik pocaruwoł. Pewnie somsiod* (ŚlizPPN 76: Nd); (CzG, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd, Rp).

SOMSIYK *rz. mnż* **'rodzaj skrzyni do przechowywania ziarna, wykonanej z GONTÓW lub desek wpuszczanych w konstrukcję z belek, zbijanej kołkami bukowymi, a nie gwoździami; zwykle bez wieka (w przeciwieństwie do SAFARNI), a z zasuwanym otworem w części**

środkowej; zob. też: SOMSIEK; 📷 Tabl. III': *Somsiyk z góntów, a z desek kasta na ziarno* (matK: Fr); (Fr, Fs, Nd).

SOM TAKI 'ogpol. taki sam': *Som taki jak tyn* (matK: Dr).

SOMUSICEK *przym.* **'z nacechowaniem emocjonalnym: całkiem sam; samiuteńki':** *Somusicek byłek w dóma* (matK: Kr).

SOM ZA SIE 'negatywne określenie człowieka samolubnego; egoista, sobek, samolub; zob. też: SOBEK': *Morus – taki som za sie* (matK: Kc); *Od ludzi takie nie ku ludziom, som za sie, taki odrymbny* (matK: Tr); *Nieludnik – odchodzi od ludzi || som za sie* (matK: Kc); (Fs, Kc, ŁN, Łp, Tr).

SOM ZA SIEBIE 'negatywne określenie człowieka samolubnego; egoista, sobek; zob. też: SOBEK': *Baba powinna być tako strongato, ani hrubo, ani chudo. Taki stan mo zgrabny. Tako sobie prawie babinka. Godajom, ze piykno to ta, co tłusto, fajno. Wyglond pogodny na twarzi, bo jak jes tako, to sie widzi, ze ji cosi nie pasuje. Tako miło, śmiejonco, łagodno, nie łakomo, zeby pocynstuwała. Zeby nie była tako samo za siebie* (GrJMSp 324).

SOND *rz. mnż*

1. **'instytucja państwowa, w której rozstrzygane są spory, w której za udowodnioną winę wymierzana jest kara; też: budynek, w którym mieści się ta instytucja':** *Wezwanie ze syndu || ciuśtelon* (matK: Tr); *Karbowy w sondzie* (matK: Fr); *Idymy do syndu na prawo* (matK: Kc); *Prawo to jes sond* (matK: Nd); (Fr, Kc, Nd, Tr).
2. **'rozprawa sądowa':** *Kurowody mo, kie mo sondy* (matK: ŁN).

zob. fraz.:
PODAĆ DO SONDU
SOND BOSKI
SOND PAŃSKI
ZŁODZIEJA DO SONDU

SONDNI *przym.*

zob. fraz.:
SONDNI DZIYŃ

SONDNY *przym.*

zob. fraz.:
JAK SONDNY DZIYŃ
DO SONDNEGO DNIA
SONDNY DZIYŃ

SOND BOSKI 'sąd, jaki Pan Bóg odbywa nad duszą zaraz po śmierci człowieka; chwila nieuchronnej, ostatecznej sprawiedliwości': *Na sondzie Boskim* (matK: NB); *Zeby go nie przenaśladować na sondzie Boskim* (matK: CzG); (CzG, NB).

SONDNI DZIYŃ 'dzień Sądu Ostatecznego; zob. też: SONDNY DZIYŃ': *Sondny dziyń || Sondni dziyń* (matK: Tr).

SONDNY DZIYŃ 'dzień Sądu Ostatecznego': *Sondny dziyń || ostatecny dziyń* (matK: ŁN); (Jw, Kc, ŁN, Łp, Nd, Tr). [**ostatecny dziyń** – ŁN; **sondni dziyń** – Tr; **sond pański** – Fr]

SONDOWO *przysł.* **'ogpol. sądowo':** *A jo, jak ciotka umarła, to jo przeprowadziył to sondowo na siebie i dołek Hance, bo juz partnerka Wojtkowa sie z bratym procesuwała* (Jw).

SONDOWY *przym.* **'mający związek z sądem':** *Kurator sondowy* (matK: Rp); (Fr, Rp).

SONDÓWKA *rz. ż, daw.* **'wezwanie sądowe':** (matK: Łp).

SOND PAŃSKI 'dzień Sądu Ostatecznego; zob. też: SONDNY DZIYŃ': (matK: Fr).

SONDZIĆ *cz. ndk* **'rozstrzygać spór w sądzie; wydawać wyrok':** *Syndzia sondzi* (matK: Rp); (CzG, Rp).

SONDZIĆ SIE *cz. ndk* **'być stroną w długotrwałym procesie sądowym; procesować się':** *Prawuwać sie || sondzić sie* (matK: Fs); *Sondzom sie || prawocom sie* (matK: Rp); (Fs, ŁW, Rp). [**prawocić sie** – Dr, Jw, Kc, Łp, Nd, Rp, Tr; **prawuwać sie** – Dr, Fr, Fs, Kr, ŁN, ŁW; **procesuwać sie** – Jw]

SONECKI *rz. nmos* **'saneczki dziecięce do jeżdżenia po śniegu; 📷 Tabl. III':** *W downiyjsyf casaf, jak kolyndnicy chodziyli po Świyntaf Bozego Narodzynio, to był taki zwycoj, ze służba kościelno chodziyli z ksiyndzym po kolyndzie i zbiyrali próć datków piyniynznyf zboze (zsypka). I tu tyz było tak, ze miarka ze zbozym sie naryftuwała w siyni, ministranci ciongneli sonecki i worek na zboze, i zesypuwali u kozdego, co fto włozył, cy wielko, cy średnio, cy mało miarka cekała w siyni* (Iwan 11: Nd); *Nojsompiyrw, to ci wyseł – tako plewa – malućki Śpisocek. Poozprawioł gdziesik cosik o zimie, o soneckaf, jako to sie spuscoł hyń ze Zdzoru* (GazPod 1930, nr 5: 6); (CzG, Nd).

SONGA *rz. ż* **'jednostka miary objętości pryzmy kamieni lub drzewa pociętego na klocki, zwykle równa 4 m³; zob. też: SIONGA w zn. 2.':** *Seł se roz chłop do lasa rombać songi drzewa. Na Krzonowym we wyrombanisku było duzo drzewa nałómanego od wiatru. Wzion sobie w torbe moskolicek z masłym i miodym. Kie zaseł, położół se torbe z moskolickiym na pnioka* (BalNS 153: Fr); (Fr, ŁW).

SONGIEW *rz. ż* **'jednostka miary objętości pryzmy kamieni lub drzewa pociętego na klocki, zwykle równa 2 m³':** (matK: Nd).

SONIK *rz. mnż, bud.* **‘krótka pozioma belka między oknami, między oknem a drzwiami lub między oknem a węgłem domu, mocowana COPEM wpuszczonym w GAR, który jest wyżłobiony w pionowym SŁUPKU (okiennym) lub SŁUPIE (drzwiowym); 📷 Tabl. V’:** *Soniki pomiyndzy okna* (matK: Fs); *U nos to wołali sonik, ale to, ale to były tote, co sły pomiyndzy okna, ze óny nie sły na wyngieł, no, to te. To sunik wołali. Ale to, to były takie, yyy, te drzewa, płazy, co óny nie sły, óny były na copie, óny były... i tam sie podkładało późniyj, yyy, no wiertało sie taki tyn, zeby óne trzimały swojom tom miare i zeby nie siadało za barz* (Kc); (pmGustab 50: Jw); (CzG, Jw, Kc, Łp, Rp). [**słónik** – Tr; **sunik** – Fs, Tr]

SONKA *rz. ż* **‘płoza sań, GNATEK, WŁÓK; zob. też: SMYK I w zn. 1.; 📷 Tabl. III’:** (matK: Kc, ŁN, ŁW).

SONKI *rz. nmos* **‘sanie na dwóch płozach, używane do przewozu ludzi; 📷 Tabl. III’:** *Podkowiorka pod sonki* (matK: Tr); *Do sonek, co sie jeździ na jarmak* (matK: Fr); *W sonkak jes ty klinki* (matK: CzG); *Potym no to sie juz zyniyli, na opowiedzi jechali w sonkak piyknie. Bo młodyk panók wieźli, bracie, kónie miały turliki, wyryftuwane, wesoło było. Potym trza było chodzić na plebanijom na pociorze z młodym panym, cy umiy sie przezegnać* (GrJMSp 315); *Nopiyrwi jadom druzbowie, muzykancio, a tak potym wiezom młodom i na ostatku młodego, a zaś za nimi jadom, zaś weselnicy, edy, bo jes, ebo i dziesiynć sonek jak w zimie, ebo dziesiynć wozók, no tak to trza, hej!* (BubSpT 18: CzG); (CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr). [**sanie** – Fs, Jw, ŁW, Tr]

SONSIADA *rz. ż* **‘ogpol. sąsiadka; zob. też: SOMSIADA’:** *Zdarzało sie i tak, ze w somsiedztwie, jak była zgoda, to zycie płynyło jak jedna rodzina, brakło choćkiedy monki, bo zawióz somsiod do młyna i nie zemleł z różnyf przicyn* [*w*] *wyznaconym mu casie, i wtedy sonsiada* [*sic*]*, licy na dobre somsiedztwo, zabiyro miarke i idzie do sonsiady pozycyć monki, bo jyj wypadło, ze sobota idzie, a rodzinie trzeba upiyc chleba* (Iwan 11: Nd); (Fr, Kc, ŁW, Nd).

SONSIECEK *rz. mnż* **‘mały SONSIEK na ziarno; zob. też: SOMSIECEK’:** *Jak mioł chłop, gazda w dóma, jak mioł nasypane w sonsiecku owsa cy jarcu, cy w becce jakiyj, to óne wybrały do zywa, zaniesły do cysta, a potym jacy przewróciyły i po wiyrzchu posypały troche, i ze jes pełno* (KorpSp: Nd).

SONSIEDZTWO *rz. n* **‘przestrzeń zajmowana przez ludzi mieszkających w pobliżu czyjegoś domu; sąsiedztwo; też: tak wyznaczona wspólnota mieszkańców’:** *Tu zaroz w sonsiedztwie była ta kuźnia* (RnS 76: Fs); *– A jak pies sie śnije? – Pies sie śnije, jak scekajom psy na ciebie, to cie ftosik ugryzie, no bedzies sie z kimsi wadzić. A jak psy wyjom w nocy, to jes tak, ze choćkiedy psy okrutnie wyjom, godajom, ze do ksiynzyca. Do ksiynzyca tyz wyjom, ale jak umarty, jak ftosi umre, to pies to wycuwo. Obróci sie, tak jak my tu w sonsiedztwie, no to obróci sie abo na prawom strone, abo na lewom, no to z tamtyj strony ftosik umre, tam z innego pola, tam z równi cy...* (Fr); (Fr, Fs). [**spólstwo** – CzG, Jw, Rp]

SONSIEK *rz. mnż* **‘rodzaj skrzyni do przechowywania ziarna, wykonanej z GÓNTÓW lub desek wpuszczanych w konstrukcję z belek, zbijanej kołkami bukowymi, a nie gwoździami; zwykle bez wieka (w przeciwieństwie do SAFARNI), a z zasuwanym otworem w części środkowej; zob. też: SOMSIEK; 📷 Tabl. III’:** *Mom sonsiek na izbie* (matK: Rp); *Jak ludzie wyndziyli pod dachym, bo wyndzarni takif nie było. Downij pod góntami na strychu albo w kómorze był taki sonsiek i tam wisiały. Na poddasu, to na strychu. Nasi to jesce mieli takie okopciałe, bo tam seł dym, jak to sie wołało tyn scyt* (Kc); (Kc, Nd, Rp).

SONSIOD *rz. mos, now.* **‘ogpol. sąsiad; zob. też: SOMSIAD’:** *Po dródze śretnół sie z sonsiadym, ftory mioł jaz dwie kurzowki na giymbie. Jak tyn uwidzioł Jantka, zacon sie dopytować, jak sie pozbył swojyj. Ón tyz fciołby trosecke ozgrabnieć. Po prowdzie i bez kurzowek nie był piykny, ale óne zrobiyły go juz barz bridźkiym* (SpCzyt 11: Nd).

SOPA *rz. ż*

1. **‘budynek gospodarczy z pomieszczeniami dla zwierząt, BOJSKIEM, STODOŁĄ i pomniejszymi pomieszczeniami gospodarczymi; *sopy* usytuowane bywają z tyłu (po stronie północnej), za budynkami mieszkalnymi’:** *Sopy były u nos ze zadku (z tyłu od północy), do słónka (od połednia), na piyrsom lub drugom godzine oryjyntowali dómy, z racji naświetlynio, ogrzywanio ścian i okiyn słónkiym* (CzG).
2. **‘pomieszczenie w zabudowaniach gospodarczych, w którym trzyma się krowy, konie i inne zwierzęta gospodarskie’:** *Kónsko sopa* (matK: NB); *W sopie przi krowak* (matK: Jw); *Ogłowica bez zobadeł, do uwionzanio kónia w sopie* (CzG); *W nasyj sopie były śtyry krowy przedzielone gródzami, i kóń od ściany. W jednym corku była świnia prosiynciorka, w drugim wieprzek*

do chowu. Jak wieprzka zakłuli, to chowali tam cielynta po ocielyniu, casym owce z bliźniyntami (CoWś 188: CzG); (CzG, Fr, Jw, NB, Nd, Rp).

3. **‘drewniany, prowizoryczny budynek na hali, wykorzystywany w czasie sezonowego wypasu bydła’:** *Sopa* || *sałas* (matK: Fs); *Do sopy zaganiali, ale tam dojyli* (matK: Dr); (Dr, Fs).
   zob. fraz.:
   NA SOPE
   NA SOPIE

SOPEL *rz. mnż* **‘ogpol. sopel lodu’:** (Jw, Łp, ŁW). [**compel** – ŁN; **lonik** – CzG, Łp, Rp; **śpik** – Jw; **świyca** – Łp; **świycka** – Kr]

SOPIATY *przym.* **‘o drzewie: mający szeroką koronę’:** *Sopiaty smyrecek* (matK: Łp).

SOPKA *rz. ż*

1. **‘zdr. od rz. SOPA w zn. 2.’:** *W Cornyj Górze była tzw. „okolicno obora” – do równolegle ustawionego dómu i sopy przewaznie z boku była sopka na owce, casym osobny corek na świnie, choć z reguły im sie corek przigrodzało w sopie. Z drugij strony z reguły była jata, dzie trzimali opał, sprzynty i casym kóńskie groty* (CzG).
2. **‘szopka bożonarodzeniowa w kościele lub noszona przez kolędników; zob. też: BETLEJYMEK; 📷 Tabl. VI’:** *Sopka* || *betlejymek* (matK: Nd); *Sopka na Boze Narodzynie* (matK: Kc); (Dr, Jw, Kc, Łp, Nd, Rp).
   zob. fraz.:
   CHODZIĆ [IŚ i syn.] Z BETLEJOMKIYM [BETLEJYMKIYM, SOPKOM]

SOPKAĆ *cz. ndk*

1. **‘wciągać powietrze przez nos, wydając przy tym charakterystyczne, urywane odgłosy, np. w czasie tłumionego płaczu lub będąc zakatarzonym’:** (CoWś 277).
2. **‘łkać’:** *Tele roki mos i jesce sopkos* (matK: Nd).

SOPNY *przym.* **‘wesoły, skory do żartów’:** *Sopny, kie śpasowny* (matK: Tr); *Figlorz, sopny jes* (matK: Nd); (Nd, Tr).

SOR *rz. mnż, bud.* **‘poziomy rząd GÓNTÓW, desek, dachówek lub KICOKÓW w pokryciu dachu; 📷 Tabl. V’:** *Dwa sory góntów* (matK: Łp); [– A tu jest taki ciekawy *sor*. Ten *sor* zanika.] – *No bo, no bo ta długość jes długso jak tak, niy, i tu trza było jedyn sor nadstawić. Bo jakby sie robiyło na dubelt, no to potym brakuwało tego gónta na długość i tyn sor, tyn sor powstawoł z tego powodu, ze tam jes długso odległość, jak prosto z góry na dół* (Kc); (Kc, Łp). [**sior** – CzG, Fs, Jw, Kr, ŁW, Nd]

SORA *rz. ż, str.* **‘wysoka cholewa’:** *Bóty ze sorami* (matK: Rp).

SORGAĆ I zob. SORGNÓĆ

SORGAĆ II *cz. ndk* **‘pracować z wielkim wysiłkiem’:** *Sorgać to cosi ciynzko robić* (KorpSp: Łp).

SORGNÓĆ *cz. dk* – **SORGAĆ** *ndk* **‘wykonać gwałtowny ruch, szarpnąć gwałtownie’:** *Kóń sorgo zadkiym* || *wiyrzgo* (matK: Kc); (Kc, Łp).

SORGULA *rz. ż, past.* **‘imię nadawane krowie’:** (matK: Kc).

SORKA *rz. ż, str.* **‘cholewka buta’:** (matK: Rp).

SORSTKI *przym.* **‘ogpol. szorstki, niegładki’:** *Różnica była w tym, ze ryncni roboty gónt mioł gładkom powierzchnie. A gónty roboty mechanicnyj (robiony na gonciarni) miały powierzchnie sorstkom. I w tym była różnica, ze gónty ryncni roboty wytrzimały dłuzy na dachu, jak gónty z gonciarnie mechanicnyj* (Iwan 47: Nd).

SORT *rz. mnż* **‘rodzaj, gatunek; zob. też: SORTA’:** *No to na razie te śtyry wyrazy cy piynć mi sie tu udało włozyć, co to o nif juz w rokaf siedymdziesiontyf tego wieku, co nom minoł, to juz o nif ludzie zabocyli. Kunyroł no to jes tłusc drugiego sortu. Smaruwali nim bóty, jak trza było, zamias pasty, smaruwali zawiasy w dźwiyrzaf, jak zgrzipiały, no taki* (Nd).

SORTA *rz. ż* **‘rodzaj, gatunek’:** *Na ty sceci sorteruje sie na trzi sorty* (matK: Jw); *Drugo sorta na wartki kondzieli* (matK: Jw). [**sort** – Nd]

SORTERUWAĆ *cz. ndk* **‘sortować, dzielić; zob. też: SORTUWAĆ’:** *Na ty sceci sorteruje sie na trzi sorty* (matK: Jw).

SORTOWNIK *rz. mnż* **‘urządzenie sortujące coś’:** *Młynek był na tamte casy juz jak sortownik, oddzielnie sie sypało zboze, oddzielnie plowy i oddzielnie skrynzyny. Skrynzyny to jes taki odpod, ktory jes wiynksy od zbozo, a ciynzyjsy od plow, ktore wyntylator nie doł rady wydmuchać* (Iwan 76: Nd).

SORTUWAĆ *cz. ndk* **‘ogpol. sortować’:** *Sortuje go na trzi cyńści* (matK: Jw). [**sorteruwać** – Jw]

SORTUWANIE *rz. n* **‘forma rzeczownikowa czas. SORTUWAĆ’:** *Mioł na piyntrze po somsiekaf naukładanyf od wiesny kluber na dongi. Jak my ryftuwali drzewo na opał, to zawse było sortuwanie, co sie nadawało, ze było bez synków. To my wycinali rózne długości, przescypuwali na takie klubry i układało sie troche na piyntro, po somsiekaf sie rozkładało, noji na oborze, coby na dongi nie loło, a mogły sknóć* (Iwan 46: Nd).

SORTY *rz. nmos, str.* **‘ogpol. szorty’:** *Telo, cof ci te sorty kupiyła* (matK: Dr).

SOS *rz. mnż, kuch., now.* **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Buchty ku sosu* (matK: Jw); *Omaćka to był sos taki do miysa* (matK: CzG); (CzG, Dr, Jw, Kr).

SOSA *rz. ż* **‘ogpol. szosa’:** (matK: Łp).

SOSIYNKA **‘mała sosna; zob. też: SOSYNKA’:** (matK: Kc, Rp).

SOSNA *rz. ż* **‘w znaczeniu ogólnopolskim; sosna zwyczajna (*Pinus* L.); młode pędy sosny zbiera się, zasypuje cukrem i tak powstały syrop wykorzystuje się jako środek leczniczy na ból gardła; 📷 Tabl. I’:** *Sosna mo takie długie igły, syski mo takie małe* (matK: Dr); *Na gardło, jo nie wiym cy to były downe casy, cy tyn – mnisek lekarski, ale jak jesce jo chodziyła do skoły, to z pympawy, z mniska lekarskiego, no robiyło sie wtedy miód. I tyz pamiyntom jako dziecko, ze chodziyłyśmy zbiyrać sosne, pyndy sosny, jak sie sosna zacyna rozwijać i miała takie te pyndy, to wtedy te pyndy młode sie zbiyrało i zasypuwało sie je cukrym, trzimało sie po prostu w słońcu* (MMilMCK: Nd); (ogsp.). [**sosyna** – Rp; **sośniok** – ŁW]

SOSNOWY *przym.* **‘od rz. SOSNA’:** *Sosnowy las* (matK: Fr); *Sosnowe gałynzie* (matK: Rp); (Fr, Nd, Rp).

SOSOWACINA *rz. ż* **‘łodygi trzciny, używane jako materiał budowlany do obijania sufitów i ścian przed tynkowaniem; zob. też: SASYNA’:** (matK: Jw).

SOSROMB *rz. mnż, bud.* **‘poprzeczna belka pod sufitowymi TRAGARZAMI w BIOŁEJ IZBIE, na której rzeźbi się przeważnie nazwisko fundatora domu, rok budowy oraz motywy ozdobne; 📷 Tabl. V’:** *Popod powałe tragorz, na posprzyc sosromb* (matK: Fs); *Sosromb wzduź, teroz belka stropowo* (matK: ŁN); *Tragorz przichodziył nad, nad tyn sosromb, nie na sosromb, ba na tom, y, y, y, na tom ostatniom tom płaze* (Kc); *Jak sie zrobi juz pod daf, no to sie pozakładо tyz, do drewnianego dómu, no to sie założy piyrse sosromb, rzeźbiony, wyrezało sie tamok, fto był fundatorym tego dómu, to sie zrobiyło sosromb, tragarze, noji potym powałe ino tymcasowo, a zaś sie robiyło wionźbe potym* (BubSpT 48: Fr); *Jedyn parobek. Wiyso sie spinke na sosrymbie. Prawom rynkom popod lewom łapie sie za ucho. W lewyj trzimo kulicek. Krynci sie w koło koło kulicka tak z dziesiynć razy, potym naroz sie wyprości i prosto cyluje tym kulickiym do spinki. Kto w krótsym casie wycyluje, tyn wygrywo* (FjMEK: Jw); (SobAPGS I, m. 3); (ogsp). [**sosrymb** – Fr, Jw; **srymb** – Nd]

zob. fraz.:

PINIONDZE PRZIMROZAĆ U SOSRYMBU

SOSRYMB *rz. mnż, bud.* **‘poprzeczna belka pod sufitowymi TRAGARZAMI w BIOŁEJ IZBIE, na której rzeźbi się przeważnie nazwisko fundatora domu, rok budowy oraz motywy ozdobne; zob. też: SOSROMB; 📷 Tabl. V’:** *Jedyn parobek. Powróz bez sosrymb. Na jednym końcu kosiołka. Do kosiołki włozy sie noge, a za drugi kóniec ciongnie sie i wychodzi po spyrke* (FjMEK: Jw); (Fr, Jw).

SOSYNA *rz. ż* **‘ogpol. sosna zwyczajna (*Pinus* L.); młode pędy sosny zbiera się, zasypuje cukrem i tak powstały syrop wykorzystuje się jako środek leczniczy na ból gardła; zob. też: SOSNA; 📷 Tabl. I’:** (RadwSłR 60: Rp).

SOSYNKA *rz. ż* **‘mała, młoda sosna’:** (matK: Fs, ŁW). [**sosiynka** – Kc, Rp; **sośniocek** – ŁW]

SOŚNIK *rz. mnż, past.* **‘belka w krótszej ścianie szałasu’:** (matK: Rp).

SOŚNIOCEK *rz. mż* **‘mała sosna; zob. też: SOSYNKA’:** (matK: ŁW).

SOŚNIOK *rz. mż* **‘ogpol. sosna zwyczajna (*Pinus* L.); młode pędy sosny zbiera się, zasypuje cukrem i tak powstały syrop wykorzystuje się jako środek leczniczy na ból gardła; 📷 Tabl. I; zob. też: SOSNA; 📷 Tabl. I’:** (matK: ŁW).

SOTAĆ SIE *cz. ndk* **‘reagować przytomnie, myśleć szybko i logicznie’:** *Choć kapecke sie sotoj, a nie bydź tako ciućma* (CzG).

SOTER I *rz. mnż*

1. *pok. III* **‘duży, imponujący budynek’:** (plBłachut: Fr).
2. **‘kram stawiany z okazji odpustu lub festynu’:** *No to sie takie zrobiyło, jako teroz te kopalnioki, co sie kupuje pod tymi sotrami, gdzie jak jes odpust* (KorpSp: ŁW); (CoWś 250); (ŁW). [**sotra** – Fr, Fs, Nd]

SOTER II *rz. mnż, blm, pok. III* **‘brak porządku w ułożeniu przedmiotów; bałagan; zob. też: KIERES’:** (plBłachut: Fr).

SOTRA *rz. ż* **‘kram stawiany z okazji odpustu lub festynu; zob. też: SOTER I w zn. 2.’:** *Sotry || kromy na odpuście* (matK: Fr); *Na sotraf musym kupić se harnadle* (matK: Nd); (Fr, Fs, Nd).

SOWA *rz. ż*

1. **‘w znaczeniu ogólnopolskim’:** *Sowa usato* (matK: Jw); (ogsp.).
2. **‘brązowy, twardy, jadalny grzyb podobny do rydza, o dużym kapeluszu uniesionym na brzegach ku górze, z wyraźnymi plamkami na nim (pod spodem kapelusza grzyb ten ma WONSY); sarniak dachówkowaty (*Sarcodon imbricatus* (L.) P. Karst.)’:** (matK: ŁN, Nd). [**sowiok** – Fr]

SOWAĆ *cz. ndk* **‘ogpol. schować’:** *Sowiyme obrozki do bakse* (matK: Nd); *Jo sie głośno roześmioł.*

Odstawiyłef wyglancuwane juz oficerki do konta i godom dali: – Mamo, juz nie lamyntujcie, dziesi tom krowe sowiyme, pomyślyme, co bracio? (PrP 2017: 241: Nd); *Smatlorz iście ze strachu, zeby sie gazdyni trefunkiym nie rozmyślała, wartko wyciongnół spod tobołków seść nowiuśkif półlitrowyf gornecków z łyłowymi kwioteckami. – No, te mi sie barz widzom – powiedziała. – Powiysom na półce pod obrozkami. Ruciyła smaty na wóz, gornecki sowała do fartucha i posła* (SpCzyt 78: Nd); *Jak fcecie, swoku, tu zostać, to sowojcie tyn moderny ancug do sifonera, usyjcie se to nase oblecynie i becie wyziyrać jak nas człowiek, jak Śpisok, a nie jakisi cudzyniec* (KonkLit 2024: 156: Nd).

SOWAĆ SIE *cz. dk* **'ogpol. schować się':** *No tak norymnie chlusnół tyn dysc, ze nie zdołałymy sie nigdzie sować* (Nd).

SOWECKA *rz. ż, kuch.* **'dawny dwuczęściowy kredens kuchenny; 📷 Tabl. II':** (matK: Łp).

SOWIN *przym.* **'należący do sowy, związany z sową':** *Jojka sowine takie iste jak kurze* (matK: Dr).

SOWIOK *rz. mż* **'brązowy, twardy, jadalny grzyb podobny do rydza, o dużym kapeluszu uniesionym po brzegach ku górze, z wyraźnymi plamkami na nim (pod spodem kapelusza grzyb ten ma WONSY); sarniak dachówkowaty (*Sarcodon imbricatus* (L.) P. Karst.); zob. też SOWA w zn. 2.':** *Sowioki* (matK: Fr).

SOWIZDRZOŁ *rz. mos* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku, zwłaszcza młodym, zachowującym się niepoważnie, latającym wszędzie bez potrzeby; postrzeleniec; zob. też: SOWIŹROŁ':** (NaSp 100: 18: Nd).

SOWIZRZOŁ *rz. mos* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku, zwłaszcza młodym, zachowującym się niepoważnie, latającym wszędzie bez potrzeby; postrzeleniec; zob. też: SOWIŹROŁ':** *Sowizrzoł – syndy go pełno* (matK: ŁW).

SOWIŹROŁ *rz. mos* **'z negatywnym nacechowaniem emocjonalnym o człowieku, zwłaszcza młodym, zachowującym się niepoważnie, latającym wszędzie bez potrzeby; postrzeleniec':** *Sowiźroł to taki waryjot* (matK: Fr); *Sowiźroł, taki dziki, wsyndy go pełno* (matK: Kr); *Tyś je taki sowiźroł! Dziki, wartki* (matK: Rp); *Sowiźroł taki głupi* (matK: Tr); (CzG, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Nd, Rp, Tr). [**sowizdrzoł** – Nd; **sowizrzoł** – ŁW]

Autorzy zdjęć w tomie III

Inicjał	Imię i nazwisko	Liczba
AJ	Alicja Jerdonek	4
AK	Adam Kowalczyk	2
ASt	Ada Stachowska	6
EŁ	Elżbieta Łukuś	7
EPM	Elżbieta Porębska-Mędoń	2
GP	Gabriela Polak	1
ISł	Igor Sławiński	6
JK	Józef Kąś	339
JKOB	Justyna Kobus	1
JKS	Jan Krzeptowski-Sabała	2
JŁ	Jan Łaś	1
JS	Janusz Starzec	1
KGł	Krzysztof Głodziak	31
KKow	Kamil Kowalczyk	2
KrK	Krystyna Kąś	59
MEK	Muzeum Etnograficzne w Krakowie	3
ML	Monika Luberda	3
MPetr	Mariola Petryszak	5
MR	Maciej Rak	13
MW	Małgorzata Wesołowska	35
MWan	Maria Waniczek	15

Źródła ilustracji

Dr-ANK	Dom regionalny „Tradycja” Anny Nędzy-Kubiniec w Chochołowie
GOK	GOK w Łapszach Niżnych
IRwŁN	Izba Regionalna w Łapszach Niżnych
IRwNB	Izba Regionalna w Nowej Białej
IT	Izba Tradycji w Sułkowicach
JIwan	Rękopis Józefa Iwanczaka, opis muzeum prywatnej izby regionalnej, założonej przez Autora w Niedzicy
JW	baca Józef Wojtyczka z Rzepisk
JZP	baca Józef Zych-Ptoś z Witowa
MEK	Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie
MSidz	Muzeum Kultury Ludowej w Sidzinie
MT-Ch	Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, oddział: Muzeum Powstania Chochołowskiego w Chochołowie
MT-CzG	Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, oddział: Zagroda Korkoszów w Czarnej Górze
MT-GGł	Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, gmach główny
MT-Insp	Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, oddział: Muzeum Stylu Zakopiańskiego – Inspiracje w Zakopanem
MT-Jurg	Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, oddział: Zagroda Sołtysów w Jurgowie
MT-Kol	Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, oddział: Muzeum Stylu Zakopiańskiego – willa Koliba w Zakopanem
MT-Koz	Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, oddział: Galeria Sztuki na Kozińcu w Zakopanem
MT-Łop	Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, oddział: Dwór w Łopusznej
MuzWOrk	Muzeum Władysława Orkana w Rabce
PE-ZG	Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej
SPE	Sądecki Park Etnograficzny w Nowym Sączu

Ilustracje

Tablica I. Naturac

Gniywus II – CzG, Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr [**gniywuś** – CzG; **pociec** – Fr]
Borowik ceglastopory (*Boletus erythropus* (Pers.) C. Hahn) *fot. KGł*

Grule 1 posadzone; *fot. AJ*

Groch pochnioncy – Tr [**pańsko wyka** – Łp]
Groszek pachnący (*Lathyrus odoratus* L.); *fot. JK*

Grule 1 – kwitnące – ogsp. [**rzepa** – CzG, Jw, Nd]
Psianka ziemniak (*Solanum tuberosum* L.); *fot. JK*

Jarzombek – CzG, Fr, Fs, Kr, ŁN, ŁW [**jarzombina** – Fr, Nd; **jarzymbek** – ŁW; **jarzymbina** – Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr; **skorusa** – CzG, Jw, Kc, Łp, Rp, Tr; **skorusyna** – CzG]
Jarzębina (*Sorbus aucuparia* L.); *fot. JK*

Kanie sadło – ogsp. [**latawicne ziele** – Fr; **latawiec** – Kc, Nd; **rozchodnik** – CzG, Fr]
Rozchodnik wielki (*Sedum maximum* Sut.); *fot. MR*

Kocie łapki – CzG, Jw, Rp [**kocełapki**; **kocołapki** – Rp; **siarotka** – Tr]
Szarotka alpejska (*Leontopodium alpinum* (Ten.) A.Huet ex Hand.-Mazz.); *fot. ML*

Lyska – Fr, Kc [**lyscka** – Jw; **lyscyna** – ŁW; **smoliza** – Fr]
Leszczyna pospolita (*Corylus avellana* L.); *fot. JK*

Nogietek – CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Tr [**rytyszpory** – Nd]
Nagietek polny (*Calendula arvensis* (Vaill.) L.) lub **nagietek lekarski** (*Calendula officinalis* L.); *fot. ML*

Opiyńka – Fs, Kc, ŁN, Tr [**opinka** – Kc; **podpiyniek** – ŁN, Nd; **podpiyńka** – Kr, Tr; **popionka** – ŁW]
Opieńka miodowa (*Armillariella mellea* (Vahl) P. Kumm.)
fot. KGł

Ostrzica – Dr, Fs, Kc, ŁN, Nd [**przitulijo** – CzG, Łp]
Przytulia czepna (*Galium aparine* L.); *fot. JK*

Paniyncyne klucki – Fs, Nd [**klucki** – ŁN; **pierwiosnek** – Jw]
Pierwiosnek lekarski (*Primula veris* L.); *fot. MR*

Paluchy – Jw
Naparstnica (*Digitalis* L.); *fot. MW*

Pałagonia – Fr, Nd, Tr [**ceglorka** – ŁN; **krakowiok** – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Nd, Rp; **muśkiet** – Dr, Fr, Fs, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr; **pałamonijo** – Kr; **pochnionce listki** – ŁN; **primula** – Nd; **primulka** – ŁW; **prymulka** – Tr]
Pelargonia (*Pelargonium* L'Herit.); *fot. MR*

Paprotka – Fs, Jw, ŁN, Rp [**słodycka** – Rp]
Paprotka zwyczajna (*Polipodium vulgare* L.); *fot. JKS*

Parzontka – CzG, Fr, Kc, ŁN, ŁW, NB, Nd [**scypiorek** – CzG, Kc]
Szczypiorek (*Allium schoenoprasum* L.); *fot. JK*

Pasiato trowa – CzG [**pisiato trowa** – Nd]
Zielistka (*Chlorophytum laxum* R.Br.); *fot. JK*

Parcha 2 – Nd; *fot. EŁuk*

Pazdur 1 – ogsp.; *fot. KGł*

Pióro 1 – CzG [**pero** – Fr]; *fot. KGł*
a – **kłonc** – Fs [**kłóniec** – Fr; **sypułek** – Kc]

Piołynek – Dr, Fs, ŁN, NB [**pielnek** – Tr; **piełunek** – CzG, Jw, ŁW, Tr; **piołun** – Łp; **piołunek** – Nd; **piołyn** – Fr, Kr, Nd; **piyłun** – Jw; **piyłunek** – CzG, Jw, ŁW]
Bylica piołun (*Artemisia absinthium* L.); *fot. MW*

Piprzina – Jw
Wierzbówka kiprzyca (*Chamaenerion angustifolium* (L.) Holub); *fot. JK*

Pastyrnok 1 – Kr [**pastyrniok** – Tr]
Pasternak zwyczajny (*Pastinaca sativa* L.); *fot. JK*

Piórko 6 – ŁW, Nd, Tr; *fot. JK*

Pazdur 3 – Rp; *fot. JK*

Piwonijo – CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁW, Nd, Rp [**piwonija** – Łp; **piwowonijo** – CzG, Fr, Fs, Kr, ŁN, Rp; **piwowunija** – CzG, ŁN, Nd, Tr; **piwowunijo** – Dr, Fr, Fs, Jw, ŁW, Rp]
Piwonia (*Paeonia* L.); *fot. KrK*

Pniok I 1 – ogsp. [**piyń** – Fs, Kc]; *fot. JK*

Podbioł – CzG, Dr, Fr, Fs, Kr, ŁN, Rp [**podbiół** – CzG, Fr, Fs, Łp]
Podbiał pospolity (*Tussilago farfara* L.); *fot. MW*

Podbioł liście; *fot. JK*

Polne wino – Kr
Winobluszcz pięciolistkowy (*Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch.)
fot. JK

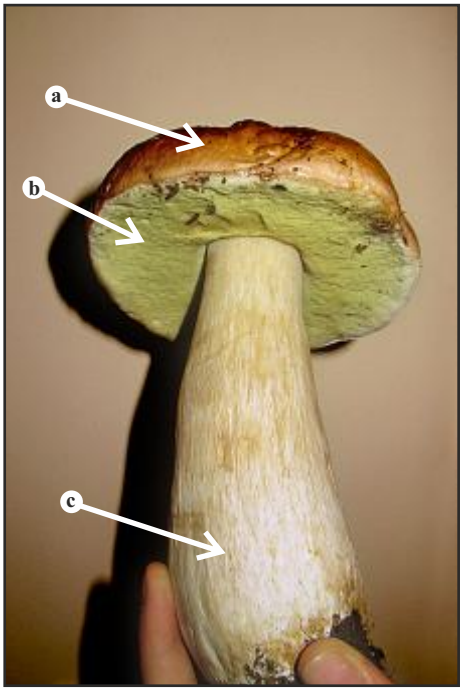
Pokrziwa – ogsp. [**porzawica** – Fr, Kr]
Pokrzywa zwyczajna (*Urtica dioica* L.); *fot. MR*

Powodzianka – Nd
Żółtlica drobnokwiatowa (*Galinsoga parviflora* Cav.)
fot. EŁuk

Podgrzibek – Tr
Podgrzybek brunatny (*Imleria badia* (Fr.) Vizzini); *fot. JKob*

Prowdziwek I – ogsp. [**bioły grzibek** – Fs; **grzibek** – Fs, Jw, Kr, ŁN, Nd, Rp; **prawdziwek** – CzG, Kr, Łp; **prowdziwy grzib** – ŁN]
Borowik szlachetny (*Boletus edulis* Bull.)
fot. ASt
a – **połka** – Dr
b – **wonsy**
c – **korzyń** – Dr, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd [**dupa** – Łp; **noga** – CzG]

Powójka – ogsp. [**powój** – Jw]
Powój polny (*Convolvulus arvensis* L.); *fot. EŁuk*

Pscoła – Kc [**pcoła** – Jw; **pszcoła** – ŁW]
fot. MW

Pscoła; *fot. MW*

Psiorka 1 – ŁN, Jw, Rp [**psica** – Rp; **psiora** – ŁN; **psio trowa** – Tr]
Bliźniaczka psia trawka (*Nardus stricta* L.); *fot. MW*

Purchowka; *fot. ASt*

Pympawa – Dr, Fr, Fs, Kc, NB, Nd [**kose mlyko** – CzG; **mlac** – Fs, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp; **mloc** – Jw; **mlyc** – CzG, Nd; **mnisek** – Kc]
Mniszek lekarski (*Taraxacum officinale* F.H. Wigg.); *fot. ML*

Purchowka – Fr, ŁW, Rp [**dziadkowsko bryndza** – Kr; **fugowka** – Tr; **fukowka** – Dr; **kurzowka** – CzG, Fr, Jw, Kc, ŁN, Rp; **porchawica** – CzG, Rp; **świński syr** – ŁW, Tr]
Purchawka chropowata (*Lycoperdon perlatum* Pers.) lub **kurzawka ołowiana** (*Bovista plumbea* Pers.); *fot. KGł*

Prynć – ogsp.; *fot. JK*

Pyncina – Dr, Fr, Rp, Tr; *fot. JK*

Rajskie jabłko – Kc; *fot. JK*

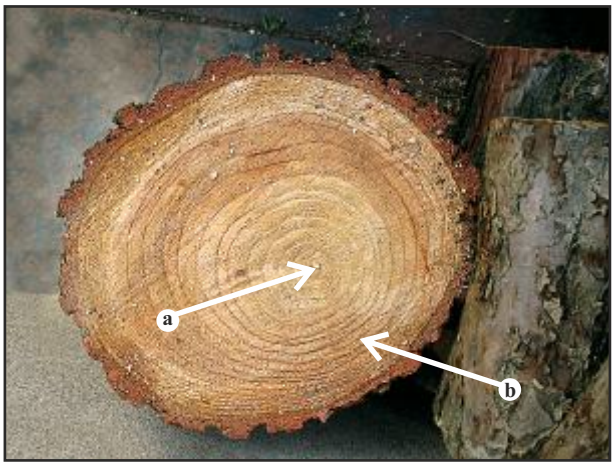

Repik – Fr
Rzepik pospolity (*Agrimonia eupatoria* L.); *fot. MW*

Rumianek – CzG, Fs, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Rp [**ronek** – Kr; **runek** – CzG, Dr, Fr, Fs, Łp, Nd, Rp, Tr]
Rumianek pospolity (*Matricaria chamomilla* L.); *fot. JK*

Rdzyń – Dr, Fr, Fs, Kc, Łp, ŁW, Tr [**drdzyń** – Kc, Kr, ŁN, Łp, Rp, Tr; **drzyń** – Rp]; *fot. JK*
a – **rdzyń**
b – **słój 2** – CzG, Dr, Fr, Jw, Łp, Nd, Tr

Rumbarbar – Dr, Fr, Fs, Łp, ŁW, Nd [**limbarbara** – Jw; **lymbarbar** – Tr; **rabarbar** – Kc; **rumbarbara** – Rp]
Rabarbar ogrodowy (*Rheum rhaponticum* L.)
albo **rabarbar kędzierzawy** (*Rheum rhabarbarum* L.)
fot. MW

Pyrz – ogsp.
Perz właściwy
(*Agropyron repens* (L.) Gould); *fot. MW*

Rycerz pon – Fr, Kr, Łp
Nasturcja (*Tropaeolum* L.); *fot. MW*

Scypica 2 – CzG, Fr, Fs, ŁN, Rp
Skorek pospolity
(*Forficula auricularia* L.)
fot. ASt

Rzezucha – CzG, Fr, Jw, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr
[**rzerzucha** – CzG]
Rzeżucha gorzka (*Cardamine amara* L.); **rzeżusznik**, **gęsiówka** (*Cardaminopsis* (C.A.Mey.) Hayek); **pieprzyca** (*Lepidium* L.); *fot. ASt*

Rozmaryjo – Jw, Kc, ŁW, Nd [**rozmaryn** – Dr]
Rozmaryn lekarski (*Rosmarinus officinalis* L.); *fot. KGł*

Scow – ŁN, NB, Nd [**bzdoch** – Kc, ŁN, NB; **bzdzoch** – Kc; **bździoch** – CzG; **scoch** – Nd; **ściow** – ŁN, NB; **ścoch** – Fr; **ścow** – Fr, Fs, Jw, Kr, Łp, ŁW, Nd, Tr]
Szczaw zwyczajny (*Rumex acetosa* L.); *fot. JK*

Skrzip – Fr, Nd [**kocańda** – Jw; **kocy ogón** – Fr, Nd; **krzonstka** – Jw, Rp; **liscy korzyń** – Fr, Rp]
Skrzyp (*Equisetum* L); na zdj. skrzyp leśny (*Equisetum sylvaticum* L); *fot. MW*

Siymiyniaty – Nd; *fot. ASt*

Siodłaty – CzG, Jw, Kr; *fot. JK*

Skrzip (*Equisetum* L); na zdj. skrzyp polny (*Equisetum arwense* L); *fot. JK*

Siwek I – Fr; *fot. JK*

Sit – Tr [**sić** – Fs, ŁN, Nd; **sitowacina** – Nd, Tr]
Sit skupiony (*Juncus conglomeratus* L.); *fot. JK*

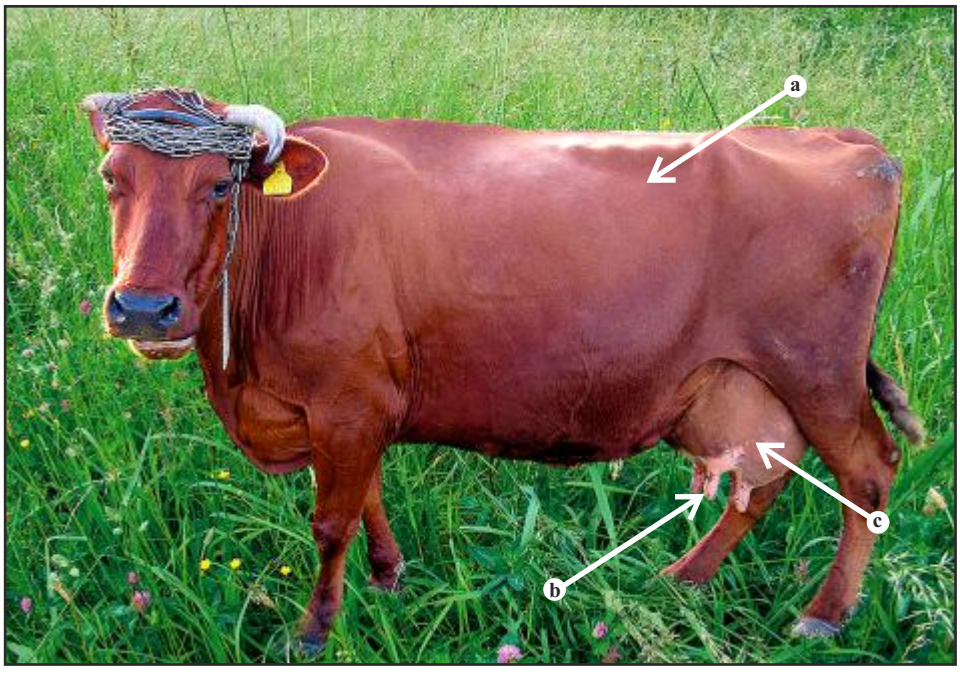
Stokrótka – CzG, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**siyrotka** – Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, Nd, Rp]
Stokrotka pospolita (*Bellis perensis*); *fot. JK*

Słómiok – Fr, Tr [**nieśmiertelnik** – Tr; **słómianka** – Jw, ŁN, Tr; **słómionka** – Fr; **śmiertelnik** – Tr]
Kocanka ogrodowa (*Xelichrysum bracteatum* (Vent.) Tzvelev) *fot. JK*

Stokrótka (odmiana ogrodowa); *fot. JK*

Słabizna 1 – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Nd, Tr
fot. KGł
a – **słabizna**
b – **cycek** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, Nd, Tr
c – **wymie** – Jw, ŁN, Łp, Nd

Smrek I ogsp. [**smyrek** – ogsp.; **świyrk** – Fr]
Świerk pospolity (*Picea vulgaris* (L.) H.Karst); *fot. MW*
a – **SYSKA** świerkowa

Słónecnik – Dr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**słóniecnik** – Fr, Fs, Jw, Kr, ŁN, ŁW, Nd]
Słonecznik zwyczajny (*Helianthus annuus* L.); *fot. MW*

Sosna – ogsp. [**sosyna** – Rp; **sośniok** – ŁW]
Sosna (*Pinus* L.); *fot. JK*
a – **SYSKA** sosnowa – ogsp.

Świyrk 1 – Fs, Jw, ŁW [**cyrwony smrek** – Kc; **maj** – Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, Nd, Tr; **majina** – Kc, Nd; **majowe drzewo** – Kc; **moj** – Kc, Nd; **mojowe drzewo** – Kc; **skwiyrk** – Fr, Kc, Kr, Tr; **śkwiyrk** – Dr, Fr, Fs, Kc, ŁW, Tr]
Modrzew europejski (*Larix decidua* Mill.)
fot. JK

Śniezynka – Kc, Nd [**siyrotka** – ŁN]
Śnieżyczka przebiśnieg (*Galanthus nivalis* L.); *fot. MW*

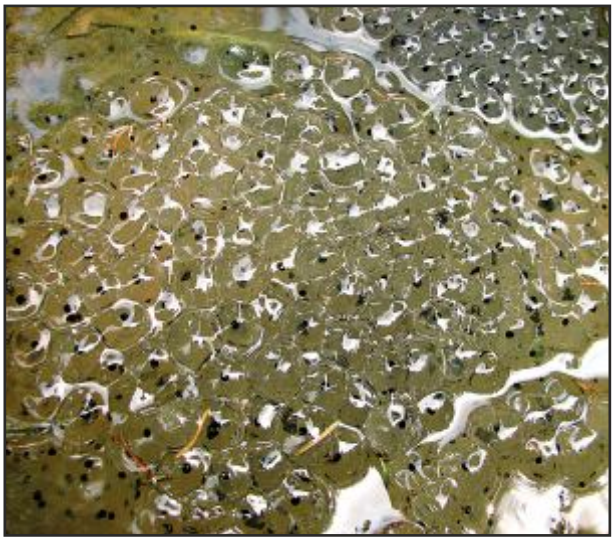
Wilce mlyko – Kc [**psie mlyko** – Tr]
Wilczomlecz lancetowaty (*Euphorbia esula* L.); *fot. JK*

Zajynco kapusta – Dr, Kc, ŁW, NdZ [**scow zajonców** – Tr; **zajynco kónicyna** – Kr; **zajyncy ścow** – Nd]
Szczawik zajęczy (*Oxalis acetosella* L.); *fot. JKS*

Ziabie ocka – CzG, Fr, Tr [**niezapominajka** – Jw; **rybie ocka**; **ziabie ocy** – Fs]
Niezapominajka (*Myosotis* L.); *fot. JK*

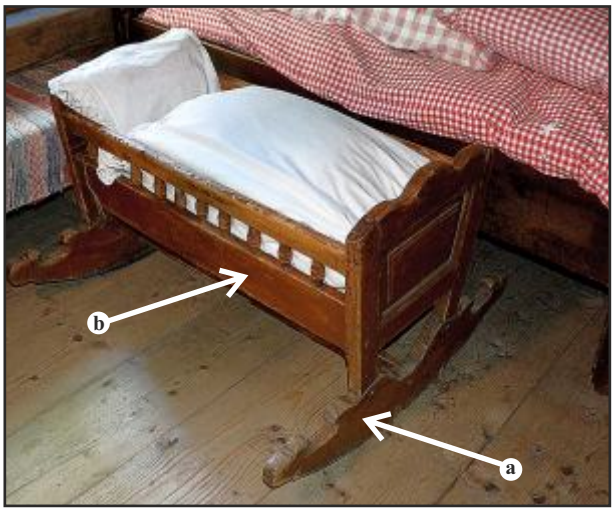

Ziabie skrzeki – Dr, Fs, ŁW, Nd, Rp [**ikry**; **krzek** – Kr; **skrzek** – Dr, Fs, Łp, ŁW, Tr; **ziabie skreki** – Fs; **ziabio ikra** – Rp; **ziabie ikry** – Kc; **ziabie iskry** – Kc; **ziabie korole** – Tr; **ziabie pociorze** – Łp, Tr; **ziabi skrzek** – CzG, Dr, Fr, Fs, ŁW, Tr; **ziabi skrzep** – ŁN, ŁW; **ziobny skrzek** – Rp]; *fot. MW*

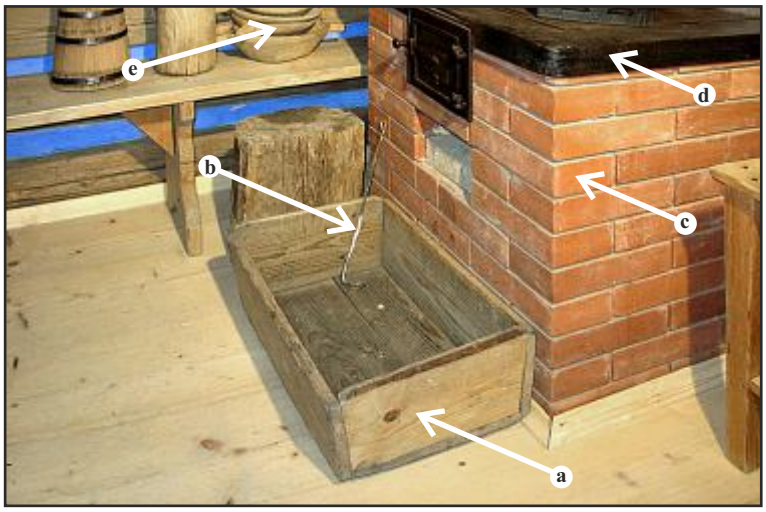
Tablica II. Gospodarstwo domowec

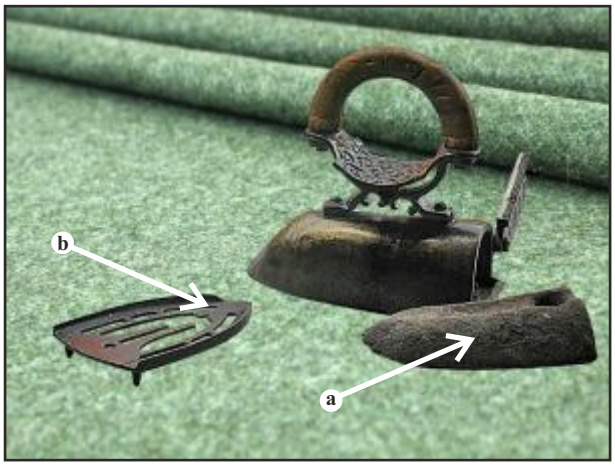
Antołek – Kc [**jantołek** – Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr; **pondwa** – Nd]; *fot. KrK*; *ze zbiorów MT-Łop*

Biega – Kc [**chodzidło** – Nd; **krong** – Jw; **kryng** – CzG, Jw; **sroga** – Dr, Fs, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr; **tolko** – Fr]; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-CzG*
a – **biega**
b – **kołyska** – ogsp. [**huzia** – Fs]

Baksa 2 – Nd [**kasta na drzewo** – CzG; **skrzinka** – CzG, Jw, Kc]; *fot. KrK*; *ze zbiorów MT-Łop*
a – **baksa**
b – **pogrzebac** – Fs, Nd [**kociuba** – Fr, Fs, ŁW, Nd, Tr; **kutac** – CzG, Jw, Tr; **kutas** – CzG, Dr, Jw, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp]
c – **śparchet** – Dr, Fr, Kr, ŁW, Nd, NB [**kómin** – Jw, Łp; **śparet** – Jw, Kc, ŁN, ŁW, Nd; **śpareta** – Fr; **śporchet** – Nd; **śporet** – Nd]
d – **rom** – CzG, Dr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp
e – **opołka** – CzG, Fr [**kosycek** – Nd]

Biglajs na duse – ŁW; *fot. KrK*; *ze zbiorów JIw w Nd*
a – **dusa** – Fr, Jw, ŁW, NB, Nd
b – **podkładka pod biglajs** – Nd

Biglajs na wongiel – Łp; *fot. JK*; *ze zbiorów JIw w Nd*

Bioło izba – Kc [**drugo izba** – Nd, Tr; **duzo izba** – ŁN; **pański pokój** – Kc; **pańsko izba** – Fs, Kc; **paradno izba** – Kc, Nd; **świyntalno izba** – Kc; **tamta izba** – Dr; **wielgo** [**wielko**] **izba** – Jw, Kc, Łp, ŁW, Nd, Tr]; *fot. EPM*; *ze zbiorów MT-Łop*

Cedzidło – CzG, Fr, Fs, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Tr [**cedzitko** – CzG; **cydzka** – Łp, Rp; **cyrpatka** – Jw; **sitko** – Jw, Kc, ŁN] *fot. JK*

Druślok – CzG, Fr, ŁN, ŁW, Nd, Tr [**cedzitko** – Fr, Jw; **cedzok** – Fr; **durślok** – CzG, Fs, Kc, Łp, Rp; **sitko** – CzG]; *fot. JK*

Druślok; *fot. KrK*

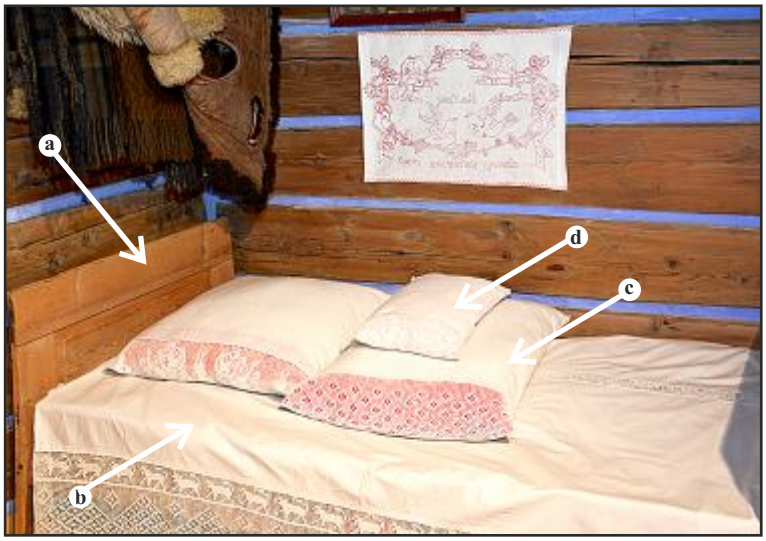
Corno izba – Fr [**piyrso izba** – Dr]; *fot. EŁuk*; *ze zbiorów JIw w Nd*
a – **śparchet** – Dr, Fr, Kr, ŁW, Nd, NB [**kómin** – Jw, Łp; **śparet** – Jw, Kc, ŁN, ŁW, Nd; **śpareta** – Fr; **śporchet** – Nd; **śporet** – Nd]
b – **sulok** – Jw, Łp, Nd, Rp, Tr
c – **zeleźniok** – Fr
d – **sabaśnik** – CzG, Dr, Fr, Fs, ŁN, NB [**bradruła** – ŁN; **bradura** – Fs; **brandruła** – CzG, Dr, Kc, Nd; **brantruła** – Kc; **bratruła**; **framuga** – CzG, Jw, Rp; **piecyk** – Fr; **piekarnik** – ŁN; **ruła** – CzG, Jw, Nd; **sabatnica** – Dr; **sabatnik** – Dr, Kr, Nd; **sobaśnik** – Jw]
e – **luft** – ŁN, Tr
f – **okap** – Kc, Nd [**kapa** – Fs, Kc, Nd; **parownica** – Fs, Łp; **parownik** – Jw, Łp]

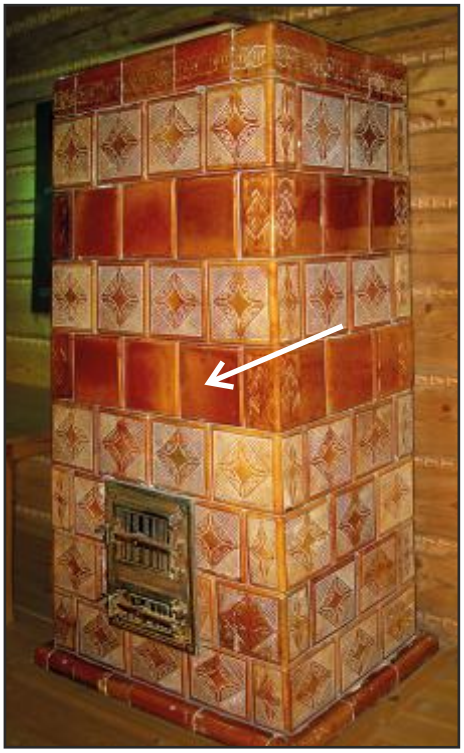

Firanźnik – CzG, Jw [**firaźnik** – CzG; **fiyraźnik** – CzG; **palicka** – Dr]; *fot. KrK*
a – **firanźnik**
b – **firanga** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Tr [**firank** – ŁW; **firanka** – Tr; **fiyrang** – Nd; **fiyranga** – CzG, Fr, Fs, Rp, Tr; **fiyrank** – ŁW, Nd; **fiyranka** – CzG, Kc]

Gliniok – Fr, Fs, Jw, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**gornek** [**gorcek**] **gliniany** – ŁN, ŁW, Nd; **skalok** – Nd]; *fot. ISł*; *ze zbiorów IR w NB*

Kachel 1 – Nd [**kafel** – Tr; **piec kachlowy** – Jw]
fot. JK; *ze zbiorów PE-ZG*
a – **kafel 1** – Nd [**kachel** – CzG, Jw; **kachla** – Kc, Tr; **kafla** – Kr]

Kapelus 3 – w lampie naftowej – Kc [**copecka** – Rp; **copek** – Kc; **copka** – CzG, ŁN, ŁW, Rp; **gapka** – Fr; **kapelusek** – CzG, Łp; **klysce** – Dr, ŁW; **opyscek** – Kr; **pascyka** – Fr; **wargi** – CzG; **ziabica** – Fs]

Głowy – Tr [**scyt** – Jw, Kc, Nd]
fot. JK; *ze zbiorów MT-CzG*
a – **głowy**
b – **płafta** – CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, Łp, Nd [**kapa** – CzG, Jw; **płachta** – CzG, Jw, NB, Nd; **prześciyradło** – Kr; **prześciyradło** – ogsp.]
c – **zogłówek** – CzG, Nd, Rp [**poduska** – CzG, ŁW, Nd]
d – **jasiek** – Kr, ŁN, Nd [**jasicek** – Jw]

Hebel 2 – CzG, Jw, Rp, Tr [**hybel** – CzG, Fr, Fs, Kc, ŁN, ŁW, Nd; **noze** – CzG; **siatkownica** – Jw]; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*
a – **hebel**
b – **sudek** – Dr, Rp

Konewka 1 – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**kónewk**a – CzG, Jw; **kónywka** – Nd; **polywac**]; *fot. KrK*; *ze zbiorów MT-CzG*

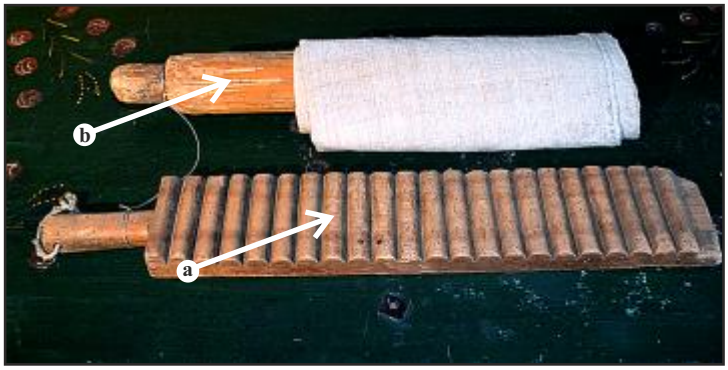
Kukiełka 1 – Kc, ŁN, NB [**kukiołka** – CzG, Dr, Fr, Jw, Kr, ŁW, Nd, Tr; **plecionka** – CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, Rp, Tr]; *fot. JK*

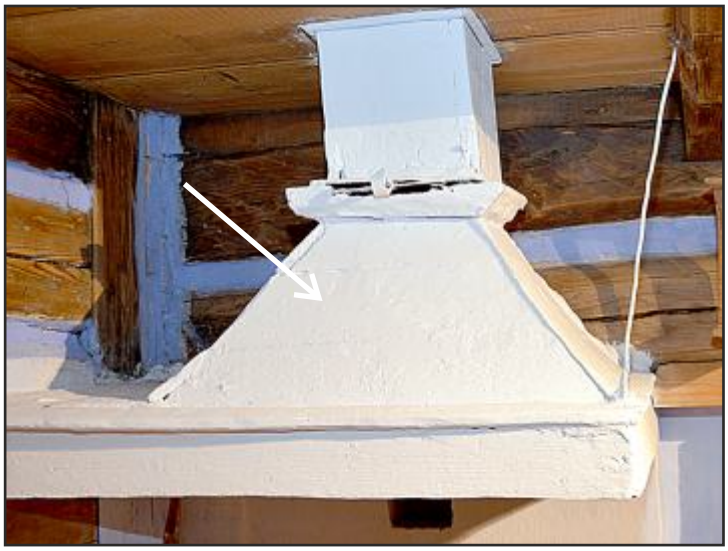
Łózko – ogsp. [**pościel** – CzG, Jw, Kc, Nd, Rp; **pościyl** – CzG, Fr, Jw, Nd] *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Łop*

Kielusek – CzG, Fr, Tr [**kielisek** – Kc; **pucharek** – ogsp.]; *fot. JK*

Maglownica – Nd [**garbula** – Rp; **kijonka** – CzG, Fr, Fs, Kc, Tr; **kijonka garbato** – CzG, Jw, Łp, Rp; **magiel** – ŁN; **magielnica** – Nd; **rajbacka**] *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Jurg*
a – **maglownica**
b – **tocko** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Nd, Rp [**tocek** – Dr, Jw, Nd; **tolko** – Nd; **wołek** – Kc, ŁN, Nd]

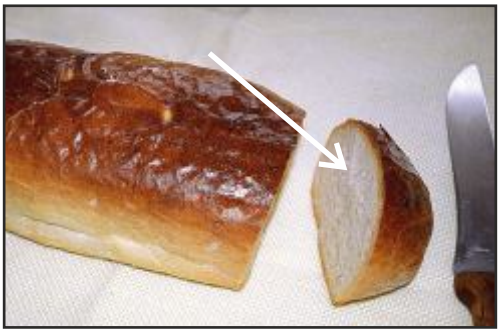
Okap – Kc, Nd [**kapa** – Fs, Kc, Nd; **parownica** – Fs, Łp; **parownik** – Jw, Łp]; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Łop*

Łupina 1 – CzG [**oskrobina** – Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Tr; **siufa** – Jw; **skrobacka** – ŁN]; *fot. JK*
a – **łupina**
b – **masinka** – Dr, Fr, Łp

Montwica – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**fyrlacka** – Nd; **ozfyrlacka** – Nd; **rogalka** – Nd; **rogatka** – CzG, Fr, Rp; **rogol** – ŁN] *fot. JK*

Okrajek 1 – Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**piyntka** – CzG, Fr, Jw, Łp, ŁW, Nd] *fot. KGł*

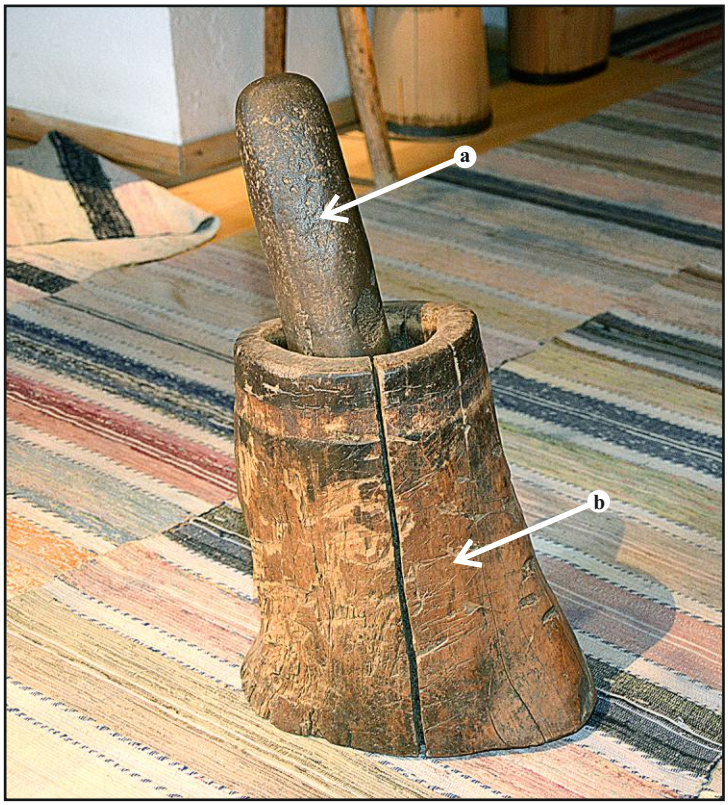
Nolepa 1 – CzG [**nolypa** – CzG; **przipiecek** – Kc] *fot. JK*; *ze zbiorów MSidz*
a – **nolepa**
b – **podpiec** – Dr, Rp

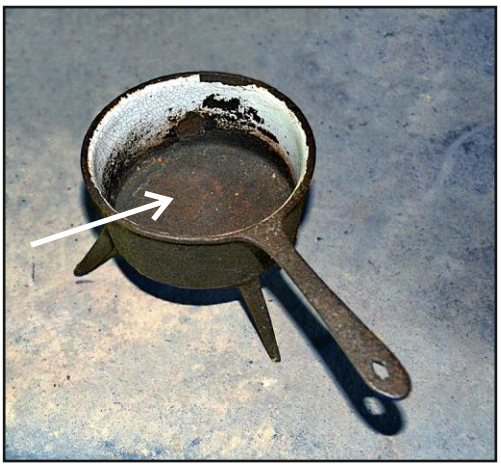
Nolepa 2 – Fr, Fs, ŁW [**polynisko** – Dr, Nd] *fot. JK*; *ze zbiorów MSidz*
a – **nolepa**
b – **drajfus** – Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Nd, Rp, Tr [**drajfuz** – ŁN, Nd; **drajwus** – Kc; **dynorek** – ŁN; **trójnozka** – Jw]
c – **sulok**
d – **kocieł** – CzG, Dr, Fr, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp [**kocioł** – Fs, Kc; **koteł** – Dr, Kc, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr; **kotlik** – Dr, Fs, Jw, ŁN]
e – **pucek** – CzG, Fr, Kc, ŁN, Nd [**praska** – CzG, Jw; **pucadło** – Kc]

Papuciorka – Łp; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*

Osła – Fr, ŁN, ŁW, Nd, Tr [**skała** – Tr]; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Jurg*
a – **osła**
b – **stympa** – Fr, Fs, Nd, Rp, Tr

Panewka 2 – CzG; *fot. JK*; *ze zbiorów MSidz*

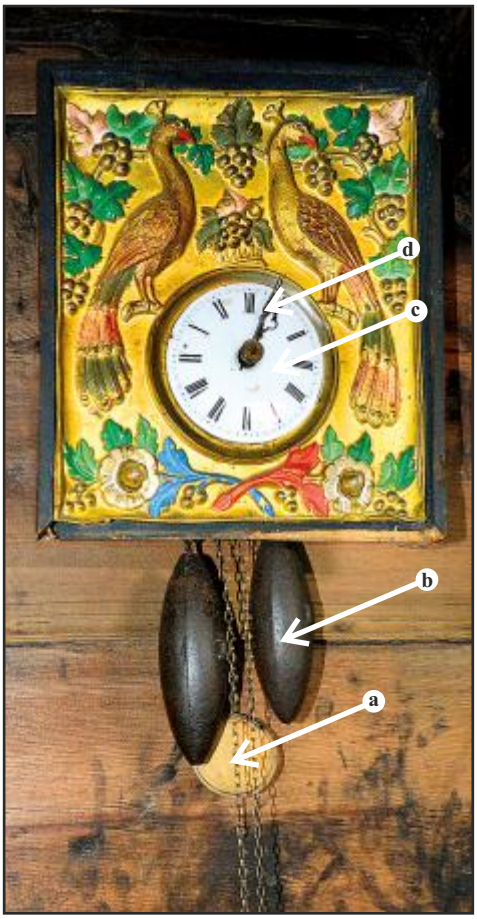
Patelnia – Jw, Kc, Nd [**patelnio** – ŁW, Nd]; *fot. JK*

Pasyjka – Nd; *fot. KGł*

Piec chlebowy – CzG, Kc [**piec** – ogsp.; **piec piekarniok** – ŁN; **piec piekarny** – Dr, Fs, Jw, Kc, Nd; **piekarnik** – Fs, Jw, Nd]; *fot. KrK*

Piekarnik 3 – NdZ; *fot. JK*

Perpyndlik – ŁN [**biegadło** – CzG, Dr, ŁN; **biegunka** – ŁW; **klepac** – Rp; **kompac** – CzG; **kompas** – Fr, Fs, Kc, ŁN, Nd; **majdac** – Jw; **perpeclik** – Jw; **pyrpelik** – Tr; **wychodzidło** – Jw]; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Jurg*
a – **perpyndlik**
b – **woga** – Kr, Nd [**ciynzorek** – Nd; **fundus** – Jw, Rp; **pondus** – Rp]
c – **cyferblot** – Jw, Nd
d – **wskazówka** – Nd [**pokazówka** – Łp; **roncka** – Dr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr; **skazówka** – CzG, ŁN, Rp]

Pierzina – ogsp.; *fot. KrK*

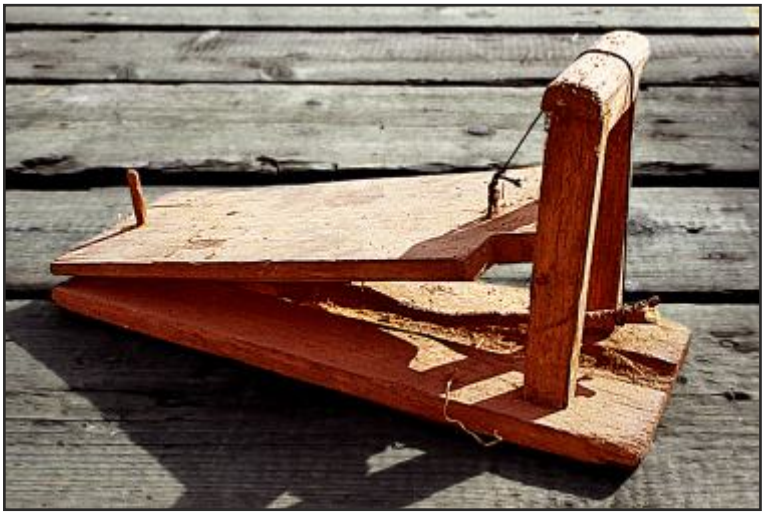
Pierzinka – Fs, Kc, Nd
fot. JK; *z kolekcji ANK*

Płafta 2 – CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, Łp, Nd [**kapa** – CzG, Jw; **płachta** – CzG, Jw, NB, Nd; **prześciyradło** – Kr; **prześciyradło** – ogsp.]; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-CzG*
a – **płafta**
b – **podgłowie** – Fr

Pipa 1; *fot. KrK*; *ze zbiorów MT-Łop*

Paści – Fs, ŁN, Nd; *fot. JK*

Pieprznicka – Nd; *fot. JK*

Podgrzywac – Nd; *fot. KrK*; *ze zbiorów JIw w Nd*

Podkładka pod biglajs – Nd; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-CzG*

Piesek 6 – Nd [**pachołek** – Kr]; *fot. JK*; *ze zbiorów MuzWOrk*

Podstawek 2 – Jw; *fot. JK*
a – **podstawek**
b – **śklonka** – ogsp. [**puchar** – Dr, Fr, Jw, Łp, Nd; **pucharek** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, Tr; **puchorek** – Rp; **siałka** – Tr]
c – **gornusiek** – Tr

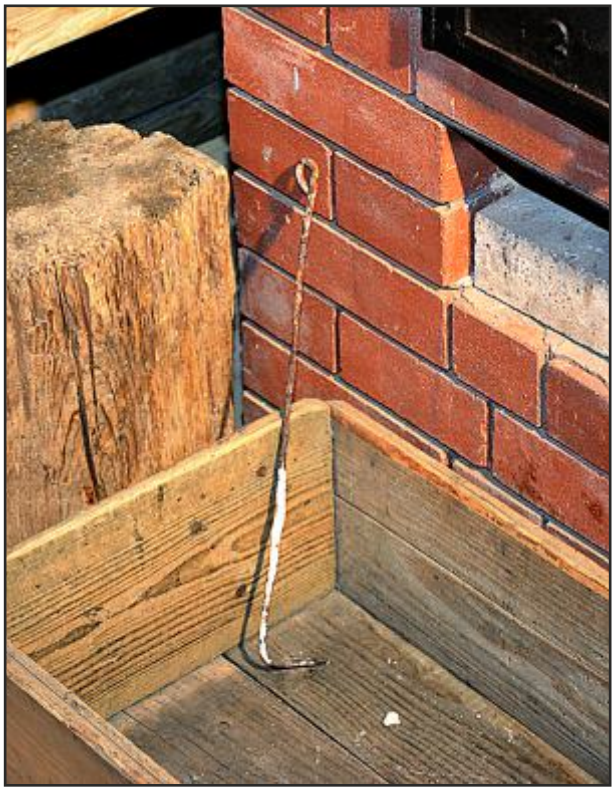
Pokrywka 2 – CzG [**przikrywka** – CzG, Fr, Kc, ŁN; **wiyrnicek** – CzG, Nd, ŁN, Rp]; *fot. JK*
a – **pokrywka**
b – **bańka** – CzG, Nd, Tr [**bania** – Fs; **bornia** – Kr, Rp; **dynarka** – Nd; **kana** – Tr; **kanta** – Kr, Łp; **kanwa** – Fr, Jw; **kańwa** – CzG; **końwa** – Jw; **kónwa** – CzG, Fr]

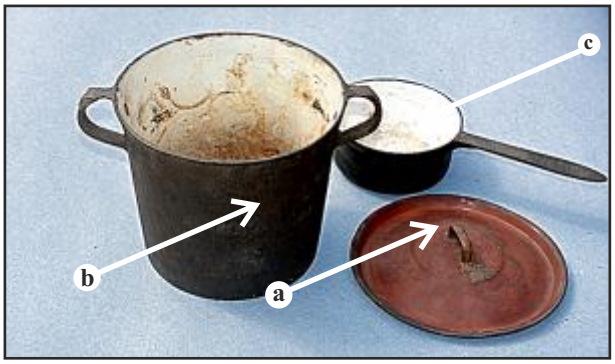

Polyń – Jw, Rp; *fot. JK*; *ze zbiorów MSidz*

Półlitrzok – Dr, Nd [**półkwarciok** – Fr; **półlitrok** – Kc]; *fot. MPetr*

Pokrywka 1 – Fr [**przikrywka** – ogsp.; **wiyrnicek** – CzG, Rp] *fot. JK*; *ze zbiorów JIw w Nd*
a – **pokrywka**
b – **zeleźniok** – Fr [**zelaźniok** – Nd]
c – **ponewka** – CzG, Jw, Łp, Rp [**prazelnicka** – Jw]

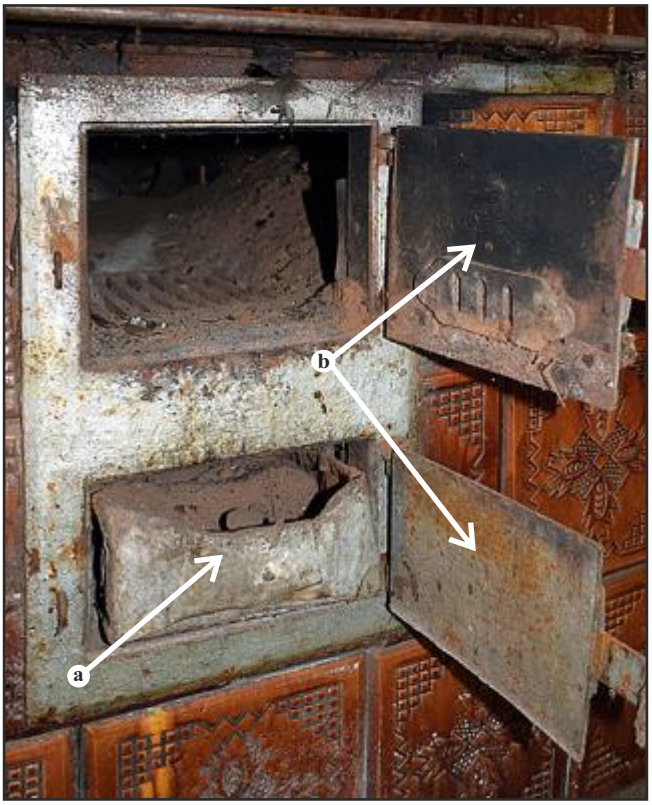
Pogrzebac I – Fs, Nd [**kociuba** – Fr, Fs, ŁW, Nd, Tr; **kutac** – CzG, Jw, Tr; **kutas** – CzG, Dr, Jw, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp]; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Łop*

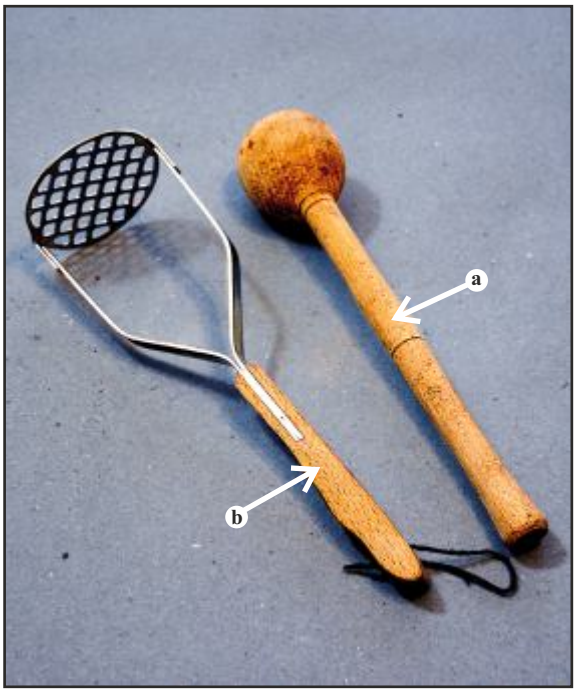
Polynisko 2 – Dr, Nd; *fot. KGł*
a – **ruśta** – Kc, Kr, Nd [**recica** – Jw; **róść** – Jw; **rzecica** – Jw, Rp]

Pralka – CzG; *fot. JK*

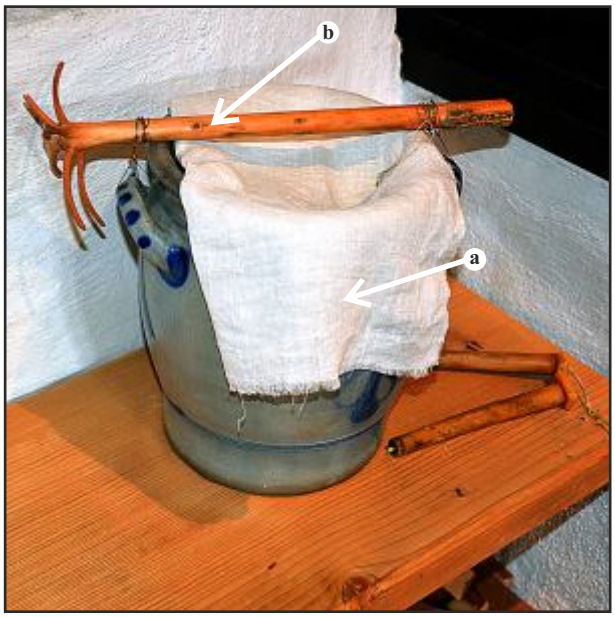
Popielnik – ogsp.; *fot. KGł*
a – **popielnik**
b – **dźwiyrka** – Dr, Jw, Nd, Tr

Połka 1 – Jw, Nd; *fot. JK*
a – **połka**
b – **tłucek** – Fr

Pomietło – Kc, Łp, Nd; *fot. JK*; *ze zbiorów ME w Krakowie*
a – **pomietło**
b – **łopata** – Kc, Kr, Łp, Nd

Powonzka – ogsp. [**pawonzka** – Jw]
fot. JK; *ze zbiorów MT-Insp*
a – **powonzka**
b – **montwica** – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**fyrlacka** – Nd; **ozfyrlacka** – Nd; **rogalka** – Nd; **rogatka** – CzG, Fr, Rp; **rogol** – ŁN]

Pokrowiec 2 – CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, Łp, ŁW, Nd, NB, Tr [**chodnik** – CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, Łp, ŁW, Nd, NdZ]
fot. JK; *ze zbiorów MT-Jurg*

Ponewecka – CzG, Jw, Łp, ŁW, Nd, Tr
fot. JK; *ze zbiorów PE-ZG*

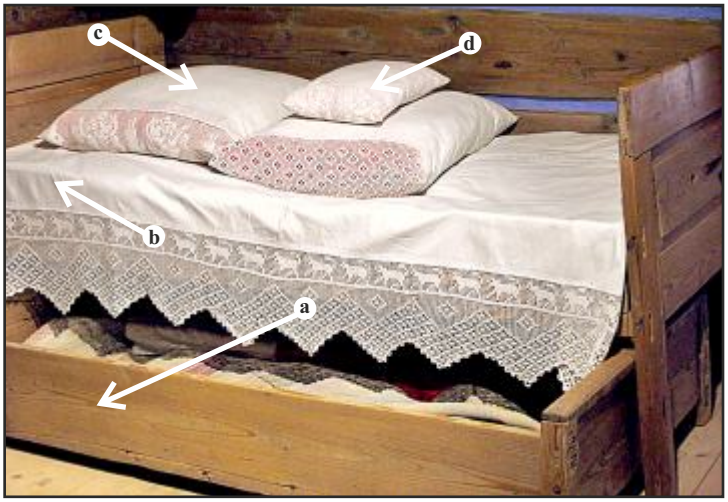
Ponewka – CzG, Jw, Łp, Rp [**prazelnicka** – Jw]
fot. KrK; *ze zbiorów MT-Łop*

Posewka – ogsp.; *fot. KGł*
a – **posewka**
b – **sów** – Fs, Jw, Rp [**wsyp** – Fr, Kr, ŁN, Nd]

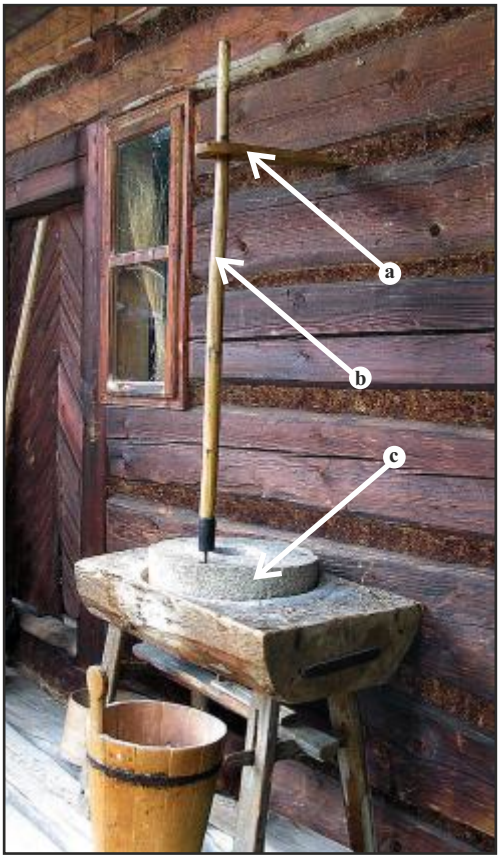
Poroncka 2 – Fr, Kc, Nd [**porynca** – Fr]; *fot. JK*; *ze zbiorów IR w ŁN*

Pościółka 1 – CzG, Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, Nd, Tr [**pościełka** – CzG]
fot. KrK; *ze zbiorów MT-Ch*
a – **pościółka**
b – **płafta**
c – **zogłówek** – CzG, Nd, Rp [**poduska** – CzG, ŁW, Nd]
d – **jasiek** – Kr, ŁN, Nd [**jasicek** – Jw]

Prodiz – Kc, NdZ; *fot. JK*

Powołka – ŁN, Tr; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*
a – **powołka**
b – **miylok** – Fr [**kulicek** – ŁN; **loska** – Tr; **štupok** – Dr]
c – **biegun** – Fr

Półka 1 – Jw, Nd; *fot. ISl*; *ze zbiorów IR w NB*

Prowda 2 – w KIERNICCE – Fr, Kc, Nd, NdZ [**wiyrnicek** – CzG, ŁN, Nd, Rp]; *fot. JK*
a – **prowda**
b – **toporka** – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp [**loska** – Fr; **topornicka** – Rp]
c – **wiyrnik** – Fr [**nakrycie** – Jw; **wiyrchnicek** – ŁN, NdZ; **wiyrnicek** – Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr]

Rajtopek – Jw [**rajstopek** – Jw]; *fot. KrK*; *ze zbiorów MT-CzG*
a – **rajtopek**
b – **miarka** – Fs, Jw, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr
c – **dwojoki** – Fr, Nd [**bliźnioki** – Fs; **dwójcoki** – CzG; **dwójoki** – Rp]
d – **gliniok** – Fr, Fs, Jw, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**gornek** [**gorcek**] **gliniany** – ŁN, ŁW, Nd; **skalok** – Nd]
e – **gliniok drótuwany** – CzG, Fr, Fs, Kr, ŁN, ŁW, NB, Tr
f – **flaska** – ogsp.
g – **moździyrz** – Nd [**mozdzar**; **mozdzok** – Nd; **mozdzyrz** – Kc; **moździyrnik** – CzG, Jw]
h – **miska** – ogsp.
i – **dziyzka** – CzG, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Nd, Tr

Półskrzinek – ogsp. [**pajstronek** – Jw]; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Jurg*

Pucek I 1 – CzG, Fr, Kc, ŁN, Nd [**praska** – CzG, Jw; **pucadło** – Kc]
fot. KrK; *ze zbiorów JIw w Nd*

Rafek – CzG, Fr [**rafac**; **rafka**]; *fot. ISl*; *ze zbiorów IR w NB*

Przeźrodko 2 – w LAMPIE – Kc; *fot. JK*
a – **przeźrodko**

Putnia – ogsp.; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*

Rondel – Fs, Kr, Nd; *fot. JK*; *ze zbiorów JIw w Nd*

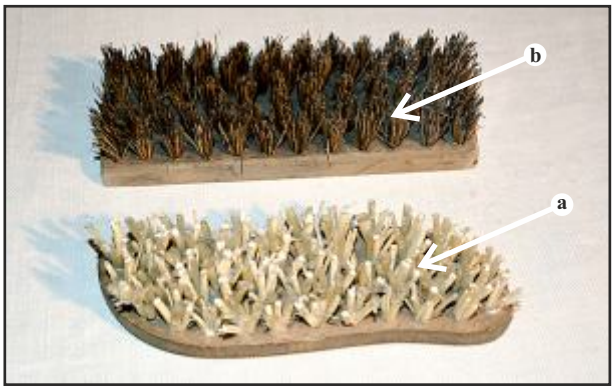
Rajbacka 1 drewniana – ogsp. [**rajbacha** – Jw]
fot. KrK; *ze zbiorów JIw w Nd*

Rajbacka 1 blaszana; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*

Rynecka 2 – Fs, Nd; *fot. MR*

Ryzówka – Fs, Fr, ŁN, Łp, ŁW, Rp, Tr
fot. JK; *ze zbiorów MT-CzG*
a – **ryzówka**
b – **kiefa** – Jw, Nd [**kifa**]

Rom 1 – CzG, Dr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp; *fot. JK*

Pyndzel 1 – ŁN, Rp [**pryndzel**; **pyncel** – CzG; **pyndzlik** – Fs; **scotka** – CzG]
fot. KGł

Sabaśnik – CzG, Dr, Fr, Fs, ŁN, NB [**bradruła** – ŁN; **bradura** – Fs; **brandruła** – CzG, Dr, Kc, Nd; **brantruła** – Kc; **bratruła**; **framuga** – CzG, Jw, Rp; **piecyk** – Fr; **piekarnik** – ŁN; **ruła** – CzG, Jw, Nd; **sabatnica** – Dr; **sabatnik** – Dr, Kr, Nd; **sobaśnik** – Jw]; *fot. KrK*

Ruła 5 – CzG, Dr, Fr, Fs, ŁW, Rp, Tr; *fot. JK*

Rzesótko – Fr, Kr, ŁW, Nd [**przetacek** – ŁW; **resótko** – ŁW; **sitko** – Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp]; *fot. JK*

Saflik; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*

Saflik drewniany – CzG, Fr, Jw, Łp, Nd, Tr [**miśnik** – Fr, Kr, Łp; **siafel** – Fr, Kc, Łp]
fot. JK; *ze zbiorów MT-Ch*

Sagan – Jw; *fot. JK*; *ze zbiorów SPE*

Siber – CzG, Kc, Nd [**siuber** – Dr, Jw, Kr, Rp, Tr; **syber** – Fr; **zatykadło** – Jw; **zotykac** – Fs, Rp]; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*

Saganek 2 – Kc; *fot. MR*

Scyzoryk – Fr, Fs, ŁW, Tr [**cyzorek** – Kr; **cyzoryk** – Łp, Rp; **pynalik** – Tr; **scydzoryk** – Fr, Fs, Nd, Tr; **składancok** – Łp; **składocek** – Fs; **składok** – Fs, Rp, Tr]
fot. JK; *ze zbiorów MT-Koz*

Schody 2 – Nd, Rp [**sójdy** – Nd]; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Jurg*

Siajbicek I – CzG, Jw, ŁN, Łp, ŁW, Tr [**siajbacek** – Jw; **siajbik** – CzG, Jw, Rp; **talarek** – Dr; **talorek** – Fr, Jw, ŁN, ŁW, Nd; **taniorek** – ŁN, NB, Nd, Tr; **taniyr** – Łp, Nd, Rp; **taniyrek** – CzG, ŁW, Rp, Tr]; *fot. ISł*; *ze zbiorów IR w NB*

Skrobac – CzG, Fs, Tr [**skrobacka** – CzG, Fs, Kr, ŁN, Tr; **skrobacny nóz** – Tr; **skrobancok** – Łp; **skroboc** – Dr, Fs, ŁN, Tr]; *fot. KrK*; *ze zbiorów MT-CzG*

Sierpinka – CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**rondelek** – Fr, Nd; **rynecka** – Fr, Fs, Nd]; *fot. MR*

Sierpina – CzG, Dr, Fr, Fs, ŁN, Nd, Tr; *fot. MPetr*

Skrzidło 4 – Kr; *fot. JK*
a – **skrzidło**
b – **śróbka** – Kc [**podkrontka** – Fr, ŁW; **śróba** – ŁW; **ziabka** – Fs, Nd]

Skrzidło 2 – Kc, Tr; *fot. KGl*

Siekoc 3 – Tr; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Ch*

Siwiec – ogsp. [**bieławe** – Dr; **biyławe** – Fr, Fs, Kc, ŁN, ŁW; **biyławy prosek** – Fr, Nd; **farbka** – Kr; **siwe** – CzG; **siwek** – ŁW; **ultramaryn** – Fr; **ultramaryna** – CzG]; *fot. KGł*

Solnicka – ogsp. [**solarka** – NB]
fot. JK; *ze zbiorów PE-ZG*

Sofka – Fr, Fs, Kr, Nd; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-CzG*

Sofa – ogsp. [**siafa** – Kc; **sifoner** – CzG, Fr, Jw, Kc, Nd, Tr; **sifonyr** – Nd]; *fot. KrK*; *ze zbiorów JIw w Nd*

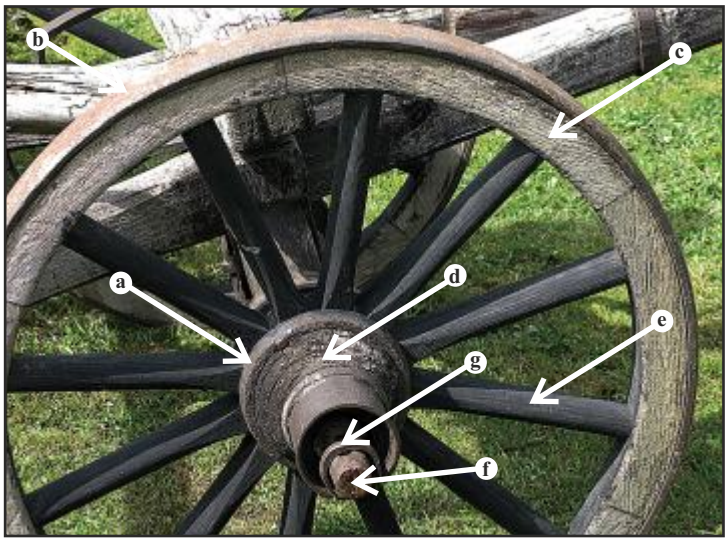

Sowecka – Łp; *fot. MR*

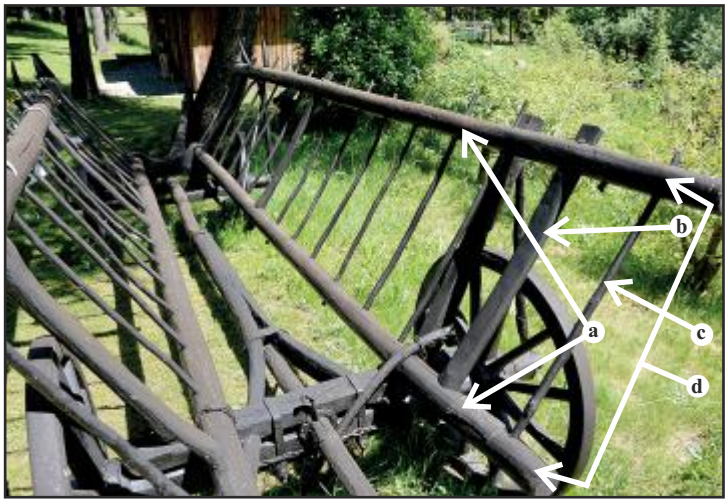

Skrzinia 1 – ogsp.; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Jurg*

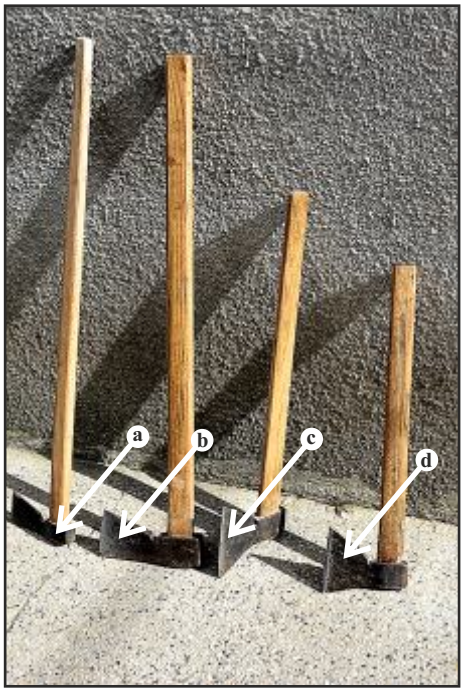
Tablica III. Gospodarstwo rolnec

Cybont – Fr, NB [**bant** – Fr; **obroncka** – Kr; **opas** – Nd; **opasek** – Fs, Tr; **opaska** – CzG, Dr, Fr, Fs, ŁN, Rp, Tr; **pas** – Kc, ŁW; **pasek** – Dr, Łp; **posek** – Kr]; *fot. JK*
a – **cybont**
b – **raf** – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, ŁN, Łp, NB, Nd, Rp, Tr [**obroncka** – Kr, ŁW; **obrync** – Fr; **ryf** – Kc, ŁN, ŁW, Nd; **ryfa** – Fr, Kr]
c – **bahro** – ogsp. [**barho** – CzG, Fr; **barło** – Fr; **zwóno** – Fr]
d – **głowa** – ogsp. [**łeb** – Fr]
e – **sprycha** – ogsp. [**śprycha** – Fr]
f – **kabźla** – CzG, Dr, Fs, Jw, Kr, Rp, Tr [**kabzla** – Fr, Fs; **kapsla** – Kc, ŁW, Nd; **kapśla** – Fr, Jw, ŁN, Łp, ŁW, Nd]
g – **pióro** – Fr, Nd

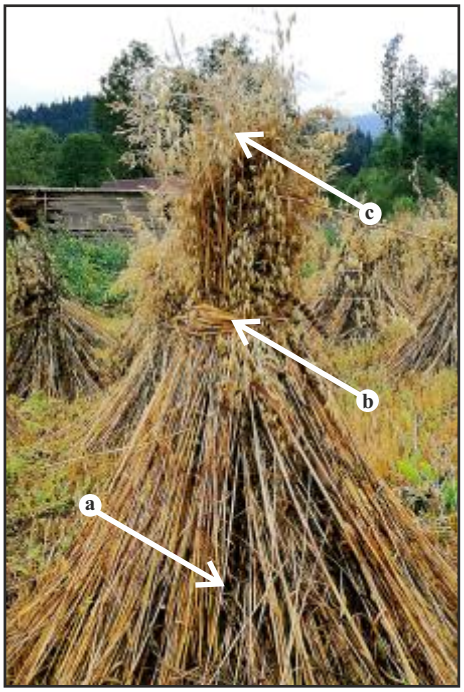

Drong I 1 – CzG, Fr, Fs, Jw, Łp, ŁW, Nd, Tr [**dronzek** – Jw; **palica** – ŁW, Nd]
fot. JK; *ze zbiorów MSidz*
a – **drong**
b – **syda** – Fr, Kc, Nd [**desecka** – Jw; **syba** – CzG, Fr, Rp; **śmigla** – Fr; **ziobro** – Fr]
c – **scebel** – Fr, Nd [**dronzek** – Jw; **patyk** – Fr]
d – **lytra** – ogsp. [**drabina** – Fr, Fs, Kc, Tr; **grabina** – Jw]

Ciupaga – CzG, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**palicka** – Fs; **siykiyrka** – Fr, Fs, Łp, Nd; **wałaska** – Jw, Kc]; *fot. JK*
a – **ciupaga**
b – **rombanica** – Fr, Fs, Łp
c – **cieślica** – ogsp. [**krzesanica** – Fr, Fs, ŁN, Tr]
d – **cieślicka** – Kc

Dupa 2 w STUCHU – CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, Nd, NB, Rp, Tr [**rzitowie** – CzG, Dr, Fr, Jw, Nd, Tr; **spodek** – CzG, Nd]; *fot. AK*
a – **dupa**
b – **powrósełko** – Nd
c – **rzonsa** – CzG, Jw, Kc [**rzonso** – Dr, Fr, Jw, NB, Nd; **rzynsa** – CzG, Nd]

Esiok 2; *fot. AJ*

Esiok 2 – Tr [**es** – ŁW; **papajek** – Fr; **składziok** – Łp]; *fot. JK*

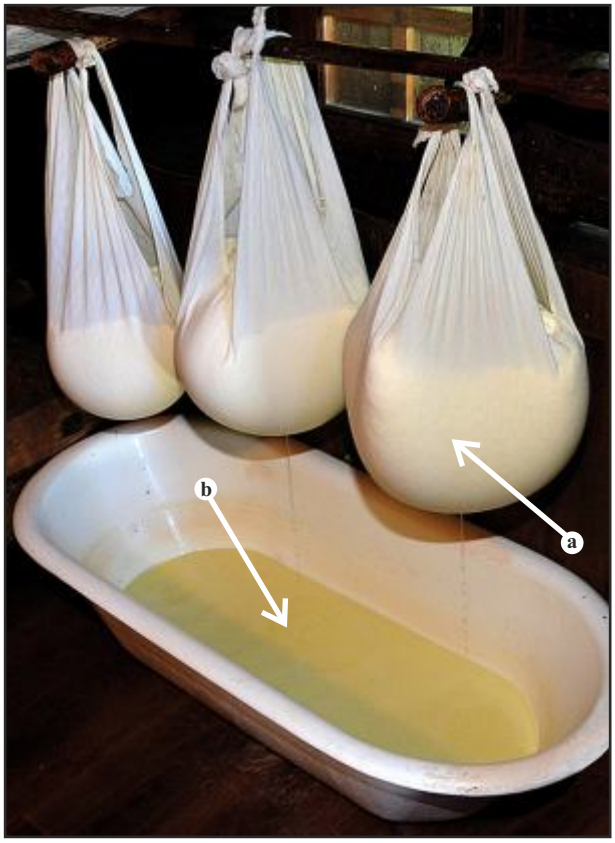
Furyk – CzG, Fr, Fs, Nd, Tr [**furik** – CzG, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr; **furyle** – Nd; **furzik** – CzG, Jw, Kc, Łp, ŁW, Rp; **pur** – Tr; **pura** – Tr; **tacki** – Fs, Nd; **tocka** – Jw, NB; **tocko** – Fr]; *fot. JK*

Istyk 2 – Fr, Kc, ŁN, Nd [**ośnik** – ŁN; **seler**; **sieler** – CzG; **styk** – CzG] *fot. KrK*

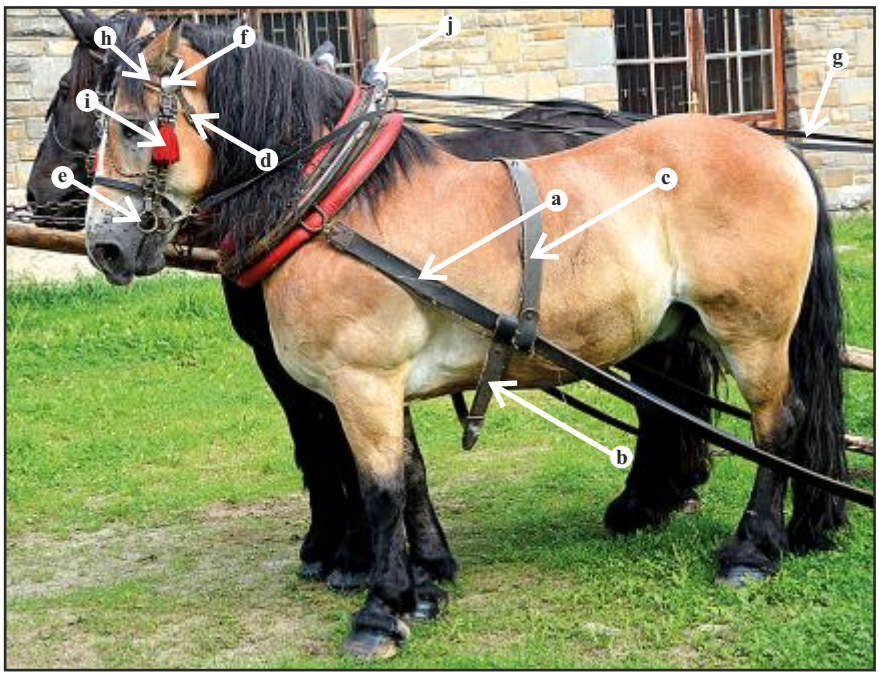
Łapa 6; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*

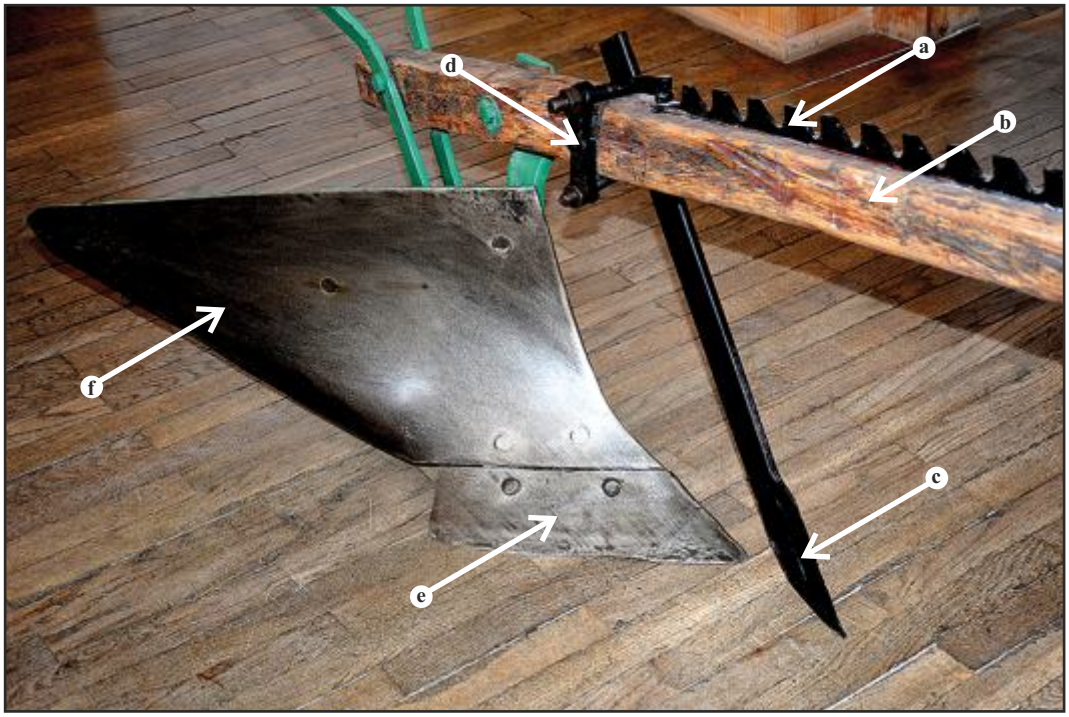
Grudzianka – Fs, Jw, ŁN, Łp, Rp, Tr [**grudzionka** – Jw, ŁW; **płafciorka** – Nd; **sata** – Jw, Tr]; *fot. JK*
a – **grudzianka**
b – **kapołka** – ŁN [**kapka** – ŁN]

Konewka 2 – Nd [**polywacka** – CzG]
fot. KrK; *ze zbiorów SPE*

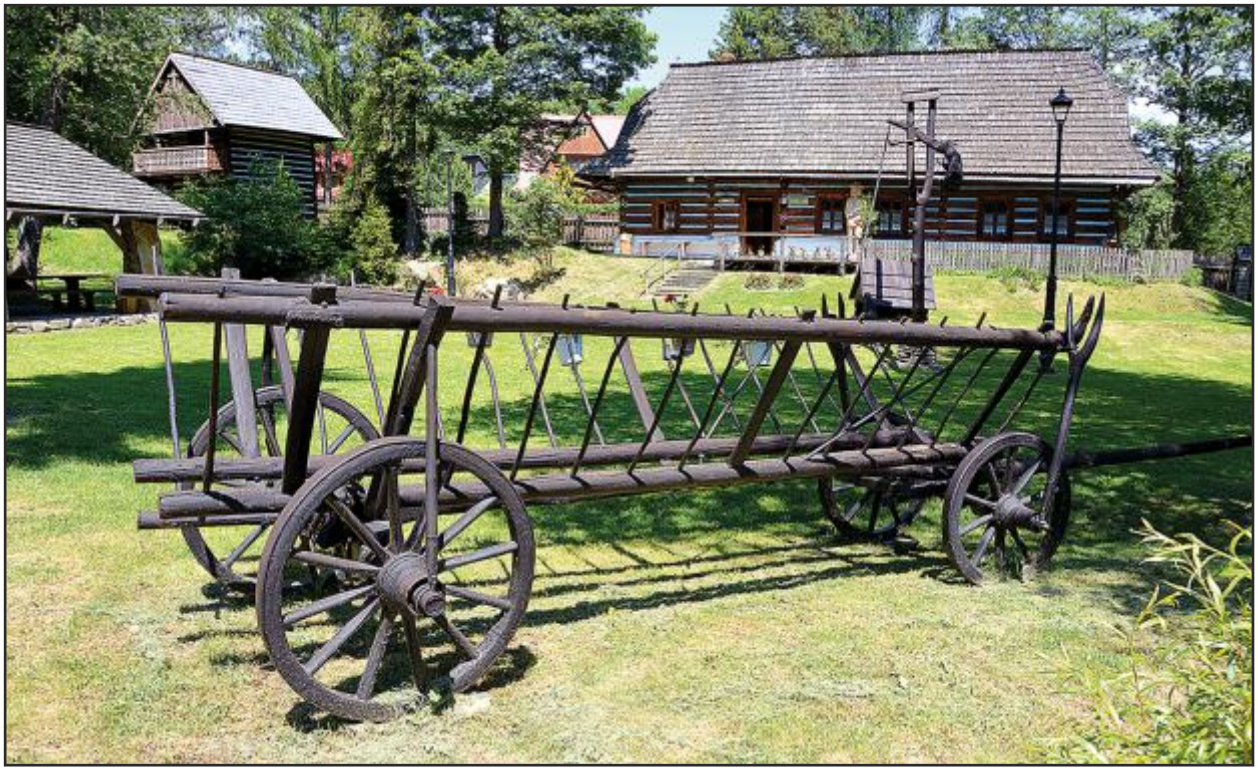
Groty 2 – CzG, Łp, NB, Rp [**groty końskie** – Nd; **rzond** – Fr; **sersan** – ŁW; **syrson** – Tr; **uprzong** – Dr; **uprzonz** – Rp]; *fot. JK*
a – **pas** – Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Tr [**pobocek** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Rp; **pobocnik** – Łp]
b – **podbrzusyna** – ogsp. [**podbrzuśnica** – Nd; **podbrzuśnik** – CzG, Łp; **podpinka** – Fr, Kc]
c – **wiyrsyń** – Fr [**grzbietowy pas** – ŁW; **obloder** – CzG; **pas** – Fr; **wiyrchni pos** – Kc]
d – **podsyjnik** – Fr
e – **zubadła** – Fr, Nd [**wyndzidła** – CzG, Fr, Łp, Nd, Rp; **wyndzidło** – Dr; **zobadła** – CzG, Fr; **zubadle** – Dr; **zubadło** – Fs]
f – **lusterko** – CzG
g – **lyce** – ogsp.
h – **nocółek** – Fr
i – **kistka** – Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Tr
j – **kapa** – Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp

Grzebiyń 2 – Fr [**piyłka** – Kr; **zymbówka** – ŁW]; *fot. JK*; *ze zbiorów IT w Sułkowicach*
a – **grzebiyń**
b – **grzondziyl** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, Rp [**gronzel** – Fr, ŁN, NB; **gronziel** – Nd; **gronziyl** – Fr, ŁN; **gróndziel** – CzG; **grónzel** – CzG, Fr, Kr, ŁN, Nd, Tr; – **grzonziel** – Nd; **grzónziyl** – Fr, ŁN, Nd]
c – **trzósło** – ogsp. [**ciosło** – Jw]
d – **skrynt I 2** – Tr
e – **lymiys** – ogsp. [**lymies** – Fr; **nakłod** – ŁN, Nd; **nałózka** – CzG, Jw; **nokłod** – Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr; **nokłodka** – Dr, Fr, Jw, Kr, NB, Nd, Tr; **nołózka** – CzG, Rp]
f – **odwalnica** – Fr, Tr [**blacha** – ogsp.; **deska** – Fr; **istyk** – Kr, Łp; **odkładnica** – Fr, Fs, Nd, Rp, Tr]

Loda 2 – Fr, Kc, Kr, ŁN, Łp, Rp, Tr [**łoda** – Fs, ŁN, ŁW, Nd; **skrzinia rezacko** – Fr]
fot. JK; *ze zbiorów MT-Jurg*

Lytrzok – CzG, Dr, Fr, Jw, ŁN, Nd, Rp [**drabincok** – Fr, Kc; **drabiniok** – Fr, Kc, ŁW; **drabińcok** – Fr, Kc; **grabincok**; **lyscok** – Łp; **lytrzany wóz** – Jw; **siynniok** – Fr]; *fot. JK*; *ze zbiorów MSidz*

Klyscyna – Fr [**kula** – CzG, Fr, Fs, ŁW, Tr; **róg** – Fr, Nd]; *fot. JK*
a – **klyscyna**
b – **podkłod** – ogsp. [**podkładzina** – Dr, Kc, Kr; **poduska** – Fr, Nd]
c – **skoblica** – Łp, Rp [**hantaba** – Fs; **klamra** – Nd; **skobel** – Kr; **skóbel** – Kr; **skublica** – ŁN, Nd; **ucho** – Kr]

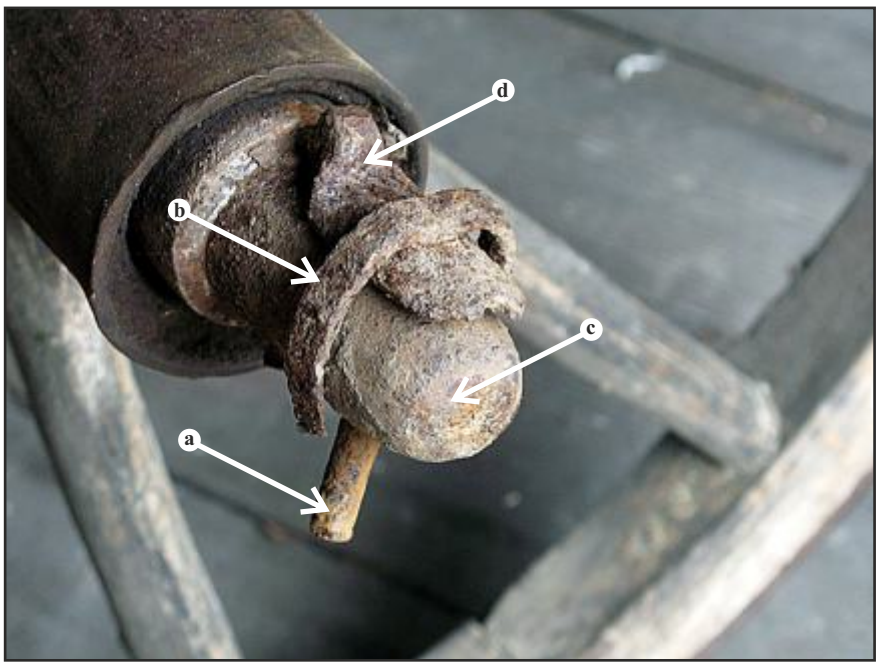
Grostuch – CzG, Fr, Fs, Jw, ŁN, Łp, Nd, Rp [**grościuch** – CzG, Jw; **pojedzinka** – NB]; *fot. JK*

Łapa 6 – CzG [**rak** – Fr]; *fot. GP*

Kurek – Fr [**siernik** – Jw]; *fot. JK*
a – **kurek**
b – **wić** – Fr, Fs, Nd [**krepina** – Jw, Tr]

Lonik 1 – Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, NB, Nd, Tr [**blaskolonik** – Nd; **lonikoblaska** – Nd; **rak** – Kr; **ziabka** – Fs, ŁN, Nd]; *fot. JK*
a – **lonik**
b – **pióro**
c – **kabźla**
d – **kapturka** – Fr [**kapcurka** – Dr; **kapsturka** – ŁW; **kapturek** – Fr, Tr; **kapurka** – CzG, Jw, Nd]

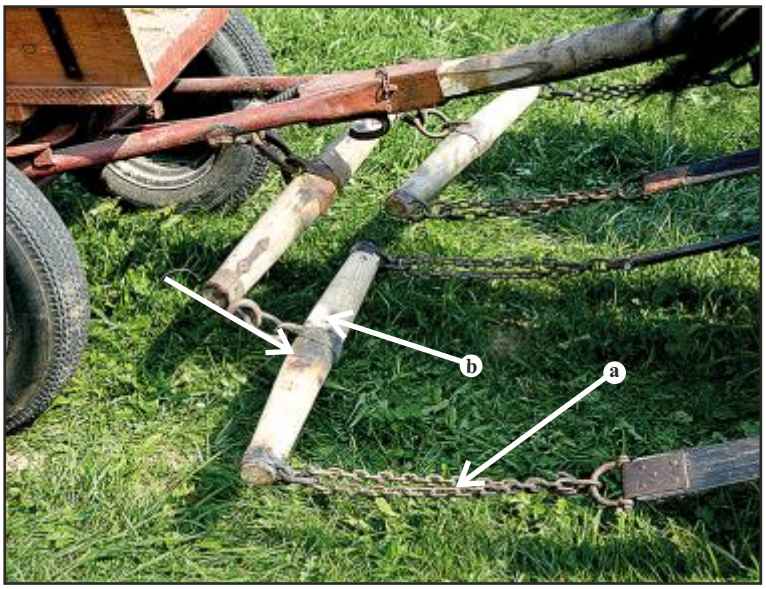
Maska 2 – Tr [**sitko** – Nd]; *fot. JK*

Nadstawka – ŁN [**miodnia** – Kc; **piyntro** – Kc]; *fot. JK*

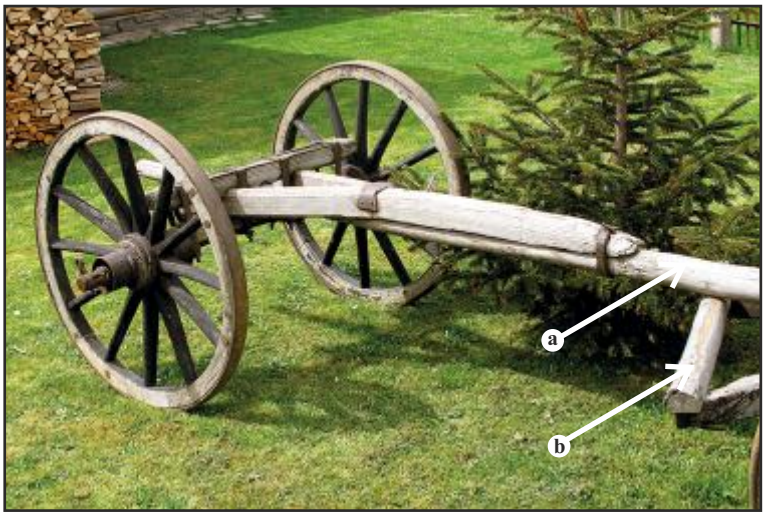
Okrowek – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr [**fałatek** – Kc; **sadzorka** – Kr, Tr; **skrowek** – Kc; **sodzorka** – Nd, Tr]; *fot. JK*

Nokóniec – NB [**górcik** – Nd; **kóńcówka** – CzG, Łp, Rp; **postronek** – ogsp.] *fot. KGł*
a – **nokóniec**
b – **orcyk** – ogsp. [**barco** – Fr; **horcyk** – Fr; **worcyk** – Kc, Tr]

Papiyrówka II – Kc, Nd; *fot. JK*

Ozwora – CzG, Dr, Fr, Jw, Kr, Łp, ŁW, Rp, Tr [**rozwora** – Fr; **swora** – Fr, Fs, Kc, ŁN, Nd]; *fot. JK*
a – **ozwora**
b – **podyjma** – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**podyma** – Dr, Fr, Jw, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr]

Oboruwac – Fr, Kc, Nd [**płuzek** – CzG, Fr, Łp, ŁW, Kr]
fot. JK; *ze zbiorów MT-CzG*

Paka 2 – Kc; *fot. KrK*

Pajonk 3 – Fr; *fot. JK*

Obłonk 1 – Fr [**prynt** – Kc]; *fot. JK*

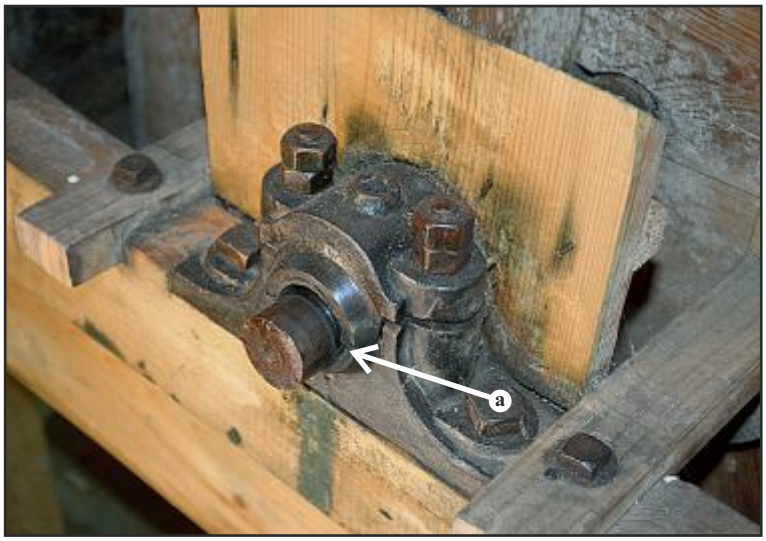
Parnik 2 – Fr, Kc, Nd; *fot. KrK*

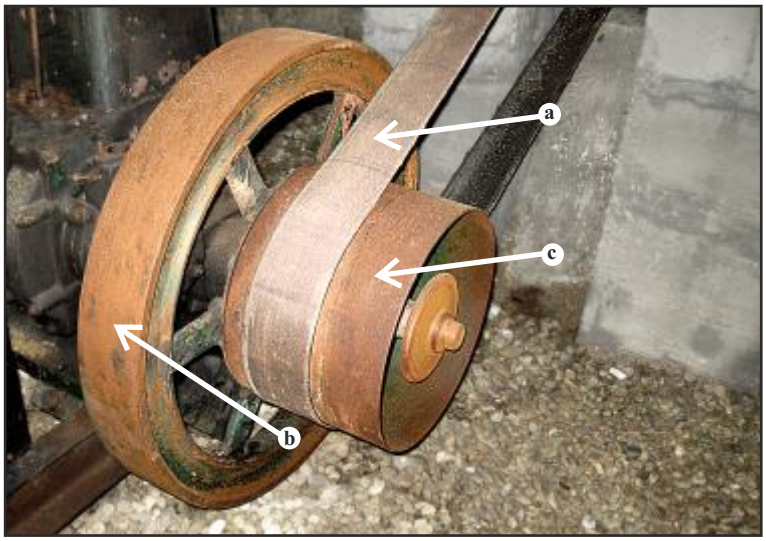
Parnik 1 – Fr, Kc [**parak** – Nd]; *fot. JK*

Ozpinka 2 – CzG, Dr [**hozpinka** – Jw; **ozponka** – Fr; **rozpinka** – Fr, Fs, Nd]
fot. KGł

Panewka 1 – NB; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*
a – **panewka**

Pas 2 – CzG; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*
a – **pas**
b – **koło zamachowe** – Jw
c – **siajba** – Fr, Kr, Nd

Palica 1 [**polica** – Fr] – ogsp.
fot. KGł

Pastuch II – Dr, Fr, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Rp [**pastyrz** – Kr]; *fot. JK*

Pastyrka 4 – ŁN, Tr; *fot. JK*

Pasieka 2 – Fr; *fot. MW*

Paść 2 – Jw; *fot. KrK*; *ze zbiorów ME w Krakowie*

Paśnik – Rp; *fot. MW*

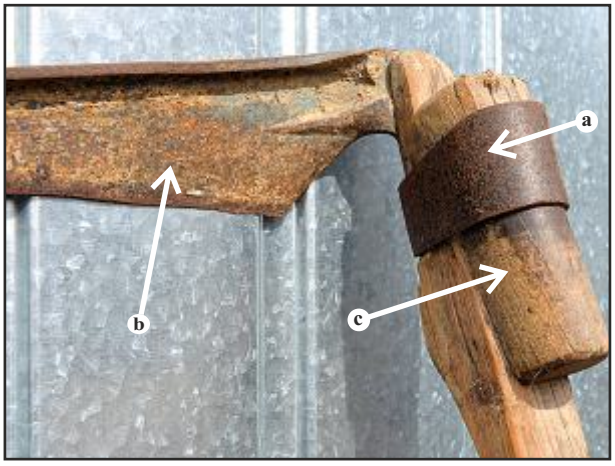
Pedał I – Fs, ŁW [**pedało** – Fr; **pedoł** – Jw]; *fot. JK*
a – **pedał**
b – **płosc** – Fr
c – **rafka** – Fr
d – **sprycha** – ogsp. [**śprycha** – Fr]

Piesek 2 – CzG, Fr, Tr [**capek** – Nd; **hesiek** – Fr; **kacka** – Fr; **kohutek** – Nd] *fot. KGł*
a – **piesek**
b – **hartazel** – CzG, Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Rp, Tr [**artazel** – CzG, Rp; **hartaziel** – Nd; **hartazyl** – Fr; **starzel** – Fr]

Pazdur 4 – Fr, ŁN, Tr [**kapa** – Fs]; *fot. JK*

Piestrzyń – CzG, Kr [**pierściyń** – Fr, Kr, ŁW, Nd, Rp]; *fot. JK*
a – **piestrzyń**
b – **piyntka** – Fr, Nd, Rp [**bródka** – Rp]
c – **klin** – ogsp. [**klinek** – Jw]

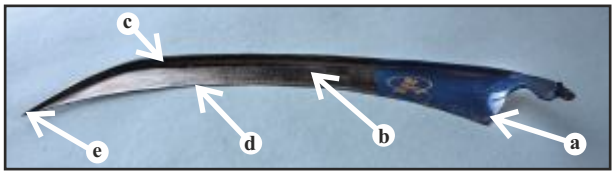
Plaska – Kc; *fot. JK*
a – **plaska**
b – **scebel 1** – ogsp. [**dronzek** – Fr, Kc]

Pióro 5 – Fr, Nd; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Ch*

Podkormiacka – Kc; *fot. JK*

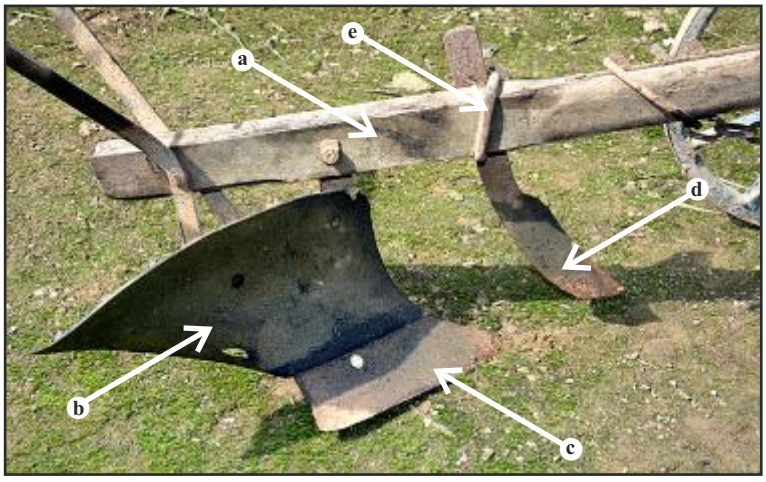
Piyntka 2 – Fr, Nd, Rp [**bródka** – Rp]; *fot. JK*
a – **piyntka**
b – **płótno** – ogsp.
c – **prynt** – CzG, Fr, Rp [**pierściyń** – Kc; **rant** – Kc; **rym** – ŁW]
d – **klep** – Kc, ŁW
e – **kóniec** – Dr, Łp, ŁW, Rp

Piyła motorowo – Jw, Kc; *fot. KrK*

Platforma – CzG, Fr, Kc, ŁN, Nd [**blatforma** – Kr, ŁW, Nd; **blatfornia** – Nd] *fot. AJ*

Pług 1 – ogsp.; *fot. JK*
a – **grzondziyl** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, Rp [**gronzel** – Fr, ŁN, NB; **gronziel** – Nd; **gronziyl** – Fr, ŁN; **gróndziel** – CzG; **grónzel** – CzG, Fr, Kr, ŁN, Nd, Tr; – **grzonziel** – Nd; **grzónziyl** – Fr, ŁN, Nd]
b – **odwalnica** – Fr, Tr [**blacha** – ogsp.; **deska** – Fr; **istyk** – Kr, Łp; **odkładnica** – Fr, Fs, Nd, Rp, Tr]
c – **lymiys** – ogsp. [**lymies** – Fr; **nakłod** – ŁN, Nd; **nałózka** – CzG, Jw; **nokłod** – Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr; **nokłodka** – Dr, Fr, Jw, Kr, NB, Nd, Tr; **nołózka** – CzG, Rp]
d – **trzósło** – ogsp. [**ciosło** – Jw]
e – **skrynt** – Tr

Piyła 1 – ogsp.; *fot. JK*

Plojster 1 – Fr, Fs, Kc, Łp, ŁW [**plajster** – Fs, Kc, Łp, Nd; **plajstyr** – Łp; **plaster** – Kc; **plojstyr** – Fr, Fs, ŁW; **ploster** – Fr, Rp]; *fot. MW*

Pniok I 4; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*

Pług 1; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Ch*
a – **słupica** – ogsp. [**głowa** – Fr]
b – **płuz** – ogsp. [**płoz** – Fs, ŁN; **płuznica** – Jw; **płuźnica** – Jw; **spłuz** – Jw]

Pług dwustronny – Kr; *fot. JK*

Pniok I 4 – Jw, Kr, ŁN, Łp, Nd, Tr [**piyń** – Fs, Tr]; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*

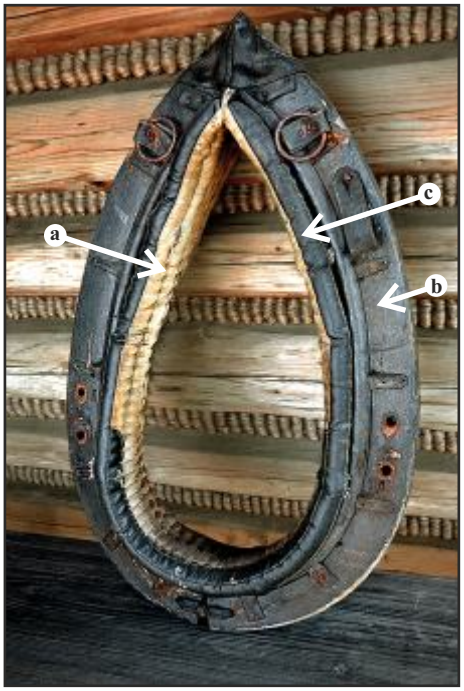
Pniok I 4 wnętrze; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*

Pług koleśny – Fr; *fot. JK*

Pióro 7 – Kc; *fot. KrK*

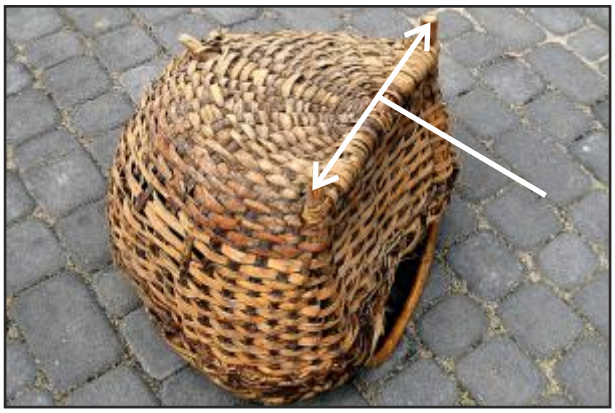
Podkłod – ogsp. [**podkładzina** – Dr, Kc, Kr; **poduska** – Fr, Nd]; *fot. JK*
a – **podkłod**
b – **klyscyna** – Fr [**kula** – CzG, Fr, Fs, ŁW, Tr; **róg** – Fr, Nd]
c – **kiska** – CzG

Płot stachecany – Kr; *fot. JK*

Płot zyrdziany – Kc; *fot. AJ*

Ozparztek 3 – Tr; *fot. KrK*

Podkowa 1 – kucie podkowy; *fot. JK*

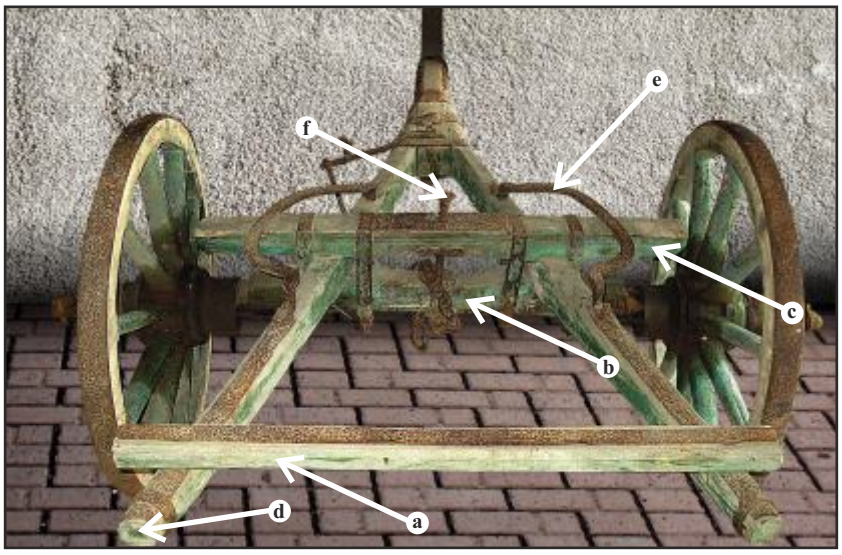
Pług 1 dawny; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Jurg*
a – **noga** – ŁN [**roncka** – Nd]
b – **ozparztek** – ŁW, Nd [**ozpiyrac** – ŁN; **podpórka** – Kc; **pryncik** – Tr; **prynt** – CzG, Łp, Rp; **rozparztek** – Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Nd; **rozpaśtek** – Dr; **rozpinka** – Fs, Tr; **rozpiyrac** – ŁN; **śtyca** – Fr; **zatrzimac** – ŁN]

Podpiyrac – Fs; *fot. KrK*

Podkowiorka – Dr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Tr; *fot. JK*

Podyjma – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**podyma** – Dr, Fr, Jw, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr]
fot. JK; *ze zbiorów PE-ZG*
a – **podyjma**
b – **obsod** – Łp, Nd, Tr [**abstok** – Nd; **abśtok** – Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Nd]
c – **solo** – CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**nasod** – ŁW; **nosod** – Fr; **sola** – Fs, Jw, Kc, ŁN, Nd, Rp, Tr]
d – **śnica** – Fr
e – **skrynt** – Dr, Fr, Fs, ŁN, ŁW, Nd, Tr [**bont** – ŁW; **cupant** – Nd; **kierówka** – Fr; **klamra** – Kc; **krong** – Jw; **krynga** – CzG, Jw; **kryngla** – Łp; **ucho** – Nd]
f – **sierdziyń** – Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Nd, Tr [**sierdzin** – Nd; **sierdzyń** – Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd, Tr; **siernik** – CzG, Jw, Łp, Rp; **siyrdziyń** – ŁW, Tr]

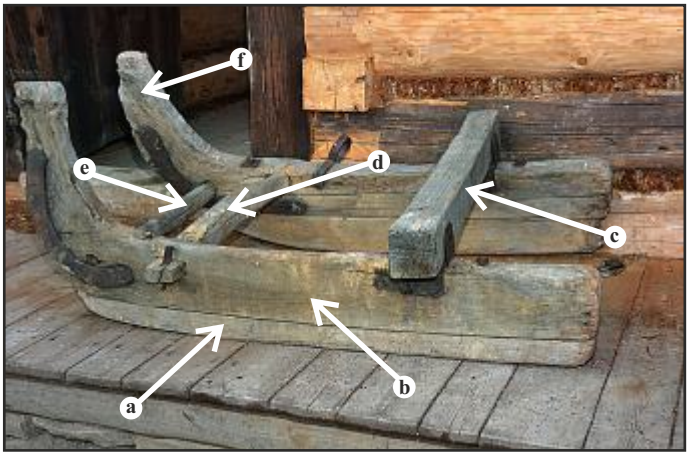
Podstawek 3 – Fr [**nodstawek** – Tr; **podstowek** – Fr, Tr]
fot. MW

Podkurzac – Kc [**dymnik** – Rp; **fukadło** – Fr, Fs; **kurzidło** – ŁN; **miech** – Kc, ŁN; **miechek** – ŁN; **miesek** – Nd, Rp, Tr; **podkurzacka** – Rp]; *fot. KrK*; *ze zbiorów IT w Sułkowicach*

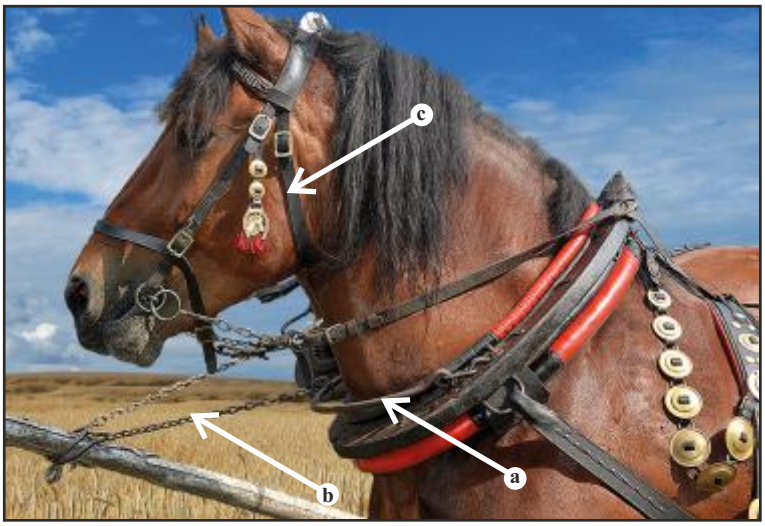
Podkucie – Fs, Jw, Nd; *fot. JK*

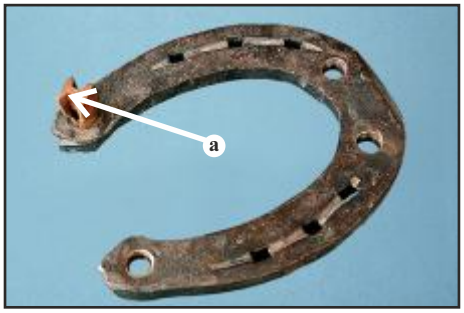

Podłata 1 – Nd; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*
a – **podłata**
b – **gnatka** – CzG, Fr, ŁW, Rp, Tr [**gnotka** – Nd]
c – **nosod** – CzG, Kc, Kr, ŁN, Rp, Tr [**gnot** – Fr, Fs, Kc, Nd]
d – **śmigla** – Fr, Jw, Łp, ŁW
e – **wołek** – CzG, Fr, Kc, ŁN, Łp, Rp, Tr
f – **nos** – Łp, Nd

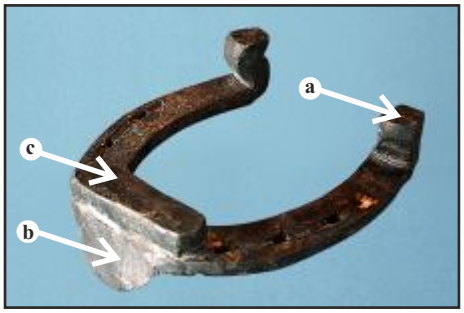

Podkulka – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kr, ŁW, Nd, Rp, Tr [**podkulek** – CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN, Nd, Rp, Tr]; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*
a – **podkulka**
b – **półkosek** – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr

Podkowa 1; *fot. JK*
a – **gryf 1** – Fr, Jw, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr [**hacel** – Fr; **stolnia** – ŁW; **śróba** – Rp; **stolc** – Kc; **ślolnia** – Kc]

Podkowa 1 – ogsp.; *fot. JK*
a – **nowarek** – Dr, Rp, Tr [**hok** – Fr, Fs, ŁN, ŁW, Nd; **nawarek** – ŁW; **nowarka** – Łp, Rp]
b – **pazdur** – Fr, ŁN, Tr [**kapa** – Fs]
c – **gryf 2** – Fr, Fs, ŁW

Podpierśnik 1 – Dr, Fr, Kc, ŁN, Łp, Nd, Tr [**nopierśnik** – Fr; **podpierznik** – Dr, Fr, Fs, Nd, Tr; **podpiyrśnik** – ŁN, Nd]; *fot. JK*
a – **podpierśnik**
b – **hartazel** – CzG, Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Rp, Tr [**artazel** – CzG, Rp; **hartaziel** – Nd; **hartazyl** – Fr; **starzel** – Fr]
c – **podsyjnik** – Fr

Podogónica – CzG, Kc [**podogóniec** – Fr, ŁW]; *fot. JK*

Pomiedznik – Nd; *fot. EŁuk*

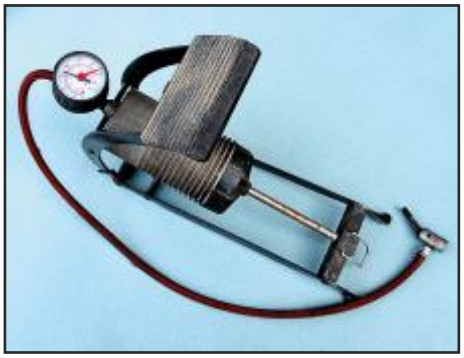
Posodek 1 – CzG, Jw, Rp [**ograbek** – Tr; **posodka** – Rp; **postatka** – Dr, NB; **równatka** – Cz; **równotka** – CzG, Jw; **ugrabka** – CzG]; *fot. KrK*

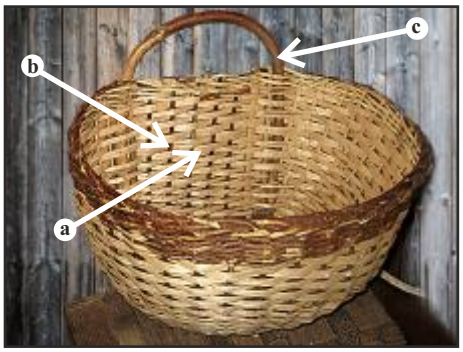
Pompka do roweru – Nd; *fot. JK*

Pompa 1 – CzG, Dr, Jw, Kr, ŁW, Tr; *fot. JK*

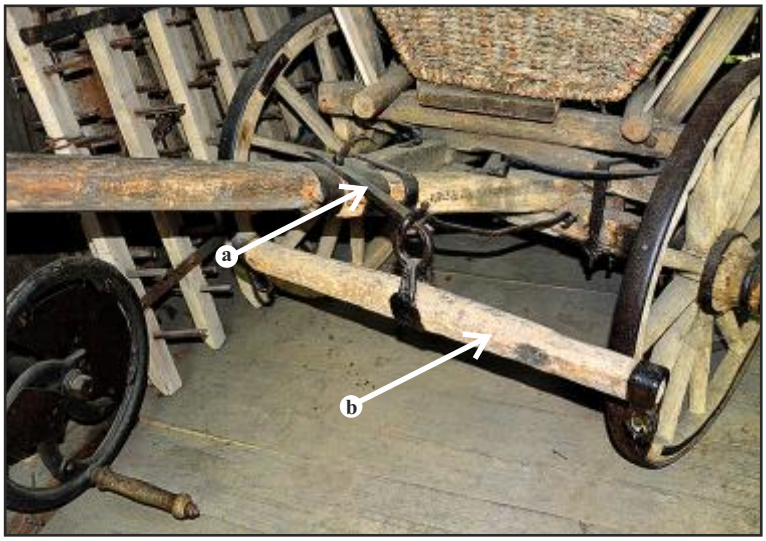
Pompka do samochodu – Nd, *fot. JK*

Poroba 2 – Tr [**wontek** – Tr]; *fot. JK*
a – **poroba**
b – **postawa** – Fr [**staw** – Tr; **ziobro** – Fr, Fs]
c – **obłonk** – CzG

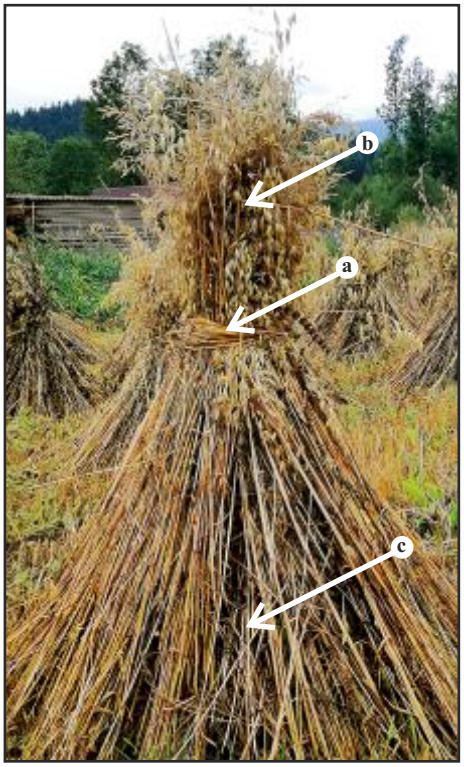
Powóz – Fs [**brycka** – Kc, Kr, Łp, ŁW, Nd, Rp; **bryka** – Łp]; *fot. JK*

Półwoga – Fr, Fs, Tr [**półwozka** – Fr, Fs, Nd, Tr; **wanogiel** – Dr]
fot. JK; *ze zbiorów MT-CzG*
a – **półwoga**
b – **orcyk**

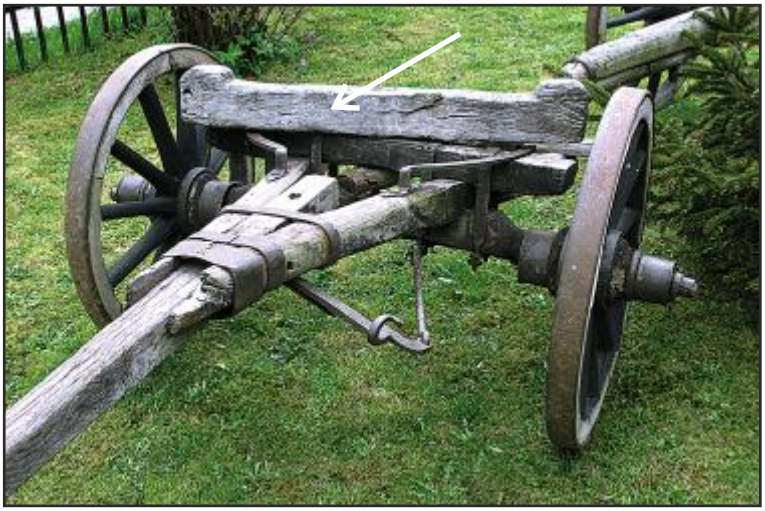
Półwozie – Dr, Kc, Łp; *fot. JK*

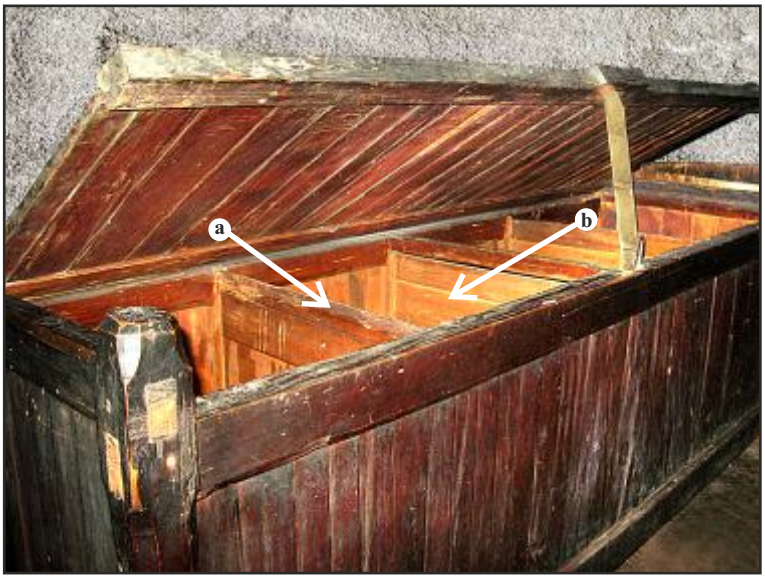
Powróselko – Nd; *fot. AK*
a – **powróselko**
b – **rzonsa** – CzG, Jw, Kc [**rzonso** – Dr, Fr, Jw, NB, Nd; **rzynsa** – CzG, Nd]
c – **dupa** – CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, Nd, NB, Rp, Tr [**rzitowie** – CzG, Dr, Fr, Jw, Nd, Tr; **spodek** – CzG, Nd]

Powrósło 2 – Fs, Kc; *fot. KrK*

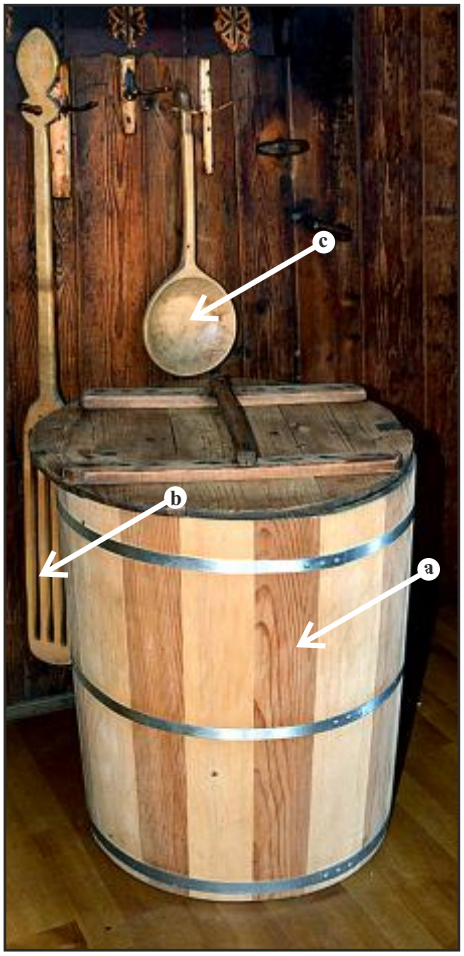
Próg 4 – Kc; *fot. JK*

Przegroda 1 – Fr, Fs, Kc, Łp, Nd, Tr; *fot. JK*; *ze zbiorów ME w Krakowie*
a – **przegroda 1** – Fr, Fs, Kc, Łp, Nd, Tr
b – **przegroda 2** – Kc

Prziłoz 1 – Nd; *fot. JK*

Puciyra 1 – CzG, Fr, Jw, ŁN, Rp [**putera** – CzG; **putyra** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, Nd, Tr]; *fot. JK*
a – **puciyra**
b – **ferula** – CzG, Kc, ŁN, Rp
c – **cyrpacka** – CzG, Fs, Jw, Tr

Pynto – Dr, Fr, Kr, Łp, Rp, Tr
fot. JK; *ze zbiorów MuzPodh*

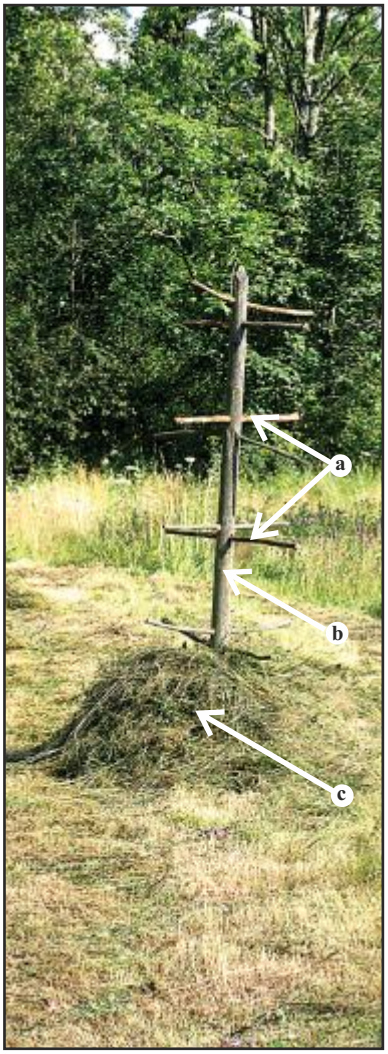
Przetak 1 – Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Tr; *fot. JK*

Przekładnia – ŁW; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*

Przewracarka – widłowa – Fr, Nd [**obracarka** – Tr]
fot. JK

Rogoc II – Fs; *fot. JK*
a – **rogoc**
b – **ostrewka** – ogsp. [**kulik** – CzG, Jw, Łp, Rp; **tyka** – Tr]
c – **posodek 1**

Przewracarka pasowo – Nd
fot. JK

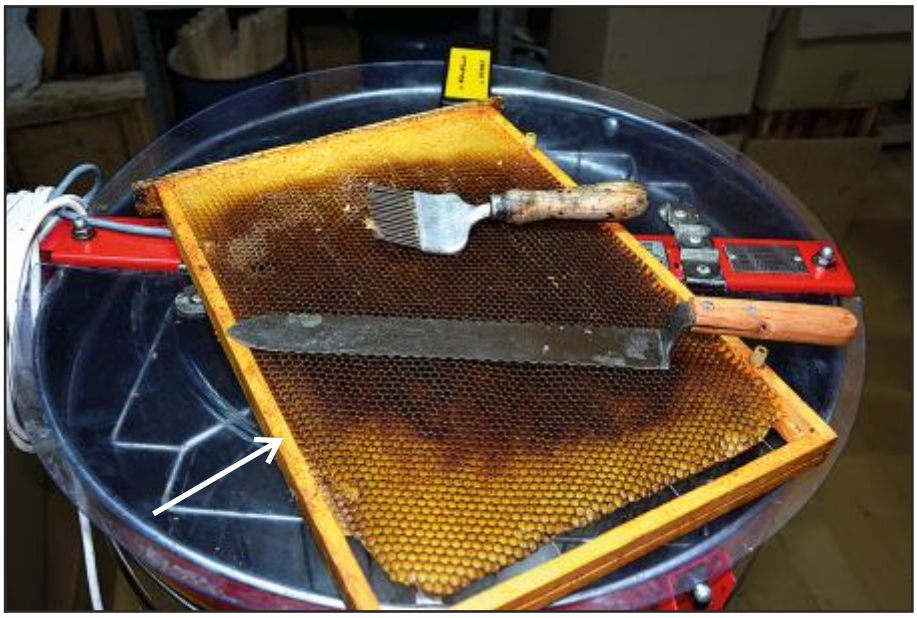
Przycepka – Jw, Rp; *fot. JK*

Radło – Fr, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**radel** – Nd]
fot. JK
a – **sprynzyna** – ŁW, Nd [**motycka** – Fs; **radlica** – Nd]

Rafiok – Łp; *fot. KGł*

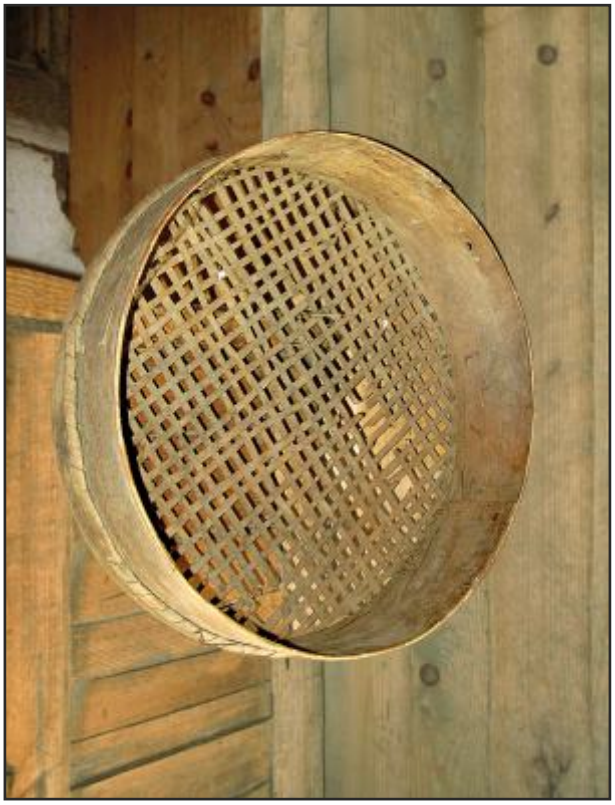
Ramko – CzG, Fs, Jw, Kc, ŁN, ŁW [**ramek** – Fr; **ramo** – Fs, Nd, Tr; **romik** – Kr]; *fot. JK*

Reciazka 2 – Fr; *fot. JK*
a – **reciazka**
b – **rychlina** – Fr, Jw [**rochlina** – ŁW]

Rajtok – Fr; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Ch*

Recica 1 – ogsp. [**rzecica** – Fs, Jw, Łp, Rp]
fot. KrK; *ze zbiorów MSidz*

Rogula – CzG, Dr, Kc, Łp, Rp; *fot. JK*

Rajśpla 1 – CzG, Fr, Fs, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp [**rajspel** – Jw; **raśpel** – Jw, Łp; **raśpla** – CzG, Dr, Fr, Fs, Tr]; *fot. JK*

Rojownica – Kc; *fot. MW*

Roncka 3 – Nd; *fot. JK*

Rombanica 1 – ogsp.; *fot. KrK*
a – **rombanica**
b – **cieślicka** – Kc

Rotacyjno – Fr; *fot. KrK*

Rygiel 1 – Kc [**regiel** – Łp]; *fot. JK*

Rozrzutnik – Dr, Fr, Kc, Kr, NB; *fot. JK*

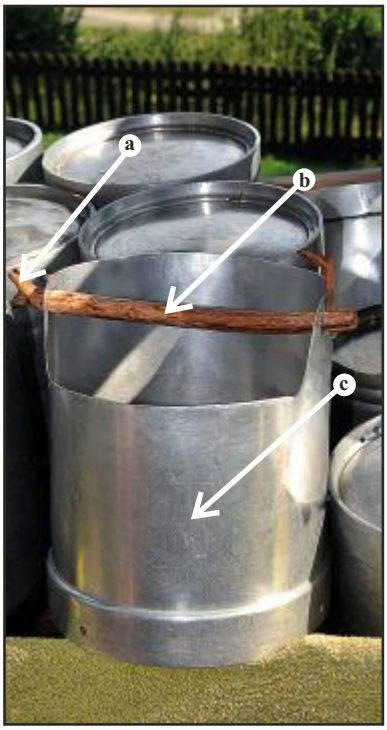
Rysor – Łp; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Jurg*

Sadzarka – Fr; *fot. KrK*

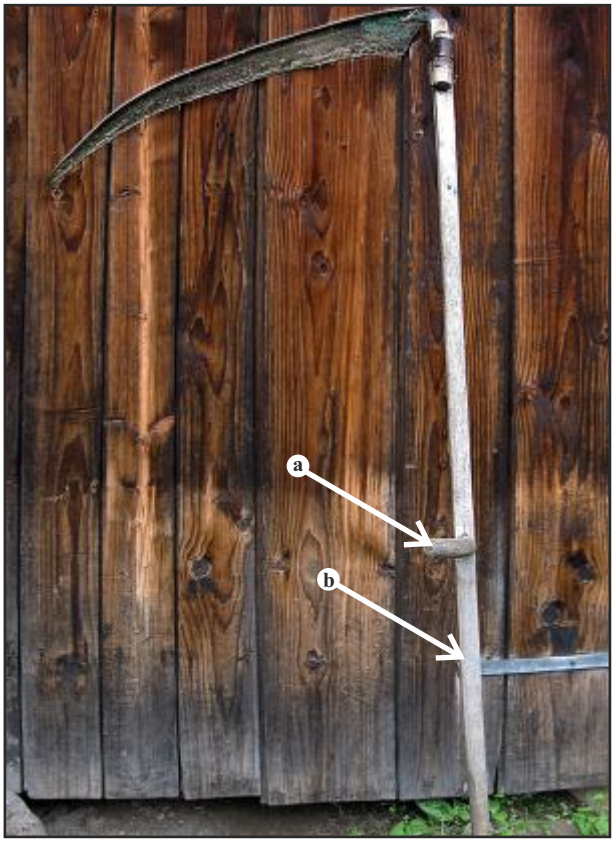
Ryna 4 – Jw
fot. KrK; *ze zbiorów MSidz*

Rozek 3 – Jw; *fot. JK*
a – **rozek**
b – **skowerek** – Łp
c – **gieleta** z blachy nierdzewnej – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr [**gieletka** – CzG, ŁN; **gielyta** – CzG, Jw, ŁN; **giyleta** – Rp]

Sałas 1 – Fr, Kc, Nd, Rp, Tr [**bacówka** – CzG, Kc, Kr, Nd, Tr; **buda** – Jw; **koliba** – Fr, Jw; **kolyba** – CzG, Fs, Jw, Kc, ŁN, ŁW, NB, Nd; **siałaś** – Kc]; *fot. KrK*

Roncka 1 – Kc, Kr; *fot. JK*
a – **roncka**
b – **kosisko** – ogsp

Samozbiyrok – Rp [**samozbiórka** – ŁW; **samozbiyrajonco** – Fr, Fs, Kc, Kr, Tr]
fot. JK

Sak – Fr, Jw, ŁN, Nd
fot. JK; *ze zbiorów ME w Krakowie*

Safarnia – CzG [**kasta** – Dr, Fr, Nd; **safarnio** – Fr, Nd]; *fot. JK*

Scebel 1 – ogsp. [**dronzek** – Fr, Kc]
fot. JK; *ze zbiorów MT-CzG*

Scebel 2 – Fr, Nd [**dronzek** – Jw; **patyk** – Fr]; *fot. JK*; *ze zbiorów MSidz*
a – **scebel**
b – **śmigla** – Fr
c – **drong**
d – **zotylnik** – Fr, Fs, Nd, Tr

Siedok – Fr, Rp [**siedzysko** – Jw]; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*

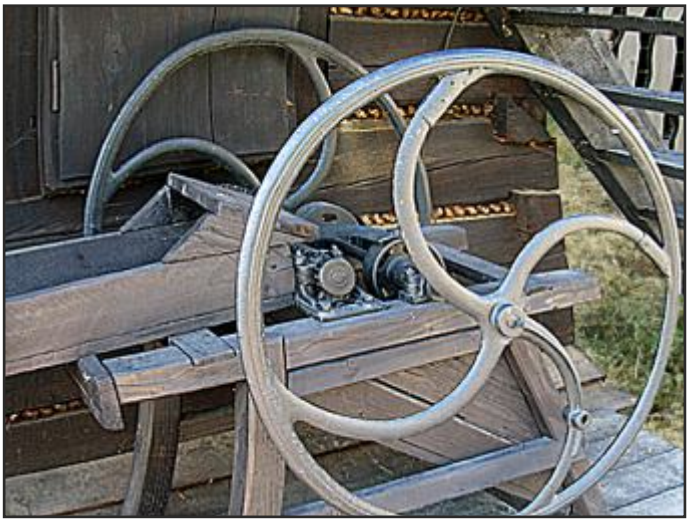
Siedlacka – Dr, Fr, Kc, ŁN, Nd, Tr [**siodlacka** – Fr, Tr; **siodłacka** – Fr; **wiejacka** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Rp, Tr]; *fot. JK*

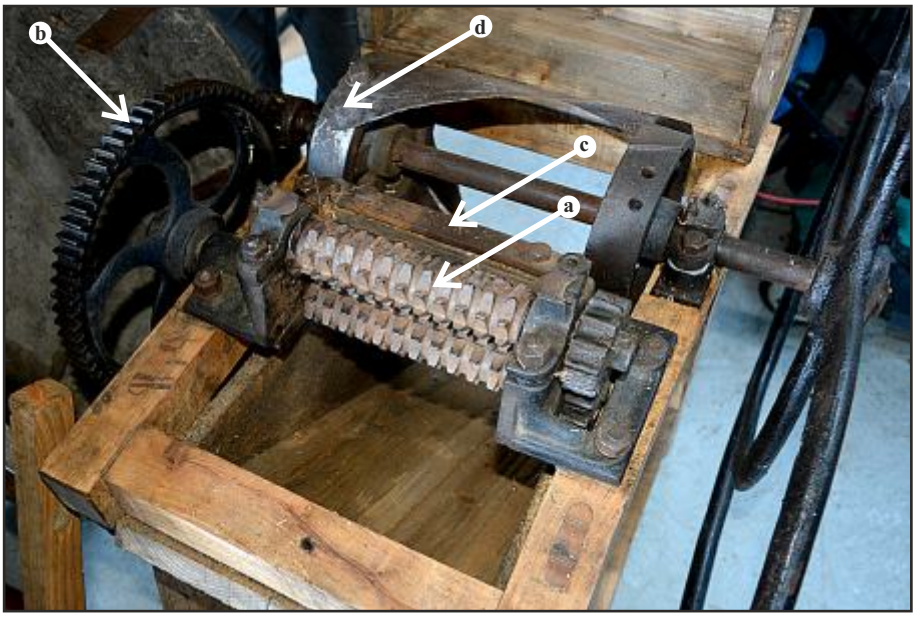
Scyt 3 – Fr; *fot. JK*
a – **scyt**
b – **sponga** – Dr, Fs, Kc, ŁN, Nd, Rp, Tr [dusa – Fs, Tr]

Siajba – Fr, Kr, Nd; *fot. JK*

Sieckarnia – CzG, Fr, Kc, Kr, Nd [**sieckarka** – Łp; **sieckarnio** – Dr, Fr, Fs, Jw, ŁN, Łp, Tr]; *fot. JK*

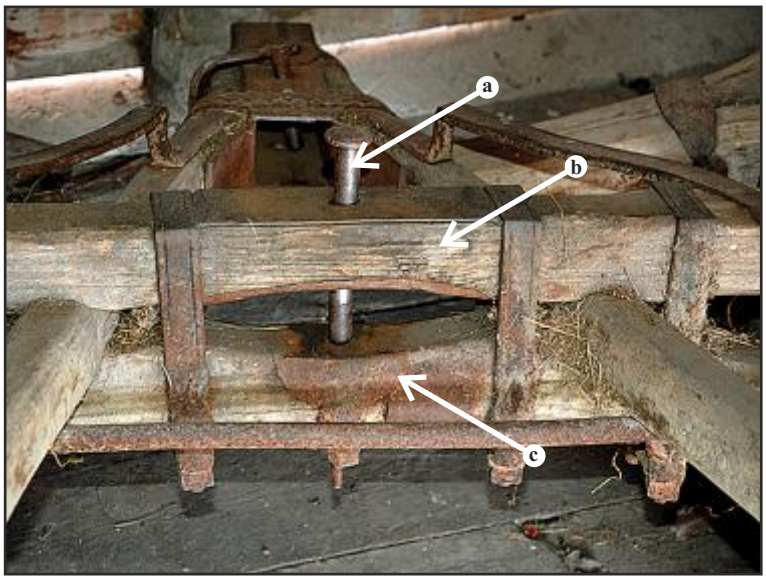
Sieckarnia – CzG, Fr, Kc, Kr, Nd [**sieckarka** – Łp; **sieckarnio** – Dr, Fr, Fs, Jw, ŁN, Łp, Tr] *fot. KrK*
a – **wołek** – Łp
b – **palecne koło** – Fs, Kc, Nd, Rp, Tr [**palcate koło** – ŁN, ŁW; palcowe koło – Tr]
c – **garło** – CzG, Kr [**stalnica** – Dr, Fs, Kr, Rp]
d – **kosok** – Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr

Siedzysko 1 – Fr, Fs, ŁN, Nd, Tr [**siedzisko** – CzG, Dr, Kc, Kr, Łp, ŁW; **siedzynie** – Dr, Fr, Łp]; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*

Siekoc 2 – Kc, ŁN, Nd, NB [**ciupac** – Fr; **istyk** – Fr]; *fot. MR*

Sierdziyń – Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Nd, Tr [**sierdzin** – Nd; **sierdzyń** – Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd, Tr; **siernik** – CzG, Jw, Łp, Rp; **siyrdziyń** – ŁW, Tr] *fot. JK*
a – **sierdziyń**
b – **solo**
c – **obsod**

Siekoc 4 – Kr; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Ch*

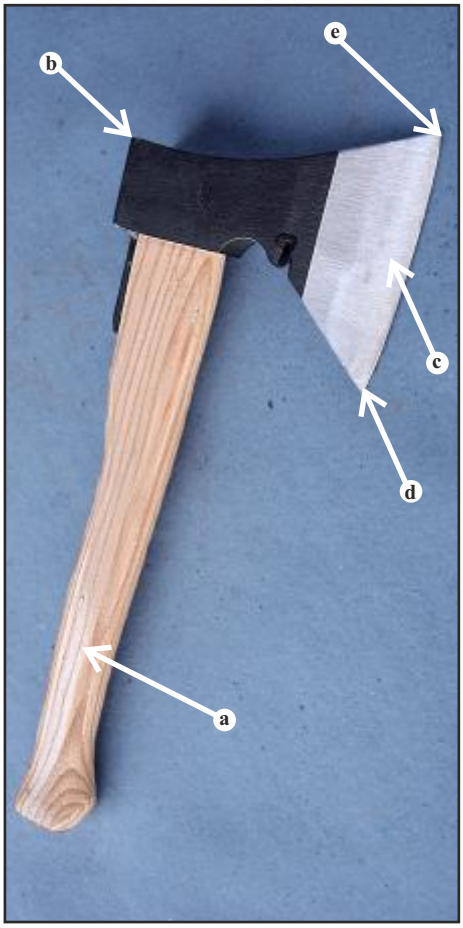
Siekoc 1 – Dr, Fr, Kc, ŁN, ŁW, Rp, Tr [**płuzek** – Fr, Fs, NB, Tr; **siekac** – CzG, Fr, Fs, ŁN, Rp, Tr]; *fot. JK*

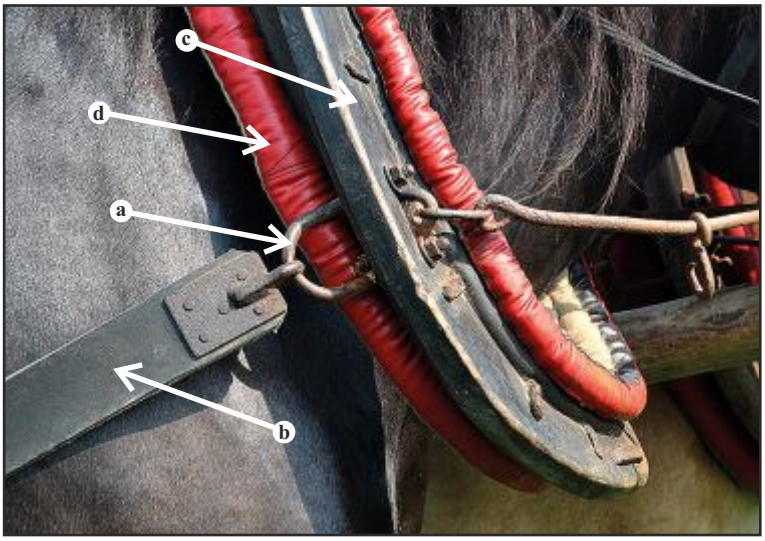
Siyry – ŁN; *fot. JK*

Siywnik – Fr, ŁN, NB, Nd; *fot. MR*

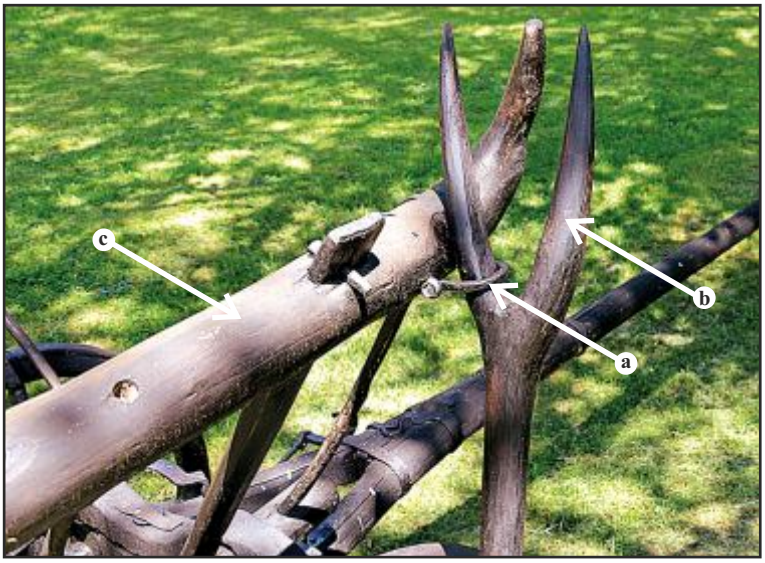
Siykiyra – ogsp. [**siekiyra** – Fr, Fs, Jw, ŁN; **sikiyra** – ogsp.; **siykiera** – Fs]; *fot. JK*
a – **toporzisko** – ogsp.
b – **obuch** – Fr, Kc, ŁN
c – **ostrze** – ogsp.
d – **bródka** – Kc (od strony toporzyska)
e – **śpic** – Kc

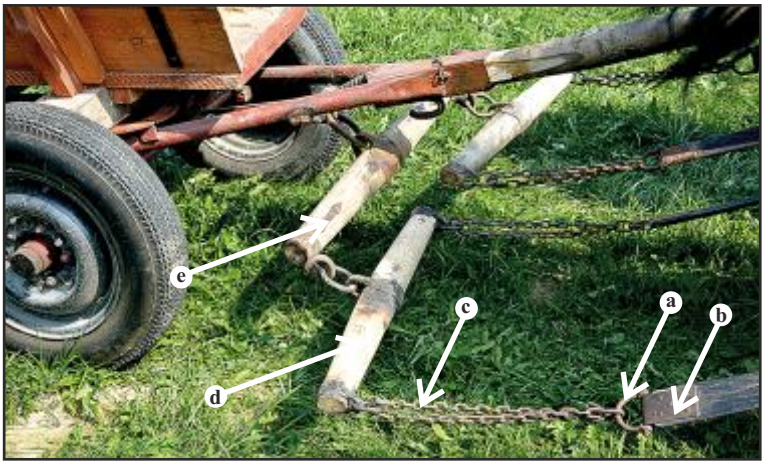
Skoblica 2 – Łp, Rp [**hantaba** – Fs; **klamra** – Nd; **skobel** – Kr; **skóbel** – Kr; **skublica** – ŁN, Nd; **ucho** – Kr]; *fot. JK*
a – **skoblica**
b – **pas**
c – **klyscyna**
d – **podkłod**

Skobel 1 – ogsp. [**skóbel** – Dr, Jw, Kc; **śkóbel** – ŁW, Nd, Tr]; *fot. KGł*
a – **skobel**
b – **skóblica** – Fr
c – **kłodka** – ogsp
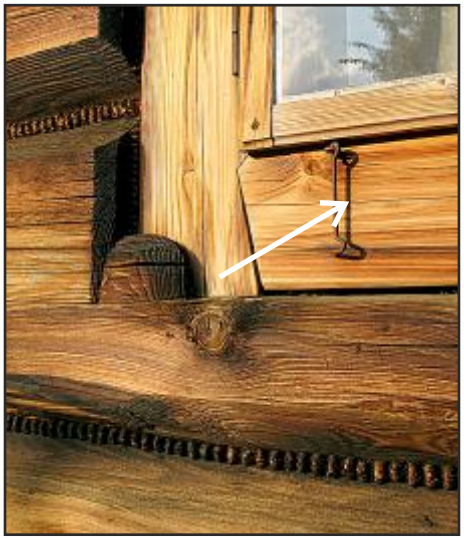

Skoblica 4 – Fr, Jw [**antaba** – Fs, Nd; **hantaba** – Nd; **kapica** – Kc; **skóblica** – Fr; **skublica** – Fr; **uzwa** – Fr]; *fot. JK*; *ze zbiorów MSidz*
a – **skoblica**
b – **socha** – Fr
c – **drong**

Skóblicka 1 – Fr; *fot. JK*
a – **skóblicka**
b – **pas**
c – **nokóniec**
d – **orcyk**
e – **woga** – Fr, Fs, Tr

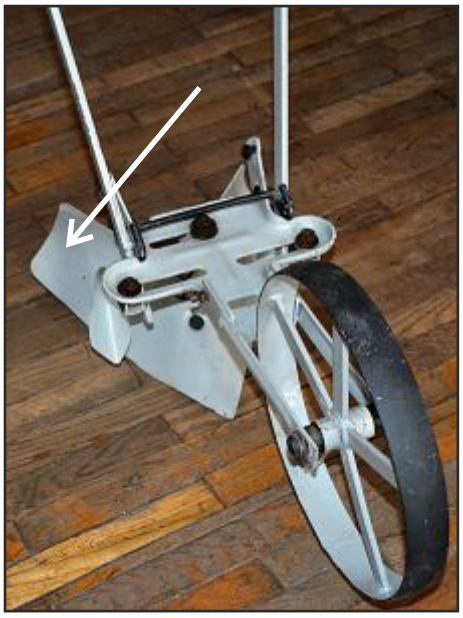
Siyrp – ogsp.; *fot. JK*

Skoblicek 2 – Jw; *fot. JK*

Skopiec – ogsp.; *fot. KrK*

Skrzidełko 2 – Rp; *fot. JK*

Skowerek – Łp; *fot. JK*
a – **skowerek**
b – **gieleta** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr [**gieletka** – CzG, ŁN; **gielyta** – CzG, Jw, ŁN; **giyleta** – Rp]
c – **dziyzka** – CzG, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Nd, Tr
d – **konewka** – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**kónewka** – CzG, Jw; **kónywka** – Nd; **polywac**]
e – **kiernicka** – ogsp. [**jebanica** – Fs; **kernicka** – Nd; **masielnica** – Nd; **maślonka** – Fs; **maśnicka** – CzG, Fr, Jw, ŁW, Rp]
f – **skopiec**
g – **obońka** – CzG, Fr, Jw, Rp, Tr
h – **wiyrtelik** – Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr [**ćwiyrć** – Fs, Kr; **wiertelik** – Kc, ŁN, Nd; **wiyrtel** – CzG, Jw, Rp]
i – **grudzianka** – Fs, Jw, ŁN, Łp, Rp, Tr [**grudzionka** – Jw, ŁW; **płafciorka** – Nd; **sata** – Jw, Tr]

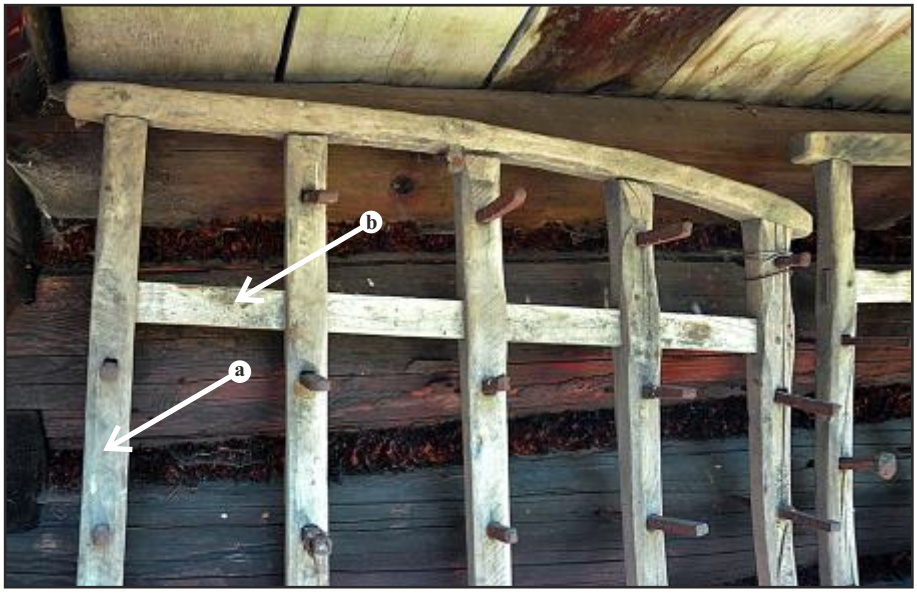
Skrzinka 5 – Kr [**paść** – Fs]; *fot. JK*; *ze zbiorów ME w Krakowie*

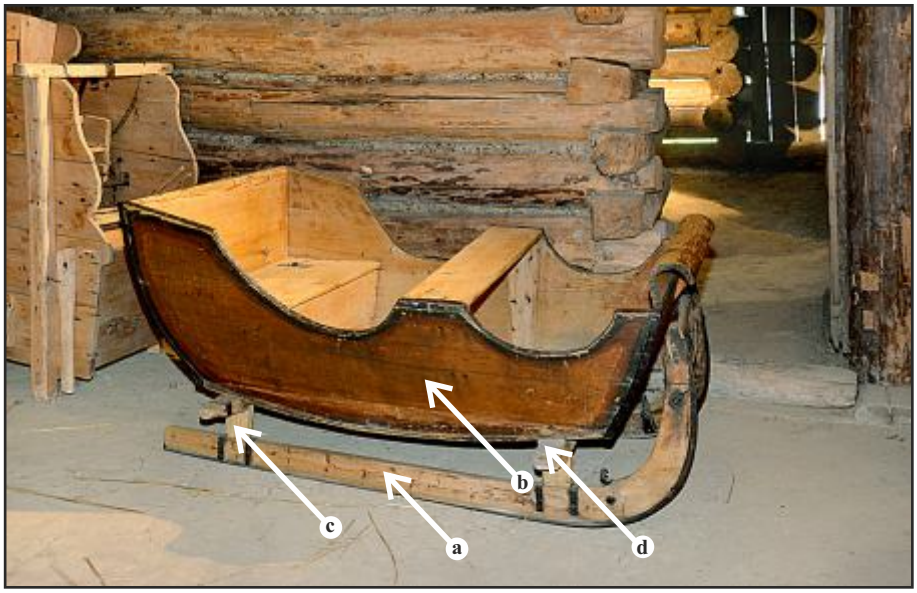
Skrabacka – ogsp.
fot. KrK; *ze zbiorów MT-CzG*

Skrzizol 1 – Jw, Łp [**skrzizal** – Tr]
fot. JK; *ze zbiorów MT-Jurg*

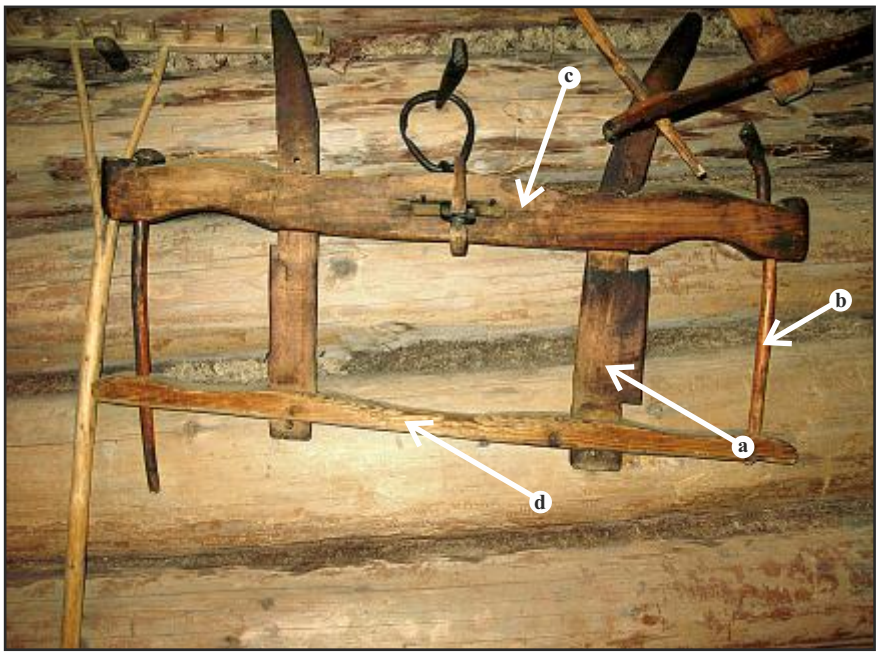
Słupek 6 – Fr, Fs, ŁN [**pobrónek** – Fs, ŁN, Łp, Tr]
fot. JK
a – **słupek**
b – **śmigla** – Fr [**syda** – Fr]

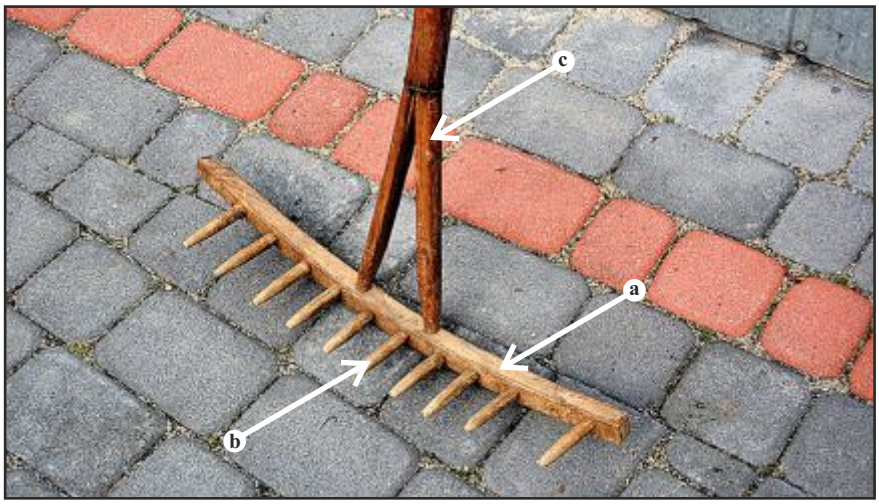
Smyk I 1 – Kr, Łp, Nd [**gnot** – Fr; **sonka** – Kc, ŁN, ŁW]
fot. JK; *ze zbiorów MT-CzG*
a – **smyk**
b – **skrzinia 2** – Fs, Łp
c – **strama** – ogsp.
d – **nosod** – CzG, Kc, Kr, ŁN, Rp, Tr [**gnot** – Fr, Fs, Kc, Nd]

Snopowionzałka – Kc; *fot. JK*

Snózka w JARZMIE – Fs, Jw, Łp, NB, Rp [**słupek** – ŁN; **snoza** – Łp; **syda** – Dr, Fr, Kr, ŁW, Nd, Tr]
fot. KrK; *ze zbiorów MT-CzG*
a – **snózka**
b – **zotka** – Dr, Fr, Fs, Jw, Kr, NB, Łp, ŁW, Rp [**jarzmica** – CzG; **zotycka** – Nd; **zotylnik** – ŁN, Tr]
c – **wiyrch** – CzG, Tr [**jarmo** – Łp; **jarzmica** – Fs, Jw, Kr, Łp, ŁW, Rp; **jarzmo** – Kr, Łp, Rp; **nakarnik** – Nd; **wiyrchnie jarzmo** – Dr; **wiyrchni słupek** – ŁN]
d – **spodek** – CzG, Rp, Tr) [**jarmo** – Łp; **podpierśnik** – Nd; **spodnie jarzmo** – Dr; **spodniorka** – Fr, Kr; **spodni słupek** – ŁN; **spodziyń** – Fs, Jw, Łp, Rp; **spód** – CzG]

Słupek 7 – CzG, Kc, Kr, Rp
fot. KrK
a – **słupek**
b – **zomb** – Fr, Rp
c – **grabisko** – ogsp.

Socha 1 – Fr; *fot. JK*; *ze zbiorów ME w Krakowie*

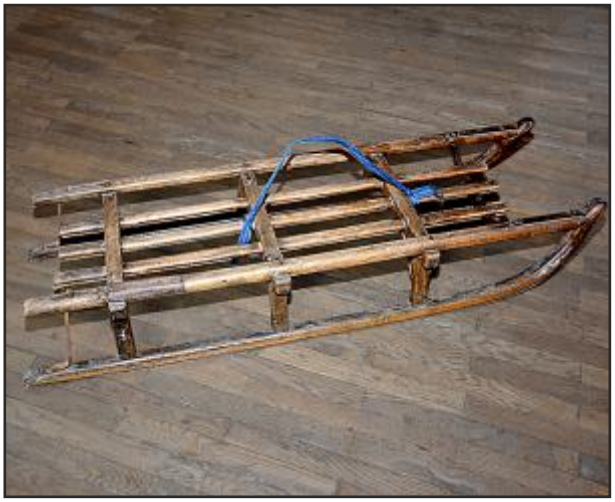
Stychówka – Dr, Fr, ŁN [**ryl** – ŁW]; *fot. JK*

Socha 1; *fot. JK*; *ze zbiorów Muzeum Regionalnego w Augustowie*

Somsiek – Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**somsiyk** – Fr, Fs, Nd; **sonsiek** – Kc, Nd, Rp; **srombek** – CzG, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr; **sumsiek** – Łp]; *fot. JK*

Sonecki – CzG, Nd; *fot. JK*

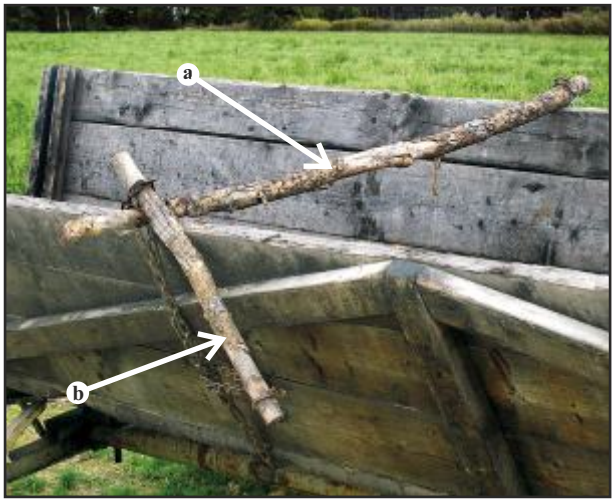
Sonki – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**sanie** – Fs, Jw, ŁW, Tr]
fot. KGł

Targaniec – Nd, Rp [**sarpaniec** – Rp]; *fot. JK*

Synkiel – Fr, Fs, Kr, ŁN, Łp, Nd [**siynkiel** – Fr]; *fot. JK*; *ze zbiorów MSidz*

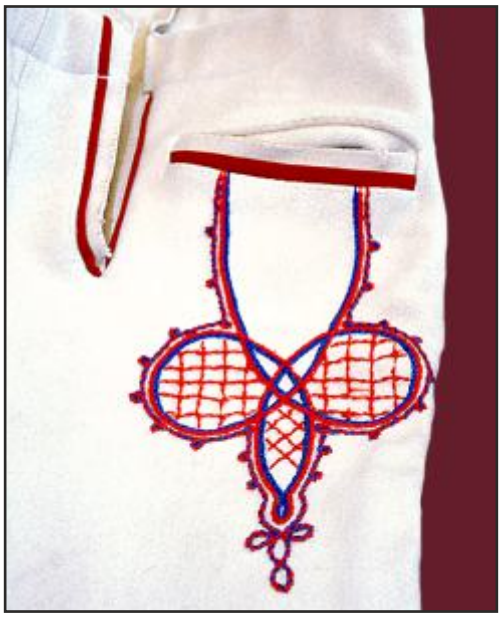

Spinka I 2 – CzG [**ozpinka** – CzG; **ozponka** – Kc; **prozek** – Fr; **rozpinka** – CzG]; *fot. JK*
a – **spinka**
b – **śmigiel** – Fr [**śmiga** – Fr]

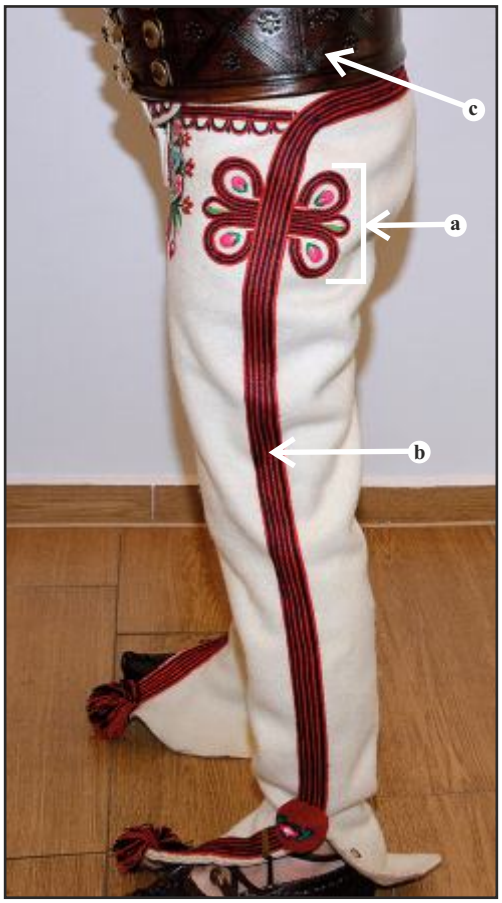

Wyrek – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, Łp, Nd, Rp, Tr [**pryc** – Kc; **prycie** – Rp; **pryco** – Nd; **pryjcza** – Nd]
fot. JK; *ze zbiorów MT-Ch*

Tablica IV. Strójc

Borytas – Fr, Fs, Kc, Nd [**porytas** – Nd]; *fot. JK*

Kohutek 5 – CzG, Jw [**kohut** – Jw; **piesek** – CzG, Jw; **raki** – Tr]; *fot. JK*
a – **kohutek**
b – **oblamka** – ŁN, ŁW, Nd [**blanka** – ŁW; **lampas** – CzG, Fr, Tr; **oblampka** – ŁN, Nd; **oblanka** – Łp; **obrambka** – Fs; **snur** – CzG]
c – **opasek**

Chustka 1 – ogsp. [**smatka** – Jw, Kr]; *fot. MWan*

Chustka 1 założona na KOKOSKĘ; *fot. MWan*
a – **kokoska** – Kc, Nd, Tr

Falbana – CzG, Jw, Łp [**kaletka** – Nd; **rofla** – Nd]; *fot. JK*

Fartuch 1 – cały – Fr, Kc, Kr, ŁN, ŁW, NB, Nd, Tr [**przipaska** – Tr; **zopaska** – CzG, Fr, Jw, ŁN, Łp, ŁW, Nd]; *fot. KKow*

Obujek – Dr, Jw, ŁN; *fot. MMiś*
a – **obujek**
b – **kabotek**
c – **fartuch** – Fr, Kc, Kr, ŁN, ŁW, NB, Nd, Tr [**przipaska** – Tr; **zopaska** – CzG, Fr, Jw, ŁN, Łp, ŁW, Nd]

Galon – CzG, Jw [**snurek barsianowy** – NB; **treska** – Jw] *fot. JK*

Forma 3 – Nd [**przeposka** – ŁN]; *fot. ISł*; *ze zbiorów IR w NB*

Kamizelka – Fr, Kc, Nd, Rp, Tr (tył; wg wzoru z I połowy XX w.) *fot. MWan*

Maśla 1 – ogsp. [**kokarda** – Fr, Kc, Kr, Nd, Tr; **kokordka** – Rp; **pantlik** – ŁN; **pantlika** – ŁN]; *fot. KrK*

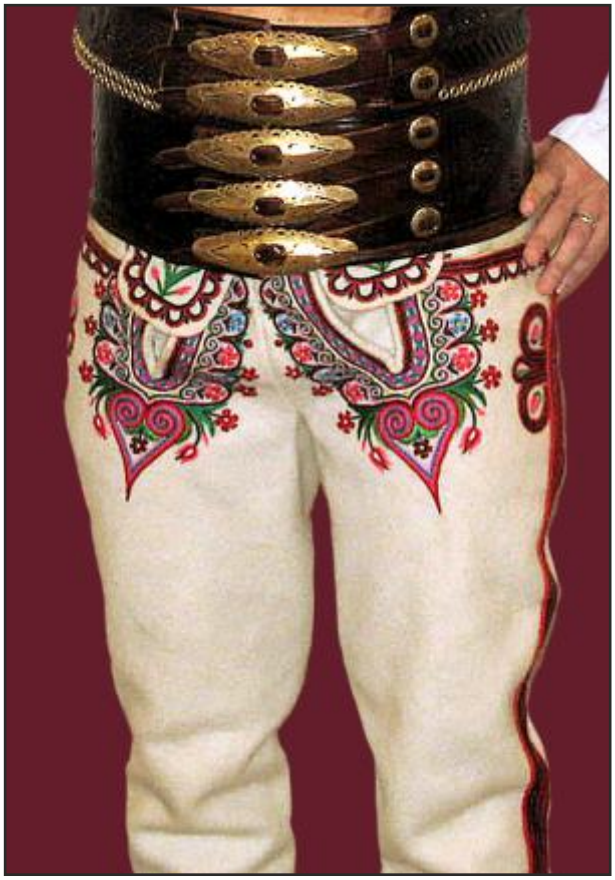
Opasek 1 – CzG, Jw [**oposek** – CzG; **pas** – Jw]; *fot. JK*
a – **opasek**
b – **parzynica** – CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr
c – **cyntka** – CzG, Jw, ŁN, Nd, Rp, Tr [**ćwiek** – Jw]
d – **kwatera** – Kc, NB, Tr [**klapa** – Jw; **klapka** – CzG; **zalataniec** – Fr, Kc, Nd; **załózka** – CzG, Jw; **zołózka** – Jw]
e – **kukiełka** – CzG, Fr, Jw [**klamra** – CzG; **sprzyncka** – CzG]

Obrus 2 – Kc, ŁW, Nd [**płafta** – Fr]; *fot. MWan*
a – **obrus**

Papuć – Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Tr; *fot. JK*; *ze zbiorów JIw w Nd*

Parzynica jurgowska; *fot. KrK*

Parzynica kacwińska; *fot. JK*

Parzynica kacwińska; *fot. JK*

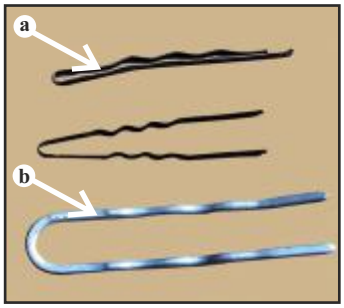
Parzynica trybska; *fot. MR*

Pasiok – ŁN; *fot. MWan*

Piórko 3 – CzG, Jw, Tr; *fot. JK*

Pina 2 – Nd [**spinka** – Kr]; *fot. JK*
a – **pina**
b – **harnadla** – ogsp. [**hanradla** – Kr; **harnagla** – CzG, Fs, Tr; **harpina** – Jw]

Podkówka 1 – Kc, Tr; *fot. JK ze zbiorów IT w Sułkowicach*

Piśtolec 2 – CzG; *fot. ASt*
a – **piśtolec**
b – **serce** – CzG
c – **przekolac** – Jw, Tr [**przekolec** – ŁN; **przekoloc** – ŁN]

Piyłka 5 – NB; *fot. KrK*

Plecionka 2 – Kc, Tr; *fot. MWan*

Podłata 3 – Kc, ŁN, ŁW, Nd; *fot. MWan*

Podnosek – ŁN; *fot. JK*; *ze zbiorów IT w Sułkowicach*

Portki 1 – początek XX w. – ogsp.; *fot. MWan*

Portki 1 – koniec XIX w.; *fot. MWan*

Paluch 2 – Łp [**palic** – Kr]; *fot. JK*

Portki jurgowskie; *fot. JK*

Posek kawalerski – Jw; *fot. MWan*

Przyscypek – Dr, Fr, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr; *fot. JK*

Prawidło – Fs, ŁN, ŁW; *fot. JK*; *ze zbiorów IT w Sułkowicach*

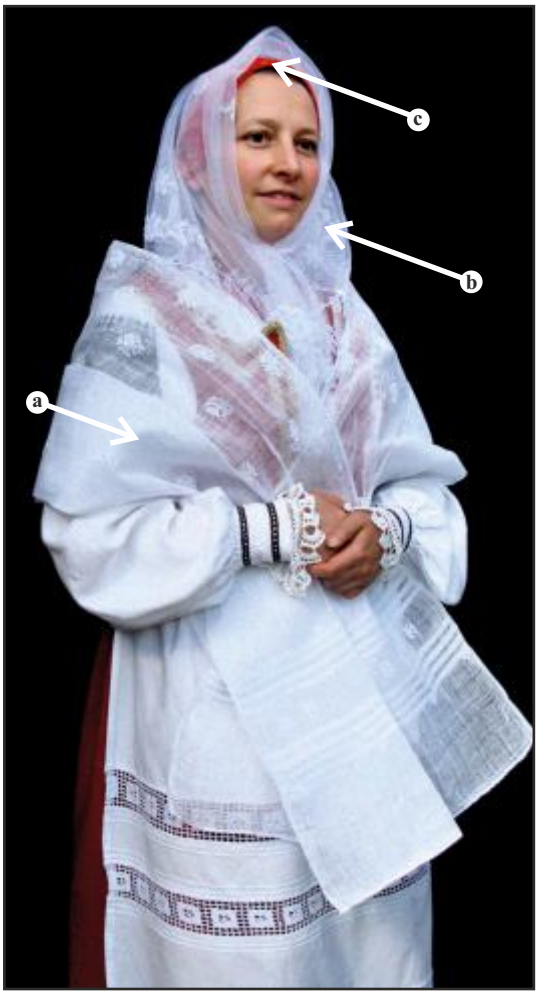
Punkt – (początek XX w.) – Nd, NdZ; *fot. MWan*

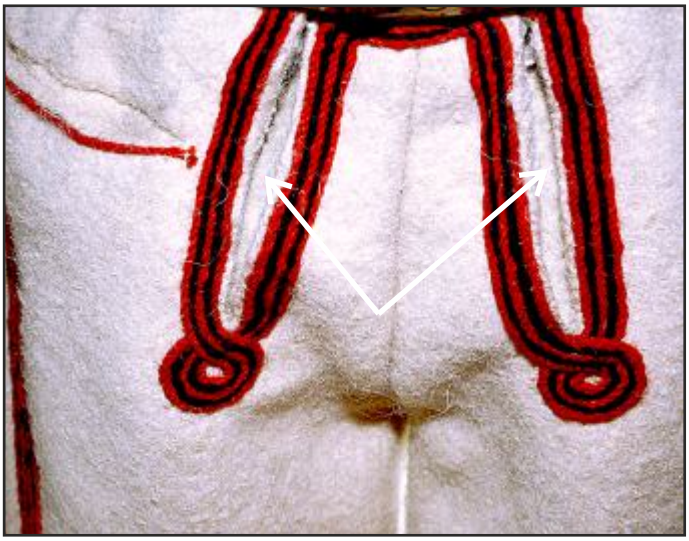
Punkt – (haft ręczny; I połowa XX w.); *fot. MWan*

Pśtyk – Jw; *fot. KrK*
a – **pśtyk**
b – **rzemiyń** – Fr, Jw, ŁN, Tr [**rzymiyń** – NB]

Rańtuch – CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr
fot. MR
a – **rańtuch**
b – **tulyjówka** – CzG, Jw [**tulówka** – Jw, Rp; **tulyjka** – CzG, Jw]
c – **cepiec**

Przipór – Fr, Fs, Kr, ŁW, Nd, Rp [**ozpór** – Jw]; *fot. JK*

Posek kawalerski – sposób zakładania; *fot. MWan*

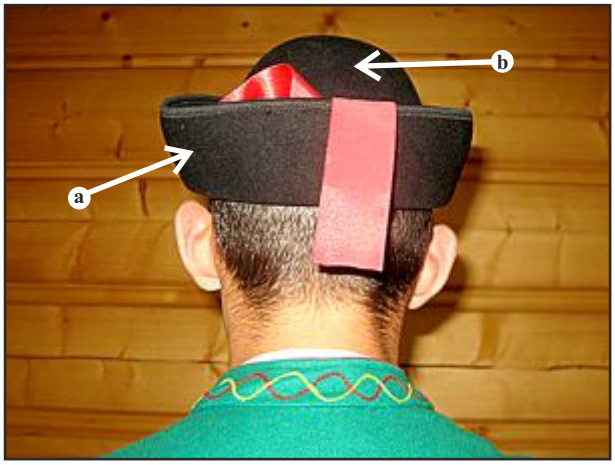
Reklik – Nd, ŁW; *fot. MPetr*

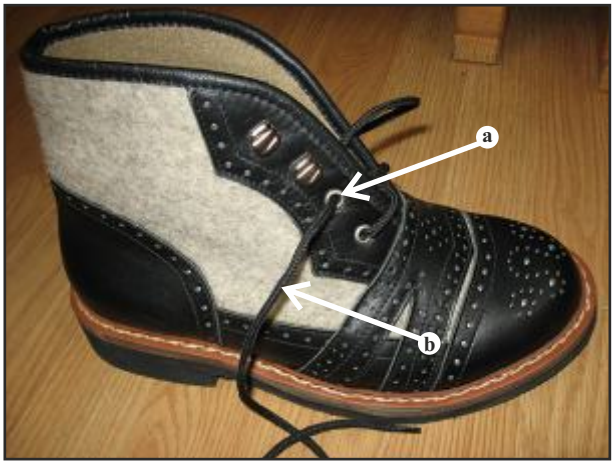
Reklik – (przód; wg wzoru z I połowy XX w.) – Nd, ŁW
fot. MWan

Reklik – Nd, ŁW; *fot. MPetr*

Skrzela I – CzG, Jw [**kania** – Fr, Fs, Kc, ŁN, Nd, Tr; **kreza** – Tr; **skrzala** – Tr; **skrzale** – Jw; **skrzała** – Łp; **skrzole** – Rp] *fot. KrK*
a – **skrzela**
b – **główka** – Jw, Kc [**dynko** – Jw]

Ryngiel – ŁW, Tr [**rynklik** – Kr]; *fot. KGł*
a – **ryngiel**
b – **snurówka** – CzG, Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr [**gałonek** – Kr, NB; **snurek** – Fs, Kr, Tr; **snurowadło** – Fs; **snurówek** – Dr, Fs; **śnurek** – ŁW; **śnurowadło** – ŁW; **śnurówka** – Jw]

Rynkawica furmańsko – Nd; *fot. JK*

Rynkawica – ogsp.; *fot. EPM*

Reciazka 3 – Jw; *fot. JK*

Scotka 2 – Fr, Kr, ŁN, Rp, Tr; *fot. JK*

Siurc – CzG, Kc [**siorc** – CzG, Jw, NB]; *fot. KKow*

Sary II – Jw, NB; *fot. JK*
a – **sary**
b – **siangrinki**

Siangrinek – Jw [**sangrinka** – Jw]; *fot. JK*

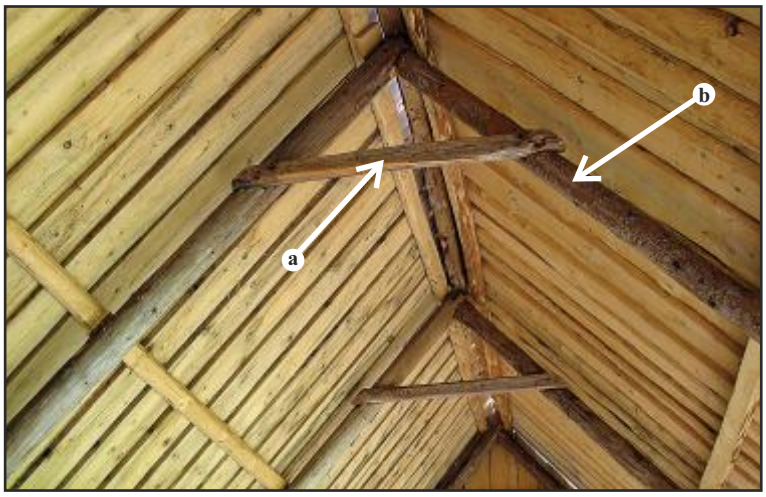

Serdok – ogsp.; *fot. JK*
a – **sercówka** – Jw

Snurek paradny – Kc [**snurek haraśny** – ŁW; **śtajerka** – NB] *fot. KrK*
a – **snurek paradny**
b – **ślimocek**

Tablica V. Rzemiosłoc

Bont 1 – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp [**bant** – CzG, Fr, Kr, ŁN, ŁW; **bontnik** – Kc; **bunt** – Łp; **jyntka** – Kc; **przycka** – CzG; **spinka** – Rp]; *fot. JK*
a – **bont**
b – **krokiew** – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Nd, ŁN, Łp, Rp, Tr [**krokwia** – CzG, Fs, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp]

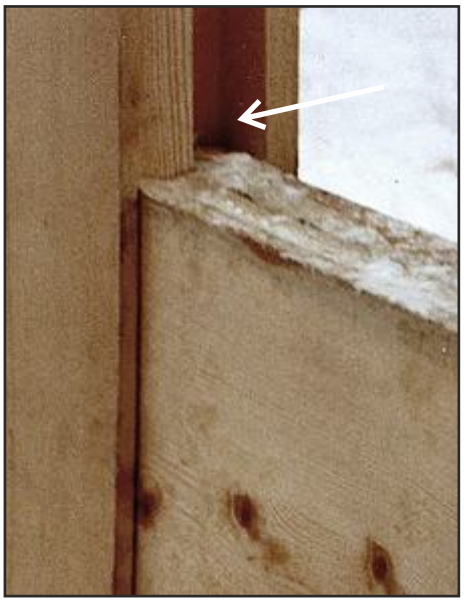
Cwartlinek – Fr [**cwarklinek** – Fr; **cwartlina** – Nd; **cwartlinka** – Fr, ŁN; **oblatek** – Fr, NB, Nd Tr; **obrzinek** – Fs, ŁW; **ochlatek** – CzG; **odlatek** – NB; **oskórek**; **scwartlinka** – ŁN; **scwartynek** – Rp; **scwortynek** – Rp]; *fot. JK*

Capek 4 – Jw [**pachołek** – Kc, Rp; **paciała** – Kr, Rp]; *fot. JK*; *ze zbiorów MuzWOrk*

Futryna – CzG, Dr [**futro** – Kc, Kr, Nd; **futryny** – CzG, Dr; **futrzina** – Fr, Fs, Jw, Nd; **roma** – Fs, Rp; **skrzinka** – Kc]; *fot. KB*

Gar – Jw, Kc [**gor** – Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, Rp, Tr; **paz** – Jw]; *fot. JŁ*

Grzondka 2 – Fr, Fs, Nd [**przibitek** – Fr]; *fot. JK*

Klanpac – Nd [**krampac** – Nd; **plankac** – ŁN]; *fot. MR*

Gónt – ogsp. [**gónet** – CzG, Łp, Rp; **sindel** – ŁN; **singiel** – Kc, Rp]; *fot. JK*

Majzel – CzG, Fr, Fs, Nd [**majzyl** – ŁN; **manzyl** – ŁN; **odcinac** – ŁN; **ocinka** – Tr; **przecinac** – Łp; **przecinka** – ŁN; **ucinka** – Fs, Łp, NB, Rp, Tr]; *fot. KrK*

Kryng 1 – ŁN, ŁW, Nd [**krong** – Jw; **ruła** – CzG]; *fot. JK*

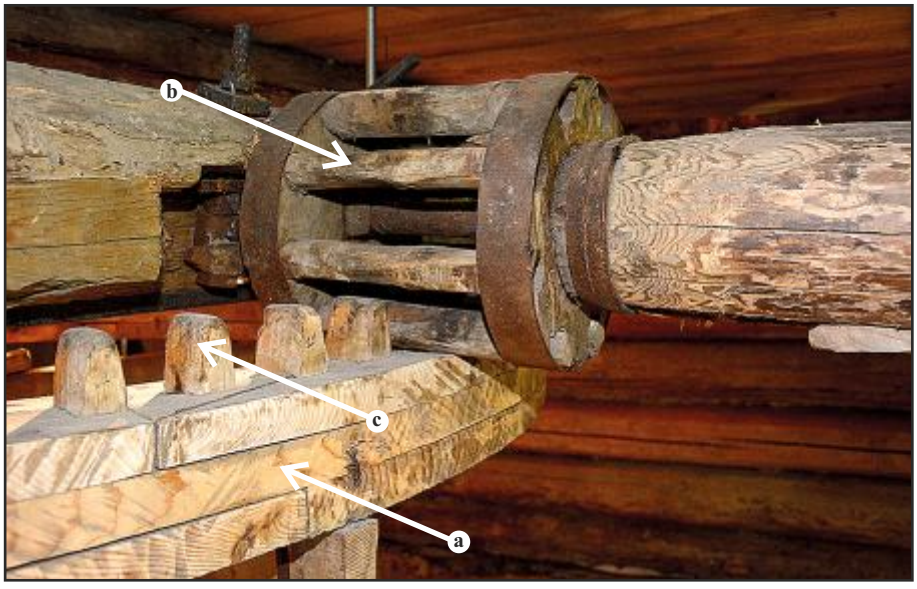
Ognisko 2 – Fr [**palisko** – Nd]; *fot. JK*

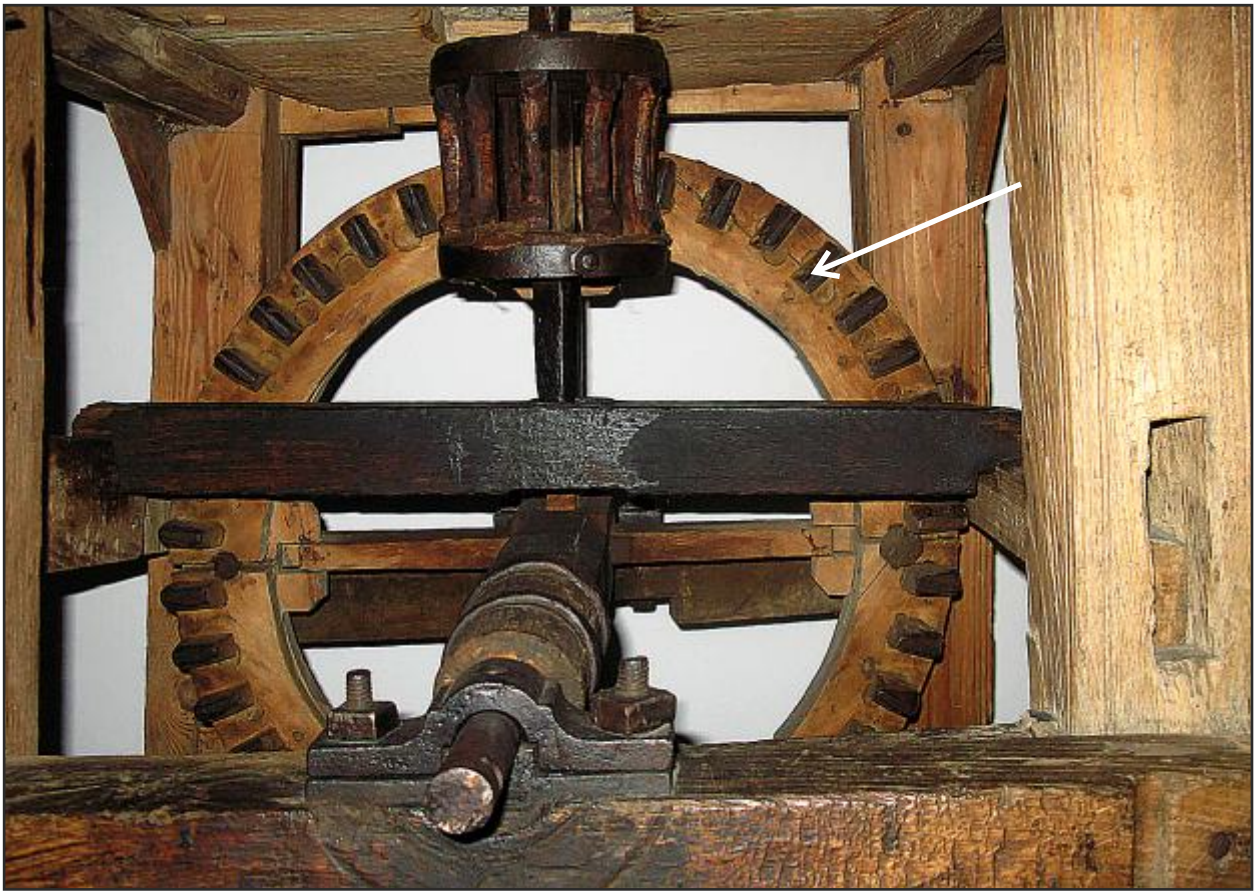
Miyndlica – CzG, Fr, Kc, ŁN, Łp, Nd, Tr [**miondlacka** – CzG, Fr; **miondlica** – CzG, Fr, Jw, ŁW, Rp; **miyndlarka** – Jw; **miyndlarnia** – Tr; **pukacka** – Kc]; *fot. JK*

Ozpinka 1 – Dr, Fr, Jw, Kr, Łp, Nd, Rp [**hozpinka** – Jw; **rozpinka** – Łp, Nd; **rozponka** – Kc]; *fot. JK*; *ze zbiorów ME w Krakowie*

Palecne koło – w KIEROCIE drewnianym – Fs, Kc, Nd, Rp, Tr [**palcate koło** – ŁN, ŁW; **palcowe koło** – Tr]; *fot. JK*
a – **palecne koło**
b – **cewi** – CzG, Łp, Rp, Tr [**cewie** – Fs, Kr, Nd; **cewy** – Kc, ŁN; **csewie** – Fr]
c – **palec** – Dr, ŁN, Kc, Tr

Palecne koło; *fot. JK*; *ze zbiorów ME w Krakowie*

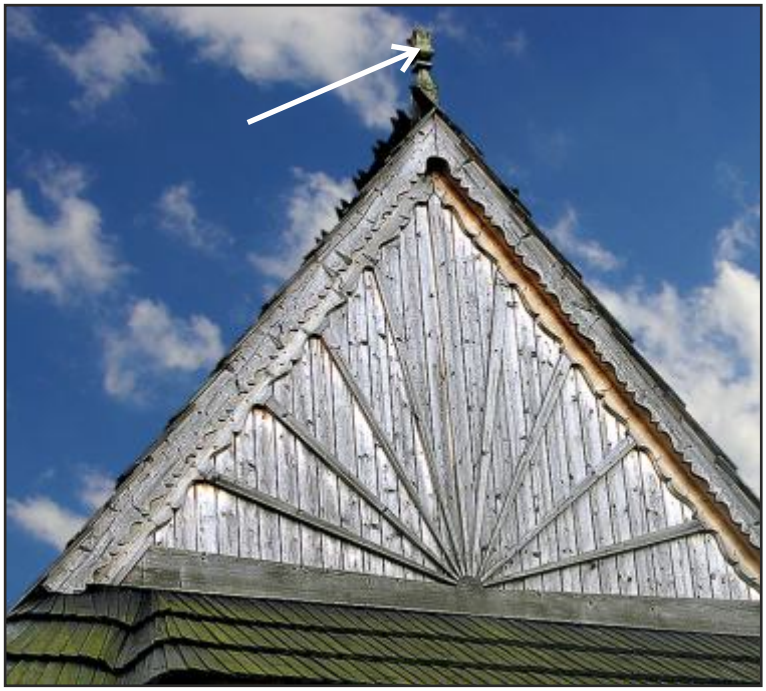
Paprzica 1 – Fr, Fs, NB; *fot. JK*

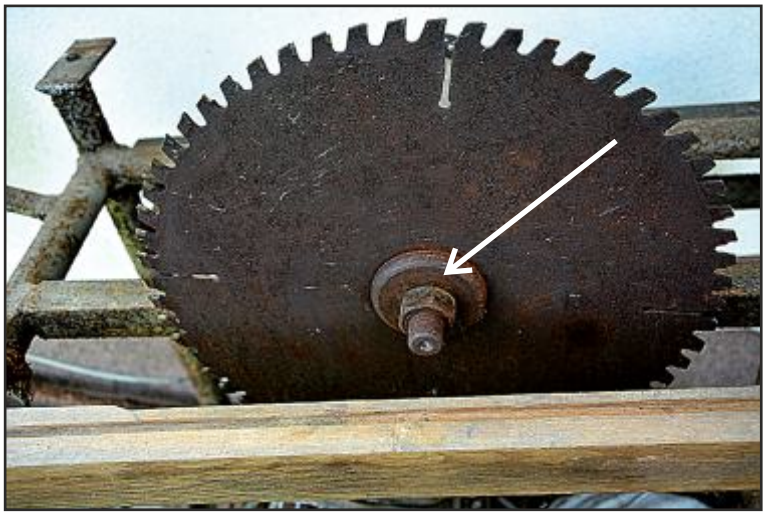
Pachołek II – Fr [**naciongac** – Kr, ŁW, Nd, Tr; **rachcung** – Nd; **rafcygiel** – Fs; **skoblica** – Fr; **skóblica** – Fr]; *fot. MEK*

Paprzica 2 – Dr, Tr; *fot. JK*; *ze zbiorów IT w Sułkowicach*

Pazdur 5 – Nd; *fot. JK*

Płatnia – Nd; *fot. JK*

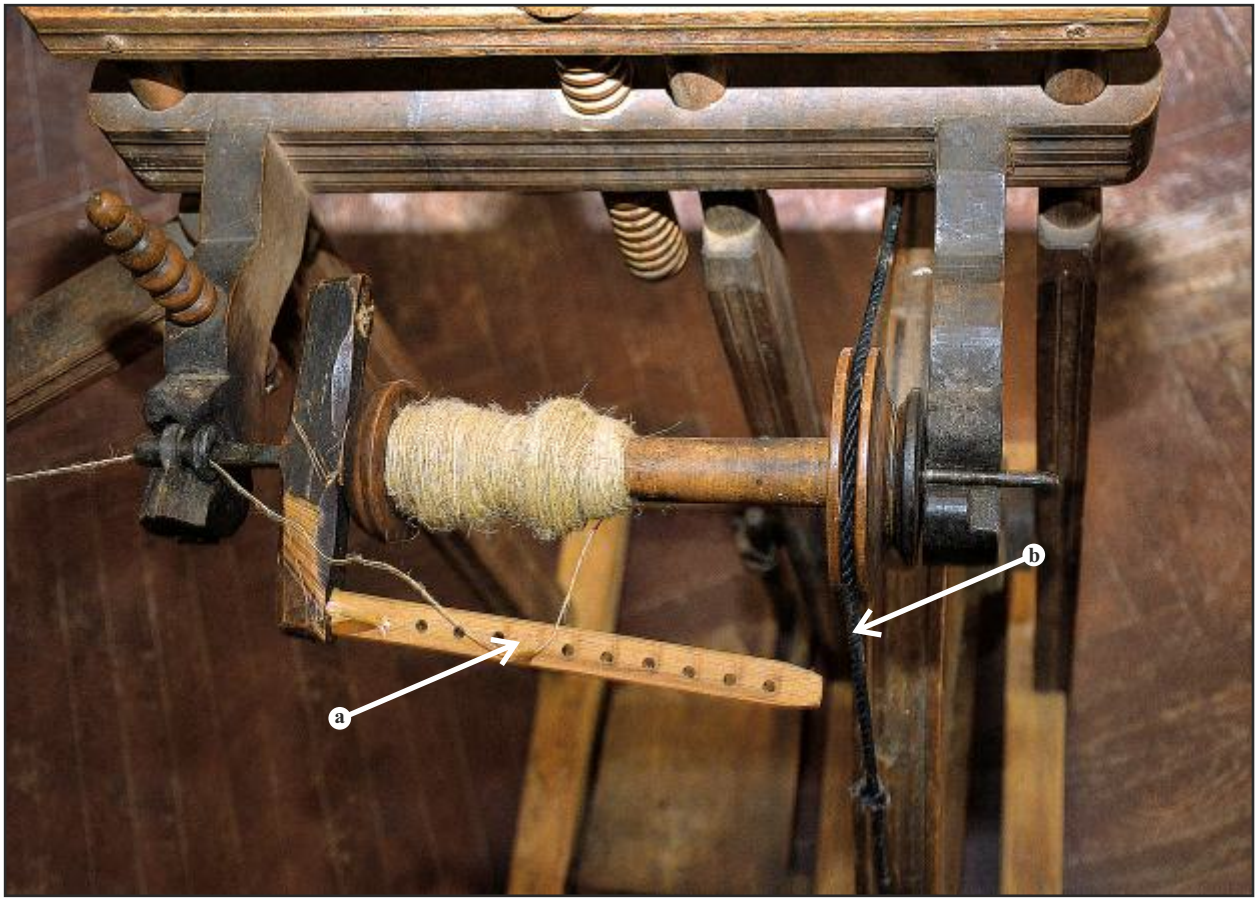
Płaza – Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp [**bal** – Kc; **płaz** – Fr, Kc; **płazówka** – Fr; **spłaza** – Fs; **spłazówka** – Fs]; *fot. JK*

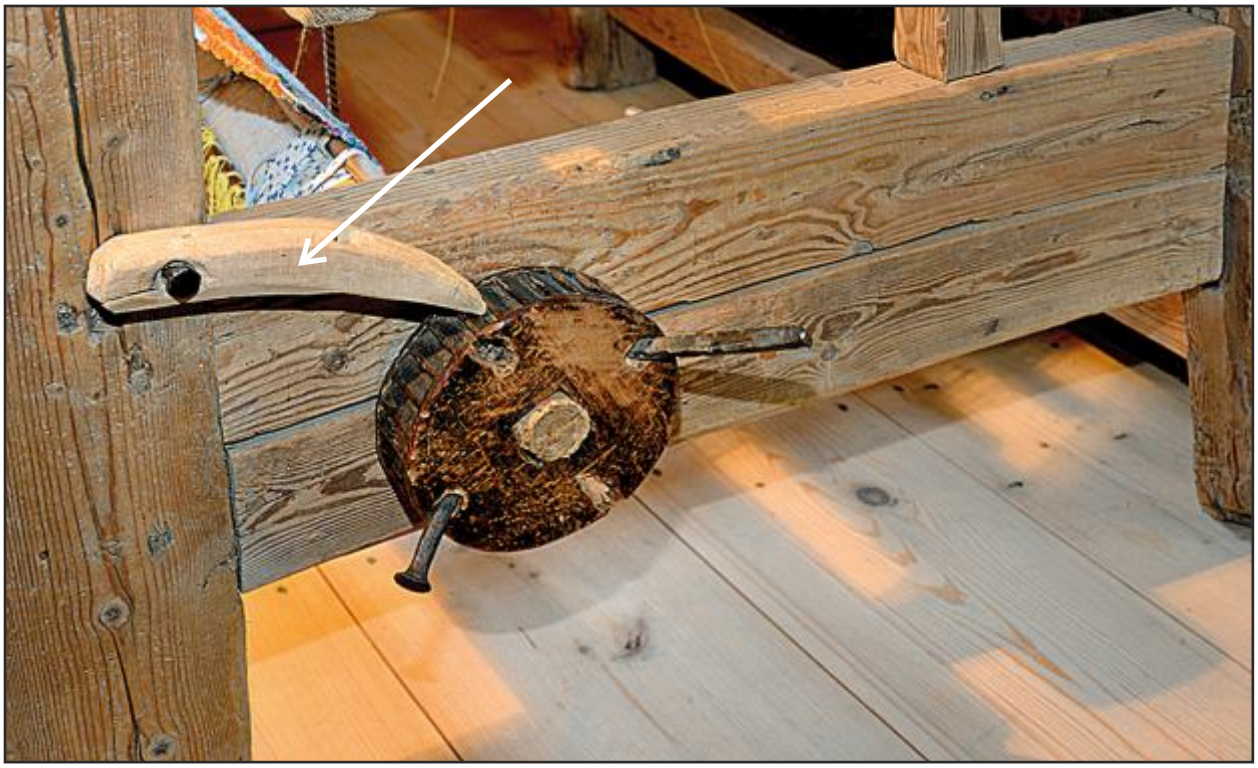
Piyłka 1 – Fr [**piełka** – Dr, Nd, Rp]
fot. JK; *ze zbiorów MT-Łop*

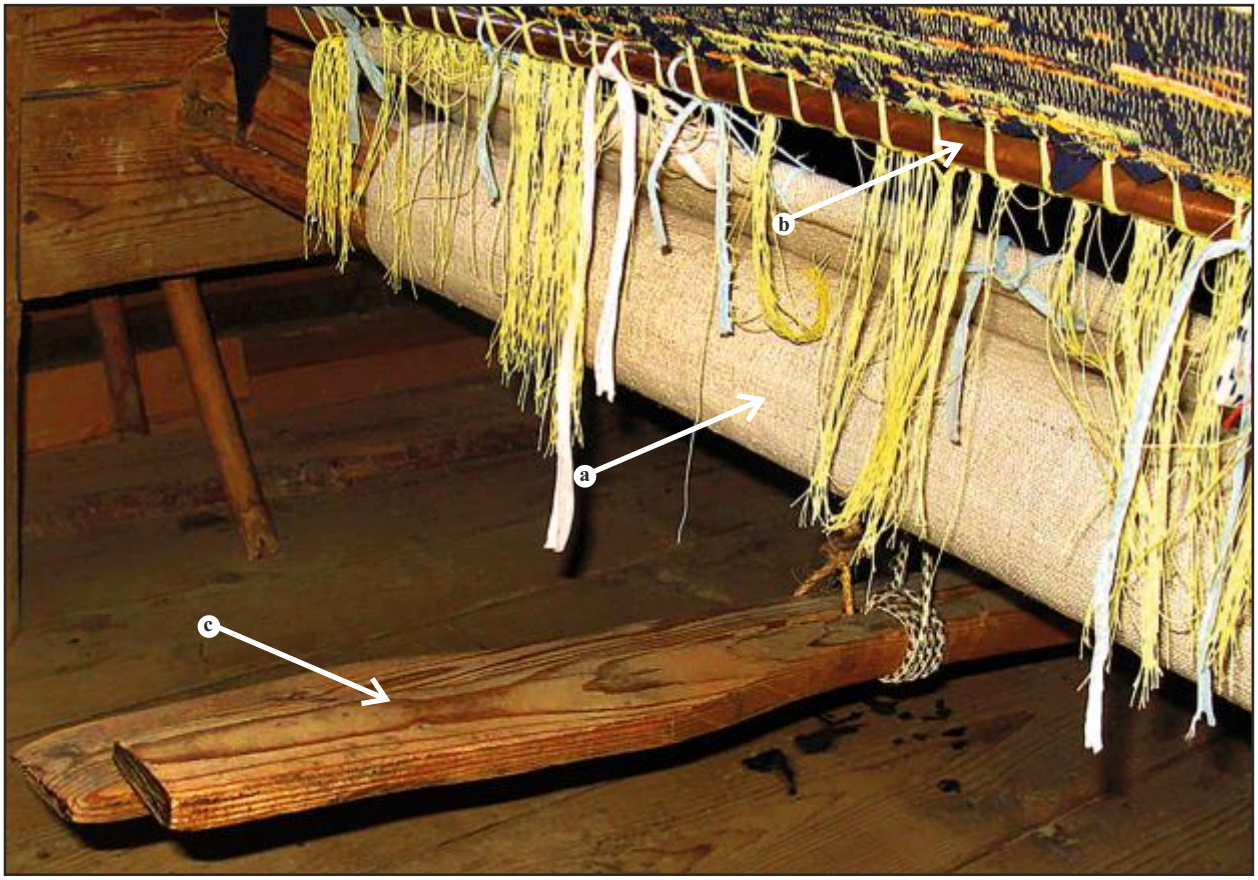
Pecka – Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Rp, Tr [**packa** – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, ŁW, NB, Nd, Tr]; *fot. JK*

Piyłka 4 – Dr, Jw, Kr, Łp [**drabinka** – ŁW, Nd; **pielka** – Łp; **płotek** – Fs; **skrzidło** – Kr, Nd; **widełki** – ŁW]; *fot. JK*
a – **piyłka**
b – **snur** – Kr

Piesek 4 – Fr; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-CzG*

Płóciynko 1 – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr; *fot. KrK*
a – **płóciynko**
b – **pronzek** – Rp
c – **podnozaj** – CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, Łp, ŁW, Nd [**łapa** – Nd; **łopatka** – Dr, Nd; **podnogaj** – Nd; **podnoza** – Rp; **podnozaja** – CzG, Kr]

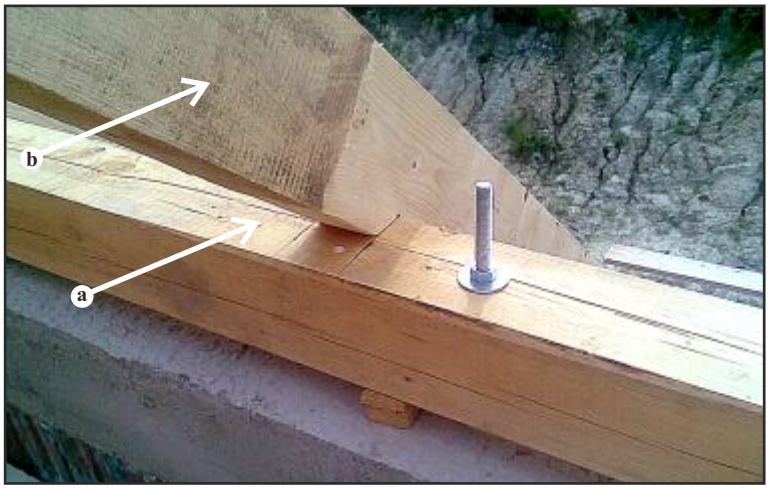
Pniok I 2 – Kr [**dziadek** – Kr, ŁW; **kłot kowalski** – Fr]; *fot. JK ze zbiorów firmy Juco w Sułkowicach*
a – **pniok**
b – **kowadło** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr

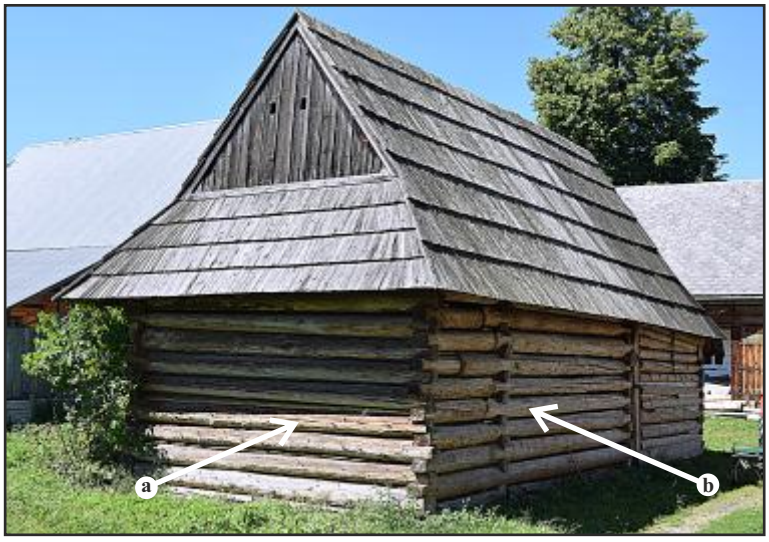
Próg 1 – ogsp.; *fot. JK*
a – **próg**
b – **słupy** – ŁN

Płazówka 1 w Niedzicy – Fr, Kc, Rp, Tr; *fot. KrK*

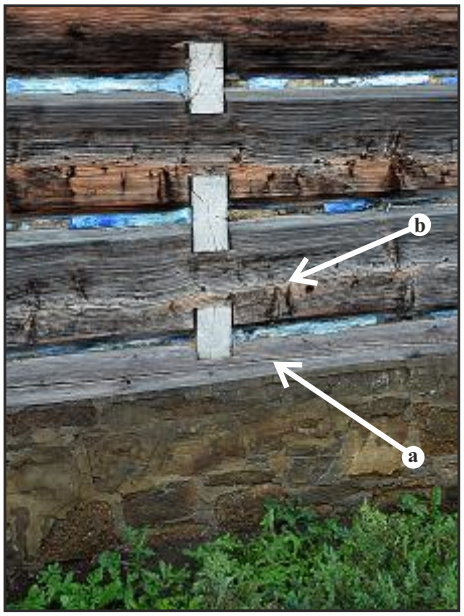
Płotew – ogsp. [**płotwa** – CzG, Fs, Kr, Łp; **płotwia** – CzG, Fr, Jw, Kc, Łp, ŁW, Nd; **ślymie** – Nd; **śmigownica** – CzG, Fr, ŁN, Tr]; *fot. JS*
a – **płotew**
b – **krokiew** – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Nd, ŁN, Łp, Rp, Tr [**krokwia** – CzG, Fs, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp]

Poprzycka 1 – Fs, ŁN [**sprzycka** – Fs, Kc, ŁN, Łp]; *fot. KGł*
a – **poprzycka**
b – **zdłuzka** – Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, Tr

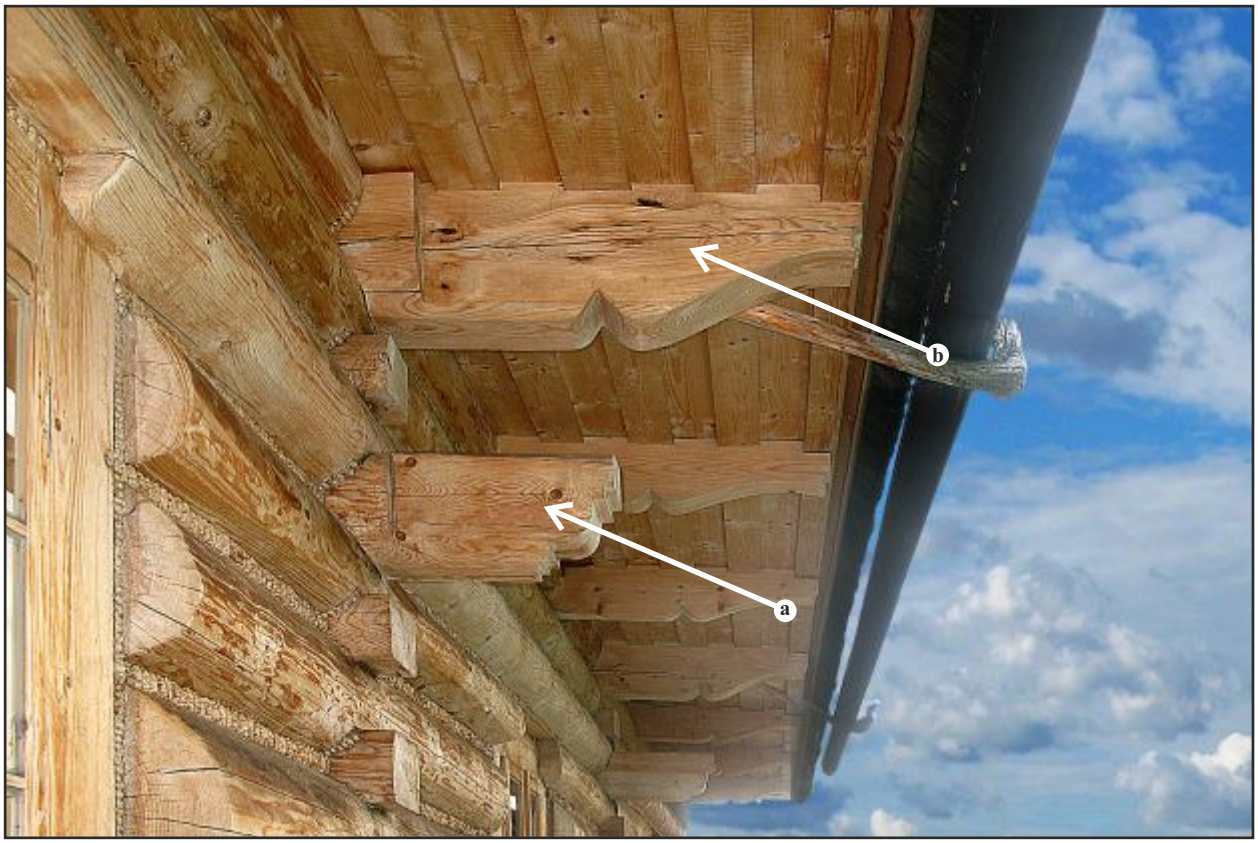
Pociyngiel – Jw; *fot. JK*

Półpłaza – Kc; *fot. JK*
a – **półpłaza**
b – **płaza** – Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp [**bal** – Kc; **płaz** – Fr, Kc; **płazówka** – Fr; **spłaza** – Fs; **spłazówka** – Fs]

Podsiubitka 1 – Fs, Kc, ŁN, Nd, Tr [**podbitka** – Fs, Kc, Łp; **podciubitka** – Nd; **podprzibitka** – Nd; **podsiebitka** – Dr, Jw]; *fot. JK*
a – **podsiubitka**
b – **ryś** – CzG, Kc, Rp
c – **strześnica** – CzG, Kc, Łp, Rp

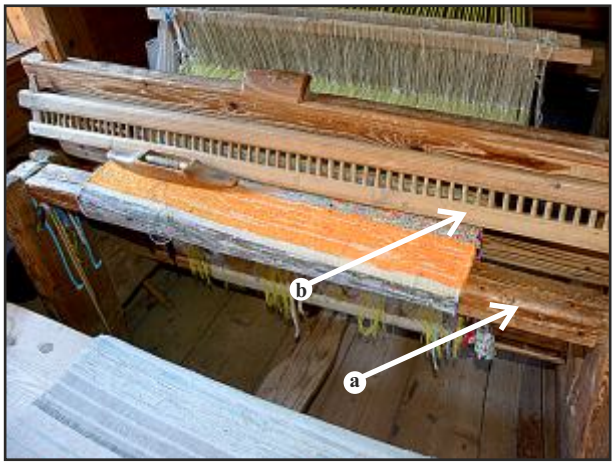
Podwypust – Fs; *fot. JK*
a – **podwypust**
b – **wypust** – Dr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**wypustek** – Kr]

Podsiubitka 2 – Fs; *fot. JK*

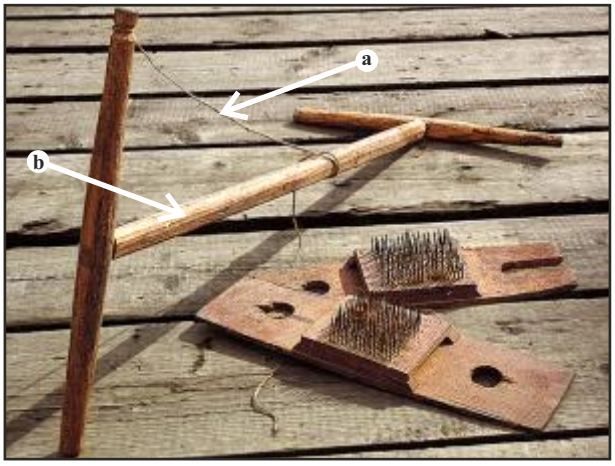
Próg 1 – ogsp.; *fot. JK*

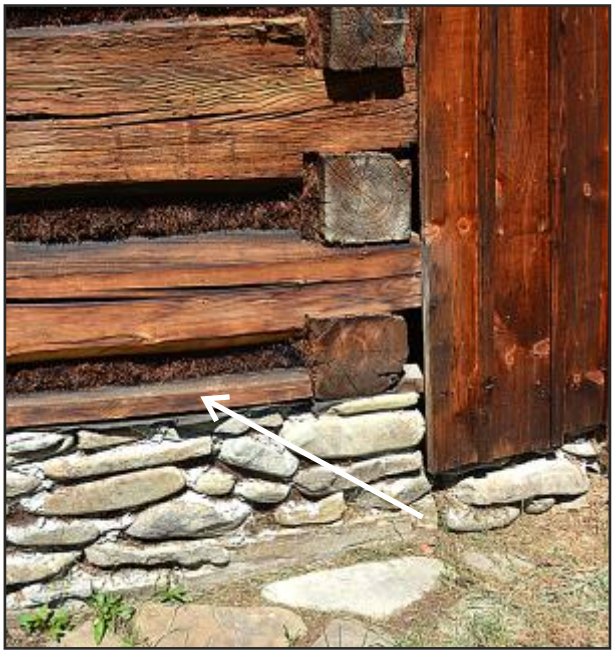
Próg 2 – CzG; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-CzG*
a – **próg 2**
b – **rytki 1** – ogsp. [**ryfki** – ŁW]

Przebojnik – ŁW; *fot. JK*

Pośmik – Fr, Kc, Kr, ŁW, Rp, Tr [**pasmik** – ŁN; **paśmik** – Fr, Fs, Jw, Nd; **posemnik** – ŁW; **pośnik** – Kc]; *fot. JK*
a – **pośmik**
b – **motowidło** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Nd, Tr [**figi migi** – Kr]

Podwalina – ogsp. [**łata** – Fs, Tr; **murłata** – Fs, Kc, ŁN, Nd, Tr; **zokłodka** – Kc]; *fot. JK*; *ze zbiorów MSidz*

Pronzek – Rp; *fot. KrK*; *ze zbiorów MT-CzG*

Przikopa – Dr, Fs, Jw, ŁN, Łp, ŁW, NB, Nd, Rp, Tr [**krzipopa** – Fr, Kr] *fot. JK*

Prziśtych – Rp [**nadbitka** – Kc]; *fot. JK*
a – **prziśtych**
b – **krokiew**

Raf 2 – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Tr [**rafa** – CzG, Fr; **rafac** – CzG, Jw, Kc; **rafacka** – Fr; **rof** – Fr]; *fot. JK*

Przisiodka – Fr, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr [**przisiadka** – Fr, Fs, Kr, Nd; **siodka** – CzG, Fr, Jw, Rp]; *fot. JK*
a – **przisiodka**
b – **krynzel** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**krynziel** – Nd, NdZ, Tr; **krynzyl** – Tr]

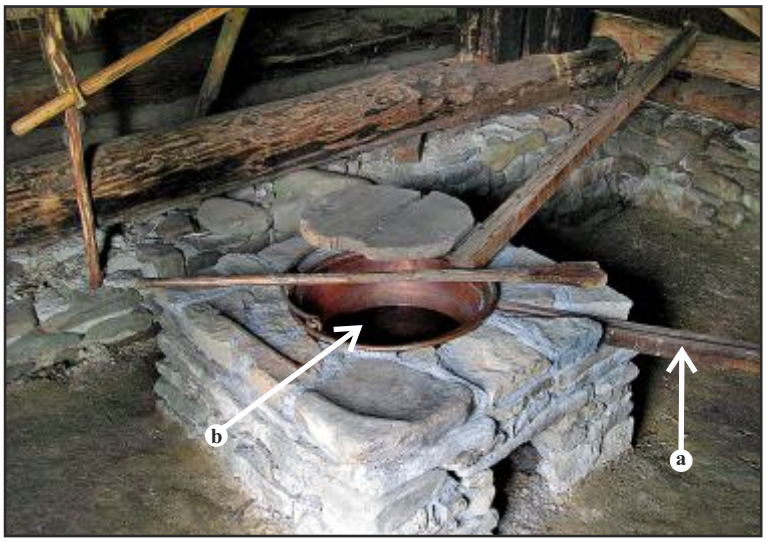
Regulator – Nd; *fot. JK*

Rynia – Rp; *fot. KrK*; *ze zbiorów MT-CzG*

Rynna – Dr, Nd [**ryna** – Fs, Jw, Kc, ŁN, ŁW, Nd]; *fot. JK*

Rynica w FOLUSU – Jw; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*
a – **rynica**
b – **kotlik** – Dr, Fs, Jw, ŁN

Puchebel – Jw; *fot. JK*

Puchebel – spód; *fot. JK*

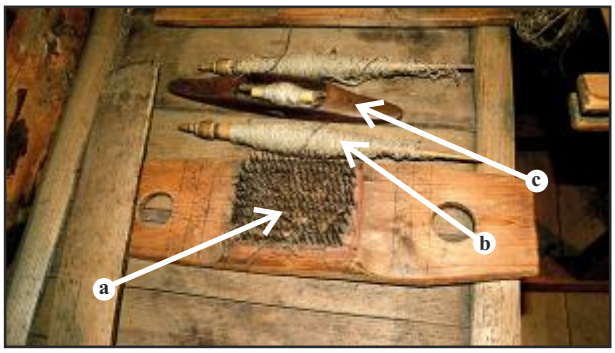
Pyrlik – Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, Nd; *fot. JK*

Rozwodnik II – Dr; *fot. JK*

Scampel – Kr; *fot. JK*
a – **scampel**
b – **wypust** – Dr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**wypustek** – Kr]

Sceć paceśno – Rp [**pacesuwacka** – Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Tr; **sceć z drugiego** – Nd]; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Jurg*
a – **sceć paceśno**
b – **wrzeciono** – CzG, Fr, ŁN, NB, Rp, Tr
c – **cołno** – CzG, Fr, Jw, Rp [**cołnek** – CzG, Fs, Kc, ŁN, ŁW, Tr; **cołnik** – Nd; **cołnok** – Fr, Kr, Tr; **cołnyk** – Fs, Nd; **cółko** – Fr, Łp, ŁW, Rp; **cółnek** – Fr, Nd; **cółnok** – Fr, NdZ]

Sceć zgrzebno – Jw [**sceć z piyrsego** – Jw; **zgrzebuwacka** – Fs, Kc]; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Jurg*

Siafthybel – Fr [**siafybel** – Fr] *fot. JK*

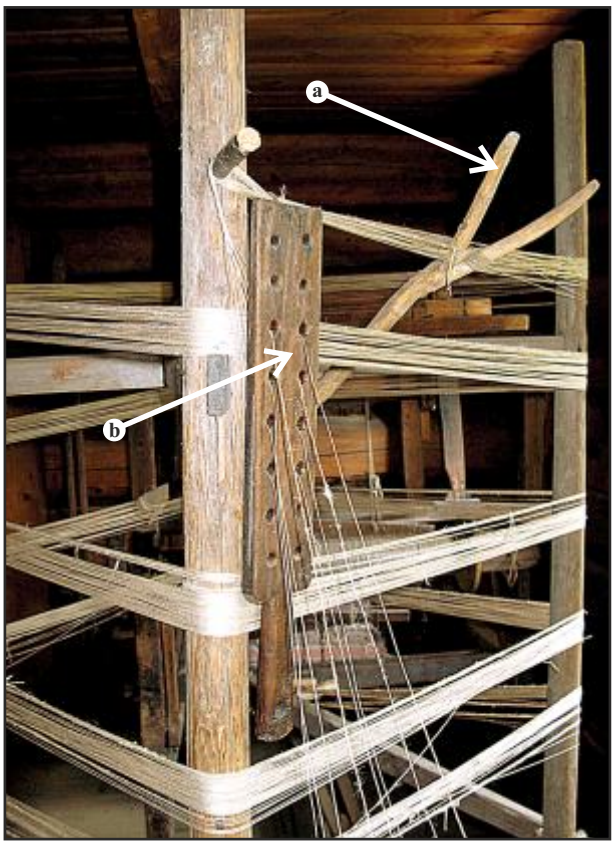
Siafthybel; *fot. JK*

Ryś 1 w trakcie konstrukcji; *fot. JK*

Rybi ogón – Kc; *fot. JK*

Rytki 2 – Jw; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*
a – **rytki**
b – **ocydarka** – CzG, Rp [**kijonka** – Jw, Tr]

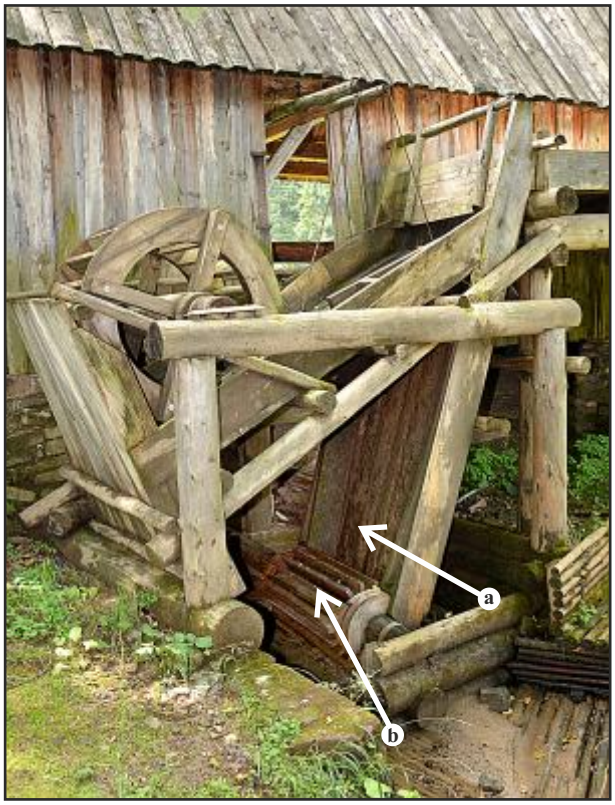
Sialunek 1 – Fr, Fs; *fot. JK*

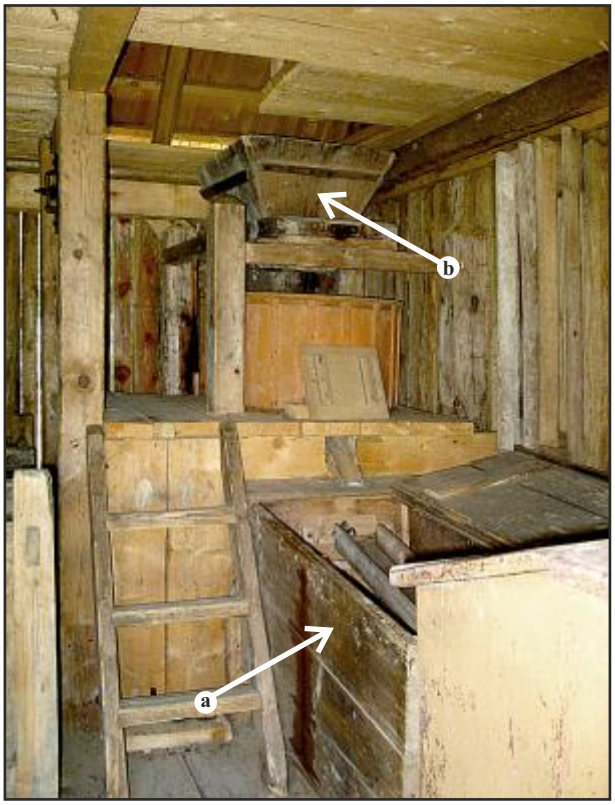
Sionka 1 – Łp [**siyńka** – Łp]; *fot. JK*

Skafa – NdZ; *fot. JK*; *ze zbiorów MuzPodh*

Skośnica – NB; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*
a – **skośnica**
b – **wałaska** – NB

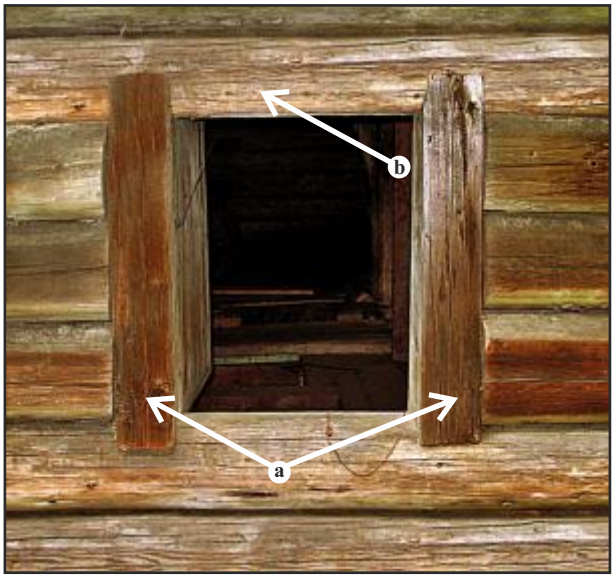
Skrzynia 3 – Tr; *fot. KrK*
a – **skrzynia**
b – **kos** – Łp, NB

Słónecko II – Rp; *fot. JK*

Skoblica 1 – ŁN, ŁW, Nd, Rp [**skóblica** – Fs, Kc, Nd; **skublica** – Dr, Kc, Tr]; *fot. ISł*; *ze zbiorów IR w NB*

Słupek 3 – ogsp.; *fot. JK*
a – **słupek**
b – **ocap** – ogsp.

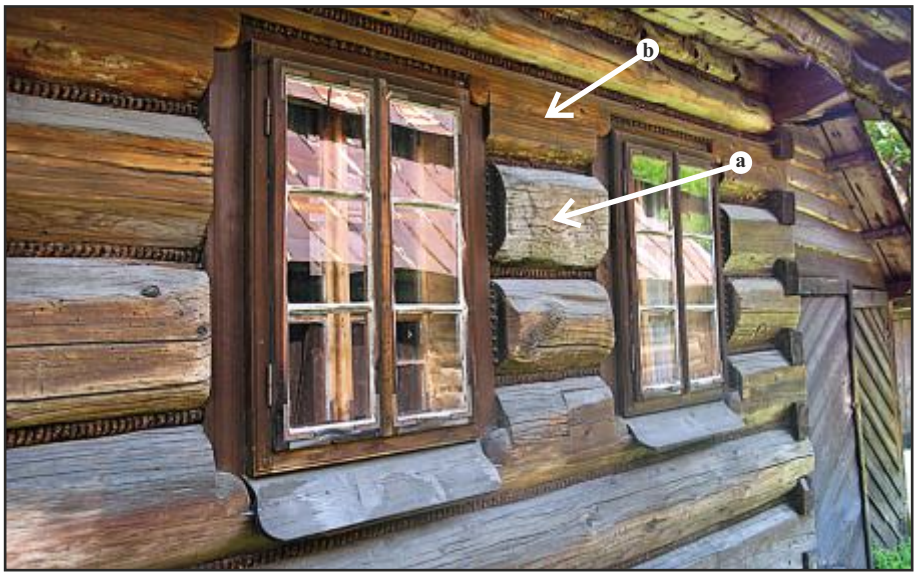
Snowadła – CzG, Fs, Jw, Kr, Łp, Nd, Rp [**kołowrót** – Kc, Kr; **snowac** – ŁW; **snowacka** – Fr; **snowadło** – Fr, Tr; **snowoc** – Łp, ŁW; **snuwac** – ŁW; **snuwadła** – Fs, ŁW, Nd, Tr; **snuwadło** – Fr, Tr; **wijadła** – Jw, ŁN]; *fot. KrK*; *ze zbiorów MT-CzG*

Snopek 4 – Kr; *fot. JK*

Snoza 2
fot. JK; *ze zbiorów PE-ZG*

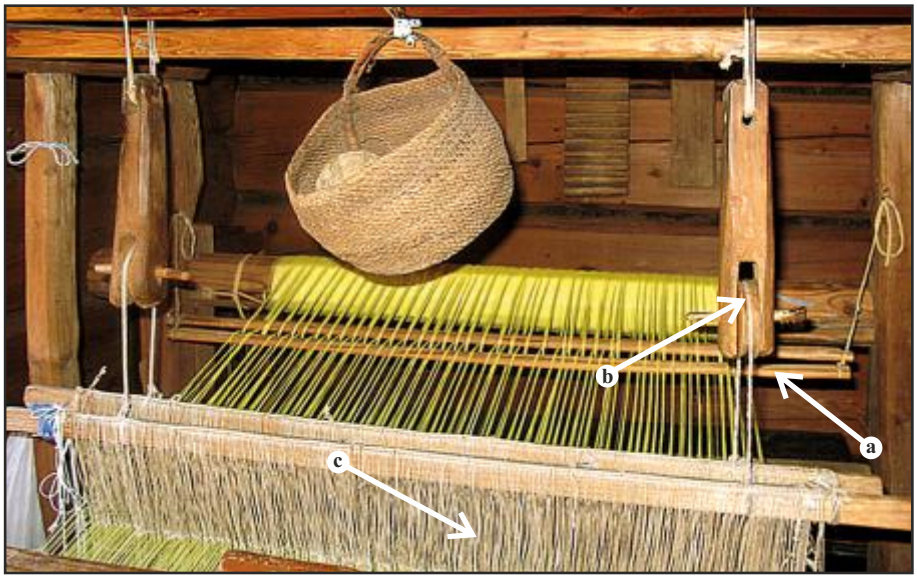
Sonik – CzG, Jw, Kc, Łp, Rp [**słónik** – Tr; **sunik** – Fs, Tr]
fot. JK
a – **sonik**
b – **ocap** – ogsp.

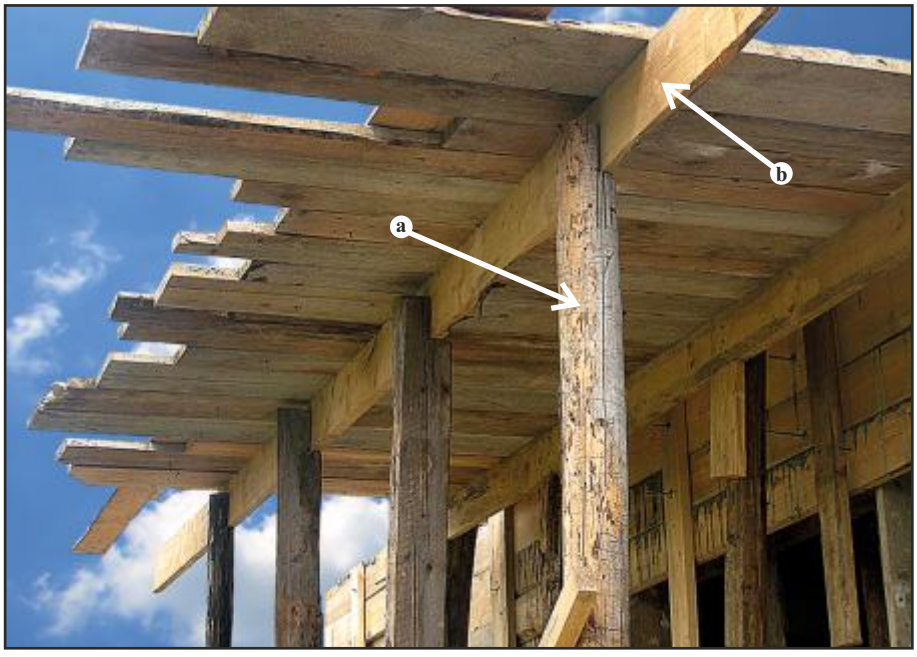
Stolcówka – Kc, ŁW [**kóń** – ŁN, Nd; **skrześnica** – Tr]
fot. JS

Sor – Kc, Łp [**sior** – CzG, Fs, Jw, Kr, ŁW, Nd]; *fot. JK*

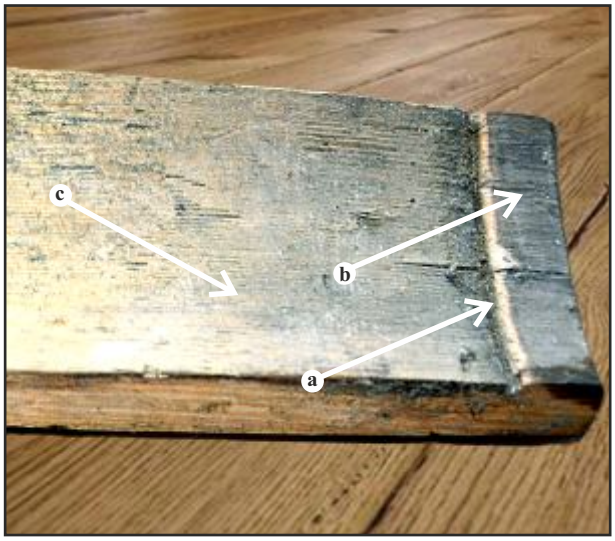
Synka 1 – CzG, Jw, Nd [**bic** – Fr, Fs, ŁN, Nd, Tr; **palicoska** – Łp; **prontek** – Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, NdZ, Tr; **prontka** – Fs]
fot. KrK; *ze zbiorów MT-CzG*
a – **synka**
b – **panki** – Jw
c – **nicielnica** – ogsp.

Stympel 1 – Fs, Kc, ŁN [**scempel** – Kr; **stampel** – ŁW; **śtampel** – Kc]; *fot. JK*
a – **stympel**
b – **biga** – Kc, NB

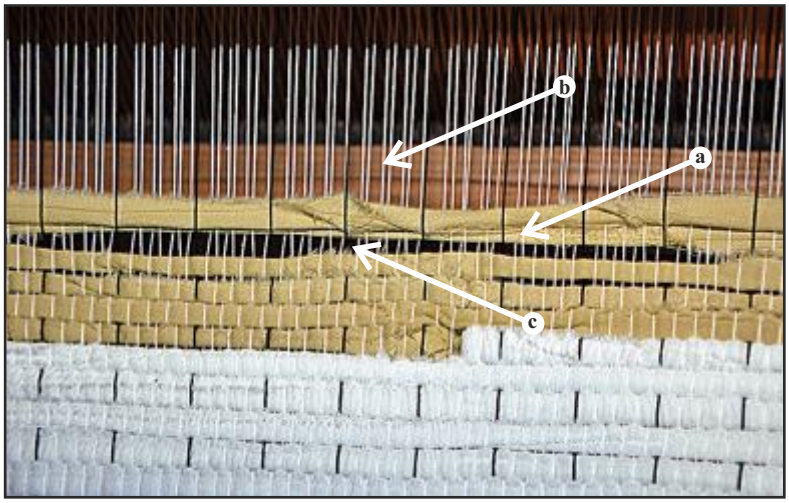
Sosromb – ogsp. [**sosrymb** – Fr, Jw; **srymb** – Nd]; *fot. JK*

Wontor 1 – Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Łp, Nd, Rp, Tr [**fug** – Fr, Kr; **rzez** – ŁN; **rzoz** – Fr; **wontora** – Kc; **wontór** – Fs, ŁW; **zatarcie** – Łp]; *fot. JK*
a – **wontor 1**
b – **wontor 2** – Jw, Tr
c – **donga** – CzG, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Tr [**bednorka** – Fr, Jw, ŁN, Nd, Rp; **donka** – Tr; **klepka** – Fr, Nd]

Snur 2 – NB, Nd; *fot. JK*

Wontek 1 – Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp [**porobek** – CzG, Nd; **poroba** – Tr; **wyrobek** – Nd]
fot. JK; *ze zbiorów ME w Krakowie*
a – **wontek**
b – **osnowa** – ogsp. [**postawa** – Fr]
c – **niedotka** – Fr, ŁN

Tłukarnia 1 – Tr [**pukarka** – Kc; **pukarnio** – Kc; **tłukarnio** – Dr]
fot. JK; *ze zbiorów PE-ZG*

Tłukarnia 3 – ŁW [**ława** – Fr, Nd; **ławka** – Kc, Kr, ŁN; **pukarnia** – Fr, Kc; **pukarno ława** – Nd; **stolica** – CzG, Jw; **tłukarka** – ŁW; **tłukarnio** – Dr]
fot. KrK; *ze zbiorów MT-CzG*

Trojacka – ogsp. [**pociyracka** – Fs, ŁN; **trojocka** – Jw, Kr]
fot. JK; *ze zbiorów PE-ZG*

Tablica VI. Innec

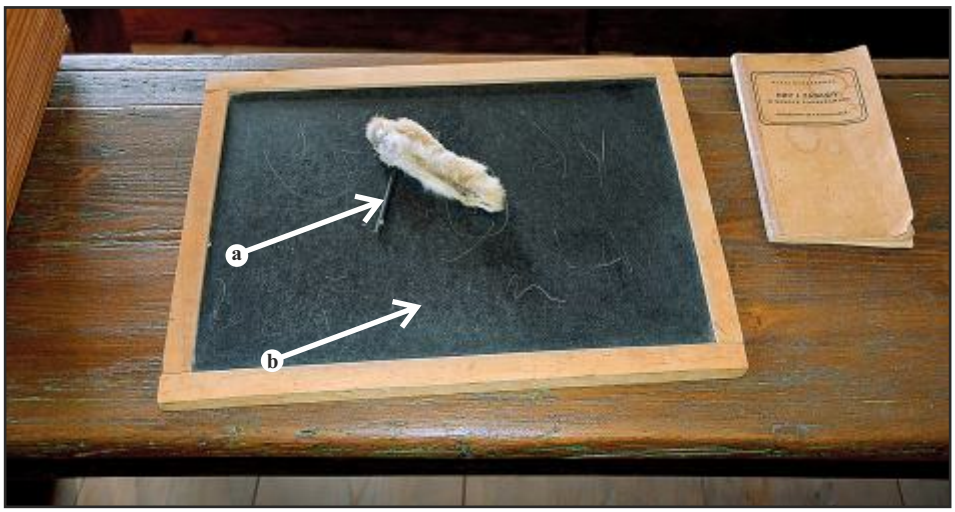
Betlejymek – CzG, ŁN, Łp, Nd, Rp [**betlejemek** – Fr, Łp, Nd, Tr; **betlejemka** – Łp; **betlejomek** – NB; **betlejym** – Rp; **betlejymka** – Jw; **betlejymko** – CzG; **sopka** – Dr, Jw, Kc, Łp, Nd, Rp; **stajynka** – ŁN] *fot. EŁuk*

Deka 2 – CzG [**płyta wyśnio** – CzG]; *fot. JK*

Chojinka 1 – Fr, Jw, Kc, ŁN, Nd [**drzywko** – CzG, Fr, Jw, Kc, Łp, Rp; **jedlicka** – Kc, Kr; **jeziulanko** – Fr, Fs, ŁN, Nd; **jeziularsko** – Nd; **jezulanka** – Kc; **jezulanko** – CzG, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁN, ŁW, Nd, Tr; **smrecek** – CzG; **stromcek** – Jw; **stromek** – Jw, Kc, ŁN, Łp, Rp; **stromicek** – CzG, ŁN]; *fot. JK*

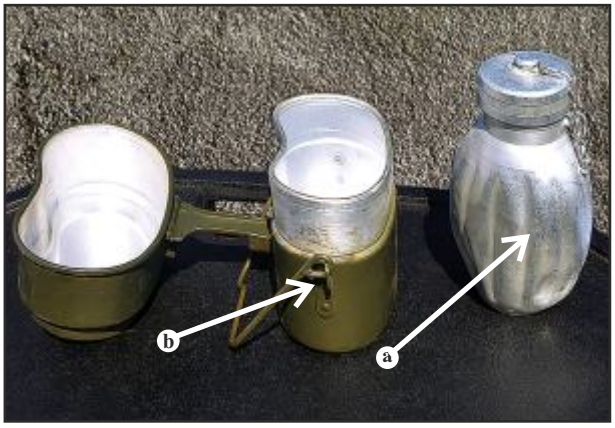
Gryfel – CzG, Fr, Fs, ŁN, Łp, ŁW, Rp [**grefel** – Kc; **gryflik** – Kr, ŁW; **rysik** – CzG, Nd, Tr]
fot. JK; *ze zbiorów SPE*
a – **gryfel**
b – **toblicka** – CzG, Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁN, Łp, Rp [**tablicka** – CzG, Fr, Fs, Jw, ŁN]

Młodzi w stroju ślubnym – CzG, Dr, Jw, Kc, Rp, Tr [**młodo pora** – Dr]; *fot. MWan*
Młodo pani – ogsp. [**baba młodo** – Rp; **brachuta** – ŁW; **brauta** – ŁN; **młodo** – ogsp; **młodo panna** – ŁW; **młoducha** – Nd, Rp; **pani młodo** – Nd]
Młody pon – CzG, ŁW, Nd [**młody** – CzG; **pon młody** – Fr, Kc, Kr, ŁN, Nd]

Pajonk 2 – CzG, Jw, Rp; *fot. KrK*; *ze zbiorów MT-CzG*

Maniyrka – Fr, Kr, ŁW [**ferflaska** – Rp; **siołka** – CzG, Dr, Fs, Kc, Łp, ŁW, Nd]; *fot. JK*
a – **maniyrka**
b – **menazka** – Nd [**minaśka** – Kc, Tr; **monaśka** – Nd; **mynaśka** – ŁN]

Fakła – NB [**kadłub** – Kr, Tr; **kadłubek** – ŁN; **kagonek** – ŁN; **puska** – CzG; **rakieta** – Rp]; *fot. JK*

Ginipuśka – Nd [**gumapuśka** – Fs; **gumopuśka** – Fr; **proca** – ŁN, Łp, ŁW; **procka** – Dr; **proco** – Fs; **rucówka** – Łp, ŁW, Rp; **spuscadło** – Tr]; *fot. EŁuk*

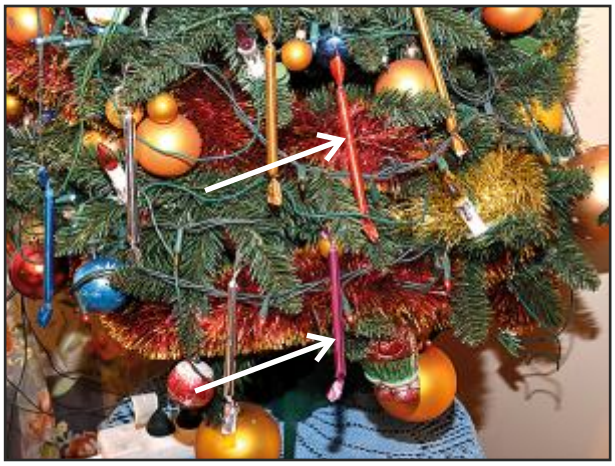
Grzechotka – Nd [**rzegotka** – Dr, Kr, ŁW; **scyrkadełko** – Nd; **tyrkoc**]; *fot. KGł*

Pajonk 4 – ŁN, Nd; *fot. KGł*

Piga 3 – NB [**śpic** – Nd]; *fot. JK*

Palicka 2 – Kc, ŁN [**laska** – ŁN; **salonka** – Jw; **sałonka** – Kc, Nd; **sałunka** – Nd]; *fot. JK*

Paluch 1 – Fr, Fs, Kc, ŁN, Łp, Nd, Tr [**popecka** – Kr; **popka** – Kr]; *fot. JK*

Patena – Łp; *fot. KGł*

Paschał – Nd [**parzkoł** – ŁN; **pascha** – ŁW; **paścholt** – Nd; **paśkal** – Kc; **paśkoł** – Nd] *fot. KGł*

Parkon – Dr, Fr, Jw [**parkan** – Fs, Nd, Tr]; *fot. JK*

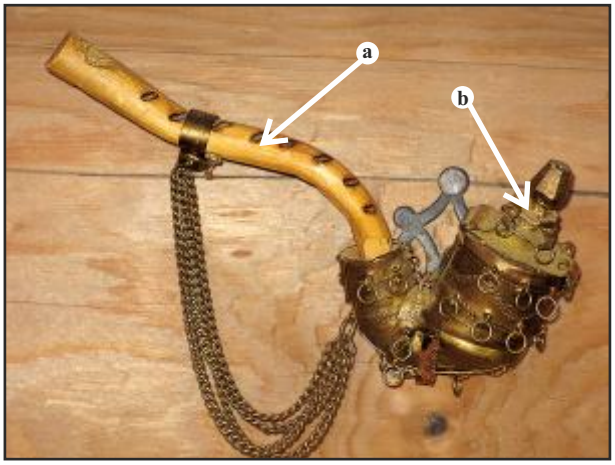
Parowóz – Nd [**hyndziaj** – ŁN; **parawóz** – ŁN]; *fot. JK*

Piontka 1 – Fs, Kc, Kr, Łp, ŁW, Rp; *fot. JK*

Piórko 5 – CzG, Dr, Fr, Fs, Kc, Kr, Łp, Nd, Rp [**rózdzka** – CzG]; *fot. JK*

Pipka 1 – Fr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp; *fot.JK*
a – **cybuch** – CzG, Fr, Fs, Kc, Kr, ŁW, Nd, Tr [**piparas** – CzG, Jw, ŁN, Łp, ŁW, Nd; **pipasar** – CzG, Dr, Kc, Kr; **pipasel** – Kr; **piporas** – CzG, Dr, Fr, Łp, Tr]
b – **przikrywka** – Jw, Rp

Piscołka – CzG, Dr, Fr, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**piscek** – ogsp.; **piscka** – ŁN; **piscok** – ŁN; **piscol** – Kr; **piskac** – Dr; **piśklok** – Fs, Kc, Nd]; *fot. JK*

Piórnik – Kc, ŁW; **pótko** – ŁW
fot. JK; *ze zbiorów SPE*

Piscołka o 6 dziurkach; *fot. KrK*

Piśtolec 1 – Kr, Nd, Tr [**pistol** – Fs; **pistolec** – Fr; **piśtol** – Dr, Fr, Fs, Kc, ŁN]; *fot. JK*

Pióro 2 – ogsp.
fot. MEK
a – **roncka** – CzG, Dr, Jw, Łp, ŁW, Nd, Rp [**drzywko** – Kc]
b – **stalówka** – CzG, Kc [**brajwas** – Rp; **koncypióro** – CzG; **piórko** – Kc, ŁN, Nd, Tr; **pióro** – Dr, Jw]

Pisano śkrypta – Rp
fot. MEK

Piśtolec 1; *fot. KrK*

Plecok wojskowy; *fot. KrK*

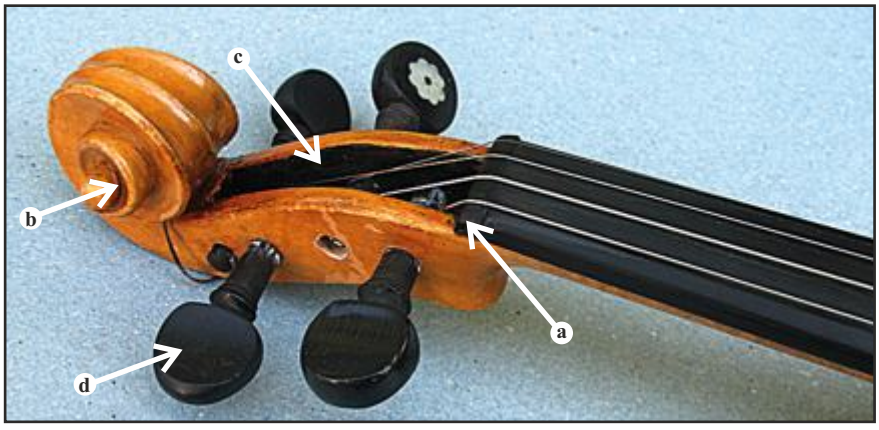
Plecok – Dr, Fr, Fs, Kr, ŁW [**borcak** – Nd; **brocak** – Kc, Kr; **brocok** – CzG, Kr; **brucok** – Fs; **chrupcok** – Łp; **plecak** – Fr, Kr, Tr; **rupcok** – Łp]; *fot. JK*; *ze zbiorów MT-Koz*

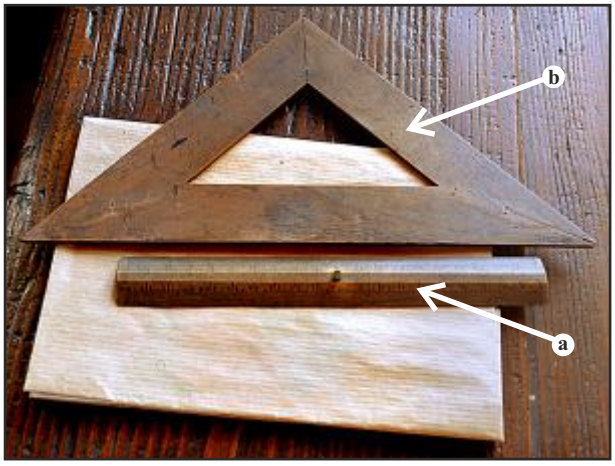
Poćkartka – Fr; *fot. JK*

Podbródek 2 – CzG; *fot. JK*
a – **podbródek**
b – **podstawek** – Dr, Fs, Jw, Kc, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp [**kobyłka** – CzG; **mostek** – CzG,Nd; **podstowka** – Tr; **postawek** – Fr]
c – **dyga** – Fr, Kc [**gryf** – Nd; **podstrunnica** – Nd]

Prozek 2 – CzG; *fot. JK*
a – **prozek**
b – **głowa** – CzG, ŁW, Tr [**ślimok** – CzG, Nd]
c – **koryto** – CzG
d – **kołek** – CzG, Nd [**okroncacka** – Fr; **zokroncanka** – Fr]

Prawitko – Łp [**prawitka** – Fr]; *fot. JK*
a – **prawitko**
b – **trójkont** – Rp

Reciazka 1 – CzG, Jw, ŁN, Rp [**reciazek** – Tr; **reciozka** – CzG; **retiazka** – Kr; **rzeciazka** – CzG]; *fot. MPetr*
a – **reciazka**
b – **jagniusek** – ogsp. [**jaglusek** – Łp; **jagnusek** – Łp, ŁW; **janglusek** – CzG, Jw, Rp; **matalik** – Fs, Nd; **medalik** – CzG, Kr, ŁN, ŁW, Rp, Tr]

Ryński – Fr, Jw, Kc, Nd [**papiyrek** – Fr, Jw, ŁN]; *fot. JK*
a – **ryński** – awers
b – **ryński** – rewers

Róg I 4 – ŁN; *fot. JK ze zbiorów MT-Jurg*

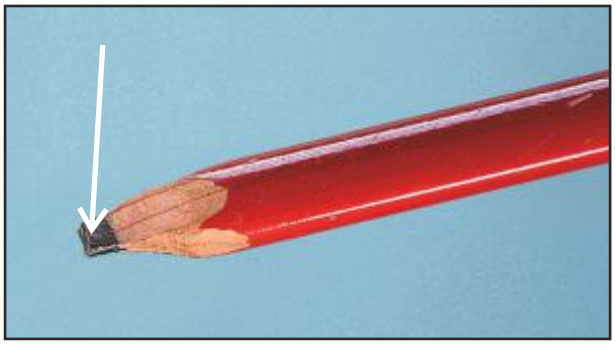
Serce 3 – Fr, Fs; *fot. JK*
a – **serce**
b – **zwónka** – Tr [**chlybo** – ŁW; **dzwónka** – NB; **gula** – Tr; **guldyń** – NB; **kostka** – NB; **krogulec** – Fs; **zwónek** – Fs, ŁN]
c – **krajc** – Dr, Fr, Fs, ŁN, Łp, Nd, Rp, Tr [**has** – Fr; **kónicynka** – NB; **krajs** – Jw; **krejc** – Kr; **zołondź** – Fs; **zołyndź** – Kc]
d – **wino** – Fs

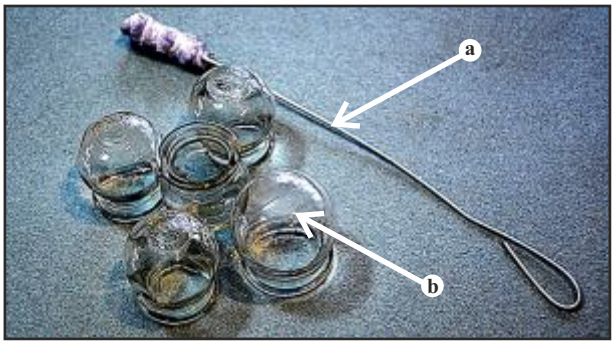
Skalpiyrz – ogsp. [**skaplyrz** – Rp]; *fot. KGł*

Róg I 3 – CzG; *fot. JK*
a – **róg**

Rysik 1 – Kc [**ciarka** – Fr; **gryflik** – ŁW; **rafika** – Jw]; *fot. JK*

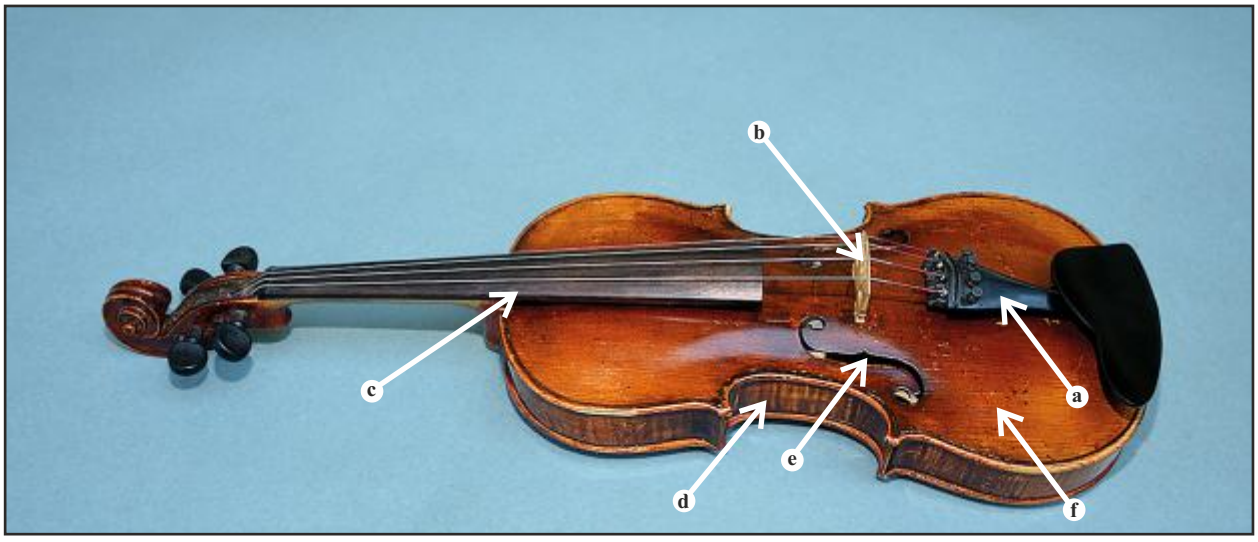
Smaruwac 2 – Fr; *fot. JK*
a – **smaruwac**
b – **bańka** – ogsp.

Skalpiyrz; *fot. KGł*

Skalpiyrz; *fot. KGł*

Skrzipce – ogsp.; *fot. JK*
a – **strunnik** – CzG, Nd [**strojik** – Nd]
b – **podstawek** – CzG, Jw [**kobyłka** – CzG; **mostek** – Jw; **podstowka** – Tr; **postawek** – Fr]
c – **dyga** – Fr, Kc [**gryf** – Nd; **podstrunnica** – Nd]
d – **bocki** – CzG
e – **es** – Nd [**fis** – Nd; **głośnica** – CzG; **kluc** – Nd]
f – **deka** – CzG [**płyta wyśnio** – CzG]

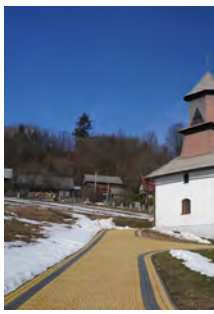
Słuchanica – CzG, Dr, Fr, Fs, Jw, Kc, Kr, ŁN, Łp, ŁW, Nd, Rp, Tr [**konfesjanół** – ŁN, Nd; **konfesjonał** – ŁW; **konwesyjan** – Nd; **spowiednica** – Tr]; *fot. JK*; *ze zbiorów PE-ZG*

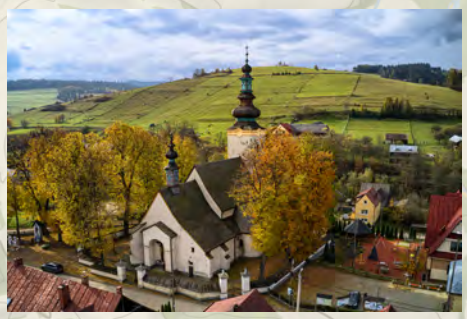
Czarna Góra

Dursztyn

Fal

Kacwin

Krempachy

Łaps

Niedzica

Niedzica Zamek

Nowa B

sztyn

Frydman

Jurgów

zanka

Łapsze Niżne

Łapsze Wyżne

iała

Rzepiska

Trybsz

Jurgów, Kacwin: Łukasz Lisiecki – archiwum GOK w Niedzicy ✦ **Łapsze Niżne:** Marcin Konsek ✦ **Niedzica-Zamek:** Archiwum Parafii św. Bartłomieja w Niedzicy ✦ **Trybsz:** Julia Miśkowicz ✦ **Pozostałe:** Michał Batkiewicz – archiwum GOK w Niedzicy

Ilustrowany słownik gwary i kultury spiskiej Józefa Kąsia i Macieja Raka należy – podobnie jak wcześniejszy 12-tomowy *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej* J. Kąsia – do dzieł nieporównywalnych z innymi słownikami gwarowymi. Imponuje ogromem i różnorodnością materiału językowego, bogactwem ilustracji oraz najwyższym poziomem opracowania leksykograficznego. Jest publikacją ważną i potrzebną, oczekiwaną zarówno przez językoznawców oraz etnografów, jak i przez miłośników gwary i kultury regionu spiskiego.

Jako niezwykle ważna pozycja słownik ten może służyć w różnorodny sposób polskiej dialektologii, etno- i socjolingwistyce, folklorystyce i etnografii. Niewątpliwie dla wszystkich zainteresowanych góralszczyzną, nie tylko dla badaczy, lecz także dla miłośników gwar góralskich, dla mieszkańców Spiszu, dla których omawiana gwara stanowi jeden z podstawowych elementów tożsamości regionalnej, będzie to prawdziwa encyklopedia wiedzy o tym niewielkim, ale bardzo interesującym regionie. *Ilustrowany słownik gwary i kultury spiskiej* może też służyć jako wzór w przygotowywaniu słowników innych gwar. Nie bez znaczenia jest też szybkość opracowywania i publikowania omawianego słownika. Oto w ciągu zaledwie roku otrzymujemy kolejny tom, już do litery So, a więc zakończenie publikacji przy zachowaniu takiego tempa wydawniczego jest bliskie. To niezwykle ważne, zwłaszcza gdy się porówna to z wielotomowymi dziełami opracowywanymi przez wiele dziesiątków lat przez zmieniające się zespoły redakcyjne.

Trzeci tom *Ilustrowanego słownika gwary i kultury spiskiej* zasługuje na publikację nie tylko jako przemyślane, doskonale opracowane dzieło leksykograficzne i rewelacyjny dokument językowy, ale również jako cenne źródło wiedzy o regionie spiskim.

prof. dr hab. Halina Karaś
Uniwersytet Warszawski

UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

PATRONAT HONOROWY
prof. dr hab. Piotr Jedynak
Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego
w Krakowie

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

https://akademicka.pl

9 788383 684710

